Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
12 K
10

M

mancano le f. 741–747

1
24
B
12

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI ANGLICI DE GENVINIS RERVM COELESTIVM, TERRESTRIVM ET INFERARVM Proprietatibus, *Libri XVIII.*

33

OPVS INCOMPARABILE, THEOLOGIS, IVRECONSVLTIS, MEDICIS, OMNIumque diſciplinarum & artium alumnis, utiliſſimum futurum.

CVI ACCESSIT LIBER XIX. DE *variarum rerum accidentibus.*

Iam nunc noua ſpecie, nouaque plane formæ renatum, & ab immundis mendis ad amuſſim repurgatum, adiuncto INDICE rerum & verborum locupletiſſimo.

Procurante

D. GEORGIO BARTHOLDO PONtano à Braitenberg, Metrop. Eccleſiæ Pragenſis Præpoſito.

Cum Sacr. Cæſar. Maieſt. Priuil.

FRANCOFVRTI,
Apud Wolfgangum Richterum, impenſis Nicolai Steinii, Not. & Bibliopolæ.
ANNO M. DCI.

Pertinet ad locu[m] S. Fran[cisci] de Urbe Romæ

Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDO ADMODVM, NOBILI, ET CLARISSIMO VIRO, DOMINO VALENTINO LEVCHTHIO SS.

Theologiæ Doctori, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Prothonotario Apoſtolico, Comiti Palatino Cæſareo, nec non ſacræ Cæſ. Maieſtatis in re libraria Commiſſario generali: Francoforti Imperialium ad S. Bartholomæum Cantori & Concionatori ordinario, vti fratri ſuo in Chriſto chariſſimo.

GEORGIVS BARTHOLDVS PONTANVS A BRAITENberg, Eccleſiæ Metropol. Pragenſis Præpoſitus, &c.

Salutem & omne bonum precatur.

VEHEMENTER equidem dolendum, quod cum multarum rerum nouitates hoc infœlici tempore promoueantur, quæ quaſi paruum aut nullum commodum Reipu. Chriſtianæ afferunt,

Digitized by Google

ſoli illi Auctores quorum vſus in vniuerſo terratũ orbe ſemper habitus eſt vtiliſſimus, tineis & blattis committantur. Inter quos certe poſtremus non eſt Bartholomæus Anglicus, Auctor inſignis, cuius ſtudium, labor, opera & induſtria ſeruit omnibus, ſibi iam quaſi (deſideratis exemplaribus) defuncto parum, cuius tamen librorum intuitu ante oculos propemodum obuerſatur, quicquid cœlum & mundus habet, & de quo poſt Deum gloriatur, vt illos libros rectius cornucopiam mundi vel ipſum mundum appellare non vererer. Eſt præterea breuis in dicẽdo, ſagax in diſcernendo, diligens in proferendo, vtilis in adhibendo reb. omnibus, adeò vt præter alia, digniſſimum illum ſemper iudicauerim, cuius iuuentus vt aquilæ renouetur.

Quæ cauſa fuit quod eoſdem ſupradicti Auctoris libros, viro optimo & Catholico Nicolao Steinio Notario Pub. & Bibliopolæ, Collegiatæ Eccleſiæ S. Bartholomæi Francoforti Collectori, affini tuo, ad publicandum iterum vniuerſo terrarum orbi commendauerim, quod & ille pie, induſtrie, & vt ſolent viri de Eccleſia Catholica & de Rep. Chriſtiana bene meriti ſufficiẽter præſtitit. Et quia non Auctor ego ſed amator

mator & procurator fui huius operis, vt recuderetur, & iam mihi liberum maneat, cui vellem inſcribere, non quod opus ipſum commendatione requirat, cum ſit per ſe optimum, ſed vt operi ammodo Patronum ſeligerem, tibi vti fratri meo chariſſimo in primis inſcribere, deuouere & dedicare volui. Es enim Religionis Catholicæ adiuuandæ, Reipubl. Chriſtianæ promouendæ, rerumq́ue magnarum & arduarum, quas iſti libri continent, amantiſſimus & peritiſſimus, eaſque iam dudum rerum vſu, longinquis & diſſitorum locorum moleſtis profectionibus percepiſti, prout & iam ſacratiſſimo Iubilæo & ſeculari anno præterito, pietatis, deuotionis & rerum maximarum ſanctarumque viſendarum gratia, ad Limina SS. Apoſtolorum Petri & Pauli deuotiſſime Romam te contuliſti, vbi & ſummo Pontifici, & Illuſtriſſimis nec non Reuerendiſſimis D. D. Cardinalibus, viriſq́ue Eccleſiaſticis tàm pietate quam doctrina præſtantiſſimis tua innotuit virtus, deuotio, pietas, eruditio, & in Religione Catholica firmiter propaganda conſtantia, quæ Deo ter Opt. Maximo in primis nota eſt: Deinde vt hac noua auctoris huius editione ex animo tibi gra-

Digitized by Google

tularet ad nouam dignitatem & Lauream Doctoralem quam in alma & florentiſſima Academia Bononienſi ciuitate inter reliquas Italię ciuitatibus præclariſſima ſuffragantibus omnium eximiorum Doctorum Theologorum vnanimis votis, Promotore Reuerendo, Clariſſimoq; viro Domino Ioan. Baptiſta ab Horto Profeſſore Theologiæ profundiſſimo,ibidemque Primariæ Eccleſiæ ad S. Petroniũ Canonico digniſſimo,viro de Eccleſia & Repub.literaria optime merito,præmiſſis conſuetis diſputationibus, & argumentorum ſolutionibus, publicè ſolenniterq; maxima tui cum laude conſecutus es: faxit Deus vt ad Eccleſiæ Catholicæ & Reipubl. Chriſtianæ vtilitatem, tui vero aliorumque multorum hominũ ſalutem cedat, qui te fœlicem deduxit atq; reduxit,qui & te vti fratrem meum in Chriſto amantiſſimũ in Neſtoreos annos incolumem conſeruare dignetur. Dat. Pragæ Dominica Lætare, qua ſanctiſſimus D. N. auream Roſam Romæ antiquiſſimo more,& illuſtriſſimo ritu ſolet ſanctificare, Anno reparatæ ſalutis noſtræ 1601.

IN COMMENDATIONEM AVCTORIS ET OPERIS NICOLAI STEINII BIBLIOpolæ ad Candidum Lectorem.

ALexander Rex ille Macedonicus, cuius præclariſſimæ res geſtæ paſſim & ab hiſtoricis & in ſacris literis deſcribuntur, re & nomine vere Magnus, cōtra Darium Perſarum Regem potentiſſimum militans, ſcripſit Ariſtoteli ſuo Præceptori, ſe non rectè feciſſe, quod diſciplinas auſcultatorias, quibus ab eo ipſe eruditus eſſet, libris foras editis diuulgaſſet: Nam qua, inquit, alia re præſtare cæteris poterimus, ſi ea quæ ex te percepimus, omnibus prorſus fient communia? quippè ego doctrina malim anteire, quam copiis atque opulentiis. Credebat ille indignum eſſe bonarum diſciplinarum aliarumquè artium elucubrationes omnibus publicari, palamquè fieri, quod ea quæ cunctis pateant & nota fuerint contemptui plerunquè eſſe ſoleant. Hic autem multo melioris ſententiæ extitit, commune bonum præferens priuato, longe honeſtius imo melius etiam eſſe iudicauit, ſi ſuis diſciplinis foras emiſſis communi Reipub. vtilitati conſulere & ſic concreditum ſibi talentum omnibus præſertim illarum amatoribus communicare poſſet:

Quare indignationem ſui Regis quamuis potentiſsimi non abhorruit, ſed illas ſuas diſciplinas auſcultatoriam in vſum omnium dedit.

Ego ſane ſi Bartholomæum Anglicum Autorem hunc præclariſsimum, quem iam denuo noua ſpecie, nouaque plane forma ornatum, expolitum, & quaſi rediuiuum in tui (candide Lector) commodum recuſum profero cum Ariſtotele ſummo illo Philoſophorum Anteſignano conferre vellem, profecto non procul à via aberrarem. Quemadmodum enim Ariſtotelem in omni artium & diſciplinarum genere abſolutiſsime imbutum inſtructumque fuiſſe nemo mortalium inficias ibit: Ita Deus Autorem hunc noſtrum ad diuina rerum omnium ſecretarum myſteria inueſtiganda, latitantes & occultas entium eſſentias, proprietates & accidentias enucleandas produxit, illumq; tanto ingenij acumine euecto inſigniuit, vt non modo terreſtrium & inferorum entium proprias energias & vires genuinas in lucem eduxerit, verum etiam ſuperorum ſtelliferos orbes, patulamque cælorum machinam profundiſsimè penetrarit, entium ſupernaturaliũ naturas & diſtinctiones præmonſtrauerit, inexplicabile cæleſtis aulæ monarchicum regimen, angelorumq; choros & eſſentias, imo etiam inenarrabile vnius veri Dei trini & vni myſterium exactiſsime explicauerit & oſtenderit. Et ſic has ipſas omnium rerum & entium

tium

tium proprietates, accidẽtias & eſſentias in vſum Reipub. Chriſtianæ publicando foras emiſit. Inſtet nunc aliquis quiſquis ille ſit & dicat: cur iſte cum his ſuis diſciplinis & tam abſtruſis rerum proprietatibus non domi manſit, eas ipſas ſibi aut ſuorum vſui inter priuatos parietes retinuit? huic reſpondendum erit, quia voluit multis conſulere, & prodeſſe ſciẽs, nos (vt Ciceronis verbis li. 1. off. vtar) non nobis ſolum natos eſſe, ortusque noſtri partem patriam vendicare, partem amicos, partem etiam alias & exteras nationes. Ex hac itaque illius liberali beneuolentia opus tam inſigne tam egregium vſui communi noſtroq; proceſſit, quod ante centum annos non ſemel ſed iterum atq; iterum recuſum extitit, verum ſucceſſiuis temporibus cum omnes ferme antiqui quamuis optimi auctores poſtpoſiti & noui inſulſiſſimi ineptitiſſimique, quique rerum nouarum & plauſibilium inuentores in medium ſolem quaſi producti fuerint, & Auctor hic tam celebris, tam præſtans inter tineas & pulueres ſpretus permanſerint, ita quod ferme per integrum ſeculum nemo hominum illius reuiſionem & nouam editionem cogitârit, tanta eſt enim hac noſtra tempeſtate mortalium ingratitudo, quod antiquorum ſtudia, labores diſciplinæque odio peius cane & angue proſequantur, nouorum ineptiæ promoueantur, omnesque ſibiipſis bene, cunctis vero aliis male cupiant, &

(?) 5 pau-

pauci Rempu. literariam deſiderent & commendatam ſibi habeant. Cæterum cum non ita pridem exemplar huius noſtri præclariſsimi auctoris vnum ad manus Reuerendi atq; Clariſsimi viri Domini Georgij Bartholdi Pontani à Braitēberg Metropol. Eccleſiæ Pragenſis Præpoſiti, viri de Eccleſiæ Catholica & Republ. literaria optime meriti, amici mei obſeruādiſsimi perueniſſet, illud ſtatim legendo ipſe percurrit, mendas typographicas exterſit, priſtinoque nitori in integrum reſtituit, atq; pro ſyncero animi ſui Candore, quo erga Rempub. literariam promouendam dies noctesq; inſudando & ſuas & aliorum elucubrationes in lucem proferendas flagrat, ſeduloque laborat, mihi qui nunc ab aliquot annis mentem meam ad emittendos quosuis optimos Auctores appulerim, in eosq; ſumptus non exiguos impenderim, tranſmiſit: Ego facile leonem ex vngue cognoſcens legendo multa imitanda vtilia, & præcepta circa præſtantiſsima cæli, terræ mariſque obiecta verſantia in hoc opere extare animaduerti, & omnibus cum Theologis, tum Iureperitis, Medicis etiam, artiumque ſtudioſis, plurimum profutura & conſulta fore, accedente ſuperiorum huius loci beneuolo conſenſu in hac forma manuali illud denuo renatum & renouatum in publicum commodum emittere placuit.

Te ergo (humaniſsime Lector) rogatum & obteſta-

teſtatum enixe volo, vt hoc meum qualecunque ſtudium & conatum in tui vtilitatem impenſum æqui bonique facias, hunc clariſſimum Auctorem iuſto precio tibi cõpares, illum diligenter legas relegasque, habebis in illo pleniſſimum omnium rerum promptuarium & penu omnibus delitiis refertiſſimum, ſiue enim de rerum cæleſtium, terreſtrium, aut inferarum, aut de totius mundi naturis, eſſentiis, proprietatibus & accidentiis diſſerere volueris, habebis, inquam omnium illarum materias copioſiſſimas, vtere ergo feliciter hoc noſtro opere, quod ſi vti ſpe haud dubia alor, animaduertero, totis enitar viribus, vt & in poſterum plures eiuſmodi in tui vtilitatem producere poſſim. Vale, & me tibi optime fauẽtem commendatum habe, Datum Dominica Lætare Anno CHRISTI *1601.*

EPI-

EPIGRAMMA
IN ZOILVM.

Eſt opus egregium, præclaro nomine dignus
Auctor, apud cunctos dignus honore liber.
Neſcio, ſi talem proſcindis ſcommate librum,
Quod tu corrupta mente probabis opus.

Georgius Bartholdus
Pontanus.

Aliud ad Lectorem.

Qvi cupit omnigenum fontes cognoſcere rerum.
Queis mare, queis tellus, aſtra, poluſq; ſcatent.
Quid natura potens, teres & quid continet orbis,
Quod Deus hac nutu cuncta potenter agat.
Hunc terat auctorem manibus voluendo legendo.
Diſpeream ſi non ceu minor orbis erit.
Nil referam magis, aſt liquido liber ipſe loquetur,
Qui poterit ſtudiis vtilis eſſe tuis.

Nicolaus Steinius
Not. & Bibliop.

NOMI-

Digitized by Google

NOMINA AVCTORVM, QVI IN HIS XIX. LIbris citantur, ex Theologis & Philoſophis.

THEOLOGI HI SVNT.

A.

Adamantius.
Alcuinus.
Ambroſius.
Anshelmus.
Auguſtinus.

B.

Baſilius.
Beda.
Bernhardus.

C.

Chryſoſtomus.
Cyprianus.

D.

Damaſcenus.
Damaſus.
Dionyſius.

E.

Elpicras.
Eſicius.
Euſebius.

F.

Fulgentius.

G.

Gilbertus.
Gregorius.

H.

Haymon.
Hieronymus.

I.

Innocentius.
Iſidorus.

L.

Leo Papa.

M.

Michael Scotus.

N.

Nazianzenus.

O.

Origenes.
Oroſius.

P.

Pamphilus.
Patritius.
Petrus.

R.

Rabanus.
Richardus de San. vict.
Rupertus.

S.

Stephanus.
Strabo.
Simon Corn.

PHILO-

Digitized by Google

NOMINA
PHILOSOPHI HI SVNT.

A.
Albumazar.
Alfredus Angl.
Algazel.
Appollonius.
Ariſtoteles.
Aſclepides mag.
Auerrois.
Auicenna.
B.
Boetius.
C.
Cato.
Cicero.
Conſtantinus medicus.
D.
Democritus.
Demoſthenes.
Dioſcorides.
Donatus Gramm.
E.
Egidius Medicus.
Epitinus.
Eraclitus.
Euclides.
G.
Galenus.
H.
Hali medicus.
Huguitius Piſanus.
Hippocrates.
I.
Iorath Chaldæus.
Ioannicius.
Iuuenalis.
K.
Kalixtus Græcus.
L.
Leucippus.
M.
Macrobius.
Martianus.
Mercurius.
Miſelath Aſtron.
N.
Ninus Delphicus.
O.
Oribaſius medicus.
Ouidius.
P.
Papias.
Perſius.
Phyſiologus.
Platearius Medicus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plotinus.
Priſcianus.
Ptolomæus.
Pythagoras.
R.
Raſis.

Ruf-

Ruffus Medicus.

S.

Salernitanus.
Saluſtius.
Scipio Africanus.
Secundus Philoſophus.
Seneca.
Solinus.
Symonides.

T.

Termegiſtus.
Theophilus.
Theophraſtus.
Titus Liuius.
Tullius.

V.

Varro.
Virgilius.

W.

Wilhelmus Conthes.

Y.

Ypocras.
Yſaac.

Z.

Zeno.
Zoroaſtes.

Iſtorum & multorum aliorum in iſtis libris verba in diuerſis locis ſummatim & breuiter recitantur, vt patere poteſt diligenter intuenti.

Digitized by Google

IOANNES TRITHEMIUS DE SCRIPTORIBUS Eccleſiaſticis.

BARTHOLOMAEUS Ordinis fratrum minorum ſancti Franciſci, natione Anglicus, vir in diuinis Scripturis ſtudioſiſsimus, & non infime doctus, atq; in ſecularibus literis ſufficienter imbutus, nec minus religioſa conuerſatione quam ſcientia inſignis. Edidit non ſpernendæ authoritatis opuſcula, è quibus ego reperi vnum volumen, quod prænotauit, De proprietatibus rerum, &c.

BAR-

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI ANGLICI, IN SVOS DE PROPRIETATIBVS RERVM Libros, Præfatio.

CVm Proprietates rerum ſequantur ſubſtantias, ſecundum diſtinctionem & ordinem ſubſtantiarum: erit ordo & diſtinctio proprietatum, de quibus adiutorio diuino eſt præſens opuſculum compilatũ. Vtile mihi & forſitan aliis, qui naturas rerum & proprietates per ſanctorum libros nec non & Philoſophorum diſperſas non cognouerunt, ad intelligenda ænigmata ſcripturarum, quæ ſub ſymbolis & figuris proprietatum rerum naturalium & artificialium à Spiritu ſancto ſunt traditæ & velatæ, quemadmodum oſtendit beatus Dionyſius in Hierarchia Angelica, circa principium dicens: Non eſt aliter nobis poſſibile lucere diuinum radium, niſi varietate ſacrorum velaminum anagogicè circumuelatum. Quoniam impoſſibile eſt animo noſtro ad immaterialem cœleſtium hierarchiarum aſcendere contemplationem, niſi ea, quæ ſecundum ipſum eſt, materiali manuductione vtatur, &c. quaſi diceret. Non po-

Digitized by Google

teſt animus noſter ad inuiſibilium contemplationem aſcendere, niſi per viſibilium cõſiderationem dirigatur: Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, vt dicit Apoſtolus. Et ideo Theologia prouidè ſacris & poeticis informationibus vſa eſt, vt & rerum viſibilium ſimilitudinibus allegoricæ locutiones & myſtici intellectus tranſumptiones formentur, & ſic carnalibus & viſibilibus ſpiritualia & inuiſibilia coaptentur. Huius rei gratia præſens efficio opuſculum ad ædificationem domus Domini, qui eſt Deus glorioſus, ſublimis & benedictus in ſecula ſeculorum. In quo agitur de quibuſdam proprietatibus rerum naturalium, quarum alia eſt incorporea, alia corporea. Et primo de proprietatibus ſubſtantiæ incorporeæ ſecundum ſui differentias, quarum alia eſt corpori vnibilis, vt anima rationalis, ſenſibilis & vegetabilis. Alia non vnibilis corpori, vt angelus. Et angelorum alij ſunt boni, alij mali. In bonis verò angelis eſt ordo ſecundum trinam multiplicationẽ Trinitatis. Vnde à beato Dionyſio diſtinguuntur tres hierarchiæ cœleſtes, quarum quælibet trium ordinum continet diſpoſitiones. Nouendecim itaque ſunt de quibus in hoc opuſculo adiuuante Deo per ordinem agendum eſt, & hoc tam in communi q̃ in ſpeciali. Primò igitur agitur de Deo & nominibus diuinis quæ dicuntur de Deo vel quoad eſſentiam, vel perſonam, ſiue quoad effectum ſiue appropriationem. Secundò de proprietatibus Angelorum tàm bonorum, quàm malorum in generali & ſpeciali. Tertiò de proprietatibus Animæ rationalis, quoad naturæ ſuę ſimplicitatem, & quoad virium

rium ſuarum diuerſitatem, & de eius vnione & operatione in corpore, prout confert ei formam & perfectionem. Quartò de proprietatibus ſubſtantiæ corporeæ, ſcilicet de Elementis & elementaribus qualitatibus, ex quib. componitur omne corpus, & de quatuor humoribus ex quibus componuntur corpora tàm hominum quam brutorum. Quintò de hominis corpore & ſingulis eius partibus, de quib. ſacra ſcriptura facit mentionem. Sextò de ætatibus. Septimò de infirmitatibus & venenis. Octauò de mundo & corporibus cœleſtibus. Nonò de tempore & partibus temporis. Decimò de materia & forma earumq; proprietatibus & Elementis. Vndecimò de Aëre & paſſionibus eius. Duodecimò de auib. in generali & in ſpeciali. Tertiodecimò de aquis & eius differentiis & ornatu, ſcilicet de piſcibus. Quartodecimò de terra & eius partibus. Quintodecimò de prouincijs. Decimoſextò de lapidibus & metallis. Decimoſeptimò de herbis & plantis. Decimooctauò de animalibus. Decimononò de accidentibus, ſcilicet de coloribus, ſaporibus, &c. In iſtis nouendecim libellulis rerum naturalium proprietates ſummatim & breuiter continentur, prout ad manus meas ſpicæ quæ effugerunt manus metentium, pertingere potuerunt. In quibus de meo pauca vel quaſi nulla appoſui, ſed omnia quæ dicentur de libris authenticis ſanctorum & Philoſophorum, excipiens ſub breui hoc compendio, pariter compilaui, ſicut per ſingulos titulos poterit legentium induſtria experiri.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus rerum liber primus.

DE proprietatibus itaq; & naturis rerum tàm ſpiritualium quàm corporalium, elucidare aliqua cupientes ab illo ſumamus exordium, qui eſt alpha & O, principium & finis omnium bonorum. In principio patris luminum à quo procedit omne datum optimum, & omne donum perfectum implorantes auxilium, vt ille qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & reuelat profunda de tenebris, & abſcondita producit in lucem. Huic opuſculo quod ad ipſius laudem & legentium vtilitatem de diuerſis ſanctorum & Philoſophorum dictis non ſine labore recolligere iam incepi, felicem dignetur impendere conſummationem.

CAP. I.

Vnus immenſus & incommutabilis Deus dicitur.

EST igitur, vt dicit Innocent. 3. ſolus & verus Deus, æternus, immenſus, incommutabilis, omnipotens & ineffabilis Pater & Filius & Spiritus ſanctus, tres quidem perſonæ, ſed vna eſſentia, ſubſtantia vel natura ſimplex omnino, Pater à nullo, Filius à patre, Spiritus ſanctus ab vtroq; abſque initio & fine, Pater generans, Filius naſcens, Spiritus ſanctus à Patre & Filio procedens. Hæ tres perſonæ ſunt conſubſtantiales, coæternæ, omnipotentes, coæquales, vnum vniuerſorũ principium, creator omnium viſibilium & inuiſibilium, ſpiritualium & corporalium creaturarum, qui ſua virtute omnipotenti ſimul ab initio temporis vtramque condidit creaturam, videlicet angelicam & mundanam, ac deinde humanam quaſi communem ex ſpiritu & corpore conſtitutam. Huculque Innocentius extra de ſum. trinit. c. 1.

CAP.

Digitized by Google

Cap. II.

De eſſentia vnitate & Perſonarum pluralitate.

HÆc autem ſancta Trinitas ſecundum communem eſſentiam, eſt indiuidua, & ſecundum perſonales proprietates eſt diſcreta in naturæ ſuæ ſimplicitate non admittens diuiſionem, nec in perſonali proprietate recipiens vnitatem. Sed Semper in eſſentia vnitas, & in perſonis pluralitas inuenitur, à qua omnis confuſio & mutua commixtio remouetur: quia, cùm alius ſit Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus, Pater non poterit eſſe Filius neque Spiritus ſanctus, ſicut nec è conuerſo Spiritus ſanctus non poteſt eſſe Pater vel Filius, nec Filius Pater vel Spiritus ſanctus. Sed quilibet iſtorum eſt vna eſſentia vel natura, quæ ſola eſt vniuerſorum principium, propter quod non eſt aliud reperire, & hæc eſſentia, neque eſt generans, neque generata, neque procedens. Sed eſt Pater qui generat, & Filius qui gignitur, & Spiritus ſanctus qui procedit, vt ſimpliciter diſtinctio ſit in perſonis, & in natura vnitas teneatur. Vnde licet alius ſit Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus: non tamen aliud, ſed idquod eſt Pater, eſt Filius & Spiritus ſanctus. Pater verò generando totam ſubſtantiam ſuam ei dedit ſine diuiſione, & tamen totum retinuit ſine diminutione, & ſic vna & eadem res eſt Pater gignens & Filius naſcens, & Spiritus ſanctus ab vtroque procedens. Huc vſque Innocentius. 3. extra, vbi ſupra de ſumma trinit. c. 1.

Cap. III.

Quòd quicquid dicitur de Deo, aut eſt eſſentia, aut notio, aut perſona.

VT autem dicta & dicenda clarius eluceſcant, notandum eſt iuxta ſanctorum traditionem: quòd quicquid in Deo eſt, aut de Deo dicitur, aut eſt eſſentia, aut, notio, aut perſona: vna eſt ei indiuiſibilis eſſentia, perſonæ tres: & hæ tres perſonæ ſunt vna eſſentia, & vnus Deus, & quælibet earum eſt vna eſſentia & vnus Deus. Pater à nullo, Filius à Patre naſcendo, Spiritus ſanctus à Patre per Filium procedendo, Pater Filium generat, Filius gignitur, & Pater cum Filio Spiritum ſanctum ſpirant, & quòd Filius Spiritum ſanctum ſpirat, hoc habet à Patre. Quicquid e-

nim perſona habet vel facit, hoc habet à perſona à qua eſt: Et ideo quia Filius eſt à Patre, ab ipſo omnia habet, & quia Spiritus ſ. eſt à Patre & Filio, ideo hoc quod habet cõmuniter ab vtroque. Sed propter huiusmodi naſcibilitatem vel proceſſionabilitatem Pater non eſt maior naſcente, vel Spiritu ſancto procedente, quia veritas diuinæ eſſentiæ æqualiter eſt in ipſis & in Patre. Hæc omnia habentur à Boetio in libro de Trinitate, & ab Hugone & etiam Auguſtino & Richardo.

Cap. IV.

De notionibus.

NOtiones autem ſunt quinque, ſecundum Hugonem & Auguſtinum, ſcilicet paternitas, innaſcibilitas, filiatio, proceſſio, & communis ſpiratio: Et dicuntur hæc quinq; aliquando notiones, quia notificant perſonas, aliquando diſtinctiones, quia perſonas diſtinguunt, aliquando relationes, quia per ipſas, quandoque perſonæ ad ſe inuicem referuntur. Dicuntur etiam proprietates, quia perſonis propriè inſunt. Iſtarum autem notionum tres dicuntur perſonales proprietates, ſcilicet paternitas, filiatio, proceſſio, eo ſcilicet quod perſonas faciunt, nam iſtarum quinque notionum tres ſunt Patris, ſcilicet innaſcibilitas, paternitas, & communis ſpiratio: & duæ Filij, ſcilicet filiatio & cõmunis ſpiratio: vna verò Spiritus ſanct. tantùm, ſcilicet proceſſio: nec aliquid derogat Spiritus ſanctus quod tantùm habet vnam notionem, neque Filio ſuperexcreſcit quod habet duas, nec Pater maior eſt aliis perſonis duabus, quamuis tribus notionibus ſpecialiter ab aliis diſcernatur. Regulariter enim de iſtis notionibus tenendum eſt, quod nulla de alia prædicatur, & quòd quælibet eſt diuina eſſentia, & vnus Deus & vna eſſentia. Item nulla notio ineſt diuinæ eſſentiæ, ſed tantùm perſonæ, quia eſſentia nec diſtinguit, nec diſtinguitur: ſed ſolæ perſonæ ab inuicem diſtinguuntur.

Cap. V.

Quòd Deus cognoſcitur in ſuo effectu.

QVamuis autem diuina eſſentia à mortalibus non poteſt cognoſci ad plenum, neque comprehendi hic

in via:

in via: cognoſcitur tamen in ſuo effectu, in quantum eſt omnium principium ſiue cauſa, quia Deum eſſe vix inſipiens dubitat, & tamen quod ſit ſecundum maieſtatis magnitudinem, nullius creaturæ intelligentia inueſtigat: vt dicit Damaſ. Et ideo poſitiue non poteſt cognoſci, niſi per effectum ſuorum operum, quamuis priuatiue & per abnegationem multiformiter in ſcripturis deſcribatur & nominetur.

Cap. VI.

Quid notificent nomina de Deo.

AD euidentiam autem nominum quæ nobis Deum manifeſtant, aliqualiter notandum eſt in quadam rudi & ſimplici conſideratione: quòd omne nomen dictum de Deo, aut notificat eſſentiam, aut notionem, aut perſonam: Nam omnia quæ notificant eſſentiam, dicuntur eſſentialia, quæ perſonam, perſonalia, quæ notiones, notionalia. Nomen autem eſſentiale ſonat in quod, & prædicatur in quod, perſonale ſignificat quē, & prædicat in quem. Notionale verò nomen ſonat in quam, & prædicatur in quam: vnde iſta tria prædicata in diuinis ſæpius prædicantur, vel ponuntur: ſcilicet quis quæ quod: Quis, quia Pater vel Filius vel Spiritus ſanctus: Quæ, proceſſio, filiatio, paternitas, &c. Quod, ſubſtantia, eſſentia, & huiuſmodi, quæ mere quantitatem rei ſignificant, & diuinam eſſentiam ſimpliciter & abſtractè repræſentant. Hæc autem nomina ſic diſtinguuntur.

Cap. VII.

De nominibus eſſentialium diſtinctionum.

QVia nomen eſſentiale aut eſt nomen ſubſtantiuum, aut adiectiuum. Si ſubſtãtiuum, aut eſt abſtractũ aut concretum aut medium. Abſtracta autem dicimus, vt dicit Auguſtinus, quæ abſolutè diuinam eſſentiam ſignificant: vt eſſentia, bonitas, diuinitas, & huiuſmodi, quæ ſemper ſupponunt & ſignificant diuinam eſſentiam, nec poſſunt trahi per aliquod coniunctum, ad ſupponendum pro perſona: vnde talia nomina ſumpta cum præpoſitionibus, verbis, nominibus, & participiis perſonalibus, vel notionalibus, reddunt propoſitiones falſas, in quibus po-

nuntur: vnde hæc eſt falſa, eſſentia generat vel generatur, eſſentia eſt de eſſentia, vel eſſentia eſt apud eſſentiam, & huiuſmodi. De iſtis autem nominibus quæ purè ſunt eſſentialia generaliter eſt tenendum, quòd omne nomen purè eſſentiale prædicatur de qualibet perſona per ſe, & de omnibus inſimul ſingulariter, & non pluraliter: verbi gratia, Pater eſt diuinitas, Filius eſt deitas, & Spiritus ſanctus eſt deitas, & ſimul ſunt vna diuinitas, & nõ deitates.

Cap. VIII.

De nominibus concretis

NOmina concreta ſunt, quæ ad modum concretorum ſignant formas in ſuppoſito, vel ſignant quaſi formã in ſubiecto, vt Deus creator, & ſimilia, quę generaliter ſignificant diuinam eſſentiam, ſed quandoque ſupponunt pro eſſentia, quandoque pro perſona.

Cap. IX.

De nominibus mediis.

NOmina verò media dicuntur, quæ habent modum & formam & ſignificationem abſtractorum, ſed vſum & officium concretorum: vt lumen, ſapientia, & huiuſmodi. Iſta enim licet abſtractiua ſunt, aliquando ſupponunt pro perſonis: vt cùm dicitur lumen de lumine, ſapientia de ſapientia, principium de principio, & ſimilia: & hæc nomina abſtracta prædicantur, ſicut de qualibet perſona per ſe, & de omnibus ſimul non pluraliter, ſed ſingulariter.

Cap. X.

De nominibus adiectiuis quæ purè ſignificant diuinam eſſentiam

ADiectiua nomina alia ſignificant purè diuinam eſſentiã nihil connotando, vt ens, bonus, & huiuſmodi: alia aliquid connotant poſitiuè, alia aliquid priuatiuè, vt æternus, immenſus, immortalis, & huiuſmodi. Æternus enim principaliter ſignificat diuinam eſſentiam, & ſecundario connotat carentiam principij & finis: vnde, cùm dicitur, æternus ſenſus eſt, Deus eſt & caret principio & fine. Similiter immẽſus principaliter ſignificat diuinam eſſentiam

tiam

Digitized by Google

tiam,& connotat abnegationem menſuræ localis. Similiter dicitur incircumſcriptus, per abnegationem loci,& vbi & de ſimilibus ſimiliter eſt intelligendum, & hęc nomina prædicantur de omnibus perſonis ſimul, & diuiſim ſingulariter,& non pluraliter, vt Pater eſt æternus, Filius æternus, Spiritus ſanctus æternus, & hi tres ſunt vnus æternus.

CAP. XI.

De illis quæ aliquid connotant poſitiuè.

ADiectiuorum nominum quæ aliquid connotãt poſitiuè, quædã connotant effectum in creaturã, & quædam reſpectum. Eorum autem, quæ connotant effectum, quædam connotant in habitu: vt iuſtus, miſericors, & huiuſmodi: quędam in actu, vt iuſtificans, miſerator, & huiuſmodi: Quę autem connotant effectum, in actu prædicantur de Deo ex parte, vnde Deus incepit eſſe miſerator, quando incepit miſereri: ſed ea quæ connotant in habitu, prædicantur de Deo ab æterno, vt Deus ab æterno fuit iuſtus & miſericors,&c.

CAP. XII

De his quæ connotant reſpectum.

NOmina verò quæ connotant reſpectum creatoris ad creaturas: vt Deus eſt refugium, & huiuſmodi, quædam connotant reſpectum perſonæ ad perſonam: vt ſimilis, æqualis. Similis enim principaliter ſignificat diuinam eſſentiam, ſecundario autem cõnotat diſtinctionem perſonalem. Huiuſmodi verò nomina licet eſſentiam ſignificent, tamen rationę connotati prædicantur de perſonis ſimul ſumptis pluraliter,& non ſingulariter: vndę non dicitur, Pater & Filius ſunt ſimilis, ſed dicitur ſunt ſimiles.

CAP. XIII.

De nominum adiectiuorum ſuperinductione.

ADiectiuorum etiam nominum quædam ſunt partitiua, vt aliquís, alius, & ſimilia: quædam verò ſunt numeralia, vt vnus, duo, tres,& omnia in neutro genere ſubſtantiua ſignificant diuinam eſſentiam, & prædicantur de perſonis omnibus ſingulariter & nõ pluraliter, vt Pater & Filius ſunt vnum, & in genere maſculino & fœminino

ſubſtantiuata ſunt perſonalia: vnde hæc eſt vera, Pater & Filius ſunt duo, ſi duo ſit maſculini generis, ſed ſi ſit neutri generis tunc eſt falſa: Huiuſmodi autem nomina adiectiuè retēta, ſequuntur naturam ſuorum ſubſtantiuorum, vnde ſi ſubſtantiua ſint eſſentialia & ipſa adiectiua ſimiliter, & ſi ſint perſonalia ſimiliter, & ipſa adiectiua, vnde hæc eſt falſa, Pater & Filius ſunt vnus, ſed hæc eſt vera, ſunt vnus Deus.

Cap. XIV.

De nominibus perſonalibus.

NOmina perſonalia quædam prædicantur de vna perſona tantùm, vt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, quædam de duabus, ita quod de vtraque, vt principium Spiritus ſancti. Nam Pater eſt principium Spiritus ſancti, & Filius eſt principium Spiritus ſancti: vnde cùm dicitur Pater & Filius ſunt principium Spiritus ſancti, ibi principium ſupponit pro duabus perſonis, ſed ſignificat vnā notionem ſcilicet communem ſpirationem, quædam verò prædicantur de duabus perſonis, ita quod de neutra per ſe vt Pater & Filius ſunt duo, ita quod ibi duo ſit maſculini generis & non neutri: quædam prædicantur de tribus, ita quòd de nulla per ſe, vt Trinitas. Nam vt dicit Iſidor. lib. 6. ethimol. Trinitas eſt appellata eo quòd fiat totum vnum ex tribus, quaſi trium vnitas, nam dū tria ſunt, id eſt tres perſonæ vnum ſunt, quia ſingula in ſe manent & omnia in omnibus, Pater ergo & Filius & Spiritus ſanctus ſunt Trinitas & Vnitas. Idem enim in natura, vnum quod in eſſentia, tria in perſona: vnum propter Maieſtatis communionem, tria propter perſonarum proprietatem, quædam etiam nomina prædicantur de ſingulis perſonis: ita quòd non de omnibus vel pluribus ſingulariter vel tantùm pluraliter: vt hypoſtaſis ſeu perſona. Pater enim & Filius & Spiritus ſanctus ſunt tres hypoſtaſes ſeu perſonæ & non vna.

Cap. XV.

De notionum ſubdiſtinctione.

NOmina verò notionalia quædam ſunt abſtractiua, vt paternitas, natiuitas, proceſſibilitas, ſpirabilitas, & huiuſmodi. Quædam verò concretiua & adiectiua, vt innaſci-

naſcibilis, generans, naſcens, ſpirans, procedens. Alia autem abſtractiua prædicantur de eſſentia, vnde hæc eſt vera, eſſentia eſt paternitas, & è conuerſo, eſſentia eſt innaſcibilitas, & è conuerſo, & ita de alijs. Concretiua verò nunquam de eſſentia prædicantur, ſiue ſint nomina ſiue participia: & ideo omnes tales propoſitiones ſunt falſæ. Eſſentia generat vel generatur, vel eſſentia eſt generans vel generata, & ita de alijs. Item nominum notionalium quædam prædicantur de vna perſona tantùm, vt generans de Patre genitus vel naſcens de Filio, procedens de Spiritu ſancto, quædam de vtraque duarum, vt ſpirans de Patre & Filio, quia Pater & Filius ſpirant Spiritum ſanctum, quædam etiam prædicantur de quolibet: vt diſtinctus, Pater enim eſt diſtinctus ab alijs perſonis, ſimiliter Filius & Spiritus ſanctus.

CAP. XVI.

De proprietatibus diuinæ eſſentiæ.

PRoprietates verò diuinas diuinæ ſcilicet eſſentiæ conuenienter determinat Iohan. Damaſcen. libr. 3 cap. 7. Deus eſt inquit, ſine fine & principio, principium primum increatum, ingenitum, impartibile, immortale, æternum, infinitum, incircumſcriptum, indeterminatum, potens ad infinita, ſimplex, incompoſitum, influxibile, impaſſibile, inuincibile, inalterabile, fons bonitatis & iuſtitiæ, lumen intellectuale, virtus inacceſſibilis & immẽſurabilis, & tñ omnia menſurat propria voluntate, creaturarũ omniũ effectiua, omnium contentiua & conſeruatiua, omnium prouiſiua, omnia implens in ſuo regno, omnibus dominans & imperans, & nullum contrarium hominis, omnia incontaminatè continens, omnibus ſubſtantijs eminens, & ſuper omnia exiſtens ſemper bona, ſemper beata, ſemper plena, principatus & poteſtates ordinans, determinans ac diſponens ſuper omnem ſubſtantiam, vitam, rationem & intelligentiam exiſtens, per ſe enim eſt lux, per ſe eſt vita, per ſe eſt ſubſtantia, per ſe exiſtens fons eſſentiæ vel ſcientiæ, his quæ ſunt, his quæ viuunt, his quæ participant rationẽ Omnibus omnium bonorum cauſa eſt, vna ſubſtantia, vna virtus, vna voluntas, vna operatio, vnum principium, vna poteſtas, vna dominatio, vna diuinitas in tribus perfectis hypo-

hypoſtaſibus ſeu perſonis Patris & Filij & Spiritus ſancti, vna ratione creditur, colitur & adoratur. Vnde ipſa Trinitas eſt inconfuſe vnita, & indiſtanter diſiuncta. Indiſtantes enim ſunt hæ perſonæ & ab inuicem inſeparabiles, non confuſè ad inuicem conuertibiles, quia ad inuicem non commiſcentur nec pariter confunduntur. Nam Pater eſt in Filio, & Spiritus ſanctus in Patre & in Filio, & Filius in Patre & Spiritu ſancto, nulla commixtione facta vel conuerſione vnius in alterum ſine mutua confuſione. Imò ipſę perſonæ ſuis proprietatibus ab inuicem ſunt diſtinctæ & ſecundum identitatem eſſentiæ indiuiſibiliter ſunt vnitæ: vnde diuinitas ſimplex impartibilis exiſtens varia dona ſuis diſtribuit creaturis. Sed multiplicata per dona impartibilis permanet & ad ſuam ſimplicitatem creaturas ſuas conuertit & coniungit. Omnia impermiſcibiliter pertrāſit & per ipſam nihil, ſimplici cogitatione omnia cognoſcit tàm præſentia quàm præterita & futura, qui poteſt omnia quæ vult, ſed non vult omnia quæ poteſt. Poteſt enim perdere mundum, non vult autem. Dicit enim ad hoc idem Dionyſius lib. 1. cap. 16, Deus enim immaterialiter exiſtens incircumſcriptibilis eſt, quia loco non continetur: Ipſe enim ſui ipſius locus eſt, omnia implens, ſuper omnia exiſtens, omnia continens, vniuſcuiuſque naturam impermiſcibiliter pertranſiens, omnibus ſuam operationem ſecundum ſuſceptiuam virtutem tribuens. Et cùm ſit totus impartibilis, totus eſt totaliter ens vbique & non pars in parte partialiter diuiſus, ſed totus in omnibus & totus ſuper omne: vnde ipſe ſolus incomprehenſibilis eſt & interminabilis, & à nullo præterquam à ſemetipſo cognitus. Nā ipſe ſolus ſuiipſius contēplator maximus eſt, vnde ad eius totalem comprehenſionē nulla poteſt pertingere creatura cùm ſit infinitus in ſe, virtute tamen ſua infinita finit & terminat vniuerſa propter quod termegiſtus deſcribens Deum prout potuit: ait ſic, Deus eſt ſphæra intellectualis, cuius centrum vbique eſt, circumferentia verò nuſquam. Diuina n. eſſentia in ſe conſiderata perfecta eſt ad modum ſphæræ, quia non habet principium, neq; finem, ſed prout conſideratur vt eā deducens res in eſſe & eas limitans & finiens, ſic dicitur eſſe centrū, quia ſicut centrū finit lineas & ab ipſo lineæ deducuntur, ita Deus deducit creaturas & limitat & finit eas.

CAP.

Cap. XVII.

Quomodo Bernardus deſcribit Deum.

ALio modo deſcribit Bernardus Deum tanquam cauſam per effectum *dicens.* Deus eſt voluntas omnipotens, beneuolentia, lumen æternum, incommutabilis, ratio creans mentem ad ſe participandum, viuificans ad ſentiendum, afficiens ad aptandum, dilatans ad cupiendum, iuſtificans ad promerendum, accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, promouens ad bonitatem, dirigens ad æquitatem, roborans ad virtutem, formans ad beneuolentiam, moderans ad ſapientiam, viſitans ad conſolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad ſecuritatem: Amat vt charitas, nouit vt veritas, ſedet vt æquitas, dominatur vt Maieſtas, regit vt principium, medetur vt ſalus, reuelat vt lux, aſſiſtit vt pietas. *huc vſq. Bern.*

Cap. XVIII.

De nominibus quæ notificant Deum in ſuis operibus.

ET quamuis indiuiſibilia ſunt opera beatiſſimæ Trinitatis, tamen à ſanctis diſtinguuntur quædam nomina per quæ notificatur Deus in operibus ſuis, qui inuocabilis eſt, & innotificabilis in ſe, quoad intima Maieſtatis. Sunt autem quædam nomina appropriata & quædam ſunt trãſſumpta & tranſlata.

Cap. XIX.

De nominibus appropriatis.

NOmina verò appropriata ſunt decem de quibus *Iſido. in 6. lib. ca. 1. dicit ſic.* Apud Hebræ. decem nominibus Deus nuncupatur. Primum eſt, EL ſiue HYSKIROS, id eſt fortis, quia nulla infirmitate opprimitur, ſed fortis eſt & ſufficiiens ad omnia perpetranda. Secundum nomen eſt ELOE, id eſt, theophelos, id eſt timor, eo quòd Deus à cunctis ipſum colentibus ſit timendus. Tertium nomen eſt SABBAOTH, id eſt princeps exercituum, eo quòd omnes exercitus Cœli eius dominio ſunt ſubiecti. Quartum nomen eſt ZELIOM vel RAMATHEL, id eſt, excelſus Deus, quia excelſus Deus & ſuper cœlos gloria eius. Quintum

tum nomen EVEL, id eſt, qui eſt, Deus enim qui eſt æternus, vere eſt, qui tantum nouit eſſe, fuiſſe autem & modo non eſſe, vel futurum eſſe non nouit. Sextum nomen eſt ADONAY, id eſt, Dominus, quia eius dominationi ſubiicitur totus mundus. Septimum nomen eſt YA id eſt Spiritus almus, Deus enim Spiritus eſt. Octauum nomen eſt TETRAGRAMMATON id eſt, nomen quatuor literarum; ſcribitur enim quatuor literis apud Hebræos quod ineffabile pronunciant, & ſignant nomen Dei, quia dicitur ineffabile, non quia dici non poſſit, ſed quia eius ſignificatio ab humano corde non poteſt comprehendi. Nonum nomen eſt SATAY, id eſt, omnipotens, quia omnipotens eſt nomen eius. Et dicitur omnipotens à faciẽdo omne quod vult, & non à faciendo quod non vult; ꝙ ſi alterum tantùm ei acciderit, omnipotens nequaquam eſſet. Decimum nomen eſt ELOYM & eſt nomen Trinitatis, & pertinet ad Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & ideo plurale eſt apud Hebræos & ſingulare: Signat enim diuinam eſſentiam cum ſuppoſitione trium perſonarum, vnde dicitur Trinitas quaſi trium vnitas.

CAP. XX.

De nominibus tranſſumptis.

SVNT autem quædam nomina tranſſumpta à creaturis quibus vtitur ſcriptura, quando intendit aliquas exponere conditiones creatoris, *quia Damaſcen. lib. 1. cap. 14. inquit.* Quia multa in ſcriptura diuina ſymbolicè ſunt dicta, & figuratiuè & tranſſumptiuè, ſcire oportet, quòd homines groſſa carne induti, excelſas & immortales Deitatis operationes intelligere non poſſunt, niſi quibuſdam formis & imaginibus & notis quibus homines vti ſæpius ſunt ſueti. Vnde omnia corporalia, quæ de Deo dicuntur, nõ propriè ſed ſymbolicè intelliguntur. Simpliciter enim Deus eſt, & non figurabiliter, oculos tamen & palpebras & viſum habere dicitur, qui vniuerſorum habens virtutem conſideratiuam cum nihil poteſt latere, nihil poteſt ſubterfugere ſuam notionem. Simili ratione aures & auditum habere dicitur, quia apud ipſum propiciationem fore & deprecationis ſuſceptionem aſſerere non timemus. Per hunc enim ſenſum nos mites oſtendimus, quando deprecantibus aures

Digitized by Google

res familiatius inclinamus. Os & labia & fauces habere dicitur, quia illa velut loquendo per inſpirationem nobis reuelat, quæ hominum cogitatio per huiuſmodi organa exprimit & oſtendit. Guttur etiam habere dicitur & guſtũ, quia in noſtræ iuſtitiæ operibus tanquam in guſtu delectatur. Nares & olfactum habere dicitur, quia tanquam odor ſuauiſſimus domino eſt placens, qui deuotionis affectum ſibi exhibet. Faciem ipſum habere ſcriptura commemorat, quia per eius opera virtutem & præſentiam diuinus ſermo manifeſtat; nam perſonæ præſentia in facie declaratur, manus & brachia repræſentant eius ſubtilem & inuincibilem operationem, quia nos digitis ac manibus & brachijs ſubtiliora & fortiora operamur, quando dexteram Dei commemorat, certiora & Dei digniora inſinuat: vnde & iurare per dexterã dicitur, quando intranſmutabile eius conſilium perhibetur, frequenter pauperibus ſubuenit, & indigentibus auxiliatur, & ideo pedes habere dicitur: ſæpè enim oſtendit in effectu quòd ſolent operari homines pedibus vel inceſſu. Pectus & cor habere dicitur propter cognitorum in genere recordationem. Ventrem & viſcera propter illam quam in nobis oſtendit miſericordiam & compaſſionem. Iraſci dicitur & furere propter odium malitiæ & iuſtam quam infert peccantibus vltionẽ. Dormire dicitur & obliuiſci propter iniuriæ diſſimulationem & vindictæ retardationem: vnde quia tot modis per ſua beneficia noſtra ſuppletur indigentia, more humano dicitur habere diuerſa membra. *Vnde Beatus Dionyſius effectus Dei multiplices ſic deſcribit:* Deus *(inquit)* eſt omnium cauſa & principium eorum quæ ſunt ſubſtantia & viuentium vita, ratiocinantium ratio, excidentium ab eo reuocatio, & rerum reſurrectio corrumpentium, quod ſecundum naturam eſt renouatio, & eorum quæ mouentur ſecundum execrabilem impetum reformatio, ſacrum firmamentum minus ſtantium, & ipſorum quæ ad ipſum reducuntur via & reordinatiſſima manuductio. *Et ſequuntur poſt pauca.* Ipſe eſt eorum quæ ab ipſo ſunt Pater principalior; quàm ipſi, qui eos genuerunt. Nam & ipſi cæperunt ab ipſo eſſe & generare. Eorum autem qui ipſum ſequuntur & ab ipſo paſcũtur, paſtor eſt, illuminatorum eſt ſplendor, perfectorum perfectio, deificatorum deificatio, diſcordan-

cordantium pax, ſimplicium ſimplicitas, & vnitorum vnio, ſuperprincipale & ſubſtantiale principium occultum ſuæ cognitionis, ſecundum quod fas eſt & poſſibile vnicuiq; bona traditio, &c. *Hac verba Dionyſii recitat Damaſc. c. 3.* Ex quibus omnibus patet, ꝙ omnia corporalia de Deo dicta, ſunt ad figuratiuum intellectum myſticè referenda.

CAP. XXI.

De diuerſis Chriſti nominibus, quibus nuncupatur.

SVNT iterum quædam alia nomina quæ ad ſignificationem illorum, quæ de homine Chriſto aſſumpto, ſcilicet Dei filio intelliguntur à ſimilitudinibus rerum artificioſè tranſſumpta, *ſic patet in Iſid. lib. 7. cap. 2. Vbi dicitur:* Chriſtus multis modis in ſcriptura vocari conſueuit. Dicitur enim ibidem quòd CHRISTVS à chriſmate vocatus eſt. Ipſe enim præ cunctis ſuis conſortibus, omnium gratiarum plenitudine eſt delibutus, qui IESVS Hebraicè, σωτὴρ Græcè, SALVATOR verò latinè dicitur, eò quòd cunctis gentibus ſaluator eſt tranſmiſſus, propter quod ipſe MESSIAS hebraicè dicitur, eo quòd omnis prophetalis, ſacerdotalis & regalis dignitatis priuilegio ſit diuinitùs inſignitus, nam Meſſias dicitur vnctus. Dicitur etiam EMANVEL, id eſt, nobiſcum Deus, eo quòd Deus per virginem natus in carne apparens nobis ſe coniunxit. Dicitur etiam VERBVM CARO FACTVM, quia verbum eſt in quantum naſcitur à Patre in æternitate: ſed caro dicitur in quantum à matre naſcitur in tēporis mutabilitate. Similiter dicitur VNIGENITVS & PRIMOGENITVS, quia patris & ēt matris fuit Filius vnicus, ante quem nullus & poſt quem non erat alius. Multis etiam alijs modis præfiguratur in rebus creatis. Dicitur etiam PRINCIPIVM, quia Pater per ipſum omnia finit vel fecit. Dicitur & OS DEI, quia per ipſum Deus mũdo loquitur. Diciturque MANVS, quia per ipſum rerum vniuerſitas continetur. Dicitur VIA quia per ipſum ad brauium peruenitur. VITA dicitur, quia in ipſo omnia viuunt. VERITAS, quia nec fallit nec fallitur, dicitur FONS, quia omnis boni origo indeficiens & reficit ſitientes. Et multis alijs figuris innumerabilibus & infinitis nobis datur intelligi in ſcripturis, *ſicut ibi ponit Iſidorus in exem-*

Digitized by Google

exemplis multipliciter. Sicut Pater & Filius propter varios effectus in creaturis varijs nominibus nuncupantur, ſic Spiritus ſanctus Patri & Filio in ſimplicitate naturæ conſubſtantialis & coæternus, diuerſis vocatur nominibus & diuerſis rebus multifariè comparatur. *Propter quod dicitur in* 7. *Sap.* quòd eſt ſanctus in omni ſcilicet creaturæ ſanctificatione, & eſt multiplex in chariſmatum & donorum diſtributione, vnicus in Patris & Filij vniformi connexione, nec non in ſanctorum charitatiua vnione, ſubtilis in cogitationum & affectionum perſcrutatione, modeſtus in diſcreta & modeſta affectuum humanorum ordinatione, diſcretus in facundiæ ſiue eloquentiæ adminiſtratione: Incoinquinatus, ſine maculæ contagione, ſuauis in præceptis, ſuauior in conſilijs, ſuauiſſimus in præmijs. Amans bonum actum in actiuis, qui ſuauis eſt in contemplatiuis, humanus humanam diligens ſocietatem, benignus, innatam habens in ſe bonitatem, ſtabilis, laſſis & infirmis conferens firmitatem & nullam prorſus habens in ſe viciſſitudinis mutabilitatem. Securus illis quos protegit, auferens formidoloſitatem, omnem habens virtutem, omnibus cōferens virtutum perfectionem, omnia proſpiciens, omnem hominis cognitionem, capiens omnem ſpiritum intelligibilem, omnis ſpiritus rationalis motum inueſtigans & affectionem, mundus in ſe & ab alijs auferens infectionem: Multis etiam alijs nominibus nuncupatur. Dicitur enim DIGITVS propter eius diſcretam & ſubtilem operationem. COLVMBA propter ſimplicitatis amorem. NVBES propter æſtuantium refrigerationem. VENTVS propter occultam gratiarum inſpirationem. IGNIS propter grandem euaporationem. ROS ſiue PLVVIA propter animæ fæcundationem. MEL propter dulcifluam interioris hominis immutationem. OLEVM propter inferiorem animæ inpinguationem & exhilarationem. Multis alijs cōparatur diuinus Spiritus. Sed iſta ſufficiant pro exemplo. Nunc ad Angelorum proprietates adiuuante Domino manum apponamus.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Angelorum, liber ſecundus.

DE proprietatibus angelicis diuino adiutorio aliquid in medium nobis prolaturi: Primò incipiendum eſt ab eiſdem in generali, & deinde in ſpeciali vbi ſingulorum ordinum diſpoſitiones, & officiorum diuerſæ miniſtrationes, prout præſenti congruit opuſculo per ordinem declarabuntur.

CAP. I.

De interpretatione Angeli.

AΓγελ☉ itaque græcè, hebraicè MALACH, latinè verò NVNCIVS interpretatur, eò quòd per angelorum miniſterium diuina voluntas populo nuncietur. Vnde angelus nomen eſt officij non naturæ. Spiritus autem non eſt angelus, ſed quando à Deo mittitur tunc primò angelus propriè nuncupatur. Cui ſcilicet angelo licentia pictoris alas tribuit, in quarum ſubito motu celerem angelorum operationem figuratiuè prædicta pictoralis licẽtia ſimplicibus præoſtendit. ſicut poetas ventis aſcribere alas antiquitas non prohibuit: *ſicut dicit Iſidorus libr. ſeptimo c. 7.*

CAP. II.

Quid ſit Angelus ſecundum Damaſcenum.

EST igitur Angelus ſecundum Damaſcenum ſubſtantia intellectualis, ſemper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo miniſtrans ſecundum gratiam & non naturam, immortalitatem percipiens. Ex hac angelica deſcriptione multiplex nobis reſultat proprietas angelorum. Dicitur enim ſubſtantia intellectualis: quia ratione ſpiritualitatis ſuæ ſubſtantiæ & ſingularis ſpiritualitatis oẽs formas intelligibiles in ſe participat & ſpecies cognoſcibiles apprehendit & quantò à terreſtris materiæ coarctatione eſt remotior, tantò in contemplatione immaterialium eſt perfectior, ſicut expreſsè dicitur in libro cauſarum. Nam intelli-

intelligētiæ plenæ ſunt formis, & ideò omnes ſpecies cognoſcibiles, eis ſubiicibiles in eis relucēt, ſicut ibidem dicitur conſequenter. Præter hæc natura angelica omnem antecedit creaturam corpoream, in eſſentiæ ſubtilitate, in ſimplicitate, in intellectus perſpicacitate, in liberi arbitrij habilitate: quia hæc angelica natura nullam habet dependentiam à materia, ideò corruptio materialis ei non poteſt aliqualiter conuenire, vnde ſenſualis cognitio eius intellectum deiformem non impedit. Angelus enim deiformem habet intellectum, & ideò ſupra tempus eſt & totum intelligit ſimul, & non vnum poſt aliud, aut vnum ex alio, ſicut ex præmiſſis concluſionem, ſicut humanus intellectus qui eſt vnius ex alio collatiuus. Vnde qualis eſt comparatio ſimplicis ad compoſitum & puncti ad lineam in eſſendo, talis eſt comparatio angelici intellectus ad humanum in intelligendo & iudicando. Nulla malitia angelicum affectum a creatoris ſui obſequio retrahit vel auertit; vnde quanta angelica ſubſtantia eſt ſimplicior & ab omni conditione materiæ diſtantior, tantò Dei ſimilitudo in ea relucet expreſſior & in ipſa ſicut ſpeculo clariſſimo ſplendor diuinæ ſapientiæ relucet expreſſior, & tantò eſt dignior influentia gloriæ, quantò perfectiùs adhæſit incommutabili veritati ex libera & propria voluntate. *Vt dicit Gregor.* mirè *(inquit)* Deus omnipotens naturam ſummorum ſpirituum bonam ſed mutabilem condidit, vt qui permanere vellent, mererentur, & eo maioris meriti apud Deum fierent, quantò mutabilitatis ſuæ votum, voluntàtis ſtudio defixiſſent. *Dicit etiam idem.* Angelus in contemplatione ſui creatoris immutabilis permanet, & tamen eo quòd creatura eſt, viciſſitudinem mutabilitatis habet. In angelis enim tria conſiderantur *Vt ait Dionyſius.* Eſſentia qua ſubſiſtunt, virtus qua poſſunt, operatio qua peragunt, Eorum eſſentia eſt ſimplex & immaterialis, pura, diſtincta ſeu diſcreta, eorum virtus eſt libera, intelligens, diligens, indefeſſa. Habent enim poteſtatem liberè eligendi, intelligendi, & diligendi & Deo incommutabiliter adhærendi. Inſuper habent virtutem operandi, quia omnia faciunt ſine moræ dilatione, omnia aduerſa coercent ſine reſiſtentia & contradictione. Semper nobis aſſiſtunt & nobis ſeruiunt ſine intermiſſione. Vnde eorum operatio eſt voluntaria, ſubi-

ta, vtilis, & honeſta: nam Deo ſeruiunt ſine coactione, ſubito & in inſtanti iuſſa perficiunt ſine procraſtinatione, omnia proficua & vtilia procurant ſumma attentione, licitis & honeſtis vacant, quæ ſunt ſine reprehenſione. Patet itaq; quòd triplex virtus eſt in angelo: ſcilicet cognoſcendi, operandi, & perſiſtendi. Cognoſcit enim Deū ſupra ſe in ſpeculo æternitatis ſine aliqua interpoſitione: Semper enim videt faciem Patris, *Matth*. 18. Extra ſe apprehendit omnia ſine collectione. Intra ſe retinet apprehenſa ſine obliuione, Sic etiam habent virtutem operandi potenter, celeriter, vtiliter, inceſſanter. Habent etiam virtutem perſiſtendi in naturæ ſuæ ſimplicitate, quia mortalitatis viciſſitudine non alterantur, paſſibilitatis contrarietate non afficiuntur, mole carnea non retardantur. Perſiſtunt etiam in gratiæ & gloriæ firmitate, quia diuinis legibus ſubiecti nulla affectione vel actione ei contrariantur. Cum ſint benigni, nullo inuidiæ ſtimulo torquentur. Cum ſint puri, nulla affectione turpi contaminantur. Perſiſtunt etiam in officii dignitate: nam cùm ſint iuſti nullo modo ſibi inuicem iniuriantur, qui ſubſunt nullo contemtu ſubiiciuntur, & qui præſunt ſine tyrannide alijs principantur. Præterea angelica natura primæ luci ſcilicet Deo vicinius eſt coniuncta, & ideò copioſiori lumine repleta & tanto de vitæ fonte profundius haurit, quantò contemplando primo lumini vicinius ſe ſubiungit, & tantò principaliores theophanias id eſt illuminationes diuinas continuè recipit, quantò perfectius ad ſummum bonum per amorem inflexibilem ſe conuertit: vnde illa lux æterna primò ſuper angelos influit, & ipſis mediantibus ad nos deſcendit, & ideo lex per angelos ad homines proceſſit. Vnde propter iſtam primam à patre luminum illuminationem ad angelos deſcendentem, vocantur angeli à Diony. agalmatha, id eſt ſpecula clariſſima, diuini luminis receptacula. *Vnde in lib. de diuinis nominibus cap. 6. dicit ſic.* Angelus eſt imago Dei, manifeſtatio occulti luminis, ſpeculum purū, ſplēdidiſſimum, immaculatum, incontaminatum, recipiens totam ſi fas eſt dicere, ſpecioſitatem beneformatæ deiformitatis & puræ declarationis in ſeipſo, ſicut poſſibile eſt bonitatem, quæ eſt in abditis, & c. Imago Dei dicitur propter deiformem intellectum, quia ſicut Deus omnia videt ſine deli-

deliberatione & collectione, ita angeli: quia nec vident per medium nec apprehendunt per ſenſum. Dicitur etiam & occulti luminis manifeſtatio, quia diuinitatis lumen quod in ſe incomprehenſibile eſt & occultum per influentiam recipiendo, & alijs tranſmittendo inferioribus manifeſtat. Dicitur & ſpeculum propter luminis receptibilitatem, & dicitur ſpeculum purum propter naturalem ſuæ ſubſtantiæ puritatem, Nihil enim habet corporeæ fœditatis, immaculatum, ſine macula culpæ originalis, incontaminatum, ſine contagio culpæ mortalis, incoinquinatum, ſine infectione culpæ venialis. Dicitur etiam recipiens ſpecioſitatem deiformitatis, quia in ſpecie & modo cognoſcendi ſimilis eſt diuinitati, qui declarat inferioribus abditam & ineffabilem ac occultam diuinæ bonitatis ſuauitatem, nam quod contemplando & guſtando diuinitus percipit, inferioribus notificat & transfundit. Angeli enim *ſecundum Damaſcenum lib.2.cap.3.* ſunt lumina quędam intelligibilia ex primo lumine lumen habentia, non lingua vel auribus indigentia, ſed ſine ſermone & ſine voce ſuas voluntates & intelligentias ſibi inuicem tradentia & exprimentia, loco corporali non contenta, non parietibus vel clauſtris corporaliter circumſcripta, triplicem dimenſionem non habentia, ſed intellectualiter aſſunt & operantur vbicunque eis fuerit imperatum. Sunt & hi ſpiritus naturaliter fortes & veloces ad diuinæ voluntatis expletionem & vbique citò inueniuntur, vbicunque diuinus iuſſerit nutus, & quæ circa nos ſunt diſpenſantes & auxiliantes nobis ſecundum diuinam voluntatem ſuper nos entes & tamen circa Deum exeuntes, ad malum difficile mobiles, quia omnino immobiles ex gratia quamuis non natura, Deum quantum poſſibile eſt contemplantes & in ipſo delectantes, & cùm ſint incorporei & ſpirituales, non ſunt nuptijs indigentes. *huc vſq; Damaſ.*

CAP. III.

Quomodo Angeli in effigie corporali depingantur.

QVAmuis autem angelica natura ab omni materia & lineamentis corporis ſit aliena; tamen in effigie corporali depinguntur angeli & varia membra & figuras habere diuerſas in ſcriptura ſępius memorantur, ſed per denomi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nominationes membrorum viſibilium intelliguntur inuiſibiles actiones cœleſtium animorum. Nam cum longa coma & reflexis capillis vbique angeli depinguntur, in quibus vtique eorum mundæ affectiones & ordinatæ cogitationes intelliguntur. Nam capilli capitis deſignãt cogitationes & affectiones, quæ oriuntur ex radice mentis. Aures habere dicuntur, quia diuinam inſpirationem accipiunt, quam vtique diiudicant & diſcernunt. Nares eis pictores attribuunt & merito, quia vitia velut fætida refugiunt, ſed virtutes quaſi quædam odorifera diligunt & inter munda & immunda, fætida & aromatica ſagaciſſimè diuidunt & diſtinguunt. Ora, linguas & labia habere ſæpius memorantur, quia diuina ſecreta quaſi loquendo nobis proferunt & diuinis laudibus continuè inhiant & intendunt. Imberbes pictorum licentia depingit eos, quia eorum virtutem quaſi iuuenilem ſtatum conſiderans, eos nec viribus nec ſenio deficere ſic oſtendit. Dentes habere dicuntur, quia gratiam quam diuinitus accipiunt aliis communicare & quaſi commoliendo diuidere conſueuerunt: vnde in dentibus eorum poteſtas actiua & cõmunicatiua meritò deſignatur. Imò etiã brachia & manus habent, quia virtute ſua actiua & permanſiua infirmitates noſtras ſuſtinent & vſque in finem ab electorum defenſione & ſupportatione non deſiſtunt. Cor & pectus habere finguntur, quia cum deiformem habent vitam ad ſuſceptionem deiformis vitæ & vitalis gratiæ nobis manifeſtiſſimè cooperantur. Coſtas & latera habẽt, quia omnia gratiarum munera in ſe tuta poſſident & per ipſorum cuſtodiã in electis hominibus omnia tuta manent. Lumbos & fœmora habere dicuntur, ſed veſtibus occultata, quia gratiarum & virtutum in ſe habent ſemina, quæ omnibus carnalibus ſunt occulta. Pedes habent ſed quaſi generaliter denudatos, quia liberos habent affectionum motus in Deum ab omni mortali concupiſcentia penitus ſequeſtratos.

CAP. IV.

Quomodo Angeli deſcribantur.

DEſcribuntur etiam angeli ſub figura multiplici mirabiliter alterati, ſicut tangit Dionyſius in fine angelicæ hierarchiæ. Nam deſcribuntur pennati & alati, quia à

conta-

contagione terrena penitus alieni:contemplationis raptu ad diuini amoris intima intellectu & affectu ſunt penitus eleuati, veſtibus coccineis ſiue igneis ſunt veſtiti, quia lumine diuinæ cognitionis & diuinæ dilectionis flamma ſunt amicti. Pſal. *Amicti lumine ſicut veſtimento.* Zonis aureis accinguntur, quia virtutũ habitu taliter ſunt accincti quod nullatenus ad alia vitia dilabuntur. Virgas & ſceptra in manibus geſtant, quia poſt Deum diffiniunt omnia recta & vniuerſa, quæ ſunt in mundo ſenſibili, iuſtè regunt. Tela etiam & gladios in manibus portant, quia virtute ſibi tradita dæmonum & rebellium conamina deſtruunt & debellant. Trullam & perpendiculum & alias menſuras, operariorum inſtrumenta viſi ſunt habere, quia dominus per angelorum prouidentiam ſolet malos ad bonum conuertere, &, vt Spiritus ſancti fiant habitatio, promouere. Calamos, menſuras & funiculos in manibus portant, quia ſingulorum merita & demerita diſcutiunt, menſurant & ponderant. Phialas cum aromatibus habere dicuntur, quia per eorum miniſterium noſtra vulnera ad ſanitatis gratiam perducuntur. Succincti & quaſi parati ad eundum leguntur, quia iuſti ad patriam eorum patrocinio quotidiè deducuntur. Atramentaria & ſcriptorum inſtrumenta portare dicuntur, quia per eorum miniſterium diuinæ voluntatis abdita ſæpiſſimè deſcribuntur. Armis bellicis ornati dicuntur, quia boni eorum adiutorio in bello ſpirituali & corporali continuè proteguntur. Citharas reſonare faciunt, quia illi, qui eorum merentur conſolari patrocinio, deſperationis triſtitiam non incurrunt. Tubas in manibus portant, quia vt in bono proficiamus, nos incitant & inuitant. Multa talia de habitu & geſtu angelico in ſcriptura referuntur, in quibus eorum opera mirifica deſignantur.

CAP. V.

Qualiter Angeli comparantur rebus materialibus.

COmparantur etiam alijs rebus tranſſumptis à naturalibus ad eorum exprimendas myſticas operationes, verbi gratia: ventis aſſimilantur, quia ad omnia agenda ſubito tranſuolant & circumferuntur. Nubes dicuntur, quia per raptum contemplationis ſuſpenſi in Deum rapiuntur. Igni comparantur, quia diuini amoris incendio totaliter inflammantur, nam ad modum ignis cogni-

tione lucent & dilectione ardent. Nunc aurum, nunc argētum, nunc electrum nominantur, quia ſplendorem habent purum & luciformi Dei ſapientia illuſtrantur. Carbunculis ſapphiris & aliis gemmis ſolidis & trāslucidis aſſimilantur, quia in Dei gratia ſtabiles effecti, in gloria cōfirmantur, & eorum gratia potentia omnia quæ in cœlo ſunt & in terra mirabiliter decorantur. Dicuntur etiam leones, quia dæmonibus & peccatoribus ſunt terribiles, vel ideo, *Vt dicit commentator ſuper Hierarchiam angelicam*, quia quando ad contemplandum Deum aſpirant, quod prius per cognitionem inhęrebat, à memoria tergitur, quando in concupiſcentibus animis deſiderata claritas eſt manifeſta, nam leo cum cauda delere propria veſtigia conſueuit. Dicuntur & boues, quia bos terram ſulcans ipſam innouat & ad fructum eam aptat. Sic angeli mentes hominum diſponunt ad recipiendum germina virtutum & donorum. Aquilæ vocantur, quia immeditate inflexibiliter & rectè Deum, qui eſt ſol iuſticiæ irreuerberatis oculis contemplantur. Dicuntur etiam equi, quia lege obedientiæ Deo qui eis præſidet, ſunt ſubiecti. Et etiam quandoque albi propter lucidam Dei cognitionem, quandoq; nigri propter diuinæ Maieſtatis incomprehēſionem: nam nigredo color eſt, ſed obſcurus & occultus, quandoque rubei, quia indicant terrorem iuſticiæ & æquitatis, quandoque varii propter varium vſum ſuſceptæ poteſtatis, nam in vario extremi colores vniuntur & per angelorum virtutem perfectiuam, prima ſecundis & ſecunda primis conuertibiliter conuertuntur, & in amorem mutuum conuertuntur. Flumina ignea dicuntur, quia effuſiones diuinæ gratiæ ſuſcipiunt, & copioſam ac indeficiētem influētiam viuifica fæcunditate ad alios tranſfundunt, & ideò fluuio igneo aſſimilantur. Dicuntur & currus in quo multa copulata pariter deferuntur, quia ipſi grata ſocietate & iucunda pariter ſociati ſiue copulati communi aſſenſu in diuina extolluntur. Dicuntur etiam rotæ, quia ſicut rota in ſe voluitur & reuoluitur, & circa idem centrum ſemper mouetur, ſic angeli circa Deum quaſi circa intelligibile centrum contemplando circummouentur, quia eorum deſiderium eſt inextinguibile, & quod deſideratur, eſt incomprehenſibile. Ideò etiam curribus & rotis igneis comparan-

parantur, quia ad ſubditos deſcendunt eos illuminando & iterum redeunt, ipſos per contemplationem ad ſuperiora reducendo. Sanctorum etiam orationes & vota coram domino repræſentant, & defunctorum animas ad patriam in ſinum Abrahæ deferūt & tranſportant. Dicuntur etiam medici, quia animas curant. Dicuntur & fabri, quia arma ſpiritualia nobis parant. Dicuntur & vigiles & cuſtodes, quia nullo ignorantię ſomno depreſſi, imminentia pericula annunciant. Dicuntur etiam meſſores, quia electorum populum in horreum regni cœlorum coaceruant. Dicuntur & milites, quia pro nobis contra dæmones dimicant & concertant. Dicuntur duces, tum quia modum pugnādi contra hoſtes ſpirituales nobis indicant, tum etiam quia viam ad patriam manifeſtant. Iſtis & multis aliis figuris angelicæ virtutes quo ad eorum ſubſtantiam, virtutem & operationē nobis inſinuantur, & dantur intelligi in ſcripturis. Sed pauca quæ exempli cauſa ſunt hic dicta ad præſens nunc ſufficiant.

CAP. VI.

De ordinibus angelorum, hierarchiis & eorum officiis.

DEterminatis ex parte proprietatibus angelorum in generali prout ad hōc opuſculum pertinet, ad ſingulas angelorum ordinum hierarchias accedendum eſt, vt ſingulorum ordinum officia, conuenientias & differentias per conditiones proprias cognoſcamus.

CAP. VII.

De triplici hierarchia.

TRiplex autem eſt hierarchia, *ſicut ſanctiſſimus tradit Diony. ſcilicet*, ſupercœleſtis quæ conſiſtit in trib. perſonis, ſecunda cœleſtis quæ completur in ſanctis angelis, tertia ſubcœleſtis quę perficitur in prælatis. Eſt autem hierarchia, *ſicut ibidem aſſerit Dionyſ.* rerum ſacrarum & rationalium ordinata poteſtas in ſubditis debitum retinens principatum. Hierarchia autem cœleſtis quæ eſt triplex, ſcilicet, ſuperior quæ græcè dicitur epiphania, & deſcribitur ſic à Dionyſ. Epiphania eſt in incaleſcentis affectionis incendio, altioris intellectus faſtigio, iudicij libera reſultatio diſtributa. Nam hæc Hierarchia tres continet ordines, ſcilicet Seraphin, qui amoris incendio præ aliis feruent, &

 Cherubin,

Cherubin,qui cognitionis priuilegio gaudent,& thronos, qui iuſticiæ perpendiculo aliis p̄eminent. De duabus aliis hierarchiis, dicetur ꝗ in locis ſuis. In omni aūt hierarchia exiguntur neceſſariò, ordo, ſcientia, & actio. Nam *vt idem dicit Dion.* Hierarchia eſt ordo diuinus, ſciētia & actus. Deiforme quantū poſſibile ſimilans & adiudicans ei diuinitus illuminatiōes proportionaliter in Dei ſimilitudinem aſcēdens, &c. Ecce tria ponit in Hierarchię deſcriptiōe, ſcilicet ordinē, ſcientiā & actionem, quia ſi horum trium aliquod defuerit non erit hierarchia, iō dicitur Hierarchia ordo diuinus id eſt, poteſtas ordinata, & ſecundū Deum diſpoſita: vnde in ordine notatur officium, in ſcientia diſcretio, in actione miniſterium, ſine ordine pręſumptio eſt actio, ſine actione negligentia eſt ordo, ſine ſcientia autem & actio eſt reprehenſibilis & ordo inutilis. Et ideò tam in ordine, q̃ in ſcientia & actione omnis hierarchia Dei conformitatē imitatur, & ſecundum modum & menſuram ſuæ illuminationis in ordine ſuo proficit & recte diſcernendo & bene operando ad Dei imitationem quantum poſſibile eſt aſcendit. Talis eſt autem inter angelos hierarchica ordinis diſpoſitio, quod angeli ſuperiorum ordinum copioſius diuinum lumen hauriunt, & ad eos qui ſe ordine ſunt inferiores receptum communicando prius transfundunt, nam hęc lex in angelico ordine cuſtoditur, vt in gratię & glorię participatione alij ſunt primi, alij ſecundi, & alij vltimi: vt illi qui ordine & naturalium participatione ſunt impares, ſint etiam in glorię perceptione inæquales, *vnde dicit Dionyſ.* Oportet ſuperiores angelos ſemper eſſe ductores & manuductores aliorum inferiorum, vt eos adducant ad diuinam illuminationem, adductionem & communicationem & inductionem per conuerſionem in illuminatione per cognitionem, in cognitione per perceptionem. *Nam vt dicit Gregor. in moral.* Alij Deo aſſiſtunt per contemplationem, alij ad exteriora exeunt, & tamen ab interiori contemplatione non recedunt, quia illum ſemper inſpiciunt qui præſens eſt vbicunque vadunt. Excellentia autem ordinum aſſignatur ſecundum præemiuentiam bonorum, quia ſecundum differentem eſſentiæ ſimplicitatem & naturalis ſapientiæ perſpicacitatem & differentem arbitrij libertatem recipiunt ordinis diuerſitatem, qui enim

nim natura magis ſunt ſubtiles & ſapientia magis perſpicaces in amplioris gratiæ munere ſunt cæteris digniores, vnde ſinguli Hierarchiaci ordines propria habent dona ſecundum quæ operãtur, & gradus proprios, ſecũdum quos ſuas operationes moderantur. Non enim fas eſt, vt quis operari præſumat, quod ad ſuum ordinem & officium non expectat. In hoc enim conſiſtit hierarchiaci ordinis perfectio vt qui illuminantur illuminent, & qui purgantur purgent, & qui perficiuntur perficiant. Vnde talis eſt ordo, vt qui primo purgantur poſtea illuminentur & perficiantur. Nam purgationem & illuminationem ſequitur illuminatio, perfectionis conſumatio; vnde ſuperiores ordines immediate recipiunt à Deo purgationem, vt ſint clari, & perfectionem, vt ſint perfecti. Et iterum ab illis ſecundum ordinem diuinæ diſpoſitionis inferiores purgantur, illuminãtur & perſiciuntur, nec intelligitur hæc purgatio à corruptione vitij, ſecundum potius ab imperfectione boni: nam *ſecundum Dionyſ.* oportet angelicos ſpiritus ad illius ſimilitudinem qui omni caret contagio, & diſſimilitudine mundos eſſe ab immundicia & confuſione, lucentes veritate, perfectos bonitate. Inter iſtos itaque ſacratiſſimos ordines quidam ſunt primi, quidam medij, quidam vero infimi, vnde primi illuminant, vltimi illuminantur, medij vero illuminant vltimos, & a primis illuminantur.

CAP. VIII.

De ordine Seraphin.

A Primo ergo ordine velut à digniori eſt incipiendum, ſcilicet à Seraphin, *de quo dicit Iſid. lib.* 7. Seraphin eſt angelorum multitudo, qui ardentes vel incendentes interpretantur, eo quod inter eos & Deum nulli angeli ſunt internuncij, & ideo quanto ei vicinius collocantur, tanto magis charitate diuini luminis inflammantur, & ideo faciem domini & pedes velare dicuntur, quia cæteri Angeli diuinam Maieſtatem nequaquam iſtis perfectius intuentur, & ideò tantò maiori claritate illuſtrantur quantò ardẽtiori motu dilectõis intimæ inflãmantur: vnde iſtorum angelorũ officiũ eſt ꝓprium & ardere in ſe & alios ad diuinæ dilectionis incẽdium promouere. Proprietates autem huius ordinis principales & ſpeciales elicere

poſſu

poſſumus ex verbis Dionyſ. *ſic dicentis.* Pulcrè inquit prima cœleſtium hierarchiarum excellentiſſimis eſſentiis ſanctificatur, ordinem habens altiorem omnibus circa Deum immediate collocatum. Et ideò primæ operationes theophoniæ in ipſum tanquam Deo proximum deferuntur, & ſequitur. Eſt autem Seraphin mobile ſemper circa diuina, & inceſſabile calidum, acutum, & ſuperferuidum, intentæ & inflexibilis ſemper motionis, ſuppoſitorũ reductiuum, actiue exemplificatiuum, recalificans ea & reſuſcitans in ſimilem caliditatem & igneum cœlitus & holocauſtomatis purgatiuum circumuelatum inextinguibile, habens luciformem & illuminatiuam proprietatem, omnis tenebroſę obſcurationis perſecutricem & manifeſtatricem, &c. Hæc verba diuiniſſima ſunt & omnium mortalium ſenſum quo ad ſignificationis myſterium excedentia. Prout tamen potero quamuis balbutiendo aliqua explanabo. Videtur autem diffinire Dionyſius, quod cognominatio Seraphin proprietatis & officij diſcretionem & variæ gratiæ participationem in angelis manifeſtat Seraphin nuncupatis. Nam appellatio Seraphin docet mobile, hoc forſan dicit propter naturam ignei amoris, quo angelicus affectus in Deum rapitur & mouetur, hic vero motus eſt quietis cauſatiuus, augmentatiuus & completiuus. Docet etiam inceſſabile, quia talis amor nunquam excidit, nunquam ab appetitu amati requieſcit. Docet & calidum, quia ad modum caloris accenſum animum excitat vis amoris, & ideo ſubdit acutum, quia vis amoris penetrat ad intima conditoris: vnde acutum dicit quandam violentiam amãtis, qua intrat & penetrat ad rem amatam. Dicitur etiam ſuperferuidum, quia quamuis ad interiora diuinitatis amor ſe extendat affectu; tamen circumire non ceſſat, vt quod intellectu non capit, contemplationis tamen guſtu aliqualiter comprehendat, ſicut illud quod ebullit caloris vehementia vndique ſe iactitat & diffundit: ſic affectus angelicus nihil inconſideratum relinquit, imò quanto plus cognoſcit, tanto amplius ſcire cupit. Addit etiam inflexibilis motionis, quia amor angelicus quamuis in Deum moueatur, inflexibilis tamen eſt, ne amatum aliqualiter amittatur: vnde ſimiliter mobilis eſt & inceſſabilis & hoc intentæ & intimæ, quia ad Dei interiora tendit:

dit: vnde mobilis eſt ſemper & nũquam in ſe ſiſtit & intentus, vt in Deum tendat ſed intimus vt ad exteriora non effluat, omnino autem inflexibilis, vt ad aliud præter ipſum & extra ipſum non diuertat. Dicitur etiam ſuppoſitorum reductiuum, quia amor angelicus ſemper ad ſuperiora ſe extendit & tamen ab amore inferiorum non excedit, imò ad diuinæ illuminationis participationem reuocat inferiores ordines & reducit. Dicitur etiam docere actiuum & exemplificatiuum, quia non ſolum incendit inferiores ad amandum, verum etiam formam & exemplum præbet inferioribus, qualiter ſummum bonum ſit ſuper omnia diligendum & qualiter ſit per amorem redeundum in Deum, & ſecundum ipſius beneplacitum incedendum. Ideò etiam dicitur quod amor eorum ſit calificans & reſuſcitans in ſimilem caliditatem, quia ad hoc laborant, vt inferiores & ſi non æqualiter, tamen differẽter ardeant & ferueſcant. Nec hoc dicit ꝙ inferiores angeli fuerunt frigidi vel mortui, ſed hoc dicitur qa ſubiecti ordines per ipſos ad ampliorẽ amoris affectũ continue excitantur. Propter ꝙ ſequitur. Igneum cœlitus & holocauſtomatis purgatiuũ, quia ignis diuinus primos angelos accendit, vt alios incendant, illuminat vt illuminent, purgat vt purgẽt. Ignis n. diuinus ſuauiter ardet, nec cõburit vel conſumit ad læſionẽ, ſed potius ad purgationẽ: & ideò dicitur holocauſti purgatiu', qa ſicut ex toto illuminat, ita ex toto purgat, nec ab infectõe alicuius vitij, ſed ab imperfectione boni, quia illa eſt purgatio perfecta vbi omnis correctio abeſt, & omnis perfectio adeſt. Dicitur etiã virtus Seraphin multimoda & multifida, multimoda, in quantum multiformiter mouetur appetendo & operando, multifida, inquantum beatificatur poſſidendo, multimoda inquantum pergit ſcrutãdo, multifida in eo quod inuenit penetrãdo. Per multas enim vias & affectiones varias pergit & peruenit ad vnum bonum, & vna vita ſimiliter cuncta apprehendit. Docet ãt nominatio Seraphin incircumuelatũ, qa ſine omni velamine figuræ vel creaturæ interpoſito diligit videre Deũ & à plenitudine fontis lucis æternæ ſine medio aliquo illuminatur vt illuminet, accenditur vt accendat. Vnde in hoc ſunt angeli illius ordinis aliis digniores, quia ſuæ perfectionis influentiam immediate ſine interpoſitione à Deo recipiunt, ſine di-

ne diminutione eandem aliis participando tribuunt, illam poſſident & cuſtodiunt ſine amiſſione. Nunquam tepeſcunt à dilectione, nec flectuntur ab inconuertibili ad Deum intentione, nec labore nec tædio deſiſtunt ab inferiorum ad Deum gratuita reductione. Hæc de proprietatibus Seraphin dicta ſufficiant.

Cap. IX.

De ordine Cherubin.

SEcundus ordo dicitur Cherubin quod interpretatur ſcientiæ plenitudo. Sunt enim *ſecundum Iſid. lib.* 7. ſublimiora agmina angelorum præter Seraphin, eo quod viciniùs diuinæ ſapientiæ ſuppoſiti, ampliori ſcientiæ diuinæ dono ſunt repleti, & ideò merito ordo Cherubin poſt Seraphin ordinatur, quia prius donũ charitatis à quo denominatur Seraphin excellentiſſimũ eſt donum ſapientiæ & cognitionis diuinæ voluntatis vel veritatis, à quo Cherubin denominatur. Nã in angelis huius ordinis principaliter relucet radius diuini luminis, quantum ad participationem præcellẽtem diuinæ cognitionis: vnde ꝓprietates & effectus angelorum iſtius ordinis innuit beatus Dionyſ. *cap.* 7. vbi dicit, quod cognominatio Cherubin docet eorum cognoſcibile, &c. Et eſt ſenſus verborum quod angeli iſtius ordinis dicuntur cognoſcentes, quia in dono diuinæ ſapientiæ ſunt cęteris magis excellentes. Deifidi etiam ab ipſo nuncupantur, in quo Dei viſio quæ in eis viget intelligitur, quia Dei Maieſtatem cæteris clarius contemplantur. Dicuntur etiam altiſſimæ dationis luminum acceptiui in quo innuitur, quod Cherubin ordo diuinæ illuminationis excellentia prę cæteris adimpletur. Sunt etiam illi angeli diuinæ pulcritudinis in prima operatrice virtute contemplatiui, quia per lumen diuinæ ſapientiæ diuinam pulcritudinem cõtemplantur. Per hoc etiam innuit, quod in eis & per eos prima operatrix virtus ſcilicet Deus clariſſimè intuetur. Dicũtur etiam ſapientifica traditione repleti, quia per ſapientificam creatoris traditionem alijs plus, aliis minus donum ſapientiæ diuinæ impartiuntur. Dicuntur etiam communicatiui, quia lumen ſapientiæ, quod in eis copioſè diffunditur, per ipſos ad ordines illuminandos copioſè deriuatur: nam plenitudinem lucis, quam

quam ſuſcipiunt aliis communicant & transfundunt. Dicuntur etiam contemplationis puræ & ſimplicis ac immediati fulgoris ſuſceptiui. Fulgorē vocat illuminationem, per quam peruenitur ad meram & puram contemplationem, vbi virtus diuina non in imagine vel figura vel aliqua mediante creatura, ſed per ſemetipſam, & in ſemetipſa cōtemplatur. Dicuntur etiam diuino alimento domeſtica atque viuifica vnitate diuinæ refectionis repleti, quia in hoc, quod replentur lumine cognitionis, reficiuntur dulcedine dilectionis. Non enim multum prodeſt illuminare per cognitionem, niſi concomitaretur alimentum Spiritus ſancti, ſcilicet refectio per dilectionem. Iſta autem refectio dicitur domeſtica, viuifica & vna. Domeſtica, quia amicis & domeſticis ſolūmodo præparatur. Viuifica, quia viuum efficit quemlibet qui ex tali cibo ſatiatur. Vnica eſt & ſingularis, quia delectatione cum extranea, ſcilicet cum carnali dulcedine non guſtatur. Quamuis autem vnica ſit refectio, multiplex tamen ſatietas inuenitur in hoc vnico alimento: vnde cum hæc ſolum percipitur plena & vera ſatietas inuenitur.

CAP. X.

De ordine Thronorum.

TErtius ordo eſt Thronorum: & eſt hic ordo à Thronis dictus à dono iudicij, eo quod Deus in eis ſedeat & iudicia ſua diſcernat & cuncta ſubiecta per illos diſponat, *Vt dicit Iſidor.* vnde virtus diuinæ æquitatis throno igneo in Daniele comparatur, ſcilicet propter perſpicuitatem cognitionis, quia Deus ſingula diiudicans, per ipſos vniuerſa prudenter diſcutit, & propter impetuoſitatem, cui nihil obuiat vel reſiſtit. Illi autem angeli, in quibus ſingulariter relucet rectitudo diuini iudicij throni nuncupantur. Iſido. Et ideò *à beato Dionyſ.* ſedes altiſſimæ dicuntur, quia alte propter diuinam autoritatem quaſi ad iudicandum ordinantur, altiores, quia diuinę iuſticię regulam in iudicio imitantur; ſed altiſſimæ, quia immediatius altiſſimo Deo diſpoſitione hierarchiaca collocantur. Sedes compactæ, quia apte & conuenientur iunctæ quo ad iuncturam & conuenientiam diuinorum iudiciorum, conueniens enim eſt & aptum vt ex culpa pœnam, & ex iuſtitia gloriam

ſtruant, non vt de libertatis dominio inſoleſcant. Arctatio vero poteſtatis refertur ad ordinem poteſtatum, quæ poteſtatiuè à nobis coercent dæmones, ne nobis tantùm noceant, quantùm deſiderant vel affectant. Et taliter ponitur diſpoſitio mediæ hierarchiæ quamuis alio modo videatur ordinari *ſecundum Iſid. & Greg.* Sed de hoc ad præſens opuſculum nihil ſpectat.

CAP. XII

De ordine dominationum.

QVArtus ordo eſt dominationum, quæ *ſecundum Iſido.* poteſtatibus & virtutibus præſunt & præeminẽt, quæ pro eo quod cæteris angelorum agminibus præſint, ſiue dominantur, dominationes nuncupantur. Huius ordinis eſt officium *ſecundum Greg.* in bello ſpirituali nos inſtruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Docent etiam prælatos qualiter ſine tyrannide & ſubditorum oppreſſione in regimine debeant ſe habere. Horum angelorum miniſterium eſt *ſecundum Dionyſium* ſeruili timore depoſito, in Deum moueri, & abſq; reflectione ad cõmodum temporale ei inceſſanter famulari, quæ ſingulari excellentia inuiſibilem annunciationem in ſubiectis ordinibus ſolo imperio formant. Sunt angeli iſtius ordinis ab omni oppreſſione liberi, vt liberè ad ſummum eleuẽtur, & nulli infra ſummum ſubiiciantur: vnde ita Deo ſubſunt, quod nulli inferiori ſubiiciuntur. Per vitalem excellentiam ſupra omnem ſubiectionem eleuantur, ita tamen, quod per nullam violentiam aut tyrannidem ad oppreſſionem inferiorum inclinantur: *Vnde dicit Dion.* quod ſecundum diſſimilitudinem tyrannidis dominium exercent, ſeueritatem habent in poteſtate, & cum ſeueritate liberalitatem in benignitate, & dum à dominationibus poteſtas exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per iſtam tamen liberalitatem eorum poteſtas nullo modo minoratur, imò Deo ſe conformantes regulam & legem ſuæ præſidentię, quantum poſſibile eſt imitantur. Nũquã ad aliqua vana ſe conuertunt, ſed continuè ad bonum ſummum: *quod Dionyſius oſtendit*, et vniuerſale vocat, oculos dirigunt, & ab illo qui omnibus dominatur, mentis aciem non auertunt: vnde deiformitatis & diuinæ ſimilitudinis

tudinis prout poſſunt, ſunt participes *ſecundũ Dionyſium.* Itaque dominationes primæ ſunt in ſecunda hierarchia.

Cap. XIII.

De ordine principatuum.

QVintus ordo dicitur principatus, & hic ordo ſecundum ſanctos docet homines inferiores gradus exhibere reuerentiam maioribus exiſtentibus in ſtatu altioris dignitatis, vt puta regibus, principibus & prælatis. De angelis iſtius ordinis dicit *Dionyſius*: ad principatus pertinet vniuerſalis ducatus & regimen ductiuum ad Dei ſimilitudinem, quia iſti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad Deum, & doceant ipſum reuereri in ſe ipſo & in proximo, ſpecialiter in prelato, *qui ſecundum Dionyſium* ideo dicuntur principatus, quia habent alios reducere vel conuertere ad primum & principale principium, ſcilicet Deum, quem ipſi, prout poſſibile eſt, imitantur, & quantum fas eſt, in præſidendi officio principi aſſimilantur: *Dicit enim Iſidorus lib.* 7. Principatus ſunt, qui angelorum agminibus præſunt, qui pro eo quod ſubditos angelos ad explendum diuinum miniſterium ordinant & diſponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alii ſunt qui adminiſtrant, alii qui aſſiſtunt, millia enim millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſſiſtunt ei. *Dan.* 7.

Cap. XIIII.

De ordine poteſtatum.

SExtus ordo eſt poteſtatum. Et dicũtur poteſtates *ſecundum Iſid.* quia eis virtutes aduerſæ ſunt ſubiectæ, & ideo poteſtatum nomine nuncupantur, quia maligni ſpiritus eorum poteſtate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt & affectant. Horum angelorum officium eſt *ſecundum Gregorium*, illos qui in bello ſpirituali deſudant, confortare, & ne ab aduerſarijs violenter ſuperentur, defendere, & vt boni victoriam obtineant, viriliter adiuuare. Huic concordat *Dionyſi. dicens*: Poteſtatum miniſterium eſſe, cauere, ne aliquid aduerſum poſſit bonis obſiſtere vel nocere. *Dicit etiam Gregorius*: Poteſtates in ſuo ordine perceperunt potentius, vt eorum diſpoſitioni aduerſę poteſta-

tes

Digitized by Google

tes ſubiiciantur, quæ ne tantùm hominibus noceant quã-tùm deſiderant poteſtatum miniſterio refrenantur: *de his poteſtatibus dicit Dion.* Ipſæ ſanctæ poteſtates habent æquipotentem, id eſt æqualem cum dominationibus poteſtatem, quæ eadem diuina munera in ſuo ordine & gradu humiliter ſuſcipiunt & cuſtodiunt ſine confuſione. Nihil enim tyrannicè præcipitant contra inferiores, nihil violentia & fortitudine attẽptant, ſed potius Deiformiter, id eſt, ad diuinam ſimilitudinem angelos inferiores ordinatè reuocant, & ad potentificam & cauſalem potentiam, id eſt, ad Deum, qui omnia poteſt, & omnium eſt cauſa ſupermundanè & intellectualiter reducere non ceſſant, vt per has Deiformes proprietates mediæ cœleſtium animarum diſpoſitiones illuminentur, purgentur & perficiantur. Sicut enim ipſæ poteſtates mediantibus ſuperioribus ad Dei ſimilitudinem conuertuntur, ita mediantibus ipſis poteſtatib. qui inferiores ſunt ad deiformitatem reducuntur, vt ſic omnes ſuperiores, medii & inferiores ordines myſticarum purgationum, illuminationum & perfectionũ participes efficiantur.

Cap. XV.

De tertia hierarchia.

TErtia hierarchia, quæ dicitur ephionia, tres continet ordines inferiores, ſcilicet virtutes, archangelos, angelos. Et ſecundum hoc inferior hierarchia ſic deſcribitur. Inferior hierarchia eſt diuinum participium naturæ legibus occurrens, ſecreta reuelans, pro capacitate diſcreta, naturæ legibus occurrens. Hoc pertinet ad virtutes, qui poteſtatem habent faciendi miracula & curandi morbos & languores. Secreta reuelãs, hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate diſcreta, hoc refertur ad archangelorum differentiam & angelorum, quia maiores vt archangeli maiora, minores vt angeli minora reuelant. Per archangelos enim reuelabantur prophetis maiora ſecreta, vt illud, *Ecce Virgo concipiet, &c.* Per angelos autem minora, *Vt illud Dauid*: Epiſcopatũ eius accipiet alter, &c. Et dicitur ἐφιονία ab ἐπὶ quod eſt ſub, & φανὸς, quod eſt apparitio, quia inferiori modo quam in alijs reſultat Dei ſimilitudo in ordinibus huius hierarchiæ.

CAP. XVI.

De ordine Virtutum.

SEptimus ordo eſt virtutum. Virtutes enim ſunt angelorum agmina, miniſteria habentia ad virtutes & miracula facienda, in quibus potiſſimè relucet virtus diuina, propter quod & virtutes nominantur, *Vt dicit Iſid.* Iſtius ordinis angeli ab ordinibus mediæ hierarchiæ recipiunt illuminationem, purgationem, & perfectionem, *Vnde ſecundum Dionyſium* virtutes habent virilitatem ad operationes fortem, incommutabilem, ſecundum Dei formam eis indicantem. In hoc enim Deo ſunt ſimiles & conformes, quod ad omnia agenda incommutabilem virtutis vigorē acceperunt, & ideo iſtorum ſpirituum operatiuam virtutem perſtringit Dionyſius ſic dicens: Ipſa ſanctarum virtutum cognominatio fortem quendam & incommutabilem docet vigorem, ſecundum inditam eis deiformitatem ad nullam ſuſceptionem diuinarum illuminationum imbecilliter infirmatam, &c. quaſi diceret in hoc, quod iſti angeli virtutes ſunt vocati deiformes & ſimiles Deo dignoſcuntur: nā diuina virtus fortis eſt ad agendum, vt non frāgatur alicuius operis difficultate, & incommutabilis eſt ad perſeuerandum, vt non langueat, ſeu infirmetur alicuius ſpacij ſeu temporis diuturnitate. Sic angeli iſti conſimiles ſunt, quia ad omnia agenda robuſti & incommutabiles inueniuntur: vnde virtuoſi ſunt, non ſolum operando, verum etiam in illuminationes ſuſcipiendo, nam horum angelorum virtus & ſi infirma videatur diuinæ virtuti comparata, non tamen infirma eſt ad eandem per gratiam conformata. Infirma eſt naturæ conditione, ſed non infirmatur aliqua corruptione, quando participat totum quicquid creaturæ eſt debitum, fortitudinem ſcilicet ſufficientem & ſuæ naturæ congruentem. *Et ideo dicit Diony.* quòd habent deiformem motum firmiter ſe ferentem. Inſuper eſſentialem & potentificam Dei virtutem, quia propria virtute in Deum mouentur, & vnde eorum virtuoſitas in ſupereſſentialem virtutem creatoris ſuſtollitur, inde deiformis imaginis ſimilitudo in eis reperitur, deiformitatem autem quam recipiunt ad inferiores angelos tranſfundunt, accipiunt quidem per donum, ſed alijs tribuunt

per

per exemplum. Horum angelorum eſt officium ſecundum *Dionyſium* docere prælatos, prælationis officium exequi feliciter & conſtanter, & vt ipſius onus ſuſtineant patienter, *ſecundum Gregorium verò in 4. moral.* Iſtorum officium in his qui virtutem habent, eſt docere, qualiter imaginem Dei in ſe reparent & reforment ac reformatam viriliter cuſtodiant ac cõſeruent, vñ per iſtorum angelorum miniſteriũ virtus miracula faciendi perfectis conceditur, vt reducti ad primum ſtatum, in quo Deus fecit hominem ad ſuã imaginem, per huiuſmodi miracula oſtendantur. Angeli iſtius ordinis diuinam virtutem continuè aſpiciunt, & in ipſa contemplatione contremiſcunt, ſed iſte timor pœnalis non eſt, cùm potius ſit admirationis quam horroris *prout Greg. dicit in moral. lib. 4.*

Cap. XVII.

De ordine Angelorum.

OCtauus ordo eſt archangelorum, qui *ſecundum Iſidorum* ſummi nuncij vel nunciorum principes interpretantur. Nam primatum tenent inter angelos: ſunt enim duces & principes, ſub quorum ordine vnicuique angelorum officia deputata ſunt. Nam archangelis angeli præſunt, vt patet in Zacharia, vbi angelus maior dixit minori, vade & doce puerum iſtum, &c. Si enim in ipſis angelorum officiis ſuperiores inferiores non diſponerent, nullo modo hoc, quod homini diceret angelus ab angelo cognouiſſet, hi archangeli ſępe proprijs nominibus denotantur, vt per ipſorum vocabula, ipſorum conditiones, & opera oſtendantur. Nam Gabriel virgini mittitur, vt illum denunciaret venturum, qui contra aëreas poteſtates obtinere debuit victoriam & triumphum. GABRIEL enim Dei fortitudo interpretatur, ſicut & RAPHAEL, qui interpretatur medicina Dei, ad Tobiam miſſus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cæcitatem abſtulit & deterſit, & ſic de aliis. *Hucusque Iſidor. lib. 7. c. 5.* Horum angelorum officium eſt *ſecundum Gregor.* de his quæ ad promotionem fidei pertinent, vt de aduentu filij Dei, de eius geſtis & dictis fideles promouere. Archangelorum etiam eſt, *ſecundũ Dion* prophetias prophetis reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant;

Digitized by Google

ſic poteſtatum eſt eoſdẽ coercere, ne dominiũ ſibi vſurpent aut accipiant. Archangeli etiam angelis ſuppoſitis eis ſunt digniores, & annunciatione priores, cæteriſque ſunt perfectiores. Nam *ſecundum Dion.* inferiores conuertunt ad principale principium ſuum, & quantum eis poſſibile eſt, angeli inferiores ipſis mediantibus ad ipſum informantur. Inſuper viuificant, id eſt, angelos ad vnitatem illius principij colligant & adunant, docendo angelos ſibi ſubditos ſecundũ ducatus inuiſibiles & ordinatos, quib. habent ducere & docere ſequentes alios & ſubiectos. Iſti ẽt archangeli inter ordines inferioris hierarchię ſunt intermedij, & ideo à ſuperioribus illuminationes participant, & eaſdem angelis inferioribus participatas communicant & annunciant, in quibus angelis omnium angelorum diſpoſitio hierarchiaca ex triplici ternario cœleſtium ordinum perfectiſſimè eſt completa.

Cap. XVIII.

De ordine angelorum.

NOnus ordo & vltimus eſt angelorum. Angelus autem græce, malach hebraice dicitur, latine vero nuncius interpretatur, eo quod voluntatem domini populis annũciare conſueuerunt; angeli autem vocabulum nomen eſt officij, non naturæ. Nam angelus eſt ſemper Spiritus, ſed quando mittitur tunc primo angelus nuncupatur. Angelis vero pictorum licentia pennas fingit, vt eorum diſcurſum celerem ſignificent, ſicut & iuxta Poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, ſicut dicitur. Qui ambulat ſuper pennas ventorum. *Hucuſque Iſidor. lib. 7. cap. 5.* Secundum Dionyſium autem angeli inferioris ordinis nõ participãt ordinem ſuperiorum illuminationũ, non enim participant cum ipſis, ſed ex ipſis, nam angeli ſuperiores primo loco diuinas illuminationes ſuſpiciũt, & illas poſtmodum ad aliorum noticiam & cognitionem deferunt, qui & primi nuncij dicuntur. Alij autem poſteriores ſunt & vltimi. Angeli etiam *ſecundum eundem Dionyſium* homines ad diuinam cognitionem adducunt & ſubleuant, & vt iuſte viuant, inſtruunt, & informant. Vnde, quamuis angeli & ſi non habent angelos alios ſub ſe inferiores quibus præſunt, habent tamen ſub ſe inferiores hominum ordines quibus præſunt, quos ordinant & diſponunt. Sur-

ſum extenduntur per dilectionem Dei, in ſemetipſis formantur per cuſtodiam ſui, ſub ſe progrediuntur per eorum tutelam quorum miniſterio deputantur. Iſtorum itaque angelorum multiplex eſt effectus, nam angelus noſtræ cuſtodiæ ſingulariter deputatus, nos ſtimulat ad bonum & excitat, ne in vitiis dormiamus. *Act.*12. Itē ſpiritualiter nos reficit, ne ſub onere viæ in patriam ſuccumbamus. 3. *Reg.* 19. Item arcet dæmones ne ab ipſis lædamur. *Thob.* 8. Item inſtruit in ambiguis, vt certificemur. *Daniel.* 9. *&* 10. Item conducit, ne in viis deuiemus. *Thob.* 5. *& Exod.* 23. Item nobis in triſtitia poſitis aſſiſtit, vt conſolemur. *Luc.* 23. *& Gen.*16. vbi dicitur de angelo, qui confortauit flentem Agar. Item nobis peccantibus compatiuntur, ne deſperemus. *Eſai.*24. *& Iud.*2. Item velociter nobis aſſiſtunt, ne cadamus, *Eſaia* 24. *Ite Angeli.* Item adiuuant contra hoſtes, ne vincamur. *Geneſ.*32. *&* 2. *Machabeorum penult.* Item vulnera noſtra ſanant, ne moriamur, *Thobia* 11. Item peccata noſtra ad memoriam reducunt, vt erubeſcamus, *Ioſua* 2. Item voluntatem domini annunciant, vt ei acquieſcamus *Luca* 2. Item impedimenta auferunt, vt diuinis liberiùs ſeruiamus. *Exod.*23. *præcedetq́ te, & c.* Item frequentes nos viſitant & nobis præcauent, ne offendamus. *Eſaia* 60. *ſecundum pœnam, &c.* Item Deo ſemper aſiſtunt, vt contemplentur, *Luc.*1. *& Daniel.* 7. *decies centena millia & c.* Item orando nobis merentur, *Iob.* 33. *ſi fuerit.* Item à diuina laude non retardantur, *Eſa.*6. *& Apo.*5. *non habebant requiem, &c.* Item Deum ſine velamine facie ad faciem contemplātur. *Matth.*18. *Angeli eorum, &c.* Item nullius corpulentiæ mole in ſua ſubſtantia vel virtute aggrauantur, *Luc. Vltim. ſpiritum carnem & oſſa, & c.* Item ſupra tempus exiſtens in tempore operatur, angelicus enim intellectus cum ſit deiformis, *Vt dicit Dionyſius*, eſt inſtantaneus, & ideo ſine collectione vnius ad aliud ſubito intelligit, & in virtualitate ſuæ ſubſtantiæ, in inſtanti omnia agenda agit. Vnde de angelo qui vocatur à philoſopho intelligentia dicitur quod ſit creatus in horizonte temporis & æternitatis, vt patet in primo libro de cauſis. Item homines ex ſubita angeli præſentia territos, bonus angelus blandiendo aſpectu ſuo cōſolatur. *Vt dicit Ambroſi, Luc.*1. *ibi, ne timeas Zacharia, & c.* Sed Dæmon è conuerſo quos ſua præſentia territos facit,

ampliori horrore concutit *vt dicit idem.* Item angelus quã vult, apparet, & quando vult, ab humanis aſpectibus occultatur, *vt dicit idem ibidẽ.* Item corpus pro ſuo beneplacito operationi ſuæ congruũ, vt appareat, aſſumit, & peracto ſuo officio, idem corpus aſſumptum deponit. *Iudic.* 14. *Euanuit, &c.* Item aſſumpto corpore pro aliqua neceſſitate non vegetat illud corpus nec viuificat, ſed tantum mouet, vnde quandoq; videtur comedere & bibere, vt homo, & tamen non comedit nec bibit, ſed poteſtate ſua cibum adnihilat & conſumit. *Vt patet Tobiæ* 12. *Vbi dicit angelus*: *Videbar quidem, &c.* Angelus enim non comedit aliqua neceſſitate, ſed ſolum poteſtate, quia *vt dicit Auguſtinus ſuper Luc. Vlt.* quod radius conſumit aquam poteſtate, ſed terra abſorbet neceſſitate: vnde fuit ibi comeſtio poteſtatiua, qua ad maſticationem & cibi conſumptionem, non tamen neceſſaria quo ad incorporationem. Hæc itaque leuia & plana de proprietatibus bonorum angelorum ad vtilitatem paruulorum dicta, ad præſens ſufficiant.

Cap. XIX.

De malis Angelis.

SIcut bonus angelus hominibus datur ad ſubſidium & conſeruationem: ſic malus angelus datus eſt vnicuique ad exercitium & probationem: vnde horum malignorum ſpirituum caput & dux eſt Lucifer, qui *ſecundum Gregor.* ſic eſt dictus pro eo quod aliis angelis clarior eſt creatus, *vnde Gregor.* Primus angelus ideò omni lapide precioſo ornatus extitit: quia cum cunctis angelorum agminib. præfuit, ex eorum comparatione clarior fuit, ſed contra conditorem ſuum ſuperbiens, lucem & claritatem perdidit, & formam deformem, & obſcuram apoſtaſiæ ſuæ merito acquiſiuit. *De hoc dicit Dam. lib.* 1. *cap.* 18. Ex his angelicis virtutibus qui aliis præerat & cui terræ cuſtodia commiſſa eſt, non natura malus factus, ſed bonus exiſtens, nequaquã ab ipſo conditore malitiæ ſemitam in ſe habens, non ferens illuminationem & honorem, quem ipſe conditor largitus fuerat, electioni liberi arbitrij ſui verſus eſt ex eo, quod eſt ſecundum naturam, in id, quod eſt præter naturam: vnde Deo rebellare volens & à primo bono deficiens in malum venit. *Et infra.* Lumenq; igitur creatus à condito-

re, propria voluntate tenebratio factus eſt. Simul autem cum eo euulſa eſt, & conſecuta angelorum qui ſub ipſo ordinati erant, infinita multitudo, & voluntarie facti ſunt mali, de bono ad malum declinantes. Item dicitur ibi quod non habent poteſtatem, neque virtutem contra aliquem, niſi à Deo permiſſiue & diſpoſitiue concedatur, ſed diuina permiſſione transfiguratur in quamcunque voluerit, imaginem ſeu figuram. Omnis igitur malitia & immũdæ paſſiones ex ipſis cogitatæ ſunt, quas quidem immittere, id eſt, ſuggerere poſſunt, ſed violentiam inferre nõ præualent. Item quod hominibus eſt mors, angelis eſt lapſus. Poſt caſum enim non eſt eis pœnitentia, quemadmodum poſt mortem hominibus non eſt vita, *Hucusque Damaſ. Item dicit Gregor.* à gratia deſertus, obſtinatus in malitia permanſit, ita quod nihil bona voluntate velit, liberum ſiquidem habet arbitriũ, ſed depreſſum, & ad malum inceſſanter inclinatum, ita quod ſemper bonum refugit, malum vero eligere non deſiſtens. Et ideo accidit, *Vt dicit Caßiodor.* volebat & cupiebat rapere diuinitatem & amiſit felicitatem. Item quia altitudinem ſibi inconuenientem indebite appetiit, ideo iuſto ordine ad ima ruit, vt qui ſe iuſte non tenuit in ſummo, ſecundum iuſtitiæ ordinem ſe teneat, nunc in imo, propter quod Diabolus, id eſt, deorſum fluens à ſanctis eſt dictus. Multis aliis nominibus nuncupatur, quibus ſua malitia per nominum ſimilitudinem intimatur. Dicitur n. dæmon imò *ſecundũ Plat. in Thymæo* cacodæmon, id eſt, mala ſciens; dæmon n. ſciens interpretatur. Sic aũt dicitur propter ſciẽtiæ, qua viget naturaliter perſpicacitatem, viget enim ſenſu naturę, experientia tẽporis, viget intelligentia ſcripturæ, *ſicut dicit Beda & ẽt Dam. c.18. De hoc dicit Iſid. li. 7. c. Vlt.* Dæmones vocãt græci peritos, id eſt, ſcientes, pręſciũt n. multa futura: vnde ſolent dare reſponſa aliqua. In illis enim eſt cognitio rerũ plus quã in hominibus, partim ſubtilioris ſenſus acumine, exiſtentia longiſſime vitæ, partim per Dei iuſſum Angelica reuelatione. Hi corporum aereorum natura vigent, ante transgreſſionem, cœleſtia corpora gerebant, lapſi vero in aeream qualitatem conuerſi ſunt, & iſta aeris caliginoſi ſpacia tenere permiſſi ſunt, qui eis carcer eſt vſque ad iudicium. Hi ſunt præuaricatores angeli, quorum Diabolus

princeps eſt. Item dicitur Sathan, id eſt, aduerſarius, quia ex corruptela malitię Deo, qui ſumme bonus eſt, continuè aduerſatur, *Vt dicit Hieron.* Præcipitata audacia magis præſumit quam poſſit, *Vt dicit glo, Eſaie.16. Maior eſt arrogantia eius, &c. Sicut enim dicit idem*, potius vult eſſe quã non eſſe, vt pugnet contra Deum, quamuis ſuum ex hoc ſciat creſcere nocumentum. Item vocatur Beemoth, *Iob quadrageſimo, ecce Beemoth.* Beemoth bos vel animal interpretatur, dæmon ſicut bos comedere fœnum appetit, quia ſuggeſtionis ſuę dente conterere ſpiritualium virorũ vitam mundam quærit. Carnalia enim deſideria amat Dæmon. Item dicitur Leuiathan, id eſt, additamentum. *Iob* 40. quia *Vt dicit Gregor.* malum malo addit, & pœnam pœnæ addere non deſiſtit. Sicut enim ſua & ſuorum creſcit culpa, ſic & pœna. Item dicitur Appollion græce, id eſt, exterminator latine, *Vt patet Apoc.*15. quia bona virtutũ, quæ Deus in Eccleſia ſiue anima plantat, malitia ipſum ſtimulante exterminare deſiderat, *ſicut dicitur in Pſal. Exterminauit eam aper de ſylua, &c.* Item dicitur communiter Diabolus, qui hebraicæ dicitur deorſum fluens, quia quietus in cœli culmine ſtare contempſit, ſuperbiæ ſuæ pondere deorſum cadere meruit, græce vero dicitur criminator, eo quod vel ad crimina allicit & inflammat, vel quia electorum innocentiam falſis criminibus inficit & accuſat, *Vt dicitur Apoc.* 12. *Proiectus eſt accuſator, &c. Et ſicut dicit Iſid. ethimologiarũ. li.* 8. Item pręter iſta nomina multipliciter in ſcriptura eius malitia denotatur. Dicitur enim ſerpens vel draco, propter eius virulentam aſtuciam. *Apoc.*12. Leo, propter eius apertam violentiam. 1. *Pet. Vltim. tanquã Leo rugiens.* Vectis, propter eius obſtinatam duritiem. *Iſai.* 25. Coluber tortuoſus, propter ipſius in iſto aere caliginoſo latentiam. Et ideo ab Auguſtino recitatur opinio Platonis de cacodæmonibus *ſuper Geneſ. ad literam lib.* 8. *& habetur li.* 5. *ſiue diſ.* 8. *c.* 1. Dęmones aerea dicũtur animalia, quia corporum aereorũ vigent natura, nec per mortẽ diſſoluuntur, quia pręualet in eis elementũ aptum ad patiendum potius quã ad agẽdum. *Item dicit Auguſt. in li. de ciui. Dei. ca.* 8. *Dæmones ſunt animalia animo paſſiua, mente rationalia tempore, id eſt, duratione æterna, corpore aerea, &c.* Hæc quõdam ab Auguſt, opinatiue & recitatiue ſunt dicta

volen-

volente inſinuare, qualiter dæmon à loco ſummè illuminoſo, ſcilicet cœlo empyreo ſit expulſus, & in hoc aere caliginoſo intruſus, vt ibi patiatur, & inde aſſumat corpus, quando à Deo permittitur, vt hominum vita per ipſius miniſterium exerceatur, propter quod *ab Eſai.* faber conflans prunas & formans vas in opus ſuum dicitur, quia eius exercitio vita electorū, qui vaſa gratiæ ſunt, cōprobatur. *Iſa. 55. Creauit fabrum, &c.* His itaque nominibus & multis aliis modis dęmon nominatur, quibus virulenta eius rabies demonſtratur. *Dicit enim Beda in glo. ſuper illum locum, 1. Pet. vltim. Circuit quærens quem deuoret, &c.* Circuit enim tanquam hoſtis obſidens muros clauſos, explorans vt per inferiorem partem ad interiora penetretur. Offert & oculis formas illicitas, vt viſu deſtruat caſtitatem. Aures per canora temptat, vt molliat chriſtianum vigorem. Linguā conuitio prouocat. Manum iniuriis laceſſentibus ad vindictam prouocat, vel ad cædem inſtigat. Honores terrenos promittit, vt annihilet cœleſtes, & cum latenter non poteſt fallere apertos, addit terrores, in pace ſubdolus, in perſecutione violentus, contra quem animus debet eſſe tantum paratus ad reſiſtendum, quantum ille eſt paratus ad impugnandum, *huc vſq; glo.*

Cap. XX.

De angelis peruerſis.

MAli igitur angeli conſentientes voluntati luciferi cadentis, irrecuperabiliter in hoc aere caliginoſo veluti in carcere ſunt recluſi. Ceciderunt autem de luce in tenebras, de ſcientia in ignorantiam, de dilectione in odium & inuidiam, de ſumma felicitate in ſummam miſeriam; *vt dicit Greg.* Item dæmones præſunt dæmonibus ſecuudum maiorem ſcientiam & minorem, alijs ſubſunt, *vt dicit Ambroſius ſuper Lucam.* Quamuis enim obſtinati ſunt in malo, viuaci tamen ſenſu non ſunt penitus ſpoliati. *Nam vt dicit Iſidorus,* triplici acumine vigent dæmones. Nam quædam ſciunt ſubtilitate naturæ, quædam experientia temporum & diuturnitate, quædam ſanctorum ſpirituum reuelatione. Item dæmones *vt dicit Auguſtinus* in eius viuacitate ingenij cogoſcunt ſeminales rerum virtutes nobis occultas, quas per congruas & temperatas elementorum

per

per commixtiones ſpargunt, & ſic diuerſas rerum ſpecies producũtquod enim poſſet per ſe facere natura ſucceſſiue, hoc poteſt diabolus facere per accelerationẽ operum naturæ: vnde per artem dæmonum magi Pharaonis ſerpentes & ranas ſubito produxerunt, *ſicut ſuper Exo. glo. dicit.* Item dæmonum intentio tota eſt ad malum & ad fatigationem bonorum, & ideo elementa ſæpe perturbant, tempeſtates in mari & in aere concitant, fructus terrę corrũpunt & deuaſtant, *Vt patet Apocal. 7. cap.* & longe peiora facerent, ſi boni angeli non cohiberent, & ideo, quia continue peccant, quocunque vadunt, pœnam ſuam continue ſecum portãt, *Vt dicit Greg. Item Greg. lib. moral.* 32 dęmones ſemper afflictionem iuſtorum expetunt, ſed ſi à Deo poteſtatem non accipiunt, ad temptationis articulum nullatenus conualeſcunt: vnde quando vnum malum intulerint, ad faciendum aliud ſubito ſe accingunt: vnde exeuntes ab obſeſſo porcos intrare petierunt. Nam vt ſuam agãt malitiam, etiam bruta lædere appetunt, quando cohibente eos diuina potentia homines lædere non præſumunt. Item *in lib.* 14. ſecundum diuerſas diuerſorum complexiones varias diuerſis parant, temptationum illaqueãtes deceptiones, nam lętos temptant de luxuria, triſtes de diſcordia, timidos de deſperatione, ſuperbos de præſumptione. *Item in libr.* 22. primo antiquus hoſtis temptans quaſi conſulendo blanda & illicita animo ſuggerit, poſt ad delectationem pertrahit ad extremum per conſenſum poſſidens, violenta conſuetudine premit: *Vnde de ipſo dicitur Iob. 41. Stringit caudam, &c. Item idem lib.* 32. Nequaquam hoſtis callidus quempiam premit, ſed calliditate peſtiferæ perſuaſionis & fraudulentis conſilijs interficit, quia dum dulcia reſonant, ad noxia cor inclinant. Item *idem lib.* 8. ſicut eſt perditus, humanis ſenſibus ſe obiicit, modo quaſi angelum lucis ſe oſtẽdit. *Item lib.* 34. in fine mundi tanto feruentior erit ad ſæuitiam, quanto ſe ſentit viciniorem ad iudicium & ad pœnam. Item ibidem. Tunc quicquid nequiter voluerit, callidus exquiret, tunc ſuperbis ceruicem quam altius eriget, & per illum damnatum hominem, quem geſtabit omne quod poterit, tunc nequiter oſtendet. *Item idem lib.* 33. Apparente iudicio cuncto aſſiſtente cœleſtis curiæ miniſterio, antiquus ille hoſtis diabolus, belua

lua crudelis & fortis in medio captiuus adducetur, & cum ſuo toto corpore æternæ gehennæ incendijs mancipabitur, vbi vtique inauditum erit ſpectaculum, quando hæc immaniſſima belua electorum oculis oſtẽdetur. Hæc pauca de infinitis proprietatibus malignorum ſpirituum & eorum effectibus dicta ſufficiant cauſa breuitatis, alias vero ipſius Sathanæ proprietates, operationes & occultas machinationes, ſi quis ſcire deſiderat, *lib. Gregor. ſuper Iob. perlegat & percurrat, maxime in duobus cap. penult. ſcilicet* 40. & 41.

BARTHOLOMÆI ANGLICI, liber tertius de proprietatibus animæ rationalis.

ADiuuante Ieſu Chriſto in præcedentibus aliquas proprietates de ſubſtantia penitus incorporea, diuina ſcilicet natura & angelica, quantum ad hoc ſpectat opuſculum, breuiter introduximus. Nunc cum eiuſdem interueniente auxilio ad creaturam corpoream ſtilum conuertamus, à digniſſima creaturarum ſcilicet homine, qui naturam & proprietatem ſapit, tam corporum quã ſpirituum inchoantes.

CAP. I.

De Hominis deſcriptione.

CVm igitur homo *ſecundum Iſid.* ſit animal deiforme, manſuetum natura, ſecundum legem rationis diſciplinæ ſuſceptibile, diuinam habens imaginem in potentia cognoſcendi, & ſimilitudinem in potentia diligendi. Ad hoc vt rudibus & paruulis hominis proprietates manifeſtius innoteſcant: à partibus eius ex quibus eſt compoſitus, eſt breuiter inchoandum, & primo à natura digniori, ſcilicet ab anima, ſecundum quã cum ſubſtantia angelica conuenit ac concordat, quia ſecundum illam ſupra naturã corporis homo ad cœleſtia eleuatur. Nam ſicut *dicit Iſid.* homo abuſiue ab humo eſt dictus, cum ex ſocietate nõ tantum corporis ſed animæ ſit cõcretus. Et ideo græce ἄνθρω-

amoris, & gubernationis ad regimen corporis ſibi vniti naturaliter inclinatur. Ex quo etiam patet quod anima in corpore regendo non per dimẽſionem, & loci ſpacium in corpore extenditur, ſed eius virtute corpus vndique regitur & mouetur, ſic ponit Calcidius exemplum in commento ſuper Thimeum de aranea, quæ in medio telæ eius reſidens, ſentit qualemcunque motum interius vel exterius factum: ſic anima in centro cordis reſidens, ſine ſui diſtenſione totum corpus viuificat, & omnium membrorum motus dirigit & gubernat. Prout autem comparatur corpori ſibi vnito vt forma & perfectio, diffinitur *à philoſopho in lib. de anima ſic:* Anima eſt ἐνδελέχεια, id eſt, actus primus, ſiue perfectio coporis phyſici organici, potentia vitam habentis. Ex qua diffinitione patet, quod quamuis corpori ſit vnibilis, non tamen omni, ſed ſolum organiſato corpori & philoſophico, id eſt naturaliter ad ſuſceptionem animæ rationalis diſpoſito infunditur & vnitur. Item inquantum eſt anima & ſpiritus, quadrupliciter diffinitur: primo in comparatione ad creaturas generaliter: *ſicut ait Auguſt. in lib. de anima & ſpiritu.* Anima eſt omnium ſimilitudo. Ex quo patet quod anima ex ſui natura ad ſuſcipiẽdum in ſe omnium rerum ſimilitudines eſt apta nata, *vt dicitur in lib. de anima & ſpiritu.* Anima ad ſimilitudinem totius ſapientiæ facta, in ſe omnium rerum gerit ſimilitudinem: quia ſimilis terræ eſt, per eſſentiam: aquæ vero per imaginationem: aeri per rationem: firmamento per intellectum: cœlo empireo per intelligentiam. Sexto autem modo diffinitur in comparatione ad Deum tanquam ad ſuam cauſſam efficientem ſic: Anima eſt deiforme ſpiraculum vitæ. Ex quo patet, proprietas animæ quod non ex traduce, nec ex ſeminali ratione propagatur: ſed ad viuificationem corporis à Deo infunditur & creatur. Item ſeptimo modo deſcribitur in comparatione ad Deum, ſicut ad finem ſuum ſic: Anima eſt ſpiritus intellectualis ad beatitudinem in ſe & in corpore ordinatus. Et ex hoc relucet animæ proprietas, ſcilicet quod anima non ſolum ſeparata beatificatur cum angelis, vel ſicut angelus imo in corpore glorificato ipſius felicitas ampliatur. Has omnes differentias & diffinitiones, ſub quadam generali deſcriptione comprehendit. *Io. Damaſc. homilia. 26.* Anima eſt ſubſtantia

tia viuens, ſimplex, & incorporea, corporeis oculis, ſecundum propriam naturam, inuiſibilis & immortalis, rationalis, intellectualis, infigurabilis, organico vtens corpore, & huic, ſcilicet corpori vitæ augmentationis ſenſus & generationis tributiua, non alium habẽs præter ſeipſam intellectum, ſed partem ſuiipſius puriſſimam. Sicut etenim oculus in corpore: ita eſt anima intellectus arbitrio libera & voluntaria & operatiua, voluntate vertibilis, quoniam creabilis. Omnia hæç ex eius gratia qui eam condidit ſuſcipiens, ex quo & eſſe & naturam ſuſcepit. *Hactenus Io. Damaſc. in cap. ſupradicto.* Conſimiles etiam proprietates deſcribit *Bernardus ſic dicens.* O anima inſignita Dei imagine, decorata ſimilitudine, deſponſata fide, dotata ſpiritu, redempta Chriſti ſanguine, deputata cum angelis, capax beatitudinis, hæres ſalutis, particeps rationis, quid tibi cum carne. Ex iſtis multis diffinititionibus & deſcriptionibus varijs, variæ proprietates animæ quoad eſſe naturæ & etiam gratiæ, iam relucent.

Cap. IV.

Quomodo anima ſit à Phyſicis deſcripta.

QVid tamen ſecundum rem ſit anima, pluribus incertum eſt: Nam circa hoc antiqui leguntur Phyſici varias quaſi contrarias ſententias protuliſſe. Recitat n. *Ariſt. in lib. de anima.* quod Plato poſuit animam eſſentiam ſe mouentem. *Zeno* vero dicit animam eſſe numerum ſe mouentem. *Pythagoras* harmoniam. *Paphinous* Ideam. *Aſclepiades* vero dixit animam eſſe quinque ſenſuum exercitiuũ ſiue conſonum. *Hippocrates* autem ſpiritum tenuem per omne corpus diſperſum, *Eradius phyſicus* lucem vel ſcintillam eſſentiæ animam vocat. *Democritus* ſpiritũ inſertum atomis; vnde propter facilitatem motus totum corpus animæ peruium aſſerit. *Parmenides dicit*, eã ex terra & igne eſſe. *Epicurus* dicit animã quandam ſpeciem ex igne & aere eſſe. *Ipertus* dicit animam quendam vigorem igneum fore, *Iuxta illud.*

Igneus eſt illis vigor & cæleſtis origo.

Cum igitur tot & tam diuerſa de ſubſtantia animæ à ſapientibus ſint relata, hoc ſolum ſufficiat, quo ad præſens quod ſecundum ſanctorum dicta. Anima eſt quædam ſpiritua-

ritualis & intellectualis, rationalis ſubſtantia ad viuificandum & perficiendum corpus humanum, à Deo ex nihilo ſic creata. Vnde quia ſubſtantia eſt contrariorum ſuſceptiua, ſuſceptibilis enim eſt ſcientiæ & ignorantiæ, virtutis & malitiæ, & hoc ſine ſubſtantiæ ſuæ immutatione ſeu deperditione. Item quia incorporea eſt, non eſt ſenſu corporali peruia, neque ſecundum dimenſionem extenſiua. Item quia ſimplex eſt in natura, ideo nec augmenti nec detrimenti eſt in ſua eſſentia receptiua, & ideo nec in corpore maiori eſt maior: nec in minori minor, *vt dicit Auguſtin.* Item quamuis ſimplex ſit & inuariabilis in ſubſtantia ſua, eſt tamen in potentia ſua multiplex. Nam multitudo in virtute & in potentia non ponit maioritatem in natura vel minoritatem: ſed quoad varios effectus, eſt potentialis multitudo in anima: vnde non eſt maior in tribus quam in vna: nec minor in vna quam in tribus. Patet itaq; multiplex animæ proprietas ſecundum rem & diffinitionem. Lucidius autẽ patebit animę conditio per nominis ipſius impoſitionem.

CAP. V.

Quomodo anima à gentibus nomen accepit.

ANima igitur *ſecundum Iſidorum* à gentilibus nomen accepit: pro eo quod ſecundum eorum opinionem ventus ſit, quia aerem ore attrahentes viuere videmur. Sed illud apertiſſime falſum eſt, quia multo prius anima corpori infunditur, quam aer ore capiatur, quia in genitricis vtero ſtatim viuitur, quãdo à Domino infunditur & creatur. Anima igitur dicitur eo quod viuit, & corpus cui infunditur, animat & viuificat. Spiritus vero dicitur, quia vitam in ſe habet ſpiritualem, animalem & naturalem, & quia ſpirare facit ipſum corpus. Idem etiam in eſſentia eſt anima & animus, ſed anima dicit vitam ſecundum rationem, animus conſilium: vnde dicunt philoſophi: animam id eſt, vitam ſine animo, id eſt, ſine conſilio permanere. Dicitur etiam anima mens, quia tanquam caput eminet, vel quia meminit: vnde homo ſecundum mentem dicitur imago Dei. Item multa nomina animæ ſunt ita coniuncta, quod vnum pro alio ſæpe ponitur, & per diuerſa nomina anima diuerſis reſpectibus nominatur. Anima e-

nim dicitur dum animat & viuificat. Mens, inquantum recolligit. Animus, dum vult. Ratio, dum rectũ iudicat. Spiritus, dum ſpirat. Senſus, dum aliquid ſentit: Vnde & pro his animæ proprietatibus, ſcientia, quæ animæ qualitas eſt à ſenſu nomen accepit. *Huc vſq; Iſid. lib.* 11 *cap.* 1.

CAP. VI.

De potentiis Animæ.

ANima vero plures habet potentias, cum ſit in ſubſtãtia vna, multiplicem habet comparationem, ſecundum quam oportuit diuerſam potentiarũ ipſius oſtendere partitionem. Comparatur enim ad corpus & ad finem ſuũ, & ad actum ſuum, ſecundum comparationem vero ad corpus quinq; habet potentias: quarum prima eſt *ſecundum Auguſtinum* ſenſualitas, quæ vis eſt animæ qua mouetur & tendit in corporis ſenſus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium. Hac potentia mouetur animal ad appetendum delectabilia, refugitque nociua. Secunda potentia eſt ſenſus, ſcilicet vis animæ, qua cognoſcit res ſenſibiles & corporales, quando ſunt præſentes. Tertia eſt imaginatio, qua anima intuetur formas rerum corporalium cum ſunt abſentes. Quarta eſt ratio quæ inter bonũ & malum, verum & falſum, diſcernit Quinta eſt intellectus, quæ res non materiales ſed intelligibiles comprehendit, vt Deum & angelum, & huiuſmodi. Tres primæ potentiæ, ſcilicet ſenſualitas, ſenſus & imaginatio, ſunt in anima, prout eſt corpori vnibilis, & ei influit vitam & ſenſum interiorem & exteriorem ad ipſius corporis perfectionem, & hæ potentiæ hominibus & brutis ſunt communes. Duæ vero aliæ ſcilicet ratio & intellectus ſunt in ea, prout à corpore eſt ſeparabilis & remanet ſeparata ſicut angelus, & hoc ſecundum duplicem aſpectum. Reſpicit namque ſuperiora, & ſic intellectus nuncupatur, reſpicit & inferiora, & ſic ratio dicitur. Prout autem anima comparatur ad finem ſuum, triplicem habet potentiam, ſcilicet rationalem, qua tendit in verum: concupiſcilem, qua tendit in bonum: iraſcibilem, qua tendit in arduum & etiam num. In rationali, eſt cognitio veri, in concupiſcibili, voluntas & deſiderium boni, in iraſcibili, eſt fuga contrarij, ſcilicet mali. Omnis itaque potentia ſic conſiderata, eſt cognitiua

ſiue

ſiue apprehenſiua veri, & affectiua boni, vel motiua ad fugam mali. De vi igitur apprehenſiua ſiue rationali omnis ſenſus oritur. De vi autem motiua concupiſcibili & iraſcibili naſcitur omnis affectio ſiue affectus. Quæ affectões ſunt quatuor, ſcilicet gaudium, ſpes, timor & dolor. Primæ duæ naſcuntur de concupiſcibili, nam de re quãconcupiſcim⁹, gaudemus & gaudendo ſperamus. Duę vero aliæ, ſcilicet timor & dolor oriuntur de iraſcibili, qa de eo, quod odimus, iã dolemus & dolendo timemus. Hi ſiquidẽ quatuor affectus virtutum omnium & vitiorum, quædam ſunt ſubſtrata materia, ſicut alias eſt oſtẽſum, & hoc patet *per Aug. lib. de anima & ſpiritu.* vbi hæc omnia declarantur.

Cap. VII.

De triplici potentia Animæ.

PRout vero conſideratur anima ad ſuum actum, triplex potentia occurrit, ſcilicet vegetabilis, ſenſibilis, rationalis, imo in diuerſis ſubiectis triplex dicitur anima: ſcilicet vegetabilis, quæ eſt in plantis & radicibus, ſenſibilis, quæ eſt in brutis & animalibus, rationalis in hominibus. Vnde animam vegetabilem comparat philoſophus triangulo, quia huiuſmodi tres ſunt partes, generatiua, nutritiua, augmentatiua: vnde hæc potentia ſeu anima prima, eſt ſimilis triangulo in Geometria. Animam ſenſibilẽ comparat quadrangulo: quia quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos: anima ſenſibilis duos facit triangulos potentiarum, vbicunque enim anima eſt ſenſibilis, ibi vegetabilis inuenitur, ſed non è conuerſo. Animam autem rationalẽm comparat circulo ratione ſuæ perfectionis & capacitatis. Omnium enim figurarum yſoperimterarum, id eſt, æquales ambitus habentium, maximus eſt circulus. Quamuis enim perfectibilis facta ſit in ſcientia & virtutibus anima rationalis, *Vt dicitur in lib. de anima.* perfectiſſima eſt & capaciſſima inſtar circuli, quantum ad potentias naturales: vnde ſuppoſita anima rationali, præſupponitur potentia vegetabilis & ſenſibilis, ſed non conuertitur.

Cap. VIII.

De Anima Vegetabili.

ANima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuam, neceſſariam ad multiplicationem ſpecierum

potentiam nutritiuam ad conſeruationem indiuidui, ſed potentiam augmẽtatiuam ad perfectionem ſubiecti. Huic autem virtuti vegetabili quatuor deſeruiunt, ſcilicet virtus appetitiua, quæ fuit neceſſaria in nutrimento. Digeſtiua, quæ ſeparat conueniens ab inconuenienti in nutrimento. Retentiua, quæ tranſmittit ad ſingulas partes in animalibus, & ad ſingulos ramos in plantis, quod conueniens eſt in alimento, & coniungitur eis vt reſtauretur deperditio tam in animalibus quam in plantis. Expulſiua, quæ expellit illud quod naturæ eſt inconueniens & nociuum. Sunt & aliæ virtutes potentiæ vegetabili adminiſtrantes, vt immutatiua, informatiua, aſſimilatiua, perforabilis, aſpera, lenis, quarum differentias non intendimus proſequi, quia in libro Iohannicij per ſe patent. Ex prædictis igitur breuiter recollige, quod anima per potentiam vegetabilem in plantis de ſimilibus ſimilia producit, & producta in eſſe multiplicat & cuſtodit. Item quæ ſunt neceſſaria ad nutrimentum, appetit, recipit, incorporat atque vnit. Item quæ inconuenientia ſunt, abiicit & excludit. Item per generatiuam virtutem cui deſeruit paſcitiua, multiplicat ſpeciem & ad eſſe producit. Item per nutritiuam ſpeciẽ multiplicatam refouet atque nutrit. Item per augmentatiuam ſubiectum dilatando in debita quantitate perficit & producit. Item ſenio & temporis mutabilitate deficit, & tandem pereunte corpore ipſa perit. Hęc de anima vegetabili hic dicta ſufficiant.

Cap. IX.
De Anima ſenſibili.

De Anima autem ſenſibili, quantum ad potentiarum ſuarum differentias, aliqua pauca breuiter ſunt dicẽda. Nam virtus ſenſibilis in ſubtiliſſimis cerebri ventriculis ſedem habet, ab ipſo autem cerebro per neruos & arterias, per ſingulas partes animalis ſe diffundens, motum et ſenſum voluntarium in ſingulis membris operatur. Duplicem itaque habet anima ſenſibilis poteſtatem, ſcilicet apprehenſiuam & motiuam. Apprehenſiua vero diuiditur in ſenſum communem ſiue interiorem, & in ſenſum particularem ſiue exteriorem, ſenſus vero exterior continet viſum, auditum, guſtum, odoratum, & tactum, & iſte ſenſus

ſus in ſuis organis producitur taliter ad effectum. Quidam neruus qui ab anatomia dicitur obticus, deſcendit à cerebro ad oculos, ſeu ad oculorum pupillas & ramificatur in duas partes: & alius quidam ad aures: tertius ad nares: quartus ad linguam & palatum: quintus ramificatur ad organa tactus per totum corpus. Per iſtos itaque neruos ſpiritus ſenſibilis vbique diffunditur per corpus, & eius virtute totum ſenſibile & mobile redditur, ex cuius ſpiritus diffuſione per neruos, arterias & muſculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

CAP. X.

De ſenſu communi ſiue interiori.

SEnſus vero communis ſiue interior diuiditur in tres partes, ſecundum tres cerebri regiones. Nam in cerebro ſunt tres cellulæ, ſcilicet anterior, in qua virtus imaginatiua operatur, quæ quidem ea, quæ ſenſus extrinſecus apprehendit, interius ordinat & componit: *Vt dicit Iohannicius*. Eſt & media cellula, ſcilicet logiſtica, in qua ratio ſenſibilis vel æſtimatiua virtus dominatur. Eſt iterum & tertia & poſtrema, quæ eſt memoratiua, quę ea, quæ apprehenſa ſunt per imaginationem ſiue rationem in theſauro memoriæ retinet & cuſtodit.

CAP. XI.

De Virtute ſenſitiua.

SEnſus itaque ſiue ſenſitiua virtus, quæ ab anima ſenſibili procedit, eſt potentia, qua anima de coloribus, ſaporibus & alijs ſenſuum obiectis iudicat & diſcernit. Imaginatiua vero eſt virtus, qua formas prius à particularibus receptas, quamuis abſentes, apprehendimus, vt patet quādo montes aureos cogitamus, vel quando propter ſimilitudinem aliorum montium de monte Parnaſſo ſomniamus. Vis autem æſtimatiua, ſiue ratio ſenſibilis eſt, ſecundum quam in præcauendis malis nobis vel in delectabilibus conſequendis prudentes ſunt homines & ſagaces, & hæc æſtimatiua nobis communis eſt & brutis, vt patet in canibus, & etiam lupis, ratione tamen proprie loquendo,

non vtuntur,ſed quadam forti & ſolerti æſtimatione. Sed de hoc alias. Memoratiua vero eſt vis conſeruatiua ſiue recordatiua, per quam ſpecies rerum ne in obliuionem veniant, reponimus & reſeruamus. Vnde dicit quidam: *Memoria eſt arca ſiue ciſtula rationis.*

Cap. XII.

De Virtute ſenſibilis motiua.

VIrtus autem ſenſibilis motiua, diuiditur in naturalē, vitalem & animalem. Virtus autem naturalis eſt motiua, humorum in corpore animalis per venas, & habet ſedem ſuam principaliter in epate, eo quod ibi principaliter operetur. Virtus quoque vitalis habet motum ſuum per arterias, in quibus mouet ſpiritus à corde procedentes. Nā hæc virtus ſedem ſuam habet in corde: Vnde oriuntur arteriæ: ſicut ex epate venæ naſcuntur, tanti enim caloris eſt cor, quod niſi frigido aere attracto eius calor mitigaretur, vtique in ſemetipſo ſuffocaretur. Propter quod, per arterias & pulmonem, neceſſe eſt, aerem attrahere & eius incendium mitigare. Virtus autem animalis motiua quæ principaliter ſedem habet in ventriculis cerebri, à quo oriuntur omnes nerui mediante nucha, id eſt medulla ſpinali quæ eſt in ſpondylibus dorſi, mouet omnia membra, Primo enim mouet neruos, & muſculos & lacertos, qui moti mouent & alia membra motu voluntario in omnem partem, ſecundum vero quod mouet manus, dicitur virtus operatiua, ſecundum vero quod ſe extendit ad pedes & mouet ad ambulādum, dicitur virtus progreſſiua, eo quod ſecundum eam mouentur animalia motu progreſſiuo. Recollige igitur breuiter animæ ſenſibilis proprietates, huic tractatui congruentes. Eſt igitur anima ſenſibilis, quædam ſpiritualis ſubſtantia, vegetabili nobilior & dignior, rationabili vero longe indignior, & ignobilior. Nā eius eſſe & operatio, dependet à materia ſiue ſubiecto, cuius eſt pfectiua. Vnde pereunte corpore perit eius eſſentia & operatio, nec permanet à corpore ſeparata: quam diu tamen eſt in corpore, habet nobiles operationes. Eſt enim corporum animalium ſenſificatiua, & in ipſis ſenſuum interiorum & exteriorum ſecundum organorum exigētiam, completiua, Item omnium membrorum ſecundū omnem

partem

partem eſt motiua. Item per ſingulas partes corporis eſt ſuæ virtutis diſtributiua vel diffuſiua. Item ſecundum maiorem nobilitatem organorum & membrorum eſt nobilium actionum productiua. Itē ſomni & vigilię in animalibus eſt effectiua. Item virtute eius ad interiora reuocata in interioribus corporis fortius eſt actiua. Item diffuſa per exteriores ſenſus, & circa diuerſa occupata debilius in ſingulis operatur: quando enim actualiter intenditur in viſu debilitatur & remittitur in auditu, & ſic de alijs: Vnde dicitur: *Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus*. Itē in extremis & nimis excellentibus eius virtus obtunditur, ſed in medijs delectatur. Item eius virtus & operatio impeditur, quando propter opilationem meatuum & pororum in membris ſpiritui ſenſibili via ſeu tranſitus denegatur, vt in paralyticis, epilepticis & alijs patet. Item ex nimio calore diſſoluente, & poros dilatante, virtus eius diſſoluitur, ſicut ex nimia frigiditate conſtringente, ne ſe diffundat, coarctatur. Item ex odoriferis, virtus animal deperdita reſtauratur: Sicut ex fœditis corrumpitur & grauatur. Sed hæc de virtute ſenſibili iam ſufficiant.

Cap. XIII.

De Anima rationali.

ANima vero rationalis, ſiue vis intellectiua, idem eſt, quod intellectus. Vnde diuiditur ſecundū duos principales actus, id eſt intellectum ſpeculatiuum & intellectum practicum. Intellectus enim ſpeculatiuus exercetur in contemplatione. Intellectus vero practicus in operatione. Et ſecundum hanc radicem, diuiditur vita actiua & contemplatiua. Anima igitur rationalis, perpetua eſt & incorruptibilis ac immortalis, propter quod & principalis eius actus, ſcilicet intelligere, nullatenus dependet à corpore, & ideo perfecte viuit & intelligit à corpore ſeparata, imo quanto plus ſe corpori immerſerit: tanto tardius & imperfectius intelligit: & quanto ſe magis à carnalibus nexibus ſubtraxerit, tanto facilius & clarius apprehendit. Voco autem hic immerſionem vel per phantaſticam imaginationem vel per delectationem carnis ſiue temporalium dilectionem *Vnde dicit Greg.* Homo ſicut in medio creatus eſt, vt eſſet inferior angelo, ſuperiorque iumento: ita habet aliquid, quod neceſſe eſt conuenire cum ſum-

mo & aliquid cum infimo. Immortalitatem quidẽ habet ſpiritus cum angelo. Mortalitatem corporis cum iumẽto. Anima igitur ſi ad Deum per rationem conuertitur, illuminatur, melioratur & perficitur. Si vero per affectiones ad creaturas conuertitur, obſcuratur, corrumpitur & deterioratur, quamuis enim anima in ſe conſiderata immortalis ſit & perpetua, paſſibilis eſt tamen ex colligatione corporis cui eſt coniuncta: *Vnde Auguſtinus in lib. de anima & ſpiritu.* Animæ in corporibus viuentes, per dilectionem rerum ſenſibilium corporalibus afficiuntur à corporibus exeuntes, in eiſdem imaginibus tormenta patiuntur. Propterea enim corporalibus paſſionibus ibidem detineri poſſunt, quia hæ mundatæ à corruptione corporum non fuerunt. Ex quo patet quod anima, q̃uis in ſui natura ſit puriſſima, impuritatem contrahit à carne, cum originaliter eſt corrupta ſicut vinum, vel alius quicunque liquor ex vaſe corrupto contrahit infectionem, & ideo exuta à corpore, quandoq; ex colligatione corporis ſecum ſordes defert, & ideo neceſſe eſt vt purgentur: ſicut gemma de luto nouiter emundata. Hæc autem omnia de dictis *Auguſtini* ſunt excerpta. Recollige igitur ex prędictis, quod anima rationalis inter omnes creaturas diuinæ imaginis & ſimilitudinis eſt expreſſius repræſentatiua, & hoc quia trina eſt in potentia, quamuis vnica & ſimplex ſit in natura. Item omnium rerum ſimilitudinem eſt in ſe contentiua. Et ideo anima dicitur omnium rerum ſimilitudo, *Vt dicit Auguſt.* Item ſemel creata in corpore vel extra corpus eſt in eſſe perpetuo permanſiua. Nam *Vt dicit Caſſiodor.* nunquam ad diuinam imaginem diceretur creata, ſi mortis termino clauderetur. Item ἐνδελέχεια, eſt corporis organici phyſici, & ideo ipſius corporis in parte & in toto eſt perfectiua. Item ex natura ſibi indita eſt naturaliter boni & mali, veri & falſi diiudicatiua & libere electiua. Item ſecundum diuerſas potentias formarum & ſpecierum diuerſarum rerum præſentium & abſentium eſt apprehenſiua. Nam res materiales per ſuas naturales formas præſentes vel abſentes diſcernit, res vero immateriales per ſui præſentiã comprehendit, *Vt ait Auguſt.* Item per reflexionem ſuiipſius ſupra ſe, ſuiipſius eſt cognitiua *Vt dicit philoſophus.* Nam videndo & intelligendo cognoſcit ſe, &c, Item illuminationum

num & impreſſionum diuerſarum ad motum tabulæ eſt naturaliter receptiua. Item cum naturaliter incorporari & corpori vniri appetat, vnionis cum corpore eſt naturaliter affectiua. Item naturaliter eſt appetitiua boni, & malitiæ fugitiua, quãuis enim ex defectu liberi arbitrij quandoq; malum eligat: tamen ex natura, malo remurmurat, *vt dicit August.* Vnde anima vegetabilis appetit eſſe, ſenſibilis appetit bonum eſſe, rationalis autem affectat optimum eſſe. Et ideo nunquam quieſcit, niſi cum optimo coniungatur. Locus enim animæ rationalis eſt Deus, ad quem mouetur, vt in eo quieſcat, non per diſtenſionem, ſed potius per deſiderium & amorem. Hæ itaque animæ proprietates cum aliis ſupra poſitis iam ſufficiant.

CAP. XIIII.

De virtutibus animæ quibus potens eſt ſuas operationes exercere.

POſtquam diximus de proprietatibus animæ in ſe & in ſuo corpore conſideratæ. Reſtat videre de ipſius virtutibus, quibus potens eſt, ſuas operationes in corpore exercere. Hæc autem virtus, eſt potentiæ animæ ei eſſentialiter attributa, ad ſuas peragendas in corpore actiones. Nam mediante hac virtute, corpus viuificat, cor & arterias conſtringit continue, & dilatat ſenſum & motum voluntarium omni animato corpori adminiſtrat, *vt dicit Conſtan. li.* 13. Hęc itaq; eſt triplex: naturalis, quæ eſt in epate: vitalis ſiue ſpiritualis, quę in corde: animalis q̃ in cerebro ſedẽ habet. Actio igitur virtutis naturalis in animalib. & in plantis communis eſt, quæ generat, nutrit & augmentat, *vt idem dicit Conſtan.* Eſt aũt generatio, prout hic ſumitur, ſubſtantiæ humoris vel rationis ſeminalis in ſubſtantiam plantæ vel animalis operatione naturæ facta, mutatio. Et hæc virtus incipit operari à tempore generationis vſque ad perfectionem plantæ vel animalis. Huic autem generationi naturali duæ virtutes, ſcilicet immutatiua & informatiua ſubminiſtrant. Nam virtus immutatiua, eſt illa, quæ ſubſtantiam ſeminis tranſmutat, & conuertit in ſubſtantiam ſingularum partium plantæ vel animalis, & hæc virtus iſtam facit tranſmutationem, mediantibus quatuor qualitatibus primis, ſcilicet calido, frigido, humido, & ſicco.

Nam per calidum & humidum operatur ſubſtãtiam molliorem, vt carnem in animalibus, flores & medullam in arboribus, per calidum & ſiccum operatur radices in vegetabilibus, cor in animantibus: per frigidum & humidum operatur in plantarum foliis, & animalium pilis: per frigidum & ſiccum operatur in neruis & oſſib. animalium, in truncis & cordicibus arborum & plantarum. Virtus vero ſecundaria, ſcilicet informatiua, actioni naturæ in generationibus eſt neceſſaria, quia ordinat & diſtinguit formam, & ſpeciẽ ipſi generato per partes ſingulas congruentes. Nam hæc virtus perforanda perforat, vacua concauat, aſpera lenificat, & nimis lenia aſperat, & vnicuique particulæ ſuperficiem perficit & figurat. Hæ autem duæ virtutes, ſcilicet immutatiua & informatiua, non diutius operantur, niſi quouſque ipſa res generata, vt animal, vel planta in eſſe naturæ compleatur. Et ideo neceſſe fuit, vt virtus nutritiua ad conſeruationem generationis continue ſequeretur: eſt enim ipſius generatiuæ virtutis adiutrix & miniſtra, quia in longitudine, latitudine & profunditate augmentat & extendit ipſum generatum. Paſcitiua quoq; virtus nutritiuam adiuuat, & ei miniſtrat, quia cibum ab animalibus aſſumptum, in membris aſſimilat & ſolidat, & quod diſſolutum eſt ac deperditum vi caloris vel aliqua paſſione aeris reparat & reſtaurat: & ideo natura mirabilis, paſcitiuam virtutem nutritiuæ fecit adiutricem, & vtrumque ſubiecit miniſterio virtutis generatiuæ. Huic ergo paſcitiuæ virtuti quatuor virtutes particulares ſubminiſtrant, ſcilicet appetitiua, quæ nutrimentum conueniens attrahit ipſis membris, & ad nutrimentum carnis attrahit, temperamentum ſanguinis, ad nutrimentum cerebri & pulmonis, temperamentum phlegmatis, & ſic de aliis. Item ei cooperatur virtus digeſtiua, quæ conuenientia ab inconuenientibus nutriendo ſeparat, & diuidit purum ab impuro. Item virtus retentiua, quæ ſcilicet purum nutrimentum cuſtodit, & quod iam actione naturę excoctum eſt, ſingulis membris incorporat, aſſimilat atque vnit. Item expulſiua, quæ ſuperflua membris tracta eis nullatenus aſſimilando neceſſaria expellit. Et ideo ſicut vis appetitiua operatur cum calido & ſicco, & digeſtiua cũ cali-

calido & humido, & retentiua cum frigido & ſicco; ſic expulſiua cum frigido & humido operatur.

Cap. XV.

De Virtute Vitali, cuius initium eſt cor.

VIrtutem autem naturalem ſequitur virtus vitalis, quæ viuificat, cuius fundamentum ſiue proprium domicilium eſt cor, à quo procedit vita ad omnia membra viuificanda. Iſtius virtutis operationi cooperatur vis voluntarie motiua, qua cor & arteriæ dilatantur & conſtringuntur. Et dicitur hæc dilatatio motus cordis à medio in oēs extremitates. Sic econuerſo conſtrictio, dicitur motus ab extremitatibus ad ipſum medium, ſicut eſt in fabrorum follibus videre. Virtus ergo vitalis cor dilatando mediante pulmone ad cor aerem attrahit, & à corde ad alia membra per arterias tranſmittit. Et iſta virtus, per virtutem dilatatiuam cordis & conſtrictiuam, anhelitum in animali operatur, qui mouet pectus motu continuo, neruis tamen motis primitus & lacertis. Iſte autem flatus ſiue anhelitus neceſſarius eſt, ad caloris naturalis mitigationem, & ad ſpiritus vitalis nutrimentum, nec non ad ſpiritus animalis generationem. Cuſtodia enim caloris naturalis, eſt frigidi aeris temperatus attractus & cuſtodia vitalis, ex cuius temperamento generatur ſpiritus animalis: & ideo ad vitæ conſeruationem nihil eſt magis neceſſarium, quam anhelitus bene diſpoſitus, in omnibus ordinatus. Hæc omnia habentur *à Conſtan. in pantegni.* Sine cibo enim & potu ad horam poteſt conſiſtere animal, ſine attractione vero aeris nec ad momentum poteſt animal in debita conſiſtentia permanere. Corrumpitur tamen hic anhelitus ſiue aer attractus, multis modis, & ſequitur neceſſario deſtructio animalis. Primo ex cerebri mala diſpoſitione. Nam cerebro quocunque modo in ſuo officio impedito, propter defectum influentiæ ſpirituū, deficit cordis dilatatio, & debita conſtrictio. Vnde ſequitur neceſſario animalis ſuffocatio, vt patet in apoplexia, & in aliis cauſis conſimilibus. Item, idem accidit ex cordis læſione, quando humorum ibi naturaliter exiſtentium fit euacuatio, & per conſequens ſpirituum exinanitio, & ſic aeris attractio non habet locum. Item, idem accidit ex ſubita caloris naturalis,

ad

ad interiora cordis, repercuſſione, vt patet in timoroſis & phlebotomis, qui aliquando deficiunt & ſincopizant. Itẽ, idem accidit ex epatis infectione, nam corruptio epatis, generationem aufert puri ſanguinis, quo calor naturalis nutritur, quo oblato ſpiritus vitalis deficit, & per conſequens anhelitus particulariter vel vniuerſaliter impeditur. Item, idem accidit ex pulmonis perforatione, vt patet in phtiſicis in quibus ventus aſtrictus per occultos poros euaneſcit, & ad temperandum calorem cordis nullatenus ſatisfacit. Item, idem accidit in omni & maxime interioris vacuitatis corporis ſubita repletione, vt patet in ſubmerſis, in quibus poris opilatis anhelitus intercluditur, & ſimpliciter impeditur. Item ex nimia aeris corruptione, vt patet in peſtilentia & corrupto aere, quando ſpiritus vitalis ſuum contrarium fugiens, interioribus cordis ſe intercludit, & ex corrupto aere iam oppreſſus, cor & alia corporis membra regere non ſufficit, imo deficit in ſe, & quaſi ſubito euaneſcit, & tunc mors eſt in poris. Item ex humorum thoracis & pectoris infectiua corruptione, vt patet & in leproſis. Item ex viarum canalium pulmonis obſtructione, vt patet in aſthmaticis & anheloſis, & aliis. Item ex ſpeciali cordis corruptione, ſicut ex morſu alicuius venenoſi reptilis, cuius venenum ad cor penetrans naturalem calorem vincit, & ſic anhelitus via intercluditur. Item nimia calidi aeris rarefactione, ſicut contingit ex balneo nimis calido, vel ſole feruentiſſimo poros nimis rarefaciente & aperiẽte. Vnde fit nimia caloris naturalis exhalatio, & ſic non ſufficit aer frigidus, attractus ad caloris accidentalis mitigationem, & ſic anhelitus impeditur. Item, idem accidit ex aere nimis frigido, lacertos & neruos pectoris conſtringente: vnde & vis attractiua aeris impeditur, vt in dormientibus ſuper niuem. Item, idem quandoque contingit, ex vena cordis, quæ dicitur concaua vena, opilatione, qua opilata & interclusa denegatur tranſitus, ſiue via ſanguinis ab epate ad cor ad vitalis ſpiritus nutrimentum: vnde calore intenſo & humore ſubtracto, animal ſuffocatur, quia non ſufficit aer ad cor refrigerãdum. Item, idem accidit ex choleræ ſiue alterius humoris in ſubtiliſſimis venis cordis intenſione, vt patet in acutis febribus, in quibus deficit anhelitus. Item, ex gutturis & aliorũ

mea-

meatuum exteriorum nimia & violenta conſtrictione, vt eſt videre in ſuſpenſis & ſuffocatis, in quibus, intercepto anhelitu, cor ſubito incenditur, & ſic animal ſubito moritur. His & multis aliis modis vitalis virtus, per defectum anhelitus, impeditur. Ex virtute ſpirituali procedunt, ira, pugna, indignatio, æmulatio & conſimiles paſſiones, quæ quidem ſurgunt in brutis ex motu ſpiritualis virtutis, cum impetu & ſine diſcretione: ſed in hominibus ordinandæ ſunt & regendæ ſub certa animi ratione. Hæc de ſpirituali ſiue vitali virtute ſufficiant.

CAP. XVI.

De virtute animali.

VIrtus animalis ſedem & locum habet in ſuperiori parte hominis, ſcilicet, in cerebro, & hæc eſt triplex: ordinatiua, ſenſitiua & motiua. Ordinatiua per ſe ſolum explet cerebrum. Nam in prima parte, ſui in anteriori cellula ordinat phantaſiam ſiue imaginationem: in media cellula ordinat æſtimatiuam & rationem: & iterum in poſteriori cellula perficit memoriam & memoratiuam actionē, nam virtus imaginatiua, illud, quod format & imaginatur, tranſmittit ad iudicium rationis. Ratio vero quod ab imaginatione recipit, & quaſi iudex iudicat & diffinit, ad memoriam tranſmittendo. Memoria, ea quæ fuerunt in intellectu poſita, recipit, & donec illa ad actum reducat, conſeruat firmiter, & cuſtodit. Secunda virtus, ſcilicet ſenſitiua, ſic habet formari, nam ſpiritus animalis ab interioribus ventriculis cerebri mediantibus quibuſdam neruis, qui ſunt molliſſimi, progreditur, ex quib. ſenſus formatur, vnde quidam diriguntur cum ſpiritu animali ad oculos, vt ibi formetur viſus: quidam ad nares, vt formetur olfactus, & ſic de aliis. Senſus igitur viſus ſubtilior eſt, cum ſit natura eius ignea. Auditus ſenſus eſt aereus, quia percuſſi aeris ſonitus, deinde ſubtilior eſt olfactus, cum ſit natura eius fumea. Deinde guſtus cum ſit eius natura aquea, poſtremo ſenſus tactus groſſior eſt omnibus, quia natura ſua, cum ſit terrea, in duris ſcilicet in oſſibus & in neruis, in aſperis, lenibus, frigidis & calidis, eſt neceſſaria. Horum ſenſuum ſinguli habent ſua officia, vt immutati & informati à ſuis obiectis, quæ ſentiunt, vt ſua ſenſata intellectui repræſentent.

CAP.

Digitized by Google

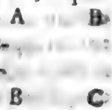
Cap. XVII.

De Virtute Viſibili.

SEnſus igitur viſus cum ſit igneus, eſt ſimpliciſſimus, vnde & remotiſſima ſubito comprehendit. Senſus autem viſus ſic formatur. In medio quippe oculi, ſcilicet in pupilla, eſt quidam humor puriſſimus & lucentiſſimus, qui criſtalloides à philoſophis eſt vocatus: eo, quod more criſtalli, ad ſuſcipiendas varias colorum formas ſubito coaptatur. Viſus enim eſt ſenſus colorū, figurarum, & formarum, & proprietatum exteriorum, ſuſceptiuus & diſcretiuus: vnde ad viſum perficiendum ſunt hæc neceſſaria, ſcilicet, cauſa efficiens, organum ſiue inſtrumentum conueniens, exterior res operans, ſiue aer deferens, animæ intentio, & motus mediocris. Cauſa efficiens eſt virtus animalis. Inſtrumentum eſt humor criſtallinus, in vtroque oculo collocatus, clarus & rotundus. Clarus eſt, vt ſua claritate ſpiritum & aerem per oculos irradiet, rotundus, vt minus ſit paſſibilis, quia forma rotunda in lateribus eliſa, angulos non habet, in quibus contineatur ſuperfluitas præſtitura læſionem. Exterior res cooperans, eſt aer, ſine quo mediante, viſus non poteſt perfici, vt enim viſus perficiatur in quibuſdam animalibus, aeris claritas exigitur, in quibuſdam vero obſcuritas: in quibuſdam autē mediocritas. Nam in murilegis exigitur obſcuritas: in veſpertilionibus & in quibuſdam alijs animalibus mediocritas, vt poſt patebit. Item attentio etiam animæ eſt neceſſaria: dum enim circa rem aliquam inueſtigandam, alio ſenſu eſt intenta, oculus minus perfecte videt, quia de re viſa non iudicat. Item neceſſarius eſt motus mediocris: ſi enim moueretur res viſa vehementer, ex multo impetu viſus cōfunderetur, & ex motu nimio & continuo diſpergeretur, vt patet in remo fracto, apparente in aqua propter motum aquæ velociter. Sic etiam aliquod lignum oblongum velociter motum apparet rotundum. De viſu vero qualiter fiat, fuerunt apud veteres variæ opiniones. Fit autem ſecundum philoſophum, vt patet ex primo capitulo perſpectiue tripliciter viſus. Vno modo per directas lineas, ſuper quas venit ſpecies rei viſæ ad viſum. Alio modo, ſuper reflexas, quando ſcilicet, primo multiplicantur ſpecies, à

re ad

te ad ſpeculum, & à ſpeculo fit reflexio ad viſum. Tertiò modo fit per lineas, quæ licet non ſint reflexæ ab aliquo, ſed diriguntur inter rem & viſum, non tamen vadunt inceſſu recto ſemper, ſed aliquando diuertunt à via recta, quando ſcilicet medium multiplex interponitur. Et ſunt iſta media diuerſarum dyaphoneitatum, vt quando vnum denſius eſt, & aliud rarius, id eſt, minus denſum & rarum. Aliquando enim occurrit medium alterius naturæ, ſed frāgitur radius ſiue ſpecies radioſa, niſi veniat ſuper lineam cadentem perpendiculariter ſuper illud medium, ſecundum occurrens, & voco lineam cadere perpendiculariter ſuper corpus planum ad angulos rectos: ſuper corpus vero ſphæricum, quando cadit in eius cētrum. Ad viſum autem, primo modo dictū, nouem præcipue exiguntur, ſicut habetur ibidem. Primū eſt ſanitas ſiue bona diſpoſitio organi viſus. Secundū eſt oppoſitio viſibilis contra viſum, quia viſus tali modo videndi non videt, niſi rē illam, à cuius partibus venit ſpecies ſuper lineas rectas cadentes in centrū oculi, q̄ omnes lineæ ductę à ſingulis partib. rei faciunt vnam pyramidem, cuius conus eſt in pupilla, & baſis in re viſa, vt patet in hac figura. A enim & B ſunt axes, quando videns directe intuetur punctū, c. Quando vero intuetur punctum, d. tunc illæ duę b. c. exeuntes ab oculis, dicuntur axes, quia exeunt immediate ab oculi medio ad rem viſam. Tertium eſt diſtantia proportionalis. Quartum, d. c. eſt ſitus determinatus, non nimis ab axe viſuali elongatus, quia illud, ſcilicet ꝙ multū elongatur ab ipſo axe, licet viſui opponatur: tamen diſtincte non cognoſcitur. Axis viſualis eſt radius ille, ſiue linea, quæ intelligitur duci à medio viſus ad punctum rei viſæ, directe ad oppoſitum in medio viſus, vt patet in hac figura.

Quintum eſt ſoliditas ſeu denſitas rei viſæ, quia quod eſt omnimodo peruium non videmus: vnde & aer non videtur, eo quod eſt in fine dyaphoneitatis, & non habet denſitatem, vt dicit autor ſcientiæ perſpectiuæ.

Sextum eſt magnitudo debita rei viſibilis, quia res poteſt eſſe ita parua, quod non videbitur in aliqua diſtantia, quia viſus non eſt niſi per pyramidem ad oculum venientem, quæ ſi fuerit valde parua, occupabit partem viſus valde paruam.

Sed

Sed viſus non ſentit viſibile, niſi quando pars ſuperficiei ſuæ immutata fuerit quantitate viſibili. Septimum eſt raritas medij interiacentis, quoniam medium ſi fuerit denſum impedietur multiplicatio ſpeciei, vt non veniat debito modo & de facili ad pupillam. Octauum eſt lux, quia ſpecies viſibilis non immutat viſum niſi cum luce. Nonũm eſt tempus, quia viſio fit in tempore ſicut probatur in perſpectiua, quamuis enim viſibile ſubito oſtendatur, viſui nõ tamen diſcrete cognoſceretur, nec diſtincte niſi aliqua habita animæ deliberatione, q̃ mora indiget & tempore. Et ideo attentio animæ eſt ẽt neceſſaria in prædictis, vt s̃ dictum eſt, præterea ſecundum philoſophum non ſolum venit ſpecies rei viſæ ad viſum ſecundum pyramidem viſualem, ſed ſpecies viſus ad rem ſuper conſimilem pyramidem extenſam in eodem loco, dicit enim *Ariſt. in* 19. *lib. de animalibus*, quod nihil aliud eſt viſum videre, quam quod viſus exeat ad rem viſam. Et idem vult, *Auguſt. primo lib. ſuper Gen. & 6. muſica*, à re autem viſa nihil venit, niſi ſpecies eius, neque à viſu ad rem venit aliud, quam ſpecies eius, nihil enim exit ab oculi ſubſtantia, quia corrumpetur, ſed exit ab oculo conus pyramidis & dilatatur eius baſis ſuper totam ſuperficiem rei viſæ. Item probat autor perſpectiue, in libro primo, quod nihil videtur, niſi per lucem orientem, ſuper rem viſam, ab eadẽ vſq; ad oculum multiplicatam, vnde neceſſario exigitur tertia pyramis, ſcilicet, ipſius lucis, & omnium iſtorum trium pyramidum coni ſunt in oculis, & baſes in re viſa. Quando ergo viſus habet ſpecies venientes ſuper has tres pyramides, tunc tranſit ſpecies lucis & coloris per medium tunicarum & humorum oculi, vſque ad humorem criſtallinum, & ibi incipit anima facere iudicium de re viſa, per ſpeciem illam, ſed ibi nõ completur, imo vlterius multiplicantur ſpecies vſque ad neruum obticum ſiue concauum, qui latet in ſuperficie cerebri, & ibi eſt virtus viſiua in radice, & ſuppoſito primo principali & vno, aliter enim vna res ſemper videretur, duę propter duos oculos niſi continuarentur ad vnum organum, in quo ſit vna virtus fontalis deriuata ad pupillas. Hæc omnia oſtendit autor perſpectiue. Aliam rationem viſus oſtendit & aſſignat *Conſtant. lib. 3. ca.* 11. Dicit enim ſpiritum viſibilem, oculum & aerem corpora clara eſſe, quę irradiatione

tione quadam ſeſe inuicem irradiando immutant. Aer enim qui iuxta eſt rem videndam ab eius proprietatib. immutatur, & ſic immutatus oculo ſe offert, à quo ſpiritus viſibilis immutatur. Nam iſta virtus viſiua vſque ad extremas partes pupillæ ſe diffundens aeri immutato adiungitur, & quaſi vnum cum illo efficitur, & color, mediante aere, delatus animæ iudicio præſentatur. Aer enim ex varietate formarum ſibi obiectarum facile immutatur, ſicut videmus ex obiecto panni rubei ad ſolis radium vicinum aerem colorari, vnde non eſt mirum ſi oculum clarum & dyaphanum ſibi immediate coniunctum qualitate & forma conſimili afficiat & immutet. Quantum igitur ſufficit ad præſens opuſculũ breuiter recollige, quod viſus vel virtus viſibilis cæteris ſenſibus eſt ſubtilior & viuacior: vnde à viuacitate viſus nomen accepit, *vt dicit Iſid.* Item cæteris ſenſibus eſt dignior, & ideo ſecundum ſitum aliis eſt ſuperior. Item in effectu tanquam quædam ignea vis, aliis eſt potentior, quia alij ſenſus propinquiora, hic vero ſua virtute remotiſſima comprehendit ſub angulo recto & pyramidali viſa diiudicat & diſcernit, ſecundum nobiliorem naturam, & diſpoſitionem organi faciliori modo inter videnda diſtinguit. Vnde dicit *Ariſt. libr.* 12. quod viſus bonus & acutus erit ex humore temperato, vnde & aues, vt aquilæ vncorum vnguium ſunt acuti viſus, & hoc propter purum & ſubtilem humorem & temperatum in organis viſus exiſtentem, & tales aues à remotis & altiſſimis locis vident cibum, & tales aues altius ſe eleuant, quam alia volatilia. Aues vero in terra manentes non ſunt acuti viſus; vnde prope & non delonge vident cibum ſuum. Item, idem *libr.* 19. oculi glauci non ſunt acuti viſus de die, neque nigri de nocte: propter paucitatem autem humorum oculus glaucus mouetur motu maiori; vnde & virtus viſiua debilitatur. Nigri autem oculi mouētur minus propter multitudinem humoris, & lumen noctis eſt debilius, & humor in nocte eſt naturaliter grauis motus. Et ideo ſpiritus viſibilis intercluditur per humorem & impeditur. Item, idem viſus ſenum non eſt acutus, quoniam ſenum cutis eſt rugoſa. Ex quo patet, quod ex bonitate organi vel debilitate debilitatur & fortificatur vis videndi: vnde dicitur ibidem. Cum oculi animalium habent coopertorium, & fuerit

humor in pupilla mundus, & temperatus, & motus etiam temperatus, & cutis ſuper pupillam tenuis, tunc viſus eſt acutus, & videt à remotis: ſed tamen non perfecte diſtinguit à remotis inter colores & differentias corporis, viſus tñ talium animalium melior eſt viſu eorum, quorum humor in oculis eſt multus & non habent coopertorium omnino. Nam propter continuam apertionem ſpiritus viſibilis diſgregatur, & pupilla etiam de facili læditur, & ſic viſus impeditur. In habentibus vero palpebras & coopercula, patet cauſa contraria. Dicitur etiam ibidem, quod viſus acuti cauſa in videndo à remotis eſt propter ſitum oculorum. Nam oculus eminens eſt parui viſus, & non videbit bene à remotis, ſed oculus profundus videt à remotis. Nam motus eius non diuiditur nec conſumitur: ſed exit ab eis recte virtus viſibilis, & vadit directe ad res viſas: vnde, cum extra oculum non fuerit coopereulum neceſſario, debilitatur viſus, nec videbit à remotis, niſi debiliter. *Huc uſq; Ariſt. lib.* 12. Et hęc ſufficiant quæ de viſus proprietatibus generaliter iam ſunt dicta. Nam alia patebunt infra vbi de natura & proprietate oculi tractabitur.

CAP. XVIII.

De Auditu.

VIrtus audibilis in aurium organis ſuum ſortitur effectum. Eſt autem auditus ſenſus proprie ſonorum perceptiuus. Vnde ad perficiendum auditum, quatuor ad minus ſunt neceſſaria, ſcilicet cauſa efficiens, organum conueniens, medium ordinate ſonum deferens, animæ intentio de his conferens, vel de his intendens. Cauſa efficiens eſt virtus animalis audibilis. Inſtrumentum conueniens eſt quoddam os petroſum ſiue cartilaginoſum, aurib. ſuppoſitum, quod quidem eſt concauum, ſiccum, tortuoſum & durum, concauum eſt, ſiquidem auditus organum, vt in ſui concauitate ſpiritum & aerem contineat, tortuoſum eſt, ne ſtupor ex ſubita & vehementi alliſione natus, ſpiritum audibilem lædat, & ideo organi circularitate ſonus temperate ſuſceptus, ſpiritum audibilem non reuerberat, ſed perficit & delectat. Durum etiam eſt & ſiccum, vt ſic eo melior & fortior fiat aeris alliſio, & ſic ſonitus maior fiat, vt patet de tympanis, quæ melius reſonant, flante Borea,

ven-

Digitized by Google

vento ſcilicet frigido & ſicco, quam auſtro, humido atque lento, *Vt dicit Conſtan. & etiam Ariſtot.* medium vero deferens percuſſus, eſt aer, qui aurium foramina ſubintrat & allidit os petroſum, quod eſt primum auditus inſtrumētum, eſt etiam neceſſariæ animæ intentio, quia quamdiu ſolicita eſt & intenta, ad diuerſa minus viget ad perficiendam virtutis audibilis actionem: ſicut videmus in multis vndique circundatis, quia fere nihil audiunt, cum mens ad ſingula ſuā non habet attentionem, & ideo nihil percipitur tunc auditu. Fit aūt auditus hoc modo: duo nerui ab interiori parte cerebri exeuntes in oſſib. petroſis auriū infiguntur, per quos ſpiritus animalis ad oſſa defertur prædicta, quibus exterior aer formam alicuius ſoni referens ei immediate coniungitur: vnde aer percuſſus oſſa illa allidit, & ſpiritus in eis exiſtens ſecundum proprietatem aeris ibi exiſtentis & neruos allidentis immutatur. Spiritus vero ſic immutatus, recurrens ad ſuam cellulam phantaſticam immutationem animæ repræſentat, & ſic auditus perficitur. Patet igitur, quod auditus merito dicitur aereus, eo, quod per aerem repercuſſum habet ſemper generari, inde eſt ꝙ natura poſuit ſenſum auditus in medio rotundi capitis, *Vt dicit Ariſt. li.* 12. quia auditus, circulariter & non directe, ſonum aeris percuſſi vndique apprehendit, hic etiam ſenſus ſicut & cæteri contriſtatur, quia corrumpitur in extremis, & in mediis delectatur, & ſaluatur, *Vnde dicit Ambroſ. in exam.* Incolas regionis, vbi oritur Nilus, auditu eſſe penitus priuatos propter fragorem & ſtrepitum horribilem, quoniam idem fluuius de montis præcipitio corruēs, incolarum auribus incutere conſueuit ſtuporem & ſurditatem. Hic etiam ſenſus, ſicut & cęteri, multis ſubiacet paſſionibus, quia quandoque totus aufertur, & tunc ſurditas vocatur, & quandoque minoratur, & tunc grauitas auditus nominatur, quandoq; autem curſum ſuum egreditur, cauſa autem paſſionis quandoque eſt ex vitio cerebri ſiue nerui, qui eſt via auditus, & hoc, quia opilatur, vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vitio ipſarum aurium, quia quandoque à diuerſis humoribus corrumpuntur, quandoque putredines in ſuis concauitatibus coadunantur, quandoque lapides vel alia quæ tranſitum aeris ad ſpiritum audibilem impediunt, immittuntur, quan-

doque ex titillatione vermium, & corroſione neruiaudibiles moleſtantur, quandoque etiam ex aere corrupto calido vel frigido, inſtrumenta auditus inficiuntur & læduntur, quandoq; etiam ex groſſa ventoſitate in poris neruorum ſenſibilium intercluſa via auditus impeditur, vt patet in illis, in quibus videtur, quod audiant fiſtulas, cornua aut campanas. Ex quib. omnibus, virtus auditiua læditur vel aufertur, ſicut in tractatu aurium poſt dicetur.

CAP. XIX.

De Olfactu.

OLfactus ſiue odoratus, eſt ſenſus proprie odorum perceptiuus, ad quem perficiendum exigitur ſpiritus animalis, tanquam cauſa efficiens. Neceſſarium autem eſt organum expediens ſcilicet narium perfecta diſpoſitio, in quibus ſunt carunculæ ad modum mammillarum dependentes, quæ ſunt ꝓpria organa odoratus, & recipiunt ſpiritum animalem, per quoſdam neruos à cerebro deſcēdentes. Nares enim non ſunt proprie inſtrumenta olfactus, quæ ſunt cartilaginoſæ: & ideo ſunt inſenſibiles, quod patet, quia eis abſciſſis, non priuatur animal odoratu Similiter nos, per fædita loca tranſeuntes, ſi flatum repreſſimus ſubintrantem nares, aerem fætidum non ſentimus, & hoc eſt, quia ille carunculæ opilatæ, quaſi quodam motu voluntario ſunt obſtructæ. Sunt etiam hæ carunculæ concauæ & ſpongioſæ; ideo concauæ, vt in ſua concaua poroſitate fumum à re odorabili recipiant reſolutum, ideo etiam ſunt ſpongioſæ, vt in eis vigeat virtus attractiua: & ideo exterior neceſſaria eſt aeris cooperatio vt, ſcilicet aer, ſecundum fumoſitatem à re odoranda reſolutus, immutetur, & in ipſis carunculis incorporetur. Vnde ſic habet fieri odoratus, ſpiritus animalis per quoſdam neruos, qui dicuntur odorabiles, ad prædictas carunculas à cerebro trāſmittuntur, fumus autem corporis odoriferi reſolutus, aeri admiſcetur, quem cerebri vētriculi, per illas duas carunculas ſibi attrahunt, & in ſuam ſimilitudinem mutant & conuertunt: & ſic per illam immutationem, in ſpiritu animali, factam odoris diſcretio procreatur: odoratus autem ſpectat ad fumoſam naturam ſeu materiam, quoniam habet per eam fieri. Odor enim nihil aliud eſt, quam aerea ſeu fumoſa ſubſtantia, à corpore reſoluta,

Digitized by Google

luta; hunc aerem fumoſum ſeu vaporem ſibi neceſſarium & amicabilem attrahit cerebrum, ſicut cor anhelitum & huius aeris attractu cerebrum temperatur & confortatur, ſicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Vapor enim ſi fuerit malitioſus, fœtidus & corruptus, ſpiritum animalem corrumpit & ſæpius peſtiferos morbos generat & inducit. Vnde olfactus in ſuo effectu ſæpius impeditur, quandoque propter malam cerebri complexionem, quandoque propter humorem crudorum vel corruptorum, in neruis odorabilibus, nimiam repletionem: vt patet in patientibus fluxum narium, ſeu catharrum: quandoque propter prauam inſtrumentorũ olfactus diſpoſitionem, quando, ſcilicet, nimis dilatantur, vel nimium conſtringuntur: quandoque propter ſuperfluam carnis ſuper excreſcentis opilationem, vt patet in polypoſis, quandoque propter apoſtematis, ſiue cuiuſcunque humoris corrupti infectionem: quandoque propter alicuius humoris calidi & ſicci corroſionẽ, vt patet in cancroſis & huiuſmodi. Hic ſenſus propter ſui ſubtilitatem quando bene diſponitur, virtutem animalem confortat, & à fumoſitate ſuperflua euacuat, & è cõuerſo quando corruptus eſt aliquo caſu, vel infectus, virtus animalis læditur, & in ſuis actionibus impeditur. Dicit etiam *Ariſtot. lib.* 12. quod ſenſus olfactus non eſt niſi per actionem aeris in animali habenti naſum, qui eſt, membrum in medio aliorum ſenſuum poſitum in anteriori parte capitis propter iuuamentum anhelitus. Omne animal habens pulmonem, habet naſum, vel aliud loco naſi, propter anhelitus iuuamentum, vnde patet, quod organum olfactus, non ſolum eſt in animalibus ad decentiam & decorem: verum etiam ad perficiendum virtutem ſpiritus animalis, & ad tribuendum virtuti vitali in corde adiutorium & vigorem. Hæc virtus, ſcilicet odoratiua, viget in quadrupedibus. Vnde & ſolo odore diſcernunt inter herbas ſalubres & venenoſas, & præcipue in ſimiis, q̃ æque vel magis diſcernunt inter cibos, & cibos per olfactum, quam per guſtum. Deinde in canibus viget maxime illa virtus, qui ſolius odoris ductu ad ſentiendum animalium veſtigia, viuacitate olfactus infallibiliter deprehendunt, viget etiam in volatilibus, præcipue in vulturibus, quia *ſecundum Ambroſ. in hexameron. & Iſidor. lib.* 12. *c.* 6.

ita ſunt viuacis olfactus, quod vltra maria cadauera ſentiunt. In his ergo & in aliis operationis naturæ conditionibus admiranda eſt diuina ſapientia, quæ per iſta & talia ſimilia dat nobis quodammodo intelligere, qualiter per iſta ſenſata materialia ad intellectum eorum, quæ ſunt ſupra ſenſum, ſint paulatim cordis interiora ad intelligentiã ſpiritualium promouenda, & propter hoc iſta ſimpliciter eſt in hoc opuſculo mea intentio & finis meus. Hæc de olfactu dicta ſufficiant.

Cap. XX.

De Guſtu.

GVſtus eſt proprie ſenſus ſaporum perceptiuus. Ad quẽ guſtum ſenſibiliter perficiendum, neceſſaria ſunt illa cauſalia, effectiua, materialia & informatiua, quæ & in alijs ſenſibus iam ſunt dicta. Nam virtus animalis eſt cauſa efficiens: cauſa materialis & inſtrumentalis eſt lingua propria cum ſuis arterijs, ſpiritum animalem ad perfectionem virtutis guſtabilis perficiens. Quæ quidem lingua ſecundum ſuæ ſubſtantiæ complexionem eſt concaua, poroſa, humida & inſipida. Concaua quidem eſt, vt ſui concauitate humoroſitatem rei guſtabilis reſolutam in ſe ſuſcipiat. Poroſa, vt quod eſſet groſſum vel ſubtile de re guſtanda, ad neruos linguæ liberæ ſubintraret, & vt virtus attractiua ad perficiendum ea plus vigeret. Humida quidem eſt, vt cooperaretur ad acceptorum diſſolutionem, vt ſi aliqua ſicca & dura forſitan linguæ vel palato applicarentur, humiditate linguæ ad digeſtionem ſiue qualemcunque reſolutionem facilius aptarentur. Erat etiam & inſipida, vt eſſet cuiuslibet rei & ſaporis facilius receptiua, ſicut aqua quæ ſi determinatum ſaporem haberet, alterius qualitatem percipere non valeret. Fit autem guſtus hoc modo. Duo nerui in medio linguæ infiguntur, qui poſtmodum in multos ramos, in extremitatibus lateralibus linguę diſpertiuntur, & per eos ſpiritus animalis in linguam defertur. Cum ergo res guſtanda ſubintrat linguam vel poros neruorum, ſpiritus animalis exiſtens ibi, immutatur ſecundum eius proprietates, quas poſtea iudicio animæ repræſentat. Guſtus ergo tanto olfactu groſſior eſt, quanto fumus aqua ſubtilior inuenitur: quia odoratus natura eſt fumoſa, guſtus

autem

Digitized by Google

autem ſenſibilitas, humectatio eſt aquoſa, *Vt dicit Conſtan.* Hic ſenſus animali per vtilis eſt ad indiuidui conſeruationem, guſtu enim corrupto vel ablato, vis nutritiua deficit, & ſic ſubſtantia animalis paulatim perit, guſtus autem corrumpitur, quando ſua inſtrumenta læduntur, vel quando corrupti humores in ipſis dominantur. Et hoc fit quando non ſaporanda ſentit, vel quando ſaporanda ſub propria qualitate non apprehendit, & hoc accidit; quando ſingularis humor in linguæ ſubſtantia dominatur, *Verbi gratia*, ſi dominatur cholera rubea, omnia ſentit amara; & ſi ſalſum phlegma, ſentit ſalſa, & ſic de alijs, vt patet in febricitantibus, in quibus dominium corrupti humoris guſtum inficit & corrumpit. Immutatur etiam, quando læditur per malitiam rei, quæ guſtatur: vt patet in aloe, & in aliis nimis amaris, quorum horrore guſtus aſperatur. Delectatur autem guſtus in dulcibus, propter illam quam habet cum dulcedine aſſimilationem, quia dulcedo, quæ fundatur ſuper calidum & humidum, ſimilis eſt omnibus membris, quæ dulcibus maxime nutriuntur. Dulcia enim multi ſunt nutrimenti, & de facili membris aſſimilantur, *ſicut dicit Iſaac in dieta.*

Cap. XXI.

De Tactu.

TActus eſt ſenſus ſpecierum tangibilium perceptiuus. Nam virtute tactus anima apprehendit calidum & humidum, frigidum & ſiccum, molle & durum, lene & aſperum. Vel *ſecundum Auicen.* tactus eſt vis, ordinata in neruis totius corporis ad apprehendendum, ꝙ tangit. Hic autem ſenſus, licet ſit in omnibus partibus, principaliter tamen viget in volis manuum, & in plantis, quas natura temperatas iſta compoſuit ratione, vt ſcilicet calida & frigida facilius perſentirent. Sunt autem hæ partes concauæ, vt tangenda melius percipiantur, & tenenda melius & fortius teneantur. Neruoſæ, vt ibi vigeat ſenſibilitas, quia omne neruoſum ſenſibile eſt. Temperatæ, vt à qualibet re temperata facilius immutentur. Obiectum itaque ſiue ſenſatum tactus, dici poteſt compoſitio primarum qualitatum, & quædam conuenientia ad illas, vt aſperum, lene, durum, molle. Item horum extremis ſenſus tactus læditur,

vt patet in nimis calido, & nimis frigido, in mediis natura delectatur, vt in tepido. Ad iſtum autem ſenſum perficiendum, exigũtur iſta ſcilicet cauſa efficiens, & hæc eſt deriuatio ſpiritus animalis ad organa tactus. Item inſtrumentum conueniens, & hoc eſt duplex: ſcilicet nerui de cerebro egredientes, ſingulis membris ſpiritum animalem deferentes. Secundarium vero inſtrumentum eſt caro, in qua nerui inuoluti ſunt & infixi, per quos virtus tangibilis operatur. Nam ipſis mediantibus, ſpecies rei tangibilis animæ iudicio deportatur. Item tertium exigitur, ſcilicet exteriorum cooperatio, quæ eſt neceſſaria, vt res tangenda organo tactus appropinquet, ex cuius appropinquatione ſpiritus animalis in carne & neruis exiſtens immutetur, & immutatus proprietatem rei tactæ repræſentet, & ſic ſenſus iſte in ſua actione fit completus, *Vt dicit Conſtan.* Hoc autem eſt proprium ſenſus tactus, quod omnes alij ſenſus habent ſingulare membrum, & organum ſuæ actioni ſpecialiter deputatum. Solus autem tactus eſt generaliter in membris omnibus, exceptis pilis & crinibus & pedum ac manuum vnguibus, in quibus non eſt neruus, & per conſequens, neque ſenſus. Hic ſenſus præ omnibus aliis magis eſt terreſtris atque groſſus, & ideo aſpera & dura, &c. huiuſmodi terreſtres paſſiones ſenſibus aliis ſimilitudinis gratia perfectius comprehendit. Hic ſenſus, quamuis aliis ſenſibus ratione obiectorum videatur groſſior eſſe, ſuppoſitis tamẽ aliis iudicatur eſſe vtilior, quia quamuis alij ſenſus poſſint aliqualiter eſſe ſine tactu, tamen bene & complete eſſe ſine tactu eſt impoſſibile, vt dicit philoſophus: vnde generalior eſt tactus cæteris, tum quia per omnes corporis particulas diffunditur, tum quia omnibus aliis ſenſibus cooperatur, præcipue guſtui. Hi enim duo ſenſus, ſcilicet guſtus & tactus, ſunt magis continui cum ipſo corde, & ideo ſunt magis de eſſe animalis, & de ſuis ſenſatis iudicant expreſſius & obiectis. Omne enim membrorum habet vnum neruum, vel duos, quibus ſenſus tactus, & motus voluntarius perficitur & completur, *ſicut in anatomia Conſtant. inuenitur.* Læditur autem iſte ſenſus tactus, quandoque ſicut & ſuperiores, quandoque autem ex toto aufertur, vbi ſenſus & motus voluntarius penitus amittuntur, vt contingit in membris paralyticis & contractis. Item quando-

que

que minoratur, ſicut quando aliquod membrum obdormire dicitur, quando ſcilicet propter aliquam opilationem vel membri conſtrictionem, ſpiritus ſenſibilis libere tranſire per membrum non permittitur. Læditur etiam à mala cerebri compaſſione, vt patet in epilepticis, qui hora acceſſionis etiam tactum ignis non aduertunt. Sæpe etiam patitur ab extrinſeca aeris immutatione, vt in digitis nimio frigore conſtrictis, in quibus motus voluntarius impeditur: vnde vnus alium conſtringere non poteſt. Item quandoque ex partium corporis inciſione. Nam mẽbrum à corpore præciſum, nihil omnino ſentit, etiamſi concuſſum fuerit penitus vel combuſtum. Item membrum etiam manens in corpore, ſi fuerit aliquo caſu mortuum vel putrefactum, ſenſu tangibili omnino priuatur, tanto enim ſenſus tactus grauius patitur, quanto profundius in neruis ſenſibilibus vulneratur. Item cum dolor ſenſus ſit rei nociuæ contingens, ex partium diſcontinuatione res inferens, dolorem membro maxime lædit tactum, & maximam infert corpori paſſionem & grauem efficit immutationem. Nam omne ſenſatum immutationem facit in organo ſenſitiui ſui, vt dicit philoſophus. Item plures immutationes faciunt ſenſata, tactus, quã aliorum ſenſuum, groſſior enim eſt & materialior cæteris ſenſibus, & ideo fortius retinet impreſſiones conueniẽtis & inconueniẽtis. Item quia tactus eſt ſenſus vniuerſalis, adhærens ſingulis partib. ad vniuerſalẽ deſtructionẽ tactus, deſtruitur ſubiectũ totius animalis. Non ſic eſt de alijs ſenſib. Deſtructo enim ſenſu viſus, aliæ virtutes animalis propter hoc non deſtruuntur, immo quandoque in ſuis actionibus fortius intẽduntur, ſed deſtructo tactu, deſtruitur omnis ſenſus: vnde patet, quod ſenſus tactus eſt ſubiectum omnium aliorum ſenſuum & fundamentum. Item cum quatuor ſenſus alij ſingulare & proprium ſenſatum habeant & obiectum, ſcilicet quod ſic cadit in vno ſenſu, quod non in alio, ſicut calor in viſu, ſapor in guſtu,, &c. Solus tactus eſt, qui omnibus alijs organis ſenſuum ſuas imprimit paſſiones. Eſt enim commune omnibus ſenſibus, quod propria habent obiecta & ſenſata, in quibus non errant, niſi caſu, propter quædam enim accidentia, contingit, ſenſum particularẽ errare, quia *Vt dicit Ariſt.* huiuſmodi faciunt ſæpe phan-

taſiam mentiri, vt patet in viſu, qui iudicat, ſtellam magnā eſſe paruam propter magnam diſtantiam ſitus, & guſtu, qui dicit amarum dulce, & è conuerſo, propter palati infectionem, & ſic de alijs contingit. Commune igitur eſt & generale, quod omnes ſenſus particulares, exteriores à cōmuni ſenſu interiori, tanquam lineæ quædam à cētro particulariter exeunt, & ſecundum varias eorum paſſiones organa ſenſitiua perficiunt, & ſuorum ſenſatorum formas & ſimilitudines ad ſenſum communem ſingulariter reducūt, quo mediante de ſingulorum proprietatibus & differentijs, quantum eorum actioni congruit, iudicant & diſcernunt. Et hæc dicta de proprietatibus virtutum & ſenſuum iam ſufficiant.

CAP. XXII.

De his quæ exiguntur ad perfectionem naturæ.

SIcut ad regimen naturæ exiguntur ſenſus & virtutes, ita ad perfectionem eiuſdem exiguntur neceſſario ſpiritus quidam, quorum beneficio & motu continuo tam ſenſus quam virtutes in animalibus moderantur, vt ſuas peragāt actiones. Dicitur autem ſpiritus, prout hic ſumitur, quædam ſubſtantia ſubtilis & aerea, virtutes corporis excitans ad ſuas peragendas actiones, *Vel ſicut dicitur in libro ſpiritus & anima.* Spiritus eſt quoddam corpus ſubtile, vi caloris generatum, & in humano corpore per venas corporis viuificans, & per arterias pulſabiles anhelitum, vitam atq; pulſum animalibus adminiſtrans, ſenſum & motum volūtarium mediantibus neruis & muſculis operans in corporibus animatis, hic ſpiritus ſecundum Medicos ſic habet generari, dum per calorem agētem in ſanguinem, fortis in epate fit ebullitio, fumus quidam reſoluitur, qui ex venis epatis ſubtiliatus & depuratus in quandam ſubtilem & ſpiritualem ſubſtantiam ſiue aeream naturam commutatur, quæ ſpiritus naturalis dicitur, eo quod ſua poteſtate naturaliter ſanguinem ſubtiliat, & à leuitate ſua ipſum ad ſingula membra impellit & agitat, & ideo iſte ſpiritus eſt virtutis naturalis proprie regitiuus: *Vt dicit Conſtantinus:* hic idem ſpiritus per venas quaſdam ad cor mittuntur, vbi per colliſionem & motum partium cordis ad inuicē magis

gis depuratur, & in naturam ſubtiliorem conuertitur, & tunc ſpiritus vitalis à phyſicis nuncupatur, eo quod à corde per arterias ad totius corporis membra ſe diffundit & ſpiritualem virtutem augmentans, eius operationes rectificat & cuſtodit. Nam quædam arteria à ſiniſtro cordis ventriculo exiens, in ſuo ortu mox in duos diuiditur ramos, quorum vnus tendit ad inferiora, in plurimos diuiſus ramos, quibus mediantibus ſpiritus vitalis ad omnia inferiora membra viuificanda, in corpore deportatur, alter vero ramus tendens ad ſuperiora, diuiditur iterum in tres ramos, quorum dexter ad dexterum brachium, ſiniſter ad ſiniſtrum ęqualiter ſe diffundit, in arterijs ſic diuerſimode bifurcatis, transfunditur ſpiritus vitalis per totum corpus, & vitalem in arterijs pulſum operatur. Medius vero ramus ad cerebrum ſe extendit, & ſuperiores partes viuificans, vitalem ſpiritum in omnibus partibus circumfundit. Idem vero ſpiritus ad ventriculos cerebri vlterius penetrans, ibidem plus dirigitur & ſubtiliatur & in eſſentiam animalis ſpiritus, qui ſubtilior eſt cæteris, trāſmutatur. Iſte igitur ſpiritus animalis in anteriori ventriculo cerebri generatus, particulariter diffunditur per organa ſentiendi, nihilominus tamen pars remanet in eiſdem ventriculis, vt ſenſus communis & imaginatiua virtus perficiatur. Deinde tranſit ad medium ventriculum, ſcilicet ad cellulam logiſticam, ad perficiendum intellectum, formato autem intellectu, tranſit ad puppim ſiue ad cellulā memorialem, impreſſiones in alijs cellulis factas, vt ſecum deferens in thalamo memoriæ reponantur, à puppi vero, id eſt à poſteriori parte capitis, id eſt cerebri per medullā ſpinæ dorſi, quæ à phyſicis nucha dicitur, penetrat ad neruos motiuos, vt ſic motus voluntarius in omnibus partibus corporis inferioris generetur. Vnus igitur & idem ſpiritus corporeus, ſubtilis tamen & aereus propter diuerſa officia, in diuerſis membris diuerſis nominibus eſt vocatus: nam ſpiritus naturalis eſt in epate, ſpiritus vitalis in corde: ſed ſpiritus dicitur animalis, prout in capite operatur. Hunc quidem ſpiritum non debemus credere humanam animā ſiue rationalem animam, ſed potius (*Vt dicit Auguſtinus*) eiuſdem vehiculum & proprium inſtrumentum, mediante enim tali ſpiritu, anima corpori iungitur, & ſine talis ſpiri-

tus

tus miniſterio, nulla animæ actio perfecte in corpore exercetur: vnde iſtis ſpiritibus læſis, & in ſuis effectibus qualitercunque impeditis, reſoluta corporis & animæ harmonia, rationalis ſpiritus in cũctis ſuis operationibus in corde impeditur, vt patet in maniacis, & in phreneticis, & alijs in quibus vſus rationis ſæpius non habet locum, & hoc eſt, quia prædictorum ſpirituum humore vel vulnere læditur inſtrumentum. Iſtis igitur ſpiritibus confortatis, anima confortatur, & iſtis debilitatis vel deficientibus, ipſa anima, quoad regimen corporis, deficit vel in ſuis actionibus minoratur, *vt plane dicit Conſtantinus*: Et hæc de iſtis ſpiritibus ſufficiant, quantum ad præſentem pertinet tractatum.

Cap. XXIII.

De Pulſibus.

CVm pulſus ſpiritus vitalis ſit effectus, reſtat vt de pulſibus & eorum proprietatibus aliqua dicamus. Eſt itaq; pulſus ſecundum diaſtolem & ſyſtolem, id eſt ſecundum dilatationem & conſtrictionem, cordis & arteriarum motus. Cum igitur cor in continuo motu, exiſtens à centro vſque ad circumferentiam, in ſanguinis & caloris motu ac in pulſu ſpiritus vitalis, continue moueatur, ex tali motu vſque ad extremitates dilatatur. Quando vero è conuerſo ab extremitatibus ad centrum mouetur, conſtringitur, cordis igitur dilatatio, ad frigidum aerem attrahendum, & conſtrictio ad aerem fumoſum expellendum, ſunt cauſa pulſus, ad hoc autem neceſſarius eſt pulſus, vt diſpoſitio ſpiritualis virtutis intelligatur, & eius operatio cognoſcatur. Hic itaque pulſus à corde incipit per arterias, & ad extremitates corporis ſe diffundit: vnde conſiſtentiam cordis & eius actionem oſtendit, ſolet autem à medicis non in omnibus partibus corporis, ſed in brachialibus per arteriarum motus pulſus communiter inueniri, quoniam in quibuſdam non poſſet bene diſcerni, propter earum à centro cordis elongationem. In quibuſdam autem propter cordis regentis occultationem, in quibuſdam autem propter oſſium conſtrictionem. Et ideo antiqui ſapientes ad diſcernendum pulſum, arterias brachij elegerunt, & hoc ſiquidẽ fuit facilius, vtilius & honeſtius: facilius, quia carnoſæ

Digitized by Google

noſæ partes arteriam non occultant: vtilius, quia brachiales arteriæ cordi magis approximant: honeſtius, quia nec ægro nec medico aliquam verecundiam generant ſeu miniſtrant. Indecens enim eſſet & verecundum, occulta mẽbra corporis denudare. Diſcernitur autẽ pulſus ꝓpriè per digitorum appoſitionem, ſuper locum pulſatilem, quod fieri conſueuit cum mediocri impreſſione, aliter in forti, aliter in debili, quia in forti & carnoſo fortius, in debili & carnibus denudato remiſſius & leuiori preſſione fieri conſueuit. Ad hoc eſt ſciendum, *vt dicit Conſtantinus*: multæ ſunt pulſuum diuerſitates, quæ tamen ad decem referuntur vel reducuntur. Primus attenditur ſecundũ dimenſionis quantitatem, & hæc eſt triplex, magnus, quando per longum, latum & profundum arteriæ ſe diffundit, & peruenit iſte pulſus fortis & groſſus ex fortitudine ſpiritus, quo dilatatur pulſus, & eſt pulſus ex nimio calore, qui indiget infrigidatione, & ex mollitie membri obedientis dilatationi, dicitur & paruus, occultus & ſtrictus, quãdo ad centrum redit, & hoc fit ex defectu virtutis, & paruitate caloris. Dicitur & mediocris, æqualis & temperatus, quando nec centro nec extremitatibus eſt vicinus. Hæc mediocritas ex magno & paruo procedit. Item cõſideratur ſecũdum tempus motuum, & dicitur velox, tardus & medius. Velox dicitur, quia paruo temporis interuallo ſæpius mouetur, & hoc contingit ex forti calore & virtute: tardus, quia magnum continet temporis interuallum vel ſpacium, ad ſui motus complementum, & hoc accidit ex defectu virtutis & caloris minoratione. Medius inter hos laudabilis eſt habendus. Tertio conſideratur pulſus ſecundum tenorem virtutis, & ſecundum hoc eſt fortis, debilis & medius, fortis eſt, quando quadam virtute à ſe videtur expellere digitum tangentis, & hoc accidit ex fortitudine virtutis, & mollitie organi facilis ad mouendum, debilis eſt, quando debiliter digitũ percutit, & hoc eſt ex imbecillitate virtutis, & duritia organi inobedientis, medius ab vtroque temperatur. Quarto attenditur ſecundum conſiſtentiam organi, & tunc dicitur durus, & mollis, & medius. Durus eſt quãdo cum quadam aſperitate & duritia reſiſtere videtur, & hoc prouenit ex vaſorum ſiccitate. Mollis eſt, quãdo digiti, cum magna ſuauitate ſentiunt, ita vt videatur ab eis

pene-

penetrari, & hoc prouenit ex humiditate. Medius inter hos duos eſt temperatus. Quinto iudicatur ſecũdum plenum, & vacuum & medium. Plenus eſt, qui quadam humiditate redundare videtur, & hoc prouenit ex nimia ſanguinis & ſpiritus repletione. Vacuus autem eſt, quando apparet inflatus, ſed tangitur, quaſi vacuis digitis perforatur. Medius ab his eſt temperatus. Sexto iudicatur pulſus ſecundũ qualitatem arteriarum & diuiditur in calidum, frigidum & medium. Calidus eſt, cum digitorum extremitates ſentiũt calidam arteriarum ſubſtantiam, & hoc prouenit in materia intra habita, ſcilicet ex ſpiritu & calore, id eſt, calido ſanguine. Frigidus è contrario modo eſt intelligẽdus. Medius vero ab his duobus tẽperatur. Septimo iudicatur ex opere quietis, & hic diuiditur ſpiſſum, rarum & in mediũ. Spiſſus eſt, qui in ſua dilatatione digitorum extremitates ſæpe percutit, & ſubito recedit, & hoc accidit ex fortitudine caloris, & defectu virtutis: fortitudo enim caloris, remedium quærit refrigerationis: defectus vero virtutis, cum nõ valeat, ſemel, bis vel ter in appetendo laborat, rarus vero è conuerſo, & ex contraria cauſa prouenit, ſcilicet ex tarditate caloris & fortitudine virtutis, medius inter hos erit temperatus. Hi ſeptem pulſus ſenſu ſunt nobiles, & ad diſcernendum cæteris faciliores. Alij vero tres pulſus, quorum primus diuiditur in pondus laudabile & non laudabile. Secundus, qui diuiditur in concordem & in non æqualem. Et tertius, qui ſecundũ percuſſionem maiorẽ vel minorem, diuiditur in ordinatum, & in non ordinatum: tamen vix valent à peritiſſimis medicis deprehendi, & ideo de eis ad præſens ſuperſedendum eſt, ſi quis tamen eas ſcire voluerit, *in 7. lib. Panteg. Conſtantini cap. 3.* de quo hæc exprimimus, inueniet determinata ſufficientiſſime omnia & expreſſa, ibi de pulſu caprizante Marcellino Serrino vermiculoſo formidante, æſtuante & tremente, diffuſius diſputatur, de quibus nihil ad præſens, tum propter difficultatem: tum etiam propter ſingularium pulſuum multiplicitatem: tum etiam, quia præſenti opuſculo multum neceſſaria non videntur.

Digitized by Google

Cap. XXIIII.

De Varietate pulſuum.

VAriatur autem pulſus propter multa. Primo propter ſexus diſcretionem, nam in maſculis, qui validioris ſunt naturæ & fortioris, fortior eſt pulſus, quam in fœminis, quæ ſunt naturæ magis debiles, & hoc eſt quia natura ſæpe iterando nititur supplere in fœminis, quod per fortiorem pulſum ſemel in maſculis operatur. Item variatur pulſus per complexionem, quia ſi fuerit calida, facit pulſum fortiorem, maiorem & velociorem: ſi vero frigida, facit paruum, debilem atque tardum: ſi autem humida, mollem reddit & ſpiſſum: ſi ſicca, aſperum atque durum. Item diuerſificatur, propter variam corporis diſpoſitionẽ, quia in macilentis generaliter eſt pulſus fortior & viuacior, quam in craſſis, & hoc forſitan propter minorem arteriæ per molem carneam occultationem, vel propter maiorem caloris naturalis, qui abundat in macilentis, intenſionem, qui quidem calor pulſum efficit fortiorem. Item propter ætatis diuerſitatem, quia pueri habent velociorẽ pulſum ad innati caloris refrigerationem, quia in talibus plus abundat. Nam velocitatem facit magnitudo caloris, & debilitas virtutis quæ ad attrahendum frigidum aerem ſemel non ſufficit, vt ſupra dictum eſt. Iuuenes vero propter abundantem in eis virtutem pulſum habent fortem & velocem. Senes vero è conuerſo paruum, tardum, debilem & rarum, & hoc, quia eorum complexio appropinquat frigiditati: vnde non eſt neceſſe multum attrahere aerem frigidum, cauſa refrigerationis. Aliæ autem ætates his affines, ſecundum ea cui magis approximant, pulſum ſimiliorem ſunt habentes, & hoc tam in maſculis quam in fœminis. Itẽ propter temporis immutationem, nam ver propter tẽperantiã, frigiditatis & caliditatis pulſum facit fortem, ſimiliter & autumnus. Omne enim temperamentum virtuti naturali adhibet incrementum. Æſtas vero, quia calidiſſima eſt, debilem pulſum reddit, & paruum, propter nimiam pectoris dilatationem, propter quam euaneſcit virtus & debilitatur, & ideo pulſus debilitati non ſufficit, vt magnus efficiatur. Hyems autem quia frigida eſt, facit pulſum tardum, ſed tamen multum fortem, tarditas autem prouenit ex hoc, quod non oportet multum refrigerari,

fortis

fortis autem eſt, quia calor naturalis ad interiora refugit corporis: vnde virtutem & pulſum confortat, quando non excedit. Calor vero æſtiualis vtrumque diſſoluit. Itẽ propter diuerſorum climatum & regionum inhabitationem, quia in calida regione habitantes, vt in Æthyopia, pulſum habent velocem, quaſi æſtiuum. Habitantes vero in frigida, pulſum habent ſimilem hyemali. Inhabitantes vero ſub linea æquinoctiali, pulſum habent mediocrem, ſicut in tempore vernali & autumnali. Similiter aer calidus, frigidus & ſiccus, ſiue temperatus, pulſum variat & immutat. Item propter imprægnationem. Nam prægnantes in pulſu ſunt mutabiles, quia in principio vſque ad ſextum menſem pulſum habent fortem, ſpiſſum & velocem, quia calor calorem augmentat naturalem, & vires mulieris vſque ad hoc tempus ſunt mediocres, & fætus adhuc paruus: vnde parum nutrimenti abſtrahit ab earum corporibus, & ideo eſt pulſus ad hoc temperatus. In ſeptimo vero menſe fætûs maioratur, & ideo maius nutrimentum requirit, vnde natura grauatur & per conſequens pulſus debilitatur. Item propter ſomni & vigiliarum alterationem, quia tempore ſomni paruus eſſe ſolet & tardus, ſed poſt ſomnum fit fortis & magnus, quia tunc calor naturalis confortatur, veruntamen ſi ſomnus nimis prolongetur, pulſus rareſcit & debilitatur. Propterea ſi quis a ſomno excitetur, ſubito natura diſcutitur, & pulſus velox, ſpiſſus, tremens & inordinatus ſubito inuenitur, ſed cum quieſcit iterum reuertitur in priſtinum ſtatum. Item propter laborem & corporis exercitationem, quæ ſi fuerit temperata, pulſum facit fortem, magnum, velocem, & ſpiſſum: quia calor naturalis poſt huiuſmodi excitatur. Si vero exercitium exiuerit, temperamentum accidit, è contra pulſus paruus, durus, tardus & rarus, quia in fine laborãtibus virtus deficit, & calor naturalis diſſoluitur, & pulſus per conſequens minoratur. Item propter balneorum aſſuefactionem. Nam in aqua calida balneantes temperate pulſum habent fortem, & magnum, & ſpiſſum, & hoc propter naturæ confortationem, & propter ſuperfluitatum humidarum conſumptionem: Sed in nimis morantibus in aqua, pulſus debilis efficitur: remanet tamen ſicut prius velocitas & ſpiſſitudo. Similiter balneantes in aqua frigida, temperate

perate pulſum habent fortem & velocem. Et hoc contingit propter caloris naturalis coadunationẽ & confortationem virtutis prouenientis, ex temperamento exterioris infrigidationis. Sed nimia mora, in tali balneo pulſum debilitat & virtutem. Et hoc contingit in macilentis plus, quàm in craſſis, propter frigiditatẽ, ad exteriora nimis ſubito, & quaſi ſine obſtaculo penetrantem, & quaſi præcordia plus debito conſtringentem. Item propter cibi & potus variam ſumptionem. Cibus enim ſuperfluus & indigeſtus pulſum debilitat. Moderatus vero digeſtusque ac per mẽbra diffuſus, excitatâ virtute, pulſum augmentat. Similiter & potus moderatus & digeſtus pulſum facit fortem, magnum & velocem, frigidus autem rarum & tardum. Item propter paſſionum animæ variationem. Nam ira facit pulſum velocem, fortem & ſpiſſum. Lætitia mediocrem. Timor ſimiliter pulſum efficit velocem, inordinatum & trementem, ſimiliter & dolor. Et ita de alijs contingit. Hæc autem dicta de animæ & eius potentiarum proprietatibus & effectibus, quantum ſpectat ad hoc opuſculum, iam ſufficiant. Nunc autem de proprietatibus humani corporis, cuius anima virtus eſt & perfectio, adiuuante Dei gratia aliqua ſunt dicenda.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus ſubſtantiæ corporeæ liber quartus.

DE humani itaque corporis & partium eius proprietatibus tractaturi, ab elementaribus qualitatibus & humoribus, ex quibus conſtat corpus, eſt primitus inchoandum.

CAP. I.

De quatuor elementaribus qualitatibus.

QVatuor itaque ſunt elementa, & elementares qualitates, ex quibus conſtituitur omne animatum corpus materialiter, præcipue corpus humanum, quod inter omnia elementa eſt nobiliſſimum, & nobiliſſime inter omnia compoſita, ordinatum, vt puta proprium animæ

rationalis organum, ipſius operationibus, tam naturalibus, quam voluntariis, deputatum. Eſt itaque corpus hominis compoſitum ex quatuor elementis, ſcilicet, ex terra, aqua, igne & aere, quorum quodlibet habet proprias qualitates. Sunt autem quatuor primæ & principales, ſcilicet caliditas, frigiditas, ſiccitas, humiditas, quæ dicuntur primæ, quia primo labuntur ab elementis in elementata. Dicuntur etiam principales, quia ab eis omnes ſecundarij effectus oriuntur. Harum qualitatum duæ ſunt actiuæ, ſcilicet caliditas & frigiditas: aliæ vero duæ, ſcilicet ſiccitas & humiditas ſunt paſſiuæ, vnde ab illarum qualitatum præualentia & dominio dicuntur elementa actiua vel paſſiua. Dicuntur autem primæ duæ principaliter actiuæ, non quia illæ tantum agant, quia paſſiuæ ſimiliter agunt. Nulla enim qualitas eſt ocioſa in corpore, ſed hæ ideo dicuntur actiuæ, quia per actiones earum, aliæ habent induci & conſeruari. Nam caliditas, quandoque humiditatem, quandoq; ſiccitatẽ inducit & cuſtodit, vt poteſt videri in carne ſalſa, calor enim ſolis terreſtres partes diſſoluit, & aquoſas, & aereas, & ſic relaxando & remolliendo à calore inducitur humiditas, ſiccitatem autem inducit, quia calor agens in humiditatem prius eam diſſoluit, & diſſolutam conſumit: & ſic ſiccitas, quæ eſt lima caloris, inducitur & etiam conſeruatur. Caliditas igitur eſt elementaris qualitas, ſumme actiua, quod patet per eius effectum, dum tamen agat in rem aliquam. Primo eius partes diſſoluit, quibus diſſolutis, res debilior efficitur, quæ per partium cohærentiam fortior fuit, & ideo actio rei agentis minus reſiſtit. Item, caliditas eſt omnium generabilium artifex, & cauſa generationis totius principaliter effectiua. Eſt autem duplex caliditas: caliditas ſolaris ſiue cœleſtis generans: & hoc eſt ſaluatiua & generatiua. Vnde, quandoque generantur ranæ ex cœleſti calore in aere. Alia eſt elemẽtaris & generata; & hæc eſt corruptiua & conſumptiua: ſicut quando fit coadunatio fractorum radiorũ in puncto alicuius corporis perſpicui, ſi fiat coadunatio radiorum in ſpeculo poteſt incendi ſtuppa ex reflexione radiorum & comburi. Item inferiorum ad ſuperiora reductiua, faciendo enim motum à centro ad circumferẽtiam diſſoluit terreſtia in aquoſa, & aquoſa in aerea, & illa in ignea, & ſic infe-

inferiora & media reducit, in ſua ſuperiora. Item eorum, quæ duræ ſunt compactionis, eſt remollitiua: agendo enim in groſſam ſubſtantiam eam mollificat diſſoluendo, vt patet in metallis calore liquefactis, diſſoluendo enim terreſtria in aquoſa remollit. Item, mollium & liquidorum eſt induratiua, vt patet in ouo igni appoſito, quia liquidioribus & ſubtilioribus partibus reſolutis terreſtribus partibus remanentibus indureſcit. Item denſorum eſt ſubtiliatiua. Dum enim motum, à centro ad circumferentiam habeat, vi ſua, rem in quam agit, diſſoluit, & ſuæ actioni idoneam reddit, vnde cum rem ad ſimplicitatem reducere laborat, per conſequens ſubtiliat. Nam ſimplicitas, groſſæ rei ſubtilitas eſt, quæ naſcitur per minorem partium compactionem, vt patet in glacie, quæ calore ſoluta, ſubtiliatur. Item virtute ſua eſt depuratiua, metallorum & rubiginis ipſorum conſumptiua. Nam agendo in ſubſtantiam ipſius metalli, quam diſſoluit, & ſi quid inuenit fæculentiæ rubiginis ſeparat & conſumit, ſi autem fuerit aurum omnino purum violentia caloris quidem diſſoluitur, ſed non conſumitur. Vnde aurum perfecte depuratum, quamuis per calorem diſſoluatur, non tamen in ſuo pondere minoratur. Item caliditas eſt accidentaliter corruptiua, vt eſt videre, quando calor plus diſſoluit, quam conſumat, ipſi humores putrefiunt & corrumpuntur, vt patet in cumulo frumenti aqua aſperſo, vbi calor intercluſus, aquam reſoluit in fumoſitatem, quæ incluſa & retenta, grana remollit & putrefacit ac corrumpit. Item naturaliter eſt granium alleuiatiua, dum enim humiditas per calorem reſoluta conſumitur, pondus minoratur, & ſic ſubſtantia rei leuiatur, propterea calore agente in humiditatem, fumus generatur, qui fumus alleuiatur & depuratur & in ſpiritum, ſcilicet ſubſtantiam leuem & aeream mutatur, & rem, in qua continetur, reddit leuiorem. Hinc eſt quod corpora animalium viuentium, incomparabiliter ſunt leuiora, quam corpora mortuorum, propter calorem & ſpiritum contentum in arteriis, & in venis. Sic enim corpora animantium ſunt leuiora, poſt prandium, quam ante propter caloris confortationem. Item accidentaliter eſt caliditas aggrauatiua. Agendo enim in ſubſtantiam rei, ſubtiliores & leuiores partes conſumit, & remanentibus

partibus groſſioribus, fit compactio, & per conſequens aggrauatio. Per pororum etiam apertionem, ex vi caloris, fit ſpirituum euaporatio, ex quorum potentia corpus leuiatur, quibus euaporatis, per ipſorum abſentiam aggrauatur. Item caliditas eſt caloris rubei generatiua: agens enim in materiam partes terreſtres reſoluit in aquoſas, & illas in aereas & in igneas. Vnde ex circumfuſione ignearum partium imitantium rei ſuperficiem, color igneus, ſcilicet rubeus generatur, ſicut eſt videre in roſis. Propterea, dum per calorem, calidi humores in corpore generantur, ex eorum diffuſione per corporis ſuperficiem color rubeus generatur. Item accidentaliter eſt diſcolaratiua, quia per caliditatem poros aperientem exhalant humores, & ſpiritus euaneſcunt, ex quorum præſentia fiebat coloratio, eorum abſentia color diſcolor generatur: ſicut eſt videre de roſa, quæ de fumo ſulphuris albeſcit. Item nimis intenſa naturaliter eſt mortificatiua, quia cum vltimus motus caloris agit in ſubſtantiam, eam ad vltimum reſoluit, reſoluendo in fine deſtruit & conſumit. Item accidentaliter eſt viuificatiua, quia per caliditatem præſtantem motum cordi, in ſpiritibus fit ſpirituum in corpore reſtauratio, & nutrimenti membrorum fit competens adminiſtratio, & ſic per conſequens corpus regitur & viuificatur. Recollige itaque ex prædictis, quod caliditas eſt elementaris proprietas, ſumme actiua, penetratiua, ſumme mobilis & motiua, generata ex motu radiorum ſuiipſius, multiplicatiua ſiue communicatiua illorum, in quorum ſubſtantiam agit in ſuam ſpeciē, transformatiua, illorum, quę frigiditate mortua ſunt & deſtructa, viuificatiua & renouatiua, vt patet in radicib. & in plantis, quæ hyemali frigore mortificatæ, vernali calore reuiuiſcunt, inferiorum ad ſuperiora reductiua, attractiua ſuperfluorum conſumptiua & ſordium purgatiua, in materiis diuerſis diuerſorum, imo oppoſitorum eſt effectuum productiua, Et ideo nunc inuenitur rarefactiua & remollificatiua, liquefactiua & aperitiua & è conuerſo: nunc condenſatiua & induratiua, conſtrictiua & opilatiua: nunc etiam ſaluatiua: nunc corruptiua. Eſt etiam virtute propria ſaporum immutatiua. Nam acetoſa & agreſtia conuertit in dulcia, vt eſt videre in fructibus & in vuis. Per nimiam autem intenſionem & ex-

& exceſſum, dulcia conuertit in amara & in ſalſa. Nam ex calore intenſo, exurente ſanguinem, ſanguis in choleram conuertitur, & per eundem aqua per fortem ebullitionem ſubtiliores partes aereas conſumentem, terreſtribus manentibus, in ſalis ſubſtantiam tranſmutatur. Eſt autem caliditas crudorum & indigeſtorum maturatiua, & maturitatis in fructib celerius perfectiua. Vnde in regionibus calidis, fructus citius matureſcunt, quam in frigidis, & plus dulceſcunt: & etiam formarum & ſpecierum potentia, in materia latenter exiſtentium ad actum deductiua, vt patet in mineralibus. Nam per caloris actionem aurum, æs, argentum, & cæteræ metallicæ ſpecies de lapidibus educuntur, & forma nobiliori veſtiuntur. Per calorem etiam diſſoluentem ſubſtantiam cinerum, & depurantem cineres in vitrum conuertuntur: vnde patet, quod calor aeris & naturæ, eſt miniſter, quia mediante calore nobiliſſimæ ſpecies & formę, tam naturales, quam artificiales, de potentia ad actum producuntur. Eſt inſuper caliditas impreſſa in aere plurimarum paſſionum, vt puta nubium, corruſcationum, fulgurũ, imbrium, & huiuſmodi generatiua. Nã ſua actiua attractiua, vapores varios, ſiccos & humidos ad diuerſa aeris interſtitia eleuat, quibus aggregatis & condenſatis in nubes, calor incluſus, eas alterat in varias ſpecies, & tranſmutat, quas diuerſimode tandem diſſoluit, & diſſolutas, nunc in ſpeciem niuis vel grandinis, nunc in ſpeciem pluuiæ ſeu imbris, ad terras vndique circumſpergit. Eſt præterea hæc caliditas ſuorum obiectorũ à centro ad circumferentiã eleuatiua, vt patet in elemẽtis, in quibus dominatur, ſcilicet in aere & igne, quæ ſumma diſtantia à centro terræ elongantur. Hoc etiam patet in oleo, quod ſupernatat, & in aliis omnibus, in quibus naturaliter calor vincit. Eſt inſuper diſpoſitionum ſiue qualitatum ſui obiecti oſtenſiua, vt patet in corpore vbi dominatur calor. Nam, *vt dicit Conſtan. lib. 1. cap. 16.* Corpus ſi fuerit calidum, erit caro multa, pinguedo pauca, color rubeus, pili multi, nigri vel ſubrubei, tactus calidus, intellectus bonus, homo facundus, multum mobilis, audax, iracundus, amans, libidinoſus, & multum appetens, & cito digerens, aſperæ vocis & verecundus, fortis & velocis pulſus. Hæc & multa alia ponit Conſtan. ſigna, quæ

item frigiditas temperata eſt vitæ rei conſeruatiua, quia dum per frigiditatem humiditas condenſatur, caliditatis intentio retardatur. Vnde ſicut paulatim humiditas per poros reſoluitur, ita reſoluta paulatim conſumitur, & ſic, ne calor diſſoluat ſubſtantiam rei, impeditur, & res ne fætéat, frigiditatis beneficio cuſtoditur: vnde in locis frigidis & antroſis cadauera paulatim ſine fœtore frigiditate reſiſtente conſumuntur. Clauduntur etiam pori frigiditate conſtringente: vnde vapores putridi, ne exhalent, exterius ad interiora reprimuntur, frigiditas tamen accidentaliter corruptiua eſt & deſtructiua. Nam dum digeſtio ex frigiditate in ſtomacho impeditur, tunc impedita caloris naturalis actione debita, corrupti humores generantur, à quibus ſequitur corporis corruptio, dum corrupti humores corpori incorporantur. Et hoc eſt videre in vulnerimores corpori incorporantur. Et hoc eſt videre in vulneribus, quibus frigida nimis appoſita poros reſtinguunt. Vnde recentes fumoſitates interius carne remolliunt, & eam corrodentes vel corrompentes putrefaciunt. Item naturaliter eſt diſcoloratiua, ſicut videmus, quia in hyeme calor corporis vel cordis fugiens ſuum contrarium, humorem & ſpiritum ad interiora ſecum inducit, & ſic exteriorẽ cutis ſuperficiem calore depauperatam diſcoloratam facit, vt patet in labiis & in genis: veruntamen accidentaliter eſt coloratiua, quia per frigiditatem fit pororum conſtrictio, & ſpirituum ac humorum retentio, quorum potentia fit ſuperficialiter cutis coloratio. Item frigiditas nimis intenſa eſt naturaliter mortificatiua, quia dum per eam fit nimia cõſtrictio in corde, ſpiritus deficiunt omnino, & ſic corde mortificato, à quo procedit aliorum viuificatio, ſequitur & illorum neceſſaria mortificatio. Ex frigiditate etiam nimis dominante calor debilis extinguitur, & ſic vitalis ſpiritus non habens fomentum, ſuffocatur, accidentaliter tamen eſt frigiditas viuificatiua, ſicut eſt videre in auibus quibuſdam, quæ ex arboribus procreantur, quæ vice fructuum tanquam quædam tuberoſitates ex arbore naſcuntur, ſed quamdiu ſunt in arbore, nullatenus viuificantur, & hoc accidit, *ſicut dicit commentator ſup. lib. Vegetabilium*, propter poroſitatem ligni, & fumoſitatem à cortice exhalante. Sed quando illæ tuberoſitates ruptis tenaculis in aquam cadunt, frigiditate poros

exterius conſtringente, ſ moſitates interius retinentur, quæ conculcatæ ad inuicem depurantur ac ſubtiliantur, & dum interius detinentur, in ſpiritum conuertuntur, ex cuius multiplicatione & diffuſione per ſingulas partes illæ tuberoſitates viuificantur, & poſtea in quandam auium ſpeciẽ trausformantur, quæ quidem ab aliis auibus in natura & complexione multum ſunt diuerſæ. Parum enim habent de carne, & minus de ſanguine, & ideo ad eſum non ſunt aptæ, *vt dicit idem commentator*, materiam tamen diuinæ laudis conſiderantibus adminiſtrant. Illos enim ſpiritualiter repræſentant, quos ad lignum crucis diuinus ſpiritus in aqua baptiſmatis generat, in quib. carnis & ſanguinis deſideria nõ abundant, qui viuificati ſpiritu volare ad cœleſtia totis viribus deſiderant & aſpirant, ſed de hoc alias. Item frigiditas mater eſt albedinis & palloris, ſicut caliditas mater eſt nigredinis & ruboris, vnde in calidis regionibus naſcuntur nigri homines & fuſci, ſicut apud Mauros, in frigidis vero naſcuntur albi, ſicut apud Sclauos, *vt dic. Ariſ. in lib. de ce. & mun.* & aſſignat rationem, quia ex dominio frigiditatis in frigidis regionib. matrices mulierum ad talem fœtum diſponuntur: vnde procreant albos filios ſecundum cutem, & longos ac flauos & molles & laxos crines habentes. Econtrario autem eſt in calidis regionibus, vbi pariunt filios nigros, criſpos & paucos crines habentes, vt apparet in Æthyopibus. Eſt igitur frigiditas in ſuo dominio in ſubiecto ſuiipſius manifeſtatiua, nam in illis corporibus vbi dominatur eſt color albus, capillus mollis & laxus, intellectus durus & obliuioſus, appetitus paruus, & ſomnus multus, inceſſus grauis & tardus, *vt dic. Conſtant. lib. 1. cap. 17.* Hæc autem non ſimpliciter ſunt intelligenda, ſemper in omni frigido ineſſe neceſſario, ſed in comparatione ad caliditatis dominantis complexionem, in proportione regionis calidæ ad frigidam regionem talia autores retulerunt, & in ſuis ſcriptis poſteris reliquerunt. Hæc autem de proprietatibus frigiditatis dicta ſufficiant ad præſens, quia aliæ patent per oppoſitum eorum, quæ dicta ſunt ſuperius de calore.

Cap. III.

De Siccitate.

SIccitas eſt quædam elementaris proprietatis paſſiua qualitas, quam nunc caliditas, nunc frigiditas introducit: plus tamen ſe habet ad calorem quam ad frigiditatem, cum ſiccitas ſit lima caloris. Dicitur autem ſiccitas quaſi ſine ſucco, id eſt, humore, quia humor & ſiccitas opponuntur, cuius effectus principaliter eſt deſiccare, ſicut humiditatis, humectare. Secundarios autem effectus habet multos, ſicut eſt inſpiſſare, exaſperare, motum retardare, conſumere, deſtruere, mortificare. Proprietas itaq; illa, quæ habet deſiccare principaliter partes humidas, à circumferentia ad centrum retrahit, & ne interminaliter fluxibilitate ſuæ ſubſtantiæ res humida ſe diffundat, quaſi obicem ſe opponit: hoc videmus, quia in littoribus maris arenæ, ſiccitas terminum ponit mari, & vbi dominatur terræ naturalis ſiccitas fluxibiles maris impetus vlterius procedere non permittit, *ſicut expreſſe dic. Gregorius ſuper Iob* 38. *Quis poſuit mari terminum*, &c. Dicit etiam idem Hieronymus, *Hiere.* 5. *ibi. Poſuit arenam terminum mari*, &c. *Idem enim expreßius ponit philoſophus.* Siccitas igitur, quæ non perfecte terminatur in proprio centro, eſt qualitatis humoroſę male in ſe terminabilis terminatiua, & ſuæ interminabilitatis finis immobilis, prout patet ad ſenſum, ſuæ fluxibilitatis repercuſſiua, & in parte vel totaliter in extremitatibus conſumptiua. Eſt igitur ſiccitas humiditati contraria, tam in effectu, quam in natura, accidentaliter tamen poteſt eſſe aliquando humectationis inductiua. Nam cum ſit lima caloris, excitat & intendit caloris motum ſiue actum, qui excitatus diſſoluit actualem vel potentionalem quam inuenit humiditatem, quæ quidem diſſoluta & diffuſa per membra, humiditatem elicit ſeu humorem. Siccitas etiam quando dominatur, quia habet motum ad centrum, membra coarctat & conſtringit. & ſic per conſtrictionem educitur humiditas, quæ prius fuit per corpus diffuſa. Vnde videtur corpus humectari quod prius ſiccum fuit. Sic etiam videmus in montibus ſiccis herbas ſpecialiter humidas procreari, ſicut eſt herba quæ dicitur craſſula, cimbalaria, vermicularia, &c.

ria, &c. Nec hoc eſt mirum: nam ſiccitas, quæ naturaliter intendit cōſeruari montē in ſua ſiccitate, & hoc per ſuum ſimile, ſcilicet per ſiccum, vi actiua ad ſui nutrimentum attrahit omne ſiccum. Humidum vero abhorrens & fugiens tanquam ſuum contrarium de ſe repellit vſque ad radices herbarum, quæ in ſuperficie montis tanquam ſuperfluæ ab interioris montis ſubſtantia ſunt reiectæ. Vnde humorem ſic reiectum radices attrahunt, & inde nutriuntur herbæ humidę, & craſſæ fiunt. Eadem videtur eſſe ratio cōmētatoris ſuper librum meteororum, vbi dicit quod fontes & flumina naſcuntur de montibus, quia cum ſint montes cauernoſi & ſpongioſi, & plurimum etiam contineant calidi, fit à montibus magna attractio, & ratione vacui & etiam ratione calidi aeris incluſi. Quod igitur attrahitur, ſimile mōti in ſiccitate ſibi incorporatur. Quod vero diſſimile eſt, vtpote in humiditate repellitur, & aggregatur in vnum locum, quod tandem expellitur, & foras per capita fontium ad flumina perficienda continue deriuatur. Siccitas igitur eſt attractiua ſibi neceſſariorum, & ſibi quidem ſimilium eſt incorporatiua, ſuperfluorum vero aut diſſimilium ſibi expulſiua. Item ſiccitas eſt naturaliter attenuatiua, quia ſiccitas conſumit humiditatem, quam inuenit in ſubiecto, qua conſumpta ſequitur extenuatio. Item ſiccitas eſt ſubſtantiæ induratiua, quia conſumendo humiditatem in materia efficit ipſam duram, ſicut in luto eſt videre, quia ſiccatum durum fit. Item ſiccitate agente in rem ſubtilem, vt in aeream ſubſtantiam ſiue aqueam ſubtilior efficitur & rarior, ſicut videmus quod ſtante Borea, aer deſiccatur, rareſcit & ſubtiliatur. Item accidentaliter poteſt eſſe remollitiua, quando enim ſiccitas conſumit humiditatem, quæ partium eſt conglutinatio, ſequitur per conſequens partium ſeparatio & mollificatio, ſicut eſt videre in ligno vetuſtiſſimo, cuius humiditate per ſiccitatem conſumpta ſic molle redditur, & in puluerem mollem tactui cedentem redigitur. Item naturaliter eſt aſperatiua: nam agens in ſubiectum humiditatem quam inuenit, conſumit in ſuperficie, & quam non poteſt conſumere, indurat, & ita inducitur quædam in ſuperficiem æqualitas, ex vacuitate depreſſa, & duricie eleuata, ex qua fit aſperitas, quæ nihil aliud eſt quam inæqualitas, ſecundum

cundum durum corpus. Accidentaliter tamen quandoq; lenificat, ſicut quando ex ſiccitate acuitur calor, qui ſuo accidente diſſoluit humores, qui diſſoluti & per aliam arteriam diſtillantes eam leniunt & humectant. Item ſiccitas eſt motus tardatiua. Nam per dominium ſiccitatis nimiæ partes aereæ & aquoſæ in terreſtres inſpiſſantur, & ſic ſubſtantia groſſior effecta & grauior, tardiorem ad motũ. Per nimiam enim ſiccitatem ſpiritus exinaniuntur, quorũ multitudine corpus mouebatur velocius. Vnde eorum facta diminutione, per ſiccitatem mouetur difficilius, tamen eſt ſiccitas aliquando accidentaliter motus adiuuatiua, quia ſiccitas faciens motum ad centrum, æqualiter ducit circumferentię partes ad medium, & fit partium circumflexio æqualiter & rotundatio. Vnde quia rotundum non habet angulos, in quibus poſſit impediri, volubilitate ſua mobilius redditur. Præterea ſiccitas conſumendo humidas ſuperfluitates ſpiritus ſubtiliat & depurat, & velociores reddit eos. Nam à ſuperfluitate depurati, qua corpus grauabatur, ad motum habilitant corpus ipſum. Item naturaliter eſt conſumptiua, & per hoc, quod conſumit humores, corpus euacuat, & à ſuo nutrimento depauperat, & neceſſario inanitur. Item naturaliter eſt deſtructiua, quia humiditatem ſubſtantialem, quæ materialiter ſubnutrit, & partes recopulat, pariter deſtruit & conſumit. Cauſa eſt qualiter res animata vel inanimata deſtruitur & diſſoluitur. Item animata corpora ſpecialiter deſtruit, quia ſpiritus naturales, qui conſtant ex fumo humido diſſoluit, quando illam humiditatem conſumit. Vnde deficiente materia & ſpiritu, corpus neceſſario mortificatur, vnde peſſima eſt qualitas mortificatiua, dum excedit: viuificat tamen accidentaliter. Nam humores quandoq; rheumatizantes ad ſpiritum, alia & meatus ſpiritus opilantes parati ſunt ſuper inducere ſuffocationem. Siccitas autem ſuperueniens, vel medicina ſicca agens in illos humores, conſumit eos, & ſpirituum vias aperit: vnde rei quaſi prius mortuæ ſequitur viuificatio. Quamuis igitur ſiccitas ſit neceſſaria in omni corpore elementato ad ſuperfluitatis humidæ conſumptionem, & ipſius humiditatis coarctationem, inſuper ad ipſius caloris remiſſi excitationem, mortifera tamen eſt qualitas & peſſima, quando

debi-

debitam excedit in corporibus proportionem. Nam peſſimas infirmitates ſolet in corporibus inducere ac nociuas, vt phtiſim & hecticam & huiuſmodi, quib. vix poteſt medicinæ beneficio ſubueniri. Inſuper per nutrimentalis humoris conſumptionē, corpus exiccat, cutis ſuperficiem contrahit & corrugat, ſenium accelerat, corpus ſuperficialiter diſcolorat & deformat, ſitim immoderatam prouocat, arterias exaſperat, & vocem impedit & rarificat, caput à capillis ſpoliat & decaluat, articulos manuum, & pedum contrahit & incuruat., vt eſt videre in leproſis. Sed hæc dicta de ſiccitatis effectibus nunc ſufficiant.

Cap. IV.

De Humiditate.

HVmiditas eſt elementaris paſſiua qualitas, actiuarum qualitatum impreſſionibus obediens & ſubdita, actionum caliditatis & frigiditatis ſuſceptiua. Eſt autem humiditas omnium corporum, & pręcipue animatorum nutritiua, augmentatiua, conſeruatiua, deperditorum in corpore reſtauratiua, Nam humore & calore omnia generantur, *Vt dicit philoſophus*, & generata nutriuntur, vt eſt videre in radicibus & ſeminibus. Nam granum terræ commiſſum, primo oportet perfundi humiditate aquea & aerea, & per incluſum calorem naturalem rarificari & dilatari, & tandem actionem caloris, humiditas reſoluta, groſſiorem ſui partem terreſtriorem terræ inferius tranſmittit, quam quidem terra in ſuis recipit viſceribus, & caloreincluſo coagulat, & in radicis ſubſtantiam per commixtionem humidi & ſicci conuertit: humiditas autem illa radicalis derelicta, & in radice ſic procreata humorem, quem inuenit in terra ſibi ſimilem ratione ſimilitudinis & in via attractiua intercluſi caloris ſibi attrahit, & attractum quãtum ſibi ſufficit, in ſui nutrimentum conuertit, quod autem ſibi non eſt neceſſarium per calorem illam humiditatem diſoluentē & ſubtiliantem ipſam ſuperius tranſmittit & primo in ſubſtantiam germinis, deinde in ſubſtantiam ſtipitis, vltimo in ſubſtantiam floris, fructus & frondis ſic tranſmiſſam coagulat & conuertit. Quia igitur humiditas omnium illorum quæ vegetantur nutrimentum eſt & materia,

teria, manifeſtum eſt, quod omnium vegetabilium eſt nutritiua, & per ſui diffuſionem & incorporationem in latum, & in longum, & in ſpiſſum augmentatiua. Item humiditas deperditorum in corporibus vegetabilibus & animatis eſt reſtauratiua: Nam per calorem agentem continue intrinſecus & extrinſecus copora conſumuntur, & cito perirent, niſi per reſtaurationem humidi reparentur. Et ideo neceſſaria fuit cõtinua humiditatis attractio, vt continua fieret deperditi reparatio, & per conſequens cibi reſtauratio vel conſeruatio. Eſt præterea humiditas inferiorum conſeruatiua. Nam ex aggregatione radiorum continua, in aere & in terra tanta fieret caloris generatio, & ſiccitatis inductio, quod aer inflammaretur, & terræ ſuperficies combureretur, niſi virtus caloris actiua, per aeris & aquæ humiditatem actioni eius reſiſtentem proportione debita ad temperiem reduceretur: & ideo *Vt dicit Macrob.* Oppoſuit Deus fonti, caloris fontem totius humoris, vt per humoris præſentiam calori oppoſita eius violentia reprimeretur, & ſic mundi machina in eſſe debito conſeruaretur, alioquin à calore nimio ſubito ſolueretur. Item humiditas eſt partium terræ coniunctiua. Tantæ enim ſiccitatis eſt terra, quod niſi humiditate aquæ humectaretur, quælibet eius particula ab alia diſſolueretur. Et ideo fecit natura ſpongioſos montes, & terram cauernoſam in multis locis & poroſam, vt ſic fieret ratione vacui aeris & aquæ fortis attractio, adiuuante ſiccitatis mitigatione & partium terræ ſeparabilium vnione. Vnde quod facit ſanguis currens per venas in corpore, idem facit humiditas in venis terræ. Rigat enim terræ ſiccitatem, & eam diſponit & habilitat ad fæcunditatem. Habet autem humiditas quaſdã proprietates & effectus primas & naturales: quaſdã vero ſecũdarias & quodãmodo caſuales, ſicut & aliæ qualitates. Eſt n. humiditas naturaliter labilis & fluxibilis male in ſe terminabilis, ſed tamẽ ſiſtitur termino alieno, *Vt dic. philoſ.* A centro n. ad circũferentiam eſt motiua, vnde & ſe diffundẽdo, ſubiectũ ſuũ totaliter defluendo diſſolueret, ſi aliud ei non obſiſteret quod eius fluxibilitatem per reductionem partium ad centrum terminaret. Vnde videmus fluctus maris arenæ ſiccitate in maris littoribus à ſuo fluxu compeſci, & in ſe quodammodo reuocari. Item naturaliter

pter calorem ſubtiliores partes humiditatis ad ſummitatem deferentem. Lata enim fiunt & ſpiſſa, propter virtutem caloris, partes groſſiores humiditatis, ad ſingulas partes interiores, ſecundum ſui exigentiam vndique diffundentem, & partem parti ſecundum congruentiam naturę vndique adunantem. Item humiditas eſt naturaliter lenificatiua. Nam ſui circumfuſione in extrema rei omnes partes vacuas replendo ad æqualitatem producit, & ſic rei ſuperficiem complanando & adæquando eam leuem facit: accidentaliter tamen quandoq; exaſperat, ſcilicet quando aliquo caſu ſimul calidi & frigidi humores ad aliquem locum confluunt & concurrunt. Calidi quidem ſuperficiem rei eleuant, frigidi quoque deprimunt, & ſic ex contrarijs humoribus contrarietas & inæqualitas cũ aſperitate quadam corporis in ſuperficie generatur. Item humiditas ſi fuerit ſecundum naturæ exigentiam in corpore commenſurata, omnium actionum animæ & corporis eſt adiuuatiua. Nam ex humoribus ſpiritus regitiui corporis generantur, & in eſſe conſeruantur. Spirituum quoque virtutes, ſuos effectus in ſingulis organis corporis ſenſitiuis & motiuis per humorũ miniſteriũ operantur, vt patet in virtute viſiua, quę mediãte cryſtallino humore viſum in oculo operatur. Similiter virtus guſtatiua nunquã ſine humore ſaliuali inter ſapores diſcernere arbitratur: & ſic de alijs. Nam humiditate ſubſtãtiali deſtructa in corpore vel corrupta, tota animi actio pariter erit impedita. Si enim fuerit in toto corpore, vel in aliqua parte corporis ſuperfluitas humida abundans, quod non poſſit regi à natura, principium eſt & materia putrefactionis, & generat in corpore grauiſſimas paſſiones, vt patet in apoplexia, in qua ſuperflua humiditas ſic occupat omnes ventriculos cerebri, quod non permittit per neruos ſenſibiles ſpiritum animalem ad ſenſificandum corpus, & mouendum deferentes animam in corpore ſuas peragere actiones, immo aufert corpori ſubito ſenſum atque motum, & tandem inducit ſuffocationem atque mortem. *Sic Gale. in commento ſuper aphoriſmos exponens verbum Hippocr.* Soluere apoplexiam fortem impoſſibile, debilem vero non facile, &c. Phlegmatica enim humiditas occupans totam cerebri regionem, opilat meatus neruorum: vnde non poteſt duci ſpiritus animalis

nimalis ad inferiora, imo intercluditur anhelitus & vita finitur. Hæc autem humiditas peccat, quandoque in quantitate: quandoque in qualitate. Et hoc aliquando à cauſa intrinſeca: quandoque à cauſa extrinſeca. A cauſa intrinſeca, ſicut à mala complexione, quando nociua humiditas radicatur in membris, & non poteſt à calore naturali diſſolui & conſumi, nec à ſua malitia immutari. Talis itaque humiditas in diuerſis locis corporis diuerſas inducit infirmitates, vt patet in epilepſia quando procedit ex vitio capitis & in hydropiſi, quando ex mala complexione generatur epatis. Item à cauſa extrinſeca, ſicut à rebus, quæ à Iohanne & Galeno vocantur res non naturales, quales ſunt aer, cibus, potus, ſomnus, vigilia, inanitio & repletio, exercitium atque quies. Hæc enim omnia ſi fuerint aſſumpta, ſecundum exigentiam naturæ humiditatem ſubſtantialem generant ac conſeruant, & perditam reparant, & reſtaurant. Si vero à contrario modo ſumpta fuerint, contrarium habēt effectum. Nam humiditatem innaturalem generant & augmentant, aut naturalem corrumpunt, alterant & immutant, vt patet. Nam vt dicit *Galen. in Amphor. Hippocrates parte 3. ſuper locum illum.* Immutationes temporum maxime generant morbos, &c. Tempora, inquit anni, non ſunt cauſa morbi, ſed mutationes complexionum ipſius temporis, quando ſcilicet complexio aeris, quæ deberet congruere tempori, in oppoſitam commutatur: ſicut quando complexio veris, quæ deberet eſſe calida & humida, efficitur ſicut in autumno frigida & ſicca & è conuerſo. Et ſic de alijs. Nam ſi fuerit aer vernalis generaliter frigidus & ſiccus, & præceſſerit aer in hyeme, quaſi vernalis, ſcilicet calidus & humidus, neceſſe eſt, in vere multos ægrotare & etiam mulieres parituras occaſione facile abortire. Et hæc eſt ratio *Galeni* quam aſſignat, quia ex humiditate & caliditate hyemis præcedentis, multa fiebat humiditatis in corporibus generatio & phlegmatis coadunatio. Aer vero in initio veris, ſi fuerit frigidus & ſiccus, claudit poros, & nō ſinit fumos exhalare. Vnde retento calore, diſſoluit humiditatem iſtam ſuperfluam in hyeme generatam, & cum calor ſit debilis & non poſſit eam perfecte digerere, nec ex toto conſumere, tranſmittit eā ſic indigeſtam, nunc ad ſuperiora membra, & nūc ad inferiora, vbi

Digitized by Google

ra, vbi coadunata, fit cauſa diuerſarum paſſionum. Vt ſi aſcenderit ad caput poteſt eſſe cauſa rheumatis & catharri. Si vero ad inteſtina, & fuerit phlegma, ſalſum mordificando inteſtina inducit dyſenteriam. Et ſic de alijs. Illa eadem poteſt eſſe ratio aborſus in mulieribus, quia humiditas illa defluens ad matricem, grauat eam, & remolliendo retinacula fœtus ac relaxando, eſt cauſa abortiendi. Aliam autem rationem ibi aſſignat *Auicen.* Et ſic de alijs paſſionibus aeris & temporis eſt intelligendum, quod mutant humiditatis qualitatem vel calorem, immoderate nimis diſſoluendo, vel nimis conſumendo, ſiue calore remiſſo ſuperfluitates eius non euacuando. Et ſic intelligendum eſt de aere nimis frigido poros claudente, humores plus debito conſtringente. Sed de aere frigido ad præſens hæc dicta ſufficiant.

Cap. V.

De Cibo & potu.

De cibo vero & potu patet. Nam per debiti nutrimenti, cibi ſcilicet & potus, ſubtractionē humiditas ſubtrahitur, & calor inducta ſiccitate intenſior effectus, non inueniens in quid agat ad ſubſtantialem humiditatem ſe conuertit, in quam agendo ipſam nimis attenuat vel conſumit, & è conuerſo, ſi cibus vel potus fuerit immoderatus, humiditas nimis intenditur, & calor naturalis debilitatur, quia non ſufficit ad digerendum, facit tamen calor quod poteſt. Nam aliquid reſoluit ex illo ſuperfluo cibo ſumpto, illud reſolutum cum ſit, fumoſitas groſſa & indigeſta petit cerebrum & percutiens eius miringas ſeu tuniculas grauiter eas lædit, & aliquando emigraneam, vel aliam capitis paſſionem peſſimam excitat & inducit. Aliquando etiam radices neruorum ſenſibilium illa fumoſitas malitioſa tangit & ſuo acumine ſiue furioſitate ad intima ipſorum neruorum penetrans ſpiritum animalem ibi exiſtentem impedit atque lædit, vnde & ſubſtantiam & rationis vſum perturbat & linguam, rationis interpretem, titubando contrahit & peruertit, vt patet in ebrijs. Motum etiam voluntarium ſæpius retardat, vel penitus deſtruit videlicet in tremulis & paralyticis, nec mirum. Nam virtus cor-

CAP. VI.

De humoribus & eorum generatione, effectu & operatione.

EST igitur humor quædam ſubſtantia actualiter liquida ex coniunctione elementarium qualitatum, per digeſtionem in animalis corpore generata, apta membra nutrire & eorum actiones confortare, naturaliter vel accidentaliter impedire. Nam humor eſt corporum ſenſibilium materiale principium, & primum ac præcipuum ratione nutrimenti, in ſuis peragendis actionibus iuuamentum. Sunt autem humores *vt dicit Conſtan.* vocati elementorum filij, ex eorum originaliter conſtitutionum qualitate. Sunt autem quatuor humores, ſcilicet ſanguis, phlegma, cholera, & melancholia, qui quidem reſpectu membrorum dicuntur ſimplices, quamuis reſpectu elementorum, quorum ſunt filij, compoſiti inueniãtur. Hi quatuor humores in quãtitate & qualitate æqualitatẽ proportione debita obſeruantes, omnia corpora ſanguinem habentia perficiunt ac cuſtodiunt in debita conſiſtentia ſanitatis, ſicut è conuerſo ex eorum inæqualitate ſiue infectione infirmitatem generant & inducunt. Fuerunt autem hi neceſſarij ad corporis cõſtitutionem, ad ipſius regimen & conſeruationem, ad continue deperditorum in corpore reſtaurationem, *ſicut dicit Galenus ſuper apher.* Corpus enim ſubiacet fluxui, vt patet in ſudoribus, & in ſputis, & huiuſmodi alteratione, ſcilicet de frigiditate in caliditatem, & è conuerſo & corruptione, quæ ex fluxitate nimia ſequitur, & ex alteratione diuturna. Vt ergo quod ſuperfluum eſt in corpore, diruatur, & deperditum reparetur, & mala alteratio in bonam tranſmutetur, & per conſequens corruptioni aliqualiter obuietur, neceſſaria fuit quatuor humorum præſentia, vt corpus animale in vigore ipſis mediantibus incolume conſeruetur. Horum autem humorum generatio ſic habet fieri, recepto enim cibo in loco decoctionis, primo ſcilicet in ſtomacho, ſubtilior eius pars & liquidior, quæ à phyſicis Phthiſinaria vocatur per quaſdam venas ad epar trahitur, & ibi per caloris naturalis actionem in quatuor humores tranſmutatur, quorum generatio ſimpliciter in epate fit & incipit, ſed non

ſimiliter finitur. Primo enim caloris actio, quod frigidum eſt & humidum; in naturam phlegmatis conuertit. Secundo, quod calidum & humidum eſt, in naturam ſanguinis tranſit, quod vero calidum & ſiccum, naturam choleræ conſtruit. Sed quod frigidum & ſiccum, in ſubſtantiam melancholiæ ſe componit. Talis igitur eſt proceſſus. Primo ſiquidem generatur phlegma tanquam humor ſemicoctus. Secundo ſanguis, cuius decoctio eſt perfecta. Tertio cholera, cuius decoctio temperamentum excedit. Vltimo autem melancholia quaſi pars terreſtrior, & aliorum fæx ineſſe procedit: vnde talis eſt ordo, *vt dic. Auicen.* quod elementorum recta & reciproca eſt generatio, quia de aere fit ignis, & è conuerſo. Humorum autem generatio quædam eſt recta, ſed non reciproca; de phlegmate enim per decoctionem fit ſanguis, ſed non econuerſo. Similiter de ſanguine fit cholera per calorem intenſum ſiccantem humorem & ſubtiliantem, ſed non è conuerſo. Simili modo per aduſtionem ex cholera fit melancholia, & non è conuerſo. Sic enim accidit in generatione humorum, ſicut accidit in generatione vini ex muſto, *ſicut decit Conſtan.* Nam feruente muſto, generatur quædam ſpuma ſuperficiem petens, & quædam ſubſtantia terrea ad fundũ deſcendens, & alia eſt aquoſa, ſecundum cuius augmentũ vinum in ſubſtantia eſt magis debile, & minus calidum. Et quãto magis antiquatur, tanto magis fit calidum propter huiuſmodi aquoſitatis reſolutionem, & quanto maior eſt vini puritas, tanto coctio eſt completa, ſic in humoribus eſt pars leuitate ſua ſuperiora petens, ſcilicet cholera, alia velut fæx deorſum tendens, ſcilicet melancholia, alia vero in cruditate manens, ſcilicet phlegma. Quarta vero eſt ſanguis in ſua puritate permanens, à cæteris humoribus depuratur. Nullus tamen ſanguis eſt ita purus, quando aliis humoribus ſit permixtus, vnde eorum commixtionem ſpeciem variat & colorem: nam per commixtionem choleræ apparet rufus, à melancholia niger, à phlegmate aquoſus & ſpumoſus.

CAP.

Cap. VII.

De Sanguine.

SAnguis, *vt dicit Iſidor.* à græco nomen ſumpſit, eo quod ſuſtentet, vigeat & viuat, id eſt, vitam confirmet: nam ſancire confirmare eſt. Dicitur autem ſanguis, dum eſt in corpore, effuſus vero dicitur cruor, eo quod effuſus currendo corruat. Alii autem vocant ſanguinem quaſi ſuauem, eo quod guſtu & tactu ſit ſuauis, non enim eſt ſanguis purus & integer niſi in iuuenibus: nam dicunt phyſici, ſanguinem minui per ætatem: vnde in ſenib. tremor eſt ex defectu, proprie autem ſanguis animi poſſeſſio eſt. Inde genas lacerare in luctu, mulierib. mos eſt: vnde etiam purpureæ veſtes & purpurei flores ponuntur ſuper mortuos, animoſitatem mortui dum erat in ſuo ſanguine repræſentantes. *Hucuſque Iſid. lib.* 10. *cap.* 2. Sanguis autem, *ſecundum Conſtan.* inter quatuor humores laudabilior, & naturæ amicabilior eſt, propter eius æqualem & perfectam coctionem, quam efficit calor temperatus ex materia pura & aerea ad corporis nutrimentum. Eſt vero ſanguis *ſecundum eundem Conſtan.* alius naturalis, alius innaturalis. Naturalis autem alius eſt contentus in arteriis, alius eſt in venis. Qui vero eſt in arteriis, calidior eſt & ſubtilior, rubicundior, clarior, & in ſapore dulcis. Eſt autem calidior propter cordis & ſpiritus viciniratem, ſubtilior propter cordis calorem ſubtiliantem & rarificantem, & hoc vt reſumendo per ſpiſſas tunicas arteriarum facile non poſſit in alia membra labi. Rarior autem eſt propter virtutem choleræ in ipſo, acutior eſt autem propter augmentum caloris, ſanguis vero in venis contentus eſt calidus & humidus, inter groſſum & ſubtilem mediocris, in ſapore eſt valde dulcis, omni malo carens odore, cito coagulatur cum exierit. Vnde talis ſanguis epar deſignat temperatum, ſi vero fuerit ſubtilis, aquoſus, non boni odoris, nec dulcis ſaporis, commixtionem alterius humoris ipſum inficientis indicat. Iam enim degenerat in ſanguinem innaturalem, qui ſic dicitur, vel quia à ſua generatione eſt, vt in leproſis, corruptus, aut propter inconuenientem materiam, ex qua eſt generatus, & propter extraneum humorem, cum quo eſt commixtus, modicum autem choleræ vel alterius in-

ficientis humoris mixtum cum puro ſanguine, ipſum inficit, & in ſuæ qualitatis ſimilitudinem ipſum trahit. *Hucuſque Conſt. Pant. 9. c. 4.* Alias ſanguinis proprietates *ponit Ariſto. in lib. animalium 3. dicit enim*: Omne animal habēs ſanguinem, habet epar & cor: vnde omnia animalia carentia ſanguine, ſunt minoris corporis & virtutis animalibus habentibus ſanguinem, & cum abſcinditur caro, exit ſanguis, quando illa mortua fuerit & corrupta. Item in omni animali bonæ diſpoſitionis eſt ſanguis mediocris, quia non nimis multus, ſicut ſunt potantes vinum nouū, nec nimis paucus, ſicut corporis craſſi, quia animalia nimis craſſi corporis ſunt pauci ſanguinis, & ſubito augmentatur pinguedo, & quanto, tanto minoratur ſanguis. Item omne corpus ſanguineum putreſcit cito, & maxime prope oſſa. Homo enim habet ſanguinem ſubtilem valde, reſpectu aliorum animalium, quorum ſanguis eſt nigrior & ſpiſſior, ſanguine hominis, & maxime tauri & aſini, & ſanguis in inferiori parte corporis ſpiſſior eſt & nigrior, quam in ſuperiori. Item ſanguis, quando generatur valde in multa quantitate erit cauſa ægritudinis, quoniam attenuatur & fit aquoſus, & propter hoc forſan ſudat homo ſanguinem, quod quidem eſt, vt puto, propter ſuperfluam liquidi ſanguinis abundātiam, à qua ſe intendit exonerare natura. Vnde eiicit eius partes aquoſas ad ſuperficiem cutis, & eas expellit per ſudorem. Item cum homo dormierit, erit ſanguis in manifeſto modicus, nec mirum, quia tunc reuocatur à natura in adiutorium virtutis naturalis, vt ipſius beneficio ſuas peragat actiones, vnde quando tunc ſe profundit ad interiora, extremitas corporis pallida remanet & exanguis, & propter hoc forte accidit, quod ſi corpus dormientis pungatur, non exit inde tantum ſanguinis, quantum ſi eſſet vigilans. Item dicitur ibidem, quod ſi ſanguis fuerit bene coctus & digeſtus, bene fit ex eo ſeuum & hoc forſan, quia eius vnctuoſitas per temperatam decoctionem coagulatur, & dealbata in ſeuum vel pinguedinem tranſmutatur. Item cum alteratur ſanguis à curſu naturæ ſuæ, & fuerit corruptus, exibit à ſtomacho & à naribus. Item cum putreſcit ſanguis in aliquo membro, niſi reducatur arte vel natura, efficitur ex eo virus, & in ſaniem commutatur. *Hucuſque Conſtanti. lib. 3.*

Item dicit ibidem *lib* 12. venæ ſunt vaſa ſanguinis, ex quo patet, quod ſanguis eſt vltimus cibus animalis habentis ſanguinem. *Item ibidem*, Ita eſt ſanguis amicabilis naturæ, quod etiam animal carens ſanguine cibatur per illud, quod conuenit cum ſanguine, vt patet in vermibus & muſcis, quæ carnibus inſident, & ſanguinē ſugunt, & inde ſibi attrahunt nutrimentum, propter hoc ſi animal non nutritur cibo iſto, efficitur macilētum & male diſpoſitum, & quando bene cibatur, creſcit & fit bonæ diſpoſitionis per talis cibi nutrimentum, & ſi ille ſanguis, vnde fit cibus, fuerit clarus & bonus, erit corpus ſanum, & ſi malus, infirmū. Item ſanguis terreſtris coagulatur cito propter humiditatis priuationem, vnde omne animal habens ſubtilem ſanguinem, mundum atque calidum, aliis animalibus ſenſum habet meliorem. Sanguis enim mundus, ſubtilis & calidus & maioris motus, intellectui conuentior eſt. Item omne animal carens ſanguine eſt maioris timoris, animali habenti ſanguinem, propter hoc habens mundum ſanguinem, calidum & leuem, non mouetur niſi modicum propter timorem. Item ſanguis tauri congelatur citius & coagulatur, ſanguine omnium animalium aliorum. Sanguis enim omnium animalium coagulatur ſecundum maius & minus, præter leporis & cerui, & ſibi ſimilium in natura, quorum ſanguis non coagulatur, *vt dicit Ariſtot.* Sanguis taurinus, *ſicut dicit idem lib.* 3. *&* 12. maxime eſt coagulationis & velocis, & hoc forſitan propter exceſſum caloris & ſiccitatis, vnde hauſtus crudus interficit ſicut venenum. Vnde de quodā philoſopho dicitur, quod hauſto ſanguine tauri ſe peremit. Item, *idem lib.* 13. ſanguis in parte dextera calidior eſt, quam in ſiniſtra. Et ideo propter vigorem calidi ſanguinis in parte illa manus dextera pronior eſt ad operandum & habilior, quam ſiniſtra: *Vnde dicit Ariſt. lib.* 1. quod leo prius mouet pedem dextrū, quam ſiniſtrum, *& ſup. aphori.* dicitur, quod mulier portans maſculum ſubito vocata ab aliquo, primo mouet pedem dextrum, quod facit calidus ſanguis, qui in concipiente maſculum completius operatur. *Item in eodem lib. dicit*, quod ſanguis prima & præcipua eſt materia cordis & epatis: vnde & cor concauum eſt ad ſanguinem copioſius recipiendum, & ſpiſſum ad eundem diligenter cuſtodiendum, & in

nullo membro eſt ſanguis ſine venis, niſi in corde tantum, & de corde exit per quaſdam venas ad alia loca corporis, & non venit aliunde ſanguis ad cor, quoniam fons eſt & principium ſanguinis, membrum primum recipiens ſanguinē, & hoc manifeſtatur ex anatomia & modo generationis, quia prima creatio cordis apparet ſanguinea, *Vnde ſecundum Ariſtot*, cor eſt primum ſanguinis receptiuum, & ideo in medio ponitur, vt eum transfundat tanquam à medio & à centro ad omnia alia membra, vnde dicit quod cor eſt medium totius animalis, à quo procedit motus & ſenſus & vita totius animalis. Et ideo cor eſt in omnibus habentibus ſanguinem, quoniam neceſſario principium ſanguinis eſt, & non epar. Hæc omnia aperte *dicit Ariſt. lib.* 13. quamuis de principio ſanguinis alio modo ſit ſcriptum in libris medicorum, ſed de iſta controuerſia nihil ad nos, quia vtraque poſitio vel opinio nobis deſeruit, quo ad noſtram intentionem. Ex prædictis igitur autorum ſententiis breuiter recollige, quod ſanguis naturalis eſt purus & calidus, ſubtilis, dulcis, animalis, nutribilis, virtutis naturalis conſeruatiuus, ſedes animæ & ipſius contentiuus, iuuentutis perfectiuus, complexionis alteratiuus, vigoris cordis & ſpirituum conſeruatiuus, lætificatiuus, amoris excitatiuus, ſui diffuſione in ſuperficie corporis ipſius coloratiuus, ſanus & temperatus, ſanitatis conſeruatiuus, corruptus, corruptionis inductiuus, vt patet in lepra, quæ eſt ſanguis corruptus in fontibus, & cum aliis humoribus admixtus malitiæ eorum eſt temperatiuus, ſua virtute doloris oculorum mitigatiuus, *Vt dicit Conſtant.* quod ſanguis columbæ vel hirundinis de ala dextera extractus, oculis calidus inſtillatus, maculas abſtergit oculorum. Sanguis enim talis valde eſt ignitiuus & diſſolutiuus, ſicut ibidem dicit commentator in viatico, in tractatu de pannis & maculis oculorum in fine.

CAP. VIII.

De ſanguinis mala proprietate.

SVnt etiam ſanguinis quædam proprietates minus laudabiles alijs ſupradictis. Nam quanto bene diſpoſitus, naturæ eſt amicabilior & vtilior, tanto cum corruptus fuerit,

ſit, eidem eſt nociuior & grauiores infert corpori paſſiones. Nam aliorum humorum malitia ſanguini admixta propter amicabilitatem eius ad naturam, non ſe ita ſubito manifeſtat, & ideo ab eorum læſione ſibi natura minus præcauens latentem ipſorum maliciam non formidat, vt patet in febribus enutriceis & alijs mixtis, in quibus cholera rubea vel aduſta, ſanguini admixta, non ita cito ſe naturæ vel medici iudicio manifeſtat: *Vt dicit Galenus ſuper aphoriſ.* Item ſanguis ſi fuerit in corpore ſuperfluus, menſtruoſas in hominibus generat paſſiones, niſi naturæ vel medicinæ beneficio euacuetur citius, videlicet ſanguine menſtruali, qui propter ſuperabundantiam humiditatis, & caloris indigentiam, in mulieribus exiſtens, ſi vltra debitum retineatur, peſſimarum cauſa eſt & occaſio paſſionum. Inducit enim quandoque ſpiritualium ſuffocationem: quandoque hydropiſim: quādoq; etiam phreneſim, ſiue manifeſtam paſſionem, prout ille ſanguis corruptus nimis diu retentus ad diuerſas transfunditur corporis regiones, *ſicut in paßionarum libr. Galeni expreßius continetur*; vnde contra talia pericula, ſummum remedium eſt talis ſanguinis corrupti euacuationem citius procreare, nec mirum ſi ſanguis ſic corruptus proprium ſubiectum ſic moleſtat, qui alienum etiam mirabiliter inficit & moleſtat ſiue immutat. Nam *Vt dicit Iſidor. lib.* 10. *cap.* 2. ſanguis menſtrualis contactu fruges non germinãt, aceſcunt muſta, moriuntur herbæ, arbores amittunt fructus, ferrum rubigo corrumpit, nigreſcunt æra & metalla, quod ſi canes inde comederent in rabiem efferuntur, glutinum aſphalti, quod nec ferro diſſoluitur, nec aquis ipſo pollutum ſponte diſpergitur, *Vt ibidem dicit Iſidorus*, hic ſanguis ex ſuperflua humiditate & debili calore in corporibus multum generatur, & ideo, ne natura ex eo grauetur, in matrice recolligitur tanquam in ſentina, à qua ſi debito modo expulſus fuerit, corpus totum mollificando alleuiat & ipſam matricem ad conceptionem diſponit & habilitat. Vnde dicit *Ariſtot. lib.* 9. menſtruum in fine menſis in mulieribus maxime viget, & ideo tunc vtiliter expellitur ſanguis talis. Quia *ſicut dicit Iſid. lib.* 16. ſanguis menſtrualis, non habet certam temporis reuolutionem, ſed in maiori parte accidit, in diminutione lunæ, & hoc eſt rectum, quia

corpora animalium ſunt tunc temporis frigidiora, & alteratur ſanguis, & efficitur ex eo ſuperfluitas mẽſtrualis, quæ ſi tunc expellitur, talis euacuatio laudabilis eſt & naturalis, quia ſi vltra tempus, vel propter groſſitiem ſanguinis vel propter altitudinem matricis, vel propter defectum expulſiuæ virtutis retineatur, multis moleſtijs periculoſis corpus mulieris aggrauatur. Quod quidem generaliter eſt verum, à quartodecimo anno vſque ad quinquageſimum, quia in iuuenculis meatus ſunt anguſti, & virtus debilis. A quinquageſimo vero anno, ni antea ſanguis minoratur & frigeſcit, calor deſtruitur & tepeſcit, vnde iſtæ duæ ætates, à tali immunditia ſunt immunes, ſcilicet ſenectus vetularis, & iuuentus puellaris: retinet tamen natura ſanguinem menſtrualem poſt mulierum imprægnationem, ad nutrimentum fœtus & conceptus conſeruationem, vnde *Ariſto. lib.* 15. menſtruum eſt ſanguis non purus, ſed indiget digeſtione operatiua, hic ſanguis mixtus cum ſpermate, cibus eſt in animali, vnde mulier prius conceptionem frequenter patiens fluxum menſtrualem ſolet facere abortiuum, aut enim debilitatur fœtus, aut moritur, & hoc propter nutrimenti ſubtractionem, vnde retentio ſanguinis menſtrualis, ſignum eſt imprægnationis, ex iam dicta cauſa. Quod autem ſuperfluit, de ſanguine mẽſtruali detrahitur ad mamillas, vt inde lac generetur. Materia n. lactis eſt ſanguis decoctus in mamillis, *vt dicit Ariſt. lib.* 16. *&* 18. Lac, inquit, eſt ſanguis digeſtus non corruptus. Item oportet vt fluxus ſanguinis menſtrualis actualiter ſit in corpore, antequam mulier impręgnetur. *ſicut dicit Ariſtot. lib.* 15. *& Conſtantinus.* Sicut oportet arborẽ primo florere quam fructus facere. Item quãdo venit talis fluxus naturaliter, ſemper accidit in ætate lunæ ætati etiam mulieris conuenienti. Item aues & animalia non patiuntur talem fluxum, quia totalis ſuperfluitas tranſit in plumas & in pilos, *vt dicit Ariſtotel.* Item dicit Ruffus: mulieres nimis ſe exercentes, & ſæpius mouentes non multum menſtruant, ſed quæ quieſcunt & multum comedunt, ſuauiterque viuunt, tales multa purgatione indigent. Item quando ſanguis talis vel frigiditate, vel craſſitie ora venarum conſtringente debito modo non exit, ad exeundum alias vias quærit, vt venas narium & hæmorrhoidarum, quas ſi clauſas inuenerit,

tit, ad alia membra ſe diffundit, & grauem naturæ infert paſſionem. Nam tales, *vt dicit in viatico Conſtantinus*, defectum appetitus patiũtur. Nam cibaria bona abhorrent, puluerem vero carbonum & laterum appetũt & ſimilium, Nam ſanguis retentus in malitioſum fumum terreſtrem. & ponticũ conuertitur: quo rapto ad orificium ſtomachi appetitus rationalis ſubuertitur, & irrationalis generatur. Vnde omnia talia corpora ſunt maximis morbis apparata.

Cap. IX.

De Phlegmate.

PHlegma ſecundum Iohannem, eſt humor ſemicoctus actione caloris imperfecti, ex frigida & humida natura generatus. *Et Ariſtot. dicit lib.* 15. Phlegma eſt cibi ſuperfluitas, quæ non digeritur. Eadem enim eſt materia ſanguinis & phlegmatis, ſed differunt ſecundũ decoctionem maiorem vel minorem, vnde de phlegmate fit ſanguis per ampliorem caloris agentis intenſionem, non tamẽ è conuerſo, ſanguis enim in phlegma nunquam tranſmutatur, ſicut cholera mutatur in melancholiam, ſed non è conuerſo *vt dicit Auicen.* Eſt autem phlegma humor naturaliter frigidus, humidus & inſipidus, quam natura mandat per membra vt digeratur, & ex ipſo digeſto corpus nutriatur. Notandum quod phlegma aliud eſt naturale, aliud innaturale. Naturale autem frigidum & humidum, in colore album, in ſubſtantia fluidum, in ſapore parum dulce, vel totaliter inſipidum, in epate tamen generatur, vbi ſedes eſt caloris. Eſt tamen habile vt in ſanguinem tranſmutetur, & facta completa tranſmutatione corpus inde ſuſtentetur. Phlegma enim, quamuis de ſe ſit groſſum & inſipidum, per intenſionem tamen caloris ipſum immutantis, formæ & ſaporis ſanguinis, qui eſt dulcis, eſt ſuſceptiuum, vt patet in phlegmate, quod dicitur eſſe dulce. Vnde propter vicinitatem & ſimilitudinẽ quam habet, cum ſanguine indigent eo omnia membra corporis, & ideo natura prouida fecit illud cum ſanguine per venas totius corporis tranſire propter neceſſitatem, & etiam propter vtilitatem. Nam *vt dicit Conſtantinus.* Deficiente ſanguine, digerit calor phlegma, quia inde intendit membra reficere & nutrire, vnde

in hoc nobilius eſt phlegma, cholera & melancholia, quia rectificari non poſſunt, vt ex eis fiat ſanguis, cuius beneficio vigent & nutriuntur membra corporis vniuerſa. Eſt etiam eius præſentia cum ſanguine neceſſaria, vt eius frigore ſanguinis feruor temperetur & liquiditate phlegmatis ſpiſſitudo ſanguinis in temperie conſeruetur, & ſic facilius & expeditius ad ſingula membra nutrimentum ſanguinis deportetur. Vtile etiam eſt iuncturæ membrorum, & alias partes mobiles ſua liquida humiditate humectare, ne ex calore motus, vel ex ſanguine calido, caſu aliquo à ſuo officio retardentur, quia ſiccitate inſuper inducta impediantur. Phlegmatis autē innaturalis quatuor ſunt ſpecies. Eſt enim acetoſum, frigidum & ſiccum, propter melancholiæ admixtionem, ſalſum, calidum & ſiccum propter choleræ rubeæ infectionem. Dulce propter ſanguinis participationem: vitreum ſic dictum propter coloris vitri aſſimilationem, tale enim omnino elongatur à calore, & ideo cæteris eius ſpeciebus illud eſt compactius & difficilius ad digerendum, & in ſanguine conuertendum. Hic humor ſi corruptus fuerit, diuerſas generat in corpore infirmitates, cuius ſuperabundantia, *vt dicit Conſtant.* cognoſcitur per diuerſa. Nam vere phlegmaticus eſt corpore deſes, grauis & tardus, & ſenſu hebes, mente obliuioſus, carne mollis & fluidus, colore liuidus, albidus in facie, corde timidus, ſputis & exſcreationibus multis plenus, piger & ſomniculoſus, parui appetitus, paruæ ſitis, niſi ſit ſalſum phlegma, quia tunc ſalſus ſapor in ore ſentitur propter calidi humoris admixtionem, crine mollis & flauus, & laxus, cuius pulſus eſt mollis, groſſus & tardus, vrina alba, ſpiſſa, cruda & diſcolorata, ſtatura pinguis & groſſa, in extremitatibus breuis & curta, cuius cutis ſuperficies plana & lenis, ac à pilis denudata, ſomniat de aquarum, niuium & pluuiarum inundatione, nauigatione in aquis frigidis & etiam natatione. Talis complexionis homines ſolent frigidum morbum ſæpius incurrere, & ipſo fatigari & præcipue tempore hyemali: quia tūc temporis qualitates phlegmatis ſcilicet frigiditas & humiditas intenduntur. *Vt dicit Conſtant.* Quære ſupra de proprietatibus frigiditatis & humiditatis.

Cap. X.

De Cholera.

CHolera ſecundum Iſidorum dicta eſt eo, quod in humore cholerico calor temperamentum excedat. Cholera alia naturalis, alia innaturalis. Naturalis eſt, quæ naturaliter eſt calida & ſicca, & in ſubſtantia ſubtilis, in colore rubea, clara, in ſapore amara, cum quodam acumine. Quæ quanto eſt calidior, tãto eſt in colore rubicundior, & in ſapore amarior, quæ cum in corpore generatur, in duas partes diuiditur, quarum vna tranſit cum ſanguine, & alia tranſmittitur ad ciſtam fellis. Illud autem quod vadit cum ſanguine, penetrat cum ipſo cauſa neceſſitatis & iuuamenti. Neceſſarium enim fuit, vt ſanguini admiſceretur ad aptificandum ſanguinem ad membra cholerica temperanda & nutrienda, quoniam in hoc ſanguine oportet eſſe choleram rubeam actualiter, ſecundum debitam proportionem huiuſmodi membrorum, iuuat etiam vt ſanguis ſubtilietur, vt facilius tranſeat per anguſtos meatus ad interiora corporis nutrienda. Alia vero pars quæ ad ciſtam fellis trahitur, tranſmittitur ad ipſam, cauſa neceſſitatis, & etiam iuuamenti, neceſſe enim fuit propter mundificationem totius corporis, & propter nutrimentum ipſius fellis: iuuat etiam ſtomachum & inteſtina calefaciendo, & pungendo, vt à ſuperfluis ſe exonerent, ideo enim ſæpe accidit torſio, & ventris dolor, & cholerica paſſio, quia via opilatur, quæ eſt inter fel & inteſtina. Innaturalis cholera eſt, quæ egreditur à natura propter aliquod extraneum ſibi commixtum. Nam commixto cum cholera rubea phlegmate aquoſo, generatur cholera citrina, quæ præ cæteris eſt nimis calida & nociua, ſi vero fuerit phlegma groſſioris eſſentiæ & ſpiſſioris, inde cholera vitellina. Iſtæ duæ ſpecies ſunt notæ. Tertia ſpecies eſt cholera quædam praſſiua, in colore viridis & amara, acuta, ſicut herba, quæ praſſium, id eſt, marrubium vel porrus nuncupatur. Naſcitur autem in ſtomacho illorum, qui continue vtuntur herbis nimis calidis, vt porris, cępis, alleis & vaſtratiis & huiuſmodi, & forſitan à talibus herbis viridibus & crudis in colore contrahit virorem, & ſic *Galeno* viſum eſt. Auicennæ autem viſum fuit, quod praſſiua generatur ex cholera vitellina, quando nimis

nimis aduritur, cum enim aduritur, aduſtio in ea facit nigredinem, ex qua cum citrinitate mixta viriditas introducitur. Æruginoſa vero cholera eſt quarta ſpecies, quæ per vlteriorem aduſtionem generatur ex praſſiua: quando enim tantum aduritur, quod eius humoroſitas deſiccatur: tunc declinat color eius ad albedinem, qualis eſt color cineris. Nam calor in humido corpore primo nigredinem efficit: deinde conſumpta totaliter humiditate alborem quendam introducit, vt eſt videre in lignis, quæ priuſquam conuertantur in cinerem, conuertuntur in carbonem: Frigiditas vero è conuerſo in humido facit albedinem: in ſicco autem nigredinem operatur. Sed hæc vltima in omnibus aliis peior eſt & venenoſior, cuius venenoſa qualitas peſſimas & mortiferas inducit in corpore paſſiones, ſicut eriſypilam, & noli me tangere, & cætera huiuſmodi. Humor igitur cholericus naturalis, non excedens terminos naturæ, eſt aliorum humorum ſubtiliatiuus, digeſtionis confortatiuus, fæcis & putredinis mundificatiuus, corporis ſecundum dimenſionem longitudinis & latitudinis diſtẽſiuus, animoſitatis & audaciȩ generatiuus, mobilitatis & leuitatis effectiuus, ad iram & ad appetitum vindictæ excitatiuus; venerei appetitus prouocatiuus, virtutis expulſiuæ adiuuatiuus, materiæ groſſæ attenuatiuus, & à centro vſque ad circumferentiam diffuſiuus, ſecundum citrinitatem vel nigredinem ſuperficiei ſubſtantiæ in colore mutatiuus. Vnde cholerici generaliter ſolent eſſe iracundi, animo inmanſueti, leues & inſtabiles, impetuoſi, in corpore longi, tenues & macilenti, colore fuſci, in crinibus nigri & criſpi, pili hiſpidi & hirſuti, tactu calidi, pulſus fortis & velocis. Eorum vrina in ſubſtantia eſt tenuis, & ſubtilis in colore ignea, rutilans & clara. Hæc cholera ſi in aliqua parte corporis fuerit corrupta, moleſtiſſimas infert corpori paſſiones: quarum hæc ſunt generalia ſigna, *ſicut enim dic. Conſtant. in panteg. lib. 9. cap. 2.* Si corpori dominetur cholera corrupta, erit cutis glauca vel citrina, & erit defectus appetitiuæ virtutis. Amaritudo ſentitur in ore, ita quod dulcia videntur amara, & ſapida inſipida, punctura & ardor in ſtomacho, ex calido fumo pungente neruos ſtomachi & mordicante. Abominatio cum vomitu cholerico, cum ſiti, linguæ ſiccitas ex fu-

ex fumo calido traheam arteriam deſiccante, & humorem ſalinalem circa neruos linguæ conſumentem oculorum concauitas cum humido aſpectu, pulſus ſubtilis & velox & ſpiſſus. Vrina rubea & intenſa, dolor capitis grauis, vigilia & alienatio mentis, horribiles viſiones in ſomnis. Tales enim ſomniant de igne & fulgure & ſtupenda aeris inflammatione, quod fit ex igneo fumo petente cerebrum & imaginatiuam immutante. Et tantum de cholera & ſpeciebus eius, diuiſe *ſecundum Galen. & Auicen.* ad præſens dicta ſufficiant. Sequitur vltima proprietas ſubſtantiæ corporeæ quarti libri, quæ dicitur Melancholia.

Cap. XI.

De Melancholia.

Melancholia eſt humor ſpiſſus & groſſus. Ex fæce & turbulentia ſanguinis generatur. Et dicitur à μέλαν quod eſt niger, & χολὴ quod eſt humor, inde dicitur melancholia, quaſi niger humor. Vnde à phyſicis cholera nigra nuncupatur, nam color eius declinat ad nigredinem. Eſt autem melancholia alia naturalis, alia innaturalis. Naturalis eſt frigida & ſicca, quæ fit in ſanguine, ſicut fęx in vino habet generari, cuius ſubſtantia eſt ſpiſſa & terreſtris, cuius ſapor inter dulcedinem & ponticitatem exiſtit vicinus accipienti. Hæc melancholia in duas partes habet diuidi, quarum vna remanet cum ſanguine, & penetrat ſecum ad membra, cauſa & neceſſitatis & iuuamenti, fuit enim neceſſe, vt cum ſanguine miſceretur, vt aptificaret ſanguinem ad membra melancholica nutrienda. Iuuat etiam ſanguinem, quia inſpiſſat ne ſua liquiditate ſubterfugiat digeſtionem, ſecunda pars vero tranſmittitur ad ſplenem, propter neceſſitatem & iuuamentum.

Neceſſe enim fuit hoc propter mundificationem totius corporis, & propter nutrimẽtum ipſius ſplenis. Iuuamentum vero eſt, vt profluat in os ſtomachi, vt ſcilicet ipſum fortificet, inſpiſſet, & vt ibi pruritum faciat, & ſic excitet famem, & cooperetur ad deſiderium nutrimenti. Illud autem melancholiæ quod eſt ſuperfluum ſanguinis tranſmittitur ad ſplenem, & quod à ſplene egreditur, eſt illud quo indiget ſplen ad ſui nutrimentum, & ſicut cholera rubea

in ore ſentit acidum, ſaporem ponticum & terreſtrem, ſecundum humoris qualitatem patiens animo eſt timidus ſine cauſa paſſio eius eſt melancholia, vnde omnes hanc paſſionem habentes ſine cauſa ſunt timidi, ſæpius atque triſtes, & hoc ex melancholico humore cor conſtringente. Vnde ſic triſtes interrogati, quid timeant, vel pro quo doleant, non habent quid reſpondeant. Alii tamen ſibi mortem imminere putant irrationabiliter, alii inimicitias alicuius formidant, alii mortem diligunt & deſiderant. *Vnde Galen. in libro paſsionum:* Non eſt mirum, inquit, ſi patiens choleram magnam triſtitiam, vel mortis ſuſpitionem patiatur, cum exterius in corpore obſcuritate nihil ſit timidius. Vnde, quando aliquod obſcurum, vt eſt fumus melancholicus, operit cerebrum, neceſſe eſt, vt patiens timeat, quia cauſam, vnde timeat, ſecum portat, & ideo ſomniat terribilia & tenebroſa & viſui peſſima, & in odore fœtida, vel in ſapore acetoſa. Ex quibus omnibus generatur melancholica paſſio. Item maniacæ & melancholicæ diſpoſitionis eſt, quando tales de triſtabili gaudent & rident, de re vero exultanti plangunt atque dolent. Item tales pertinaciter tacent, vbi eſſet loquendum, & inſolenter loquuntur vbi eſſet tacendum. Item alii putant ſe eſſe vas fictile, terreum, & timent tangi, ne rumpantur atq; frangantur. Item quidam putant ſe pugno mundum claudere, & omnia in manibus continere, & ideo manus ad cibũ non extendunt, timent, quod ſi manus extenderent, partes mundi defluerent & perirent. Item quidam putant angelum tenere mundum, & præ tædio velle mundum dimittere cadere, & ideo manus erigunt, & humeros volentes mundum corruentem ſuſtinere, & multum recalcitrant, quando manus & humeros à medicis ſupprimere compelluntur. Item aliquibus videtur, quod caput non habeãt, vel ſi putent ſe habere, illud putant caput eſſe plumbeum vel aſininum, ſeu aliter monſtroſum. Item alii audientes gallos cantare, brachia erigunt, & ſeſe percutiunt, & cantantes ſe eſſe gallos credunt, & tandem nimis clamantes, rauci in clamando vel muti fiunt. Item alii in ſuſpicionem peſſimam irreuocabiliter incidunt, propter quod amicos odiunt, vituperant & confundunt, imo quandoque percutiunt & occidunt. Has & multas alias mirabiles, incur-

runt melancholiæ paſſiones: *prout refert Alex. & Galen.* & multi alii auctores, quas quidem longum eſſet per ſingula enarrare, & hoc quotidie ad oculum experimur, ſicut nuper accidit, quandam nobilem, ad tantam deſipientiam melancholiæ vicio deueniſſe, quod modis omnibus murilegum ſe putabat, vnde alias quam ſublectis vbi cati inſidiantur, muribus quieſcere non valebat, forte tali pœna peccatis ſuis exigentibus percuſſa fuit. Nabuchodonoſor qui, prout dicitur in hiſtoriis, beſtiam triformem, ſcilicet leonem, aquilam & bouem ſeptem annorum ſpacio ſe putabat. Hæc autem de melancholia & de aliis humoribus naturalibus, quantum ad hoc pertinet opuſculum, dixiſſe nunc ſufficiant.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de diſpoſitione membrorum, Liber quintus.

Dicto de proprietatibus humorum, reſtat aliqua dicere de diſpoſitione membrorum, quæ ex prædictis humoribus componuntur. Et primo de proprietatibus eorum in genere, deinde de ſingulis in ſpecie dicendum eſt aliquid, &c.

CAP. I.

De membrorum proprietatibus in generali.

NAm, *vt dicit Auicen.* Membra ſunt corporea ex prima humorum cõmixtione procreata, *vel vt dic. ſup. lo.* Membrum eſt firma pars & ſolida animalis, ex ſimilibus vel diſſimilib. compoſita, ad aliquod ſpeciale officium deputata, per hoc quod dicitur firma pars, differt membrum à parte, quæ non eſt firma, vt eſt ſpiritus. Per hoc autem quod dicitur ex ſimilibus vel diſſimilibus compoſitum, inſinuatur membrorum duplex diuerſitas, ſimplicium ſiue conſimilium, & compoſitorum ſiue officialium. Nam conſimilia membra dicuntur & ſimplicia, quorum partes eiuſdem naturæ ſunt cum toto, vt, quælibet pars ſanguinis eſt

nis eſt ſanguis, & ſic de aliis. Et huiuſmodi membra ſcilicet ſimilia, organicis & officialibus membris naturaliter ſunt priora, vt puta ea, componentia, ſicut principium componens, eſt compoſito prius. Organica ſiue officialia membra dicuntur ex conſimilibus generata & ſtatuta, quę ad completionem ſenſus & motus ſunt animæ inſtrumenta vt manus, pes, oculus & conſimilia. Fuit enim neceſſarium, quod in qualitate & quantitate diuerſa eſſent, vt actio animæ compleretur. Natura enim fecit corporis inſtrumenta virtuti animæ congruentia, virtutes enim animæ ſunt diuerſæ, & ideo membrorum diuerſitates ſunt neceſſariæ, vt patet in manibus, in quibus ſunt multi digiti in quantitate, & in qualitate diuerſi, vt per eos poſſint magna, ſicut minima retineri. Cum igitur ſit triplex animæ actio, ſcilicet, animalis, naturalis & ſpiritualis: ſunt membra iſtis operationibus animæ neceſſaria. Vnde membra animalem virtutem ſequentia dicuntur animata, quæ fuerunt neceſſaria ad ſenſum formandum & motum voluntarium in omnib. animalibus, ſicut cerebrum, nerui, oculi & alia inſtrumenta ſenſuum. Membra vero virtuti vitali obedientia, dicuntur ſpiritualiter vitalia, quæ facta ſunt propter anhelitus & vitalis ſpiritus attractionem, & caloris mitigationem & vitæ conſeruationem, vt cor, pulmo & huiuſmodi. Membra autem virtuti naturali deſeruientia, dicuntur naturalia & nutritiua, quorum quædam ſunt nutritiua, quæ ſcilicet cibum in membrorum ſubſtantiam tranſmutant: ſicut ſtomachus, epar & huiuſmodi. Quædam vero ſunt generatiua ad conſeruationem ſpeciei, vt ſcilicet ſpecificarentur generalia & indiuiduarētur ſpecificata. Cum enim omnia indiuidua conſumantur, neceſſe eſt, vt per vim generatiuam, ne penitus pereant, reparentur, & ſic in eſſe ſpecifico ſaluentur. Habent autem hæc membra ſibi alia deſeruientia & adiuuantia, mutuo enim membra ſibi inuicem ſubminiſtrant. Hæc autem membrorum ſubſeruientium vtilitas eſt multiplex, ſcilicet præparatoria, purgatoria, defenſoria, deportatoria. Prima itaque ſunt præparatoria, ſicut organa ſenſuū deſeruiunt cerebro, cordi, pulmoni, epati, ſtomacho, & cætera inſtrumenta cibabilia. Secunda ſunt deportatoria, ſicut ſunt nerui, qui ſuſcipiunt ſpiritum animalem à cerebro, & defe-

runt ad ſingula membra, ad motum & ſenſum faciendum. Similiter & arteriæ deſeruiunt cordi, & venæ epati, nam ſpiritum ſuſcipiunt arteriæ à corde, & deferunt ad pulſum faciendum, & venæ ſanguinem ab epate ad corpus nutriendum. Tertia ſunt purgatoria, ſcilicet ea, quæ expellunt ſuperflua & nociua, ſicut foramina narium in capite, & meatus, per quæ cor emittit ſuperfluam fumoſitatem pulmoni, vt emittatur. Similiter ciſtis fellis, & ſplen purgant epar à ſuperfluitatibus cholericis & melancholicis, ſicut renes mundificant ab aquoſis. Quarta ſunt defenſoria, ſicut duo panniculi, cum cranio defendunt cerebrum à nocumento & læſione, & dicuntur à phyſicis dura mater, & pia mater. Similiter oſſa pectoris defendunt cor, & lacerti & teſtudines coſtarum defendunt epar. Inter membra vero ſpiritualia cor eſt principaliſſimum, quia totius vitæ animalis eſt principium, & caloris naturalis fundamentũ. Cuius adiuuatiua ſunt pulmo, panniculi, lacerti & arteriæ, quorum motu aer ad cordis refrigerationem attrahitur, & fumoſus calor ſuperfluus ab ipſo remouetur, cuius defenſiua interius ſunt ſui panniculi diaphragma, & huiuſmodi membrorum naturalium & nutritiuorum principale eſt epar, in quo ſanguis digeritur, vnde corpus nutritur, cuius miniſterio vicina ſibi membra deputantur. Ex prædictis patet, quod quædam ſunt membra principalia, quia aliorum membrorum inferiorum ſunt principia & radicalia fundamenta, quædam vero ſunt officialia, quæ influentiam virtutis recipiunt à prædictis, & ad conſeruationem animalis ſibi inuicem adminiſtrant. Quædam vero ſunt ſimilia, quæ *à Conſtan.* vocantur, homogenia, id eſt, ſimplicia, & hoc ab *ὁμο* quod eſt vnum, & *μέρος* quod eſt pars, quia vnius generis ſunt cum partibus ſuis. quo ad naturam, quia quælibet pars viſibilis carnis, eſt caro, & quælibet pinguedinis, eſt pinguedo, & ſic de aliis. Recollige igitur ex prædictis, quod membra naturæ artificio ordinata ſunt corporis animati perfectiua, ſunt etiam influentiæ & virtutis ab anima receptiua. Item quadam mirabili proportione, harmoniaca pariter ſunt coniuncta. Nam minora maioribus, & maiora minoribus neruis & aliis ligamentis pariter coaptantur. Item ſibi mutuo ſunt adminiſtrantia, & ſuarum virtutum & operationum pariter communi-

municatiua. Nam ſuperiora inferioribus adminiſtrant influentiam & gubernationem, inferiora ſuperioribus ſupportationem. Media vero vtriſque impendunt copulam & cooperationem. Oculi enim inferiora membra dirigunt & rectificant, pedes vero & crura pondus aliorum ſuſtentant & ſupportant, ſed manus & brachia, vtraq; adiuuant & defenſant. Item membra quamdiu reguntur ab anima ſaua, permanent ad completionem ſuæ actionis, & perfectionem corporis ſunt vtilia, ſed priuata à regimine ſpirituum reſiduo corpori ſunt nociua. Item membra puræ & imperturbatæ complexionis ad obediēdum actioni ſpiritus ſunt habiliora. Vnde *dicit Ariſtot. lib.* 18. quod caput ideo eſt paruæ carnis, & etiam pinguedinis, propter meliorem ſenſum & intellectum. Et hoc forſan ideo eſt, quod ſpiritus in neruis ſenſibilibus per carnis groſſiciem in ſuo tranſitu nimis impeditur. Item tanta eſt connexio inter membra, quod propter mutuam ad inuicem colligantiam ſibi mutuo compatiuntur. Vnde membrum minus compatiens condolet amplius patienti, & ideo ſi vnum membrum læſum fuerit, ad locum doloris confluunt humores aliorum membrorum, ſicut dicitur in aphoriſ. Dolor membri maior ſuperueniens, dolorem alterius membri denigrat, & eius diminuit ſenſibilitatem, videlicet in phreneticis, quibus ſi fortiter brachia ac crura conſtringuntur dolor capitis diminuitur, quia ad conſtrictum membrum confluunt ſpiritus & humores, ex quo ſuperius caput alleuiatur. Item membra quanto ſunt nobilioris ſubſtantiæ & compoſitionis, vehementius & citius ſentiunt moleſtiā cuiuſque læſionis, vt patet in oculo, qui grauius læditur puluere modico, quam manus vel pes magno vulnere. Et hoc accidit propter oculi nobilitatem, quia in eo ſpiritus ſenſibilis plus dominatur. Vnde læſio quantumcunq; modica, in iuncturis membrorū, in ſenſibilibus neruis, maxime eſt nociua, quia per impedimentum talium membrorum potiſſime & citiſſime impeditur virtus ſenſibilis & motiua, & diſſoluitur totius corporis harmonia. Item in membrorum procreatione ex errore naturæ aliquando accidit, quod membra fiunt ſuperflua & monſtroſa, *ſicut dicitur lib. animalium* 17. Quod ſæpe ſunt viſa animalia habentia vnum corpus & multa capita, ſicut apparuit ſer-

pens vnus, duo habens capita. Nec hoc eſt mirum, niſi quia rarum, quia vnum ouum aliquando habet duo vitella, quæ tamen ad inuicem vna tela ſunt diſtincta, & hoc accidit propter concurſum duorum ſpermatum, quæ diuerſo tempore, tamen propinquo, mutuo ſe contingunt. Et dicit idem quod ex tali ouo accidit membrum monſtroſum, ſicut pullus habens vnum corpus & quatuor pedes, & quatuor alas habere eſt viſus. Et *ſecundum Ariſtot. ibidem*, hic error monſtroſus maxime habet locum in ouibus & in capris, & in animalibus multorum filiorum. Et ideo dicit quod viſus eſt caper habens in cruribus cornua in antiquis temporibus. Iſta autem monſtroſitas in membris ſuperfluis generaliter accidit ex ſuperfluitate materiæ & defectu virtutis informatiuæ, *Vt dicit ibidem in eodem*. Vnde debemus æſtimare, quod iſta monſtroſitas in membris accidit ex materia. Quando vero fortis eſt virtus operatiua, & materia eſt modica, vel occaſione aliqua diminuta, tunc quidem contingit multa apparere membra, ſed in omnibus incompleta, quia virtus propter defectum naturæ complere non poteſt, quod intendit, *ſicut dicit idem*, virtus operatiua forte operans, operatur nihil perfecte ſcilicet vel complete. *Auguſt. autem recitat in lib. de Ciuit. Dei cap*. 8. Cenocephalos eſſe homines monſtroſos, capita canina habentes, & vocis loco latratus emittentes, alios autem ſine ceruice, oculos habentes in humeris. Narrat inſuper idem, quod temporibus ſuis natus eſt puer, qui in ſuperioribus membris erat duplex, in inferioribus ſimplex. Nam duo erant capita & duo pectora, quatuor manus, venter autem vnus & pedes duo, & multa alia recitat ibi Auguſti. In quibus omnibus error naturæ deſignatur. Item inter ipſa membra quo ad dignitatem & ordinem magna differentia eſt. Nam quædam ſunt tribuentia ex ſe, & aliunde non ſuſcipientia, ſicut cor, quod nihil ab aliis ſuſcipit, *ſecundum Ariſt*. Et tamen aliis vitam & motum diſtribuit & diffundit. Et ſunt quædam, quæ ſunt diſtribuentia & ſuſcipientia, ſicut epar & cerebrum ſuſcipiunt vigorem à corde, & ſunt principia virtutũ, quia aliis adminiſtrant membris. Sunt etiam membra nec diſtribuentia nec ſuſcipientia, ſed ſunt innixa propria virtute, *ſecundum opinion. medicorum*, ſicut ſunt membra conſimilia. Et ſunt membra ſuſci-

ſuſcipientia & non tribuentia, ſicut ſunt membra inſtrumentalia, quæ recipiunt à cerebro virtutem ſenſitiue vel motiue, & quandoque vtriuſque, ſed ſuſceptam virtutem ad alia membra, quantũ eſt de ſe vlterius non diffundunt, quia oculus non poteſt viſiuam virtutem, quam recipit à cerebro, dare pedibus vel manibus, vel alicui membro, nec auris audientiam, & ſic de aliis. Et tamen iſta membra corpori maxime ſunt neceſſaria, quia per officia ſibi appropriata, ſunt omnium aliorum membrorum corporis regitiua, niſi forſan in ſuis actionibus fuerint caſu aliquo impedita, ſicut quando læſa ſunt vel corrupta. Hoc autem proprium habent omnia officialia membra, vt pro principalibus membris periculo ſe exponant, vt eſt videre, quod manus pro defenſione capitis vel cordis, ſine omni delibe-ratione naturaliter ſe opponit. Item membrum bene ſanum etiam membro infirmo ſubuenit, & materiam morbi ad ſe attrahendo, purgare vel alleuiare membrum morbidum conſueuit: vnde membrum ſanum pro non ſano ſæpius læſum fuit. Membrum vero ſi putridum fuerit aut mortuum, ſibi & toti corpori eſt nociuum. Et ideo non reſtat, niſi vt abſcindatur, ne corrumpat aut deſtruat totum corpus. Et hæc de membris in generali nunc ſufficiant.

CAP. II.

De proprietatibus capitis.

INter membra principalia hominis, primo à proprietatibus capitis inchoandum eſt. Eſt autem caput prima pars & principalis inter omnia membra corporis exteriora, quo ad ſitum & effectum, obtinens principatum. Eſt autem caput à capiendo dictum, *Vt dicit Iſidorus lib.* 11. *cap.* 2. eo quod omnes ſenſus & nerui inde initium habeant & capiant, atque ex eo quod omnis vigendi cauſa & ſentiendi ratio oriatur. In capite enim omnes ſenſus apparent, vnde & ipſius animæ quæ conſulit corpori quodammodo perſonam gerit. *Iſidor.* Eſt igitur caput ſedes ſenſuum principium, & origo omnium ſenſuum organicorum, animalis virtutis proprium domicilium, diffundens & tranſmittens ad omnia membra inferiora ſenſum & motũ, habens ſeptem foramina, quæ ſunt ſenſuum inſtrumenta, & hoc

ſecundum aliquos, ſeptem planetarum orbib. correſpondent. Caput itaque dignius & nobilius eſt omnibus membris, quia regnum & gubernaculum totius corporis, ei influens perfectionem virtutis ad ſuas peragendas ſenſibiles actiones. Et ideo à natura caput ſitum habet in corporis ſummo, vt regat, ordinet & diſponat omnia, quæ ſecũdum naturæ ordinem ſunt ſub ipſo. Sicut enim dicit *Haly. ſuper teg. Gal* Diſpoſitio capitis totius ſcitur ex tribus, ſcilicet ex quantitate eius & figura, & quod eſt ex ipſo, & ex capillis. Nam caput debet eſſe medium & mediocre inter magnum & paruum, & ad alia membra in quantitate proportionatum. Caput enim ſi fuerit nimis paruum eſt illaudabile. Signat enim defectum materiæ & debilitatem virtutis informatiuæ pariliter, ſi fuerit nimis magnum non erit laudabile. Nam ex defectu virtutis operatiuæ & ſuperfluitate materiæ hoc procedit, *vt dicit Haly*. Item figura capitis eſt rotunda, & hoc propter paſſibilitatis & læſionis amotionem & propter receptionem medullæ cerebri ampliorem. Eſt tamen caput oblongum, & circa tempora aliquantulum planum. Nam perfectio boni capitis eſt, quando in rotunditate diſponitur ad ſimilitudinem globi terrei inter manus vel ligna duo compreſſi. Talis n. globus eſt rotundus, & tamen aliquantulum in vtroque latere erit planus. In parte enim anteriori aliquantulum eſt acutũ & eleuatum, & hoc ad retinendum ventriculum cerebri in prora capitis, ex qua procedunt nerui, quinque ſenſus facientes. Simili modo parũ acuitur à parte poſteriori propter receptionem ventriculi in puppi, ex quo procedunt medullæ ſpondybiles, & nerui motum facientes voluntarium. Item ſignum bonitatis capitis eſt, quando perfectæ diſpoſitionis ſunt illa, quæ ex ipſo ſunt & ſibi immediatius coniunguntur, vt ſi collum fuerit forte & mediocriter groſſum, & omnes nerui fortes & magni fuerint & boni motus. Similiter ex capillis de capite procedẽtibus noſcitur caput. Nam ſecundum eorum qualitatem & quantitatem, velocitatem ſiue tarditatem creſcendi, de complexione capitis & interiori eius diſpoſitione indicatur. Nam ſi capilli multi & criſpi cito naſcentes poſt partum, calorem ſignant capitis & humorem. Et è conuerſo ſicut dicetur inferius de capillis. Capilli enim bene diſpoſiti, quam diu adhærent capiti ipſum

pſum cuſtodiunt, decorant & defendunt, ablati vero & à capite omnino præciſi ipſum turpe reddunt, vt patet in alopecia & in decaluatis. Itẽ caput ex multis oſſibus conſtituitur, & hoc propter cerebri defectionem. Nam ſubſtantia cerebri tenera eſt & mollis. Et ideo de facili læderetur, niſi per interpoſitionem cranii & aliorum oſſium à læſione extrinſeca tueretur. Item caput aliquid habet de carnoſitate, & hoc fuit neceſſe ad temperamentum oſſium & neruorum, ne forte frigiditate nimia oſſium teneritudo cerebri occaſionaliter lęderetur. Caput tamen in ſua compoſitione parum habet carnoſitatis & pinguedinis, reſpectu aliorum membrorum Et hoc propter ſenſus viuacitatem & iuuamentum intellectus. *Ariſtot. lib.* 12. Item caput quamuis in partium ſuarum compoſitione multam videatur habere duritiem & potiſſime in oſſibus, multum tamen interius habet de mollitie & medulla, quia mollitie ipſius cerebri inter oſſa capitis incluſi, tota corporis machina irrigatur. Item caput ex ſua compoſitione prima, multum eſt neruoſum, & hoc fuit neceſſe propter oſſiũ diſſimilium coniunctionem, & etiam propter ſenſus & voluntarij motus operationem. Nam per neruum medium, anima motum & ſenſum in corpore operatur, & ſine neruo deſcendente à capite, membrum membro nullatenus copulatur, immo ſi impediatur virtus effluens à capite per neruorum vitium & corruptelam, totius corporis diſſoluitur vnitas & & compago. Item caput totius corporis eſt caminus, ſiue tectum, ſiue cooperculum, & ideo multarum fumoſitatum aſcendentium de toto corpore eſt in ſe receptiuum, fecit itaque natura totam ſubſtantiam capitis poroſam, occulte & manifeſte. Occulte, vt per occultos poros, occulte fumoſitatum ſuperfluitates euacuarentur, Manifeſte, vt per emunctoria & foramina manifeſta groſſiora ne caput læderetur, purgarentur. Item aliquę ſunt capitis proprietates quendam defectum naturæ repræſentantes, ſicut patet in capitibus monſtroſis. Dicit enim *Ariſtoteles lib.* 12. quod aliquando contingit vnum eſſe cor in animali, & tamen apparẽt duo eſſe capita, vel plura membra. Et etiam è conuerſo aliquando videntur duo eſſe corda & alia membra: & tamen non eſt vnum caput, ſed hoc totum eſt monſtroſum, & hoc non accidit niſi ex errore naturæ, vel ex ſuper-

ſtua materia, vel ex virtute defectiua, *ſicut dicit Ariſt. lib.* 18 vbi dicit, cauſa monſtroſitatis talis non eſt niſi in materia. Et ſequitur. Talis monſtroſitas inuenitur in animalibus generantibus multos filios, ſed in mulieribus raro, niſi in mulieribus Ægypti, quæ multos pariunt filios plus quam in aliis regionibus vel quam aliarũ regionum mulieres, niſi vbi aliæ mulieres mulieribus Ægyptiacis ſunt ſimiles. Item caput, cum ſit radix totius corporis & omnium corporalium virtutum, primum & principale fundamentum, ipſo bene diſpoſito & ordinato omnia, quæ ſibi ſubſunt, in meliori conſiſtentia diſponuntur, & ipſo, verſa vice corrupto & corruptionis ſymptomata patiente, omnia inferiora corporis membra neceſſario patiuntur. Patitur autem caput aliquando ex cauſa intrinſeca, ſicut ex illis paſſionibus, quæ naſcuntur ex ipſo cerebro & adiunctis eius, vt patet in cephaticis, phreneticis, epilepticis & huiuſmodi. Aliquando vero patitur à cauſa extrinſeca, ſicut ex aeris frigidi & calidi, ſiue alias diſtemperati immutatione, ſiue qualicunque alia ratione. Item quãdoque ex aliorum membrorum colligantia & aſſociatione, vt patet. Nam ex ſtomacho humoribus corruptis repleto, fumoſitates reſolutæ ratione vicinitatis cerebrum petunt, & concauitates, ſi quas inueniunt vacuas replentes pelliculas cerebri comprimunt & diſtendunt. Et ſic pungendo, cerebri pelliculis dolorem inferunt & includunt. Item idem accidit ex nimia inanitione & abſtinentia, vt patet in nimis abſtinentibus & vigilantibus, quia, *Vt dicit Galenus*, longa vigilia generat dolorem capitis. Item, idem patet ex nimia repletione, ſicut accidit ebrioſis, qui ex vino & ſuperfluo fumo à vino reſoluto, cerebrum petente & pungente, maximas experiuntur capitis paſſiones. Dicit etiam *Conſtantinus*, quod omnis dolor capitis ex ſtomacho alleuiatur, quando ſtomachus exinanitur, augmentatur autem quando ſtomachus repletis cibis in malas qualitates immutatur. *Item ſicut dicit Ariſtotel. lib.* 12. Natura ordinauit in capite ſenſus & inſtrumenta ſenſuum, ſecundum eorum dignitatem, & ſecundum animalis neceſſitatem. Et ideo poſuit oculos in anteriori parte capitis & ſuperiori, quoniam animal debet videre, quod eſt anterius, quia ſenſus viſus ſubtilior eſt & nobilior. Organa autem auditus poſuit natura

in me-

in medio capitis rotundi, quoniam auditus non audit directe ſed circumquaque. Senſum vero olfactus poſuit natura poſt oculos, quaſi medium inter viſum & guſtũ, nam ille ſenſus viſu eſt groſſior: guſtu vero ſubtilior, vltimo ponitur lingua, quæ eſt inſtrumentum guſtus & tactus, quorum operatio eſt circa ſubſtantiam magis groſſam. Vnde ſenſibus ſic ordinatis caput eſt perfectum & totius corporis perfectio & ornamentum. *Et ſicut dicit Ariſtot. ibidem.* Non fuerunt ita bene poſita inſtrumenta ſenſuum in capitibus quadrupedum & brutorum, quoniam auriculæ talium animalium ſunt in parte ſuperiori capitis & apparent ita quod tale animal non eſt rectum neque eleuati corporis, ſed ad terram declinatum. Deuiat etiam quandoque natura, & errat in quibuſdam monſtroſis hominibus. Qui dicuntur etiam habere, videlicet totum corpus hominis, præter caput. Nam beluinam habent faciem ſiue caninam, *Vt narrat Solinus.* Similiter errat natura in quibuſdam animalibus monſtroſis, ſicut patet in lamia, quæ ſecundum gloſſam ſuper tren. caput virgineum habet corpus beluinum. Et dicitur quando lamiæ volunt aliquem hominem comprehendere, primo muliebri facie ei blandiuntur & ſecum coire compellunt, vſq; ad defectum, & quando vlterius earum libidini non poteſt ſatisfacere, ipſum dilaniant, & tunc eum morſibus interficiunt & manducant.

Cap. III.

De Cerebro.

CErebrum *Vt dicit Conſtan. in panteg. lib. 2. capit.* 11. Eſt corpus album, & ſine ſanguine de ſpiritu & medulla habens multum. In cellulis tribus eſt diſtinctum. Neruorum totius corporis eſt principium. Infra duas pelliculas ſcilicet piam matrem & duram eſt contentum. In ſummitate capitis tanquam excellentiori loco corporis collocatum. Fuit autem cerebrum naturaliter album, vt ſimilitudinum cuiuslibet corporis eſſet facile ſuſceptiuum. Habuit multum de ſpiritu, vt multus in eo eſſet motus. Habuit etiam multum de medulla, vt caloris acumen generatum ex motu temperaretur. Parum vero habuit de ſanguine, ne eius colore inficeretur, & ſic omne apprehenſum rubeum

eſſe

eſſe videretur. Ideo etiam fuit ſine ſanguine humidum, vt cito in naturam ſentiendi mutaretur, *Vt dicit Conſtantin.* Ex tribus autem cellulis eſt diſtinctum, quia cerebrū tres habet concauitates, quæ ventriculi à Phyſicis nuncupantur. In anteriori cellula ſiue ventriculo formatur imaginatio, in media ratio, in poſteriori memoria & recordatio. Cognominatur autem pars anterior prora, poſterior pars puppis vocitatur. Puppis minor eſt, quia pauci nerui ab eo procedunt. Et eſt puppis dura, vt nerui motiui motum facilius patiantur. Frigida etiam eſt & ſicca, vt in ea melius fieret retentio, parum habuit de ſpiritu, vt fieret quietis generatio, parum habuit de medulla, reſpectu anterioris, vt eſſet mediocriter dura, & ſic formæ impreſſio diutius in ea teneretur. Prora vero ſcilicet pars anterior eſt maior, calidior & liquidior. Maior, vt nerui ſenſibiles ab eo procedant. Mollis, vt ſenſibiles nerui ad ſuſceptionem ſenſus facilius diſponantur. Calidior, vt ad ſuſeptionem formæ imaginatiuę aptior redderetur. Liquidior & humidior parum, vt neruus ſenſibilis facilius moueretur. Cellula vero inter prorā & puppim media, calida eſt & humida, plus cęteris habens de ſpiritu & medulla, de ſpiritu plus vt perfectior fieret in ea per rationem diſcretio, ſicut in aliis membris fit per digeſtionem puri ab impuro ſeparatio. Multum habuit de ſpiritu, vt multus fieret motus & multum de medullà, vt temperaretur motus animæ vt ſic melius diſcerneret concepta. In iſtis tribus cellulis ſunt tres operationes principales, quia in prima forma à ſenſibus apprehenſa, in fantaſia ſiue imaginatione recolligitur. Deinde ad mediam tranſmiſſa diſcernitur, tandem prius iudicium rationis ad ventriculum puppis tranſmittitur & memoriæ commendatur, fuit autem cerebrum rotundum, vt capacius ſit ſpirituum & ne facile patiatur. Ad defenſionem autem cerebri fuerunt neceſſarii duo panni, qui vocantur matres cerebri, vnus eſt groſſus ſcilicet dura mater. Hic cranio ſupponitur, ſed in medio cerebro ingroſſatur, & ad maiorem fortitudinem ſolidatur, non tamen immediate cum craneo coniungitur, immo potius ſuſpenditur, & huc atque illuc circa cerebri ſubſtantiam dilatatur. Hæc dura mater fuit neceſſaria, vt piam matrem, quæ ea tenerior eſt, a duritia cranii defenſaret, & vt venas & arterias

cerebri

cerebri colligaret, & etiam ſi qua eſſent ibi ſpacia vacua, illa impleret. Secundus panniculus dicitur pia mater, quæ duræ matri ſupponitur, quæ mollior eſt dura matre: vnde ſubſtantiam cerebri circumuoluit & per dictas cellulas ab inuicem ſeparat & diſcernit, nec ſuperfluit pia mater, quia cerebri interius venas recolligit, etiam cerebrum, ne ſua liquiditate diffluat, coadunando cuſtodit, cerebrum etiam cooperiens & amplectens ipſum à dura matre defendit. Inſuper per venas quas habet cerebrum nutrit, & per arterias quas continet, ſpiritum ei transfundit. Cerebrum etiam eſt membrum mouens & regens omnia membra corporis inferiora, ſingulis ſenſum largiens atque motum, quo impedito, omnia in corpore impediuntur, & bene ſe habente omnia, quæ ſunt in corpore melius diſponuntur. Habet autem cerebrum hoc proprium, quod ſentit & ſequitur motum lunę, qua creſcēte, medulla cerebri creſcit, & decreſcente, diminuitur in ſubſtantia & virtute. Nam tunc ſeipſum contrahit, & animali ſpiritui ita libere non obedit, & hoc patet in lunaticis & in epaticis, qui in nouilunio & plenilunio potiſſime moleſtantur, & hoc idem eſt, *quod dicit Ariſtot. lib.* 12. de ſignis videlicet bonis & malis cerebri. Cerebrum, inquit, quando nimis exiccatur, vel humectatur, non faciet ſuum opus. Sed infrigidat corpus & ſimiliter etiam liquefacit ipſum ſpiritum. Et etiam ideo accidunt infirmitates, & amiſſio intellectus, & tandem mors. Item animalia nimis magnum cerebrum habentia, ſunt multi ſomni, & hoc forſan accidit propter humiditatem multam, quæ inde reſoluta in fumum opilantē meatus cerebri inducit ſomnum. *Item Ariſtote. ibidem.* Cerebrum non habet in ſe ſenſum tactus, ſicut nec ſanguis, nec aliæ ſuperfluitates animales, & non eſt in corporibus omnium animalium, niſi ad ſaluandum naturam, & quod mirum eſt cerebrū omnibus corporis partib. ſenſum tribuit & tamen de ſe & in ſe nihil ſentit. Item ibid. ſentit idē. Omne animal habens ſanguinem, habet cerebrum vel aliud membrum conueniens loco eius, ſicut animal multipes & ſibi ſimile, & quamuis ſit in omni animali ſanguinem habente, nihil tamen ſanguinis continet in ſubſtantia medullæ ſuæ, *ſicut dicit Ariſtoteles lib.* 3. *Item Ariſtoteles lib.* 16. Cerebrum eſt frigidum ſubſtantialiter & humidum,

midum, & ideo fonti caloris animalis ſcilicet cordi eſt oppoſitum, vt ſcilicet humectetur & temperetur ſuperfluitas caloris, & ſiccitatis arteriarum, ex quibus rete cerebri eſt contextum, nam ex corde procedunt arteriæ, *ſicut dicit Haly.* ex quibus componitur rete mirabile, in quo quaſi inuoluitur cerebrum, & in illo reti digeritur ſpiritus animalis, & per ipſum ſpiritum fit penetratio virtutum cerebri ad alia membra. Et ideo *Vt dicit Ariſtot. ibidem*, cerebrum eſt primum membrum in creatione animalis poſt creationem cordis. Galenus tamen dicit, quod cerebrum bene complexionatum debet eſſe in quatuor qualitatibus temperatum, *ſed ſicut ibi dicit Haly.* complexio cerebri naturalis magis eſſe debet frigida & humida, quam ſit calida ſiue ſicca, quod fuit neceſſe ad infrigidationem prædicti retis, & ad mitigationem caloris accidentalis cerebri, qui accidit ex aſſiduitate ſui motus. *Item Ariſtot. lib* 15. Homo inter omnia animalia ſuæ quantitatis maximum habet cerebrum, quia cor maximi eſt caloris: vnde propter caloris dominium & bonitatem complexionis eſt homo boni intellectus, & intelligentior cunctis animalibus, & nõ poſſunt infantes longo tempore portare caput rectum propter magnitudinem & ponderoſitatem, donec à calore cordis mediantibus arteriis à ſuo pondere alleuietur, bona vero cerebri diſpoſitio ſicut & mala per ſuas cognoſcitur actiones. Nam ſi fuerit ſubſtantia cerebri mollis, clara ac peruia, de facili recipit formarum impreſſiones & ſigillationes. Vnde propter velocitatem ſigillationis, formarum, rerum, eſt habens cauſam bonæ & velocis diſciplinæ, quando vero è conuerſo eſt non mollis vel turbida, habens cauſam durius & tardius recipit impreſſionẽ vel impreſſiones. Sed tamen cũ receptæ fuerint, receptas diu ſeruat, quod eſt ſignum ſiccitatis, ſicut fluxibilitas & labilitas ſignum eſt humiditatis, *Vt dicit Haly.* & ſic de aliis qualitatibus intelligendum eſt, verbi gratia. Si quis fuerit ſolicitus cõſuetudinaliter, mobilis, inſtabilis, audax, iracundus, calidum cerebrum videtur talis habere, è conuerſo ſe habens frigiditatem prætendit. Si vero fuerit piger, obliuioſus, ſomnolentus, humidum nimis deſignat. Et etiam è conuerſo ſi fuerit multum, vigil & memoria tenax deſignat ſiccum. Si vero excedens fuerit cum caliditate humiditas,

ditas, multæ fiunt ſuperfluitates, & multæ accidunt capiti infirmitates, nocent autem calida & humida, & potiſſime meridionalis aer, & confert ſeptentrionalis, adeſt ſomnus multus tali, nec poteſt longo tempore vigilare, & quando dormit, accidit ei ſubeth, id eſt, quies falſa, viſum habet turbidum & ſenſus non claros.

Si vero excesſerit cum caliditate ſiccitas, peiora accidunt ſymptomata, niſi quod tot ſuperfluitates non generantur, ſenſus ſiquidem habent tales ſatis claros & à ſuperfluitatibus mundos, ſed plus vigilant quam alii homines, & ſunt animoſi, vaniloqui, & inſtabiles, & cito accidit talibus caluicium poſt adoleſcentiam, quamuis in eis præceſſerint multi crines, ſimiliter ſi exceſſerit frigiditas cum ſiccitate, ſolét tales habere claros ſenſus & mundos meatus à ſuperfluis in iuuentute, & omnino ſine infirmitate, ſed quando protenditur ætas de leui cauſa debilitanter & velociter ſenectus feſtinat, & apparent cito in capite, quia eis adueniunt cito, cani, & ſi fortior ſit ſiccitas quam frigiditas, cum canitie efficiuntur calui, ſi vero fortior fuerit frigiditas, caluities non accedet, quando vero excedit frigiditas cum humiditate, accidit profunditas ſomni, & ſenſus eius ſunt mali & ſuperfluitates multæ, & ſi intendatur frigus aut humiditas patiens, incidit in apoplexiam vel in paralyſim, vel in mortem, & non accidit habenti hanc diſpoſitionem caluitium, *Vt dicit Galen. in tegn. & in commento dicit idem Haly.* Et hæc de proprietatibus capitis ſcilicet & cerebri dicta ſufficiant.

Cap. IV.

De Caluaria.

Caluaria eſt anterior pars cranei, ab oſſibus carnis ſic dicta, propter capillorum defectionem, & neutraliter pronunciatur. *Vnde dicit Iſido. lib.* 11. *cap.* 1. ſic vertex dicitur ſuperior pars capitis exterius vbi capilli capitis colligantur, & in qua cęſaries vertitur, vnde & nuncupatur, ſic occipitium dicitur pars capitis poſterior, quaſi contra capitium caluaria capillis ſpoliatur cito propter eius ſiccitatem, vertex tardius, ſed occiput tardiſſime ſiue nunquam propter humoris ſuperfluitatem, De capillis autem quære infra eodem.

Ca p. V.

De Oculis.

OCuli, *vt dicit Iſidorus in lib.*11.*cap.*2. quaſi occulti ſunt dicti: quia eos ciliorum tegmina occultant, ne qua incidentis iniuriæ offenſione lædantur: ſiue etiam ideo, quia occultum lumen & ſecretum poſitum intus habent. Hi autem inter omnes ſenſus ſunt animę magis viciniores. Nam in oculis omne iudicium mentis eſt. Vnde animæ perturbatio vel hilaritas in oculis apparet, ſimiliter amor vel odium, & cæteræ paſſiones. Dicuntur & lumina, quia lumen exterius accipiunt, & acceptum communicant & refundunt. Sunt autem oculi inſtrumenta viſus *vt dicit Conſtant.* Et ſunt duo, vt ſi forte vnus pateretur, eius defectus per alterum ſuppleretur. Et quoniam oculus eſt loco ſpeculatoris, ideo locauit natura oculos in eminentiori loco corporis. Sunt autem oculi, decem cauſæ ipſius ſubſtantiam componentes, ſcilicet ſeptem tunicæ & tres humores. Inter humores vero primus albugineus, ſecundus cryſtallinus, tertius vitreus. Septem autem tunicæ ſunt ſeptem pelliculæ, ſiue telæ, quæ circumdant illos humores, & ab inuicem diſtinguunt, in quibus, vel in quorum medio formatur viſus, & ſic ſunt à natura inuicem ordinatæ, quod quatuor à parte ſunt anteriori, quarum prima dicitur tela aranea: ſecunda vuea: tertia cornea: quarta coniunctiua. Tres vero ſunt à parte interiori, ſcilicet retina, ſecundina & ſclirotica, id eſt, dura, vt poſt patebit. Inter hęc autem omnia vnum ſolum eſt viſus inſtrumentum, ſcilicet humor cryſtallinus, à cryſtallo ſic dictus, quia cryſtallo in colore aſſimilatur. Eſt igitur cryſtallinus humor, *ſecundum Conſtan.* albus, lucidus, clarus, in ſuperficie planus, in medio omnium aliorum collocatus, & hoc ideo, vt ei ab aliis omnib. æqualiter ſeruiatur. Fuit etiam peruius, clarus, & dyaphanus, vt citius in oppoſitos colores tranſferretur, & ad omnium colorum indifferenter ſimilitudinem immutaretur. Fuit etiam rotundus in forma & in ſubſtantia, vt non facile læderetur, nec in eius angulis ſuperfluum aliquid colligeretur, vnde caſualiter pateretur. Sed ne nimia rotunditate nimis eſſet mobilis, habuit aliquam planiciem, vt ad moderantiam eius velocitas duceretur,

ceret. Nam omnis res penitus rotunda eliſa, in ſua latera inſtabilis eſt & non firma, *vt dicit Conſtan.* quod autem per iſtum humorem habeat fieri viſus, patet per hoc, quod ſi aliquid inter ipſum & ſpiritum viſibilem includeretur, vt humor, vel aliud accidens, actus videndi auferretur, cum ſpiritus viſibilis ad ipſum penetrare propter obſtaculum, non valeret. Oritur autem humor iſte à partibus cerebri ſuperioribus puris, peruiis & dyaphanis, & hoc proprie eſt pupilla ſiue medius oculi punctus, vbi eſt proprie vis videndi, vbi nobis propius videntibus relucent quædã imagines, velut in ſpeculo apparentes. Sed de hoc infra dicetur. Hic autem humor in medio aliorum duorum collocatur, ſcilicet vitrei & albuginei. Vitreus autem humor à parte interiori collocatur. Albugineus vero à parte, ſcilicet anteriori, collocatur. Vitreus autem humor ad modum vitri purus eſt & perſpicuus, & Arabice dicitur gelados, cuius iuuamen eſt duplex: primum & principale eſt, quoniam ſanguinem nutriturum, cryſtallinum humorem ſuſcipit, & dealbat & aptat, & ſic facile conuertit in ſubſtantiam cryſtallini. Non enim fuit conueniens, vt tam puriſſimus humor impurum ſuſciperet nutrimẽtum, quod quidem fieret, ſi ſanguis rubeus, non digeſtus, non dealbatus, non ſubtiliatus cryſtallino humori occaſione aliqua ſe miſceret. Aliud etiam eſt iuuamentum, vt prohibeat humorem cryſtallinum à contractu & aſperitate tunicarum, quæ reſpectu ipſius duræ ſunt plerumq; atque groſſę. Similiter vero humor albugineus, qui alio nomine dicitur euagaydos, eſt à parte anteriori, qui etiam dupliciter iuuat chryſtallinum: nam prohibet eius læſionẽ, & in ſua humiditate temperat chryſtallini ſiccitatem, cum albugineus ſit humor in oculis magis humidus, & cryſtallidos ſit magis ſiccus. Spiſſitudine ſua etiã aliquantulum ſpiritum viſibilem aggregat & confortat. Iſtæ tres partes oculi, licet vocentur humores, non tamen ſecundum veritatem, ſunt humores, quia non ſunt liquidi & fluxibiles vt humores, ſed maiorem longe habent in ſe humoris denſitatem, ſunt etiam corpora vegetata, & habentia virtutes innatas, quod alicui humorum non conuenit. Dicuntur tamen humores propter maiorem molliciem & perſpicuitatem, quam habent ſupra cætera membra corporis, &

I magis

magis ſunt obedientia, quam alia organa, ſenſibili actioni animalis ſpiritus & virtuti. Hi tres humores ne pariter commiſceantur, tunicis interioribus & exterioribus ab inuicem ſeparantur. Ordinantur igitur iſtæ ſeptem tunicæ in hunc modum. Nam iuxta cryſtallinum humorem à parte interiori immediate eſt tunica, quæ dicitur retina, quæ à venis & arteriis piæ matris eſt orta & contexta, in modum retis, portãs ſecum cibum ad vitreum humorem, & cum ſuis neruis ſenſum ad cryſtallinum tranſmittit, poſt retinam vero, immediate ſequitur tunica ſecundina, ab ipſa pia matre generata, quæ retinam nutrit & defendit, ne rumpatur caſu aliquo aut lædatur. Tertio ſequitur tunica quę dicitur ſcliroticà, id eſt, valde dura, à dura matre cerebri procedens, à duritia oſſis omnia alia defendens, & eſt quaſi ligamentum oculorum. A parte vero anteriori immediate, iuxta cryſtallinum humorem, eſt tela aranea, ſic propter ſui ſubtilitatem dicta, vt eſſet ſpiritui peruia et ſubtilioribus partibus retinæ tunicæ generata. Hæc autem tunica poſita eſt inter cryſtallinum & albugineum humorem, prohibens eos commiſceri. Hæc tunica, ſcilicet aranea, coniuncta cum interiori retina primum facit orbem. Nam hæ duæ tunicæ intra ſe claudunt humorem cryſtallinum. Poſt hanc ſequitur tunica vuea, ſic dicta, eo quod vuæ nigræ aſſimilatur in colore, & hoc ſano naturæ conſilio. Nam omnia prædicta in compoſitione oculi erant alba & clara, & ſpiritus viſibilis diſgregatiua, & ideo neceſſaria fuit tunica vuea, vt ſua nigredine lumen in oculo aggregaret. Nam nigredo eſt congregatiua viſus. Hæc etiam tunica ad modum ſpongiæ eſt quodammodo poroſa & villoſa, neruorum *ſecundum Conſtan.* continens fila, vt cryſtallinum humorem à ſuperflua humiditate depuraret, & ſpiritum circumſtantibus aliis miniſtraret. Hæc tunica vuea à parte anteriori cum tunica ſecundina in parte interiori coniungitur, quæ coniuncta, faciunt ſecundũ orbem claudentes albugineum humorem, quem illic collocauit natura, vt ſpiritum clarefaceret & cryſtallino humori, humiditatis naturam miniſtraret. Poſt hanc immediate ſequitur tunica, quæ ab effectu dicitur cornea, quia cornu lucido eſt ſimillima, vnde & peruia eſt. Et ſpiritus viſibilis ratione ſuæ tranſparentiæ, & ratione aliquantulæ denſi-

denſitatis ſuæ eſt aggregationis viſus aliquantulum comparatiua. Ratione enim ſuæ fortitudinis & coadhærentiæ à nocumentis exterioribus eſt interiorum minus fortium defenſiua. Et hæc tunica, quæ dicitur cornea, eſt interiori ſcilicet ſcliroticæ coniuncta, & alium facit orbem. Nam hæ duæ tunicæ, ſcilicet exterior cornea, & interior ſclirotica, vitreum humorem orbiculariter in ſe claudunt. Vltimo autem in ſuperficie oculi exterius ponitur coniunctiua, quæ à cranio deſcendens, non totum tegit oculum, ſed conſiſtit in angulis oculorum eos ſcilicet ligans & retinens, vt in debita maneant fixione.

Cap. VI.

De diſpoſitione oculorum.

AD oculum autem ſic diſpoſitum & perfecte organizatum, defertur ſpiritus viſibilis per hunc modum. A prora enim, id eſt, ab anteriori parte cerebri, exeunt duo nerui concaui, qui dicuntur obtici, qui in ſubſtantia cryſtallini humoris ſe inſigunt. Hi duo nerui concaui tranſuerſaliter per modum crucis infiguntur in oculis, & termino ſiue puncto contactus coniunguntur, & hoc ingenioſe fecit natura, vt altero clauſo & impedito, ſpiritus vitalis ad alterum ſe transferat, & ibi perfectius ſuam compleat actionem. Vnde tunc pupilla videndi actu confortatur propter virtutis viſiuæ coaduuatiotionem, vt patet in ſagittariis, qui vno oculo clauſo, directius iaculãt & ſagittant. Item ideo etiam pariter connectunt ſpiritus vitales, vt ſcilicet ex mutua ſuſtẽtatione efficiantur fortiores. Item ideo etiam conueniunt in termino contactus, ne vnũ duo videatur, ꝙ etiam fieret, ſi vterq; oculus propriũ idolũ diuiſum videret. Vnde oportet ꝙ virtus viſiua cõtinuetur ad vnũ organũ, in quo ſit vna virtus fontalis, deriuata in pupillis. *ſicut dic. auctor perſpectiue,* vt patet in illis, qui digitos oculis ſupponunt, in quibus vna depreſſa pupilla, reliqua eleuatur, vnde & ſpiritus viſibilis diuiditur, & vna res duplex videtur, & hęc eſt cauſa, quia lumen ab vno oculo tendit ſurſum, & ab altero recedit retrorſum, vnde radius ab vtroque oculo exiens, tangens extrema rei medium, intercidente aere, non penetrat, vnde quaſi duo videt corpora,

cum tamen non ſit niſi vnum. Non tamen omnis ſtrabo videt ſic, quamuis ſint oculi inæquales, quia radius pyramidalis recta linea egreditur ad ſuperficiem rei viſæ, *ſicut ſupra dictum eſt de ſenſu viſus lib.* 4. Oculus igitur bene diſpoſitus conſideratur quantum ad perfectam partium ſuarum compoſitionem, *vt patet ſup.* Item quantum ad ſituationem, locum enim ſibi vendicat ſuperiorem, propter ſuæ ſubtilitatis dignitatem, & maximam quam habet cum anima vicinitatem, *vt dicit Iſid. & Ariſt.* Item quantum ad quantitatis debitam proportionem, non enim debet eſſe nimis prominens & erectus, quia ſignat perturbationem diſcretionis, nec nimis profundus, quia ſignat defectum naturæ & virtutis. Mediocris igitur eſt laudabilis. dicit tamen *Ariſt. in lib.* 19. Profundus viſus videt à remotis. Nam motus antequam exeat de organo viſus, non diuiditur neque conſumitur, ſed directe vadit radius viſibilis ad res viſas, *ſicut ſupra patet de viſu.* Item conſideratur quo ad motus diuerſificationem. Nam in motu debet eſſe mediocris, quia ſi fuerit oculus nimis mobilis, ſignat exceſſum caloris, & prognoſticat mentis inſtabilitatem, & affectionum mutabilitatem. Nimis vero tardus motus, contrariam ſignat diſpoſitionem, ſcilicet exceſſum frigiditatis, & pertinaciam affectus & voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis eſt, quia ſignat facilem mentis apprehenſionem, & in apprehenſis debitam fixionem. Vnde *dic. Ariſt. lib.* 12. Clauſura oculi debet eſſe mediocriter feſtina, quia ſi fuerit multæ apertionis & paucæ clauſuræ, inuerecundia denotatur & ſtultitia, *ſicut dic. lib.* 1. Si vero fuerit nimis tarda apertio, deſignat defectum virtutis & compactionẽ materiæ in neruis, quæ actioni ſpiritus non obedit, vt patet in lethargicis. Item conſideratur oculi proprie, quo ad ſuæ actionis perfectionem, ſcilicet ſi fortis eſt apprehenſionis & de facili ſine verberatione iudicat de obiectis, bonam diſpoſitionem ſignificat, vt patet in oculis aquilinis, qui ſolem in ſua rota apprehendunt. Actio autem oculi conſideratur ſecundum acutum & obtuſum. Nam cuius viſus ſubtilis fuerit & multus remota & propinqua apprehendit, quia multus videt remota, quia vero ſubtilis eſt, diſcernit ipſa viſa. Oculus enim parui viſus, *ſicut dicit Ariſtot. lib.* 19. non bene videbit à remotis, ſpiritus

tus vero groſſus & multus remota videt, quia multus, ſed non perfecte, quia groſſus, paucus vero ſubtilis videt prope & perfecte, ſed non videt a longe, propter ſpiritus viſibilis paucitatem, quia cum videt perfecte, videt propter eius ſubtilitatem. Paucus vero & groſſus non videt lõge, & hoc propter ſui paucitatem, neq; etiam videt perfecte propter ſui groſſitudinem. Secundum vero quod quis habet ſpiritum viſibilem magis groſſum & turbidum, tanto difficilior eſt, & debiliorem habet actum videndi. Item conſideratur oculus ſecundum coloris variationem, *quia ſecundum Ariſtot. lib.* 19. Oculi in principio generationis habent viridem colorem, deinde mutantur in nigredinem vel glaucitatem, vel quemcunque medium colorem eos condecentem. Nam ſi fuerit humor multus, & ſpiritus viſibilis paucus, in aliquo accidente perturbatus, color niger in eo fortificatur: ſi vero fuerit humor paucus & ſpiritus viſibilis, debilis erit color glaucus. Nã *ſicut dic. Ari.* Glaucitas quidem oculorum motus debilitatis eſt. Si autem fuerit humor mediocris, & ſpiritus fuerit temperatus, ex cauſis conuenientibus ad albedinem & nigredinem color erit varius. Oculi igitur ſi fuerint nigri, de die erunt viſus acuti, propter luminis & humoris in organo viſus aggregationem, de nocte vero erunt obtuſi, quia lumen noctis eſt debile, & humor nocturnus naturaliter eſt grauioris motus, *Vt dic. Ariſtote.* Oculus vero glaucus è contrario de die debilis eſt: de nocte vero fortis, quia cum materia glaucitatis ex ſe ſit lucida, adiuncta luci diurnæ multum diſgregat, & ideo in actum videndi manente luce ſpiritus viſibilis debilitatur, de nocte vero ſpiritu viſibili in oculo coadunato, claritate intra humorem paucum contenta nondum recedente permanet in oculo potentia videndi, & inter obſcura aliqualiter iudicandi, vt patet in muſilegis. Item conſideratur per partium circumſtantium diſpoſitionem, ſicut ex ciliis & ſuperciliis, quia ſi fuerint cilia coopertoria intus carnoſa, & humore ſuperfluo repleta, viſum impediunt, quia huiuſmodi cilia aerem groſſum propter paruitatem ſui, motus non intercidunt, *dicitur etiam lib.* 1. Si lacrymulæ, quod ſequitur ad angulum oculi fuerit multæ carnoſitatis, ſicut accidit oculis milui, ſignatur aſtutia & formatio mala. Alias proprietates oculi; quæ

li, quære ſupra in tractatu de ſenſu viſus. Et hæc de oculi compoſitione & effectu dicta ſufficiant.

Cap. VII.

De Pupilla.

PVpilla *ſecundum Iſid. lib. 12. ca. 2.* eſt medius punctus oculi, vbi eſt vis videndi, in qua, quia paruæ imagines videntur, pupilla appellatur, paruuli enim pupilli appellantur. Vocatur autem pupilla, eo quod pura ſit, & impolluta, vt puella. Dicunt autem Phyſici eaſdem pupillas, quas videmus in oculis, per triduum morituros non habere, quibus non viſis certa deſperatio eſt. Habet autem circa ſe quendam circulum, qui corona dicitur, quo diſcernente per nigredinem albæ partes oculi, à pupilla ſeparantur. Hæc corona rotunditate ſui ornat ambitum pupillæ & in ipſa conſiſtit maxima oculi pulchritudo. *Huc vſq; Iſidor.* Sicut autem *dicit Haly.* pupilla eſt in qua formantur imagines eorum, quæ videntur in oculo. Omnia autem quæ ſunt in oculo ex tunicis & humoribus, aut ſunt iuuantia pupillam aut ei ſeruientia, & ideo ſedet in medio omnium vt regina. Parua ſiquidem eſt pupilla in quantitate, maxima tamen eſt inter omnia membra in virtute, & ideo maxima, ſicut & minima comprehendit interius à ſpiritu de cerebro veniente, exterius vero à lumine immutatur. Vnde mediate luce, rei obiectæ ſpeciē in ſe recipit, & receptam animæ iudicio tranſmittit. Nam à ſingulis partibus rei viſæ confluunt lineæ, quæ faciunt pyramidem, cuius conus eſt in pupilla, & baſis in re viſa, *ſicut ſupra de viſu eſt oſtenſum.* Quære ibi. Hæc pupilla omnium colorum & figurarum rerum ſuperficiem exprimentium eſt diſtinctiua & diiudicatiua. In mediis coloribus & figuris ſiue formis delectatur. Corrumpitur autem in extremis aut ſaltem propter diſconuenientiam contriſtatur, *vt dicit Philoſophus.* Item omnia quæ extra ipſam ſibi ſunt obiecta videt & diiudicat, ſeipſam autem nūquam videt per lineas rectas, ſuper quas venit ſpecies rei viſæ ad viſum. Sed quando ſe videt, hoc accidit per radiorum reflexionem, ſcilicet quādo primo multiplicatur ſpecies rei a ſe viſæ ad ſpeculum, & à ſpeculo fit reflexio ad viſum, *ſicut dicit auctor perſpectiuæ.* Et ideo forſan ſpiritus viſibilis in aſpectu ſpeculi delectatur, quia per radio-

radiorum reflexionem quaſi in ſe reuerſus fortificatur, & quodammodo roboratur. Item pupilla omnia ſub angulo comprehendit, quia ſiue radii à pupilla exeant ad rem viſam, ſiue re viſa ad pupillam redeant, ſemper in pupillæ medio ſiue centro, tanquam in cono angulariter vniuntur. Nam angulus duarum linearum alterius eſt contactus, & ideo quia omnes lineæ per quas formatur viſus, vniuntur, & quaſi angulantur in pupillæ cono, & ideo bene & & proprie dicitur à philoſopho, quod oculus omnia videt ſub angulo. Item inter omnes partes corporis eſt maxime ſenſibilis, & propter nobilitatem ſuæ complexionis maxime eſt paſſibilis. Et ideo citiſſime læditur, ſed difficillime reparatur. Et ideo dedit ei natura defendendi tunicas & coopertoria, vt ſic reſiſtat facilius cauſis interius vel exterius inferentibus læſionem. De his autem oculi & pupillæ paſſionibus, quære infra in tractatu ſpeciali, lib. 7.

CAP. VIII.

De Ciliis.

Cilia ſunt oculorum tegmina, à celando ſic dicta, eo quod oculos tegant & celent tuta cuſtodia, *vt dicit Iſidorus lib.* 11. *cap.* 2. Sunt autem cilia in ſubſtantia neruoſa & tenuia propter facilitatem motus, quia ſuo motu continuo aerem intercidunt, & ſic a læſione aeris exterius cuſtodiunt oculos & defendunt. Hæc cilia palpebræ dicuntur, quia palpitando ſemper mouentur, aſſidue enim ad inuicem concurrunt, vt aſſiduo motu reficiant obtuitum, *vt dicit Conſtantinus & Iſidorus* ſunt minutæ palpebræ villis pilorũ, vt apertis oculis ſi quid inciderit vel etiã occurrerit, repellatur, & inuolutis ipſis ſecurius & quietius dormiatur. Item vt aerem mediocriter intercidẽdo mitificent, & ſic viſum ſerenum cuſtodiant & conſeruent. *Huc vſque Iſidorus cap. 2. ſupradicto.* Secundum Conſtantinum autem palpebræ habent pilos non omnino rectos, ſed in extremitatibus mediocriter reflexos, & hoc adinuenit natura, vt habilius ſe claudant & fortius, ſi quid impedimentum occurreret ei efficacius obuiarent. Itẽ hæc cilia in creſcendo determinatã habent quantitatem à natura, & ideo eorum pili non ſe extendunt nec creſcunt, vt capilli, ſed determinatam proportionem habent. Et ideo *ſecundum Conſtant-*

palpebræ non ſunt molles nec poroſæ, ſed potius duræ, vt pili creſcentes ſint duri & reflexi, & non nimis in creſcendo ſe extendant, ſicut herba creſcens in terra dura modica fit & erecta, & nō illa, quæ in terra molli. Has palpebras & cilia fecit natura vt eſſent corpori ornamenta & oculis iuuamenta. Vnde *dicit Ariſtoteles lib.* 12. quod omne animal generans ſolum, habet pilos in palpebris, & omne animal quadrupes claudit oculum per palpebram ſuperiorem. Auis autem habet loco palpebræ quoddam coopertorium ad cuſtodiam ſenſus viſus, & claudit oculum per telā quandam appropriatam extremitatibus oculorum, & quia natura oculi eſt aquea & humida, ideo indiget tali cuſtodia. Item omnis auis claudit oculum palpebra inferiori. Item omne animal carens palpebris eſt debilis viſus, vt patet in piſcibus, leporibus, & huiuſmodi, *vt dicit Ariſtoteles libro quarto &c.*

Cap. IX.

De ſuperciliorum proprietatibus.

SVpercilia ſunt dicta eo, quod ciliis ſunt ſupra poſita, quæ ideo pilorum multitudine ſunt veſtita, vt ſint oculis iuuamenta ad depellendum humorem vel ſudorem de capite influentem. Intercilium vero eſt illud medium ſpacium, quod eſt inter ſupercilia ſine pilis *vt dicit Iſid. lib.* 11. Sunt autem ſupercilia ciliorum iuuamenta *ſecundum Conſtantinum* ne quid nociuum extrinſecus adueniat prohibentia ſunt & honeſtantia, quia nullus ſine eorum præſentia decoratur Habent autem ſupercilia quandam vim latentem paſſionum animæ indicatiuam *ſecundum Ariſt.* quia cum fuerint ſupercilia recta ſicut lineæ prætendunt fœmineam mollitiem vel animæ leuitatem. Item ſupercilia demiſſa & nimis preſſa vel depreſſa ſignant inuidum, *ſicut dicit Ariſtot. libr.* 1. Item ſupercilia eleuata & in pilis ſpiſſa animoſitatem prætendunt, depauperata vero à pilis & oblonga, timiditatem. Item ſi fuerint ſpiſſa & longi pili viſum quodammodo obumbratiua exceſſum caloris ſignant. Item ſi fuerint multæ carnis & paucæ piloſitatis ſenſum durum ſignant & obtuſum, & frigiditatē in membris principalibus dominantem. Item ſi fuerint pilis ſpoliata aut interiorem ſignant ſanguinis corruptionem, vt patet

patet in leproſis, aut naturalis humoris conſumptionem, vt in hecticis & ſimilibus: aut meatuum & viarum humorum opilationem, vt patet *in caſtratis.* Et dicuntur creſcere circa ſenectutem in tantum, quod viſum impediunt niſi reſcindantur, *Vt dicit Ariſtotel. lib 3.* Item dicit idem *lib. 3.* in frequentantibus coitum nimis cadunt pili ſuperciliorum vel albeſcunt, quod quidem accidit propter humiditatis conſumptionem, & propter defectum virtutis, & propter frigiditatis cerebri augmentationem. Nam nimia ſiccitas caluitiem generat, ſuperabundans vero frigiditas canitiem introducit, ſicut ſupra dictum eſt.

CAP. X.

De Fronte.

FRons ab oculorum fotaminibus eſt nominata, *Vt dicit Iſidorus.* Hæc enim quandam animi imaginationem, & indicium mentis ſua ſpecie exprimit, dum læta vel triſtis eſt. Secundum autem veritatem eſſentialem frons eſt, *Vt dicit Conſtantinus* os ſemicirculare nec multum durum, nec multum molle, quod ideo fuit neceſſarium, vt eſſet temperamentum, ne læderetur vicinitas oculorum, pelle autem extrinſeca tuta eſt ad ſui defenſionem, ad aliorum organorum ſenſibilium continuationem, & ad totius capitis decorationem, totius enim animalis virtuoſitas potiſſime in fronte lucet, frons enim, *Vt dicit philoſophus*, ſedes eſt verecundiæ & honoris, & hoc quidem eſt propter vicinitatem imaginatiuæ virtutis, cuius virtute triſtia, vel læta, decentia vel indecentia rationis iudicio ſubito deferuntur, vbi vtique diſcernuntur. Frons itaq; omnium neruorum à cerebro deſcendentium ad ſenſum perficiendum quodammodo turris eſt & defenſaculum, infra cuius concauitatem deſcendunt nerui ad omnia inſtrumenta ſenſuum inferiorum, quo miniſterio de omnibus obiectis ſenſuum apud rationis domicilium fit iudicium. *Vnde ſecundum Gregorium.* Frons eſt digniſſima pars capitis exterioris, vbi imprimitur characteris ſignum, ſcilicet ſignum iuſtitiæ & ſalutis, vt ſignaculum crucis, quod quondam erat ſupplicium, modo locum habet in frõtibus imperatorum. Frons igitur bene diſpoſita omnia prædicta manifeſtat, ſed ſi fuerit à mediocritate degenerans, alia *ſecundũ Phi-*

loſophum prognoſticat & figurat. Dicit enim *Ariſtot. lib.* 1. quando frons ſi fuerit magna, ſignat ponderoſitatem declinantem ad ſtultitiam, & quando ſit inter mediocritatem parua, ſignat bonitatem virtutis. Sed quando nimis eleuatur, & quaſi in ſuperficie rotundatur, exceſſum ſignat cholerę, & tales ſæpe diſpoſiti ſunt ad cholericas paſſiones, ſicut ad phrenesim & furorem, frons autem reſpectu aliorum membrorum faciei, modicæ eſt carnoſitatis & pinguedinis, cuius cauſa eſt *ſecundum Haly. & Ariſtotelem*, quia carnoſitatis & pinguedinis ſuperfluitas impedit intellectum. Et ideo nimia carnoſitas in fronte cum quadam relucentia & extenſione cutis ſignum eſt corruptionis, vt patet hoc in leproſis. Item nimia frontis attenuatio & ſuperficialis pellis corrugatio interiorem deſignat cerebri defectum, & humoris ſubſtantialis finalem conſumptionē, vt patet in antiquis ſenio vel morbo longiſſimo tempore inanitis.

CAP. XI.

De Temporibus.

TEmpus vel tempora dicuntur illa capitis membra ad dexteram ſiniſtramque capitis adiacentia, quæ ſic dicūtur, quia ſui mobilitate continua quaſi interuallis temporum immutantur, *vt dicit Iſid. lib.* 11. *cap.* 2. Sunt autem tempora *ſecundum Conſtantinum*, oſſa vtrimque poſita, in lateribus oculorum conſtituta, quæ quidem aliquantulum ſunt mollia & neruoſa, & hoc fuit neceſſarium propter ſenſum & motum oculorum perficiendum. Nam per tempora, ad inſtrumenta ſenſuum mediantibus neruis ſpiritus animalis defertur, & per eadem *ſecundum anatomiam*, ſpiritus vitalis per quaſdam arterias à corde ad cerebrum demandatur. Vnde propter neruorum ſenſibilium & propter arteriarum venarumque pulſatilium in loco temporum colligantiam, tempora ſunt paſſibilia & faciliora ad læſionem, vnde animal percuſſum in loco temporum de facili moritur: Quia *ſicut dicit Ariſtoteles libr.* 19. Percuſſio quæ cadit ſuper oſſa tēporum mortalis eſt, quia ſi in eis contingit vulnus, animal periclitatur. Et hoc accidit quia humor, qui eſt in temporibus, cito exit propter tenuitatem oſſium, & tempora citius caneſcunt propter humoris

moris paucitatem & ſiccitatem in eis dominantẽ, & propter conuertibilitatem ad naturam frigiditatis. Item tempora interius villoſa ſunt aliquantulum, vnde humorem à cerebro venientem recipiunt & ſomnũ oculis inducunt. Et ſi illi villi fuerint compreſſi per eliquationem contenti humoris oculos lacrymare faciunt,

Cap. XII.

De Auribus.

AVris eſt inſtrumentum auditus, & eſt dicta auris, à vocibus hauriendis, aut quia Græci ipſam vocẽ audenſidem vocant, vnde dicuntur aures quaſi audes, vox enim repercuſſa per earum anfractus ſonum facit, quo ſenſum excipiunt audiẽdi. Summa auris particula dicitur pinnula, pinum enim antiqui acutum vocant. *Hæc Iſidor.* Eſt autem auris proprie quædam ſubſtantia cartilaginea, quæ duabus cauſis fuit neceſſaria, defendit n. ne quid nociuum in auditum cadat, ſicut oculos defendunt cilia, præterea auditũ adiuuant. Nam vox percuſſi aeris cum venerit ad cartilaginem ibi fortiter coadunatur, vnde intrat foramina, quę ſunt auditus propria inſtrumenta. Sunt autem hæc foramina in petroſo oſſe conſtituta, in quibus nerui deſcendentes à cerebro ſunt infixi, ſenſum & motum auribus deferentes & immutationem vocis à foraminibus receptam iudicio animæ deferentes, & ſunt hæc foramina, ſicut torcular, tranſuerſa, & hoc, ne frigidus aer nimis cito intret, & interiores panniculos ſiue neruos lædat, & ne aliquid nociuum incidat quod auditus impediat inſtrumentum, *Vt dicitur in panteg. lib.* 4. *cap.* 15. patitur auris multipliciter: quia aliquando ex apoſtemate in aure exiſtente, vnde & ſanies egreditur ab aure. Item ex vermibus foramen ab extrinſeco intrantibus, vel ex putridis humoribus intrinſecus naſcentibus, quorũ ſignum eſt prurigo intra auriculas & titillatio, & ſentitur eorũ motio. Item ex ſuperflua carne atq; verruca patitur auricula, quando mali humores in ea adunantur. Item patitur ex mala diſpoſitione nerui aurem ingredientis, ſicut patet in ſonitu & tinnitu & huiuſmodi, quæ contingunt ex ventoſitate in panniculis cerebri ſe claudente, in parte nerui auricularis. Item patitur ex groſſis humoribus illic ſe mouentibus, & tunc ſentitur grauitas

Digitized by Google

tas capitis, cum ſonitu & tinnitu. Item deficit auditus ex defectu virtutis audibilis, vel ex contractione nerui ſenſilis, ſicut in ſenibus contingere conſueuit. Item aliquando fit ſurditas, cum puer procreatur in vtero, quando natura negligit inſtrumentum auditus perforare, & hoc eſt propter ſui defectionem vel propter materiam, quam inuenit ſibi natura inobedientem. Item patitur ex acuta ægritudine cum cholerici humores ad cerebrum aſcendentes auditum impediunt, hos adiuuat ſi per digeſtionē cholera purgetur: vnde *dicitur in aphoriſ.* ſurdis ſi ſolutio cholerica ſuperuenerit, ſurditatem tollit. *Huc vſq; Conſtant.* Item dicit *Ariſt. lib.* 12. inſtrumentum auditus plenum eſt ſpiritu naturali, quia ſicut ſpiritus naturaliter facit in venis motum pulſatilem, ſic in aure facit virtutē auditus, & propter hoc addiſcuntur res per ſenſum auditus. Et dicitur ibi quod creatio aurium fuit manifeſta tela, & continens fuit tenuis & hoc propter ſubtilitatem auditus ipſius. Debilitatur autem auditus temporibus humidæ complexionis & præcipue in frequenter coeuntibus, & hoc propter perturbationem ſpirituum, qui perficiunt auditum. Nam *vt dicit idem Ariſtoteles* frequens nimis coitus corpori & cordi nocet, *idem dicit Haly.* Item *ſecundum Ariſtotelem lib.* 12. In rationali animali aures ponuntur naturaliter in medio capitis rotundi, quia auris non in vna parte recte, ſed potius vndique vocum & ſonorum differentias comprehendit, in animalibus vero quadrupedibus, quæ caput habent inclinatum ad terram & non ſunt eleuati corporis, ſunt aures in ſuperiori parte capitis, vt patet in bobus, aſinis & equis, & motus auricularum huiuſmodi animaliū ſunt multi propter eleuationes ſui loci, & quia multum mouentur in partes diuerſas, recipiunt ſonum repercuſſione multa. *Item idem Ariſtoteles ibidem* nullum animal ouans habet auriculas expreſſas, nihilominus tamen habent talia animalia quaſdam vias occultas, & etiam volatilia carent auribus exterioribus, habent tamen foramen medium, & viam apertā, per quam auditus perfectiſſime celebratur. Item homo inter omnia animalia habet aures minus mobiles, & etiam ſecundum dimenſionem ſitus breuiores, ſed ad audiendum maxime ſunt efficaces, *vt dicitur libr.* 1 & hoc eſt propter bonitatem complexionis, vnde quando nimis eſt

exceſſus in auribus hominis in magnitudine, aliis ſignis concurrentibus ſignum eſt ſtoliditatis & tarditatis intellectus, *vt dicit Ariſt.*

CAP. XIII.

De Naſo.

NAſus eſt inſtrumentum olfactus *ſecundum Iſidorum*, a naribus autem dicitur naſus. Nares autem ideo ſic vocantur, quia per eas odorifera & ſpiritualia quaſi odoremus, & inter fœtidum & odoriferum diſcernamus: vnde quia odorifera nobis per eas manant, nares dicuntur, ſicut per contrarium inſcii, & rudes ac inexperti, ignari, quaſi ſine nare dicti. Naſus autẽ duo habet foramina *ſecundum Conſtantinum*, quæ per quandam ſubſtantiam cartilaginoſam ad inuicem ſunt diſtincta. Et horum foraminũ vnum ad concauitatem palati tendit, alterum ſuperius ad pelliculas cerebri vadit, vt aerem attrahat cerebro, & deferat ipſis naribus ſpiritum animalẽ & ad ſenſum odoratus perficiendum adducat. Primum foramen fuit neceſſarium ad eiiciendas ſuperfluitates à cerebro venientes, aliud ad ſpiritum attrahendum, & odoratum perficiendum. Sunt tamen propria inſtrumenta odoratus duæ caruncuIæ quæ dependent à naribus per modum mammillarũ, quæ primo aerem attractum in ſe recipiunt. Deinde ad interiorem partem cerebri tranſmittunt. Iſtis autem caruncuIis ſubſeruiunt nares exteriores, aerem ſcilicet attrahendo, & intra ſe includendo & ſubtiliando, vt tanto facilius & perfectius immutetur in organis odoratus: Neruus enim à cerebro veniens, illa duo vbera naſi ſubintrat & eis animalem ſpiritum adminiſtrat, *vt dicit Conſtantinus*. Fumus igitur mediante aere, per naſum attractus ſpiritui animali ſe aſſociat, qui immutatus illam immutationem in cerebro animæ iudicio repræſentat. Naſus igitur *ſecundum Conſtan.* fuit neceſſarius ad aerem temperate attrahendum, ad cerebrum per ſua emunctoria expurgandum, ad calorem innatum in ventriculis cerebri temperãdum, nec non ad diſcernendum fumum à quacunque ſubſtantia reſolutum, redolent ſuauiturẽ ac fœtentẽ. Et ideo *ſecun. Ari. li. 12* ſenſus olfactus eſt diuiſus, ſicut ſenſus auditus, & ſi ita non eſſet, non faceret opus proportionatum & ſenſus, olfactus non

in carunculis narium repletione, quãdoq; ex carnis ſuperfluæ corruptæ in foraminibus naſi generatione, vt patet in polypoſis & leproſis, & hæc læſio non ſolũ lædit olfactum, verumetiam facit minorationem vocis. Aliquando patitur ex nimio fluxu humoris in ventriculis cerebri defluentis, & hoc vel ex caloris diſſolutione, vel ex frigiditatis nimia conſtrictione, ſicut patet ſæpius in catharro. Aliquando ex nimia repletione & acumine ſanguinis, ora venarũ naſi aperientis. Vnde de naribus fluit ſanguis, tamen fluxus maxime per nares in multis ægritudinibus cauſa eſt diſſolutionis morbi, & certum iudicium conualeſcentiæ & ſalutis: vt patet in acutis febribus, quæ per fluxũ ſanguinis narium ſæpius terminantur. *Et in apho. dic.* Mulieri deficientibus menſtruis ſanguinem ex naribus fluere eſt bonum.

Cap. XIIII.

De Genis.

Genæ ſunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoantur, *vt dic. Iſid. li.* 11. *c.* 12. γένος n. græce barba dicitur, eædem enim partes dicuntur maxillæ, quæ per diminutionem a malis ſunt dictæ, malæ autem ſic eminẽtes, dicuntur oculi partes ab eorũ protectione ſuppoſitæ, vocatæ autẽ ſunt malæ, ſiue quia in rotunditatẽ prominent infra oculos, quã Græci mala appellant, ſiue quia ſunt ſupra maxillas, vnde & a malis diminutiue dicuntur maxillæ, ſicut à palo paxillus, *vt dic. Iſi.* Sunt autẽ maxillæ ſiue genæ *ſecun. Conſt.* ex neruis & oſſib. interius cõpoſitæ, & harũ oſſa cranio cerebri ſunt coniuncta. Quæ ideo de varijs & multis fruſtulis compoſita ſunt, ne alia læderentur, ſi vnũ aliquid pateretur. Exterius autẽ ſunt calidæ & carnoſę, vt frigiditatem oſſium & cartilaginũ aurium & nariũ temperarent, vt organis ſenſibilib. ſibi vndiq; adiacẽtibus, ſuo calore fomẽtum adminiſtrarent. Et ideo maxillę oculis ſupponũtur ad eorum protectionẽ. In medio ſenſuum ſunt poſitę propter nutrimenti adminiſtrationẽ, calidæ ſunt & neruoſæ ꝓpter frigiditatis inſtrumẽtorũ ſenſuũ mitigationẽ. Cãdidę ſunt & rubicũdæ ꝓpter ornatũ faciei & vultus compoſitionem. Maxima n. pulchritudo hominis reſultat in genis & maxillis, maxime ſicut *di. Conſt.* maxillæ potiſſime hominis oſtẽdunt cõplexiones, quæ ſi fuerint multũ rubicundæ, mixtæ

cum

cum temperata albedine, & in ſubſtātia non nimis craſſę, ſed mediocriter carnoſæ, calidam & humidam prætendunt complexionem, & ipſius temperamentum. Si vero fuerint in colore albidæ ſine alicuius rubedinis admixtione, & in ſubſtantia pingues, molles, & fluidæ frigiditatis & humiditatis oſtēdunt exceſſum, ſi vero fuſcæ in colore aut citrinæ, in ſubſtantia autem tenues & macilentæ, dominium deſignant ſiccitatis nimiæ & caloris, vt patet in cholericis. Si vero fuerint quaſi liuidæ in colore, & in ſuſtantia à carnibus depauperatæ, exceſſum ſignant frigiditatis & ſiccitatis, ſicut in melancholicis videri poteſt, nec ſolum declarant complexionum diuerſitatem, verum etiam animi & affectionū notificant qualitatem. Nam ſecundum animi affectiones, ex ſubito timore vel gaudio palleſcunt, vel rubeſcunt ſubito, *vt dicit Conſtantinus.*

CAP XV.

De Barba.

BArba *vt dicit Conſtant.* faciei viri eſt ornamentum; vnde apparens, & cooperiens maxillas, in vna parte eſt ad ornamentum, in alia ad maxillarum adiutorium ſiue famulatum. Nam ſua villoſitate neruos maxillares tuetur à nimia aeris frigiditate, & ideo maxillarū eſt neceſſarium tegimētum. Barba vigoris & caloris naturalis eſt indicium. Et hæc eſt cauſa quare vir & non mulier barbeſcit, quia maſculi fœminis naturaliter ſunt calidiores, & ideo in maribus fumus qui pilorum eſt materia magis augmentatur, quem, quia natura non ſufficiebat conſumere, expulit per duo loca, ſcilicet per caput & per barbam: vnde accidit aliquando in mulieribus calidæ & humidæ complexionis, quod videntur barbeſcere. Et è contrario fit in maſculis frigidis & ſiccis, quod barbeſcunt parum: vnde & in eunuchis non creſcit barba quia perdiderunt illa membra calidiora, quæ calidis humoris & fumi, qui pilorū eſt materia ſunt generatiua. Ex quo patet quod barbæ ſpiſſitudo, caloris & humoris ſubſtantialis ac vigoris eſt indicium, & differentiæ ſexuum certum experimentum. Item in pueris non creſcit barba, quamuis paruuli calidi ſint & humidi, quia fumoſa ſuperfluitas, quæ pilorum & capillorum eſt materia, tranſit in augmentum & nutrimentum puerorum.

rum. *Hucuſq; Conſtan. ſecundum vero Ariſt. lib.* 19. pili barbæ, ſicut & capilli in ſua diſpoſitione repræſentant qualitates vaporis, ex quo generantur, quoniam ſi fuerit humor calidus, fumoſus & ſiccus, erunt pili barbæ ſicut capilli criſpi, reflexi & inuoluti. Et hoc accidit, quia per duas vias vadunt contrarias, quia pars terreſtris mouetur ad partes inferiores, & calor mouetur ad partes ſuperiores, & ſic inuoluuntur pili, & erunt pili criſpi propter debilitatẽ ſuam. Et hoc accidit propter paucitatem humiditatis, & multitudinem partis terreſtris, vnde ex intenſo calore corrugãtur & inuoluuntur. Si vero fuerit vapor multum humidus, erunt pili lenes & longi. Nam humor decurrit lubrificando, donec perueniat ad pilos, & propter hoc, pili & barbæ eorum qui morantur in Thracia ſunt lenes. Nam eorum complexio eſt humida, & aer continens eos eſt humidus. E contrario accidit in hominibus cerebrum ſiccũ habentibus, & habitantibus in regionibus calidis propter ſiccitatem aeris continentis. Item alteratur color pilorum barbæ ſecundum ætatis varietatem, & ideo caneſcit barba in ſenectute, propter debilitatem caloris & abundantiam frigiditatis, defluunt autem quandoque pili barbæ propter caloris & humoris interceptionem, vt in caſtratis, quandoque ex corruptione humoris, vt patet in leproſis. Nam, *ſicut idem dicit Ariſt.* Caſus pilorum ſimilis eſt fluxui foliorum arborum, & cauſa iſtius eſt diminutio humoris calidi & pinguis. Et ideo non fluunt folia arborum in quibus eſt humor pinguis. *Hucuſque Ariſt. lib.* 19.

CAP. XVI

De Mandibulis.

MAndibulę à manducando ſunt dictæ, *vt dic. Iſid. lib.* 11. Mandibularum autem quædam eſt ſuperior, in qua dentes ſuperiores infiguntur, quædam inferior, in qua dentes inferiores radicantur. Et eſt proprium mandibulæ ſuperioris, quod in omni animali fixa eſt & immobilis excepto centeaculo, id eſt, crocodilo, qui mouet mandibulam ſuperiorem contra naturam omnium animalium, & fixam & immobilem tenet inferiorem, *vt dicit Ariſt. lib.* 3. Sunt autem mandibulæ ex diuerſis & duris oſſibus com-

poſitæ, neruis & lacertis variis connexæ. Et hoc fuit neceſſarium propter motus continuitatem, & apertionis clauſuræ neceſſitatem, *vt dicit Conſtan.* Sunt enim quaſi duæ molæ continuæ ad conterendum & molendum cibum ſe mouentes, vnde toti corpori nutrimentum mandibulæ ſubminiſtrant. Mandibulæ autem quibuſdam particulis carnoſis & neruoſis, quæ gingiuæ dicuntur, circumdantur vndique & velantur, & hoc propter fortiorem dentium in maxillarum fundamentis radicationem, & propter nutrimenti neruis dentium adminiſtrationem & frigiditatis dentium moderationem. Et dicuntur gingiuæ, *vt dicit Iſidor.* à dentibus gignendis, quia in eis dentes gignuntur & nutriuntur. Factæ enim ſunt ad decorem dentium pariter & neceſſitatem, ne nudi horrori potius exiſterent quam decori pelliculis labiorum circumdantur, quod fecit natura, vt tam dentes quam maxillas nõ ſolum intrinſecus iuuarent, verum à læſione extrinſeca defenſarent, contingit gingiuas corrumpi in animalibus aliquando ex negligentia, & quandoque ex putridis humoribus infici & corrumpi, & tunc diuerſas inferunt moleſtias & paſſiones, vt fœtorem dentium caſum vel relaxationem.

CAP. XVII.

De Labiis.

LAbia, *ſecundum Iſid.* à labendo ſunt dicta, quod autem ſuperius eſt, labium dicitur, quod vero inferius eſt, labrum nuncupatur. Sunt autem labia neceſſaria, *ſecundum Conſtan.* quia dentes muniunt atque tegunt. Sunt etiam neruoſa, & ex diuerſis lacertis compoſita, vt ſic ad ſenſum & motum eſſent habiliora. Nam ad vocis formationem neceſſario ſe aperiunt vel claudunt, quia illis abſciſſis, vel per aliquam opilationem vel contractionem aliam impeditis, verba perfecte non poſſunt formari. Item labia mollia ſunt & carnoſa, & hoc propter duriciei dentium temperamentum fuit neceſſarium. Dentes igitur & eorum nerui, cum ex natura ſint frigidi, nimis læderentur aeri frigido expoſiti, ſi non labiorum tegmine tuerentur. Item labiorum extrema ſunt rubicunda, quod accidit *ſecundum Conſtan.* propter cutis labiorum ſubtilitatem, quæ de facili à colore ſanguineo recipit quodammodo roſeam qualitatem,

Digitized by Google

tatem, vnde rubedo labiorum ſignum eſt puritatis complexionalis & impermixtionis turbati ſanguinis & interioris virtutis, ſicut è conuerſo labiorum liuiditas ſignum eſt defectionis virtutis & caloris naturalis. Item labia tenuia ſunt in ſubſtantia & ſubtilia, vt ſint flexibiliora ad motum, & habiliora ad aerem immittendum & intercidendum, ne ſubito attractus interioribus ſua frigiditate inferat læſionem, & ideo labia aeri frigido ſe opponunt, & ipſum recipiendo deputatum reddunt, vt ſuauius & vtilius ad interiora attrahatur. *Hæc omnia ſecundum Conſtan.* Conſimiles proprietates *narrat Ariſtot. lib.* 12. *circa finem*, vbi dicit: Labia hominis mollia ſunt & carnoſa, & ſeparari poſſunt propter ſalutem & cuſtodiam dentium, & vt conueniant ad exitum ſermonis, vnde & labia duplicem habent vſum, ſicut & lingua, cuius creatio eſt ad guſtandum humidum, & ad ſermonem proferendum, *ſicut idem expreſſe dic. Ariſt.* & ideo oportet, quod labia ſint humida, quia ſi creatio linguæ non eſſet talis diſpoſitionis, ad labia non poſſet lingua pertingere, ad dicendos multos modos literarum, quoniam quædam ex eis dicuntur per percuſſionem linguæ, & etiam quædam per coniunctionem labiorum, & ideo neceſſaria fuit labiorum creatio, vt optima eſſet naturæ operatio, & propter hoc fuit caro hominis valde mollis, quoniam homo eſt boni ſenſus tactus, ſcilicet & guſtus magis quam alia animalia. *Hæc omnia Ariſt. lib.* 12. Recollige igitur, quia labia ſunt tegmina dentium cuſtoditiua, mollicie ſua duriciei dentium temperatiua, vocis articulatæ & literalis formatiua, aeris frigidi vel calidi interceptiua, ſua rubicunditate vel liuiditate defectus, vel vigoris deſignatiua, virtutis interpretatiuę, ꝓpria organa paſſionum animæ, ſcilicet odii & amicitiæ doloris vel triſticiæ expreſſiua, vnde dicitur quod tremor labiorũ in phreneſi, & acutis morbis mortem protendit, *vt dicitur in prognoſticis.* Et hæc de labiis ſufficiant.

Cap. XVIII.

De Mento.

MEntum eſt dictum quaſi mandibularum fundamentum, eo quod inde oriantur, *vt dicit Iſidor.* menti autem, *vt dicit Conſtant.* duo ſunt oſſa, & ipſa iuncta ſunt in

medio, vbi dentes ſubtiliores firmantur quadrupli atque pares. Horum oſſium extremitas duas habet furculas, vna eſt acuta, cuius acumen quoddam ligamen inſerit, quod ligamen à latere temporum protenditur, per quod etiam & bucca clauditur & aperitur. Altera vero furcula groſſa eſt & rotunda, cuius rotunditate mentum fit mobile, *vt dicit Conſtan.* quia hoc membrum fuit neceſſarium propter originem mandibularum, & dentium inferiorum radicationem, & propter voluntariā aeris clauſuram & apertionem, fuit etiam conueniens propter faciei complexionem & perfectam ipſius vultus conſummationem, quod ſi fuerit proportionatum fronti, totam honeſtat faciem & decorat, *hæc omnia dicit Conſtan.* In mento autem animalis maxima eſt fortitudo, propter oſſis duritiem, & neruorum compaginationem, & propter fortem dentium radicationem, & ideo bruta animalia ſe tangi per mentum de facili non permittunt. Nam mento confracto tota eorum ferocitas quaſi armis perditis eneruatur, vt patet 1. *Regum* 17. vbi dicitur: Confregit Dauid mentum vrſi, & eruit ouem de ore eius, &c. Hominis vero mentum pertractari, amoris & fidei indicium eſt. 2. *Reg.*16. *Tenuit Ioab mentum Amaſa quaſi deoſculans eum.*

CAP. XIX.

De Ore.

OS eſt dictum ex eo, quod per ipſum quaſi per oſtium cibos immittimus, & ſputum foris eiicimus: vel eo quaſi de oſtio ſermones egrediuntur, *vt dicit Iſid.* os etiam, vt dicit idem, animæ nuncius eſt, quia illud ore exprimimus, quod prius in mente concepimus. Eſt aūt os, *vt dicit Greg.* multis circumſeptum cuſtodiis, ſcilicet dentibus & labiis, vt tot intermediis mens prius diſcernat, quam proferat ſiue dicat, vt prius verbum tranſeat per limam, quam per linguam. Fuit autem oris inſtrumentum neceſſarium, *ſecundum Conſtan.* propter nutrimenti ſuſceptionem. Nullum enim membrum in animali nutritur, niſi prius nutrimentum in ore recipiatur: os enim primo cibum recipit, & maſticando & immutando aptum digeſtioni ſtomacho tranſmittit, & propter hoc natura fecit os humidum intrinſecus, vt cibi ſiccitas eius humiditate facilius immutetur.

retur. Fecit enim os neruoſum & mediocriter durũ & concauum. Neruoſum, vt ſaporoſitas cibi facilius ſentiretur. Durum, ne cibi aſperitate læderetur, nec nimis factum durum eſt, ſed mediocriter, ne nimia duritia ſenſualitas guſtus impediretur. Concauum autem & rotundum fuit intrinſecus, vt cibus aſſũptus hinc inde facilius moueretur, & per dentes ſine impedimento ſpiritus transduceretur. Item neceſſarium eſt os propter aeris & ſpiritus attractionem, aer enim attractus per os, in ipſius concauitate immutatur, depuratur & ſubtiliatur, & ſic ad cordis refrigerationem per cannale pulmonis tranſmittitur, ſine cuius refrigerio cor præ nimii caloris incendio vreretur & deſtrueretur. Item neceſſarium eſt propter vocis informationem, ad hoc enim eſt palatum oris concauum, vt plectrum linguę moueretur facilius, & ad vocem formandam expedite eleuaretur & deprimeretur. Item vtile eſt ad groſſarum ſuperfluitatum, à cerebro & pulmone venientium, crebram eiectionem, quibus per oſtium oris eiectis, vitalis ſpiritus in corde, & animalis in cerebro, ſuas complent actiones expeditius. Item vtile eſt propter membrorum nutribilium à ſuperfluis exonerationem, quando ergo ſtomachus crudis humoribus oneratur, natura per vim expulſiuam operãte per oris orificium expurgatur, *ſicut dicit Conſtant. & Galen. ſuper illud aphor.* in vomitibus & purgationibus quæ ſponte fiunt, ſi qualia oportuit, fiant, conferunt & bene ferunt, ſi vero non, contrarium. Patitur autem os, *vt dicit Conſtan. in Viatico,* quandoq; ex aliis membris ſibi vicinis infirmantibus. Patitur autem puſtulas, vlcera & huiuſmodi ex corruptis humorib. aliunde ad buccam defluentibus, ſi rubeat ita quod nigredini attineat & caleat, doleat aut ardeat, materia ſanguinea eſt & cholerica, ſi vero multum nigreſcat, tanto moleſtius eſt & timidius, ne forſan ad cancrum deueniatur. Accidunt autem vlcera in ore lactentium paruulorum prouenientia ex acumine lactis, & eius corruptione. *Hucuſque Conſtantinus in Viatico particula ſecunda.*

CAP XX.

De Dentibus.

DEntes, *ſecundum Græcos* dicuntur ὀδόντες, quaſi omnia oppoſita diuidentes & incidentes, *Vt dicit Iſido.* Et ſunt dentes, *ſecundum Conſtant.* quædam plantaria in oſſibus maxillarum & menti quibuſdam radicibus inſerti, & ſunt in maribus, *ſecundum Conſtan.* 32. Sedecim enim in maxillaribus ſunt poſiti, quorum quatuor in anteriori parte pares vocantur & quadrupli, & hi lati ſunt & acuti, inciſores vel præciſores à medicis nuncupantur, ad inciſiones cuiuslibet cibi ſunt apti, & quicquid in eis accipitur, in ore conteritur & mordetur. Sunt iterum duo qui canini ſunt dicti collaterales quadruples, & in ſummitate acuti, duris cibis tamen molendis apti. Et dicuntur *ſecundum Iſido.* canini, quia ad ſimilitudinem caninorum conſiſtunt, & canes per ipſos oſſa rodunt, præciſoribus enim dentibus ſunt fortiores, acutiores & rotundiores, & ideo à quibuſdam columnellę vocantur, & quod priores præcidere non poſſunt, iſtis tanquam fortioribus ad confringendum tradunt. Sunt & decem alii ex vtraque parte ſuperioris mandibulæ, qui collaterales quadruplis, hi ſunt lati atque groſſi, hi molares ſunt vocati, & ad molendum bene ſunt apti. Nam quæ conciſa & confracta ſunt à prioribus more molæ ſubigunt, *Vt dicit Iſid.* Sunt quidem in ſuperiori mandibula 16. dentes, ſcilicet quatuor quadrupli atque pares, & duo canini, & nouem molares, & totidē etiam dentes numero collocantur in inferiori mandibula ſeu in mento. Dentes igitur quantum ad ſuum numerum & etiam ad officium quadrifarie diuiduntur; quidam enim ſunt inciſiui, & hi ſunt quatuor, duo ſuperiores, & duo inferiores, qui primo aſpectui ſe offerunt: quidam vero ſunt pares, & hi ſunt quatuor, duo ſuperiores, & duo inferiores, qui aliterutrum, iuxta inciſiuos poſiti mutuo ſe contingunt. Quidam vero dicuntur collaterales ſeu canini, & hi quatuor, ſcilicet duo ſuperiores & duo inferiores, ſe mutuo collidentes: quidam vero ſunt molares, & hi 20. ſcilicet decem ſuperius & totidem inferius mutuo ſe tangentes, & quæ ab aliis inchoata ſunt quaſi molæ continue concidentes. Hi omnes ſunt mandibulis radicati & quodam-

dammodo furcati, ſed diuerſimode, quia anteriores, ſcil. quadrupli & pares, vnam habent furculam ſeu radicem: canini vero molares tres vel quatuor habere dicuntur, *Vt dici. Conſtan.* Dentium quoque numerum diſcernit qualitas ſexuum. Nam in viris plures, in fœminis pauciores inueniuntur, *Vt dicit Conſtan. & Iſido.* Diſtinguuntur etiam dentes ſecundum proceſſum ætatis, quoniam, *ſicut dicit Ariſtot. lib.* 2. quod dentes ſenum generaliter ſunt nigri & non acuti, vt patet in canibus, quorum ætas per dentes noſcitur, quia dentes iuuenum ſunt albi & acuti, ſenum vero è contrario. Excipit tamen *Ariſtò. ibid.* ab hac generalitate dentes equorum, quos dicit habere propriū, quod procedente ætatę magis albeſcunt. Dicitur etiam ibidem, oportet vtique ſcire, quod animalia quæ ſunt multorum dentium & coniunctorum, ſunt vitæ longioris, quæ vero paucorum ſunt dentium & ſeparatorum, ſunt vitę breuioris. Item dicitur ibidem, omne animal quadrupes generans animal ſibi ſimile, habet dentes.

Item homo eiicit dentes in iuuentute anteriores non molares, & hoc contingit forſan propter furcularum & radicum debilitatem. Molares autem non eiicit propter cauſam contrariam, & eſt generale in aliis animalibus, quæ non eiiciunt aliquem dentem priuſquam alter ſibi ſimilis in loco oriatur primitus. Item *Ariſtoteles lib.* 12. Omne animal carens dentibus in ſuperiori mandibula, eſt ſiccum & terreſtris naturæ, omne animal habens dentes in vtraque mandibula eſt pinguedini ſimile. *Item idem lib.* 14. Natura non facit aliquid niſi quod melius & perfectius eſt, & ideo neceſſe eſt, vt materia partis terreſtris declinet à quibuſdam animalibus ad partem ſuperiorem, ſcilicet in dentes & culmos prominētes, & in quibuſdam in cornua. Et propter hoc nō poteſt habere dentes in vtraq; mandibula animal habens cornua. *Itē ibi. lib.* 16. Solūmodo inter alia oſſa creſcunt dentes dū remanet animal, & hoc eſt manifeſtū in dentibus ſuper excreſcentib. & declinantibus à locis ſuis contingentib. ſe inuicem. Et cauſa incrementi illorum eſt propter operationē eorum. Si enim non creſcerent, conſumerentur cito, & propter hoc teruntur cito dentes animalium comedentium multum & carentium dentibus magnis. Et propter hoc ingeniata eſt natura, & aggregauit

dentes ad inuicem propter ſenectutem & finem, aliter ſi vita duraret per millenarium, ſemper dentes plures eſſent quam in prima creatione, *Vnde dicit idem lib.* 2. dentes qui oriuntur intra gingiuam, non oriuntur in viris & mulieribus niſi poſt viginti annos & forte in quibuſdam mulieribus poſt 60. & origo eorum erit cum maximo dolore, *Item idem lib.* 19. Dentes acuti oriuntur ante latos, quoniā dentibus acutis indigetur ad abſciſſionē cibi prius, quia prius eſt abſcindere quam molere, ideo etiam citius creſcunt, quia minores ſunt, quia origo minoris rei eſt ex calore ante originem rei maioris. Item calor etiam lactis facit oriri dentes cito, & propter hoc eſt quod pueri lactentes lac, calidius naſcuntur in eis dentes citius. *Item idem etiam ibidem.* Anteriores dentes naſcuntur in oſſe tenui & etiam debili, propter hoc ſunt velocis caſus. *Huc vſq; Ariſtot.* Ad hæc *Conſtantinus in Viatico particula ſecunda.* Dentium magnum eſt iuuamentum, & cum iuuamento magnum corporis ornamentum ipſorum, inquam, non patientium, quoniam in patientibus actio corrumpitur. Quorum paſſio diuerſa eſt. Cuius diuerſitatis pars eſt viſui manifeſta, ſicut putredines, fœtores, rupturæ, pforationes, motiones, caſus, limoſitates, & ſimilia, pars vero non apparens eſt & occulta, ſicut quando dentes nimium dolent, & tamen exterius ſani apparent. Cauſa autem talis doloris ſunt humores à capite deſcendentes, vel à ſtomacho mediante fumoſitate aſcendentes, vel humores acuti in gingiuis & tunc dolores nimii cum ſaltu & pulſu ſentiuntur propter malitiam humorum & acumen. Si vero dolor eſt à capite, grauitas ſentitur in capite & dolor, in facie rubor ex ſanguine vel cholera ad radices dentium deſcendente. Si vero fuerit à ſtomacho, dolor ſentitur in ſtomacho, & aſſidua eructatio egreditur & erumpit. Dentes etiam aliquando perforantur, aliquando rumpuntur, aliquando ex vermibus in citrinum viridem ſeu nigrum colorem mutantur, quæ omnia ex corruptis & peſſimis humoribus, ex malis cibis per neruos ad ligamentum dentium deſcendentium accidere dignoſcuntur. Dentes etiam aliquando mouentur, & cauſa motus humores ſunt in dentium radicibus, quia ſi ſint acuti, neceſſe eſt in dentibus foramina effici, ac fœtores & putredines generari. Quod ſi vermes fuerint in

cauſa,

cauſa, dolor maximus gignitur, quia neruum ſenſibilem corrodendo penetrant. Obſtupeſcunt etiam dentes & exacerbantur ex humore acido intus, vel extra neruos ſenſibiles inficiente & dormitare videntur ex cauſa nimis frigida, ſicut ex niue vel glacie neruos dentium conſtringente. Item dẽtes quandoque cadunt ex nimia humiditate ligamenta dentium relaxante, quandoque ex nimia ſiccitate, vt patet in ſenibus, quorum dentes propter ſubtractionem humiditatis nutribilis dilabuntur. Has & multas alias dẽtium recitat *Conſtantinus* paſſiones. Sed hæc ſufficiant. Recollige igitur ex prædictis, quod dentes in mandibulis, tanquam in fundamentis propriis radicantur ex frigiditate dominante, albiores cæteris oſſibus efficiuntur, propter ſui duritiam de facili non læduntur. Subſtantia enim dentium eſt ex ſe impaſſibilis, cum non ſit ſenſibilis, *vt dicit Conſtan.* Vnde dens ruptus nullum dolorem patitur. Dicitur tamen pati & dolere propter neruum ſenſibilem, qui in eius radicibus ſæpe læditur & grauatur. Dentes enim intrinſecus neruis colligantur, terminos carnis dentes excedunt, & tamen in carne radicantur nihil intra ſe, nec in ſe eſſe patiuntur. Clauſi ſunt labiis ne videantur. Indecens eſt enim cum apparent niſi forſan propter riſum. Item ſuperiores ad inferiores reuertuntur & ſibi inuicem mutuo coaptantur, & ſi inferiores aliquando moueantur, ſuperiores tamen fixi immobiles reperiuntur. Ordinate autem ad inuicem componuntur, ad informationem articulatæ vocis maxime cooperantur, toto corpori obſequuntur.

Cap. XXI.

De Lingua.

Lingua à lingendo cibum eſt dicta, vel quia per eam articularis ſonus verba ligat, ſicut enim plectrũ chordæ ſic allliditur lingua dentibus, *vt dicit Iſidor.* Eſt autem lingua inſtrumentum guſtus & locutionis, *vt dicit Conſtant.* & componitur de ſubſtantia molli, carne poroſa & ſpongioſa. Eſt autem neruoſa, propter ſenſum & motum, poroſa, vt facilius ſapor penetret ad neruum faciẽtem guſtum, ad quem veniunt multæ venæ ſanguine plenæ, vnde rubicunda eſt in colore. Hæc operatur panniculis quibus ſpacium buccæ & palatum induitur & veſtitur, à ſuperiori

parte patet tota, ab inferiori autẽ parte patet vſq; ad ligamenta, quibus merito eſt connexa, vnde radices linguæ & ſenſibiles nerui quibus recipit ſenſum & motum à ſpiritibus ſunt occulti. In quibuſdam autem hominibus, *vt dicit Conſt.* contrahitur lingua plus quam oportet, in tantum quod nec in diuerſas partes mouetur, vnde oportet incidi ligamenta, vt motus per totum buccæ ſpatium amplietur. Paſſiones enim multæ accidunt linguæ, vt in ſubſtantia ipſius vel in neruis ad illam venientibus, *vnde in viatico Conſtantinus.* Lingua animalis perdit motum volũtarium. Vnde & vſum amittit ſermonis, cuius cauſa eſt ex defectu virtutis motiuæ ex cerebro veniente vel ex neruo opilato, per quẽ virtus tranſit animalis. Aliquando ex apoſtemate vel ex puſtulis in lingua accidentibus. Aliquando ſunt propria vitia in ſubſtantia linguę, ſicut complexio mala, ex qua eſt ſenſibilis diſtemperantia ex nimio calore, frigiditate vel humiditate vel ſiccitate, vel apoſtema vel tumor, & ſimilia, quod ſi lingua videatur nimis tumida exceſſum caloris deſignat. Si vero alba, frigiditatẽ: ſi mollis, humiditatem: ſi ſicca & aſpera, ſiccitatem, & omnia talia linguæ impediunt vſum, vel tollunt in toto vel in parte. Si autem lingua ſana videatur nullas habens maculas, loquela tamen ſit ablata, ex cerebro eſt defectus vel ex neruis ſenſibilibus opilatis. Aliquando eſt perditio loquelæ ex perdita mente, vt in phreneſi vel lethargia. *Hucuſq; Conſtantinus in viatico.* Alios deſignat defectus linguæ *in panteg. Conſtantin. vbi dicit:* accidunt puſtulæ latæ & extentæ in pelliculis exterioribus linguæ, ſicut accidit pueris malum lac ſugentibus, & ſunt quandoque albi, quandoque nigri coloris, accidit autem apoſtema linguæ, eam nimis magnificans, & ab ore exire faciens, & vocatur exilium linguę, Aliud etiam genus apoſtematis linguæ eſt quod rana vocatur, eo, quod ſicut rana naſcitur ſub lingua, & aufert vſum linguæ, & ita rana muta dicitur ab effectu. Eſt autem aliud apoſtema linguæ ſanguinolentum, vnde tota lingua patitur & loquela pariter cum guſtu impeditur. Ex viſcoſis enim humoribus in lingua dominantibus ſenſus guſtus corrumpitur & immutatur, ita vt dulcia amara & inſipida iudicentur & è contrario, *vt dicit Galenus.* Item *Galenus ſuper apho.* quod accidit linguæ balbuties ex nimia humiditate,

quando

Digitized by Google

quando lacerti linguæ præ nimia humiditate in extremis nequeunt dilatari, ſicut eſt videre in ebrioſis, qui balbutiunt, quando in cerebro humore nimio perfunduntur. Vnde *dicit ibidem Galenus.* Naturaliter autem balbutientes vel propter nimiam cerebri humiditatem balbutiunt, vel propter linguæ humectationem, vel propter vtrumq;. Illa etiam ſuperflua humiditas eſt cauſa quare aliqui efficiuntur drauli, qui aliquas literas proferre non poſſunt, ſcilicet r pro n, vel c pro t proferunt, & hoc patet in infantibus, qui multas literas corrumpunt, & eas proferre non poſſunt. Hæc omnia dicit *Galenus ſuper illum aphoriſmum* hypodrauli à diarrhœa maxime capiũtur, quia nimia humiditas talium quæ eſt cauſa draulizationis redit ad ſtomachũ & inteſtina ſæpe lubrificando inducit diarrhœam vel dyſenteriam, id eſt fluxum ventris, *ſicut dicit Galenus.* Item *dicit Conſtantin. in panteg.* quod in laterib. ligamentorum linguæ ſunt quædam venæ, quæ ſaliuam linguæ adminiſtrant. Hæc ab initio linguæ incipiunt, à quibus emanat quædam humectatio phlegmatica, quæ ſaliua appellatur, vnde illæ venæ vocantur à medicis ſaliuales, ſiue habitatio ſaliualis. Initium autem linguæ vnde exeunt hæ venę, eſt caro glanduloſa & alba, ipſius ſaliuę generatiua, quę humectat linguam & temperat ciborum ſiccitatem, & augmentat eorum ſuccoſitatem, vt poſt dicetur. *Vnde dicit Ariſtoteles in 6.* quod oues aliquando habent ſub lingua venas albas, & illæ faciunt fœtus albos, & aliquæ habent nigras & illæ faciunt fœtus nigros, aliæ varias & illæ procreant fœtus varios, &c. Recollige igitur breuitur ex iam dictis, quod lingua eſt ſubſtantia carnoſa, ſanguinea & poroſa, influentiæ ſpiritus receptiua, in complexione calida & humida, in diſpoſitione tenuis & oblonga, anteriori parte ſimilis gladio in cono, in colore rubicunda, in loco concauo & humido, ſita ad motum facillima, vocum informatiua, ſaporum diſcretiua, per emiſſionem ſaliuæ oris humectiua, conceptionum animæ interpretatiua, dentibus & labiis quaſi muro duplici circumſepta. In diuerſis animalibus quoad figurã varia. Nam in quibuſdam breuis eſt & groſſa, in quibuſdam vero è conuerſo. Qui vero habent linguam groſſiorem, habent vocem grauiorem & è conuerſo. Quædam etiam animalia habent linguas medi-

medicinales & ſalutiferas, & hoc vel ex naturæ bonitate, vel ex occulta aliqua proprietate, vt lingua canis, *vt dicit Caſſiodorus*. Quædam autem linguas habent mortiferas propter malitiã & furioſitatem humoris in eis dominantis, ſicut lingua ſerpentis, draconis & rabidi canis, cuius morſus eſt ſumme venenoſus, cuius lingua apparet ſemper extra os & diſtillat venenum & inficit aquam in quam cadit, de qua qui biberit, efficitur rabioſus, *vt dicit Auicenna & Conſtantinus in tractatu de venenoſis animalibus & venenis*. Vnde etiam ſerpentum linguæ, *ſecundum Ariſtotel.* nigræ ſunt, ſiue liuidæ, ſiue ſubruſæ & maculoſæ, acutæ & in motu velociſſimæ. Et hoc contingit propter humorem furioſum & venenoſum, qui tam velociter linguam agitat, vt vna numero bifurcari videatur, lingua tamen aſpidis, quamuis in corpore viuentis ſerpentis plena ſit veneno mortifero: ſeparata tamen à corpore & deſiccata, venenũ perdit, & venenum ſi præſens fuerit, prodit, vnde in præſentia veneni ſudore prorumpere conſueuit. Vnde animalis lingua velut vtilis & proficua reputatur inter theſauros regios precioſa, quamuis prius fuerit venenoſa, &c.

Cap. XXII.

De Saliua proprietatibus.

SAliua eſt humor phlegmaticus ex naturalibus venis linguæ generatus, *vt dicit Conſtantinus*. Eſt autem ſaliua naturaliter humida, in colore alba, ex continuitate motus linguæ, & inſtrumentorum ſpiritualium ſpumoſa, in ſapore inſipida, quia potentialiter eſt omnium ſaporum in ſe receptiua. Si enim eſſet alicuius ſaporis determinati, non eſſet alterius ſuſceptiua. Eſt etiam *ſecundum eundem Conſtantinum* ſaliua inter guſtum & eius obiectum media, nihil enim ſenſu guſtus percipitur, niſi cuius ſapor mediante ſaliua guſtus organo præſentatur. Vnde etiam ipſa ſecundum qualitatem ſaporis rei guſtatæ immutatur. Fuit autem neceſſaria ſaliua, *vt dicit Conſtantinus* ad humectationem oris, vt ſaliuæ beneficio irrigaretur. Item propter digeſtionis præparationem. Cibus enim ſiccus in ore aſſumptus non vtiliter ſtomacho mitteretur, niſi ſaliua media prius humectaretur, quia ſine ſaliuæ adminiculo, res ſicca non de facili transglutiretur. Item vtilis eſt ad faciliorem

Digitized by Google

rem ſuperfluitatum cerebri & pulmonis euacuationem, quia tales emunctiones calore vel frigore indurantur aut inuiſcantur, non ita de facili per oſtium oris extraherentur, niſi primo cum humoris ſaliualis adiutorio lubricando ad exitum pararentur. Item ſaliua hominis ieiuni habet quandam vim latentis infectionis, vnde & ſanguinem animalis lædit, ſi in aliquo vulnere aliquid ſanguini admiſceretur, *vt dicunt prædicti autores in tractatu de venenis.* Et hoc forſitan eſt, *vt dicit Auicen.* ratione cruditatis. Humor enim crudus ſanguini perfecte digeſto in ſuis qualitatibus repugnat & ſuum, *vt dicunt autores*, perturbat temperamentum. Hinc eſt etiam, *vt dicunt ſancti, & habetur à Plinio*, quod ſaliua ſiue ſputum hominis ieiuni interimit ſerpentes & venenoſis animalibus eſt venenum. *Sicut dicit Baſilius ſuper illud verbum in hexameron.* Ipſa conteret caput tuum & tu inſid. calca. eius. *Gen. 3. Item ſicut dicit Galenus ſuper aphor. ibi*, in saniei ſputo fit phthiſis & fluxus, & vbi ſaliua tenetur, moriũtur, &c. Phthiſici propter vlcus pulmonis ſemper tuſſiunt, & à ſuperfluitate ſaniei vlterius ſpuendo ſe exonerant prout poſſunt, ſed tamen mors imminet, quando non ſpuunt, quia retenta eius ſaliua cum ſanie, viæ ſpiritus interius clauduntur, & ſic phthiſici ſuffocati moriuntur. *Item ſicut dicit Galenus in lib. cryſis.* Inter ſputum & ſaliuam eſt differentia. Nam ſaliua eſt ſuperfluitas naturalis nutrimenti pectoris & generatur digeſta. Sputum vero eſt illud quod ad pectus aduenit, ſecundum diuerſitatem curſus naturalis & curſus præter naturam, nec eſt ſemper digeſtum. Et ideo ſputum in acutis febribus & apoſtematibus ſi leuiter fiat cum ſignis digeſtionis & ſine tuſſi laborioſa, fortitudinem ſignat virtutis & defectum morbi, *ſicut dicitur in prognoſtica, & è conuerſo. Et ſecundum Galenum & alios commentatores ibidem.* In ſaliua ſiue in ſputo conſiderantur tria generaliter: Color ſcilicet, odor & ſapor. Quia ſi ſputum fuerit in colore liuidum, cordis & ſpiritualium ſignat læſionem. Si vero ſanguineum cum ſanie admixta, pulmonis deſignat alterationem. Si etiam fuerit in odore fœtidum, interiorem ſignat corruptionem. Item ſi in ſapore fuerit amarum aut acidum, humoris corrupti in ſtomacho & pulmone ſeu in ſubſtantia linguæ ſignat dominationem. Item in ſputis abundare, ſignum eſt phlegmaticæ

gmaticæ complexionis, vnde & in ſenibus ſolent ſputa abundare groſſa & viſcoſa, ſecundum intenſionem frigiditatis & reſolutionem vel diſſolutionem humiditatis ſubſtantialis, &c.

Cap. XXIII.

De Voce.

VOx eſt aeris tenuiſſimus ictus, plectro linguæ formatus, *vt dicit Iſidorus & Priſcianus.* Organa autem vocis ſiue inſtrumenta multa ſunt, *vt dicit Conſtantinus* ſcilicet pulmo, arteriæ, guttur, vuula, os, dentes, labia, atque lingua. Sine enim iſtorum inſtrumento vox non formatur. Et horum quædam ſunt vocis receptiua, ſicut pulmo cum ſuis receptaculis & canalibus. Quædam vero ſunt vocis ordinatiua, ſicut vuula, quæ *ſecundum Conſtantinum* pulcram reddit & fortem, quando ad alia ſe habet proportionaliter. Aerem enim introeuntem temperat, & ne nimis impetuoſe exeat, cohibet & refrenat. A receptione etiam pulueris guttura & arterias prohibet & conſeruat. Quædam enim ſunt vocis emiſſiua, vt canales pulmonis, & arteriæ, quæ ſunt quædam fiſtulæ, quæ ſi fuerint lenes, mundæ & temperatæ dulcem ac temperatam & æqualem reddunt vocem. Si vero aſperæ fuerint, & plus debito fuerint latæ & ſtrictæ aut diſtortæ, nimis grauem vel exilem diſſonam aut inæqualem emittunt vocem. Ad formationem igitur vocis aer in folliculo pulmonis recipitur, & per ordinatum arteriarum motum per os emittitur. Vnde ex veloci aeris commotione & organorum vocis extenſione ſonus redditur, qui in ore animalis prolatus, & plectro linguæ formatus vox à ſapientibus dicitur. *Hucuſq; Conſtant. in panteg. Vnde Ariſtot. lib.* 4. Pulmo eſt primum vocis receptaculum. Et ideo omne animal carens pulmone, caret & voce ac loquela. Loqui enim eſt diſtinguere vocē. Vnde omne animal non habens linguam abſolutam, non habet vocem, *vt dicit idem.* Apes vel muſcæ carent voce, faciunt tamen crepitum in volando, extendendo, & contrahendo alas per aerem cadentē inter corpus & alas, & ſic faciunt locuſtæ. Et huius probatio eſt, quod nunquam faciunt ſonum in ſedendo, ſed tantummodo in volando. Rana autem habet vocem propriam & anterius linguæ ſuæ applicatur

ſatur ori ſuo, & quod ex lingua propinquat cannæ pulmonis abſolutum eſt, & propter hoc habet vocem propriã, & eſt coax, nec facit hoc niſi in aqua tantum, & proprie maſculus tempore coitus, quando clamat fœminam per vocem cognitam. Rana vero multiplicat vocem, quando ponit mandibulam inferiorem in aquam, & extendit ſuperiorem, & per extenſionem duarum mandibularum vociferant, & propter nimium conatum extenſionis lucent earum oculi ſicut candelæ, cantant & vociferant plus de nocte quam de die, quia tunc eſt ſæpius coitus earundem, &c. Item ibidem, aues parui corporis plus vociferant & garriunt quam magni, & maxime tempore coitus, quoniã vociferatio auium eſt maxime in illo tempore. *Item idem*: Gallus vociferat poſt bellum & victoriam. Item in auibus eſt quod maſculus dat vocem & non fœmina, ſicut gallus & mas coturnicum, loqui autem appropriatur homini, qui autem naturaliter ſunt muti, ſunt ſurdi, & habent vocem, ſed omnino indiffinitam, *Vt dicit idem. Item in eodem libro*: Omnes fœminæ ſunt ſubtilioris vocis & acutioris quam maſculi, præter vaccam, quia vox fœminę eſt groſſior. Item ibidem exitus ſpermatis eſt in maribus apud alterationem vocis, & hæc eſt in termino duorum ſeptennium, aliquando mutatur tamen vox citius in quibuſdam, & eſt ſignificatio motus ad luxuriam. Item ibidem, quando equi incipiunt coire, erit eorum vox maior, ſimiliter fœminæ, vox tamen fœminæ clarior eſt. Item ibidem voces maſculorum mutantur quando mutilantur. *Item dicitur lib.* 8. Voces omnium quadrupedum mutantur & efficiuntur, ſicut voces fœminarum quando caſtrantur. *Et lib.* 19. *dicitur*: Cauſa acuminis & alterationis vocis eſt, ſecundum alterationem ætatum, quoniam vox iuuenũ animalium eſt acutior voce ſenum, & mulierum quam virorum, & voces omnium animalium ſunt acutiores in iuuentute. *Item idem*: Multæ fœminæ, & multi iuuenum vociferant voce acuta, quoniam propter debilitatem mouent paucum aerem, & quod eſt paucum mouetur velociter, & vox velox eſt acuta, grauitas autem vocis ſequitur tarditatem, & aer multus mouetur tardus, mares autem & ſenes mouent multum aerem, & ideo ſunt grauioris vocis, neruos enim & arterias habent fortiores maſculi quam

fœminæ,

fœminæ, & ſenes quam paruuli, & non caſtrati quam caſtrati, propter debilitatem ergo neruorum erunt voces caſtratorum ſimiles vocibus fœminarum. *Hucuſque Ariſt.* Vox æqualis clara, flexibilis inter acutum & graue mediocris eſt laudabilis, ſicut è conuerſo, vox tremula, rauca & aſpera, debilis & diſſona, nimis grauis vel acuta eſt vituperabilis, nam vox vnica diſſona & inordinabilis, multarum confundit vocum harmoniam. Vox itaque conſona, dulcis & ordinata, eſt lætifica, amoris excitatiua, paſſionum animæ expreſſiua, vigoris & virtutis organorum ſpiritualium proteſtatiua, puritatis & bonæ diſpoſitionis earundem oſtẽſiua, laboris ſubleuatiua, tędii ſeu faſtidii ablatiua, ætatis & ſexus diſcretiua, præconii & laudis acquiſitiua, affectionis audientium mutatiua. Sicut de Orpheo dicitur in fabulis, quod vocis ſuæ modulatione arbores & nemora, mõtes & ſaxa demulcebat, ita eſt etiam vox compoſita naturæ conſona & amica, quia non ſolum delectat homines, verum etiam bruta animalia, quod patet in bobus, qui cantu bubulci dulci ſono potius, quam iaculo ad laborandum excitantur. Volucres etiam in dulcis vocis modulo delectantur, in tantum quod ſæpe per dulce ſonum ad laqueos & pericula ab aucepe prouocantur. *Iuxta illud poeticum:*

Fiſtula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Item, per dulces cantilenas & harmonias muſicas, infirmi & maniaci & phrenetici ad ſenſum mentis & ſanitatem corporis ſæpius reuocantur. *Vnde dicit Conſtantinus in Viatico particula 2. cap. de amore qui dicitur Hereos ſic dicit.* Dicunt alii quod Orpheus dixit: Imperatores ad conuiuia me inuitant, vt ex me ſe delectent, ego tamen delector ex ipſis, cum quo velim, animos eorum flectere poſſim de ira ad manſuetudinem, de triſtitia ad lætitiam, de auaritia ad largitatem, de timore ad audaciam. Hęc eſt ordinatio muſicorum, quæ circa ſuauitatem animæ eſſe dignoſcitur, & cum dulciſona etiam melodia dæmones aliquando coarctantur, & exire de corporibus compelluntur, vt patet in Saule à quo ſpiritus malus voce Dauidica recedere cogebatur, *Vt patet* 1. *Regum* 17. Ex quibus omnibus iam patet, quam vtilis ſit iucunda vox atque dulcis. E contrario vero eſt de voce inordinata & horribili, quia non lætificat, ſed

contri-

Digitized by Google

contriſtat & aures ac mentem grauat. *Vnde Conſtantinus in quodam cap. ſupradicto.* Interrogatus quidam philoſophus, quare homo horribilis grauior eſſet quam quodlibet pondus, taliter reſpondiſſe fertur. Homo, inquit, horribilis pondus animi eſt, &c. Hęc de voce bona & mala nũc ſufficiant. Nam de his quæ vocem impediunt, ſup. dictum eſt in tractatu de lingua. Et adhuc etiam dicetur infra, &c.

Cap. XXIIII.

De Gutture.

GVttur eſt extremitas canalium pulmonis, *vt dicit Conſtantinus*. Et eſt duplicis iuuamenti, maius & primum eſt, vt aerem attrahat & emittat, ſecundum eſt, vt cibos interius traiiciat & vocem faciat. Hęc canalis ſubſtantia cartilaginoſa eſt atque dura, vt cum ventus exeat, vox emiſſa fiat clara, nam raucitas vocis fit ex humiditate canalis pulmonis. Componitur igitur à tribus cartilaginibus, prima eſt anterius, gibboſa exterius, concaua interius. Secunda priore eſt maior, & recte iuxta os ſtomachi collocatur. Tertia cartilago media inter primam & ſecundam. Ex iſtis cartilaginib. quaſi quadam concatenatione guttur componitur, vt dilatetur & conſtringatur, induitur tota ſubſtantia gutturis eiſdem panniculis, quibus lingua induitur & palatum. Concauitas autem gutturis, quam aer intrat & exit, habet quoddam corpus linguæ ſimile compoſitum ex glande & pinguedine & pelliculis, & vocatur à medicis lingua gutturis ſiue cataracta, & eſt primum vocis vt dicitur inſtrumentum. Non enim poteſt aliter vox eſſe, niſi claudatur iſta cataracta, quia ſi via gutturis fuerit aperta, impoſſibile eſt vocem eſſe: quia aer paulatim exit. Vnde gutturis cataracta ad flatum conſtringendum fuit neceſſaria, quia vero guttur patitur ab humoribus à capite deſcendentibus, vnde raucitas generatur & tuſſis, quandoq; à tractu corrupti & ſicci aeris, quandoque etiam ab iniectu pulueris, ideo habet vuulam pro obſtaculo, ne puluis & huiuſmodi aliquid pulmonem valeant ſubintrare, quæ fuit neceſſaria, vt vocem faceret pulchram, fortem, & expeditam. Alleuiat autem aerem introeuntem, eiuſq; temperat frigiditatem. Vnde quidam moriuntur, quando ra-

dicitur eis inciditur, quia nimium recipiunt aerem guttur & pulmonem infrigidantem. Eſt igitur guttur organum vocis informationi neceſſarium cibi & potus, in primum digeſtionis locum, ſcil. in ſtomachum inductiuum, quia ideo longum eſt & rotundum, vt amplioris aeris ad infrigidationem caloris cordis ſit facilius attractiuum & expulſiuum. Eſt autem in vtraque extremitate magis concauum, & in medio magis ſtrictum, vt ſic ſit vocis magis informatiuum. Eſt autem ex diuerſis cartilaginibus more ſcyphi ſe cooperientibus compoſitum, vt fortius exiſtat, & ita vt ex teneritudine cartilaginis ad vocem variandam facilius ſe reflectat. Ingeniata autem eſt natura circa guttur, vt ſecundum duplex officium, animali neceſſarium duplicem viæ habeat concauitatem. Habet enim viam canalem ad aerem attrahendum, & anhelitum perficiendum. Habet etiam & viam manifeſtam ad cibum recipiendum, & hæc duplex via quodam cooperculo quod epiglotis dicitur, diſtinguitur, habet enim ſe in ſuperficie gutturis ad modum veſtis, ad vtrumque foramen gutturis æqualiter ſe habentis. Cum enim natura cibum appetit clauſo foramine anhelitus, foramen ad ſuſceptionem nutrimenti omnino ſe aperit, & è conuerſo, cum natura attractionem aeris deſiderat, foramen aliud gutturis ſe claudit & obturat. Item contingit guttur multipliciter pati, ſcilic. per extrinſecam compaſſionem, ſiue qualemcunque læſionem. Item quandoq; per incautam cibi vel potus ſumptionem. Si enim cibus intrauit meatum, per quem contrahitur aer, via ſpiritus de facili intercluditur, & animal ſuffocatur, quandoque per humorum fluxum & rheumatiſationem. Contingit autem humores à capite ad canales gutturis cõfluere, & ibidem facere apoſtema, quod ſi materia cholerica fuerit & furioſa, cito mortificat animal & ſuffocat, nam, *Vt dicit Conſtan.* anguſtat flatum, ita quod infirmus vix cibum vel potum ſumere poſſit vel recipere, dolorem patitur nimium, ſi autem ſit materia ſanguinea, infirmus apparet plenus corpore, rubeus in facie, venæ ſunt plenæ, plenus pulſus, tumor calidus & dulcis, ex ſuperabundantia ſanguinis ſentitur guſtus. Si vero ex cholera rubea, dolor eſt fortis anguſtia nimia, calor cum ſiti maxima & vigilia, amaritudo in guſtu eſt. Si autem ſit ex phlegmate,

non

non tantum dolet, ſed tumet lingua & molleſcit. Si ex ſalſo ſit phlegmate, omnia ſaporat in gutture tanquã ſalſa, vox patientis efficitur, ſicut paruulorum catulorum, quia ex ſiccitate ſalſi phlegmatis trachea arteria coarctatur, *Vt dicit Conſtan.* Contingit autem iſtam materiam malam quandoq; totam recolligi interius in pelliculam, quæ diuidit viam aeris, quæ dicitur trachea arteria, à via per quã tranſit cibus, quæ dicitur œſophagus, & facit ſquinantiã, quæ in vno die interficit. Ex compreſſione enim tracheæ arteriç denegatur aeri liber tranſitus ad cor. Ex compreſſione autẽ œſophagi ciborum tranſitus denegatur, quandoque colligitur materia, partim intra, & partim extra, & tunc iterum dicitur ſquinantia, & non eſt ita mortifera, quandoque tota materia eſt extra, & dicitur ſynantia, & eſt adhuc minus mortifera, tamen periculoſa. In omnibus his eſt dolor vehemens gutturis, ſed præcipue in prima cum ſuffocatione vocis, eſt etiam difficultas ſpirandi & reſpirandi, ita etiam replentur nerui ex ſquinantia, & ita maxillç ſpaſmantur, quod vix etiam cum malleo poſſunt dentes aliquando aperiri, & ita acurtatur lingua, quod vix vel nunquam poteſt extrahi. In omnibus iſtis morbis guttur prementibus bonum ſignum eſt velox aſpiratio anhelitus, & reſpiratio, quia trachea arteria non nimium eſt compreſſa. Vnde non ita timetur ſuffocatio, nihil enim ita timetur in hac paſſione, ſicut amiſſio aeris, à quo non poteſt animal per viceſimam partem vnius horç ſine periculo abſtinere. Hæc & multa alia, *Vt dicit Conſtan.* patitur guttur, ſcilicet vlcerationem & inflationem, ſitim immoderatam, vocis raucitatem, ex humiditate nimia arteriam gutturis infundente & vocem impediente, vel quandoque extinguente, vocis aſperitatem ex ſiccitate aeris vel corporis ſiue cibi vel pulueris inſtrumentum loquendi exaſperante. Sed de gutture dicta ſufficiant.

CAP. XXV.

De Collo.

COllum eſt dictum eo quod rigidum ſit & rotundum, caput baiulans & ſuſtentans, cuius pars anterior gula, poſterior vero ceruix vocatur, *Vt dicit Iſido.* Ceruix autem eſt dicta, eo quod per illam partem ad medullam ſpi-

nat cerebrum dirigitur. Vnde ceruix quaſi via cerebri dicitur, *vt dicit Iſid.* Eſt igitur collum membrum rotundum inter caput & corpus medium, & eſt oſſeum ex multis oſſibus & neruis compoſitum. Oſſeum quidem eſt, vt fortius ſit ad caput ſuſtentandum; neruoſum autem ad motum voluntarium faciendum, & ad ſenſum ad inferiores partes corporis deferendum. Collum enim influentiam virtutis motiuæ recipit à cerebro, & etiam ſenſitiue, & receptá ad inferiores partes corporis neruis mediantibus tranſfundit. Debet autem collum habere quandam conuenientiam & proportionem cum capite: nam ſi forma capitis fuerit temperate magis, & ceruix aliquantulum groſſa, bonitatem ſignat complexionis & diſpoſitionis, *vt dicit Conſtant.* Si vero fuerit caput paruum, & collum magnũ, quantitati illius non proportionatum, abundantiam deſignat materiæ ſuperfluam, & virtutis informatiuæ defectum, & eiuſmodi caput ſuper cephalica infirmitate, & auricularum dolore fatigatur, *vt dicit Conſtan. ſecundum autem Ariſt. lib.* 14. colli diſpoſitio variatur in animalibus & volatilibus. Nam in quadrupedibus ſpiſſi corporis, & crurium mediocrium collum curtum eſt & groſſum, & huiuſmodi animalium in collo plurima eſt fortitudo, vt patet in bobus & bubalis, & vrſis, & lupis, quorum maxima in ſpodylibus colli fortitudo eſt, & ideo ſolent boues per colla iugorum vinculis alligari, animalia vero longi cruris & groſſioris corporis ſolent eſſe colli longioris, & hoc propter neceſſitatem paſtus, vt patet in equis, camelis, ceruis, & huiuſmodi. Maxima autem equi pulcritudo eſt in collo, nam ſecundum eius erectionem & ſpiſſitudinẽ & extenſionem à pluribus æſtimatur animoſus. *Item Ariſtot. in eod.* aues habentes curuum roſtrum, habent curtum collum, vt patet in accipitribus, aquilis & niſis Quæ vero ſunt habentes roſtrum longum & rectum, habent collum longũ, vt patet in gruibus, ardeis, anſeribus, & hoc eſt, quia acquirunt cibum de profundo. Item idem ibidem. Omnes aues pedum longorum habent collum groſſum & ſpiſſum, & volant extenſo collo, & ſi habuerint collum longum & habile ad declinandum, declinant illud & quaſi complicant in volando. Item idem, ſi quod animal fuerit longi cruris, erit longi colli, & ſi curti; curti. Item omne animal habens

habens collum, habet pulmonem, tale vero quod non anhelat aerem, interius collum non habet. Animalia autem annuloſi corporis non habent collum diſtinctum à corpore, ſicut nec piſces, & hoc, quia non habent ſcapulas, quia non vocatur collum niſi membrum, quod eſt inter caput & ſcapulas, *Vt dicit Ariſtoteles ibidem.*

Cap. XXVI.

De Humeris.

HVmeri dicti ſunt quaſi armi, ad diſtinctionem hominis à pecudibus mutis: vnde nos humeros, illi vero armos habere dicuntur, *Vt dicit Conſtan.* Sunt autem humeri ex variis oſſibus compoſiti, quorũ præcipue iſta duo ſpatulæ dicuntur, ad modum ſpatæ latæ. Spatum enim latum dicitur. Fuerunt autem oſſa neceſſaria, *Vt dicit Conſtan.* de cauſis duabus, aut vt defendãt pectus, ne quid retro pateretur ab exterioribus, aut vt armorum ligent oſſa, quę interius ſunt concaua, exterius vero gibboſa. Erat autem intra concauitas, vt prodeſſet coſtis, quæ oſſa ſunt habentia nodos, quos medici vocant ſpatularum oculos, quod nomen ex officio aſſumpſerunt. Sicut enim oculi totius corporis anteriores ſunt defenſores, ita iſta à poſteriori pectora & eorum coſtas & oſſa defendunt & cuſtodiunt. Sunt autem iſti ideo oculi concaui, vt armorum acumina poſſint ingredi. Habet autem ſpatula duo acumina retro, vnum corui roſtro aſſimilatur, per quod eadem ſpatula furculæ eſt cõnexa, ne à ſuperiori locum ſuum exeat interius. Ad hoc natura poſuit alterum, ne ſubtus exiret acumen armorum, furculæ autem fuerunt ad hoc neceſſariæ, vt armos ligarent, & à pectore differre facerent, horum oſſa exterius ſunt rotunda, interius vero concaua, & cum teneritudine pectoris ante colligata, retro vero cum corui roſtro. Sunt autem eorum ligamenta oſſa cartilaginoſa, quæ vocantur ſpatularum capita ad hoc poſita tantum, vt concatenationem facerent armorum. Ex iam dictis patet, ꝙ humeri & armi iſti neceſſarii ſunt etiam ad ſpiritualium membrorum defenſionem. Item ad brachiorum, ſiue coſtarum, ſiue pectoris & vitalium oſſium catenationem, & colligationem. Item ad oſſium & ſpondylium colli ſup-

portationem. Item neceſſarii ſunt ad ponderum diuerſorũ ſuſtentationem, nam ratione ſuæ oſſeoſitatis & neruoſitatis maximam habent fortitudinem & vigorem. Item poſt caput & collum in corpore maximam obtinent eleuationem. Aliis enim membris ſupereminent ſub capite conſtitutis, vt patet in omni animali. Item patiuntur humeri, quandoq; ab extrinſeco, vt vulnera ſiue qualemcunque læſionem, ſiue propter nimiam laboris & oneris continuitatem, & tunc potiſſime curãtur per quietem, & alicuius vnguenti appoſitionem: *Vnde dic. Ariſt. lib. 7.* quod iuncturæ elephantis ſolẽt inungi oleo oliuæ, propter faciliorẽ oneris & laboris tolerationem, vt melius dormiãt. Item quandoque a cauſa intrinſeca, ſcil. ex fluxu humorum concurrentium ad iuncturas in neruis humerorum, ex quib. nerui grauantur, & in ſuo effectu impediuntur. Quandoq; etiam ipſæ iuncturę ſuperfluis humoribus replentur, ex quorum acumine dolor in ſenſibili neruo generatur.

Cap. XXVII.

De Brachiis.

BRachia à fortitudine ſunt dicta. Barim n. græce, forte dicitur latine, *vt dicit Iſido.* In brachiis enim thori lacertorum ſunt, & inſigne robur exiſtit. Hi thori dicuntur muſculi. Et dicuntur thori, eo quod illuc quaſi viſcera torta videantur, *vt dic. Iſi.* Brachium autẽ, *vt dic. Conſt.* ex duobus conſtat oſſibus, vnũ eſt ſupra, & appellatur cubitus ſuperior, alterũ infra, & dicitur cubitus inferior. Eſt autẽ os inferius priori maius, quia portans portato maius eſſe debet & firmius. Concatenatur autem brachium cum armo ſuperiori, & connectitur neruis fortiſſimis, quib. mediantibus, ſenſum & motum voluntarium recipit, & ad manum poſt tranſmittit. Sunt brachia rotunda propter maiorem ad operationem & motus habilitatem, & maiorem impaſſibilitatem, vt non facile patiãtur. Sunt etiam flexibilia in iuncturis tribus, ſcil. circa manum, cubitum, & armum, vt motui voluntario ſint habiliora, & ad obediendum voluntatis imperio promptiora. Præterea brachia reſpectu aliorum membrorum minus ſunt carnoſa, & hoc propter ſubſtantiam oſſium neruoſam, ex qua componuntur propter

roboris

roboris & virtutis ampliationem. In brachiis enim maxima eſt hominis fortitudo ad portandum, ad eleuādum, ad conſtringendum, ad repellendum, ad pugnandum, ad operandum. Item brachiorum oſſa ſunt groſſa, dura, concaua, medullis plena. Groſſa quidem ſunt & dura, ne de facili rumperētur: concaua, ne nimia ſoliditate nimis ponderoſa redderentur. Medullis plena, vt oſſa ſicca & dura medullarum pinguedine irrigarentur, & vt ſpiritus à neruis & venis confluentes medullari temperie ſeruarentur & nutrirentur. Cute, muſculis & lacertis intermixta, carne teguntur, ne ab aliquo extrinſeco de facili læderentur. In iuncturis & vertebris cartilagine veſtiuntur, ne nimia duricie oſſium mutuo ſe collidentium nerui ſenſibiles aliquā moleſtiam paterentur. Et vt ipſa oſſa in ſuis iuncturis planicie & mollicie cartilaginea expeditius mouerentur, & nullius aſperitatis occurſu tardarentur. Item brachia propter vnitatem, quam habent cum regione cordis, ſpiritum & pulſum per quaſdam arterias recipiunt, & variam ipſius mutationem & conſiſtentiam, defectum & profectum in venis & arteriis pulſantibus manifeſtant. Item brachia propter vicinitatem cerebri familiarem habent conuenientiam cum capite, & ab eo recipiunt latentis virtutis influentiam. Et ideo pro defenſione capitis ſecundū ſenſum naturæ, & ſine deliberatione, contra ictus ferientium ſe opponunt. Item venæ totius corporis, & maxime de regione capitis, cordis & epatis conueniunt in manibus, & digitis nutrimentum tribuunt. Et ideo, qui ſanguine repletos ſe ſentiunt, & grauatos aliquam de venis brachiorum aperire conſueuerunt, & ſic brachia ſæpe vulnerātur & percutiuntur, vt alia membra, ſanitatis beneficiū conſequantur. Dicunt etiā medici, ꝙ ſicut habetur in lib. de Phlebotomia. Qui infirmantur in vna parte corporis, debent venā in partē oppoſitam aperire. Vnde qui patitur in dextra, minuit de ſiniſtra, & è conuerſo, niſi materia fuerit venenoſa, vel alias furioſa. Tunc enim ſanguis ad partem oppoſitam non eſt attrahendus, ne materiæ venenoſitas tranſiens per cor vel aliud membrum nobile ipſum lædat, *ſicut dicitur ibidem.* Brachia itaque propter vtilitatem aliarum partium corporis ſibi mutuo ſeruiunt, & pro membrorum cuſtodia vulnerari, & percuti, & à ſuo onere

minui non ſubterfugiunt, & ſe percutientibus reſiſtunt. *Hoc autem dicit Galen.* brachia habent proprium, vt quod cor diligit, brachia diligant, & in amplexum eorum voluntarie ſe extendant. Quod autem corde diligi ſentiunt, quanto vicinius poſſunt, cordi applicant & conſtringunt, intantum, vt totum dilectum toti amanti cordi imprimerent, ſi valerent. Et hæc de brachiorum proprietatibus ſufficiant. Item denudatio & inquietatio brachiorum mortiferum ſignum eſt in acutis, *vt dicitur in prognoſticis.*

Cap. XXVIII.

De Manibus.

MAnus eſt dicta, eo quod ſit totius corporis munus, *vt dicit Iſid.* Ipſa enim cibum ori adminiſtrat. Ipſa omnia operatur ac diſpenſat. Per eam accipimus & damus. Abuſiue enim manus ars vel artificium dicitur, ſicut aliquando de aliquo pictore vel ſcriptore dicitur. Iſte habet bonam manum, id eſt, ſcribendi artem vel artificium. Dextra à dando eſt dicta. Nam *vt dicit Iſidorus* dextra pignus pacis datur. Ipſa fidei & ſalutis teſtis adhibetur. Et hoc eſt illud apud Tullium, *fidem publicam iuſſu ſenatus dedi, id eſt, dextram. Et Apoſtolus ad Galat. Quibus dedi dextram fidei & ſocietatis.* Siniſtra autem dicitur quaſi ſine dextra, ſiue quia rem fieri ſinat, à ſinendo enim ſiniſtra eſt vocata. Palma autem dicitur digitis expanſis manus intenſa, ſicut contractis pugnus. Pugnus autẽ à pugillo eſt dictus, ſicut manus expanſa dicitur palma, ab expanſis ramis. Eſt itaq; manus magnum corporis iuuamentũ pariter & ornamentum, propriũ & principale tactus inſtrumentum. Nulla enim pars corporis eſt tactu tam ſenſibilis, ſicut vola manus *vt dicit Iſid. & etiam Conſtantinus.* Manus autem *ſecundum eundem Conſtantinum* quo ad exteriorem partem ſui, ex nouem paruis oſſibus medulla carentibus diuerſis & ſolidis eſt compacta, habuit autem tot oſſa vt manus eſſet mobilis. Sunt autem oſſa diuerſæ formæ. Alia ſcilicet gibboſa, alia concaua, alia recta, vt cum omnia iungerentur, quaſi vnum os redderetur. Iſta autem oſſa in duobus ordinibus ſtãtia, ex vna parte cum volæ pectinibus, ex alia parte cum duabus brachiorum concatenationibus fortiter colligantur,

tur. Concatenatio ad ſuperiora habet horum trium vnam concauitatem brachia ſubeuntia, per quam manus lateraliter extenditur atque ſtringitur, concatenatio vero inferior atque minor interiori extremitati brachii iungitur ipſius acumen concauitate, quandoq; oſſium ſubintrante. Hæc vero concatenatio motũ facit ante, & ſimiliter etiã retro. Vola manus dicitur interior pars, vbi maxime viget tactus. Et ideo in illa parte eſt magis carnoſa & magis mollis propter tactus bonitatem. Et duas habet partes. Pecten eſt vna pars digiti pars altera, componitur autem ex quatuor oſſibus, vt ſi forte vnum lædatur, alterum non patiatur. In concauitatib. autem quatuor oſſium pectinis quatuor digiti ſunt inſerti, & in eis concatenati. *Et ideo dicit Ariſtoteles lib.* 14. Manus non eſt vnum inſtrumentum ſed multa. Natura enim dedit homini inſtrumenta virtutibus conuenientia, vtpote manus, in quibus ſunt multi digiti & diuerſi, vt per eos minima & maxima valeant retineri. Nam *vt dicit idem*, creatio manus eſt conueniens multis & oppoſitis operationibus. Eſt enim diuiſa & extenſa in multas partes, & poteſt homo vti vna ſola parte, & duabus & pluribus ſecundum diuerſos modos, habent enim volæ manuum hoc ſibi appropriatum, quod nunquam in homine pileſcũt, quamuis exterius in aliquibus pili creſcunt. Maxime autem hoc contingit in maſculorum manibus, & hoc propter caloris abundantiam dominantem. Eſt aũt manus dextra fortioris caloris, & maioris ſiccitatis quam ſiniſtra. Et ideo ad operandum dextra leuior eſt & habilior quam ſiniſtra. Vnde *Ariſtoteles lib.* 2. animalia quadrupedia quæ generant animalia, loco manuum hominis habent pedes anterius. Et pes ſiniſter in animalibus non eſt abſolutus, neque leuis motus, ſicut nec ſiniſtra manus in hominibus, præterquam in elephante. Elephas etiam *vt dicit Ariſtoteles libr.* 1. vtitur naſo forti & longo loco manuum, & per ipſum accipit cibum & reddit ori ſuo. Reddit etiam per naſum ori ſuo potum. Et nullum animal poteſt hoc facere niſi ipſe. Inter volatilia autem vtuntur pede pro manu pſittacus & porphyrio, ſcilicet pellicanus. Nam pſittacus pede cibum accipit, & intingẽs in aquam cibum cum pede ſuo ori porrigit ſic intinctum. Similiter & Porphyrio. Patitur autem manus multipliciter, ſcilicet con-

tractionem, areſactionem, puſtulationem, ſciſſionem, vermium corroſionem, pruritum & titillationem, iuncturarum dislocationem, & chiragricam paſſionem. Cauſatur contractio quandoque ex calidis & ſiccis humoribus neruos deſiccantibus, vel frigidis & humidis eoſdem inficientibus, & tranſitum ſpirituum includentibus, vt patet in paralyticis & leproſis, quorum manus ex putridis & corruptis humoribus neruos conſumentibus & deſiccantibus contrahuntur. Areſcunt etiam manus ex debiti nutrimenti ſubtractione, vt patet in decrepitis & ſqualidis, fame laborantibus, & in confractis. Quandoque ex diſtemperantia caloris, & exceſſu totam humiditatem conſumente, vt patet in phthiſicis, hecticis & huiuſmodi. Quandoque etiam ex vitio venarum & neruorum qui opilantur. Vnde ex defectu humorum & etiam ſpirituum virtus regitiua impeditur, ex quibus manus areſcunt, & à vigore & corpulentia depauperantur. Puſtulæ autem & veſicæ turgentes, generantur ex prauis & corruptis humoribus extrema petentibus, vnde & caro intus ſuperficialiter corrumpitur, & cute eleuata in veſicas vel puſtulas immutatur. Sciſſuræ autem & pruritus & huiuſmodi accidunt ex humoribus calidis & acutis, fumis intercutaneis, qui cutem ſcindunt, & ſuo acumine carnis ſuperficiem diuidunt & incidunt, & primum pruritum & titillationem faciunt, ſed poſt dolorem non modicum ſuperducunt. Item etiam humor corruptus ſub cute latens, quando non expellitur, nec à calore naturali conſumitur, paulatim plus & plus corrumpitur, & in paruos vermiculos conuertitur, qui paulatim cutem corrodentes, titillationem prouocant & pruritum. Dislocatio quandoque accedit ex caſu vel percuſſura, vel compreſſione nimia. Vnde ex huiuſmodi violentia, iunctura locum ſuum exit, & ſuperinducitur dolor grauis & tota manus redditur impotens ad aliquid operandũ. Accidit etiam ab intrinſeco, ſcilicet à nimio humore neruos iuncturæ infrigidante, lubrificante & relaxante, vnde de facili iunctura dislocatur. Chiragra vero dicitur eadem paſſio in manibus, quæ & podogra in pedibus nuncupatur. Generatur enim ex humoribus groſſis & crudis, in iuncturis coadunatis & conglobatis, vnde & articuli & iuncturæ indurantur, & quaſi nodoſę efficiuntur, Et quando talis in-

firmi-

firmitas eſt longa, artetica ſolet in manibus generari, & vix curatur ſi fuerit diuturna, *vt dicitur in aphoriſ.* Multa alia incommoda ſolent præcipue manus occupare, ſicut veſicæ & huiuſmodi. Et hæc ſufficiant. Hoc ſolum addendum eſt, *quod dicitur in aphoriſ.* Mulier ambidexter non ſit, *Super quod verbum dic. Galenus.* Maſculi ambabus manibus æqualiter operantur, quod à muliere fieri non vidimus nec audiuimus, quod ex ſuæ defectione eſt naturæ. Vix enim fortis eſt ad operandum in dextra, quanto minus in ſiniſtra. Maſculi autem fortes habent neruos & lacertos in vtraque parte, & calorem habent mulieribus fortiorem, & ideo ſæpius contingit quod operantur ſiniſtra ſicut & dextra.

Cap. XXIX.

De Digitis.

Digiti nuncupati ſunt vel quia decem ſunt, vel quia decenter iuncti exiſtunt. Habent inter ſe numerum & ordinem decentiſſimum, *vt dicit Iſidor.* Primus pollex vocatur, eo quod inter cæteros plus virtute polleat, & prǫualeat poteſtate. Secundus index & ſalutaris, ſicut dicitur demonſtratiuus, quia illo omnes fere ſalutamus, & omnia demōſtramus. Tertius eſt medius, qui & impudicus. Quartus eſt annularis, quia eo annulus geritur. Et dicitur etiam medicus vel medicinalis, quia eo trita collyria à medicis colliguntur. Quintus eſt auricularis, ſic dictus, quia eo aures ſcalpimus, *vt dicit Iſidorus.* Componuntur autem digiti *ſecundum Conſtantinum* ſinguli ex tribus oſſibus, quæ ſibi inuicem concatenantur. Et quatuor digiti ſunt qui cum pectine colliguntur. Pollex aūt cum brachij interiori cōncatenatione iungitur. Sunt aūt noduli inferiores, maiores quam ſuperiores & latiores, ſicut portans eo, quod portatur latius & firmius eſſe debet, *vt dicit Conſtantinus. Secundum autem Ariſtotelem lib.* 3. mobilitas digitorum conueniens eſt ad recipiendum & retinendum. Sunt etiam digiti in lōgitudine diſtincti, graciles, inter ſe diuiſi, in extremitatibus vnguibus muniti, & quanto ſunt erectiores & flexibiliores, tanto ſunt ad operationes varias aptiores. Sunt modicæ carnis, propter motus facilitatem & faciliorem tactum, quia nihil facilius in corpore diſcernit inter obie-

obiecta tactus, ſicut extremitas digitorum. Et hoc forſan eſt propter viuacitatem neruorum, qui in digitorum ſummitatibus reflectuntur, & propter cutis in digitorum extremitatibus lenitatem, *vt dicit Conſtantin.* Habent etiam digiti hoc proprium, quod ante cibum ſunt groſſiores, quam poſt cibum, vnde & annulus, qui propter ſui cõſtrictionem vix ante prandium diripitur de facili poterit poſt cibum amoueri, *ſicut dicitur ſuper aphoriſ. Item dicit Ariſtoteles lib.* 7. Aues aquaticæ habent intra digitos quaſi corium, & eorum manſio eſt in aqua, & aues habentes digitos diuiſos, manent proprie ſecus aquam, & cibantur ex eo, quod creſcit in terra. Et iſtæ non comedunt carnem, nec viuunt de rapina, ſicut aues habentes curuos vngues in digitis, quæ comedunt omnia animalia quæ poſſunt venari, & viuunt ſanguine, tamen non comedunt ſe inuicem, ſed parcunt auibus ſui generis, quod non faciunt piſces, quoniam alios comedunt ſui generis.

CAP. XXX.

De Vngula.

VNgula eſt pars digiti extrema, in ſuperiori parte digitorum collocata, quæ, *vt dicit Conſtantinus*, cum carne & cute ſibi vicina eſt coniuncta, cuius ligamenta ſunt cordoſa, veniunt etiam ad vngulas venæ, nerui & arteriæ, vt eis dent ſenſum & naturale iuuamentum. Harum incrementum longum eſt & latum, quantitati autem digitorum proportionatum. Quod autem ſuperexcreſcit & neruorum tactum tranſit, nihil ſentit. Et ideo ſine dolore præſcindi ſe permittit. Nam vngulæ incrementum & nutrimentum eſt ſimile nutrimento pilorum. Et ideo excedunt in creſcendo extrema digitorum, *vt dicit Conſtantinus.* Generatur autem ex quibuſdam fumoſitatibus à corde reſolutis, vſque ad digitorum extremitates circumfuſis, vbi fumoſitates ingredientes exteriori aere deſiccantur, & in vngulæ ſubſtantiam commutantur, *ſicut dicitur ſuper librum prognoſti. in commento.* Et hoc ad extremitatem digitorum ſubſidium, quæ de facili propter ſui teneritudinem læderentur, niſi per vnguium duritiam munirentur: vnde ipſorum digitorum ſunt vngues iuuamentum, & non minimum ornamentum. Eſt autem vnguis oſſe mollior, carne

autem & cartilagine durior, corneam quodammodo habens diſpoſitionem & naturã, & ideo habet in ſe quodammodo corneam luciditatem & planitiem propter eius ſuperficiem politam, & aliquantulum tranſparentem. Vnde & quandam in ſe repręſentat luciditatem & ſpecioſitatem, quia vero vnguis ex cordis fumoſitatibus generatur, cordis ipſius viuacitas vel mortificatio in eis apertiſſime prognoſticatur. Calore enim cordis deficiente, vngues nigreſcunt & palleſcũt, & ideo etiam ſui mutatione vel contractione, extinctionem caloris vel mortificationem naturæ præſentant & prætendunt, *Vt dicitur in lib. prognoſt. Item Ariſtoteles lib.* 7. Aquilarum vngues incuruantur & hebetantur, quando cubant ſuper oua & nutriunt pullos ſuos, & albeſcunt alæ earum & debilitantur. Hoc autem habet aquila proprium vt reſidens ſuper arborem & quieſcens ſæpius reſpicit vngues ſuos, timens forſan ne hebetentur. Nam vngues habet pro mucronibus, & ideo ne lædantur, non libenter reſidet ſuper petram, *Vt dicit idem*, & quando quieſcit, in ſe vngues claudit & reflectit, vt ſic illæſi conſeruentur. Hoc idem facit leo & animalia curui vnguis. *Item idem lib.* 7. Aues vncorum vnguium non potant omnino præter paucas, & omnes aues curuorum vnguium, curuum habent roſtrum, & breue ac groſſum collum, & cibantur à carne & venantur, aues tamen ex ſuo genere non comedunt, nec eas impetunt vel inuadunt cauſa cibi. Ad inuicem tamen pugnant roſtro, ac vnguibus ſe dilacerant propter fœminas, & etiam propter nidos, variatur autem vngula in omnibus volatilibus & animalibus quo ad diſpoſitionem, etiam quoad vſum. Nam in homine manus muniunt & ornant. In volatilibus muniunt, atque pedes eorum armant. Animalium vero pedes cuſtodiũt & calceant. Vnde in quibuſdam animalibus vngues ſunt rotundi & integri, vt in equis: in quibuſdam ſunt longi & abſciſſi, vt in porcis. *Dicitur enim ab Ariſtotele lib.* 13. Omne animal habens culmos prominentes, ſicut porci, habent vngulas ſciſſas, & in vnguibus ponit natura fortitudinem animalium, *Vnde Ariſtoteles lib.* 14. Natura, inquit, ſemper ponit vigorem in membris, quibus vtuntur animalia, vt facit in dentibus, qui ſunt quaſi ſerra, & vnguibus propter vigorem & iuuamentum.

CAP.

Cap. XXXI.

De Latere.

Latus, *ſecundum Iſidorum*, eſt dictum, eo quod in iacentibus latet. Eſt enim leua pars corporis vel ſiniſtra. In latere autem dextro habilior eſt motus, ſed pars leuę fortior eſt, & oneri ferendo accommodatior, vnde pars illa leua à leuando dicta eſt, eo quod aptior ſit ad leuandum aliquid & portandum, *Vt dicit Iſidorus*, ipſa enim geſtat clypeum, enſem, pharetram & cultellum & cætera onera, vt expedita ſit dextra ad agendum. *Iſidorus* latera oſſibus coſtarum potiſſime fulciuntur. Et dicuntur coſtæ *ſecundum Iſidorum* eo quod ab ipſis interiora cuſtodiuntur, & tota ventris mollities coſtarum munimine conſeruetur cautius & ſaluetur. Componuntur autem coſtæ laterales ex pluribus oſſibus, dorſi ſpondylibus colligatis, & ex diuerſis cartilaginibus oſſa prædicta coniungentibus, *Vt dicit Conſtantinus*, & habent hæc oſſa ſimilitudinem ſemicirculi, quæ dum ſimul ex parte ſpondylium dorſi & pectoris iunguntur, circulum facere videntur, *Vt dicit Conſtantinus*, Sunt autem oſſa quatuordecim, *Vt dicit idem*, ſeptena & ſeptena, ex vtroque latere collocata, quæ cum ſeptem teneris oſſibus cartilaginis ſpeciem prætendentibus, in furcella pectoris coniunguntur, quorum ſummitas tenera, cartilaginoſa, ſicut gladius acuitur, & ori ſtomachi ſupponitur ad ſui cordis defenſionem, vnde in compoſitione coſtarum & pectoris in vniuerſo triginta duo oſſa cõcurrunt, quorum quatuordecim in lateribus, & in compoſitione pectoris, & decem poſteriores in dorſi compoſitione, & octo oſſa cartilaginoſa omnia prædicta coniungentia conueniunt, *Vt dicit Conſtantinus.* Contingit autem latus ſæpe pati ex cauſa extrinſeca, vt ex caſu ruptura concuſſione & huiuſmodi, quandoque ex intrinſeca, vt ex fluxu humorum, & concurſu hypochondriorum ad locum & concauitatem coſtarum. Aliquando apoſtema generatur, vt patet in pleureſi, quæ generatur ex apoſtemate exiſtente in teneritudine coſtarum. Cuius ſigna ſunt dolor lateris, tuſſis, febris, febris acuta, cognoſcitur autem præcipue per ſputum ſanguineum ſi ex ſanguine, per citrinum ſi ex cholera, per album ſi ex phlegmate, per liuidum ſi fuerit ex melan-

cholia

cholia, raro tamen ex humore melancholico generatur, *ſicut in practica continetur*. Talia enim apoſtemata, quando radicātur in latere, grauiſſimum inferunt dolorem & ſuffocationem & inflammationem, & tunc in latere apoſtematico patiens quieſcere non poteſt nec iacere. *Vnde dicitur in prognoſt.* quod in febribus acutis ægrum iacere in latere & præcipue in dextro bonū ſignum eſt, quia ſignat loca vicina non eſſe apoſtemata, & ſpiritualia membra ſunt liberiora, & habēt locum in quo dilatentur, & ſic homo melius ſpirat & reſpirat, quia nec ſtomachus, nec alia membra comprimunt ſpiritualia. Contingit etiam in hypochondriis in regione vacua, ſub coſtis ventoſitatem aggregari, & in coſtarum pelliculis includi. Ex quarum diſtenſione punctura & dolor generatur. Quandoque etiam contingit ex humorum groſſorum concurſu locum opilari & indurari & ita loca lateralia vel indurari nimis & cōtrahi, vel etiam nimium eleuari. *Et ideo dicitur in prognoſtic. Hippocrat.* In hypochondriis ſi fuerint ſine dolore & ſi molles ſint ſi bene compoſitæ, hinc & inde bonum. Si vero fuerint, aut dolentes aut ſpaſmo diſtentæ, id eſt, ſi contractæ fuerint, vt ſolet fieri in ſpaſmo. Si inter ſe diſſimiles. Si in aliqua earum fuerit pulſus magnus, vt ſaltus, malum. Signat enim anguſtiam vel alienationem, &c. Quod quidem verum eſt in acutis febribus, & maxime ſi fuerit viſus oculorum horribilis & inordinatus, *vt dicit idem commentator.* Si vero fuerit ordinatus motus oculorum, non eſt tantus timor de futura alienatione etiam in acutis, *vt dicit idem.*

Cap. XXXII.

De Dorſo.

Dorſum à duritie eſt dictum, eo quod ſit durior corporis ſuperficies ad modum ſaxi, ad portandum fortis, & ad patiendum durabilis, *vt dicit Iſidorus.* Dicitur etiam tergum, eo quod in ea parte ſupini in terra iacemus, quod ſolus homo poteſt. Nam bruta animalia aut in ventre aut in latere iacent, vnde in animalibus tergum abuſiue dicitur, *vt dicit Iſidorus.* A terendo tamen poteſt dici tergum, quia variis flagellis teritur, non ſolum dorſum animalium, verum etiam dorſum hominum captiuorum, *vt dicit idem.*

Vel,

Vel, *ſecundum Remigium*, tergum dici poteſt à τίρ@ græce, quod eſt rotundum latine, eo quod dorſum animalis quandam ſpeciem præfert rotunditatis, eo quod omnia oſſa corporis fundantur ſupra dorſum, ſicut carina nauis. Incipit autem dorſum, *ſecundum Conſtantinum & Iſidor.* à puppi capitis & protenditur vſq; ad renum vicinitatem. Eſt autem dorſum ex variis oſſibus & ſpondylibus compoſitum, & hoc ob quatuor cauſas fuit neceſſarium: primo quia omnium aliorum eſt fundamentum, ſuper quod omnia alia oſſa ſunt poſita, ſicut nauis ſuper carinam mediam eſt locata. Secundo quod viſcerum interiorum defenſio eſt, & coopereulum. Tertio quia neruorum à cerebro ad diuerſas partes corporis inferius deſcendentium eſt adiutorium, vt hinc & inde motus voluntarius & ſenſus diffundatur. Quarto vt medullæ deſcendentis à cerebro ſit vehiculũ, & ab intrinſeca læſione illius defenſiuum. Ex multis autem oſſibus compoſitum eſt animal, vt facilius ſe erigat & inclinet, & vt onera ſuperpoſita ferat fortius & ſupportet. Vocantur autem oſſa dorſi ſpondylia, & ſunt concaua, vt medulla ſpinalis, quæ à Phyſicis dicitur nucha, facilius feratur ad inferiora membra ad motum voluntarium faciendum. Eadem enim eſt natura & virtus in cerebro & in nucha, *vt dicit Conſtantinus*, & ideo duplici pellicula ſicut cerebrum eſt veſtita, *vt dicit idem.* Vnde ſi hæc medulla in ſpina dorſi ab aliqua cauſa fuerit impedita ſiue læſa, virtus animalis læditur, & in ſuis actionibus impeditur, ſic & quando cerebrum læditur. Vnde & animal, læſa nucha, de facili moritur, propter quod natura fecit oſſa ſpondylia dura & neruoſa, & inſuper acuta & ſpinoſa propter maiorem medullæ defenſionem & propter faciliorem reſiſtentiam & repulſam iniuriæ ſcilicet inferentis læſionem. Eſt autem cutis dorſi ſiue pellis ſpiſſior & durior, quam in cæteris partibus animalis, & hoc propter cauſam ſupradictam. Patitur autem dorſum multa ab interiori & ab exteriori, quia exterius patitur verberationem & excoriationem & multiplicem læſionem, interius autem patitur neruorum contractionem, humorum nimiam repletionem, viarum & meatuum ſpirituum opilationem, puncturam & horripilationem & multiplicis guttæ infeſtationem, &c.

CAP.

Cap. XXXIII.

De Pectore.

Pectus eſt oſſea pars & inferior inter mamillas & pulpas, & ideo pectus eſt dictum, quia eſt proximum inter partes eminentes mamillarum, *vt dicit Iſidorus. Secundum vero Iſidorum & Conſtantinum*, pectoris fundamentum eſt infra dorſum poſitum, cuius magis eſt concauitas, vt intra poſita cuſtodiat & cor ac pulmonē cum aliis membris ſpiritualibus protegat & defendat. Magnitudo autem concauitatis pectoris fuit neceſſaria & vtilis, vt pulmo huc & illuc poſſit dilatari, ad refrigerandum calidum fumum cordis. Fuit autem oſſeum & neruoſum propter maiorem fortitudinem & fortiorem vitalium defenſionem, in quibuſdam pelliculis interioribus, cum quadam pinguedine circumdatur interius & munitur propter caloris naturalis fomentum & conſeruationem & frigiditatis oſſium pectoris & thoracis mitigationem. Sunt autem, *ſecundum Conſtantinum*, duæ concauitates à ſe inuicem quibuſdam pelliculis ſeparatæ, & fuit hæc diuiſio neceſſaria, vt ſi flatus pectoris in vna parte caſu in aliquo amitteretur, in altera parte concauitatis ad vitæ animalis cuſtodiam ſeruaretur, quod ſi vtraque concauitas infirmaretur, anhelitu interclusō de facili moreretur. Item pectoris pelliculis cor & pulmo colligātur, & ne de ſuo loco exeant inuoluuntur, *vt dicit Conſtantinus lib. 2. cap. 15.* Eſt igitur pectus mamillarum fundamentum & hoc non ſolum propter ornatum, verum etiam propter neceſſarium pectoris iuuamentum. Nam ſua carnoſitate cooperiunt, & eius oſſeam frigiditatē temperantes, ab extrinſeca læſione aeris frigidi protegunt & defendunt. Nobiliſſimum itaque membrum eſt pectus humanum, quia ſedes ſapientiæ eſt, & domicilium caloris vitalis & vigoris, quo bene diſpoſito, cum ſuis contentis atque ſano, corporis totius vigor in ſuis actionibus confortatur: & è conuerſo læſo pectore, totius corporis compago deterioratur. Patitur autem pectus multipliciter, quandoque à nimia frigiditate conſtringente nerui & ligamenta thoracis percutiuntur, & in ſuis effectibus impediuntur: & aliquando ex nimia caliditate & ſiccitate ſubſtantialem eius humorem conſumente, & neruos pectoris contra-

hente, vt patet in phthiſicis & hecticis calore nimio cõſumptis, quandoque ex nimia humiditate ſanguinea vel phlegmatica meatus pectoris infundente & replente, vnde & quandoque ſequitur ſuffocatio, & quandoque raucitas, & quandoque vocis ablatio, *Vt dicit Conſtan.* quandoque ex humore corrupto in pelliculis pectoris collecto, vnde & pectus apoſtematur & impeditur anhelitus, & animal aliquoties ſuffocatur. Aliquando patitur ex colligantia aliorum membrorum, quę læduntur, nam gutture læſo aut pulmone aut ſtomacho neceſſe eſt, vt pectus doleat & patiatur, maximæ autem ſunt paſſiones pectoris periculoſæ & præcipuę interiores propter cordis, vbi eſt ſedes vitæ, vicinitatem. Vnde magis lædit modica punctura interius in pectore, quam vulnus maximum exterius in brachio vel in crure, variatur diſpoſitio pectoris in hominibus & in volatilibus, *Vt dicit Ariſtoteles.* Nam homines habent pectus latum, & aliquantulum à dextris & ſiniſtris eleuatum in medio, & ipſa eleuatio eſt ſignum animoſitatis & virtutis; & nullum animal habet mamillas in pectore præter homines & elephantes, *Vt dicit Ariſto. lib. 2.* Animalia enim vbera habent aut in latere, aut in ventre, vt porci & canes, aſini, vaccæ atque oues, *ſicut dicit idem*, plures fœtus generant animalia habentia vbera in ventre, vt patet in canibus & in porcis, quã illa, quæ habent in pectore, vt patet in homine & elephante, qui nunquã generant niſi fœtum vnum, *Vt dicit idem lib. 5.* Aues autem generaliter habent pectus acutum, & maxime aues prædæ, quæ ſunt curui roſtri & acuti vnguis, & modicæ carnis ac boni volatus, & acuti viſus, quoniam vident cibum ſuum à remotis valde, & ideo tales aues eleuant ſe in aere valde alte, plus quam alia volatilia, & hoc propter prædictam cauſam, *ſicut dicit Ariſtoteles lib. 2.* acuitas autem pectoris in talibus auibus animoſitatis & generoſitatis eſt indicium, *Vt dicit Iſido. de accipitre*, magis autem, inquit, animoſus pectore quam roſtro vel vngue accipiter eſt armatus, & ideo accipiter animoſus pectore in aere percutit, & deiicit prædam ſuam.

CAP.

Cap. XXXIIII.

De Mamilla.

MAmilla enim à rotunditate eſt dicta, *μάστω* enim græce, rotundum latine *vt dicit Iſid.* papilla vero dicitur caput mamillæ, quam infans ſugit labiis & apprehendit, & dicitur papilla, quia à puero tangitur & palpatur. Dicuntur autem mamillæ vbera quaſi lacte vbera, vel quia lactis humore in morem vtris ſit plena. Nam poſt partum, ſi ſanguis nondum fuerit pueri nutrimento conſumptus, naturali meatu fluit in mamillas, & earum virtute albeſcens, lactis recipit qualitatem, *vt dicit Iſido. Secundum Conſtant.* autem mamillæ de glandulosa ſubſtantia ſunt compoſitæ, carne ſcilicet molli, & alba, ſicut lactis eſt natura. Sunt autem venæ & arteriæ glandulosa in ſubſtantia mamillarum intermixtæ, per quas diffunditur ſanguis ad mamillas cũ ſpiritu. Sunt autem mamillæ in pectore poſitæ, vt cordi eſſent vicinæ, vt per caloris cordis decoctionem ſanguis in materiam lactis facilius conuerteretur. Nam ſanguis per concauam venam ad cor veniens, & deinde ad pectus tendens tandẽ ad mamillas penetrat, & in earum carne ſpongioſa in materiam lacteam vi caloris ſe tranſmutat, caro enim ipſius mamillæ carnoſa eſt & cauernoſa, poroſa ſcilicet vt ſpongia, vnde ad generationem lactis eſt apta ad cuiuslibet nutrimentum pueri. Habet autem mamilla hoc proprium, *vt dicitur ſup. aphoriſ.* quod mulierum, quæ facturæ ſunt abortiuum mamillæ exmolleſcant, *vt dic. Hipp.* Item ſi dextera mamma mulieris, poſtquam geminos conceperit, exmollierit: maſculus abortiuus ſit, ſi vero ſiniſtra, fœmina abortiabitur, & ſi vtraque, vterque fœtus patietur abortiuum, *cuius rationem aſſignat ibi Gale. in commento*, dicit enim quod gracilitas mamillæ paucitatem lactis ſignat, vnde cum infans debitum non habeat nutrimentum, neceſſe eſt vt abortiat ipſe fœtus. *Item idem Hippocrates ibidem*, mulieribus in quibus ſanguis calidus, ſuperfluus conuertitur ad mamillas, inſaniam futuram ſignat, cuius ratio eſt, *ſecundum Galen.* quia cum ſanguis calidus & ſuperfluus vel feruens ad mamillas fluxerit, ſi præ nimietate ſui, & etiam caloris exceſſu non poterit in lac mutari, in fumoſitatem acutam reſolutus, caput petit,

& ſic inſaniam propter perturbationem cerebri generat & inducit. *Item idem in eodem*, Mulieri, menſtrua ſi voluerit retinere ſitiam maiorem, idem ventoſam debes apponere ad mamillam, id eſt, ſub mamillarum venis de matrice aſcendentibus, *vt dicit Galen.* per attractionem ventoſarum ſanguis ſuperfluus attrahitur ad mamillas, & ſic inferior fluxus menſtrui minoratur, *ſicut idem recitat Galen. Item in eodem*, ſi mulieri habenti in vtero lac multum fluxerit ex mamillis, fœtum debilem ſignat, ſi vero fuerint vbera dura, iterum debilem ſignant eſſe fœtum, ideo enim non diminuitur lac, quia fœtus eſt debilis ad accipiendũ & conuertendum in ſuum nutrimentum, vnde nimia fluxibilitas mamillarum corruptionis & imperfectionis ſignũ eſt, *vt dicit Galen.* ſi vero fuerint mediocriter duræ, ſanitatem fœtus deſignant, nimia enim mamillarum gracilitas & macilentia poſt conceptum fœtum eſſe debilem ſignat & corruptum. Nam ſignum eſt quod ſubſequi debeat abortiuum, *vt dicit idem.* Item ſi imprægnatio fuerit maſculi, apparebit dextra mamilla maior ſiniſtra, ſi vero fuerit fœminæ, erit ſiniſtra maior, & hoc primo apparet, quando fœtus incipiet ſe mouere, *vt dicit Ariſto. lib. 19. Item ſicut dicit idem*, ſæpe ex lactis multitudine & coagulatione mamillæ nimis indureſcunt, & ſi ſupercreuerit pilus aliquis tempore indurationis, accidit infirmitas magna, & dicitur piloſa, nec ceſſabit dolor quouſque exeat putredo, *ſicut ibid. dic. Ari. Item dicit id. lib. 6.* quod animalia, quę ſunt multorum vberum, ſunt multorum filiorum, & habent vbera à parte inferiori diffuſa, vt patet in canicula & in porca, & cum parit porca, dat primo filio ſuo primam mamillam, ſecundo ſecundam, & ſic de aliis. Animalia autem pauca vbera habentia, paucos habent filios, vt mulier & elephas, quæ habent vbera anterius in pectore collocata. Mamilla igitur eſt membrum nutrimento fœtus neceſſarium, ſanguinis menſtrualis ad generationem lactis ſuſceptiuum, & ſuſcepti ſanguinis impuri depuratiuum, digeſtiuum, immutatiuum, dealbatiuum, dulcoratiuum, inſpiſſatiuum, pectoris & cordis defenſiuum, ſexus & ætatis diſcretiuum, corruptionis monſtratiuum, rotundum, oblongum, neruoſum, carnoſum, paruulorum dentibus expoſitum, cauernoſum ſeu poroſum.

CAP.

Cap. XXXV.

De Pulmone.

PVlmo cordis eſt flabellum, nomen trahens ex agitando græco. In pulmone enim πνεῦμα, ſcilicet ſpiritus eſt, qui flando etiam aerem recipit & emittit: vel dicitur pulmo, quia palpitat ſe aperiendo, vt flatum capiat, & ſtringendo emittat: vnde in continuo motu eſt inſpirando & reſpirando, *vt dicit Iſid.* Eſt autem pulmo de carne molli & aerea creatus, ſpumæ coagulatæ ſimilimus, *vt dicit Conſtan.* cuius iuuamentum eſt, vt cor vndique circundet, & aerem frigidum ad ſui temperiem adminiſtret. Eſt etiam pulmo inſtrumentum ſpiritus & vocis. Spiritus fuit neceſſarius propter cor, vt per attractionem aeris refrigeraretur, & per eius conſtrictionem fumoſa ſuperfluitas expelleretur. Et ideo pulmo inter cor & guttur eſt medius, ne ſubito ad cor aer irrumperet, ſed potius aerem receptũ temperaret. Eſt itaque pulmo quędam cellæ ſimilitudo, ſeruans aerem frigidum ad cordis ſcilicet feruorem mitigãdum, vel calidum ad vocem neceſſarium, vel ad flatum. Sine enim pulmone vox formari non poteſt, neque anhelitus, *vt dicit Ariſtot. lib.* 13. Propter ergo prædictas cauſas caro pulmonis mollis eſt & leuis, ac concaua, vt de facili mutet aerem in ſui naturam, vt ſic vitalis ſpiritus facilius tranſeat in ventriculo cordis ad conſeruationem vitæ animalis. Et eſt generale, *vt dicit Ariſtot.* quod omne animal anhelans, habet pulmonem, & omnia animalia ambulantia anhelant, & quædam animalia aquoſa anhelant, vt delphini. Item omne animal generans, habet nigrum pulmonem, & eſt multi ſanguinis propter calorem naturæ. Pulmo vero animalis ouantis eſt paruus & ſiccus, & poteſt inflari & tumeſcere, *vt dicit Ariſtot.* Et *ſicut dicit idem lib.* 13. Quædam animalia non habent pulmonem, ſed branchias loco pulmonis. *Item ibidem lib.* 16. Omne animal habens pulmonem, calidius eſt animali carente pulmone, animal enim habens pulmonem, multum ſanguineum eſt reſpectu animalis non habentis. Patitur autem pulmo multipliciter: quandoque enim ex humore rheumatizante ad canales pulmonis, & tunc variæ generantur paſſiones, ſecundum varias humorum ad pulmonis principium

fluxiones, ſicut ſunt ſynanche, tuſſis, phthiſis, raucedo, aſperitas vocis, & ſimilia. Quandoque patitur ex coadunatione humoris in pennis pulmonis, vnde fit phthiſis & aliæ horrendæ paſſiones, vt patet in ſanguinem & ſaniem exſcreantibus, *Vt dicit Conſtantinus*. Item aliquando patitur ex propriæ ſubſtantiæ vlceratione, & hoc accidit ex acumine humoris, ad pulmonis ſubſtantiam defluentis. Talis paſſio non de facili curatur, quia cum ex humoris acumine ſubſtantia pulmonis fuerit vlcerata propter ipſius pulmonis teneritudinem, & motus continuationem non de facili ſolidatur, vnde & tunc aer attractus per foramen vlceratum de facili euaneſcit, vnde ad temperiem caloris cordis non ſufficit, quin potius propter aeris attracti paucitatem cor in ſe penitus marceſcit. *Item dicit Ariſtoteles lib.* 18. Animal ſi anhelauerit in comedendo, cadit aliquid ex cibo in concauitatem pulmonis, & tunc accidit animali tuſſis & ſtrangulatio. Nam tuſſis nihil aliud eſt niſi motus animatæ virtutis ad expellendum ſuperflua circa ſpiritus inſtrumenta, *Vt dicit Conſtant.* Recollige igitur ex prædictis, quod pulmo proprium cordis eſt inſtrumentum, quia cor refrigerat ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ, aerem attractum alterat & immutat, vocem format, à motu nequaquam ceſſat, quia conſtringit ſe mutuo, & dilatat aerem ad ſupplementum caloris, in ſuis folliculis & poris reſeruat. Vnde tamdiu poteſt viuere animal ſub aqua ſine ſuffocatione, quamdiu poteſt recollectum aerem retinere, ſui motus continuitate, aerem admouet & deponit vel depurat. Spiritui vitali continuum nutrimentum adminiſtrat: cor denique ab inſtrumentis ſenſibilibus ſeparat, humorem ſpumoſum generat, cordis ſubſtantiam localiter circumdat, quando aliqua occaſione patitur, mortem accelerat, actionem virtutis vitalis impedit & perturbat. *Hæc omnia dicit Conſtan. per ordinem.*

Cap. XXXVI.

De Corde.

COR, *ſecundum Iſidorum* à cura dicitur, eo ꝙ omnis ſolicitudo & ſcientiæ cauſa in eo manet, quod quidem pulmoni eſt vicinum, vt cum ira accenditur humidi pulmonis remedio temperetur. In medio cor animalis poſitum

ſitum eſt, vt ad omnia corporis membra vitam influat atq; motum, *Vt dicit Iſidorus.* Eſt autem cor, *ſecundum Conſtantinum*, ſubſtantia quædam carnea, villoſa, dura, oblonga, & rotunda. Fuit autem cor concauum propter caloris conſeruationem. Eſt enim cor totius corporis fundamentum. Fuit autem villoſum, vt facilius dilatãdo & conſtringendo ſe moueretur. Fuit etiam durum, ne de facili læderetur. Fuit etiam rotundum, vt maior abundantia ſpirituum in eo reperiretur. Fuit & oblongum in forma pyri, ſcilicet tendens in acutum, vt actio caloris naturalis ſemper in conum tendens, fortior reddatur. Ponitur autem ſubſtantia cordis inter ambas concauitates pectoris in medio ipſius animalis, vt à corde quaſi à centro, ad circumferentiam totius corporis ſpiritus vitalis deferretur. Caput autem cordis quod acutum dicitur, in ſiniſtra parte humani corporis collocatur, & quia in hac parte cordis acuta plus viget, & inhabitat ſpiritus vitalis, ideo in ſiniſtro brachio pulſus fortiſſimus inuenitur, vergit autem cor ad ſiniſtram partem hominis, vt ipſius calore frigiditas ſiniſtræ partis temperetur. Habet autem cor duas concauitates, ſcilicet ſiniſtram, quæ in acumen tendit, & dextram, quæ intra ſubſiſtit, & hæ concauitates ventriculi cordis nuncupantur. Et inter iſtos duos ventriculos eſt vnum foramen, quod à quibuſdam vena, vel via concaua nuncupatur. Hoc foramen contra dextram partem eſt latum, contra ſiniſtram vero partem ſtrictum. Et hoc fuit neceſſarium, vt ſanguis à dextro ventriculo veniens ſubtiliaretur, & ſic facilius ſpiritus vitalis in ſiniſtro ventriculo generaretur. *Dicit enim Auguſtinus lib. de differentia ſpiritus & animæ*, quod in dextro ventriculo cordis plus eſt de ſanguine quam de ſpiritu, in ſiniſtro vero è conuerſo, quia ibi ſpiritus vitalis generatur ad viuificandum animal, per quaſdam arterias diffuſus vndique dilatatur. Siniſtra enim pars cordis, duplex habet foramen, vnum inter arterias venæ, quæ portant ſanguinem à corde ad pulmonem. Alterum foramen eſt, vnde exit arteria maior, quæ eſt forma arteriarum totius corporis, per quam pulſus in corde generatur potiſſime in parte ſiniſtra propter cauſam ſupradictam. Similiter pars dextra duo habet foramina, vnum intra venam, quæ dicitur concaua, portans ab epate ſanguinem in dextram cordis concaui-

cauitatem, de altero vero exit vena arteriæ, vt nutriat pulmonem. Cooperiuntur autem foramina quibuſdam pelliculis, quę aperiuntur, ſanguinem à corde emittendo. Deinde clauduntur, reditum prohibendo pro humido. In vtroque autem cordis ventriculo eſt fruſtulum quoddam exterius, quod auriculæ aſſimilatur, & hæc duo fruſta cordis aureolæ nuncupantur, in quibus venæ & arteriæ radicantur & ſolidantur, habet cor in ſua latitudine quædam oſſa cartilaginoſa, quæ cordis ſedes appellantur. Circumit autem cor quidam panniculus, qui dicitur eſſe capſula cordis, & hic cum panniculis pectoris conſolidatur. Hic panniculus non nimium prope cor iungitur, ne forte eius motus impediretur, qui cordi fuit neceſſarius, vt eſſet fundamentum caloris naturalis, vnde animal generetur. *Hucuſq; Conſtantinus lib. 4. ca. 21.* Dicit autem *Ariſtoteles lib.* 1. quod non eſt membrum in quo ſit ſanguis ita infixus, ſicut in corde. Sanguis enim in pulmone eſt fixus, ſed cordi fixior eſt. *Item idem li.* 11. Cor poſitum eſt in omni animali in medio pectoris, præterquam in homine, quia cor hominis declinat ad partem ſiniſtram, pars autem acuta cordis declinat ad interius pectoris in omnibus animalibus præterquam in piſcibus, quoniam pars acuta in iſtis ad partem capitis dependet in loco coniunctionis branchiarū. *Item in eodem dicitur*, quod omne animal habens ſanguinem, habet epar & cor. Item *idem lib.* 12. In corde enim eſt principium venarum, & prima virtus creans ſanguinem, & eius ſanguis eſt mundus, clarus, calidus & maioris ſenſus & conueniens intellectui. *Item in eodem* principium ſenſus animalis eſt in corde, & ſenſus cum corde ſunt continui. *Et 3. & 8. libr. dicitur.* Cor ponitur in anteriori pectoris & in medio, qui principium eſt vitæ, & omnis motus & omnis ſenſus in eo eſt. Senſus autem & motus non ſunt niſi in anteriori parte cordis, & propter hoc diſtinguitur medium & vltimum. Et anhelitus primo vadit ad interius cordis. Natura autem creationis cordis eſt ex venis, quia ex genere venarum. Et ſitus cordis eſt conueniens, quoniam eſt poſitum in loco ſuperiori & in anteriori, quia nobilius ordinatur in loco nobiliori naturaliter, cor autē inter omnia membra nobiliſſimum eſt, & ideo poſitum eſt in medio corporis, quo indiget neceſſario, quia animalium eſt complemen-

plementum, nec eſt aliquod membrum ita neceſſarium ad vitam ſicut cor, vnde corde læſo non viuit animal. Et ideo corpus cordis eſt in medio, & creatio eius eſt in corpore ſpiſſo & naturaliter concauo, & eſt concauum, quoniam principium venarum eſt ex eo ad recipiendum ſanguinem ſpiſſum, aut ad cuſtodiendum principium motus. Et in nullo membro eſt ſanguis ſine venis, niſi in corde tantum, quia exit ſanguis à corde & vadit in venas, & non venit ſanguis ad cor ex alio loco, quoniam cor eſt fons & principium ſanguinis, & primum membrum habens ſanguinem, ſicut manifeſtatur ex anatomia, quoniam creatio cordis apparet primo ſanguinea, & eſt principium motuum delectabilium & offenſibilium. Et vniuerſaliter motus cuiuſlibet ſenſus ex eo incipiunt, & ad ipſum redeunt, & eius virtus expanditur ad omnia membra ſecundum vnum modum. In aliquibus autem animalibus inuenitur os in corde propter ſuſtentamentum eius, ſicut oſſa ponuntur in membris, & in chordis animalium, magni cordis ſunt tres ventriculi, & in animali parui cordis ſunt tantum duo ventriculi. Et ideo debet eſſe in corde animalis venter, quoniã cor debet eſſe locus receptionis ſanguinis puri & temperati in quantitatem & qualitatem. Et eſt valde calidus & humidus, quia cor eſt membrum in quo eſt prima virtus. *Hucuſq; Ariſtoteles libr.13. Vbi multa dicuntur de hac materia.* Item *idem lib.* 16. ſcilicet quod cor animalis debet eſſe complementum, propter hoc creatur cor prius. Et propter calorem cordis & exitum venarum ex eo poſuit natura membrum frigidum ex oppoſito cordis, ſcilicet cerebrum, & propter hoc creatur caput in generatione, poſt creationem cordis. Contingit autem cor pati, vel ex aliorum humorum colligantia, *vt dicit Conſtantinus*, vel ex propria diſtemperantia. Si enim in corde dominetur excedens caliditas, ebullit ſanguis cordis, & agitatur & ſic vitalis ſpiritus læditur. Si nimia frigiditate cor conſtringitur, congelatur ſanguis, vnde & mors ſequitur. Quandoque etiam patitur ex aliquo apoſtemate capſulã eius inficiente, & tunc animal non diu viuit. Item accidit cordi tremor, & hoc ex humiditate aquoſa in pelliculis cordis diſperſa, quæ debitam eius impedit dilatationem & conſtrictionem. Vnde videtur infirmo, quod corde loco ad locum

mouecatur. Item accidit ei defectio ex ſpirituum vel virtutis ſpiritualis diſſolutione, & ſpirituum euaporatione. Et hoc contingit vel ex nimia repletione virtutem aggrauante & confundente, aut ex nimia inanitione virtutem diſſoluente, ſicut patet in cardiacis, & in quibuſdam poſt nimium ſudorem, ſiue nimis acutam potionē. Item patitur aliquando ex fumoſitate aliqua corrupta & venenoſa ad cor penetrante, & cordis meatus corrumpente, vnde mors ſequitur indilate. Item patitur quandoq; de venæ concauæ opilatione, vnde & ſanguis nutrimentum cordis & vitalis ſpiritus denegatur. His & aliis modis cor patitur, *vt dicit Conſtantinus lib.9 cap.23. Dicit ad hæc Gal. in tegn*, quod virtus ea complexio cordis oſtenditur per hęc ſigna, ſcilicet per magnitudinem reſpirationis, vel velocitatem pulſus & frequentiam eius, per virilitatem & feſtinam actionem, per iram, audaciam & furorem, per amplitudinem pectoris & eius piloſitatem. Hæc omnia calorem dominantem in corde ſignant. Omnia vero ſigna contraria deſignant eius contrarietatem. *Super quem locum dicit Haly in commento*, cor in homine ſe habet ad modum radicis in arbore. Arteria naſcens ex ſiniſtro ventriculo, ſimilis eſt trunco vel cruri arboris, quæ elongata à corde ramificatur in duas partes, quarum vna tendit ad ſurſum, alia deorſum, & illæ ramificantur & diuiduntur ad modum virgæ ex ramis per totum corpus vſque ad arterias capillares ſparſas in cute, & quando dilatatur cor, dilatantur & omnes arteriæ ſimiliter, & quādo conſtringitur, & ipſæ ſimiliter cōſtringuntur, & per dilatationem earū attrahitur aer frigidus ex exterioribus cordis ad interiora eius, & in conſtrictione exprimitur, vilior fumus in eis generatus & extrahit ipſum ad exteriora, & per hoc eius calor euentatur, & per eius euētationem eius complexio adæquatur. Et *vt ait idem*, virtus motiua, quæ eſt fixa in corde, currit per arterias ad vnamquamque partem corporis, & defert vnicuique propriam vitam & proprium calorem vitalem. Seruit enim pectus cordi ſe aperiendo, & frigidum aerem attrahendo, & ſe claudendo, ac fumoſum vaporem generatum ex corde expellendo: vnde ſi pectus & arteria & alia vitalia inſtrumenta fuerint ſalua, obediunt virtutes in operibus ſuis, & quando ſunt infirma, non obediunt. Vnde

boni-

bonitas & malitia ſubminiſtrantium organorum promouet, vel impedit cor ad ſuas peragendas actiones. Vnde quando cor eſt forte, & habet membra ſibi obedientia, bene in dilatando & conſtringendo ſe habentia, fortis procedit à corde reſpiratio, & fortis pulſus & fortis operatio ſecundum bonitatem organi & virtutis. Quando vero virtus eſt debilis & remiſſa, non poteſt extendere arterias in omnes dimenſiones: vnde ſequitur minor reſpiratio & minor pulſus. *Item ibidem.* Si cor fuerit nimis frigidum & nimis humidum, & pulſus mollis, erit homo priuatus virilitate & audacia, timidus atque piger, & à pilis in pectore nudus propter vaporis fumoſi, vnde generantur pili, paucitatem. Si vero fuerit cor nimis ſiccum & frigidum, faciet pulſum aſperum, durum & paruum, & reſpiratio tarda eſt & rara, maxime ſi pectus paruum fuerit atq; ſtrictum. *Hac Ꝯſq; Haly. ſuper teg. Gal.* Et hæc ſufficiant.

Cap. XXXVII.

De Anhelitu.

ANhelitus cordis & pulmonis eſt motus, propter attractionem frigidi aeris, ad temperamentum innati caloris cum eiuſdem expulſione generatus. Cor enim nullo modo carentiam attrahendi aeris pati poteſt. Si enim per modicum ſpacium ab attractione aeris quieſceret, læderetur vel deficeret. Anhelitus ergo contrarios habet motus, quia dilatando pulmonem aerem trahit, & conſtringendo expellit. Anhelitus itaque eſt caloris cordis per attractionem aeris temperatiuus, & expellendo vaporem fumoſum eiuſdem purgatiuus. Eſt etiam animalis ſpiritus & vitalis nutritiuus. Item fortitudine vel debilitate conſiſtentiæ ſpiritualium oſtenſiuus, ſicut ſuperius de pulmonis proprietatibus dictum eſt. Item in anhelando plus de ſpiritu attrahitur quam expellatur: pars enim non modica tranſit in vitalis ſpiritus nutrimentum. Infra enim pulmonem ſe recipit, & tamdiu animal ſine ſuffocatione viuit, quamdiu inter inſtrumenta anhelitus ſpiritus ſe includit. Item patientibus inſtrumentis anhelitus ſpiritus corrumpuntur, & ſecundum qualitatem organi patientis immutatur, *Vt dicit Conſtantinus.* Patitur autem anhelitus quandoq; ex defectu virtutis mouẽtis neruos & regentis, quandoque ex conſtipatione inſtrumentorum ſpiritus, quæ pro-

prouenit ex groſſis humoribus, vel ex groſſa ventoſitate, viam anhelitus opilante, vel ex aliquo apoſtemate pulmonis panniculos cordis aggrauante, ſiue ex nimio calore cordis in pulmonis ſubſtantia dominante, ex quib. omnibus debilis redditur anhelitus, atque rarus. Si autem fuerit velox & paruus, calorem alienum ſignat, qui virtutem ſuffocet & potiſſime vincat. Si tactus fuerit calidus, & ſitis ac linguæ deſiccatio ſubſequatur, anhelitus vero paruus & frigidus, vt in acutis febribus, ſignum mortis eſt. Eius enim tarditas defectum virtutis deſignat expulſiue, frigiditas vero extinctionem ſignat caloris naturalis, & defectum virtutis in ſubſtantia cordis & inſtrumentorum ſpiritus. Item immutatur anhelitus ex membrorum interiorum vniuerſali corruptione, vt patet in leproſis, quibus anhelitus fœtidus eſt & corruptus, & aeris vicini corruptiuus. Vnde talium flatus ſolet eſſe appropinquantium corruptiuus & infectiuus. Inficit enim aerem vicinum & reddit corruptibilem, ſicut ſibilus reguli flando aerem corrumpit, & aues volantes interficit, *vt dicit Auicen. & Conſtan.*

Cap. XXXVIII.

De Stomacho.

STomachus græce, latine os dicitur, eo quod ſit oſtium ventris, & ipſe cibum recipiat atque ad inteſtina tranſmittat, *vt dicit Iſidorus.* Eſt autem ſtomachus *ſecundum Conſtantinum* rotundus, oblongus, concauus interius, aſper in fundo & carnoſus, duo habens orificia, vnum inferius, alterum ſuperius. Eſt autem aſper & villoſus, vt cibum receptum melius retinere poſſit. Nam ſi eſſet lubricus & in ſuperficie planus, ex ſua lubricitate cibus exiret indigeſtus. Fuit autem & carnoſus in fundo, vt digeſtio confortaretur. Caro eius eſt calida & etiam humida, ex quibus qualitatibus maxime viget digeſtio in corpore animalis. Rotundus autem fuit, vt capacitate ſua cibum reciperet ampliorē. Prætere a quoq; ſi alterius eſſet figuræ, ſcilicet triangularis, vel huiuſmodi humores mali in eo de facili ad putredinem colligerentur, cum talis forma non poſſet à ſuperfluis propter angulos deſiccari. Oblongus etiam fuit, ne nimia rotunditate ſua ſpiritualia comprimeret. Et vt

etiam tanto facilius cum ſuperioribus & etiam inferioribus iungeretur. Præterea ſtomachus præcipue humanus in parte ſuperiori eſt ſtrictus. In parte inferiori latus, & hoc quoque fuit neceſſarium. Quia cum homo cæteris animalibus ſit erectior, cibus eius ſemper ad inferiora deſcendit, & ideo vtilis fuit eius inferior latitudo, vt in eo recipi poſſit cibi multitudo. Item neruoſus eſt, propter maiorem ſenſibilitatis & appetitus vigoroſitatem. Epate etiam circumdatur, vt ei calor maior ad ciborum decoctionem ab epate miniſtraretur. Epar enim ſuis quinque fruſtulis ſtomachum circumcingit, & ei calorem tribuens ſuccoſitatem & humorem, vnde ſanguis generatur per quaſdam venas, quas miſeraicas medici vocant, recipit & à fortiori caloris actione in ſanguinem alterat & cõuertit. *Ad hoc dicit Conſtan.* quod ſi ſtomachus fuerit ſubſtantialiter calidus, cibos groſſos bene digerit, delicatos vero conſumit, & plus digerit quam appetit, & propter ſimilitudinem cibos calidos maxime quærit, nec famem ſuſtinere poteſt. Frigidus vero ſtomachus groſſi cibi non eſt bene digeſtiuus, & ex eis cito grauatur, & eos cito mutat in humores acidos & corruptos. Stomachus vero ſiccus cito ſitit, nec parum aquæ ſufficit, quæ ſi ſuperflua fuerit, rugitum in ventre facit. Quod ſi fuerit humidus ſtomachus, non ſitit, humidum cibum appetit, ſed parum digerit. *Hucuſq; Conſtantin. lib.1.cap.14.* Accidunt autem ſtomacho, *vt dicit idem lib.9. cap.26.* diuerſæ paſſiones, ſcilicet mala digeſtio, fumoſitas, diarrhœa, vomitus, ſingultus, inflatio, ructuatio, & hæc ex diuerſis accidunt cauſis. Quia quandoque ex mala complexione, quandoque ex nimia inanitione, quandoque ex nimia repletione, quandoque ex nimio humorum acumine, quandoque ex cordis putrefactione, quandoq; ex virtutis digeſtiuæ defectione, quandoq; ex cibi qualitate, qui, ſi ſit pungitiuus, ſtomachus pũgitur, & ad exeundum compellitur, aut ſi viſcoſus, lubricatur, & ſic de facili egreditur, quandoq; ex virtutis expulſiuæ nimia debilitate, non ſolum ex ſe patitur, verum etiam ex aliorum membrorum colligantia & vicinitate. Stomachus enim eſt totius corporis paterfamilias, omnium membrorum nutrimentum recipiens, & ſingulorum membrorum, prout expedit, adminiſtrans neceſſitati, *vt dicit idem Conſtan.*

CAP.

Cap. XXXIX.

De Epate.

EPar ſiue iecur nomen habet, eo quod ignis in eo ſedem habet, qui vſque ad cerebrum ſubuolat, & deinde ad oculos & cæteros ſenſus & membra ſe diffundit, & calore ſuo ſuccum ſibi attractum in ſanguinē tranſmutat, quem ad vſum paſcendi nutriendique corpus ſimul membris administrat: vnde epar dicitur, quia talia membra paſcit. In iecore ſedes eſt voluptatis & concupiſcentiæ, cuius extremitates fibræ vocantur, quæ ſunt quaſi linguæ eminentes & ſtomachū amplectentes, calorē ad ciborum digeſtionem deferētes vel exhibētes & dicuntur fibrę, quia ad aras Phœbi ab hariolis deferebantur, quib. oblatis & ſuccenſis, reſponſa dabantur. *Hucuſq; Iſid.* Eſt autem epar, *vt dicit Conſtan.* membrum calidum, concauum & lubricoſum, in dextro latere animalis collocatum, ſtomacho ſuppoſitum, vt ſuo calore primam iuuet digeſtionē. Eſt enim ſanguineum & in colore rubicundum, quia ſuccoſitas eius nimia caliditate in humorem ſanguineum eſt tranſuerſa. Aliquantulum eſt etiam durum, ne de facili lædatur. Variatur enim epar in hominibus in quantitate & partium multitudine, quia in hominibus eſt maius quam in aliis beſtiis eiuſdem quantitatis. Numerus partium eius in quibuſdam eſt duplex, & hoc ad minus, in quibuſdam triplex vel quadruplex vel ad maximum quintuplex inuenitur. A lata autem epatis concauitate progreditur quædam vena, quæ à medicis porta nuncupatur, & hæc antequam exeat, in quinq; diuiditur venulas, quinque partes epatis intrantes. Epar enim ſuccoſitatem primæ digeſtionis per quaſdam venas in ſua concauitate attrahit, & per caloris naturalis ebullitionem celebrat digeſtionem, ſecundo in maſſam ſanguineam, & quatuor humorum naturam conuertit. Quod enim calidum eſt & humidū, tranſit in materiam ſanguinis cuius receptaculum ſunt venæ, quod autem calidum & ſiccum eſt, in naturam choleræ, cuius proprium receptaculum eſt ciſta fellis, quod vero frigidum & ſiccum, in materiam cedit melancholiæ, cuius proprium receptaculum eſt ciſtula ſplenis, ſed quod eſt liquidum & aquoſum, in humorem tranſit, phlegmatis proprium receptaculum eſt pulmo.

pulmo. Ex quo patet, quod epar naturalis virtutis eſt principium, fundamentum primæ digeſtionis, ſtomacho maximum iuuamentum. Secundę vero digeſtionis in ſubſtantiæ ſuæ concauitate eſt perfectiuum, puri ab impuro ſeparatiuum, ſingulis membris nutrimenti tranſmiſſiuum, amoris venerei excitatiuum, diuerſarum paſſionum receptiuum.

Patitur enim quandoque ex nimia caloris intenſione. Vnde & pori aperiũtur interius, ex quorum apertione virtus euaneſcens remiſſius operatur, quandoque ex nimia frigiditate conuerſionem attractę ſuccoſitatis in naturam ſanguineam impediente, & ex hoc ſæpiſſime contingit hydropiſim generari, cum hydropiſis nihil aliud ſit ſecundũ philoſophum, niſi error virtutis digeſtiuæ in epatis concauitate, hac enim virtute errante, & in ſua operatione deficiente, neceſſe eſt ſanguinem corrumpi, quo indigeſto, corpus quod inde nutritur, in tumeſcendo extenditur: vnde & hydropiſis generatur. Item patitur epar ex ſubſtantię ſuæ mala complexione, & hoc ſecundum humorum quatuor diſtemperantiam in ipſius eſſentia dominãtem. Item patitur ex viarum eius opilatione. Contingit enim ſæpe humorem groſſum & viſcoſum in venis epatis adunari. Vnde cum ſanguis clauſus exire non poteſt, cauſa eſt conſtrictionis & opilationis. Item etiam accidit ex nimio calore humorem ſanguineum deſiccante, & ſubſtantiam venarum epatis contrahẽte, quod non poteſt ſanguis libere diffundi, ad alia membra corporis nutrienda. Hoc idem autem aliquando poteſt contingere ex nimia frigiditate humores congelante, & meatus epatis conſtringente, & ad membra nutrienda diſcurſum ſanguinis prohibente. Item idem etiam accidit ex apoſtemate ſubſtantiam epatis aggrauante, & putredinem in ipſius ſubſtantia generante. Item idem accidit ex incluſa ventoſitate, pelliculas ipſius epatis extendente, & ex membrorum inordinatione dolorem & mœrorem inducente. Item ſæpe patitur ex immoderato fluxu ſanguinis, qui accidit ex venarum ab ipſo egredientium apertione, & hoc contingit ex nimio ſanguinis acumine, vel ex nimia repletione, vel ex debilitate virtutis retentiuæ, vel ex nimio exercitio & labore, *ſicut dicit Conſtant.* Ad hæc de natura & ſignis complexionis epatis,

dicit

dicit Galen. in tegni. Signum epatis quando eſt calidum, eſt amplitudo venarum non pulſatilium, *ſuper quem locum dicit Haly.* quando dominatur & vincit calor in epate, fit epar maius, & vena eius maior dilatatur & magnificata eſt. Magnificantur omnes venæ nō pulſatiles in omnib. membris, & calefit ſanguis, & generatur quandoque cholera citrina, & per proceſſum temporis poſt ſtatum adoleſcentiæ aduritur cholera citrina, & fit ex ea cholera nigra, & diuerſæ aliquando ex tali cholera accidunt paſſiones, aliquando autem nimio calori epatis cordis reſiſtit frigiditas, nam à corde, velut à membro ſuperiore & nobiliore epar in ſuis actionibus moderatur, *& hoc idem dicit Ariſt. lib.* 13. vbi præponit cor epati tanquam principium eius regitiuum. *Item dicit Galenus*, quod frigiditas epatis ex calore cordis temperatur, & ſignum frigiditatis & ſiccitatis epatis eſt ſtrictura venarum, & paucitas ſanguinis, ſicut humiditatis eiuſdem ſignum eſt mollicies venarum & ſanguinis multitudo. *Item idem dicit Haly.* quod epar eſt fons humiditatis corporis, vnde cum ſit radix humoris, ſi ſit epar ſiccum, non poterit aliquod membrum corpus conuertere ad humorem vel humiditatem, vt eius poſſit reſiſtere ſiccitati. Intenditur autem & remittitur ſiccitas & humiditas epatis, ſecundum cordis diſpoſitionem. Epar ergo eſt membrū nobile, cuius alteratione alteratur corpus, & influit nutrimentum, & virtutes nutritiuas & in membra reliqua inferiora ſine medio, ad ſuperiora vero mediante corde, *ſecundum iudicium Galeni. E conuerſo autem ponit Ariſtot. lib.* 13. quod cor facit omnia prædicta mediante epate, quæ autem verior ſit opinio, aliorum iudicio derelinquo. Et hæc de proprietatibus epatis dicta ſufficiant.

CAP. XL.

De Felle.

FEl eſt dictum eo, quod ſit folliculus, geſtans humorem ex dominio choleræ rubeæ amariſſimum, *vt dicit Iſido.* Eſt enim ciſtula fellis quædam pellicula ſuper gibbum epatis collocata, & habet duos furculos, per vnum deportatur cholera rubea ad inteſtina, vt per ea virtus expulſiua confortetur, vt etiam acumine ſuo inteſtina melius

lius expurgentur. Per [illegible]um autem deportatur cholera ad ſtomachũ, vt ſua caſiditate virtutem adiuuet digeſtiuam. Eſt igitur fel membrum calidum & etiam ſiccum, gibbo quoq; epatis ſuperpoſitum, eſt proprium choleræ rubeæ receptaculum. Cuius eſt iuuamentum, vt ſanguis à cholera rubea mundificetur, ſanguis enim ex præſentia choleræ incenderetur, niſi intra ciſtulam fellis eius ſuperfluitas locaretur. Eſt autem ſua caliditate decoctionis cibariorum iuuamentum ſua ſubtilitate penetratiuum, ſua mordificatione & acumine pungitiuum, & inteſtinorum corroſiuum, & ad ſuperflua ac fœtida eiicienda excitatiuum, & etiam ex nimia caloris intenſione amariſſimum, & per ſui admixtionem dulcedinis ſanguinis immutatiuum. *Hucuſque Conſtantinus. Secundum Ariſtot. in lib.* 3. delphinus non habet fel, genus omnium volatilium, & omne genus piſcium, & omne ouans habet fel. Sed ſecundum maius & minus, & forte erit in viis ſubtilibus extenſis ab epate vſque ad inteſtinum. Iſtæ viæ fortaſſis erunt fœtidæ, & forte erit fel in tali inteſtino, & diuerſificatur, quia quandoque in ſuperiori, quandoque in medio, & quandoque in inferiori, & quædam volatilia habent fel occultatum in inteſtino, vt columbæ, coturnices & hirundines: quædam habent fel magnum in epate, in ventre, & inteſtino, ſicut accipiter, miluus. *Item Ariſtot. lib.* 14. Animalia quædam non habent fel omnino, ſicut equus, mulus, aſinus & elephas. Camelus etiam non habet fel diſtinctum, ſed habet venas paruas in quibus eſt fel. Item quidam homines habent magnum fel in epate, & quidam non. Et eſt fel quoddam ſuperfluum aggregatum, ſicut fæx in ventre, illo tamen ſuperfluo vtitur natura ad aliquod iuuamentum. In illis autem qui habent naturam epatis ſanam, & quorum ſanguis naturaliter eſt dulcis, non inuenitur fel, aut ſi inuenitur, erit paruum, & hoc in venis valde gracilibus, & propter hoc erit epar eorum qui carent felle boni coloris, & dulcius aliis; quando autem habet aliquod animal fel, inuenitur quod eſt ſub felle valde dulce. Nam per collectionem fellis ad locum vnum aliæ vicinæ partes redduntur dulciores. Fel etiam ex ſuæ ſubſtantiæ ſubtilitate & acumine eſt groſſorum humorum inciſiuum, & ſua ſiccitate conſumptiuum. Vnde in collyriis oculorum eſt ne-

ceſſarium ad viſum clarificandum & acuendum, ad impedimentum ſpiritus vitalis remouendum, & maxime fel accipitris & aliarum volucrum viuentium ex rapina, *ſicut in Viatico Conſtān. tangitur*, ex feruore autem nimio & ebullitione fellei humoris ad epar tendentis, inficitur ſanguis, qui infectus, ea quæ ad nutrimentum membrorum transmittuntur, immutat & etiam ea inficit, & cuti croceum colorem vel viridem, ſiue etiam nigrum ſuperinducit. Cuius paſſionis ſigna ſunt iſta, totius corporis infectio, ſitis adeſt & oris amaritudo, dolor frontis, aurium videlicet tinnitus, & vrina crocea cum cõſimili ſpuma continua, vomitus croceus. Aliquando etiam contingit poros ciſtis fellis opilari. Vnde cholera inficit ipſum epar, ac conſimilem inducit paſſionem, *Vnde Conſtant. in Viatico dicit*, quando patitur fellis ſubſtantia, id eſt, ciſtis, & deficit virtus eius, qua ſolet ab epate choleram rubeam extrahere, remanente cholera cum ſanguine tingitur & alteratur. Idem etiam contingit, quando apoſtema eſt natum in viis, per quas cholera ad fel tranſit. Vnde ad epar rediens per totum corpus cum ſanguine ſe diffundit, quia ſi porus inferior opiletur, aſcendit ad viam ſuperiorem, ſcilicet ad ipſum ſtomachum: vnde facies fit citrina, os amarum & ſiccum, in ſtomacho ardor & ſitis, vrina cum egeſtione albeſcit propter elongationem cholerę ab epate & renibus, vbi vrina ſolet tingi. Si vero porus ſuperior opiletur, cholera tingit inferiora, & apparent ſigna quæ prioribus ſunt contraria, *Vt idem dicit Conſtan.* Et hæc de felle dicta ſufficiant, &c.

Cap. XLI.

De Splene.

Splen eſt dictum à ſupplendo, quia partē ſiniſtram iecori contrariam ſupplet, ne vacua exiſteret, quem quidem cauſam riſus eſſe exiſtimant: nam ſplene ridemus, felle iraſcimur, corde ſapimus, cerebro ſentimus, iecore amamus, quibus conſtantibus ſanum eſt animal & integrum, *Vt dicit Iſidorus. Et ſecun. Conſtan.* ſplen in ſiniſtra parte collocatur, cuius forma naturaliter eſt oblonga, & parum verſus ſtomachum concaua, & verſus coſtas eſt gibboſa. In his duobus locis quibuſdam panniculis colligata. Et dicitur

tur ſplen duas habere venas, per quarum vnam choleram nigram à ſanguine epatis ſibi attrahit, per aliã vero quantum ſibi ſufficit ad ſtomachum, tranſmittit, vt eius appetitus confortetur. Splenis igitur eſt iuuamentum, vt ei in ſiniſtra parte corporis defectum ſuppleat, & ex oppoſito ad conſeruationem ſtomachi iecori reſpondeat, vt propter mundificationem epatis ſanguinis fæces ſibi attrahat, & quantum ad appetitum ſufficit, & ad confortationem ſtomachi tranſmittat. Eſt igitur ſubſtantia ſplenis rara & ſpongioſa propter faciliorem humoris fęculenti attractionem & remiſſionem, & eſt nigra propter melancholiæ, cuius eſt receptaculum, aſſimilationem. Eſt etiam à ſiniſtris inter coſtas & ſtomachum poſita, propter ſiniſtræ partis temperantiam & infrigidationem, ac propter conſeruandam ſtomachi, cui coniungitur, calefactionem, aliquantulum eſt dura, ne de facili ex qualitate humoris fæculenti contrahat læſionem. Contingit autem etiam ſplenem pati quandoque ex virtutis contentiuæ defectione, & hoc quando non ſufficit humorem attrahere, vel attractum ad locum alium deſtinare. Item quandoque ex opilatione, quando ſcilic. humores groſſi & viſcoſi in viis ſplenis opilantur & adunantur. Vnde & eius actiones impediuntur. Item quandoque ex nimia humorum repletione, quia humores ad ſplenem confluentes, propter ſui ſimilitudinem attrahuntur, & ſufficienter non euacuantur, vnde inuiſcãtur, & in concauitate ſplenis indurantur in tantum, vt ipſius ſpleni ſubſtantia creſcere videatur. *Sed ſecundum ſententiam Hippocratis*, ſi ſplen ſit magnus, corpus marceſcit, & ſi ſplen marceſcit, corpus impingueſcit. Vnde ipſius ſplenis mediocritas ad paruitatem potius quam ad magnitudinem intendens, bonitatem complexionis deſignat, *Vt dicit Conſtan. lib. 9. cap. 27.*

Cap. XLII.

De Viſceribus.

VIſcera, *ſecundum Iſidorum*, inferiora dicuntur, proprie inteſtina membris vitalibus ſubdita & ſubiecta, quæ quidem dicuntur inteſtina, quaſi quodam interiori nexu, quadam familiari reuerentia, ſunt ſuperiorum mem-

brorum culcitra, & eorundē quædā neceſſaria inſtrumēta. Et dicuntur viſcera quaſi vitalia, quia locis vitalibus circa præcordialia, vbi gignitur, vita ſunt interiorib. circūfuſa. *Huc uſq; Iſi. Secun. Conſt.* autē inteſtina quædā ſunt mēbra interius mutuo ſe tenētia, cōcaua, rotūda, per ventris longitudinem & latitudinem collocata, quorum compoſitio & ſubſtantia ſtomacho aſſimilatur. Sunt autem numero ſex principalia inteſtina, quorum tria ſunt ſubtilia, quæ ſuperius ſunt iuncta: tria vero ſunt groſſa ab inferiori incipientia. Primum inteſtinum trium ſubtilium vocatur duodenum, quia in ſua longitudine ſecundum menſuram cuiuslibet hominis eſt duodecim digitorum, & hoc ſuper dorſum erigitur, & in nullam aliam partem retorquetur. Secundum vocatur ieiunum, quia ſemper à cibis eſt vacuum, *& dicunt ſapientes & experimentatores,* quod mortuo animali ſemper inuenitur illud vacuum, dicunt tamen quidam, quod hoc dicitur ab anatomicis, quia à ſe omnia eiiciens, nihil de acceptis ad ſui retinet nutrimentum. Tertium ſubtile eſt appellatum, ſecundo ſimilimum, ſed tamen nunquam ſine cibi corpulentia eſt inuentum. Inter groſſa vero inteſtina, primum vocatur orbum, & in ſubtili extremitate habet os vnum, & eſt illud inteſtinum ſic vocatum, eo quod ipſum ſit orbatum, id eſt, quaſi viduatum ab altero orificio. Cum enim cætera inteſtina duo habent orificia, illud habet vnum ſolum, & ideo ſe habet ad modum ſacci, quia multa recipit, & pauca, reſpectu aliorum, eiicit vel emittit. Secundum vero inteſtinum ſub orbo ſiue ſub ſacco poſitum dicitur ileon, & hoc à dextra in ſiniſtram tendit, & dicitur ileon, eo quod in eo inteſtino iliaca paſſio fieri conſueuit. Tertium inteſtinum vocatur à Græcis κώλον, & hoc etiam immediate cum inferiori totius corporis orificio eſt cōiunctum, & in hoc inteſtino grauiſſima paſſio ſcilicet colica generatur, vel ex ipſius inteſtini nimia conſtrictione, vel alicuius groſſi & frigidi humoris coadunatione, & per conſequens viarum illius inteſtini intrinſeca opilatione, *ſicut narrat Conſtant. & etiam Galen. ſuper aphoriſ.* Patet igitur ex prædictis, ad quid neceſſaria ſunt inteſtina, quia cibum immutant, & in ſua concauitate ſuperflua recipiunt ad naturæ exonerationē, ad hoc etiam ſunt neceſſaria viſcerum rotunditas, gibboſitas

ſitas & volubilitas, *Vt dicit Conſtantinus*, vt cibus tranſmiſſus à ſtomacho in eorum gibboſitate aliquantulum inhæreret, & ſecundum animalis neceſſitatem ſuperflua expelleret, & neceſſaria retineret. Sunt autem rotunda, ne à ſtomacho in aliquo angulo ſuperflue collecta remanerent, quæ corruptionem inducerent inteſtinis. Sunt etiam inteſtina duobus panniculis minimis vel ad minus inuoluta, & hoc fuit neceſſarium, quia ſi vnus panniculus pateretur, ab altero panniculo ſubueniretur. Sunt autem inteſtina aliquantulum villoſa, & eorum villi per latum etiam extenſi, vt fęcis ſuperfluitatem expellerent, & neceſſaria nutrimento conuenientius retinerent. Sunt autem viſcera ſiue inteſtina inuoluta ad inuicem & connexa, ita vt minora maioribus, & graciliora & debiliora groſſioribus & fortioribus innitantur, vt ſic actiones virtutis naturalis, & in expellendo ſuperflua, & in recidẽdo neceſſaria aptius perficiantur. *Dicit etiam Ariſtot. lib.* 2. quod ſecundum varietatem dentium in mandibulis animalium, variatur in quantitate & qualitate natura inteſtinorum. *Vnde dicit*, quod inteſtinum omnium animalium habentium dentes in vtraque mandibula, eſt minus inteſtino nõ habentium, & nullum animal habet inteſtinum rectum, niſi habeat dentes in vtraque mandibula. *Item ibidem*, venter ſerpentis eſt ſtrictus, & eſt ſimilis inteſtino amplo, & ſi fuerit naturaliter paruus, habet fel in inteſtinis, & ſi fuerit magnus ſuper epar. *Item idem lib.* 13. Omnia animalia ampli & recti inteſtini ſunt guloſa valde, quia propter diminutionem vſus cibi, & indigeſtionem eiiciunt ſuperfluitatem cibi indigeſtam, & cito exit cibus, & ideo appetunt multum, & continue quærunt cibum. Contingit autem pati viſcera & inteſtina multipliciter, *Vt dicit Conſtan. lib.* 9. *cap.* 26. Quandoque ex cholerico humore, vel ex melancholico, ſubſtantiam inteſtinorum corrodente, & fluxum dyſenteriæ inducente. Et hæc paſſio peſſima eſt & mortifera, *Vt dicitur in aphoriſ.* Solutio ventris in cuius initio cholera exit, nigra eſt mortale. Item quandoque ex ipſorum viſcerum interiori punctura & vulneratione, & hoc vel ab exteriori apoſtemate, putrefactionem & puncturam in panniculis ipſorum viſcerum inducente vel ab exteriori læſione. Item quandoque ex interclusione vactuoſitatis

panniculos & neruos extendente, & ille dolor grauis eſt intantum, vt aliquando inteſtina penetrari videantur. Item, quandoque ex humore groſſo & phlegmatico inferiores partes inteſtinorum obturâte, & ſtercorum exitum prohibente, & iliacam paſſionem vel cholericam inducente. Vnde hic morbus peſtilentialis eſt & mortalis, raro ſanitatem ſuſcipiens, & ſæpe die ſecundo vel tertio interficiens, niſi celerius ſuccurratur. Cæteras inteſtinorum paſſiones, *quare infra in tractatu de infirmitatibus de cholerica paſſione, &c.*

Cap. XLIII.

De Renibus.

RENES, *vt ait Varro*, ſunt dicti eo quod obſcœni humores ab his naſcuntur. Nam venæ & medullæ tenuem humorem deſudât in renibus, qui liquor rurſus à renibus, à calore venereo reſolutus, recurrit, & ad loca genitalia ſe diffundit, *vt dicit Iſidorus*. Locus autem in lateribus ſpondylium dorſi, in quibus eſt ſedes renum, dicuntur lumbi, *qui ſecundum Iſid.* ob libidinis laſciuiam lumbi ſunt dicti, quia in viris à renibus & lumbis eſt cauſa venereæ voluptatis. De renibus autem *dicit Conſtan.* quod fuerunt facti, vt ab epate aquaticum ſanguinem ſugentes, eum depurarent, & eius colamentum ſcilicet vrinam ad veſicam per meatus vritides, id eſt, vias vrinales tranſportarent. *Quod etiam dicit Haly. ſuper tegni.* Ordinauit, inquit, creator ſummus duos renes, vt attrahant aquoſitatem ſanguinis ab epate, & eam tranſmittant ad veſicam, expulſionis gratia. *Quia dicit Ariſtot. lib.* 13. Renes, inquam, fuerunt creati propter veſicam, vt ſic operatio veſicæ eſſet melior & perfectior, quia renes ſunt ad colandum ſuperfluum humidi decurrentis ad veſicam. *Item idem:* Renunculus dexter altior ſiniſtro eſt in omni animali habente renes, & hoc quia calor in dextra parte fortior eſt vel ſuperior. *Item idem:* In omnibus animalibus renes habentibus, renunculus dexter eſt minoris pinguedinis quam ſiniſter, & altior, quoniam natura in dextra parte leuior eſt & maioris motus & caloris, calor autem diſſoluit & conſumit pinguedinem. Item renes ſunt de vltimis membris interiorum, & propter hoc indigent magno calore. Recollige igitur,

Digitized by

igitur, quod renes ſunt calidi, & naturalis caloris conſeruatiui frigiditatis, & dorſi ſpondylium ſunt temperatiui, à concauitate epatis aquoſi humoris attractiui, ſanguinis colatiui, virtutis naturalis confortatiui, humoris ſeminalis generatiui, poroſi, rotundi, pinguedine cooperti, carnoſi quippe ſunt & poroſi propter faciliorem aquoſæ ſuperfluitatis attractionem, rotundi, ne colligant aliquem humorem ad putrefactionem, pinguedine ſunt muniti, ne ex frigiditate oſſium dorſi aliquam ſuſtineant læſionem. Recipiunt autem renes quaſdam venas ſtomachi ab epate egredientes, quibus humor in ſecunda digeſtione ſuperfluus defertur ad ipſos renes, vnde opilatis illis venis & in ſuo officio impeditis, renes vna cum epate patiuntur. Accidunt aliquando in renibus variæ paſſiones, *vt dicit Conſtantinus lib. 2. cap.* 34. quod ſi venæ epatis præcluduntur ab humore ſanguineo ad ſui nutrimentum depauperantur, vnde neceſſario extenuantur: ſi vero meatus eorum inferiores calore & frigore conſtringantur, ex præſentia humoris ſuperflui, eorum ſubſtantiam ſubintrantis nimis extenduntur & dilatantur, & per conſequens corrumpuntur, vel humores deſiccati putrificantur, & in calculos conuertuntur. Multis etiam aliis modis patiuntur, ſicut ex apoſtemate, ventoſitate, frigore nimio vel calore.

Cap. XLIIII.

De Veſica.

VEſica, *ſecundum Iſidorum* à venti capacitate eſt dicta. Nam per venti contractionem aperitur & dilatatur, ſicut è conuerſo per venti emiſſionem contrahitur & arctatur. Vocatur autem veſicula per diminutionem à veſica, dicta quædam pellicula pendens in gutture auis, ſicut burſa, in qua volucrum primo recipiuntur cibaria, quæ in prædicta veſicula digeſtioni ſecundæ in iecore faciendę ſeparantur, & in eodem folliculo, tanquam in promptuario proprio contra futuram eſuriem reſeruantur, ſed veſica prout hic ſumitur *ſecundum Conſtantinum* eſt panniculus durus, rotundus, concauus ſicut ſaccus in omni parte clauſus, excepto ſolo orificio ſuperiori. Fuit autem ſubſtantia eius dura ne acumine vrinæ cuius eſt receptaculum

lædetetur. Fuit autem ex omni parte clauſa, inferius, vt li-quor ſubito attractus inuoluntarie expelleretur. Vnde per vnum & idem foramen vrina ingreditur, per quod egreditur, *vt patet in anatomia.* Fuit etiam rotundum vt in augmentum colamenti ſanguinis dilatetur, & ad ipſius ſuſceptionem capacior redderetur. *Dicit enim Ariſtoteles lib.* 13. quod omne animal habens pulmonem, multum ſitit, & propter hoc indiget cibo humido plus quam ſicco, & ideo fuit neceſſaria veſica ad recipiendum huius ſuperfluitatis humiditatem. *Item ibidem.* Nullum animal habens plumas aut ſquamas aut cortices ſiue teſtas, habet veſicam omnino præter tortucam marinam aut ſylueſtrem. Nam ſuperfluitas in huiuſmodi animalibus tranſit in nutrimentum plumarum & ſquamarum & huiuſmodi. *Item ibidem lib.* 3. Omne animal generans habet veſicam, ouans autem non, præterquam genus lacertarum, & non exit humiditas à veſica mortuorum, & forte aggregatur in veſica ſuperfluitas ſicca, & ex eo contingit lapis. *Item ibidem libr.* 6. In animali omni carente veſica, eſt vna via apparens exitus ſtercoris & ſuperfluæ humiditatis.

Cap. XLV.

De Vrina.

VRina, *ſecundum Iſaac,* eſt colamentum ſanguinis & aliorum humorum, ex actione naturæ generatũ. Nam ab epate ſumit initium, ſed in renibus recipit ſubſtantiam & colorem, aquoſa enim ſubſtantia ſanguinis per quaſdam venas ſubtiles tranſmittatur ad renes nutriẽdos. Vnde cum ad renum deportata fuerit regionem vbi colatur & ad modum ſeri eliquati deputatur, & vi caloris epatis & renum tingitur & colatur, & ſic deſudans per poros vritides in veſicam in ipſius concauitate adunatur. Vnde hæc ſubſtantia humida & liquida à veſica emiſſa eſt vrina, ſic dicta, quia eſt vritiua & mordicatiua. Quia, *vt dicit Aegid.* Quod tangit, mordet, deſiccat & vrit, vritiuam enim & deſiccatiuam habet naturam, vnde valet contra ſcabiem, ſerpiginem & impetiginem, contra puſtulas & veſicas ſi patiens inde ſe abluerit, in potu ſpleneticis confert, mundat vulnera putrida & loca ſanioſa. Cum felle etiam accipitris collyriata & oculis caute linitis immiſſa, pannum corrodit &

dit & delet maculas oculorum, *ſicut expreſſe dicit Conſtantinus & Galenus.* Et ideo vrina non eſt abhorrenda, quia in multis vtilis eſt & accepta. Dicitur etiam vrina ab vrith græco, id eſt demonſtratiua. Demonſtrat enim interiora, quia vt certificemur de interioribus, vrinæ iudicio ducimur, demonſtrat enim virtutem naturalem in epate & in aliis membris inferioribus, per vrinæ ſubſtantiam & colorem & maxime per eius ſedimen ſiue ſubſiſtentiam quam medici hypoſtaſim vocant, certificamur. Nam ſi fuerit illa reſidentia in fundo vaſis alba, pinea, coadunata, non diuiſa, fortitudinem deſignat virtutis, & completam actionem caloris naturalis in ipſis membris. Per mediam autem regionem vrinæ, quam medici enormiam dicunt, de media regione corporis, id eſt de corde & ſibi adiacentibus iudicamus, nam ſi vrina in medio fuerit in colore & ſubſtantia bene diſpoſita non liuida, non volubilis aut obſcura, vel obumbrata, ſpiritualia membra iudicat eſſe ſana. Similiter per partem vrinæ ſuperiorem quam nephilem nuncupant, de fortitudine virtutis animalis in regione capitis prognoſticamus. Nam ſi non fuerit circulus nimis groſſus non igneus, non liuidus, non viridis, non granuloſus, ſed in colore & ſubſtantia temperatus, cerebrum & omnia alia membra animali virtuti ſeruientia denunciat eſſe tuta. Si vero contraria ſigna fuerint in vrina, contrariam deſignant corporis diſpoſitionem. Iudicatur autem præcipue vrina ſecundum ſubſtantiam & colorem. Nam aliud ſignat quando tenuis eſt in ſubſtantia, quoniam humoris dominantis ſiccitatem, aliud quando eſt mediocris, quie tunc deſignat temperamentum ſiue æqualitatem & mediocritatem, ſecundum colorem autem iudicatur, quia multi ſunt colores, ſcilicet 20. *Vt dic. Iſaac & Aegidius*, quorum quidam caloris vel frigiditatis intenſionem, alii remiſſionem, alii mediocritatem prętendunt. Nam remiſſum calorem deſignant glaucus, lacteus & huiuſmodi. Intenſum vero à rufo ſuperius. Mediocris vero ſubcitrinus & ſubrufus. Inter quos quidam deſignant mortificationem, vt niger, viridis, liuidus, quidam indigeſtionem, albus, lacteus, glaucus: quidam digeſtionis imperfectionem & imperfectam inchoationem, vt ſubpallidus, pallidus. Quidā perfectam digeſtionem, vt citrinus, rufus. Quidam exceſſum ſiue ex-

 ceden-

cedentem intenſionem, vt ſubrubicundus, rubicundus. Quidam aduſtionem, vt in opoſtian. Quidam ſuperaduſtionem & mortificationem, vt niger, viridis. Nigredo tamen cauſatur quandoque à frigiditate, calorem naturalē penitus extinguente, ſicut prætendit liuiditas, ſed quando procedit ex vltimata aduſtione, tunc procedit viriditas. Iſtorum autem colorum cauſas dicere non pertinet ad hoc opus. Sed qui eas ſcire voluerit, *libros Iſaac & Theophili, Conſtantini Aegidii legat, in quib. tractatur perfectiſſime de Vrinis, ſed iſta ad præſens hic ſufficiant.*

Cap. XLVI.

De Ventre.

VEnter, vterus & aluus inter ſe differunt, *vt dicit Iſidorus*. Venter enim eſt qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinſecus. Et eſt dictus venter, eo quod per ventrem veniat cibus ad totum corpus. Aluus eſt qui cibum recipit & purgari conſueuit. Vterum ſolę mulieres habent, in quo concipiunt, & dicitur vterus, eo quod fœtu impleatur interius, *vt dicit Iſidorus*. Eſt igitur venter nutrimenti totius corporis receptaculum, *vt dicit Conſtantinus*, membrorum nutribilium ſedes, primæ digeſtionis & ſecundæ fundamentum, cuius creatio eſt carnoſa, calida & humida, & hoc propter digeſtionis neceſſitatem, panniculis diuerſis circumdatur, propter interiorem conſeruationem, cuius diſpoſitio eſt rotunda, propter liberiorem ciborum nutribilium collocationem. Oblonga fuit, propter faciliorem ipſius cum ſuperioribus & inferioribus coniunctionem ſiue colligationem. Medium enim locum in corpore ſibi vendicat, vt nutrimentum inferioribus & ſuperiorib. membris diſtribuat & tranſmittat. Eſt igitur venter inter omnes partes corporis mollior & infirmior, & tamen cæteris eſt vtilior. Nam tanquam nutrix corporis, pro omnibus alendis corporis membris, cibos recipit & decoquit, & ad ſingula membra debita nutrimenta deriuat & tranſmittit. Superfluitates multas, propter aliorum membrorum nutrimentum, in ſe recolligit, ſed eas diu ferre non ſuſtinens, ipſas à ſe reiicit & repellit. Ex mala diſpoſitione membrorum nutribilium, quæ intra ſe continet, diuerſas infirmitates contrahit, aliquando & incurrit, quę quidem paſſiones

tanto

tanto ſunt periculoſiores quãto ventri, & aliis vitalib. ſunt propinquiores. Patitur ſiquidem ſæpius propter nimiam repletionem, & tunc non curatur niſi per contrariam euacuationem. Et è conuerſo quando moleſtatur propter nimiam inanitionem & ſuccurritur per contrariam repletionem, *ſicut dicitur in aphoriſ.* Quæcunque enim ægritudines ex plenitudine fuerint, euacuatio ſanat, & quæcunq; ab inanitione ſoluit plenitudo. Item actiones ventris ſecundum diuerſitatem temporis variantur. Nam in hyeme naturalis calor in interiorib. ventris concluſus fortius operatur, vnde appetitus in hyeme magis accidit & digeſtio fortior generatur, quia *vt dicitur in aphoriſ.* ventres in hyeme & vere ſunt calidiſſimi natura & ſomni longiſſimi.

CAP. XLVII.

De Vmbilico.

VMbilicus medius eſt corporis locus ſic dictus, quaſi iliorum vmbo, ſicut vmbo in medio clypeorum locus eſt dictus. Ex vmbilico enim infans impendens nutritur. Eſt enim vmbilicus *ſecundum Conſtantinum*, ex neruis, venis & arteriis compoſitus, quo mediante, fœtus ſanguinem ſubtilem attrahit & ſugit, & per ipſas arterias ſpiritum recipit. Rumpitur autem vmbilicus iuxta matricem, dum fœtus egreditur, & cum fœtu exit, quem obſtetrices ligant quatuor digitorum longitudine, & ex hac ligatura fiunt extremitates vmbilici & rotunditates. *Hucuſq; Conſtantin. Super Ezech. autem 16 dicit Hieron. ſic.* Naturale eſt infantibus ortis primo vmbilicum præſcindi: deinde ad ſanguinem diluendum aqua lauari, tertio humorem paruulorum ſole ſiccari, quarto tenera corpora pannis conſtringi ne membra diffluant, & ſic deprauentur. *Ibidem etiam dicit gloſſa Gregorii*, quod vmbilicus eſt quo fœtus alitur in vtero, ſicut arbores & virgulæ per radices, humore occulto terræ nutriuntur. In vmbilico autem ſita ſunt genitalia mulierum, ſicut in lumbis genitalia virorum, & ideo vmbilici nomine luxuria deſignatur *in Iob. 40. Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico ventris eius.* De vmbilico autem dicit *Ariſtoteles in lib. 13.* quod omne animal generans & ouans habet vmbilicum tempore partus

& cum

cedentem intenſionem, vt ſubrubicundus, rubicundus. Quidam aduſtionem, vt in opoſtian. Quidam ſuperaduſtionem & mortificationem, vt niger, viridis. Nigredo tamen cauſatur quandoque à frigiditate, calorem naturalē penitus extinguente, ſicut prætendit liuiditas, ſed quando procedit ex vltimata aduſtione, tunc procedit viriditas. Iſtorum autem colorum cauſas dicere non pertinet ad hoc opus. Sed qui eas ſcire voluerit, *libros Iſaac & Theophili, Conſtantini Aegidii legat, in quib. tractatur perfectiſſime de Vrinis, ſed iſta ad præſens hic ſufficiant.*

Cap. XLVI.

De Ventre.

VEnter, vterus & aluus inter ſe differunt, *Vt dicit Iſidorus.* Venter enim eſt qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinſecus. Et eſt dictus venter, eo quod per ventrem veniat cibus ad totum corpus. Aluus eſt qui cibum recipit & purgari conſueuit. Vterum ſolę mulieres habent, in quo concipiunt, & dicitur vterus, eo quod fœtu impleatur interius, *Vt dicit Iſidorus.* Eſt igitur venter nutrimenti totius corporis receptaculum, *Vt dicit Conſtantinus*, membrorum nutribilium ſedes, primæ digeſtionis & ſecundæ fundamentum, cuius creatio eſt carnoſa, calida & humida, & hoc propter digeſtionis neceſſitatem, panniculis diuerſis circumdatur, propter interiorem conſeruationem, cuius diſpoſitio eſt rotunda, propter liberiorem ciborum nutribilium collocationem. Oblonga fuit, propter faciliorem ipſius cum ſuperioribus & inferioribus coniunctionem ſiue colligationem. Medium enim locum in corpore ſibi vendicat, vt nutrimentum inferioribus & ſuperiorib. membris diſtribuat & tranſmittat. Eſt igitur venter inter omnes partes corporis mollior & infirmior, & tamen cæteris eſt vtilior. Nam tanquam nutrix corporis, pro omnibus alendis corporis membris, cibos recipit & decoquit, & ad ſingula membra debita nutrimenta deriuat & tranſmittit. Superfluitates multas, propter aliorum membrorum nutrimentum, in ſe recolligit, ſed eas diu ferre non ſuſtinens, ipſas à ſe reiicit & repellit. Ex mala diſpoſitione membrorum nutribilium, quæ intra ſe continet, diuerſas infirmitates contrahit, aliquando & incurrit, quę quidem paſſiones

tanto

tanto ſunt periculoſiores quãto ventri, & aliis vitalib. ſunt propinquiores. Patitur ſiquidem ſæpius propter nimiam repletionem, & tunc non curatur niſi per contrariam euacuationem. Et è conuerſo quando moleſtatur propter nimiam inanitionem & ſuccurritur per contrariam repletionem, *ſicut dicitur in aphoriſ.* Quæcunque enim ægritudines ex plenitudine fuerint, euacuatio ſanat, & quæcunq; ab inanitione ſoluit plenitudo. Item actiones ventris ſecundum diuerſitatem temporis variantur. Nam in hyeme naturalis calor in interiorib. ventris concluſus fortius operatur, vnde appetitus in hyeme magis accidit & digeſtio fortior generatur, quia *vt dicitur in aphoriſ.* ventres in hyeme & vere ſunt calidiſſimi natura & ſomni longiſſimi.

Cap. XLVII.

De Vmbilico.

VMbilicus medius eſt corporis locus ſic dictus, quaſi iliorum vmbo, ſicut vmbo in medio clypeorum locus eſt dictus. Ex vmbilico enim infans impendens nutritur. Eſt enim vmbilicus *ſecundum Conſtantinum*, ex neruis, venis & arteriis compoſitus, quo mediante, fœtus ſanguinem ſubtilem attrahit & ſugit, & per ipſas arterias ſpiritum recipit. Rumpitur autem vmbilicus iuxta matricem, dum fœtus egreditur, & cum fœtu exit, quem obſtetrices ligant quatuor digitorum longitudine, & ex hac ligatura fiunt extremitates vmbilici & rotunditates. *Hucuſq; Conſtantin. Super Ezech. autem 16 dicit Hieron. ſic.* Naturale eſt infantibus ortis primo vmbilicum præſcindi: deinde ad ſanguinem diluendum aqua lauari, tertio humorem paruulorum ſole ſiccari, quarto tenera corpora pannis conſtringi ne membra diffluant, & ſic deprauentur. *Ibidem etiam dicit gloſſa Gregorii*, quod vmbilicus eſt quo fœtus alitur in vtero, ſicut arbores & virgulæ per radices, humore occulto terræ nutriuntur. In vmbilico autem ſita ſunt genitalia mulierum, ſicut in lumbis genitalia virorum, & ideo vmbilici nomine luxuria deſignatur *in Iob. 40. Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico ventris eius.* De vmbilico autem dicit *Ariſtoteles in lib.* 13. quod omne animal generans & ouans habet vmbilicum tempore partus

& cum

& cum creſcit partus auis, latet vmbilicus, & nihil omnino apparet, quoniam continuatur cum inteſtino per aliquam partium venarum. *Item idem lib.* 16. Creatio vmbilici non eſt niſi cortex, continens venas, & cum vmbilico continuatur, & currit ſanguis à matrice per venas vmbilici, quaſi per canale ad pueri nutrimentum. Creſcit ergo cõceptum per eſſe vmbilici, *Vt dicitur in eodem*

Cap. XLVIII.

De Genitalibus.

GEnitalia ſunt partes corporis, vt & nomen ipſum docet, quæ gignendæ ſobolis virtutem acceperunt, *Vt dicit Iſidorus.* Hæc etiam pudenda præ verecundia dicuntur, vnde & teguntur, ita quod non habent eandem ſpeciem decoris, ſicut alia membra, quæ in promptu ſunt locata. Et ideo reputantur inhoneſta, inter quæ vnum dicitur verettrum, vel quia viri eſt tantum, vel quia membrum eſt verecundum, vel etiam ex quo virus emittitur. Nam proprie dicitur virus ille humor à viri natura fluens, *Vt dicit Iſidor.* Sunt etiam alia membra virtutis generatiuæ fundamenta, ſcilicet teſticuli, diminutiue à teſtibus dicti, quorum numerus incipit à duobus, ſine quorum teſtimonio non eſt aliquis vir perfectus, hi ſemen calamo adminiſtrant, quod à ſpinæ medulla & à renibus ſuſcipiunt gratia procreandi. *Hucuſq; Iſidorus. Secundum Conſtantinum* ſubſtantia eorum compoſita eſt de carne glanduloſa, alba, molli, & rara, & hoc fit propter caloris obſeruationem, & ſanguinis immutationem in albedinem, quod fit per vehementem calorem in ipſorum ſubſtantia ſanguinem decoquentem. & in albedinem commutantem. Et dicuntur hæc membra principalia, quia principalis actionis virtutis naturalis ſcilicet generatiuæ ſunt proprie inſtrumenta, quæ ſi præciſa fuerint, vigor virilis ſexus eneruatur, & maſculina complexio in fœmineam alteratur. Et ideo *ſecundum Ariſtotelem lib.* 3. Eunuchi quando caſtrantur ante pollutionem in ſomno, non oritur in corpore eorum poſt hæc pilus. Si vero caſtrentur poſt pollutionem, præter pilos pectoris omnes pili defluunt & efficiuntur effœminati & molles animo & corpore imbecilles. *Vnde Ariſtoteles lib.* 8. Voces hominum quando caſtrantur, mutantur & efficiuntur ſicut fœmi-

fœminatum,& formæ eorum alterantur & figuræ. Animalia autem qñ caſtrantur in iuuentute, efficiuntur maiora, ſed ſi caſtrentur poſt perfectionẽ, non augmentãtur. Cerui etiam ſi caſtrentur poſt perfectionem,non augmentantur. Cerui etiam ſi caſtrentur ante crementum cornuum, non oriuntur eis cornua, & ſi poſt ortum caſtrentur,non vlterius creſcunt cornua,amplius nec mutant cornua,nec eiiciunt ea ſicut faciunt non caſtrati. Dicitur *etiam ibidem* quod ſi vituli non caſtrentur cito poſt annum, remanent parui,& dicit quando caſtrantur,extrahuntur radices neruorum, & ſi acciderit loco vulneris apoſtema, cremabunt teſticulum abſciſſum, & ponunt cinerem ſuper apoſtema. Et quædam animalia caſtrantur ſolum propter teſticulos ſicut caſtores,qui etiam,quando perſequuntur à venatoribus, ipſis dentibus truncant teſtes ne vlterius perſequantur. Dicit etiam quod onagri maſculi caſtrant filios, & eis dentibus teſticulos præſcindunt,ſed matres à maſculis occultant eos,& præcauent eis à maribus ne caſtrentur. *Item dicitur lib.16.* quod auium teſticuli poſt tempus ſibi ad coitum à natura deputatum, efficiuntur paruuli in tantum, quod tunc non apparent, ſed tunc quando inſtat amoris tempus creſcunt valde. Sunt igitur illi teſticuli cum aliis membris ſibi adminiſtrantibus humoris ſeminalis principium,& eius primum & radicale fundamentum. Nam *vt dicit Conſtantin.* Deus ad animalium generationem conuenientem conuenientia procreauit membra, in quibus inſeruit materiale principium generationis, quod quidem ſine amoris affectu non poteſt produci ad effectum talem, membris genitalibus ſiquidem inſeruit inſeparabilitatem & appetitum, vt vnumquodq; animal ad conſeruationem ſpeciei & multiplicationem ſui animaretur,& hoc quidem diuino nutu factũ eſt, ne forte abominato coitu ab animalibus generatio euitaretur. Ad generationis autem talis completionem neceſſe eſt duo animalia conuenire, ſcilicet maſculum & fœminam, ex quorum ſemine mutuo procrearetur quodlibet indiuiduum, ita quod in vno ſcilicet generantium, ſcilicet in fœmina eſſet quaſi principium materiale,& paſſiuum. In maſculo vero eſſet formale principium & principaliter effectiuum. *Et ideo dicit Ariſtoteles li.5.* quod generatio animalium duplex habet principium,

cipium, ſcilicet marem & fœminam. Ex mare autem principium motus eſt ſicut forma. Fœmina autem eſt ſicut materia, ex commixtione autem vtriuſq; fit creatura, & creatio embryonis, &c. Aptauit igitur Deus membra generantium, vt alterum emitteret ſeminale principium, alterum reciperet. Et hæc membra taliter à Deo ſapientiſſime ſunt formata, vt ad opus ſuum nec meliora poſſunt eſſe neque perfectiora *Vt dicit Conſtantinus.* Sed certe his membris plurimi abutũtur, quoniam ipſis ad generationis fructum non vtuntur, ſed potius contra rationis ordinem & naturæ iura non ad ſeruiendum proli, ſed potius turpitudini ac libidini eadem complere dignoſcuntur. Et ideo de iſta materia dignum duxi ſub ſilentio præterire, ne forte ſpermatis explanando originem, progreſſum vel finem videar carnalibus occaſionem cogitandi carnalia exhibere, de hoc ſolum admonens vniuerſos, ne quis putet prædictorum membrorum officio eſſe, pro libito abutendum. Nam quicunque præter legitimæ generationis conceſſum vſum voluntarie membris genitalibus ludibria libidinis exercuit, Deum naturæ parentem & genitorem iam perdidit, nec in generatione iuſtorum, niſi cum digne pœnituerit, locum inter filios gloriæ poſſidebit. Nam abuſus generatiue præter patris luminum iniuriam, & quam meretur oſtenſam tollit gratiam, vulnerat naturam, perdit ſocietatem angelicam, acquirit gehẽnam, denigrat famam, euacuat ſubſtantiam, & ſpoliat gloriam ſempiternam, *Vt dicit Ambroſius.*

Cap. XLIX.

De Matrice.

MAtrix in fœmina eſt ſingulare membrum ad modum veſicæ diſpoſitum, ad ſuſceptionem humoris ſeminalis à natura deputatum, ad quam tanquam ad muliebris corporis ſentinam confluit humoris menſtrualis ſuperfluitas, quæ propter menſtrualem fluxum & refluxũ menſtruum eſt vocatum, eo quod circuitu lunaris luminis ſolet accidere hoc ſuperfluum, *Vt dicit Iſidorus.* Hæc etiam muliebria nuncupantur, quæ in mulieribus durant naturaliter, quam diu viget in eis vis concipiendi, quibus totaliter

liter deficientibus, deficit conceptionis virtus. Et dicuntur muliebria, quia in ſolis mulieribus hæc infirmitas inuenitur. Nam ſola mulier animal menſtruale eſt, *Vt dicit Iſidor.* cuius cruore contactæ fruges non germinant, moriuntur herbæ, amittunt arbores fructus, &c. Huius ſanguinis proprietatem & naturam *quære ſupra libr. 3. in tractatu de humoribus*. Hoc menſtruum eſt humanæ generationis principium, hoc nobilium & ignobilium eſt commune in matris vtero nutrimentum. Vnde ager noſtræ natiuitatis irrigatur, & nutritur infantulus, quamdiu in matrice conſeruatur. Habet autem duas cellulas ſiue concauitates, dextram ſcilicet in qua maſculus generatur, & ſiniſtram quæ conceptioni fœminæ deputatur. Fœtus autem inter duas concauitates conceptus vtriuſque ſexus diſpoſitionem habere conſueuit. In anatomia autem dicitur, quod matrix tres habet cellulas à dextris maſculo appropriatas, & tres à ſiniſtris fœminis deputatas, in medio vero naſcitur hermaphrodita, in matrice vero concipitur fœtus, qui à fouendo eſt ſic dictus, cuius folliculus ſiue pellicula qua circumdatur, ſecundina dicitur, quæ ſimul cum infante naſcitur, & ſi in matrice caſu aliquo poſt partum in vtero manſerit, periculum inducit, niſi naturæ vel medicinæ remedio expellatur. Subiacet autem matrix ipſa multis paſſionibus, quandoq; patitur ſuperfluorum humorum retentionem, & hoc ex viſcoſo humore ora venarũ opilante, vel ex frigiditate coarctante, vel & ſiccitate cõſumente, & hæ diuerſitates dignoſcuntur per ſigna propria. Item quandoq; patitur nimium humorum menſtrualiũ fluxum & effuſionẽ, & hoc vel ex nimia abundantia, quam natura non poteſt retinere, vel ex nimia acuminis humorum violentia, & hæc paſſio ſi antiqua fuerit vix curatur, ex quo enim orificia venarum longo tempore ſunt aperta, difficile conſolidantur. Item patitur matrix ſuffocationem, in qua paſſione videtur mulieri debere ſuffocari, matrice ſpiritualia comprimente, quod contingit ex nimia humorum repletione matricem extendente, vel corrupta & venenoſa fumoſitate à corrupto humore reſoluta, vacuitatem matricis replente & extendente. Vnde matris repleta ſuperius eleuata comprimit ſpiritualia: vnde mulier pene ſuffocatur. Item quandoque patitur præcipitationem, quando dextrorſum

vel

vel ſiniſtrorſum plus debito inclinatur, vel de loco ſuo exterius egreditur, quod accidit ex neruorum ipſius relaxatione ex ſuperfluis humoribus ipſam matricem aggrauantibus. Item patitur aliquando apoſtematis interioris puncturam & dolorem, *vt dicit Conſtantinus*, ex humoribus collectis ad apoſtema: vnde ſequitur punctura, dolor grauiſſimus & arſura. Item patitur poſt impraegnationem dolorem, & diſtenſionem ex motu fœtus, & maxime circa partum, tunc enim mouetur motu fortiori. Vnde neceſſe eſt tunc temporis matricem concuti atque lædi. Maxime autem patitur quando in partu ſe exonerare nititur, & exitus fœtus à caſu aliquo impeditur, quod contingit aliquoties ex anguſtiis viarum ipſius matricis, quandoque ex pinguedine mulieris, aliquando ex nimia fœtus magnitudine & debilitate ac defectu virtutis expulſiuæ in corpore parturientis, aliquando etiam contingit fœtum eſſe mortuum, & ideo non adiuuat mouendo ad exitum ſiue ad partum, & aliquando credit ſe mulier habere puerum & geſtat in vtero aliquod fruſtulum menſtruoſum, *ſicut narrat Ariſtotel. lib.*18. Accidit etiam mulieribus poſt impraegnationem infirmitas, quæ mola dicitur, putabat enim quædam mulier, quod poſt coitum viri eſſet impraegnata & inflabatur venter eius, & apparuerunt in ea ſigna impraegnationis, & cum peruenit tempus pariendi, non diminuebatur in ea tumor ventris, ſed ſic manſit per tres annos, tandem peperit fruſtum carnis ita durum, quod vix potuit ferro diuidi, & tale fruſtum mola dicitur, & hoc quidem accidit, *ſicut dicit Ariſtot. ibid.* quando videlicet fit ſuffocatio concepti ex pauore & humore malæ digeſtionis, quia tunc generatur fruſtum, quod quidem mola dicitur in matrice, &c. Iſtis enim & multis aliis patitur miſera matrix mater noſtra, &c.

Cap. L.

De Natibus.

NAtes dicuntur eo quod ipſis innitimur dum ſedemus, *vt dicit Iſid.* Vnde conglobata eſt in eis caro, ne prementis carnis mole doleant, in natibus itaque fertur truncus corporis, qui à collo incipit, & vſque ad nates ſe extendit, *vt dicit Iſido.* Nates, *ſecundum Conſtant.* ſunt neruoſæ,

noſæ, & hoc propter coxarum & femorum cum trunco corporis colligationem, & ideo fuerunt carnoſæ ad temperandam neruorum & etiam oſſium frigiditatem, & etiam ad defendendam neruorum ſenſibilitatem, *vt dicit Conſtan. lib. 3. cap. 8. &c.*

CAP. LI.

De Femoribus.

FEmora dicuntur eo, quod ex illa parte corporis viri à fœminis diſcernuntur. Extenduntur autem ab inguinibus vſque ad genua, & mouentur femora in coxis, quorum concaua vertebra dicuntur, coxæ vero quaſi coniunctæ axi dicuntur. Flectuntur autem femora intus & non extra, ſubtus ſcilicet & non ſupra, ſicut brachia. Vnde à quibuſdam fruſtragines nuncupantur, *vt dicit Iſido.* Sunt autem femora ex magnis oſſibus compoſita, *vt dicit Conſtan. lib. 3. cap.* 8. tota quidem à ſuperiori parte concaua, à parte anteriori gibboſa duo habentia acumina. Fuit autem neceſſaria magnitudo, vel quia totius corporis ſunt oſſium fundamenta, vel quia maiores portant lacertos & neruos, per quos fit pedum motio voluntaria, fortitudo partis exterioris fuit neceſſaria, vt locum habeant lacerti & nerui, qui ſi eſſent intrinſecus, contriſtarentur & læderentur. Sunt autem eadem intrinſecus aliquantulum rotunda, & hoc fuit neceſſarium, quod ſi ex vna parte tantum tortuoſum eſſet, totum corpus eſſet tortum & non rectum, concauitas inſuper fuit neceſſaria cum gibboſitate interiori, vt firmior eſſet inceſſus eorum. Concauitas fuit neceſſaria, vt cõcauitatum crurum eſſent ſubintratiua, ſunt etiam femora carne & muſculis munita, vt oſſa haberent tutelam ab intrinſeca læſione, & etiam frigiditatem oſſium temperarent. Sunt etiam verſus partem hominis ſuperiorem groſſiora, ad partes vero inferiores graciliora, & hoc erat neceſſarium, vt tanquam media inter extrema debitam haberet cum vtriſque proportionem.

Cap. LII.

De Genibus.

GEnua, *ſecundum Iſidor.* coniunctiones ſunt femorum & crurum. Et ſunt dicta eo, quod in vtero genis ſunt compoſita. Cohærent enim ſibi, & cognata ſunt oculis lacrymarum, indicibus & miſericordiæ. Nam à genio genua dicuntur. Cum enim quis gignitur, ita formatur, vt genua ſurſum ſint, quorum coniunctione oculi formantur, vt concaui aut reconditi efficiantur, *ſecũdum verbum philoſophi: Genua comprimit arcta gena.* Inde eſt quod cum homines ad genua ſe proſternunt, facilius lacrymantur. Voluit enim natura eos vteri materni rememorari, vbi in tenebris conſedebant, antequam ad lucem venirent. *Huc vſque Iſido.* Sunt autem, *ſecundum Conſtan. lib. 2 cap.* 18. oſſa quædam rotunda, cartiloginoſa atque concaua. Fuerunt etiam rotunda & vt crura & coxa, in ipſorum concauitate facilius iungerentur, neruoſa ſunt, vt de facili crura à ſuperioribus ſeparentur; propter hoc etiam ſunt neruoſa, vt actiones ſpiritus animalis, ad motum greſſibilem faciendum, ad partes inferiores tranſmitterentur. Depauperantur autem genua à carnoſitate & pinguedine, propter motus continuitatem. Si enim eſſent nimis carnoſa, tunc de facili opilarentur, & ſic actiones virtutis ſenſibilis per aliquam carnis groſſiciem impedirentur. Vnde & genua quia neruoſa ſunt, valde & ſenſibilia ſunt, de facili læſionem incurrentia, quando nerui ſenſibiles interius vel exterius aggrauantur, *vt dicit Conſtantinus, &c.*

Cap. LIII.

De Cruribus.

CRura à currendo ſunt dicta, quia his currimus & greſſum facimus. Et ſunt dictæ tibiæ, quia tibiæ ſunt ſimiles ſiue tubæ in ſpecie & longitudine, *vt dicit Iſidorus.* Sunt autem crura, *ſecundum Conſtan.* inter femora & pedes intermedia, quibuſdam neruis & lacertis cum inferioribus concatenata, per quæ influentia greſſibilis motus & regitiuæ virtutis ad pedes deriuatur. Sunt autem crura ex oſſibus fortiſſimis compoſita, quæ tanquam columnæ cor-

poris ad deferendam ipſius molem ſunt habilia, Sunt etiam quibuſdam muſculis & carnoſitate à parte veſtita ſuperiori, vt ſic in complicatione eorum cum femoribus, nec ab eis reciperent, nec eis inferrent offendicula. Vnde tanquam culcitra ad molem corporis ſupportandum, carnoſitas ipſorum crurium in parte ſuperiori interius eſt collocata. Sunt etiam neruoſa, vt ſic ad motum velociorem eſſent fortiora. Sunt etiam medullis plena, vt virtus vitalis & animalis per neruos & arterias diffuſa cuſtodiretur, & oſſium ſiccitas medullæ humectatione irrigaretur, *vt dicit Conſtantinus.*

Cap. LIIII.

De Pedibus.

PEs, *vt dicit Iſid.* dicitur à πόδες grecè. Nam pedes quidem alternis motibus ſolo fixi incedunt. Eſt autem pes extrema pars ipſius hominis, ſuſtentans etiam pondus totius corporis. Componitur autem *ſecundum Conſtant.* ex oſſibus quadragintaquatuor, quorum duo ſunt calcaneorum, duo manicularum raſtæ pedum decem, digitorum triginta. Eſt autem ſubtus carnoſus in extremitatibus planus, in medio aliquantulum concauus. Ideo carnoſus, vt oſſa & arteriarum duritie tuerentur. Planus fuit vt ſuperpoſita faciliùs portarentur. Ideo concauus fuit, vt ſi pes acuto ſupponeretur, ad concauum locum refugium haberetur, diuerſis ligaminibus & neruis oſſa pedum colligantur, quod fuit neceſſarium ad maius robur propter fortiorem corporis ſuſtentationem, & vt pedes motum haberent leuiorem. Variantur autem pedes in animalibus. Dicit enim *Ariſtot. lib.* 14. quædam animalia pedes habentia, habent pedes anterius & poſterius. Et quædam in lateribus ſicut animal habens ſanguinem & multipes. Et hoc genus habet proprium, quod pedes eius ſunt in anteriori corporis. Et cauſa illius eſt, quia pars anterior & poſterior ſunt adunatæ in loco vno. *Item ibidem dicit*, quod natura poſuit loco manuum in quadrupedibus pedes anteriores. Pedes autem poſteriores ſunt neceſſarii, vt portent pondus animalium. Et fuit hoc neceſſarium, vt eſſent quatuor pedes in quadrupedibus. Nam ad terram totum eorum corpus naturaliter inclinatur, & etiam ad terram mouetur to-

to brutali appetitu. Et ideo neceſſe fuit tot fulcimentis erigi, vt poſſent habilius & facilius motu progreſſiuo pergere & moueri. Ideo etiam fuerunt pedes poſteriores neceſſarii, *quia ſicut dicit Ariſtot.* quod pars anterior omniũ animalium quadrupedum maior eſt & ſpiſſior parte poſteriori. Et ideo vt faciliter poſſent erigi & moueri poſterius ſicut & anterius, pedes poſteriores ſunt neceſſarii. Sic ſuo modo eſt de pueris, ſcilicet quia pars anterior eſt ponderoſior inferiori, & propter hoc incedunt pueri ſuper manus incuruati, & vtuntur manibus pro pedibus in rependo, quia non poſſunt eleuare corpora ſua, quoniam ſuperior pars corporis maior eſt inferiori. Cum ergo iuueneſcit homo, augmentatur pars inferior, & attenuatur pars ſuperior corporis magis inferiori, vnde paulatim ſurſum erigitur. Diſpoſitio autem quadrupedum eſt è conuerſo, quia pars inferior primo eſt valde magna, ſed in iuuentute proficit pars ſuperior & eleuatur. Et propter hoc erit eleuatio capitis & anterioris partis equorum multo maior quam partis poſterioris. Signum huiuſmodi eſt, *ſicut ibidem dicitur*, quod pullus equinus pede poſteriori tangit caput ſuum, ſed quando intrat ætatem, non poteſt facere idem. *Item dicit Ariſtot. lib.* 2. quod pes ſiniſter in animalibus in parte anteriori abſolutus non eſt, neque ita leuis motus ſicut ſiniſtra manus in hominibus, præterquam in elephante. *Item Ariſto. ibidem dicit*, quod elephas in ſedendo flectit pedes ſuos, ſed non poteſt flectere quatuor ſimul propter pondus corporis, ſed flectit pedes poſteriores ſicut homo. *Item ibidem dicitur*, quod volatile flectit pedes ſuos ad poſterius, ſed alas, quæ quidem ſunt loco manuum, flectit ad anterius. *Item ibidem etiam dicitur*, quod pes dexter maioris eſt motus generaliter in animalibus quam pes ſiniſter. *Et ideo dicitur*, quod animalia quædam quando ambulant, primo mouent pedem dextrum, ſicut leo & camelus Arabicus, ſcilic. Dromedarius. Aliquando tamen quædam animalia mouent pedem ſiniſtrum, ſicut vulpes & lupus, qui habent pedes & tibias ſiniſtræ partis parte contraria longiores. Et ideo ſemper claudicant à dextris, a ſiniſtris altius ſe erigendo, & ſe ad dextrum deprimendo. Eſt itaque pes dexter maioris caloris, motus & vigoris generaliter in animalibus quam ſiniſter. Et eſt ſignum

gnum *ad hoc quod Galenus ſuper aphoriſ. dicit*, quod mulier in vtero fœtum gerens & iunctis & compoſitis pedib. dum ſubito fuerit vocata, ſi maſculum habuerit in vtero, primo ad mouendum pedem dextrum admouebit. Si vero fœminam geſtauerit, è conuerſo. *Item dicitur ab eodem lib.* 2. *&* 3. quod omne animal multorum digitorum in pedibus, eſt multorum filiorum, & è conuerſo. *Item lib. ſecundo*, pedes omnium quadrupedium ſunt ex oſſe & neruis, & modica carne. Similiter & volatilium & bipedum præter hominem, cuius pedes ſunt ſubtus multæ carnis, & hoc propter oſſium & neruorum multiplicium defenſionem. Item ſunt animantia vtentia pede loco manus, vt ſimia in quadrupedibus, & pſittacus & porphyrio in volatilibus. Nam pedum adiutorio ſe iuuant in cibando. *Item idem lib.* 13. Nullum animal habens ſciſſuras multas in pede habet cornua. Et tamen omne animal habens culmos in ore prominentes, habet vngulas pedis ſciſſas, ſicut aper. *Item lib.* 14. Pedes in apibus poſteriores, maiores ſunt quam medii vel anteriores propter ambulationem, & vt cito eleuentur à terra, quando voluerint euolare. *Item lib.* 16. Omne animal quadrupes habens multas ſciſſuras in pedibus, vt leo, canis, lupus, vulpes, generant filios cæcos. De pede vero recollige, quoniam pes eſt in vltimo animalis, ad eius perfectionem longus, planus, & concauus, propter fortiorem veſtigii impreſſionem, digitis etiam diſtinctus propter ſui fortiorem detentionem. Oſſeus & nerueus propter meliorem durationem, in animalibus neceſſarius ad eorum erectionem & motionem. Inſuper ad eorum defenſionem. In volatilibus ſciſſi pedis & curui vnguis ad victus acquiſitionem, in volatilibus clauſi pedis ad ſui regimen, in aquis & directionem. Et hæc de pedum proprietatibus iam ſufficiant, &c.

CAP. LV.

De Planta.

PLanta pedis eſt extrema pars animalis, à planicie ſic dicta. Planicies enim in ea ſic exigitur, vt fortius terrę imprimatur, *vt dicit Iſid.* duriori cute veſtitur quam cætera pars corporis, ne à ſpinis vel etiam ab aliis obicibus patiatur ſubito. Ideo & animantium pedes vngulis & etiam ſo-

leis muniuntur, ne de facili calcando offendantur. Plantæ quoque etiam totius corporis mole & pondere opprimuntur, & ideo calceis & ſoleis indigent ne lædantur, *vt dicit Iſidorus, &c.*

Cap. LVI.

De Calcaneo.

CAlcaneus poſterior pars pedis eſt & inferior, à calcando dictus, quia eo terræ veſtigia imprimuntur, *vt dicit Iſido.* Et eſt rotundus diſpoſitione, *vt dicit Conſtantin.* & aliquantulum oblongus. Rotundus, ne de facili lædatur, oblongus, vt imprimatur firmius. Solidus etiam fuit factus, ne de facili premeretur. Ex mollibus ligaminibus cum cauilla colligatus, vt ſurſum & deorſum facilius moueretur, vulnera ſibi impreſſa, difficilis ſunt curationis, tum propter paucitatem carnis, tum propter motus continuationem, *vt dicit Conſtantinus lib. 2. cap. 10.*

*Cap. VII.

De Oſſibus.

DIcto de proprietatibus membrorum principalium & officialium, de conſimilibus membris & eorum conditionibus nunc dicendum eſt, & primo de oſſibus. Nam oſſa ſunt totius corporis ſolidamenta, *vt dicit Iſid.* In ipſis enim robur conſiſtit animalis. Sunt autem oſſa ab vſto dicta, quia ab antiquis vrebantur, vel vt alii putant, ab ore oſſa dicuntur, eo quod in ore pateant. Nam vbique cute & carnibus tecta celantur, excepto ſolo ore, in quo oſſa dentium demonſtrantur. Compago enim oſſa capitis ſunt dicta, eo quod ſunt compacta neruis, velut glutino quodam adhæreant, verticulæ autem dicuntur ſummæ oſſium partes, nodis groſſioribus conglobatæ, ſic dictæ eo quod ad flexionem membrorum vertantur, *vt dicit Iſidor. lib.* 11. Os eſt durior & ſiccior pars corporis animalis. Et hoc fuit neceſſarium, aut quia oſſa ſunt corporis fundamenta, ſuper quæ totius corporis fabrica eſt ſita, & ideo oportuit ea eſſe firmiora, aut quia ab exterioribus defendunt interiora. Sunt autem oſſa in corpore multa, in ſpecie diuerſa, & hoc propter maiorem corporis fortitudinem, vel pro-

pter

pter motus leuioris facilitatem, vel propter cauendam nimiam corporis paſſibilitatem. Tanta enim eſt inter membra corporis colligantia, quod vno patiente omnia compatiuntur. Vnde natura omnia fere duplicauit membra, vt ſi vnum pateretur, alterum compateretur, & ideo vbi oportuit, plura compegit oſſa. In quantitate ſunt diuerſa, quia in magnis membris ſunt magna, & in paruis parua. Item ſunt qualitate diuerſa, cum quędam ſunt longa, quædam rotunda, quædam concaua, quædam ſolida. Solida ſunt quidem propter maiorem firmitatem. Concaua vero propter maiorem motus leuitatem. Nam quia magna erant & mobilia, fecit ea natura concaua, quæ duabus de cauſis medullis ſunt plena, ne ſcilicet concauitate frangerentur, & vt inde nutrirentur. Vnde per euaporationem medullæ per poros, oſſium carnes, quæ ſunt ipſis oſſibus vicinores, ſunt cæteris dulciores. Sunt etiam oſſa quibuſdam neruis inuicem conſtricta, ne ex nimio motu oſſium ſe iungerentur, & ſibi inuicem efficacius cooperentur. In prima autem oſſium coniunctione ineſt quædam viſcoſa humiditas, vt leuius inuicem mouerentur. Sunt etiam in extremitatibus cartilagine veſtita, ne ex nimia confricatione læderentur. *Hucuſque Conſtan. lib. 2. cap. 2.*

Secundum enim Ariſtotel. lib. 12 oſſa fuerunt creata propter ſalutem corporis mollis, quoniam natura eius eſt valde dura. In animali carente oſſibus eſt membrum conueniens oſſibus, eorum defectum ſupplens, ſicut ariſta in piſcibus, ſicut & omnium principium venarum eſt cor vel epar, ſic ſpondylus dorſi omnium oſſium principium eſt, ſuper quod fundantur & radicantur omnia oſſa, ſicut nauicula ſuper carinam ſuam. Natura itaque oſſium eſt continua cum ſpōdyli, quoniam oſſa ſpondylia ſunt cuſtodientia teneritatem corporum animalium, & oſſa, quæ vicinantur, ventri ſunt parua, vt non prohibeant tumorē ventris propter cibum animalis. *Item idem.* Oſſa maſculorum fortiora ſunt oſſibus fœminarum generaliter, & duriora & maxime oſſa leonis, quę propter ſui duritiem ex ſe ignem mittunt more lapidis, ſi ad ſe inuicem collidantur. oſſa vero auium ſunt debiliora aliis & ſimiliter piſcium. *Item idem Ariſtoteles libr.* 3. Oſſa abſciſſa non recreſcunt, ſicut nec cartilago, quia creatio illius eſt propinqua creationi

tioni illorum, cum cornua & vngulæ animalium & auium roſtra poſſunt ad ignem mollificari & incuruari, oſſa nec incuruantur, nec mollificantur, nec flectuntur, ſed contunduntur. *Item idem Ariſtoteles lib.* 12. Animal habens ſpinas loco oſſium, eſt pauci ſanguinis. Item omne animal habens dentes in vtraque mandibula, habet oſſa medullata, & ipſorum medulla ſimilis eſt pinguedini. Quædam tamen oſſa ſunt ſpiſſa & dura, vnde videntur eſſe ſine medulla, vt oſſa leonis & elephantis, quia medulla taliũ animaliũ latens eſt in poris oſſiũ & occulta. Recollige igitur breuiter ex prædictis, ꝙ oſſa ſunt totius corporis fundamenta, frigida, dura & ſicca, & propter dominium frigiditatis naturaliter ſunt alba, fortiora & frigida & firma, interius cõcaua, medullis plena, ligamentis neruoſis coniuncta, continuo ſe ſupportantia Nam minora ſuper maiora radicantur, & maiora minoribus, miro naturæ artificio coaptantur. Sunt etiam cute & carne veſtita, quaſi vtriuſque fulcimenta, inflexibilia nerui naturali iunctura à calore carnis & ſanguinis temperamentum recipientia. Sunt etiam ex ſe inſenſibilia, tamen vehementem inferunt corpori læſionem, quando ſunt conſciſſa vel confracta, & hoc propter neruorum vicinitatem, quorum ligamentis ſunt inuicem coniuncta. Contingit autem oſſa pati ex cauſa extrinſeca, ſicut ex fractione, concuſſione, abſciſſione, & iuncturæ egreſſione, & huiuſmodi: quandoque ex cauſa intrinſeca, & hoc aliquoties ex materiæ furioſæ corroſione, vt patet in eryſipelam, id eſt ignem ſacrum patientibus: quandoque ex nimia humorum in iuncturis oſſium aggregatione & repletione, vt patet in arteticis, & quandoque ex medullæ interioris corruptione, vt accidit in leproſis, quandoque ex humoris medullaris conſumptione, vt accidit in hecticis & conſumptis. Dolor autem oſſium tanto eſt grauior & etiam periculoſior, quanto in profundioribus oſſium concauitatibus radicatur. Vnde oſſa corrupta carnem ſibi proximam paulatim corrumpunt, & putrefactionem inducunt, &c.

CAP.

Cap. LVIII.

De Medulla.

MEdulla, *ſecundum Iſidorum* eſt appellata eo quod madefaciat oſſa, Irrigat enim & confortat oſſa, vt ſcilicet eorum temperet qualitatem frigidam. Eſt autem medulla *ſecundum Conſtantinum* ſubſtantialiter calida & humida, & ex puriſſimis partibus & vnctuoſis humoribus nutribilis, in oſſium concauitatibus generata: vnde ſua caliditate oſſium temperat frigiditatem, & ſua humiditate eorum ſiccitatem irrigat, & ſua ſubſtantiali proprietate virtutem animalis nutrit & cõſeruat. Medulla enim influentiam ſpirituum recipit à cerebro & præcipue medulla oſſium ſpondylium, quæ à phyſicis nucha appellatur, & hæc medulla mediantibus quibuſdam neruis, ſubſtantiam & motum, membris ſub collo poſitis, adminiſtrat, *Vt dicit Conſtantinus li.2.cap.*10 Medullæ etiam *ſecundum Iſidorum* ſua ſubtilitate & liquida vnctuoſitate per oſſa euaporant, & liquorem tenuem deſudant, qui liquor, calore venereo reſolutus in renibus animalium amoris & voluptatis generat incentiuum, *Vide ſupra de renibus.* Vnde & animalia quæ habent oſſa medulla plena, in libidinem ſunt prona, *Vt dicit Varro*: quæ vero habent ſolida, & medullis vacua, ratius in Venerem commouentur, vt patet in elephante. Medulla n. *Vt dicit Var.* naturã lunç imitatur, nam creſcente luna, creſcit, & decreſcente decreſcit. Vnde per occulta quædam reſpiracula vim lunæ ſentiens, ſecundum mutationem minoratur in ſua ſubſtantia, vel augetur. Hoc eſt videre in animalibus, & etiam arboribus, quarum humor medullaris ſuperabundat in plenilunio, & in nouilunio depauperatur. Vnde tunc arbores inſerere non eſt bonum, quia fructus efficiuntur vermiculoſi, & de facili computreſcunt. Et hoc forſan accidit propter ſuperfluam humiditatem, quam ſurculus tunc inſertus, concipit in medullam, cuius ſuperfluum non poteſt regi & dirigi à natura: vnde talis humor tranſmiſſus ad fructus, eſt cauſa vermiculationis & celeris putrefactionis. *Item dicit Ariſtoteles libro* 12. quod animal habens dentes in vtraque mandibula, habet medullam ſimilem pinguedini, & quædam animalia non habent multum de medulla, ſicut leo, qui habet oſſa dura

& ſpiſſa, in quibus parum eſt de medulla, & ideo fingitur quod omnino medullam non habeat, &c. Medulla, *ſecundum Dyaſ.* medicinalis eſt valde, & præcipue volatilium, & animalium ſylueſtrium. Nam labiorum ſanat excoriationes, & eorum vlcera cõglutinat, & etiam ſciſſuras, aurium dolorem mitigat, glandium duritiem emollit, pedum veſicas ſanat, dolorem gutturis mitigat, & mamillarũ phthiſicis & hecticis ſingulare eſt remedium. Virtutem enim reſumptiuam habet, vnde & humorem deperditum in membris reſtaurat.

Cap. LIX.

De Cartilagine.

CArtilago eſt oſſium teneritudo, & dicta eſt cartilago, eo quod leui ictu caret dolore dum plectitur, *Vt dicit Iſidorus*, vt patet in auribus & naribus & coſtarum extremitatibus. Nam cartilaginoſa duriora ſunt carne & oſſibus molliora. Fecit autem natura talia loca talis diſpoſitionis, ne forte rumperentur cum plicarentur, *Vt dicit Conſtantinus lib.2.cap.9.* Veſtit autem cartilago extremitates oſſium, ne in ſuis iuncturis ex mutua confricatione exaſperentur, & vt facilius oſſa cum carnibus iungerentur. *Dicit autem Ariſtoteles libr.* 13. quod cartilago abſciſſa non recreſcit, quia eius creatio creationi oſſis eſt ſimilis, nec habet cartilago ex ſe ſenſum aliquem, ſed tantummodo neruus coniunctus, cauſa eſt ſenſus & motus, quando ſentit vel mouetur, *Vt dicit Conſtantinus.* In medio autem cordis animalis eſt os cortilaginoſum in ſua latitudine poſitum, & hoc ſedes cordis eſt appellatum, *Vt dicit Conſtantinus lib.3.capite* 20. *&c.*

Cap. LX.

De Neruis.

NErui ſunt corporis partes, quas Græci vocant neuros, eo quod artuum coniunctiones his fortius cohæreant. Maximam enim virtutem facere neruos certiſſimum eſt, qui quanto fuerunt denſiores, tanto propenſius augent firmitatem, *Vt dicit Iſidorus. Secundum Conſtantinum* autem fuerunt neceſſarii, vt ſenſum & motum deferrẽt membris,

bris, præcipue oſſibus & cartilaginibus & huiuſmodi, quæ ex ſe ſenſum non habent neque motum. Omnium autem neruorum præcipuum fundamentum eſt cerebrum, quia voluntarii motus & ſenſuum eſt principium. Omnes autem nerui aut de cerebro procedunt, aut de medullis cerebri, id eſt de medullis ſpondylium, tale medium fuit neceſſarium, ne ſi immediate omnes à cerebro procederent, aut rumpendo læſionem incurrerent, aut propter nimiam viæ longitudinem à principio ſenſus in actu ſentiendi, & in potentia vegetandi, tantam potentiam non haberent. Nerui ergo à cerebro procedentes ſunt molliores. De nucha autem, id eſt de medulla ſpinali ſunt duriores, ſed exeuntes à prora cerebri ſunt molliſſimi, quia ſenſum portant aliis, nam mollities cito mutatur in ſenſualitates, procedentes vero à puppi fuerũt duri, vt motum poſſint pati, quia mollia veloci motu cito rumpuntur. Neruorum autem à cerebro exeuntium ſex ſunt paria, quorum primum par progreditur ad oculos & alia organa ſenſuum, vt eis deferant ſenſum & motum, hi & aliis neruis concauiores & molliores & maiores ſunt, ideo magis concaui, vt amplior ſpiritus per eos ſenſibus adminiſtretur, ſunt & maiores ne eorum concauitate eorum ſubſtantia rumperetur, & vt maior quantitas ſpirituum in eis includeretur. Fuerunt & molles, vt in eis ſenſus velocius & expeditius perficeretur. Hi nerui in egreſſione à cerebro ſunt molles & lenes, ſed quanto plus elongantur, tanto duriores efficiuntur. Secundum par neruorum incipit à poſteriori parte priorum, & illud par exit per quoddam foramen vicinum concauitati oculorum & oculis motum tribuit. Par tertium incipit retro poſt ſecundum, & per ſedem capitis exiens à puppi cerebri in quatuor neruos particulares ſe diuidit, & per diuerſa loca reticulariter ſe diffundit. Quartum par primo pari coniungitur, ſed ab eo diuiſum poſt matrem piam diſpergitur, vt per ipſam ſibi tactus præbeatur. Quintum vero par in egreſſione ſua in duos diuiditur neruos, quorum vnus auricularium foramina intrat, & ibi ſe dilatans auditum auribus adminiſtrat, alius ad maxillas per tempora ſe diffundens, membrorum collateralium adiuuat actiones. Sextum vero par à puppi videtur exire, & ab vnoquoque horum trium iterum alii exeunt, & ad motum ſenſus perficiendum

ciendum inferius & ſuperius vniformiter ſe diffundunt. Et adhuc præter iſta paria exit à puppi par vnum, & ex iſto nucha ortum ſumit, hoc per lacertos linguæ & gutturis ſe diffundit, & eis motum & ſenſum tribuit. Præter neruos iam dictos omnes alii nerui corporis à cerebro quidem egrediuntur, ſcilicet nucha, id eſt, medulla ſpondylium mediante. In vniuerſo vero dicuntur eſſe duo neruorum paria, & 30. & vnum tantum impar, & hi omnes multipliciter deſcenduntur, & concatenationibus corporis & membrorum miro naturæ artificio vndique diuiduntur. *Hucuſq; Conſtantinus lib. 2. cap.* 10. *Secundum Ariſtotelem lib.* 3. in locis oſſium eſt multitudo neruorum, & neruus naturaliter in longum funditur & non in latum, & ipſe extenditur extenſione multa, & in circuitu nerui eſt humiditas viſcoſa conſeruans neruos, & omne animal habens ſanguinem habet neruum, & neruus præſciſſus non recreſcit, nec diuiſus reconiungitur ſicut vena, quæ ſcilicet inſciſſa de facili reintegratur. *Dicit etiam idem lib.* 19. quod maxima virtus animalium eſt in neruis, & maxime in tauro, qui, quanto ſenior, tanto durior & fortior, & durior eius neruus eſt, vnde extenditur ſicut chorda. Recollige igitur ex prædictis quod neruus à cerebro principium ſumit, & ab eo ſenſum & motum recipiens aliis ſenſum tribuit, partes corporis diuiſas colligit & annectit, in ſuo exitu mollem, ſed in fine durum ſe oſtendit, in ſua concauitate ſpiritum recipit & cuſtodit, ſua flexibilitate oſſa inflexibilia flectit. Diuerſas paſſiones in ſe recipit, *vt dicit Conſtantinus*, ſcilicet inciſſioné, puncturam, contractionem, relaxationem, opilationem, *vt patet in pantegn. lib. 9. cap. 8. & lib. 11. &c.*

Cap. LXI.

De Venis.

VEnæ ſunt dictæ eo quod ſunt viæ natantis ſanguinis atque riui per totum corpus diuiſi, quibus vniuerſa membra rigantur & nutriuntur, *vt dicit Iſidorus*. Incipiunt autem venæ *ſecundum Conſtantinum*, ab epate, ſicut arteriæ à corde, nerui à cerebro. Et fuerunt venę neceſſariæ ſicut vaſa ſanguinis vt ſanguinem ab ipſo epate ad membra totius corporis nutrienda deferrent. Sunt autem venæ ne-

ceſſariæ naturæ teneriotis atque mollioris quam nerui, ideo vt epatis naturæ vicinio mutarent aliquantulum ſanguinem ad ſe venientem. Sunt autem venæ omnes ex vna tunica factæ, non ex duabus ſicut arteriæ. Nam arteriæ ſpiritus recipiunt & cuſtodiunt. Venæ igitur exeuntes ab epate, ab ipſo velut à matre, nutrimẽtum ſanguinis ſugunt, & ſecundum vniuscuiuſque membri exigentiam ipſum diſtribuunt. Vnde per ſingulas partes corporis ſe diffundunt, & miro quodam naturæ ingenio ſibi mutuo ſubſeruiunt. Inter alias autem patentes & occultas eſt vena, quæ etiam vocatur arteria, quæ naturæ fuit neceſſaria, vt calorem naturalem à corde ad omnia alia membra deferret. Sunt autẽ hæ arteriæ ex duabus tunicis vel pelliculis compoſitæ. Et ſunt in forma ſimiles in ſubſtantia diſſimiles. Earum interiora ſunt villoſa quarum ſubſtantia eſt dura, & multo groſſior quam ſint exteriora. Extrinſecus autem ſunt villoſæ per longitudinem, quarum ſubſtantia eſt dura propter neceſſitatem motus, ſcilicet dilatationis & conſtrictionis. Nam dilatando ſeipſam à corde recipit & hoc per villos longitudinis. Conſtringendo autem ſe fumoſam ſuperfluitatem expellit, quod fit panniculis in latitudine villoſis, in quib. retinetur ſpiritus, qui à corde trahitur: vnde duriores ſunt exterius omnibus aliis venis, quod fuit neceſſarium ne forte rumperentur. Hæ autem venæ à corde incipiunt à ſiniſtra concauitate. Ex hac enim parte dicuntur duæ pulſatiuæ, quarum vna interior panniculum habet mollem, & hæc vena pulſatilis vocatur, quæ neceſſaria fuit: ideo vt multam quantitatem ſanguinis & ſpiritus pulmoni deferret, & aerem exciperet quem admiſceret ſanguini & eius feruorem temperaret. Hæc vena pulmonẽ intrat & ibi multiformiter diuiditur. Altera arteria eſt priore maior, *quam Ariſtoteles* horten *vocat*. Illa à corde aſcendendo in duas partes diuiditur. Nam vna tendit ſurſum deferens ſanguinem depuratum, & ſpiritum vitalem ad cerebrũ, vt inde ſpiritus animalis generetur, nutriatur & conſeruetur. Altera vero deſcendit inferius, & hæc dextrorſum & ſiniſtrorſum, antrorſum & retrorſum, multipliciter diuiditur. *Hucuſq; Conſtantinus lib.* 2. *cap.* 12. Recollige igitur quod vena eſt vehiculum ſanguinis, cuſtodia vitæ animalis, quatuor humores ſanguineos continens in ſe depuratos,

ratos, quibus ſingulæ partes corporis nutriuntur. Inſuper vena eſt concaua vt facilius ſanguinem recipiat, & ſecundum naturæ indigentiam vena ad venam ſanguinem reducat & transfundat. Vena etiam ſanitatis & infirmitatis eſt nuncia. Nam per arteriarum pulſum & venarum diſpoſitionem de debilitate cordis ſiue fortitudine à medico iudicatur, vena etiam ſi corrupta fuerit corrupti ſanguinis contentiua, totius corporis eſt corruptiua, vt patet in leproſis, quorum ſanguis eſt corruptiſſimus in venis à quibus membra nutriuntur ſugendo, inſanabilem cõtrahunt & corruptam infirmitatem & corruptionem. Vena etiam in brachio læditur, contrahitur & aperitur, vt ex eius læſione totius corporis infirmitas ſubleuetur, venæ etiam nimis anguſtæ carne vel pinguedine nimis preſſæ, minus habent de ſanguine & ſpiritu quam aliæ. Et ideo in earum ſubſtantiis calor naturalis deficit & vitalis ſpiritus minoratur, vnde & talia animalia minus viuunt, *vt dicit Cõſtantinus lib.* 11. *cap.* 17. *Ariſtoteles autem dicit lib.* 2. Vena, inquit, ſi fuerit abſciſſa vel inſciſſa, creſcit & reconiungitur, quod non facit neruus. *Item idem lib.* 6. Quales ſunt venæ ſub lingua animalis tales ſunt in colore fœtus eius. Vnde dicit quod oues habentes ſub lingua venas albas, habent fœtus albos, & è conuerſo. Quære ſupra de proprietatibus linguæ, &c.

Cap. LXII.

De Carne.

Caro autem ſecundum Remigium à carie eſt dicta, id eſt putredine. Eſt enim caro *vt dicit Gregorius*, alterabilis, & per conſequens de facili putribilis. Et cum caro multiplex ſit, *vt dicit Greg.* quia alia eſt caro piſcium, alia volatilium vel volucrum, alia ſerpentum. In hoc humana caro obtinet priuilegium, quia caro humana formæ nobiliſſimæ, ſcilicet rationali animæ eſt cõiuncta. Ideo quod ſuper omnia mirabiliſſimum eſt in nouiſſimo tempore, caro hominis caro Dei eſt effecta, *quando verbum caro factum eſt & habitauit in nobis*, quando caro, quæ erat ex conditione infima, ex aſſumptione quidem à verbo ſuprema omnium eſt effecta, *vt dicit Gregorius.* Eſt autem caro *ſecundum Conſtantinum* naturaliter calida & humida, caloris

loris naturalis fomentum, oſſium, neruorum & lacertorum cooperimentum, eorum defenſio, & frigiditatis eorum temperamentum. Cuius tres ſunt ſpecies. Quædam enim pars muſculis neruis ſiue cordis eſt admixta, & dicitur lacertus. Alia pars eſt inter durum & molle temperata, ſicut cartilago. Tertia pars eſt inter hæc glandulosa caro ſola, quæ maxime eſt in dorſo & in gingiuis. Caro autem quę in coxarum iacet parte exteriori, oſſium ſuper eam quieſcentium eſt quaſi culcitra, & neceſſarium fulcimentum. Caro vero dorſi tam interior quam exterior fuit neceſſaria duabus de cauſis. Nam medullam ſpondylium ſcilicet nucham calefacit, & concauitatem inter oſſa replet & cuſtodit neruos, ne aſcendentes & deſcendentes propter viæ longitudinem diſrumpantur, contra aeris intemperiem & extrinſecā læſionem dorſi maxima defenſio eſt. Caro vero inter dentes eorum ſeruat radices, nutriens eas vt ſint ſtabiles. Caro autem glanduloſa eſt triplex. Quædam humectat, vt caro mamillarum & glandes ſub lingua quæ generant ſaliuam, ne os & lingua & maxillæ ſiccitate nimia in motu intro retardentur. Alia vero pars nodoſa & glanduloſa loca replet vacua, & venarum ac neruorum fouet loca, & earum recipit ſuperflua quæ reſudant. Tertia vero circumdat ſtomachum & inteſtina, cui admiſcentur neruorum & arteriarum quædam reticula, motum & ſenſum interioribus deportantia, nec illarum via fuiſſet tuta niſi eis eſſet ſubſtrata hæc glanduloſa caro, vt nerui & arteriæ ſuper eam ſuauius quieſcerent, & vt ſi quid eis durum occurreret, forte mollem locum, ad quem refugerent, inuenirent. *Hucuſq; Conſtan. lib.* 2. *cap*. 14. Caro vero inter pinguedinem & maciem temperata laudabilis eſt & ſana, pręcipue quando corrupto ſanguine non eſt intermixta, vel ab eodem generata vel nutrita, quia talis caro principium eſt corruptionis, *ſicut dicit Ariſtoteles lib*. 3. *& Conſtantinus lib*. 11. *cap*. 17. *Dicit etiam Ariſtot. lib*. 12. quod caro nimis abundans, impedit ſpiritus operationes. Et ideo creatio capitis non fuit ex multa carne, vt eſſet melioris ſenſus, & intellectus perfectioris. *Item idem lib*. 1. Quando locus circa oculos eſt multæ carnis, malitiam deſignat diſpoſitionis, & aſtutiam & malitiam conſuetudinis & malæ formationis, id eſt defectum informatiuæ virtutis. Vnde ſi fuerit ca-

ro vel

ro vel maſſa carnea multa nimis, & virtus informatiua debilis, monſtroſas generat in corpore paſſiones, *ſicut dicit ibidem lib.*16. vt ponit exemplum de muliere, quæ credidit ſe concepiſſe fœtum, & tandem peperit horridum carnis fruſtum, quę à medicis mola dicitur, &c. Pars etiam corporis carnoſa tenera eſt & mollis, & ideo impatiens eſt laboris. *Vnde dicitur lib.*2. quod pedes cameli ſunt multę carnis, ſicut pedes vrſi, quapropter fiunt camelo ſotulares de corio fortes, quando debent laborare, vt auferatur ab eis dolor. Nec etiam caro eſt, *ſicut dicit idem lib.*13. primum inſtrumentum ſenſus, nec eſt membrum conueniens ſenſui, ſed neruus eſt organum ſenſus intra carnem. Et ideo caro mortua vel præſciſſa nihil ſentit, quia ex ſe nō habet principium ſenſus, ſed ex neruo. Quo corrupto, vel ex toto opilato, fit inſenſibilis ipſa caro, vt patet in paralyticis. Omnes autem aues curui roſtri & acuti vnguis veſcūtur carne, ſimiliter & feræ & earum præda eſt caro, propter neceſſitatē victus, *vt dicitur li.*14. Aues aūt prædę, quæ ſunt paucæ carnis, ſunt animoſæ & boni volatus, & acuti viſus, *ſicut ibidem dicitur.* Aues autem multę pinguedinis ſunt tardioris motus & volatus, & pinguiores & carnoſiores ſunt in hyeme, quam in æſtate, tum quia pori tunc clauduntur, & humores in pinguedinem & carnem cōdenſantur. Tum etiam ratione quietis, quia de loco ad locum minus ſolito tunc mouentur, *ſicut dicit Iſaac in diatis.*

Cap. LXIII.

De Pinguedine.

Pinguedo eſt res humida, ſuper pelliculas & loca neruoſa collocata, *vt dicit Conſtantinus.* Sanguis enim ſubtilis & vnctuoſus pinguedinem non congregat in locis calidis & ſibi penetrabilibus, ſed cum peruenerit ad loca naturaliter frigida, ibi cōgelatur tandem, & in pinguedinem conuertitur. Quod fecit natura ex neceſſitate magna, vt ſcilicet nerui & pelliculæ naturaliter ſiccæ pinguedinis humiditate tēperarentur, & difficilius caſu aliquo rumperentur, & vt ex calore & pinguedine intercluſa interiora ab exteriori frigiditate aeris munirentur, *vt dicit Conſtant. lib.*2. *cap.*14. *& Ariſtot. lib.*2. Pinguedo ex ſanguine indigeſto-

geſto in corporibus animalium generatur, & maxime propter paruitatem motus. Et quanto magis augmentatur pinguedo, tanto diminuitur ſanguis: vnde in hominibus valde craſſis eſt ſanguis paucus. *Item lib.* 13. Motus diſſoluit pinguedinem, ſimiliter & calor; vnde in omnibus animalibus renunculus dexter minoris eſt pinguedinis, quam ſiniſter, & eſt altior, quia in dextra parte calor naturalis fortior eſt quam in ſiniſtra, & maioris eſt motus. Pinguia vero corpora, *ſecundum Conſtant.* & nimia adipe repleta, peſſima ſunt, & peſſimis morbis appropriata, qa naturalis calor in huiuſmodi corporibus ſæpius ſuffocatur, & via ſpirituum opilatione pinguedinis intercluditur, & ad regimen neruorum & arteriarum ſpirituum influentia denegatur. *Et dicit ibidem*, quod omnia corpora pinguia propter ſuperfluam humorum abundantiam in eis adunatam, prolixiorem incurrunt infirmitatem & curam tardiorem. Nam pondere pinguedinis preſſa, ad nullum ſe mouent exercitium, & calor naturalis augetur, & ſic pinguedo congelata diſſoluitur. Vnde & calor naturalis deficit, & mors ſubitanea ſe[illegible]itur, niſi forſan citius occurratur, *vt dicit Conſtan. lib.* 11. *cap.* 17. Recollige igitur, quod pinguedo vnctuoſitate ſua eſt ignis nutritiua, ſua aerea leuitate rei ſuperficiem petitiua, neruorum & iuncturarū mitigatiua, defenſiua & relaxatiua, pellis ſiue corii remollitiua, pororum inferiorum opilatiua, caloris naturalis conſeruatiua, vacuitatis & concauitatis corporis repletiua, rugarum cutis extenſiua, venarum & arteriarum corporis compreſſiua, actionum animæ ſenſus ſcil. & rationis impeditiua, complementi generationis animalium tardatiua. *Dicitur etiā in aphoriſ.* quod mulier nimis pinguis non concipit, ſi non marceſcit, nec mirum, quia pinguedo viam matricis intercludit. Eſt etiam pinguedo humectiua, de facili enim non ſiccatur. *Vnde dicit Ariſtot. lib.* 3. quod brodium animalis abundantis in pinguedine non coagulatur, ſicut equi & porci. Item omne animal habens pinguedinem non ſeparatam à carne, eſt paucę pinguedinis in ventre, & cum ventres erunt parui, caro erit multæ pinguedinis. *Item idem*, quod eſt prope pupillam oculi, in omnibus animalibus eſt multi ſeui, quamuis oculus ſit durus, & omne animal multi ſeui eſt pauci ſeminis, ſiue ſit

mas ſiue fœmina, & non habet ſeuum animal habens dentes in vtraque mandibula, *vt dicitur ibidem.* Mox autem quando à corpore extrahitur, in aere frigido coagulatur. Eſt autem idem ſecundum ſubſtantiam pinguedo, adeps & aruina. Sed, *vt dicit Iſidorus*, aruina eſt pinguedo adhærens cuti. Adeps eſt pinguedo inteſtina obuoluens, & membra interius cuſtodiens, zirbus vocatur pellicula cui adhæret pinguedo illa, quæ à multis alluta dicitur, & de his dicitur verſus:

Intus adeps aruina foris, pinguedo fit vbi vis.

id eſt, conuenienter pinguedo de omnibus dicitur.

Cap. LXIV.

De Cute.

CVtis eſt prima pars in ſuperficie corporis animalis, & eſt ſic vocata, *ſecundum Iſido.* eo quod corpori ſuperpoſita inciſionem patiatur. Cutin enim græcè, inciſio dicitur latine. Dicitur & pellis, eo quod exteriores repellit à corpore iniurias, ventos ſcilicet & pluuias, Solisq; perferat moleſtias & ardores. Pellis enim abſtracta mox corium dicitur. Corium autem diminutiue caro dicitur, eo quod caro corio tegatur, *vt dicit Iſidorus.* Eſt igitur cutis exterior corporis ſuperficies carnem & oſſa circumplectens, & omnia interiora muniens atque tegens, & ſecundum variam membrorum neceſſitatem, nunc ſe contrahens, nunc ſe extendens. Eſt etiam pro interiorum defenſione variis aeris paſſionibus ſe exponens. Habet cutis naturalem tenuitatem, *vt dicit Conſtantinus*, ne corpus nimis occupet, habet & ſoliditatem, vt facilius, quod interius eſt, contineat, & exteriori læſioni obuiet & reſiſtat. Eſt autem cutis mollior in hominibus, quam in aliis animalibus, & hoc propter bonitatem tactus, ſi enim foret dura & ſpiſſa, ſicut teſtę conchylium, nihil ſentiret, ſi piloſa, ſicut aſinorum pilorum maſſa, ſenſum tactus attenuaret. Vnde in volis manuum ſubtilior eſt ſubſtantialiter cutis ſuperficies, quã in aliis partib. corporis, vt citius ad tactum immutaretur. Eſt autem cutis tota poroſa, præcipue cutis capitis, propter neceſſariam fumoſæ ſuperfluitatis expulſionem, per calorem enim pori aperiuntur, & ea quæ inter cutem & carnem

nem ſunt ſuperflua, per vapores & ſudores expurgantur. Cutis etiam hominis non in omnibus membris eſt æqualis, nam cutis faciei eſt aliis tenuior & ſubtilior, & hoc propter ſenſus perfectionem & decoris oſtenſionem. Si enim fieret nimis groſſa, rubori ſanguinis peruia non eſſet. Si nimis ſpiſſa, operationi ſenſuum, qui vigent in facie, non conueniret. Sic autem coniungitur cutis cum ſuppoſitis, quod de facili excoriari non poteſt, & potiſſime in volis manuum & plantis pedum, in quibus adhæret neruis cordis & lacertis, *vt dicit Conſtan. Dicit autem Ariſtot. lib. 3.* quod ſecundum colorem corii variantur colores vnguiũ, & ſolearum & pilorum in animalibus, quia ſi nigra fuerit cutis, & prædicta erunt nigra, & ſi alba, alba. Et omne animal habens ſanguinem, habet corium, & corium abſciſſum caret ſenſu. Et habet hoc proprium corium, quod cum fuerit in aliquo loco carente carne, non recreſcit abſciſſum, nec conſolidatur, vt patet in præputio, & in extremis palpebrarum. *Item lib.* 19. Cutis in quibuſdam animalibus eſt rara, in quibuſdam ſpiſſa, ſecundum dominiũ humoris groſſi vel tenuis. Vnde & pili groſſi generantur ex cute groſſa, & tenues ex tenui. Item in ſenectute cutis groſſeſcit & indureſcit, contrahitur & corrugatur apud ſenectutem, propter defectum caloris, & conſumptionem humoris naturalis, & tunc immutatur ſpecies. Patitur autem cutis ſicut & alia membra, quandoq; ex cauſa intrinſeca, ſicut ex vulnere diſcontinuationem, ex calore exuſtionem, ex frigore pallorem vel liuorem ſeu qualemcunque diſcolorationem, quandoque ex cauſa intrinſeca, ſicut ex conſumptione humiditatis ſubſtantialis corrugationem, vt in ſenibus, quandoque ex humoris infectione, vt in morpheam & in lepram patientibus. Nam natura materiam infectam expellit ab interioribus, vſque ad cutem quæ ſub cute manens ipſam immutat, & ſuperinducit infectionem aliquando, quandoq; ſquamoſitatem: quandoque pruriginem & impetiginem: quandoque cutis excoriationem, & multiplicem aliam paſſionem. Pelles autem animalium infinitis vſibus hominum accommodantur. Vt veſtituræ, armaturæ, ſcripturæ, caligaturæ, & huiuſmodi, quæ longum eſſet enarrare, & vix inuenitur animal

aliquod, cuius pellicula alicui vſui hominum non ſit apta, ſed hæc dicta iam ſufficiant.

Cap. LXV.

De Pilis.

PIlus de pelle, de qua exit, eſt dictus, *Vt dicit Iſid.* Naſcuntur autem pili ex fumo calido & ſicco, *Vt dicit Conſtant.* Subtilitas enim fumi, dum egreditur per poros exteriori aere exſiccatur, & dum mollicies exterioris fumi exit, exeuntem & non ſe diuidentem aer exſiccat, & in naturam pili conuertit. Sunt autem pili iuuamentum corporis, pariter & ornamentum, *Vt dicit Conſtan. lib. 2. & Vlt. Dicit Ariſtot. lib. 3.* quod pili non creſcunt niſi in corporibus animalium generantium animalia. Variantur autem pili ſecundum varietatem corii animalis, in quo creſcunt, *Vt dicitur lib. 19.* Nam animalia groſſæ cutis, groſſum habent pilum, & hoc accidit propter multitudinem terreſtris partis, & viarum ſiue pororum amplitudinem. Et cum cutis fuerit continua & ſpiſſa, erunt pili multum tenues & ſubtiles propter ſtricturam viarum, & quando humor fumoſus, quieſt in cute, fuerit velocis ſiccitatis, non erunt pili magni neque longi, & cum fuerint groſſi & pingues, erunt è contrario, & propter hoc elongantur capitis pili hominis valde, quia ille humor pinguis eſt, nec de facili deſiccatur, & ideo habitantes in regione humida, humidam habentes complexionem, lenes habent pilos & molles, ſicut illi qui morantur in Thracia, & è conuerſo, duros habent & criſpos pilos, qui calidam & ſiccam inhabitant regionem, præſertim ſi conſimilem habuerint complexionem. Nam ex calore corrugantur & obuoluuntur, *ſicut ibidem dicitur,* & efficiuntur pili criſpi in naſcendo de cute, quia per duas vias contrarias egrediuntur. Pars enim terreſtris, fumi calidi & ſicci egredientis mouetur inferius. Pars autem calidi mouetur ſuperius, & ſic inuoluuntur pili, & efficiuntur criſpi, & quando ſeneſcunt animalia habentia pilos, indureſcunt tunc pili plus quã prius, ſicut indurantur plumę auium, & hoc propter paucitatẽ humoris *Item ibidẽ dicitur*, cum caſtratur homo, non creſcunt in eo vlterius pili, & hoc propter paucitatem humoris, & hoc eſt propter caloris & humoris in membris principalibus

diminu-

diminutionem. Item pili quandoque diuerſificantur ex cauſa extrinſeca. Nam *Vt dicitur ibid. li.*19. Aquæ calidæ faciunt pilos albos, nigros frigidæ, & cauſa illius eſt, quia in aquis calidis eſt ſpiritus plus quam in frigidis, & ideo cum aer calefacit ex eo efficitur albedo, ſicut in ſpuma contingit videre. Iſta autem mutatio accidentaliter prouenit in pilis, ſicut in capillis, ſed non ſemper ex aquæ frigidæ vel calidæ alteratione.

Cap. LXVI.

De Capillis.

CApilli dicuntur quaſi capitis pili, *Vt dicit Iſidorus* ad hoc facti, vt decorem præſtent, & cerebrum aduerſus frigus muniant & defenſent. Capillaturæ autem inſciſſio cæſaries dicitur, à cędendo. Virum enim tonderi decet & non mulierem. Comæ autem ſunt capilli non ſciſſi, & eſt græcus ſermo. Nam *comam tondere dicitur.* Crines autem proprie mulierum ſunt, & dicuntur crines, eo quod vittis diſcriminentur & diuiduntur, vnde & diſcriminalia dicuntur vittæ quibus capilli diuiſi recolliguntur. *Hucuſq; Iſidorus. Secundum Conſtantinum autem* capillus ex fumo groſſo & calido naſcitur, qui ex calidis, igneis & intenſiuis humoribus per poros capitis egreditur, & ab aere extrinſeco deſiccatur, & ſic in ſubſtantiam capilli cõuertitur. Hoc humore creſcente, creſcunt capilli, vtpote ab ipſo generati & nutriti. Huius fumi materiam qui perdiderit, capillos perdit & amittit. Pro qualitate igitur fumi erunt & capilli, quia ſi fumus niger & capilli nigri, & ſi multus fuerit fumus, multi erunt capilli, & ſi paucus, pauci, qui fumus ſi omnino defuerit, pereũt penitus capilli, & fit homo caluus, cum vlterius capilli non poſſunt recreſcere, vlterius non ſubueniunt medicinæ. Si autem fumus talis non deficit, ſed illum potius alius humor inficit aut impedit, caluities non eſt proprie, ſed infirmitas quædam ſpecialis, quæ alopicia à medicis nuncupatur. Ex qua infirmitate, corrupto capillorum nutrimento, cadunt capilli, & nudata parte capitis, anterior capitis ſuperficies deturpatur. Tales enim more vulpium, qui ex calefactione immoderata patiuntur pilorum caſum, caſualem pilorum fluxũ patiuntur. Ἀλώ-

πυξ enim græce, vulpes dicitur latine. Alias autem capillorum paſſiones & cauſas, *quære infra in tractatu de infirmitate & de caſu & vitiis capillorum.* De canitie autem & cauſa eius *quære ibidem. Quare etiam ſupra in tractatu de capite*, vbi capillorum inuenies diſpoſitionem, naturas, diuerſitates & complexiones *ſecundum Galenum Haly & Hippocratem.* Tamen de canitie hic nota, quod *ſecundum Conſtantinum & alios autores*, canicies accidit ex humoris nutrimentalis capillorum nimia infrigidatione. Nam dominium phlegmatis frigidi & humidi eſt canitiei generatiuum, Ex fumo enim albo & frigido, albi efficiuntur tam pili quam capilli. Capilli autem temporum, *ſecundum Ariſtotelem* citius caneſcunt quam alii crines & hoc propter humoris paucitatem, & oſſium ibi exiſtentium prædominantem frigiditatem. Canities igitur vitæ & ætatis deſignat maturitatem, & extinctionem libidinis, & vitiorum puerilium mortificationem vitæ præſentis, & futuræ inſtantis neceſſariam nouitatem. Caluities eſt priuatio capillorum ſiue amiſſio ex defectu fumi humidi in anteriori parte capitis prouueniens. *Vt dicit Conſtantinus.* Fit autem aliquando propter abſtinentiam cibi, & defectum fumi humidi, qui eſt materia capillorum *ſecundum Ariſt. libr.* 3. Capilli in frequenter coeuntibus paulatim caluitiem inducunt, & ſi ante iuuentutem fluxerunt, iterum oriuntur, poſt iuuentutem vero fluentes iterum non recreſcut. Defluunt autem & deficiũt in parte anteriori capitis, & tunc talis fluxus capillorum dicitur proprie *caluities.* Et ſolet accidere vel propter nimiam cutis raritatem, & propter humorum paucitatem. Ab occipite non recedunt neque calueſcunt, propter cutis ſpiſſitudinem, & pororum denſitem, & propter humoris ibi exiſtentis viſcoſitatem, ex quo capilli habent vegetari, *Vt dicit Galenus ſuper aphoriſ. Vnde ibidem etiam dicitur* quod pueri & etiam mulieres non calueſcunt, & hoc propter abundantiam humiditatis in capitibus eorum, ſimiliter nec caſtrati, & hoc propter alterationem ſuæ complexionis, & dominantem frigiditatis qualitatem, quæ poros cutis capitis conſtringit, & fumum coadunando euaporare non permittit. Alii tamen pili in mulieribus & in caſtratis defluunt, *Vt dicit Ariſt. lib.* 19. Capilli ergo caput cuſtodiunt, honeſtant, defendunt, quibus

ſi ca-

ſicaruerit homo, magis reputatur inhoneſtus. Accidit autem etiam iſte defectus prope iuuentutem, & maxime etiam circa ſenectutem, ex cauſis ſupradictis, &c.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Ætatum, liber ſextus.

Dicto de proprietatibus partium hominis in ſpeciali, reſtat dicere de proprietatibus eiuſdem in ſpeciali & generali, ſecundum ætatis varietatem, & ſecundum ſexus diſtinctionem, & rerum naturalium ac contra naturam multiplicem diuerſitatem. Ex iſtis enim omnibus diuerſæ hominis proprietates attenduntur.

CAP. I.

De Aetate.

AEtas igitur hominis, *ſecundum Remigium*, nihil aliud eſt niſi tenor virtutum naturalium, ſecundum contrarios motus vel quietem intermediam, conſideratus, quia ſecundum iſta homo præterit & mouetur, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Vel *ſecundum Iſidorum* Ætas eſt ſpacium vitæ animalis à conceptione fœtus incipiens, poſt ſeniumque deficiens ſeu deſinens. Sunt autem plures diuerſitates ætatis, *ſecundum Conſtantinum & Iſid.* Prima eſt infantia, dentium plantatiua, ſcilicet ætas nouiter genita, quæ vſq; ad ſeptem durat menſes, quæ nimis eſt adhuc tenera, mollis, fluida ac limoſa, vnde continuis indiget fomentis. Infantia autem prout eſt dentium plantatiua, vſque ad ſeptem extenditur annos. Et dicitur *infans quaſi non fans*, eo quod fari non poteſt, neque exprimere ſermonem, dentibus nondum bene ordinatis, *vt dicit Iſid.* Cui ſuccedit pueritia, quæ ſe extendit vſque ad ſeptenarium ſecundum, ſcil. vſq; ad annos quatuordecim. Eſt vero dicta à pubertate vel à pupilla, quia adhuc pueri ſunt puri, vt pupilla, *vt dicit Iſidorus.* Huic ſuccedit adoleſcentia, & hæc ſecundum viaticum terminatur in tertio ſeptenario

in 21.anno.*ſecundum Iſidorum* vero vſque ad quartum ſeptenarium ſcilicet vſque ad annum 28.extenditur. Medicus vero protendit hanc ætatem vlterius vſque ad annum 30.& 35.Dicitur hæc ætas adoleſcētia, eo quod ad gignendum ſit adulta, *Vt dicit Iſidorus*, & ad creſcendi vigorem ſit magis apta.In hac ætate ſunt membra adhuc mollia, *Vt dicit Iſidorus* & extenſibilia. Et ideo creſcunt virtute caloris dominantis in eis vſque ad complementi perfectionem. Huic adoleſcentiæ ſuccedit iuuentus, & hæc inter omnes ætates eſt media, & ideo fortiſſima, & protenditur *ſecundum Iſidorum* vſque ad annos 45. vel vſque ad 50. in quo finitur. Eſt autem iuuentus à iuuando dicta. Eſt enim iuuenis in termino incrementi poſitus, & ideo fortis ad iuuandum. Huic ſuccedit *ſecundum Iſidorum* ſenecta, quæ inter iuuentutem media eſt, & ſenectutem, quæ *ab Iſidoro* grauitas nuncupatur. Senioribus enim contingit hæc ætas & maturis.In hac ætate eſt declinatio à iuuentute in ſenectutem.Talibus autem nōdum eſt ſenectus, ſed reſiſtit iuuentus, *Vt dicit Iſidor.*Huic ſuccedit ſenectus, ſecundum quoſdam anno 70 finitur, ſecūdum quoſdam autem nullo certo annorum numero finitur. Sed poſt prædictas ætates quantumcunque vitæ ſupereſt, ſenectuti ſeu ſenio deputatur. *Et ſecundum Iſidorum*, dicitur ſenectus à ſenſus diminutione, eo quod ſenes præ vetuſtate deſipiant. Dicunt enim phyſici, *Vt dicit Iſidorus*, homines frigidi ſanguinis ſtultos eſſe, ſicut prudentes eſſe, in quibus ſanguis calidus dominatur.Vnde & ſenes, in quibus iam ſanguis friget, & pueri,in quibus nondum calet, ſapiunt minus.Senes ſiquidem delirant præ nimia ſenectute; pueri propter laſciuiam & leuitatem quid agant, ignorant, *Vt dicit Iſidorus*.Vltima autem pars ſenectutis dicitur ſenium, ſic autem dicitur, eo quod ſit terminus vitæ ætatis atque finis. Hæc enim ætas multa ſecum affert incommoda & etiam commoda, bona ſcilicet & mala, *Vt dicit Iſidorus*.Bona ſiquidem, quia nos à potentibus ,& etiam à Tyrannis liberat, imponit etiam finem libidinis, frangit & impetum iræ, & viget ſapientia vt in multis, & ſaniora dat conſilia, terminus eſt miſeriæ & felicitatis principium, receſſus à periculo ac acceſſus ad brauium.Perfectio in merito & diſpoſitio ad perfectum. Mala vero affert ſecum, *Vt dicit Iſidorus*, quia ſenium miſerum
eſt

eſt debilitate & tædio. Subeunt enim morbi triſtisque ſenectus. Nam duo ſunt quibus minuuntur corporis vires, ſcilicet morbus & ſenectus. In ſenio autem calor naturalis extinguitur, deficit virtus regitiua & humor diſſoluitur. Deficit virtus, & carnoſitas conſumitur, contrahuntur nerui. Cutis corrugatur & incuruatur, corpore perit ſpecies, & decor corporis adnullatur. Et hæc omnia in ſenio, ſenex ab omnibus vilipenditur, & grauis & oneroſus ab omnibus iudicatur, tuſſibus, ſputis & aliis paſſionibus fatigatur, quouſque reſoluatur cinis in cinerem, & puluis in puluerem reuertatur. His enim ſpaciis temporis & ætatis, philoſophi deſcripſerunt humanam vitam, in quibus mutatur & ad mortis terminum defluit continue. *Hucuſque Iſidorus.*

Cap. II.

De Morte.

MOrs dicta eſt eo quod ſit amara, vel à Marte qui mortem fingitur efficere. Eſt autem *ſecundum Iſidorum* triplex mors, ſcilicet acerba, immatura, & merita. Prima eſt infantium: ſecunda iuuenum: tertia naturalis atque ſenum. Omnis autem mortuus aut eſt funus, aut cadauer. Dicitur autem funus à funibus accenſis, quos antiqui ante feretrum pauperis cera circumdatis deferebant. Cadauer à cadendo eſt dictum, ſcilicet quia mortuus cadit & proiicitur in ſepulcrum. Dicitur tunc defunctus, quia vitæ officio tunc functus eſt. Dicitur & ſepultus quaſi ſeorſum pulſus, quia ſub terra tumulatur. *Hucuſq; Iſidorus libr.* 16. *cap.* 2. Alias mortis proprietates, quære infra in fine illius, 6. *libr.* in fine de infirmitatibus.

POſt hæc de proprietatibus hominis quoad ætatem infantilem, dicendum, & de generatione eius prime, quia eius creatio eſt tanto cæteris animalibus excellentior, quanto dignior, non ſolum ſecundum mentem, verum etiam ſecundum temperatiſsimam corporis complexionem. Dicit enim Ariſtoteles libr. 2. ſicut fruſtum auri vel argenti ſe habet ad nummum monetatum, ſic omnes diſpoſitiones

ro vel maſſa carnea multa nimis, & virtus informatiua debilis, monſtroſas generat in corpore paſſiones, *ſicut dicit ibidem lib.16.* vt ponit exemplum de muliere, quæ credidit ſe concepiſſe fœtum, & tandem peperit horridum carnis fruſtum, quę à medicis mola dicitur, &c. Pars etiam corporis carnoſa tenera eſt & mollis, & ideo impatiens eſt laboris. *Vnde dicitur lib.2.* quod pedes cameli ſunt multę carnis, ſicut pedes vrſi, quapropter fiunt camelo ſotulares de corio fortes, quando debent laborare, vt auferatur ab eis dolor. Nec etiam caro eſt, *ſicut dicit idem lib.13,* primum inſtrumentum ſenſus, nec eſt membrum conueniens ſenſui, ſed neruus eſt organum ſenſus intra carnem. Et ideo caro mortua vel præſciſſa nihil ſentit, quia ex ſe nõ habet principium ſenſus, ſed ex neruo. Quo corrupto, vel ex toto opilato, fit inſenſibilis ipſa caro, vt patet in paralyticis. Omnes autem aues curui roſtri & acuti vnguis veſcũtur carne, ſimiliter & feræ & earum præda eſt caro, propter neceſſitatẽ victus, *vt dicitur li.14.* Aues aũt prędę, quæ ſunt paucæ carnis, ſunt animoſæ & boni volatus, & acuti viſus, *ſicut ibidem dicitur.* Aues autem multę pinguedinis ſunt tardioris motus & volatus, & pinguiores & carnoſiores ſunt in hyeme, quam in æſtate, tum quia pori tunc clauduntur, & humores in pinguedinem & carnem cõdenſantur. Tum etiam ratione quietis, quia de loco ad locum minus ſolito tunc mouentur, *ſicut dicit Iſaac in dietis.*

CAP. LXIII.

De Pinguedine.

PInguedo eſt res humida, ſuper pelliculas & loca neruoſa collocata, *vt dicit Conſtantinus.* Sanguis enim ſubtilis & vnctuoſus pinguedinem non congregat in locis calidis & ſibi penetrabilibus, ſed cum peruenerit ad loca naturaliter frigida, ibi cõgelatur tandem, & in pinguedinem conuertitur. Quod fecit natura ex neceſſitate magna, vt ſcilicet nerui & pelliculæ naturaliter ſiccæ pinguedinis humiditate tẽperarentur, & difficilius caſu aliquo rumperentur, & vt ex calore & pinguedine interclusa interiora ab exteriori frigiditate aeris munirentur, *vt dicit Conſtant. lib.2. cap.14. & Ariſtot. lib.2.* Pinguedo ex ſanguine indigeſto

geſto in corporibus animalium generatur, & maxime propter paruitatem motus. Et quanto magis augmentatur pinguedo, tanto diminuitur ſanguis: vnde in hominibus valde craſſis eſt ſanguis paucus. *Item lib.* 13. Motus diſſoluit pinguedinem, ſimiliter & calor; vnde in omnibus animalibus renunculus dexter minoris eſt pinguedinis, quam ſiniſter, & eſt altior, quia in dextra parte calor naturalis fortior eſt quam in ſiniſtra, & maioris eſt motus. Pinguia vero corpora, *ſecundum Conſtant.* & nimia adipe repleta, peſſima ſunt, & peſſimis morbis appropriata, q̃a naturalis calor in huiuſmodi corporibus ſæpius ſuffocatur, & via ſpirituum opilatione pinguedinis intercluditur, & ad regimen neruorum & arteriarum ſpirituum influentia denegatur. *Et dicit ibidem*, quod omnia corpora pinguia propter ſuperfluam humorum abundantiam in eis adunatam, prolixiorem incurrunt infirmitatem & curam tardiorem. Nam pondere pinguedinis preſſa, ad nullum ſe mouent exercitium, & calor naturalis augetur, & ſic pinguedo congelata diſſoluitur. Vnde & calor naturalis deficit, & mors ſubitanea ſe[illegible]itur, niſi forſan citius occurratur, *vt dicit Conſtan. lib.* 11. *cap.* 17. Recollige igitur, quod pinguedo vnctuoſitate ſua eſt ignis nutritiua, ſua aerea leuitate rei ſuperficiem petitiua, neruorum & iuncturarũ mitigatiua, defenſiua & relaxatiua, pellis ſiue corii remollitiua, pororum inferiorum opilatiua, caloris naturalis conſeruatiua, vacuitatis & concauitatis corporis repletiua, rugarum cutis extenſiua, venarum & arteriarum corporis compreſſiua, actionum animæ ſenſus ſcil. & rationis impeditiua, complementi generationis animalium tardatiua. *Dicitur etiã in aphoriſ.* quod mulier nimis pinguis non concipit, ſi non marceſcit, nec mirum, quia pinguedo viam matricis intercludit. Eſt etiam pinguedo humectiua, de facili enim non ſiccatur. *Vnde dicit Ariſtot. lib.* 3. quod brodium animalis abundantis in pinguedine non coagulatur, ſicut equi & porci. Item omne animal habens pinguedinem non ſeparatam à carne, eſt paucę pinguedinis in ventre, & cum ventres erunt parui, caro erit multæ pinguedinis. *Item idem*, quod eſt prope pupillam oculi, in omnibus animalibus eſt multi ſeui, quamuis oculus ſit durus, & omne animal multi ſeui eſt pauci ſeminis, ſiue ſit

mas ſiue fœmina, & non habet ſeuum animal habens dentes in vtraque mandibula, *vt dicitur ibidem.* Mox autem quando à corpore extrahitur, in aere frigido coagulatur. Eſt autem idem ſecundum ſubſtantiam pinguedo, adeps & aruina. Sed, *vt dicit Iſidorus*, aruina eſt pinguedo adhærens cuti. Adeps eſt pinguedo inteſtina obuoluens, & membra interius cuſtodiens, zirbus vocatur pellicula cui adhæret pinguedo illa, quæ à multis alluta dicitur, & de his dicitur verſus:

Intus adeps aruina foris, pinguedo fit vbi vis.

id eſt, conuenienter pinguedo de omnibus dicitur.

Cap. LXIV.

De Cute.

CVtis eſt prima pars in ſuperficie corporis animalis, & eſt ſic vocata, *ſecundum Iſido.* eo quod corpori ſuperpoſita inciſionem patiatur. Cutin enim græcè, inciſio dicitur latine. Dicitur & pellis, eo quod exteriores repellit à corpore iniurias, ventos ſcilicet & pluuias, Solisq; perferat moleſtias & ardores. Pellis enim abſtracta mox corium dicitur. Corium autem diminutiue caro dicitur, eo quod caro corio tegatur, *vt dicit Iſidorus.* Eſt igitur cutis exterior corporis ſuperficies carnem & oſſa circumplectens, & omnia interiora muniens atque tegens, & ſecundum variam membrorum neceſſitatem, nunc ſe contrahens, nunc ſe extendens. Eſt etiam pro interiorum defenſione variis aeris paſſionibus ſe exponens. Habet cutis naturalem tenuitatem, *vt dicit Conſtantinus*, ne corpus nimis occupet, habet & ſoliditatem, vt facilius, quod interius eſt, contineat, & exteriori læſioni obuiet & reſiſtat. Eſt autem cutis mollior in hominibus, quam in aliis animalibus, & hoc propter bonitatem tactus, ſi enim foret dura & ſpiſſa, ſicut teſtę conchylium, nihil ſentiret, ſi piloſa, ſicut aſinorum pilorum maſſa, ſenſum tactus attenuaret. Vnde in volis manuum ſubtilior eſt ſubſtantialiter cutis ſuperficies, quā in aliis partib. corporis, vt citius ad tactum immutaretur. Eſt autem cutis tota poroſa, præcipue cutis capitis, propter neceſſariam fumoſæ ſuperfluitatis expulſionem, per calorem enim pori aperiuntur, & ea quæ inter cutem & car-

nem

nem ſunt ſuperflua, per vapores & ſudores expurgantur. Cutis etiam hominis non in omnibus membris eſt æqualis, nam cutis faciei eſt aliis tenuior & ſubtilior, & hoc propter ſenſus perfectionem & decoris oſtenſionem. Si enim fieret nimis groſſa, rubori ſanguinis peruia non eſſet. Si nimis ſpiſſa, operationi ſenſuum, qui vigent in facie, non conueniret. Sic autem coniungitur cutis cum ſuppoſitis, quod de facili excoriari non poteſt, & potiſſime in volis manuum & plantis pedum, in quibus adhæret neruis cordis & lacertis, *vt dicit Conſtan. Dicit autem Ariſtot. lib. 3.* quod ſecundum colorem corii variantur colores vnguiũ, & ſolearum & pilorum in animalibus, quia ſi nigra fuerit cutis, & prædicta erunt nigra, & ſi alba, alba. Et omne animal habens ſanguinem, habet corium, & corium abſciſſum caret ſenſu. Et habet hoc proprium corium, quod cum fuerit in aliquo loco carente carne, non recreſcit abſciſſum, nec conſolidatur, vt patet in præputio, & in extremis palpebrarum. *Item lib.* 19. Cutis in quibuſdam animalibus eſt rara, in quibuſdam ſpiſſa, ſecundum dominiũ humoris groſſi vel tenuis. Vnde & pili groſſi generantur ex cute groſſa, & tenues ex tenui. Item in ſenectute cutis groſſeſcit & indureſcit, contrahitur & corrugatur apud ſenectutem, propter defectum caloris, & conſumptionem humoris naturalis, & tunc immutatur ſpecies. Patitur autem cutis ſicut & alia membra, quandoq; ex cauſa intrinſeca, ſicut ex vulnere diſcontinuationem, ex calore exuſtionem, ex frigore pallorem vel liuorem ſeu qualemcunque diſcolorationem, quandoque ex cauſa intrinſeca, ſicut ex conſumptione humiditatis ſubſtantialis corrugationem, vt in ſenibus, quandoque ex humoris infectione, vt in morpheam & in lepram patientibus. Nam natura materiam infectam expellit ab interioribus, vſque ad cutem quæ ſub cute manens ipſam immutat, & ſuperinducit infectionem aliquando, quandoq; ſquamoſitatem: quandoque pruriginem & impetiginem: quandoque cutis excoriationem, & multiplicem aliam paſſionem. Pelles autem animalium infinitis vſibus hominum accommodantur. Vt veſtituræ, armaturæ, ſcripturæ, caligaturæ, & huiuſmodi, quæ longum eſſet enarrare, & vix inuenitur animal

aliquod, cuius pellicula alicui vſui hominum non ſit apta, ſed hæc dicta iam ſufficiant.

CAP. LXV.

De Pilis.

PIlus de pelle, de qua exit, eſt dictus, *vt dicit Iſid.* Naſcuntur autem pili ex fumo calido & ſicco, *vt dicit Conſtant.* Subtilitas enim fumi, dum egreditur per poros exteriori aere exſiccatur, & dum mollicies exterioris fumi exit, exeuntem & non ſe diuidentem aer exſiccat, & in naturam pili conuertit. Sunt autem pili iuuamentum corporis, pariter & ornamentum, *vt dicit Conſtan. lib. 2. & vlt. Dicit Ariſtot. lib. 3.* quod pili non creſcunt niſi in corporibus animalium generantium animalia. Variantur autem pili ſecundum varietatem corii animalis, in quo creſcunt, *vt dicitur lib. 19.* Nam animalia groſſæ cutis, groſſum habent pilum, & hoc accidit propter multitudinem terreſtris partis, & viarum ſiue pororum amplitudinem. Et cum cutis fuerit continua & ſpiſſa, erunt pili multum tenues & ſubtiles propter ſtricturam viarum, & quando humor fumoſus, quieſt in cute, fuerit velocis ſiccitatis, non erunt pili magni neque longi, & cum fuerint groſſi & pingues, erunt è contrario, & propter hoc elongantur capitis pili hominis valde, quia ille humor pinguis eſt, nec de facili deſiccatur, & ideo habitantes in regione humida, humidam habentes complexionem, lenes habent pilos & molles, ſicut illi qui morantur in Thracia, & è conuerſo, duros habent & criſpos pilos, qui calidam & ſiccam inhabitant regionem, præſertim ſi conſimilem habuerint complexionem. Nam ex calore corrugantur & obuoluuntur, *ſicut ibidem dicitur*, & efficiuntur pili criſpi in naſcendo de cute, quia per duas vias contrarias egrediuntur. Pars enim terreſtris, fumi calidi & ſicci egredientis mouetur inferius. Pars autem calidi mouetur ſuperius, & ſic inuoluuntur pili, & efficiuntur criſpi, & quando ſeneſcunt animalia habentia pilos, indureſcunt tunc pili plus quã prius, ſicut indurantur plumę auium, & hoc propter paucitatẽ humoris *Item ibidẽ dicitur*, cum caſtratur homo, non creſcunt in eo vlterius pili, & hoc propter paucitatem humoris, & hoc eſt propter caloris & humoris in membris principalibus diminu-

diminutionem. Item pili quandoque diuerſificantur ex cauſa extrinſeca. Nam *vt dicitur ibid. li.19.* Aquæ calidæ faciunt pilos albos, nigros frigidæ, & cauſa illius eſt, quia in aquis calidis eſt ſpiritus plus quam in frigidis, & ideo cum aer calefacit ex eo efficitur albedo, ſicut in ſpuma contingit videre. Iſta autem mutatio accidentaliter prouenit in pilis, ſicut in capillis, ſed non ſemper ex aquæ frigidæ vel calidæ alteratione.

Cap. LXVI.

De Capillis.

CApilli dicuntur quaſi capitis pili, *vt dicit Iſidorus* ad hoc facti, vt decorem præſtent, & cerebrum aduerſus frigus muniant & defenſent. Capillaturæ autem inſciſſio cæſaries dicitur, à cędendo. Virum enim tonderi decet & non mulierem. Comæ autem ſunt capilli non ſciſſi, & eſt græcus ſermo. Nam *comam tondere dicitur.* Crines autem proprie mulierum ſunt, & dicuntur crines, eo quod vittis diſcriminentur & diuiduntur, vnde & diſcriminalia dicuntur vittæ quibus capilli diuiſi recolliguntur. *Hucuſq; Iſidorus. Secundum Conſtantinum autem* capillus ex fumo groſſo & calido naſcitur, qui ex calidis, igneis & intenſiuis humoribus per poros capitis egreditur, & ab aere extrinſeco deſiccatur, & ſic in ſubſtantiam capilli cōuertitur. Hoc humore creſcente, creſcunt capilli, vtpote ab ipſo generati & nutriti. Huius fumi materiam qui perdiderit, capillos perdit & amittit. Pro qualitate igitur fumi erunt & capilli, quia ſi fumus niger & capilli nigri, & ſi multus fuerit fumus, multi erunt capilli, & ſi paucus, pauci, qui fumus ſi omnino defuerit, pereūt penitus capilli, & fit homo caluus, cum vlterius capilli non poſſunt recreſcere, vlterius non ſubueniunt medicinæ. Si autem fumus talis non deficit, ſed illum potius alius humor inficit aut impedit, caluities non eſt proprie, ſed infirmitas quædam ſpecialis, quæ alopicia à medicis nuncupatur. Ex qua infirmitate, corrupto capillorum nutrimento, cadunt capilli, & nudata parte capitis, anterior capitis ſuperficies deturpatur. Tales enim more vulpium, qui ex calefactione immoderata patiuntur pilorum caſum, caſualem pilorum fluxū patiuntur. Ἀλώ-

πηξ enim græce, vulpes dicitur latine. Alias autem capillorum paſſiones & cauſas, *quære infra in tractatu de infirmitate & de caſu & vitiis capillorum.* De canitie autem & cauſa eius *quære ibidem. Quære etiam ſupra in tractatu de capite*, vbi capillorum inuenies diſpoſitionem, naturas, diuerſitates & complexiones *ſecundum Galenum Haly & Hippocratem.* Tamen de canitie hic nota, quod *ſecundum Conſtantinum & alios autores*, canicies accidit ex humoris nutrimentalis capillorum nimia infrigidatione. Nam dominium phlegmatis frigidi & humidi eſt canitiei generatiuum, Ex fumo enim albo & frigido, albi efficiuntur tam pili quam capilli. Capilli autem temporum, *ſecundum Ariſtotelem* citius caneſcunt quam alii crines & hoc propter humoris paucitatem, & oſſium ibi exiſtentium prædominantem frigiditatem. Canities igitur vitæ & ætatis deſignat maturitatem, & extinctionem libidinis, & vitiorum puerilium mortificationem vitæ præſentis, & futuræ inſtantis neceſſariam nouitatem. Caluities eſt priuatio capillorum ſiue amiſſio ex defectu fumi humidi in anteriori parte capitis prouenieus. *Vt dicit Conſtantinus.* Fit autem aliquando propter abſtinentiam cibi, & defectum fumi humidi, qui eſt materia capillorum *ſecundum Ariſt. libr.* 3. Capilli in frequenter coeuntibus paulatim caluitiem inducunt, & ſi ante iuuentutem fluxerunt, iterum oriuntur, poſt iuuentutem vero fluentes iterum non recreſcut. Defluunt autem & deficiũt in parte anteriori capitis, & tunc talis fluxus capillorum dicitur proprie *caluities.* Et ſolet accidere vel propter nimiam cutis raritatem, & propter humorum paucitatem. Ab occipite non recedunt neque calueſcunt, propter cutis ſpiſſitudinem, & pororum denſitem, & propter humoris ibi exiſtentis viſcoſitatem, ex quo capilli habent vegetari, *Vt dicit Galenus ſuper aphoriſ. Vnde ibidem etiam dicitur* quod pueri & etiam mulieres non calueſcunt, & hoc propter abundantiam humiditatis in capitibus eorum, ſimiliter nec caſtrati, & hoc propter alterationem ſuæ complexionis, & dominantem frigiditatis qualitatem, quæ poros cutis capitis conſtringit, & fumum coadunando euaporare non permittit. Alii tamen pili in mulieribus & in caſtratis defluunt, *Vt dicit Ariſt. lib.* 19. Capilli ergo caput cuſtodiunt, honeſtant, defendunt, quibus ſi ca-

ſi caruerit homo, magis reputatur inhoneſtus. Accidit autem etiam iſte defectus prope iuuentutem, & maxime etiam circa ſenectutem, ex cauſis ſupradictis, &c.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Ætatum, liber ſextus.

Dicto de proprietatibus partium hominis in ſpeciali, reſtat dicere de proprietatibus eiuſdem in ſpeciali & generali, ſecundum ætatis varietatem, & ſecundum ſexus diſtinctionem, & rerum naturalium ac contra naturam multiplicem diuerſitatem. Ex iſtis enim omnibus diuerſæ hominis proprietates attenduntur.

CAP. I.

De Aetate.

AEtas igitur hominis, *ſecundum Remigium*, nihil aliud eſt niſi tenor virtutum naturalium, ſecundum contrarios motus vel quietem intermediam, conſideratus, quia ſecundum iſta homo præterit & mouetur, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Vel *ſecundum Iſidorum* Ætas eſt ſpacium vitæ animalis à conceptione fœtus incipiens, poſt ſeniumque deficiens ſeu deſinens. Sunt autem plures diuerſitates ætatis, *ſecundum Conſtantinum & Iſid.* Prima eſt infantia, dentium plantatiua, ſcilicet ætas nouiter genita, quæ vſq; ad ſeptem durat menſes, quæ nimis eſt adhuc tenera, mollis, fluida ac limoſa, vnde continuis indiget fomentis. Infantia autem prout eſt dentium plantatiua, vſque ad ſeptem extenditur annos. Et dicitur *infans quaſi non fans*, eo quod fari non poteſt, neque exprimere ſermonem, dentibus nondum bene ordinatis, *Vt dicit Iſid.* Cui ſuccedit pueritia, quæ ſe extendit vſque ad ſeptenarium ſecundum, ſcil. vſq; ad annos quatuordecim. Eſt vero dicta à pubertate vel à pupilla, quia adhuc pueri ſunt puri, vt pupilla, *Vt dicit Iſidorus*. Huic ſuccedit adoleſcentia, & hæc ſecundum viaticum terminatur in tertio ſeptenario

eſt debilitate & tædio. Subeunt enim morbi triſtisque ſenectus. Nam duo ſunt quibus minuuntur corporis vires, ſcilicet morbus & ſenectus. In ſenio autem calor naturalis extinguitur, deficit virtus regitiua & humor diſſoluitur. Deficit virtus, & carnoſitas conſumitur, contrahuntur nerui. Cutis corrugatur & incuruatur, corpore perit ſpecies, & decor corporis adnullatur. Et hæc omnia in ſenio, ſenex ab omnibus vilipenditur, & grauis & oneroſus ab omnibus iudicatur, tuſſibus, ſputis & aliis paſſionibus fatigatur; quouſque reſoluatur cinis in cinerem, & puluis in puluerem reuertatur. His enim ſpaciis temporis & ætatis, philoſophi deſcripſerunt humanam vitam, in quibus mutatur & ad mortis terminum deſluit continue. *Hucuſque Iſidorus.*

Cap. II.

De Morte.

MOrs dicta eſt eo quod ſit amara, vel à Matte qui mortem fingitur efficere. Eſt autem *ſecundum Iſidorum* triplex mors, ſcilicet acerba, immatura, & merita. Prima eſt infantium: ſecunda iuuenum: tertia naturalis atque ſenum. Omnis autem mortuus aut eſt funus, aut cadauer. Dicitur autem funus à funibus accenſis, quos antiqui ante feretrum pauperis cera circumdatis deferebant. Cadauer à cadendo eſt dictum, ſcilicet quia mortuus cadit & proiicitur in ſepulcrum. Dicitur tunc defunctus, quia vitæ officio tunc functus eſt. Dicitur & ſepultus quaſi ſeorſum pulſus, quia ſub terrã tumulatur. *Hucuſq; Iſidorus libr.* 16. *cap.* 2. Alias mortis proprietates, quære infra in fine illius, 6. *libr.* in fine de infirmitatibus.

POſt hæc de proprietatibus hominis quoad ætatem infantilem, dicendum, & de generatione eius primo, quia eius creatio eſt tanto cæteris animalibus excellentior, quanto dignior, non ſolum ſecundum mentem, verum etiam ſecundum temperatiſſimam corporis complexionem. Dicit enim Ariſtoteles libr. 2. ſicut fruſtum auri vel argenti ſe habet ad nummum monetatum, ſic omnes diſpoſitiones

aliorum ad hominem: vnde cum homo ſit digniſſima creaturarum, ingeniata eſt natura homini conferre membra nobilia & diuerſa, nobilioribus operationibus & variis conuenientia, propter quod de eius creatione ſecundum corpus breuiter quædam ſunt dicenda.

Cap. III.

De creatione infantis.

CIrca creationem itaq; infantis exigitur materia conueniens, locus expediens, naturæ miniſterium, ſcilicet calor, velut cauſa efficiens & ſpiritus virtutem corpori influens atque regens. Materia ſiquidem infantis eſt humor ſeminalis, deciſus per actum generationis, ex ſingulis partibus vtriuſque parentis. Primo materia in loco conceptionis diſperſa, vi naturæ attractiua in cellulis matricis recolligitur, & per calorem operantem pariter commiſcetur, quia niſi commixtio digeſti ſanguinis vtriuſq; parentis fieret, infantis creatio non poſſet fieri. Nam materia ſanguinis à mare procedens ſpiſſa eſt & calida. Vnde præ nimia ſpiſſitudine ſe non poteſt dilatare, & ex ſuperabundantia caloris materia deſtrueretur infantis, niſi ex ſanguine mulieris contrarias qualitates habentis, reciperet temperamentum. Hæc materia in dextræ partis cellula adunata, in naturam cedit maris. In ſiniſtra vero cedit in naturam mulieris. Et hæc diuerſitas accidit propter dominium caloris in parte dextra potius, quam in ſiniſtra. *Et ſic dicit Galenus & Conſtantinus & Ariſtoteles lib.* 15. Si fuerit virtus ſanguinis in mare vincens, fœtus patri aſſimilabitur, & è conuerſo. Et ſi fuerit æqualis in vtroque, conſimilis vtrique aſſimilabitur. Hæc materia virtute caloris excocta, quadam pellicula tenuiſſima circumdatur, intra quam inſtar lactis coagulatur, & hæc materia eſt pellicula embryonis, quæ eſt theca & coopertoriũ, vnde puer tegitur in vtero matris, & hęc cũ puero naſcẽte egreditur ruptis tenaculis, quibus matricis villulis adhærebat. Si vero aliquo caſu in vtero manſerit poſt partum, mulier in periculo remanebit. Materiæ ergo conceptæ & vi retentiua coadunatæ tranſmittit natura ſanguinem menſtrualem, ex cuius calore & humore fœtus conceptus fomentatur. Huiuſmodi

autem

autem fomento ager humanæ natiuitatis irroratur. Nam cum ſemen coagulatur *ſecundum Galenum & Conſtantin.* cum ſpiritu & calore naturali fit plenum per quaſdam venas & arterias, ex ſubſtantia ſeminis ortas, & ſanguini mēſtruali coniunctas nutrimentum ſibi attrahit & fomētum. Et hoc fuit neceſſarium vt per venas materia infantis nutriretur, & per arterias ſpiritus ei attribueretur. His duobus ſcilicet materiæ ſeminali & humori nutrimentali cooperatur calor naturalis, qui interclusus per vim informatiuam nititur formare membra corporis infantis. Nam de eſſentia ipſius ſeminis format cerebrum, oſſa, cartilagines, & pelliculas, neruos & arterias. De ſanguine vero menſtruali format natura epar & omnia mēbra carnoſa, quorum ſubſtantia ex ſanguine procreatur. Primo autem natura format principalia membra, ſcilicet cor, cerebrum, & epar, quæ aliorum ſunt fundamenta. Et hæc in principio quando ſunt in maſſa ſanguinis, ſibi vicinantur, ſed poſtea ab inuicem diuiduntur. De his tribus fundamentis alia tria naſcuntur, de cerebro nerui & nucha dorſi, de corde arteriæ, de epate vero venæ oriuntur. His quaſi fundamentis iactis, formauit natura oſſa hæc cuſtodientia, ſicut cranium ad defenſionem cerebri, & coſtas pectoris ad defenſionem cordis, & coſtas lateris ad defenſionem epatis, & ſic ſimiliter de aliis. Poſt iſta naſcuntur alia membra iſtis poſteriora, vt manus, pedes, & conſimilia. Hæc autem non ſimul ſed paulatim formantur ac ſucceſſiue. Infans enim quatuor gradibus concreatur. Primus eſt cum adhuc ſit vicinus lacti. Secundus eſt cum iam ſemen ſanguini ſe commiſcet. Tunc enim nondum epar, cor & cerebrum perfecte formantur, ſed ſunt quædam maſſa ſanguinea quem gradum Hippocr. vocat fœtum. Tertius gradus cum corde & cerebro & epate iam formatis, alia membra informia & indiſtincta ſunt. Vltimus gradus eſt ab Hippo. infans vocatus. Iam enim corpore organizato, & ad ſuſceptionē animę diſpoſito viuificatur, & iam incipit ſe mouere, & pedibus calcitrare, & ſi eſt fœmina, in ſiniſtro latere plus mouetur, & ſi eſt maſculus, plus in dextro *vt dicit Galenus.* In lactis autem gradu eſt infans per ſex dies, in gradu vero ſanguinis per 9. in gradu vero maſſæ carneæ per 12. in quarto

quarto autem ante plenam perfectionem per 18. vnde verſus.

Sex in lacte dies ter ſunt in ſanguine trini.
Bis ſeni carnem, ter ſeni membra figurant.

A die conceptionis vſque ad diem completionis & viuificationis fœtus, ſunt dies 46. ita quod primus & vltimus incluſiue teneantur. Ex quo patet, quod in quadrageſimo ſexto viuus & completus eſt fœtus, quantum ad effectum generationis. Et ſecundum iſtum modum computat *Auguſtinus* ædificationem templi, ſub numero 46. annorum, cui comparat perfectionem corporis Ieſu Chriſti *ſuper Iohannem 6. & lib. 4. de Trinitate cap. 5.* inter cætera interſerit iſta verba: quadrageſies ſexies ſeni ducenti ſunt & 70. & 6. dies, qui numerus dierum complet 9 menſes, & 6 dies, & ſequitur *in eodem capite.* Natus autem dominus traditur 8 kal. Ianuar. A die ergo conceptionis, qui traditur fuiſſe 8 kalend. Aprilis, vſque ad 8 kalend. Ianuarii ducenti 66. dies reperiuntur computati, qui ſenarium numerum quadrageſies ſexies habent, quo numero templum eſt ædificatum &c. *Conſtantinus in lib. 3. cap. 34.* dicit, quod maſculus, qui in menſe octauo eſt naſciturus, 30. diebus formatur, & 70. completur, deinde ſubdit, maſculus 10. menſium, 46. formatur diebus, & in 90. completur, maſculus vero, 9. menſium, formatur in 40. diebus, & in 80. completur. In eodem etiam loco deſcribitur tēpus viuificationis & completionis ſexus muliebris, ſed de hoc ſuperſedeo cauſa breuitatis. Hoc ſolum attendendum, quod fœmina tardius formatur & completur quam maſculus, *vt patet ibi*, & huiuſmodi ibidem aſſignatur ratio, quia ſemen vnde naſcitur maſculus, fortius eſt & calidius, & in calidiori loco collocatur quam ſemen, vnde fœmina generatur. Dicit etiam ibidem *Conſtantinus & Galenus, ſuper aphoriſ. dicit Hippocrates*, omnem infantem in octo menſibus motum habere, quia ſi adeo fortis eſſet vt poſſit exire, quoquo modo ad vitam conualeſcit. Si verò non exierit ipſo motu debilitatur, ita & patitur, vt in ſequenti exiens menſe nullatenus conualeſcat. Si vero vſque ad nonum menſem, vel ſaltem vſque ad principium decimi menſis natiuitas protrahatur, roboratur, & etiam ſine periculo naſcitur, *vt dicit Conſtantinus lib. panteg. 3. cap. 34.*

CAP. IV.

De Infante.

INfantulus igitur ex ſeminibus contrarias qualitates habentib. generatur, in dextro ſi mas, in ſiniſtro aũt latere ſi fœmina, collocatur, ſanguine mẽſtruali in vtero nutritur & fomentatur Ex tam vili enim materia & infirma, homo recipit à principio nutrimentum, virtute caloris, natura cooperante & dilatante ſingula membra paulatim, & etiam nõ ſubito informatur. Solus enim CHRISTVS ſubito fuit formatus in vtero, & diſtinctus, quando in vtero eſt conceptus, *vt dicit Auguſtinus*. Anima ſubintrante vita profunditur, & ſenſu naturæ ſentiens circumdationem pelliculæ ad ipſius rupturam mouetur, ex cuius motu maternus vterus concutitur & grauatur, & completa actione naturæ circa infantuli creationem, ſi partus ſit ſalubris 8. vel 9. vel 10. menſe ad exitum de vtero nititur & conatur, exiens vero ſecundina circumdatur, in cuius exitu vterus maternus dolore nimio fatigatur, & hoc accidit quando partus nimis prope anticipatur: deinde ad aerem nimis frigidum, vel nimis calidum veniens calamitati & miſeriç exponitur, quod eius innatus clamor apertiſſime atteſtatur. Caro infantuli recenter nati fluida eſt & tenella, & ideo neceſſaria ſunt ei varia remedia & fomenta. Et ſicut dicit *Conſtantinus lib. 3. cap.* 22. Infantes, inquit, vterum exeuntes, in roſis cum ſale tritis inuoluãtur, vt eorum membra confortentur, & à viſcoſa humiditate liberentur: deinde palatum & gingiuæ cum digito, melle vncto, fricentur, vt interiora oris mundificentur & confortentur, vt dulcedine & acumine mellis appetitus infantuli prouocetur, frequenter balneentur, cum oleo myrtino aut roſaceo vngantur, omnia eorum membra fricentur præcipue maſculorum, quorum membra debent eſſe propter exercitium duriora, ſomnus eis ſemper in loco obſcuro prouocetur, vt lumen ipſorum coadunetur. Lucidus enim locus nimis viſum diſpergit, & tenellos adhuc oculos lædit, & ſæpius luſcos facit, & ideo non ſunt nimis lucido aeri exponendi, ne ſpiritus viſibilis diſgregetur. Super omnia cauendum eſt, ne malo lacte & corrupto nutrimento nutriantur, quia ex viſcoſo lacte nutriti, peſſimas ſolent incurrere paſſiones,

ſicut

ſicut oris vlcerationem, vomitum, febrem, ſpaſmum, ventris ſolutionem, & huiuſmodi, nec eſt danda infantulis medicina cum ægrotant, ſed nutrix in medicina, & in conuenienti diæta procuranda eſt, vt ſic infantis defectum ſuppleat virtus gerulæ nutricis, *ſicut ibidem dicit Conſtantin.* Ex bona autem diſpoſitione lactis nutrimentalis, bona fit conſiſtentia prolis, & è conuerſo, & ex corruptione ſanguinis nutricis neceſſario læditur corpuſculum pueri vel infantis, & hoc propter puerilis naturæ mollitiem, & propter facilem nutrimenti lactei conuertibilitatem. Vnde membra infantilia, propter ſui teneritudinem, ad diuerſarum figurarum ſuſceptionem habent flexibilitatem, & ideo faſciis & aliis ligaminibus congruis infantilia membra ſunt liganda, ne torta efficiantur ſeu aliquam incurrant difformitatem. *Quare lib. 5. de Vmbilico.* Item quia infantuli multum accipiunt nutrimenti, ſomno multo indigent, vt calor naturalis ad interiora reuocetur, & ad nutrimentum ipſorum digerendum celebretur, & ideo ex naturæ inſtinctu, nutrices ſolent infantulos in cunabulis poſitos, hinc inde mouendo impellere, vt ex motu temperato, calor confortetur, & ſomnus mulcebris, per fumoſitatum reſolutionem in infantis cerebro prouocetur. Solet etiam cantus adhiberi, vt ſenſus infantuli ex vocis dulcedine delectentur. Ad hoc dicit *Ariſtoteles lib.* 2. quod in infantulis abundat cerebrum, & ſecundum quantitatem ſui corporis eſt valde magnum. Vnde ſuperior pars corporis infantuli eſt maior & ponderoſior aliis partibus, & ideo infans in principio ſui motus ambulat ſuper pedes & ſuper manus, deinde vero erigit ſuum corpus paulatim, quia pars anterior diminuitur, & per conſequens leuior redditur, pars vero inferior creſcit, per conſequens grauior efficitur. Ætas ergo infantis terminum habet in inchoatione ætatis puerilis.

CAP. V.

De Puero.

PVer à puritate eſt dictus, *vt dicit Iſidorus.* Tunc enim puer proprie dicitur quando eſt ablactatus à lacte, & ſeparatus ab vbere, doli efficitur capax, & ideo diſciplinæ ſuſceptibilis reperitur, & tunc ſub tutoribus poſitus cogitur

tur ſubeſſe diſciplinæ. Eſt autem ætas puerilis calidæ & humidæ complexionis, in quibus motus venerei, propter viarum anguſtiam non inualeſcunt, vſque dum ad annum pubertatis perducantur, & ideo à puritate naturalis innocentiæ pueri nuncupantur, *vt dicit Iſidorus.* Sunt igitur pueri carne molles, corpore flexibiles, ad motum habiles atque leues, animo dociles, ſine cura & ſolicitudine, & tutam vitam ducentes, ſola iocoſa appreciantes, nullum periculum magis quam ictum virgæ formidantes, plus pomum quam aurum diligentes, puerili tempore nuditatem detegere verecundiam non habentes, laudem quando laudantur, ſicut nec vituperium, quando vituperantur, ab aliquo reputantes, propter mobilitatem caloris & carnis & humoris de facili iraſcuntur, & de facili placantur, propter corporis teneritudinem de facili læduntur, & labores difficilime patiũtur, ex motu calidi humoris in eis dominantis mobiles & inſtabiles efficiuntur, propter fortem calorem multum appetunt cibi, vnde propter nutrimenti ſuperfluitatem de facili ad infirmitates varias diſponuntur, à corruptis parentibus geniti, corruptionem contrahere dignoſcuntur, vt patet in filiis leproſorum & podagricorum, qui ex corrupto humore parentum, lepra & podagra ſæpius inficiuntur, per vocem & vultum pueri ab adultis dignoſcuntur. Vnde *Ariſtoteles in lib.* 3. In pueris vox non alteratur ante motum ad libidinem, quando enim vox in pueris mutatur, ſignum eſt pubertatis, & tunc ad generandum habiles inueniuntur. Item paruuli pueri ſępius malos habent mores, ſola enim præſentia cogitant, & de futuris nihil penitus curant, ludos & vanitates amant, lucris & vtilitatibus intendere recuſant, minima maxima reputant, & è conuerſo maxima modica vel nulla putant, ſibi noxia & contraria deſiderant, & imaginem pueri plusquam viri appreciant, plus de amiſſione pomi vel pyri quam de amiſſione patrimonii plangunt & plorant, & beneficium acceptum non reuocant ad memoriam, omnia quæ vident appetunt & affectant, & voce & manu pariter ea rogant, puerorum ſibi conſimilium colloquia & conſilia amant, ſenum vero conſortia fugiunt & declinant, nullum ſecretum celant ſed quicquid vident vel audiunt recitant, & reuelant, ſubito rident, ſubito plorant, continue clamant &

gar

garriunt & cachinnant, vix ſilent quando dormiunt vel dormitant, loti à ſordibus, iterum ſe coinquinant & immundant, quando à matre lauantur vel pectinātur, recalcitrant pro viribus & repugnant, ſolum ea quæ ventris ſunt cogitant, imo proprii ventris menſuram ignorant, ſemper comedere, ſemper bibere deſiderant & laborant, vix de lecto ſurgunt & ſubito cibum petunt.

CAP. VI.

De Puella.

PVella dicitur quaſi pura vt pupilla, *vt dicit Iſidorus* ſuper omnia enim quæ diliguntur in puella, maxime diligitur pudicitia. Sunt autem puellæ conſiderandæ, quia ſecundum complexionem ſunt calidæ, humidæ & tenellæ, ſecundum corporis diſpoſitionem graciles & flexibiles atque pulcræ, ſecundum mentis affectionem verecundæ, timidæ & iucundæ, quo ad exteriorem compoſitionem moribus diſciplinatæ, in ſermonibus cautæ & tacitæ, in veſtibus delicatæ. Nam *vt dicit Seneca*: *veſtis decentia pudicas decet, &c.* Eſt autem puella nomen ætatis, integritatis, & etiam honeſtatis, *vt dicit Iſidorus*. Nam virgines puellas vſualiter appellamus. Dicitur autem virgo ab ætate viridiori, ſicut & virga. Vel dicitur virgo ab incorruptione, quaſi virago, quia veram ignorat fœmineam paſſionem, *vt dicit Iſidorus lib.*11. *cap.*1. Omnis autem fœmina, *vt dicit Ariſto.* habet generaliter flexibiliorem capillum & molliorem quam vir, & ceruicem longiorem, color muliebris generaliter eſt magis candidus, & vultus lætus, mollis, ſerenus, blandus, ab humeris vſque ad vmbilicum habens corpus magis anguſtum, ab vmbilico vſque ad genua & etiam ad pedum infima magis prolixum, manus & omnia membrorum extremitates habens flexibiliores & ſubtiliores, vox tenuis, ſermo volubilis & facilis, inceſſus breuis, paſſibus breuibus & curtatis, animus inſolens, ad iracundiam pronus, tenax odii, miſericors, inuidus, laboris impatiens, docilis, ſubdolus, amarus, in libidinem præceps. *Vnde Ariſt. lib.*8. Fœminæ, inquit, ſunt omnibus generibus animalium debiliores maribus, præter vrſam & leopardam, quia fortiores maribus reputantur & audaciores. In aliis autem animalibus non fœminæ ſunt leuiores ad inſtruendum & aſtutio-

aſtutiores & molliores, & ſunt magis ſolicitæ circa fœtum nutriendum. Et mulier quia eſt maioris pietatis quam vir, eiicit citius lacrymas, & magis eſt inuida, & magis diligit, & malicia animæ magis eſt in muliere quam in viro, & eſt debilis ſpei, & eſt magis mendax, & inuerecunda, & maioris ſegniciei quam vir, & tardioris motus, *vt dicit Ariſtoteles lib.* 8.

Cap. VII.

De Matre.

MAter, *ſecundum Iſido.* dicitur eo, quod fœtui nutriendo mammam porrigat. Solicita eſt mater circa fœtum. Fœtus enim in vtero exiſtens ſanguine nutritur, ſed eo naſcente natura mandat ſanguinem illum ad vbera, vt mutetur in lac, ad puerum nutriendum. Vnde infantulus materno lacte nutritur laudabilius quam alio. Concipit autem mater cum voluptate, ſed cum anguſtia parturit & dolore, fœtum ſuum tenerrime diligit, amplectitur, oſculatur, ſolicite nutrit & fouet. Item mater poſtquam imprægnata fuerit, ſanguinem menſtrualem non emittit, quia, *vt dicit Ariſto.* in nutrimentum tranſit creaturæ. Ex cõceptu maſculi pueri minus grauatur mater, & ideo pulcrioris eſt coloris & mundioris, & etiam motus leuioris, quam ex conceptu fœmineo, *vt dicit Ariſtot. & Conſtant.* quanto plus appropinquat partui, tãto mater plus affligitur, & ex motu ipſius fœtus plus fatigatur. Signum autem impręgnationis, *ſecundum Ariſtot. & etiam ſecun. Galen. ſuper aphoriſ.* poſtquam impræguatæ fuerint ipſæ matres, res diuerſimodas deſiderant, colores mutant, ſub oculis liueſcunt, vbera turgeſcunt, vterus paulatim intumeſcit, ex magnitudine fœtus matricem extendentis, nauſeam & vomitum ſæpius patiuntur, graues, & laboris impatientes efficiuntur, in pariendo præ dolore clamare compelluntur, leuiter periclitantur, præcipue iuuenes, quarum membra ſunt exilia atque ſtricta, quanto autem mater pro puero dolores patitur grauiores, tanto plus natum puerum diligit, & diligentius nutrit atque inſtruit. Impedimenta vero matris in concipiendo, in fouendo, *quare ſup. lib.* 5. vbi tãgitur de matrice & mamilla, & infra eodem vbi tangitur de aborſu, & de cauſis abortiendi, &c.

Cap. VIII.

De Filia.

Filia ſicut & filius à fouendo eſt dicta, eo quod mater eam fouet, & ei materiam fouendi alios derelinquit. Nam eandem concipiendi virtutem, quam mater à parentibus accipit ſuæ filiæ, quantum ad generationis ſemen derelinquit. Tanto autem filia matri eſt carior quanto eidem in ſexus diſcretione eſt ſimilior. Filiæ autem conueniunt eædem proprietates quæ dicuntur de puella. *Quære ſupra eodem cap. proximo, &c.*

Cap. IX.

De Nutrice.

NVtrix à nutriendo eſt dicta, eo quod ad fœtus nutrimentum ſit accommodata. Nutrix, *vt dicit Iſid.* ſupplet in nutriendo paruulum vicem matris. Vnde nutrix ad modum matris congaudet puero gaudenti, & compatitur puero patienti, ſubleuat puerũ cadentẽ, lactat paruulum plorantem, deoſculatur puerum iacentem, ligat & colligat paruulum ſe diffundentem, abluit & mundificat paruulum ſe ſordidantem, paſcit puerum digito ſe renitentẽ, ad loquendum inſtruit puerum neſcientem, balbutit nutrix & quaſi frangit linguã, vt ſic facilius inſtruat loquentẽ Medicina vtitur, vt ad idoneitatem perducat puerum ægrotantem. Nunc manibus, nunc humeris, nunc genibus releuat, & ſubleuat puerum vagientem, cibum primo maſticat, & maſticando puero edentulo præparat, vt facilius transglutiat cibum, & ſic reficit puerum eſurientem. Sibilis & cantilenis demulcet puerum dormientem, faſciis & linteolis conſtringit membra puerilia, & rectificat ea, ne aliquam contrahat paruulus curuitatem, ipſum deformantem balneis & vnguentis refouet paruuli carnẽ. Quære ſupra eodem de infantulo, &c.

Cap. X.

De Obſtetrice.

OBſtetrix autem dicitur mulier quæ habet artẽ iuuandi mulierem parientem, vt facilius pariat & infantulus

lus partus tempore periculum non incurrat. Hæc quibuſdam vnguentis & fomentis delinire ſolet vterum parientis, vt minori difficultate & dolore fœtus de vtero abducatur. Hæc etiam paruulum naſcētem de vtero ſuſcipit, & ipſius vmbilicum longitudine quatuor digitorum circumnodat, ſanguinem paruuli à qua diluit, ſale & melle ad deſiccationem humoris & membrorum confortationem delinit, membra panniculis inuoluit. *Quære ſupra libr. quinto de Vmbilico, &c.*

Cap. XI.

De Ancilla.

ANcilla eſt famula vxoris obſequio deputata, hæc laborioſis & vilioribus officiis deputatur, groſſioribus cibis reficitur, vilioribus pannis induitur, ſeruitutis iugo premitur, ſi filium conceperit prius ſeruus quam natus redditur, & ab vtero ſeruituti mancipatur. Ancilla etiam ſi ſeruilis fuerit conditionis pro libitu nubere non permittitur, & qui ſecū contrahit ſi primo liber fuerit, ſeruus efficitur, poſt contractum pecunia venditur & emitur ſicut pecus. Ancilla ſicut & ſeruus propter ingratitudinis vitium reuocatur, poſt manumiſſionem conuitiis afficitur, virgis & verberibus atteritur variis & contrariis vexationibus & angariis opprimitur, reſpirare inter miſerias vix permittitur, vnde inter miſerias miſerabilior eſt conditio ſeruitutis, *vt dicit Rabanus exponendo illud verbum Iere. 9. Seruietis Diis alienis qui nocte & die requiē non dabunt vobis, &c.* Eſt autem proprium ancillarum & ſeruilium perſonarum, *vt dicit Rabanus*, contra ſuas dominas vel dominos inſoleſcere. Et quando metus eos non reprimit, contra ſuperiorum imperium tumido animo ſuperbire, vt patet in Agar Ægyptiaca ancilla Saræ, quę videns ſe concepiſſe, contempſit dominam ſuam, *Geneſ.* 16. nec ad cor reuerſa eſt hæc ancilla, niſi quando à domina ſua fuit expoſita ad flagella, *vnde conſequitur ibi. Affligente eā Sara domina ſua, &c.* Seruiles enim perſonas & ancillares timor humiliat & deprimit, quas benignus amor in ſuperbiæ contemptum aliquoties eleuat & extollit, *vt dicitur ibidem.* Scriptum eſt, *qui delicate nutrit ſeruum ſuum in fine inueniet eum contumacem.* Quære infra eodem de ſeruo nequam.

Cap. XII.

De Maſculo.

MAſculus à mare diminutiue eſt dictus, qui in omni genere animalium quoad ſexus dignitatem obtinet principatum, *Vt dicit Iſidorus.* Maior enim eſt maſculus fœmina quoad complexionem, quoad operationem, & quoad ſenſus diſcretionem, & quoad poteſtatem & dominationem. Quoad complexionem patet, quod vir ſiue maſculus reſpectu fœminæ calidus eſt & ſiccus, ipſa vero è conuerſo. In maſculo vigent virtutes formales & actiuæ, in fœmina vero materiales & paſſiuæ. *Vnde dicit Ariſtotel. lib.*15. quod vir ſe habet ad modum formæ, mulier per modum materiæ patientis. Item prȩualet maſculus quoad naturalem operationem, quia naturalis operatio plus viget in maſculo generaliter quam in fœmina, in eo enim maior eſt virtus, & ideo vir à virium eminentia eſt dictus, *Vt dicit Iſid.* Nerui enim virorum, lacerti maiori robore ſunt fundati, & ideo fortioribus actionibus erunt apti. Oſſa enim maſculorum ſunt fortiora, groſſiora, & in iuncturis ſolidiora, & ideo ad omnia fortiora opera naturaliter ſunt fortiores. In maſculis etiam, *ſecundum Conſtan.* ſunt corda ampliora & maiora, & ideo ad receptionem abundantiæ maioris ſpiritus & ſanguinis ſunt habiliora. Et ideo propter abundantiam ſpirituum & calidi ſanguinis audacior eſt naturaliter mens viri quam mulieris, in qua cauſa eſt contraria, propter caloris fortitudinem, & complexionis ſiccæ vigorem. Nulli viro accidit paſſio menſtrualis, ſicut mulieribus accidere conſueuit. Quicquid in maſculorum corporibus ſuperfluitatis gignitur, aut per intenſum calorem conſumitur, aut in pilos reſoluitur, aut per exercitium euacuatur. Item diſtat conditio viri & mulieris in ſenſus diſcretione. In omni enim genere animalium maſculus in præcauendis inſidiis, & in fugiendis nociuis ſolertiorem habet animum fœminis & prudentiorem, *Vt dicit Ariſt. lib.* 5. Vnde vir præcedit fœminam, etiam ratione intellectuſque perſpicuitate, *Vt dicit Auguſtinus*, qui præfert virum mulieri, *ſecundum Apoſtolum*, in imaginis diuinæ ſimilitudine & dignitate, & ex iſta dignitate præcellit maſculus in autoritate & poteſtate. Autoritas enim

docen-

docendi & præſidendi viris conceditur, fœminis vero conſuetudinaliter denegatur, *vt dicit Apoſtolus* 1. *Corin.* 6. *Mulierem in Eccleſia docere non permitto. Scriptum enim eſt, ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Gen.* 3. Sunt igitur viri fœminis calidiores & ſicciores, viribus fortiores, animoſiores, ingenioſiores, conſtantiores, mulierum zelatores, vnde & animalia pugnãt pro mulieribus ſuis, *vt dicit Ariſtot.* Sunt etiam corporis durioris, & hiſpidioris, vocis groſſioris, aſpectus fortioris, in omni genere animalium, excepta vacca, cuius vox eſt groſſior, *vt dicit Ariſtot. lib.* 4. Sunt etiam omnes maſculi in omni genere animalium plurium dentium quam fœminę, & maiori indigent cibo & corporis nutrimento, propter abundantẽ fortitudinem caloris dominantis in maſculis, humiditatem cibi de facili conſumentis, *vt dicit Ariſtot. lib.* 4.

Cap. XIII.

De Viro.

VIr à virtute virium eſt dictus, *ſecundum Iſido.* Nam in viribus vir mulierem præcellit. Caput enim mulieris eſt vir, *vt dicit Apoſtolus.* Vnde tenetur regere vxorẽ ſuam, ſicut caput totius corporis curam gerit. Hic maritus quaſi matrem tuens eſt dictus. Nam vxoris ſuæ, quæ mater eſt filiorum, curam ſuſcipit & tutelam. Hic à ſpondendo, id eſt, obligando & promittendo ſponſus dicitur. Nam in contractu coniugali fide intermedia ſe obligat, vt indiuiduam cum vxore vitæ conſuetudinem teneat, vt debitum ei reddat, & fidem thori ſui cuſtodiat, & eam pro altera non dimittat. Tantus autem eſt amor viri ad vxorem, vt ipſius cauſa quælibet pericula ſubeat, amorem eius amori matris præferat, & vt pro eius cohabitatione patrem, matrem, & patriam derelinquat, *ſicut dicit Dominus: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ.* Hic ſponſus ante ſponſalia, muneribus & donis ad ſui amoris amplexum ſponſam allicit, literis & nunciis votum ſuum circa ipſam exprimit, multa largitur, & plurima repromittit, vt ei placeat, ludis & ſpectaculis ſe exponit, frequentat tyrocinia, robis & mutatoriis ſe ornat & componit. Quicquid etiam rogatur dare vel facere pro eius

amore, pro viribus ſtatim facit, nulli denegat aliquid, qui ſub nomine ſponſæ rem aliquam ſibi fieri petit. Blandæ eam alloquitur, & blando vultu, ac ardenti oculo eam facie ad faciem intuetur. Tandem in eandem finaliter conſentiens, conſenſum ſuum coram parentibus verbis exprimit, & annulo eam ſubarrante in coniugem eam ducit, & in ſignum ratificationis coniugii iam contracti dona & dotalitia ei impendere, & ſub chartæ vel chirographi teſtimonio concedere conſueuit, feſta & conuiuia nuptialia celebrat, munera aduenientibus donat, choreis, cātilenis & inſtrumētis muſicalibus pręſentes lætificat & exhilarat. His completis ſponſam introducit, & ad ſecreta thalami recipit & admittit, ſociam menſę & thori eam ſtatuit, eam dominam pecuniæ ſuæ & familiæ facit, deinde non minus vxoris ſuæ quam ſuiipſius cauſam vel etiam curam gerit, ex amore & etiam zelo ipſam corrigit, & etiam cuſtodiam circa eam adhibet & apponit, geſtus & affatus pariter & aſpectus vxoris ſuæ conſiderat, ingreſſus & regreſſus eius trutinat atque penſat. *Viro autem bonam mulierem habente nullus eſt felicior.* Qui vero habet vxorem clamoroſam, malam, rixoſam, ebrioſam, luxurioſam, multiuolam, ſibi contrariam, ſumptuoſam, curioſam, inuidioſam, deſidioſam, tædioſam, vagam, amaram, ſuſpicioſam, odioſam, nullus tali viro miſerabilior eſt & infelicior. Hæc omnia & ſuperius poſita, *tangit Fulgent. in ſermone quodam de nuptiis in Cana Galilęæ.* Vnde comparat Chriſtum ſponſo, Eccleſiam ſponſæ bonæ, ſynagogam vero ſponſæ malæ & adulteræ. In ſponſa autem & vxore bona exiguntur iſtæ conditiones, ſcil. vt ſit frequens & deuota, quo ad Dei miniſteriū, humilis & ſubdita, quo ad obſequium mariti, affabilis & benigna, quo ad domeſticos, liberalis & larga, quantum ad extraneos, miſericors & benigna, quo ad miſeros, manſueta & pacifica, quo ad vicinos, circumſpecta, & prudens in præcauendis, fortis & patiens in ſuſtinendis, ſedula & diligens in agendis, modeſta in habitu, & ſobria in motu, cauta in affatu, pudica in aſpectu, honeſta in geſtu, matura in inceſſu, verecunda in publico, iucunda cum marito, continens in occulto. Talis vxor eſt laude digna, quæ plus compoſitis motibus quam tortis crinibus, plus virtutibus quam pulcris veſtibus ſtudet placere viro ſuo, quæ

quæ plus cauſa prolis quam cauſa libidinis, in bonis matrimonii conuerſatur, quæ ex coniugio potius habere filios gratiæ, quam naturæ delectatur. Et hæc de vxore bona nunc ſufficiant.

Cap. XIIII.

De Patre.

PAter eſt principium generationis. Naturaliter enim deſiderat pater ſuam ſpeciem multiplicare in filiis, vt naturam quam non poteſt ſeruare, in ſe cuſtodiat in ſua prole, *Vt dicit Conſtant.* & ideo ad filiorum generationem de ſua ſubſtãtia per generationis officium diuidit & transfundit, & tamen propter hanc delectationem, naturæ ſuæ diminutionem non recipit. Generat autem filium ſibi ſimilem in ſpecie & etiam in effigie, maxime, quando virtus in ſemine patris, vincit virtutem in ſemine matris, *Vt dicit Ariſtot. lib.* 8. Et ideo pater circa filiorum procreationem ſolicitus exiſtit, & naturaliter fœtum ſuum diligit in tantum, vt etiam nutrimentum ſibi ſubtrahat, vt nutriat fœtum ſuum, & hoc generaliter eſt verum in omni genere animalium, exceptis paucis, in quibus natura degenerat, & ideo non multum ſolicitantur circa fœtus ſuos, à ſe eos eiiciunt, *ſicut dicit Ariſtot. lib.* 6. de aquila, quæ eiicit pullos, & alis, & roſtro, & vnguibus eos fugat. Homo autem puerum ſuum ſiue fœtum diligit & nutrit, ablactatum ſuũ commenſalem facit filium, & in iuuentute verbis erudit, & verberib. corrigere non deſiſtit, ſub cuſtodia tutorũ ipſum conſtituit, & ne præſumat, vultum hilarem filio nõ oſtendit, filium ſibi ſimilẽ magis diligit, & in ipſum oculum cõſueuit figere, ſecundum ætatem & primogenituræ dignitatem, veſtes & ciborum portiones filiis ſuis diuidit, pro filiis acquirere & hereditatem augere non deſiſtit, acquiſitam excolit, & excultam filiis heredibus derelinquit. Pater vero qui à paſcendo eſt dictus, qui paſcit filios in eorum iuuentute, in ſenectute à filiis paſcitur, ſicut eſt videre in auibus coruini generis. Nam iuuenes paſcunt ſenes, *ſicut dicit Ariſtot.* quando præ ſenio non poſſunt acquirere victum ſuum, & ideo vitæ longioris promiſſio honorantium parentes, & ſuſtentantium eſt remuneratio ſpecialis, *Vt dicit Ambroſius.* Scriptum eſt enim: *Honora patrem &*

matrem tuam, Vt ſis longæuus ſuper terram, Exo.20. Eccl.3. Qui honorat patrem, vita viuet longiore. Vnde dicit gloſſa, *quod honorare parentes eſt primum mandatum in promiſſione, & per conſequens magnum eſt mandatum in remuneratione, & eius tranſgreſſio maxima eſt in punitione.* Vnde patris maledictio nocet filiis, vt patet in Cham, qui propter paternam offenſam, pœnam meruit ſeruitutis, *Gen.9.* Eſt itaque pater ex filiis honorandus, ſuſtentãdus, ſupportandus, lætificandus & defenſandus, magnificandus & laudandus, exaudiendus & imitandus, *vt dicit gloſſa ibid. Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.* Filius ex parentum ſubſtantia originem ducit, & ab eis fomentum recipit, & ſine parentum adiutorio neq; proficit neque viuit, quanto plus à patre diligitur, tanto ab eo diligentius inſtruitur, frequentius cæditur, & ſub diſciplinæ cuſtodia arctius cuſtoditur, & cum à patre maxime diligatur, diligi non videtur, quia verbis & verberibus, ne inſoleſcat, ſæpius laceſſitur, tanto affectuoſius quidem à patre diligitur, quanto ſua effigies in filio ſimilior & expreſſior inuenitur. Paterna quoque facies confunditur, quando aliquid turpe de filiis ſubauditur. Paternus animus grauiter offenditur, quando aliqua contumax rebellio in filiis præſentatur. Circa filiorum autem educationem maxima parentum cura dirigitur, & ob ſpem poſteritatis filiis hereditas cuſtoditur, propter paternam offenſam & contemptum, ſæpe ſecundum leges exheredationis pœna filius percutitur & punitur. Nulla prorſus maior eſt ingratitudo, quã peruerſorum filiorum, quando ſecundum acceptum beneficium à parentibus eis non ſuccurritur, nec à filiis neceſſitatis tempore ſubuenitur, pro honorificentia parentum filiis ſæpe impenditur honor & largitur, primogenito filio deberi maior hereditatis portio à legibus diffinitur, ſed propter patris iniuriam ius primogenituræ prærogatiua aliquando à primogenito tollitur, & alius qui dignior eſt primogenituræ titulo, inueſtitur, *ſicut dicit Hieron. ſuper glo. Gen.49. Ruben primogenitus meus, &c. Tu, inquit, iuxta ordinem natiuitatis tuæ hereditatem, quam iure primogenituræ habere debuiſti, regnum ſcilicet & etiam ſacerdotium perdidiſti, &c.*

Filii igitur, qui per naturam deberent eſſe ſicut parentes,

tes, nobiles, diuites, & etiam liberi, per culpam efficiuntur viles, pauperes atq; ſerui. Quære infra de malo ſeruo.

Cap. XV.

De Seruo.

SEruus, *ſecundum Iſidorum*, à ſeruando eſt dictus. Nam quondam quidam captiui ſeruabantur, vel vt capite plecterentur, vel vt precio redimerentur. Vel à ſeruiendo ſunt dicti, eo quod vilioribus officiis, quæ dominis non conueniunt, nec filiis mancipantur. Seruorum triplex eſt genus, *vt dicit Iſidorus*. Quidam enim ſunt vernaculi ſiue originarii, ſcilicet qui in ſeruitute ſunt nati & tales multis pœnis legalibus ſubiiciuntur, quia ſua vendere vel alienare non poſſunt, nec contrahere, nec dignitatis officium aſſumere, nec etiam teſtimonium perhibere niſi dominorum ſuorum voluntate. Vnde ſine infamia exiſtentes ſæpe infamiæ pœna puniuntur. Alii ſunt ſerui emptitii qui à barbaris vel hoſtibus capti vel empti, iugo ſeruitutis ſunt oppreſſi. Tertii conductitii, qui non ex neceſſitate, ſed voluntate ſeruiunt, ob ſpem lucri, & hi proprie famuli à famulando ſunt dicti, id eſt, obſequendo, *vt dicit Iſidorus*. Sunt itaque multæ viles conditiones ſeruorum malorum, de quibus ſupra dictum eſt in tractatu de ancilla. Quære ibi, &c.

Cap. XVI.

De ſeruo malo & nequam.

HIc de ſeruo nequam addendum eſt, quod in multis ſibi & aliis eſt nociuus. Solet enim ebrioſus eſſe, & tunc bona domini ſui vel negligit, vel furtiue ſubtrahit & expendit. *Prouerb.*30. *Operarius ebrioſus non locupletabitur.* Item remiſſus eſt & ocioſus, & tunc tempus conceſſum ad laborandum inutiliter perdit, ſicut ſeruis dixit paterfamilias. *Quid ſtatis hic tota die ocioſi. Et Eccl.* 32. *Mitte ſeruum in operationem ne vacet.* Sic enim decet illum. Item de bonis domini ſui prodigus omnia diſſipat & conſumit. *Luc.*16. *Diffamatus eſt villicus, quod diſsipaſſet bona Domini ſui.* Item piger, & ſomnolentus & deſidioſus omnia negocia domini ſui negligit & omittit. *Eccleſ.*37. *dicitur. Cum ſeruo pigro tracta de opere. Et Luc.* 19. *dicitur, ſeruus piger abſcondit*

talentum Domini ſui in terra & abiit. Item proteruus & ceruicoſus etiam ſupra Dominum ſe extollit. *Eccleſ.* 10. *Vidi ſeruos in equis, &c. Et prouerb.* 29. *per ſeruum cum regnauerit, &c.* Item cupidus eſt, & lucri auidus, lucrum Domini ſui in proprium ſuum conuertit. Exemplum de Giezi ſeruo Helyſæi, qui ſub nomine Domini ſui pecuniam petiit, obtinuit, detulit, & abſcondit, 4. *Reg.* 5. Item ſuperbus & præſumptuoſus Domini imperium paruipendit, ſicut dixit Miphiboſeth de Siba ſeruo ſuo, *ſeruus meus contempſit me Domine mi Rex, & aſinum ſternere noluit.* 2. *Reg.* 16. & *Iob* 19. *ſeruum meum, &c.* Item cum ſit durus & malitioſus, gratiam ſibi fieri deſiderat & appetit, ſed obtentam aliis non impendit. *Matth.* 18. *Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quia rogaſti.* Item incircumſpectus eſt, obliuioſus & ignorans quod de ſuis exceſſibus ſit rationem domino ſuo redditurus, ad memoriam non reducit. *Luc.* 12. *Si dixerit Dominus meus moram facit venire, &c.* Item iracundus & ſeditioſus, totam perturbat familiam & offendit. *Luc.* 13. *Si inceperit ſeruus ille bibere & inebriari & familiã percutere, veniet dominus eius, &c.* Item maledicus & linguoſus de omnib. & præcipue de domino ſuo maledicit, ſicut patet de Siba ſeruo Miphiboſeth, qui eum apud regem accuſauit, 2. *Reg.* 15. *Eccleſ.* 7. *Ne audias ſeruum maledicentem tibi.* Item ſi fuerit delicatus & delicioſe nutritus, contra Dominum ſuum recalcitrat & reſiſtit. *Prouerb.* 29. *Qui delicate nutrit ſeruum ſuum, &c.* Et iterum, *non decent ſeruum delitia.* Item fraudulentus & doloſus inſidias domino ponit, & quandoque ipſum interficit ſiue prodit, 4. *Reg.* 29. *tetenderunt ei inſidias ſerui ſui & interfecerunt Regem in domo ſua.* Item domino ſuo exiſtens iniurioſus, ab eo fugit, & ipſum deſerens, aduerſario ſuo ſe coniungit, 13. *Regum* 2. *Fugerunt ſerui Semey in Geth &c. Et* 1. *Reg.* 25. *ſacreuerunt ſerui qui fugiunt dominos ſuos.* Item cum ſit nequam & flagitioſus, vix per verba de malitia compeſcitur. *Eccl.* 23. *Sicut ſeruus interrogatus, id eſt tormentis caſtigatus frequenter à liuore, id eſt liuoris crimine non minuitur, ſed magis ad odium prouocatur*, quaſi diceret, ſeruus inter tormenta non melioratur, ſed potius peioratur. Item cum ſit ingratus, gratiam factam à Domino non recognoſcit, ſed de iuſtitia plus quam de gratia ſibi fieri credit. *Eccleſ.*

23. *Laxa*

23. *Laxa manus ſeruo & quaret libertatem.* Item ſi fuerit criminoſus & culpatus Domino ſuo, ſine flagellis ab eo extorqueri veritatis confeſſio non valebit. *Eccl. 42. Seruo peſſimo ſanguinate latus, ibi gloſſa. Seruus qui verbis non corrigitur, vulneribus corrigatur.* Item cum ſit aſtutus, & labor ei odioſus, vocatus ad labores dormire ſe fingit, & quaſi non audiens de vno latere ad aliud ſe conuertit. *Prouerbior. 29. Seruus verbis non poteſt erudiri, quia quod dicis intelligit & reſpondere contemnit. Et Luc 12. Seruus quidem ſciēs voluntatem Domini ſui, &c.*

CAP. XVII.

De conditionibus boni ſerui.

BOni autem ſerui conditio conſiſtit in diuerſis. Nam bonus ſeruus eſt docilis & ingenioſus ad intelligendū. *Prouerb. 27. Seruus ſapiens dominabitur ſtultis filiis. Et Eccl. 7. Seruus ſenſatus, &c.* Item humilis eſt & obſequioſus ad quodlibet obſequium impendendum. *Pſalm. O Domine ego ſeruus tuus & filius ancilla tua. Ad Philip. 2. Humiliauit ſe formam ſerui accipiens.* Item hilaris & iocoſus ad conuiuendum, decet enim ſeruum in ſuo miniſterio eſſe hilarem & iucundum. Totum enim ſeruitium diſplicet, quando ſeruiens facie læta caret. *Geneſ. 45. Et nos lati ſeruiemus regi. Et Eſa. 65. Serui mei latabuntur & laudabunt pra exultatione, &c.* Item affabilis & gratioſus ad loquendum, quia multum diliguntur ſerui, quando affabiles ſunt & benigni. Et ideo de Dauid qui ſeruiebat Saul, dicitur. 1. *Reg.* 18. *Acceptus erat Dauid in oculis vniuerſi populi, & maxime in conſpectu ſeruorum Saul. Et in eodem. Ecce places regi & vniuerſi ſerui eius diligūt te.* Item virilis & animoſus ſe contra aduerſarium Domini ſui ponens primo. 1. *Reg.* 17. *Non concidat cor cuiuſquam in eo, ego ſeruus tuus vadam & pugnabo aduerſus Philiſtaeum, &c.* Item fidelis eſt in commiſſo, ſcil. negocio, & ſtudioſus ad exequendum. *Luc. 19. Euge ſerue bone & fidelis, &c. Et numeri 12. Seruus meus Moyſes fidelis in omni domo mea.* Item habilis eſt & artificioſus ad lucrum domini procurandum. Plus enim intendit bonus ſeruus augmentare, & multiplicare domini ſui peculium, quam ſuum proprium, quia in multiplicādo domini ſui lucrum pro-

procurat & ipſe ſuum. *Luc.19. Vocatis decem ſeruis ſuis, tradidit illis decem minas & ait: negociamini dum venio, &c.* Item bonus ſeruus cautus eſt & multum curioſus, ad rationem & computum domini ſui perſoluendum, de datis & acceptis. Nam de bene computatis remunerationem certus expectat, de non computatis vero ſemper dubitat & formidat, *vt patet Luc.19. vbi dicitur. Domine ecce mina tua decem minas fecit. Cui dixit Dominus. Eſto Dominus habens poteſtatem ſuper decem ciuitates.* Item ſolicitus eſt bonus ſeruus & animo ſtudioſus prius domino ſuo præparare cõmodum, ſicut prandium ſiue lectum, quam ſe diſponere ad prandendum, ſiue qualitercunque alias ad quieſcendum. Nunquam enim bonus ſeruus commodum ſibi fieri putat, quando videt quod dominus ſuus adhuc laborat. *Luc.12. Quis veſtrum habens ſeruum, & ſi venerit de agro dicat ei primo diſcumbe, &c.* Ideo commendatur Vrias, qui dixit ad Dauid. 2. *Reg.11. Dominus meus Ioab. & ſerui domini mei ſuper faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam, vt comedam & bibam, &c.* Item ſeruus fidelis & timoroſus domini ſui aduẽtum præſtolatur, nec ſe diſponit vel deponit antequam veniat ad dormiendũ, nec ſubintrat lectum ſuum ante aduentum ſuum. *Luc.12. Beatus ſeruus ille quem cum venerit dominus inuenerit vigilantem.* Item ſeruus qui circa dominum eſt ſedulus & amoroſus, aliis dormientib. vigilat ad dominum ſuum cuſtodiendum. Vnde merito reprehendit Dauid Abner & alios ſeruos regis Saul dormientes, 1. *Reg. 26. Non erat qui vigilaret, ſed omnes dormiebant,* & ſequitur: *Filii mortis eſtis vos, qui non cuſtoditis Chriſtum Domini.* Itẽ ſeruus qui in obſequiis domini ſui eſt affectuoſus, oculis ac manib. ſemper circa dominũ eſt intentus, ad ſuum beneplacitum peragendum, ne aliquod ſcilicet incommodum ſuſtineat vel defectum, ſiue ad aliquod beneficium à domino benefico recipiendum. *Pſal.123. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita, &c.* Item bonus ſeruus nunquam à labore eſt vacuus, nunquam ab vtilitate domini ſui eſt ocioſus, quia ſiue comedat, ſiue abſtineat, ſiue vigilet, ſiue dormiat, omnia quę facit ad vtilitatem illius cui ſeruit, ordinat & reducit. *Iob.7. Sicut ceruus deſiderat vmbram & mercenarius præſtolatur, &c.* Item bonus ſeruus nec in victu, nec in veſtitu, domino ſuo eſt oneroſus: imo

veteri roba domini ſui aliquando per anni circulũ eſt contentus, ſcit enim quod cõpleto ſeruitio ſuo plura eſt à domino beneficia recepturus. Ideo in lege præceptum eſt: vt ſine veſte & viatico, & ſupra precium conductitium, ſeruus in anno ſeptimo, nullatenus à domino dimittatur. *Exod.* 21. *Et Deut.* 15. Item ſeruus in moribus diſciplinatus & virtuoſus, ſolet eſſe coram domino gratioſus, & in oculis eius acceptus, & ideo ſeruus ſenſatus, ad hoc diligentiam adhibet, vt vrbane & curialiter & munde domino ſuo adminiſtret, quia aliquando plus diligit dominus munditiam ſeruientis, quam ipſam exhibitionem ſeruitutis, *Pſal. Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat. Eccleſ.* 7. *Seruus ſenſatus eſt, &c.* Item ſeruus bonus à domino correptus, contra corripientem ſe, non eſt murmurans, neq; queruloſus, ſcit enim quod bonus dominus iuſte arguit ſeruum ſuum. Et talis quidem arguitio ſibi accidit ad profectum. *Eccl.* 10. *ſeruo ſenſato liberi ſeruient, & vir diſciplinatus non murmurabit correptus, imo potius gaudebit. Vnde Prouer.* 9. *Argue ſapientem & diliget te.*

Cap. XVIII.

De bono Domino ſiue dominio.

Sicut autem ſeruus eſt nomen ſubiectionis, ſicut dominus eſt nomen prælationis & poteſtatis. Vnde à domino, à quo eſt omnis poteſtas, iuſtum dominium eſt ſtatutum. Sine enim dominio non poſſet ſtare ſalua reſpublica, nec eſſet humana ſocietas pacifica vel quieta. Sublata namque de medio dominorum iuſtorum potentia, libera eſſet malitia, nunquam innocentia foret tuta, *vt dicit Iſidorus.* Iuſta itaque dominatio per tyrannidem ſuos non opprimit, ſed ſuos aduerſarios reprimit, & etiam repellit. Dominorum etiam poteſtas ſeruos non deſerit, imo etiam pro ſubditis contra poteſtatem aduerſariam ſe opponit, *vt dicit Gregorius.* Vnde etiam patet, quod dominus eſt nomen poteſtatis, & nomen æquitatis. *Iuſtus enim eſt Dominus & iuſtitias dilexit, &c.* Et ideo quoque dominus qui iuſtus eſt per viam videlicet iuris, cauſas, lites & etiam controuerſias inter ſubditos dirimit & diffinit, vnicuique quod ſuum eſt tribuit, contra malitiam gladium extrahit, pro defendenda

denda innocentia clypeum iuſtæ potentiæ contra maleficos obiicit & opponit. Pupillos, viduas & orphanos de manu opprimentis excutit, prædones, maleficos & fures perſequitur atque punit, acceptam poteſtatem, non ſecundum voluntatis impetum, ſed ſecundum legis imperium, ordinat & diſponit. Ex quo patet quod dominus eſt nomen æquitatis. Eſt inſuper nomen liberalitatis. Nam boni & iuſti domini liberales ſunt & pii. Et ſicut dicitur *Eſter. 13. Cum inquit, totũ orbem dominationi meæ ſubiugaſſem, nunquam volui potentiæ abuti magnitudine, ſed clementia & lenitate gubernare ſubditos, &c.* Et ideo verus dominus, ad omnes, præterquam ad maleficos, liberalem & affabilem ſe oſtendit, plus amari quam timeri diligit, non hominibus, ſed beſtiis, id eſt, beſtialibus & malis dominari ſe cognoſcit, *vt dicit Gregorius ſuper illum locum, Geneſ. 9. Sit terror veſter ſuper cuncta animantia, &c. Homo, inquit Gregor. non rationalibus, ſed irrationalibus animalibus eſt prælatus, vt non ab hominibus, ſed animalibus timeatur.* Omnes enim homines natura æquales generauit, ſed pro variis meritis, aliis alios iuſta Dei diſpenſatio præponit, vt humana formidine peccare metuant, qui diuinam iuſtitiam non formidant. Ex hoc ergo timore, domini non ſuperbiant, non ſuam gloriam, ſed ſubditorum iuſtitiam quærant. Non enim hominibus ſed beſtiis dominantur, quia ex illa parte qua beſtiales ſunt, dominio ipſorum proſternuntur. Eſt etiam dominus nomen nobilitatis, *ſicut dicitur Deutero. 1. Tuli de tribub. veſtris viros ſapientes & nobiles & conſtitui eos dominos & principes, & tribunos & centuriones.* Nam domini debent eſſe nobiles & generoſi, tam carne quam mente. Ideo *ſecundum Ambroſium*, natura in animalibus nobiliores & viribus fortiores præpoſuit aliorum reges & ductores, & patet in animalibus & volatilibus, & etiam in apibus, in quibus omnibus, illi aliis dominantur & præficiuntur, in quibus nobiliores conditiones ſecundum naturæ beneficium inueniuntur, vt ſic addiſcat homo nobilior præeſſe ſecundum rationem & gratiam, ex quo ſic animalia præſunt animalibus nobiliter per naturam. Item dominus eſt nomen honoris & dignitatis, *ſicut dicit Apoſtol. ad Epheſ. 6. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & terrore, &c.* Dominus enim iuſte à ſubditis honorem & reuerentiam

reuerentiam accipit, & officii ſui merito ſubditos honorificentia dignos facit, propter enim vnum regem bonum vel dominum tota patria honoratur, frequentatur & timetur. Item dominus eſt nomen pacis & ſecuritatis. Nam guerras & pugnas dominus iuſtus ſedat, & diſcordes ad concordiam reuocat, vnde ſub bono & forti at pacifico domino coloni patriæ ſunt ſecuri, quia nullus audet inuadere terminos ſuos, ac infringere pacem ſuam.

Cap. XIX.

De malo Domino ſiue dominio,

SIcut autem bono & iuſto domino nihil reipublicæ vtilius eſt, ita domino malo nihil peius. Nam malus dominus ſubditos ſuos, quos iuuare deberet, ſpoliat & opprimit, & in debitis officiis & ſeruitiis angariat & anguſtat. *Mich.* 2. *Qui violenter pellem tollitis deſuper, &c.* Propter munera iuſtitiam violat, & pauperi non iudicat. *Mich.* 3. *Audite principes, qui abominamini iudicium populi. A quo recipitis vectigalia & tributum, ab inuaſoribus non defenditis.* Nam ei in malitia ſua non conſentientem cruciat & crudeliter flagellat. *Eſa.* 19. *Dabo Aegiptum in manus dominorum crudelium, &c. Hier.* 6. *Crudelis eſt, &c.* Aliena tanq̃ propria vendicat, & omnia ſua eſſe putat. 1. *Reg.* 8. *Filios tuos & agros tollet, &c.* Timeri potius quam amari deſiderat, *Baruch.* 6. *Oſtentantes metum gentibus, videte ergo, &c.* Honorari ab hominibus & reuereri affectat. *Dan* 2. *cadentes adorate ſtatuam, &c.* Leges & ſtatuta antiquorum deſtruit, & ſua ordinat, *Eſa.* 10. *Va qui condunt leges iniquas.* Sub ſpecie iuſtitiæ crudelitatem & malitiam palliat & occultat. *Eſa.* 52. *Dominatores eius iniqui, exactionibus & talliis ſæpe vexat. Eſa.* 3. *Populum meum exactores ſpoliauerunt. Et Dan.* 9. *cap.* & 11. *dicit.* Occaſiones extorquendi & aliquid rapiendi captat. *Eſa.* 52. *Aſſur abſq; cauſa calumniatus eſt eum.* Mendaces & delatores diligit, & eorum conſiliis aures accommodat. *Prouer.* 29. *Princeps qui libenter audit verba mendacii, &c.* Fidem & pactum nulli ſeruat. 1. *Mach.* 6. *Iurauit illis rex & principes eius, ſequitur. Vidit munitionem & rupit citius iuſiurandum.* Epulas & delicias de alienis laboribus ſibi parat. *Pſalm. deuo. ple. meam, ſicut es. pa.* Exemplum de Balthaſar. *Dan.* 5. & *Ezech.* 19. Eos qui diutius

tius & fidelius ſeruierunt peius remunerat, ſicut voluit Laban remunerare Iacob, qui dixit. *Niſi Deus patris mei adfuiſſet mihi, modo nudum forſitan dimiſiſſes.* Item nullius ſeruitia grata reputat, & ideo omnia quæ fiunt minora debito fore putat, *ſicut dicitur Iudith 3. Nec iſta facientes ferocitatem pectoris eius mitigare potuerunt.* Item aliis laborantibus in ludis & in potibus ipſe vacat. *Eccl.* 10. *Va terra cuius rex puer eſt, cuius principes mane comedunt, & 3. Reg. 20. Rex bibebat temulentus de vmbraculo ſuo, &c.* Hæc de proprietatibus hominis, quo ad membrorũ diuerſitatem, & quo ad ætatem, & quo ad ſexus diſcretionem & variam qualitatem nunc ſufficiant. Nunc de quibuſdam accidentibus quæ contingunt circa hominem, & ſecundum naturam, & præter naturam aliqua, Dei adiutorio, ſunt dicenda, & primo de cibo: deinde de potu: tertio de vigilia & ſomno: deinde de exercitio.

CAP. XX.

De Cibo.

DIcto de proprietatibus hominis, quo ad illa, quæ ipſum conſtituunt naturaliter, dicendum reſtat de illis proprietatibus rerum, quæ ipſum ſecundum naturam in eſſe cuſtodiunt. Et ſunt *ſecundum Ioan.* aer, exercitatio, quies, potus, cibus, vigilia & ſomnus. Sine iſtis non cuſtoditur humanum corpus. Nos autem ordinem iſtum hic non ſequimur, quia in loco ſuo de aere poſtea dicemus. De cibo ergo primo dicamus, quantum hic ſufficit, quia cibus eſt *ſecundum Conſtantinum* ſubſtantia conuertibilis in eſſentiam corporis, quo cibatur corpus, augmentans, nutriens & ſuſtentans. Calor enim fortis membrorum interiorum & exteriorum in continua eſt actione & reſolutione, cui continua debetur reſtauratio, ad deperditi beneficium facienda. Cibus autem ſumptus in ſimilitudinem corporis vertitur, & in ipſius naturam tranſmutatur. Vnde in cibo procedit ipſius præparatio; deinde eius maſticatio: tertio in locũ digeſtionis receptio: quarto ipſius digeſtio, & puri ab impuro ſeparatio: quinto ipſius attractio, & per ſingula membra diſtributio: ſexto naturæ membri aſſimilatio. Si enim cibus non aſſimilaretur membris, nunquam in eorum naturam incorporaretur vel conuerteretur; vltimo poſt

imo poſt omnia iſta fit iſtius cibi incorporatio, & in naturam corporis conuerſio. Nam quod calidum eſt & humidum, tranſit in naturam ſanguinis & carnis, quod vero frigidũ eſt & ſiccum, in naturam nerui, & in naturam oſſis, & ſic de aliis. Cibus itaque aſſumptus & incorporatus adhuc in iuuenibus corpus nutrit & augmentat. In ſenibus vero calorem naturalem reparat, deperdita etiam reſtaurat, & cuſtodit corpus ne pereat. Ciborum autem ſunt multæ diuerſitates. Quidam enim cito in ſanguinem conuertuntur propter ſuam ſubſtantialem humiditatem & caliditatem, & illam quã habent cum ſanguine vicinitatem. Quidam vero è contrario propter contrariam cauſam tardius conuertuntur. Quidam vero cibi multum nutriunt, quia multum ſanguinis generant. Quidam vero parum, imo potius onerant, tamen aliquantulum refocillant. Et generaliter omnis cibus laudabilis generatiuus ſanguinis magis eſt conueniens in regenda ſanitate. Laborantibus tamen eſt conueniens groſſior cibus ſpiſſioris ſanguinis generatiuus. Item omnis cibus de quo generatur multus ſanguis, paucam habet ſuperfluitatem. Et è conuerſo, cibus de quo gignitur paucus ſanguis, multas generat ſuperfluitates. Et generaliter ſecundum diuerſitates ciborum diſponuntur & variantur complexiones membrorum, & corporis qualitates, *vt dicit Conſtantinus lib.* 1. Circa cibum autem iſta conſiderantur, ſicut & circa diętam; *vt dicit Galenus ſuper aphoriſ.* ſcil. cibi ſubſtantialitas, qualitas, quantitas, ſumentis neceſſitas, temporis congruitas. Oportet enim medicum cognoſcere ſubſtantiam & qualitatem ciborum ad cuſtodiam & regimen corporum humanorum. Eſt enim quidam cibus pure nutrimentalis, & facile conuerſiuus, & talis eſt naturæ conſeruatiuus. Quidam eſt cibus medius, & hic eſt facile alteratiuus & naturæ adiuuatiuus. Quidam vero eſt cibus peſtilentialis, & naturæ corruptiuus, ſicut cibus venenoſus, qui à tota ſpecie mutat & deſtruit ipſum corpus. Et ideo oportet ciborũ cognoſcere ſubſtantiam & qualitatem, ne venenum aſſumatur loco cibi. Qualitas autem cibi attenditur, vel ſecundum vltimam elementarum qualitatum remiſſionem, & ſic eſt cibus calidus vel frigidus in primo gradu, vel ſecundum vltimam earundem intenſionem, & ſic in quarto gradu, vel ſecun-

dum harum meditationem, & ſic dicitur eſſe in tertio vel ſecundo gradu ſecundum maiorem exceſſum vel minorem. Hoc etiam attendendum eſt, quod tam ſecundū ſubſtantiam, quam ſecundum qualitatem, *vt dicit Conſtantin.* Aliquis cibus eſt ſubtilis, qui ſcilicet de facili digeritur, cuius quantitas multa parum nutrit, quia *ſecundum Auicen.* ſubtilis ex eo generatur ſanguis qui cito reſoluitur à membris, & ideo parum nutrit, vt dicit idem, Et eſt cibus groſſus qui ſcilicet tardius digeritur, & eius pars modica multum nutrit, ex quo ſanguis groſſus generatur, qui tardius reſoluitur ab ipſis membris. Nam *vt dicit Iſaac,* ex ſubtili cibo fit generatio ſubtilis ſanguinis, & è conuerſo, & eſt cibus in ſubſtantia & qualitate temperatus. Cibus autem purus laudabilis eſt, quando eſt inter hæc temperatus, & è conuerſo, *ſecundum Auicennam,* herbæ crudæ & fructus nimis recentes minus ſunt boni, quoad cibum propter humiditatis exceſſum. Nam ſanguinem replent aquoſitate, & diſponunt ad putrefactionem, & ideo potius ſunt medicina quam cibus. Cibus debet eſſe vniformis, ne ſcilicet in vna menſa ſimul diuerſa nutriētia aſſumantur, quia *ſecundum Auicennam,* dum vnus cibus digeritur, alter corrumpitur, & ſtomachus nimis extenditur & repletur. Conſideratur etiam in cibo quantitas dimenſiue & extenſiue Nam attenditur vel ſecundum minimum, vel ſecundum nimium, vel ſecundum inter hæc medium. Si vero fuerit cibus nimius, naturam grauat, ſtomachum diſtendit & inflat, rugitum & torſiones generat, malos humores & cachinnos augmentat, nauſeam & vomitum prouocat, calorem naturalem, ſicut oleum lampadem extinguit & ſuffocat, ſpaſmum & contractionem neruorum cauſat, vlcera, ſcabiem & apoſtemata viri procurat, ſenium ac mortem accelerat, contra quam per ciborum multitudinem homo munire & defendere ſe credebat. Quando vero cibus nimis paucus eſt, naturam debilitat, viſus & omnes ſenſus hebetat, fluxum capillorum & caluitiē generat phthiſim & hecticam accelerat, corpus extenuat, & peiores infirmitates quas repletio nimia generat. *Vnde dicitur in aphoriſ.* In tenuibus dię tis peccant maxime ægrotantes. Cibus vero mediocris eſt laudabilis, quia deperdita in corpore reſtaurat, virtutem etiam conſeruat, ſanguinem augmentat, calorē temperat,

perat, ingenium acuit, vires operandi tribuit, ſanitatem corporis auget & cuſtodit, ſuauem ſomnum & mulcebrem generat & inducit. Vnde ſi fuerit maior per cibũ reſtauratio, quam fuerit præcedens per reſoluentem calorẽ deperditio, cibus corpus augmentat, vt patet in adoleſcentia. Si vero fuerit maior deperditio, quam per cibum ſequentem reſtauratio, corpus minuitur & deficit, vt in ſenectute. Sed ſi fuerit æqualis reſtauratio contra diſſoluta, corpus conſeruat in conſiſtentia & in ſtatu, ſicut eſt videre in iuuentute. Conſideratur cibus vel cibi effectus reſpectu comedentis, quia alius conuenit ſano & alius ægro, alius iuueni alius ſeni, alius exercitanti, alius quieſcenti. Multa enim ſunt ſalubria ſanitatem habenti, quæ ſunt mortifera infirmanti. Et etiam in ſanis differentia eſt, quia allium & piper, quod alicui phlegmatico eſt remedium, alicui cholerico eſt venenum, & iuſquiamus, qui eſt mors homini, gratiſſimus cibus eſt paſſeri vel coturnici, *vt dicit Galenus.* Variandus eſt etiam cibus ſecũdum varietatem morbi. Nam aliquis cibus eſt ſalubris in quartana, qui eſt mortiferus in acuta, & aliquis cibus qui eſt vtilis in principio morbi, eſt nociuus quando infirmitas eſt in ſummo. Nam tunc debet dari cibus tenuis, *vt dicit Hippocrat. & Galenus*, quia tunc natura circa digeſtionẽ morbi eſt totaliter intenta: vnde tunc eius effectus diminuitur & impeditur, ſi occupata circa groſſa cibaria teneretur. Alius etiam cibus & alio modo dandus eſt neceſſarius in morbo chronico & diuturno, & alius in contrario, quia in principio timetur defectus virtutis, & ideo eſt neceſſarius maior cibus. In contrario autem morbo timetur infirmitatis augmentum & ideo debet tunc dari minus. Cibatio ergo facienda eſt ſecundum diuerſitatem morbi, ſecundum virtutem infirmi, & ſecundum qualitatem & ſubſtantiam ipſius cibi, & ſecundum hoc vtilitas cibi indicatur. Item alio modo cibandus eſt iuuenis & adoleſcens, & alio modo ipſe ſenex, Nam abſtinentia cibi, quæ ſenibus eſt facilis, pueris & iunioribus eſt difficilis, *iuxta illud Hippocrat. Senes facilime ferunt ieiunium, ſecũdo conſiſtentes facilius, pueri vero minus.* Nam in ſenibus debilis eſt calor naturalis, in aliis autem eſt fortis. Et ideo maior cibus ad repreſſionem caloris naturalis neceſſarius iuuenibus & paruulis, minor vero il-

lis. Eadem etiam eſt ratio quare minus cibandi ſunt quieſcentes, quam ſe exercitantes, quia in illis calor eſt debilior, in iſtis vero fortior eſt, vt poſt patebit. Conſideratur autem in cibando temporis congruitas. Nam groſſiori diœta & largiori indigent homines in hyeme, quam in æſtate. *ſicut dicit Hippocrates.* Ventres in vere & in hyeme natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi. In his igitur horis plures oblationes ſunt dandæ, quia tunc innatus calor eſt multus, multo igitur indiget nutrimento, &c. In hyeme enim viget appetitus, & fortior etiam eſt digeſtio calore exiſtente fortiore. In æſtate vero contrarium eſt. Calor enim in hyeme ingreditur ad interiora, & ibi coadunatur. In æſtate vero ſuo ſimili congaudens & exteriora petens diſſoluitur, & in corpore minoratur. Quoniam igitur in hyeme multum digeritur, multus excitatur appetitus, & illud patet in pueris, qui ſunt multi caloris, & ideo multum appetunt, & multo indigent cibo. Similiter in athletis in quibus ratione exercitii augmentatur calor naturalis, & ideo multo indigent nutrimento, *ſicut ibi exemplificat Galenus.* Eſt igitur cibus omni animali neceſſarius, & maxime conueniens eſt, quando vniformis eſt, & inter ſuperfluum & diminutum temperatur, nimia enim cibi repletio ſiue ſaturitas mors animæ & corporis eſſe conſueuit, & potiſſime periculoſa eſt ſaturitas poſt præcedentem ſterilitatem ſiue famem, *vt dicit Auicen.* Plus enim tunc natura appetit, quam digerere poſſit, & ideo citra appetitum & ſaturitatem cibus aſſumendus eſt.

Cap. XXI.

De Potu.

Potus eſt ſubſtantia liquida, ad animalis nutrimentum neceſſaria, potus ſiquidem *vt dicit Conſtant. lib. 5. ca. 27.* multiplici de cauſa neceſſarius eſt. Corpus enim ſiccum humectat, & quod humidum de corpore reſoluitur, reſtaurat cibus per ipſum, & defertur ad loca remotiora, qui ſua groſſitie non poteſt tranſire per ſtrictos meatus & anguſtos. Potus etiam *vt dicit Conſtantinus & etiam Auic.* diuerſificatur tripliciter. Eſt enim potus, qui eſt tantum potus, vt aqua, quæ non eſt corporis nutritiua: & eſt potus, qui eſt potus & cibus, ſicut vinum, quod *vt dicit Conſtant.*

per omnes partes corporis portat cibum nutriens, & calefaciens ſpiritum & etiam ſanguinem, & calorem confortans naturalem, & eſt potus medicinalis, qui non exhibetur ſecundum viam potus, ſed potius ſecundum legem & regulam medicinæ, ſicut ſyrupus, oximel, oxizucara, & huiuſmodi. Sicut autem *dicit Conſtantinus* in ſanitate cuſtodienda & infirmitate curanda, aqua eſt neceſſaria, & ideo oportet, quod medicus aquarum conditiones non negligat cognoſcere, & naturas vt laudandas tribuat, & caueat non laudandas. Aquarum autem quædam eſt ſapida, quædam non ſapida. Aqua ergo ſapida in ſubſtantia clara, fontana, aeris orientalis, leuis, cito caleſiens, cito frigeſcens. Huiuſmodi autem *vt dicit Conſtantinus*, in ſanitate cuſtodienda eſt laudabilis, non grauans, cito enim exit cibum, per hoc enim quod eſt clara, patet quod ſordibus non eſt intermixta, per hoc autem quod eſt leuis, patet quod non eſt indigeſtibilis, per hoc autem quod eſt cito caleſiens & cito frigeſcens, patet, quod ſubſtantiæ eſt ſubtilis. Vnde ſi vis ſcire de duabus aquis quæ ſit ſubtilior in ſubſtantia, & laudabilior ad bibendum, intinge vnũ pannum lineum bene mundum in vnam, & alium bene mundum in aliam, & expone ſoli, qui prius erit ſiccus in aqua, ſubtiliori eſt intinctus. Secundo poſt hanc aquam commendabilis eſt aqua fontana ſeptentrionalis, quæ eſt inter orientem & aquilonem poſita, fluens verſus aquilonem, per hoc enim quod libere exponitur ventis ſeptentrionalibus, ex motu ventorum ſubtiliatur, eſt in hyeme calidæ naturæ, & frigidæ in æſtate. Frigus enim ſeptentrionale fugat calores ad interiora fontium ſibi obiectorum, qui coadunatus frigiditati obuiat & reſiſtit, & aquam fontis aliquantulum calefacit. In æſtate vero è contrario calor aeris vincens, fugat frigiditatem ad capita fontium, quæ ibi coadunata aquam frigefacit, *vt dicit Macro. & Conſt.* Item aqua fluens fortiter de montibus ſuper petram vel arenam limpidiſſimam, ſicut alicuius magni fluminis ſecundum gradum obtinet ſanitatis, *vt dicit Conſtantinus*, aqua vero pluuialis, *vt dicit Conſtantinus*, melior eſt aliis aquis, & ſapidior, leuior, & mundior, *ſicut dicit Hippocrates in Hypericonnoxomaton. Pluuia inquit eſt fumus aquarum à Sole attractarum.* Natura enim Solis non, niſi quod ſubtiliſſi-

mum eſt, attrahit, & ideo cæteris aquis melior eſt et digeſtibilior, ſed propter ſui ſubtilitatem, vicina eſt putrefa-ctioni, tamen *Vt dicit Conſtantinus*, ex putredine non eſt vituperanda, ſed ex ſubtilitate ſua potius eſt laudanda, omnis enim aqua corruptionem cito admittens eſt ſubtilis, lædit enim quando eſt putrida, quia raucitatem generat atque febres, ſed non putrida optima eſt, & ideo a putredine eſt cauenda. *Item dicit Conſtan.* Aqua quæ ex tenuiſſima colligitur pluuia, melior eſt naturaliter, quæ vero deſcendit cum tonitru melior eſt poſt hanc. Nam tonitru ſuo motu pluuiā ipſum ſubtiliat. *Dicit etiam Conſtan*, quod quicunque frequenter bibit aquam frigidam, non euadit frigidas ægritudines ſaltem in ſenectute. Aqua vero calida, *Vt dicit Conſtan.* ieiunum ſtomachum lauat à ciborum fæcibus, purgat phlegma, & omnem putredinem ventris purgat & mundificat, ventrem ſoluit, naturam alleuiat & confortat, eius tamen frequens vſus nocet, ſtomachum enim remollit, digeſtiuam virtutem turbat & impedit, & ſanguinem de naribus manare facit. Item calida aqua laudabilior eſt ieiunis mane, maxime his, qui de nocte crapulati ſunt. *Dicit enim Auicen. Teſtificati ſunt, inquit, antiqui ſapientes, quod aqua cocta eſt minoris inflationis & facilioris penetrationis, quia corpora & permixta actione ignis diſſoluuntur, & deſcendere compelluntur, & ſubiungit, torpidi (inquit) medicorum æſtimati ſunt, quod ſubtilius exhalet per decoctionem, & quod groſſius eſt, remaneat*, ſed hoc falſum eſt, ex partibus enim conſimilibus conſtat aquæ ſubſtantia tota, tamen poſſet fieri decoctio tanta, quod nihil remaneret niſi fæx, & pars terreſtris, vt patet in aqua ex qua fit ſal per violentam decoctionem. Aquæ autem ex niue & grandine reſolutæ, cæteris ſunt illaudabiliores, præter aquas lacuales & paluſtres. Iſtæ aquæ omnes ſunt cauendæ, quia, *Vt dicit Conſtantin.* ſplenem magnificant, epar & ſtomachum confundunt, cutem horridam faciunt, & varias febres faciunt, lapides gignūt. Si autem penitus vitari non poſſunt, *autoritate Auicen.* bulliantur. *Dicit autem Ariſtot. in lib. meteor.* quod aqua niuis vel glacei caloris ſolutione ad priorem ſubtilitatem redibit, aqua vero inſipida eſt quadruplex, *ſecundum Conſtantinum*, aliqua enim eſt ſalſa, alia ſulphurea, alia alumino-

minoſa, alia metallina. Salſa vero, *vt dicetur*, ventrem emollit, mordicando inteſtina & laxat, ſæpe tamen bibita deſudando & conſumendo humorem, ventrem ligat, conſtipat corpus, deſiccat ſcabiem, & pruriginem ſanat, hydropicos iuuat ſi comedatur ſeu bibatur. Aqua vero ſulphurea ad frigidas facit infirmitates, neruos calefacit, intercutaneos humores conſumit, vide infra de ſulphure, vbi virtutes eius plenius poteris intueri. Aqua autem aluminoſa & bituminoſa infrigidat & deſiccat, ſanguinis fluxum conſtringit, & ſedat, & hæmorrhoides curat. Aqua vero metallina naturam metalli ſequitur & effectum. Nam tranſiens aqua per venam ferri: ventrem conſtipat, membra confortat, ſplenem deopilat, apoſtema curat. Aqua de metallo æris humiditati ſubuenit, ſtranguriam ſtringit. Aqua de metallo argenti refrigerat & deſiccat Hęc autem aqua multiplex potui dare non conſueuit, ſed ſolum confert vſui medicinæ. Eſt autem potus qui ſimul eſt cibus & potus, ſcil. vinum. Diuerſificatur enim vinum in ſubſtantia. Quædam enim ſunt groſſiora vina, duriora aliis & nutribiliora. Alia vero ſunt ſubtilia & parum nutrientia, ſtomachum ſtatim exeuntia, dolorem quoque cholericum de capite auferentia, vrinam prouocantia. Alia vero ſunt mediocria, & in ſuis actionibus temperata. Præter iſtam autem vini conſiderationem quo ad ſubſtantiam, conſideratur vinum, *ſecundum Conſtan.* quatuor modis, ſcilic. quo ad differentiam temporis: quo ad redolentiam odoris: quo ad ſaporis ſuauitatẽ: & quo ad coloris claritatem. Nam in tempore diuerſificantur vina, quod enim nouiter de torculari eſt expreſſum, non tranſit in caliditate gradum primum, *ſicut dicit Galenus lib. de ſimplici medicina: Vinum, inquit, conſtat ex quatuor ſubſtantiis, ſcilic. aquea, ſpumoſa ſeu aerea, vinea ſiue etiam ignea, & terrea.* Aquea per longam moram conſumitur, & pars vinea cõfortatur. Vina itaque veteriora ſunt aliis calidiora. In odore diuerſificantur vina, quia quædam ſunt odorifera bene nutrientia, alia vero odore horribilia, malum ſanguinem & capitis dolorem generantia. In ſapore etiam maxime diuerſificantur vina, quædam enim ſunt dulcia, aliis nutribiliora, & ventrem humectantia, alia vero ſunt pontica, ſtomachum confortantia, ventrem conſtipantia, pectori & ſuæ

pertinentiæ nocentia, alia ſunt acerba, quæ & diuretica, alia vero amara & cæteris minus calida. In colore inſuper variantur. Nam quoddã eſt album minus calidum, quoddam citrinum magis calidum, quia, *Vt dicit Conſtantin.* Omnium membrorum eſt penetratiuum, ſanguinis cholerici generatiuum, & doloris capitis commotiuum, aliud vero nigrum, quod cęteris eſt magis nutritiuum, aliud autem eſt rubeum ſiue rubicundum, & illud aliis magis eſt calidum, tamen quia terreſtre & groſſum reſpectu albi vel citrini, non ita eſt perforatiuum nec læſiuum. Vinum autem quod in omnibus prædictis eſt mediocre, præ cæteris eſt laudabile. Nam naturalem calorem confortat, per omnia membra animam refocillat, gaudium & audaciam generat, virtutem corpori adminiſtrat, choleram rubeam cum ſudore & vrina euacuat, choleram nigram temperat, membra ex humore deſiccata temperat & etiam humectat, vires reparat & corpora impinguat, appetitum prouocat, vim digeſtiuam adiuuat & procurat, intellectum acuit, opilationem ſplenis & epatis aperit, ſuperflua etiam in corpore deſtruit & conſumit, albugines oculorum & lippitudines tollit, eloquentem efficit, lapides in renibus ſoluit, & arenulas diſſipat & educit, ſanandis vulneribus conuenit, menſtruis ſubuenit, ſanis & infirmis conuenit, ſi modo debito ab aliquo aſſumatur, ſi vero in qualitate & quantitate modum exceſſerit, abutenti non erit remedium vinum, ſed mors erit potius & venenum, ſicut patet infra de ebrietate, quære ibi. Tertium genus potus eſt potus & medicina, ſicut eſt oximel & ſyrupus, nam talis potus confert ſanitatem, quia humores in corpore digerit, diuidit & expellit, quandoque laxat, quandoque conſtipat, quandoq; infrigidat & deſiccat, quandoq; vero calefacit, remollit & etiam humectat. Sed tamen horum potuum differentias medicis dimittamus, &c.

CAP. XXII.

De Prandio & conuiuio.

Cibus itaque & potus ad prandium & conuiuium habent ordinationem & reſpectum, in prandiis ergo primo cibaria præparantur, conuiuæ pariter conuocantur, ſedes & etiam ſedilia exiguntur, in cœnaculo ordinantur menſæ, & menſalia diſponuntur & ornantur, hoſpites,

ſpites cum domino in menſæ capite collocantur, non prius ad menſam reſident, niſi prius manus hoſpitum abluantur, ſeorſum filiæ dominæ, & ſeorſum famuli pariter ad menſam combinantur, cochlearia, cultelli & ſalſaria primitus in menſa ponuntur, & panes cum poculis mox ſuperadduntur, fercula multa & varia ſubſequuntur, clientes & miniſtri cum diligentia ſingulis obſequuntur, ſe mutuo inuitantes, iucunde pariter collocantur, viellis & citharis exhilarantur, nunc vina, nunc fercula renouantur, ſibi inuicem fercula appoſita condiuidunt & partiuntur, fructus tandem & ſpecies ſubinferuntur. Completo prandio, menſalia cum reliquiis deferuntur, & menſæ de medio remouentur, & manus abluuntur iterum & tergũtur. Gratiarum actiones Deo & hoſpiti perſoluuntur, exhilarationis gratia, pocula iterum & iterũ offeruntur. His in prandio completis, vel ad lectulum, quietis gratia, recipiuntur, vel ad propria redire permittuntur.

Cap. XXIII.

De Cœna.

COena dicitur à cœnando, non quod eſt cõmune propter veſcentium communitatem. Apud veteres vero ſolitum fuit in propatulo veſci, & communiter epulari, ne ſingularitas luxuriam generaret. Sed modo poteſt cœna dici à cenos, quod eſt vmbra, quia iam veſcentes propter parcitatem quærunt cœnandi latibula, *Vt dicit Papenſus.* Vel potius a κύων quod eſt canis, propter defectum charitatis & carentiam. Vnuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum, 1. *Corinth.* 11. Omnia autem quæ ſuperius de prandio vel conuiuio dicta ſunt, cœnæ conueniunt. Iſtam tamen cœnam multa magnificant & exaltant, & hæc omnia occurrebant in conuiuio Ahaſueri, *Vt patet Eſter* 1. Primum eſt temporis congruitas. Decet enim cœnam fieri tempore congruo, ne ſcilicet nimis tempeſtiue, nec nimis tarde. Secundum eſt loci opportunitas, quantum ad ſpatioſitatem, amœnitatem & etiam ſecuritatem. In locis enim ſpatioſis, amœnis & ſecuris, ſolent nobiles facere feſta ſua, & ideo de Ahaſuero dicitur, quod fecit conuiuium ſuum in veſtibulo orti conſiti, &c. Tertium eſt inuitantis liberalitas, quo ad vultus hilaritatem. Nihil enim valet cœna vbi facies hoſpitis cernitur turbulenta.

Eſter 1. cum incaluiſſet, &c. Quartum eſt ferculorum multiplicitas, vt qui non vult de vno, ſaltem guſtet de alio. *Eſter 1. Aliis atq; aliis vaſis cibi inferebantur.* Quintum & vinorum & poculorum diuerſitas. Vnde *Eſter 1. dicitur. Vinum etiam quod regia magnificat, &c.* Sextum eſt miniſtrorum vrbanitas ſeu honeſtas. *Eſter 1. Præpoſuerat menſis de principibus ſuis, &c.* Septimum eſt diſcumbentium amicorum grata ſocietas. *Eſter 1. Fecit conuiuium cunctis Medis & Perſarum inclitis, &c.* Octauum eſt cantorum & inſtrumentorum muſicorum iucunditas. Sine enim cithara vel ſymphonia non ſolent cœnæ nobilium celebrari. *Lucæ 15. cum audiſſet vocem, &c.* Nonum eſt luminarium & cereorum copioſa numeroſitas. Nam in tenebris cœnare dedecoroſum eſt, & etiam periculoſum propter muſcas. Et ideo cerei candelabris infiguntur, lucernæ lampades & candelæ neceſſario accenduntur. Decimum eſt omnium appoſitorum delicioſitas. Nam in cœnis nō ſolent groſſa & communia apponi cibaria, ſicut in prandio, ſed potius quędam ſpecialia & leuia & delicioſa cœnantibus apponuntur, maxime in curiis dominorum. Vndecimum eſt cœnæ diuturnitas. Solent enim homines quando expediti ſunt à labore protrahere cœnam ſuam. Cibus enim nimis cito ſumptus contra noctem nocet, & ideo moroſe eſt cœnandum. Ideo conuiuium Ahaſueri diu durauit, per dies, 100. & 50. Duodecimum eſt indemnitas, quia ſine damno cœnantis eſt quilibet ad cœnam inuitandus. Inhoneſtum enim eſt poſt cœnam voluntarie oblatam compellere aliquem ad ſymbolum perſoluendum. Tertiumdecimum eſt quietis & ſoporis ſuauitas, poſt cœnam enim eſt quieſcendū, quia tunc ſomnus eſt valde dulcis, & ideo erant lecti eburnei & aurei ſtrati per pauimentum in palatio Ahaſueri, *vt patet Eſter 1.* Nam *vt dicit Conſtan.* cum ciborum fumus cerebrum ingreditur, facile dormimus.

Cap. XXIV.

De Somno.

SOmnus, *ſecundum Ariſtotelem*, eſt quies animalium virtutum, cum intenſione naturalium. Nam ſenſibilis & motiua virtus in ſomno ligatur, virtus autē naturalis tunc fortiſſime operatur, ſcil. digeſtiua, quæ in ſomno intenditur & confortatur. Alio modo dicit *Auguſtinus in libr. de quanti-*

quantitate animæ. Somnus, inquit, eſt quædam inſenſibilitas naturalis communis corporis & animæ paſſio, ſicut enim ſenſus communis eſt corporis & animæ, ita & ſomnus. Nam *vt ipſe dicit:* Somnus eſt quædam immobilitatio & iuuamen ſenſuum. Quod autem dicit inſenſibilitas naturalis, dicit ad differentiam eorum, quæ ſunt contra naturam, vnde dicit quod ſomnus eſt priuatio vigiliarum, ſicut cæcitas priuatio viſus, quia priuatio, illud, quod eſt ſecundum naturam diminuit & deſtruit. Somnus autem naturam confortat, & eſt ſecundum naturam ſicut vigilię. Præterea anima non delectatur in priuatione, ſed in ſomno delectatur, vnde ſomnus priuatio non eſt, ſed eſt diſpoſitio naturalis. Alio modo diffinitur ſomnus ſic: Sõnus quædam eſt paſſio mulcebris, meatus cerebri, & vias ſenſuum opilans, naturalem virtutem confortans, calorem naturalem ab exterioribus ad interiora reuocans. In ſomno enim interiora corporis caleſcũt, exteriora vero frigeſcunt. Vnde profundato calore, ligatur in ſomno & opilatur organum ſenſus communis, quod eſt centrum omnium ſenſuum particularium, à quo omnes alii ſenſus particulares oriuntur, & extenduntur, quemadmodum lineæ à centro ad circumferentiam protrahuntur. Illo igitur ligato & opilato, potentiæ particulares extendi non poſſunt ad organorum ſenſuum extremitates. Hoc autem fecit natura, vt animal à motu voluntario quieſceret, cum ſemper moueri voluntarie ſit impoſſibile. Somnus autem *vt dicit Conſtantinus in panteg.* Alius eſt naturalis, alius innaturalis, de quo nihil ad præſens. Naturalis vero fit ex humiditate cerebri temperati, vt ex fumo humido & claro, à toto corpore ad cerebrum aſcendente. Fumus autem ille ingroſſat ſpiritus & replet neruos, & ita vinculat & ligat ſenſus. *Auguſtinus autem in prædicto libro, docet,* quod ſomnus aut eſt ab intrãtibus extrinſecus eſcis, aut ab humore intrinſecus temperato, qui cum reſoluitur in fumum, petit cerebrum, & ibi reſolutus, diſtillat, frigidus inferius licet ibi aſcendat calidus, diſtillando autem remittit calorem cordis & impedit proceſſum operationum. *Secundum autem Auguſtinum & Ariſtotelem*, cor eſt principium operationum, & omne bonum vel malum à corde procedit. In ſomno autem quieſcit virtus animalis, aliis manentibus

bus,ſicut prius, ſcilicet ſpirituali & naturali. Quod patet per pulſum & inſpirationem,& per digeſtionem.In ſomno enim maxime digeſtio celebratur. *Auicenna enim ſic diffinit ſomnum*:Somnus, inquit, ſermone naturali,eſt reditus ſpiritus ab inſtrumentis ſenſuum & motus ad principium, cum quo principiantur inſtrumēta ipſorum ſpirituum, & ſomnus quidem naturalis eſt ſpiritus reditus cum profundatione, vt digeratur nutriens, vt patet in ſomno exercitantium.Fit enim in eis ſomnus profundus,propter ſuperfluitatem reſolutionis ſpiritus,natura enim deſiderans additionem in ſubſtantiam ſpiritus profundat ipſum in interioribus,& facit ipſum latere in interioribus,vnde fit ſomnus profundior & prolixior in ipſis.Et hoc genere ſomni dormiunt euacuati medicina laxatiua. Reſoluitur enim plurimum de ſubſtantia ſpiritus cum ſuperfluitatibus, & hic ſomnus plurimum confert eis,reddit enim eos virtutibus ſuis, *vt dicit Auicenna.*Sicut *dicit Ariſtot.lib.*3.Somnus conuenit cuilibet animali ſanitatem habenti, licet in quibuſdam ſit ſomnus valde leuis & occultatus. Ex prædictis patet quod cauſa materialis ſomni, eſt fumus indigeſtionis à corpore reſolutus. Cauſa vero formalis eſt in capite apud communem ſenſum & originem omnium neruorum ſenſibilium,qui opilantur & ligantur, & quieſcit animal & omnia membra recreantur. Actio autem ſomni *ſecundum Conſtantinum* dupliciter variatur, ſecundū quantitatem & ſecundum magnitudinem materiæ,quam inuenit in corpore. Secundum quantitatem, quia ſi ſit nimis, augmentata virtus deficit,corpus refrigeratur,& humectatur, quia fit diſſolutio humoris, & per conſequens fit extinctio caloris naturalis, phlegma maioratur, calor naturalis minoratur.Si vero ſit nimis pauca,virtus digeſtiua deficit,corpus deſiccatur.Si vero ſit moderatus,cibus bene digeritur, corpus impinguatur, animus confortatur, calor naturalis augetur, humores temperantur, mens clarificatur.Item ex materia quam inuenit eius actio variatur, quia ſi materia fuerit multa,calor naturalis debilis, per ſomnū fit maiorum humorum reſolutio, quam intrans calor naturalis,vincitur & extinguitur. Et ideo præcipitur pocionatis & minutis ne dormiant, ne ſcilicet per ſomnum tanta fiat reſolutio humorum, quod non poſſint à natura regi.Sed

gi. Sed ſi fuerit cibus temperatus ſimiliter & humores, calor naturalis per ſomnum interius reuocatus, cibos digerit, humores temperatos reddit, corpus humectat, calefacit & impinguat. Recollige igitur breuiter ex prædictis, quod ſomnus calorem naturalem ad interiora reuocat, exteriora infrigidat, & à ſanguine depauperat, interiora vero calefacit, nutrit ac fortificat. Impura & cruda decoquit & maturat, motus animales & ſenſibiles recreat & quietat. Si fuerit in qualitate & quantitate temperatus, ægrotum alleuiat, futuram tamen naturæ victoriam contra morbum, & bonam criſim denunciat. Si autem è conuerſo ſomnus ſe habuerit, merito eſt ſuſpectus, *vt dicit Conſtantinus.*

CAP. XXV.

De eis quæ in ſomno fiunt.

In ſomno igitur conſideratur dormientis voluntas, quia voluntarie ad dormiendum ſe diſponit. *Nam ſecundum Auicennam*, ſomnus nihil aliud eſt quam in vi ſenſitiua quietis appetitus. Item dormitationis breuitas. Homo enim quando ad dormiēdum ſe diſponit, celeriter à ſomno ſurgere ordinat & proponit. Item virtutis in dormitatione vnitas. Nam virtus diſperſa in vigilādo, aggregatur & coadunatur in corpore dormientis, *vt dicit Auicenna.* Itē dormientis inſenſibilitas, *vt patet ex iam dictis.* Frequenter enim contingit, quod aliquis ita fortiter dormit, & tā profundi eſt ſomni, quod vix ſentit aliquid exterius, etiamſi verberatur. Item quietis ſuauitas. Nā dulcedo, quam conſequitur quis in dormiendo, facit præteritorum laborum & etiam præſentium obliuiſci. Item dormientis ſecuritas, quia dum dormit, etiam hoſtis præſentiam non paueſcit. Item figuræ dormientis mutabilitas, quia exterius videtur mortuus, & interius viuus, foris pallidus & intus rubeus, foris frigidus, & intus calet, foris tota virtus in effigies quaſi contrarias ſe diffundit, ſed intus tota virtus ſe recolligit. Item in dormiendo attenditur diuerſitas. Sunt enim qui dormiunt palpebris clauſis inuicem & reductis, & omnia talia animalia ſunt acutioris viſus, quam illa, quæ apertis dormiunt oculis & non tectis, *ſicut dicit Ariſtoteles.* Vnde & piſces ſunt debilis viſus, quia dormiendo nō claudunt

ſpiritum animalem, & quieſcere non permittens, vt patet in nimis inebriatis, in quibus fumus vini acutus, pungens neruos ſenſibiles, & lædens eos quieſcere non permittit, & tales ſæpe ad mortem vel furorem diſponuntur, niſi ab arte vel natura ad dormiendum citius inducantur. Vigiliæ autem naturales refrigerant intrinſecus, quia calor egreditur ad exteriora, & ideo calefaciunt & deſiccant exterius. Si vero modum exceſſerint, calorem augmentant, corpus attenuant & deſiccant, oculos & palpebras nimis grauant, viſum hebetant & debilitant, dolorem capitis generant, & totum corpus debilitant & eneruant, moderate autem, exterius calefaciunt & humectant, quia calor & humiditas petunt exteriora, quando vero immoderate ſunt, ex vehementi motu ſpirituum calefaciunt & deſiccant, & intro ac exterius conſumunt, & naturam lædunt, *vt dicit Conſtan.* Conueniunt igitur vigiliç moderate laborantibus, vt mercedem augeant & acquirant, ſpeculatibus, vt inſidias præcaueant, expectantibus, vt dominum venientem gaudenter recipiant, medicinam ſumentibus, ne ſe lædant, ægrotantibus & maxime lethargicis, vt citius conualeſcant, itinerantibus, ne diœtam dormiendo negligant, gregem paſcentibus, vt damnum a lupo aut ex aliis hoſtibus non incurrant, orantibus, vt coronam promiſſam vigilantibus non amittant.

CAP. XXVII.

De Somnio.

SOmnium dormientium quædam eſt diſpoſitio, qua diuerſarum rerum formæ & etiam ſimilitudines imaginarie dormientium mentibus imprimuntur. Habent autem fieri multis modis, *vt dicit Gregorius & Macrobius de ſomnio Scipionis.* Nam propter colligantiam & vnionem, quam habet anima cum carne, aliquando diſpoſitiones & paſſiones, quæ oriuntur à corpore, per quandam applicationem carnis, ad animam reſultant in ipſa mente, & ideo ſolet ſomniando talium rerum imagines intueri quales ſolet vigilando aliquoties experiri, ſicut etiam bruta animalia ſomniant, *vt dicit Ariſt. lib* 3. quia canis ſomniat, quod patet ex eius latratu, ſimiliter & equus, quod patet ex eius hinnitu. Et talia ſomnia cauſantur aliquando ex nimia re-

pletio

pletione, vel ex nimia inanitione, quandoque ex præcedenti forti imaginatione ſeu cogitatione. *Vnde Auguſtinus ſuper Gen. lib.* 12. Sicut caro, quando omnino ſpiritui ſubditur, ſpiritualis dicitur: ſic ſpiritus, quando omnino carni innititur, carnalis & animalis nuncupatur. Vnde mirandum non eſt, ſi carni intendens, carnalium rerum imagines in ſe repræſentet. *Item idem ibidem.* In ſomniis ſpecierum & corporum videmus rerum ſimilitudines: non ipſas res, tamen ſpecies rerum quas ſomniando videmus: rerum nominibus nuncupamus, & quod rerum eſt propter ſolam ſimilitudinem eis appropriamus. Vigilando itaque rerum formas ſenſu comprehendimus, ſed dormiendo ſpiritu rerum imagines intuemur. Somnia autem aliquando ſunt vera, aliquando falſa, aliquando tranquilla, aliquando perturbata. Quæ autem vera ſunt, aliquando ſunt nuda aliquando figuratis & obſcuris ſignificationibus inuoluta, vt patet in ſomnio Pharaonis. Tales autem impreſſiones fiunt aliquando in animo dormientis, per diuinam inſpirationem, aliquando per angelicam adminiſtrationem, vt patet in Iacob qui vidit in ſomnis virgas populeas, & angelum dicentem ſibi, tolle virgas, &c. *Gen.* 30. aliquando per malorum ſpirituum illuſionem, vt patet in phanaticis & falſis prophetis & arreptitiis. *Vnde dicit Auguſtinus ibidem*: Cum ſpiritus bonus in hæc viſa ſpiritum humanum aſſumit aut rapit, non eſt dubitandum, illas imagines viſas eſſe rerum aliquarum, quas noſſe vtile eſt. Dei enim munus eſt. Conſimiles autem imagines aliquando operatur angelus Sathanæ, qui ſe transfigurat in angelum lucis, vt cum illi in manifeſtis bonis creditum ſit, ſeducat ad ſua, ſed quando huiuſmodi ſomnia fiant per reuelationem, iudicat ſobrius intellectus, quādo diuinitus per gratiam eſt adiutus. Somniis itaque non eſt paſſim fides adhibenda, nec omnino ſimpliciter reſpuenda, cum aliquando certa habeatur de futuris diuinitus per ſomnia coniectura. Somnia itaq; indifferentia cauſantur aliquando ex cōplexione, vt ſanguineus ſomniat læta, melancholicus triſtia, cholericus ignea, phlegmaticus pluuias, niues & aquatica, & cætera huiuſmodi, quæ vniuſcuiuſque conueniunt complexioni, ſexui & ætati, *vt dicit Conſtantinus.* Aliquando ex appetitu & affectione, vt famelicus ſomniat de cibo, ebrius, ſitiens de po-

de potu, & de eius contrario, quanto autem talis plus ſomniat bibere vel comedere, tanto expergefactus, vehementius eſurire ſe reperit vel ſitire. Aliquando ex vehementi ſtudio & mentis circa aliquid applicatione, vt auarus ſemper ſomniat aurum, ſemper videtur q͂ cōputet pecuniā, vel quod augeat vel diminuat argentum ſuum. Aliquando ex cerebri perturbatione, vt patet in diſpoſitis ad phrenęſim & maniam, qui mira ſomniant & inaudita, ſecundum enim vaporem cellulam phantaſticam inficientem vel immutantem, ipſa ſomnia immutantur. Aliquando ex ſanguinis infectione, qui enim corruptum habent ſanguinem, ſomniant ſe ambulare per loca immunda, corruptionem habentia & fœtorem. Aliquando ex aeris immutatione, aer enim ad immutationem diſpoſitus, corpus immutat ad eandem immutationem. Vnde fumi reſoluti, nouas faciunt in cerebro impreſſiones, quæ ſunt cauſa variorum & diſſimilium ſomniorum. Item ex ætatis alteratione, infantes enim nihil ſomniant. *Vnde Ari. li.* 4. Homo, inquit, inter omnia animalia præcipue ſomniat. Puer autem non ſomniat ante quinque annos, & ſequitur. In antiquo tempore fuerunt viri & mulieres qui non ſomniauerunt, & quidam eorum ſomniauerunt, poſtquā venerunt ad ſenectutem, & poſt modicum accedebat eis mors & infirmitas, &c.

CAP. XXVIII.

De Exercitio.

EXercitium ad naturæ conſeruationem eſt neceſſariū, *vt dicitur in panteg.* Eſt autem exercitium duplex, aliud enim eſt animale, aliud corporale. Animale, ſicut ſtudium, vigilia, ira, triſtitia, ſolicitudo, & huiuſmodi, ſi fuerint naturæ proportionata, multum faciunt ad corporis & animæ ſanitatem, *ſicut infra dicetur de animæ accidentib. in fine ſeptimi libri.* Exercitium vero corporale, aliud eſt æquale, aliud eſt inæquale. Æquale, medium eſt inter debile & forte, magnum & paruum, velox & tardum, quod ſcilicet non ſemper addit in caliditate vel ſiccitate. Inæquale eſt quod iſtam temperantiam excedit, & ſi multum excedit in ſuo principio, calefacit & deſiccat, & ſi multum

vlterioraretur per virtutis diſſolutionem, & ſpiritus cu-
porationem infrigidat & deſiccat. *Dicit autem Conſtant.*
quod triplex eſt vtilitas exercitii, quia calorem naturalem
excitat, ſuperflua diſſoluit, membra indurat, & eis ſoliditatem tribuit. Inæquale vero exercitium, aliud eſt vniuerſale, aliud vero particulare. Vniuerſale eſt quod omnia membra mouet, vt fodere, itinerare & huiuſmodi. Particulare vero eſt, vbi quædam membra quieſcunt, & quædā mouentur, vt ſuere, ſcribere, & ſimilia. Hæc autem varia exercitia, corpus variant, ſecundum varia hominum officia, & etiam artificia, quoddam calefacit & deſiccat, ſicut ars fabrilis. Nam aer à fornace inſpiratus, cum ſit calidus & etiam ſiccus, eos deſiccat & calefacit. Ars vero piſcatoria è conuerſo frigidat & humectat. Exercitium vero particulare, aliud eſt forte, aliud eſt debile, aliud mediocre. In exercitatione igitur hæc ſunt conſideranda, ſcilic. quantitas, qualitas, tempus, locus. Quantitas, vt non ſit nimis intenſa, vel nimis remiſſa. In qualitate ne nimis velox, vel nimis tarda, ſed mediocris, vtilis eſt & laudanda. Tempus quod maxime valet, eſt ante prandium, vt ſuperfluitates lubrice factæ, & reſolutæ, per exercitium euacuentur, ne cibus ſuperueniens corrumpatur, poſt cibum vero cooperatur virtuti digeſtiuę ad ciborum decoctionem, ita tamen ſi fuerit temperatum, nimium vero non eſt bonum, quia potius eſt cauſa calefactionis membrorum, tam interiorū quam exteriorum. Attendendus autem eſt locus, quia alius eſt aquoſus, & infrigidat & humectat, vt locus piſcatorum, Alius vero eſt ſiccus & nemoroſus, vt locus venatorum, & talis quantum eſt de ſe, calefacit, ratione laboris & diſcurſus, ac deſiccat. Et ſic de aliis. Vnde quidam ſapiens interrogatus, ad quid exercitatio laboris eſſet neceſſaria? reſpondit in hæc verba: *Honeſtus*, inquit, *labor, humana vita eſt fida cuſtodia, dormientis naturæ ſtimulus, ſopiti caloris lima, ſuperfluitatis conſumptio, vitiorum fuga, morborum mors, languorum medicina, lucrum temporis, iuuentutis debitum, adoleſcentiæ diſciplina, ſenectutis gaudiū, ſalutis adiutorium, nutricis omnium malorum ſcil. otii eſt æmula ſeu etiam inimica.* Ille nempe ſolus ab exercitio ſe abſtrahat & labore, qui fœlicitatis gaudio vult carere. *Verba præmiſſa etiam continentur in ſermone Fulgentii contra ocioſos,*

otioſos, vbi exponitur illud verbum: Panem otioſa non comedit. In quo ſermone multum commendat pii laboris exercitium. In fine ſermonis tamen labori præponit deuotum contemplationis ocium, dicens: Mariam propter contemplationis ocium, minime fore inter ocioſarum mulierum numerum computandam, quin potius omnib. præponendam. Quomodo enim panem illa ocioſa comedit, quæ pane vitæ plena, aliis panem frangit. Panem ſiquidem frangit qui orationis patrocinio, conuerſationis exemplo, piæ eruditionis verbo eſurientes & ſitientes iuſtitia refouet atque paſcit. Maria ergo quæ oratione ſubuenit, conuerſatione ad bonum allicit, prædicatione inſtruit, panem frangit, &c.

Cap. XXIX.

De quiete.

QVies autem eſt ceſſatio ab exercitio & etiam à labore. Sicut enim neceſſaria eſt ad naturæ conſeruationem exercitatio: ſic etiam & quies. Nam quies finis exiſtit & conſummatio motus & laboris. Sine enim quiete nihil finaliter eſt durabile, quia:

Quod caret alterna requie durabile non eſt.

Vnde cœlum quod maxime eſt mobile, motu ſuo tendit ad quietem. Similiter, ſol, luna, ſidera, ignis, aer, aqua & omnia, quæ ſecundum naturam ſunt mobilia, tendunt finaliter ad quietem. Vnde *dicit Auguſtinus*: Quies naturaliter habet inclinationem ad centrum. Et ideo principium eſt & diſpoſitio aggregationis & adunationis partium in loco ſuo. Et ideo omnia quæ ſunt ordinata ſecundum naturam, ad quietem nobiliora iudicátur & digniora, quando ſunt finaliter in quiete, quam quando ſunt in motu, ſicut finis dignior eſt his, quæ ſunt ad finem. Quies autem prout opponitur exercitio, tot modis conſideratur quo ad effectum, quot & ipſum exercitium. Alia enim eſt ſpiritualis, alia corporalis, quarum vtraque ſi fuerit naturæ commenſurata, erit ſalutifera animæ & corpori, ſanitatis hominis conſeruatiua: ſi autem non, è conuerſo. Item quies aliquando eſt nimia. Et hæc eſt malorum humorum generatiua, nutritiua, multiplicatiua, corruptionis inducti-

ua. Nam aquæ, quando nimis quieſcunt, putreſcunt. Similiter ferrum & quodlibet metallum rubiginatur, quando minus debito vſitatur. Alia eſt nimis parua, & hæc ſimiliter viciosa, quia naturam laſſam non recreat, debilitatem non reparat, conſumpta non reſtaurat. Mediocris autem inter has eſt laudabilis, nam calorem naturalẽ confortat, ſenſum recreat, digeſtionem emendat, corpus mediocriter purgat. Item quo ad qualitatem, quies alia eſt vera, & hæc eſt laudabilis, ſi non ſit nimia, alia non vera, vt in febribus, & hæc minus laudabilis eſt, ſicut poſt dicetur.

BARTHOLOMÆI ANGLICI
De proprietatibus infirmitatum, Liber ſeptimus.

Poſtquam compleuimus, auxiliante Deo, tractatum de illorum proprietatibus, quæ hominis naturam perficiunt & cuſtodiunt: dicendum eſt de his, quæ contra naturam ſibi accidunt, eiuſque naturam deſtruunt & corrumpunt. Tria enim ſunt quæ hominis naturam lædunt, ſcilicet cauſa morbi, ipſe morbus, & accidens ſequens morbum. Cauſa morbi eſt illud, vnde prouenit mala & innaturalis in corpore diſpoſitio, vt mala complexio, nimia repletio vel inanitio, virtutis defectio, qualitatum alteratio, continuitatis diſſolutio. Omnia enim iſta, cauſa vel occaſio morborum ſunt. Morbus, ſecundum Iohannicium, *eſt res ex qua accidit complexioni corporis læſionis nocumentum, ſicut febris, apoſtema, &c. Accidens eſt res ſequens ad iſtam introductam in corpore paſſionem, ſiue ſit contraria naturæ, vt dolor capitis in cephalica, ſiue non ſit contraria, ſicut patet in peripneumonia, rubor accidit in maxilla. Bona autem corporis diſpoſitio dicitur ſanitas, per quã corpus hominis in ſua complexione & compoſitione tale exiſtit, vt ſuas libere & perfecte peragat actiones. Ab hac tempe-*

temperantia ſi fuerit natura lapſa, incidit neceſſario in ægritudinem & in morbum. Nam ex diſtemperantia & inæqualitate humorum, accidit morbus conſimilis, vt eſt febris, hydropiſis, & huiuſmodi. Ex mala vero diſpoſitione membrorum incipit morbus diſsimilis, vt in oculo ophthalmia, vel in manu arthetica. Ex mala vero diſpoſitione vtriuſque prouenit morbus vniuerſalis, ſicut eſt elephantia ſiue lepra. Omnis igitur morbus vel eſt conſimilis, & humores & alia membra conſimilia inficiens, vt febris vel officialis qui membra impedit, vel eſt vniuerſalis, qui naturam interius & exterius deſtruit & corrumpit.

CAP. I.

De dolore capitis & eius cauſis & ſignis.

DE iſtarum itaque infirmitatum proprietatibus, ſcil. de earum cauſis, effectibus & ſignis & remediis aliqua ſunt dicenda. Non quidem de omnibus, ſed ſolum de his, quæ in diuina ſcriptura generaliter exprimuntur. Et ideo de ordine proſequendi non eſt hic curandum. Primo igitur de paſſionibus capitis eſt inchoandum, *Eſa.* 1. *Omne caput languidum, &c.* Dolor capitis, *vt dicit Conſtant.* cephalea dicitur, & prouenit duobus modis, aut ab exterioribus, vt ex percuſſione, vel ex calido aere diſſoluente, vel ex frigido conſtringente. Secundo modo ſcil. ab interioribus prouenit, vel cauſa priuata vel remota. Ex priuata, quæ aliunde quam ex capite non prouenit, ex cauſa remota, vt à ſtomacho. Et ſi ſit dolor ex cauſa priuata, vel ex vicio ſolius qualitatis maxime frigiditatis vel caliditatis, aut ex vitio humorum, vtpote ſanguinis phlegmatis, &c. Qui dolor ſi ſit interpolatus, modo veniens, modo recedens, ſignum eſt quod eſt à ſtomacho. *Vnde Galenus*. Si dolor eſt in capite, nulla certa cauſa extrinſecus veniente, acuti humores grauant ſtomachum. Si vero eſt ſine intermiſſione, ex humoribus eſt. Si ex ſanguine, calorem patitur in capite, grauitatem in fronte, quia anterior pars capitis ſedes eſt ſanguinis, oculi rubeſcunt, faciei venæ ſunt

plenæ. Si vero ex fumis cholericis, calor ſentitur in naribus, ſiccitas in lingua, vigiliæ & ſitis non deſunt, maior in dextra ſentitur dolor, quam in ſiniſtra, quia ibi cholerę ſedes eſt. Facies cum oculis eſt citrina, amaritudo ſentitur in ore. Si vero ex melancholia, in ſiniſtra parte erit dolor intenſior cum frigore. Vigiliis grauitate facies erit liuida quaſi terrei coloris. Oculi concaui lippitudo, oris acetoſitas. Si vero fuerit ex phlegmate, ſequitur dolor grauatiuus, per os & nares exit ſuperfluitas, & quandoque cum tuſſi & graui ſpiritus attractione & querela. Facies pallida & ſubtumida, oculorum lippitudines, oris inſipiditas, dolor à parte poſteriori maior. Eſt enim ibi ſedes phlegmatis. *Vnde Galenus in libro inſtitutionum.* Noſſe oportet caput diuidi in quatuor partes. Nam ſanguis in fronte dominatur: cholera autem in dextra: melancholia in ſiniſtra: phlegma vero in occipitio dominatur. Iſtis & aliis modis plurimis accidit dolor capitis, ſicut ex acumine fortis vini, cuius fumus pungit pelliculas cerebri, & grauem infert capiti paſſionem. *Hucuſque Conſtantinus.*

Cap. II.

De medicina & remediis doloris & paſſionis capitis.

Patitur autem caput dolorem quendam interiorem, quem phyſici, *vt dicit Conſtan.* vocant emigraneam, & hic dolor, *ſecundũ Conſt.* eſt grauiſſimus. Sentit n. in capite quaſi malleationem & percuſſionem, non poteſt pati ſonum, nec vocem, nec lucem vel ſplẽdorem. Et hic dolor eſt ex fumo cholerico & calido cum ventoſitate. Et ideo ſentit puncturam, arſuram & tinnitum. Patitur autẽ caput ſpecialiter in cute exterius puſtulas & ſcabiem, ſaniem ad modum mellis emanantem, & ideo talis ſcabies *à Conſtantino* vocatur fauus. Habent enim puſtulæ modica foramina, ex quibus ſanies egreditur, qui fauus prouenit ex humore viſcoſo, vſque ad cutis ſuperficiem pertingente vel vlcerante. Item patitur caput quandam in pueris familiarem paſſionem, quam *Conſtantinus vocat* ſquamam, nos autẽ dicimus eam tineam, quia ad modũ tineę ſuperiorem cutis

cutis capitis ſubſtantiam corrodit, & quaſi inſeparabiliter tenet eam. Talis enim paſſio pruritum in capite generat immoderatum, de quo poſt confricationem quædā ſquamæ dilabuntur. Hæc paſſio ſæpe euenit infantibus, propter abundantiam humoris, & molliciem ipſius cutis, abundantiam cibi amplioris. His, *Vt dicit Conſtantinus*. cibos ſubtrahimus, & tunc humore vicino ſublato vnguenta & alia remedia adhibemus. Summum autem lactentibus, *Vt dicit Conſtan.* eſt remedium, vt apertis retrorſum in auriculis venis ſanguis extrahatur, & extractus ſuper locum doloris calidus inungatur, quia poros caliditate ſua & ſubtilitate aperit, & ſubintrando materiam diuidit & conſumit. Et quia capillorum radicibus illa ſquamoſitas adhærere conſueuit, ſanari de facili non poteſt, niſi radicitus de capite ſubtrahatur. Quæ paſſio ſi inueterata fuerit, vlterius vix ſanatur, vix enim tinea ſic ſanitati reſtituitur, quin ſemper poſt in capite veſtigium relinquatur. Item patitur caput exterius diſpendium in ornatu, quando vel capilli capitis defluūt vel calueſcūt, *ſicut ſup. dictū eſt lib. 5. de capillis quære ibi diligenter*. Item patitur caput in ſuis capillis, quandam corroſionem & indecētiam, quam medici vocant furfuriſcam. Nam aliquoties quædam ſquamæ granis furfuris ſimillimæ, oriuntur iuxta radices capillorum in capite. Et hoc vel ex vitio cerebri, vel ex vitio fumi egredientis à capite ad nutrituram capillorum, ſed hæc immūdicia mundificatiuis ablutionibus & medicinis diligentius eſt abluenda, ſicut & pediculi & ſuriones, & quaſi inſenſibiles vermiculi, ſunt quibuſdam neceſſariis medicaminibus de regione capitis amouendi. Capitis paſſionibus ſupradictis, ſic *ſecundum Conſtan.* breuiter ſubuenitur. Si acciderit dolor ex humoris vicio, ſicut ex ſanguinis vel alteriuſmodi humoris repletione, ſanguinem de cephalica extrahimus, debitis & congruis medicinis corpus mundificamus, præcipue ſi in ſtomacho materia fuerit, vomitum prouocamus, & conuenienti medicina educimus. mundificato corpore, caput, manus, pedes aqua tepida perfundimus, vt pori aperiantur, & fumi facilius euaporent. Si dolet pars poſterior, venam latam in fronte aperimus, & ſanguinem extrahimus, & prodeſt, *Vt dicit Conſtantinus*, vel tibias inferius ſcarificamus, & ſic humores,

& fumus & ſpiritus, qui cauſa ſunt doloris, à capite ad inferiores partes reuocantur. Si vero pars anterior dolet, fluxum ſanguinis à naribus prouocamus. Et ſi fuerit humor calidus & cholericus, frigidis occurrimus medicinis, tépora, nares & venas pulſatiles aqua roſacea cũ lacte mulieris maſculũ nutrientis inungimus & ſomnũ prouocamus. Si vero materia fuerit frigida & viſcoſa, in ſtomachi orificio poſita digeſta materia, damus colaturam vomitus paratiuam, ſic de fundo ſtomachi conuenienti eam educemus medicina, fomentis mediocriter vtimur calidis & vnguẽtis, diœtam mediocriter calidam adhibemus, & ſic cõtraria contrariis curamus. Si vero fuerit dolor capitis ſine humoris vitio exceſſu alicuius qualitatis, tũc patiens non indiget purgatione, ſed potius alteratione. Qualitatibus igitur peccantibus adhibemus contrarias qualitates. Si vero fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletione, ſicut accidit nimiũ crapulatis; optimum remedium eſt aquam calidam bibere in maxima quantitate, & tunc modica mora interpoſita, vomitũ prouocare, fortioribus ſi vis vti medicinis, recurre *ad Viaticum Conſtant.* ſapientis induſtriæ hæc ſufficiant, &c.

Cap. III.

De Catharro.

IVdith octauo. *Venit æſtus ſuper caput Manaſſe & mortuus, &c.* Cauſa accelerationis mortis Manaſſe fuit immoderatus fluxus rheumatis, in capite ad interiora defluens ex violentia æſtus, & caloris ipſius, humores capitis diſſoluentis, *Vt tangit Bernardus.* Talis enim fluxus à medicis dicitur catharrus, & fit in capite multis de cauſis. Quandoque ex caliditate aeris humores fluxibiles diſſoluentis. Quandoque ex frigiditate eiuſdem cerebrum conſtringentis, & partes liquidiores educentis. Quandoq; ex abundantia humorum per incontinentiam effluentium ex interiori calore diſſoluente, vel ex frigiditate comprimente vel exprimente, aliquando ex humiditate lubricante. Quandoq; ex humorum liquiditate & fluxibilitate ſe diffundente. Quandoque ex debilitate virtutis retentiuæ. Fluxus autem proueniens ex humorum nimia abundantia talia habet ſigna, habitudo corporis plectorica eſt & repleta,

pleta, facies eius ſubtumida, oculorum eminentia, ſuperfluitatum oris & narium abundantia cum corporis grauitate. Caloris diſſoluentis hæc ſunt ſigna, color in facie rubeus, cum rubore venarum, maxime in oculis, fluxus lacrymarum calidarum mordificantium oculos, & calefacientium ipſam cutem, calor ſentitur in profundo. Frigiditas conſtringens his cognoſcitur ſignis, color faciei eſt pallidus, lacrymæ frigidæ, frigus ſentitur in profundo. Si vero fiat ex liquiditate humorum, cognoſcitur per multitudinem ſuperfluitatum ab ore & naribus, & eorum fluidam ſine cohibentia diſtillationem. Si igitur ſuperfluitas eſt in cauſa, curatur per ſuperfluitatis eductionem, maxime ſi ad ſpiritalia fiat fluxus, & per humoris fluidi conſtrictionem. Si enim fuerit fluxus frigidus & humidus maxime, valent in contrarium calida & ſicca, conſtrictiua humoris & conſumptiua, ſicut laudanum, thus, ſtorax, caſtorium, Si autem fuerit fluxus calidus, reſtringatur per frigidorum fomentationem, per roſarum in aqua pluuiali decoctionem & ſubfumigationem, & ipſarum roſarum ad foramina narium applicationem. Attendendum eſt autem, quod quamdiu catharrus eſt in vehementia fluxus, nullum epithimum eſt apponendum, nullum fomentū adhibendum, quia maior fieret diſſolutio, *Vt dicit Conſtantinus*, nec aquam debet capiti infundere, niſi forte aquam roſaceam vel ſalicis, vbi caliditas eſt in cauſa.

CAP. IV.

De Phreneſi & eius cauſis, ſignis & remediis.

DEutero. 28. *Percutiet te furore & amentia & ſtupore, &c.* Furorem vocat phreneſim, *quam ſic deſcribit Conſtantinus:* Phreneſis, inquit, eſt calidum apoſtema, in quibuſdam cerebri pelliculis, quam ſequuntur vigiliæ & alienationes. Vnde à phrenibus, id eſt, à pelliculis cerebrum obuoluentibus phreneſis dicitur. Accidit autē duobus modis, ex cholera rubea ꝓprio calore & febrili leuigata, quę furioſa effecta rapitur ſuperius, per venas, neruos & arterias, & colligitur ad apoſtema, & fit vera phreneſis, vel fit ex fumo, à corpore ad cerebrum aſcendente & perturbante, & fit paraphreneſis, id eſt, phreneſis non vera. Patitur phreneticus terribilia accidentia, ſcilic. ſitim nimiam,

ſiccitatem linguæ, nigredinem & aſperitatem, moleſtationem & anguſtiam nimiam, ſyncopim, propter defectum ſpirituum & mutationem caloris naturalis in non naturalem. Fit enim rubeus ſi ſanguis, citrinus ſi cholera eſt in cauſa. Accidit autem hæc paſſio calidis & ſiccis in tempore æſtiuo, & hæc omnia choleræ cooperantur. Paraphreneſis vero quæ generatur ex aliorum membrorum colligantia, vt ex apoſtemate ſtomachi vel matricis, his membris in ſtatum primum redeuntibus: redit cerebrum, & paraphreneſis tunc curatur. Sed cum apoſtema ſit in ſubſtantia cerebri tunc phreneſis peſſima eſt & moleſtiſſima, & ideo periculoſiſſima. Signa vero phreneſis ſunt, vrinæ diſcoloratio, maior febre inſania, vigiliarum inſtantia, oculorum mobilitas & extenſio, diſſoluta manuum proiectio, capitis commotio, dentium frendor & colliſio, ſemper volunt ſurgere de lecto, modo cantant, modo rident, modo plorant, ſe cuſtodientem & medicantem libenter mordent & lacerant, raro ſilent, multum clamant, hi periculoſiſſime ægrotant, & tamen ſe ægrotare tunc ignorant. Cito igitur his ſubueniendum eſt ne pereant, & hoc tam in diœta quam in medicina. Diœta enim debet eſſe tenuiſſima, ſcilicet mica panis, quæ in aqua pluries eſt abluta. Medicina eſt vt in principio caput infirmi abradatur, & cum tepido aceto abluatur, in loco obſcuro bene teneatur vel ligetur, diuerſi vultus & picturæ coram eo non oſtendantur, ne inſania irritetur, ſilentium circumſtantibus indicetur, ſtultis verbis ſuis non reſpondeatur, in principio de medicina vena frontis minuatur, inquantum poteſt teſta oui capere, ſanguis extrahatur, ante omnia in principio, ſi virtus & ætas permiſerint de cephalica minuatur, medicina autem eſt digeſtio procuranda, & cholera extinguenda, ſuper omnia vnguẽtis & fomentis ſomnus prouocetur, cum pulmone porcino vel pecorino caput raſum ſæpius cataplaſmetur, tempora & frons cum ſucco lactucæ & papaueris liniantur, ſic his communiter exhibitis, adhuc perſeuerat inſania per tres dies cum inſomneitate & vrinæ diſcoloratione, non eſt de conualeſcentia ſpes habenda, ſi vero incipiat vrina colorari, & mala ſigna minui, ſperandum eſt.

CAP.

Cap. V.

De Amentia & eius cauſis & ſignis.

AMentia idem eſt quod mania, *ſecundum Plat.* Eſt autem mania infectio anterioris cellulæ capitis, cum priuatione imaginationis, ſicut melancholia eſt infectio mediæ cellulæ capitis cum priuatione rationis, *vt dicit Conſtantinus lib. de melancholia.* Melancholia, inquit, eſt ſuſpectio dominans animæ, quam timor & triſtitia induxerunt. Et differunt paſſiones iſtæ ſecundum diuerſitatem læſionis operationum, quia in mania principaliter læditur imaginatio, in alia vero ratio. Et generantur hæ paſſiones aliquando ex cibis melancholicis: aliquando ex potatione fortis vini, exurentis & incinerantis humores: aliquando ex animæ paſſionibus, ſcilicet ſolicitudine, triſtitia, nimio ſtudio, timore: aliquando ex morſu rabidi canis ſiue alterius animalis venenoſi: aliquando ex corruptione aeris peſtiferi & infecti: aliquando ex malitia humoris corrupti, dominantis in corpore hominis ad talem infirmitatem præparati. Secundum autem diuerſas cauſas diuerſa ſunt ſigna. Nam quidam clamant, ſaltant, ſe & alios vulnerant, & in latebris latitant, de quorum diſpoſitione & differentia ſupra habitum eſt *lib.* 5. vbi agitur de cerebri paſſione. Horum medicina eſt vt ligentur, vt à propria vel aliena ceſſent læſione, maxime ſunt tales recreandi, & à ſolicitudinis & timoris cauſa & materia amouendi, & inſtrumentis muſicis lætificandi, mediocriter exercitandi, & tandem ſi purgationes & electuaria non ſufficiunt, arte chyrurgica ſunt curandi.

Cap. VI.

De Stupore & Lethargia.

DEutero. 28. *Percutiet te Deus cæcitate (alia litera) ſtupore.* Et vocatur ſtupor mentis *ſecundum Conſtantin.* quædam cæcitas rationis, quæ eſt, quaſi ſomnus oculis clauſis, quando propter defectum ſpirituum anima non iudicat de viſis ſenſibiliter nec diſcernit, ſicut percuſſi fuerunt Sodomitæ in foribus Loth. *Sicut dicit gloſſa Gen.* 30. *& Sapient. vltim.* Hic ſtupor, *ſecundum Conſtantinum* fit duobus

duobus modis, quia vel accidit ex perturbatione rationis non aduertentis, vel fit ex ſuperfluitate humoris vias ſpirituum in cerebro impedientis, vt patet in ebrioſis, vel ex nimia frigiditate aeris, neruos ſenſibiles comprimentis, vt patet in his, qui congelantur in glacie vel in niue. Fit etiã ex totius cerebri opilatione, vt in apoplecticis & lethargicis hoc videmus. Stupor etiam dicitur membrorum rigor & extremitatum corporis conſtrictio, quando præ frigore membra videntur contrahi & dormire. Alio autem modo dicitur ſtupor, *ſecundum Damaſcenum*, qui dicit, ammoratio eſt ſtupor de re noua, &c. Stupor autem prout hic accipitur, eſt quędam ſomniculoſitas, quæ eſt quædam diſpoſitio ſæpe ad maximas infirmitates, & maxime ad lethargiam, quæ eſt apoſtema in poſteriori cellula capitis generatum. Et dicitur à λήθη, quod eſt obliuio, eo quod obliuionem inducit. Fit autem frequenter in ſenibus ex phlegmate & in hyeme, per ſe autem nunquam prouenit, ſed ſemper accidit ex præcedente aliqua ægritudine. Nam in quibuſdam ægritudinibus enutritum phlegma actione febrilis caloris ebulliens rapitur ad cerebrum, & in poſteriori cellula recolligitur ratione conformitatis, & generat apoſtema, cuius ſigna ſunt, febris continua, vrina diſcolorata & ſpiſſa, oppreſſio oculorum, falſus ſomnus, æger vocatus reſpondet, & ſi contingat reſpondere, loquitur aliena, ſupinus iacet, & ſi ſuper latus, quo ad horam, vertatur, proprio impetu iterum ſupinatur, in extremitatibus notabiliter infrigidatur. Horum remedium eſt vt æger in loco lucido ſtatuatur, loquentium & diſputantium adſit garrulitas, per pilos & barbam vehementius trahatur & etiam per capillos, facies aqua frigida ſæpius perfundatur, pedes inferius confricentur, fumi fœtidi inferius apponantur, vt cornu capræ exuſtum & huiuſmodi. Clyſterium ſuper omnia adhibeatur & apponatur, ſternutatio prouocetur, caput abradatur, fricetur, & apertiuis, vt de ſynapi & ſimilibus, fomentetur, ſternutatio in hac cauſa optimũ ſignum eſt. Si vero dormitatio perſeuerauerit, tremor cum motu brachii & frendor dentium ſuperuenerit, mortale eſt. Et eſt notandum quod ſi de phrenetico fiat lethargicus peſſimum eſt. Si vero è contrario fit, bonum eſt, ſcilicet, quando de

do de lethargico quis in phreneſim moueatur. Hęc omnia extrahuntur de *Platone & Conſtantino*.

Cap. VII.

De Vertigine.

MIſcuit Dominus ſpiritum vertiginis, *Eſa.19.* Vertigo, *ſecundum Conſtantinum*, idem eſt, quod ſcotomia, viſus ſcilicet & ſpiritus ſenſibilis corruptela, qua omnia ſubito videntur voluentia & tenebroſa. Cauſa autem huiuſmodi eſt nimia humorum abundantia cum ventoſitate mixta. Nam hi humores mouentur in capite: ventoſitate de corpore ſiue ſtomacho aſcendente ad cerebrum. Si hæc paſſio in ſolo fit cerebro, ſentit patiens grauitatem in capite, ſonitum in auditu, corruptionem in odoratu, & talis vertigo de facili non dimittit. Si vero eſt ex ſtomacho, patiens ſentit abominationem in ore ſtomachi & dolorem, ſed talis vertigo recipit interpolationem, quia aſcendente fumo, tunc vertigo incipit, quando vero non aſcẽdit, tunc dimittit. Horum remedium eſt medicina purgatiua, & phlebotomia, & ſi aliud non impediat, pedes infirmi in aqua ſunt ponendi, à vino abſtineat: cum diſſoluat, & etiam ab inflatis cibis, & à groſſis, vomitus etiam leuis prouocetur, quia multum valet.

Cap. VIII.

De Vigilia.

VIgilia eſt inſomneitas, quæ eſt quædam cerebri paſſio quaſi oppoſita lethargiæ. Prouenit enim hæc paſſio ex nimio motu cerebri & ſiccitate choleræ rubeæ ſiue nigræ, ex intemperato calore & ex humoribus nimis ſalſis. Ex illis omnibus naſcuntur vigiliæ inordinatæ, ſequuntur anguſtiæ, mutatur color, intenduntur ſolicitudines, cogitationes & alienationes mentis, irrationabiles ſuſpitiones, corpus ſubtiliatur, deſiccatur, virtus digeſtiua corrumpitur, tota hominis complexio immutatur, palpebræ & facies intumeſcũt, & peſſimæ paſſiones in corpore nutriuntur. His cito ne pereant medicandum eſt. Horum facies & tempora cum ſoporiferis inungantur, lacte muliebri ſomni

mul gratia perfundantur corpora, boni cibis reficiantur, *De vigiliis quære ſupra lib.6.*

CAP. IX.

De Morbo Caduco.

CEcidit in terram ſpumans, &c. *Matth.9.* Morbus caducus *à Conſtantino & aliis auctoribus* epilepſia nuncupatur. Et hic morbus ab antiquis ira Dei vocabatur. Eſt aũt epilepſia, *vt dicit Conſtantinus*, humor humidus, quo ventriculi cerebri non perfecte opilantur, prohibens animam, id eſt, ſpiritum animalem, ad declarandum actionem ſuam, quouſque ab illo humore exopilauerit cerebro viam ſuam. Dicitur autẽ hæc infirmitas in paſſione ἱερὰν νόσον, id eſt ſacra paſſio, quia ſacram partem corporis occupat, ſcilicet caput. Dicitur autem Herculeus, quia hæc paſſio fortis eſt vt Hercules. Dicitur & morbus caducus ab effectu, quia opilatis neruis membra, quæ ſunt inſtrumenta virtutum, à tegimine ſpirituum depauperantur & deſtruuntur, & ideo homines in hac paſſione cadere compelluntur. Eſt autem epilepſia apoplexiæ vicina, locus enim idem eſt vtriſque & materia, vnde naſcitur, frigida enim eſt & viſcoſa. In hoc autem differunt, quia apoplexia omnium ventriculorum eſt cerebri opilatiua, cum priuatione rationis & diminutione ſenſus & motus. Epilepſia enim non omnium, ſed principalium ventriculorum cerebri eſt impeditiua. Dicitur autem a b ἐπὶ quod eſt ſupra, & λῆψις quod eſt læſio, quia ſuperiorum præcipue eſt læſiua. Dicitur & morbus puerilis, eo quod pueris ſæpe accidat. Patiens autem morbum iſtum ſubito cadit, obtorquetur os & facies cum tremore ceruicis, & totius corporis, cum conſtrictione dentium & ſtridore, ore ſpumant & plures ſuperfluitates emittunt. Vocant autem medici epilepſiam apoplexiam paruam, quæ ex tribus eſt cauſis, *vt dicit Conſtantinus*, quia vel ex humoribus phlegmaticis, vel ex melancholicis naſcentibus in prora cerebri, vel ex ventoſitate frigida & groſſa, cerebro vel alicui membro dominante ſicut ſtomacho. Eſt enim aliquis humor qui naſcitur in illo membro, & fumus aſcendit ad cerebrum, cuius groſſitudine viæ animalis ſpiritus opilantur, & deinde morbus caducus

ducus procreatur. Hæc paſſio, *Vt dicit Conſtantinus* ſuperuenit tempore determinato. *Vt dicit Galenus* Epilepſia, inquit, quæ creſcente luna venit, ſui naturam ſignat eſſe humidam. Omne enim humidum creſcēte luna habet incrementum. Quæ vero venit deficiente luna, frigidiſſima eſt, ſed tamen parum humida eſt. Epilepſiæ autem tres ſunt ſpecies, ſecundum triplicem locorum ſpeciem, vbi fuerit, ſcilicet: Epilepſia autem fit in capite ex materia exiſtente tantum in cerebro. Analepſia vero fit ex materia exiſtente in ſtomacho, non in concauitate, ſed in neruis eius & arteriis ipſius ſtomachi, per quarum medietatem materia ebulliens rapitur ad cerebrum. Catalepſia vero fit ex materia exiſtente in extremitatibus, vt in manibus & pedibus, quæ propriis quibuſdam ſignis dignoſcitur. Nam catalepticı morbum ſuum præſentiunt. Sentiunt enim receptionem quandam quaſi formicarum, vel motum cuiuſdam auræ ex materia ſuperius aſcendente, & ſæpe pro conſtrućtione extremitatum præſeruantur à caſu. *Et Vt teſtatur Galenus*, iſti ſæpe febriunt, quando ſine caloris ebullitione materia vix ab interioribus poteſt rapi ad ſuperiora. Analeptici autem ex repletione ſtomachi laborant, & maxima indigeſtione & ciborum eructatione & abominatione, & hi etiam caſum ſuum præſentiunt. Epileptici autem non præſentiūt, ſed continua capitis grauedine laborant. Fiunt autē hæ paſſiones quandoque ex ſanguine, ſed ſæpius ex phlegmate, ſæpius etiam ex melācholia, & cauſæ iſtæ per propria ſigna dignoſcuntur, maxime per corporis habitudinem ſanguineam & phlegmaticam. Vel melancholicam per faciem rubeam, vel pallidam ſeu liuidam per ætatem, per regionem, per diætam. Si autem fuerit ex melancholia, in defećtu lunæ lædit maxime & infeſtat. Si vero ex ſanguine vel ex phlegmate, in plenilunio maxime ſe oſtendit, hæ paſſiones ſunt maximæ adhærentiæ, & eas curare difficile eſt. Confert tamen eis & medicina & diæta, oportet vt à nociuis cibis abſtineant, & à coitu & à nimia frequentia hominum, quia in talibus locis ſolet eos citius acceſſio occupare, bonis cibariis & lenibus vtantur & temperate, plus de mane, minus autē vel nihil de veſpere comedent, vinum temperate bibant, ſecundum medicinam purgentur, ſecundum humoris peccantis exigentiam. Experi-

perimentum Platonis, contra Epileſiam, tres ſanguinis guttas dicit eſſe per ſcarificationem extrahendas à ſcapulis, & cum ouo corui in fine acceſſionis patienti offerendas, dicit etiam oua corui multum conferre. Similiter dicit pæoniam potatam conferre multum. *Idem confirmat Galenus & Conſtantinus & Dioſcor.* Dicit etiam coagulum leporis bibitum eos iuuare epilepticos, quia prohibet ne humor diſſoluatur qui aſcendens opilat cerebrum. Dicit etiam quod epar aſininum aſſatum confert, ſi comedatur. Caprinum vero ſi detur epilepticis, mouet epilepſiam. Multa alia *dicit Conſtantinus* experimenta, de quibus nihil ad præſens.

Cap. X.

De Sternutatione.

IOb 41. *Sternutatio eius, &c.* Sternutatio, *vt dicit Conſtantinus* eſt violenta cerebri commotio, ad expellendas fumoſas ipſius cerebri ſuperfluitates. De diuerſis autem cauſis naſcitur. Aliquando enim ipſa natura operatur, cum fumos ſuperfluos ſatagat expellere à cerebro, qui vel cauſa ſunt morbi vel cauſa futuri vitii. Humanum enim cerebrum humidius eſt cerebris aliorum animalium. Vnde & humores ibi adunantur, & cooperante natura, inde cum ſternutationibus expelluntur. Aliquando enim fit ſternutatio vi morbi potius, quam naturæ expulſione, ſicut in coriza accidit & in peripneumonia. Aliquando etiam habet fieri ſternutatio ſic. Canales narium humanarum curti ſunt: vnde cito ad cerebrum nociua ab extrinſecis veniunt, ſicut puluis, aer frigidus, calor ſolis, & huiuſmodi, quæ, cum ad cerebrum veniant, expelluntur à cerebro vigore & motu ſuo, & inde fit ſternutatio. Quæ ſi fiat in acutis febribus, ſiue rheumate, ſignum eſt laudabile. Signat enim naturam confortatam in expellendo, quod ſibi eſt nociuum. Si vero fiat cum rheumate, malum ſignum eſt, ſignat enim materiæ exuberantiam. Vnde ſymptomatica eſt ſternutatio & augmentum rheumatis. Et ideo in pleureſi & in conſimilibus malum ſignum eſt & illaudabile. Sternutatio igitur cerebrum commouet & exonerat, totum corpus concutit & alleuiat in ſuo exitu. Ex violenta commotione aeris in canalibus narium ſtrepitum facit, quæ ſi

plus

Digitized by Google

plus debito poſt expulſionem ſuperflui fumi permanſerit, lædit, quia nimis diſſoluit, & aliquando graues paſſiones excitat & inducit. Reſtringatur igitur per medicinas, ſicut per fumigationes conſtringentes ſpiritus reparantes & ſuperfluitates conſumentes, ſicut eſt chamæmelum, mentaſtrum, roſa, ireos, nigella, & huiuſmodi.

CAP. XI.

De Tremore capitis.

POſuit Dominus ſignum in Cain, ſcilicet tremorem capitis *ſecundum gloſſam Strabi.* Omnis, *inquit Strab.* qui inuenerit me per tremorem capitis & agitationem furioſæ mentis, cognoſcet me reum mortis eſſe. Tremor autem capitis, qui & iectitatio dicitur *à Conſtantino*, prouenit ex defectu & debilitate virtutis regitiuæ in neruis ſpondylium ipſius colli & in lacertis membrorum. In hoc autem morbo duo ſunt motus, qui ſibi ſunt oppoſiti: alter enim mouetur ſurſum, & alter deorſum. Superiorem vero natura operatur, inferiorem autem morbus. Morbus autem nititur membrum deprimere inferius: ſed natura quæ ipſum à ſuo regimine nondum deſtituit: nititur ipſum regere & ponere in propria poſitione, & ita ſurſum eleuare. Et ideo ex tali motuum contrarietate ſurgit tremor. Cauſa autem inceptionis tremoris eſt defectus virtutis commouentis lacertos, *Vt dicit Conſtantinus.* Quæ virtus quandoque deficit cauſa malæ complexionis vel ex accidentibus animæ, ſicut ex timore propter ſpiritus confluentes ad cor, vnde membra ponderoſitate ſua tendunt inferius. Vnde quia natura non habet ſufficientes ſpiritus ad membri regimen confluentes, nõ ex toto poteſt membrum in ſua conſiſtentia detinere, & ſequitur ſtatim tremor. Talis autem tremor quædam eſt diſpoſitio ad paralyſim, maxime ſi acciderit dormitatio frequens cum tremore. Cuius cauſa eſt frigiditas ſubſtantiam neruorum coagulans & conſtipans, ne virtus ſenſibilis eam penetrare poſſit.

Omnis autem paralyſis leuior eſt ad curandum cum tremore, quam illa, quæ eſt ſine tremore, quia in prima non eſt membrum omnino deſtitutum, à natura ſicut eſt deſtitutũ penitus in ſecunda. Talis itaque tremor vna cum dormitatione, calefactiuis & confortatiuis & diſſolutiuis

& conſumptiuis curabitur medicinis, ſicut eſt theodoricon, hieralogodion, & ſimilia. Valent & balneationes, fricationes, & cũ calidis & apertiuis herbis ſuffumigationes, vt pori clauſi aperiantur, vt humores ſuperflui conſumantur, vt ſpiritus excitentur & nerui confortentur.

Cap. XII.

De Spaſmo.

SPaſmus eſt neruorum violenta contractio, motum voluntarium auferens & retardans. Talis contractio prouenit aliquando ex nimia repletione, quandoque ex inanitione, quandoque ex nimia infrigidatione, ſicut eſt videre in manibus & labiis infrigidatorum, quod vix verba formant, vix etiam digitos complicant aut recuruant. Contractio autem ex tali intrinſeca infrigidatione ſoluitur calore, & alia non indiget medicina. Caueat tamen patiens, ne nimis ſubito forti calori ſe exponat, quia ex ſubita repercuſſione frigiditatis ad neruorum extremitates dolorem non modicum patietur. Contractionem vero factam ex inanitione, hæc ſcilicet ſigna declarant, præcedit enim aliquando fluxus immoderatus ſanguinis, vel ventris vel matricis, aliquando labor vel abſtinentia ſupra vires laborantis vel abſtinentis, aliquando immoderatus calor, vt in corpore hominis per acutas febres patientis, aliquando profunditas & dolor vulneris acumen & fortitudo aſſumpti medicaminis. In his omnibus accidit ſpaſmus ex nimia naturæ deſiccatione, & ſubſtantialis humiditatis conſumptione, vnde corrugatur neruus, & contrahitur ſicut pergamenum poſitum in igne, & ideo via ſpirituum per neruos intercipitur, & virtus vitæ regitiua impeditur, omnis talis ſpaſmus ſi diu durauerit, mortalis eſt. Vnde dicitur *in aphoriſ.* ſpaſmus ex cholerico alias helleboro mortalis. Iſti tamen ſpaſmo in principio confert, calidum lac mulieris, ſi ſuper muſculos faucium, ſuper ſpinã & collum radices neruorum vndique profundantur. Ad idem valet aqua cum oleo, ſi fuerit cum lana ſuccida ſuper locum neruorum fomentata. Tertium vero genus ſpaſmi, ſcil. ex repletione, qui ſolet accidere pinguibus, & carnoſis, & ingurgitatis ex infuſione neruorũ & dilatatione, facilius ſoluitur,

nitur, quia cum vnguentis calidis, balneis, ſternutationibus & gargariſmis curatur, *Vt docet Conſtan.* huic contractioni ſi febris ſuperuenerit, ſummum remedium erit. Vnde dicitur *in aphoriſ.* ſpaſmo & tetano febris ſuperueniens ſoluit ægritudinem. Iſtius autem ſpaſmi triplex eſt ſpecies, ſcil. epiteſtanus, ſcilic. quando nerui poſteriores ſpaſmantur, & epitroſtenus, ſcilic. quando anteriores nerui verſus pectus contrahuntur, & tetanus quando ſcil. anteriores & poſteriores contractionem patiuntur. In his tribus non eſt perfecta cura, quando accidunt ex inanitione, vt dictum eſt.

Cap. XIII.

De Paralyſi.

Paralyſis eſt læſio partis humani corporis cum diminutione vel priuatione motus, vel ſenſus, vel vtriuſque. Fit enim quandoque ex frigiditate conſtringente, quandoque ex humore opilante, aliquando ex calore conſumente, & neruos ſenſibiles corrugante, aliquando ex vulnere neruos incidente vel diuidente. Ex iſtis enim cauſis & aliis denegatur tranſitus ſpiritus animalis ad inſtrumenta ſenſus atque motus. Vnde ſi nerui ſenſibiles & motiui ex toto ſunt opilati vel inciſi, efficitur membrum pariter immobile & inſenſibile. Si vero plena non fuerit opilatio, vel tranſitus ſpirituum denegatio, fit ibi ex materia deprimente, & virtute regitiua erigente tremor, *ſicut dictum eſt*, habet fieri ſpecialiter paralyſis ex ſuperfluitate ciborum & maxime potuum, ex quibus nimia fit humorum generatio & diſſolutio, & inde neruorum conſequitur neceſſario opilatio. Fit etiam ex frigiditate neruos cõſtringente, quandoque eſt ſymptoma alterius morbi, ſcilic. quando minor apoplexia in paralyſim terminatur. Eſt autem paralyſis alia vniuerſalis, alia particularis. Vniuerſalis eſt quæ recte mediam partem occupat hominis infirmantis. Particularis eſt, quæ occupat partẽ vnã, vt manum, vel pedem, vel linguam. Item materia ipſius opilationis inducentis paralyſim, quandoque eſt in origine neruorum, quandoq; in ipſo membro paralytico. Si in origine neruorum ſit, cauſa ſtupor & inſenſibilitas eſt circa loca vicina, vt in facie vel in principio dorſi, ſi vero in ipſo membro paralytico,

co, tunc ipſam patitur tantum, & non ſuperiora, *vt dicit Galen.* qui dicit ſe amouiſſe emplaſtrum, quod ſophiſta poſuerat ſuper manum, & poſuiſſe ſuper collum. Ex quo patet, quod ſecundum varietatem locorum morbi, debet variari modus medicinæ. Paralyſis ex inciſione neruí, penitus incurabilis eſt, ſimiliter paralyſis vniuerſalis in omnibus, & maxime in ſenibus vix curatur, circa iuuenes tamen citius & efficacius operatur medicina. Primo ergo in paralyſi ex mollificatiuis & relaxatiuis tam interius quam exterius exhibitis inſiſtendum eſt, deinde deſiccatiuis & conſtrictiuis. Si vero primo deſiccatiua vehementer apponerentur, liquidioribus partibus conſumptis reliquum magis inſpiſſaretur, & ſic compactius effectum ad diſſolutionem & conſumptioni inobedientius redderetur, & ideo prædicto modo caute eſt procedendum. Congruis igitur medicinis interius purgatiuis, conuenientibus etiam vnguentis exterius membra mollificentur ſaluia & caſtorio in decoctione vini vtantur. *Alias vero medicinas quare in Platone, & in viatico Conſtan.*

CAP. XIIII.

De paſſionibus oculorum.

SOlet dolor accidere oculis aliquando ab exterioribus, ſicut à vulnere, continuitatem oculorum diſſoluente, à puluere, teneram ſubſtantiam oculi perturbante, à fumo, oculos obfuſcante, vento frigido, ſpiritum viſibilem repercutiente, ab aere calido, diſſoluente, à nimia ſolis vel alterius lucidi corporis claritate, ſpiritum diſgregante, à nimia tenebroſitate, ſpiritum viſibilem conculcante, ab inordinata diæta & ebrietate continua viſum hebetante, à venerea voluptate conſueta ſpiritum & humorem cryſtallinum corrumpente & diſſoluente, aliquando ab interioribus vel ab humoribus calidis vel frigidis, ſiccis vel humidis. Primus autem dolor & præcipuus cauſatur ab interioribus, calidum apoſtema faciens ſuper albuginem oculorum, ex humoribus confluentibus ad pupillam & apoſtema facientibus.* Et hoc accidit ex debilitate oculi recipientis, & ex abundantia ſeu acumine humoris confluentis, & ex cerebro deſcendentis. In tali itaque apoſtemate

oculus intumeſcit, lacrymatur & rubeſcit, calorem & puncturam, feruorem & arſuram ſentit, potiſſime quando cholera eſt in cauſa. Tunc enim videtur quod acubus perforetur. Si vero humor frigidus ſit in cauſa, vel ventoſitas, oculus diſtenditur, grauatur, de nocte inuiſcatur, humores nimii effluunt, & illi ſunt viſcoſi, maxime affligitur humore phlegmatis. Si vero ſanguis ſit in cauſa, ſentitur pruritus, multitudo lacrymarum & calor in exitu earum, leuis punctio, maior tumor, & dolor in fronte maior, & maxime affligitur in horis ſanguinis. Hæc infirmitas ſi cauſatur ab exteriori, patiens quieſcat, capite alto dormiat, propter fluxum lacrymarum luminis ſplendorem fugiat, ad vitandum diſgregationem & diſſolutionem maiorem vocem non emittat, ne ex conatu vocis in cerebro diſſolutio fortis fiat, cibus detur frigidus & leuis digeſtionis, ne rheumatis fluxus augeatur, aqua clara & calida potetur, quia de natura ſui fumi fumos conſumit, neruos confortat, arſuram & puncturam mitigat, balneis aquæ dulcis temperatis vtatur. His obſeruatis non oportet aliter medicari. Si vero ſit dolor ab interioribus humoribus, purgentur humores peccantes vel per ſubtractionem ſanguinis, vel per congruam medicinæ purgationem, collyria mitigatiua, & ſanatiua interius ponantur, ſicut aqua roſacea cum lacte fœmineo, *vt dicit Conſt.* Lacrymæ cum reſtrictoriis cōpeſcantur. Apponuntur ergo in principio leuiter repercuſſiua & mitigatiua, in ſtatu & in augmento mediocriter diſſolutiua, in fine conſumptiua, & ſemper cum iſtis confortatiua. Circa apoſtema vero oculi nunquam ſunt maturatiua apponenda, ne ſubſtantia oculi, quæ eſt tenera, deſtruatur, ſi ad ſaniem protrahatur. Præterea ſi materia eſt multum calida, & dolor fortis, nō ſunt apponenda fortia repercuſſiua, quia materia ſubito poſſet repercuti ad neruum opticum, & opilando poſſet perpetuam inducere cæcitatem. Lippitudo eſt oculorum viſcoſa & glutinoſa ſuperfluitas, oculorum palpebris adhærēs, ex phlegmaticis & melancholicis humoribus, in angulis oculorum incipiens, palpebras ingroſſans & inuertens. Hæc oculorum cilia corrumpit, & ipſas palpebras quaſi carneas crudas facit. In lippis quippe oculis pupillæ ſanæ ſunt, *ſicut dicit gloſ. ſuper* 21. *Leuit.* Sed humore defluente,

 palpe-

palpebræ groſſeſcunt, cuius crebra infuſione etiam pupillæ acies viciatur, & illos ſignificat, quorum ingenium ad cognitionem veritatis emicat, ſed operatio carnalis vitæ obſcurat.

CAP. XV.

De Lippitudine & albugine.

ALia eſt paſſio oculorum, quam nos maculam dicimus, quæ albugo vel pannus dicitur *à Conſtant.* Et habet generari ſic. Primo fit fluxus rheumatis ad oculos, ex quo fit ophthalmia, dolor ſcilicet & apoſtema, ex qua male diſcuſſa, remanet quædam leuis macula ſiue infectio, quæ longo proceſſu temporis excreſcit in telam, & inſpiſſatur, & occupat maiorem locum, ſcil. totam pupillam, tela vero excreſcit in pannum per maiorem inſpiſſationem & maiorem loci occupationem, quia totum nigrum oculi occupat, ad vltimum fit vnguis magis ſpiſſus & durus, quodlibet iſtorum incurabile eſt, ſi fuerit inueteratum, tamen ſecundum loci collocationem debet diuidi. Si vero collocatur circa cryſtallinum humorem in profundum, per dimidium annum fit incurabilis. In principio autem vix curatur, ſi vero colligatur ſub coniunctiua vel etiam ſupra, per decem annos poteſt curari. Quando igitur macula recens eſt & modica ſuccus papaueris rufi ſufficit ad medicandum, *vt dicit Conſtan.* Papauer enim rufum vel rubeum calidum eſt in primo gradu, & ſiccum in ſecundo, & ideo habet virtutem extenuandi, conſumendi & deſiccandi. Dicunt etiam phyſici, *vt dicit Conſtantin.* quod ſanguis ex ſummitate dexteræ alæ columbæ vel hirundinis vel vpupæ extractus, & ſuper maculam recentem poſitus calidus maculam in principio potenter rumpit, ſanguis enim iſtarum auium eſt valde ignitiuus & diſſolutiuus ex natura auium ex quibus procedit.

CAP. XVI.

De infectione oculi per ſanguinem induratum.

ALia etiam accidit oculis deformitas & paſſio, ſcil. ſanguinis infectio, quam *Conſtantinus* cruſtulam ſanguinis nominat, quando ſcil. ſanguis aliquo caſu ad oculos de-

Digitized by Google

los defluens in cruſtulam deſiccatur. Contingit etiam ab arteriis & venis deſudare ad oculum, & venulas aliquas rumpi vel crepare in tunica coniunctiua, & ex circumfluente ſanguine talem deformitatem in oculo generari, húc ſanguinem ſic coagulatum, diſſoluit ſanguis turturis vel columbæ, *Vt dicit Conſtan.* Idem facit lac mulieris cum thure. Idem facit recens caſeus ſine ſale melli commixtus, ſi ſuperponatur. Multa alia experimenta *dicit Conſtan.*

CAP. XVII.

De lacrymis inuoluntariis.

FLuxus lacrymarum inuolũtarius accidit oculis, quandoque ab exterioribus, ſicut ex percuſſione, ex calidi aeris diſſolutione, vel ex frigidi coarctatione, ex fumi mordificatione & pulueris perturbatione, ex cœparum & aliorum acuminum odoratione, quandoque ab interioribus, vt ex calidis humoribus vel frigidis, vel ex ſuperabundantia humorum per incontinentiã effluentium ex debilitate contentiuæ virtutis cerebri & fortitudine expulſiuæ. Si autem humores calidi fuerint in cauſa, oculi rubent, & lacrymæ diſtillantes calefaciunt faciem & vrunt, calida obſunt, frigida proſunt. Si vero ſunt humores frigidi, oculi ſunt ſubalbidi vel liuidi, lacrymæ etiam frigidæ faciem non mordificant, frigida obſunt, calida proſunt. Ad lacrymationem factam ex percuſſione, & cauſis aliis exterioribus, præcipua cura eſt cera pura cum puluere cymini calefacta, & frequenter cataplaſmata, dolorem enim ſimul remouet ac lacrymam & liuorem. Si ſit cum vulnere cum chirurgia curetur. Ad alias cauſas exteriores ſufficit fomentum cum aqua tepida, ita quod tepor ad frigiditatem plus accedat. Si fiat autem ex fluxu & ex ſuperabundantia humorum purgetur, detur diaclibanum cum vino decoctionis thuris, & hoc præcipuum eſt, in hac cauſa fiant reſtrictoria circa tempora & circa frontem. Hæc omnia valent contra fluxum ex cauſa calida & frigida.

Cap. XVIII.

De defectu viſus.

DEfectus viſus accidit oculis multiplici de cauſa, aliquando ex mala complexione, aliquando ex fumi aſcendentis à ſtomachi corruptione, aliquãdo ex nerui optici opilatione, ex cataractis, ex ſpaſmo & macula & huiuſmodi, aliquando ex diætæ inordinatione, ex ægritudine longa, ex ieiunio & coitu nimio, & ex multis aliis cauſis, ſicut ex ſenectute & huiuſmodi. Diſtinguendæ igitur ſunt cauſæ per propria ſigna. Nam ſi defectus accidat ex fumoſitate ſtomachi, defectus viſus non eſt continuus ſed interpolatus, ſecundum enim ciborum aſſumptorum varietatem minuitur vel augetur. Si autem eſt ex vicio cerebri, continuus eſt defectus ante prandium & poſt, ſi ex opilatione nerui ipſius oculi ſubſtantia pura eſt & lucida atque clara. Alia ſigna per ſe patent. Ad iſtum ergo defectum tollendum, ſi eſt ex vicio humoris ſtomachi mundificetur, imo totum corpus præcipue caput, deinde apponantur remedia localia, *quæ in viatico & in aliis autoribus inueniuntur.*

Cap. XIX.

De Cæcitate.

CAecitas eſt priuatio viſus. Priuatur autem homo viſu, aliquando propter organorum defectum, & pupillarum improportionem ad ſpiritum viſibilem. Ad hoc enim quod formetur viſus, exigitur debita proportio organi, ſpiritum recipientis ad ipſum ſpiritum, *vt ſupra dictum eſt de viſu lib. 3.* Aliquando propter neruorum interiorum opilationem. Si enim fuerit neruus, qui dicitur opticus, qui eſt viſibilis ſpiritus vehiculum, in ſuo principio vel medio vel alicuius carnoſitatis ſuperexcreſcentia, vel alicuius viſcoſi humoris abundantia totaliter opilatus, virtutis viſiuæ tranſitus non peruenit ad pupillam, & ſic cæcitas in oculo generatur. Aliquando fit propter humorum & ſpirituum conſumptionem, vt eſt videre in ſenibus, quorum oculi primo caligant & defectum viſus patiuntur. Tandem deficiente virtute videndi, potentiæ penitus deſtruuntur. Aliquando fit ex cauſa exteriori, ſicut per oculorum vulnera-

nerationem, per nimiam etiam & continuam lachymarum effuſionem, per ſubſtantiæ oculi diſſolutionem, per tunicarum oculi inſpiſſationem & indurationem, & humorum in oculo compactionem. Tunc enim non eſt pupilla ſpiritui viſibili peruia, & ideo talis compactio eſt cæcitatis in oculo inductiua, per ſubſtantialis humoris ſubitam deſiccationem, vt in pupilla accidit in quibuſdam potionatis & in minutis, qui ex nimia ſanguinis ſubtractione, quandoque incurrunt periculum cæcitatis. Aliquando propter ſubitam cum deſiccatione ſubſtantialis humiditatis ſpiritus viſibilis diſgregationẽ, vt patet in viſo, qui ad aſpectum peluis ardentis quaſi ſubito excæcatur, cuius excæcationis cauſa eſt aſpectus peluis ardentis & lucentis, cuius ignea virtus tunicam oculi cum cryſtallino humore deſtruit & conſumit, & eiuſdem luciditas, quæ ſpiritui eſt improportionalis, ipſum diſgregat & diſpergit, & ſic neceſſario cæcitatis perpetuę vitium introducit. Inter omnes itaque ſenſibiles paſſiones miſerabilior eſt ipſa cæcitas, *vt dicit Conſtantinus.* Nam ſine omni vinculo, cæcitas cæco carcer eſt, decipitur in apprehendẽdo ſecundum imaginatiuam, quia de albo imaginatur, quod ſit nigrũ, & è conuerſo. Impeditur in iudicando vim deliberatiuam. Iudicat enim penes ſe & deliberat ire ad orientem, & deceptus in ſuo iudicio, vadit ad occidentem, peruertitur & affectiua, quia oblato ſibi ad eligendum denario argenteo, cum cupreo, affectat eligere argenteum, & eligit cupreum. Tanta ſiquidem eſt cæci miſeria, vt non ſolum puero vel ſeruo ſe ſubiiciat pro regimine & ducatu, verum & ſæpius ipſi cani, & ſæpe ad tantam deducitur neceſſitatem, vt ad tranſeundum pontis vel vadi periculum plus cogitur credere cani, quam ſibiipſi. Item ſæpe in periculis vbi omnes dubitant, quia non videt periculum, ſecurus eſt cæcus, & è conuerſo, ſæpiſſime vbi nullum periculum imminet, maxime cæcus timet, ſępe in plano ceſpitat pedibus, & offendit, ſæpe vbi pes eſſet eleuandus, deprimit pedem & è conuerſo, vbi eſſet terræ figendus, ipſum eleuat & ſuſpendit, vndique palpando, & contrectando manus dirigit, vndiq; de itinere dubius, manu & baculo viam quærit, raro aliquid ſecurus agit, ſemper fere dubius & timens erit. Item cæcus quando nudus iacet vel ſedet, tectum ſe reputat, ſæ-

 pe etiam

pe etiam quando videtur ab omnibus ſe latere putat. Item faciem aliquando & oculos ad ſolē vel cœlū cæcus eleuat, ſed ipſius oculos cœleſtis claritas non immutat, ipſius cæci oculo ſol præſentem exhibet ſuum radium, ſed tamen præſentis ſolis virtutem non percipit & effectum, *vt dicit Gregorius.* Item cæcus aliquando puerum ſuum ductorem verberat, percutit & offendit, ſed eadem verbera cito per puerum luit. Nam puer verberum non immemor, in pontis medio ſiue quocunque alio periculo ipſum ſolum deſerit, & ipſum fugiens ſibi viam euadendi periculum non oſtendit, & ideo eſt miſer cæcus, quia in domo nihil audet fiducialiter agere, in itinere deſeri à ſocio multum timet. In hoc tamen peior eſt conditio habentium oculos quam cæcorum, quia ipſi oculi hoſtes ſunt & prædones humani animi, quorum concupiſcentias, dum ſequimur, ſæuiſſimis hoſtibus ſubiicimur, *ſicut dicit expoſitor ſuper illud Thren. Oculus meus deprædatus eſt animam meam. Melius autem eſt hominis oculis erutis cæcum fieri, quam habere oculos, & eorum blanditiis decipi & abduci, vt dicit Gregorius ſuper illud Matth. 6. melius eſt tibi luſcum ad vitam ingredi, quam duos oculos habentem in gehennam ignis mitti.*

Cap. XX.

De Surditate.

SVrditas eſt priuatio ſiue impedimentum auditus, qui *ſecundum Conſtantinum* ianua mentis eſt. Contingit autem aliquando auditum totaliter auferri, & tunc proprie dicitur ſurditas. Et habet fieri ex humoribus opilantibus neruos audibiles, & buccas aurium replentibus in tantum, quod in eis nulla poteſt fieri alliſio, quandoque non ex toto aufertur, ſed propter diminutionem humoris fit difficultas in ſenſatione, & dicitur grauitas auditus, quandoque eſt ibi ſonitus & tinnitus, ita quod putat patiens, quod ſit iuxta molendinum, ſiue iuxta organa. Et hoc habet fieri ex groſſa ventoſitate intercluſa, & hoc habet fieri aliquando ſine interpolatione, & tunc ex priuata cauſa contingit, quandoque cum interpolatione, & tunc eſt ex cauſa remota, quandoq; enim nihil exterius auditur propter opilationem, ſed auditus ab interioribus immutatur,

ita

Digitized by Google

ita quod patiens credit ſe audire ab exteriorib. hoc, quod ſentit ab interioribus, & ſecundum hoc fallitur auditus. Multis aliis modis auditus hominis impeditur. Accidit etiam auri dolor aliquando ſiue apoſtema, & hoc ex calore diſſoluente, vel ex frigiditate conſtringente, ſi ſit ex calore dolor eſt acutus, locus rubet, calida obſunt, frigida proſunt. Si ſit ex frigiditate, dolor eſt põderoſus & grauatiuus, locus pallet, calida obſunt, frigida proſunt. Aliquando eſt ex apoſtemate calido, & tunc ad prædicta ſigna ſunt, eſt vehemens febris, ſemper enim apoſtema aurium febris concomitatur, ſed remiſſior & cum minori dolore in cauſa frigida quam in calida. Aliquando relinquitur in aure vulnus ex apoſtemate præcedente, quod cognoſcitur ex dolore, titillatione & ſanie effluente. Aliquando fiunt vermes in auribus ex humoribus calidis inuiſcatis, per interceptionem ſpiritus viuificatiui. Signa ergo vermium ſunt pruritus & titillatio, & aliquando videri poſſunt, ſi auris ſoli exponatur. Aliquando fit dolor à cauſa extrinſeca, ſicut ex aqua, vel lapilli ſubintratione. Aliquando ex concuſſione, cuius ſignum eſt exitus ſanguinis, aliquando tamen exit ſanguis ex ſuperabundantia & incontinentia eiuſdem. *Vnde Conſtantinus.* Si ſubito ſanguis & ſine dolore ab auribus exeat, ſine manifeſta cauſa, ſignum eſt, aliquid eſſe in capite quod natura expellere laborat, oportet ergo quod aures à principio mundificentur, Alias autem aurium paſſiones, *quare ſupra lib. 3. de auditu, & 5. de aure, ibi enim ſunt multa inſerta.* Dolor igitur aurium ſi eſt ex calore & ſine apoſtemate, frigidis & alteratiuis inſiſtendum eſt. Vngi enim debet locus doloris oleo roſaceo vel violaceo, & conſimilibus. Talia enim olea tepida auribus inſtillentur, non enim actu frigida debent auribus inſtillari. Si vero ſit ex frigiditate ſine apoſtemate, cum calidis alteratiuis ad curam procedendum eſt, ſicut oleo laurino, rutaceo, & huiuſmodi. Si vero fuerit cum calido apoſtemate, frigidis maturatiuis primo inſiſtendum eſt, deinde mundificatiuis, & in contraria cauſa adhiberi debet medicina contraria. Rupto igitur apoſtemate quod cognoſcitur ex fluxu ſaniei, primo mundificandum eſt vulnus, deinde conſolidandum, mundificandum autem cum vino & cum melle ſimiliter mixtis & immiſſis, conſolidatur cum puluere

thuris

thuris & maſticis, & huiuſmodi, ſi vermes ibi fuerint, ſucci amari, ſicut Perſici abſinthii, porri, infundantur. Similiter oleum amarum ex amygdalis amaris, auri patienti inſtilletur, talibus enim vermes occiduntur & putrefacti cum ſanie educuntur, ſi autem lapillus intrauit caute extrahatur, quod ſi fieri non poteſt, auris calidis inungatur, & ſternutatio prouocetur, vel cum ventoſa ſugatur & extrahatur. Ad ſurditatem remouendam vel ſaltem releuandam, valent multa, *quæ dicit Conſtantinus*, ſed inter omnia balſamum inſtillatum auribus dicitur præualere. Surditas tamen ſi fuerit à natiuitate incurabilis eſt. Similiter quæ per triennium durauerit vix curatur. Tinnitus qui ex ventoſitate cauſatur, cum extenuatiuis ventoſitatis curetur, ſicut cum anetho, calamento, colato, origano & conſimilibus, quorum ſuffumigatione tinnitus ſoluitur. Et hęc de paſſionibus aurium & earum remediis dicta ſufficiant.

CAP. XXI.

De Polypo.

POlypus eſt ſuperflua caro ex naribus excreſcens, ex ſuperfluis humoribus generata. Hanc paſſionem fœtor horribilis ſemper concomitatur, & tamen fœtor à polypoſo non ſentitur. Propter opilationem enim nerui odorabilis, talis inter odoris & fœtoris differentias non diſcernit. Habet autem fieri tam fœtor narium quam polypus in hunc modum, humores groſſi & viſcoſi fluunt ad caruncùlas narium & ibidem diuturnitate temporis & actione caloris condenſantur, & quaſi in ſubſtantiam carneam conuertuntur, quæ corrupta, cum ſit inde fumoſitas reſoluta & aeri immixta, inſpirando & reſpirando fœtorem facit, & infirmitas talis polypus dicitur, quandoque etiam ad nares deſcendit humiditas, & etiam combibit ſpongioſa narium poroſitas, & ibi putreſcens corruptionem generat & fœtorem, quandoque etiam calidi humores acumine ſuo puſtulas in naribus generant, quæ locum vlcerant & excoriant. Vnde tam ex corruptione carnis & humoris, quam ex coarctatione inſpirationum, cum non poſſit cerebrum deputari, fœtor neceſſario generatur. Primum igitur remedium contra hanc paſſionem eſt, vt caput

Digitized by Google

put forti & conuenienti medicina purgetur, & poſt fluxus intercipiatur, deinde patiens aquam calidam naribus attrahat atque ſugat, vt humores inuiſcati diſſoluantur & educantur. Ad nares purgandas valent pilulæ diacaſtoreæ cum ſucco rutæ & vino tepido reſolutæ, ſi naribus ſint iniectæ. Ad reſtringendum fluxum mirabiliter valent grana thuris albi, ſi ſæpius aſſumantur. Si vero fuerit polypus confirmatus præcedentibus purgationibus & de opilantibus pulueribus & medicinis corroſiuis amoueatur vel per inciſionem, *ſicut in chirurgia plenius edocetur.*

Cap. XXII.

De Paſsione narium.

PAtiuntur etiam nares ſæpius fluxum ſanguinis, & hoc fit in maſculis tribus de cauſis tantum. Fit enim fluxus à cerebro, & tunc fit cum ſternutatione & cum dolore frontis & punctione: vel ab epate, & tunc dolor ſentitur in dextro latere & fluit per dextram narem, vel à ſplene, & tunc à ſiniſtro latere erit dolor, & fluit per ſiniſtram partem. Præter hoc etiam in mulieribus fit à matrice, & tunc dolor eſt circa vmbilicum. Hic fluxus, quandoque eſt vtilis. Quandoque enim in febribus etiam acutis & in phreneſi in die critico ſolet fieri, motu naturæ, & tunc ſolet bonus eſſe: nam bonus eſt, quando ante diem criticum fit ex nimia ſanguinis interioris ebullitione & feruore, vnde acumine ſuo venas aperit & fluxum facit. His & multis aliis de cauſis fluit ſanguis, ſiue autem fuerit fluxus criticus ſiue ſymptomaticus, non in principio reſtringatur fluxus, ne criſis impediatur, vel ne ſanguis ad alias partes vertatur, & ſymptoma peius faciat, vt ſuffocationem & huiuſmodi. Si autem nimis augeretur fluxus, ſi patiens eſſet foris, eſſet in parte patienti minuendus, extremitates ſunt ligandæ & fortius conſtringendæ, medicinæ reſtrictiuæ ſunt temporibus & fronti adhibendæ, aqua cum aceto in facie perfundenda. Si ab epate fiat fluxus, ponatur ventoſa ſuper epatis regionem. Si à ſplene ſuper ſplenem. Si a matrice ſuper matricem vel mamillas.

Cap. XXIII.

De Fœtore oris.

FOetor oris quandoq; cauſatur ex dentium & gingiuarum corruptione: quandoq; ex oris & palati vlceratione & putredine: quandoq; ex thoracis mala habitudine, & membrorũ ſpiritualium vitioſa diſpoſitione: quandoq; ex putrefactione humorum ſtomachi: quandoque ex vniuerſali corporis infectione, vt in leproſis, quorum anhelitus eſt fœtidus & infectiuus: quandoque ex fœtidorum comeſtione, vt patet in illis, qui continue comedunt allium, cæpas atque porrum: quandoque autem fit ex corruptione membrorum ſpiritualium & vniuerſali corruptione humorum infectorum. Palliari quidem poteſt, ſed non curari, talis autem fœtor eſt continuus, interpolationem non accipiens. Ille autem qui eſt ex vitio ſtomachi interpolatur, quia ante prandium eſt maior, & poſt prandium eſt paruus vel nullus, & hic bene curatur cum extersiuis aromaticis & confortatiuis. Primo igitur materia, quæ eſt in ſtomacho, quæ fœtoris eſt cauſa digeratur, diuidatur & expellatur, poſt comeſtionem ſæpius vomitus prouocetur, vt villi ſtomachi mundificentur, à putridis cibariis & ad putrefactionem diſpoſitis caueatur, vino aromatico & aromaticis ad confortationem vtatur. Si cauſatur fœtor ab aliis, vt gingiuis & dentibus putridis, dentes extrahantur, qui ſunt in cauſa, vel ſanentur, gingiuæ fricentur & mundificentur cum decoctione roſarum in vino vel aceto tepido abluantur, cum puluere thuris & maſticis & melle gingiuæ & radices dentium fricentur & mundificentur.

Cap. XXIIII.

De Dolore dentium.

DOlor dentium quandoque fit vitio ſtomachi, quandoque vitio cerebri. Ex vitio cerebri, quandoque humores frigidi & calidi rheumatizantes neruos dentium inficiunt & dolorẽ inferunt. Vitio autem ſtomachi fit ex humoribus calidis in ipſo exiſtentibus, à quibus fumoſitas reſoluta, ſuperiora petens, neruos dentium & radices mordendo vel aggrauando dolorem infert dentibus ac fœtorem.

rem. Si ex acutis & calidis eſt humoribus, dolor eſt acutus & pungitiuus, cum rubore faciei, cum aſperitate & ſiccitate gutturis, cum ſiti & amaritudine oris. Si ex frigidis, dolor eſt minor cum grauamine capitis, cum ſubtumiditate & pallore, cum acetoſa eructatione & oris inſipiditate. Dolor autem veniens ex cerebro diu durat ſine aliqua interpolatione, quia aliquando decem horis vel plus, qui vero procedit ex ſtomacho 4. vel 5. affligit horis & poſt quieſcit. Cauſæ ergo doloris dentium, *Vt dicit Conſtantinus*, ſunt putredines & fœtores, rupturæ & perforationes, motiones & caſus & limoſitates. Perforantur enim dentes & quandoque rumpuntur. Aliquando in colorem citrinum, viridem vel nigrum mutantur, quæ omnia ex humiditate putrida naſcuntur, quæ à ſtomacho ad ligamenta dentium defluit & aſcendit. Eadem & cauſa eſt relaxationis & motus dentium atque caſus. Nam acuti humores in radicibus dentium dentes perforant & cōſumunt ſæpius & relaxant. Vnde cauſa ſunt, quare (cum radices deficiunt aut putreſcunt) vermes in dentibus maxillarum fiunt ex humoribus & eorum concauitatibus putrefactis, & cognoſcitur ex pruritu, & titillatione, & continua terebratione, & dentis perforatione, & fœtoris emiſſione, & multis aliis modis, *quare ſupra lib. 5. in tractatu de dentibus*. Iſtæ dentium doloroſæ paſſiones ſi ſunt ex vitio humorum in cerebro vel in ſtomacho, debita purgatione purgentur, ſæpius dentes debitis dentifriciis mundentur, de quibus omnibus ſufficienter tractat *Conſtantin.* Vermes dentium myrrha & opio interficiuntur, dentes relaxati thure & maſtice confirmantur, & hoc idem facit gargariſmus de gallis & malo granati cortice & balauſtie cum aceto præparatus.

CAP. XXV.

De Lingua & ſermonis ablatione.

Lingua etiam multipliciter patitur, aliquando enim paralyticatur, & tunc perdit voluntarium motum & ſermonis vſum, *Vt dicit Conſt.*

Cuius cauſa eſt defectus motiuæ virtutis, quæ excitat per ipſum venientem à cerebro, vel accidit ex neruo animalis virtutis, vehiculo humore vel apoſtemate opilato.

Vel

Vel accidit ex proprio ſubſtantiæ linguę vitio, ſcilic. ex mala complexione linguæ, & diſtemperantia infrigidante, vel calore & ſiccitate, vel humore. Aliquando etiam lingua apoſtematur, & tunc intumeſcit, & ſermo impeditur. Aliquando ex humore liquido relaxatur & remollitur neruus linguæ, & nimis mollis efficitur, & tunc debitus ſermo per nimis remollitam linguam non formatur. Aliquando ex humore nimis calido & ſicco contrahitur & corrugatur, & tunc totaliter ſermo impeditur. Aliquando grauibus vlceribus & puſtulis læditur, & tunc tam in guſtando quam in loquendo impeditur. Si ergo linguæ ſubſtantia ſit ſana nullas habens maculas, loquela tamen ſit ablata à cerebro ſurgit vitium, vel à neruo opilato. Aliquando perditur loquela ex perdita mente vt in phreneſi, vbi homo non vtitur imaginatione, memoria & ratione, & ideo non mirum ſi perit loquela, quæ eſt inſtrumentum rationis, *quære ſupra lib. 5. de lingua ſana & infirma.*

Cap. XXVI.

De Raucedine.

Raucedo multis habet fieri de cauſis, quia ex ſiccitate vel humiditate & ſpirituum & virtutũ defectibilitate. Ex ſiccitate dupliciter: Aut enim ſiccitas inæqualitatem facit, aut conſtringit meatus. Dum enim ex ſiccitate exaſperatur arteria, ex aſperitate ſequitur inæqualitas, & ex inæqualitate raucedo & vocis impedimentum. Item ex ſiccitate fiſtulas & pulmonem coarctante, ſequitur vtrumque prædictorum. Ex humiditate ſimiliter duobus modis, aut ex humiditate contenta in vaſis & maxime in ſanguine, aut ex phlegmate à ſuperioribus diſtillante, ſanguis enim ſuperabundans venas diſtendit. Vnde & meatus coarctantur, & conſequitur vocis impedimentum. Similiter phlegma diſtillans in tracheam arteriam, & fiſtulas pulmonis prædicta operatur, ex defectu etiam ſpiritus & virtutis impeditur vox, quod patet, quod eius fortitudo ex ſpiritu perficitur & virtute. Si ergo eſt ex ſiccitate, cognoſcitur ex ſicca tuſſi, quæ eſt offendiculum ſpiritus in trachea arteria, vel per compaſſionem eſt, quando eſt ſymptoma morbi; vel per compaſſionem, quando fit ex ſiccitate

Digitized by Google

tate exaſperante, quæ eſt, ex frigiditate fiſtulas pulmonis coarctante & ſpiritum offendente. Vnde generatur tuſſis vel ex humiditate à cerebro diſtillante. Iſtis enim modis habet fieri tuſſis, quæ impedit ipſam vocem, vel cognoſcitur raucedo ex punctura in ſpiritualibus, quaſi ex ſpinis; facta ex gracilitate colli & totius corporis macilẽtia. Sanguinẽ vero in cauſa eſſe cognoſcimus, ex tuſſi aliquantulum humectata, rubore faciei, venarum eminentia, dulcedine oris. Phlegma eſſe in cauſa cognoſcimus, ex tuſſi aliquantulum humectata, ex oris inſipiditate, & ſaliuarum abundantia. Defectum ſpirituum eſſe cognoſcimus in cauſa ex debilitate, & ex tenuitate totius corporis, ex febre præcedente, vel ex ieiunio & fluxu, & omnibus quæ corpus extenuant. Si ergo hæc raucedo fit ex cauſa ſicca & calida, abſtineat à ſalſis calidis, & ſiccis frixis & aſſis, vtatur temperate frigidis, & etiam humidis mediocriter calidis. Si ex ſanguine eſt paſſio fiat minutio, ſi ex phlegmate, dentur purgationes & opilatiuæ, quæ in frigida cauſa ſunt neceſſariæ. Si vero eſt ex defectu ſpirituum, ſubueniendum eſt reſumptiuis & confortatiuis, eadem autem eſt cura raucedinis & tuſſis. *Vide in Plat. & Conſtan.*

Cap. XXVII.

De ſquinantia & ſuffocatione gutturis.

SQuinantia eſt gutturis ſuffocatio, & prouenit ex apoſtemate in gutture, cuius tres ſunt ſpecies. In prima tota materia colligitur interius in quodam folliculo, inter tracheam arteriam & ſophagum, & cognoſcitur ex vehementi dolore, nullo tumore exterius apparente, aperto etiam ore tumor interius non apparet, ex febre acutiſſima, & ex impedimento vocis, & ex iudicio patientis: nihil enim poſſunt tranſglutire, & hæc ſpecies incurabilis eſt, interficit enim ſæpius prima die. Secunda eſt ſpecies, quando in minori quantitate recolligitur intra & extra in maiori, & dicitur ſquinantia, & habet omnia ſigna quę prima, ſed remiſſiora, & apparet aliquis tumor extra, & hæc ſpecies vix curatur. Tertia vero ſpecies eſt, quando tota materia colligitur extra, & dicitur ſinantia, cuius ſigna ſunt vehemens tumor extra, febris lenta, dolor modicus

ſine difficultate ſpirandi & reſpirandi, & hæc ſpecies non interficit niſi tumor ad interiora ſe retraxerit. Fit autem hæc paſſio principaliter ex ſanguine, ſecundario ex phlegmate & melancholia, nunquã ex cholera, & cognoſcuntur hæ cauſæ per ſua ſigna. Iſtius paſſionis prima cura eſt ſanguinis extractio in quantitate multa, incidantur etiam venæ ſub lingua, fiant ſcarificationes cum ventoſis in collo & in ſcapulis, deinde apponantur lenificatiua, maturatiua & mundificatiua. *Quare ſup. lib. 5. de gutture.*

Cap. XXVIII.

De difficultate anhelandi, inſpirandi & reſpirandi.

DIfficultas inſpirandi & reſpitandi, vel vtrunque dicitur aſthma vel diſma. Et accidit duplici de cauſa, ſcil. ex ſiccitate coarctante, quia quando pulmo non poteſt libere dilatari & conſtringi, inde ſequitur aſthma, vel quando ex humore impeditur motus pulmonis, quandoque ei ſuperabundat humor exterius in ſuperficie pulmonis, cuius mole oppreſſus non poteſt libere dilatari. Et tunc eſt ſpecies aſtmatis, quæ dicitur ſanguiſugium à ſanguiſuga, quia cum violentia attrahit aerem ad cor refrigerandum. Aliquando abundat humor interius in fiſtulis pulmonis, cuius interpoſitione pulmo non poteſt libere conſtringi, & tunc dicitur anhelitus, quia in hac ſpecie laborat patiens in expirando. Aliquando autem abundat humor interius & exterius, propter quod non poteſt pulmo libere dilatari nec conſtringi, & tunc eſt illa ſpecies quæ dicitur orthonia, id eſt, ſpiritus rectitudinis, quia patiens laborat æqualiter in inſpirando & expirando, & ita ſunt tres ſpecies aſthmatis, ſecũdum tres humorum diſpoſitiones, ſi ex ſiccitate & caliditate, vnguentis, electuariis, ſyrupis frigidis & humidis curetur; & è conuerſo. *Vide Plat.*

Cap. XXIX.

De ſputo ſanioſo & ſanguinolento.

CIrca ſputum etiam accidunt paſſiones, vt patet in empicis, in quibus eſt ſputum ſanioſum & virulentum, & in emo-

in emoptoicis, in quibus eſt ſanguinolentum. Empima enim dicitur paſſio, quando ſanies exſcreatur, & hoc contingit in cauſis rheumaticis & pleureticis & peripneumonicis, & in aliis apoſtematibus ſtomachi, pectoris vel pulmonis. Habet autem fieri hoc modo, quando humor à ſuperioribus diſtillat in pulmonem, pulmo repercutitur, & ex repercuſſione conculcatur, & ex conculcatione ſanies naſcitur vel pulmo vlceratur, vel defluens humor ad aliquem locum ad apoſtema recolligitur, & ibi in saniē commutatur, quæ vi naturæ vel ſymptomatis reſolutus per ſaniem ſiue ſanioſum ſputum euacuatur, non tamen quilibet ſpuens ſaniem debet empicus iudicari. Pleuritici enim ſaniem ſpuunt & multi alii, & tamen non ſunt empici. Sed illi, qui infectione pulmonis & eius ſanioſa habitudine ſunt corrupti, quorum ſigna ſunt iſta, ſputum ſanioſum, corporis macilentia, colli gracilitas, & tuſſis cum difficultate anhelandi, facies ſubtumida, tument & dolent orbes oculorum. Emoptoici ſunt per os ſanguinem expuentes; quod contingit per alicuius venæ apertionem, per humorum multitudinem & eorum fumoſitatem, per corroſionem venæ, per caloris exceſſum, calore enim poros aperiente, ſanguis emittitur & exſudat, & dicitur mitti per diabroſim, id eſt, per reſudationē, & tunc ſanguis emiſſus eſt purus, clarus & paucus, abſque dolore patientis, & anhelitus ſentitur calidus. Ab aliis autem membris frequenter redundat ad os, ſicut à cerebro, & tunc eſt cum rubore faciei & venarum oculorum. Quandoque à pulmone, & tūc eſt ſanguis ſpumoſus cum tuſſi, & dolore ſiniſtræ mamillæ. Et ſic de aliis membris, in quib. ſanguis cholericus vi naturæ & ſymptomatis motus nunc per nares, nunc per os emittitur & purgatur. Prima itaque paſſio, ſcil. ſputum ſanioſum, ſanetur diſſolutiuis, mundificatiuis & exterſiuis, & caueatur ne in phthiſim conuertatur. Longum enim empima poſt pleureſim infra quadraginta dies in phthiſim commutatur, vt *dicit Hippocra.* Secunda vero paſſio, ſcilicet emoptoicorum ſanetur mundificatiuis & conſtrictiuis medicinis, *ſicut in Viat. continetur & in Plate.*

Cap. XXX.

De Phthiſi.

PHthiſis eſt conſumptio naturalis humoris corporis ex vlcere pulmonis proueniens. Fit aliquando ex rheumate à capite diſtillante in pulmonem, quem repercutit, & repercutiendo cauat, & cauando vlcerat, ſicut gutta paulatim diſtillando petram cauat. Fit autem ex nimia ſubſtantiæ pulmonis ſiccitate, quæ arefacta, de facili laceratur: ſicut pampinus vitis in fine autumni deſiccatus leui vento diſſipatur. Fit autem aliquando ex ſanguine, quando aliqua vena rumpitur in pulmone. Sanguis talis aliquando in ſaniem conuertitur, & ſanies inficit & vlcerat pulmonem. Vnde Hippocr. *ex ſanguine & ſputo phthiſis & fluxus, &c.* ex vlceratione pulmonis ſic conſumitur totum corpus. Primo enim per ſui dilatationem ab exterioribus trahit aerem, quem miniſtrat cordi ad ſui innati caloris mitigationem, qui dum vlceratur, propter ſenſum propriè læſionis cohibet motum ſuum, nec ſecundum debitum dilatatur, vnde inſufficientem aerem cordi adminiſtrat, quare paulatim calor intenditur & paulatim corpus conſumitur. Febris enim hectica concomitatur phthiſim, quæ ſubſtantialem conſumit corporis humiditatem. Omnis n. phthiſicus hecticus eſt, ſed non conuertitur. Talis enim paſſio non de facili curatur ex quo inualeſcit, & aſſignat *Conſtantin.* rationem: *Omne, inquit, vulnus difficile ſanatur, niſi mundetur.* Vlcus autem pulmonis purgari non poteſt, niſi cum tuſſi. Tuſſis autem vulnus conſolidari nō permittit, dilatat enim & aperit. Vnde & putredines maiores in ſe recolligit. Dum partim colligit, partim purgat, inſanabile redditur apoſtema dum ita circinat. Qui ergo phthiſim vult ſanare: Primo vulnus pulmonis ſanet priuſquam putreſcat. Iſtius autem phthiſis cōfirmatæ ſunt ſigna, calor continuus, ſed lentus, in volis manuum & pedum acutior, rubor in maxillis, ſtrictura inflata, ſitis cum aſperitate linguæ, colli gracilitas, totius corporis conſumptio, vnguium & extremitatum conſtrictio, concauitas ſecundum orbes oculorum, dolor ſiniſtræ ſpatulæ vſq; ad humerum fluxus capillorum, & hoc ſignum eſt mortis in proximo imminentis. ſicut ſputum fœtidum & virulentum.

rulentum. Et anhelitus plus fœtidus conſueto, ſignat totalem ſubſtantiæ pulmonis corruptelam. Talis eſt nutriendus diæta, quæ refrigerat & ſolidat ac reſtaurat. Dentur igitur mediocriter frigida, caloris febrilis mitigatiua, mediocriter ventris mollificatiua. Præcipue tamen cauendum eſt, ne nimis ſoluatur, quia ſi fluxus accidit, mors intrat, vita recedit, *Vt dicit Aegid.* Valent eis humectantia & humoris conſumpti reſtauratiua.

Cap. XXXI.

De Tremore cordis ſiue cardiaca paßione.

TRemor ſiue cardiaca eſt paſſio cordis: ſic dicta, quia ex defectu cordis oritur ſæpe. Duplex eſt autem cardiaca, ſcilic. diaforetica, id eſt, pororum apertiua, quia pororum apertionem concomitatur. Alia dicitur tremens, quia cum quodam tremore ſentitur motus cordis. Diaforetica eſt ex cauſa calida, & caloris diſtemperantia circa ſpiritualia, vnde & pori aperiuntur, humores & fumi reſoluuntur, qui fumus exiens per poros, in ſudorem condenſatur, & ex tali frequenti ſudore hydropiſis vel hectica generatur. Et tales ex defectu virtutis ſæpius ſyncopizant. Cardiaca vero tremens fit, quandoque ex frigida cauſa, quandoque ex melancholia, quandoque ex phlegmatica. Nam talis humor abundans cum pulmone, opprimit aliquoties cordis vtramque capſulam, ipſamque cordis ſubſtantiam. Vnde impeditur debitus motus cordis, & obturantur venæ, per quas diſcurrit ſpiritus vitalis, & tales prorumpunt in ſubitam ſuffocationem, & ideo talis paſſio dicitur tremẽs, quia ſi teneas manum ſuper cor, non ſenties cor debito modo dilatari, ſed cum quodam tremore parum, & exiliter tantum moueri. Aliquando eſt cum febre lenti, aliquando cum febre forti, & tunc maius eſt periculum. Aliquando ſine febre, aliquando melancholia eſt in cauſa, & tales incidunt in paſſionem, quæ dicitur incubus vel phialtes. Aliquando accidit ex vicio epatis, à quo non mandatur ſufficiens nutrimentum cordi, vnde deficit & debilitatur, *Vt dicit Conſtantinus.* Aliquando accidit ex mala diſpoſitione aliorum membrorum, ex quorum colligantia cor patitur. Sicut quando à cerebro vel ſtomacho

tranſmittitur fumus vel humor nociuus, vnde ſubſtantia cordis læditur, deficit vel grauatur, & ideo talibus accidit tremor cordis ex acumine fumi vel materiæ, quæ pungit & mordicat cordis ſubſtantiam, vnde fit in eo tremor. Accidit & ſitis propter cordis compreſſionem, & caloris intenſionem, vnde ſiccitas, & ſitis, ſuſpirium & altus anhelitus, quia cor laborat ad aerem attrahendum, cum non valeat ſe dilatare. Accidit & tremor ex fumo melancholico ex ſiccitate ſpiritum perturbante. Accidit & pinguedo quia deficit calor naturalis, & inde torpor & pigritia generatur. Ex defectu etiam cordis & debilitate ſpirituum accidit ſyncopis, quæ à vulgo ſpaſmatio vocatur. Et hoc contingit aliquando ex accidentibus animæ, vt ex timore cor nimis conſtringēte, aliquando ex nimio gaudio vel ira cor dilatante, & ſpiritus exhalante, vel euaporante & ſoluente. Aliquando accidit ex accidentibus corporis, ſicut ex mala complexione vel repletione, vel nimia inanitione, ex venarum opilatione, & ſpirituum compreſſione aliquando ex nimio ſudore. Ex hac autem ſyncopi quidam incurrunt mortem ſubitaneam, opilata vena concaua, per quam ſanguis & ſpiritus vitalis ad cor transfertur vel etiam opilato meatu, per quem pulmo frigidum aerem ſolet recipere, & à ſe fumoſitatem ſuperfluam remouere quandoque ex matricis vel ſtomachi nimis repleti compreſſione. In omnibus iſtis ergo periculis ſi humor eſt in cauſa, purgetur debito modo humor peccans. Dentur confortatiua, & ſpirituum reparatiua & reſumptiua. Si eſt ex nimio fluxu vel nimio ſudore, fluxus intercipiatur, ſudor reprimatur. Si ex nimia repletione ſtomachus euacuetur, contra tremorē cordis confortatiua confortanti, ſicut diamargariton & electuaria, ac medicinæ, in quibus cum aliis confortatiuis imponuntur muſcus, aurum aut margaritæ ſiue perlæ, ſiue pul. oſſis de corde cerui, ambra lignum aloes, ſpodium. Hæc enim omnia valent contra cardiacam & ſyncopim, & alias conſimiles cordis paſſiones maxime, quando accidit ſine febre.

In febribus autem calida non ſunt danda.

CAP

CAP. XXXII.

De Febre.

FEbris autem ex diſtemperantia cordis accidit & prouenit, quia, *vt dicit Conſtantinus: Febris eſt calor non naturalis, à corde exiens, raptus ad omnia membra corporis, corruptioque nocens actioni.* Dicit etiam *Hippocra. in epid.* Febris eſt calor cutium naturæ exiens, operibus eius nocens: *Auicenna autem ſic dicit:* Febris eſt calor extraneus in corde accenſus, & præcedens ab eo, mediantibus ſpiritibus & ſanguine per venas & arterias in totum corpús, & inflammatur in eo inflammatione quæ nocet operibus naturalibus. Febris etiam, *vt teſtatur Hippo.* eſt flamma à pectore procedens in totum corpus. Diuerſificatur enim febris tripliciter, ſecundum tria componentia corpus humanum. Componitur enim ex ſubtilibus, id eſt, ex ſpiritibus, & liquidis ſcil. ex humoribus, & ſolidis corporibus, ſcil. ex ipſis membris. Eſt itaque prima ſpecies febris, quando diſtẽperantur ſpiritus in calore, & dicitur ephemera. Secunda in humoribus & dicitur putrida. Tertia quę accidit in ſolidis membris & nominatur hectica. *Et dicit Conſtantinus quod Galen.* has febres bonis aptauit ſimilitudinibns, ephemera, inquit, febris vento calido videtur ſimilis eſſe, quo vter repletus ex ſui calore neceſſe eſt, vt calefiat. Idem etiam facit ſpiritus calefactus circa cor & totum corpus. Putrida vero febris aquæ calidæ eſt ſimilis. Aqua enim calida cum frigidum vas impleuerit, ipſum in calore ſuo calefacit. Similiter humores calefacti calefaciunt corpus & alia membra. Hectica autem febris vaſi calido, aqua frigida pleno eſt comparabilis. Aqua enim frigida ex vaſe calido calefit, ſic & febris hectica, cum ſit radicata in membris, calefacit cor & alios humores corporis diſtemperat & immutat.

CAP. XXXIII.

De Febre ephemera.

EPhemera autem febris dicitur *ſecundum Galenum*, ab ἐφήμερον, quod eſt ſimplex, quia fit ex diſtemperantia quæ fit in ſubtili ſubſtantia, vt in ſpiritu, vel *vt dicit Yſaac in lib. febrium:* Ephemera ab ephemeron marina belua di-

citur, quæ in eodem die quo naſcitur, moritur. Vel *ſecundum magiſtros* dicitur quaſi vnius diei feruor, *μὶ ἐγν* enim dies dicitur apud Græcos, raro enim ſuus feruor vltra vnius diei terminum ſe extendit, ſemper enim poſt diem vnum deficit cito, vel in febrem putridam vel hecticam ſe conuertit, *vt dicit Conſtantinus & Iſaac.* Accidit autem iſta febris ex cauſa interiori & etiam ab exteriori: ab interiori autem fit dupliciter, ſcil. à frigore & calore, à frigore vt ex ſubita frigiditate aeris, ſcil. quando ex clauſis ſubito poris exterius fumi calidi interius concluduntur, & ex eorum conculcatione & multiplicatione calor intenditur, ex quo cordis diſtemperantia generatur. Aliquando accidit ex calore & diſtemperantia aeris ſiue ſolis, quandoque ex radiorum repercuſſione ſpiritus animalis diſtemperatur, & propter colligantiam ſpirituum & humorum totus homo diſtemperatur à cauſa interiori ephemera, quandoque ex calore ſpirituum & humorum complexio hominis caſu aliquo ſubito immutatur, ſicut ex nimia exercitatione præcedente, ex nimia calidorum frequentia, vt vinorum alborum, & huiuſmodi, ex quorum nimio vſu calor aliquoties intenditur, & febris ephemera generatur. Hæc ſpecies febris inter alias citius & facilius incurritur, ſed difficilius ſanatur, multum tamē periculoſa eſt & grauis, quādo in putridam vel hecticam commutatur. Accidit autem ſpecialiter ex quibuſdam apoſtematib. in inguine naſcentibus, & ſub aſcellis. quæ quidem à medicis bubones nominantur, vnde non ſine cauſa *in aphoriſ. dicitur. In bubonib. quidem omnes febres malæ exceptis ephemeris, &c.* Signa autem huius ſunt vrina non multum diſtans à ſana aliquantulum intenſa, & aliquantulum ſubtilis pulſus, durus & velox & frequens, non multum à temperamento recedens. Reliquæ vero virtutes vt appetitus & motus voluntarius parum immutantur. Hæc de facili febris curatur, ſi congrua diæta vtatur patiens, & ſi à nociuis caueatur.

Cap. XXXIV.

De Hectica.

Hectica febris eſt, quæ lædit ſolida membra. Et dicitur ἀπὸ τῆς ἕξεως, id eſt, ab habitu, quaſi febris conuerſa

uerſa in habitum. Aliquando autem eſt hectica febris & morbus per ſe. Aliquando propter alium morbum per ſe fit morbus. Aliquando ex cibis nimis calidis & potibus. Aliquando propter nimia exercitia, ſicut propter ſtudium immoderatum, vigilias & conſilia, quibus calefit ſpiritus animalis, & per conſequens vitalis, & ita calefit & minoratur humiditas naturalis, & inducitur hectica. Aliquando etiam cauſatur ex alio morbo, ſicut ex ephemera, ex putrida, interpolata vel acuta, etiam propter calidum apoſtema, ſæpe enim contingit quod ephemera excedit tertium diem conſiſtens in vna qualitate, & apparet in cute infirmi quędam obſcuritas, liuiditas, citrinitas, cõſumptio & tunc illa ephemera in hecticam commutatur, maxime autem accidit ex ephemera, quæ eſt ex anguſtia, ira, triſtitia, odio & vigilia immoderata, & conſimilibus animæ exercitiis. Ex febre interpolata ſic fit, quia calor innaturalis calefacit membra & deſiccat, propter acutam, quia calefacit ſanguinem vel prædominans, ſubſtantialē conſumit humiditatem, quãdo enim extenuatur ſanguis, non eſt debitum nutrimentum membrorum, vnde ſequitur conſumptio, ſicut fit in arbore quæ deſiccatur ex caliditate, & ſiccitate aeris humiditatem conſumentem in æſtate, vel ex nutrimenti ablatione, ſicut accidit in hyeme, quando cadunt folia, vel ex nutrimenti corruptione & permixtione ad malas commixtiones & qualitates, ſicut ad vitroſitatem, ſulphureitatem, & huiuſmodi. Sicut contingit in humanis corporibus, quandoque enim fit nutrimenti ablatio, propter impotentiam naturæ in digerendo cibo & in reſtaurando deperdita, ſicut accidit in ſenibus, quandoque calor extraneus corpori dominatur, & ſubſtantialem humiditatem membrorum deſiccando deſtruit & conſumit, quod ſolet accidere in hectica, quæ prouenit ex acuta febre vel ex accidentib. animæ, quando ſanguis nutritus membra radicalia mutat à ſua dulcedine & ſapore, ſicut accidit propter apoſtemata prolixa corpus calefacientia & conſumentia, quæ ſunt aliquando cauſa febris hecticæ ſiue habitualis. In generali autem iſta ſunt ſigna huius febris: calor nociuus, æqualis in qualibet parte corporis. Signum ſecundum eſt, quod calor leuis eſt & non pũgitiuus: vnde infirmi pati febrem vix ſe putant. Tertium ſignum eſt

quod eorum color eſt liuidus & plumbeus aut citrinus. Quartum eſt, quod eorum corpora ſunt aſpera, oculi concaui, ſiccam emittentes lippitudinem, nutritiua enim eorum humiditas ab eis ablata eſt. Particularia autem ſigna ſunt diuerſa ſecundum diuerſas ſpecies huius febris. Species autem diuerſificantur ſecundum diuerſas humiditates. Dicit enim Auicenna, quod quatuor ſunt humiditates. Prima eſt in extremitatibus, paruarum vẽarum ſubintrantium eſſentiam membrorum conſimilium, quando autem ſuperaccenditur hæc humiditas, fit febris putrida & non hectica, ſed facile generat hecticam & inducit. Secunda humiditas eſt, quæ eſt in poroſitate membrorum conſimilium, ſicut ros. Vnde etiam & ros ab autoribus appellatur, & cum hæc ſuperaccendatur fit proprie prima ſpecies hecticæ. Tertia humiditas eſt, quæ eſt conuerſa actione membrorum conſimilium, ex parte naturæ & complexionis ipſorum membrorum, & ſtat loco deperditorum. vnde & ab autoribus cambium nuncupatur, & quando hæc ſuperaccenditur ſubſtantia, ſecunda ſpecies hecticæ procreatur. Eſt & quarta humiditas colligãs & continuans omnia membra & eſt à ſpermatica humiditate, & hoc dicitur glutinum partium, quę cum conſumitur, non reparatur, & hæc inducit tertiã ſpeciem hecticæ quæ eſt incurabilis. Si enim poſſet hæc humiditas reparari, poſſet fieri regreſſus à ſenectute ad iuuentum, *vt dicit Auicenna*, prima itaque ſpecies, *vt dicit Iſaac in lib. de febribus*, eſt facilis ad curam, & difficilis ad cognitionem, ſed ſi calor augmentetur & deſiccetur humiditas, vicina coagulationi, fit ſecunda ſpecies, & eſt facilior ad cognoſcendum & difficilior ad curandum. Quando vero intantum incenditur calor, quod deſiccat humiditatem colligantem membra, fit tertia ſpecies, quæ eſt facilis ad cognoſcendum ſed impoſſibilis ad curãdum. In prima vero ſpecie cum ſignis generalibus ſupra poſitis calor augmẽtatur ante prandium, in ſecunda vero poſt prandium plus ſentitur, ſed in tertia maxime. Cuius cauſam aſſignat *Iſaac in lib. febrium dicens, humiditas cibi contraria eſt calori innaturali*. Vnde quandoque illum ſuffocat ex toto, vt in prima ſpecie, quæ eſt debilis, & ideo eſt ante prandium maior calor, ſi autem ad ſuffocationem caloris non ſufficiat, ſaltem calor interius

ſopitus

ſopitus excitatur per ſuum oppoſitum, & fugiens contrarium, exit ad membra exteriora, ſicut quando proiicitur aqua frigida ſuper calcem viuam non extinctam. Tertia ſpecies, *Vt dicit Iſaac*, patet per ſenſum, nam facies mutatur in liuidum colorem propter ſubtilem humiditatē deſiccatam, & virtutis defectum, nares ſunt ſubtiles & acutæ, & oculi concaui, tempora aſpera, quia conſumpto humore, apparet aſperitas oſſium & compago, motus palpebrarum & ſuperciliorum fit grauis propter oculorum ſiccitatem. Vnde ſine voluntate claudunt oculos, quaſi grauati à ſomno, propter virtutis defectum, tactu ſentiuntur frigidi & ſicci, ſed per moram ſemper aſcendit calor maior, detecti non videntur habere viſcera, & tactus eorum quaſi tabulæ, ſi cutis eleuetur, non deſcendit inferius propter defectum humiditatis, pulſus debilis & ſpiſſus & durus. Vrina ſimilis eſt oleo in liquore, & fuſa ſupra petram ſonat ſicut oleum. Hæc infirmitas quo ad primam ſpeciem cito curatur, ne cadat in ſecundam, quæ difficulter curari poteſt. Curatur autem per diœtam mediocriter temperatam & per medicinas caloris repreſſiuas & confortatiuas & humoris perditi reſtauratiuas, & ad hoc præcipue valet electuarium patris, balneari autē ſolet cum roſis, violis maluis & aliis confortatiuis herbis & humectatiuis. Balneum autem non debet eſſe nimis calidum, ſed quaſi tepidum, ne nimia humorum conſumptio conſequatur, & non fiat in balneo longa mora. Inungi etiam ſolet vnguentis reſumptiuis, infrigidatiuis & humectatiuis, ſicut oleo violaceo cum melle albo, & lacte mulieris maſculum nutrientis. Specialiter *dicit Plato*, quod valet hecticis & phthiſicis lac caprinum, in quo lapides fluuiales ſunt extincti, ſi ieiuno ſtomacho & inanito patientibus tribuatur.

CAP. XXXV.

De Febre putrida

FEbris putrida ex putridis humoribus, ex quibus gignitur, putrida eſt vocata. *Dicit autem Iſaac* quod iſta putredo ſic habet fieri: malis humoribus & ſuperfluis in aliqua parte corporis coadunatis, ex calore extraneo & innaturali, quocunque caſu ſuperueniente quædam fit humorum

rum perturbatio. Mouentur enim humores per illum calorem & ebulliunt, ſed tamen non digeruntur, neq; facta digeſtione inter partes laudabiles & non laudabiles mundificātur, ſed potius facta ebullitione pariter commiſcentur, & ideo neceſſario partes corrumpuntur. Cum igitur materia groſſa & viſcoſa in corpore coadunata moueatur à calore, neceſſe eſt vt reſoluatur in vaporem, qui vapor intrat humidum groſſum manens in ſe occultatur, & non libere exhalans & exiens, propter groſſitiem materiæ ſibi reſiſtentis corrumpitur & putreſcit. Huic autem putrefactioni maxime eſt diſpoſita complexio iuuenum & calida & humida, quando exceſſus eſt in humiditate & calore, complexio frigida & ſicca non ſic ad putredinem eſt parata, & ideo grandæui raro febres putridas patiuntur, quia ſiccitas complexionis deſiccat humorem, & coadunat, & digeſtioni materiæ ac dilatationi obuiat & repugnat, quæ ſunt diſpoſitiones mediæ ad putrefactionem. Frigiditas etiam congelat & reſiſtit calori facienti ebullitionem. Palam igitur eſt intelligere quoniam cauſæ facientes putrefactionem, ſunt humiditas diſponens, & caliditas humores mouens & ebullitionem faciens in humoribus, quorum feces *vt dicit Iſaac* non diuiduntur, nec mundificantur, immo mutuo permiſcentur, & ideo ad putredinem neceſſario diſponuntur. Huic autem putrefactioni cooperatur maxime pororum corporis clauſio & cōſtrictio, quia conſtrictis poris, non poteſt fieri ſuperfluitatis reſolutio, neq; euaporatio, & ideo eſt neceſſe, quod maior fiat humorum per calorem commotio & corruptio, præſertim cum talis calor ſit innaturalis & non ſit naturæ regitiuus, ſed potius corruptiuus. His autem cauſis putrefactionis cooperantur etiam quædam extrinſeca, vt inordinatio diætæ, exercitii, & etiam medicinæ & conſimilia, quæ omnia interiori corruptioni vel putredini cooperantur, quando modo indebito, & in tempore incongruo corpori extrinſecus adhibentur. Ex humiditate igitur in aliqua parte corporis ſic putrefacta, reſoluitur fumus calidus & corruptus, qui cor petit, ipſum diſtemperat atque lædit, ac deinde per venas & arterias ſe diffundens febrem putridam corpori introducit, *vt dicit Iſaac & Conſtantinus*, materia igitur ſic putrefacta, quæ putridæ febris eſt cauſa, aut continetur in ali-

qua

qua cõcauitate corporis, ſicut in ſtomacho & in epate, vel alias, & tunc eſt cauſa febris, quæ dicitur interpolata: aut continetur intra vaſa, ſcilicet in venis & arteriis, & tunc eſt cauſa febris quæ eſt continua. Cauſa autem continuitatis febris putribilis, eſt corruptio humoris & coarctatio vaporis inflammantis in arteriis & in venis. Et ſic patet cauſa & ratio omnium febrium putridarum in generali, ſiue ſint continuæ, ſiue ſint diſcontinuę & interpolatæ.

Cap. XXXVI.

De Signis putridæ febris.

Iſtatum autem febrium putredinalium quædam ſignificationes generales ſunt. Prima eſt, quia materia talis febris diu permanet in corpore, ſed ſuperueniente cauſa extranea calefit & putreſcit in effectu. Secunda ſignificatio eſt quod talem febrem præcedit rigor vel frigus, maxime ſi materia fuerit intra vaſa & vicina ſenſibilibus membris, quia ex materia frigida reſoluuntur quidam fumi, qui lædunt neruos ſenſibiles, ex quibus rigor vel frigus generatur. Tertia ſignificatio eſt, quod talis febris habet interpolationem veram in interpolatis, vel inclinationem manifeſtam quemadmodum in continuis. Quarta eſt, quia talis febris maximam generat anguſtiam propter multitudinem & groſſitudinem fumi de materia putrida generati, propter quam fit ordinatio caloris & virtutis ad interiora, donec natura expediat ſe à fumo illo. Et hoc tempus diuerſificatur ſecundum diuerſitatem materiæ in ſubtilitate & groſſitie, quia ſi materia fuerit ſubtilis & virtus fortis, cum velocitate diſſoluitur & ſpargitur per corpus, & redit virtus ad membra ſicut prius. Si vero materia fuerit groſſa & virtus debilis, erit è conuerſo. Quinta ſignificatio eſt in ſtatu febris quia tunc occurrũt accidentia ſignantia complexionem putredinis, ſicut dolor capitis, malitia anhelitus, ſitis, & ſimilia. Sexta eſt quando corpora non plene mundificantur apud quietem febris, ſed remanent adhuc in corpore malæ qualitates, propter quas remanet debilitas in corpore & etiam redeunt ipſæ febres & acceſſiones. Septima eſt quod non remanet in vniformitate, quemadmodum & cæteræ febres apud ſolutionem, ſed quieſcit omnino

mnino interpoſitis dieb. & declinat, ſicut in continuis inter paroxiſmos. Sunt & multæ aliæ ſignificationes, quæ in febribus particularibus denotantur.

Cap. XXXVII.

De Febre quotidiana.

De febribus autem interpolatis quædam proueniunt ex humore ſimplici putrefacto extra vaſa, vt ex phlegmate naturali, vera quotidiana ex cholera rubea, tertiana ex cholera nigra quartana: quædam ex humore compoſito generatur, vt quotidiana, aliqua eſt ex phlegmate aceτoſo, aliqua ex vitreo, aliqua ex dulci, aliqua ex ſalſo. Et iſtæ febrium diuerſitates per propria ſigna dignoſcuntur; In iſtis autem febribus communiter accidit dolor capitis, inſipiditas oris, grauitas corporis, frigus præcedens, calor ſubſequens ſingulis diebus acceſſio renouatur, & quod peius eſt aliquoties duplicatur. Huius febris materia, congrua medicina digeratur, diuidatur & expellatur. Diæta congrua regatur. Præcaueat etiam medicus ne in quartanam vel hecticam terminetur.

Cap. XXXVIII.

De Febre tertiana & eius ſignis & cura.

Tertiana febris fit ex cholera putrefacta extra vaſa, & non collecta ad apoſtema. Fit autem tertiana alia ex cholera naturali: alia ex innaturali: vt ex cholera citrina vel vitellina. Tertianæ ex cholera naturali factæ, hæc ſunt ſigna: de tertia die in tertiam affligit, & potiſſime circa horam tertiam, primo rigore, deinde calore, dolore frontis, amaritudine oris, ſiti, tinnitu aurium, inſtãtia vigiliarum, vrina rubea, ſubtilis & tenuis, 24. horas aut plus poteſt habere in labore, & alias 24. in quiete. Secundum variam vero materiæ diſpoſitionem variantur & ſigna. Nam ſi materia fuerit in ore ſtomachi, dolor frontis eſt maior, ſimiliter & ſitis cum aſperitate ſicci gutturis & oris, adeſt voluntas vomendi, vrina eſt nimis colorata. Si fuerit in inteſtinis prædicta ſigna, non ſunt ita intenſa, ſed dolor eſt circa vmbilicum, & vrina eſt magis intenſa. Si vero fuerit in epate vel in ciſta fellis, coloratior erit vrina cum ſpuma crocea.

Si au

Si autem fuerit febris ex cholera citrina vel vitellina, variantur in parte ſigna, quia affligit primo rigore, deinde lento calore, inter horã choleræ & phlegmatis mouetur, vrina eſt citrina, mediocriter tenuis, plus tamen accedens ad tenuitatem, horis incertis mouetur, quia modo anticipat, modo ſuboccupat. Adſunt & prædicta ſigna, ſci. dolor frontis, &c. ſed ſunt priorib. remiſſiora. Hæc febris ſicut & quotidiana, aliquando eſt ſimplex: aliquando compoſita. Simplex eſt quæ fit ex vna materia in vno tantum loco putrefacta. Compoſita vero ſiue duplex quæ fit ex diuerſis cauſis, in diuerſis locis putrefactis, ſicut continua fit dupliciter quando phlegma diuerſum in diuerſis locis eſt putrefactum. Signum autem talis tertianæ eſt, quod omni die affligit primo rigore, deinde calore. Sed de tertio in tertium grauius & in diuerſis horis. Vrina mediocris eſt in ſubſtantia ſubrubea vel rufa, ſuperius aliquantulum obumbrata. Cauſa itaque ſimplicis tertianæ cognita, diæta primitus ordinetur, ſecundum ætatem, ſecundum temporis & naturæ qualitatem. Deinde medicina debita ſubſequatur. Primo materia cum ſyrupo acetoſo digeratur, digeſta cum oximelle laxatiuo purgetur cum alia congrua medicina. Si materia fuerit in ore ſtomachi, vomitus prouocetur, digeſta tamen prius materia, quia digeſta oportet medicari & mouere, non cruda, *Vt dicitur in aphoriſm.* Materiæ vero digeſtio cognoſcitur per anticipationem, acceſſionis, & per remiſſionem rigoris vel frigoris, & caloris augmentationem, per maiorem afflixionis prolixitatem, per vrinæ inſpiſſationem, quando ergo apparent talia ſigna digeſtionis purgetur materia ipſius febris, ſiue ſit compoſita ſiue ſimplex. Iſta tamẽ ſemper adhibeatur conſideratio & cautela, vt ſi fuerit materia ſimplex medicina ſit ſimplex, & vbi duplex materia & ipſa medicina duplex fiat.

CAP. XXXIX.

De quartana & eius ſignis & remediis.

QVartana fit ex melancholia putrefacta extra vaſa & non collecta ad apoſtema. Fit autem iſta febris aliquando ex melancholia naturali: aliquando ex non naturali. Quartanæ ex melancholia naturali factæ hæc ſunt ſigna

ſigna: de quarto die in quartum affligit, horripilatione primo: deinde calore lento, 24. horas habet in ſummo labore, & 48. in quiete. In horis melancholiæ affligit, ſcilicet à nona inferius & ſeruat certa tempora acceſſionis. Vrina poſt acceſſionem citrina vel ſubcitrina, in diebus interpolatis quaſi cruda, pallida ſcilicet vel ſubalbida & tenuis apparet. Si in ſtomacho materia fuerit, adeſt oris acetoſitas cum ſcotomia & vertigine, & aliis ſignis peſſimis & inordinatis, quia adeſt triſtitia, timor, anxietas, & aliæ animæ grauiſſimæ paſſiones. Ex parte corporis grauitas, pigritia, indigeſtio, inflatio, laterum ponderoſitas, crurium & coxarum, vigiliarum inquietudo, timor in ſomnis, liuiditas in vnguibus & labiis, maxime in tempore acceſſionis. Dolor etiam accidit lumborũ & ſiniſtri hypochondrii cum tumore ſplenis, appetitus fortitudo, quia ex melancholico humore graui & ponderoſo cibus deprimitur ad fundum ſtomachi. Vnde ore ſtomachi remanente vacuo, deſiderium excitatur. Aliæ ſpecies quartanæ quæ accidunt cum admixtione alterius humoris, hæ dicuntur notæ, & in illis mutantur ſigna ſecundum qualitates humorũ, quæ cum humore melancholico commiſcentur, ſed illarum febrium differentias non eſt præſentis negocii declarare. Cognita igitur quartanæ cauſa & propria differentia à principio dentur fortia digeſtiua, quia ſpiſſa eſt materia & compacta. Et ideo dentur ea quæ materiam digerunt & mundificant, ſicut oximel ſimplex & ſquilliticum, & huiuſmodi materia digeſta purgetur cum ſibi appropriata medicina, cum calidis & apertiuis herbis ac mundificatiuis, balneentur & ſubfumigentur, caueant à cibis melancholicis & nociuis, vtatur electuariis & pluribus calidis confortatiuis, humoris melancholici conſumptiuis & alteratiuis & lætificatiuis, ſicut eſt dyaſene, dyaborago, lætitia Galeni, & huiuſmodi cum calidis vnguentis & confortatiuis inungatur.

Cap. XL.

De Febre continua, ſimplici & compoſita.

Febris continua prouenit ex humore putrefacto inter venas, cuius fumus petens cor ipſum lædit, & febrem, quæ

quæ dicitur continua, corpori introducit. Hic humor aliquando eſt ſimplex, aliquãdo compoſitus. Simplex quando putreſcit ſanguis in vaſis & continuam inducit, quæ ſynochus dicitur. Quando vero non putreſcit, ſed quantitate ſuperabundans conculcatur, fumoſitates vero conculcatę calefiunt & diſtemperantur, q̃ diſtẽperatæ ſpiritum vitalem diſtẽperãt, & ſequitur febris quę dicitur ſynoca inflatiua. Quandoque etiam cholera putreſcit in ſubtiliſſimis venis oris, ſtomachi, cordis, epatis, & pulmonis, quæ dicitur cauſon, quia membra ſpiritualia vrit & incendit, quandoque etiam in aliis venis putreſcit, & dicitur tertiana & continua: quandoque etiam cholera & ſanguis ſimiliter putreſiunt in vaſis, & ſiquidem maior pars ſanguinis putreſiat, fit febris ſynochides. Si vero maior pars choleræ putreſcat, dicitur cauſonides, pro varietate autem cauſarum variantur & ſigna. Synochi itaque hæc ſunt ſigna febris continua, dolor frontis & temporum acutiſſimus, ſitis vehemens, oris dulcedo, vrina rubea & ſpiſſa, & quodammodo liuens. Eadem fere ſunt ſigna in ſynocha inflatiua, excepto liuore vrinæ, apparet etiam oculorum eminentia cum venarum plenitudine, & rubore faciei, & totius corporis grauitate. In cauſon vero & aliis apparet vrina rubicunda, ſubtilis & tenuis, quadam nigredine obumbrata, dolor frontis & temporum tantus, quod oculi & tempora videntur clauis perforari, color in corpore mixtus cum cittrino, ſitis indeficiens, vigiliarum inſtantia, linguæ aſperitas, exuſtio cum conſtipatione ventris, ſi peccauerit cholera in qualitate, ſi vero in quantitate, accidit ventris fluxus, & vomitus cholericus. Eadem ſigna apparent in cauſonide & in ſynochide, & tamen differentia illarum diſcernitur potiſſime per vrinam. In his febribus continuis ex ſanguine generatis, debet fieri ſanguinis ſubtractio, ex vtroque brachio viribus permittentibus & ætate, diæta talium debet eſſe tenuis & frigida, ſicut mica panis in aqua lota, pruna cocta, & huiuſmodi. Medicina debet eſſe ſanguinis repreſſiua & alteratiua, vt ſyrupus acetoſus, violaceus & huiuſmodi. Contra ſymptomata, ſcil. contra vigilias & dolorem frontis & huiuſmodi maxime inſiſtendum eſt. Iſtæ infirmitates quandoq; ſudore, quandoq; fluxu ſanguinis per nares vel aliunde ſalubriter terminantur.

Cap. XLI.

De Phlegmate.

PHlegma quandoque putreſcit in vaſis, & facit quotidianam continuam. Cuius ſigna ſunt calor continuus, ſed in nocte maior, & ſine aliquo typo grauedo capitis, oris inſipiditas, vrina parum colorata & ſpiſſa, horas habet 18. in ſummo labore, & 6. in falſa quiete. Aliquando etiam melancholia putreſcit in vaſis, & facit quartanam continuam. Cuius ſigna ſunt calor continuus, ſed de quarto in quartum diem ſemper maior, & ſic ſine typo grauedo capitis, calor lętus non multum intenſus, & iſtæ duæ vltimę febres, non diſcernuntur de facili per vrinam, quandoque etiam putreſcit phlegma extra & cholera intra, & tunc febris inde generata dicitur minor hemitritæus. Cuius ſigna ſunt eadem, quæ & continue quotidianæ & tunc in ſero illis adeſt frigus, & maxime frigeſcunt tunc extrema, adeſt grauedo capitis, palpebrarum oppreſſio, falſo ſomno opprimitur, 18. horas habet in ſummo labore, & 6. in non ſummo, ſed illud non ſummum, ſummus eſt gradus ſummæ quotidianæ continue. Quandoque putreſcit phlegma intra, & cholera extra, & ſit medius hemitritæus. Cuius ſigna ſunt calor continuus, ſed de tertio in tertiũ grauius intenditur, & ſit cum rigore præcedente, cum dolore capitis & ſiti 36. horas habet in ſummo labore, 12. in falſa quiete, vrina rubea mediocriter tenuis, vel ſpiſſa vel liuida. Aliquando putreſcit melancholia extra, & cholera intra, & ſit maior hemitritæus, in quo eſt maior calor, & omnia ſymptomata peiora, quam in prioribus, vrina aliquando eſt viridis, aliquando nigra, aliquando liuida & diſcolorata, quæ omnia ſunt ſigna mortificationis, 12. horas habet in ſummo labore, & 12. in non ſummo. Iſtarum febrium compoſitarum ſpecies & differentias vix peritus medicus poteſt diſcernere, quia *vt dicit Hippocrat. in apho.* Acutorum morborum non ſemper ſunt pronunciationes certæ, neque ſanitatis neque mortis, *vt dicit Galen.* quia in talibus morbis aliquando perfectus medicus errat, propter velocitatem motus materiæ morbi, & etiam propter defectum vel virtutem patientis quam ignorat, & ideo hic finem de iſtis febribus imponemus, quæ enim hic poſuimus

mus *ab Iſaac. à Conſtant. ab Auicen. ab Alexan.* certiſſime tradita reperimus, & etiam *à Galen.* Hoc autem non lateat quod minor hemitritæus curatur cum difficultate, medius vero vix, tamen aliquando, ſed maior nunquam niſi diuina manu, *vt teſtatur Galenus.*

CAP. XLII.

De Horripilatione.

HOrripilatio eſt quædam praua diſpoſitio ex materia febrili in corpore ſurgens, acceſſiones febriles prænuncians & præcedens. Oritur autẽ ex frigido fumo, à frigida materia, phlegmatica vel melancholica reſoluto, qui ſubito per membra corporis ſe diffundens, neruos & muſculos tangit, & ſua frigiditate cutem conſtringit. Vnde radices pilorum ſtringens, poros claudit, & ipſos pilos rectos & rigidos, fumus frigidus facit. Vnde horripilatio *ſecundum Iſid.* horrida dicitur pilorum erectio, quando cum quodam horrore alicuius timoris gratia pili capitis ſubito eleuantur. Timor enim ſubitus calorem ad interiora reuocat, & ideo corporis ſuperficies à calore depauperata, exterius ſe contrahit & corrugat, & ſic per conſequens pili in ſuperficie cutis inuoluntariæ eriguntur, eadem ergo eſt ratio & cauſa in febricitantibus horripilationis, & tremoris, frigoris, & rigoris, *vt dicit Conſtantinus.*

CAP. XLIII.

De Faſtidio.

CIrca membra nutritiua diuerſæ accidunt paſſiones, ſicut circa ſtomachum faſtidium, boliſmus, vomitus, & huiuſmodi. Faſtidium eſt immutatio appetitus, *vt dicit Conſtantinus.* Eſt autem faſtidium ciborum & potuum inuoluntaria abominatio, virtuti nutritiuę maximum inferens nocumentum. Vnde dicitur faſtidium, quaſi faciens tædium, *vt dicit Iſidorus*, quia in illo inuenit homo faſtidioſus tædium, in quo aliter recipit ſolatium & naturæ oblectamentum. Fit autem trib. modis, ex ſpirituum defectione, ex neruorum ſenſibilium opilatione, ex humorum calidorum vel frigidorum nimia repletione. Primum patet, quia cum ſpiritus ſint inſtrumenta virtutum, vt eas

excitent ad ſuas peragendas operationes, ex earum defe-ctu appetitiuæ virtutis operatio impeditur. Secundũ etiam patet, appetitus enim ſtomachi qui proprie dicitur deſiderium, à duplici virtute perficitur, ſcilic. à naturali appetitiua, & ab influente ſenſitiua. Cum enim neruis ſenſibilibus opilatis ſpiritus animalis non poſſet deſcendere ad os ſtomachi, vt perficiat appetitum, nõ immerito altera cauſa principali deficiente, deficit appetitus. Tertium patet, quod cum ratione vacuitatis fiat appetitus, repletione facta ex humore, appetitus non immerito impeditur. Signa autem quando deficit appetitus propter defectum ſpirituum ſunt iſta totius corporis macilentia ex febrẽ præcedente, ex ieiunio nimio, ex vigiliis & fluxu ventris. Neruorum opilationem cognoſcimus ex hoc, quod patiens in aſſumptis nullam patitur delectationem, & tunc maximã patitur ſtomachus indigeſtionem, ſtomacho propter abſentiam ſpirituum infrigidato, cibus etiam in tranſitu ſentitur frigidus propter prædictam cauſam. Calidorum cognoſcimus humorum abundantiam ex amaritudine oris, ex ſiccitate linguæ cum ſiti, & ex calidis fumoſitatibus palatum excoriantibus, adeſt etiam quandoq; vomitus croceus. Frigidos humores ſcimus eſſe in cauſa ex eructationibus acidis, vel inſipidis, ſiue fœtidis ex indigeſtione & ſtomachi grauedine. Quando igitur defectus ſpirituum eſt in cauſa, operandum eſt contra illa propter quæ ſunt ſpiritus in defectu, quia ſi ex febre agendum eſt contra febrem, ſi ex ieiunio & corporis conſumptione perdita ſunt cibis electuariis confortantibus reparanda, & ſic de aromaticis rebus fiant ſalſamenta ſpiritus reparantia, & orificium ſtomachi confortantia, ex acetoſis ſci. & mẽta & huiuſmodi aromatica ſæpius naribus apponantur. Si fuerit opilatio in cauſa, valet, ſi nihil obſtiterit quod patiens de mediana dextri brachii minuatur, dentur calida diuiſiua, calida etiam confortatiua, vt dyaciminum & conſimilia. Niſi nimia caliditas ſit in cauſa, tunc enim ſyrupo acetoſo eſt vtendum, & materia congrua medicina eſt euacuanda. Si humores frigidi ſunt in cauſa, purgetur ſtomachus cum benedicta vel alia congrua medicina, & calidis confortetur, diuerſa cibaria ſunt offerenda etiam ſi aliquantulum fuerint nociua, ſi ea deſiderauerit, vt ſic in eis excitetur ap-

petitus,

petitus, iuxta illud Hippocr. Parum deterior cibus & potus, melioribus quidem, delectabilis vero magis eſt apponendus.

Cap. XLIIII.

De Boliſmo.

Boliſmus eſt immoderatus & quaſi caninus appetitus. Habet autem fieri ex frigiditate oris ſtomachi, dominante & exiſtente cum humore. Frigiditas igitur intenſa aſſumpta cibaria vi expreſſionis trudit ad inferiora, & ſic ſtomachus inanitus ratione vacuitatis appetit. Stomachus autem ex multis cauſis infrigidatur, ſicut ex nimis frigida diæta, & huiuſmodi, *dicit Gal.* quod boliſmus naſcitur ex nimio calore membrorum, quorum venæ trahunt ab epate, epar vero per meſaraicas venas extrahit à ſtomacho, quo ſubito inanitur ſtomachus, & ſequitur appetitus quaſi caninus & immoderatus, dignoſcitur per inteſionem vrinæ, & quia cito aduenit, nec tamen per eum virtus deficit, iſtis conuenit frigida medicina & groſſa diæta. Boliſmi autem hæc ſunt ſigna, ſcilic. quod homo plus debito appetit, & plus ſolito comedit, & tamen ex aſſumptis nihil corpori addit, ſed attenuatur potius & marceſcit, adeſt frequenter fluxus ventris. Accidit autem appetitum immutari, vt appetat quis nociua, vt carbones, terram, & ſal & huiuſmodi. Et habet fieri ex humore melancholico vel cholerico inficiente os ſtomachi, & quaſi quandam lanuginem inducente. Vnde ſtomachus infectus ratione conformitatis appetit talia, vt in prægnantibus patet in hæmorrhoidarum & mẽſtruorum retentionem patientibus, in quibus fumus ab immundo ſanguine reſolutus, inficit neruos ſenſibiles ſtomachi, & immutat appetitum. Contra boliſmum ergo dentur calida, ſtomachum confortantia, dentur etiam cibaria vnctuoſa & multa pinguedine addita, vt vnctuoſitas ori ſtomachi innatans faſtidium generet & inducat. Et ſi humor frigidus ac phlegmaticus fuerit in cauſa, vt frequentius accidit, ſtomachus purgetur, tandem calidis electuariis interius, vnguentis calidis exterius confortetur. Conſimili modo curetur inordinatus appetitus.

Digitized by Google

CAP. XLV.

De Singultu.

SIngultus eſt ſonus violentæ commotionis ſtomachi, ex ſpaſmoſa diſpoſitione eius proueniens. Fit autem duplici de cauſa principaliter, ſcil. ex nimia repletione, vel ex inanitione, & quandoque ex frigore. His enim de cauſis nerui ſtomachi contrahuntur, quibus contractis fundus ſtomachi ſuperius eleuatur, virtus autem regitiua nititur ipſum ad naturalem ſitum & poſitionem reducere. Ex tali ergo aſcenſu vel deſcenſu, *Vt dicunt quidam*, fit quidam ſonus, qui dicitur ſingultus. Vel vt mihi videtur, dum fundus ſtomachi eleuatur, aer in medio contentus, vi expulſionis exiens, dum alteri aeri obuians per anguſtum trāſit, facit ſonitum qui dicitur ſingultus. Quando accidit ex repletione, fit cum vomitu humorum vel ciborum. Accidunt eructationes diuerſi ſaporis, ſecundum humorum abundantium diuerſitatem, & plectorica eſt corporis habitudo. Diæta enim præceſſit nimis larga. Quando enim contingit ex inanitione, cognoſcitur per febrem vel fluxum ventris vel ſanguinis, & per alia quæ extenuant corpus. Sed quando accidit ex frigiditate, cognoſcitur per frigiditatem aeris, vel per diætam frigidam præcedentem, & huiuſmodi. Contra ſingultum ex repletione, vtendum eſt vomitu & aliis euacuatiuis calefacientibus & deſiccatiuis. Contra ſingultum ex inanitione ſi fuerit ſine febre vtendum eſt reſtauratiuis & humectatiuis. Si vero fuerit cum febre periculoſius eſt. Contra ſingultum ex frigiditate actualiter calidis & potentialiter eſt vtendum. Valet etiam ſternutatio ſi prouocetur. Valet etiam timor, ſi ex improuiſo incutiatur, vel ſi aliquod *valde verecundum* ſubito obiiciatur. Nam calor reuocatus ad interiora, propter verecundiam aut timorem diſſoluit fumum, qui materia ſingultus eſt.

CAP. XLVI.

De Vomitu.

VOmitus eſt ciborum & humorum à ſtomacho violenta reiectio, & habet fieri iſtis modis, aut vi naturæ aut vi ſymptomatis. Quandoque enim ſuperabundant in ſtoma-

Digitized by Google

ſtomacho humores calidi: quandoq; frigidi. Vnde quandoque ex caliditate ebullitionem faciente, & humores diſſoluente, fit eorum per vomitũ expulſio. Sicut enim frigiditas intenſa in ore ſtomachi vi compreſſionis repellit humores & cibaria inferius, & eſt cauſa ſolutionis per ſeceſſum. Sic caliditas dominans, mouet eos. Aliquando ſurſum, & eſt cauſa euacuationis per vomitum. Aliquando fit ex ciborum & potuum ſuperabundantia, quæ cum natura non poſſit regere vel digerere ea repellit à ſe, tanquam ſibi ſuperflua & nociua. Aliquando autem accidit ex qualitate cibi & potus, & ex eius acumine. Vnde mordicat neruos ſtomachi, & prouocat ad vomitum. Aliquando fit ex debilitate virtutis retentiuæ, & fortitudine expulſiuæ. Vnde ſtomachus non valens aſſumpta retinere, per incontinentiã vomit ea. Aliquando etiam accidit ex fortitudine & acumine medicinæ. Aliquando etiam fit vomitus, cum inferiora ventris fuerint fortiora, & expellunt ſuas ſuperfluitates ad ſuperiora, & natura nõ valens retinere ea, imo abominans & abhorrens, per vomitum expellit. Illa etiam fit aliquando per compreſſionem & eleuationem ſtomachi, ex vicinitate & colligantia aliorum membrorum, quando caſu aliquo patiuntur vt ex matrice. Vnde frequens vomitus ſignum eſt imprægnationis, *vt dicit Galen.* Vomitus itaque laudabilis eſt, quando fit vi & operatione naturæ, vel quando fit ſicut oportet, & quando oportet adiutorio medicinæ, quando fit in die critico, & æger ex vomitu releuatur. Vomitus enim laudabilis ſtomachum mundificat, virtuti digeſtiuæ ſeruit & miniſtrat, totam naturam exonerat ab infirmitatibus infinitis, totum corpus hominis alleuiat. Si autem fuerit illaudabilis, contraria operatur. Omnem autem vomitum naturaliter præcedit motus & tremor labiorum, conatus & anguſtia ſpiritalium membrorum, nauſea & abominatio, oris apertio, linguæ diſtenſio, & extenſio venarum, arteriarum & neruorum, lacrymatio in oculis, emiſſio ſudoris, immutatio gutturis, & amaricatio & infectio linguæ, palati atq; oris. Vomitus igitur ſi fuerit neceſſarius prouocetur, ſi ſuperfluus & nociuus reſtringatur. Circa vomitum autem ex frigida cauſa valent calida & confortatiua, tam electuaria quam vnguenta. Valet etiam diacytoniten calidum dyaniſum,

niſum, dyaciminum, & huiuſmodi. Contra calidam vero cauſam valent frigida & ſicca reſtrictiua & confricatiua, vt zuchara roſacea, dyarodon, triaſandali, & huiuſmodi. Et hæc de vomitu dicta ſufficiant.

Cap. XLVII.

De Dolore Ventris ſiue ſtomachi.

Dolor ſtomachi multis de cauſis habet fieri, ſcilicet ex calore diſſoluente, ex frigore coarctante, ex ventoſitate extendente, ex apoſtemate comprimente, ex humore calido vel frigido, villos ſtomachi inuiſcante. Vbi calor eſt in cauſa, dolor eſt pungitiuus, eructatio calida parum pallida, vrina groſſa, cibaria bene digeruntur, ſubtilia aduruntur, amaritudo oris, ſeceſſus cholericus, vrina crocea. Vbi vero frigiditas cum humore eſt in cauſa, eſt dolor grauatiuus, dura male digeruntur, leuia & ſubtilia melius. Solet adeſſe vomitus phlegmaticus, crudus, ventris conſtipatio, eructationes acetoſæ. Ventoſitas ſi eſt in culpa, cognoſcitur ex rugitu & gurgulatione & eructationibus inſipidis, ex quorum emiſſione patiens alleuiatur. Apoſtema ſi ſit in ſtomacho, cognoſcitur ex febre concomitante, ex punctura & ardore & indigeſtione & orificii extenſione. Si igitur calor cum humore ſit in cauſa, humor digeratur & cum medicinis propriis purgetur, ſtomachus cum electuariis frigidis confortetur, cũ vnguentis frigidis exterius fomẽtetur. Si aũt frigiditas cũ humore ſit in cauſa, modo contrario curetur. Si autem ventoſitas ſit in cauſa, curetur cum illis, quæ extenuant ventoſitatem, vt dyamarattrum, dyaciminum, & huiuſmodi. Magis enim vẽtoſitas in corpore, & ſpecialiter eſt in ventre, cauſat torſiones quando ſe inter humores interponit, *Vt dicit Conſtantinus.* Et iõ oportet vt ſibi ſuccurratur cum medicina ventoſitatis ventris diſſolutiua. Et ideo *dicit Conſtantinus* vt ventoſa ſine ſcarificatione circumdet vmbilicum, vt ventoſitas extrahatur ab interioribus ad exteriora, quia *ſicut dicit idem.* Plus ventoſitas lædit in multis cauſis quam humores, vt patet in hydropicis, *de quibus idem in eodem capite dat exemplum. Quicunq; igitur vult continuam cuſtodire corporis ſanitatem, cuſtodiat ſtomachum, ne nimium ſumat*

Digitized by Google

mat cibum. Summa enim & perfecta medicina eſt abſtinentia, vt dicit Conſtantinus in 3. cap. de faſtidio.

CAP. XLVIII.

De colica & iliaca paßione.

SOlet etiam ventri accidere dolor & tortura, *vt idem dicit Conſtantinus*, ex humoribus inteſtinis inuiſcatis, ſicut dolor iliacus, cholericus & conſimiles paſſiones. Accidunt autem iſtæ infirmitates quandoque ex intercluſa ventoſitate viſcerum obuolutiones extendente: quandoq; ex humorum multitudine viſcerum ſubſtātiam aggrauante: aliquando ex aliquo apoſtemate, læſionem inteſtinorum ſubſtantiæ inferente: aliquando ex lumbricorū multitudine viſcera interius corrodente: aliquādo ex aliorum membrorum colligantia, compaſſionem inteſtinis inducente, aliquando ex humorum acumine inteſtinorū ſubſtantiam mordicante & vlcerante. Et iſtæ paſſiones proprias habēt cauſas & ſignificationes. Ventoſitas ergo cruda & groſſa ab humoribus reſoluta, quando cum fecibus includitur, in inteſtinis multas generat torſiones. Et ſi fuerit reſoluta fumoſitas vel ventoſitas à materia ſanguinea erit dolor infixiuus, *vt dicit commen.* Si fit ex cholerica erit pungitiuus. Si ex phlegmatico dicetur extenſiuus. Si ex melancholica dicetur grauatiuus. Si ex vitreo phlegmate dicetur congelatiuus. Quando autem fit ex ſola ventoſitate tunc eſt dolor deambulatiuus. *Ita dicit de verbo ad verbum commen. ſup. Iohan. Et his verbis vtuntur ſæpe magiſtri & autores.* Iſta igitur paſſio curatur cum diaforeticis medicinis, id eſt, euaporatiuis, extenuatiuis, ventoſitatis conſumptiuis. Quando vero replent inteſtina groſſa & viſcoſa grauiſſimas inferunt paſſiones. Ligantur enim inteſtina, & conglutinantur viſcoſa ſuperfluitate. Vnde natura non ſe poteſt à ſuperfluis expedire, vnde neceſſario ſequitur interiorum torſio: inferiorum compreſſio. Ex repercuſſione fumoſitatum ſuperiorum, ſumma perturbatio: quandoq; mors & ſubiecti deſtructio, vt patet in iliaca & cholerica paſſione. In tali itaque caſu ſolent primo apponi mollificatiua, & materiæ induratæ humectatiua: deinde aliquantulum mortificatiua: tandem neceſſaria purgatiua. Et ſic exoneratis & purgatis interiorib. tota natura ad cōſiſten-

tiam debitam reuocetur. Quando vero apoſtema occupat ſtomachum vel inteſtina ex materia & diſtenſione apoſtematis ſentitur dolor & grauedo in ſtomacho & etiam inteſtinis, & ſecundum qualitatem materiæ & qualitatem apoſtematis intenditur vel remittitur impetus anguſtiæ & doloris. Dolor autem ſemper tanto eſt grauior & periculoſior, quanto in ſubtilioribus & gracilioribus comprehenditur inteſtinis, quia minus patitur locus euacuationis & euentationis. Iſtis tamen interius & exterius confert medicina mediocriter refrigeratiua ratione febris, & mitigatiua ratione doloris, maturatiua & mundificatiua ratione apoſtematis, conſolidatiua & ſanatiua ratione ſubſequentis vlceris, ne locus maneat vlceroſus, *& iſta omnia & multa alia patent in Viatico, & in Platone*, ſed iſta huc ponere eſſet ſuperfluum, quando igitur lumbrici ſunt in cauſa, maximus inſtat dolor. Sunt autem lumbrici vermes quidam longi, rotundi & acuti, ex viſcoſis & crudis humorib. inteſtinorum interioribus generati, qui cum fuerunt in gracilibus & longioribus inteſtinis generati, dicũtur lumbrici, quia longi, *vt dicit Conſtantinus*. Si vero in inferioribus & groſſioribus ſunt nutriti, aſcarides dicuntur & cucurbini, hi ſecundum diuerſas materias ex quibus fiunt diuerſas habent ſpecies & figuras. Nam ex ſalſo phlegmate fiunt vermiculi longi, graciles & acuti. Nam calor illius phlegmatis, qui habet motum à centro vſque ad circumferentiam, protrahit materiam vermis in longum. Siccitas vero cum habeat motum ad cẽtrum, & non poſſit materiam dilatare, conſtringit & coarctat eandem in rotundum, & ideo vermiculi ſic generati, longi ſunt & rotundi. Ex phlegmate vero dulci fiunt vermes longi & lati, longi quidem ratione caloris, quia calor prolongat: lati vero quia humor ſe diuidit & dilatat. Ex phlegmate vero aceroſo, quod frigidum eſt & ſiccum curti & rotundi, quia vtraque qualitas cum habeat motum ad centrum, repugnat latitudini & longitudini. Ex phlegmate vero naturali cum ſit frigidum & humidum, fiunt breues & lati: breues quidem ex frigiditate, lati vero ex humore, & iſti dicuntur aſcarides vel cucurbini, quia ſemini cucurbitæ aſſimilãtur. Ex vitreo phlegmate, præ nimia frigiditate nihil viuificatur. Hi vermes grauiſſimas inferunt corruptiones. Febris

adeſt.

adeſt, pruritus narium, ſtridor dentium, abominatio cibi, ſtupor & alienatio mentis, clamor in ſomno, tremor corporis, emiſſio linguæ & maſticatio, cum nihil habeant inter dentes, & iſta omnia accidunt propter colligantiam inteſtinorum ad inſtrumenta ſenſuum & ad maxillas. Oportet ergo *vt dicit Conſtantinus*, vt citius eiiciantur alioquin corpus ab eis conſumitur & membra remolliuntur, nec expelluntur, niſi moriantur. Dum enim viui ſunt cum inteſtinis inuiſcati, de facili non exeunt, ſed mortui abhorrente natura eiiciuntur, aliquando tamen exeunt, ſed quaſi mortui & ſtatim moriuntur, cum rebus enim amaris occiduntur, ſicut abſynthio & huiuſmodi, quæ omnia in eodem capite *recitat Conſtantinus*. Debent autem omnia talia amara dari cum melle vel lacte, vel cum aliquo dulci, dulcia enim vermes diligunt, quæ cum ſibi incorporant recipiendo amaritudinem ſe occidũt, ibi enim latitat hamus ſub eſca, quando matrix vel veſica patitur & inteſtina propter colligantiam patiuntur, nam collo veſicæ opilato, retenta vrina, veſica diſtẽditur, qua diſtenſa, inteſtinum quod ſibi adiacet comprimitur, & ad fæcis expulſionem impeditur, & incluſa ventoſitate cholerica paſſio generatur. Hæc paſſio generatur, *vt dicit Conſtantinus*, in vno inteſtino quod vocatur κῶλον, id eſt in dextra parte ventris inferioris circumcingens, ſicut zona vſque in partem ſiniſtram. Cauſa autem huius paſſionis eſt ſeptiformis, *vt dicit idem*. Prima eſt calor igneus & cholericus febribus intermixtus, deſiccans fecis humiditatem, & indurans & exire non permittens. Secunda cauſa eſt cibi ſicci & ſtiptici groſſities, egeſtionem exire prohibẽs. Tertia eſt phlegmatis viſcoſitas vias egeſtionis concludens. Quarta eſt groſſa ventoſitas cum viſcoſis humoribus ſe immiſcens & deſcendens. Quinta eſt cauſa apoſtema cum inteſtino naſcens, ſubſtantiam fæculentam exire libere prohibẽs. Sexta multitudo aſcaridum & lumbricorum mortuorum & inuiſcatorum, in hoc inteſtino exire non valens. Septima eſt inteſtini inſenſibilitas, nocumentum fecis non ſentiens nec expellens. Hæc paſſio quacunque de cauſa generata, dira infert corpori tormenta. Vnde generalia & propria habent accidentia: adeſt enim generaliter vomitus, abominatio, tortura & dolor intolerabilis, ex parte illa ventris conſtipatio,

patio, & ſi eſt ex calida cauſa, venter videtur acubus pungi, nam & patiens cito moritur ſi non habet remedium. Si ex frigida eſt, tunc nimia ſentitur grauitas, lentus tamen eſt dolor & in vno loco, ſi vero eſt ex ventoſitate, dolor eſt extenſiuus & immutat locum cum gurgulatione & inflatione. Si eſt ex apoſtemate, ſentitur calor, dolor adeſt febris cum ſiti & aſperitate linguæ. Si ex lumbricis tortura ſequitur & dolor & abominatio. Aliquando per os eos eiiciunt, vomunt & breuiter morbus eſt peſtifer & mortalis cito interficiēs niſi efficaciter ſuccurratur. Primo igitur ſunt cauſæ morbi mitigādæ diſſoluendæ & deſtruendæ per balneationes, calefactiones, diſſolutiuas & liquefactiuas vnctiones, vt eſt anaciſon, irilion & huiuſmodi. Si vero per mitigatiuas non ceſſauerit dolor, tunc ad fortiores procedendum eſt medicinas diſſolutiuas, purgatiuas, *ſicut in Viatico continetur*. Huic paſſioni cognata eſt iliaca ab ilion inteſtino dicta. Et eſt inteſtinum gracile & longum inuoluens circumquaque alia inteſtina, & eſt carne diſcoopertum, vnde valde eſt ſenſibile. Vnde & hæc paſſio vocatur vna de peracutis *ſecundum Galenum*, quia vno die vel duobus interficit, & ideo periculoſior quam ipſa cholerica, conſimili tamen modo curatur, ex conſimilibus enim fere cauſis generatur, ſed maxime ex apoſtemate, *Vt dicit Conſtantin.*

Cap. XLIX.

De Dyſenteria.

ALiquando etiam patitur venter ex ciborum & humorum lubricitate & acumine, vt in dyſenteria, lienteria & diarrhœa. Et hæc inter ſe differunt, *Vt dicit Conſtantinus & Plato*. Dyſenteria eſt fluxus ventris cum excoriatione inteſtini & ſanguinolenta egeſtione, & dicitur à deſcindendo, quia in ea inſcinduntur inteſtina, & fit ex cholera naturali vel innaturali, inteſtina corrodente & excoriante. Quandoq; etiam fit ex phlegmate ſalſo, & quandoque ex melancholia aduſta. Quandoq; ex vitio epatis, & dicitur epatica. Quandoque ex debilitate contentiuæ virtutis, ſanguinem retinere non valentis. Quandoque ex nimia ſanguinis abundantia, maxime in detruncatis. Sanguis enim conſuetus tranſmittitur ad nutrimētum membri,

bri, quando abſciſſum eſt membrum, cum non inuenit membrum quod nutriat, ſuperabundantiam in epate generat, & per incontinentiam emittitur, & dicitur propriè dyſenteria. Fit etiam ſæpe vitio inteſtinorum, & tunc ſunt tres ſpecies. In prima reſoluitur inteſtinorum vnctuoſitas, & apparet egeſtio, ſicut lotura carnis pinguis. In ſecũda villi ſtomachi abraduntur & apparent quaſi raſuræ pergameni. In tertia per fruſtula emittuntur inteſtina, & tunc apparent carnoſæ & neruoſæ & arterioſæ reſolutiones. Prima igitur ſpecies bene curatur, ſecunda vix, tertia nunquam. Similiter epatica vix curatur. Dyſenteriæ igitur ſigna ſunt, ſanguinolenta egeſtio, torſio ventris, dolor pungitiuus. Quandoq; igitur fit excoriatio inteſtinorum ſuperiorum: quandoque mediorum: quandoq; inferiorum. Et ſecundum hoc variatur dolor nunc in ventre ſupremo, nunc circa vmbilicum, nunc in infimo. Secundum igitur cauſarum diuerſarum genera diuerſificari ſolet etiam medicina, primò igitur ſolet mundificari humor peccans, deinde fluxus intercipi, & hoc tam ſyrupis quam electuariis, tam emplaſtris, quam vnguentis ſtipticis & conſtrictiuis. Interior vero medicina iuuat efficacius, quando in ſuperioribus inteſtinis eſt materia. Exterior vero plus adiuuat inferiora, ſtiptica igitur & cõſtrictiua debet eſſe tam medicina quam diœta.

CAP. L.

De Lienteria.

Lienteria eſt fluxus ventris cum indigeſti cibi & potus emiſſione, quando nulla fit immutatio circa cibum, ſed ſicut accipitur ita emittitur. Quod contingit aliquando ex villorum ſtomachi abraſione, vnde ſtomachus non valet cibum retinere, quando fit ex viſcoſa & phlegmatica humoroſitate, villis ſtomachi & inteſtinorum adhærente: aliquando ex apoſtemate, quia tunc ex cibis plus grauatur ſtomachus. Et ideo ſenſu naturæ mouetur ſtomachus ad expellenda cibaria antequam digerantur. Curetur hæc infirmitas ſicut ſupradicta. Diarrhœa eſt fluxus ventris ſimplex cum cibi digeſti emiſſione, abſque ſanguinea egeſtione. Fit autem aliquãdo ex ciborum multitudine & eorum liquiditate & acumine. Aliquando ex cholera peccante in

quan

quantitate potius quam in qualitate, quia ſi qualitati de peccaret, potius induceret dyſenteriam quam diarrhœam: Quandoque fit ex fluxu humoris ad inteſtina à capite defluentis, & ea vel mordicantis vel lubricantis, & tunc emittit patiens ſpumas & ampullas iuxta *illud Hippocratis*, quibus ſpumoſæ egeſtiones in diarrhœa apparent, his à capite phlegma defluit. Hic fluxus curatur per diætæ tenuitatem, cum multitudo ciborum eſt in cauſa. Si ex acumine dentur refrigeratiua & humectatiua. Si ex fluxu humorum à capite dentur rheumatis reſtrictiua. Et hæc de paſſionibus ventris iam dicta ſufficiant.

Cap. LI.

De Hydropiſi.

HYdropiſis eſt error digeſtiuę virtutis, epatis tumorem membrorum generans, *Vt dicit Conſtantinus*. Dum enim virtus digeſtiua debilitatur in epate, ſuperfluitates multæ generantur in corpore, quæ vigore virtutis expulſiuæ exterius tranſmiſſæ, membrorum inflationem generant. Fit autem tribus de cauſis generaliter. Ex retentione ſuperfluitatum præter naturam. Ex fluxu humiditatis prętet naturam. Ex principali diſtemperantia qualitatum ipſius epatis. Dum enim ſuperfluitates præter naturam retinentur, vt menſtrua, hæmorroide, & huiuſmodi ex earum retentione opprimuntur virtutes, ſuperfluitates generantur ex quibus membrorum inflatio ſequitur. Ex fluxu vero humiditatis præter naturam diſſoluuntur ſpiritus, debilitantur virtutes, ſuperfluitates ex indigeſtione ſuperuenientes inflationem membrorum efficiũt. Ex qualitatum diſtemperantia errat virtus digeſtiua in epate quadrupliciter, ſecundum quatuor qualitatũ cõiunctionem, & ſic fiunt 4 ſpecies hydropiſis ſecũdum exceſſum quatuor qualitatum. Prima eſt leucophlegma ex diſtemperantia frigiditatis & humiditatis. Et dicitur ab albo phlegmate, λευκὸς autem album dicitur. Secunda eſt hypoſarca vel anaſarca ex diſtemperantia frigiditatis & ſiccitatis. Tertia ſpecies eſt achites ex diſtemperantia caliditatis & humiditatis. Quarta ſpecies eſt tympanites ex diſtemperantia caliditatis & ſiccitatis. Fiunt autem hoc modo dum humiditas

itas & frigiditas in epate diſtemperantur, virtus digeſtiua debilitatur, qua debilitata, ſuperflua generantur, quæ virtus expulſiua tranſmittit ad exteriora, vnde vehemẽs accidit inflatio, frigiditate & ſiccitate diſtemperata in epate. Similiter virtus digeſtiua diſtemperatur & debilitatur & aliquantulum expulſiua, & ideo ſuperflua non emittit ad cutis exteriora, ſed ſub carne retinentur, & ideo hæc ſpecies dicitur hypoſarca, id eſt, ſub carne vel iuxta carnem. Ex diſtemperantia autem caloris & humiditatis per diſſolutionem ſpirituum debilitatur vtraq;, ſcilicet virtus digeſtiua & expulſiua, vnde ſuperflua per totum corpus non expelluntur, ſed inter ventrem & ſiphac tantummodo retinentur. Et hæc ſpecies dicitur aſchides, quia venter eorum percuſſus, reſonat ſicut vter. Aſchis enim vter dicitur. Caliditate & ſiccitate diſtemperatis ſpiritus diſſoluuntur, & ſic debilitata vtraque virtute ſuperflua ex indigeſtione ſurgentia per calidum & ſiccum in groſſam fumoſitatem reſoluuntur, quæ non expelluntur per totum corpus ſed circa ventrem retinentur. Et hæc ſpecies tympanites dicitur, quia ad modum tympani ſonat venter. In prima igitur ſpecie inflatio eſt per totũ corpus, ſuperficies alba & mollis, digitus carni impreſſus ſignum foraminis facit & paulatim in ſe poſtea redit. Vrina eſt diſcolorata, alba & ſpiſſa. In ſecunda ſpecie nõ eſt tanta inflatio, ſed fœtet eorũ caro, vrina eſt diſcolorata & tenuis. In tertia ſpecie eſt venter inflatus, & ſonat percuſſus ſicut vter, vrina rubea & ſpiſſa. In quarta ſpecie extenditur venter & ſonat ſicut tympanum, vrina eſt colorata & tenuis, collum & extrema efficiuntur gracilia, & nares acutæ, oculi concaui & rotundi. Duæ primæ ſpecies poſſunt curari ante confirmationem. Duæ ſecundæ ante confirmationem vix curantur, poſtea vero nunquam. Hydropicus ergo eſt corpore tumidus, mollis, grauis & ponderoſus & ſitibundus, qui quanto plus bibit, tanto plus ſitit, & qui quanto plus bibit, tanto plus paulatim deficit, & amplius inturgeſcit. Talibus quidem diuerſimode patientibus, diuerſimoda exhibetur medicina. Eis tamen valent ventoſitatis extenuatiua, humoris intercutanei conſumptiua & virtutis digeſtiua in epate confortatiua. *De quibus omnibus ſe expedit in Viatico Conſtantinus.*

CAP.

CAP. LII.

De Ictericia.

ICtericia ſiue aurigo eſt cutis defœtatio abſq; ipſius inæqualitate. Et dicitur in Platone, quod tres ſunt ſpecies ictericiæ, crocea ex cholera naturali, viridis & nigra. Prima vocatur aurigo, quia citrinum efficit hominem admodum auri. Alia vocatur peganitis, id eſt, viridis. Ex cholera enim praxiua viridicantur. Tertia melanchiton, id eſt, nigra, quia ex cholera nigra gignitur & aduſta. Fit autem ex feruore & ebullitione ſanguinis in choleram trãſeuntis, ex calore ſuperabundante & ſanguinem inficiẽte, vnde defertur cum ſanguine ad cutis ſuperficiem, & ipſam inficit & immutat. Aliquando fit ex opilatione ſuperioris vel inferioris pori ciſtis fellis. Vnde cholera redundat ad epar & ſanguinem inficit. Aliquando fit ex apoſtemate vel febre continua ſanguinem immutante & adurente. Aliquando ex corruptione aeris vel cibi vel potus corrupti, vel ex morſu & punctura reptilis venenoſi. His modis ſanguis inficitur & ad nutrimentum membrorum tranſmiſſus, ea ſecũdum ſuam infectionem inficit & corrumpit. Ictericiam igitur maxime calidam hæc concomitantur, totius corporis infectio, dextræ partis calefactio, ſitis, oris amaritudo, dolor frontis, tinnitus aurium, vrina colorata, cuius ſpuma eſt crocea, viridis vel nigra. Omnia quæ de corpore emittuntur prædicto colore inficiuntur, ex opilatione ſuperiori cauſata immutat omnia inferiora, ita vt omnia ſint ſicut valde tincta. E conuerſo autem eſt ſi ex inferiori, omnia ſuperiora ſunt magis tincta & inferiora minus. Si autem fuerit ex febre & ex vi naturæ poſt 7 diem in aliquo die critico cum diminutione febris & alleuiatione patientis & ſymptomatis remiſſione bonum protendit. Talis coloratio ſignat materiam febris tunc purgari. Si autem fuerit vi ſymptomatis, ſicut ſolet accidere ante 7 diem periculum prætendit. Signat enim materiam petere ſuperiora vel propter ſui multitudinem vel propter ſui fumoſitatem & acumen, *ſicut expreſſe dicit Galenus ſuper aphoriſ.* Solet itaque talis paſſio curari per ſanguinis minutionem, per infrigidantium & alterantium appoſitionem, maxime ſuper regionem epatis, quibus potiſſime inficitur ipſe ſanguis, ſicut in

it in ſuo fonte. Dantur itaque interius & in diæta & in medicina ea, quæ reprimunt calorem, mundificant ſanguinem, & alterant malam ipſam ſanguinis diſpoſitionē. Et ſi fuerit ex opilatione, dantur ea quæ ſunt diureticæ virtutis & apertiuæ non tamen nimis calidæ, *vt patet in Viat. Conſtant.*

Cap. LIII.

De Hæmorrhoide.

HEmorrhoidæ ſunt quinque venæ exeuntes in ano, ex quibus diuerſæ paſſiones fiunt, ſcil. inflatio, retentio, fluxus. Quandoq; aūt ſuperfluitates vi naturę tranſmittūtur ad partes & ruptis venis illis, emittūtur, & corpus a diuerſis ægritudinib. liberatur. Sed ſi fuerit fluxus immoderatus, variæ efficiūtur paſſiones. Quando vero ꝓpter conſuetudinē retinentur, maximæ ægritudines conſequūtur, vt hydropiſis, phthiſis, mania, & melancholia, &c. Inflantur autem hoc modo ſuperfluitates ſpiſſæ & fœculentæ ad venarum ora deſcendentes ea inſpiſſant & ingroſſant, vnde fit inflatio. Aliquando orificia venarum ex intenſa ſiccitate coarctantur & inſpiſſantur. Quandoque præ nimio fluxu vruntur à chirurgicis & cicatrizantur, & tunc aut vix aut nunquam aperiuntur. Aliquando ex ſanguinis ſpiſſitudine venarum capita opilantur. Aliquando ex nimio ſanguinis acumine & liquiditate plus debito aperiuntur. Retentionem nimiam hæc conſequuntur, grauedō capitis, pallor faciei, liuiditas, ponderoſitas renum & coxarum diſpoſitio ad hydropiſim, & ad phthiſim. Nimium fluxum ſequitur debilitas & extenuatio corporis, mutatio coloris, dolor & torſio inferioris partis corporis, & ſi fuerit continuus, nimis immoderatus, peſſimas inde generat paſſiones. Si vero nimis fluant orificia venarum, reſtringantur reſtrictiuis medicinis, paulatim tamen maxime ſi fuerit morbus inueteratus, ne ſanguis ſubito repercuſſus ad aliquod membrum refundatur & peior morbus generetur. Vnde *Hippocr.* hæmorrhoidas ſananti antiquas, ſi non vna relicta fuerit periculum erit, ſi vero nimis clauduntur, apertiuis & rarefactiuis aperiantur.

Digitized by Google

Cap. LIIII.

De dolore renum.

Dolor renum à Græcis *νεφρῖτις* dicitur, qui dolor affinitatem habet cum colica paſſione. Differunt tamen, quia dolor colicorũ mutabilis eſt & inſtabilis, quotidie enim mutatur de vno latere ad aliud latus, nephriticorum dolor ſtabilis eſt. Patiuntur autem lumbi ſiue renes aliquando ex tumore, aliquando ex humorum repletione, aliquando ex ventoſitate, aliquando ex lapide, omnia iſta grauiſſimum inferunt dolorem, maxime ſi fuerit calor in cauſa. Cuius ſignum eſt vrina incenſa, & dolor acutus & pungitiuus. Si vero frigiditas fuerit in cauſa, cruda erit vrina, & lentus dolor. Lapis & arenulæ & aliæ ſuperfluitates diuerſæ in renibus generantur ſæpe, & hoc præcipue ex potu aquæ limoſæ & groſſa diæta. Ex his enim fiunt opilationes in renibus vel veſica, & quandoque in eſſentiam lapidis vel arenularum per intenſi caloris actionem tranſmutantur. Habentes lapides, concomitantur multa incommoda, ſcil. difficultas vrinandi, colica. Ex huiuſmodi enim opilatione lapidis, opilantur viæ vrinales. Aliquando in parte, & fit ſtranguria, quando quis cum difficultate & guttatim mingit. Aliquando ex toto & tunc omnino denegatur, & diſſuria dicitur. Ex humoribus enim viſcoſis in renibus & in veſica coagulatis, fit calculus. In iuuenibus præcipue fit in renibus, in pueris autem in veſica, quia collum veſicę in eis eſt ſtrictum, prohibens vrinam exire, vnde lapis generatur, *vt dicit Conſtan.* In pueris etiam vrina eſt magis groſſa, ex viſcoſa diæta. Res autem viſcoſa magis eſt habilis ad coagulationem & conglutinationem, & ideo ſæpe in paruulis generatur. Cognoſcitur autem quando lapis eſt in renibus vel materia lapidis per dormitationem pedis & coxæ dextræ partis. Si in dextro rene ſit cauſa. Siniſtræ vero ſi in ſiniſtro. Si vero fuerit in veſica dolor aut pectinem & periconeon circa ſentitur. Præterea arenulæ venientes à renibus ſunt rubeæ. A veſica vero albæ. Lapis autem generatus ab humoribus viſcoſis, diſſoluitur facilius & educitur. Ex arenulis vero difficilius ſoluitur & curatur. In mulieribus autem rarius generatur lapis quam in maſculis, propter meatus largiores, & propter debi-

debilitatem caloris deſiccantis humores & putrificantis, & propter purgationes frequentiores. Multa enim ſuperflua ab eis per menſtrua educuntur. Sic infirmi ſunt purgandi in calidis & apertiuis, ſæpius balneandi, cibariis digeſtibilibus reficiēdi, potibus & medicinis diureticis, apertiuis & mundificatiuis refouendi & aſſuefaciendi, & aliquando arti chirurgicæ dimittendi, maxime pueri, ſecundo adoleſcentes. In ſenectute vero inciſio periculoſa eſt; quia vltra 40. annum hæc paſſio non curatur, *vt dicitur in aphoriſ.* Quicunque nephritici vltra 40. annum non ſanantur, etiam accidit inuoluntaria vrinæ emiſſio, quæ diamnes vel diabetica paſſio vocatur. Et hæc accidit, *ſecundum Conſtan.* propter defectum contentiuæ virtutis. Multa n. & fortis fit attractio humoris ad renes, & multa fit emiſſio ſuperfluitatis ad veſicam, quam ferre non ſuſtinens, à ſe reiicit per vrinam. Aliquando etiam accidit ex molliтione neruorum, & relaxatione lacertorum in collo veſicæ. Quandoq; accidit propter grauitatem ſomni & multitudinem humoris, vt patet in pueris ignorantibus, & lectulo vrinantibus, & bibulis ebrioſis. Proprie enim proprium eſt ſuſtinentibus hanc paſſionem, quod ſemper ſitiunt; & vix etiam aqua ſatiari poſſunt, *vt dicit Conſtant.* vnde ſicut eam bibunt, ſic eam ſtatim mingunt. Aliquando fit ex humore ſubito meatus vrinales conſtringente, & contentam ibi humiditatem vi oppreſſionis educendo. Iſtam turpem infirmitatem patientibus neceſſaria ſunt repræſſiua, caloris & ſtiptica confortatiua, caloris renum extinctiua, & neruorum emollitorum ad ſtatum debitum reuocatiua. Hęc fit per potiones & electuaria, per cataplaſmationes & vnguenta. Cauere tamen debet prudens medicus, ne apponat in hoc caſu nimis humida, quia plus remolliendo læderent, nec etiam nimis ſicca, quia calorem acuerent. Sed modo iſta, modo illa, vt ex frigidis locus patiens humectetur & infrigidetur. Ex ſiccis vero coarctetur humiditas, & membrum patiens confortetur. Super omnia diæta ſit temperata, quia calida nimis nocent renibus & lumbis. Nimis etiam frigida digeſtiuam virtutem retardant in ſubſtantia & concauitate epatis. Et conſilium eſt dare in talibus temperata & compoſita, quia talis ſolet eſſe materia atque cauſa.

Cap. LV.

De Hernia.

HErnia dicitur pellicula ventris, ſcili. ſiphat, crepatura. Siphat enim quædam pellicula eſt, quæ membrorum nutritiuorum à generatiuis eſt diuiſiua, ſicut diaphragma dicitur pellicula, quæ inter ſpiritualia membra & nutribilia eſt interpoſita. Quando igitur contingit ſiphat, vel per diſcontinuationem, vel per diſtentationem rumpi, vel etiam per calorem diſſoluentem, vel humiditatem relaxantem remolliri, etiam contingit inteſtina inferius labi, & in oſſeum teſticulorum ſcil. folliculum non ſine dolore recolligi & diffundi. Fit autem iſta diuiſio vel relaxatio, aliquando à cauſa extrinſeca, ſcil. à nimia corporis exercitatione, vt in lucta & palæſtra. Aliquando ex concuſſione vel ex caſu & huiuſmodi. Aliquando ex nimia membrorum ſuperiorum diſtenſione & conatu, ſicut ex nimio cantu, clamore & huiuſmodi. Aliquando ex cauſa intrinſeca, ſicut ex nimia caloris intenſione, & humorum calidorum acumine ipſam pelliculam diuidente & incidente. Quandoque ex nimia humiditate, neruos & lacertos relaxante. Quocunq; autem modo accidat, in principio facilius curari poteſt, & præcipue in iuuene. Si vero magna fuerit & inueterata & cum ruptura nerui, vix vel nunquam conſolidatur & difficile curatur, *vt dicit Conſtant.* Solet autem curari hernia per diætam & medicinam, & aliquando per inciſionem & chirurgiam. Talibus igitur, *dicunt autores*, valere ſtiptica & conſolidatiua, & in cibo & in medicina, ſicut electuaria intus ſumpta, & etiam fomentationes & balnea exterius, addita pariter & vnguenta. Super omnia dicitur valere tenuitas diætæ & continentia maxime à coitu, & etiam omni motu. Super omnia etiam à ventoſis & inflatiuis talibus eſt cauendum. *Quia vt dicit commentator*: Ventoſitas maxime nocet hernioſis.

Cap. LVI.

De Artetica.

ARtetica eſt dolor & paſſio articulorum cum inflatione & dolore. Quæ cum ſit in articulis manuum, chiragra

ragra dicitur. In articulis vero pedum podagra, inſcia dicitur ſciatica. Habet autem fieri ex ſanguine cholerico & humore phlegmatico. Frequentius vero fit ex cauſa rheumatica. Sanguis cognoſcitur eſſe in cauſa ex rubore loci & calore, ex eminentia venarum partis patientis & totius corporis, ex diæta calida præcedente & humida, ex ætate & regione ſimili, ex eo ꝙ maxime mouetur in vere. Cholericus humor cognoſcitur eſſe in cauſa ex dolore vehementiſſimo, & neruorum tenſione & ariditate, ac calore, & partis inflatione ex colore rubeo cum croceo intermixto, & maxime mouetur in æſtate, & magis ex diæta calida & ſicca, & in regione conſimili. Sæpe etiam emittuntur multæ cholericæ ſuperfluitates per vomitum & ſeceſſum, calida obſunt, frigida proſunt. Phlegma etiã cognoſcitur eſſe in cauſa ex phlegmatica habitudine, regione, diæta, ætate conſimili, ex inflatione loci, ex dolore vehementi, rubore modico vel nullo. De rheumatica cauſa cognoſcitur ex grauedine capitis, & humorum motu, titillatio & fluxus per nucham & ſpatulam ſentitur. Peſſima eſt hæc infirmitas, quia articulos & neruos digitorum, manuum & pedum contrahit, ſubſtantialem humorem in manibus detrahit & conſumit, & aridas eas faciens, clauſas reddit, impotentes ad operandum eas efficere conſueuit, nodoſis gibboſitatibus digitorum iuncturas deformes facit. Hæc infirmitas cito curetur, quia ſi fuerit inueterata vix curatur, maxime, quando in duram conuertitur duriciam & nodoſam. Materia itaque peccans debet primo purgari congrua medicina, ſubtrahi debet ſanguis & minui, ſi ſanguis eſt in cauſa, calor etiã debet repercuti frigidis. Quandoque eſt cauſa humor frigidus, & tunc debet fomentari calidis emplaſtris & vnguentis. A cibis groſſis abſtinendum eſt, & præcipue ab inflatiuis, nam ventoſitas ſæpe aggrauat morbum iſtum.

CAP. LVII.

De Gutta ſciatica.

GVtta ſciatica dicitur dolor, qui naſcitur ex humoribus deſcendentibus in neruum groſſum, qui eſt inter lacertos groſſos coxæ ſiue hanchæ, *vt dicit Conſtantinus.*

Sæpe autem fit ex viſcoſis humoribus in concauitate hanchæ ſe coadunantibus. Quandoque ex humoribus ſanguinolentis cum cholera rubea intermixtis. Et hæc omnia cauſa ſunt ſæpius doloris, qui dolor deſcendit in crura vſque ad calcaneum, & etiam vſque ad paruum digitum pedis, cuius ratio eſt, *vt dicit Conſt.* Quia à ſcia per medium coxæ & tibiæ dirigitur neruus ad cauillam pedis exteriorem, & deinde vſque ad paruum pedis digitum, & iſta eſt cauſa, quare in paſſionibus ſciæ dolor extenditur vſque ad illum digitum. Inde eſt, quod qui habent calculum in renibus, ſentiunt eodem loco pedis formicationem & dormitationem propter nerui opilationem. Vnde non poſſunt ſpiritus debito modo currere ad illum locum. Dolor autem quandoque eſt in vna parte, quandoque in vtraq;, ſed peior eſt in ſiniſtra, quam quando eſt in dextera. Cuius ratio eſt, quia in dextera parte maior eſt calor, qui materiam ibi collectam facilius digerit & diſſoluit, quam in ſiniſtra, vbi eſt minor calor, & materia eſt magis compacta in hac paſſione minor eſt dolor, pulſatio, punctura & ardor maxime in iuuenibus calidæ complexionis, maxime quando calor eſt in cauſa. Et valet in illo caſu minutio ſanguinis in ſophena vena ſcilicet, quæ eſt ſub cauilla. Patiens itaque eſt purgandus & ſanandus, ſicut in artetica. Cauere autem debet omnis ſciaticus, ſicut & arteticus à nimia plenitudine cibi & potus, & præcipue à coitu, quia maxime acuit rheuma, & impedit digeſtionẽ propter ſpirituum & puri ſanguinis deperditionem, *vt dicit Conſtant.* Purgetur itaque primo corpus interius, & tunc localia ponantur exterius, aliter enim parum prodeſt medicina exterius, niſi materia, quæ morbi eſt cauſa prius intrinſecus minuatur, *vt dicit Conſtant. Dyoſcorides quoque dicit:* Multum prodeſt ſciaticis, ſi fomentatus fuerit locus doloris cũ calido fimo bouis, potenter enim deſiccat, maxime, ſi cum galbano & thure & aceto fuerit reſolutus.

Cap. LVIII.

De Podagra.

Podagra, *ſecundum Conſtantinum*, eſt dolor pedum, & maxime calcanei atq; plantæ cum diſtenſione nerui

atque

Digitized by Google

atque pulſatione. Naſcitur autem ex malis humoribus ad calcaneum deſcendentibus. Qui ſi fuerint frigidi & groſſi, nimia fit extenſio atque tumor, ſed non multum pungitiuus dolor, nec poteſt tamen magnus fieri tumor, quia pedes ſpoliati ſunt, & denudati à carne. & ideo non poſſunt multū tumeſcere. Tumor enim naſcitur in carnoſis membris. Hæc paſſio naſcitur in ſuauem vitam ducentibus & quietam, qui parum ſe exercitant, qui à ſuperfluis humoribus corpora non emundant, maxime cum multum comedant atque bibant. Ex talibus enim generantur ſuperflui húmores, qui rheumatizant ad pedes, & maxime quando ſunt debiles, ſuperfluam materiam expellere non valentes. Et maxime hoc accidit ex nimio coitū, totam enim cōcatenationem corporis coitus ipſe mouet, *Vt dicit Conſtantinus*, & calefacit, & ideo mouet humores & laxat neruos & rumpit. Vnde accidit, quod eunuchi non podagrizant, quia non coeunt. Similiter nec pueri, nec mulieres niſi raro, & hoc, quia menſtruis expurgantur. *Vnde Hippocrates, muliéres non podagrizant, niſi forte mēſtrua defecerint.* Hæc infirmitas adueniens iuuenibus in vere, in 40. diebus curatur, ſed ſi in autumno aduenerit, & durauerit vſque ad hyemem difficile erit eam curare, *Vt dicitur in aphor. Cuius rationem reddit commentator ſecundum iudicium Aſtrologia ſic*: prima, inquit, ætas lunæ calida eſt & humida, ſecunda eſt calida & ſicca, tertia frigida & ſicca, quarta frigida & humida. In prima itaque ætate per caliditatem diſſoluitur materia, per humiditatem diffunditur. In ſecunda ætate & quarta conſeruatur ipſa materia. In prima autem ætate lunationis ſequentis perfecte digeritur. Vnde in ſecunda ætate lunationis calidæ & ſiccæ ex toto materia cōſumitur, & infra 6. ſeptimanas, quæ ſunt 40. dies plena fit curatio, maxime in æſtate. In autumno autem & in hyeme materia eſt nimis compacta & inobediens digeſtioni. Materia igitur huius paſſionis primo purgetur, deinde frigidis exterius in principio repercutiatur, non enim ſunt calida & diſſolutiua proponenda in principio, cum ſit cauſa rheumatica, & ſi materia ſit frigida, ne rheuma plus irritetur, & ideo vtendum eſt in principio repercuſſiuis fortioribus in cauſa calida, & remiſſioribus in frigida, ne forte materia induteſcat, deinde apponentur

ſuffumigationes, fomenta & vnctiones calidæ vel frigidæ, prout materia tunc requirit. Tenui diæta & temperata patiens vtatur. A coitu ſuper omnia caueatur, leue & mediocre exercitium iniungatur.

Cap. LIX.

De Apoſtemate.

APoſtema eſt ſuperfluorum humorum in membro aliquo collectio, putrefactionẽ faciens & tumorem, *vt dicit Conſtantinus.* Contingit autem membrum apoſtemari aliquando ex cauſa exteriori, *vt dicit Conſtantinus*, ſicut ex percuſſione, vulnere, caſu, fractura & concuſſione. Ab omnibus enim talibus mouentur humores, & ad locum ſæpe confluunt patientem, qui mutuo ſe conculcantes calefiunt & putreſcunt. Aliquando autem ab interiori, ſcilicet ex abundantia humorum corruptorum, qui ſæpe confluunt ad locum aliquem & concurrunt. Et hoc dupliciter fit, quia aliquando ex adunatione materiæ in proprio membro, aliquando ex fluxu materiæ de vno membro ad aliud. Et talis fluxus plures ſunt cauſæ, *ſicut dicit Conſtantinus*, prima eſt fortitudo membri expellentis, quia quædam membra principalia & nobilia exonerant ſe à ſuperfluis, ſicut cerebrum ab humore phlegmatico ſe exonerat atque fumo. Secunda cauſa eſt debilitas membri recipientis, membra enim debilia recipiunt ſuperfluitates à ſuperioribus fortioribus deſcendentes, ſicut cutis, caro, &c. Tertia cauſa eſt multitudo humorum, qui cum ſint ſuperflui in maiorib. venis, refunduntur ad minores, membrorum conſimiliũ eſſentiam ſubintrantes, & quod ſuperfluit ad nutrimentũ, fluit ad membrum, & clauditur principalis via, & facit apoſtema. Quarta eſt largitas meatuũ, per quos facile fluunt humores de membro ad membrum. Quinta cauſa eſt liquiditas humorum & ſubtilitas, qui de facili motu facilius diffundũtur, & diffuſi in aliquo membro recolliguntur, & ibi arctitudine membri coarctati conculcantur, & ad putredinem diſponuntur. Sexta cauſa eſt ſuppoſitio membrorum, naturaliter inferiora membra recipiunt ſuperfluitates ſuperiorum membrorum, ſicut membra capitis deponunt ſuas ſuperfluitates, quandoque ad lacertos & venas gutturis, & fit ſquinantia; quandoque

Digitized by Google

doque ad membra pectoris & fit peripneumonia & pleureſis, & ſic de aliis. Fit autẽ apoſtema hoc modo, dum humores quantitatiue peccãtes & à calore conſumi vel à virtute expelli non valentes, recepti in concauitatibus membrorum ebulliunt & putreſiunt, & ſicut paſta in furno poſita ab igne deſiccatur, in ſuperficie cruſtulam quandam recipit, ſub qua manet humor ita collectus per calorem ebullitionis, quandam cruſtulam facit, ſub qua latet humor putridus atque tumet, & talis tumor dicitur apoſtema. Et aliquando fit de ventoſitate & dicitur bubo, aliquãdo ex humore ſimplici ſicut ex ſanguine fit phlegmon: cuius ſigna ſunt rubor ex calore ſanguinis, durities propter multitudinem & calorem aquoſiora conſumentem, pulſus, id eſt, ſaltus propter ventoſitatem ſiue fumoſitatem impellentem, dolor propter extenſionem, calor propter calidam naturam, tumor propter materiæ multitudinem. Fit etiam ſic apoſtema ex ſimplici cholera rubea & dicitur eriſipila, id eſt, ſacer ignis per antiphraſin. Fit & aliud ex cholera pura, & corrodit membrum cui inſidet, & dicitur à medicis herpes eſtiomenus, quaſi ſeipſum corrodens. Fit conſimili modo apoſtema de phlegmate, & dicitur zimia ſiue palus, quia ſicut in palude eſt multum ſuperfluitatis & limoſitatis, ita in hoc apoſtemate, cui ſi impreſſeris digitum, cedit impreſſioni, quia per fluxibilitatem digito imprimenti cedit, & in medio foramen apparet quaſi ſignum foraminis, ſed poſtea remoto digito dum materia redit ad medium, totum illud iterum adimpletur. Iſtius apoſtematis ſunt ſigna albedo, quia materia eſt alba & mollities, quia materia liquida, & dolor lentus, quia materia frigiditate ſua minuit ſenſibilitatem. Contraria ſunt ſigna in apoſtemate de cholera rubea, quia calor eſt multus cum materia valde calida, rubea cum citrinitate, quia cholera non eſt rubea ſed crocea, magnitudo adeſt doloris & puncturæ quia materia eſt acuta. Ex melancholia fit apoſtema & ſi materia tota fuerit extra fit ſchiroſis, ſi partim intra vel partim extra fit apoſtema, quod dicitur cancer ad ſimilitudinem cancri, ſicut enim in cancro dorſum eminet, & brachia ſunt extenſa in laterib. ita in hoc apoſtemate quidam eſt tumor vice dorſi, ramuſculi vero humorum ſunt hinc inde expanſi vice brachio-

rum, paulatim etiam ſerpit corrodendo carnem, & neruos ſenſibiliter ad modum cācri. Vnde ſigna illius ſunt ingens duritia: quia cum materia ſit terreſtris & melancholica multum eſt compacta, color eſt liuidus, quia materia non eſt ex toto nigra, dolor eſt paucus aut nullus propter eius inſenſibilitatem: quia materia duas habet mortificatiuas qualitates, ſcilicet frigiditatem & ſiccitatem. Corrodit autem ſemper carnem ſanam, & corrumpit vſque ad radices neruorum, & etiam inficit ipſa oſſa quæ attingit, & ideo morbus iſte peſtifer eſt & duriſſimus ad curandum. Inter iſta autem corroſiua apoſtemata talis eſt ordo; quia noli me tangere cancroſum eſt apoſtema in facie & corrodit paulatim, ſed minus aliis. Cancer vero magis, adhuc magis lupus, maxime vero eriſipila, fiſtula vero non corrodit ſed putrefacit interius carnem, ſcilicet & neruos contrahit ad ſaniem, & quandoque corrumpendo neruos diſſoluit oſſa. Accidit etiam frequenter ex vulnere male cuſtodito, quando ſuppoſitum os ſanie inficitur. Vnde nutrimentum adueniens in ſaniem commutatur, ſicque rumpitur ſuperficies & fluit, aliquando autem conſolidatur, aliquando iterum rumpitur, & ſi fuerit multum inueterata, vix curatur. In circuitu autem vulneris ſæpius multa orificia inueniuntur & oriuntur. Habet enim fiſtula interius vulnus profundum, in ſuperficie vero anguſtum atque arctum. Cancer vero è conuerſo exterius multum poteſt, interius anguſtatur, & ideo difficilius eſt ad curandum. Aliquando naſcitur fiſtula ex rheumate ſiue vulnere præcedente: aliquando ex apoſtemate male curato & maxime, quando nimium humectatur, & fiunt diuerſa foramina, aquam diuerſi coloris emittentia, modo albam, modo citrinam, & ſi foramina in vno loco claudūtur, in alio naſcuntur. Sunt & alia apoſtemata quæ ex oppoſita materia generantur, vt patet in antrace quem *Conſtantinus* vocat carbunculum, quia vrit vt carbo. Fit autem de materia valde furioſa & venenoſa, & de materia compoſita, quod patet per lineas diuerſorum colorum. Habet enim virgulatam formam, & ſunt ibi quædam rubeæ lineæ ſanguineæ, & quædam croceæ & cholericæ, quædam ſubalbidę & phlegmaticæ, quędam liuidæ & melancholicæ, quædam flauæ à ſalſo phlegmate, & ſic de aliis humoribus innaturalibus. Signa autem

tem antracis ſunt dolor intollerabilis, arſura, & punctio in profundo, in capite apoſtematis puſtula quædam oritur ſiue veſica prætendens calorem atteſtantem humori dominanti. In coloratione autem virgulata forma diuerſis colorum lineis diſtincta, videtur etiam quaſi trahi ad fundum cum quodam filo adhærente ſuperficiei veſicæ in medio. Ad curationem itaque apoſtematum ſolent apponi in principio repercuſſiua, niſi materia fuerit furioſa & venenoſa, vt in eriſipila & antrace: nam in talibus non ſunt apponenda repercuſſiua, ſed potius mitigatiua, ne materia venenoſa repercutiatur ad interiora mem bra & maius inferat nocumentum, deinde quando apoſtema eſt in ſtatu ſolent apponi ſolutiua, remollitiua & maturatiua. Aperto vero apoſtemate ſiue rupto, & educta ſanie, inſiſtendum eſt mundificatiuis, tandem conſolidatiuis & bonæ carnis regeneratiuis. Ad alia apoſtemata quorum ſymptomata ſunt peiora ad fortiores medicinas procedēdum eſt, ſicut contra cancrum & fiſtulam & huiuſmodi. Ibi ſecundum materiam peccantem patiens primo interius eſt purgandus, deinde localibus remediis inſiſtendum, contra cancrum vero virtutis & carnis mortuę corroſiuis eſt vtendum, contra fiſtulam deſiccatiuis & conſumptiuis ac ſaniei mundificatiuis, quæ ſi non proſunt chirurgiæ committantur, tutius enim eſt vt aliqua particula corporis ſani corrupta vratur vel præcidatur, quam reliqua pars in poſterum corrumpatur. Contra apoſtemata vero venenoſa ſicut contra antracem cito & caute eſt remedium apponendum, quia cito interficiunt, niſi celerius ſuccurratur. Conſilium igitur eſt vt in principio, ſi aliud non impediat, fiat phlebotomia in eadem parte inproximiori fronte loci collectionis, minuere enim in parte oppoſita in tali caſu non eſt tutum, ne materia trahatur ad corpus, vel ad membrum nobile cum ſit venenoſa, tunc neceſſe eſt vt theriaca cum vino calido per os offeratur & ſuper locum doloris liniatur, quod ſi probata fuerit theriaca & verus fuerit antrax, materiam ſiccam & venenoſam extrahet, & ita deſiccabit quod poterit ipſam pulnerizare ad modum cineris, & tunc recens eſt apponenda ſæpius, donec rumpatur apoſtema, quo rupto non eſt timendum periculum. Idem facit vitellum oui cum ſale piſtatum & frequenter apoſtemati appoſitum,

dolo-

dolorem enim mitigat & apoſtema rumpit, *vt dicit commentator.*

Cap. LX.

De Vlcere.

VLcera dicũtur quædam veſiculæ, quę ex intercutaneo humore ſæpius in corpore vndique oriuntur, & vocantur, *à Conſtantino in fine Viatici* vlcera, eo quod in ſuperficie cutis acumine humoris faciunt ſolutionem continuitatis, quorum materia eſt ſubtilis humiditas ſanguinis vel cholerae ab interioribus ad exteriora vi naturæ vel ſymptomatis vſque ad exteriorem corporis ſuperficiem demandata: talia vlcera cutem defœdant, pruritum & titillationem in carne generant, cutem à carne eleuãt, & aliquando ſi continua ſunt, lepræ periculum præconizant. Qui ab eis liber eſſe deſiderat, interius purgari à ſuperfluis calidis & infectiuis humorib. non omittat, deinde balneis ſiccis & mediocriter conſumptiuis ſecundum qualitatem & quantitatem humoris carnem & cutem vlcerantis ſe exponat, à crapula & diœta nimis laxaſſe contineat, labori & exercitio ſe non ſubtrahat.

Cap. LXI.

De Puſtula.

PVſtulæ ſiue papulæ dicuntur quædam apoſtematicæ collectionis ſuperfluitates in exteriori corporis ſuperficie minutatim & particulariter generatæ natura ſibi ſuperflua & nociua ad exteriora corporis expellente, quæ ſępe à ſuperfluitate pabuli corporis & nutrimenti pullulant, & ideo merito ſapientes puſtulas ſiue papulas eas vocant, *vt dicit Remigius*, & ideo dicuntur puſtulæ, quia ſunt quædam paruæ veſicæ vel veſiculæ putredinis virulẽtæ & vrentis intrinſecus contentiuæ, *vt dicit Iſidorus & etiam Conſtan.* Dicuntur etiam puſtulæ variolæ in paruulis, & etiam aliquando in adultis. In paruulis autem tales puſtulæ ſunt ſalutiferæ & futuræ ſanitatis prænunciæ, *vt dicit commentator ibi. Variola de ſanguinis putredi naſcuntur corruptione, &c.* Si enim in paruulis vel adoleſcentibus non erumperent, de futura lepra eſſet in poſterum formidandum.

Fiunt

Fiunt enim in paruulis ex ſanguine menſtruali, quo in vtero alebantur, qui vi naturæ expellitur ad exteriora, & ſic à futuro periculo liberantur. Similiter contingit in adultis & in ſenibus, in febre circa criſim tales puſtulas erumpere vi naturæ materiam febris ad exteriora expellente, & ideo nec in iſtis nec in illis debet fieri repercuſſio, ne materia transferatur intus, cum ſit quodammodo furioſa, circa oculos tamen facienda eſt in hoc caſu leuis repercuſſio ne ſanies puſtulæ aliquam lædat tunicam oculi vel pupillam. In omnibus etiam aliis locis cautus medicus trahit talem materiam ad exteriora, quantum poteſt præterquam circa oculos, ibi enim eſt materia repercutienda & ad alias deducenda, ne ex furioſa & violenta materia tenera lædatur ſubſtantia oculorum. Caueat etiã nutrix vel medicus tam in paruulo quam in adulto, ne talium puſtularum veſiculæ vel propter pruritum, vel propter aliud rumpantur ſeu aperiantur ante tempus maxime circa faciem ne perpetuo deformes remaneant in facie cicatrices. Aliis multis de cauſis puſtulæ in corpore oriuntur, nunc ex materia phlegmatica albæ & molles & fluidæ, nunc ex materia cholerica aſperæ pungentes & duræ. Nam cholericus humor inter carnem & cutem diffuſus, ſuo calore & acumine cutem aperit & mordicat & infinitas puſtulas in cutis ſuperficie generat, ſed paruæ ſunt ac modicæ ad modum grani milii, & ideo talis paſſio ſic vocatur ab auctoribus herpes milii vel granuloſus. Vndecunque proueniunt tales puſtulæ, ſi ſunt frequentes & continuę primò expedit vt materia peccans debita purgetur medicina, deinde ſi corpus fuerit plectoricum, phlebotometur ſiue ventoſetur debitis balneis deſiccatiuis & conſumptiuis, & vnguentis congruis patiens adiuuetur.

Cap. LXII.

De Scabie.

Scabies eſt corruptio cutis ex corruptis humorib. intercutaneis corpori cũ deformatione læſionẽ inferens. Sępe n. *Vt dic. Conſt.* natura malos humores expellit ad ſuperficiẽ corporis vt mũdificet interiora, quia ſi fuerint ſubtiles & liquidi, de facili ſudore & fumo diſſoluũtur, groſſi vero ſub cute permanent, & corpori ſcabiem introducunt. Humor

mor vero ſic incluſus inter cutem & carnem ſi cholericus fuerit & incenſus ſcabiem inducit ſiccam non ſanioſam cum fiſſura, prurigine & punctura. Si vero fuerit humor phlegmaticus albam, groſſam & ſquamoſam, & ſine pruritu magno ſcabiem facere conſueuit. Scabies autem humida ſanioſa cum delectatione pruriginoſa, calidum ſanguinem mixtum cum cholera demonſtrat. Frequenter autem accidit ex nimia corporis repletione frequenter etiam ex ægritudine præcedente, vnde virium ſequitur depreſſio & ſuperfluitatum incrementum. Fit etiam quibuſdam inueterata ſcabies ex ſplenis vitio & talis de facili recidiua, ſcabies autem cum deſiccatiuis & conſumptiuis & mundificatiuis intus & exterius eſt curanda.

Cap. LXIII.

De Impetigine.

IMpetigo eſt intercutanea humoris corruptio immutationem cum prurigine cuti inferens. Cholerica enim ſuperfluitas quædam fumoſa ab interioribus ad exteriorem carnis ſuperficiem reiecta, cutem inficit, & eam minutiſſimis puſtulis replendo ſcabioſam quaſi furfure diſperſam ſciſſam & prurigioſam efficit, & hæc infectio de materia cholerica vel melancholica nimis intenſa aliquando ortum trahit, *vt dicit Conſtantinus*. Et dicitur hæc paſſio impetigo, quia titillatione & pruritu maximo cutem & carnem lædendo impedit. Dicitur & ſerpigo, quia ad modum ſerpentis ſerpit in cute, vndique atque repit & cutẽ quam inficit quibuſdam ſquamis poſt ſcalpationem reddit fœdam. Hæc paſſio aliquando ad modum cinguli ſuperficiem membri vndique circumcingit, & talis impetigo vel ſerpigo herpes cingulus à medicis nuncupatur. Impetigo tamen differt à ſerpigine, quia fit de magis impetuoſa materia & ignita, quia de cholera, & ideo oblonga facit foramina & ſtricta, ſed valde parua & ſemper mouetur ſurſum ſicut ignis, ſerpigo de minus ignita, & ideo non mouetur ſurſum, ſed circumcingit membra & circumquaque ſe diffundit. Vnde dicitur, quaſi ſerpens per gyrum. Hæc paſſio eſt curanda ſuffumigationibus, & balneis apertiuis & conſumptiuis mundificatiuis, & exterſiuis, ſimiliter & vnguentis:

Digitized by Google

tis. Iounguantur cum ſucco ebuli, ſambuci, lappacii, fumi terræ, & huiuſmodi, poſtea balneum aquę dulcis aſueſcat, *Vt dicit Conſtantinus*, dicitur autem quod contra hanc paſſionem valet ſputum hominis, quam diu eſt ieiunus. Huic paſſioni ſemper aſſociatur prurigo ſeu pruritus quidã, immoderatus fricationis & ſcalpationis appetitus, falſam quandam delectationẽ ingerens ex fumo calido & acuto mordicante cutem à materia calida reſoluto, falſa autem talis delectatio & nociua eſt, quia cutis inducit vlcerationem & diſcontinuationem & ſemper ingerit læſionem interit & dolorem,

Cap. LXIIII.

De Lepra.

LEpra eſt membrorum corruptio & humorum initium habens, à vaſis & complementum in fontibus ſiue extra vaſa, nam corrupto humore nutrimentali, de facile corrumpuntur membra, quæ ex humoribus nutriuntur, omnis autem elephantia ſiue lepra *ſecundum Conſtantinum* habet principium principaliter à corruptione melancholiæ. *Vnde dicit Conſtantinus, lepra eſt paſſio frigida & ſicca, naſcens ex cholera nigra, intenſa & putrefacta, apparens in ſuperficie corporis.* Naſcitur enim de quatuor humoribus putrefactis, ſed tamen intenſis & corruptis, & in choleram nigram commutatis, *Vt dicit idem ibidem.* Putrefactio autem humorum quibus admiſcetur melancholia, propter eius qualitatem frigidam & ſiccam putrefactioni repugnantem, non poteſt compleri in venis ſiue in vaſis, quoadusque incorporetur, & moram faciat in membris, in quibus completur putrefactio, ex qua ſequitur ipſa lepra. Melancholicus enim humor propter ſuam duritiẽ & compactionem longam moram expedit ad ſui putrefactionem, ſi autem in venis aliquo caſu putreſceret, potius febrem quam lepram generaret. Diuerſificatur autem lepra quatuor modis, ſecundum quatuor humorum mutuam intermixtionem, Eſt enim vna ſpecies ex pura melancholia, & hæc proprie dicitur elephantia, ab elephante animali, maximo ſic vocata propter morbi maximum nocumentum quo infeſtat patientem. Vnde hæc paſſio durior eſt cæteris, tanquam compactior & difficilior ad curandum

& ie

& reprimendum. Secunda fit ex melancholia & phlegmate, & hæc dicitur tyria vel ſerpentina à tyro ſerpente, quia ſicut ſerpens talis de facili dimittit ſpolium; & eſt ſquamoſus, ſic patiens talem lepram de facili excoriatur ex cutis ſuperficie & reſoluitur in quandam ſquamam. Tertia ſpecies fit ex melancholica ſanguinis infectione, & dicitur alopecia & vulpina, ἀλώπηξ enim græce, vulpes dicitur latine, cuius proprietas eſt propter calefactionem ſanguinis in epate æſtiuo tempore depilari, ſic patiens iſtam lepræ ſpeciem à ſuperciliis & aliis pilis corporis depilari & ſpoliari notabiliter conſueuit. Quarta eſt ſpecies ex cholera rubea corrupta in membris cũ melancholia, & dicitur leonina à leone tali animali calidiſſimo & fortiſſimo. Sed hęc ſpecies lepræ cauſatur ex humore feruentiſſimo, & ſuper modum malitioſo, & ideo more leonino corrodit & deſtruit omnia membra. Eſt igitur ex melancholia corrupta principaliter elephantia, ex corrupto phlegmate tyria ſiue ſerpentina ex corrupto ſanguine alopecia ſeu vulpina, ex cholera vero rubea peſſima leonina. Hæ quatuor ſpecies lepræ habent quædam ſigna communia & quædam ſpecialia, quibus ab inuicem diſtinguuntur. Vniuerſaliter autem hæc paſſio talia habet ſigna, caro in eis notabiliter eſt corrupta, & ſpecies immutatur, rotundantur oculi, & palpebræ corrugantur, aſpectum habent ſcintillantem maxime in leonina, anguſtiantur nares & contrahuntur, vox rauca efficitur, potiſſime in elephantia, tuberoſitates creſcunt in corpore multa vlcera minuta, & dura, & rotunda, crurium fit quædam inſenſibilitas, & etiam aliorum extremorum, vngues ingroſſantur cum quadam inæqualitate & quaſi ſcabioſi efficiuntur. Item contrahuntur digitorum articuli, & manus quaſi aridæ efficiuntur, corrumpitur eorum anhelitus, & eius fætore ſæpius ſani corrumpuntur, carnis & cutis ſuperficies redditur vnctuoſa, in tantum, vt ſi aqua ſuperfundatur nõ madeſcit cutis ſed elabitur quaſi à corio madefacto pruritum, quandoq; cum ſcabie, quandoq; ſine ſcabie patiuntur, maculis variis, nũc ruffis, nunc liuidis, nunc nigris, nunc ſubalbidis in corpore reſperguntur, tibiæ illorum maculis & puſtulis præcipue ſuperabundant, nunc apparent, nunc diſparent, nunc exterius erumpunt, nunc interius ſe profundant, ſi vero inter puſtulas ti-

Digitized by Google

las tibiarum ſemper vnam maiorem cæteris inueneris, ſignum eſt lepræ confirmatæ. Signum autem lepræ maxime confirmatæ apparent in extremitatibus, vt in pedibus, cruribus, & in facie, & præcipue in muſculorũ corporis conſumptione & minoratione. Præter iſtas conditiones lepræ cõmunes quælibet ſpecies lepꝛę habet ſuas proprias & ſpeciales. Nam patientes leoninam habent colorẽ magis croceum & citrinum, & oculos magis ſcintillantes & eminentes, & etiam multum mobiles. Cutem habent aliis aſperiorem, ſciſſam ſæpe & diuiſam, præ aliis etiam ſunt pruriginoſi, & in fine, & in omnibus membris plus corrupti. Patientes vero alopeciam ex toto depilãtur eorum cilia & ſupercilia, valde tument & inflantur eorum oculi & valde rubent, puſtulas in facie rufas habent, ab eorum puſtulis ſanguis cum ſanie ſæpe manat, naſus in talibus ingroſſatus, & deficit odoratus, fætet valde eorum anhelitus, & maximã corruptionem ſuſtinent in gingiuis, patientes tyriam, tuberoſitates & puſtulas habent molles, mollem & ſubalbidam habent cutem & tumidam, & quodammodo relucentem, ſquamoſitatem non modicam & pedicularium vermium multitudinem. Has & alias peſſimas habent conditiones, quæ ex phlegmate corrupto originem ſortiuntur, vt ſputa immunda, viſcoſa & ſanioſa & nares obturatas & huiuſmodi, oculi eorum lacrymantur & fluunt, propter ſuperfluitatis humidã reſolutionem, putrefactionem patiuntur, labiorum & gingiuarum, & tracheæ arteriæ patiuntur aſperitatem & efficiuntur rauci, ſanguis poſt phlebotomiam in liquidam defluit ſubſtantiam, illud autem quod eſt ſolidum, eſt album vel ſubpallidum, cum lauatur, cito coagulatur, & in multa quantitate, patientes vero elephantiam colorem habẽt æmulum, faciem plumbeam, ciliorum patiuntur depilationem, oculi eorum rotundantur, nares conſtringuntur, muſculi conſumuntur, & hoc eſt commune in omni lepra in ſicca plus quam in humida, inſenſibilitatem maiorum digitorum præcipue patiuntur, tarde venit ad augmentum, ſed cum venerit inducit ſciſſuras, ſanguis extractus liquidi coloris vel ſubnigri cito coagulatur, & quanto magis fricatur, tanto magis denigratur & induratur, in medio ſunt quaſi venæ albæ, vel quaſi rami neruorum, & illud eſt commune in omni

Z lepra.

lepra. Naſcitur lepra à cauſis variis, præterquam ab humoribus prædictis, ſicut ex cohabitatione & conuictu & frequenti confabulatione cum leproſis, contagioſus enim eſt morbus & aliorum infectiuus. Accidit etiam ex acceſſu & coitu mulieris ſtatim à leproſo præcognitæ, quandoque accidit ex primis generantibus vt ex corrupto ſanguine leproſi generantis. Vnde hæc contagio quaſi iure hæreditario tranſit ad ipſam prolem. Aliquãdo etiam accidit, quando concipitur fœtus tempore menſtruorum, vel quando ex corrupto lacte mulieris leproſæ nutritur fœtus. Aliquando accidit ab extrinſeco, ſicut ex aere corrupto & infecto ex mala diæta, vt ex cibis melancholicis nimis frigidis & ſiccis, vt ex carne bouina, aſinina, vrſina, & huiuſmodi. Aliquandoq; accidit ex cibis nimis calidis, vt ex nimis diurno vſu fortis alliatæ, piparatę & huiuſmodi. Aliquãdo accidit ex cibis corruptis & corruptioni obediẽtibus, vt ex carne porcina granulis infecta & ſupſeminata, & vino impuro & corrupto. Aliquando ex morſu alicuius reptilis humorum & membrorum ſubſtantiã corrumpentis. Iſtis & aliis modis ſæpe vitium lepræ in humano corpore generatur, ſed quocunque modo generatur, vix eſt curabilis nitamen poteſt & præcaueri, ne deſtruat ita cito. Caueat itaque patiens à nociuis, præcipue à cibis melancholiæ generatiuis & etiam à cibis incenſiui ſanguinis. Subtili ergo diæta & conuenienti nutriatur non corruptibili neq; conuertibili. Si autẽ ſanguis ſit cauſa vt in alopecia primo debet phlebotomari, deinde purgari debita medicina, in aliis autem ſpeciebus primo debet præcedere pharmacia, & deinde ſi neceſſe fuerit, ſequitur phlebotomia, aliter non, quia aliter noceret, *Vt dicit Conſtan.* Debitis igitur & congruis medicinis debet vti, interius & debitis emplaſtris & vnguentis exterius vt ſymptomatibus occurratur. Ad curationem vero lepræ vel ſaltem palliationem valet maxime, *Vt dicit Plateariu*s ſerpens ruffus ventrem habens album, ſi euacuato veneno cauda ſcilicet præciſa, & capite ablato, coctus cum porris in cibo frequenter aſſumatur, eodem modo ſi vinum in quo diu putruerit patientibus ſępe propinetur. Hæc enim medicina vtilis eſt multis morbis, vt patet in cæco, de quo narrat idem, quod vxor dedit

dedit ei ſerpentem cum alliis comedere pro anguilla, vt eum interficeret quem appoſitum comedit & multo ſudore emiſſo viſum recuperauit.

Cap. LXV.

De Morphea.

MOrphea eſt macula in cute, veniens ex nutrimenti corruptione, quod enim lepra eſt in carne, hoc morphea eſt in cute. Morphea autem alia eſt alba ex phlegmate, alia nigra ex melãcholica, alia ruffa ex cholera ſiue ſanguine. Iſta autem quæ eſt ex melancholia & phlegmate, difficilis eſt ad curandum, ſed iſta quę ex ſanguine, facilior eſt ad curandum. Tunc autem morphea incurabilis eſt, quãdo cutis faciei puncta acu ſanguinẽ non emittit. Si vero ſanguis fuerit ſubſecutus curabilis iudicatur. Morphea igitur tota in cute eſt, ſed lepra in carne & in cute. Hæc eadem infectio parum differt à gutta roſea, quæ inficit faciem quibuſdam paruis & mollibus puſtulis, quæ ex viſcoſis humoribus ſanguineis & cholericis intercutaneis generantur. Hæc paſſio primo ſanguinis ſubtractione minuatur, & interiorum humorum mundificatione curetur, deinde ſubfumigatione, & balneatione facies fomentetur, & poris apertis materia intercutanea euaporetur. Deinde mundificatiuis & deſiccatiuis locus patiens abluatur, vnguentis etiam debitis inungatur. *Dicit etiam Conſtan.* quod cõtra iſtam infectionem valet vnctio calidi ſanguinis leporini. Nam ſanguinem intercutaneum diuidit, repercutit & conſumit. Super omnia autem contra huiuſmodi paſſionẽ humoris intercutanei valere dicitur fumus terræ in balneis ſuffumigationib. in apozimatibus & ſyrupis. Potui enim datus ſcabiem, puſtulas, & prurigimem mundat, humores ſuperfluos inter carnem & cutem deſiccat vel ad lepram diſpoſitos iuuat.

Cap. LXVI.

De Veneno Vipera,

PRæter paſſiones ſuperius nominatas, accidit homini grauiſſima & periculoſiſſima mors & paſſio per venenenum. Venenum autem cum ex tota ſua ſpecie complexioni hominis ſit contrarium, ſubito interficit niſi reme-

dium citius apponatur. Venenum autem aliud accidit ex corruptione ciborum & potuum, aliud ex morſibus reptilium, vt ſerpentum & quorundam animalium, quorum humores & dentes ſunt humano corpori venenoſi. Venenum autem aliud eſt calidum & ſiccum, ſicut venenum tyri & viperę, & huiuſmodi. Quoddam autem frigidum & ſiccum, vt ſcorpionis, quoddam frigidum & humidũ ſicut araneæ, venenum autem ſerpentis variatur in malicia, *vt dicit Anicen. in cap. de venenoſ.* Nam venenum maſculinum fortius eſt & acutius quam fœmininum, tamen fœminini ſerpentes plures habent dentes quam maſculi, & ideo putantur deteriores, *vt dicit Anicen.* Item venenum ſenum peius eſt quam iuuenum, & magnorum quam curtorum in eodem genere, & acutius eſt illorum qui habitāt in montibus & in ſyluis, quam illorum qui habitant iuxta littora & iuxta aquas. Item peius eſt venenum quod effunditur à vacuis & à ieiunis quam repletis. Item deterius eſt & acutius in æſtate quam in hyeme, citius enim & facilius pungunt ſerpentes in meridie quā in mane, & in die quam in nocte, quia calore reſoluitur venenum vſque ad extrema, & in frigore & in frigido tempore quaſi in vno loco congelatur. Venenum autem tyri & viperę, & aliorum quorundam ſerpentum, quamuis ſit calidum, accidit tamen morſis ab eis ſtupor & frigiditas propter mortificationem & extinctionem caloris innati per contrarietatem veneni. Calor enim naturalis ſua ſparſione & inflammatione calefacit corpus, qui repreſſus & quaſi extinctus vi veneni extremitates calefacit. Vnde venenum calidum non aggregat ſanguinem cordis calidum, ſed reſoluendo calorem innatum, mortificat ipſum. Venenum autem reguli & baſiliſci tantæ eſt violentiæ, quod adhuc exiens in corpore adurit totum ſuper quod incidit. Vnde in circuitu cauernæ eius nihil creſcit nec vireſcit. Aues volantes ex oppoſito cauernæ ſuæ ſubito interficit, & omne animal ſibi appropinquans ſtupeſcit nec mouetur, ſed ſolo veneno aſpectus eius flatu ſiue ſibilo cadit vel moritur, & ille quē mordet liqueſit & inflatur, & emittit virus, & ſubito moritur. Tantæ enim fortitudinis eſt venenum reguli, quod etiam ſi haſta eum tangeres, per haſtæ longitudinem veneni ſentires violentiam, *ſicut narrat Anicen.* de quodam, qui

qui cum lancea tetigit vermem talem in India, & ſtatim cecidit mortuus cum animali ſuo. Signum autem læſionis ipſius baſiliſci eſt ſubita tranſmutatio corporis in viridem colorem, & mors inopinata. In loco vbi regulus commoratur, venenum aſpidis pernicioſiſſimum eſt. Interficit enim ſæpe infra duas horas vel tres. Cuius morſus ſigna ſunt iſta, coloris cutis ſubita alteratio, ſingultus multiplicatio, membrorum repentina infrigidatio, dormitio, & palpebrarum profunda clauſio, ſitim prouocat immoderatam, videtur patienti quod moritur ſola ſiti. Venenum etiam cuiuſdam aſpidis qui dicitur ſpuens, eo quod interficit per ſputum ſuum, ita eſt violentum quod interficit omne viuum quod tangit illud ſputū, interficit enim prius quam ſentiatur. Sentit tamen læſus dolorem in principio circa viſcera, & accidit venenatis tenebroſitas oculorum & clauſio, & profunditas ſomni cum ſpaſmo, & torſione colli, & pulſu inordinato, nec valet contra illud venenum aliqua medicina, niſi ſola combuſtio membri in quo eſt, vel præciſio membri, quia combuſtio exurit & conſtringit meatus, ne venenum valeat ad cor penetrare. Venenum etiam draconis multum eſt venenoſum & malicioſum, cuius venenoſitas maxime eſt in cauda & in felle. Illud venenum ſequitur maxima grauitas corporis, inflantur labia, & accidit vertigo & tenebroſitas oculorum, & deſtruitur ratio, motus fit inordinatus, & debilitas virtutis ſubſequitur. Venenum ſcorpionis eſt mortiferum, niſi citius occurratur, arſuram & puncturam generat circa membrum vbi eſt punctura, & cum perueniat ad cor, patiens ſyncopizat & reſoluitur in ſudorē, tandem conſtringit cor, & ſua frigiditate congelat, ex quo ſequitur mors & deſtructio animalis. Quære infra de ſcorpione lib. penul.

CAP. LXVII.

De morſu canis rabidi.

MOrſus autem rabidi canis eſt mortifer & venenoſus. Nam, *Vt dicit Conſtantinus*, canis frigidus eſt & ſiccus, cui cholera nigra dominatur, quæ mutata & putrefacta & dominans corpori, canem efficit rabioſum. Fumoſitas enim reſoluta ex nigra cholera iam incenſa inficit cerebrum.

rebrum. Vnde cum diſcurrit ad diuerſas partes, eas inficit & efficit venenoſas, vnde cum aliquem momorderit, eius ſaliua venenoſa ſubintrante, locum morſionis inficiuntur humores & ſpiritus, & contrahitur venenũ infixum ad locum conſimilem ſuæ generationi, ſcil. ad cerebrum, & efficitur homo rabioſus, qui ſi alium momorderit eum inficit, & etiam rabidum illum facit. Vnde tale venenum eſt ſumme periculoſum, tum quia diu latet, tum quia ſe multiplicat. Aliquando etiam latet vſque ad anni reuolutionem, & tunc eaſdem die ac hora qua fuit infixum, caput petit & phreneſim facit. Hanc venenoſitatem ſenſu naturæ percipiunt alii canes, & fugiunt rabioſum, & latrãt ſuper ipſum ad terrendum eum, *vt dicit Conſtan.* quia ſentiunt eum ſibi contrarium & nociuum. Accidit autem hæc venenoſa rabies maxime in autumno, quia tunc melancholia ratione ſimilitudinis multiplicatur, & etiam in vere, quia per calorem temporis diſſoluitur, & nõ conſumitur, & ita per conculcationem intenditur & egreditur præter naturam. Tantæ etiam venenoſitatis eſt lingua canis rabidi, quod facit canem nutantẽ ſicut ebrium, & aperto ore, lingua dependente, & ſaliuam continue emittente incedentem, quę cadens in aquas ipſas inficit, & bibentes ex eis hydropicos efficit & furioſos, alias proprietates canis rabidi quære infra de cane.

Morſi autem à canibus vident in ſomnis terribilia, & ſunt timoroſi, ſtupidi, ſine cauſa iraſcuntur, ab aliis videri timent, & etiam ſicut canes latrant, & ſuper omnia timẽt aquam & abhorrent, & tunc hæc paſſio vix curatur, *hucuſque Conſtan.* Sunt etiam multa alia venenoſa & venenorum pericula. Sed de his ſpecialiter mentio habetur in diuina ſcriptura, & ideo de aliis ſuperſedendum eſt quo ad præſens opuſculũ iſta vice. Hoc ſolum hic arbitror aduertendum, quod venenum multa & infinita incommoda in corpore operatur. Cum enim tota ſua ſpecies naturæ & complexioni humanæ ſit contraria, quando præualet in corpore, totam naturam diſtemperat, ſpiritus & humores corrumpit & alterat, ſui malicia & acumine, quod nobilius eſt in corpore, ſcil. regionem cordis primo aggreditur & impugnat, animalem ſpiritum ſuo acumine percutit in cerebro & perturbat, ſenſuum organa & eorum operationes

res ſubito debilitat, neruos concutit & vulnerat, venas & arterias inficit, aſperat & corrugat torturam, & arſurā & mordicationem in interioribus generat, ſubſtantialem cordis & epatis humiditatem nunc incendit, nunc congelat, nunc diſſoluit, nunc reſoluit, nunc penitus conſumit & deſiccat, dum interiora comburit, exteriora infrigidat, & è conuerſo, ſæpe corporis ſuperficiem vehementi calore exterius afficit, & cum potentiali frigore ſanguinem in venis cordis mortificat & conſtringit ſui diffuſione, per membra corpus intumeſcit, nunc etiam pallet, nunc lucet, nunc viret ſubito, nunc nigreſcit per macularum diuerſitatem corporis exterius inficientem ſuperficiem, eius interior malitia innoteſcit, & abominationem & nauſeam horribilem ſtomacho ingerit, & ipſa vitalia membra acumine ſuo penetrat & corrodit, propter quod natura eius impetum ferre non ſuſtinens, deficit vltimo & ſuccumbit, corpori prædominans humores in ſui ſimilitudinem conuertit, & venenoſos & noxios ipſos efficit, & ideo periculoſum eſt tangere corpora, quæ veneno ſunt infecta, quia per euaporationem ſæpe inficiunt, & corrumpunt omnia quæ ſibi ſunt propinqua. Sæpe autem contingit, quod venenum in ſe cum ſit naturæ horribile & inimicum appetitur à natura non propter ſe, ſed propter aliquid dulce & amicum naturę cui eſt admixtum, quia ſæpe ſub ſpecie dulcis & ſapidi, occultatur & latitat vis veneni. *Et ideo docet Conſtantinus*, vt homo qui timet venenum, non ſolum caueat à fætidis & amaris, verum etiam à dulcibus & ſaporoſis, ſalſis & acetoſis, & conſimilibus, quia ſub talibus quæ appetit natura, ſæpe veneni malicia palliatur. *Docet etiam Conſtantinus* per effectum cognoſcere, quando venenum in cibis vel in potibus eſt aſſumptum. Si quis, inquit, in cibo vel potu ſenſerit arſuram, & ſubſecutus fuerit, cito ſpaſmus vel tumor in digito vel in vngula, venenoſum eſt & mortale.

Ex quo etiam apparet ſignum veneni in digitis & vnguibus qui fiunt ex fumoſitatibus cordis, ſignum eſt quod venenum iam præualuit circa interiora, ex quo iam ſe diffundit ad extrema. Et ſequitur ibidem, ſimiliter ſi ore hiauerint & ſaliuam effluere fecerint, & labia formicauerint, in lingua ardor fuerit & ſudauerit, præcordia præſtrinxerint,

rint, & obtenebrauerint oculi, oportet vt feſtinent ad medicinam, alioquin cito morientur. Eſt igitur generalis medicina contra venenum in corpore ſumptum vt primo vomitus prouocetur, & hoc ſuperius vel per cliſtera inferius, venenoſa materia euacuetur, deinde theriaca quæ veneni repreſſiua eſt & conſumptiua cũ vino decoctionis rutæ offeratur, & hoc tribus diebus, deinde debet purgari & balneari ſecundum exigentiam veneni, ad vltimum debet fieri phlebotomia, diæta debet ordinari, vt nutriatur vnctuoſis & opilatiuis meatuum ad cor, ne vapor venenoſus poſſit ad cor exhalare, valent itaque in hoc caſu nuces magnæ & auellanæ, ficus ſiccæ, attrahunt enim venenum & conſumunt, & ideo valent ante prandium & poſt. *Dicit etiam Conſtantinus*, quod multum valet balſamus cum lacte mulieris contra arſuram & dolorem ex rebus venenoſis. *Item ibidem ſequitur*. Andromanthus dicit nullam fuiſſe cauſam conficiendi theriacam, niſi ad deſtruendum res venenoſas, quod tribus modis fit, quia venenum deſiccat & conſumit, multa enim recipit deſiccatiua. Item venenum virtute ſua expellit, quia multa recipit quæ occulta proprietate veneno contrariantur. Item membra confortat, & ideo eis contra violentiam veneni ad reſiſtendum vires attribuit, multa enim recipit confortatiua. Quod ſi theriaca haberi non poterit & periculum eſt in mora, allium *vt dicit Conſtantinus* conquaſſetur & vſque ad diſſolutionem cum gallina graſſa decoquatur, & ius detur ad bibendum, veneno enim repugnat & miro modo interiorem arſuram mitigat, & ideo theriaca ruſticorum allium nuncupatur. Sine allio dicitur valere ius gallinę *ſecundum Conſtant.* Dicitur etiam in lib. de ſimplici medicina. quædam repugnant veneno ipſum attrahendo ab interioribus calore & ſubtilitate ſubſtantiæ ſuæ ſicut gallus & gallina fiſſa, ſuppoſita venenoſo morſui. Quædam repugnãt ſimilitudine & ſubtilitate ſubſtantiæ ſuæ contra ſubſtantiam veneni, & ideo ſua ſimilitudine venenum ad ſe attrahunt vt caro tyri, quadam proprietate occulta. Repugnant etiam quædam compoſita & ſimplicia efficacia & virtute, ſicut calamentum, ſuccus caulis, orobi. grana citri, hipericon, naſturcium, ruta, ſal, porrum ariſtologia, nuces comeſtæ cum ruta, radix aſparagi & ſemen eius, balſamum, acetum,

cetum, ſanguis leporis, lac aſinę, vrina puerorum, hericius, teſticuli ceruini & aſinini, ſiccati & bibiti, caſtoreum, allium, gentiana, menta, dyptanum & multa alia infinita. Quia enim multa ſunt venenorum pericula, ideo diuina bonitas multa ſuperaddit antidota & remedia, ſed iſta exẽpli gratia iam ſufficiant.

Cap. LXVIII.

De remedio contra morſum canis rabidi.

CONtra morſum canis rabidi & aliorum venenoſorum animalium, ſolent à peritis vulnera cum igne vel ferro diuidi & purgari, vt ſanguine extracto venenum effluat. Solent apponi ſanguiſugæ & ventoſæ vt venenum ab interioribus extrahatur. Interius ſolent dari iſta quæ veneno repugnant, ſiue ſint ſimplicia ſiue compoſita, vt theriaca exterius ſuper vulnera, & ſimilia cataplaſmentur, ſicut nuces piſtatæ cum allio, ruta & ſale, valent enim nuces comeſtæ, & ſupra morſum poſitæ. Cum prædictis *Dicit Dioſcor.* quod cancri fluuiales habent occultam virtutem contra hoc venenum. *Et ideo docet Conſtantin.* talibus dare theriacam cum aqua cancrorum fluuialium. Cinis etiam cancrorum cum gentiana ſingulare eſt remedium contra huiuſmodi morſus, *vt dicit idem.* Et etiam contra hominis morſum rabidi ſpecialiter valent iſta, ſcilicet ſuccus caprifolii, cæpæ, ruta, nuces, allia, ſal, frondes ficus, menta, orobum. Hæc omnia vel aliqua cum aceto & melle talibus morſibus ſalubriter apponuntur, *vt dicit Conſtantin.* Hæc enim omnia venenum attrahunt, & ſua caliditate & ſiccitate diſſoluunt deſtruunt & conſumunt, contra morſum & puncturam ſcorpionis oleum in quo ſubmergitur vel decoquitur ſcorpio ſuper puncturã appoſitum, ſummum remedium eſt. Item ſi accipiatur idem ſcorpio vel alius & contritus ſiue piſtatus ſuper vulnus apponatur, vtiliſſimum eſt, reuertitur enim venenum infixum ad corpus, vnde exiuit. *Item dicit Conſtantinus*, quod multum valet butyrum bouinum contra venenum ſcorpionis. Nam butyrum vnctuoſitate ſua opilat, caliditate diſſoluit, & conſumit viſcoſitate, & humiditate ſua mundificat & abſtergit. Butyrum ergo comeſtum opilat meatus, ne fumus veneni

ad cor aſcendat, valent etiam cancri fluuiales, ſi eorum cinis vel ipſi cocti vel aſſati ſub cinere dentur cum lacte aſinino, *vt dicit Conſtantinus.* Ad idem valet caſtoreum, & ſulphur *vt dicit idem*, vtrumque enim calidum eſt & ſiccum in quarto gradu, & ideo valet contra venenum frigidum, quia diſſoluunt caliditate & conſumunt ſiccitate. Contra morſum colubri, ſerpentis & viperæ, venenum primo ventoſis vel alio modo de vulneribus vel punctura ſubito extrahatur. Theriaca cum vino decoctionis gencianæ vel rutæ vel mentæ offeratur, circa locum, & ſuper vulnus theriaca apponatur. Idem fiat cum allio, ſale contrito vel cum ruta ſi defuerit theriaca, conſtringatur fortiter in principio membrum in quo ſit morſus vel punctura, ne poſſit fumus veneni libere erumpere ad interiora & interius cum veneno repugnantibus occurratur, *dicit enim Conſtantinus* quod contra huiuſmodi venenum valent cerebrum gallinæ & fimus agninus, & ſuccus de frondibus malorum granatorum, diſſoluunt enim iſta venenum & præparant conſumptionem, *vt dicit comm.* Hęc de venenis & eorum remediis nunc ſufficiant.

Cap. LXIX.

De Medicina.

AD exhibenda contra varias infirmitates & pericula debita & congrua remedia, indiget prudens medicus circumſpectione maxima & cautela. Nihil enim plus impedit ſalutem infirmorum quam ignorantia & negligentia medicorum. Quia igitur ex parte medici exigitur vt nihil omittat de contingentibus, neceſſe eſt vt his, quæ ad medendi pertinent induſtriam, diligens ſit & in omnib. circumſpectus. Oportet itaque medicum ad hoc vt efficaciter operetur, cognoſcere complexiones hominum, compoſitiones & commixtiones tam membrorum quam humorum, diſpoſitiones temporum, conditiones ſexuum & ætatum. Alia enim medicina exigitur in hyeme, alia in æſtate, alia in morbi inchoatione, alia in ſtatu, alia in declinatione. Aliam exigit ætas puerilis, aliam decrepita vel ſenilis, aliam ſexus virilis, aliam muliebris, oportet etiam vt cognoſcat cauſas & occaſiones ægritudinum, ſigna & acciden-

cidentia ſingularum infirmitatum. Nunquam enim ſecure aliter poterit dari medicina, ſi cauſa morbi fuerit ignota, oportet igitur cognoſcere rerum medicinalium complexiones, virtutes & operationes, niſi enim cognoſceret quæ medicina ſimplex, quæ compoſita, quæ frigida, quæ calida, quæ corporis ſit immutatiua, quæ ſanitatis conſeruatiua, quæ infirmitatis curatiua, quæ laxatiua, quæ conſtrictiua, nunquam ſecure procedere poſſet in medicina. Et ideo neceſſe eſt cognoſcere herbarum & aliarum rerum medicinalium qualitatem, & graduum diuerſitatem, quæ calida & ſicca, quæ frigida & humida, in quoto gradu ſi vult in ſuo officio non errare. Ideo oportet cognoſcere morbi diuturnitatem, contrarietatem, ſimplicitatẽ, quantitatem & qualitatem patientis virtutem & debilitatem. Nam morbus chronicus & diuturnus fortiori indiget medicina, quam ſi recens eſſet ſiue nouus. Simplex etiam morbus ſimplicioribus & ex contrariis compoſitus contrariis & compoſitis eſt curandus. Simplex enim medicina infirmitatem compoſitam raro curat, contra calidam itaque cauſam, frigida medicina, & contra frigidam calida, & contra mixtam mixta generaliter ſunt ponenda. Vnde cautus medicus morbum cognoſcens ſecundum quantitatem & qualitatem morbi temperat quantitatem & qualitatem antidoti. Item quando videt cauſam morbi eſſe ex repletione, curat per euacuationem materiæ & inanitionem, quando vero ex inanitione ſanat per repletionem. Officium itaque boni medici conſiſtit in cauſarum morbi & circumſtantiarum cauta inueſtigatione, per aſpectum enim & tactum, per vrinam & per pulſum infirmitatis materiam inueſtigat. Cognita autem cauſa ſi materia latitat in profundo, hic vtitur attractiuis, vt ſi materia eſt in remotis partibus & extremis, nititur materiam ad ſtomachum attrahere, vt inde facilius deducatur. Si vero fuerit materia dura & compacta, quibuſdam vtitur digeſtiuis, diuiſiuis & inciſiuis, vt ſic materia mollificetur, & ad eductionem facile præparetur. Completa itaque digeſtione materiæ & attractione, vtitur tertio quibuſdam laxatiuis, vt materia digeſta & attracta per conuenientem regionem educatur, vel per vomitum vel per ſeceſſum vel per ſudorem. Materia enim conuenienter euacuata, vtitur quarto

quibuſ-

quibuſdam confortatiuis, vt natura quæ ex violentia medicinæ fuit debilitata & laſſata confortetur. Confortata autem natura vtitur quibuſdam reſumptiuis & reſtauratiuis, vt illud, quod vi morbi vel antidoti eſt deperditum, reſtauraret, paulatim enim & non ſubito eſt reſtauratio facienda diæta congrua temperata. Solet enim natura in ſic euacuatis multum appetere, & ideo ſæpius plus accipere quam digerere poſſet, niſi à cauto medico in diætæ regimine teneretur. Tandem reparata natura & in ſtatum priſtinum reſtituta, decet vti quibuſdam præſeruatiuis, ne ſanatus in peius recidiuet. Talibus ſunt conuenientia balnea, minutiones, electuaria & exercitia moderata, talia enim calorem naturalem excitant, à ſuperfluis naturam exonerant humoribus digeſtionem adiuuant & confortant. Si vero fuerit materia fluida aut nimis laxa, vtitur conſtrictiuis, deſiccatiuis & repercuſſiuis. Materia vero reſtricta cautus medicus ſolet dare conuenientem laxatiuam medicinam quæ educit humores prius diſſolutos, & iam cõſtrictos, ne ibi remanentes vel ad aliam partem defluentes putreſiant & ſic febrem vel aliam inferant paſſionem. Paulatim autem ſolet fieri reſtrictio & repercuſſio, ne materia ſubito repercuſſa recurrat ad aliquod membrum nobile, & maiorem generet læſionem. Similiter & purgatio ſolet fieri per interualla, ne fiat purgatio repentina. Tribus igitur modis ſolet fieri medicina, ſcilicet diſſoluendo, conſtringendo, reſtaurando, aut enim repleta diſſoluuntur, aut diſſoluta conſtringuntur aut deperdita in corpore reſtituuntur. Relaxamus itaque medicinis laxatiuis, vt ſcamoneatis, conſtringimus conſtrictiuis vt achacia & opiatis, reſtauramus cibis & potibus nutritiuis & electuariis ad hoc præparatis. Recollige igitur ex prædictis breuiter, quod medicus infirmorum domos & patrias viſitat & frequenter infirmitatum cauſas & circumſtantias inueſtigat, medicinas varias & contrarias præparat, comparat & deportat, infirmorum abdita membra & occulta tangere & abſtergere non recuſat, conualeſcentiæ & ſpem ſanitatis omnibus repromittit ſuauiter & leuiter vrenda vrere, & incidenda incidere, ſe aſſerit, & ne pars ſana corrumpatur, partem vrit putridam & præſcindit, dolente parte dextera in ſiniſtra percutere non parcit, à ſectione vel arſura etiam

pro

pro lacrymis patientis bonus medicus non deſiſtit, medicinæ amaritudinem dulcedine aliqua palliat & abſcondit, bibit & guſtat de medicina, quãuis ſit amara, ne infirmus abhorreat à cibo & potu ægrum reprimit & refrenat. Illum ſuo exponit deſiderio, de cuius ſalute diffidit penitus & deſperat, amaris & corroſiuis carnem putridam & corruptioni diſpoſitam amputat, ac deſiccatiuis ſaniem fluidam mundat & depurat, poſt mortificatiua & vritiua quibuſdam lenificatiuis dolorem vulnerum mitigat, & mundificato vulnere locum vulneris conſolidat atque ſanat. Et quia plus lædũt intrinſeca mala, quam extrinſeca, prudens medicus de mitigandis curandis & expellendis intraneis doloribus, primo curat materiam ibi duram & corruptam interius digeſtiuis medicinis, vt oximelle vel ſyrupo acetoſo. Primo diuidit & incidit & digerendo ad exitum & euacuationem obedientem facit. Quia *ſicut in principio aphoriſ. dicitur*, digeſta medicari oportet & mouere non cruda, digeſta vero materia atque habili reddita ad euacuationem eam diſſolutam medicina attractiua ab interioribus & remotioribus partibus ad exteriora attrahit. Et ad hoc valent quædam amara, vt ierapigra, ieralogodion, & alia alliata, quia amara citius penetrant ad remotas partes, & extrema magis purgant quam aliæ medicinæ. Tertio materiam ſic digeſtã, ſic attractam, medicina congrua euacuat & expellit, caute tamen ne nimia fiat euacuatio, nocet enim corpori quod inde debilitatur, & quandoque plus de bonis humoribus quam malis euacuatur, *iuxta illud Hippocrat. multum repente euacuare aut repellere, calefacere aut infrigidare, fallax eſt & naturæ penitus inimicum.* Conſiderat autem bonus medicus materiam ægritudinis & locum materiæ, & etiam vires patientis, & ſecundum hoc variat medicinam. Si enim materia ſiue humor peccans euacuatur, multum confert ægro, ſi vero non, infirmus amplius moleſtatur, *Vt dicit Hippoc.*

CAP. LXX.

De Medicina attractiua.

MEdicina attractiua operatur per ſubſtantiæ ſubtilitatem & calorem. Subtilitate ſua facilius penetrat, & calo-

calore ſuo attrahit ſiue ferrum, ſiue aliquid intus fixum, ſiue humores, qui latitant in profundo. Item medicina digeſtiua eſt neceſſaria, quando materia eſt multum dura & compacta. Incidit enim & diuidit materiam, & ſic ad expellendum aptam reddit. Et ideo operatur per inciſiua & attenuatiua, quæ ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ, cooperante calore, partem materiæ ſeparat à parte, vt patet in diureticis. Item medicina laxatiua aliquando purgat materiam digeſtiuam diſſoluendo & attrahendo, vt ſcamonea recepta in ſtomacho, fumum ſubtilem facile penetrantem à ſe emittit, & humores diſſoluens abominabiles naturæ reddit, atque attrahit eos adiuuante virtute expulſiua, & attractos à ſe eiicit & expellit. Quædam laxant ſua viſcoſitate lubrificando, vt mercurialis, malua & huiuſmodi. Quædam vero acumine humores penetrando, vt euforbium. Quædam ſua glutinoſitate comprimendo, ſicut mirabolani. Quædam ſua ſalſugine inteſtina mordicando, vt ſemen atriplicis. Quædam vero dulcedine ſua & humiditate inteſtina infundẽdo, vt caſſia fiſtula. Itẽ medicina conſtrictiua operatur per frigida groſſa in ſubſtantia. Nam frigidæ partes coadunantur & partium ſuarum groſſitie penetrare prohibentur, ſicut galla. Quandoque groſſos generat humores, vnde conſtringunt opilando & virtutem retentiuam confortando, vt eſcula. Quædam aũt reſtringunt ſpecialiter ſanguinẽ, vt corallus, bolus, emathithes, plantago & huiuſmodi. Quædam ventrem, vt citonia, mora, roſa & huiuſmodi. Item medicina induratiua eſt, quæ vel materiam coagulat & malaginat: & hæc operatur per valde frigida, ſicca, vel humida, vt pſillium, ſemperuiua, portulaca, ſolatrum & ſimilia. Item medicina mollitiua operatur per calida mediocriter & multum humida, ſimiliter & maturatiua. Item apertiua, vritiuam & attenuatiuam habent virtutem, aperit enim meatus opilatos, & attenuat viſcoſos humores atque ſiccos, & hoc facit per calidum atque ſiccum. Item mundificatiua operatur vel diſſoluendo vt calamentum, vel mollificando, vt caſſia fiſtula, malua, vel terreſtritate & ſiccitate ſua ſordes abſtergendo. Sunt autem multæ aliæ ſpecies medicinæ & differentiæ, ſicut mortificatiua, corroſiua, vritiua, diaforetica, repercuſſiua, mitigatiua & huiuſmodi, *de quibus tractatur in libro de*

ſimplici

Digitized by Google

ſimplici medicina. Sed hæc de proprietatibus infirmitatum & medicinarum conditionibus, prout ad præſens opuſculum pertinet, ſufficiant, vt ſic huic negotio finem imponamus.

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Mundi & corporibus cœleſtibus liber octauus.

POſtquam, auxiliante Deo, tractatū de diuinis nominibus, de angelorum proprietatibus, nec non de homine, & eius partibus & accidentibus, & ipſius conditionibus compleuimus, reſtat vt ad proprietates mundi ſenſibilis, quantum nobis datur deſuper manus apponamus, vt materiam diuinæ laudis ex proprietatibus operationum poſſimus elicere conditoris. Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, vt dicit Apoſtolus. Et ideo aliquas mundi huius & contentorum ipſius proprietates huic opuſculo, breui ſub compendio interſerere, proponimus, vt per ſimilitudinem proprietatum corporalium, intellectum ſpiritualem & myſticum facilius in diuinis ſcripturis accipere valeamus. A proprietatibus itaq; mundi inchoandum eſt.

CAP. I.

Quid ſit Mundus.

MVndus itaque *vt dicit Mercurius*, dicitur tribus modis. Nam mundus dicitur diuinus intellectus, mundus, ſcilicet archetypus incorporeus, inuiſibilis & æternus, ad cuius exemplum mundus ſenſibilis eſt creatus, *ſicut dicit Boetius.*

Tu cuncta ſuperno
Ducis ab exemplo pulcrum pulcerrimus ipſe,
Mundum mente gerens, ſimiliq; imagine formans, &c.

Secundo

Secundo modo dicitur mundus vniuerſitas eorum, quę cœli ambitu continentur, vt cœlum in quo ſidera lucent. Ignis in quo omnia calent. Aer in quo omnia viuentia ſpirant & vigent. Aqua quæ terræ latera circumcingit. Terra quæ omnia inferiora ſuſtinet atque nutrit. De quo dicitur: mundus per ipſum factus eſt. Tertio dicitur homo minor mundus, quia totius mundi imaginem in ſe repræſentat. Eſt itaque primus mundus æternus in diuina mente æternaliter permanens. Secundus mundus perpetuus eſt, diuina voluntate eſſe perpetuum & originem ex illo contrahens. Tertius ſecundum quid eſt perpetuus, ſecũdum quid eſt caducus omnium ſimilitudinem in ſe gerens. De primo autem mundo & de tertio in præcedentibus dictum eſt. Nunc de mundo ſenſibili dicendum eſt. Mundus igitur *vt dicit Marcianus*, eſt vniuerſitas creatorum conglobata in ſphæræ modum. Nam mundus ſphæricam & circularem habet ſpeciem & figuram. Nec fuit, *vt dicit Marcianus*, alia figura mundo ita congrua, ſicut orbicularis & rotunda, & hoc propter vniuerſitatis perfectionem, & propter illam quam habet in eſſe perpetuo cum ſuo opifice, qui fine caret & principio configurationem. Mundum autem totum philoſophi in duas partes diuiſerunt: quarum nobilior & ſimplicior pars ſuperior & actiua à circulo Lunæ ſe extendens, vſque ad planeticam regionem: Altera pars eſt inferior paſſiua, quæ à lunari globo incipit, & vſq; ad centrum terræ inferius ſe protendit. Iſtum particularem mundum inferiorem deſcribit *Marcianus*. Mundus, inquit, eſt circulus, ex quatuor elementis eiſdem totis in ſphæræ modum conglobatis, terram in medio vndiq; defixam, æternis cœli raptibus circũcurrens. Ad iſtius mundi compoſitionem creauit diuina virtus primordialem materiam, in qua velut in quadam maſſa erant potentialiter quatuor elementa non diſtincta, ſicut modo, ſed erant permixta, & illa maſſa hyle *à Platone in Timæo* eſt vocata, ex qua diuina ſapientia omnia elementa, & elementata compoſuit & produxit, & propriis qualitatibus in regionibus ordinauit ſingula, & diſtinxit. Nam quod in illa materia calidum fuit & ſiccum, ceſſit in materiam ignis, quem ratione ſuæ leuitatis diuina ſapientia ſuperius collocauit. Quod vero frigidum & ſiccum in ſumma fuit, ceſſit in ma-

teriam

teriam terræ, quam ſua ponderoſitas & compactio inferius poſuit. Quod autem calidum & humidum fuit, in materiam aeris ceſſit. Quod vero frigidum & humidum, in materiam aquæ conuertit. Et hæc duo elementa ſecundum maiorem vel minorem leuitatem, & rarefactibilem ſubtilitatē in medio ignis & terræ collocauit. Vnde iſtam materiam primam *Plato vt potuit in Timæo ſic deſcripſit: Fuit enim hyle, id eſt, prima materia ſine qualitate & ſine quantitate, ſine colore, ſine ſpecie, ſine loco, ſine tempore, inter aliquam ſubſtantiam & nullam exiſtens, &c.* Hæc verba multum ſunt difficilia, tamen ſic exponuntur: quia dicitur fuiſſe ſine quantitate, non quia omnino fuerit ſine omni quanto, ſed quia non fuit determinatæ quantitatis, quo ad nos. Sicut gigas dicitur immenſus, quantum excedit aliorum hominum quantitatem. Ideo etiam ſine qualitate dicitur, quia non habuit à qualitate aliqua ſpecialiter nominari, non enim potuit plus calida quam frigida dici, nec è conuerſo. Et ſic de aliis. Sine colore, quia non habuit aliquem colorem innatum in aliquo elemento. Sine tempore fuit, quia nondum fuerant tempora & temporum viciſſitudines, quando hæc materia eſt creata. Sine loco fuit, quia non habuit determinatum locum plus ſurſum quam deorſum, nec plus iñ latum quam in longū. Inter aliquam ſubſtantiam eſt & nullam, quia nulla ſubſtantia materialis præceſſit illam, ſed aliqua eſt ſecuta. Materiale igitur principium mundi inferioris fuit illa materia inuiſa, ſcil. prima materia communis, quæ omnium formarum & materiarum fuit ſuſceptibilis, quæ etiam ſub diuerſis ſpeciebus & formis conſeruatur. Permanet enim hæc materia quo ad ſubſtātiam incorrupta, quamuis continue quo ad qualitates tranſmutabiles alteretur, quia iſta materia quæ modo per rarefactionem manet ſub forma ignis & ſub igne, ſtatim per condenſationem induet formam aeris, quæ prius ſub ſpecie ignea fuit ignis. Ex quo patet quod prima materia qua mundus materialiter conſtat eſt ingenerabilis & incorruptibilis, à qua omnia materialia incipiunt, & in quam redeunt tanquam ad matricem. Mundus itaque ex rebus multis oppoſitis & contrariis eſt compoſitus, & tamen in ſe eſt vnus. Mundus enim vnus eſt numero, & non plures mundi, & hoc propter ma-

teriæ vnitatem, *ſicut in libro dicitur de cœlo & mundo.* Occupat enim totam materiam ſuam, *ſicut ibi dicitur in cap. de ater. mun.* Mundus ergo de quo hic loquimur, non eſt diuerſus in ſe, neq; diuiſus ſecundum ſubſtantiam, quamuis in ipſius partibus inueniatur contrarietas, quo ad aliquam qualitatis repugnantiam. Summam enim & neceſſariam habet mundus in ſuo toto conuenientiam, & quaſi quandam muſicam harmoniam, quamuis in aliquib. eius partibus propter qualitates repugnantes aliquam pati diſſimilitudinem videatur, *ſicut expreſſe dicit Auguſtinus ſuper Geneſ.* Tranſibit autem mundus iſte quo ad iſtam paſſibilem, quam modo habet, ſpeciem & figuram. Sed permanebit in eſſe perpetuo quo ad ſubſtantiam & naturam, *ſicut idem aſſerit Auguſtinus. Et dicit gloſ. ibi. Cœlum & terra tranſibunt, &c. Matth.* 24. Ex quo patet, quod mundus ratione ſuæ mutationis eſt ſiquidem admirandus nihilominus tamen propter materiæ nobilitatem, & formæ virtualem actualitatem, & per conſequens productionis & generationis rerum tam facilem poteſtatem, non tam ipſe mundus, quam mundi opifex Deus, ſuper omnia eſt laudandus. Nulla enim eſt tam vilis, tam infima in tota mundi machina pars ſiue particula, in qua tam in materia, quam in virtute & forma non reluceat laus diuina. Nam in materia & forma mundi quædam eſt differentia, ſed cum harmonia eſt pars ſumma. Nam illa pars mundi, quæ ſecundum naturam purior & ſimplicior eſt atq; nobilior, vniformem habet inclinationem & appetitum ad nobilioris formę ſuſceptionem, & quæ ſpiritualior eſt, magis eſt inclinabilis ad formam ſpiritualiorem. Vnde materia cœleſtis ſimpliciorem & nobiliorem reddit & exigit formam quam elementaris, & etiam ipſa materia cœleſtis nobilior eſt & ſimplicior in nobiliori corpore vt in Sole, quam in Luna, vel in Mercurio, vel in Marte. Materia enim elementaris nobilior eſt in igne, quam in aere vel in cæteris, vnde groſſior eſt materia in terra quam in aliis. Nam ibi ſunt plures partes materiæ aggregatæ, *ſecundum Ariſtote.* vnde dicit quod ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ, imo materia vnius elementi purior eſt in vna parte quam in alia, *ſicut dicit in primo meteor.* partes enim ignis ſuperiores nobiliores & ſimpliciores, & partes terræ centrales ſunt

les ſunt groſſiores, compactiores & impuriores. Cum enim partes mixtorum ſunt ab elementis, ſecundum quod partes elementares ſunt puriores vel nobiliores, fiunt mixta ſimpliciora vel puriora. Et ſecundum quod è conuerſo eſt in elementis, è conuerſo eſt in mixtis. Nobilior itaque materia mundi conſtitutiua, nobiliori indiget forma. Et ideo ſolet diſponi materia ſecundum quod exigit forma. Quare ſi de terra debeat fieri ignis, oportet quod materialis terrę groſſicies ſubtilietur & depuretur, & ſpiritualior & ſimplicior efficiatur, vt ſic ſimpliciori forma, ſcilic. ignea induatur. Et vt breuiter dicam, necesse eſt, vt ſecundum formæ proprietatem ipſa materia præparetur. Conſideratur itaque mundi nobilitas, ſecundum ſui partes digniores, & etiam effectus nobiliores. Et ideo pars mundi ſuperior reputatur dignior, quia ibi materia eſt purior, & forma eſt pulchrior, & virtus amplior in ſuperioribus inuenitur. Tanto enim mundus in vniuerſo pulchrior eſt & decentior redditur, quanto deformis pars mundi inferior ſuperioris pulcritudine, decentiori gloria inſignitur, *ſicut dicit Auguſtinus*, quædam perfectio claritatis & virtutis, quæ in ſuperioribus præcellit ad perfectionem inferiorum & decorationem continue ſe diffundit. Quod etiam videtur infima pars mundi in decore & luminoſitate amiſiſſe, hoc recuperant in fæcunditatis gratia & virtute. Non enim minus eſt admiranda terræ virtuoſa fæcũditas in productione herbarum, arborum, florum & fructuum in generatione varia animalium & reptilium. In varia productione metallorum, gemmarum & lapidum, quam ſit admiranda cœli claritas cum diuerſitate ſuorum orbium & aſtrorum. Et quamuis mundus tot laudabilibus rerum differentiis ſit diuinæ virtutis inſignitus potentia, multis tamen defectibus & conditionibus miſerabilibus, quantum ad eius inferiorem partem, vndique eſt ſubiectus. Nam mundus iſte quamuis videatur eſſe genitor & nutritor corporum, carcer tamen eſt ſpirituum, & animarum durißimum exilium eſt ac locus miſeriarum innumerabilium & pœnarum. Nam mundus locus eſt reatus & tranſgreſſionis. Incolatus & peregrinationis, doloris & lacrymationis, laboris & fatigationis, horroris & confuſionis, motus & mutationis, fluxus & alterationis, tranſitus & corru-

corruptionis, inſolẽtiæ & perturbationis, violentiæ & oppreſſionis, fraudulẽtiæ & deceptionis. In mũdo nihil aliud inuenitur quã vanitas, malignitas, cupiditas, anxietas, defectibilitas, & vetuſtas, mũdus notos allicit & diligit, ignotos abiicit & contẽnit, mũdus multis obeſt, paucis prodeſt, amatores ſuos decipit & fallit. Nã multa promittit, ſed ad vltimũ pauca ſoluit, contẽptores ſuos ad modum vmbræ inſequitur, & apprehendere non deſinit, ſed ſuos ſequaces fugere ſatagit & contendit, & ideo illos quos maxime diuitiis & honoribus hic extollit, in fine maxime depauperare & deiicere conſueuit. Et, *vt verbis beati Gregorii vtar, fugiendus eſt mundus etiam ſi proſperis nos demulcet.* Qui ergo tot calamitatibus pulſat, quid aliud quam vt deſeratur clamat. Et hæc de proprietatibus mundi in generali dicta iam ſufficiant.

CAP. II.

De Cœlorum diſtinctione.

NVnc ad deſcribendas proprietates eius, aliquas de cœlo & eius partibus, CHRISTO adiuuante, manum apponamus. *Nam cœlum Angelorum & hominum bonorum locus eſt & habitaculum, vt dicit Beda.* Cœlum autem, ſecundum ſanctorum traditiones; aliud eſt viſibile, aliud inuiſibile. Cœlum autem viſibile eſt multiplex, *ſicut dicit gloſſ. ſuper Deut.* 10. *ibi. cœlum Domini Dei tui eſt & cœlum cœli.* Septem ſunt cœli, ſcil. aereum, æthereum, olympeum, igneum, firmamentum, aqueum, empyreum cœlum, ſcil. Angelorum. Cœlum itaque aereum vocatur medium aeris interſtitium, quod à groſſis vaporibus aquæ & terræ nõ per omnia eſt infectum, vnde illa pars aeris purior, & ab inferioribus qualitatibus impermixtior, propter ſui puritatem & dyaphaneitatem ſiue naturam tranſparentem cœli nomine nuncupatur, *ſicut dicitur ſuper Matt.* 13. *Volucres cœli comederunt illud, &c.* Cœlum æthereum, *ſecundum quoſdam*, vocatur ſupremum aeris interſtitium, quod immediatius ſpheræ ignis eſt coniunctum. Et dicitur æthereum, quia illud medium inter ignem & aerem confinium eſt ab igne, ſplendoris & illuminationis receptiuũ. Etheros enim Græce, ſplendor dicitur latine, *vt dicit Iſid.*

Cœlum vero igneum, *ſecundum quoſdam*, vocatur centrum ſpheræ ignis, propter ipſius ignis puritatem, ſubtilitatem & ſummam, quam habet præ cæteris elementis actualitatem, & propter alias quaſdam nobiles cœleſtes, quas conſequitur ex vicinitate orbis, planetarum proprietates. *Secundum Gregorium autem ſuper locum illum Iob: Intuere cælum & contemplare athera, &c.* nomine ætheris intelligitur tota regio, à Luna vſque ad ſtellas fixas, in qua ſunt orbes & circuli ſeptem planetarum. *Quare infra proximo de æthere, quid ſuper hoc ſentiat Marci. Alexander ſic ordinat ſeptem cælos dicens*: Primum cœlum eſt luminis datiuum, vniforme, & non motum, ſcil. empyreum. Secundum cœlum donatiuum dicit eſſe luminis, vniforme & motum, ſcilic. aqueum & cryſtallinum. Tertium datiuum luminis, non ſecundum omnem partem luminoſitatis vniforme & motum, vt cœlum ſtellatum. Quartum eſt receptiuum luminis ſine calore, ſcil. olympicum. Quintum eſt receptiuū luminis cum calore, ſcil. cœlum igneū. Sextum eſt receptiuum luminis, coniunctum cum parte ſuperiori, & dicitur cœlum æthereum. Septimum eſt receptiuum luminis, coniunctum cum parte inferiori, ſcilicet aereum Et ſic videtur vocare olympum regionem orbium planetarum, quia illud ſpacium eſt continue luminoſum. Firmamentum autem vocat cœlum primum, ſecundum philoſophos, & vltimum, in cuius conuexitate ſita ſunt corpora ſiderum & ſtellarum. Nam philoſophi non ponunt niſi ſolum cœlum vnum. Imo, *Vt dicit Baſilius in exameron. Prius philoſophi linguas corroderent, quam plures cælos eſſe conſentirent.* Illud autem cœlum ſcil. firmamentum ſic deſcribit *Ariſtot. in lib. de cauſis elementorum*: Cœlum, inquit, eſt quintum elementum, ab elementis inferioribus diſcretum naturali proprietate ac diſtinctum, neque enim graue eſt, quia tunc deſcendere poſſet, neque leue, quia tunc forſan aſcenderet, quia ſi eſſet vnum ex quatuor, vel eſſet compoſitum ex quatuor, ingrederetur in ipſum corruptio vniuerſaliter vel particulariter, imo, *ſicut dicitur ibidem*, Creator poſuit ipſam cauſam & principium generationis & corruptionis. Et ideo neceſſe fuit ipſum eſſe ingenerabile & incorruptibile, ne pro quærendo generationis & corruptionis principio eſſet abire ad

infinitum. Eſt autem cœlum illud inquietum & mobile vniuerſaliter, cuius motus eſt reuolubilis ſupra medium, ſcil. ſuper axem, qui ſtat fixus inter duos polos immobiliter, ſcil. meridionalem & ſeptentrionalem, & illud cœlum eſt finitum, quo ad dimenſionem & loci extenſionem, ſed eſt ſempiternum quo ad motum. Mouetur enim à motore infinitæ potentiæ, id eſt à DEO, qui eſt ſublimis & glorioſus in ſecula. *Hucuſque Ariſtot. in lib. de cau. elementa.* Vocat autem polos duas ſtellas in ſummis cœli extremitatib. in ipſius medio ſuperius & inferius collocatas, quarũ vna eſt ſuperius poſita in medio cœli ad ſeptentrionem, & dicitur polus arcticus. Alia eſt ex oppoſito ad meridiem, & dicitur polus antarcticus, quaſi contra polum arcticum poſitus. Inter duos iſtos polos, quaſi inter duas ſui extremitates cœlũ obliq; mouetur ab oriente vſq; ad occidentem, & ab occidente iterũ vſque ad orientem, & hoc ſemper vniformiter, ſicut rota mouetur circa axem, vnde axem vocat *Ariſtot.* quandam lineam intellectualem porrectam à polo vſque ad polum diametraliter & extenſam, circa cuius medium totius cœli ambitus æqualiter circumfertur, *ſicut ibidem dicit commentator.* De iſtius cœli natura dicitur in libro de cœlo & mundo, ſecundum nouam translationem. Cœlum, inquit, eſt vnum compoſitum ex materia, quoniam continet materiam ex qua & cœlum nominatur, quæ eſt vltimus inceſſus totius ſcil. vniuerſi, & ſequitur in eodem, non ſunt neq; fuerunt, neque erunt cœli multi. Cœlum enim eſt vnum perfectum completum, cui non eſt ſimile, neque eſt locus extra cœlum, neque corpus, neque vacuitas, neque plenitudo, neque tempus quod eſt numerus motus. Vnde illic eſt vita fixa, ſcilicet extra vltimum, & eſt ſempiterna, quæ neque deficit neque finitur, & illa eſt vera vita. *Item idem ibidem*, Cœlum neque fabricatum eſt neque generatum, ſed ſimplex eſt, cuius motus eſt æqualis, in quo non eſt diuerſitas, & eſt motus eius ſingularis & circularis, cuius motor eſt ſpiritus qui mouet illud ſua voluntate, & continuatur radius cœli cum radio ignis, & coniunctus eſt cum illo ad vtilitatem hominum, propter permanentiam vitæ. Firmamentum itaque vocatur cœlum, quia ſolidum eſt & firmum, quia terminum habet intranſgreſſibilẽ, vnde præ nimia firmitatis ſui permanens

Digitized by Google

manentiaſ incorruptibile eſt & immutabile tam in ſubſtantia quam in forma. Eſt autem forma eius ſphærica & conuexa, & quaſi concaua quo ad nos, ſed quaſi conuexa quo ad ea, quæ ſunt ſupra cœlum, cuius motus eſt naturaliter circularis, & mouetur oblique & circulariter ab oriente in occidentem, voluitque ſecum & circumducit motu ſimplici & vniformi infra diei & noctis ſpacium totum quod ſub ipſo eſt, vſque ad ignis regionem. Vnde orbes ſeptem planetarum ſecum rapit & circumducit. Omne autem quod ſub ipſo eſt, *Vt dicit Rabanus*, virtuti eius motiuæ obedit ordine vniformi & imperturbato, virtus quoque eius motiua, ſicut ipſemet dicit ſuper expoſitione Geneſis, extendit ſe vſque ad inferiora hæc elemẽta. Vnde & ignem ſuperiorem creditur ſecum circumrotare, peruenit quoque huius motiuæ virtutis actio vſque ad aerem, & vſque ad aquas, in quibus quo ad fluxum & refluxum in parte marina facit exuberationem. Hæc autem tria elementa, ſcilicet aer, ignis & aqua, obediunt quidem motui cœli, ſed non vno modo, neque vno ordine ipſum imitantur, ſed ſecundum magis & minus, & quod ſuperius eſt, & leuius & purius obedit magis, & quod eſt minus tale ſequitur tardius & obedit minus.

Terra huic cœleſti motui non obedit & virtuti, vt ab eo ſuſcipiat localem motionem, quamuis ad producendas ex ſe ſpecies diuerſas eius ſuſcipiat impreſſiones, habet igitur firmamentum (*ſicut dicit idem Rabanus*) quo ad motum inceſſum vniformem, ordinatum & imperturbatum, omnium tamen motuum velociſſimum; vnde ne propter velocitatem motus eius mundi machina diſſoluatur, retardatur ordinato motu planetarum, & ſic motus eius impetus motu contrario moderatur. Mouetur quoque & quieſcit, quia licet in partibus mutet ſitum, tamen in toto neque ſitum mutat neque variat locum. Turbatis igitur inferioribus, & quaſi caſualiter fluctuantibus, cœlum cum ſuis orbibus ordinis ſui tenorem ſaltem in puncto nullatenus derelinquit, vnde motus cœli eſt totius temporis primum ſubiectum, & modus & regula omnium motuum aliorum. Eſt igitur firmamentum mediante motu ſuo generationis & corruptionis in mundo inferiori principium effectiuum. Cuius ratio, *Vt dicit Rabanus*, quoniam firma-

mentum ſui luminis virtutem generationis effectiuam ad terram tanquam ad proprium centrum dirigit & deſtinat & radios ſuos in terræ ſuperficie aggregat maxime & coadunat, ſicut oſtenditur in ſcientia perſpectiua. Omne enim corpus ſphæricum, concauum & luminoſum in quolibet puncto ſuo dirigit vnam lineam radioſam in cẽtrum illius corporis luminoſi ad ſuperficiẽ centri, & quãto quælibet linea radioſa eſt vicinior alteri lineę exeũti ad ſuperficiem centri, tanto ex vicinitate vnius ad aliam eſt fortior aq imprimendum in centro effectum ſuum. Ex quo manifeſtum eſt, ꝙ cum corpus cœli ſit ſphæricum, conuexum & luminoſum, & terra reſpectu magnitudinis cœli non obtineat, niſi vicem puncti cum ſit centrum, in terra neceſſario fit maxima aggregatio cœleſtium radiorum. Ex quorum virtute & contactu fit maxima generatio & productio rerum generabilium in terra, quæ eſt centrum ipſius firmamenti, & quamuis ſit principium generationis cœlum, non tamen recipit generationem in ſe vel corruptionem vel diminutionem, vel augmentum. Nam cœlum in ſubſtantia habet ſummam ſimplicitatem, vniformitatem, & puritatem nullam habens partium diuiſionem nec contrarietatem, & ideo nullam habet ex ſe potentiam ad corruptibilitatem, *Vnde ſic arguit Ariſtoteles in lib. de cœlo & mundo.* Omnis inquit corruptio eſt ex contrariis, cœlo autem nihil inuenitur contrarium quare cœlum non corrumpitur. Cœlum etiam quamuis ſit in ſe & ex ſe vniforme, tamen habet neceſſario plures orbes & circulos in figura & magnitudine longitudinis & latitudinis differentes propter diuerſas manſiones, quibus indigent mortales, *Vt dicit Ariſtoteles in lib. de cauſis elementorum, & alias.* Nam ſi ſecundum vnam diſpoſitionem & menſuram reciperet mundus inferior influentiam radiorum periret alimentum mortalium & generatio omnium inferiorum. Et ideo neceſſarium fuit motum cœli eſſe obliquum vt ex eleuatione & depreſſione orbium nunc calor, nunc frigus in centro generetur. Vnde ſi directe cœlum moueretur quo ad noſtrum ſitum, omnia calore vel frigore in noſtro ſitu habitabili conſumerentur, *Vt dicit Ariſtoteles.* Nec ſolum attenditur in cœlo puritas & incorruptibilitas ex parte materiæ, verum etiam pulcritudo & claritas ex

parte

Digitized by Google

parte formæ, *Vt dicit Ariſtot. in libr. de ſenſu & ſenſato.* Cœlum ex ſui natura ſplendidum eſt, ſed in partibus eius eſt differentia. Nam in ſtellis eſt maior aggregatio luminis quam in aliis partibus ipſius cœli. Vnde ex parte formæ habet rotunditatem cum conuexitate, conuexitatē cum claritate, diaphaneitatem ſiue tranſparentiam & perſpicuitatem, vniformitatem in toto, ſed in partibus diuerſitatem, ex mutuo concurſu orbium & motu contrario planetarum, dicunt ſapientes generari concentum & harmonicam ſuauitatem. *Vnde Macrobius in libro Ciceronis exponens Scipionis ſomnium in 6. de rep. lib.* Impulſu & motu ipſorum orbium efficitur ſonus ille, qui acuta cum grauibus temperans, æqualem ſonum facit & concentum, &c. Præter hæc *dicitur in libro de cœlo & mundo*, in fine quod cœlum motus ſui continuitate inflāmat illud, ſuper quod mouetur: vnde æther ex motu cœli ignitur. Motus enim cauſat calorem, vnde ibidem dicitur per ſe & ſenſibiliter inuenitur, quod ex motu fit calor, & ex quiete frigiditas, & ideo calor materias emollit, & diſſoluit, frigiditas vero aggregat & conſtringit: vnde partes elementares motui cœli vicinius exiſtentes, cæteris partibus mundi inferioris ſunt calidiores vt patet in igne & in aere. In tertio autem elemento, ſcilicet in aqua eſt motus debilitatus, & ideo in ea eſt frigiditas ſed non in vltimo. In quarto autem ſcilicet in terra propter nimiam elongationem à motu cœli fit conſtrictio in vltimo propter caloris abſentiā dominium frigiditatis. Et ideo terra permanet quieſcens & perennis, vt non moueatur, *ſicut dicit Ariſtoteles ibidem.* Nobilitas itaque cœli attenditur in materia, & ſubſtantia in forma, in motu, in ſitu, in ſubſtantiæ ſuæ ſimplicitate, puritate & perpetuitate. In formæ claritate, diaphaneitate, ſiue perſpicuitate, & in ſphærica orbicularitate. In motus vniformitate, velocitate, & in virtuoſitate in ſitus ſublimitate, quia ad ſitum à centro terræ maxime diſtat & in dimenſiua quantitate, quia eis magnitudo imaginationem, immo rationis menſuram ſuperat in poteſtate, quia omnia inferiora ſibi ſubdita regulat, ordinat & menſurat Et quod ſuper omnia mirabile eſt, omnia inferiora cœlum ordinat & immutat, & tamen à nullo inferiori ſe immutationem ali-

quam recipit, nec aliquid ſibi diſſimile in natura & virtute aliqua ipſi cœleſti corpori ſe conformat.

Cap. III.

De Cœlo Aqueo ſiue cryſtallino.

SExtum cœlum eſt aqueum ſiue cryſtallinum, quod ex aquis poſitis ſuper firmamentum diuinitatis potentia eſt formatũ, aquas enim eſſe ſuper cœlos collocatas diuinæ ſcripturæ autoritas nobis tradit, quæ ita ſunt leuigatæ & ſubtiliatæ, quod in materiam cœleſtem ſunt conuerſæ, & ideo permanent ibi fixæ. *Beda tamen dicit* quod aquæ illæ cœleſtes non vaporali tenuitate, ſed gracili quadam ſoliditate, virtute diuina ſuper firmamentum ſunt ſuſpenſæ. Et hoc modo ad impetus firmamenti moderationem, vel ad caloris generati ex eius velociſſimo motu repreſſionem. Opinio n. fuit Bedæ quod cœlum igneæ ſit naturæ, ſicut Platonici poſuerunt. *Vnde dicit Beda.* Cœlum eſt ſubtilis & igneæ naturæ, rotundum à centro terræ, æqualibus ſpaciis collocatum. Et ideo forte Bedæ videbatur quod ideo fuit neceſſe ibi eſſe aquas, vt calor ille cœleſtis ad temperantiam duceretur, quod ex tali inflammatione mundus inferior diſpendium non pateretur, ex frigiditate enim naturali illarum aquarum ſuper firmamenti verticem poſitarum, dicunt aliqui ſtellam Saturni eſſe frigidam propter illam, quam habet ratione ſui ſitus cum firmamento vicinitatem. Dicunt etiam quod firmamentum per virtutem illarum aquarum infrigidatum infrigidat orbem Saturni ſibi magis proximum & vicinum. Sed qualiter iſtud poſſet fieri rationabiliter, non eſt perſpicue ratione vtentibus manifeſtum. Nam cum aquoſa ſubſtantia ratione vtriuſque qualitatis ſuæ, ſcilicet humiditatis & frigiditatis, cœleſti ſubſtantiæ penitus ſit contraria, non eſt bene liquidum philoſophantibus, qualiter inter corpora tam diſparia poſſit vnitas aut concordia aliqualiter conueniri. Et tamen ſcriptum eſt *Iob* 18. *Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis.* Ideo alio modo ſentiunt & opinantur moderni, qui interiora philoſophiæ ſpectamina profundius, *vt arbitror*, ſunt ſcrutati. *Dicit enim Alexander*, quod aquæ illæ, quæ ſuper cœlos ſunt, non ſunt ibi poſitæ vt frigidę & fluxi-

fluxibiles & humidæ, vel etiam ſicut ſolidæ, congelatæ, & ponderoſæ. Iſtæ enim proprietates ſunt etiam inter ſe habentes contrarietatem, & ſibi mutuo repugnantes, ſed potius per ordinationem diuinæ ſapientiæ aquæ illæ ſuper firmamentum ſunt ſub mobiliſſima naturæ ſuæ conditione diuinitus collocatæ, prout naturæ cœleſti maxime ſunt propinquæ. Et hæc quidem eſt naturæ proprietas perſpicuitatis & tranſparentiæ, quæ principaliter & ſubſtantialiter inuenitur in natura aquę, ratione cuius habet conuenientiam & cum cœlo empyreo & etiam cum firmamento. Et ideo poſuit Dominus aquas inferius ſub ratione frigidi & humidi, cum aliis conditionibus neceſſariis ad generationem & corruptionem, ſed eaſdem poſuit in ratione perſpicui prout fuit neceſſarium ad vniuerſitatis conſeruationem. Et ideo dicit cœlum eſſe dictum aqueum & cryſtallinum ratione mobilitatis & perſpicuitatis. Eſt enim perſpicuum ad modum cryſtalli, à ſuperiori cœlo ſcil. ab empyreo, lucem vel fumoſitatis plenitudinem recipiens, & receptum ad inferiora diffundens. Et ideo dicitur cœlum quaſi nobis inuiſibile & occultum, cryſtallinum vero quia durum. Et ideo in ſummo dicitur cryſtallinum, non quia durum ſicut cryſtallus. Sed quia vniformiter eſt luminoſum & perſpicuum. Aqueum autem dicitur, quemadmodum aqua ex ſua ſubtilitate & mobilitate mouetur, & illud motum mouet cœlum proximum, & illud vlterius mouet quod ſibi eſt magis propinquum. Et ideo illud cœlum quod mouet inferiora, inferiorum mobilium præcipue eſt conſeruatiuum, *Vt dicit Alexander*.

CAP. IV.

De Cœlo empyreo.

COelum empyræum eſt primum & ſummum cœlum, locus angelorum, regio & habitaculum hominũ beatorum. Et dicitur empyreum à πῦρ quod eſt ignis, quaſi totum igneum. Sic dictum: non ab ardore, ſed potius à lumine & ſplendore, *Vt dicit Iſidorus*. Iſtud enim cœlum ſumme eſt lucidum, influens lucem & ſplendorem ſuper cœlum cryſtallinum ſibi propinquum & proximum. Eſt autem de natura ſua vniforme ſine ſtellis, & ſphæriforme, *Vt*

dicit

dicit Damaſcenus. Ideo eſt ſphæricum, vt rerum ſpiritualium & corporalium ſit contentiuum. Eſt enim naturaliter quietum, immobile ſcilict & immotum. Vnde illud cœlum non eſt neceſſarium propter continuationem generationis inferiorum, ſed potius, *vt dicit Alexander*, ad completionem vniuerſi in genere corporum, ſecundum determinata extrema ad medium. Eſt autem opacum in ſummo ſcilicet terra & luminoſum in ſummo, ſcil. cœlum empyreum, & vtrumque corpus ſcilicet extremum, ſupremum & infinitum eſt de ſe immobile & quietum. Iſtius cœli proprietates deſcribit *Rabanus vtens verbis Baſilii in hexameron, ſic dicens:* Cœlum empyreum eſt corpus primum, natura ſimpliciſſimum, de corpulentia habens minimum, quia ſubtiliſſimum, primum mundi firmamentum quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratione ſphæricum, locali ſitu ſupremum, quia à centro remotum, amplitudine ſua ſpirituum & corporum viſibilium & inuiſibilium contentiuum, Dei ſummum habitaculum. Licet enim Deus ſit vbique, tamen ſpecialiter dicitur eſſe in cœlo, quia ibi relucet potiſſime ſuæ virtuti operatio. Et ideo cœlum dicitur ſpecialiter ſedes Dei, quia in corpore mundi ſpecies cœli pulcrior eſt, *vt dicit Damaſcenus. In cælo diuina virtus manifeſtius operatur.*

Cap. V.

De Aethere.

Aether græce, ſplẽdor dicitur latine. Aether *ſecundum Iſidorum*, eſt ſuperior regio ſupremi interſtitii aeris & ignis, vbi eſt perpetuus ſplendor luminis ſiue lucis. *Anaxagoras autem dixit*, nomen ætheris eſt nomen ignis. Et hoc putauit *vt dicit Ariſtoteles*, propter ipſius inflammationem, quæ cauſatur, ex velocitate ſui motus, Vnde *ſecũdum ipſum Anaxagoram*, omne inflãmans & inflãmabile vocatur hoc nomine. *Marcianus autem dixit*, quod æther eſt locus ab inferiori mundo ſeparatus, inuiſibilis reſpectu inferiorum, quæ patiuntur multiplicem variationem. In æthere vero vbi dies eſt perpetuus, nox diurno lumini non ſuccedit. Nec mirum, quia tam altum locum vmbra terræ, quæ noctis cauſa eſt, in æthere non accedit. *Secundum Ariſtotelem vero in lib. meteororũ:* æther nihil aliud eſt, quam

vnum elementũ, nec eſt ex elemẽtis quatuor. Quicquid enim ſupra lunarem globum eſt, naturæ eſt ſeparatæ, à natura inferiorum elementorum. Vnde æther neq; eſt graue, neque eſt leue, neque rarum, neque denſum, neque per alterius corporis penetrationem diuiſibile. Naturam enim æthercam nulla ingreditur corruptio vel alteratio vniuerſaliter vel particulariter, quod ei accideret ſi ex elementis compoſitionem aut originem contraxiſſet. *Anaxagoras tamen dicit*, quod æther eſt aer inflãmatus, & dicit quod quandoque deſcendit inferius & in terra occultatur, vnde propter ſui ſubtilitatem, nunc ſurſum, nunc deorſum regiratur, vnde terræ motus gignitur ex virtute ætherea in terræ viſceribus occultata. *Sed dicit Ariſtoteles* quod ſermo iſte eſt error, quoniam ſubtile non deſcendit deorſum, & etiam ſi deſcenderet hanc operationem non faceret, *ſecundum Macrobium autem* ſplendor ætheris ſub ſphæra cœli per ambitum totius mundi rutilat & refulget. Continet autem in ſe orbes ſeptem planetarum, qui mouentur contra motum firmamẽti. Inferior itaque pars ætheris velocitate ſui motus inflãmat ſuperiorem partem materiæ elementaris, & ex illa inflãmatione gignitur ſphæra ignis, *ſicut dicitur in lib. de cœlo & mundo in fine*. Ex materia n. ſic ignita non gignitur nec inflãmatur ipſe æther, quia ab inferioribus non recipit aliquam immutationem quamuis inferiora ab ipſo immutentur.

CAP. VI.

De Sphæra cœli.

Sphæra cœli *Vt dicit Iſidorus*, eſt ſpecies quædam in rotundum formata, ab eodem in idem circa ſuum centrum æquis ſpaciis circulariter reuoluta. Hanc ſphæram neque principium, neque finem habere philoſophi aſſerunt. Ideo propter ſui circulationem vbi incipiat & vbi finiat non facile apprehenditur. Nec fuit aliqua figura cœlo conuenientior quam ſphærica, tum propter ſuiipſius ſimplicitatem, tum propter capacitatem, tum etiam propter vniformitatem, *Vt dicit Iſidorus*. Sphæra itaque *ſecundum Alphraganum* eſt orbicularis ſuperficies cœleſtis corporis, in quo fixæ ſtellæ continentur. Et hæc ſphæra duobus

bus polis circumuoluitur, quorum vnus eſt ſeptentrionalis, qui nunquam nobis occidit, & dicitur polus arcticus, id eſt, Borealis. Alter polus eſt antarcticus ſeu auſtralis, qui nunquam à nobis videtur, vel propter nimiam à nobis elongationem, vel propter terræ interpoſitionem. Inter iſtos duos polos quaſi inter duas mundi extremitates ſphæra cœli voluitur & mouetur, & cum ipſius motu ſtellæ in eo ſitæ ab Oriente in Occidentem, & iterum ab Occidente in Orientem motu diurno & nocturno 24 horarum ſpacio circumferuntur. Tanta autem celeritate ſphæra cœli circumfertur quod niſi aduerſum eius præcipitem curſum planetæ occurrerent, & eius impetum moderarent, machina mundi diſſolueretur. *Et ideo ſecundum Alphraganum* ſeptem orbes planetarum ſunt ſub ſphæra mutuo ſe interſecantes, per quos planetæ motu conſono incedentes, raptui firmamenti obuiant, & etiam eius velocitatem reprimunt & retardant. Voluitur autem tota ſphæræ moles oblique circa medium, ſcilicet circa axem. Eſt autem axis quædam linea intellectualis, quæ recte per mediam pilam ſphæræ tendens in duos polos ſe extendit, circa quam cœli ambitus quaſi rota circa axem circulariter ſe reuoluit. Cardines autem cœli ſunt extremæ partes axis, quæ infiguntur ipſis polis. Et ſunt cardines dicti, quia ſicut cardo oſtii in polorum concauitatibus reuoluuntur, & ſunt iſti cardines conuexi, recurui, ſcilicet circumflexi, *vt dicit Iſidorus*. Sphæræ vero cœleſtis medietas dicitur hemiſphærium, ſcilicet pars, quæ à nobis totaliter videtur, ſed ob defectum viſus terræ coniungi putatur. Vnde & circulus vbi finitur horizon, i. e. viſus terminatio nuncupatur, *vt dicit Iſido.* Recollige igitur breuiter ex prædictis, quod ſphæra cœli eſt luminoſa ſubſtantia luminis vſque ad centrum ſuum, id eſt, vſque terram diffuſiua, cuius circumferentia eſt a centro terræ remotiſſima. Et ideo illa, quæ in cœlo ſunt maxima, nobis propter ſummam diſtantiam videntur eſſe minima, omnium inferiorum eſt contentiua omnium inferiorum eſt ordinatiua, informatiua, generationis & vegetationis effectiua, ſibi contrariorum raptiua & attractiua. Nam motus ſui violentia planetas ſibi obuiantes poſt ſe trahit, ſecundum harmoniam eſt proceſſiua. Nam *ſicut dicit Ariſtoteles in libro de proprietatibus elemen-*

Digitized by Google

lementorum, ex ordinato ſphæræ motu & contrario planetarum occurſu, gignitur in orbe ſtridor, id eſt, harmonia. *Vnde Macrobius*, impulſu & motu ipſorum efficitur ſonus ille, & acuta cum grauibus temperans efficit concentus varios & diuerſos, ſed propter noſtri auditus defectum, & illius ſoni exceſſum harmonia illa à nobis non auditur, ſicut mouere Solem videre non poſſumus, quamuis citiſſime moueatur. Nam radiorum claritate acies viſus noſtri ſuperatur.

Cap. VII.

De Circulis cœli.

Circuli cœli ſunt plures, quorum duo ſunt viſibiles, ſcilicet galaxias & zodiacus. Alii ſunt inuiſibiles, ſcilicet circulus æquinoctialis, diuidens duo hemiſphæria, tangens zodiacum in Ariete & in Libra. Alius eſt circulus ſolſtitialis æſtiualis, eo quod Sole in eo exiſtente, fit ſolſtitiũ æſtiuale. Iſte circulus tangit zodiacũ in Cancro, & eſt quaſi coniunctio noſtri habitabilis & torridæ zonæ. Alius eſt parallelus ſiue circulus ſeptentrionalis ſiue arcticus, & eſt quaſi diuiſio noſtræ habitabilis, & frigidæ habitabilis. Circulus vero qui eſt ex parte torridæ zonæ & alterius habitabilis, zodiacum tangit in Capricorno, & dicitur iſte circulus ſolſtitialis hyemalis, eo quod ſole exiſtẽte in eo, fit ſolſtitium hyemale. Alius eſt parallelus ſiue circulus antarcticus ſeu auſtralis verſus auſtrum, & opponitur arctico parallelo. Dicuntur autem hi circuli paralleli, quaſi circuli æquidiſtantes à παρὰ quod eſt iuxta, & ἄλλος quod eſt diſtans, æqualiter enim diſtant ab inuicem paralleli. Sunt præter hæc, duo circuli qui dicuntur coluri. Colurus ſeptentrionalis, qui incipit à polo Septentrionali, per Cancrum & Capricornum circulariter procedens iterum redit ad ſuum principium. Alius eſt colurus auſtralis, per Libram in Arietem ſimiliter redit ad ſuum punctum, & dicuntur coluri quaſi colla tauri a cauda bouis ſylueſtris, qui erigens caudam, circulum facit imperfectum. Et dicuntur coluri quaſi circuli imperfecti. Decimus circulus eſt horizon, id eſt, finitiuus viſus, quia circulo illo cœlum & terra videntur pariter copulari. Eſt etiam circulus meridianus, deſignans

ſignans illam partem zodiaci, in qua Sol videtur æqualiter diſtare inter Orientem & Occidentem, & iſti duo vltimi circuli non ſunt in ſphæra, quia ſecundum diuerſos ſitus & aſpectus variantur. *Hucuſq; Iſid.*

Cap. VIII.

De Galaxia ſiue Lacteo circulo.

Galaxias eſt circulus cœleſtis, cæteris circulis cœli pulcrior & candidior, incedens per medium cœli, incipiens ab Oriente vſque ad Septentrionem, per Cancrum & Capricornum procedens iterum ad punctum ſuum. Dicitur autem lacteus circulus, quia inter omnes circulos cœleſtes notabiliorem habet claritatem. Vnde & de nocte nauigantes & itinerantes dirigit & deducit. Quanto autem aura nocturna eſt ſerenior & frigidior, tanto inceſſus Galaxię eſt manifeſtior. Secundum autem opinionem vulgi, Galaxias dicitur veſtigium Solis, quod poſt ſe relinquit Sol, quando currit in illo circulo. Sed Ariſtoteles hoc dicit eſſe falſum; quia ſi eſſet Galaxias ex impreſſione tranſitus Solis, oporteret quod hæc impreſſio eſſet in ſignis, in quibus currit Sol cum aliis ſtellis mobilibus. Et hoc videmus eſſe falſum, quia tranſcendit terminos zodiaci, vbi Sol nullatenus appropinquat, *ſicut dicitur in libro meteor.* Ideo *Anaxagoras & Democritus dixerunt.* Galaxiam eſſe ex reflectione luminis ad aerem, ſicut in ſpeculo, ſed hoc eſt falſum *vt dicit Ariſtoteles ibidem*, quia ſi hoc eſſet, permutaretur, ſicut eſt permutatio luminis. Hoc autem eſt falſum; quia videmus Galaxiam ſemper in eodem loco, nec recedit ab eo. Dicit igitur *Ariſtoteles ſic.* Ignis propinquus orbi eſt inflammatus & lucidus, & in locis vbi videtur Galaxias ſunt ſtellæ multæ paruæ & luminoſæ, & in illis relucet fulgor ille, & ideo apparet locus ille magis radioſus, nec recedit ab vno loco orbis. *Hucuſq; Ariſtoteles in libr. 1. meteor. cap. 2.*

Cap. IX.

De Zodiaco.

Zodiacus eſt circulus obliquus in 12. partes diſtinctus æquales, quæ 12 ſigna *à philoſophis ſunt vocata*, nobis autem

autem ſignant, in qua parte cœli Sol & Planetæ immorentur. Sunt igitur 12. ſigna, 12. ſpacia æqualiter diſtincta, & ſtellis notabilibus ab Aſtrologis denotata. Vnum quodque autem ſignum in 30. diuiditur gradus, & gradus in 60. diuiditur minuta, & minutum in 60. ſecunda, ita quod 60. ſecunda minutum vnum faciunt, 60. minuta gradum vnũ, & 30. gradus ſignum vnum. Signa autem iſta ſunt propriis nominibus appellata, ſicut Aries & Taurus, & ſic de aliis. Et vocantur animalia, nõ quia animalia ſunt in cœlo collocata, ſed quia in ſuis effectibus, animalium talium proprietates aliquas repræſentant, vt poſt dicetur. Inter iſta autem 12. ſigna quatuor ſunt cardinalia, *ſecundum Iſidor.* ſcilicet Cancer in ſummo, Capricornus in imo, Aries & Libra in medio. Prima duo dicuntur ſolſticiaria, quia in Cancro exiſtens Sol, vlterius ad nos non accedit, in Capricorno remotius non recedit. In primo facit longiſſimos dies & breues noctes, in ſecundo è contra. In aliis vero duobus fit æquinoctium, in Ariete fit vernale, in Libra vero fit æquinoctium autumnale, & tunc vtroque tempore dies noctibus ſunt æquales. In iſtis etiam ſignis tria ſunt ignea, ſcilicet Aries, Leo, Sagittarius, tria vero ſunt terrea, ſcil. Taurus, Virgo, Capricornus, & tria ſunt aerea, ſcilicet Gemini, Libra, Aquarius, & tria aquatica, ſcilicet Scorpio, Cancer, Piſcis. Et inter iſta quæ ſunt ignea & aerea ſunt calida, & maſculina, & diurna. Quæ vero ſunt aquatica & terrea, ſunt frigida, & fœminina & nocturna. Inter iſta etiam ſunt quatuor mobilia, ſcil. quatuor cardinalia, ſcilicet Aries, Cancer, Libra, Capricornus, quia in eis mutatur tẽpus. Et quatuor ſunt fixa, in quibus figitur ipſum tempus, ſcil. Taurus, Leo, Scorpius, Aquarius, & quatuor ſunt cõmunia, in quibus ipſa commiſcẽtur, ſcilic. Gemini, Virgo, Sagittarius, Piſcis. Et dicuntur iſta ſigna domus, quia domicilia ſunt & habitacula Planetarum. Et ex his domibus quædam dicuntur domus triplicitatis, quædam exaltationis. Nam illa ſigna quæ concordant in vna natura faciunt triplicitatem, & eodem nomine nuncupantur, & ſic in quatuor partibus cœli ordinantur. Nam in Oriente ſunt ignea Aries, Leo, Sagittarius. Terrea ſunt Taurus, Virgo, Capricornus, in Auſtro. Aerea ſunt, Gemini, Libra, & Aquarius, in Occidente, Aquea ſunt, Cancer, Piſcis, Scorpio, in

Septenttione. Et inter iſtas triplicitatis domus, fortiores ſunt in ſuis effectibus Orientales Occidentalibus, & Septentrionales Auſtralibus, quia in eis nobiliores Planetæ dominantur. Nam triplicitas Orientalis, quæ eſt prima, habet Solem de die, & Lunam de nocte, & Saturnus participat cum eis die & nocte. Triplicitas Occidentalis habet Saturnum, Mercurium & Iouem. Triplicitas Septentrionalis habet Venerem, Lunam & Martem. Auſtralis vero habet Saturnum, Mercurium & Iouem. Dicuntur inſuper ſigna domus exaltationum, quia Planetæ, prout magis vel minus exaltantur, in ſignorum gradibus, perfectius & virtuoſius operantur. Nam Sol habet virtutem ſuam & exaltationem in 18. gradibus Arietis, & caſum in eodem gradu Libræ. Venus habet gloriam ſuam in Piſcibus 28. gradu, & caſum ſiue triſtitiam ſuam in conſimili caſu ſigni oppoſiti, ſcilicet Virginis. Mercurius erigitur in Virgine 15. gradib. & cadit in Piſcibus gradibus totidem. Luna erigitur in Tauro tribus gradibus, & totidem cadit in Scorpione. Saturnus erigitur in Tauro 21. gradibus, & cadit totidem in Ariete. Mars erigitur in Capricorno gradibus 27. & cadit totidem in Cancro. Iupiter & caput Draconis erigitur in Geminis gradibus tribus, & cadit totidem in Sagittario. Cauda erigitur in Sagittario tribus gradibus, & cadit in Geminis. Præter iſta, vnumquodque ſignum diuiditur in tres partes, quæ facies nuncupantur, quarum initium eſt à primo gradu Arietis, & durat vſque ad 10. ſecunda durat vſque ad 20. tertia durat vſq; ad 30. Prima facies Arietis datur Marti, ſecunda Soli, tertia Veneri. Prima facies Tauri eſt Mercurii, ſecunda Lunæ, tertia Saturni. Prima Geminorum eſt Iouis, ſecũda Mercurii, tertia Solis. Prima Cancri eſt Veneris, ſecunda Mercurii, tertia Lunæ. Prima facies Leonis eſt Saturni, ſecunda Iouis, tertia Martis. Prima Virginis eſt Solis, ſecunda Veneris, tertia Mercurii. Prima Libræ eſt Lunæ, ſecunda Saturni, tertia Iouis. Prima Scorpionis eſt Martis, ſecunda Solis, tertia Veneris. Prima Sagittarii eſt Mercurii, ſecunda Lunæ, tertia Saturni. Prima Capricorni eſt Iouis, ſecunda Martis, tertia Solis. Prima Aquarii eſt Veneris, ſecunda Mercurii, tertia Lunæ. Prima Piſcium eſt Saturni, ſecunda Iouis, tertia Martis. Planeta igitur exiſtens in domo propria habet quinq; for-

titudines, in gradu exaltationis habet quatuor, in domo triplicitatis habet tres, in facie vnam aut duas. Et qui magis abundat inter Planetas numero, magis præualet in fortitudine, & quilibet Planeta fortior eſt in domo propria quam aliena, & ex fortitudine ſigni in quo eſt, fortificatur; & ex debilitate debilitatur, ſicut fortis vir fortior eſt in equo forti, quam in debili, & ideo Aſtrologi in iudiciis ſuis, *vt dicit Miſael.* conſiderant domos aſcendentes, id eſt, aſcenſum Signorum & Planetarum dignitates, vt ſecundum eorum principatus & dominium, in domibus angularibus vel aſcendentibus, in angulis vel ab angulis cadentibus coniiciant & iudicent de futuris. Dicuntur autẽ quædam ſigna domus angulares, ſicut ſigna cardinalia, *de quibus ſupra*, ſicut Cancer, Libra, Capricornus & Aries, quædam dicuntur domus ſuccedentes angulis, ſcil. Taurus qui ſuccedit Arieti, & Leo qui Cancro, & Scorpius qui Libræ, & Aquarius qui ſuccedit Capricorno, Quidam vero dicuntur domus cadentes ab angulis, ſcil. Gemini, Virgo, Sagittarius, Piſcis, *vt patet in figura Miſaelis.* Secundũ iſtorum Signorum Ortus & Occaſus, oppoſitiones, coniunctiones & aſpectus, diuerſa contraria accidunt in hoc modo. Nam, *ſicut dicit idem autor*, iſta quæ ſunt vi naturæ, & generantur ſub forti ſigno maſculino aſcendẽte, & forti planeta bono cum bono aſpectu in ipſo aſcendente, exſtente, fortis & bonæ ſunt diſpoſitionis in ſuo genere & è contrario. Domus itaque anguli prima domus eſt orientalis, ſcilicet ſignum Arietis. Domus vero cœli ſiue Septentrionis eſt Cancer, angulus vero occidentalis eſt Libra, & angulus terræ eſt Capricornus. Hæc ſigna quatuor angularia maximæ ſunt virtutis, & Orientale plus quam Occidentale, & Septentrionale plus quam Auſtrale. Vnde angulus terræ eſt tribus aliis minus fortis, *ſicut idem dicit autor.* Domus ſuccedentes ſunt mediocris effectus & virtutis, ſcilic. ſignum ab Ariete, ſecundum 1. Taurus, & ſignum 3.5.8.11. Et inter hæc ſigna ſiue domos, octauum ſignum peioris eſt operationis & ſignificationis, & ideo vocatur ab Aſtrologis domus mortis. Reliqua autem ſigna dicuntur domus cadentes, ſcil. 3. 5. 7. 9. & 11. ſunt etiam debilioris effectus, & peioris ſignificationis, & maxime 6. & 12. Et huius ratio eſt, *vt dicit autor*, quia in ſexta domo vel ſigno dominatur

Mars, & ideo vocatur domus infirmitatis & debilitatis omnium rerum, & in illo ſigno eſt gaudium Martis, & in 12. eſt Saturni gaudium, & ideo vocatur domus inimicitiæ, triſticiæ & laboris. Signa etiam ſiue domus dicuntur mutuo ſe aſpicere, & ſunt tres aſpectus principales, ſcil. ſextilis, tertius & quartus aſpectus. Sextilis dicitur, quando aliquis planeta in aliquo ſigno aſcendente aſpicit tertium ante ſe, & tertium poſt ſe. Et hoc eſt à tertio in vndecimum, verbi gratia. Si aliquis planeta fuerit in initio Arietis, aſpicit eum, qui eſt in capite Geminorum ante ſe, & eum, qui eſt in initio Aquarii poſt ſe, quod eſt ſignum vndecimum. Et hoc vocatur ſextilis, eo quod teneat quartam partem cœli, ſcil. gradus 60. & talis aſpectus eſt laudabilis, bonus & fortunatus. Eſt enim ſignum domus dilectionis mediæ ſecundum Aſtrologos, *Vt dicit autor* ſupradictus. Tertius aſpectus fit à quinto ſigno & nono, verbi gratia, planeta qui fuit in initio Arietis, aſpicit eum qui fuerit in Leone ante ſe, & eum qui fuerit in Sagittario poſt ſe, quod eſt ſignum nonum, & dicitur tertius, quia continet tertiam partem cœli, ſcil. 100. & 20. gradus, & hic aſpectus eſt optimus, quia eſt in ſigno perfectæ amicitiæ, *Vt dicit autor*. Quartus aſpectus eſt à quarto ſigno & decimo, verbi gratia, Planeta qui fuerit in initio Arietis, aſpicit illum qui eſt in capite Cancri ante ſe, & eum qui eſt in capite Capricorni poſt ſe, quod eſt ſignũ decimum. Et hic aſpectus dicitur quartus, quia quartam partem cœli continet, id eſt, 90. gradus, & hic aſpectus eſt malus, quia in illo ſigno iræ & inuidiæ & inimicitiæ ſunt & imperfectæ, *Vt dic. autor prædictus*. Coniunctio vero & oppoſitio non ſunt aſpectus, quandoque tamen dicuntur aſpectus abuſiue, quandoque vero ſignum primum reſpicit ſeptimum, vt Aries Libram. Dicitur aſpectus oppoſitus, & eſt peſſimus, quia ſignum eſt perfectæ inimicitiæ, & peſſima prætendit, maxime ſi aſpectus fuerit Martis & Saturni ſiue Solis. Quãdo vero planeta cõuenit cum planeta, eodem ſigno aſcendente, vel in ſigno ſibi coniuncto, ante vel retro, tunc dicitur coniunctio, & hæc poteſt eſſe bona, ſi planetæ fuerint boni, & è conuerſo mala, ſi fuerint mali, *ſicut dicit autor*, & hæc omnia patent in figura, quam poſuit autor iſte.

CAP.

CAP. X.

De ſigno Arietis.

NAturas autem ſingulorum ſignorum per ordinem recolligamus, ex ſigno Arietis exordium ſumentes. Aries igitur eſt orientale ſignum ſic dictum, quia ſicut Aries in iacendo ſuper latus vnum, æqualiter mutat vices, ſic Sol exiſtens in illa parte zodiaci quæ Aries dicitur, facit æquinoctium, & æquales facit dies artificiales atque noctes. Et *ſicut dicit Miſael*, Aries eſt ſignum igneum, maſculinum, diurnum, inſtabile, domus Martis in 19. gradu, eius exaltatio eſt Solis, domus eius Sol de die, de nocte vero Iupiter, & Saturnus participat cum eis, de prima triplicitate prima eſt. Prima facies eius Martis, ſecunda Solis, tertia Veneris, de corpore hominis dominatur capiti & faciei, & multos facit in corpore capillos, corpus curuum, faciem obliquam, oculos graues, aures breues, collum longum. Domus eſt vitæ & natiuitatis hominis, quia ſicut hoc ſignum ab inferiori parte terræ ad ſuperiora aſcendit, & à tenebris ad lucem vadit, ſic natus de tenebris egreditur, & vi illius ſigni abdita, prodeunt in lucem, & ſecreta ſapientibus innoteſcunt. *Et ſicut narrat Albu. in lib. de motib. aſtrorum.* In tertio, inquit, vel quarto gradu Arietis occidente, oritur ſignum Libræ, & mouet aerem. *In decimo gradu oritur ſtella quæ dicitur Almareth & Alpheta & ſerenat aerē. In 25. gradu occidunt pleiades, &c.* Quando autem Sol vel Luna, vel aliquis planetarum intrauerit primum vel ſecundum vel tertium gradum Arietis, erit nubilum & ventus à meridie, & frigus & tempeſtas. In gradu autem 29. aut 30. erit magnus calor.

CAP. XI.

De ſigno Tauri

TAurus *ſecundum Miſael* eſt ſignum terreum, frigidum, fixum, nocturnum, domus Veneris, ſecunda exaltatio Lunæ in 4. gradu eius. Domus eius de die eſt Venus, in nocte Luna, & Mars participat cum eis, de triplicitate eſt ſecunda. Prima facies eſt Mercurii, ſecunda Lunæ, tertia Saturni, ex corpore hominis dominatur collo & gutturi, datq; faciem amplam & curuam, naſum dat grauē & lon-

gum, amplas nares, oculos graues, capillos eleuatos & nigros, collum groſſum, verecundum facit hominem, honeſte incedentem, & tamen vanum. Domus eſt ſubſtantiæ & poſſeſſionis acceptionis & dationis. Et ideo dicitur Taurus, quia Taurus ſulcando terram fæcundat & locupletat. Tunc etiam quando Sol eſt in tauro terra eſt arabilis & congrua agriculturæ *ſecundum Albu*. In primo gradu tauri oritur ſidus paliciter, in ſexto Orion occidit & mutatur aer, in octauo oriuntur pleiades & turbant aerem, in decimo ſexto oriuntur hyades & turbant aerem.

CAP. XII.

De ſigno Geminorum.

SIgnum Geminorum *ſecundum Miſael.* Eſt ſignum aereum, maſculinum, mediocre, diurnum, domus Mercurii, exaltatio caudæ draconis in tertio gradu eius. Domus eius in die eſt Saturnus, in nocte Mercurius, Iupiter participat cũ eis, de triplicitate eſt tertia. Prima facies eſt Iouis, ſecunda Martis, tertia Solis. In corpore hominis dominatur humeris, brachiis & manibus, mediocrem efficit ſtaturam & hominem pulcrum & conuenientem. Cui coniunctus Mercurius ſi fuerit fortunatus diſponit hominem & habilem facit ad literaturam & ſcripturam. Domus cognationis eſt & propinquitatis, conſilii, religionis & fidelitatis, epularum & ſomniorum *ſecundum Alb.* Gradu primo geminorum occumbente, oriuntur hyades & mutant aerem, & poſt archites & echites, id eſt, aquila 8 gradu, id eſt delphini 26, &c. Iſti gemini, *Vt dicit Iſidorus*, ſecundum poetarum fabulas fuerunt Caſtor & Pollux fratres gemini & vterini, viri fortiſſimi, quorum gratia dicitur tunc Sol eſſe in geminis, quia Sole in illa parte cœli exiſtente virtus ad fæcundandum inferiora geminatur, tunc etiam bella inter cognatos, aliquoties geminantur. Aliam tamen ſignat Hyginius ratione, ſcilicet quando Caſtor præeſt inferis, tunc Pollux præeſt ſuperis & è conuerſo, quod ideo *ſecundum Marcianum* fingunt, quia in æſtate cum noctes ſint breuiſſimę, quando vna pars conſtellationis occidit, alia pars anterior oritur & aſcendit. Et pro tanto dicitur vnus fratrum cœlos, alius inferos poſſediſſe.

CAP.

Digitized by Google

CAP. XIII.

De ſigno Cancri.

CAncer eſt ſignum aqueum, fœmineum, inſtabile, nocturnum, domus Lunæ, exaltatio Iouis in 15 gradu eius, in die Venus eſt eius domus, in nocte Mars, & Luna participat cum eis, de triplicitate eſt quarta. Prima facies eius eſt Veneris, ſecunda Martis, tertia Lunæ. Super corpus habet dominium, ſuper pectus, coſtas & pulmonem, & facit in corpore groſſitiem. Nam à medio eius facit hominem groſſum, & incompoſitum atque rudem, ſuperius vero ſubtilem, dentes curuos & tortos. Et vocatur domus patris, & caſarum, & vinearum, & omnium quæ creſcunt ſuper terram caſtrorum, villarum & ciuitatum, theſaurorum, ſepulturæ & hæreditatum. De hoc *dicit Albu.* 5 gradu cancrorum occumbente, oritur Capricornus & mutatur aer, in 10. gradu oritur orion, & mutatur aer in caliditatem, in 29. gradu oritur feruens canicula, & canis plenus apparet, & fit magna perturbatio aeris. Dicitur autē cancer *ſecundum Iſidorum.* Nam cancer eſt animal retrogradum, ſic Sol peragrans illam partem zodiaci, quæ vocatur cancer, facit retrogradationem in 8 gradu cancri. Tunc etiam Sol extollitur verſus tumorē ſphærę verſus noſtrum habitabile, & ſitum in terra, quod non poteſt plus extolli, & tunc retrograditur deſcendendo per ſigna inferiora vſq; ad Capricornum.

CAP. XIIII.

De ſigno Leonis.

SIgnum Leonis *ſecundum Miſael* eſt ſignum igneum, maſculinum, fixum, diurnum, domus Solis & illius exaltatio, domus eius Sol in die, Iupiter de nocte, & Saturnus participat cum eis, & de triplicitate eſt prima. Prima facies eſt Saturni, ſecunda Iouis, tertia Martis. In homine cooperatur ſtomacho, lacertis, cordi & dorſo, efficit hominē ſuperius groſſum, inferius ſubtilem, magni animi, crura habentem ſubtilia. Domus autem vocatur viliorum & nouorum veſtimentorum, liberorum & honorum. *De hoc dicit Albu.* In quarto gradu Leonis aquarius & elion oritur, & fit aeris mutatio, in 30 gradu oritur Cancer & occi-

dit Capricornus. Dicitur autem illud ſignum Leo, quia leo fortiſſimum animal eſt maxime caliditatis, præcipue ex parte pectoris, & partis anterioris, ſic Sol intrans illã partem ſigni acrius radios imprimit, quam in fine, quando ab illo ſigno exit, *Vt dicit Iſidorus.*

Cap. XV.

De ſigno Virginis.

Virgo eſt ſignum terreum, frigidum, mediocre, nocturnum, domus Mercurii prima, & eſt exaltatio Mercurii in 15. gradu eius, domus eius in die eſt Venus, in nocte Luna, & Mars participat cum eis, de triplicitate eſt ſecunda. Prima facies eius eſt Solis, ſecunda Veneris, tertia Mercurii. Ex parte hominis habet in poteſtate ventrem & inteſtina, perſonam pulcram facit, pulcros oculos, faciem decoram, & mitigat voluntatem. Domus eſt infirmitatis ſeruorum & ancillarum, & beſtiarum. Inconſtantiam ſignificat & mutationem de loco ad locum. Et hoc ſignum dicitur virgo, quia virgo ſterilis eſt & ſine fructu, ſic Sol intrans illam partem zodiaci, quæ vocatur virgo, ſuo calore humorem conſumit, & ſic terram à fructu ſterilem facit.

Cap. XVI.

De ſigno Libra.

Libra *ſecundum Miſael*, eſt ſignum aqueum, maſculinum, inſtabile, diurnum, domus Veneris, prima exaltatio Saturni in 21. gradu eius, domus eius Venus de die, de nocte Mercurius, & Iupiter participat cum eis, de triplicitate eſt tertia. Prima facies eius eſt Lunæ, ſecunda Saturni, tertia Iouis, de corpore hominis regit inferiora, ventris inteſtina & vmbilicum. Domus eſt vxoris & nuptiarum, contentionis, furti & rapinæ. *De hoc Albu. in 5. gradu libra.* Leo oritur & alterat & calefacit aerem, in 22. gradu corona oritur & fit maxima perturbatio aeris, 31. oriuntur hyades partim, & fit maior perturbatio aeris, & poſt oritur virgo. Dicitur autem hoc ſignum Libra, ab inſtrumẽto ponderandi, quia Sol exiſtens in illa parte cœli, quæ dicitur Libra, dies cum noctibus ſimiles efficit & æquales, *ſecundum Iſidor.*

CAP.

Cap. XVII.

De ſigno Scorpionis.

SCorpio eſt *ſecundum Miſael*, ſignum aqueum, frigidum, fixum & nocturnum. Domus prima Martis, nullius exaltatio, domus eius in die Venus, in nocte Mars, & Luna participat cum eis, de triplicitate eſt quarta. Prima facies eſt Martis, ſecunda Solis, tertia Veneris. Ex parte hominis membris deſeruit generatiuis renibus & veſicæ. Faciem dat rubicundam & paruam, capillos multos, oculos paruos, crura longa, pedes magnos, & leuem facit hominem & inſtabilem, iraſcentem ac mendacem, Domus dicitur mortis & timoris, debiti & laboris, damni & contentionis, belli, caliditatis & ingenii. *De hoc Albu.* In ſecundo gradu Scorpionis ſtellæ hyades oriuntur, & fit magna perturbatio aeris & tempeſtas, & poſt oritur Taurus. In 9 gradu eius occidunt pleiades, & fit aeris ſerenitas. Dicitur autem ſignũ illud Scorpius, quia Scorpius eſt animal valde pungitiuum cum cauda. Similiter Sol exiſtens in illa parte zodiaci, quæ dicitur Scorpius cauſa eſt læſionis & punctionis corporis humani, quia tunc declinans minus calefacit aera, vnde aer diſtemperatus in frigiditate cito lædit & pungit corpus, *Vt dicit Iſid.*

Cap. XVIII.

De Sagittario.

SAgittarius *ſecundum Miſael*, eſt ſignum aqueum, maſculinum, mediocre, diurnum, exaltatio caudæ in tertio gradu. Domus eius in die eſt Sol, in nocte Iupiter. Saturnus participat cũ eis, de triplicitate eſt prima. Prima facies eius eſt Mercurii, ſecũda Lunæ, tertia Saturni. Ex parte hominis diſponit fœmora, longas facit coxas & crura, faciem longam, & mentũ ſubtile, hominem facit pulchriorem retro quam ante, capillos dat ſubtiles, ventrem magnum & in motu facit hominem delectari. Dicitur domus itineris, fidei, ſapiẽtiæ, magiſterii & honoris, ex magiſtratu, ſapientiæ aſtrorum & diuinationis ſomniorum. *De hoc dicit Albu.* 2. gradu Sagittarii cum oriuntur pleiades ſtatim occidunt & oritur caput Scorpii, & fit valida turbatio aeris, ſe-

octauo gradu hyades occidunt & mutatur aer. Dicitur autem Sagittarius iſtud ſignum quia ſicut Sagittarius emittit ſagittas, ſic Sol exiſtẽs in illa parte zodiaci ad nos emittit grandines, pluuias atque niues.

Cap. XIX.

De Capricorno.

CApricornus, *ſecundum Miſael*, eſt ſignum terreum, frigidum, inſtabile, nocturnum, Saturni primum domicilium, exaltatio Martis eſt, in 28. gradu eius. Domus eius eſt de die Venus, in nocte Luna, & Mars participat cum eis, de triplicitate eſt ſecunda. Prima facies eius eſt Iouis, ſecunda Martis, tertia Solis. In corpore hominis reſpicit genua, ſubtilia dat crura, corpus ſiccum, faciem hiſpidam & hirſutam. Domus vocatur dominii & honoris, regis & regni, gloriæ & imperii, ſubſtantiæ furtim ſublatæ. *De hoc Albu.* In quarto gradu Capricorni oritur Cancer, in trigeſimo gradu occidit caput Cancri & oritur caput Capricorni. Dicitur Capricornus, quia caper eſt animal cornib. petens ſuperiora, ſic Sol exiſtens in illa parte zodiaci, facit ſolſtitium hyemale, & tunc incipit aſcendere per ſigna verſus arietem & verſus cancrum.

Cap. XX.

De Aquario.

AQuarius *ſecundum Miſael*, ſignum eſt maſculinum, fixum, diurnum, domicilium Saturni, ſed nullius eſt exaltatio. Domus eius in die Saturnus, in nocte Mercurius. Iupiter participat cum eis, de triplicitate eſt tertia. Prima facies eius eſt Veneris, ſecunda Mercurii, tertia Lunæ. Dominari dicitur tibiis hominis vſque ad cauillam pedis, facit hominẽ gloriãtem, multa deuaſtantem, pulcram facit faciem & coloratam, & tibiã facit alicuius altera longiorem. Domus vocatur amicitiæ, mercati & fortunæ, redditus tributi, ſubſtantiæ regis, militis aut peditis. *De hoc Albu.* In quarto gradu ſigni Aquarii oritur Leo, in vndecimo gradu regia ſtella & lampades occidunt & mutant aerem, & poſt capricornus & oritur caput aquarii. Dicitur autem ſignum iſtud aquarius, ſecundum fabulas, pincerna Deorum,

ſum, manibus eorum aquam fundens, vnde tenet vrnam. Et ideo tunc dicitur Sol eſſe in aquario, eo quod tunc temporis condenſatur aer in aquas multas, & fiunt pluuiæ plus quam in alio tempore, *Vt dicit Iſid.*

Cap. XXI.

De ſigno Piſcium.

Signum piſcium *ſecundum Miſael*, eſt ſignum aqueum, frigidum, mediocre, nocturnum, domicilium Iouis. Sed exaltatio Veneris in 27. grad. eius. Domus eius in die eſt Venus, in nocte Mars, & Luna participat cum eis, de triplicitate eſt quarta. Prima facies eius eſt Saturni, ſecunda Iouis, tertia Martis. De corpore hominis regit pedes, amplum dat pectus, paruum caput, florentem barbam & pulcram, album facit hominem, magni animi, rotundisq, oculis. Vocatur autem iſtud ſignum domus inimici aſini, & equi, & omnis beſtiæ quæ equitatur. Et ſignat labores, lamentationem & triſtitiam, ſuſurrationem & doloſitatem, maleuolentiam & carcerem. *De hoc Albu.* In decimo gradu ſigni piſcium ortus eſt virginis. In 12. grad. chelæ, id eſt, Libra oritur. In 19. gradu oritur cancer. In 23. gradu orion & aquarius oriuntur. Dicitur autem ſignum iſtud piſcium, eo quod tunc temporis fit generatio piſcium & confricatio, quia calore Solis aſcendente & humores diſſoluente, ſolent tunc piſces effundere ſemen ſuum, *Vt dicit Iſidor.* Has itaque 12. ſignorum cœli proprietates & occultas virtutes, *ſecundum Aſtrologos & eorum iudicium*, huic opuſculo interſerui, æſtimans vtile eſſe legentibus eorum nomina in ſcriptura breuiter & pariter inuenire, quid de eis ſenſerint antiqui, & quare eis talia nomina impoſuerunt Aſtrologi ſiderum inſpectores. Quia ſecundum iſtorum 12. ſignorum ſiue domorum Ortus & Occaſus & aſpectus varios & mirandos, accidere dicunt in iſtis inferioribus mutationes. Superiora enim immutant & alterant hæc inferiora, & in eis ſuas faciunt impreſſiones. Per iſta autē 12 ſigna mouentur & diſcurrunt planetæ qui dicũtur ſidera errantia, *certiq Vt dicit Beda*, ſpaciis diſcreta ab inuicē & diſtincta, quæ dicuntur errantia, non quia errant cum certiſſimũ habeant motum & diſcurſum. Sed ideo dicuntur errare, quia contra

firmæ

firmamentum curſum ſuum agere dignoſcuntur. Et ideo de motu planetarum & ipſorum ſitu & effectu aliqua ſunt dicenda breuiter, tam in generali quam in ſpeciali.

Cap. XXII.

De duplici motu Planetarum.

MOuentur autem Planetæ duplici motu, ſcil. naturali, & proprio, id eſt, ab occidente in orientē contra motū firmamenti, & motu alieno, ſed ab oriēte in occidentē, & hoc raptu firmamenti, cuius violentiā ſingulis diebus ab ortu vſque ad occaſum rapiuntur. In motu autem naturali quo nitun tur contra firmamentum, quidam celerius, quidam tardius, perficiunt curſum ſuum, & hoc propter circulorum ſuorum diſparem quantitatem. Nam Saturnus in quolibet ſigno moratur per 30. menſes, & complet curſum in 30. annis. Et Iupiter moratur in quolibet ſigno per vnum annum, & 12. annis complet curſum ſuum. Mars moratur in quolibet ſigno 60. dieb. & perficit curſum in 2. annis. Sol moratur in quolibet ſigno 30. diebus & 10. horis & ſemiſſe, & perficit curſum ſuum in 365. dieb. & quadrante. Mercurius moratur in quolibet ſigno 28. diebus, & 8. alii, 6. alii, 11. horis, & complet curſum ſuum in 338. diebus. Venus moratur in quolibet ſigno 29. diebus, & complet curſum ſuum in 348. diebus. Luna moratur in quolibet ſigno 2. diebus & dimidio, & 6. horis, & biſſe vnius, complet curſum ſuum à puncto vſque ad punctum in 32. diebus & 8. horis. Ex iſtarum autem ſeptem ſtellarum ingreſſu & progreſſu per 12. ſigna & egreſſu ab eiſdem variantur & diſponuntur omnia, quæ in hoc mūdo inferiori generantur & corrumpuntur, *Vnde in lib. Meſalath. philoſoph. legitur ſic cap.* 1. Altiſſimus fecit mundum ad ſimilitudinem ſphæræ, & fecit circulum altiorem, in circuitu eius volubilem, & terram fixam in eius medio non declinantem ad ſiniſtram vel dextram. Et poſuit alia elementa mobilia, & fecit ea moueri per motum ſeptem planetarum, & omnes ſtellæ aliæ cooperantur planetis in ſuis operationibus & naturis. Vnde & opus planetarum ſimile eſt lapidi magneti & ferro, quia ſicut trahitur ferrum ab eo, ita omnis creatura ſuper terram à motu planetarum afficitur, aptatio etiam & deſtructio

ſtructio fit motibus & operationibus planetarum. Diuerſificatur autem operatio eorum. ſecundum climatum diuerſitatem. Aliud enim operatur circa Æthyopes, & aliud circa Sclauos: vnde *ſicut dicit idem cap.* 4. Attendenda eſt planetarum cõiunctio in ipſis ſignis, quia ſi plures fuerint coniuncti in ſignis aquaticis, in reuolutione anni ſignat multitudinem pluuiarum. Si in igneis, ſiccitatem & famem ex exceſſu caloris & ſiccitatis, ſi in aereis, multitudinem ventorum, ſi in ſignis frigidis, grauitatem frigoris & temperamentum caloris. *Et iterum in eodem in* 8. *cap. dicitur.* Quod effectus ſignorum intenduntur in operationib. ſuis ex coniunctione planetarum, ſiue in bono ſiue in malo, quia ſi fuerint boni planetæ, bonum prætendunt, ſi fuerint mali, contrarium. *Nam vt tradit idem.* Planetarum ſunt quidam maſculini, mali, diurni, ponderoſi, frigidi & ſicci, ſcil. Saturnus: quidam boni, maſculini, diurni, temperate calidi & humidi ſicut Iupiter. Mars verò maſculinus, nocturnus, calorem & ſiccitatem generat. Sol maſculinus, calorem & ſiccitatem operatur. Venus fœmineus, nocturnus, inter caliditatem & humiditatem mediocris. Mercurius verò temperate eſt naturæ diurnus, modo maſculinus, modo fœmininus: vnde cito vertit ſe ad naturam illius, cui coniungitur, vt cum bonis bonus, & cum malis malus, vel mediocribus ſimilis efficiatur. Luna inſuper eſt planeta fœmineus, nocturnus, frigidus & humidus cum exceſſu. Et ideo ſecundum aſtrologos planetæ aliqui in ſuis effectibus ſunt boni, ſcil. Iupiter & Venus. Nulli enim nocent, ſed tam ſuos, quam non ſuos adiuuant, & curant quantum poſſint. Alii ſunt mali, ſcil. Mars & Saturnus, quia alienis ſemper obſunt, ſuis tantum proſunt. Alii verò mediocres, ſcil. Sol, Luna & Mercurius. Nam ſuis bona ingerunt, cæteris verò modo bonum modo malum, & maximè, ſecundum quod bonis planetis vel malis in diuerſis ſignorum domibus coniunguntur. Nam cum bonis bona cum malis mala, vt ſæpius operantur. Hi autem 7. planetæ maxime in generatione habent tam hominum quam animalium poteſtatem. *Vnde ſecundum aſtro. & etiam Galen. & alios peritos medicos.* Saturnus materiam conceptam in matrice, frigiditate & ſiccitate ſua coagulat & condenſat. Iupiter autem ſecundo menſe ſpiritum & membra tribuit. Tertio

menſe

menſe Mars ſubtiliat ſanguinem, & humores condenſat, ordinat & componit. Sol in quarto menſe vitalē calorem & ſpiritum epati & cordi tribuit. Venus in quinto menſe organa ſenſibilia & officialia membra, aures ſcilicet & naſum, & huiuſmodi perficit & diſponit. Mercurius ſexto menſe omnia corporis foramina & poroſa membra vt linguam, & nares componit. Luna menſe ſeptimo ſuis limitibus membra diuidit & diſtinguit, & ideo fœtus tunc naſcitur vtilis & ſalubris. Si verè naſci diſtulerit vſque ad octauum menſem, fœtus tunc moritur, & hoc, quia virtus Saturni tunc redit, quia vtraque qualitate ſua frigida & ſicca fœtum mortificat & aſtringit. Nono autem menſe regnat iterum Iupiter, qui fœtus calore ſuo temperato refouet & cuſtodit. Vnde partus tunc naſcens vitalis erit, ſimiliter naſcens in principio decimi menſis poteſt eſſe ſalubris & vitalis, quia tunc iterum regnat Mars cuius calore & ſiccitate membra naſcentis roborantur. Vnde fœtus caloris & ſiccitatis beneficio egreditur iam robuſtus. Iſtas & multas alias habent planetæ in corporibus inferioribus operationes generales & etiam ſpeciales, maximè quando in ſuis domiciliis dominantur. Singuli enim planetæ habent domos proprias, *vt dicit Albug.* Nam domus Saturni prima & propria eſt capricornus & ſimiliter aquarius. Domus Iouis piſces & ſagittarius. Domus Martis aries & ſcorpius. Domus Veneris libra & taurus. Domus Mercurii virgo & gemini. Domus Solis leo. Domus Lunæ cancer. In his 12. domibus ſiue ſignis ſeptem planetę dominantur, & per eas diuerſis motibus euagantes, nunc deprimuntur nunc exaltantur. In his autem ſignis mouentur planetæ duplici motu, ſcil. accidentali ab oriente ad occidentem raptu firmamenti & motu naturali, & hic motus eſt duplex, primus ſcilicet & ſecundus. Primus motus eſt circulus quem facit planeta in proprio circulo, cuius metas & terminos nunquam exit. Secundus motus eſt quem facit ſub zodiaco, & habito reſpectu ad zodiacum, ſemper in æquali tempore & per æquale ſpacium tranſit. Primus autem motus planetæ proprio fit in circulo, qui dicitur eccentricus, ſic dictus eo quod non habeat terram pro centro, ſicut zodiacus habet terram pro centro. Vnde circulus planetæ dicitur eccentricus, cuius ſuperficies, cum per centrum terræ tranſeat &

Digitized by Google

ſtat & terram in duas medietates diuidat, centrum tamen habet ſuum extra centrum terræ. Et iſte circulus eccentricus eſt duplex, ſcil. deferens & æquans. Nam planetis aſſignantur tres circuli, *vt dicit Ptolem.* ſcilicet æquans, deferens & epicyclus. Circulus deferens eſt circulus planetæ, per cuius circũferentiam ſemper mouetur epicyclus ipſius planetæ, dictus ideo deferens, quia defert circulum epicycli. Circulus æquans dicitur, ſuper cuius centrum mouetur centrum epicycli planetæ vniformiter, etiam dicitur æquans, quia in illo tenet planeta æqualitet curſum ſuum. Epicyclus eſt quidam paruus circulus, quem deſcribit planeta motu corporis ſui per cuius circumferentiam mouetur corpus planetæ. Vnde in ſuperiori parte ſui epicycli mouetur ab occidente in orientem, in inferiori vero parte mouetur ab oriente in occidentem. Et ideo patet quod Sol & alii planetæ in propriis circulis mouentur, & primis vniformiter, quamuis in diuerſis diuerſimode moueantur. In iſtis itaque circulis diuerſis triplex motus planetarum eſt ab Aſtrologis ſapientiſſime deprehenſus, motus, ſcil. directus, ſtationarius & retrogradus. Directus eſt quando mouetur directe à principio ſigni verſus finem. Retrogradus vero dicitur, quando è conuerſo tendit à fine ſigni verſus principium. Stationarius autem eſt, quando ſtat quaſi in medio, ita quod nec principio videtur ſigni accedere, neq; fini. Fit autem directio ſemper in parte epicycli ſuperiori. Retrogradatio ſemper in parte inferiori. Statio vero fit in medio, cuius diuerſitatis ratio à philoſophis diuerſimode aſſignatur, iſta tamen retrogradatio in 5. ſolum planetis habet locum, non autem in Sole nec in Luna. Non enim Sol neque Luna retrogradiuntur, quamuis in epicyclo moueantur. Et hoc ideo vt dicunt aliqui, quia radii ſolares ſunt cauſa iſtius retrogradationis. Nam virtus radiorum ſolarium aliquando illos repellit, & facit retrogrados, quandoque eos attrahit, & ſic eos quaſi ſtare cogit, *vt dicit Alphra.* Alias cauſas aſſignat Ptolemæus, ſed hæ nunc ſufficiant. Recollige igitur ex prædictis, quod planetæ ſunt ſtellæ erraticæ per ſeptem orbes diſtinctæ, ſicut ſitu, ſic virtute & effectu ad inuicem differentes, *ſicut dicit Beda in libro de naturis rerum.* Sunt autem ſtellæ iſtæ elementorum immutatiuæ, omnium generabilium generatiuæ, & corrupti-

ruptibilium corruptiuæ. Sunt etiam contrarietate ſui motus impetus cœleſtis corporis, retardatiuæ ſerenitatis & tempeſtatis concitatiuæ, ſterilitatis & fertilitatis inductiuæ, fluxus maris & refluxus cauſatiuæ. Sunt etiam ſuarum qualitatum & virtutum inuicem participatiuæ. *Nam vt dicit Beda*, quando aliquis planetarum alterius circulum ingreditur, illius participat qualitatem & virtutem, per mutuum etiam aſpectum & coniunctionem, ſunt ſuarum qualitatum & effectuum permutatiuæ. Nam bonitas beneuolæ ſtellæ per potentiam male remittitur, & è conuerſo, malignitas maleuole per potentiam beneuolę temperatur, *vt dicit Albu. & Ptolem.* Sunt etiam inſuper ex eorum ordinata eleuatione & depreſſione in orbibus, & ex mutua circulorum ſuorum interſecatione ſtridoris, & harmoniæ generatiuæ, *ſicut dicitur in lib. de 5. ſubſtantiis. Et vt dicit Macrobius.* Inter ſphæram Saturni & Lunæ, omnes conſonantiæ muſicæ inueniuntur. Cum Sole micantes ſunt ſuæ luminoſitatis occultatiuæ, à virtute Solis immutationis receptiuæ. Quanto habent altiores circulos, tanto tardius ſunt ſui curſus completiuæ.

Cap. XXIII.

De Saturno

SAturnus eſt à ſaturando dictus, cuius vxor Ops eſt dicta ab opulentia, quam tribuit mortalibus, *vt dicit Iſidorus & Marcianus*, de quo dicunt fabulæ, quod ideo depingitur mœſtiſſimus, quia à filio ſuo fingitur caſtratus fuiſſe, cuius virilia in mare proiecta Venerem creauerunt. Eſt autem *ſecun. Miſael.* Saturnus planeta maleuolus, frigidus & ſiccus, nocturnus & ponderoſus, & ideo in fabulis ſenex depingitur. Iſte circulus à terra eſt remotiſſimus, & tamen terræ eſt maxime nociuus, vnde propter elongationem à terra per 30. annos perficit curſum ſuum, plus nocet retrogradando, quam directe procedendo. Vnde in fabulis fingitur habere falcem curuam. In calore etiam pallidus aut liuidus ſicut plumbum, quia duas habet qualitates mortiferas, ſcilicet frigiditatem & ſiccitatem, & ideo fœtus ſub ipſius dominio natus & conceptus, vel moritur vel peſſimas conſequitur qualitates. Nam *ſecundum Ptolem. in lib. de iudiciis aſtrorum*, dat hominem eſſe fuſcum, turpem,

rem, iniqua operantem, pigrum, grauē, triſtem, raro hilarem ſeu ridentem. *Vnde dicit idem Ptolem.* Subiecti Saturno qui ragadia, id eſt, fiſſuras ſiccas ſæpius in calcaneis patiuntur, glauci ſunt coloris & liuidi, in capillis & in toto corpore aſperi & inculti, turpia & fœtida non abhorrent veſtimenta, animalia diligunt fœtida & immunda, res diligunt acidas & ſtipticas, quia in eorum complexione humor melancholicus dominatur. *De hoc Saturno dicit Ptolem.* ſub Saturno ſunt Capricornus & Aquarius, eius dominium eſt in Libra, ſed in Ariete regnum abſtrahitur. Sub eo continetur vita, ædificium, doctrina & locus frigidus & ſiccus. In iudiciis ſignat mœrorem & triſtitiam. Color eius eſt niger & plumbeus, & eſt falſidicus, tamen quādo ingreditur circulum Iouis, minoratur malicia eius, & mutat colorem ex vicinitate ipſius. Cum n. ſit naturaliter plumbeus ex claritate Iouis, cui coniungitur, efficitur candidus atque clarus, *Vt dicit Ptolemæus.*

Cap. XXIV.

De Ioue.

IVpiter qui ſecundum errorem gentiliū & fictiones poetarum ſummus deorum fuit pater, planeta eſt beneuolus, calidus & humidus, diurnus & maſculinus, in ſuis qualitatibus temperatus, in colore eſt argēteus, candidus, clarus ac blandus. Et ideo in circulo Iouis cauſam felicitatis antiqui philoſophi poſuerunt, *Vt dicit Mar.* Iſtius Iouis circulus Saturni circulo immediate eſt cōiunctus. Et ideo propter altitudinem circuli ſui, 12. annis perficit curſum ſuum. Hic bonitate ſua reprimit maliciam Saturni, quando Iupiter in ſuperiori parte ſui circuli, circulo Saturni eſt coniunctus, & ideo fingitur à poetis patrem ſuum à regno expuliſſe, *Vt dicit Mar. & Iſido.* quia potentia ſua reprimit maliciam Saturni naturalem. Hic adiunctus planetis bonis, bonas & vtiles facit impreſſiones in iſtis inferioribus elementis. Et ideo dicunt Aſtrologi, quod in corpore hominis cooperatur ad pulcritudinem & honeſtatem, pulcrum enim dat colorem, ſcil. niueum, & rubore permixtū, pulcros dat oculos, & pulcros dentes, & pulcros crines, barbamque rotundam, *Vt dicit Ptolem.* Præeſt enim aeri

& ſanguini, & ſanguineæ complexioni. *De hoc dicit Ptolē.* Sub Ioue ſunt Sagittarius & Piſcis, & ſunt domus eius, regnat in Cancro, & in Capricorno diſceſſus regni eius. Sub Ioue continētur honor, diuitiæ, optimum indumentum. In iudiciis Aſtrologorum ſignificat ſapientiam & rationē, & eſt veridicus. Vnde quando apparet in aſcendente, ſignificat *ſecundum Aſtrologos* reuerentiam, honeſtatem, fidem & diſciplinam, & erit finis ad ſaluationem. Hic omnium ſignorum confortat bonitatem, & ſignat in eis bonum, quando in eis inuenitur, niſi in duodecimo, vbi dicunt ſignificare Iouem ſeruitutem, paupertatem & triſtitiam, ex parte quadrupedum, & mœrorem ex parte familiæ & ſeruorum, *Vt dicit Ptolemaus & Miſael.*

CAP. XXV.

De Marte.

MArs deus belli à gentibus putabatur. Eſt enim planeta calidus & ſiccus, maſculinus & nocturnus, vnde præeſt choleræ & igni, & cholericæ complexioni, & diſponit ad audaciam & animoſitatē & appetitum vindictæ, propter quod deus bellorum vocabatur. Immediate ſequitur Iouem, & præcedit Venerem. Et ideo ex vtriuſque ſtellæ beneuolę vicinitate eius nociuitas temperatur. In colore eſt fulgidus ſiue rutilans ſicut ignis, *Vt dicit Mar.* Vnde & maiorem vim habet calefaciendo, quam alii planetæ, *Vt dicit idem.* Hic planeta, *ſecundum Ptolem.* diſponit in homine ex parte corporis ad longitudinem & gracilitatem, & hoc ratione caloris & ſiccitatis, ſed hoc eſt in iuuentute. Nam in ſenectute ex calore conſumente & ſiccitate contrahente, diſponit ad curuitatem. Ex parte mentis diſponit ad mobilitatem animi & leuitatem, ad iram & animoſitatem, & alias cholericas paſſiones. Diſponit etiā & habilitat ad igneas operationes, ſicut ad ferrarios & furnarios, ſicut Saturnus ad terrarum cultores, & grauium ponderum portitores, & Iupiter è conuerſo ad artes leuiores, facit enim habiles vt ſint oratores, trapezetæ, id eſt, campſores, & argenti tractatores, ſcriptores & huiuſmodi. *Vt dicit Miſael. Secundum Ptolema.* etiam ſub Marte ſunt hæc ſigna, Scorpius, Aries, & ſunt domus eius, regnat in Capri-

Capricorno, ſed in Tauro eſt diſceſſus regni eius. Sub ipſo continetur prælium, carcer & inimicus, & ſignificat iram & celeritatem & furorem, & eſt rubeus, falſidicus & doloſus. Moratur in quolibet ſigno 60. dieb. & 16. hor. in 2. annis complet curſum ſuum.

Cap. XXVI.

De Venere.

VEnus, qui & Lucifer dicitur, eſt planeta *ſecundum Miſael* beneuolus, fœmineus, nocturnus, in ſuis qualitatibus, ſcil. in calore & humore temperatus. Hic planetá excepit ſolus zodiacum in duabus partibus, *Vt dicit Beda.* Et eſt dictus Venus, quia ſua qualitate calida vel humida, dicitur venerei humoris vel amoris excitatiuus, *ſecundum Iſidor.* Semper concomitatur Solem, vel præcedit, & tunc dicitur Lucifer, vel ſequitur & tunc dicitur Veſper, *Vt dicit Beda.* Colorem habet candentem & refulgentem electro ſimilem, *Vt dicit Mar.* Inter omnia enim ſidera gaudentius fulget, vnde & iubar dicitur, eo quod iubar radioſi luminis à ſe emittit, propter quod & vmbram facit. Quando aura multum eſt ſerena, diem & Solis ortum immediate annunciat & præcedit. Quando eſt in eodem ſigno cum Sole, à claritate Solis abſorptus, ſe tunc temporis non oſtendit. Quando Venus eſt altior Mercurio, tunc eſt illo ſegnior motus eius, & è conuerſo cum eſt inferior, tunc eſt celerior, *Vt dicit Macrobius.* In tribus ſemitoniis Soli occurrit, *Vt dicit Mar.* & maliciam deprimit, *Vt dicit Ptolem.* Ex parte corporis diſponit ad pulcritudinem, & ad voluptates in tactu, in olfactu, in guſtu, & in cantu. Vnde facit eſſe cantores & muſicorum amatores, & ſpecierum confectores, aurifices, & veſtium muliebrium inciſores, *Vt ait Miſael. Et dicit Ptolem.* Sub Venere, inquit, ſunt Libra & Taurus, & ſunt eius domus, & regnat in Piſcibus, & in Virgine deficit regnum eius, & abſcedit. Sub ipſo continetur via & amor & amicitia & peregrinus, & ſignat lucrum & gaudium, & eſt veridicus, & moratur in quolibet ſigno 29. diebus, & complet curſum ſuum in 368. diebus.

CAP. XXVII.

De Mercurio.

MErcuius, *ſecundum Miſael.* eſt planeta temperatus, nocturnus, modo maſculinus, modo fœmininus, cito enim ſe vertit ad naturam illius cui adiungitur, vt cum bonis bonus, cum malis malus, cum mediocribus mediocris vel maleuolus efficiatur. Vnde & in ſuperiori parte ſui orbis, miſcet qualitates ſuas cum qualitatibus Veneris, & ideo fingitur à poetis, quod cum ea fuerit fornicatus, *vt dicit Iſidorus.* Et dicitur Mercurius, quaſi medius currens, quia quaſi medius eſt *ſecundum Bedam*, inter Venerem & Solem. Vnde in ſuperiori parte ſui circuli cōiungitur cum Venere, in inferiori vero conuenit cum Sole. Circulus etiam ſuus in ſuperiori parte intrat circulum Veneris, in inferiori autem parte intrat circulum Solis. Quando eſt in ſuperiori parte ſui, circulus medius videtur, & minus à Sole obſcuratur. Aliquando etiam ante Solis ortum, aliquando poſt occaſum ſplendet, & ideo ab aliquib. Heſperus nuncupatur. Aquis dicitur dominari. Vnde *Lucanus loquens de Mercurio dixit:*

-- quantum Dominus percuſſit aquarum.

Dicitur etiam à poetis deus eloquentiæ & ſapientiæ. *Vnde ſecund. Ptole.* Mercurius dat eſſe ſtudioſos ſcientiæ & numerorum amatores, diſponit enim & habilitat ad ſcientiā & vſum calculi & computationis. Et ideo dicitur fuiſſe deus mercatorum, quia mercatoribus computatio ſumme neceſſaria eſt. Dicitur autem deus palæſtræ, *vt dicit Iſid.* eo quod cum Sole luctatur, quaſi volens eum ſuperare. Semper enim iuxta Solem graditur, nunquam plus diſtās quam per 30. gradus, vnde raro videtur, quia ſemper fere ſub radiis ſolaribus occultatur. Et ideo propter calorem Solis fuſcus depingitur, & propter ſuam celeritatem curſor deorum in fabulis nuncupatur, quia nunc cum Sole, nunc ante, nunc poſt graditur. Quando Solem præuenit radiis ſolaribus proximus ſtare videtur, & dicitur ſtationarius. Quando autem ſequitur, videtur retrogradus, *vt dicit Macrobius. Secundum Ptole.* autem ſub Mercurio ſunt Gemini & Virgo, & regnat in Virgine, ſed in Piſcibus regnum abſcedit. Cum Sole ſæpe moratur vno ſigno ante an

an

aut vno poſt. Sub Mercurio continetur fortunium, negociatio, furtum. Significat rationem & ſapientiam, & eſt albus, cum beneuolis beneuolus, & cum malis malus. Moratur in vnoquoque ſigno 28. dieb. & 6. horis, & in 338. diebus complet curſum ſuum. *Hucuſq; Ptolem.*

Cap. XXVIII.

De Sole.

SOl *ſecundum Iſido.* quaſi ſolus lucens dicitur, eo quod ſit fons totius luminis, cuius radiatione ſuperiora & inferiora illuſtrantur. Eſt autem Sol, *ſecundũ Miſalath.* planeta fortunatus ex ſe, ſed per coniunctionem aliquando fit malus, maſculinus, diurnus, calidus & ſiccus. Sol enim omnia viuificat, & rebus omnibus vitam, ſpem & formam adminiſtrat. Nam, *vt dicit idem*, Sol omnibus luminaribus cœli maior eſt in quantitate, & in dignitate, & in claritate, quia magis calcati & compreſſi luminis eſt. Maior eſt etiam in poteſtate & effectuũ multiplicitate. Maior eſt etiam in motus vniformitate, quia ſemper mouetur motu directo in circulo proprio ſub zodiaco, mediũ ſemper tenens locum. Tranſit enim recte circulus ſuus per mediam lineam zodiaci, cuius metas & terminos non tranſcendit Sol, & ideo eius motus in circulo ſuo proprio eſt vniformis, quamuis reſpectu aliorum moueri diſſimiliter aliquando videatur. Circulus quoque Solis ſicut & zodiacus diſtinguitur per 12. ſpacia ſiue ſigna, quorum quodlibet cõtinet 30. gradus, & quilibet gradus 60. minuta, & quodlibet minutum 60. ſecunda. Et quando Sol recedit ab vno puncto circuli ſui, & reuertitur in eundem, tranſit per 12. ſigna. & iſte tranſitus circulus anni vocatur, nec in die naturali perfecte tranſit gradum vnum, *prout computat Albu.* ſed tranſit 59. minuta, 8. ſecunda (alias ſcrupula.) Ita quod de illo ſexageſimo minuto remanent duo ſecunda impertranſita. Vnde tantum deficit, quod in vno die naturali non perficit gradum vnum. Sol igitur motu ſuo ordinato & impertubato, curſum ordinat & perficit vniuerſa. *Vnde Ambro. in hexameron ſic nobis deſcribit virtutes ipſius Solis dicens: Sol eſt oculus mundi, iucunditas diei, pulcritudo cœli, menſura temporum, virtus & vigor omniũ naſcentiũ, do-*

Digitized by Google

minus planetarum, decor & perfectio omnium ſtellarum. Idem etiam dicit Mar. Sol, inquit, eſt fons mentis, i. e. memoria rationis, principium lucis, rex naturæ, mens mundi, fulgor olympi, moderator firmamenti. Ideo enim mouetur contra firmamentum, vt moderet & temperet motum ſuum, ideo dicitur ſplendor olympi, *vt dicit Macro. in lib. Ciceronis*, diffinitio fuit Platonis, omnium ſphærarum lumen eſſe à Sole. *Dicit enim Plato in Timæo:* Ingeniauit Deus rerum Conditor lucem clariſſimam, quam Solem vocamus, cuius ſplendore cœlum & inferiora omnia illuſtrantur, vt numerus exiſteret omnium animantium. *Et in lib. de elementis dicit Ariſtot.* Sol, inquit, habet lumen proprium, ſtellæ vero vel Luna lumen à Sole acquiſitum, ſicut quando à candela ſpeculum ei oppoſitum illuminatur. *Idem dicit Mar.* quod Sol in medio ſigniferi incedens biſſenos radios emittit ex ſe, quibus ſuperiora & inferiora illuſtrantur. De his autem Solis mirabilib. vel virtutibus *dicit beatus Dio. in lib. de diu. no. cap. 5 ſic: Senſibilium eſſentias & qualitates, multas quidem & diſcretas exiſtentes ipſe Sol vnus ens & vniformis & illuminans lux, renouat, nutrit, cuſtodit, perficit & diſcernit, vnit & refouet, fœcunda facit, auget, mutat, collocat, plantat, renouat, & viuificat etiam omnia.* Vnde ex ipſis verbis manifeſtatur proprietas ipſius Solis in propria natura, & in ſuo effectu. In ſubſtantia enim ſeu eſſentia ſua ſummam habet ſimplicitatem. Non enim habet ex diſſimilibus vel ex contrariis partibus compoſitionem ſubſtantialem, ſicut inferiora elementa vel elementata, ſed omnimodam habet ſimplicitatem in ſua natura & vniformitatem, & ideo habet perpetuam in ſubſtantia permanentiam & incorruptibilitatem, quia compoſitio ex contrariis principium eſt corruptionis, *vt dicit Ariſt.*

Et ex hac ſimplicitate ſummam habet ſecundum ſubſtantiam leuitatem. Nam partium materialium compactio eſt, principium & cauſa grauitatis, & ex hac leuitate habet corpus ſolare ad motum habilitatem. Leuia enim ad motum ſunt facilia & maxime ſunt agilitatis. Ex ſubſtantiæ autem ſuæ ſubtilitate & mobilitate ſummam habet actualitatem & virtutem, quia quãto res eſt ſimplicior, tanto ad diuerſos actus naturaliter eſt potentior. Et ideo

conue-

conuenienter *dicit Dionyſius*, quod Sol vniformis eſt lux illuminans, &c. Nam virtutem habet illuminatiuam, quia in ſuo lumine nunquam deficit, quamuis eius lumen vel per terræ vel per Lunæ interpoſitionem nobis aliquando auferri videatur. Habet etiam virtutem renouatiuam. Nam poros terræ aperit, & virtutem latentem in radicibus ad actum producit, & terræ ſuperficiem herbis, frondibus & floribus renouat & reueſtit. Per ſubintrationem enim virtutis ſolaris penetrantis ad interiora terræ hyemali tempore quodammodo antiquata annis ſingulis virore & pulcritudine renouantur. Item virtutem habet nutritiuam, quia ad interiora radicum & ſeminum, ſolaris radius ſubintrans, calore ſuo humiditatem terræ diſſoluit, & vi ſua attractiua quod ſemini & radici eſt ſimile de illa attrahit, & illud in nutrimentum terræ naſcentium conuertit. Item virtutem habet inferiorum conſeruatiuam & ſaluatiuam, Nam elementa propter contrarietatem & mutuam repugnantiam quam habent inter ſe ad inuicem ſe deſtruerent, niſi per virtutis cœleſtis influentiam conciliarentur, & ſic in eſſe debito ſaluarentur, *vt dicit Alexander*. Item virtutem habet perfectiuam, quia calor elementaris incipit agere in generatione corporum, & calor ſolaris perficit & producit vſque ad debitum complementum, *vt dicit Alexander* Item virtutem habet diſcretiuam. Nam colores & rerum ſpecies & figuræ, quæ in tenebris ſunt confuſæ, per præſentiam ſolaris luminis agnoſcuntur & ab inuicem diſcernuntur. Item virtutem habet vnitiuam, & hoc eſt per ſe & per accidens. Per ſe, quia vnit & conciliat, & concordat planetas in ſuis effectibus, conciliat etiam ſibi contraria elementa. *Vnde ſecundum Marcianum & Macrobium*. Sol medius eſt inter planetas, quia ad harmoniam cœleſtem perficiendam hoc facit Sol in ſuo circulo, quod facit media chordula in muſico inſtrumento. Per accidens etiam vnitur homogenea, ſicut & diſſoluit heterogenia, ſecundum enim naturam in quam nunc aggregat nunc diſſoluit. Item virtutem habet fœcundatiuam, vim enim generandi & varias ſpecies producendi confert iſtis inferioribus. Homo enim generat hominem, & Sol, *vt dicit philoſophus*, quia nihil fructificat neque creſcit vbi Solis radius non attingit. Item virtutem habet confortatiuam, ſecun-

dum enim Solis aſcenſum ſuper noſtrum horizontem, virtutes animalium fortiores efficiũtur, & vſque ad medium cœli augmentantur, & in eius declinatione vſque ad occaſum, propter eius elongationem, debilitantur corpora in ſuis virtutibus, & quaſi in ſomnũ reſoluuntur, vt patet in floribus, qui aperiuntur, in ortu Solis, qui in occaſu marceſcunt quodammodo & clauduntur, *Vt dicit Alexander.* Item virtutem habet temporum immutatiuam, ordinatiuam & diſtinctiuam, quia deſcendens per ſigna auſtralia, efficit dies breuiores, aſcendens vero per ſigna ſeptentrionalia, efficit longiores. Immutat etiam ipſos dies, quia Sol lucens ſuper terram diem facit. Et ſecundum diuerſam diſpoſitionem Solis dies diuerſam immutationem recipit. Nam primo rubet in mane, deinde lucet in tempore, horæ tertiæ, feruet in meridie, pallet in veſpere. Vnde & quatuor equos fingitur habuiſſe, quorum primus fuit Eritheus, id eſt, rubeus, ſecundus arytheus, id eſt, ſplendidus, tertius lampas, id eſt ardens, quartus Philogeus, id eſt amans terram, *Vt dicit Beda.* Sol etiam *Vt dicit Beda*, ſi fuerit maculoſus vel ſub nube latens, pluuialem diem præſagit, ſi rubeat. Si vero palleat, tempeſtuoſum. Si vero clarus in medio videatur, ita vt in medio fulgens radios emittat verſus Auſtrum, tempeſtatem deſignat humidam & ventoſam Si pallidus decidat in nubes nigras, ventum aquilonarem prænunciat, *Vt dicit Beda.* Item virtutẽ habet inferiorum informatiuam. Nam *Vt dicit Iſidorus*, ſecundum eius elongationem & propinquationem, facies hominum, & animalium corpora vigore & colore diſponuntur. *Vnde dicit Marcianus.* Solis conſtellatione homines pulcros & agiles eſſe. Et ideo in fabulis cum pennatis veſtigiis depingitur, & facie puerili, propter ꝙ etiam Phœbus, id eſt pulcer dictus eſt. *Dicit Ptolemaus.* Sol facit hominem corpulentum, facie pulcrum & coloratum, & magnorum oculorum, & habilitat ad omnia opera auri ſi fuerit in exaltatione ſua. Si vero in caſu ad omnia æris opera habilitat & diſponit. Item virtutem habet putrefactiuam. Radiorum enim ſuorum diſperſione ſubtiliat aerem, & diſgregat & conſumit vaporem inficientem aerem, ac diſpergit & fugit auram peſtilentem. Item cum non ſit ſubſtantiue calidus, virtutem habet calefactiuam, inflammatiuam & vritiuam,

tiuam, & hoc fit ex motu radiorum, & eorum confractione ac concurſu in ſuperficie obiecti corporis maxime ſi obiectum corpus ſpeculare fuerit & politum, *Vt dicitur in perſpectiua.* Item virtutem habet attractiuam, calore enim ſuo attrahit à mari fumos & vapores, & eos tandem condenſat in nubes, & ſic condenſatos reſoluit eos, nunc in grandines, nunc in pluuias, nunc in niues. Vnde *ſecundum Marcianum* dicitur fabuloſe, quod Sol fuit iuxta mare Oceanum ab Æthiopib. cum aliis Diis ad epulas inuitatus. Putauerunt enim Antiqui, Solem aquis Oceani nutriri, & attractos vapores in ipſius nutrimentum conuerti, & ideo dicunt ante impetuoſam pluuiam, calorem præcedere vehementem. Quod fit propter nimiam attractionem vaporis, ex forti impreſſione caloris radiorum in ventre ſiue in concauitate nubis, *Vt dicit Ariſtoteles.* Item viuificatiuam habet virtutem, quod patet per hoc, quod nihil poteſt viuere vbi non poteſt attingere virtus Solis. Et ideo *dicit Ptolemæus in eodem libro.* Sub Sole eſt Leo, & eſt domus eius, & regnat in Ariete, & in Libra diſcedit, & ſub ipſo continentur ſpecies, lucrum, fortuna & heres. Et ſignificat animam & ſpiritum, & eſt color eius albus & rubeus, & eſt veridicus, & complet curſum ſuum diebus 300. & 66 & 6. horis. Vnde inter omnes planetas maxime diſponit animalia ad animationem & viuificationem. Item cum ſit maximæ quantitatis, & velociſſimi motus, ſuæ velocitatis & magnitudinis eſt occultatiuus. Cum enim ſit octies maior tota terra, *Vt dicit Macrobius.* Propter altitudinem ſui ſitus vix bipedalis videtur. Quod autem incomparabiliter ſit maior quam apparet, patet ex hoc, quod maior videtur in ortu ſuo & occaſu, quando à nobis maxime elongatur, quam in puncto meridiei, quando nobis appropinquat, vnde patet, quod in ipſius aſpectu decipitur viſus noſter. Et hoc aperte declaratur in ipſius motu, quia continue mouetur velocius quam ſagitta, & tamen moueri in aliquo non videtur, præ nimia claritatis intenſione & exceſſu. Sic & eius quantitas, ſic & motus velocitas ſubterfugit viſum noſtrum. Et iſta de proprietatibus Solis dicta nunc ſufficiant.

Cap. XXIX.

De Luna.

LVna dicitur quaſi luminum vna, id eſt, principalis & maxima, quia corpori ſolari in magnitudine & pulcritudine eſt ſimilima, *vt dicit Iſidorus* Luna eſt, *vt dicit Ambroſius in hexameron*, decor noctis totius, mater roris, humoris miniſtra, dominatrix maris, temporum menſura, æmulatrix Solis, mutatrix aeris, lumen à ſe non habens, ſed à plenitudine Solis mutuans & acquirens, quæ ſecundum appropinquationē vel elongationem à Sole formam ſuſcipit & figuram. Carens itaque Luna proprio lumine, eſt à fontali plenitudine Solis luminis receptiua. Vnde *dicitur in lib. elementor. Ariſtotel.* quod Luna ſemper in medietate ſui à Sole illuminatur, & lumen receptum reflectit in terram. Naturam enim ſimilem habet ſpeculo, quia proprio carens, lumen recipit ab alio, & quanto Soli plus appropinquat, tanto plus de ſuo lumine perdit ex parte terræ. Sed claritatem quam perdit ex parte inferiori nullo modo perdit ex parte cœli, imo tanto plus ex parte ſuperiori illuminatur, vnde quando Soli coniungitur, nihil luminis ad terrā dirigit, ſed ex parte cœli in plena illuminatione permanet & perſiſtit. Et è conuerſo quando Soli opponitur tota ad terram & non ad cœlum illuminatur, *vt dicit Beda & Macrobius*. Item Luna eſt figuræ & formæ ſuæ mutatiua, diuerſas enim facies ſui luminis oſtendit ad terram, quia nunc arcualem, nunc circularem aſpectibus hominum ſe oſtendit, nunc μονόκερος, nunc διχότομος, nunc ἀμφίκυρτος, nunc πανσέληνος. Μονόκερος autem eſt, quando eſt prima, & apparet cornicularis. Διχότομος dicitur quaſi per medium ſecta, quando eſt octaua. Ἀμφίκυρτος eſt, quando de ſua plena rotunditate eſt dubia, ſcilicet quando eſt 11. vel 12. Πανσέληνος eſt, quando ex toto eſt plena, ſcilicet quando eſt 14. Item Luna triplicis ſtatus eſt oſtenſiua, quia, aut eſt cum Sole, id eſt, in coniunctione, quando accenditur, aut à latere, quando ſcilicet à Sole receditur, vel quando ad Solem reuertitur, aut in plena oppoſitione, quando ſcilicet totaliter Soli opponitur, Quando autem à Sole primo recedit, apparet corniculata, ad modum ar-

cus, cornibus ſemper verſis verſus Ortum. Quando vero iterum appropinquat ad coniunctionem, recipit eandem formam, ſed verſis ſemper cornibus ad Occaſum. In parte autem auerſa à Sole ſemper apparet vacua, ſed in parte ante ad Solem verſa lumine repleta. Item Luna eſt omnium humorum augmentatiua, quia per occulta naturæ ſpiramina, fluxus & refluxus augmentatur. Vnde in eius detrimento in oſſibus medullæ, cerebella in capitibus, & humores in corporibus diminuuntur, & eius incremento multiplicantur. Vnde eius defectui omnia compatiuntur, & eius decrementum inferiorum eſt detrimentum, *Vt dicit Marcianus.* Item aquarum maris eſt attractiua, ſicut enim adamas trahit ferrum poſt ſe, ſic Luna mouet & trahit poſt ſe Oceanum. Vnde in ſuo ortu intumeſcit mare, & creſcit ex parte Orientali, & decreſcit ex parte Occidentali. Et è conuerſo, quando eſt in occaſu, creſcit mare ex parte Occidentis, & decreſcit ex parte Orientis. Secundum quod Luna plus vel minus proficit in lumine, ſic plus vel minus in ſuo fluxu ſe extendit vel retrahit ipſum mare, *Vt dicit Marcianus. Macrobius etiam in lib. Cicero.* Oceanus in incremento Lunæ retinet modum iſtum. Primo enim die creſcentis Lunæ fit copioſior ſolito, & abundat in ſummo. Sed ſecundo minuitur, & ſic deſcendit vſque ad ſeptimum diem, deinde iterum creſcit per 7 dies, itaq; in 14. die eſt iterum plena in ſummo. Vnde & in nouilunio ſemper eſt mare pleniſſimum, & etiam in plenilunio. Item Luna eſt roris in aere generatiua, vim enim ſuæ humiditatis aeri imprimit, & aerem inſenſibiliter immutans, in ipſius ſuperficie rorem gignit. Manifeſte enim videmus, quia quanto eſt Luna æſtiuali tempore ſerenior, tanto abundantius ros ſuper gramina ſe oſtendit. Item Luna eſt inter planetas, breuiſſimo tēpore ſui curſus completiua. Breuiſſimū enim habet circulū, & ideo infra ſpacium 28. dierum, per omnia ſigna zodiaci euagatur, *Vt dicit Ptolemaus.* Sub Luna eſt Cancer, & Cancer eſt domus eius, regnat in Cancro, ſed in Libra diſceſſus regni eſt. Et eſt planeta frigidus & humidus, cum exceſſu fœmineus, nocturnus, moratur autem in quolibet ſigno duobus diebus, & 6 horis, & biſſe, & in 28. diebus complet curſum ſuum. Item Luna inter omnes ſtellas erraticas eſt magis in incerto & in vago motu ſiue curſu pro-

ſu proceſſiua. Nam propter breuitatem ſui curſus nunc ſub Sole, nunc ſupra, nunc ante, nunc retro euagatur. Et cum Sol circuit per circulos auſtrales inferiores, Luna peragit circulos boreales ſuperiores. Nunc Luna ſupina eſt velut nauicula, ſurſum habens cornua verſus terram inclinata, quando vero decreſcit eſt erecta, *Vt dicit Beda.* Item quando Luna recto diametro inter nos & Solem eſt interpoſita, ſolet eſſe eclipſis, id eſt, defectus Solis cauſatiua. Iſta autem defectio nunquam poteſt accidere ſecundum naturam niſi in coniunctione Solis & Lunæ, quando de nouo accenditur, & ipſa coniunctio in linea ecliptica celebratur. Hoc ſemper eſt, quando Sol eſt in capite Draconis, & Luna in cauda vel è conuerſo. *Vnde Albu. in lib. de motibus planetarum.* Si Luna inter nos & Solem obuiat, defectum radiorum Solis nobis facit in capite vel in cauda Draconis. Quid autem ſit cauda Draconis, quid caput, poſt dicetur. Item Luna per interpoſitionem tumoris terræ inter ſe & Solem, defectus ſui luminis eſt paſſiua. *Vnde Marcianus in lib. Aſtronomiæ ſic dicit.* Luna aſcendens vel deſcendens in ſolarem lineam incidit, ſi fuerit triceſima. Quando ex toto Soli eſt ſubiecta, obſcuritatem Solis terra facit. Sed iſtum defectum non ſingulis menſibus facit, quia nō ſemper in eadem linea quæ inter Solem & terram diametraliter eſt oppoſita Solari corpori ſe opponit. Idem vero defectus eſt Lunæ, cum Luna Soli fit totaliter oppoſita, ſcilicet quando eſt 15. Si enim directe fuerit tūc Sol ſub terra, emittit Sol vmbram tumoris terræ in lineam ſibi oppoſitam, quam ſi corpus Lunæ intrauerit, propter vmbram terræ interpoſitam inter ſe & Solem à ſuo lumine tunc priuatur. Quod ergo ſingulis menſibus Luna eſt plena, non fit in linea ecliptica, quæ eſt vmbræ interpoſitio, ideo ſingulis menſibus Luna ſuo lumine non priuatur. Item Luna eſt quandoque cuiuſdam obſcuritatis & obnubilationis in ſe contentiua, & hoc ex proprii qualitate corporis, quæ naturaliter eſt obſcura, cum lumen ex ſe non habeat ſed à Sole, vel *Vt dicunt aliqui*, illa obſcuritas eſt ex vmbra terræ, ex qua quædam linea reſultat in corpore lunari, quę ipſius lumen in parte obfuſcat, & hoc fit maxime quando ad terram appropinquat, ex cuius vicinitate & nebuloſitate contrahit quaſdam ſordes, *Vt dicit Marius.* Quando vero

ad al-

ad altiores aſcendit circulos, clara, munda & nullis maculis obnoxia tunc videtur, *vt dicit idem Marus.* Item Luna eſt mutationis temporum ſignificatiua. Nam *vt dicit Beda.* Si Luna in principio rubeat vt aurum, ventos oſtendit, ſi in ſummo eius corniculo maculis quibuſdam nigreſcit, pluuioſum menſis exordium prætendit. Si vero nigreſcit in medio plenilunium, ſerenum prætendit. Cum vero in nocturna nauigatione ſcintillat ad remos, in breui tempeſtas futura erit, *vt dicit idem Beda.* Item Luna in cœleſti harmonia eſt grauiſſimi ſoni emiſſiua, *vt dicit Macrobius.* In circulo n. Lunæ fit grauis ſonus, ſicut in ſphæra cœleſti acutus eſt. Ex ordinatiſſimo enim ſono ex ſtridore motus orbium generato, dulciſſimus, *vt dicitur,* fit concentus. Itē Luna eſt fœcunditatis terræ ſeminib. miniſtratiua. Præeſt enim ſeminib. quæ proficiunt ex rore qui de corpore Lunæ cadit, *vt dicit idem.* Et ideo ſecundum fabulas dicitur Proſerpina, eò quod ſeminum quæ proiiciunt in terra dicitur eſſe dea à gentibus. Sic etiam dicitur Diana, id eſt, ſyluarum & nemorū Dea, quia feris de nocte paſcua quærentibus in nemoribus & in ſyluis, luminis beneficiū adminiſtrat. Et ideo vocauerunt gentiles Lunam deam venatorū, quia venatio fit in ſyluis, propter quod Dianam cum arcu depingebant, eo quod venatores arcubus vtebantur. Item Luna cum ſit frigida & humida, eſt ex vicinitate ſolaris circuli caloris receptiua. Nam ex calore Solis & ſiccitate temperatur frigiditatis & humiditatis ſuæ exceſſus, ne ſingulis menſibus in ſuo deſcenſu ad terram hyems generetur, *vt dicit Macrob.* Item Luna, *vt dicit Albu.* Eſt aeris mundificatiua, motu enim ſuo continuo aerem rarificat & ſubtiliat, vnde ſi non eſſet motus ſphæræ Lunæ aerem ex nocturna vaporum exhalatione groſſicies inficeret, quæ corruptionem nō modicam generaret. Item Luna, *ſecundum Aſtrologos,* inter planetas eſt ſuper diſpoſitione humani corporis maximè poteſtatiua. Nam, *vt dicit Ptolemaeus in li. de iudiciis aſtrorum*: ſub Luna continetur ægritudo, amiſſio, timor & damnum, &c. Vnde circa mutationem humani corporis virtus lunaris potiſſime operatur. Et hoc accidit, tum propter motus ſui velocitatem, tum propter ipſius ad nos vicinitatem, tum propter occultam ſibi naturaliter inſitam poteſtatem. Vnde de morborum muta-

mutatione medicus perfecte non diſcernit, qui lunares effectus in corporibus non cognouit, *Vnde Hipp. in principio prognoſticans, de Luna loquens,* ait: Eſt quoddam cœleſte ſidus, in quo oportet medicum prouidere, cuius prouidentia eſt mirabilis & ſtupenda. Et *Gal. in commento de diebus criticis dicit:* rem certam, quæ non fallit, attendat medicus, quam docuerunt Aſtrologi Ægyptiorum, quia per coniunctionem corporis lunaris cum ſtellis fortunatis, fiunt ægritudines terminales ad bonum, cum contrariis vero contrariæ, ſcil. ad malum. Et ideo cautus & perfectus medicus, *ſecundum doctrinam Hippocratis*, aſpicere debet primã lunam, & quando eſt plena luminis, quia tunc creſcunt humores in hominibus & medullæ, & fit nutrimentum in mari, & in omnibus rebus mundanis. Quando ergo infirmus in lectum cadit, multum neceſſe eſt videre, vtrum luna tunc exeat de coniunctione, tunc enim creſcit infirmitas, quouſque veniat in oppoſitionis gradum, ſcil. in plenilunio, & tunc ſi fuerit cum malo planeta aut in malo ſigno, & aſpexerit domum Martis, qui eſt octauum ſignum, id eſt, ſi aſpexerit Martem, qui dicitur domus ſigni Scorpionis, tunc de morte timendum eſt. Si vero fuerit cum bono planeta & in bona domo ſiue ſigno, & aſpexerit dominum domus vitæ, ſcil. Martem, qui eſt domus Arietis, ſiue primi ſigni de vita tunc ſperandum eſt. Et ſic de aliis videndum eſt, *vt patet in lib. Hippocratis quem dicitur compoſuiſſe de indiciis infirmitatis ſecundum lunam.*

Cap. XXX.

De quibuſdam proprietatibus Lunæ malis.

HAbet autem luna quaſdam proprietates minus laudabiles, tam ſecundum ſubſtantiam, quam ſecundum effectum. Habet enim ſubſtantialem obſcuritatem, cum non habeat, ſicut alii planetæ, lumen à ſeipſa. Habet etiam maximam inſtabilitatem, quia nullum ſidus ita vagatur per omnes partes zodiaci ſicut Luna. Cõtrahit etiam à maleuolis ſtellis & nociuis nocibilitatem. Nam *vt dicit Ptolemæus: Luna eſt planeta cum malis maleuolis.* Luna inſuper per ſuam oppoſitionem inter nos & Solem, aufert à nobis ſolaris luminis claritatem. Luna etiam quando incidit

cidit

cidit in vmbram terræ, perdit lumen ſuum, & ſuam perdit deformitatem & defectibilitatem. Præterea propter vicinitatem quam habet cum craſſo aere & terra, ab vmbra terræ, vel ab infecto aere cõtrahit maculam & deformitatem, *Vt dicit Mair.* Luna etiam quanto plus recedit à Sole, tanto plus recipit à lumine verſus terram, & minorem verſus cœlum obtinet claritatem. Et quanto plus proficit verſus terram, tanto plus decreſcit & deficit in lumine verſus cœlum. Multiplicem etiam habet effectum malum. *Nam vt dicit Ptolem.* Luna efficit hominem inſtabilem & mutabilem, de loco ad locum diſcurrẽtem. Efficit enim hominem in oculis male diſpoſitum & inordinatum. Efficit etiam in homine vnum oculum altero maiorem, aut facit ſtrabonem aut orbum in vno oculorum. *Et ſubdit.* Homo, in cuius complexione lunaris conſtellatio dominium habuit, vicio in oculo non carebit. Et hoc forſan accidit propter acceſſum lunaris humiditatis, humores oculorum ad aliquam prauam qualitatem diſponentis. *Dicitur etiã in lib. Meſalath. cap. 5.* Eclipſis lunæ maxime in hyeme, ſi fuerit in ſignis frigidis, exceſſum ſignificat frigiditatis & nimiæ cõſtrictionis in terra, in aere, & in aquis. Si fuerit in ſignis aquaticis, præſagit abundantiam pluuiarum. Si vero in ſignis aeris, periculum tempeſtatum prætẽdit, & ventorum ruinam. *Dicit Ptole. & Albug.* quod Luna exiſtens in 2. ſigno poſt aſcẽdens mœrorem deſignat, triſticiam & ablationem ſubſtantiæ per fures & prædones. Similiter in 4. in 6. & in 8. iram, anxietatem, fugam & mutabilitatem. In 10. ſignat, quod qui tunc incepit regnare, cito deponetur. In 12. autem impedimentum, rixam, duriciam & carcerem ex parte amicorum. In omnibus autem aliis domibus ſiue ſignis bonum efficit & prætendit, maximè ſi planetis bonis fuerit ſociata, ſecundum variam ætatem Lunæ mouentur menſtruales humores in mulieribus, & cerebella in animalibus & diuerſæ paſſiones, vt lunari in corporibus excitantur, vt patet in lunaticis & caducis. Hæc de proprietatibus Lunæ & aliorum planetarum dicta iam ſufficiant.

Cap. XXXI.

De capite & cauda draconis.

SVnt autem duæ ſtellæ quæ non ſunt planetæ, ſed tamen naturam & effectum videntur habere planetarum, ſcil. caput draconis & cauda, quæ mouentur cum firmamento, & conſequuntur curſum firmamenti: vnde à leone tranſeunt in cancrũ & à cancro in geminos: & ſic deinceps. Moratur autem in quolibet ſigno caput draconis 18. menſib. anno, ſcil. & dimidio, ſimiliter & cauda, & in 18. annis cõplet curſum ſuum, & ſi caput eſt in aliquo ſigno, ſemper in ſigno oppoſito erit cauda, & venter in 4. vt ſi caput eſt in cancro, venter erit in ariete, & cauda in capricorno. Et ſi caput fuerit in leone, venter erit in tauro, & cauda in aquario, & ſic de aliis, & ideo propter aſpectum oppoſitum cauda eſt totaliter venenoſa. Habet autem caput exaltationem ſuam in tribus gradibus geminorum. Caſum vero in ſagittario gradibus totidem. Econuerſo autem cauda habet exaltationem ſuam in tribus gradibus ſagittarii, & caput cadit in tribus gradibus geminorum. Eſt autem hic aduertendum, quod quando Luna coniungitur capiti ſoli vel caudæ exiſtenti prope gradum coniunctionis, à 12. gradibus vel infra, ſemper eſt eclipſis futura maior vel minor, ſecundum quod caput vel cauda magis vel minus accedit ad gradum coniunctionis, & hoc potiſſimè habet locum in eclipſi Solis. Eodem modo de eclipſi Lunæ hic tenendum eſt, quia ſi Luna conuenerit cum cauda in aliquo ſigno, & Sol fuerit in capite in ſigno oppoſito, erit eclipſis Lunæ, & è conuerſo, ſi Sol fuerit in aliquo ſigno cum cauda, & Luna in ſigno oppoſito cum capite, erit iterum eclipſis Lunæ. Et ſi in eodem gradu conuenerit, erit eclipſis generalis. Vnde ſemper oportet quod conueniat in capite vel in cauda, in eodem gradu, ſiue prope 12. gradibus vel infra, ſi debet eſſe eclipſis. Vnde coniunctio debet fieri Solis & Lunæ, quo ad idem ſignum eundem gradum, idem minutum & idem ſecundum. In oppoſitione vero contrarium ſignum ſemper erit ſecundũ eundem gradũ, idem minutum, & idem ſecundum. Ex hoc apparet, quod quãuis Luna iugatur ſingulis menſib. Soli & accendatur, non tamen ſemper eclipſin facit, quia non ſemper in linea

ecli-

ecliptica ſe contingunt, quia non ſemper accenditur Luna in coniunctione in eodem gradu, nec etiam ſemper caput vel cauda in coniunctione vel oppoſitione Solis & Lunæ ſe contingunt.

Cap. XXXII.

De Cometa.

COmeta eſt ſtella quædam flammis circuita, *vt dicit Beda.* Repente naſcens regni permutationem, aut peſtilentiam, aut bella, vel ventos, ſiue æſtus ſignans & prętendens. Cometicæ ſtellæ aliquando vidētur moueri motu planetarum, aliquando permanent immobiles ſicut fixæ. Semper autem apparent, *vt dicit Beda,* in parte determinata in cœlo. Non enim vagantur per diuerſas partes zodiaci ſicut planetæ, ſed vidētur eſſe in circulo lacteo ſiue galaxia, & ſpargunt radios verſus Septentrionęm, nunquam verſus Occidentem. Vnde in parte occidentali non videntur, breui ſpacio ſolent apparere, ſcil. per octo dies. Aliquando viſa eſt 80. diebus, *ſicut dicit Beda.* Ex quibuſcunque autem ſtellis naſcitur cometa, ſiue ex planetis, ſiue ex fixis, ſemper in firmamento apparet in parte Septentrionali, *vt dicit idem.* Ex quo patet, quod ſtella, quæ apparuit in ortu CHRISTI non fuit cometa, quia mouebatur ab Oriente ad Meridiem verſus Occaſum. Et hoc non ſolet facere motus cometæ, *vt dicit Chryſoſtomus.*

Cap. XXXIII.

De Stellis fixis.

STellæ à ſtando ſunt dictæ. Quamuis enim ſemper moueantur, tamen ſemper ſtare videntur, *vt dicit Iſidorus.* Dicuntur & ſidera, à conſiderando dicta, eo quod in eis mathematicorum cōſideratione multa iudicantur & præuidentur. Dicuntur etiam aſtra ab ἄστρον vel ἄναστρον, nuncupata eo, quod ſecundum opinionem aliquorū ſtellarum corpora in ſphæra firmamenti, ſicut claui in rotæ circumferentia ſunt confixa. Et hoc quidem verum eſt quo ad aliqua, & maxime quo ad maiora. *Vt dicit Iſidor. ſecundum Alphra. Stella eſt lux aggregata in ſuo orbe.* Vnde ſecundum quod eſt maior aggregatio luminis ſtellaris cor-

poris, tanto eſt maioris quantitatis, pulcrioris claritatis, & amplioris poteſtatis & virtutis. Vocantur autem ab eodem ſtellæ ſiue ſidera lucis vehicula, eo quod ſunt luminoſa corpora luminis, ſolatium contra nocturnas tenebras mortalibus deferentia, mundi ſuperficiem decorantia. Solis lucem, à quo recipiunt lumen, prout poſſunt, supplentia, emiſſione radiorum continua, aerem depurantia, quorum virtute aufertur à mundo inferiori peſtilentia & corruptela. Stellarum etiam virtute conciliantur & ad concordiam reuocantur ſibiinuicem contraria elementa. Earum ſempiterno fulgore illuſtrantur omnia, ſuo calore ſaluant & refouent vniuerſa. Nam ſecundum Platonicos, *Vt dicit Beda*, ſtellæ igneæ ſunt naturæ. Cœlum enim cum ſuo ornatu eſſe natura igneum, multi antiqui poſuerunt. *Ariſtoteles autem & alii philoſophi* ponunt cœlum eſſe elementum quintum, natura & proprietate ab elemẽtis quatuor diſcretum, dicunt ſtellas non eſſe frigidas, nec calidas ſubſtantialiter, ſicut nec ipſum cœlum, ſed tantummodo ſunt calidæ effectiuæ, motu enim ſuo continuo & ſempiterno inflammant illud, ſuper quod mouentur, & ſic in iſtis inferioribus, habẽt inducere calorem vel algorem. Radiorum vero mobilitate & confractione in ſuperficie obiecti corporis habent inducere vim caloris. Sed vnde ſint ſtellæ certum eſt, quod ſunt ſecundum naturam puriſſimæ & ſimplicis naturæ ac incorruptæ, quo ad formam etiam ſunt lucidiſſimæ, & quo ad figuram, ſphæricæ & rotundæ, quo ad ſubſtantiam, ſolidę, non poroſæ, quo ad ſuperficiem, planæ, nullatenus aſperæ vel anguloſæ, quo ad ſitum, altiſſimæ: quo ad motum, velociſſimæ: quo ad quantitatem, ſunt maximæ, quamuis propter ſitus diſtantiam videantur eſſe paruæ: quo ad numeroſitatem innumeræ, illi enim ſoli qui ſtellas numerat ſunt finitæ: quo ad poteſtatem & effectum, ſtellæ ſunt magis inter corpora virtuoſę. Nam ſtellæ ſunt inferiorum generatiuæ, immutatiuæ, conſeruatiuæ, radiorum ſuorum emiſſiuæ, tenebrarum noctis illuminatiuæ, ſui curſus in ſuis orbibus vniformiter completiuæ, in Solis præſentia à quo recipiũt lumen ſui ſunt occultatiuæ, in ſuo ortu & occaſu ſunt aeris multipliciter immutatiuæ, quia nunc tempeſtates concitant, nunc ſerenitates generant & procurant, *Vt dicit Beda*,

coloris

coloris variatione, & radiorum ſcintillatione, nunc triſtium, nunc lætorũ euentuum, ſecundum mathematicos ſunt pronunciatiuæ. Sunt etiam nauigantibus proſperę, & ipſarum viarum in medio maris directiuæ, vbi ſtellæ ad inuicem vicinius ſunt coniunctæ, maioris luminis, & pulcrioris ſunt expreſſiuæ, vt patet in Pleiadibus & ſideribus galaxiæ. Quamuis etiam tantam oſtẽdant pulcritudinẽ, ex quadam vicinitate, quia pariter ſunt coniunctæ, lucidiores tamen in communi apparent ſingulæ, conſideratæ tamen per ſe non apparẽt ſingulariter ita pulcrę, & huius ratio eſt, *vt dicit Marcian.* quia excedens fulgor vnius per quandam refulgentiam alterius inſufficientiã ex ſe reparat: vnde quod vni deeſt ex quadam defectibilitate, alia ſupplet, quæ magis excellit in claritate. Item ſtellæ propter ſitus ſui diſtãtiam ſunt hominibus diſpariter ſuæ magnitudinis oſtenſiuæ. Nam, *vt dicit Albu.* quanto ſunt cenith, capitis noſtri magis vicinæ, tanto ſemper videntur eſſe minoris quantitatis, & offeruntur noſtris aſpectib. minus paruæ. Et è conuerſo, quanto plus elongantur in ſuo ortu noſtro habitabili ſeu in occaſu, tanto noſtris oculis videntur generaliter eſſe magis magnæ, & etiam maiores videntur eſſe in quantitate in occaſu quam in ortu. *Vt dicit Beda,* tunc aliquid dicitur eſſe ſuper cenith capitis noſtri, quando directe videtur eſſe ſuper caput noſtrum. Cenith enim dicitur recta poſitio ſuper caput. Cuius forte ratio eſt, *vt dicit idem*, quia vapores de terra aſcendentes, rectitudinem radiorum ad oculos venire perfectæ non permittunt. Et ideo oculus decipitur in huius aſpectu, quia quod circumfuſum eſt in aere, à ſolari radio æſtimat oculus comprehendere in ſeipſo. Sed, *ſicut dicit Alga.* talis viſus decipitur, ſicut quando fulgor candelæ à ſano oculo ſine obſtaculo conſpicitur, ſed à lippiente oculo ſine arcus cœleſtis imagine non videtur, & putat deceptus oculus omnino videre in alio, ſcil. in lumine viſo, quod tamen in altero non eſt, ſed in ſcipſo potius. *Idem dicit Auicenna in cap. de obſcuritate viſus, quare ſupra de viſu.* Item ſunt ſtellæ, *ſecun. Mar.* in ſuis circulis harmonicæ proceſſiuæ. Omnes enim toni muſici concentus inter ſidera inueniuntur, nec grauitas inferiorum diſſonam reddit melodiam ſuperiorum ſiue mediorum, nec è conuerſo ſuperiorum acuitas

Digitized by Google

deſtruit ſonum grauiorẽ inferiorum, *ſicut dicit Mar. Item ſecun. Ari. in li. de cæl. & mun.* Stellę ſunt ex materia corporis cœli, in quo poſitæ ſunt atque fixæ, & ideo naturaliter ſunt ſplendidæ, ſicut & cœlum, in quo reuoluuntur. Vnde omnes ſtellæ habent lumen proprium præter Lunam. Et quamuis ſtellæ ex ſe ſint luminoſæ, ad conſummationẽ tamen ſuæ luminoſitatis recipiunt complementum ab ipſo Sole. Item ſtellæ ſunt ſuæ virtutis & luminoſitatis ſibi inuicem communicatiuæ, vna enim auget claritatem alterius, & bonitas vnius, fortificat bonitatem alterius, *ſicut dicitur in lib. de coniunctionibus planetarum.* Item ſtellæ propriis circulis & ſedibus ſunt contentæ, & ideo ſi circulus vnius interſecando aliquando ſubintret circulum alterius, propter hoc proprias ſedes ſtellæ non deſerunt, nec ſunt aliis per quas tranſeunt impedimenti, vel iniuriæ inuicem illatiuæ. Item ſtellæ quædam, *Vt dicit Mar.* celerius ortæ celerius occidunt, quædam vero tardius ortæ, citius occaſum petunt, quædam autẽ pariter oriuntur, & tamen non ſimiliter occumbere dignoſcuntur. Hæc aũt varietas ortus & occaſus accidit ex diſpari altitudine circulorum, in quibus oriuntur, vel ex eleuatione ſiue depreſſione climatum, in quib. occumbere videntur. Nam ſecundum variam eleuationem vel depreſſionem corporis cœleſtis, variis temporibus vel oriuntur vel occumbunt. Item ſtellæ ſunt temporum, annorum, ſci. & menſium & dierum diſtinctiuæ & permutatiuæ. Nam *ſicut dicitur in libro de proprietatibus elementorum Ariſtot.* Permutatio temporis non eſt niſi propter permutationem ſtellarum, in ſignis diuerſis & ſuper climata ſeptem, vt ex permutatione Lunæ ſingulis 28. diebus, aut per mutationem Mercurii & Veneris in omnibus decem menſibus vel minus illo, aut ex permutatione Solis in quolibet anno, aut ex permutatione Martis in 2. annis, aut Iouis in 12. aut Saturni in 30. aut ex coniunctione & permutatione triplicitatis ad triplicitatẽ in 250. annis, aut propter permutationem ſtellarum fixarum orbis. Permutantur enim in 100. annis vno gradu, quarum accidit permutatio magna 36. millibus annis. Et hic eſt annus magnus, quod eſt vltimum omnium rerum. *Hucuſque Ariſtot. in eodem libro. In libro autem Ciceronis dicit Macr.* Iſtius mundani anni finis eſt, cum ſtellæ omnes

omnia-

omniaque ſidera ac planetæ à certo loco ad eundem remeauerunt. Hoc autem & phyſici volunt, poſt annorum 25. millia peracta contingere, &c. Quicquid autem ſuper hoc dixerũt philoſophi, hoc certitudinaliter tenendũ eſt, quod noſtrum non eſt diffinire, quando vltimus finis erit. Hoc enim ſolus nouit temporum conditor, qui momenta & tempora continet in ſua poteſtate.

Cap. XXXIIII.

De Polo.

Polus, *ſecundum Bedam*, eſt ſtella paruiſſima, à qua tota pars cœli ſuperior eſt dicta. Duplex autem eſt polus, ſcilicet Arcticus ſiue borealis, qui ſemper nobis pollet & relucet, nobis autem nunquam occidit, quia ſuper nos exiſtit. Vnde polus à pollendo eſt dictus, quia continue mundo pollet. Sed ſecundus polus dicitur Antarcticus, id eſt, Auſtralis. Polo arctico oppoſitus, qui nobis ſemper eſt inuiſibilis. Inter iſtos duos polos, quaſi inter duos mundi extremos vertices ſemper voluitur firmamentum. Hi duo poli nunquam mouentur de ſuo loco, tamen circulariter cum ſphæra vel circulo reuoluuntur & circumferuntur. Axis autem à polo ad polum per medium centri terræ extenditur, circa quam totius firmamenti impetus rapitur & mouetur. Hic autem axis non eſt materialis, ſed potius linea quædam intellectualis, qui à polo vſque ad polum recto diametro, ſicut linea à puncto vſque ad punctum eſſe tracta intelligitur, circa quam tanquam circa mundi medium ſempiternis raptibus voluitur firmamentum. Polus igitur eſt ſtella, quo ad ſitum, altiſſima, quo ad motum, velociſſima, quo ad aſpectum noſtrum, minima, quamuis ſit in ſe valde magna, quo ad effectum vltima; quia per ipſius ſitum diſcernuntur ſitus & termini aliorum ſiderum & cœleſtiũ circulorum. Vnde hæc ſtella ab aſtrologis potiſſime intuetur. Eſt ergo ſtella iſta breuiſſimi circuli deſcriptiua, propter nimiam elongationem & diſtantiam, à noſtro ſitu eſt ſuæ magnitudinis occultatiua, propter ſitus ſui immobilitatem eſt hominum ipſam aſpicientium maxime certificatiua. Et ideo vocatur ſtella maris, quia nauigantium & ſcientiam nauigalem habentium

in mari eſt directiua, ratione ſui ſitus, medii totius cœli eſt oſtenſiua, per gyrum Arcturi ſibi propinqui ab aliis ſtellis eſt diſtincta, à cuius vicinitate polus arcticus eſt vocata, *ſecundum Bedam*.

Cap. XXXV.

De Arcturo.

ARcturus eſt ſignum à ſeptem ſtellis ſitis in axe in ſe reuolutis conſtitutum, *vt dicit Iſidorus*. Harum ſeptem ſtellarum circulis quia in modum plauſtri vertitur, latini eum ſeptentrionem vocauerunt, ſeptentriones non occidere axis vicinitas facit, eo quod ſtellæ iſtæ axi & polo ſtellæ altiſſimæ ſunt vicinæ. Dicitur autem idem circulus arctophilax, eo quod erethon, id eſt Helicem vrſam ſequitur. Eundem Poetem antiqui dixerunt, eo quod plauſtro hæret, quod eſt ſignum ſpectabile multis ſtellis inter quas eſt Arcturus qui eſt proprie ſidus poſt caudam maioris Vrſæ poſitum, vnde ab hac ſtella tota conſtellatio illa Arcturus eſt vocata, *vt dicit Iſidorus*. Et merito Arcturus ab arctando eſt dictus, quia ex prima parte ſurgit frigus propter elongationem à calore Solis, frigore vero pori terræ arctantur & conſtringuntur. Apparent autem ſeptem ſtellæ radioſæ & rutilantis formæ, quarum quatuor anteriores in modum quadranguli alternis lateribus ordinantur, tres vero ſequentes in modum ſemicirculi diſponuntur, locantur autem ſub polo circa axẽ, vnde ſemper circueunt polum tanquam centrum, *vt dicit Gregorius*. Semper ſtellę illæ vtuntur circa axem, ſicut vrſa circa ſtipitem. Et ideo ille circulus maior Vrſa vocatur, *vt dicit Macrobius*. Semper vertitur & nunquam ad ima demergitur, *vt dicit Gregorius*. Quando tres ſtellas eleuat quatuor ad ima declinat & è conuerſo, cum quatuor ſurſum erigit tres ad ima deprimit & demergit, *vt dicit Gregorius*. Inter omnes circulos ſuperiores circulus Arcturi eſt altior, quia polo vicinior, hominum aſpectibus maxime ſe offert. Nunquam eſt hora noctis, quando videri poſſit, niſi forſan eius aſpectus nubibus vel nebulis intercipiatur. Inter medias ſtellas Arctos draco ad modum fulminis elabitur, *vt dicit Marc.* hyemali tempore in ortu ſuo maxime rutilat quadam ſcintil-

lari

lari irradiatione, fortem aquæ & terræ congelationē præmunciat, *Vt dicit Marcianus.*

Cap. XXXVI.

De Orione.

ORion eſt aſtrum tempore hyemali exortum, aquarum & tempeſtatum excitatiuum. Eſt autem Orion nimboſus, ventorum & tempeſtatum excitatiuus & generatiuus. Et eſt ab ortu & inundatione aquarum Orion dictus *Vt dicit Iſidorus.* In ſuo autem ortu tempeſtates generat, & aerem immutat, & ad modum armati pedes & brachia extendentis diſponitur, & fere per latitudinem trium ſignorum eius extenditur latitudo, *Vt dicit Marcianus.* Maxime fulget in ſigno Tauri, *Vt dicit idem.* Eſt autem conſtellatio maximæ notabilitatis, & ratione magnitudinis ac pulcritudinis, & etiam ratione diſpoſitionis & virtutis. Ab Ariete enim vſq; ad Geminos ſe extendit, *Vt dicit Marcianus.* Totam etiam illorum trium ſignorum ſuperficiem, fulgoris ſui pulcritudine clariorem reddit, *Vt dicit idem* Gladiati militis & accincti ſpeciem in ſtellarum ordine prætendit, *de quo dicit Marcianus. Armatus etiam flagris ſplendebat in armis, &c.* Splendor tamen Orionis, *Vt dicit idem*, ſignum eſt futurę ſerenitatis, ſicut è cōuerſo eius obſcuritas, futuræ eſt præſagium tempeſtatis. Sole exiſtente in ſignis Orionis & Tauro & in Geminis, omnia germinant & oriuntur, quæ nutrimentum recipiunt ex aquis & aere & ex terra, *Vt dicit idem.* Conſtellationem Orionis ſequitur quædam ſtella, quæ dicitur canicula, quæ ab Aſtrologis maleuola dicitur & nociua, quæ ſecundum fabulas eius canis fingitur fuiſſe, *Vt dicit idem.* Non tamen eſt hic illa canicula nociua, quæ oritur in Leone, à qua dies caniculares *à philoſophis* nuncupantur, *ſicut dicit Galenus.* Orion ergo in ortu ſuo primo tempeſtatem prognoſticat, ſed poſt ſerenitatem ſolito operatur ad terræ fœcunditatem. Sole exiſtente in Tauro quaſi ſe abſcondit ſub radiis Solis, nec tunc ſuam manifeſtat inferioribus claritatem. Oritur autem iterum in Iulio, quando Sol aſcendit de Geminis ad circulos ſuperiores, quando terra maximam patitur diſtemperantiam aeris quoad calidam qualitatem, *ſecundum Marcianum.*

Cap. XXXVII.

De Hyadibus.

HYades, quæ & ſuculæ dicuntur, ſunt quædam ſtellæ pluuiales, in quarum ortu pluuiæ multiplicantur, *vt dicit Iſidorus.* Nam tunc temporis vapores à mari & terra per caloris ſolaris violentiam fortius ad ſuperiora attrahuntur, qui motu hyadum in pluuias reſoluuntur, & ideo iſtæ ſtellæ dicuntur hyades, id eſt, ſuculæ, quia attrahendo humores vel reſoluendo eos, traxiſſe à fabulis confinguntur aquas, *vt dicit Iginus.* Habent autem hæ ſtellæ ſitum ſuum in fronte Tauri, *vt dicit Marcian.* & cum dies extenditur, & Sol feruentior aſcenderit, tunc Hyades ſolent primo apparere, *vt dicit Gregorius ſuper Iob.* 22. Quando à Saturno impelluntur, diuerſas generant tempeſtates, *vt dicit Beda.* In Hyadum ortu fruges vberius creſcunt, quia tunc à pluuiis irrigantur. Plures habet conſtellatio Hyadum ſtellas clariſſimas, per gyrum ordinatas, quæ oriuntur in 16. gradu Tauri. Oriuntur & turbant aerem in ortu ſuo, *ſecundum Albug.*

Cap. XXXVIII.

De Pleiadibus.

PLeiades ſunt ſeptem ſtellæ à pluralitate dictæ, quæ ſibi ſunt vicinæ. Ab inuicem tamen ſunt diſtinctæ, *vt dicit Gregorius*, hyemali tempore oriuntur. Quanto autem aura ſerenior eſt & frigidior, tanto melius ab aliis diſcernuntur. Vna vero inter ſepté latere videtur, quia ex toto ſe non manifeſtat, nec ex toto ſe occultat. Inter genua Tauri habent ſitum, *vt dicit Iſidorus.* Sol in menſe Iunio per Pleiades iter facit, & tunc aeris caliditas pluuiis vernalibus temperat, & terra tunc temporis florum pulcritudine adornatur, *ſecundum Martian.* Hac de cauſa dicitur Iuno amaſſe Maiam, quæ fingitur vna fuiſſe de Pleiadibus, & fuit mater Mercurii, ſecundum figmentum poetarum, *vt dicit Marc. Secundum Albug.* autem oriuntur Pleiades in 16. gradu Tauri cum Hyadibus, & motu ſuo turbant aerem.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXXIX.

De Canicula.

Canicula eſt quædam ſtella feruentiſſima, quæ oritur *ſecundum Albun.* in 29. gradu Cancri, in cuius ortu magna fit aeris perturbatio. Ab hac ſtella dicuntur dies caniculares, in quibus ſanguinem minuere vel medicinam laxatiuam accipere eſt ſumme periculoſum propter exceſſum diſtemperantiæ aeris in calore. *Vnde Hippocrates in aphoriſ.* Ante canem & poſt canem & ſub cane moleſta ſunt pharmaca, *ibi dicitur in commento,* quod ante eorum ortum illius ſtellæ & in ortu, & poſt ortú ſtatim periculoſum eſt dare potionem laxatiuam, quia tunc eſt aer calidus & ſiccus, ſcilicet à calido ſigno, & à calida ſtella, & à Sole, tunc in Leone cum canicula exiſtẽte, vnde ex modica medicina corpus fieret nimis calidum & ſiccum, & febris forſitan ſequeretur. Medicina etiam euaporaret & minus operaretur, cum corporis pori tunc ex calore aeris ſunt aperti, *Vt dicit ibidem Galenus.* Calor extraneus vires extrahit medicinæ, vnde aqua calida repugnat ſolutioni, ſi calor aeris tunc eſt fortis. Præterea virtus interior tunc eſt debilis, quæ per potionem vel minutionem plus debilitatur. Durant autem dies caniculares à 15. kalend. Auguſti vſque ad nonas ſeptembris, & ſic ſunt 50. *ſicut ibi dicitur.*

Cap. XL.

De Luce & eius proprietatibus.

Lvx, *ſecundum Baſilium*, eſt ſpecies per omnia ſibi ſimilis. De luce autem quid ſit ſecundum rem, vtrum, ſcil. ſit ſubſtantia vel accidens, diuerſimode loquuntur autores. Nam *Ariſtoteles dicit* lumen non eſſe corpus, nec à corpore deſfluxum. *Damaſcenus etiam dicit*, lumen propriam hypoſtaſim, id eſt, ſubſtantiam non habere. *Secundũ Auguſt. ſuper Gen. ad literam.* Lux eſt ſubſtantia corporea ſumme ſimplex in generatione corporum, ſumme multiplex in efficacia, ſumme mobilis & abſolutæ penetrationis & minimæ reſiſtentiæ, & ſumme diſparia & contraria generans & concilians, ſumme conuertibilis, omnis naturalis motionis principium & origo, ſumme perfectibilis,

lis,ſumme iucunda, ſumme communicabilis, vnde luce in corporibus nihil eſt vtilius, nihil cōuenientius, nihil pulcrius, nihil velocius, nihil ſubtilius, nihil impaſſibilius, nihil virtuoſius inuenitur. Eſt autem differntia inter lucem & lumen. Nam lumen eſt quidam defluxus à luce, ſiue irradiatio defluens a ſubſtantia lucis. Lucem autē dicit ipſam fontalem ſubſtantiam, ſuper quam lumen innititur. Si enim lux conſiderata in ſe eſſet accidens, neceſſario per ſe alicui eſſet accidens, quia accidens per ſe cauſatur à forma ſubiecti ſui, vnde ſi lux in aere eſſet accidens cauſaretur lux vera à forma aeris, quod eſſe non poteſt. Præterea lux mutat ſubiectum ſuum. Quod patet, quia lux eſt naturaliter prius in oriente, conſequenter vero in occidente, & lux orientalis generat proximam ſibi & ita deinceps vſque ad occidentem. Accidentia enim non permutant ſuum ſubiectum, nec extra illud agunt. Ex quo videtur quod lux non ſit accidens. Præterea ſi eſſet accidens aeris, neceſſario moueretur aer ſubito ab oriente in occidentem, ſecundum ſubitum motum lucis, ſic autem moueri ſubito non conuenit aeri nec alicui elemento. Præterea luce nihil eſt nobilius, accidens autem eſt ignobilius ſubſtantia. Ex quo videtur, quod lux non ſit accidens, cum aer longe ſit ignobilior ipſa luce. Sed ſi lux eſt corpus, difficile eſt intelligere qualiter lux ſit in aere vel cum aliquo corpore diaphano, vt in cryſtallo, cum duo corpora ſimiliter non poſſunt eſſe in eodem loco. Non eſt tamen inconueniens nec impoſſibile ponere, lucem eſſe ſubſtantiam corpoream, & eſſe ſimiliter cum aliquo corpore. Videmus enim aquam & cinerem pariter iungi & miſceri, ſalua vtriuſque corporeitate & localitate vtriuſque ſuperficiem ab alio diſtinguente, & vtriuſque partes infra propriam ſuperficiem continente. Quantumcunque enim ſimul immiſceantur cinis & aqua, permanet tamen aqua in ſua corporeitate per partium ſuarum cohærentiam & continuitatē, & cinis in ſua. Nec propter iſtā commixtionem & vnionem ſimiliter ſunt duo corpora in vno loco immo aqua habet ſuum locum proprium, & cinis ſuū. Sic lux poteſt eſſe in aere vel in quocunque alio corpore, ſalua vtriuſque corporeitate, & ſuarum partium ſubſtantialium continuitate. Vnde & lux ſubintrans ad interiora aeris vel cryſtalli, habet ſuum locum,

eum, ipſius ſuperficiem ambientem, & à ſubſtantia adiuncti ſibi corporis diſtinguentem, quamuis non poſſit propter ſimplicitatem ſuæ ſubſtantiæ recte percipi vel videri in re. Imo quod mirabilius eſt multæ luces pariter concurrentes ſunt impermixtæ & tamen vnitæ coniunguntur, ſalua cuiuslibet ſubſtantiali forma, qua ab alia differt, licet nulla reſpectu alterius materialis ſit vel formalis, *ſicut manifeſte docet & dic. Dion. in li. de di. no. cuius hæc ſunt verba.* Lumina, inquit, lampadarũ cum ſint in domo vna tota inuicem totis ſunt communia, diligentem tamen habent à ſe inuicem diſcretionem, vnita diſcretione & vnitate diſcreta, videmus enim multis ad vnum lumen accenſis lampadibus iuxta omnium lumina vnam claritatem & indiſcrete relucentem, nec poterit quis (*vt arbitror*) alicuius eorum ab aliis ex aere continente cætera dum ſimiliter ſunt ibi ſequeſtrare aut alterum ſine altero cernere, totis inconfuſe inuicem contemperatis. Subducta autem vna ſimiliter & proprium lumen recedit, nihil ſecum cæterorum luminum auferens aut de ſuo aliquid eis relinquens Erat enim omnium, vt dictum eſt, perfecta vnitas, naturaliter permixta & nulla parte confuſa, quæ ſi tanta eſt in hoc corporali aere & materiali lumine, &c. *Hucuſq; Dion.* In quibus verbis manifeſte docet luminaria ſimiliter vniri, ſalua tamen cuiuslibet proprietate ſubſtantiali & accidentali, quas deferunt ſecum, ſiue accedendo ſiue recedendo. Lux itaque, *ſecundum Dionyſ.* eſt ſubſtantia in ſe ſiſtens, à qua procedit irradiatio quædam, & illuminatio corporum aliorum, ſemper enim lucet lux in ſe, & tamen non ſemper illuminat, ſed ſolum quando inuenit corpus habens materiam diſpoſitam & aptam ad illuminationem, *vt dicit Auguſtinus.* Subſtantia enim cœlorum eſt vere lux, quæ in corporibus obtinet primum locum. Et tamen cœlum non illuminat in tenebris vel in nocte. Semper ergo lux lucet inuiſibiliter, & in tenebris, ſed non ſemper illuminat viſibiliter. Vnde virtutem lucis ſentit omnis creatura inuiſibiliter enim operatur virtus lucis ſenſum & motum in animalibus, *vt dicitur in lib. fontis vitæ. Dicit etiam Albug. in libro de iudiciis aſtrorum*, Hippocratem dixiſſe & docuiſſe, quod niſi ſtellarum lux de nocte ſubtiliaret denſitatẽ aeris, deſtrueretur omne corpus animatum, & tamen

lis, ſumme iucunda, ſumme communicabilis, vnde luce in corporibus nihil eſt vtilius, nihil cõuenientius, nihil pulcrius, nihil velocius, nihil ſubtilius, nihil impaſſibilius, nihil virtuoſius inuenitur. Eſt autem differntia inter lucem & lumen. Nam lumen eſt quidam defluxus à luce, ſiue irradiatio defluens a ſubſtantia lucis. Lucem autẽ dicit ipſam fontalem ſubſtantiam, ſuper quam lumen innititur. Si enim lux conſiderata in ſe eſſet accidens, neceſſario per ſe alicui eſſet accidens, quia accidens per ſe cauſatur à forma ſubiecti ſui, vnde ſi lux in aere eſſet accidens cauſaretur lux vera à forma aeris, quod eſſe non poteſt. Præterea lux mutat ſubiectum ſuum. Quod patet, quia lux eſt naturaliter prius in oriente, conſequenter vero in occidente, & lux orientalis generat proximam ſibi & ita deinceps vſque ad occidentem. Accidentia enim non permutant ſuum ſubiectum, nec extra illud agunt. Ex quo videtur quod lux non ſit accidens. Præterea ſi eſſet accidens aeris, neceſſario moueretur aer ſubito ab oriente in occidentem, ſecundum ſubitum motum lucis, ſic autem moueri ſubito non conuenit aeri nec alicui elemento. Præterea luce nihil eſt nobilius, accidens autem eſt ignobilius ſubſtantia. Ex quo videtur, quod lux non ſit accidens, cum aer longe ſit ignobilior ipſa luce. Sed ſi lux eſt corpus, difficile eſt intelligere qualiter lux ſit in aere vel cum aliquo corpore diaphano, vt in cryſtallo, cum duo corpora ſimiliter non poſſunt eſſe in eodem loco. Non eſt tamen inconueniens nec impoſſibile ponere, lucem eſſe ſubſtantiam corpoream, & eſſe ſimiliter cum aliquo corpore. Videmus enim aquam & cinerem pariter iungi & miſceri, ſalua vtriuſque corporeitate & localitate vtriuſque ſuperficiem ab alio diſtinguente, & vtriuſque partes infra propriam ſuperficiem continente. Quantumcunque enim ſimul immiſceantur cinis & aqua, permanet tamen aqua in ſua corporeitate per partium ſuarum cohærentiam & continuitatẽ, & cinis in ſua. Nec propter iſtã commixtionem & vnionem ſimiliter ſunt duo corpora in vno loco immo aqua habet ſuum locum proprium, & cinis ſuũ. Sic lux poteſt eſſe in aere vel in quocunque alio corpore, ſalua vtriuſque corporeitate, & ſuarum partium ſubſtantialium continuitate. Vnde & lux ſubintrans ad interiora aeris vel cryſtalli, habet ſuum locum,

cum, ipſius ſuperficiem ambientem, & à ſubſtantia adiuncti ſibi corporis diſtinguentem, quamuis non poſſit propter ſimplicitatem ſuæ ſubſtantiæ recte percipi vel videri in re. Imo quod mirabilius eſt multæ luces pariter concurrentes ſunt impermixtæ & tamen vnitæ coniunguntur, ſalua cuiuslibet ſubſtantiali forma, qua ab alia differt, licet nulla reſpectu alterius materialis ſit vel formalis, *ſicut manifeſte docet & dic. Dion. in li. de di. no. cuius hæc ſunt verba.* Lumina, inquit, lampadarũ cum ſint in domo vna tota inuicem totis ſunt communia, diligentem tamen habent à ſe inuicem diſcretionem, vnita diſcretione & vnitate diſcreta, videmus enim multis ad vnum lumen accenſis lampadibus iuxta omnium lumina vnam claritatem & indiſcrete relucentem, nec poterit quis *(vt arbitror)* alicuius eorum ab aliis ex aere continente cætera dum ſimiliter ſunt ibi ſequeſtrare aut alterum ſine altero cernere, totis inconfuſe inuicem contemperatis. Subducta autem vna ſimiliter & proprium lumen recedit, nihil ſecum cæterorum luminum auferens aut de ſuo aliquid eis relinquens Erat enim omnium, vt dictum eſt, perfecta vnitas, naturaliter permixta & nulla parte confuſa, quæ ſi tanta eſt in hoc corporali aere & materiali lumine, &c. *Hucuſq; Dion.* In quibus verbis manifeſte docet luminaria ſimiliter vniri, ſalua tamen cuiuslibet proprietate ſubſtantiali & accidentali, quas deferunt ſecum, ſiue accedendo ſiue recedendo. Lux itaque, *ſecundum Dionyſ.* eſt ſubſtantia in ſe ſiſtens, à qua procedit irradiatio quædam, & illuminatio corporum aliorum, ſemper enim lucet lux in ſe, & tamen non ſemper illuminat, ſed ſolum quando inuenit corpus habens materiam diſpoſitam & aptam ad illuminationem, *vt dicit Auguſtinus.* Subſtantia enim cœlorum eſt vere lux, quæ in corporibus obtinet primum locum. Et tamen cœlum non illuminat in tenebris vel in nocte. Semper ergo lux lucet inuiſibiliter, & in tenebris, ſed non ſemper illuminat viſibiliter. Vnde virtutem lucis ſentit omnis creatura inuiſibiliter enim operatur virtus lucis ſenſum & motum in animalibus, *vt dicitur in lib. fontis vitæ. Dicit etiam Albug. in libro de iudiciis aſtrorum*, Hippocratem dixiſſe & docuiſſe, quod niſi ſtellarum lux de nocte ſubtiliaret denſitatẽ aeris, deſtrueretur omne corpus animatum, & tamen

men certum eſt ſtellarum lucem de nocte ſæpius non videri. Impreſſio enim & operatio lucis eſt manifeſta in mari, quia fluit & refluit per applicationem Lunæ ad aliquem ſitum, ſiue illuminat aerem ſiue non. In viſceribus etiam terræ, vbi non attingit lumen virtus lucis operatur, vt patet in mineralibus, & aliis reb. ibidē generatis. Et breuiter præſentia lucis eſt neceſſaria in omni corpore mixto, per quam contraria in elementatis vniuntur. Lux itaq; à ſummo cœlo empyreo vſq; ad centrum mundi eſt diffuſa, quæ in ſua ſubſtantia & radice vna eſt & ſimplex, variata tamen ſecundum diuerſitatem recipientium, ſiue Solis, ſiue aliorum corporum ſuperiorum vel inferiorum, vbi eſt vna ſubſtantia, virtus & operatio lucis, licet non luminoſitatis. Hæc eſt primogenita lux quæ creata fuit die primo, *Vt dicit Baſil.* quæ corpori ſolari & cęteris cœleſtibus quarto die factis ſuperfertur. Vnde Sol & cætera ſidera ſunt primæui luminis vehicula, quæ propter ſuſceptionē lucis incorporalis ſufficiunt ſine ſuæ ſubſtantiæ deperditione ad illuminationem perpetuam & perennem, vnde iſta lux vbiq; attingit, & omnia corpora ſecundum magis & minus perficit & diſponit. Lux igitur radix fundamentumq; omnis illuminationis vna eſt in ſubſtantia, quæ non continetur accidentaliter ab aliquo corpore inferiori, ſed magis continet omnia corpora, reſpectu quorum penitus formalis eſt, licet in ſe ſit materialis & ſitualis, & ideo lux cum ſit materialis, habet potentialiter partem extra partem. Quia vero formalis eſt, habet actu partem extra partem, quia quod habet materia in potentia, hoc habet forma in effectu. Ex quo manifeſtum eſt, quod cum lux in genere corporum minimum habet de materia & maximum de forma, vicinior eſt formæ quam materiæ. Et ideo ratione materiæ eſt in minimo, ſcilicet in puncto. Ratione vero formæ eſt in omni loco. Nam vnumquodque habet ita moueri ad locum ſicut ad formam ſuam, *Vt dicit Ariſtoteles*, quia forma quanto eſt nobilior, tanto materiam ſuam plus extendit, *Vt dicit Algaze.* propter quod forma lucis, quia eſt nobiliſſima in genere formarum corporalium maxime materiam ſuam diſtendit.

Et ideo vnus punctus luminis ſiue lucis ſufficeret ex ſe ad illuminationem totius orbis, propter materiæ ſuæ nobilitatem

tatem & formæ ſummam actualitatem, *ſecundum Alga.* Vna igitur eſt lux ſimplex & vniformis in ſua eſſentia, quãuis diuerſa ſint luminaria, quæ inter ſe ſunt diſtincta, quãuis videantur in vno actu vniformiter aggregata. Nec lumen vnum intrat ſubſtantiam alterius, quamuis ſenſibiliter tanquam vnum lumen vniri videantur. Non ergo eſt inconueniens ponere duo corpora ſimiliter eſſe quorum vnum eſt ſubtile & formale, & quaſi complementum alterius, reliquum autem eſt materiale & imperfectum. Duo vero corpora glorificata in eodem vbi eſſe non poſſunt, quia neutrum reſpectu alterius materiale poteſt eſſe in aliquo, vel formale. Sed glorificatum & non glorificatum ſimiliter eſſe poſſunt ſine aliquo incõuenienti, *ſicut expreſſe dicit Auguſt.* Lux etiam, *Vt dicit Baſ.* eſt maxime mobilis, inceſſanter enim mouet ſe & gignit linealiter & circumferenter in omnem partem ſe mouendo & diffundendo: vnde quantum eſt de ſe, ſubito mouetur. Lux enim ſumme eſt actiua & ſine reſiſtentia ad intima cuiuſque rei penetratiua, diuerſorum & diſparium generatiua, & cõtrariorum in elementis & corporibus mixtis in concordiam & vnitatem reductiua. Radiorum ſuorum proiectione, directione, interſectione, confractione, & reflectione omnium in eſſe productiua, in eſſe conſeruatiua, vel ab eſſe diſſolutiua, *Vt dicit Chalcidius ſuper Timæum*, vitæ & permanentiæ cuiuſlibet rei regitiua eſt lux & directiua, ſuipſius naturaliter multiplicatiua. Lux enim multiplicat ſe gignendo. Gignit namque lux lucem, & lux genita ſimul gignit & generat lucem ſibi ſuccedentem, & fit in vno inſtanti vnus punctus, replens lumine totum orbem. Item lux eſt ſui & aliorum manifeſtatiua, colorum per ſui incorporationem in ſuperficie humidi perſpicui effectiua, *ſicut dicit Auguſt.* Lux tenebras expellit, mœrores diſſoluit, inſidias prodit, ſecuritatem parit, omnem ſpem lætam iucundamque inducit, rebus omnibus formam & decorem tribuit & inducit, quia ſine luce omnia corpora occulta remanent & ignota. Aufer, *inquit Damaſ.* lucem, & omnia in tenebris incognita remanebunt. Lux igitur, *ſecundum Ambroſ & etiam ſecundum Baſili.* eſt pulcritudo omnis viſibilis creaturæ, cuius gratia maxima eſt in aſpectu, quæ cætera mundi membra laudibus efficit digna. Hæc, *Vt dicit Baſilius*, idem eſt an-

gelorum

gelorum & ſanctorum ſupra cœlum quietiſſima habitatio. Hæc ſummæ Trinitatis per exemplum eſt demonſtratio manifeſta Hæc lux ſine diminutione ſui eſt luminoſitatis manifeſtatiua & diffuſiua, quæ in ſuperficie vmbroſi corporis recepta, non ſe profundat, quantum ad viſibilem ſpeciem, ſed quo ad virtutem, *Vt dicit Iſidor.* Multas alias proprietates laude dignas habet lux, quo ad ſuam ſubſtãtiam, virtutem & operationem, cuius ſubſtantia nihil inuenitur purius. Vnde tranſiens per ſordes nõ ſordeſcit, cuius virtute nihil eſt actualius, cuius operatione nihil vtilius in corporibus reperitur.

CAP. XLI.

De Splendore.

SPlendor eſt quidam defluxus exiens à ſubſtantia lucis. Egreditur autem à luce ſine alterius naturæ cõmixtione, luci à quo exit eſt coæuus in duratione, *Vt dicit Auguſt.* Quamcito eſt ignis, tam cito eſt ſplendor: Vnde ſi ignis eſſet æternus, ſplendor eſſet æternus. Exit etiam ſplendor à luce ſine lucis diminutione, ſine puritatis lucis contamine, ſine diſcontinuatione, cum ſui & aliorum manifeſtatione, cum ſui multiplicatione, *Vt dicit Baſil.*

CAP. XLII.

De Lumine.

LVmen differt à Luce, ſicut ſpecies à genere. Omne enim lumen lux eſt, ſed non econuerſo omnis lux eſt lumen. Nam lumen eſt defluxus quidam à ſubſtantia lucis in aere vel in alio diaphano corpore receptus & vndique circumfuſus. Triplex autem eſt lumen, *Vt dicit auctor perſpectiue,* ſcil. reflexum, fractum & directum. Reflexum fiet à ſpeculo & aliis politis corporibus, quæ reiiciunt lumen à ſe receptum. Aliud eſt lumen fractum, ſicut quando lumen venit ad corpus aliquantulum denſum, quod non eſt omnino denſum vel durum, recipit lumen in ſe, ſed propter materiam omnino inobediẽtem, lumen illud non tenet rectum inceſſum, ſed diuertitur ab inceſſu recto & vocatur fractio radii. Tertium lumen eſt directum, quod non repellitur, neque inuenit materiam aliquo modo inobedi-

obedientem & tranſit libere & facit operationes perfectas. Illud lumen eſt aeris & aliorum corporum tranſparentium perfectiuum, decoratiuum, formarum & figurarum declaratiuum, oculorum lætificatiuum, oculis lippis & infirmis eſt lumen odioſum, & moleſtiæ illatiuum, hominum à ſomno & torpore & ocio excitatiuum, formarum & ſpecierum in ſuperficie ſpeculi vel politi corporis impreſſiuum. Nam lumen ad ſuperficiem politæ materiæ pertingens in angulis æqualibus ſe reflectit, & omnium ſubiectorum formas ibi imprimit: vnde quod extra eſt per ſubſtantiam in ſuperficie ſpeculi, collocat per imaginem vel figurã, lumen etiam eſt ſecundum diſpoſitionem materiæ quam ſubintrat in mutationis ſuſceptiuum. Nam eius claritas intenditur in materia perſpicua atque pura, & remittitur in fæculenta materia & obſcura. In materia enim diaphana obſtaculum non inuenit, ideo per eam eradians proprios fulgores exprimit & oſtendit, *vt dicit Dionyſ.* & quanto perfectius illi infunditur, tanto latius ex ea refuſa ad alia deriuatur. Accedens autem ad groſſiorem naturam illius habet obſcurioris diſtributiuã apertionem. Sicut enim cum materiæ craſſæ infunditur capitur imperfectæ: ita cum ſe effundit extrinſecus, apparet obſcurè. Vnde materiæ craſſities impedit quod illuminatio recepta diſtribuatur. In purioribus igitur ſubſtantiis perfectius apparet & augmentatur, in groſſioribus minoratur. Ex quo patet, quod à puriſſimis & ſubtiliſſimis materiis lumen perfectæ comprehenditur, à compactis vero & obtuſis repulſam pati inuenitur.

CAP. XLIII.

De Radio.

RAdius eſt quidam luminoſus a corpore lucido defluxus, quo mediante, lux vel lumen ſuam perficit actionem, *vt dicit Baſil.* Radius autem alius eſt perpendicularis & erectus, quia corpore lucido ſiue luminoſo emiſſus, recto & lineari motu ſine diſcretione aliqua petit centrum. Alius eſt collateralis & confractus, qui a corpore luminoſo exiens, & aliquod diaphanum inueniens non rectè procedit, ſed obliquat motum ſuum & iſta obliquatio vocatur radii confractio. Alius vero eſt reflexus, qui quidem a ſuo princi-

principio rectè vel oblique progreditur, ſed a corpore ob. iecto repellitur & repcutitur: & talis repercuſſio vel repulſa, radii flectio nuncupatur, *vt dicit auctor perſpectiue.* Radius itaque luminoſus eſt mobilis & agilis, perſpicuus & orbicularis, de ſe rectus, maximè ſi fuerit perpendicularis. Contingit autem radium frangi & obliquari, & quandoque ad partem oppoſitam proiici, ſecundum diſpoſitionem materiæ quam inuenit vel quam tangit. Hic radius in nube concaua & humida intercluſus, diuerſas operatur in nube vel in aere formas, colores & figuras, vt patet in coloribus arcus cœleſtis, qui nihil aliud eſt, vel eſſe dicitur, quam ſubintratio radiorum in nubem concauam & aquoſam, *vt dicitur in lib. Meteorô.* Ex ſubito ſemper motu radiorum & continuo, contingit aerem circumfuſum igniri & inflammari, maxime cum concurrerint in loco fractionis. Nam radii ibi coadunati mutuo conculcantur. Et ita ſunt cauſa, quare aer circumfuſus ſæpius inflammatur, vt patet in cryſtallo vel berillo, ex cuius oppoſitione contra ſolares radios ſtuppa oppoſita accenditur & ignitur.

Cap. XLIV.

De Vmbra.

VMbra eſt obiectio corporis tenebroſi & opaci, ad lucem ſiue corpus luminoſum. Eſt itaque vmbra triplex ſecundum phyſicam conſiderationem. Contingit enim quod corpus luminoſum ſit rotundum. Et aliquando eſt maius quam corpus obiectum: aliquãdo æquale: aliquando minus. Si æquale, facit vmbram æqualem & rotundam, & talis vmbra dicitur cylindroides, id eſt, æqualiter rotunda. Si minus ſit obſtaculo facit vmbram tendentem in latum ad modum calathi, & talis vmbra dicitur cathaloides. Si vero corpus luminoſum maius ſit corpore ſuppoſito facit vmbram tendentem in acutum & in conum, & talis vmbra dicitur conoides. Ex quo patet quod cum Sol ſit maior terra facit vmbram conoidem. Contingente igitur quod terra ſit oppoſita Soli quæ aſſignato modo ita alte dirigit vmbram quod Lunam attingit & eam inficiendo eclipſim Lunæ facit, ſed ex quo Sol tumorem ſphæræ præterit, iſte conus tranſit & declinat in partem oppoſitam, &

tunc Luna libere apparet & illuminatur. Cum vero Luna directe ſit oppoſita Soli, Luna facit vmbram cathaloidem, & ideo vmbram contra terram dirigit & eclipſim particularem facit, quia talis vmbra non ſufficit tegere totam terram, cum à radiis Solis in quibuſdam partibus illuminetur & ex tali vmbra accidit eclipſis in vno climate alio illuminato exiſtente, *vt dicit Albug.* Vmbra vero caloris ſolaris eſt repreſſiua, ſplendoris radiorum ſolarium occultatiua, ſterilitatis & fœcunditatis terræ inductiua, ſerpentum amica & colubrorum nutritiua, æſtuantium & itinerantium refrigeratiua, maturitatis fructuum tardatiua, timoris & horroris melancholicis incuſſiua. Cum non ſit corpus, ſpeciei corporis eſt repræſentatiua, corporum motu & quiete eſt ſuiipſius configuratiua. Nam moto corpore ſe mouet, quieſcente quieſcit, fugientium eſt inſecutiua, & inſequentium fugitiua, quanto enim dies eſt longior, & Sol in cœlo ſtat altior, tanto obiecti corporis vmbra videtur minor, & è conuerſo. Et ideo Sole oriente videtur vmbra maior, ſimiliter & in occaſu quam in meridie.

CAP. XLV.

De Tenebra.

TEnebra eſt lucis abſentia à tenendo dicta. Ligat enim & tenet oculos, ne Solem videant ſiue lucem, & ſic nihil eſt niſi pura priuatio. Tenebra etiam dicitur aer obſcurus, vel vmbra opaci corporis, *vt dicit Baſilius*, & qualitate & ſitu luci contrariatur, timorem incutit, colorum pulcritudinem tollit, verecundiam diminuit, ſomnolentiam nutrit.

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI ANGLICI
De proprietatibus Temporis, Liber nonus.

Poſtquam autem diximus de proprietatibus cœli, & eius partium, de quibus ſacra pagina facit mentionem: dicendum eſt ſub breui compendio de eius effectu, ſcilic. de motu & menſura motus, id eſt, de proprietatibus temporis & partium eius. Cauſatur autem motus primo & principaliter à volutione cœli, cuius motus primus eſt & ſempiternus, vt dic. in lib. de cœl. & mun. *neque ſimilis eſt motui inferiorum corporali & viſibili ſiue mutabili. Cauſa tamen eſt motus inferioris, quia motus rerum inferiorum generabilium procedit ex incorporali & vniformi motu orbium ſuperiorum,* vt dicit Ariſtot. ibidem. *Motus autem eſt tranſitus à termino ad terminum contrarium, vt dicitur in fine libri eiuſdem. Omne enim quod permutatur de contrario, mutatur in contrarium. Et ſunt ſex ſpecies motus, ſcil. generatio, corruptio, alteratio, augmẽtatio, diminutio, ſecundũ locum mutatio,* vt dicit idem. *Motus enim permutationis ſecundum ſitum, alius eſt reuolubilis & ſphæricus, alius rectus, alius compoſitus. Reuolubilis autem non mutat locum ſecundum totum, ſed ſecundum partes. Circularis tamen quandoque mutat locum ſecundũ totum, vt patet in motu planetarum. Rectus autem ſemper mutat locum quamdiu eſt in actu, aut enim mouetur à centro ad circumferentiã, vt ignis, & aer, & huiuſmodi leuia, quæ feruntur ſurſum, aut è conuerſo mouentur deorſum ad centrum, vt grauia, ſicut aqua & terra. Hic autem motus habet ſex ſpecies, eſt enim dexter, ſiniſter, ante, retro, ſuperior & inferior. Compoſitus vero motus eſt ex duobus motibus contrariis, ſicut motus ligni, in quo accenditur ignis. Motus inſuper hoc habet proprium,*

prium, quia ex vehementi motu generatur calor, vt patet ex motu primi orbis, ex cuius confricatione & motu inflammatur æther, vt dicit Ariſtot. *& ex motu liqueſit plumbum quod eſt in eo*, vt dicit idem. *Motus enim non poteſt menſurari, niſi ſecundum menſuram ſpacii, in quo eſt motus. Omne enim quod mouetur, aut mouetur proprietate, vt adamas mouet ferrum, aut violentia, ſicut ex forti impulſu venti mouetur nauis, aut ex voluntate, ſicut mouetur corpus prout vult animus. Motus vero mutationis eſt duplex, vel mutationis de loco ad locum, vel permutationis, diſpoſitionis, ad diſpoſitionem de loco ad locum naturaliter, aut per vim. Lapis enim quando ab alto demittitur, quanto magis deſcendit, tanto eſt eius motus magis impetuoſus, vnde intenditur in fine ipſius, qui vero mouetur per violentiam, intenditur motus eius in principio motus ipſius, & quanto remotius eſt à ſuo principio, tanto debilior erit motus, vt patet in ſagitta ab arcu emiſſa, quæ tam à remotis poteſt proiici, quod in vltimo nihil penetrat neque lædit. Motus itaque eſt generationis, & omnis tranſmutationis inferiorum cauſatiuus, caloris & inflammationis inductiuus, tam aquæ quam aeris ſubtiliatiuus, caloris naturalis confortatiuus, appetitus excitatiuus, medicinæ laxatiuæ ad mundificandum corpus cooperatiuus*, vnde dicit Hippocr. Si vis helleborum ducere moue corpus. *Item ſi fuerit motus à centro ad circumferentiam, erit materiæ extenſiuus, diffuſiuus & dilatatiuus. Si vero fuerit è conuerſo à circunferentia vſque ad centrum, erit aggregatiuus, partium inſpiſſatiuus & conſtrictiuus. Item motus temperatus eſt naturæ, animatorum corporum conſeruatiuus, immoderatus vero eſt naturæ deſtructiuus.*

Cap. I.

De Tempore.

TEmpus eſt rerum mutabilium menſura, *vt dicit Ariſtoteles in lib. de 5. ſubſtantiis.* Tempus eſt numerus numerans in omni eo quod numeratur, *vel ſicut dicit Rabanus:* Tempus eſt dimenſio rerum mutabiliũ, ſecundum motum & ſecundum moram, coæuum in rebus mutabilibus, *vt dicit Augu.* Nihil eſt precioſius tempore, vnde de omni poſſeſſione duo poſſunt ſimiliter haberi vel plura, ſed de tempore duo momenta ſimul haberi non poſſunt, vnde tempus recuperationem non recipit, amiſſio enim temporis irrecuperabilis eſt. Breue eſt tempus, mutabile, inſtabile & irrecuperabile, cum motu enim & mobili incipit, quo penitus deficiente, tempus finit, & ideo non erit in futuro, ſed ceſſabit, quando nihil niſi æternitas erit, *vt dicit Auguſt.* Tempore nihil eſt communius, omnibus enim æqualiter eſt commune, tempore nihil labilius, quia nunquam quieſcit, imo quando incipit deficere, incipit decreſcere, & è conuerſo, quia præſens finis eſt præteriti, & mox principium eſt futuri. Omne enim tempus tribus viciſſitudinibus variatur, ſcilic. in præteritum, præſens, & futurum. Secundum rationem temporis, & eius variam ſucceſſionem, ſemper eſt dies & nox, *vt dic. Beda*, ſed alibi dies, alibi nox. Tempore nihil incertius, nihil imperceptibilius, quia, *vt dicit Iſidorus*. tempus per ſe non dignoſcitur, ſed ſolum per humanos actus. Item tempore nihil eſt alterabilius, & ideo corpori nihil periculoſius, quia, *vt dicit Hippocrat.* mutationes temporum maxime generant morbos. Subita enim mutatio frigiditatis in caliditatem corpora alterat & immutat. Et ideo, quia natura non patitur repentinas mutationes, *vt dicit idem Hippocrat.* Ideo ſubita mutatio temporis frequenter eſt cauſa infirmitatis. Item moderato tempore & in ſuis qualitatibus temperato, corpori nihil eſt ſalubrius, *vnde dicitur in aphor.* Temporibus moderatis ſi tempora temporaliter ſe habuerint, boni erunt ſtatus, & maxime bonæ determinationis fiunt ægritudines. Item quamuis tempus ita ſit mutabile, tamen tempore nihil eſt magis continuum, partes enim tempo-

temporis ſunt contiguæ. *Vnde dicit Mar.* Tempus quod in hyeme ſeneſcit ſtatim in vere reuiuiſcit, & è conuerſo.

Cap. II.

De Anno ſolari & æquinoctiali.

ANnus, *vt dicit Iſidor.* eſt Solis reuolutio, vel anfractus cum peractis 365. diebus & quadrante redit ad locum ſuum. Eſt autem annus dictus eo quod menſib. in ſe remeantibus voluitur, vnde annus ab an, quod eſt circum dicitur, quia quaſi circulus in ſe redit & renouatur. Vnde apud Ægyptios ante literas inuentas per pictum draconem caudam ſuam incidentem, & in ſe reuertentem ſignificabatur, *vt dicit Iſidorus.* Sunt annorum diuerſa genera. Nam eſt annus lunaris, minor anno ſolari in vndecim diebus, & eſt annus ſolaris, qui duodecim habet menſes. Singuli autem planetæ habent annos ſuos, in quibus perficiunt curſum ſuum, vt Mars qui in duobus. Iupiter in duodecim. Saturnus in triginta. Et eſt annus magnus, qui dicitur mundanus, quando omnes ſtellæ, *ſecundum Ariſt.* redibunt ad proprium & primum creationis ſuę punctum. & hic annus, *ſecundum Ariſt.* in 36. millibus annorum perficietur, *ſicut patet in libro de proprietatibus elementorum.* Secundum Platonicos autem infra 15. millia perficitur annus iſte, *ſicut dicit Macro. in lib. Ciceronis.* Sunt autem anni vſualis, ſcil. Solaris quatuor tempora, quæ ſunt tempus vernale, æſtiuale, autumnale, & hyemale. Et dicuntur tempora eo, quod in ſuis qualitatibus mutuo ſe temperant, *vt dicit Iſido.* dicuntur & curricula, eo quod alterna aſſiduitate currunt, & nunquam in eodem ſtatu perſeuerant, *vt dicit Iſidor.* In his quatuor anni temporibus accidunt duo ſolſtitia, in Hyeme, & Æſtate, duo æquinoctia, in Vere & Autumno. Solſtitium autem eſt maxima inæqualitas diei & noctis, quæ accidit in ingreſſu Solis in Cancrum & Capricornum. In Cancrum, quantum ad ſolſtitium æſtiuale, in Capricornum, quantum ad hyemale. Et dicitur ſolſtitium quaſi Solis ſtatio duplici de cauſa, vel quia Sol in æſtate vel in hyeme propter longitudinem dierum aut noctium videtur ſtare in noſtro hemiſphærio, vel in inferiori, vel quia in vtroque ſolſtitio, quaſi ſtat, in æſtiuali non potens

tens plus accedere ad nos, in hyemali non potens plus à noſtro habitabili elongari. Æquinoctium eſt maxima æqualitas diei artificialis & noctis, quæ accidit in ingreſſu Solis in Arietem ſiue Libram. Sunt autem duo æquinoctia, primum eſt vernale, ſecundum hyemale. In his quatuor temporibus fiunt quatuor ieiunia, quæ dicuntur triduana. Primum fit in prima ſeptimana quadrageſimæ, iſtud eſt Veris: ſecundum eſt æſtatis in ſeptimana Pentecoſtes: tertium eſt Autumni, in quarta feria Septembris: quartum eſt Hyemis, quod fit in ſeptimana integra ante Natiuitatem Domini. Annus itaq; ſolaris eſt annus communis, & incipit à Ianuario, & terminatur in Decembri, & eſt ſpacium, quo Sol voluitur trecẽties ſexageſies & quinquies in zodiaco & quadrante, id eſt, 6. horis, quæ ſunt quarta pars diei naturalis. Iſtæ autem ſex horæ non computantur in anno communi, ſed colliguntur in anno biſextili. Dicitur autem biſextus collectio 18. horarum omiſſarum in tribus annis cum ſex horis quarti anni ad perficiendum vnum diem, & 24. horis, ex cuius additione dicitur annus biſextilis, *Vt dicit Beda*. Et dicitur biſextus, quia ſemper eo anno, quo accidit in Februario bis, 6. Calend. pronunciamus. Vel dicitur biſextus, ex biſſe momentis collectus, ex 30. enim momentis, quibus Sol moratur in quolibet ſigno, vltra 30. dies, & ex 30. trientib. colliguntur ſingulis annis ſex horæ, quæ collectæ per tres annos, faciunt in quarto anno diem biſextilem, *Vt dicit Beda*, ſed de hoc quære in computo.

CAP. III.

De Anno lunari.

ANnus lunaris quandoque dicitur ſpacium, quo Luna reuoluitur ab vno puncto zodiaci ad aliud punctum, quod continet ſecundum quoſdam 27. dies, & 6. horas: quandoque dicitur annus lunaris ſpacium, quo voluitur à coniunctione vſque ad coniunctionem, vel ab illuminatione ad illuminationem, & tale ſpacium ſuperat primum duobus diebus & ſex horis. Dicitur autem Luna eſſe in coitu vel coniunctione, quando ita directe eſt ſub Sole, quod nulla pars ſuperficialiter reſpiciens nos apparet illumi-

lumi-

ſuminata, tota vero eſt illuminata, quando videtur plena poſt coniunctionem, itaque Luna recedit à Sole, & relinquit eum in aliquo puncto zodiaci, quę reuertens ad idem punctum non inuenit eum ibi, quia iam profecit in ſuo motu. Vnde oportet eam conſumere duos dies & 6 horas antequam illum conſequatur, & tale ſpacium dicitur lunatio. Quandoque dicitur annus lunaris ſpacium continens 12. lunationes, quæ diuiduntur à computiſtis per 6. pares & ſex impares, ſecundum quod menſes ſunt pares ſiue impares, par enim lunatio reſpondet menſi impari, impar autem pari. Annus ergo lunaris continens 12. tales lunationes continet 354. dies, ſexies autem 30. & totidem 29. dies perficiunt tantam ſummam. Vnde patet, quod annus ſolaris communis ſuperat hunc annum lunarem in 11. diebus, qui exceſſus facit ætatem Lunæ variari ſingulis annis in kal. menſium, ita quod ſi in hoc anno prima eſt in kal. alicuius menſis, in ſequenti anno erit duodecima. Quandoque autem dicitur menſis vel annus lunaris emboliſmalis. Et eſt emboliſmus excrementum anni ſolaris ad lunarem, & dicitur ille annus emboliſmalis, in quo cadit & recolligitur vna lunatio 30. dierum recollecta, ex illis 11. diebus, in quibus ſuperat annus ſolaris lunarem, & ideo tertius annus eſt emboliſmalis, quia in illo recolligitur lunatio 30. dierum tribus diebus deſuper remanentibus, ter enim 11. faciunt 33. remanentibus aliis diebus trib. ſimiliter 8. annus eſt emboliſmalis additis illis ſex diebus ad alios 22 dies, qui ex ſupercreſcentia 7. & 8. anni recolliguntur, ſed ad hoc vt lunatio emboliſmalis 8. anni ſit 30. dierum, oportet mutuare duos dies ex emboliſmali ſubſequenti, & ita procedendum eſt vſque ad 19. annum, quando circulus emboliſmalis adimpletur, continens annos 12, communes, & 7. emboliſmales. Emboliſmales enim ſunt tertius, 6. 8. 11. 14. 17. 19. alii vero ſunt communes. Annus autem lunaris maximæ obſeruationis eſt apud Hebræos propter quod legalis dicitur, quia omnes feſtiuitates legales ſecundum Lunæ curſum & ætatem obſeruantur, & ideo ſemper incipit à lunatione Aprilis, *vt dicit Beda, & in Exo. 12 dicitur. Menſis iſte erit vobis principium menſium anni, &c.* Præter annum autem vſualem ſeu communem & legalem, eſt annus, qui dicitur emergens, quando aliquo

caſu notabili emergente, tempus ſubſequens computatur, ſicut Græci computauerunt tempus à prima olympiade, & Chriſtiani à prima Dominica Incarnationis, & ſic de aliis. Vnde contingit ſæpe quod medium anni legalis eſt principium emergentis, & è conuerſo, & per hoc multæ contrarietates in Biblia ad concordiam reducuntur, ſed hæc de annorum diuerſitate dicta ſufficiant.

Cap. IV.

De Vere.

VEr eſt principium anni, cuius initium eſt, quando Sol in prima parte Arietis conſiſtit, & contra Septentrionem per rectam lineam aſcendere incipit, *vt dicit Conſtantinus in panteg. lib. 5. cap. 3.* Recta autem linea eſt, quæ neq; Septentrioni attinet neque Meridiei, ſed ab vtroque polo æqualiter diſtat. Durat autem tempus Veris vſq; in finem Geminorum, quantum ſcilicet Sol diſcurrit per tria ſigna, quorum vnumquodque habet ſuum menſem ad tempus vernale pertinentem. Primus menſis eſt Arietis incipiens à 18. die Martii, vſque in 17. diem Aprilis. Secundus eſt Tauri incipiens à 17. die Aprilis vſque ad 18. diem Maii. Tertius eſt Geminorum incipiens à 18. die Maii vſque ad 17. diem Iulii. Eſt autem vernum tempus inter frigidum & calidum maxime temperatum, inter hyemem & æſtatem medium qualitatum vtriuſque participatiuum, quoniam ſanguis tunc incipit multiplicari in corpore animalis, & humores qui in hyemali frigore conſtricti fuerant & compacti, calore vernali moueri incipiunt & diſſolui. Ver autem in ſuis qualitatibus temperatum ſaniſſimum tempus eſt & minime mortiferum ac infirmum, *vt dicit Conſtantinus & Galenus.* Nam his duabus qualitatibus natura delectatur, quia caliditas eſt cauſa effectiua nutrimẽti & augmenti, humiditas vero cauſa eſt materialis, & ideo in Vere maxime generatur ſanguis, qui magis eſt neceſſarius nutrimento corporis. Si vero naturam ſuam exierit, diuerſas inducit ægritudines. Vnde dicitur in aphoriſ. Si hyems ſicca fuerit & borealis, ver vero pluuioſum fuerit, & Autumnus, neceſſe eſt in æſtate febres acutas fieri & ophthalmias & dyſenterias maxime in humidis natura, *vt dicit comment.*

In

Digitized by Google

In hyeme ſicci humores per frigiditatem retenti acuuntur, in Vere autem in nimia humiditate diſtemperatę multæ ſuperfluitates generantur, & per calorem reſoluuntur. In æſtate vero dum calor non eſt potens eas conſumere: putrefacit, & ſic febres acutas generat, & inducit multas alias paſſiones. Si vero hyems calida & humida fuerit, ver autem frigidum & ſiccum, neceſſe eſt homines in æſtate ægrotare & mulieres parituras leui occaſione abortire. Cuius rei *aſsignat Galenus rationem in commento, dicens:* quando corpora prægnantium in hyeme ſunt calida & humida, tenera ſunt & rara. Vnde frigiditas aeris vernalis ſubito penetrantis ad interiora lædit fœtum, per frigiditatem enim & ſiccitatem, quæ ſunt qualitates mortificatoriæ mortificatur fœtus. Vnde fœtus mortificatus, aggrauat, & retinacula abrumpit, & ſic mulier neceſſario abortit. Vernum inſuper tempus terram diu clauſam, & præ frigore conſtrictam aperit, & radices & herbas in terra latentes producit, floribus & herbis terram renouat. Aues ad garritum & amorem ſolicitat & inducit, & miro decore omnem terræ ſuperficiem induit & venuſtat. Vnde Ver dicitur à virore vel vigore, quia tunc herbæ & arbores vireſcere incipiunt & frondere, tempus veris eſt tempus agriculturæ & laboris, tempus lætitiæ & amoris. Vernali enim tēpore omnia videntur lætari, nam terra viret, ſyluæ frondent, prata florent, cœlum ſplendet, mare quieſcit, volucres vociferant & nidificant, & omnia quæ in hyeme videbātur mortua & marcida, vernali tempore renouantur. Vnde ſerenitas aeris vernalis vocatur à Marciano alias Macrobio riſus Iouis. Aquæ vero vernalis temporis minus ſanæ ſunt ad bibendum, quia à vaporibus tunc reſolutis ingroſſantur, & à ranis & aliis vermibus tunc temporis ſemen proiicientibus inficiuntur. Et ideo ſi neceſſe fuerit eas bibere, conſulit Conſtant. vt primo decoquantur, vt ſic per ebullitionem ſubtilientur & purificentur.

CAP. V.

De Aeſtate.

AEſtas calida eſt & ſicca, cuius initium eſt, cum Sol fuerit in prima parte Cancri, & tunc eſt Sol in maxima ele-

ma eleuatione, quo ad nos, & iam paulatim incipit deſcendere vſque in finem Virginis. Et habet æſtas tres menſes, ſicut & Ver, *vt dicit Conſtantinus*. Primus menſis eſt Cancri à 17. die Iunii vſque ad 18. Iulii. Secundus eſt cum Sol eſt in Leone à 18. die Iulii vſque ad 17. diem Auguſti. Tertius eſt cum iam in Virginem deſcendit à 17. die Auguſti vſque ad 18. diem Septembris, *vt dicit Conſtant.* Eſt ergo æſtas calida & ſicca choleræ generatiua, eo quod Sol tēpore æſtiuali ſumma graditur aſcenſione. Oppoſitusque capitibus noſtris directam & fortem in corporibus noſtris, ſicut & aliis inferioribus, fortiſſimam imprimit actionem. Vnde & ſuperflua in hyeme coadunata diſſoluit & conſumit. Si vero æſtas ſuam temperiem exierit infirmitates calidas & ſiccas generare & inducere conſueuit, *vt dicit Conſtantinus*. Dies longiores Sol efficit & noctes breuiores, fructus & flores ad maturitatem producit. Nam vi caliditatis ſuæ tunc intenſæ, humores in fructibus tunc digerit & digeſtos eis incorporat & coniungit, quod vero ſuperfluum eſt, deſiccat penitus, & conſumit, terram rimoſam & cauernoſam reddit. Nam calore ſuo humidas partes conſumendo deſtruit, ſiccitate vero ſua partes terreſtres comprimit & coniungit, & ſic aperit terram atq; findit. Conſumptis ergo partibus aqueis, quæ fuerunt cauſa coadunationis, partium & conſtrictionis, neceſſe eſt vt pars à parte diuidatur, & ſic ſciſſura in partibus terreis efficiatur. Vnde & loca paludoſa, aquoſitatem conſumendo deſiccat, exaſperat & indurat, poroſas partes animalium caloris ſui ſubtilitate ſubintrat, & humorem ſubcutaneum diſſoluendo ſudorem prouocat, & ſic quod eſt ſuperfluum adnihilat & euacuat, per pororum etiam apertionem fit ſpirituum exhalatio & ſubſtantialis humiditatis euaporatio, & ideo vires debilitat & eneruat, ex vtraque qualitate ſua choleram excitat & inflammat, & ideo febrilem calorem generat & augmentat, apes mellificantes ſuis floribus eas reficit & ſatiat, nocturnis temporibus rorem generat, & herbarum ſuperficiem, ne diurno æſtu areſcant, rigat & humectat. Æſtiuo tempore aues canore maxime vociferant & modulantur, & ad pulliſicandū ſyluestres volucres maxime animantur.

CAP.

Cap. VII.

De Autumno.

AVtumnus ab augendo eſt dictus, eo quod tunc temporis fruges & fructus potiſſime abundant in horreis & augentur. Omnes enim anni labores & fructus recolligit in horrea & reponit. Et ideo in fabulis nutrici Iunonis comparatur ratione fertilitatis, *vt dicit Iſidorus.* Nam ſolicitos & negocioſos circa fructuum collectionem homines reddit, agros à frugibus, & arbores à fructibus orbatas reddit, ſiccitate & frigiditate ſua frondes & folia mortificat & deiicit, terram ſterilem efficit & vim germinatiuam amputat & præſcindit. Eſt itaque autumnus frigidus & ſiccus, humoris melancholici, frigidi ſcilicet & ſicci generatiuus, cuius initium eſt cum Sol primam partem Libræ intrat, cum Sol eſt in recta linea, ſcilicet, in æquinoctiali cum à ſeptentrione & meridie æquediſtat. Habet autem tempus autumnale tres menſes ſibi deſeruientes, *vt dicit Conſtant.* Primus incipit quando Sol eſt in Libra à 17. die Septembris vſque ad 18 diem octobris, & tunc incipit Sol plus declinare in meridie. Secundus menſis eſt in quo Sol eſt in Scorpione à 18. die Octobris vſq; ad 17. diem Nouembris. Tertius eſt cum Sol eſt in Sagittario, ſcilicet à 17. die Nouembris, vſque in 18. diem Decembris, *vt dicit Conſtantinus.* Autumnus in ſuis qualitatibus veri eſt contrarius & ideo multarum infirmitatum & peſſimorum eſt generatiuus. *Vnde Hippocrates in aphoriſ.* In autumno acutæ accidunt infirmitates & mortiferæ, *ſuper quem locum dicit Galenus.* Autumnus peſtilentior eſt cæteris temporibus, & in multis illaudabilis. Primo propter mutabilitatem temporis, nunc enim eſt calor, nunc frigus. Secundo quia cum ſit poſt æſtatem inuenit multos humores incenſos ex calore præcedente, quos repercutit frigus autumnale ad interiora, & non permittit eos exire, qui putreſiunt & inducunt peſſimas paſſiones, vt quartanas & febres vix curabiles. Et hoc quia autumnus frigidus eſt & ſiccus & inordinatus. Et ideo in autumno nimia ſiccitate à qua conſumitur ſubſtantialis humiditas, & corpora efficiuntur debiliora, propter inæqualitatem vero aeris pori nunc ſubito aperiũtur, nunc ſubito conſtringuntur. Vnde fit calidarum fumoſi-

tatum

tatum retentio, quas cum virtus non poſſit expellere multitudine & acumine materiæ, paſſiones mortiferæ ſubſequuntur, Phthiſicis autẽ autumnus maxime eſt nociuus, quia frigiditate & ſiccitate ſua pulmonẽ deſiccat, & rumpit ad modum pampini, ideo phthiſicos valde lædit.

CAP. VII.

De Hyeme.

HYems ab eundo eſt dicta, eo quod tempore hyemali ſolet ire & volui Sol in breuiori circulo quam in æſtiuali. Vnde breuiores efficit dies & noctes longiores, *vt dicit Iſidorus*, eſt autem initium hyemis, *ſecundum Conſt.* cum Sol eſt in prima parte Capricorni, & eſt finis deſcenſionis Solis in meridie, & iam paulatim incipit aſcendere contra ſeptentrionem. Habet etiam hyems tres menſes ſibi deſeruientes. Primus eſt in Capricorno incipiens in 18. die Decembris vſque in 17. diem Ianuarii. Secundus eſt cum Sol eſt in Aquario à 17. die Ianuarii vſque ad 17. diem Februarii. Tertius menſis eſt, quando Sol eſt in piſcibus & incipit à 16. die Februarii vſque in 18. diem Martii, *vt dicit Conſtant.* Eſt autem hyems frigida & humida, phlegmatis nutritiua, magis tamen dominatur frigiditas quam humiditas, quia magis fit aeris & aquæ conſtrictio & congelatio, propter nimiam Solis elongationem, ex qua frigus non modicum tunc temporis generatur. Vnde hyems æſtati penitus eſt contraria, & ideo omnia viuentia & naſcentia, beneficio æſtatis, rigore hyemali mortificantur, & æſtatis præteritæ veſtigia in hyeme penitus annullantur. Niues & aquarum inundationes in hyeme multiplicantur, tam viæ quam ſemitæ lubricæ & lutoſæ in hyeme efficiuntur. Pori terræ glaciali frigore conſtringuntur, omnium corporum vmbræ in hyeme plus quam in æſtate prolongantur. Poris terræ clauſis in ſuperficie exteriori corpora infrigidantur. Interius tamen partes calidæ fugientes dominantem frigiditatem inaggerant, & ideo aquæ puteales & fontanæ in hyeme ſentiuntur magis calidæ quam in æſtate, quia calor naturalis fugiens contrariam ſibi aeris frigiditatem, interiora petit, & in venis puteorum & fontium ſe includit, & ideo propter caloris præſentiam aquæ in fon-

Digitized by Google

in fonte vel in puteo non gelantur. Item hyemalis aſperitas homines efficit pigros & deſides ad operandum. Nerui enim conſtringente frigiditate contrahuntur quodammodo & coarctantur, propter quod membra ad operandum ita de facili non laxantur. Item ex frigore hyemali clauduntur pori, & reuocato calore naturali ad interiora virtutes animales confortantur, propter quod excitatur appetitus & plura neceſſario cibaria quam in aliis temporibus requiruntur. *Vnde Hippocrates in aphoriſ.* Ventres hyeme natura ſunt calidiores & ſomni longiſſimi. In his ergo horis plures oblationes dandæ ſunt, calor enim eſt multus, & multo indiget nutrimento, &c. Item quando hyems ſuas excedit qualitates, variæ paſſiones in corporibus generantur. Multi enim humores clauſis poris in concauitatibus corporis aggregantur, qui non inuenientes viam euaporationis caleſiunt, & citius putreſiunt, ex quo neceſſario infirmitates variæ procreantur.

Cap. VIII.

De Menſe.

MENSIS eſt nomen græcum, & de Lunæ nomine tractum. Luna enim græco ſermone *μήνη* vocatur. Nam apud Hæbreos menſes legitimi non ex curſu Solis, ſed ex Lunæ motu nuncupantur. Ægyptii autem primi propter velociorem Lunæ curſum nomen menſis primo ex Solis curſu inuenerunt, quoniam tardior Solis motus facilius poterat comprehendi, *Vt dicit Iſid.* Eſt autem triplex menſis, ſcilic. ſolaris, quamdiu Sol moratur in vno ſigno peragrando. Et eſt vſualis, illud ſpacium, ſcil. dierum, quod in noſtris martilogiis continetur. Et eſt menſis lunaris, ſcilic. ſpacium, quo Luna recedit ab vno puncto firmamenti, rediens ad idem punctum, & continet in ſe 27. dies & ſeptem horas. Nam Luna moratur per duos dies in quolibet ſigno & biſſe horæ. Ex eo vero quod moratur in quolibet ſigno per duos dies, cum ſint 12. ſigna, habentur 24. dies. Ex eo vero quod moratur per 6. horas exeunt tres dies, qui prædictis 24. diebus adiuncti, faciunt 27. 12. vero biſſe ſpacium ſupplent vnius horę integræ. Ex quo patet, quod Luna circuit zodiacum à puncto ad punctum per 27. dies & 7. horas.

tas. Alio modo ſumitur menſis lunaris pro lunatione, vt patet in anno lunari, *quære ſupra*. Continet itaque menſis 4. ſeptimanas, ſeptimana 7. dies naturales, dies 4. quadrantes, quadrans ſex horas, hora 4. puncta, punctum 10. momenta, momentum 12. vncias, vncia 47. atomos, atomus vlterius non diuiditur propter ſui breuitatem. Sunt autem menſes 12. vſuales, quorum primus dicitur Ianuarius, à Iano dictus, cui fuit conſecratus. Quia, *vt dicit Auguſt.* gentiles credentes Ianum ducem quendam, Deum eſſe in his Kalendis eum plurimum venerabantur, & ei duas facies figurabant, vnam poſt ſe, & aliam ante, quia erat terminus anni prioris & principium ſequentis. Modo autem dicitur Ianuarius, eo quod ſit limes & ianua anni. Vnde bifrons Ianus depingitur, vt anni introitus & exitus demonſtretur, *vt dicit Iſidor.* Depingitur autem comedens, & de ſcypho bibens, quia tunc animalia abundantiorem cibi copiam exigũt & requirunt, quia tunc temporis propter ſubintrationem caloris ad interiora maxime viget appetitus. Iſte etiam menſis habet noctes longas horarum 16. & dies breuiores horarum, ſcil. 8. & dicitur apud Hebræos Sebat, Græce ἀνδυναῖος.

Cap. IX.

De Februario.

SEcundus menſis eſt Februarius à Februo, id eſt, Plutone dictus, cui menſis ille fuit antiquitus cõſecratus. Nam Ianuarium diis ſuperioribus. Februarium vero diis inferioribus, antiquus error gentilium conſecrauit. Et ideo Februarius à Februo, id eſt, Plutone Deo infernorum eſt nominatus. Eſt autem menſis pluuioſus valde & aquoſus, propter vaporum eleuationem, qui in pluuias reſoluũtur, & ideo dicitur Sol tunc eſſe in Aquario propter aquarum inundationem. Depingitur autem Februarius ſenex ad ignem reſidens pedes calefaciens, quia tunc temporis maxime viget frigus, propter diuturnam Solis elongationem, quæ præceſſit. Inter omnes autem menſes Februarius menſis eſt minimus, quia non habet niſi 28. dies, quando non eſt biſextus. In biſexto autem habet 29. Dicitur autem

Februa-

Februarius apud Hebræos Adar, apud Græcos περίτιος, cuius nox habet 14. horas, dies vero 10.

Cap. X.

De Martio.

Tertius menſis dicitur Martius, a Marte Romanæ gentis auctore appellatus. Vel ideo ſic eſt dictus, eo quod tunc animantia ad marem & coitum moueantur, *Vt dicit Iſidor.* Dicitur autem Martius apud Hebræos menſis Niſſan, apud Græcos vero vocatur Δύστρος, & habet 31. dies, nox autem habet horas 12. dies 12. In menſe enim Martio eſt æquinoctium vernale, Sole inter ſeptentrionem & meridiem mediam lineam tunc tenente. Et ideo in menſe Martio aperiuntur pori terræ, atque humores incipiunt aſcendere tam in animalibus quam in herbis & arboribus. Vnde Martius depingitur tãquam vinitor vel hortulanus, quia tunc eſt tempus vt ſuperflua a vitibus & aliis arboribus amputentur. In Martio autem eſt tempus valde mutabile & inſtabile, & ideo tunc temporis facilime corpora hominum alterantur. Aquæ autem Martiales ſunt minus ſanę ad bibendum, quia tunc ex ſeminibus piſciũ & ranarum potiſſime inficiuntur, Sole in principio Martii in medio ſigni piſcium exiſtente.

Cap. XI.

De Aprili.

Qvartus menſis eſt Aprilis, qui apud Hebræos dicitur Yar, apud Græcos vero dicitur ξανθικὸς, habens 30. dies, cuius nox habet horas 10. dies vero 14. Dicitur autem Aprilis quaſi aperilis, quia tunc omnia aperiuntur. Et tunc germina, flores & folia de terra & arboribus egrediuntur. Et ideo Aprilis depingitur geſtans florem, quia in illo menſe incipit terra decorari floribus ac veſtiri. Vel Aprilis dicitur quaſi Aphrilis, ab ἀφρὸς quod eſt ſemen, quia tunc apertis poris terræ ſunt arua apta ſeminationi & agriculturæ. Sole circa medium Martij ſignum Tauri ſubintrante.

Digitized by Google

Cap. XII.

De Maio.

QVintus menſis eſt Madius ſiue Maius, a Maia matre Mercurii dictus, vel dicitur a maioribus natu, qui in republica ſunt maiores, vel dicitur Madius a madefactione pluuiarum, quia tunc temporis oriuntur Pleiades & hyades, & aliæ ſtellæ pluuiales, quarum virtute mittuntur pluuiæ & rores ad ſeminum iactorum madefactionem & irrigationem. Hic menſis apud Hebræos dicitur Siban, apud Græcos autem dicitur ἀρτεμίσιος, habens dies 30. Nox vero eius habet horas, 8. & dies 16. Eſt autem Maius tempus amœnitatis, amoris & iucunditatis. Tunc enim maxime vociferant & gaudent aues. Tunc ad bella procedunt reges, in Maio prata rident & florent, ſyluæ virent, & omnia fere animantia mouentur ad gaudium & amorem, & ideo Sol dicitur in medio Maii intrare ſignum Geminorum, quia propter temperiem aeris & amœnitatem temporis iucunditas in hominibus geminatur. Vnde Maius tempus eſt ſolatii & deductionis, propter quod depingitur iuuenis æquitans & geſtans volucrem ſuper manum.

Cap. XIII.

De Iunio.

SExtus menſis dicitur Iunius a iuniorib. dictus, eo quod populus Romanus in centurias iuniorum & ſeniorum fuit diuiſus, *vt dicit Iſidor*. Eſt autem menſis Iunius finis veris, & principium æſtatis, & dicitur apud Hebræos Tamutz, apud Græcos vero Δῖος, habens dies 30. Nox vero habet horas 6. dies vero 18. Eſt autem menſis ſolſtitialis, quia in eius medio intrat Sol in Cancrum, tunc autem calore Solis humorem in radicibus deſiccāte omnia tendunt ad maturitatem, & ideo depingitur ſecans fœna, quia fœna in pratis tunc temporis ſunt matura.

Cap. XIIII.

De Iulio.

SEptimus menſis dicitur Iulius à Iulio Cæſare ſic vocatus, quia in illo menſe fuit natus, vel, *vt dicitur*, tunc tempo-

temporis fuit ad imperium ſublimatus. Dicitur autem apud Hebræos Ab, apud Græcos πάνεμος. Habet autem dies 31. cuius dies habet 16. horas, nox vero 8. Eſt autem menſis iſte feruentiſſimus, quia in medio iſtius menſis Sol incipit eſſe in Leone, & incipiunt dies caniculares, & ideo tum ex Sole, tum etiam ex calido ſigno & calidiſſimo ſidere fit exceſſus, tunc temporis in calore, tunc etiam intenduntur omnes calidæ paſſiones, & tunc tempus maxime diſconueniens medicinæ ex nimio calore ad interiora radicitus ſubintrante, & humorē conſumente ſegetes matureſcunt. Vnde Iulius depingitur cum falce ſegetem reſecante, quia tunc eſt tempus congruum meſſioni.

CAP. XV.

De Auguſto.

Octauus menſis eſt Auguſtus, ab Auguſto Cæſare nuncupatus, q apud Hebræos dicitur *Elul*, apud Græcos Λώϊος, habens dies 31. cuius nox habet horas 10. & dies 14. In hoc menſe fruges in horrea recolliguntur, & ideo depingitur cum flagello triturante, denudat terram à frugibus & ſpoliat, & ideo dicitur Sol in medio Auguſti ſignum Virginis ſubintrare. Sicut enim Virgo ſterilis eſt & infœcunda, ſic terra eſt quaſi ſterilis, quando à ſuis fructibus eſt orbata.

CAP. XVI.

De Septembri.

September eſt nonus menſis, ſic dictus, quia eſt ſeptimus ab imbre temperaneo, ſcilicet à Martio, quando ſolent imbres inundare, & dicitur apud Hebræos *Tiſeri*, apud Græcos γορπιαῖος, habens dies 30. cuius nox habet horas 12. & dies 12. In iſto enim menſe fit æquinoctium autumnale, nam in eius medio Sol ingreditur ſignum Libræ. Eſt autem menſis iſte finis æſtatis, & principium autumni, in quo vindemia fit matura, & ideo depingitur tanquam vindemiator, racemos colligens in corballo. Eſt autem menſis iſte mutabilis & inſtabilis, cuius calor in principio eſt intenſus, ſed in fine remittitur & tepeſcit, iam frigiditatem ſapiens autumnalem. Fuit autem menſis iſte apud Hebræos

bræos valde celebris & ſolennis, nam apud eos dies ſeptimus, menſis ſeptimus, & annus ſeptimus, in ſumma veneratione habebatur.

Cap. XVII.

De Octobri.

Decimus menſis eſt October ſic dictus, quia ab imbre eſt octauus, qui apud Hebræos dicitur *Marchaſuan*, apud Græcos ὑπερβερεταιῶι, habens dies 31. cuius nox habet horas 14. dies vero 10. qui in principio ſui adhuc eſt calidus, ſed in fine forti frigore corpus pungit, & ideo in eius medio Sol dicitur intrare ſignum Scorpionis, qui eſt vermis facie blandiens, & cauda pungens. Hic menſis, quia naturaliter eſt frigidus & ſiccus, terram deſiccat, & eam ad ſuſceptionem ſeminum diſponit & habilitat. Vnde tunc temporis ſemina hyemalia glebæ commendantur, & ideo depingitur in ſimilitudinem hominis ſeminantis.

Cap. XVIII.

De Nouembri.

Vndecimus menſis eſt Nouember, ſic dictus quaſi ab imbre nonus. Apud Hebræos dicitur *Ciſhlen*, apud Græcos δῖος, habens dies 30. cuius nox habet horas 16 dies vero 8. Hic menſis frigiditate ſua penetrat ad interiora, & grauiter lædit corpora, & ideo in ipſius medio dicitur Sol ſignum Sagittarii ſubintrare, & ſiccitate & frigiditate ſua conſtringit & deſiccat & deiicit arborum folia, poros etiam in animalibus claudit, & recollectis humoribus intrinſecus eos congelat, coagulat & compingit. Et ideo tūc temporis animalia maxime porci, multum impinguātur, propter quod depingitur quaſi ruſticus quercus percutiens, & glandibus reficiens porcos ſuos.

Cap. XIX.

De Decembri.

December, duodecimus menſis eſt ſic dictus, quia ab imbre Martii eſt decimus. Martius quidem eſt menſis pluuioſius, hic apud Hebræos dicitur *Tibeth*, apud Græcos

bios ἀπελλαῖος, habens dies 31. cuius nox habet horas 18. dies vero ſex. Hic menſis eſt ſolſtitialis, quia in eius medio Sol ingreditur ſignum Capricorni, quando ita eſt à remotis, de noſtro habitabili, quod non poteſt à nobis plus aliqualiter elongari, & tunc à circulis meridionalibus incipit paulatim reuerti, & aſcendere per circulos boreales Eſt autem finis autumni, & principium hyemis, quæ ſe extendit vſque ad 17. diem Martii, vbi incipit tempus veris. In hoc menſe propter aſperitatem frigoris ſunt altilia & animalia domeſtica multę quietis & parui motus, & ideo plurimum impinguantur. Vnde tunc temporis interficiuntur potiſſime & mactantur, propter quod depingitur tanquam carnifex, qui cum ſecuri percutit & mactat porcum ſuum. Ex his enim duodecim menſibus perficitur annus tam ſolaris quam lunaris.

Cap. XX.

De Hebdomada & diebus.

Hebdomada ſiue ſeptimana, à ſeptem dierum numero eſt vocata, cuius replicatione menſes, anni & ſecula peraguntur. Ab eodem enim die incipit & in eodem terminatur, cuius partes ſunt dies artificiales & naturales. Sunt dies dicti à diis, quorum nomina quibuſdam ſiderib. ſunt ab antiquis conſecrata. Primum Soli aſcripſerunt, qui princeps eſt ſiderum & dominus planetarum, & ideo dies Dominica nuncupatur, quæ priuilegiata eſt in multis, quia in die Dominica mundus eſt creatus, & in eadem Dominus natus fuit, & in eodem Dominus reſurrexit, & in eadem etiam Dominus miſit Spiritum ſanctum. Secundum diem aſcripſerũt Lunæ, quæ Soli in magnitudine & ſplendore proxima eſt. Tertium Marti, & ſic de aliis. Dierum autem alius eſt Ægyptiacus, alius non. Ægyptiacus eſt dies ille, in qua miſit Deus plagam aliquam in Ægyptum. Vnde cum ſint vigintiquatuor dies Ægyptiaci, patet quod plures miſit Deus plagas ſuper Ægyptios quam decem, quę inter cæteras magis ſunt famoſæ. Ponuntur autem in Calendario Eccleſiæ, non quia aliquid ſit in illis plus, quam in aliis omittendum, ſed vt miracula Dei ad memoriam reducantur. Dierum alius eſt artificialis ſiue vſualis, alius

eſt naturalis. Artificialis eſt ſpaciũ, quo voluitur Sol in noſtro hemiſphærio ab Oriente ad Occidentem, & dicitur artificialis, quia quaſi artificio diuerſificatur ſecundum diuerſos ſitus climatum & regionum. Naturalis eſt ſpacium, quo Sol voluitur ab Oriente per Occidentem in Orientem, & talis dies continet horas 24. Artificialis vero dies continet in æquinoctio 12. horas, in aliis vero temporibus plus vel minus, ſecundum dierum incrementum vel decrementum. Dierum autem alius nominatur à Calendis, alius ab Idibus, alius à Nonis. Primus autem dies menſis dicitur nomine Calendarum, à καλέω, quod eſt voco, quia tunc ſolebant mercatores ad nundinas conuocari, & erat feſtum ſolenne, quod vocatur feſtum Neomeniæ, id eſt, nouæ Lunæ, quia tunc Luna videbatur eſſe noua. Nonæ dicuntur quaſi nundinæ, quia tunc nundinæ inchoabant. Idus idem eſt quod diuiſio, quia tunc nundinæ diuidebantur. Ex quo patet triplex dierum differentia, ſcil. Calendaris, deputata ad celebrandum, nonalis attributa ad negociãdum, idualis ſtatuta ad recedendum à nundinis, & ad propria reuertendum. Dies autem naturalis conſtat ex 24. horis, quibus Sol circa totam terram raptu firmamenti circumfertur. Cuius partes ſunt quadrans, hora, punctum, momentum, vncia, atomus. Eſt autem quadrans quarta pars diei naturalis, ſcilic. ſpacium ſex horarum. Hora ſexta pars eſt quadrantis, id eſt, viceſimaquarta pars diei naturalis. Et dicitur hora extrema & finalis pars temporis, ſicut ora dicitur extremitas fluuii ſiue maris, *vt dicit Iſidorus*. Punctum eſt quarta pars horæ. Momẽtum eſt decima pars puncti ſiue quadrageſima pars horæ. Et dicitur momentum, quaſi minimum atque anguſtiſſimum tempus à motu ſiderum nuncupatum. Vncia autem dicitur 12. pars momenti. Atomus eſt quadrageſima ſeptima pars vnciæ, & dicitur atomus, quaſi ſine diuiſione, quia vltra atomum non recipit ſubdiuiſionem. Dies itaque eſt illuminationis à Sole receptiua, & luminis recepti ad alios diffuſiua. Vnde dies à *δίαν*, græco deriuatur. Eſt autem *δίαν* idem quod claritas, *vt dicit Iſidorus*. Item dies menſium, annorum & temporum eſt deſcriptiua & diſtinctiua. Omnia enim temporum & ſeculorum

curri-

curricula dierum numero computantur. Item ſecundum acceſſum Solis & receſſum eſt dies breuitatis vel magnitudinis receptiua. Et ideo propter Solis elongationem à noſtro habitabili, in hyeme eſt breuiſſima, in æſtate autem longiſſima, quia tunc Sol nobis vicinius appropinquat. Item ſiderum & corporum ſuperiorum eſt dies occultatiua, quia quanto dies eſt clarior, tanto ſtellæ a noſtris aſpectibus amplius elongantur. Item inter colores & rerum viſibiles formas eſt dies diſcretiua. Nam figuræ & formæ quæ de nocte latent de die patent, *vt dicit Beda.* Item diei præſentia auiũ lucis eſt lætificatiua, in ortu enim diei gaudent & cantant aues. Item viatoribus eſt dies ſecuritatis, & pacis tributiua, latronibus inimica, & timoris incuſſiua, latrones enim de die timent. Item diei claritas eſt tenebroſitatis noctis euacuatiua, & ipſi immediate ſucceſſiua, & quanto nox præcedens magis tempeſtuoſa eſt & turbulẽta, tanto eſt ſuccedentis diei præſentia magis grata. Item dies eſt ſtatus ſui immutatiua: creſcit enim continue & decreſcit, & quanto plus decreſcit & abbreuiatur in hyeme, tanto plus in æſtate prolongatur. Itẽ dies eſt à torpore & ſomnolentia excitatiua, nam dies exercitio & labori hominum deputatur, & quanto plus dies declinat verſus finem, tanto ſapiens operarius ad perfectionem diurni operis plus conatur, *vt dicit Gregorius.*

CAP. XXI.

De Aurora.

AVrora finis eſt noctis præcedentis, & diei ſequentis principium: & dicitur aurora, *vt dicit Iſid.* quaſi aurea hora, eo quod rutilantem ad modum auri diffundit colorem. Vnde & Sol in aurora à græcis χρυσόδομος, id eſt auri domus appellatur. Nam radii eius ſplendentes aureas comas demonſtrant. Vel dicitur aurora quaſi aura rorans, eo quod in aurora ros generatur. Ex cuius humectatione infunditur terra, & aeris caliditas temperatur. Aurora lumen à Sole impetrat, clarior eſt ipſa nocte: ſed obſcurior claro die. Aues mundas & diurnas ad volãdum & cantandum excitat, nocturnas autem fugat, in ortu autem auroræ flores primo clauſi aperiuntur, & herbæ quæ æſtu

præcedente marceſcunt, in aurora eriguntur, vires animales in aurora confortantur, & animalium ægritudines alleuiantur & diminuuntur. In aurora autem humor ſanguineus principaliter dominatur. *Vnde ſecundum Conſtan.* aurora vſq; ad tertiam imitatur naturam veris, meridies æſtatis, hora veſpertina temporis autumnalis, nox vero hyemis qualitatibus aſſimilatur in aurora propter dominium ſanguinis ſomnus dulcis eſt & ſalubris, tunc etiam temporis maxime galli ad vociferandum concitantur. Oritur autem Lucifer in aurora & orientis Solis præſentia nunciatur eſſe proxima & vicina. Aurora à tenebris incipit, ſed vſque ad perfectionem luminis proficit & procedit. Variat autem in ortu Solis colorem ſuum. Vnde nunc croceum, nunc purpureum, nunc aureum prætendit colorem. Accidit autem hæc varietas ex diuerſa qualitate vaporũ & nubium, in quibus fit depreſſio ſolarium radiorum, *vt dicit Beda.* Nimia autem ſerenitas in aurora cum radiis ſolaribus directis, contra auſtrum ſignum eſt futuræ tempeſtatis, *vt dicit idem Beda* Idem autem eſt aurora & diluculum, ſic autem dicitur, quia eſt diei lucidum & luminoſum principium. Eſt enim diluculum *ſecundum Iſidor.* terminatio noctis & inchoatio plenæ lucis, alleuiatio infirmitatis, expeditio ab inimicis. In diluculo autem fugiunt hoſtes & latrones, *vt dicit idem.* Idem eſt mane quod diluculum. Nam mane eſt lux plena & matura, & dicitur à Man quod eſt bonum, eo quod luce nihil eſt melius *ſecundum Iſidorum.* Eſt autem mane principium laboris, & finis dormitationis, tempus ſobrietatis, & perfecte celebratæ digeſtionis, paulatim nocti finem imponit, & cito tranſit, rerum qualitates & ſpecies & figuras præoſtendit & præcludit.

CAP. XXII.

De Meridie.

MEridies eſt dicta quaſi dies media, nam in meridie in medio cœli videtur conſiſtere Sol & in medio puncto inter ortum & occaſum exiſtens videtur æqualiter ab vtroque tunc diſtare. Vel dicitur meridies quaſi mera dies, quia tunc purior & clarior eſt, quando Sol de medio cœli rutilat & totum orbem pari illuminat claritate, *vt dicit Iſid.*

Iſidorus. Hæc hora calidior eſt & ſiccior & in ſuis qualitatibus eſt ſimilior æſtati, & hoc accidit propter quatuor, ſci. propter directam Solis ad capita noſtra oppoſitionẽ propter radiorum ſolarium reflexionem & propter directam duplicationem, & propter radiorum ſpiſſitudinem, & eorum confractionem, propter linearum anguſtiam ſub quibus radii coarctantur. Aer etiam tunc temporis propter multiplicationem & concurſum radiorum maxime calefacit, & ideo amplior tunc calor in iſtis inferioribus generatur. In meridiana autem hora vmbra vniuſcuiuſque corporis eſt breuiſſima, & à meridie verſus Septentrionem, tunc temporis eſt extenſa, & quanto Sol plus recedit à meridiano circulo, tanto obiecti corporis vmbra amplius elongatur, *Vt dicit Beda*. In meridie flores & herbæ areſcunt, ſed fruges & fructus potiſſime matureſcunt, animalia loca vmbroſa propter Solis feruorem, quærunt, & in ſuis latibulis requieſcunt. In meridie animalia venenoſa ſicut colubri & ſerpentes plus lædunt, quia venenum ſuum facilius tunc emittunt & effundunt, de mane etiam propter frigiditatem nocturnam præcedentem rigeſcunt, & ideo in eis vis veneni conſopitur, ſed in meridie calefiunt. Vnde tunc ad pungendum & virus veneni infundendũ fortius inardeſcunt. Vnde in feruore meridiano cauernas exeunt, & calefactionis gratia Soli ſe exponunt, *ſecundum Iſidorum*.

CAP. XXIII.

De Veſpera.

VEſpera à veſpero ſtella occidentali eſt dicta. Veſperus enim eſt ſtella, quæ Solem Occidentem ſequitur & tenebras ſequentes comitatur, *Vt dicit Iſidorus*. Vocatur autem veſper ſerum à ianuis ſeratis ſic dictum. Quando enim venit veſpera, fores ſerantur, vt omnia in domo maneant tutiora, & dicitur etiam crepuſculum, id eſt, dubia lux, quando inter lucem & tenebras diſcernere non eſt certum, *Vt dicit idem*, in veſpera igitur dies finitur, & ſolares radii à terræ ſuperficie ſubtrahuntur, imminente veſpera vmbræ corporum maximæ protenduntur, flores, qui contra Solem aperti fuerant propter Solis abſentiam in ſe clauduntur. Pori etiam corporum, qui ex calore diurno

aperti fuerant, propter remiſſionē caloris in veſpera conſtringuntur, exhalationes & fumoſi vapores, quæ materia ſunt nebulæ & nubis, veſpertino tempore reſoluuntur, homines & animalia, & etiam volucres propter reſolutionem fumoſitatum in eorum corporibus ad ſomnū & dormitationem tunc diſponuntur, aues nocturnæ ſicut bubones & noctuæ de ſuis latibulis ad ſua paſcua procuranda tempore veſpertino egrediuntur, greges à paſtoribus à paſcuis reductæ caulis & aliis ouium receptaculis recolliguntur. Lupi à canibus in veſpera vix diſcernuntur, vigiles & cuſtodes propter latronum inſidias & hoſtium inſultus in muris & turribus ſtatuuntur, in veſpera autem laborantes remunerantur & quieti exponuntur.

Cap. XXIV.

De Nocte.

NOx à nocendo eſt dicta, eo quod oculis nocet, nam oculum priuat à ſua perfectione, ſcilicet ab actu videndi, occultat enim rerum colores, in quibus oculus delectatur. Cauſatur autem nox ab vmbra terræ, cuius interpoſitio intercipit a nobis ſolares radios, & impedit ac tollit a noſtris aſpectibus viſum Solis. Eſt autem nox frigida & humida, qualitatibus hyemis ſimilima, & ideo quieti animalium virtutum eſt congrua & operationi naturalium effectuum neceſſaria. Vnde nox eſt tempus dormitionis & quietis, vt virtutes, quæ per vigilias diurnas diſtractæ & diſperſæ fuerant debilitatæ, beneficio noctis, quieſcant & coadunentur, & ſic coadunatæ confortentur. Ne nox propter Solis abſentiam eſſet penitus indecora, ſtellarum fulgoribus illuſtratur, vnde ex ſtellarum motu noctis tenebroſitas minoratur, & noctis curſus & proceſſus diſcernitur, aeris etiam nocturna denſitas temperatur, *vt dicit Albu.* & ideo in nocturnis tenebris ambulantes vel nauigantes, de facili deuiant, niſi eorum via per motum & ſiderum ſitum dirigatur. Omnis infirmitas plus extenditur generaliter nocturno tempore quam diurno, & patiens de nocte pluſquam de die aggrauatur. Per gallorum cantum finis noctis prædicitur, & aduentus futuræ diei prænunciatur. Nox etiam ſecundum excubias militares in quatuor vigilantium ordines diſtribuitur, *vt dicit*

Beda.

by Google

Beda. Nam primi vigilant in noctis concinio, ſecundi in conticinio, tertii in media nocte ſiue ipſius noctis intempeſto, quarti in gallicinio. Omni enim tempore in caſtris vigilant & excubant, quia ſemper inueniunt quod formidant, *vt dicit idem ſuper Lucam* 12. Præter hæc nox eſt ex ſe horroris & timoris incuſſiua, phantaſmatum & illuſionum contentiua, plura enim phantaſmata occurrunt de nocte quam de die, plures etiam occurrunt dormientibus de nocte quam de die vigilantibus phantaſiæ, *ſicut dicitur. Multa paſſa ſum ſuper viſum propter ipſum, Matth.* 27. Nox etiam eſt condenſationis & infectionis aeris inductiua, tanta enim de nocte fit ex fumis & vaporoſis exhalationibus aeris immutatio & infectio, quod vix animantia viuerent, niſi Luna & ſidera ſuo motu contra huius malitiam obuiarent, *ſecundum Albu.* Nox etiam eſt illorum quæ claritate diei occultantur manifeſtatiua, ſidera enim de die latent, de nocte vero lucent. Immundorum animalium eſt nutritiua, nam aper & aliæ feræ ſylueſtres de die in ſuis foueis & antris latitant, de nocte vero per vineas & agros euagari non ceſſant. Audaciæ & ſecuritatis maleficis eſt ſæpius præſtatiua. Nam de die deprehendi timent latrones & fures, qui nocturno tempore ad omne flagitium ſunt audaces, *vt dicit Gregorius.* Hora tempeſtatis nocturna mora periclitātibus in mari eſt maxime nociua, quia quando nox naufragium patientibus ſuperuenit, euadendi locus alicui vix occurrit, *vt dicit Gregorius.* Totius medietatis vitæ humanæ eſt nox inſenſibiliter conſumptiua, tantum enim temporis conſumimus dormiendo de nocte, quantum de die vigilando, vnde nox ſubtrahit quo ad laborem partem maximam vitæ noſtræ, *vt dicit Galenus.*

CAP. XXV.

De Sabbatho.

SAbbathum eſt præcipuum ſeptimanæ feſtum. Quod ad celebrandum ideo in die 7. fuit à Domino inſtitutum, quia *die 7. requieuit Dominus ab omni opere, &c. Geneſ.* 2. Vnde apud Hebræos ita prænaluit hæc ſolennitas in tantum, quod nullum opus ſeruile ſabbathis fieri permittebatur, imo in ſabbathis ſeruis & ancillis & animalibus & iu-

mentis requies fieri iubebatur. Ignis in domibus Iudæorum in ſabbathis non accendebatur. Cibus in die ſabbathi neceſſarius, in die præcedente præparabatur. Cultioribus indumentis populus in ſabbathis ornabatur. Lautioribus cibis & epulis communiter populus in ſabbathis vtebatur. Templũ, orationis gratia, plus quã in aliis dieb. frequentabatur. Altaria ſacrificiis maiorib & oblationib. pinguioribus ſemper in ſabbathis cumulabãtur. Lex in ſabbathis ſemper populis à ſacerdotib. exponebatur in eorũ ſynagogis. Cantus cum pſalmodia ſolennius agebatur. Omnis diſcurſus & euagatio populo prohibebatur. Vnde iter ſabbathi ſpacium tantummodo mille paſſuum vocabatur, plus enim ambulare in ſabbathis illicitum putabatur, *ſicut dicit gloſſa ſuper acta Apoſtolorum.* Arma ſumere niſi ſolum pro defenſione legis non concedebatur, *vt patet in Mach.2.* In quiete igitur ſabbathi, quies animi figurabatur. Violator ſabbathi ſine miſericordia interfici iubebatur, vt patet illo, qui colligens ligna in ſabbatho, iubente Domino, lapidibus fuit à populo interfectus.

Cap. XXVI.

De Neomenia.

NEomenia idem eſt apud Hebræos quod noua luna, & erat ſolennitas in Calendis menſium ad honorẽ Domini, qui renouat omnia inſtituta. Quod enim fecerunt gentiles in principiis menſium ad honorem Dianæ & Iunonis, fecerunt Hebræi in Calendis menſium ad honorem creatoris. Et ideo principia menſium dicuntur Calendæ quaſi colendæ, *vt dicit Iſidorus*, vel dicuntur à καλῶ græce, quod eſt voco latine, quia tubis & buccinis hæc ſolennitas prænunciabatur, & clangore buccinæ populus ad feſtum neomeniæ vocabatur. Hæc feſtiuitas multum fuit celebris & inſignis, & ideo ſpiritualibus hoſtiis honorabatur, & populus ad epulandum & conuiuandum in Calendis tubis & buccinis ſpecialiter inuitabatur.

CAP.

CAP. XXVII.

De Septuageſima.

SEptuageſima eſt ſpacium 70. dierum, qui extenduntur à Dominica, quæ dicitur ſeptuageſima, vſque ad ſabbathum Paſchæ, & dicitur ſabbathum in albis. In his autem 70. dieb. ſignantur 70. anni, quibus filii Iſrael captiui fuerunt in Babylone, per quos continue fuerunt in miſeria & dolore, ſed accepta licentia à Cyro rege reuertebantur, finitis, 70. annis, cū gaudio & honore. In his autem 70. annis captiuitatis babylonicæ præfigurabatur totum tempus vitæ noſtræ, quam diu culpæ ſubdimur atque pœnæ. Et ideo culpa primi hominis cum pœna ſibi inflicta, legitur in Eccleſia, in prima Dominica, quando ſeptuageſima inchoatur. Vnde in ſignum præſentis miſeriæ cantica lætitiæ ſubticentur, nuptiæ & coniugia donec tranſeat Paſcha, ſuſpenduntur. In Paſcha autem Alleluia cum aliis iucunditatis canticis reſumitur, quia per paſſionem Chriſti ſeruitus humani generis relaxatur. Pœna tamen adhuc remanet, & ideo in ſeptimana paſchali cantatur graduale cum alleluia, remanente adhuc pœna, quia adhuc cum ſpirituali lætitia quam habet Eccleſia pro remiſſione culpæ, remanet quædam triſtitia, ſicut populus Iſraeliticus de ſua reuerſione libera in Hieruſalem multum exultabat, ſed nihilominus pro difficultate itineris plurimum laborabat. Sic nos tendentes ad patriam gaudemus per gratiam noſtræ redemptionis, ſed adhuc lugemus pro peccatis. Cum autem vitæ præſentis ſeptuageſima fuerit adimpleta, tunc fulgebimus in albis in agni præſentia. Et ideo ſabbatho in albis cantatur duplex Alleluia, quia finito labore vitæ præſentis, cū peruenerimus ad æternæ quietis ſabbathum, gaudebimus, ſtola duplici nobis tunc temporis reſtituta. In ſignum miſeriæ vitæ præſentis cantatur in introitu miſſæ. *Circumdederunt me, &c.* Pro ſpe autem reuerſionis inuitamur in epiſtola ad currendum in ſtadio. Et ad laborandum in vinea Domini Sabaoth, docemur in Euangelio. Hæc omnia ex ſumma & ſententia *Iohannis Beleth* ſunt extracta. Cuius autoritas in Eccleſia ſolennis eſt, maxime in officiis Eccleſiaſticis ordinandis.

CAP.

CAP. XXVIII

De Quinquageſima.

QVinquageſima quaſi quinquies decem eſt vocata, & ſignificat tempus remiſſionis, *ſecundum expoſitionem ipſius Iohannis Beleth.* Nam annus quinquageſimus dicebatur annus Iubilæus, qui apud Hebræos fuit ſumme celebris & feſtiuus. Annus enim fuit reuerſionis ꝓſcriptorum, remiſſionis debitorum, reſtitutionis perditorum. Incipit autem quinquageſima in dominica tertia à ſeptuageſima, & finitur in dominica reſurrectionis. Significat enim ſtatum gratiæ ad quam reſtauramur, mediante beneficio pœnitẽtiæ. Vnde & ieiunium Eccleſiæ incipit in medio quinquageſimalis ſeptimanæ, & tunc frequentius quinquageſimum pſalmum, qui eſt pœnitentialis, recitamus in diurno officio, in ſingulis fere horis pſalmus ille pœnitentialis, qui *Miſerere mei Deus*, intitulatur, repetitur. Obſeruatio anni quinquageſimi qui dicebatur in lege Iubilæus, incepit ſecundum Hebræos ante legem, ſcilic. à tempore Abrahæ, qui liberauit Loth nepotem ſuum, qui tunc temporis fuit annorum quinquaginta. Et ideo ab illo tempore inter filios Abrahæ ſeruabatur, quod procedente tempore ſub lege propter myſterium approbabatur, *Vt patet in Numeris.*

CAP. XXIX.

De Quadrageſima.

QVadrageſima eſt tempus quadraginta dierum, *Vt dicit Iohan.* incipiens à prima dominica quadrageſimali, & ſe protendit vſque ad domini cœnam, in qua dominus noſter noui teſtamenti ſacrificium inchoans, pane angelico nos refecit, in quo nobis ſignatur, quod, qui quadrageſimam pœnitentiæ, vel pœnitentis vitæ ſpiritualiter peregerit, diuinæ contemplationis ſocietate finaliter perfruetur. Eſt autem quadrageſima tempus militiæ Chriſtianæ, in quo acrius contra vicia dimicamus. Hunc enim dierum numerum ad noſtram aſſumimus militiam, non ſolum per exemplum Moyſi & Eliæ, ſed etiam per imitationem IESV CHRISTI, qui tot diebus legitur ieiunaſſe. Bene autem ſub hoc numero ieiunamus. Nam pro eo, quod conſtat ex dena-

denario quater in ſe reuoluto, decalogum ſub denario, & Euangelium ſub quaternario repræſentat, quibus armis ſpiritualib. noſter aduerſarius ſuperatur & terra viuentium iure hæreditario poſſidetur, ſicut terra promiſſionis finita quadraginta annorum pugna, in deſerto filiis Iſrael concedebatur. Fructus etiam militiæ noſtræ oſtenditur ſub hoc numero. Nam quadragenarius collectis partib. ipſum diuidentibus, producit numerum quinquagenarium, qui numerus remiſſionis debitorum & hereditatis amiſſæ reſtitutionem ſignat. Ex quo oſtenditur, quod dimicando contra vicia remiſſionem conſequimur peccatorum, & heredes efficimur bonorum æternorum. In hoc enim numero vitæ noſtræ decimas & primitias domino conſecramus. Nam pro decima 340. dierum ieiunamus 36. dies pro decima 6. dierum & horarum, qui reſidui ſunt de anno integro vnum diem, vt in ſummo ſoluatur Deo pro decima anni 37. ieiunabiles, & tres dies de ieiunio quatuor temporum pro primitiis offeruntur. Hoc autem facimus, vt offerentes Deo, primitias noſtri temporis in fide Trinitatis, & decimas in completione decalogi, per fidem & bonos mores primogenitorum dignitatem, & æternæ felicitatis denarium aſſequamur. Et quia quadrageſima eſt tempus militiæ, ideo & in Euangelio agitur de militia & victoria ipſius CHRISTI. In tractu vero quatuor impugnationum & temptationum genera demonſtrantur, quarum prima eſt leuis & occulta, ſcil. timor nocturnus, ſecunda eſt leuis & manifeſta, ſcil. ſagitta in die volans, tertia eſt grauis & manifeſta, ſcil. occurſus dæmonii meridiani, quarta eſt grauis & occulta, & hoc eſt negociū in tenebris ambulans. Contra iſtas itaque multiplices impugnationes munimur ſpirituali armatura, ad quam nos inſtruit Apoſtolus in Epiſtola & inuitat, *Vbi dicit, Exhibeamus nos, ſicut Dei miniſtros per arma iuſtitiæ virtutis Dei, &c.* Inter omnia autem tempora anni, tempus quadrageſimale magis eſt nobile & inſigne. Eſt enim tempus reuiuificationis, quia terra, quæ in hyeme videbatur quaſi mortua, tempore quadrageſimali reuiuiſcit & vireſcit. Item tempus eſt renouationis, nam terra herbis & floribus, & arbores frondibus renouantur & ornantur, Item tempus eſt imprægnationis & fæcundationis, quia tunc virtus generatiua in animalibus & plantis maxi-

maxime viget: vnde tunc pullulant & germinant terræ naſcētia vniuerſa. Item tempus eſt nidificationis & pullificationis: vnde turtures & ciconiæ & aliꝗ volucres, quæ aberant tota hyeme, tempore vernali adueniunt, & ad nidificandum ſolicitæ ſunt. Item tempus eſt medicinæ & purgationis, quia tunc maxime mouentur humores in corpore ad exeundum, & ideo tunc eſt tempus congruum medicinæ. Item tempus eſt lucri & negociationis; tunc enim arabilis eſt terra, & mare nauigabile, & ideo ſolent homines vernali & quadrageſimali tempore ob ſpem lucri ad diuerſa negocia ſe mouere. Item tempus eſt reſecationis ſuperfluorum & amputationis, & ideo in quadrageſima amputantur vites & aliæ arbores, quæ à ſuperfluis exonerantur. Item tempus eſt lacrymationis vinearum inciſarum, & germinationis. Nam humor qui erat ſuperfluus, in radice euaporat, & diſtillando ſe euacuat inciſa vitæ, virtus etiam germinabilis tunc erumpit; & per diuerſas partes in propagine ſe oſtendit. Item tempus eſt ſeminationis & inſertionis, quia circa quadrageſimam ſemina terræ committuntur, & ſurculi in arboribus inſeruntur. Item tempus eſt roris & pluuialis irrigationis, tunc enim oriuntur Pleiades, & aliæ ſtellæ imbriferæ, quæ ſunt cauſa roris & pluuiæ, ad iactorum ſeminum irrigationem & nutrimentum, *vt dicit Alb. & Beda.* Item tempus eſt deambulationis & peregrinationis, quia tunc Eccleſiæ & ſanctorum limina maxime frequentantur.

Cap. XXX.

De Paſchate.

Paſcha græce, paſſio dicitur latine, à πάσχειν quod eſt pati, Hebraice vero idem eſt quod tranſitus, eo quod in paſcha Iudæorum agnus immolabatur, aſſus comedebatur, & nihil ex eo vſque in mane derelinquebatur, quod comedi non potuit, igni cremebatur, cum feſtinatione, & lactucis agreſtibus & panibus azymis comedebatur, ab incircumciſis & immundis comedi prohibebatur; accincti fuerunt Hebræi & pedibus calciati, quando ab eis comedebatur, in manu manducantis agnum, baculus tenebatur, ſanguine agni linitis domorum poſtibus, virtus extermi-

nantis

nantis angeli coercebatur, quia non habuit poteſtatem nocendi, vbi domorum poſtes cum ſuperliminaribus fuerunt tunc liniti. In comeſtione agni immolati, tranſeunte domino per Ægyptum, Ægyptiorum populus percutiebatur, populus vero Hebræorum ab Ægyptiorum crudeli dominio liberabatur. Vnde ex eo quod primogenita Ægyptiorum interficiebantur, Hebræorum primogenita ſanctificabantur. Poſt comeſtionem vero agni, populus, præcedente columna ignis, & nubis, illæſus per mare rubrum de Ægypto educebatur. Pharao autem ipſos perſequens cum toto ſuo exercitu, præceps in mediis fluctibus ſubmergebatur. Tandem in fine cum hymnis & canticis pro ſua liberatione & hoſtium ſubmerſione, gratiarum actiones Domino ſoluebantur. Hæc omnia in Exodo per ordinem continentur, *cap*, 12. 13. *&* 14. Et ideo in memoriam interfectionis Ægyptiorum & liberationis Hebræorum inoleuit conſuetudo, vt ſemper de duobus damnandis ad mortem, vnus in Paſcha Iudæorũ interficeretur, & alter liber dimitteretur. *Vt patet Matt.* 26. Iſtud autem Paſcha Iudæorum exemplum fuit & figura paſchæ chriſtianorum in quo mediante ſanguine agni immaculati, qui abſtulit peccata mundi, omnes electi à ſeruitute dæmonum ſunt redempti, per quem verum faciunt tranſitum de carne ad ſpiritum, de veteri homine ad nouum, de vmbra ad lucem, de mundo ad cœlum, de figura ad veritatem, de ſeruitute ad gloriæ filiorum Dei libertatem. Et ideo dies paſchalis eſt tempus lætitiæ & exultationis, tempus nouitatis & renouationis, tempus puritatis & iucundæ refectionis, quia reſurrectionis filij epulantur non in fermento veteri malignitatis, ſed potius in azymis ſinceritatis & veritatis. Noſtrum autem paſcha ſemper in die Dominico celebramus, verno tẽpore Luna adhuc plena. In Dominica autem ſemper celebramus propter reuerentiam dominicæ Reſurrectionis, non autem celebramus in 15. Luna cum Iudæis, ne iudaizare videamur. Noſtrum inſuper paſcha large ſumptum ad multa ſe extẽdit, & primo ad diem in ramis palmarum, quod vulgariter paſcha floridum dicitur, eo, quod in illo die florentes arborum & virentes ramos in manibus geſſimus, quia dominus illo die proceſſionaliter cum ramis arborum eſt ſuſceptus. Hæc dies eſt priui-

priuilegiata in hoc, quod filij Iſrael illo die ſub Ioſua tranſito Iordane ſicco veſtigio terræ intrauerant terminos promiſſionis, & comederunt de frugibus terræ Chanaan, & ſtatim defecit Manna, quo aliti fuerunt in deſerto quadraginta annis, *Vt patet Ioſue 2.* In eodem etiam die ſicut tunc erat dies Palmarum, eiecit dominus de templo ementes & vendentes, poſtquam à turbis cum ramis palmarum & oliuarum honorifice eſt ſuſceptus. Ad Paſcha etiam pertinet dies cœnæ, quæ ſecundum Iohannem Beleth in quatuor eſt priuilegiata, in pœnitẽtium ad Eccleſiam redeuntium reconciliatione, qui enim in die cinerum ab Eccleſiã per iuſtitiam excluduntur, in die cœnæ per miſericordiã in ſinum Eccleſiæ recipiuntur, & ideo in quinta feria fecit dominus ex aquis piſces & volucres, partem enim remiſit gurgiti, partẽ leuauit in aera, quia Dominus malos in carnalibus delectantes ſeparat à bonis, in cœleſtibus glorificatis. Secundum priuilegium conſiſtit in veteris ſacrificij terminatione, & viuifici Sacramenti altaris inſtitutione, quando carnalis ritus in cœleſtem & ſpiritualem ritum eſt mutatus. Tertium priuilegium conſiſtit in ſacræ vnctionis & chriſmatis conſecratione, tunc enim ab epiſcopo oleum catechuminorum & infirmorum, quo paruuli baptizandi inunguntur inter ſcapulas & in pectore, infirmi inunguntur in organis ſenſuũ, morte iam appropinquante, conſecratur. Eodem etiam die conficitur chriſma ex oleo & balſamo, quo paruuli chriſmantur à minori ſacerdote in vertice, à maiori ſcil. ab epiſcopo in fronte, videlicet in confirmatione. Quartum priuilegium eſt in mandati dominici repræſentatione, & hoc fit in pedum ablutione, in pauperum refectione, in altarium denudatione, & eorum expiatione. Eſt igitur dies cœnæ dies reconciliationis, tranſſubſtantiationis, conſecrationis ſiue vnctionis, dies refectionis & ablutionis. Ad paſcha noſtrum inſuper pertinet dies paraſceue, & dicitur bona ſexta feria, quia in ea Dominus eſt paſſus, à cuius paſſione omnes ſextę feriæ habendæ ſunt in reuerentia & honore. Celebratur autem dies paraſceue cum triſtitia & mœrore, quamuis aliorum Sanctorum paſſiones cum gaudio celebremus, quia Sancti poſt martyrium euolant ad cœlum, CHRISTVS vero deſcendit ad infernum, ſed quia fregit tartara & Sanctos eduxit, &

Digitized by Google

xit, & tertia die reſurgens, viuum ſe oſtendit, ideo tunc maxime gaudemus, *Vt dicit idem Ioannes Beleth.* Huius diei priuilegia fuerunt Chriſti immolatio, inferni deprædatio, mortis ſuperatio, & dæmonis qui mortis habebat imperium humiliatio, paradiſi apertio, hominis redemptio, ſcripturarum reſeratio ſiue manifeſtatio, omnium figurarum conſummatio, & ideo in cruce dixit Chriſtus: *Conſummatũ eſt.* Ad Paſcha quoq; pertinet ipſius vigilia, quę antonomaticè Sabbathum ſanctũ appellatur, quia in illo Sabbato Chriſtus, qui eſt Sanctus Sanctorum, per totum diem in ſepulchro quieuit. In hac enim die ignis nouus acquiritur, benedicitur, & ad accẽdendum Paſchalẽ cereũ cuſtoditur, deinde Paſchalis cereus erigitur, & à Diacono benedicitur & accenditur, cui thus in forma crucis imprimitur, deinde lectionibus lectis ad conſecrationem fontis proceſſionaliter acceditur, & completo Baptiſmo ad celebrationem miſſæ reuertitur & reditur. Totum autẽ diei officium ſub breuiſſimarum veſperarum compendio terminatur, ne neophyti ad diuinum officium inconſueti, tædio afficiantur, tota etiam ſeptimana Paſchalis celebris eſt & ſolennis, cuius finis in Sabbatho in albis terminatur, quando Alleluia duplicatur, ſignat enim futuram Sanctorum glorioſam reſurrectionem, in qua duplici ſtola electi decorabuntur, *de quibus dicitur in Apoca. Ambulabunt mecum in albis, quoniam digni ſunt.*

Cap. XXXI.

De Pentecoſte.

Pentecoſte fuit feſtum ſolenne apud Hebræos, ſicut eſt moderno tempore quo ad nos. Et eſt dies quinquageſimus à Paſcha. Sicut enim Iſraeliticus populus quinquageſimo die, quo Paſcha celebrauerunt, in Ramaſſe venerunt ad montem Syna & legem ſuſceperunt, *Vt patet Exod.* 19. Ita quinquageſima die à paſſione Chriſti datus eſt Spiritus ſanctus Apoſtolis in linguis igneis, vt facũdi eſſent in omni genere ſermonis, & feruidi in amore charitatis. Dicitur autem Pentecoſte à πέντε, quod eſt quinque & κόστη quod eſt decem, quia quinque decades dierum à Paſcha ad Pentecoſten intercurrunt & diſtinguuntur, per ſeptem ſe-

ptimanas, propter ſeptiformem gratiam, quæ in aduentu Spiritus ſancti credentibus eſt collata. Tempus autem circa Pentecoſten eſt tempus militiæ & ſtrenuitatis, tunc enim noui tyrones militiæ cingulo ſeu gladio accinguntur. Eſt etiam tempus munditiæ & ſiccitatis. Sole enim terræ ſuperficiem tunc fortius calefaciente humorum conſumit ſuperfluitatem & lubricitatem, & ſic inducit mundiciam per ſuperinductam ſiccitatem. Item tempus lætitiæ & iucunditatis, tunc enim aues & animalia in maximo amore viuunt. Item tempus viroris & amœnitatis, tunc enim præcipuæ herbæ virent, & ſyluæ tunc frondent. Item tempus odoris & ſuauitatis, nam flores hortorum nemorũ & pratorum ſuam redolentiam vndique tunc diffundunt. Item tempus eſt dulcoris & ſuauitatis & ſaporoſitatis, nam calor cœleſtis tunc temporis humiditatem in floribus digerit, & in dulcedinem alterat & conuertit, & ideo tempus eſt mellificationi congruum, propter quod apes tunc præcipue frequentant herbas & arbores propter flores, *vt dicit Ariſtot.* & etiam longe purius & dulcius eſt mel, quod colligitur tempore vernali, quam quod acquiritur tempore autumnali. Item tempus maturitatis. In calidis enim regionibus circa Pentecoſten inſtat meſſis tempus. Et ideo vocatur in libro Numerorum tempus nouarum frugum, quia in feſto Pentecoſtes panes ex nouis frugibus Domino offerri præcipiebantur. Item tempus eſt paſcuæ & ſatietatis. Nam tum graminibus & herbis abundant loca omnia paſcuoſa. Et ideo tam equi quam alia animantia, propter nouarum herbarum abundantiam impinguantur. Item tempus eſt audaciæ & animoſitatis, nam ex feruenti impreſſione caloris ſolaris cholera tunc incenditur, ex cuius acceſſione circa cor ira & audacia in animalib. concitatur, vnde illud tempus regibus eſt magis conſuetum, vt tunc iubeant moueri prælia contra hoſtes

CAP. XXXII.

De Scenopegia.

SCenopegia eſt feſtiuitas Hebræorũ, quæ tabernaculorum fixio dicebatur, quæ celebratur in memoriam expeditionis, quando recedentes de Ægypto in tabernaculis

morabantur, *vt dicit Iſidorus*, Vnde ſcenopegia dicitur a σκηνώματα græce, quod latine dicitur tabernaculum. Hæc ſolennitas ſemper in Septembri celebrabatur, quia collectis frugibus, de omnibus decimas Domino obtulerunt, & lætitiæ ac gaudio tunc ſpecialiter vacauerunt. Frondibus & ramis domos ſuas ornauerunt, fructus arboris pulcerrime & ſuauis, id eſt, poma cedri in manibus portauerunt. In decimo autem die eiuſdem menſis triplex feſtum eodem die celebrauerunt, ſcil. expiationis, afflictionis, & propiciationis. Nam eodem die ſummus Pontifex intrauit cum ſanguine vitulæ rufę, & expiauit Sancta ſanctorum, & ideo dicitur dies expiationis, eodem die ieiunabat populus, pro reatu vituli in deſerto, & ideo vocabatur dies afflictionis, dies vero vocabatur dies propiciationis, quia tali die audierunt Dominum ſibi placatum fuiſſe, & propicium ſuper transgreſſione vituli idolatræ in deſerto.

CAP. XXXIII.

De Encænia.

ENcænia eſt noui templi dedicatio, καινὸν enim græce, nouum dicitur latine. Hanc ſolennitatem Iudæi diuerſis temporibus celebrabant, ſecundum quod diuerſis temporibus vel nouum templum ædificabatur, vel ædificatum de nouo reparabatur, ſicut Iudas Machabæus legitur templum dedicaſſe & renouaſſe, 1. *Machab.* 4. dedicationis etiam feſtum tenet Eccleſia. Cum enim Epiſcopus Eccleſiam citetiit aqua benedicta, Eccleſiam aſpergit, alphabetum duplex tranſuerſaliter per pauimentum ſcribit, parietes ſignat chriſmate & linit, thus & thimiama per quinque partes altaris comburit, reliquias includit, altaria ornat & veſtit, emunitatem & priuilegia impendere conſueuit.

BARTHOLOMÆI ANGLICI De proprietatibus materiæ & formæ Liber decimus.

Completo tractatu de proprietatibus temporis & partium eius, agendum eſt de inferioribus rebus & materialibus creaturis. De elementis ſcilicet & eorum quæ ex elementis materialiter componuntur Sunt autem materia & forma omnis rei corporalis principia, vt dicitur in libro de vnitate. *Materia autem & formæ priuatio nihil aliud eſt niſi totius rei deſtructio, & eſt materia contraria vnitati, & ei diſſimilis*, vt dicitur ibidem. *Materia autem quanto eſt natura ſubtilior & ſublimior, tanto ad ſuſceptionē formæ eſt habilior: quanto vero eſt compactior & terreſtrior, & à natura cœleſti remotior, tanto ad ſuſceptionem impreſſionum formalium eſt debilior*, vt dicitur in lib. de 5. ſubſtantiis, *& hoc habet proprium materia*, ſicut ibidem dicitur, *ſcil. ſuſcipere formam & non ſuſcipi, retinere & non retineri. Principium autem diſtinctionis, diuiſionis & alienationis in rebus generalib. & numerationis eſt materia*, vt dicitur 7. meta. *quia generans non differt à generato, niſi ſecundum materiam, & ideo vbi eſt generans ſine materia, ibi eſt ſubſtantialiter idem generans & generatum in ſubſtantia, & natura, vt in diuinis.*

Materia enim eſt cauſa indiuiduationis rerum, vt dicit Ariſtot. 4. Meta. *quia diuiſio ſpeciei per indiuidua eſt ſecundum materiam & non ſecundum formam. Item materia propria appropriat ſibi formam propriam*, vt dicitur 10. meta. *vnde ſecundum ſubſtantiam & eſſe ſub vna forma, eſt vna materia, & ſub pluribus plures.* Item 3. phyſicorum: *Cauſa quantitatis continuæ & infiniti eſt materia, ſubiectum enim continuitatis & quantitatis diuiſio*

uiſio eſt materia, propter quod accidens non poteſt diuidi, niſi ſecundum diuiſionem & quantitatem ſubiecti. Item materia infinita dicitur, vel quia diuiſibilis eſt in infinitum, vel quia habet appetitum ad infinitas formas. Et ideo propter indeterminationem ſuorum appetituum & inclinationem ad formas infinitas dicitur infinita, & non, quod eius virtus ſit infinita non limitata, ſcilicet neque coarctata ſicut virtus eſt diuina. Et ideo dicit Plato: *quod materia fluit in infinitum, niſi forma ſiſtat fluxum, & ideo corpora, quæ multum habent de materia & parum de forma creſcunt multum, vt patet in arboribus, & ideo oſſa parum habent ſenſibilitatis, quia multum habent materiæ & terreſtreitatis,* vt dicit Auicenna. *Latet autem in materia potentia quædam actiua, quæ eſt forma incompleta, & hæc potentia eſt communis duobus contrariis: vnde quando illa potentia ducitur ad actum vnius formæ, appetit ſtatim eſſe ſub forma contraria, vt iſta potentia, quæ communiter ſe habet ad frigidum & calidum, quando actualiter eſt ſub frigido, ſtatim appetit eſſe ſub contrario. Vnde nulla forma corruptibilium & generabilium poteſt ſufficienter complere potentiam actiuam in materia, quando ſemper appetat impleri per aliam formam. Illa autem forma cum ſit diſparata, non poteſt induci, niſi per corruptionem formæ præſentis, ſecundum ergo quod virtus agentis immiſſa corrumpit præſentem, ſic excitat formam actiuam ad formam contrariam, & dat ei paulatim completius eſſe, donec fuerit ſub eſſe completiſſimo illius formæ. Has & multas alias proprietates habet materia, quas eſſet hic ſuperfluum recitare,* quære tamen ſup. lib. 8. de bonit. mun.

CAP. I.

De Forma.

EX iam recitatis proprietatibus materiæ, relucent proprietates ipſius formæ, quæ *ſecundum Ariſtotelem in lib. de quinq; ſubſtantiis*, eſt quaſi lumen vnicuiq; pulcritudinem, eſſentiam & ſignum tribuens. Formæ autem lumen materiæ infuſum deſcendẽdo, fit debile & obſcurum, ſecundum materiæ capacitatem. Eſt autem forma differentia qua differt aliquid ab aliquo, *vt dicit idem.* Forma autem alia eſt eſſentialis, alia accidentalis. Eſſentialis forma eſt illa, quæ adueniens materiæ perficit eam & ſecum conuenit ad rei alicuius perfectionem, qua poſita res ponitur, & qua deſtructa, nihil de rei ſubſtantia inuenitur. Vnde 3. *Phyſicorum dicitur.* Forma cum materia eſt cauſa omnium accidentium. Forma etiam accidentalis non perficit res neque facit eas, *ſicut dicitur* 8. *metaph.* ſed quælibet forma accidentalis indiget forma ſubſtantiali, quæ eſt cauſa formæ accidentalis. Forma vero omnis ſimplicior eſt & actualior & nobilior materia. Et ideo *ſecundum Ariſtotelem lib. de animalibus.* Forma ſe habet per modum viri, quia poteſt informare multas materias, ſicut vir poteſt fœcundare multas fœminas. Vnde ſecundum exigentiam formæ, quæ eſt imprimenda materiæ, oportet materiam diſponi & præparari, quia ſi de materia terræ debet fieri ignis, oportet vt terra ſubtilietur & depuretur & ſimplicior fiat. Si vero è conuerſo tunc è conuerſo. Eſt autem forma materiæ manifeſtatiua, nunquam enim poteſt ſenſu videri materia, niſi ſubſtantiali vel accidentali forma ſit imbuta, aut per viam priuationis, ſicut videtur tenebra videndo nihil, & ſicut auditur ſilentium, non audiendo ſonum, *vt dicit Calcidius ſuper Pla. & commentator ſuper primum metaph. dicit.* Materia eſt cauſa quare male videmus res creatas: vnde nihil eſt communius & generalius, & tamen nihil ignobilius, quam ſit materia, quia nunquam videtur ſine forma, nec etiam poteſt videri forma niſi cum materiæ actu ſit coniuncta, vbi vero plus eſt de forma ibi minus eſt de materia, *ſicut dicitur 4. metaph.* & è conuerſo vbi plus eſt de materia, ibi minus eſt de forma, & eſt res magis groſſa & impura, magis ignobilis & obſcura, quan-

to à nobilitate formæ amplius eſt remota. Formatum autem alia ſpiritualis alia corporalis. Corporalis vero alia cœleſtis alia elementaris. Forma autem cœleſtis eſt ita actiua, quod complet totum appetitum materiæ ſuæ, & ideo propter præſentiam ſuæ formæ complentis totaliter, & perficientis cœleſtem materiam ſubſtantia cœli, non poteſt deſtrui vel corrumpi, ſed potius per formam ſuam, quæ in ſuo actu perfectiſſima eſt in eſſe perpetuo conſeruari. Forma vero elementaris non poteſt complere tantam potentiam materiæ ſuæ, nec eius perficere appetitum, & ideo relinquit illius potentiæ materialis aliquod incompletum, propter quod ſemper appetit nouam formam, & ideo talia corpora ſunt ſemper corruptibilia, quo ad potentiam, & etiam ſæpius, quo ad actum. Quanto enim forma eſt nobilior & ſpiritualior, & à conditionibus materiæ ſeparata, magis & abſtracta, tanto eſt actualior & virtuoſior, vt patet in intelligentiis, quarum ſubſtantia non dependet à materia, *ſicut dicitur in 3. de anima.* In habentibus materiam non eſt intellectus. Veruntamen angelos non habere in ſua forma materiam non affirmo, ſed ſiue angelorum eſſentia ſit ex ſpirituali materia, & forma compoſita, ſiue non, hoc pro certo tenetur, quod eorum ſubſtantia reſpectu rerum corporalium ſimpliciſſima eſt & actualiſſima, ſicut forma ſpiritualis actualior eſt quam forma corporalis, *Vt dicit Albu.* vnde reſpectu materiæ nobilis eſt forma cuiuslibet mixti, nobilior eſt forma elementi, nobiliſſima autem eſt forma corporis quinti ſiue cœli, ſed omnes iſtas formas incomparabiliter in nobilitate & actualitate ſpiritualis forma ſiue ſit in angelo ſiue in anima præexcellit. Et hæc de proprietatibus formæ & materiæ prout ad hoc opuſculum pertinet dicta iam ſufficiant.

CAP. II.

De Elemento.

ELementum, *ſecundum Conſtantinum,* eſt ſimpla & minima corporis compoſiti particula. Minima autem dicitur quo ad nos, quia ſenſu non percipitur. Eſt enim particula minima & vltima in corporis reſolutione, ſicut fuit in prima compoſitione. Dicitur autem ſimpla, non quia

ſimplex ſit elementum ſine compoſitione aliqua, ſed quia non habet partes aliquas componentes, ſpecie & numero differentes, ſicut aliqua corpora quæ ſunt mixta, vt patet in metallis quorum partes differunt. Pars enim quædam eſt aer, quædam terra, & ſic de aliis, ſed quælibet pars ignis eſt ignis, & ſic de cæteris. Dicitur autem elementum quaſi hilemētum *ſecundum Iſidorum*, ab hile, eo quod omnium corporum ſit materia, & quaſi primitiuum fundamentum, & ſecundum aliquos dicitur quaſi eleuamentum ſiue alimentum, eo quod omnia corpora aluntur elementaribus qualitatibus & augmentantur. Sunt autem quatuor elementares qualitates, quarum duæ ſunt actiuæ, ſcilicet caliditas & frigiditas, & duæ paſſiuæ, ſcilicet ſiccitas & humiditas, quarum conuenientiæ & differentiæ ſuperius in quarto libro planius deſcribuntur, *quare ibi*. Inter qualitates autem elementares contrarietas eſt & repugnantia, ratione quarum ad inuicem agunt & patiuntur & generantur & corrumpuntur, quantumcunque autem ad inuicem contrariantur, per influentiam tamen cœli & planetarum virtutem conciliantur in ſuis effectibus, & ad concordiam reducuntur, & ideo quodam mirando naturæ nexu coniunguntur. Nam ignis & aer conueniunt in caliditate, quamuis diſcrepant in ſiccitate & humiditate. Aer vero & aqua in humiditate conueniunt, ſed diſcordant in frigiditate, ſed aqua & terra concordant in frigiditate, ſed diſcordant in humiditate & ſiccitate. Ignis autem & terra, quæ ſunt elementa ſumme diſtantia, ſecundum ſitum conueniunt in ſiccitate, diſconueniunt tamen in frigiditate, quia terra frigida eſt ſubſtantialiter & in vltimo, ignis vero eſſentialiter calidus eſt & in ſummo. Ex iſtis autem elementis quatuor duo ſunt nobilioris ſubſtantiæ, & purioris & leuioris, ſcilicet aer & ignis, & ideo à centro ad circumferentiam motum habent, & naturaliter mouentur ſurſum, & iſta duo contrahunt nobilitatem ſuam quo ad virtutem, operationem & ſubſtantiam ex vicinitate orbis ſiue cœleſtis corporis, à quo recipiunt influentiam mobilitatis & virtutis. Nam virtus cœleſtis primo influit ſuper ſphæram ignis, & per ignem ſuper ſphæram aeris, & ideo hæc duo elementa ſunt cæteris ſublimiora, quo ad ſitum habiliora, quo ad motum, puriora & ſubtiliora, quo ad ſubſtan-

Digitized by Google

ſubſtantiam, clariora & magis perſpicua, quoad formam, virtuoſiora, quo ad actum. Duo autem elementa ſunt inferiora, ſcilic. aqua & terra cæteris duob. naturaliter grauiora, motum à circumferentia ad centrum deorſum habentia per aggregationem partium, & compactionem ſpiſſa & obſcura, & ideo prædictis duobus ſunt groſſiora & materialiora plus habentia de materia quam de forma. Vnde propter ſummam elongationem à ſphæra orbis cœleſtis virtuti motiuæ cœli non ita ſunt obedientia, ſicut duo prima. Nunquam enim ſunt elementa ocioſa imo in agendo & patiendo ſunt continua, vnde nunquam quieſcunt à generatione & motu. Terra enim etſi quieſcat à motu nunquam tamen quietem & ceſſationem recipit ab effectu, & ſicut non ſunt ocioſa ab actu, ſic non ſunt vacua ab ornatu. Nam quodlibet elemētum habet ornatum ſuum, ignis ſidera, aer volatilia, aqua natatilia, terra greſſibilia, *vt dicit Beda.* De quibus aliqua (auxiliante Domino) breuiter ſunt dicenda.

CAP. III.

De Igne.

IGnis eſt corpus ſimplum in vltimo calidum & ſiccum, *vt dicit Conſtantinus.* Naturaliter enim ſuper aerem ſedem quærit. Per violentiam enim in aere vel in terra detentus, paulatim in mollem aerem euaneſcit, *vt dicit Iſid.* Proprietates autem ignis *tangit Dionyſius in hierarchia angelica cap.* 12. Ignis, inquit, eſt corpus ſenſibile, longe excellentius & ſubtilius omnibus aliis rebus corporalibus, & naturæ ſpirituali proximum, ac per hoc effectum ſuum diſſimilius cunctis aliis demonſtrat. Ignis enim in omnibus eſt, & per omnia dare ſe conſueuit, & ab omnibus non remouetur. Eſt tamen occultus, incognitus, immenſurabilis, inuiſibilis, quodāmodo incorporeus, potens ad actionem propriam, mobilis, tradens ſe omnibus quoquo modo approximantibus, mouēs vniuerſa ſe participantia, renouatiuus omnium, naturæ cuſtos, illuminatiuus cum circumuelatis ſplendoribus, clarus, diſcretus, diſtinguens & reſiliens, deorſū paſcens, & ſurſum mouēs, acute means, excelſus, non recipiens ignominiam minorationis, ſemper motiuus, comprehenſiuus, & mutatiuus in ſe reuer-

tens potenter actiuus, &c. *Hæc verba Dionyſii diuiniſſima profundiſſima ſunt.* Deſcribunt enim ignem quo ad eius ſubſtantiam, virtutem & operationem. Vnde ad declarationem prædictorum verba commentatoris breuiter ſuper hunc locũ hic ponemus. Ignis enim inter omnia elementa ſitum habet ſublimiorem, & hoc, quia naturam habet leuiorem. Et ideo dicitur excelſus, quia pondere carens ſublime quærit vel petit, ſupereminet vniuerſis, & quicquid corporeum eſt præter ipſum naturaliter ſub eo ſubſiſtit. Item inter omnia elementa naturam habet puriorem & ſubtiliorem, & dicitur quodammodo incorporeus, quia propter ſubtilitatem ſuę ſubſtantiæ præter ſubiectam materiam ſenſu non videtur, propter hoc etiam videtur multum naturæ ſpirituali proximum, quia quodammodo videtur ignis eſſe medius inter viſibilia & inuiſibilia. In quantum autem illis appropinquat ſuperioribus eſt incorporeus, ſed in quantum approximat inferioribus, corporeus eſt. Item naturam habet cæteris elementis actualiorem & in agendo fortiorem, & ideo dicitur immenſurabilis, quia eius virtus & operatio creſcit in infinitum, ſi materia fuerit infinita, quam diu enim materia ſubiecta ſufficit, ignis non deficit, ſed ſemper potius creſcit. Item naturam habet occultiorem, & ideo dicitur occultus, quia in ſua eſſentia ſenſibiliter non videtur. Inuiſibilis & incognitus dicitur, quia ſine ſubſtantiæ materia ſenſu non percipitur. Quid etiam ſit in ſua eſſentia ſeu ſubſtantia, vix cognoſcitur intellectu. Item virtutem & naturam habet aliis mobiliorẽ, & ideo dicitur mobilis & potens omnium, quia in igne eſt principium virtutis motiuæ, quia mouet ſe & alia, & à nullo inferiori ſe mouetur. Item naturam habet cæteris inferioribus clariorem. Vnde dicitur, quod ignis eſt illuminatiuus, quia claritate ſua omnia illuminat, ſed cum circumuelatis ſplendoribus. Nam ſplendidi ignis radii foris emicant, ſed circumuelantur, quia rurſum ad ſecretum ſuæ ſubſtantiæ ſinum reducti à noſtris ſenſibus occultantur. Item ex ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ virtutem habet omnibus aliis acutiorem & penetrabiliorem, propter quod dicitur acute means, quia propriæ virtutis motu ſubintrat ſine reſiſtentia, & penetrat vniuerſa. Item ignis habet virtutem ſui & aliorum manifeſtatiuam & diſtin-

diſtinctiuam. Nam ſe manifeſtando alia ſibi obiecta manifeſtat, eorum colores & figuras oculis repræſentans, & ideo dicitur clarus, manifeſte diſcretus, diſtinguens. Item vim habet inferiorum ad ſuperiora attractiuam, nam materiam in quam agit, rarefaciendo diſſoluit, & caloris ſui violentia ſurſum trahit, propter quod dicitur deorſum paſcens & ſurſum trahens. Item virtutẽ habet renouatiuam. Omnia enim veteraſcunt, antiquantur & deficiunt, quæ virtute ignea non ſeruantur, vt patet in ſenibus, in quibus deficit calor naturalis. Et ideo dicitur renouatiuus omniũ & etiam naturæ cuſtos, ſine enim virtute ignis non poteſt ſubſiſtere virtus alicuius corporis naturalis. Item virtutem habet immutatiuam, quia omnium naturam, in quam agendo ſuperat, conuertit in ſuam ſpeciem & transmutat, & propter hoc dicitur apprehẽſiuus & immutatiuus. Nam materiam in quam agit apprehendens illam non deſerit, ſed conſumendo in ſuam ſimilitudinem conuertit, apprehendens autem non apprehenditur, quia conſumpto eo in quod agit in ſe reſilit atque redit. Et ideo dicitur reſiliens, &c. Item virtutem & naturam ſuiipſius communicatiuam habet, & ſine diminutione diffuſiuam, & ideo dicitur non recipere ignominiam minorationis, quia ſicut cum effunditur non augetur, ſic cum recipitur non minoratur, neque in eo quod videtur augmentum recipere eſt capiens gloriam, neque in eo quod putatur minor ſuſtinet contumeliam. Item naturam habet purgatiuam, metalla enim quæ non poteſt conſumere à ſcoria & rubigine, mundificat, expurgat & mundat. Item virtutem habet ſaporum & humorum alteratiuam, vnde & humores in corpore excoquit & digerit, & cibos crudos cõſumendo in eis ſuperflua ſapidos & ſanos reddere conſueuit. Item virtutem habet ſuæ ſubſtantiæ per rerum omnium & commixtorum corporũ eſſentiam diffuſiuam, quia in rebus omnibus inuiſibilis eſt incluſus, quamquam includi actualiter non videatur, quod inde eſt manifeſtum, quia ex forti corporum ſolidorum alliſione ignis excutitur, in quibus eſſe nullatenus putabatur. Item ignis ſubtilitate ſua ſubſtantiali habet virtutem ſui cum alio corpore immediatiſſime vnitiuam, vt patet in ferro ignito, & carbone inflammato & huiuſmodi, in quibus ignis ita ſecundum omnes ſui partes ſin-

tes ſingulis ferri & carbonis particulis coniungitur, vt videatur vna ſubſtantia & alterius ſenſibilis diſtantia penitus non ſentitur. Vnde & triplex ignis ſpecies à philoſophis diffinitur. Eſt enim ignis lux, ignis flamma, ignis carbo. Ignis enim eſt in ſua ſphæra lux, ſed flamma dicitur in materia aeris, carbo autem in ſubſtantia terrea ſiue in fœculentia materiæ groſſioris. Has & multas alias habet ignis proprietates, *de quibus ſupra lib. 2. in tractatu de ordine Seraphin. Et lib. 4. de qualitatib. elementaribus, ſcilicet de calore quare ibi.* Nam ea quæ dicta ſunt hic ſufficiant.

Cap. IV.

De Flamma.

FLamma eſt materia ignea in ſubſtantia aerea accenſa. Nam aer propter ſuæ ſubſtantiæ ſubtilitatem & immediatam, quam habet cum ſphæra ignis, vicinitatem de facili ignitur, & in naturam igneam commutatur, & ſecundum quod ſubſtantia aerea eſt purior, tanto flamma erit lucidior & clarior, & naturæ lucis ſimilior videbitur. Mouetur autem flamma naturaliter ſurſum & ab omni parte rei accenſæ linealiter in acutum tendit, & in conum, vnde in ſua extremitate habet formam pineam & acutam, vnde & in ſuo acumine propter concurſum radiorum in angulo acuto fortius caloris ſui imprimit actionem, & ideo quia in ſummo pyramidali angulo calidior exiſtit, materiam ſibi oppoſitam inflammat facilius & accendit. Calorem, ſecundum materiam in quam agit, recipit. Vnde ſi materia eſt turbida & fumoſa, turbidam & obſcuram reddit lucem, & econuerſo, ſi materia fuerit tranſparens & pura, rutilat & luminoſos radios vndique circumfundit, tenebroſa illuminat & abdita prodit, viam & viæ offendicula ambulantibus oſtendit. Propter ſui leuitatem & materiæ aereæ mobilitatem in quam agit, in motu eſt continuo & nunquam penitus requieſcit. Nam modicus impulſus (alias venti) flammam excitat & accendit, ſed ſi fuerit nimis vehemens, flammam diſſipat & extinguit, tortuoſe & anfractuoſe aerem impellit continue, & ideo mouetur circulariter & incendit, *vt dicit Marius.* Vnde Vulcanus à Iunone in terram proiectus, *ſecundum figmenta poetica,* clau-

clau dus fuit. Ex violentia ſui motus partes materiæ in quã agit inuicem allidendo concutit, & ex partium colliſione mutua ſonum facit, locum ſuperiorem quærere ſatagit, & materiam cui per incorporationem adhæret ab inferiis ad ſuperiora attrahere non deſiſtit.

CAP. V.

De Fumo.

FVmus eſt vapor ex partibus materię ſubtilioribus & humidioribus vi caloris reſolutus. Habet autem graues partes, mixtas cum leuibus, ex quibus obſcuritatem contrahit & fœtorem, vnde aerem denigrat, & in naturam fumigabundam conuertit. Amaritudinem enim ex materiæ ſuæ groſſicie contrahit, ex cuius acumine oculos amaricat ac lachrymas prouocat. Senſibiliter viſum lædit ſuo acumine & ad cerebrum penetrat, & ſpiritum animalem grauat & per conſequens naturalem. *Vnde dicitur in li. animalium*, quod fumus candelæ extinctæ lædit prægnantes in tantum, quod ſi equa parturiens talem fumum ſenſerit, faciet abortiuum. Fumus & apibus etiam eſt inimicus, & lædit accipitres & alias prædæ aues, *vt idem dicit.* Fumus inſuper cito moritur poſtquam oritur, *vt dicit gloſſ. ibi. Sicut virgula fumi.* Cito enim in altum aſcendit & ſubito euaneſcit. Ex igne oritur, & antequam appareat, ignis apparere videtur, à vento mouetur, & diſpergitur, multipliciter circumfertur. Fumus etiam oſtendit ventum à qua parte veniat, quia illic fumus tendit, quo ventus ipſum agitat & impellit, *vt dicit Gregor.* Domos denigrat & inficit, & in parietibus generat fuliginem atque nutrit, loca angulosa petit, & in eis infectionis veſtigia imprimit & & derelinquit. Fumus etiam aromaticus a ſpeciebus aromaticis reſolutus eſt ſenſui olfactus delectabilis & amicus. Cerebri namque eſt confortatiuus, & ſpirituum cordis & capitis reparatiuus, rheumatis & nociui fluxus reſtrictiuus, deſiccatiuus, conſtrictiuus & pororum obſtructorum apertiuus, & ad confortationem neruorum ad interiora penetratiuus, ſerpentum & venenoſorum animalium & reptilium fugatiuus. Omnem etiam fumum & maxime odoriferum odiunt tam colubri quam ſerpentes, *vt dicit Gregor.*

Gregor. Fumus inſuper à cibo vel potu reſolutus, vi caloris aſcendens ad cerebrũ, neruos ſenſibiles opilat, & ſomnum generat & ſenſus exteriores ligat, & per conſequens calorem naturalem ad interiora reuocat, & virtutem in interioribus adiuuat & confortat. Si vero fuerit fumus melancholicus vel nimis acutus aut venenoſus ex cibo vel potu aut ex medicina nociua reſolutus ad cerebrum aduolat, virtutem animalem aggrauat, timorem generat, vt in melancholicis phreneſim & furorem excitat, vt in phreneticis & ebrioſis, obliuionem & eriſipilam generat, vt in lethargicis, ſenſus & rationis vſu priuat, vt in epilepticis & caducis. Has & multas alias infert corpori fumoſitas peſſimas paſſiones & nociuas. Fumi etiam à terra & à mari virtute caloris ad ſuperiora attracti, aerem inficiunt & condenſant, nubes & nubila generant, ventis, tempeſtatibus & aliis aeris paſſionibus fomentum & materiam adminiſtrant, radios ſolares in aere intercipiunt & obumbrant. Et hæc de fumo dicta ſufficiant.

Cap. VI.

De Carbone.

CArbo eſt ignis actualiter incorporatus terreſtri materiæ & vnitus, *vt dicit Raba.* vnde ignis per ſui incorporationem partibus groſſioribus terreſtribus admixtus, per quandam violentiam inferius detinetur. Vnde ſicut ignis in flamma mouetur ſurſum, ſic carbo crepitando & ſcintillando grauitate materiæ deorſum inclinatur. Carbo itaque quando ignitur, vertitur in ruborem, ſed quando extinguitur, induit nigredinem, & omnino perdit priſtinam ignis ſpeciem & decorem, vnde quanto fuerit pulcrior ex ſui ad ignem prima vnitate ſiue vnione, tanto apparet deformior & vilior in ipſius ignis extinctione. In carbone autem ſubſtantialis humiditas totaliter conſumitur, & ideo de facili rumpitur & frangitur, quando humor, qui fuit cauſa coadhærentiæ partium ignis, totaliter violentia exhauritur, & ideo in carbone extincto pars à parte de facili rumpitur, quia nihil humiditatis per quam partes cohæreant in ipſius ſubſtantia inuenitur, *ſicut dicit Gregor.* partibus terreſtribus ſolum remanentibus propter dominium

hiam ſiccitatis, de facili ignitur & accenditur. Sed poſtquam accenſus fuerit, faciliter extinguitur, ita quod in eo nihil de ignis veſtigio præter nigredinem reperitur. Nigredine enim ſua polluit & inficit, quicquid tangit. Carbo etiam ignitus, acutiſſimum habet ignem & ſumme actiuum & penetratiuum, vnde ſui acumine ferrum coquit, & partes eius reſoluendo & relaxando remollit, ſuo etiam acumine caput lædit, ſub cinere autem inuolutus, in ſe ignem retinet & cuſtodit, detectus autem & frigido aeri expoſitus, in fauillarum multitudinem redigitur & per ſe ſubito euaneſcit, *Vt dicit Gregor.* Carbo vero ſi ignitus fuerit plantas conculcantis vrit & lædit. extinctus vero quamuis vrendo non lædit tangentem, ſtridorem tamen & ſtrepitum magnum facit.

CAP. VII.

De Scintilla.

SCintilla eſt modica ignis particula, ex materia ignea, virtute & impetu caloris diſſoluẽtis reſoluta, vnde motus ſcintillaris eſt ſubitus. Vi enim ignea ſubito reſoluitur ac ſurſum mouetur, ſed ex grauitate partis terreſtris ad centrum tandem inclinatur. Item motus eius clariſſimus eſt ad modum ſtellæ & luminoſus, & per diffuſionem ſuæ igneitatis in aere apparet vndique radioſus. Eſt præterea motus eius ad modũ ignis actiuus & virtuoſus. Nam modica ſcintilla in fungo vel in ſtipula recollecta, in ignem maximum ſubito augmentatur, aeris immutatione ſubito euaneſcit, & extincta nihil niſi fauillam poſt ſe relinquit. Vento temperato ſeu flatu accenditur, impetuoſo autem extinguitur, aerem impellendo penetrat, & tamen in penetrando ipſum aerem parum alterat aut immutat, quanto ignis eſt fortior, tanto ſcintillaris motus ſiue impetus erit maior. Ex materia viridi vel humida ſcintillæ groſſiores & in ſuo effectu penetrabiliores generantur, veruntamen pauciores.

CAP. VIII.

De Fauilla.

FAuilla à fouendo eſt dicta, eo quod ignem foueat atq; tegat. Eſt cinis modicus de extinctione ſcintillaris materiæ

teriæ derelictus, *vt dicit Iſidorus.* Eſt autem fauilla tenuiſſ. mollis, ſubalbida, ſicca atque leuis in ſuperficie carbonis igniti adhærens, fulgorem eius hebetat, & feruorem eius attenuat & minorat. Ad modicum venti flatum diſpergitur, diſperſa vero vix vnquam recolligitur, *vt dicit Gregor.* de facili inflammatur, ſed propter defectum nutrimenti ſubito extinguitur. Fauilla etiam quando eſt ignea, venti raptu ſurſum tendit, extincto autem proprio pondere ima petit, *vt dicit Gregorius*, vnde deorſum tēdit motu proprio, ſed ſurſum extollitur & rapitur motu alieno.

Cap. IX.

De Cinere.

CInis à cadendo eſt dictus, nam de ſubſtantia materiæ terreſtris vi caloris reſolutus generatur, *vt dicit Iſidor.* Eſt autem cinis mollis, deſpecti coloris, amari & ſtiptici eſt ſaporis, partes habet minutiſſimas & tenuiſſimas, leui flatu ſparſionis & diuiſionis receptiuas. Cinis etiam virtutem habet colatiuam ſiue mundificatiuam, vnde valet ad veſtium ablutionem, habet etiam vim corroſiuam & deſiccatiuam, *vt dicit Conſt.* Cinis inſuper ſi fuerit calidus, ignem ab eo tectum cuſtodit: ſi vero fuerit frigidus, deſtruit & extinguit. Cinis etiam per multam ignis conflagrationem & violentiam ſuam formam vilem & obſcuram aliquoties commutat in ſpeciem vitream atq; clarã, nam ex materia cinerum ſolet fieri vitrum, *vt dicit Greg.* Hoc autem habet cinis defectus & imperfectionis, quia quamuis quotidie aquæ vel pluuiæ irrigationem ſuſcipiat, ſterilis tamen manet, vnde terram quam tangit non fœcundat, ſed potius ſi ſterilis fuerit, reddit ſteriliorem & in omnibus viliorem. Et hæc de libro decimo ſufficiant.

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI ANGLICI De proprietatibus Aeris, Liber vndecimus.

A*Er eſt dictus eo quod ferat ignem, & ab aqua feratur,* vt dicit Iſidorus. *Aer autem partim pertinet ad materiam terreſtrem, partim ad materiam cœleſtem*, vt dicit Beda. *Nam pars aeris ſuperior pura, clara & quieta, vbi procelloſi & ventoſi motus non poſſunt attingere, pertinet ad cœleſtem, pars vero inferior ſphæræ aquæ & terræ vicina, turbulenta, groſſa & compacta, ex humidis & terreis vaporibus corpulenta, pertinet ad terreſtrem. Et hæc pars aerea diuerſas ex ſe producit ſpecies.* Nam, vt dicit Iſidor. *Aer vehementius concitatus, facit ventos coruſcationis, & tonitrua, confractus nubila, conſpiſſatus pluuias, congelatus niuem & grandinem, diſtentus ſerenitatem*, vt dicit Iſidorus & Beda. *Plus autem habet raritatis & inanitatis quam cætera elementa. Eſt autem aer* ſecundum Conſtantinum, *elementum ſimplex, ſubſtantialiter humidum & calidum.* Ex *propria enim natura ſeu ſubſtantia eſt humidus, ſed ex vicinitate orbis calidus, & ideo ſecundum vtriuſque qualitatis proprietatem aer eſt ſui naturaliter diffuſiuus, à ſuperficie terræ & aquæ vſque ad ſphæram ignis vndique extenſiuus. Ex ſubſtantiæ autem ſuæ ſubtilitate & raritate tranſparens eſt & perſpicuus. Vnde ratione diaphaneitatis ſuæ & tranſparentiæ eſt influentiæ cœleſtis virtutis & impreßionis ſolaris luminis receptiuus. Virtutis inſpirandi & reſpirandi eſt aer omnibus animantibus miniſtratiuus. Omnium enim animantium eſt reſpiraculum, & volatilium cœli proprium habitaculum. Sine enim aere non poteſt viuere aliqua animata creatura. Aer enim ratione leuitatis, ſubſtantialis eſt, naturaliter mobilis & alterabilis, ac vertibilis*

bilis in oppoſitas qualitates. Vnde ex vaporibus terræ & maris ſæpe recipit immutationem. Nam ſi vapor fuerit fœtidus & corruptus ac venenoſus, aer corrumpitur & inficitur, cui talis vapor peſtifer admiſcetur. Si vero fumus ex pura & munda ſubſtantia fuerit reſolutus & odorifera, aer odoriferam & naturæ amicabilem, ex incorporatione fumi odoriferi, recipit qualitatem. Item aer nos circumdans, ſumme nobis eſt vtilis propter anhelitus neceſſitatem, & vitalis ſpiritus continuum nutrimentum. Si enim clarus, lucidus & purus fuerit, humores atque ſpiritus erunt lucidi atque puri. Si vero turbidus & nebuloſus, humores erunt turbidi, ſpiritus groſſi ac infecti, vt dicit Conſtantin. & Philaretus, *vnde aer eſt elementum & corporum & ſpirituum. Euentatio enim aeris adueniens ſpiritibus, eſt cauſa meliorationis eorum & depurationis & mitigationis, prohibens ſpiritus & humores ab inflammatione. Attractus enim à pulmone cordi, per cor toti corpori præbet temperamentum, vnde aer maxime immutat corpus & ingreditur ad interiora ſpirituum, & miſcetur cum eorum ſubſtãtia, quæ corpori præbet vitam. Vnde ſi aer fuerit purus & mediocris, in ſuis qualitatibus temperatus ad conſeruationem vitæ maxime proficit. Si vero fuerit corruptus, diſtemperatus, maxime lædit, & corrumpit,* vt dicit Conſtan. *Quanto autem eſt à terra remotior & cœlo vicinior, tanto purior & ſimilior eſt æthereæ puritati, quanto vero terræ vicinior, tanto frigidior & craſſior, & ſimilior terreæ qualitati. Vnde ex vaporib. terræ ad interiora aeris attractis varia & cõtraria in aere generantur. Et quanto aer eſt groſſior & ſpiſſior, tanto Sol in eo fortius imprimit calorẽ radiorum propter radiorũ ſolariũ repercuſſionẽ, conculcationẽ & confractionem. Ex repercuſſione autem ſolarium radiorum in aere humido & denſo, generantur in eo varii colores,* vt dicitur in libro

meteo.

meteo. vt patet in Aſſub & in Iride, *& in conſimilib. Fit autem aeris condenſatio triplici de cauſa, ſcil. ex vapore partes terreſtres ſuas & groſſas cum aere permiſcente, vel ex frigiditate partes humidas aeris congelante, vel ex generatione noui aeris ſeſſum in ſe recipiente, per cuius ad primam additionem aer ingreſſatur*, vt dicit philoſophus. *Rarificatur autem & ſubtiliatur ex cauſa contraria, ſcilicet propter vaporis aſcendentis conſumptionem, propter fortiorem calorem aerem extenuantem vel clarificatem, vel ignearum partium ex particulis aeris generationem per vltimam humiditatis ſuæ rarefactionem, & caliditatis intenſionem, aer in naturam igneam tranſmutatur. Immutatur autem aer ſecundum ſubſtantiam vel qualitatem multipliciter*, vt dicit Auicenna. *Primo à Solis appropinquatione vel elongatione. Calefit enim aer, quando Sol ad noſtrum habitabile appropinquat, quemadmodum frigeſcit quando ſe elongat. Item ex ortus & occaſus ſtellarum immutatione. Stellæ enim tam erraticæ quam fixæ ſunt cauſa, quare aer in ſuis qualitatibus immutatur. Sole namque cum aliqua ſtella effectus frigidi, ſicut Saturno in frigido ſigno conueniente intenditur frigus in aere. Si vero conuenerit cum calido planeta, vt cum Marte, eſt cauſa, quare in aere fit exceſſus in calore, & ſic de alijs eſt intelligendum. Item immutatur ex terræ varia diſpoſitione, ſitu & poſitione. Nam in parte ſeptentrionali fit ſiccus aer & frigidus, auſtrali calidus & humidus, orientali calidus & ſiccus, occidentali frigidus & humidus. Item ex terræ eleuatione vel depreßione, quia in montibus eſt aer frigidus, in vallibus autem calidus. Cuius rationem reddit* Conſtant. in pantegni, dicens: Boreas, inquit, habet ortum ab eminenti zona, vnde loca eminentia libere expetit et mouet, & ſubtiliat aera, & ita infrigidat, quia omne ſubtile dummodo ha-

beat exhalationem per motum infrigidatur, aer autem in vallibus manet quietus, & ita calidus. *Aliam tamen reddit* Macro. *rationem, dicit enim quod hoc fit ex aggregatione radiorum, qui multiplicantur in vallibus, propter condenſationem vaporum, in vallibus potius quam in montibus, & ideo niues citius liqueſcunt in valle quam in monte, quia ibi ex radiis maior calor generatur. Et hoc concordat cum Ariſtotele* in libro meteo. 1. cap. 4. vbi dicit, quod multiplicatio radiorum qui tendunt ad terram, velut ad centrum, eſt in cauſa huius calefactionis, ſimiliter reuerberatio radiorum in acutis angulorum & mora, &c. *Item immutatur aer ex vicinitate maris quia terra vicina mari ſeptentrionali frigida eſt & ſicca, ex vapore frigido & ſicco à mari reſoluto, ibi enim calor eſt debilis, & parum vincit, & ideo mare aquilonare parũ ſalſeſcit, vnde* Ponticus *cum mare eſt quaſi dulce. In mari auſtrali eſt contrarium ex cauſa contraria. Item immutatur aer ex cadauerum & paludũ propinquitate, ex quorum corruptione aer contrahit corruptionem, & aer efficitur putridus & quaſi peſtilentialis. Et accidit iſta aeris putrida infectio in fine æſtatis, & ſæpius in autumno, quia tunc aer ex ſui natura eſt ſubtilior, & ideo conuertibilior, propter quod accidit ei talis corruptio, ex cõmixtione malarum fumoſitatum, quæ aſcendunt ex putredine cadauerum vel paludum, ſiue alterius rei cuiuslibet corruptela,* vt dicit Iohan. *Et hæc de aere dicta in generali nunc ſufficiant.*

CAP. I.

De Igne perpendiculari.

NVnc de impreſſionibus, quæ fiunt in aere eſt dicendum. Primo de his, quæ fiunt ex vapore calido & ſicco, ſicut eſt ignis perpendicularis, qui quandoque apparet in aere, & non eſt aliud niſi impreſſio generata ex vapore

calido

calido & ſicco, in prima aeris parte eleuato, habente latitudinem in profundo, & longitudinem in ſupremo, ſecundum figuram flammæ pyramidalem, per ignem & motum cœli inflammato. Secundus eſt ignis longus, qui eſt impreſſio generata ex vapore calido & ſicco, in ſuprema parte aeris, carente latitudine manifeſta, reſpectu ſuæ longitudinis inflammato per virtutem ignis, & per motum firmamenti, & dicitur hęc impreſſio Draco euomens ignem, &c. Tertia impreſſio vocatur candela, & generatur ex calore calido & ſicco, in ſuprema parte aeris, habente paruam longitudinem & latitudinem æquales tamẽ, propter quod apparent quaſi rotundæ figuræ inflammatæ per calorem ignis, & motum cœli. Quarta impreſſio vocatur aſſub *ab Ariſtot.* & eſt duplex, aſcendens & deſcendens. Et generatur hæc impreſſio ex vapore calido & ſicco ſubtili in ſuprema parte aeris longitudinem & latitudinem magnam habens, proportionales tamen, inflammato vehementer & calefacto per ignem & motum firmamenti, petens ſuperiora propter ſubtilitatem materiæ, & vehementiam inflammationis. Alia eſt impreſſio, & dicitur aſſub deſcendens, generatur autem ex vapore calido, ſicco & groſſo, longitudinis & latitudinis æqualis, exiſtente in parte ſuperiori medii interſtitii aeris, inflammata per ignẽ & motum firmamenti. Deſcendit autem inferius propter frigus circumſtans, & pondus materiæ groſſioris, *Vt dicit Ariſtot.* Iſtæ impreſſiones ſunt, quas vulgus putat eſſe ſtellas de nocte cadentes de cœlo & ad cœlum aſcendentes.

Cap. II.

De Ventis in generali.

SVnt & aliæ impreſſiones ex vapore ſicco, ſicut ventus, qui *ſecundum Ariſtot.* eſt motus vapori ſicci eleuati à centro terræ cum aere, & in aera cum aliqua cœleſti virtute incorporati. Vnde ventus, *ſecundum Bedam*, nihil aliud eſt quam aer motus & circumagitatus, ex fumoſitatibus enim à terra deſcendentibus, & aerem repellentibus generatur ventus, *Vt dicit idem.* Hanc autem deſcriptionem arguit *Ariſtot. in Topicis*, quia deſcriptum non vniuerſaliter prædicatur de ſua deſcriptione, quia non omnis aer

motus eſt ventus. Oportet enim ad hoc, vt aer motus ſit ventus, quod ibi ſit maximus impulſus, & quod multum de aere diutius impellatur. *Et ideo diffinit ſic Conſtantin.* ventus eſt vapor frigidus & ſiccus, ex terris & aquis per calorem reſolutus, aerem per incorporationem ſui fortiter commouens & impellens. Alii ponunt cauſam ventorum eſſe nubes in aere exiſtentes, ſua mole aerem hinc & inde prementes & impellentes, ex tali motu nubium & impulſu fit ventus. Alii autem dicunt ventum procreari ex conflictu brachiorum maris in quatuor partibus terræ. Nam in Aquilone brachium auſtrale conflictum in Oriente commouet mare, ex cuius motu mouetur aer, & fit ventus qui vocatur Subſolanus. Quando vero confligunt in Occidente, fit ventus qui dicitur Fauonius ſiue Zephyrus. E conuerſo ſi brachium oriẽtale & occidentale fecerint conflictum in meridie, fit ventus qui vocatur Auſter. Si vero in Septentrione, fit ventus qui vocatur Boreas. Ex aliis autem refluxionibus maris intermediis dicunt ventos collaterales generari. Alii adhuc dicunt, *Vt dicit Beda*, quod ex cauernis terræ fit ventus hoc modo, quia aer labilis eſt naturæ, & ideo ſubintrat cauernas terræ & exit. Cum autem vna pars nititur exire, & alia ſubintrare, fit conflictus, & mouetur aer, & fit aer inde ventus, & ideo Æolia regio eſt ventorum, quæ eſt regio cauernoſa.

Primam autem rationem generationis ventorum *approbat Ariſtoteles in lib. meteoror.* vbi dicit quod duo ſunt genera vaporum, qui per calorem à terra reſoluuntur, vnus eſt humidus qui eſt materia pluuiarum & aquarum, per maiorem condenſationem vel minorem, alter vapor eſt ſiccus, & eſt materia omnium ventorum. Vndecunq; autem prouocatur ventus ſiue generetur, hoc manifeſtum eſt, quia ventus ſumme mobilis eſt, & motus inquietus & agitationis in aere concitatiuus. Eſt etiam tempeſtuoſus in mari & in aere tempeſtatũ generatiuus. Item ventus, quando eſt moderatus & nauigantibus in mari contrarius itineris ipſorum eſt directiuus & promotiuus. E conuerſo vero ſi contrarius fuerit & immoderatus periculum & timorem ingerit & ſic itineris retardatiuus. Item ventus ſubtilitate ſua & impetu penetrat ad interiora maris procellarum, & maris vndarum eſt eleuatiuus, extenſiuus in partes

tes

tes oppoſitas diffuſiuus. Item ventus borealis cum ſit frigidus & ſiccus, eſt aeris depuratiuus, pluuiarum, nebularum ac nubium fugatiuus, & ſerenitatis inductiuus. E contra vero auſtralis cum ſit calidus & humidus, contrarios habet effectus, aerem enim condenſat, turbulentiam & obſcuritatem generat, *Vt dicit Beda.* Item ventus quando obſtaculum inuenit ſuæ virtutis ſiue fortitudinis eſt oſtenſiuus, tunc enim maxime apparet fortis & violentus, vnde & domos & arbores ſibi reſiſtentes diruit radicitus & ſubuertit, & ideo dictus eſt ventus, *Vt dicit Iſid.* eo quod vehemens ſit & violentus, vis enim eius tanta eſt, vt non ſolum ſaxa & arbores euellat, ſed etiam cœlum & terram conturbet, mariaq; commoueat, *Vt dicit idem.* Item ventus eſt humoris ſuperflui conſumptiuus & lubricitatis ac immundiciæ abſterſiuus. Nam viæ quæ per inundationem pluuiarum effectæ ſunt lubricæ & ſordidæ per flatum venti fiunt mundæ. Item temperatus venti flatus eſt ignis & flammæ excitatiuus. Si vero fuerit nimis impetuoſus & intenſus, erit eiuſdem extinctiuus. Item ventus in ſuo ortu inuiſibilis eſt & occultus, ſed paulatim per aggregationem partium vaporabilium in aere eſt augmenti receptiuus, ſuiipſius & manifeſtatiuus. *Et ideo dicitur in lib. meteororum*, quod venti, quando oriuntur de terra, ſunt debiles, ſed poſt efficiuntur fortes propter multitudinem vaporum, qui poſt in aere multiplicantur & aggregantur. Item ventus mouetur circulariter & tortuoſe, nam vapor qui aſcendit, primo ſurſum flectitur, poſtea in circuitu terræ, & ideo eius motus eſt tortuoſus & circulariter proceſſiuus. Item venti impetus eſt palearum leuatiuus, pulueris & cineris diſperſiuus, veſicæ inflatiuus & extenſiuus, per ſui ſubintrationem intrat enim cauernoſas & ſpongioſas terræ partes. Eſt ventus terræmotus generatiuus, ex vento enim intercluſo & agitato in ventre terræ fit terræmotus, *Vt dicit Ariſtoteles*, nam pororum tam terræ quam corporum animalium eſt ventus apertiuus, ad interiora terræ ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ penetratiuus per ſui intercluſionem intrans partes aqueas, eſt ventus in ſuperficie aquæ eleuatiuus, & ſpumæ cauſatiuus. Et eſt ventus in aquarum ſuperficie diſſimilitudinis partium & inæqualitatis inductiuus. Nam aqua eſſet æqua ſuperficialiter atque plana ſi vento-

rum impulſu nullatenus moueretur, *vt dicit Iſidor.* Item vapor ventoſus à cibis & potibus, & aliis humoribus vi caloris reſolutus, multarum paſſionum eſt in corpore illatiuus, nam incluſus in ſtomacho vel interioribus viſcerum torſiones generat, quaſi intolerabiles & multas alias paſſiones, ſicut hydropiſim, artheticam, & huiuſmodi. In auribus etiam facit ſibilum & tinnitum, vnde inficit & impedit audibilem ſpiritum ſiue auditum.

Cap. III.

De Ventis.

VEnti autem ſunt 12. quorum quatuor dicuntur eſſe cardinales, & octo collaterales. Primus cardinalium dicitur Subſolanus, qui oritur in oriente ſub æquinoctiali parallelo, ibi enim quandoque fit maximus aeris impulſus ex tranſuerberatione terræ & aquæ in aera, ex qua fit ventus. Et dicitur Subſolanus quaſi ſub Sole natus, quia naſcitur in torrida zona, ſub qua ſemper mouetur Sol. Iſte ventus habet duos collaterales ſcilicet Vulturnum verſus Septentrionem, & Eurum verſus Auſtrum, & poſſunt reperiri in hoc verſu.

Sunt ſubſolanus vulturnus & Eurus Eoi.

Hi venti ſunt calidi & ſicci, calidi, quia ſub Sole diu morantur: ſicci autem, quia mare orientale eſt à nobis valde remotum, vnde antequam ventus orientalis ad nos veniat, ſi quid habet de humore humido, totum calore Solis eſt conſumptum. Ventus vero Subſolanus eſt in calore temperatus, ſed quando declinat in Vulturnum omnia deſiccat, quando autem in Eurum, generat nubes. Venti autem orientales *ſecundum Conſtantinum*, ſunt ſalubres in ortu diei, quia ab aere veniunt temperato & ſubtiliato, *nam vt dicit idem*, regionum orientalium eſt aer clarus & parum ſiccus, inter calidum & humidum temperatus: vnde talis ventus aquas clarificat, & eis ſaporem ſuauem adminiſtrat, vnde venti orientales corpora in ſanitate cuſtodiunt, propter ſuarum temperiem qualitatum, propter hoc etiam orientales maxime fructibus & floribus abundāt plus quam aquilonares vel occidentales. Item flumina contra orientem fluentia & mare orientale ſubintrantia ſunt meliora & ſaniora ac clariora, quia vētorum orien-

orientalium occurſione & Solis orientis reuerberatione aquæ ſubtiliantur & deputantur. Secundus ventus cardinalis eſt Fauonius, & oritur in occidente ſub parallelo æquinoctiali, & habet iſte ventus duos collaterales, ſcilic. Circium verſus ſeptentrionem, & Zephyrum verſus Auſtrum & retinentur per hunc verſum:

Circius occaſum zephyrusq; fauonius afflant.

Dicitur autem Fauonius eo quod fouet ea, quæ naſcuntur, *vt dicit Iſidor.* hyemem enim reſoluit, germina & flores producit. Eſt autem Fauonius temperate frigidus & humidus, frigidus eſt, quia paruam moram facit Sol in occidente, & ad nos venit antequam à ſolaribus radiis incaleſcat. Venti itaque occidentales in fine diei ſunt ſalubriores & temperatiores, quia Sol in occidente ſubtiliat eos & depurat, quia ergo regiones occidentales aerem non habent perfecte temperatum in calore & humore, ideo eorum aqua mutabilis eſt & turbida, eo quod in principio diei radiis ſolaribus non digeratur. Nam in principio diei ventus ibi nimis eſt frigidus, in veſpere vero calefit, *vt dicit Conſtantinus.* Tertius ventus cardinalis eſt Auſter & oritur ſub polo antarctico, eadem de cauſa qua & primi, & habet duos ventos collaterales, ſcilicet Notum verſus orientem, & Affricum verſus occidentem, qui notantur hoc verſu.

Atq; die medio Notus hæret & Affricus Auſtro.

Auſter autem ab hauriendo aquas eſt dictus. Eſt autem calidus & humidus, & fulmineus, denſum facit aerem atq; ſpiſſum, & nebulas nutrit, ſuo calore poros aperit & ſua humiditate pluuias multiplicat & adducit, *vt dicit Iſidor.* tempeſtatem in mari generat, quia ab imo flat, *vt dicit Beda*, poros corporum aperit, virtutes animales impedit, grauitatem in corpore facit, *vt dicit Hippocrat. Venti, inquit, auſtrales auditum grauant, caliginoſi ſunt, & capita grauantes, pigri diſſoluentes, &c.* diſſoluunt enim venti auſtrales humores ab interiorib. ad exteriora, ſenſus & grauitatem faciunt, colorem corrumpunt, & ægritudinum faciunt recidiuationem, podagram, & pruritum cõmouent & epilepſiam & acutas febres. Ventus itaq; auſtralis oritur in zona, iuxta polum antarcticum, quæ præ nimia eius frigiditate eſt inhabitabilis, vnde naturaliter eſt frigidus &

ſiccus,quantum eſt de ſuo ortu,ſicut & ſeptentrio,qui flat in axe oppoſito. Sed dum tranſit per torridam zonam, ibi calorem aſſumit,& quia verſus meridiem venit,vbi eſt maior aquarum copia, & loca vapore & rore plena humiditatem contrahit & acquirit. Vnde & apud nos calidus & humidus inuenitur,& ipſo flante, aer prædicto vapore repletus, in pluuias reſoluitur, & quia de ampla zona aerem impellit ad noſtram anguſtam, ideo condenſat aerem, vnde nubes generantur,quarum obiectu ſolares radii obſcurantur, *vt dicit Iſidorus*, multas itaque habet Auſter laudabiles proprietates, quia eſt ventus mollis & remollitiuus, calidus & humidus, pluuiæ & roris miniſtratiuus, pororum terræ apertiuus,germinum & ſeminum productiuus, nutritiuus & augmentatiuus,ſuperficiei terræ renouatiuus, pennarum veterum & plumarum in auibus mutatiuus, humorum frigidorum & compactorum in corpore diſſolutiuus, ſudoris & euaporationis fumoſitatum, & humorum ſuperfluorum prouocatiuus, reptilium & vermium terreſtrium de interioribus terræ eductiuus. Quartus ventus cardinalis dicitur Boreas, qui ortum habet ſub polo arctico,eadem de cauſa qua & præcedentes, & habet iſtos collaterales,ſcilicet Aquilonem verſus occidentem & Corum verſus orientem,& notantur per hunc verſum.

Ac Boreas Aquilo veniunt & Corus ab alto.

Et dicitur Boreas ab Hyperboreis montibus à quibus flat, *vt dicit Iſidor.* ſicut Auſter dicitur Affricus de prouincia Affricæ,à qua frequentius ſolet flare,dicitur & ſeptentrionalis, quia flat à parte aeris & ſeptentrionis, & oritur ex locis aquoſis & congelatis & cõſtrictis propter nimiam remotionem à circulo Solis & ex montib. excelſis, ex quibus ad nos venit, & cum ab illis locis nequeunt vapores diſſolui, propter nimiam congelationem aerem ſerenum reddit & peſtilentiam ab Auſtro ortam reprimit & repellit, *vt dicit Iſidorus*, vehementia ſui frigoris terrarum & aquarum ſuperficiem conſtringit & nunc in glaciei nunc in cryſtalli ſpeciem, ſecundum maiorem vel minorem indurationem alterat & conuertit. Hi tres ergo venti cum frigidi ſint & ſicci, corpora indurant, & poros claudunt, humores putrificant, ſpiritus & ſenſus ſubtiliant, vim digeſtiuam adiuuant, virtutem retentiuã confortant, aerem peſti-

peſtilentem ſanant, vim generatiuam augmentant. *Vnde dicit Ariſtoteles lib.* 14. quod in conceptione fœtus ſi ventus fuerit Septentrionalis, natus erit maſculus, & è conuerſo, ſi fuerit meridionalis erit fœmina, *dicit etiam Conſtant. lib.* 5. *cap.* 7. quod ventus aquilonaris humores malos contrahit & impedit, ne in alia membra diſcurrant, veruntamen tuſſim facit propter pectoris deſiccationem, terræ & corporum aſperitates facit, frigiditate & ſiccitate ſua neruos percutit, contrahit & conſtringit, ideo à motu & operatione membra impedit, flores & fructus teneros lædit & corrumpit, vineas germinantes & florentes exurit, herbarum & arborũ virorem ſpoliat atq; tollit, humores deſiccat exteriores & interiores, & ideo phthiſicis eſt nociuus, quia pulmonem ſua ſiccitate dilacerat & vlcerat, *Vt dicit Galenus*, ventus enim eius eſt frigidus & ſiccus, de anguſta zona veniens ad amplum aerem rarefaciens ſubtiliat & deſiccat, & congelando partes humidas tam terræ quam aquæ ſuperficialiter coadunat, vnde dicitur Aquilo quaſi aquas ligans, *Vt dicit Iſidorus*

Cap. IV.

De Nubibus.

NVbes eſt impreſſio facta in aere ex multis vaporibus in medio aeris interſtitio aggregatis in vnum corpus ex loci frigore condenſatis. Vnde nubes eſt communis materia ad niuem, pluuiam & grandinem, &c. Habet autem nubes ſic generari, nam calor cœleſtis vi ſua partes aquæ & terræ vaporabiles ad ſe ſubtiliſſime attrahit & partes earum ſubtiliores conſumens, & reſiduum condenſans in nubem conuertit, *Vt dicit Iſidorus*, nubes eſt aeris denſitas, ex vaporum & fumoſitatum terræ, & maris attractione conglobata, aeris etiam leuitate & ventorum impulſu à calore in concauitate ventris nubis interclúſo, hinc inde mouetur nubis ſubſtantia & in circuitu agitatur Eſt autem nubes concaua naturaliter, & ad modum ſpongiæ cauernoſa, & ideo impreſſionis ſuperiorum corporum eſt de facili receptiua, & ideo per radiorum Solis ſubintrationem eſt multiplicis formæ, & coloris repræſentatiua, vt patet in arcu cœleſti, qui nihil aliud eſt quam nubes quædam ro-

rida, in cuius ſubſtantia multiplex forma per Solis radium generatur. Eſt autem nubes interius concaua, & per ſui figurationem cum ſphæra cœli, cui appropinquat, rotunda eſt exterius, & conuexa, à latere autem non eſt ei aliqua forma ſiue figura determinata, nam quando nubes nubi lateraliter approximat, altera alteri in figura ſe conformat. *Vt dicit Beda.* Item nubes leuitate ſuæ ſubſtantiæ ſurſum eſt motiua, & ſecundum quod à vento plus minusue propellitur, citius eſt vel tardius proceſſiua. Item ſecundũ q ex ſubtilioribus & purioribus vaporib. eſt cõpoſita, magis eſt illuminationis & impreſſionis radiorum ſolarium receptiua, diaphaneitate enim ſua & tranſparentia luci eſt peruia, niſi quando ex nimis groſſis fumoſitatibus ipſius ſubſtantia eſt in aere aggregata, tunc enim eſt obſcura, & per ſui interpoſitionem inter nos & Solem luminis ſolaris eſt interceptiua, & à noſtris aſpectibus ablatiua, eſt etiam caloris ſolaris per ſui oppoſitionem mitigatiua, propter quod nubis præſentia meſſoribus & aliis in æſtu Solis laborantibus eſt accepta. Item nubes calore Solis in pluuiam reſoluta per imbrium effuſionem eſt terræ fœcundatiua, & germinum ac ſeminum de terra productiua. Item cum omnia fere quæ generantur in aere, ſit quaſi mater, & quædam communis materia diuerſarum rerum eſt ad terram de ſua ſubſtantia tranſmiſſiua, quod patet, quia nũc pluit, nunc grandinat, nunc ningit, nunc fulminat, nuncq; tonat. Item nubes ex aquis marinis aggregata, & in altum contra Solem ſuſpenſa, beneficio caloris cœleſtis eſt totius marinæ ſalſedinis & amaritudinis in dulcedinem conuerſiua, nam de mari originem contrahit, & tamen depurata à Sole maris amaritudinem non ſapit neque ſentit. Item nubes in pluuiam reſoluta vtilis eſt terræ & proficua, ſed qnando reſoluitur in ventum plurimum eſt nociua, quia tunc eſt tempeſtatis non modicæ, in mari vel in terra generatiua. Item nubes in alto aeris interſtitio ſuſpenſa, videtur cœlo eſſe proxima & coniuncta, cum tamen in veritate magis terræ quam cœlo ſine comparatione aliqua ſit vicina. Item circumfluxus ſiue mutua colliſio nubium eſt aeris aliquoties inflammatiua, & coruſcationis ac tonitrui cauſatiua. Item ex vento in ventre vel concauitate nubium interclųſo, fit aliquando partium nubis ſubita dirupio,

ptio, & ex talis partis à parte ſubita attractione, eſt nubes ſtrepitus & tonitrui effectiua. Item quando à paludibus ſiue cadaueribus, ſiue aliis corruptis rebus fit vaporum corruptorum attractio, ex eorum incorporatione in ſubſtantia nubium, procedit ex ipſis nubibus corruptis corruptio maxima, & peſtilentia infectiua. Item quanto nubes terræ eſt vicinior, & à cœlo remotior, tanto maioris quantitatis eſt aſpicientium oculis oſtenſiua. Vnde maxima nubes, quando eſt vicina, cœlo videtur minima, quæ vero in ſe minima eſt, iudicatur maxima, quando terræ eſt vicina, *Vt dicit Beda.* Item nubes ex Solis vaporibus ſiccis & ventoſis generata, ſolet eſſe deceptiua, nam imbrem futurum prætendit, ſed in fine præter ventum & turbinem nihil ſoluit. Item nubes pluuioſa ſi ſubito & ſimul ad terrã corruerit, terræ vbi cadit quia ſubmergit eam, eſt nociua. Sed ſi paulatim & guttatim fuerit reſoluta, magnæ vtilitatis eſt frugibus collatiua. Item nubes ſæpe ſuis guttis terram rigat, ſed irrigando ſuiipſius eſt conſumptiua, quia dum alia irrigat & humectat, per ſui diſſolutionem ſeipſam annihilat, *Vt dicit Greg.* Item quando nubes vna nubi alteri eſt contraria, tempeſtatis & commotionis eſt in aere excitatiua. Contrarietas enim & aduerſus concurſus nubium, contrariis ex impulſibus eſt ventorum, ex quorum alliſione mutua fit commotio in aere & in terra.

CAP. V.

De Iride.

IRis eſt impreſſio generata ex nube concaua & rorida, ad pluuias præparata in ſtillicidiis infinitis, tanquam in ſpeculo relucens, habens figuram arcualem, varios calores exprimens à radiis ſolaribus, vel lunæ generata, ſed à radiis Lunæ cauſatur ratio, quia non niſi bis in quinquaginta annis, *Vt dicit Ariſt.* Arcus itaque cæleſtis eſt nubes aquoſa per omnes ſui partes Solis radiis penetrata, *Vt dicit Marc.* & dicitur arcus à ſimilitudine curuati arcus, nam quandam conuexitatem in ſummitate nubium prætendit, & cornua quædam reprimit ad terram, & extendit, *Vt dicit Iſidor.* In hoc arcu quædam ſunt pertinentia ad eius generationem, quædam vero ad eius ſpeciem, ſiue formam &

figu-

figurationem, & quædam ad eius virtutem & operationem, quo ad generationē eius attenditur, quod ſubſtantia eius ex refulgentia & reflexione radiorum in nube rorida & imbrifera generatur. Item quod plena facie ſemper reſpicit Solem ex oppoſito, & a Sole reſpicitur. Item quod à terra vſque ad cœlum circulariter eleuatur, nam duobus cornibus terram percutit, & vertice cœlũ tangit, qui quanto contrahendo comprimitur, tanto plus in conuexitate extenditur, & in figuram circuli eleuatur, quantum autem ad figuram & ſpeciem, eſt ſphæricus & circularis, perſpicuus & ſpecularis, in colore multiplex eſt, & ſingulariter ſingularis. Nam in Iride, propter eius tranſparentiam & dyaphaneitatem, refulgent ſpecies & formæ ſibi oppoſitæ & obiectæ, & ideo arcus apparet coloratus, *nam ſecundum Bedam* colorem contrahit ex quatuor elementis, nam in ipſo velut in ſpeculo formę & ſpecies elemētorum relucent. Vnde ex igne contrahit colorem rubeum in ſupremo, ex terra viridem in infimo, ex aere vero Hyacinthinũ, & ex aqua cæruleum in medio, *Vt dicit Beda.* & hi colores ſunt ad inuicem coordinati *ſecundum Ariſto. in libr. Meteoror.* Primo enim eſt color rubeus ſeu vinoſus, qui fit ex radio tangente ſuperficiem rotunditatis nubis, deinde ſequitur color mixtus, ſcil. blaueus vel cæruleus, ſecundũ qualitatē vincentem & dominantem in vapore exiſtente in medio nubis, deinde apparet in infimo color viridis, in inferiori parte nubis, vbi vapor magis eſt terreſtris, & hi colores ſunt principaliores aliis, quia *ſecundum Philoſophum* multos alios habet colores, inter quos diſtinguere ſenſui eſt difficile, *& ideo dicit Philoſophus*, quod nullus pictor poteſt depingere colores arcus ſiue fingere. cauſa autem Iridis *ſecundum Ariſtot.* eſt repercuſſio radii redeuntis ad vaporem contrarium nubibus, ſicut ſplendor refulgens in aqua relucet, in pariete rediens ad ipſum, & cum non videatur arcus, niſi per radium Solis, per diem aut per radium Lunę per noctem impeditur ipſius viſio, vel propter turbulentiã aeris, vel debilitatem viſus, aut propter obſcuritatem & denſitatem nubis, radiorum illuminationi reſiſtētis. Videtur autem tempore pluuiali, quia tunc reſoluitur ſuperfluitas vaporis coarctati in nubibus, & fit ex eo roratio parua, in qua relucet radius ſibi oppoſitus, & fit formatio Iridis:

dis : vnde contrahit varios colores ex varietate vaporis, in quo relucet radius, *ſicut dicit Ariſt.* quo ad virtutem vero eius ſiue operationem ſui interpoſitione feruorem Solis temperat & mitigat, per ſui reſolutionem in pluuiam vel in rorem inferiora vegetat & fœcundat, per ſuam figuram & multiformem colorum variationem ſuperiora pulcrificat & decorat, dominium humiditatis in aere ſignat. Et ideo ante iudicium, *vt dicit Beda & magiſter in hiſtor.* per annos 40. non apparebit, & hoc erit ſignum deſiccationis & defectus elementorum, *vt dicit idem.* Pacem & concordiam inter mundum & Deum deſignat, & diuinum iudicium per diluuium præteritum fore denunciat & demonſtrat; ſicut etiam Solis facit indicium, quia in qua parte cœli ſit Sol ſua præſentia indicat, quia nunquam eſt in eadem parte cœli cum Sole, ſed ſemper ex aduerſo. Sole enim exiſtente in oriente, apparet arcus in occidente, & econuerſo; Sole exiſtente in meridie, apparet arcus in ſeptentrione. In parte autem auſtrali ſiue meridionali nunquam apparet *ſicut dicit Beda.* In hora autem recte meridiana nunquam apparet, cuius rationem aſſignat Philoſophus, quia in meridie, quando mediat Sol orbem, tunc reſplendet radius eius in vtroque horizonte, ſecundum æqualitatem, quare tunc non plus reſplendet in vna parte quam in alia, & ideo non apparet arcus in aliqua parte cœli in puncto meridiei, *vt dicit Ariſtot.* Rariſſime autem videtur de nocte, immo nunquam niſi in plenilunio, *vt dicit Beda.* & hoc non contingit niſi bis in 50. annis *ſecundum Ariſt.*

CAP. VI.

De Rore.

ROs eſt impreſſio generata ex vapore frigido & humido, non congregato in corpus nubis, in inferiori parte medii interſtitij aeris, paruo frigore occurrente. *Dicit autem Ariſtot.* quod non fit ros niſi quando Auſter flat, quoniam ros eſt pluuia pauca, & pluuia ros multus : vnde ventus auſtralis ſua humiditate rorem generat & nutrit, quem Aquilo ſua ſiccitate lambit, & intenſa frigiditate cõprimit & conſtringit. Luna etiam humiditatem ſuam aeri imprimit & generationis roris in aere cauſa exiſtit. *vt dicit*

cit Ambroſ. vocans Lunam matrem roris: vnde de nocte virtute Lunari in aere primo originem occulte contrahit & tandem inſenſibiliter deſcendens per herbarum ſuperficiem ſuauiter in ſe diffundit. In ſuo ortu & deſcenſu herbi, & plantis vigorem tribuit, & quæ æſtus diurnus deſiccando & conſumendo inclinauerat, ros nocturnus reparat, erigit & ſuſtollit. Item in herbarũ ſummitatibus guttatim ſe recolligit, & quaſi ſuam originem petens, ad aerem deſcendendo ſemper in foliorum & herbarum extremitatibus ſe ſuſpendit. Item vim ardoris Solis non ſuſtinens cito ad tactum ſolarium radiorum diſſoluitur, & penitus euaneſcit, virtutem tamen ſuam aeri impreſſam non deſerit, quia per diffuſionis præſentiam, per aera effectum ſuum in herbis & ſeminibus manifeſtiſſime derelinquit. Item ros cum ſit ſubſtantia quædam aerea, & in ſe ſubtiliſſima in ſuperficie, nihilominus tamen miro modo efficax in virtute eſt, quia terram inebriat & fœcundat, & medullam in granis amplificat & augmentat, oſtreas & alios piſces conchylium in mari impinguat & imprægnat, & maxime ros vernalis, nam tempore verno oſtrea de nocte ſe cõtra rorem aperit, quem deſcendentem intra ſe recipit atque haurit, qui hauſtus & piſcem reficit & impinguat, & per ſui incorporationem cum interioribus piſcis gemmam precioſiſſimam ſcilicet margaritam generat, quæ quanto eſt nobilior, tanto albior atque maior, *vt dicitur in libr. gemmarum.* Item pullos coruinos adhuc in pluma albidos antequam nigreſcant, reficit & ſuſtentat, *vt dicit Gregor.* Item aerem diurno calore calefactum refrigerat & temperat, & ſi fuerit nimis per calorem præcedentem, rarefactus ros per ſui incorporationem ipſum inſpiſſat, mediocriter & condenſat, *vt dicit Albu.* Item ros vim veneni reprimit in animalibus venenoſis, & coarctat, ne tantum de nocte quantum de die ſe diffundat: vnde ſerpentes latitantes inter herbas, parum ſolent tranſeuntes lædere, quamdiu flores & germina ſunt in rore. Item ros guſtatus, quamuis in ſe videatur ad modum aquæ inſipidus, tamen poteſtatiue & effectiue eſt dulciſſimus, & mellis ac manantis in herbis & floribus cauſatiuus. Nam ex rore cœleſti mel in floribus, & Manna in quibuſdam Herbis, in quadam parte Greciæ generatur, *ſicut dicitur in Platone,* Item ros in aere corrupto genitus, ex cor-

ex corruptione loci fit corruptus,& aliorum corruptiuus, vnde talis ros inficit flores tenellos, & corrumpit ſegetes nouellas, quando ſunt adhuc in ſpica, *vt dicit Gregor.* & talis corruptio vocatur aurugo ſeu rubigo, *vt dicit gloſſ. Hiere. ſuper Iohel.ibi. Reſiduum bruchi comedit rubigo. Hier.* Rubigo eſt, quando teneræ fruges noxio rore percutiuntur, & vertuntur tam ſpicæ quam culmi in ruborem vel nigredinem vilem, & hæc peſtis omnia vaſtat etiam ſtipulam & fœnum,in tantum quod nec cibo ſunt vtilia neq; fimo.

Cap. VII.

De Pluuia.

PLuuia eſt impreſſio ex multo vapore frigido & humido in nube aggregato abundãte, in quantitate & ſubſtantia reſpectu roris, & magis infrigidat & humectat quam illa. Fumi enim ex aqua & terra euaporantes,vi calore cœleſtis ad infimam partem medii interſticii aeris attrahuntur, & ibi frigiditate loci condenſantur, deinde calore humiditatem eius diſſoluente, & non ex toto conſumente, guttatim reſoluuntur in pluuiam & in imbrem, *vt dicit Beda.* Et eſt pluuia à pluralitate guttarum dicta, *vt dicit Iſidorus,* eo quod interpolate & guttatim deſcendere conſueuit. Et dicitur Imber ab imbuendo,quia terram imbuit & fœcundam facit, terra enim ſterilis manet, ſuper cuius ſuperficiem pluuia non deſcendit, quanto autem nubes ex qua generatur pluuia, à terra eſt remotior, & cœlo vicinior, tanto ſuauius & cum guttis gracilioribus deſcendit,quanto vero terræ eſt vicinior, tanto impetuoſius, & cum ſtillis groſſioribus deſcendere conſueuit, venti etiam ſuper mare diſcurrentes, multum humorem de aquę ſuperficie recolligunt, & ſecum in aera deferentes, tandem in materiam pluuiæ conuertunt. Quando vero multum eſt de materia pluuiali in nube,& nubes fuerit valde denſa,fortis fit radiorum impreſſio ſuper nubem, & ex multiplicatione radiorum & confractione eorum contra nubem gignitur fortis calor, cuius virtus tandem diſſoluitur in pluuiam fortem,vnde ſæpe poſt acutiſſimum calorem videmus ſubſequi pluuiam vehementem, *vt dicit Beda.* Tanta etiam fit aliquando caloris generatio ex aggregatione radiorum &

eorum confractione circa nubes, quod vapor quaſi aduritur, & ex vehementi aduſtione in colorem rubeum commutatur. Et ex hoc credit vulgus, quod aliquando pluat ſanguis, *Vt dicit Ariſtot.* Eſt autem aqua pluuialis multum ſtiptica & conſtrictiua, & ideo reſtringit fluxum ventris, *Vt dicit Conſtantinus.* Eſt tamen ſubtilis ſubſtantiæ & leuis, plus habens aereitatis & aereæ leuitatis, quam aliæ aquæ. Et ideo multum eſt alterabilis & conuertibilis in oppoſitas qualitates, & ideo de facili putreſcit & recipit corruptionem, *Vt dicit Conſtan.* dulcior tamen eſt & ſapidior aliis aquis, quando in ſua puritate permanet & virtute. Pluuia igitur ſi fuerit in qualitate & quantitate temperata, & tempori congrua, vtilis eſt ad infinita. Nam terram fœcundat, & ipſam, ſi fuerit rimoſa, conglutinat, caloris temperiem mitigat, aerem ſerenat, ventos ſedat, piſces impinguat, ſiccam complexionem adiuuat & confortat, *Vt dicit Conſtant.* Si vero pluuia mala fuerit, ac in ſuis qualitatibus diſtemperata, ac loco & tempore incongrua, in pluribus eſt nociua, nam profunditatis, immundiciæ & lubricitatis eſt in viis & in ſemitis effectiua, graminū & herbarum inutilium multiplicatiua, fructuum & ſeminum corruptiua, & caloris naturalis in ſeminibus extinctiua, denſitatis & obſcuritatis in aere inductiua, radiorum ſolarium interceptiua, nubium & nebularum aggregatione, operum & operantium impeditiua, maturitatis, ſegetum & fructuum tardatiua, rheumatis & fluxus prouocatiua, morborum omnium humidorum augmentatiua, ſterilitatis & famis cauſatiua, corruptionis & peſtilentiæ in iumentis & ouibus inductiua, nam imber corruptus corrumpit gramina, & inficit herbas paſcuales, ex quarum paſtu ſequitur neceſſario corruptela in animalibus, *Vt dicit Conſtantinus.*

Cap. VIII.

De Gutta.

GVtta ſiue ſtilla eſt vapor humidus, in minutiſſimas particulas reſolutus. Magnæ autem fiunt guttæ in diebus quando calor eſt, & reſoluuntur partes nubis, quæ prius erant aggregatæ, propter frigus, *Vt dicit Ariſtoteles.* Quando enim in aere eſt calor, adueniente frigore, velo-

cior

ctior eſt congelatio vaporis ſiue aquæ, *Vnde dicit Ariſtot. in lib. animalium*, quod piſcatores aquam calidam fundunt ſuper ſua inſtrumenta, vt citius congelata ſubmergant. Gutta autem quanto eſt terræ vicinior, tanto eſt groſſior, & è conuerſo, paruitas enim eius & rotunditas cauſatur, quamdiu manet in aere remoto à terra, *Vt dicit Ariſtoteles.* Eſt autem humida, mollis, rotunda, peruia & lucida, terræ inebriatiua, ſeminum & graminum humectatiua, eſt & ardoris aëris mitigatiua, aeris purgatiua, & cum ſit molliſſima in ſubſtantia, tamen ex frequenti caſu eſt lapidum cauatiua, *quære infra lib.* 13.

Cap. IX.

De Pruina.

PRuina eſt vapor congelatus, *Vt dicit Ariſtot.* ſiue impreſſio, generata ex vapore frigido & humido, congregato in corpore nubis in medio interſtitio aeris, congelato, per frigiditatem loci & temporis, in quibus non eſt aliqua pars caliditatis, *Vt dicit Ariſtotel.* Vnde pruinæ accidit duricies ex frigore loci & temporis, in quo generatur, quia frigus vaporis partes aggregat & contrahit, & ſic pruinæ ſubſtantiam duram reddit. Ex nimia etiam frigiditate albeſcit, & herbas & flores ſuper quos cadit, marcidos efficit & exurit, ad modicum Solis radium euaneſcit, & in rorem redit, quia pruina nihil aliud eſt quam ros congelatus, *Vt dicit Beda.* Nam ros deſcendens ad terram, frigiditate noctis congelatus, ſpeciem albam, duram & frigidam recipit, & ſic in pruinæ ſubſtantiam ſuperficialiter ſe conuertit, *Vt dicit idem.*

Cap. X.

De Grandine.

GRando eſt ſtillarum pluuiæ, frigoris & venti rigore in aere congelatio, *Vt dicit Ariſtote.* Eſt enim impreſſio generata ex vapore frigido & humido, à frigore fugato ad interius nubis per dominium calidi circumſtantis. Generatur autem grando in nubibus à terra longinquis, *Vt dicit idem*, & cauſa generationis eſt vapor in concauitatibus nubis receptus, qui ex frigiditate aeris condenſatur. Nam

partes humidæ & frigidæ fugientes, calorem aeris ſe recipiunt in interioribus nubis, & ibi inuenientes vaporem, partes eius aggregant, & in ſubſtantiam grandinis coagulant, & ideo in æſtate frequentius ſunt quam in hyeme, vehemens enim calor generationē grandinis impedit. Nam diſſoluendo vaporem, partes eius aggregari pariter non permittit. Similiter nimium frigus in hyeme, quia tunc non eſt caliditas in aere, quam fugiendo frigus ſe recipiēs intrat nubem, grando autem rotunda & parua deſcendit ex ſupremis locis, *vt dicit Ariſtot.* Cauſatur autem eius paruitas & rotunditas ex mora eius in aere longo tempore, vnde ex reuolutione eius diurna rotundatur, & ex aeris calore partes eius aqueas reſoluente minoratur. In grandine in locis vicinis terræ generata accidit contrarium ex contraria cauſa. Grando itaque cum impetu, magno vento ipſam impellente, & calore diſſoluente, terram petit, percutit, & per eius ſuperficiem ad modum ſalis ſe diſpergit, ſegetes, fructus & flores multum lædit, frequentius per diem quam per noctem deſcendit. Cuius ratio eſt, quia calor diurnus fugat frigus ad interiora nubis. Item ventus ſeptentrionalis frigidus & ſiccus, rorem ab aere deſcendentem congelat & conſtringit, & in ſubſtantiam grandinis coagulat, & conuertit, *vt dicit Beda.* Et tantum de grandine.

CAP. XI.

De Niue.

NIx eſt impreſſio generata ex vapore frigido & humido, in infima medii interſtitii aeris congelato in corpus nubis à mediocri frigido reſpectu pruinæ, propter admixtionem caliditatis in parte, quæ caliditas incluſa in eius ſubſtantia, & non ſtatim deuicta, à frigore circumſtante rarefacit eius ſubſtantiam & mollificat, recipiens albedinem in colore, propter victoriam frigoris, in fine atque propter expanſionem & diſperſionem partium nubis, & propter frigus debilitatum à calore, frangitur in partes latas ad ſimilitudinem fractæ teſtæ à debili virtute frangentis, *vt dicit Ariſtot.* Nix igitur generatur in nube frigida, minus tamen frigida eſt quam illa, in qua grando congelatur. Et hoc atteſtatur mollicies niuis, quia caliditas

admixtā

admixta nubi prohibet partes eius inſpiſſari & vehementius aggregari. Nix ergo aqua eſt durior & ſiccior ex frigore conſtringente, grandine tamen mollior eſt ex admixtione caloris in ventre nubis. Dealbatur autem ex frigiditate in eius ſuperficie dominante, ad modicum calorem nix in aquam reſoluitur, & tam à duricia quam ab albedine de facili immutatur. Ex mora niuis ſuper terram humus inpinguatur, ſua enim frigiditate poros terræ claudit. Vnde reuocato calore, ad interiora radicum & ſeminum fit humor interiorum attractio, ad radices & eorum inuiſcatio, ex qua terra impinguatur, vnde nix herbas malas & ſuperfluas mortificat & attenuat, bonas vero nutrit & impinguat. Nix etiam ſua præſentia loca fœtida & fimaria & ſterquilinia tegit & occultat, vias & ſemitas per ſui diffuſionem tegens, itinerantes impedit & retardat. In alto mari niuem cadere raro *Beda aſſerit & confirmat*, cuius ratio eſt, quia maris fumoſitates continuæ vel exhalantur, vel à ventis ibidem flantibus diſperguntur, vel antequam poſſint condenſari in niuem, in pluuiam vel nebulam reſoluuntur. Item feris & animalibus nocumentum præſtat, quia eorum tegit paſcua, & veſtigia manifeſtat, vnde tempore niuis feræ à venatoribus de facili capiuntur. Item loca alta & montuoſa nix frequentat, & diutius in montibus quam in vallibus perſeuerat, quia venti frigidi liberius in montibus quam in vallibus inualeſcunt. Inſuper valles ſunt montibus calidiores propter maiorem aggregationem & confractionem radiorum, & ideo niues in montib. plus abundant. Item nix vi caloris reſoluta, terram imbuit remollit & inebriat, quam ante reſolutionem frigiditatis ſuæ coarctatione in ſua ſuperficie fortius indurabat, *Vt dicit Gregor.* Item nix propter ſuæ ſubſtantiæ molliciem & leuitatem in ſuo deſcenſu ſtrepitum vel ſonum non generat, immo ſenſibiliter de occulto aeris deſcendens interſtitio ſuauiter ſuperficiei terræ ſe applicat, & æqualiter ſe coaptat. Item nix in candore ſuo & pulcritudine ad ſui aſpectum oculos intuētium prouocat, ſed ſi nimis diu aſpiciatur ſpiritum viſibilem diſgregat, & valde immutat. Item aqua niuea potētiali & actuali frigiditate ſua fluxum ventris reprimit & conſtringit, neruos percutit, contrahit & opilat ſuperfluitatem menſtruoſam vel ſtrumoſam, eam

continue bibentibus generat, membra ſtupida & quaſi dormitantia cito reddit, lapidem in veſica gignit, & frigidam hydropiſim prouocat & nutrit, *Vt dicit Conſtan.*

Cap. XII.

De Nebula.

NEbula eſt impreſſio facta ex reſolutione nubium reſolutarum in aquam pluuialem, *Vt dicit Ariſtoteles*, vapores enim ſic reſoluti diſperſi per ſingulas aeris particulas ac diffuſi, nebulam gignunt & inducunt, quæ quanto eſt terræ vicinior, tanto ſpiſſior eſt & obſcurior & frigidior inuenitur, à terra vero eleuata, magis eſt Soli peruia, & ideo minus eſt frigida & obſcura. Quando autem nebula à Sole attracta, totaliter ſurſum mouetur, in materiam redit nubis, & ideo futuræ pluuiæ eſt ſignificatiua. Quando autem totaliter à radiis Solis repercuſſa deorſum cadit, & in ſuam redit originem, deficit & euaneſcit, vnde purgato aere futuram præſagit ſerenitatem. Eſt autem aliquando corrupta ex vaporibus, ex quibus generatur, & tunc multum eſt nociua, florum etiam & germinantium vinearum eſt corruptiua, & diuerſarum infirmitatum animalibus inductiua, latronibus & peruerſis eſt amica, quia inſidiarum ipſorum eſt occultatiua, itinerantium & peregrinantium impeditiua, quia in magna nebula & obſcura via eſt incognita & incerta, radiorum Solis & aliarum ſtellarum eſt interceptiua, & ideo nauigantibus eſt grauis & periculoſa, *Vt dicit Beda*, quia dum nebulæ obſcuritas ſuperficiem maris occupat, quo debeat nauta recte vertere gubernaculum, ignorat aut ambigit.

Cap. XIII.

De Tonitruo.

IMpreſſionum quæ generantur in aere ex vapore duplici, prima eſt tonitrus, quæ eſt impreſſio generata in aquea ſubſtãtia nubis propter vaporis calidi & ſicci agitationem, huc & illuc fugiens ſuũ contrarium, ab omni parte coarctati in ſe, & ex hoc inflammati, extinguentis ſe tandem in nube & rumpentis eam, *Vt dicit Ariſt.* Vel generatur tonitrus ex colliſione nubium *ſecundum philoſoph.* quando à ventis

ventis contrariis agitatæ nubes ad inuicem colliduntur, ex mutua concuſſione ad inuicem & violenta confractione fit concuſſio in aere & ſtrepitus, qui tonitrus ab antiquis eſt nominatus. Dicitur autem tonitrus vel tonitruum à terrore, eo quod ſonus terreat audientes, *Vt dicit Iſidorus.* Nam tonus idem eſt quod ſonus, quia interdum tam acriter cõcutit omnia, ita vt cœlum diſcerpſiſſe videatur, quia cum procella vehementiſſimi venti in nubibus ſe repente immerſerit, turbine inualeſcente, exitumque quærente nubem excauat & conſtringit, & impetu magno incidit & diuidit partes nubis, ac ſic cum horrendo fragore ad aures venit, quod mirari nullus debet, cum veſica quamuis ſit parua, tamen magnum ſonum comploſa efficit & emittit. Cum tonitruo vero ſimul fulgur emittitur, ſed celerius videtur fulgur, quia clarum eſt. Tonitrus autem peruenit tardius ad aures, quia ſubtilior eſt ſenſus viſus quam auditus, & ideo primo videt lucem ſiue fulgidum lumen, quod procedit, quam audiat ſonitum ſubſequentem, ſicut homo prius videt ictum hominis arborem incidentis, quam ipſum ſonum. *Hucuſq; Iſidorus.* Et iſta ratio Iſidori de cauſa tonitrui concordat quaſi cum philoſopho dicente. Tonitrus *(inquit)* eſt ſpiritus ventorum in ſinu nubium receptus, qui virtute mobilitatis ſuæ quaslibet partes nubis interrumpit, & ſtrepitum ac fragorem tonitrui introducit, vnde ſubdit, tonitruum eſt ſpaciorum aeris ſibi occurrentium ſonus, *ſecundum Ariſtotelem in lib. meteoror.* tonitruum nihil aliud eſt, quam extinctio ignis in nube, vapor enim ſiccus eleuatus, & calore aeris inflammatus, quando à nube aquoſa intercipitur, ſubito extinguitur, & ex tali extinctione ſtrepitus tonitrui generatur, ſicut quando in aqua extinguitur ferrum ignitum, fit ſonitus atq; ſtridor, deſcendit autem tonitrus ſæpe cum fulmine, & tunc magis lædit, *Vt dicit Beda*, vnde obeſt fructibus cum aduenerit cum coruſcatione & fulmine ſine pluuia. Cum vero accidit cũ pluuia, prodeſt, *Vt dic. idem.* Tonitruum igitur motu ſuo omnia cõcutit, cerebrum commouet, animũ terret, vinum in doleis perturbat, commouet & corrumpit, *Vt dicit Ariſtot.* Si venerit in hora cubationis auium oua lædit, mulieres parturientes ſæpe abortiri facit, turres altas ſæpe concutit impetu ſuo & deiicit, arbores altas diruit

radicitus & euellit, & frequentius in locis altis quam in humilibus & demiſſis lædere conſueuit, *Vt dicit Beda.* Anfractuoſum & quaſi orbicularem ſonum facit, & aerem quodam inæquali ſuſurrio per circuitũ concutit, ita quod ſpeciem ſtrepitus rotæ vehiculi exprimit quodammodo & prætendit, *Vt dicit Caſſi.* Et talis circularis ſonus accidit forſitan ex rotunditate nubium, in quibus vapor ſiue ventus, qui cauſa eſt tonitrui diſſimiliter agitatur, quia nunc ſurſum, nunc deorſum, nunc ante nunc retro per concauitatem nubium commouetur.

Cap. XIIII.

De Coruſcatione.

COruſcatio, *ſecundum Ariſtotelem*, comprehendit fulgur, fulmen, & proprie dictam coruſcationem. Nam proprie dicta coruſcatio, eſt apparitio ſubita vaporis ſubtilis, inflãmati euaneſcentis in aere ſine deſcenſu ad terram. Fulgur vero ſiue fulguratio eſt ignis ſubtilis, groſſior tamen coruſcatione ad terram deſcendens, qui penetrat herbas & res molles, *ſicut ponunt philoſophi*, vt recitatur in 3. phyſicæ Algazelis.

Cap. XV.

De Fulmine.

FVlmen vero eſt vapor ignitus, compactus & ſolidus, impetuoſe cadens, maioris vis quam ſit fulgur, percutit enim quod tangit, penetrat & vrit ſiue liquefacit, diuidit & ſcindit, & nihil corporale ei reſiſtit. Et ſecundum hoc, *dicit Iſidorus*, quod fulgurare idem eſt quod ferire, quia *ſicut idem dicit.* Ex ſubtilioribus partibus elementorum componitur, ex quibus maior vis penetrandi relinquitur, & ideo ictus cœleſtis, iaculi *ab Iſidoro nuncupantur.* Generatur autem ex vapore groſſo, compoſito ex contrariis, & diuerſis eleuato & vehementi calore ignito & inflammato, qui colliſione ventorum & attritu nubium impellitur, & quaſi lapis igneus de concauitate nubium deorſum per violentiam, ad modum iaculi commouetur. Vnde fulmina colliſa ad modum lampadis fulgida vi inflammationis diſcurrere per aera diſcernuntur. Et quamuis igneæ ſint naturæ,

tamen

tamen per violentiam motus, contra naturam ignis inferius deſcendere compelluntur, *Vt dicit Beda.* In ſuo autem deſcenſu incendit & vrit, & tunc dicitur fulgur, *Vt dicit Iſidor.* penetrat & findit, & tunc dicitur fulmen, *Vt dicit idem.* Vbi autem vrit ſecum fumum & fœtorem peſſimũ gignit, ſuper loca alta frequentius cadere conſueuit, in forti æſtate aut in forti hyeme raro ſunt fulgurationes, ſed in principio autumni & in fine veris, *Vt dicit Beda. Philoſophus libro 2 cap.* 52. in hyeme & æſtate raro fiunt fulmina, quia in hyeme propter frigus vapor in aere non gignitur. In æſtate vero propter ſiccitatem & ſubtilitatem aeris non fit aggregatio vaporis in nubibus, ſed in autumno & in vere eſt aer mobilis & nimboſus, & ideo tunc ſæpius fulgurat. Item *cap.* 53 *dicit idem* fulminum plura genera traduntur, nam quæ ſicca veniunt non adurunt, ſed diſſipant, quæ humida, non vrunt ſed infuſcant, tertium eſt quod clarum vocant, quod miræ eſt naturæ, nam vinum exhaurit in doliis, intactis vaſis. Aurum & argentũ liquat ſacculis non combuſtis. Quid autem ſit coruſcatio & vnde proueniat, diuerſi diuerſimode tradiderunt. *Dixit enim Empedocles*, quod coruſcatio eſt ignis occultatus in nubibus ex radiis Solis. Et hoc, *dicit Ariſtotel.* eſſe falſum, quia ſi hoc eſſet, ex omni nube coruſcatio accideret, quia in omni nube radii ſolares occultantur. *Anaxagoras autem dixit*, quod coruſcatio eſt ex aere deſcendente in nubem vel ad nubem, & ſe in ea occultante, cuius apparitio eſt coruſcatio, & quando ille ignis extinguitur in nubibus aquoſis, ſtridor illius extinctionis vocatur tonitruum. *Alii dixerunt* coruſcationem cauſari ex ventis calidis & ſiccis, in nubibus compreſſis, quibus inflammantur & aduruntur, & ignis in eis egrediens eſt coruſcatio, cuius ſplendor prius peruenit ad viſum quam ſonitus ad auditum. *Alii dixerunt* coruſcationem non fieri per ignem, ſed per aquæ ſplendentis imaginationem, quæ per ſtellarum de nocte lucentium illuſtrationem in nubibus videtur. *Sed dicit Ariſt.* quod iſte ſermo error eſt, quia coruſcatio de die videtur ſub radiis Solis ſicut videtur de nocte. *Secundum Ariſt.* autem vapor aggregatus in nubibus eorum vehementi colliſione attritus, ignitur, & fit materia coruſcationis, & quia habet aliquas partes terreſtres, earum grauitate mouetur inferius. Et

quia illa coruſcatio eſt vehementis ſubtilitatis, & non vehementis inflammationis & aduſtionis, ideo apparet alba, & ideo corpora, quæ pertingit, non inficit nec corrumpit. *Hucuſq; Ariſt. lib. 2. meteor.* Coruſcationis itaque motus ſubitus eſt & improuiſus, ſubito enim apparet ab oriente in occidente, ſubito eſt oſtenſiuus & ſubito ſui occultatiuus. De matrice enim ſua, *vt dicit Gregorius* in ictu oculi exit, & in ſe ſubito reuertens, ſuam originem non relinquit. Ex ſua ſubita apparitione aſpectus intuentium eſt repercuſſiuus, timoris incuſſiuus, per totum orbem ſecundum apparentiam & opinionem & iudicium viſus ſui eſt diffuſiuus, futuri tonitrui præambulus, & ſui aduentus annunciatiuus. Si pluuiam habuerit concomitantem vtilis eſt & proficuus. Si vero pluuia caruerit, tenellis floribus & fructibus eſt nociuus, *vt dicit Beda.*

Cap. XVI.

De Aura.

Aura eſt aer leuiter motus & agitatus, æſtuantibus refrigerium, algentibus præbens calorem. Quæ quanto eſt purior, tanto delectabilior & ſanior eſt. Quæ ſi fuerit temperata & debitas qualitates temporis non exierit, maxime vitæ hominis eſt cõgrua, & ſanitatis cõſeruatiua: ſi vero contrario modo ſe habuerit, maxime eſt nociua, quia peſtilẽtiæ & corruptionis non modicæ eſt inductiua. Eſt autem peſtilentia aeris corruptio ex ſiccitatis & pluuiarum diſtemperantia ex meritis hominum contingens, *vt dicit Iſidor.* Et dicitur peſtilentia, quaſi paſtulentia, quia totam naturam hominis perambulat & depaſcit. Nam corruptis aquis & pluuiis in aere, quibus ſpirando & edendo paſcimur, ſtatim corrumpimur & diuerſis paſſionibus neceſſario laceſſimur, *vt patet ſupra in eodem libro, vbi de proprietatibus aeris dictum eſt.* Sed hæc dicta iam ſufficiant.

BAR-

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Auium, Liber duodecimus.

Expedito tractatu de proprietatibus aeris & eorum, quæ in aere generantur, reſtat dicere aliqua quæ pertinent ad eius decentiam & ornatum, vt in ipſis, ſicut in cæteris creaturis, Dei magnalia extollantur. Ad ornatum autem aeris, pertinent aues & volatilia, vt dicit Beda, *Et ideo aliqua pauca, adiuuante* CHRISTI *clementia, ſunt de his huic opuſculo inſerenda, non quidem de omnibus ſed ſolum de auibus & volatilibus, de quibus ſpecialiter fit mentio* in textu Bibliæ vel in gloſſa. *Et primo dicendum eſt in generali, deinde in ſpeciali, & hoc per ordinem alphabeti. Aues itaq; quaſi deuia, id eſt, ſine via ſunt dictæ,* vt dicit Iſidorus, *eo quod ipſarum viæ non ſunt in aere determinatæ & diſtinctæ. Aues enim motu & agitatione alarum diuidunt aerem & incidunt, ſed ſtatim poſt volatum, aere ſe claudente nullum ſignum ſui tranſitus derelinquunt. Dicuntur autem volucres quia volitant alis,* vt dicit Iſidorus, *propter quod & alites quaſi alates, id eſt alis ſe leuantes, à pluribus nominantur. Sine enim alis non volitant, ſine quarum beneficio de terris in aera ſe non leuant. Vel ideo auis dicitur ales ab alendo, quia ab illo qui paſcit volatilia cœli & dat eſcam omni carni, alitur, id eſt, nutritur,* vt dicit Iſidorus. *Attenduntur etiam auium cõditiones & proprietates penes multa, quia penes earum ſubſtantiam & complexionem. Nam ex duobus elementis inter ſumme graue & ſumme leue intermediis auium ſubſtantia eſt creata. Nam in earum compoſitione aer & aqua potiſſime dominantur, & ideo quia minus habent terreſtreitatis & plus aereæ leuitatis quam greſſibilia vel natatilia, leuitate ſua natura habent ferri ſuper aera,* vt dicit Iſido-

Iſidorus. *Aer enim incluſus inter pennarum concauitatem auem leuigat, & vt leuiter feratur ſurſum, ipſam diſponit & habilitat & adiuuat. Vnde quanto volucres plus habent pennoſitatis & minus carnis, tanto facilius ſe ſurſum leuant, vt patet in auibus prædæ, quæ exoneratæ à mole carnis, altiſsimi ſunt volatus & valde acuti viſus & magnæ animoſitatis*, vt dicit Ariſtot. lib. 12. *Item conſideratur volucris conditio penes generationem. Habent enim ſibi inſitam à natura ſeminalem rationem, cuius virtute mouentur naturaliter ad ſui generis multiplicationem & ſuæ ſpeciei per generationis actum ſiue ordinem conſeruationem*, vt dicitur ab Ariſtotel. lib. 6. *Omnes* (inquit) *aues cum pullificant, faciunt oua, quamuis in omnibus non poſsit videri propter paucitatem. Eſt autem principium generationis pulli* ſicut dicitur ibidem *ab albugine, & cibus eius à vitello, & poſt dies decem generatio pulli complebitur ſed omnes ſui partes, ita quod erunt partes eius diſtinctæ & manifeſtæ, & habet tunc caput toto corpore maius, & ſi tunc frangeretur oui teſta, inueniretur caput inclinatum ſupra crus dextrum, & eius ala expanſa ſuper caput. Completa autem generatione & ſingulorum membrorum perfecta lineamētatione, rumpitur teſta aliquando in die 18. vel viceſima, vt patet in gallinis, & exeunt pulli iam completi & viuificati, & aliquando gemelli, ſed inter gemellos vnus erit maior & alter minor, & multoties menſtruoſior*, ſicut dicit idem ibidem lib. 6.

Inter omnia autem animantia in generationis ordine volucres ſequuntur naturæ maximam honeſtatem. Nam ſecundum ordinem naturæ mares fœminas cum ſolicitudine quærunt, inuentas diligunt, pro ipſis pugnant, & periculo ſe exponunt ſolummodo eis quaſi coniugalis amoris fœdere ſe coniungunt, & fœtus ab ipſis procreatos ſolummodo nutriunt atque paſcunt. Vnde naturaliter inter ſexum

xum & ſexum iudicant & diſcernunt, exceptis paucis, in quibus degenerat natura, vt ponit Ariſtot. exemplum de perdicibus, quæ obliuiſcuntur ſexum. *Vnde dicit quod maſculus ſurgit in maſculum, & fœmina in fœminam, & ex tali coitu non fiunt oua pullificatiua, imo fiunt ſicut oua venti, & ſentitur etiam ex tali coitu malus fœtor. Item dicitur de columba maſculo, quando,* inquit, *ſenex non poteſt coire, ſed ſolum deoſculatur & ſaltat ſupra maſculum, & hoc facit quia deoſculatur, &c. Obſeruant autem aues in generando temporis congruitatem. Nam vernali tempore quando inſtat tempus generationis aues vociferant, mares fœminis ſe aſſociant, nutibus & vocibus ad amorem mutuum ſe inuitāt, nidificant, ouant, pullificant, pullos generatos nutriunt & educant, ſed completo generationis officio à cantu ceſſant, & ab inuicem ſe ſeparant, & vſque ad iteratum generationis tempus inuicem non appropinquāt. Item attenduntur aues quo ad habitationem. Sunt enim quædam volatilia, quæ humanam videntur diligere frequentiam, & habitationem, ſicut galli, anſeres, gallinæ, columbæ, ciconiæ, & hirundines: quædam vero omnino fugiunt, timent & abhorrent hominum conuerſationem, ſicut aues ſylueſtres, montuoſæ & fluuiales ſeu paluſtres, quia ſecundum varias eorum complexiones, varia quærunt habitacula, & diuerſas ſibi vendicant manſiones. Nam quæ naturæ ſunt magis frigidæ & humidæ paludes & fluuios frequentant propter victus acquiſitionem, nidificationem, pullificationem, & fœtuum educationem, vt aucæ, merguli, anates & cygni, in quibus ingeniata eſt natura,* vt dicit Ariſt. *vt pedes haberent latos, clauſos & indiuiſos, propter natandi neceßitatem, vt ſcil. pedum latitudine aquas propenſius pulſent, & ſic pulſis retro aquis quaſi remigando in anterius fortius ſe extendant. Caudas etiam habent breues, ne in natando cauda ma-*

dæ madefactæ pondere impedimentum ſentiant, roſtra autem habent lata, vt gramina & radices carpant aptius & incidant, colla longa, vt facilius victum de profundo attrahant & acquirant. Volatilia vero quæ calidioris & ſiccioris naturæ ſunt, montuoſa & rupium cacumina inhabitant & frequentant, vt omnes aues prædæ, quæ de præda ſunt viuentes, ſicut ſunt aquilæ, & falcones, accipitres & conſimiles, quibus dedit natura, vt dicit Ariſtoteles, *vngues curuos, & pedes fortes & neruoſos, & roſtrum curuum & acutum, vt fortius prædam retineant & carnem facilius lanient.* Habent *autem huiuſmodi aues modicum carnis & multum plumæ, & ſunt magnæ animoſitatis, vt ſic ſint motus velocioris & volatus fortioris,* vt dicit Ariſt. *Caudam inſuper habent ſubtilem, tenuem & longam, qua in volando ſe regunt, ſicut gubernaculum regit nauem. Omnes tales aues,* ſecundum Ariſt. lib. 2. *ſolicitudinem diligunt, & cum aliquo ſociorum habitare non poſſunt, imo pullos proprios à ſe abiiciunt, & ſtatim quando poſſunt volare roſtro eos percutientes, à nido exire compellunt, & in ſuo conſortio viuere non permittunt,* vt dicit Ariſt. *Hæ & aliæ aues prædæ recipiunt in prædando diuerſificationem. Quædam capiunt prædam in aere volando, & nunquam aliquam prædam inuadunt ſuper terram. Quædam vero è conuerſo in terra aues capiunt, ſed in aere nunquam lædunt. Vnde manſuetæ volucres, vt columbæ, iſtarum auium differentiam recognoſcunt, & ideo quando prædones aeris vident, ad terram fugiunt, quãdo vero prædones terræ conſpiciunt in aera, ſubito ſe extollunt, & quæ in terra erant in periculo eleuatæ à terra in aera tutæ fiũt,* vt dicit idem. *Item ſunt quædam aues nemoroſæ, quæ ſyluas frequentant, & denſas arborum inhabitant ſummitates. Et hæ quædam ſunt cæteris maioris manſuetudinis, ſic ſunt omnes modulantes & æſtiuo tempore dulciſsimis voci-*

bus

bus in ſyluis & arboribus reſonantes, ſicut ſunt merulæ, & philomelæ, & huiuſmodi, quæ tempore amoris maxime cantant, in rubis & frutectis nidificant, ſuper oua ſolicite cubãt, pullos ſuos diligunt & reducant. Sunt & alia quædã volatilia, quæ campeſtria præcipue frequentãt, & victũ de terræ fructibus acquirunt continue & manducant, quales ſunt grues & anſeres, tam domeſticæ quam ſylueſtres. Et *huiuſmodi aues ſimul viuere tam in terra quam in aere diligunt, turmatim incedunt, ſpeciem ſuam diligunt, regem ſibi faciunt & ei obediunt, ordinate volant, & quandoq; inter ſe vehementiſſime pugnant, & roſtris ſe dilacerant & deplumant, ſed poſt pugnam quaſi reconciliati ſimul volant, & ſocietatem priſtinam non declinant, tempeſtatem futuram præcognoſcunt, & cum vident eam imminere vociferant atque clamant, vigilias ordinant & in vigilando vices mutãt.* Hæc omnia cõtinentur in hexameron Baſilii & etiam Ambroſ. ſimiliter & in Ariſtot. Superaddit etiam Ariſt. & dicit, *vigil lapillum inter pedes tenet, vt ſi forſitan ſurrepſerit ſomnus, caſu lapidis excitetur, & ſi qua ſocietatem perdit, altiſſime aſcendit & vociferando ſocios ſuos quærit, & quovſque inuenerit ad paſcua vix deſcendit. Dicit etiam quod rex huiuſmodi auium ſemper primo ſe deponit, & primo de terra ſe erigit, caput etiam præ cæteris frequentius eleuat & circumſpicit, ſed ſi quenquam viderit venientem, vociferat & excitat alias ac premit. Item ſunt conſiderandæ quarundam auium proprietates ſecundam variam cibationem, ſunt enim quæ non cibantur niſi carne vel ſanguine, ſicut omnes aues prædæ, quæ ſunt curui roſtri & acuti vnguis, quæ comedunt omnia animalia, quæ poſſunt venari, ſed non venantur neque comedunt aues ſui generis, ſicut faciunt piſces*, vt dicit Ariſt. lib. 17. *& tales aues nunquam potant aquam,* vt dicit ibidem. *Alia vero ſunt volatilia,*

quæ

quæ ſolis vtuntur ſeminibus & fructibus ac herbis terrâ naſcentibus, vt columbæ, turtures & anſeres tam ſylueſtres quam domeſticæ. Alia vero ſunt volatilium genera, quæ veſcuntur, nunc carnibus nunc fructibus indifferenter, ſicut omnes aues coruini generis, ſicut monedulæ, cornices, corui & picæ, de quibus dicit Ariſt. & etiam Baſil. *Paſcunt aues coruini generis pullos ſuos in iuuentute, & iuuenes paſcunt parētes in ſua ſenectute. Quando etiam debilitantur iuniores, in ſuis humeris eleuant & deferunt ſeniores,* vt dicit idem. *Et in omnibus huiuſmodi volucribus naturalis pietas commendatur, vt homo pietatis obſequium denegare parentibus erubeſcat, quod ab auibus impendi ſibi inuicem non ignorat,* vt dicit Ambroſ. *Item ſecundum variam membrorum diſpoſitionem conſiderantur aliquæ auium proprietates;* quia ſic dicit Ariſtoteles lib. 14. *Omnes aues in hoc conueniunt, quod omnes habent roſtrū, quod in aliis animalibus non inuenitur. Sed in diſpoſitione eſt differentia, quia quædam habent roſtrum breue & latum, quarum vita quieta eſt & manſueta, quia huiuſmodi roſtrum eſt aptum ad ſumendum cibum de vicino. Quædam vero habent roſtrum longum & acutum ſicut & longum collum, quia acquirunt cibum de profundo. Quædam curuum & acutum, quia talis figura neceſſaria eſt ad comedendum & dilacerandum carnem crudam. Hoc autem habet proprium omnis auis, quia bipes eſt ſicut homo, & in pedum & crurium diſpoſitione maxima diferentia inuenitur, quia pedes auium vncorum vnguium, ſunt fortes & acuti, quia conuenientes ſunt prædationi, venationi, pedes autem fluuialium ſunt clauſi & indiuiſi & lati, quia coueniunt natationi. Et omnes aues longorum pedum & crurium habent collum longum, & volant extenſo collo, & ſi collum fuerit gracile & debile, declinant ipſum in volando, & eſt generale, quod omne volatile habens breue*

collum,

collum, breuia habet crura & è conuerſo. Omne autem volatile habet vmbilicum quando naſcitur, ſed cum creſcit auis latet vmbilicus, & omnino non apparet; quoniã continuatur cum inteſtino per interiorem venam. Item conſiderari poſſunt quo ad citam vel tardam pullificationem, quædam enim multoties pullificant, vt columba quæ decies ouat in anno, quædam vero multum ouant, vt gallina, & quædam multoties, vt columbæ. Gallinæ autem multum ouantes cito moriuntur, vt dicit Ariſtoteles lib. 5. *Aues autem curuorum vnguium, quæ carnem comedunt, raro ouant, quia non niſi anno ſemel præter hirundines, quæ ſolæ inter comedentes carnes pullificant bis. Infirmantur autem aues, quando cubant ſuper oua ſua, vt patet in gallina & in aquila,* de qua dicitur lib. 6. *quod aquila tunc valde grauatur, & albeſcunt alæ eius, & hebetantur vngues eius & debilitantur. Sunt & multæ aliæ proprietates auium, quas proſequi eſſet longum. Hoc ſolum attendere oportet, quod aues inter cætera animantia generaliter ſunt ſubſtantiæ purioris, leuioris & nobilioris, motus fortioris, viſus acutioris, carnis digeſtibilioris, ſapidioris, conuertibilioris, & ſanioris, in nidificando & pullos educando ſolertiæ amplioris. Hæc autem in generali dicta hunc ſufficiant.*

CAP. I.

De Aquila.

NVnc de auibus in particulari dicendum eſt, & primo de Aquila, quæ velut regina inter volucres obtinet principatum. Inter omnes auium diuerſarum ſpecies aquila eſt maxime liberalis, *vt dicit Plin.* Nam prædam quam arripit, niſi nimia fame arceatur, ſola non comedit, immo auibus eam ſequentibus quaſi communem exponit, ſua tamen recepta primitus portione. Et ideo ſemper aquilam aliæ aues ſolent inſequi, ſperantes quod de ipſius præda eis debeat aliqua portio impartiri, ſed quando præda prius

capta ſibi non ſufficit, tanquam rex de republica viuens, auem ſibi proximiorem rapit & in medio ponit illā. Duos lapides precioſos nomine ætites, quorum vnus eſt maſculinus, alius vero fœmininus, in nido ſuo reponit, ſine quibus, *vt dicitur*, parere nequit. Gemmam, quæ dicitur achates, reponit in nido, vt pullos ſuos cuſtodiant à morſu reptilium venenoſo, *vt dicit idem Plinius*. Eſt autem aquila ab acumine oculorum dicta, *vt dicit Iſidorus* tanti enim & tam limpidi dicitur viſus eſſe, vt cum in aere ſuper maria immobili penna deferatur, vt præ nimia eleuatione à terra vix humanis pateat obtutibus, de tanta ſublimitate piſciculos viderit in mari natare ad inſtar lapidis, deſcendens, piſcem rapit, & ſic captam prędam ad litus trahit. Eſt autem auis naturaliter calida & ſicca, prędæ auida, & ſupra aliarum auium vires fortis & animoſa, cuius fortitudo maxime viget in alis, pedibus & in roſtro, quia alas habet valde neruoſas & parum carnoſas, & ideo in volando patiens eſt laboris, quia reſpectu magnitudinis ſui corporis, parum habet carnoſitatis, & multum neruoſitatis, propter quod multum habet fortitudinis & virtutis, & multum etiam habet pennoſitatis, propter quod etiam plurimum continet leuitatis. Inter omnes autem volucres maxime viget in aquila vis viſiua, ſpiritū enim habet viſibilē, temperatiſſimū, & in actu videndi acutiſſimū. Solem n. irreuerberatis oculis in ſuæ rotæ circumferentia intuetur, & tamen viſus ſui acies nō obtunditur, nec claritate ſolaris luminis diſgregatur, *vt dic. Amb. dicit etiam Amb. ſicut & Ariſt. lib.* 20. quod quędam ſpecies aquilæ quam vocat almachor eſt acuti viſus valde. Et pullos ſuos vngue ſuſpenſos radiis Solis obiicit & Solem aſpicere compellit, & hoc antequam habeant alas completas, & ad hoc eos percutit & vertit ad aſpectum Solis. Et ſi oculus alicuius lacrymetur ipſum tanquam degenerem vel interficit vel abiicit, à nido vel contemnit: ſi autem directa acie Solis radium viderit, ipſum tanquam in natura ſibi ſimilem, diligit atque nutrit. Quamuis autem ita irreuerberata Solis acie claritate videat, viſum tamen ad prædæ aſpectum dirigit & inclinat, *vt dicit Gregorius & Ariſtoteles lib.* 12. Aues, *inquit*, vncorū vnguium indigent neceſſario acuto viſu, quoniam vident cibum ſuum à loco remoto valde, & propter hoc

leuat

leuat ſe aquila plus quam alia volatilia. Hinc etiam in altiſſimis rupibus nidificat; vbi loci ſublimitate ab omnimodo curſu aduerſario ſe tutificat & defendit, *vbi ſecundum Gregorium*, in altiſſimis tuta reſidet. Et cum paſtus gratia infima iſta videt, ad altiſſima ſe eleuat & aſcendit: & tamen viſo cadauere vel pręda, quam deſiderat, ſubito ima petit. Eſt inſuper aquila auis difficulter cubans, pullificans, & pullos ſuos nutriens. *Dicit Ariſtot. lib. 6.* quod aquila ad plus ponit tria oua, ſed tertium proiicit à nido, quoniam grauiter incubat ſuper ea. Et ſubdit: quia illo tempore debilitatur in tantum quod non poteſt bene venari pullos auium aliarum, quia tunc incurtuantur vngues ſui, & albeſcunt alæ ſuæ, & tunc nimis grauatur in dando cibum pullis ſuis. Et ſi contingit aquilam habere tres pullos, eiicit vnum de nido ſuo propter difficultatem nutriendi, ſed auis kyni, quę Arabice dicitur cebar, nutrit pullos ſuos caſualiter ab aquila ſic reiectos, *vt dicit idem. Item idem docet*, quod aquilarum diuerſæ ſunt ſpecies, & diuerſimode cibant & nutriunt pullos ſuos. Nam quæ albas habent caudas in earum cibatione plus laborant: quæ vero habent nigras, minus in huiuſmodi negocio ſe fatigant. Pullos autem ſuos ad volandum iam adultos & de nido eiicientes; paulatim prouocant ad volandum, & faciunt eos eſurire; vt auidius eas ſequantur in aera propter paſtum. Et forſitan ſi pigritauerint, ad exeundum percutiunt eos cum roſtro; & ſubtrahunt eis cibum, vt ſic cogant eos ad exeundum. Et poſtquam fuerint completi in fortitudine & in pennis, fugant eos à ſe, & non ſunt plus ſolicitæ ſuper eos; præter quandam ſpeciem aquilæ, *quam Ariſtoteles vocat achat*, quæ cogitat de pullis ſuis magno tempore, & quando volant pulli, volant cum eis, & dant eis ad comedendum; & quandoq; volitat ſuper illos, curã illorum agens, parata ad reſiſtendum aliis auibus, ſi forte conuenerint ad nocendum pullis ſuis in aliquo ſeu lædendum. Hæc omnia tangit *Ariſtot. in lib. 6. De aquilis vero dicitur vt tangit Gregorius ſuper Iob.* quod quando eius pulliculi recenter nati ad capiendum groſſiorem cibum & digerendum ſunt inualidi, ſanguinem & liquidiorem humorem prædæ ſuæ in os ſuum attrahit & ſugit, & attractum ſanguinem in ora pulliculorum vomit, & ita reficit eos cibo leuiori, quouſq;

inualeſcant ad ſumendum cibum foriorem. *Ad hæc dicit Auguſtin. & Plinius*, quod aquila in ſenectute patitur caliginem in oculis, & grauedinem in alis ſuis. Contra quod incommodum inſtruitur à natura, vt fontem aquę ſcaturientis quærat, deinde aſcendit, quantum poteſt, per aera, donec ex calore ſolis & labore volatus fortius incaleſcat, vnde tunc ex calore poris apertis & pennis relaxatis, ſubito deſcendens in fontem ruit, ibique mutatis plumis & purgata caligine in oculis, vires recipit & reſumit. *Super Pſal. etiam dicit idem*, quod cum ſenuerit, ita induratur & incuruatur eius roſtrum, vt vix poſſit ſumere cibum ſuum, & contra hoc incommodum inuenit remediũ, quia petram ſibi quærit, contra quam fortius roſtrum percutit & allidit, & ſic deponit onus roſtri, & cibum capiens, reſumptis viribus, iuueneſcit. *Et ſicut dicit Plinius*, aquila ſedendo ſuper rupem vel arborẽ ad ſolis claritatẽ oculorum aciem dirigit, vel poſt prædam hinc inde circumſpicit, vel vngues ſuos inſpicere non deſiſtit. Fel huius eſt multum medicinale, quia poſitum in collyriis, viſum acuit & ſubuenit caligini & aliis incommodis, *vt dicit Diaſ. & etiam Conſtan.* Habet autem aliquas proprietates minus laudabiles. Eſt enim auis excedẽs in calore & ſiccitate, & ideo eſt animoſa & iracunda, quia ira fortis non eſt, niſi in corporib. magnæ ſiccitatis, *vt dicit Ariſt. lib.16.* & auibus innocentibus eſt aquila inimica & infeſta. Vnguibus enim rapit, & roſtro percutit caput auis. Vocem habet roboantem & generaliter omnes aues terrificantem. In aſpectu enim aquilæ & auditu terrentur omnes aues alterius ſpeciei, etiam aues prædæ. *Vnde dicit Plinius*, quod erodius & conſimiles aues in die, quando audiunt aquilam, vix prædantur, & hoc forſan accidit ex timore. Aquilam in aere tantum rapientem timent generaliter omnes aues, minus autem illam, quæ rapit in terra, minime autem illam, quæ rapit in aqua, quia illam non timent, niſi volucres quarum victus & conuerſatio eſt in aqua tantum. Talis autem aquila multum degenerat à nobilitate aliarum aquilarum, quæ in aere vel in terra rapiunt prædam ſuam, timet enim vulturem. *Vnde dicit Ariſtot. lib.9.* quod amachel manet iuxta mare, & iuxta magnos lacus, & cibatur ex auibus prope mare, quando aſcendunt ab aqua: & ſi viderit vulturem

veni-

venenientem timebit, vnde fugit ad aquam, ſed vultur qui eſt acuti viſus, ſemper vocat circa locum illum, & ſi exierit auis de aqua in aerem vel in terram, ſtatim rapit eam vultur. Si vero diu fuerit in aqua, ſuffocatur. Habet autem aquila vnum pedem clauſum, ad modũ pedis anſeris, cum quo ſe regit in aqua, quando ſolet deſcendere propter prædam. Alium vero pedem habet diuiſum cum acutiſſimis vnguibus, cum quibus prædam rapit. Habet autem penna aquilina quandam latentem corroſiuam virtutem, *vt dicit Plinius*. Dicit enim, quod penna aquilæ poſita inter aliarum auium plumas, corrumpit & corrodit eas, ſicut chordæ factæ de inteſtinis luporum in vigella vel in cithara poſitæ cum chordis factis de inteſtinis ouium eas deſtruunt & corrumpunt, *vt dicit idem*, Aquila ſocietatem non diligit, imo fugit, *vt dicit Ariſtot. lib.* 1. Aues quæ habent vncos vngues, non eſt poſſibile, quod ſint cum aliquibus ſociorum ſuorum, &c. Item vngues habet pro mucronibus, & ideo quando ſedet ſuper lapidem, retrahit eos & quaſi claudit intra carnem, ne os allidat vel conterat contra petram, *vt dicit Ariſtote, lib.* 14. Non inſidet auis habens vncos vngues ſuper arbores vel lapides, quia natura vnguium eius eſt contra iſtas duas res, &c. Item impia eſt contra filios ſuos, quando eorum viſus clauditur contra ſolem, quoniam eos reputat alienos. Item vt ad prædam aliarum auium inſtruat eos & compellat, roſtro eos percutit & vulnerat, *vt dicit Plinius*.

CAP. II.

De Accipitre.

ACcipiter eſt auis regia, quæ plus animo quam vngulis eſt armata, & quod ei in quantitate corporis natura denegat, hoc ei in virtute & audacia animi recompenſat, *vt dicit Iſidorus*. Eſt enim auis, *vt dicit Iſidorus*, aliis auibus capiendis auida, à quarum arreptione accipiter, id eſt, raptor eſt vocata. *Dicit etiam Baſilius in hexamer.* quod accipitres circa ſuos pullos ſunt crudeles, quia cum ſint habiles ad volandum, cibos eis ſubtrahunt, & percutiendo ad modum aquilarum de nidis exire compellunt & cogũt, quia eos audere docent, & ad prædam excitant, ne adulti

effecti, tepeſcant ocio, & magis cibum quærere, quam vigorem animi conſueſcant, *vt dicit Beda & Ambro.* Sunt enim quidam accipitres prædones aeris tantum: quidam vero terræ tantum, ſicut & aquilæ, *vt dicit Ariſtotel. lib. 6.* Primi aues tantum volantes rapiunt, ſecundi vero ſedentes in terra percutiunt & inuadunt, & inter hos columba diſcernit, *ſicut de aquila dictum eſt.* Eſt igitur accipiter auis calida & ſicca, mole carnis depauperata, pennarum plumarumq; varietate decorata, ſtruthioni in pennarum decore ſimilima eſt, ſed in agilitate & animi magnanimitate omnino impar eſt. Summa enim celeritate nunc in aere ſe leuat & aſcendit in tantum, quod ab hominum aſpectibus ſe ſubtrahit, nunc ſubito inferius in prædam ruit. Pectus vero accipitris eſt acutiſſimum, modica tamē carne eſt minutum. *Vnde dicit Ariſtot. lib.* 14. Quanto pectus eius magis eſt acutum, tanto melioris eſt volatus, quoniam ſi haberet pectus multum latum, moueret multum aeris, & eſſet grauis motus. Carnoſum autem non eſt, quia acutum eſt, & debile eſſet ſi haberet coopertorium ex multa carne, *ſicut dicitur ibidem.* Maxima itaque eſt eius fortitudo in pectore, & in vnguibus, & in roſtro, quo ſtatim petit cerebrum prædæ ſuæ. Eius fel medicinale eſt, & vtiliter in oculorū collyriis admiſcetur, viſum enim acuit, & oculorum albugines deſtruit & conſumit, ſimiliter & fimus eius. Habet autem hoc proprium accipiter, *vt dicit Gregor.* quod in ſenectute, quādo ſentit ſe pennarum pondere prægrauari, expandit alas ſuas contra ſolis radios, flante auſtro, & ſic ex repentina aura & calore reſoluente aperiuntur pori, quibus apertis, excutit alas, & ſic veteres pennæ exiliunt & nouæ creſcunt, & ſic nouitas pennarum ipſum efficit ad volandum aptiorem. Duo enim ſunt genera accipitrum: quidam enim eſt domeſticus, & quidam ſylueſtris. Qui domeſticus eſt, ſylueſtres rapit aues, & raptas eas domino ſuo derelinquit. Sylueſtris vero domeſticas rapit aues. Indignantis enim naturæ eſt accipiter: vnde ſi prædam quam impetit & ſequitur caſu aliquo non arripit, vix illa die ad manum domini ſui redit. Oportet autem vt accipitrū diæta ſit ordinata, ſcil. nec nimis tenuis, nec nimis lauta. Ex abundanti enim cibo impinguantur, & tunc inſoleſcunt aut pigreſcūt, & ad reclinatorium redire de-

ire dedignantur. Si vero fuerit nimis paucus, deficit accipiter viribus, & efficitur impotens ad prædandum. Solent etiam oculi talium auium ciliari, claudi ſiue tegi, ne nimis de manu geſtantis ſe efferant auibus viſis, ad quarum raptum anhelant & aſpirant. Et ideo quibuſdam laqueolis illorum pedes illaqueantur, ne libere ad quamlibet auiculam efferantur. Geſtatur in ſiniſtra, vt de dextra aliquid recipiat vnde reficiatur. Seruantur autem accipitres domeſtici vel domiti in mutatoriis, vt à pennis veteribus & induratis exonerentur, & ſic in iuuentute & decore renouentur. Datur autem eis cibus de aliqua carne aliquantulum venenoſa, & ſic facilius mutentur. Accipitres vero maxime lædit fumus, *vt dicit Beda*, & ideo eorum mutatoria à locis fumoſis debent eſſe remota, ne eorum corpora ex fumi amaritudine lædantur, & ne plumæ ipſorum ex nigredine fumi inficiantur. Carnibus recentibus & ſanguinolentis reficiantur, & ſolent eis dari corda auium quæ prædantur. Quamdiu viuunt & potentes ſunt ad prædandum, à ſuis dominis diliguntur, in manibus geſtantur, ſuper perticas reponuntur, in pectore & in cauda manib. replanantur, cum diligentia nutriuntur. Sed quando moriuntur, ab omnibus inutiles reputantur, non enim comeduntur, ſed potius ſuper ſterquilinium proiiciuntur.

CAP. III.

De Alieto.

ALietus, *ſecundum gloſſam Deute.* 14. idem eſt quod falco, auis, ſcilicet prædæ auida & multum animoſa. Inuadit enim aues longe ſe maiores eas pedibus & pectore percutiens & inuadens. *Secundum aliquos vero*, alietus eſt auis paruula, capiens alias minutas aues, *vt dicit autor aurora.*

Obtinet exiguas alietus corpore vires,
Sunt & aues minima præda cibusq; ſuus.
Exprimit hic aliquem qui ſolos vexat egenos.

Et ſecundum hoc videtur, quod alietus idem ſit quod niſus paruus, qui Gallice dicitur muſchet vel ipſe niſ[illegible]s.

Cap. IIII.

De Apibus.

APes *ſecundum Iſidorum* ſunt dictæ, eo quod ſine pedibus naſcantur, vel ex eo, quod pedibus alligent ſe inuicem, & connectant. Hæ *ſecundum Iſidorum* ſolertes ſunt in gignendi mellis officio. Aſſignatas & ſibi proprias incolunt ſedes, non vendicantes ſibi alienas. Domicilia ſua inenarrabili arte componunt, & ex variis floribuſ, mirabili artificio fauum condunt, textisque ceris prole nimia caſtra replent. Exercitum & regem habent & bella mouent, fumum fugiunt & ventum & bella, tumultum exaſperantur. Has plerique experti ſunt de boum cadaueribus naſci. Pro his creandis vitulorum occiſorũ carnes verberantur, vt ex putrefacto cruore vermes procreentur, & poſtea receptis alis apes efficiãtur, ſicut crabrones de equorum carnibus generantur, *Vt dicit Iſidorus. Secundum autem Ambroſium in hexameron*, mirabiles ſunt apum proprietates & inſignes & nobiles. Nam apes communem habent ſobolem, vnam incolunt manſionem vnius portæ, clauduntur limine, communis eſt labor omnibus, communis cibus, communis operatio, communis viſus, communis fructus, communis eſt omnibus volatus, communis eſt omnibus generatio. Integritas quoque corporis virginalis omnibus eſt communis, ſicut & partus, quoniam nullo concubitu miſcentur, nec libidine reſoluuntur, nec partus quatiuntur doloribus & tamen maximũ filiorum examẽ conſtituũt, nam cum aliæ volucres vix in anno ſingulos edant fœtus, apes geminos creant & duplici cæteris fœcunditate præponderant. Item apes regem ſibi creant, ipſæ ſibi populos ordinant, & tamen, licet poſitæ ſint ſub rege, ipſæ tamen ſunt liberæ, & regem ſibi ſubſtituunt, & naturali affectu diligunt, & ſumma defenſione defendunt, & pro eo perire pulcrum putant. Regi ſuo tantam reuerentiam exhibent, vt nullæ de ſuis domibus exire audeant nec ad aliquos prodire paſtus, niſi rex fuerit egreſſus & volatus ſibi vendicauerit principatum. Eligunt autem apes ſibi in regem in magnitudine & ſpecie magis inſignem, & quod in rege præcipuum eſt manſuetudine clariorem, nam & ſi habeat aculeum, eo tamen non vtitur ad vindicandum.

Natu-

Naturaliter autem apes tanto ſunt leuiores, quanto cæteris ſunt maiores, ſed & apes quæ non obtemperant regi propria condemnatione ſe mulctant, vt aculei ſui vulnere moriantur, in apum vero examine nulla eſt ocioſa. Quędam enim certant quaſi in bello campeſtri contra alias apes, aliæ vigilant circa victum, aliæ futuras explorant imbres & ſpeculantur concurſus, aliæ ceras de floribus fingunt: aliæ cellulas nunc rotundas, nunc quadratas, mira connexione & æqualitate componunt, & tamẽ inter tam diuerſa opera nulla alienis laboribus inſidiatur. Nullo raptu victum quærit, ſed proprio volatu & labore inter herbas & flores, quæ ſibi ſunt congrua, recolligit & requirit, Habenț tamen apes ſpicula ſua & inter mella fundunt venenum; ſi ab aliquo fuerint laceſſitæ vitamque ſuam ponunt ardore vindictæ pro domiciliorum ſuorum defenſione. Apis itaq; & ſi infirma eſt robore, valida tamen eſt vigore ſapientiæ & virtute, cuius fructus omnibus eſt ſuauis, qui ſuauitate ſua fauces obdulcat & vulnera curat, ac interioribus vlceribus infundit medicamentum. *Hucuſq; Ambroſ. Sunt & aliæ proprietates quas tangit Ariſtoteles libr.10. vbi iſta interſeruntur*, dicit etiam inter cætera, quod apum operationes inter ſe ſunt diuerſimodæ. Quædam enim adducunt ſuis aluearibus, quo indigent ad præparationem mellis ex floribus & frondibus arborum & herbarũ, & pręcipue in quibus eſt glutinoſitas, & illiniunt ex eo ſuperficiem aluearis, & hoc faciunt propter nocentia animalia. Et ſi introitus aluearis fuerint nimis ampli, ſtrictificabunt eos, deinde congregant mel, & primo incipiunt facere domos, in quibus habitant reges, deinde alias domos in quibus habitant aliæ apes aluearia cuſtodientes, & accipiunt ceram ex floribus, & congregant ipſam cum pedibuș anterioribus, deinde mutant eam ad pedes medios, deinde ad coxas pedum poſteriorum, & poſt volant cum ipſa, & tunc manifeſtatur ponderoſitas in eo, & cum volaț apis non tangit flores diuerſos, nec dimittit vnum florem & vadit ad aliũ, quam diu ibi inuenit quod ſibi neceſſarium eſt & vtile. Sed colligit ex eo quo indiget, & tunc redit onuſta ad locum ſuum. Qualiter autem mel recolligant, & quæ ſit mellis propria materia, non poſſumus leuiter diſtinguere ſenſu, frequentant autem libenter folia & flo-

res oliuæ, & manent ſuper ipſam longo tempore propter ſpiſſitudinem foliorum. Quando autem rex earum nequit volare, tunc ferunt ipſum turba apum, & ſi fuerit rector viuus, mares erunt in vna parte, & fœminæ in alia. Si vero fuerit mortuus, mares erunt cum fœminis in domibus, & fœmina rectoris eſt dupla ad alias, & habet acutiorē aculeum quam maſculus, & multi de maribus carent aculeis, & volunt quaſi pungere cum aculeo, & non poſſunt. Rectores autem duorum ſunt modorum, vnus eſt niger & alius eſt rubeus, & hic melior eſt, & eſt apis bona, parua rotunda, in ſe denſa, conſtricta in medio quaſi cincta, mediocriter villoſa, & differunt apes in paſtu, quia quædam paſcuntur floribus hortulanis, & ſunt diuerſæ ab illis, quæ paſcuntur in floribus montanis. Nam illæ quæ paſcuntur in arboribus montanis minores ſunt aliis & fortiores & plus patientes laboris. Item apes ſedent ſuper aluearia & ſugunt quod eſt ſuperfluum in fauis, & dicitur quod ſi non facerent hoc, generaretur ex eis aranea & morerentur apes. Quando autem modicum eſt de melle in domibus, deſerunt eas & pugnant cum illis qui volunt extrahere mel, & propter hoc videntur ſæpe ſedere ſuper foramina quaſi paratæ ad reſiſtendum, & pugnant breuiores contra lõgiores pugna forti, quando multũ comedunt de melle, & laborant eiicere eas de aluearibus, quæ non mellificant nec laborant. Item reges non apparent extra aluearia ſoli, niſi magno ſtipatu apum, & ipſe in medio earum eſt, & exitus eius eſt ante exitum pullorum apum tribus diebus, deinde exeunt apes paucæ & volant circa aluearia & diuidunt ſe per cateruas, & vadit cum quolibet rege caterua vna, & ſi contingat quod exeat vna pars apum ad alias, tunc illæ paucæ reſiduæ vadunt ad alium regem, & dimittunt ſuum primum regem, & vadunt ad regem poſſidentem plures, & ſi rex, quem dimiſerunt, inſequatur eas, interficiunt ipſum. Item quando apes pungunt cito, poſt moriuntur, ſi totum infixerint & non retraxerint aculeum ſuum, quia impoſſibile eſt totum aculeum exire, niſi cum eo exeat inteſtinum. Rectores autem apum raro pungunt, & ſi aliqua apis moriatur in alueari, extrahunt eam reſiduæ, quia hoc animal valde eſt mundum plus quam alia animalia, & propter hoc eiiciunt ſtercus ſuũ in volando & non

non in alueari ſuo, quia fœtidus odor grauat eas. Similiter ventus, vnde ſi fuerit fortis ventus, cuſtodes apum debent tegere orificium aluearis, ne intret ventus ad eas, quando autem aluearia efficiuntur aliquo caſu fœtida, derelinquunt ea, & ſi contingat eas ibi morari, ex fœtore infirmantur, quando etiam nimis quieſcunt infirmantur & eiiciunt ocioſas, & conuenit eis in hyeme locus calidus, & in æſtate locus frigidus & ſi homo dimiſerit eis multum de melle, non multum poſt operabuntur, & ſi modicum ſegneſcent ad operandum mel, & propter hoc debet cuſtos dimittere de melle ſecundum multitudinem apum, & ſi defecerit eis mel ad comedendum, debet eas paſcere ficubus & aliis dulcibus, ne moriantur. Item quando contendunt inuicem intra aluearia; ſignum eſt quod volunt diſcedere ab alueari, & ideo debet cuſtos irrorare vinũ dulce intra aluearia & tunc manebunt. *Hucuſq; Ariſt. lib.* 8 *ſiue* 9. *Item idem lib.* 4. apes non faciunt ſtrepitum niſi volando & extendendo, & contrahendo alas ſuas per aerem cadentem inter alas & corpus. Item poſteriores pedes apum ſunt maiores quam anteriores propter ambulationem, & vt cito eleuentur à terra cum voluerint euolare, *Vt dicit idem lib.* 14. Item accidit apibus infirmitas, quæ *ab Ariſtotele li.* 8. dicitur cabizoim, alias kalyroim, vel raboyzoix, ex paruis vermiculis qui generãtur in aluearibus ex corruptis fauis, & quando creſcunt illi vermiculi, faciunt texturam ſimilem texturæ aranearum, & dominantur ſuper totum aluear, & idẽ putreſcit mel & ægrotant apes vel moriuntur. *Item idem lib.* 16. Apes non generantur ex coitu, neque ex diuerſis generibus coeuntibus neque ex operibus per coitum. In annis autem pluuialibus multiplicantur apes valde ſiue pulli apum, quia propter humiditatem multiplicantur ſuperfluitates in corporibus. In annis autem temperatæ complexionis pulli apum diminuuntur, *Vt dicit idem. Item in diatis particularib. dicitur,* apes flores amygdalinos paſcentes faciũt mel magis temperatum, & magis ſaporoſum minuſque acutum, ſed ſpiritualium membrorum maxime mundificatiuum, apes vero abſinthium paſcentes & alias herbas amaras faciunt mel ſed minus dulce, eſt tamen multum mundificatiuum opilationis ſplenis & epatis apertiuum, & hydropicorum iuuatiuum, & morſus

ſus rabidi canis curatiuum. *Quare infra de melle in tractatu de liquoribus, alias proprietates apum in litera A in tractatu de animalibus ſecundum philoſophum & Auicennam.*

CAP. V.

De Bubone.

BVbo à ſono vocis nomen habet, *vt dicit Iſidor.* Eſt autem auis feralis onuſtaque plumis, ſed graui ſemper detenta pigritia, debilis eſt ad volandum, in ſepulcris die & nocte verſatur, ſemper commorans in cauernis, deinde apud augures malum prætendere fertur. Nam in vrbe viſa ſolitudinem prætendere aſſerunt, *vt dicit idem.* De bubone *dicit Ariſt. lib.* 8. Monedula *(inquit)* pugnat cum bubone, quoniam debilis eſt viſus bubo apud meridiem. Clarius namque videt de nocte, quam de die, & propter hoc capit monedula, quæ eſt auis coruini generis, bubonis oua, & comedit ea de die, & bubo comedit oua monedulæ de nocte, quia bubo fortior eſt de nocte quam de die, & monedula fortior eſt de die quam de nocte, & aliæ aues volant in circuitu bubonis & deplumant ipſum, & propter hoc aucupes cum eo deprehendunt alias aues, pugna autem iſtarum auium ſicut & beſtiarum non eſt, niſi propter cibum & manſionem, cuius frequens vlulatus de nocte præſagium eſt mortis, ſecundum augurum coniecturam, bubo ſtercoribus & aliis immundiciis paſcitur ab aliis volucribus, hoc odio habetur, templa frequentat nocturno tempore, vt de oleo lampadum ſatietur, in plumis tantum & in roſtro auibus prædę ſimilis eſſe videtur, ſed in animoſitate penitus eſt diſſimilis, & in virtute quando ab auibus impugnatur, in ſupinum ſe vertit, & roſtro cum pedibus ſe defendit, mures & veſpertiliones venatur, & comedit, de nocte euagatur & circumuolat, de die vero in parietum rimulis ſe abſcondit.

CAP. VI.

De Columba.

COlumbæ ſunt dictæ à colore colli, eo quod earum plumæ in collo colore multiplici ſunt reſperſæ, *vt dic. Iſid.* Sunt autem columbæ aues manſuetæ, hominum frequen-

quentiam & conſortium diligentes & in earum multiplicatione conuerſantes, quas antiqui venereas nuncupabāt, eo quod frequentent nidos & oſculo amorem concipiant, & Veneri multum vacant. Et ideo columba dicitur quaſi colens lumbos, *vt dicit Iſidor.* nam columbæ ouant omni tempore & faciunt pullos cum fuerit earum manſio calida, & fuerit earum cibus paratus, meliores autem faciunt pullos in autumno quam in vere, vel in æſtate, propter copiam victus, *vt dicit Iſidor. De natura vero columbarum, dicit Ariſt. lib.* 5. columba auis eſt voluptuoſa, vnde & ſeſe oſculantur ante coitum, & maſculus ſenex non poteſt coire, tamen non ceſſat oſculari, & fœmina multoties ſaltat ſuper fœminam, cum non ſit maſculus, & hoc facit cum oſculatur & non eiiciunt ſemen. Ex tali autem coitu faciunt oua aliquando non pullificantia, ſicut ſunt oua venti, & omnes aues quæ ſimiles ſunt columbis, ouant in vere bis vel ter & faciunt duo oua, ſed non ouant tertio niſi quando corrumpitur ſecundum. *Item dicit libro* 6. Columbæ *(inquit)* pro maiori parte pullificant marem & fœminam, & primus pullus eſt maſculus, & aliquando exit vnus pullus vno die, & alius alio die, & maſculus cubat de die oua, & fœmina de nocte, & primum ouum complet ſe & funditur in 20. diebus, & columba primo penetrat teſtam, & poſt diuidit illam, & maſculus & fœmina calefaciunt pullos in vno tempore, & fœmina eſt magis ſollicita circa pullos quam maſculus, & decies in anno ouant, & quandoque vndecies vel duodecies ſicut in Ægypto, & maſculus coit cum fœmina poſt annum. *Item idem lib.* 8. cum pullificat columba ſtatim maſculus regit pullos, & ſi fœmina tardat venire ad pullos propter dolorem partus, percutit eam maſculus, & cogit eam ponere ſe ſuper pullos, & cum creſcunt pulli, vadit maſculus & ſugit terram ſalſam. & illud quod ſugit, ponit in ore pullorum, vt aſſueſcat eos cibo. Cum autem mas vult eiicere pullos de nidis, coit cum ipſis. item Columbę habent proprium ſicut & turtures, quia caput ſuum non erigunt, quando potant, quouſque eis ſufficiat hauſtus potus. Viuunt autem columbæ & generaliter cubant vſque ad annos 15. *Hucuſque Ariſtot.* Proprietates autem columbarum vſuales & multum notas, *tangit gloſſ.*

gloſſ. ſuper verbum illud. Oculi tui columbarum. Cantic. primo. Columba *(inquit)* felle caret, roſtro non lædit niſi parem ſuum forte, in cauernis petrarum nidificat, alienos pullos nutrit, columbas alias errantes aſſociat & recolligit, iuxta fluenta manet, meliora grana eligit, gemitum pro cantu reddit, gregatim volat & ſocietatem diligit, alis & roſtro ſe defendit, cadauera & alia immunda non comedit, geminos pullos nutrit ſuper fluenta reſidens, vmbram accipitris de longe venientis inſpicit, quam videns, ſtatim ad interiora foraminis fugiens ſe abſcondit, *ſicut dicit gloſ. ibi. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuos aquarum, &c. Can. 5. cap. Et vt dicit in viatico. Conſtan.* ſanguinem habet medicinalem. Dicitur enim quod ſanguis eius ſub dextra ala extractus, & calidus oculis impoſitus ſeu inſtillatus dolorem mitigat, & ſanat ophthalmiam oculorum. Fimum habet ardentem quem de nido eiicit, & pullos vt eiiciant, inſtruere conſueuit, *vt dicit Ariſt.* Columba pacis eſt nuncia, ſimplicitatis forma, natura munda, prole fœcunda, pietatis æmula, ſocietatis amica, iniuriæ immemor, quæ quanto eſt pennoſior tanto fœcundior inuenitur, vnde columbæ habentes pedes pennatos fere pullificant omni menſe. Eſt autem columba naturaliter timida, raro ſecura, niſi quando eſt in foramine petræ, ibi aliqualiter requieſcit. Eſt autem obliuioſa, & ideo ſublatis pullis damni ſui immemor nidificare & pullificare in eodem loco iterum non obmittit, *vt dicit Iero.* Item ſtulte eſt curioſa, nam ſedens ſuper arborem circumſpicit, & ad quam partem velit tendere, quaſi deliberans, collum vndique circumflectit, ſed ſæpe dum de volatu deliberat antequam arripiat volatum ſagitta eam tranſoluat, & ideo propoſitum non perficit, quia quod diutius fieri propoſuit, in tempore cõgruo non perficit, *vt dicit Gregor. Item vt dicitur in diætis particularibus.* Caro columbina dura eſt ad digerendum & viſcoſa: vnde groſſum dat nutrimentum, maxime caro pulliculorum, ſed quando volare incipiunt ratione motus & laboris, multum amittunt de illa grauitate, & fit caro leuior & acceptabilior ad ad digerendum. Quanto autem vetuſtior, tanto durior & peior ad digerendum, & illaudibilius generat corpori nutrimentum. Item columba aliquando inuenitur domita, quæ ad deceptionem ſylueſtrium eſt inſtru-

cta, nam ſylueſtribus ſe aſſocians ad rete eas ducit, & vt cautius eas decipiat cum illis intrat aucupis rete, & inuolui ſe permittit ſub amicitiæ ſpecie, quaſi ad paſcua eos allicit, & ſic paſcendo ad laqueum & interitum eas trahit. Item in Ægypto & in Syria, *vt dicit Ambroſ.* inſtruitur columba, vt literarum ſit gerula, prouinciæ ad prouinciam internuncia, naturaliter enim diligit locum & manſionem vbi primitus eſt nutrita, & quantumcunque deferatur ad longinquas partes, ſemper redit ad propria, ſi libertati fuerit reſtituta. Tali autem columbæ cautius ſolet alligari litera ſub aſcella, quæ dimiſſa eleuat ſe in aera & nunquam ceſſat donec redeat ad ſuę natiuitatis prima loca, ſed quandoq; in via cognoſcitur ab hoſtibus, & ſagitta impetitur, & pro literis quas defert, interficitur & vulneratur, & ſic non ſine periculo eſt baiula literæ, quia frequenter litera ſic portata, eſt cauſa vel occaſio mortis ſuæ.

Cap. VII.

De Coturnicibus.

Coturnices ſunt quædam auiculæ à ſono vocis dictæ, quas Gręci ὄρτυξ vocant, eo quod ſ[illegible]rũtur in Ortygia inſula primo viſæ, *vt dicit Iſidorus.* Hæ aues certa habent adueniendi tempora, gregem faciũt & ducunt, accipitrem timent, & quamdiu accipitrem vident, tamdiu de terra non ſurgunt, ideo etiam ortygometra dicuntur, habent autem hæ aues duces ſicut & grues. Et ideo quia timent accipitrem, cura eſt eis ſollicitare duces, per quos cauẽt propria diſcrimina, ne ab accipitre capiantur. Hæc ſola auis morbum caducum patitur ſicut & homo & paſſer. Mare tranſiens cum laſſatur, in aquam deſcendit, & vnam alam erigens, velum ſibi facit, cibos gratiſſimos habet ſemina venenoſa, propter quas cauſas veteres eas veſci prohibuerunt. Helleborus enim eſt cibus coturnicum, qui ſi ab animali in multa quantitate ſumatur, pernicioſum eſt, nam cum animalia latas habent venas, per quas defertur fumus vi hellebori cor ſubito infrigidatur & mortificatur. Coturnices autem venas habent ſtrictas circa cor, & ideo fumus venenoſus non habens liberum tranſitum, in ſtomacho remanet, & ibi digeritur & ſubtiliatur: vnde non læduntur.

tur. Coturnices autem vulgari ſermone curleios vocamus à veloci curſu, citiſſime enim currũt ſuper terram, ſpeciem autem ſuam diligunt tales aues, & ideo vociferando mutuo ſe requirunt. *Vt dicit Ambroſius.*

Cap. VIII.

De Ciconia.

CIconia vel Ibis eſt auis fluuialis, quæ ſeipſam purgat roſtro ſuo, quia quando ex ciborum multitudine ſentit ſe grauatam, aquam marinam intra roſtrum recolligit, quam per anum ad interiora infundit, quæ remolliendo cibi compacti duritiam mordicando inteſtina ſuperflua eiicit & emittit. Hæc auis ſerpentum ouis veſcitur, & ex eis gratiſſimam eſcam deferens pullis, *Vt dicit Iſidorus,* & dicitur ciconia quaſi cicannia, quia conquatiente roſtro quaſi cum canna ſonum facit, *Vt dicit idem,* veris eſt nuncia, & in ſuo aduentu prædicat nouitatem temporis, ſerpentibus eſt inimica, roſtro enim eos percutit & interficit, & quãdoque deuorat & reglutit, humanam frequentiam & ſocietatem diligit, & ideo nidificare ſuper domos ab hominibus inhabitatas conſueuit, & nidum ſuum primum niſi fuerit coacta, de facili non dimittit, ſed in ſuo receſſu cõtra hyemem terra replet nidum ſuum, & cum luto virgulas nidi & ſpinas compaginat, ne aliquis ventus tempeſtuoſus ipſum in hyeme deiiciat aut diſſoluat. In reditu autem ſuo in vere eundem locum occupat, ab aliis nidum occupare volentibus protegit & defendit, viuente fœmina mas cauſa coitus cum alia ſe non aſſociat, ſed quo ad nidum & generationis officium, fœminæ fidem ſeruat, in qua ſi maſculus aliquo caſu adulterum concubitũ præſenſerit, vltra ſecum non cohabitat, ſed roſtro, ſi poteſt, eam tranſuerberat atq; necat, *Vt dicit Ariſtot.* Alias quam in nido mas fœminam non calcat, & incubando ſuper oua mas cum fœmina vices mutat, pullos ſuos miro affectu diligit & cuſtodit, & ex aſſiduo cubitu ſuper eos plumas perdit, pater quando eſt in paſcuis, mater in nido reſidet, & è conuerſo, quando reuertitur mas euolat fęmina ad paſcua, & maſculus nidũ fouet, *Vt dicit Ambroſius,* ciconiæ maria tranſuolant, & collecto agmine, ad calidas regiones ſimul volant. In ſuo autem diſ-

ceſſu

ceſſu comites habent cornices, quæ ipſas præcedunt & quaſi ciconiis ducatum præbentes, contra aues infeſtas eis pro viribus ſe opponunt, *vt dicitur in hexamer.* Quamuis autem venenoſa comedant, vt ranas & ſerpentes, & huiuſmodi, venenum tamen naturam earum non ſuperat nec immutat, ideo eis eſt refectio & nutrimentum, quod hominibus & aliis animalibus eſt venenum, vi enim caloris qui in eorum interioribus dominatur, virtus veneni extinguitur & ſuperatur. A pullis ſuis in ſenectute paſcuntur, nam eximia illis circa filios eſt pietas, & ideo quantũ tempus expendunt in fœtibus educandis, tantum ipſe à pullis ſuis vice reciproca nutriuntur, *vt dicit Ambroſius* quando vero pulli naſcuntur, crura, pedes & roſtra habent ad modum cygni valde nigra, ſed depoſita paulatim nigredine, rubere tanto plus incipiunt, quanto quotidie plus ſeneſcunt.

CAP. IX.

De Cornice.

CORnix eſt auis annoſa, quæ apud Latinos græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominũ curas agere, inſidiarum vias monſtrare, futura prędicere, ſed magnum nefas eſt credere, quod Deus conſilia ſua cornicibus manifeſtet, *vt dicit Iſidorus*, his inter multa auſpicia tribuunt, vt etiam pluuias prætendant vocibus, *iuxta illud Virgilii.*

Nunc plena cornix pluuiam vocat improba voce.

Eſt autem auis garrula & impia, & incolis vbi habitat nociua, *vt dicit idem.* Immundis paſcitur & venenoſis, diutiſſime viuit, contra ſenectutem in pluma albeſcit, ſed in carne intrinſecus quanto viuit diutius plus denigreſcit. Vulpem præ cæteris animalibus odit, cõtra niſum & accipitrem confligit, *vt dicit Iſidor.* Eſt enim auis improba, aquilæ & aliis prædæ auibus importuna. Nam aquilam quam tangere formidat, garritu & volatu inſequitur & infeſtat. Sed de ſua improbitate non ſemper lucrum portat, quia poſt longam aquilæ diſſimilationem, aliquando ab ea roſtro percutitur aut interficitur, quando ei plus debito appropinquat. De cornice autem *dicit in hexameron.* quod cornices ciconias conducunt & dirigunt, & velut

quibuſdam turmis eas ſtipantibus, eis turmatim ſe adiungunt, & contra alias aues ipſis ciconiis infeſtas dimicantes, propriis periculis aliena bella ſuſcipiunt. Cuius indicium eſt, quia in illo temporis interuallo, quo ciconiæ ſolent recedere, non reperiuntur in locis conſuetis reſidere. Et quia cum vulnere reuertentes, manifeſta quadam ſanguinis voce certiſq; indiciis grauem ſe certaminum oſtendunt conflictum ſubiiſſe. *Item ibidem dicitur*, quod admiranda eſt huius auis clementia. Nam cum parentes per longæuam ſenectutem plumarum tegmine & alarum regimine nudari cõtingit, cornices iuniores propriis pennis eos fouẽt & collecto cibo paſcunt. Quando etiam parentes earum ſeneſcunt, eos fulcro alarum ſuarum ſubleuant & ad volandum excitant, vt in priſtinos vſus membra diſſueta reuocent & reducant.

Cap. X.

De Coruo.

Coruus ſiue corax à ſono gutturis nomen habet, *vt dicit Iſidorus*. Coruus pullorum ora ſuorum hiantia reſpicit, quib. cibum prius non miniſtrat, niſi prius per pennarum nigredinem proprii coloris ſimilitudinem recognoſcat. Poſtquam vero nigreſcere inſpicit, totis ſuis viribus deinceps eos paſcit, *vt dicit idem Iſidor.* Dicuntur autem pulli coruorum roræ cœleſti veſci, quamdiu beneficio ætatis, non habent nigras plumas. Non enim prius eſcis ſci. cadaueribus fœtidis, ſed roris cœleſtis beneficio ſuſtentantur, *vt dicit Auguſt.* Petit enim coruus in cadaueribus mortuorum loca occulta, *vt dicit Iſido.* Et eſt auis clamoroſa, & diuerſas format voces. Solus enim inter aues ſexaginta quatuor habet vocis mutationes, *vt dicit Fulgentius.* Eſt etiam auis doloſa, res furtiue ſubtrahens, reponens in locis abditis & abſcondens. Eſt etiam immunda auis cadaueribus inſidens, & ex venenoſis & rebus immundis cibum quærens, & *ſecundum augures*, quandam vim præſagii & diuinationis habens. Et ideo apud gentiles coruus inter volucres fuit Appollini conſecratus, *vt dicit Mar.* De coruo autem *dicit Ariſtot. lib.6.* fœminæ coruorum cubãt ſuper oua ſolæ, & maſculi deferunt eis cibum, & pullificant

plures

plures pullos, & cubat dieb. viginti & deiicit aliquos propter multitudinem, quia aues quæ multos pullificant, aliquos eiiciunt à ſe. *Item dicit idem lib.* 8. Coruus niger pugnat cum aſino & tauro, & volat ſuper ipſos, & nocet eis percutiendo cum roſtro, & pungit oculos ipſorum. *Item ibid.* Coruus niger eſt amicus vulpis, & propter hoc pugnat cum aceloni & aliis beſtiis vt iuuet vulpem. *Item ibid.* Corui pugnant pugna forti, & percutiunt ſe ad inuicem cum armis, id eſt cum roſtris, vnguibus & alis ſuis. Victus obedit victori, victoria forti. *Hucuſque Ariſtot.* Item ſolus coruus in mediis æſtiuis feruoribus contra naturam aliarum auium ouat & pullificat fœtus ſuos. *Vnde Petronius: Coruus maturis frugibus oua defert &c.*

Cap. XI.

De Cygno.

Cygnus latine olor dicitur Græce, eo quod totus albus ſit in plumis ſuis, nulli enim inueniunt cygnum nigrum. ὅλος autem græce, totum dicitur latine, *vt dicit Iſidor.* Cygnus autem à canendo eſt dictus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fingit. Ideo autem canit dulciter, quia collum longum & reflexum habet, & neceſſe eſt eructantem vocem per longum & flexuoſum iter varias reddere modulationes. Fertur autem in hyperboreis partibus præcinentibus citharœdis cygni pullos euolare de nidis, & apte admodum concinere, *vt dicit Iſidor. Secundum autem Mar. & Ambro.* Nautæ bonum præſagium euentus reputant, quod cygni ſcilic. in nauigio obuiant, *ſicut ait Ennius:*

Cygnus in auſpiciis ſemper lætiſsimus ales,
Hunc optant nautæ quia non ſe mergit in vndis.

& ideo Apollini fuit conſecratus, *vt dicit Mar.* In alis autem maxima eſt fortitudo. Cygnus quando eſt in amore, quærit fœminam, & ei per complexionem colli blanditur, & quaſi eam trahit ad ſe, & coniungit collum ſuum collo fœminæ colligando. Poſt coitum vero fœmina percutit marem, & fugat ipſum. Balneat autem ſe maſculus poſt coitum, ſimiliter fœmina antequam cibum ſumat. Inſtante autem morte penna infixa cerebro, canit, & contra

aliorum animantium conſuetudinem pro gemitu cantum reddit, *Vt dicit Ambro.* Plumam habet candidiſſimã, omni nigredine vel colore aliquo impermixtam. Carnem vero habet nigram, & ad digerendum duram. Roſtrum cũ quadã tuberoſitate, viſum ab olfactu & guſtu diſtinguente. Collum habet intrinſecus valde nigrum, & interius denſatum, cum quo collo in profundũ merſo cibum ſuum quærit & incidit. Cum ſit inter piſces nutritus, ipſos non comedit, ideo ſi panis vel eſca ſibi proiecta fuerit, piſcibus ipſum ſequentibus ipſe cedit. De herbis & radicibus victum ſuum quærit. Pedes habet nigros, latos & clauſos, natationi valde aptos, quorum vno vtitur pro remo in natando, alio pro gubernaculo ſe regendo. Stagna & lacus inhabitat, & ſecus aquas nidificat, vbi ſuper pauca ligna coniecta ſuper oua cubat & pullificat. Pullos ſolicite nutrit & educat, & eos roſtro, alis & ſibilo protegit & defenſat. Et ſi quis aduerſus eos appropinquauerit inter pullos & appropinquantibus opponere ſe, & interponere non ceſſat. Auis eſt magnæ carnoſitatis & ponderoſitatis corporis, & ideo quietem diligi, & raro volat. Volant autem cygni ſyluestres volatu forti, collis extenſis, & pedibus ad poſterius applicatis, ſed non ſunt tam magni corporis, nec tantæ pinguedinis, ſicut ſunt domiti, qui iuxta hominum habitacula ſunt nutriti, *Vt dicit Mar.*

Cap. XII.

De Culice.

CVlex eſt muſca modica ab aculeo dicta, eo quod ſanguinem ſugit. Habet autem in ore fiſtulam ad modum ſtimuli, qua carnem terebrat, vt ſanguinem bibat, *Vt dicit Iſidorus.* Reputatur autem inter volatilia, ſicut & apis, cum tamen corpus vermis habeat plures pedes habentis, eo quod alas habeat quibus volat. Generatur autem ex vaporibus putridis de cadaueribus ac paluſtribus locis & corruptis generatis. Ex continua alarum replicata percuſſione in aere ſtrepitum generat & quaſi ſtridet. Super cadauera & vlcera libenter reſidet, equis etiam vlceroſis valde nocet, ſtrepitu & morſu dormientes infeſtat, & à requie eos arcet. De nocte maxime circumuolat & membra,

bra, quibus inſidet, terebrat atque mordet. Lucipeda eſt, quia lumen libenter videt, vnde minus caute in candelam vel in ignem irruens, ſe ob auiditatem luminis videndi comburere ſæpe ſolet. Hirundinibus paſcendis ſumme valet, culices enim in aere volitantes ab hirundinibus, quæ venantur muſcas in aere præda gratiſſima reputantur. Dicuntur aũt culices Scynipes, i.e. muſcæ minutiſſimæ, ſed aculeis permoleſtæ, σκύνη enim græce, muſca dicitur latine, vnde & dicitur *κυνόμυια*, muſca canina, & huiuſmodi muſcis terra Ægyptiorum percuſſa eſt *Vt dic. Iſi.* Eſt autem *κυνόμυια* genus peſſimum muſcarum, magni corporis & lati ventris, reſpectu muſcarum aliarum, & parui volatus, ſed magnæ tenacitatis & adhærentię in membris animantium, in quibus inſidet. In villis enim & pilis animalium & maxime canum ſe immergit, & ibi ſe occultans, ſugit ſanguinem atque bibit in tantum, quod carnem vlcerat & corrodit, vt patet in antiquorum canum auribus, quas corrodunt & vlcerant tales muſcę. Vnde non eſt mirum ſi tales muſcæ ſint multum fœtidæ, quæ ex tam fœtidis & corruptis humoribus ſint nutritæ.

CAP. XIII.

De Cicada.

Cicada à canendo eſt dicta, eo quod in exiguo gutture ſuo dulcem facit melodiam, vel miram facit cantilenam, *Vt dicitur in hexameron.* Hæc in medio æſtu, quando arbuſta meridianis calorib. rumpuntur, tanto cantum reſonat clariorem, quanto ſpiritum aereum tunc temporis attrahit puriorem. Deinde ſi quis cicadas perfundat oleo, ſtatim necantur, eo quod obſtructis poris ſpiramen aereum haurire non valent. Sed ſi quis ſtatim his acetum ſuperfundat, ilico reuiuiſcunt, eo quod vis aceti aperit poros, qui ex olei conſtrictione obſtruebantur, *Vt dicit Ambro.*

Cap. XIIII.

De Phœnice.

PHœnix vnica dicitur eſſe auis, & in toto orbe terrarum ſingularis, vnde & laici mirantur, vnde apud Arabes vbi naſcitur phœnix ſingularis nuucupatur, *Vt dicit Iſidorus*. De hac aue *dicit philoſophus*, quod phœnix eſt auis ſine pari viuens, 300. vel quingentis annis, quibus completis, cum ſuum ſentit defectum, nidum facit ex lignis aromaticis, & multum ſiccis, quæ in æſtate ex feruore ſolis flante Fauonio, accenduntur, quibus iam accenſis ſponte nidum ingreditur, & ibidem inter ligna ardentia incineratur, ex quo cinere infra triduum quidam vermiculus naſcitur, qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformatur. *Idem dicit Ambro. in hexameron.* de phœnicis humore ſiue cinere nouus ſurgit, paulatimque adoleſcit, & proceſſu temporis alarum induit remigia, atq; in auis ſpeciem reparatur, Eſt autem auis pulcerrima, pauoni in plumis ſimilima, ſolitudinem diligens, granis & fructib. mundis cibum quærens, de qua narrat Alanus, quod cum Onias ſummus Pontifex in Heliopoli ciuitate Ægypti, templum ad ſimilitudinem templi Hieroſolymorum ædificaſſet, primo die azymorum, cum multa ligna aromatica ſuper altare congregaſſet, & ignem ad offerendum ſacrificium ſuccendiſſet, deſcendit in medium rogum talis auis, quæ in igne ſacrificii ſtatim in cinerē eſt redacta, remanente autem cinere, & cum diligentia cuſtodito, de præcepto ſacerdotis, & reſeruato, infra triduum quidam vermiculus de prædicto cinere eſt creatus, qui tandem recipiens formam auis, ad ſolitudinem euolauit.

Cap. XV.

De Grue.

GRus de propria voce nomen accepit, tali enim voce ſonat, *Vt dicit Iſidorus*. Eſt autem auis alarum magnarum & fortis volatus, aeris alta petens vt videat, quas velit pergere regiones, *Vt dicitur in hexameron.* Eſt enim auis diligens ſuam ſpeciem, & in ſocietate viuens, habens regem & ordine literato volans, *Vt dicit Ambroſius.* Ductor autem agminis quaſi inſtigando & arguendo voce ad re-

ctos volatus cogit agmen, & ſi forte raucescat, ſuccedit alia grus quæ ſupplet idem officium. Grues autem voce præconia terram petunt, vt quieſcant & cum ſederint ad cuſtodiam ſui vigilias ordinant, vt aliæ ſecurius conquieſcant. Vigiles autem ſuper vnum crus ſtant directe, & lapillum tenent in pede altero, à terra ſuſpenſo vel eleuato, vt ſi caſu aliquo dormierint, per caſum lapilli excitentur, *vt dicit Ariſtotel.* Item ſunt grues in iuuentute cinerei coloris, ſed in ſenectute quanto diutius viuunt, tanto plus nigreſcunt, & ſi quæ illarum à ſocietate oberrauerint vociferando perditas ſocias aduocant & requirunt. Grues etiam quando ſupra ſe venientem erodium vel accipitrem percipiunt, roſtra ſua ſuperius erigunt, & prout poſſunt, cum roſtri acumine ſe defendunt.

Cap. XVI.

De Gallo.

GAllus à caſtratione eſt vocatus. Inter cæteras tantum aues huic ſoli teſticuli adimuntur, veteres enim abſciſſos gallos vocauerunt, *vt dicit Iſidorus.* De gallo *dicit Plinius lib.29.cap.4.* Carnes gallorum crudæ & calidæ appoſitæ ſuper morſum ſerpentis, demunt venenum. Et ad idem valet eius cerebrum in potu ſumptum, ſi quis eius pinguedine vel viſcello iunctus fuerit, a pantheris & leonibus tutus erit. Si auro liqueſcenti oſſa gallorum vel gallinarum commiſcentur, conſumunt illud in ſe, vnde & os gallinaceum auri eſt venenum, & hoc eſt mirum. Gallus itaque eſt auis calidæ & ſiccæ complexionis, & ideo multum habet audaciæ & animoſitatis, propter quod contra ſuos aduerſarios pro ſuis vxoribus audacter pugnat, & roſtro ac calcaribus aduerſarium impetit & lacerat, obtenta victoria ſtatim cantat. Antequã autem cantet alis ſe verberat, & ſe ipſum feriens, ad cantandum reddit aptiorem. In profundioribus horis noctis cantum ſolet emittere clariorem & valentiorem, ſed circa tempus matutinum vocem format leuiorem, *vt dicit Ambroſius*, criſtã rubeam geſtat in capite pro corona, qua amiſſa perdit audaciam, & ad aggrediendum aduerſarium ipſum efficit ſegniorem, zelat & diligit vxores ſuas, & inuento cibo, voce quadam eas

conuocat, & ſibi ſubtrahit, vt eas reficiat atque paſcat, pinguiorem & teneriorem quam plus diligit, ſecum quietis gratia vicinius collocat, & ipſius præſentiam circa ſe plus affectat, demane cum ad paſtum euolauerit, latus ſuum lateri ipſius primo applicat, & per quoſdam nutus ipſam ad ſui copulam allicit & inuitat, & pro ipſa tanquam zelotypus ſpecialiter pugnat, & appropinquantes gallos roſtro & calcaribus à ſe fugat, roſtro in pugnando terram percutit, & plumas circa collum erigit, vt ſe audacem faciat & pennas caudæ quantum poteſt, ſurſum ac deorſum eleuat, vt ſic aptus ad prælium ſe accingat, lapidem precioſum nomine allectricium vel allectoriũ chalcedonio ſimilem gignit & portat, quem ratione lapidis, vt credunt, quidam leo timet & abhorret, & maxime ſi fuerit albus, album enim gallum leo formidat, *Vt dicit Plinius.* Roſtro & pedibus victum quærit, paleam & puluerem ſulcat & reuerſat, & inuento grano, ad gallinas vociferat & eas vocat, timet etiam gallus aquilam, & accipitrem prædones terræ quia tales prædæ aues volucrib in terra deambulantibus inſidiantur, & ideo cum gallus ſit valde acuti viſus, vnum oculum pro victu quęrendo inferius deprimit, & alium ſurſum ad aera dirigit, vt aduentum aquilæ vel accipitris præcaueat, quoniam cum venientem à remotis viderit, ſtatim ad gallinas vociferat & fugiens in domibus, rupibus, ac ſepibus ſe occultat, *Vt dicit idem.* Decrepitus etiam gallus ouat in vltima ſenectute, & facit quædam oua parua multum rotunda, & quaſi liuida vel crocea, ex quibus ſi ab aliquo verme venenoſo in diebus canicularibus foueantur, baſiliſcus procreatur, *Vt dicit Beda.* De gallis *dicit Conſtan.* Galli iuuenes duriores ſunt ad digerendum, minoriſque humiditatis quam gallinæ, caro eorum quiddam nitroſitatis habet, ſed quando coquitur, ſoluitur: vnde ſi vetus gallus, proiectis interioribus de ſemine croci hortenſis, & polypodio impleatur, & quandoque libris aquę coquatur, donec aqua fere conſumatur, fit vtiliſſimus cholericam habentibus paſſionem, viſcoſos & phlegmaticos purgat humores, melancholiam patientibus ſubuenit, groſſam ſtomachi ventoſitatẽ excludit, dolorem mitigat, tumorem & dolorem arteriarum curat, valet contra arteticæ febris prolixitatem, *Vt dicit idem.*

CAP.

Cap. XVII.

De Gallo gallinaceo.

GAllus gallinaceus gallus eſt, qui propter abſciſſionem teſticulorũ effœminatur, more enim aliorum animalium caſtratorum totus in complexione mutatur, criſtam enim perdit, audaciam deponit, vocem & cantum amittit, inter horas noctis non diſcernit, alis ſe non percutit, nec ad pugnam ſe accingit, ſuper oua aliena cubat ac ſi eſſet gallina, officium fœminæ aſſumens, pullos alienos nutrit & circumducit, vocem etiam gallinæ ſimilat, & crocitando voce raucida pullos vocitat, gallinis ſe aſſocians cum eis earum eſcam comedit & deuorat, ſed eas non reficit, nec impinguat, cum eis impinguatur, ſed eas non impinguat. Eſt autem gallinaceus timidioris animi quam gallus & carnis humidioris & mollioris, & pinguedinis materis ac plumæ laxioris, cuius pedes quandoque franguntur, vt cubare ſuper oua cogatur, cuius calcaria vel hebetantur vel cadũt, cuius pedes colligantur poſt impinguationem, & depreſſo capite ad terram ad forum erectis pedibus deportatur, de gallo tamen caſtrato, *dicit Conſtantinus* Carnes inquit, caſtrati galli omnium volatilium carnib. ſunt conuenientiores, laudabilius enim generant nutrimentum & ſanguinem meliorem, cerebella eorum cerebellis auium aliarum ſunt vtiliora.

Cap. XVIII.

De Gallina.

GAllina eſt à gallo dicta, ſicut à Leone dicta eſt leæna, cuius membra, vt quidam ferunt, ſi cũ auro liqueſcent miſceantur, conſumunt aurũ, *vt dic. Iſid.* Eſt autem multæ ouationis & pullificationis, & multæ ouant ſine coitu, *vt dicit Ariſtoteles lib.* 6. & dicuntur oua venti, & ſunt aliis ouis inſipidiora & illaudabiliora, & quædam gallinæ ſæpe faciunt gemellos, & vnus gemellorũ eſt paruus, & quandoque monſtroſus. Poſtquam autem cubant ſuper oua ſua per tres dies, ſtatim apparent ſigna pulli, & erit hoc in maioribus poſt plures dies, & in minoribus poſt pauciores, & generatur pullus ex albumine, & nutritur ex vitello,

Vt dicit idem. Gallinæ etiam quæ nimis ouant, non ſunt longæ vitæ, ſed cito moriuntur, *Vt dicitur lib. 6.* Alias vero gallinæ proprietates omnibus fere notas tangit *gloſ. ſuper Matt. 23. Vbi dic. Gallina eſt auis pia circa pullos, nam pullos ſub ala fouet, contra miluum tuetur*, de dolore filiorum ægrotat & plumam deponit, plus pullos quam ſe paſcit & ſatiat, & ipſos inuento cibo congregat atque vocat, pro pullorum defenſione fortiori ſe opponit, & etiam hominem impugnat, pullos diſperſos congregat, atque vocat & ne à niſo vel miluo rapiantur, eos ſub alarum tegmine protegit & defenſat, plumarum hiſpiditate & vocis raucedine affectum circa pulliculos manifeſtat.

Cap. XIX.

De Gryphe.

GRyphes inter volatilia recitantur. *Deutero. 14. & dicit ibi glo.* quod gryphes eſt quadrupes, capite & alis aquilæ ſimilis & reliquo corpore ſimiils eſt leoni, & habitat in hyperboreis montibus, equis & hominibus maxime eſt infeſtus, in nido ſuo reponit lapidem ſmaragdum contra venenoſa animalia montis.

Cap. XX.

De Erodio.

ERodius eſt auis regia, prædæ auida, & manu geſtantis aſſueta. Eſt autem auis animoſa ad modum accipitris, paucæ quidem carnis reſpectu corporis ſui, & eſt multæ pennoſitatis, & ideo leuiſſimi eſt volatus, quia parum eſt in eo quod aggrauat, & multum quod erigit atque leuat, *Vt dicit Gregorius*, & ideo diſſimilis eſt ſtruthioni in audacia & virtute, quamuis ei ſimilis ſit in penna & varia in colore. Erodius autem magnæ eſt animoſitatis, acutiſſimi pectoris & fortis vnguis, & plus lædit prædam ſuper ipſam irruendo pectore quam roſtro ſiue vngue. Tantę autem eſt animoſitatis, quod ſi primo vel ſecundo impetu prædam non arripit, quaſi vindictam de ſe petit. Vnde ſi ſylueſtris eſt, illo die vix prædam quęrit: ſi vero domeſticus quaſi prę verecundia euagatur per aera, & ad manum geſtantis de facili tunc non redit, tunc enim victum & quaſi degenerem

ſtem ſe æſtimat, quãdo de volucre quã impedit non triumphat, *Vt dicit Gregorius*. Hæc auis à vulgo falco nuncupatur ſiue filica, *Vt dicit gloſſa ſuper Pſalmum*. Et eſt auis quæ inter omnes prædæ volucres habet affectum pium & animum circa pullos, *ſicut dicitur in hexamer*. Eodẽ *(inquit)* ſedulitatis officio quo proprios fœtus paſcit, pari ſubminiſtratione pullum ab aquila abiectum ſiue non agnitum ſuſcipit atq; nutrit. Cadauer fugit, nec in famis vehementia putridas carnes tangit, ſed laboris patiens abſtinendo expectat, quouſque prædã ſibi congruam inueniat quam acquirat, *Vt dicit Greg.*

CAP. XXI.

De Hirundine.

HIrundo quaſi arundo, ab aere eſt dicta, eo quod cibos non ſumat reſidens, ſed vt edat in aere cibum capit, *Vt dicit Iſidor.* Eſt enim auis vocifera per tortuoſos orbes & circuitus vaga. In nidis conſtruendis & pullis educandis ſolicita, *Vt dicit idem.* In nidis quoque conſtruendis eſt ſummæ ſolertiæ. Vix enim ad hoc faciendum ſufficeret humana induſtria de quauis materia quod facit hirundo ſolo roſtro de argilla. Hirundo itaque eſt auis valde pennoſa, miræ agilitatis & velociſſimi volatus, & ideo à cæteris auibus nõ impetitur, nec vnquam alicui præda eſt. Maria tranſuolat ad regiones calidiores, in quibus creditur, per hyemem commorari. Certa cuſtodit tempora aduentus ſui & receſſus. Cuius aduentus indicium eſt veris & teſtimonium inſtantis ſerenitatis æſtiualis, *Vt dicit Ambroſius. De hirundine dicit Ariſtot. lib. 6.* Auis agreſtis non coit in anno neque ouat, niſi ſemel præter hirundinem, quæ ouat bis, ſed prima oua aliquando corrumpuntur propter hyemem, oua vero poſteriora complentur & faciunt pullos. *Item dicitur ibidem.* Aues quæ comedunt carnem non ouant bis præter hirundinẽ, quæ aliquando bis pullificat. *Item ibid.* ſi quis cæcauerit pullos hirundinum reuertẽtur oculi eorum. Quærit n. herbam, quæ dicitur chelidonia, cuius ſucco linit oculos filiorum, & ſic eorum oculi ſanitati priſtinæ reſtituuntur, *Vt dicit Macrobius*. Item in vtero hirundinis inueniuntur duo lapilli: quorum vnus eſt albi

dus

dus & dicitur fœmineus: alter vero rubeus & dicitur maſculinus, quia maioris eſt virtutis quam albus. Hi lapilli dicuntur chelidonii, & ſunt precioſi, maxime quando extrahuntur de pullo antequam tangat terram, *vt dicitur in lapidario, vbi eorum virtutes deſcribuntur, vt dicit Conſtantinus* Sanguis de dextra ala extractus oculis medetur, ſicut ſanguis columbæ, fimus eius valde eſt calidus & ventiuus ſiue corroſiuus, & ideo oculis eſt nociuus. Inſtruit autem hirundo pullos ſuos eiicere ſtercora extra nidum. Sunt autem hirundinum duo genera: quædam enim ſunt maioris corporis, dorſum habentes nigrũ, pectus rubeum & ventrem album, & hæ diligunt humanam ſocietatem, vnde in domibus hominum nidificant. Aliæ ſunt minoris corporis, nigrum habentes pectus, & nidificant in riparum foraminibus iuxta aquam. Sed tam iſtæ quam illæ in terra nidificant ſiue argilla & vtriuſque cauda ad modum forpicis eſt bifurcata. Inter hirundines dicitur eſſe vnum genus, quod timent aliæ etiam aues, aquila & accipiter, & fugiunt illam hirundinem tanquam hoſtem, nec audent ſuper prædam illa viſa irruere, timent enim morſum eius, quia forſan venenoſus eſt, *vt dicit Plinius*. Pugnant autem hirundines contra paſſeres, nidos eatum ſubintrantes & morſibus ac vnguibus fugant eos de nidis ſuis.

CAP. XXII.

De Charadrio.

CHaradrius, *ſecundum philoſophum*, eſt albi coloris, nullam habens partem nigredinis, cuius pars inferior fœmoris ipſius purgat caliginem oculorum. Cuius natura eſt talis, quod quando aliquis graui detinetur infirmitate: ſi ægritudo fuerit ad mortem, charadrius auertit faciem ſuam à ſic ægrotante, & ſine dubio tunc moritur homo, ſi autem infirmus debet conualeſcere, charadtius figit viſum in ipſum, & intendit in eum quaſi applaudens ei. Differt autem charadrius ab auicula quæ dicitur chalandra, quæ eſt auis ſonora & canora ſicut merula, *vt dicit gloſ. ſuper Deuteron.* 14. *vbi dicitur, differt charadrius à chalandra, &c.*

CAP. XXIII.

De Laro.

LArus eſt auis quandoque in terra, quandoque in aquis habitans. *Vnde in aurora ſcribitur.* Larus eſt fluminis habitator & incola terræ. Nunc natat vt piſcis, nunc volat inſtar auis.

CAP. XXIV.

De Locuſta.

LOcuſta eſt dicta eo quod pedibus ſit longa vt haſta, & ideo Græci eam haſtagion vocant, *vt dicit Iſidor.* Locuſtæ regem non habent, & tamen ordinate egrediuntur per turmas ſuas, *vt dicitur Prouerbiorum* 30. Mutuo ſe deuorant, nam maiores minores comedunt & manducant. In æſtate apparent: in hyeme vero latent. Longiora habent crura poſteriora quam anteriora. *Et ſicut dicit glo. ſuper Iohel. primo*, eſt primo athelabus & poſt creſcentibus alis fit locuſta, & plus lædit in iuuentute quando eſt athelabus quam in ſenectute, quando eſt locuſta. Os habet quadrangulum, & pro cauda aculeum habet. Crura ſunt replicata & in ſe reflexa. Germina arborum & herbarum radicitus comedunt & corrodunt. A vento auſtrali generantur & ad volandum concitantur. In vento autem ſeptentrionali moriuntur. In ſaliendo locuſta ſe erigit, & in erigendo cadit. A floribus amygdalinis impinguantur locuſtæ. Locuſta inſuper tota pro maiori parte in ventre conſiſtit, & ideo inſatiabilis eſt. Vnicum habet inteſtinum, quod ſanie & immundicia eſt ſemper repletum, ſed quamdiu viuit ſemper eſurit, & ſi quid inuenerit viride, corrodere non deſiſtit. Modico frigore quaſi moritur & conſopitur, ſed calore Solis reuiuiſcit, ex cuius ſtercore vermes naſcuntur.

CAP. XXV.

De Mergulo.

MErgulus ab aſſiduitate mergendi nomen ſumpſit, ſæpe enim dimiſſo in profundum capite, aurarum ſigna ſub fluctibus colligit, & ante venientem æquoris tempeſtatem cum clamore litus petit. Nam in pelago grauiſſima tem-

tempeſtatem futuram eſſe certiſſimum eſt, quando mergguli fugiunt ad litus cum clamore, *Vt dicit Iſidor.* Mergulus in arundinetis ſuper pauca ligna nidificat, & miro quodam affectu naturæ pulliculos nutrit & educat. Qui mox nati matrem ſequuntur, & varias pelagi vndas aſcendere & deſcendere nullo modo verentur. Vermes aquatiles & piſciculos ad ſui ventris ſatiandam ingluuiem venantur. In hyeme propter paucitatem motus impinguantur. In æſtate autem propter volatus libertatem carnibus & pinguedine depauperantur. Quando ab aue rapace perſequuntur, ad aquam refugientes merſionis beneficio liberantur.

Cap. XXVI.

De Miluo.

Miluus mollis eſt volatu & viribus, vnde miluus quaſi molliter volans eſt dictus. Nam leui penna & quaſi immobili ſuper aera fertur, & vix leui tactu aerem in volando mouere videtur. Eſt autem auis patiens laboris, & ideo cuculos in ſcapulis ſuis ſuſcipit, & ne per longa itineris ſpacia fatigati deficiant, à partibus Hiſpaniæ ſecum ducit, *Vt dicit Iſidor.* Eſt autem auis rapax & audax in minimis, ſed timidus eſt in magnis, nam volucres ſylueſtres inuadere non audet, domeſticis inſidiari non timet, pullis etiam inſidiatur, vt eos rapiat & quos incautos repererit, ſtatim necat, cadaueribus & immundis veſcitur, & pro modico ventris paſtu circa æthera circumfertur. A niſo impetitur; & à minore ſe propter ipſius puſillanimitatem & ſegniciem ſuperatur. Et miluus in iuuentute ab aliis prædæ auibus non videtur differre, ſed quanto diutius viuit, tanto ſuam naturam degenerem plus oſtendit. Quoddam enim genus eſt milui qui in principio aues rapit, exentera animalium comedit, tandem vix muſcas & vermiculos arripit, *Vt dicit Ariſtot.* vltimo fame perit. Eſt autem auis impia circa pullos ſuos, ſicut & vultur, dolet enim quando videt eos impinguari & vt marceſcant, roſtro eos percutit & ſubtrahit eis cibum, vocem habet querulam famis nunciam, nam quando eſurit voce querula cibum quærit.

Cap. XXVII.

De Nycticorace.

NYcticorax eſt noctis coruus ſic dictus, eo quod noctem amat, quia de nocte volans cibum quærit & quærendo clamitat, cuius clamor eſt volucribus odioſus, *Vt dicit Iſidor.* Eſt autem auis lucifuga & Solem videre non poteſt, ſepulcra & loca mortuorum inhabitat & frequentat, in parietibus & in locis ruinoſis nidificat, oua columbarum & monedularum frangit & deuorat, & cum eis pugnat. Hæc dicitur noctua, quaſi de nocte acute tuens, de nocte enim videt, exorto autem ſplendore Solis eius viſus hebetatur. Hanc inſula Cretenſis non habet, & ſi venerit aliunde, ſtatim moritur, *Vt dicit Iſidor.*

Cap. XXVIII.

De Onocrotalo.

ONocrotalus eſt auis in aqua ſonitum faciens. In faucibus autem habet quoſdam folliculos in quibus primo cibum recipit, & receptum in ſecundum ventrem mittit, duos enim habet vteros, in vno tantum cibaria recipit, in alio tantum decoquit & digerit, ſed primus pro veſicula gutturis reputatur, *Vnde dicit Iſidor.* Onoctrotalus auis dicitur Græce cum longo roſtro. Et ſunt duo genera, vnum aquatile, & aliud ſolitudinis, quia autem in aquis manet, eſt auis valde guloſa, quæ roſtrum in aqua mergens horridum ſonum facit. Præcipue autem inſidiatur anguillis, & prædam quam arripit ſubito deglutiens in aluum mittit, deinde ruminat & fauces mouet, ac ſi cibum in ore receptum adhuc teneret. Hæc in littore quieſcens roſtrũ ſuum ſemper ſurſum erigit, & ſic ipſius acumine contra inſultum accipitris ſe præmunit, vt ſic ſecurius dormire poſſit, *Vt dicit Iſidorus.*

Cap. XXIX.

De Pelicano.

PElicanus eſt auis quæ *in Leuitic.* 11. *& Deuter.* 14. porphyrio nuncupatur. Et eſt auis Ægyptia habitans in ſolitudine iuxta Nilum. Inter volucres autem *ſecundum le-*

gem

gem immundas *in Leuitic.* numeratur. Sunt autem duo genera huius auis, vnum in aquis inhabitans, & eius eſcæ ſunt piſces, aliud eſt in terra habitans, ſolitudinem diligens, cuius cibus ſunt animalia venenoſa, vt lacertæ & huiuſmodi, omnia quæ pelicanus comedit, primo pedē in aquam tingit, & intinctum quaſi cum manu pede ori applicat & opponit. Solus pelicanus inter aues prædæ præter pſittā cum pede vtitur loco manus. De pelicano quoque *dicit gloſ. ſuper pſal. Et idem dicit Plinius per hæc verba.* Pelicanus *inquit* eſt auis amator filiorum ſuorum. Cum enim gignit natos & incipiunt creſcere, parentes ſuos in faciem percutiunt, propter quod ipſos mater repercutit & occidit, tertio vero die mater ſe in coſta vſque ad effuſionem ſanguinis percutit, & calidum ſanguinem ſuper corpora mortuorum filiorū poſt effundit, ex cuius virtute pullus prius mortuus reuiuiſcit. *Et gloſſa ſuper locum illum Pſalmi. Factus ſum ſicut pelicanus, &c.* Pelicanus dicitur roſtro occidere pullos, & in triduo lugere, & tunc ſanguinem ſuum ſuper eos fundere, & ſic illos viuificare, aliam cauſam mortis pullorum pelicani aſſignat *magiſter Iacobus de Vitriaco in lib. de mirabilibus orientalium regionum. Eſt (inquit) in AEgypto auis, quæ vocatur pelicanus magnarum alarum & maximæ maciei, quia, quicquid deglutit, cito emittit per ſeceſſum, lubricum enim habet inteſtinum, & ideo vſque ad plenam incorporationem neque tenet cibum.* Hanc autem naturaliter odit ſerpens, propter quod ſerpens, dum pro paſtu mater exit, nidum repens per arborem pungit & interficit pullos ſuos, ſuper quos mater rediens lugere per triduum fertur, deinde in pectore ſe vulnerat & ſanguinem ſuper eos reſpergens, eas à morte ſuſcitat. Ex ſanguine vero copioſius ſic effuſo debilitatur mater, vnde & pulli coguntur exire pro cibo, quorum quidam naturali affectu matrem debilitatam paſcūt, quidam vero degeneres ſunt, de matre penitus nullam curam gerunt, quod diligentius aduertens mater, receptis viribus filios ſe paſcentes refouet & diligit, alios vero tanquam ignobiles & ingratos à ſe reiicit, & ſecum commanere aut viuere non permittit.

CAP. XXX.

De Perdice.

PErdix à voce nomen habet, *vt dicit Iſidorus.* Eſt auis immunda, nam maſculus in maſculum conſurgit, & obliuiſcitur ſexum præceps libido, *vt dicit Iſidorus.* Adeo autem eſt fraudulenta, vt aliena oua diripiens foueat ea ſic ſubtracta, ſed hæc fraus fructum non habet, quia cum pulli vocem audierint propriæ genitricis naturali quodam affectu matrem putatiuam, quæ eos fouerat derelinquunt, & ad illam quæ genuit, reuertuntur, *vt dicit Iſidorus, pariter & Ambroſius.* Non autē laborant in cubando & ouando, ſicut aliæ aues, *ſicut dicit Ariſtot.* Aliquæ, inquit, aues generant leuiter, ſicut perdices, & mater perdicis volat in circuitu venatoris, quouſque fugiant pulli ſui, & poſt fugam pullorum fugit & ipſa mater, & clamat pullis ſuis, cuius pulli mox nati ſequuntur matrem, & ſtatim quęrunt cibum. Eſt autem perdix paucæ pennoſitatis, & multę carnis, ideo debilis eſt volatus, & in volando parum à terra ſe erigit, ſed ſtatim poſt paululum terram petit, in tantum niſum timet & fugit, quod quamdiu videt ipſum, in aera à terra non recedit, ad ſonitum vero campanulæ fugiens circa terram antequam ſciat, in rete vel in laqueum ſe immittit. *Plinius dicit lib. 29. cap. 6.* Fel perdicum cum æquo pondere mellis, multum clarificat viſum, vnde & in pixide argentea debet reſeruari, oua eorum in vaſe æreo tecta, valent cum melle vlceribus oculorum.

CAP. XXXI.

De Pauone.

PAuo à ſono vocis nomen habet, cuius caro eſt tam dura, vt vix putredinem ſentiat, nec facile coquitur, *vt dicit Iſidorus*, viuit autem pauo *ſecundum Ariſtot.* 20. annis, & pullificat in fine trium annorum, deinde colorantur eius alæ. Cubat autem oua ſua 30. diebus, & modicū plus, deinde ſcinduntur teſtæ & non pullificant niſi ſemel in anno, & ponit 12. oua aut parum minus, & eiicit plumas ſuas cum prima arbore eiiciente folia ſua, & tunc primo naſcitur pluma cum arbores incipiunt folificare, eſt

enim auis non diligens fœtum ſuum, perſequitur enim maſculus fœminam & oua fœminæ inueſtigat vt frangat ea, vt ſic ſuæ luxuriæ magis vacet, quod timens fœmina, ſollicite abſcondit ea ne ab eo valeant de facili inueniri. Habet autem pauo, *vt ait Iſidorus*, caput infirmum & deforme quaſi ſerpentinum, & tamen criſtatum, inceſſum ſimplicem & occultum, collum modicum & erectum, pectus ſaphyreum, caudam oculatam, mira pulcritudine diſtinctam & ornatam, habet pedes deformiſſimos & rugoſos, pennarum ſuarum admirans pulcritudinem, erigit eas ad modum rotæ ſiue circuli, & per gyrum capitis circumponit, videns autem pedum ſuorum deformitatem, quaſi erubeſcit, & velut non attendens prædictam pennarum pulcritudinem, eas ſubito deprimit & ſubmittit, vocemq; habet terribilem, *vt ait quidam*, vocem habet dæmonis, caput ſerpentis, paſſum latronis, &c. *Plinius enim lib. 29. cap. 6.* dicit quod pauo reſorbet fimum ſuum inuidens hominum vtilitati, valde enim medicinalis eſt, ſed raro inuenitur.

Cap. XXXII.

De Paſſeribus.

PAſſeres ſunt minuta volatilia à paruitate ſic vocata, *vt dicit Iſidorus*. Eſt autem auis paſſer inſtabilis & garrula, iuxta hominum habitacula nidificans. Auis ſiquidem eſt multum calida & libidinoſa, vnde eius caro frequenter in cibum ſumpta, eſt libidinis excitatiua, *vt dicit Conſtantinus*, multæ eſt ouationis & pullificationis, & magnæ ſolertiæ in educando pullos ſuos & nutriendo. In fœno & in plumis nidificat, & nidum ſuum à ſtercore mundũ ſeruat, & ideo pullorũ ſtercora extra nidũ eiicit, & ad eiiciendum eas cogit. Araneis & vermibus & muſcis eos paſcit, ſemina venenoſa vt iuſquiami ſine læſione comedit, & lepram & morbum caducum aliquando ſuſtinet & incurrit, & fœmina diutius viuit quam maſculus, & maſculus zelat pro vxore ſua, & pro ea pugnare conſueuit, *vt dicit Ariſtoteles*. Muſtelam timet & odit, & clamando ac vociferando præſentiam eius prodit, pro nidis hirundinum occupandis eis roſtro morſibus ſe opponit, ſuam ſpeciem diligit, & pullos ab illis derelictos aliquo caſu recolligit tanquam proprios

atque

atque nutrit, & ſi contingat aliquem laqueo, vel aliquo alio modo deprehendi, clamitat pro adiutorio & vociferat, cui compatiens paſſerum multitudo mutuo ſe conuocat, & vt captum liberent, accelerant & pro viribus feſtinant.

Cap. XXXIII.

De Struthione.

STruthio à Græco vocabulo nomen ſumpſit, *vt dicit Iſidorus*, eo quod corpus animalis gradientis habeat, pennas tamen habet vt auis, habet etiam duos pedes & roſtrũ ſicut volucris, ſed propter ponderoſitatẽ ſui corporis cum auibus in aera non leuatur, ouat etiam ſicut auis, ſed oua ſua fouere negligit, quæ proiecta, in arena fotu pulueris animantur, *vt dicit Iſidor. De ſtruthione autem dicit Ariſt.* Struthio autem, inquit, in creatione aſſimilatur aui, & quo ad quid, quadrupedi, quia in aera non leuatur, alæ enim eius non ſunt conuenientes volatui, ſed creatio eorum eſt tenuis ſicut creatio pili, & quia eſt ſicut auis, multas plumas habet in inferiori parte corporis, & habet pedes duos ſicut volucres, & vngues ſciſſos ſicut ſunt vngulæ quadrupedis, & cauſa illius eſt, quia magnitudo corporis eius aſſimilatur quadrupedi, & non aui. Tantæ enim caliditatis eſt, quod ferrum diglutit & conſumit, *& ſecundum Auic.* Natura, quæ in omnibus eſt prouida, dedit ei facere oua maxima & duriſſimæ teſtæ, vt circa eorum generationem occupatus calor temperaretur, & ſi eſſet nimis intenſus calor, eſſet cauſa, quare citius moreretur. Alias autem ſtruthionis proprietates tangit *beatus Grego. ſuper Iob. 29. vbi dicitur*, penna ſtruthionis eſt ſimilis pennæ erodii in colore, ſed non in virtute, pennæ autem ſimilitudinem habet, ſed volatus celeritate caret, ad volatum alas ſuas erigit, ſed tamen à terra in altum nullatenus ſe ſuſpendit, ſiue in longum raris pennis induitur, & magno corpore grauatur. Item quando venit tempus vt oua pariat, ad ſtellas, quæ vocantur virgiliæ ſiue pleiades, oculos leuat. Non enim oua ponit, niſi quando illa conſtellatio oritur vel aſcendit. Cum enim viderit ſtellam circa menſem Iunii, arenam fodit & ibi ponit oua ſua, quæ ſabulo cooperit atq; tegit. Cum autem ea ibi reliquerit, ſtatim obliuiſcitur vbi

ea poſuit, & nunquam ad ea vlterius redit, ſed calefacta arena, Solis feruore abſcondita oua excoquit, & in ipſis pulliculos procreat & producit. Cum autem fracta teſta pulliculus eductus fuerit, tunc primo mater ipſum recolligit atque nutrit, & quem in ouo contempſerat, egreſſum de ouo recognoſcit. Et ideo dicitur ad beatum Iob: *Induratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui.* Item ſtruthio naturaliter equum odit, & in tantum ei contrariatur, quod equum ſine terrore videre non poſſit, & ſi diſcurrerit equus contra eum quaſi contra hoſtem alas erigit, & alatum concuſſione ipſum ad fugam cogit.

Cap. XXXIV.

De Turture.

TVrtur autem à voce vocatur. Auis ſimplex eſt vt columba, ſed longe diſpariter eſt pudica. Turtur autem auis caſta ex moribus appellatur, eo quod comes ſit caſtitatis. Amiſſo enim pari ſuo alterius copulam non requirit. Solitarie incedit, memor ſocietatis perditæ ſemper gemit, loca ſolitaria diligit & eligit, conſortiaque hominum valde fugit, ad hortulos tamen hominum & agros deſcendit, vbi quærit cibum, vnde viuit. Obtento autem cibo iterum iuga montium & ſecreta nemorum petere conſueuit. Vernali tempore aduenit, & nouitatem inſtantis temporis querula voce prodit. In hyeme vero deplumatur, & tunc in truncis concauis ſe abſcondit, contra æſtatem vero & tempus veris reſumptis plumis, de locis abditis vbi latuerat exiens, loca ad pullificanda congrua ſibi quærit inter denſos arborum ramos, de lignis duris & nodoſis nidum conſtruit, in quo ouat, cubat, pullificat & pullos nutrit, *Vt dicit Ariſt.* Turtur ouat in vere bis, ſed non tertio, niſi quando oua primo corrumpuntur, & viuunt & cubant 15. annis, & non deſcedunt ſuper rem fœtidam, neque ſuper cadauer propter cibum. Morticinio enim nõ veſcitur turtur, ſed pro ſuo & pullorum victu paucula grana quærit, & in locis mundis recolligit vnde viuit. Aliis auibus vociferantibus gemit. Sunt autem pulli eius calidi & humidi, ſicut & pulli columbini, *Vt dicit Conſtant.* quod teſta tur grauitas ad volandũ, ſed volare incipientes, amittunt

runt illam grauitatem, fitque caro eorum leuior & acceptabilior ad digerendum. Sanguis enim alæ dextræ eius eſt medicinalis, ſicut ſanguis hirundinis & columbæ.

Cap. XXXV.

De Vulture.

VVltur à tardo volatu nuncupatur, *Vt dicit Iſidorus*, magnitudine enim carnis præcipites volatus non habet. Hos quidem concubitu dicunt non miſceri, & ſine copula concipere & concipi, generare atque gigni, natoſque eos dicunt viuere centum annis, *Vt dicit Iſidorus*. Hæc auis eſt impia circa filios ſuos, ſicut & miluus. Si enim videt pullos ſuos impinguari, roſtro & pedibus eos percutit, vt ſic fiant ex dolore morſuum macilenti, *Vt dicit Plinius*. *Dicit etiam idem*, quod maxime viget ſenſus olfactus in hac aue. Vnde & ſentiunt odore cadauera à remotis, exiſtentes enim vltra mare, ſentiunt cadauera ex iſta parte, & è conuerſo. Vnde exercitum vultur ſequitur, vt hominum & equorum cadaueribus ſatietur. Et ideo, *ſecundum augures*, quando conueniunt & circumuolant ſimul multi vultures, eſt futuri prælii præſagium, quod aliquo ſenſu naturæ occulto præſentiunt affuturum. *De Vulture dicit Ariſtoteles*, Vultur, inquit, pugnat cum erodio, & volat ſuper ipſum, & quando deuincit ipſum, moritur, & comedit carnem crudam, & ideo pugnat contra alias aues propter cibum. Venatur autem à meridie vſq; ad noctem, & ab ortu Solis vſque ad tempus illud, in ſilentio requieſcit, & quando ſeneſcit, elongatur roſtrum eius ſuperius & recuruatur in fine, & moritur tandem fame, *Vt dicit Ariſtoteles ibid.* Hoc ei accidere ſecundum errorem antiquorum putatur, quia dicitur aliquando fuiſſe homo, & erat impius peregrinis quibuſdam, ſed hoc eſt ſuperſtitioſum. *Dicit etiam idem*, quod quando eſt aliquid ſuperfluum de cibis ſuis, non relinquit illud auibus aliis, ſicut facit aquila, ſed reponit in nido ſuo, ad cibandum pullos ſuos, quoniam nō de facili acquirit cibum. Nidificat autem in altis montibus & nemoribus, & ſi viderit aliquid volitans circa pullos ſuos, roſtro percutit & fugat illud, & nutrit pullos ſuos quouſque poſſint volare, & tunc eiicit illos à nido, & vetat

illos appropinquare illico. Nec permittit vnum par vulturum aliud par ſubintrare locum ſuum. *Item eodem lib.* Almachar eſt quædam ſpecies auis fluuialis, quæ timet vulturem, & ideo fugit ad aquam, & circumuolat vultur à remotis, & cum ſit acuti viſus, inſpicit quando auis illa exit aquam illam, & tunc ſi poteſt capit eam. Eſt inſuper vultur auis multum fœtida & immunda, cuius caro eſt duriſſima & mali ſaporis & grauis odoris, & ideo ad eſum eſt inutilis, de facili pro cadauere terram petit, ſed cum deſcendit de terra, iterum vix aſcendit, *Vt dicit Gregor.* In alto volans, cadauer in infimis conſpicit, & pro amore cadaueris ad ima de ſublimitate aeris ſe ſubmittit, *Vt dicit idem.* Quando autem ab aliquo impetitur, contra ventum alias percutit, & ſic venti adminiculo potius quam robore proprio ab infimis in aere ſe extollit, *& ad hoc dicit Plinius lib.* 29. *cap.* 3. Vultur, inquit, inter aues contrariatur ſerpentibus, nam ſi pennæ eius vrantur, fugant ſerpentes nidore ſuo. Cor etiam eius reddit ſe portantes à ſerpentibus & à feris tutos. Cor eius ligatum in pelle leonis vel lupi fugat dæmones: Penna eius ligata pedi ſiniſtro parturientis velociter liberat eam, ſed celerius ſolue, ne interiora ſequantur, Vnguẽtum factum de adipe vulturis & oleo mirthi & cera neruos curat, iumenta ſanat. Pes eius dexter alligatus pedi ſiniſtro dolenti ſanat ipſum, ſimiliter dextrum ſanat ſiniſter pes. Lingua eius ſine ferro euulſa, & collo in panno nouo ſuſpenſa, dicitur efficere hominem gratioſum ad impetrandum ab homine quicquid petit. Cinis oſſium eius combuſtorum mixtus cum chelidonia datus animalibus, eorum ſanat morbos. *Hucuſque Plinius. Idem lib.* 36. Sanguis vulturum cum herba cambeduce vel chameleonte & cedria ſanat lepram.

Cap. XXXVI.

De Vlula.

VLula eſt auis à plauſu vel vlulatu nominata, eius enim vox vlulatum prætendit. Vnde & apud augures vlulans prætendit aduerſitatem, tacens vero proſperitatem, *Vt dicit Iſidorus.* Et ſecundum hoc idem videtur eſſe vlula quod bubo ſiue noctua, cuius vox ſecundum augures eſt infau-

Digitized by Google

clara nunc turbida, nunc groſſa nunc ſubtilis. Caret enim aqua determinata qualitate in colore & ſapore, vt ſic eſſet omnium colorum & ſaporum ſuſceptiua facilius. Et ideo aqua quanto eſt in ſe purior, tãto apparet obſcurior, quando ad ipſius colorationem ipſam ſolaris radius non ſubintrat. Hæc mouetur à fundo ſiue à centro ad circumferentiam, nec ſiſtitur donec æquetur eius ſuperficies ſecundum aquæ diſtantiam à centro terræ. Hæc inſuper lucem à radiis Solis ſuſceptam reflectit in cœleſtia & refundit. Et ideo quia ſuperficiem habet ſpecularem, per actionem reflexi luminis rerum obiectarum imagines in ſe repræſentat, & intuentium facies ad modum ſpeculi manifeſtat. Hæc etiam radios ipſius ſubſtantiam penetrantes diffundit, & in ampliorem latitudinem extendit, & ideo res in ſe viſas facit apparere maiores quam ſunt in ſeipſis. Has aquę proprietates generales & alias plures in hexam. poteris inuenire. *Aquarũ autem multiplex eſt differentia,* vt dicit idem. *Aut n. in aere originem ſumit, ſicut eſt aqua pluuialis, & hæc, quia cœleſtis terrænaſcentib. maxime eſt vtilis: aut de viſceribus terræ ſcaturit, & erumpit, vt aqua fontana & putealis aut terram præterfluit vt fluuialis: aut orbem terræ lateraliter circuit, vt mare Oceanum & Mediterraneum, quod omnium aquarum matrix eſt & origo generalis,* vt dicit Conſtantinus. *Aqua igitur pluuialis ex ſe lucida eſt & clara, ſubtilis, leuis & ſapida, cuius claritas oſtendit quod ei nihil aliud admixtum ſit, leuitas vero & ſapiditas ſubtilem eius demonſtrant ſubſtãtiam. Inter omnes autem aquas melior eſt ad terræ fœcundationem, maxime quando cadit cũ tonitruo, ſuo enim motu tonitrus diſcutit vaporem, vnde fit quod aquam ſubtiliat & depurat, quæ vero niui eſt admixta, vel ex niue reſoluta peior eſt & ieiunis non conuenit, ſtomachum enim percutit & contrahit, tuſſim gignit, dentes ſtupefacit,* vt

 dicit

dicit Conſtantinus. *De aquarum autem differentiis quo ad earũ qualitates diuerſas & varias efficacias*, quęre ſupra libro 6. de potu aquæ. Ibi enim omnia plane inuenies diffinita. *Poſt aquam vero pluuialem melior eſt fontana, præcipue quæ de petra viua effluit aut de fonte alto ſcaturit & deſcendit. Fons enim eſt caput & origo aquæ viuæ, quæ manat & effluit continue de occultis & abditis terræ venis. Vnde fons quaſi fouens aquas eſt dictus ſiue fundens*, vt dicit Iſidorus. *Occultum enim habet de venis terræ egreſſum, & de profundis petrarum meatibus conſequitur ortum ſuum. Eſt enim fons ſuæ aquæ multiplicatiuus, ſuiq́ communicatiuus, nulli enim ſe occultat, ita peregrinis ſicut indigenis ſe communicat. Item ſui & aliorum eſt purgatiuus. Nam fontalis aqua, quæ effluit à ſolida petra, lympida eſt, & ſordium maxime purgatiua. Item fons eſt renouatiuus ſui & aliorum immutatiuus, nam aquas ſuas continue renouat & renouationis & immutationis beneficium cunctis ſe in fontibus immergentibus adminiſtrat*, vt dicit gloſſa ſuper pſalm. *Item ſitis eſt mitigatiuus & refrigeratiuus, æſtuantes enim & itinerantes refrigerat, & ſitientibus potum congruum adminiſtrat. Item locorum ſibi adiacentium eſt fœcundatiuus, nam loca fontibus magis vicina ſolent eſſe magis graminoſa, florida & etiam ſæpius amplius fructuoſa. Item fons in medio ſui ortus vbi primo de terra erumpit, eſt puluerum & arenarum ſibi obſiſtentium à ſe reiectiuus, nã vbi ebullit, violentia ſui motus, partes terreſtres penetrat & diuidit & partem à parte diſgregat. Item fons ratione ſuæ claritatis & tranſparentiæ ſpecularis eſt & formarum ſibi obiectarum repræſentatiuus. Et ideo intuentium facies apparent in fontibus & reſultant, & tam rugarum quam aliarum macularũ deformitates ſe in aqua fontanæ tranſparentia manifeſtant. Item fons eſt, ſecundum qualitatem*

tempo-

temporis hyemis, ſcilicet & æſtatis ſuæ qualitatis immutatiuus, nam ſecundum Macrobium, *in hyeme fons caleſcit & æſtiuali tempore refrigeſcit. Cuius ratio eſt, quia calor in hyeme refugiens dominium contrarii ſui petit interiora fontium, ex cuius præſentia & conculcatione continua ora fontium caleſiunt. In æſtate vero contingit ex cauſa contraria è conuerſo, nam ex dominante caliditate in aera fugit frigiditas ad interiora meatuum & venarum fontium, & ideo aquæ emanantes tunc temporis inueniuntur frigidiores. Item fons eſt ſecundum ſitum ſui originis, aquarum ad ſuperiora emiſſiuus, ita enim alte in fiſtulis ducitur ſicut oritur, ſi enim in montis vertice ſcaturit, ad eandem altitudinis æqualitatem in altitudine in alio monte conduci per fiſtulas conſueuit, nec altius per violentiam de facili ducitur, quam in ſuo ortu primo erumpere inuenitur. Item fons, quamuis in ſuo ortu ſit paruulus, tamen propter ſuam indeficientē emanationē multorum & magnorū fluuiorū eſt originaliter cauſatiuus. Nullus enim eſt fluuius, qui non ab aliquo fonte occulto, vel manifeſto oriatur*, vt dicit Iſidorus. *Item fons eſt aquarum lacualium & alias quieſcentium melioratiuus, & quaſi viuificatiuus. Quando enim fons eſt modicus vbi ſcaturit, & tranſit per magnum ſtagnum, aquas ibi ſtantes efficit ſaniores, & etiam piſces degentes reddit ſimpliciter meliores. Item fons eſt à venis & meatibus terræ per quos tranſit, caloris & virtutis & ſaporis receptiuus*, vt dicit Iſidorus, *& ideo fontes nunc ſunt calidi, nunc frigidi, nunc ſulphurei, &c. ſecundum diuerſas ſcilicet qualitates terræ per quā tranſit*, vt dicit Iſidorus libr. 12. *Eſt fons in Italia, cuius aqua ſanare oculorum vlcera conſueuit. Item eſt fons in Affrica cuius aqua voces canoras facit. Item fons eſt in Boetia duplex: vnus enim memoriam alter obliuionem inducit. Item in Æthiopia eſt fons rubei coloris, ex quo qui biberit, ſta-*

tim

tim lymphaticus erit. Item in Sicilia duo ſunt fontes, quorum vnus ſterilem facit, alter ſterilem fœcundat. Fons eſt in Idumea, quater in anno mutans colorem, nam tribus menſibus videtur puluereus, ac ſi eſſet cum puluere mixtus, tribus ſanguineus, tribus viridis & tribus lympidus. Hic fons ab incolis, fons Iob nuncupatur. Item fons eſt in Syloe ad radices montis Syon fluens, qui non vniuerſalibus aquis, ſed certis diebus & horis ebullit. Item in Sardinia ſunt fontes calidi qui oculis medentur, fures arguunt. Nam cæcitate eorum facinus detegitur. Item in Ægypto dicunt eſſe fontem, in quo faces accenſæ extinguuntur, & extincta accenduntur. Item apud Garamantes dicunt fontem eſſe ita algentem de die, quod non bibatur, & ita ardentem de nocte quod non tangatur. Hucuſque Iſidorus, *Ex quo patet, quod fons ſapit naturam ſui fundi. Nam ſi dulcem & purum habuerit fundum, & dulcis & pura erit aqua, & è conuerſo, ſi ſulphureus fuerit fundus atq; limoſus ſulphur aut limum ſapit aqua. Vnde ſi fons in ſuo ortu ſit corruptus & vitioſus, totum, quod inde effluxerit, vitioſum erit & corruptum.*

CAP. I.

De Puteo

PVteus eſt lacus defoſſus, à potu dictus, *vt dicit Iſidorus*, de ſudoribus enim terræ & catharactis aquæ oritur, quia ruptis terræ venulis inferioribus, aqua quaſi fumando euaporat. Ex cuius euaporatione aqua putealis generatur, *vt dicit idem*. Aqua vero putealis *ſecundum Conſtantin.* inter aquas eſt groſſior & indigeſtibilior, tum propter terræ ſalſuginem: tum etiam propter ipſius quietem, & propter nimiam elongationem ab aere. Iuxta fluuios autem aqua putealis de facili inuenitur, & illius aquæ ſubſtantia complexioni aquæ fluuialis aſſimilatur. Quando vero puteus fit iuxta puteum: ille qui ſitualiter eſt profundior, aquam vicini putei minus profundi attrahit, & in ſe colligere

gere conſueuit. A terra autem circumſtante ſaporem attrahit, & ideo nunc ſalſam, nunc dulcem ſe oſtēdit. Item aqua putealis frequenter corruptionem contrahit, quando non mouetur, & ideo vt depuretur & ſubtilietur, neceſſe habet vt ſæpius moueatur & hauriatur. Quanto autem terræ viuæ eſt vicinior, tanto aqua putealis frigidior & dulcior communiter experitur. Item in hyeme raro vel nunquam congelatur, nam per præſentiā aeris frigidi hyemali tempore, calor frigori contrarius ad interiora putei repellitur, & ideo aqua ipſius ex vapore calido immutata congelari non permittitur, imo calidior in hyeme quam in æſtiuo tempore inuenitur. Item aqua putealis propter ſitum eius in profundo cum difficultate acquiritur, & ſine magno labore & artificio vix hauritur.

CAP. II.

De Fluuio.

FLuuius à fluendo eſt dictus, *ſecundum Iſid.* enim fluuius eſt perennis fluxus, quia continue fluit, & niſi eius intercipiatur origo, fluere non deſiſtit. Eſt igitur conſiderare in fluuio quo ad fluxum, perennitatem, quo ad ſitum, profunditatem, quo ad motum, circularitatem. Per longiſſima enim terrarum ſpacia currere fluuius conſueuit. Item quo ad ortum ſiue ſuum originale principium & finalem terminum amaritudinis qualitatem. Omne enim flumen originaliter per occultos meatus in capitibus fontium à mari exit, & per manifeſtos tranſitus iterum in mare redit. *Vt dicit glo. ſuper Eccleſiaſt.* 1. *Vbi dicitur: Omnia flumina intrant mare, &c. Vbi dicit Hieron. Dicunt Philoſophi aquas dulces, quæ mari influunt vel ardore Solis conſumi, vel ſalſuginis pabula eſſe maris.* Sed noſter Eccleſiaſtes aquarum, ſcil. conditor, dicit, eas per occultas terræ venas ad capita fontium regredi & de matrice abyſſo in ſua principia ebullire, &c. Item eſt conſiderare in flumine quo ad medium progreſſum inter ſuum finem & principium dulcedinis ſaporoſitatem. Nam aqua fluuialis in venis fontium, per quas tranſit, colatur, vbi á ſua ſalſugine ſpoliata, contrahit ſaporem potabilem & in dulcedinem commutatur, *Vt dicit Iſido.* Item quo ad aſpectum ſpecularem, perſpicuitatem. Sub-

Subſtantiam enim habet puram, luci peruiam & ad modum ſpeculi diaphanam: vnde rerum imagines obiectarum in fluminis ſuperficie repræſentantur. Item eſt conſiderare quo ad fluminis ſubſtantiam, mundiciam & puritatem, quo ad eius curſum decliuem & præcipitem velocitatem, quo ad impetus ſui maximam virtuoſitatem, quia omnia obſtacula & cunctos obices diruit, cuius rapacitati nihil finaliter reſiſtit, ſua enim impetuoſitate, omnia in ſe proiecta, vel ſecum rapit vel ſaltem ad ripam ducit. Naues onuſtas ſuo impulſu agitat & impellit. Rotas etiam grauiſſimas celeriter per violentiam circumuoluit. Sordes etiam in ſe proiectas recipit, ſed motus ſui impetu receptas diſſipat & diſſoluit. Fluminis enim eſt ſui & locorum, per quæ tranſit, mundificatiuus, & aquarum lacualium & ſtagnorum per quas ſubintrat, renouatiuus & à corruptione conſeruatiuus. Piſcium diuerſi generis nutritiuus, & fœtoris & mali ſaporis in piſcibus lacualibus & paluſtribus abſterſiuus, & qualitatis eorum immutatiuus. Habet etiam flumen ſiue fluuius quo ad effectum multiplicem vtilitatem humanis vſibus congruentem. Nulli enim beneficiū ſuum denegat, ſed omnibus quantum eſt de ſe, ſe communicat. Vnde tam iumentis quam hominibus, tam paruis quam maioribus æqualiter adminiſtrat. Sordes & immundicias tam corporum quam veſtium mundificat, æſtuantes refrigerat, ſitientes potu reficit & recreat, loca ſibi adiacentia irrigat & fœcundat, humoris ſui effluentia radices & ſemina humectat, ingroſſat & impinguat, *vt patet in Ægypto*: vbi iacto ſemine in hortorum morem à Nili flumine omnia campeſtria irrigantur, *vt dicit Rabanus ſuper* 11. *c. Deut. Terra tua non eſt ſicut terra Ægypti, &c.* Sua circumfluentia ciuitates & alia habitacula munit & fortificat, tam victualia quam mercimonia ad ciuitates deferētes homines locupletat, arenæ accumulatione & terræ limoſæ compoſitione inſulas format, loca minutionibus congrua coadaptat. De aqua vero fluuiali, *dicit Conſtant.* quod illa eſt melior, quæ tendit ad ortum Solis, & quæ ab latioribus montibus ortum ſumit: quæ vero tendit verſus Occidentem, minus eſt laudabilis. Dicit etiam quod flumina quanto ſunt à ciuitatibus remotiora, tanto puriora ſunt & nutriendis piſcibus aptiora. Fluminibus enim influunt ciuitatum

tatum ſordes & lauaturæ balneorum, lutique effuſiones & huiuſmodi, ex quibus aqua fluuialis aliquando contrahit corruptelam, *vt dicit idem.* Aqua fluuialis eſt laudabilis, cuius fluxus eſt velox, fortis, currens ſuper lapides paruos & fundum arenoſum ſiue argilloſum, ſolidum, ſapidum & mundum. Nam ex qualitate terræ, per quam fluit, colorem contrahit & ſaporem, & ſecundum hoc variantur fluuiorum tam nomina quam proprietates, *vt dicit glo. ſuper Gen. 2.* Quamuis enim flumina communem à mari ſortiantur originem, à locis tamen quibus oriuntur, & per quæ tranſeunt, ſicut colorem contrahunt & ſaporem, ſic & nomen. Quamuis enim multas aquas in ſe recipiat fluuius influentes, quamdiu tamen cognoſcitur primus & principalis alueus, nomen primum perdere non de facili conſueuit. Aquas enim quas influendo recipit, re & nomine ſibi incorporat atque vnit. Vnde fluuius quamuis ſit paruus & modicus, quando de primo fonte primo effluere incipit, quãto tamen à ſuo principio plus elongatur per aquarum influentiam, tanto plus creſcit, vt patet in Danubio Germaniæ fluuio, *de quo dicit Iſidor. lib. 14. cap. penult.* quod à Germanicis montibus ex parte occidentis oritur ex fonto paruo, pergens contra orientem 60. fluuios in ſe recipit, & 7. oſtiis in Ponticum mare fluit. Vtilis eſt autem omnis fluuius quamdiu riparum ſuarum terminos non excedit. Sed quandoque imbrium inundatione ſeu niuium reſolutione terminos aluei ſui egreditur, tunc vicinæ terræ planiciem deſtruit ſæpius & ſubmergit. Sunt autem fluminum duo genera, *vt dicit Iſid. lib. 13. cap. penul.* Vnum dicitur flumen viuum, *de quo Vergilius:*

--- Donec me flumine viuo
Abluero, &c.

Aliud eſt torrens aqua, ſcil. cum impetu veniens & recedens, dicitur autem torrens, quia pluuia creſcit, ſiccitate vero torreſcit, id eſt areſcit, cui Græci ab hyeme nomen dederunt, quando creſcit, nos ab æſtate, quando deficit & areſcit. Eſt autem decurſus torrentis impetuoſus & fortis, & ideo quælibet ſibi obuiantia diruit, & cum impetu ſecum trahit, vbi autem fluit, terram concauat & corrodit, & lapillos ac paleas coaceruans, poſt ſe veſtigia derelinquit, vias deſtruit, vicina mergit, in mare deſcendit.

CAP.

Cap. III.

De Amne.

Amnis dicitur fluuius ne nore & frondibus redimitus ſiue circumſeptus, *vt dicit Iſid.* ſic ex amœnitate vocatus, iuxta quem abundant herbæ medicinales, volucres ſylueſtres nidificant: In cuius decurſu feræ potum ſumentes, vel feruore æſtus ſe refrigerant, ex cuius vicinitate ibi abundant paſcua, & ſuum vigorem & virorem diutius retinent & reſeruant. Sunt autem quædam flumina, de quibus ſpecialiter fit mentio in ſcriptura, ſicut Phiſon, Gyon, Tigris, Dorix, Euphrates, Iordanis, &c. Eſt autem Phiſon Ganges fluuius, *vt dicit Iſidor lib.*13. à Gange, Æthyopum rege dictus Ganges. Hic exiens de Paradiſo, circuit terram Euilath, Indię ſcil. regionis. Et dicitur Phiſon, id eſt caterua, quia decem in ſe recipit flumina. Interpretatur etiam mutatio oris, quia mutatur à facie quam habet in Paradiſo. Et hoc tribus modis, *ſicut dicit magiſter in hiſto.* In colore, quia alibi clarus: alibi obſcurus: alibi turbidus. In quantitate, quia alibi paruus: alibi magnus & diffuſus. Et in ſenſu, quia alibi frigidus, alibi calidus. Hic fluuius abundat arenulis aureis & gemmis precioſis, in cuius etiam littoribus creſcunt arbores & herbæ medicinales.

Cap. IIII.

De Gyon qui Nilus dicitur.

Gyon qui & Nilus eſt fluuius Meſopotamiæ, de Paradiſo exiens Et dicitur hiatus terræ vel terreus, quia turbidus eſt & limoſus. Oritur autem non procul ab Atlante, & circuit terram Æthiopiæ, & deſcendit per Ægyptum & irrigat plana eius, *vnde dicit Hieron. ſuper Amos & ibi deſluet quaſi riuus Aegypti, &c.* Nilus diſpoſitione Dei totam Ægyptum ſemel in anno irrigat, cumulis arenarum claudentibus oſtia eius, ne defluat in mare, poſt irrigationem autem ſolutis cumulis redit in alueum ſuum, & ſic tandem mare ingrediens à mari abſorbetur. Hic fluuius nutrit reptilia multum nociua & venenoſa, ſicut crocodilos & beſtiolam, quæ dicitur Enidros, *de quo dicit Iſidorus lib.2.cap.2.* Enidros, inquit, eſt beſtiola, ex eo nuncupata, quod

quod in aquis verſetur & maxime in Nilo, quæ ſi inuenerit crocodilum dormientem, volutat ſe in luto primo & intrat per os eius in ventrem, & carpit omnia interiora eius & ſic moritur. *Dicit etiam gloſſa ſuper 24. cap. Eccleſ.* Ibi quaſi Gyon qui eſt Nilus, fluuius turbulentus eſt & multum contrahit limi: vnde limoſitatis ratione quam ſecum ducit, terram per quam tranſit, frugiferam & valde fertilem facit.

Cap. III.

De Tigri.

TIgris fluuius eſt Meſopotamię, de Paradiſo egrediens, pergit contra Aſſyrios, *vt dicit Iſidorus*, qui poſt multos circuitus intrat mare rubrum. Vocatur autem hoc nomine propter impetum & velocitatem ad inſtar tigris animalis, nimio impetu percurrentis. *Dicit autem Ioſephus*, quod Tigris oritur in Armenia ex eodem fonte, quo oritur Euphrates, & vocatur diglath, quod ſonat acutum vel anguſtum: currit enim anguſte & acute ad modum ſagittæ propter quod Tigris lingua perſica, id eſt velox vel ſagitta nuncupatur.

Cap. VI.

De Euphrate.

EVphrates eſt fluuius Meſopotamiæ, de Paradiſo exiens, copioſiſſimus in gemmis, qui per mediã Babyloniam fluit, hic ab vbertate nomen accepit, nam Hebraice Euphrata frugifer dicitur & interpretatur. Meſopotamiam autem perfluit in quibuſdam locis & rigat ſicut Nilus Ægyptum. Saluſtius autem autor certiſſimus aſſerit Tigrim & Euphratem de vno fonte manare in Armenia, qui per diuerſa loca exeunt ſpacio multorũ millium in medio derelicto, terra autem quæ ab ipſis ambitur, Meſopotamia dicitur. *Hucuſque Iſidor. lib. 13. cap. penult.*

Cap. VII.

De Dorice.

DOrix eſt fluuius, *ſecundum gloſſam ſuper Eccleſ.* 14. qui alio nomine dicitur Araxes vel Arapſis, amnis Arme-

Na nię,

niæ, qui oritur ex eodem monte cum Euphrate ſic dictus, eo quod rapacitate omnia proſternit. *Vt dicit Iſidor. libr.* 13. Vnde cum Alexander eum vellet tranſgredi, ponte fabricato, tanta violentia inundauit vt pontem dirueret. Hic breuib. interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde in Caſpium mare fluit, *Vt dicit Iſidorus ibidem*. Dorix autem dicitur à Græcis à parte terræ ipſorum: nam illa patria vbi fluit lingua ipſorum dorica vocatur, *Vt dicit gloſſa ſuper Ecclef.* 24. Hic fluuius quaſi quoddam brachium videtur eſſe Tigris vel Euphratis, vel vtriuſque, cum ex eodem fonte in Armenia oriatur, propter quod dicitur abundare gemmis & herbis aromaticis, quarum vſus conuenit medicinæ. Dorix autem medicamentum generationis interpretatur, mediante itaque Tigri vel Euphrate exire de Paradiſo dicitur & prodire.

CAP. VIII.

De Iordane.

IOrdanis Iudææ fluuius à duobus fontibus, quorum vnus Ior, alter Dan vocatur, Iordanis nominatus eſt, *Vt dicit Iſidor. lib.* 13. naſcitur autem ſub Libano monte, diuidens Arabiam & Iudæam, qui per multos circuitus iuxta Hiericho in mare mortuum influit, quod ipſum abſorbet penitus & conſumit. Hic fluuius tempore meſſis triticeæ, quæ ſolet in Palæſtina vernali tempore iam matureſcere, conſueuit plus ſolito abundare, quod accidit ex imbris ſerotini inundatione, & ex niuium reſolutione, *ſicut dicitur in hiſtoriis, & in gloſ. ſuper Ioſue 3. dicitur. Iordanis ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat, &c. Et Eccleſ. 24. fere dicitur idem.* Hic fluuius eſt in multis priuilegiatus. Primo, quia regionem fidelium Iudæorum, à regione incredulorum, Iudæam ſcil. ab Arabia ſeparauit. Secundo, quia coram filiis Iſrael ſe aperuit, & eis ad terram promiſſionis tranſitum præbens, in arca Domini & populi præſentia ſe diuiſit, *Vt dicitur Ioſ.* 3. Tertio, quia lepram Naaman Syri abluit & mundauit, 4. *Reg.* 5. Quarto, quia per ſui diffuſionem ſanctitati Heliæ & Heliſæi teſtimonium probibuit, quia vtriuſque imperio obediuit, *Vt patet* 4. *Reg.* 2. Quinto, quia ferrum contra naturam aliarum aquarum non abſcondit in fundo,

Digitized by Google

in fundo, imo vſque ad ſuam ſuperficiem illud remittens prophetæ, qui prodiderat ipſum, vt reciperet, eleuauit, *Vt legitur 4. Reg. 6. cap.* Sexto, quia ex contactu mundiſſimæ carnis Domini ſanctificari meruit, quo mediante, Dominus vim regeneratiuam aquis contulit, & humanæ ſalutis Sacramentum in aqua fieri ordinauit, *Vt patet Luc. 2.* Septimo, quia in Iordane Ioannes baptizauit, & cœlos apertos videre, & vocem Patris audire meruit, quando totius Trinitatis myſterium in baptizando Dominum intellexit. Sunt & alia flumina, quæ nominantur in Scriptura, ſicut ſunt Abana & Pharphar, quæ ſunt fluuii Syriæ, fluentes iuxta Damaſcum, quorum ſubductione horti Damaſceni irrigantur, & multiplici genere herbarum & arborum ac fructuum multiplicatione fœcundantur, *de his dicitur 4. Reg. 5.*

Cap. IX.

De Gaſan.

GAſan eſt fluuius Medorũ qui alio nomine dicitur Hydaſpes, qui à quodam Rege Medorum ſic vocatus eſt. Oritur autem in Oriente, & rubro mari excipitur, in vinculis autem Syris ſuper hunc fluuium duæ Tribus & dimidia, quæ à Salmanaſſer Rege Aſſyriorum captiuæ, in Aſſyrios ſunt deductæ, permanere exules ſunt coactæ, *Vt patet 4. Reg. 18.* ſicut duæ Tribus captiuatæ a Nabuchodonoſor ſuper fluuium Chobar inBabyloniam fuerunt multis temporibus collocatæ, *Vt patet in Ezech. 1.* Eſt autem Chobar fluuius Babylonicus, per paludes Babyloniæ ſe diffundens, à Tigri vel Euphrate ortum ducẽs, ac in vnum ipſorum iterum rediens ſiue cadens, *Vt dicit Hiero ſuper Ezech.* Fluuius autem Chobar parte ſui littoris abundat ſalicibus & carectis, *ſicut dicitur gloſſ. ſuper locum illum. Iſa. 18. Vltrà torrentem ſalicis duceris.* Hunc torrentem vocat Babyloniæ flumen, ſuper quod reſidens populus Dei non reſultat, imo plorat, *ſicut ſcriptum eſt: Super flumina Babylonis, &c.* Sunt & alia flumina multum famoſa, ſed de illis hic tacemus, quia de eis mentionem in Biblia non habemus.

Cap. X.

De Lacu in generali.

LAcus eſt latentium aquarum receptaculum, in quo aqua retinetur: nec fluctibus admiſcetur, *vt dicit Iſidor.* lib. 13. quod Græci λίμνην, id eſt, ſtagnum vocant. Nam fontes labuntur in flumina, flumina vero in freta diſcurrunt. Lacus autem ſtat in loco, nec fluit, & ideo dictus eſt lacus quaſi aquæ locus, *vt dicit Iſidor.* Aquas enim quas ſcaturiendo vel influendo recipit, alias non transfundit. Piſces autem lacuales, *vt dicit Conſtantin.* minus ſunt laudabiles quam fluuiales, nam ſua limoſitate piſces, quos nutrit, quaſi limum ſapientes reddit: Herbas ſuperfluas gignit, in quibus ranas & vermiculos multos nutrit. Aqua fluens lacus ſubintrans & influens, ipſorum aquas recentiores efficit, & ipſas à corruptione cuſtodit. Ex nimia vero aquarum receptione frequenter ripa ſtagni rumpitur, & quicquid diutius intus nutritum eſt ſubito inanitur. Aqua autem lacualis cæteris eſt groſſior, & aquis fluuialibus ad potandum minus laudabilis experitur. Nam talis potus ſæpe aſſumptus, multas generat in corpore paſſiones, *vt patet ſup. lib. 5. de aqua potu.* Contrahit autem aqua lacualis diuerſas virtutes ex fundo & ſitu, vbi recolligitur *ſicut exemplificat Iſidor. lib. 13. cap. 3. de diuerſitate aquarum dicens:* In Æthiopia, inquit, lacus eſt quo profuſa, corpora velut oleo niteſcunt. Etiam lacus eſt in Africa, quæ canoras facit voces. Item in Italia eſt lacus, qui bibentibus aquam ipſius, tædium vini facit. In Reatinis paludibus iumentorum vngulas indurari dicuntur. Item in Aſphaltico lacu Iudææ nihil viuum habens animam, mergi poteſt. In Indis Syden eſt ſtagnum, in quo nihil natat, ſed omnia ſubmerguntur. In Thraconitide eſt lacus, in die ter amarus, & toties dulcis. *Hæc omnia recitat Iſidorus in lib. & cap. ſupradicto.* Hæc autem & aliæ conſimiles aquarum putealium & lacualium diuerſitates, accidunt ex varia qualitate venarum terræ, per quas tranſeunt tales aquæ, vel à natura & diſpoſitione fundi, vbi aquæ huiuſmodi recolliguntur.

Cap.

Cap. XI.

De Lacu Aſphaltitis.

LAcus Aſphaltitis mare mortuum nuncupatur. Mare, propter eius magnitudinem & profunditatem. Mortuum, quia nihil gignit viuum, nihil enim recipit ex genere viuentium. Vnde nec piſces habet nec volucres, ſed quæcunque viuentia mergendo temptaueris quacunque arte, ſtatim reſiliunt, & quamuis vehementer illiſa, confeſtim excutiuntur. Sed neque a ventis mouetur, bitumine turbinis ventis reſiſtente, quo omnis aqua ſtagnatur, neque nauigationis patiens eſt. Omnia autem vita carentia in profundum merguntur, neque materiam aliquam ſuſtinet, niſi quæ bitumine illuſtratur. Extinctam lucernam in eo ſubmergi, accenſam vero ſupernatare dicunt. Hic lacus Aſphaltitis, id eſt, bituminis vocatur, ſiue mare ſalinatum, & eſt in Iudæa, inter Hiericho & Zacham. Longitudo eius vſque ad Zoraas Arabiæ dirigitur, ſtadiis ſeptingentis & octoginta. Latitudo eius ſtadiis centum, vel vſque ad vicinia Sodomorum. *Hucuſque Iſidor. lib.13. in cap. de lacu & ſtagnis. In hiſtor. dic. magiſter cap. de ſubuerſione Sodomorũ in fin.* Hic lacus nigras glebas bituminis euomit, & ideo lacus Aſphaltites dicitur, in cuius ripa poma in arboribus nata, vſque ad maturitatem coloris ſunt viridis, quæ ſi matura incidas fauillas intus inuenies. *Vnde ait Ioſephus: fauilla terra Sodomorum fidem habet. Simile dicitur in gloſſ. ſuper 2. Petr. 2. cap. ſuper locum illum: Ciuitates Sodomorum in cinerem redigens, &c. Seruare adhuc voluit Dominus regionem contra poſitam ſpeciem priſtina pœna.* Naſcuntur ibi poma pulcerrima, quæ ex ſe cupiditatem edendi ſpectantibus generant, quæ ſi carpas, fatiſcunt & reſoluuntur in cinerem, fumumq; excitant, quaſi adhuc ardeant.

Cap. XII.

De Lacu Tiberiadis.

LAcus Tiberiadis ab oppido Tiberiadis eſt vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberii Cæſaris condidit. Eſt autem ſtagnum maximum ſiue lacus omnibus lacubus in Iudæa ſalubrior, & ad ſanitatem cor-

porum efficacior. Circuit autem ſtadia centum ſexaginta, *vt dicit Iſido. lib.13.*

Cap. XIII.

De Stagno Geneſareth.

STagnum Geneſareth, *vt dicitur ibidem*, eſt lacus ampliſſimus in Iudæa, qui longitudine 160. ſtadiis extenditur, latitudine vero 60. diffunditur, aquis criſpantibus aura, non ventis, ſed de ipſo ſibi creans, vnde & Geneſareth dicitur Græco vocabulo, quaſi generans ſibi auram, denique per diffuſiora ſpacia lacus frequentibus auris ſpirantibus agitatur, vnde purior eſt hauſtus eius & dulcior, ac habilior ad potandum. *Hucuſque Iſidor.* Propter magnitudinem vero eius ſæpe in Euangelio mare vocatur, non quia ſit mare, ſed potius eſt quædam magna Iordanis refluxio, *vt dicit gloſ. ſuper Ioan, cap. 6.* Conſuetudo eſt autem Hebræorum omnem talem aquarum congregationem vocare mare, & ideo ſæpe maris nomine nuncupatur.

Cap. XIIII.

De Piſcina.

PIſcina eſt aqua ad nutriendum piſces collecta, quamuis per antiphraſim aquarum collectio non habens piſces, piſcina ſæpius nominetur, *vt dicit Iſidorus.* Ad bonitatem autem piſcinę exigitur fundi ſoliditas, aquæ influentis puritas, & influentiæ continuitas. Vbi enim fundus eſt limoſus & paludoſus, piſces ſaporoſi nullatenus nutriuntur. Vbi etiam recens aqua non fluit, aquæ ſtantes & non motæ de facili corrumpuntur. Et ideo ad piſcinæ renouationem per canales & fiſtulas aquæ dulces & recentes inducuntur, vallibus & aggeribus ne influentes aquæ effluant, piſcinarum termini minuuntur. De piſcinis etiam riuuli ad hortorum irrigationem deducuntur. Herbę & arbores iuxta piſcinas ſitæ, magis virentes & fructiferæ inueniuntur.

CAP.

Cap. XV.

De Riuo.

Riuus à rigando eſt dictus, *vt dicit Iſidorus*, nam à fonte vel a riuo fluuius ducitur, vt inde ortus irrigetur. Naturam enim & effectum ſui originis ſapit riuus. A fontali origine mediante riuo procedit fluuius ſiue lacus, *vt dicit Auicen.* Eſt autem riuus immundiciarum purgatiuus, terræ fœcundatiuus, potus animalibus & auibus miniſtratiuus, [illegible]oris & pulcritudinis in herbis & floribus conſeruatiuus, lapillorum & arenularum attractiuus.

Cap. XVI.

De Fluctu.

Fluctus â flatu eſt dictus, ventorum enim impulſu aquę agitatæ fluctuant, quarum eminens liquor, qui ſemper in motu eſt, vocatur vnda. Et eſt vnda ab eundo dicta, eo quod continua agitatione mota nunquam quieſcit, *vt dicit Iſidorus lib.* 13. Fluctus autem mutuo ſe collidunt, vt nunc ſurſum nunc deorſum mutuo ſe agitent & impellant, & ex frequēti alliſione mutuo ſpumam ex ſe gignunt, arenulas & varias fundi particulas ſecum admiſcendo ſurſum ferunt. Piſces allidunt, & ex motus ſui impetu meliores reddunt. Ex ventoſi aeris ſubintratione fluctus intumeſcunt, & ſecundum venti impetum nunc aſcendūt nunc deſcendunt. Ex concuſſione mutua aerem concitant & ventum gignunt. Naues eleuant & ad ripas deprimunt, & litora ſecum ſtrepitu cōſtringunt. Semper ſunt in motu & quieſcere non poſſunt, aut enim penitus deficiunt aut vndique ſe agitant & diffundunt.

Cap. XVII.

De Gurgite.

Gurges eſt in flumine locus altus ſiue profundus, à gutture gurges eſt dictus, *vt dicit Iſidorus*, eo quod aquas influentes abſorbeat, & abſorptas iterato reuomat, & remittat. Vnde propter ſui profunditatem motu circulari & reflexo circumfertur, propter quod natantes de facili in gurgite periclitantur. In gurgite etiam piſces maxime ſe

Digitized by Google

occultant, & vix quam diu gurgitem non exeunt, capiuntur.

Cap. XVIII.

De Tramite.

TRames eſt primus aquæ ſeu fluminis decurſus & exitus continuus à fonte exiens, ac meatus ſui alueum non relinquens. A fonte enim effluere incipit, & quouſque mare intrauerit infra aluei ſui limites continue fluere non deſiſtit. Fundum ſuum concauat & conſumit. Nauigio maxime conuenit. Piſces maiores nutrit, quia recentiorem aquam & fundum puriorem habere generaliter conſueuit. Cum maiori impetu fluit quam aliqua alia pars aquæ, & ideo naues atque lignorum ſtrues celerius ſecum trahit, & ideo trames dicitur à traho is, vel tranſmitto tis, quia omnia impoſita trahit celerrime & tranſmittit. Quanto enim aquæ curſus in ſuo tramite eſt recentior, tanto eſt velocior, & omnia velocius ſecum ducit ſiue trahit.

Cap. XIX.

De Alluuione.

ALluuio alluuionis & hæc alluuies, dicitur latens & lenta aquarum inundantia, ab alluendo vel abluendo dicta. Abluit enim terram, per quam tranſit & abluendo conſumit, vnde ſubterranea riparum conſumptio ex aqua facta alluio dicitur. *Iob 14. Alluuione paulatim terra conſumitur, &c.* Quanto autem per abſconditas riparum concauitates meliori fluxu ſe diffundit, tanto periculoſius littoris ſoliditatem diſſipat & diſſoluit. Nam ripæ ſuperficies exterius ſolida creditur, quia eius conſumptio interior non videtur, ſed ideo pes calcantis ripam facilius labitur, quia conſumpta interiori ſoliditate latens vacuitas non cauetur, *Vt dicit Conſtant.*

Cap. XX.

De Abyſſo.

ABy ſſus eſt aquarũ profunditas impenetrabilis, à qua fontes & flumina oriuntur. Omnes enim aquæ de abyſſo exeunt, & per occultas venas ad matricem abyſſum reuer-

geuertuntur, *vt dicit Iſidorus lib.* 13. Vnde dicitur abyſſus quaſi abuiſus, quia eius pronfunditas videri non poteſt. Vel dicitur abyſſus quaſi ſine byſſo, id eſt ſine cādore, quia propter nimiam diſtantiam à fonte luminis, lucis pulcritudine caret & decore, *vt dicit Iohannes Damaſcen. Abyſſus nihil aliud eſt quam aqua multa, cuius finis eſt incomprehenſibilis & inuiſibilis, quia ad eius terminum lucis diffuſio non attingit.* Vel dicitur abyſſus quaſi ſine baſe, quia eius fundamentum & ſuſtentatio ſenſu non videtur. Et ideo primordialis materia, quia in principio non erat forma determinate diſtincta, abyſſus *ab Auguſtino* eſt vocata. *Propter quod dicitur in libro confeſſionum* 12. *Abyſſus eſt corporale illud quod fecit Deus, vt eſſet materia corporearum rerum informis ſine ordine & ſine luce.* Vnde abyſſus idem eſt quod prima materia. *Vt dicit Auguſtinus in libr. de ſymbolis.* Terræ *(inquit)* & abyſſi nomine materiam nuncupauit, quæ de nihilo facta eſt, vt ordinatiſſimo Dei munere primo capax formarum fieret, & deinde formarentur quæcunque ſunt formata. Vnde eadem materia aqua eſt dicta, tum quia fluida, tum etiam quia omnis formæ eſt ſuſceptiua. Vnde dicebatur terra propter naturalem ſtabilitatem vel ſoliditatem, ſecundum quam erat generationi & corruptioni ſubiecta. Abyſſus, propter informitatem, quia nulla erat forma diſtincta. Dicebatur & aqua, propter formationis poſſibilitatem ſecundum quam erat omnis formæ & qualitatis potentialiter receptiua, *vt dicit Auguſtinus.* Abyſſus itaque ex ſe habet obſcuritatem, profunditatem, omnium aquarum & fluuiorum capacitatem, inſatiabilitatem, quia nunquā tot aquas recipit quin plures recipere poſſit, inſcrutabilitatem, inexhauſtibilitatem, communicabilitatem.

Cap. XXI.

De Mari.

MAre eſt aquarum collectio tam dulcium quam ſalſarum, *vt dicit Iſidorus lib.* 13. Proprie autem dicitur mare, eo quod aquæ eius ſunt amaræ, *vt dicitur ibidem. Et ſequitur*: vocatur autem mare *Aequor* ab æqualitate, eo quod æqualiter ſurſum eſt. Quamuis enim aquę maris fluctuantes velut montes erigantur: ſedatis tamen tempeſta-

tibus, iterum adæquantur, *vt dicit idem.* Idem autem dicitur *Pelagus*, quaſi pellens vndas, quia in mari fit vndarum & procellarum motus continuus & impulſus. Mare autem, *vt dicit idem ibidem*, quamuis omnium fontium in ſe recipiat aquas & flumina: ex tanto tamen aquarum concuſſu non ſuſcipit incrementum. Quod accidit ex hoc: vel quia eius magnitudo influentes vndas non ſentiat, vel quia amara vndas fluentes conſumat: vel quia ipſæ nubes multam aquoſitatem ad ſe attrahunt. Siue quod illas auferant partim venti, partim Sol exſiccet. Seu quia aquæ dulces per occulta quædam foramina percolatæ redeant ad capita fluuiorum & fontium reuolutæ. *Hucuſq; Iſidorus lib.13. Secundum Ambroſium autem & Baſilium in hexam.* mare eſt aquarum aggregatio multiplicata, per diuerſa loca & nomina, ſed tamen continue vna ſemper mota, vaga, ſonora, ſpumoſa, in fluxu & refluxu Lunæ naturam imitans, cuius virtute & influentia cohibetur. Eſt autem mare caput & hoſpitium fluuiorum, fons imbrium, quo ſibi diſcrepantes populi copulantur, ſubſidium in neceſſitatibus, refugium in periculis, itineris compendium, laborantis lucrum. *De mari etiam dicit Ariſtotel. in libr. meteororum*, omnium aquarum mare eſt principiũ & origo, & eſt aquarum quies, & diuiditur in reliqua maria. Cauſa autem propter quam fit in mari ſalſedo & amaritudo, eſt, quia duo ſunt vapores, humidus vapor & ſiccus, ſubtilis & aquoſus. Reſoluitur pars ſubtilior per motum Solis & remanet groſſior, & calore Solis cum calefacit, efficitur ſalſum quod remanet & amarũ, vt ſudor & vrina ex aduſtione. Fit enim res amara quãdo remanent partes terreſtres aduſtæ aqueis & inſipidis partibus conſumptis, & de amaritudine per aduſtionis intenſionem fit ſalſedo, vt patet in cinere, in quo aqua colata ſentitur ſalſa. *Item Ariſtoteles in eodem.* Aqua maris ſalſa grauior eſt aqua dulci, quia hæc groſſior, illa vero ſubtilior. Cuius ſignum eſt, quia ouum natat in aqua ſalſa & non in dulci, & profundius ſubmergitur nauis cadens in aqua dulci quam in ſalſa. Et ideo in mari mortuo non mergitur animal nec generatur, quia vincit in eo ſiccitas. *Item in libro de animalibus.* In mari eſt aqua & poteſt ab eo extrahi ſalſedo, quoniam ſi homo acciperet vas terreum, nouum, crudum & clauſerit eius orificium, & iiceret

ret ipſum vacuum in mari per diem & noctem, intrahit in ipſum aqua dulcis. *Item idem in libro meteoror.* Aquæ dulces eleuantur propter leuitatem ſuam ſurſum, & aquæ ſalſæ deſcendunt propter grauitatem ſuam deorſum, & quod ſalſum eſt remanet in terra & duce euaporat. *Item idem libro de elementis.* Mare in actionibus ſuis imitatur naturam Lunæ. Quod patet, quia quandocunque Luna oritur in aliqua hora diei vel noctis, tunc flumen ingrediens mare in illa regione, in qua oritur Luna, extendit ipſum mare, ita quod aqua illius fluminis redit ad partem loci, à quo cucurrit, ac ſi eſſet per violentiam repercuſſa. Et cum eſt Luna in cardine inferiori, incipit aqua diminui, ſicut quando Luna vult oriri aqua incipit augmentari. Vnde ſicut ferrum ſequitur adamantem, ita mare curſum Lunæ ſequitur & virtutem, *Quære ſupra lib. 8. in cap. de Luna.* Item inſpiſſatur quoque mare poſt aſcenſum ſtellæ, quæ vocatur canicula, & mutat colorem & efficitur nunc viride, nunc cœruleum, nunc turbidum, nunc clarum. *Item Macrobius in lib. Ciceronis.* Oceanus in incremento Lunæ ordinem iſtum tenet. Nam primo die creſcentis Lunæ fit copioſior ſolito, quia tunc mare plenum eſt in ſummo: deinde minuitur ſecundo, & ſic deſcendendo minuitur vſque ad diem ſeptimum, & tunc eſt maxime in vltimo defectu. Incipit autem paulatim creſcere iterum vſque ad diem ſeptimum. Die itaque quo Luna eſt 14. quando totaliter eſt plena, eſt iterato mare in ſuo augmento ſummo, & iterum incipit minui per dies ſeptem alios. Ita quando Luna eſt 21. eſt iterum in ſuo minimo. Et creſcendo incipit aſcendere per ſeptem alios dies, ita quod quando Luna eſt 28. tunc iterum eſt in ſuo ſummo. Et ſic ſemper mare quatuor recipit immutationes quolibet menſe, duas ſcilicet creſcendo, & duas in decreſcendo ſecundum augmentum vel decrementum ipſius Lunæ. Semper itaque eſt mare in ſuo augmento & vigore, quando Luna plena eſt lumine vel verſus cœlum, vt in nouilunio, vel verſus terram, vt in plenilunio fieri conſueuit. Et quanto Luna in ſuſceptione ſiue in amiſſione luminis ſui plus proficit vel deficit: tanto mare creſcit amplius aut decreſcit. Item mare *ſecundum Ariſtotelem in libro Vegetabilium*, fundum & litus habet durum, ſolidum & arenoſum. Et ſignum huius quod mare ſit ſalſum

tibus, iterum adæquantur, *vt dicit idem.* Idem autem dicitur *Pelagus*, quaſi pellens vndas, quia in mari fit vndarum & procellarum motus continuus & impulſus. Mare autem, *vt dicit idem ibidem*, quamuis omnium fontium in ſe recipiat aquas & flumina: ex tanto tamen aquarum concurſu non ſuſcipit incrementum. Quod accidit ex hoc: vel quia eius magnitudo influentes vndas non ſentiat, vel quia amara vndas fluentes conſumat: vel quia ipſæ nubes multam aquoſitatem ad ſe attrahunt. Siue quod illas auferant partim venti, partim Sol exſiccet. Seu quia aquæ dulces per occulta quædam foramina percolatæ redeant ad capita fluuiorum & fontium reuolutæ. *Hucuſq; Iſidorus lib.13. Secundum Ambroſium autem & Baſilium in hexam.* mare eſt aquarum aggregatio multiplicata, per diuerſa loca & nomina, ſed tamen continue vna ſemper mota, vaga, ſonora, ſpumoſa, in fluxu & refluxu Lunæ naturam imitans, cuius virtute & influentia cohibetur. Eſt autem mare caput & hoſpitium fluuiorum, fons imbrium, quo ſibi diſcrepantes populi copulantur, ſubſidium in neceſſitatibus, refugium in periculis, itineris compendium, laborantis lucrum. *De mari etiam dicit Ariſtotel. in libr. meteororum*, omnium aquarum mare eſt principiũ & origo, & eſt aquarum quies, & diuiditur in reliqua maria. Cauſa autem propter quam fit in mari ſalſedo & amaritudo, eſt, quia duo ſunt vapores, humidus vapor & ſiccus, ſubtilis & aquoſus. Reſoluitur pars ſubtilior per motum Solis & remanet groſſior, & calore Solis cum calefacit, efficitur ſalſum quod remanet & amarũ, vt ſudor & vrina ex aduſtione. Fit enim res amara quãdo remanent partes terreſtres aduſtæ aqueis & inſipidis partibus conſumptis, & de amaritudine per aduſtionis intenſionem fit ſalſedo, vt patet in cinere, in quo aqua colata ſentitur ſalſa. *Item Ariſtoteles in eodem.* Aqua maris ſalſa grauior eſt aqua dulci, quia hæc groſſior, illa vero ſubtilior. Cuius ſignum eſt, quia ouum natat in aqua ſalſa & non in dulci, & profundius ſubmergitur nauis cadens in aqua dulci quam in ſalſa. Et ideo in mari mortuo non mergitur animal nec generatur, quia vincit in eo ſiccitas. *Item in libro de animalibus.* In mari eſt aqua & poteſt ab eo extrahi ſalſedo, quoniam ſi homo acciperet vas cereum, nouum, crudum & clauſerit eius orificium, & proiiceret

ſet ipſum vacuum in mari per diem & noctem, intrahit in ipſum aqua dulcis. *Item idem in libro meteoror.* Aquæ dulces eleuantur propter leuitatem ſuam ſurſum, & aquæ ſalſæ deſcendunt propter grauitatem ſuam deorſum, & quod ſalſum eſt remanet in terra & dulce euaporat. *Item idem libro de elementis.* Mare in actionibus ſuis imitatur naturam Lunæ. Quod patet, quia quandocunque Luna oritur in aliqua hora diei vel noctis, tunc flumen ingrediens mare in illa regione, in qua oritur Luna, extendit ipſum mare, ita quod aqua illius fluminis redit ad partem loci, à quo cucurrit, ac ſi eſſet per violentiam repercuſſa. Et cum eſt Luna in cardine inferiori, incipit aqua diminui, ſicut quando Luna vult oriri aqua incipit augmentari. Vnde ſicut ferrum ſequitur adamantem, ita mare curſum Lunæ ſequitur & virtutem, *Quære ſupra lib.* 8. *in cap. de Luna.* Item inſpiſſatur quoque mare poſt aſcenſum ſtellæ, quæ vocatur canicula, & mutat colorem & efficitur nunc viride, nunc cœruleum, nunc turbidum, nunc clarum. *Item Macrobius in lib. Ciceronis.* Oceanus in incremento Lunæ ordinem iſtum tenet. Nam primo die creſcentis Lunæ fit copioſior ſolito, quia tunc mare plenum eſt in ſummo: deinde minuitur ſecundo, & ſic deſcendendo minuitur vſque ad diem ſeptimum, & tunc eſt maxime in vltimo defectu. Incipit autem paulatim creſcere iterum vſque ad diem ſeptimum. Die itaque quo Luna eſt 14. quando totaliter eſt plena, eſt iterato mare in ſuo augmento ſummo, & iterum incipit minui per dies ſeptem alios. Ita quando Luna eſt 21. eſt iterum in ſuo minimo. Et creſcendo incipit aſcendere per ſeptem alios dies, ita quod quando Luna eſt 28. tunc iterum eſt in ſuo ſummo. Et ſic ſemper mare quatuor recipit immutationes quolibet menſe, duas ſcilicet creſcendo, & duas in decreſcendo ſecundum augmentum vel decrementum ipſius Lunæ. Semper itaque eſt mare in ſuo augmento & vigore, quando Luna plena eſt lumine vel verſus cœlum, vt in nouilunio, vel verſus terram, vt in plenilunio fieri conſueuit. Et quanto Luna in ſuſceptione ſiue in amiſſione luminis ſui plus proficit vel deficit: tanto mare creſcit amplius aut decreſcit. Item mare *ſecundum Ariſtotelem in libro Vegetabilium*, fundum & litus habet durum, ſolidum & arenoſum. Et ſignum huius quod mare ſit ſalſum

ſalſum ſuper arenas eſt, quia obtinuerunt in eo partes terreæ ſiccæ quia ſunt ſalſæ, & exiſtentia aquæ diuiſit lutum per partes ſuas, & ideo terra mari propinqua arenoſa eſt. Inter partes vero eius arenoſas diuerſi lapides & gemmæ miræ virtutis procreantur, & arenarum attritu politæ per vndarum maris motum ad litora iactantur. Pręter iſtas autem maris proprietates ſunt quædam aliæ communes, & omnibus fere notæ, quas tamen propter ſimplices bonum putaui hic apponere, vt materiam habeant aliqua myſtica, per earum ſimilitudinem ſimplicibus ſuadere. Eſt itaq; mare ſuiipſius purgatiuum, omnia enim cadauera & immunda à ſe reiicit, & omnia immunda & mortua diſcutit, per motus violentiam expellit, *vt dicit Gregorius.* Itē mare eſt per occultiſſimas venas ſui abyſſi diffuſiuum, & tā fontibus quam fluminibus materiam ſui fluxus continue miniſtratiuum, *vt dicit Hieron. ſuper Eccleſ.* Item mare eſt animantium & monſtrorū multiplicis formæ productiuum, mare enim longe plura producit monſtra & mira, quam facit ipſa terra, *ſicut dicit Rabanus ſuper Eccleſ. 43. ibi. Illic præclara & mirabilia opera & varia beſtiarum, &c. Et in Pſalmo. Illic reptilia, quorum non eſt numerus.* Item quamuis mare ſubſtantialiter ſit molle & liquidum, duriſſimarum tamen rerum tam animatarum quam inanimatarum eſt generatiuum, vt patet in conchylibus & piſcibus duræ teſtæ, & in lapidibus & gemmis, quas emittit. Item mare quamuis in ſe non ſit potabile vel delectabile quantum ad guſtum, eſt tamen vtile quo ad effectum. Multarum enim infirmitatum eſt curatiuum, ſanat enim hydropicos, vlceroſos & alios ſcabioſos, *vt dicit Conſtantinus*, & multos alios curat. Item mare quamuis ex ſe ſit ſalſum & amarum, per dulcedinem tamen venarum terræ per quas tranſit, eſt ſui vaporis immutatiuum, dulcedinem enim quandam contrahit ex colatione terræ per quam tranſit, *vt dic. Macrobius & Ariſtoteles.* Item mare quantumcunque ſit inſipidum aut amarum, piſcium tamen dulciū eſt nutritiuum, latentem enim habet dulcedinem, quam ſugentes piſces contrahunt nutrimentum congruum & ſaporem, *vt dicit Ambroſius.* Item mare mobile eſt & inquietum, & ex ſuo motu eſt ſuæ ſubſtantiæ à corruptionis periculo conſeruatiuum, quia ex continuatione motus ſubtiliatur, & ſic ne pu-

ne putreſcat, à corruptibili vitio conſeruatur. Item cum ſit liquidum & male terminabile: tamen per ſeipſum ſiſtitur & non per alium, propter quod vltra littorum ſuorum terminos non eſt de facili proceſſiuum, *ſicut dicitur Prouer.* 8. *Hiere.* 5. *Iob.* 38. Item ſalſedine & amaritudine ſua eſt dulcedinis, fontium & aliarum aquarum influentium, abſorptiuum, tanto enim reputatur aqua fluens dulcior, quanto plus amaris introitu elongatur. Item ex colliſione & mutua reuerberatione ſuorum brachiorum, quib. cingit terram, eſt ventorum contrariorum generatiuum, *vt dicit Beda.* Item inconſuetis mare maxime eſt nociuum, eſt enim timoris incuſſiuum, & doloris capitis generatiuum, vomitus & nauſeæ prouocatiuum, appetitus cibi & potus ablatiuum. Item ex vaporatione fumoſitatum, quas emittit, eſt nebulæ & nubium generatiuum, caliginis & obſcuritatis in aere inductiuum, & radiorum Solis interceptiuum, caloris ſolaris repreſſiuum. Item colorem proprium non habens, pro qualitate ventorum eſt ſui coloris mutatiuum, nam modo flauum eſt, modo lutulentum, modo atrum, *vt dicit Iſidorus lib.* 13. Item mare multorum periculorum eſt in ſe contentiuum; modico enim flatu venti redditur tempeſtuoſum, procelloſum, feruidum & tumultuoſum. Et ideo mare fretum dicitur *vt dicit Iſid.* ſcil. feruidum habens motum, vt patet in mari Siculo, in quo propter maris feruorem ſtrepitum facientem, ſcylla & charybdis eſſe dicuntur, quæ ſunt duo loca periculoſa, in quibus multæ naues facilime periclitantur. Eſt autem ſcylla ingẽs ſaxum in mari eminens, multa habens promunctoria ſiue capita, ad quæ colliſi fluctus horrendum ſtrepitum faciunt, cui naues aliquo caſu impingentes, à naufragio non euadunt. Charybdis vero eſt dicta, eo quod gurgitib. occultis naues ſorbeat. Eſt enim ibi mare voraginoſum, & quaſi reflexum in ſe, tortuoſum, & ideo naues ibi tranſeuntes ſibi attrahit & in ſe deglutit, ac deinde mergit, ter in die fluctus erigit & ter abſorbet: nam aquas accipit vt euomat, iterato vomit vt ſurſum accipiat, *vt dicit Iſidorus libr.* 13. *in capi. de æſtubus maris & freti.* Item aliud notabile periculum occurrit in mari, ſcilicet inæqualitas fundi, quando in aliquo loco aqua eſt profundiſſima, & ſtatim iuxta illum locum vix eſt vadoſa, & hoc periculum Syrtis vocatur, eo quod ibi arenę

in cu-

in cumulos cõtrahuntur. Syrtis enim græce idem eſt quod tractus. Et dicitur Papias quod tales Syrtes ſunt in mari Ægyptiaco & ei admiſcentur. Ex quo patet quod periculoſus eſt maris tranſitus, tum propter latentes ſcopulos, tum etiam propter arenarum cumulos, ſub aqua pariter adunatos, quia in talibus locis naues citiſſime cõfringuntur. Item aliud periculum dicitur bithalaſſum, quando ſcilicet nauis onuſta impingit in fundum multum bituminoſum & limoſum, quia propter limi tenacitatem non poteſt ſe eximere aut exire: *Vnde dicit Hugo*, quod bithalaſſum eſt veſtigium limo impreſſum. *Gloſſa tamen ſuper acta 27. dicit* quod bithalaſſum eſt concurſus duorum marium: *Magiſter vero in hiſto.* dicit quod bithalaſſum dicitur lingua terræ in mari protenſa, hinc & inde mari circundata. Et dicitur bithalaſſum quaſi mare bifidum, terræ interiectu diuiſum, thalaſſum enim græce mare ſonat. Quando ergo in bithalaſſum offendit nauis, manet immobilis prora, ſed puppis frangitur retro maris impetu ſuperuenientis *ſicut dicit magiſter ibidem.* Item transfretantes generaliter patiuntur periculum, aut ratione maris aut ratione aeris, aut ratione nauis. Nam ſi mare fuerit ſcopuloſum, vndiq; rupibus & ſaxis impeditum, non ſine periculo pertranſit, aut ſi fundum habuerit inæqualem, nunc cumulis arenoſis eleuatum, nunc vero ad modum voraginis depreſſum & profundatum, de facili tranſitus impeditur, ſed & quandoque mare in ſua ſuperficie ſubintrantibus ventis efficitur nimis tumidum, & vndis ſeſe allidentibus & mutuo ſe concutientibus, fit nimium procelloſum. Nauis fluctibus aſcendentibus & deſcendentibus periculoſe exponitur, quia ſæpe aut concutitur, aut à procellis contrariis operitur. Item accidit periculum ex aura turbulenta, nam tempore tempeſtuoſo, obſcuro & nebuloſo mari ſe committere, ſolet eſſe plurimũ periculoſum, potiſſime quando nauis præceps fertur in periculum, & periculum non videtur, maxime autem formidatur ventorum nimietas, & maxime quando venti contrarii caſu aliquo oriuntur, quia certum naufragium tunc timetur, quanto autem nauis per vnius venti impulſum promouetur verſus portum, tanto fortioris venti contrarii impetu compellitur ad præcipitium aut ſaltem inter contrarios fluctus in periculo diutius detinetur.

tur. Item adducit periculum nauis deferentis debilitas & inſufficientia. Non enim tutum eſt ſe committere ſuper mare nauiculæ nimis paruæ ſiue fragili & confractæ: quia talis nauis non eſt ſecura inter ſæuientis procellas maris, quoniam vel propter paruitatem ſuam fluctibus opprimitur & ſubuertitur, aut propter fragilitatem ventorum & aquarum impetu conſtringitur, aut propter rimarum & foraminum multiplicitatem, aquarum ſubintrantium pondere ad ima demergitur, vel ſaltem ad portum in tali nauicula tardius peruenitur, & præcipue, quando in tali naui boni naucleri & gnari præſentia non habetur. Tunc enim ſummum in mari eſt periculum, quando nauis habet imperitum gubernatorem & incircumſpectum. His & multis aliis incommodis ſubiacet mare tam mediterraneum quam oceanum, *vt dicit Iſidorus*. Vocant autem tam Græci quam Latini mare oceanum, eo quod in modum circuli ambit orbem. Totam enim ſphęrã noſtri habitabilis circuit oceanus, à celeritate ſic dictus, eo quod ocyus circumeat & diſcurrat, vel quia purpureo colore nitet oceanus, quaſi ceanus, id eſt cœli circulus, *vt dicit Iſidor. libr.* 13. hic oceanus oras terrarum amplectitur, alternisq; æſtibus accedit & recedit, reſpirantibus autem in profundum ventis, aut remouet maria aut abſorbet. Et quamuis vnum ſit mare, quantum ad ſui continuationem, tamen propter multifidos eius ſinus de proximis regionibus diuerſa vocabula ſumpſit: vt mare Gallicum à Gallicis, & mare Britannicum a Britannis, ſic & Gadiacum mare a Gadibus eſt dictum, vbi primo ab Oceano maris magni limen aperit, vbi cum Hercules perueniſſet, columnas ibi poſuit, ſperans ibi terræ eſſe finem. *Hucuſque Iſidor. lib.* 13.

CAP. XXII.

De mari Magno ſiue Mediterraneo.

MAre magnum ſiue mediterraneum eſt, quod ab occaſu ab Oceano fluit & in meridiem vergit, inde ad ſeptentrionem tendit, quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione illius ſunt minora. Dicitur autem mediterraneum, quia per mediam terram vſque ad orientem perfunditur. Aſiam & Africam termi-

terminans & Europam, cuius primæ partis ſinus qui in Hiſpania perfunditur. Hybericus & Balearicus appellatur. Deinde gallicus qui Narbonenſem prouinciam alluit, poſt Liguſticus, qui iuxta vrbem Genuam eſt proximus, & vicinus, poſt eſt Thyrrenus, qui Italiam attingit. Inde Siculus, qui vſque ad Cretam à Sicilia vadit, qui poſt in Pamphiliam & Ægyptum ſe extendit, deinde per Helleſpontum verſus ſeptentrionem magnis anfractibus ſe retorquet; & tandem iuxta Græciam & Illyricum in anguſtas ſeptem ſtadiorum conſtringitur ſeu coarctatur. Deinde diffuſus æquore pauci curſus ſtringitur; & facit Propontidem, qui mox in quinquaginta paſſus coarctatur. Fitque Boſphorus Thracius, qui locus dicitur propontides, eo quod præuenit mare Ponticum & præcedit. Idem dicitur Boſphorus à tranſitu ſtricto & anguſtis meatibus boum, *vt dicit Iſidor.* Inde diffunditur ſinus Ponticus ampliſſimus: à tergo habens Mæotides paludes. Quod mare ex multitudine fluminum & aquarum dulcium influentium dulcius eſt atque amplius nebuloſum; atque præter phocas & delphinos, alias beluas marinas maiores non patitur. Sicut autem terra cum ſit vna, pro diuerſis locis variis vocatur vocabulis, ita pro variis regionibus, hoc mare magnum, diuerſis nominibus nuncupatur: *Hucuſque Iſidor. lib.* 13. Sinus vero maris dicuntur maiores receſſus, vt in mari Mediterraneo Ionicus ab Io rege Græciæ ſic dictus. Iones autem dicuntur Athenienſes. Vnde Ionicum mare ab Ionia vſque in Siciliam dilatatur. In oceano vero maximus eſt ſinus Caſpius, Indicus, Perſicus, Arabicus, qui & mare rubrum dicitur. Rubrum autem mare eſt vocatũ, eo ꝙ ſit roſeis vndis infectum, nõ tamen talem habet naturã, qualem videtur oſtendere, ſed ex vicinis litorib. viciatur gurges atque inficitur, quia omnis terra quæ circumſtat pelago, rubea eſt & ſanguineo colori proxima & vicina. Inde enim minium acutiſſimum excerpitur, & alij colores, quibus pictura variatur. Vnde cum terra talem habet naturam, ex fluctibus littus diſſoluentibus, maris ſubſtãtia rubrificatur. Ob hoc etiam in his litoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Nam huiuſmodi lapilli humo inuoluti cum inter arenulas ſint attriti, maris colorem retinent atque fundi. Hoc mare in duos ſinus diuiditur, vnus eſt Perſicus ab oriente, quem

Perſæ

Perſæ inhabitant: alius ab occidente Arabicus, quem Arabes incolunt & frequentant, *Vt dicit Iſidor, lib.13.*

Cap. XXIII.

De Pelago.

PElagus eſt latitudo maris ſine litore & ſine portu, *Vt dicit Iſidor.* ſummam habens profunditatem, inſtabilitatem, & motus continuitatem, cetorum & aliorum monſtrorum nutriens diuerſitatem, multorum vaporum & fumoſitatum generans denſitatem, ex quibus contrahit obnubilationem & obſcuritatem, ex ventorum varietate recipiens coloris mutabilitatem, & ex colliſione vndarum, ſpumarum congregans in ſuperficie leuitatem: & tumultuoſitatem emittens & ſonoritatem. Tumultuoſum enim eſt pelagus & ſonorum inquietum & periculoſum. *Sicut de mare ſuperius dictum eſt.*

Cap. XXIV.

De Gutta.

GVtta eſt minima maris vel aquæ ſiue pluuiæ particula, à totalitate ſua, per aliquam violentiam ſeparata. Quę quidem, *Vt dicit Iſidor.* gutta dicitur, quando ſtat aut pendet de tectis aut arboribus ac ſi eſſet glutinoſa. Stilla vero dicitur dum cadit. Hinc & ſtillicidium dicitur quaſi ſtilla cadens. Tam ſtilla vero quam gutta à nube aquoſa vi caloris ſiue impetu venti reſoluta, ſuo pondere inferiora petit. Et dum in cadendo eſt nomen ſtillæ, in ſtando autem vel pendendo obtinet nomen guttæ. Stilla autem ſiue gutta in ſubſtantia eſt humida & clara & dyaphana, forma rotunda, quantitate modica, virtute magna. Nam terram ſuper quam cadit, humectat & fœcundat, radices & ſemina nutrit & ingroſſat, virorem in herbis, arboribus & plantis vegetat & conſeruat. Piſces in mari reficit & recreat, oſtrea impinguat, ac in eis margaritam generat, *Vt dicit Iſid.* maxime gutta roris. Et cum ſit in ſe molliſſima, ex frequenti tamen caſu penetrat duriſſima, iuxta illud:

Gutta cauat lapidem non Vi ſed ſæpe cadendo.

tium, qua compatiuntur: & quo ad virtutem qua diuerſimode operantur. Quantum igitur ad ſitum ſiue locum vbi procreantur, magna diuerſitas eſt, quidam enim in ſolis aquis: quidam vero partim in terris, partim in aquis conuerſantur. Et talium piſcium genera ſunt amphibola, id eſt, dubia, *ab Iſidoro dicta*, eo quod ambulandi in terris vſum & natandi in aquis officium retinent à natura, vt phocæ & Crocodili, caſtores & hippopotami, id eſt, fluuiales equi & huiuſmodi. A nominibus enim animalium terreſtrium piſces nomina ſunt ſortiti, vt canes marini & lupi, eo quod mordeant alios voracitate improba atque lædãt. *Iſidor.* In ſolis aquis viuentes, alii ſunt in ſolo mari degentes, alii vero ſunt in fluminibus & in ſtagnis, & in aliis aquis dulcibus commorantes. Alii vero ſunt inter hos medii, nunc ad dulces nunc ad ſalſas aquas, paſtus gratia, diuertentes. Piſces vero à mari ad dulces aquas egredientes, in earum dulcedine delectantur & impinguãtur, & è conuerſo, & hi nunc in mari, nunc in aqua dulci conuerſantur. Multi autem piſces ſunt fluuiales, qui maris ſalſedinem non ferentes, guſtata aqua ſalſa, ſubito moriuntur, vel ſurſum ventrem eleuant, & ſuper aquæ ſuperficiem natant; quod in omnibus piſcibus maris & aquæ dulcis eſt ſignum mortis. Piſces vero in mari natantes, ſquamas habent duras & groſſas propter aquæ ſalſæ ſiccitatem. Piſces vero fluuiales ſquamas ſubtiles & ſpinas molles. Spinæ vero in piſcibus neceſſariæ fuerunt ad ſuſtentandum carnis eorum, propter fluidam molliciem naturalem. *Docet autem Auicen. eligere bonos piſces ſecundum naturam loci vbi nutriuntur, dicens ſic lib. 2. cap. 7.* In locis, inquit, in quibus morantur piſces eſt electio, quoniam illi, qui morantur in locis petroſis ſunt meliores vel dulciores, & in aquis dulcibus currentes, in quibus non ſunt ſordes, & non ſunt limoſæ, neque lacuales, neque campeſtres, & qui non ſunt de lacubus paruis, qui flumina non imbibunt, & in quibus non ſunt fontes. *Item idem ibid.* Et piſces quidem marini ſunt laudabiliores, qui ſunt ſubtiles, & meliores ſunt illi, qui ſunt pelagini, non alias quam in alto pelago nutriti. Et qui morantur in aquis diſcoopertis, flatu ventorum ſupra ſe meliores ſunt illis, qui ſunt è contrario, & illis qui in aquis multarum agitationum & vehementis exercitii me-

liores ſunt illis qui habitant in aquis ſtantibus. Vnde piſces pelagini ſunt meliores quam fluuiales, & ipſi meliores quã lacuales, maxime ſi ſunt longe à fluuio & à mari. Habent enim quietem, nec eorum putredo lauatur à ſubintrante fluuio ſiue mari: vnde tales piſces male ſapiunt, & cito computreſcunt. Meliores etiam ſunt piſces tam marini quam fluuiales in pelago Aquilonari & Orientali, quam in Auſtrali, quia ex ventorum impetuoſo flatu aquæ plus mouentur, & amplius depurantur & ſubtiliantur, & ideo illarum aquarum piſces plus mouentur & exercitantur, & à ſuis ſuperfluis magis emundantur. Item diuerſificantur piſcium ſpecies non ſolum ſecundum generationis ſuæ locum: verum etiam quantum ad generationis ſuæ modum. Quidam enim generantur per ouationem, & quidam per coitum & ſpermatis emiſſionem. *Vnde dic. Ariſt. li.* 5. Accidit generibus piſcium ouantium, quoniã quando fœmina ouat, ſequitur maſculus, oua & lac ſuũ eiicit ſuper oua, & omne quod tangit lac ſiue ſperma maſculi ex ouis erit piſcis, & ideo quæ non tanguntur ex ſpermate non pullificabunt. Fœmina autem eſt multæ ouationis, ſed maior pars ouorum tranſglutitur a fœmina, & multa oua damnantur in humido, & non ſaluantur ex eis, niſi quæ ouantur in locis, vbi ſperma maſculi eiicitur, quoniam ſi omnia ſaluarentur, nimis multiplicarentur. Seruant autem piſces paritatem in ſuo genere, *ſicut Ariſtote. ibidem dicit:* Nunquam, inquit, inueniebatur piſcis, qui faceret coitum cum genere alterius piſcis, fœtus autem ſuos diligunt & nutriunt longo tempore, *Vt dicit Ariſtot. in eodem*, omnes piſces nutriunt & cuſtodiunt pullos ſuos præter ranas. *Item ibidem dicitur*, quod piſces fluuiales & paluſtres plus ouant & citius quam alii, quia in maiori parte poſt quinque menſes. Alii autem omnes pullificant poſt 12. id eſt, annum, parui enim piſces pullificant in locis, vbi aqua eſt iuxta radices arborum & cannarum. *Item idem ibid.* maxima pars ouorum damnatur, quando piſces ouant vagando, quia cum præſens non ſit maſculus, ab ipſius ſemine oua non informantur, ab auibus etiam & ab aliis piſcibus diglutiuntur. *Item ibidem dicitur*, quod quidam piſces generantur ſine ouis & ſine coitu, ex limo & areña, & ex putrefactione, quæ eſt ſuper aquam. *Item ibidem*, tempore coi-

ſe coitus vagantur mares & fœminæ piſcium, ſicut grex, & ambulant par cum pari, & multi ex eis cum pullificant, infirmantur, & propter hoc tunc temporis maxime deprehenduntur. *Item ibidem*, quidam piſces pariunt, quando ad arenam fricant ventrem ſuum. In libro autem Iorath de animalibus dicitur, quod piſcis ephemeron ſine coitu naſcitur, & cum vixerit per tres horas diei, tunc moritur. Piſcis etiam Muræna non a ſuo ſimili concipitur, ſed a ſerpente, quem ſibilo prouocat ad amplexandum, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. *cap.* 6. Murænam, inquit, Græci ſtannam vocant, eo quod ſe complicet in circulos, hanc fœminei ſexus eſſe tradunt, & concipere a ſerpente, ob id a piſcatoribus ſibilo euocatur & capitur, fuſte percuſſa, vix interimitur, ferula vero ſtatim. Hanc habere animam in cauda certum eſt, nam capite percuſſo, vix dicunt eam interfici, cauda vero percuſſa & amputata, ſtatim dicitur mori. E contrario de ſerpente, nam contrito capite vel abſciſſo ſtatim dicitur mori, cauda vero inde abſciſa, diu viuit. *Dicit etiam idem Ior.* quod ſerpẽs deponat venenum, antequam coeat cum muræna, ſed completo generationis actu, reſumit venenum ſuum. Et ideo murena in concipiendo non cõtrahit venenum à ſerpente, nec generat aliquid ſerpentinum, ſed ſibi ſimile, *vt dicit idem*. Item quidam piſces concipiunt ex ſolo rore ſine ouis & ſine ſpermate, ſicut oſtreæ & alii quidam piſces in conchis degentes, *vt dicit Ior*. Piſces, inquit, elich per noctem egrediuntur aquam, & in terris ex rore matutino concipiunt & pariunt, quorum conchæ in decremento Lunæ ſemper manent vacuæ. Quidam etiam piſces mouentur ad conceptum & ortum, ſecundum ortum ſtellarum vel occaſum, *ſicut dicit Iorath. & etiam Iſido.* Vnde dicit de piſce, qui dicitur auſtralis, tunc piſces illius generis oriuntur, quando pleiades incipiunt tendere ad occaſum, nec apparet quouſq; pleiades iterum oriantur, quamuis autem piſces generentur, nullus tamen mundorũ piſcium habet teſticulos, ſicut nec aliquod genus ſerpentis, nec aliquod genus carens pedibus, nec habet mamillas, nec lac, præter delphinos, qui habent lac, & lactant fœtus ſuos dum ſunt parui, *vt dicit Ariſt. lib.* 6. De quibus *dicit Iſidor. lib.* 12. *cap.* 6. Delphines, qui & Symones nominantur: ſic vocantur, eo quod voces homi-

num ſequuntur, & ad vocem ſymphoniæ gregatim conueniunt, & in harmonia delectantur, quibus in mari nihil eſt velocius, nam plerunque ſalientes nauem tranſuolant, quorum ſaltus & ludus in fluctibus futuram ſignat tempeſtatem. Eſt etiam delphini genus in Nilo dorſo ſerrato, qui tenera ventrium ſecantes interimunt crocodilos, *Iſidor.* Item diuerſificantur genera piſcium quo ad cibationis modum. *Nam Auicen. dicit lib. 2.* Illi qui cibantur herbis bonis & radicibus plantarum, ſunt meliores eis qui comedunt ſordes, quæ de ciuitatibus proiiciuntur ad loca infuſionum. *In hexamer. etiam dicitur,* diuerſificantur etiam piſces in paſtu, nam quidam mutuo ſe deuorant, & ſua carne viciſſim paſcuntur, minor apud eos eſca maioris eſt, rurſus ille maior fit eſca alterius, prædator alieni, & cum alium deuorauerit, tandem ab alio deuoratur, *vt dicit Ariſtoteles lib. 6.* Carabus, inquit, vincit piſces magnos & comedit ipſos, multipes autem vincit carabum & comedit ipſum. *Item ibidem*, quidam piſces paſcuntur in cœno & luto, ſicut carabus, & propter hoc eſt ponderoſus, & multum de luto in ipſo inuenitur, piſces vero qui alios prædantur, dentes habent fortiores, ſicut de piſce quodam, quem Græci phagion vocant, *dicit Iſidor.* quod ita habet duos dentes, vt in mari oſtreis nutriatur: vnde & dentrix præ granditate & fortitudine dentium appellatur, alii vero piſces, *vt dicitur in hexamer.* dentes habent minores, ſed plures & denſiores ac acutiores, vt cito cibum acceptum incidant, & facile ſine mora deglutiant, ne cibus in ore diutius detentus, aquæ alluuione auferatur.

Aliqui etiam piſces cibum ſuum in arena fodiendo quęrunt, *ſicut dicit Iſidorus lib.* 12. de porco marino, qui vulgo ſuillus dicitur, qui, dum eſcam quærit, more ſuis ſub aquis fodit terram, circa guttur enim habet orificium, & niſi roſtrum arenis infigat, paſtum non colligit. *Item Ariſt. lib. 7.* Piſces pro maiori parte comedunt carnes, & comedunt ſe tempore pullificationis, excepto fuſcaleon, & vniuerſaliter piſces ſunt guloſi & auidi ad cibum, & præcipue piſcis, qui dicitur Habatuc, & propter hoc extenditur venter ſuus, cum fuerit ieiunus, & ſæpe inflat ventrem ſuum, & eiicit à ſe alios piſces, quoniam venter eius peruenit ad os, & non habet ſtomachum. Item differunt piſces quo ad tempus &

locum

locum paſtus. Nam quidam in aqua quęrunt cibum ſuum, & quidã de nocte ſuper terrã, ſicut Hippopotamus, equus ſcilicet fluuialis, ſic dictus, eo quod equo in dorſo & in iuba ſit ſimilis, *Vt dicit Iſid.* qui die in aquis commoratur, in nocte ſegetes depaſcitur, hunc Nilus gignit, *Vt dicit Iſido.* Generaliter autem *ſecundum Ariſtotelem libro* 7. Piſces plus laborant in die, quam in nocte, & plus ante mediam noctem quã poſt, & ideo, *Vt dicit Ariſt.* venãtur ante aſcenſum Solis, & tunc ponunt venatores rete, quia piſces non bene vident hora illa, & quando augmentatur lux, vident, odore tamen quærunt cibum nocturno tempore, in odoriferis enim delectantur, *& ideo dicitur libro* 4. Genera piſcium odorant & audiunt, & ideo ad vaſa noua quibus venantur, citius accedunt, quam ad antiqua, imo niſi fuerit nouum, de facili ad vaſculum non accedunt, ſæpe enim per odorem decipiuntur, *Vt dicit Iohan.* Eſt (*inquit*) belua in mari, quæ de faucibus ſuis reſpirat aquam cum vapore odorifero, piſces ſentientes odorem ſequuntur ipſam, & intrant fauces eius poſt odorem, quæ ipſos deglutiens ab ipſis ſic cibatur. Dicit etiam idem quod eſt piſcis nomine faſte, in cuius ore aqua hauſta dulceſcit, quam piſces minores ſequentes intrant in os eius, quos ſubito accipit & deglutit. *Item dicit idem* quod delphini per odorem ſentiunt & cognoſcunt, ſi homo mortuus in mare vnquam comederit de delphino, quod ſi comederit: comedunt ipſum, ſi vero non comederit, à morſibus aliorum ſaluant eum, & ad littus pellunt eum cum roſtris ſuis. *Idem dicit Ariſtoteles & Plinius. Item Ariſtoteles libro* 7. Piſcęs claras aquas & currentes inhabitantes non cadunt ſuper res fœtidas niſi habeant bonum ſaporẽ ſicut nec aues, & in hyeme fugiunt à fundo maris prope terram, quęrendo calorẽ, & ibi quærunt paſtum ſuum. In æſtate vero è cõtrario à littoribus fugiunt, calidum quærendo fundum, & venantur in hyeme iuxta terram, ſed in æſtate in profundo, nam calor immoderatus lædit piſces. *Item dicit in eodem.* Sunt piſces qui apud aſcenſum caniculæ moriuntur pro calore, ſimiliter nocet eis magnum frigus, maxime habentibus lapidem in capite, vt caneri & huiuſmodi, nam lapis in capite congelatur & coagulatur, & moritur de facili talis piſcis, variantur etiam piſcium ſpecies, quo ad figuram & diſpoſi-

tionem, tam in quantitate quam in qualitate. Sunt enim ingentia quædā beluarum genera, quorum corpora montibus ſunt æqualia, vt dicitur, qualis fuit cetus, qui excepit Ionam, cuius aluus tantæ fuit magnitudinis, vt inſtar inferui obtineret, *dicente Propheta. De ventre inferni exaudiuit me.* Sunt & alii piſces ita paruuli, quod vix bamo capiuntur, *vt dicit Iſidorus lib.12.* Aphorus eſt piſcis, qui propter exiguitatem capi non poteſt, *vt ibidem dicitur.* Enchirius eſt piſcis paruus vix ſemipedalis: ab hærendo ſic dictus, quamuis enim exigui corporis ſit, maxime tamen eſt virtutis, nauem enim adhærendo retinet, nam nauis cui adhæret licet ruant venti, ſæuiant procellæ, quaſi radicata ſtare in mari videtur, nec moueri poteſt, non in retinendo ſed tantummodo adhærendo virtus eius eſt, hunc Latini moron appellauerunt, eo quod nauigia ſtare compellat, *vt dicitur ibidem. In hexameron etiam dicitur de eodem piſce*, quod ventorum præſentiens procellas, calculum arripit validum & tanquam anchoram ne excutiatur fluctibus, trahit, & non ſuis ſe liberat viribus ſed alieno pondere munitur, & contra futuram tempeſtatem ſtabilitur, quod videntes nautæ ſibi præcauent, ne turbo præueniat eos improuiſo, *ſicut dicit Ambroſius & Beda. Dicit etiam Ariſtoteles lib.*4. quod fœminei piſces ſunt longiores maſculinis, & ſunt durioris carnis, & anterius maſculi durius eſt, & ſimiliter ſuperius. In fœminis vero interius & poſterius durius. *Dicit autem Auicenna libro* 2. quod meliores ſunt piſces qui non ſunt magni valde, neque habent carnem nimis duram & ſiccam, & in quibus non eſt nimia pinguedo nec muſtillago, in quibus non eſt malus ſapor vel odor, ſuauis autem ſaporis ſunt conuenientes, non nimis pingues, nec habentes ſuperfluam pinguedinem, neque groſſam maciem, & in quibus non accidit poſt exitum de aqua cito fœtor, & illi qui habent duram carnem, ſalſi meliores efficiuntur, & in illis qui ſunt duræ carnis, melior eſt ille, qui minus eſt mollis. Ex quo patet diuerſitas in piſcibus quo ad ſubſtantiam & qualitatem. Omnis enim piſcis, *ſicut dicit idem*, generaliter frigidus eſt & humidus, quidam tamen ſunt in comparatione complexionis piſcium cæteris calidiores, & maxime quādo ſunt ſaliti. Et ideo quando ſunt valde recentes generant phlegma aquoſum, & molli-

mollificant neruos, & non ſunt conuenientes niſi valde calido ſtomacho. Saliti vero magis conueniunt medicinæ. Capita enim ſalitorum piſcium vſta, ſanant morſum canis rabidi, & puncturam Scorpionis eradicant carnē adulterinam in vlceribus, & conferunt vlceribus putridis & ſanioſis. Similiter ius omnis piſcis confert venenis bibitis & puncturis. Multos enim habent alios effectus, *ſicut ibidem dicitur*, ſed hæc dicta de eorum qualitate & ſubſtãtia nunc ſufficiant. Item differunt piſces in viuacitate ſenſus & ingenii ſagacitate. Multi enim ſunt plurimum ingenioſi, aliqui enim miram aſtutiam habent euadendi, quando ſentiunt inſidias piſcatorum, *vt dicit Iſid. lib.* 12. Mugil *(inquit)* eſt genus piſcis multum agilis: nam vbi diſpoſitas ſentit piſcatorum inſidias, confeſtim retrorſum tendit, & ita cito rete tranſilit, vt volaſſe ab aſtantibus videatur. *Item dicit idem ibidem de Eſcario*, eo quod eſcarius ſolus inter piſces eſcam ruminare perhibetur, hunc *dicit Plinius* eſſe ingenioſum, nam dum ſentit ſe intraſſe ſportulam piſcatoris, non ex fronte erumpit, nec infeſtis viminibus caput inſerit, ſed crebris caudæ ictibus ex aduerſo fores laxare incipit, atque ita retrorſum redit, quem luctãtem ſi alius eſcarius forte viderit, exterius vt erumpere ſatagētem adiuuet, caudam in ore eius apprehendens, prout poteſt ipſum liberare & extrahere, intendit vel contendit. *Ad hoc dicit idem*. Congrus quidem plures nexus habet, ingenioſus eſt in ſolertia eſam acquirendi, nam cibum in hamo appetens, ſed aculeum timens, non morſu ſed ſuis pinnulis hamum cōplectitur, & non prius ipſum dimittit, quin eſcam circumroſerit. Cancri etiam oſtreis inimicantur, earum enim carnibus viuunt miro ingenio. Nam quia fortem & validam eius teſtam aperire non poſſunt, explorant quando oſtrea clauſtra teſtarum ſuarum aperit, & tunc cancer, qui latitat in inſidiis, latenter lapillum iniicit, ne oſtreum claudere ſe poſſit, & ita impedita clauſura, carnes oſtreæ deuorat & corrodit. Oſtrea autem à teſta ſunt dicta, qua interior carnis mollities munitur. Græci enim oſtream teſtam vocant, & dicitur totus ille piſcis cū ſua teſta oſtreum in neutro, ſed oſtrea in fœminino dicitur eius caro, dicuntur etiam tales piſces conchæ & conchylia, quia, deficiente Luna, tales piſces cauantur, id eſt, euacuantur. Luna

cum in augmento fuerit, auget humorem, diminuitur vero humor cum Luna fuerit in defectu, & ideo piſces clauſi in conchis in Lunæ incremento turgeſcunt, & in defectu euacuātur. In his autem conchylibus precioſe generantur margaritæ, *de quibus dicit Plinius & alij qui de animantium ſcripſerunt naturis*, quod tempore nocturno littora petunt, & cœleſti rore margaritas concipiunt, vnde & tales conchyliæ margaritiferæ & hereliç ſunt dictæ, in quorum carne precioſus calculus ſolidatur, & eſt nobiliſſima gemma, quæ ſic ex rore vernalis temporis generatur, quæ quanto albior & lucidior, tanto efficacior æſtimatur. Sunt & quædam conchylæ ſiue conchæ murices dictæ ab aſperitate & acumine, quæ alio nomine conchylia dicuntur, quç circumciſæ ferro lacrymas purpurei coloris emittunt, ex quibus purpura coloratur, & inde oſtrum eſt appellatum, quia ex humore teſtæ elicitur hæc tinctura, *vt dicit Iſidorus.* Has & multas alias piſcium proprietates & naturas *in libro Plinij & Ariſtotelis & in Iſidor. & in hexamer. Ambroſij & Baſilij* poteris inuenire, ne tædium inferamus legentibus, de hac materia hæc ſufficiant. *Dicit etiam Plinius, vt dicit Iſidorus lib.*12. quod piſcium ſunt in aquis genera 144, ex quibus multa quodam naturæ intellectu ordinem temporum ſuorum cognoſcunt, quædam in ſuis locis ſine mutatione vagantur, quçdam ſine temporis obſeruatione viuūt, quædam vero commixtione maſculi & fœminæ concipiunt catulos ſuos, vt cetus. Idem autem eſt Cetus & Balæna, & ſunt Balænæ immenſæ magnitudinis beluæ, ab emittendo & fundendo aquas ſic vocatæ. Omnibus enim aliis beluis marinis altius iaciunt vndas. Balæna enim emittere dicitur. Cete autem dicuntur à corporis immanitate, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. *Dicitur autem in libro Iorath.* Cetus abundat in ſpermate, & poſt eius coitū cum fçmina, quod ſuperfluit, ſupernatat aquç, quod collectum & deſiccatum in ambræ ſubſtantiam commutatur, quando enim multum eſurit, vaporem odoriferum ad modum odoris ambræ ex ore ſuo emittit, in quo piſces delectantur, & propter vaporis redolentiam ipſius orificium ingrediuntur, & ſic decepti ab ipſo deuorantur. In hoc piſce *vt dicit idem*, materia terreſtris dominatur plus quam aquæ, & ideo multæ eſt corpulentiæ & pinguedinis. Vnde in ſenectute

nectute præ magnitudine corporis in eius dorſo coadunatur puluis, & condenſatur intantum, quod herbæ & frutices ibi creſcunt, ita vt belua Inſulæ ſimilis eſſe videatur, ad quam ſi nauigantes incaute appropinquauerint, ſine periculo vix euadunt. Nam aquam in tanta quantitate de ore eiicit ſuper nauim & diffundit quod ipſam aliquando obruit & ſubmergit. Tantæ etiã eſt pinguedinis, quod quando piſcatorum percutitur venabulis, ſiue telis, vulnus non ſentit niſi prius pinguedo totaliter perforetur, ſed quando caro interior læditur, tunc facilime capitur, quia amaritudinem aquæ ſalſæ non ſufferens littus petit. Tantæ autem eſt quantitatis, quod quando capitur, tota patria ex ſua captura emendatur. Catulos ſuos amore miro diligit, & eos in pelago longo tempore circumducit, quod ſi eos ab arenarum cumulis impedire contigerit, aquæ multitudinem in ore collectam, ſuper eos fundit, & ſic eos à periculo liberans ad profundum pelagi reuocat & reducit, contra omnes occurſus ipſis nociuos pro eorum defenſione ſe opponit, & ſemper inter ſe & mare in parte tutiori eos ponit, & quando inualeſcit tempeſtas, fœtus ſuos adhuc iuuenes & teneros, in ventrem ſuum contrahit, quos ſerenitate facta, viuos euomit iterum & emittit, *Vt dicit idem. Item Iorath.* contra cetum pugnat quidam piſcis ſerpentinus & venenoſus ſicut crocodilus, & fugiunt piſces ad caudam ceti, qui ſi deuictus fuerit, piſces prædicti moriuntur. Quod, ſi non poterit ille piſcis peſtifer deuincere cetum, à faucibus ſuis fumoſum vaporem fœtidiſſimum in aquam emittit. Cetus vero fumo odorifero de ore emiſſo, fœtidum odorem repellit, & ſic ſe & ſuos protegit & defendit.

BAR-

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Terræ, Liber decimus quartus.

Poſtquam, diuina cooperante gratia, completus eſt tractatus de proprietatibus corporis ſupremi luminoſi, ſcilic. cœli & corporis intermedii, lucidi, perſpicui & dyaphani, ſed ignei, aerei & aquei: vltimo dicendum eſt de proprietatibus corporis infimi & opaci, & hoc tam in generali quam in ſpeciali. Corpus autem infimum & extremum eſt ipſa terra reſpectu cœli. De cuius proprietatibus communibus aliqua ſunt huic opuſculo inſerenda, & hoc quo ad eius ſubſtantiam, qualitatem & cōtentum ſiue ornatum. Continet autem in ſe interius pro ornatu omnia meteorica & mineralia ſicut lapides & metalla: exterius vero ſenſibilia, ſicut beſtias & iumenta: & vegetabilia, vt herbas, plantulas & arbuſta: de quibus omnibus ponenda ſunt aliqua in hoc tractatu, prout de eis ſacra ſcriptura videtur in ſuperficie facere mentionem. Simplicia autem & omnibus fere nota credimus hæc pro ſimplicibus ſufficere debere, & ideo de illis pauca recitantes maiora maioribus & ſubtiliora ſubtilioribus reſeruamus. Hoc autem in principio huius opuſculi volumus proteſtari, quod parum aut nihil de noſtro hic apponimus, ſed authētica ſanctorum & etiam aliquorum philoſophorum dicta, quemadmodum in præcedentibus fecimus intercalariter per ordinem inſeremus.

CAP. I.

De Terra.

Terra itaque, *vt dicit Iſidorus lib. 13. cap. 1.* eſt in media mundi regione poſita, ab omnibus partibus cœli in modum centri æquali interuallo ſeparata, quæ ſingulari numero totum orbem ſignat, in plurali vero ſingulas eius partes. Eſt autem dicta terra, *vt dicitur ibidem*, à ſuperiori parte

parte qua teritur. Hæc & humus dicitur à mari humido, cui coniungitur. Dicitur & tellus, quia fructus eius tollimus. Dicitur & ops, eo quod opem fert frugibus. Eadem dicitur arida, vel quia araturæ vel culturæ eſt apta, vel quia ab aqua ſiccitate propria eſt diſtincta, quod enim humida ſit, hoc ab aquæ vicinitate ſortitur, *ſicut ibi dicit Iſidorus*, Proprietates autem terræ deſcribit *Baſilius in Hexameron ſic:* Terra, *inquit*, eſt corpus infimum & medium, æqualibus ſpaciis à cœlo remotum, & ideo cœli cẽtrum à ſapientibus eſt vocatum. Vnde & omnium corporum eſt corpulentiſſimum, de ſimplicitate & ſubtilitate habens minimum alterum mundi firmatum fundamẽtum. Corpus natura frigidum & ſiccum. Quantitate, reſpectu cœli, minimum, quamuis in ſe maximum: Qualitate obſcurum & ex ſe opacum. Figuratione ſphæricum, & non niſi aquæ glutino commanſiuum, ſecundum ſe, totum quietum, licet in ſuis partibus ſuſcipiat ſępe motum. Omnium corporalium viuentium habitaculum, pedum Dei ſcabellum dictum, eo quod in corpore mundi minima eſt ſpecies huius elementi, minusque apparet in eo diuinę operatio poteſtatis: propter quod dicitur, *ſuo quaſi infimo pede tangere terram.* Quia reſpectu magnitudinis & pulcritudinis cœli minime videtur in corpore terræ diuinæ ſapientiæ ſublimitas relucere. Quamuis autem terra reſpectu cœleſtis corporis ſit infima: tamen luminarium cœleſtium influentiæ eſt maxime ſuſceptiua. Et ideo fœcundiſſima eſt, tanquam mater omnium, & multarum & contrariarum ſpecierum maxime productiua. Cum enim ſit cœli centrum in omni ſui parte, ab ipſo recipit influentiam & effectum: vnde quid minus nobilitatis videtur habere in ſua ſubſtantia, recuperat in effectu & virtute ſua, quia nobiliores producit, ſecundum quid, ſpecies aliquas, quam ipſum cœlum, quod pro ornatu habet ſolas inſenſibiles ſtellas. Terra vero pro ornatu continet & producit vegetabiles, ſenſibiles & rationales creaturas, *Vt dicit Baſil. Dicit etiam ad hac idem:* terra, *Vt dicit Philoſophus*, eſt propriis æquilibrata ponderibus Quælibet enim ſuarum partium ſuo pondere nititur ad mundi medium, quo niſu & inclinatione ſingularium partium, tota circa centrum æquilibrata ſuſpenditur, & æqualiter immobilis retinetur, *ſicut ſcriptum eſt: Qui funda-*

fundaſti terram ſuper ſtabilitatem, &c. Ideo ſecundum Iſidorum lib. 11. dicitur Solum: quia elementum eſt ſolidum, cuiuslibet corporis quantumcunque ponderoſi ſuſtinens totam molem. Vnde quælibet grauia ſurſum mota quouſque terram ſtabilem tangant, permanēt inquieta, ſed cum peruenerint ad terram, quietantur. Propter inſignes autem ipſius terræ proprietates nobiles & effectus: error gentilium, terram deificauit, & eam diuinis honoribus antiquitus venerari & colere conſueuit: *ſicut tangit Iſidorus libr. 8. in tractatu de iis gentium & nominibus cap. 13.* Cererem Deorum matrem vocauerunt antiqui terram, à creandis frugibus ſic dicta, eo quod omnia cibat & nutrit indigentia alimento. Nam terra mater eſt fœcunditatis, quia nullum vegetabile poteſt creſcere, niſi in terreſtri ſubſtātia radicetur. Ideo etiam ops eſt dicta, quia melior ſit terra ope culturæ, & ex ipſa conſequitur opem victus quælibet viuens creatura. Dicta eſt Dea Veſta, quia conſtat vi ſua, vel quia herbis & arboribus & floribus ſit veſtita, *vt dicit idem*. Terra enim ſeminibus areſcentibus in hyeme, colorem cōcipit ab æthere in vere & æſtate: vnde tunc herbis & floribus ornatur & veſtitur, quibus in autumno & hyeme ſpoliatur. In ſignum autem tantæ fœcunditatis & virtutis facta eſt ei magna imago fœminea, & alma mater nuncupata, cum turrita corona, poſita ſuper currum, cui leones domiti ſubiiciebantur. In vna manu portabat clauem, in alia tympanum ſiue cymbalum. Cuius aurigæ vibrabant gladiis quos geſtabant, & galli matronam ſedentem in curru ſubſequi fingebantur, &c. Mater ſiquidem fuit dicta, eo quod plura pariat, & omnibus mortalibus cibum gignat. Dicitur autem & mater alma, eo quod omnia animalia alat. Eſt enim elementorum nutrix terra, *vt dicit Iſidor.* Coronam turritam in capite geſtare dicitur, quia cunctis ciuitatibus ſuppoſitis inſignitur. In curru rotato vehitur, quia ipſa terra pendet in volubili aere, in quo ſuſtinetur. Sedet autem in curru volubili, quia cum omnia moueantur, illa ſola dicitur non moueri. Quod illi leones ſubiiciunt manſuetos, oſtendit nullum genus eſſe tam ferum, quod in morte non ſubiici à terra poſſit aut ſuperari. Quia clauis in manu fingitur, oſtendit, quod terra hyeme clauditur, & vt naſcantur fruges, in vere aperitur. Quod autem

terræ dicantur galli ſeruire, oſtendit, quod volatilia indigent ſeminibus terræ, & ideo aues eam oportet ſequi, & ad eam deſcendere, vt in ea poſſint ſemina, victus gratia, reperire. Sonitus autem cymbalorum, deſignat in colendis agris ſtrepitus ferramentorum, vomerum & ligonum: & ideo æneorum, quia antiqui inſtrumentis æneis colebant terram antequam ferrum eſſet inuentum, *vt dicit Iſidorus*. Quia miniſtri eius cum ſtrictis gladiis finguntur, deſignat quod pro terra defenſanda vel acquirenda ſæpe bella committuntur, in quibus gladii extrahuntur. His & aliis multis modis deſcribuntur proprietates terræ ſub integumento fabularum, *ſicut ibidem recitatur ab Iſidor*. Quamuis autem terra ſit ſumme fixa & ſtabilis, ſecundum ſitum, ſumme tamen inter elementa eſt paſſibilis, per effectum. Item quamuis ſecundum ſubſtātiam ſit frigida, quoſdam tamen in ſe cōtinet vapores igneos quos emittit, vt patet in Æthna & Vulcano, *ſicut ibidem dicit idem*. Item quamuis terra ſuperficialiter exterius ſit nigra & indecora, intrinſecus tamen continet multa precioſa. Ex quadam enim cœleſtis influentię impreſſione, in interioribus terræ venis, precioſæ gemmæ & nobilia metalla generantur. Vnde & terræ virtuoſitas ſub quadam extrinſeca deformitate occultatur. Item terra vndiq; mari cingitur, & maris brachiis circumdatur & percutitur, à cuius humiditate per occultos meatus penetratur, ne præ ſiccitatis naturalis dominio, reſolutis partibus, redigatur in puluerem, *vt dicit Beda*. Item terra quamuis in ſuo toto ſit ſolida, in ſubſtantia eius tamen quælibet pars ad centrum eſt naturaliter motiua, & per admixtionem ignearum partium & aerearum fit in aliquibus ſuis partibus rara & poroſa, cauernoſa & ſpongioſa. Cuius concauitate, vapor ventoſus ſubintrans terræ partes commouet, agitat & generat terræmotum, *ſicut dicit Ariſtoteles libro Meteor.* Ventus, *inquit*, frigidus in ventre terræ agitatus, facit iſtam agitationem, quæ eſt terræmotus. *Et ſequitur ibidem*, ſicut fit ſonitus ex confricatione corporum ſe allidentium in aere, ita fit motus ex diuerſitate agitationis venti occultati in terra. Et eſt ſignum ſuper hoc, quia non adquieſcit donec ſcindatur terra & exit ventus audita voce, &c.

Item ibidem dicit Ariſtoteles, In locis in quibus fit concurſus

Digitized by Google

curſus maris vehemens, & agitatio vndarum, eius in locis multarum cauernarum fit vehemens terræmotus. Sicut accidit tempore Herculis in quibuſdam inſulis, in quibus incepit eleuari terra ad ſimilitudinem collis, deinde ſciſſus eſt locus ille, & exiuit ventus fortis, qui deſtruxit ciuitatem, cuius impreſſio manifeſta eſt vſque nunc, &c. *Item idem ibidem*, terræmotum conſequitur vel concomitatur tenebroſitas, tegens Solem abſque nube vſque ad conſumptionem terræmotus propter vaporem groſſum. Et antecedit terræmotum ſignum, ſignans eius eſſe, quod videtur in cœlo nubes longa, ſicut linea recta ante occaſum Solis. *Et ſequitur ibid.* Et accidit quandoque terræmotus propter eclipſim per Lunam, quia tunc calor Solis non peruenit ad aerem, vt ſubtiliet & conſumat vaporem, qui eſt cauſa terræmotus. *Item in lib. Vegetabilium Ariſtotel.* terræmotus in locis arenoſis non fit, ſed in locis interius cauernoſis & exterius in ſuperficie duris, ſicut ſunt loca montium. Quia ſi locus in ſuperficie fuerit rarus, exhalat vapor paulatim, & non fit tanta aggregatio vaporis, vt poſſit mouere terram. Sed cum locus interius eſt concauus & ſpongioſus, & exterius ſolidus atque durus aggregatis partibus, vaporis fit agitatio fortis, ita quod aliquando ſcindit terram. In locis ergo omnino poroſis non accidit de facili motus terræ, propter vaporis continuam euentationem. Nec in locis valde duris & compactis propter partium compreſſionem, propter quam illas vapor plurimum non ſubintrat, ſed accidit in locis interius cauernoſis, ſed duris exterius & compactis. *Hucuſque Ariſtotel.* Item terra cum ſit elementum, ſecundum ſubſtantiam ſimilis eſt in toto & in partibus. Sed tamen ſecundum qualitatem non eſt in ſuis partibus vniformis, imo propter aliarum qualitatum elementarium admixtionem, complexionem & naturam mutat, & ideo vniformem non habet diſpoſitionẽ, quia nunc colorem variat, nunc ſaporem. Iſta diuerſitas multis accidit de cauſis, & in multis modis. Quandoque ex ſua eleuatione & depreſſione. Nam eleuata eſt frigidior, depreſſior vero & decliuior eſſe, calidior cõſueuit, quod *vt dicit Macrobius*, accidit propter radiorum Solis fortiorem impreſſionem, tam in locis depreſſis quam in altis. Aer enim groſſior eſt in vallib. quam in montanis, & ideo

maior

maior ibi fit aggregatio radiorum & etiam conculcatio, propter reuerberationem ad aerem groſſum. In locis vero montuoſis & altis, quia aerem habẽt rariorem, diſperguntur radii, & non ita coarctantur, & ideo minor ibidem generatur calor. Item ex directa vel indirecta Solis oppoſitione, quia illa terra fertilior eſt, quæ ſecundum ſitum diſpoſita eſt maxime ad ſuſceptionem concurrentium radiorum ſolarium, quæ vero magis elongatur à radiis, minus apta frugibus & fructibus reperitur. Item ex ventorum diuerſificatione, nam terram quam continue perflat ventus orientalis, temperate calida eſt & inter humiditatem & ſiccitatem quaſi media, *Vt dicit Conſtantin.* & ideo eſt fœcunda floribus & fructibus, & magis congrua hominum habitationi. Occidentalis autem ventus magis attinet frigiditati & humiditati, & minus efficit terram temperatã, & ideo occidentalis terra minus eſt fœcunda. Ventus autem ſeptentrionalis terram deſiccat & infrigidat, tamen ratione puri aeris ipſam ſubtiliat & depurat: vnde in terra aquilonari homines ſunt proceræ ſtaturæ & elegantis formæ, frigiditate enim exterioris aeris clauduntur pori, & calor naturalis retinetur intrinſecus, ex cuius virtute & ſtatura ampliatur, & figura corporis decoratur. Ventus autem auſtralis, quia calidus eſt & humidus, terram quam continue perflat, turbat, calefacit, inſpiſſat & ingroſſat & ideo homines auſtralis regionis ſunt ſtaturæ cõtrariæ & figuræ illis, qui habitant in aquilone, & ideo homines talium regionum non ſunt ita animoſi, & iracundi & clamoroſi ſicut alii, *Vt dicit Conſtantinus.* Item variatur qualitas terræ ſiue proprietas ex elongatione à mari ſiue appropinquatione, nam terra vicina mari meridionali calidior eſt & humidior terra, quæ eſt vicina aquilonari. Nam vapor calidus & humidus à mari reſolutus calefacit terram, quæ eſt ſibi propinqua, mare vero ſeptentrionale è conuerſo, & ideo mare Ponticum dulcius eſt, quam cætera maria, ſiue minus ſalſum, quia plus in illo vincit frigus. Et ideo vapor frigidus ab eo reſolutus, terram infrigidat propinquã, &c. Item variatur ex hominum exercitio & operatione, quanto vero plus foditur & euertitur, tãto eius virtus inſita cum ſingulis partibus amplius permiſcetur, & ſic aptior redditur, vt ex ipſa fructus multiplex generetur, quando vero diu

ocioſa dimittitur, & quieta, ad productionem fructuum redditur minus apta. Item bona terra ſi rore fuerit perfuſa aut compluta, mollificatur, impinguatur, & melioratur, ſi vero arenoſa fuerit aut nimis lapidoſa, peior efficitur quia amplius induratur.

CAP. II.

De Monte.

MOns eſt tumor terræ in altum ſe erigens, ſolo pede reliquam terram tangens, vel dicuntur montes, eo quod ſint ſuper aliam terram eminentes, *Vt dicit Iſido. Dicit etiam Ariſtoteles in lib. de proprietatibus elementorum.* Quidam dixerunt quod terra in principio ſuę compoſitionis fuit rotunda & plana, in qua non fuerunt montes neq; valles, quia erat ſphærica in figura, ſicut corpora ſuperiora, vnde montium & vallium cauſa non eſt, niſi commotio aquarum, quæ cauauerunt loca rara, & facti ſunt montes, partes duriores, quæ non poterant concauati, loca vero concauata facta ſunt loca marium & fluuiorum, &c. *Item etiam dicitur in lib. meteor.* Montes, inquit, fiunt quandoque ex vehementi motu terræ, vnde eleuatur terra, & fit mons, ſicut ex aquæductu accidit concauatio profunda, & fit vallis. *Item ibid.* Maris quoque acceſſus & receſſus quædam loca cauat, quædam extollit, & fiunt montes. Et quandoque mare totam terram cooperuit, deinde mollia quædam etiam abraſit, & dura relinquit, & in quibuſdam locis congeſſit, mollia etiam quædam congeſtata cum abſcinderet deſiccata ſunt, & in montes conuerſa, &c. Montes itaque ſunt duri, ſolidi & compacti, à terra verſus cœlum erecti, & tamen terræ radicitus ſunt coniuncti, quandoque tamen ſunt interius ſpongioſi, concaui, cauernoſi, & ideo ad ſe ratione vacuitatis aquas attrahunt atque ſugunt, quas poſtquam fuerint eorum concauitates repletæ, per capita fontium emittunt, & ſunt cauſa ſempiterni fluxus, & origo & principium fluuiorum, *Vt dicit Ariſtot.* Ex quo patet quod montes cauernoſi ſunt, aquarum & humorum attractiui, & attractorum continue emiſſiui. Item montes ſunt metallorum nobilium contentiui. A profundis enim montium venis metalla nobilia extrahũtur. Item

montes

montes ſunt fructuum & aromatum productiui, propter puritatem enim aeris in ſummitatib. montium dominantis, puriores fructus & dulciores in montibus naſcuntur, quam in vallibus, licet pauciores. Item montes ſunt citius quam valles radiorum ſolarium ſuſceptiui, & ſuſceptæ illuminationis diutius retentiui. Item montes ſunt vaporum & exhalationum generatiui, ex quorum aggregatione nubes in aere generantur. In altiſſimis tamen montibus vt in olympo raro generantur pluuiæ, *vt dicit Ariſtot.* quod eſt propter aeris ſubtilitatem, & vaporum paucitatē. Primo enim vapor reſoluitur & conſumitur, antequam ad acumen montium attingere videatur. Item montes ventis & turbinibus ſunt expoſiti plus quam valles, & ideo ratione frigiditatis in montib. dominantis ſunt niuiū conſeruatiui. Ventis namque frigidis in montibus congelantur & conſtringuntur, & ideo in montibus diutius, quam in vallibus commorantur, vt patet in caucaſo & in Libano, & in aliis conſimilibus montibus, qui ſemper, *ſecundum Iſidorum*, denſiſſimis niuibus candidātur. Item montes ſæpius patiuntur ictus fulminis & fulguris, quam valles, *vt dicit Iſidor.* Vnde & Pyrenæi montes à crebris fulminum ictibus nuncupantur. Pyr enim græce, ignis dicitur latine, ſimiliter & Ceraunei montes à crebris fulminibus ſunt dicti, græce ceraunos fulmen dicitur, *vt dicit ibid. Iſidorus.* Item montes, quia ſecundum ſitum alti ſunt & ſublimes, maxime congruunt ſpeculationi, vnde & qui aduentum hoſtium præuidere & præcauere cupiunt, cacumina montium aſcendunt, & eminentia pericula à remotis prædicere conſueuerunt. Item montes quia, quo ad naturam & compoſitionem partium, ſolidi ſunt & fortes, ideo potiſſime ſunt apti caſtrorum ædificationi, vnde manſiones in montibus ſolent eſſe fortes, & cæteris tutiores, maxime quando propter interiorem duriciem non poſſunt ſuffodi, & propter ſitus altitudinem adiri non poſſunt faciliter ſeu aſcendi. Item montes, quia in herbis & in paſcuis fœcundi ſunt & vberes, ideo conueniunt paſturæ ouium & animalium refectioni. Montoſa enim paſcua & gramina in montibus creſcentia ſunt ſalubria, & nutrituræ animalium vtiliora, quam illa, quæ creſcunt in vallibus, quamuis ſint generaliter pinguiora. Humor enim nutrimenta-

lis, quo nutriuntur herbæ & gramina in montanis, ſubtilior eſt & purior quam campeſtris. Et ideo calor cœleſtis facilius illam humiditatem digerit, & in ſubſtantiam graminum & fructuum immutat perfectius & conuertit, tum propter humoris ipſius ſubtilitatem, tum etiam propter exiſtentem ibidem aeris puritatem. Item in montibus abundant altiores arbores, quam in vallibus, & frutices denſiores. Imo montes congruunt animalium agreſtium habitationi, & auium ſylueſtriũ nidificationi, propter quod & feræ, quando perſequuntur à venatoribus, in valle refugiunt ad montes, & ibi fiunt tutæ.

CAP. III.

De Ararath.

ARarath mons eſt Armeniæ altiſſimus, in quo archa poſt diluuium requieuit, *vt dicit Iſidor.* & vſque hodie lignorum archæ veſtigia in eiuſdem montis vertice adhuc apparent, vocatur autem idem mons diuerſis nominibus. De hoc enim monte *dicit Ioſephus ſic*: Locus, inquit, vbi eſt archa Noe, Armeni egreſſorium vocant. Illic enim archæ ſolutæ reliquias vſq; nunc prouinciales adhuc oſtendunt. Huius enim archæ, *vt dicit idem Ioſephus, ibidem meminit Beroſ. Chaldæus narrans ſic:* Dicitur autem & nauis quæ in Armenia venit, circa montem Gardien, adhuc aliqua pars eſſe, & quoddam inde bitumen cadere, quo maxime vtuntur homines ad expiationem. *De hoc etiam ſcribunt & Ioſephus Ægyptius, & Manaſſes Damaſcen. in 96. hiſtoriarum lib. ſic:* Eſt mons excelſus in Armenia, qui Baris appellatur, in quo multos confugientes, ſermo eſt, diluuii tempore liberatos, & quendam ſimul in archa deuectum in montis veniſſe ſumitatem, lignorumque reliquias ibi multo tempore eſſe reſeruatas. Armeniæ etiam montes dicuntur Acroceraunei, propter multitudinem & fulminum crebram percuſſionem: Græce enim ceraunos, fulmen dicitur latine, *vt dicit Iſidor.* Hi montes inter Armeniam & Iberiam incipiunt à portis Caſpiis vſque ad fontem, vnde fluuius Tigris oritur, *vt dicit Iſidorus.*

CAP.

Cap. IIII.

De Bethel.

MOntes Bethel ſunt in Iudæa, vicini Hieruſalem, vbi domus Domini fuit ſub Salomone ædificata. Sunt autem montes Bethel nemoroſi, arboribus conſiti, fertiles & fœcundi, graminibus & herbis aromaticis pleni, & ideo cerui, capreæ & hinnuli frequentare illorum montium cacumina ſunt aſſueti.

Cap. V.

De Caucaſo.

CAucaſus eſt mons orientalis, ab India vſque ad taurum porrectus, per gentium, iuxta illos montes habitantium, varietatem, diuerſis nominibus nuncupatus, *vt dicit Iſidor.* Vbi autem ad orientem in excelſiorem ſurgit ſublimitatem, propter nimium candorem Caucaſus nominatur. Nam lingua orientali caucaſus, id eſt, candor dicitur. Inde & eos qui huic monti ſunt vicini, Croachaſim vocauerunt. Achaſim enim apud eos candor vel nix appellatur, *vt dicit idem.*

Cap. VI.

De Hebal.

MOns Hebal, eſt mons trans Iordanem, in quo ſteterunt ſex tribus poſt Iordanis tranſitum, ad maledicendum illis, qui præcepta decalogi non ſeruarent, *vt patet Deuter.* 26. Et eſt mons, *vt dicitur*, cauernoſus & voraginoſus, patiens ſæpius terræmotum, cui concordat interpretatio eius. Nam vetus vorago interpretatur. Fuit itaque mons maledictionis & imprecationis, in quo mala tranſgreſſoribus imprecabantur. Reputabatur etiam mons vilitatis & abiectionis, vnde & ſex tribus ignobiliores, ſcil. ancillarum filii ſuper montem Hebal fuerunt ad maledicendum populo deputati, *Deut.* 26.

Cap. VII.

De Hermon.

HErmon eſt mons modicus ſuper Iordanem ſitus, qui in herbis & paſcuis eſt fœcundus. Nam circa radices eius, ſiue circa pedem fluentis Iordanis irrigatione imbuitur. Circa verticem vero eius ſeu cacumen copioſo rore perfunditur. Et ideo virore ex roris & aquæ influentia decoratur & inſignitur, propter quod & ibi nutriebantur pecora, quæ in tẽplo debuerunt immolari Domino & offerri, & quia animalia ex roris influentia & herbis eiuſdem montis impinguata, in monte Sion, id eſt, in atrio templi offerebantur. *Ideo dicitur ſecundum Hebræos per prophetam, quod ros Hermon deſcendit in montem Sion.* Quod ad literam fieri non potuit, quia mons Sion monte Hermon altior exiſtit. Inſuper & ab eo valde remotus fuit. Pro tanto igitur ros montis Hermon dicitur deſcendiſſe in Sion, quia pinguedines & adipes animalium, quæ in illo monte paſcebantur ad paſtum ignis altaris in Hieruſalem in ſacrificio offerebantur, propter quod & Hermon lumen exaltatum interpretatur, *ſicut dicit gloſſ. ſuper Pſal.* quia lumen in altari augebatur, quando ignis ſacrificii tali pabulo fouebatur.

Cap. VIII.

De Hebron.

MOns Hebron mons eſt in Iudæa, in quo eſt ſita ciuitas famoſiſſima ab eiuſdem montis nomine Hebron dicta, *vt dicit Raban.* Cuius vallis dicitur vallis Mambræ, quæ ab antiquo tempore ab amicis Aner & Eſchol eſt poſſeſſa, *vt patet in Gene.* Hic mons locus eſt ſolennis, ratione ſanctorum Patriarcharum, quorum corpora ibidem quaſi à mundi principio requieſcunt, *vt dicitur Geneſ. ibi Adam maximus, &c.* Item illum montem potentiſſimi viri iure hereditario poſſederunt, *vt patet Ioſue* 15. *Vbi dicitur: Deleuit ex eo Caleb filios Enac, Seſai & Ahimam & Tholmai, &c.* In hoc monte tanquam in loco tutiori, Dominus principium regni Dauid inſtituit, & ei vt illac aſcenderet poſt mortem Saul diuinitus imperauit, vbi ſeptem annorum ſpacio regnans, tandem ad totius regni Iſraeli-

Iſraelitici faſtigium aſſumptus fuit. Iſte mons ab antiquis Cariatharbe fuit primitus nuncupatus, id eſt, ciuitas quatuor, quia nominatiſſimorum virorum quatuor corpora ibi requieſcunt, *Vt dicit Hieron.* ſcilic. Adam & Abraham Iſaac & Iacob, &c,

Cap. IX.

De Montibus Aethiopia.

MOntes Æthiopiæ dicuntur eſſe 7. inter quos præcipuus mons Atlas eſt. Æthiopia enim, *Vt dicit Iſidorus libr.14.capit.* 4.circa occiduum montoſa eſt, & arenoſa in medio, ad orientalem autem plagam deſerta, cuius ſitus ab occiduo Atlantis montis, vſque in Ægypti fines porrigitur, à meridie oceano, à ſeptentrione Nilo flumine clauditur. Huius regionis montana, ſicut & plana plurimas habent gentes, vultu & monſtroſa ſpecie horribiles, ferarum quoque & ſerpentum referta ſunt multitudine. Illic rhinocerota beſtia, ſcilicet vnicornis: illic Cameli & Pardi, illic Baſiliſci & Dracones ingentiſſimi, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur. Hyacinthus quoque & Chryſopraſus ibi inueniuntur & cinnamomum recolligitur. Illic gignuntur ſęuæ ferę, vt dracones, ſtruthiones & ſimiæ & etiam elephantes. *Hucuſq; Iſidorus*, dicit etiam ibidem quod inter Cyrenem & Æthiopiam eſt fons qui friget calore diei & calet frigore noctis, contra naturam aquarum & fontium aliorum,

Cap. X.

De Aetna.

AEtna eſt mons in Sicilia inſula, ex quo erumpit ignis cum ſulphure, quemadmodum in gehenna, *Vt dicit Iſidorus lib.*14. *capite 6.* Hic mons ab illa parte, qua flat Eurus vel Affricus, habet ſpeluncas plenas ſulphuris vſque ad mare deductas, quæ ſpelũcæ in ſe recipientes fluctus, ventum creant, qui agitatus, ex ſulphure ignem gignit, vnde & incendium fumoſum ad terram, ab hoc monte erumpere conſueuit, *ſicut ibidem dicit Iſidorus.* In hoc etiam monte ſæpe dicuntur apparere quædam figuræ, & audiuntur ſæpe ab incolis terræ circa montem Ætnæ gemitus & voces querulosæ: vnde à plerisque creditur, quod ibi ſint loca

Digitized by Google

pœnalia, in quibus animæ aliquę puniuntur, quod tamen non aſſero, *ſed beatus Gregorius in dialogo ſuo videtur de hoc facere mentionem.*

Cap. XI.

De Monte Eſau.

MOns Eſau idem eſt quod mons Seir. In hoc monte eſt ciuitas Idumæa ab eodem dicta, id eſt ab Eſau filio Iſaac, qui ciuitatem illam primitus dicitur conſtituiſſe, *vt dicit Hieron. ſuper Abdiam.* Nam Eſau, Seir & Edom appellatus eſt. *De hoc dicit gloſſa ſuper Deut.* 2. Seir, inquit, eſt mons in terra Edom, in qua habitauit Eſau, in regione Gebalena, vbi primo habitabat Horrhæus, quem interfecit Chodorlahomor *Gen.* 14. Et hic mons dictus eſt ab Eſau piloſo & hiſpido Seir, id eſt, piloſus nomen accepit. Iſtum montem habitauerunt primo Horrhæi, homines ſtaturæ giganteæ, enormitate corporis horribiles, *vt dicit gloſſa ſuper Deuterono.* 2. quibus expulſis atque deletis habitauerunt ibi filii Eſau, *vt dicitur Deuterono.* 2. Montes itaque terræ Edom altiſſimi ſunt, ita quod aliquibus partibus nubes tangere videantur. Sunt autem montes illi cauernoſi & concaui, & ſpeluncis pleni, *vt dicit gloſſa ſuper Abdiam*, in quibus habitant homines in æſtate, quia ibi minor eſt æſtus Solis.

Cap. XII.

De monte Ephraim.

MOns Ephraim ſpecialiter dicebatur mons in tribu Ephraim, in quo Ioſuæ filius Nun recepit poſſeſſionem, *vt patet Ioſua* 19. In quo ædificauit ciuitatem, habitauitq; in ea. Inter alios vero regionis illius montes, *vt dic. Adamantius*, erat mons iſte herbis & arboribus inſignior, & fructibus fœcundior, ſitu ſublimior, aſpectu pulcrior, aere ſalubrior, riuulis fontium montem irrigantium fertilior, & ideo erat locus congruus, vt in eo Ieſus, qui dictus eſt Ioſue habitaret, *vt dicit idem Adamantius.* In eodem monte à ſeptentrionali parte montis, Ioſue eſt ſepultus, *vt dicitur Ioſue* 24. Erat etiam mons iſte vicinus Sichem, quæ erat ciuitas refugii, cum ſuburbanis ſuis in mõte Ephraim, *vt patet Ioſue* 20. vbi ſepulta ſunt oſſa Ioſeph, *vt dicitur Ioſue*

ſue vltimo. In eodem etiam monte repoſuit Ioſue cultros ſeu macheras pettinas, quibus filios Iſrael in eremo circumcidit, *vt dicit Adamantius ſuper Ioſue cap.* 20. Præterea in monte Ephraim habitauit Debora propheriſſa, & ſedebat ſub palma, quę erat inter Bethel & Rama, *vt pat. Iud.* 4. Multos enim montes particulares ſiue colles habuit mons Ephraim, id eſt tribus Ephraim, quia tota illius ſors plurimum fuit montoſa & in locis pluribus nemoroſa, *vt patet Ioſue* 17. Item in eodem monte interfecti ſunt principes Madian, Oreb & Zeb, quorum capita ad Gedeō trans Iordanis fluuium ſunt allata, *vt patet Iud.* 7. In Ramatha etiam montis Ephraim natus fuit Samuel Propheta, 1. *Reg.* 1. & ibidem conuerſatus, quia ab eo in eodem loco Saul in regem primitus eſt inunctus, *vt patet* 1. *Regum* 10. In eodem etiam monte Samuel mortuus eſt & ſepultus, *primo Regum* 25.

CAP. XIII.

De monte Phaſga.

PHaſga mons eſt maximus, continens in ſe multos particulares montes. Nam in hoc monte ſunt Abarim & Nebo qui ſunt colles ſuper quos aſcendit Moyſes, vt videret terminos terræ promiſſionis, antequam moreretur, & in valle eiuſdem montis in campeſtribus Moab tumulo traderetur, *vt patet Numeri* 27. *&* *Deuteronom. vltimo.* Hic mons fuit in finibus Moabitarum & Ammonitarum, diuidens terram eorum à terra Amorrhæorum, quam poſtea poſſederunt Ruben & Gad, & dimidia tribus Manaſſe, *vt patet Deuteronom.* 3. Radices vero iſtius montis tangunt mare rubrum, quod eſt mare ſalſiſſimum, *ſicut dicitur Deuteronom.* 3. *tam in textu quam in gloſſa.* Vnde iſti montes diuidebant terram, quam inhabitabant Moabitæ & Ammonitæ à terra, quam in poſſeſſionem receperant Iſraelitæ. Vnde vſque ad verticem eius montis peruenit Moyſes & ex illo loco totam terram promiſſionis fuit contemplatus, ibique mortuus eſt, & in valle eiuſdem montis, vbi fuerunt campeſtria Moab, ſepultus eſt, & vſque hodie occultatus, ſuper iſtum montem Phaſga aſcendit Balaam Ariolus cum Balac rege Moabitarum, vt malediceret populo Iſraelitico, cuius maledictionem Dominus conuertit in

benedictionem, *Vt dicitur Numeri 23.* Ex quo patet quod mons ille fuit mons diuiſionis, quia terminos malorum à bonorum terminis diuidebat. Item mons benedictionis, quia inde Dom. per Balaam prophetam benedictionem populo Iſraelitico conferebat. Item mons fuit ſpeculationis & contemplationis, quia inde Moyſes terræ promiſſionis terminos præuidebat. *De hoc monte dicit Hieron. in lib. de nominibus locorum.* Abbarim (*inquit*) eſt mons, in quo mortuus eſt Moyſes in terra Moab, contra Hiericho in ſupercilio montis Phaſga, à qua tota regio in circuitu dicitur Phaſga, & oſtenditur aſcendentibus de Lydia de Meſelon, & idem eſt quod & Nebo, &c.

Cap. XIV.

De monte Phogor.

PHogor eſt mons ſiue collis Moabitarum, & eſt pars montis Phaſga, ſuper quem Balac duxit Balaam, vt malediceret Iſrael. *Numeri 23. ita dicit Hieron. in libro ſupradicto.*

Cap. XV.

De monte Galaad.

GAlaad, *Vt dicit Hieronymus*, mons eſt ad quem Iacob venit ſeptimo die de Canaan quando fugiebat Laban. Eſt autem, *Vt dicit idem* ad tergum Phœnicis & Arabiæ collib. Libani copulatus, & extenditur vſq; vltra Iordanem in terra, quæ quondam fuit Seon regis Amorrhæorum, poſtea vero cecidit in ſortem Ruben & Gad, & dimidię tribus Manaſſe in quo monte eſt ciuitas ædificata, & conſimili nomine appellata à Galaad filio Machir filii Manaſſe. Hic mons inter alios eſt nobilis, quia mons eſt paſturæ & refectionis. Eſt enim fertiliſſimus in frugibus & in paſcuis, & in fontibus. Item mons eſt medelæ & curationis, nam in Galaad inuenitur reſina, qua curantur vulnera & diuerſi morbi ſanantur, *Vt dicitur Hierem. 8. Nunquid reſina eſt in Galaad, &c.* Item mons eſt fœderis & reconciliationis, quia in monte Galaad confœderatus eſt Iacob cum Laban, & ei totaliter reconciliatus, *Vt patet Geneſ. 31.* Item mons eſt teſtificationis, *Vt patet ibidem, dicitur enim*, appellatum

eſt

eſt nomen eius Galaad id eſt, cumulus teſtis. Item mons eſt lucri & negociationis, nam montana Galaad negociatores pro ſpeciebus aromaticis cõparandis ſæpius frequentabant, *vt patet Gen.* 37. viderunt negociatores venire de Galaad portantes aromatica in Ægyptum.

Cap. XVI.

De monte Garizim.

GArizim *vt dicit Hieron.* eſt mons iuxta Hiericho, cui vicinus eſt mons Ebal ex aduerſo reſpiciẽs. In his duobus montibus benedictiones & maledictiones populo intranti terram promiſſionis promulgabantur, vt per benedictiones prouocarentur ad bonum legum amatores. Per maledictiones vero terrerentur decalogi tranſgreſſores.

In Garizim vero ſex tribus nobiliores cum ſacerdotibus proclamabant benedictiones. Et ideo inoleuit conſuetudo vt mons ille haberetur in veneratione à poſteris & frequentaretur cauſa ſacrificii & orationis. Vnde inter Iudæos & Samaritanos fuit contentio de loco adorationis Samaritanis proferentibus montem Garizim conuenientiorem eſſe ad orandum, quam templum in Hieruſalem. Iudæis contrarium aſſerentibus, *vt patet Iohannis* 4. *tam in textu quam in gloſſa.*

Cap. XVII.

De monte Gelboe.

GElboe ſunt montes, *vt dicit Hieronymus alienigenarum* 7. milliario a Sitopoli, in quibus eſt vicus grandis qui Gelboes nuncupatur, in mõtibus iſtis periit Saul cum Ionatha filio ſuo, & corruit coram Philiſtæis Iſrael, *vt patet* 1. *Regum vltimo.* Contra quos indignatus Dauid propter ruinam populi ipſis maledixit, & maledicendo eos in ſiccitatem & ſterilitatem commutauit, *vt dicit gloſſa ſuper* 2. *librum Regum cap.* 1. Montes *(inquit)* Gelboe vberes fuerunt ante maledictionem, quos hactenus maledictioni ſubiacere ferunt, nec vnquam ibi pluere teſtantur.

Cap. XVIII.

De monte Golgatha.

GOlgatha (*Vt dicit Hieronymus*) eſt mons Caluariæ in quo Saluator noſter fuit pro ſalute hominum crucifixus, & vſque hodie oſtenditur in Helia, ad ſeptentrionalem plagam montis Sion. Dicitur autem locus Caluariæ *ſecundum Iſidorum*, quia ibi capita hominum damnatorum decaluarentur.

Cap. XIX.

De Gaas.

GAas eſt collis in monte Ephraim, in poſſeſſione Ioſuæ filii Nun, vbi mortuus fuit Ioſue, & ſepultus in ſeptentrionali parte eiusdem montis, *vt patet in libro Ioſuæ capite vltimo*, cuius ſepulcrum oſtenditur in monte prædicto vſq; ad præſentem diem, *vt dicit Hieron. in prædicto libr. de nominibus.*

De monte Ebron.

Cap. XX.

MOns Ebron eſt monticulus in tribu Iuda, contra Septentrionem in 20. ab Helia milliario vbi eſt villa pergrandis, quæ Ephrata nuncupatur, *vt dicit Hieronymus.*

Cap. XXI.

De montibus Iſrael.

MOntes Iſrael dicuntur montes generaliter totius terræ promiſſionis, ſiue fuerint vltra Iordanem, ſiue citra, ſæpe tamen ſumuntur pro terra decem tribuum, quę fuit montuoſa præcipue in tribu Dan & Ephraim, Nam & decem tribus nomen Iſrael ſibi vendicauerunt ſub Hieroboam, qui fuit de Ephraim, & regnauit primo in Samaria ſuper decem tribus, *vt dicit Hieronymus, & patet in hiſtoria libr. 3. Regum* 12. Hi montes multum erant paſcuales, vberes, fructuoſi & frugiferi, oliuis & aliis arboribus fructiferis conſiti, erant etiam medicinales herbis & ſpeciebus aromaticis pleni, *vt dicit Iſidorus lib. 14. cap.* 3. Samaria regio eſt Paleſtinæ ab oppido quondã nomen accepit, quod quondam erat ciuitas regalis in Iſrael, quæ nunc ab Auguſtino

ſto Sebaſta nuncupatur. Hæc regio Iudææ vicina eſt, & illi ſimilis in natura; Nam variarum opum diues eſt, frugibus fertilis, aquis illuſtris, opima balſamis. Vnde ſecundum gratiam elementorum Iudæi hanc terram melle & lacte fluentem iudicabant. Nam in eius montibus propter paſcuarum abundantiam innumerabilium ouium & pecorum greges & armenta paſcebantur. Apes etiam innumerabiles in eiſdem mellificantes, herbarum & florum ſuauitate dulciflua nutriebantur, fructus & fruges propter aeris temperiem & roris abundantiam citiſſime ad maturitatem in illis montibus ducebantur, aurum & argentum & cætera metallorum genera in illis montibus fodiebantur. *Deuteronom.* 8. Fontes & flumina de venis montium ſuperius progrediebantur, loca munitiſſima in illis montibus ædificabantur, feræ ſylueſtres, ſicut tigrides & leones in illis nemoroſis montibus conuerſabantur.

Cap. XXII.

De montibus Hyperboreis.

HYperborei montes dicuntur montes Scythiæ, eo quod vltra eos flat Boreas, *vt dicit Iſidor. lib.* 14. Sunt autem *ſecundum Iſidorum eundem cap.* 3, terræ Scythiæ locupletes, inhabitabiles tamen plures. Nam dum in plerisq; locis auro & gemmis montes Scythiæ affluant, gryphonum immanitate, rarus ibi acceſſus hominum eſt. In illis montibus ſmaragdi optimi ſunt & cryſtalli puriſſimi de Scythiæ montibus tranſmittuntur Sunt autem ſyluæ aſperæ ibi & maximæ, quæ immanibus feris pardis, tigridibus & pantheris ſunt repletæ. Ibi etiam ſunt canes tantæ magnitudinis & tam immenſæ feritatis, vt taurum perimant & leones premant & occidant, & maxime in Albania & Hircania, quæ Scythiæ ſunt regiones, quæ montuoſæ ſunt & plurimum nemoroſæ.

Cap. XXIII.

De Carmelo.

CArmelus eſt mons Iudææ, in qua eſt ciuitas dicta Carmela, Et eſt duplex Carmelus: vnde in ſuperiori parte contra meridiem, in quo Nabal legitur pauiſſe greges

1. Regum

1. *Regum* 21. Alius eſt Carmelus in inferiori parte terræ reſpiciens mare. Vterq; mons fertilis eſt in paſcuis, fructibus & herbis.

Cap. XXIIII.

De Libano.

MOns Libani eſt mons Phœnicis altiſſimus, cuius meminerunt prophetæ. Dictus eſt autem Libanus à thure, *vt dicit Iſidorus*, quod ibi colligitur. Cuius pars ad orientem reſpiciens Libanus appellatur, *vt dicit Iſidorus*. Libanus etiam, id eſt, candidatio vocatur, quia perpetuis niuibus ſemper in hyeme, ſcil. & æſtate candidatur. Nullo enim tempore, ita nix totaliter eliqueſcit, quin in aliqua ſui parte valeat inueniri. Eſt autem Libanus fluuiorum & fontium principium & origo. Ex eius radice, *vt dicit Hieron*, oriuntur duo fontes, ſcil. Ior & Dan, qui ſimul iuncti Iordanem efficiunt. Libanus igitur eſt mons redolentiæ & ſummæ aromaticitatis. Nam ibi Herbæ odoriferæ creſcunt. Ibi etiam arbores thuriferæ conualeſcunt, quarum gummi collectum, olibanum à medicis nuncupatur, *vt dicit Hieron*. Item mons eſt ſufficientiæ & fœcunditatis. Nam propter roris abundantiam & pluuiarũ frequẽtiam, herbis abundat præcipuis, paſcuis vberrimis, & fructibus optimis & maturis. Et ideo in monte Libani nutriebantur animalia, quæ offerebantur in templo: & in ipſius paſcuis fouebantur. Item mons erat eminentiæ & maximæ ſublimitatis. Quoniam, *vt Rabanus ſuper Regum dicit*: Omnes alios montes, illius regionis altitudinis ſitu Libanus excedebat. Et ideo venientibus Tyrum, per remota valde, maris nauigia, ſe nauigãtium oculis offerebat, & quos deberent nauigantes petere portus, ſua altitudine oſtendebat, *vt dicit idem ibidem*. Item mons erat indeficientis influentiæ & ſempiternæ humiditatis, nam quamuis ſiccitatem præferret in ſua ſuperficie, nobiliſſimis tamen abundabat intrinſecus venis aquæ, vt patet in puteis aquarum viuentium, qui *iuxta Salomonis ſententiam in canticis* ſolent continue cum impetu de Libano emanare, *vt dicitur Can. 4. quaſi Puteus aquarum, &c.* Item mons confidentiæ & ſecuritatis. Nam in Libano quieſcentes tuti ſunt à venenoſis & ſerpentibus, quos ſua aromaticitate & virtute fu-

gant tam herbæ quam arbores, ibidem continue concreſcentes. Nam cedri ibi creſcentes, ſuo odore fugant omnia venenoſa, & ibi venenoſa reptilia viuere non permittunt, *Vt dicit Hieron.* Item mons eſt pulcritudinis & amœnitatis. Nam Cedrorum & aliarum virentium arborum mira proceritas graminum & herbarum continua viriditas, auium ſylueſtrium canora ſuauitas, riuorum & fontium multiplicitas, Libanum amœnum efficiunt & iucundum. Item mons eſt medicinæ & ſanitatis. Ibi enim ſpecies aromaticæ creſcunt, quæ ſunt contra morbos innumerabiles remedia & medelæ. Ibi Cedri & Palmæ, ibi Cypreſſi & Oliuæ: quorum liquores & reſinæ ſunt contra diuerſarum infirmitatum incommoda præcipuæ medicinæ. Item mons læticię & iucunditatis. Nam in collibus Libani creſcit abundantia vini optimi & præcipuæ læticiæ & hilaritatis maxime inductiui. Item mons honorificentiæ & dignitatis. Nam inter omnes montes Arabiæ Phœnicis & Syriæ mons Libani in ſublimitate, in fœcunditate, in amœnitate & aeris ſalubritate obtinet principatum, *Vt dicunt Hier. Ioſephus & Iohannes.*

CAP. XXV.

De Moria.

MOria eſt mons in Hieruſalem, in quo ædificatum eſt templum Salomonis, *ſicut dic. 2. Paral. 3.* Hunc enim montem emit Dauid ab Ornan Iebuſæo ſexcentis ſiclis auri puriſſimi, vt in eo ædificaret altare Domino, quando pro numeratione quā fecit Dauid populus eſt percuſſus. 1. *Paralip.* 21. In hoc monte immolauit Domino, & orauit & exaudiuit illum Dominus de Cœlo in igne ſuper altare holocauſti. In hoc monte obtulit Abraham holocauſtum pro Iſaac, quem Dominus præcepit ibidem immolari, *Geneſ.* 22. *Vbi dicit Gloſſa Hieron. ſuper illud Verbum, Vade in terram Viſionis & offer filium tuum ſuper Vnum montium*, &c. Hunc montem Hebræi dicunt eſſe illum, in quo poſtea templum conditum eſt in area Ornan Iebuſæi in montem Moria, qui idcirco illuminans & lucens interpretatur, quia ibi eſt Dabir, hoc eſt oraculum Dei & lex & ſpiritus, qui inſpirat prophetas & docet homines veritatem. *Hucuſque Gieron.* In eodem loco creditur Iacob dormiuiſſe, & aſcenden-

dentium angelorum per ſcalam vidiſſe viſionem, *vt patet Gen.28. vbi dicit gloſ. ſuper illud verbum. Non eſt hic aliud niſi domus Dei, &c.* Hoc dicitur, quia præuidit templum & Dei cultum ibidem futurum. Fuit autem iſte locus collis à latere montis Sion, vbi ædificata eſt poſtea turris Dauid. Vnde patet ex prædictis quod mons Moria fuit mons viſionis & reuelationis, mons ſacrificii & orationis, mons prophetiæ & inſtructionis, mons luminis ſiue illuminationis, mons angelicæ frequentationis, mons diuinæ apparitionis, mons miſericordiæ & propiciationis.

Cap. XXVI.

De Nebo.

NEbo mons eſt in terra Moab, in vertice Phaſga contra Iericho. De hoc monte vidit Moyſes terram promiſſionis, & ibidem mortuus eſt poſtquam terram fuerat contemplatus, *vt dicit Hieronym. Et patet in hiſtoriis Num. 27.*

Cap. XXVII.

De Hor.

MOns Hor eſt mons in extremis finibus terræ Edom, in quo monte mortuus eſt Aaron, iubente Domino, in anno 40. poſtquam egreſſus eſt de Ægypto, cum eſſet annorum 123. *vt dicitur Numer. 28.* Fuit autem triceſima manſio, in qua remanſerunt filii Iſrael, poſtquam egreſſi ſunt de Ægypto, *ſicut dicitur in libr. Numeri cap. 20. Cum mouiſſent caſtra de Cades venerunt in montem Hor, qui eſt in extremis finibus terræ.* In hoc monte ſuſcepit Eleazar filius Aaron primi ſacerdotii principatum.

Cap. XXVIII.

De Oliueto.

MOns oliueti eſt mons in Iudæa iuxta Hieruſalem, ſic dictus propter copiam oliuarum, quæ in monte illo maxime abundant, *& ideo ab Auguſt. ſuper Ioha.* vocatur mons chriſmatis & vnctionis: mons luminis: mons pinguedinis & refectionis, & mons medicaminis & curationis. Et hoc dicit propter oliuarum ibi creſcentium abundantiam, quarum fructus eſt vnctuoſus, luminoſus & deli-

delitioſus, *quia vt dicit Iſidorus.* Oleum oliuæ ex radicis amaritudine ſurgit in pabulum luminis, in medicamen vulneris, & in refectionem eſurietis In huius mõtis oliuarum radice ſiue pede, fluit riuulus, qui dicitur Torrens Cedron, inter cuius ripam & montem fuit hortus, quem Dominus, orationis & quietis gratia, ſæpius frequentauit & ſubintrauit: vnde & ibi captus fuit primo in horto q Gethſemani dictus eſt, *vt dicitur Iohan.* 19. Ibi enim, ſcilicet in pede montis, fuerat quondam villula dicta Gethſemani, cuius horti tunc temporis adhuc ibi erant, *vt dicit Auguſtinus*, & illorum locum hortorum Dominus ex conſuetudine frequentabat. Hic autem mons fuit ad orientalem partem templi, & ideo mane illuminabatur Sole oriente, de veſpere vero & de nocte . illuſtrabatur ex fulgore, à luminaribus tẽpli reſplendente. Et ideo merito mons luminis dicebatur, tum, quia à cœlo & à templo lumen recipiebat: tum etiam, quia lucis materiam olei ſui abundantia aliis impendebat, *vt dicit Auguſtinus*. In hoc monte erat quidam viculus nomine Bethphage, qui ſacerdotum erat, in cuius montis latere erat ciuitas dicta Bethania, quæ fuit ciuitas Marthæ, Lazari & Mariæ, *vt dicit gloſ. ſuper Matthaeum* 21. De hoc monte Dominus cœlos aſcendit, & ſupra eundem montem ad iudicium apparebit, *vt patet in Act.* 1. *tam in litera quam in gloſſa.* In hoc monte ædificauit Salomon delubra & excelſa, *vt patet* 2. *Re.* 10. Et ideo vocatus eſt mons oliuæ & propiciationis: mons offenſionis, 4. *Regum* 23. quia ſcilicet in illis idolis offendit Salomon Deum ſuum.

CAP. XXIX.

De Olympo.

OLympus eſt mons Macedoniæ excelſus nimis, ita vt ſub illo nubes eſſe dicantur, *vt dicit Virgilius.*

--nubes exceſſit Olympus.

Dictus eſt aũt olympus quaſi ὅλο λαμπεὸς, id eſt totus fulgens. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Tantæ enim ſublimitatis eſt mons olympi, quod omnes excedit aeris turbines & alias paſſiones. Vnde philoſophi ibi aſcẽdentes, vt ſitus & curſus ſtellarum inſpicerent, ibi viuere non poterant, niſi ſecum ſpongias cum aqua ferrent, & ſic

per aquæ attractionem aerem redderent groſſiorem ſiue ſpiſſiorem, *vt dicit magiſter in hiſtoria.*

CAP. XXX.

De Horeb.

HOreb mons eſt in regione Madian, *vt dicit Hieronym.* iuxta Arabiam in deſerto, cui coniungitur deſertum Sarracenorum, quod vocatur Pharan, & eſt idem mons Horeb & Syn, *vt dicit Hieron.* In hoc monte vidit Moyſes multas viſiones, *vt patet Exod.* 3. ibi vidit rubum ardentem & comburentem: ibi audiuit Deum loquẽtem ſibi & multa præcipientem, Sicut poſt de monte Sinai dicetur

CAP. XXXI.

De Parnaſſo.

MOns Parnaſſus eſt in Theſſalia iuxta Boetiam, qui mons duas habet vertices quaſi in cœlum eleuatos, in quibus quondam Apollo & Liber Bachus colebantur, forte propter locorum amœnitatem & vinorum & vinearum maximam vbertatem.

CAP. XXXII.

De Alpibus.

RIphæi montes ſunt Alpes in capite Germaniæ, *vt dicit Iſidorus*, qui à perpetuo ventorum flatu & tempeſtatum impetu ſic dicuntur. Nam ῥιφαῖος in Græco, impetus dicitur in latino. Dicuntur autem Alpes, id eſt alti montes, ad quorum cacumina non niſi per altos pedes collium & aliorum inferiorum montium peruenitur. In his Alpibus ſunt perpetuæ niues, frequentes nubes, fontium & fluminum magnorũ capita & origines, beſtiæ & feræ ſylueſtres, aues multiplices, & maxime illius generis volucres, quarum alæ de nocte ſunt lucentes, *vt dicit Iſidorus.*

CAP. XXXIII.

De Rupibus.

RVpes ſunt altiſſimi montes ſolidiſſimi & fortes: ſuper altitudinem aliorum montium eminentes, tempeſta-

tum

Digitized by Google

ſum impetus & imbrium fluxus continue recipientes, propter quod terra ſuperficialiter diluitur, & duriores montis partes & compactiores in petram commutatæ rupes immobiles & immeabiles aliquando efficiuntur. Quantumcunque autem rupes exterius multum habeant ſoliditatis & aſperitatis, intus tamen habent aliquid ſpongioſitatis & concauitatis. Vnde humores ibi attracti & collecti, ſæpe per capita fontium ſcaturiunt & erumpunt. Venti etiam & aquæ cauernas rupium intrant, & ſunt aliquando cauſa terræmotus, ex cuius violentia rupes quandoque corruunt & rumpuntur. Solis auibus, vt aquilis & vulturibus, rupium cacumina peruia inueniuntur. Rupibus etiam maris littora ſiſtũtur, & ad duriciem rupis vndarum & procellarum impetus eliduntur. Loca munitionibus apta, in rupibus reperiuntur. Auium & animalium latibula in rupibus conſtruuntur. Nebulis & nubibus capita rupium obuoluuntur. Radiis ſolaribus in ortu Solis ſummitates rupium perfunduntur. Rupes etiam dicuntur, quia ad rumpendum ſunt difficiles. Sine enim ferri violentia rupes nullatenus perfodiuntur. Et de profundis etiam rupium venis precioſi lapides & metallorum variæ ſpecies ſæpius extrahuntur. Partes autem eminentes in præruptis rupibus dicuntur ſcopuli, à σκοπεῖν quod eſt intendere vel ſpeculari, quia inde loca remotiſſima ſpeculantur.

Cap. XXXIV.

De Sephara.

Sephara mons eſt orientis in India, *vt dicit Hieronymus*, iuxta quem habitauerunt filii Iethan filii Hebre, quos Ioſephus dicit veniſſe deinde in Sephara, ad quem locum claſſes Salomonis cum quibuſdam commerciis infra tres annos venire conſueuerunt. Hæc eſt Tharſis terra & portus maris, vnde ſerui Salomonis aurum & argentum, ſimias & pauones, & dentes elephantinos detulerunt, *vt patet tertio Regum decimo.*

Cap. XXXV.

De Segor.

SEgor eſt mons paruulus, qui & Balo dictus eſt, iuxta Sodomam, *Vt dicit Hieron.* in quo ædificata fuit vrbs, quę ad preces Loth liberata eſt, vbi creſcit vinea balſami in ſignum priſtinæ fertilitatis, & poma palmarum. Imminet autem mari mortuo, & fuit in eo poſtea poſitum præſidium Romanorum. *De hoc dicitur Eſa.15. Vbi dicit gloſſa,* quod vitula vocabatur propter laſciuiam cõternans, quia bis concuſſa, tertio terræmotu corruit, quæ robuſta permanſiſſet, ſi poſt liberationem non peccaſſet.

Cap. XXXVI.

De monte Sinai.

SInai eſt mons, cuius pars eſt Horeb, & eſt in Arabia, in prouincia Madian. *De hoc monte dicit Ioſephus in libro ſecundo antiquitatum.* Sina, mons eſt excelſus, & ad paſcua egregius, optimas herbas ferens. Eratque hæc opinio ibi habitare Deum, & ideo primitus ibi nemo paſcebat oues, quia paſtores illuc ambulare minime præſumebant. Huic monti appropinquans Moyſes prodigium vidit, ſcil. ignem rubum comburentem, & eius viriditatem & florem nullatenus depaſcentem, & eius ramos fructiferos, nullo incendio deuaſtantem, quamuis flamma velox & vehemens nimis eſſet. Vnde de illo igne Dominus ad Moyſen locutus eſt. *Item idem lib. 3.* Aſcendit Moyſes in Sina, qui mons eſt excellentiſſimus in illis regionibus, & propter altitudinem magnitudinis ſuæ, & ſcopulorum proceritatem, non ſolum eſt hominibus inacceſſibilis, verum etiam cum labore videri poteſt. Et quia ſermo erat, Deum circa eum habitare, erat terribilis & inadibilis vniuerſis. Circa radices huius montis Hebræi ſua tabernacula locauerunt, & ibi Deum videre in igne & in nube, & ipſum perſonaliter loquentem audire meruerunt. Dicitur itaque mons Sinai, mons diuinæ habitationis, angelicæ frequentationis, mons luminis & inflammationis, mons nubis & caliginis, mons pluuiæ & roris, mons paſcuę & refectionis, mons ſapientiæ & eruditionis, quia de illo monte Dominus Moyſen & populum inſtruebat, & ei legem

Digitized by Google

gem conferebat, mons miſericordię & promiſſionis, quia inde bona inaudita populo promittebat, mons iuſtitiæ & comminationis, quia timorem inſpicientibus inferebat. Vnde mons fuit fulguris & coruſcationis, mons tubæ & clangoris, mons amicitiæ & confœderationis, quia mediante lege, populum ibidem ſibi ſempiterno fœdere vniebat, mons mundiciæ & puritatis, mons lætitiæ & iucunditatis, quia nulli ad montem accedere potuerunt, niſi qui mente & corpore mundi erant. Ibi etiam qui mundi erant coram Domino, cum lætitia comedebant & bibebant, mons clemẽtiæ & pietatis ſiue propiciationis, mons ſacrificii & orationis. Nam ibi Domino immolabant, ac precibus Moyſi & ſupplicationibus Deum ſibi placatum & propicium audiebant.

CAP. XXXVII.

De Monte Sion.

SIon mons erat in Hieruſalem, ſuper cuius verticem erat arx, ſiue turris Dauid ibi poſita, pro decore & defenſione ciuitatis. In vno autem latere montis Sion erat templum, quaſi medium inter arcem & inferiorem ciuitatem, vt ſcilicet munitio arcis defenderet templum, & templum cum arce protegeret ciuitatem. Et ideo ſæpe ſcriptura vocat Hieroſolymam filiam Sion, quia ſicut filia protegitur à matre, & ſubditur ipſi matri, ſic ciuitas inferior templo fuit ſubdita atque arci. Tantæ autem autoritatis & nobilitatis inter cæteros montes fuit mons Sion, quod non ſolum ciuitas Hieroſolyma, nec etiam ipſa Iudæa, verum etiam vniuerſalis Eccleſia, tam ex Iudæis quam ex gentilibus congregata, ſæpius in prophetis à monte Sion denominatur, *ſicut ibi: Fundatur in exultatione vniuerſæ terræ mons Sion latera aquilonis ci. re. magni.* Nam mons fuit magnæ altitudinis & ſublimitatis, magnæ fortitudinis & firmitatis, magnæ plenitudinis & vbertatis, magnæ pulcritudinis & amœnitatis, maximæ confidentiæ & ſecuritatis, maximæ opulentiæ & locupletationis, maximæ læticiæ & exultationis, perfectæ iuſtitiæ & ſanctificationis, mons doctrinæ & eruditionis, *ſicut ſcriptum eſt Eſa. 2. De Sion exibit lex*, mons prophetiæ & reuelationis.

Cap. XXXVIII.

De Selmone.

SElmon eſt mons in tribu Ephraim, iuxta confinium tribus Manaſſe, in quem aſcendit Abimelech, quando dimicauit contra Sichimitas, *vt dicit Hiero. & legitur Iud. 9.* mons præ multitudine arborum denſus & vmbroſus, propter quod & Selmon vmbra interpretatur. Eſt etiam mons irriguus aquis, & ignibus, niuibus pinguis & paſcuoſus, *ſic dicitur in Pſalm. Mox dealbabuntur in Selmon mons Dei mons pinguis.*

Cap. XXXIX.

De monte Sophin.

SOphin eſt mons in tribu Ephraim in loco Armathen, vnde oriundus fuit Samuel, *vt dicit Hieronym.* Fuit autem locus in alto ſitus, fertilis & graminoſus, aquis irriguus, arboribus conſitus & delicioſus. Saron, *de quo dicitur Eſai.* 35. eſt mons inter montem Thabor, & ſtagnum Tiberiadis: vnde & tota illa regio Sarona vſque hodie eſt vocata, *vt dicit Hieronymus.* Omnis etiam regio à Cęſaria Palęſtinæ vſque ad oppidum Ioppe Sarona dicitur. Iuxta montem iſtum campi ſunt fertiliſſimi, *vt dicit gloſſa ſuper Eſa.* 33. tam frugibus quam fructibus valde apti.

Cap. XL.

De monte Seon.

MOns Seon, *de quo dicitur Deuteronom.* 4. dicitur pars montis Galaad, qui extenditur per deſertum vſque trans Iordanem, vbi habitauit Seon Rex Amorrhæorum, & cecidit in ſortem Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe, *vt dicit Hieron. ſuper Hierem.* 46. *ibi. Aſcendente Galaad, &c.* quære ſupra de monte Galaad.

Cap. XLI.

De monte Semeron.

SEmeron eſt mons *de quo dicitur* 2. *Paralipom.* 13. *capite,* In quo eſt mons Sebaſte, vbi reliquiæ Iohannis Baptiſtę requieſcunt, *vt dic. Hier.* In eodem quidē monte prius ędificata

ficata eſt Samaria, à qua & tota regio poſtea Samaria eſt vocata. Hæc ciuitas ratione montis fuit fortiſſima & ad expugnandum difficilima. Vnde & reges Aſſyriorum miris ſumptibus & bellorum maximis apparatibus eam tribus annis continue obſederũt, & vix propter famis anguſtiam contra ipſam præualere viribus potuerunt. Imo *Vt dicit Hieronymus & Ioſephus*, nunquam eam expugnaſſent, ſi ipſius habitatores Deum Iſrael ad iracundiam prouocantes plenam confidentiam habuiſſent in Domino, & ipſius legem nullatenus reliquiſſent. Iſtius montis proprietates quære ſupra de montibus Iſrael, & ibi plene inuenies.

Cap. XLII.

De monte Seir.

MOns Seir, de quo ſæpius habetur mentio in ſcriptura, eſt idem qui & mons Edom, de quo ſupra ſufficienter dictum eſt, quęre de monte Edom ſiue Eſau, Trinomius erat Eſau.

Cap. XLII.

De monte Thabor.

THabor eſt mons in medio campo Gables, *Vt dicit Hieronymus ſuper Ieremia cap. 26.* & eſt mons mira rotunditate ſublimis, diſtans à Diacæſarea, 10. millibus ad orientalem plagam, & fuit in confinio Zabulon, Iſachar & Nephtalim. Hic mõs inter totius terræ promiſſionis montes maxime eſt famoſus ratione ſituationis, fertilitatis, amœnitatis, fortitudinis & firmitatis. Gleba enim illius montis eſt fertilis vineis, oliuis & aliis arboribus fructiferis habilis. Aer ibi eſt ſalubris, ros frequens & dulcis, imber tam temporaneus quam ſerotinus mediocris, ibi arborum proceritas, quæ non deponunt hyeme & æſtate comam vel virorem ſuum, ibi auium multigenarum canorus ſonitus & canora ſuauitas, quarum voce afficitur auditus, pennarum varia diſpoſitione ad earum aſpectum prouocatur viſus, in carnium ſuauitate delectatur guſtus, & ideo multi ſunt ibi aucupes auiculis locum iſtum frequentantibus retia & tenticulas imponentes, *ſicut dicit Hieronym. ſuper illum locum Oſeæ 4. quaſi rete expanſum ſuper montem Thabor, &c.* Super omnia autem montem iſtum red-

dit commendabilem præſentiæ Saluatoris, qui ipſum ſua potentia honorauit. Nam in hoc monte docuit, in hoc gratia orationis pernoctauit, in hoc monte aliquando pauit populum, & tum ſpirituali quam corporali pabulo recreauit. In huius montis ēt ſupercilio coram diſcipulis ſuis ſe transfigurare voluit & futuræ claritatis gloriam in ſuo corpore diſcipulis reuelauit.

CAP. XLIV.

De Ziph.

Ziph mons eſt ſqualidus & vmbroſus, in quo latuit Dauid, quando fugit à facie Saul, & eſt iuxta Carmelon in monte Carmeli, in quo Nabal Carmelites quondam habitabat, qui fuit de ſtirpe Caleb, *vt dicit Hierony.* Eſt autem mons multum nemoroſus, dumis & arboribus infructuoſis conſitus & ſaltuoſus, feris & ibicibus peruius, ſpeluncis & antris plenus, & plurimum cauernoſus & ideo frugitiuis & latere volentibus congruus, eſt & ignotis tranſeuntibus periculoſus.

CAP. XLV.

De Collibus.

Collis eſt tumor terræ breuis, terræ planiciem tranſcendens & ad montis altitudinem non attingens. Collis enim monte eſt inferior ſed terra altior, & dicitur tumulus quaſi tumens tellus, *vt dicit Iſidorus.*

Vnde ſolent colles mōtium eſſe pedes, nam de collibus ad montes ſolemus aſcendere altiores. Et dicuntur colles à colendo, quia cum minori labore coluntur quam montes & plus quam montes ab hominibus incoluntur & inhabitantur, plus aeri & calori ſolari quam inferior terra exponuntur, & ideo fructus in collibus ad maturitatem citius producūtur, imbre & rore cœleſti plus colles quam valles perfunduntur, & ideo fructus accreſcentes in collibus aliis dulciores & ſapidiores inueniuntur. Item inter infimam terræ ſuperficiem & ſummam montis altitudinem tenent colles medium quo ad ſitum, & ideo aer craſſior & ſpiſſior eſt in colle quam in monte, purior vero & ſubtilior eſt quam in valle. Puriores enim & nobiliores recipiunt

Digitized by Google

cipiunt colles impreſſiones & influentias à ſuperioribus quam valles, & ideo tam fructus quam gramina ſunt in collibus ſalubriora, quam in vallibus & aliis partibus meliora, *Vt dicit Conſtantinus.* Item colles citius recipiunt radiorum Solis illuminationem, quam valles & velociorem à nubibus irrorationem. De montibus etiam deſcendunt torrentes & riuuli ſuper colles & de collibus deriuantur ad campeſtria & ad valles.

Cap. XLVI.

De Valle.

VAllis eſt terra decliuis ac depreſſa in montium medio collocata, *Vt dicit Iſidorus.* Eſt autem vallis aquarum à riuulis fontium defluentium receptaculum & vehiculum: vnde patet quod valles à riuulis ex montibus emanantibus irrigantur, & ex illorum circumfuſione in floribus & fructibus fœcundantur, frondium & florum virore citius decorantur, à montium & collium eleuatione obumbrantur. In vallibus etiam fit maior radiorum ſolarium concurſus ac confractio ac fluxus. Et ideo calidiores impreſſiones in valibus quam in montibus generantur, propter quod in vallibus citius quam in montibus reſoluuntur niues, ex quarum diffuſione loca circumiacentia humectantur, *Vt dicit Macrob.* Et ideo valles calidę, turbidæ, groſſæ & vaporoſæ, per experientiam iudicantur, quarum habitatores calidis & humidis paſſionibus ſæpius moleſtantur, *Vt dicit Conſtantinus.* Domus & ædificia in vallib. conſtituta, minus ventorum & tempeſtatum incommodis propelluntur, quã illa quæ in montibus collocantur, nam montium obiectu tuentur, & à procellarum inundantium impetu defenſantur, terræmotu incolæ vallium raro infeſtantur, cuius ratio eſt, quia partes terræ in valles reſidentes magis comprimuntur, & ſibi inuicem fortius adunantur. Et ideo venti illas partes difficilius penetrant & ſubintrant, ꝓpter quod partes illæ quia minime ſunt cõcauæ & poroſæ, minime à ventorum ſubintrãtium impetu agitantur propter quod non mouentur, *Vt dicit Ariſt.* Ad valles etiam confluunt ſordes & ibi diutius reſeruantur, propter aeris corpulentiam valles citius quam montes groſſis & fumoſis vaporibus obnubilantur, & denſioribus tenebris

obſcurantur. Vnde partes vallium plus quam montium profundantur ad centrum & à cœli circumferentia plus elongantur. Item ex aquarum multiplici concurſu, & limi ac luti obiectu paludes quaſi inuadabiles in vallibus frequentiſſime coadunantur, & loca ad tranſuadandum difficilia inueniuntur. Item ex humorum abundantia carices & gramina in vallibus maxime nutriuntur, ſalices & aliæ infructuoſæ arbores in vallibus plus quam in montibus creſcere dignoſcuntur.

Cap. XLVII.

De Campo.

CAmpus *ſecundum Iſidorum* eſt terræ planicies, nec depreſſa vt vallis, nec erecta vt montes, & ideo quia æqualis eſt pedibus, campus eſt vocatus, à camis Græco, quod breue vel æquale dicitur in latino. Et eſt campus locus planus & incultus, nec vomere ſulcatus nec ſtercore impinguatus, ſed potius deambulationi vel deductioni aut militari exercitationi iuxta ciuitatum habitacula deputatus, locus ſcilicet communis & publicus, omnium aſpectibus expoſitus vſibus rei publicæ aſcriptus, nulli proprius, ſed omnium vtilitatibus aſſignatus.

Cap. XLVIII.

De Agro.

AGer, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. dicitur eo, quod in eo aliquid agatur. Omnis enim ager, *vt ait Varro*, aut eſt aruus, id eſt ſationalis, aut conſitus, id eſt arboribus aptus, aut paſcualis, quia herbis tantum pro animalibus vacat: aut florens hortus, ſcilicet floribus & apibus aptus. Vnde *ſecundum antiquos* ager eſt terra culta: rus vero terra inculta, vt ſylua & paſcua, in qua tam pecus quam lac haberi poteſt. Vnde & ruſticus nominatur. Nam agreſtium hominum hæc prima & ocioſa felicitas eſt. Vnde & ager dicitur, quaſi paſcuus, quia à diuiſoribus agrorum vicinis, paſcendi gratia, eſt relictus, Sicut *alluuius* dicitur ager, quem paulatim fluuius in agrum reddit. Sic & *arcifinius* dicitur ager, quia à certis linearum menſuris non continetur, ſed arcetur finis eius obiectu montium & arborum, & et-

Digitized by Google

& etiam fluuiorum. Sic & *nonalis* ager dicitur primũ proſciſſus,ſiue quia alternis annis vacat,vt renouet ſuas vires. Noualia enim ſemel cum fructu erunt,& ſemel vacua ſine fructu permanebunt. Aliquando etiam dicitur *ager ſqualidus*,quaſi excolidus,ſic dictus, eo quod à cultura iam exierit,ſicut exconſul,eo quod à conſulatu iam diſceſſerit. Aliquando dicitur ager vliginoſus, id eſt, ſemper humidus. Nam humidus dicitur,qui quandoque ſiccatur. Vligo autem eſt humor terræ naturalis ab eo nunquam recedens. *Hucuſq; Iſidorus lib.15.cap.14.* Ager eſt igitur locus exercitii,laboris & ſudoris. Nam cum labore ager excolitur, ligone percutitur,foditur,euertitur,vomere aperitur,ſemine ſeritur,raſtro tegitur, rore & imbre perfunditur, ſpinoſis ſepibus circumdatur & munitur. Hyeme gelu & frigore conſtringitur. In æſtate æſtu & caumate vritur. In vere ſiue verno tempore colitur. In autumno collectis fructibus iterato præſcinditur vomere,& ſic alternatis laboribus continue laceſſitur.

CAP. XLIX.

De Prædio.

PRædium *ſecundum Iſidorum* dicitur quaſi præuidium, eo quod ſibi à patrefamilias in omnibus prouidetur. Et eſt locus,in quo à patrefamilias in medio agrorum ſuorum domicilium pręparatur. Vel dicitur prędium eo,quod antiqui agros, quos bello ceperant, prædæ nomine poſſidebant, *vt dicit Iſidorus.*

CAP. L.

De Prato.

PRatum eſt,cuius fœni copia armenta tuentur. Cui veteres Romani nomen dederunt, eo quod ſit locus, qui protinus eſt paratus, quia culturæ laborem non requirit, *vt dicit Iſidorus.* Et ideo talia loca dicuntur prata quia ad fœnum & ad gramina ſunt parata. Prata ſiquidem fluminibus, riuulis & fontibus irrigantur. Et ideo propter humoris abundantiam, herbarum radicibus nutrimentum continue miniſtrantem, herbis & floribus diuerſi generis decorantur. Et ideo propter vernantem & virentem quam pręten-

prætendunt pulcritudinem, prata ridere dicuntur. Prata etiam ſuo virore delectant viſum, ſuo odore afficiunt olfactum, graminum ſuorum ſapore reficiunt guſtum. Pratorum herbæ & flores, mel apibus adminiſtrãt, lactis copiam in armentis & gregibus generant & augmentant. Vulnera curant, & contra diuerſos morbos remedium præſtant.

Cap. LI.

De Deſerto.

DEſertum eſt terræ ſpacium ſic dictum, quia ab hominum frequentatione & habitatione deſeritur, nec ab hominibus colitur, nec inhabitatur, *vt dicit Iſidorus.* Et hoc contingit aliquoties propter terræ ſterilitatem, ſiue aeris intemperiem, ſeu propter aquarum & fontium defectibilitatem, ſiue propter hoſtium vaſtitatem. Vnde deſertum eſt, incultum, ſpinis ac ſentibus plenum, reptilibus & venenoſis animalibus peruium, beſtiarum & ferarum ſylueſtrium domicilium, fugitiuorum & latrocinantium habitaculum, terra ſitis & ariditatis, terra æſtus & ſqualoris, terra vaſtitatis & horroris, terra deuii & erroris. Nam in deſerto viæ ſunt deuiæ, calles & ſemitæ non ſunt tritæ, miricis & aliis fructibus infructuoſis conſitæ, atque planæ, arenoſæ, lapidoſæ, puluerulentæ, fœculentæ, & aliis incommodis itinerantibus plurimum oneroſæ. Et dicuntur deſerta, *vt dicit Iſidor.* quia non ſeruntur. Vnde loca ſyluarum & montium, quæ à ſemine vacua deſeruntur, deſerta nuncupantur, non minus tamen deſerta dicuntur loca prius inhabitata, & poſt caſu aliquo deſolata *vt dicit idem.*

Cap. LII.

De Heremo.

HEremus autem eſt inuia ſolitudo, à paucis, niſi à feris & beſtiis, habitata. Vnde heremitæ dicuntur homines deſerta ſolitudinis appetentes, ſe ab aſpectu hominum ſequeſtrantes. Dicitur hæc heremus heremi. per contrarium, ab hæreo es. quia pauci ibi hærent atque manent. Vel dicitur heremus quaſi hærens humus, quia dura & cõpacta ſolet eſſe terra, quæ heremus vel ſolitudo vſualiter eſt vocata. In locis autem heremiticis & ſolitariis feræ ſylueſtres liberius quã in aliis locis, euagantur, ſecurius commoran-

morantur. Ibidem etiam, propter nemorum ſpiſſitudinem & ſyluarum multitudinem, volucres ſylueſtres dulcius modulantur. Ibidem etiam nidificant & conuerſantur, & ideo propter ferarum multitudinem, & auium frequentiam, talia loca, quamuis ſint ſolitaria, aliquando à venatoribus frequentantur. Ibi etiam aucupum laquei & retia ſæpius occultantur. Talium etiam locorum habitatores pluribus laboribus exponuntur, nunc gelu, nunc æſtu exuruntur, nunc rore, nunc imbre, nunc pruina, nunc niue perfunduntur, raro, niſi forſan à latronibus vel venatoribus, inquietantur, & ideo locus heremiticus quamuis multum habet afflictionis, tædij & laboris, plurimum tamen obtinet commodi & quietis.

Cap. LIII.

De Antro.

ANtrum ab atro eſt dictum, eo quod atris tenebris & horridis eſt ſuffuſum *vt dicit Iſid.* Eſt enim proprium beſtiarum in cauernis manentium latibulum: In quibus latitantes prædæ inſidiantur, & ideo ſpecus à ſpeculando antrum dicitur, quia inde poſt ſuas prædas diligentius ſpeculantur, *vt dicit Iſidorus.* Eſt autem antrum in æſtate frigidum: in hyeme vero calidum, & fœtibus animalium nutriendis & occultandis eſt aptum, ex ſudoribus autem & vaporibus animalium fœtidum eſt & corruptum.

Cap. LIIII.

De Foſſa.

FOſſa à fodiendo eſt dicta, eo quod ſit terra viribus & ingenio fodientium profundata. Quæ quanto plus in ſua ſuperficie terra accumulata erigitur, tanto inferius amplius profundatur, & quanto altior eſt & profundior, tanto eius tranſitus difficilior & periculoſior inuenitur, quam quilibet cadendo facilime ingreditur, ſed poſt caſum de ipſa faciliter non exigitur, *vt dicit Gregorius. Ideo etiam dicit Hieron. ſuper Ezech.* 19. Leo in foueis capitur. Nam facta fouea, ouis vel capra in eius fundo ponitur, cuius odore allectus leo, foueam, prædæ gratia, ingreditur, ſed poſtquam eam ingreſſus fuerit, ibidem ne exeat, detinetur. Fouea etiam intra foueam à latere, ad modum ſpelun-

luncæ, foditur, in qua cauea quædam ponitur, quæ ad modum ciſtulæ præparatur, quæ de facili clauditur, & de difficili apetitur. Quando ergo leo videt, ſe non poſſe de prima fouea egredi, timens venatorum venabula, latēdi gratia, ſecundam foueam ingreditur, & ibi in cauea ad hoc parata clauditur, capitur, & captiuus detinetur, *Vt dicit Hieron.* Foueæ etiam vtiles ſunt & neceſſariæ, quia foſſatis, ciuitates & caſtra, ne hoſtibus pateant, muniuntur. Foſſatis inſuper terrarum ſpacia & habitaculorum termini ab inuicem diuiduntur. Replentur nihilominus foueę aquis, in quibus piſces & reptilia diuerſi generis nutriuntur: Vnde & fouea quaſi fouens aquas eſt dicta. Nam in foueis fouentur & ſeruantur aquæ, nunc fluxibiles, nunc ſtatiuæ, nunc eas ſubintrant torrentes & pluuiæ, nunc in eis erumpunt capita fontium, & ſcaturiunt riuuli aqua viua. Summa vero & præcipua & omnium munitionum fortitudo & tutela ſolet eſſe fouea, quando in lato & in longo, in alto & in profundo ordine congruo eſt parata. Nam inacceſſibilis eſt locus ſic munitus, niſi aggere, nauigio, vel ponte, talis fouea tranſeatur, *Vt dicit Hieron.*

CAP. LV.

De Spelunca.

SPelunca eſt fouea ſubterranea, à ſpeculando dicta, quia propter ſui latitudinem ad circumſpiciendum eſt apta, latum enim & à parte luci expoſitum, habet introitum, ſed in fine, finem ſiue terminum habet arctum. Vnde ſpelunca locus eſt ſubterraneus, primo quidem euidens & lucidus in ingreſſu, deinde obſcurus & turbidus in progreſſu, tandem durus, arctus & hiſpidus in egreſſu, ſi tamen egreſſus aliquando poterit inueniri, *Vt dicit Damaſc.* In locis autem mineralibus vbi effodiuntur lapides & metalla potiſſime ſunt ſpeluncæ, quæ quidem ratione extractionis lapidum ſeu metallorum remanent vacuæ, quibuſdam tamen columnis ſiue aliis appodiationibus ne corruant, ſunt fulcitæ. Sæpe tamen vel nimia mole terræ columnæ illæ deſuper aggrauatæ, ſiue propriæ materiæ mollicie reſolutæ, ſiue fundi inferioris humore relaxatæ corruunt, & ſic omnia in illis ſpeluncis exiſtentia obruunt & confundunt. Vnde in ſpeluncis manere periculoſum eſt & difficile, tum

quia frigidæ ſunt & humidæ, obſcuræ, inſtabiles & incertæ, tum quia hiſpidæ & duræ in ſuperficie graues, & in infimo concauæ & profundæ. Sunt etiam loca congrua occultationi ferarum & habitationi, ſordium & immundiciarum depoſitioni, ſerpentum & aliorum reptilium manſioni.

Cap. LVI.

De Cauerna.

Cauerna eſt terra concauata, à cauando dicta, eo quod partes terræ concauentur & perforentur à reptilibus, & ab inuicem vel per partium compreſſionem ſiue euacuationem & eiectionem diuidantur. In cauernis ſiquidem mures & reptilia & vermes, ſuas faciunt manſiones, ad quas confugiunt, quando timent vel vident ſibi imminere ab extrinſeco aliquas læſiones. Ad cauernas etiam tam lapidum quam arborum, quandoque confugiunt volucres, columbæ, ſcil. & turtures, quando vident aquilas & accipitres in aere venientes. Similiter erynacei, cuniculi & lepores fugiunt ad cauernoſos lapides, quando audiunt canes, vel præſentiunt venatores. In cauernis etiam tam terræ q̃ arborum mellificant ſæpe apes, nidificant quædam volucres. Latitant etiam in cauernis colubri, & ſerpentes, qui ſæpe lædunt & pungunt venenoſo morſu homines & beſtias ad tales cauernas appropinquantes. Terra inſuper quando eſt ex ſe cauernoſa & ſpongioſa, patitur ſæpe motum & agitationem ex vento ſubintrante poros ſuos & replente, ex cuius agitatione generatur terræmotus, *vt dicit Ariſtoteles.*

BAR-

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietate Prouinciarum, Liber decimusquintus.

DE *terra autem partibus & diuerſis prouinciis, per quas orbis generaliter eſt diuiſus, pauca huic operi ſunt, adiuuante Domino, breuiter inſerenda. Non tamen de ſingulis dicendum, ſed ſolummodo de his, de quibus ſacra Scriptura ſæpius inuenitur facere mentionem.*

CAP. I.

De Orbe.

ORbis autem, *vt dicit Iſidorus lib.*15. trifarie eſt diuiſus. Nam vna pars Aſia, alia Europa, tertia Affrica appellatur. Quas tres partes orbis, veteres non æqualiter diuiſerunt. Nam Aſia à meridie per orientem, vſque ad Septentrionem peruenit. Europa vero à ſeptentrione vſque ad occidentem pertingit. Sed Affrica ab occidente, per meridiem ſe extendit. Sola quoque Aſia continet vnam partem noſtri habitabilis, ſcilicet medietatem. Aliæ vero partes ſcilicet Affrica & Europa aliam medietatem ſunt ſortitæ. Inter has autem partes ab Oceano mare magnum progreditur, eaſque interſecat, quapropter ſi in duas partes orientis & occidentis orbem diuidas, in vna parte erit Aſia, in alia vero Affrica & Europa. Sic autem diuiſerunt poſt diluuium filii Noæ, inter quos Sem cũ poſteritate ſua Aſiam, Iaphet Europam, Cham Affricam, poſſederunt, *vt dicit glo. ſuper Gen.*10. *& ſuper lib. Paral.*1. *Idē dicit Chryſoſtom. Iſid. & Plinius.*

CAP. II.

De Aſia.

ASia itaque quæ media creditur eſſe pars orbis, ex nomine cuiuſdam mulieris eſt appellata, quæ apud antiquos regnum tenuit orientis, *vt dicit Iſidorus lib.*15. Hæc in tertia parte orbis diſpoſita, ab oriente habet ortum Solis, à meridie oceanum, ab occaſu noſtro mari finitur, à ſeptentrione Mæotidi lacu & fluuio Tanai terminatur. Habet autem multas prouincias & regiones, & diuerſas gentium

Digitized by Google

tium nationes, in vita & in moribus mirabiles, figuris corporũm, ſicut & affectibus mentium, mirabiliter differentes, quarũ nomina & ſitus breuiter hic ponemus, ſequendo ordinem alphabeti.

Cap. III.

De Aſſyria

Aſſyria Aſiæ eſt regio & prouincia, ab Aſſur filio Sem ſic vocata, qui illam regionem primo poſt diluuium inhabitauit & incoluit. Hæc ab oriente habet Indiam: à meridie Mediam tangit: ab occidente habet Tigrim, & à ſeptentrione montem Caucaſum, vbi portæ ſunt Caſpiæ, *Vt dicit Iſidorus lib* 15. In hac regione primo fuit inuentus vſus purpuræ. Inde etiam primo crinium & corporum vnguenta præceſſerunt, pariter & odores, ex quibus effluxit luxuria Romanorum & Græcorum, *Vt dicit Iſid.* Et eſt terra in temperatis regionibus temperatiſſima, ſed in multis extremitatibus, propter diſtemperatas terræ manſiones, ſicut in beſtiis & ſerpentibus, ſic etiam in hominum moribus eſt in pluribus inquieta. *Vt dicit Plinius lib.* 3. *Vbi deſcribit hominum feritates*, In hac prouincia habitant Aſſyrii, ab Aſſur dicti, gens potentiſſima, quæ ab antiquo ab Euphrate vſque ad Indorum alii Medorum fines, omnium in medio terræ tenuit regionem, *Vt dicit Iſidor. lib.* 9.

Cap. IV.

De Arabia.

Arabia Aſiæ eſt prouincia ſacra. i. thurifera nuncupata, *Vt dicit Iſidor. lib.* 15. Ibi enim maximè abundant arbores thuriferæ, & aliæ odoriferæ, propter quam ſacram aromatum fragantiam, Græci eam Eudemon, Latini beatam vocauerunt *Vt dicit idem ibidem*. In eius enim ſaltibus myrrha & cinnamomum creſcunt, & cætera medicinalia potiſſime inualeſcunt. Ibi naſcitur auis phœnix & aliarum rerum ſylueſtrium, tam beſtiarum quam volucrum diſſimilis & varia multitudo. In Arabia etiam eſt diuerſitas gemmarum, Nam *Vt dicit Iſidorus Plinius & Oroſius.* Ibi triplex, ſardonix & gemma iris, imo multiplex gemmarum numerus inuenitur. Ibi enim inueniuntur dracones, & quidam aſpides, in quorũ corporibus diuerſarum gem-

marū precioſitas inuenitur. In ipſa eſt Saba, ſic à filio Chus nuncupata, & eſt pars terræ Arabiæ, ſuper ſinā maris Perſici coanguſtata, & verſus ſinum Arabicum conſummata, *de Saba quære infra.*

Cap. V.

De Armenia.

ARmenia ab Armeno Iaſonis Theſſali comite eſt vocata, qui amiſſo rege Iaſone, collecta multitudine eorum, qui paſſim vagabantur Armeniam cepit, & ex ſuo nomine nominauit *Vt dicit Iſidor. lib.* 15. Hæc eſt terra Ararath, in quam fugerunt filii Sennacherib, quando ipſum in templo Dei ſui orantem interfecerunt *Vt narrat hiſt. li. Regum.* Et dicitur Ararath mons, in quo Archa Noæ poſt diluuium requieuit. Sita autem eſt hæc Armenia inter montem Tauri & Caucaſi, à Capadocia vſque ad mare Caſpium protenſa, habens à ſeptentrione montes Ceraunneos, è quibus fluuius Tigris naſcitur *Vt dicit idem Iſidor. Plini. & Chryſoſtomus vel Oroſius.* Et eſt duplex Armenia: ſcilicet ſuperior & inferior, ſicut & duæ Pannoniæ, in quarum vtraque mira quædam & monſtroſa, quo ad nos, ſæpius inueniuntur. Terra tamen Armenica vbi attingit litora Tigris vel Euphratis, herbis & frugibus, nemoribus, hortis & fructibus eſt iucundiſſima, multis tamen beſtiarum crudelium & ſerpentum generibus eſt repleta. *Vt dicit idem. Et de hoc multa narrat Plinius* 2. *li.*

Cap. VI.

De Aradia.

ARadia ſiue Aradin eſt inſula, quæ tota eſt ciuitas, ſita in mari Mediterraneo, non longe a Tyro, *Vt dicit gloſſ. ſuper locum illum Ezech.* 27. *Filii Aradii in exercitu tuo, &c.* Viri enim ſunt nautici & in pugnis naualibus eruditi.

Cap. VII.

De Albania.

ALbania Aſiæ maioris eſt prouincia, à colore populi nuncupata, eo quod albo crine naſcantur. Frigida enim

Digitized by Google

enim regio eſt, reſpectu aliarum regionum, quæ Aſię aſcribuntur. Hæc Albania habet ab Oriente mare Caſpium, & ſurgit per ora ſeptentrionalis Oceani, vſque ad Mæotides paludes, per deſerta loca incultiſſima ſe extendens. Huic terræ ingentes ſunt canes, animo & corpore tam feroces, vt tauros premant, leones perimant, & elephantes beluarum fortiſſimas ſuperent & proſternant, *vt de Albanorum cane exemplificat Plinius*, qui miſſus Alexandro de leone, apro & elephante, in ſtadio triumphauit, *vt dicit idem lib.* 8. *cap. de canibus Albaniæ.* Hæc vero gens oculos habet pictos & glaucos, in pupillo adeo, vt melius de nocte quam de die videant, *vt dicit idem. Et Iſidor. lib. 9. Idem etiam pro miro Solinus narrat.*

Cap. VIII.

De Attica.

Attica prouincia eadem eſt, quæ & Græcia antiqua, cuius pars vel ciuitas dicebatur ciuitas Athenarum, quæ quondam fuit philoſophorum nutrix, & mater liberalium literarum, qua nihil habuit Græcia clarius, nihil nobilius quam diu amoris ſapientię ſtudio operam impendebat, *vt dicit Plinius & Iſidorus lib.* 15. totius Atticæ prouincię Plato Athenarũ doctor fuit, hanc Demoſthenes eloquẽtia per multorum ſeculorum tempora publicauit, *vt refert Saluſtius*, ſed ſuper omnia eam commendat Areopagita Pauli diſcipulus, cuius ſapientiæ profunditas totius fere partes ſeculi decorauit, *vt dicit Epiphanius in Dionyſii Areopagitæ commentatione, prout idem refert Iſidor.*

Cap. IX.

De Achaia.

Achaia Græciæ in Europa eſt prouincia, ab Achæo quodam Rege antiquitus appellata. Hæc prouincia fere tota inſula eſt, nam a ſeptentrione vbi Macedoniæ iungitur, vndique ſepta eſt mari, nam ab oriente habet Cyreneum mare, ab Euro Græcum, a meridie Ionium, ab Affrico & occaſu Caſſopias inſulas, a ſola ſeptentrionali parte Macedoniæ & Atticæ Græciæ ſociatur. Huius prouinciæ caput eſt Corinthus locus munitiſſimus, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. nam ad ipſam patet vix acceſſus propter ſitus

Digitized by Google

altitudinem, multitudinem populi, & propter munitionis fortitudinem, & maris vicinitatem. Hanc condidit Corinthus Oreſtis filius, quem Græci Corinthiam vocant, id eſt, reipublicæ adminiſtrationem, *Vt dicit Iſid. lib. 16.*

Cap. X.

De Archadia.

ARchadia eſt prouincia inter Ionium mare & Ægæum, *Vt dicit Iſidor.* collocata, quam Achas Iouis filius incolis deuictis, ex ſuo nomine Archadiam nominauit, nam etiam Sycionia a quodam rege Sycionio in poſterum eſt vocata, *Vt dicit Iſid. lib. 15.*

Cap. XI.

De Alania.

ALania prima eſt pars Scythiæ, quæ prima & maxima regio eſt Europæ, quę ſcilicet Europa incipit a flumine Tanai, deſcendens ad occaſum per ſeptentrionalem oceanum, & vſque in fines Hiſpaniæ ſe extendit, cuius pars orientalis & meridionalis a Ponto conſurgens, tota mari magno coniungitur, & in inſulas Gades finitur, *Vt dicit Iſidorus lib. 15.* Pars itaq; Scythiæ prima eſt Alania, quæ ad Mæotides paludes pertingit, & vſque ad Daciam ſe protendit. Eſt autem regio latiſſima, multas & ſæuas continens barbaras nationes ſub frigido climate, conſtituta ab oriente declinans ad Aquilonem.

Cap. XII.

De Amazonia.

AMazonia eſt regio partim in Aſia, partim ſita in Europa, quæ Albaniæ eſt vicina & ab Amazonibus eſt vocata. Fuerunt autem Amazones Gothorum, qui exierunt de inferiori Scythia vel Syrtia vxores, *Vt dicit Iſidor. lib. 9.* quæ maritis ſuis dolo interfectis, virorum ſuorum arma arripientes, hoſtes virili animo aggreſſæ, de maritorum ſuorum nece ſumpſerunt debitam vltionem, nam omne maſculum a ſene vſq; ad paruulum in ore gladii peremerunt, & fœminas reſeruantes & hoſtium ſpolia diripientes, deinceps pariter ſine maſculorum conſortio viuere decreuerunt,

tunt, quæ duas reginas ſcilicet Marſepiam & Lampetam maritorum exemplo, qui ſemper duos ſolebant habere reges, ſuper ſe ſtatuerunt, quarum vna procedens cum exercitu contra hoſtes dimicabat, altera interim rempublicam gubernabat, effectæ ſunt autem tam fortes breui tempore bellatrices, quod magnam partem Aſiæ fere centum annis dominio ſuo ſubiecerunt, inter ipſas vero nullum penitus maſculum viuere vel morari ratione aliqua permiſerunt, ex finitimis tamen gentibus maritos ſobolis gratia elegerunt, ad quos ſtatutis temporibus accedentes prolem conceperũt. Sed tempore completo ad conceptionis officium inſtituto maritos a ſe recedere & alias manſiones quærere coegerunt, maſculos autem filios vel emactabant vel recto tempore principib. tranſmittebant, filias vero ſibi reſeruantes eas ad ſagittandum vel venandum informabant, & ne in ſagittarum ictibus mamillarum groſſitie impedirentur, eis in ſeptimo, vt dicitur anno, mammas exurebant, & ideo Amazones ſunt dictæ, id eſt, ſine mamma, *vt dicit Iſid. lib. 9.* Has vnimammas antiquitus multi vocauerunt, quarum feritatem domuit vt dicitur, primo Hercules, deinde Achilles, ſed hoc potius fuit per amicitiam quam per vires, ſicut in geſtis Græcorum & Amazonum continetur. *Dicit autem Iſidorus*, quod per Alexandrum Magnum Amazones vſque ad interneciones penitus ſunt deletæ. Sed hiſtoria Alexandri hoc non dicit, imo dicitur Amazonum regina Alexandro poſtulanti tributa per nuncios reſcripſiſſe. De tua prudentia eſt mirãdum, quod cum fœminis confligere ſtatuiſti, quare ſi fauente nobis fortuna ſuccumbere te contingat, merito es confuſus, cum à mulieribus ſis deuictus, quod ſi iratis nobis Diis nos deuiceris, parum tibi poterit cedere ad honorem, quia de mulierculis triumphaſti. Super cuius reſponſo ad admirationem ductus rex generoſus dixit, decens fore, non per gladium & furorem mulieres vincere, ſed potius per amorem propter quod libertatem eis conceſſit, & ipſas non violentia ſed potius amicitia ſuo imperio ſubiugauit.

Cap. XIII.

De Alemannia.

ALemannia nobilis & generoſa eſt regio in Europa, a Lemanno fluuio vltra Danubium, *ſecũdum Iſidorum* ſic vocata, vbi illius terræ incolæ prius habitauerunt, qui a fluuio Lemanno Alemanni dicti ſunt. Hæc etiam Germania dicta eſt, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. *Vbi dicit.* Poſt Daciam, quæ finis eſt Scythiæ inferioris, occurrit Germania, ab oriente habens Danubium, a meridie Rhenũ fluuium, a ſeptentrione & occaſu oceanum. Et eſt duplex Germania, ſcilicet ſuperior, quæ ſe extendit vſque ad Alpes, & mare Mediterraneum ſiue Adriaticum, vbi mare magnum ſiſtitur in Aquileiæ partibus per paludes. Alia Germania eſt circa Rhenum, vtraque Germania diues eſt terra & inclyta, & tam viribus quam diuitiis ac bellicoſis populis numeroſa. Vnde a fœcunditate gignendorum populorum, a germinando Germania eſt vocata, *vt dicit Iſidorus libr.* 15. Generoſos enim & immanes gignit populos, *de quibus dicitur in libr.* 9. *Iſidor.* Germaniæ nationes ſunt multæ immania corpora habentes, viribus fortes, audaces animo, & feroces, indomiti raptu, captibus & venationibus occupati, facie decori & formoſi, comati & coma flaui, liberales animo, hilares & iucundi, & potiſſime Saxones, qui in prædictis ſunt præcellentes, *de quibus dicit Iſido.* Saxonum (*inquit*) gens in oceani finibus & litoribus conſtituta virtute & agilitate agilis. Vnde & ſic eſt appellata, eo quod valentiſſimum ſit genus hominum præſtantius cæteris piratis, non enim per terram ſolis ſuis hoſtibus ſunt infeſti, verum etiam per mare illis qui ſe moleſtant, ac ſi eſſent ſaxei, ſunt importabiles atque duri, quorum terra valde fructifera, aquis & fluminibus optimis irrigua, in ipſorum etiam mõtibus effodiuntur omnia fere metalla præter ſtannum. Sunt & aliæ prouinciæ in vtraque Germania, quæ non ſunt minus laude dignæ, vt ſunt Auſtria, Bauaria circa Danubium. Sueuia, Alſatia circa Rhenum, & aliæ multæ, quas per ſingulos enumerare eſſet tædioſum. A Saxonibus autem Germanici proceſſerunt, quorum progenies & ſucceſſio Britanniam inſulam poſſidet, quorum linguã & mores Anglicorum gens vſque hodie in pluribus imitatur, *vt dicit*

dicit Beda in libr. de geſtis Anglicorum. Quare infra de litera S de Saxonia.

Cap. XIV.

De Anglia.

ANglia Oceani eſt Inſula maxima, quæ circumfuſa mari à toto orbe vndique eſt diuiſa, quæ quondam Albion ab albis rupibus, à longe circa maris litora apparentibus, eſt vocata. Nam ſuccedente tempore, quidã proceres de Troiæ excidio deſcendentes facta claſſe: Palladis *(vt fertur)* oraculo ad prędictę Inſulæ litora peruenerunt, qui contra Gigantes, qui tunc terram poſſederũnt diutius pugnantes, arte pariter & virtute Inſulam ſuperatis Gigantibus, ſuo Dominio ſubiecerunt, & à Bruto, qui illius exercitus erat princeps, terram vocauerunt Britanniam, quaſi inſulam à Bruto tunc temporis armis & potentia acquiſitam, à cuius bruti proſapia reges potẽtiſſimi proceſſerunt, quorum opera magnifica ſi quem audire delectat, hiſtoriam Bruti legat. Illa autem eadem inſula poſt longa tempora à Saxonibus germanicis multis & variis interuentibus ſæuiſſimis præliis eſt acquiſita, & à ſuis poſteris eſt poſſeſſa; qui Britonibus vel mortuis vel exulatis inſulam inter ſe diuiſerunt, & ſingulis prouinciis ſecundum linguę ſuæ proprietatem nomina imponentes, linguæ gentis ſuæ memoriam reliquerunt vocantes Inſulam Angliam ab Engela regina clariſſimi ducis Saxonum filia, quæ illam, inſulam poſt multa prælia poſt poſſedit. *Iſidorus tamen dicit*, Angliam ab angulo dictam, quaſi terram in fine vel quaſi mundi angulo conſtitutam. Sed beatus Gregorius videns Anglorum pueros Romæ venales tempore paganorum audiẽs, quod eſſent Anglici, alludens patriæ vocabulo reſpondit: Vere *(inquit)* ſunt anglici quia vultu nitent vt angeli, illis oportet verbum anunciare ſalutis. Nam *vt dicit Beda* germanica nobilitas adhuc in puerorum cultibus reſultabat. De hac inſula, *dicit Plin. multa ſimiliter & Oroſius*, ſed Iſidorus ſummatim tangit expreſſius, quæ alii obſcurius retulere, Britannia ſcilicet, quæ nunc dicitur Anglia eſt Inſula, quæ contra aſpectum Galliæ & Hiſpanię eſt ſita. Circuitus eius obtinet quadragies octies ſeptuaginta quinque millia, multa & magna flumina ſunt in ea,

fontes calidi. Metallorum etiam larga copia. Agates lapis ibi plurimus, & margarita. Gleba optima, & diuerſis fructibus valde apta. Ibi oues lanigeræ in præcipua abundantia. Ibi ferarum & ceruorum multitudo nimia inuenitur. Pauci lupi vel nulli in inſula reperiuntur, & ideo oues, quæ ibi maxime abundant, tutius in caulis & in paſcuis ſine cuſtodia relinquuntur, *vt dicit Beda.* Vnde quidam deſcribens inſulam Anglicanam metrice ſic dixit.

Anglia terra ferax & fertilis, angulus orbis.
Inſula prædiues, quæ toto vix eget orbe.
Et cuius totus indiget orbis ope.
Anglia plena iocis gens libera apta iocari.
Libera gens cui libera mens & libera lingua.
Sed lingua melior, liberiorque manus.

Multas alias proſequi gentis & inſulæ dignitates hic interponere, eſſet longum. Quære infra de Britannia.

Cap. XV.

De Aquitania.

AQuitania Galliæ eſt prouincia in Europa, *vt dicit Iſidorus li.* 15. & eſt ſic ab obliquis aquis Ligeris fluminis quod ex plurima parte terminus eius eſt, eamque pene in orbem circumcingit appellata. Terra ſiquidem fertilis & amœna oppidis, ciuitatibus & caſtris præclara, aquis & fluminibus irrigua, ſyluis, campis, hortis & pratis decora, vineis & arboribus fructiferis diuerſi generis conſita, & magnis diuitiis opulenta. Sub nomine vero Aquitaniæ multæ particulares prouinciæ compræhenduntur, *vt dicit Plinius.* Hæc à Circio habet oceanum, *vt dic. Oroſius*, qui Aquitanicus ſinus appellatur. Ab occaſu Hiſpaniam habet; à ſeptentrione & oriente Galliam Lugdunenſem, ab Euro & Meridie contingit prouinciam Narbonenſem, *vt dicit Oroſius.*

Cap. XVI.

De Andegauia.

ANdegauia eſt Galliæ prouincia, quæ Aquitaniæ eſt vicina, & vſque ad minorem Britanniam ſe extendit, cuius metropolis Andegauis eſt nominata, à qua in circuitu

Digitized by Google

guitu tota prouincia Andegauia eſt vocata. Et eſt terra vinifera & fructifera, bonis omnibus opulenta, ſimilis Aquitaniæ in vineis & in fruge.

Cap. XVII.

De Aluernia.

ALuernia Galliæ Lugdunenſis eſt prouincia. Cuius ciuitas maior Mons clarus nuncupatur. Hæc ab Euro habet Germaniam; ab Auſtro Italiam: ab occidente Narbonen. prouinciam: à ſeptentrione Galliam Belgicam. Eſt autem terra ſylueſtris & nemoroſa, montoſa, paſcuoſa, feris pecudibus & armentis referta, frugifera & vinifera in multis locis.

Cap. XVIII.

De Apulia.

APulia eſt regio maritima in Italia, quæ pars eſt Europæ, ab inſula Siciliæ per maris brachium ſeparata. Terra ſiquidem eſt multum populoſa, auro & argento referta, frumento, mero & oleo opulenta, ciuitatibus nobiliſſimis inclita, caſtris & oppidis præmunita, frugibus & diuerſi generis fructibus fertilis & fœcunda. Finis eſt Europæ contra meridiem, quæ ſolo mari à Barbaria eſt diuiſa. Fontes dicitur habere calidos, infirmis præbentes ſanitatem & medicinam. Metropolis autem illius regionis Brunduſium dicitur, quam Græci quondam ædificauerunt, & dicitur à brunda græce, quaſi caput cerui latine. Illa enim ad modum ceruini capitis habentis cornua, dicitur eſſe diſpoſita, *vt dicit Iſidorus lib. 16. in cap. de nominibus ciuitatum.* Huic à latere adiacet terra, quæ dicitur Campania, mater frugum. Nam eius gleba fertiliſſima eſt, quo ad frugum multitudinem producendam, ex cuius abundantia multæ prouinciæ ſuſtentantur etiam transmarinæ.

Cap. XIX.

De Affrica.

AFfrica, *vt quidã putãt*, eſt dicta quaſi Aprica, eo ꝙ Soli ſiue cœlo ſit peruia & apta, propter quod horrori frigoris nullatenus eſt ſubiecta, *vt dicit Iſidorus lib. 15.* Alii

Digitized by Google

putant Aſfricam eſſe dictam ab Affer filio Abrahæ ex Cethura, qui dicitur duxiſſe verſus Libyam exercitum, & ibi victis hoſtibus conſediſſe, eiuſque poſteros Affros nominaſſe, *Vt dicit Iſidorus lib. 9.* Incipit autem Affrica à finibus Ægypti, pergens iuxta meridiem per Æthiopiam vſque ad Atlantem montem, à ſeptentrione vero mari mediterraneo clauditur, & in Gaditano freto finitur. Hæc mundi tertia dicitur eſſe pars diuiſa contra Aſiam & Europam. Habet autem prouincias multas, ſicut Libyam, Cyrenenſem, Tripolim, Bizantium, Carthaginem, Mauritaniam, Æthiopiam & multas alias. Eſt autem illa pars mundi quæ Affrica dicitur, minor ſpacio quam Aſia vel Europa, ſed pro ſua quantitate ditior eſt & mirabilior in qualitate. Nam in auro & gemmis ditiſſima eſt, ſimiliter in frugibus, fructibus & oliuis. Mirabiliſſimas etiam producit beſtiarum & hominum ſpecies & figuras, vt patebit, quando regiones Affricæ per ſua nomina deſcribentur. Solis ardoribus præ aliis terris exuritur, variis Oceani finib. intercipitur. Arenarum cumulis ſterilis in multis partibus efficitur. Et a ſatyris piloſis, tigridibus & aliis horrendis beſtiis poſſidetur, & hoc inferius plus patebit.

Cap. XX.

De Aſturia.

Aſturia eſt prouincia in citeriori Hiſpania in confinio Europæ & Affricæ conſtituta, *Vt dicit Iſidorus libr.* 15. Vnde Aſtures ſunt dicti, qui prope Iſtrum flumen nunc inhabitant, quorum terra eſt ſyluis & montibus quaſi vndiq; circumſepta, *Vt dicit idem.* Illius ſolius incolæ ſunt, *Vt dicitur*, reſpectu aliorum, animo placidi, liberales & benigni, quorum ciuitas Metropolis nominatur. Terra quidem mero, frumento & oleo minus abundat. Nam terra eſt frigida & ad huiuſmodi productionem frugum vel fructuum minus apta. Abundant autem ibi milium & caſtaneæ ſupra modum. Dicuntur autem ibi multa creſcere fructuum genera & pomorum, de quibus loco vini faciunt ſibi potum. Feris ſylueſtribus & etiam domeſticis pecudibus ſunt maxime opulenti. Populus autem generaliter, *Vt dicitur*, ex natura hilaris eſt, & canore vocis in curſu agilis,

lis, & in præliis militans, elegantis ſtaturæ & pulcræ formæ ſecundum ſitum patriæ, & qualitatem calidæ regionis ad loquendum & forſan deridendum lingua leuis.

Cap. XXI.

De Aragonia.

ARagonia prouincia eſt in Hiſpania, vinearum & frugum fœcunda, fontibus & fluuiis irrigua, ab Aragothis, quondam occupata, a quibus regio vſque hodie nominatur. Nam Gothorum gens quandoque in illa prouincia habitabat: vnde Aragonia quaſi Aragothia eſt vocata, *vt dicit Iſidorus*, quam perfluit Iberus fluuius. Cuius metropolis appellatur Cæſaranguſta.

Cap. XXII.

De Babylonia.

BAbylonia Aſiæ eſt prouincia in Chaldæa, cuius caput eſt vrbs Babylon, à qua regio eſt nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa & Aſſyria & Meſopotamia aliquando in eius nomen tranſierunt, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Hanc præterfluunt flumina nobiliſſima, inter quæ præcipua ſunt Tigris & Euphrates, quæ de Paradiſo habent ortum. Eſt autem regio omnium frugum & fructuum fertiliſſima, vinifera, & aromaticis arboribus & herbis plena, gemmarum & metallorum copiis ditiſſima, camelis, equis, aſinis & mulis, & aliis iumentis abundantiſſima. Feris, & mirabilibus beſtiis ac monſtroſis abundans, maxime in deſertis. Cuius metropolis quondam eſt dicta Babylon, id eſt confuſio, eo quod ibi lingua ædificantium turrim Babel eſt confuſa, *vt dicitur Geneſ.* 11. Cuius magnitudinem deſcribit *Hieronymus ſuper Eſai.* 11. Babylon, inquit, eſt metropolis Chaldæorum, cuius muri, 16. millia paſſuum erãt per quadrum ab angulo in angulum, quod eſt ſimul 64. Vnde duabus Leucis, & duabus vnius Leucæ partibus muri tendebantur: ibique erat turris trium millium paſſuum in altitudine, id eſt duarum Leucarum, à lato in arctum coanguſtata. Cuius materia fuerũt lateres cocti ex bitumine indiſſolubili: vnde nec igne nec aqua diſſolui poteſt. Et quia ibi confuſum eſt labium, Hebraice dicta eſt Babel,

Græce

Græce autem βαβυλών à qua regio tota in circuitu Babylonia eſt vocata. Huic imperauit Rex potentiſſimus, ſcilic. Nabuchodonoſor, qui inter cęteras mundi nationes, quas Chaldæorum ſubiecit imperio. Iudæam etiam captiuauit, propter quod Babylon ſub Balthaſar nepote ſuo per Cyrũ & Darium reges Perſarum & Medorum penitus deſtructa fuit, nec vnquam iterato reparata, ſed de eius reliquiis duæ ciuitates, ſcilicet Sophon & Theroſophon fuerunt in Perſide ædificatæ, *Vt dicit Hieronym.* Locus autem vbi quondam fuit Babylon, eſt deſertus, & nihil continet niſi beſtias monſtroſas *Quare infra de Chaldæa.*

Cap. XXIII.

De Bactria.

BActria eſt regio in Aſia, cui fluuius nomine Bactrus nomen dedit, *Vt dicit Iſidorus lib.* 15. Huius partes quę ſunt planæ pro parte iugis ambiuntur, quę autem aduerſę ſunt, Indi fluuii fontibus terminantur, reliqua includit Ochus fluuius. Mittit autem Bactria fortiſſimos camelos nunquã pedes atterentes, *Vt dicit Iſidorus.*

Cap. XXIV.

De Braciana.

BRaciana regio eſt in Affrica ex duobus oppidis nobiliſſimis eſt ſortita vocabulum, ex quibus vnum Andrometus vocatur, alterum vocatur Bizantium. Hæc fœcunda eſt glebis & oleis, cuius humus eſt ita pinguis vt iacta ibi ſemina in incrementa pene centeſimæ fruges naſcantur, *Vt dicit Iſid. li.* 15. De Bragmanis quære infra in fine iſtius libri.

Cap. XXV.

De Brabantia.

BRabantia Germaniæ finalis eſt prouincia, quæ Galliæ Belgicæ eſt contigua, habens Rhenum ab oriente, & Friſiam, Britannicum oceanum, & Flandricum ſinum ab aquilone inferiorem Galliam, ab occidente vero ſuperiorem Franciam à meridie, quam amnis Moſa præterfluit, & Scaldia fluuius intrans cum fluxu & refluxu maris, aliis riuulis

Digitized by Google

riuulis variis & fontib. irrigua terra in multa parte vinifera, nemoroſa collib. pratis & hortis decora, arboribus fructiferis & ſyluestribus plena, abundans animalibus domeſticis & ſylueſtribus, ceruis, hinnulis, apris, leporibus & cuniculis, multa habens oppida famoſa, terra fertilis frugib. & populoſa, gens elegantis ſtaturæ & venuſtæ formæ, bellicoſa, animoſa contra hoſtes, inter ſe autem placita & quieta, gens benefica, deuota & benigna.

Cap. XXVI.

De Belgica.

Belgica dicitur Galliæ prouincia in Europa à Belgis ciuitate ſic dicta, *vt dicit Iſidorus libr. 9.* Hæc ab oriente, *vt dicit Oroſius,* habet Germaniam ſiue flumen Rheni: ab Euro habet alpes penninas: à meridie prouinciam Narbonenſem, in qua ciuitas Arelatenſis ſita eſt: ab occaſu prouinciam Lugdunenſem: à Circio oceanũ Britannicum: à ſeptentrione Britannicam Inſulam ſiue Angliam. Hæc regio in frugibus & fructibus eſt fœcunda, & in multis locis vinifera, multum populoſa, ciuitatibus & oppidis munita: gens eius ferox naturaliter, *vt dicit Iſidorus 9.* & animoſa amnibus & fluuiis irrigua, aruis & fœcundiſſimis nemoribus & pratis decora, iumentis & pecudibus plena, pauca habens monſtroſa præter ranas & colubros, pauca generans venenoſa. Terra ſiquidem ſolet eſſe generaliter pacifica & quieta, in plurimos populos lingua aliquantulum differentes eſt hæc Belgica ſubdiuiſa.

Cap. XXVII.

De Bithynia.

Bithynia, *vt dicit Iſidorus,* minoris Aſiæ eſt prouincia in Ponti exordio ad partẽ Solis orientis auerſa Thraciæ adiacet, multis antea nominibus nominata, nam prius Bericia eſt dicta. Deinde à Bithynio rege fuit mox bithynia nũcupata, Ipſa eſt maior Phrygia, cuius metropolis dicitur Nicomedia, vbi fugiens Hannibal princeps Carthaginis veneno animam expirauit, *vt dicit Iſid. lib.* 15. Condita eſt autem primo Bithynia à Phœnice, quæ prius mira munda vocabatur, *vt dicit Iſidorus*.

CAP.

Cap. XXVIII.

De Britannia.

BRitannia Oceani eſt Inſula in Europa per lõgam inhęrentiam extenditur, à meridie habet Gallias, *vt dicit Oroſius*. Hęc inſula habet in longum paſſuum millia octoginta, in latum millia ducenta, à tergo autem vnde oceano infinito patet Orcades inſulas habet quarum 20. deſertæ ſunt, & 13. incoluntur: deinde occurrit inſula Tyle nauigatione ſex dierum, *vt dicit Plinius lib. 4. & Iſidorus libr. 15.* à Britannia inſula ſeparata. *Secundùm Oroſium vero* verſus Circium in medio oceano ſita eſt, propter eius maximam diſtantiam paucis nota. Hæc Britannia, *vt dicit Plinius lib. 4. cap.* 17, inter ſeptentrionem & occidentem iacet oppoſita Germaniæ, Galliæ & Hiſpaniæ maximo interuallo. Huic primo Albino nomen fuit, forſan propter albas rupes Inſulam circumdantes. Deinde à Bruto Britannia eſt dicta, ſed tandem à Germanicis ipſam obtinentibus Anglia eſt vocata, quære ſupra multa de Anglia de litera A. Eſt autem alia Britannia minor ſuper oceanum Aquitanicum, ſita in partibus Galliarum, quæ à Britonibus relinquentibus, Britanniam maiorem propter importunitatem Germanorum eſt vſque hodie populoſa, vbi vſque ad hæc tempora genus Britonum & nomen perſeuerat, & quamuis hæc Britannia in multis laudibus digna ſit, non tamen poteſt filia matri minor Britannia maiori comparari, & ideo bene minor Britannia debet vocari, quæ ſicut nec numero populi, ſic merito ſoli poteſt maiori Britanniæ adæquari.

Cap. XXIX.

De Boetia.

BOetia prouincia Helladis eſt particula in Græcia, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. a boue, *vt dicitur*, primitus nominata. Et hoc hac de cauſa. Dum enim Cadmus Agenoris filius Europam ſororem ſuam a Ioue raptam, ex præcepto patris quæreret nec reperiret, patris iram formidans, confirmato animo elegit exilium, & dum caſu bouis ſequeretur veſtigia locum vbi ipſa recubuit, adinuenit, & ideo nomine bouis locum illum Boetiam nominauit, vbi & Thebas con-

conſtruxit, vbi quondam ciuilia bella detonuerunt, & hic nati ſunt Apollo & Hercules, maior ille Thebanus, eadem eſt Eunomia vocata a quodam fonte, qui ibi eſt quondam Apollini conſecratus, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. In hac terra eſt lacus quidam furialis, vt qui de eo biberit furore libidinis inardeſcit, *vt dicit idem lib.* 14. *in cap. de aquis*, quære ſupra de fontibus.

Cap. XXX.

De Bohemia.

Bohemia pars eſt Miſniæ ad plagam Orientalem, iuxta Germaniam poſita in Europa, quæ à montibus maximis & ſyluis denſiſſimis & altis vndique circumſepta, à Germania & Pannonia & nationibus aliis per montes, ſyluas & flumina eſt diuiſa. Eſt autem regio montium altitudine in plurimis ſui partibus valde firma, camporum & pratorum planicie conſpicua; facie cœli ſaluberrima, gleba fertiliſſima in vineis abundans & annona, in auro, argento, ſtanno, & cæteris metallis ditiſſima, fontibus & fluuiis irrigua, nam terram irrigat Albis fluuius nobiliſſimus, in montibus oritur Bohemorum, ſimiliter & Molda, qui præter fluit Pragam regiam ciuitatem, in eius montibus abundant pini & abietes, abundant & herbę innumerabiles non ſolummodo paſcuales, verum etiam aromaticæ & medicinales, ibi diuerſorum generum abundāt feręinnumerabiles, ſcil. vrſi, apri, cerui, capreolæ, tragelaphi, Bubali ſeu biſontes, & inter has feras eſt quædam habēs magnitudinem bouis, hæc beſtia ferox eſt, ſæua, & habet magna cornua & ampla, cum quibus ſe defendit. Sed habens ſub mento amplum folliculum, in ipſo aquas recolligit, & currendo, aquā miro modo in illo folliculo calefacit, quam ſuper venatores ſeu canes ſibi nimis appropinquantes proiicit, & quicquid tetigerit depilat horribiliter & exurit, & hoc animal lingua Bohemica Loni nuncupatur. Hæc terra circuitur ex parte orientis Morauia & Pannonia: ex parte Euri aquilonaris Polonia: ex parte vero meridiei Auſtria, ex parte Occidentis Bauaria, Germanica, & Miſnenſi marchia circumdatur & ambitur.

CAP.

Cap. XXXI.

De Burgundia.

BVrgundia pars eſt Galliæ Zenonenſis, quę vſque ad Alpes Apenninos ſe extēdit, & eſt Burgundia à Burgis dicta. *Iſidor. 9.* eo quod Oſtregoti intraturi Italiam, ibi fecerunt Burgos plures, id eſt, oppida & munitiones. Terra enim eſt fortis & montoſa, & paſcuoſa, & in locis pluribus nemoroſa, aquis & fluminibus ac riuulis irrigua, in multis locis fertilis & fœcūda, & in multis ſterilis, arida & inaquoſa, iuxta alpes maxime frigida, propter frequentes imbrium & niuium inundationes, plures ſunt incolæ iuxta alpes, qui ex frequenti vſu aquarum niualium efficiuntur, ſub mente turgidi & ſtrumoſi, feris abundat, ſcil. vrſis, apris, ceruis, & multis aliis.

Cap. XXXII.

De Capadocia.

CApadocia eſt prouincia in maiori Aſia, in capite Syriæ collocata, ab oriente Armeniam tangit, ab occaſu Aſiam minorem, ab aquilone Conſyrios campos, quos habuerunt quondam Amazones & mare Cimmericū, à meridie Taurum montum, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria, vſque ad Silicum ſinum, qui ſpectat contra Inſulam Cyprum albis amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ regna disiunxit a Perſis, *vt dicit Iſidor. lib. 15. & Oro. lib. 1.* Hi ortum habuerunt primo a Moſoch filio Iaphet, vnde & vrbs apud eos manet vſque hodie quæ Noreta dicitur, *vt dicit Iſidor. libro 9.*

Cap. XXXIII.

De Chaldæa.

CHaldæa quaſi Caſſidæa a Caſeph filio Nachor fratris Abrahæ fuit cognominata, *vt dicit Iſidor.* vnde Chaldæi dicti ſunt a Caſſeth quaſi Caſſidæi. Et eſt regio maxima, ſita iuxta Euphraten, in qua eſt campus Duran, in quo conuenerunt gigantes poſt diluuium, & de conſilio Nemroth ædificauerunt turrim Babel, à qua ciuitas ibi ædificata, vocata eſt Babylon, & tota regio Babylonia fuit in poſterum nuncupata, *vt patet ſupra in litera b. quare ibi de Baby-*

Babylonia. Sed hic dicendũ, quid Oro. dicat de Babylone li. 2. Rex, *inquit*, primo apud Aſſyrios, qui eminere cæteris potuit Ninus fuit. Occiſo autẽ Nino Semiramis vxor eius, totius Aſiæ regina, Babyloniam vrbem, quam inceperat, Nemroth ampliauit & inſtaurauit, & vt eſſet caput regni Aſſyriorum inſtituit, durauitque & ſtetit regnum iſtud inconcuſſum 1164. annis, vſque ad Sardanapalum, quem interfecit Arbates præfectus Medorum, & tunc incepit perire regnum Aſſyriorum, ſed ex toto periit, quando à Cyro & Dario Babylonia eſt ita deſtructa, quod vix credi poterat apud mortales, quod tam fortis ciuitas poſſit capi. Fuit enim caſtrorum more mœnibus paribus per quadrum diſpoſita, & de murorum magnitudine & firmitate vix credi poteſt. Nam in latitudine habuerũt muri cubitos quinquaginta, quater tantum habuerũt in altitudine. Ambitus eius in circuitu fuit 400. ſtadiis, & 80. Murus de coctili latere fuſus bitumine compactus. Foſſa extrinſecus late patens, in quam amnis circumfluxit à fronte murorum. Centum erant portæ. In murorum circuitu erant defenſorum habitacula æque diſpoſita, miræ magnitudinis & fortitudinis. Et quamuis eſſet ita fortis, tamen cito victa & capta, ſubuerſa eſt. Nam in 300. & 60. alueos flumen Cyrus diuiſit, ſicut & ante fecerat Gangem fluuium, quando iratus contra fluuium, eo quod vnum de ſuis militib. ſubmerſiſſet, eundem diuiſit in 300. & 60. partes. Vnde ſubtracta aqua, quæ fluebat per ciuitatem, fuit facilius capta, *vt dicit idem Oroſius.* Illo anno quo Babylonia ab Arbato incepit deſtrui, incepit Roma fundari. Vnde ſub vna conuenientia temporum illa cecidit, iſta ſurrexit, & quando præ ſenio defecit regnum primum Orientis, incepit pubeſcere regnum Occidentis.

CAP. XXXIV.

De Cedar.

CEdar nomen eſt regionis, in qua habitant Iſmaelitæ, qui fuerunt filii Cedar primogeniti Iſmaelis. Nam Iſmael fuit filius Abrahæ ex Agar Ægyptia ancilla eius: vnde verius vocantur Agareni quam Saraceni, quamuis vſurpato nomine fruſtra ſe eſſe de Sara genitos, glorientur, *vt dicit Iſidor. lib.* 9. Hi domos non ædificant, ſed tanquam fe-

 rales

ſales homines, per vaſtas ſolitudines euagantes, in taber-naculis habitant, de prædis & venationibus victum acquirentes, & ideo Onager fuit vocatus Iſmael, *ſicut dicit gloſſ. ſuper Gen.* 16. *Hic erit homo ferus*, &c. Qui, *vt dicit*, omnem beſtiarum rabiem ſupergredientur, & manſueti ab eis conterentur. Nam, *vt dicit Methodius*, futurum eſt, vt adhuc ſemel pariter congregati, exeant de deſertis, & obtinebunt orbem terræ per 8. hebdomadas annorum, & vocabitur via illorum via anguſtiæ. Nam ciuitates & regna ſubuertent in locis ſacratis, ſacerdotes interficient. Ibidem cum mulieribus dormient, & de ſacris vaſis bibent, & ad ſepulchra ſanctorum iumenta ligabunt, pro nequitia Chriſtianorum qui tunc erunt. Hæc & multa alia recitat, quæ habitatores Cedar, id eſt, Iſmaelitæ in orbe ſunt facturi.

Cap. XXXV.

De Cancia.

CAncia prouincia eſt Angliç, iuxta Britannicum Oceanum ſita, cuius metropolis dicitur Cantuaria. Et eſt terra frugifera & nemoroſa, fontibus & fluminibus irrigua, maris portubus inſignis, diuitiis locuples, ſalubritate cœli præcipua.

Cap. XXXVI.

De Cantabria.

CAntabria prouincia eſt Hiſpaniæ vocabulo vrbis & amnis Iberi ſic vocata. Cuius gentis animus eſt pertinax ad latrocinandum, & ad bellandum pronus, & ad patienda verbera ſemper eſt paratus, *vt dic. Iſid. lib.* 9. Huic vicina eſt Celtiberia, ab Gallis Celticis & Iberis ſic vocata.

Cap. XXXVII.

De Cananea.

CAnanæa eſt regio in Syria, quæ à filiis Chanaan filii Cham poſt diluuium eſt poſſeſſa, & fuerunt ex eis 10. nationes, *vt dicit Iſid. lib.* 9. Ex quibus fuerunt 7. nationes de ſemine Chanaan, in quibus maledictio Cham fuit quaſi hereditario radicata, & ideo à filiis Iſrael diuino præce-

pto

pro fuerunt deleti, & earum termini ab eiſdem occupati, *vt dicit Iſid. lib. 9.*

Cap. XXXVIII.

De Campania.

CAmpania eſt Italiæ prouincia, inter Romanum territorium & Apuliam collocata, cuius metropolis quondam fuit Capua, à Syluio Rege Albanorum extructa. A capacitate ſic dicta, eo quod eius terra omnem vitæ fructum capiat. Vnde & caput eſt vrbium Campaniæ, inter tres maximas ciuitates, Romam & Carthaginem nominata, ex qua aliquando prouincia Italiæ Campania fuerat nominata. Multæ ſunt aliæ ciuitates famoſæ locupletes & populoſæ, ad prouinciam Campaniæ pertinentes, ſicut Neapolis & Puteolis, vbi balnea Virgilii in honore habebantur. Eſt autem terra vinearum, frugum & olearum ferax, abundans fructibus generum diuerſorum. Eſt autem alia Campania Ciſalpina, Galliæ Senonenſis prouincia, cuius caput ciuitas eſt Treueris, alias Tredentum.

Cap. XXXIX.

De Clauda.

CLauda vocatur quædam inſula, in principio arcta, deinde paulatim dilatatur, cujus ingreſſus eſt difficilis & laborioſus, *vt patet Act. Apoſt.* 27. *cap.* Eſt autem hæc inſula inter Syriam & Italiam, iuxta Cretam & Sardiniam.

Cap. XL.

De Cilicia.

CIlicia minoris Aſiæ eſt prouincia, à quodam antiquiore Iouis filio, *vt aſſerunt*, nominata, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. Hæc ab occidente habet Liciam, à meridie mare Siculum: ab oriente & ſeptentrione habet montis tauri iuga. Hanc cygnus amnis interſecat. Matrem habet vrbium Tharſimaniam, quæ & Tharſis dicitur. Fuit autem inde natus Paulus, & Chorycos oppidum eius eſt, vbi eſt crocus plurimus & optimus, in ſpiramine fragrantiſſimus, & colore plus quam aureus, *vt dicit Iſid. lib.* 15.

Digitized by Google

Cap. XLI.

De Cypro.

CYprus eſt inſula a Cypro ciuitate, quæ in ea eſt, denominata, *Vt dicit Iſidor. lib.*15. Ipſa eſt & Paphon, quæ quondam fuit Veneri conſecrata. Multum autem quondam fuit famoſa, & maxime de metallis æris. Ibi etiam æs primo dicitur fuiſſe repertum, & eius vſus, *Vt dicit idem.* Terra eſt vinifera, & fortia ſunt valde illius loci vina. Ciuitates modo habet multas & nobiles, inter quas caput & metropolis dicitur Nichoſia. Terra eſt mari vndiq; clauſa, ſed interius ſyluis, campis, pratis, vineis & frugibus nimis plena, fontibus & amnibus irrigua, & multis diuitiis pariter & delitiis opulenta. Hæc inſula vocatur ſæpius Cethim in Scriptura, *Vt dicit Iſid. lib. 9.* Et dicta eſt ſic a quodam filio Ionan, nepote Iaphet, *Vt dicit Iſido. De hac inſula dicit Oroſ. lib.* 1. Inſula Cyprus mari Cyrico cingitur, ab occidente mari Pamphylico: a ſeptentrione Aulone Cilicio, a meridie Syriæ & Phœnicis pelago circumdatur. Cuius ſpacium in longo tenet 175. millia paſſuum, in lato vero millia paſſuum 125.

Cap. XLII.

De Creta.

CReta Græciæ eſt inſula, a quodam Rege indigena dicto Crete, nominata, inter ortum & occaſum longiſſimo tractu porrecta, a ſeptentrione æſtibus, ab auſtro Ægyptiis vndis perfuſa. Fuit quondam centum vrbibus nobilibus decorata, vnde & Centapolis dicta eſt. Primo autem fuit inſula, quæ remis & armis claruit ac ſagittis. Prima literis iura tradidit, equeſtres turmas prima docuit. ſtudium muſicum in ea primo repertum, ab Idęis, Dactylis mundo tradidit & exercendo ampliauit. Pecudes & capras habet copioſas. Ceruos autem & capreas valde paucas. Lupos & vulpes aliarumque ferarum noxia genera nunquam gignit. Serpens ibi nullus, nulla noctua, & ſi aliunde translata inueniatur, ſtatim moritur. Terra eſt vitibus amica, arboribus conſita, herbis medicinalibus referta, vt dictamno, & alno, & huiuſmodi. Gemmas etiam gene-

Digitized by Google

generat precioſas. Gignit enim lapidem qui iothedacty-lus dicitur, *vt dicit Iſid. lib.* 15. Et cum ſit inſula a maiorib. venenis notabiliter libera, tamen ſphalangias, id eſt, quaſdam araneas generat venenoſas. *Hucuſque Iſid. lib.* 15. *Idem per omnia narrat Plin. lib.* 4. *De eadem etiam inſula dicit Oro.* Creta ab oriente finitur mari Carpaceo, ab occaſu & Septentrione mari Cretico, a meridie mari Libyco, quod Adriaticum vocāt, & habet in longo paſſuum millia centum & 87. In lato vero millia 50. *Quere de diſpoſitione domus Dædali in Creta. Iſid. lib.* 16. *cap.* 2. *de ciuitatibus.*

Cap. XLIII.

De Cycladibus.

Cyclades inſulæ, *vt dicit Iſid. lib.* 15. quondam Græciæ fuerunt, quas inde cyclades autumant eſſe dictas, quod licet ſpaciis longiorib. a Delo porrectæ, in orbem tamen circa Delum ſitæ ſunt. Nam orbem Græci cyclum vocant, quidam tamen dicunt ſic eas vocatas, propter ſcopulos, qui in circuitu earum ſunt. Hæ inſulæ ſunt in Helleſponto inter Ægeum mare & Malæum conſtitutæ. Circundantur enim pelago Indico, & ſunt numero 54. tendentes a ſeptentrione in meridiem, habent 50. millia paſſuum a ſeptentrione in meridiem, & 50. millia ab oriente in occaſum, *ſecundum Iſid. Secundum Oro. vero millia* 200. Prima vero inter has inſulas, *vt dicit Oro.* ab oriente eſt Rhodus, a ſeptentrione Scenodo, a meridie Capados, ab occaſu Cytheras. Ab oriente finiuntur littoribus Aſiæ, ab occidente mari Icario, a ſeptentrione mari Ægeo, a meridie mari Carpacio.

Cap. XLIV.

De Coa.

Coa vel Coes eſt inſula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus eſt. Et hæc inſula primo lanificii arte claruit, *vt dicit idem.* Equos etiam dicitur nutrire laudabiles. In quibus Salomon antiquitus gloriari videbatur, *vt dicitur 4. Reg. vbi dicitur, de Coa adducebantur ei equi, &c.*

CAP. XLV.

De Corſica.

CORſica eſt inſula multis prouinciis anguloſa. Hæc habet ab oriente Tyrrhenicum mare & portum vrbis Romæ, a meridie Sardiniam, ab occaſu Baleares, a ſeptentrione Liguſticum ſinum, & tenet in longum 162. millia paſſuum, in latum millia 26.

CAP. XLVI.

De Dalmacia.

DAlmacia Græciæ eſt prouincia, ſecundum antiquam terræ partitionem, a Delo eiuſdem prouinciæ ciuitate maxima nominata. Hæc prouincia habet ab oriente Macedoniam, a ſeptentrione Miſiam, ab occaſu Hiſtriã, a meridie ſinu Adriatico terminatur, *Vt dicit Iſid. lib.*15. *Et Oro. dicit idem.* Gens illius terræ eſt fortis & robuſta, prædis dedita & rapinis, piraticam enim vitam ex ipſis plurimi ducunt.

CAP. XLVII.

De Dacia.

DAcia eſt regio in Europa, a Danis Græcis, *Vt dicitur*, primitus occupata. In multis inſulis & prouinciis ſubdiuiſa cum Germania contigua. Cuius gens quondam fuit ferox & nimium bellicoſa, propter quod Britannicis, Noricis, & multis aliarum regionum inſulis dominabantur. *Iſid. tamen dic. lib.* 9. Daci Gothorum fuerunt ſoboles, & dictos putant Dacos quaſi Dagos, de Gothorum ſcilic. genere procreatos. Vndecunque autem ſit primitus procreatus populus, hoc certum eſt quod multum eſt populoſa, elegantis ſtaturæ, comæ pulchræ, decorę faciei generaliter & formoſæ. Gens etſi animo ſæua contra hoſtes, tamen naturaliter pia eſt, & mente placida erga quoslibet innocentes.

CAP. XLVIII.

De Delo.

DElos inſula Græciæ eſt in medio Cycladum conſtituta, ſic dicta eo, quod poſt diluuium, cum nox, vt fertur,

Digitized by Google

tur multis menſibus obumbraſſet, ante omnes terras illa inſula radiis Solis prius eſt illuſtrata, & quia primo eſt manifeſtata, ideo nomen Delos inſula eſt ſortita, nam δῆλον græce manifeſtum dicitur. Ipſa eſt & Ortygia, eo quod ibi primo viſæ ſunt coturnices aues, ſcil. quas Græci ortygias vocant. In hac inſula Latona enixa eſt Apollinem, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. & eſt Delos nomen inſulæ & ciuitatis.

Cap. XLIX.

De Dedan.

DEdan regio eſt in Æthiopia in occidentali plaga, *vt dicit Iſid. lib.* 9. abundans in elephantibus, & ebore, & lignis ebeninis, *vt dicit glo. ſuper Ezech.* 17.

Cap. L.

De Europa.

EVropa tertia dicitur eſſe pars orbis ab Europa filia Agenoris, regis Libyæ eſt vocata, quam Iupiter rapiens de Affrica ad Cretam duxit, & maximam partem orbis terrarum eius nomine appellauit, *vt dicit Iſidorus libr.* 15. *De Europa autem ſcribit Oroſius: dicens*, Europæ regiones & gentes incipiunt à montibus Riphæis Mæotidiſque paludibus, quæ ſunt ad orientem deſcendentes, ad occaſum per littus ſeptentrionalis oceani vſque ad Galliam, Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ad oceanum, deinde ad Danubium quem Iſterũ vocant, qui eſt à meridie & ad orientem directus, ponto accipitur. *Iſidorus autem libr.* 15. *dicit*, quod incipit à flumine Tanai deſcendens ad occaſum per ſeptentrionalem oceanum, vſque ad fines Hiſpaniæ cuius pars orientalis & meridiana à Ponto conſurgens, tota mari magno cõiungitur, & inſulas Gades finitur. Prima ergo regio Europæ eſt Scythia inferior, quæ à Mæotidis paludibus incipiens, inter Danubium & oceanum ſeptentrionalem, vſque ad Germaniam porrigitur, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. Et hæc terra propter barbaras gentes ſpecialiter Barbaria nuncupatur, & ſunt gentes in vniuerſo, *vt dicit Oroſius* 54. Inter quas prima eſt Alania, quæ ad Mæotides paludes pertingit, poſt Gothia, deinde Dacia, & poſt Germa-

nia, deinde Gallia & Britannica inſula, & orcades & inſulæ multæ. Tandem Hiſpania minor, in cuius finibus finitur Europa ex partibus occidentis. A parte autem ſuperiori verſus meridiem habet multas & maximas regiones, ſcilic. Pannoniam, Miſiam, Thraciam, & Græciam cum finibus ſuis, Italiam cum inſulis & terminis ſuis. Hæc mundi particula, etſi ſit minor quam Aſia, ei tamen par eſt in populorum numeroſa generoſitate, populos enim, *vt dic. Plin.* alit corpore maiores, virib. fortiores, animo audaciores, forma & ſpecie pulcriores, quam faciunt Aſiæ vel Affricæ regiones. Nam ſolaris æſtus adurens propter eius permanentiã ſuper Affros, illos efficit cõſumendo humores corpore breuiores, facie nigriores, crine criſpiores, & propter euaporationem ſpirituum per apertos poros animo defectiores. E contrario vero eſt apud Septentrionales. Nam ex frigiditate poros extrinſecus opilante generantur humores in corpore, & efficiuntur homines corpulentiores, & ex ipſa frigiditate, quæ mater eſt albedinis in exteriorib. in cute ſcilicet & facie albiores, & ex repercuſſione vaporum & ſpirituum ad interiora efficiuntur calidiores interius, & per conſequens plus audaces. Homines vero Aſiæ quorum regio prima eſt ab oriente, mediocriter in hoc ſe habent, *vt dicit Plin.*

Cap. LI.

De Euila.

EVila prouincia eſt in ſuperiori India ab oriente incipiens, & longo terrarum tractu verſus ſeptentrionem ſe diffundens. Dicta eſt Euila à filio Heber patriarchę Hebræorum, *ſicut dicit gloſſa ſuper Gen.* 1. & 10. vbi dicitur, quod inter filios Heber pro Iectan Euila nominatur, hanc regionem perfluit Ganges fluuius, qui alio nomine Phiſon. *in lib. Geneſ.* nuncupatur, quem Plinius miris extollit laudibus *libro* 3. *capite* 20. *Vbi dicit*, quod Ganges Indicus fluuius multos vel quaſi infinitos in ſe recipit amnes & nauigabiles, vt Hydaſpem, Cantabriam, Iſepum, & multos alios, nec eſt vnquam latior quinquaginta ſtadiis, nec profundior vel altior quindecim paſſibus. Hic fluuius circuit terram Euila, in qua abundant aurum & ſpecies aromaticæ, vt bdellium, & gemmæ precioſæ, vt Onyx & carbunculus,

Digitized by Google

ius & huiuſmodi, *vt dicit idem & gloſſa ſuper Gen.* In hac terra ſunt multæ regiones particulares, in quibus potiſſime elephantorum dicitur abundare multitudo.

CAP. LII.

De Aethiopia.

AEthiopia à colore populi eſt primitus vocata, quos Solis vicinitas tenet, *vt dicit Iſidorus* 15. Deniq; vim ſideris prodit hominum color. Eſt enim iugis æſtus. Nam quicquid eſt ſub meridiano cardine, eſt circa occaſum montoſa, circa medium vero arenoſa, ad orientalem vero eius plagā maxime deſerta eſt. Cuius ſitus ab occaſu montis Atlantis ad orientem vſque in fines Ægypti porrigitur, à meridie oceano, à ſeptentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes diuerſo vultu & monſtroſa facie horribiles, ferarum quoque & ſerpentum multitudine eſt referta. Illic quoq; Rhinocerota beſtia, Chamæleon & baſiliſcus, dracones ingentes ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur. Hyacinthus & Chryſopraſus, ac topaſius, & aliæ gemmæ plurimæ in illis partibus reperiuntur, & cinnamomum ibi colligitur. Duæ autem ſunt Æthiopiæ, vna circa ortum Solis: alia eſt in Mauritania circa occaſum. Et illa Hiſpaniæ magis eſt vicina, deinde Numidia, tandem Carthaginenſis prouincia, poſt eſt Gethulia, & vltimo contra curſum Solis in meridie eſt Æthiopia exuſta, vltra quam dicunt fabulæ eſſe antipodes, *vt dicit Iſid. lib.* 15. Cuius ſunt verba ſuperius de Æthiopia hic inſerta. *Dicit etiam idem libro* 9. Æthiopes à Chus filio Cham ſunt denominati, ex quo originem contraxerunt. Chus hebraica lingua Æthiops dicitur. Hi quondam à flumine Nili conſurgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & oceanum in meridie, ſub Solis vicinitate inſederunt, quorum multi ſunt populi, ſicut Heſperi, ex parte occidentis Garamanti & Troglodytæ, & cæteri, de quib. narrat *Plinius lib.* 5. *c.* 10. Æthiopum gentes à quodam nigro flumine eiuſdem ſunt vocatæ, quod flumen eiuſdem eſt naturæ cum Nilo, nam conſimiles gignit calamos & papyros. Eodemque tempore augeſcit. In eius deſertis monſtroſi vigent homines, nam quidam Solem orientem & occidentem dira imprecatio-

 ne, id

ne, id eſt maledictione, intuentur, quare continue maledicunt Soli propter eius ardorem eis valde grauem. Alii vt Troglodytæ ſpecus excauant, & illos loco domorum inhabitant, ſerpentes comedunt, & omne quod mandi poteſt, quibus ſtridor potius eſt quam vox. Alii velut pecudes matrimonii ſunt exortes, paſſim ſine lege cum mulieribus habitantes, & tales dicuntur Garamantes. Alii incedunt nudi, & nullo exercitio occupantur, & illi dicuntur Graphaſantes. Alii qui & Belennii, alias Lemmæ, dicuntur, traduntur caput non habere, ſed os & oculos habent pectori inſitos & infixos. Sunt & Satyri, qui figuram ſolum habentes humanam, quo ad mores ſunt penitus inhumani. Sunt etiam in Æthiopia mira alia, *vt dic. idē lib. 6. c. 31.* Sunt, *inquit*, multi Æthiopes, apud quos omnes beſtiæ quadrupedes naſcuntur ſine auribus, & etiā elephantes. Alii ſunt qui canē pro rege habent, cuius motu auguriantes faciunt ꝙ videtur. Sunt & alii qui ternos vel quaternos dicuntur habere in fronte oculos: non quod ita ſit in natura, ſed hoc fingitur, quia præcipua ſagittarum contemplatione vtuntur, quidam ex eis pātheras & leones venantur, & eorum carnibus viuunt, quorum rex vnum ſolum oculum in fronte habet. Alia gens Æthiopum ſolis locuſtis viuit fumo & ſale induratis, & hi 40. annum non excedunt.

CAP. LIII.

De Aegypto

AEgyptus quæ prius dicebatur Aerea ab Ægypto Danai fratre, poſtea ibi regnāte, nomen accepit, hæc ab oriente Syriæ rubro mari iuncta eſt: ab occaſu Libyam habet: à Septentrione mare magnum: a meridie introrſus recedit protendens ſe vſque ad Æthiopes, *vt dicit Iſidorus libro* 15. Eſt autem regio cœli imbribus inſueta pluuiarum ignara. Nilus ſolus eam circumfluens irrigat, & ſua inundatione fertilem efficit & fœcundat, vnde ferax frugibus, multam partem terrarum frumento alit, cæterorumque negociorum adeo eſt copioſa, vt neceſſariis mercibus impleat pene orbem. Finis Ægypti eſt Canopia a Canopo Menelai gubernatore ibi ſepulto ſic dicta. *Hucuſq; Iſidorus lib.* 15. Hæc primitus Meppbayna a filio Cham nominata

eſt,

eſt, *vt dicit Iſidorus lib.9.* Hæc regio multas habet prouincias particulares, & valde famoſas ciuitates, ſicut eſt Memphis ab Ephaſo Iouis filio ædificata, & Daphnus metropolis Ægypti, Heliopolis & Alexandria, & multæ aliæ, *vt dicit Iſidorus li.16. Secundum Oroſium* autē duplex eſt Ægyptus, ſcilicet ſuperior & inferior. Superior quæ in oriente per longum extenditur, cui eſt a Septentrione ſinus Arabicus, a meridie oceanus, nam ab occaſu ex Ægypto inferiori incipit, quæ ad orientem rubro mari terminatur 24. continens nationes. Habet autem deſerta multa Ægyptus ſuperior, in quibus ſunt multa monſtra & animalia monſtroſa, ibi pardi & tigrides, ibi ſatyri, baſiliſci, aſpides horribiles, & ſerpentes. Nam in finibus Ægypti & Æthiopiæ juxta fontem Tigris, vbi caput creditur eſſe Nili, qui Ægyptum præterfluit, naſcitur quædam fera nomine cachocephas, quæ quidem corpore eſt modica, & membris iners atque pigra, caput habens valde graue, propter ꝙ ſemper defert illud ad terræ ſuperficiem inclinatum, ꝙ a natura ſaluti mortalium eſt prouiſum. Tantæ n. venenoſitatis eſt & perniciei, quod nullus eandem recte in facie videre poſſet, quin ſtatim ſine remedio expiraret, eadem enim vis eſt & ſerpenti, qui dicitur baſiliſcus, *vt dicit Plinius libr.8. capite 22.* In Ægypto enim maxime abundant crocodili Hippopotami, id eſt, fluuiales equi, & potiſſime circa fluēta Nili.

Cap. LIIII.

De Hellade.

Hellas helladis prouincia eſt Græciæ in Europa, à rege Heleno Deucalionis & Pyrrhæ filio vocata, à quo & primo Hellenes Græci ſunt vocati, & in hac prouincia eſt Attica gens, vbi quondam fuit Athenarum ciuitas mater liberalium artium, philoſophorum nutrix, qua quondam nihil habuit Græcia carius, nihilque nobilius, cui in proximo Achaia prouincia eſt vicina, *vt dicit Iſidor. lib.15.* Huius Helladis duplex eſt prouincia, ſcilicet Boetia & Peloponneſum. De prima ſcilicet de Boetia ſupra dictum eſt. De alia poſt dicetur. Huic Helladi ſubiacet Helleſpontus, vbi multa ſunt valde mira, *vt dicit Plinius lib.6.cap.3.* Iuxta *(inquit)* Helleſpontum *dixit Trages Pergamenus* eſſe genus

nus hominum, quos ophiages vocat, quorum contactu ſanantur ictus ſerpentum, & ſola manu appoſita, extrahunt quæ mortifera ſunt venena. Dicit etiam Varro, ibi adhuc eſſe aliquos, quorũ ſaliuę medentur contra ictus anguium & ſerpentum. Eſt autem Helleſpontus maris mediterranei ſinus, *vt dicit Iſidorus lib.* 14. in ſeptentrione retorquens magnis anfractibus, iuxta Græciam & Illyricum, in anguſtas ſeptem ſtadiorum conſtringitur, vbi Xerxes rex fecit pontem de nauibus, & ſic in Græciam remeauit, dilatatur autem aqua & facit propontidem, qui mox in quinquaginta paſſibus coarctatur. Denominatur autem ſinus ab Helle ſorore Frixi, quæ fugiens nouercales inſidias, decidit in mare & mortua eſt, cuius caſus Helleſponti & mari & terræ in circuitu nomen dedit.

Cap. LV.

De Aeolia.

AEolia inſula Siciliæ ab Æolo Hippotæ filio, quem Poetæ finxerunt Deum fuiſſe ventorum, eſt, vt dicitur, appellata. Hoc autem ideo dictum eſt, quia ipſe fuit, *vt dicit Varro*, rector illarum inſularum, & quia earum nebulis & fumoſis vaporibus futuros prædicebat ventos, ab imperitis viſus eſt ventos retinuiſſe in ſua poteſtate, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Sunt autem nouem inſulæ Æolæ dictæ, ab eodem autem Vulcaniæ ſunt dictæ, eo quod in eis ardeat ignis, ſicut in monte Ætnæ, *vt dicit idem*. Et ſunt ſingulæ Inſulæ propriis nominibus nuncupatæ, quorum prima dicitur Lipara, ſecunda Hiera, ab altiſſimis collibus ſic vocata, tertia Strongile, quarta Didyme, & ſic de aliis.

Cap. LVI.

De Franconia.

FRanconia Germaniæ eſt prouincia in Europa, à Francis illius regionis incolis nominata, cuius metropolis Herbipolis eſt vocata, ſita ſuper amnem mogum, ab oriente habet Turingiam ſaxonum: à meridie Danubium & Bauariam: ab occaſu Sueuiam & Alſatiam: à ſeptentrione Rhenenſem prouinciam, cuius metropolis eſt Moguntia, ſitu ſuper Rhenum, quem mogus ibi ſubintrat. Eſt autem terra

Digitized by Google

terra optima, fæcunda frugibus & vinifera, ſyluis decora, oppidis & caſtris munita, & plurimum populoſa.

Cap. LVII.

De Francia.

FRancia quæ & Gallia à Francis Germanicis primitus, vt dicitur, nominata, vel à Franco carnifice, qui ſucceſſit Regi Pariſiis, de quo carnifices priuilegiati ſunt erga regem, & ab illo Franco eſt Francia nominata, ab oriente habet limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab Euro habet alpes penninas, à Meridie habet prouinciam Narbonenſem, à Circio oceanum Britannicum, à ſeptentrione inſulam Britannicam, & hæc Francia quondam Gallia Belgica, a ciuitate quæ Belgis dicitur, eſt vocata, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. *& Oroſius.* Hæc Francia glebam habet vberem, arborum, vinearum, fructuum ac frugum fertilem, fluuiorum ac fontium affluentia inſignem, quam duo flumina nobiliſſima perfundunt in extremis eius ſcil. Rhodanus & Rhenus, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Lapides & lapidicinas habet nobiles, & ad conſtruenda ædificia ſingulares, & potiſſimè Pariſiorum ſolum, quia in gypſo ſiue vitro ab incolis vulgariter dicto plaſtro præexcellit. Nam terra eſt vitrea & perſpicua virtute minerali in lapidem tranſmutata, qui lapis exuſtus & cum aqua temperatus, conuertitur in cœmentum: Vnde fiunt parietes & ædificia, teſtudines & multiplicia pauimenta, & huiuſmodi. Cœmentum poſitum in opere & plaſmatum ſiue tritum, ad modum lapidis, iterum induratur, & cum multas habeat Francia nobiles & famoſas ciuitates, Pariſiæ inter omnes merito obtinent principatum. Nam ſicut quondam Athenarum ciuitas mater liberalium artium & literarum, philoſophorum nutrix, & fons omnium ſcientiarum Græciam decorauit, ſic Pariſiæ noſtris temporibus non ſolum Franciam, imo totius Europæ partem reſiduam in ſcientia & in moribus ſublimarunt. Nam velut ſapientiæ mater de omnib. mundi partibus aduenientes recolligunt, omnibus in neceſſariis ſubueniunt, pacifice omnes regunt, & tanquam veritatis cultrix debitricem ſapientibus & inſipientibus ſe oſtendunt, vrbs locuples diuitiis & opibus præpotentes

pace

pace gaudentes, aere & flumine philoſophantib. congruentes, camporum, pratorum & montiū pulcritudine feſſorum in ſtudio occulos recreantes & reficientes, vicorum & domorum aptitudine ſtudentibus maxime competentes. Et nihilominus ad refectionem & receptionem omnium aliorū ipſam frequentantium ſunt ſufficientes, vniuerſas alias vrbes in his conſimilibus præexcellentes.

Cap. LVIII.

De Flandria.

FLandria eſt prouincia Gallicæ Belgicæ, iuxta litus Oceani conſtituta habens Germaniam ab oriente, Inſulam Britannicam à ſeptentrione: ab occidente mare Gallicum: à meridie Galliam Senonenſem & Burgundiam. Hæc prouincia quamuis ſitu terræ ſit paruula, multis tamen bonis ſingularibus eſt referta. Eſt enim terra paſcuis vbertima & armentis & pecudibus plena, nobiliſſimis oppidis & portubus maris inclyta, amnib. famoſis ſcil. Scalde vndique irrigua & profuſa. Gens eius elegans corpore & robuſta, multiplex in ſobole & in ſubſtantia, in omnium mercium diuitiis locuples, venuſta facie, generaliter & decora, affectu pia, affatu blanda, geſtu matura, habitu honeſta, erga domeſticos pacifica, erga extraneos valde fida, arte & ingenio in opere lanifico præclara, cuius induſtria magnæ parti orbis in lanificio ſubuenitur. Nam precioſam lanam quam ſibi Anglia communicat in pannos nobiles ſubtili artificio tranſmutans, per mare & terrā multis regionibus adminiſtrat. Eſt autem terra plana & frugifera in multis locis, multas habens arbores, non tamen multas ſyluas, gaudet quibuſdam locis paluſtribus in quibus effodiuntur glebę, quæ ſyluarum ſupplent defectum, quo ad ignium incrementum, nam ex his calidis & ſiccis ſolet ignis fieri magis efficax, quam ex lignis, ſed inutilior & vilior quo ad cinerem, grauior quo ad redolentiam & odorem.

Cap. LIX.

De prouincia Phœnicis.

PHœnicis prouincia à Phœnice fratre Cathini eſt vocata, quia Phœnix de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus

:ctus, apud Sydonem regnauit & ex ſuo nomine Phœniiam appellauit. Ipſa eſt vbi eſt Tyrus contra quam loquitur *Eſaias*. *Vt dicit Iſidor. lib.* 15. *&* 9. Hæc habet ab oriente Arabiam: à meridie mare rubrum ab occidente mare mediterraneum: à Septentrione montem Libanum. Vnde terra optima eſt arboribus præcipua; in frugibus & fructibus terra fœcundiſſima lactis, olei & mellis. Terra eſt montoſa, & campeſtris, irrigua fontibus & aquis, in cuius montibus metalla diuerſi generis fodiuntur.

CAP. LX.

De Phrygia.

PHrygia minoris Aſiæ eſt prouincia, ſic dicta à Phrygia Europę filia, regio vicina Gallaciæ ex parte aquilonis. Lycaoniæ vero ex parte meridiei. Lydiæ vero ex parte adhærēt in oriente: ab aquilone vero mari Helleſponti terminatur, *Vt dic. Iſid. lib.* 15. Sunt autem duę Phrygiæ: maior, qui habet Smyrnam: minor quæ habet Ilium. Lycaoniam autem diuidit fluuius Hernicis Phrygia, *Vt dicit idem.* Phrygia autem Dardanica eſt appellata, à Dardano, qui profectus de Græcia, cum Dracio fratre ſuo Phrygiam obtinuit, & ibi regnans à ſuo nomine Phrygiam Dardanicam nominauit. Dracius autem Drachiam occupauit; *Vt dicit libro* 9.

CAP. LXI.

De Friſia.

FRiſia eſt prouincia in inferioribus partibus Germaniæ ſuper littus oceani tractu longiſſimo conſtituta, quæ à fine Rheni incipit, & mari Danico terminatur, cuius incolæ Friſones à germanicis nuncupantur. In habitu autem & in moribus plurimum differunt a Germanis. Nam viri fere omnes in coma circulariter ſunt attonſi, qui quantò ſunt nobiliores, tanto altius circumtonderi glorioſius arbitrantur. Eſt autem gens viribus fortis, proceri corporis, ſeueri animi & ferocis, corpore agilis, lanceis vtens ferreis pro ſagittis. Terra plana, paſcuoſa, paluſtris & graminoſa, lignis carens, pro igniū foměto terræ bituminoſis ceſpitibus, aut boum deſiccatis ſtercoribus ſæpe vtens. Gens quidem eſt libera extra gentem ſuam, alterius dominio non ſubie-

ſubiecta, morti ſe exponũt gratia libertatis, & potius mortem eligunt quam iugo opprimi ſeruitutis. Ideo militares dignitates abiiciũt, & aliquos inter ſe erigi in ſublimi non permittunt ſub militiæ titulo, ſubſunt tamen iudicibus, quos annuatim de ſeipſis eligunt, qui rempublicam inter ipſos ordinant & diſponunt. Caſtitatem multum zelant, & omnẽ impudicitiam ſeuerius punientes, filios ſuos & filias vſq; ad completum fere adoleſcentiæ terminum caſtos ſeruant, ex quo contingit, quod tunc temporis datos nuptui ipſorum ſoboles prolem completam generant & robuſtam.

Cap. LXII.

De Inſulis fortunatis.

FOrtunatæ Inſulæ in oceano ſunt ſitæ, contra leuam Mauritaniæ occiduo proximæ, & inter ſe interiecto mari diſcretæ, *Vt dicit Iſidor. lib* 15. quæ ob omnium bonorum & præcipue meſſium & fructuum fœcunditatẽ fortunatæ inſulæ ſunt vocatæ, quas gentilium error & carmina Poetarum propter ſoli fœcunditate Paradiſum eſſe putauerunt, *Vt dicit Iſidor. lib.* 15. *Idem dicit Plin. lib.* 5. *c.* 33. & dicit ibi creſcere arbores vſque ad 140. pedum proceritatem. In eis copia eſt pomorum & auium multitudo, ibi mellis abundantia, pariter & lactis, maxime in Caprana inſula a multitudine caprarum & arietum ſic nominata, ibi canum mirabilis fortitudo, & præcipue in Canaria inſula, quæ eſt a multitudine canum ingentis fortitudinis & magnitudinis ſic vocata.

Cap. LXIII.

De Galilæa.

GAlilæa regio eſt Palæſtinæ ſic vocata, eo quod gignit candidiores homines, quam Palęſtina. Hæc autem duplex eſt, ſcil. ſuperior & inferior, & ſunt contiguæ ad inuicem & connexæ adhærentes Syriæ & Phœnici, vtriuſque gleba ferax eſt & optima, frugibus, fructib. vineis & oliuis vberrima, & fœcunda, aquis eſt irrigua. Nam Iordane flumine perfunditur in aliqua ſui parte. Lacus habet nobiles, maximos, vtiles & ſalubres, qui pro ſui magnitudine & piſcium multitudine, maria nuncupantur. Eſt autem *Vt ait*

Iſidor.

Digitized by Google

ſidor. Lacus Tiberiadis ſic vocatus, ab oppido Tiberiadis, eſt lacus cunctis ſalubrior, ad ſanitatem corporis efficacior habens ſtadia 10. *quare ſupra de lacu Tiberidis & de lacu Geneſareth: in tractatu de aquis & ſtagnis.*

Cap. LXIV.

De Gallacia.

Gallacia eſt regio in Europa, a priſcis Gallorum gentibus, ex quibus extitit, occupata, *vt dicit Iſidor. lib. 9. & 15.* Nam Galli a rege Bithyniæ in auxilium euocati regnum cum eo obtenta victoria, diuiſerunt ſicque deinceps Græcis admixti, primo Gallogræci, nunc autem ex antiquo Gallorum nomine Galli dicuntur, & eorum regio Gallacia nuncupatur. Eſt autem regio latiſſima & fertiliſſima Europæ, continens magnam partem, quæ nunc Rhutenia a pluribus nominatur.

Cap. LXV.

De Gallicia.

Gallicia prouincia eſt in Hiſpania, a candore populi regionis ſic nominata, præ cæteris enim partibus Hiſpanorum dicuntur eſſe albiores. Terra dicitur frugifera, oceano vicina, multis abundans bonis, hi Græcam originem ſibi ſcribunt, vnde & naturali ingenio valent, *vt dicit Iſidorus lib. 9.* Nam poſt finem Troiani belli plures ex Græcis ad Galliam ſunt profecti, & ibi manent vſque ad tempus præſens,

Cap. LXVI.

De Gallia.

Gallia Europæ eſt prouincia, inter Pinneos montes & oceanum conſtituta, quæ etiam a candore populi ſic eſt antiquitus nuncupata. Γάλα enim græce lac dicitur, & ideo Sibylla eos Gallos, id eſt, canditos vocat, dicens, tunc lactea colla auro innectuntur, ſecundum enim diuerſitatem cœli & facies hominum & colores animorum diuerſitates exiſtunt & corporum qualitates. Inde Roma graues generat. Græcia leues. Affrica verſipelles. Gallia natura feroces ingenioque acres, *vt dicit Iſidorus lib. 9.* Hæc re-

 gio ab

ſubiecta, morti ſe exponũt gratia libertatis, & potius mortem eligunt quam iugo opprimi ſeruitutis. Ideo militares dignitates abiiciũt, & aliquos inter ſe erigi in ſublimi non permittunt ſub militiæ titulo, ſubſunt tamen iudicibus, quos annuatim de ſeipſis eligunt, qui rempublicam inter ipſos ordinant & diſponunt. Caſtitatem multum zelant, & omnẽ impudicitiam ſeuerius punientes, filios ſuos & filias vſq; ad completum fere adoleſcentiæ terminum caſtos ſeruant, ex quo contingit, quod tunc temporis datos nuptui ipſorum ſoboles prolem completam generant & robuſtam.

Cap. LXII.

De Inſulis fortunatis.

FOrtunatæ Inſulæ in oceano ſunt ſitæ, contra leuam Mauritaniæ occiduo proximæ, & inter ſe interiecto mari diſcretæ, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. quæ ob omnium bonorum & præcipue meſſium & fructuum fœcunditatẽ fortunatæ inſulæ ſunt vocatæ, quas gentilium error & carmina Poetarum propter ſoli fœcunditate Paradiſum eſſe putauerunt, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. *Idem dicit Plin. lib.* 5. *c.* 33. & dicit ibi creſcere arbores vſque ad 140. pedum proceritatem. In eis copia eſt pomorum & auium multitudo, ibi mellis abundantia, pariter & lactis, maxime in Caprana inſula a multitudine caprarum & arietum ſic nominata, ibi canum mirabilis fortitudo, & præcipue in Canaria inſula, quæ eſt a multitudine canum ingentis fortitudinis & magnitudinis ſic vocata.

Cap. LXIII.

De Galilæa.

GAlilæa regio eſt Palæſtinæ ſic vocata, eo quod gignit candidiores homines, quam Paleſtina. Hæc autem duplex eſt, ſcil. ſuperior & inferior, & ſunt contiguæ ad inuicem & connexæ adhærentes Syriæ & Phœnici, vtriuſque gleba ferax eſt & optima, frugibus, fructib. vineis & oliuis vberrima, & fœcunda, aquis eſt irrigua. Nam Iordane flumine perfunditur in aliqua ſui parte. Lacus habet nobiles, maximos, vtiles & ſalubres, qui pro ſui magnitudine & piſcium multitudine, maria nuncupantur. Eſt autem *vt ait Iſidor.*

Iſidor. Lacus Tiberiadis ſic vocatus, ab oppido Tiberiadis, & eſt lacus cunctis ſalubrior, ad ſanitatem corporis efficacior habens ſtadia 10. *quære ſupra de lacu Tiberiadis & de lacu Geneſareth: in tractatu de aquis & ſtagnis.*

Cap. LXIV.

De Gallacia.

Gallacia eſt regio in Europa, a priſcis Gallorum gentibus, ex quibus extitit, occupata, *vt dicit Iſidor. lib.* 9. & 15. Nam Galli a rege Bithyniæ in auxilium euocati regnum cum eo obtenta victoria, diuiſerunt ſicque deinceps Græcis admixti, primo Gallogræci, nunc autem ex antiquo Gallorum nomine Galli dicuntur, & eorum regio Gallacia nuncupatur. Eſt autem regio latiſſima & fertiliſſima Europæ, continens magnam partem, quæ nunc Rhutenia a pluribus nominatur.

Cap. LXV.

De Gallicia.

Gallicia prouincia eſt in Hiſpania, a candore populi regionis ſic nominata, præ cæteris enim partibus Hiſpanorum dicuntur eſſe albiores. Terra dicitur frugifera, oceano vicina, multis abundans bonis, hi Græcam originem ſibi ſcribunt, vnde & naturali ingenio valent, *vt dicit Iſidorus lib.* 9. Nam poſt finem Troiani belli plures ex Græcis ad Galliam ſunt profecti, & ibi manent vſque ad tempus præſens.

Cap. LXVI.

De Gallia.

Gallia Europæ eſt prouincia, inter Pinneos montes & oceanum conſtituta, quæ etiam a candore populi ſic eſt antiquitus nuncupata. Γάλα enim græce lac dicitur, & ideo Sibylla eos Gallos, id eſt, canditos vocat, dicens, tunc lactea colla auro innectuntur, ſecundum enim diuerſitatem cœli & facies hominum & colores animorum diuerſitates exiſtunt & corporum qualitates. Inde Roma graues generat. Græcia leues. Affrica verſipelles. Gallia natura feroces ingenioque acres, *vt dicit Iſidorus lib.* 9. Hæc re-

 gio ab

gio ab oriente habet Germaniam, ab occidente Hiſpaniam, à meridie Italiam, ab aquilone vero oceano Britannico terminatur, *vt dicit Iſidorus.* Hæc quondam fuit trifaria, ſcilic. Belgica, Celtica, & Togata, ſed has prouincias Franci nunc inhabitant, à quibus Francia appellatur. *Quare ſupra de Francis & Francia.*

CAP. LXVII.

De Gade.

GAdis inſula eſt in fine Hiſpaniæ ſita, quæ diuiſit Africam ab Europa, in qua Hercules poſuit columnas mirabiles & inſignes, & inde Thyrreni maris fontib. oceani æſtus nutritur. Eſt autem à proxima terra 120. paſſibus ſeparata, quam Tyri de rubro mari profecti occupantes. in lingua ſua Gadis, id eſt, ſeparatam nominauerunt, pro eo, quod mari ſit vndique circumſepta. In qua creſcit arbor palmæ ſimilis, cuius gummi infectum vitrum cerauniam gemmam reddit, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. Eſt autem inſula fructibus & ſpeciebus ditans multas partes orbis, & præcipue occidentis.

CAP. LXVIII.

De Græcia.

GRæcia à Græco Rege eſt vocata, qui ipſam regionem incoluit, & eam ſuo nomine nominauit, *vt dicit Iſido. li.* 15. Sunt eius prouinciæ 7. ab occidente Dalmatia, deinde Epyrus, inde Hellades, inde Theſſalia, poſt Macedonia, & poſtea Achaia, & duo in mari, ſcil. Creta & cyclades. Eſt autem regio latiſſima multis aliis nominibus nominata, terrarum & marium diuitiis opulenta, multorum regnorum domina, militiæ nutrix, philoſophiæ mater, inuentrix omnium bonorum, artium magiſtra. Cuius gens fuit antiquitus bellicoſiſſima, dono ſapientiæ & ſcientiæ prædita, ſermone diſertiſſima, legibus ſubdita, pia circa extraneos, pacifica circa incolas, & domeſticis quieta, contra hoſtium iniurias intolerabilis nimium & infeſta, *ſicut in libro de Græcorum laudibus narrat Varro.*

CAP.

Cap. LXIX.

De Getulia.

GEtulia Africæ eſt prouincia à Græcis, qui de Græcorum ſiue Gothorum proceſſerũt reliquiis, *vt dicitur*, nominata, *vt dicit Iſid. lib.* 9. qui ingenti agmine congregato nauigio vſque ad Libyę partes peruenerunt, & ibi ſedes ſuas vſque hodie poſuerunt. Et quia ex Græcis (alias Getis) venerunt, deriuato nomine Getuli nuncupati ſunt. Et ideo eſt opinio apud Græcos, Mauros ex illa gente ſibi eſſe conſanguineos & propinquos, *vt dicit Iſid. lib.* 9. Iuxta iſtos habitat Gaulonum gens à meridie vſq; ad Oceanum Heſperium peruagans in deſertis & diſcurrens. His nomen Gaulon inſula dedit, quæ eſt iuxta Æthiopiam, vbi nec ſerpens naſcitur nec viuit, *vt dicit Iſido.* Sunt etiam in fine Africæ populi quaſi beſtiales, qui Garamantes dicuntur, à Garamante Rege, Apollinis filio nominati, qui ibi ex ſuo nomine Garama oppidum condidit & conſtruxit. De quibus *dicit Plin.* quod fere à conſortio humanitatis ſunt remoti.

Cap. LXX.

De Gorgonibus.

GOrgones ſunt inſulæ Oceani, obuerſę promontorio, quod vocatur Heſperaſerus, quas incoluerunt Gorgones fœminæ alitæ, id eſt, veloci pernicitate hirſuto & aſpero corpore, & ex his fuerunt inſulæ nominatæ, *vt dicit Plinius lib.* 15.

Cap. LXXI.

De Gothia.

GOthia Scythię inferioris eſt prouincia in Europa, quę *vt creditur*, à Magog filio Iaphet eſt vocata, *vt dicit Iſidor. lib.* 9. Vnde dicit quod veteres illas nationes magis Getas quam Gothos nominauerunt, & fuit quondã gens fortiſſima, mole corporum ingens, armorum genere terribiliſſima, de quorum ſobole maxima pars Europæ & Aſiæ creditur populata. Nam eorum ſoboles ſunt Daci, & multæ aliæ nationes ex parte occidentis. Getuli in Africa, Amazones in Aſia, ex Gothorum proſapia proceſſerunt,

Vt dicit idem lib. 9. & 15. Eſt autem vſque hodie regio latiſſima, ab aquilone habens Norvvegiam ac Daciam, in aliis eius lateribus mari Oceano circumdatur. Huic regioni adiacet inſula quædam, nomine Gothlandia, Gothorum terra dicta, quia à Gothis fuit antiquitus habitata. Et eſt inſula frugifera, paſcuoſa plurimum, & piſcoſa, & multiplici genere mercium, maxime negocioſa. Nam pelles variæ & cerarum & cæterorum copiæ de regionibus diuerſis ad illam inſulam nauigio deferuntur, & inde in Galliam, in Germaniam, in Britanniam, & Hiſpaniam per Oceanum deducuntur.

Cap. LXXII.

De Gnido.

GNidum eſt regio in inſula contra Aſiam, inter Syriam & Italiam, reſpiciēs verſus Pamphyliam & Ciliciam, ex oppoſito contra Cretam, *Vt patet in gloſ. ſuper Act. 27.*

Cap. LXXIII.

De India.

INdia orientalis eſt regio in Aſia, dicta ſic ab Indo flumine, quo clauditur ex parte occidentis. Hæc à meridiano mari porrecta vſque ad ortum Solis, à ſeptentrione vſque ad montem Caucaſum peruenit, habens gentes multas & oppida. Inſula quoque Caphane vel Taprobane gemmis & elephantibus refertam. Habet etiam Griſam & Argeram, inſulas auro & argento refertas & fœcundas. Sunt etiam vites in arboribus, quibus folia nunquam cadunt. Habet etiam India fluuios nobiliſſimos Gangem & Indum, & Hypanem, regiones Indicas illuſtrantes. Eſt autem India Fauonio vento ſaluberrima. In anno bis fruges nutrit. Gignit quoque tincti coloris homines, elephantes ingentes, monoceron beſtiam, pſittacum auem, hebenum etiam lignum cinnamomum, piper & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides inſuper precioſos, beryllos, chryſopraſos, carbunculos, adamantes, margaritas & vniones, quib. nobilium ardet ambitio fœminarum. Ibi ſunt montes aurei, quos adiri propter dracones & gryphones, & diuerſorum hominum monſtra impoſſibile eſt, *Vt dicit Iſido.*

Iſido: cuius ſunt hæc verba omnia ſupra dicta, vt patet lib. 15. Eſt autem India inter omnes regiones orbis maior, opulentior, potentior, & populoſior. Vnde mira de Indorum multitudine & potentia recitat *Plinius in lib. 6. cap.* 19. Dicit enim quod ſint multi Reges in India, quorum aliqui habent ſub ſe 60,400. millia armatorum, aliqui habẽt ſexcentos cuneos equitum, & nouem millia elephantorum, qui per omnes dies ſtipendiantur, vnde multarum opum eſt maxima coniectura: alii habent peditum ſexaginta millia, & equitum mille, elephantorum ſeptingentorum, & hi omnes ad procinctum bellorum ſunt parati. Vnde patet quod terra eſt potens & opulenta, *vnde vt dicit idem.* Indorum quidam tellurem exercent, quidam militiam capeſſunt: alii merces ſuas euehunt: alii rempublicam peroptime temperant & regũt: alii Regibus aſſidẽt: alii iudicia reddunt: quidam potiſſime religioni vacant, & intendunt ſapientiæ diſciplinæ. Et cum inter omnes regiones ſit vaſtior atque maior, præ omnibus eſt mirabilior. *Nam vt dicit Plin. lib. 7. cap.* 3. India, inquit, in longo protractu verſus Aethiopiam in miraculis abundat. In India enim gignuntur maxima animalia, & canes cæteris grandiores. Arbores enim tantæ proceritatis ibi creſcere dicuntur, vt ſagittis ſuperari nequeant. Hæc autem faciunt vbertas Soli, temperies cœli, & abundantia aquarum. Ficus arbor ibi tantum ſe protendit, vt ſub vnius latitudine multæ turmæ militum poſſint diſcumbere. Arundines ibi etiam tantæ ſunt proceritatis, vt ſingula internodia, alueo nauigabili ternos homines interdum ferant. Sunt autem ibi homines magnæ ſtaturæ, altitudine quinque cubitorum excedentes, qui nec expuunt, nec dolore capitis: nec dentium, nec oculorum languoribus afficiuntur, nec ab immoderato calore Solis eorum corpora læduntur, ſed potius indurantur. Philoſophi etiam eorum, quos gymnoſophiſtas vocant, ab ortu diei vſq; in occaſum ſtando in calidiſſimis arenis, Solem immobilibus oculis intuentur. In quorum etiam montibus ſunt homines, qui habent auerſas plantas & digiti in pedibus ſunt octoni. Sunt etiam ibi canina capita habentes, qui ferarum pellibus veſtiuntur, tamen latrant vt canes, & aliter non loquuntur. Venatu & aucupio viuunt, vnguibus & dentibus ſunt

armati, in magna ſunt multitudine plus quam centum viginti millia, *Vt dicit idem.* Sunt etiam in quadam gente Indiæ fœminæ, quæ nunquam pariunt niſi ſemel, & geniti confeſtim caneſcunt. Ibi Satyri & cæteri homines monſtroſi, *de quib. in tract. de animalib. monſtroſis dictũ eſt.* Sunt & quidam homines in fine orientalis Indiæ circa hortum Ganges ſine ore, veſtiti frondium lanugine, qui ſolo odore viuunt, nec aliquid comedunt vel bibunt, ſed ſolum odorem florum & ſylueſtrium malorum naribus attrahunt, & inde viuunt. In malo odore cito moriuntur. Sunt & alii qui diutiſſime viuunt & nunquam ſeneſcunt, ſed quaſi in ætate media moriuntur. Sunt etiam qui in iuuentute caneſcunt, & in ſenio nigreſcunt. *Hæc & multa alia recitat Plinius mirabilia.*

Cap. LXXII.

De Hyrcania.

HYrcania eſt regio in Aſia ſub iugis Caucaſi montis cõſtituta. Regio quidem eſt latiſſima, habens multas gentes, lingua & moribus differentes, *Vt dicit Iſi. lib. 15. Dicit etiam Oroſ.* quod ſe extendit à monte Caucaſo, vſque in Scythiam, habens gentes 44. quæ propter terræ infœcunditatem longe lateque euagantur. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam de venationibus viuunt, quædam vero, vt crudeles & beſtiales, portentoſæ carnibus humanis viuunt, & ipſorum ſanguinem bibunt, *Vt dicit Iſid. lib. 15. Vbi ſubdit,* Hyrcania eſt dicta à ſylua Hyrcana, quæ Scythiæ ſubiacet, habens ab oriente mare Caſpium, a meridie Armeniam maiorem, à ſeptentrione Albaniam, ab occaſu ſui Iberiam. Eſt autem ſyluis aſpera, copioſa immanibus feris, pardis, tigridib. & pantheris. Gignit etiam aues quæ dicuntur Hyrcanæ, quarum pennæ nocte perlucent, & tales etiam aues in Germania inueniuntur. *Vt dicit Iſid. ibid.* Iſtius Hyrcaniæ populos deuicit Iohannes Hyrcanus, filius Simonis ſummi ſacerdotis, tempore Machabæorum, à quibus deuictis, Iohannes Hyrcanus nominatus eſt, *Vt dicit magiſter in hiſtor. in principio hiſtoriæ Euangelicæ. Idem dicit Hieronymus.*

Cap. LXXV.

De Idumæa.

IDumæa regio eſt in Arabia, ab Edom, id eſt ab Eſau filio Iſaac nominata. Nam filii Eſau, qui Edom cognominatus eſt, expulſis Amorrhæis terram illã inhabitauerunt, & eam terram Idumæam, id eſt, terram filiorum Edom, deinceps vocauerunt. Eſt autem Idumæa per quædam deſerta a Palęſtina ſeparata, cuius fines vſq; ad mare Rubrum ſe extendunt. Eſt autem terra fortis & montoſa, ſub forti calore Solis conſtituta, & ideo incolæ terræ contra Solis ardorem faciunt ſibi domos ſubterraneas & ſpeluncas, *vt dicit gloſſa ſuper Abdiam.*

Cap. LXXVI.

De Iudæa.

IVdæa eſt regio in Palæſtina, ex nomine Iudæ appellata ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan eſt dicta à filio Cham, ſiue à decem Chananæorum gentibus, quibus expulſis, Iudæi illam terram poſſederunt. Initium longitudinis eius à vico Arpha & vſque ad vicum Iuliacen porrigitur, in quo Iudæorum ac Tyriorum habitatio eſt communis. Latitudo autem eius à monte Libani, & vſq, ad lacus Tiberiadis ſe extendit. In medio autem Iudææ eſt ciuitas Hieroſolymorum, quaſi vmbilicus totius regionis. Terra, variarum opum diues, frugibus & fructibus valde fertilis, aquis illuſtris, opima balſamis, abundans in metallis, cedris, palmis, & cypreſſis, & aliis nobiliſſimis arboribus inſignis. Plena vineis, malogranatis & oliuis, terra lactis & mellis. Vnde ſecundum gratiam elementorum, Iudæi eam patribus repromiſſam terram, fluentem lacte & melle putauerunt, cum hinc illis reſurrectionis gloriam vel prærogatiuam polliceretur, *vt dicit Iſidorus libr.*15. *De hac dicit Plinius* 5.*cap.*14. Iudæa pars eſt Syriæ, quæ late longeque funditur, quæ Ægypto & Arabiæ proxima, aſperis diſperſa montibus, quam Iordanis amnis perfluit, & Galilæam à cæteris Iudæis diuidit & diſtinguit. In Iudæa autem eſt ciuitas Hieroſolyma, ciuitas clariſſima vrbium orientis. Habet autem Iudæa fontes calidos & ſalubres. Habet etiam in fine mare Mortuum, quod lac Aſphaltides

Digitized by Google

dicitur, ſic dictum, eo quod nihil gignit viuum niſi bitumen, in quo nihil viuit, ſed ſi proiectũ fuerit aliquid viuum ſupernatat. Ab hoc lacu Iordanis amnis imbibitur, & laudatas perdit aquas, peſtilentibus intermixtas.

Cap. LXXVII.

De Iberia.

IBeria eſt regio in Aſia, iuxta Pontum Armeniæ iuncta. In hac naſcuntur herbæ, quæ vtiles ſunt tincturæ, *vt dicit Iſidorus libro* 15.

Cap. LXXVIII.

De Italia.

ITalia regio eſt magna in Europa, à Græcis populis occupata olim, & ideo magna Græcia eſt appellata, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Deinde à rege Saturno Saturnia eſt vocata, eo quod ibi Saturnus à Ioue, de ſuis ſedibus depulſus, latuit. Poſtremo ab Italo Siculorum rege ibi regnante, Italia eſt vocata. Cuius ſitus longitudine amplius quam latitudine à Circio in Eurum extenditur, à meridie Tyrrheno mari: ab aquilone Adriatico clauditur: ab occaſu Alpium iugis finitur. Terra eſt in omnibus rebus pulcerrima, ſoli fertilitate, pabuli vbertate gratiſſima. Nobiles habet lacus ſicut Vennacum, Auernum atque Lucernum, & multos alios fluuios nobiles, ſcilicet Eridanum ſiue Padum, Tiberim, Herianum & huiuſmodi. Gignit gemmas, ſcilicet ligurium, gagatem, margaritas & corallum, Boam quoq; ſerpentem & lyncem feram, & multas alias auium ſpecies ſingulares. hęc regio dicitur Heſperia ab Heſpero ſtella, ſicut & Hiſpania, eo quod Græci nauigando in Italiam & in Hiſpaniam conſiderant ſtellam illam. Sed Hiſpania dicitur Heſperia vltima, quia in loco vltimo ſub occaſu eſt locata. *Hucuſq; Iſidorus lib.* 15. Inter omnes autem Europæ regiones occidentales Italia obtinet principatum. Inſulas enim habet nobiles & portus maris inſignes, prouincias cunctis diuitiis locupletes, ciuitates populoſiſſimas, muris, foſſatis & aliis apparatibus bellicis nimis fortes, Auri & argenti copioſe abundantes. Duodecim *ſecundũ Plinium lib.* 2. famoſas & potentiſſimas particulares, præter inſulas, conti-

continet regiones, *de quibus idem diffuſius tractat.* Eſt autem contra Orientem, Septentrionem & Occidentem altiſſimis alpibus & montium iugis vndique circumcincta, ex quibus oriuntur nobilia flumina, Rhenus ſcil. & Danubius, quę Germaniam perfluūt, & Rhodanus cum Sequana & multis aliis, quæ Galliam maxime Lugdunenſem & Narbonenſem & Belgicam in locis pluribus circumfundunt.

Cap. LXXIX.

De Hiſpania.

HIſpania prius ab Ibero amne fuit Iberia nuncupata, poſt ab Hiſpalo fluuio (*vt dicitur*) Hiſpania eſt vocata. Ipſa vero Heſperia à ſtella Veſpertina occidentali, ſic fuit antiquitus nominata. Eſt autem ſita inter Affricam & Europam, a ſeptentrione Pyreneis montibus clauſa, a reliquis partibus eſt vndique mari concluſa, ſalubritate cœli æqualis, omnium frugum fœcunda, gemmarum & metallorum copiis ditiſſima. Interfluunt autem eam flumina nobiliſſima, ſcilic. Bætis, Minius, Iberus & Tagus, & aurum trahens Epactulus. Sex habet prouincias, ſcil. Tarraconenſem, Carthaginenſem, Luſitaniam, Galliciā, Bęticam, & trans freta in regione Affricæ Tingitanā. Eſt autem duplex Hiſpania, ſcilicet citerior & interior. *Hucuſq; Iſidorus libro 9. Dicit autem Oroſius*, Hiſpania vniuerſo terrarum ſitu trigona eſt, & circumfuſione Oceani Tyrrheniq; pelagi pene inſula efficitur. Huius angulus eſt propior, qui ſpectat ad orientem, & a dextris eſt ei Aquitania prouintia: a ſiniſtris Balearico mari coarctatur & Narbonenſium finibus interſeritur. Secundus eius angulus Circium intendit, vbi Beriginacia ciuitas Galliæ ſita eſt, ad ſpectaculum Britanniæ ſe erigit. Tertius eius angulus eſt, quo Gades inſulæ intentæ, ad Affricum Atlantem montem interiecto ſinu Oceani proſpiciunt. *Hucuſq; Oroſius.* Hiſpaniam etiam in multis commendat Plinius, & maxime de metallis. Dicit enim; quod fere tota abundat auro & argento, ære, ferro & ſtanno, & plumbo, tam albo quam nigro. Regiones habet plures, gente multas bellicolas & fortes, quorum quidam Græcorum dicuntur fuiſſe ſoboles, alii Vuiſegothorum ſucceſſores, *idem etiam dicit Iſidorus.* Nam

multas habet prouincias partiales nobis notas, vt Galliciam, quæ Græcam ſibi vendicat originem, *vt dicit Iſidor. libro 9.* Aſturiam ſic dictam, eo quod montibus contra Auſturium flumen ſit vbique circumſepta. Habet etiam Celtiberiam, a Gallis Celticis ſuper Iberum flumen reſidentibus ſic vocatam.

Cap. LXXX.

De Hybernia.

HYbernia Oceani eſt inſula, in Europa Britannicæ inſulæ vicina, ſpacio terrarum anguſtior, ſed ſitu eſt fœcundior. Hæc ab Affrico in Boream porrigitur. *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Cuius partes priores in Hyberum, Cantabricum Oceanum tendunt, vnde etiam ab Hybero Oceano eſt Hybernia nominata. Eſt autem Inſula frumentariis campis vbertima, fontibus & fluuiis irrigua, pratis & ſyluis amœna, in metallis fæcunda & gemmifera. Nam ibi gignitur lapis hexagonus, ſcilicet iris; qui Soli oppoſitus, format in aere cœleſtem arcum. Ibi etiam inuenitur lapis, qui Gagates dicitur. Ibi margarita candida inuenitur. Quantum ad ſalubritatem cœli eſt Hybernia regio valde temperata, modicus eſt enim ibi exceſſus vel nullus in frigore vel calore, lacus habet mirabiles & fontes. Nam ibi eſt lacus, in quo ſi per aliquod ſpacium longum palus ligneus infigatur, pars quæ eſt terrę infixa, conuertitur in ferrum, pars vero quæ eſt in aqua, in lapidem, ſed quæ ſupra aquam eſt, manet lignum. Eſt & alius lacus, in quem ſi proiicias virgas coryli, conuertuntur in virgas fraxini, & è conuerſo ſi virgas fraxineas immiſeris, in coryleas mutabuntur. Sunt ibi loca, in quibus cadauera mortuorum nunquam putreſcunt, ſed ibi ſemper permanent incorrupta. Eſt etiam in Hybernia quædam inſula parua, in qua homines non moriuntur, ſed quãdo nimio ſenio afficiuntur vt moriantur, extra inſulam deferuntur. In Hybernia nullus eſt ſerpens, nulla rana, nulla aranea venenoſa, imo tota terra adeo eſt contraria venenoſis, vt terra inde delata & ſparſa, ſerpentes perimit & bufones. Lana etiam Hybernica, & animalium coria, fugant venenoſa, & ſi ſerpentes vel bufones nauigio in Hyberniam deferantur, ſtatim moriuntur. Multa alia ſunt mirabilia in terra illa. De Hy-

bernia

bernia *dicit Solinus*. Hybernia (*inquit*) eſt inſula, quæ proximat Britanniæ in magnitudine, inhumana, incolarum ritu aſpera, ibi anguis nullus, ibi auis rara. Gens inhoſpita & bellicoſa, ſanguine interemptorum hauſto prius victores vultus ſuos obliniunt, fas atque nefas ab eodem loco ducunt. Ibi nulla apis, & aduectum inde puluerem ſeu lapillos, ſi quis ſparſerit inter aluearia, examina fauos deſerunt. Mare autem Hybernicum verſus Britanniam vndoſum & inquietũ, & toto anno vix eſt nauigabile niſi paucis diebus. Diffunditur autem per 130. millia paſſuum per latum, &c. *Hucuſque Solinus de mirabilibus mundi*. Gens Hybernica eſt habitu ſingularis & inculta, victu parca, animo ſæua, vultu ferox & torua, affatu aſpera, erga ſuos tamen liberalis & affabilis ac benigna, & maxime illa gens quæ nemoroſa & paludes inhabitant ac montana, hæc carnibus, pomis & fructibus pro eſu, & lacte pro potu eſt contenta, gens dedita ludis & venationi potius quam labori.

Cap. LXXXI.

De Icaria.

ICaria eſt inſula vna de Cycladibus ab Occidente, quæ Icario mari nomen dedit, & iacet inter Samum & Myconum pro ſaxis prominentibus inhoſpitalis eſt, & nullis finibus portuoſa. Dicitur autem Icaria ab Icaro Cretenſi, qui ibi ſubmerſus eſt, *vt dicit Iſid. lib.* 15.

Cap. LXXXII.

De Inſula in Salo ſita.

INſula autem eſt terra mari vel flumine vndique circumdata, quaſi in Salo ſita, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. vndique aquarum fluctibus inſula illiditur, attamen illiſa ſic non frangitur nec diſſoluitur, quin potius per applicationem fluctuum ad inſularum ripam per compactionem partium terreſtrium inſula amplius ſolidatur. In extremis ſiquidem riparum partibus aquarum alluuione aliquantulum ſubcorroditur & conſumitur, ſed circa eius interiora, ex eius conſumptione extrinſeca fortius adunatur. Inſulæ etiam quandoque fluctibus & aquarum iundationibus cooperiuntur, & per terræ & limi compatationem augmen-

gmentantur, ex aquæ vicinæ circumdatione, & humoris per poros attractione inſulæ vireſcunt & fœcundantur.

Cap. LXXXIII.

De Carthagine.

CArthago nomen eſt ciuitatis, & prouinciæ Affricæ in Hiſpania, & eſt duplex, maior & minor, & vtramque condidit Nardido proficiſcens de Phœnice in litore Affrico, duplicem vrbem condidit, & eam primo Carcadam lingua Phœnicea nominauit, quæ ſermone verſo Carthago vocata eſt, & ab hac ciuitate tota prouincia Carthago in poſterum eſt vocata, ciuitatem autem hanc, cum fuerat nominatiſſima. & non inferior Roma, Scipio cum Romanorum exercitu deſtruxit penitus & deleuit, *vt dicit Iſidor, libr.16.* quæ autem nunc eſt, à Romanis poſtea condita eſt, *vt dic. idem.* Eſt autem alia Carthago in vera Affrica, in Bizantium & Numidiam ſita, à ſeptentriome mari Siculo iuncta, & à meridie vſque ad Getulorum regionem porrecta, cuius pars prima eſt valde frugifera, oleis & fructibus valde fœcunda, metallis plena. Pars vero vlterior circa Numidiam beſtiis & ſerpentibus eſt peruia, atque onagris magnis in deſerto vagantibus, *vt dicit Iſidorus lib. 15.* Ibi etiam eſt elephantorum atque aliarum beſtiarum multitudo, *vt dicit Plinius lib. 5. cap. 5.*

Cap. LXXXIV.

De Carinthia.

CArinthia prouincia eſt modica Germaniæ in Europa, habens Pannoniam ab oriente: ab occidente Italiam, Danubium à Septentrione, Dalmaciam & Sclauoniam à meridie, montibus in vna parte cingitur, & in alia mari Adriatico terminatur, & eſt terra fertilis in multis locis, abundans feris, pecudibus & iumentis, gens bellicoſa & fortis, munita oppidis & caſtris. Eſt autem terra propter alpium vicinitatem frigida, niuibus & pluuiis frequens, vbi propter frigiditatem aquarum a niuibus ſolutarum, circa montana plurimum, vt dicitur, ſunt ſtrumoſi. Ibi vrſi multi, biſontes & aliæ beſtiæ mirabiles & ſylueſtres, ibi etiam ſunt glires comeſtibiles, qui quamuis videantur eſſe de ge-

de genere murium, comeduntur tamen, quia carnes habent ſapidas atq; pingues.

CAP. LXXXV.

De Corſica.

Corſica eſt inſula à quodam duce ſic nominata, diſtans à Sardinia 30. milliarium freto contracta vel cincta, contra aſpectum Italiæ. Et eſt inſula paſcuis fertiliſſima, cuius fertilitatem prodidit quidam taurus, qui pabuli gratia de partibus Liguriæ ad illam Inſulam ſæpius transnatauit, nam cum quædam mulier Corſa nomine illum taurum cum aliis iuxta littus maris regeret in armento, videns illum taurũ mare intrare, & quotidie melius refectũ redire ad armentum, cupiens ſcire incognita ſibi paſcua, taurum à cęteris egredientem eſt vſque ad Inſulam nauigio proſecuta, cuius regreſſu fertilitatem Inſulæ cognoſcentes Ligures, nauibus vel ratibus illuc profecti ſunt, eamque nomine mulieris autoris & Ducis Inſulam Corſicam deinceps vocauerũt. Eſt autem multis promontoriis anguloſa, gignens lætiſſima pabula, & lapidem nobilem, quem Græci Baccen vocant, *vt dicit Iſidorus libro decimo quinto.*

CAP. LXXXVI.

De Lacedæmonia.

Lacedæmonia, quæ alio nomine dicitur Spartania, in finib. Græciæ iuxta Thraciam eſt prouincia in Europa, cuius habitatores dicuntur Lacedæmones, à quodam Lacedæmone Semeles filio. Hi Lacedæmones in bello contra Meſſenios timentes diuturnitate prælii ſpem prolis amittere præceperunt, vt eorum virgines cum iuuenibus domi relictis concumberent, ſic ex promiſcuo virginum concubitu iuuenes nati, ex nota materni pudoris Spartani vocati ſunt, *vt dicit Iſidorus lib.9.*

CAP. LXXXVII.

De Lectonia.

Lectonia Scythiæ eſt prouincia, cuius populi Lectuni ſunt vocati, homines robuſti & fortes, bellicoſi & fe-

roces

roces. Eſt autem Lectonia regio, cuius gleba eſt fructifera, paluſtris in multis locis, & valde nemoroſa, fluminibus & aquis irrigua, feris & pecudibus valde plena, nemoribus & paludibus eſt munita, paucas habens alias munitiones, præter flumina, nemora & paludes, & ideo in æſtate vix poteſt illa regio expugnari, ſed ſolum in Hyeme quando aquæ & flumina congelantur.

Cap. LXXXVIII.

De Liuonia.

Liuonia eſt eiuſdem regionis & idiomatis prouincia ſpecialis, quæ longo maris oceani interiectu à finibus Germaniæ eſt diuiſa, cuius incolæ Liuones antiquitus vocabantur, quorum ritus fuit mirabilis, antequam à cultura dæmonum ad vnius Dei fidem & cultum per Germanicos cogerentur. Nam Deos plures adorabant prophanis & ſacrilegis ſacrificiis, reſponſa à dæmonibus exquirebant, auguriis & diuinationibus ſeruiebant, mortuorum cadauera tumulo non tradebant. Sed populus facto rogo maximo, vſque ad cineres comburebat, poſt mortem autē ſuos amicos nouis veſtibus veſtiebant, & eis pro viatico eorum oues & boues & alia animantia exhibebant, ſeruos etiam & ancillas cum rebus aliis ipſis aſſignantes, vna cum mortuo & rebus aliis incendebant, credentes ſic incenſos ad quandam viuorum regionem feliciter pertingere, & ibidem cum pecorum & ſeruorum, ſic ob gratiam domini combuſtorum, multitudine felicitatis & vitæ temporalis patriam inuenire. Hæc patria tali errore Dæmonum antiquiſſimo tempore faſcinata, modo in parte magis cum multis regionibus ſubditis vel annexis, diuina præcedente gratia, & cooperante Germanorum potentia, iam creditur à prædictis eſſe erroribus liberata.

Cap. LXXXIX.

De Lycia.

Lycia ſinus eſt maris & portus, eius ciuitas maior Lyſtra dicitur, à qua de Syria iuxta Pamphyliā in Italiam nauigatur, *vt patet Act.* 28. Hæc autē regio vero nomine dicitur Lycaonia, cuius ciuitates dicūtur fuiſſe Lyſtra & Derben,

ben, ad quas Paulus & Barnabas ab Iconio fugierunt, vbi ſanato viro in Lyſtris Lycaoniæ Barnabam Iouem, & Paulum Mercurium vocauerunt, & eos adorare voluerunt, *vt dicitur Act.* 14.

Cap. XC.

De Lydia.

LYdia ſedes eſt antiqua regnorum, quam fluuius Pactolus extulit diuitiis torrentibus aureis. Hæc aurea Mœnea dicebatur, quæ dum præ breuitate duos reges fratres, ſcil. Lydum & Thyrrenum ferre non poſſunt, hinc per ſortem Thyrrenus cum ingenti multitudine profectus, loca Galliæ occupauit & Thyrreneam nominauit. Lydia autem à Lydo fratre rege, ſcil. qui remanſerat in prouincia cognominata eſt, coniungitur ab occidente minori Phrygiæ, hadens Smirnam vrbem ab Oriente, quam Helles fluuius cingit, cuius campos Pactolus & Herinus circumfluunt, arenis aureis locupletes, *vt dicit Iſidor. lib.* 15.

Cap. XCI.

De Lybia.

LYbia regio eſt maxima in Affrica, ſic dicta eo quod Lybs, id eſt, ventus Affricus inde ſtat, *vt dicit Iſid. lib.* 15. Alii dicunt Epaphum filium Iouis qui etiam Memphim in Aegypto condidit ex Caſona vxore ſua filiam nomine Lybiam procreaſſe, quæ poſtea in Affrica regnum poſſedit, ex cuius nomine illa terra fuit deinceps Lybia appellata. Eſt autem Lybia in principio Africæ poſita, cui ab Oriente eſt Aegyptus, ab Occidente Syrtes maiores & Troglodítas, a Septentrione mare Lybicum, a meridie Aethiopia, & barbarorum variæ nationes, & ſolitudines in acceſſibiles, propter beſtias feroces, ſerpentes, dracones, qui procreant Baſiliſcos, *Hucuſque Iſidor. lib.* 15. Eſt Lybia terra valde feruida, & peruſta, multa generans in diuerſis locis monſtroſa & venenoſa, & multa in diuerſis partibus precioſa, vt puta gemmas precioſas, aurum & argentum, in magna copia, frumentum & vinum, & oleum, & varia aromatum genera. Primam autem originem contraxerunt habitatores Lybiæ a Phut filio Cham. Vnde fluuius currens per Lybiam

Digitized by Google

byam & maritimam Phut dicitur, & omnis regio Phutenſis nominatur, *vt dicit gloſ. ſuper Gen.* II.

CAP. XCII.

De Lotharingia.

LOtharingia Germaniæ eſt quaſi vltima & finalis prouincia a rege Lothario nominata. Hæc ab oriente habet Rhætiam ſiue Brabanciam, à meridie Rhenum & Alſatiam: ab Occidente Galliam Senonenſem: a Septentrione Galliam Bellicam. Hanc Moſa fluuius præterfluit, in hac ciuitas Metis conſiſtit. Eſt autem regio in multis locis fructifera, vinifera, fontibus & amnib. irrigua, montoſa, ſylueſtris, nemoroſa, feris, pecudibus & armentis fœcunda, gens eſt mixta ex Gallicis & Germanis. Fontes habet mirabiles & medicinales, ex quorum potu languores varii ſanantur.

CAP. XCIII.

De Luſitania.

LVſitania Hiſpaniæ eſt prouincia Paaſim flumen & Nagia oppidum habens. Et eſt regio metallis referta; habens aurum & argentum, ferrum & plumbum album atq; nigrum, *vt dicit Plinius lib.* 7. *cap.* 72.

CAP. XCIV.

De Mauritania.

MAuritania a colore populorum eſt vocata, quaſi nigrorum hominum patria. Græci enim nigrum *μαύρον* vocant, ſicut enim Galli à candore populi ſunt dicti, ita Mauri à nigro colore nomen ſunt ſortiti, cuius prima prouincia Stiphenſis eſt, quæ Stiphi habuit oppidum, à quo etiam vocabulum traxiſſe regio perhibetur. Alia vero prouincia Mauritania Cæſarienſis, quæ Colonia Cæſariæ ciuitatis fuit, & nomen prouinciæ dedit. Vtraque igitur prouincia, quæ ſibi inuicem ſunt coniunctæ ab Oriente Numidiam habent, a Septentrione mere Magnum: ab occaſu flumen Maluam: a meridie montem Aſtrixim, qui diſcernit inter fœcundam terram, & arenas iacentes ad Oceanum.

Digitized by Google

num. Alia eſt Mauritania Tingitana, quæ ſic a Tingi metropolitana ciuitate eſt vocata. Hæc vltima pars eſt Africæ, & exurgit à montibus ſeptem, habens ab oriente flumen Maluam, à ſeptentrione fretum Gaditanum, ab occaſu Oceanum Atlanticum, a meridie Gaulonum gentes, vſque ad Oceanum Heſperum perertantes. Et eſt regio gignens feras, ſimias, dracones, & ſtruthiones & elephantes. *Hucuſq; Iſidorus lib* 15. *Plinius autem libro* 5. *capite* 2. in Mauritania (*inquit*) eſt Gaulonum gens, quæ inhabitat iuxta Atlantem montem verſus Oceanum, in loco nemoroſo, ſcatebris fontium irrigua, vbi ſponte naſcuntur omnia genera fructuum, ne vnquam ſacietas deſit voluptatibus incolarum. Eſt autem locus elatus ſuper nubila, atq; in vicinia lunaris circuli. Et dicunt eundem locum noctib. micare crebris ignibus, & Ægypanum Satyrorumque laſciuia in tibiarum ac fiſtulæ cantu, timpanorum quoq; & cymbalorum ſonitum perſtrepere: *ſicut celebrati autores prodiderunt*. Creſcunt autem ibi arbores miræ proceritatis, quarum quædam ſunt odoriferæ & ſunt ſimiles cypreſſo, quæ tenui lanugine ſunt obductæ, de qua veſtes conficiuntur addita arte, ſicut de Bombyce. Ibiq; creſcit herba quæ dicitur Euphorbium a ſuo inuentore ſic appellata, cuius lacteum ſuccum miris laudibus extollit in claritate viſus, & contra ſerpentum ictus & venena, *vt dicit idem ibidem*.

Cap. XCV.

De Macedonia

Macedonia in exordio ab Emathio rege Emathia fuit dicta. Sed Macedo Deucalionis nepos, poſtquam ibi habuit principatũ, mutauit vocabulũ, & eam Macedoniã à ſuo nomine nuncupauit, *vt dic. Iſi. li.* 15. Eſt autẽ confinis ab oriente Ægeo mari, à meridie Achaiæ, ab occaſu Dalmaciæ, à ſeptentrione Mœſiæ, *vt dicit idem*. Fuit autem patria Alexandri Magni, & regio in aureis venis & argento optima. Lapidem quem Pęoniten vocant, gignit. In eadem prouincia eſt mons Olympus, qui excellenti vertice tantum extollitur, vt in eius cacumine nec nubes, nec venti, nec pluuiæ ſentiantur, *vt dicit idem. De Macedonia autem dicit Plin. lib.* 4. *cap.* 21. Macedonia antea Emathia

eſt dicta, terrarum imperio eſt potita. Hæc Aſiam, Armeniam, Hyberniam, Albaniam, Cappadociam, Syriã, Ægyptum, Taurum, Caucaſum eſt tranſgreſſa. Hæc in Bactris, Medis, Perſis dominata eſt, & poſſedit totaliter Orientẽ. Hæc ſcilicet Indiæ victrix per veſtigia Liberi patris & Herculis euagata eſt. Hæc eſt illa Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilius imperator 70. vrbes directas vendidit, *vt dicit idem.*

CAP. XCVI.

De Magneſia.

MAgneſia Græciæ eſt prouincia, inter Theſſaliam & Macedoniam intermedia. Multas continens gentes, oppida & ciuitates, *vt dic. Plin, lib.4.c.10.*

CAP. XCVII.

De Meſia.

MEſia à Meſſium prouentu eſt vocata, & eſt prima prouincia, quam Danubius vſque ad mediterraneum mare recludit, *vt dicit Iſid.lib.15.* Hæc ab oriente oſtiis Danubii iungitur, ab Euro autem Thraciæ, à meridie Macedoniæ, ab occaſu Hyſtriæ copulatur, *vt dicit idem.* Eſt autem regio continens plures gentes, oppida & ciuitates, frugibus ferax, abundans in venis mineralibus & lapidibus & metallis.

CAP. XCVIII.

De Meſopotamia.

MEſopotamia Græcam etymologiã poſſidet, eo quod duobus fluuiis ambiatur. Nam ab oriente Tigrim habet, ab occidente Euphratem. Incipit autem a ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum, cui a meridie ſequitur Babylonia & Chaldæa, *vt dicit Iſid.lib.15.* Eſt autem regio in Aſia, multum ampla, tam in latum, quam in longum, abundans in frugibus, paſcuis, pecudibus & armentis, locuples in diuitiis & metallis.

CAP.

Digitized by Google

Cap. XCIX.

De Media.

MEdia a Mego Rege eſt dicta, qui prouinciam illam primitus eſt aggreſſus. Habet autem Media ab occaſu Parthia regna, a ſeptentrione Armenia circundatur, ab ortu Caſpios videt montes, a meridie habet Perſidam. Hæc regio ſola medicam arborem parturit, quam alia regio nuſquam gignit, *Vt dicit Iſid. lib.* 15. Eſt autem regio valde opulenta, multis fluminibus irrigua, ciuitatibus & oppidis præclara, multorum populorum domina, cuius Reges magnam Babyloniam ac Chaldæorum imperium antiquitus deuicerunt. Iſtius autem regionis incolæ vna cum Perſis nauigio in Africam tranſuecti, cum Libiis ſe miſcuerunt, quos Libii corrupta lingua & barbara Mauros vocauerunt, quamuis Mauri a nigro colore ſint Græco idiomate ſic vocati, *Vt dic. Iſid. lib.* 9.

Cap. C.

De Melos.

MElos eſt inſula vna ex Cycladibus, quæ omniũ inſularum eſt rotundiſſima, & ideo Melos, id eſt, rotunda eſt vocata, *Vt dicit Iſid. lib.* 15. Eſt autem inſula multis bonis referta, *Vt dicit Plin.* & ſpacii breuioris, quantitatem Soli fertilitas recompenſat.

Cap. CI.

De Midia.

MIdia eſt inſula in Hyberniæ prouincia, quæ in punctuali medio eſt, *prout dicitur*, collocata, ſic dicta a quodam Rege, qui inter quinque filios totam inſulam in quinq; partes æquales diuidens, illam partem inſulæ quaſi patriæ Meditullium, ad vſus proprios deputauit, propter quod illa Hybernicæ prouinciæ inſula portio Midia, quaſi aliarum terrarum in circuitu media, hodie nuncupatur. Eſt autem illa patria quo ad glebam, fertilis in frumentis, paſcuis & armentis, abundans in piſcibus, carnibus, & aliis victualibus, butyri & caſei atque lactis. Fluminibus eſt irrigua, fontibus atque lacubus multiplices effe-

Digitized by Google

ctus, *vt dicitur*, & virtutis ſitum dicitur habere, aſpectu delectabilem, aerem ſalubrem; quo ad ſyluas & paludes, in eius extremitatibus habet aditum valde fortem. Et ideo propter populi multitudinem, caſtrorum & oppidorum fortitudinem, camera vocatur Hyberniæ vulgariter propter pacem.

Cap. CII.

De Miſnia.

MIſnia Germaniæ eſt prouincia, ab vrbe quæ Miſena dicitur ſic vocata. Cum Bohemia coniuncta & Polonia in Solis ortu, cum Bauaria in meridie, cum Saxonibus & Thuringis in occidente, cum Rhætia & terminis Rheni a ſeptentrione. Et eſt terra ampla & ſpacioſa, nunc plana nunc montoſa, fertilis multum & paſcuoſa, aquis optimis irrigua. Nam nobili fluuio Albi pro maiori ſui parte per eius longitudinem eſt profuſa. Ciuitates habet fortes, & oppida & caſtra fortia & munita. Cuius gens locuples eſt generaliter in diuitiis, frugibus ſcil. pecudibus & metallis. Et cum ſit populus magnæ fortitudinis & pulcritudinis, & elegantis proceritatis, eſt tamen gens benigna & pacifica, ex natura minus Germanicis habens in omnibus feritatis.

Cap. CIII.

De Mitylene.

MItylene eſt inſula in mari Adriatico, per quam de Syria & Cypro in Italiam nauigatur, ad quam difficilis eſt acceſſus propter Bythalaſſum, id eſt, littus in mare protenſum. Terræ n. vel arenæ interiectu diuiditur mare, & fit quaſi duplex. Vnde naues impingentes ad arenas, de facili confringuntur, *vt patet in Actis Apoſtol. cap. 28. tam in textu quam in gloſ.* Et quamuis incolæ illius inſulæ ſunt barbari, circa tamē periclitātes & ibidem naufragium patientes, ſunt humani, *vt patet ibid.* Ad hanc inſulam peruenit Paulus, quando nauigauit contra Romam, vbi venenum viperę, quæ manui eius adhæſerat, in Sarmenta euaſit excuſſa beſtia in ignem. In eadem etiam inſula multa miracula perpetrauit. *vt dic. Acto. 28.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. CIV.

De Nabathæa.

NAbathæa Arabiæ eſt prouincia, a Naboth filiæ Iſmaelis dicta, & eſt inter Arabiam & Iudæam intermedia. Surgit autem ab Euphrate, & porrigitur vſque ad mare rubrum, *vt dicit Iſido. lib.15.* Eſt autem terra præpinguis, fertilis in frugibus, fructibus, pecudibus, precioſis lapidibus & metallis. *De hac dic. Plin. lib. 6. cap. 29.* Nabathæi, inquit, oppidum incolunt Petram nomine in conualle, habens fere duo millia paſſuum in latitudine, circumdatur montibus inacceſſis, amne interfluente, & diſtat ab oppido Gaza 600. paſſuum, a ſinu Perſico 132.

CAP. CV.

De Noruegia.

NOruegia latiſſima eſt Europæ prouincia, mari ferè vndiq; circumcincta: ſub aquilone diſtenta: Gothorum regionibus contermina: nam à parte meridiana & orientali per quẽdam fluuium, qui Albis dicitur, a Gothiá eſt diuiſa. Eſt autem regio aſperrima & frigidiſſima, ſylueſtris & nemoroſa, cuius incolæ plus de piſcatura & venatione viuunt quam de pane, nam rara eſt ibi annona propter frigoris multitudinem, ibi feræ multæ, vt albi vrſi, ibi etiam ſunt fibri qui & caſtores dicũtur, mira ſunt ibi multa & monſtroſa. Fontes enim ſunt ibi, quibus omne impoſitum corium ſiue lignum, ſtatim in lapidem commutatur. In eius aquilonari parte non videtur Sol occumbere in æſtiuali ſolſtitio per plures dies, nec etiam videtur Sol ibidem per totidem dies in ſolſtitio hyemali: vnde tunc temporis oportet incolas terræ operari cum candelis. Frumenti, vini & olei expers eſt, niſi aliunde deferantur. Gens autem ingentis corporis eſt, & ſtaturæ & pulcræ formæ & magnæ fortitudinis ac robuſtæ, validi ſunt piratæ, & animoſitatis magnæ. Ab oriente habet Galaciam, à ſeptentrione Selandiam, vbi mare perpetuo congelatur, ab occidente Hybernicum oceanum & britannicum, à meridie Daciæ & Gothiæ finibus terminatur.

Digitized by Google

Cap. CVI.

De Nortmannia.

NOrtmannia quæ & Neuſtria a Noricis populis eſt dicta, qui nauigio venientes de Nortuegia litus oceani Gallici obtinuerunt, qui tandem prouinciam in circuitu inhabitantes, eam Nortmanniam vocauerunt. Habet autem oceanum Britannicum ad Eurum, ſinum Aquitanicum ad occidentem, Galliam ad meridiem, & oceanum ad Aquilonem. Eſt autem gleba eius frugifera & pinguis, campis, nemoribus & pratis inſignis, portubus maris nobilis, feris & pecudibus fertilis, nobiliſſimis ciuitatibus & oppidis valde fortis, cuius metropolis dicitur Rhotomagum, ciuitas nobilis, ſita ſuper fluuium qui Sequana ab incolis nominatur, cuius gens populoſa eſt, fortis & bellicoſa, vrbana in habitu, modeſta in apparatu, pia affatu, pacifica in conuictu.

Cap. CVII.

De Numidia.

NVmidia eſt regio in Africa, Carthagini contigua & conuicina. Incipit autem a flumine Arniſiga ſeu Aringa, & deſinit in limite Cogitanorum, habens ab ortu Syrtes minores, a ſeptentrione in mare tendit in Sardiniã, reſpicit ab occaſu Mauritaniam Tingitanam, a meridie Æthiopum gentes. Et eſt regio campi pinguis in multis locis, vbi autem ſylueſtris eſt, feras generat, vbi autem iugis eſt ardua, equos & onagros procreat, cuius vlteriora ſerpentibus & beſtiis ſunt plena. Marmor generat eximium, quod Numidium dicitur, *vt dicit Iſid. lib.15.*

Cap. CVIII.

De Narbonenſi prouincia.

NArbonenſis eſt prouincia, *vt dicit Plinius lib.3.cap.5.* & appellatur pars Galliarum, quæ Mediterraneo mari alluitur, quæ modo Gallia Brachata dicta eſt, quæ amne Narbo ab Italia eſt diſcreta, & alpium iugis nulla eſt ei ꝓuinciarum præferenda in cultu virorum, in dignatione morum, in plenitudine opum, breuiter Italia potius quam prouin-

Digitized by Google

prouincia eſt dicenda. Flumina habet nobiliſſima, inter quæ Rhodanus Galliarum fluuius fertiliſſimus, de alpibus ſe rapiens, præterfluit prouinciam Narbonenſem. Stagna habet multa, & portus plures, & promontoria multa, inter quæ Marſilia obtinet principatum. Totius autem prouinciæ Narbonenſis longitudo continet trecenta & ſeptuaginta millia paſſuum, latitudo autẽ 368. millia paſſuum, vt tradit Agrippa. *Hucuſq; Plinius.*

Cap. CIX.

De Ophir.

Ophir nomen eſt prouinciæ in India, ab Ophir viro de poſteris nominatæ, quæ & terra aurea antiquitus appellabatur, eo quod montes aureos habeat, quæ à leonibus & ſæuiſſimis beſtiis incoluntur. Ad quos nullus aliter accedere audet, niſi naui ſtante iuxta litus, qui, cum terra, quam vnguibus leonum cæterarumque beſtiarum effoſſam inuenerint, in ſuam nauem recipiunt, vt ſi beſtiæ eos ſenſerint facile in mare recipiantur, *Vt dicit Rabanus ſuper locum illum. Cum Veniſſent naues Salomonis in Ophir ſumpſerunt inde aurum, &c. 3. Reg. 9. Idem fere dicit Plin.* Mittit autem olim hæc prouincia aurum, lapides precioſos, chryſopraſos & adamantes, lignũ thynum & ebenum, & aues pſittacos, & pauones, dentes eburneos, ſimias & beſtias monſtroſas, *Vt dicit Plinius & Iſidorus.* Ad hanc autem regionem de Iudæa per longos maris rubri circuitus prouenitur, & per inſulam Aſiongaber, quam poſtea Alexander Magnus terræ adæquauit, in Ophir pertranſitur. Incolæ autem terræ Ophir venientes de ſtirpe Heber, à fluuio Capuæ vſque ad regionem Indiæ quæ nunc Rhætia nuncupatur, habitauerunt, *Vt refert Ioſephus,* & ab Ophir nepote Heber Ophir totam prouinciam vocauerunt, *Vt dicit Rabanus ſuper 2. lib. Paralipomen. c.* 8. Fuit autem iſte Ophir filius Iectan, filii Heber, *Vt patet Geneſeos* 10. Eſt autem iſta regio vicina terræ Euila, quam Gyon circuit, *Vt dicitur Geneſ.* 2. & ei in montibus aureis & ſpeciebus aromaticis eſt ſimilis, & in gemmis, *Vt dicit Plinius.*

Cap. CX.

De Hollandia.

HOllandia eſt quædam prouincia modica, ſita iuxta oſtia Rheni, vbi intrat mare, Brabanciæ contigua à meridie, vicina Friſiæ ab oriente, ab occaſu inſulæ Britannicæ coniuncta, ab aquilone inferiori Galliæ Belgicæ eſt contigua, atque Flandriæ ab occidente. Eſt autem terra paluſtris & aquoſa, fere ad modum inſulæ vndique maris brachiis atque Rheni fluminis circumfuſa, habens lacus & ſtagna multa, & paſcua valde bona, & ideo armentis, pecudibus & iumentis eſt referta, eius gleba in locis pluribus valde frugifera, & in pluribus etiam nemoroſa, plures & vtiles habens venationes, in pluribus etiam eſt bituminoſa, ex qua formatur materia apta ad ignium nutrimenta. Et eſt terra diuitiis, quæ tranſeunt per mare & per flumina plurimum opulenta, cuius ciuitas capitalis Traiectum inferius nuncupatur in latino, Vtrecht vero dicitur in idiomate Germanorum, nam ad Germaniam pertinet, quoad ſitum, quoad mores, & quoad dominium, & etiam quoad linguam, cuius gens elegans eſt corpore, robuſta viribus, audax animo, venuſta facie, honeſta in moribus, deuota Deo, fida hominibus & pacifica, minus prædis intendens & raptibus, quam aliæ germanicæ nationes.

Cap. CXI.

De Orcada.

ORcada oceani eſt inſula, iuxta mare Britannicum in Europa, à qua & cæteræ inſulæ multæ eidem conterminatæ & vicinæ, orcades Inſulæ nominantur, & ſunt in numero [illegible]. quarum 20. deſertæ ſunt, 12. vero incoluntur, *vt dicit Iſidorus lib. 15. de Inſulis.*

Cap. CXII.

De Paradiſo.

PAradiſus eſt locus in partibus orientis conſtitutus, cuius vocabulum à Græco in latinum vertitur hortus, Porro in hebraico Eden dicitur, quod apud nos delitiæ interpretatur, *vt dicit Iſidor. lib. 15. ca. 2.* Eſt enim hortus deliciarum,

ciatum, *Vt dicit idem*, quia ex omni genere ligni & pomiferarum arborum eſt conſitus, habens in ſe lignum vitæ, non ibi frigus, non ibi æſtus, ſed perpetua aeris temperies, ex cuius medio fons prorumpens, totum nemus irrigat, diuiditur in quatuor naſcentia flumina, cuius aditus poſt peccatum primi hominis humano genere interclufus fuit, quia vndique flammea romphæa, id eſt, muro igneo vndique circumcincta, ita vt eius pene cum cœlo incendium coniungatur. Præſidiumque angelorum arcendis ſpiritibus malis, ſuper romphææ flagrantiam, eſt à Domino ordinatum, vt homines flammæ, angelos vero malos boni angeli ſubmoueant, ne alicui ſpiritui vel carni peccatrici aditus pateat paradiſi, *hucuſq; Iſidorus lib. 15. capit. 3. Vbi tractat de regionibus. Secundum autem magiſtrum in hiſtoria capit. 1. ſuper Geneſ. ſic dicitur.* Plantauit (*inquit*) Deus à principio creationis herbis & arboribus, locũ deliciarum aptauit, & hoc in principio ipſius mundi, ſcil. in oriente, & ille locus eſt amœniſſimus longo terræ & maris tractu à noſtro habitabili ſegregatus, adeo editus, id eſt altus, vt vſque ad lunarem globum attingat, vbi etiam propter ſitus altitudinem aquę diluuii non peruenerunt, *Vt dicit idem.* De paradiſo autem *dicit Iohannes Damaſcenus*, quia vero & viſibli & inuiſibili creatura conditurus erat Deus hominem ſecundum ſuam propriam imaginem & ſimilitudinem, ſicut quendam regem & principem omnis terræ & omnium quæ ſunt in ipſa, conſtruxit ante quaſi quandam regionem, in qua conuerſatus, beatam duceret vitam. Et iſte locus diuinus eſt paradiſus, Dei manibus in Eden, id eſt, in deliciis & voluptate plantatus. In oriente quidem omni terra celſior penitus temperato & tenuiſſimo aere circumfulgens, plantis ſemper floridis comatus, & bono odore plenus, lumine repletus, pulcritudinis vniuerſæ, gaudii & exultationis promptuarium, creaturæ ſenſibilis excedens intelligentiam, diuina regio & digna eo, qui ſecundum imaginem erat in quo nil irrationabilium habitabat, ſed ſolus homo diuinarum manuum plaſma. *Item Strabo & Beda dicunt*: quod Paradiſus eſt locus in oriente poſitus, interiecto Oceano, & montibus oppoſitis à regionibus, quas incolunt homines, ſecretus remotiſſimus eſt pertingensque altitudine vſque ad circu-

 lum

lum ipſius Lunæ. Fuit locus ſumme conueniens homini innocenti, propter eius ſummam temperiem, quia non frigus ibi nec æſtus, ſed perpetua temperies, *vt dicit Iſidor.* Item propter omnium bonorum abundantiam, *quia vt dicit Auguſtinus de Ciuita. Dei 14. cap. 10. Quid timere aut dolere poterant homines, in tantorum tanta affluentia bonorum, vbi non aberat quicquam, quo bona voluntas afficeretur, nec inerat, quod carnem & animam hominis feliciter viuentis offenderet, vel in aliquo moleſtaret.* Item propter ſummam amœnitatem. Nam vniuerſæ pulcritudinis erat promptuarium, *vt dicit Damaſ.* quod atteſtatur tam arborum quam frondium & florum immarceſſibilis pulcritudo. Nam arbores comam non perdunt, flores non marceſcunt. Item propter ſummam iucunditatem, quod atteſtatur fructuum dulcedo, quia ibi eſt omne lignum pulcrum viſu, & ſuauiſſimum ad veſcendum, *Geneſ.* 2. Idem etiam atteſtatur lucis pulcritudo. Nam puritati aeris claritas lucis proportionatur, *vt dicit Beda.* Item propter ſoli fœcunditatem, quod atteſtatur fontium irrigantium multitudo. *Dicitur etiam Geneſ. 2. Fons aſcendebat & irrigabat paradiſum, qui in quatuor flumina eſt diuiſus, Geneſ. 2.* Item propter loci ſecuritatem, quod atteſtatur ſituationis eius altitudo. Nam lunarem tangit circulum, *vt dicit Beda & Iſidorus*, id eſt pertingit ad aerem quietum, poſt iſtum aerem turbulētum, vbi finis eſt & terminus exhalationum & vaporum humidorum, quorū fluxus & progreſſus lunari corpori aſſimilatur, *ſicut exponit Alexander.* Quia non ſecundum veritatem attingit in altitudine orbem Lunæ, ſed circulum lunarem dicitur attingere hyperbolice, vt eius maxima altitudo & incomparabilis reſpectu terræ inferioris inſinuaretur. Itē propter eius incorruptibilitatem, quod atteſtatur ibi exiſtentium vitæ longitudo. Nam ibi ſunt Helias & Enoch viui vſque hodie & incorrupti, *ſicut dicit magiſter in hiſtoria.* Nihil enim poteſt ibi mori quod eſt viuum, nec hoc mirandum eſt de paradiſo, cum in Hybernia ſciamus eſſe Inſulam, in qua mortuorū corpora non putreſcunt, & alia, in qua homines nō mori poſſunt, ſed oportet vt vltimo ſenio extra inſulam deferantur. *Quære ſupra de Hybernia in litera I.* De Paradiſo autem & eius ſitu fuit opinio apud gentiles, *vt dicit Plinius, vbi loquitur*

quitur de inſulis fortunatis, de quibus etiam loquitur Iſidor. libro 15. inter quas eſt vna, quæ omnia fere parturit bona, vbi humus ſponte procreat omnes fructus, vbi in iugis collium arbores, virore frondium & dulcore fructuum, ſemper veſtiuntur, vbi ad herbarum vicem meſſis & olus creſcit: Vnde & gentilium error & ſecularium carmina poetarum, propter ſoli fœcunditatem eaſdem Inſulas paradiſum eſſe putauerunt. Quod quidem ponere eſt erroneum, cum prædictæ inſulæ fortunatæ ſint in Occidente contra leuam Mauritaniæ in Oceano collocatæ, *Vt dicit Iſidorus lib.*15. Paradiſus autem in oriente, in altiſſimo monte, de cuius cacumine cadentes aquæ, maximum faciunt lacum. In ſuo caſu tantum faciunt ſtrepitum & fragorem, quod omnes incolæ, iuxta prædictum lacum naſcuntur ſurdi, ex immoderato ſonitu ſeu fragore, ſenſum auditus in paruulis corrumpente, *Vt dicit Baſilius in hexameron. Similiter & Ambroſ.* Ex illo lacu velut ex vno fonte, procedunt illa flumina quatuor, Phiſon qui & Ganges, Gyon qui & Nilus dicitur, & Tigris ac Euphrates, *de quibus in libro Geneſios fit mentio ſpecialis. Quare ſupra in tractatu de fluminibus.*

Cap. CXIII.

De Parthia.

Parthia regio maxima eſt in Aſia, quæ ab Indiæ finibus vſque ad Meſopotamiæ fines eſt porrecta. Propter inuictam enim Parthorum virtutem, Aſſyria & cæteræ regiones nomen eius traxerunt. Sunt autem in ea prouinciæ particulares, ſcilicet Arachoſia, Parthia, Aſſyria, Media & Perſia, quæ regiones ſibi inuicem coniunctæ, inium ab Indo flumine ſumunt, & Tigri fluuio clauduntur. Loca autem ſunt nemoroſa, montoſa, & aſpera, & flumina multa. Sunt autem prouinciæ finibus ſuis diſcretæ, nomina à ꝓpriis autoribus trahentes ita. Nam Arachoſia ab oppido ſuo nuncupata eſt. Parthiam autem à Scythia venientes occupauerunt, eamque ex ſuo nomine vocauerunt. Huic à meridie eſt Rubrum mare: à ſeptentrione Hyrcanicum ſolum: ab occidente Media. Regna in ea 18. porrecta à Caſpio mari, vſque ad gentem Scytharum eſt Parthia, multis rebus prodigioſis & monſtroſis miranda, *Vt dicit Plinius lib.*

lib.5. Nam beſtiæ ſunt feroces, pardi, tigrides atque lynces, & aſpides ibi & ſerpentes natura ſæuiſſimi & feroces. Gens etiam dura eſt & crudelis, victu parca, pro omni pulmento & condimento contenta, ſale & cardamonio, *vt dicit idem. Et dicit idem in gloſſa ſuper Daniel. de Perſarum regione & Parthorum capite* 7. de beſtia, quæ ſimilis vrſo erat.

CAP. CXIV.

De Palæſtina.

PAlæſtina Syriæ eſt prouincia, dicta quondam Philiſtæa, cuius ciuitas metropolis, quæ nunc Aſcalon dicitur, antiquitus Philiſtiim vocabatur, ex qua ciuitate tota regio Palæſtina vel Philiſtæa priſcis temporibus vocabatur, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. *Idem etiam dicit lib.9. cap. de vocabulis gentium.* Philiſtæi *(inquit)* ipſi ſunt, qui & Palæſtini dicuntur. P literam ſermo Hebræus non habet, ſed pro eo Græco vtitur, ſcilicet Φ inde Philiſtæi pro Palæſtinis. Dicuntur itaque Philiſtæi à ſua ciuitate. Primo autem dicebantur Ἀλλόφυλοι, id eſt, alienigenæ, eo quod ſemper fuerunt filiis Iſrael alieni, & longe ab eorum ſocietate & genere ſeparati, *vt dicit idem ibidem.* Hæc regio, *vt dicit Iſido. lib.* 15. ab oriente habet mare Rubrum: à meridiano latere Iudæa excipitur, à ſeptentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur: ab occaſu vero Ægyptio limite terminatur, *vt dicitur ibidem.* Originem autem primam contraxerunt Philiſtæi à filio Chanaã nomine Celluim [aliis Phetruſim] à quo primitus ſunt egreſſi Philiſtæi & Capturim, *vt dicitur Geneſ.*10. Gens, *vt narrat Herodotus,* aſtuta & callida; moleſta ſemper regno Iſraelitico & infeſta, tum quia proſperitati Iudæorum inuidebat, tum etiam, qui de ſoli ſui felicitate & de Marinarum inſularum ſuo dominio ſubditarum fortitudine & poteſtate nimium præſumebat: *vt dicit idem.*

CAP. CXV.

De Pamphylia.

PAmphylia quę & Iſauria dicitur, eo quod omnium flatui auræ eſt expoſita, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. Prouincia eſt

eſt in minori Aſia, habet metropolim vrbem, quæ Seleucia nuncupatur, *Vt dicit idem*, quam Seleucus Antiochus, qui Antiochiam condidit, fundauit, *Vt dicit Iſidorus libro decimoquinto.* Eſt autem regio maritima, inter Ciliciam & Bithyniam, à qua nauigatur in Italiam, per Cyprum inſulam, *Vt patet Actorum decimoſeptimo.*

Cap. CXVI.

De Pannonia quæ etiam Vngaria appellatur.

PAnnonia Europæ eſt prouincia, quæ ab Hunnis quondam occupata, ab eodem populo Vngaria vulgariter eſt vocata, quæ duplex eſt *ſecundum Oroſium*, maior ſcilic. & minor. Maior quidem eſt in vlteriori Scythia, vltra Mœotides paludes conſtituta, a qua Hunni venationis gratia, primitus exeuntes, & per longiſſima paludum & terrarum ſpacia & ceruorum & beſtiarum veſtigia inſequentes, tandem ſolum Pannoniæ inuenerunt, qui reuerſi ad propria, collecto agmine in Pannoniam redierunt; & expulſis incolis a primæua ſua origine nomen genti & patriæ indiderunt, *Vt narrat Herodotus.* Eſt autem hæc prouincia pars Mœſiæ, quam Danubius præterfluit & perfundit, *Vt dicit Iſidorus lib.* 15. *&* 16. Habet autem Gallaciam ab oriente: Græciam a meridie: Dalmaciam & Italiam ab occidente, & Germaniam a ſeptentrione, *Vt dicit idem.* Eſt autem terra ſpacioſiſſima & fertiliſſima, montibus & ſyluis munitiſſima, multis fluminib. & aquis irrigua, venis aureis, & aliis metallis ditiſſima, habens montes maximos, in quibus diuerſa marmorum genera inueniuntur. Sal etiam optimum, in quibuſdam montibus effoditur, feris & pecudibus, propter paſcua vberrima, adimpletur, frugifera etiã eſt gleba eius valde & vinifera in multis locis, & intra ſe plures cõtinet gentes, non ſolum lingua verum etiã moribus & vita in pluribus differentes, *ſicut idem dicit Herodot. Dicit autem Iſidorus lib* 15. Pannonia a Penninis alpibus eſt vocata, quibus ab Italia ſecernitur, regio fortis eſt, & ſolo læta. A tribus fluuiis, Danubio ſcilicet & Sauo ac Tycia eſt vallata. Habet autem ab oriente Mœſiam: ab Europa Hiſtriam: ab Affrico autem Penninos habet Alpes: ab occaſu

Galliam

Galliam Belgicam: a ſeptentrione Danubium limitẽ, qui Germaniam præterfluit. Hic Hiſter dicitur, & Hiſtriam vocant terram, quam iuxta Pannoniam circumfundit.

Cap. CXVII.

De Paro.

PAros inſula eſt à Paranto Planti filio nominata, qui de nomine ſuo Paron oppidum & inſulam nominauit, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. gignit autem marmor candidiſſimum, quod Parium dicunt, nutrit etiam & Sardium lapidem marmoribus quidem præſtantiorem, & inter gemmas vtiliſſimum, *vt dicit Iſidor.*

Cap. CXVIII.

De Pentapoli.

PEntapolis regio eſt in confinio Arabiæ & Palæſtinę, dicta à quinque ciuitatibus hominum impiorum, quæ cœleſti igne ſunt conſumptæ, terra enim vberrima magis quam nunc Hieroſolyma, nunc deſerta eſt & exuſta, nam pro ſcelere incolarum de cœlo deſcendit ignis, qui regionem in cineres æternos diſſoluit, cuius vmbra & ſpecies quædam in fauillis & arboribus adhuc videtur. Naſcuntur autem ibi poma virentia ſub tanta ſpecie maturitatis, vt edendi deſiderium gignant, quæ ſi carpas, fatiſcant ac reſoluuntur in cinerem, fumumque exhalant quaſi adhuc ardeant, *hucuſque Iſidor. lib.* 15. Hæc prouincia ante eius conſumptionem ita fuit locuples, quod inter eius lapides ſapphiri & aliæ gemmæ precioſæ inueniebantur, & inter eius glebas aurum, *ſicut Iob tangit dicens locus: ſapphiri lapides eius & glebæ eius aurum Iob* 28. Sed poſtea tota illa regio in mare mortuum eſt conuerſa, ſic vocatum eſt, quod nec gignit viuum, nec in ſe accipit ex genere viuentium, nam neque piſces habet, neque aues, neque nauigia patitur, quia omnia vita carentia in eo ad fundum merguntur, lucerna ſi fuerit accenſa ſupernatat, extincto vero lumine, demergitur, *vt dicit Iſid. lib.* 14. *Quære ſupra de mari mortuo in tractatu marium & aquarum.* In iſtius maris ripa circa vicinia Sodomæ creſcunt poma ſupra dicta, aſpectu quidem pulcra, ſed guſtu fœtida & amara, *vt dicit glo. ſuper ſecundam*

Digitized by Google

tandam epiſtolam Pet.cap.2. Eſt autem alia Pentapolis Affricæ in prouincia Libyæ, à quinq; ciuitatibus ſic nominata, i. Berenice, Centria, Appollonia, Poto, & Ptolomais, ex quibus Ptolomais & Berenicee à regibus ſunt vocatæ. Eſt autem hæc pentapolis Libyæ Grenenſis adiuncta, & eius finibus deputata, *vt dicit Iſidor. lib.15.*

Cap. CXIX.

De Perſida.

PErſida ſiue Perſia eſt regio in Aſia, inter Parthorum regna deputata, deſcendens ab ortu ad Indos, ab occaſu rubrum mare habet: ab aquilone vero Mediam tangit: ab auſtro Gennaniam alias Germaniam, quæ Perſidæ annectitur, quibus eſt incuſſa oppidum nobiliſſimum. In Perſide autem primo orta eſt ars magica, ad quam Nemroth gigas poſt confuſionem linguarum abiit, ibique Perſas ignem colere docuit, nam homines in partibus illis Solem colunt, qui ipſorum lingua Hel dicitur, *vt dicit Iſidor. libr.* 15. Eſt dicta Perſia à Perſeo rege, qui de Græcia in Aſiam tranſiens ibi barbaras gentes graui ac diuturno bello edomuit. Nouiſſime autem victor exiſtens, nomen genti ſubiectæ dedit, *vt dicit Iſido. lib.19. in cap. de vocabulis gentium*, nam Perſæ per multa tempora ignobiles reputabantur, & quaſi nullius momēti in gentibus habebantur. Medi ſemper potentiſſimi fuerunt, *vt dicit idem.* Eſt autem Perſida latiſſima & valde populoſa, in qua ciuitas nobilis nomine Elam, ſic dicta ab Elam filio Sem, à quo primo proceſſit gens Perſarum, *vt dicit Iſidor.* Et ab Elam Perſæ primitus Elámitæ ſunt vocati. Eſt autem in Perſide ciuitas nobiliſſima Elimaida nomine, quæ nunc Perſipolis nuncupatur, *de qua dicitur* 1. *Machab.6. &* 2. *Machab.* 9. Erat autem in Perſide ciuitas nobiliſſima, ac copioſiſſima, in auro & argento, templum in ea locuples valde, & illic velamina aurea & loricæ ac ſcuta, quæ reliquit Alexander rex Macedo. &c.

Cap. CXX.

De Pyrenea.

PYrenea eſt prouincia in Europa, terra alta & montoſa, cuius montes Pyrenei dicuntur, & protenduntur à meridie

ridie verſus occidẽtem diuidentes ab inuicem maximas regiones, nam alpes Pyrenei diuidunt inter Hiſpaniam & Galliam, tam Narbonenſem, quam etiam Lugdunenſem. Habent autem ab oriente Germaniam: à meridie Italiam: ab occidente Hiſpaniam: ab aquilone Galliam. Dicitur autem Pyrenea à crebris fulminum ictibus, πῦρ enim Græce, ignis eſt Latine. Crebris enim fulminibus montes Pyrenei quatiuntur, *vt dicit Iſidor. lib. 15. cap. de montibus.* Eſt Pyrenea multorum magnorum fluuiorum origo, & principium, mater nemorum maximorum, nutrix ferarum & iumentorum multorum, venas continens metallorum, fortes habens munitiones ciuitatum & caſtrorum, multas & diuerſas nutriens tam in lingua quam in moribus nationes populorum, *vt narrat Herodotus.*

CAP. CXXI.

De Pygmæa.

PYgmæa eſt regio in India, verſus orientem in montanis contra oceanum ſita, in qua habitant Pygmei homines parui corpore, vix bicubitales, *vt dicit Plin. & Iſidor.* qui in quarto anno generãt, & in ſeptimo ſeneſcunt, hi collecto exercitu equitant ſuper arietes, & pugnant contra grues, nidos eorum & oua confringentes, ne contra eos hoſtes multiplicentur, *vt dicit idem Plin. lib. 5. cap. de hominibus.* Indiæ monſtroſis, quære ſupra.

CAP. CXXII.

De Pictauia.

PIctauia Galliæ Narbonenſis eſt prouincia, quam Picti Angli & Scoti nauigio impetentes, antiquitus inhabitauerunt, & tandem regioni & genti ex ſua antiqua proſapia nomen impoſterum reliquerunt, *vt narrat Herodotus*, quæ de Britannicis finibus claſſem facientes, oram oceani ſinus Aquitanici inuaſerunt, & tandem contra incolas nõ ſine bellorum diſcrimine locum in patria obtinentes. Pictauum oppidum à Pictis nominatum, *vt ab eodem Herodoto dicitur*, conſtruxerunt & longa patriæ confinia Pictauiam vocauerunt. Hæc prouincia per longum maris oceani porrecta Turoniam, quam præterfluit Ligeris, habet ab

bet ab oriente Hiſpanos à meridie, oceanum Britannicum ab aquilone, & minorem Britanniam in ſinu Aquitanico ab occidente, hoc patriæ prouinciola eſt præclara in multis, *Vt narrat idem*, nam glebam dicitur habere multum fertilem, omnium fere frugum feracem, & fructuum multiplicium altricẽ, vinifera eſt & frugifera, & in bonis, quæ gignit humus multum opulenta, maris portubus inſignis eſt, ciuitatibus & oppidis inclyta, amnibus & fontibus irrigua, campis, pratis & nemoribus eſt amęniſſima, & circa partes maritimas ſaxis & rupibus eſt munita, vt patet in oppido Rupellenſi ſiuę caſtro, ad quod acceſſus propter ſitum loci & freti anguſtias vix habetur, *Vt dicit idem*, cuius gens, lingua & moribus Galliarum prouinciis eſt permixta, & ideo quamuis a primis Pictis hoc habeant illius gentis nationes, vt ſint natura fortes, corpore elegantes, hoc a Gallicis tamen quibus mixti ſunt, contraxerunt, vt animo ſint feroces, & ingenio præ aliis vicinis gentibus acriores, nec mirum, nam *Vt dicit Iſidor. lib.* 19. ſecundum diuerſitatem cœli facies hominum & colores, corporum quantitates, & animorum diuerſitates exiſtunt. In Romanos graues, Græcos leues, Afros verſipelles. Gallos natura feroces, & ingenio acriores peruidemus, quod vtique natura climatum facit, *Vt dicitur ibidem.* Et ideo gens Pictauica robuſta corpore, facie venuſta, audax animo eſt, *Vt dicitur*, callida ingenio & aſtuta, *Vt recitat Herodotus.*

Cap. CXXIII.

De Picardia.

Picardia Galliæ Belgicæ eſt prouincia, a quodam oppido ſiue caſtro Ponticon ſic vocata, *Vt dicit idem de regionum deſcriptione Videlicet Herodotus*, nam oppidum quod nunc Pichen dicitur, in illo terræ confinio vſque ad oceanum Britannicum antiquitus obtinuiſſe, dominium perhibetur, a quo totus populus illius patriæ fuiſſe creditur in poſterum nominatus. Eſt autẽ eorum terra frugum & fructuum valde ferax, irrigua fontibus & fluminibus, abundans populis, munita nobilibus ciuitatibus & caſtris, oppidis fortiſſimis & famoſis, vt Belgis eſt, ſeu Beluacum, & Ambianis Attrebatum, Morium & Tornacum, *Vt dicit*

idem. Habet autem prouincia iam dicta Rhenum fluuium Germanicum ab oriente, Galliam ſuperiorem a meridie: oceanum Gallicum ab occidente, Britanniam maiorem ſiue Angliam ab aquilone. Eſt autem duplex Picardia, ſcil. ſuperior, quæ Galliæ vtique magis eſt propinqua, alia inferior quæ Flandriæ & Rhætiæ finibus ſeu Brabanciæ propinquius eſt coniuncta, & eſt Hannonia nuncupata, vtriuſque patriæ gens eſt elegantis ſtaturæ, faciei decentis ac venuſtæ, audacis animi, leuis & docilis ingenii, intellectus clari, affectus pii, idiomatis groſſi magis aliarum Galliæ nationum.

Cap. CXXIIII.

De Ramathaa.

RAmathęa quæ & Ramaſota regio iuxta Decapolim ſita, a Ramata ciuitate eſt appellata, in qua natus eſt Samuel Propheta, & alio nomine Arimathia eſt vocata, de qua fuit Ioſeph vir iuſtus, qui cum Nicodemo corpus dominicum inunxit, ac honorifice ſepeliuit, *Vt dicit gloſſa ſuper Luc. cap.* 24. Eſt autem in tribu Ephraim in Iudæa ſita, & in altiſſimis montibus collocata, propter quod & Ramathæa, id eſt, excelſa eſt vocata, nam Rama excelſum ſonat, *Vt dicit Hieronymus.* Eſt autem terra quamuis montoſa, fertilis in fructibus, & in frugibus, in vineis & oliuis, fontibus irrigua, puritate aeris ſaluberrima, ſitus altitudine valde firma, *Vt dicit Hieronymus*, & ad remotiſſime ſpeculandum valde apta.

Cap. CXXV.

De Rhatia.

RHætia Rhenenſis eſt prouincia regio ſcili. quam Rhenus circumfluit ac perfundit, ſic dicta, eo quod ſit iuxta Rhenum, *Vt dicit Iſidorus lib.* 15. Et eſt terra habens multas ciuitates, & oppida valde firma, cuius gleba eſt frugifera & vinifera in multis locis, gens fortis & animoſa in vita & in moribus, conuenientiam habens cum Germanis.

CAP.

Cap. CXXVI.

De Riualia.

Riualia eſt prouinciola quondam barbara, diſtans multum a Dacia, cuius pars Vironia eſt vocata, multam habens audaciam, nunc autem ſub fide Chriſti regno Daciæ eſt ſubiecta, a virore ſic dicta, eo quod ſit graminoſa & paſcuoſa, in locis pluribus nemoroſa, cuius gleba eſt mediocriter frugifera, aquis & ſtagnis irrigua, piſcibus marinis & lacualibus eſt fœcunda, plures habens greges pecudum & armenta. Scythiæ vero partibus coniuncta, ſolo fluuio qui Narua dicitur, à Noricorum & Megardorum regionibus eſt diſcreta, *Vt dicit Herod.*

Cap. CXXVII.

De Rinchouia.

Rinchouia quædã eſt terra modica à ciuitate Moguntina ſita, ſuper ripam Rheni inter montes protenſa, vſque ad oppidum quod Pinguia dicitur, vnde & à Rheno qui per eius medium refluit, Rinchouia eſt vocata. Et eſt terra quamuis modica, in vtroque Rheni littore vſque ad montium cacumina amœna, mirabiliter & fœcunda, tantæ enim pulcritudinis eſt & tam incredibilis fertilitatis, quod tam inhabitantes, quam & per ripam tranſitum facientes delectat & reficit, quaſi hortus inæſtimabilis voluptatis, tam dulce enim habet glebam & tam pinguem, quod fructus & fruges mira fœcũditate pariter, & celeritate procreat ac producit. In eodem agro arbores pomiferas diuerſi generis parturit, & nuces gignit, & tamen propter tantam fructuum multiformitatem fruges parere nõ omittit. Arborum etiam diuerſitas vineta non impedit, imo vnus & idem agellus parit fruges & vina, nuces & poma, corbas & pyra, & multa alia fructuum genera producere conſueuit. Fontes calidi & medicinæ corporum neceſſarii, ibi de terrę viſceribus oriuntur. Multa alia habet commoda vitæ mortalium neceſſaria, quæ recitare per ſingula eſſet longum.

Cap. CXXVIII.

De Prouincia Romana.

ROmanorum prouincia, *vt ait Varro*, eſt fere totius orbis continentia, vbicunque habitabiles poſſidet regiones, nam ſingulas partes orbis Romanorum potentia edomuit, nec fuit aliquis orbis angulus, qui Romani exercitus non perſenſerit gladium, *vt dicit idem*. Fuit tamen quondam pars Italiæ Romulea antiquitus nominata, a nomine Romuli ſic dicta, qui vrbem Romam condidit, ciuitatique & populo nomen dedit, *vt dicit Iſidor. lib. 9.* vbi ſubditur, hæc primo Saturnia à Saturno Rege fuit dicta, qui incolas terram colere primitus informauit, & ipſum propter Saturnitatem inopinatam Saturnum vocauerunt, & tandem ipſam tanquam Deum in ſtellarum numero coluerunt. A Latino autem Rege poſtea Latini ſunt vocati, qui poſt hæc Romani à Romulo vrbē ampliante & muniente, Romani dicti ſunt, & Quirites poſtea ſunt dicti, eo quod Quiritus Romulus eſt vocatus, qui ſemper haſta vtebatur, quæ Sabinorum lingua Quiris dicitur, *vt dicit Iſid. in lib. 9. de gentium nominatione*. Iſtius autem regni & regum laudes ad plenum calamus deſcribere non ſufficit, nec codex aliquis magnifica eorum Romanorum opera plenarie comprehendit. Romanorum actuum probitates, ſi quem imitationis gratia legere delectat, legat *in 1. Mach. 8. cap.* vbi mira de eorum virtutibus breuiter recitantur.

Cap. CXXIX.

De Romania.

ROmania dicitur Romanorum gens noua. Nēn enim Græce, noua vel nouum dicitur Latine. Ab eo enim tempore quo Conſtantinus ſedem Romani imperii in Conſtantinopolim Thraciæ vrbem de Roma tranſtulit, omnis Græcorum regio Romania, id eſt, noua Roma vocata fuit, *vt dicit Rabanus*. Ideo vſque hodie Græci non ſe vocant vulgariter Græcos, ſed potius Romanos

Quare ſupra de Græcia in litera G, vbi de Græciis multa reperies.

CAP.

Digitized by Google

Cap. CXXX.

De Rhodo.

RHodus inſula eſt Cycladum inſularum prima ab oriente, vbi Rhodoſe capitolium dicitur eſſe inuentum, dum ibi ciuitas primitus conderetur. In hac vrbe ſolus fuit Coloſſus æreus, 70. cubitorum altitudinis. Alii fuerunt, ſcil. minores Coloſſi in inſula eadem, *vt dicit Iſidor. lib.*15. Eſt autem Rhodus inſula eadem quæ & Cyprus, *vt dicit Iſid lib.*15. *cap. de nominibus ciuitatum.*

Cap. CXXXI.

De Ruthia.

RVthia ſiue Ruthena, quæ & Mæſiæ eſt ꝓuincia, in minoris Aſiæ confinio conſtituta. Romanorum terminos eſt habens ab oriente, Gothiam a ſeptentrione, Pannoniam ab occidente, Græciam vero a meridie. Terra quidem eſt maxima, concordans cum Bohemis & Sclauis in idiomate & lingua. Hæc autem quadam parte ſui Galacia eſt vocata, & eius incolę quondam Galatę vocabantur, quibus dicitur Paulus Apoſtolus direxiſſe epiſtolam. *Quære ſupra de Galatia.*

Cap. CXXXII.

De Sabæa.

SAbæa regio eſt Arabia, a filio Chus, qui Saba dictus, eſt cognominata. Hæc anguſto terræ tractu ad orientem verſus Perſicum ſinum extenditur, a ſeptentrione Chaldæę appropinquat, ab occaſu ſinu Arabico terminatur, a meridie vero Æthiopiæ eſt vicina. Eſt autem regio thurifera, odores dans, nam in eius ſaltibus myrrha, cinnamomũ, thus & cætera aromatica generantur, *vt dic. Iſid. lib* 15. regio, ſiquidem locuples eſt, in ſpeciebus aromaticis, in precioſis lapidibus & metallis. Ibi phœnix auis & alia mirabilia, quæ in regione Arabiæ ad Autoribus referuntur. *de quibus ſupra de Arabia.* Iſtius prouinciæ domina & regina ſpecialiter fuit regina Saba; quæ totius tamen Africæ ſuis temporibus obtinuit principatum, *vt dicit Herod.* Nam regina Æthiopiæ ac Ægypti, *vt dic. gloſ. ſuper lib.* 3.

Reg. 10. & per conſequens creditur, quod ipſa alia regna tunc temporis obtinuerit occidentis.

Cap. CXXXIII.

De Samaria.

Samaria, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. regio eſt Palæſtinæ à metropoli ciuitate vel oppido ſic antiquitus vocata, nam Samaria quondam fuit regalis ciuitas in Iſrael, quæ nunc ab Auguſto Sebaſte nominatur. Hæc regio media inter Iudæam & Galilæam iacet, incipiens à vico, cui nomen eſt Eleis, cuius ſitus natura conſimilis eſt Iudææ, ab ea non differens in virtute, *vt dicit Iſid.* à quodam monte nomine Somer primitus nomen ſumpſit, *vt patet in* 4. *Reg.* ab iſta tamen patria Samaritanorum gens in poſterum eſt exorta, quæ tranſmigrata de Aſſyriis, habitauit in Samaria, quę deinceps dicta eſt Samaria, id eſt, cuſtodia, eo quod captiuato populo Iſrael, ipſi fuerunt in eadem patria pro cuſtodia, ab Aſſyriorum Regibus derelicti, *vt dicit Iſid. lib.* 9. *in cap. de vocabulis regionum, quare ſup. in eodem de Samaria monte in litera S.*

Cap. CXXXIV.

De Sambia.

Sambia Mœſiæ eſt prouincia, in Europa inferiori Scythia collocata, quaſi media inter Prutenos, Iſtenes, Oſilianes, Liuones & Turones, qui omnes antiquitus Gothorum erant ſubditi poteſtati, *vt narrat Varro, ſimiliter & Herodot.* Inhabitant litora Oceani, facientes promontoria & ſinus contra latera Aquilonis, *vt dicit idem.* Eſt autem Sambia terra fertilis gleba & frugum ferax, terra paluſtris & nemoroſa, multis fluminibus & lacubus circumuallata, gens inter cæteras barbaras corpore elegans, mente audax, ingenio, arte & artificio alias nationes in circuitu percellens.

Cap. CXXXV.

De Sabaudia.

Sabaudia dicitur, *ſecundum antiquos,* quaſi ſalua & audax via, eo quod ab antiquis temporibus illa via bonitate

tate præcipua à Gallicanis partibus ab Italia per illius patriæ deſerta & montes fuit ſemper tuta, nam ſemper ibi fuit ſumma iuſtitia. Et ideo prout clamat fama publica, ſemper fuerunt ibi tranſeuntes in ſtrata communi ſecuri, ab omni ſpolio & rapina. Eſt autem pars Pyrene, cuius montibus Italia à Gallia ſeparatur. *Quare ſup. de Pyreneis montibus in litera P.* & alio nomine prouincia prouinciæ nominatur.

Cap. CXXXVI.

De Sardinia.

SArdinia eſt inſula in mari mediterraneo iuxta Siciliam, a quodam Sardo Hercule procreato, nominata, quæ cum magna multitudine de Libya profectus, Sardiniã occupauit, & ex ſuo vocabulo inſulæ nomen dedit. Hæc in Affrico mari ad ſimilitudinem humani veſtigii, tam in oriente quam in occidente latior prominet, ferme paribus lateribus quæ in meridiem & in ſeptentrionem vittutis, & ideo prius a nauigantibus Græcorum Ichos vocabatur. Patet autem terra in longitudine 140. in latitudine 40. In ea neque ſerpens gignitur neque lupus, ſed ſolifuga tantum, animal eſt exiguum hominibus pernicioſum, venenum qnoq; ibi non naſcitur, ſed herba quæ dicitur apium riſus, quę hominibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. Fontes habet calidos infirmis præbentes ſanitatem ſiue medelam, furibus cæcitatem, ſi ſacramento dato oculos tetigerint, *Vt dicit Iſidorus lib.* 14.

Cap. CXXXVII.

De Sarmatia.

SArmatia Barbarorum eſt terra, qui Sarmatę ſunt dicti, à ſtudio armorum. Nam patentibus campis armati incedebant, & multas prouincias ſpoliabant, priusquam eos Lentulus Danubio prohiberet, *Vt dicit Iſidorus lib.* 9. Hi de Gothis, ſicut & Gipides orti ſunt. Et hi tam pedeſtri pręlio quam equeſtri ſunt vſi, & ideo ſic ſunt dicti, *Vt dicit Iſidor. ibidem.*

Digitized by Google

Galliam Belgicam: a ſeptentrione Danubium limitē, qui Germaniam præterfluit. Hic Hiſter dicitur, & Hiſtriam vocant terram, quam iuxta Pannoniam circumfundit.

Cap. CXVII.

De Paro.

PAros inſula eſt à Paranto Planti filio nominata, qui de nomine ſuo Paron oppidum & inſulam nominauit, *vt dicit Iſidor. lib.* 15. gignit autem marmor candidiſſimum, quod Parium dicunt, nutrit etiam & Sardium lapidem marmoribus quidem præſtantiorem, & inter gemmas vtiliſſimum, *vt dicit Iſidor.*

Cap. CXVIII.

De Pentapoli.

PEntapolis regio eſt in confinio Arabiæ & Palæſtinę, dicta à quinque ciuitatibus hominum impiorum, quæ cœleſti igne ſunt conſumptæ, terra enim vberrima magis quam nunc Hieroſolyma, nunc deſerta eſt & exuſta, nam pro ſcelere incolarum de cœlo deſcendit ignis, qui regionem in cineres æternos diſſoluit, cuius vmbra & ſpecies quædam in fauillis & arboribus adhuc videtur. Naſcuntur autem ibi poma virentia ſub tanta ſpecie maturitatis, vt edendi deſiderium gignant, quæ ſi carpas, fatiſcant ac reſoluuntur in cinerem, fumumque exhalant quaſi adhuc ardeant, *hucuſque Iſidor. lib.* 15. Hæc prouincia ante eius conſumptionem ita fuit locuples, quod inter eius lapides ſapphiri & aliæ gemmæ precioſæ inueniebantur, & inter eius glebas aurum, *ſicut Iob tangit dicens locus: ſapphiri lapides eius & gleba eius aurum Iob* 28. Sed poſtea tota illa regio in mare mortuum eſt conuerſa, ſic vocatum eſt, quod nec gignit viuum, nec in ſe accipit ex genere viuentium, nam neque piſces habet, neque aues, neque nauigia patitur, quia omnia vita carentia in eo ad fundum merguntur, lucerna ſi fuerit accenſa ſupernatat, extincto vero lumine, demergitur, *vt dicit Iſid. lib.* 14. *Quære ſupra de mari mortuo in tractatu marium & aquarum.* In iſtius maris ripa circa vicinia Sodomæ creſcunt poma ſupra dicta, aſpectu quidem pulcra, ſed guſtu fœtida & amara, *vt dicit glo. ſuper ſecundam*

eundam epiſtolam Pet.cap.2. Eſt autem alia Pentapolis Africæ in prouincia Libyæ, à quinq; ciuitatibus ſic nominata, i. Berenice, Centria, Appollonia, Poro, & Ptolomais, ex quibus Ptolomais & Berenices à regibus ſunt vocatæ. Eſt autem hæc pentapolis Libyæ Grenenſis adiuncta, & eius finibus deputata, *Vt dicit Iſidor. lib.15.*

Cap. CXIX.

De Perſida.

PErſida ſiue Perſia eſt regio in Aſia, inter Parthorum regna deputata, deſcendens ab ortu ad Indos, ab occaſu rubrum mare habet: ab aquilone vero Mediam tangit: ab auſtro Gennaniam alias Germaniam, quæ Perſidæ annectitur, quibus eſt incuſſa oppidum nobiliſſimum. In Perſide autem primo orta eſt ars magica, ad quam Nemroth gigas poſt confuſionem linguarum abiit, ibique Perſas ignem colere docuit, nam homines in partibus illis Solem colunt, qui ipſorum lingua Hel dicitur, *Vt dicit Iſidor. libr.* 15. Eſt dicta Perſia à Perſeo rege, qui de Græcia in Aſiam tranſiens ibi barbaras gentes graui ac diuturno bello edomuit. Nouiſſime autem victor exiſtens, nomen genti ſubiectæ dedit, *Vt dicit Iſido. lib.19. in cap. de Vocabulis gentium,* nam Perſæ per multa tempora ignobiles reputabantur, & quaſi nullius momēti in gentibus habebantur. Medi ſemper potentiſſimi fuerunt, *Vt dicit idem.* Eſt autem Perſida latiſſima & valde populoſa, in qua ciuitas nobilis nomine Elam, ſic dicta ab Elam filio Sem, à quo primo proceſſit gens Perſarum, *Vt dicit Iſidor.* Et ab Elam Perſæ primitus Elamitæ ſunt vocati. Eſt autem in Perſide ciuitas nobiliſſima Elimaida nomine, quæ nunc Perſipolis nuncupatur, *de qua dicitur 1.Machab.6. & 2.Machab.9.* Erat autem in Perſide ciuitas nobiliſſima, ac copioſiſſima, in auro & argento, templum in ea locuples valde, & illic velamina aurea & loricæ ac ſcuta, quæ reliquit Alexander rex Macedo. &c.

Cap. CXX.

De Pyrenea.

PYrenea eſt prouincia in Europa, terra alta & montoſa, cuius montes Pyrenei dicuntur, & protenduntur à meridie

ridie verſus occidẽtem diuidentes ab inuicem maximas regiones, nam alpes Pyrenei diuidunt inter Hiſpaniam & Galliam, tam Narbonenſem, quam etiam Lugdunenſem. Habent autem ab oriente Germaniam: à meridie Italiam: ab occidente Hiſpaniam: ab aquilone Galliam. Dicitur autem Pyrenea à crebris fulminum ictibus, πῦρ enim Græce, ignis eſt Latine. Crebris enim fulminibus montes Pyrenei quatiuntur, *vt dicit Iſidor. lib. 15. cap. de montibus.* Eſt Pyrenea multorum magnorum fluuiorum origo, & principium, mater nemorum maximorum, nutrix ferarum & iumentorum multorum, venas continens metallorum, fortes habens munitiones ciuitatum & caſtrorum, multas & diuerſas nutriens tam in lingua quam in moribus nationes populorum, *vt narrat Herodotus.*

Cap. CXXI.

De Pygmæa.

PYgmæa eſt regio in India, verſus orientem in montanis contra oceanum ſita, in qua habitant Pygmei homines parui corpore, vix bicubitales, *vt dicit Plin. & Iſidor.* qui in quarto anno generãt, & in ſeptimo ſeneſcunt, hi collecto exercitu equitant ſuper arietes, & pugnant contra grues, nidos eorum & oua confringentes, ne contra eos hoſtes multiplicentur, *vt dicit idem Plin. lib. 5. cap. de hominibus.* Indiæ monſtroſis, quære ſupra.

Cap. CXXII.

De Pictauia.

PIctauia Galliæ Narbonenſis eſt prouincia, quam Picti Angli & Scoti nauigio impetentes, antiquitus inhabitauerunt, & tandem regioni & genti ex ſua antiqua proſapia nomen impoſterum reliquerunt, *vt narrat Herodotus*, quæ de Britannicis finibus claſſem facientes, oram oceani ſinus Aquitanici inuaſerunt, & tandem contra incolas nõ ſine bellorum diſcrimine locum in patria obtinentes. Pictauum oppidum à Pictis nominatum, *vt ab eodem Herodoto dicitur*, conſtruxerunt & longa patriæ confinia Pictauiam vocauerunt. Hæc prouincia per longum maris oceani porrecta Turoniam, quam præterfluit Ligeris, habet ab

Digitized by Google

bet ab oriente Hiſpanos à meridie, oceanum Britannicum ab aquilone, & minorem Britanniam in ſinu Aquitanico ab occidente, hoc patriæ prouinciola eſt præclara in multis, *vt narrat idem*, nam glebam dicitur habere multum fertilem, omnium fere frugum feracem, & fructuum multiplicium altricē, vinifera eſt & frugifera, & in bonis, quæ gignit humus multum opulenta, maris portubus inſignis eſt, ciuitatibus & oppidis inclyta, amnibus & fontibus irrigua, campis, pratis & nemoribus eſt amenissima, & circa partes maritimas ſaxis & rupibus eſt munita, vt patet in oppido Rupellenſi ſiue caſtro, ad quod acceſſus propter ſitum loci & freti anguſtias vix habetur, *vt dicit idem*, cuius gens, lingua & moribus Galliarum prouinciis eſt permixta, & ideo quamuis a primis Pictis hoc habeant illius gentis nationes, vt ſint natura fortes, corpore elegantes, hoc a Gallicis tamen quibus mixti ſunt, contraxerunt, vt animo ſint feroces, & ingenio præ aliis vicinis gentibus acriores, nec mirum, nam *vt dicit Iſidor. lib.* 19. ſecundum diuerſitatem cœli facies hominum & colores, corporum quantitates, & animorum diuerſitates exiſtunt. In Romanos graues, Græcos leues, Afros verſipelles. Gallos natura feroces, & ingenio acriores peruidemus, quod vtique natura climatum facit, *vt dicitur ibidem.* Et ideo gens Pictauica robuſta corpore, facie venuſta, audax animo eſt, *vt dicitur*, callida ingenio & aſtuta, *vt recitat Herodotus.*

Cap. CXXIII.

De Picardia.

Picardia Galliæ Belgicæ eſt prouincia, a quodam oppido ſiue caſtro Ponticon ſic vocata, *vt dicit idem de regionum deſcriptione videlicet Herodotus*, nam oppidum quod nunc Pichen dicitur, in illo terræ confinio vſque ad oceanum Britannicum antiquitus obtinuiſſe, dominium perhibetur, a quo totus populus illius patriæ fuiſſe creditur in poſterum nominatus. Eſt autē eorum terra frugum & fructuum valde ferax, irrigua fontibus & fluminibus, abundans populis, munita nobilibus ciuitatibus & caſtris, oppidis fortiſſimis & famoſis, vt Belgis eſt, ſeu Beluacum, & Ambianis Attrebatum, Morium & Tornacum, *vt dicit*

idem. Habet autem prouincia iam dicta Rhenum fluuium Germanicum ab oriente, Galliam ſuperiorem a meridie: oceanum Gallicum ab occidente, Britanniam maiorem ſiue Angliam ab aquilone. Eſt autem duplex Picardia, ſcil. ſuperior, quæ Galliæ vtique magis eſt propinqua, alia inferior quæ Flandriæ & Rhætiæ finibus ſeu Brabanciæ propinquius eſt coniuncta, & eſt Hannonia nuncupata, vtriuſque patriæ gens eſt elegantis ſtaturæ, faciei decentis ac venuſtæ, audacis animi, leuis & docilis ingenii, intellectus clari, affectus pii, idiomatis groſſi magis aliarum Galliæ nationum.

CAP. CXXIIII.

De Ramathaa.

RAmathęa quæ & Ramaſota regio iuxta Decapolim ſita, a Ramata ciuitate eſt appellata, in qua natus eſt Samuel Propheta, & alio nomine Arimathia eſt vocata, de qua fuit Ioſeph vir iuſtus, qui cum Nicodemo corpus dominicum inunxit, ac honorifice ſepeliuit, *Vt dicit gloſſa ſuper Luc. cap.* 24. Eſt autem in tribu Ephraim in Iudæa ſita, & in altiſſimis montibus collocata, propter quod & Ramathæa, id eſt, excelſa eſt vocata, nam Rama excelſum ſonat, *Vt dicit Hieronymus.* Eſt autem terra quamuis montoſa, fertilis in fructibus, & in frugibus, in vineis & oliuis, fontibus irrigua, puritate aeris ſaluberrima, ſitus altitudine valde firma, *Vt dicit Hieronymus*, & ad remotiſſime ſpeculandum valde apta.

CAP. CXXV.

De Rhatia.

RHætia Rhenenſis eſt prouincia regio ſcili. quam Rhenus circumfluit ac perfundit, ſic dicta, eo quod ſit iuxta Rhenum, *Vt dicit Iſidorus lib.* 15. Et eſt terra habens multas ciuitates, & oppida valde firma, cuius gleba eſt frugifera & vinifera in multis locis, gens fortis & animoſa in vita & in motibus, conuenientiam habens cum Germanis.

Cap. CXXVI.

De Riualia.

Riualia eſt prouinciola quondam barbara, diſtans multum a Dacia, cuius pars Vironia eſt vocata, multam habens audaciam, nunc autem ſub fide Chriſti regno Daciæ eſt ſubiecta, a virore ſic dicta, eo quod ſit graminoſa & paſcuoſa, in locis pluribus nemoroſa, cuius gleba eſt mediocriter frugifera, aquis & ſtagnis irrigua, piſcibus marinis & lacualibus eſt fœcunda, plures habens greges pecudum & armenta. Scythiæ vero partibus coniuncta, ſolo fluuio qui Narua dicitur, à Noricorum & Megardorum regionibus eſt diſcreta, *Vt dicit Herod.*

Cap. CXXVII.

De Rinchouia.

Rinchouia quædã eſt terra modica à ciuitate Moguntina ſita, ſuper ripam Rheni inter montes protenſa, vſque ad oppidum quod Pinguia dicitur, vnde & à Rheno qui per eius medium refluit, Rinchouia eſt vocata. Et eſt terra quamuis modica, in vtroque Rheni littore vſque ad montium cacumina amœna, mirabiliter & fœcunda, tantæ enim pulcritudinis eſt & tam incredibilis fertilitatis, quod tam inhabitantes, quam & per ripam tranſitum facientes delectat & reficit, quaſi hortus inæſtimabilis voluptatis, tam dulce enim habet glebam & tam pinguem, quod fructus & fruges mira fœcũditate pariter, & celeritate procreat ac producit. In eodem agro arbores pomiferas diuerſi generis parturit, & nuces gignit, & tamen propter tantam fructuum multiformitatem fruges parere nõ omittit. Arborum etiam diuerſitas vineta non impedit, imo vnus & idem agellus parit fruges & vina, nuces & poma, corbas & pyra, & multa alia fructuum genera producere conſueuit. Fontes calidi & medicinæ corporum neceſſarii, ibi de terrę viſceribus oriuntur. Multa alia habet commoda vitæ mortalium neceſſaria, quæ recitare per ſingula eſſet longum.

Cap. CXXVIII.

De Prouincia Romana.

ROmanorum prouincia, *vt ait Varro*, eſt fere totius orbis continentia, vbicunque habitabiles poſſidet regiones, nam ſingulas partes orbis Romanorum potentia edomuit, nec fuit aliquis orbis angulus, qui Romani exercitus non perſenſerit gladium, *vt dicit idem*. Fuit tamen quondam pars Italiæ Romulea antiquitus nominata, à nomine Romuli ſic dicta, qui vrbem Romam condidit, ciuitatique & populo nomen dedit, *vt dicit Iſidor. lib. 9.* vbi ſubditur, hæc primo Saturnia à Saturno Rege fuit dicta, qui incolas terram colere primitus informauit, & ipſum propter Saturnitatem inopinatam Saturnum vocauerunt, & tandem ipſam tanquam Deum in ſtellarum numero coluerunt. A Latino autem Rege poſtea Latini ſunt vocati, qui poſt hæc Romani à Romulo vrbē ampliante & muniente, Romani dicti ſunt, & Quirites poſtea ſunt dicti, eo quod Quiritus Romulus eſt vocatus, qui ſemper haſta vtebatur, quæ Sabinorum lingua Quiris dicitur, *vt dicit Iſid. in lib. 9. de gentium nominatione.* Iſtius autem regni & regum laudes ad plenum calamus deſcribere non ſufficit, nec codex aliquis magnifica eorum Romanorum opera plenarie comprehendit. Romanorum actuum probitates, ſi quem imitationis gratia legere delectat, legat *in 1. Mach. 8. cap.* vbi mira de eorum virtutibus breuiter recitantur.

Cap. CXXIX.

De Romania.

ROmania dicitur Romanorum gens noua. Nén enim Græce, noua vel nouum dicitur Latine. Ab eo enim tempore quo Conſtantinus ſedem Romani imperii in Conſtantinopolim Thraciæ vrbem de Roma tranſtulit, omnis Græcorum regio Romania, id eſt, noua Roma vocata fuit, *vt dicit Rabanus.* Ideo vſque hodie Græci non ſe vocant vulgariter Græcos, ſed potius Romanos

Quære ſupra de Græcia in litera G, vbi de Græcis multa reperies.

CAP.

Cap. CXXX.

De Rhodo.

RHodus inſula eſt Cycladum inſularum prima ab oriente, vbi Rhodoſe capitolium dicitur eſſe inuentum, dum ibi ciuitas primitus conderetur. In hac vrbe ſolus fuit Coloſſus æreus, 70. cubitorum altitudinis. Alii fuerunt, ſcil. minores Coloſſi in inſula eadem, *vt dicit Iſidor. lib.*15. Eſt autem Rhodus inſula eadem quæ & Cyprus, *vt dicit Iſid lib.*15. *cap. de nominibus ciuitatum.*

Cap. CXXXI.

De Ruthia.

RVthia ſiue Ruthena, quæ & Mæſiæ eſt ꝓuincia, in minoris Aſiæ confinio conſtituta. Romanorum terminos eſt habens ab oriente, Gothiam a ſeptentrione, Pannoniam ab occidente, Græciam vero a meridie. Terra quidem eſt maxima, concordans cum Bohemis & Sclauis in idiomate & lingua. Hæc autem quadam parte ſui Galacia eſt vocata, & eius incolę quondam Galatę vocabantur, quibus dicitur Paulus Apoſtolus direxiſſe epiſtolam. *Quære ſupra de Galatia.*

Cap. CXXXII.

De Sabaa.

SAbæa regio eſt Arabia, a filio Chus, qui Saba dictus, eſt cognominata. Hæc anguſto terræ tractu ad orientem verſus Perſicum ſinum extenditur, a ſeptentrione Chaldæę appropinquat, ab occaſu ſinu Arabico terminatur, a meridie vero Æthiopiæ eſt vicina. Eſt autem regio thurifera, odores dans, nam in eius ſaltibus myrrha, cinnamomũ, thus & cætera aromatica generantur, *vt dic. Iſid. lib* 15. regio, ſiquidem locuples eſt, in ſpeciebus aromaticis, in precioſis lapidibus & metallis. Ibi phœnix auis & alia mirabilia, quæ in regione Arabiæ ad Autoribus referuntur. *de quibus ſupra de Arabia.* Iſtius prouinciæ domina & regina ſpecialiter fuit regina Saba, quæ totius tamen Africæ ſuis temporibus obtinuit principatum, *vt dicit Herod.* Nam regina Æthiopiæ ac Ægypti, *vt dic. gloſ. ſuper lib.* 3.

tate præcipua à Gallicanis partibus ab Italia per illius patriæ deſerta & montes fuit ſemper tuta, nam ſemper ibi fuit ſumma iuſtitia. Et ideo prout clamat fama publica, ſemper fuerunt ibi tranſeuntes in ſtrata communi ſecuri, ab omni ſpolio & rapina. Eſt autem pars Pyrene, cuius montibus Italia à Gallia ſeparatur. *Quare ſup. de Pyreneis montibus in litera P.* & alio nomine prouincia prouinciæ nominatur.

Cap. CXXXVI.

De Sardinia.

SArdinia eſt inſula in mari mediterraneo iuxta Siciliam, a quodam Sardo Hercule procreato, nominata, quæ cum magna multitudine de Libya profectus, Sardiniã occupauit, & ex ſuo vocabulo inſulæ nomen dedit. Hæc in Affrico mari ad ſimilitudinem humani veſtigii, tam in oriente quam in occidente latior prominet, ferme paribus lateribus quæ in meridiem & in ſeptentrionem vittutis, & ideo prius a nauigantibus Græcorum Ichos vocabatur. Patet autem terra in longitudine 1140. in latitudine 40. In ea neque ſerpens gignitur neque lupus, ſed ſolifuga tantum, animal eſt exiguum hominibus pernicioſum, venenum qnoq; ibi non naſcitur, ſed herba quæ dicitur apium riſus, quę hominibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. Fontes habet calidos infirmis præbentes ſanitatem ſiue medelam, furibus cæcitatem, ſi ſacramento dato oculos tetigerint, *Vt dicit Iſidorus lib.* 14.

Cap. CXXXVII.

De Sarmatia.

SArmatia Barbarorum eſt terra, qui Sarmatę ſunt dicti, à ſtudio armorum. Nam patentibus campis armati incedebant, & multas prouincias ſpoliabant, priusquam eos Lentulus Danubio prohiberet, *Vt dicit Iſidorus lib.* 9. Hi de Gothis, ſicut & Gipides orti ſunt. Et hi tam pedeſtri pręlio quam equeſtri ſunt vſi, & ideo ſic ſunt dicti, *Vt dicit Iſidor. ibidem.*

Cap. CXXXVIII.

De Samo.

SAmos Inſula eſt in Ægęo mari, vbi nata eſt Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia & Pythagoras Samius, à quo philoſophiæ nomen primitus eſt inuentum, *vt dicit Iſid. libr.* 15. In hac inſula tradunt prius vaſa fictilia fuiſſe reperta: vnde & vaſa Samia appellata ſunt. Ex quo patet, quod gleba illius inſulæ eſt tenax & glutinoſa, & ideo ad talia vaſa magis dicitur apta, *vt dicit Iſidorus.*

Cap. CXXXIX.

De Saxonia

SAxonia prouincia in Germania, cuius incolæ à Græcis dicuntur contraxiſſe originem, & ad partes, vbi nunc habitant, nauigio adueniſſe, & expulſis Thuringis, qui tunc vſq; ad littus Oceanum habitabant, multis præliis ſedes obtinuiſſe, & in eadē prouincia vſque hodie permanſiſſe. Gens enim ſemper fuit bellicoſiſſima, elegantis formæ, proceræ ſtaturæ, robuſta corpore, audax mente. Eſt autem Saxonia terra, quoad glebam, fertiliſſima, frugum omnium & fructuum valde ferax, in montoſis, nemoroſis & in campeſtribus frugifera & paſcuoſa, fœcunda in gregibus & armentis, opulenta in argento, cupro & aliis mineris ac metallis. Montes enim habet inſignes, de quibus effodiuntur lapides, qui igne fortiſſime reſoluti in æris ſubſtantiam conuertuntur, & flumina habet nobiliſſima & famoſa, ſcilicet Viſurgis, Linnam, Albim, Salam atque Oderam, & multa alia quæ terram præterfluunt, tranſalpinam. Fontes habet ſalſos in multis locis, ex quibus ſal albiſſimum & optimum decoquitur ac paratur. Ciuitates plurimas habet fortiſſimas & munitas, fortia oppida & caſtra fortiſſima, tam in campeſtribus quam montanis. Iuxta montem autem vbi cuprum foditur, inuenitur mōs magnus, cuius lapides redolent ſicut violæ. In aliquibus etiam montibus inuenitur marmor valde pulcrum, & hoc potiſſime iuxta cœnobium quod Lapis Sancti Michaelis nuncupatur. In illis montanis maximus eſt concurſus ferarum & beſtiarum, aprorum & vrſorum, ceruorum, damularum, & ideo in illis montibus nemoroſis multa venationum

tionum genera exercentur, hæc & multa alia laude digna in Saxonum regionibus inueniuntur, *quare ſupra de Germania in litera G. & in litera A. de Alemannia.* Habet etiam Saxonia Bohemiam & Poloniam ab oriente, Vueſtualiam ab occidente, Friſconicum latus ad Oceanum: à ſeptentrione vero Thuringorum gentem, & Francorum à meridie. Cuius gens fortis, inclyta & inuicta vſq; hodie perſeuerat, *vt dicit Herodotus.*

CAP. CXL.

De Sclauia.

SClauia eſt pars Meſiæ, multas continens regiones. Nam Sclaui ſunt Bohemi, Poloni, Metani, Vandali, Rutheni, Dalmatæ, & Charinti, qui omnes mutuo ſe intelligunt, & in multis ſunt ſimiles quoad linguam, & quoad mores. Diſpares tamen quoad ritum. Nam quidam adhuc cultum Paganorum tenent, quidam vero retinent ritum Græcorum: quidam autem Latinorum. Omnes autem iſtæ regiones ſunt glebæ optimæ & meſſiferæ & viniferæ in multis locis. Omnes etiam iſti pro maiori parte in coma ſunt attonſi, exceptis Ruthenis, & illi, qui mixti ſunt cum Teutonicis & Latinis. Et eſt duplex Sclauia, maior quæ & Sclauonia dicitur, quæ Dalmaciam, Seruiam, Carinthiam continet & alias multas regiones. Iſtius incolæ quidam maritima occupant: quidam iuga montium, & condenſa nemorum inhabitant: quidam campeſtria excolunt & exarant. Gens ſeuera & aſpera, & inculta, circa diuinum cultum minus pia, piraticam ducens vitam, exercens prædam per mare & per terrã, maxime illi, qui habitant iuxta mare. Alia Sclauia minor, quæ à finibus Saxoniæ protenditur ad Prutenos, Vandalos, linguę ſuæ plures habens conterminos & Bohemos. Hæc Sclauia dicitur Bohemitania, quæ à Prutenia diuerſis amnibus ſecluditur, & à Gothis atque Danis quodam maris Oceani promontorio. Quod mare Paletum cum diuiditur, ad eius littus terminatur minor Sclauia & finitur. Eſt autem hæc regio valde frugifera & fructifera, fluminibus & ſtagnis irrigua, nemoroſa & paſcuoſa, melle abundans atque lacte. Gens fortis corpore, agriculturæ dedita & piſcaturæ, magis pia ad

Deum,& pacifica quoad proximum , quam illi, qui habitant in maiori Sclauia, & hoc eſt propter mixtionem & ſocietatem, quam quotidie contrahunt cum Germanis, *Vt dicit Herodotus.*

Cap. CXLI.

De Spartiata.

SPartiata eſt regio iuxta Græciam, quæ alio nomine Lacedæmonia nuncupatur, à Lacedæmone filio Semeles, ſic vocata. *Quare de Lacedæmonia in litera L.* Eoſdem enim dicunt antiqui Lacedæmones & Spartianos, *Vt dicit Iſido. libro 9.*

Cap. CXLII.

De Sere.

SEres eſt prouincia in oriente, nomen ſortita eſt à quodam oppido quod Seres etiam nominatur. Ibi de arboribus lana colligitur, & inde ſericum præparatur. Vnde de eius incolis dicit Poeta:

Ignoti facie ſed noti vellere Seres.

Cap. CXLIII.

De Selandia.

SElandia eſt prouincia , terra maritima, ad modum inſulæ, flumine & maris brachiis circumdata. Habet autem Hollandiam ad orientem. Flandriam ad meridiem: Oceanum ad occidentem: Britanniam ad ſeptentrionem: Sunt autem ibi plures inſulæ paruæ & magnæ brachiis maris ſeparatæ ab inuicem & diſtinctæ. Et ſunt illæ inſulæ fortiſſimis aggeribus cinctæ in circuitu contra maris impetum & munitæ, quorum gleba eſt valde ferax quoad ſegetes, ſed quoad arbores eſt quaſi nuda. Non enim poſſunt arbores propter maris ſalſuginem profundare ſuas radices & ideo poſt plantationem cito deficiunt & areſcunt. Eſt autem Selandia valde populoſa, diuitiis opulenta variis. Gens magnæ ſtaturæ, fortis corpore & audax mente, circa cultum Dei deuota, inter ſe pacifica & quieta, multis benefica, nullis moleſta, niſi quando hoſtium inſolentiæ reſiſtere eſt coacta.

Cap. CXLIV.

De Semigallia.

SEmigallia eſt prouincia modica vltra mare Balthicum conſtituta, iuxta Oſiliam & Liuoniam ſita in Aſia inferiori, ſic vocata, quia a Galatis ipſam occupantibus cum incolis terræ mixtis, eſt inhabitata. Vnde Semigalli ſunt dicti qui ex Gallis ſiue Galatis & illis populis proceſſerunt. Terra bona & fertilis in annona, in paſcuis & in pratis, ſed gens barbara & inculta, aſpera & ſeuera.

Cap. CXLV.

De Senonenſi.

SEnonenſis Gallia Francorum eſt prouincia, habens ab oriente Germaniam Rhenenſem: a meridie Burgundiam ſuperiorem, & Penninos montes: ab occidente Galliam Lugdunenſem: a ſeptentrione Galliam Belgicã. Terra frugum & vineatũ, & fructuũ diuerſorũ, fontium & fluminum & riuorum. Galli aũt Xenonenſes quondã Xenones dicebantur, eo ꝙ Liberum hoſpitio recepiſſent, poſtea X in S literam eſt mutata, *vt dicit Iſidorus libr. 9.* A Senonenſi ciuitate, quæ ciuitas eſt eorum capitalis. Eſt autem terra populoſa, habens ciuitates multas & oppida multa, fortia & munita, quæ præterfluit amnis, qui Sequana appellatur.

Cap. CXLVI.

De Syria.

SYriam Syrus quidam nepos, *vt dicitur*, Abrahæ ex Cethura, perhibetur a ſuo vocabulo nuncupaſſe, *vt dicit Iſidorus lib. 9. & 15.* Hæc ab oriente fluuio Euphrate ab occaſu vero mari Magno & Ægyptiaco terminatur, attingens a ſeptentrione Armeniam & Cappadociam, a meridie vero ſinum Arabicum, *vt dicit idem.* Situs autem eius porrectus eſt in immenſam longitudinem: In lato autem anguſtior eſt. Habet autem intra ſe multas prouincias, ſcil. Comagenam, Phœniciam. Cuius pars eſt Iudæa, abſq; Saracenis & Nabathęis. Eſt autẽ regio populoſiſſima, fertiliſſima in frugibus & fructibus, armentis & pecudibus, equis, aſinis & camelis, ditiſſima in ceris, in ſpeciebus aromaticis &

cis & metallis, munitiſſima ciuitatibus & caſtris. Irrigua nobiliſſimis fluminibus & lacubus & ſtagnis. Habens nobiles portus maris, & hoc præcipue in Palæſtinis, maritimis & Phœnicis. Gens ſæua & belligera, & in multis partibus diuerſis mercimoniis occupata. Multas etiam habet gentes ſicut faciebus ſic lingua, animo & moribus differentes, quarum quædam habitant in deſertis, vt Nabathæi & Saraceni, quædam in montanis, & quædam in nemoribus & in ſyluis, quibus abundant illarum nationes regionum, *Vt narrat Herodotus*.

Cap. CXLVII.

De Sichima.

SIchima eſt modica terra in Samaria, media autem inter Iudæam & Galilæã, à Sichem filio Hemor, qui eam ædificauit, ſic vocata. Nam Sichem dicta eſt vrbs, quę nunc Neapolis nuncupatur, cuius confinium in circuitu Sichima appellatur, *Vt dicit Iſidorus lib* 16. Hæc, *Vt ait Hierony. ſuper* 18. *cap. Geneſ.* fuit portio terræ, quam dedit Iacob filio ſuo ſupra ſortem, ſcilicet Ioſeph, vnde & illa terra fuit in tribu Ephraim & ibidẽ ſepultus eſt Ioſeph & eius manſeolum ibi oſtenditur vſque hodie, *Vt dicit Hier.* quam terram pecunia, graui labore acquiſita Iacob comparauit. Emit enim centum agnis, *Vt patet Geneſ.* 33. & pro illo labore, *dicit Hier.* Iacob dixiſſe, quod eam arcu & gladio de Amorrhæi manibus abſtuliſſet. Ibi erat prope terebinthus ſub qua Iacob abſcondit idola filiorum ſuorum, & tunc de Sichima aſcendit ad Luzam cognomine Bethel, *Vt dicitur Geneſ.* 25. In hoc loco pauerunt fratres Ioſeph greges, ſed aliquando requiſiti à Ioſeph non in Sichimis ſed in Dotaim ſunt inuenti, vbi ipſum ſpoliãtes, Ægyptiis vendiderunt. Sichima autem poſt deſtruxit Abimelech, filius Ierobaal & interfectis habitatoribus ſal in eius confinio ſeminauit, *Vt dicitur Iudicum* 9. In hoc territorio fuit fons Iacob, iuxta quem Dominus feſſus ex itinere, requieuit, & vt mulier ſibi de illius putei aqua daret ad bibendum poſtulauit, *Vt dicitur Iohann.* 4. Eſt autem locus magnæ fertilitatis, miræ amœnitatis & maximæ firmitatis.

Digitized by Google

Cap. CXLVIII.

De Scythia.

SCythia regio eſt maxima, cuius pars ſuperior eſt in Aſia: inferior vero prior eſt in Europa. Et hæc inferior à Mæotidis paludibus incipiens, inter Danubium & Oceanum ſeptentrionalem vſque ad Germaniam protelatur, *vt dicit Iſidorus lib.*14. Huius prima pars eſt Alania, deinde Mœotides paludes, deinde Gothia, Dacia, Rhætia, deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui incoluerunt, *vt dicit idem.* Habet itaque Scythia plures regiones, quarum quædam ſunt locupletes, & quædam inhabitabiles. Nam in pleriſque locis, auro & gemmis affluunt, ſed gryphonum immanitate, rarus hominum eſt acceſſus. Smaragdus ibi optimus eſt, & cryſtallus puriſſimus Scythiæ, *vt dicit ibidem.* Monſtroſos in multis continet homines & feras immanes, vt lynces, tigrides, vrſos ſæuiſſimos & leones, & maxime in deſertis & regionibus Hyrcanorum, *quære ſupra de Hyrcania.*

Cap. CXLIX.

De Sicyonia.

SIcyonia à Sicyone rege antiquitus eſt vocata, à quo & regnum Sicyoniorum dictum eſt, quod regnum Arcas Iouis & Calliſtus filius Pelaſgis in deditionem redactis, ex ſuo nomine Arcadiam nuncupauit. Eſt autem Arcadia quæ & Sicyonia, ſinus Achaiæ, vt platani folium inter Ionium & Ægæum mare expoſita. Habens flumen magnum, ſcilicet Erimantum. Gignit quoque aſbeſton lapidem, qui ſemel accenſus, nunquam extinguitur. Ibi candidiſſimæ merulæ generantur, *vt dicit Iſidorus libro decimo quarto.*

Cap. CL.

De Sicilia.

SIcilia à Sicano rege primo Sicania fuit nominata, deinde à Siculo Itali fratre Sicilia eſt dicta, quæ antiquitus Trinacria dicebatur, propter tria acria, id eſt, promontoria, ſcilicet Pelorum, Pachynum & Lilybæum. Trinacria enim Græcum eſt, quod latine Triquetra dicitur, quia in

tres quartas eſt diuiſa. Hæc ab Italia freto modico eſt diſcreta, Affricum mare proſpectans, terris frugifera, auro abundans, cauernis & fiſtulis penetrabilis, ventis & ſulphure plena. Vnde & ibi Ætnæ montis æſtuant incendia. In cuius freto Scylla eſt & Charybdis, quibus aut nauigia abſorbentur, aut colliduntur. Fuit autem quondam patria Cyclopum, & poſtea nutrix tyrannorum. Frugum fertilis, prius omnibus terris pro committendis ſeminibus aratro eſt proſciſſa. Principalem vrbem habet Syracuſam, & fontem Arethuſam & Albeum fluuium genitorem equorum. In ea primo eſt inuēta inſula Comedia. Achatem lapidem ex Achate flumine Sicilia primo dedit, & mare Siculum corallum album gignit & ſales Agrigentinos, qui igne ſunt ſolubiles, in aquis autem crepitantes. Omnis autem ambitus eius clauditur ſpacio trium millium ſtadiorum. *Dicit autem Saluſtius.* Italiæ fuiſſe coniunctam Siciliam. ſed medium ſpacium diuiſum fuiſſe per maris impetum atq; ſciſſum, *Hucuſq; Iſidorus lib.* 14. *cap. de inſulis, vbi recitantur omnia ſupra dicta, & eadem narrat Plinius.*

Cap. CLI.

De Syrtibus.

SYrtes, *dicit Iſidorus libr.* 14. ſunt arenoſa in mari loca, à tractu ſic vocata, *vt dicit Saluſt.* eo quod omnia ad ſe trahant. Cumulos enim arenarum ad ſe trahunt. Syren enim græce dicitur tractus latine, & talis attractio facit mare inæquale, vt vno loco ſit profundum, in alio loco ſit vadoſum, & ideo periculoſum eſt illac ire. Et dicitur hæc Syrtis. Sunt autē tales Syrtes periculum inducentes iuxta mare Ægyptium, & ei in pluribus locis admiſcentur, *vt dicit Iſid. ibidem.*

Cap. CLII.

De Scotia.

SCotia à Scotorum gentibus, a quibus incolitur, appellatur, & eſt promontorium in inſula Britannica, vnde & fluminibus & maris brachiis ab Anglia aquilonari ſeparatur. Ex parte vero oppoſita vndique ſepta mari Oceano, quo ab Hybernia Scotia eſt diuiſa. Eadem gens ab initio

quæ

Digitized by Google

quæ quondam in Hybernia, ei ſuper omnia ſimilis in lingua & in moribus & in natura. Nam gens eſt leuis, animo ferox, ſæuiens in hoſtes, inuida, ſuperſtitioſa, nullius virtutis vel probitatis aliquem reputans ſiue audaciæ, præter ſemetipſos. Tantum fere mortem diligens, quantum ſeruitutem, in lecto mori reputans ſegniciem. In campo autem contra hoſtem interfici, vt interficiantur, gloriá arbitrans & virtutem. Gens parci victus, famem diutius ſuſtinens, & raro ante Occaſum ſuper cibum ſe effundẽs, carnibus, lacticiniis, piſcibus & frugibus magis vtens. Panis vſus Britannicis minus habens, minui de frumento, niſi aliunde allato, ſed raro de auena. Et cum populus ſit ſatis elegantis figuræ & faciei pulcræ generaliter a natura, multum tamen eos deformat proprius habitus ſiue Scotica veſtitura. Dicũtur autem Scoti propria lingua a picto corpore quaſi ſciſſi, eo quod aculeis ferreis cum atramento figurarum ſtigmate antiquitus annotabantur, *vt dicit Iſid. lib. 9. cap. 2. de vocabulis gentium.* Mores autem primæuæ gentis multi ex eis ex admixtione cum Anglis in maxima parte his temporibus in melius mutauerunt, atque Anglorum idiomate informantur: vnde quicquid decens & honeſtius in illis inuenitur, hoc ab Anglicis eſt contractum. Syluestres tamẽ Scoti ſicut & Hybernici, in habitu, in lingua & in victu, & in aliis moribus paterna ſequi veſtigia, gloriam arbitrantur. Imo aliorũ conſuetudines reſpectu ſuarum quodammodo aſpernãtur: vnde quilibet ſupereſſe laborat, etiam omnes detrahunt & viciis ſemper inuident. Cunctos derident, & mores alienos reprehendunt. Mentiri non verentur, nec quemquam ex quacunque natione exortum, ſiue progenie alicuius virtutis reputant vel audaciȩ, præter ſe ipſos. In propriis gaudent, pacem non diligunt. Eorum regio quo ad humi fertilitatem, nemorum amœnitatem, fluuiorum & fontium irriguitatem, gregum & iumentorum multiplicitatem, vbi littus gaudet cultoribus pro ſua quantitate, nec etiam ipſi Britannico ſolo impar eſt, *vt dicit Herodotus*, ſitus orbis terrarum ſagaciſſimus explorator, *prout recitat Plinius, quare ſup. de Hybernia in litera. I. Infra quaſi eadem de Scotia dicit Iſidor.* quæ ibi de Hybernia in pluribus referuntur.

CAP.

Cap. CLIII.

De Suecia.

SVecia regio eſt inferioris Scythiæ in Europa, a qua tota Gothia, quæ inter Danorum & Noricorum aquilonarium regna maxima eſt regio hodie nominata, habens mare Balticum ab Oriente. Oceanum Britannicum ab Occidente. Noricorum prærupta & populos a ſeptentrione: a Meridie vero Dacorum confiniis imminatur. Eſt autem Suecia quæ & Gothia eſt vocata, quo ad ſolũ frugifera, vinearum tamen expers, ſed in paſcuis vberrimis, alios defectus recuperat & metallis. Nam præter diuitias quas ex mari illa regio multipliciter contrahit, in feris, pecudibus & iumentis, in argentifodinis & aliis lucris innumeris, multas regiones alias præexcellit. Gens valde robuſta, cuius militaris potentia quondam totius fere Aſiæ & Europę partem maximam multis temporibus edomuit, quos aggredi tempore Alexandri Magni Græcorum audacia extimuit. Iulii etiam Cæſaris inuicta potentia ſuperatis Gallicis, Alemanicis & Britannis cum Danis & Gothis, Noricis & Aquilonaribus populis aliis congredi formidauit, ſecundum quod tradunt ſcriptores hiſtoriæ tam Græcorum quam Romanorum, quorum dictis poteſt & debet merito fides adhiberi, in quibus nec religioni fidei, nec etiam rationi poterit in aliquo obuiari, *vt dicit Hieron. Illorum,* inquit, *Poetarum & Scriptorum ſcriptis & dictis fidem adhibere conuenit, quorum relatio fidei, moribus non praeiudicat, nec veritati agnita contradicit.* Ex iſtorum proſapia Amazones proceſſerunt, *vt dicunt Oroſius & Iſid. lib.* 14.

Cap. CLIIII.

De Sueuia.

SVeuia Germaniæ Rhenenſis eſt prouincia in Europa, cuius gens habere dominium maximum in Germania conſueuit, *vt dicit Iſidor. lib.* 9. *Dicit autem idem in cap. de vocabulis gentium lib.* 9. Sueui, *inquit,* ſunt pars Germanorum, in fine ſeptentrionis, *de quibus etiam dicit Lucanus:*

Fundit ab extremo flauos, aquilone Sueuos.

Quorum fuiſſe centum pagos & populos multi crediderunt.

Digitized by Google

derunt. Dicti autem Sueui putantur à Sueuo monte, qui ab ortu Germaniæ ortum habet, & illius montis loca & confinia primitus coluerunt, *vt dicit Iſidor. ibi. Item vt dicit idem*, ab ortu habet Danubium cum Bauaria, ab occaſu habet Rhenum cum Alſatia, à meridie habet iuga alpium cum Italia: à ſeptentrione habet Franconiam, cum inferiori Germania. Et eſt duplex Sueuia, inferior protenditur contra Rhenum, ſuperior cõtra Alpes & Danubium. Vtraque eſt terra optima & frugifera & vinifera in multis locis, habens ciuitates munitiſſimas, oppida & caſtella circa campeſtria & montana, amnes & flumina, nemora multa, gramina & paſcua, ouium greges & armẽta circa montana, etiam ferrum habet, & argentum procreat ac metalla. Gens populoſa, nimis fortis, audax & bellicoſa, procero corpore, & flaua crine, venuſta facie & decora,

CAP. CLV.

De Thanatos.

THanatos inſula eſt Oceani patuula, modico freti interiectu à Britannia ſeparata, habẽs campos frumentarios, & glebam vberem, dicta eſt Thanatos à morte ſerpentum, quos dum ipſa neſciat, aſportata inde terra, quoquo gentium vecta fuerit, angues ilico perimit, *vt dicit Iſidor. lib.* 14.

CAP. CLVI.

De Taprobane.

TAprobane eſt inſula Indiæ, iacens ad Auſtrum, ex quo Oceanus Indicus incipit, patens in longitudine octingentis 70. millibus & quinquaginta paſſuum. In latitudine vero 75. millia ſtadiorum. Scinditur autem amnis interfluuio, tota repleta margaritis & gemmis. Pars eius beſtiis & elephantibus eſt repleta, partẽ vero homines tenent. In hac dicunt in anno duos eſſe æſtates & duos hyemes, & bis vernare floribus locum. Vtiliſſima inſula eſt Indiæ virens omni tempore, & folia eius ſemper ſunt virentia & nunquam cadunt, *vt dicit Iſid. lib.* 14.

Cap. CLVII.

De Thracia.

THracia eſt prouincia in Græcia, ad quam veniens Tyras filius Iaphet à ſuo nomine, *vt dicitur*, ipſam Thraciam nominauit, *vt dicit Iſidor. lib.* 14. Alii à ſæuitia incolarum Thraciam appellatam dixerunt. Huic ab Oriente Propontidis & vrbs Conſtantinopolis oppoſita eſt, à ſeptentrione vero Iſter obtēditur, à meridie vero Ægæo mari adhæret, ab occaſu vero Macedonia illi ſubiacet. Cuius regionem olim diuerſi populi, ſcil. Maſſagetæ, Sarmatæ & Scythæ & aliæ plurimæ nationes incoluerunt, ampla eſt enim, & multas nationes potuit continere. Hebrum fluuium Thracia fundit, qui etiam gentes barbaras multas tangit, *vt dicit Iſidorus lib.* 14.

Cap. CLVIII.

De Trachonitide.

TRachonitis regio eſt in Iudæa, cui præfuit Philippus frater Herodis. Nam totum regnum Hebræorum fuit diuiſum in quatuor Tetrarchias, quorum prima fuit Galilæa cuius Tetrarcha fuit Herodes. Secunda & tertia Ituræa, & Trachonitis regio, cui præfuit Philippus vtriuſq; regionis exiſtens Tetrarcha. Quarta fuit Abelina regio, cui præfuit Liſanias frater Herodis & Philippi. In tot enim principatus particulares fuit diuiſa Iudæa à Romanis ad domandā ſuperbiam Iudæorum, *vt dicit gloſ. ſuper Luc. ſuper locum illum, Tetrarcha autem Philippo Ituraæ & Traconitidis regionis, &c.*

Cap. CLIX.

De Theſſalia.

THeſſalia, *vt dicit Iſidorus lib.* 5. Græciæ eſt prouincia à Theſſalo rege cognominata, quæ ad meridianam plagam Macedoniæ coniuncta eſt. Multa in Theſſalia flumina ſunt & oppida, quorum caput Theſſalonica eſt vocatum, ibi etiam mons Parnaſſus quondam Apollini conſecratus. Fuit autem Theſſalia patria Achillis & origo extitit Iaphitarum, de quibus fertur, quod hi primo equos

frenis

frenis domuerunt. Super dorſa eorum inſidentes vnum corpus eſſe videbantur, propter quod milites Theſſalorum Centauri ficti ſunt, *vt dicit Iſidor. lib.*11. *in cap. de portentis.* In Theſſalia autem primo ſolidi aurei inuenti ſunt, domandorumque equorum vſus primitus eſt repertus, *vt dicit Iſid. lib.*15. *Adhuc dicit Iſido. lib.*4. quod Moyſis temporibus in Theſſalia accidit quoddam diluuium, in quo aquarum ingluuies maiorem partem populorum Theſſaliç abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis, & maxime in monte Parnaſſo, in cuius circuitu Deucalion tunc temporis regno potiebatur, qui tunc ratibus ad ſe confugientes ſuſcepit, & ſic Parnaſſi iugo eos abluit atque fouit, propter quod dicunt Græcorum fabulæ, Deucalionem hominum genus de lapidibus reparaſſe, *vt dic. idem ibid.*

CAP. CLX.

De Tenedos.

TEnedos eſt inſula Græciæ vna de Cycladibus, ſita ad ſeptentrionem, in qua ciuitas Tene olim condita eſt, à qua & inſula eſt vocata. Fuit autem Tenes quidam iuuenis infamatus, quod ſuam nouercam cognouiſſet, qui fugiens inſulam vacuam cultoribus obtinuit, qui ex nomine ſuo ciuitati, quam ibi condidit, & inſulæ nomen dedit.

CAP. CLXI.

De Thile.

THile vltima eſt inſula Oceani, inter plagam ſeptentrionalem & auſtralem vltra Britanniam ſita, nauigatione ſex dierum. A Sole nomen habens, qui in ea Sol æſtiuum ſolſticiũ facit, & nullus vltra eam dies eſt, & ideo eius mare tardum eſt & congelatum, *vt dicit Iſidor. lib.*14. *Secun. Plin.* autẽ locus inhabitabilis eſt, quia in æſtate nihil poteſt ibi creſcere propter nimiũ calorem exurentem: in hyeme etiam nihil propter frigiditatẽ congelantẽ. Nam ab æquinoctio vernali, quando Sol eſt in Ariete, vſque ad æquinoctium autumnale, quando eſt in Libra, Sol illi inſulæ nunquã occidit, & ab illo tempore vſque ad æquinoctium vernale iterum ad inſulã nõ accedit. Vnde per dimidium annum habet diem, & per dimidiũ noctem, *vt dicit*

idem in cap. de inſulis lib.14. & de ſolſtitio lib.2. Idem etiam dicit Beda in lib. de naturis rer. Similiter & Solinus.

Cap. CLXII.

De Tripolitana.

TRipolitana regio eſt duplex: vna eſt in Phœnice dicta à Tripoli ciuitate famoſiſſima, quæ totius patriæ in circuitu, propter nimiam ſui fortitudinem eſt defenſio & munimen. Alia vero eſt Tripolitana in Africa, inter Pentapolim & Bizantium ſita, à tribus magnis vrbibus vocata eſt, ſcil. Ozea, Sabine vel Tabrace, & Leptis magna. Hæc habet ab oriente Syrtes maiores & Tragoditas, à ſeptentrione mare Adriaticum, ab occaſu Bizantium, à meridie Getulos & Garamantes, vſque ad Oceanum Æthiopicum protendentes, *vt dicit Iſidor. lib.15.*

Cap. CLXIII.

De Troglodytice.

TRoglodytice eſt regio in Æthiopia, cuius incolæ dicũtur Troglodytę ſic vocati, quia tanta celeritate pollet, vt feras pedum curſu aſſequantur. Habet autem hæc regio quandam inſulam, vbi creſcit optima myrrhæ ſpecies & puriſſima. Eius gutta ibi inuenitur & dicitur myrrha Troglodytes ab inſula, in qua creſcit, *vt dicit Iſid. lib.* 17. Cum ſit hæc prouincia in Æthiopia, tangit tamen fines Arabiæ, vnde aliquando dicitur eſſe in Arabia, *vt li.17.* Aliquando in Æthiopia, *vt patet lib.9.*

Cap. CLXIV.

De Troia.

TRoia prouincia in Phrygia primitus fuit Dardania à Dardano rege nominata. Nam Dardanus de Græcia profectus peruenit ad Phrygiam, ibidẽ primitus regnauit, poſt quem filius eius Erichthonius, deinde nepos eius Tros, à quo ciuitas Troia patria in circuitu eſt vocata, *vt dicit Iſidor. lib.9.* Multi autem de Troianis poſt Troię exitum facta claſſe per diuerſas mundi partes ſibi ſedes quæſierunt, & multas nationes expellentes, per eis habitauerunt, & ex eorum progenie prodierunt in poſterum po-

tentiſ-

tentiſſime ſeculi nationes, *ſicut diuerſarum regionum ve-riſsima hiſtoria atteſtantur.*

CAP. CLXV.

De Thuſcia.

THuſcia Italiæ eſt prouincia, inter Ligures & Romanorum territorium collocata, quæ difficilibus montium iugis & acceſſibus locorum valde altis & arctis fortiſſime eſt munita. Thuſcia autem *vt dicit Iſidor. lib.* 15. à ſacrorum & Thuris frequentia eſt vocata, nam in illis partibus in mortuorum exequiis ar[illegible] qui thura cremare & offerre religionis & deuotionis gratia, conſueti erant maxime, & ſuos mortuos affectu lacrymabili deplangebant. Thura etiam in aris Deo potiſſime incendebant, quia *vt dicitur*, in Thuſcia ars aruſpicia primitus eſt reperta, *vt dicit Iſid.* Hæc Zemilia fuit antiquitus nominata, plures habens inclytas & nobiles ciuitates, ab occidente contra Liguriam habet Piſanam ciuitatem, Senas, Lucam, Florentiam, contra ſeptentrionem vrbem veterem, contra orientem Arecium, contra meridiem Thurthonam, Paruſium, & Aſſiſium, quæ valli Spoletanæ contiguæ ſunt & vicinæ. Ab oriente habens mare Adriaticum & Marchiam Anconitanam, a meridie Tyberim ripam & Romam, ab occidente Mediolanenſem Liguriam, a ſeptentrione Romaniolam, & prouinciam Paduanam. Et hæc regio eſt multum protenſa in longum, ab ortu verſus occaſum minus habens latitudinis ab aquilonari termino ad auſtralem. Eſt autem terra montoſa ſatis, & fortiſſima quoad ſitum, fertiliſſima quo ad ſolum, ſaluberrima quo ad cœlum, quam mare in duabus partibus locupletat, quam etiam fontium & lacuum multitudo irrigat & fœcundat. Arnus fluuius illam preterfluit & decorat, croci aromatici ibi creſcentis abundantia ipſam ſingulariter nobilitat atque ditat. Fontium etiam calidorum in ea ſcaturientium affluentia ipſam gratificat & ſublimat.

Cap. CLXVI.

De Thuringia.

THuringia Germaniæ eſt prouincia, media inter gentem Saxonum & Francorum & VVeſtphalorum. Habent enim Bohemos & Saxones ab oriente, Francones & Bauaros à meridie, Sueuos & Alſatos ab occidente, Rhenenſes & VVeſtphalos ab aquilone. Gens quidem ſecundum nomen patriæ Thuringia, id eſt, dura contra hoſtes, maxime & ſeuera. Eſt enim populus numeroſus, elegantis ſtaturæ, fortis corpore, durus & conſtans mente, habens terram montibus fere vndique circumdatam & munitam, interius vero planam, valde frugiferam & fructiferam, a vineis etiam non expertem, oppida multa, caſtra fortia, non ſolum in montanis, verum etiam per plana, amnibus & ſtagnis & lacubus irrigua, aere ſaluberrima, pabuli vbertate gratiſſima, armentis & gregibus valde plena. In eius montibus diuerſa inueniuntur mineralia & metalla, *Vt dicit Herodot.* qui nullatenus permiſit ſecreta in Germaniæ confinio inſcrutata.

Cap. CLXVII.

De Thuronia.

THuronia Galliæ ſuperioris eſt prouincia, pars Aquitaniæ antiquitus computata, a Thuronum ciuitate inclyta ſic vocata. In qua gemma ſacerdotum Martinus ſanctiſſimus requieuit. Eſt autem ſita ſuper amnem Ligerim, qui eam præterfluit & irrigat, & multipliciter locupletat. Terra frugifera, fructuoſa, vinifera & paſcuoſa, aere ſaluberrima, nemoroſa, gens robuſta corpore, elegantis formæ, audax mente, benefica & efficax in opere, modeſta in ſermone.

Cap. CLXVIII.

De Vaſconia.

VAſconia eſt prouincia ab Aquitania antiquitus comprehenſa, ſita iuxta Pyreneum, a Vaſcea oppido nuncupata, *Vt dicit Iſid. lib. 9.* habens montes Pyreneos in vno ſolo latere, & in alio Oceanum mare, in alia vero planiciem

ciem prouinciæ Tholoſanæ, in alia vero Pictauorum gentibus appropinquat. Terra ſylueſtris & nemoroſa, ſaltuoſa & montoſa, in multis ſuis partibus vinearum ferax in tantum, quod vicinis prouinciis & multis inſulis maris vini copiam adminiſtrat. Gethona fluuius a Tholoſana prouincia hanc ſeperat, qui Vaſconiam præterfluẽs, iuxta Burdigalem metropolim vrbem Vaſconum, Oceanum mare intrat, *vt dicit Iſid. lib. 9. in cap. de vocabulis gentium.* VVattei a VVattea oppido cognominati, per amplam iugis Pyrenei montis ſolitudinem inhabitant, qui & Vaſcones quaſi VVaccones dicuntur, C in S literam commutata, quos Pompeius edomita Hiſpania ad triumphum venire feſtinans, de Pyrenei iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit, vnde Conuenarum nomen vrbs accepit, *vt dicit idem Iſid. Plin. & Herodotus*, qui recitat gentem Vaſconum fore corpore leuem & agilem, animo audacem, ad bella præcipitem & ferocem.

CAP. CLXIX.

De Venetia.

VEnetia Venetorum ab antiquo dicebatur prouincia, quæ à litore maris Adriatici, in cuius ſinu vrbs Venetia nunc eſt ſita, vſque ad Padum fluuium, qui diuidit inter ciuitates & fines ſuperiorum Ligurum & inferiorum, videlicet inter Pergamenſes & Mediolanenſis primitus extendebatur, *vt narrat Longobardorum ac Ligurum hiſtoria veriſſimus recitator*, multas ſiquidem nobiles nunc obtinuit ciuitates, *nam vt dicit Iſidorus lib.* 15. Mantua quæ à Manto vel Mancuo Tireſiæ filia, quæ poſt interitum Thebanorum venit in Italiam, condita, ſita eſt in Venetia, quæ Gallia ciſalpina eſt vocata. Venetia itaque Italiæ eſt prouincia, quæ multarum terrarum & ciuitatum dominium habuit, ab antiquo in mari & in terra, cuius poteſtas hodie per longiſſimos maris tractus, & vſque in Græciam ſe extendit. Germanorum fines vſque ad Aquilegiam tangit. Dalmatum & Sclauorum piratarum prædam Tyrannicam reprimit & compeſcit. Inſulas & portus, promontoria maris & ſinus ſub eius dominio exiſtentes iuſtiſſime regit, ſubditos protegit ab hoſtibus potentiſſime ac defendit, rem-

 publi-

publicam & ciuilem iuſtis legibus ſubiicit, nullā ſectam diuinis contrariā inſtitutis, infra ſuos terminos manere diſſimulat aut permittit. Huius gentis referre ſingulas ꝓbitates æſtimo ſuperfluum, cum de gentis Venetorū, virtute & potentia circumſpectione & prouidentia, vnitate & ciuium concōrdia, amore totius iuſtitiæ cum clementia omnibus fere nationibus iam ſit notum, *vt dicit idem regius ſcriptor hiſtoria Lombardorum.*

Cap. CLXX.

De Vueſtphalia.

VVeſtphalia Germaniæ inferioris eſt prouincia, habens Saxoniam ad orientē: Thuringiam & Haſſiam ad meridiem: Rhenum & Coloniam ad occidētem: Oceanum & Friſiam ad aquilonem: nobiliſſimis fluminibus duobus in eius extremitatibus cingitur, ſcilicet Vueſera atque Rheno, nam Rhenum tangit verſus occidentem & ſeptentrionem, Vueſeram vero verſus orientem. Hæc in quibuſdam libris dicitur antiqua Saxonia, ab omni ſpecie fornicationis ſe mundam præſeruans, & ſtupra diſtrictiſſime puniens, ac honeſta connubia ſumme colens, licet pagana ſuperſtitione vſque ad ſeptingētesimum annum Domini teneretur implicita, *vt ſcribit Bonifacius in epiſtola ad regem Angliæ.* Eſt enim terra multum nemoroſa, paſcuoſa, plus alendis gregibus quam ferendis frugibus apta, multis fontibus & amnibus eſt irrigua. Emoſa, ſcilicet Lippia atquē Rura, & multis aliis, fontes habet ſalis, & montes fertiles in metallis, abundat fructibus, glandibus, nucibus atque pomis, etiam feris, porcis, pecudibus & iumentis, populus communiter elegantis ſtaturæ eſt & proceræ, venuſtæ formæ & fortis corpore, & audax mente, militiam habet copioſam ac mirabiliter animoſam, promptam ad arma continue & paratam, ciuitates habet fortes & munitas, caſtra fortiſſima & oppida tam in montibus quam in planis.

Cap. CLXXI.

De Vironia.

VIronia eſt prouincia paruula vltra Daciam verſus orientem, à virore dicta, eo quod ſit graminoſa & nemo-

Digitized by Google

nemoroſa multis aquis & fontibus profuſa, cuius gleba eſt frugum ferax, gens quondam barbara, ſæua, incompoſita atque inculta, nunc vero Danorum regibus pariter & legibus eſt ſubiecta. Terra vero tota eſt à Germanis & Danis pariter habitata, *quare ſupra in litera R. de Riualia*. Hęc terra Anogardorum gente & Ruthenorum per fluuium maximum qui Narua dicitur, eſt ſeparata.

CAP. CLXXII.

De Vuinlandia.

VVinlandia eſt patria, iuxta montana Noruegiæ verſus orientem ſita, ſuper litus oceani protenſa, non multum fertilis niſi in graminibus & ſyluis. Gens eius eſt barbara, agreſtis & ſæua, magicis artibus occupata: vnde & nauigantibus per eorum litora vel apud eos propter venti defectum moram contrahentibus, ventum venalem offerunt atque vendunt, globum enim de filo faciunt & diuerſos nodos in eo connectentes, vſque ad tres nodos vel plures de globo extrahi præcipiunt, ſecundum quod voluerint ventum habere fortiorem, quibus propter incredulitatem illudentes dæmones aerem concitant, & ventum maiorem vel minorem excitant, ſecundum quod plures nodos de filo extrahunt vel pauciores, & quandoq; in tantum commouent ventum, quod miſeri talibus fidem adhibentes, iuſto iudicio ſubmerguntur.

CAP. CLXXIII.

De Vitria.

VItria eſt inſula modica, in mari Britannico ſita, diſtans à Britannia maiori paruo freto interpoſito ſeparata, cuius gleba ad frumēta eſt optima, multas habens ſyluas & nemora, multas feras, pecora & iumenta, fontes & amnes, inſulam irrigantes, quoad temperiem eſt ſaluberrima, & in fructibus vberrima dicitur eſſe, hæc ab Anglis hodie inhabitatur.

CAP. CLXXIV.

De Iſelandia.

ISelandia eſt regio vltima in Europa, à ſeptentrione vltra Noruegiam ſita, perpetuo glacie in remotioribus eius

finibus condemnata, protenditur autem ſuper litus oceani maris verſus ſeptentrionem, vbi mare præ nimio frigore congelatur. Ab oriente habens Scythiam ſuperiorem: ab auſtro Noruegiam: ab occidente oceanum Hybernicum: ab aquilone mare congelatum. Et eſt dicta Iſelandia quaſi terra glaciei, eo quod ibi dicuntur eſſe montes niuei in glaciei duritiem congelati. Ibi cryſtalli inueniuntur, in illa etiam regione ſunt albi vrſi, maximi & marocioſſimi, qui vnguibus glaciem rumpunt, & foramina multa, per quæ in mare ſe immergunt & ſub glacie piſes capientes, eos extrahunt per foramina prædicta, & ad littus deferentes inde viuunt, terra eſt ſterilis, quoad fruges, exceptis paucis locis, in quorum vallibus vix creſcit auena, gramina tantummodo & arbores in locis vbi habitant homines, parturit & producit, & in illis partibus feras gignit & iumenta nutrit. Vnde de piſcibus & venationibus & carnibus pro maiori parte populus terræ viuit, oues præ frigore ibi viuere non poſſunt, & ideo incolæ de ferarum & vrſorum pellibus, quos venatu capiunt, contra frigus ſe muniunt & corpora ſua tegunt, alia veſtimenta habere non poſſunt niſi aliunde deferantur. Gens multum corpulenta, robuſta & valde alba, piſcationi dedita & venationi.

Cap. CLXXV.

De Zeugia.

ZEugia ſiue Zeugis eſt prouincia, vbi eſt maior Carthago vel minor Affrica, inter Biſantium & Numediam ſita, *vt dicit Iſidorus lib.*14. Hæc à ſeptentrione mari Siculo eſt iuncta, *vt dicit idem*, & à meridie vſque ad regionem Getulorum porrecta, cuius proxima ſunt frugifera, vlteriora vero beſtiis & ſerpentibus plena. Ibi onagri & feræ ſylueſtres, ibi mira & monſtroſa inueniuntur, *vt dicit idem*.

BAR-

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Gemmarum, Liber decimus ſextus.

DEſcriptis proprietatibus terræ & partium eius in generali, reſtat, adiuuante Domino, aliqua hic inſerere de eius ornatu in ſpeciali. Eorum autem quæ ornant terram, quædam ſunt ſimpliciter inanimata & inſenſibilia, vt omnia meteorica, quæ in venis terræ generantur, qualia ſunt lapides, colores & metalla, & de illis primo per ordinem eſt agendum. Quædam vero vegetabilia, vt radices, herbæ & arbuſta. Quædam autem ſenſibilia, vt homines & iumenta, de quibus vltimo eſt tractandum. Primo ergo ab his, quæ generantur in terra & in venis eius, per ordinem alphabeti hic dicendum eſt.

CAP. I.

De Arena.

ARena ab ariditate eſt dicta, quæ ſi manu preſſa fuerit, præ ſiccitate & duritia ſtridorem facit, quæ ſi in veſte candida & aſperſa fuerit, nihil ſordis poſt ſe relinquit, *vt dicit Iſidorus lib. 16. cap. 4.* Arena ſiquidem in aquis marinis ab omni limoſitate & lutea viſcoſitate abluitur, *vt dicit Ariſtoteles in libro de proprietatibus elementorum.* Et ideo propter vincentem in ea ſiccitatem, coagulari in lapidem perfecte non permittitur. Terra enim pura, *vt dicit idem lib. meteoror. 4* lapis non fit, quia continuationem non facit, ſed commutationem, & ideo ſiccitas vincens omnem humiditatem non permittit eam totaliter in lapidem conſolidari. Inde eſt quod arena terra communi eſt ſubſtantialiter durior, ſed lapide mollior, & in partes innumerabiles diuiſibilior. Vnde arena frigida eſt & ſicca, minuta, compreſſa, grauiſſima in pondere, quamuis ſit minuta & ſterilis ex ſe propter caloris & humoris defectum & dominium frigidæ ſiccitatis. Imbre ſuperueniente non diſſoluitur, ſed potius diluta aut conſumpta lutea, in puritate

Digitized by Google

tate magis comprimitur & parte parti fortius adhærente amplius ſolidatur. Arenarum etiam multitudine maris impetus ſiſtitur, & ad eius cumulos ſe conſtringens, ne vltra ſibi aſſignatos à Deo terminos effluat, impeditur, *Vt dicit Hieron. ſuper Ierem. capit. 5. Poſuit arenam terminum mari, &c.* Habet etiam vniuerſaliter naturam colatiuam: vnde aqua per arenas colata, dulcior & purior inuenitur. *Vt dicit Conſtantin.* Item virtutem habet metallorum purgatiuam, & ſua confricatione rubiginis conſumptiuam: aurum enim æs & ferrum arenæ confricatione clarificantur. Item virtutem habet infrigitatiuam, repercuſſiuam, opilatiuam, tumoris ſeductiuam, vt patet in thimolia, id eſt, arena ex lapide fabrili reſoluta, quæ valet ad omnia ſupra dicta, *Vt plane dicit Conſtantin.* Item virtutem habet mineralem vel ſaltem ei ſimilem vel affinem, vnde & inter arenulas tam fluuiales, quam marinas aureæ arenæ ſępius inueniuntur. Lapides etiam politi & gemmæ precioſæ in marino littore inueniuntur inter arenulas. Item arenæ tam fluuiales quam marinæ ex ventis contrariis ipſas arenularum particulas eleuantibus ſæpius in maris oſtiis & littoribus coaceruantur, & ex arenis ſic accumulatis aquæ fluuiales, ne mare ſubintrent aliquoties retardantur, *Vt dicit Hieronymus ſuper Amos 8. Ibi defluet ſicut riuus Aegypti, &c. Vbi expreſſe dicitur,* quod aquam Nili propter obſtantes arenarum cumulos contingit impediri, nam circa fluminis deſcenſum pariter aggregata arena aquam Nili in mare deſcendere non permittit, ſed potius refluere per plana Ægypti manifeſtiſſime coarctatur, ſed quanto illis cumulis arenoſis aqua redire compellitur, tanto eiſdem diſſipatis cum maiori impetu in mare deſcendere profundius perhibetur, *Vt dicit Hieronymus ibidem.* Item arenarum obſtaculis in mari ſub aquæ ſuperficie occultatis occurrere vel reſiſtere maxime eſt difficile, & periculoſum, *Vt patet ſupra Vbi de maris periculis pertractatur.*

Cap. II.

De Argilla.

Argilla eſt terra tenax, glutinoſa & viſcoſa, ad varia figulorum opera diſpoſita atque apta. Et eſt *ſecundum*

Iſido.

*Iſidorum lib.*16.*cap* 1. ab Argis ſic vocata, apud quos primo, ex tali materia vaſa fictilia ſunt effecta, & *vt ibidem dicitur*, talis terra per actionem caloris liquidioris partes conſumentis & terreſtriores conſolidantis in laterem commutatur, ſæpe enim contingit quod talis terra lutea, vnctuoſa frigiditate aquam congelantem in lapidem commutatur. Sæpe enim accidit talis tranſmutatio ſcil. luti vnctuoſi in lapidem ex calore coagulante. *Sicut enim dicitur libr.* 4. *metheororum*. Lutum vnctuoſum aptum eſt huic tranſmutationi, ſcilicet in lapidem per calidi coagulationem, quare vnctuoſum eſt medium inter viſcoſum & vaporatiuum, habens humidum viſcoſum: vnde gratia vaporatiui poteſt à calido coagulari, gratia viſcoſi non poteſt ex toto educi ſed amplius comprimi & conſolidari, & ſic in lapidem tranſmutari, *vt ibi dicit commentator*. Argilla eſt frigiditate ſua ſanguinis reſtrictiua, *vt dicit Conſtantinus*. Argilla ſi cum forti aceto fuerit diſtemperata, appoſita fronti & temporibus, prohibet ſanguinem de naribus fluentem.

Cap. III.

De Alabaſtrite.

Alabaſtrites, *vt dicit Iſidor. lib.*16. *cap.*5. eſt lapis candidus, intertinctus variis coloribus; ex quo Euangelici illius vnguēti vaſculum factū fuit, ex hoc enim cauantur vaſa vnguētaria, quia vnguenta cuſtodit peroptime incorrupta. Naſcitur autem circa Thebas Ægyptias & Damaſcum cæteris candidior, ſed probatiſſimus de India tranſportatur. Hic lapis Dioſcoride Nicomar dicitur, & dicit valere hunc lapidem ad victoriam obtinendam, *& dicit etiam* quod generat & conſeruat amicitiam.

Cap. IIII.

De Auro.

Avrum ab aura eſt dictum, *vt dicit Iſid. lib.* 16. eo quod repercuſſo aere plus refulget. Naturale enim eſt, vt metallorum ſplendor plus fulgeat luce aliqua repercuſſus. Hinc & *Aurarii* ſunt dicti quorum fulgor ſplendidos reddit. Aurum autem radians & fulgens, dicitur obriſum, eo quod ſplendore obradiet ac fulgore. Eſt enim coloris optimi quod Hebræi opham, Græci vero dicunt χίσον, lamin

lamina vero tenuiſſima, ex qua inciduntur fila, aurea bractea nuncupatur. *Hucuſque Iſid. cap. de metallis. Secundum Ariſt. autem lib. meteoror. parum ante finem dicitur*, quod aurum, ſicut & cætera metalla, materialiter procreatur ex ſulphure ſubtili rubeo, & de viuo argento ſubtili & albo; plus autem concurrit in eius compoſitione de ſoliditate ſulphurea, quam de aereo, aquoſo viui argenti, & ideo aurum ſolidius eſt & ponderoſius quam argentum, in cuius compoſitione plus de argẽto viuo quam de ſulphure albo concurrere cõſueuit, *ſicut idem dicit*. Auro ergo inter metalla quo ad ſubſtãtiam, nihil ſolidius eſt aut compactius, & ideo in igne poſitum, non euaporat, nec etiam in pondere minoratur: vnde in igne non conſumitur, ſed ſolum quando vi caloris liqueſcit ſi quid tunc habet annexæ impuritatis & ſcoriæ deponitur, propter quod & amplius depuratur & fulgidius inuenitur. Nihil enim inter metalla eſt ductilius, quia tantæ eſt ductilitatis, quod inter incudem & malleum ſine ruptione ſiue diſſolutione partium in bracteas, id eſt, tenuiſſimas laminas dilatatur. Hoc etiam inter metalla quod ad formam & ſpeciem eſt pulcrius, & ideo inter omnes picturabiles formas ſiue ſpecies primum & præcipuum locum auri obtinet pulcritudo: vnde forma eſt & decor tam colorum quam metallorum. Item nihil inter metalla quo ad virtutem inuenitur efficacius, *cuius virtutem deſcribit Plat. dicens*. Aurum, *inquit*, temperatius eſt omni metallo & purius, & ideo virtutem habet confortatiuam & ſuperfluitatum coadunatarum in corpore extерſiuam, & ideo valet contra lepram & elephãtiæ paſſionem vtiliter emendandam. Limatura autem auri in cibo aut in potu ſiue in medicina ad præſeruationem à lepra vel ſaltem ad eius occultationem valet, quia eius frequens vſus ab ea præſeruat & occultat, *vt dicit Auicen.* Item eadem limatura cum ſucco boraginis & oſſe de corde cerui valet cõtra ſyncopim & cardiacam paſſionem. Item laminæ aureæ candẽtes in vino extinctæ, vinum faciunt vtile contra vitia ſplenis & alias paſſiones multas vel melancholicas. Item vſtura facta cum inſtrumento aureo, melior eſt quam ex alia materia vel metallo, locum enim aduſtionis cuſtodit immunem à fœtore. Item puluis cadmiæ aureæ oculis impoſitus, maculas oculorum corrodit. Confortat

aurum

aurum membra quamuis eis non incorporetur nec ea nutriat; valet autem depurando & aſperitate ſua ſuperfluitates, quæ membra lædebant extergendo, *ſicut idem dicit Plat.* Item aurum calefactum tollit pilos a membro quod inter exuſtum fuerit aut fricatum, & iterum creſcere non permittit, *vt dicit Conſtan.* Item aurum percuſſum non reſonat, ſicut æs vel argentum nec crepat nec finditur, ſed potius extenditur, & æqualiter dilatatur, niſi ei fuerit aliud metallum adulterinum modo aliquo incorporatum: nam quamdiu æs vel aurichalcum cum auri ſubſtantia eſt permixtum, ſemper ſub malleo ſcinditur, & ſemper ad ſuſceptionem debitæ formæ ſub mallei ictu inobediens inuenitur, & ideo neceſſe eſt, vt omne ſuperfluum ab eo per excoctionem auferatur vt efficiatur ductile, & aliquod vas cum optata forma exinde ꝓducatur, *vt dicit Greg.* Quando autem lamina vel bractea aurea cum argentea ſubducta debet malleando incorporari, neceſſe eſt a tribus maxime præcaueri, ſcil. à puluere, vento & humore, quia ſi aliquid horum inter aurum & argentum ſe permiſcuerit, nequaquam vnum cum altero ſe tenebit, & ideo oportet vt in loco valde mundo & quieto hoc duo metalla adinuicem vniantur, quando autem modo debito ſic vniuntur, inſeparabilis fit vnio, ita quod ab inuicem non poſſunt vlterius ſeparari.

Cap. V.

De Aurichalco.

AVrichalcum, *vt dicit Iſidor.* eſt dictum, eo quod cum ſit æs ſiue cuprum reſplendet ſuperficialiter ſicut aurum, æs enim Græco ſermone chalcum vocatur. Aurichalcum itaque habet & duriciem æris ſiue cupri, ex mixtione autem æris, ſtanni & auripigmenti, & quibuſdam aliis medicaminibus producitur in igne ad colorem auri, *vt dicit Iſidor.* Colorem itaque habet auri & ſimilitudinem, ſed non valorem, vaſa etiam diuerſi generis artificialia & pulcra, in ſui nouitate auri ſpeciem prætēdentia, ex aurichalco præparantur, ſed paulatim à fulgore primo hebetantur & quaſi rubiginantur, & ſic tam colore quam odore cupreo ſuam materialem originem proteſtatur. In iſtis vaſis cibaria & vina diutius reſeruata, ſaporem horribilem contra-

Digitized by Google

CAP. CLXVI.

De Thuringia.

THuringia Germaniæ eſt prouincia, media inter gentem Saxonum & Francorum & VVeſtphalorum. Habent enim Bohemos & Saxones ab oriente, Francones & Bauaros à meridie, Sueuos & Alſatos ab occidente, Rhenenſes & VVeſtphalos ab aquilone. Gens quidem ſecundum nomen patriæ Thuringia, id eſt, dura contra hoſtes, maxime & ſeuera. Eſt enim populus numeroſus, elegantis ſtaturæ, fortis corpore, durus & conſtans mente, habens terram montibus fere vndique circumdatam & munitam, interius vero planam, valde frugiferam & fructiferam, a vineis etiam non expertem, oppida multa, caſtra fortia, non ſolum in montanis, verum etiam per plana, amnibus & ſtagnis & lacubus irrigua, aere ſaluberrima, pabuli vbertate gratiſſima, armentis & gregibus valde plena. In eius montibus diuerſa inueniuntur mineralia & metalla, *vt dicit Herodot*. qui nullatenus permiſit ſecreta in Germanię confinio inſcrutata.

CAP. CLXVII.

De Thuronia.

THuronia Galliæ ſuperioris eſt prouincia, pars Aquitaniæ antiquitus computata, a Thuronum ciuitate inclyta ſic vocata. In qua gemma ſacerdotum Martinus ſanctiſſimus requieuit. Eſt autem ſita ſuper amnem Ligerim, qui eam præterfluit & irrigat, & multipliciter locupletat. Terra frugifera, fructuoſa, vinifera & paſcuoſa, aere ſaluberrima, nemoroſa, gens robuſta corpore, elegantis formæ, audax mente, benefica & efficax in opere, modeſta in ſermone.

CAP. CLXVIII.

De Vaſconia.

VAſconia eſt prouincia ab Aquitania antiquitus comprehenſa, ſita iuxta Pyreneum, a Vaſcea oppido nuncupata, *vt dicit Iſid. lib.9.* habens montes Pyreneos in vno ſolo latere, & in alio Oceanum mare, in alia vero planiciem

diem prouinciæ Tholoſanæ, in alia vero Pictauorum gentibus appropinquat. Terra ſyluestris & nemoroſa, ſaltuoſa & montoſa, in multis ſuis partibus vinearum ferax in tantum, quod vicinis prouinciis & multis inſulis maris vini copiam adminiſtrat. Gethona fluuius a Tholoſana prouincia hanc ſeperat, qui Vaſconiam præterfluẽs, iuxta Burdigalem metropolim vrbem Vaſconum, Oceanum mare intrat, *vt dicit Iſid. lib. 9. in cap. de vocabulis gentium.* VVattei a VVattea oppido cognominati, per amplam iugis Pyrenei montis ſolitudinem inhabitant, qui & Vaſcones quaſi VVaccones dicuntur, C in S literam commutata, quos Pompeius edomita Hiſpania ad triumphum venire feſtinans, de Pyrenei iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit, vnde Conuenarum nomen vrbs accepit, *vt dicit idem Iſid. Plin. & Herodotus*, qui recitat gentem Vaſconum fore corpore leuem & agilem, animo audacem, ad bella præcipitem & ferocem.

Cap. CLXIX.

De Venetia.

VEnetia Venetorum ab antiquo dicebatur prouincia, quæ à litore maris Adriatici, in cuius ſinu vrbs Venetia nunc eſt ſita, vſque ad Padum fluuium, qui diuidit inter ciuitates & fines ſuperiorum Ligurum & inferiorum, videlicet inter Pergamenſes & Mediolanenſis primitus extendebatur, *vt narrat Longobardorum ac Ligurum hiſtoria veriſsimus recitator*, multas ſiquidem nobiles nunc obtinuit ciuitates, *nam vt dicit Iſidorus lib.* 15. Mantua quæ à Manto vel Mancuo Tireſiæ filia, quæ poſt interitum Thebanorum venit in Italiam, condita, ſita eſt in Venetia, quæ Gallia ciſalpina eſt vocata. Venetia itaque Italiæ eſt prouincia, quæ multarum terrarum & ciuitatum dominium habuit, ab antiquo in mari & in terra, cuius poteſtas hodie per longiſſimos maris tractus, & vſque in Græciam ſe extendit. Germanorum fines vſque ad Aquilegiam tangit. Dalmatum & Sclauorum piratarum prædam Tyrannicam reprimit & compeſcit. Inſulas & portus, promontoria maris & ſinus ſub eius dominio exiſtentes iuſtiſſime regit, ſubditos protegit ab hoſtibus potentiſſime ac defendit, rem-

publicam & ciuilem iuſtis legibus ſubiicit, nullã ſectam diuinis contrariã inſtitutis, infra ſuos terminos manere diſſimulat aut permittit. Huius gentis referre ſingulas ꝓbitates æſtimo ſuperfluum, cum de gentis Venetorũ, virtute & potentia circumſpectione & prouidentia, vnitate & ciuium concõrdia, amore totius iuſtitiæ cum clementia omnibus fere nationibus iam ſit notum, *Vt dicit idem regime ſcriptor hiſtoria Lombardorum.*

Cap. CLXX.

De Vueſtphalia.

Veſtphalia Germaniæ inferioris eſt prouincia, habens Saxoniam ad orientẽ: Thuringiam & Haſſiam ad meridiem: Rhenum & Coloniam ad occidẽtem: Oceanum & Friſiam ad aquilonem: nobiliſſimis fluminibus duobus in eius extremitatibus cingitur, ſcilicet Vueſera atque Rheno, nam Rhenum tangit verſus occidentem & ſeptentrionem, Vueſeram vero verſus orientem. Hæc in quibuſdam libris dicitur antiqua Saxonia, ab omni ſpecie fornicationis ſe mundam præſeruans, & ſtupra diſtrictiſſime puniens, ac honeſta connubia ſumme colens, licet pagana ſuperſtitione vſque ad ſeptingẽteſimum annum Domini teneretur implicita, *Vt ſcribit Bonifacius in epiſtola ad regem Anglia.* Eſt enim terra multum nemoroſa, paſcuoſa, plus alendis gregibus quam ferendis frugibus apta, multis fontibus & amnibus eſt irrigua. Emoſa, ſcilicet Lippia atque Rura, & multis aliis, fontes habet ſalis, & montes fertiles in metallis, abundat fructibus, glandibus, nucibus atque pomis, etiam feris, porcis, pecudibus & iumentis, populus communiter elegantis ſtaturæ eſt & proceræ, venuſtæ formæ & fortis corpore, & audax mente, militiam habet copioſam ac mirabiliter animoſam, promptam ad arma continue & paratam, ciuitates habet fortes & munitas, caſtra fortiſſima & oppida tam in montibus quam in planis.

Cap. CLXXI.

De Vironia.

Vironia eſt prouincia paruula vltra Daciam verſus orientem, à virore dicta, eo quod ſit graminoſa & nemo-

nemoroſa multis aquis & fontibus profuſa, cuius gleba eſt frugum ferax, gens quondam barbara, ſæua, incompoſita atque inculta, nunc vero Danorum regibus pariter & legibus eſt ſubiecta. Terra vero tota eſt à Germanis & Danis pariter habitata, *quare ſupra in litera R. de Riualia*. Hęc terra Anogardorum gente & Ruthenorum per fluuium maximum qui Narua dicitur, eſt ſeparata.

Cap. CLXXII.

De Vuinlandia.

VVinlandia eſt patria, iuxtą montana Noruegiæ verſus orientem ſita, ſuper litus oceani protenſa, non multum fertilis niſi in graminibus & ſyluis. Gens eius eſt barbara, agreſtis & ſæua, magicis artibus occupata: vnde & nauigantibus per eorum litora vel apud eos propter venti defectum moram contrahentibus, ventum venalem offerunt atque vendunt, globum enim de filo faciunt & diuerſos nodos in eo connectentes, vſque ad tres nodos vel plures de globo extrahi præcipiunt, ſecundum quod voluerint ventum habere fortiorem, quibus propter incredulitatem illudentes dæmones aerem concitant, & ventum maiorem vel minorem excitant, ſecundum quod plures nodos de filo extrahunt vel pauciores, & quandoq; in tantum commouent ventum, quod miſeri talibus fidem adhibentes, iuſto iudicio ſubmerguntur.

Cap. CLXXIII.

De Vitria.

VItria eſt inſula modica, in mari Britannico ſita, diſtans à Britannia maiori paruo freto interpoſito ſeparata, cuius gleba ad frumēta eſt optima, multas habens ſyluas & nemora, multas feras, pecora & iumenta, fontes & amnes, inſulam irrigantes, quoad temperiem eſt ſaluberrima, & in fructibus vberrima dicitur eſſe, hæc ab Anglis hodie inhabitatur.

Cap. CLXXIV.

De Iſelandia.

ISelandia eſt regio vltima in Europa, à ſeptentrione vltra Noruegiam ſita, perpetuo glacie in remotioribus eius

Digitized by Google

finibus condemnata, protenditur autem ſuper litus oceani maris verſus ſeptentrionem, vbi mare præ nimio frigore congelatur. Ab oriente habens Scythiam ſuperiorem: ab āuſtro Noruegiam: ab occidente oceanum Hybernicum: ab aquilone mare congelatum. Et eſt dicta Iſelandia quaſi terra glaciei, eo quod ibi dicuntur eſſe montes niuei in glaciei duritiem congelati. Ibi cryſtalli inueniuntur, in illa etiam regione ſunt albi vrſi, maximi & ferociſſimi, qui vnguibus glaciem rumpunt, & foramina multa, per quæ in mare ſe immergunt & ſub glacie piſes capientes, eos extrahunt per foramina prædicta, & ad littus deferentes inde viuunt, terra eſt ſterilis, quoad fruges, exceptis paucis locis, in quorum vallibus vix creſcit auena, gramina tantummodo & arbores in locis vbi habitant homines, parturit & producit, & in illis partibus feras gignit & iumenta nutrit. Vnde de piſcibus & venationibus & carnibus pro maiori parte populus terræ viuit, oues præ frigore ibi viuere non poſſunt, & ideo incolæ de ferarum & vrſorum pellibus, quos venatu capiunt, contra frigus ſe muniunt & corpora ſua tegunt, alia veſtimenta habere non poſſunt niſi aliunde deferantur. Gens multum corpulenta, robuſta & valde alba, piſcationi dedita & venationi.

Cap. CLXXV.

De Zeugia.

Zeugia ſiue Zeugis eſt prouincia, vbi eſt maior Carthago vel minor Affrica, inter Biſantium & Numediam ſita, *vt dicit Iſidorus lib.* 14. Hæc à ſeptentrione mari Siculo eſt iuncta, *vt dicit idem*, & à meridie vſque ad regionem Getulorum porrecta, cuius proxima ſunt frugifera, vlteriora vero beſtiis & ſerpentibus plena. Ibi onagri & feræ ſylueſtres, ibi mira & monſtroſa inueniuntur, *vt dicit idem.*

BAR-

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Gemmarum, Liber decimus ſextus.

DEſcriptis proprietatibus terræ & partium eius in generali, reſtat, adiuuante Domino, aliqua hic inſerere de eius ornatu in ſpeciali. Eorum autem quæ ornant terram, quædam ſunt ſimpliciter inanimata & inſenſibilia, vt omnia meteorica, quæ in venis terræ generantur, qualia ſunt lapides, colores & metalla, & de illis primo per ordinem eſt agendum. Quædam vero vegetabilia, vt radices, herbæ & arbuſta. Quædam autem ſenſibilia, vt homines & iumenta, de quibus vltimo eſt tractandum. Primo ergo ab his, quæ generantur in terra & in venis eius, per ordinem alphabeti hic dicendum eſt.

CAP. I.

De Arena.

ARena ab ariditate eſt dicta, quæ ſi manu preſſa fuerit, præ ſiccitate & duritia ſtridorem facit, quæ ſi in veſte candida & aſperſa fuerit, nihil ſordis poſt ſe relinquit, *vt dicit Iſidorus lib. 16. cap. 4.* Arena ſiquidem in aquis marinis ab omni limoſitate & lutea viſcoſitate abluitur, *vt dicit Ariſtoteles in libro de proprietatibus elementorum.* Et ideo propter vincentem in ea ſiccitatem, coagulari in lapidem perfecte non permittitur. Terra enim pura, *vt dicit idem lib. meteoror.* 4. lapis non fit, quia continuationem non facit, ſed commutationem, & ideo ſiccitas vincens omnem humiditatem non permittit eam totaliter in lapidem conſolidari. Inde eſt quod arena terra communi eſt ſubſtantialiter durior, ſed lapide mollior, & in partes innumerabiles diuiſibilior. Vnde arena frigida eſt & ſicca, minuta, compreſſa, grauiſſima in pondere, quamuis ſit minuta & ſterilis ex ſe propter caloris & humoris defectum & dominium frigidæ ſiccitatis. Imbre ſuperueniente non diſſoluitur, ſed potius diluta aut conſumpta lutea, in puritate

tate magis comprimitur & parte parti fortius adhærente amplius ſolidatur. Arenarum etiam multitudine maris impetus ſiſtitur, & ad eius cumulos ſe conſtringens, ne vltra ſibi aſſignatos à Deo terminos effluat, impeditur, *Vt dicit Hieron. ſuper Ierem. capit. 5. Poſuit arenam terminum mari, &c.* Habet etiam vniuerſaliter naturam colatiuam: vnde aqua per arenas colata, dulcior & purior inuenitur. *Vt dicit Conſtantin.* Item virtutem habet metallorum purgatiuam, & ſua confricatione rubiginis conſumptiuam: aurum enim æs & ferrum arenæ confricatione clarificantur. Item virtutem habet infrigitatiuam, repercuſſiuam, opilatiuam, tumoris ſeductiuam, vt patet in thimolia, id eſt, arena ex lapide fabrili reſoluta, quæ valet ad omnia ſupra dicta, *Vt plane dicit Conſtantin.* Item virtutem habet mineralem vel ſaltem ei ſimilem vel affinem, vnde & inter arenulas tam fluuiales, quam marinas aureæ arenæ ſæpius inueniuntur. Lapides etiam politi & gemmæ precioſæ in marino littore inueniuntur inter arenulas. Item arenæ tam fluuiales quam marinæ ex ventis contrariis ipſas arenularum particulas eleuantibus ſæpius in maris oſtiis & littoribus coaceruantur, & ex arenis ſic accumulatis aquæ fluuiales, ne mare ſubintrent aliquoties retardantur, *Vt dicit Hieronymus ſuper Amos 8. Ibi deſluet ſicut riuus Aegypti, &c. Vbi expreſſe dicitur,* quod aquam Nili propter obſtantes arenarum cumulos contingit impediri, nam circa fluminis deſcenſum pariter aggregata arena aquam Nili in mare deſcendere non permittit, ſed potius refluere per plana Ægypti manifeſtiſſime coarctatur, ſed quanto illis cumulis arenoſis aqua redire compellitur, tanto eiſdem diſſipatis cum maiori impetu in mare deſcendere profundius perhibetur, *Vt dicit Hieronymus ibidem.* Item arenarum obſtaculis in mari ſub aquæ ſuperficie occultatis occurrere vel reſiſtere maxime eſt difficile, & periculoſum, *Vt patet ſupra Vbi de maris periculis pertractatur.*

Cap. II.

De Argilla.

ARgilla eſt terra tenax, glutinoſa & viſcoſa, ad varia figulorum opera diſpoſita atque apta. Et eſt *ſecundum Iſido.*

*Iſidorum lib.*16.*cap* 1. ab Argis ſic vocata, apud quos primo, ex tali materia vaſa fictilia ſunt effecta, & *vt ibidem dicitur*, talis terra per actionem caloris liquidioris partes conſumentis & terreſtriores conſolidantis in laterem commutatur, ſæpe enim contingit quod talis terra lutea, vnctuoſa frigiditate aquam congelantem in lapidem commutatur. Sæpe enim accidit talis tranſmutatio ſcil. luti vnctuoſi in lapidem ex calore coagulante. *Sicut enim dicitur libr.* 4. *meteororum.* Lutum vnctuoſum aptum eſt huic tranſmutationi, ſcilicet in lapidem per calidi coagulationem, quare vnctuoſum eſt medium inter viſcoſum & vaporatiuum, habens humidum viſcoſum: vnde gratia vaporatiui poteſt à calido coagulari, gratia viſcoſi non poteſt ex toto educi ſed amplius comprimi & conſolidari, & ſic in lapidem tranſmutari, *vt ibi dicit commentator*, Argilla eſt frigiditate ſua ſanguinis reſtrictiua, *vt dicit Conſtantinus.* Argilla ſi cum forti aceto fuerit diſtemperata, appoſita fronti & temporibus, prohibet ſanguinem de naribus fluentem.

Cap. III.

De Alabaſtrite.

ALabaſtrites, *vt dicit Iſidor. lib.*16. *cap.*5. eſt lapis candidus, intertinctus variis coloribus, ex quo Euangelici illius vnguẽti vaſculum factũ fuit, ex hoc enim cauantur vaſa vnguẽtaria, quia vnguenta cuſtodit peroptime incorrupta. Naſcitur autem circa Thebas Ægyptias & Damaſcum cæteris candidior, ſed probatiſſimus de India tranſportatur. Hic lapis Dioſcoride Nicomar dicitur, & dicit valere hunc lapidem ad victoriam obtinendam, *& dicit etiam* quod generat & conſeruat amicitiam.

Cap. IIII.

De Auro.

AVrum ab aura eſt dictum, *vt dicit Iſid. lib.* 16. eo quod repercuſſo aere plus refulget. Naturale enim eſt, vt metallorum ſplendor plus fulgeat luce aliqua repercuſſus. Hinc & *Aurarii* ſunt dicti quorum fulgor ſplendidos reddit. Aurum autem radians & fulgens, dicitur obriſum, eo quod ſplendore obradiet ac fulgore. Eſt enim coloris optimi quod Hebræi opham, Græci vero dicunt χρύσον, lamin

aurum membra quamuis eis non incorporetur nec ea nutriat, valet autem depurando & aſperitate ſua ſuperfluitates, quæ membra lædebant extergendo, *ſicut idem dicit Plat.* Item aurum calefactum tollit pilos a membro quod inter exuſtum fuerit aut fricatum, & iterum creſcere non permittit, *Vt dicit Conſtan.* Item aurum percuſſum non reſonat, ſicut æs vel argentum nec crepat nec finditur, ſed potius extenditur, & æqualiter dilatatur, niſi ei fuerit aliud metallum adulterinum modo aliquo incorporatum: nam quamdiu æs vel aurichalcum cum auri ſubſtantia eſt permixtum, ſemper ſub malleo ſcinditur, & ſemper ad ſusceptionem debitæ formæ ſub mallei ictu inobediens inuenitur, & ideo neceſſe eſt, vt omne ſuperfluum ab eo per excoctionem auferatur vt efficiatur ductile, & aliquod vas cum optata forma exinde ꝑducatur, *Vt dicit Greg.* Quando autem lamina vel bractea aurea cum argentea ſubducta debet malleando incorporari, neceſſe eſt a tribus maxime præcaueri, ſcil. à puluere, vento & humore, quia ſi aliquid horum inter aurum & argentum ſe permiſcuerit, nequaquam vnum cum altero ſe tenebit, & ideo oportet vt in loco valde mundo & quieto hoc duo metalla adinuicem vniantur, quando autem modo debito ſic vniuntur, inſeparabilis fit vnio, ita quod ab inuicem non poſſunt vlterius ſeparari.

CAP. V.

De Aurichalco.

AVrichalcum, *Vt dicit Iſidor.* eſt dictum, eo quod cum ſit æs ſiue cuprum reſplendet ſuperficialiter ſicut aurum, æs enim Græco ſermone chalcum vocatur. Aurichalcum itaque habet & duriciem æris ſiue cupri, ex mixtione autem æris, ſtanni & auripigmenti, & quibuſdam aliis medicaminibus producitur in igne ad colorem auri, *Vt dicit Iſidor.* Colorem itaque habet auri & ſimilitudinem, ſed non valorem, vaſa etiam diuerſi generis artificialia & pulcra, in ſui nouitate auri ſpeciem prætēdentia, ex aurichalco præparantur, ſed paulatim à fulgore primo hebetantur & quaſi rubiginantur, & ſic tam colore quam odore cupreo ſuam materialem originem proteſtatur. In iſtis vaſis cibaria & vina diutius reſeruata, ſaporem horribilem contra-

trahunt ex æris vicio & odore, collyria tamen quæ oculorum ſunt medicamina in eis vtiliter reſeruant, & ex æris fortitudine acuuntur, *Vt dicit Plato.*

Cap. VI.

De Auripigmento.

AVripigmentum eſt vena terræ, ſiue genus lapidis ſciſſilis & fragilis, auri ſpeciem prætendens in colore, & vocatur alio nomine lapis Arſenicus. Et eſt duplex, ſcilic. rubeus & citrinius, *& habet ſecundum Diaſ.* naturam ſulphuris calefaciendi & deſiccandi, qui ſi apponatur æri, ipſum in album tranſmutat, & omnia corpora metallina præter aurum, exurit & deuaſtat, *Vt dicit Dyaſ. ſecundum Plat.* autem auripigmētum calidum eſt & ſiccum in quarto gradu, & eſt vena terræ, & duplex ſpecies, rubeum, ſcil. & citrinum, citrinum autem competit medicinæ, habet autem virtutem diſſoluendi, attrahendi & mundificandi. Vnde valet aſthmaticis & malum anhelitum habētibus, ex humiditate, ſi inclinato capite fumus eius recipiatur. Ex auripigmento fit pſilocracium, id eſt vnguētum depilatorium, vt pili faciliter amoueantur, quando coquitur cum calce viua. Valet etiam contra ſerpiginem & impetiginem, ſi locus cum ſapone & auripigmento leniter inungatur, ſed ſtatim locus inunctus abluatur, quia ſi vnguētum tale ibi diu maneret, bonam carnem ſicut & malam corroderet & excoriaret, naturam enim habet inciſiuam & corroſiuam, vngues etiam deturpatos & deformes facit cadere, vt creſcant meliores, *Vt dicit Plat.*

Cap. VII.

De Argento.

ARgentum à Græca appellatione, *Vt dicit Iſidor.* eſt dictum, nam ἄργυρον argentum vocant, cui mirum in modum accidit, quod cum ſit candidum, impreſſum corpori lineas nigras, *Vt dicit Iſidor.* reddit. In eius compoſitione ſunt viuum argentum & ſulphur album. Plus autem eſt ibi de aereo & aqueo & argento viuo quam ſulphuris, & ideo non eſt tanti ponderis ſicut aurum, *Vt dicit Richardus Rufus.* Eſt autem argentum duplex, ſcil. ſimplex & compoſitum,

ſitum, ſimplex autem eſt liquidum & vocatur argentum viuum: compoſitum autem argẽtum ſolidum, compoſitum ex argento viuo puro, & ſulphure albo non vrente, *Vt dicit Ariſtot.*

Cap. VIII.

De Argento Viuo.

ARgentum autem viuum eſt ſubſtantia aquea, mixta cum ſubtili terreno forti admixtione & indiſſolubili, & habet hoc ex magna ſiccitate terrea, quæ non liqueſcit in ſuperficie plana, & ideo non adhæret, ſicut id quod eſt aquoſum. Eſt autem eius ſubſtantia alba, ex claritate aquæ ſubtilis, & ex albedine terræ bene ſubtiliatæ & digeſtæ, habet etiam albedinem ex admixtione æ[...] cum prædictis. Habet autem argentum viuum hoc ſibi naturaliter proprium, quod non coagulatur per ſe ſine ſulphure, ſed cum ſulphure & cum plumbi ſubſtantia congelatur. *Ideo dicitur ibidem* quod argentum viuum & ſulphur ſunt elementum, id eſt materia & principium omnium liquabilium; ſcilicet metallorum. Hæc omnia dicuntur *in lib. meteoror.* expreſſe *& etiam Arich. ſic exponitur.* Argentum itaque viuum omnium metallorum dicitur eſſe principium, & ideo reſpectu eorum eſt ſimplex elementum. De ſua autem virtute & natura diuerſi diuerſa poſuerunt, quid autem de hoc ſentiant medici, patere poteſt per hæc verba; argentum *(inquit Plato)* viuum, calidum dicitur eſſe & humidum in gradu quarto; quamuis à quibuſdam iudicetur frigidum & in eodem gradu, & quod ſit calidum oſtenditur per effectum, eo quod diſſoluit, penetrat & incidit, ſed quia actualiter ſentitur multum frigidum abuſiue frigidum iudicatur. Quod autem aliqui dicunt argentum viuum ex quadam vena terræ per excoctionem fieri, falſum eſſe patet, eo quod per calorem ignis facillime in fumum extenuatur, ſed à terra gignitur, & quaſi aqua perfluens procreatur, diutiſſime etiam in vaſe frigido & ſolido conſeruatur, tanta autem ipſius eſt cohærentia & fortitudo, quod nulli rei poteſt admiſceri, niſi primitus extinguatur. Extinguitur autem cum ſaliua, quando cum ea fricatur, & maxime, quando cinis ſaliuæ additur, & maxime, quando puluis oſſis ſepiæ ſociatur, eſt autem argentum

Digitized by Google

viuum de facili in fumum euaporatiuum & reſolutiuum, cuius fumus maxime obeſt aſtantib. inducit enim paralyſim & tremorem, relaxando neruos & remolliendo. Ore acceptum vel auri immiſſum occidit membra perfodiendo, circa quod periculum maxime valet lac captinum, in quantitate maxime epotatum cum continuo motu patientis. Ad idem ſpecialiter valet decoctio vini cum abſynthio & Iſopo, *hucuſq; Plato.* Dicitur autem argentũ viuum eo quod incidat materias in quas mittitur, *vt dicit Iſidorus libr.* 16. vbi etiam hoc ſubiungit, hoc *(inquit)* eſt liquidum, quia percutrit. Inuenitur autem ſpecialiter in fornacibus argentariis guttarum concretione, terris vel tectis inhærens, ſæpe enim in vetuſtiſſimo ſtercore cloacarum vel puteorum limo inuenitur, fit enim ex minio impoſito conchulæ ferreæ patena teſtea ſuppoſita, debet autem vaſculum circumlitum circumdari carbonibus, & tunc argentum viuum diſtillabit, ſine enim hoc argento neq; aurum neque æs inaurati poteſt. Tantæ autem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium argenti viui centenarium ſaxum ſupponas, oneri ſtatim reſiſtit, ſi vero auri ſcrupulum ſuppoſueris, leuitatem eius in ſe ſtatim rapit. Ex quo patet non pondus eſſe, ſed naturam cui cedit. Potui datum interficit ponderis cauſa. Seruatur autem melius in vaſis vitreis, nam cæteras materias perforat & corrodit. *Hucuſque Iſid. lib. 16. cap. de metal.* Argentum ergo eſt album, clarum, ſonorum, purum, ductilitatis habens multum, minus tamen quam aurum. Balſami potiſſime conſeruatiuum, virtutis in Iaſpide iuuatiuum. Maiorem enim virtutem habet Iaſpis in argento quam in auro, vt dicitur in lapidar. liquabile & in igne reſolutiuum & liquefactiuum, colorem habet igneum, rubeum, infrigidatum vero iterum efficitur ſolidum atque durum, & quamuis groſſum ſit & materiale reſpectu auri, tamen poſt aurum in valore & precio obtinet inter metalla principatum. Eſt enim medicinale & multarum ægritudinum curatiuum: nam eius ſcoria ſiue ſpuma vulnera ſanat atque replet, & carnes ſuperfluas in eis creſcere non permittit, cicatricem inducit, ſordes corporis mundificat, cauterium à fœtore cuſtodit, confortat fluxibilia membra & conſtringit. ex contactu terræ rubiginem

hem contrahit, ſed ex arenæ & ſalis confricatione colorem priſtinum recipit & reſumit.

Cap. IX.

De Adamante.

ADamas eſt lapis Indicus, paruus & indecorus ferrugineum habens colorem, & ſplendorem cryſtallinum, nunquam tamen vltra magnitudinem nuclei auellanæ eſt repertus. Hic nulli cedit materiæ, nec ferro quidem, nec igni, nec vnquam incaleſcit, vnde à Græcis vis indomita appellatur, ſed cum ſit inuictus ferro, ignis contemptor, rumpitur ſanguine hircino calido & recenti, cuius fragmentis ſculptores in ſignandis gemmis & perforandis vtuntur. Hic diſſidet in hoc à magnete, quia poſitus adamas iuxta ferrum, non patitur illud attrahi a magnete, imo retrahit per quandam violentiam ferrum a magnete lapide ſic attractum. Dicitur hic lapis more electri venena deprehendere, metus varios expellere, & maleficis artibus obuiare. *Hucuſque Iſid. lib. 16. cap. de cryſtallis.* Hic lapis *ſecundum Diaſ.* gemma reconciliationis dicitur & amoris, quia ſi mulier a viro ſuo fuerit digreſſa, per virtutem adamantis in viri gratiam facilius reuocatur. *Adhuc dicitur idem*, quod ſi verus adamas capiti dormientis mulieris ſupponatur cautius, ſcire poterit maritus eius an ſit caſta, nam ſi fuit caſta, dormiendo amplecti cogitur vi lapidis maritum ſuum, ſi vero fuerit infidelis, ab eo ſubito reſilit, & velut lapidis potentia iam indigna, ſubito de lecto cadit. Virtus etiam huius lapidis eſt, *vt dicit Dyaſ.* quod cum in lacerto ſiniſtro geſtatur, valet contra hoſtes, contra inſaniam, rixas & iurgia, contra incubos & phantaſmata, contra varia ſomnia & venena.

Cap. X.

De Amethyſto.

AMethyſtus lapis eſt Indicus, qui inter gemmas purpureas obtinet principatum, *vt dicit Iſid.* Eſt autem amethyſtus colore purpureo & violaceo permixtus, quaſi roſa nitens, & leuiter fundens quaſdã flammulas & emittens, *Iſid.* Alterum eius genus deſcendit ad hyacinthum,

non ex toto igneum, ſed vini colorem habens. Et ſunt ſpecies eius quinque, *Iſid.* Sed, *vt dicit Diaſ.* purpureus nobilior eſt, & aliis vtilior, nam virtus eius contra ebrietatem eſt, & facit vigilem, & malam repellit cogitationem, & bonum confert intellectum, & ineſt ei mollicies ad ſculpendum.

Cap. XI.

De Achate.

ACHATES eſt gemma nigra, habens albas venas, & dicitur achates a flumine eiuſdem nominis exiſtentis in Sicilia iuxta, quod eſt gemma primitus inuenta, *vt dicit Iſidor.* modo autem in pluribus regionibus inuenitur. Eſt autem quoddam genus creticum, *vt dicit Diaſ.* cum venis cæruleis. Aliud genus eſt Indicum, varium cum guttis ſanguineis, primum enim genus *vt Iſid. dicit*, creditur valere magicis artibus, nam ipſa tempeſtates conuertunt, ſiſtunt flumina ſicut dicunt. Idem etiam genus vtile eſt, *ſecund. Diaſ.* ad regum formas, & ſimulacra monſtranda ſomniorum. Creticum autem genus mutat pericula, gratum facit & placentem, & perſuaſorem facundum, & vires confert, tertium genus ſcilicet Indicum viſum fouet, contra ſitim prodeſt, contra venenum valet, & accenſio eius odorifera eſt, *vt dicit Diaſ.*

Cap. XII.

De Asbeſto.

ASBESTOS Arcadiæ eſt lapis, ferrei coloris, ab igne nomen ſortitus, eo quod ſemel accenſus nunquam extinguatur, de quo fabricatum eſt illud mechanicum, de quo gentiles capti ſacrilegio mirabantur. In quodam enim templo Veneris erat factũ candelabrum, in quo erat lucerna ſic ardens, vt nulla tempeſtate & nullo imbre extingui poſſet, *vt dicit Iſid. lib. 16. in cap. de gemmis.*

Cap. XIII.

De Aſycto.

ASYCTOS eſt gemma nigra, ponderoſa, diſtincta venis rubentibus: hæc calefacta igni, ſeptem diebus calorem tenet, *vt dic. Iſid. cap. de nigris gemmis.*

Cap. XIV.

De Alabandina.

ALabandina eſt gemma, dicta ab Alabanda regione Aſiæ, cuius color ſimilis eſt chalcedonio, ſed rarior, *vt dicit Iſid. cap. de cryſtallis. Secundum Diaſ.* autem alabandina eſt gemma clara & ſubrufa, vt ſardius, cuius virtus eſt ſanguinem prouocare & augmentare.

Cap. XV.

De Argirite.

ARgirites eſt gemma argento ſimilis, habens ſtigmata aurea, cui ſimilis eſt in colore andromaia. Eſt enim lapis cuius color argenteus eſt, *vt dicit Iſidor.* cui eſt forma quadrangula ſicut teſſeræ, & fortitudo ſicut adamantis. Huic putant magi nomen impoſitum ab eo, quod animorum impetus vel iracundias creditur refrenare, *vt dicit Iſid. cap. de gemmis aureis.*

Cap. XVI.

De Aſtrione.

AStrion eſt gemma Indica cryſtallo propinqua, in cuius centro lucet ſtella fulgore Lunæ plenæ, ſic autem dicitur ab aſtris, eo quod eis oppoſita fulgorem rapit *Iſid. cap. de cryſtallis.*

Cap. XVII.

De Alectoria.

ALectoria ſiue Alectorius eſt lapis, qui inuenitur in ventriculis gallinaceis, cryſtallo obſcuro ſimilis, cuius vltima magnitudo eſt ad fabæ quantitatem. Hic in certamine ſecundum magos creditur reddere homines inſuperabiles & inuictos, *vt dicitur in lapida. De hac gemma dicit Diaſ.* Alectorius lapis excitat Venerem, gratum facit & conſtantem, ac victorem diſcretum & oratorem, amicos reformat & reprimit in ore ſitim.

Cap. XVIII.

De Aſteria.

ASteria eſt gemma candida, incluſam continens lucem ſicut ſtella, intus ambulantem, redditq; Solis radios candicantes.

Cap. XIX.

De Amatide.

AMatides eſt lapis vel gemma, à qua ſi veſtis fuerit contacta, contra ignem reſiſtit, & ſi igni imponatur, non ardebit, ſed ſplendore accepto nitidior apparebit, & eſt ſimilis alumini ſciſſili, omnibus magorum maleficiis obuians & reſiſtens, *Vt dicit Iſid. lib.* 7. *cap.* 10.

Cap. XX.

De Bitumine.

BItumen eſt terra à gleba limoſa & viſcoſa, in locis præcipue paluſtribus genera. Eſt autem *ſecundum Iſidorum lib.* 16. *capit.* 2. quædam terra glutinoſa, quæ iuxta lacum Aſphaltidem in Iudæa reperitur, cuius natura eſt ardens & igni cognata, & eſt tantæ tenacitatis, quod nec aqua nec ferro rumpitur, ſed ſolum ſanguine menſtruali. Eſt autem vtilis ad nauium compaginationem. De hoc bitumine *dicitur in Platone*, aſphalti, id eſt, bitumen Iudaicum calidum & ſiccum in tertio gradu, & eſt terra nigri coloris, & ponderoſa & fœtida, & eſt terra, *Vt dicunt aliqui* de ſpuma maris mortui generata, & ad modum terræ indurata, habet autem virtutem attrahendi, conſolidandi & conſumendi, & multum valet ad vulnera & vlcera conſolidanda, ſi pulueriſetur, & ſic vulneri ſuperponatur, & ſi vulnus fuerit multum, longum, & latum. Valet etiam ad paſſiones matricis ſpiritualia comprimentis, ſi ponatur ſuper carbones, & fumus eius qui eſt fœtidus ſuper os & nares contrahatur. Valet inſuper phlegmaticis, ſomnolentis, lethargicis, quia phlegma de capite multum purgat, *Vt dicit Plato.*

CAP.

Cap. XXI.

De Beryllo.

BEryllus eſt lapis Indicus, in viriditate ſimilis ſmaragdo ſed cum pallore. Politur ab Indis in ſexangulas formas, vt coloris hebetudo repercuſſu angulorum excitetur, aliter autem politus non habet fulgorem. Genera autem eius ſunt decem, *vt dicit Iſidorus capite de viridibus gemmis*, vbi etiam ſtatim ſubditur. Chryſoberyllus ſpecies ſcil. eſt Berylli, cuius pallida viriditas in aureum colorem reſplendet, & hunc etiam India mittit nobis. Berylli virtutes *deſcribit Dioſcor. dicens*. Inter beryllos qui magis pallet, melior eſt, virtus eius contra pericula hoſtium & contra lites, inuictum reddit & mitem, ingenium bonum adhibet, valet contra vitia epatis, & contra ſuſpiria & eructationes, humidos oculos ſanat, manum geſtantis exurit, ſi Solis radio opponatur, hominem magnificat, & amorem coniungit coniugalem.

Cap. XXII.

De Calculo.

CAlculus eſt lapillus terræ admixtus, rotundus atq; duriſſimus purus, & ex omni parte leniſſimus atq; planus, dictus autem eſt calculus, eo quod ſine moleſtia ſui breuitate & planitie à pedibus conculcetur, cui contrarius eſt ſcrupulus, lapillus ſcilicet aſperrimus, & minutus qui ſi inter pedem & calceum inciderit, valde nocet, hic & ſaxa dicuntur ſcrupea, id eſt aſpera atque dura, *vt dicit Iſidorus lib. 15. cap. 3.* ſępe autem lapillus in corpore animalis ex calidis & viſcoſis humoribus, nunc in veſica nunc in renibus generatur, *vt dicit Conſtantinus, quare ſupra libr. 7. de paſſionibus renum, cap. de calculo.*

Cap. XXIII.

De Cote.

COs eſt lapis ſic dictus, eo quod ferrum ad incidendum acuat. Διακοπὴ enim Græco ſermone inciſio dicitur, *vt dicit Iſidorus*. Et ex his aliæ aquariæ ſunt, aliæ oleo indigent in acuendo, ſed oleum lenem, aqua vero aciem acerrimam reddit, *vt dicit Iſidorus libro eodem ca.* 3. hoc autem

çotis proprium habet, quod in hoc, quod acuendo alteri ſeruit, paulatim ſe conſumit, *Vt dicit Gregorius*, puluis vero eius ab ipſius ſubſtantia reſolutus, congruit medicinæ, virtutem habet deſiccatiuam, repercuſſiuam, & ſanguinis reſtrictiuam, *Vt dicit Conſtantinus*.

Cap. XXIIII.

De Calce.

CAlx eſt lapis aduſtus, ex cuius admixtione cum arena & aqua fit cæmentum. Eſt autem calx dicta viua, *Vt dicit Iſidorus*, quia dum ſit tactu frigida, intus tamen in occulto feruentem habet naturam vel continet ignem. Vnde & perfuſa aqua ſtatim ignis erumpit latens. Cuius natura aliquod mirum habet, poſtquam non arſerit, aquis incenditur, quibus ſolet ignis extingui, oleo vero extinguitur quo ſolet ignis accendi. Vſus eſt fabricæ neceſſarius, nam lapis lapidi non poteſt hærere fortius, niſi calce ſit coniunctus. Calcis autem quæ fit ex lapide albo & duro, melior eſt ſtructuris. Ex molli vero vtilior eſt in tectis. *Hucuſq; Iſidor. lib. 16. cap. 3.* Calx autem *ſecundum Platonem* calida eſt & ſicca in quarto gradu, quæ mixta cum oleo puſtulas & vulnera putrida iuuat, & inciſiones bene conſolidat, carnem ſuperfluam corrodit, nec in vulnere creſcere permittit. Calx viua cum auripigmento & aqua ad modum pultis decocta, pilos cadere facit, quia ſuo acumine poros aperit, *Vt dicit Conſtantinus & Plato.*

Cap. XXV.

De Cæmento.

CAementum eſt calcis & arenæ cum aqua temperatæ coniunctio & mixtura, quæ ad lapides coniungendos & parietes liniendos & dealbandos ſumme eſt neceſſaria. In picturis & coloribus parietum primum ſtramentum & præcipuum eſt cæmentum. Melius autem adhæret parieti humefacto, & maxime ſi fuerit de plaſtro ſiue gypſo. Nam *Vt dicit Iſidorus*, gypſum calcis eſt cognatum. Optimum autem omnium lapidum eſt de lapide ſpeculari factum cæmentum, qui lapis translucet ſicut vitrum, & multum ſciſſibilis in tenues cruſtas, *Vt dicit Iſidorus.* Et eſt idem

quod plaſtrum, quod in Græco dicitur gypſum, ſed in Teutonico ſperetalonum nuncupatur.

Cap. XXVI.

De Carbunculo.

CArbunculus lapis eſt precioſiſſimus, ſic dictus, quia vt carbo eſt ignitus, cuius fulgor nec nocte vincitur, lucet enim in tenebris adeo, vt flammas ad oculos vibret. Genera eius ſunt duodecim, ſed præſtantiores ſunt, qui fulgent & emittunt radios ſicut ignis, *vt dicit Iſidorus libr. 16. cap. 13. Ibidem ſubditur.* Carbunculus græce ἄνθραξ dicitur gignitur in Libya apud Troglodytas. Inter has duodecim ſpecies præcellit Anthracites, qui ignei eſt coloris, ſed candida vena præcinctus, cuius eſt proprium quod proiectus in ignem velut inter mortuos carbones extinguitur, ſed aqua perfuſus exardeſcit. Alia eſt ſpecies carbunculi nomine Sandareſon, à loco Indiæ, vbi inuenitur, ſic dictus, in cuius ſpecie velut intra lucidos ignes apparent quædam guttæ quaſi aureæ, & hæc gemma eſt precii incomparabilis reſpectu aliarum. Alia eſt ſpecies quæ Lychnites appellatur, à lucernarum fragrantia ſic dicta, & hanc gemmam remiſſum carbunculum dicunt. Et eſt duplex, vna quæ vt purpura radiat: altera velut coccinei coloris ſeu ruboris. Hæc à ſole vel tactu digitorum calefacta, paleas & chartarum folia ad ſe rapere dicitur, ſculpturis reſiſtit: ſi vero aliquando ſculpta fuerit, dum ſigna in cera imprimit quaſi quodam animalis morſu partem ceræ ſecum tollit, *vt dicit Iſidorus ibidem.* Ad ſpeciem carbunculi reducitur *Balagius,* qui rubeus eſt & perlucidus, *vt dicit Dioſcor.* Et dicitur quod hæc ſpecies carbũculi in vena ſapphiri inuenitur, & ideo ex vicinitate ſapphiri quandam nebulam, ad modum fauillæ, circa ignem balagius contrahit, quæ circa eius ſuperficiem ſe diffundit, & hoc patet ſenſibiliter, ſi diligentius contempletur.

Cap. XXVII.

De Chryſopraſo.

CHryſopraſus eſt lapis Æthiopicus, quem lux celat, & prodit obſcuritas. De nocte enim eſt igneus, de die

vero aureus, *vt dicit Iſidorus ibidem.* In die enim quaſi euaneſcens & fulgorem emittens, quaſi aurum expalleſcit. Eſt autem alia ſpecies Chryſopraſi quam India nutrit. Hic Chryſopraſus ſimilis eſt Praſio in colore ſiue porro, & reſpergitur quibuſdam guttis aureis, *vt dicitur in Lapidario.*

Cap. XXVIII.

De Chalcedonio.

CHalcedonius eſt lapis pallidus, hebetem prætendens colorem. quaſi medium inter Beryllũ & Hyacinthum, *vt dicitur in Lapidario.* Naſcitur autem apud Naſamos, *vt ferunt,* diuino imbre, & inuenitur ad repercuſſum Lunę plenæ, *vt dicit Iſidorus libro* 16. Non inuenitur niſi tricolor, *vt dicit Lapid.* Omnia eius genera ſculpturę reſiſtunt, calefactus paleam attrahit, Iſidor. Hic lapis perforatus & portatus, facit vincere cauſas, & valet contra illuſiones dæmonum & virtutes conſeruat, *vt dicit Dioſ.*

Cap. XXIX.

De Chryſolitho.

CHryſolithus eſt lapis & Æthiopicus, vt aurum lucens, & vt ignis ſcintillans, mari in colore eſt ſimilis, declinans ad virorem, in auro poſitus, & in ſiniſtro lacerto geſtatus, dicitur terrere dæmones & fugare. Iuuat contra timores nocturnos, & melancholiam minuit, aut depellit, & confortat intellectũ, *vt dicit Diaſ.* Chryſolithi quædã ſpecies eſt Chryſolãpis, cuius color de die aureus, de nocte vero igneus iudicatur. Eſt & alia ſpecies Chryſolithi, quæ dicitur Chryſolentus, colore aureus, eius aſpectus de mane pulcrior eſt. Deinde hebetatur eius color, & eſt ignis capaciſſimus, qui ſi iuxta ignem fuerit, citius inflammatur, *vt dicit Iſidorus lib.* 15. *cap. de gemmis aureis.*

Cap. XXX.

De Chelidonia.

CHelidonia lapis eſt modicus, tamen precioſus. Huius duæ ſunt ſpecies, ſcilicet niger & rufus. De ventre hirundinis extrahuntur, parui quidem ſunt & deformes, ſed in virtutibus non ſunt maioribus impares, imo multis aliis

aliis ſunt maiores. Valet enim rufus contra Lunaticam paſſionem, & contra inſaniam & antiquum languorem, facundum facit & gratum & placentem. Niger vero valet contra noxios humores & febres & iras, & lotus aqua, ſanat oculos. *Hæc omnia dicuntur in Lapidario.*

Cap. XXXI.

De Cryſtallo.

CRyſtallus lapis eſt relucens, clarus, & colore aquoſus, crediturque quod ſit nix vel glacies, per multorũ annorum ſpacia indurata: vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur in Aſia & Cypro, maxime in ſeptentrionalibus alpibus, vbi in æſtate Sol feruentiſſimus inuenitur, & ideo quia annoſa & diuturna eſt ibi glacies, ideo ſpeciem reddit hanc, quæ cryſtallus nominatur. Hic ſi fuerit oppoſitus Solis radiis, adeo capit flammam, vt aridis fungis ignem præbeat. Vſus eius ad pocula deſtinatur, nihil aliud operatur quam frigidum facere poteſt. *Hucuſq; Iſidor. lib. 16. ca. 13. De Cryſtallo autem dicit Dioſ.* Cryſtallus non vi frigoris tantum, ſed vi magis terreſtreitatis in lapidem induratur. Color autem illius glaciei eſt ſimilis. Huius virtus eſt contra ſitim & ardorem, qui tritus melle & potatus lacte, replet vbera, ſi ex cauſa calida lac prius ſit amiſſum. Et etiam ſumptus in potu, valet contra colicam paſſionem & viſcerum, ſi non adſit conſtipatio. Lapis eſt luci peruius, vnde literas & alia, quæ in eo ponuntur, manifeſtat. Quod autem ex aqua materialiter fiat cryſtallus, *dicit Gregorius ſuper primum Ezechielis*, habet (*inquit*) aqua ex ſe fluiditatem, ſed per frigoris vehementiam in cryſtalli conuertitur firmitatem, *Vnde in Eccleſiaſt. ſcribitur. Flauit ventus aquilo & congelauit cryſtallum, &c.* Et huius aſſignat *Ariſtoteles rationem in libro meteoror. ibi*: lapidea de ſubſtantiis mineralibus materialiter ſunt aqua, *vt dicit Richardus Rufus.* Lapides mineralium ſunt de aqua, ſed tamen quia habent de terra ſiccitate plus quam liquabilia, ideo non congelantur ſolo frigore aquoſo, ſed etiam terrea ſiccitate quæ permutat aquoſum terreum in vitreum, quando ſuper aquam dominatur & vincit frigiditas ſuperducta. Ex quo patet quod vera eſt ratio *Greg. & Eccl.* qui dicunt quod ex aqua poteſt cryſtallus generari.

CAP.

CAP. XXXII.

De Ceraunia.

CEraunia eſt lapis cryſtallo ſimilis, cæruleo colore infectus, & eſt apud Germaniam. Alter eſt Hiſpanicus, rutilans vt flamma. Hi cadunt de locis tonitrui & dicuntur contra vim fulgurum opitulari, *vt dicit Iſidor. ibidem. Idem in Lapidario vbi dicitur.*

Cum tonat horrendum, cum fulminat igneus æther.
Nubibus illæſus cælo cadit iſte lapillus.
Qui caſte gerit hunc, à fulmine non ferietur.
Nec domus nec villa quibus adfuerit lapis ille.

Virtus vtriuſq; eſt ad prælia & cauſas vincendas, & valent ad dulces ſomnos, *vt dicitur ibidem.*

CAP. XXXIII.

De Coralio.

COralium naſcitur in mari rubro, & quamdiu tegitur aquis, lignum eſt, ſed ſtatim quando extrahitur & tangitur aere, in lapidem induratur. Sunt autem rami eius ſub aqua candidi & molles, extracti cum retibus rubeſcunt & lapidificantur, *vt dicit Iſidorus capit. de rubris gemmis. Et ſequitur ibidem*, quantum apud nos precioſa eſt Indica margarita, tanto precioſior eſt coralium apud Indos. Hoc magi dicunt reſiſtere contra fulmen. *Iſidorus, Idem dicitur in lapidario.* Ipſius eſt, *vt ait Zoroaſtes,* mira poteſtas.

Fulmina, riphones, tempeſtateſq; repellit.
-- A quocunq; geratur.

Eſt autē duplex, albus & rufus, & nunquam vltra ſemipedē longior inuenitur. Rufus maxime valet contra omnem fluxum ſanguinis, contra epilepſiam & contra diabolica & varia monſtra, multiplicat fructus & expedit fines & principia negociorum.

CAP. XXXIV.

De Corneolo.

COrneolus lapis eſt rufus & obſcurus, vtilis tamen eſt & precioſus, qui in collo ſuſpenſus, vel in digito portatus.

Digitized by Google

In diſceptando ſurgentes mitigat iras.
Sanguinis ex membro ſiſtit quemcunq; fluorem.
Præcipue talem patitur ſi fœmina fluxum.
Vt dicitur in Lapidario.

Cap. XXXV.

De Dionyſia.

Dionyſias lapis eſt niger vel fuſcus, rubentibus venis ſparſus, vocatur autem ita quod ſi aqua mixtus conteratur, vinum alias nimium flagrat, & tamen quod in illo mitum eſt, ebrietati reſiſtit, *Vt dicit Iſid. lib.* 16.

Cap. XXXVI.

De Diadocho.

Diadochus lapis eſt pallidus, lucens vt beryllus, & eſt aptus ad reſponſa à dæmonibus obtinenda, excitat enim dæmones & phantaſmata, & ſi defuncto quis forſan applicet illum, protinus aſſeritur ſolitas amittere vires.

Nam ſacer hic lapis eſt, & quæ mors ſternit, abhorret.
Sicut dicitur in lapidario.

Cap. XXXVII.

De Aere.

Æs à ſplendore aeris eſt vocatum, *Vt dicit Iſidor.* Apud antiquos enim antequam ferri cognitus fuit vſus, ære primi perſcindebant terram & belli certamina peragebant, tunc aurum & argentum reiiciebant, nunc vero aurum in ſummo honore eſt.

Sic volnenda ætas commutat tempora rerum.

Verba ſunt Iſidor. lib. 16. Idem autem æs eſt & cuprum, quia vtrumque ex eodem lapide per decoctionem ignis reſoluitur. Lapis enim calore ignis reſolutus in æs conuertitur, Iob 28. Componitur autem æs ſiue cuprum, ſicut & alia metalla, ex ſulphure & argento viuo. Sed hoc accidit quando plus eſt de ſulphure quam de argento viuo, & ſulphur eſt terreum & non purum, rubeum habens colorem adurentem. Argentum vero viuum, mediocre, nec nimis groſſum, nec nimis ſubtile. Et ex tali commixtione æs generatur, *ſicut Ariſt*, *Sicut autem dicit Iſid. cap. de aere.* Æs ſi fuerit ad.

rit admixtum cum aliis metallis, colorem mutat pariter & virtutem, vt patet in aurichalco & in ære corinthio, quia cum diuerſis metallis eſt coniunctum. Vnde quoddam eſt album ad nitorem argenti accedens, aliud fuſcum, ſpeciem auri exprimens: tertiam in quo cunctorum eſt temperies. Eſt & aliud genus æris quod dicitur coronarium, quod ſcilicet ex ductili ære in laminas attenuatur, & felle tauri tingitur, ſpeciem auri prætendit in coronis hiſtrionum, vnde & coronarium eſt vocatum. Eſt autem quod ductile eſt & malleo producitur, regulare appellatur, econtra fuſile quod tantum funditur, ſed quod fuſile eſt ſub malleo, fragile eſt. Quando autem æs bene purgatur & ab omnibus viciis excoquitur, ductile efficitur & regulare. Omne autem æs in frigore magno melius funditur. Aes celerius rubiginem contrahit, niſi oleo perungatur. Item inter omnia metalla eſt vocaliſſimum, & maximæ poteſtatis. *Hucuſque Iſidor. lib. 16.* maxime conuenit vſui tubarum & campanarum, propter ſuam ſonoritatem & durabilitatem, lapis vnde excoquitur, eſt maximæ duriciei & compactionis, vnde non facile frangitur, niſi prius in rupe igne fortiſſimo exuratur. Octies autem vel nonies comburitur, antequam extrahatur perfecte de lapide & purgetur, ſicut mihi ſæpius certiſſime aſſeruerunt in loco, vbi foditur, æris purgatores. Vaſa ænea rubiginoſa ſunt & æruginoſa, niſi ſæpius arena aſpera confricentur. Olfactu etiam & guſtu ſunt abominabilia, niſi cum ſtanno ſint linita. Aes etiam ſi ſine ſtanno fuerit, de facili vritur & crematur, *vt dicit Iſidor. cap. de ſtanno.* Aes vero exuſtum & puluerifatum, *vt dicitur in Plat.* habet virtutem diſſoluendi, & conſumendi & extenuandi, & humores noxios expurgandi, vulnera ſanat, caliginem oculorum purgat, carnes ſuperfluas corrodit & vlterius creſcere non permittit, *vt dicit Plat. & etiam Dyaſ.*

Cap. XXXVIII.

De Electro.

Electrum eſt vocatum, eo quod ad ſolis radium auro clarius luceat & argento, nam Sol à Poetis electron dicitur. Efficacius autem eſt hoc metallum omnibus metallis & nobilius. Huius tria ſunt genera: vnum quod ex pino ar-

no arbore fluit quod ſuccinum dicitur, quando enim primo fluit de arbore, eſt liquidum gummi, ſed poſt induratur calore vel frigore in duriciem lapidis perſpicui, vt cryſtalli. Alterum genus metallum dicitur, quod naturaliter inuenitur & in precio habetur. Tertium fit de tribus peciis auri & vna argenti. Electrum vero quod naturale eſt, illius eſt naturæ, vt in conuiuio ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat, nam ſi eo infundas, ſtridorem edit, & in colores varios in modum arcus cœleſtis ſe mutare ſubito conſueuit. *Hucuſq; Iſidor. lib. 15. de metallis Vlt.* De electro autem artificiali *dicitur ſupra Ezech.* dum aurum, *inquit Greg.* miſcetur cum argento, argentum ad claritatem creſcit, aurum autem cum claritate argenti temperatum, virtutem ſuam non perdit, ſed tantummodo quo ad decorem coadmixti argenti aliquantulum expalleſcit. Electrum etiam verum à quibuſdam harpago dicitur, eo quod attritu digitorum accepta caloris gratia, omnia folia, paleas & veſtimentorum fimbrias rapiat & attrahat, ſicut magnes ferrum, *Vt dicit Iſid. lib. 16. cap. de rubeis gemmis.* De facili autem quocunque modo homo voluerit, recipit colorem & tincturam. Vnde de radice Auenſe & conchilio de facili inficitur, *Vt dicit idem ibidem.*

Cap. XXXIX.

De Ætite.

ÆTites lapis eſt Indicus & Perſicus, qui in litoribus Oceani in ſinu tam Indici maris quam Perſici inuenitur. Eſt autem lapis colore puniceo, ſicut dicitur in lapidario, & eſt duplex, *Vt dicit Iſidor.* ſcil. maſculus & fœmina; Vnde & bini ſemper in nidis aquilarum inueniuntur, nec ſine his parere poteſt aquila, & ideo aquila iſtos ſeruat in nido ſuo. Horum maſculus durus eſt & ſimilis gallæ, & ſubrutilans, fœmineus vero mollis eſt, & hi lapilli alligati parienti, faciunt partus celeritatem, & etiam faciunt aliquando abortiri, ſi nimis diu ibi dimittuntur, & aliquid excidit vuluę, niſi cito à parturientibus auferantur, *Vt dicit Iſidor lib. 16. cap. 4.* Hic etiam lapis more prægnantis alium lapidem in ſe tenet clauſum, *Vt dicit Dyaſ. & in lapidario dicitur.* Continet hic alium prægnantis more lapillum.

Eius

Eius virtus eſt conferre ſobrietatem, diuitias auget & amorem, & facit victorem & fauorabilem, & caducorum prohibet caſum, ſi de veneni fraude quis ſuſpectus fuerit, ſi reus fuerit, hic lapis ſub cibo eius poſitus, cibum deglutire non permittit, quod ſi lapis ſubtractus fuerit, cibum deglutire non tardabit.

Cap. XL.

De Hæmatite.

HÆmatites lapis eſt rufus, ferrugineus, Affricus & Indicus ac Arabicus, ſic dictus, eo quod cruore reſolutus, in colorem ſanguineum mox erumpit, *vt dicit Iſidor.* valet contra veſicæ fluxum & oculorum dolores, contra venenum & ſerpentis morſum, & ventris fluxum omnem ſanguinem ſtringit, & maxime muliebrẽ, & gingiuarum, *vt dicit Diaſ. in Plat. autem dicitur* frigidæ & ſiccæ eſſe complexionis, & habet virtutem conſtringẽdi fluxum ſanguinis, dicitur autem ab αἶμα quod eſt ſanguis, & τίθημι, quod eſt ſiſto, vnde valet hæmoptoicis, id eſt, ſanguinem vomentibus & dyſentericis ſingulare præſidium eſt.

Cap. XLI.

De Heliotropio.

HEliotropiũ gemma eſt viridis cum guttis puniceis, venis ſanguineis ſuperſperſa. Et eſt ſic dicta ab effectu, quia ſi ponitur in aqua radiis Solis oppoſita, ebullire facit, & aquam in vaſe poſitam reſoluit in nebulam, & poſt paululum reſoluitur in guttulas pluuiales. Hæc eadem etiam gemma videtur poſſe facere mira, nam poſita in pelui in aqua clara radios Solis mutat, & ex aeris repercuſſione obumbrare videtur radiorum ſolariorum claritatem, & quandam inducere in colore ſanguineum colorem, ac ſi Sol ex interpoſitione corporis lunaris ad Solem eclipticas pati tenebras videatur. Et ideo, quia illa videtur Solis poſſe mutare claritatem, heliotropium, id eſt, Solis auerſio nuncupatur, *& hoc expreſſe dicit Iſid. Et Diaſ. In lapidario dicitur:*

Ex re nomen habens eſt heliotropia gemma,
Quæ Solis radiis in aqua ſubiecto vaſcllo.

Sangui-

Sanguineum reddit mutato lumine Solem,
Eclipſimque nouam terris effundere cogit, &c.

Et dicit Iſidor. quod ita manifeſtat incantatorum ſtultitiã & magorum, qui in ſuis prodigiis gloriantur. Illudunt enim hominum aſpectibus in his, quæ operantur, ſicut facit gemma ſupradicta, de qua exemplificando dicit, quod herba eiuſdem nominis cum quibuſdam incantationibus additis, fallendo viſum intuentium, facit portantem hominem non videri. In multis aliis eſt gemma hæc commendabilis, quia ſanguinem ſtringit, venena tollit, nec falli poterit qui eam geſſerit, &c.

Cap. XLII.

De Enhydro.

ENhydros paruus lapis eſt & modicus, perpetuis diſtillat guttis, nec tamen liquefit omnino, nec efficitur aliquo modo minor. Vnde dicitur in lapida.

Perpetui fletus lacrymis diſtillat enhydros,
Qui velut ex pleni fontis ſcaturigine manat.

Et dicitur ibid. quod difficile eſt huiuſmodi reddere rationem, quia ſi gutta defluit de lapidis ſubſtantia, quare non minor efficitur, vel omnino liqueſcit, ſi vero ros vel aliud ipſum ingreditur, quid eſt quod ingrediens non repellit egredientem? Poteſt tamen eſſe, *vt mihi videtur,* quod virtus lapidis condenſat in aquam, aerem ſibi vicinius propinquantem, vt iam videatur exire de ſubſtantia lapidis, quod egreditur de ſubſtantia aeris circumſtantis.

Cap. XLIII.

De Epiſtide.

EPiſtides eſt lapillus rutilans & rubicundus, qui ex parte cordis geſtatus, tutum ſeruat, compeſcit ſeditiones, coercet locuſtas & volucres ſteriles, nebulas ac grandines à fructibus terræ, & oppoſitus Soli ignem & radios emittit. Et ſi hunc lapidem in aquam feruentem proieceris, ceſſat eius ebullitio & poſt modicum frigeſcit, *vt dicit Iſidorus & Dioſcorid.*

CAP. XLIV.

De Exolicete.

EXolicetus lapis eſt ſic dictus, eo quod 40. coloribus eſt diſtinctus, & eſt paruus valde, & efficit oculos intuẽtis hominis tremulos. In Libya apud Troglodytas inuenitur.

CAP. XLX.

De Ferro.

FErrum à feriendo eſt dictum, *vt dicit Iſidorus*, ſua enim duritie ferit, domat & concutit omnia genera metallorum. Quod quidem quamuis de terra originem contrahat, duriſſimum tamen eſt & ſolidiſſimum, & ideo omnia alia feriendo comprimit & dilatat. Et hoc *vt dicit Iſidorus*, iuxta terræ genus nomen aſſumit, & per hoc multipliciter variatur, quia ſecundum hoc magis durum vel minus inuenitur. Generatur autem ferrum *ſecundum Ariſtotelem* ex argento viuo, groſſo, non mundo neque poroſo terreo: & ſulphure groſſo, in cuius compoſitione plus eſt de prædicto ſulphure quam de argento viuo. Vnde propter dominium frigidi & ſicci & terrei, ferrum frigidum & ſiccum, valde durum eſt in ſuis partibus & compactum, & quia minus habet in ſe aerei & aquei humidi quam alia metalla, ideo ad reſoluendum in igne difficilis eſt & graue ad remolliendum, *vt dic. Rich.* Ferramenta vero cum oleo temperare mos eſt, ne aquæ frigiditate nimiũ indurentur, *vt dic. Iſi.* ferrum ex ſanguinis cõtactu citiſſime rubiginem contrahit, & dum eius ſubſtantiã ſubintrauerit vix recedit, *vt dicit Iſidor.* Rubigo eſt vitium rodens ferrum quod ei accidit, vel ſuæ ſubſtantiæ impuritate ſiue ex terræ contactu & vicinitate: ſiue ex ſanguinis ſiue cuiuslibet infecti aut humidi vaporis qualitate. *Et ſubdit idem:* A ferro, inquit, ſanguis humanus effunditur, & de ferro ſe vlciſcitur, quia de re nulla alia ita cito per rubiginem conſumitur, ſicut quando humano ſanguine immundatur. Cum ferro magnes concordiam habet, vnde & magnes ipſum attrahit, & ipſum attractum etiam mediante vaſe argenteo vel æneo ipſum ſequitur, eiq; ſubiicitur & obedit. Si ferrũ bene politum alumine vel aceto linitum fuerit, ſimillimum fit æri. Rubigine carebit politum ferrum, ſi ceruſſa vel medulla

Digitized by Google

ceruina fuerit perlinitum, *Iſid.* Ferrum candens ſi in vino vel in lacte ſæpius extinctum fuerit, ipſum vinum ſpleneticis & aliis morbidis medicare facit, *vt dicit Conſtanti.* Ferrum etiam, *vt dicit Iſid.* accenſum igni, niſi induretur, ictibus corrumpitur. Rubens in igne non eſt vtile ad cudendum, antequam albeſcere incipiat vel albere. Vſus ferri vtilior eſt homini in pluribus quam vſus auri. Et quamuis plus diligatur auri ſpecies ab auaris, ſine ferro enim reſpublica tute non agitur, quia ſine eius metu, ſecuritas ab hoſtibus non habetur. Ferro communis iuſtitia regitur, tuetur innocentia, & improborum audacia ferri metu coercetur. Sine ferro nullum fere opus mechanicum vix perficitur, nullum ædificium conſtruitur, agricultura nullatenus exercetur. Et ideo, *ſecundum Iſid.* eſt dictum ferrum eo quod farra, id eſt, ſemina condat, quia ſine ferro nec panis de terra acquiritur, nec etiam iam paratus panis ſine ferro congrui diuiditur, vt in vſum cibi ab homine aſſumatur. Item ferrum ferro acuitur, *vt dicit Salomon.* Nam confricatione mutua hebetudo ferri iterum attenuatur, & ſic acuitur, vt inde facilius quodlibet incidatur. Scoria dicitur ferri immunditia, quæ in igne excoquitur, & eſt ſic dicta, eo quod de ferro ignis violentia ſit excuſſa, *vt dicit Iſidorus.*

CAP. XLVI.

De Ferrugine.

FErrugo eſt limatura ferri, ſicut ſquama eſt illud, quod euolat ex percuſſione ferri. Et habet virtutem ſiccandi & attenuandi, & ideo valet contra opilationem ſplenis, vomitum tamen potenter excitat in tantũ quod aliquando ducitur ad mortem, niſi puluere adamantis vel aqua, in qua per noctẽ iacuerit, eius violentia reprimatur. Contra hęmorrhoidas dicitur eſſe puluis eius optimus. Dyſenteriam, id eſt, fluxum ventris ſtringit, *vt in Plat.* Ferrugo etiam dicitur ferri rubigo, & corroſio, dicta à corrodendo. Dicitur tamen proprie ærugo ab erodendo, non ab æramento, *vt dicit Iſidor.* Manus ſiquidem tangentis inficit, & maculam deformem poſt ſe relinquit, quanto ferrum magis purum & politum eſt, tanto euidentius & citius à rubigine defœdatur & difficilius remouetur. Nec de

ſumpſit, cuius duo ſunt genera, molle ac cãdidum, nigrum & durũ. Marmor *purpurites* ex Ægypto, eſt rubeũ candidis inter venientib. punctis, & vocatur purpurites eo ꝙ rubeat vt purpura. Sunt & alia multa genera, *Vt Alabaſtrites & Parium, de quo infra dicetur.* Eſt & aliud genus ſcilicet *coraliticum* in Aſia repertum, non habens vltra duos cubitos in menſura, & eſt candidum fere ſicut ebur, tamen habens quaſdam maculas quadam proportione è diuerſo nigras. Eſt & *Thebaicum* tinctum aureis guttis, inuenitur in parte Ægyptiorum, naturaliter aptum vt ſuper illud collyria conterantur. Sunt & alia genera quæ in officinis rupibusque gignuntur, vt marmor *Corintheum* guttæ aromaticæ ſimillimum, ex quo columnæ ingentes fiunt, limina atque turres. Eſt & *caryſtium* viride & optimum, nomen habens ab aſpectu, eo quod gratum ſit his, qui gemmas ſculpunt, huius enim viriditas reficit oculos. Eſt & *Numidicum*, quod Numidia mittit, quod fricatum ſuccum ſimilem croco reddit, vnde & nomen accepit. Sunt & aliæ multæ marmorum diuerſitates, de quibus exemplificat *Iſidorus lib*, 16. Sed hæc ad præſens ſufficiant. Marmor itaque aliis lapidibus eſt ſolidius, fortius, pulcrius & vtilius, in cuius venis diuerſarum gemmarum materia inuenitur, propter ſoliditatem ſui difficillime ſculpitur & politur, propter ſui frigiditatem & ſoliditatem ad ſpecies & vnguenta aromatica cuſtodienda vtiliſſimum inuenitur. Super omnia autem admirari poſſumus quod marmorei lapides nec chalybe nec ferro nec etiam ſerra vel malleo per potentiam aliquam edomantur, ſed per laminã plumbeam aſſeribus molliſſimis interſertam. Plumbo enim & non ferro lapides marmorei diuiduntur & ſerrantur tanquam aſſeres & æquantur.

Cap. LXX.

De Nitro.

Nitrum *ſecundum Dioſ.* eſt lapis ſubalbidus, ſciſſilis & perſpicuus, cuius virtus eſt diſſolutiua, attractiua, abſterſiua, & humoris ſuperflui conſumptiua. De nitro *autem dicit Iſid. lib.* 16. *cap.* 2. nitrum à regione Nitria Ægypti eſt dictum, ex quo medicinæ fiunt, & ſordes corporum ac veſtium

ſtium abluuntur. Huius natura non multum à ſale diſtat, habet enim naturam ſalis, & ſimiliter oritur caneſcentibus ſiccitate littoribus, cuius ſpuma aphronitrum nuncupatur. Et colligitur diſtillans in partibus Aſiæ in ſpeluncis, deinde Solis calore deſiccatur, & optimum fit quod ſic ſiccatum eſt minime ponderoſum, *Vt dicit Iſidor. ſecundum Plat.* nitrum eſt vena terræ, & eſt calidum & ſiccum, lene, rubeum, album vel citrinum, guſtui eſt amarum, acidum & ſubſalſum, pinguedinem extenuat, ſi ore ſit acceptum, humores viſcoſos minuit & conſumit, puluis eius in melle confectus faciem clarificat & decorat, mundificat ſaniem ſtomachi & inteſtinorum ex apoſtemate procedentem, pediculos & ſaniem capitis detergit, vermes auriũ interficit, & eorum ſaniem mundiſſime extergit: cum aceto ſpuma eius ex corroſionibus & inflationibus ſubuenit, hydropicis, opilatis, cum melle mixta caliginem detergit oculorum, venenum mortificat & excludit, paralyſim linguæ potenter prohibet, *ſecundum Plat. & Dioſ.* Eſt autem nitrum calidum & ſiccum in fine tertii gradus, laxatiuum, colatiuum, *Vt dicit Conſtan.*

Cap. LXXI.

De Batrachio.

BAtrachius lapis eſt precioſus, ſubalbidus aut varius, qui, *Vt dicitur*, in bufonis capite eſt, à quo extrahitur & in forti vino & aqua mundificatur, *Vt dicit Dyaſ.* & in eo aliquando apparet forma bufonis cum aſperis pedibus & diffuſis. Hic lapis valet contra morſus reptilium & venenum. Nam præſente veneno, varius lapis tangentis digitum adurit, & ſunt ſimul ambo includendi, *Vt dicit Dioſ.*

Cap. LXXII.

De Onyche.

ONyx lapis eſt Indicus & Arabicus, permixtum in ſe habet colorem ad ſimilitudinem humani vnguis, *Vt dicit Iſid.* Græci enim vnguem ὄνυχεν dicunt. Indicus autem onyx ignis colorem habet, albis cingentibus venis ſiue Zonis. Onyx vero Arabicus nigri coloris cum candidis zonis. Genera eius ſunt quinque, ſcil. Sardonyx, quæ ex duorum

rum ſocietate nomen ſortitur,ſcilic.ex candore onychis & rubore ſardæ, *vt patet infra de ſardonyche.* Hæc gemma, ſcilic. onyx plures dicitur habere effectus noxios. Nam, *vt dicit Dioſ.* collo ſuſpenſus vel digito portatus, excitat triſtitiam & timores, multiplicat lites, commouet animos ad rixas, in pueris excitat ſaliuam ſuperfluam & nocuam; non poteſt nocere in præſentia ſardæ, ſpecularem habet naturam & politam, & ideo ad modum ſpeculi repræſentat imagines & figuras, ſed obſcure. *Dioſ.*

Cap. LXXIII.

De Opalo.

OPalus, *ſecundum Iſidor.* eſt lapis diuerſarum gemmarum coloribus diſtinctus. Eſt enim in eo carbunculi genus ignis, amethyſti fulgens purpura, ſmaragdi nitens viriditas, & ſinguli colores ſub quadam varietate ſunt lucentes, nomen habet à patria. Hunc lapidem India ſola parit, *vt dicit Iſidor.* tot enim creditur habere virtutes quot habet colores. De Opalo dicitur in Lapida. quod lapis oculos ſe portantis ſeruat illæſos & acutos, ſed aliorum oculos circumſtantium obducta nube recondit, vnde quadam acriſia percutit vt non videant vel aduertant, quę fiunt coram eis. Et ideo aſſeritur furtis tutiſſimus eſſe patronus, *vt dicitur in Lapid.*

Cap. LXXIV.

De Orite.

ORites gemma eſt nigra & rotunda. Alia eſt viridis maculans habens. Tertia eſt, cuius altera pars eſt aſpera, altera vero plana, & eius ſubſtantia eſt quaſi ferri lamina. Hic lapis geſtatus cuſtodit à morſibus reptilium, ferarum & animalium aliorum. Appenſus etiam mulieri prohibet impręgnari eam, & ſi prægnans eſt facta citius abortiri.

Cap. LXXV.

De Petra.

PEtra Græcum nomen eſt, & ſonat idem quod ſolida ſiue firma, *vt dicit Iſidor.* Ex partibus enim terræ ſolidis & com-

Digitized by Google

& compactis ſubſtantia petræ ſiue lapidis generatur. Vel petra à penetrando eſt dicta, penetrat enim pedem, quando fortius premitur & calcatur. Ab aquarum etiam ſtillicidiis & guttis penetratur. Idem autem eſt petra & lapis, ſed lapis quaſi lædens pedem dicitur, quia ſua duricie & acumine pedem lædit, *vt dicit Iſidor.* Lapis tamen vſualiter planus, mollis & ſparſus. Saxa vero adhærent & à montibus exciduntur. Silex vero dicitur durus lapis ab eo dictus, quod percuſſus exiliat ignis, *vt dicit Iſido.* quamuis enim petra ex ſe ſit frigidiſſima, ferro tamen percuſſa ex ſe mittit ignem, nam ex forti & violenta aeris colliſione inter ſuperficiem ferri & lapidis aer illiſus ſubito ignitur, & ſcintillãdo de ſilice egreditur, *ſecun. Ariſ. in* 4. *met.* ex ſola terra lapis non fit, vincens enim in ea ſiccitas nõ permittit eam coagulari. Fiunt autem lapides vel per congelationem, vel per conglutinationem. Ex commixtione enim aquę & terræ fit lutum, quod inter lapidem & terram eſt medium, quod paulatim per partium coadunationem & conſtrictionem fit lapis. Vnde tali tranſmutationi aptius eſt lutum vnctuoſum, quia, quod non eſt tale, non eſt commutatiuum, ſed potius comminutiuum ex dominio ſiccitatis. Terra ergo per fortem conglutinationem & commixtionem humoris, conuertitur in naturam lapidis, qui ex diuerſitate terræ diuerſorum colorum recipit qualitatem. Aliquando etiam promuntur lapides ex aquæ congelatione. Inueniuntur enim quædam loca, ſuper quæ aqua infuſa conuertitur in lapides diuerſorum colorum, & hoc fit ex quadam vi minerali in locis illis, exiſtente, congelante aquas, quæ ſunt principia lapidum, *vt dicit Ariſt.* Fiunt autem lapides vel ex luto vnctuoſo virtute ſolis occulte illud coagulantis, & per partium cohærentiam in ſubſtantiam lapidis conſtringentis, vel fiunt lapides ex aqua congelata quadam virtute minerali, lapidis formæ inductiua, ſecundũ ipſam materiam lapidum efficiuntur quidã raræ ſubſtãtiæ & debilis cõpoſitionis, & quidã fortioris, & quidã generantur tardius, quidam citius, quidã fortius, ſecũdum fortiorem qualitatum actiuarũ potentiam, & debiliorem reſidentia paſſiuarum, ſecundum enim commixtionem iſtarum qualitatum in ſubſtantia lapidis diuerſificantur lapides in natura & in virtute. Virtus enim cœleſtis

ſtis influens ad loca mineralia in eis ſuas imprimit actiones, & ſecundum quod inuenit materiam aptiorem, & ſuæ actioni obedientiorem in eis impreſſionem relinquit nobiliorem. Et ideo quidam lapides precioſi naturam & vim planetarum in ſuis effectib. imitantur, vt patet in topazio, qui motum lunæ ſentire prohibetur, *vt dic. Ambroſ. Baſil. Iſid. Dioſ. & alii, vt poſt patebit.*

Notæ ergo proprietates lapidis ſiue petræ ſunt iſtæ, quia lapis vniuerſaliter eſt frigidus & ſiccus, compactus, durus, grauis & ponderoſus, ſuo pondere centrum petens, terram comprimens, & eius partes ne dilatentur ad inuicem vniens & coniungens, *vnde dicit Ambro.* quod lapides ſunt oſſa terræ, quod enim faciunt oſſa in corpore, hoc faciunt lapides in diuerſis partibus ipſius terræ, ipſam enim conſolidant, & ne partes eius nimia ſiccitate ab inuicem deflu-ant, ipſam comprimunt & adunant, lapides per aquarum ſuperfuſionem à ſua duritia non remolliuntur, ex ſtillicidiis tamen guttatim deſcendentibus excauantur, *vt dicit Gregor.* Lapides etiam ſi candentes fuerint in vino extincti, vinum corrumpunt, & in acetum conuertunt, *vt dicit Iſidor.* In lapidibus etiam generaliter requiritur materiæ puritas, virtus & precioſitas, coloris & figuræ diuerſitas, & multiplex vtilitas. Nam vtiles ſunt in ædificiis conſtruendis, in plateis ſternendis pro pontibus faciendis, pro hoſtibus expugnandis, pro lupis & canibus effugandis, pro metallis ex eorum ſubſtantia extrahendis, pro metallis exornandis, pro infirmitatibus variis perſanandis, pro turribus regum ampliandis, pro caſtris & ciuitatibus muniendis, pro feris & beſtiolis defendendis, Lapides itaque primo de minera extrahuntur, extracti quadrantur & poliuntur, politi in ædificio ordinate collocantur, ordinate maiores ſub minoribus componuntur, mediante cæmento, ad inuicem coaptantur, obducuntur cæmento & extrinſecus complanantur.

Cap. LXXVI.

De Pario.

PArius lapis eſt genus marmoris eximii & precioſi, *vt dicit Iſido.* Hic apud Paron inſulam inuenitur, vnde & parius nuncupatur, magnitudo eius lances & crateras nõ

excedit, & eſt aptus ac vtilis pro conſeruandis ſpeciebus & vnguentis, *Iſidor. Gloſſa autem ſuper Heſter* 1. *dicit*, quod Parium eſt genus marmoris candidiſſimi, & ideo ſignat caſtitatem, &c.

Cap. LXXVII.

De Praſio.

PRaſius eſt lapis ad modum porri viridis, viſum confortat debilem, aliquando inuenitur cum guttis ſanguineis, quandoque guttis candidis diſtinctus, *de quo dicitur in Lapid.*

Vtile nil affert niſi quod virer & decet aurum.

Cap. LXXVIII.

De Pyrite.

PYrites *vt dicit Iſidorus* eſt lapis fuluus, aeris ſimulans qualitatē, cui plurimus ignis ineſt, de facili enim ſcintillas emittit, qui tenentis manum ſi vehementius prematur, adurit, propter quod ab igne nomen accepit, *de quo dicitur in Lapidario.*

Tangi vult leuiter blandaq; manuq; teneri.
Nam preſſus nimium digitos tangentis adurit.

Cap. LXXIX.

De Pæantide.

PÆantides eſt lapis qui dicitur eſſe fœminei ſexus, nam certo tempore concipit & parit conſimilem lapidem & confert prægnantibus, *vt dicit Dioſ.*

Cap. LXXX.

De Panchro.

PAnchrus lapis eſt multorum colorum ſparſorum & pariter diſtinctorum.

Nam niger & rubeus, viridis pallenſq; videtur.
Purpureus roſeusq; ſimul praſiiq; coloris.

Hic facit hominem audacem & inuictum illo die, quando videtur mane oriente Sole, *vt dicitur in Lapidario.*

Cap.

CAP. LXXXI.

De Plumbo.

PLumbum, *vt dicit Iſidor. de metallis lib.* 16. eſt dictum, eo quod de pilis ex plumbo factis maris altitudo primitus eſt temperata. Huius (*vt dicit*) duo ſunt genera, candidum ſcilicet atque nigrum. Candidum autem melius eſt, & primo in inſulis Atlantici maris antiquitus eſt inuentum, in multis locis hodie, inuenitur enim in Gallia & Luſitania, quædam terra nigra, arenoſa, & etiam calculoſa, quæ quidem abluitur & ex materia, quæ ſubſidet per decoctionem in fornacibus plumbi ſubſtantiæ eliquatur. In aurifodinis etiam cum materia auri quidam lapilli nigri reperiuntur, & dum aurum colligitur cum auro manent, ſed poſtea iidem calculi ab auro ſeparati per ſe conflantur, & in plumbum album totaliter reſoluuntur, & inde tanta eſt grauitas auri & plumbi, *vt dicit Iſidor.* Nigrum vero plumbum duplex eſt, aut enim ex ſua vena prodit, aut cum argento naſcitur, mixtisque venis conflatur, & in illa conflatione primo procedit ſtannum, deinde argentum, tertio quod remanet per conflationem, efficitur plumbum nigrum, *vt dicit Iſidor.* In India vero neque æs neq; plumbum inuenitur, ſed gemmis & margaritis hæc India recompenſat. *Iſidorus.* Plumbum autem nigrum in operibus laborioſis, vt in laminis & in fiſtulis vtilius fore, tam Hiſpanii quam Britannici ſunt experti. *Hucusq; Iſidor. Secundum Ariſtotelem enim lib. meteororum* 4. ex ſulphure groſſo, minus depurato, ac fæculento, & argento viuo componitur plumbi ſubſtantia, in locis mineralibus generatur: vnde ex immundicia ſulphuris non puri quandã contrahit humiditatem, ex cuius contactu manus tangentis coinquinatur. Hæc immundicia ad horam per abſterſionem aliquantulum à plumbo remoueri poteſt, ſed ex eo auferri nequaquam, poſſunt autem homines immundiciam plumbi abſtergere, veruntamen ſemper erit plumbũ, & ſi videatur argentum, ſed obtinebunt in eo qualitates alienæ, vt errent in eo homines, ſunt qui accipiunt ſal armoniacum, &c. *Vt dicit Ariſtot.* & huius immundiciæ aſſignat cauſam, *dicens*, Materia plumbi nigri ſiue argentum viuum eſt malũ, ponderoſum, luteum, ſulphur etiam eius

malum mali vaporis & fœtidi, vnde non bene gelatur. *In lib 5. Alchimia Hermes dicit.* Si ſuſpenderis plumbum ſuper acetum, condemnat ipſum. Nam acetum penetrabit eius ſubſtantiam, & in puluerem conuertit, ac in colorem album ceruſſæ ipſam tranſmutat, ſed ſi ſuper ipſum acetum fuderis, albeſcit & deſtruit vim aceti. Plumbum aduſtum colorem vermilium obſcurum generat, ſed ſi fortior fuerit ignis, conuertitur in citrinum, & poſt calcinando, & deſiccando ipſum cum aceto in album colorem ceruſſæ tranſmutatur. Igne vero fortiori adhibito, totum hoc conuertitur in materiam primam plumbi, & fit terra, *Vt dicitur ibidem. Item idem.* Plumbum quibus miſcetur partes homogenias congregat, & hetherogeneas ſeparat & mundificat, & ideo ponitur cum argento in fornace, vt argentum facilius mundificetur, quia partes argēteas à conſumptione præſeruat, & ipſo plumbo conſumpto ac combuſto argentum purgat. *Idem dic. Hieron. in gloſ. ſuper 6. cap. Iere. ibi conſumptum eſt plumbum, &c.* Item dicit Hermes, ꝙ plumbum in ſua ebullitione omniū ſolidorū corporum duritiam ſoluit etiam adamantis. *Item dicit Ariſt. in lib. meteor.* Plumbum, inquit, liquatum procul dubio eſt argentum viuum, ſed non liquatur, niſi caleſiat, & tunc apparent omnia rubea liquefacta. Mirum autem eſt, quod plumbum cum liuidi vel ſubnigri ſit coloris, tamen per exuſtionem ſiue aceti reſudationem pulcrum colorem generare conſueuit, vt minium, ſtibium, & huiuſmodi. Eſt autem plumbum ad vſum medicinæ, eſt enim frigidum & humidum in ſecundo gradu, *Vt dicit Conſtan.* Contra vſturam ignis & apoſtemata calida valet miro modo, fluxum ſanguinis vulnerum bene conſtringit, rheuma oculorum abſtergit & compeſcit. Ictus ſcorpionum mitigat & draconum. Venerem prohibet ſi plumbi lamina duobus lumbis apponatur. Alias habet rationes medicinales, *de quibus quære infra de colorib. cap. de ſtibio, quod alio nomine ceruſſa, id eſt. flos plumbi nominatur.*

Cap. LXXXII.

De Puluere.

PVluis dicitur eo quod à vento pulſetur, *Vt dicit Iſid.* Leuitate enim ſua à vento tollitur & diſſipatur, ventē com-

& regum digitis magis apta. In multis locis inuenitur, ſed orientalis ſiue Indica melior iudicatur, & maxime quando habet quaſi quoſdam pulueres aureos intermixtos, & eſt hic ſapphirus denſus, non perlucidus, *vt dicit Iſidor.* Hic lapis maxime commendatur in Lapid. ita vt præ ſui excellentia, gemmarum gemma vocatur. Nam corpus vegetat, & integra membra præſeruat. Stellam habet relucentem, per cuius refulgentiam eius virtus indicatur. Alia eſt ſpecies ſapphiri, quæ Syrtites dicitur, quæ iuxta Syrtes inter arenas maris Libyci inuenitur, *vt dicit Dioſcor.* Inuenitur autem aliquando in venis minerarum, vbi laſurium etiam inuenitur, & in eiſdem venis ſapphiri in medio, velut in ventre, quædam ſpecies carbunculi inuenitur, & ideo à multis ſapphirus mater carbunculi creditur, eo quod in eius venis gigni à pluribus perhibetur, & ex natura ſapphiri carbunculus, quaſi quadam fauilla cærulea, *vt multi aſſerunt*, creditur aliquantulum obumbrari, *vt Dioſ. dic.* Sapphirus itaq; *ſecundum Dioſco.* habet virtutem diſcordium reconciliatiuam, multum enim valet, *vt dicitur*, ad pacem reformandam. Item habet virtutem caloris innaturalis repreſſiuam: *Vnde de ſapphiro dicitur in Lapidario.*

Corporis ardorem refrigerat interiorem.

Nam in febribus multum caumaticis & incenſiuis refrigerium præbet ſapphirus, ſi iuxta venas cordis pulſabiles ſuſpendatur. Vnde *dicit Dioſcor.* quod valet contra periodicas febres tempore acceſſionis. Item virtutem habet confortatiuam, cordis lætificatiuam, & ideo dicitur valere contra cardiacam, & quamlibet paſſionem melancholicam: vnde & cardiacum & diaphoreticum fluorem reprimit & ſudorem, *ſicut ſcribitur in Lapid.*

Sudorem ſtringit nimio torrente fluentem, &c.

Idem dicit Dioſcor. Item habet virtutem fluxus ſanguinis reſtrictiuam. Vnde & ſapphirus orientalis ſi temporibus apponatur, ſolet reſtringere ſanguinem de naribus profluentem. Item virtutem habet ſingularem tumoris & inflaturæ ſedatiuam. Certum enim eſt quod apoſtematum reprimit inflaturam, ſi in principio collectionis nociuæ citius apponatur. Item valet contra anthracem. Nam virtutem habet malitiæ & venenoſitatis anthracis expulſiuam, eius enim furioſitatem reprimit & expellit, ne eius

malitia ſpiritus inficiat, ipſius fumum ad cor aſcendere non permittit, *vt dicit Dioſcor.* Item vim habet veneno contrariam, & ipſius penitus extinctiuam: vnde ſi araneam intra pyxidem poſueris, & vnum ſapphirum Indicum ſiue alium ſupra pyxidis orificium aliquantulum diu retinueris, aranea eius virtute victa, quaſi ſubito morietur, *vt dicit Dioſcor.* & hoc idem vidi ſæpius & in diuerſis ac pluribus experiri. Item habet vim viſus conſeruatiuam, & ſordium oculorum ſine grauamine purgatiuam, *vnde ſcriptum eſt in Lapidario.*

Tollit ex oculis ſordes, de fronte dolorem.

Item habet vim vlcerum curatiuam. Nam *vt dicit Dioſ.* puluerizatus & lacti admixtus, vlcera ſanat & hoc etiam in vulneribus eſt expertum. Item tantæ autoritatis fuit lapis iſte apud veteres, quod & apud Deum non modicum putauerunt valere; vnde & Apollini fuit ſingulariter conſecratus, quia cum gentiles pro reſponſis Apollinem ſacrificiorum tempore conſuluerunt, certificari citius putauerunt, ſi ſapphirum tunc in præſentia haberent, *vt dicit Dioſcorid. Et hoc tangitur in Lapidario vbi dicitur.*

Et plus quam reliquas amat hanc hytrophantia gemmas.
Vt diuina queant per eam reſponſa mereri, &c.

Item hunc lapidem magi ſingulariter diligunt, quia ſecundum eorum opinionem, per ipſius virtutem quædam mirabilia operari poſſunt. *Et hoc tangitur ſimiliter in Lapidario, vbi dicitur.*

Hic lapis, vt perhibent, educere carcere vinctos.
Obſtruſasq; fores & vincula tacta reſoluit.

Hęc & multa alia de ſingulari virtute ſapphiri ab autoribus ſunt conſcripta, & in hoc generaliter omnes conſentiunt, quod ſapphirus eſt gemma amatrix caſtitatis, & ideo, ne eius effectus, per immunditiam portantis, aliquo modo impediatur, oportet, vt ille qui eam portat, caſte viuat, *iuxta illud:*

Sed qui geſtat eum caſtiſſimus eſſe iubetur.

Item dicitur in Lapidario, quod tollit inuidiam & expellit timorem, & facit audacem & victorem, firmat in bonis animum, & mitem facit & humilē & benignum, quæ omnia puto eſſe dicta diſpoſitiue potius quam effectiue. Sed hæc nunc ſufficiant.

CAP.

Cap. LXXXVIII.

De Smaragdo.

Smaragdus *ſecundum Iſidorum* gemmarum omnium virentium obtinet principatum, cui veteres poſt margaritas & vniones tribuunt tertiam dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate eſt dictus, *vt dicitur ibidem.* Nam omne viride amarum dicitur, nullis autem gemmis ſiue herbis maior ineſt viriditas quam ſmaragdo. Nam herbas virentes & frondes ſuperat, inficiens circa ſe viriditate nimia aerem repercuſſum. *Iſid.* Nec eius viror in Sole aliquo modo obumbratur, ſculpentium oculis nulla gratioſior refectio eſt. Cuius corpus ſi extenſum fuerit & exterſum ſiue politum ad modum ſpeculi, imagines reddit. Quippe Cæſar Nero gladiorum pugnas in ſmaragdo aſpicere conſueuit, *vt dicit Iſidorus.* Genera eius ſunt duodecim, ſed nobiliores ſunt Scythici, qui ſcilicet in gente Scythica inueniuntur, ſecundum locum tenent Bactriani. Colliguntur in commiſſuris ſaxorum flante aquilone, tunc enim tellure diſcooperta intermicant, quia arenæ mouentur maxime in his ventis. Tertium Ægyptii habent. Reliqui in metallis ærariis inueniuntur, ſed vitioſi, nam aut æri aut plumbo, aut ſali ſimiles notas habent. Smaragdi vero quando vino vel oleo ſunt peruncti, proficiunt in virore quamuis viriditatis gratia naturaliter imbuantur. Eſt etiam quædam ſpecies ſmaragdina, quę degenerat, quamuis ſit viridis, eo quod ſit turbida ex æris venis & eſt chalcoſmaragdus nuncupata. *Hucuſq; Iſidor. libr. 16. ca. de viridib. gemmis.* Hic lapis à gryphonib. excipitur & eripitur. Et ne poſſint ſmaragdi in copia inueniri gryphorum immanitate, hominum acceſſus, impeditur, *vt dicit Iſidor. lib. 14. c. 3.* Habet itaque virorem ſui multiplicatiuum, ex ſe enim generat radium, quo virore tingit aere circumfuſum. Habet & corpus ſpeculare & perſpicuum, obiectarum figurarum & imaginum oſtenſiuum. Habet tertio ex naturæ dono virtutis beneficium diuerſarum infirmitatum curatiuum. *Nam ſecundum Dioſcoridem & Lapidarium* hic auget opes, & in cauſis dat perſuaſoria verba. Collo vero ſuſpenſus, curat hemitritæum & morbum caducum, viſum conſeruat debilem & confortat, laſciuos motus compeſcit, red-

dit memoriam. Valet etiam contra illuſiones & phantaſmata dæmonum, tempeſtates ſedat, ſanguinem ſiſtit, & dicitur his valere, qui ſolent diuinare de futuris, *vt patet in Lapidario.*

Cap. LXXXIX.

De Sarda.

SArda ex gemma rubei coloris, ad modum terræ rubeæ ſic dicta, eo quod Sardibus primitus eſt reperta, *vt dicit Iſidorus & gloſſa ſuper Apoc.* Hæc gemma quamuis ſit precioſa & pulcra, à multis tamen reputatur nouiſſima inter gemmas, quia *vt dicunt*, præter fulgorem nil ferat vtilitatis, excepto quod onyx, hoc præſente nequit nocere. Nam onyx qui quaſdam dicitur nociuas habere proprietates, non poteſt eas in præſentia ſardæ producere ad effectum. *Dicit tamen Dioſcor.* quod præter illam virtutem habet ſarda longe plures. Sunt enim ſpecies eius quinque inter quas ille eſt vtilior qui tranſmittitur à Sardibus, & valet, quia accendit gaudium & repellit timorem, audaces reddit & acuit mentem, & ipſo præſente, non nocet onyx. Dicit etiam quod Sarda totaliter ſanguinei coloris geſtantem ſe ab incantationibus & maleficiis tueatur.

Cap. XC.

De Sardonyche.

SArdonyx ex duorum lapidum ſocietate, ſarda ſcilic. & onyche nomen ſumpſit, *vt dicit Iſido.* Conſtat autem ex tribus coloribus, nam niger eſt in imo, candidus in medio, rubeus quaſi minium in ſupremo. Hæc ſola in ſignando de ceræ ſubſtantia nihil euellit. Inuenitur autem apud Arabes & apud Indos. Genera eius quinque ſunt, qui colores habet plus diſtinctos, & eſt denſior, hic eſt laudabilior. Luxuriam repellere dicitur, & humilem efficit ac pudicum.

Cap. XCI.

De Sole.

SOlis gemma candida eſt & tranſlucens, & eſt ſic dicta, eo quod ad ſimilitudinem Solis in orbe fulgentis radios gerat, *vt dicit Iſid. cap. de candidis gemmis.*

CAP.

Digitized by Google

Cap. XCII.

De Selenite.

SElenites eſt lapis Perſicus, vt herba virens, cuius color iaſpidi ſimilis, *vt dicitur in Lapidar.* Tranſlucet autem candida quædam macula quaſi fulgore, continens Lunæ imaginem. Illa autem candida macula in corpore Selenitis creſcente Luna, creſcit, & decreſcente, minuitur & decreſcit, *vt dicit Iſidor. & Dioſcor.* Potens eſt autem in amorem reconciliandum languentes & phtiſicos iuuare putatur.

Cap. XCIII.

De Stanno.

STannum, *vt dicit Iſidorus* eſt metallum, à græca etymologia ſic dictum, ſeparans ſcilicet & diſcernens, mixta enim & adulterata inter ſe metalla per ignem diſſociat. Ab auro & argento æs & plumbum diuidit ac ſecernit: alia etiam metalla ab igne defendit. Et cum ſit natura æris & ferri duriſſima, ſi abſque ſtanno fuerit vritur & crematur. Stannum autem illitum vaſis æneis compeſcit virus æruginis, & ſaporem facit gratioſiorem. Specula autem ex eo temperantur, ceruſſa etiam conficitur ex ſtanno quemadmodum & ex plumbo. *Hucuſq; Iſidorus libr. 16. capit. de metallis. Secundum Ariſtotelem libro meteororum*, ſtannum componitur ex argento viuo & bono, & ſulphure malo & hæc duo non ſunt bene mixta, ſed tanquã per parua compoſita, & ideo colorem imitatur argenti, ſed non eius ſoliditatem. *In libro autem Alchemiæ Hermes dicit*, ſtannum omnia metalla & corpora frangit quibus admiſcetur, & hoc propter nimiam ſiccitatem eius, & ductilem naturam in eis deſtruit. Sed ſi miſcueris cum eo argentum viuum, ſtridorem eius aufert & albeſcit, ſed poſt modum denigrat ipſam & condemnat. *In eodem etiam dicit*, quod ſtannum aduſtum generat colorem minium vel vermilium, ſicut plumbum, & ſi ignis fuerit nimis fortis, ſtanni materia prima redit. Item cum ſtannum ſit argento mollius & plumbo durius, non poteſt plumbo nec æri nec ferro de facili conſolidari ſine ſtanno, nec etiam iſta pariter conſolidantur ſine pinguedine aliqua ſiue ſeuo.

CAP.

Cap. XCIV.

De Sulphure.

SVlphur eſt vena terræ aeritatis multum habens in ſua compoſitione & igneitatis, & ideo vocatur ſulphur, *ſecundum Iſidorum*, quaſi ſolum vrens. Vt enim ignis dicitur nam eius virtus ignea ab aquis feruentibus ſentitur. Nam aquarum curſus per venas ſulphureas tranſitum faciens, ex vi ignea ipſius ſulphuris candorem vel calorem contrahit, ſaporem, efficaciā & odorem, hinc fontes calidi de terræ viſceribus ſæpe ſcaturiunt, & qualitates venæ ſulphureæ ſecum ferunt, nulla enim res ita cito accenditur ſicut ſulphur. In inſulis naſcitur Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere dicunt, in aliis locis etiam effoſſum inuenitur, *vt dicit Iſidorus*. Huius quatuor ſunt genera. Vnum viuum quod cum foditur, translucet atque viret, quo ſolo inter omnia genera medici vtuntur, *vt dicit Iſidorus*. Alterum quoque appellant glebam, quod tantum familiare vſibus eſt fullonum. Tertium liquor eſt, cuius vſus eſt ad lanas vtilis ſuffundendas, quoniam præſtat mollitiem & candorem. Quartum valet ad licinia lucernarum conficienda, *vt dicit Iſidorus. Et ſubdit ibidem.* Sulphuris tanta eſt vis, vt morbos comitiales deprehendat nitore ſuo, cuius flamma, ſi directe ad vultum hominis repercutiat durum & horribilem pallorem in oculis aſpicientium generat ad ſimilitudinem defunctorum, *vt dicit Iſidorus lib. 16. cap. 1. Secundum Auicennam vero & Platonem* ſulphur calidum eſt & ſiccum in quarto gradu, & eſt terra partibus aqueis & terreſtribus in igneas tranſeuntibus in naturam ſulphuris transmutata, & illud ſulphur aliquando eſt groſſum, fœculentum & rude: aliquando eſt purum, album, clarum & ſubtile, aliquando inter hæc eſt mediocre, & ſecundum iſtam differentiam ex ſulphure & argento viuo diuerſa metalla generantur, *vt patet in libro meteororum 4.* vbi oſtenditur, quod ſulphur & argentum viuum ſunt materia omnium metallorum. Sulphur autem aliud eſt viuum ſcil. quale eſt, quando de terra eſt eductum. Aliud eſt mortuum vel extinctum, ſcilicet quod ſolet fieri artificioſe, ſcilicet quod in calamos funditur vel in alia vaſa. Eligendum autem eſt pro medicina viuum, colore & reſplendens, perlucidum,

cidum, & ſine lapide album vel viride, quod miſſum in ignem, colorem facit viridem atque pinguem. Virtutem habet diſſoluendi, conſumendi, attrahendi, ſubtilandi, attenuandi, reformandi vel recuperandi. Et ideo tuſſim prohibet, epilepticos iuuat, ſcabiē purgat, venenis obuiat, lethargicos excitat, arteticos, podagricos, paralyticos iuuat, ſi modo debito medicinaliter ipſius remedio quis vtatur, *vt dicit Auicenna & Dioſcor. & Plato & alii autores.*

Cap. XCV.

De Sale.

SAl à ſaliendo dicitur, eo quod de igne exiliat, fugit enim ignem, cum ſit igneum, *vt dicit Iſidor.* Alii ſal à ſole vel à ſalo vocatum putant. Nam ex aquis marinis ſponte gignitur ſpuma, in extremis litoribus derelicta & à Sole deſiccata. Aliquando ex puteis ſalſis hauritur, & aqua decoquitur, donec in ſalis duriciem aqua prius fluida, per calorem ipſam inſpiſſantem conuertatur. Aliquando de contractis arenis colligitur creſcente luna per noctem. Nam in Cyrenea ſal ſub arenis ſæpius inuenitur. Alicubi etiam rupes & montes ſalis inueniuntur, ex quibus ferro inciduntur lapides, qui poſt in ſalis materiam confringuntur & comminuuntur: ſicut eſt in Arabia & in Pannonia. Tantæ duriciei etiam ſunt illi lapides, vt ex eis fiant domus, commune vero ſal in igne crepitat & de igne ſalit. Sed ſal Agrigentinum Siciliæ ignem patitur, & contra naturam ſalis vulgaris in igne fluit & de aqua exilit. Variatur autem ſal in colore, quia Memphiticum eſt rufum, & in quadam parte Siciliæ, vbi eſt mons Aetnæ, ſal eſt purpureum. In Eadem Sicilia in Pathmo adeo eſt ſplendidum & lucidum, vt imagines reddere videatur. In Cappadocia ſal croceum effoditur, *vt dicit Iſidor.* Item variatur in ſapore, *vt dicit idem*, quia alicui ſuaue, alicui ſalſiſſimum eſt, alicui amariſſimum, & quanto eſt amarius, tanto eſt calidius ſiue calidius iudicatur, *vt dicit Auic.* Sal autem ſumme eſt neceſſarium, quia ſine ſale omnis fere cibus eſt inſipidus & inſulſus. Pulmentis enim ſaporem dat & excitat in omnibus cibariis appetitum, ex eo omnis victus delectatio & ſumma hilaritas fit. Hinc & Solis nomen accepiſſe

piſſe creditur, quia ſole nihil eſt vtilius atque ſale. Vnde videmus pecudes & armenta, quod ſale ad paſtum maxime prouocantur, & ſalis beneficio in lacte & in caſeo plus abundant. Sal etiam corpora ſtringit & deſiccat, & etiam defuncta corpora à putreſcendi labe ligat & conſeruat. *Hucuſque Iſido. lib. 16. cap. 2. Secundum Plat. autem & Auicen.* ſal generaliter habet virtutem diſſoluendi, mundificandi, putridos humores & conſumendi. Item virtutem habet ventoſitatem extenuandi & diuidendi, maxime ſi puluerisatum & coctum, calidum ſuper ſtomachi orificium ſaccelletur. Item vim habet humiditatis naturalis in corpore coadunandi & conſeruandi, & innaturalis reſoluendi & abſtergendi, & ideo aqua ſalinatiua tumores & inflationes etiam hydropicas ſoluit, *vt dicit idem.* Item virtutem habet carnes putridas corrodendi, & maxime quando eſt exuſtum, quia tunc maxime reſiſtit putrefactioni, & maiorem habet vim in deſiccando & in mundando, & ad interiora penetrando, *vt dicit idem.* Item potentiam habet ventrem remolliendi, & ſuperflua educendi & maxime ſalgama, quod ſic dicitur, quia clarum eſt ſicut gemma, in mordicando enim inteſtina mirabiliter cooperatur, vt reſoluantur indurata, & ſuperflua expellantur, & hoc idem facit tam armoniacum quam commune. Item virtutem habet ſal venenoſis humoribus reſiſtendi, & ideo cum melle & vuiſpaſſis (alias mica panis) ſal coniunctum, ſanat carbunculum ſeu anthracem, *vt dicit Auicen.* Item virtutem habet remouendi maculas faciei, ſi cum aqua & camphora diſtemperetur, & inde facies liniatur. Item vim habet pruriginem & ſerpiginem de corpore abſtergēdi & remouendi, potiſſime ſi cum ſapone miſceatur. Item virtutem habet ſanandi venenoſos morſus & puncturas reptilium & ſcorpionum, ſi cum melle & nucibus, & aliis quibuſdam componatur, *vt dicit Auicen.* Has & multas alias habet virtutes: quas enumerare longum eſſet, ſed exempli gratia hæc ſufficiant.

CAP. XCVI.

De Topazio.

TOpazius vel topazion indeclinabile, gemma eſt, *vt ait Iſidor. lib. 16.* Eſt enim ex nitente genere omnique colore

lore reſplendens. Inuenta primo in Arabiæ inſula, in qua Troglodytæ fame & tempeſtate feſſi, cum herbarum radices effoderent, gemmam iſtam eruerunt, quam inſulam tectam nebulis poſtea nautæ quæſierunt, & inuenientes Topazin Troglodytarum idiomate vocauerunt. Inde lapis ſic quæſitus & inuentus, eſt topazius ab inſula vocatus. Topazin enim idem quod quærere in ipſorum lingua ſonat. Eſt autem gemmarum maxima & ampliſſima. Scripſit enim *Plin.* hanc gemmam tantæ magnitudinis repertam, vt ex ea Philadelphus faceret ſtatuam quatuor cubitorum. *In gloſſa vero ſuper finem Apoc. dicitur ſic: Topazius quo eſt rarior, eo eſt precioſior.* Et habet duos colores ex auro & ætherea claritate, lucens maxime, quando tangitur radio ſolis, ſcil. omnium aliarum gemmarum ſuperans claritatem, in aſpectum ſuum prouocans reſpicientes, quam ſi polis obſcuras, ſi ſuæ naturæ relinquis clarior eſt, & nihil eo clarius in theſauris regum ſiue precioſius inuenitur, propter ſui perſpicuitatem gemmarum ſibi obiectarum in ſe recipit claritatem. Dicitur etiam quod ſentit motum & curſum Lunæ, & contra Lunaticam valere paſſionem, vnde dicitur maiorem vel minorem habere effectum, ſecundum quod Luna maius vel minus recipit incrementum, *vt dicitur in Lapid.* Fluxum ſanguinis reſtringit, hæmorrhoidas patientibus ſubuenit, feruentes vndas compeſcit & bulire eas non permittit, *vt dicitur in Lapid. Secundum Dioſcord.* iram ſedat & triſticiam, & valet contra noxios motus & contra phreneſim ac cõtra mortem ſubitaneam, formam habet ſpecularem. Idolum enim in eo receptum inuerſum in ſpeculo concauo repræſentat.

CAP. XCVII.

De Turchoge.

TVrchogis ſiue Turcois eſt lapis flauus, in albidum colorem vergens, dictus à regione Turchorum, in qua naſcitur, conſeruat viſum & confortat, & hilaritatem generat.

CAP. XCVIII.

De Terra ſigillata.

TErra ſigillata dicitur ſpecialiter quædam vena terræ frigida ſingulariter & ſicca, quæ dicitur *ſecũdum Plat.* terra

terra Saracenica ſiue terra argentea, quæ quidem eſt ſubalbida, aromatica atq; clara, potiſſima virtus eius eſt constringere. Nam puluis eius cum albumine oui diſtemperatus, fluxum ſanguinis de naribus ſiſtit. Valet etiam contra inflationem pedum & contra arteticam, ſi ſuper locum patientem cataplaſmetur, *vt dicitur in Plat.*

Cap. XCIX.

De Tartaro.

Tartarum eſt vini fęculentia in modum cretæ vel mollis lapidis, circa partes dolei indurata, cuius natura calida eſt & ſicca in tertio gradu. Valet contra ſcabiem, ſerpiginem & impetiginem, contra capitis immundicias, virtutem enim habet extenuandi, conſumendi, mundificandi & laxandi, *vt patet in Plat.*

Cap. C.

De Vitro.

Vitrum, *vt dicit Auicen.* eſt inter lapides, ſicut ſtultus inter homines, declinat enim ad omnem tincturam. Eſt autem dictum vitrum, *vt dicit Iſid.* eo quod viſui tranſluceat propter perſpicuitatem, & ſubſtantiæ ſuæ tranſparentiam vitrum luci peruium eſt, in aliis metallis & terræ venis quidquid intrinſecus continetur, abſconditur, in vitro autem cuiuslibet liquoris ſpecies qualis eſt, talis exterius declaratur, & quaſi clauſis oculis intuentium notificatur, *vt dicit Iſidor.* Fuit autem primo vitrum inuentum *iuxta Tholomaidam*, in litore iuxta Belum fluuium, qui oritur de radice montis Carmeli, dum nautæ ibidem applicarent. Nam dum nautæ ſuper arenam eiuſdem amnis ignem de glebis nitri facerent, ex nitro & arenis lucidis permixtis noui liquoris riuuli effluxerunt, qui vitro, *vt dicit Iſidor.* originem præbuerunt. Modo vero fit vitrum ex cineribus arborum & herbarum, per fortiſſimam ignis cōflagrationem, quibus cineribus nunc nitrum nunc ęs, nūc vtrumque admiſcetur, & ſic in maſſam vitream commutatur. Maſſa autem vitrea cum fuerit in fornace liquefacta & perfecte depurata, ſummam contrahit ſubſtantiæ puritatem & tranſparentiam ſiue perſpicuitatem, & ideo habet potētiam cuiuslibet coloris ſuſceptibilem, quolibet enim

colo-

Digitized by Google

colore tingitur, ita vt hyacinthos, ſmaragdos, & alios lapides precioſos in colore & ſplendore imitetur, tantam etiam recipit in ſubſtantia ductibilitatem, vt facilime ad flatum artificis in varias & contrarias formas ac figuras quaſi ſubito transformetur. Aliquando torno teritur, aliquando argenti modo ſculpitur & celatur, *vt dicit Iſidor.* neque enim alia ſpeculis aptior eſt materia, neque picturis accommodatior inuenitur. Maximus tamen honor eſt in candido vitro, quia in colore proximus eſt cryſtallo: vnde ad potandum argenti & auri metalla repellere conſueuit; *vt dicit Iſidorus. Item ibidem dicit idem*, quod in genere vitri lapis obſidianus numeratur. Eſt autem [illegible]ens interdum & niger, aliquando etiam tranſlucidus craſſiore viſu, & vocatur ſpecularis, ex hoc lapide multi gēmas faciūt; *vt dicit Iſidor.* Hoc autem habet proprium omne vitrum cum ſit liquefactum, quamdiu eſt valde liquidum ſumme eſt ductile, infrigidatum vero & induratum, ſumme eſt fragile, & facile frangibile, & cum fuerit fractum, non poterit niſi iterata liquefactione reparari. Quidam tamen fecerat vitrum flexibile & malleo reparabile, *vt refert Iſidor.* vnde & phialam coram Tiberio Cæſare de tali vitro factam, in terram proiecit, quam non ruptam ſed plicatam cum malleo reparauit vel emendauit, quem iuſſit Cæſar decollari, ne dum hoc agnitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omne metallorum precium vile redderetur, quia reuera ſi vaſa vitrea non frangerentur, meliora quam aurea putarentur, *vt dicit Iſidor.* Eſt igitur vitrum ſpecialiter purum & perſpicuum, luci peruium, imaginum & vmbratum repræſentatiuum, ductile, quando eſt liquidum, fragile, quando eſt frigidum & induratum, omnium colorum ſuſceptiuum colore potius quam valore, gemmarum nobilium imitatiuum, & immundiciarum abſterſiuum, *vt dicit Auicen.* puluis enim eius mundificat dentes, & in oculis delet albugines, conuenit etiam valde lapidi veſicæ & renum, quando bibitur cum vino, *vt dicit idem Auic.*

Cap. CI.

De Idachite.

IDachites eſt lapis precioſus & colore fuluus, figura rotundus, intra ſe habens alium lapidem, cuius crepitu ſo-

notus eſt, quamuis tinnitum illum non interiorem lapillum, ſed ſpiritum quendam interiorem ſapientes dicant, *Vt dicit Dioſcor.* hic lapis exudat aquam, ita vt videatur intra ſe fontanam ſcaturigiē continere. Vnde quidam dicunt hunc eſſe lapidem qui dicitur enhydros, *quare ſupra eod.*

Cap. CII.

De Hieracite.

HIeracites eſt lapis qui geſtatus ab homine, non mordetur à muſcis, nec apibus infeſtatur, *Vt dicit Dioſcor.* & creditur valere contra venenum.

Cap. CIII.

De Zimiech.

ZImiech eſt idem quod lapis laſurii, & eſt lapis vel vena terræ, vnde fit laſurium, *Vt dicitur in Lapidario.* Eſt autem lapis iſte tanto melior, quanto colori cœleſti eſt ſimilior, & habet quædam corpuſcula quaſi aurea interſerta. Ille autem qui eſt ſubalbidus plus habet terreſtreitatis, & ideo non ita precioſus, diutiſſime poteſt ſeruari ſine corruptione. Valet contra multas paſſiones & contra ſyncopim ex fumis melancholicis, ſi debito modo detur patienti. Nunquam autem debet dari, niſi prius ſubtiliſſime conteratur, & multoties abluatur, & ſignum eſt perfectæ ablutionis, quando aqua, in qua abluitur, parum aut nihil coloratur, miro autem modo purgat & ſoluit quartanam, nec debet dari cum decoctione, quia deſcenderet vſque ad fundum, ſed ante vel poſt detur, & hoc cum ſero vel aceto, *Vt habetur in Plat.* & ſicut ex laminis ferreis fit ceruſſa, ſic fit laſurium ex argenteis cum aceto. Lapis autem laſurii ſæpe inuenitur in mineris argentinis & aurifodinis, & in ſuis venis ſæpe ſapphiri & hyacinthi & conſimiles lapides blauei inueniuntur, *Vt dicit Dioſcor.*

Cap. CIIII.

De Zingnite.

ZIngnites lapis eſt vitrei coloris, qui geſtatus in collo, valet contra nyctalopam & ſanguinem ſtringit, & mentis

mentis alienationem repellit, & ſi tenetur ad lignum accenſum extinguitur flamma eius, *vt dicit Dioſcorid.*

BARTHOLOMÆI ANGLICI De proprietatibus Plantarum, Liber decimusſeptimus.

Poſtquam (adiuuante Deo) completus eſt liber vel tractatus de proprietatibus rerum, quæ in terra intrinſecus generantur, ſcilicet de lapidibus, gemmis ac metallis, & aliis, quæ naſcuntur in terræ venis: dicendum eſt breuiter de arboribus & herbis, fructibus ac ſeminibus, quæ ex eis mediantibus radicibus procreantur, ſolummodo autem de illis arboribus & herbis aliqua ſunt hic dicenda, de quorum nominibus fit mentio in ſacra pagina, in textu, vel in gloſſa, & hoc prout poterimus, faciemus per ordinem alphabeti.

Cap. I.

De Arbore.

Arbor, *vt dicit Iſidorus lib. 16. cap. 5.* ab aruis nomen ſumpſit, eo quod adhærere terræ fixis radicibus conſueuit ſicut herba, vtraque enim ſimilia ſunt quo ad ortum, quia ex vno gignitur alterum, nam dum ſementem in terram ieceris, quaſi herba prius pullulat & erumpit, dehinc confecta ſurgit in arborem, & quod infra breue temporis ſpacium herba videbatur, indurat in arbuſtam, id eſt, in arborem nouellam, & teneram conualeſcit, & eſt dicta arbuſta quaſi arboris haſta, nam arbuſtum dicitur locus, vbi arbores cõcreſcunt, & vbi ſalices ſalictum, & carectum vbi carices, *vt dicit Iſidor. In libro autem Ariſtot. de Vegetabilib.* ponuntur iſtæ arborum & plantarum proprietates, dicit enim quod in arborib. & plantis eſt vita, id eſt, vegetabilis virtus, quemadmodum in animalib. ſed differenter, q̃a in plantis eſt occulta, in animalib. manifeſta, perfecta, ſcil. & completa, arbores enim non mouentur motu voluntario nec progreſſiuo, ſicut animal, nec mouentur ſe-

cundum appetitum, delectationem & triſticiam ſicut animalia, quamuis aliter ſenſerint aliqui philoſophi, vt Anaxagor. & alii, quos redarguit Ariſtoteles. Vita itaque vegetatiua eſt in plantis, per quam fit attractio humoris, ad ipſius arboris vel plantæ nutrimentum vel conſeruationem, ſed nullatenus habet ſenſitiuam animam. Vnde non dolet, quando inſciinditur: nec delectatur, quando nutritur & cibatur, nec vigilat, nec dormit, nec ſpirat, vel expirat, nec ſubiacet aliis conditionibus, quæ ſunt proprie ſenſitiuæ, nec generat arbor, nec generatur per ſexuum commixtionem, ſed in ſe habet rationem ſeminalem, per quam habet ex ſe producendi potentiam ſimile ſibi, & ſuam ſpeciem conſeruandi, ſed hanc potentiam non poteſt producere in actum, niſi ab extrinſeco adiuuetur, ſcil. à temporibus anni. Indiget enim hyeme ad humoris ſeminalis aggregationem. Indiget & vere temperato, ad eiuſdem emiſſionem, quia tunc nec eſt vehemens frigus congelans vel exprimens, nec calor vehementer adurens ſemen ac corrumpens. Indiget etiam Sole reſoluente partes ipſius conſtrictas à præcedente frigore, vt calor ingrediens ſegreget humorem ſeminatium a nutritiuo. Indiget etiam terra plus quam aliud generans, quia ex terra eſt materiale principium ſui nutrimenti, ſicut principium generationis ſuæ eſt à Sole, ſicut à cauſa efficiente, & ideo *vt ait Ariſtot. in libro de plantis.* Terra eſt mater & Sol eſt pater plantarum, quia terra nutrit more matris, & Sol efficit more patris. Quidam vero conſiderantes in arboribus & plantis generationem, cibationem, augmentationem, durationem, & ex radice annuam renouationem, & nullam penitus per vrinam vel ſeceſſum eiectionem, putauerunt plantam animali perfectiorem. *Sed hoc reprobat Ariſt.* (*dicens*) quod arbor, quæ eſt alligata terræ, non habet motum ex ſe, nec ex ſuo toto, nec ex ſuis partibus, nec habet formam determinatam in ſuis partibus, ita quod diuerſæ partes determinentur diuerſis operationibus per formas diuerſas, vt oculus in animali ad videndum, & auris ad audiendum, nec habet animam perfectam, immo non habet niſi partem partis animæ, id eſt animam vegetatiuam, ſed animal habet operationes plures & nobiliores quam planta, ideo animal nobilius eſt omni planta. Diuerſificatur autem arbor

Digitized by Google

bor quo ad ſubſtantiam, virtutem & operationem. Nam *vt dicit Ariſtot. lib. de Vegetabilibus cap. 2.* Quædam arbores habent gummi & reſinam, cuius ratio eſt, quia humor ſuperabundans à calore totaliter non digeritur, nec etiam totaliter à regimine naturæ dimittitur, & ideo depellitur ad exteriora, & ibi a frigido aere circumſtante infrigidatur. Item quædam habent nodos, quia illis mediantibus partes ſucceſſiue generatæ ad inuicem colligantur. Item habet venas, id eſt rimulas, in quibus naturalis humiditas cuſtoditur, & a terra ad partes ſingulas deriuatur. Item habet ventrem, id eſt, medullam, in quo fit humoris decoctio, antequam transferatur in ſubſtantiam foliorum, fructuum vel ramorum, *vt dicit idem.* Item corticem habet ad interiorem ligni defenſionem, quia quod facit corium vel cutis in corporis animalis ſuperficie, hoc facit cortex in arbore, *vt dicit Iſidorus.* Item habet generaliter lignum ſiue truncum, *vt dicit Ariſtoteles*, & eſt dictum *ſecundum Iſidorum*, eo quod incenſum de facili in lucem ſit conuerſum, vnde & lychnus dicitur, eo quod præſentibus præſtet lumen. Lignum itaque eſt pars arboris fortior, & ſolidior & ſubſtantialior, quæ a radice exiens vſque ad ſummitatem ipſius arboris ſe extendit. Et habet quædam intrinſeca, vt medullam, ad quam eſt recurſus naturæ, cum ſubtrahitur humor cibalis extrinſecus, ſicut in cibatione animalis, quando deficit nutrimentum in membris ad ſanguinem exiſtentem, in venis continue fit recurſus, *vt dicit Albu. & expreſſe Auicenna & Conſtantinus.* Habet inſuper quædam extrinſecus ſibi annexa arbor, vt corticem, ramos, folia, flores, fructus & ſummitatem. *Et ibidem dicit Ariſtoteles*, corticem habet ad omnium interiorum defenſionem ramos & virgas, ad ſui dilatationem folia ad fructuum nouellorum protectionem ab extrinſecis corruptelis, fructus ad ſui ſpeciei conſeruationem, rotunditatem ſiue rotundam ſummitatem habet arbor in ſuo complemento quaſi figuram columnalem, quæ vtiq; *vt dicit Albu.* ei accidit propter vniformem extenſionem humoris ad partes laterales, & vniformem caloris digerentis humorem, in tota ſui ſubſtantia actionem. Habet adhuc omnis planta vel arbor radicem, & in radice multiplicem nodum. Radicem quippe loco oris, qua mediante

trahitur humor ad totam ſubſtantiam arboris nutriendam. Nodi vero ſunt ſimiles neruis in corpore animalis, quia per illos nodos, partes ad inuicem cõtinuabiles colligantur.

Item arbores habent quaſdam partes ſuperfluas, quæ non ſunt partes determinatæ à natura, nec ſunt neceſſariæ ad eſſe plantæ, & habent eſſe in arbore, ſicut pili & vngues in corpore. Et ideo cadunt folia & fructus ab arborib. ſcil, propter ſubtractionem humoris, ſicut cadunt pili de corpore animalis. Et hoc accidit, quia quando humor nutrimentalis minus eſt ſufficiens, ſubtrahit ipſum natura ab huiuſmodi partibus non neceſſariis, ne deficiat in neceſſariis. Et ideo cadunt generaliter ab arboribus tempore hyemali: remanet tamen in aliquibus, vt in buxo & conſimilibus, vel propter ſufficientiam humoris: vel propter humoris viſcoſitatem & ligni compactionem & ſoliditatem. Nam arbores quæ raram ſubſtantiam & poroſam ſunt habentes, citius à ſuis foliis depauperantur, & maxime quando humor nutritiuus liquidus eſt atque paucus. Differunt autem arbores in multitudine ſuarum partium & paucitate, in magnitudine & paruitate, in fortitudine & debilitate. Cuius cauſa eſt humor, qui in aliquibus magnis arboribus eſt lacteus, vt in ficubus, & humor talis habilis eſt ad ſe deferendum, in latum & in longum. In quibuſdam vero eſt piceus, viſcoſus & inſufficiens ad extenſionem, eo quod partes adhærent ad inuicem ad modum picis, & ita eſt cauſa paruitatis & paucitatis in partibus arborum & plantarum. Talis autem viſcoſitas non eſt cauſa debilitatis in plantis & arboribus, niſi fuerit dimiſſutus calor inſufficiens & imperfectus. In quibuſdam etiam arboribus eſt humor acutus, calidæ & ſiccæ complexionis, & hic in quibuſdam eſt cauſa fortitudinis & vigoris, calidum enim eſt, leue & ſubtile, & penetratiuum, & ideo talis humor ſe extendit & creſcit arbor in magnam quantitatem. Item in partibus arborum attenditur æqualitas & ſimilitudo, quia æqualitas in quantitate, & ſimilitudo in figura cauſatur ex abundantia materiæ cum æqualitate caloris agentis, & oppoſitum à cauſa oppoſita cauſatur. Eodem modo attenditur in eis rarit as ſiue ſpiſſitudo, quia raritas accidit propter inſufficientiam caloris ad terminationem

humoris.

humoris. Spiſſitudo autem accidit propter ſufficientiam caloris, ad condenſationem humoris & eius terminationem. Item differunt arbores & plantæ in modo fructificandi. Nam quædam, *vt ibidem dicit Ariſtoteles* producunt fructum ſuper folia ſua, & hoc accidit propter fortitudinem fructus, & indigentiam caloris Solis, digerentis humorem ipſius: quædam vero ſub foliis, & hoc accidit propter debilitatem fructus, ne ab excellenti calore vel frigore corrumpatur, & quarundam fructus eſt ſuſpenſus à ſtipite ſuo, id eſt prope ſtipitem, & hoc accidit propter inſufficientem humorem, & inſufficientem calorem ipſum ad extremitates expellere non potentem. Item omnis arbor generaliter habet radicem, quæ eſt mediatrix inter corpus plantæ & terram, à qua cibatur: vnde & radix, vita plantæ dicitur *ſecundum Græcos*, quia cauſam vitæ plantis inducit. Item habet ſtipitem à radice immediate procedentem, & hoc fuit neceſſe. *Vt dicit Alb.* propter corporis plantæ vel arboris ſuſtentationem, vnde aſſimilatur ſtaturæ corporis animalis, omnia membra corporis ſuſtentantis. Vnde eſt ſtabile fundamentum arboris, ſuſtinens ramos & fructus eius. Item in duro ſtipite habet medullam mollem, quam *Vt dicit Ariſtoteles*, quidam vocant arboris matricem, quia in ipſa ſeminarius humor plantæ nutritur, vt fœtus in matrice. Quidam vero vocant arboris viſcera, quia in ipſa ſeparatur purum ab impuro, ſicut fit in animalium inteſtinis. Quidam etiam vocant eam cor, quia ex ea procedit motus vitæ vegetabilis, ſicut vita ſenſibilis procedit de corde cuiuslibet animalis. Item corticem habet omnis arbor ad ſuam terminationem, & interiorum defenſionem, ex humore ſubtili extracto ad exterius, & per calorem aeris deſiccato, ſicut lignum interius ex humore groſſo, ſicco, eſſentialiter & accidentaliter humido, procreatur, *Vt dicit Ariſtoteles & Albu.* Item arborum ſicut & plantarum quædam ſunt domeſticæ & hortenſes: quædam vero ſunt ſylueſtres. Arbores vero hortenſes ſicut ſunt plantæ, ſi non fuerint cultæ, erunt ſylueſtres, *Vt dicit Ariſtoteles.* Et harum arborum quædam faciunt fructum & etiam oleum, propter humorem vnctuoſum & aereum ſufficientem & quædam non, propter talis humoris defectum. Et in quibuſdam cito folia cadunt, propter humo-

rem rarum non vnctuoſum, cito ſiccabilem, & in quibuſdam non, propter cauſam contrariam. Item ſicut eſt diuerſitas arborum & plantarum in magnitudine & paruitate, ita eſt diuerſitas in pulcritudine & deformitate. Nam eis accidit pulcritudo propter æqualitatem materiæ & elegantem partium ordinationem & calorem ſufficienter agentem & extendentem materiam in rectam & debitam naturæ diſpoſitionem: deformitas vero cauſatur ex contrario, tam in arboribus quam in plantis. Item differunt in bonitate fructuum & multa malignitate. Et hoc accidit propter maiorem humoris materialis dulcedinem vel minorem, vel propter caloris magis vel minus correſpondentis materiæ, vel humori materiali debitam proportionem. *Item dicit ibidem Ariſtoteles*, quod arbores & plantæ ſylueſtres magis fructificant quam hortenſes. Et hoc *vt dicit Alb.* accidit propter maiorem abundantiam humoris, parum vnctuoſi & nodoſi, de facili cedentis diuiſioni, expulſioni, & in ſubſtantiam fructus conuerſioni. Nihilominus tamen fructus hortenſes ſunt meliores ſimpliciter quam ſylueſtres, *vt dicit ibidem Ariſtot.* Cuius ratio eſt, *vt dicit Albu.* maioris humoris vnctuoſi, aerei vel dulcis abundantia, quæ in materia fructuum hortenſium perfectius inuenitur. Item conſideratur arborum diuerſitas ſicut plantarum ex loci diuerſitate, in quo creſcunt. Nam quædam in locis aridis creſcunt & ſiccis, & illæ ſunt minoris quantitatis, propter defectum humoris: quædam vero in locis humidis fluuialibus & maritimis ac ſtagnoſis, & tales ſolent eſſe maioris quantitatis. Nam illæ quæ creſcunt iuxta ripas marium ſalſorum, non multum creſcunt, propter abundantiam arenarum & humoris attracti nimiam ſiccitatem. Iuxta tamen mare Rubrum fallit hoc *vt dicit Ariſ.* vbi arbores fiunt magnæ. Et hoc *vt dicit Albu.* propter abundantiam humoris & caloris. Item attenditur diuerſitas in foliorum & florum variatione. Nam quædam habent folia aſpera, ſcilicet propter dominium terreſtreitatis & ſiccitatis, quædam leuia propter æqualitatem aqueæ humiditatis & proportionem debitam caliditatis. Folia etiam habent quædam ſciſſa & tamen lata, vt vitis, quod accidit propter dominium terreſtreitatis & priuationem viſcoſitatis, & inæqualitatem caloris, materiam inæqualiter extenden-

extendentis, quia in talibus humor vnctuoſus & viſcoſus tranſit in materiam fructuum: aquoſus vero & terreſtris, in materiam tranſit foliorum, *vt dicit Albu.* Item variantur arbores & plantæ in extremitatum partium ſuarum varia figuratione. Nam quarundam extremitates ſunt pyramidales & acutæ, vt patet in ſpinoſis, in quibus calor ſubtiliorem humorem velocius attrahit ad exteriora, & illum deſiccando conuertit in acumen, groſſiorem vero partem coniungit cum ſtipite & radice, *vt dicit Alb.* Contrariæ autem figuræ ex cauſa contraria generantur, & hoc idem patet in fructibus. Qui *vt dicit Ariſtotel.* ſunt diuerſorum modorum, Non enim ſunt omnes anguloſi, id eſt, figuræ angularis, neque omnes ſuper rectam lineam ſunt protenſi, imo quidam ſunt circulares propter æqualem materiam humoris, & æqualem actionem virtutis agentis & caloris, per quem materiæ partes æqualiter extēduntur, & à medio vſque ad circumferentiam vniformiter protenduntur. Angulares vero ex cauſa contraria ſimpliciter oriuntur. Item variantur in coloratione diuerſa. Nam tam fructus quam flores, tam rami quam ſtipites in arboribus variantur, *vt dicit Ariſtoteles.* Ex humore enim frigido terreſtri, melancholico nigreſcunt & vileſcunt. Ex humido & frigido albeſcunt. Ex calido rubeſcunt, *& ſic de aliis, vt dicit Albu.* Sub tali enim differentia dominantis humoris & agentis caloris ſubſtantiam digerentis in prædictis omnibus ſaporum differentiæ generantur. Item differunt tam arbores quam plantæ in fructuum maturatione. Nā quædam matureſcunt citius, *vt dicit Ariſtoteles,* ſicut mora & ceraſa, & conſimilia. Et hoc accidit propter ſufficientiam caloris, potentis ſuper humidum, maturandum & digerendum, & obedientiam humoris actioni caloris nullatenus reſiſtentis. Quædam vero maturos habent fructus tardius, propter groſſitiem humoris aquoſi inobedientis, & inſufficientiam caloris digerentis. Et hoc accidit potiſſime in arboribus, quæ ſunt ſylueſtres. Eadem eſt ratio quare quædam arbores citius frondeſcunt, & quædam tardius, cito enim emittunt folia propter abundantiam humoris aquei indigeſti non vnctuoſi, ſed fluidi & de facili ſe extendentis ad arboris ſiue plantæ extremitates, & ex contraria cauſa contrarium accidere conſueuit.

Cap. II.

De Arbore aromatica.

ARbor aromatica aliquando habet aromaticitatem in cortice, aliquando in flore: aliquando in fructu ſuo, vt patet in cinnamomo quod eſt cortex, & in mace quod eſt flos, & in muſcato quod eſt fructus. Eſt autem cauſa aromaticitatis, *vt dicit Alb.* ſiccum, terreum, ſubtile commixtum ſubtili aqueo, & ſecundum eius dominium magis in vna parte arboris quam in alia eſt vna pars magis aromatica quam alia, alia vero arbor eſt tota aromatica, ſecundum omnes ſui partes, vt arbor balſami, cuius ſingulæ partes ſunt odoris fragrantiam reſpirantes, *vt poſt dicetur*, Inter aromaticas vero plantas & arbores quædam grana, in quibus eſt ratio ſeminalis, procreantur, quædam per ſe ex competenti commixtione elementorum producuntur, quædam ex radicis vel ſtipitis plantatione multiplicantur, quædam per inſertionem ſurculi in trunco eſſe debitum ſortiuntur, *vt dicit Albus.* Inter omnes arborum inſertiones illæ ſunt magis laudabiles, quãdo ſimilia ſimilibus inſeruntur, *vt dicit Ariſtoteles*, quod dupliciter intelligitur, vel in plantis conſimilis ſpeciei, vt inſertio ficus in ficum, vitis in vitem, vel de illis, quæ habent humorem proportionabilem inter ſurculum & truncum, cui inſeritur, ita quòd humor vnius ſit aptus ad alium nutriendum, ſicut quando ſurculus pyri in trũco mali inſeritur, vel è conuerſo. Item notabile eſt, quod ſurculus inſertus alteri trunco, totam virtutem trunci in ſuam virtutem conuertit, & tranſmutat qualitatem. Si enim fiat inſertio oliuæ ſuper radicem ſiue truncum betæ, virtus oliuæ deſcendit in virtutem betæ, & indurat eam & facit eam durare per aliquod tempus, & tandem humiditatem ibi exiſtentem ad ſe attrahit, & tranſmutat in ſuam ſimilitudinem, aut conuertit, *vt dicit Alb. ſuper finem primi libri. Item dicit idem* non prouenìunt de facili ex ſemine malo plantæ bonæ, nec ex bono ſemine vel radice arbores malæ, quamuis in animalibus ſæpius contrarium videatur, cuius ratio eſt, *vt dicit Albus.* quod planta eſt terræ affixa & vniforme recipit à terra nutrimentum. Animalia vero non ſic propter varietatem complexionis, & etiam propter contrarieta-

tem

tem appetitus ſiue appetibilis voluntatis, & ideo aliud eſt in animalibus, aliud in arboribus. Item in omni genere arborum ſic eſt, quod per culturam debitam ſylueſtres conuertuntur in hortenſes, *& ponit Ariſtoteles ibi exemplum* quod amygdali amari per culturam efficiuntur dulces. Similiter & mala granati acidi medioeres. Dicit etiam quod arbor habens groſſum corticem, cito fit ſterilis, & hoc accidit vel propter defectum vnctuoſi humoris, qui eſt materia fructuum, vel propter duritiem corticis prohibentis euaporationem groſſi, quod in arbore eſt nociuum, ſed dicit ibidem, quod ſi ſcindatur radix eius & illi ſciſſuræ lapis immittatur rurſum fœcunda fiet, cuius ratio eſt, *Vt dicit Albu.* quia per iſtam ſciſſuram fit nociui groſſi euaporatio, & caloris Solis vel aeris circumſtantis introductio, cuius virtute fiet ipſius humoris corrupti conſumptio. *Item dicitur ibidem,* amygdala & mala granata mutantur à malitia per culturam. Nam mala granata ſtercore porcino fimata, & aqua dulci rigata meliorantur, cuius ratio eſt, *Vt dicit Alb.* quia per caliditatem & ſiccitatem huius ſuperfluitas fimi aquoſa reprimitur in granatis, ſed ne per exceſſum caliditatis & ſiccitatis fimi conuertatur fructus in amaritudinem, competit apponere aquam dulcem caloris & ſiccitatis dominium temperantem. Similiter amygdali, *Vt dicitur ibidem* clauis confixæ gummi, per multum tempus emittunt & aquoſam ſuperfluitatem impedientem generationem vnctuoſi humoris, qui eſt materia fructuum, & ita per hæc à ſua malitia alterantur, *Vt dicit Albu.* Item ibidem arbores & plantæ ſylueſtres per artificium & culturam fiunt hortenſes, fructiferæ & fertiles, ad hoc autem, vt ſylueſtris planta fiat fructifera vel alteretur in bonitatem à malitia, multum confert locus & labor in colendo, & maxime tempus anni in quo plantatur, *ſicut ibi dicit Ariſtotel.* & ponit exemplum de Boleno, id eſt iuſquiamo, quia quod eſt natum in Perſia, eſt perniciosum, ſed tranſmutatum & tranſplantatum in Ægyptum & in Hieruſalem fit comeſtibile, & hoc accidit, *Vt dicit Albu.* quia per temperamẽtum loci à diſtemperantia ad medium reuocatur. Item tali tranſmutationi maxime cooperatur tempus, *Vt dicit Ariſtot.* arbores quæ indigent plantatione, plantantur plures in vere, & hoc propter temperan-

tiam

tiam caloris & humiditatis confortatiuum caliditatem & humiditatem arborum & plantarum. In hyeme vero paucæ propter ſuperabundantiam frigiditatis & humiditatis, ſed in autumno propter frigiditatem & ſiccitatem, pauciſſimæ vero in æſtate poſt ortum ſtellæ caniculæ, & hoc propter dominium caloris & ſiccitatis conſumentium humidum naturale in planta, & præcipue in radice. In Ægypto vero ſemel in anno fit plantatio, quando ſcilicet terræ illius ſiccitas temperatur ex fluxu Nili, *vt dicit Ari. & Alb. Item ibidem dicitur*, quod arbores diuerſimode producũt frondes ſuas. Nam quædam ex radice, quædam ex ſtipite, quædam iuxta terram, quædam in ramis & virgis iuxta ſummitatem, quædam in medio. Cauſa diuerſitatis huius in producendo eſt diuerſitas humoris aquoſi, ſubtilis, lenis & non vnctuoſi, qui eſt materia foliorum, & æqualiter non abundat in omnibus, & operatio caloris eſt diſſimilis in diuerſis, & ideo diſſimiliter ex illo humore producunt frondes, ſimiliter quædam fructificant ſemel in anno, & quædam pluries, & non maturantur fructus vltimi, ſed crudi remanẽt, & indigeſti, quia propter vicinitatem Hyemis calor non ſufficit ad maturandum, ſemel autem fructificare perfecte magis eſt conſuetum, quia ſemel in anno ſemen colligunt, & ſemel ſufficit calor ad extenſionem humoris, & ad extremitates arboris, & ad conuerſionem eius in ſubſtantiam fructus, & eius completam maturationem. Item quędam arbores ſunt fertiles per multa tempora propter abundantiam caliditatis & humoris vnctuoſi, ſicut ficus, & quædam vno anno fructificant, & alio requieſcunt vt oliuæ, cuius ratio eſt, quia in ſequenti anno reficiuntur reſtaurãdo ſibi humorem, tantum enim emittunt vno anno ad ſubſtantiam fructus, quantum requirit ſecundus annus ad humoris reſtaurationem, licet multos producant ramos tempore refectionis, modicum tamen tunc temporis producunt fructum. Item quædam arbores ſunt fertiliores in iuuentute, quã ſenectute, quia in iuuentute plus abundant in calore & humore, quædam vero è conuerſo plus fructificant in ſenectute quam in iuuentute, cuius ratio eſt, *vt dicit Alber.* quod in iuuentute plus abundant de humiditate, quam naturalis calor poſſit digerere & ita fit inobediens calori, in ſenectute vero mino-

ratur

tatur humor, & fit obediens digeſtioni caloris, & hoc patet in amygdalis & pyris, *ſicut exemplificat ibi Ariſtoteles Item dicit Ariſt.* quod tam arborum quam plantarum ſylſtrium & hortenſium diuerſitas diſcernitur per maſculos & fœminas, quia arbor maſcula eſt ſpiſſior, durior, denſior & ramoſior quã fœmina, & ſiccior, & fructus eius breuior & maturior, & folia diuerſa & ſurculi, quorum omnium ratio eſt, *Vt dicit Alber.* Quod maſculæ arbores plus abundant in calore & ſiccitate, quam fœminæ, quo partes maſculæ vehementer conſtringantur ad inuicem, & faciunt arborem ſpiſſiorem. Intenſio enim caloris multiplicantis humorem & extendentis in plures partes, facit ramoſiorem, ſicut etiam intenſio ſiccitatis conſumentis humorem efficit ſicciorem.

Soliditas etiam & ſtrictura venarum arboris maſculæ prohibet humorem multum emitti ad vnum locum arboris ſiue plantæ, vt reuertatur in ſubſtantiam fructus, & ideo fructum habet breuiorem, folia ſimiliter habet diuerſa à fœmina, quia aſperiora & minora ac ſtrictiora propter dominiũ ſiccitatis, ſimiliter & ſurculos duriores habet quam fœmina, & hoc propter maiorem humiditatem extendentem in fœmina magis quam in maſcula. *Item dicit Ariſt.* Quod ſi folia vel puluis foliorum vel cortex maſculæ palmæ, foliis fœminæ componantur, vt cohæreant, citius maturabuntur fructus fœminæ & prohibebunt caſum foliorum & fructus, donec completa fuerit digeſtio. Et huius ratio eſt, *Vt dicit Alber.* quia maſcula palma mediante aere deferente, auget calorem fœminæ, quo mediante excitatur calor eius ad operationem digeſtionis, quam Ariſt. pepenſim vocat *in libr. meteor. Item dicit Ariſto.* quod diſcernitur maſculus à fœmina per pullulationem velociorem foliorum, prius enim pullulat quam fœmina propter calorem fortiorem, & etiam per odorem, quia maſcula plus odorat quam fœmina, propter maiorem ſubtilitatem fumi ſicci reſoluti à maſcula, & non à fœmina. *Item dicit Ariſto.* quod ventus defert odorem maſculi ad fœminam, & maturabuntur citius eius fructus, ſimulque cohærebunt partes ſcil. fructuum fœminæ ad maturationem, quando folia maſculi in illa, ſcil. in fœmina ſunt apprehenſa. *Dicit etiam Alber.* quod folia maſculæ palmæ coniuncta foliis

fœminæ

fœminæ ita ad inuicem cohærebunt, quod vix poterunt ſine ſciſſura ab inuicem ſeparari. *Item dicit idem Ariſtot.* quod ficus ſylueſtres conferunt ficubus hortenſibus, quando ex oppoſito complantantur, quia ſylueſtres ſunt calidiores & ſicciores, & ideo excitant calorem hortenſium & confortant. Item humor ſiccus ſylueſtris reſolutus, & delatus ad radicem ficus hortenſis, ipſum nutrit & confortat. *Similiter dicit ibidem Ariſtoteles*, quod balauſtia, qui eſt flos mali granati: ſed hic ponitur pro arbore ſcilicet mala granata, oliuis conferunt ſi cum eis plantentur, eo quod balauſtiæ abundant in calore conueniente naturæ oliuarum. Hæc de proprietatibus arborum & plantarum contraximus de verbis *Ariſt. lib. 1. Vegetabilium, & gloſ. Alber.* qui tranſtulit & expoſuit eundem. *In lib. autem animalium 18. dicit Ariſt.* omnes arbores quæ fructificant omni anno, fiunt ſegnes. Arbores, inquit, quæ nimium faciunt fructum, cito deſiccantur, quoniam cibus tranſit in ſemen id eſt, humor nutritiuus, qui deberet nutrire, tranſit in materiam ſeminalem. Alias proprietates notabiles & inſignes tam arborem & herbarum quam plantarum, poſſumus elicere *ex Verbis Ariſtot. & Alber. in lib. 2. Vegetabilium, Vbi dicitur*, planta habet tres vires, nam à terra habet fixionem, ab aqua coadunationem, ab igne vero conſolidationem & partium terminationem, ex aere & igne habet raritatem, & dilatationem ac extenſionem, fructuum completionem ac maturationem. Sine enim calore & humido aquoſum non terminatur & finitur, *Vt patet ibi in exemplo Ariſt.* nam later non coagulatur nec terminatur in eſſe latericeo, ſine igne partes aqueas conſumente, & terreas pariter cõiungente. Ex aere & aqua pariter & ex igne habet arbor raritatem & poroſitatem, ex aqua habet augmentandi poſſibilitatem, quia quod omnino ſolidum eſt augeri non poteſt, *Vt ibidem dicit Ariſt.* Et ideo lignum maximum & ponderoſum, non habet mergi in aqua, vbi modica particula auri ſubmergitur aut lapilli. Et hoc accidit, quia lignum eſt poroſum, & ideo per aeris ſubintrationem intra poros ſuper aquæ ſuperficiem habet ferri. Ligna vero quæ ſunt vltimæ ſoliditatis & compactionis, ſicut hebenus & conſimilia, in aqua ſubito petunt fundum, *Vt dicit Ariſt. ibidem, & 4. Meteoro. Vbi dicitur*, quod ex hebeno nigro expirauit, & ideo ſubmergitur. Poroſa autem & vnctuo-

ſa ſuperenatant, quia multum habēt aereitatis materiam, contra aquæ ſuperficiem eleuantis, vt patet in foliis & plumis vel pennis & omnibus vnctuoſis. Nam *vt dicit Ariſtot.* Proprium eſt aquæ ſubſtantiam aeream ſubleuare, & compacta deprimere, & ideo rara & poroſa aeris ſuſceptibilia ſuperenatant: compacta vero & compreſſa, inferiora petunt, & ad infima ſe profundunt. Item vapores terreſtres & aquei per calorem coagulati, ſunt materia herbarum & plantarum, qui commixti per calidum igneum, & per virtutem ſtellarum recipiunt formas completiuas herbarum & plantarum, & hoc quo ad ſemen, & quo ad fructum. Calor itaque incluſus in coagulato ſic humore ad plantę nutrimentum attrahit aquam dulcem, cui etiam cooperatur extrinſecus calor ſolis. Actio autem caloris exterioris cum propria caliditate naturali digerit naturalem humorem in eodem loco, & conuertit in ſubſtantiam plantę. Vnde *ſecundum Ariſto.* terra montoſa quia eſt dulcis, dulcem continens humorem, ideo in illa citius naſcuntur plantæ, & maturantur fructus. Nam montes attrahunt humorem dulcem & ſubtilem, quibus cooperatur claritas aeris, tam in attrahendo quam in digerendo, & fit cito conuerſio illius humoris in ſubſtantiam plantæ, *vt dicit Ariſt. Item dicitur ibidem*, quod quandoque frig[illegible] ſcilic. aer frigidus fugat calorem ad interius terræ, & aggregantur partes eius cum aqueo humido, & per calorem depreſſum à comprimente frigido ad interiora decoquitur vapor ſic coagulatus, & in ſubſtantiam plantæ conuertitur, & ſcinditur locus per intenſionem caloris, & ſic egreditur ex eo planta. Item quandoque aer mixtus cum terra & cum aqua in fundo aquæ coagulatur, & per actionem caloris terminantis & dirigentis illud mixtum confuſum generatur planta, *vt patet* in neniphar, & in aliis herbis minimis, quæ ſolent creſcere in aquis, & quarum folia tegunt aquam, & hæ naſcuntur ſurſum non expanſæ, tum propter ſubtilitatem aeris & aquæ dulcis ſurſum eleuantis, tum propter ſoliditatem terræ radices inferius ſuſtentantis, à qua planta recipit rigorem radicis & ſtipitis ſuſtentationem in ſua erectione. *Item Ariſtot. ibid.* in locis eſſentialiter frigidis & accidentaliter calidis, vt in quibus aqua calida fluit, multoties naſcitur planta, quia calor aquæ con-

trahit frigidum humorem ad ſuperficiem terræ, in locum mixtionis: vnde ex aere & vapore terreo cum humore aquæ imbibito, per calorem aquæ & ſtellarum in plantæ ſubſtantiam coagulantur, ſed hoc non fit, niſi per multum tempus, *vt dicit Ariſt.* propter calorem accidentalem non conuenientem generationi talis plantæ. *Item ibidem dicit Ariſtoteles*, quod plantæ comeſtibiles, melius creſcunt in locis lenibus & altis & calidis, quam in his contrariis, quia in locis planis & æqualibus abundat humiditas, & maxime quando dulcedo adeſt & aeris temperies. Similiter in locis bene altis, quia ibi etiam puritas aeris & abundantia humoris dulcis, & hoc propter ſpongioſitatem & vaporem dulcem attrahentem, & ideo in montibus frequenter melior eſt fertilitas, & meliores creſcunt fructus, in valle enim difficile mouetur aer. Vnde ex conculcatione ibi cito putreſcit aer & vapor groſſus, vnde ſequitur praua digeſtio. Hinc eſt quod ibi inuenitur humor ſalſus, *vt dicit Alb.* aqua enim ſalſa grauior eſt quam dulcis, *vt patet in exemplo Ariſtotelis ibidem vbi dicit:* Ouum poſitum in aqua dulci ſtatim petit fundum, in ſalſa vero natabit, terreſtritate enim ſua & groſſitie poterit pondus oui ſuſtinere, & ideo aqua dulcis facilius attrahitur ad loca alta quam ſalſa, ſcilicet propter ſuam depurationem, ſubtilitatem & leuitatem. *Item Ariſtoteles*, lutum ignitum, id eſt, firmum & tenax cito producit plantam vnctuoſam, propter facilem tranſmutationem talis luti in vnctuoſitatem, *vt dicit ibi Alb* Et ad hoc vt durabilis ſit planta, oportet vt habeat bene digeſtum humorem & vnctuoſum: vnde illæ plantæ, quæ habent indigeſtum humorem ſuperueniente frigiditate, cito areſcunt: vnde & caulis vltra triennium non durat, tamen ſi ei inſeratur ex natura plantæ inſitæ in ſtipite, fiet decoctio & conuertitur in naturam inſitæ, & durabit diu. *Item vt dicit Ariſtot.* planta creſcit quandoque ex lapide ſolido & duro, nam aer incluſus in lapide, nititur aſcendere, ſed cum non inueniat exitum liberum propter lapidis ſoliditatem reflectitur, & mouetur ad lapidis partes, & ex ſua agitatione calefit, calefactus autem aer attrahit ſurſum humorem reſiduum, qui eſt in lapide, & exit vapor cum humore illo cum parua reſolutione partium lapidis, & ex illo vapore & humore de lapi-

de

Digitized by Google

deducto, quandoque planta generatur, adiutorio caloris ſolaris, & aerem prius calefactum vigorantis ac digerentis humorem à lapide iam attractum & in ſubſtantiam plantæ transmutantis; ſed non diu durat planta talis, niſi terra circumſtante & dulci aqua irrigante, & temperato aere foueatur, & hoc propter humoris paucitatem. *Item Ariſt.* Planta ſi fuerit prope Solem, id eſt, verſus orientem citius naſcetur, & hoc propter ſufficientiam caloris, tardius vero ſi fuerit ad occidentem propter caloris elongationem. *Item ibidem dicit Albu.* ex temperie ſeruatur cuiuſlibet plantæ incrementum, ſi enim nimia fuerit humiditas opilantur viæ, & pori per quos deberet nutrimentum aſcendere ad arboris extenſionem. Eodem modo ſi nimia fuerit ſiccitas, conſtringuntur pori, & ſic planta non nutritur. *Item Ariſt.* Quælibet planta quatuor indiget, ſcilic. ſemine terminato & in ſua ſpecie perfecto, & maturo & à putrefactione conſeruato, & conuenienti loco, id eſt, territorio generationi plantæ congruo; & aqua moderata, humore ſcilicet temperato, & aere conſimili ſcilicet mediocriter temperato. *Quia vt dicit Alb.* ſi aer fuerit nimis calidus, calor naturalis euaporabit, apertis poris: ſi nimis frigidus, ſuffocabit plantam. Prima duo ſunt neceſſaria ad plantæ generationem, ſecunda duo neceſſaria ad eius nutrimentum & conſeruationem. Item ſpecies & plantæ medicinales, quæ creſcunt in montibus ad veſcendum ſunt minus delectabiles, & ad digerendum fructus habent duriores, & hoc propter vehementem coagulationem per calorem agentem in humiditatem, & ideo tales fructus non multum ſunt nutribiles, *vt dicit Ariſtoteles.* Quia *vt dicit Albu.* Quanto planta eſt magis medicinalis, tanto minus nutrit. Item loca à Sole remota non erunt plantarum multarum, ſicut nec animal fœcunditatis multæ eſt in talibus locis, *vt dicit Ariſtoteles.* Cuius ratio eſt, *vt dicit Albu.* quia illi, qui ſunt directe ſub ſeptentrione, habent diem continue per dimidium annum, per reliquum autem noctem. Ibi ergo raro creſcit planta vel animal. In æſtate enim non poteſt propter continuationem caliditatis, in hyeme vero non poteſt propter continuationem frigoris, *& ideo dicit Ariſtoteles.* Planta ibi generata non habet vires, folium, neque fructum propter defectum caloris agen-

tis in tempore anni, & propter ſuperfluitatem eius in alio. *Item Ariſtoteles.* Planta multarum ſpinarum, multum habet de humore vnctuoſo, & cum ſe mouerit ille vapor vnctuoſus per calorem proprium, cooperante calore ſtellarum digeritur & conuertitur in ſubſtantiam plantæ, quæ ei inſeritur. Vnde illam digeſtionem operatur calor vitalis in planta cum calore extrinſeco competente, & creſcit planta inſita gracilis & extenſa ſurſum. Vnde proprium eſt plantæ multum ſpinoſæ, vt in ea fiat inſertio plantæ alterius ſpeciei, *& hoc vt dicit Alb.* quia habet multum humorem attractum ab exteriori calore vnctuoſum, & ita conglutinationem expulſibilem a calore interiori in pluribus locis, ita quod pars eius ſuperior cum expellitur, eſt ſubtilior & penetrabilior per quam poteſt aperire multos poros plantæ & ipſos ingredi, & ipſam incorporare & conſolidare plantæ inferiori. Ita planta quæ inſeritur, plantam ſiue truncum cui inſeritur tranſmutat in ſuam ſpeciem, & non è conuerſo. Cuius ratio eſt, *vt Albu. dicit.* quia inferior planta mouet ſuperiorem per humorem & calorem, quem ei tranſmittit, ſed ſuperior humorem attractum vlterius digerit & decoquit, & in naturam ſuam conuertit, & poſtea virtutem ſuam in inferiorem tranſmittit, & alterat illam cui inſerta fuerit, & conuertit eam in ſuam naturam & ſpeciem. Item quinque ſunt ſpecies generationis plantę, *vt dicit Ariſtoteles,* ſcilicet ex ſemine & putredine, & ex humore aquæ & ex plantatione, & ex vnius in aliam inſertione. Item ſunt arbores & plantæ quæ producunt fructum ante folia, *vt dicit Ariſtoteles,* ſicut illæ, quæ habent multum humorem vnctuoſum, materialem ad fructum, quem vt digeſſerit calor naturalis, ſimul cum calore ſolari cito maturabit fructum, & ille humor vnctuoſus abundans, prohibet humorem aquoſum materialē ad folia, ne aſcendat in folia aut prorūpat ante fructum in tali planta. Item quædam citius producūt folia quam fructum, & hoc propter defectum & paucitatem humoris vnctuoſi & abundantiam humoris aquei materialis ad folia, quem calor ſolaris citius attrahit ad locum productionis foliorum, quam vnctuoſum humorem ad productionem fructuum, & ideo tardatur maturatio vnctuoſi humoris materialis ad fructum, & fit præceſſio foliorū. Item quædam ſimul producunt

ducunt folia cum fructu, vt illæ quæ habent prædictos humores multos & proportionabiles, & calorem interiorem cum exteriori calore Solis in aere æqualiter operantem in vtroque, & vtrumque ſcilicet aquoſum in folia & vnctuoſum in fructus æqualiter expellentem. *Item Ariſtot.* Antiqui ſapientes aſſerebant fructus & folia eſſe idem, & folia non eſſe niſi propter fructum nec differre ab inuicem materia niſi ſecundum maiorem vel minorem digeſtionem aquoſi & crudi humoris. Humor enim aquoſus & ſubtilis cito attrahitur à calore Solis, & cedit in folia, qui vero magis eſt vnctuoſus & digeſtus cedit in materiam ipſius fructus. *Item dicit Ariſtoteles*, quod aliquæ arbores ſunt ſpinoſæ, non eſt de intentione naturæ plantæ ſubſtantiam generantis, ſed accidit ex raritate arboris ſiue plantæ, per quam attrahitur humor frigidus parum coctus, & exiens per illam arboris raritatem, à calore Solis in ſpinam coagulatur, & fit in ſpina forma pyramidalis incipiens iuxta ſtipitem a groſſo & lato, & in parte anteriori terminatur in acuto, nam humor ſubtilis qui ad ſpinam eſt cauſa materialis, elongatur paulatim a planta, & in longum & acutum ſe diffundit, eodem modo faciunt omnes arbores, quarum partes pyramidalis ſunt figuræ. Item arbores exterius generaliter ſunt virides, interius albæ, pars enim interior habet materiam appropinquantem ad albedinem & pars exterior ad virorem, nã materia quæ attrahitur ab interiori & expellitur ad exteriora in cortice aliquãtulum digeritur, & in virorem transmutatur, quia viror medius eſt color inter ruborem, qui prouenit ex perfecta caloris actione, & inter albedinem quæ prouenit ex imperfecta. *Item Ariſtoteles* Arbores variantur in figura, nam quædam ſurſum, quædam deorſum, quædam vero inter hæc tenent medium. Illæ enim in quarum medulla viget humor ſubtilis, quem mouet & attrahit calor ad ſuperiora, pyramidantur, id eſt, in formam pyramidalem ad modum flammæ, quæ aſcendit in communi, virtute ignea eleuantur. Illæ vero in quarum medulla viget humor groſſus & aquoſus, inferius deprimuntur & anguſtantur. Vnde & illæ partes ſua grauitate inferius mouentur, & in groſſum in parte infima coarctantur. In quibus vero erit humor medius, & inter groſſum & ſubtile temperatus, pars aſcendet

ſurſum & erit cauſa eleuationis, & pars deorſum quæ eſt cauſa ingroſſationis. Vnde ſecundum maiorem vel minorem digeſtionem illius humoris in radice & medulla ſolet magna apparere arbor in figura, nam neceſſaria eſt prima digeſtio in radice ad eius incrementum, ſecunda vero neceſſaria eſt in medulla propter completionem, maturationem, dilatationem, & conſeruationem. Et ſufficit iſta duplex digeſtio ad plantarum completionem, & tertia in ſolis animalibus reperitur, *vt dicit Ariſtoteles, & exponit Albu.* Item diuerſificantur arbores in foliis & in ramis ſecundum multitudinem humoris vel paucitatem, & caloris fortitudinem vel remiſſibilitatem, nam ſi calor fuerit fortis & humor multus, multa in exitu erunt folia atque rami & è conuerſo, & ſecundum raritatem humoris habilis ad conſumptionem & deſiccationem, deſiccantur ipſi rami, cadunt folia, remanebit arbor vacua atque nuda, & in contrariis modo contrario ſe habebunt. *Item vt dicit Ariſtotel.* non ſolum pyramidantur ſpinæ in arboribus, verum etiam eadem figura inuenitur in foliis & in fructibus, quia ſi meatus plantæ primo fuerint ampli & valde rari in principio humoris, & poſt ſiccitate & frigiditate conſtringantur, folia & fructus inferius ingroſſabuntur, & in ſuperioribus graciliabuntur & pyramidantur, & hoc propter attractionem leuioris partis humoralis, ad ſuperiora vi caloris & repulſum humoris grauioris ad ſuperiora. Contingit tamen tam folium quam fructum ſæpius acui in extremitatibus & pyramidari, ſcilicet quando virtute caloris & raritate humoris ſuperior particula leuigatur, & parte inferiore calida etiam exiſtente humor in medio diſtenditur, & ſic ſubſtantia fructus vel folii in medio dilatatur & vtraque extremitas propter dominium igneæ virtutis in communi quodammodo ducitur & ſubtiliatur, & ſic in pyramidem transformatur. *Item ibidem dicit Ariſtoteles*, quod arbores & plantæ quædam faciunt flores ex humore ſubtili, & puro exiſtente in medulla, non tamen per omnia terminata nec digeſta ſecundum vltimam fructus completionem, diſpoſita tamen ad fructus productionem, quædam autem arbores propter nimiam humoris viſcoſitatem non habent flores, quia ille humor non poteſt ſubtiliari & propter ſuam vnctuoſitatem in ſubtilitatem flori-
dam

dam dilatari, vt patet in ficu, quæ non habet flores ex cauſa iam dicta, quædam etiam non habent flores propter humoris liquiditatem, quia non poteſt in floris ſubſtantiam coagulari, vt patet in palma & ſimilibus, *vt dicit Ariſtoteles*, & ideo ſecundum diuerſitatem materiæ in qua diuerſi mode agit calor, diuerſi colores in floribus tam herbarum quam arborum generantur, ſed iſta perſequi non eſt præſentis negocii, & ideo de eis ad præſens propter tædium fore arbitror quieſcendum. Tamen alias ſuperaddit Ariſtoteles proprietates *in fine 2 libri*, quas non reputo contemnendas.

Dicit n. circa finem. Planta inquit habens groſſum corticem, multum extenditur in altitudine: & hoc propter extenſionem humoris & impulſum caloris. Nam groſſitudo corticis humorem recipiens, non ſinit illum defluere, nec etiam propter ſuam denſitatem permittit calorem per poros euaporare, ex qua neceſſe habet ſe diffundere & dilatare, vt patet in pino, in palma & in conſimilibus, *vt dicit Ariſtoteles. Item ibidem.* Arbores habentes lacteum humorem, magnam habent vnctuoſitatem & calorem fortem in radice, & ideo reſoluuntur humores vſque ad exteriora arboris, & generantur gummi aliquando liquidi, aliquando ex exterioti aere frigido coagulante in modum lapidis vel conchulæ induratæ, & hoc accidit aliquando ex frigiditate conſtringente, aliquando ex caliditate liquidiores partes educente & conſumente & groſſiores compingente. *ſicut ibidem dicit Alphredus. Item ibidem.* Arbores quædam alterantur ſecundum temporis alterationem, quæ in æſtate vireſcunt, in hyeme palleſcunt, & tamen folia ſua non perdunt nec proiiciunt, fortem enim habent calorem incorporatum, & ideo calor fugit ad interiora arboris & etiam foliorum, à facie frigidi aeris hyemalis, & ideo exteriora pallida & glauca fiunt, tamen non cadunt folia propter viſcoſitatem humoris & intenſam fortitudinem caloris. *Item ibidem.* Arbores facientes fructum, in principio faciunt fructus amaros, quando ſcilicet nouiter ſunt plantatæ, & in earum fructu tunc dominatur amaritudo vel ponticitas, ſapor ſcilicet accedens ad amaritudinem. Cuius cauſa eſt, quoniam prima digeſtio acida eſt & pontica, propter humoris attracti groſſitiem & terreſtreita-

tem, & propter caloris digerentis paucitatem & debilitatem, & ideo generatio talium fructuum eſt præter dulcedinem, quia ipſorum humor crudus remanet & indigeſtus, ſed poſt conſortato calore, & augmentato humore depurato, calor digerens humorem ipſum efficit ſapidum atque dulcem, quia *vt ibi ſubdit Ariſto.* etiam amarum in ignem miſſum dulceſcit, & hoc accidit *ſecundum Alb.* propter illam quam recipit à virtute ignis digerentis immutationem. *Item ibidem.* In locis acidis, frigidis ſcilicet atq; ſiccis aliquando producuntur fructus dulces, quia calor innatus intra acetoſum humorem incluſus, per calorem Solis adiutus, digerit illam acetoſitatē, & conuertit in dulcorem, & erit fructus dulcis, q̄uis acida ſint folia & etiam extremitates, in quib non eſt tanta digeſtio & caloris operatio, quemadmodum eſt in fructu. Contingit tamen aliquando ꝙ propter ſuperuenientem nimiam aduſtionem ille fructus primus factus dulcis conuertitur in amaritudinem propter ſuperfluū calorem & humoris reſidui paucitatem. *Item ibid.* In locis temperatis & terris, ante dies vernales fructus celerius matureſcunt propter caloris ſufficientiam, & aeris exterioris diſpoſitionem temperatam. *Item ibidem*, quædam ſunt arbores, quæ primo faciunt fructus dulces, deinde pontici efficiuntur & amari, ſicut arbores mirabolanorū, cujus cauſa eſt, *vt ibidem dicitur*, quod arbor talis habet fructus magnæ raritatis & in hora digeſtionis, cum ſint meatus magni & ampli, ſequitur calor ſufficiens humorem materialem ad fructum, & maturabit fructum, & ideo huiuſmodi fructus in digeſtionis principio erit dulcis, ſed poſtquam calor exiſtens in meatibus conſumentibus humorem inducit ſiccitatem, quia conſtringit meatus & poros, ita quod nec calor nec humor poteſt ad locum fructus peruenire, mutantque frigiditas & ſiccitas calorem & humorem, propter quod alteratur fructus in ponticitatem, eo quod prohibetur omnis aſcenſus ſiue acceſſus caliditatis innati, & humoris per conſtrictionem inductam à ſiccitate, & ſic erit frigiditas vincens in fructu propter defectum caloris, & erit fortis ponticitatis propter victoriam frigiditatis & ſiccitatis. Sed tandem calor innatus eleuatur ad locum fructus, & vigoratur per calorem Solis, propter quod vincit iterum frigiditatem

tem & inducit intenſam caliditatem & ſiccitatem,& ſic erit fructus amarus. In arboribus plantandis pariter & ſerendis ætas Lunæ maxime conſideranda eſt. Nam quæ plantantur in plenilunio recto vel inrecto nouilunio minus conualeſcunt,& ſi conualuerint,fructum facient vermiculoſum, & fructus tunc plantatæ arboris citius putreſcunt. Similiter & arbores quæ tunc de terra præſcinduntur minus durant, & citius à vermibus corroduntur, *ſicut dicit Conſtantinus. Rationem quare ſupra libro 8.de effectibus Lunæ.* Item inter arborem & eius fructum eſt quoddam retinaculum, quo fructus adhæret arbori, ſicut fœtus per vmbilicum adhæret matrici, *Vt dicit Conſtantinus*, & illud retinaculum primo eſt debile & laxum, & attracto humori adhuc vicinum, & ideo fructus tunc de facili excutitur, ſi fortioris venti impulſu tunc temporis arbor moueatur, ſed poſt paulatim calore humorem indurante fortius adhæret, & fructus ita de facili non tunc cadit, ſed in fine fructu maturato & ad debitam quantitatem perducto, areſcit illud retinaculum vel putreſcit, & ideo fructus de facili mouentur tunc ad caſum. Et quanto arbor profundius figit ad radicem, tanto attrahit plus humoris,& ſi fructifera eſt,plus abundat in foliis, fructibus & ramis. Item arbor ſuperfluis abſciſſis melius fructificat, nam tranſit humor in fructum, qui tranſiret in nutrimentum ſuperfluorum. Hæc de natura & proprietate arborum in generali dicta nunc ſufficiant.

Cap. III.

De Amygdalo.

AMygdalus eſt arbor mature florens, & dicitur hic Amygdalus pro arbore, & hoc amygdalū pro fructu *Vnde quidam ait:*

Sunt matura mora,pyra,ficus amygdala mora.

Tamen hæc amygdala læ inuenitur pro fructu in ſacra pagina. *Numeri* 17. Sacra enim ſcriptura, *Vt dicit Hierony.* non vult ſe ſemper ſubiicere grammaticæ legi, nec vult illius arte regi. *Iſidorus autem libro* 17. *ſic dicit*, amygdala græcum eſt, quæ latine nux longa vocatur. Hanc nucidam multi vocant quaſi minorem nucem, *de qua Virgil.*

Cum ſe nux plurima ſyluis induit in florem.

Cunctis enim arboribus prior floribus ſe conueſtit, & ad poma inferenda arbuſta ſequentia præuenit. *Hucuſque Iſidor.* De amygdalis *dicit Ariſtoteles in lib de plantis*, quod indigent cultura & maxime quando ſunt antiquæ, vnde ſi clauis perforentur, emittent quoddam gummi, & depurabitur humor in medulla, qui materia eſt ipſius fructus, & ideo plus fructificant amygdali bene cultæ, quando ſunt antiquæ quam nouellæ. Duplicem autem fructum fert amygdalus, ſcilicet dulcem & amarum, *vt dicitur in Plat.* & dulcia amygdala vtilia ſunt ad cibum, amara vero ad medicinam, ſunt enim calida & ſicca. De dulci amygdalo *dicit Dioſcori.* quod ſi recens cum ſuo folliculo comedatur, prodeſt ſtomacho, ſed caput grauat, caliginem nutrit. Venerem accendit, ſomnum facit, ebrietati reſiſtit. *Item dicit ibidem* quod ſi vulpes comedat amygdala, morietur. Sæpe enim quod medicinale eſt homini, venenoſum & mortiferum eſt alteri animali, & è conuerſo. *Item idem.* Fere tota arbor amygdalorum amarorum eſt medicinalis. Nam radix eius elixata ſiue cocta, & trita, maculas vultus tollit & purgat. Fronti linita dolorem capitis mitigat, vulnera putrida mixto melle mundificat atque ſanat, cortex etiam & folia ſunt mundificatiua, exterminatiua & ſanatiua. Oleum autem de amygdalis extractum, vermes & lumbricos in ventre necat, menſtrua prouocat & purgat. Contra ſurditatem efficaciter iuuat, & aurium ſaniem mundat & deſiccat, ſi tepidum auri inſtilletur, *vt dicit Dioſ.* Item flores eius decocti in oleo, caducos & lethargicos excitant, cum melle triti morſibus caninis obuiant, vlcera ſanant, gummi quod de amygdalis exudat, mixtum potioni ſanguinem reiicientes iuuat, & ſic patet, quod parum vel nihil eſt in amygdalo, quod non conueniat medicinis, *vt dicit Dioſ.*

Cap. IIII.

De Abiete.

ABies nomen eſt arboris, ſic dictæ ab eundo, eo quod præ cæteris arboribus longe abeat, & in altum altius ſe extendat. Cuius natura eſt, *vt dicit Iſidorus libr.* 17. quod eſt expers terreni humoris, & ideo habilis eſt atque leuis. Ex abiete autem dicuntur abiegna ligna, vel alia, quæ de abiete

abiete componuntur. Et abietarius dicitur, qui aliqua de abiete operatur, *vt dicit Iſidorus. Secundum Ariſtot.* autem abies eſt arbor in altum ſe extendens, plurimum habens raritatis in ſubſtantia, & ſubtilis humiditatis, & ideo calor eius naturalis à Solis calore fortificatur, & illam humiditatem de facili eleuat, & per ſurſum mittit, & ſic ipſam in arboris ſubſtantiam conuertens arborem altam facit. Eſt etiam arbor miræ rectitudinis, parum vel nihil habens tortuoſitatis. & hoc propter virtutẽ caloris & æqualitatem humoris operationi caliditatis obedientẽ, & ideo directe ſurſum ſine aliqua tortuoſitate eleuatur. Quamuis e. abies generetur ex humore leui & ſubtili, illius tamen humoris ſuperfluitatem reiicit natura ad eius ſuperficiem, ſcilicet inter lignum & corticem, & ibidem à calore exteriori inuiſcatur, & in naturam reſinæ cuiuſdam odoriferæ tranſmutatur, propter eandem etiam viſcoſitatem vnctuoſam, ligno abiegno incorporatam abies igni appoſita, facilime inflammatur. Variis inſuper ædificiorum ſtructuris abies accommodatur & maxime propter ſuam rectam altitudinem & formam pyramidalem ædificationi nauium vtiliter adaptatur.

CAP. V.

De Aloa.

ALoa arbor eſt aromatica, quæ in India generatur, *vt dicit Papiaſ.* Et eſt arbor odoris ſuauiſſimi atque fragrantiſſimi, cuius particula vice thymiamatis altaribus adoletur, vnde nomen extraxiſſe dicitur. *De ligno autem aloes dicitur in Platene.* Aloes eſt lignum calidum & ſiccum, quod recipitur in magno flumine Babyloniæ, cui coniungitur Tigris, fluuius Paradiſi: vnde à pluribus creditur quod prædictum lignum inter Paradiſi arbores oriatur, & caſu aliquo vel impulſu de Paradiſo ad flumen Indiæ deducatur. Habitantes autem iuxta fluuium miſſis retibus in flumen, lignum intercipiunt & reſeruant vſui medicinæ, multum enim eſt medicinale. Lignum autem aloe eſt triplex, *vt dicit Conſtantinus in libro graduum*, primum eſt valde ponderoſum, & quod eſt nodoſum eſt valde aromaticum, & eſt ſubamari ſaporis & ſubnigri coloris & ſubrufi, & contritioni dentium non omnino reſiſtens. Dicit

etiam quod cum maſticatur, ſtatim odor aromaticus videtur attingere cerebrum, & quodammodo replere. Secundum genus eſt minus ponderoſum, nec adeo aromaticum nec amarum. Tertium genus eſt ſubalbidum, valde leue, nec eſt alicuius ſaporis & parui odoris, niſi ſit aliunde coaptatum. Sophiſticatur autem lignum aloes cum quodam ligno ſibi ſimili in ponderoſitate & nodoſitate, & modico aromaticitate, & à quibuſdam lignum aloes ſyluestris nuncupatur. Hoc lignum confricatur cum plumbo, vt color immutetur, addita ſuperfluitate aurium, vt fiat aliquantulum amarum & ſubrufum, & ponitur in decoctione optimi aloes cum muſco, vt fiat valde aromaticum, & ſic fit vt vix ab optimo diſcernatur, cognoſcitur tamen quia duriſſimum eſt & maſticationi dentium omnino reſiſtit, & dum maſticatur ſapor amarus interius non ſentitur. Lignum aloes ſtomachum confortat, digeſtionem procurat, & debilitatem cordis ac cerebri confortat, & ſingulariter contra ſyncopim & cardiacam maxime paſſionem iuuat. Nam contra omnes cordis paſſiones & debilitates ex frigiditate prouenientes valet vinum decoctionis aloes, ſed quia vinum inde fit amarum, modicum apponatur & pro delicatis cum aqua roſacea vinum temperetur, & tale vinum poterit diu reſeruari, quia à ligno multum immutatur. Cuius fumus per nares receptus, infrigidatum cerebrum calefacit, & debilitatum confortat. Et vt laudes eius concludam in omnibus corporis debilitatibus ſubuenit & adiuuat, ſi quis modo debito vti ſciat. *Hucusque Plater.*

CAP. VI.

De Aloe.

ALoe etiam dicitur cuiuſdam herbæ ſuccus, quæ herba ἀλόην appellatur. Hæc herba in India & Perſia & locis aliis plurimis reperitur, cuius ſuccus exprimitur, & ad ignem decoquitur, & poſt Soli exponitur & exiccatur, *Vt dicit Plater.* Aloæ etiam tria ſunt genera, ſcilicet citrinum, epaticum, & caballinum, *Vt dicit Plater.* Et differunt iſtæ tres ſpecies in bonitate. Nam bonum eſt caballinum, melius eſt epaticum, ſed optimum eſt citrinum. Et diſcernuntur ex colore citrino & rufo, & præcipue cum frangitur,

puluis

puluis, apparet ac ſi eſſet puluis croci, & eſt eius ſubſtantia clara, maxime quando confringitur per minuta fruſta, & quod frangitur ex eo minus eſt fœtidum & minus amarum. Epaticum vero aloe aſſimilatur epati in colore, colorem enim habet epaticum, id eſt nigrum, & foramina quędam velut ora venatum. Obſcuram etiam habet ſubſtantiam & non claram, & eſt amarius quam eſt citrinum. Caballinum autem aloe nigrum eſt & obſcurum, & fæculentam habet ſubſtantiam, & amariſſimum ſaporem & horribiliſſimum odorem. Sophiſticatur autem caballinum, ita vt videatur epaticum vel citrinum cum puluere croci & aceto, ſi decies in illo intingatur & deſiccetur, & tunc innouatur eius color & odor vt citrinum vel epaticum videatur, diſcernitur tamen, quia cum frangitur & digitis confricatur, ſtatim fœtidiſſimum ſentitur & amariſſimum inuenitur, quod non eſt in epatico & citrino. Omne autem aloe quanto de ſua natura eſt minus amarum & minus fœtidum eſt magis laudabile. Aloe autem quamuis ex natura ſit amarum, tamen multipliciter eſt vtile & ſalutiferum. Nam phlegma, choleram & melancholiam mundificat atque purgat, membra neruoſa confortat, ſtomachum à viſcoſis humoribus & nociuis euacuat, caput á dolore releuat, quoniam fumoſitas ſtomachi caput grauat, viſum clarificat, ſplenem & epar deopilat, menſtrua prouocat, in corpore diſcolorato bonum colorem generat, a b hydrope corpus præſeruat, & in principio curat. Puluis eius cum melle datus lumbricos, id eſt, vermes ventris necat, fluxum capillorum prohibet, & à caſu præſeruat, arteticos iuuat, pruriginem oculorum placat, membrorum genitalium vlcera ſanat, putredinem oris & gingiuarum mundat, recentia vulnera ſanat, conſolidat, mundificat, & deſiccat. Amarum eſt ori ſed dulce ſtomacho, ſtomachum enim infrigidatum & debilitatum confortat, & digeſtionem adiuuat & procurat. *Hæc omnia de Dioſcor. & Plater. & Auicenn. excerpta ſunt*

CAP. VII.

De Arundine.

ARundo eſt media inter herbam & arborē, herba quidem robuſtior & durior, ſed arbore eſt fragilior, exterius

terius plana & interius vacua & caua, nodoſa, leuis in paludibus enutrita, ventis cedens, de facili manum lædens. De arundine *dicit Iſid. lib.* 16. Arundo eſt dicta eo quod cito areſcat, in indicis autem ſtagnis creſcunt arundines; ex quarum radice expreſſum ſuauiſſimum ſuccum bibunt. *Vnde & Varro dicit.*

Indica non magna in arbore creſcit arundo.
Illius & lentis premitur radicibus humor.
Dulcia cui nequeunt ſucco contendere mella.

Cap. VIII.

De Amomo.

AMomum *vt dicit Iſi. li.* 17. eſt vocatum eo quod habet odorem veluti cinnamomum. Naſcitur in Syria & Armenia, cuius frutex botroſum ſemen reddit, ſibi connexum habens florem album, ſimilem violæ, & folia ſimilia bryone, odore etiam ſuo præbono ſomnos ſuauificat. Amomum eſt herba odorifera, *vt dicit Dioſcor.* & eſt coloris ſubrufi, folia habens coniuncta & ſemina copioſa habens ad modum violæ, florem album. Eſt amomi triplex ſpecies, quoddam enim eſt Armenicum, & illud cæteris eſt nobilius, fului quidem coloris, ſed odoris optimi & virtutis maximæ ac valoris. Aliud eſt quod creſcit in locis humidis & aquoſis & eſt lene tactu, ſaporem exprimens atque gerens. Tertium vocatur Ponticum rufum non longum. Eſt autem eligendum quod eſt recens & album, ſemine plenum ſuper virgas purpureas expaſſum, maxime odoriferum & ponderoſum, quod maſticatum quodam acumine mordet linguam. Vnde habens colorem non varium, non diuerſum, *vt dicit Auicenna & Dioſcor.* Omne amomum habet *ſecundum eoſdem autores* virtutem calefaciendi & etiam deſiccandi, ictibus ſcorpionum occurrendi, ſua decoctione in aqua oculos fouendi, & à ſuis doloribus releuandi. Habet virtutem dolorem viſcerum ſedandi, & ventoſitatem extenuandi, & menſtrua prouocandi. Cuius elixatura ſiue decoctio ſumpta, habet virtutem phreneticis ſubueniendi, epaticos adiuuandi & etiam podagricis ſuccurrendi. In omnibus ſiquidem nobilibus antidotis & receptionibus & medicinis ſolet amomum ſæpius adhiberi,

ri, quamuis loco ipſius multi aliam herbam amonidem ſc. ei quidem in colore ſimilem, ſed in odore & virtute penitus diſparem apponere ſunt conſueti, *vt dicit Auicenna.*

CAP. IX.

De Anetho.

ANethum eſt herba cuius ſemen conſimili nomine eſt vocatum, cuius ſemen primo conuenit medicinæ, radix ſecundario, ſed tertio ipſa herba, cuius ſemen poteſt ſeruari per triennium in magna efficacia, *vt dicit Dioſcor.* Melius tamen eſt vt ſingulis annis renouetur, cuius radix adhuc viridis alicuius eſt valoris, ſed deſiccata nullius, *vt dicit idem.* Habet virtutem diureticam, calidam ſcilicet & apertiuam & compactorum diuiſiuam, ventoſitatis & inflationis extenuatiuam, & torſionis ventris & viſcerum mitigatiuam. Item virtutem habet calculi confractiuã, menſtruorum prouocatiuã, & meatuum vrinalium apertiuam, ſingultus ex plenitudine amputatiuam; ſomni prouocatiuam; duratum collectionum in corpore reſolutiuam, ſi coctum cum oleo per emplaſtri modum apoſtemati apponatur. Item flos eius cum vino coctus, dolorem capitis aufert, ſi inde caput fomentetur. Item cinis eius vuluæ ſtillanti appoſitus, ipſam reprimit & deſiccat. Item decoctum anethum cum oleo, rigorẽ neruorum laxat. Multis etiam aliis ſubuenit paſſionibus, *ſicut idem dicit.*

CAP. X.

De Aniſo.

ANiſum eaſdem habet virtutes quas & anetum, ſed ſaporem habet dulciorem, & eius ſemen eſt magis minutum & rotundum, & à multis vocatur dulcinium (alias dulcinium) *vt dicitur in Plat.* Virtutem habet diſſoluendi, conſumendi, & ventoſitates deſtruendi, digeſtionem confortandi, opilationes ſplenis & epatis aperiendi, confringendi calculum, prouocandi menſtrua, & omnes meatus interiores aperiendi & emendandi. Et ideo quãuis ſit in quantitate ſemen minutiſſimum, eſt tamen multum vtile in virtute, & plurimum ſalutiferum.

CAP.

CAP. XI.

De Allio.

ALlium ab olendo eſt dictum, eo quod oleat *Vt dicit Iſid. lib. 16.* Cuius odor eſt tam fortis, quod omnes alios reprimit & ſuperat fœtores. Et ideo per loca corrupta neceſſario tranſituri ſiue putrida, purgaturi fortiſſimis ſe muniunt alliatis, *ſecundum Dioſ.* Allium multas habet virtutes & tam bonas quam malas proprietates, quia ex diuerſis componitur virtutibus *Vt dicit idem.* Ventrem ſiquidem & ſtomachum turbat & ſiccat, ſitim amouet, & corpori appoſitum, corpus vlcerat & vulnerat, & ſi nimis à cholericis ſumatur in vſum, corpus inflammat & deſiccat, lepram generat, maniam & phreneſim excitat, viſum lędit, & hebetat, & ideo cholericis natura nocet. Nam choleram rubeam cito generat, & aduſtam multiplicat & augmentat, phlegmaticis & frigidis multum confert. Eſt autem duplex eius genus ſcilicet domeſticum & ſylueſtre, quod ſcordeon à medicis nuncupatur, cuius flos debet recolligi & in medicinis apponi vel admiſceri, non enim operatur cum impetu, ſicut ſolet domeſticum operari. Allij autem domeſtici capitibus maxime vtuntur, in cuius natura multiplex efficacia reperitur. Nam præcipue habet virtutem diſſoluendi & conſumendi, & expellendi venenum & omne venenoſum. Vnde non ſine cauſa vocatur ab antiquis autoribus theriace ruſticorum, *Vt dicit Dioſco.* Maxime autem valet contra morſum & venenum canis rabidi, ſi cum ſale & nucibus interius accipiatur, addita herba ruta. Hæc enim quatuor ad inuicem conterantur, & ad quantitatem magnæ nucis patienti ſæpius offerantur, & hoc cum vino. Eadem etiam confectio ſuper morſum canis rabidi exterius apponatur. Vulnus enim ſanat & venenum attrahit & conſumit, & à periculo liberat ac præſeruat ita efficaciter ſicut theriace. Item allium virtutem habet aperiendi, diuidendi, & incidendi humores groſſos & conſumendi, & ita valet calculoſis & ſtranguriam patientibus, id eſt, difficultatem vrinandi. Menſtrua etiam prouocat & emendat ventrem, lumbricos & alios vermes in ventre interficit, ſi cum pipere & ſucco mentæ & aceto ad modum ſalſę offeratur. Dolorem iliorum & lumborum allium mitigat.

Si

Si mundatum ac tritum & cum oleo coctum ſuper doloris locum ad modum emplaſtri apponatur. Valet etiam contra morpheam, id eſt, lepram cutis, ſi locus, in quo eſt morphea, ſcarificatur & poſt cum allio trito fricetur & cataplaſmetur. Cōtra ſerpentum morſus valet, ſi tritum cum laurino oleo apponatur, *Vt dicit Dioſcor.* Item hydropicis prodeſt, quia humorem intercutaneum conſumit & deſiccat, & tumorem ſedat. Grandia & cruenta vulnera & ſordida purgat & conglutinat & ſanat, ſi puluis allij combuſti ſuperponatur. Coctum etiam allium cum aqua fontana, omnem dolorem loci & tumorem tollit. Cauendum tamen eſt ne continue in cibis aſſumatur, quod multum noceret oculis. *Vnde Verſus.*

Allia, Vina, Venus, puluis, Ventus, faba, fumus.
Iſta nocent oculis. ſed vigilare magis.

Secundum Ariſto. autem li. de plantis. Allium habet ſimilitudinem cum lilio, communicat cum illo in diſpoſitione capitis & in tunicellis, & habet virtutem ſementinam in tunicellis radicis ſuæ, & in granis ſuis natis in ſummitate haſtæ ſuæ, & ideo cæpula allij poſita in terram, producit plantam ſimiliter & ſemen, & habet tunicas multas, & folia pyramidalia & haſtam cauernoſam & poroſam. Allium etiam ſicut & lilium primum facit ſemen ſtipitis ſui, & in tenui folliculo in grana coniungitur, cæpa vero non coniungit grana ſua, ſed in pediculis ſiue pedibus paruulis nutrit ea & emittit. Facit alliū radices capillares, ſicut lilium & ſicut crocus & huiuſmodi. Sed in hoc differūt radices allii á lilio, quia non ramificantur in allio, ſicut ramificantur in lilio, & ſicut allium renouat folia, ita renouat radices, & ſemel tantum emittit ſemen, ſci. in ſecundo anno poſtquam ſeminatur, ideo habet allium tunicas plures & ramoſas, vt illæ tunicæ ſint cibus & nutrimentum ſecundis radicibus & ſecundis foliis & ſtipiti eius. Quapropter creſcentibus ſecundis foliis & ſtipite, attenuantur & euaneſcunt tunicæ eius in terra. Et ſimile huius in cæpis inuenitur. In hoc autem allium differt à cæpa, quia quælibet allii tunica carnoſa ſi plantetur, creſcit ex ea planta, ſicut & lilium, quod de tunica ſua plantata in terrā emittit plantam, & hoc accidit, quia in ſuis tunicellis eſt virtus ſeminatiua, ſicut in carnoſis partibus alliorum, non ſic autem

ſit ex

fit ex cæpa, non enim ex qualibet eius parte plantata, creſcit planta, ſed de toto capite cæpa plantata, emittit plantam, quia virtus ſeminatiua nõ eſt in qualibet parte cæpe, ſed in toto. In hoc etiam differt allium à lilio, quoniam eius partes carnoſæ, quando plantantur, emittunt gramina ſua & folium per medium carnis ſuæ ſed tunicellæ lilii emittunt ab vno latere ſui iuxta & non à medio. *Hucuſque Ariſto. libro de plantis ſecundum nouam tranſlationem.*

Cap. XII.

De Abſinthio.

ABſinthium eſt herba acerrima, calida & ſicca, vehementer ſtiptica & amara, *vt dicit Dioſcor.* Cuius duo ſunt genera, vnum eſt põticum, habens colorem viridem, & ſaporem ponticum & amarum, aliud eſt ſubalbidum & minus amarum, & minoris effectus quam primum: In fine veris colligitur in vmbra deſiccatur, per annum in magna efficacia conſeruatur. Dicitur autẽ contrarias habere virtutes, *ſicut Plat. dicit.* Sed relaxatiuam & conſtrictiuam. Conſtrictiua ineſt ei ex groſſicie ſubſtantiæ & ponticitate. Laxatiua ineſt ex caliditate & amaritudine, vnde quando recipitur interius, ſi inuenit materiam compactam, propter ponticitatem ſuæ ſubſtantiæ & groſſiciem, reddit materiam compactiorem, & ſic eſt cauſa maioris conſtrictionis. Materia vero exiſtente habili & digeſta, caliditate diſſoluit eam & ponticitate ſua comprimente expellit eam. Syrupus de abſinthio factus epati ſubuenit & ſtomachum confortat, appetitum inuitat, ebrietati obuiat & repugnat, icteri.ciam curat & colorem euulſum alterat & immutat. Succus eius cum puluere coſti ſplenem deopilat, dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex ventoſitate prouenientem diſſoluit & mitigat, ſuccus eius auribus inſtillatus humiditates, ab eis diſtillantes, deſiccat, cum felle tauri tritum abſinthium & auribus iniectum, diſſoluit ſonitum, & auditum roborat, & emendat, dolorem capitis ex fumoſitate ſtomachi procedentem ſuccus eius ſedat, liuorem & dolorem ex percuſſione cum puluere cimini & melle amputat, ſi per modum emplaſtri apponatur. Lumbricos & vermes aurium ſuccus eius necat, ſi inſtilletur, ſuccus eius potatus

viſum clarificat, & oculis impoſitus ruborem & pannum curat, ſi ſæpius infundatur libros & pannos á vermibus & muribus tutos ſeruat, ſi cum eis in ciſtula reponatur, *Vt dixit Macro.* Item morſibus migalis & draconis obuiat, & ſanat, ſi bibatur. Item eius decoctio ventoſitate ventris & inflationem ſedat cum potatur, *Vt dicit Dioſc.* Præter has virtutes quaſdam habet conditiones & proprietates minus laudabiles, nam ſaporis amaritudine & ponticitate inficit & contriſtat guſtum, odoris horribilitate lædit olfactum, in amaritudinem redigit lac & vinum, & omne dulce cui admixtum fuerit ſeu adiũctum, & ideo apes, quæ frequentant flores abſinthii, faciunt mel amarum, *Vt dicit Dioſco. De abſinthio dicit Plin. lib.* 17. Non eſt, inquit, dandum febricitanti, nauſeas naribus arcet, ſi fuerit prius potatum, ſomnum prouocat dormienti inſcio ſub capite poſitum, capillos denigrat quando inunguntur vnguento facto de eius ſucco & oleo roſaceo.

Cap. XIII.

De Apio.

APium eſt communis herba, omnibus fere nota, ex eo ſic vocata, *Vt dicit Iſidorus lib.* 17. quod à picis, id eſt, capitis triumphantium quondam fuit ornamentum. Hercules enim primo hanc herbam capiti circumpoſuit, cuius radices efficaciter pugnant contra inſidias veneni, *Vt dicit Iſidorus.* Cuius multæ ſunt ſpecies, *Vt dicit idem,* ſcil. *petroſum,* ſic dictum eo quod apio eſt ſimillimum in foliis, σέλινον enim Græce apium dicitur. Creſcit autem in locis petroſis, montibusque præruptis, & ideo Latini petroſelinum petrapium vocant, *Vt dicit Iſidor.* Sunt & aliæ maneries apii, *Vt dic. Dioſcor.* ſcilic. apium ranarum, apium riſus, & apium hæmorrhoidarum. Apium ranarum dicitur, quia in locis aquoſis, vbi ranæ ſunt, ſæpius inuenitur, quod decoctum cum vino & oleo, & ventri ac renibus cataplaſmatum, eorum dolori mirifice opitulatur. Apium riſus dicitur ab effectu, quod purgat melancholicum humorem, ex cuius ſuperabundantia fit triſtitia. Dicunt autem quod interius receptum in magna quantitate, hominem ridendo interficit & occidit. Valet contra calculum

 & ſtran-

& ſtranguriam, & ad menſtrua prouocanda, ſi decoctum fuerit in aqua vel vino, & inde inferiora fomententur. Apium hæmorrhoidarum eſt dictum, eo quod eius puluis vel cinis ſuperpoſitus, fluxum ſanguinis deſiccat. Apium commune ſplenis & epatis opilationem aperit, calculum frangit, icteritiam ſoluit, hydropicis ſubuenit, phreneticis conuenit, ſi eius ſucco & oleo roſaceo mixto cum aceto caput ſæpius inungatur. Radix eius & ſemen morſibus venenatis ſuccurrit, & veneno reſiſtit, *vt dicit Dioſ.* Epilepticis autem nocet omne apium, quia diſſoluit, & mouet omnem materiam ad ſuperiora. Nocet etiam pueris, illa enim ætas, propter humiditatis multitudinem & virtutis debilitatem & membrorum & meatuum ſtrictitudinem, parata eſt ad morbum caducum, & ideo lactantes nutrices abſtineant ab apio, ne puer epilepticus efficiatur, *vt dicit Dioſ. & Platear.*

CAP. XIIII.

De Ariſtolochia.

ARiſtolochia eſt herba multum medicinalis quamuis amara. Cuius duæ ſunt ſpecies, ſcilic. longa & rotunda, & vtraque calida eſt & ſicca, & eſt radix magis medicinalis quã folia. In autumno debet colligi, & ſeruatur per biennium. Virtutem habet diſſoluendi, & expellendi venenum & conſumendi. Bonum anhelitum facit, ſplenem durum remollit, & eius opilationes aperit. Ventris dolorem & lateris amputat ac ſedat, podagricis ac caducis ſubuenit & contractis. Contra morſus venenoſos confert puluis & cum ſucco menthæ, puluis eius carnem mortuam leuiter corrodit in fiſtula & in plaga, fœtum mortuum de vtero expellit, radix eius, ſi cum vino decoquatur. *Aſtenius, Dioſc. De Ariſtolochia dicit Plin. & Iſido. libr.* 17. quod mulieribus fœtis optima ſit, nam potata cum pipere & vino, ſordiciem parturientium mundificat & matricem expurgat, & menſtrua prouocat atque purgat.

CAP. XV.

De Agno caſto.

AGnus caſtus dicitur quædam herba calida & ſicca, cuius virtus eſt, *vt dicit Plin.* conſeruare in hominibus

bus caſtitatem, vnde & mulieres Romanæ illius herbæ frutices ſecum deferre conſueuerunt in mortuorum exequiis, quando propter honeſtatem publicam oportuit neceſſario continentiam obſeruare. Hæc herba *ſecundum Dioſc. & Platear.* ſemper viret, & eius flos potiſſime agnus caſtus nuncupatur, quia odore & vſu reddit homines caſtos, ſicut agnos *ſecundum Dioſcor. & Platear.* Dicit aperiendo poros & ſpiritus euaporando, & humiditatem ſeminalem conſumendo, inducere caſtitatem. *Dicit etiam idem autor* quod eius decoctio valet contra leucophlegmaticam, id eſt, frigidam hydropiſim ſiue albam, ſi cum ſemine fœniculi & modica eſula decoquatur. *Item ibidem.* Fomentum decoctionis agni caſti matricis exiccat ſuperfluitates, & ipſius orificium coanguſtat, menſtrua autem prouocat, & lethargiam ſanat atque ſoluit, ſi cum apio & ſaluia decoquatur in ſalſa aqua, & inde poſterior pars capitis fortiter abluatur, *Vt dicit Dioſc.*

CAP. XVI.

De Artemiſia.

ARtemiſia eſt mater herbarum dicta, quæ quondam fuit à gentilibus Dianæ, quæ græce dicitur Ἀρτεμις, conſecrata, *Vt dicit Iſidorus lib.* 12. Eſt autem herba calida & ſicca, cuius radices & folia competunt medicinæ. Valet autem maxime contra ſterilitatem, quæ ex cauſa humida procreatur. In cauſis autem calidis & ſiccis non valet, *Vt dicit Dioſc.* Menſtrua prouocat, matricem mũdificat & confortat, dolores capitis, decocta in vino vel in aqua, mitigat & ſedat. Secundinas & fœtus mortuos euacuat, calculos renum & veſicę frangit, dæmonia *ſecun. Pli.* fugat, & malis medicamentis obuiat, trita cũ arimbia dolorem pedum ex itinere mitigat. Cuius ſunt ſpecies plures, quarum virtutes dicitur Diana adinueniſſe, & mortalib. tradidiſſe. *Vt dicit Plin. & Dioſc.* Alias eius virtutes refert *Auicen.*

CAP. XVII.

De Auena.

AVena eſt herba cuius ſemen eſt hominum & equorum vſibus aptum. Quæ *ſecundum Iſidorum* eſt ſic di-

≈øta, eo quod poſtquam ſeminatur, citò adueniat atq; creſcat. Habet autem *ſecundum Platera* vires leuiter relaxantes, & contra omnem tumorem facientes, & duricias relaxantes & faciei immundicias depurantes, *vt dicitur in Plater.*

Cap. XVIII.

De Balſamo.

BAlſamum, *vt dicit Iſidorus*, eſt arbor ſiue frutex, nunquam creſcens vltra altitudinem duorum cubitorum, & eſt viti ſimilis, foliis autem ſimilis rutæ, ſed albioribus ſemperque manentibus. Cuius arbor dicitur Balſamum, lignum vero Xylobalſamum, fructus ſiue ſemen Carbobalſamum, ſuccus Opobalſamum nuncupatur, eo quod ferreis vngulis cortex ligni percutitur, & per corticis vulnera quaſi per cauernas guttę Opobalſami eximii effluunt & diſtillant. Cauerna enim Græco ſermone opo dicitur, cuius guttas adulterant admixto Cyprio oleo ſiue melle, ſed cognoſcitur ſophiſticatum cum melle, ſi gutta lacti inſtillata fuerit coagulata, cum oleo vero ſi aqua admixta facile fuerit reſoluta, quia vt oleum enatat ſuper aquam. ſi vero non fuerit ſophiſtica, tum ſtatim in aqua recenti petit fundum, veſtem mundam quam tangit non maculat neque polluit. Balſama autem ſi pura fuerint, tantam vim habent, vt ſi Sol excanduerit, ſuſtineri in manu non poſſit. *Hucuſq; Iſidor. Plinius autem lib.12.cap.25.ſic dicit*: Omnibus odoribus præfert Balſamum, vni terrarum ſcilic. Iudęę conceſſum, quondam nec inueniebatur niſi in duobus regiis hortis, quorum maior 20 iugerum erat, ſed poſt dominantibus Romanis, vinea balſami per multos colles propagata eſt. Viti quippe ſimilior eſt quam mirto, modo vinearum ſicut & vitis implet colles. Sine adminiculis autem eius rami ſe ſuſtentant. Procerior enim altitudo eius inter binos cubitos ſubſiſtit. Cauendum eſt autem, ne cum ferro ad interiora ligni lædatur, & ideo cauendum eſt ne vltra corticem violetur, quia læſio ligno interiori, totum perit. Eſt autem arbor totaliter medicinalis, cuius præcipua & prima gratia eſt in ſucco, ſecunda in ſemine, tertia in cortice, minima eſt in ligno. Ex his eſt optimum, quod eſt odoriferum & ſemine maximum & ponderoſiſſimum,

Digitized by Google

mum, mordens guſtum, & feruens in ore & colore rufum. *Hucuſquè Plin. lib. 12. cap. 25. Dioſcor. autem dicit*, quod quædam eſt ſpecies balſami, quæ creſcit circa Babyloniã, vbi ſunt ſeptem fontes: ſi autem alium in locum transferatur, nec flores nec fructus facit. In tempore æſtiuo leniter incidunt rami eius cum cultello oſſeo vel alio non nimis acuto, ne lignum intrinſecus lædatur, quia tunc periret, ſub cortice autem inciſo ponuntur vitreæ ampullæ, in quibus guttæ ſtillantes colliguntur. Si vero vna gutta ponatur in palato, cerebrum ita calefacit, quod videtur ſuccendi. Habet autem virtutem diſſoluendi, conſumendi, & corpora mortua incorrupta conſeruandi, quia quantum diſſoluit, tantum conſumit, *Vt dicitur in Plat.* Menſtrua prouocat & educit fœtum mortuum, & molam de ventre eiicit & excludit. Lapidem in renibus & veſicam frangit. Iliacam paſſionem ſoluit. Omnes inueteratas capitis paſſiones tollit, ſi modo debito aſſumatur, quotidianis febribus & quartanis ſubuenit, morſibus venenoſis occurrit. Has & multas alias nobiles virtutes habet, quas enumerare eſſet longum. Sed hæc de multis nunc ſufficiant.

CAP. XIX.

De Bdellio.

Bdellium *Vt dicit Plin. lib.* 12 *cap.* 10. eſt nominatiſſima arbor nigra, ſimilis oliuæ in foliis & in robore, cuius gummi maxime reperitur in vſibus medicinæ, nam eius lacryma ſiue gummi eſt tranſlucida, guſtui amara, bene odorifera, ſed magna eſt aromatica quando vino eſt infuſa. *Idem tangit glo ſuper Gene.* 2. *Vbi dicitur. Ibi inuenitur bdellium & lapis onychinus &c.* Naſcitur *Vt dicit Plin. in partibus* orientis vt in Arabia, India & Chaldæa &c. Bdellia autem *Vt dicit Iſidor. lib.* 17. eſt Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lachryma Arabica melior eſt, aromatica enim eſt lucida, ſubalbida, lenis, pinguis, æqualiter cerea, & quæ facile remollitur & eſt amara, boni odoris, ligno vel terræ non mixta. Indica vero ſordida atque nigra, & adulteratur cum gummi, quæ non ita amarificat guſtum. Vndecunque autem veniat, glutinoſam valde habet ſubſtantiam & aſtrictiuam, & etiam attractiuam, & ideo *Vt dicit Dioſc. & Pla*

repugnat dyſenteriæ factæ ex acuta materia, & valet patientibus fluxum ex fortiſſima pharmacia, id eſt, medicina fortiter laxatiua. Valet etiam contra apoſtemata interiora & exteriora, ſi inde fuerint inuncta. Calculum rumpit, tuſſim compeſcit, morſibus reptilium occurrit, inteſtinorum dolorem lenit, *vt dicit Plin.* Herniosis & in partibus inferioribus ruptis proficit, ad interiorem conſolidationē cum gummi bdellico concordat vernix ſiue bernix, quod dicitur gummi arboris, habens virtutem conglutinandi, clarificandi & conſeruandi, & ideo pictores eo maxime vtuntur, multum ſiquidem ſtringit ſicut & bdellium, alterius tamen eſt naturæ quia frigida & ſicca in ſecundo gradu, bdellium vero calidum & humidum, *vt dici. in Pla.*

CAP. XX.

De Buxo.

BVxus, *vt dicit Iſidorus lib.* 71. græcum nomen eſt, ſed ex parte à Latinis eſt corruptum. Nam πύξος apud eos appellatur ſemper virens, quę lenitate materię literarū formandis apicib. eſt apta. Nam tabula buxea bene polita colorem recipit albū, in quo de facili figurę & literarū characteres inſcribuntur, & etiam de facili poſt delentur. Et dicitur *ſecundum Iſidorum* hęc buxus pro tota arbore, & hoc buxum pro interiori ligno. *Vnde dixit quidam.*

Hæc buxus creſcit, hoc buxum creſcere neſcit.

Eſt autem arbor multum ſolidæ materiæ & compactæ, cuius humor nutrimentalis multum eſt viſcoſus & compactus, *vt dicit Alphredus libro Vegetabilium.* Et ideo lignum habet groſſum & ponderoſum, quod miſſum in aqua petit fundum, ſicut hebenus, & hoc propter compactionem ligni, non habentis poros apertos, vbi poſſit intrare aer, per cuius ſubintrationem poſſet ſuper aquæ ſuperficiem eleuari, *vt dicit idem Alphredus.* Folia etiam ita diu habet virentia, quæ de facili non cadunt, niſi paulatim quando vno cadente aliud mox ſuccedit. Multa quidem habet folia & ſpiſſa, ſed modicum habet fructum ſiue nullum. Arboris buxi raſura cum frigida ſit & ſicca, decocta in aqua puteali conſtringit fluxum, *vt Dioſcorides dicit.* Tingit etiam & ipſos crines, ſi de eius decoctione ſæpius abluantur,

Digitized by Google

tur, ſapor ſiquidem eius eſt amarus, *vt dicit Plin. lib. 17. c. 17.* & odor grauis, tamen quamuis grauet ſapore guſtum, nihilominus cũ virore cõtinuo delectat viſum, omni tempore conſeruat virorem ſuũ & maxime in æſtate, quia in hyeme eius folia aliquantulum expalleſcunt, ſed non cadunt, *vt dicit Alphredus.* Cuius cauſa eſt quia habet viſcoſum humorem in ſe, in radice vero multam humiditatem liquidam, & ideo non cadunt folia. Vnde adueniente caliditate prouocatur humor ad exteriora, qui tactus calore fit viridis, ſed adueniente frigiditate repercutitur humor, & abundat ſiccitas & fit color pallidus ſiue glaucus. Creſcit autem buxus in locis calidis & petroſis, & ideo multum habet duriciei & etiam nodoſæ ſoliditatis, lignum tamen interius lene eſt, & ad planandum ſumme aptum, inſciſſuras & figuras in eo factas diu tenet, & ideo imagines pulcre durabiles inde fiunt, fiunt etiam ex buxo pyxides habiles ad muſti & aliorum aromatum conſeruationẽ. Ad multos etiam alios vſus, quos enumerare longum eſſet, valet buxus. Sed hæc nunc ſufficiant.

CAP. XXI.

De Balauſtio.

BAlauſtium eſt flos caducus mali granati. Cum enim arbor fructus debet producere flores, in quadam tuberoſitate conglutinantur, & ab arbore quandoque cadunt, quæ à medicis reſeruantur vſui medicinæ & poſſunt ſeruari per hyemem in magna efficacia, *vt dicit Dioſcor.* Eſt autem balauſtium frigidum & ſiccum & habet virtutem conſtringendi & deſiccandi humorem. Et ideo valet contra dyſenteriam & ſanguineum fluxum ventris, & contra fluxum menſtrualem. Item virtutem habet conſtringendi vomitum cholericum, ſi decocta in aceto cum ſpongia ſuper furculam pectoris apponatur. Item puluis vulnera conſolidat, gingiuas ſanat, & earum putredinem amputat & emundat, radices dentium conſolidat & confirmat, vlcera etiam ſanat labiorum. Hæc omnia facit præſidia, id eſt, cortex arboris eiuſdem & præcipue fructus ſiue poma, & debet accipi quando pomum eſt maturum.

Cap. XXII.

De Beta.

BEta eſt herba communis & hortulana, *ſecundum Dioſ.* Duplex eſt ſpecies eius, ſcilicet nigra & alba. Et vtriuſq; ſuccus naribus inſtillatus purgat caput, aurium etiam dolorem mitigat, lendes & alias capitis immundicias & faciei maculas emundat, capillos reparat & conſeruat. Folium eius tunſum & appoſitum, ignem ſacrum extinguit, naſcentia etiam vulnera compeſcit, malos humores nutrit ſi nimis ſæpe in vſu habeatur, *Vt dicit Dioſcor. De beta dicit Ariſtoteles*, ſuper eius radicem ſicut & ſuper caulem poteſt plantari ſurculus, qui tandem corroborante radice in arborem transmutatur, *Vt patet ſupra de natura plantarum.*

Cap. XXIII.

De Cedro.

CEdrus eſt arbor quam Græci κέδρος vocant, quaſi ceomones dicitur ioſticum, id eſt arboris humor ardentis. Cuius folia ad cypreſſi ſimilitudinem reſpondent, *Vt dicit Iſidorus lib.* 17. *Vbi ſubdit.* Cedrus eſt lignum iucundi odoris, & diu durans & nunquam à tinea vel teredine, id eſt lignorum verme exterminatur. Vnde propter eius perpetuam durabilitatem ex cedris fiunt lacunaria, in regum palatiis & in templis. Huius arboris gummi ſiue lacryma, dicitur cedria, quæ ad conſeruationem librorum ſumme eſt neceſſaria. Nam libri de hac lacryma liniti, nec à tineis corroduntur, nec tempore ſeneſcunt. Naſcitur autem in terra Affrica & in Syria & maxime in monte Libani. Eſt ergo cedrus arbor altiſſima, omnium arborum domina & regina, *Vt dicit Rab. ſuper præſens* Eſt etiam aſpectu pulcra ſemper retinens virorem ſuum. Eſt inſuper olfactu odorifera, cuius odor fugat ſerpentes, & omnia venenoſa, *Vt dicit idem.* Eſt ergo fructu ſuauiſſima, poma enim cedrina ſunt magna, oblonga, citrini ſiue glauci coloris, miri odoris, gratiſſimi ſaporis, ſaporem enim habent triplicem. Nam in medio circa grana ſunt poma citrina & acetoſa. In ſuperficie iuxta corticem ſunt dulcia. In carne ſiue medulla interiori inter dulce & acetoſum ſunt media. Eſt etiam cedrus

drus multæ efficaciæ & virtutis & valde medicinalis. Nam eius lacryma, quæ eſt gummoſa in ſubſtantia, & aliquantulum pyramidalis ſiue pinea in figura, actem virtutem habet & feruentem. Vnde vrit & ſiccat, *vt dicit Dioſcor.* Caliginem oculorum detergit, vermes aurium occidit, contra dolorem dentium ſubuenit, morſibus ſerpentum occurrit, cum hyſopi ſucco ſonitũ aurium tollit, tumorem faucium ſedat, vulnera pulmonis curat, molles carnes à putredine ſeruat, corpora etiam mortua repoſita in ligno cedrino, & eius lacryma inuncta, virtus cedrina à tabe & putredine defenſat, ſemen etiam cedri tuſſim ſedat, menſtrua prouocat, & ſecundinas excludit, matricem purgat, neruos ſpaſmatos & contractos remollit & relaxat, vrinam mouet, & arenulas in veſica & renibus mundat. Has & multas alias virtutes ponit Dioſcor. de cedro & eius ſucco, ſemine atque fructu. *Plinius autem de quadam ſpecie cedri ſic dicit.* Eſt, inquit, arbor quædam nomine medica à Medorum terra primitus aſportata, quæ à Græcis cytria vel cedronilla eſt dicta, eo quod eius pomum odorem & virtutem cedri ſequi videatur, & eius ſaporem imitetur, *vt dic. Iſi. lib.* 17. Eiuſdem enim arboris pomum *vt dicit Plin.* contrarium eſt venenis, & eſt arbor, *vt dicit idem*, quæ in omni tempore fere eſt plena pomis, quæ in ea partim ſunt matura, partim acerba, partim in flore ſunt poſita, quod in aliis arboribus rarum eſt, hanc arborem multi Aſſyriam vocant, *vt dicit idem.*

CAP. XXIV.

De Cypreſſo.

CYpreſſus græce dicitur cypariſſus, *vt dicit Iſidorus libro* 17. quia caput eius à rotunditate in acumen erigitur, vnde & conon alta rotunditas nuncupatur, cuius fructus talis eſt diſpoſitionis, & ideo conus appellatur, eo quod conum imitetur, vnde & cypreſſæ coniferæ dicuntur. Huius lignum habet virtutem proximam pene cedro, aptumque eſt turribus templorum, ſua enim imputribili ſoliditate oneri nunquam cedit, ſed ſemper in prima remanet firmitate, ſuauiſſimi eſt odoris, & ideo antiqui ſolebant facere rogum de ramis eius, vt odoris ſui iucunditate reprimerent fœtorem cadauerum mortuorum. *Hucuſque*

Iſidorus. Eſt autem cypreſſus arbor calida in primo gradu, & ſicca in ſecundo, cuius pomum, lignum & folia competunt medicinæ, *Vt dicit Platearius*, ſunt enim ſtiptica & conſolidatiua, & ideo valent contra fluxum ventris, ex debilitate virtutis retentiuæ ſi ipſorum puluis in cibis vel in potibus aſſumatur, valent contra iliacam paſſionem, & dolorem lumborum, ſi cum aqua pluuiali decoquantur, deinde vinum lymphetur. Cypreſſi folia recentia vulnera purgant & ſanant, ſacrum ignem fugant, nares poliposas mundant, & fœtorem amputant, fluxum ſanguinis ſedant, ſemen ergo eius mixtum cum caricis, id eſt ficubus ſiccis duricias ſoluit, rheumatis fluxum ſtringit, contra anthracem, id eſt apoſtema venenoſum & morſum mortiferum ſubuenit, & eius malitiam ne ſe diffundat, reprimit & compeſcit; morſibus venenatis occurrit. Has autem virtutes cypreſſi recitat Dioſcor. & multo plures. *Plinius autem libro* 17. *capit*. 23. Cypreſſus eſt arbor ramoſa, à fructu habens vacuas baccas pro fructu, folia amara odore violenta, vmbra gratioſa. Cuius duplex dicitur eſſe ſpecies, maſculus ſcilicet & fœmina, fœmina autem ſterilis eſt, verumtamen aſpectu pulcra, cuius rami in faſtigio ſunt denſi & inuicem conuoluti, maſculi vero rami ſunt magis ſpiſſi, qui ſi præciſi fuerint, regerminant.

Cap. XXV.

De Cypro.

Cyprus de quo dicitur Cantic. 4. *Cypri cum nardo, &c. Secundum Plinium libr.* 12 *capit*. 26. eſt arbor in Ægypto ſimilis oliuæ in foliis, ſed eius folia ſunt viridiora & craſſiora cum flore nigro & ſemine candido & odorato, quod ſi cum oleo coctum fuerit aut confectum, exprimitur in vnguentum regium, quod odoriferum eſt & ſumme delicioſum & cyprus dicitur. *Item dicit Iſidorus libr*. 17. *& gloſſa ſuper Cantic. Secundum Plinium autem dicitur* quod optima huius generis arbor creſcit in Ægypto ſuper Nilum in Canopia regione. Secunda vero in Aſcalone. Tertia in Cypro cuius eſt mira odoris ſuauitas. Arbori huic, *Vt dicit idem*, eſt alia arbor ſimilis quæ dicitur aſpalatos, habens ſimilitudinem in flore cum flore roſæ, ex cuius radi-

cc &

ce & flore nobile fit vnguentum. *Dicit etiam idem* quod in omni frutice vbi directe refulget arcus cœleſtis, eadem fit ſuauitas odoris, quam diu ibidem fulget arcus, ſed ſi ſuper eandem arborem fulſerit, inenarrabiliter eius odorem ampliat & decorem, & eſt ſimilis ſpinæ candidæ, colorem habens igneum ſiue rufum, & in parte redolet, vt caſtoreum, à multis vocatur ſceptrum Heliſæi, *vt dicit idem. Dicit adhuc Dioſcor.* quod cyprus eſt arbor medicinalis conuenientis & conglutinatiuæ virtutis, cuius folium maſticatũ tumorem oris compeſcit, eius elixatura ſiue decoctio vermes capitis interficit, & inficit capillos, ſi tamen capilli fomententur, flos eius cum aceto decoctus, dolorem capitis ſoluit, *vt dicit idem*, cuius lentiſcus dicitur alterius virtutis, quære ſupra de litera A.

CAP. XXVI.

De Cinnamomo.

CInnamomum, *de quo dicitur Eccle.* 24. *&* 30. *ſicut ibi dicit gloſſa*, eſt virgultum quod naſcitur in India & Æthiopia duorum tantummodo cubitorum. Et dicitur cinnamomum, quia ſubtiles & replicatos habet culmos cerei vel nigri coloris, quia fracti reddunt viſibile ſpiramentum. Cinnamomum vero quanto gracilius & ſubtilius, tanto carius eſt, & quanto groſſius, tanto deſpectius reputatur. *Secundum Iſidorum autem lib.* 17. Cinnamomum eo eſt dictum, quod cortex eius in modum cannæ eſt gracilis, & rotundus, & creſcit ſtipite breui virgas tenues habens, quod cum frangitur ad modum nebulæ ſuauiſſimum emittit ſpiramen. *Super Eccle. cap.* 24. *dicit gloſſa*: Cinnamomum eſt breuis arbor odorifera & dulcis, cinerei coloris, præſtans plus duplo ad medicinæ vſum quam fiſtula. *Plinius quoque libr.* 12. *capit. duodecimo, de cinnamomo, inquit*, & caſſia *fabuloſe narrauit antiquitas*, quod inuenitur in nidis auium, & ſpecialiter phœnicis, nec haberi poteſt, niſi quod cadit proprio pondere, vel quod excutitur cum plumbatis ſagittis, ſed iſta fingunt homines vt rerum precia augeantur, ſecundum veritatem autem cinnamomum creſcit apud Troglodytas in Æthiopia, qui per vaſta maria in ratibus deducunt illud ad portum Gelbenita-

benitarum, & eſt frutex duorum cubitorum ad maximum vel vnius palmi ad minimum, truncum habens in groſſitie 4. vel 6. alii habent 11. vel 12. digitorum, nec olet niſi quando areſcit, ſiccitate enim gaudet & in ſemine ſterilior efficitur contra arborum naturam aliarum, inter vepres & rupes denſiſſimas gignitur, & ideo non ſine magna difficultate recolligitur, ante ortum Solis aut poſt occaſum nulli licentia colligendi conceditur, quod cum collectum fuerit ſarmenta haſta diuidit ſacerdos, Deoque partem ponit, reliquum mercator emit. Præcipua autem bonitas eius vel virtus eſt in denſiſſimis virgultorum partibus ad longitudinem palmi, & quod eſt in trunci medio vel quod eſt proximum radici, parum vel nihil valet, quia ibi minimum corticis eſt, in quo eſt ſumma bonitas cinnamomi, & ideo cacumina & ſuperiores partes præferuntur, quia ibi cortex plus abundat, lignum vero interius reſpectu corticis nullius vel modici eſt valoris. *Hucuſq; Plinius libr. 12. Secũdum Dioſcoridem vero & Plaienarium* cinnamomum calidum eſt in tertio gradu & ſiccum in ſecundo gradu. Cuius duo ſunt genera, groſſum ſcilicet & ſubtile, & groſſum eſt minus laudabile, & ponitur in vomitiuis medicinis, quod vero gracile eſt & ſubtile, eſt laudabile & in aliis antidotis magis vtile. Eſt autem eligendum quod eſt ſubtile, acutum habens ſaporem, dulcedini intermixtum cum multa aromacitate, & ſubrufum in colore, quod autem ſubalbidum eſt minus valet, ex aromaticitate habens virtutem confortandi cerebrum, ex conglutinoſitate habet virtutem conſolidandi. Habet autem cinnamomum multiplicem virtutem, *vt dicit Dioſcor.* Nam tuſſim ex groſſa humiditate ſedat, tritum & cum aceto mixtum impetiginem extirpat, collyriis admixtum humiditatem oculorum deſiccat, renum dolorem mitigat, hydropiſim curat, morſus reptilium ſanat, appetitum confortat, menſtrua prouocat, opilationem aperit, cibum digerit, phlegma diſſoluit, & conſumit, potatum cum vino ſecundinas excludit, caliginem oculorum detergit, ſyncopi ac cardiacæ paſſioni ſubuenit atque ſuccurrit.

Cap. XXVII.

De Caſsia.

CAſſia, *de qua dicitur Exod.* 30. ſpecies eſt aromatica, & naſcitur *ſecundum Iſid. lib.* 17. in Arabia, & eſt virga robuſti corticis & purpureis foliis, vt cortex piperis, & eſt ſimilis cinnamomo in virtute, ſed tamen potentia inferior. Vnde in loco cinnamomi duplex eſt pondus eius. In medicinis ſæpius admiſcetur, *vt dicit Iſid. Gloſſa aũt ſuper Exod. capi.* 30. Caſſia in locis aquoſis naſcitur, & in immenſum creſcit ac bonum odorem reddit. De caſſia *dicit Plin. li.* 12. *cap.* 21. Frutex, inquit, caſſiæ iuxta cinnamomi campos naſcitur, cuius amplitudo eſt trium cubitorum, cuius ſarmẽtum eſt groſſius ſarmento cinnamomi. Cuius eſt triplex color. Primo enim candeſcit, deinde rubeſcit, tandem nigreſcit, & iſta pars maxime eſt laudabilis. Poſt nigram autem laudabilior eſt rubea & minus laudabilis eſt candida. Nam citius à vermibus corroditur & cauatur, & hoc accidit propter ſuæ ſubſtantiæ molliciem, & minorem amaritudinem corticis & virtutem. Probatur enim caſſia cum eſt recens per odorem, per ſaporem, & per colorem. Nam caſſia nobilis, ſubdulcis, pauci & acuti eſt ſaporis, ſuauis & iucundi eſt odoris, ſubnigri inſuper vel purpurei eſt coloris & ponderis eſt grauioris, & maxime laudatur illa caſſia quę de facili non frangitur, ſed reflectitur potius & plicatur. Alia autem eſt ſpecies caſſiæ, quæ balſamo de Saba ſimilis eſt in odore, ſed amara eſt. Et ideo prima ſcilicet nigra, quæ eſt ſubdulcis & feruentis ſaporis & boni odoris à medicis plus laudatur. *Hucuſq; Pli. Secundum Platearium autem & Dioſ.* Caſſia eſt duplex, ſcilicet caſſia fiſtula & caſſia lignea, quæ eſt fruticis cuiuſdam cortex, naſcentis iuxta confinia Babylonis, cuius diuerſæ ſunt ſpecies. Vna eſt ſimilis cinnamomo, quæ ſubrufa eſt, & rotunda, ſolitamque habet ſubſtantiam, & cum frangitur vel teritur, non plicatur, ſed reſiſtit, acuta eſt in ſapore & parum dulcis, & iſta medici vix vtuntur. Alia eſt ſpecies quæ eſt ſubamara, partim habens colores diſtinctos, & hac vtũtur medici, & eſt eligenda, quę non facilè frangitur ſed plicatur, & quę habet acutum ſaporem mixtum dulcedini cum aromaticitate, cum autem frangitur, colores habet ſubalbidos interius, & di-

ſtinctos & rufos intermixtos. Sophiſticatur quandoq; cum admixtione corticis capparis, ſed cognoſcitur quia ſubamari eſt ſaporis, virtutem habet diureticam, id eſt, diuiſiuam ex ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ. Habet etiam virtutem conſumendi ex qualitatibus ſuis. Inſuper habet vim confortandi ex aromaticitate. Rheumaticas & frigidas cauſas curat, epilepticos & caducos iuuat, cerebrum confortat, renes & veſicam purgat, apoſtemata maturat & ſanat, renes & epar & ſplenẽ deopilat, fœtorem oris maſticata palliat aut amputat, menſtrua prouocat, & matricem confortat, contra ſyncopim & defectum cordis iuuat, ſi ex eius puluere & roſis & oſſe cerui ſyrupus fiat. *Hucuſque Dioſcor. & Platearius.*

Cap. XXVIII.

De Caſia Fiſtula.

CAſia fiſtula eſt fructus cuiuſdam arboris, quæ longa ſemina producit, ſed ſuccedente tempore elongatur & ingroſſatur, & caloris actione exterius condenſatur, medulla interius exiſtente nigra & humida atque dulci, quæ mixta eſt cum albis granis & quibuſdam cellulis, ad modum faui mellis interius eſt diſtincta. Eſt autem eligenda quæ eſt groſſa & ponderoſa, quia multam ſignat ineſſe humiditatem, reiicienda eſt etiam leuis & ſanora, quia ſignat vacuitatem, & ſiccitatem, virtutem habet leniendi, mollificandi & mundificandi, & feruorem ſanguinis mirabiliter mitigandi ac choleram & ſanguinem depurandi, apoſtemata gulæ diſſoluit, viſceribus vtilis eſt, & vitiis pectoris ſubuenit, menſtrua retenta ex pingui humore educit, tumorem viſcerum, & inteſtinorum dolorem potata tollit. *Hucuſque Dioſco.* quamuis autem vſualiter in caſſia duplex ſſ. ſonat, cum ſimplici tamen ſcribi & pronunciari debet, vt caſia dicatur, *vt dicunt autores. Vnde Ouidius* 15. *Metamorpho.*

Quo ſimul ac caſias & nardi leuis ariſtas &c.

Et ſic vbique dicit Plinius & Perſius & alii.

Cap. XXIX.

De Calamo.

CAlamus aromaticus *de quo dicitur Exod.* 30. à ſimilitudine calami vſualis eſt vocatus, *vt dicit Iſidor. libr.* 17.

Et

Et gignitur in India multis nodis geniculatus, odore ſuauis, mira fragrans odoris ſuauitate, qui ſi frangitur, in multas partes ſcinditur & diuiditur, & in guſtu eſt ſimilis caſiæ cum leni acrimonia remordente, *Vt dicit Iſid. Secundum Papiam* vero feruentis eſt virtutis. *In gloſ. Exod. ſup.* 30. dicitur quod calamus aromaticus eſt ſpecies, quæ creſcit iuxta montem libani. Vbicunque autem creſcit *dicit Dioſ. Plat. Plinius*. ſpecies eſt calida & ſicca in ſecundo gradu. Et eſt radix cuiuſdam fruticis calamo valde ſimilis & magni odoris, habet aũt ad modum cannæ concauitatem, in qua lignum inuenitur, quod quidẽ extrahi debet cum nullius ſit valoris, tamen aliquando intus dimittitur, vt maioris ponderis videatur. Eſt autem *ſecundum eoſdem autores* calamus duplex ſcili. Perſicus, qui colore eſt citrinus. Alius eſt Indicus qui colore eſt ſubalbidus, qui cum frangitur facile non pulueriſatur, & habet virtutem mirabilem confortandi, vnde ſtomachum confortat & digeſtionem adiuuat, maxime ſi cum abſinthio temperetur, cardiacos & cordis defectum, quem Græci συνκοπὴν vocant cum aqua roſacea multum iuuat. *Secundum Plin.* aũt calamus odorans eſt Indicus, qui maxime valet quando eſt ſubrufus, nodis plenus & ſpiſſus, & quando non frangitur in partes plurimas valde ſiccas, & eſt valde medicinalis ferè ſicut caſia, vel etiam cinnamomum, *quarum virtutes quære ſupra* Nam menſtrua prouocat.

Cap. XXX.

De Calamo vſuali.

CAlamus vſualis *ſecundum Iſidorum* dicitur canna ſtipulæ vel ſegetis, & ſic dicitur a caleo cales, eo ꝙ immiſſo flatu aliqualiter caleſcit. Et eſt proprie ſtipes medius in ſegete inter radicem atque fructum ſiue ſpicam, in qua fructus continetur. Alio etiam nomine vocatur culmus *Vt dicit Iſidor.* Et eſt interius concauus, exterius planus & rotundus, nodis aliquibus munitur, multis tuniculis circumueſtitur, quo mediante, ſpica proficit & nutritur, quo deficiente, deficit & ſpica, & penitus deſtruitur, modico venti impulſu hinc inde agitatur & mouetur, facilime frãgitur & incuruatur, & vix erigitur vel reparatur.

Cap. XXXI.

De Calamo ſcripturali.

CAlamus ſcripturalis *de quo in Pſal. dicitur lingua mea calamus ſcribæ*, idem eſt quod arundo, quia antiqui arundine vtebantur in ſcribēdo antequam vſus pennarum haberetur. Nam arundo, *vt dicit Plinius libr.* 16. *cap.* 34. vtilis eſt ad multos vſus. Arundines, inquit, inter aquaticos frutices obtinent principatum, ſuntque neceſſariæ in bello & in pace.

Nam arundinibus ſeptentrionales populi domos ſuas aptiſſime tegunt, & eas in ſuis cauernis pro deliciis & ornatu ſuſpendere conſueuerunt, calamis etiam orientis populi bella agunt, & dę eis ſpicula faciunt. Tantæ enim longitudinis ſunt in multis partibus, quod haſtarum vicem præbent, radicem habent viuacem: vnde ſi earum frutices recidantur, fœcundius ſurgunt. Sunt autem aliqui calami quadam medulla repleti, quidam ex toto concaui, qui ad fiſtulas faciendas ſunt multum apti, calami autem medullati habentes lignum ſpiſſum & nodoſum, pugnantibus plus conueniunt. Sunt & minores arundines, in locis minus aquoſi creſcentes, ſubſtantiam habentes tenuem & valde duram, & medullam quaſi nullam, & earum ſuperficies eſt plana & relucens ac polita, non nodoſa, & tales calami ſunt habiles ad ſcribendum. Cuius pars anterior præciſa acuitur, & ad ſcribendum adaptatur, & vt perfectius atramentum adminiſtret, parum ſcinditur, & in parte dextra plus quam in ſiniſtra aliquantulum prolongatur. Sunt & alii calami dulci, medulla pleni, qui per minuta fruſta inciſi piſtantur, & ad lentum ignem in lebete decoquuntur vſq; ad ſpiſſitudinem, & primo videtur totum tranſire in ſpumam, ſed poſt facta reſidentia ſpiſſius & melius fundum petit, ſpumoſum autem & vanum ſupra manat & per aliud ſophiſticatur, ſed diſcernitur, quia bonum crepitat in ore, & eſt valde dulce, malum vero non, ſed in ore euaneſcit, *vt dicitur in Plat.*

CAP.

Cap. XXXII.

De Cappare.

CApparis, *de qua Eccleſiaſt. vltimo. Secundum Plinium libr. 13. cap. 24. & ſecundum Iſidor.* eſt frutex in Oriente naſcens, cuius cortex folia & flores conueniunt medicinæ & præcipue cortices, quæ ſunt in radice. *Et vt dicit Iſidor. lib.* 17. Cappatis à Græcis nomen ſumpſit, eo quod habet rotunda in ſummitatibus câpitella. De cappari autem *dicit Dioſcorides* quod eſt herba ſiue frutex ſpinoſus, expanſus ſuper terram, vnctione plenus, cuius virtus duriciam ſplenis ſuper omnia medicamina iuuat. Naſcitur in locis aridis & ſiccis ac duris, & maxime in antiquis muris. Ventrem remollit comeſtum, vrinam prouocat & menſtruis imperat, dolorem dentium mitigat. Succus eius auribus inſtillatus vermes necat, multas habet radices & magnas, quarum cortices ſunt vtiles ad prædicta. *In Plateario dicitur* cappatis (*vt volunt*) quædam eſt herba, quæ in principio veris eſt colligenda & deſiccanda, & per ſeptem annos in magna efficacia conſeruanda eſt. Et eſt bona ac laudabilis, quæ cum frangitur, non puluerisatur, & aliquantulum eſt ſubamara in ſapore & ſubrufa in colore, & flores eius ſunt calidi quando adhuc ſunt clauſi, quia nihil valent cum fuerint dilatati, cum ſale condiuntur & ſic vſui reſeruantur, virtutem habent appetitum excitandi, & digerendi humorem in ore ſtomachi exiſtentem. Sunt enim cibus & medicina, contra ſurditatem confert puluis eius auribus fiſtulatis, ſi in oleo decoquatur, & auri patienti infundatur. *Hucuſque Platearius.*

Cap. XXXIII.

De Cardamomo.

CArdamomum, *de quo dicitur ſuper Ezech, vt dicit Dioſcor.* eſt ſemen cuiuſdam arboris tempore veris fructum producentis, facit enim quaſdam tuberoſitates ſimiles botro vinearum, quibus ſemen continetur, & eſt duplex, maius quod dicitur domeſticum, & minus, quod dicitur ſylueſtre. Primũ eſt melius, quia magis eſt aromaticum, & eſt laudabilius, quod eſt ſubrufum aliquantulum

 acutum,

acutum, dulcedini intermixtum, virtutem habet confortandi & conſumendi, & ideo valet contra cardiacam paſſionem, contra ſtomachi indigeſtionē, ad appetitus prouocationem, ad vomitus repreſſionem, ad cerebri debilitati confortationem, *Vt dicit Dioſc. & Plat.*

Cap. XXXIV.

De Calamento.

CAlamentum eſt herba quædā menthæ ſimilis, *de qua ſancti in gloſſa aliquando faciunt mentionem.* Et eſt duplex, *ſecundum Dioſcor. & Plat.* ſcil. montanum, & illud ſimpliciter eſt melius, aliud eſt quaſi domeſticum, non ita ſiccum ſicut primum, virtutem habet conſolidandi & conſumendi, cum calidum ſit & ſiccum in tertio gradu, *Vt dicit idem.* Valet contra tuſſim & infirmitatem pectoris ex cauſa frigida, ſicut & diacalamentum quod eſt electuarium, quod ex illius herbæ floribus & pulueribus & aliis eſt confectum, ſtomachi & inteſtinorum dolorem ſanat, contra rheumaticas & frigidas cauſas iuuat, morſus reptilium curat, & venenum ad exteriora reuocat, ſuccus eius auribus inſtillatus vulnerum & aurium etiam vermes necat, libidinem domat, contra lepram adiuuat & retardat, ſuperfluitatem & humiditatem matricis annihilat & deſiccat, *Vt dicit idem.* Multas alias virtutes habet ſicut artemiſia, ſed hæc iam ſufficiant.

Cap. XXXV.

De Carice.

CArex, *Vt dicit Iſidor.* eſt herba duriſſima & acuta, cuius ſtipes ſiue virgula eſt triangularis, manum ſecans ipſam violentius contrectantis. Folia habet in vtroque latere ſecantia & acuta, pyramidalem formam ad modum gladii repræſentantia, nunquam tamen caricis acumen aliquem lædit, niſi primitus contingatur. In loco paluſtri & molli creſcit, & tamen non modicam duritiem pariter & acumen habere in ſua ſubſtantia ſe oſtendit. Secundum Plinium autem inter genera ſcirpi computatur, vnde & caricem ſcirpum nominat triangularem, de quo ſubdit quod radix ſcirpi trianguli eſt odoris boni & virtutis, ſicut

calamẽ-

calami aromatici; ſed hoc intelligo non in generali, ſed multum in ſpeciali, ſicut ipſe memorat lib. 12. A carice autem dicitur carectum; locus ſcilicet vbi creſcunt carices, ſicut & à ſalice ſalictum, vbi creſcunt ſalices, *Vt dic. Iſi.*

Cap. XXXVI.

De Carduo.

CArduus, *ſecundum Iſid.* Græcum eſt, & eſt genus herbæ vel fruticis ſpinoſi, cuius natura mordax eſt & auſtera, & ideo ſuccus eius alopecias, id eſt, capillorum fluxus curat. De carduo *dicit Dioſc.* quod radix eius in aqua decocta, cupiditatem potatoribus adminiſtrat, matrici vtiliſſimus eſt, & ideo non eſt mirum, ſi à mulieribus deſideretur, quia iuuat vt maſculos procreent, *Vt dicit idem.* Eſt autem carduus herba multũ aculentas habens haſtas; & in ſummitate ſpinoſa habens capitella, in quibus ſemen cardui continetur, quod itaque exterius nigrum eſt, hoc album eſt interius in medulla, & eſt ſemen diureticum, & diuiſiuum, & valet contra calculum in renibus & veſica; creſcit in locis incultis, depaſcitur ab aſinis & beſtiis conculcatur, *ſicut dicitur* 5. *Reg.* 14. *Tranſierunt beſtiæ ſaltus; & conculcauerunt carduum, &c.* De carduo autem dicit *Plin. lib.* 20. *cap.* 16. Cardui folia & caulis ſpinoſas lanugines habẽt, cuius ſemen & radix veſci poſſunt. Et eſt quoddam genus cardui, quod ſine interuallo tota æſtate floret, & vno flore cadente concipit alium, cuius aculei areſcente folio deſinunt pungere. Sunt & alii cardui ſpinoſi, frugibus inimici, *Vt dicit idem*, & abundant in ſemine, & ideo vix poſſunt extirpari vbi ſemel creſcunt, niſi affuerit cultoris diligentia carduos extirpantis. In ipſorum autem extirpatione ſæpe læſionem patitur & puncturam.

Cap. XXXVII.

De Carica.

CArica eſt ficus ſicca & à copia ſic vocata, nam ſingulis annis ficus, *Vt dicit Iſido. lib.* 17. ter quaterve fructum gignit, atque altero matureſcente alter oritur & ſuccedit. Caricæ à ſenibus ſumptæ in cibo, ſæpe feruntur defendere ipſorum rugas, *Vt dicit idem. Secundum Dioſc.*

vero inter fructus carica eſt dulcior, & eſt vtilis in cibo & in medicina, multum enim nutrit & impinguat, ſanguinem groſſum & multum generat, & debiles confortat, ſecundum medicinam vero pectus mundificat, tuſſim ſedat, vocem clarificat, faucium tumorem mitigat, renes & veſicam & matricem purgat, coctæ in vino cum abſinthio hydropicos curant, tritę cum ſinapi pruriginem aurium purgant, tamen in cibo nimis vſitatæ inflationem & ventoſitatem generant, pediculos creant, *Vt dicit Dioſco.* alias enim proprietates, *quære infra de ficu.*

Cap. XXXVIII.

De Cymino.

CYminum, *ſecundum Dioſcor. & Macrobium & Perſium*, eſt ſemen aromaticum colore pallidum. *Vnde Perſius:*

Rugoſum piper & pallentis grana cymini.

Calida & ſicca in ſecundo gradu, virtutem habet diureticam, fumoſitatis ſubtiliatiuam, & digeſtionis confortatiuā, ventoſitatis mitigatiuam, & doloris ſtomachi & inflationis repreſſiuam, ſolutionis ventris reſtrictiuam, cum aceto infuſum, primo aſſetur & inſufflatum in naribus ſternutationem prouocat, ſanguinem de naribus profluentem ſedat, tumorem faucium & dolorem mitigat atque ſanat, cum baccis lauri rheuma frigidum compeſcit, ſanguinem coagulatum oleo mixtum cum cera munda diſcutit & diſſoluit, liuorem ex concuſſione ſiue alio modo factum puluis eius cum cera bene commixtus, ſæpius appoſitus totaliter tollit, & eius frequenti vſu facies diſcolorationem incurrit. *Hucuſque Dioſc, & Plat. Idem fere dicit Plin. lib. 20. cap. 16. Vbi dicit*, quod cyminum aliud eſt domeſticum, aliud ſylueſtre, & dicit quod multis conuenit remediis, maxime ſtomachi, cuius diſſoluit inflationes, & inteſtinorum diſcutit dolores, atque viſcerum torſiones.

Cap. XXXIX.

De Coriandro.

COriandrum, *de quo dicitur Exod. 16. ſecundum Iſidor. lib. 17.* eſt ſemen quoddam odoriferum, à Græcis

μετον dictum, cuius ſemen in vino dulci datum, homines, *vt dicitur*, reddit ad Venerem promptiores, cauendum tamen eſt, ne nimis detur, quia abſque dubio amentiam adduceret & furorem, canibus autem herba eſt cum ſemine venenoſa, nam interficit eos, ſi ab eis aliquotiens aſſumatur, *vt dicit Iſido. & Papias*. Et ſuperaddit: Eſt, inquit, coriandrum in cibo ſumptum calefactiuum & conſtrictiuũ, nec non & ſomni prouocatiuum, ſecundum autem autores dicitur eſſe compoſitæ virtutis. *Dicit etiam ſic Macer. in libro ſuo:*

Frigida vis herba coriandri dicitur eſſe,
Auſteraque ſimul quiddam virtutis habere.
Hanc Galenus ait per quam depellere ventris
Lumbricos tineasq; ſolent ſi trita bibatur.
Cum vino vel ſi mixto ſumatur aceto.

Coriandri herba in ſe eſt odorifera, quamdiu eſt integra, ſed manib. fricata fœtet, ſemen eius candidũ & minutum.

CAP. XL.

De Colocynthide.

COlocynthis, *de qua dicitur* 4. *Reg.* 4. eſt genus herbæ amariſſimæ, ſcil. cucurbita agreſtis, quia more cucurbitæ flagella tendit iuxta terram fructu rotundo, & ſimilis cucumeri vſuali. Hæc herba quaſi vitis ſe diffundit in ſepibus, fructu modico & rotundo, *vt dicit Iſido. lib.* 17. *Secundum Dioſc.* vero colocynthis, quæ dicitur cucurbita Alexandrina, aliquando inuenitur ſola, & tunc eſt mortifera & venenoſa, ſicut herba quæ dicitur ſquilla, id eſt, cepa marina, ſed quando cum multis inuenitur, non ita per omnia eſt nociua. Habet autem medullam, corticem atq; ſemen. Medulla eſt optima in medicina, ſemen ſecundario, ſed cortex nullius vel modicæ eſt virtutis. Vnde illa medulla eſt laudabilis, quæ eſt alba, & cui ſemina bene ſunt inſerta: illa autem parum attendenda, quæ cum concutitur, multum ſonat. Similiter quando de facili puluerizatur, virtutem habet diſſoluendi & conſumẽdi, ex amaritudine etiam diuidendi & penetrandi, & ſubſtantiæ ſuæ ſubtilitate phlegma purgat & melancholiam, vnde dicitur valere contra quotidianam ſcabiem & quartanam, ſi

Digitized by Google

benitatum, & eſt frutex duorum cubitorum ad maximum vel vnius palmi ad minimum, truncum habens in groſſitie 4. vel 6. alii habent 11. vel 12. digitorum, nec olet niſi quando areſcit, ſiccitate enim gaudet & in ſemine ſterilior efficitur contra arborum naturam aliarum, inter vepres & rupes denſiſſimas gignitur, & ideo non ſine magna difficultate recolligitur, ante ortum Solis aut poſt occaſum nulli licentia colligendi conceditur, quod cum collectum fuerit ſarmenta haſta diuidit ſacerdos, Deoque partem ponit, reliquum mercator emit. Præcipua autem bonitas eius vel virtus eſt in denſiſſimis virgultorum partibus ad longitudinem palmi, & quod eſt in trunci medio vel quod eſt proximum radici, parum vel nihil valet, quia ibi minimum corticis eſt, in quo eſt ſumma bonitas cinnamomi, & ideo cacumina & ſuperiores partes præferuntur, quia ibi cortex plus abundat, lignum vero interius reſpectu corticis nullius vel modici eſt valoris. *Hucuſq; Plinius libr. 12. Secũdum Dioſcoridem vero & Plateanarium* cinnamomum calidum eſt in tertio gradu & ſiccum in ſecundo gradu. Cuius duo ſunt genera, groſſum ſcilicet & ſubtile, & groſſum eſt minus laudabile, & ponitur in vomitiuis medicinis, quod vero gracile eſt & ſubtile, eſt laudabile & in aliis antidotis magis vtile. Eſt autem eligendum quod eſt ſubtile, acutum habens ſaporem, dulcedini intermixtum cum multa aromaticitate, & ſubrufum in colore, quod autem ſubalbidum eſt minus valet, ex aromaticitate habens virtutem confortandi cerebrum, ex conglutinoſitate habet virtutem conſolidandi. Habet autem cinnamomum multiplicem virtutem, *vt dicit Dioſcor.* Nam tuſſim ex groſſa humiditate ſedat, tritum & cum aceto mixtum impetiginem extirpat, collyriis admixtum humiditatem oculorum deſiccat, renum dolorem mitigat, hydropiſim curat, morſus reptilium ſanat, appetitum confortat, menſtrua prouocat, opilationem aperit, cibum digerit, phlegma diſſoluit, & conſumit, potatum cum vino ſecundinas excludit, caliginem oculorum detergit, ſyncopi ac cardiacæ paſſioni ſubuenit atque ſuccurrit.

Digitized by Google

Cap. XXVII.

De Caſsia.

CAſſia, *de qua dicitur Exod.*30. ſpecies eſt aromatica, & naſcitur *ſecundum Iſid.lib.*17. in Arabia, & eſt virga robuſti corticis & purpureis foliis, vt cortex piperis, & eſt ſimilis cinnamomo in virtute, ſed tamen potentia inferior. Vnde in loco cinnamomi duplex eſt pondus eius. In medicinis ſæpius admiſcetur, *vt dicit Iſid. Gloſſa aũt ſuper Exod. capi.*30. Caſſia in locis aquoſis naſcitur, & in immenſum creſcit ac bonum odorem reddit. De caſſia *dicit Plin.li.*12. *cap.*21. Frutex, inquit, caſſiæ iuxta cinnamomi campos naſcitur, cuius amplitudo eſt trium cubitorum, cuius ſarmẽtum eſt groſſius ſarmento cinnamomi. Cuius eſt triplex color. Primo enim candeſcit, deinde rubeſcit, tandem nigreſcit, & iſta pars maxime eſt laudabilis. Poſt nigram autem laudabilior eſt rubea & minus laudabilis eſt candida. Nam citius à vermibus corroditur & cauatur, & hoc accidit propter ſuæ ſubſtantiæ molliciem, & minorem amaritudinem corticis & virtutem. Probatur enim caſſia cum eſt recens per odorem, per ſaporem, & per colorem. Nam caſſia nobilis, ſubdulcis, pauci & acuti eſt ſaporis, ſuauis & iucundi eſt odoris, ſubnigri inſuper vel purpurei eſt coloris & ponderis eſt grauioris, & maxime laudatur illa caſſia quę de facili non frangitur, ſed reflectitur potius & plicatur. Alia autem eſt ſpecies caſſiæ, quæ balſamo de Saba ſimilis eſt in odore, ſed amara eſt. Et ideo prima ſcilicet nigra, quæ eſt ſubdulcis & feruentis ſaporis & boni odoris à medicis plus laudatur. *Hucuſq; Pli. Secundum Platearium autem & Dioſ.* Caſſia eſt duplex, ſcilicet caſſia fiſtula & caſſia lignea, quæ eſt fruticis cuiuſdam cortex, naſcentis iuxta confinia Babylonis, cuius diuerſæ ſunt ſpecies. Vna eſt ſimilis cinnamomo, quæ ſubrufa eſt, & rotunda, ſolitamque habet ſubſtantiam, & cum frangitur vel teritur, non plicatur, ſed reſiſtit, acuta eſt in ſapore & parum dulcis, & iſta medici vix vtuntur. Alia eſt ſpecies quæ eſt ſubamara, partim habens colores diſtinctos, & hac vtũtur medici, & eſt eligenda, quę non facilè frangitur ſed plicatur, & quę habet acutum ſaporem mixtum dulcedini cum aromaticitate, cum autem frangitur, colores habet ſubalbidos interius, & diſtinctos

ſtinctos & rufos intermixtos. Sophiſticatur quandoq; cum admixtione corticis cappatis, ſed cognoſcitur quia ſubamari eſt ſaporis, virtutem habet diureticam, id eſt, diuiſiuam ex ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ. Habet etiam virtutem conſumendi ex qualitatibus ſuis. Inſuper habet vim confortandi ex aromaticitate. Rheumaticas & frigidas cauſas curat, epilepticos & caducos iuuat, cerebrum confortat, renes & veſicam purgat, apoſtemata maturat & ſanat, renes & epar & ſplenẽ deopilat, fœtorem oris maſticata palliat aut amputat, menſtrua prouocat, & matricem confortat, contra ſyncopim & defectum cordis iuuat, ſi ex eius puluere & roſis & oſſe cerui ſyrupus fiat. *Hucuſque Dioſcor. & Platearius.*

Cap. XXVIII.

De Caſia Fiſtula.

CAſia fiſtula eſt fructus cuiuſdam arboris, quæ longa ſemina producit, ſed ſuccedente tempore elongatur & ingroſſatur, & caloris actione exterius condenſatur, medulla interius exiſtente nigra & humida atque dulci, quæ mixta eſt cum albis granis & quibuſdam cellulis, ad modum fauí mellis interius eſt diſtincta. Eſt autem eligenda quæ eſt groſſa & ponderoſa, quia multam ſignat ineſſe humiditatem, reiicienda eſt etiam leuis & ſanora, quia ſignat vacuitatem, & ſiccitatem, virtutem habet leniendi, mollificandi & mundificandi, & feruorem ſanguinis mirabiliter mitigandi ac choleram & ſanguinem depurandi, apoſtemata gulæ diſſoluit, viſceribus vtilis eſt, & vitiis pectoris ſubuenit, menſtrua retenta ex pingui humore educit, tumorem viſcerum, & inteſtinorum dolorem potata tollit. *Hucuſque Dioſco.* quamuis autem vſualiter in caſſia duplex ſſ. ſonat, cum ſimplici tamen ſcribi & pronunciari debet, vt caſia dicatur, *vt dicunt autores. Vnde Ouidius* 15. *Metamorpho.*

Quo ſimul ac caſias & nardi leuis ariſtas &c.
Et ſic vbique dicit Plinius & Perſius & alii.

Cap. XXIX.

De Calamo.

CAlamus aromaticus *de quo dicitur Exod.* 30. à ſimilitudine calami vſualis eſt vocatus, *vt dicit Iſidor. libr.* 17.

Et

ized by Goo

Et gignitur in India multis nodis geniculatus, odore ſuauis, mira fragrans odoris ſuauitate, qui ſi frangitur, in multas partes ſcinditur & diuiditur, & in guſtu eſt ſimilis caſiæ cum leni acrimonia remordente, *Vt dicit Iſid. Secundum Papiam* vero ferüentis eſt virtutis. *In gloſ. Exod. ſup 30.* dicitur quod calamus aromaticus eſt ſpecies, quæ creſcit iuxta montem libani. Vbicunque autem creſcit *dicit Dioſ. Plat. Plinium*. ſpecies eſt calida & ſicca in ſecundo gradu. Et eſt radix cuiuſdam fruticis calamo valde ſimilis & magni odoris, habet aũt ad modum cannæ concauitatem, in qua lignum inuenitur, quod quidẽ extrahi debet cum nullius ſit valoris, tamen aliquando intus dimittitur, vt maioris ponderis videatur. Eſt autem *ſecundum eoſdem autores* calamus duplex ſcili. Perſicus, qui colore eſt citrinus. Alius eſt Indicus qui colore eſt ſubalbidus, qui cum frangitur facile non puluerisatur, & habet virtutem mirabilem confortandi, vnde ſtomachum confortat & digeſtionem adiuuat, maxime ſi cum abſinthio temperetur, cardiacos & cordis defectum, quem Græci συνκοπὴν vocant cum aqua roſacea multum iuuat. *Secundum Plin.* aũt calamus odorans eſt Indicus, qui maxime valet quando eſt ſubrufus, nodis plenus & ſpiſſus, & quando non frangitur in partes plurimas valde ſiccas, & eſt valde medicinalis ferè ſicut caſia, vel etiam cinnamomum, *quarum virtutes quære ſupra* Nam menſtrua prouocat.

Cap. XXX.

De Calamo vſuali.

CAlamus vſualis *ſecundum Iſidorum* dicitur canna ſtipulæ vel ſegetis, & ſic dicitur a caleo cales, eo ꝙ immiſſo flatu aliqualiter caleſcit. Et eſt proprie ſtipes medius in ſegete inter radicem atque fructum ſiue ſpicam, in qua fructus continetur. Alio etiam nomine vocatur culmus *vt dicit Iſidor.* Et eſt interius concauus, exterius planus & rotundus, nodis aliquibus munitur, multis tuniculis circumueſtitur, quo mediante, ſpica proficit & nutritur, quo deficiente, deficit & ſpica, & penitus deſtruitur, modico venti impulſu hinc inde agitatur & mouetur, facilime frãgitur & incuruatur, & vix erigitur vel reparatur.

CAP.

Cap. XXXI.

De Calamo ſcripturali.

CAlamus ſcripturalis *de quo in Pſal. dicitur lingua mea calamus ſcribæ*, idem eſt quod arundo, quia antiqui arundine vtebantur in ſcribẽdo antequam vſus pennarum haberetur. Nam arundo, *vt dicit Plinius libr. 16. cap. 34.* vtilis eſt ad multos vſus. Arundines, inquit, inter aquaticos frutices obtinent principatum, ſuntque neceſſariæ in bello & in pace.

Nam arundinibus ſeptentrionales populi domos ſuas aptiſſime tegunt, & eas in ſuis cauernis pro deliciis & ornatu ſuſpendere conſueuerunt, calamis etiam orientis populi bella agunt, & dę eis ſpicula faciunt. Tantæ enim longitudinis ſunt in multis partibus, quod haſtarum vicem præbent, radicem habent viuacem: vnde ſi earum frutices recidantur, fœcundius ſurgunt. Sunt autem aliqui calami quadam medulla repleti, quidam ex toto concaui, qui ad fiſtulas faciendas ſunt multum apti, calami autem medullati habentes lignum ſpiſſum & nodoſum, pugnantibus plus conueniunt. Sunt & minores arundines, in locis minus aquoſi creſcentes, ſubſtantiam habentes tenuem & valde duram, & medullam quaſi nullam, & earum ſuperficies eſt plana & relucens ac polita, non nodoſa, & tales calami ſunt habiles ad ſcribendum. Cuius pars anterior præciſa acuitur, & ad ſcribendum adaptatur, & vt perfectius atramentum adminiſtret, parum ſcinditur, & in parte dextra plus quam in ſiniſtra aliquantulum prolongatur. Sunt & alii calami dulci, medulla pleni, qui per minuta fruſta inciſi piſtantur, & ad lentum ignem in lebete decoquuntur vſq; ad ſpiſſitudinem, & primo videtur totum tranſire in ſpumam, ſed poſt facta reſidentia ſpiſſius & melius fundum petit, ſpumoſum autem & vanum ſupra manat & per aliud ſophiſticatur, ſed diſcernitur, quia bonum crepitat in ore, & eſt valde dulce, malum vero non, ſed in ore euaneſcit, *vt dicitur in Plat.*

CAP.

Cap. XXXII.

De Cappare.

CApparis, *de qua Eccleſiaſt. vltimo. Secundum Plinium libr. 13. cap. 24. & ſecundum Iſidor.* eſt frutex in Oriente naſcens, cuius cortex folia & flores conueniunt medicinæ & præcipue cortices, quæ ſunt in radice. *Et vt dicit Iſidor. lib.* 17. Cappatis à Græcis nomen ſumpſit, eo quod habet rotunda in ſummitatibus capitella. De cappari autem *dicit Dioſcorides* quod eſt herba ſiue frutex ſpinoſus, expanſus ſuper terram, vnctione plenus, cuius virtus duriciam ſplenis ſuper omnia medicamina iuuat. Naſcitur in locis aridis & ſiccis ac duris, & maxime in antiquis muris. Ventrem remollit comeſtum, vrinam prouocat & menſtruis imperat, dolorem dentium mitigat. Succus eius auribus inſtillatus vermes necat, multas habet radices & magnas, quarum cortices ſunt vtiles ad prædicta. *In Plateario dicitur* cappatis *(vt volunt)* quædam eſt herba, quæ in principio veris eſt colligenda & deſiccanda, & per ſeptem annos in magna efficacia conſeruanda eſt. Et eſt bona ac laudabilis, quæ cum frangitur, non puluerifatur, & aliquantulum eſt ſubamara in ſapore & ſubrufa in colore, & flores eius ſunt calidi quando adhuc ſunt clauſi, quia nihil valent cum fuerint dilatati, cum ſale condiuntur & ſic vſui reſeruantur, virtutem habent appetitum excitandi, & digerendi humorem in ore ſtomachi exiſtentem, Sunt enim cibus & medicina, contra ſurditatem confert puluis eius auribus fiſtulatis, ſi in oleo decoquatur, & auri patienti infundatur. *Hucuſque Platearius.*

Cap. XXXIII.

De Cardamomo.

CArdamomum, *de quo dicitur ſuper Ezech, vt dicit Dioſcor.* eſt ſemen cuiuſdam arboris tempore veris fructum producentis, facit enim quaſdam tuberoſitates ſimiles botro vinearum, quibus ſemen continetur, & eſt duplex, maius quod dicitur domeſticum, & minus, quod dicitur ſylueſtre. Primũ eſt melius, quia magis eſt aromaticum, & eſt laudabilius, quod eſt ſubrufum aliquantulum

 acutum,

acutum, dulcedini intermixtum; virtutem habet confortandi & conſumendi, & ideo valet contra cardiacam paſſionem, contra ſtomachi indigeſtionẽ, ad appetitus prouocationem, ad vomitus repreſſionem, ad cerebri debilitati confortationem, *vt dicit Dioſc. & Plat.*

Cap. XXXIV.

De Calamento.

CAlamentum eſt herba quædã menthæ ſimilis, *de qua ſancti in gloſſa aliquando faciunt mentionem.* Et eſt duplex, *ſecundum Dioſcor. & Plat.* ſcil. montanum, & illud ſimpliciter eſt melius, aliud eſt quaſi domeſticum, non ita ſiccum ſicut primum, virtutem habet conſolidandi & conſumendi, cum calidum ſit & ſiccum in tertio gradu, *vt dicit idem.* Valet contra tuſſim & infirmitatem pectoris ex cauſa frigida, ſicut & diacalamentum quod eſt electuarium, quod ex illius herbæ floribus & pulueribus & aliis eſt confectum, ſtomachi & inteſtinorum dolorem ſanat, contra rheumaticas & frigidas cauſas iuuat, morſus reptilium curat, & venenum ad exteriora reuocat, ſuccus eius auribus inſtillatus vulnerum & aurium etiam vermes necat, libidinem domat, contra lepram adiuuat & retardat, ſuperfluitatem & humiditatem matricis annihilat & deſiccat, *vt dicit idem.* Multas alias virtutes habet ſicut artemiſia, ſed hæc iam ſufficiant.

Cap. XXXV.

De Carice.

CArex, *vt dicit Iſidor.* eſt herba duriſſima & acuta, cuius ſtipes ſiue virgula eſt triangularis, manum ſecans ipſam violentius contractantis. Folia habet in vtroque latere ſecantia & acuta, pyramidalem formam ad modum gladii repræſentantia, nunquam tamen caricis acumen aliquem lædit, niſi primitus contingatur. In loco paluſtri & molli creſcit, & tamen non modicam duritiem pariter & acumen habere in ſua ſubſtantia ſe oſtendit. Secundum Plinium autem inter genera ſcirpi computatur, vnde & caricem ſcirpum nominat triangularem, de quo ſubdit quod radix ſcirpi trianguli eſt odoris boni & virtutis, ſicut

calami

calami aromatici; ſed hoc intelligo non in generali, ſed multum in ſpeciali, ſicut ipſe memorat lib. 12. A carice autem dicitur careƈtum; locus ſcilicet vbi creſcunt carices, ſicut & à ſalice ſaliƈtum, vbi creſcunt ſalices, *vt dic. Iſi.*

CAP. XXXVI.

De Carduo.

CArduus, *ſecundum Iſid.* Græcum eſt, & eſt genus herbæ vel fruticis ſpinoſi, cuius natura mordax eſt & auſtera, & ideo ſuccus eius alopecias, id eſt, capillorum fluxus curat. De carduo *dicit Dioſc.* quod radix eius in aqua decoƈta, cupiditatem potatoribus adminiſtrat, matrici vtiliſſimus eſt, & ideo non eſt mirum, ſi à mulieribus deſideretur, quia iuuat vt maſculos procreent, *vt dicit idem.* Eſt autem carduus herba multũ aculentas habens haſtas; & in ſummitate ſpinoſa habens capitella, in quibus ſemen cardui continetur, quod itaque exterius nigrum eſt, hoc album eſt interius in medulla, & eſt ſemen diureticum, & diuiſiuum, & valet contra calculum in renibus & veſica; creſcit in locis incultis, depaſcitur ab aſinis & beſtiis conculcatur, *ſicut dicitur 5. Reg. 14. Tranſierunt beſtiæ ſaltus; & conculcauerunt carduum, &c.* De carduo autem dicit *Plin. lib. 20. cap. 16.* Cardui folia & caulis ſpinoſas lanugines habēt, cuius ſemen & radix veſci poſſunt. Et eſt quoddam genus cardui, quod ſine interuallo tota æſtate floret, & vno flore cadente concipit alium, cuius aculei areſcente folio deſinunt pungere. Sunt & alii cardui ſpinoſi, frugibus inimici, *vt dicit idem,* & abundant in ſemine, & ideo vix poſſunt extirpari vbi ſemel creſcunt, niſi affuerit cultoris diligentia carduos extirpantis. In ipſorum autem extirpatione ſæpe læſionem patitur & punƈturam.

CAP. XXXVII.

De Carica.

CArica eſt ficus ſicca & à copia ſic vocata, nam ſingulis annis ficus, *vt dicit Iſido. lib. 17.* ter quaterve fruƈtum gignit, atque altero matureſcente alter oritur & ſuccedit. Caricæ à ſenibus ſumptæ in cibo, ſæpe feruntur defendere ipſorum rugas, *vt dicit idem. Secundum Dioſc.*

Digitized by Google

nbetov dictum, cuius ſemen in vino dulci datum, homines, *vt dicitur*, reddit ad Venerem promptiores, cauendum tamen eſt, ne nimis detur, quia abſque dubio amentiam adduceret & furorem, canibus autem herba eſt cum ſemine venenoſa, nam interficit eos, ſi ab eis aliquotiens aſſumatur, *vt dicit Iſido. & Papias*. Et ſuperaddit: Eſt, inquit, coriandrum in cibo ſumptum calefactiuum & conſtrictiuũ, nec non & ſomni prouocatiuum, ſecundum autem autores dicitur eſſe compoſitæ virtutis. *Dicit etiam ſic Macer. in libro ſuo:*

Frigida vis herba coriandri dicitur eſſe,
Auſteraque ſimul quiddam virtutis habere.
Hanc Galenus ait per quam depellere ventris
Lumbricos tineasq; ſolent ſi trita bibatur.
Cum vino vel ſi mixto ſumatur aceto.

Coriandri herba in ſe eſt odorifera, quamdiu eſt integra, ſed manib. fricata fœtet, ſemen eius candidũ & minutum.

CAP. XL.

De Colocynthide.

Colocynthis, *de qua dicitur 4. Reg. 4.* eſt genus herbæ amariſſimæ, ſcil. cucurbita agreſtis, quia more cucurbitæ flagella tendit iuxta terram fructu rotundo, & ſimilis cucumeri vſuali. Hæc herba quaſi vitis ſe diffundit in ſepibus, fructu modico & rotundo, *vt dicit Iſido. lib. 17. Secundum Dioſc.* vero colocynthis, quæ dicitur cucurbita Alexandrina, aliquando inuenitur ſola, & tunc eſt mortifera & venenoſa, ſicut herba quæ dicitur ſquilla, id eſt, cepa marina, ſed quando cum multis inuenitur, non ita per omnia eſt nociua. Habet autem medullam, corticem atq; ſemen. Medulla eſt optima in medicina, ſemen ſecundario, ſed cortex nullius vel modicæ eſt virtutis. Vnde illa medulla eſt laudabilis, quæ eſt alba, & cui ſemina bene ſunt inſerta: illa autem parum attendenda, quæ cum concutitur, multum ſonat. Similiter quando de facili puluerizatur, virtutem habet diſſoluendi & conſumẽdi, ex amaritudine etiam diuidendi & penetrandi, & ſubſtantiæ ſuæ ſubtilitate phlegma purgat & melancholiam, vnde dicitur valere contra quotidianam ſcabiem & quartanam, ſi

modo debito patientibus offeratur. Dolori dentium ſubuenit, lumbricos, id eſt, longos & lubricos ventris vermes excludit. Vermes aurium puluis eius interficit, ſplenis & epatis duriciam aperit, ſi ſuccus eius cum fœniculo propinetur, eius decoctio hæmorrhoidas, id eſt, ſanguinis venas aperit, & menſtrua prouocat & educit. Has & alias multas virtutes habet, *vt dic. Dioſc. & Plat. & etiam Plin.*

CAP. XLI.

De Croco.

CRocus, *de quo dicitur Cant.* 4. *& Trenor. vlt.* herba ab vrbe Concio ſic dicta, vbi maxime abundat, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. eſt herba cum flore ſuo ſic dicta, ſed flos, in quo eſt potiſſima virtus, crocum dicitur, & eſt optimum, quod eſt recens, odoris boni longum, parum album, integrum, neque in fragmenta comminutum, in ſpiratione bonum, & cum carpitur inficit & tingit manum, & leniter eſt acutum, quod ſi huiuſmodi non fuerit, vetuſtum cognoſcitur aut infuſum. Adulteratur autem admixto crocomagmate augēdi ponderis cauſa cum ſpuma argenti trita additur, ſed proditur ſi puluerulentum inuenitur, & ſi decoctum ab odore proprio immutetur, & dicitur crocomagma ſuperfluitas, quæ relinquitur ex aromatibus, ex quibus croceum fit vngentum. *Hucuſq; Iſido. Secundum Dioſcor.* vero duæ ſunt ſpecies croci, hortenſis, dictus ab horto, in quo naſcitur, & orientalis, à loco vbi creſcit, ſic vocatur. Et eſt iſte nobilior quam hortenſis, nec apponitur in vomitiuis medicinis, producit autem florem purpureum, habens caput ad modum violæ, in cuius medio tres vel quatuor flores producit. Eligendi autem ſunt ſubrufi vel omnino rufi, ſubalbidi vero abiiciendi ſunt, per decem annos poſſunt ſeruari. Eſt autem crocum calidum & ſiccum in primo gradu, & in ſuis qualitatibus temperatum, & ideo eſt confortatiuum, vnde contra debilitatem ſtomachi & defectum cordis multum valet, ruborem oculorum ex ſanguine vel macula tollit, ſi tritum cum roſis & vitello oui oculis apponatur. *Hucuſque Dioſc. & Plat.*

Vnam enim proprietatem habet crocus, quia in foliis per totam hyemem retinet virorem, nec deponit illum, quan-

quantumcunque frigus intendatur: in æſtate vero deficiunt eius folia penitus & marceſcunt, & poſt medium autumnum iterum creſcit, & tunc flores eius in tenui ſtipite exeunt & prorumpunt. *Sicut autem dicit Ariſtoteles libro Vegetabilium*, crocus habet magnam conuenientiam & ſimilitudinem cum cæpa & aſcalonia in radice: differt tamen ab vtraque quoniam cæpa ſiue radix croci eſt continuæ carnis, & non facit ſemen ſicut aſcalonia, ſed etiam eſt tota ratio eius ſeminatiua in radice, & omnes tunicæ croci ſunt macræ, & non recipiunt tunicæ eius oriri ab vna parte cæpę ſuæ, ſicut accidit in aſcalonia & domeſtica cæpa, ſed incipiunt tunicæ croci à locis germinationum venarum cæpularum, & hoc eſt de proprio croci, *Vt dicit Ariſt.* Habet autem cæpa croci radices capillantes, quib. adhærent terræ & attrahit ſibi nutrimentum, vt lilium & allium & huiuſmodi, & quādo cæpa croci eſt groſſa & iam matura, incipit diuidi & multiplicari in capita multa, proprias tunicas & radices habentia & ex ſingulis creſcit planta. Ex quo patet, quod in eius capite ſeu radice eſt eius virtus ſementina, quæ eſt ſui multiplicatiua & ſuæ ſpeciei conſeruatiua. *Quemadmodum dicit Plinius*. Siquidem crocum *libro* 20. *capite* 20. ſic commendat: Crocum, inquit, cum melle non ſoluitur, nec cum aliquo dulci, facillime autem cum vino vel cum aqua. Vtiliſſimum eſt in medicina, deſtruit enim omnes inflationes & dolores oculorum, maxime ſi cum vino fuerit mixtum, pectori, ſtomacho & epati ſumme vtile eſt. Qui crocum prius biberit, ebrietatem & crapulam non incurrit. Coronæ autem ex eo factæ ebrietati reſiſtunt, nec permittunt hominem inebriari. Somnum facit & caput mouet, ſtimulat venerem, flos eius illitus igni ſacro ſubuenit. De croco fit vnguentum citrinum & croceum, quod Græci *κροκόμαγον* vocant. Et valet contra ſuffuſiones oculorum, & eſt optimum, quod guſtatum dentes inficit & ſaliuam, vlcera capitis purgat, capitis tormenta & inflationes ſedat, ſerpentum & aranearum morſus & ſcorpionum puncturas curat. *Hucuſque Plin.*

Digitized by Google

CAP. XLII.

De Cæpa.

CÆpa vel cæpe eſt herba, cuius vis tota eſt in radice & in ſemine. Et ideo ſic cæpe vocatur, *vt dicit Iſidorus*, quia non habet niſi caput. *De cape dicit Ariſtoteles libro de plantis.* Cæpe (*inquit*) & aſcalonia bis faciunt folia, & habet cæpe ſtipitem, in quo facit ſemen, & habet radicem pluribus tunicis veſtitam, & ſub radice habet alias radices quaſi capillares, quibus nutritur groſſa radix, & per hanc ad totam herbam humor tranſmittitur radicalis. In primo autem anno non perficit radicem, ſed in ſecundo poſtquam ſeminatur. Similiter nec ſemen ante ſecundum annum facere conſueuit. Nec facit ſemen in folliculo, ſicut allium, & quædam alia, ſed in ſummitate ſtipitis ſemen ſuper quoſdam pediculos, id eſt, pedes paruos ſe dilatat. Species autem cæpæ eſt duplex, ſcilicet domeſtica & ſylueſtris, quæ canina *ab Ariſtotele* nuncupatur. Canina autem cæpa flores habet albos, verſus cœlum, & virides quodammodo verſus terram. Et talis cæpa valet contra apoſtemata. Habet autem cæpa domeſtica ſtipitem concauum & ſine nodo, & ſicut renouat folia ita & radices, *vt dicit Ariſt. in prædicto libro. Secundum Dioſcoridem* cæpe domeſticum eſt vtile ad medicinam, & ad cibum. Eſt autem viſcoſæ & frigidæ naturæ & maxime illud quod eſt oblongum magis quam rotundum, & magis rufum quam album, & magis ſiccum quam recens, & magis crudum quam coctum. Comeſtum faſtidium tollit, oris fœtorem diminuit, ventrem mollit, cibos condit, ſuccus eius cum melle caliginem oculorum detergit, ſuccus eius lethargicis ſubuenit, auribus cum lacte mulieris inſtillatus, eius dolorem ſedare conſueuit, comeſtum temperate, prout conuenit, viſcoſos humores incidit, ora venarum aperit, vrinam & menſtrua prouocat, & educit venenum, morſus rabidi canis extinguit, & aliis venenoſis morſibus ſuccurrit & reſiſtit, cutem clarificat & poros aperit, & ideo ſudorem prouocat & educit, & comeſtum crudum nihil nutrimenti corpori tribuit, cholericis obeſt, phlegmaticis conuenit. Sitim facit, inflationem gignit, & acumine ſuo caput percutit atq; lædit, & nimis comeſtum aliquando maniam & inſaniam indu-

inducit, & terribilia ſomnia videre facit, præcipue ſi ab exeuntibus ægritudinem comeſtum fuerit, lacrymas ſolo odore prouocat & viſum lædit. *Hucuſq; Dioſcor.*

Cap. XLIII.

De Cape.

CÆpe caninũ dicitur ſquilla, & inuenitur iuxta mare, vnde *à Plat.* cæpa marina appellatur. Reperitur autem quandoque ſola, & tunc mortifera ac venenoſa eſt, ſi intus recipiatur, niſi eius venenoſitas reprimatur. Solent autem Salernitani eam diuidere in plures partes & plantare in hortis ſigillatim, & ita reprimunt venenum eius; reprimitur autem malitia ſi in vino & oleo aliquantulum dimittatur, & ſic in medicinis apponatur Debet autem ſcindi iſta cæpa, & interiora & exteriora abiici, quia exteriora ſunt mortifera præ nimia caliditate, & interiora præ nimia ſiccitate, ſed media ſunt temperata, multum conuenientia medicinis. *De cæpe autem dicit Plinius libr.* 20 *ca.*17. Cæpe apud Græcos multa ſunt genera, & eis omnibus eſt odor lacrymoſus, & eſt optimum quod eſt rotundiſſimum, & acrius eſt rufum quam candidum, & crudum quam coctum, ſeritur & plantatur, ſed quando ſeminatur ante annum ſequentem non facit ſemen, & quando facit, corrumpitur ipſum caput: vnde ex corruptione iacti ſeminis gignitur ipſum caput, & productio ſeminis capitis eſt corruptio. Vult autem ſeri ſemen cæpe in ſolo terræ foſſo, herbarum aliarum radicibus extirpatis. Semen eius nigreſcere incipiens metitur antequam totaliter matureſcat, radices eius optime in paleis conſeruantur, & licet contingat capita inueterari, aqua ſalſa & tepida ſunt capita intingenda, & ita efficiuntur diuturniora & elui meliora, ſed in ſiccis ad ſeminandum vel plantandum ſunt vtiliora. Multi etiam capita ceparum ſicut & alliorum ſuſpẽdunt in fumo ſupra ignem, & ſic ne germinent, conſeruantur, quod ſæpe extra terram facere certũ eſt, ſicut & allium niſi per artificium caueatur. *Item lib.*20 *cap.*7. Cæpæ ſylueſtres non ſunt ſapidæ neque multum comeſtibiles, ſunt tamen multum medicinales. Ipſo enim olfactu caligini medentur, magis autem vnctione prouocant, oris vlcera ſanant, morſus caninos cum melle & vino curant,

morſibus etiam ſerpentum obuiant, auricularum ſonitum & grauitatem emendant. Cum adipe anſerino aut cum melle lumborum dolores iuuant, vulnera cum melle purgant & ſanant. *Hucuſq; Plinius.*

Cap. XLIIII.

De Cucumere.

CVcumer eris quædam eſt herba, de qua dicit *Iſidorus libro* 17. cucumeres ſunt dicti eo quod interdum ſunt amari, qui dulces naſci perhibentur, ſi lacti mellito eorum ſemen infundatur. *Dioſcorides autem dicit.* Cucumeris natura frigida reperitur, ventrem ſoluit, ſtomacho accommodatur, quibus animus deficit, ſuccurrit odore, folia eius trita vulneribus medentur, quæ impreſſit caninus morſus, ſemen eius tritum cum vino dulci & potui datum, veſicam adiuuat laborantem. *Secundum Plinium autem libro* 20. *cap.* 2. *&* 3. *dicitur*, quod cucumer hortenſis & ſylueſtris cuius radix eſt magis groſſa & alba, ex cuius ſucco fit electuarium, quod eſt neceſſarium in multis medicinis.

Cap. XLV.

De Cucurbita.

CVcurbita *ſecundum Iſidorum* nomen eſt Græcum, cuius origo Latinis eſt incerta. Eius genera ſunt multa, *vt tangit Iſidorus lib.* 17. *Et dicit idem Plinius.* Eſt autem cucurbita alia domeſtica & hortenſis: alia vero ſylueſtris. Domeſtica vero in ramos & folia pariter & flagella, ad modum vineæ ſe diffundit, & quibusdam ligamentis ſe connectit, ſicut vitis, & habet quoſdam flores albidos, quos emittit potiſſime contra noctem, ſine appodiatione florere poteſt, ſed fructus eius vix proficit, imo deficit vel putreſcit, quando ad modum vineæ à terra non erigitur, & lignis vel virgulis non ſuſtentatur. Eſt autem cucurbita *ſecundum Plate.* frigidæ & humidæ complexionis, & in qualitatibus temperatæ. In calidis regionibus præcipue inuenitur, cuius ſemina in terram proiecta herbam procreant, ex qua producuntur albi flores, & tandem fructus pleni ſemine & medulla, cuius cortex primo mollis,

lis,ſed quando peruenit ad maturitatem,ad modum ligni indureſcit, fructus eius quando noui ſunt, conueniunt cibis,& ſemina medicinis. Sunt autem ſemina eius diuretica & diuiſiua, propter ſuæ ſubſtantiæ ſubtilitatem, & ideo valent contra opilationem epatis & renum ac veſicæ. Acutam patientibus cucurbita elixa vel aſſata cibus eſt & medicina. Nam materiam infirmitatis purgat per vrinam, & aliquantulum laxat, calorem reprimit, alterat atque confortat, ſemina eius poſt maturitatem colliguntur, abluuntur, & ad Solem deſiccantur, ne propter humiditatem ſuperfluam corrumpantur. In loco ſicco per triennium reſeruantur. *Hucuſq; Platearius. Secundum Plinium* autem ſuccus cucurbitæ valet contra ignem ſacrum, & contra tumorem oculorum, mitigat dolorem aurium, ſi tepidus immittatur. Semen eius tritum in puluerem & inſperſum, replet cauata vulnera. Cinis corticis valet contra combuſturam. *Dicit autem adhuc Plinius lib.*20.*cap.*4. eſt cucurbita ſylueſtris digitalis groſſitudinis, naſcens in ſaxoſis locis, cuius succus ſtomacho & viſceribus multum prodeſt, renum & lumborum, paralyſi ſubuenit. Medulla cum abſinthio & ſale dolorem dentium tollit, ſuccus eius cum aceto calefactus mobiles dentes ſiſtit, caro eius ſine ſemine clauis pedum, id eſt, apoſtematibus ſuccurrit, vinum cum ea feruefactum, oculorum impetus tollit, folia eius cocta & trita vulneribus ſubueniunt, ſemen eius potatum cum vino, venenum vincit, & comedi non debet, quia inflationes facit. Eſt autem cucurbita agreſtis *ſecundum Iſidorum* lib. 17. idem quod coloquintida herba, multum amara, quemadmodum cucurbita, verſus terram flagella tendit, habēs folia magna, grauis odoris, vt cucurbita, & fructum rotundum facit ſicut cucumer vſualis, *Vt dicit Iſid. Quære ſupra de natura colocyntidis.*

CAP. XLVI.

De Chelidonia.

CHelidonia eſt herba croceos habens flores atq; fructum croceum, tangentis manus intingentem, ſic dicta, eo quod in aduentu hirundinum videtur erumpere vel florere, *Vt dicit Iſidorus lib.*17. χελιδὼν enim græce, hirundo lati-

do latine dicitur, *& ſubdit Iſidor.* Vel dicitur chelidonia, quia pullis hirundinum, ſi oculi lædantur, matres earum illis ex hac herba medicantur. *Idem etiam recitat Plinius* ſcilicet quod ſucco chelidoniæ oculi hirundinum eruti ſiue læſi ad ſtatum priſtinum reuertuntur. Alias ſiquidem notabiles habet virtutes. Habet enim virtutem diſſoluendi, attrahendi, conſumendi, *Vt dicit Dioſcor.* dolorem dentium mitigat, caput purgat, menſtrua prouocat, & matricem mundat, fiſtulam oris & cancrum curat *ſecundum Plinium, Dioſcor. & Platearium.*

Cap. XLVII.

De Centaurea.

CEntaurea eſt herba amariſſima, calida & ſicca in tertio gradu, & ideo fel terræ eſt vocata, *Vt dicit Iſidorus,* quia à Chirone centauro eius virtus primitus eſt inuenta, *Vt dicit idem libro* 17. Eſt autem duplex ſcilicet maior & minor. Prima maiores habet ramuſculos & flores, & eſt maioris efficaciæ quam minor, *Vt dicitur in Plat. Et ibidem dicit Conſtantinus*, quod radix maioris calida eſt & ſicca in ſecundo gradu, & habet quandam amaritudinem cum dulcedine, & ideo habet virtutem conglutinandi, & ex amaritudine habet vim diureticam & diuiſiuã, plus valent flores & folia in medicina quam alia, quæ ſunt in ea. Dolorem ventris ſedat, viſum clarificat, renes & ſplenem deopilat, paralyſim curat, vermes ventris cum melle necat, vulnera radix eius conſolidat, *ſicut dicit Plinius, Dioſc. & Plat.*

Cap. XLVIII.

De Daphni.

Δ'Αφνη Græce, laurus dicitur Latine, *Vt dicit Iſid. lib.* 17. Et eſt laurus à verbo laudis dicta. Lauri enim ramis & foliis cum laudibus victorum capita coronabantur. Et ideo apud antiquos laudea vocabatur, ſed poſt ſublata litera d, & ſurrogata r, laurus eſt dicta, ſicut quondam dicebatur medidies, quæ nunc meridies ſolet dici, *Vt dicit Iſidorus.* Hanc arborem Græci vocant daphnem, eo quod nunquam deponat viriditatem. Hyeme enim viret & æſta-

te, & ideo inde victores potiſſime coronantur, *vt dicit Iſid. Et ſubdit.* Hæc ſola arbor à vulgo creditur minime fulminari: vnde fuit Apollini antiquitus conſecrata, *de qua dicit magiſter in hiſtor. ſuper illud verbum. Conſuluit Iſaac dominum ſuper Gen.* 25. Rebecca ex more gentium, quem viderat in parentibus ſpeciem lauri quam tripodem dicunt capiti ſuppoſuit, & ramis arboris, quæ agnus caſtus dicitur, incubuit, vt viſiones veras videre & phantaſticas non ſentiret. *De lauro ſiquidem dicit Plinius lib.* 16. *cap.* 30. Laurus triumphis proprie dedicatur, quæ gratiſſima eſt domibus Cæſarum atque pontificum, quia domos exornat. Et ſunt duo genera eius, ſcil. Delphica & Cyprica. Lauro Delphica Delphis primo coronati ſunt triumphantes. Cyprica vero Romani primo ſuos coronabant, modo autem multę ſpecies laurorum inueniuntur, ſed differunt in vitore & magnitudine & ſimilitudine baccarum. Eſt autem arbor multiplicis ſpeciei, *& enumerat Plinius* 13. ſpecies eius arboris, inter quas ponit quandam ſpeciem lauri, quam dicit fuiſſe magno Ioui & Apollini Delphico dedicatam, Et ideo tellus laurifera in domibus & in ſatis à fulmine manet tuta. Sine aũt lauri præſentia, non ſolebat Apollo dare reſponſa ſua. Et ideo quia diuinis credebatur conuenire honoribus, honorem triumphis obtinuit, nec licebat laurum pollui vſibus illicitis & prophanis, quia propter propicianda numina ſuper altare poni debuit & offerri. Cæſar autem Tiberius cœlo tonante laurum in capite ſolitus erat ferre, ſicut ferunt contra fulminum metus. *Narrat etiam ibid. Plin. miram rem*: quod cum Auguſtus ſederet in quodam horto, iuxta Druſillam Auguſtam, deiecit aquila de alto gallinam miri candoris illæſam in gremium Cæſaris, tenuitq; gallina laureum ramum in roſtro ſuo onuſtum baccis multis, gallinam & ſobolem iuſſerunt aurūſpices obſeruare, & baccas laureas ſeminari, & cum diligentia cuſtodiri, ex quibus prouenit ſylua triumphans, cuius poſtea Cæſar laurum in manu tenuit, & coronam in capite geſſit, ac deinde alios Cæſares eodem modo ex eadem ſylua poſt obtentum triumphum, oportuit coronari. *Hucuſq; Plinius.* De lauro ſiquidem addit *Dioſc.* quod eſt arbor elegantis formæ & magnæ aromaticitatis, ac miræ efficaciæ ac virtutis. Nam folia eius viridia, quæ multum odorifera ſunt,

Digitized by Google

ſunt, ſi cõtundantur, mitigant & ſanant puncturam apum & veſparum, & omnem tumorem ſpargunt, libros & veſtes cum quibus ponuntur à tineis & vermibus cuſtodiunt, & à corroſione tutos reddunt. Fructus lauri dicuntur baccæ lauri, & ſunt grana exterius nigra vel ſubrufa, interius alba & vnctuoſa, in figura ſphærica, in complexione calida & ſicca in ſecundo gradu, ſubtilem habent ſubſtãtiam, & habent virtutem depurandi, confortandi, & ideo in multis ponuntur vtiliter medicinis, ex quibus fit oleum precioſum, quod valet contra multas & præcipue contra frigidas paſſiones.

Cap. XLIX.

De Dictamno.

Dictamnus eſt herba medicinalis, cuius radix maximè conuenit medicinis, & debet eius ſubſtãtia eſſe ſolida non perforata, quæ cum frangitur, non pulueriſatur. Virtutem habet, diſſoluendi, attrahendi venenum & conſumendi. Vnde valet contra venenoſos morſus, & ſuperpoſita vulneri & potata *vt dicit Dioſc. & Plat.* cum paucis additis, dicitur in multis habere virtutem theriacæ, menſtrua prouocat, & educit ſecundinas, & fætum mortuum excludit, epilepticis & paralyticis cum ſucco rutæ ſubuenit, *vt dicit idem Dioſco. De hac herba dicitur in Plin. lib.* 25. *cap.* 8. Ceruę *inquit*, dictamnum primo miniſtrauere. Nam eius herbam comedunt, vt facilius pariant, & ſi ſagittis fuerint læſæ, dictamnum quærunt quem comedentes, ferrum excutiunt in vulnere derelictum. *Item dicit Baſilius in Hexamer. & Ambro. & expoſitor ſupra can. vbi loquitur de hinnulis ceruorum.* Hæc herba *ſecundum Plin.* creſcit in pluribus locis, ſed illa minus eſt laudabilis, quæ creſcit in agris pinguioribus ſiue craſſis, quæ autem creſcit in locis aſperis & ſiccis, melior eſt, cuius minima portio guſtata accendit os *vt dicit idem Iſid. libr.* 17. *ſic dicit.* Dictamnus eſt mons Cretæ ex quo dictamnus herba nomen accepit. *Vnde Virgilius.* Cerua vulnerata ſaltus peragrat dictamnum quærit, tanti enim virtutis eſt, vt ferrum à corpore excutiat & expellat, vnde & eius pabulo feræ percuſſæ eiiciunt ſagittas corpori inhærentes, hanc quidam pulegium Martis vocant, quia habet tela eiiciendi bellica poteſtatem, *vt dicit Iſid.*

CAP.

CAP. L.

De Dracontio.

DRacontion eſt herba quædam ſic dicta, eo quod haſta eius in modum colubri ſit maculis reſperſa, ſimilitudinemque imitetur viperæ vel draconis, vel quia herbam ipſam viperæ timent, *vt dicit Iſido. lib.* 17. Hæc autem a multis ſerpentaria vel colubrina nuncupatur. Nam florem habet purpureum, diuiſum & apertum, ſicut os ſerpentis, de cuius medio procedit lingua quaſi ſerpentea, acuta, nigra & rotũda & in medio floris ipſius ſurgit quaſi caput ſemine groſſo & rotundo, prius viride, deinde rufum efficitur, quando incipit matureſcere. Herba iſta *ſecundum Dioſcoridem*, magnæ efficaciæ eſt & virtutis, nam radix eius exiccata & puluериſata cum aqua roſacea faciem mundificat, clarificat & colorat, cum ſapone gallico fiſtulam ſanat, mundat & deſiccat, & os eius dilatat, vt os fractum vel putrefactum queat extrahi, cum aceto & calce viua cancrum curat, folium eius cum vino decoctum apoſtemata maturat, ſuccus eius auditum ex frigida cauſa læſum ſanat, viſum clarificat, menſtrua prouocat, hæmorrhoidas, id eſt, inferiores venas ſanguinem fluentes conſumit & deſiccat, ſuccus eius interius ſumptus abortum prouocat, odore ſuo ſerpentes fugat, nec læditur corpus à ſerpente, ſi eius ſucco iunctum fuerit aut linitum. *Hucusq; Dioſc. & Plate.*

CAP. LI.

De Draganto.

DRagantum *ſecundum* Plat*e. & Auicen.* eſt gummi cuiuſdam arboris, cuius humor vel actione caloris, vel conſtrictione frigiditatis naturalis indureſcit, cuius ſpecies eſt triplex, nam eſt album, purum & clarum, & illud melius eſt. Eſt etiam ſubrufum & citrinum quod non eſt adeo bonum ſicut album, cui nihil terræ admixtum eſt, quo album eſt conuenit frigidis medicinis, ſubrufum & citrinum debet poni in calidis. Per 40 annos ſeruari poteſt, virtutem habet infrigidandi, humectandi & mundificandi ex frigiditate & humiditate, & conglutinandi ex ſua gummoſitate. Valet contra vitia pectoris in electuariis

& ſy-

Digitized by Google

& ſyrupis, nam pectus ſiccum humectat, humorem perditum reſtaurat, tuſſim ſedat, ſciſſuram labiorum & oris vlcerationem conglutinat atque ſanat, faciem mundificat & dealbat, arteticos iuuat, contra dyſenteriam prodeſt, *vt dicitur in Plat.*

Cap. LII.

De Hebeno.

HEbenus eſt lignum Æthiopicum, colorem habens nigrum, tactum lenem & planum, durum & ponderoſum. Vnde propter pororum compactionem poſitum in aqua ſtatim ſubmergitur atque petit fundum, *vt dicitur in libro Vegetabilium.* Eſt autem guſtu ſtipticum & mordax, quod igni appoſitum, citius rapit ignem & ſuauem fumum emittit & odorem, in coticula confricatum, rufum oſtendit colorem. Virtutem habet purgatiuã & confortatiuam, & ideo collyriis vtiliter adhibetur, *ſicut dicit Plin. & Dioſ.* De Hebeno etiam ait *Iſidorus lib* 17. Hebenus, inquit, in India creſcit, & in Æthiopia, qui cæſus, diu indureſcit in lapidem. Cuius lignum nigrum & cortex lenis vt lauri. Indicum maculoſum eſt & varium, ſed melius eſt, quod in nullo eſt maculoſum, ſed nigrum eſt & lene. Solet autem poni iuxta crepundia vt infantem viſu nigra non terreant, *vt dicit Iſidorus & Virgilius.* Hebenum *commendat Plin. lib.* 12. *cap.* 5 *dicens.* Hebenum eſſe arborem precioſiſſimam, auro & ebori comparabilem, & ideo ſolebant Æthiopes lignum Hebenum cum auro & ebore offerre imperatoribus pro tributo. Vnde & regina Saba legitur talia ligna dediſſe Salomoni, 3. *Reg.* 10.

Cap. LIII.

De Hedera.

HEdera ab hærendo eſt dicta, *vt dicit Iſidor.* eo quod arboribus adhæreat, vel dicitur ab edo, quia ſumpta in cibum à capris, lac multiplicat, vnde nutriuntur hædi, radix eius duriſſima perforat, frigidæ eſt naturæ, & frigidam indicat eſſe terram, vbi creſcit, virorem diu ſeruat, & non perdit folia quamdiu virent, amari & ſtiptici eſt ſaporis. Hederæ autem *ſecundum Plinium libr.* 16. *cap.* 33. ſunt duæ

duæ ſpecies, ſcilicet alba & nigra, ſcilicet maſculus & fœmina. Maſculus eſt maior, & in foliis durior & pinguior; hedera vero alba fructum habet album, & nigra nigrum. Solent autem Poetæ coronari foliis hederæ in ſignum viuacis ingenii & ſubtilis, quia hedera ſemper viret. Similiter hedera coronati, incedebant illi qui in ſacris Liberi patris, id eſt, Bacchi miniſtrabant. Vnde hæc arbor Deo vini ſacrata fuit, ſimiliter & Marti. Vnde & Alexander Magnus ſuos milites coronauit hedera, quando de India triumphauit, *Vt dicit idem Plinius*, exemplo Liberi patris, qui galeas ſuorum thyrſo hederę adornauit. Eſt autem arbor, *Vt dicit idem*, multum in altum ſe extendens, quamdiu inueniet arborem vel murum, per quem ſerpat radicoſa ſeu ramoſa, habens brachia & baccas quaſdam ſed amaras, cuius vmbra eſt nociua & ſatis inimica frigori, ſerpentum generi gratiſſima, rumpens muros & ſepulcra; vnde mirum eſt, quod haberi in honore à veteribus fuerit conſueta; folia habet interciſa & anguloſa, grauis odoris & plana, ſed amara, ſub quorum vmbra latent vermes: *Item cap.* 34. mira proditur natura hederæ ad excipienda vina. Nam ſi fiat vas ex ligno eius vina transfluere & aquã, ſi qua mixta fuerit, remanere certum eſt. *Hucuſque Plini. Secundum Dioſco. autem*, hedera quamuis ſit amara, vtilis tamen eſt medicinæ. Nam virtus ei ineſt ſtiptica & conſtrictiua, & ideo dyſenteriis medetur. Succus eius naribus inſtillatis, caput purgat, & dolorem eius mitigant. Succus eius cum oleo tepidus auribus immiſſus, contra ſurditatem iuuat. *Item idem*, Hedera ex contrariis eſt compoſita, & ideo in cauſis contrariis operatur, propter quod virtutem habet maturatiuam, attractiuam, mundificatiuam & mitigatiuam, & ideo apponi ſæpius ſolent eius folia ad cocturas, eius gummi diureticum eſt & diſſolutiuum, valet cõtra calculũ, eius foliis nutritus hircus, ſanguinem habet acutiorem, & ad frangendum calculum in renibus & veſica fortiorem. Eſt autem quædam ſpecies ipſius hederę, ſuper cuius folia cadit ros & inuiſcatur, ac in ladanũ commutatur, cuius virtus magna à medicis expetitur. Nam fumus eius menſtrua prouocat & educit, ſecundinas expellit, rheuma compeſcit, caput & ſenſus confortat, tuſſientes

Digitized by Google

ſtit in locis montoſis & humidis, & habet folia ſimilia plantagini, ſed longiora, & in fine acutiora, & ſtipitem vnius cubiti ſiue magis, cuius radix laxat multum ſuperius & inferius, & nunquam debemus helleboro vti, niſi materia fuerit digeſta prius, & præparata, & tunc etiam cum cautela, *& ideo Hippocrates dicit*, ſi vis helleborum ducere, moue corpus, ne ſcil. ſumens helleborum ſuperdormiat, & habet virtutem reſoluendi humidum in ventoſitatem, vnde ſequitur ſuffocatio ſpirituum & mors, *vt dicit Dioſc. & Plat.* Helleborus autem niger multo periculoſior eſt.

Cap. LVI.

De Eſula.

ESula quædam arbor eſt, quæ à medicis calida dicitur, in tertio gradu atque ſicca, *vt dicit Dioſcor.* cuius radix maxime valet in medicina, cuius multæ ſunt ſpecies, & illarum virtus nunc eſt in lacte & in humore, nunc in ſemine, nunc in radice, *vnde dicitur*:

Lacanabula parit cacapucia ſemine gaudet,
Eſula radicis cortice præſtat opem.

Eſt enim eſula herba plana habens folia & rupta, emittit lacteum humorem, qui quidem eſt vlceratiuus, & carnis ſiue cutis corroſiuus. Phlegmaticos purgat humores, valet hydropicis & aliis patientibus ex humore phlegmatico varias paſſiones.

Cap. LVII.

De Eruca.

ERuca eſt herba alba, domeſtica, & aliquando ſylueſtris, calida & humida, diuretica & apertiua, renes confortat, paralyſim curat, vrinam prouocat, veſicam & renes purgat, vtilis eſt in cibo & in medicina, flores eius apes diligunt & frequentant, *vt dicit Plinius*.

Cap. LVIII.

De Enula.

ENula eſt herba, cuius maneries eſt duplex, ſcil. hortulana & campana, quæ maioris eſt efficaciæ in radice;

Digitized by Google

nam radix debet colligi in principio æſtatis, & in Sole exſiccari, ne ex humiditate corrumpatur, virtutem habet leniendi & mundificandi, & neruos confortandi, & viſcoſam humiditatem conſumendi, valet mirabiliter in frigida cauſa contra tuſſim infrigidatam, & ſpiritalium membrorum frigidas paſſiones, *Vnde ſcriptum eſt in Macro.*

Enula campana reddit præcordia ſana, &c.

Cap. LIX.

De Epithymo.

EPithymum eſt flos thymi, quæ eſt herba, cuius tota virtus in flore eſt, nam ſolus flos ponitur in medicina, *Vt dicit Dioſc. Plin. & Plat.* virtutem habet purgandi phlegmaticas vel melancholicas paſſiones, vnde valet cõtra quartanas & etiam quotidianas acceſſiones, valet etiam, *ſecundum Conſtan.* contra ſtranguriam, & difficultatem vrinandi, & etiam contra ſplenis & epatis opilationes.

Cap. LX.

De Ebulo.

EBulus eſt fructus ſiue herba, in foliis & in ſtipite ſambuco arbori ſimillima, cuius radices, cortices, frondes & flores ſunt vtiles in medicina, habent etiam *ſecundum Dioſcor. Plat. & Plin.* virtutem diſſoluendi & conſumendi groſſum phlegma & viſcoſum, vnde ſuccus ebuli valet contra arteticam & contractionem neruorum, manuum atque pedum, valet contra leucophlegmantiam, id eſt, hydropiſim ex phlegmatica cauſa atque frigida ſiue alba, valet etiam contra tumores & collectiones intercutaneas, vbicunque in corpore colligantur. Item valet maxime ebulus contra concuſſiones corporis atque caſus, ſi patiens in eius decoctione frequentius foueatur, nam dolorem mitigat, tumorem ſedat, virtutem & robur neruis & iuncturis oſſium adminiſtrat. Odore ſiquidem eſt ebulus herba fætida & ſapore minus grata, ſed in virtute & efficacia ab antiquis medicis optima ad medicandum eſt apud veteres iudicata, *Vt dic. Dioſ. & Plat.*

CAP.

Cap. LXI.

De Fico.

FIcus eſt arbor à fæcunditate dicta, aliis enim arboribus feracior eſt, nam terque quaterque per ſingulos annos fructum gignit, atque altero matureſcente aboritur alter ſtatim. Ficus autem Ægyptia fœcundior fertur, cuius lignum in aqua miſſum, ilico mergitur, & cum in imo iacuerit, deinde in ſuperficiem ſurſum eleuatur, verſa vice naturæ, quoniam madefactum debuit humoris pondere reſidere, ante tempora vero Pythagoræ alebantur ficubus Galathæ, alias Athletæ, antequã idem eos ad carnis vſum, in quo fortior eſt cibus, tranſtuliſſet. A ſenibus autem in cibo ſumptæ ficus, rugas eorum diſtendere feruntur, tauros quoque ferociſſimos ad fici arbores colligatos, dicunt repente manſueſcere, ficus autem cuiuſdam arboris remedio, quæ dicitur caprificus, vt aſſeritur, fæcundatur. *Hucuſque Iſidor. lib.*17.*cap.*7. *Secundum Ariſt. autem lib. Vegetabilium,* humor corticis arboris, qui eſt quaſi ſanguis in animalibus, in quibuſdam eſt lacteus, vt in fico & in moro, ſed fici lac vim habet coaguli ad faciendos caſeos, ficus flos cardui caſealis. Eſt autem eius humor multum vnctuoſus, & ideo ficus eſt multæ fæcunditatis, quod enim eſt vnctuoſum, tranſit in fructum, & quod ſubtile & aquoſum, in folia tranſmutatur, quæ quidem ſunt lata & ſciſſa, & in extremitatibus pyrica & acuta, quorum lacte ſiue ſucco membra genitalia perlinita dicuntur moueri ad pruritum, & libidinis incendium, ſimile habet *gloſſ. ſuper Gen.* 3. *ibi fecerunt ſibi de foliis ficus perizomata.* Contingit autem ficum arborem, *Vt dicit Ariſtot.* ſterileſcere aliquando propter humoris defectum, aliquando propter ſuperfluam humiditatis abundantiam, & in vtroque caſu indiget medicina, vnde agricolæ ei ſubueniunt in defectu humoris per fimum conuenientem & aquam dulcẽ, quando vero ſuperabundat humor, arborem clauis perforant, & ſuperfluum humorem euacuant, *Vt ſupra de arborum medicina eſt oſtenſum.* De fico autem arbore ſiue ficu *dicit Plin. lib.*13.*cap.*8. *omnia quæ ſupra ſunt de Iſido. introducta*, Ficus Ægyptia, inquit, eſt arbor fæcundiſſima moro ſimilis in magnitudine, in foliis & in aſpectu, quater in æ-

nam radix debet colligi in principio æſtatis, & in Sole exſiccari, ne ex humiditate corrumpatur, virtutem habet leniendi & mundificandi, & neruos confortandi, & viſcoſam humiditatem conſumendi, valet mirabiliter in frigida cauſa contra tuſſim infrigidatam, & ſpiritalium membrorum frigidas paſſiones, *Vnde ſcriptum eſt in Macro.*

Enula campana reddit præcordia ſana, &c.

Cap. LIX.

De Epithymo.

Epithymum eſt flos thymi, quæ eſt herba, cuius tota virtus in flore eſt, nam ſolus flos ponitur in medicina, *Vt dicit Dioſc. Plin. & Plat.* virtutem habet purgandi phlegmaticas vel melancholicas paſſiones, vnde valet cõtra quartanas & etiam quotidianas acceſſiones, valet etiam, *ſecundum Conſtan.* contra ſtranguriam, & difficultatem vrinandi, & etiam contra ſplenis & epatis opilationes.

Cap. LX.

De Ebulo.

Ebulus eſt fructus ſiue herba, in foliis & in ſtipite ſambuco arbori ſimillima, cuius radices, cortices, frondes & flores ſunt vtiles in medicina, habent etiam *ſecundum Dioſcor. Plat. & Plin.* virtutem diſſoluendi & conſumendi groſſum phlegma & viſcoſum, vnde ſuccus ebuli valet contra arteticam & contractionem neruorum, manuum atque pedum, valet contra leucophlegmantiam, id eſt, hydropiſim ex phlegmatica cauſa atque frigida ſiue alba, valet etiam contra tumores & collectiones intercutaneas, vbicunque in corpore colligantur. Item valet maxime ebulus contra concuſſiones corporis atque caſus, ſi patiens in eius decoctione frequentius foueatur, nam dolorem mitigat, tumorem ſedat, virtutem & robur neruis & iuncturis oſſium adminiſtrat. Odore ſiquidem eſt ebulus herba fœtida & ſapore minus grata, ſed in virtute & efficacia ab antiquis medicis optima ad medicandum eſt apud veteres iudicata, *Vt dic. Dioſ. & Plat.*

Cap. LXI.

De Fico.

FIcus eſt arbor à fæcunditate dicta, aliis enim arboribus feracior eſt, nam terque quaterque per ſingulos annos fructum gignit, atque altero matureſcente aboritur alter ſtatim. Ficus autem Ægyptia fœcundior fertur, cuius lignum in aqua miſſum, ilico mergitur, & cum in imo iacuerit, deinde in ſuperficiem ſurſum eleuatur, verſa vice naturæ, quoniam madefactum debuit humoris pondere reſidere, ante tempora vero Pythagoræ alebantur ficubus Galathæ, alias Athletæ, antequã idem eos ad carnis vſum, in quo fortior eſt cibus, tranſtuliſſet. A ſenibus autem in cibo ſumptæ ficus, rugas eorum diſtendere feruntur, tauros quoque ferociſſimos ad fici arbores colligatos, dicunt repente manſueſcere, ficus autem cuiuſdam arboris remedio, quæ dicitur caprificus, vt aſſeritur, fæcundatur. *Huc-uſque Iſidor. lib.17.cap.7. Secundum Ariſt. autem lib. Vegetabilium,* humor corticis arboris, qui eſt quaſi ſanguis in animalibus, in quibuſdam eſt lacteus, vt in fico & in moro, ſed fici lac vim habet coaguli ad faciendos caſeos, ſicut flos cardui caſealis. Eſt autem eius humor multum vnctuoſus, & ideo ficus eſt multæ fæcunditatis, quod enim eſt vnctuoſum, tranſit in fructum, & quod ſubtile & aquoſum, in folia tranſmutatur, quæ quidem ſunt lata & ſciſſa, & in extremitatibus pyrica & acuta, quorum lacte ſiue ſucco membra genitalia perlinita dicuntur moueri ad pruritum, & libidinis incendium, ſimile habet *gloſſ. ſuper Gen. 3. ibi fecerunt ſibi de foliis ficus perizomata.* Contingit autem ficum arborem, *vt dicit Ariſtot.* ſterileſcere aliquando propter humoris defectum, aliquando propter ſuperfluam humiditatis abundantiam, & in vtroque caſu indiget medicina, vnde agricolæ ei ſubueniunt in defectu humoris per fimum conuenientem & aquam dulcẽ, quando vero ſuperabundat humor, arborem clauis perforant, & ſuperfluum humorem euacuant, *vt ſupra de arborum medicina eſt oſtenſum.* De fico autem arbore ſiue ficu *dicit Plin. lib.13. cap.8. omnia quæ ſupra ſunt de Iſido. introducta*, Ficus Ægyptia, inquit, eſt arbor fæcundiſſima moro ſimilis in magnitudine, in foliis & in aſpectu, quater in æ-

ſtate profert fructum, ſed primum generat immaturum, cui ſimilis eſt ficus Cypria,quę quater germinat, & fructus quaternos facit, ſed groſſus eius non maturatur, niſi prius incidatur, & lactis ſuperfluitas emittatur, & emittit germina ſua ſine foliis in extremitate ramorum,& habet ſimilitudinem in radice cum populo, & in foliis cum vlmo, & eſt in quantitate ſorbæ ſimilis magnitudo. Eſt autem ficus arbor tenera & delicata,& ideo à forti frigore de facili læditur,& potiſſime,quando incipit germinare. *Item idem Plin. lib. 12. cap. 6.* eſt ficus Indica, exilia quædam ferens poma,vaſtis ramis transfuſa,qui rami in terram adeo curuantur, pondere ſuo vt terræ infigantur,& ſic nouam progeniem faciunt in circuitu, circa parentem vel circa ſtipitem, & tantam faciunt vmbram & denſitatem, quod paſtores ſub eius ramis ab æſtu & à vento ſe abſcondunt, ſuperiores autem rami matris in altum valde ſe extendunt, collaterales vero faſto circuitu citra matrem ſe diffundũt, & quaſi ſyluoſa multitudine vmbram magnam faciunt, folia ſunt autem latiſſima ad modum peltæ amonicæ diſpoſita, poma faciunt multa ſed modica, quæ fabæ magnitudinem vix excedunt, ſed inter folia calore Solis ita decoquuntur,quod pro dulci ſapore ad comedendum digna miraculo reputantur. *Ad hoc dicit Plin. lib. 15. cap. 19.* quod eſt quædam arbor, quæ dicitur ſylueſtris ficus, quæ alio nomine dicitur caprificus,nunquã matureſcens, ſed quod ipſa ex ſe non habet, aliis tribuit, nam cultores ſolent aperire ora radicum, vel corticis arboris ficus, & illi intus infigere ſurculos & ramos caprifici, ex quorum inſertione aperta radice, attracto aere nouo & humore ei congruo vigorem recipit & virtutem: vnde & humor lacteus, qui eſt materia fructus, in ipſius tranſit paſtum, *ſicut patet in dictis Alphredi in tractatu de cauſa fructificationis arborum & herbarum. Item idem etiam dicit*, quod tales arbores debent taliter iuxta fructiferas ordinari, vt venti flatus euolantis in ipſum ficum ferantur, ad hoc vtilior eſt ventus auſtralis quam aquilonaris, quia ſimpliciter plus nocet ille ventus borealis ficui quam auſtralis, quare in aquilonari parte minus proficiunt fici & plus areſcunt, quia earum humor lacteus facilime conſumitur, & etiam congelatur, vbi habet dominium talis ventus. De effectu au-

tem ſici vel ficorum, quo ad radicem, folium, corticem & fructum. *Quare ſupra in tractatu de carica in litera C. vbi expreſſius continetur.*

Cap. LXII.

De Fraxino.

FRaxinus eſt arbor, *vt dicit Iſidorus*, creſcens in locis aſperis & montanis, ex qua fiunt haſtæ, quæ franguntur, *vnde Ouidius.*

Et fraxinus vtilis haſtis.

De fraxino autem dicit Plinius lib. 16. cap. 13. inter arbores, quas materiæ cauſa natura genuit, vtilis eſt fraxinus, quæ eſt arbor alta ſeu procera & rotunda atque recta ſiue pineata folio. Homerique præconio & Achillis haſta nobilitata, & cedro in aliquibus partibus ita ſimilis, vt cortice ablato ementes fallat. Cuius folia contra venenum ſunt vtilia, nam ſucco expreſſo & potui dato contra ſerpentes ſumme opiferum eſt. Tantaque ei vis eſt, vt ſerpentes eius vmbram matutinam vel veſpertinam non attingant. Quod ſi inter ignẽ & folia fraxini ponatur ſerpens, in ignem prius quam in fraxinum fugiet. Sunt tamen folia eius iumentis mortifera in Græcia, cæteris autem ruminantibus ſunt innocua. In Italia vero iumentis non obſunt, primo autem floret quam frondet, nec ante flores conditos folia emittit. Sunt autem duo genera, *vt dicunt Græci*, quædam eſt longa non nodoſa, alia breuior eſt in foliis ac durior ſcilicet lauro ſimilis. Alii vero diuidunt fraxinum ſecundum ſitum, ſcilicet in campeſtrem & in montanam. Campeſtris folia ſunt magis criſpa, ſed montanæ magis ſpiſſa, & iſta folia ſunt aliis meliora. *Hucuſque Plinius. Secundum autem Platea.* fraxinus eſt arbor calida & ſicca in ſecundo gradu, cuius cortices & folia cum aniſo & fungis, qui creſcunt ſuper eam, competunt medicinæ, nam fluxum ventris ſtringunt, vomitum ex defectu virtutis retentiuæ cohibent. Si cum aqua pluuiali & aceto decoquantur & ſuper ſtomachum apponantur.

CAP. LXIII.

De Fago & eius proprietatibus.

FAgus eſt arbor cuius materia in multis eſt neceſſaria, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. *& Plinius libro* 16. Fagus eſt arbor glandifera, ſic dicta, quia fagorum fructibus quondam vixerunt homines, & ex eis ſumpſerunt cibum. Nam φάγειν græce, comedere dicitur latine, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. *ca.* 7. *Dicit enim ſic.* Fagi glans exterius triangula, cute leni includitur, ſimilis nucleo, ſed cortice molliori. Cuius medulla murib. eſt accepta, & glires impinguat, turdis etiam & columbis conuenit & eas nutrit. Eius cortex multum eſt vtilis, maxime apud Aquilonares pictos, qui inde faciunt vaſa diuerſis vſibus valde apta, *vt dicit idem cap.* 10. *Item dicitur in eodem,* quod glandes ſiue fructus fagi ſunt multum dulces & nutribiles, & carnes animalium, quæ inde nutriuntur, facit coctibiles ſtomacho vtiles atque leues. Non eſt autem in ſubſtantia arbor multum ſolida, ſed rara potius & poroſa, & ideo non multũ durat, *vt dicit idem.* Veruntamen eius ſubſtantia multis eſt apta ad aſſeres & alia fabricanda. Cuius ſubſtantia pura ac vermibus non corroſa, arti vitreæ eſt ſumme neceſſaria, quia ex eius cinere vitrum cum aliorum quorundam appoſitione, per ignis conflationem, artificialiter præparatur, & pauca ligna inueniuntur, quæ operi tam mirabili ſint ſuper omnia ita apta, lignum quidem leue eſt ac poroſum, *vt dicit Plinius,* & aliquantulum gummoſum in multis locis, & ideo de facili incenditur, & de facili corroditur à vermibus aut citius computreſcit. Flores etiam quoſdam emittit ad modum tiliæ, ſed non ita odoriferos, & tamen illos frequentant apes, mel ſylueſtre in arborum concauitatibus colligentes.

CAP. LXIV.

De Faba.

FAba, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. dicitur à græca etymologia quaſi faga, nam φάγειν comedere dicitur, eſt enim genus leguminis, quo Antiqui in comedendo ſolebant vti. Huius ſpecies duæ ſunt, quarum altera eſt Ægyptia, altera

eſt

eſt communis,& illa aliquando dicitur freſſa,eo quod homines frendant eam molendo ſæpius ac confringant, *vt dicit idem.* Eſt autem faba *ſecundum Dioſcoridem* herba in hortis & agris ſeminata, cuius haſta ſurgit anguloſa, groſſa,concaua & nodoſa, folium vel folia in ſingulis nodis producens lata, plana & aliquantulum obacuta. Florem producit album, in ſummitate purpureum ſiue nigrum, odoriferum,& multum ab apibus frequentatum. In haſta autem producit diuerſas teſtas carnoſas & oblongas, quæ interius quaſi ſub diuerſis domiciliis ab inuicem ſunt diſtinctæ, in quibus fabæ per ordinem ſunt locatæ, & illæ teſtæ ſunt primo virides exterius,& albæ interius atque molles, & paulatim calore deſiccante indureſcunt, & tandem pariter connigreſcunt,& hoc maturitatis indicium eſt. Eſt autem faba *ſecundum Dioſcoridem & Platear.* frigida & ſicca,niſi ſit viridis & tunc eſt humida in primo gradu,quę viridis comeſta parum nutrit. Humores groſſos generat, inflationem in ſuperiori parte ventris facit, & ideo ſtomacho eſt nociua, ſanguinem groſſum & melancholicum creat & fumum groſſum, qui cerebrum offendit, ſomnia vana & terribilia inducit, per decoctionem & aſſaturam eius ventoſitas inflatiua diminuitur ſed totaliter non aufertur. Fabis ſiquidem aſſidue vtentes dolorem inteſtinorum patiuntur,ſplenem opilāt,ventrem ſtringunt, cum cortice comeſtæ ad digerendum ſunt duræ & multum inflatiuæ.Eſt tamen fabæ medulla mundificatiua,vnde eius colatura faciem purgat,&potata pulmonem mundificat, apoſtemata mamillarum curat cum roſis mixta, dolorem & liuorem, & oculorum lippitudinem abſtergit, maſticata & in temporibus apposita. Humores ad oculos rheumatizantes compeſcit ſciſſa & ſuper venam inſciſſam poſita, ſanguinem reſtringit, lac effluens de mamillis ſiſtit & effluere non permittit, podagricis & artericis cum adipe ouis decocta ſubuenit, ſi ſuper doloris locum cataplaſmetur, tumores & collectiones apoſtematum repercutit, ſi in principio decocta in aceto tumori apponatur. *De faba aūt natura & proprietate dicit Plin.lib.* 17.c.12. Inter legumina faba dicitur optima, quam multi immiſcent cum pane ſiue cum materia panis, vt ſic ponderoſior eſſe videatur. Pythagorica tamen ſententia damnata eſt,quia eius

frequens vſus hebetare dicitur ſenſus, & ſomnia etiam facere æſtimatur, vel *vt alii tradiderunt*, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea. Qua de cauſa *Varro tradidit* Flaminem, ſcilicet pontificem faba veſci non debere. Sola autem inter fruges etiam exciſa creſcente luna creſcit & repletur, & in aqua marina ſiue alias ſalſa non decoquitur. Seminatur in occaſu pliadum & ante hyemem recolligitur. Quando eſt in flore aquas maxime concupiſcit, cum vero effloruerit, diligit ſiccitatem & ſolum ſiue terram in qua ſeminata eſt, fœcundat ſtercoris vice, & ideo in Theſſalia vertuntur agri, in quibus ſeminatæ fuerant, quando primitus ſunt in flore. Creſcit autem faba per ſe in multis locis & maxime in Mauritania & in inſulis Oceani ſeptentrionalis, ſed ita dura, quod vix decoqui poteſt. Naſcitur etiam in Ægypto, ſed ſpinoſa, & ideo crocodili eam refugiunt, timentes ne oculi eorum lædãtur ſpinis eius. Cuius longitudo eſt decem cubitorum, habens caput ad modum papaueris coloris roſei, in quo fabæ includuntur non ſupra tricenas, & eſt eius culmus ſiue calamus geniculatus, habens folia ampla & fructum aliquantulum ſubamarum. Radix eius incomeſtibilis, cruda & cocta in magnitudine arundinum ſimilis radicibus. *Hucuſq; Plinius lib.* 18. *cap* 12. *Dicit idem in cap.* 17. Virgilius, inquit, nitro & amurca fabam perfundentibus grandeſcere eam promittit. *Quidam etiam dicunt*, fabas citius creſcere & adoleſcere, ſi triduo antequam ſeminantur, in vrinæ aqua macerentur.

CAP. LXV.

De Frumento.

FRumentum à fruendo eſt dictum, id eſt, à veſcendo ſicut & fruges, *vt dicit Iſidor.* vnde & frumen ſuperior pars gulæ dicitur, vnde potiſſime cibi ſapor præſentitur. Eſt autem proprium frumenti habere ariſtas in ſummitate ſpicarum creſcentes & grana latentia in folliculis imminentes. Nam in omni ſpecie frumenti de radice erumpit culmus, & de culmo procedit ſpica, quibusdam folliculis ſiue tecis contexta, in quibus grana recluduntur, in extremo autem ſpicæ ariſtæ tenues & acutæ imminent, in modum ſpiculi, à quibus ſpica nominatur, quia illis ariſtis quaſi ſpiculis

ſpiculis muniuntur, ne auium minorum morſibus ſpica à ſuis fructibus exuatur, aut à beſtiis proteratur. Cuius folia ſeu vaginæ quibus fulcitur culmus & ambitur ne pondere frugis incuruetur, dicitur ſtipula, quaſi vſtipula, ab vſto ſic dicta, quia collecta meſſe exuritur ſtipula propter culturam agri. Cuius pars ad paſtum pecorum & animalium reſeruata palea dicitur, eo quod primum ſola paſcendis animalibus præbebatur. Cuius natura tantum eſt frigida quod obrutas niues fluere non ſinat, adeo calida vt poma matureſcere compellat. *Hucuſq; Iſidorus libr.* 17. Sunt autem frumenti multa genera, *vt dicit idem Iſido. & etiam Plin. libro* 18. vt puta triticum, far, hordeum, ſiligo panicum, & millium & huiuſmodi, de quibus poſt dicetur in locis ſuis. Sed hoc eſt generale circa hæc frumenta. Attendenda eſt ſoli ſiue terræ qualitas, vbi hæc ſerantur. Nam quædam in vna terra proficiunt, quæ in alia deficiunt, & penitus inareſcunt. Nam hordeum in noualibus proficit, vbi triticum deficit & areſcit, *vt dicit Plinius*. Et ſic de aliis intelligendum. Item attenditur ſeminationis qualitas, quia quædam citius, quædam tardius ſunt ſeminanda. Nam citius ſemina hyemalia, tardius æſtiualia, quædam etiam in terra profundius: quædam ſuperficialibus ſunt terræ finibus committenda: vnde alio modo eſt ſeminandum triticum, & alio modo ſicut & alio tempore gith, milium & cyminum, *ſicut expreſſe dicit Hieron. ſuper Iſa.* 28. Item maxime attenditur congruitas temporis tam in ſeminando quam in colligendo, quia *ſecundum Plin. libr.* 18. hoc vtilius fit in interlunio, quam in tempore alio, quia ſeminata ſic collecta, potiſſime a vitiis conſeruantur. Item attenditur temporis ſerenitas, *vt dicit Iſidor.* Serere enim à ſereno cœlo dicitur, quia tunc ſerendum eſt & non per imbres. *Vnde Virgilius.*

Nudus ara ſere nudus.

Et vt dicit Plinius ibidem lib. 17. accidit frumento vitium, quia ſi tempus fuerit nimis ventoſum, & hoc tribus vicibus ſeu temporibus, ſcilicet quando eſt in flore, & quando incipit deflorere, & quando incipit matureſcere. Ex flatu enim noxio ſpica euaneſcit & extinguitur, & in fructu ſuo patitur abortiuum. Item nocet tempus pluuioſum, quia tunc totum vel extinguitur ex frigiditate humoris,

ris,vel in herbam & folium ſuperfluum luxuriatur. Item nocet calor ſubitus & immoderatus ſub nube clauſus, quia dum humor ad interiora radicis rapitur vi caloris, tunc ex humore calido & viſcoſo naſcuntur quidam vermiculi circa radicem, ex quorum corroſione frugis ſubſtantia vitiatur. Item in grano circa folliculos naſcuntur vermiculi corrumpentes frumenti granum, quando ſpicæ in pluuiali tempore poſt calorem immoderatum corrumpuntur & putreſcunt. Item in tempore nimis ſicco vel depauperatur frumentum ex humore, & ſic perit propter defectum nutrimenti, vel creſcunt in eo quædam muſcæ virides, quæ vocantur cantharides, virorem frumenti penitus corrodentes, quandoque & multiplicantur locuſtæ & bruchi, quorum dentes omnia deuaſtant. Item exigitur in ipſo ſemine frumentali puritas. Nam *vt dicit Plinius ibidem cap.* 17. ſi ſemina oleo pice aut adipe tangerentur, vtiq; ſemina corrumperentur, & ideo cauendum ſummopere, ne talibus miſceantur, quia omnia ſementina, quæ ab illis ſunt infecta, corrumpuntur. Item requiritur in creſcente frumento culturæ ſtudioſitas, oportet enim vt à ſuperfluis cautius & diligentius expurgetur. Nam *vt dicitur ibidem*, inter optima frumenta aliquando herba mortifera inuenitur, vt lolium, lappacium, & huiuſmodi, quod accidit ex vitio & malitia attracti humoris, vel ex defectu virtutis ſeu caloris ſufficienter ſingula non mutantis. *Item ibidem dicitur.* Ex rore corrupto adhærente folliculis in granis, accidit corruptio frugis, quæ dicitur rubigo ſiue ærugo, quia ſpica corrumpitur inde & inanitur, & in colorem rubigineum tranſmutatur. Inter omnia autem frumenti genera triticum obtinet principatum, quia humanæ naturæ nihil eſt amicabilius, nihil nutribilius, nihil etiam ſalubrius inuenitur. *Sed de hoc quære infra litera L. Quære etiam de meſſe & ſegete.*

Cap. LXVI.

De Farre.

FAr autem eſt genus frumenti, ſic dictum, eo quod ab initio miſſum in pila frangeretur, antequam vſus molæ haberetur. A farre autem dicitur farrago, *vt dicit Iſidorus*,

eſt

eſt enim herba hordeacea adhuc viridis, in qua grana ad maturitatem non turgeſcunt.

Cap. LXVII.

De Farina.

FArina quæ panis eſt materia, à farre eſt dicta. Nam far ſiue frumentum inter molas fractum, farinam facit: vel dicitur à farciendo, quia in panem redacta, farcit ventrem, vel dicitur farina proprie quãdo frumẽtũ inter molas optime eſt confractum, furfure nondum à medullæ ſubſtantia ſeparato. Nam quando flos medullæ à furfure ſeparatur ſiue cortice, tunc ſimila ſiue ſimilago nuncupatur, & dicitur alio nomine pollen ſiue pollis: vnde deriuatur hæc polenta & hoc pulmentum à pulte dictum, *Vt dicit Iſidor. lib.* 20. *cap.* 8. Quidam tamen dicunt polentam eſſe pultes, de farina purgatiſſima factas, & dictam polentam à polline, quæ eſt farina delicata, quæ volat à mola in molendino, & alio nomine amolum dicitur, quia præ ſui leuitate à mola eiicitur ſicut & ſimila, id eſt, ſine mola. Polenta tamen habet alias ſignificationes, *ſicut dicitur in gloſ. ſuper Ioſue 6. comederunt polentam eiuſdem anni.* Grana, ſcil. cocta & manibus confricata, & à folliculis ſeparata, ad modum grani in pilo tunſi. Et ſecundum hoc dicitur polenta quaſi pilenta, ſed quocunque nomine vocetur farina vtilis eſt in cibo & in medicina. Inde enim fit panis per aquæ admixtionem & ignis decoctionem: aliquando cibarius, id eſt, ſeruis in cibum datus non declinatus: quandoque vero panis fermentatus, fermento mixtus, quandoq; etiã azymus ſine fermento ſincerus: quandoque ſubcinereus in cinere coctus & reuerſatus, qui & focarius dicitur, quandoque clibanarius in clibano coctus ſeu in furno. His & multis modis de farina, arte piſtoria fiunt panes, *Vt dicit Iſidor. lib.* 20. quæ omnes cor hominis confortant, & corpus nutriunt ac delectant, deperdita reparant & reſtaurant, vires laborantibus adminiſtrant. Sed præ omnibus panis recens & mundus, de farina triticea præparatus, *Vt dicit Conſtan. in diætis,* magis amicabilis & conueniens eſt naturæ. Farina itaque mola teritur & frangitur, cribro à furfure diuiditur, calida aqua aſpergitur, fermentatur & ſapidior redditur,

ditur, & piſtata in formam panis redigitur, & tandem decoquitur, & ſic vltimo poſt multos labores vita hominis inde reficitur & nutritur. Vtilis eſt inſuper farina in medicina, quando cum aliis conuenientibus modo debito admiſcetur, nam farina cum melle mixta faciei puſtulas ſanat & emundat, *Vt dicit Dioſ.* Mamillæ ex coagulatione lactis induratæ appoſita farina, videlicet triticea vel ſiliginea, cum adipe & vino decocta, duriciem ſpargit, & locum mollificat, *Vt dicit idem.* Collectiones & apoſtemata maturat, neruos induratos & quaſi ſpaſmatos aut contractos relaxat, *Vt dicit idem.*

Cap. LXVIII.

De Fermento.

Fermentum à feruore eſt dictum, quia feruere & excreſcere facit paſtam, *Vt dicit Iſidor. lib. 20. cap.* 1. Eſt autem fermentum compoſitum ex diuerſis virtutibus, ſimilem habens ſubſtantiam & virtutem, & inde virtutem habet panis eleuatiuam & ſui acetoſitate ſaporis ipſius paſtę munitiuam & in ipſius ſimilitudinem totius maſſæ, cui admiſcetur, conuerſiuam. Habet etiam, *ſecundum Dioſ.* virtutem humorum de corpore faciliter extractiuam, & quando miſcetur cum ſale habet apoſtematum vim maturatiuam & apertiuam, nam poros corporis aperit ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ & humores diſſoluit. Fermentum autem Latine ζύμη, dicitur Græce: vnde farina pura conuerſione aquæ conglutinata dicitur azyma, quaſi ſine zyma. Et eſt azyma inflatiua, corruptiua, perforatiua & diuiſiua partium panis ſiue paſtæ cui commiſcetur, *Vt dicitur ſuper epiſtolam prima Corinth. 5. &c.*

Cap. LXIX.

De Fumo terræ.

Fvmus terræ eſt quædam herba calida in primo gradu, ſic appellata, quia vt fumus in multa quantitate emittitur de terra, vel ſic dicitur, quia generatur à quadam fumoſitate groſſa à terra reſoluta, & circa terræ ſuperficiem adhærente, *Vt dicitur in Platear.* quæ quanto viridior, tanto melior, exſiccata vero nullius efficaciæ eſt, & eſt herba gra-

ba grauis odoris & horribilis ſaporis, ſed maximæ tamen eſt virtutis. Purgat enim melancholiam, phlegma & choleram. Valet contra ſcabiem & contra hydropiſim ex frigida cauſa, iuuat podagricos, & valet contra ſplenis & epatis opilationem. Vnum tamen vicium habet iſta herba, quia inflatiua eſt, & ventoſitatis generatiua, & ideo eius ventoſitas debet reprimi cum anetho, alias aniſo, & cum fœniculo, ne generet corroſiones, *vt dicit Platear.*

CAP. LXX.

De Fœniculo.

FOeniculus eſt herba communis, multæ tamen efficacię & virtutis. Eſt enim herba calida & etiam ſicca in ſecundo gradu, virtutem habet diureticam, apertiuam, ſcil. & inciſſiuam ex ſubtili ſubſtantia & qualitatib. ſuis, *vt dicit Platear.* cuius ſemina, radix & folia competunt medicinæ, *vnde Iſidor. lib. 17. cap. vlt.* Fœniculum Latini vocant eo quod eius thyrſi ſiue radicis ſuccus, acuat viſum oculorum, cuius virtus eſſe traditur, vt ſenes ſerpentes annuam ſenectutem eius guſtu deponant. Hanc ét herbam Græci μάραθρον vocant. Iſtud autem ſumit *Iſidor.* ex certis dictis *Plin lib. 20. cap.* 24. Fœniculum, inquit, nobilitauerunt ſerpentes. Nam guſtu eius ſenectutem exuunt oculorumque aciem ipſius ſucco recuperando: vnde intellectum eſt oculorum caliginem eo præcipue releuari: vnde ex eius ſucco fit collyrium contra caliginem oculorum valde aptum. Huius duplex eſt ſpecies, ſcil. hortenſis & ſylueſtris, cuius ſemen cum vino potatum, contra morſus ſerpentum & ictus ſcorpionum valet, ſuccus eius auribus inſtillatus, vermes necat, ſtomachum ſtringit & corroborat, nauſeam ſedat, calculum frangit & vrinam excitat, lac in mamillis multiplicat, radix eius renes purgat, cum vino cocta hydropicos curat, canis morſum ſanat. Hæc omnia facit fœniculus hortenſis, ſed fortius operatur, hæc eadem hypomaratrum, id eſt, fœniculus agreſtis, *vt dicit idem.*

CAP. LXXI.

De Ferula.

FErula eſt herba cuius ſuccus galbanum dicitur, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. de quo fit mentio, *in eccleſ.* 24. *vbi dicitur,* *quod*

quod ſtorax & galbanum, &c. Vbi dic. gloſ. galbanum, *ſecundum Plin.* dat Syria in monte quodam vbi abundat ferula, à qua fluit reſinæ modo. *Dicit autem Plin. lib.* 20. *c.* 24. ferulæ ſemen eſt anetho ſimile, cuius folia & rami cocti cum oleo, & comeſti cum melle, ſtomacho conueniunt, ſed ſi nimis comeduntur, dolorem capitis faciunt, cuius radix bibita ad pondus denarii in duobus cyathis vini, valet contra ſerpentum morſiones, ſuccus eius in magnitudine fabæ deuoratus, aluum ſoluit, cuius medulla viridis immũditias faciei tollit, ſemen eius vino bibitũ, ſanguinẽ ſiſtit, patientibus caducum morbum ſubuenit. Herba autem ferulatum Murœnæ infeſtiſſima eſt, nam eius lacte ſtatim commoriuntur, ſuccus eius confert claritati oculorum. *Hucuſq; Plin.*

CAP. LXXII.

De Fœno.

FOenum eſt dictum ex hoc, quod eo flamma nutritur, Flos enim eius flamma eſt, *Vt dicit Iſidor. lib.* 17. omnis enim herba mollis præſciſſa ſicca, fœnum dici poteſt, & maxime quæ fœtibus aliquando apta eſt nutriendis, nam fœnum cibus eſt proprie iumentorum. De fœno autem *dicit gloſſa ſuper Iſa.* 40. fœnum naſcendo habet virorem, & creſcendo decorem, deinde florem, tandem calore Solis ſiccatum, redigitur in puluerem, ſic & homo per ætatum ſucceſſionem decorem amittit, ac cadit in puluerem & in mortem. Fœnum itaque diu viret & frondet, montes & prata veſtit & ornat, & tam florum diuerſitate quam etiam viroris venuſtate ad ſui aſpectum intuentium oculos allicit, reficit & delectat. Propter ſuæ ſubſtantiæ autem viriditatem, feruente Sole, eius humiditas de facili conſumitur, & herba quæ primo florendo quaſi ridere videbatur, tandem à ſua gloria ſpoliata, penitus inuenitur. Nam fœnum quidem, quod hodie oritur & vireſcit, cras moritur, & tunc in clibanum mittitur, quia quaſi ſubito deficit & areſcit, *ſicut de impio per ſimilitudinem dicitur in Pſalm. Fiat ſicut fœnum tectorum quod priuſquam, &c. Vbi dicit gloſſa,* quanto fœnum altius ſtat & minus profunda, inferius deprimit radicem, tanto minus creſcit, imo citius deficit & areſcit. Fœnum itaque falcaſtro priuſquã maturatum

tum fuerit, præſcinditur, & vt melius exſiccetur, Soli exponitur, & ne ex humoris ſuperfluitate circa terram computreſcat, furcis & raſtris ſæpius eleuatur, tandem in cumulos & in aceruos colligitur, & vltimo in plauſtris ac vehiculis ad horrea deportatur, & ibi ad diuerſos vſus neceſſarios reſeruatur. Fœna autem creſcentia in locis aliquantulum montoſis mediocriter ſiccis, magis ſunt odorifera, etiam animalibus magis ſapida, quam alia quæ creſcunt in pratis paluſtribus & aquoſis, *vt dicit Plin.* quia in illis humor nutrimentalis magis eſt digeſtus, in illis vero minus.

Cap. LXXIII.

De Flagellis

FLagellæ dicuntur ſummæ arborum & vitium partes ab eo, quod crebros ſuſtineant ventorum flatus, *vt dicit Iſidorus libro* 18. quorum comas aliqui crines vocant, aliqui folia, & dicuntur folia quaſi fila, nam folium Græce, filum Latine dicitur, & hoc ideo, quod in foliis ſunt quædam venulæ in eorum ſubſtantia, ad modum filorum protenſæ, ideo translatiue dicuntur folia, apud nos quaſi fila, nodi autem ex quibus exeunt frondes ſiue folia, de virgulis & flagellis oculi nuncupantur. Nam humor aquoſus, ſubtilis, parum habens vnctuoſitatis, ad ramos à radice attractus vi caloris eleuatur in diuerſis locis, & ex acumine ſuo penetrat ad exterius, ac ibi quaſi per oculos exiens vi interioris caloris, & aeris exterioris tranſmutatur in ſubſtantiam foliorum, *vt dicitur in comment. ſuper librum vegetabilium Ariſtotelis*, & ſecundum qualitatem humoris dominantis, & fortitudinem vel debilitatem caloris humorem digerentis, folia in qualitate & figura multiformiter variantur, *vt patet ſupra eodem vbi agitur de diuerſitate arborum*, quo ad figuram foliorum, *quære ſup. in eodem in litera A.* Folia itaque ornant arborem, & muniunt tenellos flores & fructus, ne à ventis, caumatibus aut pluuiis iniuriam patiantur, grandinum impetus, ac ventorum impulſus, & imbrium ictus intercipiunt & repellunt, folia ſicut ſcutum propter ſuæ ſubſtantiæ raritatem & tenuitatem modico vento mouentur, ſed de facili non cadunt propter adhærentem abundantiam humoris, donec fru-

ctus latitantes ſub foliis matureſcant, vnde in vere & in æſtate virent, & in autumno pallent, & ſic contra hyemem paulatim concidunt, & tandem in terra cadentia compu-treſcunt, multum inſuper conueniunt folia medicinæ, multis etiam animantib. ſunt in cibum ſicut folia hede-ræ, quæ à capris & hædis maxime diliguntur, *Vt dic. Iſidor. Alias proprietates foliorum quære ſupra in eod. libro* 16. *cap.* Flores, *Vt dicit Iſido. lib.* 18. dicuntur quaſi fluores, eo quod cito defluunt & ſoluuntur, in his tamen multiplex eſt gra-tia, ſcil. odoris, ſaporis & coloris, lenitatis & virtutis, nam odore recreant & etiam delectant ſpiritum, ſapore quidē immutant guſtum, colore alliciunt viſum, lenitate de-mulcent tactum, virtutem habent multiplicem, ſanant morbum, zephyro generantur, auſtro diſſoluuntur, *Vt ibi-dem dicit Iſid.* arbores & herbas, campos, hortos & ſyluas pulcritudine ſua decorant & ornant, dulcedine, quā con-cipiunt ex cœleſti rore, mel adminiſtrant. Et ideo apes flo-res mellificandi gratia viſitant & frequentant, quando ap-parent flores, mutationem temporis ſignificant, & ſpem de fructu generant, nam flores ſemper fructum præcedūt, & ſpem de ſubſequenti fructu relinquere conſueuerunt, de puro & vnctuoſo medullæ arboris humore originem con-trahunt, & erumpentes de ſtipite virgæ virgam non vio-lant nec deflorant, ſed potius ipſam perficiunt mirabiliter & decorant. Item flores in ortu Solis ſe aperiunt, ſicut in occaſu ſeſe ſæpius claudunt, multi ſunt qui ex paucitate humoris & liquiditate, caleſcente calore, humiditatem conſumente, deficiunt & areſcunt. Aliquando etiam flo-res ad Solis faciem ſe cōuertunt, ſecundum tamen eius or-tum ſe aperiunt & proceſſum ſe diffundūt, vt patet in He-liotropio, quæ alio nomine dicitur Solſequium, & dicitur à multis cichorea, *Vt patet ſupra in cap.* Intempeſtiuus au-tem ortus floris ſignum eſt defectus & carentiæ fructus vl-terius conſequentis, nam tales flores ſubito frigore vel ex-iam corrupto aere facilime corrumpuntur, vel ſi ſunt ni-mis hyemales vel autumnales, ad maturitatem debitam propter caloris defectum nullatenus perducuntur, *Vt di-cit Plin. lib.* 20. *cap.* 5. Inter alios flores præponuntur lilio-rum flores, roſas & violas præcipue ad coronas nobilium adornandas, de quibus poſt eſt dicendum. Eſt flos campi

flos

flos ſpecialis ſic dictus, quia per ſe creſcit in locis incultis, nec ſulcatis vomere, nec ſtercore impinguatis, *vt dic. idem.* Eſt itaq; floſculus ſtipite quidem gracilis, & modicus, flore rubicundo, & quaſi colore ſanguineo inſignitus, cuius flores non plus nec minus quam per quinque folia communiter diſtinguuntur, cuius virtus centaureæ ſimilis eſt, non tamen ex complexione ſua tantæ eſt amaritudinis, quamuis minori centaureæ in foliis & in ſtipite multum ſimilis videatur, & in multis medicinaliter, non inferior ab antiquis ſapientibus iudicetur. Centaurea eſt herba amariſſima, vnde & fel terræ dicitur. Cuius ſpecies eſt duplex, maior & minor, habet itaque cum quadam amaritudine dulcedinem in radice, cuius ſuccus melli mixtus, viſum clarificat, inflationes ſedat, morſus venenoſos curat, & contra anthracem apoſtema mortiferum iuuat, & venenoſitatis ſuæ maliciam reprimit & refrenat, & impedit ne materię furioſitas ad nobiliorum membrorum intrinſeca ſe diffundat. *Hucuſque Plin. vt ſup. &c.*

Cap. LXXIV.

De Fructu.

FRructus à frumine nomen accepit, *vt dicit Iſidor.* quia frumine, id eſt, eminentiori parte gutturis veſcimur, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. inde & fruges dicimus. Fructus autem proprie dicuntur arborum & agrorum, quib. vtendo fruimur, quamuis abuſiue fœtum animalium, fructum aliquando etiam nuncupemus. Eſt itaque generaliter attendendum, quod pars arboris ſiue pars plantæ, quæ quidem nobilior & vnctuoſior eſt tam in medulla quam in radice, ſolet attrahi naturaliter à calore, vt ſuo tempore præcedente flore, & fructus originem diſponente, inde fructus materia generetur, humoris & etiam caloris beneficio nutriatur, & foliorum etiam cooperculo defenſetur. Solis & virtutis cœleſtis influētia ad perfectum deducatur. Et tandem maturato fructu & collecto ad vſum & eſum debitum aſſumatur. Fructus autem crudi & indigeſti corporibus, maxime puerorum & debilium, ſunt nociui & inflatiui, lumbricorum & aliorum vermium generatiui, humorum malorum nutritiui, guſtus naturalis corruptiui, vt patet in

mulieribus imprægnatis, quæ maxime deſiderant fructus immaturatos, *vt dicit Plin.* ſed fructus congrui & maturi tam medicinæ quam eſui erunt apti, ita tamen quod quolibet fructu quilibet modo vtatur debito, & potus congruus poſt fructum ordine congruo ſubſequatur, *vt in libro diætarum plenius edocetur*. Fructus primo generaliter ſunt crudi, duri & indigeſti, ſtiptici, pontici vel amari, ſed calore exteriori interiorem confortante, & humorem ponticum & terreſtrem diſſoluente ac digerente, tanto dulciorem ſaporem & conuenientiorem accipiunt, quanto ad maturitatem perfectam plus accedunt, citius autem accedunt ad maturitatem, qui altius in ramorum ſummitatibus creſcunt, & calori radiorum ſolarium directius ſe exponunt. Maturitatis ſignum eſt mutatio coloris viridis & terreſtris, in colorem pallidum vel in rubentem. Et mutatio ſaporis inſipidi, pontici aut acidi, in ſaporem ſuauem guſtui atque dulcem. Primo enim naſcuntur fructus virides, ſed quando tendunt ad maturitatem vincente calore, in ſubſtantia fructuum colores mutantur pariter & ſapores, tanto etiam ſunt meliores, & in ſubſtantia ſapidiores vel laxiores, quanto relaxata vi caloris, terreſtri duricia etiam dominante, humiditate aquea vel aerea, maturitati ſunt propinquiores, & ideo probatur fructum maturitas, non ſolum per viſum quo ad colorem, nec ſolum per guſtum quo ad ſaporem, verum etiam per tactum, quando compreſſi digito, tactui cedunt, & ſenſui offerunt ſubſtantiam molliorem, *vt dicit Iſaac in dietis.* Fructus autem arborum creſcentibus in montibus ſunt puriores, ſapidiores, & etiam ſuauiores, quam illarum, quæ in vallibus ſunt creſcētes, & hoc accidit propter dulcius, & purius, & temperatius, quod ibi, ſcilicet in montibus, inueniunt nutrimentum, *vt dicit Ariſt. vt ſupra eodem patet. Quare de diuerſitate arborum quo ad fructus circa finem.* Sunt autem quidam fructus primo dulces & ſapidi, ſed poſt efficiuntur pontici & amari, ſcilicet mirabolani, *vt dicit Ariſtoteles*, tales fructus & ſi non fuerint comeſtibiles, ſunt tamē aliis medicinales. Fructus autem dulces, *vt dicit Iſaac.* in quatuor qualitatibus ſunt temperatiores, humidiores & calidiores, & cæteris nutribiliores, fructus vero frigidi, ſicci & pontici, duri ſunt & ſtiptici, ac opilatiui ſiue conſtrictiui, ſic.

ui, ſtomachi tamen confortatiui, & appetitus excitatiui, maxime ſi comeſti fuerint à ieiunis, ſed poſt prandiũ ſumpti confortant ſtomachi orificium, in vſum ſumpti comprimunt cibum aſſumptum ad inferiora, & ſunt cauſa ſolutionis, ſed ſi fuerint fructus acetoſi, & aquoſo modico & terreſtri etiam compoſiti, acumen choleræ extinguunt, ſimiliter & ſitim mitigant, ſtomachum confortant, humores groſſos & frigidos diſſoluunt, diuidunt, non deponunt, dulces vero acuunt eis vim conferentes, penetrandi totum corpus, fructus inſipidi, aut in quibus dominatur aquoſa humiditas, cæteris minus ſunt laudabiles, quia ſtomachum non iuuant, ſed abominationem & faſtidium generantur. Fructus itaque ſi bene maturati fuerint, erunt ſaporis boni, odoris iucundi, ſi non fuerint putridi, non vermiculoſi, humore vel corrupto aere non infecti, & tales fructus in loco ſicco & mundo, melius & diutius cuſtodiuntur, & maxime ſi in fæno vel palea contegantur, *Vt dicit Plin.* nam iuxta terram in loco humido citius corrumpuntur. Item fructus maturi citius cadunt de arbore quam non maturi, & facilius de nocte quam de die, quia nocturno rore perfuſi, efficiuntur ponderoſi, & ideo ad caſum magis proni. Hæc de fructibus dicta ſufficiant, quia multa de fructibus ſupra eodem in tractatu de arboribus in generali ſunt dicta. *Quære ibi.*

CAP. LXXV.

De Germine.

GErmen, *Vt dicit Iſidor.* eſt prægnans ſurculus à gerendo dictus, vnde & germinatio. Nam in germine gignitur humor nutrimentalis, & ratio ſeminalis in eo etiam viget, & operatur calor naturalis, & quamuis ſit modicæ quantitatis in ſubſtantia, maximæ tamen virtutis eſt & potentiæ in efficacia. Nam virtus radicis trahitur & tranſit in ſubſtantiam germinis, & ideo herbæ quamdiu ſunt in germine, & viget in eis humor transfuſus a radice, maxime conueniunt vſui medicinæ, itaque germen dicitur, quod primo erumpit de radice arboris aut herbæ, nam confortato calore naturali, qui in radicis medulla eſt incluſus, radix humorem ſibi neceſſarium attrahit vi ca-

loris, & quod ſibi non eſt neceſſarium ex ſe, exterius reiicit, & illud à calore incluſo ſurſum eleuante ex aere intrinſecus deſiccante, in naturam germinis transmutatur, & quia non ceſſat attractionis continuatio in radice, & ideo non ceſſat augmenti dilatatio in germine, quouſq; conueniat ad debitum complementum. Calor itaque cœleſtis penetrans ad medullam radicis, partes eius liquidiores ac putiores ac vnctuoſiores ad ſe trahit, & coagulat ac coniungit, & coadunatas per poros terræ inſenſibiliter inducendo eas in ſubſtantiam germinis, conuertere non deſiſtit, *vt dicit commentator ſuper librum vegetabilium.* Contrahit autem colorem viridem, medium ſcilicet inter rubentem & nigrum, ſecundum dominium æqualium partium terreſtrium & ignearum, nam generatio germinis habet fieri ex terreo humore, nigro & opaco, ſed propter aetearũ partium & ignearum admixtionem fit color eius viridis, qui color medius eſſe dicitur inter rubeum atque nigrum. Eſt autem germen principium culmi ſiue ſtipitis, floris atque fructus, emittens primo plures frondes, mutuo ſe nectentes, quos facit natura ad innati caloris in ſubſtantia germinis conſeruationem, tenera enim eius ſubſtantia frigido aere de facili læderetur, niſi ab extrinſeco nocumento tutela frõdium tueretur, de facili enim læditur ex aere frigido, & etiam ex grandine & ex vento, & etiam ex rore noxio & infectiuo, & ita contra huiuſmodi nocumenta pluribus foliis connexis, quaſi pluribus tuniculis tegitur & munitur, hortus itaque germinum ornatus terræ eſt principium, nam omnia terræ virentia à germinibus oriuntur, mutationis temporis eſt indicium, & ſignum vernalis nouitatis, finemque annunciat hyemis, ac præconium eſt æſtiualis nouitatis & venuſtatis, à bruchis, locuſtis & erucis corroduntur quandoque germina, & tunc ſpes vlterius de fructu non habetur.

Cap. LXXVI.

De Gramine.

GRamen eſt agreſtis herba, ab eo quod germinetur, ſic vocata, *vt dicit Iſidorus*, beneficio ſiquidem caloris ex humore terræ omnis herba generatur, nam cœleſtis calor terræ

terræ ſuperficiem penetrans, partes eius ſubtiliores aggregat, & in radicis ſpeciem transfigurat, quæ terræ infixa calorem intra ſe claudit, cuius virtute humorem circumiacentis terræ ad ſui incrementum & nutrimentum attrahit, & quod ſimile eſt, in ſui naturam alterat & commutat vel cõuertit, & quod ſibi quo ad ſubſtantiam eſt ſuperfluum ad generationem foliorum germinis tranſmittit, quia vero propter humiditatem multæ extracto humore generantur radices multæ & diuerſæ fiunt graminum & herbarum productiones, mutuo ſe colligantes, & totius terræ ſuperficiem viroris gratia & florum decentia veſtientes, & quanto radices graminum inferius amplius ſe profundant, tanto difficilius gramina culmos ſuos & & folia in terræ ſupeтficie ſe dilatant. Pullulantia autem gramina in principio ſuæ generationis ſe multiplicant, ſi compreſſa fuerit aut mediocriter conculcata. Quando enim in principio nimis luxuriare permittuntur, cito prorumpunt in ſemen, & indurantur de facili & ſuam perdunt pulcritudinem & virorem, *Vt dicit Plinius*, ex ſitu autem terrę vbi creſcunt, & qualitate humoris, quo nutriuntur, diuerſas qualitates & virtutes generaliter ſortiuntur, *Vt dicit idem, & commentator ſuper librum Vegetabilium*, vnde ex humoribus complexiones contrarias habentibus, quandoque herbæ & gramina, imo omnia in terra naſcentia diuerſas conſequuntur efficacias & virtutes, *Vt dicit Plinius & Iſa. &c.* propter quod ſecundum auctores prædictos gramina montium ſiue locorum montoſorum ſunt rariora & breuiora, quam gramina vallium ſiue pratorum, illa tamen ſunt ouibus conuenientiora, quia dulciora, ſalubriora & mediocriter ſicciora, in paluſtribus quidem creſcentia, ſunt pinguiora & diffuſiora, ſed meliora ſunt ſimpliciter quæ in montibus & locis altioribus oriuntur, Nam *Vt dicit Conſtantinus & etiam Iſaac*, herbæ paluſtres peioris ſunt nutrimenti, nam aquoſum generant ſanguinem, & cito ſe à membris diſſoluentem, inflationem & rugitum in viſceribus generant, ſed in contrariis contrariæ. Eſt autem regula, *Vt dicit Iſaac, qui dicit ſic*, Myſticum Athenienſe dixit, cuius radix inter herbas nutrit eius ſemen, non eſt nutritiuum nec è conuerſo, cuius quidem ſemen nutrit, eius radix non nutrit, gramen itaq;,

Vt dicit Palladius gratum facit ſolum in aſpectu, gratum quoque eſt animalibus in paſtu, gratum etiam fit lãguentibus in effectu, nam ſicut in radicibus, ſic in graminibus latet virtus multiplex medicinæ, gramẽ etiam auſtri tempus pluuioſum, ſcilicet & calidum diligit, & virorem ex imbris abundantia in locis deſertiſſimis ex ſe diffundit, ſed præualente vento boreali & frigido deficit extrinſecus & marceſcit, *Vt dicit Beda. Secundum Dioſcoridem* vero gramen dicitur quædam herba ſpecialis, habens virgas nodoſas, ſparſas ſuper terram, & folia lata aliquantulum & acuta. Cuius radix nodoſa eſt & dulcis, & hanc herbam boues & alia animalia libenter comedunt & depaſcunt. Cuius virtus eſt ſtiptica & vulnerum conglutinatiua, ventris conſtrictiua, vulnerum renum & veſicæ ſanatiua, doloris ſplenis mitigatiua. Hanc herbam noſcunt canes, & illam comedunt quando ſe purgare volunt, *Vt dicit Plinius*. Tamen hoc faciunt ita caute, quod vix poteſt hoc ad humanam peritiam deuenire.

CAP. LXXVII.

De Galbano.

GAlbanus eſt herba, cuius ſuccus galbanum dicitur, & eſt herba in ramis ferulæ ſimilis, immo, *Vt dicit Varro*: galbanum ſuccus ferulæ eſt, *Vt dicit Iſidorus lib. 17.* Inciditur autem herba in æſtate & effluit inde lacryma, quæ recolligitur & deſiccatur. Idem autem galbanum eſt optimum, quod eſt mundiſſimum, & habet plures guttas, ſicut armoniacum, & eſt ſimilis thuri in colore habens grana limpida, cuius granum non eſt nimis ſiccum, *Vt dicit Plinius & Dioſcorides*. In æſtate circa fruticem deſiccatur. Ineſt autem ei virtus ignea, calida ſcilicet in tertio gradu, & humida in primo, *Vt dicit idem*. Sophiſticatur autem cum puluere colophoniæ, id eſt picis græce, & cum fabis fractis, corticibus abiectis, quæ cum optimo galbano & reſoluto admiſcentur. Galbanum autem purum diu poteſt ſeruari. Virtutem habet attrahendi, diſſoluendi, leniendi, relaxandi & mitigandi. Fumus eius lethargicos excitat, dolores ſplenis & opilationes cum aceto ſanat, fœtum mortuum de matrice educit, & matricem purgat, cum

cum melle puluis galbani lumbricos necat. Fumus eius menſtruis imperat, ſerpentes & venenoſa eius fumus fugat, dolorem dentium mitigat, *vt dicit Dioſcorides & Plinius & Platearius*, *vbi ſubditur*, quod ſi galbanum debet poni in medicina, prius debet à ſuperfluis emundari. Primo igitur ſuper ignem in teſta debet liquefieri, & in aqua poſt infundi, & quod purum eſt ſuperenatabit, quod vero inutile eſt, vt cortices & lapilli, inferius reſidebit. *Dioſcorid. tamen dicit*, quod in aqua feruenti galbanum debet poni, & quod petit fundum colligi, quod autem ſuperenatat, vt cortices & huiuſmodi, debet amoueri.

Cap. LXXVIII.

De Gutta.

GVtta admodum galbani, eſt cuiuſdam herbæ vel arboris lacryma, quæ alio nomine armoniacum appellatur. Iſtius autem arboris vel herbæ ramuſculi, diebus æſtiuis, ab incolis inciduntur, & gutta quæ inde diſtillat, gutta ſiue armoniacum nuncupatur à medicis, *vt dicit Iſidor. & Plin. &c.* Iſtius guttæ ſpecies iſta eſt nobilior, quæ mundior eſt & purior, & terræ fœculentia impermixtior, quæ quidem debet eſſe candida & pinguis, ſicut thus, & quando frangitur, apparet ſplendida interius & gummoſa, *vt dicit Dioſcorides & Plinius*, & habet odorem ſimilem caſtoreo, & ſaporem ſubamarum aliquantulũ ſiue acrum. Eſt autem gutta calida in tertio gradu, & ſicca in ſecundo, habens virtutem diſſoluendi & relaxandi, *vt dicitur in Pla.* Cuius ſcrupulus potatus cum oxymelle, ſpleneticas curat aſperitates, & immundicias oculorum mitigat & curat. Cum ſucco abſinthii lumbricos necat. Contra arteticam & ſciaticam paſſionem cum pice dura multum iuuat, vrinam prouocat, & menſtrua purgat, omnes tumores & inflationes ſedat, *vt dicit gloſſa ſuper illum locum*, myrrha & gutta, &c.

Cap. LXXIX.

De Garyophilis.

GAryophili, *vt dicit Dioſcorides*, quidam ſunt perfecti, & ſaporis acuti, coloris ſubnigri, calidi & ſicci in effe-

ctu, humidi vero interius actu: quidam in ſuis qualitatibus magis ſunt remiſſi. Sunt autem fructus cuiuſdam arboris in India, qui in æſtiuo tempore colliguntur, quando ſunt maturi, per quinque annos in multa efficacia conſeruantur, in loco etiam non nimis ſicco, nec nimis humido debent ſeruari, quia in multum humido putreſcunt, & multum ſicco areſcunt. Eligendi autem ſunt qui in ſuperficie aliquantulum habent planitiem, qui acutum habent ſaporem, & ſuauem odorem, & qui ex preſſione vnguis aliquid emittunt humiditatis. Sophiſticantur autem cum puluere garyophili, mixto cum aceto & vino odorifero, ex quo contrahunt humiditatem, & vix diſcernuntur, quare in exteriori ſuperficie magis ſunt acuti quam alii, & ideo acutum magis eſt in exterioribus quam in interioribus. Sed ſophiſticati non poſſunt vltra viginti dies conſeruari. Habent autem boni garyophili virtutem confortandi ex aromaticitate ſua, diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus ſuis, confortant enim cerebum & virtutem animalem. Valent etiam contra defectum cordis, quare confortant virtutem ſpiritualem. Valent etiam contra indigeſtionem ſtomachi & dolorem ex frigiditate & ventoſitate, quia virtutem iuuant naturalem. *Hucuſq; Dioſcorid.*

Cap. LXXX.

De Geneſta.

GEneſta quæ etiam ab amaritudine dicitur, quia eius guſtus nimis hominibus amarus eſt, arbuſtum eſt, creſcens in locis deſertis, incultis & ſaxoſis, cuius præſentia infertilitatis & ariditatis terræ vbi creſcit, teſtis eſt. Habet multos ramos graciles, duros & nodoſos, virentes hyeme, & æſtate flores glaucos, ſpiſſos & inuolutos, grauis odoris, amari ſaporis, ſed tamen ſunt maximę virtutis, *vt dicit Dio.* Nam florum & foliorum eius elixatura ſplenis tumorem compeſcit, dolorem dentium ſubuenit, menſtrua ſtringit, fluxum dyſenteriæ ſiſtit, pediculos & lendes ſuccus eius perimit. Semen facit amarum & nigrum, in quibuſdam thecis longis & nigris, ad modum folliculorum viciæ vel piſæ conuolutum & valet ad prædicta, &c.

Cap. LXXXI.

De Grana.

GRanum eſt minima tam ſeminis quam arboris particula, diſtincta ſubſtantialiter & diuiſa. In quolibet autem grano eſt cortex & medulla, in qua relinquitur ratio ſeminalis, vt ex grano terræ commiſſo poſſit produci planta. Vnde in quolibet grano eſt relicta potentia à natura, vt ex eo poſſit fieri planta, qua mediante ſua ſpecies multiplicetur, & in eſſe ſpecifico conſeruetur. Vnde granum quamuis ſit modicum in ſubſtantia corticis & medullæ, magnum tamen eſt in rationis ſeminalis efficacia & virtute. Et ſicut grana differunt in ſpecie, ſic differunt in figura, ſitu aut diſpoſitione, *Vnde dicit Ariſtoteles lib. prim. de plantis.* Grana, inquit, & ſemina alia naſcuntur in plantis ſine ſiliqua, vt ſemẽ anethi & fœniculi & huiuſmodi: & alia naſcuntur in ſiliquis & folliculis, vt faba & alia leguminoſa, & alia in ſubſtantia calloſa emittuntur, vt ſemina pyrorum & pomorum, & quædam habent grana & ſemen in teſta & callum extra teſtam, vt nux & oliua. Grana autem ordinata in ſiliquis & in folliculis variantur multipliciter in ſitu: quia quædam habent grana multiplicatâ in ſiliqua ſua, ſicut accidit chelidoniæ, quæ eſt herba valens ad oculos, & quædam faciunt grana in folliculo clauſo vt faba, piſa, &c. & quædam in non clauſo, ſicut triticum & ſpelta & ſimilia: quædam autem non faciunt grana ſua in aliquo folliculo, vt grana hordei, ſed paleam ſuam quaſi continuant cum grano ſuo. Et quædam grana ſunt duplicia per ordinem abſque pariete in ſiliqua ſua, vt grana chelidoniæ, & quædam ſunt duplata pariete mediante, vt patet in granis naſturcii. Et quædam triplicantur in diuerſis per ordinem cellulis folliculi, vt patet in myrto, in cuius fructu ſunt tres cellulæ, & in qualibet cella tria grana vel quatuor ſine pariete aliquo ſunt coniuncta. Et quandoque eſt inter grana paries ligneus, ſicut in caſia fiſtula: aliquando paries carnoſus, vt patet in cucumere & cucurbita, & quandoque inter grana ſunt parietes diuerſi generis & diuerſæ ſubſtantiæ, vt accidit in malagranatis, in quibus ſunt quidam parietes carnoſi inter grana & grana, ſimiliter & quædam telæ tenues non carnoſæ ſunt in-

ter grana & grana, ſed ſicut differunt grana & grana inter ſe in ſubſtantia, ita etiam in figura. Habent enim quædam formam rotundam, quædam pyramidalem & oblongam, quædam triangulam vel multilaterem, vt patet in ciceribus. Grana autem quæ ſunt oblonga in vno latere videntur eſſe quaſi ſciſſa, vt patet in grano tritici & conſimilibus. Corticibus autem ſiue telis muniuntur grana, propter interioris medullæ & caloris naturalis conſeruationem. *Hucuſq; Ariſtoteles.*

Cap. LXXXII.

De Gith.

GIth genus eſt leguminis, ſimile cymino in quantitate, ſed nigri coloris & in pane ſpargitur dulcorando, *vt dicit gloſſa ſuper Iſaiam. Secundum Plateariũ, Ariſtotel. & Dioſcoridem*, gith eſt herba calida & ſicca in ſecundo gradu, quæ inter frumenta naſcitur, habens ſemen paruulum, nigrum, & quaſi triangulum, diureticum & ſubamarum. Habens virtutem diſſoluendi & conſumendi, opilationes etiam ſplenis & epatis habens diſſoluendi virtutẽ & aperiendi, & ventoſitates extenuandi, & hæmorrhoidas inflatas ſedandi, & earum fluxum reſtringendi & lumbricos, ventris vermes cum melle interficiendi. Hanc herbam dicunt eſſe nigellam, cuius decoctio in aceto occidit vermes aurium. Si auribus tepida inſtilletur, apoſtemata rumpit, ſi cum furfure & ſemine lini & fimo columbarum in vino decocta cataplaſmetur. Contra lepram etiam valere dicitur, ſi cum raphano in vino decocta & modico ſale apponatur. Menſtrua prouocat, & abortum procurat, ſi mulier inde ſuffumigetur. Contra ſtranguriam & etiam paſſionem iliacam vinum, in quo per noctem nigella infuſa fuerit propinetur, nec debet decoqui ne nimis violenta efficiatur. Nam *vt dicit Conſtantinus* nigella in multa quantitate ſumpta, occidit.

Cap. LXXXIII.

De Ilice.

ILex ilicis eſt ſpecies quercus, arbor, ſcil. glandifera, & dicitur ab eligo eligis, *quia vt dicit Iſidor. lib.* 14. huius arboris

boris fructum homines ſibi primo ad victum inuenerunt & elegerunt, priuſquam enim frumenti eſſet vſus, antiqui vixerunt glande. Inter arbores autem glandiferas honorabilior iudicatur ilex; cuius fructus, *Vt dicit Plinius lib.* 16. [illegible] efficit nationes. Eſt ſiquidem ilex arbor groſſæ & profundæ radicis, ſolidiſſimi ligni, & corticis duriſſimi, [illegible] & rugoſi, multæ ramoſitatis, & ratione foliorum vmbroſitatis iucundæ, & quo ad fructus glandiferos, non modicę quantitatis & fœcunditatis, lignum ſiquidem eius forte eſt & durabile; immo fere imputribile. Nam eius trunci in profundo ſub aquis depreſſi, quaſi in lapidis ſoliditatem conuertuntur; & quanto per longiora ſecula in talibus locis humidis defiguntur, tanto amplius indurantur, & ideo talia ligna deorum templis & regalibus ædificiorum ſtructuris erant apta, ideo propter indiſſolubilem ligni naturam ex ilice deorum ſimulacra ſæpius ſculpebantur, *Vt dicit Plin.*

Cap. LXXXIV.

De Iunipero.

IVniperus, *Vt dicit Iſidor.* ſic dicta apud Græcos, eo quod ab amplo in anguſtum finitur, ſicut ignis, vel quia conceptum diutius ignem conſeruet, adeo quod ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ vſque ad annum, *Vt dicitur*, nullatenus extinguentur; πῦρ ſiquidem ignis dicitur apud Græcos: vnde iuniperus quaſi gignens ignem dicitur. Iuniperus alia eſt magna alia eſt parua, *Vt dicit Iſidor. lib.* 17. & vtraque arbor eſt aſpera, & quaſi aculeata, & folia habens multa gracilia & acuta, & vtraque eſt fructifera, ſed parua magis. Multa enim fert grana parua & rotunda, primo virida & poſt efficitur, quaſi purpurea vel quaſi ſubrubea, quando plenarie ſunt matura, virorem frutex & folia vix deponit. Eſt autem arbor calida & ſicca in tertio gradu, *Vt dicit Dioſ.* cuius fructus congruunt medicinæ, qui in vere colliguntur & per biennium reſeruantur. Virtutem habent diſſoluendi, conſumendi & confortandi. Contra fluxum ventris ex acumine medicinæ valet decoctio baccarum eius in aqua pluuiali, ſi inde patiens balneetur. Ex iunipero etiam fit oleum iuniperinum efficaciſſimum contra

tra

tra quartanam, ſi quotidie inde pondus drachmæ in cibo vel alio modo offeratur. Valet etiam contra iliacam paſſionem, ſi partes dolentes inde perungantur, epilepticis & caducis ſubuenit. Lapidem frangit ſi per ſyringam initiatur. Syringa eſt fiſtula ſubtilis, cum qua medicina mittitur in veſicam, vinum decoctionis iuniperi cum ficubus ſiccis pectus purgat, tuſſim tollit. *Hucuſque Plat. & Dioſ.* In locis ſaxoſis & incultis creſcit, & in deſertis, eius vmbram fugiunt ſerpentes, *vt dicit Plin.* & ideo fructus eius creditur valere contra venenum.

Cap. LXXXV.

De Hyſſopo.

Hyſſopus eſt herba breuis & modica, inter petroſa creſcens & in radice petræ ſolidæ ſe infigens, *vt dicit Caſſiodorus ſuper Pſalm.* Hanc herbam, *dicit Dioſcori.* eſſe calidam & ſiccam in tertio gradu, huius virtus cõſiſtit in floribus & foliis plus quã in ſtipite vel in radice. In æſtate autem producit flores qui debent colligi, & in loco vmbroſo, mundo & non fumoſo deſiccari. Habent virtutem diſſoluendi & conſumendi & attrahendi, mundificandi pulmonem, & omnia vitia pectoris ex cauſa frigida purgat & mundificat, ſi cum ficubus ſiccis in vino decoquatur, & patienti præbeatur. Dolorem ſtomachi & inteſtinorum tollit, fomentum ex aqua decoctionis eius à ſuperfluis humoribus matricem mundificat & abſtergit. Herba Hyſſopi in teſta calefacta, & capiti ſuperpoſita catharrum frigidum compeſcit, vuulam cadentem reprimit, dolorem ex ventoſitate tollit. Dicitur autem hæc hyſſopus, & hoc hyſſopum, & à quibuſdam authoribus eius media corripitur, & a quibuſdam producitur. *Dicitur etiam in aurora:*

Eſt humilis petraque ſuis radicibus hærens.
Et vitiis hyſopus pectoris herba medens.

In Anticlaudiano autem producit Alanus:

Se cælum terræ conformat cedrus hyſopo.

Et iterum alius dicit:

Pectoris herba cauas rupes incidit hyſopus.

Et iterum alias:

Ad pulmonis opus confert medicamen hyſopus.

Tantæ etiam autoritatis fuit herba quamuis modica apud

pud veteres, *Vt dicit Plin.* quod ſine ipſius aſperſione ſe purificari non poſſe in delubris reputarent: vnde etiam apud Hebræos faſciculo hyſſopi mundandi ſolebant purificari, *Vt patet Exod.* 12. & *Leuit.* 12. & *Num.* 15. Inſuper eius pulnis valet contra hydropiſim, *Vt dicit Dioſc.* liuorem à corpore mundat, & colorem vultibus optimum adminiſtrat, dolorem dentium mitigat, tinnitus aurium ſedat, & etiam lumbricos necat, *Vt dicit idem.*

Cap. LXXXVI.

De Hyacintho.

Hyacinthus eſt herba, habens florem purpureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in ſaltibus inter flores purpureos mortuus eſt repertus, deditq; nomen herbæ caſus funeris puerilis. Eſt etiam ſimilis violæ in floribus & radice, *Vt dicit Iſid. lib.* 17. Eiuſdem nominis pariter & coloris eſt quidam lapis precioſus, qui inter duodecim lapides precioſos *in Apo. numeratur.* Hyacinthus itaque eſt nomen hominis, lapidis atque floris. Proprius itaque color eius eſt aereus ſiue cœleſtis. Purpura autem habet colorem ſanguinis ſiue ignis, ſed byſſus niuis. Iſtis 12. coloribus colorata fuerunt ſacerdotalia veſtimenta in Veteri Teſtamento.

Cap. LXXXVII.

De Iuſquiamo.

Iuſquiamus Græce, à Latinis dicitur canicularis, eo quod in haſta eius ex vtroque latere quędam creſcunt capitella formata in figura cantarorum, ſicut eſt videre in maliſpunicis ſeu granatis, *Vt dicit Iſid. lib.* 17. quorum ora ſunt ſeparata & diuerſa habentia intus ſemina ſimilia papaueri. Hæc herba inſana vocatur, quia vſus eius periculoſus eſt, nam ſi edatur vel bibatur, inſaniam facit vel ſomni imaginem torpidam, & ideo hanc vocat vulgus miliridium propter alienationem mentis, quam inducit. Hæc autem cum ſit herba venenoſa, habet ſemen nigrum, rubeũ & album, *Vt dicit Dioſ. & Plin.* Nigrum peſſimum eſt & mortiferum: rubeum eſt minus malum, ſed album adhuc minus: vnde huius vſus magis cõuenit medicinæ. Virtutem habet con-

ſtrin-

ſtringendi, mortificandi, & ſomnum prouocandi. Habens ſemen nigrum, habet folia nigra, aſpera & dura, & florem purpureum, & folliculos duros & ſolidos & ſpiſſos.

Habens vero ſemen obtuſum, flores habet melinos & folliculos molliores, ſed habens ſemen album, habet flores albos & folia pinguia & mollia, ſucco plena, & eſt herba frigida in tertio gradu, & ſicca in ſecundo, & ideo tumores repercutit, ventrem ſtringit, fluxum ſanguinis ſiſtit, dolorem dentium [alii habent renum] de calida cauſa tollit, rheuma calidum compeſcit. *Hucuſq; Dioſcorid. & Plinius.* De ſemine ſiquidem iuſquiami *dicit Ariſtoteles lib. Vegetabilium*, ſemen helem, id eſt, iuſquiami quod eſt mortiferum apud partes in Hieruſalem, eſt comeſtibile, de quo patet quod eius malitia & venenoſitas per bonitatem terræ vbi creſcit vel malitiam diminuitur vel augetur. De iuſquiamo *dicit magiſter in hiſtoria ſuper Exod.* quod in tiara ſiue ſummi pontificis corona ſtabat flos erectus, ſimilis herbæ quam Græci iuſquiamos vocant, digiti vnius magnitudine, ſub illo autem flore in extremitate tiaræ circa frontem & occiput erat circulus aureus, triplici ordine diſtinctus, ſuper quam ſtabant flores aurei ſimiles plantagini à tempore ad tempus, &c. Vnde in hoc fuerunt priuilegiatæ iſtæ herbæ, quod earum ſimilitudo in cidari ſacerdotis ſummi figurari meruit.

Cap. LXXXVIII.

De Caſtanea.

CAſtanea eſt arbor magna & procera, ſic à Græcis vocata, *vt dicit Iſidorus libr.* 17. eo quod fructus eius gemini in modum teſticulorum intra folliculum reconditi ſunt. Qui dum eiiciuntur, caſtrantur, & ideo tales arbores à caſtrando, caſtaneæ Græco vocabulo nuncupantur. Hæc arbor vt exciſa fuerit, tanquam ſylua expullulare conſueuit, *vt dicit Iſidorus.* Hæc arbor eſt multum vtilis. Nam eius lignum valet ad ædificiorum ſtructuram, ad ignium nutrimentum, eius fructus valet ad cibum, & cortices & folia ad medicinam. Fructus ſiquidem eius, quamuis ſub vili cortice, aſpero & duro in arbore abſcondatur: tamen quando maturus extrahitur, dulcis inuenitur, potiſſime quan-

quando decoquitur vel aſſatur. *Sicut autem ſubdit Iſaac in diætis*, caſtaneæ ſunt calidæ in medio primi gradus, & ſiccæ in ſecundo, & ideo ratione caloris habēt dulcedinem, ratione vero ſiccitatis habent ponticitatem. Caſtaneæ tamen nimis comeſtæ ſunt inflatiuæ, & doloris capitis propter incluſum fumum generatiuæ, ſed vt ab eis nocumentum auferatur, oportet quod aſſentur, vt corpulentia earum & terreſtreitas ratificetur, vel vt in dulci aqua decoquantur, vt ex aquæ humiditate & mollicie temperentur, & tunc bene nutriunt, & laudabiles humores generant, & corporis ac pectoris ſiccitatem generāt, & maxime ſi cum zucara comedantur à cholericis & phlegmaticis cum puro melle. Valent etiam ſecundum medicinam, quia abominationis & vomitus ſunt conſtrictiuæ, & ieiuni inteſtini confortatiuæ. Item caſtaneæ cum modico ſale tritæ, & cum melle temperatæ, rabidi canis vel hominis morſus ſunt optime ſanatiuæ. Item cum farina hordei & cum aceto cataplaſmatæ, tumoris mamillarum ſunt efficaciter repreſſiuæ. Item earum cortices & folia vſta & pulueriſata, ac cum vino temperata, adoleſcētis capiti ad modum cataplaſmatis appoſita, augmentant capillos, & prohibent eorum caſus. *Hucuſque Iſa. in diætis.*

Cap. LXXXIX.

De Lauro.

LAurus eſt arbor victorialis, digna multis laudum præconiis, propter ſingularem gratiæ ſuæ excellentiam & virtutis. Propter quod & victores quondam obtenta victoria, ſertis laureis coronati, laureati dicebantur, quam Græci δάφνην vocant, cuius virtutes & ſingulares proprietates, ſupra poſuimus, in hoc eodem libro, in litera A. quære ibi & inuenies.

Cap. XC.

De Lentiſco.

LEntiſcus eſt arbor humilis & medicinalis, quæ à Græcis & Hebræis σχῖνος alio nomine nuncupatur, *vt dicit gloſ. ſuper Dan.* 13. Cuius foliorum ſuccus ſanat & con-

 gluti-

Digitized by Google

Vt dicit Palladius gratum facit ſolum in aſpectu, gratum quoque eſt animalibus in paſtu, gratum etiam fit languentibus in effectu, nam ſicut in radicibus, ſic in graminibus latet virtus multiplex medicinæ, gramẽ etiam auſtri tempus pluuioſum, ſcilicet & calidum diligit, & virorem ex imbris abundantia in locis deſertiſſimis ex ſe diffundit, ſed præualente vento boreali & frigido deficit extrinſecus & marceſcit, *Vt dicit Beda. Secundum Dioſcoridem* vero gramen dicitur quædam herba ſpecialis, habens virgas nodoſas, ſparſas ſuper terram, & folia lata aliquantulum & acuta. Cuius radix nodoſa eſt & dulcis, & hanc herbam boues & alia animalia libenter comedunt & depaſcunt. Cuius virtus eſt ſtiptica & vulnerum conglutinatiua, ventris conſtrictiua, vulnerum renum & veſicæ ſanatiua, doloris ſplenis mitigatiua. Hanc herbam noſcunt canes, & illam comedunt quando ſe purgare volunt, *Vt dicit Plinius*. Tamen hoc faciunt ita caute, quod vix poteſt hoc ad humanam peritiam deuenire.

Cap. LXXVII.

De Galbano.

Galbanus eſt herba, cuius ſuccus galbanum dicitur, & eſt herba in ramis ferulæ ſimilis, immo, *Vt dicit Varro*: galbanum ſuccus ferulæ eſt, *Vt dicit Iſidorus lib.17.* Inciditur autem herba in æſtate & effluit inde lacryma, quæ recolligitur & deſiccatur. Idem autem galbanum eſt optimum, quod eſt mundiſſimum, & habet plures guttas, ſicut armoniacum, & eſt ſimilis thuri in colore habens grana limpida, cuius granum non eſt nimis ſiccum, *Vt dicit Plinius & Dioſcorides.* In æſtate circa fruticem deſiccatur. Ineſt autem ei virtus ignea, calida ſcilicet in tertio gradu, & humida in primo, *Vt dicit idem.* Sophiſticatur autem cum puluere colophoniæ, id eſt picis græce, & cum fabis fractis, corticibus abiectis, quæ cum optimo galbano & reſoluto admiſcentur. Galbanum autem purum diu poteſt ſeruari. Virtutem habet attrahendi, diſſoluendi, leniendi, relaxandi & mitigandi. Fumus eius lethargicos excitat, dolores ſplenis & opilationes cum aceto ſanat, fœtum mortuum de matrice educit, & matricem purgat, cum

cum melle puluis galbani lumbricos necat. Fumus eius menſtruis imperat, ſerpentes & venenoſa eius fumus fugat, dolorem dentium mitigat, *Vt dicit Dioſcorides & Plinius & Platearius*, *Vbi ſubditur*, quod ſi galbanum debet poni in medicina, prius debet à ſuperfluis emundari. Primo igitur ſuper ignem in teſta debet liquefieri, & in aqua poſt infundi, & quod purum eſt ſuperenatabit, quod vero inutile eſt, vt cortices & lapilli, inferius reſidebit. *Dioſcorid. tamen dicit*, quod in aqua feruenti galbanum debet poni, & quod petit fundum colligi, quod autem ſuperenatat, vt cortices & huiusmodi, debet amoueri.

Cap. LXXVIII.

De Gutta.

GVtta ad modum galbani, eſt cuiuſdam herbæ vel arboris lacryma, quæ alio nomine armoniacum appellatur. Iſtius autem arboris vel herbæ ramuſculi, diebus æſtiuis, ab incolis inciduntur, & gutta quæ inde diſtillat, gutta ſiue armoniacum nuncupatur à medicis, *Vt dicit Iſidor. & Plin. &c.* Iſtius guttæ ſpecies iſta eſt nobilior, quæ mundior eſt & purior, & terræ fœculentia impermixtior, quæ quidem debet eſſe candida & pinguis, ſicut thus, & quando frangitur, apparet ſplendida interius & gummoſa, *Vt dicit Dioſcorides & Plinius*, & habet odorem ſimilem caſtoreo, & ſaporem ſubamarum aliquantulũ ſiue acrum. Eſt autem gutta calida in tertio gradu, & ſicca in ſecundo, habens virtutem diſſoluendi & relaxandi, *Vt dicitur in Pla.* Cuius ſcrupulus potatus cum oxymelle, ſpleneticas curat aſperitates, & immundicias oculorum mitigat & curat. Cum ſucco abſinthij lumbricos necat. Contra arteticam & ſciaticam paſſionem cum pice dura multum iuuat, vrinam prouocat, & menſtrua purgat, omnes tumores & inflationes ſedat, *Vt dicit gloſſa ſuper illum locum*, myrrha & gutta, &c.

Cap. LXXIX.

De Garyophilis.

GAryophili, *Vt dicit Dioſcorides*, quidam ſunt perfecti, & ſaporis acuti, coloris ſubnigri, calidi & ſicci in effe-

ctu, humidi vero interius actu: quidam in ſuis qualitatibus magis ſunt remiſſi. Sunt autem fructus cuiuſdam arboris in India, qui in æſtiuo tempore colliguntur, quando ſunt maturi, per quinque annos in multa efficacia conſeruantur, in loco etiam non nimis ſicco, nec nimis humido debent ſeruari, quia in multum humido putreſcunt, & multum ſicco areſcunt. Eligendi autem ſunt qui in ſuperficie aliquantulum habent planitiem, qui acutum habent ſaporem, & ſuauem odorem, & qui ex preſſione vnguis aliquid emittunt humiditatis. Sophiſticantur autem cum puluere garyophili, mixto cum aceto & vino odorifero, ex quo contrahunt humiditatem, & vix diſcernuntur, quare in exteriori ſuperficie magis ſunt acuti quam alii, & ideo acutum magis eſt in exterioribus quam in interioribus. Sed ſophiſticati non poſſunt vltra viginti dies conſeruari. Habent autem boni garyophili virtutem confortandi ex aromaticitate ſua, diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus ſuis, confortant enim cerebum & virtutem animalem. Valent etiam contra defectum cordis, quare confortant virtutem ſpiritualem. Valent etiam contra indigeſtionem ſtomachi & dolorem ex frigiditate & ventoſitate, quia virtutem iuuant naturalem. *Hucuſq; Dioſcorid.*

Cap. LXXX.

De Geneſta.

GEneſta quæ etiam ab amaritudine dicitur, quia eius guſtus nimis hominibus amarus eſt, arbuſtum eſt, creſcens in locis deſertis, incultis & ſaxoſis, cuius præſentia infertilitatis & ariditatis terræ vbi creſcit, teſtis eſt. Habet multos ramos graciles, duros & nodoſos, virentes hyeme, & æſtate flores glaucos, ſpiſſos & inuolutos, grauis odoris, amari ſaporis, ſed tamen ſunt maximę virtutis, *vt dicit Dio.* Nam florum & foliorum eius elixatura ſplenis tumorem compeſcit, dolorem dentium ſubuenit, menſtrua ſtringit, fluxum dyſenteriæ ſiſtit, pediculos & lendes ſuccus eius perimit. Semen facit amarum & nigrum, in quibuſdam thecis longis & nigris, ad modum folliculorum viciæ vel piſæ conuolutum & valet ad prædicta, &c.

Cap. LXXXI.

De Grana.

GRanum eſt minima tam ſeminis quam arboris particula, diſtincta ſubſtantialiter & diuiſa. In quolibet autem grano eſt cortex & medulla, in qua relinquitur ratio ſeminalis, vt ex grano terræ commiſſo poſſit produci planta. Vnde in quolibet grano eſt relicta potentia à natura, vt ex eo poſſit fieri planta, qua mediante ſua ſpecies multiplicetur, & in eſſe ſpecifico conſeruetur. Vnde granum quamuis ſit modicum in ſubſtantia corticis & medullæ, magnum tamen eſt in rationis ſeminalis efficacia & virtute. Et ſicut grana differunt in ſpecie, ſic differunt in figura, ſitu aut diſpoſitione, *Vnde dicit Ariſtoteles lib. prim. de plantis.* Grana, inquit, & ſemina alia naſcuntur in plantis ſine ſiliqua, vt ſemẽ anethi & fœniculi & huiuſmodi: & alia naſcuntur in ſiliquis & folliculis, vt faba & alia leguminoſa, & alia in ſubſtantia calloſa emittuntur, vt ſemina pyrorum & pomorum, & quædam habent grana & ſemen in teſta & callum extra teſtam, vt nux & oliua. Grana autem ordinata in ſiliquis & in folliculis variantur multipliciter in ſitu: quia quædam habent grana multiplicata in ſiliqua ſua, ſicut accidit chelidoniæ, quæ eſt herba valens ad oculos, & quædam faciunt grana in folliculo clauſo vt faba, piſa, &c. & quædam in non clauſo, ſicut triticum & ſpelta & ſimilia: quædam autem non faciunt grana ſua in aliquo folliculo, vt grana hordei, ſed paleam ſuam quaſi continuant cum grano ſuo. Et quædam grana ſunt duplicia per ordinem abſque pariete in ſiliqua ſua, vt grana chelidoniæ, & quædam ſunt duplata pariete mediante, vt patet in granis naſturcii. Et quædam triplicantur in diuerſis per ordinem cellulis folliculi, vt patet in myrto, in cuius fructu ſunt tres cellulæ, & in qualibet cella tria grana vel quatuor ſine pariete aliquo ſunt coniuncta. Et quandoque eſt inter grana paries ligneus, ſicut in caſia fiſtula: aliquando paries carnoſus, vt patet in cucumere & cucurbita, & quandoque inter grana ſunt parietes diuerſi generis & diuerſæ ſubſtantiæ, vt accidit in malagranatis, in quibus ſunt quidam parietes carnoſi inter grana & grana, ſimiliter & quædam telæ tenues non carnoſæ ſunt in-

ter grana & grana, ſed ſicut differunt grana & grana inter ſe in ſubſtantia, ita etiam in figura. Habent enim quædam formam rotundam, quædam pyramidalem & oblongam, quædam triangulam vel multilaterem, vt patet in ciceribus. Grana autem quæ ſunt oblonga in vno latere videntur eſſe quaſi ſciſſa, vt patet in grano tritici & conſimilibus. Corticibus autem ſiue telis muniuntur grana, propter interioris medullæ & caloris naturalis conſeruationem. *Hucuſq; Ariſtoteles.*

Cap. LXXXII.

De Gith.

GIth genus eſt leguminis, ſimile cymino in quantitate, ſed nigri coloris & in pane ſpargitur dulcorando, *vt dicit gloſſa ſuper Iſaiam. Secundum Platearium, Ariſtotel. & Dioſcoridem*, gith eſt herba calida & ſicca in ſecundo gradu, quæ inter frumenta naſcitur, habens ſemen paruulum, nigrum, & quaſi triangulum, diureticum & ſubamarum. Habens virtutem diſſoluendi & conſumendi, opilationes etiam ſplenis & epatis habens diſſoluendi virtutem & aperiendi, & ventoſitates extenuandi, & hæmorrhoidas inflatas ſedandi, & earum fluxum reſtringendi & lumbricos, ventris vermes cum melle interficiendi. Hanc herbam dicunt eſſe nigellam, cuius decoctio in aceto occidit vermes aurium. Si auribus tepida inſtilletur, apoſtemata rumpit, ſi cum furfure & ſemine lini & ſimo columbarum in vino decocta cataplaſmetur. Contra lepram etiam valere dicitur, ſi cum raphano in vino decocta & modico ſale apponatur. Menſtrua prouocat, & abortum procurat, ſi mulier inde ſuffumigetur. Contra ſtranguriam & etiam paſſionem iliacam vinum, in quo per noctem nigella infuſa fuerit propinetur, nec debet decoqui ne nimis violenta efficiatur. Nam *vt dicit Conſtantinus* nigella in multa quantitate ſumpta, occidit.

Cap. LXXXIII.

De Ilice.

ILex ilicis eſt ſpecies quercus, arbor, ſcil. glandifera, & dicitur ab eligo eligis, *quia vt dicit Iſidor. lib.* 14. huius arboris

boris fructum homines ſibi primo ad victum inuenerunt & elegerunt, priuſquam enim frumenti eſſet vſus, antiqui vixerunt glande. Inter arbores autem glandiferas honorabilior iudicatur ilex; cuius fructus, *vt dicit Plinius lib.* 16. mul[illegible] eſiciu nationes. Eſt ſiquidem ilex arbor groſſæ & profundæ radicis, ſolidiſſimi ligni, & corticis duriſſimi, ſpiſſiſſimi & rugoſi, multæ ramoſitatis, & ratione foliorum viriditatis iucundæ, & quo ad fructus glandiferos, non modicæ quantitatis & fœcunditatis, lignum ſiquidem eius forte eſt & durabile; immo fere imputribile. Nam eius trunci in profundo ſub aquis depreſſi, quaſi in lapidis ſoliditatem conuertuntur; & quanto per longiora ſecula in talibus locis humidis defiguntur, tanto amplius indurantur, & ideo talia ligna deorum templis & regalibus ædificiorum ſtructuris erant apta, ideo propter indiſſolubilem ligni naturam ex ilice deorum ſimulacra ſæpius ſculpebantur, *vt dicit Plin.*

Cap. LXXXIV.

De Iunipero.

IVniperus, *vt dicit Iſidor.* ſic dicta apud Græcos, eo quod ab amplo in auguſtum finitur, ſicut ignis, vel quia conceptum diutius ignem conſeruet, adeo quod ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ vſque ad annum, *vt dicitur*, nullatenus extinguentur; πῦρ ſiquidem ignis dicitur apud Græcos: vnde iuniperus quaſi gignens ignem dicitur. Iuniperus alia eſt magna alia eſt parua, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. & vtraque arbor eſt aſpera, & quaſi aculeata, & folia habens multa gracilia & acuta, & vtraque eſt fructifera, ſed parua magis. Multa enim fert grana parua & rotunda, primo virida & poſt efficitur, quaſi purpurea vel quaſi ſubrubea, quando plenarie ſunt matura, virorem frutex & folia vix deponit. Eſt autem arbor calida & ſicca in tertio gradu, *vt dicit Dioſ.* cuius fructus congruunt medicinæ, qui in vere colliguntur & per biennium reſeruantur. Virtutem habent diſſoluendi, conſumendi & confortandi. Contra fluxum ventris ex acumine medicinæ valet decoctio baccarum eius in aqua pluuiali, ſi inde patiens balneetur. Ex iunipero etiam fit oleum iuniperinum efficaciſſimum contra

tra quartanam, ſi quotidie inde pondus drachmæ in cibo vel alio modo offeratur. Valet etiam contra iliacam paſſionem, ſi partes dolentes inde perungantur, epilepticis & caducis ſubuenit. Lapidem frangit ſi per ſyringam initiatur. Syringa eſt fiſtula ſubtilis, cum qua medicina mittitur in veſicam, vinum decoctionis iuniperi cum ficubus ſiccis pectus purgat, tuſſim tollit. *Hucuſque Plat. & Dioſ.* In locis ſaxoſis & incultis creſcit, & in deſertis, eius vmbram fugiunt ſerpentes, *vt dicit Plin.* & ideo fructus eius creditur valere contra venenum.

Cap. LXXXV.

De Hyſſopo.

HYſſopus eſt herba breuis & modica, inter petroſa creſcens & in radice petræ ſolidæ ſe infigens, *vt dicit Caſſiodorus ſuper Pſalm.* Hanc herbam, *dicit Dioſcori.* eſſe calidam & ſiccam in tertio gradu, huius virtus cõſiſtit in floribus & foliis plus quã in ſtipite vel in radice. In æſtate autem producit flores qui debent colligi, & in loco vmbroſo, mundo & non fumoſo deſiccari. Habent virtutem diſſoluendi & conſumendi & attrahendi, mundificandi pulmonem, & omnia vitia pectoris ex cauſa frigida purgat & mundificat, ſi cum ficubus ſiccis in vino decoquatur, & patienti præbeatur. Dolorem ſtomachi & inteſtinorum tollit, fomentum ex aqua decoctionis eius à ſuperfluis humoribus matricem mundificat & abſtergit. Herba Hyſſopi in teſta calefacta, & capiti ſuperpoſita catharrum frigidum compeſcit, vuulam cadentem reprimit, dolorem ex ventoſitate tollit. Dicitur autem hæc hyſſopus, & hoc hyſſopum, & à quibuſdam authoribus eius media corripitur, & a quibuſdam producitur. *Dicitur etiam in aurora:*

Eſt humilis petraque ſuis radicibus hærens.
Et vitiis hyſopus pectoris herba medens.

In Anticlaudiano autem producit Alanus:

Se cælum terra conformat cedrus hyſopo.

Et iterum alius dicit:

Pectoris herba cauas rupes incidit hyſopus.

Et iterum alias:

Ad pulmonis opus confert medicamen hyſopus.

Tantæ etiam autoritatis fuit herba quamuis modica apud

pud veteres, *Vt dicit Plin.* quod ſine ipſius aſperſione ſe purificari non poſſe in delubris reputarent: vnde etiam apud Hebræos faſciculo hyſſopi mundandi ſolebant purificari, *Vt patet Exod.*12. *& Leuit.*12. *& Num.*15. Inſuper eius puluis valet contra hydropiſim, *Vt dicit Dioſc.* liuorem à corpore mundat, & colorem vultibus optimum adminiſtrat, dolorem dentium mitigat, tinnitus aurium ſedat, & etiam lumbricos necat, *Vt dicit idem.*

Cap. LXXXVI.

De Hyacintho.

HYacinthus eſt herba, habens florem purpureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in ſaltibus inter flores purpureos mortuus eſt repertus, deditq; nomen herbæ caſus funeris puerilis. Eſt etiam ſimilis violæ in floribus & radice, *Vt dicit Iſid.lib.*17. Eiuſdem nominis pariter & coloris eſt quidam lapis precioſus, qui inter duodecim lapides precioſos *in Apo. numeratur.* Hyacinthus itaque eſt nomen hominis, lapidis atque floris. Proprius itaque color eius eſt aereus ſiue cœleſtis. Purpura autem habet colorem ſanguinis ſiue ignis, ſed byſſus niuis. Iſtis 12. coloribus colorata fuerunt ſacerdotalia veſtimenta in Veteri Teſtamento.

Cap. LXXXVII.

De Iuſquiamo.

IVſquiamus Græce, à Latinis dicitur canicularis, eo quod in haſta eius ex vtroque latere quędam creſcunt capitella formata in figura cantarorum, ſicut eſt videre in malis punicis ſeu granatis, *Vt dicit Iſid. lib.*17. quorum ora ſunt ſeparata & diuerſa habentia intus ſemina ſimilia papaueri. Hæc herba inſana vocatur, quia vſus eius periculoſus eſt, nam ſi edatur vel bibatur, inſaniam facit vel ſomni imaginem torpidam, & ideo hanc vocat vulgus miliridium propter alienationem mentis, quam inducit. Hæc autem cum ſit herba venenoſa, habet ſemen nigrum, rubeũ & album, *Vt dicit Dioſ. & Plin.* Nigrum peſſimum eſt & mortiferum: rubeum eſt minus malum, ſed album adhuc minus: vnde huius vſus magis cõuenit medicinæ. Virtutem habet conſtrin-

Digitized by Google

quando decoquitur vel aſſatur. *Sicut autem ſubdit Iſaac in diætis*, caſtaneæ ſunt calidæ in medio primi gradus, & ſiccæ in ſecundo, & ideo ratione caloris habēt dulcedinem, ratione vero ſiccitatis habent ponticitatem. Caſtaneæ tamen nimis comeſtæ ſunt inflatiuæ, & doloris capitis propter incluſum fumum generatiuæ, ſed vt ab eis nocumentum auferatur, oportet quod aſſentur, vt corpulentia earum & terreſtreitas ratificetur, vel vt in dulci aqua decoquantur, vt ex aquæ humiditate & mollicie temperentur, & tunc bene nutriunt, & laudabiles humores generant, & corporis ac pectoris ſiccitatem generāt, & maxime ſi cum zucara comedantur à cholericis & phlegmaticis cum puro melle. Valent etiam ſecundum medicinam, quia abominationis & vomitus ſunt conſtrictiuæ, & ieiuni inteſtini confortatiuæ. Item caſtaneæ cum modico ſale tritæ, & cum melle temperatæ, rabidi canis vel hominis morſus ſunt optime ſanatiuæ. Item cum farina hordei & cum aceto cataplaſmatæ, tumoris mamillarum ſunt efficaciter repreſſiuæ. Item earum cortices & folia vſta & pulueriſata, ac cum vino temperata, adoleſcētis capiti ad modum cataplaſmatis appoſita, augmentant capillos, & prohibent eorum caſus. *Hucuſque Iſa. in diætis.*

Cap. LXXXIX.

De Lauro.

Laurus eſt arbor victorialis, digna multis laudum præconiis, propter ſingularem gratiæ ſuæ excellentiam & virtutis. Propter quod & victores quondam obtenta victoria, ſertis laureis coronati, laureati dicebantur, quam Græci δάφνην vocant, cuius virtutes & ſingulares proprietates, ſupra poſuimus, in hoc eodem libro, in litera A. quære ibi & inuenies.

Cap. XC.

De Lentiſco.

Lentiſcus eſt arbor humilis & medicinalis, quæ à Græcis & Hebræis σχῖνος alio nomine nuncupatur, *vt dicit gloſ. ſuper Dan.* 13. Cuius foliorum ſuccus ſanat & con-

 gluti-

glutinat ſciſſa labia ſiue alia vlcera, *vt dicitur ibidem.* Et dicitur lentiſcus, eo quod eius cuſpis mollis ſit & lentus. Nam quod molle eſt & flexibile, lentum dicere conſueuimus, *vt dicit Iſidor. lib.*18. Iſtius arboris fructus oleum deſudat, & cortex reſinam, quæ maſtix appellatur, & eſt melior quæ in Chio inſula generatur, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. Folia iſtius arboris, *ſecundum Dioſc.* & *Plat.* & *Plin.* ſicut & tota arbor, calida ſunt valde & ſicca, & habent virtutem conſtringendi & conſolidandi & confortandi, & ideo valent contra vomitum & omnem fluxum, tam ſanguinis quam humorum aliorum. Similes virtutes habet gummi eius, ſcil. maſtix, quæ à maſticando ſic dicitur, eo quod maſticata efficitur glutinoſa & dura ad modum ceræ circa dentes, & ſic maſticata gingiuas à putridis humoribus purgat, dentes mobiles confirmat & dealbat, & eorum radices roborat & confirmat, malum anhelitum amputat & emendat. Hæc maſtix ita colligitur, in fine veris cortices ſcini ſiue lentiſci inciduntur, & mundificata terra veſtes mundæ ſupponuntur, ne liquor cadens in terram cadat: vnde quæ clara eſt & munda ac alba, eſt eligenda. Quæ vero habet terram admixtam & eſt obſcura, eſt abiicienda. Cerebrum emundat & depurat, & multum exſcreare facit. Virtutem digeſtiuam confortat, ventoſitatem attenuat, liquefactum ſuper tegulam calidam omnia fracta, gemmas ſcilicet & alia miro modo conſolidat. *Dicit etiam Plin. ſic* & *Dioſcor.* ſcinus arbor eſt ſpinoſa, multum cum radice alta, in plurimas partes diuiſa, fructum habens ſimilem myrto, ſed minorem rubeum interius, quando eſt maturus, & aſperam lanam intus, cuius ſuccus ſanat fluxum mulierum.

Cap. XCI.

De Lilio.

Lilium, *vt dicit Iſidor.* eſt lactei floris herba, cuius candor cum ſit in foliis, auri tamen ſpecies intus fulget. De lilio autem *dicit Dioſ.* & *Plat.* lilium calidum eſt & humidum, & aliud eſt ſylueſtre, & aliud domeſticum, & aliud gerit purpureum florem, & aliud album, quod eſt efficacius, & aliud croceum vel purpureum. Eſt autem virtus lilii maturatiua: vnde valet contra apoſtemata, ſi cum axungia

gia conteratur. Item ei ineſt virtus remollitiua: vnde valet contra ſplenis duriciam, ſi eius ſucco oleo veteri admixto, & bene incorporato ſplenis regio inungatur. Item ei ineſt vis mundificatiua: vnde valet ad faciem colorandam, ſi puluis eius cum aqua roſacea admiſceatur, & inde facies abluat. Item mitigatiua, & ideo folia eius decocta & impoſita, valent ad loca quæ ſunt combuſta, idem facit radix eius ſi trita cum oleo apponatur. Item virtus eius eſt apertiua, & compactorum diſſolutiua, & ideo educit purgationem menſtrualem. Item virtus ineſt ei tumoris repreſſiua: & ideo valet contra apoſtemata ex ventoſitate inflatiua, ſi radix eius trita cum oleo ſæpius apponatur. *Hucuſque Dioſc. De lilio autem ſic dicit Plin.* Lilii radices multis modis nobilitant florem ſuum, nam potatæ cum vino, ſerpentum ictus ſanant, & valent contra fungorum maliciam & venenum, decoctę in vino oleo admixto, clauos pedum & nodos ſoluunt, pilos quoque locis aduſtis reddunt, in vino etiam decoctæ addito melle, venis vel neruis præſciſſis ſubueniunt. Folia eius cocta in vino, vulnera ſanant. Semen eius contritum igni apponatur ſacro; flos & folia ſubueniunt vlcerum neceſſitati. *Hucuſque Plinius. Item in eodem lib. cap.* 15. Lilium roſæ nobilitati proximum eſt, ex quadam vnguenti cognatione, inde fit nobile vnguentum ſiue oleum, quod liliorum appellatur, ſicut & de roſis oleum roſaceum fieri conſueuit. De radice eius procedit haſta interdum trium cubitorum, deinde dependet ab eius ſummitate flos decliuis, ab anguſtis in latitudinem ſe relaxans & dilatans, ad modum campanellæ reſupinus, & in circuitum labiorum intus habens quaſi tenue filum continens in ſe ſemen, ſtantibus in medio crocis: vnde lilio nihil gratioſius eſt, quo ad decentiam coloris, odoris redolentiam & efficaciam corporis virtutis, eius color eſt triplex, albus, rubeus, & purpureus. *Hucuſq; Plin. lib.* 20. *cap* 5. Habet autem lilium radicem ex multis bullis conſiſtentem, ſicut allium, *Vt dicit Ariſt. lib. Vegetabilium,* & in ſingulis bullis eſt virtus ſeminatiua, & ideo ex vnoquoque creſcit planta, quando per ſe plantatur. *De hoc quare ſup. eodem de allio in litera A.* Dicit autem ad prædicta Ariſtot, quod haſta lilii, quæ nodoſa eſt, ſi incuruatur in terram, & cooperiatur antequam aperiatur ſemen eius,

& radix eius ſiue cæpa non eradicetur, ſtatim infra paucos dies inuenies, quod à quolibet nodo ſtipitis ſui emittit cæpulam paruam, quaſi eſſet illa de tunicis ſuis ſiue de bullis, cæpulis ſcilic. radicis, & hoc eſt mirum valde. *Item ibidem ſequitur:* Flores lilii prius ſunt virides, poſt albeſcunt, & ſi ſtipes ſiue haſta à radice totaliter abſcindatur, quia totus humor ſtipitis eſt incluſus, naturalis calor in medullam ſe conuertit ad ſuperiorem partem ſtipitis, & digerit materiam ipſius floris, & tunc expandit ſe floſculus, & albeſcit humore primitus tunc digeſto, *& ideo vt dicitur ibidem,* verſificatores comparauerunt lilium intellectui humano, qui in fine ſollicitatur de æternis. *Item ibid. dicitur,* quod lilium non habet rationem ſementinam in ſemine & radice, & in hoc differt à porro & allio, quæ habent rationem ſeminis in multis locis. *De hoc quære ſup. de alliis & capis in litera A, &c.* Lilii inſuper haſta nouiter cum flore abſciſſa glebæ argilloſę infixa, in virore ſeruat diutius florem ſuum. Flos lilii quando integer eſt & intactus, permanet multum, ſuauiter redolet: confractus vero manibus & confricatus multum fætet, ipſum quoque florem cum ſemine ſolum pro fructu habet. Totam etiam virtutem, quam habet lilium in ſtipite & radice, totum oſtendit in capite ſcil. & in flore, & in ſemine, & quanto flos ipſius altius in haſtili erigitur, tanto caput ſubmiſſius inclinatur. Flos inſuper eius exterius eſt planus, ſuauis tactu & forma rotundus, aſpectu delectabilis & iucundus, interius autem granis aureis in ſua concauitate eſt reſperſus, quę tingunt plus quam crocus. Et hæc tingentia grana ſeptem haſtulis ſuſtentantur: vnde ex ſex foliis candidiſſimis ſimul contiguis componitur, & ex ſeptem granis aureis intrinſecus decoratur, in quorum medio ſemen eius, loco fructus miro decore collocatur, & circum expanſi floris beneficio teneritudo ſeminis à læſione frigidi aeris cuſtoditur.

Cap. XCII.

De Lactuca.

Lactuca, *vt dicit Iſidorus*, ex lactei humoris exuberantia eſt vocata, vel quia nutrientes mulieres lacte implet. Hæc in viris Veneris motum arcet, cuius duplex eſt

ſpecies

Digitized by Google

ſpecies, ſcilic. domeſtica & agreſtis, quam ſeraliam vocamus, eo quod deorſum eius aculeos habet duros ad modum ſerræ, *Vt dicit Iſidor. lib. 17. cap. Vltimo. De qua dicit Iſa. in diætis*: Lactuca agreſtis domeſticæ in forma eſt ſimilis, ſed longiores habet frondes, ſubtiliores, aſperiores, & minus virides, propter ſuę humiditatis paruitatem, & ideo multæ eſt amaritudinis & ponticitatis, reſpectu illius, quæ domeſtica eſt, quia maioris eſt caloris & ſiccitatis, & ideo multi dicunt quod menſtrua prouocat, & humores crudos expellit, *Vt dicit Dioſc.* lactuca vero domeſtica frigida eſt & humida, ſed temperate ita, quod in neutra qualitate excedit modum, & ideo eius vſus congruit vſui medicinæ, ſubtilem habet ſubſtantiam, & maxime quando erit recẽs, & ideo cito digeritur, & ſtomachi arſuram & morſuram ex cholera rubea ſedat, ſanguinis ebullitionem refrigerat, inſomneitatem placat, capitis dolorem ex fumo cholerico ſanat, lac in mulieribus multiplicat, & ſemen in viris generat & augmẽtat, & hoc accidit propter bonitatem ſanguinis, quem gignit in perfecta quantitate, & in perfecta etiam qualitate, ſed quando antiquatur & induratur, minuitur eius humiditas & amaricatur, ex vſu eius ſanguis peſſimus generatur, virtus viſiua inde deficit & debilitatur, cuius cauſa eſt ſenſus animalis mortificatio, quia cum ſua põticitate ſenſum ſuffocat naturalẽ, & ideo talis lactuca generale volentibus maxime eſt nociua, nam materiam congelat, coagulat ſeminalem, & præcipue ſemen eius, ſi in cibo aut in potu ſæpius aſſumatur. *Hucuſque Iſa. in diæt. Plinius autem lib. 20. cap. 8. de lactuca dicit*: Eſt ſpecies lactucæ ſponte naſcentis, quam caprinam vocant, qua proiecta in mare, protinus necantur piſces qui ſunt in vicino, cuius lac cum aceto & aqua, & vino hydropicis medetur, cuius caule & foliis contuſis aſperſo ſale nerui inciſi ſanantur, alia eſt ſpecies lactucæ quæ naſcitur in aruis, cuius folia trita cum polenta illita vlceribus ſanant, & hanc Græci Hyſſopon vocant. Tertia ſpecies eſt quæ creſcit in ſyluis, quam ſteraton vocant, cuius folia trita cum polenta, vulneribus proſunt, ſanguinem ſiſtunt, & putreſcentia vulnera ſanant, radice & foliis mitigant ignem ſacrum. Eſt & alia ſpecies lactucæ, habens rotunda folia & breuia, quam multi Heratiam vocant, cuius ſuccum acci-

Digitized by Google

pitres ſcalpendo herbam extrahunt, & inde tingentes oculos diſcutiunt obſcuritatem & caliginem cum ſeneſcũt, cuius herbæ ſuccus ſanat omnia vicia oculorum, & maxime, quando ei lac mulieris admiſcetur, ſerpentum morſibus & ſcorpionum ictibus medetur, ſi ſuccus eius cum vino potetur, & folia trita ſuper vulnus emplaſtrentur, omnem etiam inflationem diſcutit & compeſcit, ſemen etiam lactucæ tam ſylueſtris quam domeſticæ libidinis imaginationes in ſomnis compeſcit, & corpus pollui non permittit, ſi in cibo freque͂ter aſſumatur, frequens tamen eius vſus & nimius vſus oculorum efficit obſcuritatem. Multas alias laudes ei attribuit *Plinius in eodem cap.* ſed hæc ſufficiant.

Cap. XCIII.

De Lappa

LAppa eſt herba, habens folia lata & ſpiſſa, circa terram habens in ſummitatibus haſtularum quædam capitella ſpinoſa & aculeata, ſed recurua, quæ veſtibus tranſeuntium ſolent adhærere. *Vnde dicit Iſidorus lib.* 17. lappa eſt dicta eo quod habeat caulem ingentem per terram diſpoſitam, quæ à Græcis φιλάνθρωπος vocatur, eo quod veſtibus hominum adhæreat ob aſperitatem ſui, & naſcitur iuxta muros, & dicitur φιλάνθρωπος, id eſt amans hominem, quia quadam affectione videtur hominis adhærere veſtibus. Cuius ſpecies duplex, acuta & rotunda, ad ſimilitudinem pedis caballi diſpoſita: vnde & à multis vocatur vngula caballina, & vtriuſque folia grauis & horribilis ſunt odoris pariter & ſaporis, *vt dicit Dioſcorid. ſed Plin. libro* 20. *cap.* 22. lappæ multæ ſunt ſpecies & omnes ſunt medicinales, nam ictibus ſcorpionum medentur, nec feriunt hominem ſi inunctus fuerit ſucco eius, decoctio eius radicis iuuat dentes & etiam confirmat, ſi tepida in ore teneatur, ſemen eius inextricabilia vitia ſtomachi curat, reiicientibus ſanguinem prodeſt, dyſenteriis ſubuenit, nam radix eius cum vino ſiſtit aluum, ſed folia adiecto ſale ſoluunt, ſemen eius potui datum adiuuat calculoſos, tota herba trita cum axungia, valet contra ſtrumam. *Hucuſque Plinius. Secundum Platearium* lappa ſiue lappacium eſt herba calida & ſicca, habens virtutem diſſoluendi, relaxandi,

Digitized by Google

xandi, aperiendi & attenuandi, & ideo valet contra ſcabiem, pruritum, ſerpiginem & impetiginem, & intercutaneum conſumit humorem, apoſtematum diſſoluit duriciem & tumorem, valet contra frigidam hydropiſim & ſplenis opilationem. ſuccus eius cum ſucco rutæ admixtus cerebrum purgat à phlegmatica ſuperfluitate ſi in modica quantitate naribus in balneo vel in aere calido inſtilletur.

Cap. XCIV.

De Lappate.

Lappates cibus eſt ex quibuſdam herbis domeſticis recentibus lappaciis ſimilibus compoſitus aut confectus, *Vt dicit gloſſa ſuper Iudicum cap.* 15. *Vnde Alexander nequam ait.*

Lappates cibus eſt & olus componit eundem.

Secundum alios lappates genus caulis habens folia lata, vt lappa, ſed folia lappatis ſunt mollia & craſſa, ſubalbida, plana, inuoluta interſe, mirabiliter & connexa, habens ſtipitem breuem & groſſum, nodoſum exterius ſed mollem interius & carnoſum, hæc herba conuenit medicinæ & eſui, ſed inde fit cibus bonus qui diu ſeruari poteſt, ſi decocta cum aceto, ſinapi & melle, diligentius componatur, & talis cibus vulgariter compoſitum nuncupatur, cuius virtus eſt ſingularis ſcilicet reſiſtere ebrietati, *Vt dicit Plinius lib.* 20. *cap.* 10. nam ante cibum comeſta, cauet ne ebrietas ſuperueniat, poſt crapulam ſumpta compellit crapulam, vt recedat, & vt clamat Schola Rhaſis alias Eraſiſtratis, hac herba nihil eſt vtilius ſtomacho atque neruis, & ideo paralyticis & tremulis iubet eam dari & ſanguinem exſcreantibus, lactis vbertatem præbet pueris, valet etiam ſuccus aduerſus venenum, & ſerpentum ictibus occurrit & maxime ſemen eius, ſimiliter valet contra morſum canis, *Vt dicit Iſidorus lib.* 17.

Cap. XCV.

De Legumine.

Legumina ab eligendo ſunt dicta quaſi electa, veteres enim meliora legebant, & inde ſibi cibaria componebant,

Digitized by Google

bant, & dicuntur proprie quædam grana tritico & hordeo maiora & ſpiſſiora, quæ non in folliculis ſed potius in quibuſdam ſiliquis groſſis & clauſis oriuntur, vt patet in piſis, ciceribus atque fabis. Differunt autem legumina in magnitudine, colore & figura & ſapore. Nam inter legumina maiora ſunt grana fabarum & lupinorum, mediocria cicerum & piſorum, minima lenticulorum & viciarum, in colore differunt, quia quædam alba, quædam nigra, quædam rufa & quædam mixta. In figura quia quædam rotunda, quædam oblonga, quædam triangula, quædam plana. Differunt etiam in ſapore, quia quædam ſunt ſtiptica & dura, ſed per decoctionem fiunt molliora & ad eſum etiam meliora, quædam enim in ſe ſunt amara vt lupini, ſed per adiectionem in aqua & madefactione efficiuntur dulciora, *& vt dicit Plin.* legumina quando incipiunt matureſcere, rapienda ſunt, quoniam cito exiliunt latentque dum deciderint vt lupini, *ſicut dicit Plin. libr.* 18. Eſt autem legumen ſubſtantialiter groſſum, frigidum & ſiccum, ad digerendum durum & compactum: vnde propter ſuam compactionem difficiles ſunt ad coquendum, nec etiam poſſunt bene decoqui in aqua puteali, immo ad perfectam decoctionem indigēt aqua fontana ſiue fluuiali. Cibus itaque rudis & groſſus de leguminibus fit, eſt ſuccus conueniens hominibus fortioris naturæ & complexionis, nam leguminoſa ex ſe ad digerendum ſunt dura, ſed digeſta multum nutriunt & confortant, ſed naturaliter ſunt inflatiua, & ventoſitatis generatiua, ſed eorum ventoſitas diminuitur per corticis decoctionem & aſſationem, & per eorum, quæ ventoſitatis ſunt exterminatiua, appoſitionem vel aſſationem, vt cyminum, anethum, & ſimilia, *vt dicit Dioſcorides.*

Cap. XCVI.

De Lente.

LEns tis genus eſt leguminis, *vt dicit Iſi. lib.* 17. ſic dicta, quia humida eſt & lenta, potiſſime quando eſt in ſua herba, à qua diminutiue dicitur lenticula, & debet ſcribi per t ad differentiam vermis capitis, qui dicitur lens dis, & ſcribitur per d, *vnde dixit quidam.*

Lens

Lens lendis capiti, lens lentis conuenit ori.

Eſt itaque lens vel lenticula, *ſicut dicit Iſaac*, frigida & ſicca ex contrariis naturis compoſita. Nam vnam virtutem habet in cortice & aliam in medulla, nam in cortice habet quoddam acumen, ratione cuius mouet ventrem ad ſolutionem, ſed medulla ſtiptica eſt, & ſtomachi confortatiua, & operatur ad conſtrictionem, groſſum & melancholicum gignit ſanguinem, & cerebrum replet groſſo fumo, vnde eſt cauſa timidorum & horribilium ſomniorũ ventoſitate ſtomachum grauat, & inflationẽ generat, omnes meatus corporis & tranſitus opilat, & neruorum ac pelliculatum cerebri ſubſtantiam deſiccat, & maxime nocet pelliculis oculorum, quia eorum humiditatem diſtemperat ac deſiccat, & *vt dicit idem*, ſanis nocet oculis, quanto magis infirmis deſiccationis ſuæ cauſa, & eius frequens vſus peſſimas in corpore generat paſſiones, potiſſime ſi cum cortice comedatur, & corpus ſiccæ fuerit complexionis, humidis tamen & calidis quandoque prodeſt, vnde valet hydropicis, ſi ſine cortice comedatur, ſed cum cortice nocet, quia multum generat inflationem & pelliculatum extenſionem. Lens autem eſt eligenda quæ eſt groſſior & recentior, & ad coquendum facilior, & hoc tam ad eſcam quam ad medicinam, lentis malitia temperatur, ſi deponatur cortex, & eius medulla in dulci aqua decoquatur, & poſt abiecta cum oleo, & pipere, & cymino & ſimilibus conditur. *Hucuſq; Iſaac in diætis. Dicit autem Plinius libro* 18. *cap.* 12. lens amat terram tenuem & ſubtilem magis quam pinguem, & cœlum, id eſt, aerem magis ſiccum, omnia enim legumina diligunt aquam ante florem, ſed poſtquam floruerint, diligunt ſiccitatem, &c.

Cap. CLVII.

De Lino.

Linum dicitur tam herba quam ſemen, & eſt ſic vocatum eo quod molle ſit atque lene & plurimum delicatum, *vt dicit Iſidorus libro* 19. Linum autem *ſecundum Plinium lib.* 12. *cap.* 2. ſeritur in locis planis & ſcrupuloſis & hoc in vere, & colligitur in æſtate. Erumpit autem in ſtipitem ſiue culmen rectum, producens flores flauos, qui-

Digitized by Google

bus ſuccedunt quædam capitella loco ſeminis ac fructus, & cum incipiunt capitella palleſcere, culmi integri euelluntur, & euulſi à ſuis capitellis ſemen continentibus carpinantur, deinde partes lini in faſciculos colligantur, & longo tempore in aqua madidantur, & extracti de aqua ad Solem deſiccantur, & poſtea multis tunſionibus & carpinationib. à ſuis ſuperfluis expurgantur, & ſic partes deſiccatæ in fila contorquentur, & per multiplicem decoctionem ad albedinem deducuntur, non enim linum à ſuo virore terreſtri poteſt ſpoliari, & perfecto candore decorari, niſi multoties contundatur & decoquatur, & Soli appoſitum, aqua iterum & iterum aſpergatur, & cum ſint multa genera lini, illud præualet in decore quod ſolet creſcere in Ægypto, nam inde fit byſſus niui comparabilis in candore *Vt dicit Plinius libro* 19.*cap*. 2. minus tamen habet firmitatis hoc genus lini & plus lucri, quia inde fiunt veſtes gratiſſimæ ſacerdotum. Eſt autem linum neceſſarium ad vſus multos, nam ex lino fiunt veſtimenta ad induendum, vela ad nauigandum, retia ad venandum & piſcandum, fila ad conſuendum, funes ad ligandum, chordulæ ad ſagittandum, ligamina ad connectendum, lineæ ad menſurãdum, linteamina ad quieſcendum, cortinæ ad ornandum, ſacculi & burſulæ ad quodlibet neceſſarium reponendum. Vnde nulla herba tam diuerſis vſibus hominum eſt ita apta & neceſſaria ſicut linum, cuius ſemen calidum eſt & humidum, vel inter humidum & ſiccum temperatum & vnctuoſum, vnde fit oleum quod aliis vſibus magis eſt neceſſarium quam ad eſum, nam *Vt dicit Iſaac*, ſemen lini parum nutrit, & durum eſt digerere nociuum ſtomacho, & plurimum inflatiuum, diureticum tamen eſt, aſſum tamen & cum melle acceptum, melius eſt & valet contra tuſſim, comeſtum etiam cum melle & pipere venerem excitat & ſtimulat ad amorem, valet ad apoſtemata, quia maturat ea, habet enim vim mitigatiuam, ſubtiliatiuam, rarificatiuam, ſiue maturatiuam, vnde ſoluit apoſtema matricis ſi patiens in eius decoctione ſæpius foueatur, *Vt dicit Iſaac in dietis*.

CAP.

Digitized by Google

Cap. XCVIII.

De Malo.

MAlus eſt arbor pomifera in ſe quidem magna, ſed reſpectu lignorum quidem nemoris modica & ſubmiſſa, ligno ſolida, rugoſa cortice & nodoſa, frondium denſitate vmbroſa, florum varietate decora, fructuum ſuauitate iucunda, vſui & guſtui gratioſa, in diuerſis medicinis efficax & virtuoſa. Dicitur autem malum ipſum pomum ſiue fructus, ſed hæc malus dicitur arbor ſiue pomus, & eſt dicta, eo quod eius fructus ſit rotundus, vnde & illa ſunt vere mala, quæ maxime ſunt rotunda, *Vt dicit Iſidorus libro* 17. nam μάλων in Græco, rotundum in Latino dicitur. Differt autem malus ab aliis arboribus ſylue vel nemoris, quia malus & maxime domeſtica duplicis eſt naturæ, nam truncum habet à terra productum, ſurculum autem aliunde venientem ipſi trunco inſertum & vnitum, quę duo, quando per inſertionem pariter ſunt vnita, vnam arborem conſtituunt, ſurculus autem inſertus trunco, totam virtutem trunci in ſuam transmutat quātitatem, *ſicut dicit Alphredus ſuper finem primi libri Vegetabilium, quare ſupra eodem in tractatu de arborum inſertione circa principium.* Malus autem niſi putetur & à ſuperfluis ramis exoneretur, ſterileſcit, *Vt dicit idem*, quia humor attractus à radice non ſufficit ad productionem fructuum, quia tranſit in ramorum ſterilium nutrimentum, *quare ſupra de cauſa fructificationis arborum.* Malorum ſunt diuerſa genera, nam quædam ferunt fructum ponticum atque durum, quædam acetoſum, quædam dulcem & iucundum, & horum fructuum diuerſitas ex diuerſa qualitate qualitate humoris procedit, & debiliori vel fortiori operatione caloris exiſtentis in radice, *ſicut ſupra in principio tactum eſt.*

Cap. XCIX.

De Malo granata.

MAlus granata eſt arbor, ferens mala granata, arbor ſiquidem fœminini generis, fructus vero neutri, & dicitur malum granatum, eo quod intra corticem rotūditatē contineat & multitudinem granorum, *Vt dicit Iſid. lib.*

lib. 18 cuius cortex dicitur pſidia, flos vero balauſtia nuncupatur. Florum autem alii ſunt albi, alii purpurei, alii roſei reperiuntur, hæc poma mala punica ſunt dicta, quia de regione punica primitus ſunt delata, *vt dicit Iſidorus*. Eſt autem arbor multum dura & nodoſa, & ramoſa, plus in latum quam altum ſe diffundens, & eſt frigoris impatiens, vnde in pruina cito pereunt flores eius. *Dicit autem Ariſtoteles* quod maluſ granata mutatur à malitia ſua per culturam, *quare ſupra eodem de arborum cultura*. Iſtius autem arboris *ſecundum Plinium* multæ ſunt ſpecies, ſed de duabus iam loqui ſufficiat. Nam *ſecundum Dioſcoridem & Iſaac in diatis* malorum granatorum duo ſunt genera, alia enim ferunt poma dulcia, calida & humida, alia acetoſa, quæ frigida ſunt & ſicca, & diutius poſſunt cæteris obſeruari, dulcia magis conueniunt vſui medicinæ, nam tota arbor medicinalis eſt & parum conuenit cibariis fructus eius, *Vnde dicit Iſido. libro* 17. negant, inquit, medici corpora noſtra mali punici cibo nutriri, ſed putant, quod plus congruant medicamento quam corporis alimento, habet ſiquidem tota arbor, ſed potiſſime fructus eius virtutem conſtringendi & confortandi, conſolidandi & humores fluidos deſiccandi, & fluxum ſanguinis intercipiendi, & vomitum cholericum compeſcendi, *vt expreſſe docet Iſaac Dioſcorid. & Plinius* ſi tamen more congruo & ordine debito exhibeantur, valent contra ſingulas intrinſecas vel extrinſecas corporis paſſiones, dulcia tamen magis ſunt ventoſa, & inflatiua aliis, & etiam ſitis minus in febricitantibus ſedatiua, & ideo minus conueniunt febricitantibus quam acetoſa, ex quorum ſucco fit potus qui dicitur oxizacra, qui calorem febrilem mitigat, materiam febrilem digerit & alterat, appetitum prouocat, & naturam ex calore deficientem reparat mirabiliter & confortat, & valet contra epatis calefactionem, & cordis defectum ſiue cardiacam paſſionem, flores eius & fructus ac cortices ſi pulueriſentur, & in potu aſſumantur, vermes veteres necant, gingiuas & dentes purgant, optime & confirmant, & contra multas alias ſubueniunt paſſiones, *vt dicit Dioſcorides & Iſaac*, mala punica in omnibus prædictis ſunt efficaciſſima, quæ enim ſunt crocea exterius in cortice, & diſcolorata, ſtiptica, inſipida & deſiccata, interius tamen ſunt rubea, humida &

Digitized by Google

da & mollia, iucunda & ſapida & miro ac incredibili naturæ artificio per granulorum cellulas ordinata, *Vt dicit Bernardus.*

Cap. C.

De Moro.

MOrus eſt arbor, cuius fructus dicitur morum, *Vt dicit lib.* 18. morus à Græcis eſt vocata, quam Latini rubum vocant, eo quod fructus eius & virgula rubent. Eſt autem duplex morus, domeſtica, ſcilic. & ſylueſtris, cuius fructus in deſerto paſtorum releuat famem, cuius folia ſuperiecta ſerpentem ipſum interimunt. *Item dicit Ambroſ. ſuper Math.* 17. fructus mori in flore albet. deinde viret, tertio rutilat ſiue rubet, vltimo nigreſcit atque liuet, nam quanto eſt maturior, tanto nigrior eſt, cuius fructus tingit manus & dentes comedentis. *Secundū autem Plin. & Dioſ.* morus eſt arbor, ſemen habens ventrifluum, id eſt, ſolutiuum, cuius ſuccus expreſſus & ad ignem ſiue Solem deſiccatus, fit ſtipticus & conſtrictiuus, vlcera oris & vulnera ſanat, faucium tumorem reprimit atque ſedat, corium radicis coctum & potatum ventrem laxat, & lumbricos latos necat, folia eius contuſa & impoſita oleo, combuſtiones ſanāt, decocta cum aqua pluuiali, capillos denigrant, morſus palangionis & puncturas aranearum curant, dolorem dentium placant, & putredinem mundificant gingiuarum. Mora immatura frigida ſunt & ſtiptica, & confortatiua ſtomachi & conſtrictiua, ſed quanto plus maturantur, tanto efficiuntur calidiora & etiam dulciora & humidiora, comeſta multum poſt prandiū in corruptionem conuertuntur, & ſtomacho ac capiti multū nocent, à ieiunis vero accepta bene digeruntur, ſed nutriunt valde parum. Folia mori celſi ſunt valde magna & lata, quæ erucis & bruchis ſunt obnoxia, & à vermibus libentiſſime comeduntur: vnde & vermes ſericum egerentes, mori foliis optime nutriuntur. Tota arbor medicinalis eſt, præcipue quo ad cortices, fructus, folia & radices. Nam ſi radix eius inciſa fuerit, gummi emanabit, quod valet ad varias paſſiones, nam ventrem emollit, dolorem dentium tollit. *Hucuſque Dioſ. & Plat.* Ex moris fit potus optimus ſiue nobilis, quem moretum vulgariter appellamus, quem elephantes cum potant, animoſiores efficiuntur, *Vt dicit Rabanus*

banus ſuper lib. 2. Mach. 5. cap. Fit inde electuarium diamoron dictum, quod valet contra ſquinanciam & gutturis ac faucium paſſiones *Vt dicit Plat.*

Cap. CI.

De Myrto.

MYrtus, *ſecundum Iſidorum*, eſt dicta, eo quod in littoribus maris ſolet ſæpius oriri. *Vnde Virgilius:*

... Littora myrtetis latiſſima.

Et alibi:

... Amantes littora myrti. &c.

Hinc eſt, quod à Græcis myrtetis dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptam ſcribunt multarum neceſſitatibus mulierum deputatam. *Hucuſque Iſidor. ſecundum Plin. autem Vel Dioſ.* myrtus eſt arbuſtum ad modum fruticis, creſcens potiſſime iuxta mare, cuius fructus, flores & frondes conueniunt medicinæ. Meliores autem ſunt fructus quam flores, & habent diutius conſeruari, ſed melius in ſolis calore, quã in aura vmbroſa habent talia conſeruari. Et quanto ſunt ſimpliciter fructus recentiores, tanto ſunt meliores, & habent omnia illius fructus ſubſtantialia virtutem ponticam & conſtrictiuam, & ex aromaticitate confortatiuam, etiam ex natura propria fluxus ſuperflui reſtrictiuam, & virtutis retentiuæ in corpore cooperatiuam: vnde valet contra fluxum rheumatis ad ſpiritalia membra defluentis, ſi decoquatur in aqua pluuiali, & inde pectus fomentetur. Vomitum etiam reſtringit, ſi decocti ramuſculi eius cum aceto ſuper ſtomachum apponantur, de ea puluis factus, vlcera & vulnera ſuauiter conſolidat. *Item dicit Plin.* quod myrtus alia eſt alba, alia nigra & vtraque ſiptica, ſed nigra magis, vnde contra fluxum ſanguinis vtiliter exhibetur. Vrinam commouet, & prodeſt contra venenum & puncturam ſcorpionis ſi potetur. Eius decoctio valet contra alopeciam & fluxum ſimiliter capillorum, cum farina tritici mixta, valet contra tumores oculorum. Fit autem oleum myrtinum de foliis & baccis eius, quod eſt lenitiuum, conſolidatiuum & mundificatiuum, & valet ad omnia ſupradicta. Aures autem mundificat ſanioſas, ſi tepefactum inſtillatur. *Hucuſque Plin.*

Plin. Super Iſai. autem cap. 41. dicit Hieronym. Myrtus eſt aromatica & imputribilis, fiſſa membra conſolidat & reparat, & ideo cõſolatores ſanct. Eccle. ſignat, eſt etiam temperatiuæ & mitigatiuæ virtutis ac refrigeratiuæ, *vt dicit ſuper Iſa. 60. cap.*

CAP. CII.

De Myrrha.

MYrrha eſt arbor in Arabia, altitudinis quinque cubitorum, ſimilis ſpinæ, quam achantum dicunt. Cuius gutta viridis eſt & multum aromatica & amara: vnde & nomen accepit Myrrha, *vt dicit Iſidor. lib.* 16. cuius gutta per ſe manans precioſior eſt, quæ vero facto vulnere inciſo cortice elicitur, vilior iudicatur. Cuius ſarmenta Arabes igne fouent: quorum fumus eſt valde noxius, niſi odore ſtoracis occurratur, aliter contrahunt homines morbos inſanabiles tali fumo. Purior autem myrrha & melior colligitur apud Troglodytas in Arabia, *vt dicit Iſidor. & Plin. lib. 17. cap. 17. vbi dicitur,* quod myrrha eſt arbor quinque cubitorum, in ſyluis quidem Arabiæ creſcens, cuius folia ſunt ſimilia foliis oliuæ, ſed magis criſpa ac aculeata. Ramos habens ſimiles iunipero. Inciduntur autem binis temporibus rami eius, ſed prius ſponte ſudant antequam incidantur, & gutta quæ ſudando effluit ſtacten dicitur, & hoc generibus omnibus myrrhæ præfertur, & myrrha electa à pluribus appellatur. Sunt autem ſeptem genera, *vt dicit ibidem, idem cap.* 18 ſcil. Troglodytica, & illa eſt magis electa: ſecunda Gelbanitica: Tertia Dianitis, quarta collatitia, quinta Sembracena, id eſt, Salbana & illa aliis myrtibus magis tenuis eſt, ſexta quam Duſartim & odoraceam vocant, & hæc cæteris magis candida, & hæc adulteratur gummi & glebis lentiſci, ſeptima eſt Indica, & illa cæteris peior eſt, & cum illa aliæ ſpecies myrrhæ adulterantur. *Hucuſque Plin.* Myrrha, *vt dicit Dioſ.* eſt gutta arboris circa ramos calore ſolis indurata, & eſt eligenda citrina & ruſa, interius aliquantulum lucida, & huius alia eſt minuta: alia eſt groſſa, quæ Troglodytica appellatur, ab inſula vbi creſcit, calida eſt & ſicca, & habet virtutem confortandi & ex aromaticitate ſua conducendo partes in vnum, habet vim diſſoluendi & conſumendi mediocriter & æqualiter ex qua-

ex qualitatibus ſuis, vnde conſeruat corpora mortuorum, quando ex myrrhæ confectionibus condiuntur. Reſeruatur autem in optima efficacia myrrha fere centum annis. Valet contra omnes cauſas rheumaticas & fluxus inordinatos. Digeſtionem etiam confortat, & viſcoſos humores, maxime in ſpiritualibus membris purgat, oris fœtorem emundat, & omnia gingiuarum vitia ſanat & deſiccat. Vlcera labiorum putrida conſolidat, conſumit & conglutinat, cerebrum confortat, & etiam matricem multum corroborat & confortat, & omnem eius ſuperfluitatem conſumit & deſiccat, & conceptum iuuat. Vermes aurium necat, carnem ſuperfluam corrodit, & bonam ac viuam generat & conſeruat.

Cap. CIII.

De Myrrho.

MYrrhum eſt vnguentum de myrrha & aliis ſpeciebus aromaticis compoſitum & confectum. Cuius virtute nerui & alia ſenſibilia membra confortantur, & humores in iuncturis ac articulis exiſtentes conſumuntur, eius aromaticitate ſpiritus animales reparantur. Interficiuntur vermes ac pediculi eius amaritudine, & prohibet ne naſcantur. Sudores fœtidi myrrho compeſcuntur. Conſeruantur corpora integra in tumulis, ne putredine diſſoluantur.

Cap. CIIII.

De Mandragora.

MAndragora eſt dicta, eo quod habeat mala ſuauiter olentia in magnitudine mali maciani, vnde & Latini malum vocant terræ. Hanc poetæ vocant anthropomoros, eo quod habeat radicem formæ hominis quodammodo ſimilem. Cuius cortex vino mixtus porrigitur ad bibendum his, quorum corpus eſt ſecandum, vt dolorẽ non ſentiant ſoporati. Huius ſpecies ſunt duæ: vna eſt fœmina in foliis ſimilis lactucæ mala generans: alia eſt maſculus, cuius folia ſunt ſimilima foliis betæ, *vt dicit Iſidor. libro 17. Dioſcorides autem dicit* mandragoram eſſe herbam ſomniferam, cuius folia ſunt ſuper terram ſparſa. Radices

Digitized by Google

dices habet, duas aut tres ſibi inuicem cohærentes de foris nigras, intus vero albas cum corio groſſo. Maſculus habet folia alba & tenuia, & radicem ſimilem alteri. Poma naſcuntur ſuper folia, ſicut galla ſuper folia quercus, & ſunt colore crocea, odore ſuauia, tamen cum quadam grauitate, in ſapore autem ſunt inſipida, & ideo non conueniunt eſui, ſed tantum medicinæ. Nam cortices eius decocti in vino, dormire faciunt, & omnes dolores compeſcunt: vnde & vix tunc temporis ferri ſentiuntur paſſiones. Caute tamen mandragora eſt vtendum, quia ſi in nimia quantitate accipitur, infert mortem, *vt dicit idem. Nam vt dicitur in Plateario*, virtutem habet infrigidandi, & aliquantulum mortificandi, & ſomnum prouocandi, & ideo ſuccus eius cum lacte mulieris temporibus appoſitus, ſomnum prouocat etiam in peracutis. Et quia eſt herba ſubſtantialiter frigida, dicitur quod fructus eius extinguit ignem ſacrum. Compeſcit etiam choleræ impetum, & ventris fluxum. *Huc uſq; Plat.* ibi tamen ponitur, quod ſecundum naturam ſimilitudo hominis vel mulieris in radice eius nullatenus inuenitur, ſed potius à ruſticis vel maleficis ſophiſtice ſic formatur. Dicitur autem habere virtutem præbitiuam mulieribus concipiendi, quod ſimiliter abnuere videtur *Auguſtinus. ſuper Gen. 2. cap. 19. dicit Auguſtinus*, quod occaſione Rachelis quæ mandragoras deſiderauerat, vidit philoſophorum libros, qui de virtutibus herbarum tractant, & de eis dicit ſe nihil talium in eorum ſcriptis tunc temporis reperiſſe, *ſalua tamen auctoritate Beati Auguſtini.* Multi autores dicunt mandragoram multoties hanc habere virtutem, *Vnde dicit Conſtantinus, Dioſcorides, Plinius & Platearius*, quod mandragora ſumpta modo debito, matrices diſponit ad conceptionem quando primitus calor nimius & ſiccus conceptionis materiam impediuit. Mulieres itaque calidas & humidas diſponit ad conceptionem, cum ſit frigida & ſicca, *vt dicitur in Plateario*, & hoc diſpoſitiue, ſed mulieres frigidas & naturaliter ſiccas impedit potius ab huiuſmodi diſpoſitione. Multas alias habet mandragora virtutes, quæ *vt dicit Dioſc.* tumores corporis repercutit atque tollit, morſibus venenoſis occurrit, omnemque fluxum corporis inferius & ſuperius reſtringit. Omnia ſuperius poſita *dicuntur in*

*lib. Plin.35.cap.*10.*Vbi dic.*quod mandragoræ duo ſunt genera,&c. *Et ſequitur*: poſt multa cauent foſſores mandragoræ in eius foſſura contrarium ventum, & tres circulos gladio circumſcribunt, & poſt expectant effodere ad occaſum, & ita credunt eius præcipuas eſſe vires, ſuccus eius colligitur, & in ſole deſiccatur, mala eius matura in vmbra deſiccantur. Odor malorum eſt grauis, & infert ſomnum,& ex odore ſolo vis ei ſomnifica eſt, *Vt dicit idem.*

Cap. CV.

De Milio.

MIlium eſt herba, habens haſtam longam & nodoſam ad modum cannæ, cuius ſemen valde eſt minutum, frigidum & ſiccum, *Vt dicitur in diætis.* Et hoc atteſtatur eius leuitas & concauitas, abſentia viſcoſitatis & vnctuoſitatis, & modici nutrimenti. Confortat tamen ſtomachum gratia ſuæ ſiccitatis,& conſtipat ventrem.Eſt autem *ſecundum Dioſc.* diureticum, & affatum, ſedat ventris torſionem, ſanguinem laudabilem non generat, infrigidat ſtomachum & deſiccat, *Vt dicitur in diæt.*

Cap. CVI.

De Mentha.

MEntha eſt herba odorifera, calida & ſicca, ſtomachi confortatiua, & eſt duplex eius ſpecies, ſcil. hortenſis & domeſtica, & ſylueſtris ſeu montana, & iſta habet maiorem vim calefaciendi quam prima, & dicitur græce collocaſia, quam Latini neptam ſiue calamentum vocat, *Vt dic.Iſid.lib.*17.*cap.pen.*& herba eſt multum medicinalis. Aliæ ſunt ſpecies menthæ quæ creſcunt in paluſtribus, & in pratis, ſed non ſunt tantæ efficaciæ in virtute vel calore. Sunt etiam grauioris odoris pariter & ſaporis, quam mentha domeſtica vel hortenſis,quæ eſt herba ſe multiplicans, & cito de terra pullulans & aſcendens, cuius haſtula in terram reflexa, & ab humo tecta conuertitur in radicem,& cito ex ſe nouam parturit prolem. Eſt autem mentha hortenſis magnæ efficaciæ, ſiue ſit ſicca ſiue viridis. Habet enim virtutem diſſoluendi & conſumendi ex qualitatibus ſuis. Ex aromaticitate confortandi & prouocandi appeti-

appetitum. Ex ſuo acumine decocta in aceto, fœtorem oris amputat, & gingiuas putridas & corruptas purgat. Vomitum ex debilitate virtutis retentiuę venientē cum aceto ſedat. Odore ſuo & ſapore contra ſyncopim & debilitatem ſpirituum iuuat. Matricem mundificat à ſuperfluis & confortat. Decocta in vino, dolorem viſcerum & renum placat. Cum vino & oleo decocta, mamillas ex coagulatione lactis induratas ſuperpoſita ſanat. Succus eius venenis obuiat, & potatus lumbricos necat, & vermes auris. In vino & oleo decocta frigida apoſtemata diſſoluit & curat. Tuſſim mitigat. *Hucuſque Dioſc. & Plat. Similiter Iſaac lib. 2. in diat. dicit idem*, addens quod abominationem amputat & ſingultum ſedat. Linguam lenit aſperam ſi ex ea fricetur aſſuefacta, in cibo venerem excitat.

Cap. CVII.

De Malua.

Malua eſt mollis herba, à molliendo aluum dicta, *vt dicit Iſido. lib. 17. Sicut dicit idem vna cum Plinio*, ſi ſucco eius admixto oleo aliquis ſe inunxerit, à punctura apum lædi non poterit. Membra etiam linita ſucco maluæ, non patiuntur puncturam neque morſum ab aranea vel à ſcorpione, *vt dicit Plin.* Eſt autem eius ſpecies duplex minor ſcil. & maior, quæ altea dicitur, & eſt vtraque herba humida, inter frigidum & calidum temperata, *vt dicitur in diat.* & hoc patet per eius virtutem & actionem, quia digerit apoſtema, & maturat maxime radix eius & ſemen, cuius decoctio valet contra fluxum ſanguinis, quiddam enim habet viſcoſitatis, quod ſi cum vino potui detur, diſſoluit groſſos humores renum, & lapidem frangit. Duriciem ſplenis mollificat atque laxat. Decoctio eius prouocat ſomnum, ſi facies & extrema corporis inde abluantur. Seminis ſui decoctio valet phthyſicis, & contra tuſſim, ſemen eius in oleo decoctum, duriciem ſoluit, mollificat, mundificat & maturat, *vt dicitur in Platear.*

bus ſuccedunt quædam capitella loco ſeminis ac fructus, & cum incipiunt capitella palleſcere, culmi integri euelluntur, & euulſi à ſuis capitellis ſemen continentibus carpinantur, deinde partes lini in faſciculos colligantur, & longo tempore in aqua madidantur, & extracti de aqua ad Solem deſiccantur, & poſtea multis tunſionibus & carpinationib. à ſuis ſuperfluis expurgantur, & ſic partes deſęcatæ in fila contorquentur, & per multiplicem decoctionem ad albedinem deducuntur, non enim linum à ſuo virore terreſtri poteſt ſpoliari, & perfecto candore decorari, niſi multoties contundatur & decoquatur, & Soli appoſitum, aqua iterum & iterum aſpergatur, & cum ſint multa genera lini, illud præualet in decore quod ſolet creſcere in Ægypto, nam inde fit byſſus niui comparabilis in candore *vt dicit Plinius libro* 19. *cap*. 2. minus tamen habet firmitatis hoc genus lini & plus lucri, quia inde fiunt veſtes gratiſſimæ ſacerdotum. Eſt autem linum neceſſarium ad vſus multos, nam ex lino fiunt veſtimenta ad induendum, vela ad nauigandum, retia ad venandum & piſcandum, fila ad conſuendum, funes ad ligandum, chordulæ ad ſagittandum, ligamina ad connectendum, lineæ ad menſurãdum, linteamina ad quieſcendum, cortinæ ad ornandum, ſacculi & burſulæ ad quodlibet neceſſarium reponendum. Vnde nulla herba tam diuerſis vſibus hominum eſt ita apta & neceſſaria ſicut linum, cuius ſemen calidum eſt & humidum, vel inter humidum & ſiccum temperatum & vnctuoſum, vnde fit oleum quod aliis vſibus magis eſt neceſſarium quam ad eſum, nam *vt dicit Iſaac*, ſemen lini parum nutrit, & durum eſt digerere nociuum ſtomacho, & plurimum inflatiuum, diureticum tamen eſt, aſſum tamen & cum melle acceptum, melius eſt & valet contra tuſſim, comeſtum etiam cum melle & pipere venerem excitat & ſtimulat ad amorem, valet ad apoſtemata, quia maturat ea, habet enim vim mitigatiuam, ſubtiliatiuam, ſanificatiuam, ſiue maturatiuam, vnde ſoluit apoſtema matricis ſi patiens in eius decoctione ſæpius foueatur, *vt dicit Iſaac in diætis*.

CAP.

Cap. XCVIII.

De Malo.

MAlus eſt arbor pomifera in ſe quidem magna, ſed reſpectu lignorum quidem nemoris modica & ſubmiſſa, ligno ſolida, rugoſa cortice & nodoſa, frondium denſitate vmbroſa, florum varietate decora, fructuum ſuauitate iucunda, vſui & guſtui gratioſa, in diuerſis medicinis efficax & virtuoſa. Dicitur autem malum ipſum pomum ſiue fructus, ſed hæc malus dicitur arbor ſiue pomus, & eſt dicta, eo quod eius fructus ſit rotundus, vnde & illa ſunt vere mala, quæ maxime ſunt rotunda, *vt dicit Iſidorus libro 17.* nam μάλων in Græco, rotundum in Latino dicitur. Differt autem malus ab aliis arboribus ſyluę vel nemoris, quia malus & maxime domeſtica duplicis eſt naturæ, nam truncum habet à terra productum, ſurculum autem aliunde venientem ipſi trunco inſertum & vnitum, quę duo, quando per inſertionem pariter ſunt vnita, vnam arborem conſtituunt, ſurculus autem inſertus trunco, totam virtutem trūci in ſuam tranſmutat quātitatem, *ſicut dicit Alphredus ſuper finem primi libri Vegetabilium, quare ſupra eodem in tractatu de arborum inſertione circa principium.* Malus autem niſi putetur & à ſuperfluis ramis exoneretur, ſterileſcit, *vt dicit idem*, quia humor attractus à radice non ſufficit ad productionem fructuum, quia tranſit in ramorum ſterilium nutrimentum, *quare ſupra de cauſa fructificationis arborum.* Malorum ſunt diuerſa genera, nam quædam ferunt fructum ponticum atque durum, quædam acetoſum, quædam dulcem & iucundum, & horum fructuum diuerſitas ex diuerſa qualitate qualitate humoris procedit, & debiliori vel fortiori operatione caloris exiſtentis in radice, *ſicut ſupra in principio tactum eſt.*

Cap. XCIX.

De Malo granata.

MAlus granata eſt arbor, ferens mala granata, arbor ſiquidem fœminini generis, fructus vero neutri, & dicitur malum granatum, eo quod intra corticem rotūditatē contineat & multitudinem granorum, *vt dicit Iſid.*

lib.

lib. 18 cuius cortex dicitur pſidia, flos vero balauſtia nuncupatur. Florum autem alii ſunt albi, alii purpurei, alii roſei reperiuntur, hæc poma mala punica ſunt dicta, quia de regione punica primitus ſunt delata, *vt dicit Iſidorus*. Eſt autem arbor multum dura & nodoſa, & ramoſa, plus in latum quam altum ſe diffundens, & eſt frigoris impatiens, vnde in pruina cito pereunt flores eius. *Dicit autem Ariſtoteles* quod maluſ granata mutatur à malitia ſua per culturam, *quære ſupra eodem de arborum cultura*. Iſtius autem arboris *ſecundum Plinium* multæ ſunt ſpecies, ſed de duabus iam loqui ſufficiat. Nam *ſecundum Dioſcoridem & Iſa. in diætis* malorum granatorum duo ſunt genera, alia enim ferunt poma dulcia, calida & humida, alia acetoſa, quæ frigida ſunt & ſicca, & diutius poſſunt cæteris obſeruari, dulcia magis conueniunt vſui medicinæ, nam tota arbor medicinalis eſt & parum conuenit cibariis fructus eius. *Vnde dicit Iſido. libro* 17. negant, inquit, medici corpora noſtra mali punici cibo nutriri, ſed putant, quod plus congruant medicamento quam corporis alimento, habet ſiquidem tota arbor, ſed potiſſime fructus eius virtutem conſtringendi & confortandi, conſolidandi & humores fluidos deſiccandi, & fluxum ſanguinis intercipiendi, & vomitum cholericum compeſcendi, *vt expreſſe docet Iſaac Dioſcorid. & Plinius* ſi tamen more congruo & ordine debito exhibeantur, valent contra ſingulas intrinſecas vel extrinſecas corporis paſſiones, dulcia tamen magis ſunt ventoſa, & inflatiua aliis, & etiam ſitis minus in febricitantibus ſedatiua, & ideo minus conueniunt febricitantibus quam acetoſa, ex quorum ſucco fit potus qui dicitur oxizacra, qui calorem febrilem mitigat, materiam febrilem digerit & alterat, appetitum prouocat, & naturam ex calore deficientem reparat mirabiliter & confortat, & valet contra epatis calefactionem, & cordis defectum ſiue cardiacam paſſionem, flores eius & fructus ac cortices ſi puluериſentur, & in potu aſſumantur, vermes veteres necant, gingiuas & dentes purgant, optime & confirmant, & contra multas alias ſubueniunt paſſiones, *vt dicit Dioſcorides & Iſaac*, mala punica in omnibus prædictis ſunt efficaciſſima, q̃uis enim ſunt crocea exterius in cortice, & diſcolorata, ſtiptica, inſipida & deſiccata, interius tamen ſunt rubea, humida &

da & mollia, iucunda & ſapida & miro ac incredibili naturæ artificio per granulorum cellulas ordinata, *Vt dicit Bernardus.*

Cap. C.

De Moro.

MOrus eſt arbor, cuius fructus dicitur morum, *Vt dicit lib.* 18. morus à Græcis eſt vocata, quam Latini rubum vocant, eo quod fructus eius & virgula rubent. Eſt autem duplex morus, domeſtica, ſcilic. & ſylueſtris, cuius fructus in deſerto paſtorum releuat famem, cuius folia ſuperiecta ſerpentem ipſum interimunt. *Item dicit Ambroſ. ſuper Math.*17. fructus mori in flore albet. deinde viret, tertio rutilat ſiue rubet, vltimo nigreſcit atque liuet, nam quanto eſt maturior, tanto nigrior eſt, cuius fructus tingit manus & dentes comedentis. *Secundũ autem Plin. & Dioſ.* morus eſt arbor, ſemen habens ventrifluum, id eſt, ſolutiuum, cuius ſuccus expreſſus & ad ignem ſiue Solem deſiccatus, fit ſtipticus & conſtrictiuus, vlcera oris & vulnera ſanat, faucium tumorem reprimit atque ſedat, corium radicis coctum & potatum ventrem laxat, & lumbricos latos necat, folia eius contuſa & impoſita oleo, combuſtiones ſanãt, decocta cum aqua pluuiali, capillos denigrant, morſus palangionis & puncturas aranearum curant, dolorem dentium placant, & putredinem mundificant gingiuarum. Mora immatura frigida ſunt & ſtiptica, & confortatiua ſtomachi & conſtrictiua, ſed quanto plus maturantur, tanto efficiuntur calidiora & etiam dulciora & humidiora, comeſta multum poſt prandiũ in corruptionem conuertuntur, & ſtomacho ac capiti multũ nocent, à ieiunis vero accepta bene digeruntur, ſed nutriunt valde parum. Folia mori celſi ſunt valde magna & lata, quæ erucis & bruchis ſunt obnoxia, & à vermibus libentiſſime comeduntur: vnde & vermes ſericum egerentes, mori foliis optime nutriuntur. Tota arbor medicinalis eſt, præcipue quo ad cortices, fructus, folia & radices. Nam ſi radix eius inciſa fuerit, gummi emanabit, quod valet ad varias paſſiones, nam ventrem emollit, dolorem dentium tollit. *Hucuſque Dioſ. & Plat.* Ex moris fit potus optimus ſiue nobilis, quem moretum vulgariter appellamus, quem elephantes cum potant, animoſiores efficiuntur, *Vt dicit Rabanus*

banus ſuper lib. 2. Mach. 5. cap. Fit inde electuarium diamoron dictum, quod valet contra ſquinanciam & gutturis ac faucium paſſiones *Vt dicit Plat.*

Cap. CI.

De Myrto.

Myrtus, *ſecundum Iſidorum,* eſt dicta, eo quod in litoribus maris ſolet ſæpius oriri. *Vnde Virgilius:*

--- Littora myrtetis latiſſima.

Et alibi:

--- Amantes littora myrti. &c.

Hinc eſt, quod à Græcis myrtetis dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptam ſcribunt multarum neceſſitatibus mulierum deputatam. *Hucuſque Iſidor. ſecundum Plin. autem vel Dioſ.* myrtus eſt arbuſtum ad modum fruticis, creſcens potiſſime iuxta mare, cuius fructus, flores & frondes conueniunt medicinæ. Meliores autem ſunt fructus quam flores, & habent diutius conſeruari, ſed melius in ſolis calore, quã in aura vmbroſa habent talia conſeruari. Et quanto ſunt ſimpliciter fructus recentiores, tanto ſunt meliores, & habent omnia illius fructus ſubſtantialia virtutem ponticam & conſtrictiuam, & ex aromaticitate confortatiuam, etiam ex natura propria fluxus ſuperflui reſtrictiuam, & virtutis retentiuæ in corpore cooperatiuam: vnde valet contra fluxum rheumatis ad ſpiritalia membra defluentis, ſi decoquatur in aqua pluuiali, & inde pectus fomentetur. Vomitum etiam reſtringit, ſi decocti ramuſculi eius cum aceto ſuper ſtomachum apponantur, de ea puluis factus, vlcera & vulnera ſuauiter conſolidat. *Item dicit Plin.* quod myrtus alia eſt alba, alia nigra & vtraque ſtiptica, ſed nigra magis, vnde contra fluxum ſanguinis vtiliter exhibetur. Vrinam commouet, & prodeſt contra venenum & puncturam ſcorpionis ſi potetur. Eius decoctio valet contra alopeciam & fluxum ſimiliter capillorum, cum farina tritici mixta, valet contra tumores oculorum. Fit autem oleum myrtinum de foliis & baccis eius, quod eſt lenitiuum, conſolidatiuum & mundificatiuum, & valet ad omnia ſupradicta. Aures autem mundificat ſanioſas, ſi tepefactum inſtillatur. *Hucuſque Plin.*

Plin. Super Iſai. autem cap. 41. dicit Hieronym. Myrtus eſt aromatica & imputribilis, fiſſa membra conſolidat & reparat, & ideo cõſolatores ſanct. Eccle. ſignat, eſt etiam temperatiuæ & mitigatiuæ virtutis ac refrigeratiuæ, *Vt dicit ſuper Iſa. 60. cap.*

CAP. CII.

De Myrrha.

MYrrha eſt arbor in Arabia, altitudinis quinque cubitorum, ſimilis ſpinæ, quam achantum dicunt. Cuius gutta viridis eſt & multum aromatica & amara: vnde & nomen accepit Myrrha, *Vt dicit Iſidor. lib.* 16. cuius gutta per ſe manans precioſior eſt, quæ vero facto vulnere inciſo cortice elicitur, vilior iudicatur. Cuius ſarmenta Arabes igne fouent: quorum fumus eſt valde noxius, niſi odore ſtoracis occurratur, aliter contrahunt homines morbos inſanabiles tali fumo. Purior autem myrrha & melior colligitur apud Troglodytas in Arabia, *Vt dicit Iſidor. & Plin. lib.* 17. *cap.* 17. *Vbi dicitur,* quod myrrha eſt arbor quinque cubitorum, in ſyluis quidem Arabiæ creſcens, cuius folia ſunt ſimilia foliis oliuæ, ſed magis criſpa ac aculeata. Ramos habens ſimiles iunipero. Inciduntur autem binis temporibus rami eius, ſed prius ſponte ſudant antequam incidantur, & gutta quæ ſudando effluit ſtacten dicitur, & hoc generibus omnibus myrrhæ præfertur, & myrrha electa à pluribus appellatur. Sunt autem ſeptem genera, *Vt dicit ibidem, idem cap.* 18 ſcil. Troglodytica, & illa eſt magis electa: ſecunda Gelbanitica: Tertia Dianitis, quarta collatitia, quinta Sembracena, id eſt, Salbana & illa aliis myrtibus magis tenuis eſt, ſexta quam Duſartim & odoraceam vocant, & hæc cæteris magis candida, & hæc adulteratur gummi & glebis lentiſci, ſeptima eſt Indica, & illa cæteris peior eſt, & cum illa aliæ ſpecies myrrhæ adulterantur. *Hucuſque Plin.* Myrrha, *Vt dicit Dioſ.* eſt gutta arboris circa ramos calore ſolis indurata, & eſt eligenda citrina & rufa, interius aliquantulum lucida, & huius alia eſt minuta: alia eſt groſſa, quæ Troglodytica appellatur, ab inſula vbi creſcit, calida eſt & ſicca, & habet virtutem confortandi & ex aromaticitate ſua conducendo partes in vnum, habet vim diſſoluendi & conſumendi mediocriter & æqualiter ex qua-

ex qualitatibus ſuis, vnde conſeruat corpora mortuorum, quando ex myrrhæ confectionibus condiuntur. Reſeruatur autem in optima efficacia myrrha fere centum annis. Valet contra omnes cauſas rheumaticas & fluxus inordinatos. Digeſtionem etiam confortat, & viſcoſos humores, maxime in ſpiritualibus membris purgat, oris fœtorem emundat, & omnia gingiuarum vitia ſanat & deſiccat. Vlcera labiorum putrida conſolidat, conſumit & conglutinat, cerebrum confortat, & etiam matricem multum corroborat & confortat, & omnem eius ſuperfluitatem conſumit & deſiccat, & conceptum iuuat. Vermes aurium necat, carnem ſuperfluam corrodit, & bonam ac viuam generat & conſeruat.

CAP. CIII.

De Myrrho.

MYrrhum eſt vnguentum de myrrha & aliis ſpeciebus aromaticis compoſitum & confectum. Cuius virtute nerui & alia ſenſibilia membra confortantur, & humores in iuncturis ac articulis exiſtentes conſumuntur, eius aromaticitate ſpiritus animales reparantur. Interficiuntur vermes ac pediculi eius amaritudine, & prohibet ne naſcantur. Sudores fœtidi myrrho compeſcuntur. Conſeruantur corpora integra in tumulis, ne putredine diſſoluantur.

CAP. CIIII.

De Mandragora.

MAndragora eſt dicta, eo quod habeat mala ſuauiter olentia in magnitudine mali maciani, vnde & Latini malum vocant terræ. Hanc poetæ vocant anthropomoros, eo quod habeat radicem formæ hominis quodammodo ſimilem. Cuius cortex vino mixtus porrigitur ad bibendum his, quorum corpus eſt ſecandum, vt dolorẽ non ſentiant ſoporati. Huius ſpecies ſunt duæ: vna eſt fœmina in foliis ſimilis lactucæ mala generans: alia eſt maſculus, cuius folia ſunt ſimilima foliis betæ, *vt dicit Iſidor. libro* 17. *Dioſcorides autem dicit* mandragoram eſſe herbam ſomniferam, cuius folia ſunt ſuper terram ſparſa. Radices

dices habet, duas aut tres ſibi inuicem cohærentes de foris nigras, intus vero albas cum corio groſſo. Maſculus habet folia alba & tenuia, & radicem ſimilem alteri. Poma naſcuntur ſuper folia, ſicut galla ſuper folia quercus, & ſunt colore crocea, odore ſuauia; tamen cum quadam grauitate, in ſapore autem ſunt inſipida, & ideo non conueniunt eſui, ſed tantum medicinæ: Nam cortices eius decocti in vino, dormire faciunt, & omnes dolores compeſcunt: vnde & vix tunc temporis ferri ſentiuntur paſſiones. Caute tamen mandragora eſt vtendum, quia ſi in nimia quantitate accipitur, infert mortem, *vt dicit idem.* Nam *vt dicitur in Plateario*, virtutem habet infrigidandi, & aliquantulum mortificandi, & ſomnum prouocandi, & ideo ſuccus eius cum lacte mulieris temporibus appoſitus, ſomnum prouocat etiam in peracutis. Et quia eſt herba ſubſtantialiter frigida, dicitur quod fructus eius extinguit ignem ſacrum. Compeſcit etiam choleræ impetum, & ventris fluxum. *Hucuſq; Plat.* ibi tamen ponitur, quod ſecundum naturam ſimilitudo hominis vel mulieris in radice eius nullatenus inuenitur, ſed potius à ruſticis vel maleficis ſophiſtice ſic formatur. Dicitur autem habere virtutem præbitiuam mulieribus concipiendi, quod ſimiliter abnuere videtur *Auguſtinus. ſuper Gen. 2. cap.* 19. *dicit Auguſtinus*, quod occaſione Rachelis quæ mandragoras deſiderauerat, vidit philoſophorum libros, qui de virtutibus herbarum tractant, & de eis dicit ſe nihil talium in eorum ſcriptis tunc temporis repeiiſſe, *ſalua tamen auctoritate Beati Auguſtini.* Multi autores dicunt mandragoram multoties hanc habere virtutem, *vnde dicit Conſtantinus, Dioſcorides, Plinius & Platearius*, quod mandragora ſumpta modo debito, matrices diſponit ad conceptionem quando primitus calor nimius & ſiccus conceptionis materiam impediuit. Mulieres itaque calidas & humidas diſponit ad conceptionem, cum ſit frigida & ſicca, *vt dicitur in Plateario*, & hoc diſpoſitiue, ſed mulieres frigidas & naturaliter ſiccas impedit potius ab huiuſmodi diſpoſitione. Multas alias habet mandragora virtutes, quæ *vt dicit Dioſc.* tumores corporis repercutit atque tollit, morſibus venenoſis occurrit, omnemque fluxum corporis inferius & ſuperius reſtringit. Omnia ſuperius poſita *dicuntur in*

appetitum. Ex ſuo acumine decocta in aceto, fœtorem oris amputat, & gingiuas putridas & corruptas purgat. Vomitum ex debilitate virtutis retentiuę venientē cum aceto ſedat. Odore ſuo & ſapore contra ſyncopim & debilitatem ſpirituum iuuat. Matricem mundificat à ſuperfluis & confortat. Decocta in vino, dolorem viſcerum & renum placat. Cum vino & oleo decocta, mamillas ex coagulatione lactis induratas ſuperpoſita ſanat. Succus eius venenis obuiat, & potatus lumbricos necat, & vermes auris. In vino & oleo decocta frigida apoſtemata diſſoluit & curat. Tuſſim mitigat. *Hucuſque Dioſc. & Plat. Similiter Iſaac lib. 2. in diat. dicit idem*, addens quod abominationem amputat & ſingultum ſedat. Linguam lenit aſperam ſi ex ea fricetur aſſuefacta, in cibo venerem excitat.

CAP. CVII.

De Malua.

MAlua eſt mollis herba, à molliendo aluum dicta, *vt dicit Iſido. lib.* 17. *Sicut dicit idem vna cum Plinio*, ſi ſucco eius admixto oleo aliquis ſe inunxerit, à punctura apum lædi non poterit. Membra etiam linita ſucco maluæ, non patiuntur puncturam neque morſum ab aranea vel a ſcorpione, *vt dicit Plin.* Eſt autem eius ſpecies duplex minor ſcil. & maior, quæ altea dicitur, & eſt vtraque herba humida, inter frigidum & calidum temperata, *vt dicitur in diat.* & hoc patet per eius virtutem & actionem, quia digerit apoſtema, & maturat maxime radix eius & ſemen, cuius decoctio valet contra fluxum ſanguinis, quiddam enim habet viſcoſitatis, quod ſi cum vino potui detur, diſſoluit groſſos humores renum, & lapidem frangit. Duriciem ſplenis mollificat atque laxat. Decoctio eius prouocat ſomnum, ſi facies & extrema corporis inde abluantur. Seminis ſui decoctio valet phthyſicis, & contra tuſſim, ſemen eius in oleo decoctum, duriciem ſoluit, mollificat, mundificat & maturat, *vt dicitur in Platear.*

CAP. CVIII.

De Nuce.

NVx eſt arbor, cuius fructus ſimili nomine nuncupatur, & eſt ſic vocata, eo quod vmbra eius vel ſtillicidia, foliorum arboribus vicinis noceant, quam multi Latini alio nomine iuglandem vocant, quaſi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor quondam Ioui conſecrata, cuius fructus habet tantam vim, vt miſſus inter fungos & cibos venenoſos, quicquid in eis virulentum eſt, extrahat, rapiat & extinguat, *vt dicit Iſid. lib.*17. Cuius fructus habet durum & amarum corticem, ſed nucleum valde dulcem, vnde pomum omne corio vel cortice duro tectum dicitur nux, *vt dicit idem*, vt pineæ, caſtaneæ, auellanæ & huiuſmodi. Eſt itaque nux arbor alta & procera, habens ramos & nodos diffuſos, & folia lata & neruoſa, pyramidalia & acuta, grauis odoris & ſaporis, quarum vmbra dormienti ſub ea eſt nociua, & diuerſarum infirmitatum generatiua. Cuius tamen radix, cortex, fructus & folia conueniũt medicinæ. Nam *vt dicit Dioſ.* ſuccus radicis & corticis nucis maioris extractus, & potui datus, ad quantitatem vnius oxagii ſubuenit difficultati vrinandi. Potatus etiam cum aceto, repugnat febribus venientibus cum frigore & rigore. Crines tingit & mundat, & prohibet caſus capillorum. Eſt autem multiplicis virtutis & efficaciæ. Fructus eius conuenit etiam eſui & medicinæ. Et cum multiplex nux inueniatur, tamen de maioribus ſiue gallicanis & minoribus, ſiue auellanis plus loquimur, quo ad cibum & medicinam. Nux autem vſualis eſt domeſtica, quæ à multis dicitur gallica, variatur in ſubſtantia, in virtute & etiam figura. Nam in ſubſtantia, *vt dicit Iſaac in diat.* aut conſidera vt viridis, aut recens, aut vt matura. In prima diſpoſitione, ſcili. viridi, habet exterius corium ſiue corticem, colorem quidem viridem, ſed in ſapore ponticum & amarum, & manus conſtringentis inficientem. Interius autem teſtã paulatim obtinet, corio extrinſeco duriorem. Infra eius ambitum nucleum continet vnctuoſum, ſaporoſum, & multum dulcem, nuclei tamen medulla, quæ infra teſtam eſt contenta, quadam pellicula, velut quadam tunicula eſt vndique circumtecta, ne tenera nuclei ſubſtantia à teſtæ rigidi-

rigiditate ſeu duricia læderetur, & illa quidem pellicula, teſta mollior eſt, & medulla nuclei durior & amarior ab experientibus inuenitur. Et quanto nux plus ad maturitatem producitur, plus ſeparatur illa corticula à ſubſtātia teſtæ & medullæ nuclei incorporatur fortius & vnitur, ita quod nux ab ea vlterius non diuiditur, niſi quando per aquæ calidæ vel alterius humidi infuſionem caſu aliquo artificialiter emollitur. Nux itaque viridis eſt minus calida & etiam ſicca naturaliter, quam antiqua, & minus ſtomacho nociua. Quæ ſi cum ruta comeſta fuerit, ieiuno ſtomacho, erit penitus cuilibet veneno inimica. Nuces vero maturæ *Vt dicit Iſa.* quædam ſunt recentes, quædam antiquæ, quædam inter has mediocres. Recentes ſunt magis humoroſæ, mediocres vero ſunt magis ſiccæ, ſed antiquæ conſumpta humiditate, per caloris intenſionem, humoroſitatem digerentem magis ſunt generaliter vnctuoſæ, & ideo multum comeſtæ in humores cholericos de facili conuertūtur, & maxime quando à calidis complexionibus in vſum ſæpius aſſumuntur, quia in talibus generant aduſtionem, & capiti vertiginem inferunt & dolorem. Qui vero eas temperate comedunt, & temperatæ ſunt cōplexionis, bene eas digerunt, & eis congrue nutriuntur. Virtus autem earum attenditur penes effectum medicinæ. Nam generaliter contra rem venenoſam corpora conſeruant, quia ſua ventoſitate meatus corporis opilant, & vim veneni ad vitalia penetrare non permittunt. Item nuces cum ſale & ruta & alliis mixtæ æqualiter addito melle, morſui rabidi canis ſubueniunt, ſi interius ſumantur, & exterius ſuper locum vulneris apponantur. Venenum enim ad exteriora trahunt potētialiter & conſumunt. Item contritæ cum melle, melancholica apoſtemata & phlegmatica mire diſſoluunt. Contritæ inſuper & cataplaſmatæ ſuper vmbilicum, interiora apoſtemata, interius in corpore naſcentia, deſtruunt, *Vt dicit Iſa in dietis.* Figura autem nucis eſt varia, quia alia eſt rotunda, alia pyramidalis & oblonga, alia interius plana & cōcaua, vt patet in auellanis & muſcatis, alia lateraliter diuiſa, ſed in ſummitatibus ad modum crucis tecta gnomaliter, id eſt, per formam trianguli diſtincta, vt patet in nucibus maioribus gallica-

nis, in quibus generaliter forma crucis interius eſt impreſſa, vt patet ſenſibiliter intuenti, &c.

Cap. CIX.

De Nuce auellana.

NVx auellana, reſpectu nucis gallicanæ agreſtis & ſyluatica eſt, nam ſine cultura creſcit in corylis, quæ ſunt arbores creſcentes in nemore ſiue ſylua, *vt dicit Iſidor.* & ideo, quia in loco publico creſcens, a tranſeuntibus auellitur & colligitur, merito auellana nuncupatur. Auellanæ autem, *vt dicit Iſaac*, aliis nucibus ſunt minus calidæ, & in ſubſtantia magis ponticæ atque groſſæ, minus raræ in ſubſtantia & vnctuoſæ, & ideo ad digerendum ſunt duræ, & ad exeundum de corpore magis tardæ, tamen quando digeruntur multum ſunt corporis nutritiuæ, ſi ſumantur cum interiori pellicula, multum ſunt generatiuæ inflationis, & ideo vt eorum nocumentum auferatur, eſt vtile, vt aqua calida perfundantur, & exteriores pelliculæ auferantur, & ſic erunt cõtra multas paſſiones vtiliter iuuatiuæ, quarum ſuccus melli admixtus, valet contra alopeciam, & fluxum capillorum, & facit pilos in corpore germinare, *vt dicit Iſa. & Conſtant.* Sunt & aliæ nucum diuerſitates, quæ congruunt medicinæ, ſicut nux muſcata & nux Indica, & nux vomica & huiuſmodi. Et eſt muſcata fructus arboris in India naſcentis, creſcentis infra teſtam duram, quodam corio ſiue folliculo tectam ad modum auellanæ, cuius cortex macis vocatur, & eſt multum medicinalis, maxime enim confortat cor, & depurgat in cerebro ſpiritum animalem, ſtomachum infrigidatum calefacit, & confortat appetitum, & eſt cortex ille ſubrufus, habens ſaporem acutũ & aliquantulum ſubamarum, qui autẽ niger eſt vel terreus non habẽs acumen in ſapore, abiiciendus eſt. Nux autẽ muſcata à cortice & teca extracta, circumdatur quadam pellicula tenuiſſima & plana, quæ quanto eſt ponderoſior & in odore ſuauior & ſapore acutior, tanto melior: vnde eligenda eſt, quæ grauis & ſolida eſt interius, quæ cum frangitur non puluerizatur, & ſubrubicundum colorem prętendit, cum odore forti & ſuaui, virtutem habet confortandi, & ſtomachum calefaciendi

& ex-

& extenuandi ventoſitatem, & auferendi dolorem capitis ex frigida cauſa, applicata enim naribus confortat cerebrum & membra ſpiritualia, *Vt dicit Plin. Dioſc. & Plat.*

Cap. CX.

De Nardo.

NArdus eſt herba modica & ſpinoſa, calida & odorifera: vnde & à Græcis Nardi ſpica nardoſtactes appellatur, *Vt dicit Iſidorus libro* 17. Eſt & eius ſpecies triplex, ſcilicet. Indica, Syriaca & Celtica, non tamen creſcit in Syria, ſed in quadam terra montoſa, quæ in vno latere tangit Syriam & in alio Indiam, melior autem eſt illa, quæ eſt leuis & fuſca, comoſa & ſphærica, parua odoratiſſima cyprum ſimilans, quæ maſticata linguam deſiccat. Nardus autem Celtica à regione Galliæ vbi creſcit, eſt dicta, & etiam eſt ſimilis nardo ſiue ſpicæ nardi, ſed eſt magis alba. Habet autem *Vt dicit Dioſcorides & Platearius*, virtutem confortandi ex aromaticitate ſua, valet contra ſyncopim & defectum cordis, & contra ſtomachi debilitatem, naribus applicata cerebrum cõfortat, frigidum rheuma compeſcit, contra ſurditatem valet & aurium apoſtemata, malum odorem oris amputat, & gingiuas putridas mundat, opilationes ſplenis & epatis ſoluit, prouocat menſtrua, & matricem mundificat & adiuuat conceptionem, lapidem frangit in renibus & in veſica. Eſt enim herba diuretica, *Vt dicit Plate.* ſcilicet inciſiua & diuiſiua & vſque ad intima penetratiua. Item valet contra linguæ paralyſim, & confortat neruos & conſumit humorem linguæ organa occupantem, valere etiam dicitur contra morbum epilepticum, ſi debito modo patientibus miniſtretur. Ad multa alia multum valet, ex qua fit oleum nardinum, quod ad omnia prius dicta & ad alia maxime eſt neceſſarium.

Cap. CXI.

De Olea.

OLea eſt arbor *ſecundum Iſidorum*, cuius fructus dicitur oliua, ſuccus vero oleum nuncupatur, *Vt dicit Iſidorus lib.* 17. ſæpe tamen arbor oliua appellatur. Eſt autem

Digitized by Google

arbor oliua pacis & inſignis, *vt dicit idem.* Nam vt dicit Romanorum hiſtoria, ſine oliuarum ramis non mittebantur legati pro pace aliqua obtinenda, ſiue aliis offerenda. Vnde *ſecundum Remigium* patet huius arboris excellentia, quia in ſignum reconciliationis & fœderis Dei cum Noe columba non cum alterius arboris ramuſculo, ſed ſolum cum oliuæ interſigno ad archæ feneſtram eſt reuerſa, immo *ſecundum Plinium lib.* 15. victores apud Athenas quondam olea coronabantur, Græci vero tandem oleaſtro ſuos coronari iudicabant, *vt dicit idem.* Eſt itaque olea arbor coma, & virore & ramorũ multitudine ſpecioſa, frondes habens ſubalbidos & molles, viroris pulcritudinem in æſtate & in hyeme retinentes, flores etiam habet minutos, & multos ſuauiter redolentes, durum corticem & radicem amaram, fructum pinguem, ſapidum atq; dulcem. *Nam vt dicit Iſidorus* ex amaritudine radicis ſurgit oliua in pabulum luminis, & medelam vulneris, ac in refectionem eſurientis. In lucernis enim ponitur ad ignem nutriendum, membris languidis ponitur ad medendum, in cibo apponitur ad reficiendum & ad condiendum, *vt dicit idem.* Eſt enim oleum ignium & luminarium nutritiuum morborum remedium, & cibariorum ſuauiſſimum condimentum, *vt dicit Iſidorus.* Eſt ergo oliua ſiue olea arbor fructifera & medicinalis, cuius cortices, folia & fructus conueniunt medicinæ, cuius lignum maximæ eſt ſoliditatis & compactionis, & quaſi imputribilis puritatis, quamuis ſit multæ duritiei in exteriori ſubſtantia, multum tamen habet humoroſitatis & vnctuoſitatis interius in medulla. De oleis autem & de oliuis *dicit Plinius libr.* 15. arboris olearum fructiferarum multa ſunt genera, in regionibus non multum calidis, ſicut & nec in regionibus nimis frigidis, ſed potius in temperatis, magis tamen ſe habentibus ad calorem quam ad frigiditatem, & ideo iubet Cato, *vt dicit idem Plinius*, oliuas ſeri in ſolo calido, non nimis pingui, nec nimis macro radiis Solis oppoſito, nam cœlum eis maxime confert & multum diligunt rorem cœli & aeris ſerenitatem, vnde ſi fiunt copioſi imbres, quando oliuæ maturescunt, vitiatur oleum & conſumitur, niſi ſequatur ſerenitas, quæ extenuet liquorem, *dicit Plin. ca.* 3. nec indiget olea falce vel raſtro, vt putetur ſicut putantur

vites,

vites, ſed Soli & rori cœleſti committitur, verno gaudet tempore & incipit tunc florere, cuius fructus primo circa hyemem colliguntur, collectis fructibus ſolent oliuantes terram aperire circa radicem, & quaſdam tuberoſitates & adulterinos ramuſculos circa veras radices creſcentes caute præſcindere, & huiuſmodi ſuperfluitates circa radicem ſolent aliqui Italici ruſtici podagram oleæ appellare, vnde præſciſſis illis radicibus falſis, melius fructificat olea, & mirabiliter emendatur, nec vult olea percuti grauiter cum perticis pro ſuo fructu colligendo, ſicut faciunt aliqui minus cauti, quia talis percuſſio cedit ad iniuriam ipſius arboris, & damnum anni ſubſequentis, minus enim fructificat ſic percuſſa, *vt dicit Plinius.* Multæ autem ſunt huius arboris ſpecies, quæ per diuerſitatem fructuum diſcernuntur. Oliua itaque *ſecundum Iſidorum* arboris oleæ deſignat fructum, cuius multiplex differentia inuenitur, *vt dicit Iſaac* oliuæ autem aliæ ſunt domeſticæ & aliæ ſunt ſylueſtres, domeſticæ fructus faciunt quandoq; maturos, quandoque immaturos, quandoque inter hos mediocres. Inter iſtos autem fructus oliuares primi ſunt terreſtres, pontici & virides, ſecundi ſunt ſubrubei, *vel ſecundum Dioſcorid.* Hyacinthini, vltimi vero videntur eſſe nigri, & quanto ſunt nigriores exterius, tanto ſunt maturiores & interius vnctuoſiores & ad exprimendum oleum aptiores, *& ſicut dicit Ariſtoteles* nunquam perfecte matureſcunt in arbore, etiamſi per multos annos ibi eſſent, ſed vt veram & completam conſequantur maturitatem, oportet vt baccæ collectæ de arbore per plures dies in vna congerie coaceruentur, & ſic per compreſſionem mutuam ac nimiam, confortato calore & reuocato, ad interiora ad plenam maturitatem perducentur, *ſecundum vero Iſaac in diætis,* oliuæ cum fuerint rubeæ nondum bene maturæ, nec dum plurimum vnctuoſę, ſtomachi ſunt valde confortatiuæ & conſtrictiuæ, & appetitus excitatiuæ, maxime ſi cum aceto, vel aqua ſalſa fuerint præparatæ, tamen duræ & difficiles ſunt ad digerendum, & minus aliis nutritiuæ. Nigræ vero quæ iam ſunt quaſi maturæ, calidæ ſunt & inter ſiccum & humidum temperatæ, multum quidem nutritiuæ, ſed ſtomachi mollificatiuæ, & ad digerendum magis duræ, quia vnctuoſitate ſua in ſtomacho ſupernatant, & ad de-

coctionis locum inferius non deſcendunt, & ideo in humorum corruptionem citius tranſducuntur & minus laudabiles ſunt aliis ad edendum vtiles tamen ſunt in medicina, quia & tritæ & poſitę ſupra loca, quæ igne vel aqua calida ſunt exuſta, veſicam reprimunt ibi naſcituram, poros enim aperiunt & exhalare faciunt fumoſitates, quæ incluſæ ſub cute ſunt cauſa veſicæ & tumoris. *Hucuſq; Iſaac in diætis. Dicit autem Plinius libro* 15. *cap.* 3. quod baccæ ſiue grana oliuæ quamdiu ſunt in arbore non pereunt, & quanto diutius in arbore permittuntur, tanto meliores fiunt, ſemper enim nouas vires reſumunt, & difficilius cadunt. Conſtant autem oliuæ, *vt dicit idem*, ex nucleo, carne, oleo & amurca, quæ ſanies ſiue fex oliuæ dicitur, & eſt amara, vtilis tamen in medicinis, ſed nuclei cum folliculis oleo eliquato vtiles ſunt ad ignem nutriendum. Porci etiam dicuntur inde impinguari.

Cap. CXII.

De Oleo.

OLeum ſuccus eſt oliuæ, *vt dicit Iſidorus*, & tanto eſt nobilius, quanto recentius, & facilius à ſuis folliculis eliquatur, *vt dicit Plinius libro* 17. *ca.* 2. *vbi dicitur.* quod oleum per vetuſtatem vitiatur. *Et dicitur ibidem* quod oleum in torcularibus extorquendum melius eliquatur, ſi oliuæ ſiue oleæ baccæ prius cum molari lapide vehementius contritæ feruentiſſima aqua perfuſæ fuerint & reſperſæ. Nam per talem aquam calidam vnctuoſitas ab amurca & nucleis ſeparatur, quæ ſuperenatans tandem ab ipſa aqua artificialiter ſeparatur. *Et vt dicit idem*: quanto oleum citius de torculari exit, tanto oleum laudabilius iudicatur. Nam pinguius eſt & ſuauius, quod minus cum terreſtri ſubſtantia admiſcetur. Præter hæc *dicit Pap.* quod ſi quis inter aquas merſus oleum in ore prius incluſum in aquam emiſerit, clariora facit omnia, quæ in fundo aquæ continentur, & patent oculis ipſius facilius omnia, quæ in aquæ inferioribus abſconduntur. Cuius natura eſt, vt cibos condiat & fomentum luminum adminiſtret, & corpora feſſa recreet & confortet, neruos contractos & induratos ac ſpaſmatos remollit & relaxat, apoſtemata dura mol-

ra mollificat & maturat, & maxime oleum lini. Multiplex enim eſt oleum, & ex multis rerum generibus eſt expreſſum: aliud autem eſt ſimplex, vt oleum oliuarum: oleum nucum: oleum papauerum: oleum amygdalinum: oleum raphani: oleum lini: oleum canopi & huiuſmodi. Aliud eſt compoſitum, & ex hoc genere aliud eſt frigidum, aliud calidum, aliud eſt ſtipticum & conſtrictiuũ, aliud laxatiuum. Nam ex appoſitione calidorum efficitur calidum, & ex frigidis frigidum, & ex ſtipticis ſtipticum, & ex laxatiuis laxatiuum. Et ideo ſecundum diuerſas cauſas morborum ſunt adhibenda diuerſa genera oleorum, vt oleum laurinum, nardinum, puleginum in cauſis frigidis. Oleum vero roſaceum ſiue violaceum in calidis cauſis apponatur. Poteſt autem oleum ita fieri calidum, vt febrem inducat ſi inde venæ pulſatiles & nares & volæ manuum ac plantæ pedum inungantur, vt oleum in quo decoquitur caro leonina, *Vt dicitur in compendio Salernitani.* Poteſt etiam fieri ita frigidum, quod inducat membro inde peruncto ſtuporem & inſenſibilitatem, vt patet in oleo mandragorino, quod fit ex oleo, in quo poma mandragoræ ſunt decocta vel diutius reſeruata. Sed inter olea ſic compoſita magis laudabilia & magis in medicina vtilia ſunt temperata. Simplex autem oleum quoad medicinam, & quoad cibum primum locum obtinet oleum oliuarum, deinde nucum & amygdalarum, tertio oleum papaueris, quod tamẽ aliis oleis prædictis eſt magis frigidum atque ſiccum, maxime quod fit de ſemine eius nigro, & habet virtutem inducendi ſomnum. Valet contra calida apoſtemata in principio, & contra epatis calefactionem, *Vt dicit Plat.* Alia autem olea minus conueniunt cibo propter odoris grauitatem & ſaporis horribilitatem, congruunt tamen vtiliter medicinæ, *ſicut dicit Iſaac in diætis.* Habet autem omne oleum generaliter multum aeritatis & aereæ leuitatis, & ideo omni liquori ſuperfertur & aliis liquoribus ſubeſſe dedignatur. Penetratiuæ eſt virtutis & ſui diffuſiuæ, & ideo in vaſis vitreis vel vitreatis vaſculis melius quam in ligneis vel poroſis vaſculis aliis cuſtoditur. Veſtes quas tangit, inficit, & in eis odoris ſui veſtigium quaſi inſeparabiliter derelinquit. Diffuſum in aquam in ſuperficie in guttulas orbiculares ſe recolligit, & vt totaliter quo ad pinguedinẽ & ſapo-

ſaporem ſeparetur, ab eius ſuperficie vix permittit. Oleum autem ſapore aſperum, & odore horridum, cum amurca ſiue fece mixtum, ad cibum non eſt aptum. Nauſeam enim & vomitum prouocat & ſtomachi orificium corrumpit & immutat, oleum etiam apes & animalia annuloſi corporis interficit & extinguit, ſi inde perfundantur, *vt dicit Ariſt.* ſed aceto poſt infuſa reuiuiſcunt. Item oleum purum, ferrum politum à rubigine ſeruat, quando ferrum inde inungitur, ſed ſi fuerit corruptum vel aquoſum & cum fece mixtum, deſtruit ferrum & corrumpit, *vt dicit Plin. libr.* 15.

Cap. CXIII.

De Oleaſtro.

OLeaſter eſt ſylueſtris olea, ſic dicta, eo quod in foliis ſimilis ſit oliuæ, ſed eius folia ſunt latiora, & eſt arbor inculta, ſterilis & amara, cui inſertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & conuertit in propriam qualitatem, *vt dicit Iſidorus libro* 17. Cuius lacryma eſt duplex: alia eſt ſimilis gummi ſine vllo qualitatis morſu: alia eſt mordax ſeu ſimilis guttæ ammoniaci, *vt dicit Iſidorus.* Et quamuis oleaſter arbor ſit ſylueſtris, tamen eius cortices, gummi & frondes conueniunt medicinæ. Nam eius folia cum ſint ſtiptica & amara, melle addito ſanant vlcera capitis atq; oris, *vt dicit Dioſcorides.* Succus corticis & frondium ſtipticus eſt & conſtrictiuus: vnde valet ad intercipiendum humorum omnium fluxum, *vt dicit idem.* Gummi eius valent ad multa, & illud quod eſt mordax maxime. Nam vulnera mundificat & ſanat, gingiuas corroſas & corruptas adiuuat, & dentes motos roborat & confortat. Eryſipelam, id eſt, ſacrum ignem ex cholera furioſa carnem & oſſa corrodentem reprimit atque ſanat. Valet contra alopeciam, & fluxum capillorum, & tingit crines, & caniciem vel palliat vel retardat, *vt dicit Plinius.*

Cap. CXIV.

De Olere.

OLus ab alendo eſt dictum, eo quod *ſecundum Iſidor.* homines primo oleribus alerentur, antequam fruges

& carnes ad eſum hominibus præberentur. Pomis enim & oleribus nutriebantur homines, ante diluuium, ſicut animalia graminibus atq; herbis, *Vt dicit Iſid. lib.* 13. & quamuis omnia graminoſa in terra naſcentia, quæ ſunt coquibilia & eſui hominum apta generaliter olera dicantur: tamen vulgariter caules olera dicuntur, quorum frutices & thyrſi amplius creſcere cæteris oleribus arbitrantur, *Vt dicit idem.* quorum ſummitates dicuntur timæ quaſi comæ, in quibus maxime eſt vigens virtus naturalis, & ideo in timis tam herbarum quam olerum maxime conſiſtit efficacia medicinæ, *Vt dicit idem.* Eſt autem herba frigida & ſicca, turbidum quidem & melancholicum generans ſanguinem, horribilem etiam odorem facientem, *Vt dicit Iſa. in diatis*, & ſunt etiam quidam caules æſtiuales, & quidam hyemales, quorum herbæ ſunt compoſitæ ex contrariis, Nam ſubſtantia eſt groſſa & dura ad digerendum. Ius vero ſuccus eſt colatiuus, & inde deſiccatiuus & ventris humectatiuus & laxatiuus, ſed ſubſtantia ſine iure eſt conſtipatiua.

Tollitur aũt eorum nocumentum ſi in aqua elixentur, & aqua proiecta in alia decoquãtur & cum pinguedine optime condiantur, *Vt dic. in diat.* Eſt autẽ herba quæ proficit per transplantationẽ, nam quando in vno loco fuerit ſeminata, ſi poſtquam creuerit in plantam ad humum meliorem transferatur, multum creſcit, & tam in quantitate quam in qualitate ſeu virtute meliotatur. In æſtate quoq; folia eius tenera ab erucis & ab aliis vermibus corroduntur. In hyeme vero gelu & pruina conſtringuntur, & ſic efficiuntur magis tenera ad coquendum & ad comedendum meliora. Nam reuocato calore ad interiora foliorum melius digeritur ſubſtantia eorum, & ſic efficiuntur magis ſapida & ſunt molliora. *Plin. Vero lib.*20.*cap.*10. multis laudibus extollit caulem, quo ad vſum medicinæ, & dicit, quod eius triplex eſt ſpecies. Quædam eſt criſpa, vtilis ſtomacho, aluum modice molliens. alia lata, habẽs folia ſpiſſa, & iſta minus valet ad medicinam, tertia tenuia habet folia & ſimplicia, & cæteris amarior, ſed vtilior medicinæ. Folia eius trita & appoſita bis in die ſanant canum vulnera recentia, & inueterata mire ſanant. Caulis parum coctus ſoluit, multum coctus ſtringit, Vino & ebrietati reſiſtit,

nervos

neruos cõfortat, & ideo vtilis eſt paralyticis & tremuloſis. Lactis vbertatem præbet puerperis. Succus eius valet contra venenum. *Dicit etiam idem*, quod valet contra morſum canis rabidi. Odorem ſeminis eius cocti fugiunt ſerpentes. Multas numerat alias eius virtutes, quas præ tędio, hic omitto. *Dicit etiam*, quod bractea ſylueſtris, ſcil. caulis per ſe naſcens, habet effectus fortiores, &c.

Cap. CXV.

De Hordeo.

HOrdeum eſt dictum, eo quod cito fit aridum, *vt dicit Iſidor.* vel ab ordine, eo quod eius ſpica, quandoque ſex ordines continens inuenitur, & illud genus hordei melius paſcit animalia quam triticum, & ſalubrius homines quam malum triticum vel ſiligo, *vt dicit Iſidor.* Aliud eſt genus hordei, habens duos ordines in ſpica ſua. Tertium dicitur trimenſe, eo quod iactum in terra, verno tempore celeriter recolligitur, *vt dicit idem.* De hordeo *dicit Plin. lib.* 18. *cap.* 7. primum inter frumenta ſeritur hordeum, apud multas enim nationes panis inde fit præcipuus, & polenta fit ex hordeo apud Græcos, & illi primo hordeum aqua perfundunt, quod poſtea deſiccãt, & ſic molis confringunt & à cortice farinam purgant. Alii vt Itallci hordeum ſiccum in ſubtilem farinam molunt ſine perfuſione aquæ præcedente. Hordeum frugum omnium molliſſimum eſt in medulla, & ſeri non vult, niſi in ſicca & ſolida terra, vnde propter ſuæ ſubſtantiæ molliciem multum cito rapitur ad maturitatem. Nec videtur aliquid ſemen minus calamitoſum quo ad corruptionem, quia citius creſcit & recolligitur, & antequam triticum inuadat corruptio vel rubigo. Inter omnia vero creſcentia frumenta viliorem habet paleam: & humiliorem ſtipulam, ſed multum habet laudabilem medullam, quando modo debito paratur, & farinam accuratiſſimam ſeu polentam, *vt dicit Plin.* Eſt autem, *vt dicit Iſa. in diat.* hordeum granum frigidum & ſiccum, virtutem habens colatiuam & mundificatiuam & exiccatiuam, & parum habet ventoſitatis reſpectu fabæ: minus tamen nutrit faba quam hordeum, quamuis etiam ſit magis naturaliter inflatiua. Nec enim bene ſemper cor-

plus nutriunt, quæ per ventris folliculos ſiue corporis ſe extendunt, *vt dicit idem.* Multa autem ſunt, *vt dicit Plin.* qui plus vtuntur hordeo in medicina quam in cibo. Inde tamen fit potus mundificans, corpus nutriens & reſtaurans, ſpiritualia membra recreans & mundificans. De hordeo etiam contuſo, de cortice mundato & cum aqua munda decocto, fit medicinalis potus, quam phyſici ptiſanam vocant. Cuius virtus eſt ſitis extinctiua, ſanitatis cuſtoditiua, febrilis caloris alteratiua. *Sed de ptiſana quære infra litera T.*

CAP. CXVI.

De Palma.

PAlma eſt arbor victorialis, ſic dicta, *vt dicit Iſid. lib.* 17. quod manus victricis ſiue obtinentis victoriam, eſt ornatus: vel quia eſt ad modum palmæ hominis habens ramos. Eſt autem arbor nobilis & inſignis, ſempiternæ pulcritudinis & viroris, diuturnis veſtita frondibus, ſine vlla ſucceſſione conſeruans folia ſua tempore hyemis & ęſtatis. Et quia eſt arbor annoſa, durans in virtute & virore per multa tempora: ideo ad ſimilitudinem auis phœnicis, quę multis viuit annis, palma à Græcis φοίνιξ eſt vocata. Et cum ſit arbor fructifera, fructus ferens delectabiles & ſuaues, non tamen in omnibus locis, vbi creſcit, percipit fructus maturitatem. Frequenter tamen in Syria & in Ægypto fructus eius dactyli, à ſimilitudine digitorum, ſunt vocati. Quorum nomina variantur. Nam alii vocantur palmulæ, ſimiles myrabolanis in formæ diſpoſitione. Differunt tamen penitus in ſapore, cum iſti ſint ſaporis dulciſſimi & iucundi: myrabolani vero ſaporis ſunt horribilis & amari. Alii vocantur Thebaici qui & Nicolai. Alii mutales, quos Græci canathos vocant. *Hucuſque Iſid.* Eſt autem palma, *vt tangit gloſa ſuper Pſalmiſtam*, arbor magnæ proceritatis & altitudinis, ſed tamen ad cedri altitudinem non pertingit. Cuius radix eſt aſpera & rotunda, in profundo ipſius terræ valde fixa. Truncus autem eius ſolidus eſt & compactus, & imputribilis firmitatis. Cortex eius circa truncum durus & rugoſus, & quodámodo pungitiuus, & maxime verſus terram: & ideo difficilis eſt ad ſcandendum, & cum difficultate pertingitur ad eius fructum. Folia eius pyra-

pyramidalem habent formam, ad modum gladii. Quamuis autem palma dura ſit circa ſtipitem & aſpera, in ſuperioribus tamen iucundi eſt aſpectus in ramorum pulcritudine & in coma. In ſummitate ramorum portat fructus ſuos, & non in medio foliorum, *vt dicit Plinius lib.*18. Cuius fructus eſt tanto vnctuoſior, dulcior & ſapidior, quanto immediatius Solis radiis appropinquat. In multis ſiquidem regionibus creſcit, ſed non ita fructificat, ſicut in regione feruida, Solis ſpiculis continue repercuſſa, & leni terra ſabuloſa & vitroſa. Et ideo palmis Iudæa eſt inclyta, *vt dicit Plinius libro* 18. *capit.*5. *Item idem:* palmarum duplex eſt ſpecies, maſculus & fœmina. Maſculus primo floret, fœmina poſt in germen prorumpit. Nec fructificat fœmina, niſi ita ſit propinqua maſculo, vt ſaltem mediante vento odore maſculi fœmina perfundatur. *Idem etiam dicit Ariſtotel. libr. Vegetabilium.* Et quando ſeminantur, oportet vt maſculi & fœminæ ſemina pariter ſeminentur, & bina & bina ſint compoſita. Et ex ſingulis erumpit planta: vnde quaternę plantulæ ex eis coaleſcunt, quæ ad inuicem tandem coadhærent, & ad modum alicuius retis mutuo miro naturæ artificio ſe connectunt. Nec bene creſcit nec etiam fructificat fœmina ſine maſculo, imo ſi arbor abſcindatur maſcula fœmina poſt biduum ſterileſcit, ſed aſperſis foliis & floribus, maſculi circa radices fœminæ, fœmina ex vicinitate maſculi, quaſi ex coitu, iterum vires recipit & reſumit. Nec diligunt huiuſmodi plantaria locum humidum, pinguem & fumoſum, immo potius locum ſalſum & arenoſum, & ideo vbi non eſt tale ſolum, oportet aſpergi ſalem, non iuxta radicem, ſed aliquantulum in vicinio, vt ſalis ſiccitate humoroſa terræ ſuperfluitas conſumatur. *Et dicit Plinius*, quædam eſt ſpecies palmæ in meridiano orbe, quæ traditur eſſe vna, & non multiplicatur alia ex ipſa, ſed quando præ vetuſtate omnino perit & deficit, iterum ex ſe renaſcitur & reuiuiſcit, & ideo putatur phœnix auis Arabiæ ex huius palmæ argumento nomen accepiſſe, quia moritur & renaſcitur ex ſe ipſa, ſicut facit palma ſupradicta, *vt dicit Plinius ibidem. Item ibidem dicit idem.* In Æthiopia ſunt variæ palmarum ſpecies, non raritate magis quam ſuauitate mirabiles, inter quas ſunt illæ, quæ dicuntur Caryotæ meliores & ſucco & cibo,

cibo, nam earum fructus ſucco ſunt vberrimi: vnde & ex eis vina præcipua exprimuntur. *Hucuſque Plin. lib.* 18. *ca.* 5. Eſt igitur palma arbor ſingularis, gracilis ſtipite & hirſuta reſpectu ſoli, à quo exit. Pulcra autem eſt dilatata in ramis & comis, reſpectu cœli, ad quod ſuperius in cacumine ſe extendit, cuius folia ſunt longa, in ſuperficie quidem plana ac ſpiſſa & flexibilia, diuerſus connexionibus, vt puta ſportulus, valde apta, *vt dicit Hieron.* nihilominus in angulis lateralibus ſunt incidentia & peracuta, cuius rami dicuntur elatæ, ſe ſcilicet eleuantes ſurſum, ſeruantes vigorem continuum, & ſe nunquam ad infima inclinantes. Et ſecundum hoc media huius dictionis, *elata*, in penultima produci habet, *vt Cantic.* 5. vbi dicitur, *Coma tua ſicut elata palmarum.* Ἐλάτη tamen ſiue elates græce, dicitur abies latine, & ſecundum hoc penultima corripitur, & ſic videtur ponere alia litera, quæ dic. *Cant.* 5. *Crines eius ſicut abietes*, & ſic media corripi habet non produci. Variatur autem fructus palmæ tam in forma quam in virtute, ſecundum diuerſitatem ligni, à quo exit: & ſecundum diuerſitatem ſoli in quo palma creſcit: & ſecundum variam receptionem caloris cœleſtis, qui diuerſimode ſecundum diuerſos ſitus ad palmarum cacumina ſe diffundit, *vt dicit Plin. lib.* 18. Primum patet. Nam in multis palmis raro vel nunquam inuenitur fructus propter malam vel minus ſufficientem diſpoſitionem ipſius arboris, vt patet in palmis Italicis, in quibus raro vel nunquam fructus aliquis inuenitur; & ſi creſcat, nunquam tamen pertingere ad maturitatem & completionem debitam reperitur, *vt dicit Plinius.* Secundum patet ex prædictis, quare in humo ſiue ſolo nimis frigido & humido, pingui vel fumoſo de facili non proficiunt, imo ſine remedio nullatenus conualeſcunt, *vt dicit idem.* Tertium autem patet, quia in locis vmbroſis à radiorum ſolarium præſentia abſolutis, nec creſcere poſſunt palmæ, & ſi forte alicubi creuerint, nullatenus tamen poterunt fructificando ad palmarum gloriã peruenire. Et hoc eſt quod tangit *Iſaac. in dietis*, Dactyli, inquit, fructus ſcilicet palmiferi calidi ſunt & humidi in ſecundo gradu, & diuerſas habent actiones, ſecundum regionum varias qualitates. Nam quidam naſcuntur in regione frigida, id eſt, remiſſæ calida: quidam in feruida: &

quidam in feruida: & quidam inter hæc temperata. Qui vero in regione feruida vbi ſol continuus eſt, fructus ſunt dulciſſimi, ſapidi, & præ viſcoſitate quadam aliquantulum vnctuoſi: & tamen cum ſint dulces valde, ſi quis eis nimis vtatur, aliquando poterunt ſic vtentibus inferre corporis læſiones. Nam tumores & inflationes generant, dolorem oris & ſtomachi & etiam capitis præſtant, ſplenis & epatis meatus obſtruunt & opilant, ex quo patet, quod omnibus dulcibus vti continue non eſt bonum, immo ſæpius animæ & corpori eſt nociuum. Fructus vero creſcentes in terra frigida ſiue remiſſe calida ad maturitatem non perueniunt: & ideo in ſua ponticitate & ſiccitate permanentes velut crudi, corpus non multum nutriunt, quoniam potius obſunt multum, quia ſunt ad digerendum duri, quamuis aliquantulum ſtomachum confortent, tamen de ſtomacho defacili non recedunt: vnde diutius ibi facientes moram, torſiones ibi generant ſæpius ac inducunt, *vt dicit idem.* In creſcentibus vero in regione mediocriter calida, quamuis ſint maturi, tamen tanta ineſt eis aquoſa humiditas ſuperflua, quod non poſſunt in maturitate conſeruari: vnde & corpora replent crudis humoribus, qui ſunt materia diuturnæ febris, *vt dicit Iſa. in diat.* Eſt autem fructus palmæ compoſitus ex molli ſubſtantia & carnoſa, ex nucleo duro & quaſi lapidoſo, in cuius medio ſemẽ continetur. Tamen aliqui dactyli inueniuntur in Syria & in Ægypto omnino ſine nucleo, & tales ſpadones nuncupantur, quia in eorum ſubſtantia non eſt ratio ſementina, *vt dicit Plin.* Quanto autem palma natura & genere annoſior: tanto fructus eius melior eſt, non enim fructificat ante centum annos, & tunc primo habet completas vires & perfectas. Valet enim fructus palmæ *ſecundum Dioſcor.* vtiliter in medicina, habent enim virtutem leniendi aſperitatem arteriarum, & clarificandi vocem, & maxime quando bene ſunt maturæ. Nam virides ſunt ſtiptici, *vt dicit Plin.* quoſdam milites Alexandri fuiſſe palmis viridibus ſtrangulatos, vnde quando omnino ſunt virides, non conueniunt cibo, ſed ſolummodo medicinæ. Valent etiam contra dyſenteriam & alios fluxus, quando more debito apponuntur.

CAP

Cap. CXVII.

De Palmite.

PAlmes tis, dicitur propriæ ramus vitis, *Vnde dicit Iſid. lib.*17. palmes eſt vitis materia mollis, qui per nouella brachia emiſſus fructus affert, cuius folium pampinus dicitur, eius enim ſubſidio palmes ab arbore & frigore defenditur, atque aduerſus omnem iniuriam præmunitur. Qui ideo alicubi interciſus eſt, vt ſolem ad maturandũ fructus admittat & faciat, *Vt dicit Iſidor.* Totam autem virtutem ſuam & nutrimentum attrahit à radice, & quia propter incluſum calorem in ſubſtantiæ ſuæ poroſitate fortis eſt attractionis, multum attrahit humoris, quem tranſmutat in ſubſtantiam ipſius palmitis, & quod reſiduum eſt, conuertitur in materiam germinis, frondis, fructus atque floris, *Vt dicit Plin. lib.*13. Qualis autem fuerit humor nutrimentalis in radice, talis oſtenditur in palmite: *Vnde docet compendium Salernitani*, facere vuas diuerſi coloris ex eadem vite. Si enim dum vitis inſeritur viti in Martio fiat inſertio in tribus ramis præcedentibus, ex vno ſtipite ipſius vitis, ſi cum vno ſurculo, inſertionis loco, appoſueris colorem rubeum, & in alio colorem blauium, & in tertio colorem croceum, ſinguli palmites, ex prædictis ramis procedentes, tales proferunt fructus, quales in inſerendo appoſiti ſunt colores. Sed quia in his partibus raro vitis viti inſeritur, quamvis aliquoties palmes vitis aliis arboribus inſeratur, ideo ſolet fieri fructus mutatio iſto modo. In Martio quando incipit humor aſcendere de radice, aperitur cortex vitis caute circa radicem, quo aperto, fit coloris intermiſſio in circuitu inter lignum & corticem, & tũc diligentius cuſtoditur, ne humor aſcendens de radice exeat in ſciſſuram: vnde humor, quem paulatim attrahit palmes, à radice mutatur tranſiens per colorem, cuius pars vnctuoſior tranſiens in fructum, in fructu ipſo coloris veſtigium derelinquit. Eodem artificio poteſt immutari quælibet plantula in ſapore & colore, & ſic fiunt arbores, quæ naturaliter ſunt conſtrictiuæ, artificialiter laxatiuæ, & econuerſo, *Vt dicit idem. Hoc idem dicit etiam Alphre. ſuper lib. 5. plantarum*, ſecundum quod ſpecies variæ earum corticibus inſertionis ſeu plantationis tempore artificio-

ficioſius ſupponuntur. Palmes autem vitis, *vt dicit Iſidor.* quædam ex ſe emittit vimina ſiue vincula; quibus arboribus ſe vinciunt & connectunt, quorum adminiculo freti ventis & turbinibus reſiſtunt, ne laxati palmites ventorum flatibus diſſipentur, & vt ſine lapſus periculo ſuos fructus ſuſtineant, & vaga proceritate ſe diffundant, multum enim in principio ſunt fragiles, & ideo talibus indigent tenaculis quouſque efficiuntur ſucceſſiue, Solis beneficio fortiores. Singulis annis indigent palmites reſecatione, à ſuperfluorum debita expurgatione, ſic enim plus fructificant & diffuſius ſe dilatant. Non amputati autem degenerant & in labruſcæ ſpeciem ſe tranſmutant. Dignoſcitur autem palmes generoſus per nodorum & germinum vicinitatem. Nam, *vt dicit Plin. lib. 20. cap. 25.* palmes raros habens nodos & diſtantes, ſignum eſt infœcunditatis, denſitas vero germinum fertilitatis indicium eſt. *Quære infra de natura Vitis.*

Cap. CXVIII.

De Propagine.

PRopago propaginis eſt nouellus vitis ramuſculus prorumpens & ſurgens ex flagello prius terrę infixo & immerſo. *ſicut dicit Iſidor.* Dicuntur autem flagella vitium, ſummitates ſiue extremitates, eo quod ventorum flatibus agitentur, quæ vel propter vitis delatationem vel propter renouationem terræ immerguntur, ex quibus nouæ plantulæ egrediuntur, & vitis propagines appellantur. Propaginare eſt idem quod flagellum terræ immerſum ſternere, & inde nouas vites producere, & ſic vineam dilatare. Nam propagare, extendere & producere idem eſt, *vt dicit Iſido.* Palmites itaque vineæ ſiue rami ad terræ concauitatem incuruati, & in quibuſdam foueis à terra coopertì, quandam concipiunt vim germinandi, & nouas propagines producendi, vnde virtus germinatiua exiſtens in flagellis ſurſum, vi caloris, erumpens paulatim tranſmutatur exterius in propagines: pars vero eiuſdem virtutis depreſſa inferius, admiſcetur terræ, & conuertitur in radices à quibus nouellæ propagines attrahũt nutrimentum, & tandem radices totaliter efficiuntur, à quib. propagatæ

Digitized by Google

pagatæ vites, velut filiæ à matre continuo nutriuntur, & ſic ſit quod primo à nutrice, ſcilicet radice, nutriebatur conuerſum per propagationis artificium in radicem habet, vt viceuerſa nutricis officio fungatur; quia palmes ſiue flagellum quod primo nutrimentum à radice hauſit, nunc per conuerſionem in radicem omnes alios à ſe creſcentes, veluti mater nutrit, *vt dicit Gregor.*

CAP. CXIX.

De Platano.

PLatanus eſt arbor à latitudine foliorum ſic dicta, eo quod patula ſint & ampla, nam πλάτος Græci patulum vocant, *vt dicit Iſido. lib.* 17. Cuius pulcritudinem exprimit Scriptura, dicens: *Quaſi platanus exaltata ſum, Eccleſ.* 24. Mollia quidem habet folia & tenera, vitis folio ſimilia, *vt dicit idem Dioſco.* ad iſta addit, quod platanus eſt arbor frigida & ſicca, cuius folia in cauſis calidis & humidis ſunt vtilia. Nam, *vt dicitur*, rheuma compeſcunt, & tumorem calidum oculorum. Decoctio corticum eius & foliorum reprimit dolorem dentium, & vt dicitur, oſſium aliorum. Virtutem dicitur habere leniendi, & acutos dolores mitigandi: vnde valere dicitur cõtra combuſtiones, ſi cum aliis lenitiuis apponatur. Eius etiam decoctio in vino valere dicitur contra venenum. Hanc arborem laudat *Plinius lib.* 12. *cap.* 3.

CAP. CXX.

De Populo.

POpulus eſt arbor à multitudine dicta, eo quod ex eius calce, id eſt, fine vel radice, multiplex ramorum denſitas oriatur, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. Cuius genus duplex eſt, nam altera eſt alba, altera autem nigra. Alba quidem habet folia ex vna parte alba, ex altera viridia, & hic eſt bicolor, habens quaſi diei & noctis notas. Nam alio modo variat colorem in Solis ortu, & modo alio in occaſu, *vt dicit idem.* Ab hac autem arbore, *vt dicit idem,* effluit reſina iuxta Eridanum fluuium in Italia, & etiam in Syria. Et hæc reſina *à Dioſcoride & ab aliis* iudicatur medicinalis, nam ſanguinem ſtringit, ſudores & alios fluxus noxios compeſcit.

peſcit. Ex eius ſiquidem ſummitatibus & comis ſolet fieri vnguentum frigidum, opilatiuum & caloris mitigatiuũ, tumoris repreſſiuum, ſomni prouocatiuum. Et hoc vnguentum populeon à medicis nuncupatur, & in multis cauſis neceſſarium iudicatur. *Dixit etiam Iſido.* quod populus & platanus & ſalix mollis ſunt materiæ, & ad ſculpturam aptæ, & tales arbores præciſis ramis plus creſcunt & in latum & in longum amplius ſe extendunt.

Cap. CXXI.

De Pino.

Pinus eſt arbor picea, à foliorum acumine ſic vocata. Pinum enim antiqui acutum appellabant. Hæc arbor dicitur picea, eo quod deſudat picem, *vt dicit Iſido. libr.* 17. Ex pino in inſulis Germaniæ gignitur lacryma ſiue gutta, quæ defluens, frigore vel calore indureſcit, & gemmam facit, & dicitur electrum, *vt dicit Iſidorus ibidem.* Hoc autem electrum alio nomine dicimus ſuccum, eo quod arboris ſit ſuccus. *Dicitur etiam ibidem* pinus prodeſſe cunctis, quæ ſub ea ſeruntur, ſicut omnibus dicitur nocere ficus. Eſt autem pinus arbor procera & valde recta, leuis & poroſa, & tamen multum fortis, cum ſit nodoſa, & ideo ex pino optimi in nauibus fiunt mali. Pini etiam ædificiis ſunt valde apti, de facili tamen inflammantur & incenduntur, quando igni caſu aliquo applicantur. Et hoc accidit, quia multum habent pinguedinis & vnctuoſitatis, quia picem deſudat. Hæc arbor corticem habet durum extrinſecus & rugoſum, ſed interius habet humorem pinguem & viſcoſum, qui à calore Solis attractus exterius in æſtate conuertitur in reſinam, quæ quidem primo ex ſe eſt ſubalbida & per decoctionem quando pix efficitur redditur valde nigra. Eſt autem valde odorifera & odoriferum facit fumum, ſed per multam decoctionem diminuitur odor eius, folia habet multa ſed gracilia & acuta, & viret hyeme & æſtate. Et cum ſit arbor pinguiſſima, in locis tamen creſcit montoſis, valde aridis & lapidoſis, & cum ſit arbor multæ pullulationis, tanto plus in altum creſcit, quanto inferius plures ramos perdit, vnde ramis præſciſſis verſus terram plus ſe dilatat in coma verſus cœlum, lente creſcit propter

pter viſcoſitatem humoris & groſſitiem qui cito ſe digeri non permittit, à ſuis corticibus ſpoliatur & nudatur vt plus duret, nam inter corticem & lignum generantur vermes, quando incipit deſiccari, & illi vermiculi corrodunt lignum, & ideo corticem extrahunt, ne ex corrupto humore generentur vermes, ad ligni conſeruationem dicitur eſſe præcipua medicina. *Dicit autem* Plinius *libro* 16. quod pinus ſicut & alnus ſub terra profunde coopertus diu durat, & ideo ſi caueturi pinus ad aquæ ductus & obturatur profunde in terra, multis durat annis, & ſuper terram iacens, & in loco humido ac pluuioſo corrumpitur citius & ſeneſcit, quæ totaliter in aqua occultata ſub terra, ex aquæ fluxu indureſcit, diu itaque durat ſub tecto, nec de facili admittit cariem nec teredinem, niſi per ſtillantem pluuiam corrumpatur, ſed ſub terra profunda diutiſſime ab omni putredine conſeruatur. E conuerſo autem abies ſub terra in aqua cito putreſcit, firmiſſima vero eſt infra tectum, *Vt dicit Plinius lib.21.cap.*10.

Cap. CXXII.

De Pinea.

PInea dicitur pini fructus, *Vt dicit* Plinius in imo, iuxta ſtipitem groſſus & rotundus, in ſummo vero pyramidalis & acutus, in principio eſt viridis, ſed quando bene maturus eſt, alterius coloris efficitur, & colore caſtaneæ coloratur. Et eſt pinea nux maxima continens in ſe pro fructu grana multa, quæ in teſtis duriſſimis ſunt incluſa, quæ quidem per ordinem ſibi inuicem ſunt connexa, & tamen ne vnum tangat aliud teſtarum ſuarum folliculis quaſi quibuſdam parietibus miro naturæ artificio ſunt diſtincta. Sunt autem ſic ordinata grana, vt maiora maiorem & groſſiorem partem occupent, & minora minorem teneant ordinatiſſime, & ad graciliorem locum & acutiorem ſub maiore pondere ſeſe inclinent, nam pars groſſior ſuperius per quandam caudulam adhærens arbori, depreſſo ad terram acumine inferius aliquantulum ſe inclinat, & eſt pinea fortis ädhæſentiæ & magnæ conglutinitatis quam diu recens eſt, & à ſua pingui humoroſitate nodum vetuſtate aliqua deſiccatur, conſumpta pingue-

dine ſiue humore viſcoſo deſiccata pinea diſſoluitur, & ſic pars à parte, & nucleus à nucleo ſeparatur. *Et ideo ſecundum Dioſcoridem & Platear.* quando eſt vtendum nucleis pineæ, oportet vt integra pinea ponatur ſupra carbones & leniter exuratur, & ſic duplex cortex eius, interior. ſcilicet & exterior auferatur, & tunc valde medicinalia ſunt grana iſta, habent enim virtutem leniendi & humectandi & aliquantulum aperiendi & mundificandi membra ſpiritualia, & tuſſim mitigandi, hecticis & conſumptis ſubueniendi, & ſanguinem augmentandi. Cortices etiam eius ſunt medicinales, habent etiam ſua ſtipticitate virtutem ſiſtendi ſanguinem, maxime menſtrualem, & etiam dyſentericum fluxum ventris reſtringendi, *vt dicit Platearius & Plinius lib.* 15.

Cap. CXXIII.

De Pice.

Pix pini lacryma eſt, per coctionem ignis cum nigredine indurata, *vt dicit Iſidorus.* Picis autem duplex eſt ſpecies, ſcilicet naualis quia naues inde liniuntur, & earum rimæ ne ſubintret aqua, picis beneficio obſtruuntur, & liquida & vtraque calida eſt atque ſicca. Alio tamen modo componitur dura, & alio modo liquida, & à multis colophonia vel pix græca dicitur, quia in Græcia in quantitate maxima inuenitur. Vtraque eſt medicinalis, virtutem enim habet diſſoluendi & conſumendi, vnde valet contra vitia ſplenis & eius opilationem, & in multis aliis ponitur malagmatibus & emplaſtris. *Et dicit etiam Dioſcorid,* quod valet contra venenum, & morſibus venenatis ſuccurrit cum ſale trita, pix autem ignem inflãmat, manum tangentis inquinat maxime calefacta, veſtes mundas & candidas ſordidat & maculat, cuius macula quo ad calorem & odorem vix à veſtibus deletur.

Cap. CXXIV.

De Pyro.

Pyrus eſt arbor fructifera, ſic dicta, quia in ſpecie ignis eſt formata, nam eius fructus à lato incipit, & ad modum ignis in anguſtum finit, *vt dicit Iſidorus libro* 17. Pyrus dici-

Digitized by Google

dicitur arbor, ſed pyrum eius fructus eſt, & fructus eius eſt cæteris fructibus ponderoſior, *vt dicit idem*, vnde pauca pyra videntur ponderoſiora eſſe, quam multa poma, *vt dicit idem*, etiamſi dorſo iumenti apponantur. *De pyris autem ſic loquitur Iſaac in diætis, dicit enim*: Pyrorum duæ ſunt ſpecies alia eſt ſyluatica ſeu agreſtis, alia domeſtica & hortenſis, vtriuſque autem pyri frondes & rami ſunt ſliptici & conſtrictiui, ſed fructus inter ſe multum differunt. Nam pyra agreſtia magis ſunt pontica & terreſtria, magis frigida & ſicca quam domeſtica, magis inſipida & dura guſtui, quia plus generaliter indigeſta, & ideo cibo non conueniunt ſed ſolummodo medicinæ, quia vehementer conſtringunt ventris fluxum & reprimunt cholericum vomitum, ſi decocta in aqua fluuiali ſuper ſtomachum apponantur. Domeſtica vero pyra immatura ſunt, pontica, groſſa & dura, & ad eſum inſipida atque mala, tamen per elixationem & decoctionem in aqua dulci & mellis ſeu alterius dulcis appoſitionem eorum poteſt terreſtreitas aliquantulum digeri, & aſperitas temperari, nec ſic tamen multum conueniunt cibo. ſed potius medicinæ. Pyra domeſtica matura, frigida ſunt & ſicca, quorum ſtiptica ſubſtantia cum aquoſa dulcedine eſt admixta. Et ideo conueniunt cibo & medicinæ, melius tamen conueniunt vtroq; modo poſt cibum quam ante, nam poſt cibum laxant & comprimendo cibaria depellunt ad locum decoctionis, & neruos orificii ſtomachi confortant, ante prandium vero ſumpta, conſtipant, & ſi in multa quantitate à ieiunis ſæpius aſſumantur vermes in ventre generant, & cholericam duram & intolerabilem alias incurabilem prouocant paſſionem, & illa pyra, quæ ſunt dulcia, temperatioris ſunt complexionis, & minus ſunt frigida aliis, ideo frigidis & ſiccis plus conueniunt. Hoc autem pyra habent proprium quod cocta cum fungis malitioſis omnem ab eis auferunt læſionem, & maxime ſylueſtria propter ſuæ ponticitatis intenſionem, *vt dicit Iſaac*. Puluis ſiue cinis pyri ſylueſtris valet bibitus contra fungos, *vt dicit idem*. Semper autem poſt eſum pyri debet ſubſequi vſus vini. Nam *vt dicit quidam*:

-ſine vino ſunt pyra virus.

Cap. CXXV.

De Prino.

PRinus eſt arbor, quam Latini Prunum vocant, & cum illius arboris multa ſunt genera, melior eſt Damaſcena, à Damaſco oppido primitus aſportata, *vt dicit Iſidorus* cuius fructus ſtomacho conuenit & medetur. Hæc ſola arbor gummi glutinoſum & compactum diſtillat, quo vtuntur medici & ſcriptores. *vt dicit Iſidorus lib.27.* Fructus autem prini dicuntur prina, quorum quædam ſunt alba, quædam rubea, quædam nigra, quæ nigra ſunt & aliquantulum dura & acida, ſunt ſtomacho vtiliora, qualia ſunt Damaſcena, frigida ſunt enim & humida quãdo bene ſunt matura, humectant ac infrigidant & dantur contra febrilem calorem, & ſiccam ventris conſtipationem. *Papias tamen dicit* quod prunus eſt arbor idem quod lentiſcus. *Sed gloſſa ſuper Danielem dicit*, quod prunus & lentiſcus ſunt eadem arbor, ſed cum ex lentiſco non fiat prunus, non erit eadem arbor prunus & lentiſcus.

Cap. CXXVI.

De Papyro.

PApyrus dicitur quidam iuncus, qui deſiccatus ad nutrimentum ignium in lucernis & lampadibus eſt valde aptus, & dicitur quaſi pabulum ignis. πῦρ enim ignis dicitur, quia in cereis ponitur ad ardendum, & eſt herba viridis & rotunda, & exterius valde plana, interius habens mollem medullam, albam, ſiccam, bibulam & poroſam, decorticatur autem papyrus vſque ad medullam & ſic deſiccatur, parum tamen derelinquitur de cortice in vno latere: vnde medulla tenera ſuſtentetur, & quanto minus habet de cortice, tanto clarius ardet in lampade, & facilius inflammatur. Locus autem vbi creſcit in paluſtribus & pratis, & aquarum ripis, hic papyrio onis nuncupatur, *vt dicit Iſidorus*, & dicitur hæc papyrus. De papyro autem fiunt vaſa papyria, nam papyrium eſt, quicquid poteſt fieri de papyro, tantæ autem ſunt magnitudinis papyri circa Memphim & in Iudæa, vt ex eis fiant naues, *ſicut dicit gloſſa ſuper 18. cap. Iſaiæ, & hoc teſtatur* Plinius *& idem teſtatur hiſtoria Alexandri.* De papyris etiam fiunt chartæ in quibus

bus ſcribebantur epiſtolæ, quæ per legatos mittebantur, fiunt etiam ſportulæ, pyxides & capſæ de papyris in quibus literæ & alia reponuntur. *Sicut dicit gloſſa. Secundum Plinium autem* multum valet medulla papyri ad aquam de aure extrahendam, illam enim naturaliter imbibit & ad ſe trahit, & ideo aqua extrahitur à vino cum papyro. *De papyris dicit Plinius lib. 13. cap.* papyri, inquit, creſcunt in paluſtribus Ægypti & aliis quieſcentibus Nili aquis, vbi aquæ in altitudine duos cubitos non tranſcendunt, habent autem radices papyrorum in illis ſtagnis creſcentia ſpiſſitudinem vnius brachii, & ſunt triangulares in lateribus, ex quibus creſcunt iunci, non amplius in altitudine decem cubitorum, & illis radicib. incolæ pro lignis vtuntur ad comburendum, & ex ipſo papyro fiunt varia vtenſilia & ex eis nauigia texunt, & nauium vela, funes & etiam veſtimenta, & inde faciunt vſum chartæ, *hucuſq; Plinius.*

Cap. CXXVII.

De Paliuro.

PAliurus eſt carduus aſperrimus & ſpinoſus, creſcens in terra aſpera & inculta, *vt dicit Iſidorus*, habens quædam capitella ſpinoſa, & ad tangendum difficilia, nam manum lędunt tangentis, & in illis capitellis continetur ſemen diureticum valens, *vt dicit Dioſcorides* morſibus venenatis & ad calculum confringendum. Paliurus itaque eſt herba aculeata, pedes vulnerans tranſeuntis, cuius haſtulæ ita ſunt ſpinoſæ quod etiam præ aſperitate contingi ſe vel comedi ab aſinis non permittunt.

Cap. CXXVIII.

De Papauere.

PApauer eſt herba ſomnifera, ſoporem enim languentibus facit. Et eſt duplex, ſcilicet vſualis & agreſtis, ex qua fluit ſuccus, quem phyſici opium dicunt, vſuale autem aliud album, quod eſt frigidum & humidũ, aliud nigrum, quod eſt frigidum & ſiccum, aliud eſt rubeum, & agnoſcuntur hæ ſpecies per flores albos, purpureos ſiue roſeos & ſubalbidos. Capita habent magna ad modum mali granati, in quibus recolligitur ſemen ſuum, ſemen autem

eſt

eſt vnctuoſum, vnde ex eo fit oleum ad vſus multos, ex ſucco foliorum & capitellorum fit opium, vnde ſomnus febricitantibus prouocatur, debet dari cum cautela quia multũ opilat, infrigidat & mortificat, & maxime papauer nigrum in multis antidotis & medicinis ſalubriter adhibetur, *vt dicit Platear. Plinius Dioſcorid. & Macer.*

Cap. CXXIX.

De Plantagine.

PLantago eſt herba frigida & ſicca, quæ à Græcis dicitur arnogloſſa, id eſt agni lingua, *vt dicit Iſidorus li.* 17. Eius enim folia ſunt plana, & aliquantulum neruoſa ſunt ſicut lingua, & cum rotunditate ſunt oblonga, in quorum medio ſurgit vna haſtula fortis & anguloſa, in cuius ſummitate recolligitur eius ſemen in modum claue. Et ad huius herbæ ſimilitudinem formatus erat ornatus in infula ſummi ſacerdotis, *ſicut dicit magiſter ſuper Exod. in hiſtoria.* Et eſt herba maxime conueniens medicinæ, nam vulnera ſanat etiam canis rabidi & eius tumores ſedat, Hydropicos iuuat, veneno repugnat & maxime aranearum, eius ſuccus lumbricos necat, & vehementem dolorem ventris mitigat, vulnera ſanioſa mundat & deſiccat, ſanguinis fluxum & menſtruorum amputat, tumores apoſtematum in principio repercutit & diſſipat, maſticata gingiuas tumidas & ſanguinifluas reprimit atq; mundat, *vt dicit Dioſ.* qui multiformiter laudat virtutes magnificas arnogloſſæ.

Cap. CXXX.

De Petroſilino.

PEtroſilinum eſt herba hortenſis odorata, ſic dicta, eo quod in petris & locis petroſis ſæpe oriatur. Cuius ſpecies ſunt plures, ſed optimum eſt Macedonicum, ſuaue guſtu & odore aromaticum, *vt dicit Iſidor.* cuius vſus conuenit eſui & etiam medicinæ. Eſt enim herba calida & ſicca, & multum diuretica, apertiua, diuiſiua & conſumptiua, ac humorum groſſorum ſubtiliatiua, ſtomachi confortatiua & appetitus excitatiua, & ideo lapidem frangit, menſtrua educit, hydropicis ſubuenit, opilationes ſplenis

&epa-

& epatis aperit, & multas alias paſſiones, *vt dicit Plin. Dioſ. & Plat.*

CAP. CXXXI.

De Pipere.

PIper eſt ſemen vel fructus arboris aut fruticis, in meridionali parte Caucaſi montis creſcentis, contra feruidum æſtum Solis, *vt dicit Iſidor. lib.*17. cuius folia iunipero ſunt ſimilia. Cuius ſyluas ſerpentes cuſtodiunt, ſed incolæ regionis illius cum ſyluæ naturæ fuerint, eas incendunt, & ſerpentes ignis violentia effugantur, & ex huius combuſtione grana piperis, quæ naturaliter erant prius alba, efficiuntur nigra accidentaliter & rugoſa. Cuius triplex eſt ſpecies, *vt dicit idem.* nam eſt piper longum, ſcilic. quod eſt immaturum, & piper album, ſcil. quod ab igne eſt incorruptum, & piper nigrum, quod ſcil. torrido calore ignis nigrũ eſt ſuperficie & rugoſum. Piper autem nigrum efficacius eſt longiori tempore quam aliud, poteſt in magna efficacia cuſtodiri, & quanto eſt ponderoſius, tanto eſt recentius & etiam melius, *vt dicit idem.* Sophiſticatur autem mercatorum fraude, nam vetuſtiſſimo piperi humefacto, ſuperaſpergunt ſpumam argenti vel plumbi, vt ſic videatur ratione ponderis eſſe recens. *Hucuſque Iſid. Plin. autem lib.*12.*cap.*8. dicit quod piper per longam aduſtionem. Solis nigrum redditur & rugoſum, & hoc non ſine piperis iniuria, cum deberet eſſe album, ſed ex cœli intemperie ſic nigreſcit, hoc etiam permittunt incolæ, vt poſſit diutius & melius conſeruari, *ſed Dioſ.* dicit quod Saraceni, quando de nouo colligitur, illud ponunt in clibano, & ſic torrent, vt virtus germinatiua à pipere auferatur, ne in aliis partibus valeat fructificare aut iterum pullulare. Eſt autem piper calidum & ſiccum in quarto gradu, *vt dicitur in Plat.* habet autem virtutem diſſoluendi, conſumendi, attrahendi, cuius puluis habet vim ſternutationem prouocandi, & cerebrum à ſuperfluitate phlegmatica expurgandi, & carnem ſuperfluam corrodendi, & pannum in oculo conſumendi, & ſpiritualia membra à frigidis & viſcoſis ſuperfluitatibus emundandi, maxime ſi cum ficubus ſiccis aſſumatur, habet inſuper vim calefaciendi ſtomachum & confortandi, & appetitum prouocandi, ſanguineis tamen

& cho-

Digitized by Google

duo ſunt genera, ſcil. capitatum & ſectile. Sectile autem dicitur paruulum nondum tranſplantatum. Capitatum vero maius quod de loco ad locum translatum eſt, *vt dicit Iſid. lib. 17.* Porrum ſectile plus conuenit medicinæ quam eſui, capitatum vero econuerſo. Eſt autem caput album, carnoſum, pelliculis ſiue tuniculis circumueſtitum, habens in fine plures radices loco capillorum, quibus terræ adhæret, & ſuſcipit nutrimentum, de medio autem capitis erumpit planta, *vt dicitur in libro Vegetabilium*, habens in ſtipitis ſuperficie caput in quo ſemina colliguntur, & habent ſingula grana ſingulos pediculos, per quos adhærent plantæ. Non facit ſemen primo anno ſed ſecundo, *ſicut etiam dicitur in lib. Dioſ. & Macri.* Hippocrates in multis medicaminibus porro vtebatur, nam illius ſuccum dedit ſolum ille bibendum contra vomitum ſanguinis, vnde valet contra ſterilitatem ſi à puellis ſæpius comedatur. Succus eius cum vino bibitus, valet contra morſum ſerpentis, & cuiuslibet venenoſi animalis. Contritum cum melle, ſanat vulnera, ſi ſuper ea emplaſtretur. Succus eius cum lacte mixtus vetuſtam ſanat tuſſim, & etiam ſanat vitia pulmonis. Succus eius cum felle capræ mixtus addita tertia parte mellis, auri infuſus tepidus eius ſanat dolorem, & iuuat cõtra ſurditatem. Cum vino bibitus, ſoluit lumborum dolorem, vulnera recentia cum ſale mixtum porrum cito claudit & ſanat, duricias relaxat, & fracturas cito conſolidat. Porrum etiam crudum comeſtum valet contra ebrietatem, ſtimulat Venerem, & mollit durum ventrem. *Hæc omnia dicit Plinius libro 20. cap. 7. vbi multa iam dictis ſuperaddit.* Dicit etiam quod odore ſolo ſcorpiones abiicit & ſerpentes, ſanat morſum canis cum melle. Valet etiam contra dentium dolorem, & eorum vermes interficit, ſomnum prouocat, morbum regium interficit & hydropiſim curat. Habet tamen quædam vitia, quia aciem oculorum hebetat & inflationem generat, grauat ſtomachum, ſitim prouocat, ſanguinẽ incendit & inflãmat, ſi frequenter & nimium comedatur. *Huc uſque Plinius.*

Cap. CXXXIV.

De Quercu.

QVercus eſt arbor glandifera, annoſa, ſolida & compacta, duri corticis, medullam modicam habens interius ſiue nullam, ſuper folia generans quandam ſtipticam & inſipidam materiam, quam medici vocant gallam, portans fructus qui vocantur glandes, quibus porci & etiam capreoli in nemoribus ſaginantur, radicem habet fortem & tortuoſam, in terra multum ſe profundantem, & ei fixione fortiſſima adhærentem, cuius cortices, fructus & frondes cum ſint frigidi, ſliptici & ſicci, ſunt vtiles medicinæ. Dicitur quoque quercus à quærendo, eo quod in ea ſolebant dii gentium reſponſa dare, *Vt dicit Iſidorus lib.* 17. vel ideo quia in ea ſolebant antiqui quærere glandes ad edendum, *ſicut etiam dicit Poeta.*

Mortales primi ructabant gutture glandes.

Fuit autem hæc arbor Ioui antiquitus conſecrata. *Vnde dicit Ouidius.*

Et quæ deſiderant parula Iouis arbore glandes.

Creſcunt autem quercus in locis montoſis & ſaltuoſis, & maxime in terra Baſan: vnde quercus glandiferę in magnitudine, duricia & fortitudine alias arbores præexcellunt, *Vt dicit gloſſa Hieronym. ſuper Amos cap.* 2. Eſt autem quercus idem quod ilex, *quære ſupra eodem in litera I.* Quercuum fructus glandes dicuntur, quæ creſcunt inter folia, nullo flore penitus præcedente, & ſunt glandes rotundæ exterius & oblongæ & multum planæ, & ſpeculares aliquantulum, ſublucidæ ſicut vnguis, *& ſicut dicitur in dietis*, glandes frigidæ ſunt & ſiccæ, & ideo difficiles ſunt digeſtioni, & inobedientes, & ventrem conſtipantes, & tardæ de ſtomacho deſcendentes, & dolorem capitis generantes, propter fumos groſſos, ex glandibus reſolutos, de ſtomacho ad cerebrum aſcendentes. Sunt autem in principio virides, ſed efficiuntur quaſi fuluæ ad maturitatem pertingentes, creſcentes in quibuſdam capſulis rotundiſſimis planis interius, ſed calloſis exterius aliquantulum & hirſutis Habent autem interius medullam ſpiſſam & plenam quadam pellicula circundatam, quæ diuidit inter corticem & medullam, & eſt cortex cum medulla & capſula

capſula ſua magnæ ſtipticitatis & ſiccitatis, & non boni ſaporis, maxime adhuc viridis, ſed quando bene maturantur & aſſantur in igne vel in dulci aqua elixantur, meliorantur in ſapore ex aquę dulcedine & calore. Valent enim contra venenum, quia opilant poros, ne ad cor venenoſitas ſe diffundat. Humores putridos deſiccant, & fluxum menſtrualem valde cohibent atque ſedant, *Vt dicit Iſaac in dietis*.

Cap. CXXXV.

De Quiſquiliis.

QVíſquiliæ dicuntur purgamenta frumenti, *ſicut dicit Amos cap*.8. quæ cadunt quando frumentum purgatur. Quæ quidem inutiles ſunt hominibus ad comedendum, porcis tamen & altilibus præbent cibum, admixtæ frumento ipſum inficiunt, & ei nihil afferunt niſi pondus. Quiſquiliarum tamen grana leuia ſunt & vacua, cauata à vermibus & corroſa, quorum medulla interius conſumitur, ideo ipſorum teca vacua inuenitur, propter quod non tantum ventrem ſatiant quam aggrauant atque inflant.

Cap. CXXXVI.

De Roſa.

ROſa, *Vt dicit Plinius*, eſt arbor ſpinoſa & parua, cuius virtus maxima eſt in flore, ſecundario vero eſt in foliis & ſemine. Nam arbor eſt medicinalis quoad florem, quo ad folia, quo ad ſemen. Eſt autem roſa duplex, quia quædam eſt domeſtica ſiue hortenſis, & quædam eſt ſylueſtris. Hortenſis plantatur & colitur ſicut vitis, quæ ſi remanſerit inculta & à ſuperfluis non purgata, degenerat in ſylueſtrem. Agreſtis vero roſa per frequentem mutationem & culturam efficitur vera roſa. Differt autem roſa hortenſis à ſylueſtri in florum multitudine, in odore, in colore & in virtute, quia folia ſylueſtrium ſunt plana, lata, ſubalbida, pauco rubore admixta, minus odorifera, & minus operantia in medicina. Folia autem hortenſis roſæ ſunt multa mutuo cohærentia & connexa, omnino rubea vel omnino albiſſima mire redolentia, in ſapore ſtiptica & quodammodo mordicantia, & magnæ efficaciæ in medi-

cina. Quanto magis conteruntur & conſtringuntur, tanto magis efficacia & aromatica ſentiuntur. De ſpina quędam dura & aſpera oriuntur, ſed tamen ſpineam naturam nullatenus imitantur. Decore & odore nobilitant ſpinam ſuam. Quando autem primo germinant, includitur flos in granoſo cortice viridi ſeu virante, quo tumeſcente, erumpunt quædam folia dura & acuta, in quorum medio erumpunt alia folia mollia, & ſe mutuo complectentia & paulatim rubentia, quæ completa contra Solis ortum ſe expandunt, & quia tenera ſunt, & adhærentiæ debilis in principio, ideo illis paruis foliis virentibus inferius rubea, folia tenera & mollia in circuitu innituntur vel muniuntur, in quorum medio apparet ſemen minutum, croceum, & valde odoriferum, quod adhæret ſuper roſæ fructum. Primo autem formatur roſæ fructus antequam folia ad plenum ſe expandant. Et eius fructus ſunt quidam noduli parui, duri cum quadam villoſitate, quibuſdam granulis pleni, qui primo ſunt virides, ſed poſt caſum ſeminis & foliorum in autumno rubeſcunt, quando plene ſunt maturi molleſcunt circa hyemem & nigreſcunt, & eorum ſapor ſtipticus eſt & aliquantulum acetoſus, ſicut ſapor meſpilorum. Sed inutiles ſunt ad manducandum propter villaginem interius latitantem, & comedentis guttur interius offendentem. Naſcitur autem arbor roſæ quantum per ſeminationem: quandoque per plantationem, quandoque per inſertionem, & proficiunt roſæ per translocationem & per inciſionem. *Hucuſque Plin. lib. 20. cap. 4.* Flos roſæ inter flores obtinet principatum, & ideo ſolet principalis pars hominis, ſcil. caput, roſarum floribus coronari, *vt dicit Plin.* & hoc ratione decoris, odoris, ſuauitatis & virtutis. Nam ſua pulcritudine aſpectum reficit, ſuo odore olfactum afficit, ſuauitatis mollicie tactum delinit. Sua virtute multis languoribus & morbis obuiat & ſuccurrit, *vt dicit idem*, viridis enim & ſicca competit medicinæ. De viridibus autem foliis roſarum fiunt multa, *vt dicitur in Plat.* nam roſæ minutatim inciſæ decoctæ in deſpumato melle mel reddunt aromaticum & medicinale. Iſtud enim mel confortat & mundificat, & mundificando diſſoluit, & digerit humores viſcoſos, phlegmaticos atque groſſos, cum frigida aqua ſtringit & conſtipat, cum calida

laxat.

laxat. De roſis autem bene contritis, & cum ſaccaro bene incorporatis, fit ſaccarũ roſaceum, quod habet virtutem confortandi & conſtringendi, valet etiam contra fluxum dyſenteriæ & contra vomitum cholericum, & contra ſyncopim & cardiacam paſſionem. De roſis etiam in oleo maceratis, fit oleum roſaceum in multis cauſis neceſſarium, valet enim contra calefactionem epatis, ſi inde epatis regio inungatur, valet contra dolorem capitis ex calida cauſa, ſi inde frons & tempora liniantur, & valet contra caloris diſtemperantiam, in acutis etiam ſomnum prouocat & inducit. Ex roſis etiam viridibus fit aqua roſacea per decoctionem ignis ſiue Solis, & hæc aqua valet ad ſupradicta omnia, valet etiã in collyriis oculorum, & in vnguentis dominarum, quia pannum ſuperfluum & maculas faciei abſtergit & cutem ſubtiliat. Ex roſis etiam ſiccis, fiunt plurimæ medicinæ, nam odor ſiccarũ roſarum cerebrum reparat & confortat, eius decoctio in aqua cœleſti omnem fluxum ex calida cauſa ſedat, puluis earum ſanguinem ſiſtit de naribus profluentem, deſiccat & conſumit putridum humorem, gingiuas & radices dentium corrumpentem, confortat dentem mobilem caſum comminantem, puluis eius cum croco contritus, & albugini oui mixtus, ſanat efficaciter dolorem oculorum, & ſtringit humorem & ſanguinem ad oculorum venas defluentem, reprimit tumorem vuluæ, & ipſam releuat deſcendentem. Has & multas aliæ roſæ virtutes *tangit Plin. 20 cap. 19.*

CAP. XXXVII.

De Radice.

RAdix à radio dicitur, quia quaſi quibuſdam radiis fixa terræ demergitur in profundum. Vel dicitur à radendis, quia ſi eradatur, non repullulat. Eſt ergo radix tam principium herbæ quàm arboris, & eſt mollis in ſubſtantia, poroſa, villoſa, tortuoſa, mollis ſiquidem & pinguis eſt ſubſtantiæ propter faciliorem humiditatis attractæ incomparationem, poroſa eſt propter faciliorem & copioſiorem humoris ad nutrimentum foliorum & frondium tranſmiſſionem, villoſa eſt propter abundantis nutrimenti attractionem. Quod enim facit os in animalis corpo-

Mmm 2 re, hoc

te, hoc facit radix in corpore arboris ſiue herbæ, per villos enim adhæret terræ, & quod ſibi conueniens eſt, attrahit de humore, & attractum per poros quaſi per venas, tranſmittit ad nutrimentum plantæ, tortuoſa eſt propter fortiorem adhærentiam & in terra fixionem, variatur autem radix in figura & diſpoſitione, ſecundum diuerſam actionem caloris operantis in ſubſtantiali materia radicis, quæ aliquando eſt ſubtilis, aliquando groſſa, aliquando mediocris, *ſicut dicit comment. Alphred. ſuper lib. de plantis*, nam ſi fuerit materia aquoſa, aerea, ſubtilis, & calor fortis, erit radix oblonga & recta in figura & acuta, & ſi humiditas nutrimentalis fuerit groſſa & terreſtris, erit radix dura & ſicca, quia talis humor vi caloris fortius coagulatur, ſi vero fuerit materia mediocris & calor fortis, æqualiter ab omnibus partibus à calore attrahitur, & propter partium æqualium coadunationem rotundatur, & ſic fit radix rotunda in figura. Si vero fuerit calor debilis & materia viſcoſa, non poteſt multum materiam eleuare nec etiam dilatare, tamen eleuat partes eius leuiores, grauiores proprio põdere, hinc inde diffunduntur. Et ſic etiam in eis relinquitur forma inæqualis cum quadam nodoſitate & aſperitate, radix ab humore terræ actione caloris generatur, à calore cœleſti penetratur, cuius virtute nutrimentum conueniens ſibi attrahitur & incorporatur, ex ſitu & diſpoſitione terræ radix diſpoſitionem conſequitur & cõplexionem, nam quæ in terra dulci & mediocriter ſicca naſcuntur, & aqua nutriuntur pluuiali, ſunt meliores, & cæteris laudabiliores, quæ vero nutriuntur in terra molli & paluſtri, vbi aqua ſtans eſt & putrida, de qua hauriũt nutrimentum propter malignitatem & corruptionem aquæ cæteris ſunt deteriores, & minus ſalubres, tam in cibo quã in medicina, *Vt dicit Iſa.* Radix occultatur ſub terra & latitat ab aſpectu, & ſuam virtutem & efficaciam manifeſtat in fronde, & in flore & in fructu, in terra occultata viuit, proficit & melioratur, quæ extracta à terra, moritur, deficit & deſiccatur. Totius arboris ſiue plantæ pars deſpectior eſt ipſa radix, & tamen ſicut vtriuſque mater eſt & principium, ſic vtriuſque nutrix eſt & maxime neceſſarium ſuſtentamentum, & quando profundius terræ viſceribus ſe infigit, tanto efficitur ſolidius, & firmius arboris fundam en-

damentum. Radix cum ſit in ſua ſubſtantia valde mollis, virtute tamen & ſubtilitate innati caloris lapides duros penetrat, & vſque ad eorum intima ſe profundat, tempore hyemali calor naturalis fugiens frigiditate aeris, ad interiora radicis ſe recolligit & ibi multiplicatur, ad ſui temperamentum & nutrimentum à ramis exterioribus ad ſe attrahit humorem, & tunc hyeme ex attracto humore radix materiam accipit, quam parturiendo frondes & flores verno tempore poſt emittit, vnde herbæ quæ prius erant aridæ & ſiccæ & quaſi mortuæ, in hyeme humore euaporante ad ſuperiora in vere reuiuiſcunt. Item qualitas ſcili. bonitas vel malignitas radicis ad ramos deriuatur, & ſæpe oſtenditur in fructu & flore, quid virtutis vel vitii lateat in radice, ſæpius tamen ponticitas ſiue amaritudo humoris radicis digeritur & dulcoratur beneficio aeris ſubtiliantis & caloris cœleſtis materiam depurantis. Vnde frequenter accidit, quod radix amara fructum dulcem procreat & producit, quod patet in radice vitis & oliuæ. *Hucuſq; Iſaac in diætis vniuerſalibus. Dicit etiam Ariſtotel.* quod arbores, quando infirmantur & non fructificant, ſolet eis mederi in radice, quia inciditur radix, & lapis ponitur in ſciſſura, & ſic effluit groſſus humor & corruptus, veluti de coctura, & ſic poſt humore extracto & aere nouo radicem interius ſubintrante, renouatur arbor & ſanatur. *Item dicit Iſaac & Galenus* & Muſæum alias myſticũ Athenienſem dixiſſe, omnis herba cuius radix eſt multi nutrimenti, eius ſemen non eſt nutrimentum, vt patet in paſtinaca, in rapa & huiuſmodi, & è conuerſo quarum ſemen nutrit, radices eius non ſunt nutritiuæ Eſt autem quædam herba cui radicis nomen appropriatur, quæ calida eſt & ſicca, & eſt ſimilis raphano in virtute, habet autem virtutem incidendi, diſſoluendi, conſumendi & aperiendi poros. Vnde valet contra febres, quæ ex cauſa frigida procreantur, ſplenis opilationem aperit, & eius etiam duritiem ſoluit, hydropicis ſubuenit & ſuccurrit, redarguentem & acrem habet ſaporem, & ideo plus conuenit medicinæ quam cibo, ſicut rapa è conuerſo plus conuenit cibo quam medicinæ. Eſt enim calida & humida & cæteris herbis & radicibus plus nutrit, *vt dicit Iſaac in diætis,* mollem ac dulcem & inflatam carnem facit, propter ſui ventoſitatem & in-

flationem: vnde cocta melius nutrit, cruda vel male cocta difficile digeritur, & in venis & in poris facit opilationem, valet etiam ſecundum medicinam, nam in iure eius pedes podagricorum & arteticorū loti, doloris recipiunt mitigationem. De ſemine autem rapæ ſicut raphani fit oleum vſibus multis neceſſarium & maxime in lucernis, non tamen licitum fuit tale oleum apponere in lucernis candelabri in domo Domini, *Vt patet in gloſſa ſuper Exod.* 27. *Vbi dicitur*, cum diſtinctione iubetur offerri oleum, non raphaninum non myrteum vel myrtinum ſed puriſſimum de lignis oliuarum, quia aliud offerre non erat licitum, ſicut nec accendere ignem alienum quam qui de cęlo deſcendit, &c.

CAP. CXXXVIII.

De Rhamno.

RHamnus eſt arbor multum dura & nodoſa, ramoſa & ſpinoſa. Nam folia habet aculeata, ſpinis acutiſſimis confita in lateribus & munita, & ideo ſuis aculeis ſolet manum lædere contingentis & pedes pungere ipſa folia conculcantis, in principio quando naſcitur, folia habet mollia & lenia, & quanto plus creſcit, tanto aſperior efficitur, & in acutiorem aculeum indureſcit *Dicit magiſter in hiſtoria ſuper Iudic.* 20. *quod teſtante Ioſepho* rhamnus habet ſingulariter hanc virtutem ignem ex ſe proferendi. Nam eius folia quando cadunt & deſiccantur, multæ dicuntur eſſe ſiccitatis & cuiuſdam lentę vnctuoſitatis, & ideo quando adeſt ignis fortis in calidis regionibus impreſſio caloris ſolaris, folia illa diſpoſita inflammationi ad modicum calidi & ſicci venti flatum incenduntur, cuius incenſionis occaſione aliquando vicina nemora mirabiliter exuruntur. *De rhamno etiam dicit Plinius libro* 24 Inter genera arborū frutex ſpinoſus eſt rhamnus, habens ramos & folia in quibus ſunt aculei recti non adunci, habens in ramis quoſdam folliculos rubentes ſiue fructus, in quibus eſt ſemen habens virtutem attractiuam, nam & ſecundinas ab vtero trahit. Eſt autem arbor magnæ amaritudinis tam in radice quam in foliis & in ramis, eſt tamen vtilis medicinæ. Nam ex ſucco radicis & thyrſorum per decoctionem fit medicamen, quod medici licium vocant,

eant, & in quibuſdam aculeis lucidum dicitur, quia oculos reddit claros, nam maculam oculi delet, & valet contra lippitudinem & alia vitia palpebrarum, & ad aures purulentas & gingiuas putridas, & ſanguinis exſcreationes, & contra mulierum profluuium, quando abundant humores ſuperflui in matrice, quam optime purgat & inanit, *vt dicit Plin.* ſanat vlcera labiorum, & valet ad ſciſſuras linguæ, *vt dicit idem.*

Cap. CXXXIX.

De Reſina.

RESina *vt dicit Plinius lib.* 28. eſt lacryma ſudore lignorum exhalata, vt balſami ferulæ pini, lentiſci & arborum, & etiam virgultorum, quæ ſudare perhibentur, ἐξίω enim Græce emanare dicitur vel ſudare, ſicut ligna odorifera orientis, ſicut gutta balſami aut ferularum, quarum gutta dureſcit in gemmam ſcilicet in electrum. Prima autem reſina dicitur terebinthina, & eſt præſtantiſſima præ aliis, & defertur de Arabia, Iudæa, Syria, Cypro & Affrica & ab Inſulis maris. Secunda eſt lentiſcina, quæ maſtix vocatur, hæc de Chio Inſula deportatur. Tertia eſt pinealis, & hæc nunc eſt liquida, nunc dura inuenitur. *Hucuſq; Iſidor.* Reſina igitur dicitur quodlibet gummi liquidum vel aridum, liquida reſina vt balſami & terebinthina dura, vt maſtix, thus & myrrha & huiuſmodi. Omnis autem reſina primo eſt mollis & liquida vel viſcoſa, in prima ſui emanatione & aliqua remanet liquida, & aliqua calore vel frigore induratur. Omnis autem reſina eſt vtilis in medicina, & ideo ponitur in nobilibus antidotis & vnguentis. Naturas autem & virtutes ſingulorum quære in locis ſuis.

Cap. CXL.

De Rubo.

RVbus eſt denſitas ſpinarum, veprium & aliorum fruticum aculeos habentium, quando in aliquo loco creſcunt ſimul, *vt dicit Iſidorus*, & eſt rubetum ſiue rubus, nomen appropriatum ſpinoſo frutici ferenti mora agreſtia, quibus paſtores releuant famem ſuam. Cuius fructus primo eſt rubeus, & ideo à rubore fructuum eſt dictus rubus, in ramos longos, graciles & rotundos, ſpinoſos & denſa-

tos,ſubrubeos,& in ſe reflexos ſe diffundit,cuius folia ſunt breuia, & in lateribus ſunt ſciſſa, aliquantulum & acuta habentia exterius quoſdam aculeos paruulos, parum curuos & aduncos valde pungitiuos. Vnde totus rubus à radice vſque ad ſummitatem aculeatus eſt & ſpinoſus cuius aculei verſus terram parum recurui ad ſimilitudinē dentium ſunt formati,cuius fructus primo eſt viridis,durus & valde ſtipticus, deinde fit rubeus parum acetoſus, vltimo efficitur niger & dulcis, quādo penitus eſt maturus. Cuius ſuccus eſt rubeus & inficit ſicut ſanguis, & fructus exterius tenuiſſima pellicula & molli circundatus, folliculis quibuſdam diſtinctus, & cum quadam rotunditate parum eleuatus, ſed plenus eſt quadam carnoſitate humida interius & granoſus, & eſt arbor medicinalis cum fructu ſuo. Eſt enim rubus frigidus & ſiccus,*ſecundum Platear. Vt dicit idem.Dicit etiam Conſtantinus* ſummitates eſſe eius ſtipticas, & valere contra calida apoſtemata & vſturas, & contra rubores oculorum,ſi cimæ eius cum albugine oui conterantur & apponantur, ſuccus etiam Turionum eius & cimarum valet etiam contra dyſenteriam cum aqua hordei. *Hucuſq; Platearius, de fructus autem eius Vtilitate quare ſupra in litera M. de moris agreſtibus*, in terra quidem ſterili creſcit,& eſt optimum circa hortos & etiam vineas munimentum. Nam ſua ſpiſſitudine beſtias & tranſeuntes homines arcet ab ingreſſu, leporum & huiuſmodi minutorum animalium eſt receptaculum,auium in eo nidificantium defenſaculum & latibulum. Nam ad hoc dati ſunt ei aculei à natura, vt eis quaſi cum mucronibus ſe defendat, & ideo manus inuadentium fructus ſuos vulnerat & pungit, & ad ſua interiora aduerſarios ingredi non permittit. Rubus etiam vmbroſus eſt & obſcurus, ſua denſitate Soli non peruius, & ideo colubris & aliis venenatis reptilibus eſt amicus,& ideo à rubo dicitur rubeta,quædam rana venenoſa, quæ rubos inhabitat & frequentat, vnde iuxta rubos dormire non eſt tutum propter eius venenoſa,*Vt dicitur in hiſtoria ſuper Exodum.*

Cap. CXLI.

De Ruta.

RVta eſt medicinalis herba dicta eo, quod ſit feruentiſſima, cuius duplex eſt ſpecies, ſcilicet agreſtis & domeſtica, & vtraque eſt feruida, ſed agreſtis magis, *Vt dicit Iſid. libro decimoſeptimo capite Vltimo*, hanc venenis contrariari & repugnare docent muſtelæ, quæ primo rutam comedunt & eius odore ſe muniunt & virtute antequam dimicent cum ſerpente, *Vt dicit idem*, immo muſtela vim rutæ noſcens, poſt ipſius eſum inuadit ſecure & interficit baſiliſcum, *Vt dicit Plinius, Dioſcorides & Conſtantinus. Multis ſiquidem laudibus eam extollit Plinius lib. 20. cap. 28 fere præ cunctis herbis*, dicit enim virtutem habere calidam ſcil. & ſiccam, ſtomachi confortatiuam ſi ſæpe potetur. Item vim habet partus mortui expulſiuam, & immunditiarum matricis eductiuam & conſumptiuam, & per conſequens purgatiuam. Item virtutem habet humoris venerei conſumptiuam, & ipſius appetitus in maſculis repreſſiuam, quia in eis intendit ſiccitatem & calorem complexionalem in maſculis dominantem, ex quarum qualitatum intenſione deſiccatur humor, & conſumitur, qui ſolet eſſe in viris cauſa venerei appetitus, in mulieribus autem frigidis & humidis operatur ex cauſa contraria contrarium ſupradictis, decoctio etiam rutæ ſedat dura tormenta ventris ſi potetur, hæc herba calida ſi ſuper ventris regionem cataplaſmetur, mundat & iuuat pulmonem, & pectora ab omni cauſa humida & frigida membrorum ſpiritalium infectiua, decocta cum oleo, vermes ventris necat, cruda comeſta acuit viſum, oculorum caliginem diſſipat atque curat, fluxum ſanguinis per nares eius ſuccus naribus inſtillatus deſiccat & ſedat, comeſta vel potata venenis omnibus potenter obuiat, & omnium venenatorum morſibus cum alliis, ſale & nucibus contritis pariter curat, mire ſuccus eius naribus inſtillatus, à phlegmate caput purgat, & epilepticos multum iuuat, dolorem dentium eius decoctio releuat, membra paralytica ad ſenſum reuocat & poros prius clauſos deopilat, ventoſitatem inteſtinorum potenter extenuat, & omnem interiorem dolorem ſedat, lippitudinem oculorum & ruborem cum cymino in

Digitized by Google

aqua roſacea, ruta mixta, mundat mirabiliter atq; ſanat. Cuius odor omnia venenoſa de hortis fugat, & ideo plantatur circa ſaluiam quam ſerpentes diligunt & buſones, vt eos fuget. De ruta quoque *dicit Plinius lib.* 19. *cap.* 9. ruta vult ſeri in æquinoctio autumnali, odit hyemẽ, fimum & humorem, ſiccis gaudet temporibus, terra latericia ac cinere vult nutriri, & cinis eius ſemini debet miſceri, vt careat erucis, muſtum rutatum bibebant antiqui Romani contra venenum, & alias multas paſſiones. Vim ſeminatiuam habet in ſemine, in ſtipite, in ſurculo & in radice: nam incuruato rami alicuius cacumine ſtatim fixa in terra radicatur & difficilime areſcit, amicitia eſt ei cum fico in tantum, vt nuſquam lætior conualeſcat quam ſub fico vel iuxta ficum, *item dicit idem lib.* 20. Errauit Pythagoras qui putauit oculis noxiam eſſe rutam, quia ſculptores & pictores comedunt rutam cauſa oculorum, & acuitur eorum viſus, præcaueant autem grauidæ ne comedant rutam, quia partus interficitur cibo tali, contra profluuium genitale datur, & venerem crebro per ſomnia imaginãtib. ſucco rutæ inuncti à ſcorpionibus & araneis ab apibus & veſpis non punguntur, nec à ſucco cicutæ qui eſt venenum venenorum, inficiuntur. *Hucuſque Plinius lib.* 20. *cap* 14.

CAP. CXLII.

De Saltu & eius proprietatibus.

SAltus eſt vaſtus & ylueſtris ſlocus, vbi arbores in altum exiliunt & creſcunt, *vt dicit Iſidorus lib.* 14. *Dicit etiam idem lib.* 14. ſaltus eſt denſitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum & conſurgat, & differt à ſylua. Nam in ſylua creſcunt arbores plures & breuiores, & ſpiſſius & vicinius ſibiinuicem propinquantes. In ſaltu vero arbores ſunt pauciores, ſed altiores ſunt & maiores: vnde ſylua eſt ſpiſſum nemus & breue, & dicitur à ξύλον quod eſt lignum, quia multa ligna ibi ceduntur & naſcuntur, & eſt idem Sylua nemus & lucus, ſed Sylua dicitur à ὕλη quod eſt vaſtitas vel ſilentium, quia Sylua eſt vbi loca ſunt vaſta & deſerta, & ſilentia plena. Nemus vero à numine nuncupatur, quia ibi, ſcilicet in ſyluis idola ſtatuebant & pro numine adorabant. Sunt autem nemora arbores

maiores

maiores vmbroſæ frondibus. Lucus autem dicitur denſitas arborum Solis lumen detrahens, & dicitur per antiphraſim à luceo ceslucus quaſi lucens minime, ſicut piſcina dicitur quaſi minime piſces habens, *vt dicit Iſid. libr. 17.* Saltus & ſyluæ ſiue nemora ſunt loca vaſta & deſerta, vbi creſcunt ligna infructuoſa multa, & fructuoſa pauca & ſunt infructuoſa maiora & altiora generaliter quam fructuoſa paucis exceptis, ſcilicet quercubus atque fagis, à feris & auibus ſylueſtribus frequentantur, gramina & paſcua in ſyluis & ſaltibus generantur, herbæ medicinales in nemoribus & ſyluis præcipue montoſis reperiuntur, in æſtate virore frondium & graminum decorantur, in ſyluis eſt locus deductionis & venationis, nam venantur in eis feræ, & in eis multiplices inſidiæ a canibus & venatoribus præparantur. Idem eſt locus occultationis, nam in ſyluis ſæpius prædones & latrunculi occultantur, in quorum incidentes inſidias tranſeuntes ſpoliantur ſæpius aut iugulantur. Item in ſyluis propter viarum multitudinem & ſemitarum incertitudinem ſæpius deuiant ignoti, & viam incertam & ignotam præ cognita eligentes ſæpe ad latronum latibula non ſine periculo deducuntur, & ideo fiunt nodi & ſigna in arbuſtis, ſiue arborum ramis, vt viæ tutæ & certæ viatoribus oſtendantur, à latronibus autem in biuiis aliquando immutantur huiuſmodi nodi ſiue ſigna, & ſic per ſignorum falſitatem multi deuiant, & a rectitudine viæ abducuntur. Item ad ſyluas aues confugiunt & apes, illæ vt nidificent, iſtæ vt mellificent, aues vt ab aucupe tueantur, apes vt mellis fauos in arborum concauitatibus componentes ſecretius abſcondantur. Item cum ſyluæ propter earum denſitatem ſint frigidæ, conſitæ, & vmbroſæ, viatores æſtu Solis fatigati in vmbroſo vacare refrigerio delectantur. Ex ſyluarum autem multitudine vel magnitudine regionum termini ab inuicem diſtinguuntur, & per arborum mutuas compreſſiones & indagines ab hoſtibus defenſantur.

Cap. CXLIII.

De Salice.

SAlix arbor eſt quędam ſic dicta, eo quod celeriter ſaliat, poſtquam in aliquo loco figitur vel plantatur, *vt dicit Iſidorus*

*Iſidorus lib.*17. arbor quædam lenta eſt & mollis, vitibus id eſt vinearum palmitibus vinciendis apta & colligandis, *Vt dicit idem.* Hæc arbor fructum non habet, ſed ſolum ſemen ſiue florem. Cuius ſeminis dicunt hanc eſſe virtutem, vt ſi quis illud in poculo hauſerit filios non generet, immo etiam filias efficit infœcundas, *hucuſq; Iſidorus lib.*17. *De ſalice autem dicit Plinius libro* 16. *capite* 36. ſalicum diuerſa ſunt genera: nam quædam in magnam proceritatem virgas emittunt, creſcunt quoque in altum & pariunt perticas vinearum, quarum cortices longi ſunt & ſpiſſi, ac fortes interius albi & exterius virides, ex quibus vincula componuntur, & tales ſalices quamuis ſint fortes, non tamen ſunt ita flexibiles, vt minores, & ideo citius confringuntur, quam ad ligandum circumtorqueantur. Sunt & ſalices minores & cæteris graciliores ductiles ſupra modum, ac flexibiles, ita quod per circumflexionem non rumpuntur, immo ad inſtar fili torti fortificantur, & inde fiunt vimina ad vites, & ad dolia colliganda. Eſt & tertia ſpecies ſalicis inter duas primas, & eſt in quantitate & in flexibilitate mediocris, nam maior inflexibilior cortice & rigidior eſt minori, immo & illius rami cortice detracto ſunt colore candidi, & contactu lenes atque plani, non nodoſi, ex quibus fiunt varia ſuppellectilia, vt ſedes, ſportulæ & caniſtra, per complexionem autem & tonſuram denſior fit in ramis. Omnis enim ſalix quamuis ſit quoad fructum ſterilis, tamen in frondibus & in ramis fertilis eſt, & maxime ſi tempore debito, ſcilicet in Martio vel Aprili tondeatur, *Vt dicit idem. In libr. autem* 17. *ca.* 20 *dicit idem.* Inter acciduas arbores quæ plantantur, propter alias ſalices obtinent principatum, quæ ſi binis pedibus à terra putentur, coercentur, ne in altum creſcant, ſed in latitudinem ſe diffundant, vt vlterius ſine ſcala tondeantur, &c. Omnis vero ſalix tanto in ramis eſt fœcundior, quanto quidem terræ eſt propinquior. Proceſſu quoque temporis, quando multum antiquatur, ſalix deficit paulatim & putreſcit, & eius putredo & corruptio incipit interius à medulla, & ideo remanet interius ſæpe tota, concaua & vacua, & tamen naturaliter exterius viridis atque pulcra. In cuius concauitate ſæpe latent venenoſi vermes, vt colubri & ſerpentes, & ideo dormire ſub aliqua ſalice non eſt tutum. *Hucuſq; Plinius.* Quamuis autem inutilis arbor ſit ſa-

lix quo ad fructum, vtilis tamen eſt medicinæ. Eſt enim frigida & ſicca, *Vt dicitur in Plate.* & habet vim conſtringendi & conſolidandi, & febrilem calorem mitigandi, ſi detur in potu ſuccus foliorum eius, valet etiam contra dyſenteriam puluis corticis eius cõbuſti & in potu ſumptus. Idem etiam puluis conſolidat vulnera vlcerosa. Idem etiam puluis curat verrucas interius in potu ſumptus, & exterius cataplaſmatus, rami & folia aſperſa aqua, aerem infrigidant, circa febricitantes & eos recreant & confortant & ſomnum prouocant. *Hucuſq; Plat.*

Cap. CXLIV.

De Sambuco.

SAmbucus vel ſambuca eſt arbor mollis & parua, ex qua componitur quædam ſpecies ſymphoniæ, quæ dicitur tibia vel ſambuca, *Vt dicit Iſidorus lib. 12. in tractatu de Muſicis inſtrumentis.* Arbor enim eſt habens longos ramos, rotundos & planos, exterius valde ſolidos & compactos, intus vero valde concauos, quadam molli medulla plenos, cuius folia ſunt plana & craſſa, ac grauis odoris. Flores autem habet multos, candidos, valde aromaticos & minutos, corticem etiam habet duplicem, exteriorem fuluum, & interiorem viridem, & ille cortex viridis valde humidus eſt actualiter, & eius ſuccus conuenit medicinæ, plures in anno flores & fructus facit, nigri eſt coloris, & odoris horribilis & ſaporis, & ideo inutilis eſt ad comedendum. Eſt autem ſambuca arbor calida & ſicca, cuius cortices, folia & flores conueniunt medicinæ, *Vt dicitur in Plateario,* diureticam habet virtutem & diuiſiuam & attractiuam, & phlegmatis purgatiuam, & ideo valet contra quotidianam febrem ex phlegmate procedentem, ſuccus eius per ſe vel cum melle lumbricos interficit, decoctio corticis mediani cum vino duriciem ſplenis & epatis ſoluit. Idem faciunt folia in oleo decocta & cataplaſmata, folia eius & cortices ac fructus decocti in aqua ſalſa, tumorem pedum diſſoluunt, ſi pedes inde fomententur, ſuccus valet contra hydropiſim ex frigida cauſa, decoctio etiam florum & fructuum in vino fortiſſimo multum confert contra lepram ex phlegmate, ſi frequenter fiat, nam phlegmaticos humores corruptos vel corruptioni diſpoſitos mire purgat.

Mirum

Mirum autem eſt videre in ſambuco, nam ſi cortex medianus ſtipitis vel radicis radatur verſus ſuperius per regionem ſuperiorem purgabit, & ſi inferius per partes inferiores, ſoluet, *vt dicit Plinius, Dioſcorides & Platearius*.

Cap. CXLV.

De Saliunca.

SAliunca eſt herba, *ſecundum Hug.* ſpinoſa & modica à ſaliendo dicta, eo quod facit ſaltare ſe calcantes, & ideo dicitur Gallice cauchetrape, quia capit & lædit pedem ſe calcantem. *Et hoc videtur dicere Vergilius, dicens:*

... Puniceis quantum ſaliunca roſetis.

Et ſecundum hoc eſt herba, cuius radix eſt magna & longa, pinguis, mollis & carnoſa, ſicut paſtinaca, & ſolet poni in electuariis, & dicitur alio nomine Iringis, & emittit quaſdam haſtulas duras & anguloſas, in quarum ſummitatibus creſcunt quædam capitella, circumquaque aculeata ſicut calcaria, & creſcit in terra ſicca, ſterili & arenoſa, & ab aliquibus ſcorpio vocant, quia ad modum ſcorpionis pungit ſe tangentem, *ſecundum Plin. autem lib.* 20 *cap.* 7. ſaliunca eſt breuis & modica, folioſa & ramoſa, & denſa quaſi manu preſſa, multum atomatica fere, vt nardi ſpica, & quibuſdam radicibus minutis adhæret terræ. In Pannonia regione naſcitur in locis duris & lapidoſis, & eſt herba calida & ſicca, ſubtilis in ſubſtantia, & multum diuretica, cuius radix decocta in vino, ſiſtit vomitum, & ſtomachum multum confortat, *vt dicit Plin. lib.* 21. *cap.* 20.

Cap. CXLVI.

De Stacte.

STacte dicitur gutta myrrhæ arboris, & eſt idem quod ipſa myrrha, *vt dicit glo. ſuper Gen.* 37. Et declinatur hoc ſtacte huius ſtactes, inuenitur autem ſtacten indeclinabile. *Vnde Iſa. cap.* 3. *vbi loquitur de odoribus dicit.* ſtacten eſt incenſum quod ex preſſura manat, & eſt Græcum nomin, quære ſupra de myrrha in litera M.

Cap. CXLVII.

De Storace.

STorax, *vt dicit Iſid.lib.*17.eſt arbor Arabiæ, ſimilis malo cidonio, cuius virgulæ circa caniculæ ortum cauernatim & lacrymatim lacrymam fluunt, cuius diſtillatio in terram cadens munda non eſt, ſed cum cortice proprio ſeruatur. Illa autem quæ virgis & calamis inhæſerit, albida eſt atq; munda, ſed primo efficitur fulua calore Solis, quædam autem eius ſpecies dicitur calamites, quæ eſt pinguis & reſinoſa, humecta, & velut melloſum, odoris iucundi liquorem mittens, cuius gutta profluens & coagulata ſimili nomine appellatur, nam Græci ſtiriam dicunt guttam, Græce vero ſtirax, Latine ſtorax appellatur, vt *dicit Iſidor. idem dicit gloſ. ſuper eccleſ.*24. Storax itaque arboris ſtiracis eſt gutta, & eſt multum efficax in medicina. Nam *ſecundum Dioſ. & Plat.* calida eſt & ſicca, ſubſtantiam habens glutinoſam, & virtutem habet attractiuam, cuius triplex eſt maneries, ſcil. calamita, id eſt, bona gutta & prima, quæ prius ab arbore effluit & emanat. Alia eſt ſtorax rubea, quę fluit poſt primam quæ eſt purior. Tertia eſt ſtorax liquida in colore rufa, in odore ſuauis, in ſapore pontica, in ſubſtantia magna, & in manibus malaxari poteſt. Quæ autem dulcem habet ſaporem, ſophiſticata eſt. Diſcernitur autem ſophiſticata, quia ſi vetus eſt dum malaxatur, puluerïſatur & in fruſta cadit, ſi recens eſt humectatur nimium inde manus, & non ſatis inuiſcatur, & plus habet dulcedinis quam deberet, liquida non ſophiſticatur. Inter has tres ſpecies calamita maximæ eſt virtutis, cerebrum mire confortat, fumus eius omnem rheumaticum fluxum ſedat. Caphala ex ea facta, gingiuas & dentes motos roborat & confirmat, menſtruis imperat, contra tuſſim & raucedinem bene iuuat, vtiliter vero ponitur ſtorax in emplaſtris contra tineam & puſtulas capitis, & multas alias paſſiones. *Hucuſque Dioſ. & Plat.* fumus ſtoracis, *vt dicit Iſidorus*, purgat aerem corruptum, & fugat omnem vaporem & fumum peſtilentem.

Digitized by Google

Cap. CXLVIII.

De Sycomoro.

SYcomorus eſt ficus fatua, in foliis moro ſimilis, in aliis ficus ſpeciem tenet, *vt dicit Magiſter in hiſtoriis lib.* 27. Sycomorus & morus Græca nomina ſunt. Et dicta eſt Sycomorus, quia in foliis moro eſt ſimilis. Hanc Latini celſam vocant, moro enim longe procerior & maior eſt. *Vel ſecundum alios* dicitur à σύκ@, quod eſt ficus, & μόρ@, quod eſt fatuus, quaſi fatua ficus, *ſicut dicit glo. ſuper Lu.* 19. *Et eſt ſecundum Dioſ.* Sycomorus ficus ſylueſtris, fructus quoſdam proferens ſubdulces, ſed nunquam perueniunt ad maturitatem, ſicut *de caprifico dicit Plinius lib.* 15. *ca.* 19. ſylueſtris ficus nunquam matureſcit, aliqui tamen comedunt tales fructus, *dicit etiam Dioſ.* quod Sycomorus lapide contuſus, emittit lacrymam ad modum gummi & idem eſt medicinale, nam ſuccurrit morſibus venenatis, ſi bibatur, tumoresq; ſplenis compeſcit, dolorem ſtomachi tollit.

Cap. CXLIX.

De Spina.

SPina dicitur arbor aculeata ſic dicta, quia ſpinarum acumine velut quibuſdam ſpiculis contra tangentium iniurias eſt armata, *vt dicit Iſidor.* à cuius ſimilitudine dicitur ſpina dorſi propter radiolos oſſium, quæ ſunt acuta, ſicut ſpinæ. Spina autem propriæ dicitur ipſe aculeus, qui à ſtipite exiens, ſpiſſus & groſſus in ſua extremitate pyramidalis efficitur & acutus. *Cuius rationem potes inuenire ſupra eodem libro, vt dicitur de arbore in generali & diſpoſitione arborum, vbi dicitur*, quod non eſt de intentione naturæ, ꝙ arbores ſint ſpinoſæ, ſed accidit ex raritate plantæ per quam attrahitur humor frigidus parum coctus, qui per poros ad exteriora attractus, à calore Solis ad ſpinam coagulatur, & propter paucitatem materiæ, quæ attrahitur, in fine acuitur, & pyramidaliter figuratur, & hoc aliquando cum quadam inclinatione, vt eſt videre in rubis & in roſetis, aliquando in erecto acumine ad modum ſpiculi ſiue teli. Spinarum autem frequentia ſignum eſt terræ ſterilis vel incultæ, & eſt quaſi generale, quod omnes frutices & arbores, quę multum ſunt ſpinoſę mutuo ſe connectunt, & al-

& alterutrum ſe muniunt & defendunt, & contra manus ſibi reſiſtentium pugnant & vulnerant, nunquam tamen inuicem ſeſe lædunt, propter ſuam denſitatem radios ſolares intercipiunt, & roriſluas cœli guttas ad ea quæ ſub eis ſunt, deſcendere non permittunt, & ideo quæ iuxta ſpinas vel intra ſeminantur, non de facili conualeſcunt, ſpinarum punctura manus vel pedes ſæpius vulnerantur, & non ceſſat dolor niſi de locis læſis totaliter extrahantur propter ſui acuitatem & puncturam, vix ſine falce vel ſarculo ferreo euelluntur, & cum fuerint auulſæ, alligatæ per faſciculos in clibano exuruntur, ſæpe etiam inter ſpinas apparent flores & etiam fructus multi. Sed propter florum molliciem non mollificantur ſpinæ, imo deficientibus foliis remanent ſpinæ, & amplius indurantur propter eorum naturalem ſiccitatem, de facili in igne accenduntur & vehementer inflammantur, & ſcintillantes ac crepitantes ſonitum non modicum faciunt, ſed ſtatim poſtmodum adnihilantur, *ſicut dicit gloſſa ſuper 7. cap. Eccleſ.* non tamen ſpinæ penitus inutiles ſunt, imo multis vſibus congruentes, nam ex ſpinis fiunt ſepes quibus homines ſe & ſua muniunt, multiplices etiam generant fructus vtiles quos defendunt, *quare ſupra de rubo in litera R.*

Cap. CL.

De lignis Setim.

Ligna Setim eſſe dicuntur quædam arbores ſpinoſæ, leues, imputribiles, ſimiles albę ſpinæ quæ gręce ἄκανθα dicitur, *ſicut dicitur ſuper Exodum 25. vbi dicitur.* Setim nomen eſt regionis, montis & arboris, quæ albæ ſpinę in foliis eſt ſimilis, & eſt leuiſſimum lignum imputribile, incremabile. *Vnde dicitur in aurora.*

Ligna Setim torpent nulla putredine iuſtos.
Signant in cœlis qui ſine fine nitent.
Spinam ſetim vocant quia vt quia pœnis acerbis.
Et quia tormentis itur ad aſtra D E I.

Secundum Dioſcoridem & Plinium virtus eſt illi ſtiptica & conſtrictiua, & fluxus ſanguinis ſedatiua, folia autem aſpera, ſpinoſa & albida, florem habet purpureum & virgulas longas ad groſſitudinem manus digiti, in quarum

Nnn ſum-

ſummitatibus habet capitella ſpinoſa, ſemine rotundo plena, & valet contra venenum, & fugiunt ſerpentes odore eius, & potatum valet, quia putrida membra fouet & iuuat, &c.

Cap. CLI.

De Sentice.

SEntix ſenticis, genus eſt herbæ vel fruticis, habentis aſpera folia, pinguia & diuiſa, vt eruca, virgas habet duorum cubitorum, & dicitur ſentix à ſitu vbi creſcit, quia inter dura & inculta creſcunt ſentices ſicut ſpinæ, *Vt dicit Iſidorus*, capitella habet vt carduus, cuius radix eſt rufa, longa, pinguis, & etiam medicinalis, & ſubuenit combuſturis, *Vt dicit Dioſcorides*, & valet contra intrinſecã compuncturam, vbi alii habent, contra venatum intrinſecam compactionem.

Cap. CLII.

De Sepe.

SEpes pis eſt genus munitionis factæ ex ſentibus, ſpiniis atque lignis, nam ſudes ſiue pali in terra figuntur, circa quos ſpinæ & virgulæ circumnectuntur, & ſic domus vel ſegetes ſepis beneficio muniuntur, & dicitur hic ſepes huius ſepis. *Vnde Eccleſ. 36.* vbi non eſt ſepes diripietur poſſeſſio. Circa ſepes etiam latitant venenoſi vermes vt ranæ, colubri & ſerpentes: vnde à ſepi dicitur ſeps, ſerpens cuius venenum non ſolum corpus, verum etiam oſſa deſtruit & conſumit, *Vnde Lucan.*

Oſſaq; diſſoluens cum pectore tabificus ſeps, &c.

Et ideo iuxta ſepem dormire periculoſum eſt propter latentia venenoſa. Sepes imbribus & caumatib. exponuntur cito deficiunt niſi renouentur, & dũ res alienas cuſtodiunt, Soli expoſiti paulatim ſe conſumunt, & tandem exſiccati & putrefacti, non niſi incendium promerentur. A ſepi autem ſiue à ſepio ſepis dicitur ſeptum ſepti, id eſt ambitus locus ſcilicet circumclauſus, dicitur enim intra ſeptum templi, id eſt intra ambitum ſeu clauſuram.

Cap. CLIII.

De Sude.

SVdes ſudis eſt palus vtraque extremitate exacutus, à ſuo ſuis dictus, quia ſepes quaſi conſuta ſudibus videtur, eo quod ſudes per eam ex tranſuerſo figuntur, *vt dicit Iſidor. Secundum Hugut.* vero ſudes dicitur à ſudo ſudis, vel à ſudus, da, dum, quod eſt mundus & purus, eo quod ſudes mundantur & purificantur, prius quam terræ infigantur, quæ tanto fortiorem faciunt ſepem, quanto plus in terra profundantur, & virgis eas conſuetibus fortius conſtringuntur, & eſt ſudes fœminini generis, & dicitur hæc ſudes huius ſudis, *vt dicit Hug. & Ouidius metam. dicit, quæ coniuncta eſt humeris ceruix ſude figitur combuſta, &c.*

Cap. CLIIII.

De Siliqua.

SIliqua eſt genus leguminis, ſonoris follibus & vacuis; quod magis onerat, quam reficit, *vt dicit gloſſ. ſuper Luc.* 15. *ſecundum Hug.* ſiliqua dicitur folliculus cuiuſcunque leguminis & purgamentum, ex quo porci nutriuntur. *Iſid. autem lib.* 17. dicit ſiliquon, quam Latini incorrupte ſiliquam vocant, ideo tale nomen à Græcis accepit, quia eſt arbor, cuius fructus eſt dulcis. Ξύλον quippe lignum dicunt, liquon dulce, & huic ſententiæ concordat *gloſ. ſuper Exo. c.* 24. *vbi dicit*, quod fructus ſiliquæ ſunt prædulces, & habent longitudinem vnius digiti, & pollicarem latitudinem, quorum cortex manducatur, *vt dic. idem lib.* 13. *cap.* 20. quod aliqui dixerunt eam eſſe ficum Ægyptiam, ſed hoc eſt error manifeſtus, quia in Ægypto non creſcit, ſed in Syria.

Cap. CLV.

De Sinapi.

SInapis dicitur à σὺν, quod eſt ſimul, & napos, eo quod in foliis napo ſit ſimilis, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. De ſinapi *dicit Plin. li* 20. *c.* 24. Inter has quas Pythagoras laudauerat herbas, aſſeritur primam laudem tribuiſſe ſinapi, & dicit eam inter herbas obtinere principatum. Calida eſt & ſicca

in quarto gradu, humores groſſos & viſcoſos extenuat atq; purgat, ſerpentum & ſcorpionum ictus addito aceto ſanat, fungorum venena ſuperat, dentium dolorem mitigat, ad cerebrum penetrat, & ipſum mirabiliter purgat, confringit lapidem & menſtruis imperat, appetitum prouocat & ſtomachum confortat, epilepticos iuuat, & hydropicos curat, lethargicos excitat, & eos multum iuuat, capillos mundat, & eorum caſum compeſcit, incongruos autem ſonos aurium & tinnitus tollit, oculorum caliginem detergit, & aſperitatem palpebrarum lenit, paralyticis ſubuenit, quia poros aperit, & humorem infundentem neruos & laxantem & inſenſibilitatem inducentem diſſoluit, & inducit & conſumit. Has & multas alias ipſius laudes prædicat Plinius, & virtutes, & dicit quod maior eſt virtus in ſemine. Semen tamen minimum in quantitate, & maximum in poteſtate. Multum enim eſt calefactiuum, apertiuum & conſumptiuum & ſui multiplicatiuum. Ex vno enim grano minimo maxima planta producitur, quæ fronde, flore & germine in immenſum dilatatur. Semen eius in quibuſdam folliculis ſiue tecis oblongis & rotundis creſcit. & illa tecarum beneficio vſque ad maturitatẽ conſeruatur. Flores autem ſunt multum crocei & odoriferi, & cum tota herbæ ſubſtantia feruida ſit & auſtera, flores eius maxime ab apibus diliguntur & frequentantur, *vt dicit Plin.* & tamen nunquam contingunt flores oliuarum, *vt dicit Plin. lib.* 20. *cap.* 12. ita etiam ſe multiplicat, vt vbi ſemel ſeminatur, vix locus inde vlterius liberatur, & vbi ſemel cadit protinus viret, *vt dicit idem lib.* 18. *cap.* 9.

Cap. CLVI.

De Semine.

SEmen eſt quod in agro ſpargitur, ad gignendum fructum, quamuis per quandam appropriationem dicatur animalium, quod emittitur ad procreandum fœtum, *vt dicit Iſidor.* Sementis vero eſt ſemen frugum, quando eſt tempus ſeminandi, ſcil. actus ſeminationis. A multis etiam dicebatur quondam dea vel domina ſeminationum. Seminarium vero eſt vniuſcuiuſque rei exordium vel vas, in quo ſemen ponitur ſeminandum. Sed ſeminium dicitur.

tur quod à ſemine eſt lucratum, *ita dic. Hug.* Et ponuntur verſus differentiales in Grecilmo:

Eſt animatorum ſemen campique ſatorum,
Sementis propriè ſementinum quod in area.
Clauditur atq; ſuo ſpargetur tempore in agro,
Seminium cuiuſque rei dicatur origo.

Semen autem, *vt dicit Plin. lib.* 18. *cap.* 24. ſemen bonum eſt anniculum bimum vel trimum, ſed vlterius parum valet, & ideo illud granum, quod in area ſubſedit, ſemini ſeruandum eſt, eſt enim optimum, quoniam grauiſſimum, & eſt illud ſemen optimum, quod eſt magis ponderoſum, & interius magis album. Secundum qualitatem autem terræ eſt ſemen denſius vel rarius ſeminandum, ſimiliter citius vel tardius. Nam in locis humidis celerius, ne ſemen imbre putreſcat: in ſiccis vero tardius, vt pluuiæ ſequantur, nec diu iacens ſemen vltro euaneſcat. Eſt autem ſerendum minus de ſemine in terra pingui & humida, quam in macra, quia in terra pingui in principio nimis creſcit, & per ſui multiplicationem nimiã in fine mutuo ſe deſtruit, opprimit & confundit. Quod celerius & citius ſeminatur, debet eſſe denſius, quam quod tardius ſolo commendatur. Semen enim ſerotinum debet eſſe rarum, ne nimia denſitate necetur. Artis quoque eſt ſemen æqualiter ſpargere. Nam manus cõgruere debet cum greſſu ſemper, quia cum dextro pede. Nec eſt transferendum ſemen de locis frigidis ad calidiora, nec è conuerſo, nihilque in contrarium præripiendum eſt. Semen ſeminatum in macro ſolo raro facit culmum, ſpicam minutam generat & inanem. Pinguia vero arua ex vna ſeminis radice fundant ſegetem numeroſam. In autumno vero circa æquinoctium eſt tempus congruum ſeminationi, ſimiliter & in vere, ſed in recta bruma ſerendum non eſt. Quod patet per hyberna ſemina, cum ante brumam ſeminantur, ſeptima die erumpunt, ſed poſt brumã vix infra quadraginta. *Hucuſque Plin. cap.* 24. Semen itaque eſt granum modicum & rotundum, habens in ſe virtutem ſuæ ſpeciei multiplicatiuam & conſeruatiuam: vnde cum ſemen terræ committitur ex humore turgeſcit, & ex calore terræ incluſo partes rarificante, & humores circumſtantis terræ ad ſui temperamentum attrahente inualeſcit & grandeſcit, & ſic cuticula ſeminis ſciſ-

ſa, germen paulatim emittit, & radices inferius in terra figit, quibus continue nutrimentum ſibi haurit, & ſic tandem vi caloris terram inſenſibiliter aperit & erumpit, ex ſe producens culmum, frondem, florem, ſemen & fructum. Et quamuis modicum ſit quod ſeminatur, maximum tamen eſt quod ex ſemine generatur. A ſtultis putatur perdi ſemen quando ſeritur, & tamen meliori modo quam per ſeminationem nullatenus cuſtoditur. In ſemine etiam viget ſeminalis ratio, in qua operatur calor naturalis, & ad eius augmentum pariter & nutrimentum, humor nutrimentalis attrahitur vi caloris. De ſemine autem mediante culmo ſurgit ſpica, quæ *ſecundum Iſid. lib.* 17. à ſpiculo dicta eſt, eo quod in ſpica producantur ariſtarum culmina, quæ ad modum ſpiculorum ſunt acuta. Ad hoc enim facit natura aculeos in ipſis ſpicis, vt contra ſubitos auium minutarum & vermiculorum morſus in ſpicarum ſummitatibus eſſent arma, *Vt dicit idem.* Spica autem ſecundum diuerſorum ſeminum naturam, ſe diuerſificat in figura. Nam quandoque eſt lata vt in hordeo, quandoque triangula, vt in ſpelta, quandoque tetragona ſeu quadrangula, vt eſt in tritico, aliquando eſt rotunda, *Vt dicit Plinius & Ariſtot.* Eſt autem ſpica in culmi ſummitate multis folliculis circumdata, in quibus velut in matrice grana ſeminalia nutriuntur, & vſque ad maturitatis tempora conſeruantur. Qui quidem folliculi erumpentes cum grano primitus manent clauſi. Deinde paulatim turgeſcentib. granis maxime in tritico fiunt ſciſſi, *Vt dicitur ſup. lib. Ariſtot. de plantis.* Spicarum capita generaliter in principio calore eleuante ſurſum eleuantur, ſed quando tendunt ad maturitatem ex granorum pondere inferius aliquantulum inclinantur. Præterea quando ſunt ſpicæ in virore ex corrupto aere & rore perfuſæ in corruptelam & auruginem conuertuntur. Imbre vero & rore congruo perfuſæ, & calore cœleſti modo debito circumfotę citius matureſcunt, & propter roris humectationē grana ſua de folliculis cadere non permittunt, *Vt dicit Plin. lib.* 17. *Item dicit Conſtan. & Iſaa. & Alphre.* Ex bonitate autem terræ cognoſcitur bonitas ſpicæ, quia in terra bona & pingui generatur ſpica bona, quantitate magna, & granorum numeroſitate multi-

multiplex ac referta: in terra vero ſicca & macra è conuerſo, *vt dicit Plinius libro eodem.*

Cap. CLVII.

De Stipula.

STipula ab vſto eſt dicta quaſi vſtipula, collecta enim meſſe ſtipula vritur propter culturam agri, *vt dicit Iſid. libro* 17. vel ſtipula dicitur à ſtipulo ſiue à ſtipo pas, quia ſtipula facit culmum quem ſtipat, *vt dicit Hug.* Eſt propriè ſtipula idem quod ſtramen vel palea cum foliis & vaginis quod relinquitur in agro ſpicarum multitudine præciſa falcibus & à meſſoribus collecta, & hæc ſtipula à multis recolligitur ad diuerſos vſus. Nam quidam inde domos contegunt, quidam loco ſtraminis ſtipulam ſibi ſternunt. Alii paleatum vice animalia inde reficiunt: alii vero ſtipula ignes nutriunt & panes & cibaria inde coquunt, *vt dicit Plinius libro* 18. *capit.* 30. *quare ſupra de palea in litera P.* Stipula quidem eſt res leuis, concaua, ſicca, & hiſpida, & vento ſubdita & ab igne facilime inflammata, *vt dicit idem.*

Cap. CLVIII.

De Simila.

SImila tritici eſt medulla, farina ſcilicet puriſſima & delicata, vnde fit panis nobiliũ, qui ſimilago propè nuncupatur. Et eſt flos tenuiſſimæ formæ, mundiſſimæ & albiſſimæ & molliſſimæ ac diuerſis cibis aptæ & etiam medicinis. *Quare ſupra de farina in litera F. & de polenta in litera P.*

Cap. CLIX.

De Scopa.

SCopa eſt arbor à ſcopando dicta à ſcopo pis, vel à ſcopo pas, quod idem eſt quod purgo purgas, eo ſic dicta quod ex eo ſcopentur tecta, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. Hæc à multis dicitur Birck/ & habet folia leuia ſicut tremulus, eo quod eius folia cum ſint tenuiſſima leuiſſimo ventorum agitatu tremere videntur. Multas habet virgulas duras & nodoſas, quibus pueri dorſis denudatis ſæpius caſtigantur.

Ex eius etiam ramuſculis fiunt ſcopæ, quibus purgantur domus à puluere & aliis ſordibus euacuātur. Semina quædam facit vacua ad modum quiſquiliarū ſiue ſiliquarum, quibus vtuntur homines ſylueſtres loco panis. Habet autem hæc arbor multum de ſucco acido aliquantulum pungitiuo, vnde ſolent homines in vere & in autumno cortices incidere, & humorem effluentem recolligere, quem bibunt loco vini, talis ſiquidem potus ſitim ſedat & compeſcit, multum inflat, vt dicunt, ſed non reficit nec inebriat neque nutrit. Idem etiam ſuccus in aliquo vaſe ſub dio diu à calore Solis decoctus, corrumpitur & putreſcit, & conuertitur in pinguedinem, & efficitur vt vnguentum. Multi etiā detrahunt per ignis decoctionem ad modum picis, & quamuis ſit horribile & nigrum fœtidumq;, tamen multis vſibus eſt neceſſarium, & ideo ſyluani homines in deſertis ſemine & ſucco iſtius arboris vtuntur pro annona, pro vinea, & etiam pro oliua, *vt tangit Plinius vbi agit de arborum ſuccis, lib.* 20.

CAP. CLX.

De Stuppa.

STuppa eſt purgamentum canopi ſiue lini. Et dicitur ſecundum antiquos ſtipa, eo quod ex ea rimæ nauium ſtipentur, vnde etiam & ſtipatores dicuntur, qui eam præparant in vallibus & componunt, *vt dicit Iſidor. lib.* 19. vbi agit de lanis, per multas autem carpinationes & pectinationes ſtuppa à lini vel canopi ſubſtantia ſeparatur, ſeparata groſſior, nodoſior, hiſpidior & breuior inuenitur, & ideo ad vendendum & filum componendum non eſt multū apta, fiunt tamen inde fila multum groſſa & inæqualia nodis plena, ex quibus fiunt elychnia neceſſaria vſib. candelarum. Nam cum ſit magnæ ſiccitatis de facili inflammatur, vnde ſubito accenditur, & citiſſime redigitur in cinerem & fauillam, & quando extinguitur, amarum reddit fumum, tetrum oculis, & naribus nociuum. Vtilis autem eſt ſtuppa medicinæ, quando à ſuis haſtulis eſt bene purgata, valet enim ad vulnera deſiccanda & ſananda ad mitigandam arſuram & reprimendum tumorem oculorum, *vt dicit Plinius lib.* 19. *cap.* 10.

Cap. CLXI.

De Taxo.

TAxus eſt arbor venenata, ex cuius ſucco venena toxica exprimuntur. Arbor eſt fortis & procera, habens ramos groſſos, flexibiles & longos, ex quibus faciunt Parthi arcus, *ſicut dicit Iſid. libr. 17. Vnde Poeta:*

Taxi torquentur in arcus.

Eius vmbra eſt nociua & dormientibus ſub ea mortifera. Cuius ſuccus nimis laxat, cuius carbo ignem græcum ſeruat inextinguibilem, *Vt dicit Dioſcorid.*

Cap. CLXII.

De Tabula.

TAbula à teneo tenes eſt dicta, & eſt in vna ſignificatione menſa diuitum quaſi tenabula, eo quod bolos teneat & vaſa & menſalia, quæ deſuper apponuntur, ſuper pedes erigitur & quodam limbo circumducitur & ambitur. Alio modo dicitur tabula alea, in qua luditur, & hæc duplicatur & diuerſis coloribus inſignitur. Tertio modo dicitur lignum planum & tenue, in quo poſito colore literæ inſcribuntur. Quandoque cõplanantur breues aſſeruli, & attenuantur atque concauantur ex vtraq; parte parum, & artificialiter compaginantur & replentur cera nigra, viridi vel rubea ad ſcribendum. Et dicuntur tales aſſeres tabulæ, eo quod teneant literas, quæ in eiſdem tabulis ſunt conſcriptæ. Tabulæ autem tanto ſunt meliores, quanto ex ligno planiori, leniori & duriori componuntur. Alio modo dicitur tabula à tegendo, quaſi tegula, aſſer longus, latus, ſerris diuiſus & ſectus cum ſecuribus vel dolatus, nam huiuſmodi ligna ad domorum tecta ſunt vtilia, quia ex eis fiunt tabulata, ſcilicet laquearia & ædificia alia ex talibus tabulis artificialiter compoſita & compacta, arte mira & multiplici caſtratura, diſponuntur poſt multiplicem ſuperfluorum reſectionem, vt tales tabulæ inuicem æqualiter coniungantur. Domus ornant & tamen poſitæ in ſalariis cum omnibus deſeruiant, ab eiſdem tamen quibus ſeruiunt continue cõculcantur, trabes quidem p[illegible]latum ſibi inuicem habent, quaſi æquali diſtantia

Ex eius etiam ramuſculis fiunt ſcopæ, quibus purgantur domus à puluere & aliis ſordibus euacuātur. Semina quædam facit vacua ad modum quiſquiliarū ſiue ſiliquarum, quibus vtuntur homines ſylueſtres loco panis. Habet autem hæc arbor multum de ſucco acido aliquantulum pungitiuo, vnde ſolent homines in vere & in autumno cortices incidere, & humorem effluentem recolligere, quem bibunt loco vini, talis ſiquidem potus ſitim ſedat & compeſcit, multum inflat, vt dicunt, ſed non reficit nec inebriat neque nutrit. Idem etiam ſuccus in aliquo vaſe ſub dio diu à calore Solis decoctus, corrumpitur & putreſcit, & conuertitur in pinguedinem, & efficitur vt vnguentum. Multi etiā detrahunt per ignis decoctionem ad modum picis, & quamuis ſit horribile & nigrum fœtidumq́; tamen multis vſibus eſt neceſſarium, & ideo ſyluani homines in deſertis ſemine & ſucco iſtius arboris vtuntur pro annona, pro vinea, & etiam pro oliua, *vt tangit Plinius vbi agit de arborum ſuccis, lib.* 20.

Cap. CLX.

De Stuppa.

STuppa eſt purgamentum canopi ſiue lini. Et dicitur ſecundum antiquos ſtipa, eo quod ex ea rimæ nauium ſtipentur, vnde etiam & ſtipatores dicuntur, qui eam præparant in vallibus & componunt, *vt dicit Iſidor. lib.* 19, vbi agit de lanis, per multas autem carpinationes & pectinationes ſtuppa à lini vel canopi ſubſtantia ſeparatur, ſeparata groſſior, nodoſior, hiſpidior & breuior inuenitur, & ideo ad vendendum & filum componendum non eſt multū apta, fiunt tamen inde fila multum groſſa & inæqualia nodis plena, ex quibus fiunt elychnia neceſſaria vſib. candelarum. Nam cum ſit magnæ ſiccitatis de facili inflammatur, vnde ſubito accenditur, & citiſſime redigitur in cinerem & fauillam, & quando extinguitur, amarum reddit fumum, tetrum oculis, & naribus nociuum. Vtilis autem eſt ſtuppa medicinæ, quando à ſuis haſtulis eſt bene purgata, valet enim ad vulnera deſiccanda & ſananda ad mitigandam arſuram & reprimendum tumorem oculorum, *vt dicit Plinius lib.* 19. *cap.* 10.

Cap. CLXI.

De Taxo.

Taxus eſt arbor venenata, ex cuius ſucco venena toxica exprimuntur. Arbor eſt fortis & procera, habens ramos groſſos, flexibiles & longos, ex quibus faciunt Parthi arcus, *ſicut dicit Iſid. libr. 17. Vnde Poeta:*

Taxi torquentur in arcus.

Eius vmbra eſt nociua & dormientibus ſub ea mortifera. Cuius ſuccus nimis laxat, cuius carbo ignem græcum ſeruat inextinguibilem, *Vt dicit Dioſcorid.*

Cap. CLXII.

De Tabula.

Tabula à teneo tenes eſt dicta, & eſt in vna ſignificatione menſa diuitum quaſi tenabula, eo quod bolos teneat & vaſa & menſalia, quæ deſuper apponuntur, ſuper pedes erigitur & quodam limbo circumducitur & ambitur. Alio modo dicitur tabula alea, in qua luditur, & hæc duplicatur & diuerſis coloribus inſignitur. Tertio modo dicitur lignum planum & tenue, in quo poſito colore literæ inſcribuntur. Quandoque cõplanantur breues aſſeruli, & attenuantur atque concauantur ex vtraq; parte parum, & artificialiter compaginantur & replentur cera nigra, viridi vel rubea ad ſcribendum. Et dicuntur tales aſſeres tabulæ, eo quod teneant literas, quæ in eiſdem tabulis ſunt conſcriptæ. Tabulæ autem tanto ſunt meliores, quanto ex ligno planiori, leniori & duriori componuntur. Alio modo dicitur tabula à tegendo, quaſi tegula, aſſer longus, latus, ſerris diuiſus & ſectus cum ſecuribus vel dolatus, nam huiuſmodi ligna ad domorum tecta ſunt vtilia, quia ex eis fiunt tabulata, ſcilicet laquearia & ædificia alia ex talibus tabulis artificialiter compoſita & compacta, arte mira & multiplici caſtratura, diſponuntur poſt multiplicem ſuperfluorum reſectionem, vt tales tabulæ inuicem æqualiter coniungantur. Domus ornant & tamen poſitæ in ſalariis cum omnibus deſeruiant, ab eiſdem tamen quibus ſeruiunt continue cõculcantur, trabes quidem p[illegible]latum ſibi inuicem habent, quaſi æquali diſtantia

ſuppoſitas, quarum ſuſtentaculo ſe defendant, vt minus incuruẽtur, quando à pauimento vel aliis rebus ſuperpoſitis ipſa tabulata nimiũ onerantur, nauibus componendis, pontibus conſtruendis, ciſtis & aliis vtenſilibus fabricandis, tabulæ neceſſario reparantur & dolantur, clauiculis & aliis artificiis compaginantur, ad tabulas etiam confugiunt naufragantes, & à periculo ſæpius liberantur.

CAP. CLXIII.

De Trabe.

TRabs eſt lignum tranſuerſale, quod ponitur per latitudinem domus, ex vtraque extremitate parietes tangens & tenens, ne lapſum vel incuruationem propter ſuam altitudinem patiantur. Et dicitur hæc trabes vel trabs à traho trahis, quia ab vno pariete ad alium trahitur, cui infigitur & vnitur, *vt dicit Huguicio.* Oportet autem vt trabs ſit longa, fortis & ſpiſſa, & maxime circa medium, ne forte ſi fuerit nimis gracilis in medio incuruetur, vnde propter incuruationis periculum ſæpe oportet vt columna vel ſtatua ſuſtentetur. Nam lignum ſi ponitur per tranſuerſum ſuſtentaculo indiget, quod erectum alia ſibi ſuperpoſita de facili ſuſtineret.

CAP. CLXIV.

De Terebintho.

TErebinthus, *vt dicit Iſidorus libro* 17. arbor eſt reſinam ſudans omnibus aliis præſtantiorem, cuius reſina dicitur terebinthina, & eſt multum medicinalis. Nam *ſecundum Dioſcoridem* eius folia, fructus, cortices & ſemina ſtiptica ſunt, & ſimili diligentia colliguntur ſicut tini, & ſunt contraria morſibus venenoſis. Eius reſina eſt bona, quæ eſt munda, lympida & aromatica, in colore rufa & habet virtutem diſſoluendi, laxandi & maturandi, & ideo prodeſt contra apoſtemata dura & alias collectiones tam in capite quam in membris. De terebintho autem *dicit Plin. li.* 13. Syria, inquit, terebinthum habet, & eſt ſpecies eius duplex, ſcilicet maſcula & illa quæ eſt ſine fructu, ſcilicet fœmina, & hæc eſt duplex, vna habet fructum rufum, magnitudine lenticulæ, alia pallidum, magnitudine fabæ, & eſt fructus

odore iucundus, & tactu pinguis & reſinoſus. Et eſt in Syria arbor magna & eſt ei materies lenta admodum & durabilis, quando vetuſtate nigreſcit & ſplendeſcit. Eius folia ſunt denſa, & habet quoſdam folliculos quædam animalia, vt culices emittentes, quæ corticem terebrant, & ſic cortice perforato guttæ reſinoſæ effluunt & emanāt. *Item Plinius libro 24. cap. 6.* terebinthina radix & folia in vino decocta, ſtomachum confortant, contra dolorem capitis iuuant, placet terebinthina odoratiſſima tam Syriaca quam Cypria, pura, perlucida & ſubalbida cum aliquo rubore, & illa, quæ eſt montana potius quam campeſtris, vulnera ſanat & purgat.

Cap. CLXV.

De Thyinis.

THyina ſunt ligna quædam precioſiſſima ad modum hebeni, ex quibus Salomon fecit gradus & fulcra in domo Domini, *Vnde dicit gloſſa 3. Regum* 10. *cap. ſuper illum locum. Attulit autem Hyram ex Ophir ligna thyina*, & ligna thyina ſunt imputribilia & ſpinoſa in ſimilitudine albæ ſpinæ rotunda & candida, & valde fulgentia, & polita inſtar ſpeculi ſiue vnguis, vnde in eis reſultant imagines ſicut in vngue, in igne non comburuntur, neque in aqua reſoluuntur, ſicut nec ligna Sethim & multi crediderunt eadem eſſe ligna.

Cap. CLXVI.

De Thyrſo

THyrſus eſt tam arborum quam olerum & herbarum frutex medius, ſic dictus quod de terra ſurſum eſt erectus, *Vt dicit Papias.* Eſt itaque pars planæ ſuperior, tenerior, viridior, mollior ac pulcrior, cœlo vicinior, a terra remotior, rore cœli perfuſior, foliis & ramuſculis tenerrimis plenior, & eſt melior in medicina nam in Thyrſis maxime viget virtus herbæ.

Cap. CLXVII.

De Tigno.

TIgna ſunt ligna, quæ à parietibus vel muris vſq; ad cacumen ædificii ſunt erecta, ſupportantia totum tectum,

ctum, ad modum coni vel pyramidis ſurſum tendunt, & paulatim ſe inclinantia ad alterutrum in cacumine mutuo ſe contingunt. Et dicuntur tigna à tegendo vel â tegula, quia tegulis ad ſuſtentationem tecti ſupponuntur, tegulæ autem dicuntur ligna quædam longa valde & aliquantulum lata, plana & tenuia, quæ ex tranſuerſo tignis multis clauiculis affiguntur, & in eis etiam aſſeres vel lateres ſuſpenduntur. Sunt autem tigna fortia, dolata & quadrata & complanata, ſunt autem tigna fortia & groſſiora verſus domum & exiliora, & minus fortia verſus tectum, exterius lateribus & aſſeribus vel ſtraminibus onerantur, interius vero pulcris laquearibus decorantur, & in ipſis laqueantur & figuntur. Et dicuntur laquearia aſſeres, quæ interius ad decorem cameræ tignis coniunguntur, & a tignis dicitur tignarius, qui tectoria tignis inducit, *vt dicit Papias.*

Cap. CLXVIII.

De Tritico.

TRiticum a tritura eſt dictum, vt puriſſimum in horreo ſeu granario recondatur, vel quia granum eius commollitur vel teritur, vt edatur, *vt dicit Iſidorus lib.*17. Eſt autem duplex triticum, ſcilicet rubeum exterius, in vtraq; extremitate acutum, in latere ſciſſum, interius albiſſimum graue & ponderoſum, & illud genus eſt optimum, *vt dicit Plinius.* Aliud eſt colore croceum exterius, interius vero album, in ſuperficie lucidum & leue, frangi difficile. *De proprietatibus autem & generibus eius quære ſupra de frumento in litera F. Sicut dicit Iſaac in diætis,* diuerſificatur triticum ex diuerſitate ſoli in quo ſeminatur, nam quod creſcit in terra pingui atque putribili, craſſius eſt, pinguius atque ponderoſius & nutribilius, quam id quod creſcit in terra macra ſiue ſicca, vnde bonitas tritici intenditur ex bonitate ſoli, & è conuerſo. Triticum autem ex diuerſitate temporis variatur, nam quod naſcitur tempore moderato in quantitate & qualitate, erit perfectum, ac medullæ multæ & corticis valde pauci & peroptimi nutrimenti. Immoderato vero tempore exortum imperfectum. Item differt ſecundum vetuſtatem & nouitatem & mediocritatem, nam quando eſt vetuſtum longo tempore conſeruatum,

uatum, nimis efficitur ſiccum, & durum ad digerendum, & modice nutritiuum, quia tunc eius humiditas ſubſtantialis à calore aeris minuitur, & nimium deſiccatur. Nouũ vero paruo tempore reſeruatum pro humiditate ſuperflua & viſcoſitate terræ humidum eſt ac viſcoſum, denſum ad digerendum durum & inflatiuum, ventoſitatis & rugitus ventris generatiuum. Medium vero inter nimis nouum & vetuſtum, inter multam humiditatem & paucam temperatum magis laudabile eſt & amplius nutritiuum, nam exhauſta humiditate accidentali ſubſtantialem humiditatem in parte calor aeris temperat, & ideo tale triticum magis eſt laudabile & melius nutrit, & bene digeritur, perditque viſcoſitatem terræ & denſitatem. Eſt autem triticum, *vt dicit Iſaac* calidum & inter humidum & ſiccum temperatum. Sed panis ex eo factus eſt calidior propter calorem ignis & coctionem. Intenditur enim in eo calor naturalis per calorem ignis actualem. Item hanc proprietatem habet triticum præ cunctis granis, quod nutribilius eſt cæteris, & hoc propter ſimilitudinem humanæ complexionis, *vt dicit idem.*

Item triticum eſt colatiuum & mundificatiuum & laxatiuum, & ideo ius de eius farina factum purgatiuum eſt pectoris & pulmonis. Idem facit ptiſanũ de eo factum, ſicut de hordeo, quia mundificat & plus quam de hordeo valet etiam contra tuſſim & ſanguinis fluxum. Item triticum coctum cum oleo & poſitum ſuper durum apoſtema, diſſoluit illud. Item coctum triticum in ſucco rutæ diſſoluit coagulationem lactis, ſi mamillæ inde liniantur. Item temperatum cum ſucco iuſquiami, & poſitum ſuper neruos, prohibet humores noxios, ne deſcendant. Item eius granum maſticatum valet contra morſum rabidi canis, nam venenum extrahit, *vt dicit idem.* De tritico autem fit oleum, quod valet ad multa, ſed maxime contra pruritum, ſerpiginem & impetiginem, ſi cum panno albo bene confricetur, quod ſit vt virtus olei poſſit melius ſubintrare. Item cortex tritici ſiue furfur habet virtutem colatiuam & mundificatiuam, plus quam farina eius, ſed modicum vel nullum exhibet nutrimentum. Item *vt dicit idem,* triticum recens & nouum parui eſt nutrimenti, & quando comeditur crudum, phlegmaticum eſt & inflatiuum, & in lateribus

bus dolorem commouet & rugitum, cito etiam conuertitur in putredinem, & ideo lumbrici & alii vermes nociui ex tali cibo ſæpius generantur. Aſſatum autem magis nutrit & minus ventoſitatem facit, & multum conſtipat & cõſtringit. In aqua coctum grauiſſimum eſt & multum inflatiuum, & viſcoſi humoris generatiuum. *Hucuſque Iſaac in diatis.*

Cap. CLXIX.

De Ptiſana.

PTiſana, *ſicut dicit gloſſ ſuper 2. Regum 1.* hordeum dicitur ſiccatum, pila tunſum & decorticatum, & fit inde cibus aptus illis, qui carent dentibus, ex ptiſanis fit etiam potus vtilis patientibus febres, & alias calidas paſſiones, *quære ſupra de hordeo in litera O.* Calorem mitigat & alterat, ſitim ſedat. Et declinatur hæc ptiſana huius ptiſanæ, & penultima eſt producta. *Vnde Alexander nequam ait:*

Cortice nudato ptiſanas hordea dicas.

Et dicitur à πτίσσω, quod eſt percutio, quia percutitur in pila, dum decorticatur, potus autem inde factus ptiſanum dicitur *ab Iſa. in diat.*

Cap. CLXX.

De Tribulo.

TRibulus eſt frutex ſpinoſus, qui mollior eſt, quam ſit arbor & durior, quam ſit herba. Cuius duæ ſunt ſpecies, ſcil. maior, quæ creſcit iuxta ſepes, *vt dicit Plin. lib. 21. cap. 16.* Tribulus dura res eſt ſepta villarum obtinet, in altum creſcit, ſed cum non habeat vires, vt directe ſe extollat, incuruatur & verſus terram ſe reflectit, dentes habet acutiſſimos, aculeos acutos & dentatos, & ſingulæ eius virgulæ à ſummo vſque deorſum ad radicem aculeis ſunt munitæ. Alia eſt ſpecies tribuli minor, & creſcit in locis paluſtribus, & in campis, & eſt minor in longitudine & groſſitudine, quam ſit maior. Folia habet minuta & rotunda, haſtulas proiicit, longas, teneras, rubeas, ſparſas, per terram diffuſas, aculeatas per totum & ſpinoſas. Florem faciunt album & fructum, primo viridem, deinde rubeum, tandem nigrum, & hunc fructum diligunt ſerpen-

tes,

tes, colubri & buſones, & ideo talem fructum comedere hominibus non eſt tutum, & cui ipſum comedere libuerit, eligere debet illum, quia terra magis eſt eleuatus, & non nimis maturus, qui integer eſt & intactus, à muſcis vel à vermibus non corroſus. Tribulus autem campeſtris, *vt dicit Plin.* aratro & frugibus eſt inimicis, viuax enim eſt & multum ſe multiplicat, & vix eradicari poteſt, quando in aliquo radicatur agro, & ideo meſſem comprimit & confundit pedes & crura tranſeuntium & manus ſe tangẽtium multum lædit, & tranſeuntes ſæpe cadere vel ceſpitare facit, veſtes hominum dilaniat & diſcerpit, & ouium iuxta ſe paſcua quærentium lanam rapit, & ideo dicitur tribulus à tribulando, quia tribulat & lædit ſibi appropinquantes.

CAP. CLXXI.

De Thymo.

THymus eſt herba valde aromatica. *Vnde Virgilius:*

... redolentq; thymo fragrantia mella.

cuius flos dicitur epithymum, & eſt flos medicinalis. Habet enim virtutem melancholicam purgãdi & phlegma, & ideo valet contra quartanam & alias melancholicas paſſiones.

CAP. CLXXII.

De Thymiamate.

THymiama eſt quædam confectio precioſiſſima ex onyca & ſtacte, galbano & thure præparata, *ſicut dicitur Exod.*30. & eſt dicta à thymo flore odorifero, quia olet ſuauiter, ſicut thymus, *ſicut dicit Iſid.lib.*4. *Vbi tractat de odoribus*, talis autem confectio in vſus hominum non debuit fieri, quia dominus offerre in templo ſuper altare thymiamatis hanc præcepit, & ideo in eccleſia nõ debet ſponſus & ſponſa thurificari odore thuris. Inde etiam eſt quod allato thure benedicto ſuper altare, ſi deſcendat thuribulum ad chorum, aliud thus ſine benedictione apponẽdum eſt, & offerendum hominibus.

CAP. CLXXIII.

De Thure.

THus eſt nomen arboris & etiam gummi inde emanantis. *Vnde Plin.lib.*17. *dicit*, Thus eſt arbor Arabiæ

immen-

immenſa atque ramoſa leuiſſimi corticis ad aceris quantitatem, ſuccum aromaticum & album modo amygdalæ generans & effundens, & maſticatione in puluerem reſolutum, eſt intus pingue & igni appoſitum, facile ardens, & appellatur apud nos maſculus, eo quod natura ſit rotundum ad modum teſticulorum, reliquum vero eſt planum & plene ſcabioſum, & eſt maſculo minus bonum, adulteratur autem admixtū reſinæ albæ ſiue gummi, ſed ſua cognoſcitur propria qualitate, nam thus igni appoſitum, ardeſcit, reſina vero fumeſcit, gummi autem calefactum reſoluitur & liqueſcit. Arbor autem vnde fluit thus, dicitur libanus, & eius gumma à naturalibus ac medicis olibanum nuncupatur, à monte Arabiæ ſic vocato, ſed à libano arbore fluens olibanum, libanus nuncupatur, *vt dicit Iſidor. Et dicit glo. ſuper eccleſ. 24. ſuper illum locum. Ego quaſi libanus non inciſus, &c.* Libanus, vt aiunt, arbor eſt in Arabia, cortice & folio lauro ſimilis, fructum emittens bis in anno, ſcilic. in vere & in autumno, ſed quod per ſe fluit in principio æſtatis melius eſt, q̄ vero in æſtate cortice inciſo paulatim exire cogitur, in autumno vero nec ita candidum eſt, nec ita purum, ſed hoc quod primo adhæret ramis & corticibus, in æſtate induratur, & à ramis ferro recolligitur. Thus optimum eſt quod album, ſolidum & mundum, odoriferum & rotundum ad modum teſticuli ac oblongum, & ideo dicitur maſculinum. Thus vero quod apertis corticib. in autumno vel hyemis principio effluit, non eſt alteri ſimile in virtute, nec etiam in colore, quia illud album eſt & translucidum, odoriferum valde atque mundum. Thus vero ſecundarium & rufum eſt tenue & ſcabioſum, *vt ſupra dicit Iſidor.* Regio autem vbi creſcunt thura, eſt montoſa, & præ altitudine rupium & ſcopulorum, quaſi inuia & inacceſſa, *vt dicit gloſ. eccleſ. ſupra dicta. Hæc omnia dicit Plin. lib. 15. cap. 10. & dicit glo.* quod Arabia eſt regio thura gignens, Sabæa eiuſdem regionis prouincia, maxime thurifera, & eſt terra ex vna parte mari & ſcopulis, ex altera vero montibus & rupibus vix acceſſa, vnde thuris arbor ſine cultore creſcit, & terram argilloſam diligit. Dicunt autem Arabes, quod thus non debet recolligi, nec eius arbor incidi, niſi a ſacris & religioſis, tempore collectionis contactu mulierum non pollutis, & ſic putatur

oræ

per religionis obſeruantiam merces augeri. *Item ibidem eodem cap.* 16. prima naturalis vindemia eſt circa canis ortum, in fortiſſimo æſtu, nam tunc eius cortex tenuiſſimus laxatur, & proſilit inde ſpuma pinguis, quæ concreta denſatur, vbi loci natura poſcit, hoc puriſſimum eſt & candidum. Secunda vindemia verſus hyemem, corticibus inciſis rufum hoc exit, nec comparabile eſt priori. Creditur autem nouellæ arboris gummi eſſe candidius, ſed veteris efficacius & quidam putant in inſulis melius gummi. Alii negant in inſulis naſci. Collectum thus in camelis, defertur in ciuitatem, quæ Sabotriam dicitur, porta ad hoc patente, nec per aliam viam digredi licet, ibiq; decimantur Deō quem inuocant, ibique in menſura & pondere accipiunt ſacerdotes, nec ante inde licet mercari, niſi prius Deo debita portio offeratur, candore probatur, & carbone ſi ſtatim ardeat & inflammetur, ſi dentem non recipit, ſed ſtatim frangitur vel redigitur in puluerem vel in micam. *Hucuſq; Plinius. Secundum Dioſcoridem vero & Platear.* Thus eſt gummi cuiuſdam arboris in Alexandria, & dicitur olibanum Alexandrinum, quod eſt purius & melius, aliud inuenitur iuxta Damaſcum, & dicitur Damaſcenum & non eſt ita bonum nec ita purum ſicut primum. Eſt autem calidum & ſiccum, multum aromaticum, multum pingue & glutinoſum, virtutem habet confortandi ex aromaticitate ſua conſolidandi & conſtringendi & conglutinandi ex gummoſitate ſua, potenter ſtringit lacrymas, & fluxum humorum deſcendentium de capite, præcipue quando fluunt per venas exteriores faciei, ſi circa tempora eius peluis cum vino albo & cum albugine oui emplaſtretur, ſic etiam ſedat dolorem dentium & gingiuarum, maſticatum thus prohibet fluxum humorū a capite ad membra ſpiritualia ad pectus videlicet & pulmonem, contra indigeſtionem & acidam eructationem multum valet vinum, in quo fuerit thus decoctum, matricem confortat & mundificat, & conceptum iuuat fumus eius, mixtus puluis eius cum aceto, graciliat & attenuat mammas turgidas puellarum, conquaſſationibus cum pice ſubuenit, dolorem aurium mitigat, mixtum cum vino tumoribus inteſtinorum ſubuenit ſi cum vino bibatur. *Hucuſq; Dioſcorides & Plat.* Dicitur autem thus *ſecundum Iſidor.* à Θεός, quod

eſt Deus, quia in Deorum ſacrificiis adoletur, & ſecundũ hoc habet aſpirationem, vel dicitur à tundo dis, quia habile ad tundendum & ſæpe tunditur, & quanto plus tunditur, tanto plus redolet & facilius inflammatur, & tunc caret aſpiratione, ex thure incenſo procedit aromaticus fumus ad modum virgulæ, & eſt inferius gracilis, multum mobilis, multis circumuolutionibus anfractuoſus, & ſe ad partes oppoſitas motu leuiſſimo circumuoluens, verſus ſuperiora ſe dilatans, immutans aera & obumbrans, odoris ſui fragrantia fœtorem cadauerum auferens, ad cerebrum directe penetrans, ſpiritum animalem confortat, & recreat, per cerebri ventriculos ſe diffundens.

Cap. CLXXIV.

De Vimine.

VImen viminis dicitur virga mollis, & dicitur vimen eo quod habeat vim multam viroris. Nam eius natura eſt talis, vt etiam arefactum, ſi in aqua abluatur, iterũ reuireſcat, *& dicit Iſidorus lib.* 17. ex viminibus fiunt neceſſaria vitibus vinciendis, & doliis religandis ligamenta, vt patet ſupra eodem in litera S. *Quare de Salice.*

Cap. CLXXV.

De Virga.

VIrga proprie eſt, quæ de ramis naſcitur, & dicitur à virtute eo quod in ſe vim multam habeat, & dicitur à virore, nam virtus, quæ latitat in radice ſe prodit in virore virgæ. Et dicitur virga quaſi vi regens, virga enim vtuntur magi ad placandos ſerpentes, & idcirco in virga ſuſtinent hos alligatos, virga etiam vtuntur philoſophi, reges & magiſtri, *vt dicit Iſidor. lib.* 17. virga etiam vtuntur viatores agrorum & arearum ſeu pratorum dimenſores, legati, nuncii ac paſtores. Virga ſiquidem ex triplici componitur ſubſtantia, ſcil. ex cortice, ligno & medulla, mediante medulla nutritur & vegetatur, mediante ligno erigitur & ſuſtentatur, corticis vero beneficio tegitur, & ab exterioris aeris iniuria defenſatur. Nam, *vt dicit commentator ſupra lib. de plantis.* Corticem habet pro pelle arbor, lignum pro oſſe, medullam loco venæ. Nam calor naturalis

ralis exiſtẽs potiſſime in medulla virgæ mediante ramo, à quo pullulat, humorem attrahit à ſtipite & radice, & quod groſſius & terreſtrius eſt in attracto humore transmutatur in lignum & in corticem, quod vero aquoſius eſt, conuertit in frondium multitudinem, & quod vnctuoſius eſt & purius, tranſmittit ad virgæ ſuperficiem, vt inde producat florem, vt tandem fructum generet atque ſemen. Naſcitur autem tam flos quam fructus de ſubſtantia virgæ, ſine ipſius corruptione & aliqua violatione, nam flos inſenſibiliter de virga egrediens & erumpens, virgam non violat nec deflorat, ſed fœcundat eam potius, ac perficit & decorat, virga itaque non percipit fæcundationis gratiã, nec potentiam generandi ex commixtione ſeminis ſicut animantia, ſed ex rore cœleſti pariter & calore Solis. Virga autem ex quo aſcendit, ſurſum ſemper tendit, & ſuam ſummitatem verſus cœlum erigit, quouſque perueniat ad perfectum incrementum, & eſt media inter ramum & ſtipitem, ſeu radicem, a qua concipit fructum, & inter fructum, quem producit, ex ſubſtantiæ ſuæ teneritudine flexibilis eſt valde, & de facili inclinabilis in quamuis partẽ. Item virga extrinſecus eſt arida & ſicca, aſpera & nodoſa, ſed interius mollis eſt in medulla, & ſub cortice humoroſa, quanto autem virga plus creſcit, tanto a terra plus recedit, & quanto ſurſum altius ſuſtollitur, tanto in eius acumine gracilior & acutior inuenitur. Item virga ex ſe debet eſſe erecta, ſed quando eſt nouella, ſi caſu aliquo ad terram incuruetur, difficile eſt vt indurata in illa curuitate ad rectitudinem reuocetur, imo ſæpe facilius frangitur quam rectificetur. Quando vero virga inuenitur curua, in igne ponitur, & per calorem eius rigorem & duriciem reſoluentem & remollientem ad formam rectitudinis faciliius reducitur. Item virga canibus eſt odioſa & paruulis, quia virga eorum inſolentia coercetur.

Cap. CLXXVI.

De Virgulto.

Virgultum a virga eſt dictum, *ſecundum Hug.* Eſt enim locus vbi multitudo creſcit virgarum. *Secundum autem Iſid. lib.* 17. virgultum eſt ramus, qui de robore ipſius

arboris pullulat. Sed virga dicitur, quæ de ramis oritur & procedit. Virgultum autem ſine commixtione ſeminum procedit. In hyeme vileſcit, in vere vero placet, quia tunc vireſcit & floreſcit, præciſum rurſum pullulat & reuiuiſcit, a terra in ſuo ortu elongatur, & quanto plus creſcit, tanto plus verſus cœlum eleuatur. Aliquando dicitur virgultum viridarium vel virectum, locus ſcilicet viridis & amœnus, plantis & herbis virentibus conſitus, ſicut ſupra de horto patet. *Quære in litera O.*

Cap. CLXXVII.

De Vite.

VItis dicitur a vinciendo, quia vincitur & ligatur, *ſecundum Iſidor.* autem vitis eſt dicta, eo quod vim habeat citius radicandi, vel ideo dicuntur vites, eo quod vim habeant, vt inuicem vitis ſe innectant, viciniſque arborib. reptando religentur. Eſt enim earum natura flexibilis quaſi, ſcilicet brachiis quibuſdam, quicquid comprehenderint vi teneant & conſtringant, & illa ligamina quibus arbores vel palos capiunt, capreoli dicũtur, ſic dicti eo quod arbores capiunt vel mutuo ſe connectunt, quorum adminiculo freti palmites ventos ſuſtinent & turbines, ne frangantur. Dicuntur etiam corymbi, quia ſunt ſicut anuli, quibus proxima quæque ligant, ne longius laxati palmites ventorum flatibus diſſipentur, & ſine periculo fructus ſuos ſuſtineant. Vitibus autem iſta maxime conueniunt oblaqueatio. Oblaqueari autem eſt terram circa radicem aperire, & velut lacus efficere, vt radix humore abundantius humectetur, & caloris ſolaris radio facilius penetretur. Item conuenit eis putatio, & eſt putare virgam ex vite ſuperuacuam reſecare, cuius flagellum luxuriat. Item eis conuenit propaginatio, & eſt propaginare flagellum vitis ſuperſternere & quaſi porro pangere, & hinc propagines dicuntur primæ, ſcilicet vitis extenſiones. Item eis conuenit foſſio, & eſt fodere terram mouere foſſorio vel ligone, vt radices & herbæ ſuperfluę amoueantur, & ſic vites melius foueantur. Item eis conuenit paſtinatio. Paſtinare autem eſt paxillare, id eſt palos figere circa vites, vt ſuſtententur, *vt ducit Papias.* Et dicitur a pango gis, quod idem

idem eſt quod palos figere vel plantare, *Vt dicit idem. Secundum Iſido.* autem paſtinare eſt fimo vel terra pingui vitem paſcere vel nutrire, vt amplius fructificet. Item eis conuenit pampinatio. Eſt autem pampinare pampinos, id eſt, folia ſuperflua de vite amouere, vt vuæ liberius aerem purum capiant, & foliis non obumbratæ citius matureſcant. Pampini autem, *Vt dicit Iſido.* ſunt folia, quorũ ſubſidio fructus vitis ab ardore & frigore defenſatur, & aduerſus omnem iniuriam præmunitur, qui pampini, *Vt dicit Iſidor.* ideo ſunt interciſi, vt ſolaris radius ad maturitatem fructus facilius admittatur. Et ſunt dicti pampini, eo quod de palmite pendeant, *Vt dicit idem lib.* 17. Item eis conuenit vindemiatio. Et eſt vindemiare, de vite vuas demere, quod fit, quando fructus vineæ præciduntur & recolliguntur. De vitibus autem *dicit Plin. lib.* 17. *cap.* 22. Vitis quando præciditur tempore congruo & modo debito, ex præciſione vires recipit, & concipit materiam, ex qua fructus vel flores impoſterum pariuntur, niſi enim præciſione caſtigaretur ſuperfluorum, tota infæcunda & ſterilis redderetur, nihil enim auidius naſcitur, & ideo niſi vires ad pariendum ſeruentur, non eſt paritura fructus. In vite autem eſt natura vt malit parere quam viuere, & ideo quicquid de materia ſuperflua à vite demitur, fructui accedit. Vites vero putationis tempore quanto citius putantur, tanto plus effundunt de materia, & quanto ſerius, tanto ferunt fructum vberiorem, ita tamen quod putatio tempus debitum non excedat: vnde vites graciles & tenues citius oportet putare, validas autem nouiſſime. Debet autem præciſio fieri oblique inter duas gemmas, ita vt in parte oppoſita gemmæ præciſionis fiat vulnus. Ideo autem debet fieri oblique & non directe, vt cito deſcendant & defluant guttulæ pluuiales, per quarum frequentiam & permanentiam ſuper planam inciſuram vitis ſummitas læderetur, & quanto vitis eſt gracilior & macrior, tanto plus eſt de ea putandũ. Quando autem pampinatione indiget, non debet remoueri folium, quod eſt circa vuam, niſi vinea ſit nouella, ſed potius alia quæ magis ſunt remota, hoc enim vuam ſupplantaret. Quicquid vero erumpit & pullulat alias quam ab oculis ſiue gemmis ſpurium & inutile iudicatur, & ſtatim eſt rumpendum. *Item idem cap.* 24. Vitibus

tibus accidit morbus ſpecialis, ſcilicet quando germina nimis tempeſtiue auferuntur, aut quando in ſupinum inciduntur, aut quando noxio rore vel imbre flotationis tempore perfunduntur, aut quando nouella germina pruina aut frigore decoquuntur, aut quando ab imperitis cultoribus, aut circumfoſſoribus radices vulnere iniurioſo læduntur, & quando deſquamantur, id eſt, à ſuo cortice totaliter ſpoliantur. Inter omnia autem maxime læditur, quando fortis imber percutit palmitem floreſcētem, quia ſimul defluit ipſe fructus. Ex aere autem corrupto & rore vel imbre noxio creſcunt quidam vermes vt erucæ & teſtudines, vitis germina & folia depaſcentes, & eam ſic depaſtam facile derelinquunt. Naſcitur autem hoc malum in tempore nimis humido atque lento. Accidit etiam eis alius morbus, quem araneum vocant vinitores, quia ex flatu venti noxio & imbre corrupto generantur quædam telæ quaſi araneatum, quib. obuoluuntur fructus & conſumuntur & aduruntur. Lædit etiam vitem raphanus, odit etiam & caulem & omne olus. Odit etiam & corylum, vnde quando talia vitibus ſunt vicina, triſtes & egræ efficiuntur. Nitrum quidem & alumen & aqua marina & fabæ ac viciæ putamina vltima & maxime interimentia vitium ſunt venena. *Hucuſque Plin. lib.* 14. *c.* 2. Dicit idem, quod apud priſcos vites inter magnas arbores numerabantur. In aliquibus enim partibus ſunt vites ita magnæ, vt ex earum truncis ſtatuæ fiant & columnæ, vt patet in ſimulacro Iouis in vrbe Populonia. Super tectum etiam templi Epheſiæ Dianæ vna vite antiquitus ſcandebatur. Columnæ quoque de talibus vitibus factæ, diutiſſime permanent incorruptæ. In paucis enim lignis natura æternior eſt quam in vite, nullo fine creſcunt, & circa domos & villas circumduci poſſunt. Leuantur etiam in multis partibus ad vlmi vel populi arboris ſummitates, & eorum rami quaſi maritali affectu ſuis brachiis ſe connectunt.

Arbor eſt vtilis & medicinalis, tam in foliis quam in fructu, & emittit & reddit liquorem ſuccis omnium arborum meliorē. Quando præciditur lacrymā emittit puriſſimā, & illa lacryma vtiliter collyriis adhibetur. Per illius lacrymæ emulſionem depuratur eius ſubſtantialis humor in radice: vnde fructus poſtea ſurgit dulcior & purior ex

ipſa vite. Folia vitis ſunt lata, interius plana, viridia & mollia: exterius autem valliculata & villoſa in extremitate, lateribus interciſa & acuta, multum obumbrantia, quorum vmbra æſtuantibus & quieſcere cupientibus eſt iucunda, & ſunt multum medicinalia. Nam vulnera mundant & munda ſanant, in aqua decocta refrigerant, calorem febrilem mitigant, æſtuationem & tumorem ſtomachi cataplaſmata mire ſedant, prægnantem adiuuant, ſomnum prouocant & cerebrum recreant & confortant. Eius lacryma potata ſæpe calculos frangit, *vt dicit Dioſcorid*, viſum acuit, lippitudinem oculorum tollit, morſibus venenatis & vexationibus ſuccurrit, ventrem ſiſtit. Cinis etiam eius valet ad prædicta, qui ſucco rutæ & oleo admixtus tumorem ſplenis ſpargit, *vt dicit idem Plinius lib.* 24. *cap.* 1. *vbi dicit.* Folia vitium dolores capitis amputant, inflationes ſedant, cum farina hordei calidam arteticam curant, dyſentericos valde iuuant, ſi eorum ſuccum bibant patientes. Lacryma eius cum oleo ſuper locum piloſum illita modo pſilotri, pilos amputat, & hoc facit maxime lacryma, quam ramus vitis viridis emittit & reſudat. Verrucas tollit. Cortex vitium & folia arida vulnerum ſanguinem ſedant, ipſumque vulnus conglutinant & ſanant, cinis vitium mox fiſtulam purgat atque curat, neruorum dolores & contractiones mitigant, ſcorpionum & canum plagas cum oleo ſanant citius. Cinis corticis per ſe pilos ablatos reſtaurat & multiplicat. *Hucuſque Plinius.*

Cap. CLXXVIII.

De Vite agreſti.

Vitis agreſtis eſt labruſca, ſic dicta, quia in terræ marginibus creſcit. A labro enim dicitur labruſca, ſcilic. ab extremitate terræ vbi naſcitur, *ſicut dicit Iſidor. lib.* 17. Eſt autem ſimilis viti viniferæ in foliis ſed non in fructu. Nam fructum facit modicum aut nullum, & ſi quem fecerit ille durus eſt, ſtipticus & amarus. Vitis vinifera degenerat ſæpe in labruſcam, quando non colitur nec putatur, & è conuerſo, de labruſca fit vitis vinifera per culturam debitam & tonſuram, *vt dicit Plin.* Et quamuis labruſca non ſit quoad cibum vtilis, eſt tamen quoad medicinam. Nam eius ra-

dix elixa in aqua pluuiali & mixto vino hydropicos curat, & omnes maculas tollit, tuſſim compeſcit, puluis radicis eius contra defectum ſtomachi mire ſubuenit, *vt dicit Dioſcorides. Plinius autem libro 23. cap. 1. dicit ſic.* Labruſca græce ampelos agria appellatur, ſpiſſis foliis, vinoſo cortice, fert vuas rubentes modo cocci, quarum ſucco mulieres cutem faciei purgant, & illæ vuæ cum foliis & ſucco tritæ, vtiliter apponuntur, vitiis coxarum & lumborum tritæ cum aceto ſcabiem hominis & quadrupedum curant. *Hucuſq; Plinius.*

Cap. CLXXIX.

De Vitulamine.

Vitulamen à vite dicitur illa planta baſtarda ſiue ſpuria & infructuoſa, quæ naſcitur à radice vitis ſiue alias, non procedens ex ipſis gemmis, & tales plantæ degeneres ſunt & innaturales, & ideo non fructificant, ſed vitem onerant & grauant, & fructum impediunt ac retardant. Nam humorem attrahunt à radice, qui deberet transferri ad fructum nutriendum & augmentandum, & ideo debent citius extirpari, ne diutius creſcentes diminuant fructum vitis, & ideo tales plantæ adulterinæ dicuntur ſpuria vitulamina, id eſt, degenerantia & non naturalia, *vt habetur libro Sap. capit. 4. Et eſt hæc litera Rabani & antiquorum. Quamuis Auguſtinus in libr. de doctrina chriſtiana dicat,* quod melius dicerentur adulterinæ plantationes, quod quidem verum eſt quoad ſimplicium intellectum, vera tamen litera eſt & bona, quoad intelligentes ſcilicet ſpuria vitulamina.

Cap. CLXXX.

De Vinea

Vinea, *vt dicit Papias*, eſt locus vbi plantantur vites: vnde & vinetum vocamus locum, vbi conſita eſt multitudo vitium. Vinea diligenter excolitur, & ab omnibus ſuperfluis expurgatur, & à cultoribus ſæpe viſitatur, & ne lædatur à beſtiis, maceriis & ſepibus circundatur, & ne diripiantur fructus eius, cuſtos in ea ſuper ſpeculam ordinatur. In hyeme ſine cuſtodia relinquitur, ſed in autumno à mul-

Digitized by Google

à multis frequentatur. In hyeme valde pallet, in vere & in æſtate viret, floret ac redolet, ſed in autumno fructu gaudet. Odor florentis vineæ omni venenoſo contrariatur, & ideo ipſa florente fugiunt colubri & bufones, ſuſtinere eius fragrantiam non valentes. Virore & amœnitate delectat viſum, fragrantia & aromaticitate afficit olfactum. Saporis ſuauitate reficit guſtum, foliorum lenitate demulcet tactum. Aerem diligit purum & ſerenum, *Vt dicit Plinius*, & minus diligit tempus nubiloſum. Terram diligit calidam & ſiccam, mediocriter pinguem ac dulcem. Nam quando terra eſt nimis pinguis vel nimis humida, luxuriat in ramos & in folia, & paucos habet fructus: quando vero terra eſt arenoſa & nimis macra, cito deficit & areſcit, cum non inueniat ſufficiens fundamentum ſeu nutrimentum. Similiter ſi fuerit in terra amara vel ſalſuginea, corrumpitur radix eius malitioſo humore radicis ſubſtantiam ſubintrante, & ideo diligit terram dulcem, & in ſuis qualitatibus temperatam, & ideo montes alti ſoli bene expoſiti ſunt optima loca ad vineam, quia in eis eſt humor dulcis & calor fortis, & quanto vinea Soli magis eſt expoſita, tanto fructus reddit dulciores. Primo autem eſt fructus viridis, durus, ſtipticus & aceroſus, deinde per decoctionem Solis dulcis efficitur & delicioſus, ſub foliis enim ipſius vineæ latitant vulpes, vuas vineæ corrodentes auide & deuaſtantes, & maxime vbi cuſtodes ſunt negligentes, nec prodeſt quod aliqui minus ſapientes ponunt & claudunt vulpium aduerſarios, id eſt, canes intra vitium macerias ſiue ſepes, nam plus demoliuntur & deſtruunt vuas vineæ ſic incluſi pauci canes, quam furtiue facerent plures vulpes, *Vt dicit Iſidorus*. Et ideo ſapientes vinitores ſumma ſtudent diligentia, ne ſubintrent porci ſeu canes domeſtici ſeu vulpes. A muſcarum autem & vermium corroſione non poteſt ſeruari vinea, niſi per ipſius manum, quia omnia in ſua continet poteſtate, *Vt dicit Iſidorus*, & ſaluat magnifice vniuerſa.

CAP. CLXXXI.

De Vua.

VVa ab humeo humes dicitur, & eſt dicta quaſi humida, eo quod intrinſecus humoris eſt plena, *Vt dicit*

*Iſidorus lib.*17. Ex tribus autem componitur vua, ſcilicet ex folliculis, glarea & arillis. Folliculi dicuntur vinaria ſiue thecæ, in quib. glarea continetur, & eſt glarea ſuccus ſiue humor pinguis ipſius vuæ. Arilli autem dicuntur paruula grana, quæ ſunt in racemo. Et dicuntur alio nomine acini ab aceo aces. Et debet dici hic acinus acini, *ſicut patet in maiori volumine Priſciani, vbi dicitur illud verbum Bambini:*

Exprimit humentes acinos ſuccumq; liquentem.

Aliqui tamen dicunt hoc acinum. Vua enim eſt generale nomen ad botros & racemos. Nam vua proprie eſt multorum granorum coadunatio. Racemus autem dicitur vnum granum. Botrus autem vuarum congeries vel congregatio, quæ Gallice dicitur moiſſine. *Secundum autem Papiam & Iſidorum* racemus eſt botrionis pars ſiue ramuſculus cum vuis præciſis: vnde à ramo dicitur racemus, *ſecundum Iſidorum.* Vuæ autem à multis dicuntur ſuburbanæ, eo quod in vrbibus venduntur ad comedendum. Commendat enim eas & ſpecies & iucunditas ſaporis, quarum multæ ſunt ſpecies, ſicut præcoquæ ſic vocatæ, quia cito matureſcunt, & ante omnes calore ſolari decoquuntur, quas Græci lageos dicunt, quia feſtinant ad maturitatem ſicut lepus. Item ſunt purpureæ à calore purpureo ſic vocatæ. Item ſunt verticiariæ vel vernaciæ ſic dictæ à magnitudine, ſicut dactyli à longitudine. Item ſunt ſtephanitæ à rotunditate nuncupatæ. Item ſunt cerauneæ ſic dictæ, eo quod rubeant velut ignis. Sunt autem & amineæ vuæ, ſcilicet albæ, mineo, id eſt colore rubeo nõ permixtæ. Item ſunt Apianæ facientes vinum dulce, quas niſi cito colligas pluuiis & ventis & maxime apibus infeſtãtur, pro quarũ deprædatione Apianæ ſunt vocatæ. Item ſunt & butislatæ, alias biturieæ, à regione nomen ſortitæ, turbines & pluuias & colores optime ſuſtinent, & in terra macra non deficiunt huiuſmodi, & dicitur eſſe Baſilica. Item ſunt Argitæ quas niſi primo tempore colligas aut in terram cadunt aut humore cõputreſcunt. Item ſunt & elboliæ, id eſt variæ, quæ neque purpureæ ſunt neque nigræ, ab elbo colore ſic dictæ, elbum enim inter album & nigrum eſt medium. Sunt autem multæ aliæ differentiæ vuarum, quam quæ dicta ſunt, quæ differunt ab inuicem in ſapore & colore

lore in magnitudine & virtute. Sed hæ ſunt magis famoſæ, *Vt dicit Iſidor. lib.14. Secundum Iſaac vero in dietis.* Color vuarum quadrupliciter variatur, Sunt enim vuæ omnino albæ, claræ & aquoſæ, modicum carnis habentes, cortices ſubtiles, oſſa exigua. Sunt iterum vuæ omnino nigræ, groſſæ carnis, parui humoris & corticis, & oſſium magnorum. Sunt & citrinæ, quæ magis participant cum albedine quam cum nigredine. Sunt inſuper rufæ, quæ magis accedunt ad nigredinem quam ad alborem. Albæ leuiter nutriunt, facile digeruntur, venas penetrant & vrinam prouocant. Nigræ ſunt duræ digeſtionis, tamen ſtomachum plus confortant, & etiam plus nutriunt, quando bene digeruntur. Citrinæ autem & rufæ ſunt mediæ in potentia, *& ſicut dicit idem Iſaac.* Quanto vuæ ſunt maturiores, tanto ſunt laudabiliores, & ad nutriendũ & generandum bonum ſanguinem meliores. Vuæ quæ minus habent carnis quam humoris, laudabiliores humores generant, quam illæ quæ ſunt pluris carnis quam humoris, non tamẽ ſunt tanti nutrimenti.

Cap. CLXXXII.

De Vua immatura.

VVa immatura eſt frigida & ſicca, & multum acerba, & percutit neruos ſua frigiditate, dentium & radices ſua ſtipticitate intantum quod obſtupeſcunt & videntur quodammodo congelari. Virtutem autem habet conſtringendi, & cholericum vomitum reprimendi, & calorem epatis extinguendi, ſitim auferendi, acumen choleræ mitigandi, humores groſſos in oculis, in palbebris deſiccandi & pruritum oculorum & aſperitatem abſtergendi, *vt dicit Iſaac.*

Cap. CLXXXIII.

De Vua paſſa.

VVa paſſa multis modis fit. Aliquando enim torquetur illud, per quod vua dependet à vite, ita quod non poſſit humidum vlterius ad vuam aſcendere, & ſic permittitur à Sole per dies aliquos deſiccari. Et hoc dicitur vua paſſa propter calorem Solis, quem patitur, & hæc eſt optima ad

ma ad comedendum. Aliquando racemi innoluuntur in pampinis vitis, & colligantur folia ſimul, ne racemi diſpergantur, & poſtquam panis eſt extractus de clibano, quando calor eſt temperatus imponuntur ibi racemi inuoluti & exiccantur. Simili modo dicuntur iſtæ vuæ paſſę, quia quandam violentiam à calore clibani patiuntur, ſimili modo quandoque in fumario fit vua paſſa. *Vnde dicit Alexander nequam.*

Dant Vuas paſſas clibanus fumaria Phœbus.

De vua paſſa dicit *Iſaac in dietis*, vua paſſa perfecta in dulcedine eſt calidior, maxime ſi nigra eſt, nec eſt nimis mollificatiua, nec nimis conſtipatiua ſed media. Malos humores temperat & mitigat morſionem, maxime quando eſt pinguis & carnoſa, & corticis eſt tenuis & eius oſſa ſiue granula ſunt exigua atque pauca. Huiuſmodi vua paſſa contra dolorem pectoris adiuuat, pulmonem mundificat, tuſſim ſedat, veſicam & renes purgat, ſpleni & epati non conuenit ſi habuerint duriciem & groſſitiem. Vua autem paſſa habens acerbitatem cum quadam ponticitate minus eſt calida quam ſit dulcis & minus humida maxime ſi ſit alba, & ideo parum nutrit, calorem extinguit, ventrem conſtipat & conſtringit.

Cap. CLXXXIV.

De Vino.

VInum dicitur quaſi in vite natum, vel à vena, eo quod potus eius venas ſanguine cito replet, *Vt dicit Iſidor. libro 20. Vbi tractat de potu.* Temetum autem dicitur forte vinum, eo quod teneat mentem & temerarie agere ſæpe facit. Dicitur & merum quando eſt purum, & aquæ non admixtum. Dicitur & Bacchus, à Libero patre, qui vocabatur Bacchus, & dicitur fuiſſe primus repertor vitis, vel Bacchus dicitur ab effectu, quia fortitudine ſua facit bibentes furere & in alios debacchare. Laudes autem vini non poſſet ad plenum deſcribere, etiamſi viueret Bacchus ipſe. Inter omnes enim liquores & ſuccos arborum vinum obtinet principatum. Nam præ omnibus liquoribus vinum moderate ſumptum corpora plus confortat, corda lætificat, morbos & vulnera euacuat atque ſanat. *Vnde dicit Iſaa. in Vi.*

in Vltimo dicit. Vinum dat bonum nutrimentum corpori, ſanitatem reddit perditam ac cuſtodit, calorem naturalem præ omnibus cibis & potibus confortat, & augmentat propter familiaritatis conſortium, quod habet cum natura. Vnde ſanguinem puriſſimum generat & turbidum purificat, & clarificat, venarum ora aperit, & ad interiora mundificanda ſua ſubtilitate penetrat, & tenebroſam fumoſitatem triſtitiæ inductiuam illuminat atque fugat, citius corporis membra corroborat, & vigorem ſingulis adminiſtrat, vini enim bonitatem actio animæ manifeſtat, facit in ea triſtitiæ & doloris obliuionem, nec permittit eam ſentire anguſtiam vel dolorem, acuit intellectum, & facit eum docilem ad inueſtigandam rem difficilem & ſubtilem, animoſam etiam ipſam efficit & audacem: vnde patet vini excellentia, cuius vſus conuenit omnibus hominibus, ætatibus, temporibus & regionibus, ſi debito modo ſecundum vires bibentis, â ſingulis aſſumatur, ſenibus enim conuenit, quia calor vini eorum repugnat frigiditati, iuuenibus conuenit ſecundum cibum, quia in natura ſimilis eſt naturæ & ætati iuuenum, & adoleſcentibus pueris eſt cibus & medicina, & eorum calori adhuc imperfecto nutrimentum exhibet, & augmentum, & ipſam humiditatem puerilem ſuperfluam conſumit & deſiccat, in frigida enim regione & in hyeme vinum forte & multum purum conuenit, in æſtate vero & in calida regione vinum purum & multum mixtum vtile eſt, corpus enim humectat & refrigerat propter mixturam aquæ, quæ ſubtilitate vini ad remotiora membra reducitur valde cito, ideo antiqui vocauerunt vinum theriacam magnam, quia inuenerunt illud duarum rerum eſſe iuuatiuum, calefacit enim corpora frigida, & infrigidat calida, & humectat, ſiccat, & humida extenuat & deſiccat, ſed eius calefactio & ſiccatio eſt naturalis, humectatio vero & infrigidatio eſt accidentalis, quia ſubtilitate ſua portat aquam ad membra, quæ neceſſe habent infrigidari & humectari, *Vt dicit idem.* In vino autem conſiderantur iſta, ſubſtantia ſiue liquor, calor, ſapor atque odor Nam ſecundum ſubſtãtiam vini attenditur ſubtilitas & terreſtreitas, ſiue groſſities atq; mediocritas, vinum ſubſtantialiter tenue & ſubtile, album eſt & clarũ, & cõuenit ſtomacho, quia cito digeritur & venas

nas perforat, mentem non percutit neque lædit, nec neruis nec cerebro aliquod infert nocumentum, vinum autem terreſtre atque groſſum ſubtile eſt & optimum, ſtomachum enim grauat & difficile penetrat. Color autem vini eſt quadruplex, ſcilicet albus, niger, glaucus, citrinus & roſeus ſiue rufus, album vero & nigrum vinum cæteris eſt minus calidum, & album eſt magis humidum quam nigrum propter ſubtilitatem & aquoſitatem dominantem, nigrum vero magis ſiccum eſt propter groſſitiem & terreſtreitatem ei magis ſubſtantialiter dominantem, vina vero mediocres colores habentia, ſunt aliis calidiora, ſcilicet vinum citrinum ſeu aureum, & vinum rufum, & hoc ſecundum quod magis ab illis extremitatibus ſunt remota, & quanto illis ſunt viciniora tanto ſunt minus calida.

Cap. CLXXXV.

De Vino rubeo.

Vinum rubeum valde intenſum in rubore ſicut ſanguis fortiſſimum eſt, & multum lædit caput, & percutit mentem, & fortem facit ebrietatem, & ideo optime indiget aqua commiſceri, vnde ſi commiſceatur, quãdo oportet, & bibatur, prout ætatibus, temporibus, regionibus ac conſuetudini conuenit atque decet, multum eſt laudabile, quia groſſos diſſoluit humores, vias venarum à putredine mundificat, & ſanguinem purificat, maxime ſi vicinum fuerit puritati, & ideo conuenit ſenibus, quia eorum calorem confortat & frigidorum humorum diſſoluit abundantiam in ſenum corporibus collectorum, Vinum rubeum neceſſe eſt habere ſaporem ponticum ſiue dulcem, & liquorem inter groſſum & ſubtile mediocrem, & odor eius inter aromaticum & grauem, & tale vinum eſt cæteris temperantius ad nutriendum, & mutatur facilius in ſanguinem propter ſimilitudinem, quam habet cum eo in liquore, in ſapore & colore, vinum dulce & multum rubeum iuuat ad mundificandum vitia pectoris & pulmonis, valde enim eſt ſolutiuũ, viſcoſi humoris & lenitiuum, & immundiciæ abſterſiuum, vini autem conſideratur odor, nam ſi vinum fuerit aromaticum, ſignat ſuum liquorem ſubtilem eſſe & temperatum, omniquè ſordiciç emun-

datum

ſtatum & optime digeſtiuum, & ideo clarum generat ſanguinem atque mundum, & eſt cordis confortatiuum, lætificatiuum, & fumi groſſi & obſcuri, & turbidi expulſiuum, *vnde Hippocrates*, vinum, inquit, odoriferum ſubtilius cæteris eſt & leuius, & digeſtibilius ac nutribilius, quia natura in eo ſuam compleuiſſe ſe ſignat actionem, vinum vero quod nullius eſt odoris ſiue ventoſitatis groſſitiem inſinuat, & ideo eſt illaudabilis nutrimenti, nec clarificat ſanguinem, nec etiam confortat, ſed generat humores groſſos & fumum turbidum & obſcurum, vnde horribiliſſimum habens odorem & ſaporem ponticum, peſſimum eſt, quia infert corpori maximũ nocumentum, peſſimum generat ſanguinem & noxium confert corpori nutrimentum, & maxime ſi vinum fuerit valde nigrum, ad quod pertinet groſſicies liquoris, & grauitas odoris, & ponticitas ſaporis, vinum itaque prædictis qualitatibus temperatum, ſi temperate & modo debito bibatur, naturam adiuuat, laudabilem ſanguinem generat, ſaporem cibis & potibus adminiſtrat, deſiderium & appetitum excitat, vitalem naturam & naturalem ſtomachum confortat, ad cibum appetendum & recipiendum ac digerendum iuuat, virtutem expulſiuam ad expellendas feces excitat, ſitim ſedat, paſſiones animæ de malo in bonum alterat & immutat, nam animam vertit ab impietate ad pietatem, ab auaritia in largitatem, à ſuperbia in humilitatem, de timore in animoſitatem, & vt breuiter dicam, vinum moderate ſumptum corporis & animæ ſanitas eſt. *Hucuſque Iſa. in diat. & Plin. lib. 14. 9. cap. vbi dicitur*, vini natura eſt ipſo hauſto accendere viſcera intus, foris ipſo fuſo infrigidare membra, quæ ab ipſo profunduntur. Viribus autem corporis nihil vino vtilius eſt, ſi adſit modus, nihilque pernicioſius, ſi modus in ſumendo non teneatur, vnde Andronides ſapientia clarus, ſcripſit ad Alexandrum magnum, cohibens intemperantiam vini in bibendo. Rex, inquit, memento te bibere ſanguinem terræ: nam bibere intemperaté vinum, cicuta eſt homini ſeu venenum, quibus præceptis ſi ille obtemperaſſet, profecto amicos in temulentia non interemiſſet, *vt dicit Plin.* Item mala quæ facit vinum intemperate & immoderate ſumptum, tangit *ibidem in eodem lib. cap.* 40. mentem, inquit, mutat in furorem, in mali impetum, & obi-

obliuionem boni. Ebrioſo ſiquidem ineſt pallor in facie & genę pendulę, oculorum aſſunt vlcera & lippitudo, manus tremula, linguaque ligata, poſtera die eructant alitus fœdi velut de ſepulcro, & grauiſſime ſentiuntur in capite punctiones, amaricat frumen, ſcil. palati ſummitatem amica bilis, id eſt, chòleræ, quæ incenditur ex calido fumo vini, & æſtuans ſitis torquet guttur. Nam hæc neceſſitas vinum ſequitur, vt bibendi conſuetudo auiditatem pariat rebibendi, vnde more ſanguiſugæ vinolenti, quanto plus bibunt, tanto plus ſitiunt. *Ad hac verba Plin. addit Iſa. dicens ſic:* ſi vinum vſque ad ebrietatem ſæpe ſumptum fuerit, rationis lumen extinguit, & vim brutalem confortat, vnde permanet corpus velut nauis in mari non habēs gubernaculum aut rectorem, & ſicut militia non habens principem neque ducem, propter quod fauet ebrius rei abnuendæ, & laudat quod in ſe eſt illaudabile; de ſapientibus facit ſtultos, de beneuolis peruerſos efficit & malignos, nam ebrietas eſt omnium viciorum fomes atque cauſa, incidunt enim ebrioſi in homicidia, adulteria & furta, & ideo volentes cuſtodire familiam, oportet eos à vino cuſtodire, ne vinum plus bibant quam eorum virtuti expedit & naturæ.

Cap. CLXXXVI.

De Vino nouo.

VInum nouum quod dę lacu, id eſt, de cuppa nouiter eſt ſublatum, vocatur muſtum quando, ſcil. de torculari primo eſt expreſſum, & eſt ſic dictum, quaſi tenens mus, id eſt, terram humefactam ſiue lutum. Mus enim Gręce, terra dicitur Latine, vnde & humus terra dicitur humefacta, in muſto autem partes terræ & fæculentæ partibus aqueis & aereis ſunt admixtæ, in quas agens virtus ignea fortiſſimā facit ebullitionem. Nam partes igneæ & aereæ mouentur ſurſum, partes vero terreæ deorſum, & ex tali perturbatione & rupugnantia fortis fit ebullitio, donec vincente calore puri ab impuro fiat ſeparatio, & completa digeſtio. Ineſt autem muſto tanta vis feruoris, vt vaſa fortia ex eo plena, & abſque ſpiramine mox dirumpat, *vt dicit Conſtan. & Greg. ſuper Iob.* vnde per ſpiraculi aperturam ſpumoſa vini immundicia ad vaſis ſuperficiem vi caloris

eiecta continue euaporat, donec puriſſimum vinum fiat. In principio autem quando muſtum eliquatur valde eſt turbidum atque ſpiſſum, & ideo, *vt dicit Iſa.* bibitum groſſum generat ſanguinem, & fumum terribilium ſomniorum inductiuum, malos generat humores, rugitum facit & inflationem in inteſtinis, muſtum enim nouum valde ventoſum & ſpumoſum eſt propter reſolutionem partium vi caloris, *Vnde Gal.* vinum quodcunque dum eſt recens, non habet vim ducendi cibum per corpus, vnde ventoſitatem & inflationem ac faſtidium generat, quanto plus autem durat poſt expreſſionem à torculari, tanto plus clarificatur & depuratur & amplius intenditur calor eius. Quando enim adhuc eſt muſtum ab ebullitione nõ quieſcit, nec terreſtria ad ſuum locum deſcendunt, nec aerea & ignea ſuum locum ſurſum petunt, & remanet adhuc indigeſtum. Et ideo quando bene eſt vinum defæcatum & lucidum atque clarum, laudabile eſt & amicum naturæ, quia tunc confortatur calor eius quotidie, tam in odore & ſapore quam in virtute melioratur, niſi forſan à corrupto aere vel ab aliquo corrupto vaſe caſu aliquo corrumpatur. Nam ſi vas ipſum continens corruptum fuerit, & ipſum vinum corruptum erit. Ex aere corrupto & calore vel humiditate nimis diſtemperata vinum ſæpe corrumpitur, & ideo nunc aceſcit, nunc pingueſcit vel totaliter computreſcit, & tunc naturæ hominis eſt peſſimum & maxime inimicum, & eſt fugiendum ſimpliciter vt venenum. Vinum etiam vetuſtiſſimum in calore excedit temperamentum, & ideo ſaporem mutat & colorem, & tale vinum ſuo acumine lædit cerebrum & percutit mentem, & ſua ſiccitate & caliditate inflammat ſubſtantialem humiditatem, extinguit calorem naturalem, & ideo nec nimis recens nec nimis antiquum eſt laudabile, ſed potius inter duo extrema eſt mediocre, ſecundum quod ab extremitate noui & veteris magis eſt remotum, quia illud eſt maxime temperatum. *Hucuſq; Iſaac in dietis.*

CAP. CLXXXVII.

De Vino condito.

VInum conditum fit artificialiter ex admixtione aromatum tam ſpecierum quam herbarum, vt patet in

Digitized by Google

vino ſaluiato, in vino roſato & charyopilato, & eſt illud vinum conueniens tam in potu quam in medicina. Virtus enim tam ſpecierum quam herbarum immutat vinum, & ſibi confert virtutem ſingularem, & ideo talia vina ſunt ſalubriora & delicatiora, quando eis ſalubres ſpecies debito modo incorporantur. Virtus enim ſpecierum conſeruat vina ne de facili corrumpantur: vnde talia vina ſuo ſapore delectant guſtum, excitant appetitum, ſua aromaticitate confortant tam cerebrum quam ſtomachum, mundificant etiam ſanguinem & penetrant ad interiora tam venarum quam membrorum, *vt dicit Iſaac.*

Cap. CLXXXVIII.

De Vino acetoſo.

VInum primo dulce & etiam temperatum in ſapore, per Solis vel aeris decoctionem & longam ebullitionem corrumpitur, & in acetoſitatem conuertitur, quando non habet vim qua cuſtodiatur, *vt dicit Iſa. in diatis in cap. de aceto.* Nam per accidentalem calorem, virtutem caloris naturalis excedentem, extenuantem & vincentem, ſubtiliatur ſubſtantia liquoris per caloris accidentalis ebullitionem, & extinguitur calor naturalis: vnde vinum quod primo erat ſubſtantialiter vel naturaliter calidum, per corrumpentem calorem efficitur eſſentialiter frigidum, & conuertitur in acetum, magis autem ſiccum eſt quam ſit frigidum, moderate enim infrigidat, ſcilic. in primo gradu, ſed fortiter deſiccat, quia in tertio gradu, *vt dicit idem.* Vnde propter ſubtilitatem ſuæ ſubſtantiæ & frigiditatis debilitatem perforat de facili corpus, & penetrat ad loca quæ valde ſunt remota: vnde nullus alius liquor acetoſus, vt maligranati & ſimilium, habet vim penetrandi ad loca tam profunda, quia talis liquor in locis viciniis operatur efficacius quam in remotis. Vnde qui vult infrigidare calorem ſtomachi, aut alia ſibi vicina membra, vtilius vtitur granatorum ſucco quam aceto, ſed ad loca remota infrigidanda vtilius eſt acetum quam ſuccus granatorum vel agreſta. Habet enim vim viuacem qua dirigitur ad longinqua. Idcirco eſt diſſolutiuum, extenuatiuum & inciſiuum, & ideo ſanguinem & lac coagulatum calefactum

ctum in ſtomacho diſſoluit, ſi bibatur. Eſt etiam acetum, *Vt dicit idem*, ſtomachi confortatiuum, appetitus excitatiuum & augmentatiuum, & malorum omnium ad ſtomachum deſcendentium, potenter repreſſiuum. Eſt etiam contra venena & venenoſa mortem inferentia, vt eſt ipſum opium, iuſquiamum & euphorbium iuuatiuum. *Hucuſq; Iſaac. Secundum Plinium Vero & Dioſcoridem*, acetum forte poſitum ſuper ferrum, vel frigidam humum mox ebullit, fluxum ventris & ſanguinis ſiſtit. Si inuenit ventrem plenum ſoluit, ſi vacuum, ipſum ſtringit. Lethargicis & phreneticis ſubuenit, vulnera recentia mundificat & abluit, & ipſa intumeſcere non permittit, fœtorem oris & gingiuarum abluit & abſtergit, neruos dentium percutit, & ipſos hebetes & ſtupidos cito facit, vomitũ & nauſeam reprimit & compeſcit gargarizatum, auribus ſurdis ſubuenit, & vias auditus aperit, oculorum aciem exacuit, corrodit metalla, & ex eis diuerſi colores gignuntur, vt ceruſſa ex plumbo, æs viride ex cupro, laſurium ex argento. Ouum in aceto dimerſum per plures dies mollificatur in teſta, & eam ad modum pelliculæ mollem facit. Fex aceti valet contra morſus ſerpentis cornuti, qui dicitur ceraſtes, ſimiliter contra morſus rabidi canis & crocodili. *Hucuſque Plin. lib. 23. cap. 10.*

CAP. CLXXXIX.

De Vinacio.

Vinacium & vinarium dicũtur poſterius vinum, quod compreſſis vuis vltimo eliquatur, & eſt quaſi fex totius vini. Vinacia dicuntur pelliculæ & acini, quæ remanent expreſſo vino, & poſt collectionem vini extra proiiciuntur. *Vnde dicitur in Graciſmo:*

Pelles Vuarum Vinacia dic fore tantum,
Et dicas acinum quod in Vua cernis acutum.

Vinacia vero libenter comedunt ſues, quamuis modicum aut nullum præbeant eis nutrimentum, nam plus inflant quam nutriant.

Cap. CXC.

De Vinaria.

HÆc vinaria riæ dicitur cellarium vel locus, vbi vinum occultatur & reponitur. Vnde quanto locus ille frigidior eſt & ſicciot, tanto eſt aptior ad vina, in doliis repoſita, conſeruanda, & ideo excauantur loca lapidoſa & ſubterranea, vt in eis vina melius conſeruentur à corruptione calidi aeris, ne aceſcant vel alio modo corrumpantur.

Cap. CXCI.

De Viola.

VIola propter violentiam odoris ſic eſt nominata, *vt dicit Iſidorus.* Cuius tres ſunt ſpecies, ſcilicet purpurea, alba & mellina. Sed omnium folia naturæ frigidæ ſunt & aquoſæ, & ideo ſolutiuæ: vnde violæ cum melle & aqua decoctæ, ſoluunt ventrem. Similiter ſi cum zucara macerentur, & in vaſe vitreo diu Soli exponantur, aluum laxant, inflationem mitigant, calorem febrilem alterant, ſitim ſedant. Semen earum partum mulierum eiicit & excludit, lumbricos occidit, calefactioni epatis ſubuenit. Herba quidem modica eſt viola in ſubſtantia, quæ recens eſt melior quam antiqua. Cuiùs flos maximi eſt odoris, vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & ſpiritus animales recreat & confortat, ſomnum prouocat, quia cerebrũ refrigerat, temperat & humectat. Quanto flos eius eſt virtuoſior, tanto plus inferius caput deprimit & inclinat. Item flores vernales prius oriuntur, & ſe citius manifeſtãt, paruitatem eius in ſubſtantia magnitudo odoris pariter & virtutis nobiliter recompenſat, *vt dicit Dioſc.*

Cap. CXCII.

De Vlmo.

VLmus nomen accepit, eo quod in locis vliginoſis & humidis melius proficit. Nam in montanis & aſperis minus læta eſt, *vt dicit Iſidorus lib.* 17. Radices in terra profundius figit, & de profundis terræ viſceribus ad nutrimentum ramorum & frondium humorem ſugit. Ramos multos & nodoſos ex ſe mittit, & foliorum ſuorum denſi-

denſitate vmbram viatoribus gratam facit. Eſt autem arbor ſterilis, etenim inter glandiferas à Plinio computatur. Flores habet ſubalbidos & odoriferos, ad modum tiliæ & quædam grana vt cubebæ. Sed ille fructus eſt inutilis. Eius flores frequẽtant apes ex eis mellis dulcedinem colligentes, & quamuis quaſi ſterilis ſit in ſe, tamen vtilis eſt viti fructiferæ, cuius fructus & palmites ſurſum erigit & ſuſtentat. Corticem habet durum & rugoſum, ſed lignum molle, interius leniſſimum ad ſculpendum valde aptum, ſicut tiliæ, *vt dicit Iſido.*

Cap. CXCIII.

De Vrtica.

VRtica ex eo eſt vocata, quod tactus eius corpus adurat. Eſt enim igneæ naturæ, *vt dicit Macer.*

Feruida non modicè vis illi dicitur eſſe,
Vnde nec immerito nomen ſumpſiſſe videtur.
Tacta quod exurat digitos vrtica tenentis.

Vrtica autem eſt duplex, ſcilicet vrens & mordens, puſtulas & pruriginem etiam gignens. Aſpera quidem habet folia & acuta & ſubrubea, haſtulas habet anguloſas & villoſas, & manus tangentis vritiuas. Et eſt grauis odoris & ſubamari ſaporis. Alia eſt vrtica mortua, folia habens albiora, & molliora magis rotunda, & tangentes non exurit, florem habet nunc rubeum nunc album, & valde grauis odoris pariter & ſaporis eſt. Vtraque vrtica eſt medicinalis, nam ſuccus eius cum vino bibitus, valet contra ictericam & contra cholericam paſſionem, cum melle curat antiquam tuſſim, & mundat pulmonem & ventris inflationem ſedat & tumorem, folia eius cum ſale contrita vulnera ſordida mundant & curant, ſimiliter morſum canis, ſanat etiam cancros, radix eius contrita cum vino & cocta in oleo, valet contra tumorem ſplenis, ſuccus eius fluxum ſanguinis de naribus ſiſtit, cum myrrha menſtrua ſtringit, ſemen eius cum vino bibitum præcipue mixtum melli & piperi mouet venerem, & prouocat vrinam, herba recens cocta ventrem mollit, ſi comedatur, *vnde dicit Plinius & præcipit*, vrticam recentem, cum primo creſcit in Martio, decoquere per modum oleris & comedere, con-

Digitized by Google

tra multas corporis paſſiones, vtilior tamen eſt in medicina quam in eſca.

Cap. CXCIV.

De Zizania.

Zizania herba quædam eſt, *de qua Iſidor. lib.* 14. quam poetæ infelix lolium dicunt, eo quod ſit inutile & infæcundum, & eſt fœminini generis in ſingulari, & neutri in plurali, *vt dicit idem.* Naſcitur autem inter triticum temporibus corruptis atque ſiccis, quamdiu eſt in herba, ſimilis eſt tritico, & ab eo poterit vix diſcerni, ſuffocat autem ipſum triticum atque lædit, niſi ab eo cautius ſeparetur, cum cautela magna eſt zizania, quando adhuc recens eſt, eradicanda, ne propter ſimilitudinem quam habet cum tritico, vel zizaniis parcatur, vel triticum ſub zizaniæ ſpecie euellatur. Cautius eſt ergo, vt quando triticum à zizaniis non diſcernitur vſque ad meſſem, vtrunq; creſcere permittatur, & tunc zizania per ſemen cognita, à tritico diſcreta per faſciculos colligantur, & tritico quidem in horreis collecto, zizania per faſciculos comburantur. Habet autem zizania vim acutam & quodammodo venenoſam, inflatiuam & ventoſam, & ideo inebriat & mentem percutit, & caput lædit, immutat ſaporem panis, cui admiſceatur, & inficit, & ſi in multa quantitate comedatur valde lædit, imo quandoq; interimit & occidit, quãuis autem noxia ſit interius in corpore ad edendum, vtilis tamen extrinſecus eſt ad medendum, nam ſi cum farina hordei & puluere thuris ac croci immiſceatur, conceptum adiuuat in mulieribus atque partum, mixta cum ſulphure & aceto, valet contra impetiginem, ſerpiginem & pruritum, mixta cum ſemine lini & in vino cocta, diſſoluit apoſtema ſcliroticum ſiue durum, decocta cum ſemine, cortice & radice ſanat vulnus, & mundificat putrefactum, valet etiam contra fiſtulam & contra cancrum, mire prouocat menſtrua & mundificat matricem, & diſponit ac præparat ad conceptum, *vt dicit Plin. & Dioſ.*

Cap. CXCV.

De Zingibere.

ZIngiber eſt radix herbæ, & eſt calidum & humidum, *Vt dicitur in Platear.* & eſt aliud domeſticum, aliud ſylueſtre. Sylueſtre acutiorem habet ſaporem domeſtico, & eſt ſolidius, colore non adeo album ſed facilius frangitur, valet contra frigidas cauſas pectoris & pulmonis, ſtomachi dolorem & inteſtinorum ex incluſa ventoſitate venientem mitigat & diſſoluit, ſi vinum decoctionis eius cum cymino calidum aſſumatur, ſtomachum confortat, & digeſtionem procurat, viſum acuit & pannum ſiue telam in oculis extenuat, & conſumit, & hoc melius facit domeſticum quam ſylueſtre, quanto albius eſt & recentius, tanto eſt acutius & melius, per duos vel tres annos ſeruatur in bona efficacia, ſed poſt areſcit & à vermibus perforatur. Propter humiditatem enim ſuam putredini eſt apparatum, *Vt dicit Iſaac.* vnde qui vult illud diutius reſeruare, oportet vt ponatur inter piper, vt piperis ſiccitate humor zingiberis temperetur, *Vt dicit idem.*

Cap. CXCVI.

De Zedoario.

ZEdoarium eſt calidum & ſiccum, & eſt domeſticum magis eligendum, & illud quod eſt magis citrinum, tenue & longũ, in ſapore acutum non perforatum. Sylueſtre eſt ſubalbidum & ſtipticum, cum acumine modico, valet ad illa quæ zingiber, ſed ſtomachum & corpus confortat & appetitum prouocat, *Vt dicit Plat.*

Cap. CXCVII.

De Zucaro ſiue Saccaro.

ZVcarum vel Saccarum fit de quibuſdam cannis & arundinibus, quæ creſcunt in ſtagnis iuxta Nilum, & illarum cannarum ſuccus dicitur canna mellis, de qua fit ſaccarum per decoctionem, ſicut ſolet fieri ſal de aqua. Cannæ enim piſtatæ ponuntur in lebete, & decoquuntur ad lentum ignem, vſque ad ſpiſſitudinem, & primo videtur

ex toto tranſire in ſpumam, ſed poſt facta reſidentia, ſpiſſus & melius petit fundum, ſuperius autem manet quod eſt vacuum & ſpumoſum, & eſt minus dulce & foraminoſum, & inter dentes non crepitat quando maſticatur, ſed euaneſcit ſubito, bonum autem è conuerſo, bonum enim poſitum in vaſis rotundis ad Solem, durum efficitur atque album. Aliud autem citrinum, & eſt calidius alio, & ideo non debet in acutis febribus exhiberi, zucara autem bona eſt temperata in qualitatibus ſuis. Et ideo *vt dicit Iſaac in dietis*, habet virtutem colatiuam, diſſolutiuam, extenuatiuam, & ventris abſque vlla morſura humectatiuam, & ſtomachi mundificatiuam, aſperitatis pectoris & pulmonis lenificatiuam, vocis clarificatiuam, tuſſis & raucedinis ablatiuam, humiditatis conſumptæ reſtauratiuam, ponticitatis & amaritudinis ſpecierum aromaticarum temperatiuam, & ideo ſumme vtilis eſt in medicina vt in electuariis, in pulueribus, in ſyrupis, *vt dicit Iſaac*, tamen aliquantulum ventrem inflat, præcipue poſt cibum ſumpta, quia omne dulce eſt inflatiuum de natura, de facili etiam in rubeam choleram tranſmutatur, ſi cholericis tribuatur, ſicut n. acetoſitas acumen choleræ rubeæ reprimit & extinguit, ſic dulcedo quaſi ei contraria choleram excitat aque nutrit, *vt dicit Iſaac in eodem cap.*

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Animalium liber decimusoctauus.

PROOEMIVM.

COmpleto tractatu de terræ ornatu, quoad mineralium & vegetabilium proprietates, quatũ facit mentionem ſcriptura diuina: vltimo de proprietatibus rerum ſenſibilium & præcipue animalium eſt tractandum, & primo in generali, deinde in ſpeciali de ſingulis animalibus beſtiis, ſcilicet iumentis & reptilibus, quorum nomina in textu & in gloſſis inſeruntur. Dicitur autem animal omne quod conſiſtit ex carne & ſpiritu vitæ animatum, ſiue ſit aereum, vt volatilia, ſiue aquaticum, vt natatilia, ſiue terrenum, ſicut ſunt agreſtia & greſſibilia, ſcilicet homines,

reptilia,

reptilia, beſtiæ & iumenta. Ponit autem Moyſes tria animantium genera, ſcilicet iumenta, beſtias & reptilia, *vt patet in Geneſ.* 1. *Vnde dicit Baſilius in hexamer.* Iumenta ſunt animalia in vſum & adiutorium hominum mancipata, & quædam ſunt deputata ad laborandum, vt equi, boues & cameli, & huiuſmodi: quædam ad lanificium, vt oues & huiuſmodi: quædam ad veſcendum, vt ſues & porci.

Reptilia autem ſunt illa, quæ corporis contractione & extenſione nituntur, & mouentur in anterius, vt vermes, ſerpentes & colubri: & ſunt tria genera, ſcilicet trahentia ore vt vermiculi, qui ſe ore trahunt; & ſunt ſerpentia vt colubri, qui vi coſtarum ſeſe rapiunt, ſunt etiam & repentia, quæ in pedibus repunt, vt lacertæ & ranæ & huiuſmodi. Beſtiæ autem dicuntur, quaſi vaſtiæ, quia naturam habent feritatis, nunc enim vngue ſæuiunt, nunc cornu nunc dente, vt apri, leones, lupi atque tigrides, communiter tamen dicuntur beſtiæ animalia in domeſtica, quæ iumentis ſunt ferociores naturaliter, ſed ſunt ſæuientibus beſtiis mitiores, vt cerui, & huiuſmodi. Ineſt autem cunctis animalibus virtus motiua & ſenſitiua, ſed ſecundum magis & minus, nam ſecundum puriorem ſanguinem & ſubtiliorem, quædam ſunt viuacioris ſenſus, fortioris æſtimationis & pluris ſagacitatis, hinc eſt quod bos piger eſt & ſtabilis, aſinus ſtolidus, equus feruens in concupiſcentia fœminarum, lupus indomitus, leo audax, vulpes aſtuta & doloſa, canis gratificus & memor amicitiæ, & ſic de aliis, vnde bonitas vel malitia morum in animalibus bonitatem vel malitiam ſequitur complexionis, *vt dicit Baſilius. Idem etiam affirmat Ariſtoteles in libro de animalib.* dicit enim quod differunt animalia ſecundum mores, quia quædam ſunt magnæ manſuetudinis, vt vacca, ouis, & quædam indomitæ feritatis, vt tigris & aper agreſtis, & quædam magnæ audaciæ & magnanimitatis, vt leo, & quædam magnę fortitudinis & aſtutiæ, & malarum operationum, vt lupus, vulpes & huiuſmodi. Et iſta diuerſitas accidit ex diuerſitate virtutis agentis diſſimiliter in diuerſis. Nam *vt dicit idem in libro primo* animalia quædam habent ſanguinem & quædam non vt apes, & omne animal rugoſi corporis, ſed alium habet humorem loco ſanguinis. Habentia autem ſanguinem, ſunt maioris corporis & virtutis. Hinc eſt,

quod quædam animalia diligunt ſocietatem & gregatim incedunt, vt cerui, onagri & cameli, & quædam ſocietatem fugiunt & ſimul ſocialiter habitare non poſſunt, vt aues vncorum vnguium, & beſtiæ quæ de præda viuunt. Ad hoc *dicit Auicen. 1. lib.* Animalia quædam ſunt vrbana, quædam agreſtia. Et inter omnia animalia homo non poteſt viuere ſolus, & grues & apes & formicę communicant homini in hoc. Diſcrepant etiam animalia plurimum in nutrimento, *vt dicit idem.* Quædam veſcuntur ſolis carnibus, ſicut leo, tigris, lupus & huiuſmodi, quædam veſcuntur indifferenter omnibus, vt canis, muriceps & huiuſmodi, quædam graminibus & frugibus nutriuntur, vt equi, cerui & huiuſmodi. Et *vt dicit Ariſtoteles libro primo,* quædam animalia habent proprium guſtabile, ſicut apes, quarum guſtabile eſt mel, & planta. Quædam de numero dulcium ſicut araneæ guſtabile eſt muſca, viuit enim de venatione muſcarum, & quædam ſunt venantia alia animalia, vt leo, lupus, & ſimilia, & quædam ſunt accumulantia ſuum nutrimentum, ſicut heticius & formica. Cauſa autem quare omne animal indiget nutrimento, *vt dicit Auicenna,* eſt humiditas ſubſtantiæ, & calor diſſoluens humiditatem & aer calidus circumſtans: vnde quia continua fit per calorem humidi deperditio, neceſſaria eſt beneficio nutrimenti deperditi reſtauratio. Et quædam quærunt victum ſuum de nocte, vt aues lucifugæ, & quædam de die. *Dicit autem Ariſtotel. ſicut & Auicenna*, quod quædam animalia omni tempore ſunt ſylueſtria, & quædam ſemper domeſtica, vt homo, mulus & capra, & quædam cito domeſticantur, vt elephas. De omni autem genere animalium domeſticorum inueniuntur agreſtia, ſicut ſylueſtris homo, ſylueſtris bos, ſylueſtris equus, ſylueſtris canis, agreſtis porcus. Et quædam animalia ſunt magnæ impetuoſitatis & bellicoſitatis, & maxime tēpore coitus & amoris. In omnibus n. animalibus eſt appetitus delectationis, & tunc maſculi zelant & pugnant pro fœminis. Et quægam animalia ingeniant, vt ſint illo tempore eorum coria dura, vt porci agreſtes, qui confricantes ſe arboribus intrant lutum & deſiccant, & ideo tunc pugnant, *vt dicit Ariſtoteles.* Et quædam animalia ſunt magnæ refrenationis, & quædam magnæ iræ & tenacis memoriæ, ſicut canis,

nis, camelus & aſinus. Et quædam ſunt debilis memoriæ, vt ſtruthio & columba, & ſolus homo memorat oblita, *vt dicit Auicenna.* Multa tamen animalia retinent memoriam eorum, quæ vident & addiſcunt, *vt dicit Ariſt. libr.* 1. In ſolis autem hominibus eſt memoria, prout memoria ſubiacet rationi. *Et ideo dicit Auguſtinus in lib. de Ciuitate* DEI *vndecimo.* Eſt, inquit, admiranda quædam in brutis prudentia. In quibus tamen nulla ſit proprie loquendo ſcientia, quædam tamen in eis ſimilitudo ſcientiæ reperitur. Euidentem enim habent ſolertiam in educatione fœtuum, in ædificatione latibulorum & manſionum, in inquiſitione nutrimentorum, in medicatione vulnerum, in fuga nociuorum, in præſagio mutationis temporum futurorum, in cognitione & amore parium ſuorum. Nam ceruus ceruam diligit, & leo leænam & vrſus vrſam. Et ſic de aliis. *Dicit autem Ariſt.* quod in omni animali eſt radicabile membrum, quod principium eſt omnium virtutum naturalium & ſpiritualium & animalium. Et hoc eſt cor vel aliquid loco eius, à cuius radice, *vt dicit Auicen.* incipit omnium animalium creatio, formatio & figuratio. Formato animali bruto & perfecto, faciem habet reflexam ad ſuum materiale & originale principium, ſcili. ad ipſam terram. Sola enim ſtatura erecta eſt à naturæ principio homini reſeruata, in quo natura hominis ſupra cuncta animantia eſt nobilitata & mirabiliter ſublimata, *vt dicit Poeta.*

Os homini ſublime dedit cœlumq; videre, &c.

Propter quod dicit Baſilius, *ſi homo corporis voluptate fœdatur obediendo ventris luxuriis, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Item dicit Baſilius,* omnia fere terræ animantia genitali calore ſtimulante, ad propagationem ſui generis & ſucceſſionem prolis animamantur. Et hoc potiſſime accidit tempore vernali, quando virtus caloris cœleſtis incipit in animantium corporibus quodammodo dominari. *Simile dicit Ariſt. & etiam Auicenna.* Omne, inquit, animal habens ſemen, generat animal ſibi ſimile, & ideo animali non valenti ſeruare ſeu ſaluare ſpeciem ſuam in ſe dedit natura membrum, vt ſemen expellat, & aliud membrum vt ſemen recipiat, ſicut in fœmina eſt matrix. Et hoc eſt generale omnibus animalibus, in qui-

in quibus eſt diſcretio ſexus, quia maſculus habet ſe per modum formæ, fœmina per modum materiæ. Et ideo omne fœmininum habet matricem vel aliud loco matricis, in quo ſuſcipiat fœtum ſuum, & hoc accidit diuerſimode in diuerſis, quia alio modo in ouantibus, & alio modo in aliis animalibus interius perfecta animalia concipientibus, *ſicut de multis exemplificat Auicenna*. Præfert autem Auicenna, ſequens Ariſtotelem, omnia animalia habentia ſanguinem non habentibus, & dicit, quod illa ſimpliciter ſunt nobiliora & maiora in quantitate & virtute, exceptis paucis beluis aquaticis & marinis. Et ſubdit: quod omne animal habens ſanguinem nobilem, quatuor mouetur inſtrumentis, quia quatuor pedibus, vt patet in brutis, aut duabus manibus & duobus pedibus, vt patet in hominibus, ſimiliter & duabus alis & duobus pedibus, vt patet in auibus pennatis. Multa tamen inueniuntur animantia plures pedes habentia, vt patet in cancris & in erucis, & in aliis ſimiliter & plures alas, vt patet in papilionib. apibus & locuſtis, in iſtis minus viget ſanguis, qui naturæ eſt theſaurus, propter quod plus & efficacius operantur quatuor organa in primis quam multiplicia in ſecundis, & habiliora ſunt membra & efficaciora multum animalium ad operandum in parte anteriori quam in poſteriori, quia calori ſanguinis cordis plus participant & eis vicinius appropinquant. Generales autem animalium proprietates *tangit Auicenna ſic dicens*: Communicant autem quædam animalia in membris, vt homo & equus in carne & in neruo. Diſcrepant autem inte ſe in multis, primo in qualitate & habitudine membrorum tam ſimplicium quam compoſitorum, vt teſtudo habet conchas & hericius ſpinas & homo non, & equus habet caudam & homo non. Item diſcrepant in quantitate, vt os ſiue apertura oculi noctuæ eſt magna & apertura oculi aquilæ parua. Item diſcrepant in numero, quia quædam ſunt bipedalia, quædam quadrupedalia, & quædam multipedalia, vt patet in araneis, quarum quædam habent pedes octo & quædam habent decem. Item in qualitate, in colore & in figura, aut in mollitie & duritie, vt pes bouis eſt valde durus, pes vero hominis valde mollis. Item diſcrepant in ſituatione, vt patet in mamillis equæ, & elephantis. Nam mamillæ elephantis

phantis ſub pectore & equæ ſub inguine ſitum habent. Item diſcrepant in actione, vt patet in naribus elephantis, cum quibus pugnat, & in naribus ſuis quibus etiam pugnat. Item differunt in paſſione, vt patet in oculis veſpertilionis, qui ſunt valde debiles, & hirundinis è conuerſo ſunt valde fortes, *Vt dicit Auicenna.* Item differunt in animi appetitu. Nam quædam ſunt fortis appetitus ad coitum, & quædam debilis, vt turtur & elephas, & quædam appetunt cum omni ſpecie & quædam tantum cum ſua & quædam ſunt ſemper continentia, vt apes. Item quædam ſunt magnæ auiditatis & voracitatis in edendo, & ideo quædam venantur de nocte, vt lupi, qui dicuntur hahala, & quædam de die, vt accipiter & aquila, & quędã vtroque tempore ſcilicet de die & nocte, ſicut catti. Item in omni animali neceſſaria ſunt diuerſa membra ſibiinuicem ſubminiſtrantia, propter diuerſitatem operationum. Vnde & oſſa ſunt neceſſaria, vt ſint totius corporis ſuſtentamentum. Cartilagines neceſſariæ ſunt ad defenſionem carnis ab oſſium læſione. Nerui etiam neceſſarii ſunt ad membrorum coniunctionem, & ſenſus ac motus per membra deportationem, & ſunt duri ad inciſionem, & flexibiles propter incuruationem. Caro fuit neceſſaria propter vacui impletionem & caloris vitalis conſeruationem. Cor neceſſarium eſt propter principium vitæ & ſpirituum generationem. Pulmo propter neceſſitatem reſpirandi & frigidi aeris attrahendi ad caloris cordis mitigationem. Stomachus propter ciborum primam digeſtionem. Epatis ſubſtantia eſt neceſſaria ad ſanguinis generationem. Venæ ſunt neceſſariæ ad ſanguinis per membra deportationem. Inteſtina fuerunt neceſſaria ad fæcis depurationem & euacuationem. Renes & genitalia ad ſpeciei conſeruationem. Fel neceſſarium eſt propter digeſtionis confortationem. Splen propter ſuperflui humoris melancholici recollectionem. Caput cum ſuis contentis fuit neceſſarium ad totius corporis ſenſificationem & gubernationem. Collum fuit neceſſarium propter corporis & capitis coniunctionem & vocis formationem, & ad cibi ac potus ad ſtomachum tranſductionem. Pectus neceſſarium eſt ad cordis & ſpiritualium membrorum defenſionem. Brachia & manus ad operationem. Latera & coſtæ ad naturalium

lium membrorum conſeruationem. Crura & pedes ad corporis ſupportationem, & voluntariam de loco ad locum corporis motionem. Cutis eſt neceſſaria ad omnium interiorum ab extrinſeco nocumento munimen. Et pili neceſſarii ſunt ad cutis conſeruationem. Vngulæ fuerunt neceſſariæ ad extremitatum cuſtoditionem, & etiam in multis animalibus ad defenſionem.

Ingeniata eſt enim natura in ſingulis animantibus, vt aliquid habeant munimenti contra læſionem, & ideo cerui habent cornua, apri culmos, & leones vtuntur vnguibus pro mucrone, & ſic patet, quod in animalibus nihil ſuperfluum, nihil diminutum, minora autem animalia, quæ carent dentibus acutis & vnguibus & cornibus, agilitate & membrorum habilitate ad fugam muniuntur, vt patet in leporibus & damulis, & huiuſmodi. Item omne animal generans animal aliud, habet oculos præter talpam, quæ oculos clauſos tela, & hæc tela data eſt ei propter debilitatem viſus. Et omne animal habens aures mouet eas, præter hominem. Et omne animal ſpirat, ſed quædam per vias manifeſtas, vt per os & per nares, & quædam per vias occultas, ſcil. per occultos poros, vt apes & muſcæ, & animalia annuloſi corporis. Et omne animal quadrupes habens ſanguinem, habet medullam, & maxime homo multum habet de medulla reſpectu ſui corporis, & hoc fuit neceſſarium propter eius multiplices operationes. Et omne animal habens cornua, habet ſoleas pedis ſciſſas, excepto animali vnicorni, quod vnum cornu habet in fronte, & vnam ſoleam in pede, ſicut equus. Et omne animal cornutum habet cornu vacuum, præter ceruum & vnicornem. Et omne animal cornutum eſt quadrupes, habens ſcil. cornua naturaliter, excepto ſerpente quodam in Ægypto, qui cornutus inuenitur, & ceraſtes à multis nuncupatur, & dico de animalibus cornua habentibus, quæ ſunt de natura oſſis, nam teſtudines quædam habent cornua mollia & viſcoſa, tamen cornua non ſunt, ſed potius quædam additamenta, cum quib. teſtudines, quia debiles ſunt, vias ſibi quærunt. & ſi qua occurrerint eis, dura ſtatim cornua retrahunt, & inter ſuas conchulas ſe recondunt, nam ſuis conchulis vtuntur pro domibus & pro caſtris. Item quædam animalia habent dentes in vtraque mandibula, &

quæ

quædam inferius tantum, & quæ non habent dentes in ſuperiori mandibula, ſunt cornuta, quia materia illa tranſit in cornua. Nullum animal habens dentés recuruos ſiue culmos vt aper, habet cornua, quia materia illa tranſit in culmos, culmus enim & cornua ſimul non conueniunt. Et animalia deputata prædæ habent dentes diuiſos & acutos, vt melius poſſint intrare prædam & euellere fruſtum, vt lupi & leones. Animalia vero domeſtica, vt vacca, & domeſticabilia vt elephas & camelus, dentes habent æquales & continuos, quaſi ſint vnum, vt melius comedant herbam, & æqualius præſcindant eam circa terram. Nec habet aliquod animal plures ordines dentium in ore quam duos, exceptis piſcibus, qui præter dentes maiores quos habent ſerratos & diſtantes in mandibulis habent interius dentes quodammodo inſitos, quibus *vt dicit Ari.* recolligunt cibos, ne aquæ liquiditate de ore citius diluantur, vt patet in lupis aquaticis, id eſt, luciis, & etiam in multis aliis. In India tamen dicitur eſſe animal monſtroſum ſimile corpore vrſo, & in crine homini & in facie, & habet caput rubeum ſicut minium, os maximum & horrendum, & in vtraque mandibula tres ordines dentium inuicem diſtinctorum, cuius extremitates ſunt, vt leonis, & cauda eius eſt ſimilis caudæ ſcorpionis agreſtis habentibus aculeum, & percutit pilis ſuis, ſicut porcus agreſtis ſuis ſetis, & habet vocem horribilem ſicut vocem tubæ, & eſt velocis curſus & comedit homines, & inter omnes beſtias terræ nulla crudelior, nulla monſtroſior inuenitur, *vt dicit Auicen.* & hæc beſtia Græce vocatur Baricus, *vt dicit idem. Plin. autem li. 8. ca. 21.* apud medos, *inquit*, vt ſcribit Heſyas eſt beſtia pernicioſiſſima quam Manticoram vocant, habens triplicem dentium ordinem, pectinatim ſibi alterutrum coeuntem, auriculis & facie homini ſimilis eſt, glaucos habet oculos & colorem ſanguineum, leoni ſimilis, cauda ſcorpionis modo ſpicula ıugerés & inſigens, & vocem habet voci homini ſimilem, vt ſi miſceatur voci hominis, fiſtulæ & tubæ videtur in concentibus conuenire, &c. Vnde idem eſt animal *de quo Auicen. loquitur & Plin.* Item omne animal generans animal habet duos renes & veſicam, ſed animalia ouantia non habent renes vel veſicam, ſuperfluitas enim humidi in auibus tranſit in vngues & in pennas in

nas in natatilibus tranſit in conchulas & in ſquamas, & ideo non indigent membro ſuperflui humidi receptiuo. Item omne animal habens cornu, & non habens dentes ſuperius ruminat, & habet plures ventres, vnum valde magnum & alium minorem, vnum longum & alium amplum. Et cauſa quare habent multos ventres, eſt multiplex digeſtio, quia ſuus cibus eſt ſiccus & non bene maſticatus, in principio propter auiditatem comedendi, & ideo debet iterum maſticari, de maiori autem ventre attrahitur cibus ad os, vt iterum maſticatur, & ſic maſticatus tranſmittitur ad ſecundum ventrem, vt ibi digeratur, & ſic maſticare vocatur ruminare, *Vt dicit Auicen. Item dicit Auicen. lib. 2. c.* 11. Ego dico quod omne animal habens ſeuum, habet cerebrum pingue, & quod non habet ſeuum, non habet medullam vnctuoſam. Et omne ſpirans habet pulmonem, vel aliquid loco pulmonis, ſicut piſcis branchos, per quos aquam cum aere attrahit, & poſt emittit. Et omne animal habens ſanguinem, habet cor & epar, quæ vero carent ſanguine, carent corde, habent tamen loco cordis aliquod, in quo eſt ſedes vitæ. Item omnia animalia generantia habent fel, quædam occulte, vt ceruus, equus, mulus, & quædam manifeſte. Solus delphinus caret felle, licet generet & ſpiret. Animalia autem ouantia habent fel magnum vel paruum, ſicut piſces & ſerpentes. *Item dicit idem* quod omne animal habens ſanguinem, habet ſemẽ, & omne ſanguinoſum generans aliud, habet quinq; ſenſus, niſi quoddam genus muris cuius oculi ſunt cooperti, & habet pupillam ſub corio. Et viæ ſenſuum in aliquibus ſunt occultæ, vt aures & nares, in piſcibus qui audiunt, videlicet qui fugiunt ſtrepitum, & olfaciunt, aliter non venirent ad rete propter lac & carnes aſſas, propter quas cancri intrant ſportulas piſcatorum.

Et ideo dicit Ariſt. Vt dicit Auic. quod delphini & vnum aliud genus piſcium ad tonitruum & alium motum magnum & ſonitum repentinum cadunt ad fundum, ſicuti in eis eſſet epilepſia, & tunc capiuntur, ac ſi eſſent ebrii, & fugiũt à loco ablutionis, vel habitionis alterius piſcis interfecti, & fugiunt à ſanguine alterius piſcis, & fugiunt ſordida retia & ſportulas immundas, & libenter ſubintrant nouas, & animalia annuloſi corporis habent acutos ſenſus

ſus, quamuis occultos vt apes, & formicæ. Vnde audiunt à remotis & olfaciunt, & in quibuſdã odoribus delectantur, & in quibuſdam interficiuntur, vt odore ſulphuris & combuſtæ pellis, & combuſti cornu cerui, vnde apes non manent in loco mali odoris, ſed quieſcunt in loco odorifero, & vbi eſt dulcedo, *vt dicit idem*. Item *vt dicit idem* differunt animalia in modo vociferandi, quia quædam habent vocem fortem & acutam: quædam debilem & remiſſam: quædam autem valde modicam ſiue nullam, & ſola animalia habentia tracheam arteriam & pulmonem, & reſpirantia, dant vocem. Sed quæ non reſpirant, aliquando faciunt ſonitum, aliquando ſibilum, & animalia facientia vocem, facit tonos, & animalia maxime vociferant & garriunt tempore coitus & amoris, & per proprias voces ſe cognoſcunt, & ad amplexus ſe inuitant. *Item idem*. Omne animal habens ſanguinem quod ambulat, vigilat & dormit, & omne habens palpebras, claudit eas cum dormit, & omne animal ouans facit ſomnum tenuem. Item omne animal indiget nutrimento ſibi conueniente, & ſuæ complexioni reſpondente, & hoc eſt neceſſarium propter indiuidui ſuſtentamentum, vel propter eius augmentationem, vel propter deperditorum per calorem prẹhabitum reſtaurationem. Sed in modo ſumendi cibum eſt magna differentia, ſimiliter in ſumendo potum. Nam animalia greſſibilia quæ ſunt completi & æqualis labii, ſugendo bibunt, vt homo, equus, vacca & mulus, &c. Animalia vero quæ ſunt inæqualis labii, in quibus ſcilicet labium inferius non reſpondet æqualiter ſuperiori, ſed eſt breuius, lambendo bibunt, vt canis, cattus, & huiuſmodi. Vnde ſecundum diſpoſitionem labiorum per æqualitatem vel inæqualitatem quædam ſugunt, & quædam lambunt. Et ideo ingeniata eſt natura, vt canis & cætera lambentia teneriorem ac longiorem habeant linguam ac flexibiliorem, vt ſit habilior ad aquæ comprehenſionem, & ipſius ad os deportationem. Multa tamen ſunt animalia quadrupedalia, quæ non bibunt niſi raro, vt lepores & cuniculi, & huiuſmodi, quia talium animalium cibus eſt valde humidus, & eius humiditas eſt eis loco potus, & ſufficit ad cibi deportationem per membra, & ad caloris phyſici mitigationem. Cætera vero animantia, quæ ſunt multæ

 cali-

ex toto tranſire in ſpumam, ſed poſt facta reſidentia, ſpiſſus & melius petit fundum, ſuperius autem manet quod eſt vacuum & ſpumoſum, & eſt minus dulce & foraminoſum, & inter dentes non crepitat quando maſticatur, ſed euaneſcit ſubito, bonum autem è conuerſo, bonum enim poſitum in vaſis rotundis ad Solem, durum efficitur atque album. Aliud autem citrinum, & eſt calidius alio, & ideo non debet in acutis febribus exhiberi, zucara autem bona eſt temperata in qualitatibus ſuis. Et ideo *Vt dicit Iſaac in dietis*.habet virtutem colatiuam, diſſolutiuam, extenuatiuam, & ventris abſque vlla morſura humectatiuam, & ſtomachi mundificatiuam, aſperitatis pectoris & pulmonis lenificatiuam, vocis clarificatiuam, tuſſis & raucedinis ablatiuam, humiditatis conſumptæ reſtauratiuam, ponticitatis & amaritudinis ſpecierum aromaticarum temperatiuam, & ideo ſumme vtilis eſt in medicina vt in electuariis, in pulueribus, in ſyrupis, *Vt dicit Iſaac*, tamen aliquantulum ventrem inflat, præcipue poſt cibum ſumpta, quia omne dulce eſt inflatiuum de natura, de facili etiam in rubeam choleram tranſmutatur, ſi cholericis tribuatur, ſicut n. acetoſitas acumen choleræ rubeæ reprimit & extinguit, ſic dulcedo quaſi ei contraria choleram excitat aque nutrit, *Vt dicit Iſaac in eodem cap.*

BARTHOLOMÆI ANGLICI de proprietatibus Animalium liber decimusoctauus.

PROOEMIVM.

COmpleto tractatu de terræ ornatu, quoad mineralium & vegetabilium proprietates, quarū facit mentionem ſcriptura diuina: vltimo de proprietatibus rerum ſenſibilium & præcipue animalium eſt tractandum, & primo in generali, deinde in ſpeciali de ſingulis animalibus beſtiis, ſcilicet iumentis & reptilibus, quorum nomina in texto & in gloſſis inſeruntur. Dicitur autem animal omne quod conſiſtit ex carne & ſpiritu vitæ animatum, ſiue ſit aereum, vt volatilia, ſiue aquaticum, vt natatilia, ſiue terrenum, ſicut ſunt agreſtia & greſſibilia, ſcilicet homines,

reptilia,

reptilia, beſtiæ & iumenta. Ponit autem Moyſes tria animantium genera, ſcilicet iumenta, beſtias & reptilia, *vt patet in Geneſ. 1. Vnde dicit Baſilius in hexamer.* Iumenta ſunt animalia in vſum & adiutorium hominum mancipata, & quædam ſunt deputata ad laborandum, vt equi, boues & cameli, & huiuſmodi: quædam ad lanificium, vt oues & huiuſmodi: quædam ad veſcendum, vt ſues & porci.

Reptilia autem ſunt illa, quæ corporis contractione & extenſione nituntur, & mouentur in anterius, vt vermes, ſerpentes & colubri: & ſunt tria genera, ſcilicet trahentia ore vt vermiculi, qui ſe ore trahunt: & ſunt ſerpentia vt colubri, qui vi coſtarum ſeſe rapiunt, ſunt etiam & repentia, quæ in pedibus repunt, vt lacertæ & ranæ & huiuſmodi. Beſtiæ autem dicuntur, quaſi vaſtiæ, quia naturam habent feritatis, nunc enim vngue ſæuiunt, nunc cornu nunc dente, vt apri, leones, lupi atque tigrides, communiter tamen dicuntur beſtiæ animalia in domeſtica, quæ iumentis ſunt ferociores naturaliter, ſed ſunt ſæuientibus beſtiis mitiores, vt cerui, & huiuſmodi. Ineſt autem cunctis animalibus virtus motiua & ſenſitiua, ſed ſecundum magis & minus, nam ſecundum puriorem ſanguinem & ſubtiliorem, quædam ſunt viuacioris ſenſus, fortioris æſtimationis & pluris ſagacitatis, hinc eſt quod bos piger eſt & ſtabilis, aſinus ſtolidus, equus feruens in concupiſcentia fœminarum, lupus indomitus, leo audax, vulpes aſtuta & doloſa, canis gratificus & memor amicitiæ, & ſic de aliis, vnde bonitas vel malitia morum in animalibus bonitatem vel malitiam ſequitur complexionis, *vt dicit Baſilius. Idem etiam affirmat Ariſtoteles in libro de animalib.* dicit enim quod differunt animalia ſecundum mores, quia quædam ſunt magnæ manſuetudinis, vt vacca, ouis, & quædam indomitæ feritatis, vt tigris & aper agreſtis, & quædam magnæ audaciæ & magnanimitatis, vt leo, & quædam magnę fortitudinis & aſtutiæ, & malarum operationum, vt lupus, vulpes & huiuſmodi. Et iſta diuerſitas accidit ex diuerſitate virtutis agentis diſſimiliter in diuerſis. Nam *vt dicit idem in libro primo* animalia quædam habent ſanguinem & quædam non vt apes, & omne animal rugoſi corporis, ſed alium habet humorem loco ſanguinis. Habentia autem ſanguinem, ſunt maioris corporis & virtutis. Hinc eſt,

quod quædam animalia diligunt ſocietatem & gregatim incedunt, vt cerui, onagri & cameli, & quædam ſocietatem fugiunt & ſimul ſocialiter habitare non poſſunt, vt aues vncorum vnguium, & beſtiæ quæ de præda viuunt. Ad hoc *dicit Auicen. 1. lib.* Animalia quædam ſunt vrbana, quædam agreſtia. Et inter omnia animalia homo non poteſt viuere ſolus, & grues & apes & formicæ communicant homini in hoc. Diſcrepant etiam animalia plurimum in nutrimento, *vt dicit idem.* Quædam veſcuntur ſolis carnibus, ſicut leo, tigris, lupus & huiuſmodi, quædam veſcuntur indifferenter omnibus, vt canis, muriceps & huiuſmodi, quædam graminibus & frugibus nutriuntur, vt equi, cerui & huiuſmodi. Et *vt dicit Ariſtoteles libro primo,* quædam animalia habent proprium guſtabile, ſicut apes, quarum guſtabile eſt mel, & planta. Quædam de numero dulcium ſicut araneæ guſtabile eſt muſca, viuit enim de venatione muſcarum, & quædam ſunt venantia alia animalia, vt leo, lupus, & ſimilia, & quædam ſunt accumulantia ſuum nutrimentum, ſicut hericius & formica. Cauſa autem quare omne animal indiget nutrimento, *vt dicit Auicenna,* eſt humiditas ſubſtantiæ, & calor diſſoluens humiditatem & aer calidus circumſtans: vnde quia continua fit per calorem humidi deperditio, neceſſaria eſt beneficio nutrimenti deperditi reſtauratio. Et quædam quærunt victum ſuum de nocte, vt aues lucifugæ, & quædam de die. *Dicit autem Ariſtotel. ſicut & Auicenna*, quod quædam animalia omni tempore ſunt ſylueſtria, & quædam ſemper domeſtica, vt homo, mulus & capra, & quædam cito domeſticantur, vt elephas. De omni autem genere animalium domeſticorum inueniuntur agreſtia, ſicut ſylueſtris homo, ſylueſtris bos, ſylueſtris equus, ſylueſtris canis, agreſtis porcus. Et quædam animalia ſunt magnæ impetuoſitatis & bellicoſitatis, & maxime tẽpore coitus & amoris. In omnibus n. animalibus eſt appetitus delectationis, & tunc maſculi zelant & pugnant pro fœminis. Et quædam animalia ingeniant, vt ſint illo tempore eorum coria dura, vt porci agreſtes, qui confricantes ſe arboribus intrant lutum & deſiccant, & ideo tunc pugnant, *vt dicit Ariſtoteles.* Et quædam animalia ſunt magnæ refrenationis, & quædam magnæ iræ & tenacis memoriæ, ſicut canis,

nis, camelus & aſinus. Et quædam ſunt debilis memoriæ, vt ſtruthio & columba, & ſolus homo memorat oblita, *vt dicit Auicenna.* Multa tamen animalia retinent memoriam eorum, quæ vident & addiſcunt, *vt dicit Ariſt. libr.* 1. In ſolis autem hominibus eſt memoria, prout memoria ſubiacet rationi. *Et ideo dicit Auguſtinus in lib. de Ciuitate* DEI *vndecimo.* Eſt, inquit, admiranda quædam in brutis prudentia. In quibus tamen nulla ſit proprie loquendo ſcientia, quædam tamen in eis ſimilitudo ſcientiæ reperitur. Euidentem enim habent ſolertiam in educatione fœtuum, in ædificatione latibulorum & manſionum, in inquiſitione nutrimentorum, in medicatione vulnerum, in fuga nociuorum, in præſagio mutationis temporum futurorum, in cognitione & amore parium ſuorum. Nam ceruus ceruam diligit, & leo leænam & vrſus vrſam. Et ſic de aliis. *Dicit autem Ariſt.* quod in omni animali eſt radicabile membrum, quod principium eſt omnium virtutum naturalium & ſpiritualium & animalium. Et hoc eſt cor vel aliquid loco eius, à cuius radice, *vt dicit Auicen.* incipit omnium animalium creatio, formatio & figuratio. Formato animali bruto & perfecto, faciem habet reflexam ad ſuum materiale & originale principium, ſcili. ad ipſam terram. Sola enim ſtatura erecta eſt à naturæ principio homini reſeruata, in quo natura hominis ſupra cuncta animantia eſt nobilitata & mirabiliter ſublimata, *vt dicit Poeta.*

Os homini ſublime dedit cælumq; videre, &c.

Propter quod dicit Baſilius, *ſi homo corporis voluptate fœdatur obediendo ventris luxuriis, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Item dicit Baſilius,* omnia fere terræ animantia genitali calore ſtimulante, ad propagationem ſui generis & ſucceſſionem prolis animamantur. Et hoc potiſſime accidit tempore vernali, quando virtus caloris cœleſtis incipit in animantium corporibus quodammodo dominari. *Simile dicit Ariſt. & etiam Auicenna.* Omne, inquit, animal habens ſemen, generat animal ſibi ſimile, & ideo animali non valenti ſeruare ſeu ſaluare ſpeciem ſuam in ſe dedit natura membrum, vt ſemen expellat, & aliud membrum vt ſemen recipiat, ſicut in fœmina eſt matrix. Et hoc eſt generale omnibus animalibus, in qui-

in quibus eſt diſcretio ſexus, quia maſculus habet ſe per modum formæ, fœmina per modum materiæ. Et ideo omne fœmininum habet matricem vel aliud loco matricis, in quo ſuſcipiat fœtum ſuum, & hoc accidit diuerſimode in diuerſis, quia alio modo in ouantibus, & alio modo in aliis animalibus interius perfecta animalia concipientibus, *ſicut de multis exemplificat Auicenna.* Præfert autem Auicenna, ſequens Ariſtotelem, omnia animalia habentia ſanguinem non habentibus, & dicit, quod illa ſimpliciter ſunt nobiliora & maiora in quantitate & virtute, exceptis paucis beluis aquaticis & marinis. Et ſubdit: quod omne animal habens ſanguinem nobilem, quatuor mouetur inſtrumentis, quia quatuor pedibus, vt patet in brutis, aut duabus manibus & duobus pedibus, vt patet in hominibus, ſimiliter & duabus aliis & duobus pedibus, vt patet in auibus pennatis. Multa tamen inueniuntur animantia plures pedes habentia, vt patet in cancris & in erucis, & in aliis ſimiliter & plures alas, vt patet in papilionib. apibus & locuſtis, in iſtis minus viget ſanguis, qui naturæ eſt theſaurus, propter quod plus & efficacius operantur quatuor organa in primis quam multiplicia in ſecundis, & habiliora ſunt membra & efficaciora multum animalium ad operandum in parte anterioti quam in poſteriori, quia calori ſanguinis cordis plus participant & eis vicinius appropinquant. Generales autem animalium proprietates *tangit Auicenna ſic dicens*: Communicant autem quædam animalia in membris, vt homo & equus in carne & in neruo. Diſcrepant autem inte ſe in multis, primo in qualitate & habitudine membrorum tam ſimplicium quam compoſitorum, vt teſtudo habet conchas & hericius ſpinas & homo non, & equus habet caudam & homo non. Item diſcrepant in quantitate, vt os ſiue apertura oculi noctuæ eſt magna & apertura oculi aquilæ parua. Item diſcrepant in numero, quia quædam ſunt bipedalia, quædam quadrupedalia, & quædam multipedalia, vt patet in araneis, quarum quædam habent pedes octo & quædam habent decem. Item in qualitate, in colore & in figura, aut in mollitie & duritie, vt pes bouis eſt valde durus, pes vero hominis valde mollis. Item diſcrepant in ſituatione, vt patet in mamillis equæ, & elephantis. Nam mamillæ elephantis

phantis ſub pectore & equæ ſub inguine ſitum habent. Item diſcrepant in actione, vt patet in naribus elephantis, cum quibus pugnat, & in naribus ſuis quibus etiam pugnat. Item differunt in paſſione, vt patet in oculis veſpertilionis, qui ſunt valde debiles, & hirundinis è conuerſo ſunt valde fortes, *Vt dicit Auicenna*. Item differunt in animi appetitu. Nam quædam ſunt fortis appetitus ad coitum, & quædam debilis, vt turtur & elephas, & quædam appetunt cum omni ſpecie & quædam tantum cum ſua & quædam ſunt ſemper continentia, vt apes. Item quædam ſunt magnæ auiditatis & voracitatis in edendo, & ideo quædam venantur de nocte, vt lupi, qui dicuntur hahala, & quædam de die, vt accipiter & aquila, & quędã vtroque tempore ſcilicet de die & nocte, ſicut catti. Item in omni animali neceſſaria ſunt diuerſa membra ſibiinuicem ſubminiſtrantia, propter diuerſitatem operationum. Vnde & oſſa ſunt neceſſaria, vt ſint totius corporis ſuſtentamentum. Cartilagines neceſſariæ ſunt ad defenſionem carnis ab oſſium læſione. Nerui etiam neceſſarii ſunt ad membrorum coniunctionem, & ſenſus ac motus per membra deportationem, & ſunt duri ad inciſionem, & flexibiles propter incuruationem. Caro fuit neceſſaria propter vacui impletionem & caloris vitalis conſeruationem. Cor neceſſarium eſt propter principium vitæ & ſpirituum generationem. Pulmo propter neceſſitatem reſpirandi & frigidi aeris attrahendi ad caloris cordis mitigationem. Stomachus propter ciborum primam digeſtionem. Epatis ſubſtantia eſt neceſſaria ad ſanguinis generationem. Venæ ſunt neceſſariæ ad ſanguinis per membra deportationem. Inteſtina fuerunt neceſſaria ad fæcis depurationem & euacuationem. Renes & genitalia ad ſpeciei conſeruationem. Fel neceſſarium eſt propter digeſtionis confortationem. Splen propter ſuperflui humoris melancholici recollectionem. Caput cum ſuis contentis fuit neceſſarium ad totius corporis ſenſificationem & gubernationem. Collum fuit neceſſarium propter corporis & capitis coniunctionem & vocis formationem, & ad cibi ac potus ad ſtomachum tranſductionem. Pectus neceſſarium eſt ad cordis & ſpiritualium membrorum defenſionem. Brachia & manus ad operationem. Latera & coſtæ ad naturalium

lium membrorum conſeruationem. Crura & pedes ad corporis ſupportationem, & voluntariam de loco ad locum corporis motionem. Cutis eſt neceſſaria ad omnium interiorum ab extrinſeco nocumento munimen. Et pili neceſſarii ſunt ad cutis conſeruationem. Vngulæ fuerunt neceſſariæ ad extremitatum cuſtoditionem, & etiam in multis animalibus ad defenſionem.

Ingeniata eſt enim natura in ſingulis animantibus, vt aliquid habeant munimenti contra læſionem, & ideo cerui habent cornua, apri culmos, & leones vtuntur vnguibus pro mucrone, & ſic patet, quod in animalibus nihil ſuperfluum, nihil diminutum, minora autem animalia, quæ carent dentibus acutis & vnguibus & cornibus, agilitate & membrorum habilitate ad fugam muniuntur, vt patet in leporibus & damulis, & huiuſmodi. Item omne animal generans animal aliud, habet oculos præter talpam, quæ oculos clauſos tela, & hæc tela data eſt ei propter debilitatem viſus. Et omne animal habens aures mouet eas, præter hominem. Et omne animal ſpirat, ſed quædam per vias manifeſtas, vt per os & per nares, & quædam per vias occultas, ſcil. per occultos poros, vt apes & muſcæ, & animalia annuloſi corporis. Et omne animal quadrupes habens ſanguinem, habet medullam, & maxime homo multum habet de medulla reſpectu ſui corporis, & hoc fuit neceſſarium propter eius multiplices operationes. Et omne animal habens cornua, habet ſoleas pedis ſciſſas, excepto animali vnicorni, quod vnum cornu habet in fronte, & vnam ſoleam in pede, ſicut equus. Et omne animal cornutum habet cornu vacuum, præter ceruum & vnicornem. Et omne animal cornutum eſt quadrupes, habens ſcil. cornua naturaliter, excepto ſerpente quodam in Ægypto, qui cornutus inuenitur, & ceraſtes à multis nuncupatur, & dico de animalibus cornua habentibus, quæ ſunt de natura oſſis, nam teſtudines quædam habent cornua mollia & viſcoſa, tamen cornua non ſunt, ſed potius quædam additamenta, cum quib. teſtudines, quia debiles ſunt, vias ſibi quærunt. & ſi qua occurrerint eis, dura ſtatim cornua retrahunt, & inter ſuas conchulas ſe recondunt, nam ſuis conchulis vtuntur pro domibus & pro caſtris. Item quædam animalia habent dentes in vtraque mandibula, &

quædam inferius tantum, & quæ non habent dentes in ſuperiori mandibula, ſunt cornuta, quia materia illa tranſit in cornua. Nullum animal habens dentes recuruos ſiue culmos vt aper, habet cornua, quia materia illa tranſit in culmos, culmus enim & cornua ſimul non conueniunt. Et animalia deputata prædæ habent dentes diuiſos & acutos, vt melius poſſint intrare prædam & euellere fruſtum, vt lupi & leones. Animalia vero domeſtica, vt vacca, & domeſticabilia vt elephas & camelus, dentes habent æquales & continuos, quaſi ſint vnum, vt melius comedant herbam, & æqualius præſcindant eam circa terram. Nec habet aliquod animal plures ordines dentium in ore quam duos, exceptis piſcibus, qui præter dentes maiores quos habent ſerratos & diſtantes in mandibulis habent interius dentes quodammodo inſitos, quibus *vt dicit Ari.* recolligunt cibos, ne aquæ liquiditate de ore citius diluantur, vt patet in lupis aquaticis, id eſt, luciis, & etiam in multis aliis. In India tamen dicitur eſſe animal monſtroſum ſimile corpore vrſo, & in crine homini & in facie, & habet caput rubeum ſicut minium, os maximum & horrendum, & in vtraque mandibula tres ordines dentium inuicem diſtinctorum, cuius extremitates ſunt, vt leonis, & cauda eius eſt ſimilis caudæ ſcorpionis agreſtis habentibus aculeum, & percutit pilis ſuis, ſicut porcus agreſtis ſuis ſetis, & habet vocem horribilem ſicut vocem tubæ, & eſt velocis curſus & comedit homines, & inter omnes beſtias terræ nulla crudelior, nulla monſtroſior inuenitur, *vt dicit Auicen.* & hæc beſtia Græce vocatur Baricus, *vt dicit idem. Plin. autem li. 8. ca. 22.* apud medos, *inquit*, vt ſcribit Heſyas eſt beſtia pernicioſiſſima quam Manticoram vocant, habens triplicem dentium ordinem, pectinatim ſibi alterutrum coeuntem, auriculis & facie homini ſimilis eſt, glaucos habet oculos & colorem ſanguineum, leoni ſimilis, cauda ſcorpionis modo ſpicula ingerẽs & infigens, & vocem habet voci homini ſimilem, vt ſi miſceatur voci hominis, fiſtulæ & tubæ videtur in concentibus conuenire, &c. Vnde idem eſt animal *de quo Auicen. loquitur & Plin.* Item omne animal generans animal habet duos renes & veſicam, ſed animalia ouantia non habent renes vel veſicam, ſuperfluitas enim humidi in auibus tranſit in vngues & in pennas in

ſus, quamuis occultos vt apes, & formicæ. Vnde audiunt à remotis & olfaciunt, & in quibuſdā odoribus delectantur, & in quibuſdam interficiuntur, vt odore ſulphuris & combuſtæ pellis, & combuſti cornu cerui, vnde apes non manent in loco mali odoris, ſed quieſcunt in loco odorifero, & vbi eſt dulcedo, *Vt dicit idem.* Item *Vt dicit idem* differunt animalia in modo vociferandi, quia quædam habent vocem fortem & acutam: quædam debilem & remiſſam: quædam autem valde modicam ſiue nullam, & ſola animalia habentia tracheam arteriam & pulmonem, & reſpirantia, dant vocem. Sed quæ non reſpirant, aliquando faciunt ſonitum, aliquando ſibilum, & animalia facientia vocem, facit tonos, & animalia maxime vociferant & garriunt tempore coitus & amoris, & per proprias voces ſe cognoſcunt, & ad amplexus ſe inuitant. *Item idem.* Omne animal habens ſanguinem quod ambulat, vigilat & dormit, & omne habens palpebras, claudit eas cum dormit, & omne animal ouans facit ſomnum tenuem. Item omne animal indiget nutrimento ſibi conueniente, & ſuæ complexioni reſpondente, & hoc eſt neceſſarium propter indiuidui ſuſtentamentum, vel propter eius augmentationem, vel propter deperditorum per calorem præhabitum reſtaurationem. Sed in modo ſumendi cibum eſt magna differentia, ſimiliter in ſumendo potum. Nam animalia greſſibilia quæ ſunt completi & æqualis labii, ſugendo bibunt, vt homo, equus, vacca & mulus, &c. Animalia vero quæ ſunt inæqualis labii, in quibus ſcilicet labium inferius non reſpondet æqualiter ſuperiori, ſed eſt breuius, lambendo bibunt, vt canis, cattus, & huiuſmodi. Vnde ſecundum diſpoſitionem labiorum per æqualitatem vel inæqualitatem quædam ſugunt, & quædam lambunt. Et ideo ingeniata eſt natura, vt canis & cætera lambentia teneriorem ac longiorem habeant linguam ac flexibiliorem, vt ſit habilior ad aquæ comprehenſionem, & ipſius ad os deportationem. Multa tamen ſunt animalia quadrupedalia, quæ non bibunt niſi raro, vt lepores & cuniculi, & huiuſmodi, quia talium animalium cibus eſt valde humidus, & eius humiditas eſt eis loco potus, & ſufficit ad cibi deportationem per membra, & ad caloris phyſici mitigationem. Cætera vero animantia, quæ ſunt multæ

 cali-

caliditatis & ſiccitatis, complexionalis vel accidentalis, & vtuntur cibo ſicco aut calido, potu indigent ad prædam, & hæc eſt cauſa quare columbæ & cæteræ volucres, quæ non rapaces prædæ bibunt, quia comedunt grana & huiuſmodi, & earum cibus eſt groſſus, calidus atque ſiccus. Aues enim prædæ vtuntur cibo humido actualiter. Et ideo non bibunt niſi raro, & quando bibunt, ſignum eſt infirmitatis, & quod in eis eſt exceſſus caloris innaturalis, *vt dicit Ariſtoteles & Auicenna. Item dicit etiam Auicen.* quod animalia parui corporis magis ſunt ingenioſa, quam illa, quæ ſunt magni corporis, vt patet in araneis, apibus & formicis, quorum opera ſunt ita ſubtilia, quod ad ſimilia facienda ſenſus hominis non attingit. Supplet enim in eis natura in ſenſu & ingenio, quod illis videtur deficere in fortitudine & virtute, *vt dicit idem.* Item, *vt dicit Solinus in lib. de mirabilib. mundi circa fin.* Omne animal habens dentes ſerratos eſt guloſum & belliculoſum, vt patet in cane, panthera, leone, & vrſo, & fœminę talium animalium filios generant incōpletos, vt canis cæcos, & vrſa generat fruſta carnea per lineamenta non diſtincta, quæ cubat illa ſub aſcellis ſuis, ſicut gallina ſuper oua, & lambendo paulatim format ea, donec formā recipiant debitam & figurā. Panthera ſimiliter & leęna filios procreant, ſed non perfecte effigiatos nec completos. Item omne animal faciens multos filios, primo naſcentem magis diligit, & magis ſibi reputat naturalem. Et ideo quædam animalia deuorāt fœtus ſuos propter primum, ſicut quædam porcæ facere ſunt conſuetæ, *vt dicit idem. Item idem;* in omnibus animalibus facientibus filios incompletos, cauſa incompletionis eſt guloſitas, quia ſi expectaret natura vſq; ad complementum, ſugendo interficerent matrem propter immoderantiam appetitus, & ideo celer in talibus eſt naturæ, vt citius naſcātur, & vt citius oriantur, ne parientes nimis aggrauentur. Item quia animalia taliter generata ſunt bellicoſa & propter mictum, *vt dicit Auicen* ſibi inuicem odioſa. Ingeniata eſt natura remedium ad ſpeciei ſaluationem, vt multi filii pariter pariantur, vt ſi forſitam multi pereant in bello, ſaltem in paucis ſpecies conſeruetur & ſaluetur, & ideo lupa parit multos filios, ſicut & canicula. Similiter & vipera dicitur 20. filios parere ſimul, *vt dicit*

dicit idem, & ideo cum filii viperæ multi ſimul viuant in ventre, ex auiditate nutrimenti multum ſugunt & attrahunt de humore. Vnde mater tot nutrire non ſufficiens deficit, & moritur antequam poſſit ad plenum filios ſuos parturire. *Item dicit Ariſtoteles & Auicen.* quod animalia habentia dentes coniunctos & ſotulares ſunt paucorum filiorum: habentia vero dentes diuiſos & acutos, & pedes multæ fiſſuræ, ſunt multorum filiorum & multi ſpermatis. Et animalia habentia paruum corpus, pluris generationis ſunt quam animalia magni corporis. Et animalia quæ pauciotis ſunt generationis, pauciora habent vbera & differentia quo ad ſitum, & ideo canicula habet multas mamillas, ſimiliter & porca, quæ ſunt multorum filiorum. Item animalia ſuperflui coitus & continui ſunt breuioris vitæ quam illa, quæ raro coeunt & temperate, & propter hoc eunuchi diutius viuunt, quia neruus eis præſcinditur, per quem deſcendit ſemen. *Idem dicit Galenus lib. de ſpermate.* Et huiuſmodi rationem aſſignat Auicen. *in libro de animalib.* vbi dicit: Sperma, inquit, eſt de ſanguine bono & plene digeſto, quod iam eſt conuertibile in membrorum nutrimentum, & ideo quando homo eiicit illum humorem ſeminalé, multum diſcoloratur, & debilitat corpus eius magis quam ſi quadrageſies exiret tantus ſanguis de corpore, quia ſperma eſt res habilitata ad tranſeundum in membra, & ideo quando exit, aufertur membrorum nutrimentum naturale, & fit magna deperditio ſpirituum & virtutum in corpore animalis. Vnde frequens coitus & immoderatus eſt cauſa quare corpus diſſoluitur, & ſic vita per conſequens breuiatur, & ideo elephas diutiſſime viuit, quia caſtitatem amat, & libidini raro vacat, *vt dicit idem. Hucuſque Ariſtoteles, & Auicenna, & Solinus. Iſaac autem in dietis* vniuerſaliter tractat de animalibus, prout ſunt humani corporis nutritiua. Nam quædam animalia conueniunt humanæ complexioni vt agni, hædi, oues & porci inter domeſtica. Cerui & capreoli inter ſylueſtria. Et quædam omnino contrariantur, & hoc in nimio calore, vt tyri & ſerpentes, vel in nimia frigiditate, vt araneæ & ſcorpiones. Quædam vero naturæ hominis diſſimilia ſunt, ſed tamen non omnino repugnantia nec mortifera ſicut ſunt hericii, lepores atque vulpes, &

cætera animalia habentia grauis odoris carnes. Talia enim animalia peſſima præbent humano corpori nutrimenta. Syluestria autem animalia ſunt calidiora, ſicciora & macilentiora quam domeſtica, tum propter motus continuitatem, & propter inhabitati aeris caliditatem: tum etiam propter nutrimenti ſui ſiccitatem, & ideo carnes habent duriores & indigeſtibiliores, quod patet quia earum carnes occiſæ non ita cito putreſcunt ſicut domeſticæ. Vnde omnia ſyluestria minus ſunt ſapida & minus nutribilia quam domeſtica, exceptis capreolis ſyluaticis, qui cæteris ſunt ſaporoſiores, laudabiliores & nutribiliores. Corpora enim eorum ex motu rarificantur, & humores ſubtiliantur, & pori aperiuntur & humores, qui ſunt cauſa grauitatis odoris, diſſoluuntur, & ſic ſaporoſiores ratione motus & laboris accidentaliter efficiuntur. Nam per huiuſmodi diſcurſus temperatur eorum naturalis frigiditas, & ideo in animalibus ſylueſtribus magni exercitii & multi motus, grauitas ſaporis & odoris amputatur, & tenerior efficitur caro apertis poris & reſolutis humorib. & eorum caro facilius & citius digeritur & membris incorporatur, & ratione ſuæ ſiccitatis naturalis tardius â membris diſſoluitur. Inter iſta autem animalia quædam nutriuntur in locis humidis & aquoſis, & eorum carnes multum ſunt nutritiuæ & velociter digeruntur, ſed cito à membris diſſoluuntur. Quædam vero paſcunt in locis ſiccis & montoſis, & ideo eorum carnes ſunt laudabiliores in cuſtodienda & regenda ſanitate conuenientiores, & in fortitudine & duratione in membris perfectiores. Animalia autem quæ domeſticantur & paſcuntur in domibus, carnes habent viſcoſiores & groſſiores, propter multas comeſtiones & cibi ſui corruptiones, & ideo durioris ſunt nutrimenti, & ad digerendum in ſtomacho & epate tardiores. Nam, *vt dicit Hippocrates*, ad cognitionem bonitatis naturæ animalium, quo ad corporis nutrimentum confert ſcire loca & paſcua vbi nutriuntur. Aerem humidum vel ſiccum in quo conuerſantur, & quantitatem motus & quietis, qualiter ſcilicet in exercitio vel otio naturaliter vel accidentaliter diſponuntur. Animalia autem quæ naturaliter ſunt domeſtica, minoris caloris ſunt & maioris humiditatis quam ſylueſtria, & ideo eorum carnes ſunt

mollio-

molliores, & ad digerendum faciliores. Ex multa enim quiete poti clauduntur, & per incluſum calorem humores groſſi diſſoluuntur, vnde carnes molleſcunt & attenuantur, & quia nimium comedunt & bibunt, augmentantur eorum ſuperfluitates, & pinguedines multiplicantur, & ideo talium animalium corpora ſunt multum nutritiua & ſapida, & per corpus & venas facile penetratiua. Ex multitudine enim viſcoſitatis & humiditatis corruptioni & putrefactioni ſunt vicina, & humoris ſuperflui generatiua. Et quamuis naturaliter nutriant, tamen propter exceſſum humiditatis cito à membris diſſoluuntur. Et ſic accidentaliter minus quam ſylueſtria nutrimenti corpori adminiſtrant, quia ſylueſtria, & ſi parum nutriant, veruntamen quia dura ſunt & ad diſſoluendum tarda, in membris, quibus aſſimilatur, diutius perſeuerant, & ideo accidentaliter Antiqui ea nutrire aſſerebant. In omni etiam genere animalium maſculina ſunt calidiora fœminis & minoris humiditatis, & ideo ſubtilioris & laudabilioris nutrimenti ſunt carnes maſculorũ quam fœminarum, excepta caprina, quæ in fœmina laudabilior eſt naturaliter quam in mare. Nam in fœmina eius humiditas temperat ſiccitatem complexionalem, ſed maſculina caliditas incendit ſiccitatem maſculi naturalem, & ideo laudabilior eſt caro fœminea in hac ſpecie quam maſculina, quia magis eſt temperata, & à ſiccitatis exceſſu elongata amplius, & hoc ſiue ſit recens ſiue antiqua, & maxime quando lacti adhuc eſt vicina, quia tunc eius naturalem ſiccitatem temperat, & laus lactis & laus fœmineitatis. Animalia vero caſtrata inter complexionem maris & fœminæ ſunt mediocria. Nam carnes caſtratorum minus calefaciunt maſculis, plus fœminis, tardius maribus & citius fœminis digeruntur, & ideo minoris ſunt nutrimenti & deterioris maſculis, & maioris fœminis bonitatis. Et eſt regula quod inter animalia naturaliter humida, meliora ſunt maſculina fœmininis, & meliora ſunt ætate perfecta quam imperfecta. Inter ſicca autem naturaliter fœminea ſunt meliora maſculis, & hoc in ætate imperfecta potius quam perfecta, *vt dicit idem.* Item variatur bonitas animalium ex diuerſitate ætatum. Nam animalia valde lacti vicina, ſunt magnæ humiditatis, viſcoſitatis & lubricitatis, & ideò

Digitized by Google

eorum carnes phlegmaticas ſuperfluitates generātes ſunt, niſi ſiccæ ſunt naturaliter, ſicut bouinæ & caprinæ, & talium animalium carnes in tali ætate ſunt laudabiliores, maxime ſi nutrita fuerint bono lacte. Meliores ſunt autem carnes animalium à lacte ſeparatorum, quia minoris ſunt humiditatis & viſcoſitatis & temperatę ſoliditatis. In ætate vero iuuencula, quando animalia ſunt in ſtatu, tunc ſunt eorum carnes duriores & ſicciores, & maxime ſi animalia ſiccæ fuerint complexionis: & ideo ad digerendum ſunt eorum carnes duriores, in membrorum tamen conſortatione ſunt laudabiles, & in duratione plus quam in regenda ſanitate, *Vt dicit idem.* In quarta vero ætate, ſcil. in decrepita, quo ad eſum plus ſunt inutilia, duplici de cauſa, quia vicina ſunt caloris naturalis extinctioni & humiditatis ſubſtantialis conſumptioni, & ideo eorum carnes ſunt d[illegible]iſſimæ, & omnino indigeſtibiles, maxime ſi ſiccæ fuerint complexionis. Et ideo eſt generale inter omnia animalia volatilia & greſſibilia, dum ſunt creſcentia, quod ſunt quo ad nutrimentum laudabiliora, quam quando poſt declinationem ad ſenium magis ſunt annoſa *Vt dicit idem.* Item eſt diuerſitas ex parte nutrimenti. Nam quæ paſcuntur in montib. ſunt melioris ſanguinis, & ſubtilioris & acutioris propter paucitatem cibi. Quę vero nutriuntur in paluſtribus, ſunt ſanguinis groſſioris, & maioris pinguedinis, & minoris caloris, & amplioris opilationis. Animalia autem paſcentia maiores herbas, vt boues, macilentiora ſunt in hyeme, quam in vere vel æſtate, quoniam in hyeme eis deficiunt nutrimenta, & ideo poſt medium veris vel ante incraſſantur vel augmentantur, & eorum carnes ſaporoſiores & laudabiliores efficiuntur, propter abundantiam congrui alimenti. Animalia vero minutas herbas paſcentia, ab initio veris vſque ad medium æſtatis ſunt craſſiora & teneriora, bonitate carnis laudabiliora, quia tunc competentia inueniunt nutrimenta.

Sunt & alia animalia paſcentia ramorum & virgularum extremitates, & iſta ſunt bona ab initio æſtatis vſque ad hyemem, quia tunc ſunt rami teneriores & humidiores: vnde animalia quæ minutis vtuntur herbis & ſiccis, meliora ſunt quam illa, quæ humidis herbis nutriuntur, & illa quæ teneros ramos comedunt atque frondes meliora

liora ſunt quam illa, quæ domi fructibus aluntur, & quæ parum comedunt vel bibunt, ſunt multum comedentib. & bibentibus meliora. Nam tam montoſa quam campeſtria animantia, ex frequentia ſui exercitii atque motus, domi nutritis ſunt meliora. Nam ſubtilior & ſiccior aer à talibus attrahitur ratione diſcurſus, vnde minuuntur humorum ſuperfluitates & deſiccantur & ſic ſuæ complexionis temperantur. E conuerſo animalia quæ domi nutriuntur, ex paruitate puri aeris & defectione motus & multitudine cibi & potus, in cibi complexione minus laudabilia inueniuntur. Diuerſificantur iterum animalia ſecundum pinguedinem, maciem & mediocritatem. Nam quæ ſunt craſſiſſima quoad eſum, ſunt peſſima, nocent enim digeſtioni, quia ſuper cibum natāt, & cibum inflant, & villos ſtomachi emolliunt, & lubricitatem & viſcoſitatem tribuunt ſtomacho & inducunt. Et ideo nimia pinguedo humidum ſtomachum diſſoluit, deficiente contentiua & confortatiua & virtute expulſiua: ſtomachum vero calidum nimis incendit, ſicut ignis exterius accendi pinguedine conſueuit. Et ideo præceperunt Antiqui, vt etiam de craſſiſſimis animalibus ſola caro rubea pinguedine denudata, communiter comedatur. Animalia vero macerrima ſunt neruoſa, parum ſanguinis habentia & parum humida, & ideo etiam parum nutrimenti corpori humano miniſtrantia. Sed animalia quæ inter maciem & graſſitiem ſunt media, ſunt temperatiora & laudabiliora, cum non tantum pinguedinis habeant, vt calorem incendant, & villos ſtomachi lubricent, nec tantum maciei, vt naturam infrigident, & à ſanguine eam depauperent ſiue priuent. Item inuenitur diuerſitas in animalibus ſecundum temporum mutationem. Nam quædam animalia in vno tempore à medulla & ſanguine depauperantur, quæ in oppoſito tempore plena inueniuntur. Et hoc ſenſibiliter patet in in conchylib. maris, & in cerebro hominis & forſan cuiuslibet animalis, *vt expreſſe dicit Ariſtoteles libro de proprietatibus elementorum.* Et ideo multi in vna parte menſis vel anni infirmantur, qui in tempore oppoſito tuti ab omni infirmitatis impetu cognoſcuntur, vt patet in lunaticis, maniacis & caducis. *De hoc quære ſupra in capite de Luna. Simile dicit Auicenna de ſimia*, quæ

ſecundum mutationem temporum, & maxime ſecundum lunæ curſum lætatur vel triſtatur. Sic & quædam animalia in vno tempore macerantur, quantumcunque victualia tunc abundant, & eadem in tempore oppoſito dormiendo impinguantur, *ſicut dicit Auicenn.* Glires, inquit, tempore hyemali non mouentur, ſed iacent ſicut mortua, & nihil comedendes dormiendo impinguantur. Repunt vero in tempore æſtatis & ſe mouent in æſtate contra æſtum Solis. *Simile narrat de hirundinibus & quibuſdam aliis auibus*, quæ quaſi mortuæ inueniuntur in arborum concauitatibus tempore hyemali, quæ poſtea vires reſumunt, & quaſi dormiendo fortiores effectę agiles ſe oſtendunt tempore æſtiuali. Et ſic vrſæ, *ſecundum Auicennam Ariſtotelem & Solinum*, poſt conceptum multo tempore in locis abditis ſe abſcondunt, & tunc temporis penitus cibum non aſſumunt. *Quare infra eodem de Vrſo.* Sic & piſces vno menſe impinguantur, & ſtatim in ſequenti tempore macerantur, & quidam impinguantur vento ſeptentrionali vt piſces longi, & quidam meridionali vt piſces ampli, & quidam in tempore pluuiali, *ſicut ibidem dicit Ariſtoteles.* Aqua, inquit, pluuiæ conuenit omnibus teſtei corei, præter piſcem qui dicitur Coyteam, qui ſi guſtauerit de aqua pluuiali, ipſo die morietur. Item quibuſdam nocet pluuia quoniam excæcat eos, ſi fuerit multa. Similiter quædam animalia vno tempore ſe renouant, & ſua etiam ſuperflua deponunt & immutant, vt cancer deponit & immutat ſuas teſtas, cerui cornua, & accipitres plumas ſuas. *Sicut etiam dicit Iſaac.* Carnes animalium in quibus dominatur ſiccitas & etiam caliditas vt camelinæ in æſtate ſunt illaudabiles, ſed in hyeme ſunt conuenientes. Et carnes animalium, quæ ſunt calidæ & humidæ vt pecorinæ, in vere ſunt bonæ & in autumno competentes. Frigidæ autem & ſiccæ ſunt illaudabiles vt caprinæ. Frigidæ & humidæ vt porcinæ à medio æſtatis vſque in finem ſunt optimæ, in hyeme peſſimæ, in vere autem & autumno ſunt mediocres. *Vnde dicit Hippoc.* Caro, inquit, porcina in æſtate eſt bona, in vere & autumno minus bona, ſed in hyeme maxime illaudanda. Caprina in æſtate bona, pecorina in vere, bouina in fine veris & in principio æſtatis eſt laudabilis. Carnes autem animalium prout ſunt ordinatæ ad huma-

humanum eſum, variantur ſecundum diuerſam præparationem. Nam *vt dicit Iſaac*, animalium carnes aliquando aſſantur, aliquando frixantur, aliquando cum ſale & aqua elixantur. Aſſatæ & frixæ ſunt groſſiores in nutriendo & ſicciores, ad digerendum duriores, quia humiditate earum conſumpta, ab igne contrahunt ſiccitatem: vnde non ſunt carnes multum pingues comedendæ, niſi aſſæ, vt humiditas illaudabilis ab earum ſubſtantia extrahatur. Carnes autem elixæ ſunt humidiores & ad digerendum faciliores, quia aqua temperat eas & humectat: aliquando autem in aqua, in qua elixantur, apponuntur ſpecies, & fiunt diuerſa condimenta, quæ carnes cuſtodiant in natura & bonitate ſua, & eas reddant tam in odore quam in ſapore meliores, & ad diuerſos morbos expellendos amplius efficaces. Decet autem carnes animalium ſiccorum & macrorum elixari, humidorum vero & pinguium aſſari, mediocrium autem inter iſtas diuerſis condimentis præparari. Fit autem iſta præparatio multipliciter, quia aliquæ inueniuntur carnes animalium quæ ſunt ſalubres & conuenientes aſſaturæ, & ſunt illaudabiles elixatæ, melior eſt enim caro caprina & bouina elixa quam aſſa, porcina & pecorina eſt melior aſſa quam elixa. Nam per elixationem ſiccæ carnes humectantur, & per aſſationem humidæ deſiccantur, & ideo porcinam propter ſuam humiditatem bonum eſt aſſare, & caprinam ſeu bouinam propter ſiccitatis exceſſum elixare. Eorundem etiam animalium carnes ſecundum huiuſmodi accidentia variantur. Nam caro porcina aſſa & per aſſationem melioratur, & minus bona efficitur per elixationem. Caprina vero melior eſt elixa & peior quando eſt aſſata, & ſic de aliis eſt videndum. *Hucuſque Iſaac in diætis.* Item ordinantur animalia non ſolum quoad corporis nutrimentum, verum etiam quoad remedium morborum, & multiplicem medicinam. Omnium animalium tam iumentorum quam reptilium & beſtiarum genera creata ſunt propter optimum hominis vſum, *vt dicit Plin. & Ioh. Dama.* ſed horum quædam propter eſum vt pecudes, cerui, & huiuſmodi, &c. quædam propter hominis miniſterium, vt equi, aſini, boues & cameli, & huiuſmodi: alia ad hominis iucunditatem vt ſimiæ, merulæ atq; paui: alia autem creata ſunt ad hominis exercita-

tionem, vt ſuam cognoſcat homo infirmitatem & Dei timeat poteſtatem. Ideo enim creati ſunt pulices & pediculi, ſicut leones, tigrides atque vrſi, vt in primis recurrat homo ad propriæ infirmitatis recognitionem, & territus à ſecundis, ſcilicet reptilibus & feris, refugium habeat ad Dei nominis inuocationem. Sunt inſuper creata animalia ad ſubleuandam multiplicis infirmitatis humanæ neceſſitatem, vt carnes viperæ ad theriacam, & fel tauri & aliorum animalium & auium ad oculorum caliginem amouendam. Pellis ſerpentis decocta in oleo, dolorem aurium mitigat miro modo, *vt dicit Dioſ. In lib. Aeſc. de occultis membrorum virtutib. dicitur*: patiens hæmorrhoidas ſi ſederit ſuper pelles leonis recedent ab eo, & qui linit corpus ſuum ſepo renum leonis aut qui inungitur eius ſimo, fugiunt ab eo lupi. *Item ibidem dicit idem*, ſi quis ſuſpendit caudam ſenis lupi ad præſepe vaccarum, non appropinquant ei lupi. *Item dicit Dioſcorides*, oculi vrſi eruti & ſupra dextrum brachium hominis ligati, mitigant quartanam eius. Item dentes canini lupi curant illos in principio, qui lunaticam ſuſtinent paſſionem, *vt dicit idem. Simile dicit Pythagoras & Plinius, & dicunt*, quod ſi oculum lupi erutum viderint quadrupedalia domeſtica fugiunt atque timent. *In libro viatici dicit Conſtantinus.* Pili canis albi nullam maculam nigredinis in ſe habentis, ſi fuerint ſuſpẽſi circa collùm patientis, iuuant epilepticum, & prohibent eius caſum. Simile dicit *Pythagoras in libro Romanorum*, fiat, inquit, anulus ex vngula ſamur aſini nigredinem non habentis, & induat eum epilepticus, prohibet eius caſum. Et dicit, fel taurinum ſub vmbilico inunctum, ſoluit vẽtrem. *Dicit etiam idem*, dens ſerpentis eradicatus dum vixerit ſuſpenſus ſuper quartanatium ſoluit quartanam eius, & ſi ſubfumigaueris domum cum pulmone aſini, mundas eum ab omni reptili & ſerpente. Has & multas alias virtutes admirandas *dicit Plinius* in membris animalium latitare, ſicut in naturis animalium particularium poſt dicetur, quia nihil eſt in corpore animalis, quod careat manifeſta vel occulta medicina, nam pellis & pilus, & cornu, vnguis caro & ſanguis non ſunt ſine remedio, nec etiam ipſe ſimus, ſed hæc ad præſens dicta generaliter hic ſufficiant.

Cap. I.

De Animalibus in ſpeciali.

DEſcriptis animalium proprietatibus & naturis in generali, reſtat (cooperante Dei gratia) quorundam animalium & reptilium recitare proprietates in ſingulari, & hoc per ordinem alphabeti.

Cap. II.

De Ariete.

ARies eſt pecus laniferum animo placidum, naturaliter manſuetum, *vt dicit Iſidorus libro* 12. *capit.* 1. Eſt autem dux & princeps ouium, & ideo dedit ei natura fortitudinem cæteris ouibus præſtantiorem, decuit enim arietem ducem cæterarum ouium & tutorem aliis eſſe viribus fortioriem, & ideo *vt dicit Iſidor.* aries aut veruex à viribus eſt dictus, eo quod tanquam vir ouium, cum ſit maſculus cæteris bidentibus ſit amplius virtuoſus. Vel *vt dicit idem Iſidorus*, veruex à verme eſt dictus, eo quod habeat vermem in capite, cuius pruritu excitatus, caput concutit fortiſſime, & quicquid ſibi obuiat, dure ferit, & ideo aries ab ἀρετὴ græce, quod dicitur virtus latine, eſt vocatus, quia in gregibus maſculi dicuntur arietes, quia ad fœcundandas oues virtuoſi ſunt atque fortes, nam corporis magnitudine & virium fortitudine & animi virtute oues alias præexcellunt. Dicitur etiam aries ab aris, quia *vt dicit Iſid.* hoc pecus primum fuit in aris à gentibus immolatum, vnde dicitur ideo aries, quia mactatur ad aram. Vnde ſecundum legem Moſaicam aries fuit animal potiſſime mundum, & ad ſacrificium & ad eſum, nam pro peccato populi communiter & conuenienter offerebatur, & quia findebat vngulam pariter & ruminabat, indifferenter à populo comedebatur, *vt dicit Iſi. lib.* 12. bidentes quondam dicebantur, eo quod inter octo dentes quos habent, duos habent altiores, & ideo eos gentiles maxime in ſacrificium offerebant, *vt dicit idem.* De ariete autem ſingulariter *dicit Plinius libro* 8. *cap.* 47. arietis, inquit, naturale eſt agnos faſtidire, & oues ſenectas ſibi obuias conſectari, nam ipſe melior eſt & vtilior in ſenecta, & cum reſpectu ouium

ouium ferox ſit animo, eius ferocitas cohibetur, ſi cornu eius iuxta auriculam perforetur, dextro teſte præligato fœminas, ſiniſtro vero præligato mares gignit, in vento aquilonari mares procreat, in flatu Auſtri fœminas generat, & quales venas aries ſub lingua geſtat, tales fœtus in vellere generat, nam ſi nigras habet venas, fœtus in vellere erit niger, & ſi albas albus, & ſi varias varius in vellere apparebit. *Idem dicit Ariſtoteles & Auicenna, quære infra de oue*, frontem habet aries duriſſimam, corneam, duritiem fere præſtantem, ſed tempora habet debilia, & quodammodo cartilaginoſa, & ideo ad munimen partis debilioris dedit natura cornua magna circa temporum loca ad modum ſcuti rotundi reuoluta, quæ tamen in extremitate aliquantulum ſunt acuta, vt cornuum duritie & fortitudine caput defenſet, & eorundem acumine aduerſarios impetat & impugnet, *vt dicit idem.* Sine enim armorum defenſione non decebat naturam gregis relinquere defenſorem, & ideo duo dedit natura ſibi cornua, ad modum circuli replicata, vt caput proprium, quod ex ſe eſt infirmum, protegat, & contra aduerſarios armis munitus, ſe audaciorem ex armorum confidentia exhiberet, & ideo ſecurius præcedit gregem, & erecto capite ex fixo pede vngula diuiſa veſtigio firmius terram premit, vellus habet pinguius & in villis prolixius, pilos diffundit, fortiori corio ſiue ſpiſſiori cute contra extrinſecas aeris calidi vel frigidi iniurias ſe defendit, & ideo ſuæ cutis ſuperficies ratione ſuæ fortitudinis coriariorum violentas artes præ cæteris ouium pellibus ſuſtinet, & ad diuerſorum telorum recipiendam impreſſionem habiliorem ſe præbet, *vt dicit idem.* Tempore amoris pugnat pro vxorib. ſuis, & aduerſarios cornibus impetit, & vt melius pugnet & fortius contra reſiſtentem incurrat, retrocedit ac reſiliendo cum impetu hoſtem ferit. *De arietibus etiam dicit Auicenna lib.8.* Arietes, inquit, & capri vadunt multum in vanum, & in hyeme non ſe abſcondunt propter frigus, & aliquando exeunt de loco calido ad locum frigidum, & quando pluit, non fugiunt à pluuia, quouſque moriantur, & arietes naturaliter ſequuntur capras, & quieſcunt omnes, quouſque paſtor accipit vnum ex eis & facit ipſum antecedere, & ſequuntur alii, & timent naturaliter tonitrua, ſicut oues,

quæ

quæ ſi imprægnatæ fuerint & audierint tonitrua, abortiunt præ timore, & ante mediam noctem ſtant ſimul cum ouibus & dormiunt, & poſt ſparſim, & in dormiendo ſuper latus alternant vices, nam à vere vſque ad autumnum dormiunt in vno latere, deinde vſque ad ver dormiunt in latere altero & dormiunt erecto capite, niſi quando infirmantur, & ruminant cibum, & maſticant dormiendo, ſicut & vigilando, & ſi contingat eos errare, non redeunt niſi à paſtore reuocentur. *Dicit ad hoc Iſaac in diætis*, quod arietes in iuuentute manentes minoris ſunt humiditatis & viſcoſitatis quam agni lactentes, & hoc propter ætatem eorum complexioni dominantem, & ideo ipſorum carnes ſunt carnibus agnorum & ouium meliores, & meliorem ſanguinem generantes, maxime ſi ſint caſtrati, quia eorum caliditas humiditate accidentali temperata eſt, vnde ſunt boni ſaporis, ſed quando ſunt decrepiti, in calore ſunt defecti, ſi non ſunt caſtrati ex ætate ſi vero ſunt caſtrati & decrepiti, duplici carent cauſa caloris, ſcilicet teſtium & ætatis, & ideo eorum corpora ſunt frigida ad modum ligni, & duriora & inſipidiora, reſpectu caprarum & boum, & huiuſmodi, quæ in decrepita ætate, ſunt peſſima, corpora arietum, quæ naturaliter ſunt calida & humida, cæteris decrepitis naturaliter frigidis & ſiccis ſimpliciter ſunt meliora. *Hucuſq; Iſaac in diætis. Item dicit Ariſtoteles & Auicenna libro* 6. quod arietes & capri ſicut & cætera animalia propriam habent vocem, per quam ſe clamant, & vocant fœminas tempore coitus & amoris, & potantes aquam ſalſam anticipant coitum, & citius mouentur ad amorem, & quando arietes ſenes mouentur, citius ad amorem & coitum quam iuuenes in tempore determinato, ſignum eſt bonitatis temporis in anno illo, & ſi in illo tempore excitentur iuuenes ad amorem, ſignum eſt peſtis futuræ ſuper oues in anno illo, *Vt dicit idem.*

CAP. III.

De Agno.

AGnus, *Vt dicit Iſidor.* à Græco vocabulo dicitur, quaſi pius, nam inter omnia terræ animantia maxime inuenitur innocens & manſuetus, nullum enim lædit dente, nec

Digitized by Google

nec cornu, nec vngue, & quicquid in eo reperitur, totum vtile eſt, quia caro ad cibum, pellis ad varium vſum, pilus ad indumentum, fimus ad terræ impinguationem, vngula & cornu ad medicationem, &c. vel, *vt dicit Iſidor. libr.* 12. Latini agnum ab agnoſcendo putant dictum, eo ꝙ præ cæteris animalibus matrem ſuam noſcat adeo, quod ſi in magno grege errauerit, ſtatim balatu vocem noſcat parentis, *ſecundum Ariſt. & Aqui.* Agni quidam naſcuntur in tempore vernali, quidam in tempore autumnali, vernales ſunt corpore maiores, robuſtiores viribus & pinguiores, quam ſunt autumnales vel hyemales, in aliquibus tamen regionibus multi hybernos agnos præferunt vernis, & dicunt hoc ſolum animal vtiliter naſci bruma, *vt dicit Plin. lib.* 8. *cap.* 47. *& dicitur ibidem.* quod agni concepti ſtante vento aquilonari ſunt meliores, quam cócepti ſtante vento auſtrali, tunc enim mares generant, talem autem colorem habent agni in lanificio, ſeu in vellere qualem habent parentes in venis linguæ, nam ſi venæ fuerint albæ & agni erunt albi, & ſi nigræ nigri, & ſi variæ varii, *vt dicit idem.* In ſugendo anteriores poplices flectunt, & vt mater ei plus lactis tribuat, capite matris vbera premit, balatu quærit matrem, qua inuenta, cauda matri blandiendo erecto capite mammas quærit, & niſi caput prius erigat nunquam ſugit, pilum habet ſubtilem & criſpum, multipliciter in ſeſe reflexum, multum nocet agnis frigus, & maxime tempore pluuioſo. De ſocietate gregis gaudet, quando ſolitarius eſt, dolet plurimum atque timet, ante gregem ſalit, & ſaliendo ludit, quando videt lupum, timet vehementer & ſubito fugam arripit, ſed poſt præ timore ſtupidus ſubito gradum figit, & fugere vlterius non audens, ſibi non balatu, ſed potius ſimplici vultu parci petit, captus ab hoſte, ligatus à carnifice, nec cornu, nec dente ſe defendit, & ſiue ſpolietur vellere ſiue cute, ſicut animal innocuum obmuteſcit, ſiue enim ducatur ad paſcua, ſiue deferatur ad victimam, non gemit nec remurmurat, nec calcitrat, ſed obedit. *Et vt dicit Plin.* agnos dimittere ſolitarios eſt periculoſum, quia ſi ſuperuenerit forte tonitruum, de facili moriuntur, nam agnus naturaliter debile habet caput, & ideo remedium eſt eos ſimul aggregare, vt ex coniunctione mutua animentur, & potentia plurium conforꞇentur.

CAP. IIII.

De Agno anniculo.

AGnus anniculus ætate vnius anni eſt completus, qui infra vnius anni ſpacium tanto eſt melior, quanto à lacte remotior eſt. Nam à lacte eius humiditas complexionalis augmentatur, ſed per ſeparationem à lacte intenditur eius calor, & ſuperflua humiditas temperatur, maxime ſi manſerit adhuc non caſtratus, *vt dicitur apertiſsime in diet.* Agnus enim anniculus corpore integer, & carne mundus & aptus eſt ad ſacrificiũ, ad eſum, etiamſi fuerit vellere maculoſus. Non enim reprobat à ſacrificio agnum macula velleris, niſi ſit fœditas vel corruptio in carne interius vel in cute, *vt dicit gloſ. ſuper Exod.* 12. *& ſuper Malac. dicit Hieron. & ſuper Leuit.* Non impedit, inquit, ſacrificium varietas maculoſi velleris, ſi corpus fuerit integrum, & non ſubfuerit ſcabies in ſuperficie ipſius cutis. Agnus ergo anniculus, *vt dicit Plin. lib.*8.*cap.*47. deorum aris fuerat aptus, & tam in vſu vellerum, quam in vſu carnium, vſibus hominum eſt neceſſarius, & ideo ſicut propter ſumptus hominum excoluntur & cuſtodiuntur corpora boum, ſic oportet vt habeatur diligentia circa cuſtodiam ouium & agnorum. *Dicit etiam Dioſ.* quod agnus fimum habet nigrum, qui ſi cum aceto diſſoluatur & cataplaſmetur, nigras emundat maculas, clauos corporis tollit, ignem ſacrum curat, mixtus cum cera & oleo combuſturas ſanat.

CAP. V.

De Agna.

AGna eſt arietis filia, quæ minoris eſt corporis pariter & roboris, quam ſit agnus, & minoris caloris, & maioris humiditatis, quam ſit agnus ratione fœmineæ complexionis, *vt dicitur in diet.* cuius caro dum eſt lactans, maioris eſt viſcoſitatis, propter humiditatis ſuperfluitatẽ, tam ex ætate quam ex complexione eius corpori dominante, & ideo quod ex eius carne generatur, phlegmaticum eſt & viſcoſum, ac difficulter digeritur & digeſtum à membris vix diſſoluitur ratione viſcoſi & glutinoſi humoris,

tis, qui inde generatur, à ſtomacho tamen facile deſcendit ratione ſuæ lubricitatis & humoris, *Vt dicit Iſa.* & eius carnes meliores ſunt aſſatæ quam elixæ, quia conſumitur ſuperflua earum humiditas vi caloris. Maioris tamen ſimplicitatis & timiditatis eſt agna quam agnus, quia minus habet caloris naturalis fœmina, quam maſculus, & ideo minus eſt animoſa, propter quod etiam caret cornibus, quia eſſent ei ſuperflua, cum propter defectum audaciæ eis neſciret vti, *Vt dicit Auice. Dicit etiam Ariſt. lib. 3.* Agnis accidit ægritudo quando nimis impinguantur circa renes, quia ſi operiantur ſeuo renes, moriuntur, & multiplicatur ſeuum propter bona paſcua, & ideo arcentur a paſcuis, ne nimis impinguentur, *quære ſupra de Oue*,

Cap. VI.

De Apro.

Aper eſt porcus ſylueſtris vel agreſtis, quia ſæuiſſimus eſt & immitis, *Vt dicit Iſidor. lib.* 12. *cap.* 1. & dicitur aper quaſi afer a feritate, quia ſecundum quantitatem ſui corporis ferus eſt & crudelis, vnde & apud Græcos aper fiagres, id eſt ferus vulgariter nuncupatur. Dicitur autem a Latinis verres eo, quod grãdes habeat vires, *ſicut idem dicit ibidem. Secundum autem Plin. & Auicen.* Aper eſt animal valde ſęuum, quia vix caſtratus ſe exhibet manſuetum, cum cætera animalia ablatis teſticulis amplius manſueſcunt. Aper igitur *in Pſal.* 79. dicitur ſingularis ferus, quia culmis perfecte productis audacior factus ſegregat & ſeorſitat ſe à grege, ſingulariter quærens paſtum. Eſt itaq; aper tantæ feritatis, quod etiam mortem paruipendens, contra venatoris ferrum intrepide ſe infigit, & etiam iam transfixus contra ſibi reſiſtentem vires recolligit, vt culmis vindicet ſe de aduerſario, etiam in mortis periculum contra hoſtis venabulum mira audacia ſe exponit, culmos duos habet in ore aduncos, fortes & acutos, cum quibus omne ſibi reſiſtens ſecat crudeliter & dilaniat. Culmis autem vtitur pro gladio ad pugnandum, in latere dextro habet os duriſſimum, latum & ſpiſſum, quod ſemper opponit venabulo perſequẽtis, nam oſſe illo pro clypeo ad ſe protegendum vtitur, ſentiens ſibi imminere bellum acuendo culmos,

ſuos, contra arbores eos fricat, & ſic an hebetatam aciem habeant, confricando ad arborem ipſos probat, ſi ſenſerit hebetatos, origanum quærit & maſticat, cuius virtute culmorum radices mundificat & confortat, *Vt dicit Auicen. Plinius in lib* 28.*cap.*10.*dicit*, quod vrina apri medetur vitiis aurium, ſi cum oleo roſaceo miſceatur. Similiter eius fel valet contra calculum, *Vt dic.lib.*28 *cap.*40. Et eſt ei ita grauis ſua vrina, vt niſi egeſta fuerit, ſurgere non poſſit, imo opprimitur, vt defunctus, nam exuri traduntur ex vrina. Item idem ad coitum ſtimulat fel aprinum. *Dicit etiam idem lib.* 5. porcus agreſtis multum diligit radices, & culmis incidit terram & fodit, & ſcindit radicem culmo, & impinguatur quando quieſcit per ſeptem dies, & maxime quando parum potat, & prœliatur cum lupo, quia ipſum odit naturaliter, nam lupus inſidiatur filiis ſuis, & ſæpius rapit eos. Et ideo *Vt dicit idem libro* 14. Dedit natura apro culmos ad defendendum fœminas & filios ſuos, quia fœminæ ſunt debiliores in ſe, & peioris complexionis, nam mares ſunt audaciores, & vires habent fœminis fortiores. Fœmina tamen ſæuit irata, & fodiendo lædit, & dentibus mordendo & dilaniando. Aper vero lædit culmis ſurſum feriendo, & ideo parum poteſt lædere proſtratum & iacentem, & fœmina parum lædit ſtantem, & dum aper iraſcitur & pugnat, ſpumat ore. Similiter dum luxuriat cum vxore. *Omnia ſup. dicta recitat Plin. & addit tam dictũ in lib.* 8.*c.*2. *Vbi dicit.* Apros & alios porcos dentatos naſci, *Enigidius tradit.* Ineſt autem maribus apris maxima aſperitas & feritas animi, quando ſunt in amore, quia tunc pro vxoribus atrociter pugnant, vngulis terram ſcalpunt, ſetas erigunt, culmos vibrant & quatiunt, & horrendo gemitu furiam pectoris tunc oſtendunt, parum etiam tunc comedunt, diſcurrunt poſt fœminas, & ideo attenuantur plurimum & macreſcunt. In horrendis & vmbroſis vallibus & nemoribus manſiones quærunt, vbi cuſtodiunt fœtus ſuos, de radicibus & arborum ſylueſtriũ fructibus viuunt, quando venatoru inſultos vel luporũ impetus præſentiunt, filios ſuos præcedunt, & eis non patet locus fugæ pro filiorum defenſione periculoſe exponunt. Quando debent dimicare, attritu arborum indurant coſtas ſuas, & ſe inuoluunt in luto, & deſiccant ad Solem, &

inter pilos lutum conglutinant & inuiſcant, vt ſic ſecurius aduerſariorum ictus ſuſtineant in conflictu. *Ariſtot. lib.* 6. Fœminæ aprorum poſt partum ſunt aſperę & crudeles, & crudeli morſu filiorum ſuorum dilaniant inuaſores. *Hucuſque Plin.* Eſt autem caro aprina, *vt dicit Iſaa.* magis ſicca & minus frigida, quam porcina domeſtica, & hoc eſt propter motus ſui continuitatem & victus ſiccitatem, & aeris, cui continue exponitur, caliditatem, ideo eius pinguedo eſt durior, & carǫ delicatior ad edendum, & propter hoc vetres domeſtici vehementer agitantur & verberantur antequam occidantur, vt eorum carnes teneriores & ſapidiores ex motus violentia efficiantur. De apro etiam *dicit Dioſcor.* quod eius fimus deſiccatus, & cum vino & aqua bibitus, eiicientibus ſanguinem ſingulare eſt remedium. Lateris dolores cum aceto curat, fracta oſſa conſolidat & confirmat. *Quære infra de porco.*

Cap. VII.

De Aſino.

ASinus à ſedendo eſt dictus quaſi aſſedus, quia homines ſuper aſinos ſedebant, antequam vſum equorum haberent, *vt dicit Iſido. lib.* 12. Animal quippe eſt ſimplex & tardum, & ideo fuit de facili ſubiectum humanis viribus & proſtratum: vel dicitur ab à quod eſt ſine & ſinos, quod eſt ſenſus, quaſi animal ſine ſenſu, inde dicitur aſellus, id eſt iuuenis aſinus, qui pulcrioris eſt formæ ac diſpoſitionis, quando ætate eſt tenellus, quam quando ſenex efficitur & antiquus, nam quanto magis fit annoſus, tanto plus quotidie fit deformis, hiſpidus & villoſus. Eſt autem animal melancholicum, frigidum ſcil. & ſiccum, & ideo naturaliter ponderoſum, tardum atque pigrum, ſtolidum & obliuioſum, tamen oneriferum eſt, & patiens laboris, vili & modico vtens cibo. Inter tribulos enim & ſpinas ac carduos carpit cibum ſuum, *& ideo dicit Auicen. lib.* 8. *ſimiliter Ariſtot.* quod aſinus minutis auibus inter ſpineta & cardineta nidificantibus eſt exoſus, & ideo minuti paſſeres pugnant contra eum, quia comedit ſpinas in quibus nidificant paſſeres illi, & confricat ſe ad ſpinas illas, vnde cadunt pulli eorum paſſerum ſiue oua, & quando aſinus

ſinus rudit ex eleuatione capitis, & forti flatu mouentur ſpinę, & ex horrendo ſonitu ſeu rugitu terrentur auiculæ, & fugiunt de nido ſuo, & propter iſta ſaltant matres ſuper ipſius faciem, & impetunt eius oculos atque percutiunt roſtro ſuo, & ſi habet aſinus vulnus in dorſo vel in latere ex ſpinarum punctura vel quacunque alia de cauſa, pungunt eum cum roſtro ſuo in vulnere, vt recedat à loco nidi ſui, & cum talis paſſerulus habeat corpus minutiſſimum, vix poteſt aſinus ſe defendere contra eius impetum atq; morſum. *Dicit etiam Ariſt. ſicut & Auic.* quod coruus valde odit aſinum, & ideo volat ſuper ipſum, & temptat tangere oculos ſuos roſtro ſuo, ſed iuuat aſinum profunditas oculorum & ſpiſſitudo corii ciliorum, quibus contra morſus auium claudit, & tegit viſum ſuum, ei etiam cooperatur proceritas aurium & mobilitas, cum quibus terret auiculas, quando infeſtant viſum ſuum. *Item Ariſtot. lib.* 8. Vrſus pugnat cum aſino & tauro, quoniam comedit crudas carnes, & hæc eſt cauſa quare pugnat contra eos, quoniam eorum carnibus appetit ſatiari. De aſinis autem *dicit Plinius lib. 28. cap. vlt.* vngulæ aſininæ fumigatæ partum adiuuant in tantum, vt etiam aborſus euocetur, nec aliter debet addi, quia viuum partum necant, ſi diu & frequenter apponantur. Eiuſdem animalis fimus recens ſanguinis profluuium mire ſedat. Eius iecur valet contra caducos morbos paruulorum. *Plinius lib.* 28. *cap.* 10. Lac aſinæ ſicut & ſanguis valet contra morſum ſcorpionis. Si quis etiam aſino dixerit in aure ſe percuſſum à ſcorpione, tranſire protinus malum dicunt. A facie etiam fumigationis pulmonis aſini fugiunt omnia venenata. *Dicitur etiam in eod. cap.* 9. Lac aſininum valet cotra gypſum venenoſum, contra ceruſſam vel argentum viuum. *Item li.* 9. oſſa aſini contrita & decocta, valent contra venenum, ſi eorum decoctio bibatur. Item vrina maris aſini cum nardo capillos multiplicat & conſeruat.

De aſinis autē *dicit Plin. lib.* 8. *c.* 44. Aſinus eſt animal magni frigoris impatiens, & ideo in frigidis regionibus, vt in Ponto, non generantur. *Item dicit Ariſt.* cū aſinus ſit multæ frigiditatis & ſiccitatis, multæ tamen eſt luxuriæ, ſed non mouetur ad coitum antequam ſit triginta menſium ætate, ſed non generat antequam ſint tres anni completi,

aut duo & dimidius. *Vnde dicit Plin. ibidem*, partus aſini à 30. menſe eſt ocyſſimus, ſed à trimatu legitimus. *Idem dicit Ariſtot. lib. 5. & ſubdit Plin.* rarò geminos parit, & quando fœtum eſt paritura, lucem fugit, & tenebras quærit, ne ab homine videatur. Partum ſuum amore nimio diligit in tantum, quod etiam per ignes ad fœtum vadit. Aquas tranſire & pedes in eis tingere multum horret, & quando cogitur aquam vel riuum euadere, in ipſo mingit. Nec tranſeunt aſini voluntarie per pontes, vbi per planicies pontis poſſunt videre aquam defluentem: debile enim habent cerebrum, & patiuntur de facili vertiginem, propter quod timent per rimas pontis cadere in aquam, quam conſpiciunt ſub ponte tranſeuntem, nec bibunt de facili niſi aſſuetos fontes qui ſunt in pecuariis, ad quos poſſunt ire ſicco pede. Et quod mirum eſt dictum, quamuis multum ſitiant, ſi mutentur aquæ eius vix potant, niſi ſint illis ſimiles quas frequentant. *Item Plin. lib. 28. cap. 7.* ſi aſina comederit hordeum intinctum ſanguine menſtruali, tot annis non concipiet, quot grana comedit ſic intincta, & ex aſino & equa mulus gignitur, ſed ad tales partus eliguntur equæ, quæ neque quadriennibus ſint minores, neque decennibus maiores, nec commiſcentur paſſim ad inuicem. Horum animalium duo ſunt genera, ſcil. equus cum aſina, & aſinus cum ipſa equa, imo vnum genus ab alio ſe coercet, niſi in infantia lacte hauſto mutuo nutriantur, & propter hoc paſtores mulos vel burdones ex diſparibus animalibus gigni cupientes, dicuntur vti iſta arte. Nam iuuenes equarum pullos in tenebris ſubiiciunt vberibus aſinarum, & enutriunt eos lacte aſinino, & tales pulli equorum adulti iam effecti, ad aſinarũ coniunctionem tempore coitus commouentur, ſimiliter pullos aſinarum in tenebris ſubiiciunt mammis equarum, & aſelli tali lacte iumentino nutriti, equas inuadunt quando adoleſcunt. Ex tali aſini & equæ commixtione generatur animal quoddam, quod Antiqui vocabant hinnulum (alias humilum) nos autem dicimus eum burdum, ſicut genitum ex aſino & equa dicunt mulum. *Ariſtot. autem lib. 15.* ſi aſinus coeat cum equa impregnata, equæ corrumpitur conceptus propter frigus ſpermatis ſui. Sperma enim aſinorum eſt frigidiſſimum naturaliter, & materia eorum,

mate-

materia autem equæ eſt calida, & ideo quando miſcetur calidum cum frigido, fit temperamentum, tunc ex eis poteſt fieri conceptus & ſaluari fœtus, quando ſcilicet equi aſinorũ fœminis cõmiſcentur, ſimiliter quando equæ aſinis maribus ſupponuntur. Sed filius aſelli & equæ, ſcilic. mulus, non conuenit generationi, nam vtriuſque parentis frigiditas, ſcil. naturalis & complexionalis in ipſo dominatur, & ideo ex mulis non generatur, *Vt dicit idem. Item ibidem dicit idem*, ſi aſina concipit ab equo, ſubſequens aſini coitus cum eadem facit eam abortire. Cuius ratio eſt, *Vt dicit Auicen.* quia frigiditas ſeminis aſinini ſuperuenientis corrumpit & deſtruit temperantiam ſeminis equini præcedẽtis, & ſemen aſini frigidum eſt ex complexione & ex ſexu, & corrumpit ſemen equæ ad temperantiam diſponentis, vnde quando ſuperuenit ſubito aſini ſemen naturaliter ſiue complexionaliter frigidum, cum frigiditate ſexuali intenſa frigiditate corrumpitur præcedens temperantia ex calido equi ſemine & frigido aſinæ introducta, & iſta eſt ratio quare omnis mulus vel mula eſt ſterilis, *Vt dicit Auicen.* quia in patre muli ſcil. in aſino eſt exceſſus frigiditatis complexionalis, & in matre, ſcilic. in equa, remiſſus eſt calor ratione ſexus, & ideo quamuis calor ſeminis matris ſcil. equæ temperet ſemen frigidum aſini, vt animal generetur, in genito tamen remanet generatiuum prædominans frigiditas, quæ naturaliter diſponit ad ſterilitatem. Eſt autem quædam ſpecies aſini, quæ dicitur Indicus aſinus, habens in capite in medio frontis cornu vnum, & non habet niſi vngulam vnam in quolibet pede. Omne enim animal habens duo cornua, habet in pedibus vngulam ſciſſam, & ideo aſinus Indicus non habet niſi vnum cornu, quia vngulam non findit, *Vt dicit Ariſtot. lib. 2.* Non tamen omne animal findens vngulam habet cornua, ſed potius è conuerſo, ſi habet cornua findit vngulas, vt patet in tauro, ceruo, oue & huiuſmodi, *Vt ibi. dicit Ariſt. Item dicit Ariſt. lib.* 7. aſinus & mulus ſicut equus comedunt fructus, & paſcuntur herbis & impinguantur ab aqua, & diligunt plus aquam turbidam quam claram. Vacca autem è conuerſo plus diligit aquam claram quam turbidam. Item *Ariſtot. lib. eodem*, aſini in maiori parte infirmantur vna infirmitate, & dicitur milide, &

eſt

eſt hæc infirmitas prius in capite, & currit à narib. phlegma multum calidum, & ſi deſcenderit ad pulmonem, aſinus morietur. Et hoc animal ſentit frigus plus omni animali, & propter hoc non inuenitur in terra ſeptentrionis.

Sunt autem *vt dicit idem* ſpondylia dorſi aſini fortiora & neruis fortioribus compaginata, à parte poſteriori circa clunes, i.e. renes quam à parte anteriori, & ideo in ipſius dorſo potius circa renes quam circa humeros grauiora onera imponuntur. Poſt æquinoctium vernale mouetur ad libidinem, & tunc rudit horribiliter, & terribili ſonitu fœminam excitat ad amorem. Ventum autem odorem fœminæ eius naribus deferentem attrahit, & eius attractu ad libidinis deſiderium inardeſcit *vt dicit Plinius*. Alias ſiquidem aſinus habet conditiones miſeras omnibus fere notas. Nam ſupra vires laboribus exponitur, fuſte ceditur, ſtimulo pungitur, camo os eius conſtringitur, hinc inde circumducitur, & eiuſdem cami refrenaculo ab illis paſcuis, per quæ tranſit, ſæpius coercetur. Poſt labores callos in fine moritur, nec pro præcedentis laboris ſeruitio poſt mortem ſaltem ei cutis dimittitur, ſed aufertur & cadauer ſine ſepultura aeri exponitur niſi in quantum in canum & luporum ventribus deuorationis gratia aliquoties ſepelitur.

Cap. VIII.

De Angue.

Anguis vocatur omne ſerpentinum genus, quod torqueri & plicari poteſt. Ex hoc enim anguis eſt dictus, quod eſt anguloſus, & nunquam incedit rectus, *vt dicit Iſidorus lib.*12. & dicitur anguis ſerpens, eo quod in occultis acceſſibus ſerpit. Non enim apertis paſſibus ſed minutiſſimis ſquamarum niſibus ſiue cõtractibus repit, & computatur inter reptilia, eo quod pectore & ventre repat, *vt dicit Iſidorus lib.*12. Dicitur etiam coluber, eo quod colit vmbras, vel quia in lubricos contractus & flexuoſos labitur. Nam anguis labitur dum tenetur. Sunt autem anguium ſeu ſerpentum multa genera, & quot ſunt genera tot ſunt venena, tot pernicies quot ſpecies, tot dolores quot colores, *vt dicit Iſidorus libro* 12. Et ſicut differunt angues in quantitate, ita in veneni malignitate. Sunt

enim

enim quidam angues maximi, *vt dicit Plinius lib.8.cap.17.* Scribit, inquit Megeſtenes, in India ſerpentes in tanta magnitudine coaleſcere, vt integros deuorent ceruos atque tauros: vnde & Punico bello iuxta flumen Bragadam à Regulo imperatore interfectus eſt cum balliſtis & tormentis vnus anguis 120. pedes habens longitudinis, cuius pellis & maxillæ fuerunt ſuſpenſæ ante quoddam templum Romæ, & durauerunt vſq; ad bellum Numantinum ſub Claudio Cæſare. In Italia fuit quidam ſerpens interfectus, in cuius aluo quidam puer integer eſt repertus, & tales ſerpentes maxime lædunt nunc morſu, nũc flatu, nunc caudæ ictu, nunc tortura, nunc punctura, nunc aſpectu. Sunt & alii ſerpentes ita exigui quidem corpore, ſed maximi ſunt nocendi poteſtate, Διψὰς enim ſerpens eſt, *vt dicit Iſidorus* tantæ exiguitatis, vt cum calcatur vix videtur, cuius venenum extinguit antequam ſentiatur, nec inducit triſtitiam morituro. *Vnde Poeta Lucan.*

Signiferum iuuenem thyrreni ſanguinis Album.
Torta caput retro dipſas calcata remordit:
Vix dolor aut ſenſus dentis fuit, &c.

Ita dicit Iſidorus, ſimiliter tyrus minimus eſt ſerpentulus, & tamen *vt dicit Ariſtoteles libro* 7. contra eius morſum vix inuenitur remedium, & differunt in figura & diſpoſitione. Nam alii habent duo capita vt amphiſbæna. *de quo Iſidorus lib.12. dicit.* Amphiſbæna eſt dicta, eo quod duo habeat capita, vnum in principio, aliud in cauda, currens ex vtroque capite tractu corporis circulato. Hæc ſola ſerpentum frigori ſe committit, pruina omni procedens. Idem etiam dicit *Plinius libro* 8 *cap.* 24. habet, inquit, amphiſbæna duplex caput, tanquam parum eſſet vno ore venenum fundi. Sunt etiam aliqui ſerpentes habentes plura capita vel duplicata, vel triplicata, vel quadruplata, *ſicut idẽ dicit Iſid.* Hydra eſt ſerpens multorum capitum, qualis apparuit in prouincia Arcadiæ in palude, & dicitur quod vno cæſo tria capita creſcebant, ſed hoc fabuloſum eſt. Nam conſtat Hydram fuiſſe locum euomentem aquas vaſtantes vicinam ciuitatem, in quo vno meatu clauſo multi erumpebant. Quod Hercules videns loca exuſſit, & ſic clauſit meatus aquæ, & pro tanto dicitur Hercules Hydram ſerpentem quinque capitum occidiſſe, *vt dicit Iſido.*

libr. 12. Item differunt ſerpentes in coloris varietate. Nam quidam ſunt nigri, & quidam ſunt rufi vt tyrus, & illi ſunt peſſimi, & quidam maculoſi, ſicut ſcytalis ſerpens, qui *vt dicit Iſidorus* tanta præfulget tergi varietate, vt notarum gratia in ſui admirationem inducat intuentes, & quia reptando eſt pigrior, & quos aſſequi non valet, miraculo ſui ſtupentes capit, & quanto magis eſt diſcolor, tanto eſt deterior, quia eius venenum acutiſſimum & calidiſſimum eſſe dicitur. Nam ille idem anguis tanti eſt feruoris, vt etiam hyemis tempore exuuiæ eius de corpore depoſitæ ſint feruentes, *Vnde Lucanus:*

Et ſcytales ſparſis etiam nunc ſola pruinis.
--Exuuias poſitura ſuas, Vt dicit Iſidorus, &c.

Similiter ophites eſt ſerpens maculis depictus, qui tot habet nocendi modos, quot habet colores varios & diſtinctos, *Vnde Lucan.*

Quam paruis pictus maculis Thebanus ophites.
Concolor exuſtis, &c.

Item differunt in loci & ſitus diuerſitate. Nam quidam latitant in cauernis terræ, & lingunt puluerem & ſugunt terræ humoroſitatem, *Vt dicit Plinius.* Alii ſunt aquatiles, quia in aquis & aquarum ripis commorantur, vt enhydris ſerpens aquatilis, à quo percuſſi obturgeſcunt in hydropiſim, quam multi bouam vocant quia fimo bouis remedietur, *Vt dicit Iſidorus libro* 12. Similiter eſt rinatrix ſerpens dictus, veneno aquas inficiens, omnem enim fontem in quo fuerit, veneno inficit, *Vt dicit Lucan.*

Rinatrix violatrix aquæ, &c,

Iſidorus libro 12. Alii morantur in ſyluis & ſpecubus vmbroſis, quorum venationes ſunt volucres & beſtiolæ minores, quarum ſugunt humiditatem, *Vt dicit Ariſto. lib.* 14. & tales ſerpentes inſidiantur dormientibus, & ſi aliquorum hominum vel aliorum animalium orificia inuenerint aperta, illa ſubintrant, diligentes calorem quem inueniunt ibi pariter & humorem. Sed contra tales angues pugnat ſaura beſtia ſcilicet modica, id eſt lacertula. Nam ſentiens ſaura ſerpentis præſentiam, ſaltat ſuper faciem dormientis, ſcalpens pedibus, vt eum excitet & præmuniat contra anguem *Vt dicit Auicenna.* Et eſt ſaura, *Vt dicit Iſid. lib.* 12. lacertus, qui, quando ſeneſcit, eius oculi excæcan-

tur

Digitized by Google

tur, & tunc intrat foramen parietis, aperiens oculos contra orientem, & orto Sole intendit & illuminatur. Dicuntur autem quædam anguium ſpecies habitare in igne, vt patet in ſalamandra, quæ numeratur ab Iſidoro & Plinio inter venenoſa. Salamandra enim, *Vt dicit Iſidorus lib*. 12. eſt nominata, eo quod valens ſit & potens contra incendia, cuius inter omnia venenoſa vis maxima eſt. Cætera enim venenoſa ſingulos feriunt, hæc plurimos ſimul interimit. Nam ſi arbori irrepſerit, omnia poma inficit, & eos, qui ea ederint, perimit & occidit. Si etiam in puteo cadat potantes inficit vis veneni. Iſta quidem contra incendia repugnans ſola inter animalia extinguit ignes, viuit etiam mediis flammis ſine conſumptione pariter & dolore, nec aduſtionem ab igne recipit, ſed ipſum incendium mitigat vel extinguit, *Vt dicit ibidem Iſidor*. Item per omnia dicit *Plinius lib*. 10. *cap*. 47. Salamandra, inquit, eſt ſimilis lacertæ in figura, nunquam apparet niſi quando multum pluit, in ſerenitate deficit. Huic eſt tantus frigiditatis rigor, vt ignem extinguat ſicut glacies. Lacteam de ore ſaniem euomit, ex cuius contactu corpus hominis pilos perdit, quod inde contactum eſt in colorem vergit turpiſſimum. Item differunt in inceſſus qualitate. Nam quidam ſerpunt flexuoſe ſemper ſiue tortuoſe, & quidam ſemper recte *ſicut dicit Iſidorus libro* 12. Centris, inquit, eſt ſerpens inflexuoſus, qui ſemper rectum efficit iter, ſicut dicit Lucan.

Eſt ſemper recto lapſurus limite centris.

Similiter aliquis incedit curuus ſuper pectus, & aliquis incedit à pectore ſurſum rectus, ſicut quidam ſerpens aquatilis & terrenus nomine chelydrus, qui per locum per quem labitur, expirat virus & fumare facit, *ſicut dicit Lucan.*

Tractiq; via fumante chelydri.

Hic ſemper ambulat directus & erectus capite. Nam ſi torſerit dum cucurrerit ſtatim crepat, *Vt dicit Iſid. libr*. 12. Item differunt in velocitate & in tarditate. Nam quidam ſunt valde tardi motus, vt ſcytalis, *de quo ſupra dictum eſt*, & quidam ſunt ita velocis inceſſus & leuis motus, quod volare videntur, vt ſerpens qui dicitur iaculus, volat vt iaculum, exilit enim de arboribus, & dum aliquod animal

obuium fuerit, iactat ſe ſuper ipſum & perimit illud. Vnde & iaculi ſunt dicti, *Vt dicit Iſidorus.* Similiter in Arabia ſunt ſerpentes cum alis, quia à multis ſyrenę vocantur, quę plus currunt quam equi, & ideo volare dicuntur, quorum tantum eſt virus, vt morſum ante mors ſequatur quam dolor, *Vt dicit idem.* Item differunt in maligna ſagacitate, vt patet in ceraſte, ſerpẽte cornuto, qui ſe abſcondit ſub arena, & oſtentat cornua ſua, vt ex eorum oſtentatione alliciat, velut ad eſcam, beſtias ſiue aues. Cornua enim habet ad modum arietis, quæ nuda ſuper arenam & directa dimittit, ad quæ dum volucres vel animal acceſſerit, non ipſum arietem ſed virulentum anguem per experientiam comprobabit. Similiter boas anguis *Vt dicit Iſidor.* immenſa mole in Italia ſequitur greges armentorum, vt bubalos, & callide vberibus irriguis lacte ſe innectit & ſugens interimit, atque inde à boum depopulatione nomen accepit boas *Vt dicit Iſidorus.* Multa ſunt alia nomina ſerpentum & genera, vt aſpides, viperæ & dracones, de quibus poſtea dicetur. Sed *Vt dicit Iſidorus lib.* 12. tantus eſt numerus morſuum, quantus & nominum. Generaliter omnes angues pro maiori parte frigidæ ſunt naturæ, nec de facili percutiunt niſi cum caleſcunt. Nam quando ſunt frigidi, nullum tangunt, & ideo eorum venena plus nocent de die quam de nocte, torpent enim noctis algore & merito quia frigidi ſunt nocturno rore. In hyeme in nodos ſe conuoluunt & torpent, in æſtate ſe diſſoluunt, & in malitia multum vigent. Vnde eſt quod quicunque veneno ſerpentis percutitur, primo obſtupeſcit, & poſtea vbi in eo calefactum virus exarſerit, ſtatim interficit & extinguit. Et ideo dictum eſt venenum, quia per venas vadit, cuius peſtis diffuſa per corpus animam exigit de corpore & expellit, nec poteſt lædere niſi quando ſanguinem tangit. *Vnde Lucan.*

Noxia ſerpentum eſt admixto ſanguine peſtis.

Vt dicit Iſid. & ſubdit, omne venenum frigidum eſt, & ideo anima quæ eſt ignea, fugit venenum frigidum. Inter dona autem naturæ quæ hominibus & brutis ſunt communia viuacitate quadam ſenſus anguis præcellit. *Legitur in Geneſ. Serpens erat callidior omnibus animantibus terræ.* Dicit autem Plin. *Vt idem recitat Iſidorus*, quod caput ſerpentis.

pentis, ſi cum duobus digitis euaſerit, nihilominus viuit: vnde & totum corpus obiicit ferienti pro capite defenſando. *Item idem Iſidorus.* Anguibus vniuerſis hebes eſt viſus, ex aduerſo contuentur. Nec mirum cum oculos non in fronte habent ſed in temporibus, adeo vt citius audiant quam aſpiciant. *Item ibidem.* Nullum animal cum tanta celeritate lingua agitat ſicut anguis, ita enim cito mouet eam, vt triplicem videatur habere linguam, cum tamen non habeat niſi vnam. *Item idem.* Serpentum humida ſunt corpora, adeo vt vbicunque ierint, viam cuiuſdam viſcoſi & limoſi humoris inficiant & deſignent. Nam veſtigia ſerpentum talia ſunt, vt cum pedibus carere videantur, coſtis tamen & ſquamarum repunt niſibus, quas à ſummo gutturis vſque ad imum alui diſpoſitas parili modo habent. Nam ſquamis quaſi vnguibus repunt, coſtis quaſi cruribus innituntur: vnde vbicunque læditur in corpore ab aluo vſque ad caput, debilior redditur ad ſuum curſum & motus circuitum peragendum, quia vbicunque ille ictus inciderit, ſpinam ſoluit, per quàm coſtarum pedes & motus corporis agebantur, *vt dicit idem Iſidorus ibidem. Item ibidem.* Serpentes diu viuunt etiam ſine cibo, *vt dicit Ariſtoteles,* & tantæ efficiuntur longitudinis dierum, vt depoſita veteri tunica, ſenectam deponere & in iuuentutem redire perhibeantur. Vnde & ſerpentum tunicæ nuncupantur exuuiæ, eo quod quando ſeneſcunt eas exuunt, quibus exuti in priſtinam redeunt iuuentutem, & ideo eorum pelliculæ ſic exutæ dicuntur exuuiæ & induuiæ, eo quod exuuntur & loco ipſarum aliæ iterum induuntur, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. Modus autem renouationis ipſius anguis ſatis videtur mirabilis. Nam *vt dicit phyſiologus.* Anguis ſe ſentiens morbo vel ſenio aggrauatum, pluribus diebus abſtinet à cibo & ieiunat, vt ſic pellis eius à carne facilius relaxetur: deinde guſtata herba quadam amara, vi herbæ prouocatur ad vomitum, & ſic euomit humorem viruleutum, qui fuit cauſa ſuæ infirmitatis & defectus, tandem vt cutem rigidam temperet & mollificet in aqua ſe balneat ac humectat, & ſic anguſtã rimam alicuius petræ ſeu cauernam quærens per rimæ anguſtiam intrat & cum quadam violentia tranſiens ab exuuia, penitus ſe decorticat ac denudat, & tandem Soli expoſitus ſe deſiccat, & in

carnis

carnis ſuperficie nouam cutem recuperat, ſumptis viribus clarius videt, incedit ac repit fortius, ac comedit auidius, quam ante depoſitionem exuuiæ faciebat. *Iſtam renouationis formam exprimit Plinius & etiam Auicenna qui dicit cum Ariſtotele*, quod totus ſerpens deponit ſenectutem, id eſt, ſenectam pellem, primo vſq; ad oculos, deinde vſq; ad collum, & ſic paulatim ſe expoliat totaliter infra diem, *Vt dicit libro* 14. *Item Iſid. libro* 12. *cap.* 4. Pythagoras, inquit, aſſerebat de medulla hominis mortui, quæ eſt ſpina dorſi anguem procreari, *quod & Ouidius tangit, dicens:*

Sunt qui cum clauſo putrefacti ſpina ſepulcro.
Mutari credant humanas angue medullas, &c.

Quod ſi creditur merito euenit, vt ſicut per ſerpentem mors homini accidit, ita per hominis mortẽ moriturus ſerpens procreetur, *Vt dicit Iſid. Item dicit Pli. libro* 10. *cap.* 46. anguem, inquit, ex medulla ſpinæ hominis gigni accepimus, multa enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere, &c. *Item dicit Iſid ibidem.* Fertur autem quod ſerpens timeat hominem denudatum, nec eum audet contingere, quamuis inſiliat in veſtitum. *Item ſecund. Plin.* Ieiuni hominis ſputum ſerpentibus eſt venenum, quod ſi inde guſtauerint, moriũtur. Sunt & aliæ proprietates anguis mirabiles & inſignes, quæ ab aliis autoribus aſſignantur, ſpecialiter à *Dioſcoride Ariſtotel. & Auic.* aliquas ex eis hic interſerere vtile iudicaui. *Dic. itaq; Dioſcorides*, quod in hyemali tempore latitant ſerpentes in tenebris & cauernis, vbi ex diuturna obſcuritate loci eorum viſus hebetatur, vernali ergo tempore quando incipiunt exire de cauernis, ſentiunt caliginem, ſed pro remedio quærunt herbam fœniculi vel radicem, cuius paſtu contractam excutiunt cæcitatem. Nec fraudatur à remedio teſtudo viſceribus paſta anguis vel tortuca, cum enim aduertit venenum ſerpere quærit origanum, cuius guſtu contra virus anguis inuenit medicinam. *Idem dicit Plin. Auicenna vero de ſerpente ait ſic lib.* 2 Serpens, inquit, quãdo eſt vorax, parum bibit & odit odorem rutæ, & ideo fugit muſtelam, quando ſentit eam ruta fore paſtã, & quando olfacit rutam, non poteſt fugere. Comedit autem ſerpens libenter carnem, & ſugit eius humiditatem ſicut aranea ſugit muſcas, & transglutit oua auium & pullos viuos,

& quan-

& quando tranſglutit ea, reducit ad poſteriora & expellit ipſa, & non permittit vt in ventre morentur. *Item dicit Ariſtot. lib. 2.* Interiora & inteſtina ſerpentum ſunt ſimilia inteſtinis animalium ouantium quadrupedum, non tamen habent teſticulos ſed habent vias, ſicut ſunt viæ piſcium, & matrices habent longas & diuiſas, & ſunt eius interiora longa ſecundum londitudinem corporis ſui, & linguæ ſerpentum ſunt nigræ, longæ, ſubtiles, & in duo ſciſſæ & ante acutæ, & propter hoc multum exeunt, & ſunt faciles ad motum, & venter ſerpentis eſt longus & ſtrictus, & ſimilis inteſtino amplo, & illud inteſtinum aſſimilatur inteſtino canis, & habet poſt ventrem paruum inteſtinum, perueniens vſque ad exitum ſuperfluitatis, & habet cor paruum iuxta collum ſimile reni in aſpectu, & poſt cor eſt pulmo, in quo ſunt partes neruoſæ ſubtiles, & volutæ, dependentes à corde, & poſt pulmonem eſt epar longum & extenſum, & ſuper illud fel ſicut in piſcibus maioribus, ſed in minoribus eſt fel ſuper inteſtina, & ſplen in ſerpentibus paruus eſt & rotundus. Dentes autem ſerpentum ſunt acuti, recurui aliquantulum & coniuncti, diuiſi tamen ſecundum ſerram, & habent ſerpentes coſtas triginta, ſecundum numerum dierum menſis, & dicitur quod accidit ſerpentibus idem, quod accidit pullis hirundinum, vt ſi aliquis perforauerit eius oculos & eruerit eos, viſus iterum reuertetur, & caudæ ſerpentum ſicut & lacertorum creſcunt, poſtquam ſunt amputatæ. Item omnes ſerpentes ouant primo interius, deinde non ſimul, ſed paulatim eiiciunt oua, ex quibus generantur animalia exterius, excepto tyro & vipera. Tyrus enim ſerpens *vt dicit Ariſt. libr. 3.* non generat animalia interius, ſed primo ouat interius, & ex illis ouis animalia generantur, *& ideo dicitur ibidem* quod matrix aliorum ſerpentum eſt longa, ſecundum creationem corporis, & incipit matrix eorum à parte inferiori, & procedit ſuperius ex vtraque parte ſpinæ, & diuiditur in duas partes, quaſi parietem habens inter illas, & ideo ſunt oua ſecũdum acies in matrice, & non ouat ſerpens omnia ſimul ſed ſucceſſiue. *Item Ariſt. lib. 5.* Serpentes tempore coitus ita ad inuicem ſe applicant & inuoluunt, vt patet aſpicienti, quaſi ſint vnum corpus habens duo capita. *Item Ariſt. libro 4.* ſerpens & maxime tyrus, quando tranſglutit

glutit auem vel aliquid, primo ſe erigit & poſtea ſe reſtringit, quouſque perueniat interius quod tranſglutit, & hoc eſt, quia eius ſtomachus paruus eſt & ſubtilis, & poſsũt ſerpentes diu viuere ſine cibo, quod patet ex ſerpentib. quos cuſtodiunt venditores.

*Item Ariſt. lib.*8. Migalis, id eſt, muſtela pugnat contra ſerpentes, & munit ſe paſtu rutæ, & maxime pugnat contra ſerpentes comedentes mures, quia ipſa venatur mures & manducat eas. *Item lib.7. dicit*, quod ſerpentes multum diligunt vinum, & ideo venantur eum eo. Similiter diligunt lac valde, & ſequuntur odorem eius, & ideo ſi alicuius ventrem ſerpens ſubintrauerit, extrahi poteſt lactis odore, *vt dicit idem, vt etiam Dioſ. Item Ariſt. lib.*14. ſerpentes habent proprium, quod poſſunt mouere caput ad poſterius corpore quieſcente. Et cauſa huius eſt quod armillæ ſpondylium ſerpentum creantur ex cartilagine, & propter hoc ſunt bonæ flexionis, & hoc fuit neceſſarium ad aſpiciendum retro, vt poſſint vertere caput ad aſpiciendum corpus ſuum longum, atque ſtrictum, aliter enim non poſſent regere corpus ſuum, niſi iuuarentur eleuatione capitis ad toti corpori præcauendum. *Item idem in eodem.* Serpentes natant in aqua per corporis inflexionem, ſicut repunt in terra, non enim dedit natura ſerpentibus pedes ad gradiendum, cuius cauſſa eſt corporis nimia longitudo, quoniam ſi habuiſſent multos pedes, eſſent mali motus, quando eſſent ſuper pinnulas, ſimiliter ſi plures alas dediſſet valde propinquas, eſſent grauis motus, & ſi ab inuicem eſſent remotæ ad ſuſtentandum reſiduum corpus longum & flexibile, non ſufficerent, & ideo quod faciunt piſces habentes pinnulas ipſarum contractione, & aues alarum extenſione, hoc faciunt ſerpentes ſola corporis flexione. Sunt & quidam piſces ſimiles ſerpentibus in longitudine, qui eadem de cauſa habent pinnulas paucas vel nullas, natant corporis ſola inflexione, ſicut murænę & piſces faſtaros, qui a nobis dicuntur congri, qui marinæ ſunt anguillæ & huiuſmodi, & ideo quia tales piſces ſunt ſerpentibus in creatione ſimiles, habent tantummodo duas alas vel pinnulas ante, & vtuntur corporis flexibilitate loco pennarum & alarum, & propter hoc repunt in terra, & viuunt longo tempore etiam ſine aqua, ſicut viuunt ſerpentes ſine

cibo

cibo. *Item idem in eodem*, ſerpentes autem habent vias & inteſtina, à quibus aliquãdo exit ſuperfluitas, ſicut habent alia animalia generantia, ſed non habent viam exitus vrinæ, quia carent veſica. *Item ibidem in eodem*, ſerpentes inuoluuntur adinuicem, quando conueniunt ad coitum & amorem, quia non habent virgam neque teſticulos, carent enim virga, quia non habent crura, & carent teſticulis, propter longitudinem corporis, & ſi haberent eos, infrigidaretur ſperma propter tardationem ſui exitus, & ſic eſſet minus conueniens generationi. *Item idem* 18. Non accidit generationi ſerpentum error & monſtroſitas, niſi raro, & hoc accidit propter figuram matricis, quæ longa eſt & recta atque ſtricta, vnde & oua ſerpentum ſunt diſpoſita, ſecundum aciem propter longitudinem in matrice. Has & multas alias proprietates anguium & naturas, *recitat Ariſt.* quas proſequi per ordinem eſſet longum, ſed hæc dicta in generali nunc ſufficiant, de vſualibus proprietatibus & omnibus fere notis infra dicetur in litera S.

Cap. IX.

De Aſpide.

Aſpis eſt anguis morſu & veneno pernicioſiſſimus, ab aſpergendo aſpis dictus, eo quod morſibus venena immittat mortifera atque ſpargat, ἰὸς enim Græci venenum dicunt, *vt dicit Iſidor. lib.* 12. *c.* 4. & ſequitur, aſpidis diuerſæ ſunt ſpecies, & habẽt diſpares effectus ad nocendum, ſcil. διψὰς qui Latine ſitula dicitur, quia quem momorderit, ſiti interimit & occidit. Ypalis eſt genus aſpidis, qui ſomno necat, hunc Cleopatra ſibi appoſuit, & ita morte quaſi ſomno reſoluta eſt. Item hæmorrhois eſt aſpis ſic dictus, eo quod illius ſugit ſanguinem quem percutit, & qui ab eo morſus eſt, diſſolutis venis fluxu ſanguinis vitam finit. Græce enim αἷμα ſanguis dicitur. Item preſter eſt aſpis horribilis, ſemper ore patente & virus euaporante incedens, *de quo Lucanus.*

Oraque diſtendens auidus fumantia preſter.

Quicunq; ab eo percuſſus fuerit diſtenditur & enormi infectione corporis necatur, *vt dicit idem ibidem.* Item ſeps eſt mortiferus aſpis & tabificus, qui cum hominem momor-

momorderit ſtatim eum deſtruit & conſumit, ita vt morſu ſerpentis totaliter liqueſiat, nec ſolum corpus, ſed etiam oſſa veneno diſſipat & eneruat, *cuius Poeta ſic meminit:*

Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus ſeps.

Vt dicit idem. Sunt & alia genera aſpidis multa, quarum tanta eſt virulentia, quod etiam mediante lancea venenoſitate ſua perimunt ſe tangentem, *Vt dicit Auicen. in lib. de Venenis, quære ſupra lib. 5. cap. de Venenis. De aſpide etiam in genere dicit Iſidor. lib.* 12. fertur, inquit, quod aſpis cum ceperit pati incantatorem, qui eam quibuſdam carminibus propriis euocat, vt eam de cauerna producat, illa cum exire noluerit vnam aurem in terram premit, alteram vero cauda obturat & operi, & ſic illas voces magicas non audiens ad incantatorem non exit, & eius imperio non obedit. *Hucuſque Iſidorus. De aſpide vero dicit. Plin. lib. 8. cap.* 24. percuſſa membra ab aſpide intumeſcunt, & vix ſine partium amputatione quæ ſunt contactę, aliquo remedio conualeſcunt, vnus autem huic peſtifero angui eſt ſenſus vel effectus, compares ſuos coniugali affectu diligunt, nec ſine comparis conſortio bene viuunt, vnde alterutra interfecta, incredibilis vltionis cura altera perſequitur interfectorem, & illum ſolum in quamtumlibet populi agmine agnoſcens, infeſtat, nititur interrumpere omnes difficultates, permeat ſpacia, nec niſi veloci fuga aut amnibus, aut fluuiis coercetur quin vltio de morte comparis aſſumatur, ſed contra eius malitiam natura dedit remedium & medelam, hebetem enim dedit ei natura viſum, nam oculos habet in temporibus, & non in fronte, & ideo non poteſt videre aduerſarium directe ſed oblique, propter quod non poteſt bene perſequi hoſtem viſu, ſed potius auditu perſequitur vel olfactu, nam in his duobus ſenſibus magis viget, *Vt dicit idem. Item dicit Marcianus*, quod aſpis non nocet indigenis Afris & Mauris, nam & illi pueros ſuos, quos de ſe natos habent ſuſpectos, aſpidi obiiciunt, & ſi de eorum ſemine fuerint, nihil ipſis penitus nocet aſpis, ſed ſtatim moriuntur ab aſpide, ſi fuerint adulterini, *& hoc expreſſe dicit Plin. lib. 8. cap. vlt. Dicit enim*, ſicut quædam animalia indigenis ſunt innoxia quæ interimunt alienos, ſic ſerpentes parcunt mirifice illis, qui de terra oriuntur, ſic angues circa Euphratem terræ incolas non lædunt, nec infeſtant dor-

Digitized by Google

dormientes, alios autem cuiuſcunq; gentis homines cruciant eos auide occidentes. *Dicit etiam ibidem Plin. quod Ariſtot.* tradit in quodam monte à ſcorpionibus hoſpites non lædi, ſed indigenas interimi & occidi.

Cap. X.

De Aranea.

ARanea, *Vt dicit Iſidor. lib.* 12. vermis eſt aeris ab aeris nutrimento nominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit, & telæ ſemper intenta, nunquam deſinit à labore, perpetuum ſuſtinet in ſuo opere diſpendium, quia ſæpe ad modicum flatum venti aut pluuiæ ſtillicidiũ rumpitur tela ſua, & tunc totaliter prodit laborem ſuum. *Dicit autem Anicen.* quod aranea eſt modicum animal, reptile, multipes, ſex vel octo habens pedes, quos ſemper habet pares, & nunquam impares, & hoc fuit neceſſe, vt ſemper eſſet eius inceſſus ęquus, ſicut & ipſum onus, & hoc eſt generale in habentibus duos vel plures pedes, habet autem aliquos pedes longiores, & quoſdam breuiores, propter diuerſas, quas facit operationes. Nam cum quibuſdam fila ſua ſubtiliat, & in longum protrahit, cum quibuſdam vero pariter fila nectit, cum quibuſdam vero per fila repit, & quando vult, in telæ ſuperficie immobiliter ſe ſuſpendit, maxime autem inter animalia anuloſi corporis viget in aranea ſenſus tactus. Vnde reſidens in telæ ſuæ medio, ſubito ſentit muſcam telam in parte remotiſſima contingentem, quam ſubito inuadit, & aggreditur tanquam hoſtem, de qua ſi triumphare potuerit, eam, ne euadat, inter telæ ſuæ fila multipliciter circumuoluit, & primo capiti inſidens eius humiditatem ſugit, & de tali muſcarum venatione viuit, nam eius guſtabile proprie eſt talis humor, ſicut guſtabile apis eſt mel, *ſicut dicit idem Ariſtotel.* Item in genere aranearum eſt diuerſitas ſexus, *Vt dicit Ariſtoteles lib.* 5. & eſt fœmina maioris corporis, quam maſculus, & pedes habet longiores, flexibiliores & habiliores ad motum & etiam ad texturam. *Et ſicut dicit idem lib.* 5. Tempore coitus & amoris fœmina attrahit marem per fila telæ; & poſt maſculus fœmina, & non ceſſabit attractio, donec coniungantur, & maſculus ponitur ſuper ventrem

corporis & nigri caloris, & cruris longioris, cauernas ſibi texens in angulis iuxta terram. Tertia eſt ſpecies quæ erudita compoſitione conſpicuas texit telas. Admirandum eſt tamen, qualiter tanto operi ſufficiat materia lanigera, quæ de araneæ vtero ad tantæ telæ texturam paulatim, vt creditur, extrahitur, & tamen eius vterus vix à tali materia vacuus inuenitur. *Nec videtur eſſe verum quod dixit Democritus*, quod tanta eſſet ventris araneæ corruptela, vt ex eius egeſtione tanta fertilitas lanifera generetur, *vnde & Democritum reprobat Ariſto. lib* 8. *quod dic.* eum in hoc veritatem non dixiſſe. Cuius videtur eſſe ratio, quia araneæ & alia huiuſmodi anuloſa modici ſunt nutrimenti, & parui cibi, propter defectũ ſanguinis & caloris, vnde cum aranea non tantum cibi capiat, quin incomparabiliter ad præparationem telæ continuę plus emittat, maior eſſet ſuperflui emiſſio quam cibi ſumptio, & maior eſt egeſtio ſuperflua, quàm digeſtio neceſſaria ad cõſeruationem debitam animalis, *vt dicit Ariſtot. & Alber. Item Plin. dicit*, Moderato vngue rotundum & teres educit filum, & miro artificio deducit ſtamina ab imo ad ſupremum, & iterum deducit tranſuerſaliter de puncto ad punctum lineari diſtantia filum ſuum, & omnes lineares tractus, quaſi in punctuali medio, in æquali diſtantia à centro copulat & connectit, deducto autem ſtamine, *vt ibidem dicit Plini.* texere incipit à medio circuato orbe adnectens ſubtegmina, & maculas adnectens ſemper, & quaſi reticulariter per paria interualla, quæ interuallitulata foramina miro artificio ſunt, nunc quadrata, nunc oblonga, nunc rotunda tanto ſtrictiora quanto ſunt viciniora medio, & tanto latiora quanto remotiora ſunt extremo. Quo autem medio filum filo tam indiſſolubiliter iungat, & nodum nodo applicet & connectat, viſus nõ indicat & rationis iudiciũ vix affirmat. Mira autem leuitate per fila ſua, quæ humanis viſibus vix ſunt peruia, ſe eleuat, & quaſi volet, hinc inde ſe transferens, locum mutat. *Item dicit idem*, quod quamdiu extrema telæ fila durant, ſi caſu aliquo rumpatur ipſa tela, ſemper à medio incipit reſarcirę quod ruptum eſt, quaſi nihil iudicans in corpore telæ eſſe integrum, quamdiu medium non eſt firmum. *Item dicit idem*, quod in eis ſunt auguria, nam ſecundum quod tempora ſunt futura,

altius vel ſublimius ſolent componere fila ſua. *Item ibid. dicitur*, quod multitudo aranearum ſignum eſt inundationis pluuiarum. *Item lib.14. cap. 3. de læſione ficuum dicit*, quod araneæ quædam circa germina vinearum, & etiam floſculos arborum faciunt texturas, ex quarum circumuolutione pereunt arbores & vineæ, quando ſunt in germine vel in flore. Morſus ſpalangionis eſt mortiferus & venenoſus, niſi ei citius ſuccurratur. Sed eius venenum extinguit vis plantaginis, ſi debito modo apponatur, & ideo vermes alii vt lacertæ & batraces puncturam araneæ formidantes, ſucco plantaginis ſe tuentur, *vt dicit Plin. Dioſcor. & Auicen. in cap. de venenis & Mac.* Aranearum autem tela, *vt dicit Ariſtot. & Plin.* ex earum viſceribus quodammodo naturæ artificio generatur, ſubtiliſſima compoſitione contexitur more retis componitur & paratur, filis ſubtiliſſimis cõnectitur, & hoc, ne à muſcis & aliis beſtiolis quibus tenditur, propter groſſiciem videatur. Cum labore quidem componitur, ſed miro modo non faciliter diſſipatur, ignem non ſuſtinent, ventum timent, cuius impetu tela rumpitur & ſubito denudatur. Et quamuis venenoſa ſit aranea, de cuius egreditur viſceribus tela venenoſa non eſt, quoniam multis vſibus medicinæ vtilis reputatur. *Nam vt dicit Dioſcorid.* Tela aranearum alba & munda, puluerulentis ſordibus non admixta vires habet conſtringentes, conglutinantes & refrigerantes, ideo ſanguinem reſtringit à vulnere defluentẽ, ſuperpoſita vulneri prohibet fieri ſaniem, & ſanat plagam recentem, & prohibet inflaturam, ſanitatem vulneris retardantem. Eſt autem genus araneæ quam ſpalanam vocant, *vt dicit Plini. lib. 29. cap. 4.* & eſt hæc aranea ſimilis formicæ, ſed longe maior corpore, rufum habens caput, reliquum corporis nigri eſt coloris, reſperſum albis guttulis, acerbior eſt eius ictus quam viperæ. Viuit autem iuxta furnos & molas, cuius contra ictum eſt remedium, aliam eius generis oſtendere ſic percuſſo, & ad hoc conſeruantur, cum mortuæ inueniuntur, quarum cortices contriti & potati, medentur morſui muſtelæ. Eſt autem aliud genus lanuginoſum groſſo capite, & dolor puncturæ eius ſicut ſcorpionis, & eius morſu genua labefactantur, & accidit caligo & vomitus. Eſt etiam aliud genus araneæ nomine Mirmicaleon ſiue

mirmi-

Mirmiceon, quod alio nomine dicitur formicaleon, formicę ſimilis capite albo, habens nigrum corpus, diſtinctum maculis albis, cuius morſus veſparũ dolore torquet, & dicitur formicaleon, quia formicas venatur vt leo, & earum ſugunt humiditatẽ, ſed à paſſeribus deuorantur & ab aliis auibus vt formica. Remedium autem contra morſus omnium aranearum eſt cerebrum gallinaceum cum exiguo piperis bibitum cum vino dulci. Item coagulum agni potatum cum vino ſanat morſus aranearum. Item facit cinis vngulæ arietinæ cum melle. Item muſcę contritæ & poſitæ ſuper morſum, extrahunt venenum & mitigant dolorem. Sunt & alia remedia quæ enumerat, ſed hæc ſufficiant. *Dicit tamen lib. eodem cap. 6.* aranea longa & candida, tenues habens pedes, contrita in veteri oleo dicitur ſoluere albuginem oculorum, &c.

Cap. XI.

De Ape.

Apis eſt animal multipes & breue, inter omnia animantia anuloſi & inſecti corporis, in multis obtinẽs principatum, *vt dicit Plin. lib.* 11. *cap.* 6. paruitatem ſui corporis recompenſat ingenii magnitudo, quamuis autem poſſit inter volatilia computari, tamen quia pedibus vtitũr, in quibus eſt vis progreſſiua, merito poteſt inter greſſibilia numerari. Præter vero proprietates ſuperius *lib.* 12. poſitas ſub litera A, aliæ ſunt hic ponendæ, *quas recitat Plin. lib.* 11. *cap.* 6. *ſic dicens:* Inter omnia eſt admiranda apum ſolertia, qua mella contrahunt, ſuccumque dulciſſimum, ſubtiliſſimum & ſaluberrimum in fauos componunt, & ceram ad vſus vitæ humanæ perutilem operando conficiunt, hyeme latent & reconduntur, quia vires non habent, vt niuibus pruiniſque reſiſtant ac flatibus aquilonis. In vere autem cum ſentiunt fabas florentes, ad opera exeunt & labores, nullique licet vacare ocio per hos dies. Primò fauos conſtituunt, ceramque fingunt, domosque ac cellulas faciunt, deinde ſobolem, & poſtea mella conficiunt & componunt, tectum autem aluearis ſui lacrymis & ſuccis arborum gummoſam vim habentium, per totum liniunt, & contra aliarũ beſtiarum auiditates ſe muniunt,

prout poſſunt, feces ſi fuerint nimis latæ conſtringunt, & eas ſuccis prædictis liniunt, primo autem pro fundamento ſui operis cruſtulam quandam ponunt amari ſaporis, quam multi commoſim vocant, deinde faciunt aliam dulciorem, quæ ceræ eſt initium, quam multi dulices vocant, tertio ponunt materiam groſſiorem, quæ fauorum eſt ſtabilimentum, & illam materiam propolim multi vocant, & iſta triplici tela à frigore & aliis iniuriis muniunt fauos ſuos. Non inſident fructibus, ſed à floribus non marcidis, ſed recentibus recolligunt materiam, ex qua mel & ceram componunt, quando autem flores vicini ſunt conſumpti, mittunt ſpeculatores ad vlteriora pabula requirenda, & ſi apprehenderit eas nox, in expeditione excubant ſupinæ, vt alas ſuas protegant à pluuia & à rore, vt facto mane expeditius volent ad opus ſuum, habentes alas ſuas ſiccas & expeditas ad volatum. Ordinant excubias ſuas more caſtrorũ, de nocte quieſcunt vſq; ad mane, donec vna omnes excitet, gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo, tunc vniuerſæ peruolant, ſi dies fuerit mitis futurus, prædiuinant enim imbres & ventos, & tunc ſe continent infra tecta. Quando præſciunt cœli temperiem futuram, cum agmine procedunt ad opera, & tunc aliæ flores aggregant pedibus, aliæ aquam ore guttaſque lanugine totius corporis ſimul portant, adoleſcentiores vero ad opera exeunt & conueniunt & afferunt ſupra dicta, ſeniores vero intus operantur. Quæ flores comportant primo onerant pedes anteriores, & poſt alios donec roſtro pleno remeent totaliter oneratæ.

Excipiunt autem ſic onuſtas trinæ vel quaternæ eas, quæ exonerant, ſecundum quod intus ſunt ordinatæ, eorum enim officia ſunt diuiſa, aliæ enim domus conſtruunt, aliæ poliunt, aliæ cibum parant ex eo quod allatum eſt, non enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas cibi temporis & operis fiat inter eas. Fauos linealiter & ordinate componunt, & in ſuperiori parte ſuſpendunt. Ceras cadentes fulciunt, primas lineas parum replent de melle, nouiſſimas autem maxime ſolent adimplere. Apes autem gerulæ, quæ neceſſaria conuehunt timent venti flatus, & ideo volant iuxta terram, & quando ſunt onuſtæ redeunt, ne aliquo flatu impediantur, & quandoque lapil-

ſis ſe onerant, vt lapillorum grauitate ſint contra vēti impetum magis fixæ. Mira inter eas eſt obſeruantia diſciplinæ, nam inertiam ceſſantium ab opere notant, & eos mox caſtigant, immo morte puniunt operari non curantes. Mira inter eas eſt munditia, nullęque inter opera ſua ſpurcitiæ permittuntur. Egeſtiones apum, quæ operantur intus ne longe recedant, aliæ congerunt in locum vnum & eiiciunt de aluears. Quando aduesperaſcit, intrant in domos ſuas & ſtrepunt, donec illa eadē, quæ eas excitauit, circumuolet, & eodem, quo excitauit bombo eas inuitet ad quietem, & tunc omnes repente conticeſcunt. *Idem in eod. c.* 13. Item per apes ſumma æquitas exercetur, feriunt enim omnes earum pacem diſſoluentes & earum melle diripere cupientes. Regem ſiquidem habent apes, qui non aculeo armatus eſt, ſed potius maieſtate, *Vt dicit idem cap.* 18. vel ſi habet aculeum, vſum feriendi natura ſibi negat, noluit enim natura ipſum ſęuum eſſe ne cito peteret vltionem, & ideo ei telum detraxit & inermem dereliquit, vnde conſtat apum imperatorem aculeo non vti, miranda autem eſt circa regem plebis obedientia, nam cum procedit totum examen circa ipſum conglobatur & ab ipſo agmine velut acie militum cingitur & vallatur, & prę multitudine obſequentium tunc temporis vix videtur. Cum populus apum in labore eſt, ipſe intus eſt & circuit ſimilis excitanti, ſolus à labore eſt immunis. Circa quem & apes aſſunt, quædam habentes aculeum tanquam lictores, qui autoritate aſſidua regis ſunt cuſtodes, & ipſe raro procedit foras, niſi quando examen totum debet exire, cuius exitus intelligitur ante diebus aliquot exercitu murmurante, & quaſi ad exitum ſe præparante, vnde ſiquis tunc regi apum pręſcinderet alam, totum examen tunc temporis non exiret, & quando procedunt, ſingulæ regis obſequio ſe offerunt, & ei proximæ eſſe volunt, regem feſſum humeris ſubleuant, & fatigatum totum portant, ſi qua laſſa defecerit, vel ab acie errauerit, odore proſequitur, vbicunque rex præcedit, & vbicunque rex præſederit, ibi cæteræ figunt caſtra, rege viſo totus animatur exercitus, ipſoque amiſſo, totum agmen dilabitur ad alium, quia ſine rege eſſe non poſſunt, ad aluearia ſubintrant quædam falſæ apes, quæ fuci nuncupantur, habentes magnum ventrem, furtimque deuo-

rant mella, & has apes interficiunt, quando eas depræhendunt. Quando ver eſt humidum, fœtus apum multiplicantur, & mella depauperantur, & è conuerſo, quando ver eſt ſiccum, deficiunt in prole & in melle multiplicantur, ſi autem defecerit in aluearibus cibus, impetum faciunt in proximas propoſito rapiendi, & contra eas aliæ aciem dirigunt, ſi rectorem habent, & ſi quæ fuerint apes fauentes inuadentibus parcunt eis inuaſores, nec eas impetunt, ſed potius eas ſibi aſſociant & defendunt. Multis aliis de cauſis acies contrarias conſtituunt duo imperatores, cum multa rixa, quæ dimicatio in iactu pulueris aut fimo totaliter diſſipatur. *Item idem cap.* 19 Apes quædam ſunt ruſticæ ac ſylueſtres, horridæ aſpectu, & cæteris iracundiores, ſed labore & opere ſunt præſtantiores, aliæ ſunt vrbanæ, quarum quædam ſunt breues & variæ ac rotundæ, aliæ ſunt longæ, ſicut veſpæ & illæ ſunt aliis deteriores, & ſunt piloſæ. Et quædam ex his ſunt albæ, quæ in meſſe mella faciunt, ſylueſtres vero in arborum concauitatibus mellificant, aliquando in aliquo terræ ſpecu, quibus natura dedit aculeum ventri conſertum ad vnum ictum, quædam autem ex vindicandi ardore ita profunde figunt telum, quod conſequitur ſubito inteſtinum, & tales cito moriuntur, aliæ quidem aculeum perdunt & viuentes vlterius mellificare non poſſunt; ſed caſtratis viribus nocere pariter & prodeſſe deſiſtunt. Odores fœtidos & cæteros fumos maxime odiunt & fugiũt, in tenibus autem odoriferis iucundantur. Cancrorum odore ſi quis eos iuxta decoquat exanimantur, quando rex eorum moritur, triſtitia torpent, funerantiumque more concomitantur exequias, & mœret plebs magno dolore, rege peſte conſumpto, non cibos tunc conuehunt, non procedunt, triſti tamen murmure glomerantur. Circa corpus eius luctum non minuunt, immo niſi ſubtrahatur mortuus fame & dolore moriuntur, hilaritate igitur apum & nitore ſanitas æſtimatur. *Dicit etiam idem* apes incurrere multas infirmitates, *nam vt dicitur cap.* 20. ægrotant quando non perficiunt fœtum ſuum. Inimicatur etiam vel aduerſatur eis reſultans ſonus echo, nimis enim facit eas timidas, inopinato ſonitu terrens eas, inimicatur etiam eis corrupta nebula, corrumpens flores quos depaſcunt, aduerſantur & eis araneæ,

quando

quando ſeſociant eis,& in aluearibus faciunt in texturas, peſtifera eſt eis etiam muſca quædam ſimilis papilioni,qui inſilit in candelas,nam papilio depaſcit ceras,& relinquit ſtercora, ex quibus generantur teredines, qui ceras præcipuas appetunt, nocet etiam eis auiditas paſtus], quia nimia florum ſocietate replentur, & maxime hoc accidit in vere, oleo quidem exanimantur ſicut & omnia anuloſa & inſecta, præcipue ſi capite vncto in Sole ponantur, ſed aſperſæ aceto reuiuiſcunt, aliquando etiam contrahunt ſibi mortis & morbi cauſas,quando ſentiunt ſibi ſubtrahi mella nimis auide deuorantes. *Huc uſq; Plinius.* Inſignes etiam proprietates & notabiles *recitat Auicen. lib. 8. cap. 3.* Apes,inquit, cibantur ex melle & comedunt inde parum, ſed quando infirmantur, tunc comedunt mel, & non exeunt de domibus ſuis, & quando inueniunt domos mundas ſiue aluearia faciunt in eis domos ſextiles cereas, & quando orificia aluearis ſunt nimis ampla, diminuunt amplitudinem cum quadam viſcoſitate nigra, quę in odore eſt acuta,& ædificant primo domum regis,& illa domus ſimilis eſt foramini, & poſt alias domos ſecundum diuerſitatem maiorum vel minorum, maſculi autem tantummodo operantur domos ſuas, & poſt non eſt operatio niſi ad comedendum mel & mellificandum,&apes primo morantur in fauis ſuis, & quando eſt tempus exeundi,aſcendunt in altum ſecundum formam pyramidis, & poſtea redeunt & comedunt mel, & rex nunquam exit niſi cum exercitu, & maſculi non habent acum niſi forte pauci, tunc appetunt pungere ſed non poſſunt, & reges apum ſunt duorum modorum, vnus rubeus & alter niger fere ſicut carbo, & eſt in duplo maior quam apis quæ mellificat,& ſunt apes maſculæ magis pigræ quam fœminæ, & meliores ſunt apes minores & rotundiores, habentes varios colores, & apes quæ paſcuntur in montibus, pratis & hortis ſunt minores & meliores, & faciunt mel conſimile in partibus & leue, apes autem quæ non ſunt bonæ, non faciunt mel æquale, nec conſimile, ſed apis, quæ ſemper adhæret foramini mellis, efficit mel melius, alter enim corrumpitur de facili & generantur in eo araneæ quę corrumpunt mel. Duplici de cauſa vtuntur apes mellificantes aculeo, ſcilicet ad defenſionem, & ad humiditatis ſuper-

fluæ conſumptionẽ, vis n. ignea eſt in acu, & ideo cooperatur valde ad conſumptionem ſuperflui humidi & mellis immutationẽ & conſeruationem. Item ſubintrant ſæpe aluearia, quædam muſcæ malę quæ faciunt aliis muſcis paruis tædium, quas multi vocant griſanes, & illi griſanes perforant & corrodunt alas aliarum, ſed veræ apes perſequuntur illas muſcas, & pungunt eas nec permittunt eas cadere ſuper domos ſuas. Et apes mellificantes interficiũt maſculos nocentes eis, & reges malos, quando eas non bene regunt, ſed tantummodo de melle nimis comedunt, & præcipue hoc faciunt quando mel erit paucum, & apes paruæ pugnant cum longioribus, quando non operantur nec laborant, & nituntur eas eiicere de aluearibus, & per talium eiectionem melioratur mel & augetur. Eſt autem vnum genus apum, quod dicitur labion, & interficit apes mellificantes & deſtruit earũ domos, & hoc eſt, quia ſunt vigiles & bonæ cuſtodiæ, & quando intrant aluearia, in melle ſubito ſe infigunt cauſa deuorandi intantum, quod non poſſunt euadere, & tunc ſtatim à veris apibus huiuſmodi interficiũtur, & antequã rex exeat rationabiliter per duos dies, ante ſciunt aliæ quid rex ſit facturus, vt obedire illi paratæ ſint, & quando reges creantur, quilibet habet cateruam vnam, & illa caterua non vult habere alium regem, niſi quem primitus acceperunt, & ſi alius rex voluerit eſſe rex illius comitatus, ipſum interficiunt, & poſtquam exierint pulli & fuerint pauci expectabunt ſocietatem alterius examinis, & ſic ſimul ſecurius proficiſcuntur, & poſtquam ceperint volare pulli & fuerint æquales magnis feſtinant opus ſuum, & ſenioribus plurimum cooperantur. Nulla autem creatura ardentior eſt ad vindictam quam ſit apis, quando ad iracundiam prouocatur, & ideo ſæpe grandes proſternit exercitus multitudo apũ, quando contra diripientes mella reſiſtere compelluntur, fimum & fumum ſuper omnia abhorrent apes, & ideo laborant proiicere feces & ſquibala ſua, quando volant, quia earum feces fœtent valde, & ideo ab eis domos ſuas valde purgant, virgines apes & iuuenes melius operantur, & faciunt melius mel quam ſeniores & non tantum percutiunt, nec tantum lædit earum percuſſio ſicut ſenum. Potant autem apes & bibunt, ſed aquam tantum claram ſiue prope ſiue à

remotis hauriatur, nec potant niſi prius proiecerit fecem ſuam, & maxime mellificant in autumno & in vere, & mel veris melius eſt propter florum nouitatem & ampliorem puritatem, & apibus placet harmonia ſcilicet ſonitus, cantus & percuſſio palmarum, & ideo cum cantu & pelnium aut cymbalorum tinnitu ad alueare reuocantur, & quando dimittitur apibus multum de melle pigreſcunt, & minus operantur, & ideo oportet vt in aluearibus eis mediocriter dimittatur. *Hucuſq; Auicenna libro 7.* Multa alia ponit in quibus concordat *cum Ariſtotel. libr. 8. Plin. in 11. quare ſup. libro 12. in litera A, vbi inuenies multa, quæ ab Ariſtotele & Seneca & aliis autoribus ſunt excerpta*, ſed hæc ſufficiant.

Cap. XII.

De Boue.

Bos Græce βοώτης nuncupatur, quem Latini trionem vocant, eo quod terram terit, cuius latitudo pellis à mento vſque ad crura palearia dicitur à pelle ipſa, ſcilicet dicta quaſi pellearia, quod generoſitatis in boue eſt ſignũ, *vt dicit Iſidorus libro 13.* Boum autem *vt dicit idem*, circa ſocios eximia pietas eſt, nam alter alterum inquirit, cum quo per collum aratrum ducere conſueuit, & frequenti mugitu pium teſtatur affectum, quando ipſum citius inueniri non contingit. *De bobus vero dicit Plinius libro 8. cap. 45.* bobus Indicis camelorum traditur eſſe altitudo, quorum cornua ſunt in latitudine quatuor pedum, *& ſequitur ibidem*: Soli boues inter animalia retro ambulantes paſcuntur, aquæ calidæ ablutione dicuntur pingueſcere, quando cornibus capitis coniunguntur plus laboris poſſunt ſuſtinere, quam quando ceruice inuicem copulantur. In Syria ſunt boues, qui non habent palearia ſub gutture, ſed gibbos in dorſo, boues quoque laxata habentes cornua, dicuntur eſſe in opere excellentes, boues nigri coloris parua habentes cornua, minus reputantur vtiles ad operandum, maiora cornua & ſpiſſiora habent boues quam tauri, & poſt caſtrationem bos in corpore & in cornibus augmentum recipit, pariter etiam proficit in robore & virtute, non tamen eſt tantæ animoſitatis, nec audaciæ ſicut ante. Magis autem efficitur domitus, maturus & quie-

quietus, patiens laboris, & motus tardioris & inceſſus grauioris. *Item Plinius ibidem.* Natura optima boum ſit in trimatu, poſt trimatum autem nimis eſt fera, ſed ante præmatura. Optime vero cum boue iuuencus imbuitur, ſocium enim laboris agriculturæ habemus hoc animal, tanta etiam fuit cura apud priores boues non lædere, vt qui procaci animo motus bouem occideret ſine cauſa, puniretur grauiter tanquam colonum ſuum interemiſſet, *Vt dicit idem.* Eſt enim animal mite & mundum, non ſolum vſibus hominum neceſſarium, verum etiam immolandum, in aris Deorum eſt congruum & aptum, nam ex bobus optimæ fiunt victimæ & laudatiſſima fit ex eis placatio Deorum, bos aperit terram vomere & incidit & colit arua & ea gignendis fructibus apta reddit. Bos carnibus reficit & nutrit, pellis eius multis vſibus conuenit, eius etiam fimo terra impinguefcit, eius cornua calefacta remolliuntur & rectificantur, ex quibus vaſcula diuerſa & varia vtenſilia præparantur. Ex cornibus enim bouinis fiunt arcus balliſtæ, quib. tela contra hoſtem iactantur, fiunt & thoraces & arma, quibus infirmiora hominis contra hoſtium iacula defenſantur, fiunt & lucernæ quibus fugantur tenebræ, fiunt & pectines, quibus capita à ſordibus emundantur, bouinis etiam cornibus vtuntur venatores, nam cum eis terrent feras & incitant canes venaticos, vt fugientia animalia inſequantur, cornibus inſuper vtuntur ſcriptores & pictores in quibus varii colores optime conſeruantur, vtuntur etiam cornuum vſu bellatores, quibus buccinando ſocii animantur tam pugnantes quam fugientes, ad aciem reuocantur, cornibus etiam vtuntur cuſtodes turrium & caſtrorum, ſiue ſpeculatores qui ipſorum ſonitu ad vigilandum mutuo ſe hortantur, ad multa alia cornua bouina ſunt neceſſaria. Vnde nihil eſt in boue quod diuerſis vſibus non ſit vtile, & etiam eius fimus, *Vt dicit Plinius libro* 28. *cap.* 11, fimus, inquit, bouis cum aceto iuuat contra dolorem articulorum, hydropicis etiam remedium ſingulare eſt, ſi inde ad Solem perungantur. Intercutaneum enim conſumit humorem, & ſedat ac reprimit inflatutam hydropicam & tumorem. Dicit præterea *Plinius libro* 30. *cap.* 4. eſt, inquit, animal paruulum, ſimile ſcarabæo, nomine bupreſtis, hoc inter herbas fallit bouem

& ideo

& ideo ſic eſt dictum, quia premit eum. Nam inter herbas quas bos diligit, illud animal ſe abſcondit, quod animal bos deuorat dum herbas incaute capit. Bupreſtis autem deuoratus iecur bouis ſubito ſic inflammat, vt ipſum cum cruciatu maximo tandem rumpat. Vnde propter onus quo bouis ceruix premitur, & propter dolorem ſtimuli quo pungitur, bos bupreſtis veneno, dum eius ventrem ſubintrat inter cibos, cum interitu cruciatur.

Cap. XIII.

De Bubulco.

Bvbulcus dicitur boum cuſtos, qui ipſorum cuſtodiæ ex officio eſt deputatus. Hic boues paſcit & nutrit, & ad paſcua eos ducit ac reducit, & dum ſunt in paſcuis per pedes eos colligat & connectit, eorum ceruices iugo premit & aratro eos iungit, cum ſtimulo pigritantes compellit ad labores, & vt vniformiter aratrum trahant, ſtimulando eos cogit ſibilo, & cantilena eos demulcet, & vt libentius iugum ferant, vocis melodia allicit ipſos & inducit, naturaliter enim boues ſicut & cerui diligunt melodiam, *vt dicit Auic.* cum virga eos dirigit, & vt rectum faciant ſulcum ipſos inſtruit, nec ſolum cogit ad arandum, verum etiam ad triturandum compellit, & ad confringendas fruges in area circumducit, finito labore à iugo eos ſoluit & ad præſepe, vt reficiantur, eos ducit.

Cap. XIV.

De Bubalo.

Bvbalus eſt à boue diminutiue dictus, eo quod ſimilis ſit bobus. Eſt autem animal ita indomitum, quod præ feritate iugum non recipit in ceruice. Bubalos Africa procreat. In Germania autem ſunt boues agreſtes, habentes cornua in tantum protenſa, vt regiis menſis, propter inſignem eorum capacitatem, ex eis pocula fiant, *vt dicit Iſidor.* Eſt autem animal magnæ fortitudinis: vnde domari non poteſt niſi circulo ferreo naribus eius infixo, quo circumducitur. Nigri autem vel fului eſt coloris, paucos & raros habens pilos. Corneam habet frontem, cornibus validiſſimis circumſeptam. Cuius caro non ſolum eſt vtilis

ad eſcam, verum etiam ad medicinam. Nam, *vt dicit Plin. lib.28.cap.*10. caro bubali cocta vel aſſa hominis morſum ſanat, cuius medulla cum dextro crure aſſumpta aufert pilos palpebrarum, & medetur viciis oculorum. Sanguis eius cum aceto ſumptus reiicientem ſanguinem mire ſanat. Cuius vngulæ vel ſoleæ bubalinæ cum myrrha confirmant dentes motos. Lac bubalinum valet contra viſcerum torſiones, nam ſua pinguedine delinit ea. Vnde contra dyſenteriam multum prodeſt. Valet & contra ictus ſerpentũ & ſcorpionum, & contra venenum ſalamandræ & cicutæ. Vulnera recentia ſanat. Fimus bubali calefactus ſanat apoſtemata dura, & eorum duricias ſpargit. Fel eius valet contra caliginem oculorum. Sunt & quidam boues agreſtes mitæ magnitudinis, & tamen ſummæ ſunt agilitatis. In tantum enim ſunt agiles, vt fimum, quem proiiciunt, citius eleuẽt ſuper cornu quam poſſit decidere ſuper terram. Hi boues odiunt & proſequuntur omne rubeum ſiue rufum, & ideo venatores rubeis ſe induunt, vt eos prouocent ad eos inſequendum. Venator iam videns beſtiam appropinquantem retro magnam arborem & fortem ſe abſcondit, bos vero cornibus ita fortiter impingit in arborem, quod propriis cornibus ab arbore detinetur, & ſic detentus venatoris iaculis confoditur, proſternitur & necatur. Eſt autem aliud animal ſimile boui agreſti, ſed non eſt tantæ magnitudinis, maxima, tamen habet cornua multum alta & acuta, cum quibus deiicit arbores & arbuſta, ſed & ſi concaua eſt quercus robore ſuo deponit vſq; ad terram, qui gratia paſtus tandem caput ſubmittit inter frutices, ſubtilia & prolixa virgulta ſiue vimina habentes, quarum complexione & adhærentia cornua beſtię circumligantur & obligantur, vnde diu luctans contra illas complexas virgultorum obuolutiones magis ac magis ſe intricat atque ligat, cumque diu luctans ab illis ligaminibus ſe non expedit, immo fortius ſe inuoluit, præ indignatione alte mugit, cuius vocem horridam audiens venator ſcit beſtiam illaqueatam fore & detentam, vnde ipſam ſecure venabulis impetit, & occidit beſtiam acerrimã in virgultis, quam in nemoribus magnis inuadere nullatenus auſus fuit, & hanc beſtiam vocat phyſiologus aptaleonem. Cuius dictis ſi fides adhibenda eſt mirum videtur, qualiter tam fera beſtia

ſtia de virgultis & nemoribus modicis cornua non eximit, quæ eiſdem cornibus ingentes arbores deiicit & proſternit. Eſt præterea quædam ſpecies bonis ſylueſtris, quam *Ariſt. in lib. 8. circa finem vocat* borricum, & dicit quod magnus eſt ſecundum quantitatem tauri, & eſt ſimilis tauro, & habet crines deſcendentes ad duas partes ſpatularum, ſicut in equo eſt videre, & eius pili ſunt magis molles pilis equi & breuiores, & crines eius continui vſque ad oculos, & eſt color eius vergens ad rubeum colorem vel citrinum, & vox eius aſſimilatur voci tauri, & habet cornua aliquantulum incuruata, & in vnoquoque cornuum ſuorum capere poteſt medietatem menſuræ, quæ dicitur bos, & non habet dentes ſuperiores, ſicut taurus, nec crura eius ſunt multorum pilorum, & aſſimilantur lanæ, & findit vngulas, habens in pedibus duos ſotulares, & cauda eius eſt breuis reſpectu corporis, & ipſe cauat terram, & erigitur in cauando ſicut taurus, & habet duram cutem multos ictus patientem, & carnem habet valde dulcem, & propter hoc venatur & percutitur, & quando venatur, fugit & quieſcit, & cum debilitatur pugnans proiicit ſtercus per quatuor paſſus, & hoc facit quando timet. Canes autem venatici odorant ſuper ſtercus, & dum circa talem odorem occupantur beſtia fugiendo elongatur. *Idem dicit Ariſt. de vacca agreſti. lib.* 10. & quando appropinquat animalis partus adunabuntur ex eis multi, & prius congregabunt ſtercus circa ipſum & ponunt ſicut murum, & hoc eſt animal multi ſtercoris, *vt dicit Ariſt. ibidem, & etiam Auicen.*

Cap. XV.

De Baſiliſco.

Βασιλίσκος Græce, Latine dicitur regulus, eo quod ſit, *vt dicit Iſid.* rex ſerpentum, ipſum enim videntes fugiunt, & timent etiam ſerpentes ipſi, olfactu enim ſuo eos necat, flatu & etiam aſpectu interimit omne viuum, ad eius ſiquidem aſpectum nulla auis illęſa tranſit, & quamuis procul ſit eius ore combuſta deuoratur, à muſtelis tamen vincitur, quas homines ad cauernas deferunt, in quibus reguli diliteſcunt. Nihil enim ſine remedio ille parens omnium dereliquit, vnde viſa muſtela baſiliſcus fugit, quem illa

illa perſequitur & occidit. Eſt autem in longitudine ſemi-pedalis, albis maculis lineatus, reguli autem ſicut ſcorpiones arentia quæque ſectantur, & poſtquam ad aquas peruenerint hydrophobos & lymphaticos faciunt, intoxicant enim ipſas aquas & mortiferas reddunt eas. Vocatur quoque regulus à multis ſibilus. Nam ſibilis occidit antequam mordeat ſiue pungat. *Hucuſque Iſidor. lib. 12. cap. 4. Plin. autem lib. 8. cap. 22. dicit ſic*: Apud, inquit, Heſperios Æthiopas fons eſt, qui à multis æſtimatur caput Nili, iuxta quem eſt quædam fera, quæ catoblepas appellatur, corpore quidem modica, omnibusque membris iners, prægraue caput gerens, & ſemper habet deiectum ſuper terram, alias eſſet internecio humani generis, quia omnes, qui eius viderint oculos, expirarent. Eadem baſiliſci ſerpentis eſt vis, quem Cyrenaica prouincia gignit, habens in longitudine magnitudinem 12. digitorum, candida in capite macula velut diademate inſignitur. Sibilo omnes fugat ſerpentes, nec flexu multiplici reliquum corpus impellit, ſed celſus & erectus in medio graditur & incedit. Deſiccat frutices, & herbas exurit, non ſolum tactu, verum etiam ſibilo & afflatu circumadiacentia omnia deſtruit & corrumpit.

Tantæ etiam eſt venenoſitatis & perniciei, quod tangentem ſe cum haſta longiſſima ſine mora interficit & conſumit. Hunc muſtela domat & vincit. Quia Deo naturæ nihil placuit eſſe ſine pari. Mors itaque baſiliſci morſus eſt muſtelæ, & tandem mors muſtelæ dicitur eſſe fœtor baſiliſci, & hoc quidem verum eſt, niſi muſtela paſtu & fricatione rutæ herbæ contra tale mortiferum primitus muniatur, *vt dicit Ariſtoteles & etiam Auicenna.* Primo igitur muſtela rutam herbam quamuis amaram, comedit, & ſic virtute ſucci herbæ amaræ naturæ hoſtem intrepida aggreditur & deuincit, & quamuis baſiliſcus irremediabiliter ſit venenoſus quamuis diu viuit, in cinerem tamen combuſtus, veneni malitiam perdit, cuius cinis operationibus alchimiæ vtilis creditur, & maxime tranſmutationibus metallorum.

Cap. XVI.

De Botrace.

BOtrax quæ rubeta dicitur genus eſt ranæ venenoſæ, habitans in terra pariter & humore, *vt dicit Plin. li.* 18. Senectutem, id eſt, vetuſtam & ſenem pellem dicunt eas deponere aſſiduo paſtu quarundam herbarum, venena tamen ſibi ſemper reſeruantes, pugnant contra araneam & ſpalangionem, & beneficio plantaginis earum venenum ſuperant & punctuatam, cuius venenum creditur eſſe frigidiſſimum. Et ideo omne membrum quod tangit, reddit inſenſibile & ſtupidum ac ſi eſſet congelatum. Animal ſiquidē eſt virulentū, & ideo ad iram ſe animat ad omnem tactum: vnde quanto plus tangitur, tanto turgeſcit amplius & inflatur, quot maculis ſub ventre reſpergitur, tot nocumentis venenum eius obnoxium fore perhibetur. Oculos habet quaſi igneos & lucentes, & eſt tanto pernicioſior, quanto eius aſpectus ardētior inuenitur, & quamuis claros habeat oculos, odit tamen Solis aſpectum, & quærit latebras ac fugit ad cauernas quando Sol oritur & ipſius radiis terræ ſuperficies refouetur. Herbas dulces diligit & earum radices comedit, ſed comedendo eas inficit & corrumpit, & ideo in hortis ruta, quæ bufonibus & cæteris venenoſis eſt inimica, plantari conſueuit, cuius virtute arcentur, ne accedant ad alias herbas & radices, quæ ibi terræ commendantur. Loca fœtida, muſcida & fimoſa bufo diligit, odorifera autem loca multum odit. Vnde dicunt quod vineis incipientibus florere fugiunt, quia odorem ipſarum non poſſunt ſuſtinere. De bufone autem *dicit Plin. lib.* 30. *cap.* 4. ſunt ranæ multum venenoſæ, quæ dicuntur rubetæ, quæ viuunt in vepribus & rubetis, quæ ſicut ſunt grandiores, ſic & cæteris ſunt pernicioſiores, & ſunt coloris alteri ſubnigri, alteri ſubrufi vel pallidi & ſubcitrini. Iſtas autem rubetas dicunt habere duplex iecur: vnum eſt ſumme venenoſum, & aliud eſt remedium, & datur pro antidoto contra toxicum ſeu venenum. Oportet autem ipſa ſic experiri: proiicitur autēm iecur in nido formicarum, & partem venenoſam formicæ fugiunt, aliam partem appetunt, & illam oportet retinere & vſui reſeruare. Mira de his certatim tradunt autores, *vt dicit Plinius.*

Dicunt enim in eius latere dextro eſſe os occultum, quod proiectum in aquam feruentem, facit eam ſubito refrigerari, nec vas feruere poſtea, niſi os primitus eximatur, & illo oſſiculo vtuntur magi ad amorẽ & odium concitandũ. Dicunt etiã inde quartanas poſſe ſaluari. Quantumcunque autem vermis ille ſit venenoſus, per incinerationem tamen & combuſtionem amittit vim veneni, & recipit maximam virtutem medicinæ. Valet enim miro modo ad carnis & cutis aliquo caſu perditæ recuperationem, & neruorum conſolidationem, & vulnerum deſiccationem & curam, ſi debito modo illo cinere quis vtatur. *Quære infra de rana in litera R.*

Cap. XVII.

De Bombyce.

BOmbyx eſt vermis quidam naſcens in frondibus cypreſſi, fraxini, mori & terebinthi, *vt dicit Plinius lib. 9. cap. 24. Iſidor. autem dic. ſic:* Bombyx eſt frondium vermis, ex cuius textura bombycinium conficitur. Appellatur autem hoc nomine, eo quod euacuetur, dum fila egerat, & in eo remaneat ſolus aer, *vt dicit idem.* Miram autem recipit hic vermis immutationem, nam primo naſcitur ſicut vermis ſimilis erucæ, quæ rodit folia olerum & pampinos vinearum. Hic vermis frigoris impatiens bombyceas telas aranearum modo texit, & primo ſibi intexit corticem ſiue domum in qua habitet, & contra horrorem hyemis ſe defenſet, texturam autem ſuam facit pedum ſuorum miniſterio, quibus ſubtiliat filum & pectinat, & ſic id in telam ordinat & componit.

Cap. XVIII.

De Camelis.

CAmeli, *vt dicit Iſido. lib.* 12. à Græco nomen ſunt ſortiti, eo quod quando onerantur ſe inclinantes & accubantes coram onerantibus humiliantur. Græci enim came humile & breue dicunt. Vel dicuntur à campter, quod græce curuum ſonat, quia in tempore quando recipiunt ſuper ſe pondera ſuper anteriores poplices incuruantur. Cameli itaque animalia ſunt onorifera & manſueta ad portan-

Digitized by Google

portanda hominum pondera deputata, & inueniuntur in multis regionibus, ſed potiſſime in Arabia, & differunt cameli Arabici à camelis aliarum regionum. Nam Arabibici duos habent in dorſo gibbos. Sed reliquarum regionum cameli in dorſo habent vnum tantum, *Vt dicit Iſidor. in eodem. Plinius Vero lib. 8. cap. 18. dicit ſic:* Camelos, inquit, inter armenta paſcit oriens, quorum duo ſunt genera, Bactriani ſcilicet & Arabici. Arabici cameli bina habent tubera in dorſo, in quo portant, & alium in pectore, cui incubant. Cameli ſuperiori ordine dentium vt boues carent, & ruminant ſicut bos & ouis, *Vt dicit Iſidor. lib. 5.* vngulam tamen nõ diuidunt, vt poſt dicetur, veloces ſunt multum, *Vt dic. Plin.* & ideo valent in præliis committendis, & etiam in mercibus deferendis. Vltra aſſuetum camelus non procedit ſpacium, nec plus conſueto onere ſuſcipit ad portandum. Odium habent naturaliter contra equos, & ſitim etiam per quatriduum tolerant, & quando bibunt, turbant aquam, aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam etiam & centenis, & aliquando etiam rabiem incurrunt. Caſtrantur cameli qui bello præparantur, fortiores enim ſunt coitu penitus denegato. *Hucuſque Plin.* De camelo vero *dicit Auicenna ſic:* Camelus, inquit, mouet primo pedem dextrum ſicut & leo, & ſolus habet ſuper dorſum additamentum, & habet pedes ſciſſos, & in ſciſſura habet pellem ad modum pedis anſerini, & illæ ſciſſuræ ſunt carnoſæ ſicut ſciſſuræ pedis vrſi. Et ideo etiam faciunt eis homines ſotulares & abluunt eis pedes, ne pedum teneritudo ſubtus lædatur. Et aliquando etiam in corde illius inuenitur os, ſicut etiam inuenitur in corde cerui, & habet quatuor conos in duab. mamillis, ſicut vacca, & camela ſe inclinat & vadit ſuper genua, quando appetit cum maſculo copulari, & deſiderium eius eſt feruens tempore amoris, & tunc parum comedit, & ſemper appetit coire iuxta locum illum vbi primo coiuit, *& Vt dicit Ariſtot. lib.* 5. Appropriatur camelis quod ſolitarii ſint in montibus amoris tempore, & nullus poteſt appropinquare eis niſi paſtor, & virga camelorum eſt neruoſa & valde dura, & ideo fiunt ex ea chordæ arcuũ. *Item idem in eodem,* cameli habent tempus determinatum ad coitum & amorem. Fœmina alit fœtum in vtero per

duodecim menſes, & non coeunt ante triennium, & poſt partum quieſcit per annum. *Item dicit idem lib.* 8. quod ſunt quædam genera camelorum, quæ caſtrantur, vt ſint ad fugæ commodum aptiores, & dicit quod tales cameli ſunt velociores equis, & hoc accidit propter amplitudinem paſſus. *Sed de hoc quære infra de dromedario.* Item nota contra inceſtuoſos de camelo, quia camelus, *vt dicit Ariſtote. lib.* 8. non coit cum matre ſua. Cooperiebatur enim mater cuiuſdam cameli pallio in quadam ciuitate, & ſaltauit ſuper eam filius eius, qui ſentiens eam matrem ſuam deſcendit antequam coitus compleretur, & momordit ingeniatorem & occidit ipſum. *Exemplum eſt Ariſtotelis, & ponit ſimile de equo cuiuſdam Regis. De camelo inſuper dicit Plin. lib.* 11. *cap.* 37. Cameli calueſcunt inter quadrupedia, ſicut homo & ſicut ſtruthio, & quædam alia inter volatilia. *Dicit etiam idem*, quod inter animalia non cornigera camelus in ſuperiori maxilla non habet priores dentes, & ideo concordat cum animalibus ruminantibus in dentibus & in diſpoſitione ventris, ſed non in cornibus. *Item dicit Ariſtot. lib.* 14. Animal cuius cibus eſt materia ſpinoſa, habet multos ventres, vt camelus, & animal habens cornua, non habet dentes in vtraque mandibula, & propter hoc camelus non habet dentes in vtraque mandibula, ſed in vna tantum quamuis careat cornibus. Neceſſario igitur fuit venter cameli talis diſpoſitionis, & aſſimilatur ventribus animalium carentium dentibus in mandibula ſuperiori, & fuit creatio dentiũ eius ſicut animalis habentis cornua. *Et ſequitur ibidem*: Et quia cibus cameli eſt ſpinoſus, neceſſario fuit lingua eius carnoſa, propter duriciem palati, natura ergo palato vtitur, ſicut parte terreſtri dentium, & propter hoc ruminat camelus ſicut habentia cornua, quia ventres eius ventrib habentium cornua aſſimilantur. Recipit itaque cibum in primo ventre penitus indigeſtum, in ſecundo autem incipit digeri, in tertio melius, in quarto digeſtio penitus completur, & iſta ventrium diuerſitas fuit neceſſaria propter groſſiciem nutrimenti ſiue cibi, quia parum dentibus molit cibum. *Item Ariſtot. lib.* 14. Camelus non habet fel diſtinctum ſuper epar, ſicut nec elephas, quia epatis naturam habet valde ſanam, & ſanguinem naturaliter dulcem, & in talibus

anima-

Digitized by G

animalibus non inuenitur fel, aut ſi inuenitur, in venis valde gracilibus inuenitur. Et ideo dixerunt antiqui, ſicut Anaxagoras, quod cameli propter priuationem fellis ſint vitæ longioris, quia diutius viuunt animalia parum habentia fellis, quam illa, quæ habent multum. Et ideo poſuit Anaxag. quod fel eſſe cauſa infirmitatum omnium acutarum, quando ſcilicet multipliciter ad pulmonem & ad alias partes corporis ſe diffundit. Sed, *dicit Ariſtot.* hoc eſſe falſum, quia multa animalia, in quibus non inuenitur fel, acutas & mortiferas aliquando ſuſtinent paſſiones, vt patet in camelis, quibus accidit aliquando podagra & rabies: vnde conſtringuntur pedes ſui, & interficit eos iſta infirmitas, & tamen carent felle, *vt dicit idem. Hucuſque Ariſtot. De camelo etiam dicit Conſtan. in diatis vniuerſalibus:* Camelus eſt animal calidiſſimum ex natura, & ideo naturaliter eſt macilentum. Calor enim totam trahit ſanguinis vnctuoſitatem, & ideo remanet ſine multa craſſicie, & camelinum lac ſubtilius eſt lacte aliorum animalium, & minus vnctuoſum, & minus nutritiuum, magis autem eſt calefactiuum, diureticum, id eſt, apertiuum & diuiſiuum. Lac enim nihil aliud eſt, quam ſanguis ſecundo coctus, & ideo lactis ſapor camelini ſalſus eſt & acutus, vnde humorum groſſorum eſt inciſiuum & attenuatiuum, cui vaccinum lac eſt contrarium, eſt enim groſſum, vnctuoſum & multum nutritiuum. *Alias proprietates quære infra de dromedario.*

Cap. XIX.

De Cameleopardo.

Cameleopardus vel cameleopardulus eſt animal Æthiopum, *vt dicit Iſidor. lib.* 12. *& Plin. lib.* 8. *cap.* 19. caput habens cameli & collum equi, crura & pedes bubali, & maculas pardi. Eſt enim beſtia maculis albis, rutilum colorem diſtinguentibus ſuperaſperſa, & ideo à capite cameli & maculis pardi cameleopardulus eſt vocata, *vt dicit Plin.* Eſt autem beſtia magis aſpectu quam feritate conſpicua, intantum manſueta, quod etiam ouis fere nomen accepit, *vt dicit idem.* Hoc autem animal fuit immundum ſecundum Moſaicam legem, quo ad eſum, ſed non quo ad

ſacrificium, nam vngulam findebat vt bubalus, & ruminabat vt camelus, & ideo ipſum comedere erat fas, vt patet *Deut.* 14. *&c.*

Cap. XX.

De Chameleonte.

CHameleon, huius chameleontis, eſt beſtiola parua, diuerſa varietate colorum conſperſa, cuius corpuſculum ad varios colores, quos videtur facilima conuerſione variatur, non inuenitur aliquid aliud animal, cuius corpuſculum ita recipiat colorum oppoſitorum immutationem, *vt ibidem dicit Iſid. Secundum autem Auic.* chameleon idem eſt quod ſtellio, quia lucet vt ſtella, & immutat colores, quia eſt animal timidum & pauci ſanguinis, & ideo colores mutat, & eſt quadrupes, habens faciem lacertæ, & vngues acutos, & recuruos, & corpus aſperum & duram cutem ad modum crocodili. *Ariſtote. ſic dicit libro* 2. Chameleon, inquit, eſt animal in corpore ſimile lacerto, cuius latera ſunt oblonga, peruenientia ad inferius ſui ventris, ſicut piſcis, & medium ſpondylium dorſi eius prominet, ſicut ſpondyliū piſcis, & facies eius eſt ſicut animal ex porco & ſimia, & habet caudam valde longam, & eius extremum eſt gracile, & habet pedes reflexos ſicut lacertuli, & quilibet pedum diuiditur in duo, & comparatio vnius ad alterum eſt, vt pollicis hominis ad reſiduum manus, & quælibet iſtarum partium diuiditur in digitos, & habet vngulas ſimiles vnguibus auium, totum corpus eius eſt aſperum, ſicut corpus pardan, oculi eius profundati, & ſunt magni, rotundi, & continentur à corio ſimili corio totius corporis eius, & non cooperiuntur ab ipſo, & gyrat oculos ſuos frequenter circumquaque, & alteratur color eius, quando inflatur corium eius, & habet colorem declinantem ad nigredinem, & ſunt in eo maculæ nigræ, & hæc variatio eſt in toto corpore eius, & maxime in oculis & in cauda, & eius motus eſt grauis valde, & in morte eius turpis coloris, & id quod eſt in corpore ſuo eſt modicæ carnis, parum enim habet niſi in capite & radice caudæ, vbi parum habet ſanguinis, ſimiliter in corde & in venis exeuntibus ab eo, & in circuitu oculorum quamuis ſit parum, & eius cerebrum eſt prope oculos, & ſi quis diuiſerit

corpus

corpus in duo, permanebit in operationibus ſuis, per ſuum ſpiritum, & remanet modicus motus circa corpus, & non habet ſplenem, & manet in cauernis ſicut lacerta. *Hucuſq; Ariſtot. Plin. vero lib. 28. c. 8 ſic dicit:* Chameleon eſt animal ſimile crocodilo, ſola curuatura dorſi & caudę amplitudine diſtans, nullum animal eo pauidius æſtimatur, & ideo immutatur calor eius, vix eius maxima eſt contra accipitrum genus, detrahit enim accipitres ad ſe volantes, & præbet cæteris animalibus voluntarie lacerandos. Caput eius & guttur eius ſi cum quercinis lignis accendatur, imbres facere & tonitrua Democritus aſſerit, ſed hoc deridet Plinius. Qualecunque ſit animal, inter munda computatur, *vnde ſuper Leuit. 11. dicit Eſicius.* Miſereſcit & præ infirmitate manſuetum ſe fingit cum ſit crudelis. Dicitur autem chameleon viuere ſolo aere, ſicut talpa ex terra, & halec ex aqua, & ſalamandra ex igne, verſus:

Quatuor ex puris vitam ducunt elementis,
Chameleon, talpa maris halec & ſalamandra.
Terra cibat talpam flamma paſcunt ſalamandram.
Vnda fit haleci cibus aer chameleonti.

Cap. XXI.

De Caprea.

Caprea eſt ſylueſtris capra, à carpendo dicta, *vnde Iſido. libro 12.* capros & capreas à carpendo virgultis quidam dicunt. Alii vero ſic eas dictas putant, quod carpant aſpera, nonnulli vero dicunt eas ſic vocari à ſtrepitu crurium, vnde vocantur capreæ ſylueſtres capræ, quas Græci pro eo quod acutiſſime videant, dorcas appellauerunt, morantur enim in excelſis montibus, & quamuis de longinquo videant, non vident tamen venientes venatores, eædem dicuntur & ibices, quaſi auices, eo quod ad inſtar auium ardua loca petant, ità vt de ſublimitate vix obtutibus humanis pateant, *vt dicit Iſidorus lib. 12. Et ſubdit.* Hæc itaque animalia in petris abruptis commorantur, & ſi aliquando hominum approximationem & perſecutionem ſeu peruerſitatem præſenſerint, vel ferarum, de altiſſimis ſaxorum cacuminibus ſeſe præcipitantes, in ſuis ſe cornibus ſuſcipiunt illæſas, vnde dicuntur etiam & damę ſiue damu-

læ, *Vt dicit Papias. Quare infra in litera D. de damula.* Eſt itaque caprea velociſſima in curſu, leuiſſima in ſaltu, acutiſſima in aſpectu, dulciſſima quo ad guſtum, tenerrima & ſuauiſſima quoad eſum, ſagaciſſima quoad paſtum, nam viſu, guſtu & olfactu diſcernit inter herbas & arborum ramuſculos, quorum extremitates teneras comedit & depaſcit, *dicit etiam Plinius* leopardus capræ ſylueſtris bibit lac, vt vim languoris euitet.

Cap. XXII.

De Capreolo.

CApreolus, *Vt dicit Auicenna*, eſt animal in India ſimile hinnulo ſiue ceruorum filio, qui apud nos etiam non mutat dentes, & quando eius dentes ſunt magni, ſignant vitæ diuturnitatem in eis, & habet pulcros oculos & acutos. *Et Ariſtoteles libro* 8.. Capreoli ſylueſtres habent ſapientiam, quando vulnerantur, quærunt pulegium ceruinum & comedunt ipſum, vt extrahant ſagittas de corpore, ſi quæ in ipſis ſunt infixæ, ex velocitate motus & aſſiduitate diſcurſus, caro capreoli à ſuperfluo humido exoneratur, & eius caro tenerior & digeſſibilior efficitur, & ſaporis ac odoris eius grauitas amputatur, *Vt dicit Conſtant.* paſtus gratia de locis altis ad altiora tendit, & inter herbas ſalubres & noxias odore diiudicat & diſcernit. Ruminat cibos & vngulā findit, Non vngue, non cornu, non dente, ſed ſola velocitate fugæ à canibus & venatorum inſultibus ſe defendit. Vnde quando in campeſtribus perſequitur, ad montana fugiens alta petit. In montibus Indiæ ſunt quidam capreoli, qui ab herbis aromaticis & odoriferis paſcuntur in quorum vnguibus ſunt quædam concauitates, in quibus humores quidā ad apoſtemata colligūtur, quæ primo ad maturitatem per motum & confricationē rumpuntur, & à corpore cum piloſis folliculis abſtrahuntur, & ſubſtantia quæ infra pelliculam continetur ſumme eſt odorifera, & inter aromatica maxime precioſa, in medicinis plurimum vtilis & virtuoſa, *Vt dicit Dioſcorid. Et Plat.* & illud muſcum vulgariter nominamus.

Cap.

Cap. XXIII.

De Capra.

CApra ſicut & caprea à carpendis virgultorum & herbarum ſummitatibus eſt dicta, quia ſemper ſurſum tendit, vt ſummitates capiat, carpat & comedat foliorum, *Vt dicit Iſidorus. De capris autem dicit Plinius libro 8 cap. 5.* Capræ, inquit, pariunt fœtus plures, ſed raro quatuor, ferunt in vtero quinque menſibus ſicut oues, capræ etiam pinguedine ſterileſcunt, ante triennium minus vtiliter generant, & in ſenectute vltra quadriennium, concipiunt in nouembri, vt in Martio pariant, vel in Aprili turgentibus virgultis, non omnibus ſunt cornua, ſed quibuſdam ſunt in his indicia annorum per incrementum nodorum, auribus eas ſpirare & non naribus, Archelaus eſt autor, & raro ſunt ſine febre, & ideo tam capris quam ouibus, ardentior & calidior eſt concubitus, *Vt tradit idem*, nec minus dicimus eas videre de nocte, quam de die, dependet omnibus de mento villus, quem armitum vel aruncum vocant. Hoc villo ſi quis vnam ex grege trahat cæteræ ſtupentes expectant. Id etiam dicunt euenire cum quandam herbam aliqua ex his momorderit, morſus earum eſt arbori oliuæ maxime exitialis. Nam oliuam lambendo ſterilem faciunt & hac de cauſa quædam non immolabantur. Capræ ſolæ decliui ad occaſum (vt dicunt) ſimul non edunt, ſed poſt auerſæ ab inuicem iacent. In aliis autem horis auerſæ ſe conuertunt, & verſis vultibus ad inuicem in graminibus depaſcuntur. *Hucuſq; Plinius.* De capris autem dicit *Ariſtot. libr. 3 in fine.* In multis regionibus habent lac ſine imprægnatione, nec expectatur imprægnatio, ſed accipitur vrtica, & cum eo confricatur mamilla, & exibit primo ſanguis, deinde exit ſimile ſaniei, & poſt exit lac bonum non peius quam imprægnatarum. *Item idem libro 6.* Capræ viuunt per decem vel vndecim annos, & frequentant coitum vſque ad ſenectutem, & aliquando pariunt gemellos ſi habuerint cibum conuenientem, & maxime ſi caper bene nutritus erit. Et ſi imprægnata fuerit capra contra impetum venti ſeptentrionalis, pariet mares, & ſi contra meridionalem, fœminas, & debent vertere facies contra partem ſeptentrionalem, quando debent coire. *Item ibi-*

dem libro 7. Capræ ſicut oues comedunt herbas, ſed oues carpunt herbas vſque ad radices, & manent ſtabiles in paſcuis: capræ vero cito mouentur à locis, & accipiunt tantummodo herbarum extremitates & melius imprægnantur poſt potum aquæ ſalſæ, & quando mouentur capræ poſt meridiem potabunt plus aquæ, & quando comedunt ſal ante partum, habebunt multum fluxum à mamillis. *Item libro* 8. In capris ſicut in ouibus eſt priuatio intellectus in tantum, quod vix ſciunt egredi ad paſcua vel regredi, niſi ab aliquo deducantur, & ſi quis acceperit quandam capram & ſubito erexerit, eriguntur & aliæ, & reſpiciunt eam ſolido aſpectu. Vſus autem caprarum ſicut & ouium hominibus eſt neceſſarius, nam lacte & carnibus paſcit capra famelicos, pelle & pilis veſtit nudum, fimo & lotione, id eſt, vrina, impinguat humum. Nihil itaque eſt in corpore capræ quod non ſit vtile vel ad victum, vel ad veſtitum, vel ad vſum neceſſarium medicinæ. Nam *vt dicit Plinius libro* 18. *cap.* 10. cornu caprino incinerato & pilis accenſis, ſerpentes effugantur. Eorum remedio multa venenorum genera ſuperantur, corroduntur carnes ſuperfluæ, & recentes, ac viuæ generantur, reſtringuntur humorum immoderati fluxus, & vulnera putrida, corroſiua & incancriſata vel fiſtulata eorum beneficio remediantur. Pelle caprina recenti obducuntur vulnera & ſanantur. Sanguine caprino cum medulla decocto, toxicata venena excluduntur, & morſus reptilium & ictus ſcorpionum curantur. Pulmone calido capræ ſuper morſum venenoſum poſito, venenum extrahitur, dolorisque anguſtia mitigatur. Eius felle calido oculorum depellitur macula & corroditur, viſus acuitur & oculus clarificatur. Iecur caprinum aſſum contra elephantiam adiuuat, ſi in cibis ſæpius aſſumatur. Eius fimus contra multas infirmitates opitulatur. Nam *vt dicit idem* fimo caprino podagrici alleuiantur, ſi ſepũ hircorũ cum ſucco edere miſceatur. Vrina etiam caprarum calefacta tepida auribus inſtillata dolentes aures ſanat. Has & multas alias ponit medicinales proprietates. *Vnde dicit Plinius ibidem.* Mille remedia ex hoc animali demonſtrantur, quod quidem, *vt ait*, miror cur febre non dicatur carere. *Ad hoc dicit Ariſtot.* quod eſt quoddam animal, quod ſugit lac caprarum, & quando ſugit mamil-

mamillas lac annihilatur vel corrumpitur quod eſt in eis, & exſiccatur (alias excæcatur) inde capra. *De capra quære infra de hirco.*

Cap. XXIV.

De Cane.

CAnis à græco nomen ſumpſit, *vt dicit Iſidorus*. Græce enim κυνὸς dicitur, quidam enim eum à canore latratus dicunt ſic vocatum. Nihil autem, *vt dicit idem* ſagacius eſt cane, plus enim ſenſus cæteris animantibus habet. Nam ſua nomina canes recognoſcunt, dominos ſuos diligunt, dominorum tecta defendunt, pro dominis ſuis morti ſe ſubiiciunt voluntarie, cum domino ad prædam currunt. Corpus domini ſui etiam mortuum non derelinquunt. Odore & ſanguine prædæ veſtigia depræhendunt, humanum conſortium diligunt, ſine hominibus etiam eſſe non poſſunt, *vt dicit Iſidor. vbi ſubditur.* Solent aliquoties canes lupis admiſceri, ex quibus naſcuntur canes ſæui, qui lyciſci à quibuſdam nominantur. Solent etiam Indi caniculas nocte in ſyluis dimittere alligatas, quæ à tigridibus inſiliuntur, ex quibus naſcuntur canes acerrimi, tam fortes vt proſternant feroces beſtias vt leones. *Hucuſq; Iſidorus lib* 12. *cap.* 2. De cane autem dicit *Plin. libro* 8. *cap.* 40. de animantibus quæ nobiſcum degunt fideliſſimi ſunt homini canes atque equi. Pugnaſſe enim canes pro dominis ſuis contra latrones accepimus, & conſpeximus, confectoſque plagis audiuimus eos volucres ac feras à dominorum ſuorum corporibus abegiſſe, laniatu atque latratu homicidam domini ſui ſcelus confiteri coegiſſe. Legimus etiam Garamantum regem ducentos canes ab exilio reduxiſſe, & contra reſiſtentes mira audacia præliaſſe. Canis etiam Iaſonis Ciliciæ noluit capere cibum domino ſuo interfecto, & ſic dolore pariter & inedia conſumptus eſt. Legimus etiam Calonum, alias Cælium, ſenatorem Placentiæ ab armatis oppreſſum canem defendiſſe, nec prius vulneratum quam cane perempto. Sic canis T. Sabini eum nec in carcere nec in morte dereliquit, ſed mœſtos edens vlulatus cũ mortuo manſit. Cui cum quidam cibum adieciſſet ad os defuncti cibum tulit, & cadauere in Tiberim proiecto, vt corpus ſuſten-

ſtentaretur, ſaliens intra fluuium innatauit, accurrente multitudine ad ſpectaculum fidi animalis. Itinera quamuis longa ad memoriam reducunt, & amiſſis dominis ad eorum domicilia ſoli per longa terrarū ſpacia redire conſueuerunt. Canis mitigatur ſæuitia homine humi conſedente. In venatu eius præcipua ſagacitas ineſt, nam vento & odore etiam per quas feras fugientes perſequuntur & eorum depræhendentes veſtigia latratu & roſtro ferarum latibula abdita produnt. E tigridibus & canibus tam fortes generantur canes vt leones vincant & elephantes, ſicut expertus eſt Alexander Magnus in cane, qui ſibi à rege Albaniæ eſt tranſmiſſus, qui primo in eius præſentia leonem confregit, deinde adducto elephante, canis viſa belua horrentibus per totum corpus villis ingenti latratu primo intonuit: deinde artificiali dimicatione elephantem tam diu afflixit, quod in terram cadere coactus fuit. Poſt annuam ætatem canis gignit, octogenis diebus in vtero gerit, cæcos catulos parit, qui quanto longiori nutriuntur lacte, tanto tardius viſum accipiunt, nunquam tamen viſum accipiunt niſi poſt viceſimum primum diem nec ante ſeptimum. Quidam dicunt, quod quando vnus ſolus naſcitur die nono videt, quando gemini decimo die, quando trini die vndecimo, & ita quanto plures pariuntur, tanto tardius oculi eorum ad videndum aperiuntur. Quot enim vni catulo numero adiiciuntur, totidem ad lucem diebus, vt videant, retardantur. Optimus eſt fœtus, qui nouiſſimus cernere incipit, vel quem primo defert mater in cubile. *Hucuſq; Plinius libro* 8 *cap.* 40. *Vbi multa alia dicuntur.* De canibus autem dicit *Ariſtoteles libro* 2. Canes non eiiciunt dentes niſi forſan duos, & quanto ſunt minores, tanto habent dentes albiores & acutiores, & per hoc cognoſcuntur canes antiqui à iuuenibus, quia ſenum dentes ſunt nigri & obtuſi, iuuenum vero è conuerſo. *Item ibi. lib.* 5. Canes maſculi mouentur ad generationē & coitum citius quam fœminæ, & citius generant leporarii quam alii, *Vt dicit idem libro* 6. cuius fœmina quando impregnatur per ſextā partem anni, i.e. per ſexaginta dies alit in vtero, & ſunt eius filii cæci per duodecim dies, & non accedit ad eam maſculus niſi ſexto menſe poſt partum. Et quædam impregnantur in 73. diebus, quod eſt fere quinta

pars

pars anni, & filii iſtarum remanent cæci 14. diebus, etiam quædam per tres menſes, & eſt quarta pars anni, & filii iſtarum erunt cæci per 17. dies. Vnde patet quod quanto fœtus citius in vtero perficiuntur, tanto citius gaudent viſu, quando ſunt editi huic mundo, & maſculi mouentur ad coitum citius, quia quando incipiunt leuare crus ad mingendum, quod fit poſt ſex vel ſeptem menſes, quando vigoreſcunt. Et accidit canibus leporariis quoddam proprium, quod plus poſſunt generare quando ſunt in labore quam quando ſunt in quiete, & poſſunt viuere maſculi decem annis, & minus viuunt leporarii maſculi quam fœminæ, propter laborem maſculorum, & ſic non eſt in aliis, quia magis viuunt mares quam fœminæ, *vt dicit ibidem.* Alii autem canes vt cuſtodes domorum & ciuium viuunt diutius, quia quatuordecim annis & aliquando viginti, *vt dicit Homer. Item li.* 8. canes quando infirmantur, comedunt radices herbæ cuiusdam vt vomant, & ſic ſibi medentur. *Item dicit Plinius libro* 18. Vomitiones, inquit, id eſt, medicinas & purgationes vomitiuas, primo oſtendit canis qui repletus cibo noxio gramen comedit, & per vomitum liberatus fuit.

Cap. XXV.

De Canicula.

CAnicula dicitur eſſe mater canum, cuius matrix eſt oblonga per longitudinem ventris collocata, habens per longitudinem vbera plura contra ſe inuicem ordinata, quæ imprægnationis tempore intumeſcunt, quæ parit plures filios ſed ſemper cæcos, quos tamen tenerrime diligit, & morſu ac latratu eos defendit, & ſi de latibulo filii exierint, eos inter dentes ſine omni læſione referre conſueuit, & primo meliorem & formoſiorem reportat, quia eum tenerius diligit, & ideo ei mamillam citius porrigit & extendit. Ante tempus coitus & conceptus, *vt dicit Ariſtot. lib.* 5. per dies ſeptem quandam menſtruoſam immunditiam eiicit, & tunc infirmatur & apoſtematur ei matrix, & tunc non appetit coitum ſed fugit, ſed poſt purgationẽ melius concipit, ſalubriuſque parit. Poſt partum etiam multum humorem phlegmaticum & groſſum eiicit, & ideo corpus caniculæ tunc marceſcit, *vt dicit idem.* Item inuenitur lac in ca-

in caniculis ante partum per plures dies, & citius in leporariis quam in aliis, & primo eſt lac ſpiſſum, & poſt ſubtiliatur, & poſt partum eſt conueniens, & viuunt minus caniculæ quam canes communiter, ſed canes venatici maſculi propter laborem nimium & diſcurſum minus viuunt, & quando ab vrinæ grauamine ſe exonerare deſiderat, crus non erigit, ſicut maſculus, ſed reſidens inferius ſe inclinat. Canicula igitur mare eſt minor corpore & gracilior, viribus debilior, circa fœtus educationem ſolicitior, animo manſuetior, niſi quando nutrit fœtus. Eſt autem ad inſtruendum maſculo habilior, & etiam corpore propter membrorum flexibilitatem agilior, ſed propter debilitatem neruorum in curſu minus durat. Canum igitur & canicularum nobilitas attenditur in faciei & roſtri protenſa longitudine, & amplitudine pectoris & iliorum ſiue inguinis ſtrictitudine. Nam canis nobilis circa renes & ilia & etiam ventrem reſtringitur, ſed circa anteriora pectoris dilatatur, aures etiam longiores habet & flexibiliores, tibias autem ante habet exiliores & graciliores & etiam altiores, & hoc fuit neceſſarium, vt eſſent ad motum & ad curſum agiliores. Caudam etiam habent cæteris canibus prolixiorem & recuruiorem, minus etiam habent de carne quam canes rurales, & habent etiam pilos breuiores, rariores & planiores, nam ſi eſſent multum piloſi & villoſi, in curſu nimis incaleſcerent, ſi nimis carnoſi, mole carnis oppreſſi minus currerent, & ſi caudas haberent longas inter crura dependentes, eorum curſum non modicum impedirent, per huius etiam caudæ dependentiã non animoſi ſed potius timidi apparerent. Sunt adhuc canes nobiles circa beſtias & feras ſylueſtres inſequendas & capiendas feroces & ſæui. Circa vero homines ſunt valde manſueti, & ſi aliquando contra homines extraneos exilierint, ſtatim à ſuo impetu ſe compeſcunt. Canes etiam nobiles cum ceruum vel leporem cœperint, non ſtatim deuorant quod capiunt, ſed potius prædam ſuam domino ſuo derelinquunt, viliori parte pro ſua poritone reputa oſſibus & ſanguine contenti ſunt, imo ſi nihil portionis penitus habuerint, propter hoc prædam aliam inſequi & inuadere non dimittunt.

CAP.

Cap. XXVI.

De aliis proprietatibus Canum.

SVnt & aliæ canum proprietates minus laudabiles, nam canes boliſmum continuum, id eſt, appetitum immoderatum patiuntur, & tantum aliquando per famem cruciantur, quod inſani & rabidi fiunt. Nam canibus accidunt infirmitates, ſicut canicies, ſquinantia & rabies, *Vt dicit Ariſt. lib.* 7. Omnia animalia quando ſunt morſa à cane rabioſo, in furiam rapiuntur, præter hominem, qui aliquando euadit beneficio medicinæ. Dicit autem Conſtan. *in Viat. lib. Vlt.* canis eſt naturaliter frigidus & ſiccus, cui nigra cholera dominatur, quæ ſuperabundans. Et putrefacta vel corrupta ipſum rabidum facit, & hoc contingit maxime in autumno & in vere, quem alii canes fugiunt tanquā peſtem & ſemper eſt profugus & ſoliuagus, & vadit nutando & cancellando ſicut ebrius, & currit ore aperto ac lingua dependente, ſaliua nimia & ſpumoſa de eius orificio profluente. Oculos habet reuerſos ac rubicundos, & aures retractas, & caudam inuoluit inter coxas, & quamuis oculos habet apertos, tamen offendit ad omne obiectum pedē ſuum. Contra quamlibet rem pugnat, & contra vmbram ſuam latrat, quem timentes canes fugiunt & latrant contra ipſum. Carnem autem intinctam in ſanguine morſuræ eius nullus canis attingit. Et qui ab eo mordentur, ſomniant terribilia, & in ſomno ex putrefactione ſunt timoroſi, & iraſcuntur ſine cauſa, ſtupidi fiunt, vndique circumſpicientes & inſpici à nullo patientes, & ſi inualuerit paſſio, incipiunt abhorrere omnem potum & timere aquam & latrant vt canes, & ita timent aquam quod cadunt præ timore, & hi moriuntur niſi medicando eis citius occurratur. *Curas autem & remedia quære ſup. lib. de morbis cap. de Venenis. Dicit autem Plin. lib.* 29. quod ſub lingua canis iacet aliquando vermiculus, qui Græce dicitur lytta, qui facit canes rabidos, quo extracto ceſſat morbus. *Item dicit idem.* Tanta eſt violentia morſus canis, vt eius vrina calcata nocet homini, & maxime ſi habet vlcus vel vulnus. *Item ibidem.* Qui vrinam ſuam eiecerit ſuper vrinam canis rabioſi, dicitur ſtatim ſentire dolorem ilium & lumbrorum, Item canis eſt iracundus & malicioſus, & ideo,

ideo, vt ſe vindicet, lapidem de quo proiicitur, ſæpe mordet, & tanto furore & morſu lapidem arripit, quod dentes proprios in ſe frangit, & non lapidem, ſed proprium dentem valde lædit. Item fraudulentus eſt & doloſus, vnde & ſæpe tranſeuntibus blandiendo cum cauda quaſi arridet, quos retro mordet, quando minime conſiderant. Item odit baculos & lapides ac virgas timet. Inter notos audax & animoſus eſt, & omnes mordere nititur, omnes terret, ſed tranſiens inter extraneos nihil audet. *Item auidus eſt & guloſus*, & ideo ſæpe cadauera ita auide comedit, quod vomitu ea reiicit, ſed poſt cum eſurierit quod turpiter euomuit, turpius recomedit ac reſumit. Item canis inuidioſus eſt, *& ideo dicit Auicen.* quod occulte herbas colligit, quibus vomitu ſe purgat inuidens & dolens, quod herbæ efficaciam quis recognoſcat, dolens etiam peruerſus canis, ſi quis alius canis ignotus hoſpitium ſubintroeat, timens ne propter eius præſentiam ſibi aliquid depereat, & ideo pugnat contra eum. Item cupidus eſt & parcus, & ad reponendum ſuperflua ſtudioſus, & ideo oſſa carnoſa & medullata, quæ deuorare non poteſt, canibus non communicat, ſed cum diligentia reponit in abſcondito & occultat, quæ cum eſurit ſolus vorat. Item immundus eſt & libidinoſus. *Vnde dicit Ariſt. lib. 6.* Canes tam fœminæ quam mares coitu vtuntur quamdiu viuunt, ita enim immunditiæ libidinis ſe exponunt, quod inter matrem & ſororem non diſcernunt quo ad coitum.

Et ideo *ſecundum legem Moſaicam* æquali immunditiæ ſubiacet oblatio de precio canis vel caniculæ, & de precio meretriculæ proſtitutæ. Nam tales miſeræ perſonæ omni libidini indifferenter deſeruiunt canino more. Item antiquus canis piger ſolet eſſe & deſidioſus. *Vnde dicit Ariſtoteles libro* 8. quod canibus in ſenio accidit podagra, & pauci ex eis euadunt, quin podagrici efficiantur, & ideo tota die dormitant ſuper fimarium inter muſcas & vermes, maxime autem à muſcis tunc infeſtantur circa oculos lippientes & circa aures, in quibus eſt potiſſime vlceroſus, & quamuis aliquando terebrando perforant eius aures, præ pigritia non reſumit vires, vt ſe excutiendo eos abiiciat & expellat, ſed vix aliquoties quando contra faciem eius volitant poſt eas captando cum ore crepitando denti-

dentibus eás fugat. Tandem canis vlceroſus reſte vel fune collo eius alligata, violenter de fimario trahitur, in fluuio ſubmergitur, & tunc terminatur ſic eius miſera vita ac finitur, nec eius pellis detrahitur, nec eius caro comeditur, nec ſepulturæ committitur, ſed muſcis & vermibus finaliter derelinquitur.

Cap. XXVII.

De Catulis.

CAtuli ſunt canis filii diminutiue ſic dicti, ſicut & caſtelli. Nam abuſiue ſic vocantur filii aliarũ beſtiarum, *Vt dicit Iſidorus libro 12.* Hi catuli naſcuntur generaliter cæci, & quo ad videndi actum imperfecti. Nam catuli canum naſcuntur cum dentibus ſerratis, quamuis valde paruis. Omne autem animal habens dentes per modum ſerræ diuiſos, eſt guloſum & bellicoſum, vt canis, lupus, leo, panthera, & huiuſmodi, & omnia talia animalia generant fœtus imperfectos, *Vt patet ſupra libr. eodem de animalibus in generali*, & in omnibus facientibus filios incompletos cauſa eſt guloſitatis, quia ſi expectaret vſque ad complementum fœtus matrem ſugendo interficerent, & ideo oportet vt feſtina ſit in talibus natura. *Quære ſupra lib. eodem. Nam ſicut dicit Solinus:* Catuli canum quondam apud veteres erant in ſummo honore habiti, *Vt dicit Plin.* Catulos, inquit, lactentes adeo puros æſtimauerunt ad cibum antiqui, vt etiam eos placandis numinibus offerrent loco hoſtiarum, quorum ſanguine nihil contra toxica putabatur vtilius, & adhuc in præſenti iubent autores contra morſus venenoſos vulneribus ſalubriter adhiberi. Nam catuli aperti & ictibus ſerpentis appoſiti calidi venenum extrahunt, dolorem mitigant, & adhibitis remediis membrum ſaucium tutum reddunt, *Vt dicit idem*, & hi catuli quanto naſcuntur citius, tanto viſum videndi recipiunt tardius, *Vt ſup. dicit Ariſt.* Similiter quanto vberiori lacte nutriuntur, tanto tardius in videndo perficiuntur. Matrem adhuc cæci diligunt, voce & odore eam recognoſcunt, mammas eius requirunt, & ſi mater lac aliquo caſu oppreſſerit, acutiori dente papillam comprimunt, & lac vberius, effundere dentium acumine matrem cogunt,

 quando

quando eſuriunt querulando & clamitando vbera materna quærunt, & ita dicuntur ſugere mammas in ordine, prout iacuerant in matrice, & ille catulus, qui fortior eſt ac melior, prius ad lac admittitur, & à matre diligitur tenerius & fouetur, à catulis venaticis cibus ex induſtria debet ſubtrahi, ne eos cõtingat ex paſtu ſuperfluo impinguari. Ex nimia enim craſſicie & impinguatione ad prædam ſegniores, & ad curſum fierent tardiores. Quamuis autem animalia ſint melancholica ex complexionabili qualitate, ex diſpoſitione tamen membrorum ſunt agiles. Sunt enim læti plurimum ac ludentes, & hoc accidit ex ætate. Quando vero ſunt ſeparabiles à lacte, tunc ſunt habiles ad inſtruendum, & hoc tam ad venandum quam etiam ad ludendum, & ad gregem cuſtodiendum à lupis ac tuendum. Qui vero ad cuſtodiam domus ſunt deputandi, debent de die in loco obſcuro includi & vinciri, & ſic de nocte erunt contra fures magis ſæui; nam talium canum eſt officium de die quieſcere & dormire, de nocte vero vigilare, & contra fures curiam circuire. Vituperabilis enim eſt canis, qui de die vigilat, latrat & circuit, de nocte vero dormitat, & latitat & obmuteſcit. Malus etiam eſt canis, ſiue ſit ſenex ſiue iuuenis, qui de die cuſtodit oues à lupis, dum ſunt in paſcuis, de nocte eas ſtrangulat dum ſunt in caulis.

Cap. XXVIII.

De Caſtore.

Caſtor eſt beſtia mirabilis, quæ cum quadrupedib. viuit & graditur in terris, ſub aquis autẽ natat & commoratur cum natatilibus, ſicut piſcis, & eſt caſtor à caſtrando ſic vocatus, *vt dicit Iſidor. lib.* 12. Nam eorum teſticuli medicinæ ſunt apti, propter quos cum præſenſerint venatorem, ipſi ſe caſtrant, & morſibus ſua virilia amputant & detruncant, *vt dicit idem de quibus Cicero ait.* Redimunt ſe ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur, & Iuuenalis, qui ſe eunuchum facit cupiens euadere damno teſticuli, dicuntur autem caſtores fibri, qui & pontici canes dicuntur. *Hucuſque Iſidorus. De caſtoribus autem dicit Plin. lib.* 11. *cap.* 3. Ponto, inquit, vnum dicunt genus animalium eſſe, quod nunc terrenam nunc aquaticam

cam ducit vitam in extremis aquarum & fluminum ripis, domos & cauernas ſibi ædificat miro artificio in extremis aquarum, & fluminum ripis præparatas. Nam hæc animalia pariter in grege viuunt, ſuam ſpeciem diligunt, pariter etiam congregati fibri dentibus ligna præſcindunt, & præſciſſa de ſylua ad latibula ſua miro modo deferunt & deducunt, nam vnum pro vehiculo pedibus eleuatis ſupinum in terram ſternunt, inter cuius coxas & crura abſciſſa ligna ordinant & componunt, & eum trahentes ad ſuas manſiunculas, à lignis ipſum exonerant, & multa ſubtilitate ex comportata materia habitacula fortia ſibi parant. Sunt autem earum domunculæ bicameratę vel tricameratæ, quæ quaſi per tria tabulata ſeu ſolaria ſunt diſtinctæ. Aqua creſcente loca ſuperiora inhabitant, decreſcente autem in inferiori parte habitaculi ſeſe locant, & per quoddam foramen in ſolario quolibet ex induſtria præparato, caudam ſuam, quæ piſceæ eſt naturæ, ſubmittit aquæ, ſine cuius præſentia non poteſt cauda eius ſine corruptione aliqua permanere. Animal eſt mirabile & monſtroſum, cuius cauda tantum piſcis, & totum reſiduum ſui corporis naturam habet quadrupedis animalis. Eſt autē in magnitudine ad modum parui canis, habens pedes quaſi caninos à parte poſteriori, cum quibus principaliter ambulat, à parte autem interiori duos habet quaſi anſerinos, cum quibus principaliter in aquis natat. Pellem habet valde precioſam, pro qua venatur, dentes autem habet acutos & ſerratos ad modum canis, nec eſt velocis motus, quia habet tibias valde breues. Habent autem caſtores duos teſticulos in magnitudine, proportionem cum paruo corpore non habentes, & hos caſtoreum nominamus. Et de his *dicit Plinius lib. 32. cap. ſic:* Caſtores, inquit, ſibi amputant teſticulos, quos caſtoreum dicimus, ne capiantur à venatoribus. Negat Sextius, diligentiſſimus medicinæ perſcrutator, imo dicit eos ſic eſſe obſtrictos, & ſpinæ dorſi ſic adhærentes, vt adimi non poſſint ſine vita animalis. *Item idem dicit Plat. & etiam Dioſcor.* quod non eſt tantæ diſcretionis, quod ſciret ſe liberare taliter, & hoc quotidie patet in caſtoribus, qui in diuerſis locis inueniuntur. *Vnde quod dicit Iſid. & Phyſiol.* de eorum caſtratione, non de vſualibus fibris, ſed de aliquibus aliis animalibus, quæ

caſtoribus aſſimilantur, in teſticulis eſt forſitan intelligendum. Valet autem caſtoreum verum & non ſophiſticum contra maximas corporis paſſiones, *Vt dicit Plinius ibid.* maxime ſi fuerit caſtoris, nec nimis iuuenis nec nimis ſenis, & ſic ſunt eligenda caſtorea duplicata, ex vno nexu dependentia, & vno neruo copulata, quia talia non poſſunt de facili adulterari. Multi enim accipiunt veſicam animalis, & replent eam ſanguine caſtoris, addito modico vero caſtoreo propter odorem, & modico piperis propter ſaporem acutiorem, & colligant collum veſicæ, vt videatur eſſe neruus. Sed ab vno collo duas veſicas dependere eſt impoſſibile, & ideo illud caſtoreum eſt melius, quod duplicatum dependet ab vno neruo. Eſt enim eligendum quod mediocriter in ſapore eſt acutum, quia ſi nimis eſt acutum & quaſi terrenum, ſophiſticatum eſt maxime, ſi non habet neruos intricatos, *Vt dicit Dioſcorides*, vnde laudabile eſt, quod mediocriter eſt acutum & glutinoſum, non habens ſaporem horribilem neque ſalſum, quia cum ſale aromatico frequenter ſophiſticatur, *Vt dicit Plin. ibid.* Quanto autem eſt recentius, tanto eſt melius & efficacius in medicina, & eſt ſignum quod non eſt adulteratum, quando duo teſtes habent quaſdam pelliculas vel folliculos ſibi eſſentialiter adhærentes, plenos pinguedine vnctuoſa. Per ſeptem annos poteſt in multa efficacia conſeruari, & debet poni in medicina ſine pellicula exteriori, & modo debito ponderari, virtutem enim habet diſſoluendi, conſumendi & attenuandi, & loca neruoſa maxime confortandi, vnde valet contra multa mala, nam epilepticis conuenit, & ſubuenit contra capitis frigidas paſſiones, paralyſim linguæ ſoluit, & loquelam reddit ſubito ablatam, ſi tantum ſub lingua ponatur & reſoluatur, contra vniuerſalem corporis paralyſim valet, ſi decoctum in vino cum ruta & ſaluia in potu ſæpius aſſumatur, excitat cerebrum, & commouet & confortat, ſternutationem prouocat, propter quod inde etiam lethargicus excitatur, ſomnum prouocat & conciliat, ſi cum oleo roſaceo caput & caſtoreo perungatur, contra venena fortiſſima, vt ſcorpionis, araneæ & ceraſtæ ſerpentis, & præſteris opitulatur, *Vt dicit Plin. lib. 8. cap. 3.* Eius etiam vrina valet ad quælibet prædicta, *Vt dicit idem*, & prouocat menſtrua, adiuuat conce-

conceptionem, & multa alia, & eius pinguedo maxime eſt efficax in vnguentis.

Cap. XXIX.

De Ceruo.

CEruus à κεράτων Græce, id eſt, cornu dicitur Latine, *vt dicit Iſidorus lib.12. vbi ſubdit dicens*: Cerui, inquit, ſerpentum ſunt inimici, qui cum ſe granatos aliqua infirmitate præſenſerint, ſpiritu narium eos extrahunt de cauernis, & ſuperata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Diptamnum herbam ipſi primitus prodiderunt, nam eo paſti, excutiunt ſagittas, quando à venatoribus vulnerantur, mirantur autem fiſtularum ſibilum, & in harmonia delectantur. Erectis auribus acute audiunt, ſubmiſſis nihil, flumina immenſa & maria tranſeũt, & fortiores tũc in natando præcedunt, quorum clunibus debiliores in natando capita ſupraponunt, quæ ſibi inuicem ſuccedentes, laboris leuius pondus ferunt. *Hucuſque Iſido. Eadem verba dicit Plin. lib.8. cap.33. vbi addit ad hæc verba*: Ceruus, inquit, eſt animal placidiſſimum, qui vrgente vi canum ad hominem vltro fugit. Et quando cerua eſt paritura minus cauet ſemitas tritas ab hominibus, quam ſemitas feris cognitas & ſecretas. Poſt ortum arcturi ſideris cõcipiunt, & octonis menſibus partus ferunt. Interdum etiam geminos in pariendo edunt. A tempore conceptus fœminæ à maribus ſe ſeparant & diſcedunt, ſed mares retenta rabie libidinis ſæuiunt, glebas & ſcrobes vngulis fodiunt, & eorum roſtra tunc nigreſcunt, donec ab imbrib. aliquibus abluantur. Fœminæ autem ante partum purgantur, & vtuntur quibuſdam herbis, quibus fœtus in vtero melius retinetur, & in partu facilius liberatur, poſt partum duab. herbis, ſcil. camo] & ſiloſis paſtæ redeunt ad fœtum, & illarum herbarum ſucco imbutæ, filiis lactis exhibent nutrimentum, partus editos ad curſum exercent, & ſe parare ad fugam eos docent, ad prærupta eos ducunt, & ſaltandi modum eis indicant & oſtendunt, & tunc mares ſoluti deſiderio libidinis pabula auide petunt, & vbi nimis pingues ſe ſenſerint, latebras quærũt, quia incommodum ponderis corporis pertimeſcunt, & quando fugiunt, curſum non continuant, ſed ſtatim reſpiciunt, & quando ad

eos prope ventum fuerit, rurſus præſidia fugæ quærunt, auribus erectis vocem canum audiunt & fugiunt, quibus ſubmiſſis periculum non præſentiunt, tantæ ſunt ſimplicitatis, vt omnem mirentur & ſtupeant nouitatem, vnde equo vel bubalo ad eos accedente, ita in ipſum reſpiciunt, quod hominem prius iuxta ſe venientem & ſagittis impetere volentem non attendunt. Quando tranſnatant maria gregatim & recto ordine incedunt, & ope vicaria ſe iuuantes, non viſu ſed odore terras petunt, & cum ceruus animal ſit cornutum, hoc inter animalia habet proprium, quod annis ſingulis in vere mutat cornu ſuum, & tunc, quia eſt inermis, de die ſibi quærit latibula, & latet quouſq; creſcentibus cornibus iterato noua ſibi adueniat armatura. Quando autem deiicit cornu dextrum ob inuidiam abſcondit illud dolens, ne quis inde accipiat medicinam. Deprehenditur ceruorũ ætas per cornuum ramos, quia annis ſingulis ſibi additis ad viuendum ſuperadditur vnum, vſque ad ſeptem annos, & ab eo tempore annis ſingulis ſimilia renaſcuntur, nec poteſt ætas diſcerni. Simili modo ſenecta dentibus declaratur, aut enim paucos aut nullos habet, nec in cornibus imis ramos, imo ante frontem præminent minoribus. Si fuerint caſtrati antequam habeant cornua, vlterius non naſcuntur, & ſi poſt, nunquam amittuntur. Quamdiu carent cornibus, nocte procedunt ad pabula, non de die, calori Solis ea exponunt, vt indurentur. Ad arborem ea poſtea leniter fricant, eorum fortitudinem experientes, ac pruritum, quem ibi ſuſtinent corticis duricie amouentes, & cum ea ſenſerint roborata, prodeunt ad pabula in aperto. Quandoque ex attritu arborum, ab hedera arbori inhærente innodantur eorum cornua, & ſic facilius capiuntur. Serpentibus contrariantur in tantum, quod odore cornu eorum exuſti, ædes fugiunt, cuius coagulum omnium anguium ſanat morſus. Diutiſſime viuit, plus quam centum annis, quod compertum eſt per ceruos captos, per centum annos poſt mortem Alexandri, ab eorundem torquibus aureis adopertos & inſignatos. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quoniam ſibi medetur contra morbum. *Hucuſque Plinius libro 8. cap. 33.*

Secundum autem Ariſtotelem & Auicennam. Ceruus eſt

eſt animal non habens fel niſi in inteſtinis, & ideo habet inteſtina amara, & fœtida, & ideo non comedunt ea canes, niſi ſint famelici ſupra modum. *Item dicit Ariſtoteles lib.2.* aliqui putant ceruos habere fel in auribus, *vt dicit Ariſtot.* ſed hoc eſt falſum, *vt dicit Auicenna*, ſed habent quandam humiditatem ſimilem humiditati ſplenis. Item idem ſanguis cerui ſicut & leporis, nunquam coagulatur, ſed ſemper manet liquidus contra naturam talium beſtiarum & nullum animal mutat cornua, niſi ceruus, cuius cornua ſunt ſolida, & ideo ponderoſa, vnde ipſa abiicit propter pondus, & habet conos quatuor, magnos dentes in vna parte coni, & quatuor in alia, quibus molit cibos, & duos dentes alios quaſi culmos, & mas habet maiores quam fœmina & declinat ad inferius, *vt dicit Auicenna. Item Ariſt. lib.8.* opinantur, inquit, de ceruo, quod inter omnia quadrupedia ſylueſtria ſit diſcretiſſimum, ex hoc parit iuxta viam vbi animalia propter homines ꝙ non accedunt. Et fugit lumen Solis cum filiis, & quærit loca denſa, ſicut cauernas lapidum, quæ non habent niſi vnum introitum, quoniam ibi poteſt pugnare cum aliis animalibus. *Nam vt dicitur ibidem.* Cerui pugnant etiam ad inuicem pugna forti & victus obedit obedientia forti, & timet maxime vocem vulpis & canis. Et ceruus quando impinguatur, latet, ne inueniatur à venatoribus, & propter pinguedinem interficiatur, *& ſubdit ibidem.* Venatio autem ceruorum ſic fit, vnus venatorum ſibilat & canit, & ceruus delectatur in cantu & ſequitur ipſum cantum, & interim alius eum trahit cum venabulo & occidit, & quando agitatur ceruus fugit ad fluuium vel ad ſtagnũ ſi poteſt tranſnatare aquam reſumptis viribus, ex aquæ frigiditate euadit venatores, quando autem capitur, mugit & lacrymatur. Item quando canes ipſum inſequuntur & inuenit biuium, non directis currit veſtigiis, ſed nunc iſtac nunc illac tranſuerſaliter mutat ſaltus, & tunc conatur tranſilire per multos paſſus, vt ſic per contrarios & ambiguos ſaltus eius veſtigia à canibus odore ipſum inſequentibus difficilius ſentiatur. *Item vt dicit idem*, ceruæ difficiliter pariunt fœtus ſuos. quod cognoſcitur per incuruationem corporis & rugitum, & ideo comedit dracontium, vt facilius à partu liberetur, & cum pariunt, ſubito comedunt ſecundinam, ante

quam in terram cadat, & opinantur de iſta ſecundina, ſit venenum, *Vt dicit idem.* *Alias ceruæ proprietates proſequitur Ariſtoteles libro 8. quas ſupra Plinius recitauit, dicit autem Plinius libro 28.* Ceruæ cum ſenſerint grauitatem, lapidem deuorant cuius beneficio adiuuentur, & idem lapis in ipſa mortua, quandoque in eis excrementis reperitur, & hic lapis miro modo dicitur iuuare mulieres quando ſunt prægnantes. Idem faciunt oſſicula quæ in eius corde inueniuntur, *Vt dicit idem*, & eſt illud os, quod inuenitur in corde ceruorum ſupra modum vtile, contra multas corporis paſſiones, & in omnibus nobilibus confectionibus admiſcetur, *Vt ait Dioſcorides Plinius & etiam Conſtantinus.*

Cap. XXX.

De Ceraſte.

CEraſtes eſt ſerpens cornutus, *Vt dicit Iſid. libro* 12. habet enim quædam cornua ex vtraque parte capitis ad modum cornuum arietis circumflexa, totum autem corpus ſuum occultat ſub arena, ſolis cornibus ſine cooperculo derelictis, quæ videntes auiculæ credunt de cornibus quod ſint vermes, & dum aues ea capere & inde refici nituntur, à doloſo ſerpente ex improuiſo ſubito rapiuntur, obſidet enim vias & ſemitas occultas, & tam homines quam equos quos incaute per ſemitas ambulare conſpicit, occulto morſu interficit & occidit. *Gloſſa autem ſuper penultimum caput Geneſ.* videtur dicere quod ceraſtes ſpecies eſt reguli, qui tantæ eſt perniciei, quod ſi eius venenum ſolummodo vngulam equi tetigerit, & equum & equitem ſubito perimeret & necaret, & ideo vbi nos habemus, fiat Dan ſicut coluber in via, ceraſtes in ſemita, dicit alia litera, fiat ſicut coluber in via, & ſicut regulus in locato. Alii autem dicunt, quod genus eſt aſpidum ſummæ virulentiæ & malignitatis. *Quære ſupra in litera A. de aſpide quia ibi fit mentio de ceraſte.*

Cap. XXXI.

De Cornu.

COrnu *Vt dicit Ariſtot. lib.* 3. eſt de natura oſſis oſſe mollius, cartilagine durius, ſicut & vngulæ animalium, & omnia

omnia talia poſſunt mollificari ad ignem, *vt dicitur ibidem*, quod colores cornuum ſicut & ſolearum erunt, ſecundum colorem pilorum corporis animalis, vnde ſi corium eſt nigrum, tunc pili & cornua erunt nigra & ſic de aliis. Dantur autem animalibus cornua ad ſui defenſionem loco armorum, & ideo ponuntur in extremitate capitis, vt ſemper ſint parata ad reſiſtendum iniuriæ impugnantis, & omnia cornua ſunt vacua, concaua & rotunda, præterquam cornua cerui, quæ dura ſunt & ſolida, & ſunt multæ ramificationis. Et nullius animalis cornua mutantur niſi ſolius cerui, qui omni anno ſemel proiicit ſua & vnum abſcondit, quod vix poteſt inueniri, *vnde dicitur in prouerbiis*, vade vbi ceruus proiicit cornu ſuum, *vt dicitur libro 8. Item dicitur libro 4.* fortior eſt continuatio cornuum cum cute quam cum oſſe, *& ideo dicit Ariſtoteles* quod quædam animalia mouent cornua ſicut auriculas in regione, quæ dicitur auſtrage. *Et idem dicit Auicenna, quod hoc dicit Ariſtoteles de ſua terra qua dicebatur ſic.* Eadem autem eſt materia cornuum & vnguium & ſolearum, quia fumus vaporoſus à cordis calore reſolutus, *vt dicit Conſtantinus*, & ideo animalia magni fumi à natura forti calore cordis reſoluti vi caloris ad extrema corporis transfuſi, magna habent cornua & fortia, & maxime ſi iſta fumoſa materia vel propter nimiam ſui ſubtilitatem tranſeat in pilos, vel ſi nimis fuerit terreſtris & groſſa, in dentes tranſeat & in culmos, *& ideo optime dicit Ariſto. libro 3. cap. de dentibus*, quod animalia habentia in vtraq; mandibula dentes & culmos, non habent cornua, vt patet in elephantibus & in apris. Omnia etiam quadrupedia dentes habentia in inferiori mandibula tantum, & vngulas ſciſſas, habent cornua & ruminant, & habent duos ventres, imo plures, *vt ſupra dictum eſt*, vnde pluralitas cornuum ſe habet conſequenter ad ſciſſuram ſolearum, & ideo aſinus Indicus habet cornu vnum tantum, & ſoleam integram ſicut equus, ſed non ruminat, *vt dicit Ariſtoteles & Auicenna*, tanta autem eſt affinitas inter vngulas & cornua, *quod iubet Ariſt.* vaccam patientem dolorem in vngulis pedum, vt cum oleo & aliis medicinis inter cornua inungatur. *De vtilitate autem cornuum & vnguium dictum eſt ſupra litera B. de boue.*

Cap. XXXII.

De Crocodilo.

Crocodilus à croceo colore eſt dictus, *vt dicit Iſidorus*, animal quadrupes, *vt dicit Iſidorus libro 12. in capite de piſcibus.* In terra & in aquis valens, longitudine fere 20. cubitorum, dentium & vnguium immanitate armatum, tanta eſt ei duritia cutis, quamuis fortium lapidum ictus in tergo recipiat, nihil omnino curat, nocte in aquis, die in terra quieſcit. Oua in terra fouet, quæ ouis anſeris ſunt maiora, maſculus & fœmina vices ſeruant, hunc quidam piſces ſerratam criſtam habentes, tenera ventris deſecantes interimunt. Et dicitur quod ſolus inter animalia ſuperiorem mandibulam mouet, *hæc omnia dicit Iſidor. Et dicit Plinius libro 8. capite 26.* Crocodilus eſt animal Nilum inhabitans, linguæ vſu inter animalia terreſtria caret, ſola ſuperiori mandibula exiſtenti mobili morſum imprimit venenoſum. Dentes habet horribiles ad modum pectinis ſiue ſerræ, & culmos ad modum apri. Nullum autem animal ex tam parua origine creſcit in tam magnum animal, ſicut crocodilus. Animal eſt valde guloſum & multum comedit: vnde quando eſt ſatur, iacet iuxta littus ructans præ repletione, ſuperuenit enim auis modica, quæ dicitur apud eos trochilos, apud Italos autem dicitur omnium auium rex, & volat ante os eius, quam aliquoties à ſe repellens, tandem fauces aperit aui, & eam intrare permittit, & hæc auicula primo eum leniter vnguibus ſcalpit, & ei facit quendam pruritum, in cuius dulcedine delectatus ſtatim obdormit. Auicula autem cum ſentit eum dormire, ſtatim illabitur in eius ventrem, & quaſi telum ſtatim eum perforat & corrodit. In ventre enim eſt valde mollis & ideo à piſcibus ſpinas & criſtatas pinnulas in dorſo habentibus de facili ſuperatur. *Et ſubdit Plinius.* Hæc belua inſequitur fugientes, & eis eſt terribilis, ſed eſt fugax cõtra ſerpentes. Hebetes autem habet oculos quamdiu eſt in aqua, ſed extra aquam nimis acute videt. In hyeme per quatuor menſes maxime ſe abſcondit, ſed in vere exit, & quamdiu viuit ſemper creſcit, *vt dicitur. Hucuſque Plinius libro 8. cap. 15. Dicit autem phyſiologus.* Crocodilus ſi quendam inuenit hominem iuxta littus, interficit eum

ſi po-

ſi poteſt, & primo plorat ſuper eũ, & poſtea deuorat ipſum, *Et dicit*, quod de eius fimo fit vnguentum, vnde facies mulierum ſophiſticantur, vt ſenes & rugoſæ, iuuenculæ per tempus videantur. Herbas libenter comedit inter quas enhydris ſerpens paruulus, qui ei inimicatur, caute ſe inuoluit, & dum crocodilus herbas carpit, ſerpentem tranſglutit, qui intrans ventrem eius, omnia interiora carpit & ſic interimit eum & occidit, & ſic illæſus exit. *Item Iſidorus libro 12. dicit* quod idẽ vermis inſidiatur Crocodilo quando dormit, & tunc inuoluit ſe in luto, & intrat per dentes eius. *Dicit ad hoc Solinus*, quod inſidiatur quibusdam paruis auibus, quæ generantur inter herbas Nili, quæ euolant propter calorem Solis, & intrant ventrem Crocodili & comedunt vermes ventris eius, & ſic purificatur belua à vermibus. Habet autem corium ita durum, quod vix gladio perforatur. Habitat in aqua tam de die quam de nocte, quia aqua calidior eſt de nocte quam de die, retinet enim radios Solis & ibi agitantur, & ſic fit calida ipſa aqua, & non habet linguam prominentem ad vociferandum, ſed habet paruam linguam in parte inferiori, ſicut habent piſces ad guſtum, *Vt dicit idem Solinus, Ariſtotel. Et etiam Auicenna, Etc.*

Cap. XXXIII.

De Colubro.

Coluber dicitur quaſi colens vmbras, vel quia labitur in lubricos tractus flexibus ſinuoſis. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur, *Vt dicit Papias*. Coluber ceruam fugit, leonem interficit, *Vt dicit Iſidor.* & rutam odit, pellem deponit, nemorum & arborum concauitates diligit, lac libentiſſime bibit, dentibus & cauda lædit & venena infundit, iuxta ſepes Soli ſe exponit, canes fugit, muſcas comedit, & puluerem lingit. *Quare de angue ſupra.* Dicit autem *Plinius libro 30. cap. 4.* Pinguedo colubri aquatici valet contra morſum crocodili, & ſi quis ſecum habuerit fel colubri, à crocodilo non læderetur contra ipſum belua nil audente.

Cap. XXXIV.

De Damula.

DAmula ſiue dama, *ſicut ait Papias*, caprea eſt agreſtis, *vt dicit Iſidorus libro* 12. damula eſt vocata eo, quod de manu effugiat, timidum enim eſt animal & imbelle ac imbecille: vnde neſcit ſe defendere niſi fugiendo. Habent enim pro armis habilitatem membrorum, & ad fugam leuitatem. *Vnde dicit Martialis.*

Dente tuetur aper, defendunt cornua ceruum,
Imbelles damæ quid niſi præda ſumus.

Montoſa loca & nemoroſa diligit, gramina medicinalia & aromatica comedit, ramuſculorum thyrſos & extremitates carpit, quādo eſt vulnerata, dracontium comedit, & ſic de corpore telum trahit, *vt dicit Iſidorus libro* 5. Sanguis eius eſt medicinalis *ſecundum Plinium libro* 28. neruos enim contractos remollit, & articulorum dolorem ſoluit, venenum excutit & expellit. Damulam odiunt ſerpentes & fugiunt, & eius anhelitum ſuſtinere non poſſunt, *vt dicit idem.* Acutiſſimi eſt viſus & velocis curſus. *Quære ſupra de caprea agreſti.*

Cap. XXXV.

De Dromedario.

DRomedarius eſt dromedorum vel dromedarum cuſtos, dromedus autem eſt quoddam genus cameli, *vt dicit Iſidorus libro* 12. dromedus, inquit, eſt genus camelorum minoris ſtaturæ quam camelus, ſed longe velocioris curſus, vnde & nomen accepit, nam *δρόμος* græce curſus velox dicitur. Centum enim milliaria & amplius pergit vno die, & idem animal ruminat ſicut bos & camelus, vnde dromedarii proprie ſunt magiſtri dromedorum *vt dicit Papias. Gloſſa tamen ſuper Iſa.* 60. *ait*, dromedarius vel dromas, vtrunque dicitur, eſt animal camelo minus ſed velocius. Madian enim & Epha regiones ſunt trans Arabiam, camelis & dromedariis abundantes, &c. Caſtrantur in iuuentute, vt ſint ad curſum aptiores, *vt dicit Auicenna*, & ne moti cupiditate fœminarum à ſuo curſu retardentur. Tantæ etiam ſunt velocitatis propter paſſus amplitudinem,

item, maximum enim & latiſſimum habet paſſum, *Vt dicit Ariſtoteles & Auicenna & Plinius libro* 4. & etiam propter intenſam caliditatem. Animal enim eſt calidiſſimum ex cõplexione naturali: vnde caloris fortitudo cõſumit in eis vnctuoſitatem omnẽ & pinguedinem, & non permittit eos mole carnea nimium onerari. Item veloces propter membrorum habilitates ſunt. Nam gracilia & longa habent crura & multum neruoſa, & ideo habiles ſunt ad motum, & fortes ad continuandum curſum ſuum. Item leues ſunt propter victus paucitatem, non enim animalia ſunt magni cibi, immo pauciſſimis cibis ſunt contenta. Fœnum enim & cortices comedunt, & dactylorum oſſa valde diligunt, quibus etiam poſt longiſſimos terræ circuitus de veſpere contenti ſunt, *Vt dicit Plinius*. Eorum enim ſanguis valde eſt calidus, acutus & ſubtilis, & ideo eorum lac valde ſubtile & liquidum eſt plus quam aliorum animalium, *Vt dicit Conſtant.* & minus nutritiuum & magis calefactiuum, & groſſorum humorum inciſiuum. *Quære ſupra de camelo.* Eædem enim proprietates ſunt iſtius & illius.

Cap. XXXVI.

De Dipſade.

Dipſas & dipſades fœminini eſt generis, & eſt idem ſerpens, qui latine dicitur ſitula, ſic dicta, eo quod quẽ momorderit, ſiti pereat, *Vt dicit Iſidorus libr.* 12. Adeo autem ſunt dipſades paruulæ vt cum calcantur, vix videantur, quarum venenum ante extinguit quam ſentiatur, ita quod vix ſentit triſtitiam moriturus. Eſt autem ſpecies aſpidis, *Vt patet ſupra de aſpide, quære ibi.*

Cap. XXXVII.

De Dracone.

Draco maximus eſt cunctorum ſerpentum, *Vt dicit Iſidor. lib.* 12. Hunc Græci draconta vocant, vt qui ſæpe à ſpeluncis abſtractus fertur in aerem, excitaturque propter eum aer, ſimiliter & mare contra eius ventum intumeſcit. Eſt autem criſtatus paruo ore, & arctis fiſtulis ſpiritum trahit, & linguam exerit vel erigit. Dentes habet acutos & ſerratos, vim autem habet non in dentibus ſed in cauda, & verbe-

verbere plus quam ictu nocet. Non habet autem tantum de veneno quantum & alii ſerpentes, quia ad mortem alicui inferendā non ſunt illi neceſſaria venena, quia ſi quem ligauerit, occidit, à quo nec elephas tutus eſt corporis ſui magnitudine. Nam circa ſemitas deliteſcens per quas elephantes gradiuntur, crura cauda ſua alligat & innodat, & ſuffocatos perimit atque necat. Gignitur autem in India & in Æthiopia in ipſo incendio iugis æſtus, *vt dicit Iſidor. lib.*12. De draconibus autem dicit *Plin.lib.*8.*cap.*13. Draco, inquit, 20. cubitorum magnitudine naſcitur apud Æthiopes. Solent autem quatuor vel quinque, 10. vel 15. mutuo ſe complecti, & erectis capitibus velificare per mare & flumina ad pabula meliora. *Item cap.*13. Inter elephantes & dracones perpetua eſt dimicatio. Nam draco cauda conſtringit elephantem, & elephas pede & promuſcide proſternit draconem. Draco autem nexu caudæ innodat pedes elephantis & cadere eum facit, ſed non impune, quia dum interficit elephantem, interficitur caſu eius. *Item c.*13. Elephas vidēs draconem ſuper arborem, nititur eam frangere vt percutiat draconem, draco autem inſilit in elephantem, & captat eum mordere inter nares, & impetit oculos elephantis, & quādoq; excœcat eum, quandoq; inſilit ſuper eum à tergo & mordet eum & ſugit ſanguinem eius, tandem poſt longum conflictum elephas ex ſubtractione ſanguinis debilitatur in tantum, quod cadit ſuper draconem & moriens interficit ſuum occiſorem. Cauſa quare ita appetit eius ſanguinem, eſt frigiditas ſanguinis elephantis, quo draco appetit infrigidari, *vt dicit Iſid. Super illum autem locum Ierem.*14.*cap. traxerunt ventum ſicut dracones, dicit Hieron.* Draco eſt animal valde ſitibundum intantum, quod vix poteſt aqua ſatiari, & ideo aperit os vento, vt ſic extinguat ardorem ſitis, vnde cum videt naues in mari, & maximus eſt ventus contra velum, volat ad velum, vt ibi hauriat ventum frigidum, & quandoque propter magnitudinem corporis & propter eius fortem impetum ſubuertit nauem, & nautæ quando vident appropinquare draconem, quod percipiunt ex tumore aquæ, contra ipſum ſtatim deponunt velum & ſic euadunt. *Idem dicit Solinus. Item dicit idem*, quod Æthiopes vtuntur ſanguine draconis contra feruorem æſtus, & veſcuntur eius

catuli-

carnibus contra diuerſos morbos, ſciunt enim ſeparare venenum ab eius carne, nam ſolum habet venenum in lingua & in felle, & ideo amputant eis linguas & fella, quæ receptiua ſunt veneni, & ſic abſtracto veneno vtuntur corpore reliquo, tam in medicina quam in cibo, & hoc videtur tangere Dauid, *Vbi dicit*, dediſti eum eſcam populis Æthiopum. *Dicit etiam Plin.* quod vi veneni ſemper erigitur eius lingua, & quandoq; ex calore veneni inflãmat aerem, ita quod videtur ſpirare ex ſe ignem, aliquando etiam emittit, dum ſibilat flatum contagioſum, & inde corrumpitur aer & inficitur, & morbus peſtilens inde ſæpius generatur. In mari quandoque habitat, quandoque in fluminibus natat, in ſpeluncis & antris latitat, raro dormit, imo vero ſemper vigilat, aues & beſtias deuorat, acutiſſimum habet viſum, vnde in altiſſimis montibus manens, à remotis videt prædam ſuam, morſu & ictu pugnat, de oculis & naribus animalis in pugna maxime captat, *Vnde dicit Plin. Lib.* 8. quod ita lædit in oculis & ore elephãtes, quod quandoque cæci inueniuntur, nec poſſunt comedere & ita moriuntur. *Item de dracone dicit Ariſt. lib.* 8. quod illorũ draconum morſus eſt malus & periculoſus, qui comedunt animalia venenoſa ſicut draco, qui comedit ſcorpiones, quia contra illorum morſum vix inuenitur medicina. *Item Plin lib* 28. Draconum adipem omnia fugiunt venenoſa; adeps etiam eius cum melle curat caliginem oculorum. *Item Ariſtot. libr.* 8. Piſces quando mordentur à dracone, moriuntur.

Cap. XXXVIII.

De Equo.

EQui ſunt dicti, eo quod quando quadrigis iunguntur, pares æquantur, quia in forma & in curſu ſimiles copulantur. Eſt autem dictus caballus à pede cauo, eo quod gradiens impreſſa vngula terram cauet, quod reliqua animalia non habent, *Vt dicit Iſidor. lib.* 12. A multis etiam ſonipes nominatur, eo quod pedibus ſonet. Viuacitas equorum multa eſt, *Vt dicit idem*. Exultant enim in campis cum odorant bellum, ſono tubæ excitantur ad prælium voce accenſi prouocantur ad curſum, dolent cum victi fuerint, gaudent cum vicerint. Quidam in bello hoſtes ſuos ſentiunt

tiunt & cognoſcunt adeo, vt aduerſarios ſuos morſu pe-tant, aliqui etiam proprium dominum cognoſcunt, obliti manſuetudinis ſi mutentur, aliquando etiam præter proprium dominum in dorſo aliquem non permittunt, multi etiam morientib. dominis ſuis lacrymas fundunt. Equum enim ſicut & hominem lacrymari & affectum doloris ſentire dicunt, vnde & natura in centauris equorum & hominum eſt permixta. Solent etiam ex equorum mœſtitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua ineſt equis Perſicis & Siculis, in annis vltra quinquaginta, breuior autem ineſt equis Gallicis, Numidis & Hiſpanis. *Subdit autem Iſidor.* adhuc in generoſis, inquit, equis, vt aiunt veteres, quatuor ſpectantur, ſcilic. forma, pulcritudo, meritum atque color. Forma, vt ſit validum corpus atque ſolidum, & robori conueniens altitudo, latus longum & ſubſtrictum, maximi & rotundi clunes, pectus late patens, & totum corpus muſculorum denſitate nodoſum, pes ſiccus & vngula concaua ſolidatus. Pulcritudo attenditur, vt ſit exiguum caput & ſiccum, pelle prope oſſibus adhærente, aures breues & acutæ, oculi magni, nares patulæ, erecta ceruix, coma denſa, & cauda vngularum ſoliditate fixa rotunditas attenditur. Meritum vt ſit animo audax, pedibus alacer, trementibus membris quod fortitudinis eſt indicium, qui ex ſumma quiete facile concitetur, vel excitata feſtinatione non difficile teneatur. Color etiam ſpectatur, quia color in pilis nunc eſt roſeus, nunc niger, nunc albus, nunc canus, nunc varius, nunc guttatus, hic varius color equos multum decorat vel deformat. Vires etiam equorum & animos manifeſtat, ſed de ſingulis proſequi nimis foret longum. *Hucuſque Iſid. lib.* 12. *De equis autem dicit Plin. lib.* 7. *cap.* 43. Equi, inquit, Scythici pro dominis ſuis pugnant, coitum maternum refugiunt, nam in eius quædam cognationis agnitio eſt, vnde *narrat Ariſt. lib.* 8. Rex, inquit, ſeptentrionis habuit equam pulcram, & peperit equum pulcrum, & voluit ex illo equo & matre extrahere pullum aliquem, & ingeniabantur, vt equus ſaltaret ſupra matrem cooperiendo vultum eius, & cum diſcooperiebatur facies matris, & nouit ipſam equus, fugit & eiecit ſe ab alto præ dolore, & eſt mortuus. Atque in grege equus cum ſorore libentius graditur, quam cum matre,

matre, ad vocem ſymphoniæ & tubæ clangorem delecta-tur, ſaltatẽn hoſtem, præſagiunt pugnam, & amiſſos de-flent dominos ſuos, & lacrymas interdum fundunt. Di-cunt autem illos equos ad bella vtiliores, qui in bibendo profundius infigunt nares ſuas, quia tales equi, *Vt dicunt*, in curſu vrinæ grauatione non impediuntur. *Item dicit Plinius libro 8. capite 9.* fel, inquit, equi computatur inter venena, & ideo ſacrato flamini equum tangere non lice-bat, eius ſanguis recens & crudus malus & pernicioſus eſt, vt taurinus, ſpuma equi data cum lacte aſinino, vermes in-terficit in ventre venenoſos. *Item de equis dicit Ariſtoteles & Auicenna.* Equus pro iicit dentes ſuos, & quanto eſt ſe-nior, tanto habet dentes albiores. *Item Ariſtoteles libro 5.* equus maſculus viuit 25. annis, & generat à tertio anno vſq; ad 30. annos. Fœmina autem diutius viuit & generat vſque ad 40. annos, & quando incipiunt equi generare, erit vox eorum maior, & fœminæ ſimiliter & multum diligunt coitum plus quam alia animalia, *Vt dixit libro 5. Item li-bro ſeptimo dicit idem*: Equis etiam paſcentibus accidit aliquando podagra, & eiiciunt ſotulares & generan-tur eis noui. Et ſignum huius eſt tremor oui teſticularis dextri, & equis, qui paſcuntur in domibus, accidit dolor iliorum, & ſignum huius eſt quod membra poſteriora adu-nantur per conſtrictionem. Et equus abſcindatur à come-ſtione, & ſi ei minuatur iuuabitur. Et equis accidit contra-ctio neruorum, & ſignum huius eſt, quod omnes venæ extenduntur & ſimiliter caput & collum & grauat eos ambulare. Accidit etiam equis aggregatio veneni, & ac-cidit etiam eis alia infirmitas in ore, quæ dicitur foren, & ſignum huius infirmitatis eſt, quod cadit ei palatum & fit eius anhelitus calidus, & hæc infirmitas caret remedio ni-ſi curetur per ſe. Et accidit equis rabies cuius ſignum eſt quod declinant aures eius ad partes colli, & hæc infirmi-tas non habet medicinam. Et accidit ei infirmitas veſicæ, & huius ſignum eſt quia non poteſt mingere equus, & tra-hit ſuas coxas & etiam ſotulares, & morſus animalis quod dicitur mugelis, valde nocet equis & mulis, quoniam facit in eis ampullas ſiue puſtulas, & multotiens moriuntur ex veneno, & equus cognoſcit hinnitum illius, qui contra ipſum vult prœliari, delectantur ſtare in pratis, & natare in

aqua, & potant aquam turbidam, & ſi fuerit aqua clara, turbant eam pede. *Hucuſque Ariſt. lib. 6.*

Cap. XXXIX.

De Equa.

EQua per deriuationem ab equo eſt dicta, nam equorum fœmina equa eſt vocata, *de qua Ariſt. lib. 7.* Equa impraegnata ſi olfecerit candelã extinctam abortiet. *Item idem:* Equæ paſcuntur ſimul, & ſi moritur aliqua & dimiſit pullum, nutriet eum alia, quoniam genus equarum diligit ſpeciem ſuam. *Item dicit Plinius lib. 8, cap. 43.* Equa ſtans parit, & ſuam prolem præ cæteris animalibus diligit, & amiſſa parente, alienum pullum nutrit & diligit tanquam ſuum. *Item dicit idem*, quod in fronte pulli equi naſcitur quidam folliculus niger ad quantitatem caricæ, quod mater lambit lingua, & abſcindit, & nunquã pullum admitteret ad vbera, niſi illud primo abſcindatur, & vocat illud Plinius veneficium amoris, quia mulieres incantatrices vtuntur illo in præſtigiis ſuis, quando volunt aliquem ſtimulare ad amorem. *Idem dicit Ariſtoteles lib. 7.* Item equa, *vt dicit idem*, gloriatur in iubis ſuis, & dolet quando ei præſcinduntur, & retonſa iuba extinguitur libido earum, ac ſi in eis eſſet vis amoris. *Item dicit Ariſtot. lib.* 8. quod ibis pugnat cum equis, quoniam equi eiiciunt eum à paſcuis, quia comedit herbas, & eſt ibis debilis viſus, & imitatur vocem equi, & quando volat ſuper ipſum, ſtupefacit ipſum, & cogit ipſum fugere, & quandoque interficit ipſum, &c.

Cap. XL.

De Poledro.

POledrus dicitur equę filius, ſiue pullus equinus, quamdiu matris vberibus eſt ſubiectus. In cuius fronte, *vt dicit Ariſt. lib.* 7. inuenitur iconemor, id eſt, amoris veneficium, quando naſcitur, & lambunt matres eorum lingua & comedunt illud, & mulieres incantatrices prouerbiant ex hoc, *vt dicit idem. Item lib.* 14. Poſterior pars pulli equini eſt maior parte anteriori, & cum iuueneſcit, creſcit pars ſuperior, & propter hoc erit eleuatio anterioris par-

ris partis corporis multorum equorum maior quam poſterioris, & ideo quando eſt pullus, poteſt pede poſteriori tangere caput ſuum, quod facere non poteſt quando peruenit ad ætatem, quamdiu autem pullus eſt, matrem miro affectũ diligit, & ſequitur eam quocunque vadit, & ſi matrem caſu aliquo perdiderit, hinnitu eam quærit. Pullus equinus ſtramentis non ſternitur, ſtrigile non tergitur, phaleris non ornatur, calcaribus non percutitur, ſellę non ſubiicitur, freno non domatur, matrem libere ſequitur, gramine depaſcitur, clauiculis in pedibus non clauatur, libere diſcurrere permittitur. Sed in fine labori exponitur & loris, & capiſtris coarctatur, à matre ſubtrahitur, vbera ſugere non permittitur, ſuaues curſus facere multipliciter informatur, & *Vt dicit Iſido. lib.*14. aurigis exponitur, quadrigis & curribus ſubiicitur, equeſtri militiæ deputatur, variis fortunæ ſortibus pauper equi filius propagatur. *Et ideo dicit Iſido. in eodem lib.* quod equi fuerunt quondam diuerſis ritibus deorum conſecrati, nam equos quadrigales Soli deputabant, propter quatuor Solis in anno mutationes, ſcilic. Veris, Æſtatis, Autumni & Hyemis, virtute Solis alterantis omnia. Equos autem bigales dedicabant Lunæ, quia bino tempore, ſcil. nocte & die videtur, & ideo cultores Lunæ duos equos ſemper iungunt, ſcilic. album & nigrum. Equos vero trigales inferis diis aſcribebant, quia dęmones per tres ætates homines ad ſe trahunt, ſcil. per infantiam, & adoleſcentiam, & ſenectam, hi diuerſorum colorum equos pariter coniungebant. Vltra autem ſeptem equos ſimul copulare de facili non audebant, referentes hoc ad curſum ſeptem ſiderũ, quorum motu mundum regi generaliter ſupponebant, vel ad numerum ſeptẽ dierum, quorum circulo vitæ præſentis terminum peragi concernebant. Ideo etiam colores equorum mirabiliter diſcernebant, *Vt dicit Iſid. ibid.* Nam equos roſei coloris dedicabant igni ſiue Soli, albos aeri, praſinos & fuſcos terræ, venetos aquæ ſiue mari. Item equitabant equos roſeos in æſtate, quia tunc omnia caleſcunt, albos autem in hyeme, quia tunc glaciei frigore omnia caneſcunt, praſinos in vere, quia tunc omnia vireſcunt, fuſcos vel nigros in autumno, quia tunc omnia deſiccãtur, & quaſi à prima pulcritudine deficiunt, *Item dicit idem ibidem*, equos roſeos

Marti Deo belli conſecrauerunt, vel quia Romanorum vexilla decorabantur cocco, vel quia Mars gaudet ſanguine. Albos autem equos conſecrauerunt Zephyris, partib. & ſerenis, praſinos flori & terræ, venetos aeri atq; aquæ, quia cœrulei ſunt coloris. Glaucos autem & varios & purpureos deputauerunt Iridi, quem arcum dicunt, quia Iris habet colores plures. Hæc omnia ſuperſtitio hominum procuratione dæmonum circa elementa mundi aliqui antiquitus obſeruabant, *Vt dicit idem Iſidor.* & ideo mundus iſte contemnendus eſt, quia plurimi ipſum ſpecie Sathanæ repleuerant. *Hucuſq; Iſid. lib.* 8. Circa autem pullum equinum hoc vltimo animaduertes, quia paſſum ſuaue vel durum, quem aſſueſcit in iuuentute, vix poteſt dimittere etiam in ſenectute.

Cap. XLI.

De Elephante.

Elephas, ntis, & elephantus dicitur, pro eodem animali. Dicitur autem ſic ab ἐλφιον Græce, quod mons dicitur Latine, & hoc eſt vtique propter corporis maximam quantitatem, ſed apud Indos barro vocatur, vnde & vox eius barritus vocatur. Cuius dentes dicuntur ebur, & roſtrum promuſcis nuncupatur, nam illo ori cibum admouet, *Vt dicit Iſido. lib.* 12. *Et ſubdit:* hoc genus animantis in rebus bellicis aptum eſt. In his enim animalibus Medi & Perſæ ligneis turribus collocatis tanquam de muro iaculis, dimicant, in intellectu & memoria præ cæteris animalibus vigent, gregatim incedunt, nutu quo valent, ſalutant homines, murem fugiunt, auerſi coeunt, in aquis pariunt vel in ſyluis, & vbi fœtus pariunt, ibi fœtus dimittunt propter dracones, quia eis inimicantur, & ab ipſis implicatu necantur, biennio fœtus portant, nec amplius quam ſemel gignunt, nec plures quam tantum vnum gignunt, viuunt autem trecentis annis, *Vt dicit Iſido. lib.* 12. *Sed Plinius lib.* 8. *cap.* 1. Elephas, inquit, inter omnia animalia maximæ eſt virtutis, ita quod vix in hominibus tanta probitas inuenitur. Nam, *Vt dicunt*, in noua Luna conueniunt congregatim, & in flumine ſe abluunt & balneant, & nouo ſideri communiter poſt inclinant, & ſic re-

deunt

deunt ad locum ſuum. Iuuenes ſuos eundo & reuertendo ante ſe ire faciunt, quos diligenti cura cuſtodiunt & inſtruunt ad ſimile faciendum. Item quando ægrotant, quaſdam herbas ſalubres eis congregant, & antequam eis vtantur, ſupino capite eas ad cœlum leuant, & quadam religione à numinibus ſibi adiutorium poſtulant. Item boni intellectus & animalia ita docilia, quod regem cognoſcere & quaſi odorare inſtruuntur & nituntur, quia reuerentiæ gratia ſua genua incuruant. *Item dicitur lib.* 5. ſi elephantes hominem errantem ſibi obuium viderint in ſolitudine, primo ne ipſum terreant, aliquantulum de via ſe ſubtrahunt, & tunc gradum figunt, & paulatim ipſum præcedentes, viam ei oſtendunt, & ſi draco eis occurrerit, pro homine defendendo cum eo pugnant, & viriliter ſe opponunt, & hoc potiſſime dicuntur facere quando habent iuuenes, timent enim quod homo quærat fœtus ſuos, & ideo ſe expedire de homine primo deſiderant, vt ſic ſecurius poſſint nutrire filios, & eos cautius cuſtodire. *Item lib* 8.*cap*.6. ſemper gregatim incedunt, ducit agmen maximus natu, cogit & cooperatur ætate proximus. Aquã vel amnem tranſituri iuuenes præmittunt, ne magorum ingreſſu impediatur alueus, & ſic non poſſent conuenienter pertranſire, *Vt dicit ibidem.* Item mirandus eſt in eis pudor, nam quando vnus ab alio vincitur, victus vocem fugit victoris. In abdito coeunt maſculus quando eſt quinquennis, & fœmina quando eſt decennis, & hoc niſi duobus annis, *Vt dicunt*, & in iſtis duobus annis non niſi quinque diebus tantum, ſexto die raro ſuperaddito, *Vt dicit idem.* Tempore coitus ſunt periculoſi valde & maxime agreſtes, nam tunc domos Indorum & ſtabula proſternũt, & ideo domitas fœminas tunc abſcondunt, & quando domiti ſunt, optimi ſunt in militia, nam ferũt turres ligneas, acies proſternunt conuertuntque armatos. Sed quod mirum eſt, qui armatas acies non timent, vocem minime ſuis fugiunt & formidant. *Item cap.* 40. fronte & roſtro altas proſternunt palmas, & ſic comedunt fructus earum. Item inter elephantes & dracones eſt perpetua dimicatio, vnde vnus inuidet alteri propter magnitudinem virium, & corporis quantitatem, draco enim ſitit ſanguinem elephantis, quia frigidiſſimus eſt, vt ſuam refrigeret æſtuantem

caliditatem, vt patet ſupra eodem, vbi agitur de dracone, *Vide ibi.*

Cap. XLII.

De Naſo Elephantis.

Secundum *Ariſtot. lib.*1. & *Auicen.* Naſus elephantis eſt longus & fortis & boliſatus, quaſi calceus, & vtitur illo loco manus, & per ipſum accipit cibum & potum, & reddit ori ſuo quod nullum facit aliud animal. Habet autem elephas mamillas in pectore, & habet in ore culmos fortes, & eius lingua eſt valde modica, reſpectu ſui corporis, & apparet intus, & raro videtur extra, niſi quando labit labia poſt cibum & potum ſuum, & non inuenitur in eo niſi vnũ inteſtinum inuolutum multipliciter, & coniunctum eſt ſibi pro ſtomacho, vnde poſt id non eſt aliud niſi vnum, per quod eiicit ſuperfluitatem, & habet epar magnum quadruplum ad epar bouis. Sed ſplenem habet paruulum reſpectu ſui corporis, & hoc eſt, *Vt dicit Auicen.* quia melancholia tranſit ei in nutrimentum. *Item Ariſtot. lib.* 2. quando generatur, apparent dentes generati in eo, cum roſtro ſuo eradicant arbores, & cum natat, ſpirat cum eo & eiicit aquam, & ille calceus creatur cum cartilagine. Elephas autem quando ſedet, flectit pedes ſuos, ſed non poteſt flectere pedes quatuor propter pondus corporis, ſed fulcitur ſuper latus dextrum vel ſiniſtrum, & dormit ſtante corpore, & pedes poſteriores flectit ſicut homo. *Item lib* 5. maſculus coit poſt quinquennium, ſed fœmina poſt decennium vſque ad 40. & poſtquam parit fœmina, quieſcit poſt triennium, & poſtquam fuerit impregnata, omnino à maſculo non tangitur, & trahit in vtero per biennium, & quando parit, parit ſimile vitulæ duorum aut triũ menſium. *Item lib.*7. elephanti accidit infirmitas ex ventoſitate, & propter hoc non poteſt eiicere vrinam aut ſtercus, & ſi non comederit terram, morietur, niſi ad hoc fuerit aſſuetus, quandoque tamen deglutit lapides. Accidit etiam eis dolor iuncturarum, & iuuat contra hoc potus aquæ calidæ & herbæ ſubmerſæ in melle, quoniam iſtæ duæ res prohibent fluxum ventris, & quando vexatur dolore, quod non poteſt dormire, inunguntur ſpatulæ cum oleo & aqua calida, & ſic curatur, idem facit caro porcina aſſata ſuper

ta ſuper dolentes ſpatulas colligata. Et ſi habuerit ferrum in corpore, datur ei bibere oleum, & extrahitur ferrum cum potu olei, & ſi non poteſt bibere oleum, ponuntur medicinæ in oleo & decoquuntur, & datur eis ad comedendum. *Item ibidem lib.* 8 Maſculus eſt maioris corporis & animoſitatis quam ſit fœmina, tamen domatur maſculus per verbera quando percutitur, obedit quamdiu ſedet ſuper eum venator, & cum deſcenderit, ligantur pedes anteriores eius donec domeſticetur. Et ſequitur *in eod. lib.* domeſticabilior eſt & obedientior omnib. animalib. agreſtibus, habens ſenſum meliorē, & ſentit frigus in hyeme & frigidū ventū, & eſt animal valde fluminale, & manet circa fluuios, & mergit ſe in aqua vſque ad mentum & natat, ſed non poteſt diu durare in natando, propter corporis ponderoſitatem. Sunt autem elephantes naturaliter benigni, quia carent felle, *vt dicit Ariſtot. lib.* 14. accidentaliter tamen efficiuntur ſæui, quando nimis prouocantur, vel quando inebriati vino ad præliandum acuuntur. *Item dicit Ariſtotel. lib.* 8. nullum animal viuit ita diu ſicut elephas, & hoc propter ſuam complexionem, quæ aſſimilatur aeri continenti, & ita oportet quod imprægnetur per biennium, propter magnitudinem conceptus fœtus, qui citius non poteſt perfici nec compleri.

CAP. XLIII.

De Elephantibus.

DE elephantibus autem *dicit Solinus.* Siderum, inquit, ſeruant diſciplinam elephantes, & Luna creſcente petunt amnes, & ſparſi liquore Solis exortum ſalutant motibus quibus poſſunt, deinde in ſaltus reuertuntur. Candore dentium intelligitur iuuentus, quorum alter ſemper in miniſterio eſt & alteri parcitur, ne aſſiduo repercuſſu hebetetur. Sed quando à venatoribus premuntur, ſimul percutiunt ambos & eos confringunt, vt damnato ebore & deturpato vlterius non perſequantur. Hanc enim periculi ſibi ſentiunt eſſe cauſam. Raro coeunt, & tunc in aquis viuis ſe abluunt, nec ante ablutionem ad gregem reuertuntur, pro fœminis nunquam pugnāt. Nulla enim nouerunt adulteria, & quando caſu aliquo dimicant, non me-

diocrem habent curam ſauciorum, nam feſſos & vulneratos in medio ſui recipiunt, & ipſos plus quam ſe protegunt & defendunt. Quando capiuntur paſtu hordei manſueſcunt, fit enim fouea ſubterranea in via elephantis, in quam incidit ignoranter, ad quam veniens vnus venatorum percutit & pungit ipſum, alter autem venatorum ſuperueniens primum percutit venatorem, & amouet eum ne percutiat elephantem, & dat ei comedere hordeum, quod cum ter vel quater fecerit diligit ſe liberantem, & ei deinceps obediens manſueſcit. Si caſu aliquo vorauerit vermem, qui chameleon dicitur, ſumpto oleaſtro medetur peſti. Ventrem habet mollem & dorſum durum, & ideo pugnans cum vnicorne, opponit ei dorſum, cauens prout poteſt, ne per mollem ventris partem fodiatur. Pilos habet paucos & ſetas nullas. Aures habet amplas, tenues & longas, inferius dependentes, quas erigit & extendit, & inde grauiſſime percutit quando iraſcitur contra draconem quem odit, nec mirum, ſitit enim ſanguinem eius, & eum bibit quando poteſt. Quamobrem ipſum nunquam inuadit draco, niſi quando potu elephas eſt repletus, vt propenſius irrigatus maiorem ſumat de oppreſſi ſanguine ſacietatem. *Hucuſq; Solinus qui multa alia ponit quæ ſupra dicit Plinius. In libro autem phyſiologi de elephante memini me ſic legiſſe.* Elephas, inquit, eſt animal quod magnitudine inter omnia animalia quadrupedia præexcellit, intellectu & memoria multum vigens, nam elephantes inter alia eorum facta, nunquam dormiendo totaliter ſe inclinant, quando feſſi ſunt arbori & maxime palmæ quietis gratia accubant, & ſic qualitercunque ſe ſuſtentant, quorum quieti homines inſidiantes occulte arborem concauant, cui ſe appodians elephas, & neſciens fraudem, pondere corporis arborem frangit, & frangendo cadit ſubito & ſuccumbit, qui caſum ſuum videns irreparabilem, miro modo barrit, id eſt, clamat & rugit, ad cuius barritum multitudo iuuenum ſubito accedit, elephantum qui paulatim ſeniorem pro viribus eleuant, & vt eum releuent, miro affectu ſe totis viribus inclinant. Coitum abhorrent niſi pro ſola prole, *Vnde dicitur ibidem*, quod quando elephantes Indicos luxuria ſtimulat, vi amoris fœmina præcedit verſus orientem, quam ſequitur maſcu-

lus

lus quoſque in abſcondito deueniant, qualitercunque poterit mandragoram quærit, cuius fructum primo fœmina guſtat, deinde maſculus eundem fructum comedens eam impregnat & fœcundat, *vt dicitur*, ſed diu propter magnitudinem fœtus fœmina in vtero fœtum gerit, ſed tempore partus in aquis & in inſulis fœtum procreat, propter draconis metum, ne ipſum tenellum fœtum ſorbeat aut deducat, & dum mater filium parturiendo laborat, maſculus pro viribus ipſam protegit & defendit. *Item dicitur ibidem*, quod oſſa elephantis combuſta fugant ſerpentes & omnia venenoſa. Item aliud dicitur ibidem valde admirandum. Dicit enim quod apud Æthiopes in aliquibus regionibus ſic venantur, accedunt ad deſerta, vbi duæ virgines omnino nudæ habitant & crinibus reſolutæ, quarum vna fert alueolum, alia gladium, incipiunt autem alte cantare, quarum cantum audiens beſtia venit ad eas & lingit earum mãmas, de dulcedine autem cantus mox obdormit elephas, & tunc vna perforat gladio guttur vel latus, altera vero colligit ſanguinem eius, quo tingitur pannus, qui purpura appellatur.

CAP. XLIV.

De Hædo.

HÆdus ab edendo eſt dictus, paruus enim eſt & pinguis & iucundi ſaporis, *vt dicit Iſidorus libro* 12. eius naturalis ſiccitas ex humiditate ætatis temperatur, *vt dicit Iſaac in diætis*, vnde melior & digeſtioni eſt compotentior, maxime ſi eſt maſculus, vnde eius caro bene nutrit, & ſanguinem bonum gignit. Calorem habet vehementiorem propter ætatis beneficium, & ideo carnes hædulinæ excunti ægritudinem propter ſuam temperiem ſunt commodæ, & ideo conueniunt maxime humanæ naturæ, maxime his qui delicioſe viuunt & quiete. Pilum habet longiorem & hiſpidiorem, quam habeat agnus, ſed habet carnem meliorem, & digeſtioni obedientiorem, propter eius temperiem in humiditate & calore, *vt dicit Conſtantinus.* Habet autem hædus viſum valde acutum, & ſimplicem aſpectum & obliquum, & balatu cognoſcit & quærit parentem, *vt dicit Plinius libro* 8. *capite* 1. Eius iecur ſi come-

datur, dicitur ſanare veſpertinam aciem oculorum his, quos nyctalopam vocant. *Item idem libro 28. capite 10.* dicit, pelles hædorum ſanant morſus venenoſos, ſi calidæ deſuper alligentur, pili hędorum exuſti, ſuo odore fugant ſerpentes, vtuntur pelle eius recente ad plagas, ſanguis eius valet contra venenoſa, eius etiam coagulum valet contra virus bibitum & contra ſanguinem tauri bibitum ſiue ſumptum. *Hucuſque Plinius.* Eſt autem animal imbelle & innocuum, ruminans & mundum ſacrificiis antiquitus deputatum, petulans, ſaltans & laſciuum, intrinſecus pingue & carnoſum, extrinſecus hiſpidum & macilentum, thyrſos carpens & corrodens ramuſculorum, & diligit præcipue folia hederæ & conſimilium virgultorum.

Cap. XLV.

De Eruca.

ERuca eſt vermis multipes, creſcens in foliis olerum & pampinorum, frondes, fructus & flores corrodens & depaſcens. Et eſt eruca ab erodendo dicta, quia rodit folia arborum & herbarum, *vt dicit Iſidorus libro 12. de qua meminit Plautus*, imitatur, inquit, nequam beſtiam & maleficam inuolutam in pampino, cui ſe implicat, nec aduolat vt locuſta, huc illucque diſcurrens, ſemipaſta dimittit, & remanet ſuper frondes, & tardo lapſu pigriſque morſibus vniuerſa conſumit. *Hucuſque Iſidorus libro 12. ſecundum Plinium libro 8.* Eruca eſt animal villoſum, & quaſi lanuginoſum, nam in arborum extremitatibus corroſis frondibus, viroreque conſumpto, texit de ſuis viſceribus quaſdam telas more aranearum, ex quibus ſe inuoluit & per totam hyemem cuſtodit peſtiferum ſemen ſuum. Eiicit enim quædam oua, ex quibus in vere erumpentibus gemmis naſcitur multa proles, ex cuius ingluuie læduntur & pereunt à ſuis fructibus arbores atque herbæ. Eſt autem eruca vermis mollis & ſanioſus, diuerſis coloribus diſtinctus, de nocte vt ſtella lucens, de die deformis & multicolor apparens, non caret peſte aliqua virulenta. Nam quando per membrum hominis calefactum ſerpit, cutem exurit & poſt ſe puſtulas derelinquit, ad modum autem bombycis ſericum facientis formam ſuam mutat, & ſe in formam

formam volatilis de reptili transfigurat, nam alas tenues & latas ſuſcipit, quibus hincinde volitando libere per aera ſe extollit. Quot autem colores prius in corpore habuerat totidē in occulatis alis colorū differentias repræſentant, & tale volatile papilio nuncupatur, *vt dicit Iſidor. libro 12.* Papiliones dicuntur auiculæ, quæ maxime abundant in floribus maluæ, quæ ex ſuo fœtore faciunt vermes naſci, *vt dicit idem*, nam ex erucis papiliones efficiuntur, ex papilionum ſtercoribus ſuper folia derelictis erucæ iterum generantur, minus autem lædunt corrodendo, quando volant quam quando repunt. *Et dicit Papi.* Papiliones ſunt minuta volatilia, quæ de nocte conueniunt accenſo igne in candelis, quarum lumen cum extinguere nituntur igne exuruntur, & ſic cum alienum lumen volunt interimere, ipſi in proprio corpore puniuntur.

CAP. XLVI.

De Faunis & Satyris.

FAuni quidem & Satyri dicuntur quædam beſtiæ monſtroſæ, effigiem quidem hominis habentes, ſed ad plenum non ſunt humanæ participes rationis: vnde nec arte nec natura ſunt dociles ad loquendum. Ferum & beluinum habent animum & beſtialem appetitum: vnde huiuſmodi animalia ſunt in Venerem valde prona, in tantum vt mulieres coitu interficiant, ſi quas errantes in nemoribus comprehendant. Ideo dicuntur Satyri, quia non poſſunt libidine ſatiari, *vt dicit Iſidorus.* Quamuis autem talia ratione humana non vtantur, in multis tamen actibus & etiam in voce homines imitantur, *vt dicit Iſidor. libr.* 11. *capite de portentis.* Satyri, inquit, parui ſunt homunciones, aduncas habet nares & cornua in frontibus, & in pedibus ſunt ſimiles capris. Talem vidit Sanctus Antonius in ſolitudine, & interrogatus quis eſſet, fertur Antonio reſpondiſſe: Mortalis ego ſum, vnus ex accolis eremi; quos vario deluſa errore gentilitas Faunos & Satyros ac Incubos colit. Satyri autem & q Fauni, fatui dicti ſunt, à quibuſdam creduntur eſſe homines ſyluestres, *vt in eodem capite dicit Iſidorus.* Et hi monſtroſe variantur Nam quidam ſunt Cynocephali ex eo, quod canina capita habeant, quos ipſe

latra-

latratus magis beſtias quam homines confitetur. Alii dicuntur cyclopes, ſic dicti quoniam vnum oculum habere dicuntur, & hunc in media fronte habere perhibentur. Alii omnino capite carent & ceruice, quorum oculi ſunt in humeris. Alii habent faciem planam ſine naribus, labium inferius ita prominens habentes, vt in ſolis ardoribus totam ex eo contegant faciem dormientes. Alii ita conſtricta habent ora quod ſuper pectus vno tantum foramine, auenarum calamis potum haurientes, & hi ſine linguis dicuntur eſſe, loco ſermonis vtuntur nutu. Item ſunt etiam alii in Scythia ita magnas habentes aures, vt ex diffuſa earum magnitudine ipſis contegãt totum corpus, & hi Panthios dicuntur, πᾶν enim græce omne, ὦτα aures nominatur. Sunt & alii in Æthiopia proni ambulantes vt pecora, nequaquam ſurſum erigere ſe valentes, & hi Artabatici nominantur. Sunt & alii in Æthiopia habentes tantum vnum pedem ita magnum, quod reſupini in terra iacentes adumbrentur pedis magnitudine contra æſtum, & ſunt tantæ celeritatis, quod canibus in curſu comparentur, & ideo à Græcis cynodopes appellantur. Item ſunt alii, qui habent plantas verſas poſt crura, & ſenos digitos in plantis, & tales in deſertis Libyæ euagantur. Item in Scythia ſunt animalia formam humanam habentia, & pedes equinos, & huiuſmodi monſtra à multis Lamiæ nuncupantur, *vt dicit Paſcaſi. ſuper threnos.* Multa alia ponit *Iſid.* monſtra talia *libro* 11. & omnia accepit a Plinio *libro 6. & 7. & etiam à Solino.*

Cap. XLVII.

De Fœminis.

Foeminæ à partibus femorum vel feminum ſunt dictæ, vbi ſpecies ſexus diſtinguuntur ab ipſo viro, vnde dicitur à φῶς quod eſt ignis, quia vim habet fœmina igneam qua vehementer concupiſcit. In omni enim genere animalium plus concupiſcit fœmina quam maſculus, & ardentius mouetur ad amorem, *vt dicit Iſidorus libr.* 11. Fœminæ autem proprietates generales ponit *Ariſtoteles lib.* 8. *dicens.* Fœminæ maribus ſunt debiliores præter viſum & leopardum, nam horum fœminæ ſunt audaciores & fortiores.

tiores. Et ſunt fœminæ leuiores ad inſtruendum, & ſunt magis ſolicitæ circa fœtum, ſunt etiã maioris pietatis, &c. *Quare ſupra reſiduum lib. 6. cap. 1. de puella, ibi multa enim inuenies de hac materia.* Eſt enim fœmina naturaliter maioris iræ quam maſculus: vnde de facili pugnat contra maſculum, & ponit *Ariſtotel libro* 8. exemplum de phoca, nam phoca ſemper manet in eodem loco, & pugnat maſculus cum fœmina quouſque vnus interficit alium. Et eſt fœmina minoris cõſtantię & fidelitatis eius maſculo quam è conuerſo. Et ponit Ariſtoteles exemplum de ſepia, nam quando fœmina percutitur, iuuat eam maſculus, ſed fœmina fugit marem, quando percutitur & perſequitur illum. *Item dicit Ariſtoteles libro* 15. Fœmina in generatione fœtus eſt ſicut materia, ſed maſculus ſicut forma, exit enim ſemen ab ambobus, ex quorum commixtione creatura fit, & propter hoc dico quod maſculus & fœmina ſunt principia generationis, & maſculus vt forma, fœmina vt materia, & ideo datum eſt maſculo, vt generet in altero, fœmina generat ex alio in ſe ipſa. Item fœmina generaliter eſt naturæ infirmioris & fluxibilioris quam mas, & hoc accidit propter remiſſionem caloris, & intenſionem frigidi humoris, qui plus abundat in fœmina quam in mare, & ideo accidit mulieribus & etiam quibuſdam quadrupedibus ſuperfluitas menſtrualis, *Vt dicit idem*, ſed nullius animalis fœmina in tantum ſubiacet illi morbo ſicut mulier. *De his autem & aliis conditionibus fœminarum bonis & malis quare ſupra libro 6.*

Cap. XLVIII.

De Fœtante.

FOetans eſt pariens vel generans in quolibet genere animalium, vnde idem eſt fœtans fœtantis, & pecus pecudis. Vnde illud, *de poſt fœtantes accepit eum.* Habet autem omnis fœtans membrum proprium in quo concipit, & nutrit fœtum ſuum, & ad fœtandum, id eſt, ad generandum & parturiendum, diſponit & cooperatur reuolutio orbium & influentia ſiderum ſeu ſtellarum, *Vt dicit Ariſtoteles libro 18. in fine.* Naturaliter, inquit, erit terminus & numerus generationis & complementi ſecundum

reuo-

reuolutiones ſtellarum. *De hoc quære ſupra libro 6. capit. 5. de muliere pariente.*

Cap. XLIX.

De Fœtu.

FOetus fœtus fœtui, dicitur partus fructus, ſcilicet vteri hominis vel cuiuslibet animalis, ſed proprie eſt in vtero adhuc ſubſiſtens, in quo fouetur. *Vnde dicit Iſidor. lib. 11.* Fœtus vocatur, quia adhuc in vtero fouetur, cuius ſecundinæ dicuntur folliculi, qui ſimul cum infante naſcuntur, continentque ipſum fœtum, & ſunt ſic dicti, eo quod fœtum ſequuntur, moritur enim mater quando caſu aliquo cum fœtu de eius vtero non educuntur. A fœtu autem dicuntur fœminæ fœtoſæ, quo ad concipiendum & pariendum fœtum ſuum ſuetæ & fœcundæ, & quæ fœtu ſolent eſſe plenæ, *vt dicit Iſidorus.* Diſtinguitur autem fœtus eiuſdem vteri à fœtu potiſſime per ſexus diuerſitatem, quia vel eſt maſculus vel fœmina, niſi in his in quibus vterque ſexus inuenitur, vt in hermaphroditis, ſed ſemper imperfectus, *vt dicit Iſidorus lib. 11. De fœtu autem quære ſupra lib. 6. vbi agitur de hominis generatione.*

Cap. L.

De Ficario.

FIcarius in vna ſignificatione dicitur ille, qui colligit vel vendit ficus, alio nomine dicuntur ficarii homines ſyluani, de ficubus viuentes, & ſic ſumitur ficarius in Ieremia, c. 50. *vbi dicitur: Habitabunt dracones cum fatuis ficariis, ibi Glo. id eſt, cum hominibus ſyluanis.* Alio modo dicuntur fatui ficarii Fauni & Satyri, qui inter agreſtes ficus & alias arbores morantur, quales ſunt piloſi onocentauri, & alia animalia monſtroſa, de quibus dicit Iſid. *lib.* 11. *in cap. de Faunis. Vide ſupra eodem de Faunis.* Et dicuntur ſic fatui ficarii homines beluini, in quibuſdam communem formam cum hominibus habentes, in aliis vero in formam beſtialem degenerantes. Vt eſt videre in Lamiis, Simeis & in Sirenis, & huiuſmodi ſunt ficarii, quia ſicut homines de fructibus victum habent. Fatui tamen ſunt, quia rationis vſu carent, & ideo nō approbatur litera aliquorum librorum, qui

qui ſic habent: *cum fatuis ſicariis.* Nam ſicarij ſunt quidam latrones doloſi, qui cum ſica, id eſt, breui gladio, interſiciunt improuiſos, ſicut Aod, qui cum ſica pendente in dextro latere, regem Eglon pinguiſſimum interfecit, *vt Iudic.* 3. Sed tales in Babylone deſtructa nũc nullatenus immorantur, cum non ſit habitaculum hominũ loquendo proprie, ſed potius monſtrorum, *vt dicit Hiero. ſuper Iſa.* Poſſet tamen dici, quod ficarii ſunt ſicarii, nam συκῆ græce, ficus dicitur latine, & ſecundum hoc reddit primam expoſitionem, ſecundum Latinos ergo melius dicuntur huiuſmodi homines monſtroſi ficarii quàm ſicarij, *vt ſupra patet de Faunis & Satyris.*

Cap. LI.

De Formica.

Formica dicitur quaſi ferens micas, id eſt, grana farris. Vnde Ouid. *Metamorph.*

Grande opus exiguo formicas ore gerentes.

Vel dicitur formica quaſi ferens micas, id eſt, farris grana, quæ congregat. Granorum enim præſcindit cacumina vel extrema, ne germinent, quarum ſolertia multa eſt, prouidet enim ſibi in futurum Nam in æſtate congregat, vnde in hyeme viuat, *vt dicit Iſidor. lib.* 12. Congregat autem triticum, & non curat hordeum. Quando pluuia ſuper triticum coaceruatum deſcendit, formica totum eiicit & ſoli exponit, vt iterum deſiccetur. In Æthiopia dicuntur eſſe formicæ ad formam canis, quæ arenas aureas pedibus eruunt quas cuſtodiunt, ne quis auferat, capienteſq; ad necem perſequuntur, *vt dicit Iſid. lib.* 12. *in cap. de minutis animalibus. De formica etiam dicit Solinus.* Formicę (*inquit*) nigræ ſunt valde paruæ, & tamen plus quam magna animalia ſunt ſolertiſſimæ diſciplinæ. Nam prouident ſibi ſapienter impoſterum vnde viuant, gregatim viuunt, & cumulos componunt, in quibus habitant, grana ſolicite & ſolerter recolligũt, ſolertius decorticãt, quæ in ſecretioribus domunculorum, ne ab auib. rapiantur vel etiam vento diſpergantur, reponũt cautiſſime. Occultas vias faciunt rectas in domos in quibus habitant, & ſapientiores ſemper ſtant in viis illis, ne ſtulte denient vel aberrent. Cum in

domib.

domib. ſuis coanguſtantur ad capturam, perfundunt homines aqua venenoſa, & ideo vulgariter dicitur quod mingunt, & illa aqua manum vrit tangentis, & in ea pruritum gignit, nam illam aquam habet loco armaturę. *Hucuſque Solinus.*

Plinius *lib.* 11. *cap.* 30. dicit ſic de formicis: laborem ſibi inuicem communicant & cibos quærunt, quibus vtiliores ſunt apes, quæ cibos vtiles faciunt, ſed hæ condunt. Maiora ferunt pondera quam earum ſint corpora: vnde paruitatem corporis recuperant magnitudine virtutis, pondera ſua gerunt morſu. Et quæ præ magnitudine in ore ferre non poſſunt, auerſæ pedibus poſterioribus obuoluere moliuntur. De re ſua publica eis eſt curatio & memoria. Nam ſemina arroſa condunt, ne ſurſum germinent in fruges, & grana diſperſa recolligunt cum diligentia, ne perdantur, & grana maiora diuidunt introitu, vt ſic ea facilius in ſua repoſitaria introducant. In plenilunio noctibus operantur: ceſſant autem in interlunio à labore, & quia de diuerſis locis cibum conuehunt, habent certum tempus ad mutuam recognitionem datum ſibi, & tunc maxima fit reconcurſatio, & fit cum obuiis quaſi quædã collocutio & diligens percontatio, redeunt per ſemitas tritas & expeditas, quas etiam per ſilices elegerunt. Sunt autem formicæ paruulæ ſtrictæ circa ventrem, & quaſi cinctę, quæ tandem creſcentes efficiuntur pennatæ, & ſic in fine ad modũ muſcarum in minuta volatilia transformantur. *Item ibidem cap.* 31. Sunt quædam formicæ Indicæ maximæ & cornutæ, quæ mira cupiditate gemmas & aurum cuſtodiunt, ſed hoc Indi furantur æſtiuo tempore, quando formicæ in tumulis, propter feruorem nimium abſconduntur. Sed formicæ odore ſentiunt & ſolicitæ peruolant, & aurum deferre cupientes crebro lacerant, quamuis velocibus camelis formicas fugiant, tantaque ineſt eis pernicioſa feritas cum amore auri. *Ariſtot. ait de formicis lib.* 8. In formicis, ſicut & in apibus, eſt ſenſus olfactus, odit enim omne fœtidum; vnde ſi quis ſuffumigauerit domos formicarum cum ſulphure vel origano agreſti, vel cum cornu ceruino combuſto, fugiunt & dimittunt domos ſuas. Quamuis autem forte in grege viuant, & ſibi mutuo obtemperent, tamen regem non habent, *Vt dicit Ariſtot. lib.* 1. *Et Salomon idem dicit*

ꝺit Prouerbior.6. Formica ducem non habet nec præceptorem, &c. Vbi dicit Glo. Si tantillum animal principe carens ratione, expers natura duce ſibi impoſterum prouidet, multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam eius gloriam vocatus, cum tanto magiſterio adiutus, ipſum Deum creatorem habens ducem, in præſenti debes fructus colligere, quibus poſſis viuere in futuro. Quare Glo. Solertiam autem formicarum, quam ſupra commendant autores, approbat Ariſtot. *lib.* 18. vbi dicit: Operatio formicarum eſt manifeſta volenti ipſam intueri, quoniam formicæ ſemper ambulant vna via, & deponunt cibum ſuum, & laborant in nocte apud complementum Lunæ, &c. Aliquas tamen habent minus laudabiles proprietates, quia arborum lædunt radices, iuxta quas nidificant, manus tangẽtium coinquinant, ad ſummitates arborum ſcandunt, flores & germina earum corrodendo violant, immo fructus ſi permittantur, concauant & manducant, hominibus nocent, attamen vrſos iuuant. Nam *vt dicit Plin. lib.* 18. quod vrſi, quãdo ægrotant, quærunt formicas quas deuorant, & ſic comeſtæ eos ſanant, in aliquibus tamen canibus medicinalia ſunt oua formicarum. *Quare in ſequenti lib. de ouis.*

CAP. LII.

De Formicaleone.

FOrmicaleon à formica & leone recipit denominationem, *vt dicit Iſido. lib.* 17. formica eſt & leo. Eſt enim animal paruum, formicis infeſtum. Nam furtiue earum promptuaria ſubintrans, granum comedit formicarum, & ſic per ſubtractionem victus, cauſa eſt quare ſimplices formicæ in fine neceſſario moriuntur. Ab aliis autem animalibus deuorantur, vt formica, nec poteſt ſe propriis viribus contueri, & eſt ſpecies araneæ. *Quare ſupra de aranea in litera A. &c.*

CAP. LIII.

De Fuco.

FVcus, fuci, eſt ape maior, minor ſcabrone. Dictus autem eſt fucus eo quod comedit labores alienos, quaſi fagus à φάγειν quod eſt comedere. Depaſcitur enim quod

non laborauit, quia nec mellificat, ſed aliorum mel man- ducat. *De quo Virgilius:*

Ignauum fucos pecus à præſepibus arcet:

*Vt dicit Iſidor. lib.*12. De his fucis *dicit Plin. lib.* 11. *cap.* 11. Cum largior, inquit, mellis prouentus adducitur in alue- aribus, ex contubernio fucorum depaſcitur. Sunt autem fuci ſine aculeo, velut imperfecti apes, & ſunt ſeruitiales verarum apum, & ideo eis imperant veræ apes, primoſque expellunt ad opera, tardantes autem ſine clementia pun- gunt & puniunt, neque in opere tantum, ſed etiam in fœ- tu adiuuant apes. Certe enim quo maior eorum fuerit multitudo, eo maior fiet examinum prouentus. Cum mel- la vero cœperint matura eſſe, abigunt eas à melle, quia ſin- gulas aggreſſę eas trucidant atque fugant, nec videntur ni- ſi in vere. Imperatoribus apum fuci extruunt regias man- ſiones, amplas, magnificas, ſeparatas, cooperculo emi- nentes, & fiunt ſex angulæ omnes cellæ ſingulorum, & quamuis fuci ſuſtineant tot labores, comedere tamen de melle vix permittuntur, niſi quantum capiunt & furan- tur, *Vt dicit Plin.*

Cap. LIV.

De Gryphe.

GRyphes eſt animal pennatum & quadrupes in hyper- boreis partibus ſiue montibus naſcens, omni parte corporis ſunt leones, alis tantum & capite aquilis aſſimi- lantur. Equis vehementer ſunt infeſti, & viuos homines diſcerpunt, *Vt dicit Iſidor. lib.*12. Adeo autem infeſtat e- quum, *Vt ait Huguttio.* quod equitem armatum cum eo rapiat in ſublime, *Vt dicit glo. ſuper Deut.*14. Cuſtodiunt autem gryphes montes, in quibus ſunt gemmæ precioſæ, vt ſmaragdi & iaſpides, nec permittunt eas auferri exinde. *Vnde dicit Iſidor. lib.* 14. *cap.* 3. Partes quædam in Scythia auro & gemmis affluunt, ſed gryphorum immanitate ac- ceſſus hominum eſt rarus. Ibi ſmaragdi optimi & cryſtal- li, &c. Tam magnos habent vngues & tam amplos, quod inde fiunt ſcyphi, qui menſis Re- gum apponuntur.

Cap.

Cap. LV.

De Glire.

GLires ſunt quædam beſtiolæ, quaſi maiores mures ſic dicti, quia ſomnus efficit eos pingues. Nam gliſcere idem eſt quod creſcere, *vt dicit Iſid. lib.* 12. Tota enim hyeme dormiunt, & immobiles quaſi mortui requieſcunt, æſtiuo tempore reuiuiſcunt, *vt dicit idem.* De glire autem *dicit Plinius lib.* 8. *cap.* 58. quod glires in ſyluis libenter habitant, & ſocios ſibi notos amant, contra alienos dimicant & pugnant. Inſigni vero pietate genitores ſuos in ſenectute nutriunt, & eis alimenta iuuenes adminiſtrant.

Cap. LVI.

De Gryllo.

GRyllus, ſicut & cirogryllus, eſt animal paruum, debile & infirmum, rapax & mortiferum, ſpinoſum, minus hericio, *vt dicit gloſſ. ſuper Leuit.* A ſono autem vocis nomen ſumpſit, *vt dicit Iſid. lib.* 12. hoc retro ambulat & terram terebrat, noctibus ſtridet, venatur cum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, afflata prius puluere, ne ſe abſcondat, & ita formicæ amplexibus trahitur, *vt dicit Iſidor.*

Cap. LVII.

De Hinnulo.

HInnulus cerui eſt filius, ab innuendo eſt dictus, quia nutu matris abſconditur, *vt dicit Iſid. lib.* 12. animal quidem eſt debile & imbelle, ſicut damula, & eſt acutiſſimi viſus, & velocis curſus, mater autem eius ipſum in ſpecubus, antris & locis vmbroſis abſcondit, & illum vltra ſpineta & rubeta ſaltare inſtruit, *vt dicit Plinius lib* 8. *cap. de ceruis. Vide ſupra litera C.* Carnes habent teneras & digeſtibiles, propter motus frequentiam & diſcurſum, *vt dicit Conſtant. & Iſaac in dietis.* Et ſi fuerit caſtratus antequam creſcunt eius cornua, caro eius melior & temperatior in ſiccitate & calore eſt, *vt dicit idem.* Et ſi fuerit caſtratus antequam cornua habuerit, nunquam ei vlterius creſcent, & ſi poſt, nunquam ea abiiciet nec mutabit, *vt*

ſuperius, quoniam paſcuntur à parte inferiori, & propter hoc habet orificium in alta parte. Superfluitas vero eſt in dorſo ſuperius, & habet hericius quinque dentes, & inter illos habet partes carnoſas loco linguæ, & habet ventrem diuiſum in quinque plenas ſuperfluitates, vnde etiam eſt genus hericii albæ teſtæ & ſpinarum albarum, & eſt multorum ouorum. Item hericius eſt debilis auditus magis quam alia animalia, duræ teſtæ, & ambulantia ſuper quatuor pedes. *Item lib.* 5. Hericii agreſtes coeunt ſtantes, dorſo applicato ad dorſum, quia in illa parte vbi eiiciuntur ſuperflua ſe contingunt. *Item lib.* 8. & multotiens apparet ſenſus in hericiis contra ventos ſeptentrionales & meridionales, quoniam faciunt foramen in terra ad quod fugiunt, quando præſentiunt tales ventos imminere. Vnde quidam fuit Conſtantinopoli, qui habuit hericium, per quem cognouit & prædixit ventos futuros, & non intellexit aliquis, vnde talem notitiam habuiſſet. *Item dicit idem lib.* 42. quod tot habet ventres quot dentes, & in illis ventribus generantur oua quinque, & quidam hericii ſunt aliis meliores, & oua quorundam maiora, & quædam ſunt minora, quoniam quædam melius decoquuntur & digeruntur quam alia. *Item lib.* 19. Hericii habent modicum corpus, & multas ſpinas maiores corpore. Et cauſa magnitudinis ſpinarum & paruitatis corporum eſt, quoniam nutrimentum corporis tranſit in eas propter caloris paucitatem, & quia cibus non digeritur bene, vnde generatur in corporibus eorum multa ſuperfluitas, & illa ſuperfluitas tranſit in nutrimentum ſpinarum. *Hucuſque Ariſtoteles.*

CAP. LXI.

De Herinacio.

HErinacius idem eſt quod cirogryllus animal paruum & ſpinoſum, habitans in cauernis, ſimile hericio ſed dicitur eſſe maius, *de quo Plinius libro* 8. *capite* 38. herinacii inquit, more hericii ſe volutant ſuper poma, quæ ſpinis infixa deferunt in arborum concauitates, & præter illa, quæ geſtat in dorſo, vnum ſemper geſtat in ore, quando venatur, in modum pilæ ſe voluit, ne quando poſſit propter aculeos comprehendi, quando autem poſſe euadere

ſe deſperat, herinacius vrinam ex ſe emittit tabificam & venenoſam, & illa vrina primo nocet ſibi, ſi eius dorſum vel ſpina inde aliqualiter aſpergatur, nam tali fluxu dorſum ſuum læditur & euelluntur ſpinulæ dorſi ſui, & ideo ignorat quod inde facilius capiatur, vnde alios lædere proponebat, & ideo ars eſt q tunc venetur talis beſtiola, quando vrina talis beſtiæ penitus inanita eſt, quia tunc fracto dorſo, & laxatis ſpinis ipſi minime valet fuga. Et ideo quia odore ſuo naturaliter percipit tãta in vrina ſua lateſcere venena, ſemper vrinæ ſuæ parcit, ne eius virulentiam à ſe moueat aut diffundat, quouſque captiuitatis neceſſitas vltima hanc compellat. Hæc beſtiola quamuis paruula, tanta ſe conſtringit fortitudine, quando timet, quod vix ſaluo cortice poterit aperiri. In aqua igitur calida ponitur, qua aſperſa, quaſi ſubito aperitur, & tunc ligatis pedibus poſterioribus ſuſpenditur, & ſic ſuſpenſa, fame tandem interficitur, nec aliter bono modo interficitur, vt eius pellicula aculeata portetur. Et quamuis illius animalis corpuſculum humanis vſibus non multum ſit neceſſarium, tamen eius pellicula tam ſpinata ita mortalibus eſt neceſſaria, quod ſi non eſſent aculei, fruſtra vellerum mollities in pecudibus mortalibus eſſet data, cute enim hericina veſtes poliuntur. Hoc autem dicitur habere proprium herinacius, quod poſtquam pomis & racemis eſt oneratus, ſi ceciderit pomum de ſuis ſpinis caſu aliquo, præ indignatione omnia de dorſo excutit, & vt ſe iterum oneret, reuerti ad arborem conſueuit.

Cap. LXII.

De Iuuenca.

IVuenca vel iuuencus eſt iuuenis vacca, quæ ad terram excolendam iugo ſubiici eſt apta, *vt dicit Iſidorus.* Vel ideo ſic dicitur, quia antiquitus Ioui iuuencus immolabatur, & non taurus, *vt dicit idem.* Animal eſt petulum & laſciuum propter iuuentutem, & ideo fortiori iugo premitur, vt dometur, ſtimulo etiam pungitur, vt rectius ſequi boum veſtigia coarctetur. Iuuenca taurorum copulæ ſolet eſſe apta, quia in tali ætate eis coniungitur vt impregnetur. Impinguatur in paſcuis, vt pro variis hominum vſibus ducta

Digitized by Google

ducta ad macellum à carnifice immoletur ſeu mactetur. Carnes ſicciores & ſolidiores habet quam vituli lactentes, propter remotionem à lacte, ſed teneriores, calidiores & humidiores quam habent boues decrepiti ſiue vaccæ, quia lactenti ætati magis ſunt vicinæ, *Vt dicitur in diatis.*

Cap. LXIII.

De Leone.

ΛΕ´ων græce, rex latine, eo quod rex ſit & princeps omnium beſtiarum, *Vt dicit Iſidorus libro* 12. Leonum autem quidam ſunt breues & iuba criſpa, & hi ſunt imbelles, quidam vero ſunt longi & coma ſimplici, & hi ſunt acriores. Animos eorum frons & cauda indicat, virtus eorum in pectore, firmitas eorum in capite, ſepti à venatoribus terram contuentur, vt minus circumſpectis venatoribus vel venabulis terreantur, rotarum timent ſtrepitus, ſed ignes magis, cum dormierint, vigilant oculi eorum, & cum ambulant, cooperiunt veſtigia ſua, ne eos venator poſſit inuenire. Cum genuerit catulum, tribus diebus & tribus noctibus dormire creditur, tunc demum patris fremitu vel rugitu velut tremiſcens cubilis locus ſuſcitare dicitur catulum dormientem. Circa hominem natura leonum eſt, vt niſi læſi iraſci nequeant. Patet etiam eorum miſericordia aſſiduis exemplis, nam proſtratis parcunt, captiuos obuios repatriare permittunt. Hominem niſi in magna fame nec comedunt nec interimunt. *Hucuſque Iſidorus libro* 12. De leone autem dicit *Plinius libro* 8. *capite* 16. Leo in ſumma generoſitate eſt quando iubis colla & humeri veſtiuntur. Quos pardi gignunt, ſemper carent hoc inſigni, coitum autem pardi cum leæna odore cognoſcit leo, & totus in adulteræ ſurgit pœnam, ſed ſi in flumine abluitur, tegitur eius culpa & à mare non percipitur. In pariendo vnguibus filiorum laniatur vterus parientis, & ideo non ſæpe parit. *Ariſtoteles autem, Vt dicit Plinius*, dixit leænam primo quinq; catulos parere, deinde quatuor, & ſic per annos ſingulos ad minus vno ſterileſcere. Paritque informes catulos & paruos, magnitudine muſtelarum in principio, dicit etiam catulos ſex menſium vix poſſe naſci, & duorum menſium vix moueri. Vrinam

eiicit leo leuato crure, more canis, & vrina eiecta valde fœtet. Quando ſemel ſatiatur, duobus diebus vel tribus cibo caret, & ſi in ſatietate fugiendum eſt, cibos ad fauces reiicit, & cum vnguibus eos extrahit, vt ſic ſit leuior ad fugiendum. Diutiſſime viuit, quod cognoſcitur per dentium conſumptionem, & tunc in ſenecta hominem impedit, quia ad perſequendas beſtias vel beluas, virtus iam deficit, & tunc obſidet ciuitates, vt homines rapiat, ſed quando capiuntur, tunc ſuſpenduntur vt metu ſimilis pœnæ cæteri terreantur. In viros ſæuit, contra fœminas tantum fremit. Infantes raro inuadit niſi in magna fame. Animi leonum index cauda eſt, ſicut equorum aures. Nam quando irati ſunt animi, primo terram cauda verberant, deinde decreſcente iracundia, proprium tergum percutiunt & flagellant. Ex omni vulnere illato à leone ſiue impreſſo vngue ſiue dente profluit ater ſanguis, *Vt dicit Iſidorus*. Item in periculis maxime apparet generoſus: vnde quando perſequitur à canibus aut venatoribus, non latitat nec ſe occultat, ſed ſedet in campis, ibique vbi videri poteſt ad defenſionem ſe parat, vbi virgultum ſyluasque penetrauerit, acerrimo fertur curſu, velut reputans turpem abſconſionem. Non enim ſe abſcondit eo quod timeat, ſed ſolum ne timeatur aliquoties ſe occultat. Dum aliquem inſequitur, ſaltu inſilit, quo non vtitur quando fugit. Quando vulneratur mira obſeruatione notat primo ſe tangentem, & in quantalibet multitudine primum impetit percuſſorem, & cum quis telum miſerit, & eum non tetigerit correptum raptatumque ſternit, ſed nequaquam ipſum vulnerat neque lædit. Quando moritur, humum mordet, lacrymamque fundit. Quando ægrotat, ſanguine ſimiæ medetur. Criſtam galli & cantum valde timet. Animal eſt gratum, cognoſcens & diligens ſibi benefacientem, vt patet in exemplis, quæ ibi ponit Plinius. *Hucuſque Plinius libr. 8 c. 17.* De leone autem dicit *Ariſtoteles libro 2. ſimiliter Auicenn.* Leo habet collum quaſi immobilem, multum rigidum, & interiora habet ad modum canis, & ſemper primo mouet dextrum pedem, & poſt ſiniſtrum, ſicut & camelus, & parum habet de medulla in oſſibus, & eius oſſa ita ſunt dura, vt ex eorum colliſione exit ignis. *Item libro* 16. Leo habet multas fiſſuras in pedibus, & ideo generat filios cæ-

cos,

cos, ſicut canis vel lupus, nam ſerratos habet dentes, & ideo filios generat imperfectos, *ſicut dicit idem & etiam Solinus*, qui dicit, leonem timere, quando videt vel audit catulum verberari. Cuius filii naſcuntur cæci, ſicut & omniũ animalium habentium dentes diuiſos. Propter ingluuiem naſcuntur filii imperfecti. In altiſſimis montibus occultat ſe, & inde contemplatur prædam ſuam, quam cum viderit, alte rugit, ad cuius vocem terrentur animalia, & ſubito figunt gradum, circa quæ cum cauda in orbem lineam ducit, & illius lineaturæ circulum tranſire quodlibet animal pertimeſcit, & ſtant animalia ſtupida, quaſi edictum expectantia regis ſui. Tranſiens per loca aſperiora, vngues intra pedem contrahit & recondit. Nam illis vtitur pro mucrone, & ideo infra carnoſitatem ipſos abſcõdit, & eis parcit ne lædantur vel hebetentur. Prædam ſuam quam arripit, ſolus comedere erubeſcit, & ideo ſæpe ipſum à remotis, ſequentibus aliis beſtiis de ipſa præda liberalitatis gratia derelinquit, *vt dicit idem*. Tantæ autem eſt caliditatis, quod febres ſemper quartanas patitur, & hunc morbum naturaliter ſuſtinet, vt eius feritas edometur, cuius caro cum excedat in calore, ad eſum eſt nociua, *vt dicit Dioſcorides & Plinius libro* 28. Valet etiam in medicina multipliciter, cuius adeps venenis eſt contrarius, quo quicunq; perunctus fuerit, aliorum animalium vel reptilium morſus illo tempore non timebit. Eius etiam adeps mixtus cum oleo roſaceo cutẽ faciei cuſtodit à vitiis, candoremq; ſeruat & ſanat, adusta oculorum ſedat tumores. Fel eius aqua addita oculorum acuit claritatem. Valet etiam contra comitiales morbos & caducos. Cor eius in cibo ſumptum, ſoluit quartanam febrem. *Hucuſq; Plinius libro* 28. *cap.* 8. Venatur autem leo ſic: duplex fit fouea, vna continue iuxta aliam, in ſecundaria fouea ponitur vna cauea ſiue ciſta, quæ de facili clauditur quando tangitur. Ponitur autem agnus vel ouis in fouea prima, in quam ſalit leo, quando eſurit pro ouicula rapienda cupidus, videns autem ſe non poſſe de fouea erumpere, erubeſcens ſe deceptum, foueam volens intrare ſecundam, vt ibi lateat, incidit in ciſtulam ſiue caueam ibidem præparatam, quæ poſt eius introitum ſubito ſe claudit, & ipſum vlterius non permittit exire, ſed in cauea extra foueam extrahitur & in illa tenetur

netur captus & catenatus, donec edometur. *Et hoc tangit Hieronymus ſuper Ezechielem 19. capit. ſuper locum iſtum, Miſerunt eum in caueam, &c.*

Cap. LXIV.

De Leæna.

Leæna leonis dicitur fœmina, quæ beſtia eſt multum libidinoſa, ſemper enim geſtit in coitum, & ideo leone crudelior eſt, & maxime quando habet fœtum. Nam pro filiis morti ſe exponit, & pro ipſorum defenſione venatorum iacula non pertimeſcit. Plures parit filios in primo partu quam in ſequentibus. Nam propter acumen vnguium filiorum læditur matrix, & ſic annuatim ſterileſcit, *vt dicit Ariſtoteles & Plinius qui dicit ſic, vt ait Iſido. libro* 12. animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non poſſunt, vitiantur enim earum matrices vnguibus intrinſecus mouentibus ſe catulis, & ideo non poteſt leæna expectare cum partu vſque ad filiorum perfectam completionem, ſed potius dimittit partum dolore cogente & effundit, antequam filii compleantur. Præ feruore libidinis pardis ſe commiſcet. Sed poſt coitum leonem timet, nam turpem commixturam ſentit leo per odorem, niſi prius poſt adulterium in flumine abluatur, *vt dicit Plin.* Et quando ipſam deprehendit ream, ſtatim punit, & ideo ipſa ſtatim fugit, & niſi fuerit prius abluta, non reuertetur ad maritum. Eſt autem parua beſtia vel beſtiola, quam miro modo timent leo & leæna, quæ vocatur λεοντοφόνος. Nam quoddam portat venenum, quod leonem interficit & leænam, vnde capta beſtiola exuritur eiuſque cinere aſperſæ carnes & poſitæ per compita ſemitarum, leones necant, *vt dicit Iſidorus libro* 12. *Secundum autem Auicen. libro* 7. *capite* 1, *dicitur.* Leo eſt animal cibi auidum & guloſum, & ideo ſine maſticatione deuorat cibum ſuum, & propter hoc euomit comeſtum, & iterato comedit reiecta, & comedit multum, ita quod de cibo fit ponderoſus, & poſt ſtat ieiunus per duos dies & duas noctes, & non eiicit ſtercus à ſe niſi ſemel in duobus diebus vel tribus, & eſt id ſiccum ſine humido & eſt valde fœtens, ſimiliter & vrina ſua, & quando ſcinditur venter eius, exit malus odor, & anhe-

anhelitum habet fœtidum & infectiuum, ac morſum mortiferum & venenoſum, & maxime quando eſt rabioſus. Fit autem rabioſus ſicut canis, *vt dicit Ariſtot. & Auicenna,* & eſt crudele quando iraſcitur, & furibundum, præ indignatione verberans ſemetipſum. Fremit præ ira & frendit dentibus, maxime quando eſurit, & animalibus tranſeuntibus, vt ea rapiat, inſidians in ſpecubus & antris abditis ſe abſcondit, ac ſuper tranſeuntes beſtias ex improuiſo inſilit & eas dente & vngue crudeliter dilaniat, & etiam occidit, carnem, oſſa & pellem comminuit & confringit, ac confracta fruſtatim dilaniat, deuorat & ſtrangulat, & ſi viderit quempiam venire contra ſe vt prædam eruat quam rapuit, prædam amplexatur & frẽdit, & terram cauda percutit, & ſi appropinquauerit, in ipſum inſilit, quo deuicto, iterum ad prædam redit, ſanguinem animalis occiſi ab eo primo bibit & lambit, deinde reſiduum diſcerpens membratim diuidit, deuorat & deglutit.

CAP. LXV.

De Leopardo

LEopardus eſt beſtia ſæuiſſima, de leonis & pardi adulterio generata, *vt dicit Iſidorus libr. 12.* *Nam vt dicit Plinius* leone cum parda aut pardo cum leæna concubente, ex tali coitu degeneres pardi procreantur, ſicut ex equo & aſina, vel ex aſino & equa gignitur mulus ſiue burdo, *vt dicit Iſidorus.* Eſt autem animal valde præceps, & ſitit ſanguinem. Eſt & fœmina maior & crudelior quam ſit maſculus, *vt dicit Ariſtoteles.* Colorem habet varium ſicut pardus, ſaliendo non currendo inſequitur prædam, & ſi in tertio ſaltu prædam non rapit vel in quarto, præ indignatione ſiſtit, & quaſi victus retrocedit, corpus cum cauda & pedibus leoni aſſimilatur, ſed in capite formam pardi imitatur, leæna autem corpore eſt minor, & leoni maſculo mirabiliter eſt exoſus: vnde timens leonem, facit foueam ſubterraneam duplex orificium habẽtem, vnum per quod intrat, & aliud per quod exit, eſt autem fouea illa in vtroq; orificio valde ampla, & in medio magis ſtricta, veniente itaque leone in foueam ſe mergit, quem perſequens leo, foueam cum impetu ſubintrat, vbi triumphare putat de leo-

leopardo, ſed propter magnitudinem corporis per medium foueæ, vbi ſtrictior eſt, libere tranſire nequit, quem ſciens leopardus ita in ſtrictura impeditum, illam foueam egreditur, & tunc in parte oppoſita foueam intrans, leonem à tergo morſibus & vnguibus aggreditur, & ſic ſæpe arte, non viribus de leone obtinet victoriam leopardus, & ſic degener beſtia de fortiori ſæpe per aſtutiam in antro victoriam obtinet, quem per potentiam in publico inuadere non audet, *ſicut narrat Homerus lib. de pugnis & aſtutiis beſtiarum. Ariſtoteles libro 8. dicit de beſtia*, quæ dicitur ferculeo quando comedit aliquod venenoſum, & tunc quærit ſtercus hominis & comedit ipſum, & ideo venatores fimum illum in vaſe aliquo ſuſpendunt ſuper arborem, & cum venit leopardus, ad arborem ſaltat, vt accipiat ſtercus, & interim ipſum interficiunt venatores, idem facit panthera & pardus, *vt dicitur ibidem, de leopardo etiam Plinius dicit.* Leopardus quando ægrotat, ſanguinem capræ agreſtis bibit, & ſic inde languores euadit.

Cap. LXVI.

De Lepore.

Lepus dicitur quaſi leuipes, quia velociter currit, vnde & græce λαγὼς pro velocitate curſus dicitur. *Item dicit Iſidor. lib.* 11. Omne animal velox eſt timidum & imbelle, *vt dicit idem*, nullum habens armorũ genus, niſi membrorum leuitatem, debilis eſt viſus, ſicut & cætera animalia, quæ non claudunt palpebras in dormitando, melioris autem eſt auditus quam viſus, potiſſime quando aures eius ſunt erectæ, cuius aures ſunt longæ valde & flexibiles, quod fuit neceſſarium propter oculorum aperturam, nam auribus oculos defendit apertos, quia nullo cooperculo ſunt muniti ab infeſtatione cimicum & muſcarum, nam contra omne nociuum dedit natura remedium creaturæ, *vt dicit Auic.* & ideo data eſt lepori membrorum leuitas & curſus agilitas, contra canes & alias beſtias ipſum inſequentes, data eſt etiam aurium proceritas cõtra muſcas & cimices, importune eius oculos debiles infeſtantes, *vt dicit idem*, data eſt etiam ſub pedibus multa pilorum villoſitas, vt pili pedis carnoſitatem currendo à læſione defendant, & propter

Digitized by Google

pter ſui leuitatem pedes in curſu nullatenus impedirent, *& ideo dicit Ariſt. lib.* 3. quod pedes leporis ſunt ſubtus piloſi, quod in aliis animalibus rarius inuenitur, crura eius poſteriora ſunt anterioribus longiora, quod fuit neceſſarium ad facile corpus eius eleuandum in curſu quando fugeret contra montem, vnde difficilius capitur cõtra montem quam contra vallem, & hoc accidit propter anteriorum cruriũ breuitatẽ. Nam propter depreſſionẽ anterioris partis corporis cõtra vallẽ defacili cadit, nec poteſt æqualiter cõtinuare curſum ſuũ, & ideo vt fugiẽdo vitet caſum, cum deſcendit, obliq; montis latera circuit, & prout poteſt, altitudinem crura anteriora erigit, & ſæpius canib. inſequentibus ſic illudens euadit. *De leporib. autẽ dicit Plin. lib.* 8. *c.* 55. Leporum (*inquit*) plura ſunt genera, nam in alpibus ſunt quidam, & in ſyluis habitant quidam quantitatis maioris, groſſioris pili, & velocioris curſus, quam ipſi qui cuniculi dicuntur. Nam cuniculi lepores ſunt parui, & imbecilles, qui vnguibus terram concauant, & foueas ſubterraneas quas inhabitent, ſibi formant & ſunt fœcunditatis nimiæ, & ſunt tot in quibuſdam ſyluis Hiſpaniæ, quod aliquando pro eorum multitudine deuaſtant meſſem, & prouinciæ inducunt famem, quorum fœtus in Balearicis Inſulis ita ſunt accepti, vt etiam ipſi fœtus ſine matribus vix purgatis viſceribus in eſum ab incolis patriæ aſſumantur. *Et ſequitur ibidem: Archelaus autor* eſt quot ſunt cauernæ ad excremẽta lepori, totidem annorum ſunt ætatis. Totidem enim ſunt illius partis corporis foramina, quot annorum curricula habuiſſe perhibentur, & ideo dicuntur gignere ſine mare & habere vtrumque ſexum, & ideo multi putauerunt leporem gigni & gignere ſine mare, *vt dicit idem.* Sunt autem lepores animalia ita fœcunda, quod vno fœtu naſcente, ſtatim nouo fœtu altero vterus grauidatur: vnde vtile eſt animal quo ad eſum, & quo ad veſtitum, & quo ad multiplicem medicinam. Nam eius coagulum valet contra venenum, reſtringit ventris fluxum, ſanguis eius mitigat dolorem oculorum, *vt dicit Plin. & Dioſ.* nec inuenitur coagulum in aliquo animali habente in vtraque mandibula dentes, niſi in lepore, *vt dicit Ariſtot.* & quanto eius coagulum eſt vetuſtius, tantò melius, *vt dicit Plin.*

CAP.

CAP. LXVII.

De Lynce & eius proprietatibus.

LYnx lincis eſt dictus, quia in luporum genere & numero numeratur. Eſt autem beſtia ſimilis lupo, dorſum habens maculis diſtinctum, ſicut pardus, vrina eius conuertitur in gemmam precioſam, quæ Lyncurium appellatur, & hoc præſentit lynx, & hoc inuidens ac dolens quod tranſire debeat in humanum vſum, vrinam egeſtam abſcondit ſub humo, ſed ibi citius in lapidem ſolidatur, *vt dicit Plin. lib. 8. cap. 39. & Iſidor. 12.*

CAP. LXVIII.

De Limace.

LImax eſt vermis limi, ſic dictus eo quod in limo naſcatur, vel ex limo, & ideo ſemper ſordidus & immundus habetur, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. Et eſt vermis valde tardi motus in dorſo ſemper gerens concham durã, infra quam ſe includit, & eſt vermis cornutus, habens duo additamenta ante os, cum quibus viam quærit, & quando aliquid aduerſi ſenſerit, ſtatim cornua retrahit infra teſtam & infra domum ſeſe reſumit. In corrupto aerẽ & imbre maxime naſcuntur tales vermes, qui ſerpunt quamuis lento paſſu ad arborum ſummitates, earum germina depaſcentes, vbicunque autem ſerpit poſt ſe immundiciæ veſtigium derelinquit.

CAP. LXIX.

De Lupo.

LVpus, *vt dicit Iſidor.* quaſi leopos eſt dictus, eo quod ei quaſi leoni virtus ſit in pedibus, vnde quod pede preſſerit, non viuit. Rapax autem eſt beſtia & cruoris appetens, qui rabie rapacitatis quemcunque inuenerit trucidat, de quo dicunt ruſtici, vocem hominem perdere ſi eum lupus prior viderit, & ideo ſubito tacenti dicitur *lupus eſt in fabula*, certe ſi ſe præuiſum ſenſerit, deponit audaciam feritatis. Lupi toto anno non amplius quam duodecim diebus coeunt. Famem diu portant, & poſt longa ieiunia multum deuorant, Lupos etiam nutrit Æthiopia ceruice iubatos, & ita

& ita varios, vt nullum colorem eis deeſſe dicant. *Hucuſq; Iſidor. Plin. autem lib. 8. cap. 23. idem ſentit & dicit*, quod lupi Africani ſunt inertes & parui: qui vero gignuntur in frigidis regionibus corpore fiunt minores, & magis aſperi feroces. *Ariſtot. lib. 2 dicit*, quod in India eſt quidam lupus habens tres ordines, dentium ſuperius, & inferius habet pedem leonis, & faciem hominis & caudam ſcorpionis, & vox eius ſicut vox hominis, terribilis eſt ſicut vox tubæ, & eſt velox ſicut ceruus, & eſt valde ſæuus, comedens homines. *Item Ariſt. lib 6.* Lupi tempore coitus ſunt ſæui, & quãdo habent catulos, ſunt magis mali ſicut & fœminæ canũ. *Item lib. 7.* Lupi ſerratos habent dentes, comedunt carnes, & non comedunt herbas, niſi quando infirmantur, quia tunc comedunt aliquam propter medicinam. Nam quando lupus ſentit ſe repletum, quærit quandam herbam & comedit eam, vt euomat quod comedit. *Item lib. 8.* quando fugiunt, ferunt filios ſuos ſecum, & cum exeunt de cauernis, comedunt origanum & maſticant, & acuant dentes ſuos. *Item idem de eodem.* Lupus quando comedit eſt valde malus, & quando non habet famem, quieſcit multum, & eſt valde audax, & valde diligit ludere, & ſi poteſt rapere puerum, ludit cum eo, & poſt occidit eum & comedit. *Et ſicut dicit Homerus.* Lupus eſt valde vigil, & multum timet ignem. Et dicitur, quod ſi lapidetur, conſiderabit primum iactantẽ, & ſi ille lapis nocuerit ei, ſi poterit, ipſum interficiet: ſi vero non noceat ei, ſi deprehenderit ipſum, nõ multum lædet eum, ſed parum quaſi iraſcendo, deinde eum dimittit. Et lupi quãto ſunt ſeniores, tanto deteriores & nocent hominibus, quia non poſſunt venari beſtias propter ætatem, & quia eorum culmi iam ſunt debilitati, & viuunt multo tempore, & eius ſenectus apprehenditur in dentib. quia conſtringuntur in ſenectute. *Item ibidem:*

Sunt autem lupi duplicis modi, quidam enim ſunt quaſi rotundi, & quidam quaſi longi, & illi ſunt aſperioris pili & audacioris animi, & luporum interiora ſunt valde debilia, & de facili recipiunt corruptionem quando vulnerantur. Reſiduum vero corporis eorum patitur multas percuſſiones, & habent magnam fortitudinem in collo & in capite, & vulnera quæ accidunt ex morſu eorum, ſunt valde mala, quoniam exit ex eis virus, & curantur iſta vul-

nera ſicut morſus canis rabioſi, *vt dicit Ariſtot. Item idem lib.* 8. Os lupi maxime eſt aperturæ, & maximum vigorem habet in orificio ſuo, & eſt animal valde vorax. *Item de lupo dicit Auicenna libro* 7. Sunt quidam lupi qui naturaliter habent appetitum comedendi piſces, & comedunt vilia, quæ de ſuis retibus eiiciunt piſcatores, & quando non inueniunt quid comedant de piſcatorum reliquiis, vadunt ad retia & dilaniant ea. *De lupis autem dicit phyſiologus.* Virtus luporum in pectore & in vnguibus viget ac in ore in poſterioribus vero minime. Collum retroflectere non valet, & in nullo menſe niſi in Maio, quando fiunt tonitrua. Cuius aſtutia eſt, vt non capiat prædam iuxta loca, vbi nutrit fœtus ſuos, & tunc temporis venatur à remotis: quando autem nocte prædæ gratia pergit ad ouile, ne canes eius ſentiant odorem, vadit contra ventum. Et ſi aliquo caſu pes eius calcando ſuper aliquid ſtrepitum fecerit, ipſum pedem caſtigat duro morſu. Oculi eius lucent de nocte vt lucernæ, *& vt dicit Solinus.* Multum amoris excitatiuum in cauda portat quod dentibus euellit, quando timet capi. Lapides multum timet: vnde ſi quis duos lapides pariter colliſerit, lupus audaciam perdit, fugit ſi ſtrepitus lapidum peruenerit ad aures eius. Filios generat cęcos, quos tenerrime diligit atque nutrit. Terram comedit quando multum eſurit, & aliquam prædam non inuenit. Vt capras volentes folia carpere in rubetis facilius rapiat, ſub herbis & foliis latitans ſe abſcondit. Plus aſtutia quam potentia oues decipit, ſed quando præualet, ſi permittitur, totum gregem ſtrangulat & occidit. Partem prædæ quam deuorare non poteſt, in terra ſepelit & abſcondit, & quando eſurit partem ſepultam extrahit & effodit, & lanam ouis quam occidit, inficit, & morſus eius, ex lana tali veſtem factam pediculoſam reddit, *vt dicit Iſidor. Item idem dicit Ariſtotel.* Ex tota ſpecie natura luporum naturæ ouium aduerſatur. *Vnde legitur in libro*, quod chordula facta de inteſtinis lupi adiuncta cordis citharæ factis de inteſtinis ouinis eas deſtruit & corrumpit, ſicut pluma aquilæ adiuncta plumis columbæ, eas excoriat & corrodit, ſi diu pariter in loco aliquo dimittantur, *vt dicit idem. Vide ſupra de Aquila.*

CAP.

Cap. LXX.

De Mulo.

MVlus à molendo eſt dictus, eo quod iugo piſtorum ſubactus ducat in gyro molas, *vt dicit Iſid. lib.12.* Aſſerunt autem Iudæi, quod Ana abnepos Eſau greges equarum ab aſinis primo fecerit aſcendi, vt inde contra naturam mulorum progenies naſceretur, *vt dicit idem.* Et ideo ſequens mulus matris naturam, aſino eſt maior, pulcrior & velocior, ſed equo pigrior, deformior atque minor. Vnde naſcitur ex equa & aſino mulus, ex equo vero & aſina burdo procreatur. Et eſt mulus animal ſterile, & tamen eximium ad labores, *vt dicit Plin. lib.8. cap.44.* Nunquam autem hæc animalia, ſcil. aſinus & equa, mutuo appetunt coniugia, niſi etiam in infantia lacte mutuo nutriantur. Et ideo paſtores pullos equorum ſubiiciunt aſinabus, & aſinorum pullos ſubiiciunt equabus, quando volunt tales creaturas ex diſparibus procreari, *vt dicit idem. Item idem:* Mulæ calcitratus potu vini inhibetur. Ex onagris autem & equabus naſcuntur veloces mulæ, pedes habentes duros & aptos ad curſum. Sunt autem rugoſi corpore, & indomito animo ſed generoſo. Qui autem ſunt geniti ex onagro & aſina, omnes præcellunt. De mulo etiam *dicit Ariſt. lib.7.* quanto mulus plus potat de aqua, tanto plus proficit eius cibus. *Item lib.14.* Mulus non habet fel manifeſte ſuper epar. *Item idem lib.16.* Mulus quia naſcitur ex equa & aſino, non conuenit generationi, quoniam natura vtriuſque aſini & equę eſt frigida: vnde frigiditas generantis dominatur generato, & ideo mulus eſt ſterilis, nec eius ſpermate aliquid generatur, propter exceſſum frigiditatis in ipſo dominantis. *Item ibidem,* & accidit quod corpora mularum ſunt magna, quoniam ſuperfluitas menſtruoſa tranſit in creationem & cibum corporis. Sanguis autem quo natura non indiget, exit cum ſuperfluitate veſicæ, id eſt, cum vrina; & propter hoc non olfaciunt muli vrinas mularum, ſicut aliæ beſtiæ habentes ſoleas. Reſiduum vero ſuperfluitatis tranſit in crementum corporis & in eius magnitudinem. Non imprægnatur ergo mula niſi forte valde raro. Mulus autem quia ratione ſexus calidior eſt in aliquibus temporibus & regionibus forſan generat, ſed

generatum erit extraneum & occaſionatum, ſicut quod generatur ex equo & aſina, & dignum eſt omne tale eſſe ſterile, quia generatur contra naturam. *Hucuſque Ariſto. lib. 16. Secundum Iſaa. in dietis*, carnes muli ſunt peiores quam carnes aſini, & ad nutriendum & ad digerendum. Cuius fimus tritus & combuſtus reſtringit ſanguinem, ſi cum aceto fuerit temperatus, *Vt dicit Dioſcor.* Valet etiam idem fimus contra ictum ſcorpionum.

Cap. LXXI.

De Mure.

MVs, *ſecundum Iſidor.* eſt animal puſillum, ab humo dictum, eo quod ab humore terræ naſcatur. Nam γῦς terra dicitur, vnde & humus. Huius in plenilunio iecur creſcit, ſicut & quædam marina tunc augentur, quæ rurſus decreſcente Luna diminuuntur. Dicuntur autẽ mures ſorices, eo quod ad modum ſerræ rodant & præſcindant. *Hucuſque Iſido. lib. 12.* Mus autem, *ſecundum Ariſtot. lib. 7.* non potat, & ſi potauerit, morietur. Animal quidem eſt guloſum, & ideo cum modica eſca decipitur, quãdo odore ad eius guſtum prouocatur. Eius vrina fœtida eſt & contagioſa, & morſus venenoſus. Cauda etiam eius dicitur venenoſa. De muribus etiam dicit *Plin. lib. 18. cap. 28.* Sunt quidam mures potentes, qui congregant pabulum in foueis ſuis, & etiam in hyeme abſcondunt, & latitant in cauernis, quorũ palatum in guſtu ſagaciſſimũ eſt. Similiter nares ſagaciſſimos habẽt in olfactu. In autumno maſculus & fœmina ſpicas congregant, & mutuo ſe onerant ſuper ventrem, per caudam maſculus fœminam ſic onuſtam ad ſpecum trahit, qua exonerata & faſciculo in cauerna collocato, iterum redeunt ad laborem, & congregato faſciculo, maſculus ſuper dorſum ſe ponit, quam fœmina vice verſa onerat, & caudam eius ore comprehendẽs, maſculum pertrahit ad cauernam, & ſic onera deferunt alteratis vicibus. *Item vt dicit idem*: Murium diuerſæ ſunt ſpecies. Nam quidam murium viuunt in domibus: quidam in campeſtribus: quidam in aquarum & fluuiorum extremitatibus commorantur: quidam annum in dormiendo dimidiant, quia per dimidium annum dormiunt,

& per

Google

& per dimidium vigilant vt glires, qui ſunt *ſecundum Plin.* quidam mures. Et quamuis mures ſunt beſtiæ valde nocibiles, in pluribus tamen vtiles ſunt in medicina. Nam *Vt dicit Plinius lib. 29. cap.* 17. Murium cinis cum melle & oleo auribus inſtillatus, earum ſedat dolorem, & ſi quod animal aures ſubintrauerit, præcipuum remedium eſt fel murium cum aceto tepido temperatum auribus inſtillare. Fimus enim, *ſecundum Dioſcor.* cum aceto tritus mundat alopecias, & cuſtodit caput à caſu capillorum, tritus etiam & cum vino in potu ſumptus, miro modo ventrem ſoluit, pellis eius recens calcaneo ſubducta, eius vulnera ad ſanitatem perducit.

Cap. LXXII.

De Muſtela.

MVſtela quaſi mus longus eſt dicta, *Vt dicit Iſido. lib.* 12. nam τέλων Græce, longum Latine. Hæc ingenio eſt ſubdola, in domibus enim nutrit catulos, eos transfert de loco ad locum, ſedem mutat, ne eius nidus ab aliquo deprehendatur, perſequitur ſerpentes & fugat, mures odit & eos manducat. Et ſunt duo genera muſtelarum, aliud enim eſt ſylueſtre, diſtans ab aliis magnitudine, quam Græci ἰκτίδα vocant, alterum in domibus errans. Falſa autem eſt illorum opinio, qui dicunt eam ore concipere, & aure partum effundere. *Hucuſque Iſid. lib.* 12. Paſſeribus & aliis paruis auibus inſidiatur, & eorum oua tranſglutit, filios ſuos caſu aliquo in latibulo læſos vel mortuos quadã herba ſanat, imo, *Vt dicitur*, ſuſcitat, *Vt dicit Plinius*. Rutam comedit & eius ſucco ſe perlinit, & tunc baſiliſcum inuadit intrepida & occidit, *Vt dicit Plin: lib. 8. c.* 22. *Vbi dicitur:* muſtelarum virtus baſiliſcis exitio eſt, nihil n. Deo naturę placuit eſſe ſine pari, cauernam baſiliſci facile cognoſcit, quã ſubintrans, ipſum interimit. Animal eſt multũ dormiens, & per ſomnum impinguatur ſicut glires, *Vt dicit idem. Item idem lib. 29. cap.* 1. Muſtelarum, inquit, duo ſunt genera, ſcil. domeſtica & ſylueſtria, & vtriuſque fel valet contra aſpides, nam earum pudenda multum fœtent, & ſerpentibus fœtidis contrariantur, earum etiam carnes dicimus valere contra venenum. Muſtela combuſta & in ci-

nerem redacta, adhibetur ſalubriter medicinæ, quæ eſt conueniens contra lethargicam paſſionem. Vnde ſi ex veneno aſpidis aliquis incurrit lethargiam, cuius muſtelæ inundanti aqua diſtemperatus, vim ſomniferam diſſoluit, *Vt dicit idem. Dicitur etiam ibi.* puluis valere contra fiſtulam, nihil enim illa rerum omnium mater, ſcilicet, natura ſine ingentibus cauſis genuit, *Vt dicit ibi idem. Dicit autem Ariſtot. lib.* 8. quod muſtela pugnat contra ſerpentes, quia vterque mures comedit. Et eſt animal velocis motus & flexibilis corporis, ac valde mobilis & inſtabilis, odore ſagax, dorſum habens rubeum & ventrem album. Mutat autem colorem, nam in aliquibus regionibus aliquo tempore anni tota pellis eius fit candida præter caudam, morſus eius malicioſus eſt & virulentus, & eius vrina eſt fœtida ad modum vrinæ muris.

Cap. LXXIII.

De Mygale.

MYgale eſt modicum animal ad modum muſtelæ, guloſum, rapax & doloſum, nam cum dolo rapit, quod poſtea ventri committit, *Vt dicit gloſ. ſuper Leuit.* 11. manſuetum ſe fingit. Cum ei aliquis appropinquat ex timore, ſed ſtatim mordet & venenum infundit, *dicitur ibidem.* De mygale *dicit Ariſtot.* quod equos & mulos infeſtat, & equæ prægnanti maxime inſidiatur, pugnat contra ſerpentes, & tunc ſe armat ruta, *Vt dicit idem.*

Cap. LXXIV.

De Murilego.

MVrilegus idem eſt quod muſio ſiue catus, ſic dictus eo quod muribus ſit infeſtus. Hunc vulgus catum à captura vocat, germanice ein Mäußhund/ vel ideo ſic dicitur quod catat, id eſt videt, nam ita peracute videt, vt fulgore luminis noctis tenebras ſuperet, vnde à Græco venit catus, id eſt, ingenioſus, *Vt dicit Iſido. lib.* 12. Eſt animal non determinati pili & coloris, nunc eſt album, nunc nigrum, nunc flauum, nunc varium, nunc etiam maculoſum, in pedibus & in facie & in auribus leopardo ſimilimum, orificium habens magnum, dentes habens ſerratos & acu-

& acutos, & linguam longã & flexibilem, tenuem & ſubtilem, cum qua bibendo lambit ſicut & alia animalia, quæ habent labium inferius ſuperiori labro inæquale. Talia enim animalia propter labiorum inæqualitatem potum non hauriunt ſed lambunt, *vt dicit Ariſtot. & etiam Plin.* Eſt autem animal in iuuentute valde laſciuum, & agile & iucundum, impetum faciens ad omne, quod coram ſe mouetur, ludit cum calamo ante ſe protracto. In ſenectute autem eſt animal ponderoſum, & multum ſomnolentum, cautiſſime inſidiatur muribus, & eos plus odore quam viſu præſentiens, inuadit in abſcondito ac venatur, capto mure cum eo ludit, ſed finito ludo ab ipſo deuoratur, tempore coitus quaſi ſylueſtris efficitur & euagatur. Inter catos amoris tempore grauis pugna pro vxoribus committitur, & vnus ab alio morſibus & vnguibus grauiſſime laceratur, & tunc vox horrenda emittitur, quando ad pugnam mutuam vnus ab alio prouocatur. Beſtia fit ſæuiſſima quando ſylueſtris efficitur, & in nemoribus commoratur. Minores feras vt cuniculos & lepores tunc venatur, quando cadit ab alto, pedibus excipitur, & vix per caſum aliquem læditur, quando deorſum præcipitatur, fimus quem egerit valde fœtet, & ideo ſub terra abſcondit, & pedibus occultat, quando pulcram habet pellem, quaſi de ipſa glorians, vagus efficitur, ſed quando pellis ei exuritur, tunc intra tecta commoratur, ſæpe enim pro pellis pulcritudine capitur à pellifice à quo decoriatur.

CAP. LXXV.

De Noctiluca.

NOctiluca eſt modica beſtiola, multipes & alata, & ideo quandoque inter volatilia computatur. In tenebris lucet vt candela, & maxime circa poſteriora, in luce autem plena deformis eſt & obſcura, manus inficit tangentis, & quamuis lateat in tenebris, tamen lucifuga eſt, odit enim lucem, & ſolummodo de nocte ambulat, & muſcis contrariatur, quæ ſunt lucipeta, *vt dicit Ariſtot. lib. 12. cap. de minutis Volatilibus.*

Digitized by Google

CAP. LXXVI.

De Onagro.

ONager *vt dicit Iſidorus*, aſinus verus interpretatur, hos Affrica habet magnos & indomitos in deſertis vagantes, ſinguli autem fœminarum gregibus præſunt, naſcentibus maſculis zelant maſculi, & teſticulos eorum morſu detruncant, quod cauentes matres in locis ſecretis eos abſcondunt. Et *vt dicit Plinius libro* 8. ex onagris & aſinis domeſticis aſini velociſſimi generantur. Animal autem eſt liberum, indomitum & laſciuum, frequentare montes & nemora conſuetum, & cum ſit animal ex ſe imbelle & innocuum, ſolius fugæ beneficio leonem ſuperat in eremo atque lupum; eſt animal valde patiens ſitis, diu expectans, quouſque potum inueniat ſibi aptum. *De quo dicit phyſiologus*, quod 25. die Martii duodecies in die & totiens in nocte rugit, per cuius rugitum æquinoctium apud Affros diſcernitur, & dicit quod toties ſemper rugit de die, quot dies habet horas, ſimiliter & de nocte, vnde & ſyluani in montibus Affricæ ab onagris, in quibus abundant, per numerum rugitus eorum numerum horarum, dierum & noctium computãt & diuerſificant. Sagax & viuidus eſt in olfactu; vnde quando amore feruet & neſcit vbi eius fœmina euagatur, rupem aſcendit & patulis naribus ventum attrahit, per cuius flatum, vbi ſit eius fœmina, diiudicat & diſcernit, in montibus altis & paſcuoſis herbas virentes, quas multum diligit, cum diligentia quærere conſueuit, quas cum inuenerit, præ gaudio ſtatim rudit, & vbi præſenſerit beſtiam vel hominem ipſum venari cupientem, quamdiu inuenit gramina virentia à paſcuis non recedit, hominum frequentiam valde odit atque fugit, ſolitudines & deſerta multum diligit.

CAP. LXXVII.

De Onocentauro.

ONocentaurus, *ſecundum gloſſam ſuper Iſa.* 34. eſt animal monſtroſum ex tauro & aſina procreatum. Ono enim in Græco dicitur, aſinus Latine: vnde eſt animal laſciuum ad modum aſini, ceruicoſum ad modum tauri. Sed

alio

alio modo ſentit phyſiologus, qui dicit onocentaurum eſſe compoſitum ex humana effigie & aſinina, nam ab vmbilico & ſurſum figuram habet hominis, & ab eodem inferius formā obtinet animalis. *Huic rationi videtur cōcordare Plinius libro 8. cap. 3.* Ludibria, inquit, mirabilia nobis fecit ingenioſa natura ad detegendum eius potentiam ſatis inprodigioſas poſuiſſe gentes. *Et ponit in eod. capit. exemplum de multis monſtris & prodigioſis beſtiis quas India gignit*, ſicut de Faunis & Satyris, & de Onocentauris & Hippocentauris & huiuſmodi, quas dicit eſſe beſtias humanam effigiem mentientes. Et alii dicunt centauros fuiſſe equites Theſſalorum, qui pro eo quod in eis diſcurrebant, quidam vnum corpus equorum & hominum iudicabant, vnde centauros fuiſſe fictos aſſerunt, *vt dicit idem libr. 11. vbi dicit de portentis.* Dicitur enim centaurus Græce homo Latine: vnde κένταυρος dicitur homo, & à centauro per additionem dicitur onocentaurus, qui ſic dictus eſt, eo quod in media hominis ſpecie, & in media aſini dicatur eſſe, ſicut Hippocentaurus dicitur monſtrum, in quo hominum equorumque natura coniuncta eſſe putatur, *vt dicit Iſid. ibidem.*

Cap. LXXVIII.

De Oryce.

ORyx, *vt dicit gloſſa ſuper cap. li. Iſa.* eſt animal immundum, nec ſacrificiis aptum. Septuaginta autem interpretes tranſtulerunt *quaſi beſtia ſemicocta.* Cæteri interpretes omnes *ſicut oryx illaqueatus*, tranſtulerunt, qui Hebraice dicitur tho. Et inter animalia immunda in lege reputatur. Eſt autem beſtia ſicut mus aquaticus, vel ſicut glires, qui ſunt mures quidam: ſic dicti, eo quod ſomnus efficit eos pingues, hyeme enim tota dormiunt, & immobiles quaſi mortui fiunt, in æſtate vero reuiuiſcunt. Vnde oryx eſt animal quod huiuſmodi muribus aſſimilatur. *Et hoc videtur tangere Litera Iſa. & concordat cum Plinio, qui dicit ſic:* Orycem vocat Ægyptus feram, quæ in ortu caniculæ 8. calend. Iunii, quando incipit æſtas, ſtat contra ſtellam, & contuetur contra eam, ac ſi vellet adorare eam, & hoc facit cum ſtertuerit, id eſt, cum poſt longam dormitionem

euigilauerit. Et declinatur hic oryx huius oryeis, ſecundum hoc dicitur ſorex ſoricis, & onyx onycis, & huiuſmodi *Secundum Iuuenalem vero* oryx eſt quædam auis pinguiſſima, ita quod ſua pinguedine hebetat cultellum, *vt dicit idem libro 5. vbi dicit, Iecculus oryx hebetiſſima ferro, &c. Supra quem locum dicunt expoſitores*, quod eſt auis ſimilis gallinæ Affricanæ vel ipſa gallina. Secundum Britonem autem dicitur orix origis, ſecundum regulam illam Græciſmi. Nomen in x, donat Genitiuum in cis, vel in gis, vt fæx fæcis, lex legis. Quatuor exceptis nox, nix, ſenex, & ſupellex. Vnde dicitur quod oryx eſt idem animal, quod in lege mundum reputatur, quoad eſum. *Deuteronom. 14. vbi dicitur. Comedetis origem & camelopardulum*, immundum tamen reputabatur quoad ſacrificium. *Plinius autem li. 8. capit. 53. de animalibus ſomniferis dicit:* Capreæ, inquit, in plurimas ſimilitudines transfigurantur, nam inter eas ſunt ilices mirandæ pronitatis, qui ſupra cornua vaſta & magna, quibus earum capita onerantur, ſaliendo de rupibus ſe excipiunt. Sunt & oryges quorum villi contra naturam aliorum animalium vtuntur verſus caput. Sunt & damæ & pygargi & multa alia animalia his ſimilia, quæ alpes tranſmittunt & ſinus tranſmarini. Vnde ſecundum hoc oryx orygis eſt ſpecies capræ ſylueſtris, & ſecundum iſtam ſignificationem, vt puto, non ſumitur in Iſai. vbi loquitur de animalibus, quæ ſomno damnabili ſopiuntur, quia non bene conueniret metaphoræ, cum omnis caprea, *ſcilicet Ariſt.* ſit animal valde vigil naturaliter, parum enim dormit, & de facili excitatur, cum ſit animal valde timidum. Et ſic pro alio animali ſupponit oryx *in Deutero.* & pro alio *in ſimilitudine Iſa ſicut dicunt multi.*

Cap. LXXIX.

De Oue.

OVis eſt molle pecus, laniferum, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quod apud veteres in initio non tauri ſed oues offerebantur in ſacrificio, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. Ex his quidam bidentes vocantur, eo quod inter octo dentes duos altiores habent, quas Gentiles in ſacrificio maxime offerebant, *vt ibidem dicit Iſidor.* Vel dicuntur bidentes ſecundum ſenectutem,

qu-

quaſi biennes, id eſt, duorum annorum, quia talis erant ætatis, quando ad ſacrificium eligebantur. Sed potius vocantur à duobusdentibus, qui præminent, & cum quibus naſci dicuntur. Hic bidens, genitiuo huius bidentis dicitur, *vt dicit Beda*. De ouibus autem dicit Ariſtoteles *libro* 5. quod pariant vſque ad octo annos. *Et lib.* 7. Si imprægnentur oues verſus ventum ſeptentrionalem, faciunt mares, & ſi in meridionali, tunc fœminæ naſcentur, & quales venæ fuerint ſub lingua ouis, talis coloris erit fœtus. *Quare ſupra de agnis & ariete*. Et quando oues ſenes ad coitum mouentur in aliquo tempore determinato, dicunt paſtores, quod eſt ſignum bonitatis in eis, & ſi iuuenes ſic mouentur, dicunt quod eſt ſignum futuræ peſtis in ouibus, in anno illo. *Item Ariſtoteles libro* 7. Oues imprægnantur bibendo aquam, & propter hoc dant eis paſtores comedere ſal, vt plus bibentes imprægnentur & magis conſeruentur. Dant etiam eis in autumno cucurbitas paratas cum ſale ad multiplicationem lactis, & tunc fluit plus lactis de mamillis, & oues impinguantur lenticula cum ſale. Et ſi oues per triduum abſtineant à cibo, & poſt accipiant cibum, multum impinguabuntur, & in æſtate valet eis aqua ſeptentrionalis frigida: & in autumno aqua meridionalis tepida, & iuuat eos paſtus in fine diei & motus. Per nimia enim itinera, & per fortes labores macreſcunt, & paſtores cognoſcunt, quæ poſſunt pati hyemem, quoniam ſuper quasdam inuenitur glacies, & ſuper quaſdam non; & quæ ex eis eſt debilis a ſe non excutit glaciem nec repellit. Et carnes ouium, ſicut & aliorum quadrupedum, quæ in loco multum aquoſo nutriuntur, ſunt malæ, & quæ caudam habent longam, minus patiuntur hyemem quam quæ amplam. Et quæ habent pilos paucos & criſpos, grauiorem hyemem patiuntur. Et lana ouium quas comedit lupus inficitur, & pannus inde factus, recipit pediculos. *Item ibidem lib.* 8. In ouibus plus abundat priuatio intellectus quam in aliis animalibus quadrupedibus, Et nocet eis tonitruus, & ſi remanſerit vna ſola & fuerit imprægnata, abortietur præ timore forſan, *Item dicit Plin. lib.* 8. *cap.* 47. tonitrua, inquit, ſolitarus ouibus inferunt abortiuum. Remedium eſt, vt in vnum pariter congregentur. *Quare ſupra in litera A. de ariete & de agno.*

CAP.

Cap. LXXX.

De Panthera.

PAnthera, *Vt dicit Iſidorus lib.* 12. ſic eſt dictus, ſiue quia omnium animaliū eſt amicus, excepto dracone quem valde odit: ſiue quia ſocietate generis gaudet, & ad eandem ſimilitudinem quicquid accipit, reddit. Πανθὴρ enim græce, totum dicitur latine. Eſt autem beſtia minutis orbiculis ſuperpicta, ita vt ex macularum nigrarum & albarum & flauarum varietate, tota pellis oculata extetius videatur, *Vt dicit idem.* Hæc beſtia *Vt dicit Iſidorus* ſemel tantummodo parturit. Cuius ratio eſt aperta, nam cum in vtero matris conualuerint catuli, & ad naſcendum iam receperint vires, odiunt matres lacerantque vnguibus matris aluum, tanquam ſuo partui reſiſtentem, vnde & mater partum dimittit, dolore vteri compellente. *Et ideo dicit Plinius*, animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non poſſe. Nam mouentibus ſe catulis vitiatæ intrinſecus ſunt matrices. *Hucuſq; Iſidorus libro* 12. *De panthera dicit phyſiologus.* Panthera, inquit, odit draconem, & draco ipſum fugit, cum autem comederit & ſaturata fuerit, ſe recondit in ſpelunca, & dormit continue fere tres dies. Poſt triduum vero à ſomno ſurgens, emittit vocem, & ab eius ore exit odor aromaticus ſupra modum ſuauis, propter cuius ſuauitatem ipſum omnia animantia ſequuntur. Solus autem draco audiens vocẽm eius, timore perterritus fugit in cauernam, nec ferens odorem in ſemetipſo deficit & torpeſcit, odorem enim eius reputat pro veneno. *De pantheris autem dicit Plinius lib.* 8. *cap.* 18. Panthera ſicut & tigris maxima colorum & macularum varietate decorantur, alia animalia proprio colore gaudent. Sunt tamen leones nigri in Syria, qui pantheris in candidis maculis ſunt ſimiles. In colore autem vario pantheræ & tigris omnia animalia quadrupedia ſolicitantur videre eos, ſed toruitate capitis terrentur. Quamobrem caput occultant, & pulcritudine reliquæ partis corporis beſtias ad ſe inuitant, & ſic inuitatas arripiunt & manducant. Et quamuis ſit beſtia valde ſæua, tamen illius, qui ſibi in aliquo ſubuenitur, nullatenus eſt ingrata, *Vt ibi exemplificat idem Plinius*, de quodam, qui liberauit catulos pantheræ collapſos

Digitized by Google

lapſos in quandam foueam, quem panthera eduxit extra ſolitudinem læta & blandiens, vt ſibi gratias referre appareret.

CAP. LXXXI.

De Pardo.

PArdus, *vt dicitur*, eſt beſtia velociſſima, colore vario orbiculata, præceps ad ſanguinem, & ſaltu ruit in mortem. Et habet talem diſpoſitionem ſicut panthera, nec habet ab eo aliquam differentiam, niſi quod panthera habet maculas albiores, *ita dicit Plinius libro* 8. De pardo autem *dicit Ariſtoteles libro* 8. quod quando pardus infirmatur, comedit humanum fimum gratia medicinæ, & ideo venatores ſuſpendunt ſtercus ſuper arborem, ad quod, dum aſcendit, à venatoribus interficitur. Eſt autem animal libidinoſum, & coit cum leæna, ex cuius adulterio generatur leopardus. *Quære ſupra de leana.* Pardus raptis catulis eſt nimis ſæuus, *vt dicit gloſſa ſuper Oſea* 13.

CAP. LXXXII.

De Piloſis & eorum proprietatibus.

PIloſi ſicut innuit *gloſſa ſuper Iſa.* 13. monſtra ſunt ad ſimilitudinem hominum. Et dicuntur ſylueſtres homimines, qui & Satyri dicuntur. *Iſidorus autem libro* 8. *capit.* 5. dicit. Piloſi ſunt, qui & alio nomine Incubi appellantur, ſiue Iniui ab ineundo dicti paſſim cum animalibus, vnde Incubi dicuntur ab incumbendo, id eſt, coeundo. Sæpe enim improbi exiſtunt mulieribus, & earum peragũt concubitum, quos dæmones Galliducios appellant, quia ſæpius hanc immunditiam peragunt, quem autem Incubonem vocant, hunc Romani Faunum ficarium vocant. *Item dicit Papias.* Piloſi à Græcis παγμαλώδες, à Latinis Incubi vocantur, quorum forma à humana effigie incipit, ſed beſtiali extremitate terminatur. *Idem dicit gloſſa ſuper Iſa.* 34. Sed idem dicit alia gloſſa, quod piloſa dicitur ſimia, eſt enim beſtia monſtroſa, piloſa multum & villoſa, figuram humanam in multis repræſentat.

Quære infra de ſimia.

Digitized by Google

CAP. LXXXIII.

De Pygargo.

PYgargus eſt animal mundũ quoad eſum, *vt patet Deuteronom.* 14. Eſt animal cornutum & barbatum, ſicut hircus, minus ceruo, maius hirco: vnde ſimilis eſt hircoceruo ſed longe minus. *Quare infra* de tragelapho. Ruminat ſicut hircus, & findit vngulã ſicut ceruus, & eſt animal agreſte, magnæ velocitatis, nemora inhabitat & deſerta. *Huguitio autem dicit* quod pygargus eſt auis parua & depreſſa: vnde dicitur quaſi *πυγὰς ἔχων ἀργάς*. Sed *in Deute.* ſupponit pro animali quadrupede, quod eſt ſimile hircoceruo, *vt ibi innuit gloſſa.* Nec aſpiratur ibi prima ſyllaba: vnde cum h non debet ſcribi, quidam ſcribunt philargum, ſed male vt patet in libris correctis.

CAP. LXXXIV.

De Pygmæis.

PYgmæi ſunt homines parui, ſtatura cubitali, quos Græci à cubito Pygmæos vocant. Hi montana Indiæ tenent, quibus vicinus eſt Oceanus, *vt dicit Papias. Sed dicit Aug. ſic:* Pygmæi tantum ſemicubitales ſunt, qui tertio anno perfectæ ſunt ætatis, ſeptimo ſeneſcunt. Dicũtur autem pugnare contra grues, à quibus armati ferro aliquoties deuincuntur. *De pygmæis autem dicit Plinius libro 7, capit. 2.* Pygmæi ternos, vt ferunt, dodrantes non excedentes, ſalubri cœlo, ſemper vernante, habitant in terra temperata montibus oppoſitis ex partibus aquilonis, quos grues infeſtare fama eſt. Qui inſidentes arietum & caprarum dorſis armati ſagittis verno tempore congregato agmine, ad mare deſcendunt, & oua & pullos gruũ pro viribus deſtruunt & conſumunt. Et hanc expeditionem faciunt tribus menſibus, quod ſi non facerent, futuris auium gregibus reſiſtere non valerent. De pennis autem earum & ouorum putaminibus ſibi caſas faciunt, *vt dicit idem. Et ſubdit:* Ariſtot. autem in cauernis viuere pygmæos tradit.

CAP.

CAP. LXXXV.

De Porco.

PORcus *vt dicit Iſidorus lib.* 12. quaſi ſpurcus dicitur. Ingurgitat enim ſe cœno, & luto immergit, limo ſe illinit, & in locis fœtidis requieſcit. *Vnde & Horat.*

-- & amica luto ſus.

Hinc & ſpurcus vilis & ſpurius nuncupatur. Cuius pilos ſetas dicimus, cum quibus ſutores conſuunt ſotulares, *vt dicit idem.* Sunt autem porci quidam domeſtici: alij ſylueſtres. Maſculi autem inter domitos dicuntur verres, eo quod grandes habeant vires. Fœminæ autem dicuntur ſues quaſi paſcua ſubigentes, id eſt, ſubacta terra cibaria exquirentes. Inter ſylueſtres maſculi dicuntur apri, id eſt feri, *vt dicit Iſidorus. De porcis autem dicit Plin. lib.* 7. *cap.* 51. Porci naſcuntur dentati, *vt tradit Nigidius*, mares non vltra trimatum generant. Porcus amiſſo oculo cito extinguitur, vſque ad 15. annos vel 20. viuere poteſt. Multis infirmitatibus ſubiacent porci, & quando infirmantur, obliquum tenent caput. Volutati in luto plus iacent in latere dextro quam leuo. Pingueſcunt, 40. diebus, ſed magis in principio ſaginationis, per triduum inediam patiuntur, mutuo ſe diligunt, & mutuam vocem noſcunt, vnde vno clamante, omnes accurrunt & ipſum pro viribus iuuare ſatagunt & contendunt. Domeſtici propria hoſpitia domoſque petere diſcunt, & ad eas etiam ſine duce redire de veſpere cōſueuerunt, *vt dicit idem.* Eundo & iacendo grunniunt, & dum dormiunt, maxime ſi fuerint pingues. Sunt autem porci fortioris ſomni in Maio quam in alio tempore anni, & hoc accidit eis ex fumis, per calorem vernalem reſolutis, ab humoribus in hyeme in ipſorum corporibus aggregatis, & ideo tunc ſuauius dormiunt & diutius, propter reſolutos mulcebres fumos, ipſorum cerebrum tunc temporis ſuauiter opilantes. In æſtate vero etſi multa ſit humorum reſolutio, fortis tamen ſit eorundem conſumptio & deſiccatio propter exceſſum æſtiualis caloris, & non fit tanta fumorum generatio, qui ſunt cauſa ſomni, propter quod non tantum dormiunt in æſtate quantum in vere, *vt dicit Auicen.* In autumno autem & in hyeme ſunt humores compacti, ex frigiditate aeris eos forinſecus conſtringente

gente, & ideo pauci fumi tunc temporis reſoluuntur propter exceſſum frigoris humores in corpore compingentis. *Vt dic. idem. Ariſt autem dicit de porco li.*2. Porcus non eiicit dentes omnino, & eſt maſculus plurium dentium quam ſit fœmina. *Item Ariſtot. lib.*3. Porcus ſaltat poſt octauum menſem, & fœmina parit poſt annum, & quod generatur ex ſpermate maris ante vnum annum, eſt debile valde, &c. *Item idem.* Porcus habet conſuetudinem, quod ſi coierit prius cum aliqua tunc ſui filij ſunt pauciores ex ſecunda & minoris corporis. Et quando porca virgo prius fuerit imprægnata pariet filios minores. Porca ſi fuerit multũ pinguis, erit eius lac paucum poſt eius partum. Et meliores ſunt filii qui naſcuntur in hyeme, & peiores qui in æſtate. Et meliores ſunt filij qui generantur in iuuentute quam qui generantur in ſenectute. Porcus autem cum impinguatur poteſt coire in omni tempore, nocte & die & magis in mane. *Item libro* 6. cum parit porca primo filio primam dat mamillam. Quando multum appetit coitum non dimittit marem ſaltare ſuper eam, quouſque declinent auriculæ. Et multum eſt hordeum bonus cibus porcis quando debent generare, maxime decoctum. *Item lib.*6. Porcis accidit triplex infirmitas. Vna quæ dicitur βϱάγχος, & eſt apoſtema in auricula, & in mandibula, & ſæpe in pedibus. Et caro, quæ eſt in illo loco, corrumpitur, & tranſit paulatim corruptio ad carnem vicinam, donec veniat ad pulmonem, & tunc ſuffocat ſpiritum & expirat. Augmentatur hæc infirmitas ſubito: vnde & paſtores porcorum, quando primo cognoſcunt infirmitatem, præſcindunt membrum, in quo eſt infirmitas, non enim curari poſſunt ſine inciſura. Alia accidit eis infirmitas, quæ dicitur dolor & ponderoſitas capitis, & ex ipſo moritur maxima pars porcorum. Alia infirmitas eſt fluxus ventris, & hæc vix habet remedium, quoniã interficit in tribus diebus. Et quando porci ſunt groſſi, tunc iuuat eos comedere mora. Et iuuat eos balneum, quando aqua eius fuerit multum calida, & minuuntur venę ſub lingua eius. Item cibus diuerſus impinguat porcos: & quidam cibi inflant: & quidam generant carnem: & quidam pinguedinem. Et tam porci quam porcæ delectantur comedere glandes, quia eorum temperant carnes, tamẽ ſi porcæ comederint multum de eis, abortient

bortient ſicut oues. *Multa alia refert de eis Ariſtot. Quære de apro & infra de ſue.*

Cap. LXXXVI.

De Pediculo.

PEdiculus cutis eſt vermis, à pedibus ſic vocatus, *vt dicit Iſidorus lib.*12. Plus enim pedum motu quam morſu lædit cutem. Ex humidis & corruptis vaporibus intercutaneis per poros reſudantibus generatur. *vt dicit Conſtant. in viat.* Sępe, *inquit*, pediculi & lendes naſcuntur in capite vel in cute ex purgationibus, quas natura eiiciens, facit conſumere inter cutem & carnem. *Super quem locum dicit expoſitor.* Quidam pediculi ex humore ſanguineo generantur, & ſunt rubei & groſſi: quidam ex phlegmatico, & molles ſunt & albi: quidam ex cholerico, & ſunt citrini, longi, veloces & acuti: quidam ex melancholico, & ſunt illi cinerei coloris, id eſt ſubnigri & macilenti & motus tardi. Vbi autem eſt nimia pediculorum multitudo in corpore multum plectorico & corrupto, ſignum ſolet eſſe corruptionis generalis, vt morpheæ ſiue lepræ, *vt dicit idem.* Contra pediculorum autem moleſtiam valet capitis frequens ablutio, pectinatio, & medicinalis mundificatio. Nam *vt dicit Conſtantin.* Argentum viuum cum cinere ſalicis eos necat, & præcipue ſi ex calido humore generantur. Item facit λιθάργυρος id eſt plumbum vſtum cum oleo & aceto. Si vero generantur ex humore frigido, valet ſtaphyagria, auripigmentum cum oleo & aceto. Similiter aqua marina & ſaluiatica cum aceto. Secundum autem differentes naturas animalium ſunt in eis differentiæ pediculorum, vt patet in porco, cuius pediculus dicitur vſia ſic dictus, quia vrit, nam vbi mordet, adeo locus ardet, vt ibi veſicæ fiant, *vt dicit idem Iſidor. lib.*12. Quilibet autem pediculus tanto acrius mordet & lædit, quanto plus macreſcit.

Cap. LXXXVII.

De Pulice.

PVlex vermis eſt modicus moleſtus hominibus maxime & infeſtus, à puluere dictus, eo quod à puluere potiſſime nutriatur, *vt dicit Iſidorus lib.*12. Eſt autem vermiculus

Digitized by Google

miræ leuitatis, non curſu ſed veloci ſaltu pericula effugiens & euadens. Tempore frigido pigreſcit vel deficit, æſtiuo tempore inſoleſcit. Quamuis autem non ſit de animantibus quæ procedunt per manifeſtam ſexus commixtionem, multplicat tamen ſuam ſpeciem per ouationem, quia oua quædam in ſe gignit, ex quorum emiſſione vnicus pulex multos producit. Vnde pulex albus quidem naſcitur, ſed quaſi ſubito in nigredinem commutatur. Sanguinem appetit, & carnem cui inſidet, terebrat & perfodit. Liquidiorem partem intercutanei humoris ſugit, & in parte corporis, cui inſidet, ſugendo ſanguinem rubicundũ veſtigium derelinquit. Dormire volentes acri morſu impetit, nec etiam regibus, ſi eorum carnes paruus pulex tetigerit, quin eos moleſtet, parcere conſueuit. Eis ſiquidem abſinthium eſt venenum. Similiter & folia perſicorum, *vt dicit Conſta.* Colocynthis valet contra pulices ſi trita & mixta fuerit cum aqua per loca, vbi abundant pulices, aſpergatur. Similiter folia abſinthii, quia vt dicitur eorum odore & ſapore moriuntur. Propter ſaltus velocitatem de facili non capiuntur. In calore contra tempus pluuioſum acrius mordet pulex.

Cap. LXXXVIII.

De Rhinocerote.

Ρινόκερως Græce, Latine animal cornu in nare habẽs interpretatur, idẽ eſt μονόκερως, i. e. vnicornis, beſtia ſæuiſſima appellata, eo ꝙ vnũ cornu in media fronte habeat quatuorpedum, ita acutum & validum, vt quicquid impetierit, aut ventilet aut perforet, *vt dicit Iſidorus libro* 12. Nam cum elephante ſæpe certamen habet, quem vulneratum in ventre proſternit. Tantæ autem eſt fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur. *Sed ſicut aſſerunt, qui de naturis rerum ſcripſerunt*, virgo puella proponitur, quæ venienti ſinum aperit, in quo ille omni ferocitate depoſita, caput ponit ſicque ſoporatus velut inermis, capitur & interimitur iaculis venatoris. *Hucuſque Iſidorus lib.* 12. *Gregorius ſuper Iob addit in moralibus ad iam dicta.* Rhinoceros, inquit, fera eſt naturæ omnino indomitæ, & ſi quo modo capta fuerit, teneri nullatenus poſſit, impatiens, quia, *vt dicitur*, ilico moritur. De Rhinocerote *dicit Plinius*

nius lib. 8. *cap.* 20. Rhinoceros in nare habens cornu, id eſt, in media fronte ſupra nares. Hoſtis eſt elephantis, vnde ſuum cornu limat ad ſaxa & acuit, & ſic ſe præparat pugnę, & in dimicatione aluum impetit elephantis, quam ſcit partem corporis eſſe molliorem. Longitudo par ineſt ei vt equo, ſed crura multum breuiora. Color eius buxeus. Et ſicut innuit idem *lib.* 8. *cap.* 21. Huius feræ multæ ſunt ſpecies, ſcil. Rhinoceros, Monoceros, Ægoceros. Eſt autem *μονόκερως, vt dicit idem*, fera aſperrima, ſimilis equo in corpore, & ceruo in capite, pedibus elephanti, cauda apro. Mugitum emittit grauem, vnum cornu magnum emittēs in media fronte habet duorum cubitorum. Hanc feram viuam negant capi. *Αἰγόκερως* ſpecies dicitur eſſe vnicornis, & dicitur Latine capricornus, ab *αἴξ* quod eſt capra, & *κέρας* quod eſt cornu, animal eſt puſillum, ſimile hædo, acerrimum nimis, in media fronte vnum gerens cornu. *Item dicit Plin. ibidem*, quod in India ſunt vnicornes boues, habentes candidas maculas & ſolidas vngulas ſicut equi. Sunt & aſini quidem Indici vnicornes, *vt dicit Ariſto. Auicen. & Plinius*, qui ſic dicti ſunt, eo quod vnū in fronte habent cornu inter aures. Reſiduum autem corporis ipſorum, ſimile eſt corpori onagrorum ſylueſtrium aſinorum. Sed talis *μονόκερως* eſt minoris audaciæ & feritatis quam ſunt alii vnicornes. Et dicit *μονόκερως* à *μόνος* quod eſt vnum, & *κέρας* quod eſt cornu, quaſi in capite geſtans cornu vnum. Et declinatur Rhinoceros, otis, ſicut Monoceros, otis, Et ſic de aliis.

Cap. LXXXIX.

De Rana.

Rana à garrulitate vocis ſic eſt vocata, eo quod ſtrepūt, & ſonos vocis importunis clamoribus reddunt in paluſtribus vbi generantur, *vt dicit Iſido. lib.* 12. *cap.* 3. *de piſcibus.* Ex ranis autem quædam ſunt aquaticæ, quædam paluſtres, quædam rubetæ, *de quibus ſupra dictum eſt in litera B. de Bufone.* Aliæ calamitæ, quæ ſic ſunt vocatæ, quoniam inter arundines habitant & frutices: vnde & in calamis conuerſantur, & ſunt valde paruæ & virides & mutæ

ſine voce. Aliæ ſunt agredulę ranę paruulæ in ſicco vel in aruis morantes, vnde ſic ſunt nuncupatæ. Eſt autem quædam ſpecies ranæ, quæ miſſa in os canis, facit eum obmuteſcere. Sed hoc multi negant, *vt dicit Iſidorus lib.* 12. Ariſtotel. autem dicit de rana *lib.* 4. quod habet linguam propriam, quæ anterius linguæ ſuæ applicatur ori ſuo, & quaſi ligatur, ſicut extremitas linguæ piſcis, licet poſterius & inferius ad linguam cannam habet abſolutam. Et propter hoc habet rana linguam propriam, & eſt coax, & non facit hoc niſi in aqua tantum. Et proprie maſculus tempore coitus clamat fœminam, quia quodlibet animal habẽs vocem, vociferat tempore coitus. Rana autem multiplicat vocem, quando ponit mandibulam inferiorem æqualiter in aqua, & extenderit ſuperiorem, & per extenſionis conatum duarum mandibularum. Lucent eorum oculi ſicut candelæ, & hoc de nocte maxime, ſed coeunt de nocte plus quam de die. Et omnes piſces nutriunt pullos ſuos præter ranam, *vt dicit idem lib.* 7. Quando autem primo in aqua formantur ranæ, videntur totaliter eſſe caput cum quadam extremitate dependente ad modum caudæ, deinde dilatatur totaliter in ventrem, ſublata cauda, creſcunt ei pedes, & in animal quadrupes transformatur. Mouentur omnes ranæ præter bufonem vel rubetam, potius ſaltando quam gradiendo, nam vetus rubeta raro ſalit. Rana igitur aquoſa eſt ſeu paludoſa, clamoſa, limoſa, ventroſa, tumoroſa, ſub ventre maculoſa, venenoſa, & ideo abominabilis hominibus, & maxime odioſa, in terra viuit pariter & in aqua.

Cap. XC.

De Salamandra.

Salamandra, *vt dicit Plin. lib* 10. *cap.* 48. eſt ſimilis lacertę in figura, nunquam apparet niſi in magnis imbribus, deficit autem in ſereno, & tantus eſt ei rigor, vt ignem tactu extinguat ſicut glacies. Saniem lacteam ore euomit, quæ ſi hominis tetigerit corpus, toti defluunt pili, & quod tactum eſt corrumpitur, & in colorem turpem commutatur. Salamandra itaque genus eſt lacertuli ſiue ſtellionis, animal peſtiferum & ſumme venenoſum. Nam, *vt dicit Plin.* lib. 29. *cap.* 4. fructus arborum inficit, aquas inficit, ex qui-

Digitized by Google

ex quibus ſi quis comederit vel biberit, mox necatur, ſed ſi ſaliua eius pedem tetigerit, totum hominem inficit & corrumpit. Et quamuis tanta ſit in ſalamandra vis veneni, à quibuſdam tamen animalibus manducatur loco cibi. Inter medios ignes viuit ſola animaliũ, *vt dicit idem*, imo incendiũ igneũ extinguit. Et eſt genus ſalamandrę, cuius pellis eſt villoſa & piloſa, ſicut pellis vituli marini, ex qua fiunt aliquando cinguli ad vſus regum, quæ poſt longam vetuſtatem in ignem proiecti non exuruntur, ſed poſt diuturnam inflammationem illæſi & purgati, quaſi renouati ab ignibus extrahuntur, & ab illa pelle fiunt elychnia in lampadibus & lucernis, quæ nullo incendio corrumpuntur. *Quære ſupra in litera A. de anguium diuerſitate, & inuenies ibi de hoc verme.*

CAP. XCI.

De Sanguiſuga.

SAnguiſuga eſt vermis aquatilis, ſic dicta, eo quod ſanguinem diligit atque ſugit, potantibus inſidiatur, cum illabitur faucibus, vel vbi vſpiam adhæſerit, ſanguinẽ haurit, & cum nimio cruore maduerit, euomit quod hauſit, vt de nouo recentiorem ſugat, *vt dicit Iſid. lib.* 12. Vermis eſt coloris ſubnigri, quibuſdam virgulis rubeis diſtinctus, corpore mollis, oblongus & fluxuoſus, os habet triangulum, & in ore fiſtulam, cum qua ſanguinem ſugit, venenoſis inſidet. Et ideo quando debet apponi membro, cauſa medicinæ primo debet inuolui in vrticis & in ſale, vt ſic compellatur euomere ſi quid forſan hauſerit venenoſum, in aqua tepida, in tempore calido citius membro ſe applicat ad ſugendum.

CAP. XCII.

De Stellione.

STellio nomen ſumpſit à colore. Eſt enim beſtiola tergo depicta lucentibus guttis in modum ſtellarum. De quo *dicit Ouidius*:

-- aptumque colori,
Nomen habet variis ſtellatus corpore guttis.

Vt dicit Iſid. lib. 12. *vbi ſubiungit.* Stellio autem adeo ſcorpioni-

Digitized by Google

pionibus eſt contrarius, vt viſo eo pauorem his inferat & torporem. *Plin. lib.* 8. dicit quod ſtellio maxime de rore viuit. Et quamuis ſit animal pulcrum & depictum, multum tamen eſt venenoſum, quia *vt dicit Plin. lib.* 29. *cap.* 2. ex ſtellione peſſimum fit medicamentum, nam cum fuerit mortuus in vino, faciem eorum qui bibunt lentigine obducit, ob hoc enim vnguẽtum necant ſtellionem qui formæ inuident meretricum, cuius remedium eſt oui vitellum, mel & vitrum. Et fel ſtellionis in aqua tritum, muſtelas dicitur congregare. Et eſt ſtellio genus lacertæ, reptile & quadrupes, habens pedes latos & digitos ſciſſos, ad modum manus, quibus repit ad domorum & murorum rimas, in quibus facit cauernas ſuas, & mutat ſpolium ſuum in ſenectute, ſicut ſerpens, *vt dicit idem.* & latitat in hyeme in cauernis, & hebetatur viſus eius. In vere autem exiens de cauerna ſentiens defectum viſus, mutat locum, & quærit ſibi locum & cauernam ad orientem, & continue aperit oculos contra Solis ortum, donec in oculo deſiccetur humor, & conſumatur nebula, quæ oculis caliginẽ inducebat. *Super Prouer. autem cap.* 30. *innuit gloſ.* quod ſtellio eſt animal velociſſimum, & tamẽ non pennatum, ſed tantum velocitate pedum repit & ſcandit ad ſublimitatem domorum ac murorum.

Cap. XCIII.

De Serpente.

SErpens eſt dictus, eo quod occultis ſerpit acceſſibus, non graditur publice & aperte, ſed ſquamarum niſibus repit occulte *vt dicit Iſido. lib.* 12. De cuius natura hic non proſequor, quia ſupra in litera A, vbi agitur de angue, omnia ſunt prolixius explanata, tamen quaſdam notas proprietates & vulgatas, hic breuiter inſerere non pigebit. *Dicebat Ioa. de S. Egidio de ſerpente ſic*: Formidat nudum. Dicit enim, quod inſilit in veſtitum, ſputum fit ſibi venenoſum, quia ſaliua ieiuni hominis venenum eſt ſerpenti, pugnat pro capite, in quo dicitur eſſe ſedes cordis. Caro frigida, hoc dicitur, quod frigidæ eſt naturæ. Pectore & ventre incedit, hoc dicitur, quia rectis non graditur veſtigiis, ſed magis ſerpit, annis ſingulis ſe renouat, loca muſcida lin-

da lingit, ſcil. loca putrida, ſubumbrat, id eſt, loca vmbroſa amat. Reſpicit oblique, quia lateraliter non directe trãsfigit aculeo, & dente flectitur in ſe, quia tortuoſus eſt, & non rectus. Abſcondit lepram, quia comeditur, ne talis infirmitas reueletur, non ceſſat vertere linguam, quia ſerpens ſemper mouet linguam ex vi veneni. Eſurit & patitur, diu enim ſuſtinet famem, claudit aurem ſuam, ne audiat incantantem, vinoque venatur. Sibilat antequam mordeat, interimit omne quod mordet, auis hoſtis, quia flatu interimit eas, iacta reſumit, quia venenum quod eiicit, reiterato reſumit.

Cap. XCIV.

De Simia.

Simia græce à ſuppreſſis naribus eſt vocata: vnde & ſimias vocatas *dicit Iſidor.* eo quod naribus ſuppreſſis ſint, & facie fœda, rugis turpibus follicantibus. Alii dicunt ſimias à ſimilitudine rationis nominatas, quia in multis actus hominis imitantur. Sed hoc eſt falſum, *vt dicit Iſido. lib.* 12. *Et ſubdit.* Simiæ ſunt elementorum ſagaces, noua luna exultant, media & caua triſtantur. Quando duos habet fœtus, fœtum, quem plus amat, in brachio ſuo portat: quem vero minus diligit, humeris geſtat, quando ſibi inſtat neceſſitas fugiendi, cum vero arctatur ab inſequente fœtum brachiis portatum proiicere compellitur, & alio qui humeris inſidet preſſa tardior ad fugam redditur, & ideo à venatore facilius & citius præuenitur. Simiarum autem quinque ſunt genera, *vt dicit idem*, ex quibus Cercopitheci caudas habent. Simia enim eſt cum cauda quam quidam clunam vocant. Sunt & aliæ quæ cynocephalæ ſunt dictæ, quia facie canibus ſunt ſimiles, ſed corpus habent ſimiarum. Sunt & ſphingæ villoſæ comis & mammis prominentibus faciles ad feritatis obliuionem. Sunt & Satyri facie admodum grata & geſticulantibus motibus inquieta. Sunt & callatriches, quæ toto pene aſpectu à cæteris diſtant, nam in facie ſunt productæ barba & lata cauda, *vt dicit Iſidorus. Item dicit Plinius libro* 8. *cap.* 54. vbi dicit ſimiarum genera figuræ hominis ſunt proxima, caudis inter ſe diſtinguuntur. Mira ſolertia, viſa ſingula facere nituntur: vnde calceare ſe ſolent calceis à venatoribus ex

induſtria derelictis, & ſic facile capiuntur. Nam dum ſe volunt calceorum ligamentis conſtringere & calceamenta, prout viderant à venatoribus, facere ſuis pedibus coaptare, antequam ſe poſſint à calceorum vinculis expedire, à venatoribus ſæpiſſime capiuntur. *Item Plinius ibidem.* Simiarum erga fœtum maxima eſt affectio, nam manſuefactæ intra domos catulos, quos pariunt, omnibus demonſtrant, tractatique gaudent, & gratulantes & ſibi applaudentes cognoſcunt. *Hucuſq; Plinius. Dicit tamen idem lib. eo. cap. 22.* Sunt in India ſimiæ toto corpore candẽtes, quas Indi Orſei capiunt & venantur. *De ſimia autem dicit Auicenna libro ſecundo.* Communicat ſimia in forma cum homine, & in piloſitate cum lupo. Et ſunt aliquę ſimię prauorum motuum atq; morum, & earum dentes quaſi canum, & morſus malitioſus, & maxime illarum quæ habent caudas. Aliæ autem ſunt villoſæ anterius præter faciem, & talium dentes ſunt ſicut dentes hominis, & alia habent ſicut homo, & oculos ſubrufos & aſperos & acutos, & mãmas in pectore, & manus & pedes & digitos ſicut homo, & poteſt ambulare ſuper duos pedes, quia habet calcaneum, & ei innititur ſicut homo, & hæc habẽt pauca animalia præter hominem, & maxime quadrupedia, *Vt dicit Ariſt.* In vulua autem aſſimilatur mulieri, & virga maſculorum eſt ſicut canis, & interiora eius ſunt ſicut hominis. *Hucuſque Auicenna. Hæc eadem dicit Ariſtoteles lib. 2. Vbi dicit.* Sunt animalia communicãtia in natura hominis quadrupedia vt ſimia, &c. *Vnde recitat omnia ſupra dicta.* Eſt itaque ſimia beſtia monſtroſa, hominis tamen naturæ repræſentatiua, diſciplinæ ſuſceptiua; vnde ad ſaltandum & variis modis ludendum informatur. Beſtia ſiquidem eſt indomita & malitioſa ex natura, & verberib. & catenis per violentiam domatur, trunco opprimitur, ſine quo nec libere diſcurrere permittitur, vt eius inſolentia reprimatur. Cibis omnibus veſcitur, & immundis delectatur, propter quod in hominum capitibus vermes quærit, quos inuentos in os proiicere non dedignatur. Simiarũ carnes deſiderat leo quando infirmatur, quia eius eſu dicitur conualeſcere, quando grauiter infirmatur, *Vt dicit Iſidor & Plinius. Quære ſupra de Leone.*

Cap. XCV.

De Sirena.

SIrena ſirenæ, vel ſiren ſirenis, dicitur monſtrum, quod dulcedine ſui cantus trahit nautas ad periculum, vnde dicitur ἀπὸ τοῦ σύρειν, hoc eſt, à trahendo, *Vt dicit Huguitio. Gloſſa autem ſuper Iſa. dicit*, Sirenæ ſunt ſerpentes criſtati & alati. *Alij autem dicunt*, quod ſunt piſces marini, in ſpecie muliebri. *Papias autem dicit.* Sirenæ ſunt dracones magni volantes & criſtati, *Vt quidam putant. Iſidorus autem lib.* 20. *Vbi agit de portentis dicit.* Sirenes tres finguntur fuiſſe ex parte virgines & ex parte volucres, vngulas & alas habentes, quarũ vna voce, altera tibia, tertia lyra canebat, quæ illectos nauigantes ſub ſpecie cantus ad naufragium pertrahunt. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes ad ægeſtatem ducebant, ficti ſunt perducere ad naufragium nauigantes. *Dicit autem Iſidor. lib.* 12. In Arabia ſunt ſerpentes cum alis qui ſirenæ vocantur, quæ plus currunt quam equi, & volare dicuntur, quorum virus tantum eſt, vt ante mors, quam dolor ſentiatur. *De ſirene autem dicit phyſiologus.* Siren eſt monſtrum marinum ab vmbilico & ſurſum habens formam virginis, inferius figuram piſcis. Hæc belua in tempeſtate gaudet, in ſereno autem dolet. Hæc dulcedine cantus facit dormire nauigantes, quos cum viderit conſopitos, ad nauem accedit, & quem poterit rapere ſecum ducit, & perferens ipſum ad locum ſiccum primum ipſum ſecum coire cogit, quod ſi coire noluerit, vel non poterit, illum perimit, & eius carnes deuorat & transglutit. *De talibus monſtris legitur in hiſtoria Alexandri Magni.*

Cap. XCVI.

De Scorpione.

SCorpio, *Vt dicit Iſidorus lib.* 12. eſt vermis terrenus, habens in cauda aculeum arcuatum, ſic græce dictus, eo quod cauda figat, & arcuato vulnere venena diffundat. Cuius proprium eſt, vt palmam manus non feriat neq; lædat, *Vt dicit idem.* Et dicitur ſcorpio à σκόρπιν quod eſt dulce, & ποιέω, ῶ, id eſt, fingere, quia in anteriori parte blan-

ditias fingit, in poſteriori pungit. A ſcorpione autem verme per ſimilitudinen dicitur rubus aculeatus, vel flagellum virgæ nodoſæ. Item ſcorpio dicitur ſignum in cœlo, quia Sole exiſtente in illo ſigno, primos frigoris aculeos tunc ſentimus. *Vnde Horatius:*

Matutina parum tunc cautes frigora lædunt.

Item ſcorpio eſt ſagitta venenata, arcu vel tormentis excuſſa, quæ dum ad hominem venerit, dum infigitur, virus diffundit, vnde & nomen accepit. *De omnibus his dicit Verſificator.*

Scorpius eſt ſignum Vermisq; ſagitta flagellum.

De ſcorpionibus autem *dicit Plinius libro 11. capite 26.* Scorpiones pariunt vermiculos ouorum ſpecie, & perimunt importuna peſte, venenoſi ſicut ſerpentes, per triduum valde lædit ſcorpionis venenum, & poſt lenta morte perimit niſi citius ſibi occurratur, lethali ictu percutiunt virgines, quando eas feriunt, ſimiliter & fœminas, ſed non tam cito, viros autem maxime lædunt, matutino tempore quando exeunt de cauernis ſuis, priuſquam fortuito aliquo ictu ieiunum infundunt venenum, ſemper cauda parata eſt percutere, nulloque momento ceſſat à læſione, ſi eis datur ocaſio lædendi & obliquo ictu & inflexo feriunt, venenum candidum eos infundere *Apollodorus autor eſt*, qui nouem deſcripſit ſcorpionum nociuorum genera per colores. Geminos habent quidam aculeos, & inter hos ſunt mares ſæuiores, & maxime tempore coitus, & hi ſunt cæteris graciliores & longiores. Omnium autem venenum in meridie magis eſt nociuum, quando Solis ardoribus canduerit, ſimiliter quando ſitiunt & habent quædam internodia in cauda, quæ quanto plura, tanto peiora eorum ſunt venena, & aliquando ſunt illa internodia ſena, aliquando ſeptena. *Tradit autem Apollodorus* quoſdam in Africa habere pennas, & illi ſunt valde nociui, & hos quidam venefici, qui quęſtus gratia colligunt diuerſarum terrarum venena, illos allatos ſcorpiones referre in Italiam ſunt conati, ſed infra regionem cœli Italici nullatenus viuere poterunt. Videtur tamen aliquando in Italia, ſed ſunt innocui. In Scythia percutiunt porcos nigros, qui citius moriuntur, ſi in aquam poſt ictum ſe immerſerint, homini à ſcorpionibus percuſſo, cinis eorum

pota-

potatus in vino eſt remediũ, ſubmerſi etiã in oleo ſuccurrunt periculo quod pungendo animalia induxerunt. Nullum animal lædit ſcorpio carens ſanguine, & ſunt quidam ſcorpiones, qui pariunt vndenos fœtus, quos mater quandoque deuorare dicitur, ſed vnus, qui magis eſt ſolers, ſcandit ſuper clunes matris vbi tutus reſidet, a cauda & à morſu, hic genitorem interficit, & fraternæ cædis vltor exiſtit, & hoc prouide fecit natura, ne peſtifera progenies nimium propagetur. *Hucuſq; Plinius libro* 11. *Dicit autem Ariſtoteles libro* 7. quod ſcorpiones, qui comedunt venenoſa, ſunt peioris veneni, & dracones quidam comedunt ſcorpiones, & illi ſunt peſſimi contra puncturam aut ſcorpionum multa ſunt remedia, *Vt patet ſupra libr.* 5. *de morbis & venenis.*

Cap. XCVII.

De Sue.

SVs *Vt dicit Iſidorus*, à ſubigendo eſt dicta, eo quod terram roſtro ſubigit propter cibum, terram enim ſulcat & ſubuertit, vt dentibus perueniat ad radices. *Plinius autem libro* 8. *cap.* 51. *dicit*, ſuillum pecus circa vernum æquinoctium concipit, bis in anno parit, 4. menſibus in vtero trahit, viginti filios quandoque producit. Sed educare nequit, & aliquando omnes deuorat præter primum, illum magis diligit qui primo de vtero exit, quia ei magis eſt naturalis, & ei ſemper primo primam mamillam porrigit, *Vt dicit Plinius, Solinus & Ariſtoteles libr.* 6. Eſt autem animal immundum & guloſum, auide deuorans quodlibet fœtidum & immundum, balneum putat lutum, & reuoluendo ſe in luto & quieſcendo impinguatur, *Vt dicit Ariſtoteles lib.* 7. & impinguatur præcipue in quiete, & ſeptima pars ſui cibi tranſit in pilos & in ſanguinem & in conſimilia, & cum parit, creſcit & macreſcit, quia nutrimentum tranſit in lac, vnde eius filii nutriuntur, & quando habet iuuenes, magnæ eſt ferocitatis, & pugnat pro eis contra lupum. *Alias eius proprietates quære ſup. in litera P. de porco, & in litera A. de apro.*

CAP

Cap. XCVIII.

De Tauro.

Taurus eſt bos maſculus non caſtratus, *vt dicit Iſidor.* & eſt Græcum nomen ſicut bos. Indicis autem tauris, *vt dicit idem libr.* 12. eſt color fuluus, & velox pernicitas, pilis in contrarium verſis, caput circumflectit flexibilitate qua vult. Tergi duritia omne telum reſpuunt immiti feritate, qui ab arbore ficus alligati omnem amittunt feritatem, & ſubito manſueſcunt, *vt dicit Iſidorus libr.* 17. *quære ſup. de ficu in littera F.* Eſt animal ſuperbum & ceruicoſum, cuius maxima fortitudo eſt in collo, & in cornibus ac ceruice, *vnde Plinius libro* 8. *cap.* 45. Generoſitas tauri patet in aſpectu & in cornuta fronte, & in auribus ſetoſis, ac in cornibus, in procincto dimicationem præ offerentibus, cuius tota comminatio in prioribus pedibus ſtat, quibus in altum ſpargit arenam, & ex tali ſparſione ſingulariter inter animalia inardeſcit, *vt dicit idem Ariſtoteles lib.* 2. Taurus habet epar rotundum ſimile epati hominis, & paſcitur ſolus ante tempus coitus & amoris, & tunc vaccis ſe aſſociat, *vt dicit idem lib.* 7. & tunc contra alios fortiſſime pugnat. *Item in eodem.* Tauri impinguantur ab herbis & granis ventoſitatem generantibus, ab extremitatibus piſarum & fabarum, & huiuſmodi. Et ſi quis inciderit parum corium, & cum fiſtula ſufflando parum cutem à carne eleuauerit, & poſt ei dederit ad manducandum, impinguabitur, & impinguatur cum dulcibus cibis, ſicut cum ficubus & vuis paſſis. *Item lib.* 7. tauri faciunt contrarium equis, quia niſi aqua fuerit frigida & pura, non curant potare eam. *Item idem libro* 7. Propter vxores pugnant tauri, & qui vincit, ſalit ſuper fœminam, & cum debilitatur per multitudinem coitus venit victus, contra eumque pugnat, & qui vincit, ſalit ſuper fœminam quaſi gaudens de triumpho; & tauri vtuntur coitu poſt annum, & forte poſt octo menſes, ſicut & vacca, *quære infra de vacca.* Tauri autem quamdiu non ſunt caſtrati, feroces ſunt & ſuperbi, ſed ablatis teſticulis, effœminati redduntur & pigri, imbelles penitus & manſueti, creſcunt tamen corpore & impingueſcunt & aratrorum iugo manſueſcunt. *Quære infra de vitulo caſtrato. Item in libro* 19. *in fine dicitur,* quod tauri ha-

ri habent fortiores neruos & ligamenta, id eſt, lacertos, quam boues, quia in caſtratis omnia corporis membra emolleſcunt. Et in corde tauri inuenitur ſæpe os, ſicut in corde cerui. Sunt autem quidã tauri agreſtes, *vt dicit Plin. libro 8. cap. 21.* Sunt, inquit, tauri atrociſſimi ſylueſtres, cæteris maiores & velociores, colore fului, & oculis cœruleis, pilo in contrarium verſo, rictum ad aures extendentes, cornua mobilia habent, alternatim in pugna mouent, tergum habent durum ad modum ſilicis, ita quod vulnerari non poteſt, hanc feram omnes venantur, nec aliter poteſt capi quam in foueis, capti per feritatem intereunt & præ indignatione moriuntur.

Cap. XCIX.

De Tragelapho.

TRagelaphus eſt dictus hircoceruus, τράγος quod eſt hircus, & ἔλαφος quod eſt ceruus. *Et dicit Iſid. libr. 12.* tragelaphi à Græcis ſunt nominati, qui dum ſunt eadem ſpecie vt cerui, villoſos habent armos vt hirci, & mentum demiſſis hirſutum barbis. *De his autem dicit Auicen. lib. 12.* quædam agreſtia animalia habẽt cornua tortuoſa, vt hircoceruus, qui tragelaphus dicitur, & pedes eius habent ſoleas, & corpus eius creſcit ad quantitatem cerui & ſunt fortes valde & facies eius declinant, & cornua eorum ſunt ſicut hinnuli.

Cap. C.

De Talpa.

TAlpa eſt quædam beſtiola ad ſimilitudinem muris, *de qua dicit Iſidorus libr. 12.* quod ſit damnata cæcitate perpetua in tenebris, eſt enim abſque oculis, roſtrum habet ad modum porci, cum quo terram fodit, & humum egerit, & radices ſub terra comedit & corrodit. Solem odit & fugit, nec diu poteſt viuere ſuper terram, nigram habet pellem, villoſam & mollem, crura breuiſſima & pedes latos, & per digitos diſtinctos ad modum manus. *Ariſtoteles autem de talpa dicit ſic:* Omne animal generans animal ſibi ſimile, habet oculos præter talpam, quæ non habet oculos apparentes, ſed ſi quis inciderit corium ſubtiliter, inueniet

ueniet interius veſtigia latentium oculorum. Et putauerunt aliqui, quod illud corium rumpitur præ anguſtia, quando incipit mori, & tunc incipit aperire oculos in moriendo, quos clauſos habuit in viuendo. *Dicit ad hoc Plinius libro 19. cap. 49.* Liquidius audiunt talpæ obrutæ terra denſo atque ſurdo naturæ elemento, & ſi hominem audierit loquentem, fugit à remotis.

Cap. CI.

De Taxo.

TAxus eſt melis animal, ſcilicet ad quantitatem vulpis, cuius pellis valde eſt hiſpida & villoſa & dicitur melota, *vt dicit gloſſa ſuper illud verbum. Circumierunt in melotis, &c. Heb. 12. De hac beſtia ſcilicet de taxo ſiue de mele, dicit Plinius libro 8. cap. 39.* Eſt & melis quædam ſolertia, quando enim eos canes inſequuntur, anhelitum & flatum retinent, retinendo cutem extendunt, & ſic morſus canum & ictus hominum arcent, futuram præuident tempeſtatem, & ideo ſibi faciunt cauernas ſubterraneas diuerſos exitus continentes, vnde quando flat ventus aquilonaris, obturant caudarum villoſitate introitum aquilonarem, & apertum dimittunt tunc auſtralem, & è conuerſo. In eiſdem autem latibulis ſibi prouident in paſtu contra hyemem, & ſi quandoque eis defecerit cibus, eis pro cibariis erit ſomnus, *vt dicit idem.*

Sunt enim de generibus animalium, quæ in hyeme ſe abſcondunt, & pro magna parte de ſomno viuunt, *vt ſupr. de mure.* Eſt quædam ſpecies taxi, *vt dicit phyſiologus*, quæ abſolute cibos contra hyemem vna cum fœmina colligit & reponit, & veniente algore hyemis, timens maſculus ne cibi collecti nimis cito deficiant, fœminam ab eſu reprimit, & ipſam ad ſaturitatem comedere non permittit, quæ pacem ſimulans, & quaſi taxo maſculo cedens, cauernam latenter exit, & per partem oppoſitam latibulum intrans, ignorante maſculo fauces aperit, diu aggregatos cibos deuorat & conſumit. Hæc beſtia, *vt dicit idem*, vulpem odit & cum eadem dimicare conſueuit, ſed videns vulpes quod propter duritiã & villoſam eius pellem eum lædere non poterit, ſe victam ſimulans, fugam petit, &

dum

Digitized by Google

dum taxus prædam quærit, vulpes eius latibulum ſubintrans, vrina & aliis immunditiis taxi cubiculum inficere conſueuit, cuius fœtorem abhorrens melis defœdatum domicilium derelinquit, & aliam manſiunculam neceſſariam ſibi quærit.

Cap. CII.

De Tigride.

Tigris eſt beſtia ad fugam velociſſima ad modum ſagittæ, ſic enim Perſę ſagittas vocant, *vt dicit Iſidor. lib. 12.* Eſt enim beſtia variis maculis diſtincta, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine fluuius tigris appellatur, eo quod rapidiſſimus ſit omnium fluuiorum. Tigrides enim magis Hyrcania gignit. *Hucuſque Iſido.* Dicitur autem hic tigris huius tigridis pro beſtia, ſed pro fluuio hic tigris huius tigris, *quare ſupra de fluminibus. De trigide autem dicit Plin.* Tigrides autem Hyrcani vndique ferunt, quæ ſunt animalia tremendæ velocitatis, & maxime noſcitur cum capitur. Eius enim fœtus qui ſemper numeroſus eſt, ab inſidiante venatore rapitur, & in equo velociſſimo ſubito deducitur, at vbi fera ſpoliatis catulis vacuum cubile reperit, fertur pręceps odore ferentis catulos inueſtigans, venator autem audiens fremitum inſequentis, abiicit vnum catulum, quem illa tollit, & ad ſuum latibulum morſu ducit, quo repoſito in cubili, concito curſu iterum redit, interim raptor cum reſiduis nauem ſcandit, & illa irritata & fruſtrata feritate pro nullo vltra ſæuit, *vt dicit Plin. lib. 8 c. 19.* Maſculus autē de fœtu penitus nō curat, *vt dic. idem.* Qui autem omnes catulos deferre cupit, ſpecula magna in itinere derelinquit, quæ mater inſequens in via inuenit, & in eis ſe intuens, de ſua imagine filios eſſe credit, circa autem ſuam vmbram illic detenta, & circa filiorum extractionem de vitro occupata dat raptori ſpacium fugiendi, & ſic per vmbram decipitur ne raptorem pro catulorum liberatione vlterius perſequatur.

Cap. CIII.

De Tinea.

Tinea, *vt dicit Iſidor.* eſt veſtimentorum vermis dicta, eo quod teneat & eo vſque veſtibus inſideat, quas corrodit,

rodit, & ex veſtium corruptione gignitur, quando ſcilicet veſtis aliquamdiu in aere groſſo comprimitur, nec vento perfunditur, & in puro aere libere nullatenus explicatur. Inſenſibiliter autem panni ſuperficiem conſumit, & cum ſit ſenſibile animal infra banni ſubſtantiam ſe occultat, quod vix vnquam videri oculis ſe permittit, amara & odorifera tineę fugiunt, ad veſtes reſperſas talibus de facili non accedũt, & ideo folia lauri, cedri & cypreſſi, & huiuſmodi poſita in ciſtulis, veſtes ibi repoſitas & libros corrumpi à tineis non permittunt *vt dicit Conſtant.* Eſt etiam quædam ſcabies capitis quæ propter ſuam tenacitatem & adhærentiam tinea eſt dicta. *de qua quare lib. 5. vbi agitur de capitis infirmitate.*

Cap. CIIII.

De Teredine.

TEredónas vocant Græci lignorum vermes, eo quod terendo edant. *vt dicit Iſid. lib.* 12. Ex humore autem corrupto in arboribus derelicto ſub corticibus arborum & in medullis generantur, maxime autem in arboribus generantur, quando in importuno tempore arbores reſecantur vel plantantur, *vt dicit idem*, & hoc eſt in pleniluniō, potiſſime quando humiditas, quæ lunari virtute cum corporibus tunc abundat, non digeritur, & propter eius ſuperfluitatem non regitur à natura, & ideo neceſſe eſt vt talis ſuperfluitas corrumpatur, ac in vermes & in putredinem conuertatur, *quare ſupra de effectu Lunæ lib.* 6. Teredo itaque ligni vermiculus in ſubſtantia eſt molliſſimus, & tamen corrodit & comminuit duriſſima ligna, & ſubtiliorem puluerem facit, quam poſſit lima facere, *quare infra de Vermiculo.*

Cap. CV.

De Teſtudine.

TEſtudo eſt animal ſic dictum, eo quod tegmine teſtæ ſit opertum in Cameræ modum, *vt dicit Iſid. lib.* 12. Et ſunt quatuor genera, ſcilicet terreſtres, maritimæ, lutariæ, ſcilicet in paludibus viuentes, & fluuiales. Et tradunt aliqui, quod tamen incredibile eſt, tardius ire nauigium teſtudinis

ſtudinis pedem dextrum deferens, *vt dicit Iſid. lib. 12. De teſtudine autem quære ſupra in L. de limace.*

Cap. CVI.

Ee Tortuca.

TOrtuca inter teſtudines computatur, eo quod inter teſtes duriſſimas clauditur, inter quas ſe recolligit, quando ab aliquo moleſtatur. Eſt autem eius duplex ſpecies, ſcilicet fluuialis & terreſtris. Fluuialis autem tortuca mortifera eſt & venenoſa. Terreſtris vero quæ habitat in domibus vel in ſyluis, munda eſt & comeſtibilis, eſt tamen horribilis in aſpectu & deformis. Ponit autem oua vt gallina, ſed pallidiora & minora. Eſt autem animal quadrupes, habens pedes paruos ſicut rana, & caput paruum ſicut ſerpens, & teſtas duras diuerſis maculis deformatas. Carnes vero earum quæ habitant in nemoribus, ſunt medicinales, & virtutis reſumptiuę, vnde valent hecticis, phthiſicis & conſumptis. De tortuca autem marina *vt dicit Ariſt. lib.* 8. tortuca (inquit) marina comedit omnia, & eius orificium eſt fortius omni ore cuiuſlibet animalis; quoniam ſi acceperit lapidem in ſuo ore eum frangit, & exit ad ripam & paſcitur herbis, & cum reuertitur, intra aquam aſcendit & natat, itaquod deſiccatur dorſi ſuperficies à ſole, quoniam illi non leue eſt quod in aqua profundatur. *Item lib.* 13. animal habēs ſquamam, plumam aut corticem, non habet veſicam, propter paucitatem potus, quia ſuperfluitas potus tranſit in plumas & alia præter tortucam; quoniam pulmo tortucæ maxime eſt carnoſus ſanguineus, ſimilis pulmoni vaccæ. Et pulmo tortucæ ſylueſtris eſt maior quam debet eſſe, quoniam corpus eius continetur in teſta ſpiſſa, & propter hoc nō diſſoluitur niſi in carne tantum, & propter hoc fuit in tortuca veſica, vt reciperet ſuperfluitatem ſicut vas, ſed valde parua eſt. Veſica enim eſt in omnibus animalibus habentibus pulmonem ſanguineum, & ideo ſola tortuca inter animalia habentia duros cortices, habet veſicam & renes.

Digitized by Google

Cap. CVII.

De Vacca.

VAcca tauri eſt fœmina, dicta quaſi boacca, *vt dicit Iſi. lib.* 7. Eſt autem animal laſciuum & luxurioſum, *quia vt dicit Ariſt. lib.* 6. Vaccæ poſt annum mouentur ad coitum, & forte poſt octo menſes & tempus imprægnationis eſt, per nouẽ menſes & fœtus erit in decimo. Et vaccæ coitus aſſimilantur maribus & efficiuntur ſylueſtres, ita quod non poſſunt eas domare paſtores, & deſiderium vaccarum manifeſtatur per tumorem inguinũ, & ſuos mugitus continuos, quoniam vaccæ mugiunt contra coitum & ſaliunt ſupra tauros & ſequuntur ipſos, & cum eis ſtant. *Item in eodem dicit in fine.* Dicunt homines quod tempus imprægnationis earum eſt decem menſium, & ſi ante hoc tempus pariat, fœtus non viuet nec ſuæ vngulæ complebuntur, & in maiori parte pariet vnum & forte duos. Fœminæ viuũt in maiori parte 15. annis & mares ſimiliter, ſed quando caſtrantur, efficiuntur fortiores, & viuunt 20. annis, & poſt partum habet lac bonum, ante autem nihil habet, & ſi habuerit parum aut nihil valet, & cum primo coagulatur lac vaccæ, efficitur ſicut lapis, hoc autẽ ei accidit cum miſcetur aquæ. Vacca vnius anni raro ſe miſcet tauro, niſi poſt annum. Et quando vaccæ multoties imprægnantur, & faciunt plures filios, ſignum eſt ſecundum, quod putant homines, quod in hyeme multæ pluuiæ erunt. Item grege viuunt, & ſi à grege receſſerint, ſæpe pereunt, quoniam à beſtiis comeduntur. Item omnium animalium ſunt voces fortiores & groſſiores in maſculis, exceptis vaccis, quæ vocem habent maſculi groſſiorem. *Item vt dicit idem*, vacca cornua habet fortiora & groſſiora & magis nodoſa, quam maſculus, non tamen ita magna, ſed ſi calefiant poſſunt flecti in omnem partem, & quando infirmantur in pedib. eſt eis medicina, ſi inter cornua oleo & pice & aliis medicaminibus inungantur. *Item dicit idem*, quod vaccæ diligunt bibere aquam claram, & turbidam vix aut nunquam bibunt, & eis accidit podagra, & ex hac infirmitate moriuntur, & ſignum eſt, quando ſubmittunt aures ſcilic. & non comedunt, *vt dicit idem.* Vacca impinguata iugum abiicit, cui conſueta minus paſta optime eſt ſubiecta, in

ſimo

ſimo proprio iacens, impingueſcit, & quanto plus à labore ei parcitur, tanto torpet amplius & pigreſcit, puncta œſtro, id eſt, muſca bouina, caudam erigit, & miro modo inſaniens per campos licentius circuit & diſcurrit.

Cap. CVIII.

De Vacca agreſti.

VAcca aliquando eſt agreſtis, *de qua dicit Auicen. & etiam Ariſtot.* Eſt, inquit, vacca in terra Parthorum, habens crines in collo ſicut equi, & eſt corpus eius ad quantitatem cerui, vnde à multis equiceruus vocatur, & talis vacca carens cornibus, habitat in montanis, & eſt ſylueſtris, & habent pulcros oculos, & ſunt acuti viſus, & quandoq; habent cornua vaccæ huiuſmodi, ſed ſunt parua, ad modum hinnuli, & ſunt curuata verſus tergum, ſicut cornua capri, & in corde eius inuenitur os, ſicut in corde cerui & cameli, & illud os quando incaleſcit ſanguis, titillando mouet cordis neruos & ſubſtantiam, & eſt cauſa excitans animal ad motum lætitiæ & exultationis. Vnde ex tali titillatione quaſi ſubito ſe erigit caput, mouet, ſalit velocius & diſcurrit. *Item dicit Ariſtot. lib. 8.* Animalia, inquit, quæ non poſſunt habere iuuamenta à cornibus, habent iuuamenta alia à natura, ſicut dedit velocitatem ceruis & agreſtibus vaccis, quæ cornua habent incurnata, & non poſſunt propter magnitudinem defendere totum corpus. Et propter hoc dedit natura agreſti vaccæ aliud iuuamentum, ſcil. eiectionem ſtercoris, quo exurit canes, qui ex vicino ſibi nimium appropinquant, alii etiam canes, qui ſtercora talium vaccarum inueniunt, circa ipſorum odorem ſe occupant, quouſque imbelles beſtiæ fugiant periculum & euadunt. *De hoc quære ſupra in litera B. de boue & de bubalo, qui eſt bos agreſtis.*

Cap. CIX.

De Vitulo.

VItulus à virore ætatis dictus eſt, *vt dicit Iſidor. lib. 12.* Nam ſtatim quando naſcitur, à virtute propria ad quærenda matris vbera erigitur & leuatur, matris vberib. ſtatim reficitur & lactatur, materna lingua lingitur, & ab

Digitized by Google

omni immundicia contracta ex vtero, abſtergitur & purgatur. Naſcitur ei ſicut & equo in fronte puſtula quædam nigra, quam Magi fore amoris aſſerunt incentiuum. Hanc puſtulam mater ſtatim amputat & detruncat, nec eum admittit ad vbera, niſi prædictum virus auferat & pręſcindat. *Idem dicit Ariſtot. de equa & eius pullo. Similiter Auicen. quære ſup. in litera E. de equa.* Vitulus matrem diligit, & eius mugitum ſequitur & cognoſcit. Vbera quæ ſugit, fronte excutit, & ſic vberiorem lactis effuſionem à matre quærit, lacte ſatiatus ſalit hilaris & diſcurrit ſaliendo, à matris autem veſtigiis non diſcedit. *Simile dicit Ariſtotel. lib.* 8. quod vituli caſtrantur poſt vnum annum, & ſi non caſtrentur illo tempore, erunt parui. Et eſt caſtratio vitulorum ſecundum hunc modum, proſternuntur vituli in terra & ſcinditur corium, & exprimuntur teſticuli, & eriguntur eorum radices ad ſuperius, & eorum nerui, & ligatur ſciſſura quouſque exeat ſanguis extra, & ſi accidit apoſtema, cremabunt teſticulum abſciſſum, & ponunt cinerem ſuper apoſtema, & ſic locus ſanatur. Eſt autem in mari quædam beſtia habens ſimilitudinem vituli, propter quod vitulus marinus nuncupatur, hæc parit in terra more pecudum, more canũ coit, nunquam parit plus quam duos, educat mammis fœtum, non ante vndecimum diem ducit fœtus ad mare, ſed deinceps aſſuefacit eos ad natandum, difficulter interficiuntur, niſi capite læſo, mugiunt ſicut vituli, propter quod vituli nuncupantur, voce & vultu populum ſalutant cum maxima diſciplina. Nullum animal grauiori ſomno premitur, pennis quibus in mari vtuntur, humi vice pedum ſerpunt, pelles hirſutas & crinitas habent ſicut vituli, quæ detractæ ſenſum æquoris retinent, ſemperque maris æſtu recedente inhorreſcunt. Dexteræ eius pennulæ vim ſomniferam dicunt ineſſe, ſomnoſque prouocat ſi ſupponatur capiti. *Hucuſque Plin. lib.* 8. *ca.* 12.

Cap. CX.

De Vrſo.

VRſus eſt vocatus, eo ꝙ ore ſuo format fœtus, quaſi orſus, *vt dicit Iſid. lib.* 12. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam naſci, quam ater lambendo membra componit. *Vnde eſt illud*:

Sic

Sic format lingua fœtum quem protulit Vrſa, &c.
Sed hoc immaturitas partus facit. Denique triceſimo die generat: vnde euenit vt præcipitata fœcunditas informes procreet. Vrſorum caput eſt inualidú, vis maxima in brachiis & in lumbis, vnde interdum erecti inſiſtunt, *Vt dicit Iſidorus lib. 12. in cap. de beſtiis.* Vel dicitur vrſus ab vrgendo, quia fortiter vrget ac ſtringit quem apprehendit. De vrſis *dicit Plin. lib. 8. cap. 36.* Vrſorum, inquit, coitus eſt in initio hyemis, nec vulgari quadrupedum more coeunt, ſed ambobus cubantibus & complexis. Recedunt deinde ab inuicem, & intrant ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigeſimo die, & non plures quam quinque. Sunt fœtus candidi, & informis caro, parum maior quam ſint mures ſine oculis & ſine pilo: vngue tamen prominent: hunc lambendo paulatim figurant. Nec vident homines quicquam rarius quam vrſos coeuntes vel parientes. Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis menſib. Latibula ſua ædificant cum ramis & frondibus, & ſunt penetrabilia imbribus, mollique fronde contecta. Primis his diebus bis ſeptenis tam graui ſomno opprimuntur, vt nec vulneribus valeant excitari, tunc pingueſcunt miro modo. Et ſunt eius adipes apti contra profluuium capillorum. Poſt hos dies reſident, ac priorum pedum ſuctu viuunt. Fœtus rigentes opprimendo ad pectus fouent, & cubant ſuper eos ſicut volucres. Mirum autem eſt dictu, quod credit Theophraſtus, ſcil. vrſorum carnes tunc temporis coctas creſcere ſi ſeruentur: nec inuenitur tunc aliquid cibi in alueo veſtigium, niſi modicum de humore. Circa cor autem habet tunc ſanguinis paruas guttas, & nihil omnino in reliquo corpore inueniri poteſt. In vere procedunt, & tunc maſculi ſunt pingues. Cuius rei cauſa eſt occulta, præcipue cum tunc temporis nec cibo nec ſomno ſunt ſaginati, pręterquam diebus bis ſeptenis. Exeuntes autem ſpecum quandam herbam quærunt, quam comedunt, vt laxent ventrem, quem habēt tum conſtrictum. Oculi eorum tunc ſunt hebetati, & ideo tunc maxime expetunt fauos apum, vt os vulneratum puncturis apum ſanguinando releuet grauedinem & dolorem oculorum. Caput habet debile quod eſt fortiſſimum in leone, & ideo ſi vrgente vi quandoque de rupe ſe præcipitent, collapſi in-

per arenam de facili moriuntur. Cerebrum, *vt dicunt*, habent venenoſum, & ideo eorum capita, quando occiduntur, in ſpectaculis comburuntur, ne guſtantes aliqui de cerebro, in vrſinam rabiem conuertantur. Pugnant contra tauros, & auerſi rapiunt ore ipſos, pedibuſque omnibus in cornibus ſuſpenſi pondere deiiciunt, & tunc mordendo eos dilaniant & occidunt. Nec alicui animalium ineſt tanta ſolertia ad maleficia ſicut vrſis. *Hucuſque Plinius lib*. 8. *cap*. 37.

De vrſis autem dicit Ariſtotel. *lib*. 6. Vrſus, inquit, comedit omnia indifferenter. Comedit enim fructus, quando aſcendit arbores, & frangit aluearia & comedit mel, & infeſtant apes oculos eius & pungunt linguam, & quandoq; fugiunt ipſum, & comedit cancros & formicas propter medicinam, & comedit carnes propter eius magnam fortitudinem. Et pugnat cum ceruis & porcis agreſtibus, & cum canibus & cum tauris, & proſternit eos, & vadit erectus contra eos, & tenet manibus cornua & ſæpe vincit eum. Eſt autem animal impatiens & iracundum volens ſe vindicare de ſingulis quæ tangunt eum, & ideo ſi aliquem percutientem ſe inuaſerit, ſi alius eum tetigerit, dimittit primum & ſtatim inuadit ſecundum, & ſi tertius ſtatim eum læſerit, dimittit primum & ſecundum, & mox contra tertium inſurgit. Et quando capitur peluis ardentis aſpectu excæcatur, catenis colligatur, ludere compellitur, & per verbera domeſticatur. Animal etiam eſt inſtabile & multum inquietum: vnde tota die circuit circa ſtipitem, ad quem vinculis alligatur, pedes ſuos ſugit & lambit, & in eorum ſucco delectatur, miro modo ſcit ſcandere ſuper arbores, vſque ad altiſſimas ipſarum arborum ſummitates. Solent autem mellificare apes in arboribus concauis, quarum fauos deprehendens vrſus per odorem aſcendit vſque ad locum mellis, & faciens vnguibus in arbore aperturam, extrahit mel & comedit. Ex conſuetudine frequenter, quando eſurit, ad locum redit, quod attendens venator, circa arboris pedem ſudes & palos acutiſſimos vndiq; circumfigit. Ante aperturam vero malleum valde ponderoſum cum reſte ſuſpendit. Veniens itaque vrſus eſuriens & mel extrahere cupiens, per malleum impeditur, quod videns quaſi pede malleum à ſe proiicit, ſed rediens malleus

leus ipſum ad aures tangit, ſuper quo indignatus, fortius à ſe malleum reiicit, qui impetuoſius rediés acrius ipſum ferit, & tamdiu contra truncum ſiue malleum ſic contendit, quouſque ex frequenti ictu caput, quod habet debile, deficit, & cadens inferius ſuper palos propria ſtultitia ſe occidit. Iſtum modum venandi vrſos narrat Theophraſtus, & iſtum eundem modum à venatoribus vrſorum in Germanicis partibus intellexit.

Cap. CXI.

De Vrſa.

VRſa autem beſtia eſt ſæuiſſima, & maxime quando catuli ſui rapiuntur. Nam illi cura eſt de ſalute filiorum, ideo eos diligentius lambit, lactat & nutrit, & circa illos defendendos ſæpe potenter pro viribus ſe opponit. Imprægnata à maſculo ſe diuidit, & vſque ad filiorum informationem vlterius non accedit, *vt dicit idem*. In tempore luxuriæ ſe abſcondit, & videri amoris tempore erubeſcit. Maſculi etiam eis tunc temporis parcunt, & voluptatis gratia eas infra partus tempora non accedunt, *vt dicit Ariſtoteles, Plinius & Auicenna. Item Plinius libr.*10. *cap.*73. Vrſi, inquit, non lambunt potum, vt beſtiæ habentes ſerratos dentes, nec ſorbent vt habentes continuos ſicut oues & homines, ſed aquam morſu vorant.

Cap. CXII.

De Vulpe.

VVlpes eſt dicta quaſi volupes, eſt enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, ſed tortuoſis anfractibus incedit fraudulenter, animal inſidiis decipiens. Nam dum non habuerit eſcam, mortuam ſe fingit, ſicque aues deſcendentes quaſi ad cadauer rapit, deuorat & transglutit, *vt dicit Iſidorus libr.*12. Vulpes ſemper claudicat, nam crura eius dextra breuiora ſunt quam ſiniſtra. Pellem habet multum villoſam, callidam & piloſam, caudam magnam, quam dum canis rapere putat, dentes & os pilis replet & obturat. Contra taxum pro manſionibus pugnat, & ipſius foueam vrina & ſtercore polluit & defœdat, & ſic de ipſo non violentia ſed dolo & fraudulentia triumphat.

Digitized by Google

Foueas & loca ſubterranea inhabitat & frequentat, animalia domeſtica plus quam ſylueſtria rapit & deuorat. *Et vt dicit Ariſtoteles lib.* 8. ceruus eſt amicus vulpis, & propter hoc pugnat contra melem, id eſt, contra taxum & ipſum iuuat. Naturale eſt odium inter vulpeculam & melem ſiue taxum, quem ſæpe ſuperat vulpes, dolo potius quam virtute. Eſt autem animal vorax & guloſum, & ideo generat filios cœcos ſicut leo & lupus, *vt dicit Ariſtoteles libro* 18. Nam *vt dicit Solinus.* In omnibus facientibus filios incompletos cauſa eſt guloſitas, quia ſi expectaret natura vſque ad complementum, ſugendo interficerent matrem, & ideo natura facit fœtus naſci ante completionem, ne nimis expectando plenam formationem auiditate nimia nutrimenti interimerent matres ſuas, *vt dicit idem.* Animal ſiquidem eſt fœtidum, corruptum, & loca reddit ſterilia & corrupta, vbi morari continue conſueuit. Ventrem & guttur habet album & delicatum, & caudam & tergum habet rufum, anhelitum habet fœtidum, & morſum aliquantulum venenoſum, *vt dicit Plinius.* Quando eam inſequuntur canes, caudam inter crura recolligit, & quando videt ſe non poſſe euadere, in cauda villoſa vrinam recolligit, quam ſuper canes ipſam ſubſequentes proiicit & diffundit, cuius fœtorem abhorrens canum multitudo aliquantulum ei cedunt. Domeſticum & domitum in neceſſitate ſe fingit, ſed noctu oportunitate aliqua ſyluas petit. Et quamuis multũ ſit in ſe verſuta & malitioſa, in multis tamen eſt vtilis ſecundum exercitium medicinæ, *vt dicit Plinius lib.* 28. Adeps enim eius & medullæ multum dicuntur valere contra neruorũ contractionem. Sanguis dicitur diureticus: vnde multum valere creditur ad lapidum in veſica & renibus fractionem. *Alias ponit Plinius ibi de virtute vulpium Magorum opiniones, de quibus non curo facere mentionem.* Dicit tamen quod ſi quis linguam vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis non patietur, *vt dicitur ſecundum Magos,* caliginem oculorum.

Cap. CXIII.

De Verme.

VErmis eſt animal, quod de carnibus ſæpe & herbis naſcitur, ſæpe autem de oleribus procreatur. Aliquando

ex ſola

ex ſola humorum corruptione: aliquando ex ſexuum commixtione: & aliquando ex ouatione, vt patet in tortucis, ſcorpionibus & lacertis, *vt dicit Iſidorus libro* 12. Dicitur autem vermis quaſi vertens, vel quaſi verrens, quia in multas partes ſe vertit, vel quia verrit, id eſt ad partes oppoſitas ſe trahit, non enim ſicut ſerpentes ſquamarum niſibus vermis repit, ſed in diuerſas partes corpuſculum ſuum trahit, *vt dicit Iſidorus.* In vere tamen de latebris vermes exeunt, & ideo forſan vermes à verno exitu nomen ſumunt, *vt dicit idem.* Sunt autem vermium multæ differentiæ, *ſicut dicit idem.* Nam quidam ſunt aquatici, & quidam terreſtres. Et iſtorum quidam ſunt in herbis & oleribus, vt erucæ & conſimiles, quidam in arboribus, vt teredines, & quidam in veſtibus vt tineæ: & quidam in carnibus, vt madones, qui ex corrupta humiditate in carnibus putridis generantur: quidam in animalibus vt lumbrici & aſcarides in viſceribus, ſirones in manibus, pediculi & lendes in capitibus, qui omnes ex humoribus corruptis in animalium corporibus interius vel exterius generantur. Sunt & alii vermes terræ longi & rotundi molles & lubrici, tercei, quos in terra venantur talpæ, & quibus piſces in aquis capiuntur, quando hami talibus vermibus ineſcantur. *Et dicit Conſtant.* quod tales vermes valent contra ſpaſmum & contractionem neruorum. Valent etiam contra morſum ſerpentis, & ictum ſcorpionis. Et inter vermes quidam ſunt, qui omnino carent pedibus vt colubri & ſerpentes, & quidam ſunt qui multos habent pedes vt ſextipedes. Et quidam ſunt valde pernicioſi & naturæ hominis inimici, vt ſerpentes & cæteri venenoſi. Et ſunt quidam anuloſi corporis, qui non habent neruos nec oſſa, nec ſpinas, nec cartilagines, nec ſanguinem, & omnes tales, ſi in oleo tinguntur, moriuntur, in aceto vero reuiuiſcunt, *vt dicit Ariſtoteles & Plinius.* Et ſunt quidam vermes, qui generant & generantur, & quidam qui generantur & non generant, vt ſalamandræ, & in talibus non eſt ſexus. His & multis aliis modis vermes tam maiores quam minores variantur.

Cap. CXIV.

De Vermiculo.

VErmiculus eſt vermis modicus à verme diminutiue dictus, quales ſolent in lignis & fructibus inueniri, *ſicut Dauid 2. Regum* 23. tenerrimo ligni vermiculo comparatur, qui teredo vel terebucca dicitur, qui cum ſit natura mollis, lignum duriſſimum perforat, immo nihil eſt durius eo dum tangit, nihil mollius dum tangitur, *Vt dicit gloſſa ibi.* Vermis igitur præcipue terreſtris, naſcitur ex humo & foliis & fructibus & lignis, finita hyeme procedit de viſceribus terræ tempore verno, ſalſa cauet & fugit, & aromatibus & amaris condita non tangit, veſtes lineas non rodit ſicut tinea, laneam veſtem deſtruit & conſumit & maxime illas veſtes laneas conſumit vermis, quarum carnes tetigit dens lupinus. Nam lana ouis deuoratæ à lupis, tineas generat & pediculos, *Vt dicit Ariſtoteles libro* 8. *& Plinius lib.*10. Vilis & mollis eſt vermiculus & rotundus, ſubtilia & gracilia ſunt eius extrema, & media groſſiora, occulte mordet arborem & conſumit, plus ore quam pedibus ſe trahit, vilis eſt, flexibilis & exanguis. In omnibus vermibus eſt ſenſus tactus & guſtus, *Vt dicit Plin. lib.* 11. *cap.*71. vnde percepto ſonitu vel ſtrepitu lateſcunt, inter ſapores diſcernunt, amara enim & ſalſa refugiunt vermes, & dulcia appetunt ac ſugunt: vnde dentibus alii prædantur, & alii vnguibus & roſtris ad neceſſitatem rapiunt, alii acumine excauant alii ſugunt, lambunt, ſorbent, vomunt, mandunt, nec minor eſt varietas in pedum miniſterio vt rapiant, diſtrahant, premant, pendeant, terram fodere non ceſſant, *Vt dicit Plinius ibidem ſcilicet libro Vndecimo cap.*71.

Cap. CXV.

De Vipera.

VIpera eſt genus ſerpentis venenoſi, *de qua dicit Iſidor. lib.*12. Vipera eſt dicta, eo quod vi pariat. Nam cum venter eius ad partum intumuerit, catuli non expectantes maturam naturæ ſolutionem, corroſis eius lateribus, cum matris interitu vi erumpunt. Dicitur autem quod maſculus

lus ore inſerto in os viperæ ſemen expuat, illa autem ex vo-ptate libidinis in rabiem verſa, caput maris præſcindit, itaque fit quod parens vterque pereat, maſculus dum coit, fœmina dũm parit. Ex vipera fiũt paſtilli, qui trochiſci theriaci nominantur, ex quibus fit theriaca, id eſt remedium contra venenum. *De viperis dicit Plinius lib.* 8. *cap.* 40. Vipera ſola inter ſerpentes in terræ cauernis ſe abſcondit. Alii autem omnes in cauernis ſaxorum aut arborum ſe occultant. Tamen ſuſtinent diutiſſime, in forti hyeme intra terræ viſcera ſiue fiſſuras ſe recolligit, & prius euomito veneno vſque ad veris tempora dormit. Cum autem calore Solis pori terræ aperiuntur, vipera expergefacta egreditur de cauernis. Et quia viſus eius ex longa mora contraxit in tenebris caliginem, fœniculi radicem vel herbam quærit, & eius ſucco oculos linit hebetatos, & ſic herbæ guſtu oculos acuit vt viſum recuperet quem amiſit. Eſt autem tyrus ſpecies viperæ maximæ venenoſitatis, *de quo dicit Ariſtotel. lib.* 7. Tyrus eſt ſicut & thenethea, id eſt crocodilus latet in hyeme, ſed poſt expoliat corium, quod eſt in oculos ſuos, ita quod ille, qui non cognoſcit hoc, accidens putat, quod ille cæcus ſit, deinde aufert corium capitis totaliter vno die, & ſua expoliatio eſt, ſicut exitus embryonis, & ſic renouatur, quando deponit ſenectutem. *Item in eodem in fine.* Inuenitur tyrus quidam, quem ſerpentes magni fugiunt, quamuis ſit paruus, & ſunt pili ſupra totum corpus ſuum, & quando mordet aliquid, putreſcunt omnia, quæ ſunt in circuitu morſus ſtatim. Et inuenitur vnes paruus tyrus in India & morſus eius eſt ita fortis, quod non inuenitur contra ipſum medicina. *De vipera dicit Ambroſius in hexa.* omnium ſerpentum nequiſſimum eſt genus viperæ, quæ cum cupiditatem aſſumpſerit coeundi, murænæ requirit copulam, progrediturque ad litus aquæ, vbi credit murænulam latitare, ſibilo autem euocat vipera murænulam, & prouocat ad amplexum, quæ vocata ſtatim adeſt, vipera autem videns eam ad copulam præparatam, totum venenum ſuum euomit, & ad amplexum murænulæ tunc accedit, completo vero concubitu vipera venenum quod euomuerat, haurit iterum & reſumit, & ſic cum veneno reſumpto reuertitur ad cauernam. Vipera inſuper, *vt dicit Plini. lib.* 29. *cap.* 1. lapidem quendam deglutit

glutit, quod percipientes Scythæ viperam caute aperiunt & lapidem eximunt, & eo vtuntur contra venenum. *Item ibidem*, quem draco vel aſpis vulnerat, caput viperæ appoſitum vulneri, ſanat. Et è conuerſo quem vipera pungit, caro aſpidis attrahendo venenum viperę ſanare conſueuit.

Finis Libri decimi octaui.

BAR-

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI ANGLICI LIBER DECIMVSNONVS,

De rerum accidentibus, in quo de coloribus, odoribus, ſaporibus & liquoribus agitur.

PROOEMIVM.

DEſcriptis proprietatibus rerum ſpiritualium & corporalium, tam ſimplicium quam compoſitarum, prout ad manus noſtras peruenire potuerunt. Nunc poſtremo de quibuſdam accidentibus corporalium rerum ſubſtantias concomitantibus (cooperante diuina gratia) eſt hic attendendum. Primo de colore: ſecundo de odore: tertiò de ſapore: vltimo de liquore. Color eſt dictus, vt dicit Iſidorus libro 18. *eo quod calore ignis vel claritate Solis eſt perfectus. Vel color à colendo eſt dictus, eo quod coluntur colores ad hoc, vt ſummæ ſubtilitatis ſint & intimæ puritatis. Colores autem quomodo naſcuntur aut fiunt*, de his quære infra in fine de coloribus. *Eſt autem color* ſecundum Ariſtotelem in libro meteo. *extremitas perſpicui in corpore terminato. Rei enim corporalis viſibilis ſuperficies, & terminus colorum differentias, quas recipit ex natura mixtionis elementorum, & dominio in corpore compoſito dicit, quia mixto perſpicuo & diaphano per actualem vnionem lucis radiantis ſuper ipſam terminabilem, & perſpicui corporis ſuperficiem viſui repræſentat.* Et propter hoc dicit Ariſtoteles in ſecundo libro de anima, *quod color eſt motiuus viſus,*

ſecun-

ſecundum actum lucidi, nam lux eſt actus & perfectio lucidi ſeu perſpicui. Natura enim coloris in corpore mixto ex alicuius elementi dominio eſſentialiter exiſtentis, producit lux ad actum immutationis viſus. Quamuis enim color naturaliter & eſſentialiter ſit in mixto, non tamen habet potentiam manifeſtandi ſe, niſi per lucem ſuper ipſius ſuperficiem actualiter radiantem. Vnde color ad ſui manifeſtationem ſemper indiget luce, ſed non è conuerſo, quia lux ad ſui manifeſtationem non indiget colore, ſicut color indiget luce actualiter exiſtente, vt luce mediante coloris qualitas viſus organo imprimatur. Et ideo poſuerunt aliqui, quod ratio viſibilis radicaliter & formaliter eſt in luce, quia ipſa ſublata rei colorata qualitas viſui non apparet. Habet autem color actualẽ eſſentiam in tenebris, vt dicit commen. in 2. de anima, de immutatione viſus & coloris, *non enim creat lux colorẽ cum in ſua actualitate ex dominio elementi ſit in mixto, ſed lux extrinſeca diffuſa ſuper colorem & ſuper medium, diſponit ipſum medium, dando ei formam, per quam poßit recipere ſpeciem coloris, & ideo per lucem fit diſpoſitiue immutatio in medio, per quod defertur coloris differentia ad organum viſus, vbi ſit iudicium de colore, & ideo in tenebris remanent colores in ſua eſſentia actualitate,* ſicut expreſſe dicit comment. ſuper id perſpectiue libro primo capite vltimo *quod lux non exigitur ad viſionem colorum, niſi in altera duarum cauſarum, aut quia ſine luce non extenduntur formæ colorum in aere, aut quia ſi tunc extenduntur, non operantur in viſum, niſi per lucem. Vnde ad exiſtentiam coloris lux non exigitur, ſed tantum ad eius manifeſtationem, & quamuis non manifeſtetur in tenebris color, propter hoc non erit ſuperfluus vel ocioſus, cum ſemper perficiat ſuam naturam & ſubſtantiam. Et quod non videtur in tenebris, non eſt ex defectu coloris, ſed potius ex*

defectu

defectu à parte recipientis, eo quod non habeat diſpoſitionem, quam oportet ipſum habere. Si ergo alicui dicunt autores, colorem non eſſe in actu ſine luce, intelligendum eſt de actu manifeſtandi quoad viſum, non de actu exiſtendi. Ornat itaque lux extrinſeca colores & decorat, & ipſos prius exiſtentes in eſſe ſpecifico viſui manifeſtat, non tamen primitus eos cauſat, & hoc intelligo de luce infuſa extrinſecus ſuper res. Nam virtus lucis cæleſtis ad interiora rerum inuiſibiliter penetrans cooperantibus quatuor elementorum qualitatibus colores procreat atque cauſat, & ſic generatos & exiſtentes in eſſe ſpecifico ſuperueniens lux viſibilis clarificat, nobilitat & oculis manifeſtat.

Cap. I.

De Materia coloris.

Est autem perſpicuum bene terminatum materia coloris, & hoc eſt ſolum vel maxime humidum, quoniam ſiccum & terreum in quantum huiuſmodi non eſt perſpicuum, ſiccum vero igneum non deſcendit de ſphæra ſua, neque hic inferius inuenitur, quoniam ſola forma ignis generatur de potẽtia alicuius elementi, ex quo debet mixtum conſtitui, *vt patet ex libro de generatione.* Illud ergo perſpicuum habet tres differentias materiales, quia aut eſt materia ſubtilis, aut eſt groſſa, aut mediocris. Si mediocris, tunc eſt humidum aqueum, multum abundans ſuper ſiccum terreum, & ſuper humidum aereum deficiens ab humiditate aerea, vel erit aereum multum alteratum per ſiccum terreum, ita tamen quod excedat groſſiciem. Si autem ſubtile, ſic eſt humidum alteratum ad naturam aeris, ſiue humidum alteratum aereum. Si autem eſt groſſum, tunc eſt alteratum ad groſſiciem & ſiccitate terrę, ita quod excedit mediocritatem.

Cap. II.

De Materia coloris nigri.

Materia ergo coloris perſpicui, aut erit ſicca per dominium, vel humida per dominium, vel mediocriter

ſicca

ſicca & humida, Si vero dominetur ſiccitas in materia, tūc eſt actio calidi, per dominium generabitur albedo, quia calidum rarefacit & diſgregat partes materiæ & ſubtiliat ac generat claritatem & perſpicuum. *Et ſecundum hoc dicit Ariſto. lib. de animal.* 19. quod generatur albedo ex paucitate humoris in materia ſicca, per dominium calidi agentis & ſubtiliantis, ſicut patet in calce, & oſſib. combuſtis & aliis conſimilibus. Si vero agat in materia dominans frigiditas, tunc generatur nigredo, quoniā conſtringit partes materiæ ſiccæ, & cōgregat ac opilat ſubſtantiā rei, & condenſat ac obſcurat. Obſcuritas autem eſt priuatio non ſolum lucis, verum etiam caloris, quemadmodum claritas eſt differentia coloris ſicut lucis, quoniam eſt conditio viſibilis ſimpliciter, & tūc magis terminatur ſiccum, quod exigebatur ad generationem albedinis, & ſic inducitur color niger. Si ergo ſit humida materia, tunc à calido dominante generatur nigredo, quia calidum adducit partes humidas & conſumit humidum, quod exhalat in fumum nigrum, vt patet in lignis viridibus & humidis, de quorum extremis exit humor niger, quando exuruntur. *Vnde dicit Ariſto. lib. mete.* Vſtibilia ſunt, quæ habent in poris humorem debilem, qui non poteſt reſiſtere calori ignis, nec tamen ſtatim ſuffocatur, ſed potius alit ignem, vnde patet quod humidum eſt potiſſimum in quod agit ignis, & illud humidum eſt cauſa nigredinis per caloris actionem, quoniam calor agens exhalare facit ſubtile & humidum aquoſum, & euaporare aereum & remanet quod eſt terreum atque groſſum, propter quod oportet neceſſario vt nigredo generetur. *Dicit enim Ariſt. lib. meteor.* 4. quod natura terreſtris ſubtilis, & claritas aquæ, & natura aeris faciunt albedinem in argento viuo, & ideo oppoſita iſtorum inducunt nigredinem in ſicco derelicto, ex actione calidi in humido. *Et ſic dicit Ariſt. lib.* 19. quod nigredo generatur in oculo, propter multitudinem humidi, nam calor naturalis agens in humidum terminando, digerendo & exiccando in fine nigredinem derelinquit.

CAP.

Digitized by Google

Cap. III.

De generatione colo is albi.

SI vero ſit materia humida, & in illud vincat dominans frigiditas, tunc albedo generatur, vt apparet in niue, pruina, & in canicie, & in humoribus phlegmaticis. Quã-uis enim frigus aggreget humidum non tamen ſicut ſic-cum, humidum enim cum ſit perſpicuum, magis eſt aptum natum ad nobile eſſe coloris. Propterea humidũ compreſ-ſum paratur ad ſparſionẽ & partium ſeparationem. Sic au-tẽ non eſt de ſicco propter quod magis paratur, quãuis per compreſſionem ad receptionem claritatis & apertionem quam ſiccũ, & ideo poteſt melius frigidũ generare album in humido quam in ſicco. Et ſic intelligendum eſt *quod di-cit Ariſt. lib.* 19. quod albedo generatur ex aere vaporoſo, id eſt, declinãte ad humiditatẽ aqueam, & hoc propter fri-gidi actionẽ. *Quod vero dicit comm.* quod albedo gene-ratur ex igne claro, admixto cum elemento, valde diapha-no intelligendum eſt de claritate, quæ per tranſſumptio-nem albedo ſæpius *ab Ariſt.* nuncupatur, ſecundum quod albedo dicitur generari in nubibus ex refulgentia radiorũ in eis ſi tenues fuerint atq; raræ. Et ſic etiam flãma aliquan-do apparet alba, quando materia aeris eſt ſubtilis in qua radiat vapor ignis, & talis albedo nõ eſt propria, ſed potius tranſſumptiua. *Poſſemus tamen extendere verbum com-mentat. quod dicit* hoc de igne ratione perſpicui quod eſt materia propria albedinis, non ratione ſuæ actionis. Vnde hoc quod dicit, debet intelligi de igne, qui debet eſſe ma-teria coloris, & non de efficiente extra, & ſecundum hoc intelligitur materialiter, non effectiue, neque formaliter.

Cap. IV.

De gradibus inter albedinem & nigredinem.

SVnt autem inter albedinem & nigredinem multi gra-dus intermedii, ſecundum intenſionem dominii, tam qualitatum actiuarum quam paſſiuarum, ſecundum eſſe debilius & fortius multipliciter, & ſecundum multos gra-dus. Quoniam quanto plus dominatur ſiccitas, tanto cum maiori difficultate ſubtiliatur & rarificatur & elucidatur

& ſic difficilius fit perſpicuum, & per conſequens albedo eo quod ſiccum eſt denſum ac ſolidum inquantum huiuſmodi & obſcurum. Quanto vero dominium ſicci fuerit minus & calidi maius fuerit dominium tanto melius & citius poterit albedo inde generari. Similiter quanto ſiccitas fuerit maior & frigiditas intenſior, tanto magis generabitur nigredo ex partium compactione & extenſione obſcuritatis & priuatione claritatis, & ſuperfluitate terminationis perſpicui. Similiter eſt de humido, quāto enim maius fuerit dominiū humidi proportionabilis combuſtioni, dummodo ſit dominium calidi, tanto maior erit fumus, & caligo & denigratio, quanto vero dominiū humidi ſit maius dummodo ſit dominiū frigidi, proportionabiliter creſcēs, erit ſimiliter intenſio albedinis. Si vero fuerit dominium humidi magnum, & parum de dominio calidi, remittetur nigredo. Similiter ſi ſit dominium humidi magnum & dominium calidi paruum & frigidi paruum, remittetur albedo, ſi vero fuerit dominium humidi aliquantulum, dominium vero calidi magis nigredo magna poterit generari, quinque tamen calidum generat albedinem in humido, vt patet in albedine oui cocti, & quandoq; ignis in lignis viridibus & humidis relinquit cineres albos poſt finalem terminum ſuæ actionis, ſed tamen non eſt vera illa albedo, quoniam ſemper apparet in eo veſtigium perſpicui madè terminati ad modū ſuperficiei cryſtalli clari. Et hoc apparet, ſi ſcindatur, licet non prætendatur hæc perſpicuitas per medium corporis perſpicuitate ſimpliciter actuali & cōpleta: vnde patet ꝙ non eſt vera albedo, vnde illa albedo derelinquitur ibi propter debilitatem caloris agentis, ita quod vincit frigiditas intrinſeca & innata. Eſt autem albumen coctum album, quia non tangitur ab igne propter teſtam, quod ſi immediate tangeret, vtique in ipſo nigredinem generaret. Agens inſuper calidum in humidum primo generat nigredinem & fumum, & vincens humiditas inducit ſiccitatem in materia in quam agit, & ſic in illa inducta ſiccitate facit nouam tranſmutationem, & generat nouum colorem in ſubtiliatione ſicci. Et licet calidum aggreget homogenia, propter quod condenſat & obſcurat, tamen ſiccum habet aliquid ſibi annexum de humido, ratione cuius poteſt diſgregare. Et licet in principio

pio congreget ratione dominii, tamen poſt aggregationem ipſum aggregatum ſubtiliat, quia eius operatio ſpecialis eſt ſubtiliare materiam in quam agit, dummodo ſit ſicca. Quod dico propter hoc, quod aliquando agit in humidum & exhalat illud, frigidũ vero non ordinatur ad rarefaciendum, ſed ſtat in ipſa actu condenſandi, tanquam in actu principali; quia aggregat tam homogenia quam hetherogenia.

Cap. V.

De actione calidi & frigidi.

SI vero ſit actio calidi & frigidi mediocriter concurrens in materia ſicca, tunc generabitur color medius neceſſario, quia calidum ſubtiliabit in generationem albedinis. Frigidum vero è contrario aggregabit eam in generationem nigredinis. Cum ergo in quolibet puncto ſimul agant æqualiter, oportet quod inducant in quolibet puncto ſimul albedinem & nigredinem, quia oportet quod fiat color compoſitus ex eis. Et iſte plus debet habere de nigredine, quã ſiccum minus ſe habet ad album quam ad nigrum; propter priuationem perſpicui & obſcuritatem innatam, & plus ſe habet ad aggregationem, & innatæ aggregationis conſeruationem, quam ad ſubtiliationem & rarefactionem. Si vero concurrant mediocriter, in materia humida per dominium, ſimiliter generabitur color medius, qui habebit plus de albo quam de nigro, quoniam humidum per dominium ratione perſpicui puri magis ſe habet ad album quam ad nigrum, & reſpectu agentis frigidi facilius ſe habet quam reſpectu calidi, quoniam calidum agit in humidum exhalando & conſumendo, frigidum vero ſolummodo conſeruando illud in ſui natura per viam conſolidationis & compactionis. Si vero ſit materia mediocris, tunc erit ſemper color medius. Si vero ſit in tali materia actio calidi per dominium, tunc quia poteſt facilius humidum tranſmutari in nigredinem, quam ſiccum in albedinem, generabitur color plus habens de nigredine, ſicut patet, quando humidum & ſiccum diuiduntur ad inuicem, citius generat calor colorem nigrum in humidis & in viribus lignis quam in lapidibus combuſtis, in

quibus calx generatur, & conſimilia. Si vero fiat actio frigidi per dominium in materia mediocri, oportet colorem eſſe medium compoſitum magis ex albedine, quoniã humidum magis ſe habet ad albedinem, quam ſiccum ad nigredinem ſiue aliquem colorem, eo quod in humido eſt materia perſpicui, quæ eſt propria materia coloris. In ſicco autem non inquantum huiuſmodi, reſpectu vero agentis ſaltem vno modo eſt humidum, obediẽtius ſibi quam poſſibile eſt, propter priuationem ſoliditatis & duriciei cuiuſdam naturalis quæ eſt in ſicco. Licet enim ſiccum de ſe ſit natum congregari, non tamen eſt ita benè congregabile ſicut humidum, vt patet in lapide, qui licet ſubſtantia ſit compacta, non tamen facile recipit maiorem compreſſionem à cauſa agente. Videmus enim in multis, quod frigidum de facili producit albedinẽ vt in niue, quod non tantum apparet exemplariter, quando agit in materia ſicca. Si vero cõcurrant mediocriter in materia mediocri, fiet medium neceſſario, quod erit æque diſtans ab extremis. Si enim quando eſt dominiũ ſolum ex parte agentis alterius, vel ſolum à parte materiæ, accidit color compoſitus ex altero magis & ex altero minus, tunc quando æquantur tam agentia quam patientia, erit color ſe habens æqualiter, vt patet ex prædictis. Et ita erunt duæ extremitates & quinque medii. Nec videtur quod pluribus modis poterunt medii eſſe diſtincti ſecundum ſpeciem, ſicut declaratum eſt per iſtam diffinitionem diuiſam per oppoſita membra, nec ſuperflua nec diminuta. *Ariſtot. etiam teſtatur*, quod tantum ſunt quinque medii colores, quorum numerus & ſufficientia poteſt accipi prædicto modo, & etiam ex combinatione albi & nigri ad eorum generationem, eo quod nigrum & album concurrant æqualiter ad compoſitionem coloris medii, & tunc erit color æque diſtans inter extremos, vt rubedo. Inter album vero & rubeum non poſſunt eſſe niſi duo, vnus magis appropinquabit albo & alius rubeo, inter rubeum vero & nigrum erũt ſimiliter duo, vnus magis conueniens cum rubeo, & alius magis cum nigro, ita plures non poſſunt eſſe intermedii, quia inter album & rubeum non poteſt eſſe aliquid æque diſtans ſimpliciter, quoniam æque diſtantia ſimpliciter habet reſpectum ad extremos, ſed talis ſi poneretur, haberet tres quartas albedinis,

dinis, & vnam nigredinis, quoniam medietas rubedinis ex vna eſt quarta albedinis, & vna quarta nigredinis, eodem modo non erit æque diſtans ſimpliciter inter nigrum & rubeum. Quare oportet quod haberet tres quartas nigredinis & vnam albedinis, & ſic eſſet tantum æquidiſtantia ſecundum quid & ſecundum apparentiam, & non ſimpliciter ſecundum veritatem.

Cap. VI.

De Speciebus colorum quot ſint.

HOs autem colores quinque intermedios nominat Ariſtoteles, primum vocans glaucum: ſecundum puniceum, id eſt, citrinum: tertium rubeum: quartum purpureum: quintum viridem. Ita quod inter album & rubeum erit glaucus à parte albi, puniceus à parte rubri. Inter nigrum autem & rubeum purpureus à parte rubei, & viridis a parte nigri. Hæc nomina alio nomine vocantur in Græco, vt κύανος purpureus, χαροπὸς glaucus, ſed de nominibus Græcis non eſt vis, ſed nomina Latinorum attenduntur. Et ratio dictorum patere poteſt, quoniã glaucus magis habet de albedine quam de nigredine & rubedine, & talis color ponitur in foliis cadentibus in hyeme vel autumno. Puniceus vero & purpureus circundant rubedinem, quia vterque habet plus de rubedine quam de albedine, ſed puniceus eſt magis remotus à nigredine quam purpureus, *vt vult Ariſtot. in lib. 2. de ſomno & vigil. vbi loquitur* de corruptione iſtorum in nigredinem, vbi puniceum ponit per purpureum declinare in nigredinem, & ideo oportet vt purpureum ſit inter rubedinem & nigredinem, & puniceus inter albedinem & nigredinem. Ex quibus omnibus ſequitur, quod viridis debet poni cum nigredine. Ex quo patet ratio ordinationis ipſorum quinque colorum intermediorum, *ſecundum Ariſt.*

Cap. VII.

De Opinione eorum, qui ponunt lucem eſſe de ſubſtantia coloris.

SVnt autem qui ponunt lucem eſſe de ſubſtantia coloris, & illi dicunt quod color eſt lux incorporata per-

ſpicuo. Habet autem perſpicuum differentias iſtas. Aut enim perſpicuum eſt purum, ſeparatum à terreſtreitate, aut impurum cum terreſtreitatis admixtione. Lux autem conſideratur quadrifarie, quia aut eſt lux clara, aut obſcura, vel eſt pauca, vel multa. Nec dico lucem magnam per ſubiectum magnum diffuſam, ſed ſicut de luce virtuali dicitur, quod in puncto colligitur lux multa, vt quando opponitur ſpeculum concauum Soli, & lux cadens ſuper totam ſpeculi ſuperficiem, in centrum ſphæræ ſpeculi reflectitur, cuius lucis collectio ſpeculum inflammat, & citiſſime combuſtibile generat: vnde cum fungus, vel aliud inflammabile opponitur, ſubito accenditur & ignitur. Si igitur fuerit lux clara & multa, in puro perſpicuo albedo generatur, nam albedo eſt color ex luce multa & clara in puro generatus, *vt dicit Albertus*. Si vero fuerit lux pauca & obſcura, in perſpicuo obſcuro nigredo neceſſario generatur. Et iſte ſermo explanat ſermonem Ariſt. & Auerrois, qui ponunt nigredinem priuationem claritatis & albedinem habitum ſiue formam. Et ſecundum hunc ſermonem patet, quod ſunt ſeptem colores ab albedine verſus nigredinem paulatim accedentes, ſimiliter ſeptem erunt proximi nigredini a nigredine verſus albedinem procedentes, donec fiat occurſus alicuius ſeptem colorum, quibus ab albedine ad nigredinem deſcenditur. Et hoc patet. Cum enim albedinis eſſentiam tria conſtituunt, ſcilicet lucis claritas & eius multitudo, ac perſpicui puritas, duobus amotis poteſt eſſe remiſſio. Erit igitur per hunc modum trium colorum generatio, & quolibet trium ſolo remanente duorum reliquorum erit remiſſio, & ſic ab albedine erunt ſeptem colorum immediatæ productiones vel progreſſiones. Similiter à nigredine verſus albedinem ſeptem ſunt colores, & erunt ſecundum iſtam conſiderationem ſedecim colores, duo principales, ſcil. albedo & nigredo, & 14. collaterales, ſeptem hinc per extenſionem albi ad nigrum accedentes, & ſeptem illinc à nigredine per remiſſionem ad albedinem accedentes, in medio in idem concurrentes. In quolibet autem mediorum colorum ſunt gradus quaſi infiniti ſecundum intenſionem & remiſſionem maiorem vel minorem, prout extrema ſe protendunt.

Recollige igitur breuiter ex prædictis, quod color eſt proprietas ſiue qualitas derelicta in ſuperficie corporis

perſpicui ex natura mixtionis elementarium qualitatum concurrentium in mixto, quæ mediante luce, viſui actualiter præſentatur. Nam ſine luce media color organum viſus actualiter non immutat: color tamen per ſe eſt viſibilis, *Vt dicit Ariſtoteles 2. de anima*, non eſt autem ex defectu ſui, ſed potius ex defectu & impotentia organi, quia color ſine actuali lucis præſentia non videtur. Et ideo Pythagorici vocauerunt colorem ἐπιφάνειαν, ſcilicet ſupra apparitionem, eo quod ſit extremitas corporis perſpicui terminati, vel in eius extremitate, & ibi magis proprie eſt, eadem tamen natura coloris eſt intus & extra, vt patet in albugine oui, & in fracturis vitri colorati, *Vt dici. in lib. de ſenſu & ſenſato. ca. 7.* Sunt tamen multa quæ ſunt vnius coloris in extremo extrinſeco & in initiali termino & alterius intrinſecus in meditullio, vt patet in pipere nigro, & in pomo granato. Multa enim colorant rei ſuperficiem, quæ non penetrant ad interiora, vt patet in picturis. Pannus etiam rubeus tingit aquæ extremitatem, quando ei ſupponitur. Vnde patet quod color perſpicui extremitas eſt, *Vt dicitur in libro de ſenſu & ſenſato cap.* 7. Item ſicut in corpore perſpicuo nõ terminato vt aere, præſentia luminis facit actu lucidũ: abſentia vero tenebroſum: ſic in corpore terminato præſentia lucis facit coloratum, ſcili. album, & eius abſentia nigrum & tenebroſum, ita tamen quod omnino abſit lumen, *Vt dicitur in libro de ſenſu & ſenſa.* Vnde verus color eſt in corpore terminato non perſpicuo In corpore vero non terminato non eſt verus color, ſed quaſi color, *Vt dicitur in eodem libro.* Item fit generatio colorum mediorum ſecundum ſuas differentias, ſecundum diuerſitatem proportionum, etiamſi fuerit in ſeſquialtera proportione, vel ſecundum alias proportiones. Si autem ſecundum proportionem, & ſecundum inhærentiam & diaphanum fit iterum proportionalis, nihil aſſumunt, vt patet in conſonantiis, *Vt ibidem cap.* 8. Item fit generatio ſecundum proportionem colorum conſonantium quando ſunt delectabiles, & quanto erunt magis proportionabiles, tanto ſunt delectabiliores, *Vt dicitur ibidem. Item ſecundum aliorum opinionem* generatio colorum mediorum fit per ſuppoſitionem colorum extremorum inuicem, vt manifeſtioris ſuper minus manifeſtum, vt patet in picturis, ſicut Sol videtur per ſe albus, ſed per interpoſitionem

nubis videtur eſſe alterius coloris. Item apertiones oculorum non fiunt per diſcurſiones radiorum ab oculo, ſed potius fiunt per continuam multiplicationem coloris in medio, vt per ſubitam eius dilationem ad oculum, cum ſenſus fiat per contactum, *vt ibi dicitur*. Item colores æque diſtantes, poſiti a longe diſtantibus, apparere poſſunt medii colores, cum non ſint, quia nulla pars rei ſub extremo colore videri poteſt, vt patet in panno diuerſi coloris, *vt ibidem dicitur cap.* 8 Item medii colores generantur ſecundum ſimilitudinem generationis mixtorum cum miſcibilibus, quia mixtionem mixtibilium, per tranſmutationem in formam permixti ſequitur mixtio colorum, vt ſicut ab extremis corporibus generatur medium: ſic ex extremis coloribus medius color generatur, *vt ibidem dicitur ca.* 8. Item omnis color generatur per albedinem & nigredinem quæ videtur potius priuatio eſſe albi quam color, vt obſcuritas eſt priuatio lucis, *vt dicitur lib* 10. *metaph. capit.* 3. Item vnitatem coloris in ſpecie non oportet quod ſequatur vnitas naturæ, *vt dicit Alb. in differentia*. Item effectus coloris eſt immature viſum ſecundum actum lucidi. Nam per lucidum, color educitur de potentia ad actum, vt actualiter immutet organum viſus, vt apprehendat ſpeciem colorati & iudicet de re viſa. Item color medius bene proportionatus delectat viſum & confortat, extremus vero color debilitat viſum & contriſtat, *vt dicit Ariſtot.* Nam intenſa albedo diſgregat ſpiritum viſibilem, & diſſoluit oculum, & oculum lacrymare facit. Sed nigredo nimis intenſa aggregando ſpiritum & condenſando viſum repercutit & obtundit. Vt patet in diu incluſis, in locis tenebroſis, qui ſubito educti ad lucem, parum aut nihil vident. Item color rei coloratæ naturam & complexionem indicat. Nam albedo & colores albi in corporibus congelatis non ſunt niſi in ſubſtantia frigida, & nigri è contrario, quia frigus albificat ſubſtantiam humidam & denigrat ſiccam, Calor vero denigrat humidam & albificat ſiccam, *vt dicit Ariſtotel. & Auicen.* Et ideo albedo, quæ eſt filia frigiditatis, indicat dominiũ phlegmatis, frigidi & humidi humoris. Nigredo ſignum eſt melancholicæ diſpoſitionis & ſicci humoris in corpore dominantis. Quandoque tamen eſt ſignum aduſtionis nimiæ adurentis, humores & in me-

in melancholiam innaturalem commutantis, *ſicut poſt dicetur.* Item rerum intrinſecas qualitates color extrinſecus manifeſtat. Nam *vt dicit Auicenn.* color eſt qualitas, quæ perficitur à luce. Eſt enim color lux exiſtens in potentia, in corpore tenebroſo migrans in actum per lucidum ſuperueniens ab exteriori. Et hoc patet ſic: quodlibet enim corpus commixtum habet aliquid de igne in potentia, & per ignem habet de lucido, cum ipſe ignis ſit lucidus à natura, ſed illud lucidum velatur à partibus tenebroſis, vnde ſolum eſt in potentia, ſicut caliditas ſulphuris vel piperis. Vnde ſicut eorũ caliditas potentialis non migrat in actum, niſi per conſimilem qualitatem actualem extrinſecus interiori comparatam: ſic lux potentialis in permixto, de tenebroſo non migrat in actum, niſi per aduentum luminis exterioris. Color itaque apparens extrinſecus, intenſionem vel remiſſionem declarat ignis latitantis potentia in permixto. Et ſecundum hoc de eius actione & virtute iudicatur. Item coloris proportionalis varietas intuentis aſpectum ad ſui admirationem & intuitum naturaliter excitat, *vt dicit Plinius libro octauo & Auicenna. Vnde dicit,* quod quælibet beſtia quantumcunque ſæua, varietatem coloris & pulcritudinem admiratur in panthera. Item cuiuslibet hominis faciem color maxime pulcrificat vel deformat. Nam color ordinatus, & ſuauis complexio, eſt pulcritudinis forma, quando membrorum diſpoſitioni debitæ correſpondet, *vt dicit Auicenna. Vnde dicit Auguſt.* Pulcritudo eſt elegans corporis habitudo cum coloris ſuauitate, & è contrario, color confuſus & incompoſitus euidens eſt in corpore turpitudo. Item color paſſiones & accidentia animæ præconizat, ſubitus enim pallor & diſcoloratio index eſt timoris, nã reuocato calore ad interiora corporis, ſuperficies depauperatur à ſanguine, & ſic per conſequens diſcoloratur. Sic ſubitus rubor in facie ſignum eſt verecundiæ ſiue iracundiæ & furoris, & hoc accidit propter calorem petentem exteriora, & cutis ſuperficiem rubificantem & defendere ab illata iniuria cupientem. Item color materiam ſuam ſeu ſubſtãtiam terminat, perficit & informat, quia ſi color in ſubiecto non eſſet, qualis foret rei ſubſtantia, viſui non appareret. Item color materiæ ſuperficiem ornat & eius deformitatem palliat

& occultat. Vnde calor compoſitus inter extremos medius, in ſuperficie corporis ordinate ſuperpoſitus informitatis accidentaliter vel naturaliter in materia derelictæ eſt operculum, *vt dicit Auicenna.* Item color luci ſe conformat, & velut filia matri ſe eius actui configurat: vnde cum intenſa luce color acuitur & intenditur, & cum remiſſa remittitur & hebetatur.

Cap. VIII.

De Coloris mutatione.

FIt autem in corporibus colorum mutatio multiplici de cauſa, vt patet in fructibus & graminibus, & in aliis terræ naſcentibus. Nam primo naſcuntur fructus virides, vt patet in vuis, & in moris, deinde rubeſcunt, tandem palleſcunt vel nigreſcunt, & illius coloris accidit varietas ex varietate caloris naturalis vel ſolaris vario modo ſubſtantiam fructus decoquentis & digerentis. Primo enim caloris actio eſt debilis & lenta inſufficiens diſſoluere & rarificare partes terreſtres, & ideo in earum ſuperficie apparet color viridis & indigeſtus ac terreſtris. Sed paulatim vigoratur calor naturalis per adminiculum caloris ſolaris, & ideo fortius digerit, & propter eius intenſionem colorem rubeum in fructus ſuperficie derelinquit, & tandem completo fructu & maturo, & humore pontico ac terreſtri perfecte digeſto, ex aduſtione color niger in ſuperficie generatur, nam calor prædominans ſuper terreſtreitatem ipſam diſſoluit, decoquit & digerit, & quantum neceſſe eſt in ſubſtantiam fructus accipit ac conuertit, quod vero reliquum eſt vel conſumit vel à ſe repellens ad extremas partes ducit & tranſmittit, & talis reiecta fumoſitas cum ſit terreſtris ſuperficiem inficit & nigredinis vel glauciratis veſtigium in fructus generat ſuperficie & relinquit, *ſicut dicitur ſuper librum Vegetabilium in commen.* nam tales colores ex ſe actionem & naturam frigiditatis prætendentes, ſæpe etiam in rebus calidiſſimis generantur ex eadem cauſa, ſcilicet ex calore interius dominante fumoſitates terreſtres vel aqueas ad extrinſeca repellente, *vt dicit Alfredus ſuper librum Ariſtotelis de Vegetabilibus & plantis.* In rebus etiam ſenſibilibus fit coloris mutatio, nunc in cute, nunc in oculis, nunc in pilis, nunc in vngue. Nam color cutis

fit

fit duobus modis, *vt dicitur in Iohannicio*, aut fit ab interioribus, aut ab exterioribus. Ab interioribus aliquando fit ab humoribus, aliquando ab animæ paſſionibus. Ab interioribus itaque mutatur color in cute, aliquando per humores calidos, aliquando per frigidum, nam contingit humores calidos atque compoſitos quam ſimplices frigefieri, & etiam frigidos vel infrigidatos calefieri, & ſecundum hoc ſolet in cute color variari, nam quando frigidi humores calefiunt, albus color mutatur in citrinitatem vel in ruborem. Quando vero calidus frigeſcit, color rubeus mutatur in albedinem vel pallorem, & ſic de aliis intelligendum eſt. Item ab interioribus animæ paſſionibus mutatur color, nam rubicundus fit pallidus ex anguſtia vel timore, quia in timore cor ſtringitur & calor ab exterioribus ad interiora reuocatur, & ideo exteriora palleſcunt, ita ſimiliter pallidus fit rubeus ex ira, quia in ira cor dilatatur & extenditur ad vindictæ appetitum, & calor ſubito impetuoſe ab interioribus ad exteriora commouetur. Vnde & calefit ſanguis intercutaneus, & exinde rubor ſubito generatur, ab interioribus etiam fit color niger in Mauris, & albidus in Alemannis. Nam Mauritania eſt regio in Æthiopia calidiſſima, in qua propter calorem continuum ſanguis aduritur intercutaneus, & denigratur & fit aduſtus, a cuius denigrati ſanguinis diffuſione inter cutem & carnem, omnia membra generaliter denigrantur. Vnde primus Æthiopiam inhabitans denigratus ſic eſt, ſed poſtea cooperante calore Solis cōtinuitate primi illius habitatoris vitium in poſteris propagauit, quod ex nigro patre & conſimili matre nigri fœtus generaliter naſcerentur. Sed hoc ſolum habet locum, vbi Solis aduſtio continue afficit generantes. Et ideo in regionibus temperatis & ad frigiditatem declinantibus Æthiopes generant in colore filios temperatos, *vt dicit Macrobius, Ariſtoteles & etiam Auicenna.* E contrario vero Scoti & Alemanni frigidas inhabitant regiones, & ideo frigiditate poros exterius conſtringente calor ad interiora reuocatur, & ideo exterioris partis corporum ſuperficies dealbatur. *Hæc omnia narrat commentator ſuper Iohan. Idem etiam narrat Ariſtoteles.* Item mutatur color cutis & maxime hominis multis aliis de cauſis, quandoque propter complexionis ma-

malignitatem, vt patet in melancholicis propter nimiam & ſuperexcedentem caliditatem, vt eſt videre in cholericis, qui citrini ſunt coloris. Propter Solis calorem & aëris ſiccitatem, vt patet in itinerantibus & nautis, propter humorum corruptorum intercutaneorum expãſibilitatem, vt contingit in morphea & in lepra, propter opilationem epatis & fellis diſtemperatam qualitatem, vt accidit in Ictericia, quæ eſt coloris naturalis in ſordidum & vitioſum colorem tranſmutatio, *vt dicit Conſtant.* Propter ſolutionis cutis continuitatem, vt patet poſt variolas & cicatrices varias vel vſturas. Conſideratur etiam color in pilis & in capillis, nam ſecundum qualitatem fumorum à corpore reſolutorum, variatur color capillorum, nam ex phlegmate fiunt albi ex ſanguine rufi, ex naturali melancholia glauci, ex cholera aduſta nigri, ex defectu etiam caloris naturalis fiunt cani, vt patet in ſenibus. Et quando canus color incipit in radicibus capillorum, accidit ex phlegmate abũdante, quando vero ab extremis incipit, ſignum eſt quod accidit ex defectu caloris naturalis. *Quære ſupra in tractatu de capillis.*

Cap. IX.

De Colore in oculis

ATtenditur poſtea color in oculis. Nam *vt dicit Iohannitius.* Colores oculorum ſunt quatuor, ſcilicet niger, ſubalbidus, varius & glaucus. Diuerſitas autem colorum iſtorum accidit ex ſpiritus viſibilis claritate vel obſcuritate: vel ex cryſtallini humoris paucitate vel profunditate, vel ex albuginei humoris ſuperfluitate vel turbatione; vel ex vueæ tunicæ humoris indigentia vel ſuperfluitate. Nam ſi humor cryſtallinus fuerit paucus in quantitate, vel lateat intrinſecus, & albugineus humor deficiat vel perturbetur; vel ſi abundet humor niger tunicæ vueæ. Iſtis omnibus concurrentibus vel aliquibus, ipſorum niger color in oculo generatur. Subalbidus vero ex cauſis fit contrariis. Glaucus vero & varius accidit ex mixtione rerum, quæ faciunt albedinem & nigredinem, & in glaucitate aliquantulum nigredo, in varietate albedo aliquantulum plus abundat, *Sed de his quære ſupra in tractatu oculorum.* Color etiam in vnguibus denotatur, nam eorum

color

color debet eſſe ſubalbidus, ſpecularis & perſpicuus: quandoque autem mutatur iſte color in liuiditatem vel alium æmulum colorem, & tunc diuerſas prætendit paſſiones, *Vt patet ſupra in tractatu de Vnguibus*.

Cap. X.

De Coloribus in particulari.

NVnc de coloribus in particulari dicendum eſt, & primo de albedine, quæ videtur mediorum colorum eſſe præcipuum fundamentum. Eſt autem albedo color ex luce clara & multa, in puro & perſpicuo generatus, *Vt dicit Algazel.* Vnde quanto materia perſpicui eſt purior, & lux clarior, tanto albedo erit intenſior & nigro impermixtior. Eſt autem cauſa materialis albedinis perſpicuum purum, omni terreſtri fœculentia impermixtum, nunc ſiccum nunc humidum. Cauſa vero effectiua eſt vel calidum vel frigidum. Nam materia ſi fuerit ſicca per dominium & calor agens in ipſam fuerit per dominium, generabitur tunc albedo propter rarefactionem & ſubtiliationem partium materiæ ac clarificationem vi caloris, vt patet in combuſto oſſe, & in calce: ſi vero fuerit materia ſubſtantialiter humida, & in illa dominans frigiditas generatum erit album, vt patet in niue & pruina. Generatur autem albedo ex aere vaporoſo declinante ad humiditatē aqueam *Vt dicit Ariſtoteles lib. 19. de animalibus*, & hoc per frigidi actionem, nam frigus albificat humidam materiam & denigrat ſiccam. Calor vero humidam denigrat & ſiccam dealbat. Item albedo generatur ex rarefactione aeris, vt patet in ſpuma, & ideo aquæ calidæ generant pilos albos, quæ albedo non eſt niſi ex aere vaporabili retēto in membris, & quia albedo ex aere calido & vaporabili fit, ideo animalia ſunt alba ſub ventre, *Vt dicit Ariſtoteles lib. animal. 19.*

Diffuſiuam autem habet virtutem reſpectu viſus, & ſpiritus ſenſibilis diſgregatiuam, & ideo ſi fuerit nimis intenſa, corrumpit viſum & facit oculos lacrymari, ſed eſt omnium oculorum incrementum. In nullo enim melius fundantur colores medii, quam in albo. Et quanto album eſt intenſius quod ſubſternitur, tanto adhæret fortius color, qui ſuper inducitur & linitur, ſiue rubedo fuerit, ſiue nigre-

nigredo ad albedinem vero pertinēt candor, albor, pallor, liuor ſiue flauor, flauum enim & liuidum idem ſunt ſecundum vnam ſignificationem, *vt dicit Ariſt. in cap. de ſapore*, & dicit quod liuidum eſt flauum, quia flauum ſequitur naturam albi. Multas alias ſpecies aſſignant medici circa album, vt eſt color aqueus, lacteus, χάροπος, id eſt, albidus vel ſubalbidus, pallidus vel ſubalbidus. Et variantur ſecundum diuerſas materias tenues vel groſſas, in quibus radicantur, *vt patet in lib. Iſa. Theophi. Conſtan. Egidii de vrinis.* Candor eſt albedo intenſa, multum habens in ſe lucis in forma & puræ perſpicuitatis in materia, nam fulgor lucidi id eſt puri perſpicui ſuperficiem informans & perficiens, & intuentis aſpectum ſine organi læſione immutans, & cum quadam ſuauitate ad ſui intuitum excitans oculum & alliciens candor nuncupatur. Illud enim candor dicitur, quod primo poteſt ſine corruptione ſenſus ab albedine per actum lucidi ab oculo comprehendi, nam albedo, quæ conſiſtit in extremis à ſenſu non videtur, ſubterfugit enim ſenſu iudicium, quia nulla res ſub extremo colore videri poteſt. Sunt enim colores extremi inuiſibiles, ſecundum ſe propter ſui paruitatem, *vt dicitur in lib. de ſen. & ſen. cap. 8.* Quod ergo primo ſubiacet ſenſui de albidine poſt eius extremum candor dicitur.

Cap. XI.

De Colore glauco & flauo.

COlor flauus qui & glaucus dicitur, generatur ex albedine minus intenſa, accedente aliquātulum ad rubedinem, & generatur *ſecundum Auicen.* in materia temperata, non ſimpliciter, ſed reſpectu viridis coloris. *Nam vt vt dicit idem* Viridis color in plantis mutatur in glaucum in autumno, quando enim in foliis eſt materia humida magis quam glauci, & groſſa paulatim per actionem calidi conſumitur, nec tamen omnino deſtruitur vel deſtituā á calore eleuante materiam, licet frigus dominetur, frigus vero dominans in materia mediocri generat medium colorem neceſſario, & quia poteſt melius tranſmutare humiditatem quam ſiccitatem, ideo generat colorem medium habentem, de albo magis, cuiuſmodi eſt glaucus, *vt dic comment. ſuper lib. Ariſtot. de plan. in fine.* Ideo in qui

qu

quædam arbores virides in æſtate, palleſcunt in hyeme, vt buxus, habet enim buxus viſcoſum humorē, in radice autem multum habet liquidam humiditatem, & ideo non cadunt folia, ſed adueniente calore prouocatur humor ad exteriora, qui tactus caliditate fit viridis, ſed adueniente frigiditate repercutitur humor & abūdat ſiccitas, & fit color glaucus, vnde reſpectu coloris viridis in quo eſt plus de materia, dicit glaucum habere materiam temperatam.

Cap. XII.

De Pallido colore.

COlor pallidus ex eiſdē cauſis generatur, frigiditas tamē minus eſt intenſa, & plus accedit albedo ad nigredinē in materia groſſiori. Eſt igitur pallor color medius albedine incipiēs & degenerans in nigredinem. Generatur etiā accidētaliter vt ex timore, ſolicitudine nimia, & labore & ex cauſis aliis, quibus calor ad interiora reducitur & corporis ſuperficies propter ſanguinis depauperationem pallescit & diſcoloratur, vt eſt videre in nimis dormientibus & ſomniculoſis, & in hominib. amoroſis, qui præ amoris magnitudine æſtuantis dilatati cordis ſpiritus euaporant, propter quorum nūtrimentum & reſtaurationem natura calorem ab exterioribus ad interiora reuocat, & ſic ſuperficiem cutis per ſubtractionem calidi ſanguinis diſcolorat, *iuxta illud.*

Palleat omnis amans hic eſt color aptus amanti.

Et eadem de cauſa macerati fame vel immoderato exercitio & labore, & propter conſumptionem calidi ſanguinis expalleſcunt.

Cap. XIII.

De Rubeo colore.

RVbeus color eſt color medius ab extremis nigredinis & albedinis æquidiſtans, qui in ſuperficie corporis perſpicui reſultat per incorporationē clari luminis, ignei atque puri. Ad cuius generationem concurrunt materiæ perſpicuitas, ignei luminis claritas, & albedinis atque nigredinis concors mediocritas, tamen propter igneam lucē partes mixti perſpicuas dilatantem, & rarificantem ac ſubtiliantem, maiorem habet in tranſlucentia conformita-

tem

tem cum albo quam cum nigro, & ideo intenſe rubeum ad modum lucidi diſgregat viſum, nec aggregat ſicut nigrum Propter quod pannorum venditores pannos rubeos ſuſpendunt ante lucem, vt videntes alios pannos coloratos propter rubedinem ſpiritum viſibilem diſgregantem, minus valeant colorem diſcernere veritatem. Prætendit autem generaliter rubedo dominium calidi in permixto, quamuis aliquando inueniatur ſuperficialiter in naturaliter frigido, vt eſt videre in roſa, quæ naturaliter ſiue ſubſtantialiter frigida eſt & ſicca, ſed quia ſubtiliſſima eſt ſubſtantiæ, innatus calor, quem habet ex compoſitione, fugiens dominium frigidi, petit exteriora, quæ inueniens ſubtilia & humida, ad immutandum tranſmutat ea ſuperficialiter in colorem rubeum, qui actioni ignis potiſſime ſimilatur.

Cap. XIIII.

De Croceo colore.

Colot croceus, puniceus & citrinus differunt parum, niſi ſecundum remiſſionem albedinis & nigredinis intenſionem, aliquantulam autem admixtionem, & ſecundum aliquantulam intenſionem caloris & frigiditatis remiſſionem. Secundum autem quod color talis in materia ſubtiliori ac magis perſpicua radicatur, magis rutilat & apparet, ſecundum vero quod materia magis eſt terreſtris ac groſſa, minus claret, talis autem color intenſionem ſignificat caloris temperati & non excedentis, quantum eſt de ſignificatione coloris, ſecundum varias tamen ſubſtantiæ diſpoſitiones varias prætēdit ſanitatis vel morbi ſignificationes, diuerſas corporis habitudines & complexiones *Vt patet in libr. Iſa. de Vrinis.* Nam citrinus color adiunctus cum ſubſtantia tenui, in vrina iuuenis cholericæ complexionis prætendit ipſum ſanum. In phlegmatico ac melancholico ſignificare poterit varias infirmitates, *Vt dicit Egidius Verſus finem in tractatu de Vrinis. cap. 13. Vbi dicit:*

Eſt multum tenuis citrina referta figuris.
Phlegmaticum iuuenem Vel quem niger afficit humor.
-- Condemnat trica in duplici, &c.

Vnde vnus & idem color diuerſa & aduerſa ſignat ſecundum diuerſitatem ſubſtantiæ cui copulatur.

CAP.

Digitized by Google

Cap. XV.

De colore croceo.

Color croceus plus tingit liquores & humores quam citrinus, & ſignificat caloris intenſionem & diſtemperantiam ſanguinis in epate per cholerę admixtionem, vt patet in ictericis, quorum vrina eſt crocea in ſpuma, & oculi crocei, & cutis fœda & citrina. Aues autem calidiſſimæ complexionis & cholericæ, vt aues prædæ extrema habent crocea, vt pedes atque roſtra, quod accidit ſuperabundantia cholerici fumi & calidi, quem reiicit natura ad extrema propter quod coloratur, *de hoc quære ſupr. in li. de morbis. c. de ictericia.*

Cap. XVI.

De colore Minio.

Color minius idem eſt quod coccinus ac vermiculus, rubedini propinquus & affinis, rutilans & reſplendens quaſi ignis, multum enim habet in ſe igneæ luciditatis, & etiam ex parte materiæ perſpicuitatis, propter quod color eſt viridis relucens multum & acutus. Materia enim minii eſt terra, quæ diſcerpitur in litore maris rubri, quæ tantæ eſt infectionis & ruboris, quod ex eius diluuione totum mare tingitur, & in colorem minii commutatur. Vnde ab illa infectione mare ſuperioris Ægypti rubrũ appellatur. Et in illis terræ venis rubræ gemmæ inueniuntur. Hæc de terra primo optime depuratur, deſiccatur, tandem inter lapides ſubtiliſſime commollitur, & cum claro oui diſtemperatur. Et hic color pictoribus, ſcriptoribus, lucrum non modicum adminiſtrat, nam inde libros ornant, capitales literas inde formant, fines ac principia ſententiarum ac verſuum diſtinguunt minio atque ſignant. Acuitur quandoque ſucco herbæ cuiuſdam, quæ coccus appellatur, & ille color rutilat quaſi ignis, & ideo ab illo ſucco coccum nominatur, & tali colore plus vtuntur tinctores veſtium quam ſcriptores. Solebant etiam Antiqui acuere minium cum ſanguine cuiuſdam vermis: ſicut acuitur purpura cum ſanguine conchylis. Et ex tali acumine primitus ab antiquis vermiculus vocabatur, *vt dicit Iſid. vbi tractat de coloribus.* Eſt autem color vehementiſſimæ adhærentiæ poſt-

quam fuerit materiæ incorporatus, ita quod inde vix poterit poſt deleri. Quod, ſi quis pergameno abradere contenderit: vel abluere niſus fuerit, vix tantum abluet vel abradet quin aliquod veſtigium poſt inueniet.

Cap. XVII.

De Puniceo colore.

PVniceus color eſt color circundans colorem rubeum, ſicut purpureus plus habens de rubedine & nigredine quam de albedine: Plus tamẽ declinat ad albedinem quam ad nigredinem. Purpureus autem econuerſo affinis eſt rubeo, ſed magis declinat ad nigredinem quam ad albedinem. Vnde *dicit Ariſt. in 2. de ſom. & vig.* quod puniceum per purpureum tranſit in nigrum: vnde poſt rubedinem vicinitatẽ habet ad nigredinem. Inueniuntur autem in mari quædã conchylia admodum parua, quæ in extremitatibus præciſa, quaſdam emittũt guttas ſanguineas: q̃ recollectæ purpuras tingunt & colores rubeos acuunt & intendunt, vnde talis ſanguis in quantitate modica recolligitur, & vaſis ac cannalibus tinctorum officio aptis cum aliis coloribus reponitur, cum quibus tingitur ſericum, ex quo texitur pannus purpureus vnde regum gloria oſtenditur, *vt dicit Gregor. ſuper Cant. cap. 7.*

Cap. XVIII.

De Colore viridi.

COlor viridis generatur actione calidi in materia mediocri, vergente tamen ad dominium humidi, vt patet in foliis, fructibus & herbis, & ideo generabitur color multum habens de nigredine, non tamen pertingens totaliter ad nigredinem. Ex admixtione enim remiſſi albi, vel glauci, & intenſi nigri in ſuperficie humidi, viriditas generatur, quando calor agens in materia non poteſt adurere humidum, nec ad plenum decoquere, vt totaliter in nigrum conuertatur. Vnde viriditas in herbis & in fructibus ſignum eſt crudi humoris & indigeſti, *vt dicit Auic.* Et hoc patet, quia color viridis in plantis & in fructibus mutatur in glaucum in autumno, quia in foliis & in herbis eſt multa materia humida & groſſa, quæ per actionem calidi

paulatim

paulatim conſumitur, nec omnino deſtituitur a calore in materia eleuante, licet frigus dominetur. Et ideo quædam arbores vireſcunt in vere & in æſtate, in hyeme vero vel in autumno palleſcunt; quia adueniente caliditate vernali, prouocatur humor ad exteriora, qui tactus calore fit viridis, ſed adueniente frigiditate repercutitur humor, & abundat ſiccitas, & fit color glaucus, *Vt dicit Comment. ſuper 1. Ariſt. de plan. in fine.* Eſt itaque color viridis medius inter rubeum & nigrum generatus, & hoc patet per tranſitum choleræ rubeæ in melancholiam innaturalem. Cholera enim cum ſit rubea, tranſit in melancholiam, quæ eſt nigra, mediante cholera innaturali, ſcil. æruginoſa & praſina, quæ viridis inuenitur. Et ideo color viridis maxime delectat viſum, propter concurſum partium ignearum & terreſtrium. Nam luciditas ignea, quæ in viridi eſt temperata, delectat viſum. Obſcuritas etiam terrea ſiue nigredo, cum non ſit in extremo, mediocriter ſpiritum viſibilem aggregat & confortat. Et ideo nullus color eſt ita delectabilis viſui ſicut viror, vt patet in ſmaragdo, qui oculos ſculpentium gemmas & metalla maxime reparat & confortat, *Vt dicit Iſid. cap. de lapidibus precioſis.* Sunt autem viridia folia plantæ & gramina, & cætera terræ naſcentia ex dominio partium terreſtrium, in quibus radicātur, tanquam in materia, & ex virtute ignea tanquam ex cauſa effectiua, quæ diſſoluit terrea, & ſubtiliat & rarefacit, & ſic attrahendo earum fumos ad extrema tingit herbæ ſuperficiem tali colore non nigro nec rubeo ſed virore. Nam nigredo temperat rubedinis diſgregatiuam claritatem, & claritas incorporata nigredini, ipſam reducit ad mediocritatem. Ex dominio ergo partium terreſtrium & ignearum viridis color generatur. Et quamuis folia fructus & gramina vireſcant: flores tamen virides raro vel nunquam inueniuntur, quod accidit propter ſubtilitatem materiæ florum, in qua ſi prædominantes partes fuerint aqueæ & aereæ, erit color albus. Si vero aqueæ cum igneis præualuerint, erit color glaucus vel pallidus aut citrinus. Si autem præabundauerint igneæ partes aereis, erit color roſeus, & ſi fuerint præualētes partes aqueę cum terreſtribus, erit color blauius vel violaceus. Si autem æque præualuerint partes igneæ cum terreſtribus, poſſet

quidem fieri color viridis vel niger, ſed talem commixtionem ſubtilitas materiæ floris vel rarefactio non admittit. Et ideo flores non viteſcunt generaliter nec nigreſcunt. Eſt ergo color viridis inter rubedinem medius & nigredinem, delectans viſum, & ad ſui aſpectum oculorum attractiuus, aciei viſus confortatiuus & reparatiuus. Vnde cerui & animalia agreſtia alia loca virentia diligunt & frequentant, non tantum propter paſtum, verum etiam propter viſum. Et ideo venatores viridibus veſtimentis ſemper ſe induunt, quia propter aſpectum viroris, quem beſtię naturaliter diligunt, minus venatorum inſidias expaueſcunt, *vt dicit Galen.*

Cap. XIX.

De Colore Liuido.

COlor liuidus ex partibus aqueis & terreſtribus prædominantibus generatur. Nam talis color in rebus habentibus humorem groſſum & frigidum generatur, vt patet in violis & plumbo. Plumbum tamen naturaliter eſt album quamuis ſuperficialiter ſit liuidum, vnde ex eo fit ceruſſa, *vt dicit comment. ſuper* 4. *meteo.* Vnde color liuidus ſignum eſt frigiditatis dominantis, quia liuidus color in vrina eſt ſignum extinctionis naturalis caloris, & mortificationis animalis, *ſicut dicit Ægidius*, Membrorum liuiditas monſtrat humorem mortificatum. Signat enim multas alias paſſiones, *ſicut ibi ſequitur:*

Paruus hemitriteus medius morbuſque caducus,
Alchites, ſinochus, vena ruptura, catharrus.
Coſta pulmonis, victum dolor articularis.
Conſumptiua phthiſis vis extinctiua caloris.
Sint tibi liuoris cauſa, &c.

Cap. XX.

De Colore Liuido.

COlor ergo liuidus eſt malus in animatis corporibus, nam vel ſignat dominium frigoris calorem naturalem extinguentis, & naturam mortificare inchoantis, vel ſuperabundantiam melancholici ſanguinis, colorẽ omnino & cutis ſuperficiem vitiantis, vel cordis anguſtiam, ca-

lorem

lorem ſanguinis ad interiora reuocantis, vt patet in inuidis, vel dolorem caſus ſiue concuſſionis ſanguinem intercutaneum corrumpentis, vt patet in fuſtigatis, in quibus humor intercutaneus per malitiam corruptus, cuti infert corruptionem & infectionem, *Vt dicit expoſitor ſuper.* 1. *c. Iſac. ibi, Vulnus liuore, &c.* Vel ſignat ſpirituum & naturalis caloris defectionem & depauperationem, vt patet in hydropicis, hecticis & conſumptis, *Vt dicit AEgidius.* Signat etiam dolorem articularem, nam dolor arteticus propter neruorum ſenſibilitatem, in quibus radicatur, magis eſt doloroſus, propter quod confluunt ſpiritus & humores ad locum doloris, propter quod alij humores remanent minus calidi, & minus per conſequens colorati. Omnes autem cauſas liuiditatis enarrare non expedit in præſenti opuſculo, ſed tangere ſolum, & ad memoriam reducere ſufficit, quæ à maioribus noſtris copioſiſſime ſunt tractata. Raro autem memini liuorem ſignare aliquod bonum, niſi prius viride vel nigrum operatione naturæ mutetur in liuidum, & de liuiditate in rubeum ſiue citrinum. Nam tunc ſignum eſt, quod natura contra morbum victoriam obtinet & triumphum. *Vnde Aegidius. Liuidus prius ſi poſt rubeus videatur. Conſurgit cerebri natura vigor reparatur.*

Cap. XXI.

De colore Indico.

COlor Indicus ſiue Venetus eſt color blauius, liuiditatem excedens in pulchritudine & virore, plus habens aqueitatis & aereitatis admixtum cum partibus terreſtribus & vnitum, quam liuidus, & talis color eſt cœleſtis propter dominium aereitatis in ſuperficie perſpicui materiæ ſcilicet puræ & tranſparentis, vt patet in ſapphiris orientalibus & hyacinthis, talis etiam color reperitur in laſurio. *Sed de hoc quære ſupra in tractatu de gemmis & de lapide laſuri.*

Cap. XXII.

De Nigredine.

NIgredo eſt priuatio albi in perſpicuo, ſicut amarum eſt priuatio dulcedinis in humido. Vnde videtur

quod albedo eſt prima origo colorum, ſicut dulcedo & principium ſaporum, *Vt dicit Ariſtoteles in libr. de ſen. & ſenſato. Idem dicit Ariſtot. lib.* 19. Color niger non eſt niſi priuatio claritatis. Generatur autem nigredo ex luce pauca & obſcura, in perſpicuo & obſcuro & impuro incorporata. Et ideo nigredo eſt ſpiritus viſibilis aggregatiua, & eiuſdem repercuſſiua, propter quod lædit viſum & hebetat, quando nimis eſt intenſa, vt patet in diu incarceratis, qui exeuntes de carcere parum vident. Fundatur autem nigredo quandoque in ſubſtantia humida & calida, quia caliditas dominans denigrat ſubſtantiam humidam, vt eſt videre in lignis humidis & exuſtis. Quandoque in ſubſtantia ſicca & frigida, quia frigiditas dominans ſubſtantiam denigrat ſiccam, & humidam facit albam, *Vt dicit Auicenn.* Vnde nigredo quandoque cauſatur a frigiditate, & eſt ſignum mortificationis. Quandoq; à caliditate, & tunc eſt ſignum aduſtionis, & ideo nigra vrina diuerſa poteſt ſignare & aduerſa, *ſicut dicit Egidius.* Quandoque enim ſignat ſolutionem quartanæ, & ſic prætendit ſanitatem; aliquando ſignat aduſtionem & mortem, vt in acuta febre. *Vnde Egidius dicit.*

Nigrior vrinæ facies incommoda febris,
Quartanæ ſoluit, mortem protendit, & vrit.
In febre fert mortem nigra, fœtida paucula, pinguis, &c.

Sunt quidam colores picturæ operibus congruentes, quorum quidam in venis terræ naſcuntur, vt ſinopis, rubrica, melium, minium, auripigmētum & huiuſmodi. Quidam arte componuntur.

Cap. XXIII.

De Sinopide.

Sinopis eſt color rubeus, in Ponto primitus adinuentus, iuxta Sinopim ciuitatem, à qua nomen ſic accepit, *Vt dicit Iſidor. lib.* 18. Huius ſpecies tres ſunt, prima rubra, & minus rubens, & inter has media, *Vt dicit idem.* Rubrica dicitur quia rubra, proxima colori ſanguineo, *Vt dicit idem,* gignitur in pluribus locis, ſed optima eſt in Ponto. Vnde & Pontica appellatur.

CAP. XXIV.

De Scyrico.

SCyricum pigmẽtum eſt vnde fit color Phœniceus, quo librorum capita ſcribuntur. Et colligitur in littoribus Rubri maris in Phœnice, & inter factitios hic color reputatur, eo quod fit aliquando ex ſinopide & ſandyce ſimul mixtis, *Vt dicit Iſidor.*

CAP. XXV.

De Minio.

MInium eſt color rubeus, cuius materiam Græci apud Epheſum primo inuenerunt. In Hiſpania huiuſmodi pigmentum præ cæteris regionibus plus abundat. *Vt dicit Iſidorus.*

CAP. XXVI.

De Cinnabari.

CInnabari, ſiue Cinnabarim dicunt à dracone & à barro elephante eſſe vocatum. Aiunt enim draconum eſſe ſanguinem dum implicant elephantes. Ruunt enim beluæ & dracones obruuntur, quorum fuſus cruor terram inficit, fitque pigmentum quicquid ſolum tinxerit. Eſt autem puluis coloris rubri, *Vt dicit Iſidor.*

CAP. XXVII.

De Praſino.

ΠΡάσινον creta eſt viridis: vnde fit color viridis, ſicut porrum, creſcit optima in Libya Cyrenenſi, *Vt dicit Iſidor.* Chryſocolla eſt vena Praſini coloris, ſic dicta quod cum ea aurum dicitur inueniri. Hæc in Armenia creſcit, ſed probabilior eſt quæ creſcit in Macedonia. Foditur in metallis æris, cuius inuentio argentum atque Indicum prodit. Nam venæ eius cum his habent naturæ ſocietatem, *Vt dicit Iſidor.*

CAP. XXVIII.

De Sandaracha.

SAndaracha naſcitur in Topazio inſula maris Rubri. Et eſt coloris cinnabaris, ſed odoris ſulphurei. Inuenitur

autem in metallis aureis & argenteis, & eſt tanto melior quanto rufior, quia quanto plus ſulphur olet, quamuis & ceruſſa ſi in fornace torreatur in Sandaracham conuertatur. Cuius color eſt flammeus, quod ſi torreatur æqualiter cum rubrica ſandycem reddit, *Vt dicit Iſidorus.*

Cap. XXIX.

De Arſenico.

ARſenicum auripigmentum dicitur ob colorem auri. Colligitur in Ponto ex aurata materia, quod in aureum colorem tranſit purius eſt, & graciles habet venas, & quod pallidius eſt, peius iudicatur. *De hoc quære ſupra in tractatu de Venis terræ de auripigmento.*

Cap. XXX.

De Ochra.

OChra naſcitur in Topazio inſula, vnde venit & Sandaracha. Fit tamen quandoque ex ochra aduſta rubrica, mollis oui luto circumlinito, quæ quanto magis in camino arſerit, tanto melior fit, *Vt dicit Iſidorus.*

Cap. XXXI.

De Indico.

INdicum in cannis Indicis limo infixis inuenitur ſpuma adhærente limo. Eſt autem coloris pulcri, & aerei, mixturam purpuræ & cœrulei mirabilem reddens. Eſt alterum genus in purpurariis officinis ſpuma innatans, quam confectores detrahunt & deſiccant, *Vt dicit Iſid.*

Cap. XXXII.

De Atramento.

ATramentum dictum eſt, eo quod ſit atrum, cuius ſpecies neceſſaria eſt quotidiano vſui picturæ, & inter ficticios computatur. Fit enim ex fuligine multis modis ſuper ardentes tædas. Huic pictores cũ aqua miſcent gluten, vt illuſtrius reſplendeat. Quidam enim carbones ſarmentorum veterum tritos cum glutino addunt: alii fæcem vini nigri exurunt. Multis etiam fit aliis modis, *Vt dicit Iſido.* Cum atramento autem temperatur incauſtum & acuitur.

Habet

Habet autem multas virtutes, *vt patet in Plateario. Quære ſupra de venis terræ lib. 15.*

Cap. XXXIII.

De Melino colore.

MElinus color eſt candidus, cuius materia inuenitur in Melo inſula, quæ eſt vna de Cycladibus, & ideo Melinus eſt dictus, *vt dicit Iſid.* Propter nimiam autem pinguedinem pictores eo non vtuntur, *vt dicit Iſid.*

Cap. XXXIV.

De Stibio.

STibium eſt color ficticius vel factus ex ceruſſa, & quibuſdam aliis mixtis, cum quo mulieres facies ſuas ſophiſticant & colorant.

Cap. XXXV.

De Ceruſſa.

CEruſſa ex vapore fortis aceti tabulas plumbeas ſuper ſarmenta alba locatas perfundentis generatur, *quære ſupra de plumbo.* Eodem modo fit æs viride ſiue calcantum, quod populus viride græcum vocat, ſcilicet ex vapore fortis aceti æneas laminas perfundentis, nam ex aceto corrumpitur æris ſuperficies & conuertitur in æruginem, & inde color viridis procreatur. Valet ad carnem mortuam corrodendam.

Cap. XXXVI.

De Purpurea.

PVrpurea à puritate lucis eſt dicta, quia in his regionibus gignitur eius materia, quas Solis curſus illuminat propius & illuſtrat. Hic color lacrymis ſanguineis effluentibus à quibuſdam cocleis ferro diuiſis acuitur & melioratur, *vt dicit Iſidorus lib. 19. in capite de tincturis.* Sunt & alii colores multi tam ſimplices quam compoſiti, quibus vtuntur pictores & tinctores, ſed iam dicti ſunt meliores & nobiliores, & ideo nunc de eis ſufficiat. De his omnibus tractat Plinius *libro 35. capite 6. vſq; ad 33. Et Iſidorus libro 18. & 19.* Dicuntur autem tinctores pannorum & la-

Digitized by Google

narum ob nitoris gratiam, coloratores, *vt dicit Iſidorus lib.* 19. Pictores vero ſunt imaginum & rerum ſimilitudinum picturæ artificio expreſſores. Eſt autem pictura dicta quaſi fictura. Eſt autem imago ficta non veritas. Hæc & figura dicitur, quia quodam colore ficto eſt linita, nihil habens fidei & veritatis. Vnde & ſunt quædam picturæ, quæ corpora veritatis ſtudio coloris excedunt, & fidem dum augere contendunt, ad mendacia prouehunt, ſicut qui chimeram tricipitem pingunt. Picturam autem Ægyptii primitus adinuenerunt, vmbra hominis lineis circumducta: deinde ſimplicibus coloribus, & poſt diuerſis, ſicq; paulatim ars ipſa ſe diſtinxit, & inuenit lumen & differentias colorum ac vmbras. Et nunc pictores prius quaſdam lineas & vmbras futuræ imaginis ducunt: deinde coloribus complent inuentæ artis ordinem adhuc ſequentes, *vt dicit Iſidorus libro* 18. *in capite de picturis.*

Cap. XXXVII.

De Odore.

POſt colores de odoribus eſt dicendum. Odor itaque eſt fumoſus vapor à ſubſtantia rei reſolutus, qui mediante aere ad cerebrum attractus eſt ſenſus olfactus immutatiuus. Nam odor immutat olfactum, quemadmodum color viſum, vel ſonus auditum, vel, quemadmodum ſapor guſtum proprium. Proprium enim eſt ſenſuum à ſuis ſenſatis & obiectis propriis immutari & delectari in eis ac perfici, ſi fuerint medii, contriſtari vero & deſtrui, ſi extremi, *vt dicitur in libro de ſenſu & ſenſato.* Eſt itaque odor rei proprietas ſenſu fumo medio perceptibilis. Ad hoc autem quod odor perficiatur & informetur in organo ſenſus, quatuor ad minus requiruntur, ſcilicet caliditas reſoluens: materiæ ſubtilitas, actioni caloris reſoluentis obediens; aerea puritas deferens; nerui vel cerebri conformitas, vaporem reſolutum naturæ ſenſu percipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur reſoluens fumos vaporabiles cauſa odoris eſt efficiens, vapor reſolutus eſt materia obediens, qualitas vero fumi reſoluti aeri deferenti ſe incorporat, & in ſuam ſimilitudinem ipſum alterat & informat, informatus vero aer qualitate fumi neruo odorabili

ſubito

ſubito ſe applicat, & ſibi in corporati fumoſi vaporis ſimilitudinem repræſentat, cuius complexioni ſi ſimilis fuerit miro modo cerebrum recreat & delectat. Si vero è contrario, inficit & contriſtat. Et ideo aromatica, quæ proportionem complexionalem habent, & harmoniam cum natura ipſum reparant atque iuuant: fœtida vero ex cauſa contraria aggrauant & moleſtant. Calor itaque reſoluens odorem efficit, & è contrario frigus conſtringens odorem impedit & præſcindit, quia mouendo ad centrum ſubtiles ſubſtantiæ vapores per aera ſe diffundere non permittit, propter quod nec ſterquilinia fœtent in tempore hyemali, ſed potius æſtiuali. Similiter ſubſtantiæ varietas ſeu ſubtilitas obediens calori reſoluenti odorem cauſat. Econtra vero groſſities materiæ odoris diffuſioni obuiat & repugnat, vt patet in lapide, cuius naturalis compactio & frigiditas ſunt in cauſa, quare neque redolet neque fœtet, *vt dicit Auicenna.* Tertio aeris conſiſtentia confert ſenſibiliter ad odorem, nam ſi rarus fuerit & ſubtilis, de facili odoris materiam ſcilicet fumum vaporabilem recipit, ſed propter eius euentationem & rarefactibilitatē permanere in ſe eius redolentiam longo tempore non permittit. Econtrario vero ſi denſus fuerit aer & compreſſus, vapores bonos & malos tardius recipit, ſed poſt eorum impreſſionem ipſos euaporare ita de facili non permittit, *vt dicit idem.* Quarto organi qualitas ſeu diſpoſitio ad odoris iudicium potiſſime operatur: ſi vero fuerit neruus inſenſibilis, in quo percipitur olfactus vel male complexionatus, vel læſus caſu aliquo, ſeu corruptis humoribus opilatis vel omnino peruertitur vel ſubtrahitur iudicium odoris. Primum patet in melancholicis & aliis male complexionatis, qui loca fœtida diligunt, odorifera vero & aromatica fugiunt. Secundum autem patet in mutilatis, qui neruos ſenſibiles & odorabiles habent læſos, & ideo odores non ſentiunt. Tertium autem manifeſtum eſt in polypoſis & leproſis, qui naribus à vitioſis humoribus opilatis inter odoriferum & fœtidum vix diſcernunt. Fumus igitur à rei ſubſtantia reſolutus, materia eſt odoris: vnde ſecundum varietatem fumi odorum differentia variatur. Diſtinguit autem *Iſaac in dietis* tres ſpecies fumi. Eſt enim fumus quietus & quaſi nullius motus in aere, vt fumus à lapide reſolu-

Digitized by Google

reſolutus, qui eius complexionem non declarat poſitiue, ſed per priuationem odoris & abſentiam, ipſum habere ſubſtantiam groſſam & frigidam manifeſtat. Eſt & alius fumus habens velocem motum in aere, & hoc accidit ex calore reſoluente ſubſtantiam, quæ ſi fuerit valde pura & defœcata, erit odor valde aromaticus & ſuauis, vt patet in myrto & muſco & in ambra. Si vero fuerit ſubſtantia impura, multis fœcibus intermixta, erit odor malus & naturæ horribilis. Et hic odor diuiditur dupliciter in grauem ſcilicet & fœtentem. Grauis odor ex calore adhuc naturaliter ſe habente in aliquo, & iam corrumpi incipiente generatur, vt patet in piſcibus diu reſeruatis ſine ſale. Eſt tertio fumus mediocris, à calore mediocri reſolutus, & ille vel eſt a pura ſubſtantia vel impura: ſi ex pura, erit mediocriter aromaticus vt patet in pomis, violis & roſis. Si autem fuerit ex ſubſtantia impura, partim erit fœtidus: vt patet in aloe & abſinthio & ſulphure, &c. Cauſatur itaque odor aromaticus à calore partes ſubtiliores & puriores reſoluente aere ipſarum fumos ad cerebrum deferente, ſicut fœtor vel grauitas ex eodem partes groſſiores & corruptiores à rei ſubſtantia diſſoluente effectiue generatur. Vnde pro iſto effectu ex actione caloris conſequente, omne aromaticum calidum ab autoribus ſolet dici. Multa enim ſunt ſubſtantialiter frigida, vt eſt videre in aceto, camphora & roſa, quæ tamen ſentiuntur aromatica, & hoc fit propter ſubſtantiæ eorum puritatem, cuius partes ſubtiliores reſoluuntur & diffunduntur in aere per calorem. Sunt autem duæ odorum extremitates, aromaticus, ſcilicet & fœtidus, inter quos, & ſi inueniatur odor recte medius, & æque diſtans ab extremis ſecundum rationem vel ſecundum intellectum, nequaquam tamen actualiter percipitur ſecundum ſenſum, *Vnde dicit Iſaac in diat.* Odoratus non percipit mediocres odores, ſicut nec piſces percipiunt medios colores. Carent enim piſces palpebris, propter quod ſpiritus viſibilis continue diſpergitur, vnde non ſufficit ad medii coloris perceptionem. De odoratu quoque eadem eſt ratio, *Vt dicit idem.* Nares enim patulæ ſunt & continue diſpergitur ſpiritus odorabilis, propter ꝙ debilior efficitur odoratus. Et ideo medios odores minus capit, nec eſt grauis odor recte medius inter aromaticum

cum & fœtentem, quia grauis ſub fœtido continetur, & non differt ab eo niſi quod magis remiſſus eſt, & fœtidus amplius eſt & intenſus. Sub eadem igitur ſpecie continentur ſicut albedo intenſa & remiſſa, & ideo ſi duo odores extremi, ſcilicet fœtidus & aromaticus, in æquali proportione pariter miſceantur, non fiet vnus medius odor & æque diſtans in mixto ſecundum ſenſum: vnde aromaticum primo percipit ſenſus olfactus quam fœtidum, quia in aromatico delectatur, & fœtidum refugit & abominatur. Ex quo patet, quod non efficitur vnus odor medius de extremis perceptibilis ſecundum ſenſum, *Vt dicit Iſaac.* Quod autem bonus odor citius penetret ad ſpiritum animatum quam malus, patet, quia ſubſtantia boni odoris virtutem naturalis caloris in ſe continet, qui groſſitiem eius mundificat & ſubtiliat, vt leuitate ſui diſſoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrum pertranſire. Malus vero odor non ſic, quia in eius ſubiecto actio naturæ iam deficit: vnde ſuperfluitas eius groſſa in eo remanet coagulata. Et ideo difficilius poteſt cum fumo diſſolui, nec ita cito penetrat ad ſpiritum odorabilem, qui in profundo cerebri ventriculo latitat vbi ſpiritualis & ſubtilis fumus citius penetrat ſiue perforat quam groſſus & terreſtris.

Cap. XXXVIII.

De Effectu odorum.

Circa effectum odorum diuerſæ fuerunt poſitiones. Dicebant enim antiqui rerum naturas & ſubſtantias ita cognoſci odore ſimpliciter quemadmodum & ſapore. Dixerunt enim res acetoſas odore comprehendi, ſimiliter & acutas, ſed fallebantur. Id enim odoratui attribuebant quod erat tactus, nullus enim eſt ſenſus cui tactus non ſit annexus, & ideo morſuras & puncturas non percipit odoratus, ſed potius tactus qui odorandi organo eſt admixtus, ſicut oculus clauſus ſentit morſuram collyrii non viſu ſed tactu. Alii vero aſſerebant nullam rerum notitiam poſſe haberi per odores. Videntes enim quaſdam res frigidas eſſe odoriferas, vt roſas, quaſdam vero calidas nullius eſſe odoris vt piper, putauerunt res non poſſe dignoſci aliqualiter per odores. Sed hi fallebantur. Bonus itaque odor fit ſimpli-

ſimpliciter vel ex calore totali, vel partiali. Nam rerũ aliæ ſunt ſimplicis ſubſtantiæ: aliæ compoſitæ. Si res eſt ſimplicis ſubſtantiæ & eſt odorifera, odor ille fit ex odore totali, quia tota rei ſubſtantia eſt calida, vt patet in muſco. Si vero compoſitæ eſt ſubſtantiæ & eſt odorifera: odor ille fit ex calore partiali, id eſt, ex calore quarundam partium. Nam quædam ſunt ibi partes calidæ ſcilicet igneæ, quæ diffuſæ per ſuperficiem ruborem inducunt & odorem: vnde ſi roſæ ponantur in aqua calida igneæ partes reſoluuntur & rubeus color apparet cum odore.

Sed alii ſunt quorum ſententia approbatur, qui dicunt, rerum ſubſtantias cognoſci per odores minus tamẽ quam per ſapores, nam ad linguam diriguntur ſex lacerti, quibus multum transfunditur de ſpiritu animali, quo perfecte res guſtata poteſt comprehendi, ſed ad inſtrumentum odoratus non venit, niſi vnus lacertus tantum, per quem parum de ſpiritu deſcendit, qui non ita perfecte naturam poteſt comprehendere. Prętereà à re odoranda non reſoluitur niſi quædam ſubtilis fumoſitas, quæ admixta aeri cum ipſa ad organum odoratus attrahitur: vnde & ſpiritus per fumoſitatem illam rerum naturas non diſcernunt ita bene, ſed ad inſtrumentũ guſtus tota res guſtanda intus & extra guſtui ſubſtantialiter applicatur, & ideo de re verius iudicatur per ſaporem quam per odorem. Recolligitur itaque ex prædictis, quod odor eſt rei proprietas ſiue qualitas perceptibilis odoratu, *vt dicit Iſa.* Nã a re odorabili reſoluitur quidã fumus per calorem, qui tanquam q̃dam ſpiritualitas admixtus aeri ipſum inficit & immutat, & ſpiritus animalis ibi exiſtens intra nares in quibuſdam caruncculis ad modum vberum mamillarum ibi dependentibus, ab eodem fumo immutatur, qui immutatus recurrit ad cerebrum, & repræſentat talem animæ immutationem. Eſt itaque odor ſui obiecti manifeſtatiuus, ſpiritus animalis immutatiuus, ſuiipſius per aerea diffuſiuus, ad interiora cerebri per flatũ aeris vel attractum penetratiuus, ſuo calore humoris conſumptiuus, & fluxus nociui reſtrictiuus, ſua puritate ſpirituum reparatiuus, ſua virtute debilitatis cordis confortatiuus, aeris in ſuam ſimilitudinem conuerſiuus, fœtoris repercuſſiuus, & putredinis palliatiuus, delectationis in ſenſu animalium ſicut & hominum cauſatiuus. Nam piſces dili-

diligunt aromatica, & fugiunt fœtida, ſimiliter & apes, *vt dicit Ariſtot.* ſicut & formicæ ſulphuris odore effugantur ſola venenoſa aromatica deteſtantur, vnde ſerpentes odorem rutæ abhorrent, botraces vineæ florentis redolẽtiam non ſuſtinent.

Cap. XXXIX.

De Fœtore.

FOEtor eſt ex re corrupta vapori reſolutus aerem inficiens contriſtans ſpiritum animalẽ & corrumpens. Nam ſicut odor aromaticus odoratum reficit & delectat, ſic fœtidus ſpiritum odorabilem inficit & contriſtat. *Nam vt dicit Iſaac.* Fumus à re malæ cõplexionis reſolutus animato ſpiritui eſt inconueniens, nam in ſubiecto fœtidi odoris multi ſunt humores corrupti, eo quod naturales exierint qualitates, & ideo complexioni humani corporis repugnant, vnde odoris horribilitas prætendit ſuæ ſubſtantiæ corruptionem, quæ cõtingit aut propter innaturalem calorem, aut propter corruptã humiditatem. Nam quando calor innaturalis humorum facit ebullitionem cauſa eſt putredinis & fœtoris, horum nutrimenta corruptam & peſſimam putredinem in ſtomacho generant, ex qua reſoluitur peſſima fumoſitas quę caput grauat, quãdo ſola corruptio humiditatis eſt in cauſa, tunc odor non fœtens ſed grauis generatur. Et omnia calida talia propter odoris grauitatem mali ſunt nutrimenti, minoris tamen ſunt nocumenti, quam quę fœtidæ ſunt putredinis, *vt dicit Gal.* Et hoc eſt videre in piſcibus recentibus, qui dum retinent naturalem calorem, odorem grauem habent, ablato autem naturali calore efficiũtur iam fœtentes. Quando vero piſces decoquuntur per ſuperfluæ conſumptionem & corruptæ humiditatis, per calorem grauitas odoris tollitur, & ſic eorum ſubſtantia per decoctionem non ſolum in odore melior efficitur, verum etiam in ſapore. Fœtor ergo eſt corruptionis naturæ proteſtatiuus, defectus caloris naturalis oſtẽſiuus, aeris infectiuus, animalis ſpiritus corruptiuus, vomitus & nauſeæ prouocatiuus, doloris capitis generatiuus, & totius complexionis diſtemperatiuus, horroris & triſtitiæ ſenſibus animalium inductiuus, & ideo fugiunt piſces ſportulas fœtidas & antiquas, recentes vero ſubintrant

trant atque nouas, *Vt dicit Ariſtot.* Similiter apes abhorrent omne fœtidum *Vt dicit idem.* Ideo vulpes cuius fimus eſt valde fœtidus foueam taxi ſubintrat, & eam defœdans, per fœtorem de fouea taxum fugat, *Vt dicit Pli.* & ſic ipſum ſuperat p fœtorem, quem vincere nõ poterat per virtutem. Eſt etiam fœtor ſpirituum & neruorum infectiuus, & ex naturali conſiſtentia innaturalem alteratiuus, vt patet in leproſis, quorũ anhelitus fœtidus ſanos inficit & corrumpit. Eſt etiam fœtor fœtus animalium in vtero extinctiuus, *Vnde dicit Ariſto.* quod equa, ſi ſentit fœtorem candelæ extinctæ, faciet abortiuum. Poteſt etiam fœtor ſic intendi quod erit mortis ſubitæ cauſatiuus, nam quædam eſt ſpecies ſerpentis cuius fœtor ſubito interficit rem ſe odorantem, ſicut baſiliſcus viſu interficit ſe videntem, *Vt dicit Auicen.* Accidentaliter aliquando autem fœtor iuuat, nam quædam ſunt fœtida medicamina, vt aloe, caballinum & ſulphur, & aſa fœtida & huiuſmodi, quæ in multis cauſis conueniunt medicinæ, nam odoris ſui grauitate humores putridos ſiue ad putredinem & fœtorem diſpoſitos ratione ſimilitudinis attrahunt, & extractos expellunt, nam natura abhorrens fœtorem per medicinæ fœtidæ præſentiam irritatur contra ipſam, & ideo recolligit ſe totam vt contra ſuam dimicet inimicam. Fœtor itaque, id eſt, fœtida medicina occaſionaliter eſt expulſio fœtidorum, & dum vnum fœtidũ aſſumitur, aliud fœtidum pariter cum ipſo remouetur. Similiter fœtor lanæ vſtæ vel philtri, cõbuſti, ſeu cornu caprini exuſti naribus ſalubriter apponuntur, vt ſopor lethargicus excitetur, *Vt dicit Conſtant.* nam ſpiritus abhorrentes fœtorem, fugiunt ad interiora cerebri vbi eſt cauſa morbi, ex quorum concurſu iuuatur natura contra morbum, & ideo facilius digerit & diſſoluit materiam apoſtematis, quæ cauſa fuit falſæ ſomnolentiæ & ſoporis, *Vt dicit idem.* Eodẽ modo in cauſa matricis quando nimis eleuatur, comprimendo ſpiritualia & fœtida naribus & aromatica partibus inferioribus vtiliter adhibentur, nam natura fugiens fœtorem, recurrit ad matricem & ſentiendo odorem inferius illac tendit, & ſic matricem ad locum debitum ſecum ducit. Quamuis etiam odor odori non contrarietur, aliquis tamen, fœtor alicui fœtori contrariatur, & ideo fœtor ſterquilinii ex fœtore alii effugatur,

tur, vbi etiam omnes fœtent, vnius fœtor minime ſentitur, quia vnus ab alio abſorbetur. *De rebus autem odoriferis quære ſupra in tractatu, 18, de herbis & ſpeciebus & plantis.*

Cap. XL.

De Sapore.

SApor autem eſt ſenſatum guſtus. Sicut enim color eſt obiectum viſus, ſic ſapor eſt rei proprietas, iudicio animæ ſe offerens per viam guſtus. Sapor itaq; eſt rei proprietas ſolo guſtu perceptibilis. Hoc autem dico in principio, quia alio modo iudicant de ſaporibus & saporũ principiis Philoſophi, & alio modo medici. Sed de illa murmuratione quæſtionum nihil ad propoſitum, quia illas ſolas ſaporum differentias & operationes & cauſas hic inquirimus, prout ſacræ ſcripturæ conueniunt, ad eliciendum ex ſaporum proprietatibus aliquos myſticos intellectus, vnde ad præſens de aliis non curamus. Eſt ergo ſapor propriũ obiectum guſtus de cuius præſentia ſenſus in organo guſtabili delectatur vel triſtatur, *& ſecundum Iſa. ix dicit.* Saporum octo ſunt differentiæ, ſcilicet dulcis, vnctuoſus, ſalſus, amarus, acutus, acetoſus, ponticus & ſtipticus, additur etiam his inſipidus, ſic ſunt nouem, ſed abuſiue dicitur ſapor, quia ſapore caret. Pertinent autem quinque ad caliditatem & calidam complexionem, ſcilicet dulcis, vnctuoſus, ſalſus, amarus, acutus, reliquæ frigidæ ſunt complexionis ſcilicet ponticus, ſtipticus, acetoſus & inſipidus. Duo autem ſunt quæ faciunt ſaporem, ſcilicet complexio, & ſubſtantia, & ſubſtantia eſt triplex, ſcilicet groſſa, ſubtilis & mediocris. Complexio itaq; calida & humida in ſecundo gradu cum groſſa ſubſtantia facit ſaporem dulcem. Calida vero & humida in fine ſecundi gradus cum ſubtili ſubſtantia facit vnctuoſum, & dicitur vnctuoſum ſubtile, quãtum ad tranſitum, quia de facili tranſit in fumum. Habet autem actualem groſſiciem, ratione cuius eſt opilatiuum, ſed potentialem habet ſubtilitatem in ſubſtantia, ratione cuius eſt velociter tranſitiuum. Complexio autem calida & ſicca in fine ſecundi gradus cum mediocri ſubſtantia facit ſalſum, calidum & ſiccum in tertio gradu cum groſſa ſubſtantia facit amarum. Sed complexio calida & ſicca in quarto gradu cum

ditas inſpiſſatur, & ſic groſſa ſubſtantia in qua fundatur, dulcis ſapor generatur. Vnde dulcis ſapor quando caret omni macula acuminis omnibus ſaporibus ſuauior erit, *vt dicit Iſa.* quia eius natura ſanguini eſt vicina, & ideo lætificat & mundificat, nocumentum guſtus humectat temperate ſine labore naturæ. Eſt autem dulcedo aliquando pura, quatuor qualitatum mediocriter contentiua, vt patet in ſaccaro, aliquando eſt viſcoſitati & groſſiciei admixta, vt patet in dactylis, aliquando acumini coniuncta, vt in melle. Prima dulcedo maxime conueniens eſt naturæ, ſed aliquando accidentaliter nocet naturæ quando ſcilicet natura plus recipit quam digerere poſſit, & tunc ſolet eſſe cauſa alicuius opilationis quia dulciū ſuperfluitas in poris venarum inuiſcatur. Dulcia itaque mollificant membra, lauant, colant & mundificant, parum naturaliter nutriunt, accidentaliter autem multum. Mollificant quidem quia humiditas materiam mollem reddit, caliditas temperate diſſoluit. Vnde materia quæ prius erat ſpiſſa, modo mollificata, diſſoluta abſtrahitur & mundificatur. Nutriūnt autem parū naturaliter, quia dulcia groſſa ſunt in ſubſtantia & ſua groſſicie poros penetrare non poſſunt, & ora venarum opilant, & cito ſatiant, accidentaliter tamē multum nutriunt, quia dulcia humanæ naturæ ſiue complexioni ſunt ſimilia & amica, & ideo in magna quantitatē aſſumuntur, & quia groſſa ſunt in ſubſtantia, calor agens in ea multum ſanguinem generat, & ille ſanguis multum nutrit. Dulcedo vero quæ viſcoſitati eſt admixta, multum quidem nutrit, ſed multa tamen nocumenta generat accidentaliter & inducit, *vt dicit Iſa.* quia talis dulcedo opilationem generat & putredini de facili appropinquat, inflationem & rugitum generat, febrem interpolatam facile commouet & ſuſcitat, & cholericam inflationem concitat vel augmentat. Eſt igitur dulcedo pura & per alicuius rei admixtionem non infecta, inter ſaporum differentias ſenſus maxime delectatiua, naturæ amica & ei potiſſime aſſimilatiua, deperditorum in corpore facilius reparatiua, virtutum & ſpirituum debilium maxime confortatiua, omnium membrorum præcipue nutritiua. *Dicit enim Iſaac.* Proprius nutrimenti ſapor dulcedo eſt, ſi ſua ſubſtantia aliquam habuerit viſcoſitatē, ſtabilis enim eſt in membris:

vnde non defacili eſt in membris diſſolutionis receptiua, nec nutriunt aliqua quæ dulcedini non ſunt mixta. Vnde & ſapores dulcedini cōtrarii propter contrarietatē quam habent ad humanam complexionem, parui aut nullius ſunt penitus nutrimenti. Ex commixtione tamen ſaporum inter ſe contrariorum vnus bonus ſapor medius generatur, in quo latitat dulcedo, ratione cuius ille ſapor medius naturæ conueniens eſt corporis nutritiuus, vt patet in ſalſamentis, & etiam in pigmentis in quibus contraria recipiuntur. Vnde patet quod dulcedo omnium ſaporum delectabilium eſt origo, ſicut albedo omnium colorū eſt principium, *vt dicitur in lib. de ſen. & ſen.* vbi dicitur: nigredo eſt priuatio albi in perſpicuo, ſicut amaritudo eſt priuatio dulcedinis in humido. Dulcedo adhuc eſt ſpiritalium membrorum amica, quia ipſorum eſt lenitiua, & omnis aſperitatis mitigatiua, clarificatiua vocis, & arteriarum ab omni ſuperfluo purgatiua, cannalium pulmonis & meatuum pectoris apertiua, & omnium immundiciarū vuluę & gutturis abſterſiua, catharri & humoris ſuperflui circa ſpiritalia diſſolutiua, & omnium organorum vitalis ſpiritus ad debitam conſiſtentiam reductiua, omnis tumoris ſquinantici repreſſiua, & ſuffocantis humidi etiam in membris ſpiritalibus conſumptiua. Sunt autem quædam dulcia, quæ occaſionaliter multorum malorum ſunt corpori illatiua, ſunt enim vnctuoſitatis & inflationis generatiua. Cum enim maior eſt ex calore dulcis reſolutio, quam ſit humidi reſoluti incorporatio, vel ſaltem conſumptio, neceſſe eſt ibi fieri multi vaporis fumoſi generationem, & ſic loci ex vapore diſtenſio, & per conſequens inflatio, dolor & gurgulatio contingit. Item ex eadem cauſa dulcia ſunt appetitus debilitatiua, quia ſubſtātię ſuę groſſicie cito ſunt vacui ſtomachi repletiua, & meatuum opilatiua. Item choleræ rubeæ augmentatiua, nam cum ſint calida, calidi humoris ſunt excitatiua, & ideo obſunt illis qui ex cauſa calida & intenſa patiuntur. Item putredinis & corruptionis ſunt inductiua, quando enim ſuperabundans calor ſuperabundantem humiditatem diſſoluit, & conſumere totum vel digerere non ſufficit, corruptam materiam derelinquit. Item ſplenis, renum & epatis ſunt opilatiua, & hoc accidit, quia ſua groſſicie ſubſtantiali ſub-

li ſubtiles poros illarum regionũ obturant, vel quia partes illæ ratione dulcis plus deſiderant, quam digerant vel conſumant, & ideo ex ſuperfluo humore attracto & non digeſto, nec alias euacuato illæ partes merito opilantur. Item dulcia ratione prædicta ſunt calculi generatiua, tam in renibus quam in veſica, nam quando illæ partes ratione dulcedinis ſibi attrahunt humores cõſimiles, quæ ſubtiliora ſunt, vel cum vrina educuntur, vel vi caloris conſumuntur. Vnde quando plus attrahitur quam naturæ ſufficiat, oportet quod vel vi naturæ, quod eſt ſuperfluum expellatur, vel quod groſſius eſt ibi remaneat, & eliquato humore calore deſiccante induratur, & procedente tempore paulatim putrificatur, & in duritiem lapidis commutatur, *vt expreſſe dicit Iſa.* Idem etiam de cauſis matricis occurrit. Ex prædictis patet quod dulcia naturæ ſunt vtilia, aliqua vero ſunt quę videntur eſſe dulcia, & tamen ſunt mortifera & nociua.

CAP. XLIII.

De Sapore vnctuoſo.

SApor vnctuoſus generatur ex calido & humido in ſubtili ſubſtantia, & ideo vnctuoſitas appoſita linguæ magis aperit & diſſoluit, & ſubtilis ſubſtãtia magis ſubintrat, & quia caliditas eius parum remouetur à temperamento, anima ipſius dulcedinem poteſt accipere, & in ea maxime congaudere. Ad vnctuoſum autem ſaporem perficiendum plus de igne quam aliis elemẽtis conuenit, & poſt de aere. Maior igitur actio caloris in humidum agẽs magis diſſoluit & depurat: vnde aquoſæ partes & terreſtres minorantur, & igneæ cum aereis augmentantur, & inde ſapor gignitur vnctuoſus. Sunt autem vnctuoſa cibaria appetitus debilitatiua & faſtidii inductiua, quia accepta in ſtomacho reſoluuntur in fumoſitatem, cum aereæ ſint ſubſtãtiæ quæ petit ſuperiora replendo os ſtomachi, & inducit faſtidium, & diminuit appetitum. Item vnctuoſa ſunt ſupernatantia, leuitate enim ſua eleuantur ad ſuperiora, cum valde ſint fumoſa. Item digeſtionis ſunt impeditiua, quia vnctuoſitate ſua villos ſtomachi replent & leniunt: vnde cibi aſſumpti cum non poſſint decoqui, crudi & indigeſti

emittuntur, vnctuoſitate enim ſua inuiſcant cibos & lubrificant, & ideo emittuntur antequam digerantur. Item parum ſunt nutritiua, quia ora venarum cito replent, & parum de eis aſſumitur, & quod aſſumitur propter ſuæ ſubſtantiæ ſubtilitatem cito cõſumitur. Item caloris ſunt inflammatiua, ignis enim non nutritur niſi aere mediante, vnctuoſa vero cito in aeream ſubſtantiam tranſeunt. Vnde illa vnctuoſa, quæ habent maiorem aquoſitatem, minus pertinent ad naturam aeris, & etiam minus bene nutriunt ignem, vt patet in axungia porcina, quæ minus nutrit ignem quam ouina, quia minus habet aereitatis in ſua compoſitione, & plus aquoſitatis quam ouina. Item febrilis caloris ſunt nutritiua, & ideo carnes prohibentur in febre acuta, quia timetur vnctuoſitas intermixta, quia calor febrilis irritatur. Item ſplenis & epatis ſunt opilatiua propter ſui groſſiciem actualem, nam propter ſuam dulcedinem cito attrahuntur, & ſua groſſicie poti defacili opilantur. Item doloris capitis ſunt excitatiua, nam ex fumorum multitudine repletur caput, & myringæ cerebri diſtenduntur. Item membrorum ſpiritalium ſunt lenitiua vt patet in butyro. Tamen quædam vnctuoſa nocent pectori propter annexam ſiccitatem, vt oleum nucum, quia talia non habent puram vnctuoſitatem. Item dolorum exteriorum ſunt mitigatiua, & duriciei remollitiua, apoſtematum maturatiua, & ſaniei generatiua, humiditate enim ſua ſaniem generant, quia per ea plus diſſoluitur quam conſumatur, ex calore enim debili & humiditate multa fit ſanies & corruptio.

Cap. XLIV.

De Sapore ſalſo.

Salſus ſapor fit ex caliditate & ſiccitate in ſubſtantia mediocri, vnde caliditas cum ſiccitate cum ſit remota à temperantia, multos aperit poros, quia ſiccitas iuncta calori magis laxat, iuncta vero frigiditati magis conſtringit, & ideo eius ſubſtantia multum ſubintrat poros, & quia magna fit diſgregati o partium, & multa ſubſtantiæ ſubintratio, anima in ipſius præſentia non gaudet, imo potius ipſum horret: Ad ſalſum autem ſaporem quatuor conueniunt

niunt elementa, quadam tamen proportione non æquali, dominantur enim ignis & terra, mediocriter tamen ex moderato igne fit moderatus calor, & ex moderata terra fit moderata ſiccitas. Ex moderato autem calore moderata fit ebullitio & excoctio humiditatis: vnde aquoſæ & aereæ partes diſſoluuntur in igneas mediocriter & ex moderata ſiccitate moderate ſubſtantia deſiccatur, & ita remanet ſubſtantia mediocris. Vnde ſalſus ſapor habet fieri ex moderato dominio caliditatis & ſiccitatis in ſubſtantia medioeri. Sunt autem ſalſa mundificatiua, quia ſumpta interius calore ſuo & ſiccitate humiditatem diſſoluũt, ſalſedine autem & nitroſitate ſua ſtomachum & inteſtina mordificant, & ſic mordificata mouentur, vt diſſoluta humiditas emittatur, & ſic fit mundificatio. Item duræ carnis ſunt mollificatiua, nam ſua caliditate & ſiccitate ſuperfluam humiditatem compactam reſoluunt & relaxant, & ſic mollificant. Item ſubſtantiæ mollis ſunt induratiua, nam ſua caliditate & ſiccitate ſuperfluam humiditatem conſumunt, & ſic partes aereas plus compingunt. Item ſubſtantiæ rei ſunt depuratiua & per conſequens conſeruatiua, nam ſalſa in quantum huiuſmodi, quantum diſſoluunt, tantum conſumunt, & ideo putredo aliquo caſu generata, calore & ſiccitate ſalſedinis conſumitur & annihilatur. Habet inſuper ſalſedo multum terreſtreitatis, *vt dicitur in diat.* ratione cuius carnes indurat & minus reddit aptas corruptioni, *vt dicitur ibidem.* Item ſcabiei & exterioris ſuperfluitatis cutis & corporis ſunt ablatiua, & hoc conſumendo humores ſuperfluos tam ſuperficiales quam intercutaneos, & cutem á ſuperfluis abſtergendo. Item tumoris hydropici ſunt repreſſiua, & hoc ex ratione ſupra dicta, quia deſiccant & conſumunt omnia in talibus locis aggregata. Item morſus canis rabidi & aliorum venenoſorum ſunt curatiua, & totius venenoſitatis extractiua, vnde prodeſt cito lauare talia vulnera in aqua ſalſa, quia maliciã extrahit & venenum, *vt dicit idem.* Item caro multum ſalſa ad temperamentum optimum reuocatur, ſi in aqua ſalſa ponatur, nec ſalſedo á talibus melius extrahitur, quam quod earum maſſa prius aliquo tempore in ſalſa aqua temperetur, & hoc puto accidere ratione ſimilitudinis, cum aqua ſalſa quæ ratione caloris accidentalis

& naturalis in ipſa dominantis attrahit ſibi ſimile, quod inuenit in ſubſtantia carnis ſalſæ. Item ſal in igne induratur, in aqua vero diſſoluitur & annihilatur, nec mirum, quia ſi congelatio & induratio facta eſt per ſiccitatem, oportet vt ſalis diſſolutio fiat per humiditatem, ſicut patet in ſepo, in quo fit induratio & cõgelatio per frigiditatem, & ideo non eſt mirum, ſi fiat reſolutio per caliditatem. *De his quære ſupra in lib.16. de Venis terræ, in cap. de ſale.*

Cap. XLV.

De Sapore amaro.

Sapor amarus fit ex caliditate in tertio gradu, & ſiccitate in ſecundo gradu in groſſa ſubſtantia: vnde caliditas cum ſiccitate multum ſubintrans, multum diſiungit: vnde inſtrumentum læditur & fit ſapor amarus, abominabilis guſtui, & contrarius, ad cuius compoſitionem quatuor elementa conueniunt proportione quadam, ſed magis inæquali, ibi enim ignis & terra dominantur, ſed plus eſt ibi de igne quam de terra. Vnde de maiori dominio caloris magna fit ebullitio. Vnde aqueæ & aereæ partes magis diſſoluuntur in igneas, & terreſtres condenſantur, ſed quia mediocre eſt dominium ſiccitatis non attenuatur, & ita ſubſtantia remanet groſſa in qua ex actione caloris & ſiccitatis fundatur amaritudo. Omnia autem amara contriſtant guſtum magis quam aliqua alia, quæ habent ſimplicem ſaporem, quia maxime faciunt continuitatis ſolutionem in lingua. Licet autem amara habeant minorem caliditatem quam acuta, maiorem tamen faciunt ſolutionem continuitatis, propter ſuæ ſubſtantiæ groſſitiem, quæ ſe interponit, & comprimendo maiorem efficit læſionem. Item amara ſunt choleræ purgatiua, vel quia choleræ ſunt ſimilia in cõplexione, vel quia cholera cum ſit poroſa, permittit amara ſuos poros ſubintrare & diuidendo partes à partibus eam faciunt fluxibilem, & choleram liquefactam ſic educunt. Item amara ſunt appetitus excitatiua, quia choleram educunt, quæ tanquam res leuis ſolet colligi circa orificium ſtomachi, & appetitum debilitare. Ad hoc etiam facit amarorum groſſitudo, quia comprimit cibaria in fundum ſtomachi, & ſic ſuperiora inanita cibum petunt.

ſunt. Item amara ſplenis, & epatis ſunt exopilatiua, nam calore ſuo poros apeiiunt, & humores diſſoluunt, & groſſicie ſua comprimendo humores reſolutos educunt. Item amara ſunt contraria vermibus & lumbricorum interfectiua, nec mirum, quia vermes illi de phlegmate corrupto accidunt, de phlegmateque viuunt, & ideo cholerica & amara eis aduerſantur, quia cholera phlegmati contrariatur. Item ſpiritalibus membris ſunt nociua, & tam per aſperitatem ſubſtantiæ, quam per intenſam ſiccitatem eorundem ſunt exaſperatiua. Item amara in exteriorib. ſunt conſeruatiua, ſi enim diſtemperentur cum aliquo liquido, habent illa tria quæ ſunt neceſſaria ad conſeruationem, tantum enim conſumunt quantum diſſoluunt, & ſubintrant in profundum acumine & calore ſuo, groſſam etiam habent ſubſtantiam, ex qua rem iuuant & faciunt eam minus paſſibilem. Item frigidæ artheticæ & paralyſis ſunt curatiua, diſſoluendo materiam & conſumendo. Item frigidæ ſcabiei ſunt deſiccatiua. Item meatuum renum & veſicæ ſunt apertiua, & calculi diſſolutiua, matricis confortatiua, & menſtrualis ſuperfluitatis prouocatiua & eductiua, & ad multa alia ſunt magis neceſſaria quam dulcia, quamuis guſtui ſunt nociua.

Cap. XLVI

De Sapore acuto

SApor acutus fit ex calditate & ſiccitate exiſtente in quarto gradu cum ſubſtantia ſubtili: vnde fit pororum nimia apertio & partium ſegregatio, & quia ſubſtantia eius eſt ſubtilis, multum penetrat & ſubintrat: vnde organum guſtus ſuo acumine incendit, ad cuius perfectionem quatuor elementa conueniunt, ſed non æqualiter, quia plus concurrit de igne & de terra quam de aliis, & ideo propter dominium ignis acuta ſunt & valde calida & à terra valde ſicca. Ex maximo autem dominio caloris maxima fit ebullitio & reſolutio aerearum partium & aquearum in igneas. Vnde igneæ partes acuuntur, & ex nimia ſiccitate ſubſtantia deſiccatur, attenuatur & ſubtiliatur, & ita fit acutus ſapor ex magno dominio calidi & ſicci in ſubſtantia tenui & ſubtili. Sunt autem acuta corroſiua, quia

valde ſunt calida & ſicca, & fit diſſolutio magna, & ſubſtantia ſubtilis & acuta ſubintrans, partes à partibus diſgregat & ita fit corroſio. Item acuta ſunt inciſiua & diſſolutiua, quia & qualitate & ſubſtantia diſſoluunt & ſeparant partem à parte,& profunde intrant & ideo diſſoluunt & incidunt. Item virtutis appetitiuæ ſunt confortatiua, quia membrorum conſumunt ſuperfluitatem. Vnde poris inanitis fit ratione vacui appetitus, mordicant etiam nervos ſenſibiles & pungunt acumine ſuo, & ſic pungendo excitant appetitum. Item parum ſunt nutritiua, quia ex nimia caliditate & ſiccitate potius fit aduſtio quam digeſtio, & ideo dant modicum nutrimentum, præterea ſubtilis ſunt ſubſtantiæ & ideo de facili conſumũtur, & à membris cito dilabuntur. Inſuper naturæ ſunt contraria ex ſua complexione, & ideo, quia abominabilia ſunt, non appetit ea natura, ſed potius abhorret & repellit.

Cap. XLVII.

De Sapore acetoſo.

SApor acetoſus fit ex frigiditate & ſiccitate exiſtente in gradu ſecundo, cum ſubſtantia ſubtili: vnde acetoſum linguæ appoſitum qualitatibus conſtringit, ſubſtantia penetrat, & ita ex duabus contrariis actionibus fit ſapor acetoſus, ad cuius completionem quatuor elementa conueniunt quadam proportione, ſed non æquali. Eſt autem ibi dominium aquæ & terræ mediocre, & ex mediocri dominio aquæ eſt ibi frigiditas mediocris, & ex mediocri dominio terræ mediocris ſiccitas generatur, ex frigiditate autem reprimitur calor, qui repreſſus, modicã facit ebullitionem. Vnde igneas partes & aereas reſoluit de facili & conſumit tanquam ſubtiliores, terreſtres autem & aquoſas diſſoluit. Sed præ ſui paruitate eas conſumere non poteſt. Vnde partes illæ ſubtiliantur, ſed non conſumuntur, & ita frigiditas & ſiccitas dominantur cum ſubtili ſubſtantia, & ſapor gignitur acetoſus, acetoſa prouocant appetitum, quia ex frigiditate & ſiccitate motum habẽt ad centrum. Vnde comprimuntur cibaria ad fundum, & ſic os ſtomachi euacuant, qui ſentiens ſuam inanitionem cibum appetit. Nam deſiderium compoſita eſt operatio ex appetitiua

ſitiua virtute naturali, & animali ſenſibili. Item ſoluunt ventrem plenum & conſtipant inanitum: nam ſubtilitas ſubſtantiæ acetoſæ inueniens multam humiditatem in ſtomacho incidit eam & ſubtiliat, & ſic eum facit ad fluxum & euacuationem. Sed quando ſtomachus eſt vacuus paruam inueniunt humiditatem, quam acetoſa deſiccant ſiccitate & conſtringunt frigiditate. Item opilationes ſplenis & epatis aperiunt, quia non qualitate, ſed ſubſtantiæ ſubtilitate humores in poris aperiunt, incidunt & diſſoluunt. Item acetoſa ſpiritalibus obſunt frigiditate coarctante & ſiccitate exaſperante. Item poſita in exterioribus calidos humores repercutiunt. Vnde tibiæ inflatæ ex retentione menſtruorum vel hæmorrhoidarum in calido aceto lotæ de facili detumeſcunt. *De hoc quære ſupra in tractatu de aceto libr. 17. Vbi tractatur de Vitibus & de Vino.*

Cap. XLVIII.

De Sapore pontico.

POnticus ſapor fit ex frigiditate & ſiccitate exiſtente in tertio gradu cum groſſa ſubſtantia. Vnde & ponticum appoſitum linguæ conſtringit, & ſubſtantia intrans poros partes cōdenſat, & ita accurrit ſapor, qui ponticus appellatur. Ad ponticum ſaporem perficiendum quatuor elementa conueniunt cum maiori tamen inæqualitate, quia dominantur aqua & terra, ignis & aer ſubſtant. Ex forti autem dominio aquę fortis fit frigiditas & ex terra multa ſiccitas; ideo non poteſt ibi fieri perfecta tranſmutatio cum ibi ſit defectus caloris & humoris. Vnde cum frigiditas & ſiccitas ibi habeant dominium, neceſſe eſt vt ſubſtantia remaneat groſſa ex dominio frigiditatis & ſiccitatis. Habet autem ponticus ſapor hoc proprium, *Vt dicit Iſa.* quia ponticitas coniuncta cum ſapore delectante magis delectat, & cum triſtante magis contriſtat, cuius ratio hęc eſt, quod ponticitas adiuncta rei dulci & vnctuoſæ ſi ingrediatur poros, facit illam dulcedinem ibi diutius commorari, & ita firmius imprimitur tunc delectatio & diu durat, ſimile eſt de humore contriſtante. Hinc eſt quod caro, quæ oſſibus eſt vicina, iucundiorem habet ſaporem. Oſſa enim ſunt melancholica, ſcilicet frigida & ſicca. Caro ve-

ro vero in ſui natura dulcis eſt & ſanguinea, & ita eſt ibi ponticitatis & dulcedinis mixtio, propter quod & maior delectatio. Ideo etiam caro ceruina eſt iucunda, & ſimiliter bouina, quia coniungitur ponticitas ex complexione melancholica animalis, & dulcedo ex parte carnis, è conuerſo eſt de abſinthio & fumo terræ, quando cum eis aſſociatur amaritudo, magis contriſtant guſtum, vt aloe vel aliquid ſimile. Item pontica appetitum excitant, & poſt prandium laxant, cuius ratio eſt compreſſio cibariorum ad inferiora, ad inſtar torcularis, ante prandium vero conſtipant, quia conſtringunt neruos & opilant meatus, & ex ſubſtantiæ groſſitie & frigiditatis & ſiccitatis qualitate. Vnde & ſumpta cibaria retinentur, & exire non permittuntur. Item groſſitie ſua epar & ſplenem opilant, calculum generant, cholericam & iliacam paſſionem excitant; obturando ſua groſſitie inteſtina fimum ac fumum exire non permittunt, ſpiritalia etiam membra lædunt & grauant, quia ea exaſperant & deſiccant, exterius autem appoſita vomitum ſedant, tumores calidos reprimunt, ſanguinis fluxum intercipiunt atque ſiſtunt, neruos percutiunt, dentes exacerbant.

Cap. XLIX.

De Sapore ſtiptico.

SApor ſtipticus ex frigiditate & ſiccitate in mediocri ſubſtantia generatur, ad cuius perfectionem quatuor conueniunt elementa quadam proportione inæquali: nam aqua & terra ibi prædominantur: ſed non tantum quantum in pontico, ex aqua autem accidit frigiditas, & ex terra ſiccitas generatur, ex frigiditate deprimitur calor, qui repercuſſus paruam facit ebullitionem. Vnde & ſubſtantia parum reſoluitur ſed non conſumitur. Sed ex ſiccitate aliquantulum condenſatur, & quia ſiccitas non poteſt omnino deſiccare, nec omnino conſumere, remanet ſubſtantia mediocris, & ita patet quod ſapor ſtipticus cauſatur ex frigiditate & ſiccitate in ſubſtantia mediocri, & in hoc differt à pontico, qui ex eiſdem cauſis quamuis minus remiſſis in ſubſtantia groſſa radicatur, ideo ſtipticus ſapor ſub pontico continetur *ſecundum Iſaac*, qui tantum

ſeptem

ſeptem ſaporum dicit eſſe differentias, ſub pontico ſtipticum comprehendit. Vnde ſecundum ipſum ponticitas eſt intenſa ſtipticitas, & ſtipticitas remiſſa ponticitas: vnde non differunt ſimpliciter ſecundum ſpeciem, ſed ſolum ſecundum maiorem intenſionem vel minorem, & ideo vterque conuenit cum alio in effectu, ſed ſecundum maius & minus.

Cap. L.

De Sapore inſipido.

Sapor nonus dicitur inſipidus ſiue ſine ſapore & hoc poteſt dici dupliciter ſcilicet priuatiue & poſitiue, priuatiue dicitur inſipidus cuius ſapor ſenſu non poteſt comprehendi, vt ſapor aquæ, qui guſtu non percipitur, propter eius maximam ſimilitudinem ad organum guſtus, quia aqua eſt ſimplex in reſpectu linguæ, quæ quatuor recipit in ſua compoſitione. Poſitiue dicitur ſapor inſipidus, qui vltra primum gradum ad aliquem vlteriorem ſaporem non eſt ſenſu determinatus, vt eſt albumen oui cuius ſubſtantia eſt mediocris & caliditas vel frigiditas primi gradus diſtantiam ſenſibiliter non excedens, talia inſipida ſunt cucurbitæ, citrulli, melones & huiuſmodi, quorum vſus plus conuenit medicinæ quam diœtæ, parum enim nutriunt, quia ſaporem non habent delectabilem, & ſubſtantiam habent fluxibilem, humiditate & frigiditate ſua ſitim mitigant, calorem & cholerам extinguunt, phlegma augmentant, & quotidianas febres generant, & omnes alias phlegmaticas frigidas ſcilicet & humidas nutriunt vel prouocant paſſiones. Sapor itaque inſipidus cauſatur ex frigiditate & humiditate in ſubſtantia mediocri, ad cuius completionem, ſicut & in aliis quatuor conueniunt elementa, ſed non ęquali proportione, quia aqua & aer principaliter, terra ſecundario prædominatur, propter fortiorem ergo frigiditatem & mediocrem ſiccitatem partes igneæ & aereæ reſoluuntur in aqueas & in terreſtres, ſed quia reſiſtit dominium humiditatis, non poteſt compingi ex ſiccitate terrea ipſa ſubſtantia.

Relinquitur ergo ſubſtantia mediocris cum dominio frigiditatis & humiditatis, quæ ſunt principia iſtius ſaporis, qui abuſiue ſapor inſipidus nominatur. Hæc igitur de ſapo-

ſaporibus ſimplicibus quoad eorum differentias & naturas dicta iam ſufficiant, quæ omnia de dictis *Iſa. Conſtanti Gal. & aliorum autorum* medicinæ breuiter ſunt excerpta. Sunt autem quidam compoſiti ſapores, ſicut & mixti ſunt colores pariter & odores, & hi ſapores ſecundum diuerſas compoſitiones diuerſimode operantur, quia alio modo ſapiunt in ſolidis, alio modo in liquidis, aliter in ſenſibilibus, & aliter in inanimatis, de quibus in naturis & proprietatibus rerum & corporum animatorũ & inanimatorum in libris præcedentibus eſt oſtenſum, de liquoribus tamen in quibus fundati ſunt ſapores aliqua arbitror hic ſupplenda, quæ in libris ſuperioribus caſualiter ſunt obmiſſa.

Cap. LI.

De Liquore.

Liquor eſt liquidus humor in plantis & animalium corporibus per digeſtionem generatus, eliquatus violentia vel natura de ſubſtantia corporis mixti vel expreſſus. Quilibet autem humor non vocatur liquor, ſed ſolus ille qui artificialiter vel naturaliter liquatur de plantis & rebus animatis, vt lac & vrina de animalibus, vinum & oleum de arboribus, mel de floribus, ſicera de fructibus, cereuiſia de granis, oxizacra de pomis ſylueſtribus & granatis. Et inter hos liquores quidam ſunt compoſiti, & quidam ſimplices, nam compoſiti dicuntur, qui conficiuntur ex diuerſis qui pariter commiſcentur. Simplices vero ſunt, qui ita permanent ſine commixtione aliqua, puta ſuis ſubiectis primitus producuntur, nullus tamen liquor eſt ſimplex abſolute, præter ſolam aquã, quæ ſimplex dicitur prout in elemẽtati permanet puritate. Alii autem liquores omnes, ſicut & humores ex 4. elementis conſtituuntur, ſimplices tamen dicuntur, qui cum aliis non miſcentur. Simplices etiam dicuntur, in quibus ſimplices elemẽtorum qualitates ex prima compoſitione dominantur, & quæ à terreſtri fœculentia naturaliter vel acidentaliter plus colantur. Secundum autem varias commixtiones liquorum & qualitatum elementarium prædominantes complexiones varios ſortiuntur odores pariter & ſapores. Nam illi liquores, in quibus prædominatur calidum cum humido, ſunt dulciores in

quibus

quibus autẽ calidum cum ſicco, ſunt acutiores: in quibus vero prçexiſtit frigidum cum ſicco, ſunt acetoſiores & ſtipticiores, ſed in quibus frigidum cum humido, ſunt guſtui inſipidiores, vt patet in ptiſana & huiuſmodi. Quidam aũt liquores de quibuſdam arboribus inciſis corticibus per attractionem caloris ſolaris ſponte egrediuntur, vt balſamus & terebinthina lacryma, quæ calore prius mundantur, & in myrrhæ ſubſtantia indurantur. Quidam vero de fructibus arborum per expreſſionem colliguntur, vt vinum, oleum, ſicera & huiuſmodi. Quidam vero per exuſtionem ignis, liquidiores partes quorundam lignorum in extremitatibus educentes magno artificio acquiruntur, vt colophonia, pix liquida, oleum iuniperi, & ſimilia. Quidam autem ex herbarum ſuccis exprimuntur, vt opium, aloe, & huiuſmodi, qui poſtea calore ignis vel Solis deſiccantur. Et quidam ex rore cœli extrema florum perfundentes, & ſe circa eorum ſuperficiem inuiſcantes, apum miniſterio componuntur, vt mel. Et quidam ex venis terræ hauriuntur, vt aqua ſalinatiua, nitroſa, aluminoſa & huiuſmodi, de quibus arte vel natura fit ſal, nitrum, alumen & huiuſmodi. *De his omnibus liquorum differentiis, proprietatibus & cauſis, ſufficienter dictum eſt ſupra in lib. 17. de herbis & arboribus, & earum ſuccis, & libr. 16. de venis terra, & libro 8. de paſſionibus aeris, vbi tangitur de natura manna & mellis, qua dicuntur de aere generari.* De melle tamen aliqua ſunt hic dicenda, & de lacte, ſero & butyro, quæ de animalium vberibus emunguntur de quibus ſuperius eſt omiſſum.

Cap. LII.

De Liquore in ſpeciali & primo de melle.

MEL *vt dicit Iſidor. lib.* 20. dicitur à μελίσσα Græce, id eſt apibus latine. Sic enim apes vocant, nam apum ſolertia mirando naturæ artificio parantur mella, quæ primitus de rore aeris ſunt creata & in arundinum foliis adinuenta. *Vnde & Virgilius.*

Protinus aerei mellis cæleſtia dona.

Vnde adhuc in India & in Arabia inueniuntur in ſimilitudinem ſalis ramis & foliis dependentia, *vt dicit idem.* Eſt autem omne mel generaliter dulce. Sardum tamen eſt amarum

marum abſinthii cauſa cuius copia illius regionis apeculæ nutriuntur. *Dicunt autem medici, qui de rerum tractãt naturis, præcipue Gal.* quod mel pueris & iuuenibus & perfectis viris, in quibus abundat calor, cibus eſt inutilis & nociuus: ſenibus autem, quia parua vita laborant & frigore, dicit cum vino veteri & cibis calidis conuenire. *Hucuſque Iſid. lib. 20. cap. 1.* Eſt itaque mel liquor dulciſſimus, à materia puriſſima arte medicinali generatus, cui tamen & ex calore apis, mellis ſubſtantiam componentis, & admixtione alicuius calidi, ſe cum mellis ſubſtantia admiſcentis, acumen cum dulcedine, eſt admixtum. Vnde & mellis dulcedo cæteris eſt magis calida, ſed minus humida *Vt dicit Iſa.* Mel igitur cũ ſit habẽs multũ caloris & acreitatis, & minus terreſteritatis & aqueitatis, propter ſiccitatẽ tam terræ quã ignis, multum habens ſiccitatis & acuminis & minus frigiditatis & humoris, & ideo iudicatur mel calidum & ſiccum in fine ſecundi gradus. Tamen quia ſubſtãtia eius eſt vicina temperamẽto & medioeritati, multũ eſt mundificatiuum, lauatiuũ & ſubtiliatiuum, & ſuo calore groſſorum humorum in corpore inciſiuum, & humorum putridorum expulſiuum. Quia enim mel calidum acumini eſt propinquum, & ideo inteſtinorum eſt pungitiuum, & ad fæces expellendas commotiuum. Item talis dulcedo ſicut mellis, multum eſt habens acuminis & caloris, non tamen opilat meatum ſplenis & epatis, ſicut & illa, in quibus pura dulcedo inuenitur, *Vt dicit Iſaac, cap. de quatuor differentiis dulcedinis & ſaporis.* Eſt itaq; mel ratione æqualitatis & temperamenti multum naturæ conueniens & amicum, ſui ad membra multum aſſimilatiuum, perditorum reſtauratiuum, debilium membrorum confortatiuum, ſua groſſicie nociuorum fluxuum interceptiuum, & latitudinis pororum reſtrictiuum, naturæ bene temperatæ cuſtoditiuum, & humorum paratorum ad fluxũ nimium cohibitiuum, nihilominus eſt mel nociuorum humorũ laxatiuum. Nam contrarias habet qualitates in effectu, & hoc ſecundum contrarias materiæ diſpoſitiones, in quas agit. Nam nimis laxas reprimit & conſtipat, nimis duras diuidit & relaxat, *Vt dicit Iſaac.* Eſt autem mel conſeruatiuum, mundificatiuum, amaritudinis temperatiuum, & ideo ponitur in medicinis ad conſeruandum, & ad mundificandum, & ad amaritu-

maritudinem ſpecierum temperandum, *vt dicitur in antidotario Nicolai.* Tamen mel crudum non multum bene deſpumatum valde eſt ventoſum & inflatiuum, rugitus in ventre generatiuum, in malos humores faciliter conuerſiuum, ſplenis & epatis viſcoſitate ſua opilatiuum, choleræ inflammatiuum, & febris diurnæ inductiuū, hypochondriorum extenſiuum, iliacis & colicis nociuum. Mel igitur *dicit Conſtan. & Iſa. in Diat.* diuerſas habet actiones, quia in quibuſdam ſalubre eſt & ſanitatis cuſtoditiuum, quibuſdam vero ſtipticum eſt, & morborum generatiuum, & eſt veneni occultatiuum, quia quanto magis rufum, tanto magis eſt calidum & acutum, & humorum magis inciſiuum, penetratiuum & colatiuum, quāto magis eſt album minus eſt calidum & acutum, & tanto melius, quanto dulcius, purius & odorabilius inuenitur.

Cap. LIII.

De Fauo.

Fauus à fouendo eſt dictus. Nam fauus dicitur mel mixtum cum cera, infra enim cellulas de cera, miro artificio compoſitas apes mel recolligunt, & eius liquoris ſubſtantiam intus fouent, & ſic dicitur fauus quaſi fouus ſiue fouens, eo quod mel foueat & contineat intra ſe. Vel fauus à fauore eſt dictus. Nam valde fauorabilis guſtui eſt & delectabilis ad edendum. *Vnde ſecundum Iſidor. lib.* 20. Fauus à φάγειν Græce dicitur, quia magis comeditur quam bibitur, φάγειν enim græce, eſt comedere latine. Quidam tamen vocant mel fauum à cera eliquatum & optime depuratum, in quo ſummam dulcedinem guſtus experitur. Fauum mellis petit & requirit maxime animal, quod ab amore mellis melota dicitur: vnde à melle melus vel melota eſt dictus, *vt dicit Hugut.* Similiter vrſus ſuper omnia mel diligit, & pro fauis extrahendis non ſine ſui diſcrimine in arbores altas ſcandit. Aliquotiens autem inter fauos *vt dicit Ariſtot. lib.* 8. in profundo aluearis generantur quidam vermes parui, ſicut araneæ, & quando creſcunt, faciunt texturam circa fauos & dominantur ſuper totum aluear, & ideo putreſcit mel, &c. *Item ibidem*, bonum eſt mel quod extrahit de noua cera. Nam mel quod diu manet in cera

antiqua, ſit rubeum, & corruptio illius mellis eſt ſicut corruptio vini in vtribus, & propter hoc debet extrahi, & eſt mel bonum, quando eſt ſimile auro, *vt dicit idem. Item dicit idem*, quod apes ſedent ſuper aluearia, & ſugunt quod eſt ſuperfluum in fauis. *Et dicitur*, quod ſi non facerent hoc, corrumperetur illud, quod eſt in fauis, & generaretur aranea, & ſedent ſuper fauos & ſolicite cuſtodiunt, ne illa aranea inualeſcat, & ſi inuenerint eam, ſit eis cibus, aliter autem omnes morerentur.

Cap. LIV.

De Mulſo.

MVlſum eſt potio vel poculum ex aqua vel vino & melle commixtum, quod Græci μελίκρατον vocant, ſicut & ὑδρόμελι, quod ex melle & ſucco macianorum eſt commixtum, ſicut & ῥοδόμελι dicitur, eo quod ſucco roſæ mel miſcetur.

Cap. LV.

De Medone.

MEdo vel medus quaſi melus dicitur. Et eſt potus confectus ex melle & aqua, optime defæcatus & decoctus, qui ſi crudus fuerit, & mel minus bene deſpumatum inflationẽ generat in ventre, & rugitus ac duriſſimas torſiones, & quia de facili reſoluitur in fumos, caput petit, & diuerſas ei ingerit paſſiones. Bene vero decoctus & defæcatus guſtum delectat, vocem clarificat, arterias gutturis & cannales pulmonis mundificat, cor lætificat & confortat, corpus nutrit & impinguat, epaticis tamen & ſpleneticis & calculoſis minus competit, quia meatus ſtringit & opilat, quandoq; enim cum myrto & aliis herbis aromaticis conditur, vt ſanior reddatur & odoratior, & diuturnius cuſtodiatur.

Cap. LVI.

De Clareto.

CLaretum ex vino & melle & ſpeciebus aromaticis eſt confectum. Nam ſpecies aromaticæ in ſubtiliſſimum

pulue-

pulnerem conteruntur, & in ſacco lineo vel mundo cum melle vel zucara reponuntur, vino autem optimo ſpecies perfunduntur & reperfunduntur, quemadmodum fit lixiuia, & tamdiu renouatur perfuſio, donec virtus ſpecierum vino incorporetur & optime clarificetur. Vnde à vino contrahit fortitudinem & acumen, à ſpeciebus autem retinet aromaticitatem & odorem, ſed à melle dulcedinem mutuat & ſaporem.

Cap. LVII.

De Pigmento.

Pigmentum, *vt dicit Hugut.* dicitur quaſi pilis mentum, quod ſcilicet in pila eſt contuſum. Nam in pila ſpecies aromaticæ aguntur, ex quibus arte pigmentaria quædam delicata pocula & electuaria conficiuntur: vnde & pigmentarii dicuntur, qui ſpecies vendunt, conterunt, conficiunt & componunt.

Cap. LVIII.

De Oxymelle.

Oxymel dicitur acidum mel, eo quod ex aceto & melle eius materia conficiatur. Nam primo acetum cum herbis neceſſariis & radicibus diureticis diu decoquitur, colato aceto, mel purum & optime defæcatum additur, & ad lentum ignem vſque ad ſpiſſitudinem iterum decoquitur & bullitur, ac depuratur cum albumine oui, cum aceto diſtemperato, & in oxymelle parum decocto. Nam omnes immundicias mellis & herbarum ad ſe attrahit albumen oui, & ſupernatando vſque ad oxymellis ſuperficiē ſecum ducit, quas immundicias cum penna pigmentarius ſeu medicus caute remouet & deponit, & ſic oxymel in pyxide munda reponitur. Datur autem cum aqua calida ad materię compactæ digeſtionem, mollificationem, diuiſionem, mundificationem, pororum apertionem, & opilationum diſſolutionem, poſſet enim medicina de facili inducere periculum, ſi non præpararetur ad facilem eductionem, & cum oxymelle non procederet digeſtionē. Conſimili arte & ad conſimiles vſus de aqua & zucara cum diuerſis ſpeciebus fit ſyrupus nunc violaceus & laxatiuus,

nunc roſeus & conſtipatiuus, nunc ſimplex, nunc compoſitus.

Cap. LIX.

De Cera.

CEra eſt fex mellis, intra cuius ſubſtantiam liquor melleus ab apibus eſt collectus. Corrumpit autem ipſum mel, *vt dicit Ariſtot. lib.* 4. quando nimis diu cum ceræ fecibus admiſcetur, & ideo qui vult mel in ſua puritate reſeruare, debet ipſum tempeſtiue à ceræ ſubſtãtia ſeparare. Habet autem hoc cera proprium, quod inter omnium liquorum fæces ſuperenatat, & cum caleſcit ad fundũ non deſcendit, ſed potius quærens ſuperficiem ſurſum tendit, & hoc faciunt partes igneæ & aereæ, quæ in eius ſubſtantia dominantur. Vnde cera in aqua calida reſoluta, deorſum premit aquam, & per eius ſuperficiem ſe diffundit, nam multum habet aereæ leuitatis ratione cuius ſic aſcendit. Cera autem quanto eſt recentior, tanto eſt odoratior, ductilior, purior, & ad diuerſarum impreſſionum & figurarum ſuſceptionem aptior, & tam formæ ſuſceptæ quam ſcripturæ in ea impreſſæ eſt durabilior, & talis cera virginea appellatur. Eſt inſuper cera multis vſibus neceſſaria atque apta. Valet enim in medicinis, in confectionibus variis & vnguentis. Nam virtutem habet calefactiuã, reſolutiuam, apertiuam, maturatiuam, attractiuam, euaporatiuam, & conſumptiuam. Valet etiam ad luminis nutrimentum, & ideo cera ſeruit in Deorum templis & aris, & in menſis dominorum. Vnde a cera vel a cereis dicuntur ceremoniæ, quia in templorum ceremoniis cerei offerebantur & adhuc offeruntur, *vt dicit Hug.* Vnde qui ſeruiunt de candelis cereis in Eccleſia, dicũtur ceroferarii, ſicut qui ſeruiunt in Regum & Pontificum aulis primicerii nominantur, *vt dicit idem.* Sigillis etiam cereis literæ muniuntur & ſignantur, ac ſecreta occultãtur, priuiſegia confirmantur. Tabulæ cera ſimplici vel colorata replentur & ornantur, in quibus variarum literarum characteres ſtyli officio vel inſcribuntur vel etiam complanãtur. Panni quoque linei ad vſus varios incerantur. Libros etiam inuolutos tutos reddit, ne aqua vel pluuia perfundantur. Nam cera quandam habet vnctuoſitatem, per quam humida

mida fugat, & per pannorum poros ſtillicidia penetrare non permittit, in calore liqueſcit & deficit, frigore vero induteſcit, humidis & humefactis cedit, ſiccis vero & aſperis inhæreſcit, & ideo humectantur ſigilla, ne adhæreat cera illorum literis & figuris.

Cap. LX.

De Cereo.

CEreus per deriuationem à cera, a qua formatur, eſt nominatus, *vt dicit Iſid. lib.* 20. *De quo quidã ait ſic:*

Hic cera nocturnos præſtabo cereus ignes.
Subducta luce altera ſum tibi lux, &c.

Nam ad hoc eſt vſus cereorum, vt ex eorum lumine, ea, quę ſunt in tenebris, appareant & luceſcant in cereo. In cereo autem tria attenduntur, ſcil. materia, vſus & diſpoſitio ſiue forma. Materia vero triplex eſt. Nam pro materia habet ellychnium ſiue lychnum, *vt dicit Iſidor.* Ipſam ceram, atque ignem. Ellychnium filum eſt ſtupeum, & totius cerei ſubſtramentum, cera, quæ circumuoluitur, eſt luminis nutrimentum. Ignis qui ſuperponitur ſiue ſuperaccenditur, vtriuſque eſt finis & complementum. Nam agens in lychnum mediante cera conuertit vtrunque in ſuam ſimilitudinem: vnde & in diſpari natura mirabilem inter ſe habent aptiſſimam vnionem. Forma & diſpoſitio eius pyramidalis, a lato incipiens & circumferentialiter conuertens. Vſus eius eſt, vt illuminationis gratia candelabro affigatur vel clientulorum vel ceroferariorum manibus ante dominos deferatur.

Cap. LXI.

De Lacte.

LAc liquor eſt dulcis & candidus, in mamillis per actionem caloris ex ſanguine generatus. Vel *vt dicit Ariſt. lib.* 18. Lac eſt ſanguis decoctus, digeſtus, non corruptus. Quando enim fœtus propter magnitudinem non poteſt nutriri per vmbilicum, præparatur ei lac à natura, ex ſanguine menſtruo repulſo ad mamillas, vbi digeritur & decoquitur, & ex albedine glandularũ mamillarum in candoris ſpeciem tranſmutatur, *vt dicit Conſtan. lib.* 19. Eadem

eſt.n.materia menſtrui ſanguinis atq; lactis, & ideo natura creat lac propter cibum nati, quo cibatur extra, non ergo debet eſſe lac ante tempus partus, nec poſt multum, niſi accidat contra naturam. In illo enim tempore completur lactis digeſtio in animalibus, quæ habent tempus vnicum ſtatutum ad pariendum, ſed in mulieribus diuerſificatur, & propter hoc debet eſſe bonum lac neceſſario poſt ſex menſes, & eſt lac dulce, quando eſt bene digeſtum, & fuit neceſſarium propter cibum animalis, qui eſt dulcis, cibus enim omnium animalium non eſt niſi dulce & valde digeſtum, *Vt dicit idem ibidem lib.* 17. *Item dicit Ariſtot.lib.*12. Animalia ouantia non habent lac neque mamillas, & in omni lacte eſt aquoſitas tenuis & pars groſſa, quæ caſeus dicitur, & lac quando eſt ſpiſſius, tanto caſeus, & lac animalium carentium dentibus ſuperius coagulatur.

Lac vero animalis habentis dentes in vtraque mandibula non, neque eius ſepum, & lac huiuſmodi animalis eſt dulce & tenue, vt lac cameli & equæ & poſt aſinæ. *Item idem ibidem.* In quibuſdam regionibus non expectatur caprarum imprægnatio, ſed accipitur vrtica, & cum ea fricatur mamilla, & exibit primo ſanguis: deinde quaſi ſanies: & poſt lac bonum non peius lacte impræagnatarum, & nullum lac eſt in mamillis marium generaliter, quamuis aliquando accidere videatur aliter. Quædam autem herbæ habent humorē lacteum, vt tithymalus, & quædam arbores, vt ficus, cuius lacte, *Vt ibi dic. Ariſt.* lac animalium coagulatum eſt. Et lac canum ſpiſſius eſt omnium animalium, præter leporum & porcorum. Eſt autem maxime ſpiſſum in partu, ſed poſt ſubtiliatur, *Vt dicit Ariſto. libro 6. in fine.* Vacca ante partum non habet lac, ſed poſt bonum habet, ſed cum primo coagulatur fit quaſi lapis, & hoc accidit quando cum aqua commiſcetur, *Vt dicit idem ibid. Item idem libro.* 9. Quando puer nutritur lacte calido, dentes eius citius oriuntur: poſt partum autem & mundificationem, lac mulieris multiplicatur. Et quædam mulieres habent ſolum lac in cono mamillarum: & quædam in aliis partibus ipſarum, & quando lac non bene digeritur, coagulatur, & mamillæ indureſcunt, quoniam tota mamilla eſt valde mollis, & ſi ſuperuenerit aliquis pilus, accidit magna infirmitas, & dicetur piloſa, & non ceſſabit dolor quo-

quouſque exeat pilus cum lacte: aut quouſque putrefiat & exeat, & dum lac exit, nõ inuenitur generaliter mẽſtruum. Quædam vero lactantes menſtruant, cum fuerit earum ſanguis humidus: & quãdo pueri lactantur ſanguine groſſo & multo, accidit ei ſpaſmus, & ſi fuerit lactans corporis fertilis, tunc nocet multitudo lactis, & mulier nigra nutribilius & melius habet lac quam alba, *Vt dicitur ibidem. Conſimiles proprietates lactis & multas alias recitat Iſaac in dietis, Vbi ſic dicitur*: Lac, inquit, generaliter diuiditur tripliciter: aut enim eſt dulce, exiens nouiter à mamillis: aut eſt acidum ſiue acre, iam diu mulſum: aut eſt inter vtrumque mediocre. Dulce autem eſt magis ſapidum, vicinum ſanguini & amicũ, in ipſum de facili conuerſiuum, & ideo laudabile eſt ipſius nutrimentum. Eſt autem compoſitum ex tribus ſubſtantiis, in virtute & actione variis & diuerſis, vna ſubtiliatiua & mundificatiua: altera vero groſſa & opilatiua: tertia eſt mollificatiua & extenuatiua. Nam ſubſtantia aquoſa & ſeroſa acuta eſt & ſubtiliatiua: groſſa & caſeoſa, frigida eſt & groſſa, & ideo opilatiua, butyroſa vero eſt vnctuoſa & mollificatiua: vnde lac cum ſua ſubſtantia aquoſa & acuta, eſt groſſorum humorum inciſiuum & ſubtiliatiuum, viſcerum lauatiuum, inteſtinorum mordicatiuum, ventris ſolutiuum, & fæcis de facili expulſiuum, corruptorum humorum interius in corpore & exterius abſterſiuum, venarum penetratiuum, opilationum ſplenis & epatis apertiuum, & maxime ſi fuerit ex animalibus calidæ complexionis, vt ex camelis, & tale lac eſt hydropicorum iuuatiuum, *Vt dicit idem, & ſequitur*: Lac itaque laudabile & ſuis tribus ſubſtantiis temperatum, ſua aquoſitate eſt membrorum mundificatiuum, ſua butyroſitate eſt venenis repugnatiuum, & membrorum humectatiuum, ſua caſeitate cibariorum, ex orificio ſtomachi ad fundum depreſſiuum. Eſt & alia laus lactis, quia ſi temperate & oportuno tempore mundato prius corpore, accipiatur, corporis eſt laudabiliter nutritiuum & ſuæ ſubſtantiæ ſanguini aſſimilatiuum. Si autem à corpore non mundato vel tempore non congruo accipiatur, in malos humores, quos inuenit, eſt conuerſiuum, & ipſorum augmentatiuum, in fumos calidos reſoluitur, & ſic erit doloris capitis cauſatiuum, & ſi febris materiam inuenerit, erit

caloris febrilis inflammatiuum: Vel ſi calorem naturalem inuenerit debilem, de facili acceſcit, & fiet in ſtomacho acetoſum. Nam quando eſt humor nimius & paruus, calor acetoſitas vel putredo phlegmatis generatur, & ideo lac non eſt frequenter ſumendum, niſi corpore exiſtente temperato, & ſtomacho inanito. Nam ſi corpus à putridis humoribus & cholericis fuerit vacuum & depuratum, ſi lac bene digeſtum fuerit, multum & bonum præbebit corpori nutrimentum, laudabilem generabit ſanguinem, carnem augmentabit, humectabit corpus, & exterius in ſuperficie faciet tenerum atque pulcrum, *Vt dicit idem. Item dicit Idem.* Rurſus lac, inquit, bibentes ieiunos eſſe conuenit & calidum eſſe quando vberibus eſt vicinum, nec eſt aliquid comedendum quouſque lactis ſubſtantia digeratur Oportet etiam vt labor & motus nimius caueatur quouſque deſcendens ad decoctionis locum digeratur, quia ex inordinato motu & calore nimio ſubito generato, eius vnctuoſitas in fumum nociuum reſolueretur, & groſſiori parte remanente indigeſta, multiplex corruptio generaretur, *Vt dicit idem.* Electum autem lac, *Vt dicit*, debet habere quatuor qualitates, colorem, odorem, liquorem & ſaporem. Colorem albiſſimum, clarum, à citrinitate, rubore & liuiditate maxime alienum. Odorem gratum, abhorrore & grauitate remotum. Liquorē inter ſubtilem & groſſum medium, cuius mediocritatis ſignum eſt, ſi gutta ſuper vnguem poſita remanet continua, & non liqueſcit, cuius guttulæ forma inferius eſt lata & ſuperius eſt acuta. Saporem habet acceptabilem, quando nec amaritudine, nec ſalſedine, nec acedine eſt admixtum. Inter omnes autem iſtas differentias lactis fœmineum magis creditur eſſe temperatum, quia omne lac naturam & complexionem animalis, cuius eſt naturaliter, imitatur, & ideo quia humana complexio maxime eſt temperata, ideo & muliebre lac maxime eſt temperatum, propter quod maxime eſt nutritiuum, humectatiuum & aſperitatis angulorum oculi potiſſime mitigatiuum. Et quicquid de bonitate lactis ſupra dictum eſt, totum concurrit in hoc lacte.

CAP.

Cap. LXII.

De Lacte camelino.

LAc camelinum ex animalis calida complexione, cæteris eſt magis calidum, & plus ſubtile & minime vnctuoſum, & minime nutritiuum, diureticum & opilationum apertiuum, et ideo hydropicorum ex opilatione eſt potiſſime iuuatiuum. Nam camelus naturæ eſt calidiſſimæ, propter quod calor dominans, ſanguinis attrahit vnctuoſitatem, et ideo ſanguis remanet ſine vnctuoſitate. Cum igitur lac nihil aliud ſit quam ſanguis ſecundo decoctus, ſapor ſanguinis cameli ſalſus eſt & acutus, & ideo humorum eſt inciſiuus, ſubtiliatiuus, & groſſitiei attenuatiuus. *Quære ſupra de camelo in tractatu de animalibus.*

Cap. LXIII.

De Lacte Vaccino.

LAc vaccinum lacti camelino eſt oppoſitum. Nam vacca non habet tantum caloris, vt ſanguis attrahat vnctuoſitatem: & ideo eius lac ſit valde vnctuoſum, & maxime nutritiuum. Plus enim nutrit lac vaccinum quam pecorinum, quamuis pecorinum ſit magis calidum quam vaccinum. Cuius ratio eſt *Vt dicit idem*, quod cum lac vaccinum non tantum habeat caloris quantum pecorinum, parua vnctuoſitas ſibi ſufficit, & tota illa remanet in lacte, & exuperat caſeitatem, & ideo magis nutrit, quia ſubſtantia vnctuoſitatis nutribilior eſt quam caſeata, quia calidior & humdior & calori ſanguinis vicinior, facilior in ſanguinis mutationem, & illa, *Vt dic. antiqui*, melius & citius nutriunt, quæ citius & facilius in ſanguinem commutantur, *Vt dicitur ibidem*, Lac tamen pingue melius nutrit quam ipſa pinguedo, quæ calidior eſt, quia ſubſtantia lactis habet aquoſitatem liquidam ſubtiliantem interiora corporis penetrantem. Sed ſola pinguedo aereitate ſua ſupernatat, & propter humiditatis ſuæ ſubſtantialis groſſitiẽ cito coagulat & indurat: & ideo lac vaccinũ ſua aquoſitate ad interiora penetrat, ſua vnctuoſitate calorem naturalem roborat: caſeitatis ſuæ paucitate naturam non multum aggrauat, ſed potius adiuuat & ſuſtentat, *Vt dicit idem.*

idem. Alio ergo modo eſt lacte vtendum ad nutriendum, quia tunc tribus eius ſubſtantiis pariter eſt vtendum. Alio modo ad mundificandum, & calorem mitigandum, quia tunc ſeroſitatis liquamen eſt à butyroſitate ſequeſtrandum. Alio modo ad calefaciendum & humectandum, & tunc butyri vnctuoſitate eſt vtendum. Lactis enim vſus conſideratur ſecundum ſubtilitatem & groſſitiem & medioctitatem, *Vt dicit idem.* Subtilitas autem attenditur in ſubſtantia & in actione. In ſubſtantia illud eſt melius, quod complexioni humanę vicinius eſt, vt lac fœmineum, quod tanto eſt vtilius quanto mamillæ eſt vicinius. Efficacius eſt enim contra venena, contra renum & veſicæ mala, contra pulmonis vulnera, ſi multum aerem non tangat, & eius virtutem aeris qualitas non immutet. Subtilitas vero in actione, quando eius butyroſitas cum caſeata ſeparatur, & aquoſitas tũc cum acumine augetur, vt patet in camelino, quia minime nutrit, calore tamen ſuo & ſubtili liquore hydropicis ſubuenit & ſuccurrit. Lac vero groſſiſſimum eſt vaccinum, & minus cæteris liquidum & aquoſum, minus acutum & magis butyroſum. Vnde bene nutrit, ſtomacho conuenit, membra confortat, calorem epatis & ſtomachi refrigerat, corpus impinguat & augmentat, vulnera inteſtinorum & matricum ſanat. Eſt autem tanto melius & ſalubrius, ſi lapidibus fluuialibus accenſis & intus extinctis tota aquoſitas pro parte maxima conſumatur.

Cap. LXIV.

De Lacte caprino.

LAc caprinum inter prædictas differentias tenet medium, quia in ſuis tribus ſubſtantiis poſt fœmineum eſſe dicitur potiſſime temperatum, & ideo contra pulmonis vulnera, & renum ac veſicæ vitia cum zucara multum confert. Eius ſerum à caſeo & butyro ſeparatum, maxime eſt colatiuum, mundificatiuum, & choleræ repreſſiuum. Lac autem caprinum per ſe multum bibitum, in ſtomacho de facili coagulatur, & ideo, ne noceat, cum modico mellis & ſalis gemmę temperetur, & nunq̃ coagulabitur, & ſi inceperit coagulari in ſtomacho, diſſoluetur. Et quia capræ paſcuntur ſiccis & ramorum extremitatibus, earum lac minus

minus eſt aquoſum & magis ſtipticum & ſtomacho congruum. Nam lac ex paſcuis diuerſificatur. Nam quæ paſcuntur teneris & recentibus herbis, lac faciunt aquoſum & ſubtile, quod ſtomacho eſt nociuum. Quæ vero herbis laxatiuis, lac faciunt mordificatiuum, & neruorum pungitiuum, & eſt nociuum & laxtaiuum.

Cap. LXV.

De Lacte pecorino.

LAc pecorinum magis eſt calidum & ſiccum quam vaccinum, minus habens butyroſitatis & plus caſeitatis, & ideo minus nutrit, nec corpori ita conuenit vt vaccinum. Monſtratur autem hoc ex grauitate ſui odoris. Nam *vt dicit Galenus*, lac pecorinum in odore eſt grauius quam vaccinum, & ideo magis phlegmaticum, magis autem nutrit quam caprinum, ſed minus quam vaccinum. Vnde minus eſt temperatum quam caprinum.

Cap. LXVI.

De Lacte Aſinino.

LAc aſininum eſt temperatum & nutritiuum, reſumptiuum, ventris tamen ſolutiuum, & neruorum remollitiuum, & membrorum ſiccitate & calore induratorum humectatiuum, pectoris iuuatiuum, & tuſſis & anhelitus difficilis mitigatiuum, vulnerum renum & veſicæ curatiuum.

Cap. LXVII.

De Lacte caballino.

LAc caballinum vicinitatem habet ad camelinum in ſubtilitate & acumine & calore. In apoſtematibus matricum eſt iuuatiuum, apertiuum & menſtrualis fluxus prouocatiuum, ſi cauſa menſtruorum calida ſit & ſicca, quam proprietatem habet illud lac ab omni lacte alio ſeparatam, *vt dicit Iſaac.*

CAP.

Digitized by Google

Cap. LXVIII.

De Lacte porcino.

LAc porcinum, *ſecundum Iſaa*, eſt ſubtile & aquoſum, quia ex ſua frigiditate incoctum remanet & indigeſtum. Et ideo ſi ſecundum medicinam accipiatur, paruum aut nullum confert iuuamentum, ſed ſi ſecundum cibum cum ſucco hordei ſit coctum, bonum generat humidum nutrimentum, *Vt dicit idem.*

Cap. LXIX.

De lacte animalium.

LAc animalium partui valde vicinorum, eſt ſubtile & aquoſum, quia aquei humores adunantur in animalibus tempore partus, quia os matricis clauditur, & lac aquoſis humoribus commiſcetur, & ideo eo tempore eſt nociuum, vomitus & faſtidii prouocatiuum, aſperitatis remollitiuum, & villorum ſtomachi lubricatiuum, ventris laxatiuum, durum ad digerendum, & ſtipticum, & in ſtomacho coagulatiuum, & peſſimarum infirmitatum generatiuum, & ex fumo aſcendente cerebri percuſſiuum, & doloris capitis cauſatiuum, fœtoris dentium & anhelitus inductiuum. Vnde ſi lac fuerit corruptum vel plus debito aſſumptum, vel alio modo vel tempore, quam expedit, ſit acceptum, multarum infirmitatum eſt generatiuum, malorum humorum & lumbricorum eſt nutritiuum, bonorum humorum eſt corruptiuum, arenarum in veſica & in renibus adunatiuum & putrefactiuum, caloris naturalis debilitatiuum, et innaturalis caloris ac febrilis inflammatiuum, gingiuarum et dentium infectiuum, puſtularum peſſimarum & ſcabiei in paruulis cauſatiuum, rugitus & ventoſitatis excitatiuum, opilationum renis & epatis effectiuum, ſtomachi grauatiuum, & lubricitate ſua cibariorum ante digeſtionem expulſiuum, & ſic lienteriæ inductiuum. Has et multas alias inducit lactis corruptio paſſiones. Sed hæc de lacte bono & malo nunc dicta ſufficiant.

CAP.

Digitized by Google

Cap. LXX.

De Sero.

SErum eſt lactis pars aquoſa, à lactis alia parte per coagulum ſequeſtrata. Nam coagulum partes butyroſas & caſuoſas ſimul iungit, & ab eis ꝙ liquidũ eſt & aquoſum diuidit & diſcernit. *Cuius effectus ſuperius recitantur.* Habet enim virtutem putredinis lauatiuam, nam inteſtina lauat, & vulnera inteſtinorum de ſanie mundificat, pectus purificat, ſitim ſedat, acumen choleræ rubeæ mitigat, ſcabiem & impetiginem mundat, ſplen & epar deopilat. *Quare ſup. in primo ſecundum Iſa.*

Cap. LXXI.

De Butyro.

BVtyrum à buendo, id eſt perfundendo eſt dictum, *vt dicit Hugu.* ſua enim vnctuoſitate & humiditate habet imbuere & perfundere corpora quæ contingit. Nam butyrum eſt flos lactis, multum habens caliditatis & humiditatis, cũ dominio aereitatis, ratione cuius habet multum vnctuoſitatis. Eſt enim butyroſa ſubſtantia naturaliter calida & humida, viſcoſa & vnctuoſa humanæ complexioni vicina *vt dicit Iſa.* vnde ſæpe comeſtum, ſtomachi eſt humectatiuum, ventris ſolutiuum, maxime ſi recens fuerit, & ideo antiqui, *vt dicit idem*, aſſimilauerunt butyrum oleo mixto pinguedini, dicentes, quod ſi quis acceperit valet ſcreatui de pectore & de pulmone, maxime ſi ibi fuerit apoſtema, quia proprie eſt maturatiuum, & humorum diſſolutiuum, & ſuperfluorum pectoris mundificatiuum, maxime ſi cum melle vel Zucara comedatur. Sed tunc minus eſt maturatiuum, & exſcreationis amplius iuuatiuum, *vt dicit idem ſubdens ibidem.* Butyrũ repugnat venenis, membra humectat, aſperitatem oculorum eius lotura mollificat & emundat, apoſtema diſſoluit & maturat. Vulnera pulmonis, gutturis & pectoris mire ſanat, renum & inteſtinorum morſuras mitigat, neruos induratos & contractos, ſeu ſpaſmatos, mollificat atque laxat, *vt dicit idem. Dicit autem Auicen.* quod contra venena interius ſumpta ſingulare præſidium eſt, ſi intoxicatus butyrum in lacte calido reſolutum bibat in magna quantitate. Nam vnctuoſitate

tate

tate ſua opilat meatus, ne ad cor aſcendat ſubito vis veneni. Præterea veneno ſitatem totam ad ſe trahit, & ipſam inuiſcat, per vomitū euacuat de corpore, & educit, *Vt dicit idem.* Fit autem ſic, flos lactis, ſiue ſupereuatans pinguedo recolligitur in vaſe mundo, & cum quodam lato ligno rotundo, & perforato diutiſſime percutitur per violentiam & mouetur: ex quo motu calor naturalis in ſubſtantia lactis excitatus & confortatus totam vnctuoſitatem in ſimul recolligitur, quæ ſua leuitate ſuperficiem petit, ſeroſa vero aquoſitas cum partibus caſeatis inferius deſcendit & butyroſæ ſubſtantiæ tanquam nobiliori cedens, fundum petit, & illa butyroſa ſubſtantia, quæ enatat in ſuperficie recolligitur, & ad vſus varios & neceſſarios in vaſe mundiſſimo reſeruatur, ꝙ quanto recentius tanto eſt ſaporoſius, & guſtui delectabilius inuenitur. Eſt autem in principio molle & liquidum, ſed paulatim calore naturali cōtra humidas partes inualeſcente & eas conſumente mediocriter indureſcit. Vnde bene & munde reficit & nutrit, & pulmenta loco ſagiminis vel olei bene condit. Salitur autem aliquantulum, vt melius conſeruetur, & vt eius potentialis humiditas ſiccitate ſalis tēperetur: inſuper vt eius ſaporoſitas augmentetur. Nam guſtui in ſapore eſt magis gratum quando mediocriter eſt ſalitum. Quando autem nimis antiquatur, eius ſapor cum odore diminuitur, & in grauem odorem, & ſaporem guſtui horribilem tranſmutatur, & tunc non valet ad cibaria condienda. Valet tamen ad varia medicamina & vnguenta, quia ſæpe accidit id quod non conuenit gulæ, congruit tamen nihilominus medicinæ alicui.

Cap. LXVII.

De Caſeo.

CAſeus *Vt dicit Iſid. lib.* 20. à carendo eſt dictus, eo quod tamdiu in vaſe premitur, quouſque ſero careat, & à lactis aquoſa ſubſtātia ſeparetur. Vnde dicitur caſeus quaſi carens, eo quod quandoque eſt ſiccus, humore carens ſeu liquore, *Vt dicit idem, ſecundum Hug.* vero caſeus à cadendo eſt dictus, eo quod de facili cadit & labitur inter digitos facientis. Eſt autem caſeus fex lactis. Nam *Vt dicit Iſid.*

Iſa. Caſeata ſubſtantia lactis frigida eſt & groſſa, & ad digerendum dura. Tarde enim deſcendit de ſtomacho, & magis attinet ſtipticitati quam ſolutioni. Et eſt grauis ſtomacho, & epati, renibus & ſpleni, maxime ſi illa loca fuerint opilationibus præparata, & calculos in renibus generat, & ideo propter iſta mala accidentia *dicit Conſtant.* quod omnis caſeus vniuerſaliter eſt malus: tamen caſeus qui lacti eſt vicinus minus eſt nociuus. *Vnde diſtinguit Iſa. inter recentem, veterem & mediocrem.* Recens caſeus quia adhuc recens eſt, non malos generat humores, quia adhuc retinet partem dulcedinis, & aquoſitatis ipſius lactis, & ideo ad digerendum eſt facilior, & ad nutriendum laudabilior: & ventris ſolubilior, & maxime ſi non fuerit ſalitus, quia ſalſedo ſibi ſaporem aufert & dulcedinem. Nam nimis ſalſus, nimis eſt deſiccatiuus, & ſtomacho eſt nociuus, carens omni ſale, magis eſt nutritiuus, & corporis humectatiuus, & magis carnis augmentatiuus, ſtomacho tamen eſt nociuus, & de facili in fumoſitates reſolutiuus, ſi ſtomachus fuerit calidus. Si vero fuerit frigidus in acetoſitatem eſt de facili conuerſiuus, mediocriter ergo ſalſus melius degeritur, & minus ſtomacho eſt nociuus, ſine ſale enim de facili eſt acetoſus, minus vero ſalſus ſtomacho fit morſiuus, & ſanguinis incenſiuus.

CAP. LXXIII.

De Veteri caſeo.

VEtus autem caſeus eſt acutus, & valde ſiccus, ad nutriendum groſſus, & ad exeundum de ſtomacho nimis durus, quia ſi lactis aquoſitas eſt acuta: acumen tamen & ſiccitas coaguli ei dominantur. Vnde & ſubtilitatem exit, & ideo ſuperfluitas corporis non ita inde ſubtiliatur, ſicut aliis ſubtiliãtibus. Vnde duobus modis nocet corpori, quia eius corruptio & groſſicies nutrimenti ſuperfluitatem ingroſſat & corrumpit, ſtomacho nocet, quia per acumẽ coaguli repugnat omnibus aliunde iuuantibus, & in nutrimentum peius ipſa iuuantia traducuntur. Vnde ſi in corpore inuenerit groſſos humores, in renibus & in veſica lapides parit, groſſos enim humores calidos & intenſos coadunat & compingit. Eſt ergo vitandus ita vetus. Nullum enim confert iuuamen neque nutrimentum, nec obedit

dige-

digeſtioni, nec bonum generat ſanguinem, nec ventrem humectat, nec vrinam prouocat. Sed inuentam humiditatem conſtringit & deſiccat. Omnis itaque caſeus vetus, durus, ſiccus & ſpõgioſus, præ ſiccitate & poroſus ad rumpendum facilis, nihil habens vnctuoſitatis & humiditatis, corpori eſt nociuus. Minus autẽ eſt malus vnctuoſus caſeus & conſertus, quam oculatus & poroſus. Nam cõſertio ſubſtantiæ eſt ſignum humoris & vnctuoſitatis. Qui autem poroſus eſt, minus eſt malus, quando eſt recens, quam cum nimis eſt vetus, *quia vt dicit Dioſc.* Caſeus recens humectat ventrem: vetus ſtringit, maxime elixatus, vel ſi ab aqua abſtractus aſſetur, & maxime ſi ante prandium aſſumatur. Meatum enim ſtomachi ſua groſſicie obturat, & cibum deſcendere ad inteſtina non permittit. Poſt prandium autem ſumptus cibaria comprimit vt torcular, & ad locũ exitus deſcendere compellit. Caſeus inter veterem & nouum medius multum eſt nutritiuus, propter eius ſaporoſitatem & groſſiciem, & quia calore naturali velociter induratur, Quanto autem calor naturalis ei dominatur magis, tanto plus & fortius indureſcit, & magis membris inhæreſcit. *Hucuſq; Iſa.in diat. Secundum Dioſ. vero & Ariſt. lib.* 3. quãdo erit in lacte multum caſei plus erit cibi. Eſt autẽ caſeus *ſecundum Dioſc.* veneno contrarius. Nam groſſicie ſua & butyroſitate opilat meatus venarum, & non permittit ad cor aſcendere vim veneni. Caſeus enim recens appoſitus calidus extrahit venenum à morſibus venenatis, & huius ſignum eſt, quia appoſitus ſuper morſus rabidi canis aut ſerpentis, totus candor caſei conuertitur in liuorem. Valet etiam contra anthracem & alia apoſtemata venenoſa, vel extra ſuppoſitus vel comeſtus. In multis etiam aliis conuenenit medicinæ, *vt dicit idem.*

Cap. LXIIII.

De Coagulo.

Coagulum eſt lac in quorundam animalium ſtomachis inſpiſſatum, cuius virtute lac aliorum animalium coagulatur, in qua parte butyroſa cum caſeata aggregata, pars ſeroſa & aquea à partibus aliis ſequeſtratur, *vt dicit Ariſto. lib.* 3. Quanto (*inquit*) lac eſt ſpiſſius, tanto caſea-

caſeatiuus & coagulatius: ſed lac animalis carentis dentib. in ſuperiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in vtraque non ſicut nec eius ſepum. *Item idem dicit.* Lac coagulatur ex coagulo & lacte ficuum, quando lac ficuum aggregatur in lana, deinde abluitur illa cum modico lacte, & citius illud lac admiſcetur cum reſiduo & ſic totum coagulatur. *Item ibidem*: Coagulum non inuenitur niſi in ventre ſugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habet dentes in vtraque mandibula non inuenitur, niſi in lepore, quantocunque autem plus vetuſtatur erit melius, & valet contra fluxum ventris maxime leporis parui & ceruí, *Vt dicit idem Ariſt. Item lib. 16. dicit.* Accidit lacti quod coagulatur per coagulum, quoniam coagulum eſt lac, in quo eſt calor ſpiritualis, & ideo adiuuat & ſuſtētat lac, ſicut maris ſperma ſuſtentat menſtrualem ſanguinem fœminæ in matrice, quoniam natura lactis, & ſanguinis menſtrui eadem ſunt, *Vt dicit idem ibidem. De coagulo dicit Iſaac, capi. de caſeo.* Coagulum (inquit) coagulatur virtute ſui acuminis & caloris atq; ſiccitatis ſibi dominantis, quibus ſua humiditas finitur, & quamuis coagulum ſit in omni caſeo, minus tamen ſentitur in recenti, propter multitudinem ſuæ humiditatis. Coagulum itaque in ſtomacho lactantis animalis & ruminantis inuenitur, cum quo ſal admiſcetur, & ſic ſuper ignem in fumo deſiccatur & induratur, cuius modica particula, cum in pauco lacte tepido reſoluta eſt, cum reſiduo lacte admixta, totum coagulabit, quod eſt coagulabile & condenſat. Vnde patet quod conſimilis virtus latitat in ſubſtantia coaguli, qualis ineſt ſubſtantiæ ſeminis maſculi *Vt dicit Ariſtote. Auicen. Iſaac, & alii.* Et hæc dicta de liquoribus nunc ſufficiant.

CAP. LXXV.

De diuerſis virtutibus rerum.

SVnt autem quædam virtutes tam humoribus quam liquoribus, & rebus aliis inhærentes, de quibus hic breuiter aliqua inſeremus, Nam ſecundum diuerſas complexiones & virtutes, diuerſis rebus dominantes, diuerſimodi reperiuntur operationes, vt eſt virtus aperitiua, maturatiua, mundificatiua, &c. Aperitiua itaque virtus operatur

digeſtioni, nec bonum generat ſanguinem, nec ventrem humectat, nec vrinam prouocat. Sed inuentam humiditatem conſtringit & deſiccat. Omnis itaque caſeus vetus, durus, ſiccus & ſpógioſus, præ ſiccitate & poroſus ad rumpendum facilis, nihil habens vnctuoſitatis & humiditatis, corpori eſt nociuus. Minus auté eſt malus vnctuoſus caſeus & conſertus, quam oculatus & poroſus. Nam cõſertio ſubſtantiæ eſt ſignum humoris & vnctuoſitatis. Qui autem poroſus eſt, minus eſt malus, quando eſt recens, quam cum nimis eſt vetus, *quia vt dicit Dioſc.* Caſeus recens humectat ventrem: vetus ſtringit, maxime elixatus, vel ſi ab aqua abſtractus aſſetur, & maxime ſi ante prandium aſſumatur. Meatum enim ſtomachi ſua groſſicie obturat, & cibum deſcendere ad inteſtina non permittit. Poſt prandium autem ſumptus cibaria comprimit vt torcular, & ad locũ exitus deſcendere compellit. Caſeus inter veterem & nouum medius multum eſt nutritiuus, propter eius ſaporoſitatem & groſſiciem, & quia calore naturali velociter induratur. Quanto autem calor naturalis ei dominatur magis, tanto plus & fortius indureſcit, & magis membris inhæreſcit, *Hucuſq; Iſa. in diæt. Secundum Dioſ. vero & Ariſt. lib.* 3. quãdo erit in lacte multum caſei plus erit cibi. Eſt auté caſeus *ſecundum Dioſc.* veneno contrarius. Nam groſſicie ſua & butyroſitate opilat meatus venarum, & non permittit ad cor aſcendere vim veneni. Caſeus enim recens appoſitus calidus extrahit venenum à morſibus venenatis, & huius ſignum eſt, quia appoſitus ſuper morſus rabidi canis aut ſerpentis, totus candor caſei conuertitur in liuorem. Valet etiam contra anthracem & alia apoſtemata venenoſa, vel extra ſuppoſitus vel comeſtus. In multis etiam aliis conuenit medicinæ, *vt dicit idem.*

Cap. LXIIII.

De Coagulo.

COagulum eſt lac in quorundam animalium ſtomachis inſpiſſatum, cuius virtute lac aliorum animalium coagulatur, in qua parte butyroſa cum caſeata aggregata, pars ſeroſa & aquea à partibus aliis ſequeſtratur, *vt dicit Ariſto. lib.* 3. Quanto (*inquit*) lac eſt ſpiſſius, tanto caſea-

caſeatiuus & coagulatius: ſed lac animalis carentis dentib. in ſuperiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in vtraque non ſicut nec eius ſepum. *Item idem dicit.* Lac coagulatur ex coagulo & lacte ficuum, quando lac ficuum aggregatur in lana, deinde abluitur illa cum modico lacte, & citius illud lac admiſcetur cum reſiduo & ſic totum coagulatur. *Item ibidem*: Coagulum non inuenitur niſi in ventre ſugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habet dentes in vtraque mandibula non inuenitur, niſi in lepore, quantocunque autem plus vetuſtatur erit melius, & valet contra fluxum ventris maxime leporis parui & cerui, *Vt dicit idem Ariſt. Item lib.* 16. *dicit.* Accidit lacti quod coagulatur per coagulum, quoniam coagulum eſt lac, in quo eſt calor ſpiritualis, & ideo adiuuat & ſuſtẽtat lac, ſicut maris ſperma ſuſtentat menſtrualem ſanguinem fœminæ in matrice, quoniam natura lactis, & ſanguinis menſtrui eadem ſunt, *Vt dicit idem ibidem. De coagulo dicit Iſaac, capi. de caſeo.* Coagulum (inquit) coagulatur virtute ſui acuminis & caloris atq; ſiccitatis ſibi dominantis, quibus ſua humiditas finitur, & quamuis coagulum ſit in omni caſeo, minus tamen ſentitur in recenti, propter multitudinem ſuæ humiditatis. Coagulum itaque in ſtomacho lactantis animalis & ruminantis inuenitur, cum quo ſal admiſcetur, & ſic ſuper ignem in fumo deſiccatur & induratur, cuius modica particula, cum in pauco lacte tepido reſoluta eſt, cum reſiduo lacte admixta, totum coagulabit, quod eſt coagulabile & condenſat. Vnde patet quod conſimilis virtus latitat in ſubſtantia coaguli, qualis ineſt ſubſtantiæ ſeminis maſculi *Vt dicit Ariſtote. Auicen. Iſaac, & alii.* Et hæc dicta de liquoribus nunc ſufficiant.

Cap. LXXV.

De diuerſis Virtutibus rerum.

SVnt autem quædam virtutes tam humoribus quam liquoribus, & rebus aliis inhærentes, de quibus hic breuiter aliqua inſeremus, Nam ſecundum diuerſas complexiones & virtutes, diuerſis rebus dominantes, diuerſimodi reperiuntur operationes, vt eſt virtus aperitiua, maturatiua, mundificatiua, &c. Aperitiua itaque virtus operatur

per calidum & ſiccum cum ſubtili ſubſtantia, vt patet in cæpis, vel ſucco porri, in alumine, & huiuſmodi, ex quorũ confectione aperiuntur ora venarum, & hæmorrhoides prouocantur, *Vt dicit Conſtan.* Rarefactiua virtus operabitur per calorem & humorem. Nam calor rei ſubſtantiam penetrat, & diſſoluendo humiditatem ſibi obedientẽ aperit & dilatat, vt patet in malua, & ſambuci mediano cortice & huiuſmodi, quæ bullita in oleo, cutem rarefaciunt & extendunt, *Vt dicit idem.* Opilatiua virtus operatur per frigiditatem & humiditatem cum obtuſa ſubſtantia, vt patet in draganto, albumine oui & pſillio. Nam hæc viſcoſitate & obtuſitate ſubſtantiæ poros replent, & frigiditate conſtringunt. Inſpiſſatiua virtus operatur per frigiditatem & humiditatem, vt patet in mandragora, quæ poſita ſuper cutem ipſam inſpiſſat, *Vt dicit idem.* Nam frigiditate conſtringit partes humiditatis liquidiores. Vnde humiditas petens centrum, reddit ſubſtantiam compactiorem, & per conſequens ſpiſſiorem: aliquando autem operatur per calorem & humiditatem. Nam calor conſumit partes liquidiores, quib. conſumptis partes terreſtres redduntur ſpiſſiores. Induratiua virtus operatur per frigiditatem & ſiccitatem, quia vtraque qualitas mouendo ad centrum, totam ſubſtantiam reddit duriorem, quandoque autem operatur per frigiditatem & humiditatem, frigiditate partes liquidas conſtringente, vt patet in gelu & in glacie. Quandoque etiam per calidum & ſiccum partes terreſtres compingendo, & per conſequens indurando, vt patet in latere & in luto. Aſperitiua virtus operatur per caliditatem & ſiccitatem cum groſſa ſubſtantia. Nam calor quod eſt ſubtilius eleuat, & mouet ad circumferentiam, & illud acuit in conum, quod vero groſſius & ſiccius, tendit ad centrum, & ſic fit tota ſubſtantia inæqualis, quæ inæqualitas eſt cauſa aſperitatis. Propter hoc operatur aſperitatem in humido frigiditas coarctando & conſtringendo partes rei circumferentiales ad medium non permittendo partes liquidiores ſe diffundere ad extremum, propter quod partes ſuperiores, in quibus dominatur frigiditas, acutæ & aſperæ exterius ſenſui oſtenduntur, quia ſecundum diuerſitatem materiæ impreſſionem a calido & frigido recipientis, variæ ſunt & diuerſæ rerum

condi-

igitized by Google

conditiones & proprietates, & rerum commixtiones naturaliter vel accidentaliter derelictæ, *vt dicit Auicen. & Conſtant. Et eſt expreſſum ſupra in tracta. de qualitatibus elementarium proprietatum.* Item eſt virtus mollificatiua, quæ operatur per calidum & humidum, & hoc vel per calorem humidas partes dilatantem & rarefaciẽtem, & partes à partibus diſgregantem, vt facit dialtea, quæ humida eſt, & parum calida, mediocriter tamen calore ſui aperit, & ex ſuperabundantia humiditatis ſuæ humores fluxibiles reddit, & ſic per conſequens mollificat & remollit. Vel hoc fit eo quod calore dominante ſuper partes aqueas & terreſtres, & eas reſoluente in partes aereas & cœleſtes, vt patet in vaporibus terreſtribus, & aqueis attractis ad interſtitia aeris, vbi reſoluuntur in molliſſimas pluuias & guttulas, nunc roris, nunc grandinis ſiue niuis, *vt dicit commentator ſuper 4 meteor.* Senſui etiam eſt manifeſtum vi caloris dura remolleſcere, & ſuperueniente actione calidi partes partibus inuicem vix hærere, vt patet in cera, & in aliis liquefactibilibus ſuper quarum partes aqueas & aereas virtus ignea dominatur, *vt dicit comment.* Virtus autem maturatiua ſicut & digeſtiua, per calidam virtutem & humidam operatur, ſicut & retentiua per frigidam & ſiccam, & expulſiua per frigidam & humidam, & aperitiua per calidam & ſiccam principaliter operatur. Attractiua virtus per calidum & ſiccum operatur, vt patet in diptamno, ſerapino, & ſtercore columbino, & conſimilibus. Laxatiua habet operari per eaſdem virtutes ſed vehementius. Vnde quæ vehementer attrahunt, laxatiua ſunt vt ſcamonea, &c. Operatur etiam per frigida comprimendo, & per humida lenificando & lubrificando, vt patet in prunellis, thamaridis, &c. Putrefactiua quandoque per calida & humida operatur, quandoque vero præter hæc. Maturatiua per calida & ſicca, ſicut & attractiua, vt patet in cantharidibus & flammula & huiuſmodi vehementer calidis, quę puſtulas generant, & carnem vlcerant valde cito. *De aliis autem virtutibus & conſimilibus dictum eſt ſupra libro 3. de proprietatibus elementarium qualitatum in lib 8. in tractatu de remediis morborum.*

Cap. LXXVI.

De Putredine.

PVtredo eſt ſubſtantialis humiditatis corruptio proueniens ex indigentia caloris naturalis, ſuperabundante calore alieno. Calor enim innaturalis agens in humidum, quod non regitur à naturali cauſa eſt inductiua putrefactionis, *vt dicitur ſuper lib. meteor.* Omne autem terreum frigidum difficilius putreſcit quā calidum, *vt dic. Ariſt.* Similiter coagulatum ratione frigidi tardius putreſcit, vt eſt videre in glacie & in cryſtallo. Omne enim feruidum calido tardius putreſcit, *vt dicit Ariſtot.* Nam intenſio caloris inducentis feruorem fortior eſt calore aeris aliunde venientis: & ideo non permittit ſe vinci, nec aliquam circa rem feruētem permittit fieri immutationem. Omne enim motum tardius putreſcit quam non motum, *vt dicit Ariſt.* Nam motus inducit calorem conſeruantem, & calorem excitat naturalem. Inſuper omne fluens tardius putreſcit quam non fluens, *vt dicit idem.* Nam calor accidentalis ex aere continente infirmior eſt & debilior quam calor naturaliter generatus ex motu ſiue ex fluxu, & ideo ex facili ſe vinci non permittit. Omne autem corpus multum, id eſt, multæ magnitudinis, tardius & minus putreſcit quam corpus paucum, *vt dicit idem.* Nam ſi corpus eſt calidum, plus habet caloris naturalis reſiſtentis cauſis putrefactionis. Similiter ſi eſt frigidum, ſua naturalis frigiditas melius reſiſtit calori accidentali inducenti putrefactionem in magno corpore, quam in paruo corpore, & hoc patet in mari, *vt dicit Ariſt.* Nam mare diuiſum cito putreſcit, vniuerſum autem nunquam. Similiter eſt videre in aquis aliis magnis, quarum partes diuiſæ a totali flumine cito putreſcunt: & ideo in partibus ſic diuiſis, vermes generantur per putrefactionem. Cuius ratio eſt, quia calor naturalis diſgregans in eis, facit ſubtile diuidi a groſſo, & terreum ab aqueo & aereo. Ex ſubſtantia autem ſubtili aquea vel aerea a groſſiore parte per calorem ſequeſtrata, idem calor diſgregans, facit generari vermes, & alia animalia, & hoc eſt *quod dicit Ariſto.* quare calor naturalis diſgregans conſtare facit diſgregata, & conuertit in naturam animalis, & hoc per putrefactionem, vi caloris extranei introducta, *vt dicit*

Digitized by Google

dicit comment. Putrida ergo ſunt guſtui horribilia, & abominabilia ſtomacho, & nauſeam prouocantia. Sunt & grauis odoris, & mali ſaporis, & deformis coloris, manus inficientia contingentis, contraria ſunt humanæ complexioni, & ſubitam inducentia ſanis corruptionem, ſerpentibus tamen & vermibus præbentia cibum & refectionem. Quæ autem ſunt diſpoſita ad putrefactionem, per aſſociationem ad putrida celerius contrahunt corruptionem. Et membra putrida corrumpunt ſana, & cum nõ ſint ſpiritui peruia, priuant ſpiritum membra. Quæ ergo ſunt magis vicina, nõ poſſunt ſanari niſi membrum, quod incipit eſſe putridum, à putredine penitus ſeparetur. Vnde quæ putrida ſunt, non ſunt vtilia, niſi ſolum ad hoc, vt præſcindantur, eiiciantur aut comburantur. Sunt & aliæ virtutes quibus mediantibus operatur natura, vt virtus nutritiua ſeu paſcitiua in vegetabilibus, & in animalibus eſt virtus generatiua, tam in bipedibus quam in quadrupedibus, & eſt virtus ouatiua, tam in reptilibus quibuſdam quam in volatilibus. Sed de generatiua & nutritiua, & aliis ſibi ſubminiſtrantibus, ſufficienter ſuperius dictum eſt, *lib. 4. de generatione hominis in lib.* 18. de generatione animalium in generali, & ideo de eis eſt ſuperſedendum. Virtus autem procreandi oua eſt in animalibus anuloſi corporis, vt in ſerpentibus, araneis, ſcorpionibus, & ſimilibus, & in natantibus, vt patet in cancris, ſepiis, & aliis infinitis, & volatilibus, & in omnib. bipedibus, quia, *vt dicit Ariſt. lib* 5. Bipedia, inquit, non generãt animalia præter hominem.

Cap. LXXVII.

De Ouis & eius proprietatibus.

PRimo igitur de prędictis animantibus ſemen deciſum, in quædam corpuſcula parua, mollia, humida & ſubalbida coagulatur, & transformatur, ex quibus per operationem diuerſa animantia procreantur, & talia corpuſcula oua ſunt dicta, eo quod ſunt vuida, id eſt, eo quod intrinſecus humore ſint plena, *vt dicit Iſidor. lib.* 12. Nam humidum eſt, quod exterius humorem habet: vuidum quod interius. Quidam tamen, *vt dicit idem*, putant, ouum græcam habere originem. Illi enim dicunt ὠὸν, V litera

 ablata

ablata. Oua autem quædam inani vento concipiuntur, ſed non ſunt generabilia, niſi quæ fuerint maſculino concubitu concepta, & ſeminali ſpiritu penetrata, *vt dicit idem.* Ouorum autem tantam vim dicunt eſſe, vt lignum eis perfuſum non ardeat, nec veſtis quidem aduratur, *vt dicit idem.* Admixta quidem calce glutinare feruntur vitri fragmenta, *vt dicit idem.* Oua igitur primo gignuntur, deinde calore materni corporis formantur & animantur, *vt dicit Iſido. Secundum autem Ariſtot. lib. 3. & 5.* Ouant volucres & piſces, & ſerpentes, ſed multum differunt in bonitate & malicia, in qualitate & quantitate, in ſubſtantia & forma, oua tam volucrum quam piſcium & ſerpentum. Ouant autem generaliter aues in fine veris, & in principio æſtatis, *vt dicit Ariſtot. lib. 5.* præterquam auis marina, quæ dicitur halcyon, quoniam illa auis ponit oua in principio hyemis, & cubat 14. dieb. antequam pulli compleantur, 7. diebus ante principium hyemis, 7. poſt, *ſicut dicit Simonides in lib. ſuo. Et dicit Iſidor. de hac aue lib.* 12. In litore ſtagni Oceani halcyon in hyeme nidum facit 7. diebus, & ouat & excubat ſuper oua, qua excubante ſeptē diebus quieſcit mare ſilentibus ventis, & cōtinua ſeptem dierum tranquillitate miteſcit pelagus natura rerum eius fœtibus educandis exhibente obſequium. *Idem dicit Plin. & Baſilius in hexameron. & Ambro.* Aliæ tamen aues ouant bis in anno vel pluries vt hirundines, ſed prima oua corrumpuntur propter hyemem: oua vero poſteriora complentur.

Aues vero domeſticæ, *vt ibidem dicit Ariſtotel.* ouant tota æſtate, ſicut gallinæ & columbæ, & præcipue, quando bene paſcuntur, & locus earum eſt calidus. *Item dicit Ariſtoteles libro 6.* quædam aues ouāt toto anno præterquam duobus menſibus tropicorum, ſcilicet in Iulio & in Decembri, vt gallinæ, quarum quædam ouant bis quolibet die. Et quæ multum ouant cito moriuntur. Columba autem quandoq; decies ouat in anno, ſed pauca ponit oua. Et aues vncorum vnguium ſunt paucorum ouorum. Et quædam ouant in nidis, & quædam in arboribus concauis: & quædam in foraminibus terræ & cauernis, & quædam in aruis & in rupibus: & quædā in arenis, vt ſtruthio, quæ non fouet oua ſua nec cubat ſuper ea, ſed calore Solis com-

cõplentur & animantur in arenis. Et quædã oua fouentur in nidis factis in arborũ ramis: & quædam in petris altiſſimis: & quædam in arundinetis, ſicut oua auium aquatilium. *Dicit etiam Ariſtot. lib. 6.* Oua auium ſunt dura exterius. Et quædam ſunt duorum colorum, quia citrina interius & alba exterius. Oua auium fluuialium diuerſificantur ab ouis aliarum auium, quæ in ſicco nutriuntur, quia citrinum eſt in iſtis magis quam in duplum ad citrinum auium quæ nutriuntur prope ripas. Variantur etiam in colore. Nam columbarum ſunt alba, ſicut gallinarum, & auium paluſtrium ſunt glauca, & quædam ſunt ſicut picta, vt oua niſi. Diuerſificantur oua in figura, quoniam quædam ſunt acuta, & quædam lata, prius vero exit latum, poſtea acutum. Oua vero longa capitis acuti producunt mares, habentia vero loco acuminis rotundum producunt fœminas. In calidis autem regionibus ponuntur in fimo ad Solem, & complentur, vt in Ægypto, & in quibuſdam locis in plumis calefactis, ſicut in quadam ciuitate quidam potator compoſuit oua ſub puluinari, & dixit, quod continuauit potum quouſque ex illis ouis pulli extrahebantur. Aliquando etiam ponuntur oua in vaſis calidis, & extrahuntur ab illis pulli, *Vt dicit idem ibidem*, recepto tamen ſemine maris in matrice ſimul cum ſemine fœminæ commiſcetur, in principio apparet album, deinde fit rubeum in modum ſanguinis, poſt totaliter fit citrinum: deinde paulatim operante natura remanet citrinum in medio, & album in extremo, & cum cõplebitur, exibit, & tunc mutatur à mollitia in duritiem, quia in exitu coagulatur, & perfectiſſime induratur: vnde oua quam diu ſunt in ventre, ſunt citrina quadã pellicula albida inuoluta. Sed qñ ſunt formata & completa, indurantur, & illa durities teſta nuncupatur. Et eſt idem teſta in coagulo oui, quod eſt embryo vel folliculus in corpore pueri iam concepti, ſed propter fortitudinem vel intenſionem caloris in corpore auis dominantis, plus induratur, & hoc fuit neceſſe propter interioris liquiditatis conſeruationem. Ouant autem multæ aues oua venti, ſicut faciunt gallinæ & anſeres, *Vt dicit Ariſtoteles ibidem libro* 2. Et hoc accidit ex ſuperfluitate humoris ſeminalis, in corpore fœminæ ſuperabundantis. Et ſunt oua venti parua &

inſipida, humidiora aliis, & ſine dura teſta, & poſita ſub gallina non alterantur, ſed remanet album album, & citrinum citrinum. Talia oua inueniuntur in gallinis & anſeribus, pauonibus & columbis. Formatur pullus in ouo & completur citius in æſtate quam in hyeme, quia oua gallinæ ſcinduntur in octodecim diebus in æſtate, in hyeme in 25. Et quando tonitua veniunt in hora cubationis oua corrumpuntur, ſimiliter quando frequenter nuda manu tanguntur. Gallinæ etiam veteres ouant in principio veris, & oua gallinæ iuuenis ſunt minoris corporis, & vniuerſaliter ſi gallinæ non cubauerint ſuper oua ſua, infirmabuntur & corrumpentur, & ouum gallinæ completur poſt coitum in 11. die. Et quædam aues in coitu non ſeruant ſexum, ſed ſaltat fœmina ſuper fœminam, & maſculus ſuper marem, vt perdices & columbæ, & talis coitus facit odorem fœtidum, & oua non pullificatiua, ſed ſunt ſterilia, quemadmodum oua venti, *Vt dicit Ariſtotel.* In ouis autem gallinæ poſt tres dies cubationis, apparent ſigna pulli, & tunc aſcendit citrinum verſus acutum, ad illum locum à quo incipit ſciſſura, & apparet quaſi gutta ſanguinis in albumine oui, & eſt principium ſeu materia ipſius cordis, *Vt dicitur ſupra in tractatu de auibus, de generatione pulli quære ibi.* Item oua in quibus ſunt duo vitella, faciunt gemellos pullos, & parua & ſubtili tela diuiduntur ab inuicem hæc vitella, *Vt ibidem dicit Ariſtotel.* Et aues, quæ comedunt carnes, non ouant niſi ſemel in anno, præter hirundines quæ bis ouant. Aquila enim ouat tria oua, & tertium eiicit è nido, & cubat ſuper oua 30. dies. *Hucuſque Ariſtoteles lib. 6. Item eidem libro 17.* Auium genera oua procreant completa, duræ teſtæ niſi accidat occaſio per infirmitatem. Item aues multæ generationis, faciunt ſæpe oua venti, quod non contingit auibus boni volatus neque curuorum vnguium: quoniam aues multorum ouorum ſunt multæ ſuperfluitatis. Superfluitas autem auium vncorum vnguium, tranſit in plumas & in vngues & in alas: & ideo earum corpus eſt paruum, durum, acutum & macilentum. Et propter hoc non ſunt tales aues multorum ouorum neque multi coitus. Aues enim corpulentæ propter corpulentiam & calorem ventris ouant multoties. Similiter aues parui corporis ſunt multi coitus, & mul-

& multorum ouorum, ſicut patet in quibuſdam gallinis, quæ quanto ſunt magis paruæ, tanto erunt plurium ouorum, quia cibus talium tranſit in creationem ouorum. Item oua venti non erunt in auibus boni volatus, quia ſuperfluitas earum eſt pauca, & ideo ouant oua pauca. Oua venti ſunt plura ouis conuenientibus generationi pullorum, & ſunt minoris quantitatis, quoniam non ſunt completa: vel propter multitudinem ſuam ſunt minoris delectationis quando comeduntur, quoniam in omni re delectabilius eſt, quod eſt digeſtum, & dulcius quam indigeſtum. Et quædam aues, quando olfaciunt mares & audiunt voces ſuas, implentur ouis, quia ſunt multi cibi & multæ ſuperfluitatis & caloris: & ideo ſunt fortioris appetitus, & ideo ſpermatizant, & cito ouant, quia ſuperfluitas illa tranſit in ouorum naturam vi caloris. Item generatio auium ex ouis erit quando fœmina ſederit ſuper oua, & calefecerit ea. Et quia pullus in ouo non poteſt compleri ſine nutrimento: ideo natura poſuit cibum ſuum interius in ouo, & indigent oua propter debilitatem ſuam calefactione. Et ideo oua cito complentur in diebus calidis, quoniam tempus calidum iuuat digeſtionem creationis. Eſt autem albumen materia & ſuſtentatio pulli: vitellum autem cibus pulli & nutrimentum eius, & propter hoc album & citrinum diſiuncta ſunt quadam tela, propter naturæ diuerſitatem, & natura albuminis eſt quaſi contraria natura vitelli vel citrini, & propter hoc congelatur citrinum tempore frigoris, & poſtquam fuerit calefactum fiet humidum. Album autem non congelatur ex frigore, ſed fit magis humidum, & quando aſſatum fuerit, erit durum, & apud generationem pulli inſpiſſatur, quoniam ſuſtentatio pulli eſt ex eo quod per vmbilicum accipit pullus cibum ex citrino, & citrinum in tempore illo eſt multum, quoniam erit humidum & de facili conuertibile in cibum. *Huc uſq; Ariſtoteles libro 16. De ouis autem dicit Iſaac in diætis.* Oua, inquit, quæ generantur ex animalibus ſanis & temperatis, ſunt nutrimenti laudabilioris. Quæ vero ex craſſis, ſunt maioris nutrimenti & ſapidioris. Similiter de coeuntibus cum maſculis cum calorem maiorem habent coeuntia quam non coeuntia: ſimiliter generata de iunioribus, quia in eis habetur plus caloris. Naturæ autem

Digitized by Google

ouorum generaliter ſunt temperatæ & mediocres, & humanæ complexioni plurimum vicinantes. Albumina tamen ſunt frigidiora ad vitellorum comparationem, quod teſtatur eorum aquea ſaporoſitas, & ideo in odore ſunt vitellis grauiora, & ſunt etiam indigeſtibiliora, maxime de veteribus volatilibus, aut de maſculis non coeuntibus, vitella ſunt temperata calori vicina, & ideo ad digerendum ſunt meliora & faciliora, confortantia membra, & ab eis tardius diſſoluenda. Variatur autem ouorum nutrimentum ſecundum diuerſitatem animalium, ex quibus generantur, quia generata de ſubtili animali & temperato, vt ex perdice vel gallina, ad nutriendum ſunt laudabiliora, & ſunt facile digeſtibilia: ſed à membris facilius diſſoluuntur. Vnde ad regimen ſanitatis meliora ſunt quam ad membra confortanda. Quæ autem generantur de groſſis animalibus ad digerendum dura ſunt & nutrimenti illaudabilis, ſicut oua ſtruthionis, anſeris & pauonis, quæ ſunt mali nutrimenti, & dura ad digerendum, & grauis odoris, maxime de veteribus vel de carentibus maſculis, & quando digeruntur á membris tardius diſſoluuntur, & ideo plus valent ad membra confortanda quam ad regimen ſanitatis. Generata autem de auibus iunioribus ſunt leuiora, de veteribus grauiora, de mediocribus, temperatiora, quia caloris ſunt perfectioris & minoris humiditatis, & ideo valent ad regendam ſanitatem, & ad membra confortanda. Oua autem quanto ſunt recentiora, tanto ſunt meliora, & quanto magis vetera, tanto minus bona. Variantur etiam per artificium quadrupliciter. Aut enim ſunt aſſata: aut elixa: aut in iure cocta: aut frixa, ſed aſſata ſunt elixis groſſiora, & ad digerendum duriora, quia focus eorum humiditatem ſubſtantialem conſumit & deſiccat. Aſſata ſub cineribus calidis peiora ſunt quam quæ ſuper carbones ſunt diſcooperta, quia cum calor ignis in cineribus ea circumtegat, fumoſitatem eorũ ſuperfluã euaporare non permittit: ſuper carbones vero poſita, fumoſitatem reſudando emittunt & munda fiunt. Elixa autem in aqua meliora ſunt quam aſſata, quia aquæ humiditas calori ignis in deſiccanda ſua humiditate ſubſtantiali repugnat, & ideo minus fiunt deſiccatiua, & caloris naturalis refrigeratiua. Elixa autem cum corticibus ſunt peiora, quia & groſſiciei

ſiciei & fumoſitati repugnant cortices exterius, & non permittunt ſuperflua exhalare: & ideo generant ventoſitatem inflatiuuam, & grauitatem ſtomachi & totius ventris. In aqua vero fracta calor aquæ temperatæ penetrat, & groſſitiem ſuam ſubtiliat, & aufert eis grauitatem odoris. Vnde & cæteris ſunt laudabiliora, ſed tamen ſola vitella plus ſunt deſiccatiua & minus ſolidatiua. Indurata vero deſiccatiua ſunt, & à ſtomacho dure exeuntia venaſque tarde penetrantia: bene tamen digeſta, multum confortant, ſed ſi remaneant indigeſta ſtomachum grauant & inteſtina, mollia tamen & parum coagulata minus ſunt deſiccatiua. Et magis digeſtibilia, cito venas penetrantia, pectus humectantia, tamen parum ſunt membrorum confortatiua. Item dura aut mollia in ſuis actionibus & paſſionibus ſunt mediocria. Frixa autem oua cæteris ſunt peiora, quia in ſtomacho morantia in fumoſitatem & corruptionem ſunt magis mutabilia, quicquid ibi ciborum inuenerint corrumpentia, grauitatem in ſtomacho generantia, faſtidia peiora facientia quam alia oua, maxime ſi ſint frixa, in vitellis autem inter aſſata & in aqua fracta ſunt mediocria. *Hucuſq; Iſaac.* Oua etiam non ſolum ſunt vtilia ad cibum, immo ſunt neceſſaria in multiplici medicina. Sunt enim humectatiua, mitigatiua, pectoris & gutturis lenitiua, membrorum confortatiua, reſumptiua, & perditorum reſtauratiua, virtutis iuuatiua generatiuæ, combuſtionis & arſuræ ſanatiua. Nam ex vitellis ouorum aſſatis fit oleum optimum combuſturis. Sunt ouorum vitella anthracis & venenoſi apoſtematis curatiua. Nam vitellum crudum oui cum ſale mixtum ſanat anthracem, vt *dicit Conſtantin.* Ouorum autem albumina ſunt caloris mitigatiua, tumoris repreſſiua, fluidæ humiditatis reſtrictiua, calidæ arteticæ & podagræ iuuatiua, quando autem putrida & corrupta ſunt, maxime ſunt nociua, humorum corruptiua, & ſuo fœtore nauſeæ & vomitus prouocatiua, & de facili ſunt mortis illatiua.

Cap. LXXVIII.

De Ouis aſpidum.

OVa aſpidum ſunt parua & rotunda, liuida vel crocea, limoſa, viſcoſa interius, fœdita ac ſumme venenoſa, qui-

quibuſdam neruulis pariter conglobata, quorum venenum ſumme eſt mortiferum, contra quod nullum remedium inuenitur, *vt dicit Plinius*. Contingit autem, *vt dicit idem*, quum aſpidis aliquando ab alio venenoſo, vt à rubeta inueniri, & ab eo foueri, & ex tali fomento vermem procreari, qui viſu & flatu perimit more baſiliſci ſiue reguli omne viuum. Malitiam vermis taliter procreati, primo ſentit vermis, qui eum fouet. Nam in primo eius ortu, quando ſe fouentem aſpicit, patrem ſe generantem interimit & occidit, *vt dicit idem. Et hanc proprietatem videtur tangere Iſaac* 49. *ca. vbi dicit* quod qui comederit oua aſpidum, morietur, & quod confotum eſt ex ouis & nutritum, erumpit in regulum. *Vbi dicit gloſſa, ex ouis aſpidis generatur regulus, & ex Iudeis venenoſis naſcetur Antichriſtus.*

Cap. LXXIX.

De Ouis Aranea.

OVA araneæ ſunt multa & modica, liuida, paruis maculis aſperſa, diuiſa, & ab inuicem ſeparata, venenoſa, mollia & viſcoſa, quæ ſi caſu aliquo fuerint perdita, aranea protinus quærit ea, & ſuis additamentis interioribus & roſtro reportat ipſa. Ex vnico autem ouo multæ & innumerabiles araneæ generantur, ita paruulæ, quod vix videntur, & tamen ſtatim, quando ouum exeunt, telas texere incipiunt, ita ſubtiliter quod naturæ ingenioſitas pariter & virtus poſſunt merito in tam paruo opuſculo admirari, *quære ſupra de aranea lib.*18.

Cap. LXXX.

De Ouis Aquila.

OVA aquilæ ſicut & accipitris, ſunt pauca, quia niſi raro ternarium numerum non excedunt, & ſæpe aquila eiicit tertium de nido, quia difficulter cubat ſuper oua, *vt dicit Ariſt. lib.* 15. In nido autem ſuo collocat quandam gemmam cum ouis ſuis, quam putant magi valere contra tonitruum, & ideo dicunt aquilam lapidem ponere cum ouis, ne à tonitruo corrumpantur, *vt dicit Plin.*

CAP.

Cap. LXXXI.

De Ouis Anſerum.

ANſerina oua magna ſunt, & dura ad digerendum, & difficilius cubātur, & tardius complentur, qusm oua gallinarum.

Cap. LXXXII.

De Ouis anatum.

ANatina oua, ouis gallinaciis ſunt maiora, ſed nō ſunt ita ſapida, nec ita bene nutribilia ſicut oua gallinarū.

Cap. LXXXIII.

De Ouis Alandarum.

OVA autem alaudę ſunt modica, colore varia, cubantur ſuper gleba, & ibi deuorantur ſæpius à reptilibus & muſtelis.

Cap. LXXXIIII.

De Ouis bubonum.

OVA bubonis ſunt parua & maculoſa, fragilis teſtæ, inſipida, multum habentia de albumine & minus de vitello. Venantur autem de die monedulæ oua bubonis & comedunt ipſa, & ipſe de nocte comedit oua monedulæ: & ideo continue pugnant inuicem pro ouis ſuis, *Vt dicit Ariſto, lib.* 8.

Cap. LXXXV.

De Ouis cornorum.

OVA corui *Vt dicit Ariſto. lib.* 6. ſunt multa, & cubantur ſolum á fœmina, & maſculus interim defert ei cibum & eiicit aliqua propter multitudinem. Ouat autem coruus & pullificat in mediis æſtus feruoribus, contra naturam aliarum auium. *Vnde Petronius*:

Cornus maturis frugibus oua defert.

Cap. LXXXVI.

De Ouis Cygnorum.

OVA cygni ſunt multa & magna, oblonga, duræ teſtæ, non multum grati ſaporis & grauis odoris, ſunt duræ digeſtionis magis quam oua anſeris.

CAP.

Cap. LXXXVII.

Ee Ouis Crocodilorum.

OVA Crocodili ſunt maiora ouis anſeris, & fouentur in terra viciſſim, nunc á maſculo nunc à fœmina, *vt dicit Plin.libr.* 8. Sunt autem oua illa venenoſa, & interius quaſi ſanioſa, olfactui & guſtui horribilia, & ad cõmedendum mortifera.

Cap. LXXXVIII.

De Ouis Columbarum.

OVa columbæ ſunt minora quã gallinæ alba, rotunda, aliquantulum oblonga, ſapida, calida, & bene nutribilia. Sunt auté oua colũbæ duo, & ex vno generatur maſculus, & alio fœmina, & maſculus cubat ſuper ea de nocte, & fœmina de die, *vt dicit Ariſt.lib.* 6. Multoties autem ouant in anno, quia decies & maxime in calidis regionibus, vt in Ægypto, *quare ſupra libr.* 12.

Cap. LXXXIX.

De Ouis colubrorum.

OVA colubri ſunt multa, ſicut & aliorum ſerpentum, valde rotunda, ſubalbida vel humida, mollia, ſanioſa, coniuncta, & mortifera, & venenoſa.

Cap. XC.

De Ouis Draconum.

OVA Draconis ſunt maxima, maiora longitudine quã oua crocodili vel ſtruthionis, *vt dicit Plin.* Eſt autem animal ouans interius ſed nõ exterius, ſed intus complentur & formantur fœtus. Vnde Draconum oua ſunt pauciora, quam aliorum reptilium: ſed ſunt maiora, ſanguinolenta & ſanioſa, virulenta, mortifera & venenoſa.

Cap. XCI.

De Ouis herodiorum.

OVA herodii ſunt parua, varia, oblonga, ſicut oua accipitris ſiue niſi, & ſunt pauca, quia omnis auis curui vnguis eſt fortis volatus, & paucæ humiditatis & ſuperfluitatis, & ideo paucorum ouorum, *vt dicit Ariſto. lib.* 17.

CAP.

Digitized by Google

Cap. XCII.

De Ouis formicarum.

OVA formicarũ ſunt valde paruula, albida & rotunda, quæ extra corpus paulatim recipiunt in locis calidis muſcidis incrementa, quouſque plenarie compleantur: quæ ſi aliquo caſu mota fuerint, de ſuo nido vel diſperſa, à formicis recolliguntur, & ad ſuos nidos referuntur. Odorifera ſunt & medicinalia, *Vt dicit Plin.* Vnde & vrſi ſibi medentur comeſtis ouis formicarum *Vt dicit Plin.*

Cap. XCIII.

De Ouis Gruum.

OVA gruis mediocriter ſunt magna, pallida, dura & inſipida, grauis odoris, & ingrati ſaporis, duræ digeſtionis.

Cap. XCIIII.

De Ouis Gryphonum.

OVA Gryphis ouis aquilæ ſunt maiora, duriora, ſapore & odore grauiora, qualitate ſunt calidiora & ſicciora, & etiam numero pauciora, quia vltra duo nunquam parit, quia valde eſt difficilis cubationis, *Vt dicit Ariſto.*

Cap. XCV.

De Ouis Gallinarum.

OVA gallinarum ſunt cæteris temperatiora, nutrimento hominis conuenientiora, *Vt ſupra dictum eſt.* Oua tamen venti ſunt inſipida & illaudabilia nutrimẽto. *De hoc quare ſupra cap. & lib.* 12.

Cap. XCVI.

De Ouis Hirundinum.

OVA hirundinum ſunt plura. Nam *Vt dicit Ariſt.* aues parui corporis multæ ſunt ouationis, *Vt dicit Ariſto.* Nulla autem auis carnẽ comedens ouat bis in anno præter hirundinem, quæ ouat bis, & aliquando bis pullificat. Oua autem prima aliquando corrumpuntur propter hyemem, poſteriora vero complentur, *Vt dicit Ariſto.*

Cap. XCVII.

De Ouis Cancrorum.

OVA cancrorum primo generantur infra corticem & ventrem inter caudam & dorſum intrinſecus, deinde emit-

emittuntur exterius, & ſub cauda recolliguntur, & ibi turgeſcunt & rotundantur, & creſcunt donec compleantur. Pereunt autem quando ſemine maſculi non perfunduntur, *vt dicit Ariſto.*

CAP. CXVIII.

De Ouis Locuſtarum.

OVA locuſtarum intus generantur, & ſunt plura & minutiſſima, quæ effuſa ſuper frondes & gramina in aere corrupto calido & humido, in infinitum aliquando multiplicantur.

CAP. XCIX.

De Ouis lacertarum.

OVA lacertarũ ſunt ſimilia ouis ſerpẽtum. Sed ſunt minora, viſcoſiora, & ſunt venenoſa, ſed minus quam ſerpentum, *vt dicit Plin.*

CAP. C.

De Ouis milui.

OVA milui ſunt pauca, parua, crocea, & maculis reſperſa, ouis cæteris auium ſylueſtriũ magis terreſtria atq; ſicca, ſapore inſipidiſſima, in odore grauiora.

CAP. CI.

De Ouis merguli.

OVA merguli ſunt parua, multa, calida, varia tamen & alba, parum differentia ab ouis anatum ſtagnorum & fluuiorum.

CAP. CII.

De Ouis Niſi.

OVA niſi ſunt paruula, varia, calida & ſicca, & quandoque parit niſus oua venti, quando nimis impinguatur.

CAP. CIII.

De Ouis Coturnicum.

OVA coturnicis ſunt ſimilia ouis corui, & dicitur quod valent epilepticis & caducis, *vt dicit Plin.*

CAP. CIIII.

De Ouis Onocrotalorum.

OVA onocrotali ſunt ſimilia ouis anſeris, ſed minora ſunt & inſipidiora, & in odore grauiora, & in colore minus alba & ad digerendum duriora.

CAP.

CAP. CV.

De Ouis Pauonum.

OVA pauonis ſunt groſſa & duræ teſtæ & 30. diebus cubat ſuper oua ſua, & tunc ſcinduntur, & ponit, 12. oua & parum minus, & abſcondit oua ſua fœmina propter maſculum, qui ſi inuenerit ea frangit, *Vt dicit Ariſto.*

CAP. CVI.

De Ouis perdicis.

OVA perdicis ſunt ſimilia ouis columbæ in temperamento & in complexione, & in magnitudine & furatur alter alteri oua ſua. Sed hæc fraus fructum non habet, quia cum pulli vocẽ audierint propriȩ genitricis, matrem, quæ eos fouerat, derelinquunt & ad eam, quæ eius genuit, reuertuntur, *Vt dicit Iſid.*

CAP. CVII.

De Ouis paſſerum.

OVA paſſeris ſunt valde parua & minuta & bis in anno ouat & pullificat, præcipue quando prima oua corrumpuntur, vel caſu aliquo amittunt. Sunt autem calidiſſima, renum inflatiua, & libidinis excitatiua, ſicut & eorum cerebella, *Vt dicit Conſtan.*

CAP. CVIII.

De Ouis Quiſcula.

OVA quiſculæ ſunt parua & rotunda, minora quam perdicis & maiora quam alaudæ. Et eſt quiſcula auis modica á ſono vicis ſic dicta, carnoſa, pennoſa, minoris volatus quam alauda, & nidificat ſub gleba ſicut alauda, & eius ouis inſidiatur muſtela, & ideo ponit oua in diuerſis locis, & ſuper quædam cubat maſculus: & ſuper quædam fœmina, ſed poſt eductionem pullorum de eis parum ſolicitantur.

CAP. CIX.

De Ouis Rinatricis.

OVA rinatricis, i. e. cuiuſdam ſerpentis venenoſi aquas inficientis, ſunt ſicut oua colubri. Sed minora, & in maculis reſperſiora, & ſunt virulẽtiora & pernicioſio-

Cap. CXIII.

De Ouis Vulturum.

OVa vulturis ſunt magna, ſicut aquilæ, & pauca, quæ difficiliter cubat ſuper oua ſua. Sunt autem ſubnigra maculis reſperſa, duræ teſtæ, mali odoris & ingrati ſaporis; & aliquando eiicit aliqua de ouis ſuis ſicut aquila, quia nõ de facili poteſt nutrire pullos ſuos, *Vt dicit Ariſtot.* Hæc de ouis, & de modo ouationis, & eorum qualitatibus & differentiis dicta iam ſufficiant.

Cap. CXIV.

De Numero, pondere & menſura, & primo de Vnitate.

AD prędictas proprietates rebus inſertas, vltimo viſum eſt mihi vtile, inſerere quædam pauca & leuia de proprietatibus & differentiis numerorum, menſurarum, ponderum & ſonorum. Nam, *Vt dicit Iſid. lib. 3.* Ratio numerorum non eſt contemnenda. In multis enim ſacræ ſcripturæ locis elucet, quantum myſterium obtinet ratio numerorum. Non enim fruſtra dictum eſt: *Omnia feciſti in numero, pondere & menſura, ſicut dic. Sapien. cap.* 11. Nam ſenarius qui ex ſuis partibus eſt perfectus, mundi perfectionem deſignat. Et ſic de aliis numeris eſt intelligendum. Nihil enim ſcire poſſumus ſine numeri diſciplina, quia per eam horas temporum diſcernimus, quando de menſium circulo diſputamus, dum ſpacium anni redeuntis agnoſcimus, per numerum ſiquidem inſtruimur ne in computis confundamur. Tolle, inquit, numerum in rebus, & omnia pereunt. Adime computum, & totum ignorantia complectitur. Nec differunt homines à cæteris animalib. qui rationem calculi & computationis ignorant, *Vt dic. Iſido. ibid.* Idem etiam ſentiendum de principio Arithmeticæ, quia nunquam ſcietur quid ſit triangulus ſine ternario, nec quadrangulus ſine quaternario. Et ſic de aliis. Vnde notum eſt, quod ſine cognitione numeri nulla ſcientia mathematica poſſidetur, *Vt ibidem dic.* Numerus autem, *Vt dicit idem*, eſt multitudo ex vnitatibus aggregata. Nam vnitas radix eſt & ſemen numeri ſiue mater, non proles ſiue

numerus, quia vnitas ingenita eſt, non habens numerum à quo exeat, ſed omnium numerorum eſt origo, à quo omnis numerus effluit & emanat. Nam vnum eſt radix multitudinis & multiplicationis, & eſt ſimplicius & ſublimius & virtuoſius omnium ſub eo contentorum, *Vt dicit Ariſt. & Auic. 1. lib. cap. 2.* Nam cum vnum ſit radix & origo multitudinis, omnia ſub ſe continet, & omnia ſunt in eo, vt in ſuſcipiente, *Vt dic. idem cap. 34.* Nam vnitatis proprietas eſt multitudinem efficere & illam retinere, & ei eſſe dare, ac in omnibus eius partibus exiſtere & continere ſimpliciter, *Vt dicitur lib. 4 cap. 2.* Item cum omnium rerum vnitas ſit origo, quanto plus res appropinquat vnitati, tanto plus appropinquat veritati, *Vt dicit idem cap. 2.* Nam vnitas ſe habet ad modum formæ, dualitas autem per modum materiæ. Et ideo quanto res plus accedit ad vnitatem, tanto plus recedit à duplicitate, & appropinquat ad ſimplicitatem, & quanto plus accedit ad vnitatem, tanto plus ad entitatem, quia eſſe non eſt prius vnitate, *Vt dic. lib. 2. cap. 9.* Nec diuerſificatur vnitas niſi propter materiã, cum ſit ſuſtentatrix omnium & retentrix, *Vt dic. lib 5. cap 31.* Tanta enim laus vnitatis eſt apud ſapientes, quod a multis anima dicebatur eſſe vnitas in numeris procedens ab vnitate, & dixerunt, quod vnitas eſt principium cuiuslibet continui & diſcreti, *Vt dicit Auic. lib. 2. cap. 1.* Eſt itaque vnitas commendabilis, quia a nullo numerabili oritur, ſed a ſeipſa principiatur, a qua omnis numerus oritur, ad quã omnis numeroſitas, tanquam ad radicem propriam & originem reuocatur, *Vt dicit idem.* Item ratione ſimplicitatis, quia vnum eſt quod non diuiditur, *Vt dicit idem cap. 3.* Veriſſime, inquit, vnum eſt, quod nec actu diuiditur nec intellectu, & talis vnitas eſt principium numeri, *Vt dicit idem ibi. Item dicit idem*: Vnitas eſt, in qua non eſt multitudo, quod vtique intelligitur de vnitate prima & ſimplici, ad quam omnia quantumcunque diſparia reducuntur. Nam vnum multipliciter dicitur, vt poſt patebit. Item ratione perfectibilitatis, nam particularia quælibet in ſe perfecta ſunt, quando ad vnitatem ſunt redacta. Nam totalitas & perfectio debetur vni, *Vt dic. Ariſt. 5. phyſic. c. 4.* quia perfectum ſufficit ad eſſe vnum, *Vt dic. in lib. de cælo & mundo cap. 2.* Item ratione ſingularis dignitatis. Vnum enim per ſe eſt

aliquid

aliquid exſtans ſolitarium, *Vt dicitur in lib. meteor. cap. 16. Et ideo Algazel dicit ſuper 3. meteor. cap. 15.* quod cauſa vnitatis eſt vnum eſſentialiter & primo & magis dignum. Eſt autem vnum ſiue vnitas multiplex, *Vt dicit Alga.* eſt vnum ſimplex, & vnum eſt ſecundum quid. Vnum ſimplex dicitur vnum, in quo non cadit multitudo nec actu nec potentia, vt punctus & vnitas. Vnum ſimplex eſt in quo non eſt actu multitudo, quamuis ſit potentia, vt lectus & membrum, in quo non eſt multitudo actu. Vnum autem ſecundum quid, dicitur multipliciter, ſcil. vnum genere, vt homo & bos: vnum ſpecie, vt ſottes & Plato: vnum accidente, vt nix & ceruſſa: vnum proportione, vt auriga & nauta: & vnum in ſubiecto, vt dulce & album in aliqua ſubſtantia vna. *Ariſtot. autem 1. Phyſic. cap. 5. dicit*, quod eſt vnum accidente, vt duo accidentia in vno ſubiecto, & eſt vnum per ſe multipliciter, vt vnum in continuatione, quorum terminus vnus, & vnum ſpecie vel forma, vt ſottes & Plato in homine. Vnum genere vt homo & bos, in animali, & vnum in diffinitione, vt illa, quorum vna eſt diffinitio, & vnum indiuiſibilitate, vt punctus, & vnum numero vt ſingulare, & vnum ſimplicitate vt eſſentia, & vnum totalitate ſiue perfectione, vt circulus, & vnum materia, vt omnia corporalia. *Bernhardus autem diſtinguit 9. modos Vnitatis ad Eugen. 5.* eſt enim vnitas naturalis & gratuita, & eſt ſuper vtrunque conſtituta. Vnitas autem naturalis eſt in quadruplici differentia: quædam eſt per aggregationē rerum, differentium & diſtinctarum vnitas collectiua, vt multi lapides faciunt vnum aceruum: & quædam eſt per colligationem partium formaliter differentium ſiue partium heterogeniarum, & eſt vnitas conſtitutiua, vt multa membra vnum corpus: & quædam per coniunctionem differentium ſexu in generatione prolis, & ſic eſt vnitas coniugatiua, quando ſcil. vir & mulier ſunt duo in carne vna: & quædam eſt per vnionem naturarum differentium conuenientium in vnitatem perſonalem, & hæc eſt vnitas natiua, qua anima & caro ſunt homo vnus. Vnitas autem gratuita ſimiliter quatuor habet differentias, quarum prima eſt poteſtatiua, qua homo virtuoſus ſtabilitur in ſe, & inuenitur animo indiuiſus. Secunda eſt conſentanea, vt per charitatem multorum in domino eſt anima vna &

corpus vnum. Tertia eſt votiua, quando anima cum Deo habet per omnia conformitatem, & votis eius adhærens, vnus ſpiritus eſt cum eo. Quarta dignatiua, qua limus noſter à Dei Verbo eſt aſſumptus ad perſonæ diuinæ vnitatē. Vnitas ſupernaturalis & gratuita conſubſtantiata eſt vnitas Trinitatis, quam quidem vnitatem oportet eſſe ſolam & ſingularem, vt in ea ſit ſtatus & quies omnium vnitatum. Ex prædictis patet quod totalitas & perfectio debetur vnitati, *vt vult Ariſt. 5. Phyſicor.* Quod enim totum, id eſt, perfectum non eſt, non dicitur vnum vniuerſaliter, *vt dicit idem.* Sunt autem vnum numero, quorum materia eſt vna, ſed forma ſunt vnum, quorum vltima perfectio eſt vna & totalis. Vnum genere, quorum forma prædicamenti eſt vna. Vnitas autem quæ eſt principium numerorum, non eſt vna materia, ſed numero, *vt dicit Ariſto. ibidem.* Et eſt res ſimpliciſſima, quæ primo ſubſiſtit, & per illam omnes aliæ. In omnibus generibus vnum eſt principium, quod eſt in illis particulare, vt in coloribus eſt albedo, & in melodiis pneumatibus tonus ſiue ſonus, &c. *vt dicitur* 10. *lib. met. cap.* 3. & ideo vnitas numeralis à qua oritur & ad quam reſoluitur omnis numerus, diuinæ vnitatis eſt expreſſiua ſimilitudo & figura. Nam *vt dicitur. 4. met. cap.* 3. primum in genere ſubſtantię & indiuiſibile eſt motor primus æternus ſcil. Deus abſolutus ab omni materia, qui non ſolum eſt principium primū tanquam motor, ſed tanquam forma & finis, & actus vltimus ei non admiſcetur potentia omnino, &c. Vnde ab ipſo Deo vno in ſubſtantia procedit omnis creatura effectiue & exemplariter, ſicut ſub vnitate procedit omnis numerus originaliter, & ad ipſum velut ad finem omnia referuntur, ſicut ad vnitatem primam omnes numeri reſoluuntur, vt idem ſit finis omnium qui eſt principium, Deus qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum.

Cap. CXV.

De binario.

AD vnitatem autem addita vnitate, dualitas procreatur, quæ poſt vnitatem omnium numerorum præcipuum & ſecundarium tenet locum, *ſecundum Iſidor.* Et hic numerus qui binarius dicitur, ab aliquibus infamis dicitur

dicitur, quia ab vnitate per binarium ſeparamur: vnde nota dicitur eſſe diuiſionis, *ſed vt dicit Auguſtin. in 6. muſica.* Si vituperabilis eſt, primo recedit, laudabilis eſt, quia ab vnitate exiens ternario approximat & accedit.

Cap. CXVI.

De Ternario.

TErnarius eſt numerus ex vnitatis additione ad binarium generatus, & eſt ternarius inter numeros ſacratiſſimus, quia in ipſo totius Trinitatis veſtigium inuenitur, quia ſicut prima vnitas primi principii repræſentat vnitatem, ſic ternarius perſonarum in Deo exprimit Trinitatem, filii ſcilicet à patre generationem, & Spiritus ſancti à Patre per filium proceſſionabilitatem. In ternario ſiquidem adhibuit Ariſtoteles, magnificare Deum ſublimem & glorioſum, *vt dicitur in libro de cælo & mundo capite 1.* nam beatam Trinitatem clamat & prædicat quælibet creatura, quæ facta eſt à Deo trino & vno in numero, pondere & menſura, *vt dicitur libro Sap.* 11.

Cap. CXVII.

De numero quaternario.

EX additione vnitatis ad ternarium, quaternarius ſurgit, qui & à figura quadrata nomen ſumpſit, *vt dicit Iſidorus*, forma autem quadrangula maxime eſt atque firma, & ideo maxime ſtabilitatem ſignat vniuerſalis Eccleſiæ, & firmitatem fidelis animæ tam in virtute quam in ſcientia & doctrina, quæ comprehendit cum omnibus Sanctis, quæ ſit longitudo, latitudo, ſublimitas & profunditas.

Cap. CXVIII.

De numero quinario.

EX additione autem vnitatis ad quaternarium ſurgit ſecundus numerus impar, ſcilicet quinarius, qui inter impares in binario diſtans à ternario eſt ſecundus, & illos ideo ſæpe deſignat, qui ad Trinitatis fidem, doctrinam & ſcientiam ſuperaddunt, & tamen quamuis inſtructi ſint per fidem & per legem, nihilominus tamen quinque fa-

tuis virginibus, & quinque iuga boum ementibus comparantur, quia in quinq; carnalium ſenſuum voluptatibus adhuc detinentur.

Cap. CXIX.

De Senario.

EX additione quoque vnitatis ad quinarium creſcit ſenarius, qui primus numerus eſt perfectus, qui ex partibus ſuis aliquoties ſimul aggregatis reddit eandem ſummam, quod in monadibus numeris non inuenitur, niſi in ſenario, nec in decadibus, niſi in 28. *& ideo dicit Boetius lib.* 1.*capit.*18. quod ſenarius eſt numerus æmulator virtutis, quia nec ſuperflue progreditur nec diminute remittitur, ſed inter æquales partes tenet medium, non habens ſuperfluum neque diminutum. Nam ſenarius continet in ſe partem ſui mediam, ſcilicet ternarium, & tertiam, ſcilic. binarium, & ſextam, ſcilicet vnitatem. Sex autem vnitates faciunt ſenarium, & duo ternarii ſenarium, & tres binarii eundem reddunt numerum, & ideo iſte numerus perfectionem gratiæ & virtutum ſignat in ſcriptura.

Cap. CXX.

De Septenario.

SEptenarius quidem, qui ex additione vnitatis ad ſenarium & inter impares eſt tertius, ſupercreſcentiam gratiæ deſignat ſeptiformis, quæ ſemper creſcit, & perficit in tenentibus fidem Beatiſſimæ Trinitatis.

Cap. CXXI.

De Octonario.

OCtonarius autem qui creſcit per additionem vnitatis ad ſeptenarium, componitur ex duabus partib: æqualibus, ſcilicet ex duabus quaternariis vel ex duobus imparibus inæqualibus, ſcilicet ex quinario & ternario, ſignat ſuperadditionem beatitudinis & gloriæ in patria, quæ ſuccedit illis, qui habuerunt ſeptiformem gratiam hac in via, vbi paritati meritorum reſpondebit paritas præmiorum & imparitati tormentorum & afflictionum imparitas gaudiorum & particularium conſolationum. Nam gaudium

dium Martyrum aliis paribus excedet gaudium confeſſorum, & virginum coniugatorum, vt ſtella differt à ſtella in claritate, 1. *Corinth.* 15. & ideo propter inæqualia merita & gaudia, diuerſæ & diſpares dicuntur in domo patris luminum manſiones, *Iohannis* 15.

Cap. CXXII.

De Nouenario,

NOuenarius autem qui creſcit per additionem vnitatis ad octonarium, & componitur ex triplici ternario, & immediatius ſe habet cum denario ſolum in vnitate differens ab eo, ſtatum & gloriam repræſentat triplicis hierarchiæ Angelorum, quarum quęlibet conuenientiam habet & conformitatem cum ſancta Trinitate, & immediatius ſe habent ad Deum cæteris creaturis.

Cap. CXXIII.

De Denario,

DEnarius autem qui per ſuperexcreſcentiam vnitatis excedit nouenarium, eſt limes & terminus omnium ſimplicium numerorum. Primum autem omnium compoſitorum repræſentat merito ipſum Chriſtum Deum, qui eſt alpha & O, finis ſcilicet & principium, non ſolum creaturarum principium ſimplicium, verum felicitas & beatificatio eſt Hominum & Angelorum. Denarius itaque numerus eſt primus limes numeralis, ſine cuius additione vel replicatione vlterius numerus non aſcendit, qui decies in ſe ductus numerum reddit perfectum, ſcilicet centenarium, qui de leua tranſit in dextram, *Vt dicit Beda.* Ex iam dictis patet, quod numerorum alius eſt digitus, alius articulus, alius compoſitus. Digitus continet numeros ſimplices ab vno vſque ad decem. Articulus continet x. & reliquos denarios. Compoſitus amplectitur digitum & articulum, vt xj. xij. xiij. & ſic de aliis, vſque ad xx. qui eſt ſecundus articulus ſic, xxx. & xl. & ſic de aliis, vſque ad centum, & decies centum reddunt M. In quo patet dignitas denarii, ſine cuius replicatione ad millenarium non peruenitur. Recipit autem numerus quantitatem, & aceruus

Digitized by Google

ex vnitatibus profuſus multiplicem diuiſionem. Numerorum alius par, alius impar. Numerus par eſt, qui in duas partes æquales diuidi poteſt, vt ij. iiij. vj. viij. Impar numerus eſt qui æquis partib. diuidi nō poteſt, vno vel deficiente vel ſuperabundante, vt iij. v. vij. & reliqui, *vt dicit Iſido.* Par autem numerus ſic diuiditur, quia alius eſt pariter par, alius pariter impar, alius impariter par, & impariter impar. Pariter par numerus eſt, qui ſecundū parem numerū pariter diuiditur, quouſq; ad indiuiſibilē perueniat vnitatem, Verbi gratia, xliij. habet medietatem xxij. hic autem xvj. & iſte viij. octo autem iiij. & hic binarum, ſcilicet ij. binarius autem vnitatem habet quæ indiuiſibilis & ſingularis eſt. Pariter impar eſt numerus, qui in æquas partes recipit diuiſionem, ſed partes eius remanent indiuiſibiles, vt vj. x. xiiij. xviij. xxx. l. mox enim vt tales numeros diuiſeris, incurres numerum, quem diuidere non poteris in æquas partes. Impariter par numerus eſt cuius partes æqualiter diuidi poſſunt, ſed vſque ad vnitatem non pertingunt, vt xxiiij. hi immediate diuiſi, xij. faciunt, rurſus in aliam medietatem, vj. deinde in aliam medietatem iij. ſed vlterius ceſſat diuiſio, & inuenitur terminus indiuiſibilis ante vnitatem. Impariter impar eſt qui ab impari numero impariter numeratur, vt xxv. & xlix. qui diuiſi, vt impares numeri ab imparibus & paribus diuiduntur, vt ſepties, vij. faciunt xlix. & quinquies v. xxv. Item parium numerorum alii dicuntur ſuperflui, alii diminuti. Superflui ſunt, quorum partes ſimul ductæ, plenitudinem ſuam excedunt, vtputa duodenarius, habet enim partes quinque, duodecimā quod eſt vnum, ſextam duo, quartā quod tria, tertiam quod quatuor, dimidiam quod ſex, vnum enim duo & tres & quatuor & ſex ſimul ducta, xvj faciunt & longe duodenarium excedunt, ſicut & aliis ſimiles plurimi.

Cap. CXXIV.

De Numero diminuto.

Diminuti ſunt numeri qui partibus ſuis computatis minorem ſummam efficiunt, vtputa denarius cuius partes ſunt tres, decima quod eſt vnum, quinta quod eſt duo, dimidia quod eſt quinque, vnum enim & duo & quin-

quinque ſimul ducta, octonarium faciunt, denario longe minorem. Similis his eſt octonarius & alii plurimi, qui in partes redacti infra conſiſtunt. Perfectus numerus qui ſuis partibus adimpletur, vt ſenarius habet tres partes, ſcil. ſextam, tertiam & dimidiam, ſex enim ſunt vna tertia, ij. & dimidia, ſcilicet tres, & hæ partes in ſummam ductæ, ſcil. j. ij. & iij. ſenarium perficiunt & conſummant. Sunt autem perfecti numeri intra denarium ſex, infra centenarium, xxviij. infra millenarium, cxxviij. & infra x. M. cccc. xcvj. & hi numeri perfecti ſemper in vj. vel in viij. terminantur, & hoc alternatim, *Vt dicit Boetius*. Perfectos autem numeros raro inuenies de facili numerabiles. quia *Vt dicit idem*, pauci ſunt nimis conſtanti ordine procreati, ſuperflui autem & diminuti ſunt multi, & inordinate diſpoſiti & nullo certo fine generati. Impares autem numeri ſic diuiduntur. Alii ſunt ſimplices, alii compoſiti, alii mediocres. Simplices ſunt, qui nullam aliam partem habent, niſi ſolam vnitatem, vt ternarius ſolam tertiam, & quinarius ſolam quintam, & ſeptenarius ſolam ſeptimam, his enim vna pars ſola eſt. Et compoſiti ſunt qui non ſola vnitate metiuntur, ſed etiam alieno numero procreantur, vt ix. & xv. & xxi. & xxv. Dicimus enim ter trini, & ſepties trini, & ter quini, & quinquies quini. Mediocres numeri qui quodammodo ſimplices & incompoſiti eſſe videntur. Alii vero modo compoſiti, vt verbi gratia ix. xxv. Nouenarius enim dum non comparatus fuerit, primus eſt & incompoſitus, quia non habet numerum communem, niſi ſolum monadicum. Ad xv. vero comparatus, ſecundus eſt & incompoſitus, quia in illis communis eſt numerus, præter monadicum, id eſt, ternarius numerus, qui nouenarium conſumant, vt ter trini, xv. & ter quini.

Cap. CXXV.

De Secunda diuiſione totius numeri.

ALio modo diuiduntur numeri, quia omnis numerus aut conſideratur per ſe, aut ad alium, per ſe eſt numerus, qui ſine relatione aliqua dicitur, vt iij. iiij. v. vj. & conſimiles. Ad aliud eſt numerus, qui relatione ad alios comparatur, verbi gratia, iiij. ad ij. dum enim quaternarius ad binarium comparatus fuerit duplex dicitur & multiplex, ſimi-

ſimiliter vj. ad iij. & vij. ad iiij. & x. ad v. Iterum tres ad vnum triplex, ſex ad duo, & nouem ad tria. Æquales autem numeri dicuntur, qui ſecundum quantitatem ſunt æquales, vt ij. ad ij. & iij. ad iiij. & x. ad x. c. ad c. Inæquales, qui ad inuicem inæqualitatem demonſtrant, vt iij. ad duo, & iiij. ad iij, &c. & vniuerſaliter quando maior minori & minor maiori comparatur, dicitur inæqualis. Maior numerus eſt, qui habet in ſe illum minorem numerum, ad quem comparatur, & parum plus vt quinarius habet in ſe ternarium numerum, & eius alias partes duas, & ſic de aliis. Minor numerus eſt, qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte ſua, vt ternarius ad quinarium continetur ab eo cum duabus partibus ſuis. Multiplex numerus eſt, qui habet in ſe minorem numerum, bis aut ter aut quater aut multipliciter, vt duo ad vnum, dum comparati fuerint dupliciter eſt, tres ad vnum tripliciter, quatuor ad quadrupliciter, & ſic de aliis. Econtra ſub multiplex numerus eſt qui intra multiplicem numerum multipliciter, continetur, vt vnus à duobus bis continetur, à tribus ter, à quatuor quater, à quinque quinquies, & ſic de aliis. Superparticularis numerus eſt dum fortior continet in ſe inferiorem numerum, ad quē comparatur ſimiliter & vnam partem eius. Vt verbi gratia, ternarius ad binarium comparatus cōtinet in ſe duo, & alium vnum qui eſt media pars duorum, ſimiliter quatuor ad tres comparati continent in ſe tres & alium vnum, qui eſt tertia pars trium, ſic quinque ad quatuor, continent quaternarium, & alium vnum qui eſt quarta pars quaternarii, & ſic de aliis. Superpartiens numerus eſt, qui inferiorem numerum totum continet, & ſuper hoc alteras eius partes duas aut tres, aut quatuor, aut quinque, aut alias, verbi gratia, quinque comparati ad tria, habet quinarius ternarium & ſuper hoc duas partes eius, ſcilicet duo. Sex ad quatuor comparati habent in ſe iiij. & alias partes eius, ſcilicet duo. Similiter ix. ad quinque comparati, habent in ſe quinque, & alias eius partes, ſcilicet iiij. Subſuperpartiens numerus eſt, qui continetur ſub numero ſuperpartienti cum aliquibus partibus ſuis duabus, aut tribus aut pluribus ſuis, vt verbi gratia, tria continentur à quinque cum aliis duabus partibus ſuis, & quinque à ix, cum aliis parti-

partibus ſuis, & ſic de aliis. Subſuperparticularis numerus eſt qui continetur in inferiori numero cum aliqua parte ſua, vt media, aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, duo ad tria, tria ad quatuor, & quatuor ad quinque, & ſic de aliis. Multiplex ſubparticularis numerus eſt qui comparatus ad inferiorem numerum continet in ſe totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius. Verbi gratia, quinarius comparatus per binarium, in ſe continet bis binos, id eſt, quatuor & vnam partem eius. Et ix. comparati ad quatuor, continent in ſe duos quaternarios & vnitatem quæ nouenarii eſt pars vna. Submultiplex ſuperparticularis numerus eſt, qui comparatus ad inferiorem ſibi numerum, continet eum multipliciter cum aliis partibus eius, vt octonarius comparatus ad ternarium, continet in ſe bis tantum cum aliis partibus eius. Similiter xiiij. ad xij. comparati continent in ſe bis ſenos, ſcilicet xij. cum aliis partibus eius. Sic xvij. ad vij. ſic xxij. ad ix. continent in ſe bis nouem cum aliis tribus partibus ſuis. Submultiplex ſuperpartiens numerus eſt, qui ad fortiorem ſibi comparatus continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus ſuis, vt tria comparata ad octo, continentur bis cum duabus partibus ſuis. Similiter quatuor ad xj. comparati, continentur bis cum tribus partibus ſuis, *Vt dicit Iſidor.*

Cap. CXXVI.

De Tertia diuiſione totius numeri.

TErtio modo diuiduntur numeri *ſecundum Iſido.* Numeri aut ſunt diſcreti aut continentes. Diſcretus numerus eſt, qui diſcretis monadibus continetur, vt verbi gratia. iij iiij. v. vj. &c Cõtinens vero numerus eſt, qui coniunctis monadibus continetur, vt ternarius numerus in magnitudine intelligatur. Et diuiditur hic numerus in linealem, in ſuperficialem & in ſolidum. Eſt autem linealis, qui incipiens à monade, linealiter ſcribitur vſq; ad infinitum. Vnde alpha deſcribitur pro deſignatione linearum, quia hæc litera vnitatem ſignat apud Græcos. a. Superficialis numerus eſt ita, qui non ſolum in longitudine, ſed in latitudine continetur, vt trigonus, tetragonus ſeu quadra-

quadragonus, pẽtagonus vel circularis, & cæteri qui ſemper in plano pede, id eſt, in ſuperficie continentur. Et ideo figuræ ſunt hic ponendæ pro exemplo, nam trigonus numerus taliter ordinatur 3. Quadratus vero numerus eſt ita 4 & tetragonus dicitur. Pentagonus ſiue quinquangulus eſt ita 5. circularis numerus eſt ita o. Sphæricus vero numerus eſt & circularis qñ circulato numero à ſe multiplicato ſurgit, & in ſe conuertitur. Verbi gratia, quinquies quini quinquies, hic circulus dum in ſeipſum multiplicatus fuerit, in ſeipſum circulariter redit, & ſphærã facit quia quinquies. xxv. faciunt generaliter. cxxv. Solidus vero numerus eſt qui longitudine, altitudine, latitudine cõtinetur. Naturam numeralem & numerorum multiplicem diuiſionem ſimplicibus propoſui ſimpliciter intuendam, *prout patet in verbis beati Iſid. cuius verba per omnia ſum ſecutus.* Ex quibus patet manifeſte quod ſub numerorum diuerſitate diuerſimode latent myſteria diuerſarum intelligẽtiarum in canone ſcripturæ diuinitus aſpiratæ, *& ideo dicit Boe. lib.* 1. *cap.* 1. ſcientia numerorum maxime eſt inter mathematicas ſcientias à ſapientib. attendenda, qa de omnib. natura exiſtẽtibus de quib. habet diſſerere philoſophia præualet præ omnibus arithmetica diſciplina, quia ſine numero nec litera literæ coniungitur, nec ſyllaba ſyllabæ recto ordine copulatur. Sic nec ſubiectum à prædicabili diſcernitur, nec à concluſione in ſyllogiſticis inter prima media & vltima diſtinguit, vbi primi, ſecũdi & vltimi ſiue tertii ratio non habetur, *& ideo vt dicit Boe.* omnes ſcientias præcedit ſcientia numeralis, quia ſine ternario non ſubſiſtit triangulus, nec ſine quaternario tetragonus ſiue quadrangulus & ſic de cæteris. Sic etiam in Muſicis eſt videre, quia Muſica eſt modulatio numerorum nominibus annotata *vt dicit idem Boe.* vt patet in diateſſeron, in diapente & diapaſõn, & in aliis conſonantiis muſicis, quæ ſine numero præcedente non denominantur, ſicut nec aſtrorum curſus, nec ortus ſiderum vel occaſus, nec temporum nobis pateret varietas vel ſucceſſus, ſi nõ numerali adiutorio regeremur. Omnia etiam creata ratione numerali ſunt formata, *vt dicit idem.* Et etiam rationis numeralis fuit exemplaritas in animo cõditoris. Vnde ſub certitudine numeri creati ſunt & diſtincti tres trini ordines angelorum, ſub ſeptenario & terna-

ternario diſtinguuntur virtutes & potentiæ omnium rationalium & ſpiritalium animorum. Virtute & ſcientia numerali colliguntur elementa, & vt ita dicã, numerorum coniunctione funguntur vniuerſa tam ſpiritualia quam corporalia, tam cœleſtia quam terrena, nec habent numeri compoſitionem inter ſe & proportionem ex aliis quam ex ſeipſis, *Vt dicit Boe.* Nam in ſubſtantia numerorum inueniuntur par, & impar ex quibus conſtat omnis numerus, qui diuina quadam potentia, cum diſparia ſint & contraria, tamen ex vna genitura, ſcilicet ex monade oriuntur, & in vnam compoſitionem & in proportionis ſimilitudinem ſine medio coniunguntur. Vnde patet quod omnis numerus ſub impari vel ſubpari comprehenditur. Eſt autem par numerus qui poteſt in duo æqualia diuidi, vnitate non interueniente. Impar vero eſt qui non poteſt diuidi in duo æqualia, vnitate intercedente. Vel ſecundum Pythagoræ diſciplinam. Par numerus eſt, qui poteſt ſub eadem diuiſione diuidi in minima & in maxima, minima quidẽ quantitate, id eſt diuiſione, maxima autem ſpacio & magnitudine vt ſi diuidas. C. in L. & L. maximum ſpacium eſt. L. minima vero quantitas, id eſt diuiſio, non enim diuiſum eſt niſi ſemel, & nulla poteſt fieri minor diuiſio quam in duas partes. Nam quanto aliquis par numerus in plures partes diuiditur, tanto magnitudo plus minuitur, vt patet in arbore ſecta in plures partes, ſed numerus diuiſionis ſiue quantitas multitudinis plus augetur. Cuius ratio eſt *Vt dicit idem.* quod magnitudo poteſt minui & diuidi in infinitum, ſed numerus creſcit & progreditur in infinitum. Et ideo paris numeri diuiſio eſt ſecundum magnitudinem, maxima, ſed ſecundum quantitatem diſcretam minima. Impar vero numerus eſt, cuius numeralis diuiſio eſt in duas partes vel particulas inæquales. Par autem numerus quandoq, diuiditur in duas partes æquales, & quãdoq; inæquales, quando vero in partes diuiditur æquales, ſi vna pars diuiſionis eſt par, & reliqua erit par, vt quando. viij. diuiduntur in iiij. & iiij. & xij. in vj. & vj. & ſic de aliis. Si vero vna pars diuiſionis æqualis fuerit impar, & reliqua neceſſario erit impar, vt quando vj. diuiduntur in iij. & in iij. & decem in v. & v. & xiiij. in vij. & vij. Vnde in æquali diuiſione nec paritas imparitati, nec paritati imparitas admiſcetur præterquã ſolum in binario, qui princeps paritatis eſt, & non reci-

recipit inæqualem diuiſionem, quia conſtat ex duplici vnitate & ex prima duorum paritate. Quando vero par numerus diuiditur in partes inæquales, ſi vna pars diuiſionis eſt par, & reliqua erit par, vt ſi diuidatur denarius in viij. & in ij. vel in vj. & in iiij. Et ſic qñ. vj. diuidũtur in iiij. & in ij, & viij in vj. & in ij. &c. Et ſi vna pars diuiſionis fuerit impar, alia pars neceſſario erit impar, vt ſi diuidatur denarius in iij & vij. Et viij. in iij. & in v. & ſic de aliis. Neque vnquam fieri poteſt vt ſi vna pars diuiſionis par fuerit, alia impar valeat inueniri, aut cum vna ſit impar alia par poſſit intelligi. Impar autē numerus ſemper diuiditur per partes inæquales, & ſemper vna pars diuiſionis paritati, altera imparitati deputatur, vt vij. ſi diuidas in tria, & iiij. altera portio par, altera impar inuenitur. Et hoc generaliter in omnibus imparibus inuenitur. Eſt autem vnitas genitrix omnis pluralitatis & cauſa imparitatis & paritatis, nam ſi impari addideris vnitatem, neceſſario parem numerum generabit, & ſi de paritate vnitatem dempſeris, mox imparē numerum procreabis. Omnium etiam numerorum circa ſe poſitorum, & naturali diſpoſitione ſibi inuicem coniunctorum medietas eſt vnitas. Verbi gratia ſi dicatur. j. ij. iij. vnitas addito binario, facit binarium inter vnum & duo eſſe medium. Item ſi dicatur. j. ij. iiij. vnitas addita binario, facit ternarium eſſe medium inter binarium & quaternarium. Similiter ſi dicatur iij. iiij. v. vnitas addita ternario, facit quaternariũ inter iij. & v. eſſe medium, & ſic de aliis aſcendendo procedendum eſt. De partibus autem & ſpeciebus numeri paris pariter & imparis ſupra dictum eſt. Iſtorum autem numerorum ſingulas procreationes, proportiones, conuenientias & differentias proſequi eſſet longum, ideo de numerorum proprietatibus hæc ſufficiant. Hoc ſolum autem ſciamus quod medium inuenire in numeris difficile eſt, *vt dicit Iſid.* quia numeros eſſe infinitos certiſſimum eſt, quia quantumcunq; aliquem protraxeris & finem faciendum putaueris per additionis vnitatum totum numerum parem vel imparem prolongabis. Rationem autem & proprietatem medii numerabilis ſic aduertere poteris, primo coniunge extrema, & diuide & inuenies medium, verbi gratia, pone ꝑ extremis vj. & xj. ſimiliter iunge. xviij. partire æqualiter, & erunt, ix. & eſt anologicũ in arithmetica, vt me-

vt medius numerus quot monadibus ſuperat primum, totidem ſuperetur ab extremo, ſuperat enim nouem ſex in tribus monadibus & totidem ab vndecim nouenatius ſuperatur, *Vt dicit Iſi.li.3.* vnde ſuperius poſita excerpta ſunt.

Cap. CXXVII.

De Menſura & pondere.

MEnſuræ autem & pondera ſæpiſſime locum obtinent in ſcripturis, quorũ rationes & proprietates ortum habent à Geometrica diſciplina, nam *Vt dicit Iſi.lib.3.* Geometria eſt menſurandi ſcientia, quæ continet in ſe lineamenta & ſpacia ſiue interualla, figuras & magnitudines, & in figuris numeros ac dimenſiones, vt patet in circulis triangulis, quadrangulis, pentagonis, & aliis infinitis, de quibus omnibus non eſt præſentis negocii multa diffinire, ſed pauca tangere propter ſimplices, *de quibus facit Iſid. mentionem dicens ſic.* Geometriæ quadripartita eſt dimenſio in planum, in magnitudine numeralem rationalem & in ſolidas figuras. Planæ figuræ ſunt, quæ longitudine & latitudine continentur, quæ ſunt iuxta Platonem numero quinque. Numeralis magnitudo eſt, quæ diuidi poteſt ſecũdum numeros, quæ in arithmetrica edocentur. Magnitudines rationales ſunt quarum menſuram ſcire poſſumus per iudicium rationis ſicut irrationales, quarum menſuræ quantitas cognita non habetur. Figurę autem ſolidæ ſunt, quæ longitudine, latitudine & altitudine continentur, vt eſt cubus. Sunt autem plane figuræ plures ſpecies, *Vt dicit idem*, quia prima plano pede eſt circulus qui vocatur circunducta in cuius medio punctus eſt quo cuncta conuergunt, & punctum illum geometrici centrum vocant plano pede, ita:

Quadrilatera figura eſt in plano quadrata, quæ ſub quatuor rectis lineis iacet.

Diacrate congramanon figura eſt plana.

Orthogonum, id eſt, rectiangulum figura plana eſt, id eſt, triangulus, & habet angulum rectum.

Hiſopleros figura eſt plana & recta ſuper in ſolidum conſtituta.

Sphæra eſt figura in rotundum formata, quæ in cunctis partibus in ſolidum eſt æqualis.

Iiii Cubus

Digitized by Google

Cubus eſt figura propria ſolida quę in magnitudine, latitudine, & longitudine continetur in ſolidum.

Cilindrus eſt figura quadrata habens ſuperius ſemicirculum.

Conon eſt figura quæ ab amplo in anguſtum finit.

Pyramis eſt figura quæ ad modum ignis ab amplo in acutum conſurgit.

Vtitur autem hæc diſciplina primo pūcto, cuius pars nulla eſt. Inter omnia, quæ menſurari poſſunt, eſt minimum dimenſiue, & tamen maximum poteſtatiue, quia omnium linearum eſt principium, à quo omnes incipiūt & progrediuntur & in qua omnia finiuntur. Secundo vtitur linea quæ eſt recta longitudo ſine latitudine æque ex æquo iacet in ſuis punctis, quia à puncto incipit & in puncto finitur. Superficies vero eſt longitudo cum latitudine. Spiſſitudo autem habet trinam dimēſionem ſcilicet latum, longum & profundum ſiue altum. Ex iſtis tribus dimenſionibus conſiſtit omne corpus ſcilicet ex longo, lato & perfundo, & ex his tribus contingit omnē corpulentam ſubſtantiam habere pondus numerum & menſuram, poteris autem ſecundum artem numerandi medium geometricum inuenire, nam eius extrema multiplicata tantum faciunt, quantum & media duplicata. Verbi gratia. vj. & ix. faciunt ſeptuageſies dipondius, media vero ſcilicet. viij. & xij. multiplicata tantum faciunt, *vt dicit Iſid. lib 3.* Circulus itaque eſt linea à puncto vſque ad punctum & centrum, in æquis ſpaciis circumducta. Eſt autem circulus figura ſimpliciſſima, capaciſſima, ab omni anguloſitate remotiſſima, exterius euexa, interius conuexa, motui aptiſſima, & reuolutioni congrua, cuius circumferentia à ſuo punctali centro eſt remotiſſima inter omnes figuras perfectiſſima. Omnes figuras & figurabilia ambiens omnia poteſtatiue intra ſe continens, & à nullo extra ſe præterquam a ſe eſt contenta, vt patet in circulo Cœli, quia ambit omnia, & non ambitur, continet omnia & non ab alio extrinſecus continetur, *vt dicit Iſido.* ſicut infra 10. eſt omnis numerus: ita infra circulum omnium figurarum clauditur ambitus ita
Et vt breuiter dicam circuli perfectionem & rationem circularem quadam naturali æmulatione omnia mirabiliter imitantur, nam circularem formam cælum ſibi vendicat

dicat & motum. Sic planetarum orbes in ſe circulariter reflectuntur. Sic ſiderum curſus annorum & menſium & diuerſorum temporum anfractus a ſe incipere & in ſe redire continue concernuntur. Sic elementa inuicem agunt & patiuntur, & quæ per corruptionē deſinere videntur, per generationem iterum reuertuntur. Sic & cōtinui marium fluxus & refluxus fluunt & refluunt, & cum deſierint iterum oriuntur. Sic herbæ & arbuſta, fructus & ſemina vice reciproca a ſe exeunt, & in ſe conuertuntur. Sic cœleſtes ſpiritus a Deo exeunt per creationem, & in Deum mouentur per affectionem, a Deo emittuntur per formationem, & ad Deum reuertuntur per gratiarum actionem. Sic & anima rationalis ab Ariſtotele comparatur circulo, rōe ſuæ perfectionis & capacitatis, omnium n. figurarum iſoperimetarum, id eſt, æquales ambitus habentium, maior eſt circulus, & ideo totus mundus ſphæricam habet formam, qui ad hoc creatus eſt, vt eum capiat anima per intellectum. Vniuerſitatis etiam conditor, ſcilic. Deus in circulo deſignatur. Nam, *Vt dicit Termegiſtus*, monas monadem genuit, & in ſe ſuum reflectit ardorem, id eſt, amorem. Nam Pater generat & genuit ab æterno Filium, & per Filium ſpirat Spiritum ſanctum, qui eſt ardor, id eſt, amor vtriusque atque nexus. Nam Deus Pater ab æterno ſe intelligit perfecte, & intelligendo perfecte ſe diligit, quæ dilectio vltra ſe ad aliud non extendit. Sed potius ad intelligentem & intellectum, id eſt, Patrem & Filium, a quibus procedit ipſa dilectio, ad modum circuli ſe reflectit. Vnde idem eſt Deus in eſſentia Pater intelligens, & intelligendo Filium gignens, & Filius a Patre genitus & intellectus, & amor a Patre per Filium procedens, & in vtrunque ſe reflectens, ſcil. Spiritus ſanctus. Ex quo patere poteſt, quod perfectio eſt in diuinis perſonis, quia earum pluralitas Trinitatis numerum non excedit, ideo etiam Secundus philoſophus interrogatus quid ſit Deus? ſic reſpondit: Deus, inquit, eſt intellectualis circulus, cuius centrum vbique eſt, circumferentia vero nuſquam. Ex quo patet, quod ratio circuli relucet in qualibet creatura.

Cap. CXXVIII.

De Figura Trianguli.

TRiangulus eſt figura habẽs tres angulos æquales duobus rectis, quid autem ſit angulus rectus, alias determinatur. Comparatur autem anima vegetabilis, quæ habet tres potentias in ſe, ſcil. generatiuam, nutritiuam & augmentatiuam, triangulo, qui primus eſt omnium figurarum geometricarum, quia anima vegetabilis eſt prior omnium animarum, habens in ſe ternarium potentiarum. Eſt autem triangulus inter figuras angulares primus, quia ſolidam habens longitudinem, latitudinem & altitudinẽ, & ideo omnis figura habens plures angulos vt tetragonus, id eſt, quadrangulus, pentagonus, &c. tot in ſe concludit triangulos, quot lineæ ab angulo in angulum protrahuntur, vt patet in quadrangulo, qui duos continet triangulos, ſi ab vno angulo ad alium angulum oppoſitum linea deducatur, vt hic Et ſi ab alio angulo alia linea ad oppoſitum protrahatur quatuor angulos continebit vt hic & ſic in omnibus figuris aliis totidem diuidunt tri anguli, quot ipſam figuram angulos habere contingit, vt quadrangulus quatuor deductis lineis, triangulos quatuor continebit, & pentagonus 5. & hexagonus, 6. & heptagonus, 7. & ſic de aliis, *Vt dicit Boe. lib. 2. Arithmet. cap.* 6. At vero triangula figura ſic per angulos diuiſa, in alias figuras non reſoluitur niſi in ſe ipſam, in tres enim angulos diuiditur, vt patet hic. Adeo enim eſt hæc figura latitudinis princeps, vt cęteræ ſuperficies in hanc reſoluantur, ipſa vero quoniam nullis eſt principiis obnoxia, neque ab alia latitudine ſumpſit initium in ſeipſam ſoluitur, *Vt dicit idem ibidem.* Nulla autem poteſt excogitari figura angularis, quæ non habet ortum & principium a triangulo, nam triangulus omnium aliarum formarum & figurarum eſt principium & elementũ, & hoc patet in numeris. Nam quaternarius naſcitur ex ternario, qui triangulus eſt ſiue trigonus, & ex vno qui poteſtate trigonus eſt generatur. Nam hanc dignitatem habet vnitas quæ mater eſt omnium numerorum, vt in ſe vim obtineat non actu, ſed poteſtate omnium numerorũ, quæ ab ipſa generantur, *Vt dicit idem Boe. lib. 2. cap.* 18. ſic &

penta-

pentagonus ex quaternario ſupra ſe poſito & vnitate, quæ vicem ſupplet trianguli generatur, & ſic de omnibus aliis numeralibus figura poteſt oſtendi, quia ſemper ex figura triangula quilibet numerus generatur, ſicut ibi in terminis. Boe. determinat manifeſte ponens exemplum in tetragonis, pentagonis, hexagonis, heptagonis, & in aliis multis, habet & aliud ſingularis proprietatis figura triangularis, quia omnis alia figura ſibi poteſt eſſe baſis, & ex baſe ſuppoſita, poteſt ſurgere figura triangularis, quia omnis alia figura pyramidalis habens in ſe formam triangularem, tot in ſe continet triangulos, quot continet angulos in ſe ipſa baſis, verbi gratia, ſi ponatur quadrangula pro baſe, poteſt ſuper ſurgere figura pyramidalis, tot in ſe continens triangulos, quot in ſe tetragonus, id eſt, dignoſcitur angulos continere, vt patet in hac figura. Similiter ſi baſis fuerit pentagona, pyramis ſurgens triangularis, 5. triangulos repræſentare poterit ſupra baſim, vt patet in figura pyramidali poſita ſuper baſim pentagonalem. Sic etiam ſupra baſim hexagonam poteſt ſurgere pyramidalis figura ſex continens triangulos manifeſte, & ſic de aliis. Ipſa etiam figura trianguli poterit pyramidalis eſſe baſis, vt dicit idem, & in ipſo triangulo pyramidali triplex angulus ſecundum tres angulos poterit inueniri. Mira itaque videtur diuina diſpoſitio in omnibus. Sed potiſſime in numeris & figuris, de aliis autem figuris tam numeralibus quam geometricis, modo videtur ſuperſedendum propter difficultatem & infinitam figurarum diuerſitatem, ſed aliquarum conſideratio maximam confert vtilitatem Theologicę diſciplinæ, vt patet in quadrangulo, qui eſt inter figuras & numeros ſolidiſſimus, æquis lateribus diſtinctus, & Euangelicam repræſentans doctrinam, quæ per 4. partes orbis immobilem obtinet veritatem atque firmam, *Vt dicit Beda ſuper Gene.* Angulus autem multarum figurarũ eſt commune ſubiectum, quia omnes prædictæ figuræ ſub diuerſitate angulorum terminantur. Eſt autem angulus duarum linearum alternus cõtractus, ſecũdum modum autẽ contingendi ſe variatur angulus, quia nunc rectus nunc obliquus, vel reflexus, nunc acutus nunc obtuſus. Maxima autem virtus conſiſtit in angulo recto, quia in ipſo tota virtus, quæ conſiſtit in li-

neis à baſi confluentibus, ad angulum fortificatur propter linearum concurſum pariter & contactum, vt patet in oculo, quia omnia comprehendit ſub angulo, nam radii, qui linealiter veniunt à re viſa, faciunt vnam pyramidem, cuius conus eſt in pupilla, & baſis in re viſa, & hi radii inangulantur in centro pupillæ, & per angulum illum pyramidalem formatur viſus, *Vt dicit autor perſpectiue. Quære ſupra libro tertio, de natura Viſus, & in libro quinto, de natura oculorum.* Partes itaque oppoſitæ inter ſe & abinuicem ſeparatæ, in angulis conueniunt & pariter in vnum finiuntur. Pauca itaque de natura figurarum & angulorum, exempli gratia, ſunt hæc dicta, vt ſciamus, quia illorum ratio eſt neceſſaria ad diuerſa myſteria diuinæ paginæ cognoſcenda, quæ ſub numerorum & figurarũ metaphoris multiformiter ſunt velata. Nam ſicut circulus ſignat animam rationalem, & triangulus animam vegetabilem, ſic quadrangulus animam ſenſibilem. Nam ſicut quadrangulus linea ducta ab angulo vſque ad angulum oppoſitum duos continet triangulos, ſic anima ſenſibilis duplicem in ſe habet triangulum põtẽtiarum ſeu virtutum, nam anima ſenſibilis præter tres potentias vegetabiles habet virtutem apprehenſiuam, concupiſcibilem & iraſcibilem, quia anima ſenſibilis eſt vegetabilis, & non è conuerſo, & ſic de aliis figuris diuerſæ rationes myſticæ & ſpirituales eliciuntur, & ſpiritualia corporalibus adaptantur. Sub iſtis autem figuris comprehenduntur menſurarum & ponderum rationes.

Cap. CXXIX.

De Menſuris corporum menſurabilium.

Eſt autem menſura, *Vt dicit Iſid. lib. 16. cap. penul.* res aliqua modo ſuo vel tempore circumſcripta. Et hæc eſt aut corporis, aut temporis, aut ſpacii localis. Corporis menſura eſt, vt hominum ſeu lignorum, aliarumq; rerum corporalium breuitas vel longitudo. Omne enim corpus dimenſionem habet propriam & menſuram, proprie autem menſura eſt vocata, eo quod fruges & liquores, cæteraque ſicca & humida ea metiuntur, vt modius, vrna, amphora

phora & ſextarius. Menſurarum autem minima pars eſt cochlearium, quod eſt dimidia pars drachmæ, ponderans ſiliquas 9. qui triplicatus conchulam facit. Nam conchula drachma vna & dimidia adimpletur. Cyatus autem pondus continet 10. drachmarum, quibus ſi quinq; addideris, dicitur oxiſalus. Acetabulus quarta pars eſt heminæ 12. drachmas cōtinens. Cotula eſt hemina continens cyathos, 6. quæ ideo cotula dicitur, quia κότη Græco ſermone inciſio dicitur, & hemina ſextarii in duo æqualia incidatur & cotula nominatur. Hemina autem appendit libram vnam, quæ geminata ſextarium facit. Eſt autem ſextarius menſura duarum librarum, quibus aſſumptis bilibris nominatur, aſſumptus autem quater Græco ſermone fit cenith, quinquies autem cōplicatus quinarem ſiue Gomor facit, adiice ſextum, congium reddit. Nam congius ſex metitur ſextariis, à quo ſextarius nomen ſumpſit. Congius à congiendo, id eſt, per augmentum creſcendo vocatur. Vnde & pecunia gratia beneficii data congiarium eſt vocata. Vnus quiſque enim imperator fauorem populi captans, adiiciebat ad menſurā, vt in donis largior videatur.

Congiarum autem eſt ſpecialiter menſura liquidorum, cuius rem & nomen ſimul à Romanis impoſitum inuenimus. Metreta liquidorum eſt menſura, à μέτρον Græco ſic vocata, & eſt commune nomen ad omnes menſuras liquida continentes. Modius eſt dictus, eo quod ex ſuo modo ſit perfectus. Eſt autem menſura librarum xliiij. id eſt, ſextariorum xxij. & ideo operationum perfectarum Dei typus eſt & figura. Viginti duo opera fecit Deus infra opera, vj. dierum, nam primo die fecit Deus ſeptem, ſcilicet materiam informem, angelos, lucem ſiue ignem, cœlos ſuperiores, aquam, terram & aerem. Secunda firmamentum Solis. Tertia die quatuor, maria, ſemina, ſationes & plantaria, Quarta die fecit tria, ſcilicet Solem, Lunam & ſtellas. Quinta die tria, ſcilicet piſces, reptilia & volucres. Sexta die fecit 4. beſtias iumenta, reptilia terræ & hominem, & facta ſunt viginti duo rerum genera in diebus ſex Et viginti duæ generationes ſunt ab Adam vſque ad Iacob: ex cuius ſemine naſcitur omnis gens Iſrael. Et vigintiduo ſunt libri Veteris Teſtamenti vſque ad Heſter. Et 22. literarum ele-

menta quibus tota traditur diuinæ legis diſciplina. His igitur exemplis modius menſuram vigintiduorum ſextariorum continet ſecundum Moyſi traditionem, & eſt modius à modo dictus, quaſi menſura moderata, *vt dicit Iſid.* Satum genus eſt menſuræ iuxta morem prouinciæ Paleſtinæ, vnum & dimidium modium capiens vel continens, cuius nomen eſt ex hebraico ſumptum. Satum enim apud eos ſumptio ſiue leuatio nominatur, eo quod qui metitur eandem menſuram ſumat atque leuet. Satum tamen aliquando ponitur pro modio, 12. ſextariorum, *vt dicit idem.* Batus eſt menſura capiens ſextaria 50. & eſt batus in liquidis ſicut in ſiccis chorus & ephi. Amphora ab anſis eſt vocata, quibus hinc inde leuatur, & recipit frumenti vel modios Italicos tres. Cadus eſt amphora continens tres vrnas. Vrna autem eſt menſura quam quidam vocant quartarium, & eſt proprie dicta vrna, quæ pro condendis defunctorum cineribus adhiberi ſolet, *de quo poeta Lucanus:*

--Cœlo tegitur qui non habet vrnam

Artabo menſura eſt apud Ægyptios, 72. ſextariorum compoſita ſic dicta ex numero, propter 72. linguas gentium, quæ orbem impleuerunt. Gomor eſt menſura 40. modiorum, *vt dicit Iſid.* vel dicitur menſura quatuor modiorum, *vt dicit gloſſa ſuper Exo. cap.* 16. Eborus eſt menſura 30. modiorum, & eſt ſic dictus à coaceruatione, coaceruati enim modii 30. inſtar collis videntur & onus cameli efficiunt. *Hucuſq; Iſidorus lib.* 16. Sunt & multa alia menſurarum genera, quorum nomina non ſine grandi myſterio ſacræ ſcripturæ ſunt inſerta, nam quodlibet vaſculum rerum menſurabilium contentiuum ſub menſuræ nomine continetur, vt patet in diuerſis exemplis. Acetabulum enim dicitur vaſculum, in quo vinum Deo offerendum in ſacrificio probari debuit, an eſſet purum vel corruptum. Vas autem vbi probabatur & acceptabatur acceptabulum dicebatur, vaſculum in quo acetoſum & corruptum ponebatur, acetabulum vocabatur, *vt dicit Iſidorus lib.* 10. Ampulla eſt modica liquoris menſura, dicta quaſi ampla bulla, ſimilis enim eſt in rotunditate bullis, quæ ex ſpumis aquarum fiunt, & ex venti ſubtractione exciduntur ſubtilitate non modica & inflantur. Alabaſtrum eſt vas

vnguen-

vnguentarium à ſuo genere ſic vocatum, quia ex ſua proprietate omnia vnguenta intus poſita conſeruat diutiſſime incorrupta, *Vt patet ſupra in tractatu de lapidibus*. Arca vas eſt repoſitorum & menſuratiuũ, in quo res repoſitæ à viſu arcentur, ne paſſim ab omnibus videantur. Inde etiam dicitur arcanum, id eſt ſecretum, quod à cognitione multitudinis ex induſtria eſt arctatum. Amphora eſt determinata menſura ab anſis ſiue auribus nominata, *Vt patet ſupra*. Batus eſt menſura rebus liquidis menſurandis ſecundum legis continentiam deputata. Bachia eſt menſura bachi, id eſt vini vſibus generaliter deputata. Calix determinata eſt potus portio & menſura, à calo quod eſt lignum dicta, quia talia vaſa prius de viminibus ligneis componebantur, ſicut & calathi. Chatinum eſt vas fictile cibis vel potibus deputatum, & dicitur melius neutraliter quam maſculine, ſicut & ſalinum, id eſt, ſalis vaſculum, *ſicut ibidem dicit Iſidorus*. Cacabus eſt vas coquinarium, diuerſis vſibus & decoquendis carnibus deputatum, idem etiam vas cotula nominatur. Cadus idem eſt quod dolium paruum, continens modios tres, *Vt dicitur ſupra*. Calathus autem eſt vaſculum vimineum vuis & ficubus deferendis appropriatum. Cribrum eſt vaſculum rotundum, multis foraminibus oculatum, ſic dictum quaſi curriferum, eo quod in eo currat triticum & frumentum. Nam in cribro concutitur triticum, vt á lapillis & paleis ſeparetur. Nam grana quæ ſunt parua tranſeunt per foramina, paleis in cribro remanentibus ac lapillis. Ciſta area eſt modica. Vnde diminutiue dicitur ciſtula & ciſtella à coſtis cannæ vel viminibus, quibus texitur nominata. Cophinus eſt vaſculum ex virgultis contextum, ad deferendum ſtercora deputatum, *ſicut dicitur in Pſalmo, manus eius in cophino ſeruierunt*. Celata ſunt vaſa aurea vel argentea ſignis euidentioribus intus vel extra expreſſa, à celãdo dicta, quod eſt genus ferramẽti, quod vulgo cilionem vocant, *Vt dicit Iſidorus*. Cymbra ſunt poculorum genera in extremitatibus oblonga, & in medio lata ad modum cymbæ nauis. Cochlear eſt inſtrumentum modicum menſuræ oris proportionatum, quo varia ciborum genera & maxime liquida ori manus officio deferuntur, hinc eſt illud dictum Martialis.

Sum coclea habilis & nec minus vtilis onis.

Nunquid ſcis potius cur cocleare dicor.

Iſidor. Diſcus idem eſt quod ſcutella lata & rotunda ab iſco, id eſt ſcuto ſic vocata, dicitur autem diſcus quaſi dans eſcas, id eſt, apponens, à quo diſcumbentes dicti ſunt. Dolium vas eſt concauum à dolando, ſic vocatum quod ex pluribus ſit aſſeribus artificioſe pariter colligatum. Emicadium eſt vas olearium continens dimidium cadum. Oenophorum eſt vaſculum continens vinum, οἶνος enim vinum dicitur, *de quo dicitur:*

Vertitur œnophori fundus ſententia nobis, *vt dicit Iſi.*

Enuſtis eſt ſpecies poculi ſiue vaſculum quod ebibitur vno ſpiritu, id eſt, hauſtu, *vt dicit Iſidorus.* Phiala eſt dicta à vitro, nam ὕαλον Græce vitrum dicunt, & eſt vaſculum inferius latum habens collum ſtrictum, in quo vinum diſcernitur potiſſime per colorem. Philaterium eſt paruum vas vitreum, vel cryſtallinum, in quo ſanctorum reliquiæ conſeruantur. Philacterium autem aliud eſt, ſcilicet membrana vel breuitellus, in quo Iudæi ſcribebant legem, vt religioſi viderentur, *iuxta illud dilatant enim philacteria ſua, &c.* Fiſcus ſaccus eſt publicus, quem habent exactores & in eo immittũt publicum debitum, quod redditur regibus, *iuxta illud, quod non accipit Chriſtus capit fiſcus.* Fiſcella eſt vaſculum modicum ad modum alueoli ex viminibus contextum & bitumine vel pice circumlinitum, ſicut fuit vas in quo reponebatur Moyſes, quando flumini exponebatur. Ganata eſt ſcutella maxima, concaua & profunda, ſic dicta quaſi cauata, g pro c litera poſita, *vt dicit Iſidorus.* Gazophylacium eſt vas repoſitorium, archa ſcil. vbi colliguntur ea, quæ ad indigentium curam in templo offeruntur, & eſt archa ſic dicta, quaſi gazarum, id eſt diuitiarum cuſtodia, nam φυλάττειν Græce, cuſtodire dicitur Latine, *vt dicit Iſidorus*, vnde gazophylacia fuit archa vel domus reſeruans communes oblationes omnium, ſicut Muſac regum & Corban ſacerdotum, *vt dicit gloſſa ſuper 4. librum Regum.* Hydria vocatur vaſculum aquæ vſibus deputatum, ὕδωρ enim in Græco, aqua dicitur in Latino. Caniſtrum eſt vaſculum ex viminibus ſiue cannis arundinis contextum fructibus deferendis deputatum. Cartallum

lum eſt conſimile vaſculum ex virgis albis & flexis artificialiter præparatum. Lampas eſt vas vitreum, tenue, ſubtile, fragile, planum, perſpicuum, diaphanum, ſuperius patulum, rotundum, inferius autem ſtrictum & oblongum, igni nutriendo deputatum, & dicitur à lambo lambis, eo quod ad nutriendum flammam oleum lambere videatur, vnde omne vaſculum in ſummitate lucens lampas dici poteſt, *Vt dicit Hug. quare ſupra in libro* 15. *de metallis, & in capite de Vitro.* Laterna dicitur, eo quod ſit in ea interius lux incluſa, fit enim ex vitro vel ex cornu lucido ſiue quocunque perſpicuo recluſo intus lumine, vt venti flatus adire non poſſit, & ad lumen vndique præbendum, facile vbique circumferatur, *Vt dicit Iſidorus.* Lucerna a lucinio eſt dicta. Vnde breuis eſt ſyllaba lu prima. *Vnde Perſius:*

Diſpoſita pinguem nebulam Vomuere lucernæ.

Si enim lucerna à luce diceretur falſus eſſet verſus, *Vt dicit Iſidorus.* Licinius autem qui & lucinus eſt dictus, candela eſt lucernæ, *Vt dicit idem.* Lagena eſt vaſculum viniferum à lagenis græce ſic vocatum, *Vt dicit Iſidorus*, lagena autem vulgariter vocatur barillum ſiue coſtrellum, cuius diminutiuum dicitur laguncula, quam nos dicimus bariſellum, ſecundum autem naturam lagenæ vel bariſelli, mutatur ſapor & virtus ipſius vini. Vnde ſi lagena fuerit corrupta vinum fit corruptum. Optimæ autem lagenæ fiunt de tamariſco, à quo vinum contrahit ſaporem, & virtutem habet opilationes ſplenis diſſoluendi, *Vt dicit Conſtantinus.* Lauatorium ſiue labrum dicitur vas plumbeum ſiue æreum aquarum ad ablutionem manuum fiſtulis & conductibus receptiuum, & dicitur labrum non ſolum quia ad lauandum eſt factum, verum etiam à labio labrum dicitur, quia eius orificium repanſum ſolet fieri ad modum labii & reflexum. Lauatoria etiam talia luteres dicũtur *in* 3. *libro Reg. cap.* 6. in quibus ſacrificia templi à ſacerdotibus lauabantur. Lenticula eſt vas oleariuм ex ære vel argento factum à liniendo dictum. Oleo enim ſacro in talibus vaſculis reſeruato, reges & ſacerdotes liniebantur, *Vt dicit Iſidorus.* Lebes eſt vas æneum ad vſum coquendi carnes præparatum. Vnde ex frequenti vſtione nigredinem contrahit & immundiciam, & indiget frequenti confricatione & exterſione, ex vitio autem metalli lebetes ſicut & calda-

caldaria inficiunt cibaria, diu in eis repoſita, niſi ab eis citius extrahantur. Loculus eſt vas repoſitorium in quo pecunia quaſi in priuato loco reſeruatur, & eſt idem quod burſula vel marſupium, *Vt dicit Iſidorus.* Marſupium eſt vaſculum repoſitorium, ſcilicet ſacculus nummorum, & eſt à marſippa in græco in latinum deriuatum. Mulgarium eſt vas in quo pecorum lac mulgetur, *Vt dicit Iſid.* Moela eſt ſcutella maxima, profunda à rotunditate ſic primitus nominata. Nam omnia rotunda dicuntur mala apud Græcos. Nola modica campanella dicitur, à Nola ciuitate Campaniæ ſic dicta, vbi primitus eſt inuenta, & eſt modicum vaſculum ſonorum, dictum tintinnabulum, ſicut id quod ſæpius collis canum & pedibus auium eſt appenſum, *Vt dicit Hug.* Olla eſt dicta eo quod ebulliat in ea aqua igni ſubiecta, vt vapor altius emittatur. Vnde & bulla dicitur eo quod intus, qui in aqua venti ſpiritu eleuantur, ſuper aquæ ſuperficiem diſtendente vento per moram aliquam ſuſtentantur. Paropſis eſt quadrangulum vas & quadrilatrium dictum, quaſi paribus abſidis. Patena eſt quæ ſit diſpanſis & patentibus lancis oris, *Vt dicit Iſidorus.* Patera eſt genus phyalæ ſic dicta eo quod ea potare ſolemus. Vel quia ſit patens diſperſis labiis, *Vt dicit Iſidorus.* Poculum à potando eſt nominatum. Eſt enim omne vas in quo eſt bibendi conſuetudo. Patella dicitur quaſi patula olla, os enim habet magis patens quam olla, nam orificium ſecundum latitudinem fundi habet latum, & eſt vaſculum æneum vel ferreum multis vſibus neceſſarium. Peluis eſt dicta eo quod pellis manus vel pedis in pelui ablui conſueuit. Pyxis eſt vaſculum à buxo factum, vnde pyxis eſt vocatum, nam quod nos buxum, Græci pyxim vocant, fit autem pyxis nunc de metallis, nunc de ebore, nunc de lignis, & eſt vaſculum variis vſibus deputatum & maxime literis deferendis conſeruandisque electuariis, odoribus, liquoribus, pulueribus & vnguentis. Quiſquilarium eſt vaſculum vel quodcunque receptaculum vbi quiſquiliæ, id eſt, frumentorum purgamenta reſeruantur, *Vt dicit Papi.* Sartago à ſtrepitu ſoni eſt vocata, quando in eo ardet oleum. Eſt enim genus patellæ in quo cum pinguedine butyro vel oleo fit frixura. Siphon vas eſt, appellatum eo quod ſufflando aquas fundat, nam talibus vaſis funguntur orien-

orientales. Currunt enim cum ſiphonibus plenis aquæ, quando ſentiunt domum ardere & extinguunt incendia, cum eiſdem etiam mundant aras aquis experſis ad ſuperiora, *vt dicit Iſidorus*. Rapatorium eſt vaſculum in quo rapulæ ſiue rapæ terrā effoſſæ recipiuntur, cuſtodiũtur vel etiam decoquuntur, *vt dicit idem*. Scyphus eſt vaſculum ligneum vel argenteum ſiue vitreum in quo bibimus, vel de quo manus lauamus, *vt dicit Iſidorus*.

Situla à ſiti eſt dicta, eo quod apta ſit ſitientibus ad bibendum, vel quia aquas ſitit, dum eas nunc recipit nũc effundit, dum enim vna ſitula effunditur alia adimpletur. Siſtarcia burſa eſt vel ſacculus itinerantium in quo ſolent deferre panem, & reponere ea quæ ad viaticum neceſſaria ſunt in via. Sporta eſt dicta in quo portantur panes, & alia quæ domui ſunt neceſſaria vel ſic dicitur, quia ex ſparto fieri cõſueuit. Scorcia eſt vas olearium ſic dictum, eo quod de corio ſit factum, *vt dicit Iſid.* Scutella à ſcuto per diminutionem eſt dicta, nam ſcuto paruulo & rotundo ſimilis eſt, *vt dicit Iſi.* Scrinium eſt parua ciſtula corio & clauibus circumtecta, in qua pecunia & alia familiaria reſeruantur. Salinum eſt ſalmica, id eſt, vas aptum ſali quaſi ſalſica, *vt dicit Iſid.* Triſilis eſt quodlibet vas quod ex tribus pedibus ſuſtentatur, *vt dicit Iſid.* nam quod quatuor pedibus ſiſtitur, abuſiue triſilis nuncupatur. Thuribulum eſt vaſculum æneum ſiue argenteum, ſiue aureum duplicatum inferius clauſum, ſuperius vero multipliciter perforatum, cremandi thuris ad thurificandi officio deputatum, per cuius foramina ſuperius fumus thuris ignis incendio reſolutus in aera euaporat. Partes autem eius duæ tribus cathenulis pariter continentur. Ventilabrum eſt vaſculum ſiue inſtrumentum quo taleæ à tritico in vento ab inuicem ſeparantur, & habet ventilabrum iſtud proprium, quod illud quod eſt leuius & vilius prius eiicitur, & quod eſt grauius intrinſecus occultatur. Vter eſt vas vinariũ, ex coriis animalium per artificium præparatum, & ideo vter ab vtero eſt vocatus, *vt dicit Conſtant.* Vrna eſt amphora de qua ſupra eodem. Vrceolus ab vrna diminutiue eſt dictus & eſt vaſculum nunc vinis nunc aquis effundendis communiter aſſignatum. Proprie tñ ſolet vocari vaſculum, in quo ponitur aqua ad lymphandum vinum in menſis & cõuiuiis dominorum

norum, à quo, & orion dicitur ſecũdum fabulas, quia deorum manibus infundit aquas in nuptiis Philolagię, *Vt dicitur in Macrob. & in Marcian.* Sunt & multa alia vaſorum genera, quæ ſecundum diuerſas menſurandi capacitates in diuinis ſcripturis propter allegoricas ſignificationes ſæpius ſunt inſerta, ſed propoſita, exempli gratia, tãtummodo ſunt expreſſa. Sunt inſuper aliæ menſuræ ſpacii localis, de quibus *in Iſid.* narratũr in hunc modum.

Cap. CXXX.

De menſura ſpacii localis.

MEnſura, inquit, eſt quicquid põdere, capacitate, longitudine, altitudine, latitudine animoq; finitur. Vnde & maiores noſtri totum orbem menſurauerunt in partes, & partes in prouincias, & prouincias in regiones, quas in loca, quæ loca in territoria, & illa in agros, & illos in cẽturias, quas in iugera, & illa in climata, & illa in actus, & perticas, in paſſus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiſerunt, ita quod eorum ſolertia, á maximo vſque ad minimum nihil immenſuratum penitus reliquerunt. Vocatur autem digitus pars minima agreſtium menſurarum. Vncia eſt habens 3. digitos. Palmus quatuor habet digitos. Pes xvj. digitos. Paſſus pedes. v. Pertica pedes. xx. Pes. x. Dicitur aũt pertica quaſi portica à portãdo, quia omnes præcedentes menſuræ, in eius corpore ſunt, ſicut palmus, pes, paſſus, &c. Sola vero pertica portatur, eſt enim x. pedum ad inſtar calami Ezechielis tẽplum myſtice menſurantis. *De quo habetur Eze.* 11. Actus vocatur menſura latitudine pedũ iiij. & longitudine. cxx.. Clima eſt ſpacium quadrilatrium: habens in omni latere pedes. xl. actus quadratus vndique finitur pedibus ita actus duplicatus, iugerum facit, & ab eo quod eſt iunctum nomen accepit. Iugerum autem actum, conſtat longitudine pedum. cxj. & latitudine. cxx. Sunt & multa alia menſurarum genera, de quibus nil ad præſens, *Vt dicit idem.* Sed hic attendẽdum eſt, quod ſtadialis ager habet paſſus. cxxv. id eſt, pedes ſexcentos cuius menſura octies computata, milliarium facit, qui conſtat ex pedib. xx. millibus, *Vt dicit Iſi. ibidem.* Centuria autem eſt ager ducentorum iugerum, qui ſic vocabatur a.c. iugeribus ab antiquis, ſed poſtea duplicata nomen retinuit ſemper primum, *Vt dicit Iſid. lib.* 15.

in c. penul. de menſuris. Menſuræ autem viarum diuerſimode nominantur a diuerſis. Nam Latini vocant milliaria, Græci στάδια, Galli leucas, Ægyptii ſignes, Perſæ paraſangas, nec mirum, quia ſingula ſpacia propriis continentur terminis & menſuris, *vt dicit idem.* Nam milliarium mille paſſibus terminatur, quia mille paſſus continet, & pedum. 5. millia. Leuca finitur paſſibus mille quingentis. Stadium octaua pars milliarii eſt, conſtans ex paſſibus. cxxv. Hoc primum Herculem ſtatuiſſe dicunt, eo quod ipſe tantum ſpacium ſub vno ſpiritu concurriſſet. Et ideo quia poſt tanti itineris ſpacium ſtetit, ipſum narrant. cxxv. pedum ſtadium appellaſſe, *vt dicit ibidem.* Via eſt ſpacium, quo poteſt ire vehiculum, ſic dicta eſt ab incurſu & occurſu vehiculorum. Nam duos actus capit propter euntium & venientium vehiculorum occurſum mutuum & concurſum. Omnis autem via aut eſt publica aut priuata. Publica eſt, quæ in ſolo publico eſt, quæ inter actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida ducit, quæ etiam via ſtrata eſt dicta, quaſi vulgi pedibus trita. *Vnde Lucretius:*

Strataque iam vulgi pedibus detrita viarum.

Ipſa debet eſſe munda, ſolida, lapidibus ſtrata, recta, pacifica, omnibus communis, libera, ſine obſtaculo, & offenſa, *vt dicit idem Lucretius.* Priuata eſt via, quæ vicino municipio data eſt. Hæc ſolet eſſe compendioſa, graminoſa, quia pedibus itinerantium minus trita, ex vtraq; parte viæ arboribus conſita. Agger eſt media ſtratæ eminentia coaggregatis lapidibus ſtrata, ab aggere, id eſt, à coaceruatione dicta, quam hiſtorici viam militarem dicunt, *de qua dicitur: qualis ſæpe via deprenſus in aggere ſerpens.* Iter neris, eſt via, qua ab homine quocunque iri poteſt. Differunt autem iter & itiner. Iter enim eſt locus tranſitu facilis, & ideo appellatus iter. Itiner autẽ eſt iter longæ viæ & ipſe labor ambulandi, vt quo velis peruenias. Semita autem eſt medium itineris, à ſemi itu dicta. Semita autem hominum, callis vero pecudum vel ferarum. Callis enim eſt iter pecudum, inter montes anguſtum & tritum, à callo pecudum tritum & perduratum, & ideo à callo eſt vocatum. Tramites ſunt in agris tranſuerſa itinera, ſic dicta, eo quod ad rectã viam tranſmittãtur. Diuerſum ſiue diuerſoriũ eſt flexus viarum, via ſcilicet tendens in diuerſa. Diuerticulum autem eſt digreſſio, à latere viæ publicæ vel priuatæ. Biuium eſt dua-

omnis materia rara & ſubtilis duplicem habet cauſam leuitatis. Nam talis materiæ partes cum ſint ſubtiles, mouentur á centro vſque ad circumferentiam, nec quieſcunt quouſque tangant eam. Talis etiam materia propter partium rarefactionem plurimum eſt poroſa, & eius partes ſubintrat virtus ignea, quæ partes terreſtriores diſſoluit & conſumit, & ſic totum corpus leuigat, & ſurſum ducit. Vnde calor maxima eſt cauſa & potiſſima leuitatis, ſicut frigiditas, cuius motus eſt á circumferentia vſque ad centrum, cauſa eſt compactionis partium & coadunationis, & per conſequens grauitatis. Vnde omne corpus quanto eſt ſolidius & compactius, tanto grauius, & quanto rarius tanto leuius inuenitur, & cum pondus reſpiciat tam leue quam graue ratione inclinationis vtriuſque ad locum ſuum ſibi a natura naturaliter deputatum, nomen tamen ponderis ſibi vulgariter vendicat ratio grauitatis. Nam quæ deſcendunt propter ſuam grauitatem, dicuntur ponderoſa: quæ vero aſcendunt ſurſum, leuia dicuntur, & propoſitum contra ponderoſa vſualiter diuiduntur. Et ideo *dicit Iſid. lib.* 15. quod pondus dictum eſt penſum, eo quod in ſtatera pendeat iam libratum. Secundum autem iſtum modum ſumendi vſualiter ſortitur nomen ponderis aliquando res, in qua fit ponderatio: aliquando res ponderata: aliquando maſſa, circa quam res pondere iudicanda ponderatur. Inſtrumentum itaque in quo ponderatio fieri conſueuit, diuerſimode nuncupatur, dicitur enim trutina, quæ *ſecundum Iſido.* eſt gemina ponderum lanx æquali examine pendens facta propter maiora ponderanda, vt ſunt centenaria & talenta: ſicut momentana pro parua modicaque pecunia appendenda. Statera á ſtando eſt dicta, eo quod duabus lancibus in vno medio ſtylo librata æqualiter ſtet: lances dicuntur autem Scyphi ænei duo tenuiſſimi, in quarum vna ponitur pondus ponderans & in alia res ponderanda. Eſt itaque iuſtum pondus, quando ambæ lances cum ſuis ponderibus æqualiter ſub inuicem correſpondent. Stylus autem ſiue lingua ſequẽs lancem magis ponderantẽ momentum ſtateræ nominatur. Vocatur filum medium quo trutinæ ſtatera regitur, & lances adæquantur examen, *vt dicit idem.* Vnicuique autem ponderi certus eſt modus nominibus propriis deſignatus, *vt dicit Iſido.* Calculus enim

Digitized by Google

dicitur minima pars ponderis,& eſt quarta pars obuli conſtans ex pondere duorum granorum lentis, & vocabatur calculus propter paruitatẽ, quia calculus eſt ita modicus vt ſine moleſtia conculcetur. Siliqua 20. pars eſt ſolidi, cuius nomen à fructu arboris eſt ſumptum. Obulus ſiliquis tribus appenditur, fiebat enim olim ex ære ad modum ſagittæ. Vnde & nomen accepit, ſagitta enim obulus à Græcis dicitur, *vt dicit idem.* Scrupulus ſex ſiliquarum pondere cõſtat, & apud Græcos drachma vocatur, & eſt dictus ſic diminutiue à lapillo breui, qui ſcrupus vocatur. Drachma eſt octaua pars vnciæ & denarii. Pondus argenti trib. conſtat ſcrupulis, id eſt decem & octo ſiliquis. Denarius autem eſt dictus, quia pro decem nummis reputatur, *vt dicit idẽ.* Solidus eſt vocatus quia nihil ei deeſſe videtur, nam veteres integrum ſolidum dicebant atq; totum. Numiſma idẽ eſt ꝙ denarius, nomine & effigie principis inſignitus, nã ab initio numiſma nummus argenteus erat, *vt dicit Iſidor.* Sextula idem eſt quod ſolidus, ſic dictus eo quod bis ſex vnciis compleatur. Hanc vulgus aureum ſolidum vocat, cuius tertiam partem tremiſſem vocant, eo quod ſolidum facit tremiſſis. Sextula bis aſſumpta duellam facit, ter poſita ſtaterẽ reddit, *vt dic. ibid. Iſid.* Stater eſt medietas vnciæ appendẽs aureos tres, vnde & vocatus eſt ſtater, quaſi trib. ſolidis ſtet, hic & ſemiuncia dicitur, ꝗa ſemis hẽt de vncia, hic & ſemiſſis quia ponderis ſemiſſis eſt, quaſi ſemis aſſis *vt dicit idem.* Eſt autem as aſſis minimum in ponderibus, ſicut vnitas in numeris, *vt dicit Glo. ibi.* Nonne duo paſſeres aſſe veneunt. Quadrans quartam partem vnciæ ponderat, & dotrans dicitur in Hebraico, ſiclus in Latino, ſicel dicitur in hebræo, habens apud eos vnciæ pondus. Apud Græcos vero quemadmodum apud Latinos ſiclus quarta pars vnciæ eſt, ſtateris medietas, drachmas appẽdens duas, vnde ſiclus in literis diuinis vncia eſt, ſed apud gentiles quarta pars vnciæ. Vncia eſt dicta eo quod vniuerſitatem minorum ponderum ſua vnitate vinciat ſiue vniat & complectatur. Conſtat autem ex drachmis 8. id eſt ſcrupulis 24. ꝙ pro legitimo pondere habetur, quia numerus ſcrupulorum eius horas diei & noctis metitur, vel quia libram efficit duodecies computata. Libra duodecim vnciis perficitur, & ideo genus perfecti ponderis reputatur, quia tot

vnciis

Digitized by Google

vnciis conſtat, quot menſibus annus. Eſt autem libra dicta quaſi libera quia cuncta intra ſe pōdera prædicta continet & cōcludit, *Vt dic. Iſid. ibid.* Bilibris duas continet libras. Eſt enim bilibris libra duplicata. Mina. C. drachmis appenditur, & eſt nomen græcum. Talentum ſummum pondus eſſe dicitur apud Græcos, nam nihil calculo minus ſiue aſſe, quod enim facit vnitas in numeris, hoc facit as ſiue calculus in ponderibus, talento vero nihil eſt maius. Sed hoc pondus variatur inter gentes. Nam apud Romanos talentum eſt, 72. librarum ſicut Plautus oſtendit, qui dicit duo talenta eſſe. 144. librarum. Eſt autem talentum triplex, minimum, medium & ſummum. Minus eſt L. librarum. Medium 72. Summum. 100. & 20. librarum conſtat, & illud talentum fuit talentum ſanctuarii. Centenarium numeri nomen eſt & eſt ſummū, eo quod C. librarum pondus contineat, quod pondus propter perfectionem numeri centenarii inſtituerunt Romani. *Hucuſque Iſidor. lib. 15. in c. de ponderibus & menſuris.*

Cap. CXXXII.

De Muſica ſiue Modulatione Cantus

SIcut aūt ſubſeruit Theologicæ diſciplinæ ars numerandi, & menſurādi, ſic eidē famulatur ſcientia modulandi. Nam Muſica q̄ modulationis in Tono & in cantu eſt peritia, ſacræ ſcripturæ myſteriis valde eſt neceſſaria. Nam ipſe mundus quadam harmonica proportione fertur eſſe compoſitus, *Vt dicit Iſidor. lib. 3.* & cælum ipſum ſub conſonantiæ modulatione dicitur circumagi & reuolui, nam muſica mouet affectus, in diuerſos habitus prouocat ſenſus. In prælijs quoque tubæ concentus pugnantes accendit, ac quanto vehementior fuerit clangor, tanto fit animus ad certamen fortior. Siquidem & remiges cantus hortatur ad tolerandos quoslibet labores, animum enim mulcet, & ſingulorum operum fatigationes vocis modulatio conſolatur, exercitatos quoque animos ſedat Muſica, ſicut legitur de Dauid, quia ſpiritu immundo Saulem arte modulationis liberauit. Ipſas quoque beſtias nec non & ſerpentes, volucres atque delphines Muſica prouocat ad auditū. Sic venę, ſic nerui corporis & eorum pulſus, ſic omnes corporis artus virtute harmoniaca pariter ſociantur, *Vt dicit Iſid.*

Digitized by Google

Iſid. Muſicæ autem tres ſunt partes, ſcil. harmonica, rythmica, metrica. Harmonica vero eſt, quæ diſcernit in ſonis acumen & grauem ſecundum arſim & theſim, ſcil. eleuationem & depreſſionem, & proportionalem ſoni & vocis mutationem, & eſt harmonica dulcis cantuum conſonantia, proueniens ex proportione debita, in diuerſis vocibus, flatibus, pulſibus ſiue ſonis, *vt dicit Iſidor.* aut voce editur ſonus ſicut per fauces, aut flatu ſicut per fiſtulam atque tubam, aut pulſu vt per cymbalum aut citharam & huiuſmodi, q̄ percuſſa ſunt canora. Et dicitur, harmonia ab ad & *μόνος*, id eſt, vnum quia ad vnam concordiam tendunt in cantibus omnes voces, *vt dicit Huguit.* nam in omni melodia exiguntur plures voces ſiue ſoni, & hi concordes, quia vbi eſt vox vna tantum aures non placat, ſicut eſt vox cuculi ſiue cantus, vbi autem plurium eſt diſſona diuerſitas non delectat, quia talis diuerſitas per diſcordiā non cantum ſed vlulatum procreat. Sed vbi eſt vocum plurimarum & diuerſarum concors vnio ibi harmonica proportio eſt & modulatio ſiue dulcis ſymphonia. *Vnde Iſidorus.* Symphonia, inquit, eſt dulcis modulationis temperamentum concordans ſonis in grauibus & acutis, & per hanc harmoniam voces acutiores & grauiores conueniunt & concordant, ita vt ſi quis ab eo diſſonuerit, ſenſum auditus offendat, & talis concordia vocum dicitur *εὐφωνία* quæ eſt vocis ſuauitas, quæ à ſuauitate & melle dicitur melodia, cui contraria eſt dyaphonia, id eſt, vox diſſonans ſiue diſcrepans & deformis ad melodiam. Ad harmonicam faciendam requiruntur diaſtema, diæſis, tonus, Hypolydius, Hypodorius, arſis, theſis & ſuauis vox ſiue ſonus temperatus. Diaſtema itaque dicitur vocis ſpacium ex duobus vel pluribus ſonis aptatum. Diæſis dicitur ſpacium & reductio modulandi atque vergendi de vno in alterum ſonum. Tonus eſt acuta enunciatio vocis, eſt enim Harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore conſiſtit, cuius genera in 15. partibus Muſici diuiſerunt, ex quibus dicitur Hypolydius nouiſſimus, ſcil. & acutiſſimus, *vt dicit Iſidor.* Arſis eſt vocis eleuatio, id eſt, initium cantus. Theſis eſt vocis poſitio, & hic eſt finis, *vt dicit Iſidor.* Vnde cantus eſt vocis inflectio. Nam ſonus directus eſt, *vt dicit idem,* & ſonus precedit cantum. Omnis

enim

enim vox eſt ſonus ſed non econuerſo. Nam ſonus eſt obiectum auditus, quia quicquid auditu percipitur ſonus dicitur, vt fragor arborum & colliſio lapidum, ſtrepitus fluctuum & ventorum, garritus auium, mugitus animalium, voces, clamores & clangores hominum, & percuſſiones organorum. Vox autem proprie dicitur ſonus ab ore animalis prolatus. Ex aere autem percuſſo & ad ſuperficiem duri corporis alliſo generatur ſonus, cuius alliſionis percuſſio citius & facilius viſu percipitur, quam eius ſonitus audiatur, & ideo citius videtur præcedens corruſcatio quam tonitruo aures hominis perfundantur. Vox autem eſt aer tenuiſſimus ictus, plectro linguæ formatus. Et eſt quædam vox ſignificatiua naturaliter, vt garritus auium, & gemitus infirmorum, & alia ſignificatiua ad placitum, vt vox hominis articulata, & ad aliquod verbum proferendum rationis imperio linguæ organo informata. Vox enim verbi vehiculum eſt, nec poteſt conceptum verbum in mente exterius exprimi, niſi vocis adminiculo mediante proferatur. Vnde intellectus primo verbum in mẽte gignit, quod per vocem poſtea ore promit. Vnde verbum à mente genitum & conceptum per vocem quaſi per organum ſe exterius oſtendit. Vox autem diſpoſita ad cantum & ad melodiam habet duas proprietates, *vt dicit Iſid.*

Suaues, inquit, voces ſunt ſubtiles & ſpiſſæ & claræ, acutæ & perſpicuæ. Subtiles ſunt in quibus ſpiritus non eſt fortis, qualis eſt in infantibus, & in mulieribus, & in aliis nõ habentib. neruos groſſos, fortes & ſpiſſos. Nam ſubtiles corde emittunt voces ſiue tonos tenues & ſubtiles. Pingues vero voces & ſpiſſæ ſunt, quando ſpiritus multus egreditur, vt eſt vox virorum. Claræ quando bene tinnulæ & ſonoræ omni raucedine impermixtæ. Acutæ ſunt valde altæ. Perſpicuæ voces ſunt, quæ longius protrahuntur ita quod continuo impleant omnem locum, ſicut clangor tubarum. Dura vox & rauca eſt, quando violenter emittit ſonum ſuum, ſicut tonitruum & ſonus incudis, quando percutitur ferrum durum. Aſpera vox eſt rauca, & quæ diſpergitur per minutos & diſſimiles pulſus. Cæca vox eſt quæ mox cum emiſſa fuerit conticeſcit, atque ſuffocata, nequaquam lõgius producitur, vt patet in fictilibus. Vinolenta vox eſt mollis & vox flexibilis atque leuis. Et hæc

eſt dicta vinnolenta à vinno, hoc eſt, à tintinno molliter reflexa. Perfecta autem vox eſt alta, ſuauis, fortis & clara, alta vt in ſublimi ſufficiat, clara vt aures impleat, fortis ne trepidet & deficiat, ſuauis ſiue dulcis vt auditum non deterreat, ſed potius vt aures demulceat, & audientium animos blandiendo ad ſe alliciat & conuertat. Si ex his aliquid defuerit vox perfecta nequaquam erit, *Vt dicit Iſid.* Eſt præterea harmonia organica quæ ex flatu conſtat, quando ſcil. aliqua inſtrumenta artificialiter præparata flatu debito perſufflantur, ex cuius flatus quantitate & organi varia qualitate diuerſi ſoni artificialiter procreantur, vt patet in organis, tubis, fiſtulis & conſimilibus, quæ omnia varios ſonus promunt. Organum eſt generale nomen vaſorum omnium Muſicorum, ſpecialiter tamen appropriatum eſt inſtrumento ex multis compoſito fiſtulis, cui folles adhibentur, & hoc ſolo Muſico inſtrumento vtitur iam Eccleſia in proſis, in ſequentiis & hymnis, propter abuſum hiſtrionum, reiectis aliis fere inſtrumentis.

C.199 fine

Cap. CXXXIII,

De Tuba.

TVba a Tyrrhenis primitus eſt inuenta, *de quibus Virg.*
Tyrrhenusq; tuba mugire per æthera clangor.

Vtebantur autem antiqui tubis in præliis, & ad hoſtium terrificationem, ad commilitonum animationem, ad equorum bellicorum in pugnam prouocationem, ad bellorum innuendam congreſſionem, & ſignandam in certamine cum victoria venerationem, ad fugitiuorum reuocationem. Item vtebantur tubis in feſtis & in conuiuiis propter populi conuocationem, propter excitationem ad Dei laudem, & propter lætitiæ & gaudii præconizationem & inuitationem, præceptum enim fuit Iudæis, vt in bellis tubis ſacris clangerent, & etiam in initio nouæ lunæ buccinarent, & vt annum iubilæum, qui annus erat remiſſionis, tubarum ſonitu pronunciarent, & gaudium ac quietem omnibus promulgarent. Eſt autem proprie tuba *Vt dicit Iſi. lib.* 18. inſtrumentum bellicis certaminibus adhibitum ad denuncianda ſigna bellorum, vt vbi exaudiri præco non poterat præ tumultu ſonitus tubæ clangentis attingeret, & tuba dicitur quaſi toua, id eſt, caua, inte-

terius enim eſt concaua & valde plana propter ampliorem flatus receptionem, exterius autem eſt rotunda, circa tubantis orificium valde ſtricta. Sed in parte anteriori multum ampla, manu clangentis ad os ponitur, regitur, erigitur, deprimitur, & tenetur, cuius ſonus varius eſt, *vt dicit Iſido.* nam interdum canitur vt bella committantur, interdum vt eos qui fugiunt, inſequantur, interdum vt exercitus intra ſe recipiantur.

Cap. CXXXIIII.

De Buccina.

BVccina dicitur quaſi vocina, parua ſcilicet tuba cornea vel lignea ſiue ænea, qua ſignum dabatur antiquitus contra hoſtes. *Nam vt dicit Iſi. li.* 18. Pagani agreſtes ad omnem vſum pariter ſono buccinæ conuocabantur. Vnde proprie buccina agreſtibus ſignum fuit, *de quo Perſius:*

Buccina cogebat priſcos ad arma Quirites.

Huius clangor buccinum dicitur, *vt dicit idem*, buccinis autem corneis vtebantur Hebræi præcipue in Calendis in memoriam liberationis Iſaac, pro eo cornuto ariete in ſacrificio immolato, *vt dicit gloſſa ſuper Gen.*

Cap. CXXXV.

De Tibia.

TIBia dicitur eſſe dicta, eo quod de ceruinis tibiis, & hinnulorum creditur primitus fuiſſe facta. Hinc tibicen dixerunt tibiarum cantus. Vel *ſecundum Hug.* tibia dicitur á τίβιν quod eſt ſcirpus vel calamus, quia à quibuſdam calamis tale inſtrumentum antiquitus fiebat, & hinc dicitur hic tibicen, huius nis, ille qui tibia canit. Et fuit quondam inſtrumentum lugubre, quo vtebantur homines in funeribus mortuorum, *vt dic. gloſſ. ſup. Matth. 9. cum audiſſem tibicines, &c. carmen lugubre canentes.*

Cap. CXXXVI.

De Calamo.

CAlamus à calendo eſt dictus, id eſt, à fundendo voces, & eſt generale nomen fiſtularum. Nam fiſtula eſt dicta, eo quod vocem emittat. Nam φώνη Græce, vox Latine, στολὴ vero emiſſio: vnde fiſtula quaſi emittens ſonum ſiue vocem. Hac vtuntur venatores, quia eius ſonum cerui libenter audiunt, ſed dum vnius venatoris fiſtulatione cer-

nus ad auditum allicitur, mox ab alio de quo non præcauet ſagittatur. Vox autem fiſtulæ decipit volucres dum canendo earum ſimulat & fingit voces. *Vnde dicitur:*

Fiſtula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Fiſtula inſuper delectat oues. Et ideo fiſtulis vtuntur paſtores dum vigilant ſuper gregem ſuum. Vnde & quidam nomine Pan dicebatur eſſe Deus paſtoralis, qui primus diſpares calamos ad cantum adaptauit, & ſtudioſa arte compoſuit, *de quo Virgilius dicit:*

Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit, Pan curat oues ouiumq; magiſtros.

Et ideo quia inſtrumentum fiſtularum ab eo inuentum, pandorium eſt vocatum, *vt dicit Iſid.* Adhuc fiſtulis ſe excitant vigiles, & earum melodiæ ſuauitate ad dormiendum citius & ſuauius prouocant in lectulis quieſcentes.

Cap. CXXXVII.

De Sambuca.

SAmbuca eſt genus ligni fragilis, cuius rami ſunt concaui & vacui atque plani, vnde tibiæ componuntur, & quædam ſpecies ſymphoniæ, *vt dicit Iſid.*

Cap. CXXXVIII.

De Symphonia.

SYmphonia eſt inſtrumentum muſicum, quod fit ex ligno concauo, pelle contenta in vtraq; parte ſua, quam muſici hinc inde virgulis feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti ſuauiſſimus cantus, *vt dicit Iſidorus*, ſymphonia tamen dicitur collatio & concordia quorumcunque ſignorum, ſicut chorus dicitur concors vnitas diuerſarum vocum, *vt dicit gloſſ. ſuper Luc. 15.*

Cap. CXXXIX.

De Harmonia.

HArmonia rhytmica, eſt canora melodia ex pulſu & percuſſione neruorũ & tinnitu metallorũ generata, & huic harmoniæ diuerſa ſubſeruiunt inſtrumenta, vt timpanum, cymbalum, lyra, cithara, pſalterium atq; ſiſtrum.

Cap. CXL.

De Timpano.

TImpanum eſt pellis ſiue corium, ligno ex vna parte extentum. Eſt enim pars media ſymphoniæ in ſimilitudi-

Digitized by Google

tudinem cribri, & virgula percutitur, quemadmodum percutitur ſymphonia, *Vt dicit Iſid.* cui ſi iuncta fuerit fiſtula, dulciorem reddit melodiam.

CAP. CXLI.

De Cithara.

CIthara ab Apolline eſt reperta ſecundum Græcorum opinionem. Eſt autem cithara ſimilis pectori humano, eo quod ſicut vox ex pectore, ita ex cithara cantus procedit, & ideo ſic appellata, nam pectus Dorica lingua cithara appellatur. Paulatim autem plures eius ſpecies extiterunt, vt pſalteria, lyræ & huiuſmodi, & aliquæ habent formam quadratam, aliquæ trigonalem. Chordarum etiam numerus multiplicatus eſt & commutatum genus. Veteres autem vocarunt citharam fidiculam vel fidicem, quia tam bene concurrunt inter ſe chordæ eius, quam bene conuenit inter quos fides ſit. Habebat autem cithara 7. chordas: *Vnde Virg.*

Septem ſunt ſoni, ſeptem diſcrimina vocum.

Diſcrimina autem ſunt dicta ideo, quia nulla chorda vicinæ chordæ ſimilem ſonum reddit. Ideo autem ſunt ſeptem chordæ, vel quia totam vocem implent, vel quia ſeptem motibus ſonat cœlum. Chorda autem eſt dicta, à corde, quia ſicut pulſus cordis eſt in pectore, ita pulſus chordarum eſt in cithara. Has primo Mercurius excogitauit, idemque prior in neruos ſonum ſtrinxit, *Vt dicit Iſid.* Chordæ autem quanto magis ſunt ſiccæ & etiam magis tenſæ tanto amplius ſunt ſonoræ. Plectrum autem dicitur inſtrumentum, quo temperantur chordæ & tenduntur.

CAP. CXLII.

De Pſalterio.

PSalterium à pſallendo, id eſt, cantãdo eſt nominatum, eo quod ad eius vocem chorus conſonando reſpondeat. Eſt autem ſimilitudo citharæ Barbaricæ in modũ Δ literæ. Sed pſalterii & citharæ hęc eſt differentia, quod pſalterium lignum concauum, vnde ſonus redditur, ſuperius habet, & deorſum feriuntur chordæ, & deſuper ſonant. Cithara vero concauitatem ligni inferius habet. Pſalterium Hebręi habent decachordẽ, id eſt, 10. chordarum, ſecũdum numerum 10. præceptorum. Fiunt autẽ optime eius chordulæ de aurichalco & etiam de argento.

Digitized by Google

Cap. CLXIII.

De Lyra.

LYra à varietate vocum eſt dicta, eo quod diuerſos ſonos efficiat, *vt dicit Iſi.* Lyram primo à Mercurio fuiſſe inuentam dicunt hoc modo. Cum regrediens, Nilus in ſuos meatus, varia in campis animalia reliquiſſet, relicta eſt etiam & teſtudo, quæ cum putrefacta eſſet, & nerui eius remanſiſſent, extenti infra concham, percuſſa á Mercurio ſonum dedit, & ad eius ſpeciem lyram fecit, & tradidit Orpheo, qui huiuſmodi rei maxime fuerat ſtudioſus. Vnde dicebatur eadem arte nũ ſolum feras, ſed etiam ſaxa & ſyluas cantus modulatione applicuiſſe. Hanc ſcilicet lyram propter ſtudii amorem & carminis laudem inter ſydera locatum eſſe Muſici fabulantur, *vt dicit Iſid.*

Cap. CXLIIII.

De Cymbalis.

CYmbala ſunt quædam muſica inſtrumenta, quæ percuſſa inuicem ſe tangunt, & ſonum faciunt & tinnitum.

Cap. CXLV.

De Siſtro.

SIſtrum eſt inſtrumentum muſicum, ſic ab inuentrice nominatum. Nam Iſis regina Ægyptiorum ſiſtrum inueniſſe probatur. *Vnde Iuuenalis:*

Iſis & irato feriat mea lumina ſiſtro.

Ideo mulieres hoc vtuntur inſtrumento, quia eius inuentrix fuit mulier. Vnde & apud Amazones ſiſtro ad bellum fœminatum exercitus aduocatur.

Cap. CXLVI.

De Tintinnabulo.

TIntinnabulum à tinniẽdo eſt dictum. Et eſt parua nola vel campanella, *quære ſupra de vaſis de litera v.* Habet aut campana hoc proprium, quod dum reſonando aliis proficit ex frequenti ictu ſe conſumit. Hæc & multa alia inſtrumenta deſeruiunt muſicæ diſciplinæ, cuius ſcientia tractat de vocibus & ſonis. Conſiderat autem nihilominus rerum naturalium diſpoſitiones & numerorum proportiones, ſicut exemplificat Boetius de numero duodenario comparato ad vj. & alios numeros intermedios di-

cens

Digitized by Google

cens ſic: Inuenimus, inquit, hæc omnes Muſicas conſonantias. Nam viij. ad vj. & ix. ad xij. comparati ſeſquitertiam, proportionẽ reddunt, & ſimul faciunt diateſſaron conſonantiã. Sex vero ad ix. & viij. & xij. cõparati reddunt ſeſquialteram proportionem, & diapẽte efficiunt ſymphoniam. xij. vero ad vij. conſiderati duplicem quidem reddunt proportionem, ſed diapaſon ſymphoniam cantant. Octo igitur ad ix. ipſi circa ſe medii conſiderati epogdonum iungũt, qui muſica modulatione tonus vocatur, qui omnium muſicorum ſonorum menſura eſt communis omnium enim ſonorum eſt paruiſſimus. Vnde notandum eſt, quod inter diateſſaron & diapente conſonantiarum tonus differẽtia totius eſt ſicut inter ſeſquitertiã & ſeſquialterã proportionem ſola eſt epogdolis differentia. *Hucuſq; Boetius in lib. Arithmetica. c. vltim. Dicit etiam idem in prolego. 1. lib. ſic.* ſi Muſica, inquit, quam prior ſit numerorum vis, ex hoc probari poteſt, quod priora ſunt illa naturaliter, quæ per ſe conſtant, quam quæ ad aliquid referuntur, & ipſa muſica modulatio numerorum nominibus adnotatur, vt patet. Diateſſaron enim & diapente & diapaſon ab antecedentis numeri nominibus nuncupantur, ipſorum quoque ſonorum aduerſum ſe proportio ſolum & non aliis numeris inuenitur. Nam qui ſonus in diapaſon ſymphonia eſt: idem duplicis numeri proportione colligitur, quod diateſſaron eſt modulatio epitrita collatione, id eſt, ſeſquitertia colligitur vel componitur quam diapẽte ſymphoniam vocant, hemiola mediante coniungitur, qui in numeris epogdonus, id eſt, ſupra. viij. dicitur eſt tonus in muſica, *Vt dicit idem ibidem* ſeſquitertia proportio in Arithmetica dicitur diateſſeron in muſica, & quæ hemiola, id eſt, ſeſquialtera proportio in Arithmetica, diapente dicitur in Muſica, eſt autem diapente & diapaſon conſonantia quando maior vox habet minorem notulam duplo & eius medietatem. Seſquitertius numerus eſt numerus numero comparatus, habens tertiam partem minoris. Si vero habuerit. iiij. ſeſquiquartus, & ſi v. ſeſquiquintus & ſic vlterius. Vnde ſeſquitertius eſt qui minori comparatus habet eum ſemel & eius tertiam partem. Verbi gratia, ſi. iiij. compares tribus, habebit in ſe quaternarius totum ternarium, & ternarij tertiam partem ſcilicet. j. & ſi viij. ad vj. octonarius habebit

totum

totum ſenarium & tertiam partem eius, ſcilicet binarium, & ſi xij. nouenario, duodenarius continebit totum nouenarium & eius tertiam partem, ſcilicet ternarium. Sic ſi xix. comparaueris ad xx. & xx. ad xxv. & xxiiij. ad xxviij Et ita de aliis ſic ſemper inuenies. Numerus vero ſeſquialter eſt, quando numerus maior comparatus minori continet totalem numerum minorem & eius medietatẽ. Verbi gratia, ternarius cõparatus binario, habet in ſe duo, & eorum medietatem, ſcilicet vnitatem, ſic, vj. continent in ſe iiij. & eorum medietatem, ſcilicet duo, ſic. ix. ſenarium in ſe claudunt, & eorum mediam partem, ſcilicet iij. ſic xij. ad viij. & xv. ad x. Et ſic de aliis, Hæc ſiquidẽ verba in ſe ſunt profunda plurimum & obſcura, niſi his, qui in Arithmetica inſtructi ſunt, & etiam in Muſica diſciplina. Nam arithmeticis, Geometricis & Muſicis ſunt luce plurima clariora, quę minus exercitatis in huiuſmodi penitus ſunt obſcura: & ideo, qui prædictorum verborum & proportionum tam numerorum quam vocum & ſonorum habere notitiam deſiderat, Arithmeticorum & Geometricorum & Muſicorum induſtriam conſulere non contemnat. Tanta enim, *vt dicit Iſid. in lib. 3.* eſt virtus in numeris, figuris, & muſicis ſymphoniis, ꝙ ipſe homo ſine eis non conſtet. Muſica n. perfecta omnia comprehendit. Recollige itaque ex prædictis quod ars muſica ſiue harmonia, cõtraria & diſparata conciliat, grauia acutis & acuta grauibus modificat & adaptat, affectiones contrarias & aduerſas reconciliat, malitioſos animi motus reprimit & refrænat, ſenſus debilitatos reparat & confortat, vnitatem exemplaris diuini in operibus contrariis & diuerſis maxime prçconizat, terrenis cœleſtia & cœleſtibus terrena poſſe vniri in concordia manifeſtat. Lætos animos magis lætificat, & triſtes magis triſtificat. *Quia vt dicit Aug.* ex quadã occulta animæ & harmoniæ conſimili proprietate, melodia animi affectionibus ſe conformat. Et inde eſt quod dicunt autores, *quod inſtrumenta Muſica, lætum reddunt lætiorem, & triſtem triſtiorem efficiunt.* Reſiduas harmoniæ proprietates, quære ſupra in eodem, vbi iſta & alia verba Iſidori recitantur.

EPILOGVS.

ISta autem quæ breuiter de rerum naturalium accidentibus interſeruimus, vtputa de coloribus, liquoribus, ponderibus, menſuris, ſonis & vocibus, iam dicta ſufficiant, quia vt æſtimo, rudibus & paruulis in CHRISTO mihi ſimilibus, quæ de proprietatibus rerum naturalium in 19. particulas ſunt digeſta, ſufficere debent ad aliquam inueniendi ſimilitudinariam rationem, qua de cauſa diuina ſcriptura rerum naturalium & earum proprietatum, tam exquiſitis ſymbolis vtitur & figuris. Proteſtor autem in fine huius opuſculi, quemadmodum in principio, quod in omnibus, quæ ſecundum diuerſas materias in hoc tractatu continẽtur, parum vel nihil de meo apposui: ſed ſimpliciter Sanctorũ verba, & philoſophorum dicta pariter & cõmenta veritate p̃uia ſum ſecutus, vt ſimplices & paruuli, qui propter librorum infinitatem ſingularum rerum proprietates, de quibus tractat ſcriptura inueſtigare non poſſunt, in promptu inuenire valeant ſaltem ſuperficialiter quod intendunt. Simplicia ſiquidem ſunt & rudia, quæ excerpſi, vtilia tamen mihi rudi & mei conſimilibus eadem iudicaui. Et ideo ſuadeo ſimplicibus, vt hæc ſimplicia non contemnant: ſed cum hæc plenius intellexerint, ad ſubtiliora intelligenda & inueſtiganda ad maiorem & doctorum induſtriam recurrere non differant neque omittant, quorum prudentiæ & arbitrio hæc relinquo, vt minus ſufficienter dicta vel excerpta corrigant, & ſi aliqua ſuperaddere iudicauerint, ſecundum gratiam eis datam deſuper addant, vt illud, quod per me pauperem, rudem & ſimplicem aliqualiter fuit inchoatum, perducatur eorum ſolertia ad perfectum, ad ipſius honorem & gloriam, qui eſt α. & ω. principium & finis omnium bonorum, qui eſt DEVS ſublimis & glorioſus viuens & regnans in ſecula ſeculorum, Amen.

FINIS.

SEQVI-

SEQVITVR INDEX ORDINARIVS RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN HIS XIX. LIBRIS continentur.

Sunt autem duo numeri, quorum prior librum, alter folium denotat.

A.

Abies lib. 17. fol. 791
Abſynthium 17.800
Abyſſus 13.568
Accipiter 12.517
Achaia 15.627
Achates 16.724
Adamas 16.721
Ægyptius 15.650
Æolia 15.652
Ætas 6.231
Æs 16.726
Æſtas 9.441
Æther 8.380
Æthiopia 15.649
Æthiopiæ montes 14.599
Ætites 16.735
Ætna mons 14.599
Affrica 15.633
Ager 14.618
Agna 18.991
Agnus 18.989
Agnus anniculus 18.991
Agnus caſtus 17.802
Alabandia 16.725
Alabaſtrites 16.717
Alania 15.628
Albania 15.626
Alectoria 16.725
Alemannia 15.630
Alietus 12.519
Allium 17.798
Alluuio 13.568
Aloe 17.794
Alon 17.795
Alpes 14.610
Aluernia 15.631
Amatides 16.726
Amazonia 15.628
Amentia & eius ſigna 7.285
Amethyſtus 16.723
Amnis 13.560
Amomum 17.796
Amygdalus 17.791
Ancilla 6.245
Andegauia 15.632
Anethum 17.797
Angeli definitio 2.18
Angeli interpertatio 2.18
Angeli quomodo pingãtur 2.21
Angeli mali 2.40
Angeli peruerſi 2.43
Angelorum comparatio 2.23
Angelorum deſcriptio 2.22
Angelorum ordines 2.25
Angelorum ordo 2.38
Angelorum multitudo 2.27

Ange-

Digitized by Google

Angelorum triplex Hierarchia lib.2.folio 52
Anglia 15.631
Anguis 18.998
Anhelandi difficultas 7.306
Anhelitus 5.187
Anima ſubſt. incorporea 3.46.
Animæ deſcriptio phyſica 3.49.
Anima à gentibus accepta 3.49
Anima rationalis 3.55
Anima ſenſibilis 3.52
Anima vegetabilis 3.52
Animæ triplex potentia 3.51
Animæ virtutes 3.57
Animalia 18.987
Antrum 14.621
Annus lunaris 9.438
Annus ſolaris 9.437
Aper 18.992
Apes 12.520
Apis 18.1015
Apium 17.801
Apoſtema 17.344
Aprilis 9.447
Apulia 15.633
Aquarius 8.394
Aquila 12.513
Aquitania 15.632
Arabia 15.625
Aradia 15.626
Aragonia 15.635
Aranea 18.1009
Ararath mons 14.569
Arbor 17.771
Arbor aromatica 17.778
Archangelorum ordo 2.37
Archadia 15.778
Arcturus 8.422
Arena 16.715
Argentum 16.720
Argentum viuum 16.721
Argilla 16.716
Argirites 16.725
Aries 18.987
Arietis ſignum 8.389
Artetica 7.340
Ariſtolochia 17.802
Armenia 15.626
Artemiſia 17.803
Arundo 17.795
Asbeſtos 16.724
Aſyctos 16.724
Aſia 15.624
Aſinus 18.994
Aſpis 18.1007
Aſsyria 15.625
Aſteria 16.726
Aſtrion 16.725
Aſturia 15.634
Auditus 3.66
Aura 11.506
Aurora 11.506
Auguſtus 9.449
Auena 17.803
Aures 5.139
Aurichalco 16.719
Auripigmentum 16.720
Aurum 16.717

B.

Babylonia 15.636
Bactria 15.636
Balauſtium 17.807
Balſamum 17.804

Digitized by Google

Barba lib.5.fol.144
Baſiliſcus 18.1023
Batrachius 16.750
Bdellium 17.805
Beda 17.808
Belgica 15.637
Beryllus 16.727
Bethel mons 14.597
Bithynia 15.637
Bitumen 16.726
Boetia 15.638
Bohemia 15.639
Boliſmus 7.325
Bombyx 18.1026
Bos 18.1019
Botrax 18.1025
Brabantia 15.636
Brachia 5.166
Braciana 15.636
Britannia 15.638
Bubalus 18.1021
Bubo 12.524
Bubulcus 18.1021
Burgundia 15.640
Buxus 17.806.

C.

CÆcitas lib.7.296
Cæmentum 16.728
Cæpa 17.824
Calamentum 17.818
Calamus 17.814
Calamus ſcripturalis 17.816
Calamus eſualis 17.815
Calcaneus 5.214
Calculus 16.727
Caluaria 5.127
Calx 16.728
Cama 16.744
Camelus 18.1026
Campania 15.643
Campus 14.618
Cancri ſignum 8.391
Cananæa 15.642
Cancia 15.642
Canicula 8.425
Canicula 18.1037
Canis morſus 7.357
Canis 18.1035
Canis morſus remedium 7.361
Canum proprietates 18.1039
Cantabria 15.642
Capilli 5.229
Capitis dolor 7.277
Capitis medicina 7.278
Cappadocia 15.640
Capitis proprietates 5.119
Capitis tremor 7.289
Capparis 17.817
Capra 18.1031
Caprea 18.1031
Capreolus 18.1031
Capricornus 8.394
Carbunculus 16.729
Carbo 10.478
Cardamomum 17.817
Carduus 17.819
Carex 17.818
Cartilago 5.218
Caro 5.221
Carica 17.819
Carinthia 15.668
Carmelus mons 14.603
Carthago 15.668
Caſſia 17.819

Caſia

Caſia lib.17. fol. 819
Caſtanea 17.862
Caſtor 18.1042
Catharrus 7.280
Catuli 18.1041
Caucaſus 14.597
Cauda & caput draconis. 8.417
Cauerna 14.625
Cedar 15.641
Cedrus 17.808
Centaurea 17.828
Ceraſtes 18.1048
Ceraunia 16.732
Cerebrum 5.125
Ceruus 19.1045
Chabrates 16.745
Chalazia 16.742
Chalcedonius 16.730
Chalcophanus 16.745
Chaldæa 15.640
Chameleon 18.1028
Chameleopardus 18.1029
Charadrius 12.540
Chelidonia 17.817
Chelidonius 16.730
Cherubin ſecundus ordo. 2.30.
Cholera 4.109
Chryſolitus 15.730
Chryſopraſus 16.729
Cibus & potus 4.97
Cicada 12.535
Cibus 6.256
Ciconia 12.526
Cilia 5.165
Cilicia 15.643
Cinnamomum 17.813
Circulus 8.381
Cinis 10.480
Clauda 15.643
Coa 15.645
Cœna 6.265
Colocynthis 17.818
Coluber [illegible] 18.1051
Collum 5.175
Colica paſſio 7.329
Columba 12.524
Cœlum aqueum 8.378
Cœlorum diſtinctio 8.372
Cœlum empyreum 8.379
Cometa 8.417
Coralium 16.732
Coriandrum 17.820
Cordis tremor 7.309
Cor 5.182
Corneolum 16.732
Cornix 12.529
Cornu 18.1048
Corſica 15.646
Corſica 15.669
Coruſcatio 11.504
Coruus 12.530
Cos lapis 16.727
Coturnices 12.527
Creta 15.644
Crocodilus 18.1050
Crocus 17.822
Cryſtallus 16.731
Crura 5.210
Cucumer 17.828
Cucurbita 17.826
Culex 12.532
Cutis 5.226
Cyclades 15.645
Cygnus 12.531
Cyminum 17.820
Cypreſſus 17.809
Cypro 15.644
Cyprus 17.8[illegible]0

D.

Dacia lib.15.fol.46
Dalmatia 15.664
Damula 15. 1054 [illegible]
Daphni 17.828
December 9.450
Dedan 15.646
Delos 15.646
Dei eſſentiæ vnitas 1.5
Dentes 5.150
Deus vnus & immenſus 1.4
Dei notiones 1.6
Deus in ſuo effectu cognoſcendus 1.6
Deum manifeſtant nomina 1.7
Dei proprietates 1.11
Deus quomodo deſcribatur 1.13
Dentium dolor 7.302
Deſertum 14.620
Dictamnus 17.830
Diadochus 16.735
Dionyſia 16.735
Dipſas 18.1055
Digiti 5.178
Dominus bonus 6.251
Dominus malus 6.255
Dominationes 2.33
Dorix fluuius 13.561
Dorſum 5.175
Draco 18.1053
Draconition 17.831
Dragantum 17.831
Dromedarius 18.1052
Dyſenteria 7.332

E.

EBron mons 14.604
Ebulus 17.836
Electrum 16.734
Elementaris 4.82
Elementum 10.471
Elephas 18.1060
Elephantis obſeruatio 18.1063
Elephantis naſus 18.1062
Encænia 9.467
Enhydros 16.737
Enula 17.835
Epar 5.190
Ephraim mons 14.600
Epiſtides 16.737
Epithymum 17.830
Equa 18.1058
Equus 18.1055
Erodius 12.538
Eruca 17.835
Eruca 18.1066
Eſau mons 14.600
Eſula 17.835
Enula 15.648
Euphrates 13.561
Europa 15.647
Exercitus 6.273
Exolicetus 16.738

F.

Faba 17.840
Fagus 17.840
Far 17.844
Farina 17.845
Faſtidium 7.323
Fauilla 10.479
Fauni 18.1067

Febris

Febris 7.311
Febris continua 7.320
Febris ephemera 7.311
Febris putrida 7.315
Febris putridæ ſigna 7.317
Febris quartana 7.319
Febris quotidiana 7.318
Febris tertiana 7.318
Februarius 9.446
Fel 197
Femora 5.209
Fermentum 17.846
Ferula 17.847
Ferrum 16.738
Ferrugo 16.759
Filia 6.242
Ficarius 18.1070
Ficus 17.837
Flagellæ 17.849
Flamma 10.476
Flandria 15.654
Fluctus 13.567
Fluuius 13.557
Fœtus 18.1070
Fœminæ 18.1068
Fœtans 18.1069
Fœniculus 18.847
Fœnum 17.848
Fortunatæ inſulæ 15.656
Forma 10.470
Formica 18.1071. 18.1071
Formicaleon 18.1073
Foſſa 14.621
Francia 15.653
Franconia 15.652
Fraxinus 17.839
Frigiditas 4.86
Friſia 15.655
Frons 5.137
Frumentum 17.842
Fructus 17.851
Fucus 18.1073
Fulmen 11.504
Fumus 17.846
Fumus 10.477

G.

Gaas collis 14.604
Gadis inſula 15.658
Gagates 16.741
Gaſan 13.902
Galaad mons 14.602
Galactites 16.242
Galaxias 8.384
Galbanus 17.856
Galilæa 15.656
Gallacia 15.657
Gallia 15.657
Gallicia 15.657
Gallina 12.537
Gallus 12.535
Gallus Gallinacius 12.537
Garizim mons 14.603
Garyophilus 17.857
Gelboe mons 14.604
Geminorum ſignum 8.390
Gemina 16.740
Genæ 5.143
Geneſta 17.858
Genua 5.210
Geranites 16.742
Genitalia 5.204
Germen 17.853
Getula 15.659
Gith 17.860
Gleba 16.740

Digitized by Google

Glis 18.1075
Gnidum 15.660
Golgatha mons 14.604
Gorgones 15.659
Gothia 15.659
Græcia 15.658
Gramen 17.854
Grando 11.499
Granum 17.859
Gryllus 18.1075
Grus 12.534
Gryphes 12.538
Gryphes 18.1047
Gurges 13.567
Guſtus 3.70
Gutta 11.498
Gutta ſciatica 7.341
Gutta 17.857
Gutta 13.577
Guttur 5.161
Gyon qui Nilus 12.560

H.

HÆdus 18.1065
Hæmatites 16.736
Hæb al mons 14.597
Hebdomata & dies 9.451
Hebenus 17.83
Hebron 14.598
Hectica 7.312
Hedera 17.832
Heliotropium 16.736
Heliotropium 17.834
Hellas prouincia 15.651
Helleborus 17.834
Hemorrhoidæ 7.337
Heremus 14.620
Hericius 18.1078
Herinacius 18.1079
Hernion mons 14.598
Hernia 7.340
Hiades 8.424
Hieracides 16.770
Hierarchia triplex 2.28
Hierarchia media 2.32
Hierarchia tertia 2.35
Hinnulus 18.1075
Hircus 18.1076
Hirundo 12.539
Hiſpania 15.665
Holandia 15.680
Hominis deſcriptio 3.45
Homo interior 3.46
Hor mons 14.608
Horeb mons 14.610.
Hordeum 17.894
Horrepilatio 7.323
Humiditas 4.92
Humeri 5.165
Humorum generatio 5.99
Hyacinthus 16.743
Hyacinthus 17.863
Hybernia 15.666
Hyena 18.1077
Hyænia 16.744
Hydropiſis 7.334
Hyems 9.444
Hyrcania 15.662
Hyſſopus 17.862

I.

IAſpis 16.742
Iberia 15.664
Icaria 15.667
Ictericia 7.336
Idachites 16.769
Idumæa 15.663
Ignis 10.473

Ignis

Digitized by Google

Ignis perpendicularis libr. 11.fol.484
Ilex 16.870
Impetigo 7.350
India 15.660
Infans 6.237
Infantis creatio 6.234
Inſula in ſalo ſita 15.667
Iordan fluuius 15.562
Iris 11.493
Iris 16.744
Iſelandia 15.713
Iſrael montes 14.604
Italia 15.664
Iudæa 15.663
Iulius 9.448
Iuniperus 17.861
Iunius 9.448
Iuſquianus 17.863
Iuuenca 18.1080

L.

Labia 5.146.
Lacedemonia 15.669
Lactonia 15.669
Lactuca 17.868
Lacus in generali 13.564
Lacus Aſphaltitis 13.565
Lacus Tyberiadis 13.565
Lappa 17.870
Lappados 17.871
Lanus 12.541
Latus 5.174
Laurus 17.865
Leæna 16.1084
Legumen 17.871
Lens 17.865
Lentiſcus 17.865
Leo. 18.1081
Leonis ſignum 8.391
Leopardus 18.1085
Lepra 7.351
Lepræ ſignum 8.392
Lepus 18.1088
Lethargia 7.283
Libanus mons 14.608
Lienteria 7.333
Lilium 17.866
Limax 18,1088
Linum 17.873
Lingua 5.153
Linx 18.1088
Linguæ oblatio 7.303
Lipparis 16.745
Liuonia 15.670
Locuſta 12.541
Lotharingia 15.672
Lumen 8.430
Lunæ proprietates 8.414
Luna 8.410
Lupus 18.1088
Luſitania 15.672
Lux 8,425
Lybia 15.671
Lycia 15.670
Lydia 15.ibid.
Lyncurium 16.745

M.

Macedonia 15.673
Magnes 16.746
Magneſia 15.674
Maius 9448.448
Malua 17.883
Malus 17.875
Malus granata 17.875
Mamilla 5.179
Mandibulæ 5.145

Mandragora 71.880
Manus 5.168
Mare 13.569
Mare mediterraneum 13.575
Margarita 16.745
Martius 9.447
Marmor 16.748
Mater 6.241
Matrix 5.206
Mauritania 15.672
Medicina 7.362
Medea 16.748
Media 15.675
Medulla 5.217
Melancholia 4.111
Melitites 16.747
Melos 15.675
Membrorum proprietates 5.114
Memphites 16.747
Mentha 17.882
Mentum 5.147
Menſis 9.445
Mercurius 8.404
Mergulus 12.541
Meridies 9.454
Merocles 16.748
Meſia 15.674
Meſopotamia 15.674
Midia 15.675
Milium 17.880
Miluus 12.542
Miſnia 15.676
Mitylene 15.676
Mons 14.594
Morbus caducus 7.286
Morphea 7.355
Moria 14.607
Mors 6.234
Morus 17.877
Mors 8.402
Mulus 18.1091
Mundus 8.367
Murilegus 18.1094
Mus 18.1092.
Muſtela 18.1039
Mygale 18.1094
Myrrha 17.879
Myrrithes 16.748
Myrrhum 17.880
Myrtus 17.878

N.

Nabathæa 15.677
Narbonenſis prouincia 15.678
Nardus 17.887
Narium paſſiones 7.301
Naſus 5.141
Nates 5.208
Natura 3.74
Nebo mons 14.608
Nebula 11.502
Neomenia 9.458
Nerui 5.218
Nitrum 16.748
Nix 11.500
Nortmannia 15.678
Nortuegia 15.677
Nouember 9.450
Nox 9.956
Nubes 11.491
Numidia 15.678
Nutrix 16.242
Nux 17.884
Nux auellana 17.886
Nycticorax 12.543

Obſte-

O.

Obſtetrix lib.6.fol 242
October 9.450
Oculi 5.128
Oculorum albugo 7.294
Oculorum diſpoſitio 5.131
Oculorum fluxus 7.295
Oculorum infectio 7.294
Oculorum paſſiones 7.292
Olea 17.887
Oleaſter 17.892
Oleum 17.890
Olus 17.1096
Olfactus 3.68
Oliuetus mons 14.608
Olympus mons 14.609
Onager 18.1096
Onocratalus 12.543
Onocentaurus 18.1096
Onyx 16.750
Opalus 16.757
Orbis 15.624
Orcada 15.780
Orion 8.251
Oris fœtor 7,302
Orites 16.251
Oryx 18.1098
Os 5.148
Oſſa 5.214
Ouis 18.1098

P.

Paeantides 16.754
Paliurus 17.907
Palma 17.895
Palmes 17.899
Pamphilia 15.684
Panchrus 16.754
Pannonia 15.685
Panthera 18.1100
Parthia 15.68
Paradiſus 15.680
Paralyſis 7.291
Parius 16.755
Parnaſſus 14.602
Pardus 18.1101
Paro 15.686
Papauer 17.907
Papyrus 17.906
Paſcha 9.462
Paſſeres 12.546
Pater 6.247
Pauo 12.545
Pectus 5.177
Pedes 5.211
Pediculus 18.1105
Pelagus 13.577
Pelicanus 12.543
Pentapolis 15.686
Pentecoſtes 9.465
Perdix 12.545
Perſida 15.687
Petra 16.751
Petroſilinum 17.908
Phœnix 12.534
Phaſga mons 14.601
Phegon mons 14.602
Phœnicia 15.654
Phlegma 7.322
Phlegma 4.107
Phreneſis 7.281
Phrygia 15.322
Phthiſis 7.308
Pictauia 15.689
Picardia 15.689
Piloſus 18.1101
Palus 5.228
Pinguedo 5.224
Pinea 17.903
Pinus 17.902

Digitized by Google

Plantago lib.17.fol.908
Platanus 17.901
Plumbum 16.755
Podagra 7.342
Poledrus 18.1058
Polypus 7.300
Populus 17.901
Polus 8.421
Porcus 18.1103
Porrum 17.910
Poteſtates Angelorum 2.34
Potus 6.260
Pradium 14.619
Prandium 6.264
Piper 17.909
Piſcina 13.566
Piſces 13.578
Piſcium ſignum 8.395.
Pix 17.904.
Planetarum motus 8.396
Planta 5.213
Pleiades 8.424
Pluuia 11.497
Praſius 16.754
Principatus 2.34
Propago 17.900
Pruina 11.499
Prunus 17.906
Ptiſana 17.942
Puella 6.240
Puer 6.239
Pulegium 17.942
Puluis 16 756
Pupilla 5.134
Pulſus 3.76
Pulſuum varietates 3.79
Pygmea 15.688
Pulex 18 1105
Pulmo 5.181
Puſtula 7.348
Puteus 13.556
Pyrenea 15.687
Pygargus 18.1102
Pygmæi 18.1102
Pyrites 16.754

Q.

Quadrageſima 9.460
Quandros 16.758.
Quercus 17.192
Quies 6.275
Quinquageſima 19.460
Quirin 16.757
Quiſquiliæ 17.913

R.

Rabri 16.758
Radius 8.431
Radix 17.915
Ramanthæa 15.690
Rana 18.1106
Raucedo 7.304
Renes 5.198.
Renum dolor 7.338
Reſina 17.919
Rhætia 15.690
Rhamnus 17.918
Riphæi montes 14.610
Rhodus 15.693
Rhinchouia 15.692
Rinoceros 18.1006
Riualia 15.691
Riuus 13.567
Romanorum prouincia 15.692
Romania 15.692
Ros 11.495
Roſa 17.913
Roſten 16.758

Digitized by Google

Rubus 17.919
Rupes 14.610
Rura 17.921
Ruthia 15.693

S.

SAbbathum 9.457
Sabæa 15.693
Sabaudia 15.64
Sagittarius 8.393
Salamandra 18.1108
Sal 16.765
Saliunuca 17.926
Salix 17.923
Saliua 5.156
Saltus 17.922
Samaria 15.694
Sambia 15.694
Sambucus 18.925
Sanguiſuga 17.1109
Samos 15.696.
Sanguis 4.101
Sapphirus 16.758
Sarda 16.762
Sardinia 15.665.
Sardonix 16.762
Sarmatia 15.695
Saturnus 8.400
Satyri 18.1067
Scabies 7.349
Scenopegia 9.4E6
Scintilla 10.479
Sclauia 15.697
Scopa 17.935
Scotia 15.702
Scorpio 18.1113
Scorpionis Signum 8 393
Scythia 15.701
Segor 14.612
Seir 14.615
Selandia 15.698
Selenites 16.763
Selmon mons 14.614
Semen 17.932
Semigallia 15.699
Senonenſis prouinc. 15.699
Senſus 3.53
Sentix 17.930
Seon 14.614
Sepes 17.930
Sephara mons 14.611
September 9.449
Septuageſima 9.419
Seraphin 2.27
Serpens 18.1110
Seres prouincia 15.698
Seruus 6.49
Seruus malus 6.249
Seruus bonus 6.251
Setim 17.929
Sichima 15.700
Sicilia 15.702
Siccitas 4.89.
Siliqua 17.931
Simila 17.935
Sinai 14.612
Sinapis 17.931
Singultus 7.326
Sion 14.613
Simia 18.1111
Sirena 84.1113
Sicyona 15.F01
Smaragdus 16.761
Somnium 6.271
Somnus 6.266
Sol 16.762
Sol 8.405
Spartiata 15.698.

Spaſmus lib.7.fol.290
Sphæra 8.381
Spina 17.928
Splens 5.194
Splendor 8.430
Sputum 7.306
Squinantia 7.305
Surditas 7.298
Sus 18.1115
Stacte 17.926
Stannum 16.736
Stellio 18.1109
Stellæ 8.417
Sternutatio 7.288
Stimula 17.935
Stomachi dolor 7.328
Stomachus 5.188
Storax 17.927
Stuppa 17.636
Stupor 7.263
Sudes 17.931
Succia 15.704
Supercilia 5.136
Sueuia 15.704
Sulphur 16.764
Syria 15.699
Syrtes 15.702
Sycomorus 17.928

T.

TAbula 17.937
Tactus 3.71
Talpa 18.1117
Taprobane 15.705
Tartarum 16.768
Tauri ſignum 8.389
Taxus 17.937
Taxus 18.1118
Tempus 9.436
Tenebræ 8.433
Tenedos 15.707
Terra 14.588
Terebynthus 17.938
Teredonas 18.1120
Terra ſigillata 16.767
Teſtudo 18.1120
Theſſalia 15.706
Thabor mons 14.615
Thanatos inſula 15.705
Thite 15.707
Thracia 15.706
Throni 2.31
Thuringia 15.710
Thuronia 15.710
Thus 17.943
Thuſcia 15.809
Thymus 17.942
Thymiana 17.943
Thymia 17.959
Thyrſus 17.939
Tignum 17.939
Tigris 18.1119
Tigris fluuius 13.561
Tinea 18.1119
Tragelaphus 18.1117
Tortuca 18.1121
Tonitruus 11.502
Topacius 16.766
Thragontis 15.706
Trabs 17.938
Tribulus 17.642
Tripolitana 15.708
Triticum 17.940
Troglodytice 15.708
Trames 13.568
Troia 708
Turchoſis 16.767
Turtur 12.540

Vacca

V.

Vacca lib.18.fol.1122
Vallis 12.617
Vaſconia 15.710
Ver 9.440.
Veſpera 94.55.
Venti 9.485.
Veſpertilio 12.551.
Venæ 5.220.
Venus 8.403
Venetia 15.911
Venter 5.2L2
Vertigo 7.285
Veſica 5.199
Vimen 17.946
Vigilia 6.270
Vigilia 7.285
Vrſa 18.1127
Vulpes 18.1127
Vinaria 17.964
Vermis 18.1127
Vinum 17.956
Vermiculus 18.1130
Vinum rubeum 17.958
Vinum conditum 17.962
Vinum nouum 17.960
Vinum acetoſum 17.962
Vinacium 17.962
Vinea 17.952
Viola 17.964
Vipera 18.355
Vipera 7.1130
Viſus 7.296
Vitulus 18.1123
Virga 17.945
Virginis ſignum 8.392
Virgultum 17.947
Viri 6.245
Vironia 15.712
Viſcera 5.195
Virtutes angulorum 2.336
Vlcera 7.348
Virtus ſenſibilis 3.54
Vrſus 18.1124
Virtus vitalis 3.59
Vlula 12.550
Virtus animalis 3.61
Vomitus 7.326
Virtus viſibilis 3.62
Vox 15.118
Vmbilicus 5.203
Vitis 17.948
Vitria 15.713
Vitis agreſtis 17.951
Vitrum 16.768
Vitulamen 17.952
Vlmus 17.964
Vrtica 17.965
Vua 17.953
Vngula 5.172
Vua immatura 17.955
Vrina 5.200
Vua paſſa 17.955
Vultur 12.549
VVinlandia 15.713
VVeſtphalia 15.712
Vpupa 12.551

Z

Zedoarium 17.967
Zeugia, 15.714
Zimiech 16.770
Zingiber 17.967
Zingnites 16.771
Ziph mons 14.616
Zizania 17.966
Zodiacus 8.384
Zucarum 17.966

LIBER

Digitized by Google

INDEX

LIBRI DECIMI NONI QVI *agit de Coloribus, Odoribus, Saporibus & Liquoribus.*

DE materia coloris ca. 1
De materia coloris nigri 2
De generatione coloris albi 3
De gradibus inter albedinem & nigredinem 4
De actione calidi & frigidi 5
De ſpeciebus colorum quot ſunt 6
De opinione illorum, qui ponunt lucē eſſe de ſubſtantia coloris 7
De coloris mutatione 8
De colore in oculis 9
De coloribus in particulari 10
De colore glauco & flauo 11
De pallido colore 12
De rubeo colore 13
De croceo colore 14
De colore croceo 15
De colore minio. 16
De puniceo colore 17
De viridi colore 18
De colore liuido 19
De colore liuido 20
De colore indico 21
De nigredine 22
De ſynopide 23
De Scyrico 24
De minio 25
De Cinnabari 26
De praſino 27
De Sandaracha 28
De arſenico 29
De ochra 30
De indico 31
De atramento 32
De melino colore 33
De ſtibio 34
De ceruſſa 35
De purpurea 36
De odore 37
De effectu odorum 38
De fœtore 39
De ſapore 40
De pura dulcedine & eius effectu 41
De ſapore dulci 42
De ſapore vnctuoſo 43
De ſapore ſalſo 44
De ſapore amaro 45
De ſapore acuto 46
De ſapore acetoſo 47
De ſapore pontico 48
De ſapore ſtiptico 49
De ſapore inſipido 50
De liquore 51
De liquore in ſpeciali & primo de melle 52
De fauo 23
De mulſo 54
De medone 55
De clareto 56
De pigmeno 57
De oxymelle 58
De cera 59
De cereo 60

De

De lacte 61
De lacte Camelino 62
De lacte vaccino 63
De lacte caprino 64
De lacte pecornio 65
De lacte aſinino 66
De lacte caballino 67
De lacte porcino 68
De lacte animalium 69
De ſero 70
De Butyro 71
De Caſeo 72
De veteri caſeo 73
De coagulo 74
De diuerſis virtutibus rerũ 75
De putredine 76
De ouis & eius proprietatibus 77
De ouis aſpidum 78
De ouis aranearum 79
De ouis aquilarum 80
De ouis anſerum 81
De ouis anatum 82
De ouis alaudarum 83
De ouis bubonum 84
De ouis coruorum 85
De ouis cygnorum 86
De ouis crocodilorum 87
De ouis columbarum 88
De ouis colubri 89
De ouis draconum 90
De ouis herodiorum 95
De ouis formicarum 92
De ouis gruum 93
De ouis gryphonum 94
De ouis gallinarum 95
De ouis hirundinum 96
De ouis cancrorum 97
De ouis locuſtarum 98
De ouis lacertarum 99
De ouis milui 100
De ouis merguli 101
De ouis niſi 102
De ouis coturnicis 103
De ouis onocrotali 104
De ouis pauonis 105
De ouis perdicis 106
De ouis paſſerum 107
De ouis quiſculæ 108
De ouis rinatricis 109
De ouis ſtruthionis 110
De ouis turturis 111
De ouis vpupæ 112
De ouis vulturis 113
De numero, pondere & menſura, & primo de vnitate 114
De dualitate 115
De numero ternario 116
De nume. quaternario 117
De quinario 118
De ſenario 119
De ſeptenario 120
De octonario 121
De nouenario 122
De denario 123
De numero diminuto 124
De ſecũda diuiſione totius numeri 125
De tertia diuiſione totius numeri 126
De menſura & pondere 127
De figura trianguli 128
De menſura corporum 129
De menſura ſpacii localis 130
De ponderibus 131
De modulatione cãtus 132
De tuba 133

De

De tuba 133
De buccina 134
De tibia 135
De calamo 136
De ſambuca 137
De ſymphonia 138
De harmonia 139
De timpano 140
De cithara 141
De pſalterio 142
De lyra 143
De cymbalo 144
De ſiſtro 145
De tintinnabulo 146.

FINIS INDICIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by

Digitized by Google

Digitized by Google